

MONUMENTA POLONIÆ HISTORICA

POMNIKI DZIEJOWE POLSKI

WYDAŁ

AUGUST BIELOWSKI.

TOM DRUGI.

LWÓW

NAKŁADEM WŁASNYM

1872

[1499.1822]

4
11

W DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH
Pod bezpośrednim zarządem uprzyw. dzierżawcy Alexandra Vogla.

TREŚĆ TOMU DRUGIEGO.

Przedmowa	str. IX
I. Z Ortlieba i Bertolda kronik klasztoru zwifalteńskiego.	
Wiadomość o nich	1
Ortliebi zwifaltensis Chronicon; ex libro II Translatio manus s. Stephani	2
Bertholdi liber de constructione monasterii zwivildensis	5
De Boleslao duce eiusque uxore	6
II. Bule i listy dotyczące Polski.	
List Bolesława Krzywoustego do św. Ottona biskupa bamberskiego z roku 1125	76
List Bolesława Krzywoustego do Szczecinian z r. 1124	92
Bula Innocentego II papieża, mocą której Wojciecha, dawniej kapelana Bolesława Krzywoustego, mianuje biskupem pomorskim назнача- jąc Wolin jego stolicą, dnia 14 października 1140 r.	19
Eugeniusz III papież odpowiada cesarzowi Konradowi na prośbę jego wniesioną za Władysławem II księciem polskim dnia 31 grudnia 1144 r.	8
Eugeniusz III papież poleca Henrykowi, biskupowi morawskiemu, zdjąć klątwę z Władysława II księcia polskiego dnia 3 maja 1146 r.	9
Mieszko Stary nadaje wjeś Łusow katedrze poznańskiej r. 1146	775
Eugeniusz III papież poleca Henrykowi, biskupowi morawskiemu, aby Gwidonowi nuncyuszowi do Polski towarzyszył i był mu pomocny, dnia 13 września 1146 r.	9
Gwido kardynał ss. Kozmy i Damiana i kanclerz papieski przesyła przez Gwidona nuncyusza do Polski jadącego list Anzelmowi biskupowi hawelberskiemu, pisany we wrześniu 1148 r.	10
Gwido kardynał z Polski wracający wzywa Wibalda, aby przybył do Sa- xonii, w maju lub czerwcu 1149 r.	10
Wibald odpowiada Gwidonowi, że do Saxonii przybyć nie może; w czerw- cu 1149 r.	10

VI

Henryk syn cesarza Konrada, król rzymski, prosi Eugeniusza III papieża za Agnieszką stryjenką swoją, aby jej był pomocny w odzyskaniu tronu polskiego 1147 r.	str. 11
Eugeniusz III papież przyrzeka Henrykowi, że prośbie jego za Agnieszką wniesionej starać się będzie zadość uczynić, dnia 1 kwietnia 1148	12
Eugeniusz III papież zatwierdza granice dyecezalne biskupstwa włodysławskiego w Kujawach, dnia 5 kwietnia 1148 r.	13
Henryk notaryusz cesarza Konrada uwiadamia Wibalda opata, że cesarz pragnie rady jego zasięgnąć względem przywrócenia Agnieszki na tron polski 1149 r.	14
Wojciech biskup pomorski zatwierdza darowiznę dóbr klasztorowi w Grobe przez xięcia Ratybora i Prybisławę żonę jego zrobioną dnia 8 czerwca 1159 r.	100
List Mateusza biskupa krakowskiego do św. Bernarda o nawracaniu Rusi, ok. 1150 r.	15
Gwido kardynał, nuncyusz, donosi cesarzowi Konradowi, że na przeciwników Władysława II i żony jego Agnieszki rzucił klątwę przez papieża potwierdzoną, w styczniu 1150 r.	17
Eugeniusz III papież gromi duchowieństwo polskie, że klątwy przez Gwidona kardynała i nuncyusza na książąt polskich rzuconej za ważną nie uznaje, dnia 23 stycznia 1150 r.	17
Wibald opat donosi Arnoldowi kanclerzowi, że cesarz Konrad postanowił zrobić walną wyprawę do Włoch, jak skoro mu się powiedzie bez zdobycia oręża przywrócić na tron polski siostrę swoją Agnieszkę, w lutym 1150 r.	18
Wojciech biskup pomorski nadaje Benedyktynom w Słupsku dziesięciny z powiatu Groswin dnia 3 maja 1153 r.	19
Fryderyk I cesarz donosi Wibaldowi o wielkiem od Polaków poselstwie i o postanowionej wyprawie swojej do Polski, w sierpniu 1157 r.	21
Fryderyk I cesarz donosi Wibaldowi o zwycięstwie odniesionem nad Polakami, we wrześniu 1157 r.	21
Marya druga żona Bolesława Kędzierzawego robi zamianę dwóch wsi z Getkiem biskupem krakowskim, dnia 31 grudnia 1167 r. . .	376
Alexander III papież zatwierdza ustawy synodu odbytego w Polsce, na prośby Kazimierza, dnia 28 marca 1177 r.	401
Bula Innocentego III papieża do kapituły krakowskiej wystosowana mocą której zatwierdza wybór Wincentego na biskupa dnia 27 marca 1208 r.	801

VII

Bula Innocentego IV papieża, mocą której poleca legatowi swemu Jakubowi z Velletri rozpoznać pismienne pomniki polskie mówiące o św. Stanisławie, dnia 21 maja 1251	str 779
List Dymitra Dedka starosty ziemi lwowskiej do kupców toruńskich ze Lwowa około r. 1341 pisany	671
List Kazimierza Wielkiego pisany ok. r. 1370 do Filoteja konstantynopolskiego patriarchy, aby zatwierdził Antoniosa obranego metropolitą halickim, i odpowiedź tego patriarchy	626
Piotr biskup krakowski zatwierdza darowiznę Dersława Bliskori z Baudieszyna zrobioną na rzecz budowy domu dla wikaryuszów kapituły krakowskiej, dnia 13 maja 1405 r.	906
List Władysława Jagiełły do Alberta biskupa poznańskiego o bitwie z Krzyżakami pod Dąbrownem 1410 r.	865
List tegoż do królowej dnia 16 lipca 1410 r.	867
III. Z żywociarzów św Ottona biskupa bamberskiego.	
Wiadomość o nich	25
Ebbonis vita Ottonis episcopi babenbergensis. Ex libro I	52
— II	54
— III	59
Herbordi vita Ottonis episcopi babenbergensis (Tabl. I) Ex libro I	71
— II	72
— III	100
Monachi Prieflingensis vita Ottonis episcopi babenbergensis. Ex libro I.	128
— II	130
— III	139
IV. Mierzwy kronika (Tabl. I).	
Wiadomość o niej	145
Miersuae Chronicon	163
V. Mistrza Wincentego kronika polska i jej skrócenie przez bezimiennego dopełniacza kroniki Mierzwy zrobione (Tabl. II).	
Wiadomość o niej	193
Incipit prologus super Chronicam Polonorum Vincentii Cracoviensis episcopi	249
Incipit Chronica. Liber I	251
Incipit liber II tractans de origine regum et principum Poloniae, qui sunt usque hodie	270
Incipit liber III	328
Incipit liber IV	377

VIII

Poprawki i uzupełnienia	str. 448
Słowniczek wyrazów nie znajdujących się w słownikach zwyczajnych, lub użytych w innem znaczeniu	449
VI. Kronika Boguchwała i Godysława Paska opracował Wacław Alexander Maciejowski (Tabl. III).	
Wiadomość o niej	454
Boguphali II episcopi Posnaniensis Chronicon Poloniae, cum continuatione Basconis custodis Posnaniensis	467
VII. Kronika Jana z Czarnkowa opracował Jan Szlachtowski (Tabl. IV).	
Wiadomość o niej	601
Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum	619
VIII. Roczniki polskie.	
Wiadomość wstępna	759
Z roczników hildesheimskich	760
Z roczników kwedlinburskich	767
Rocznik świętokrzyski dawny	772
Rocznik lubiński (Tabl. VII)	774
Rocznik kamieniecki	776
Rocznik kapitulny krakowski (Tabl. V)	779
Rocznik wielkopolski	782
Rocznik krótki krakowski (Tabl. V)	—
Rocznika krótkiego dopełnienie	—
Katalog biskupów krakowskich	816
Rocznik małopolski	—
Rocznik Traski (Tabl. V)	826
Rocznik krakowski	827
Dopełnienie szamotulskie	861
Rocznik Sędziwoja (Tabl. VII)	871
Rocznik miechowski (Tabl. V)	880
Bitwa pod Dąbrownem (Tabl. IV).	
Wiadomość o niej	897
Cronica conflictus Wladislai regis Polonie cum cruciferis anno Christi 1410	897
Kalendarz krakowski (Tabl. VI)	905
Kalendarz władysławski (Tabl. VII)	941
Spominki władysławskie	944
Kalendarz czerwński	945

PRZEDMOWA.

Źródła do dziejów Polski z okresu piastowskiego oddaję w ręce publiczności tom drugi. Nie prędko i nie łatwo na niego zdobyć mi się przyszło. U narodów cieszących się niepodległością snadniej idą podobne przedsięwzięcia, znachodząc silne poparcie u swoich rządów. Inaczej dzieje się w takim położeniu jak nasze: zostawione usiłowaniom czysto prywatnym zaliczać muszą już to do swoich pomyślności, jeśli rządy, które jak ziemi tak i źródła naszych dziejowych stały się panami, wykrywaniu ich i ogłaszaniu nieprzewyciężonych przeszkód nie stawiają.

Jak wszędzie tak i u nas dziejopisarstwo w różnych kolejach życia narodowego rozmaicie się rozwijało, stosownie do stanowiska jakie naród w obec innych państw i ludów zajmował, i do stopnia oświaty jaka go w tej lub owej epoce przenikała. Za Piastów ograniczone na roczniki i pisemka dorywcze, lub skromne o niewielkich rozmiarach kroniki, podniosło się znakomicie za Jagellonów i wydało szereg pisarzy, których dzieła z niepospolitą wymową i wyższymi na ogół wypadków poglądami kreślone porrywały ku sobie i wszystko co przed nimi w tym przedmiocie pisano przyćmiły. Pierwszy z nich i pod względem podanego materiału historycznego najznakomitszy Jan Długosz objął całość dziejów ojczystych od czasów najdawniejszych aż do najświeższych i wyłożył je obszernie porządkiem lat w księgach

dwunastu, niejednakich rozmiarem swoim i wewnętrzną swoją wartością. Opowiadacz niesłychanie cenny dziejów bliższych swojego czasu, dziejów jagellońskich, nie mógł być równie szczęśliwy w tem co od niego oddzielone było wiekami, co się ukrywało w pismach już za jego czasu popsutych lub pogmatwanych w swej treści. Wyobrażenia z wieku swojego powzięte przenosił w daleką przeszłość i według nich treść źródeł swoich rozmiarzał. Podania najdawniejsze wraz z pierwszych xiążąt naszych czynami i przymieszkiem podań z wieku XIV ujęte zostały przez niego w pewien system nie bez konsekwencyi przeprowadzony, w którym atoli zatarta została właściwa ich barwa. Zdarzenia oderwane, wielkimi przestrzeniami miejsca i czasu rozstrzelone zbliżył ku sobie i wyrabiał z nich w opowiadaniu swoim jednolitą ośnowę zastępując Macedonów Morawianami, a monarchię rzymskich Cezarów państwem rzymsko-niemieckiem. Po Długoszu następowali pisarze, którzy go bądź gładzem piórem i wytworniejszą łaciną, bądź większą dziejów postronnych znajomością przewyższali, ale co do pierwszej jego xięgi, co do podań dawnych i xiążąt naszych od praojca Lecha w ścisłym po sobie następstwie przez Długosza wyprowadzonych, nie zaszła już żadna zmiana stanowcza, i wszyscy ją odtąd jednako prawie, z lekką tylko w drobnych szczegółach różnicą powtarzali.

Byli wszakże i tacy, co obok uwielbienia swego dla Długosza i jego następców nie zapoznawali wartości, jaką mają dla dziejów proste, skromne, niekiedy nawet pod jednym lub drugim względem nieudolne opowiadania przeddługoszowych pisarzy i ku ich ogłaszaniu starania swoje zwracali. Takim był w XVI wieku i na początku XVII Jan Szczęsny¹⁾ Herburt, syn Jana kasztelana sanockiego, znany zaró-

¹⁾ Tak się podpisał na dyplomie oryginalnym z roku 1602, i tak go zapisali w Pomianniku swoim xięża Bazylianie dobromilscy, jako założyciela monastynu swego i dobro-

wno z burzliwego charakteru jak z wymowy niepospolitej i wysokiej nauki. W rozruchach krajowych i pamiętnym rokoszu Zebrzydowskiego brał wielki udział, i omal życiem go nie przepłacił. Zchwytyany z bronią w rękę pod Krasnymstawem i jako zbrodzień stanu osądzony na gardło a przez króla ułaskawiony, wrócił w domowe zacisze i wzięwszy sobie za godło: *prawdą a pracą* chciał resztę życia swego w spokoju, nie bez pożytku wszakże dla narodu przepędzić. Pan szerokich włości na podgórzu karpackiem założył w dziedzicznym mieście swoim Dobromilu drukarnię i otoczywszy się licznymi, po części zbutwiały mi już od starości rękopismami, postanowił wydawać dzieła znakomitsze zwracając główną uwagę na dzieje ojczyste¹⁾. Z historyków społecznych ceniał najwyżej Orzechowskiego. Wydawszy więc jego roczniki, do których żywot Piotra Kmity dołączył, wziął się do pisarzy piastowskich. Z kilku bardzo już uszkodzonych kodexów wydał z niemałym móżolem kronikę Wincentego wraz z dawnym jej komentatorem, zapowiedział wydanie kronik Gala i Paska, zwrócił

dzieja. Czasami jednak zamiast dwojga imion podpisywał się tylko: *Szczęśny*, i był też od innych temże jednym imieniem nazywany. W dyplomie²⁾ Zygmunta III dnia 5 lutego 1602 roku dla miasta Dobromila wydanym nazwał go ten król *Joannes Felix Herburt*, a w dokumencie, który tu niżej umieszczamy, zowie go tenże sam Zygmunt III tylko *Felix*. X. Franciszek Siarczyński w *Obrazie wieku Zygmunta III* mylną podał wiadomość o dwóch jednocześnie żyjących Herburtach, z których jeden zwał się Janem - *Szczęśnym*, a drugi *Szczęśnym*. I familijne jego imię nie jednako pisano. W pomienionem nadaniu sam on podpisał się *Herbult*, i tak widzimy wydrukowane to imię w dobromilskim wydaniu *Długosza*; Bazylianie zaś dobromilscy w swoim *Pomianniku* nazwali go *Helbultem*. Pisał on się z *Fulsztyna*, tak jak jego przodkowie. Dobromil otrzymał około roku 1600 w darze po bracie swoim stryjecznym *Stanisławie*, który umarł bezdzietny. ¹⁾ Malowidła które herbert ściany mieszkania swego w zamku dobromilskim ozdobił, przedstawiały między innymi świątynię *pracy* a w niej po jednej stronie 16 xiąg z napisami autorów w następującym porządku: *Pasko*, *Anonimus*, *Kadłubek*, *Długosz*, *Miechowita* itd. *Pam. Sandom.* II. 208.

się potem do ulubionego sobie Długosza i w roku 1614 cztery xięgi a w roku następnym sześć jego xiąg w świat puścił¹⁾ przypisawszy je senatowi weneckiemu. Tak w przypisaniu tem jak i w przedmowach, któremi wydania swoje opatrywał, nie zaparł się swojej przeszłości i śmiało wypowiadał te przekonania, za które niegdyś na polu bitew gardło nadstawiał. Przy swobodzie jaka wtedy w Polsce pod tym względem panowała przeszłyby były takowe wynurzenia bez żadnych zgół dla piszącego nieprzyjemności, atoli złączyła się z niemi inna okoliczność i pociągnęła za sobą smutne następstwa. Surowy sędzia obyczajów swego narodu, Długosz, nie znachodził miru u wszystkich. W dziele swoim od ludzi światłych wysoko cenionem, i niemalym nakładem odpisywanem na wiele rąk, dotyka on dość często ostrem piórem tak stan duchowny jak świecki, a prawdomówność taka wielu możnym mocno się nie podobala. Upowszechnienie więc drukiem dzieła jego było im wcale nie na rękę; użyli tedy wpływu swego u króla wystawiając mu jakoby ta rzecz wielce ubliżała jego powadze. Przypomniano też sobie, że drukarnia dobromilska, z której już od lat kilku dzieła różne wychodziły, założona była bez upoważnienia królewskiego. Wyszedł więc zakaz wzbraniający nie tylko dalszych Długosza xiąg drukowania, ale i rozpowszechniania już wydrukowanych²⁾. Rozeszły się one przecież w kraju w dość znacznej

¹⁾ Oba te wydania posiada biblioteka Zakładu nar. im Ossolińskich. ²⁾ Mało znane dotąd okoliczności całej tej sprawy objaśniają wpisy urzędowe ówczesne w akta grodzkie, które tu z tychże xiąg w zupełności podaję: *Feria sexta post festum sanctorum Trium Regum proxima. Oblata literarum sacrae regiae majestatis ratione non imprimendorum neque vendendorum librorum a Joanne Dlugossio Canonico Cracoviensi conscriptorum. Ad officium et acta praesentia Castrensia Capitanealia Cracoviensia personaliter ventens nobilis Samuel Gliuzicky, obtulit eidem officio praesenti Castrensi Capitaneali Cracoviensi literas infra-scriptas sacrae regiae majestatis, ratione non extradendorum librorum per Joannem Dlugosz conscriptorum, emanatas et manu propria ejusdem sacrae regiae majestatis subscriptas, et*

ilości, ale samo potępienie przez króla przedsięwzięcia, które ze wszech miar na uznanie zasługiwało, mogło zatruć goryczą życie wydawcy. Zapozwany przez instygatora królewskiego wraz z drukarzem swoim Janem Szeligą¹⁾, nim przed sejmem i królem zdołał się uspra-

sigillo majoris Cancellariae Regni communitas, petens easdem per officium praesens Castrense Capitaneale Cracoviense a se suscipi et in acta praesentia inserere admitti. Quibus quidem literis officium praesens visis sanis et illaesis, ac omni suspicionis nota carentibus, easdem ad affectationem praedicti offerentis suscepit, et in acta sua inscribere admisit. Quarum quidem literarum tenor sequitur talis Sigismundus III Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Liuvoniaeque, nec non Sueccorum, Gottorum, Vandalorumque haereditarius Rex Universis et singulis, cujuscumque status et conditionis hominibus, praesertim vero in Magistratu tam Castrensi, quam Civili constitutis sincere et fideliter nobis dilectis. Expositum est nobis a nonnullis Consiliariis nostris, prodiisse hoc ipso anno ex typographia privata Dobromilensi in lucem librum quendam Historiae Polonicae, a venerabili quondam Joanne Dlugossio sive Longino, Canonico Cracoviensi conscriptum, quem cum recognoscere mandavissimus, relatum est nobis, prima fronte praeseferre illum inscriptionem, nunquam antea in Regno hoc visam et temere usurpatam, ut auctoritate privati hominis libri ejusmodi, qui statum Reipublicae dignitatemque nominis Poloniae concernunt, et hactenus, non absque gravi judicio majorum nostrorum, tacito quasi consensu improbi fuerint, publice proponerentur. Quare cum ejusmodi scriptis multi in Regno nostro offendantur, cum Reipublicae expediat, ne privatae personae id quod nostrae Majestati debetur, sibi usurpent; hortamur sinceritates et fidelitates vestras, eisdemque mandamus, ut ejusmodi libros, ubicunque reperti fuerint, aresto subiiciant, neque eos publice proponi vel venundari sinant. Facturi id ipsum pro debito officii, gratiaque nostra. Datum Varsaviae, die 20 mensis Decembris, anno Domini 1615 Regnorum nostrorum Poloniae 28, Sueciae 22 anni. Sigismundus Rex. Relat. lib. 42. an. 1616. ¹⁾ Actum in castro Premisliensi feria sexta post dominicam quadragesimalem Reminiscere proximam, anno dni 1616. Coram generosis Samuele de Orzek Dunikowski vicecapitaneo, Joanne Stankar notario castrensi Premisliensi officio et actis. Relatio positionis mandati sacrae Regiae majestatis contra Herbult. Ad officium et acta praesentia castrensi capitanealia Premisliensia personaliter veniens ministerialis regni generalis, providus Paulus Oszyło de Sirohoseze, officio praesenti nostro cum nobilibus Ludovico Strijkowski et Laurentio Kamiński sibi in maius testimonium adiunctis publice ultro(nee)que recognovit. Quia die hesterna citationem literalem sacrae majestatis regiae sigillatam pro comitiis generalibus Warszaviensibus proxime futuris pertin(entem) tenoris talis. Sigismundus III dei gratia rex Poloniae magnus dux Lithuaniae Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiae, Livoniaeque, nec non Sueccorum, Gotto-

wiedliwić ze zrobionych sobie zarzutów, zaskoczyła go śmierć. Umarł w tymże samym roku, w którym go zapozwano, a w następnym 1617 wdowa po nim pozostała, Elżbieta z książąt Ostrogskich Zasławska, była już żoną Maxymiliana Przerębskiego¹⁾, kasztelana zawi-

rum, Vandalorumque haereditarius rex Tibi generoso Felici Herbulth in Dobromil haeredi de persona ac bonis tuis mandamus, ut coram nobis et consiliariis nostris lateri nostro assessuris in comitiis generalibus regni Warszaviensibus vel ubi-umque locorum celebrabuntur, ab inchoatione eorum sexta die. prima tamen exclusa, personaliter et peremptorie compareas ad instantiam instigatoris nostri ac reipublicae. Qui te citat propterea, quia tu contra jura maiestatis nostrae regiae moremque et consuetudinem hactenus receptam, temeritate quadam ductus privata tua autoritate in oppido tuo haereditario Dobromil typographiam quandam non privilegiatam irrequisita maiestate nostra instituisisti et erexisti, ac in ea ius imprimendorum librorum sine consensu et permissu regio sibi arrogasti et arrogas, cumque sis inter alios privatos, publicum tamen et regale quid usurpas, et quod maius est, in ea tua officina plerosque libellos in contumeliam divorum praedecessorum nostrorum imprimi curas, in nonnullis autem libris a te editis Rempublicam hanc nostram in depressionem maiestatis dignitatisque nostrae et ad dedecus ignominiamque gentis suae carpis, prout ea omnia latius contra te deducuntur. Citaris igitur ad videndum et attentandum tibi prelum et typographiam decreto nostro comitali interdicti et ea quae inde emanarunt, potissimum autem iniuriosa cassari, teque in poenis condignis propter hunc ausum suum temerarium condemnari. Ac ut nihilominus coram eodem iudicio nostro typographum hunc suum, qui talia audet statuas, sis ad ea latius tibi in termino adveniens declaranda judicialiter responsurus. Datum Warszaviae feria secunda post festum sanctorum Trium Regum proxima, anno Dni 1616. Ex parte praefati instigatoris et Reipublicae Actoris partis (sic) super eundem Felicem Herbulth in Dobromil haerodem praemissorum ratione citatum in curia oppidi Dobromil, citati haereditaria, in manus proprias citato tradidit et eisdem citata ipsemet publicavit de juris communis forma. Ind. Relat. castr. Premisl. 332. str. 419. ¹⁾ Sabbatho ante festum praesentationis beatae Mariae proximo, anno 1617. Generosus Nicolaus Stupeczki de Słupno districtus Ravensis ad officium et acta praesentia castrensis capitaneatus Leopoliensis personaliter veniens nomine et ex parte generosae Zophiae Alexandrae de Malin prioris et generosi Joannis Kopyczinski nuper demortui, adpraesens autem generosi Joannis Fredro consortis legitimae officio praesenti protestatus est videlicet contra magnificam Helizabethem ducissam de Ostrog prioris olim generosi Joannis Felicis Herbulth Wisznensis atque Mosciensis praefecti, ad praesens autem magnifici Maxymiliani Przerębski castellani Zavichostensis consortem atque generosos Joannem Leonem, Catherinam et Alexandram eiusdem olim Herbulth filium et filias, et hoc ideo, quod ipsi tempore

chojskiego, syn zaś Jan Lew Herburt co tak pięknie wstępował w ślady ojca i jeszcze jako uczeń akademii krakowskiej wydał był roku 1613 dziełko: Nauka dobromilska, zmuszony był w roku 1622 zrobić zrzeczenie Dobromiła i innych dóbr na rzecz wierzących swoich rodziców¹⁾. Taki koniec wzięło piękne przedsięwzięcie Herburtów. Wydawano później ważne historyczne dzieła po różnych stronach Polski, ale wydawnictwem źródeł dziejów piastowskich przez lat więcej niż sto nikt się odtąd nie zajął. Wznowił je dopiero w roku

nuper praeterito, videlicet feria tertia post festum nativitatís beatissimae Mariae Virginis in contrarium contractus cum olim generoso Joanne Felice Herbuth patre et marito suo post cuius decessum ipsi uti successores, praedicta autem magnifica Zawichowska uti in solidum juris per majestatem regiam super praefecturam Moscicensem villasque eo spectantes una sibi cum olim generoso Herbuto marito suo tenutrix extabat initi, bona oppidum videlicet Mosciska una et villae eo spectantes nimirum Strzeliska (cum) praedio Zakosciele cum praedio Radkovicze, Laszki, Czerniawa, Sokolia, Małmow, Malowska Wola, Sarny legitimo jure in usumfructum vigore assecurationis solvendae summae ipsi Fredrowey per eam eidem magnificis Zawichowskie simul ac priori marito ipsius Joanni Herbuto mutuatae ac in bonis Dobromil villisque eo spectantibus praefati Herbuth haereditariis, ipsius autem Helizabetae ducissae ab Ostrog reformatoriis et aliis quibusvis juribus obnoxiiis modo obligatorio inscripta tradita, quibus a data juris sui continue uti fruebatur vi et violentia ademertunt sibi et appropriaverunt usumfructum una cum obedientia subditorum et incolarum omnium intercesserunt, horreum cum crescentia proprio sumptu ipsius Fredrowey congesta diversi grani et seminis censusque omnes ipsam Fredrowa concernentes vi et violenter adempta possessione praedicta sibi appropriaverunt suppellectilemque domesticam omnem tum et equos redas pecora pecudes equiream usibus suis privatis applicaverunt, contractumque memoratum contraventione eiusmodi depresserunt, quorum omnium ratione idem protestans obtulit principalem suam iure acturam. Inducta relat. castr. Leopold. lib. 371. str. 1117. ¹⁾ Feria tertia pridie festi SS. Petri et Pauli apostolorum anno domini 1622. Generosus Joannes Leo Herborth olim magnifici Joannis Felici Herborth in Dobromil etc. haeredis filius, creditoribus omnibus magnifici olim Joannis Felici Herborth et Helizabetae de Ostrog Zasławska conjugum, parentum suorum, bona omnia tam mobilia quam immobilia, videlicet: oppidum Dobromil cum castro seu fortalitio, cum suburbio et salisfodinis et villas Papertno, Mchowa, Kwaszenina, Arlamon, Kiełopol, Sopotnik Kropiwnica, Rzepiska, Łaczkie Wielkie et alia abrenunciat. Acta inscr. castr. Leopold. libr. 108. str. 2943.

1729 we Wrocławiu Fryderyk Wilhelm Sommersberg, mając ile się zdaje pod ręką niektóre ze znanych nam dziś rękopismów wrocławskich, a w lat 20 później Gotfryd Lengnich w Gdańsku, wydając cały kodex szamotulski, dany mu na ten cel przez Adama Stanisława Grabowskiego biskupa warmińskiego z biblioteki heilsberskiej. Józef Załuski w roku 1752, a Wawrzyniec Mizler w wielkiem dziele swoim *Historiarum Poloniae collectio magna* wydanem w Warszawie w latach 1761—1769 podobnie jak i lipscy wydawcy drugiego tomu Długosza, co do pisarzy piastowskich już tylko na samych przedrukach przedstawiali.

Między trudnościami jakie się dzisiejszemu wydawcy źródeł tych nasuwają główna jest wielkie ich po różnych krajach rozrzucenie. Ukrywają się one bądź w rządowych bądź w prywatnych archiwach i bibliotekach, po większej części nie wykazane należycie w ich katalogach, a do których to archiwów i bibliotek sam przystęp bywa niełatwy, niekiedy nawet niemożliwy. Ztąd też przy najgorętszem przedmiotu tego zamięłowaniu, przy nieszczędzeniu trudu i wydatków na dalekie podróże niepodobna jest prawie pojedynczemu człowiekowi objąć ogół tego, co dotąd z pomników tych ocalało i przedstawić w dokładniejszym obrazie; a zbiorowych, systematycznie urządzonych robót, coby miały na celu faksimilowanie lub przynajmniej zkopiowanie wierne zabytków tych, ile ich dotąd wykryć się powiodło, i ich w jedno przystępniejsze dla rodaków miejsce zgromadzenie, jeszcze u nas dotąd nie próbowano.

Drugą nie mniej wielką trudność w tem przedsięwzięciu nasuwa sam przedmiot i stan obecny owych pomników. Po kilkowiekowem bowiem ich zaniedbaniu zatraczone zostały ze szczerem niemal ich autografy, a zostały tylko bądź późne, po większej części nieudolnie, dorywczo robione kopie, bądź kompilacye z wielu drobnych i od-

XVII

dzielnych różnego czasu pisemek w jeden niezgrabny ogół pościągane. Gdy te utwory dawne udatniejszą, w pewną całość zaokrągloną formą wcale się nie odznaczały, późni tedy ich odpisywacze nie widzieli koniecznej potrzeby ścisłego ich co do joty powtarzania i oddzielania; zajmowała ich wówczas więcej osnowa sama niż autor, popłacała więcej obfitość wypadków niż pierwotny układ pomnika. Uwzględniając tedy gust i stosunki swojego czasu wtrącali sami w powieść dawną frazesy piękniejsze, które im się z nowszych pism przypomniały, lub zamieniali jedną i drugą okoliczność na taką, jaka im się właściwszą wydawała. I na odwrót też przepisując nowszą rzecz wciągali do niej niekiedy to, co im zaleciało w pamięć z dawniejszego utworu. Tym sposobem w kolei lat robił się w owych naszych źródłach dziejowych wielki zamęt, wykrzywiały zdarzenia, zacierały i nikły charakterystyczne, odrębne każdego wieku znamiona. Zastanawiając się dziś nad niejednym z tych pomników nasuwa się mimowolnie podobieństwo ich do owych wykopalin, co zdala obejrzane wydają się jednolitą całością, a w których po pilnem, wszechstronnem rozpatrywaniu rozpoznać się dają porozrywane niegdyś i przypadkowo z sobą zgmatawane szczątki ze świata kruszcowego, roślinnego i zwierzęcego. Jestto przedmiot, któremu już i Naruszewicz i nasz niezmordowany Lelewel nie mało drogiego czasu poświęcali i rozświecać go według możliwości starali się, a który mimo to wiele jeszcze sił potrzebować będzie do ostatecznego swego wyjaśnienia.

W pracy upodobanie znachodząc robi się to, co robić dozwala każdochwilowe położenie. Nie zrażając się więc pomienionemi trudnościami starałem się pierwszą z nich usunąć, o ile to w moich okolicznościach uczynić się dało, częścią przez podróże w tym celu przedsiębrane, częścią przez listowne znoszenie się z uczonymi. Zebrane tym sposobem wiadomości podaję w przedmowach do każdego

XVIII

pomnika. W układaniu textów nie przestawałem na poznaniu jednego lub dwóch kodexów, lecz zasiągałem wiadomości o wszystkich i łączyłem z nich liczne odmianki dla ułatwienia zachodów tym, którzy kiedykolwiek w tymże przedmiocie pracować i coraz więcej rozjaśniać go zechcą. Co do drugiej trudności, gdy kodexy naszych pomników, w największej części swojej z niedawnych czasów pochodzące, bardzo mało lub żadnych prawie nie dostarczają paleograficznych skazówek, nie pozostało nic innego, jak tylko długie, po kilkakroć na nowo przedsiębrane wpatrywanie się w treść samą i rozpoznawanie znamion wydatniejszych, któremi się jeden opowiadacz od drugiego wyróżnił.

Pierwszy tom Pomników przed ośmią laty drukując, zamknąłem Galem i Nestorem, którzy obaj jakby na wspólne hasło z rokiem 1113 opowiadania swoje urwali. W tym więc oto tomie wypadło podnieść dalszą osnowę źródeł. Po kilku tedy rysach o Polsce, które około roku 1141 dwom zakonnikom zwifalteńskim, świadkom zdarzeń naocznym, z pod pióra się wymknęły, daję szereg mniej znanych u nas bul i listów dotyczących Polski, najwięcej z wieku XII. Część ich tylko znajdzie czytelnik w bezpośrednim po sobie następstwie, resztę zaś dodaną przy pomnikach tych, z którymi treścią swoją się łączą, a chronologiczny ich wykaz na początku. Po obrazie nakoniec Polski za Bolesława Krzywoustego, uzupełniającym wybornie to co Gal rozpoczął, a skreślonym przez trzech cudzoziemców: Ebbona, Herborda i bezimiennego mnicha prieflingeńskiego, w opisach żywota św. Ottona, przystąpiłem do ojczystych naszych pisarzy i pisma ich ten tom aż do końca zapełniają. Idą więc najpierw nasi kronikarze, co bądź sami kroniki swoje od początku osnuli, bądź osnute przez swoich poprzedników przerabiali i dopełniali. Sześciu ich jest: Mierzwa, bezimienny jego dopełniacz, mistrz Wincenty, Boguchwał i

dopełniacz jego Godysław Pasko, наконец Janko, jak się parę razy sam nazwał, czyli Jan z Czarnkowa. Każdego z nich text jest mniej lub więcej uszkodzony, a tak imiona niektórych jak i pierwotny zakres ich dzieł niemałym wątpliwościom podlegają. Ztąd też niepodobna było zachować ściśle chronologiczny porządek w szykowaniu ich z innymi kronikami. Musiałem nawet odstąpić od dawniejszej myśli drukowania latopisu kijowskiego po Wincentym. Tak więc ten latopis jak i stare niektóre legendy i żywoty świętych z niniejszego tomu wyłączwszy, podaję owych sześciu łacińskich naszych kronikarzy jednego po drugim, bo i treścią swoją są sobie bliżsi i wielce podobni wysłowieniem, ztąd jeden na drugiego rzuca niejake światło svojem opowiadaniem. W zestawionych tak pomnikach rozglądając się i śledząc gdzie jest pierwocie owej tradycyi obejmowanej u nas mianem dziejów bajecznych, której część tylko podniósł Gal, a która całkowicie z drobnymi tylko odcieniami we wszystkie się kroniki nasze rozbiegła i w samych nawet rocznikach oddźwięk swój zostawiła, okazuje się najgodniejszą uwagi w tej mierze tak zwana *Cronica polonica*, którą pod sam koniec XIII wieku uklecił bezimienny franciszkanin krakowski trzy różne pisma w jedno splatając nie bez swoich przymieszek. Pisarzów, z których rzecz główną wziął, nazwał on po imieniu. Z początku wypisywał Mierzwę, dalej skracał kronikę Wincentego, a zakończył rocznikiem franciszkańskim od roku 1205 do 1288 dociągnionym. Całkowitą ową kompilację jego wydał najpierw Lengnich z rękopismu szamotulskiego, później, nie zupełną, Hipolit Kownacki z Kuropatnickiego rękopismu, a znalazła się ona jeszcze w dwóch kodexach innych, mianowicie lubińskim i wiślickim. Część tedy pierwszą zawierającą najpierw nieznanego nikomu wywód narodu naszego od Jafeta, a dalej ułamki, które z opowiadaniem Wincentego porównane okazują widocznie starsze znamiona, aż do

kresu, w którym się takowe znamiona urywają na początku umieściwszy, podaje resztę tam gdzie ona treścią swoją należy. Mianowicie, uwzględniwszy to, że część jej druga obok niewielu zkradłach zaczerpniętych wiadomości jest właściwie textu Wincentego skróceniem, mającem nawet imię jego, a tu i owdzie ciekawe odmianki jakie się w znanych nam dziś Wincentego kodexach nie znachodzą, zestawilem ją obok textu Wincentego; ostatek zaś znajdzie swoje miejsce właściwe pomiędzy rocznikami.

Mistrza Wincentego kronika więcej niż każda inna po artystowsku zaokrąglona, służyła za sięgę szkolną do wykładu dziejów ojczy-
stych, ztąd też sama jedna przechowała się w kodexach stanowiących dla siebie całość odrębną, podczas gdy inne pomieszane są bądź z sobą, bądź z rocznikami, a to we wszystkich bez wyjątku znanych dziś kodexach. Wielka też doszła do nas rękopismów jej liczba. Jest ich 34. Pragnąłem usilnie obejrzeć wszystkie i porównać choćby tylko w najgłówniejszych miejscach, co też wydanie tomu tego o wiele opóźniło. Gdy bowiem przed samem rozpoczęciem druku zaleciała mię wiadomość o ukazaniu się nowych jej kodexów, a podróży dalekiej natychmiast podjąć nie mogłem, wstrzymałem druk, a nie mały przeciąg czasu upłynął nim na innej drodze obeznać mi się z nimi powiodło. Text jego jest we wszystkich uszkodzon dość znacznie, stosunkowo wszakże mniej niżli innych. Na skazówki niektóre do jego odbudowania zwróciłem uwagę czytelników tak w przedmowie jak i w przypiskach.

Boguchwał znany jest dziś z dziewięciu rękopismów, z których każdy w jednym ciągu i text Paska i roczniki i kronikę Jana z Czarnkowa obejmuje. Odrębny wszakże jego rękopism z biblioteki Hodiowskiego miał w ręku zeszłego wieku Gelazy Dobner i parę ustępów z niego wydrukował w swoich do Hajka komentarzach. Zesta-

wilem je w miejscach odpowiednich obok tekstu ułożonego według znanych dziś rękopismów przez Alexandra Waclawa Maciejowskiego. Kończył się rękopism Hodiejowskiego znaną wizyą Boguchwała *Ego Boguphalus audivi* itd., z czego wnosić się godzi, że właściwa praca Paska od tego dopiero rozdziału zaczynała się. Są wszakże, którzy autorstwo Boguchwała najmocniej zaprzeczają, a całe dzieło uważają za twór Godysława Paska¹⁾, opierając się głównie na kodexie wilańskim. Załączona tu na tablicy III z tego kodexu podobizna najlepiej uwidoczni, jak wątpliwe jest na tej podstawie oparcie. W kodexie Sędziwoja, który dziś do najlepszych należy, zatracony był kroniki Boguchwała początek i dopisany później nieco na kilku kartach przez całe stronicę, podczas gdy reszta kodexu pisana jest we dwie przedziałki. Bez początku też jest ona w kodexie lubińskim, zaczynając się panowaniem Mieszka II, w krakowskim zaś dopiero Leszka Białego panowaniem; a gdy połączony z nim Pasko opowiadanie swoje w większej części kodexów z rozdziałem 160 urywa, przeciwnie kodexy lubiński i krakowski ciągną je nierównie dalej zagartując w nie wypadki te, które w wydaniu Somersberga jakby osobną kroniczkę

¹⁾ Zdania tego jest Dr August Mosbach. Napisał on obszerną o tym kronikarzu rozprawę, o której na str. 454 spomniałem. Świeżo wyszła ta rozprawa w języku niemieckim, w niej utrzymuje między innemi, że autor kroniki tej jest jedną i tą samą osobą z Gosławem kanonikiem gnieźnieńskim, o którym wzmiankuje dyplom Przemysława II z roku 1284 wydany w Raczyńskiego kodexie dyplomatycznym Wielkiej Polski (Poznań 1840 str. 74); i że pisał tę kronikę po ukoronowaniu Przemysława II na króla w roku 1295. Przeciw temu twierdzeniu podnieść można następujące okoliczności: Najpierw, autor kroniki ilekroć spomina o sobie, zowie się zawsze albo *Godislaus Basco* albo *Basco*, nigdy zaś samem imieniem *Godislaus* albo *Goslaus*, z czego można wnosić, że *Basco* było imieniem jego głównem. Powtóre, w rozdziale 118 kroniki na str. 580 powiada on: *quod cilicium ego Basco, custos Posnaniensis, post mortem ipsius (Premislai) vidi* itd. Jesliby to pisał kanonik gnieźnieński w roku 1295, jak chce Mosbach, tedy wyraziłby się zapewne inaczej, powiedziałby *qui eo tempore custos Posnaniensis fui* lub tym podobnie.

stanowią. Z tego można widzieć jak dalece pierwotna forma tych dwu kronik została naruszona, okazują to i liczne wtręty w środku tekstu, w których napomknięto o wypadkach z wieku XIV.

Z dziewięciu tychże samych kodexów znamy i kronikę Jana z Czarnkowa. Uczony Dr J. Caro nadesłał mi łaskawie dwa z tejsze kroniki rozdziały, mianowicie 11 i 12, które się w rękopismie królewieckim Stanisława Ciołka biskupa poznańskiego znalazły¹⁾. Pisał Janko dzieło swoje ustępami, którym dawał osobne nadpisy, a traktatami nazywał. Traktaty te jakoś nierychło po sobie następowały i trzy pierwsze z nich błakają się samopas powplatane między roczniki. Ztąd też w niektórych kodexach kronika jego jest bez początku i nie łatwo wysledzić jakim właściwie zdarzeniem autor ją rozpoczął, do czego przyczynia się i to, że czoło jej najczęściej zakryte jest gęstymi rocznikami. Widoczna jest zresztą, że wszystkie kroniki jego kodexy z jednego i tegoż samego oryginału były przepisywane, raz mylniej, drugi raz nieco staranniej; wszędzie zaś napotykają się ślady, że autor pisał owe ustępy doraźnie, że planu dzieła swemu nie obmyślał i kroniką zaczawszy skończył na pamiętniku; a ilekroć w pośpiechu spisywania nie nawinęło się pamięci jego jakie imię, kładł głoskę N, lub zostawiał próżne miejsce, którego już więcej nie zapełniał. Mimo to

¹⁾ Opisał dokładnie ten rękopism Dr J. Caro i część jego wydał starannie pod tytułem *Liber cancellariae Stanislai Ciołek* Wien 1874. Nadsyłka atoli jego owych rozdziałów doszła mi wtedy, gdy już druk kroniki Janka był ukończony. Nieliczne z nich odmianki tu podaję: Strona 646 przedziałka I wiersz 15 zamiast *nempe» quod*. Przedz. II w. 2 *ambulatore» ambulatorio* — w. 5 zam. VI» *videlicet* — w. 12 *honoratum» oneratum* — w. 17 *familiares» et f.* — w. 22 *fratrum» et f.* — str. 647 przedz. I w. 25 *aptati» adaptati* — przedz. II w. 9 *clientulis» clientibus* — w. 14 *Idem quoque» ideoque* — w. 25 *Przedborius» Predborius* — str. 648 przedz. I w. 2 *cantra» cantarios* — w. 15 *existentium» consistentium* — w. 21 *ruptam» raptam* — *Illam quoque» Illamque*.

dzieło jego jaśniej wielkimi zaletami i jest poniekąd koroną kronikarstwa z czasów piastowskich.

Po kronikarzach dopiero wypadło mi przystąpić do roczników, które zwykle nieprzerwanym łańcuchem od czasów najdawniejszych aż do XV wieku się rozciągają. Stanowią one wraz ze spominkami i kalendarzami jeden osobny dział. Znalazła się ich wielka ilość. Ukończywszy kroniki na 48 arkuszu, niepodobna mi było w tym już tomie objąć wszystkie tego rodzaju pisma jakie przygotowałem do druku. Musiałem się ograniczyć na główniejszych. Przedewszystkiem szło o pewne ich uporządkowanie. Gdy bowiem wiele z nich bądź pojedynczo po różnych dziełach, bądź w zbiorach całkowitych wydano, konieczna jest, iżby w nowem ich wydawaniu, mającem na celu ogół tego rodzaju zabytków, wprowadzać coraz większy ład i ewidencję przez stosowne ich pod względem chronologicznym i treściowym zestawienie. Najpierw tedy podałem to, co niemieccy rocznikarze: hildesheimski i kwedlinburski, w X i XI wieku o Polsce i pierwszych naszych książętach zapisali, bo wiadomości te są jedyne w swoim rodzaju, nie natrafiane nigdzie indziej i stanowią początek dziejów naszych pewnych. Dalej umieszczam ułamki roczników czysto polskich z wieku XII, a następnie roczniki całkowite w XIII i XIV pisane w Polsce, a znajdujące się w trzech głównych kodexach z tychże wieków, mianowicie: krakowskim kapitulnym, ordynackim Zamojskich i miechowskim obecnie znajdującym się w Petersburgu. Trzy te kodexy dostarczają zarazem ważnych skazówek paleograficznych, a szczególnie pierwszy z nich, który pod tym względem nie był dotąd należycie rozpoznany. Włożyłem w to niemało starania, iżby wykryć i podnieść w przypiskach owe drobne niekiedy rękopismu tego znamiona, które jedno lub drugie z zapisanych w nim zdarzeń w innem świetle stawiają. W papierowych też późnych naszych kodexach zna-

laży się roczniki wskazujące widocznie jednakie pochodzenie z owymi starymi z wieku XIII i XIV, zestawienie więc ich z tamtymi uważałem za tem konieczniejsze, że przez to zyskiwała rzecz sama i wychodziły na jaw równie myłki przepisowców jak i wtręty późniejsze. Szereg ich zamykają trzy kalendarze.

Zdawszy sprawę z tego co w tym tomie objęto, pozostaje mi wynurzyć wdzięczność moją tym, którzy mię wsparli dzielnie w mem przedsięwzięciu i takowe o wiele ułatwili. A naprzód uczonemu Wacławowi Alexandrowi Maciejowskiemu, który raczył się zająć opracowaniem kroniki Boguchwała i dopełniać jego Godysława Paska. Do opracowania kroniki Jana z Czarnkowa wezwałem pomocy Jana Szlachetkowskiego, z którym niegdyś pierwszy plan wydawania Pomników dziejowych Polski układaliśmy i próbę ich na okaz roku 1850 wydrukowali. Zajmował się on wtedy gorliwie wyszukiwaniem ich po bibliotekach i kopiowaniem. Oddany teraz innego rodzaju zajęciom wahał się czas niejaki po odebraniu mego wezwania, nie ufając sobie, jak mi pisał, azali temu podoła; po przejrzeniu nakoniec materyałów przeze mnie na ten cel zebranych, i po odszukaniu swych własnych, które się były zatraciły, wziął się do roboty i uskutecznił ją w dość krótkim czasie tak, że zaledwie widziałem potrzebę zmienić gdzie nieco i dodać kilka historycznych objaśnień. Drukując tę sumienną, ze znajomością rzeczy wykonaną pracę pełnego sił pracownika, ani mi na myśl przyjsć mogło, że jej ukazanie się miało już być pogrobową jego pamiątką.

Użytkowanie z wielu cennych kodexów w prywatnych bibliotekach znajdujących się zawdzięczam uprzejmej uczynności Władysława księcia Czartoryskiego, Augustowej hr. Potockiej, Jana hr. Działyńskiego, Wiktora hr. Baworowskiego, senatora Romualda Hube i Dra Wojciecha Kętrzyńskiego.

Członek Akademii Nauk petersburskiej Jego Exc. p. Aryst Kunik raczył uprzejmie wypisywać dla mnie odmianki z wielu tamtejszych rękopismów, a pan Władysław Rejnhardt, znakomity artysta, wydawca kodexów ławrentego i hipackiego w fotografiach, przysłużył mi się fotografiami z kilku kodexów naszych łacińskich znajdujących się w Petersburgu. Takichże fotografii w znacznej ilości dostarczał mi łaskawie pan Karol Beyer, fotograf warszawski, które były dla mnie wielkiego użytku w rozpoznawaniu tekstu naszych kronik i roczników. Śp. Alexander hr. Przezdziecki i Dr August Mosbach udzielali mi uprzejmie zebranych przez siebie odmianek z kodexów kronikarzy ojczystych. Nakoniec zdejmowaniem niektórych podobizn i udzielaniem wiadomości dokładniejszych o rękopismach pomocni byli wielce memu przedsięwzięciu xiądz Waleryan Kalinka w Rzymie a w Krakowie p. Teofil Żebrawski i p. Piekosiński. W ciągu druku zasięgałem też niejednokrotnie rady i pomocy Dra Antoniego Małeckiego a w korektach pomagali mi chętnie Dr Xawery Liske, p. Jan Chyliński, p. Bernard Kalicki, Dr Władysław Wisłocki i p. Władysław Łoziński.

Do czasów Jagelły dochodzą osnową swoją zawarte w tym tomie pomniki; te które w poprzednim tomie umieściliśmy poczynają się z wiekiem IX. W dwutomowym tedy tem dziele objęte zostało nieomal wszystko na co przez ciąg pięciu przeszło wieków zdobywała się własna narodu świadomość i co obcy-o nas w dziełach swych zapisali. Takie różnorodnych pism obok siebie zestawienie jak jest wielkiej dla badacza dziejów użyteczności tak też rozważane być może pod rozmaitymi względami, a nie ostatnim z pomiędzy nich jest względ na nasze pochodzenie. Pod jakim mianem głównie znani byli nasi przodkowie nim ich około V po Chrystusie wieku powszechnie Słowianami zwać poczęto, i gdzie były ich najdawniejsze w czasach dziejowych siedziby? o tem różne są zdania uczonych. Inaczej wy-

XXVI

prowadza ich początki uczony Szafarzyk, inaczej znowu również uczony a w badania dziejowe od młodych lat wdrożony Lelewel, i zapewne nie raz jeszcze zmieniać lub modyfikować będą rozmaici uczeni swe zdania, w miarę postępu i wzrostu pomocniczych ku temu umiejętności. Zostawiwszy atoli na stronie wyniki do jakich w tej mierze doszli już lub dojść mogą uczeni, jeśli zapytamy jakie było w tym względzie przeświadczenie samychże Słowian w pierwszym ich na widownię dziejów wystąpieniu? tedy na to jest tylko jedna odpowiedź, mianowicie: że przodkowie ich na kilka przed Chrystusem wieków siedzieli w Iliryku; że tam szeroko rozpołożeni przeciwko potęgze Macedonów a później Rzymian do boju występowali, że w Iliryku jeszcze zastała ich nauka Chrystusa i pierwsze jej nasiona tamże od apostoła Pawła przyjmowali, aż parci ku Dunajowi i coraz więcej uciemnieni przez Rzymian wyruszyli nad Wisłę i Dniepr i dalej ku północy się rozpostarli. Przeświadczenie to przebija się równie z geografa bawarskiego jak to trafnie wskazał Kasper Zeuss, jak i z tego co rozpowiada Nestor i co kronikarze polscy rozprowadzają, i to jest wydatny rys, którem się podania nasze piastowskie od pojęć w tej mierze i wyobrażeń z czasów jagellońskich: od dodatków Długosza, rozumowań Grzegorza z Sanoka i wywodów Kromera wyróżniają.

Lwów dnia 3 listopada 1872.

AUGUST BIELOWSKI.

Z ORTLIEBA I BERTOLDA

KRONIK KLASZTORU ZWIFALTEŃSKIEGO.

Ortlieb benedyktyn w Zwifalten, mieście wirtemberskiem, niedaleko Dunaju, pisał kronikę swego klasztoru, zachęcony ku temu przez opata Udalryka i Bertolfa kapłana. Byłoby wtedy, kiedy przez powtórne ożenienie się naszego Bolesława Krzywoustego z Salomeą, córką Henryka hrabiego Bergu, związane zostały bliższe Polski z ową krainą i samymiż zakonnikami zwifaltenскими stosunki. Ortlieb roku 1135 dziełko swoje pisać zaczawszy, podzielił je na dwie xiegi, z nich pierwszą tylko należycie przed rokiem 1138 wykończył; drugą zostawił niedokończoną, przeszkodzony, ile się zdaje, w pisaniu jej innemi sprawami, albowiem go w tymże właśnie czasie opatem w Neresheim obrano. Drugiej tedy xiegi napisał tylko kilka ustępów poprzedzielanych białemi miejscami, które później zapelniano. W końcu tej drugiej xiegi opisana jest podróż, którą Otto ze Stuzzelingen w towarzystwie Gernoda i drugiego jeszcze mnicha zwifaltenkiego do Polski odbył, wezwany tamże przez wdowę Bolesława Krzywoustego, Salomeę, w pierwszych latach jej owdowienia. Wątpliwa jest, czy ustęp ten skreślony został przez samego Ortlieba, jest bowiem w tem miejscu autografu jego odmienne nieco pismo równie jak i czernidło; podobniejsza, że go inna ręka jednego z tych mnichów, którzy Ottonowi ze Stuzzelingen do Polski towarzyszyli, tu wpisała, nie później wszakże jak roku 1141. Tak przynajmniej mniema H. Fr. Otto Abel. Bądź co bądź, w każdym atoli razie jest ten ustęp dla dziejów Polski ważny i ciekawy, pochodzi bowiem od świadka naocznego i zawiera szczegóły po części zgoda przez nikogo niespomniane, po części zaś uzupełniające to, co gdzieindziej napomkniono. Wartość wszakże jego byłaby nierównie większa, gdyby go był spisał natychmiast, wtedy bowiem możnaby dać wiarę jego słowom bezwarunkowo; atoli widać na pierwszy rzut oka, że pisał to po swoim z Polski powrocie, kiedy imiona osób główniejszych zatarły się już w jego pamięci, stąd też i brak precyzji w niektórych jego wyrażeniach nasuwa mimowolnie czytelnikowi niejake wątpliwości.

Bertold, także benedyktyn zwifaltenki, podobno ten sam, który Ortlieba do pisania kroniki zachęcał, napisał również kronikę swego klasztoru, zaczynając ją mniej więcej od tych lat, na których Ortlieb pisać przestał. W tem swoim dziełku dary i nabytki wszelkie klasztoru zwifaltenkiego wyliczając, nie pominął też darów nadsyłanych tam z Polski i w tej mierze

uzupełnia on wiadomości podane o Polsce w kronice Ortlieba, podobnie jak i całe dzieło jego jest poniekąd samejże pracy Ortlieba uzupełnieniem.

Kronikę Ortlieba wydał zeszłego wieku Gerard Hess w dziele Monumenta Guelfica częściowo; całkowicie zaś wyszła ona roku 1852 w zbiorze Pertza Monumenta Germaniae historica tom XII, opracowana krytycznie przez H. Fr. Ottona Abła, który miał do swego użytku autograf pergaminowy, przechowywany się w Stuttgardzie w bibliotece publicznej, a prócz tego kilka innych późniejszych rękopismów. Bezpośrednio po Ortliebie wydano tamże po raz pierwszy kronikę Bertolda z późnych wprawdzie rękopismów, lecz niemniej starannie przez tegoż H. Fr. Ottona Abła opracowaną.

Z obu tych kronik daję tu odpowiednie ustępy wiernie według wydania Abła, z małemi tylko co do objaśnień odmianami.

ORTLIEBI ZWIFALTENSIS CHRONICON.

EX LIBRO II.

TRANSLATIO MANUS S. STEPHANI.

Temporibus Heinrici IV imperatoris ac Boleslai Boloniorum preclarissimi ducis quidam ex nobilissimis principibus Grecorum filiam suam cuidam tradidit in matrimonium regi Rutenorum¹⁾, et preter alia permagnifica donata, vestimentorum videlicet insignia, auri et argenti diversorum mirifici operis vasorum infinita pondera nec non alia atque alia preciosarum rerum concupiscibilia munera, super aurum et thopazion preciosa, sanctarum reliquiarum contulit pignora gloriosa. Inter quas precipue manus sanctissimi levi-
tae Stephani prothomartiris fulgore sanctitatis enituit ac pre ceteris licet omni saeculo venerandis singulare privilegium venerationis optinuit. Memorata igitur matrona superius dicto regi viro suo egregiam peperit elegantis formae filiam, quam pater suus, postquam adolevit, cuidam nobilissimorum Boloniae tyrannorum in coniugium dare decrevit²⁾. Huius autem coniunctionis ac desponsationis paranimphus quidam extitit di-
tissimus Boloniorum princeps nomine Patricius³⁾, set, ut postmodum res patuit, si-

¹⁾ Świętopełk Michał, wielki książę kijowski, miał drugą żonę swoją Barbarę, córkę czy krewną cesarza Alexego (*Strahl, Gesch. d. Russ. Staat. I. 202*). O wielkich tego życia bogactwach, o hojności, z jaką też żona jego jałmużny rozdzielala, czytać można w ruskich latopisach. Córka jego Zbysława wydana została w roku 1103 za Bolesława Krzywoustego. ²⁾ Autor nazwał wyżej Bolesława naszego po imieniu; tu zaś powiada *cuidam Boloniae tyrannorum*. Słowa więc jego ściągają się widocznie do jakiegoś innego księcia, nie do Bolesława. ³⁾ Piotr syn Własta. Żoną jego była księżniczka ruska, na imię Marya. Według Godysława Paska była ona ciotką Władysława, syna Zbysławy, azatem córką Świętopełka (*Sommersb. II, 41; cf. Bened. Posnanien. Hist. ms.*). Pojął ją Piotr za wiedzą i

bi, non alteri sponsam cum sponsalibus perfidus desponsator copulare statuit. Quo compositus effectus, alio quoque maximae perfidiae veneno est infectus: nam quendam Rusziae regem contra Boloniorum ducem dominum suum inimicicias agentem fraude circumvenit, et postquam fidem iusiurandi fecerat, postquam se in dominium ipsius tradiderat, postquam filium eius de sacro fonte susceperat, tam dolosae factionis ignarum in manus adversariorum tradidit vinculandum atque immenso pondere thesaurorum damnandum. Ob huiusmodi igitur et aliorum scelerum execrabiles nequicias a domno papa vel pontificibus terrae illius diu collectas iussus est pro Christo dispergere divicias. Inter alias enim atque alias largifluarum elemosinarum copias, peregrinorum, debilium, viduarum, pupillorum scilicet expletas inopias, 70 vel eo amplius decreverunt cum fabricare de propriis sumptibus aeclesias, inter quas nonnulla monachorum decernunt cum edificare cenobia, quibus etiam de redditibus ac pecuniis suis sufficientia delegavit subsidia. Cumque prefata coenobia cuperet aliquo maioris supplemento cumulare, qualiter id per alios quoque perficeret cepit cogitare. Talia cogitanti venit in mentem, duci Bolezlao

memoratam manum prothomartiris Stephani pro quodam fertilissimo predio nomine Kotskin¹⁾ plus quam 5 milia houbarum tradere. Cumque sepe dicto duci voluntatem suam retexisset, nihil in hoc mundo sibi deesse nisi sanctorum pignera ratus promptissime ac libentissime implevit quod fuerat postulatus. Tradidit namque ad Bretizlavense coenobium de quo locuti sumus allodium, et post subtilissimam discussionem ac prorsus ab omni dubitationis scrupulo remotissimam examinationem recepit diu concupitam, pelle et carnibus manum vestitam. Quam preciosiorem omnibus metallis, omnibus preciosissimis, ut vere erat, existimans margaritis, nullo voluit opere fabrilis includere nec cartam apponere, metuens, ne aliquis illectus metalli fulgore raperet quod tanto fuerat consecutus amore. Sed quid plura? Post multa virtutum opera, post multos contra diversas nationes triumphos, post multa quae coenobiis vel aeclesiis, inter quae plurima nobis contulit bona, tandem in dimidio dierum suorum isdem dux morte compellente viam ingressus est patrum suorum: siquidem 5 Kal. Novembris solvit debitum mortis²⁾. Cuius uxor Salome, filia Heinrichi comitis de Berge sororque Diepoldi nunc us-

przyzwoleniem Bolesława (*Sommersb.* II, 36), co wszakże nie wyklucza tej okoliczności, którą podaje tu nasz autor, iż jakiś xiażę jej rękę osiągnąć pragnąc używał Piotra za swego dziewierza. Wiadomość przez późnego przerabiacza *Cronicae Petri comitis* podana (u Mosbacha str. 22), jakoby Marya była córką Wołodara przemyskiego, zdaje mi się nie zasługiwać na wiarę. ¹⁾ Abel czyta Rotskin. Przeddziecki, który zarazem podobiznę nazwy tej z autografu przyłączyć nie omieszczał, czyta Kotskin, i to czytanie zdaje mi się trafniejsze. Dobra Kościan błotny nad Odrą niedaleko Poznania należały istotnie do klasztoru św. Wincentego we Wrocławiu, założonego przez Piotra. Spominają o nich najdawniejsze akta tego klasztoru, jak to uważał już Bandtkie w swoich *Analektach* str. 212. ²⁾ Podany tu dzień śmierci Bolesława Krzywoustego zgodny jest z rocznikiem kapitulnym

que patris comitatum regentis, tanto viduata marito unam de filiabus suis nomine Gerdrudam perpetuo nobiscum mansuram cum magnis ad nos transmisit muneribus. Deinde post paucos annos misit nuncium ad nos mandans, ut domnus Otto de Stuzzelingu frater noster¹⁾, quem magistrum solebat appellare, assumpto quolibet monacho sacerdote transmitteretur ad se. Quam ob rem isdem Otto me loco sacerdotis comite cum alio fratre Gernodo nomine post multos labores et itinerum difficultates infra adventum Domini venit ad illam in opidulo Paginensi. Quae nos videns quos diu desideravit honorifice sicut decuit salutavit. Cumque per aliquot dies casas ac tentoria more Numidarum mutando cum ipsa permansissemus, quadam die iussu ipsius in aecclesiam loci, qui dicitur Malgostus²⁾, cum fideli cubiculario eius non absque metu barbarorum nos reclusimus. Isdem vero cubicularius acceptis a sacristis scriniorum dominae suae clavibus

omnia nobis licet sigillata patefecit et inter refertos sanctarum reliquiarum thesauros quaecunque nobis prestantiora viderentur eligere fecit. Electis autem ex innumeris quibusque celebrioribus et eminentioribus secundum libitum nostrum 80 vel amplius sanctarum reliquiarum particulis quoddam non admodum parvae capacitatis scriniolum implevimus. Postmodum igitur cum iam licentiam abeundi nobis disponeret dare, preclarissimos filios suos duces Bolezlaum ac Misiconem cum uxoribus eorum, filiabus scilicet regum Ungariae et Rusziae³⁾, de regionibus suis fecit ad generale colloquium convenire. Quo colloquio in civitate quae vocatur Lant-15 siza⁴⁾ cum regni primatibus habito cepit cum eis tractare, utrum filiam suam Agnetem viro tradere, an per nostrum ministerium ac sororum nostri loci consortium coelesti regi vellent desponsare. Set quia suspectum 20 habebant fratrem suum ex alia matre ortum natuque maiorem ducem Ladizlaum⁵⁾, ne for-

krakowskim u Pertza *Mon. Germ.* XIX, 590 i z rocznikiem wydrukowanym u Sommersberga II str. 81, gdzie zarazem i rok jego śmierci 1138 jest zapisany. *Chron. Pol.* i *Chron. Princ. Pol.* u Stenzla *SS.* I, 14 i 93, tudzież *Ann. Pol.* u Pertza *M. G.* XIX, 624—625 podają rok śmierci jego 1139. ¹⁾ O tymże Ottonie mówi Bertold w swojej kronice u Pertza *M. G.* XII str. 116. *Otto de Stuzzelingu, noster monachus, vir magniloquus, forensis eloquentiae declamator facundissimus, coram regni principibus prudentia et consilio pene inter primos habitus* itd. ²⁾ Małogoszcz w województwie krakowskim 4 mile od Kielc. Dla czego Abel tę tak wyraźnie napisaną nazwę przez Mławę w województwie sandomierskiem leżącą objaśnia, odgadnąć nie umiem. ³⁾ Bolesław tedy Kędzierzawy, równie jak i Mieszko Starym nazwany byli już w roku 1140 żonaci. Pierwszy miał za sobą Zwenisławę, córkę Wszewłoda wielkiego xięcia kijowskiego (*Latopis kijowski* w *Pol. Sobr.* II str. 19), drugi Gertrudę, córkę Beli II króla węgierskiego (*Dług. Hist.* IV str. 485). Ważna ta okoliczność jedynie w kronice Ortlieba przechowana, pozwala sprostować tak lata urodzenia jak i lata zaślubin obu tych książąt w Długoszu i latopisie kijowskim. ⁴⁾ Łęczycza nad rzeką Bzurą między Warszawą a Kaliszem. ⁵⁾ Władysław, urodzony ze Zbysławy Świętopelkówny roku 1105. *Ann. Capit. Crac.* u Pertza *M. G.* XIX str. 588.

te preoccuparet eos in amicitia gentis, cui-
dam filio regis Ruzziae decreverunt eam cau-
sa foederis vix triennem in consortium da-
re¹⁾. Necdum soluto conventu tradidit nobis
5 sepe dictam ac sepius venerandam protho-
martiris Stephani preter pollicem manum, pelli
consumptis carnibus adherenti sacratissimis
ossibus. Tradidit nihilominus nobis superius
dictum scriniolum lypsanis sanctorum refer-
10 tum, insuper alia egregia munera, plus quam
200 marcas argenti valentia, de quibus, quia
postea dicturi sumus, hic ea prelibare su-
persedimus. Igitur postquam nobis valefecit,
abivimus et post multos barbarorum circu-

itus, per Saxoniam transeuntes ducatu Coun-
radi marchionis usque ad orientalem Fran-
ciam, deinde per Wirzburgensem episcopum
et Fridericum iuniorem ducem Sueviae ad
locum nostrum 1141° dominicae incarna-
tionis anno, Kal. Aprilis, sano numero com-
meantium cunctarumque rerum quas habui-
mus, tandem feria 2. post palmas deveni-
mus. Ubi quanto gaudio, quanto tripudio
nos cuncti commilitones nostri susceperint,
testes sunt lacrimae gaudiis admixtae, ut-
pote quos mortuos ac variis suppliciis ex-
positos audiere, sanos et incolomes pros-
pero celeumate venientes contigit videre.

LIBER DE CONSTRUCTIONE MONASTERII ZWIVILDENSIS.

12. Quoniam praedia a primis fundatori-
bus collata breviter perstrinximus, ad ea,
quae ab aliis sunt tradita, succincte perga-
20 mus. Heinricus comes senior de Monte in
articulo mortis monachis invisceratus, apud
Oppintal dedit sex mansus. Huius filius Hein-
ricus comes similiter in extremis monachus
effectus, apud Anchilchovin dedit sex man-
25 sus. Ad has duas villas pertinent quinque
mansus, constituta vectigalia reddentes. Ra-
pot, eius alter filius, apud Isinchovin dedit
unum molendinum et duas houbas apud vi-
cum Gresingin nominatum.

Horum scilicet predictorum comitum so-
rores fuerunt Richinza ductrix Boemiae, So-
phia ductrix Moraviae, Salome ductrix Bo-
loniae. Istae Deo dilectae sorores cum viris
suis et amicis magnifica et infinita huic lo-
co contulere beneficia, multa negligentiae
nostrae causa, quoniam propter longa ter-
rarum spacia qui deferrent ad nos non ha-
buimus, nimis invitę retinuerunt. Verum de
his pauca quae recordari potero paucis in-
timabo.

15. Vlatizlaus igitur, qui et Lauzlan, dux
Boemiae, cum uxore sua Richinza, filia Hein-

¹⁾ I ta okoliczność przechowała się jedynie w kronice Ortlieba. Małżeństwo to
wszakże nie przyszło, jak się zdaje, do skutku.

rici comitis a Monte, viginti pallia ex serico facta dedit, diversis temporibus diversa dona in pretio triginta et eo amplius marcas habentia huic loco transmisit; insuper scutellam argenteam septem marcas appendentem abbati Oudalrico dono dedit.

Sophia ductrix Moraviae, soror Richinzae, uxor Ottonis ducis, dedit unum vexillum, dalmaticam albam, duodecim pallia, sex marcas argenti aliaque perplura, capsam eburneam. Ipsa etiam cum sorore Richinza refectorium fratrum barbatorum cum dormitorio proprio sumptu a fundamentis extruxit et omnibus bonis istum locum cum sororibus suis implevit.

[De Bolezlao duce eiusque uxore].

Bolezlaus dux Boloniae cappam nigram albos boves habentem intextos misit; in auro, argento, palliis et maxime in multiplicibus et diversis pretiosi velleris rebus plus quam septuaginta marcas huic monasterio contulit.

Salome uxor eius stolam auream, duas albas ex sericis factas, urceum argenteum quatuor marcas appendentem misit, scrinium eburneum auro insignitum, mantellum suum rubeum ad cappam aurifrisio decoratum, alium etiam mantellum ad casulam totum auro intextum, magno aurifrisio circumdatum, inferius limbum rubeum habentem, secundum morem gentis illius auro instellatum. Tria dorsalia, unum serico lembo circumdatum, unum albis leonibus plenum, unum rubeum, albis foliis plenum.

14. Denique ista prefata Salome ducissa semel in uno anno, me huic loco tunc

presidente, per nuncios nostros haec sanctae Dei genitrici transmisit dona: Manum sancti Stephani prothomartiris cum cute, carnibus et unguibus excepto pollice, et alias reliquias sanctorum nonaginta, inter quas precipue enituit magna pars sanctae crucis, dens sancti Iohannis baptistae, dens sancti Pangratii, dens sanctae Ceciliae, de sanguine Domini, de lacte sanctae Mariae, de catena sancti Petri. Insuper centum libras argenti, unam casulam cum aurifrisio decoratam, crucem auream plus quam quatuor marcas auri pondus habentem, calicem argenteum deauratum, urceum argenteum deauratum, pene sex marcas appendentem. Stolum auro decoratam cum fanone, unum perpendiculum vel cingulum, unam dalmaticam auro per totum contextam, quinquaginta vel plus marcarum precium habentem, unum subtile nigrum auro insignitum, unam mappulam vel fanonem auro contextum, quae duo marcarum possunt habere precium. Unum dorsale ex sericis contextum, unum scrinium eburneum, unum cristallum pulcherrimum, tres equos, duas auri uncias, duas pelles, unam canam, alteram migalinam. Mitram episcopi cum chirothecis insuper quatuor marcas et tria pallia cum aliis munusculis. Haec omnia ad nos usque per multa terrarum spacia salva licet vix propter incursantes latrones et intacta venerunt. Nonnulla vero, id est unum psalterium magnum auro conscriptum, unum dorsale, unum tape, quae ambo ob sui magnitudinem quoniam duo equi ad haec portanda vix possent sufficere cum aliis rebus, quae adhuc silentio sunt tegenda, remanserunt.

15. Istae tres Deo dilectae sorores ad ornandum istum locum convenerunt in unum: nam ut ita dicam, ornaverunt faciem templi coronis aureis, vasis aureis, argenteis, cristallinis, eburneis, gemmis et maxime in sericis vestimentis. Et his maxima pars pro victu et vestitu fratrum consumpta, pro restauratione antiquorum, pro constructione novorum aedificiorum aliisque diversis necessitatibus venundata, reliqua adhuc manent intacta.

Item in Boemia Meginhardus Pragensis episcopus post alia numerosa munuscula cappam nigram superius et inferius aurifrisio illuminatam, a Constantinopolitano imperatore sibi in itinere Hierosolymitano donatam, tradidit. Cruciculam cum catenula aurea septem uncias appendentem, sanctorum reliquiis plenam, tresque stolas cum fanonibus auro contextas cum aliis donis misit. Quae omnia a successore eius Iohanne violenter nobis ablata, sed per cardinalem Dediwinum Romanae ecclesiae, per Maguntinensem archiepiscopum, imo per Lotharium imperatorem coactus reddere iniuste ablata post multa certamina, post multa laboriosa et nimis periculosa itinera, utpote in terra aliena per me et Ottonem monachum nostrum sunt recepta.

30 Seztibrana quaedam mulier Sclava ex Boemia inter alia dona dorsale magnum ex lana contextum, maiestate et Caroli imagine insignitum, huc misit reginae coelorum. Cap-

pam crocei coloris illius preciosi generis, quod vulgo samat appellatur a Teutonicis, Wizimannus noster monachus, abbas monasterii Gladrubensis, cum aliis duobus palliis dedit nobis. Haec auro per nos decenter est ornata.

Bilihilt quaedam mulier de Bolonia, Salomae ductricis pedissequa, crucem argenteam, gemmatam et deauratam misit inter alia dona, unum vexillum, duos calices, casulam, stolam albam et alia quoque.

46. Quoniam eo tempore, quo haec exorsus sum scribere, custos eram ecclesiae, libet omni generationi quae ventura est ad hunc locum pandere, qualis quantusve sub mea cura fuerit thesaurus ecclesiae sanctae Dei genitricis Mariae.

Crux aurea sanctorum reliquiis plena, preciosis lapidibus magnifice insignita. Alia etiam crux aurea a Salome de Bolonia missa¹⁾. Item alia crux dominica praeclara, speciosa, salutifera, de Iherosolimis per Bertholdum allata, ex puro auro et lapidibus ab Oudalrico pene in modum libri fabricata. Tertia²⁾ argentea deaurata, ingemmata, de Bolonia missa. Quarta ex auro argento aere et lapidibus fabricata, a Marquardo presbytero data. Duae ex auricalco deauratae. Septima parvula ex argento et auricalco et lapidibus cum basi sua deaurata. Octava cum catenula tota aurea, sanctorum reliquiis plena, a Meginhardo Pragensi episcopo data.

¹⁾ Ten dar, jak uważa słusznie Abel, nie mógł być przez Bertolda przed rokiem 1141 do księgi zapisany, to widać też z ilości krzyżów niżej wyrażonej. ²⁾ Czwarty raczej, nie trzeci.

BULE I LISTY DOTYCZĄCE POLSKI.

Eugeniusz III papież odpowiada cesarzowi Konradowi III na prośbę jego wniesioną za Władysławem II księciem polskim¹⁾.

dnia 31 grudnia, r. 1144.

Eugenius episcopus, seruus seruorum dei karissimo in Christo filio, Conrado, illustri Romanorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Pro dilecto filio nostro C. Babenbergensi electo, nobilitatis tue et multorum religionum ac discretorum virorum litteras et preces recepimus et diligenter attendimus. Et quamuis Babenbergensem ecclesiam tamquam specialem sedis apostolice filiam et personam ipsam pro scientia et honestate sua plurimum diligamus, vestris precibus tamen et persone commendationibus incitati, spiritus sancti gratia inuocata, propriis tamquam beati Petri manibus in eiusdem ecclesie episcopum consecrauimus, atque hiis, que de dignitate ecclesie sue a predecessoribus nostris statuta sunt, innouatis ipsum cum gratia sedis apostolice et litterarum nostrarum prosecutione ad ecclesiam suam remisimus. De duce vero Polonico²⁾, unde similiter preces tuas recepimus, dilectionem tuam scire volumus, quod nos proxima mediante XL

ipsius nuncios exspectamus. Et si tunc uenerint, nos rei veritate diligentius inquisita, quod cum honore dei facere potuerimus, pro amore tuo libenter faciemus, sicut qui personam tuam, tanquam specialem beati 5 Petri militem, vera in domino caritate diligimus, et preces tuas secundum deum volumus exaudire. Preterea venerabilem fratrem nostrum Heinricum, Morauiensem episcopum, pro ipsius religione et honestate 10 et tua etiam commendatione paterna benignitate recepimus. Et quamuis ipsum tamquam religiosum et deo amabilem virum nobiscum aliquamdiu in maximo honore et dilectione libentissime teneremus: tamen quo- 15 niam tibi necessarium nouimus, ipsum tue nobilitati duximus remittendum. Versa itaque vice eum dilectioni tue propensius commendamus. Rogamus ut eum pro nostro amore de caro cariore habeas, et ipsius 20 salubribus ammonitionibus humiliter acquiescas. Datum Viterbii II Kalendas Januarii³⁾.

¹⁾ Boczek, *Cod. dipl. et epist. Moraviae* I Nr. CCLIX. ²⁾ Władysław II. ³⁾ 1145.

Eugeniusz III papież poleca Henrykowi, biskupowi morawskiemu, zdjęć klątwę z Władysława II księcia polskiego¹⁾.

dnia 3 maja r. 1146.

Eugenius episcopus seruus seruorum dei, venerabili fratri Heinrico, Morauensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Sicut ad vestram credimus notitiam peruenisse L(adislaus) dux Polonie, collecta Sacracenorum multitudine, quod nostris temporibus inauditum et inhumanum est, terram christianorum inuasit, et multa mala, innumera etiam et execrabilia in ea temerario ausu commisit. Unde frater noster L.²⁾ bone memorie Gneznenzis ecclesie archiepiscopus, zelo iustitie succensus, ipsum excommunicationis vinculo innodauit. Nunc autem, quoniam ipse archiepiscopus viam uenire carnalis ingressus est³⁾, et ipse dux per nuntios suos a nobis absolui postulat, et satisfactionem promittit, per apostolica

vobis scripta mandamus, quatenus eodem duce ante presentiam vestram euocato, congruo loco eum conueniatis, et si in presentia vestra propria manu iuramentum presterit, quod de causa, pro qua excommunicatus est, mandatum nostrum, quod per nosmet ipsos, siue litteras, seu per nuntium nostrum ei faciemus, suscipiat et obseruet, eum ab eadem excommunicatione absoluatis. Hoc autem ab eo iuramento suscepto causam excommunicationis et damna ab ipso et per illum illata et totius rei veritatem, et quid ipse dux exinde sustinere possit vestris nobis litteris significetis, et nos rei veritate cognita, quod inde statuendum fuerit, auctore domino statuemus. Datum Viterbi V Nonas Maii⁴⁾.

Eugeniusz III papież poleca Henrykowi, biskupowi morawskiemu, aby Gwidonowi nuncyuszowi do Polski towarzyszył i był mu pomocnym⁵⁾.

20

dnia 13 września r. 1146.

Eugenius episcopus, seruus seruorum dei, venerabili fratri Heinrico, Morauensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Qui de fratrum suorum caritate confidit, et mandare, quę agenda fuerint, non

recusat. Quia igitur de persona tua valde confidimus, per presentia tibi scripta mandamus, quatenus dilecto filio nostro G(widoni) dyacono cardinali⁶⁾, prudenti siquidem et honesto viro, cui in Polonie partibus

¹⁾ Boczek *Cod. dipl.* I Nr. CCLXVI. ²⁾ Arcybiskupem gnieźnieńskim był wtedy Jakub ze Znina, i onto klątwę rzucił na Władysława. W oryginalnej bulli papieskiej musiała tu być głoska J. nie L. ³⁾ Jakub według Niesieckiego (I str. 20) umarł roku 1144. Długosz (*Cat. archiepp. Gnesn.* rkp. bibl. Ossol. Nr. 619 str. 46') rok jego śmierci 1148 mylnie podaje. ⁴⁾ r. 1146. ⁵⁾ Boczek *Cod. dipl.* I Nr. CCLXXI. ⁶⁾ Ten Gwido był kardynałem P. Maryi w portyku. W związku z jego podróżą do Polski są następujące

vices nostras commisimus, in hiis, que sibi | alia terra illa, que nouiter luce christiane agenda incumbunt tam in Polonia, quam in | fidei est perfusa, tanquam apostolice sedis

trzy listy :

I. Gwido kardynał SS. Kozmy i Damiana i kanclerz papieski przesyła przez Gwidona, nuncyusza do Polski jadącego, list Anzelmowi biskupowi hawelberskiemu pisany we wrześniu r. 1148.

Karissimo fratri et amico A(nselmo) venerabili Havelbergensi episcopo G(uido) sanctae Romanae aecclesiae diaconus cardinalis et cancellarius salutem.

Cum tuam non possimus frequenter habere praesentiam, scripta tua tamquam personae vicem gerentia laeto corde suscipimus. Per fratrem nostrum G(uidonem) cardinalem, qui ad partes Poloniae mittitur, litteras voluntatem nostram pro eo et de eo continentes tibi direximus. Breviter vobis cuncta complectimur, vestri memoriam gerimus, et ut vobis prospera cuncta succedant optamus. Communem amicum nostrum abbatem Corbeensem nostro nomine salutate. Jaffé, Bibl. rer. Germ. I Nr. 121.

II. Gwido kardynał z Polski wracający wzywa Wibalda, aby przybył do Saxonii; w maju lub czerwcu r. 1149.

G(uido) Dei gratia sanctae Romanae aecclesiae diaconus cardinalis et apostolicae sedis legatus venerabili fratri W(ibaldo) abtati Stabulensi salutem et dilectionem.

Fraternitati vestrae praesentibus scriptis notificare decrevimus, quod peracta legatione domni papae in Poloniam ad partes Saxoniae devenimus, ibique pro complenda legatione eiusdem domini nostri de constitutione episcoporum in Leuticiam seu etiam pro negotio ducis Loteris (?) quod vobis non exstat incognitum, moram necessario facimus. Quia vero in utroque negotio vestro auxilio seu consilio summo opere indigemus, fraternitatem vestram attente rogamus, atque ex parte domni papae et cancellarii vobis mandamus, quatinus his susceptis litteris, omni occasione ac dilatione postposita, ad nos veniatis, ut in praedictis negotiis, sicut oportet et dominus papa confidit, assistere valeatis. Jaffé I Nr. 184.

III. Wibald odpowiada Gwidonowi, że do Saxonii przybyć nie może; w czerwcu r. 1149.

Reverendo patri suo et domino G(uidoni) venerabili sanctae Romanae aecclesiae diacono cardinali apostolicae sedis legato frater W(ibaldus) Dei gratia id, quod est in aeclesia catholica exiguas orationes et devotum servitium.

Postquam de transitu vestro in Poloniam vera relatione comperimus, longo tempore apud Corbeiam in ea expectatione solliciti atque suspensi fuimus, ut in reditu vestro competenter vobis occurrere possemus et tam devotum quam debitum tum in persona tum in rebus obsequium pro reverentia domni papae et domni cancellarii et pro vestrae personae honorificentia cum omni fide et sinceritate exhiberemus. Sed quoniam crebra mala, quae Lotharingiam et precipue Arduennam nostram assiduus prediis atque rapinis et incendiis affligunt, nos illac transire compulerunt et nos cotidianis pressuris tanquam in acie dimicantes implicitos tenent, multum ex animo dolemus, quod ad vestrae iussionis mandatum vestrae sublimitati occurrere tum longe positi non valemus, precipue cum vestris sollicitudinibus desit cooperator episcopus Anselmus, in cuius prudentia et fideli consilio plurimum posset inniti vestra discretio. Preterea dominus noster rex Romanorum Cuonradus Ratisponam in octavis pentecostes perveniens, misit nobis legatos cum litteris, precipiens, ut in martirio apostolorum Petri et Pauli sibi absque

vicario, diligenter assistas, ipsique opem et consilium studeas exhiberi; ut, dum per discretionis tue solatium vel fauorem subsidium fuerit assecutus, quanto circa Romanam ecclesiam caritatis vinculo sis a-

strictus, euidentius manifestes, et illico deo grata et hominibus fructuosa per ipsius misericordiam operetur. Datum Aprime Idibus Septembris.

Henryk syn cesarza Konrada, król rzymski, prosi Eugeniusza III papieża za Agnieszką stryjenką swoją, aby jej był pomocny w odzyskaniu tronu polskiego¹⁾.

r. 1147.

Dilectissimo in Christo patri Eugenio summo et universali pontifici Henricus Dei gratia Romanorum rex filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Sanctitati vestrae totis animi viribus multas gratiarum actiones referimus, quod legatos nostros et litteras affectione paterna suscepistis, et dulcissimis responsis vestris nostram aetatem ad divinae religionis cultum et sanctae ecclesiae amorem benigne informastis, et de absentia incliti patris nostri, vestri utique devotissimi filii, piam et efficacem consolationem exhibuistis. Vestris ergo apud Deum intervenientibus meritis, quantum per ipsius gratiam aetate et industria proficere possumus, tantumdem in vestrae personae et sacrosanctae Romanae ecclesiae dilectionem ac totius catholicae ecclesiae defensionem crescimus. Siquidem pater noster a nobis sub vexillo sanctae crucis recedens, haec nobis suprema et mul-

tociens repetita mandata reliquit, ut vos sicut ipsum filiali et intimo affectu diligercemus, ut a vobis tanquam a fidelissimo aetatis nostrae tutore verum consilium et competens adiutorium in omni oportunitate nostra speraremus. In quo traditae nobis ab ipso disciplinae proposito constanter permanentes, reverendam nobis paternitatem vestram pio studio salutamus, orantes, ut petitiones nostras quae in subiectis habentur intra efficaciam exauditionis admittatis. Primum quidem, ut karissimum nobis patrem ac praeceptorem atque adiutorem nostrum Henricum, venerabilem Moguntinum archiepiscopum, nec non alios archiepiscopos, episcopos, abbates, praepositos seu ceteras personas, quae de regno patris nostri, ad cuius successionem Dei largiente misericordia ordinati sumus, ad vestram praesentiam transeunt, clementi bonitate suscipiatis, eosque ammonitione sedula, quod patienter et

ullo dilationis impedimento presentiam nostram exhiberemus. Misimus vero ad vestrae excellentiae pedes procuratores nostros, quibus confidenter inperabitis, ut iuxta beneplacitum vestrum de rebus nostris vestris oportunitatibus subserviant. Vestra vero bonitas, sicut de vobis et de tota Romana ecclesia confidimus, necessarium eis patrocinium non denegabit. Jaffé I Nr. 186.

¹⁾ Martene et Durand *Vet. Script. et Monum. Coll.* tom II str. 232. Jaffé *Bibl. rer. Germ. I.* Nr. 68. Według tego ostatniego listu niniejszy pisany był około grudnia r. 1147.

fortiter absentiam patris nostri ferant, et nostram indolem educare studeant exhortari non abnuatis, quatinus et ipsi cum gaudio in proprio suae dignitatis statu ad sua revertentes, reditum patris nostri cum iocunditate expectent et nostris atque regni opportunitatibus debitum fidei et consilii effectum accomodent. Ducissa quoque Poloniae, nostra amita¹⁾, tum per sententiam excommunicationis, quae a vobis in ipsam promulgata fuit, tum per absentiam patris nostri sui utique domini et fratris, vim patitur et de terra sua et de honore sui ducatus exulare cogitur. Super qua re vestra discretio bene meminisse debet, quod pater noster eandem sororem suam cancellario vestro²⁾, viro utique sapienti et honesto nobisque karissimo, in manum commisit, et per eum vestrae celsitudini ipsam attente commendavit, ut videlicet ad

eius restitutionem clementem operam adhibere dignemini. Corbeensem quoque abbatem Wibaldum, nostrum utique et regni nostri fidelem, pari diligentia et simili studio in manum praedicti cancellarii vestri³⁾ per manum incliti patris nostri praesentialiter commissum vestrae mansuetudini nos quoque commendamus, ut eum in omni necessitate sua clementer protegatis, et praecipue in duabus abbatiolis obtinendis, videlicet Kaminata et Visbicke, quae quia fere collapsae et destructae erant tam in religione quam in possessionibus, mansuetissimus pater noster eas Corbeiensi monasterio et praefato abbati iure proprietario contulit, quatinus per ipsius industriam divinus ibidem ordo reformatur, et, possessionibus recollectis quae dispersae sunt atque conservatis, loca penitus, ut coeperant, non destruantur.

20

Eugeniusz III papież przyrzeka Henrykowi, że prośbie jego za Agnieszką wniesionej starać się będzie za dość uczynić³⁾.

dnia 1 kwietnia 1148.

Eugenius episcopus servus servorum Dei, dilecto in Christo filio Heinricho iuniori Romanorum regi illustris imperatoris Cunradi filio salutem et apostolicam benedictionem.

Litteras et nuncios tuos debita benignitate suscepimus, et eorum preces diligenter attendimus. Personam siquidem tuam vera

in Domino caritate diligimus, et, in quibus secundum Deum possumus, paternae devotionis memores, volumus honorare. Ideoque tuae amitae, pro qua rogasti, consueta apostolicae sedis clementia per nuncium nostrum, quem ad partes illas duximus destinandum, auctore Domino, quantum cum ho-

50

¹⁾ Agnieszka, córka Leopolda II austriackiego księcia, a żona naszego Władysława II z Polski wraz z mężem swoim wygnana. *Wił Arenpeck u Peza SS. rer. austr.* I str. 1193. *Roczniki polskie u Pertza M. G.* t. XIX str. 590 tudzież 626—627. ²⁾ Gwidonowi. ³⁾ Martene et Durand *Veter. Script. et Mon. Coll.* tom II str. 239. *Jaffé Bibl. rer. Germ.* I Nr. 80.

nestate nostra poterimus, providere curabimus. Ceterum, in puerili aetate constitutus, ita bonis et honestis actibus incumbere studeas, ut de tuis successibus mater tua sancta Romana ecclesia gratuletur. Data Remis kalendis Aprilis.

*Eugeniusz III papież zatwierdza granice dycezalne biskupstwa władysławskiego w Ku-
& jawach¹⁾.*

dnia 5 kwietnia 1148.

Eugenius Episcopus, Servus Servorum Dei, Venerabili Fratri Verno, Vladislaviensi Episcopo²⁾ et Successoribus Canonice instituendis. Quoties illud a nobis petitur, quod rationi et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere, et potentium desideriis congruum impertiri suffragium. Quocirca, Venerabilis Frater, tuis iustis postulationibus clementer annuimus, et Vladislaviensem ecclesiam, cui Deo autore praesente dinosceris, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus, et praesentis scripti privilegio communimus, statuentes, ut terminos tui episcopatus, quemadmodum a bonae memoriae Aegidio, Tusculano Episcopo, tunc apostolicae sedis legato, et a Boleslao, nobili eiusdem Terrae duce, statuti sunt, absque diminutione aliqua, Tu et Tui successores in perpetuum possideatis. Quascunque praeterea possessiones, quaecunque bona ea Ecclesia in praesentiarum iuste et canonice possidet, aut in futurum

concessione pontificum, largitione Regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis iustis modis, Deo propitio poterit adipisci, firma Tibi, Tuisque successoribus, et illibata permaneant. In quibus haec specialiter diximus exprimenda: castrum videlicet Wolborz cum omnibus suis appenditiis, Ecclesiam Sanctae Mariae in Zawichost, cum castro Lagow, et decima eius, aliisque appenditiis, nonnumquam de omnibus quae solvuntur Ecclesiae Sanctae Mariae in Sendomir secundum polonicam iustitiam; praeposituram Sancti Michaelis in Cracovia, cum omnibus ad eam pertinentibus; Castrum Gdansk in Pomerania, cum decima tam annonae, quam omnium eorum, quae de navibus solvuntur, decimam partem de moneta et de iudiciis totius episcopatus. Nulli ergo hominum liceat, praefatam Vladislaviensem ecclesiam temere perturbare aut eius possessiones auferre, vel ablatas retinere, seu quibuslibet molestiis fatigare, sed omnia con-

¹⁾ Damalewicz *Vitae Vladislaviensium episcoporum. Cracoviae* 1642 str. 32. Hartknoch *Preuss. Kirchenhistoria. Frankf.* 1686 str. 175. *Preussische Sammlung allerley bisher ungedruckter Urkunden* tom I w Gdańsku 1747 str. 371. Wilhelm Hasselbach: *Codex Pomeraniae diplomaticus* tom I w Greifswald 1843 Nr. 17. ²⁾ Według Długosza *Vitae episcoporum vladislaviensium* (Rękop. bibl. Oss. Nr. 619. k. 102'—104) był biskupem władysławskim Swidger I od roku 1129—1156; Werner zaś dopiero od roku 1171—1178.

serventur eorum, pro quorum sustentatione et gubernatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicae auctoritate. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica secularisve persona, hanc nostrae constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita si non praesumptionem suam congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et sanguine Domini nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco sua Jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonae actionis percipiant, et apud districtum iudicem praemia aeternae pacis inveniant Amen.

Ego Eugenius Catholicae Ecclesiae Epi-

scopus. Ego Linarus¹⁾ Tusculanus Episcopus. Ego Oddo Diaconus Cardinalis Sancti Georgii. Ego Octavianus Diaconus Cardinalis Sancti Nicolai in carcere Tulliano. Ego Gregorius Diaconus Cardinalis Sancti Angeli. Ego Guido Diaconus Cardinalis Sanctae Mariae in Porticu. Ego Hiacythus Diaconus Cardinalis Sanctae Mariae in Cosmedin. Ego Hubaldus Presbyter Cardinalis Tituli Sanctae Praxedis. Ego Aribertus Presbyter Cardinalis tituli Sanctae Anastasiae. Ego Julius Presbyter Cardinalis Tituli Sancti Clementis. Ego Jordanus Presbyter Cardinalis Tituli Sanctae Susannae.

Datum Romae²⁾ per manum Guidonis Sanctae Romanae Ecclesiae Diaconi Cardinalis et Cancellarii. Nona³⁾ Aprilis. Indictione XI. Incarnationis Dominicae Anno 1148. Potificatus vero Eugenii III Papae anno quarto.

20

Henryk, notaryusz cesarza Konrada, uwiadamia Wibalda opata, że cesarz pragnie rady jego zasiągnąć względem przywrócenia Agnieszki na tron polski⁴⁾.

r. 1149.

Domino suo W(ibaldo) Corbeicensi et Stabulensi abbati H(einricus) suus servitium servi.

Sicut dignatio vestra mihi praecepit, litteras vestras domino regi transmissas de verbo ad verbum fideliter ei interpretatus sum. Occa-

sionem vero remanendi apud Stabulaus, etsi a domino rege vobis impetrare potuissem, temptare nolui, propterea quia considerata negotiorum multiplicitate tam regi quam vobis hoc damnosum esse animadverti. Secretum

¹⁾ Hasselbach sądzi, że imię to mogło być przekręcone z *Imarus*. ²⁾ Zauważa już wydawca dzieła *Preussische Sammlung*, że Eugeniusz III papież znajdował się w 1148 nie w Rzymie, lecz w Remis we Francji na concilium (*Baron. annal. eccl. X* 431). Prawdopodobnie więc z *Remis* zrobiono *Romae* przez myłkę. ³⁾ I tu zdaje się być myłka pisarska zamiast *Nonis*. ⁴⁾ Martene et Durand *Vet. Script. et Monum.* tom II. str. 361. Jaffé *Bibl. rer. Germ.* I Nr. 182,

quod dico. Domnus rex legationem tam ad Romanos quam ad domnum papam consilio fidelium suorum ordinare intendit. In hoc consilio discretio vestra domno regi necessaria erit. De expeditione quoque in Italiam promovenda, et sorore sua ducissa Poloniae restituenda rex consilium vestrum habere debet. Pro pace restauranda et confirmanda studiose rex et efficaciter laborat. Omnis homo debiti sui ita persolvat, ut nichil omnino debiti sui semper existat.

List Mateusza biskupa krakowskiego do św. Bernarda o nawracaniu Rusi¹⁾.

około r. 1150.

Bernardo Dei gratia clarevallensi abbati, viro venerabili et reverendo, omni praeconio digno et merito sanctitatis insigni, Matthaeus ejusdem gratia cracoviensis episcopus et comes... Petrus²⁾ quos facit facere fructus.

Grates Deo nostro referimus, grates siquidem infinitas, qui vos talem, o abbatum decus et gloria, nostro suscitavit saeculo, quem sollicitudo omnium ecclesiarum quemadmodum vas electionis nunquam et nusquam praetercat, quem infirmitas aliorum cogat pariter infirmari. Cujus meritis Deus orbi bonum omne largitur immerito, cujus prece

districtus arbiter mitigatus, sententiam revocat, ac ne statim feriat peccatores iram suspendit ut pareat.

Dilectus filius vester magister A. nos ex parte vestra consuluit, si quis posset et impios Ruthenorum ritus atque observantias extirpare³⁾. Posset quidem Domine, posset, sed solus ille homo posset in quo potens gratia esset. *Confidimus autem in Domino Jesu*, quod si abbas clarevallensis hic esset, hoc bonum facere posset. Gens autem illa Ruthenica multitudine innumerabili ceu sideribus adaequata, orthodoxae fidei regu-

Paw. Tes.
III. 4.

¹⁾ Drukowany u Peza *Thesaurus Anecdotorum* tom V str. 360 z kodexu windbergskiego; w Bielowskiego Wstępie krytycznym do dziejów Polski str. 94 z Albertrandego wypisów robionych w Rzymie w bibliotece watykańskiej roku 1790 dla króla Stanisława Augusta. W obu tych dziełach ma taki nadpis: *Matthaei cracoviensis episcopi epistola ad s. Bernardum abbatem clarevallensem. De suscipienda Ruthenorum conversione.* ²⁾ Piotr syn Własta. Obacz o nim dziełko Mosbacha: Piotr syn Włodzimierza, Ostrow 1865. ³⁾ Wiadocznie chodziło tu o obrządek słowiański przez Kyryła i Metodego w Morawach i krajach z niemi sąsiednich zaprowadzony, w którym ciągle jakoweś szczątki pogaństwa upatrywano. W roku 967 pisał Jan XIII papież do Bolesława czeskiego: *Non secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis vel Ruziae aut Slavonicae linguae.* Cosm. Chron. I. 22. Około roku 1008 pisał św. Bruno o Słowaczynie węgierskiej, że tam *imiscebatur cum paganismo polluta religio et coepit deterior esse barbarismo languidus et tepidus christianismus.* Vit. s. Adalb. c. 23. Ten obrządek wyznawała jeszcze w wieku XII bardzo wielka część Polski (Gal Chron. I. 16), dla tego Mateusz zaprasza niżej Bernarda i do Polski i do całej Słowanii: *quae plures provincias continet.*

lam ac verae religionis instituta non servat,
 S. Aug. non attendens, quoniam *extra catholicam ecclesiam veri sacrificii locus non est*. Nec solum in sacrificio dominici corporis sed in conjugii repudiandis et rebaptizandis atque aliis aliisque ecclesiae sacramentis turpiter claudicare cognoscitur. Ita erroribus variis, imo vero haeretica pravitate a primordio suae conversionis imbuta, Christum solo quidem nomine confitetur, factis autem penitus abnegat. Neque enim vel latinae vel graecae vult esse conformis ecclesiae, sed seorsum ab utraque divisa, neutri gens praefata sacramentorum participatione communicat. Hoc autem Domine totum penetrabilior omni gladio ancipiti vestra praedicatio amputaret, si ut eam visitaretis, vobis spiritus sanctus inspiraret. Nec modo in Ruthenia, quae quasi est alter orbis, verum etiam in Polonia et Boemia, vel communi appellatione Slavonia, quae plures provincias continet, talem ac tantum fructum, tamque Deo acceptabilem faceretis, ut ab
 Math. 23. 23. ipso postmodum audiretis: *Euge serve bone et fidelis*. Aut certissime vobis omnes, aut fere omnes ut speramus, in auditu auris obedirent.

Dignamini igitur pie pater, dignamini qui ceteras illustratis, nostras etiam tenebras illustrare. Dignamini Slavos incompósitos in via morum et vitae rationibus informare. Dignamini gelidum axem vestri praesentia visitare, ut in adventu nostri abbatis frigus horridum

aquilonis, austri gratia et Mulciberi flamine temperetur, ut inculta barbaries vestris moralitatibus excolatur, ut homines inhumani vestra eruditione mitescant, sub jugo dominico mansuescant. Si enim gloria celeberrima 5 et Threicius Orpheus et Thebanus Amphion coelo inseruntur et astris, vatumque celebrantur ingenio et post mortem carmine vivunt, quod uterque sylvas et lapides id est sylvestres et lapideos homines, lyrae cantibus delinivit, *legemque pati coëgit*¹⁾, quanto magis nos speramus, quod gentes efferas et immanes sacer abbas Christo conciliet, qui et praeco est evangelii, et lucerna in domo Domini, et divinae voluntatis interpres et 15 melior Orpheo... et superna clarus scientia, et coelesti praeditus intelligentia et omnium fere charismatum munere insignitus et gratia.

Quanto autem animi, quamque ardenti desiderio ego et comes Petrus, vir utique 20 circa Dei cultum et ecclesiam religionemque devotissimus, vestrum pie pater praestolemur adventum, sollus ille nobis est testis, qui videt secreta cordis. Nec nos soli optamus abbatem clarevallensem, simul in unum dives et pauper, nobiles et ignobiles, juvenes et virgines, senes cum junioribus aequae desiderant. Abbatem omnis ordo et aetas, abbatem omnis sexus atque omnis conditio, abbatem omnes Poloni omniumque vota su- 30 spirant.

¹⁾ Boetius de Cons. I m. 5.

Gwido kurdynał, nuncyusz, donosi cesarzowi Konradowi, że na przeciwników Władysława i żony jego Agnieszki rzucił klątwę przez papieża potwierdzoną¹⁾.

w styczniu r. 1150.

C(onrado) Dei gratia glorioso Romanorum regi augusto G(uido) sanctae Romanae ecclesiae diaconus cardinalis devotum servitium suum et orationum perseverantiam.

5 Pro negotio nobilis et illustris viri ducis Poloniae et coniugis eius, sororis vestrae, mandato domni papae nos satis laborasse, vobis non extat incognitum. Verum persistentibus in duricia sua adversariis, sicut a dom-

10 no papa nobis iniunctum fuerat et exhortationis vestrae nobis monita suggesserunt, iusticiam de eis facere non dubitavimus. Quia ergo negotium illud iam ad vos quodammo-

do spectare videtur, maiestatis vestrae celsitudinem attente rogamus, ut ita manum auxilii vestri eidem duci et brachium fortitudinis vestrae porrigere studeatis, ut vigorem aecclesiastici officii in hac parte viriliter suble-

vetis et de indulta pace duci et sorori vestrae laudem a Deo et hominibus consequi valeatis. Sententiam autem, quam circa adversarios ducis W(ladislai) et sororis vestrae promulgavimus, domnus papa et Romana ecclesia firmaverunt et usque quo resipiscant et ad pacem convertantur, eam sententiam nullatenus relaxabunt.

Eugeniusz III papież gromi duchowieństwo polskie, że klątwy przez Gwidona kardynała

15 *i nuncyusza na xiążąt polskich rzuconej za ważną nie uznaje²⁾.*

dnia 23 stycznia 1150.

Eugenius episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis et aliis aecclesiarum praelatis per Poloniam constitutis, salutem et apostolicam benedictionem.

20 Quod vos benedictionis alloquio salutamus, non ex vestris meritis fieri, set ex apostolicae sedis benignitate credatis. Sui enim debet honoris dolore prosterni, quisquis apostolicis contemnit obedire mandatis. Nos siquidem pro officii nostri debito de vestra et populi vobis commissi salute solliciti, dilectum filium nostrum G(uidonem) sanctae Romanae ecclesiae

diaconum cardinalem ad partes vestras olim direximus, ut et pacem inter W(ladislaum) ducem et fratres eius auxiliante Domino reformaret, et aecclesiastica negotia tanquam apostolicae sedis legatus tractaret. Qui sicut a nobis mandatum acceperat, partem, quae noluit eius monitis obedire, et eos, qui eiusdem ducis terram detinent, excommunicationis vinculo innodavit, et in terra divina prohibuit officia celebrari. Vos autem, sicut accepimus, quoniam hoc cum ex mandato nostro non fecisse asseritis, sententiam ipsam minime observatis. Quia vero ipse hoc nostro

¹⁾ Jaffé *Bibl. rer. Germ.* I. Nr. 225. ²⁾ Martene et Durand *Vet. Scrip. et Monum. Coll.* tom II. str. 406. Jaffé *Bibl. rer. Germ.* I. Nr. 224.

fecit mandato, nos tam excommunicationis quam interdicti sententiam, sicut ab ipso data est, ratam habemus, et ut vos eam observetis et faciatis firmiter observari precipimus. Tu vero, frater archiepiscopo, cui hoc ex debito tui officii potissimum imminet, ut inexcusabiles sint, omnibus suffraganeis tuis

et aliis aeclesiarum prelati denunties, et sententiam ipsam firmiter observes et facias observari, sciturus quia si quis vestrum eandem sententiam observare noluerit, beati Petri et sanctae Romanae aeclesiae non effugiet ultionem. Data Laterani X Kal. Febr.

Wibald opat donosi Arnoldowi kanclerzowi, że cesarz Konrad postanowił zrobić ważną wyprawę do Włoch, jak skoro mu się powiedzie bez dobycia oręża przywrócić na tron polski siostrę swoją Agnieszkę ¹⁾.

10

w lutym r. 1150.

Dilecto domino et amico suo A(rnoldo) venerabili sanctae Coloniensis aeclesiae preposito maiori, regiae curiae cancelario, frater W(ibaldus) Dei gratia id, quod est in aeclesia catholica, se ipsum et sua universa.

Acephalas litteras a vobis accipere consuevimus. Quas qui scribunt similes sunt illis, qui praeferunt illotis manibus. Semel correptus, de cetero emendabitur. Ad penultima vestra inter prima nostra vobis respondemus, quod, quando convenerimus, plura dilectioni vestre referre habebimus, quae ut litteris manderentur, nec breve nec tutum fuit. Preterea multa (mala) nobis dempta sunt, ex eo videlicet, quod Deo de coelis distillante misericordiam, Guelfo, cum omnibus fere hominibus suis a iunioris rege pugna superatus, captus est. Et opinabile quidem est et veraci coniecturae satis consentaneum, quod, si hoc bonum divina clementia non esset largita, magnos in regno motus fuissent futuros, quos nunc ex facili posse comprimi et suffo-

cari confidimus; quae plenius a clerico vestro E. cognoscere poteritis. In quantum vero intelligere et diiudicare potest nostra capacitas, dominus noster rex omne studium et consilium suum convertit ad disponendas et gerendas res publicas, nec modo tempus redimit nec causas perfunctorio transitu eludit. Inde est quod, ordinatis serio et rationabiliter rebus suis, quae ex quadam necessaria serie quodammodo concatenatae sunt, colloquium habere vult cum Saxonibus in dominica qua cantatur *Iudica me Deus* ²⁾ apud Fuldam; ubi vos interesse modis omnibus mandat et precipit. Mittere etenim Romam cum gravitate magna et regni ac personae suae honestate intendit, in quibus rebus vestro plurimum consilio innititur; et nos tanquam captivos usque ad adventum vestrum tenet. Defixum plane et ratum est apud ipsum, quod, si sororem suam ³⁾ absque armis in Poloniam reducere potuerit ⁴⁾, mox expeditionem Italicam magnifico apparatu ordinabit.

¹⁾ Jaffé *Bibl. rer. Germ.* I. Nr. 226. ²⁾ 1 kwietnia. ³⁾ Agnieszkę. ⁴⁾ Sprawę tę spodziewał się cesarz załatwić na zjeździe w Merseburgu, dokąd zięć polacy wraz z

Super quo nos iam dubitare non audemus,
et maxime, cum ad consilium, quod iam capta-
verat, hanc mirabilem et insperatam oportu-
nitatem propicia divinitas ei adiecerit. Cetera,
5 cum veneritis, plenius Deo prestante confere-

mus. Quae pueri didicimus iam senes experimur.
Coelum non animum mutant, qui trans mare currunt:
In aqua Iordanis peccata vestra ablueri
potuistis; etenim non solum mores vestros,
set etiam morositatem inde retulistis.

*Wojciech, pierwszy biskup pomorski, przez Bolesława Krzywoustego i Warcisława xięcia
obrany a przez Innocentego II papieża wyswięcony, nadaje Benedyktynom w Słupsku dziesięciny
z powiatu Groswin ¹⁾*

3 maja 1153.

10 In nomine sancte et indiuidue trinitatis.
Adelbertus Dei gratia primus Pomeranorum
episcopus. Ex quo primum divina largiente
gratia gens Pomeranorum deuoto studio Do-
mini Bolizlay. gloriosi Polonorum Ducis. ac
15 predicatione Ottonis venerandi Babenbergensis
episcopi. fidem Christi ac baptisma sus-

cepit sub principe eorum Wartizlao. com-
munis eorundem principum electio et do-
mini pape Innocentii consecratio me. quam-
uis indignum. primum Pomeranie prefecit
episcopum sub apostolice confirmationis te-
stamento²⁾. Vnde nos. sicut officii nostri
exigit ordo. sollicite vsque quaque sata-

innymi na dzień 1 maja t. r. byli zaproszeni. Spomina o tem sam w liście pisanym do
Emanuela cesarza carogrodzkiego w miesiącu lutym 1150. *Jaffé* I Nr. 237. ¹⁾ Hasselbach
Cod. Pomeraniae dipl. I Nr. 21. ²⁾ Oto jest bula Innocentego II papieża dnia 14 paź-
dziernika 1140 roku datowana, mocą której tegoż Wojciecha, dawniej kapelana Bolesława
Krzywoustego, mianuje biskupem pomorskim naznaczając Wolin jego stolicą.

*Innocentius episcopus seruus seruorum dei. venerabili fratri Alberto pomeranorum epi-
scopo. eiusque successoribus canonice substituendis. In perpetuum. Ex commisso nobis a deo
apostolatus officio. fratribus nostris tam uicinis quam longe positis paterna nos conuenit pro-
uisione consulere. et ecclesiis in quibus domino militare noscuntur. suam iusticiam conseruare.
ut quemadmodum disponente domino patres uocamur in nomine. ita nichilominus comprobemur
in opere. Huius rei gratia. uenerabilis frater Alberte episcopo. tuis iustis postulationibus cle-
menter annuimus. et commissam tibi pomeranensem ecclesiam. sub beati petri et nostra pro-
tectione suscipimus. et presentis scripti priuilegio communimus. Statuentes. ut in ciuitate Wu-
linensi in ecclesia beati Alberti episcopalis sedes perpetuis temporibus habeatur. Preterea que-
cunque bona quascunque possessiones eadem ecclesia in presentiarum iuste et legitime possidet.
aut in futurum concessione pontificum. largitione regum uel principum. oblatione fidelium. seu
aliis iustis modis deo propicio poterit adipisci. firma tibi tuisque successoribus et illibata
permaneant. In quibus hec propriis duximus exprimenda uocabulis. Uidelicet ciuitatem ipsam
Willin cum foro et taberna. et suis omnibus appendiciis. Castra hec scilicet Dimin. Treboses.
Chozcho. Wologost. Huznoim. Groswin. Phiris. Stargrod. cum uillis et eorum appendiciis
omnibus. Stetin. Chamim. cum taberna et foro. uillis et omnibus eorum appendiciis. Cholberg
cum tugurio salis et thelonco. foro. taberna. et omnibus suis pertinentiis. De tota pomerania*

gentes pro huius nouelle plantationis augmento. et religiosorum virorum qui cooperatores nostri existerent. flagrantes desiderio. ex Magdeburgensis ecclesie tunc opinatissimo cenobio impetratis fratribus a domino Arnuldo abbate sancti Iohannis baptiste de Monte. eos in ripa Pene fluminis in loco qui dicitur Ztulpii. vbi prefatus princeps Wartizlauus interfectus occubuit¹⁾. et in cuius memoriam ibidem constructa est ecclesia. locauimus. fauente et cooperante Ratiboro tunc nostro principe. eisque et ipsorum posteris decimam de tota prouincia Grozwin prouenientem donauimus perpetuo iure possidendam. In eadem etiam prouincia primam ecclesiam dedicauimus. quam et omnes alias eiusdem prouincie ecclesias. quecunque in futurum construentur. abbati et ecclesie Ztulpensi subiectas esse decreuimus. preterea hec et omnia alia bona quecunque Ztulpensis ecclesia possidet in presenti. vel a nobis vel a prefato principe Ratiboro. aut in futurum concessione pon-

tificum. largitione principum. vel oblatione quorumlibet fidelium. seu aliis iustis modis. prestante domino poterit adipisci. ei et ipsius ministris presentibus et futuris auctoritatis nostre scripto confirmamus. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisue persona hanc nostre institutionis et confirmationis paginam ausu temerario infringere temptauerit. secundo tercioue comunonita. nisi reatum suum digna satisfactione correxerit. anathema sit et a sacratissimo corpore ac sanguine domini ac redemptoris nostri Iesu Christi sit aliena et in extremo examine diuine subiaceat ultioni. Huius autem negotii testes et cooperatores erant Helmuwigus eiusdem loci prepositus. Adelbertus presbyter et monachus. Tyoderieus monachus. Symon presbyter. Hermanus Subdiaconus. Nobiles quoque laici Pantyen. Domazlav. Nicolaus. et alii quam plures. Acta sunt hec anno Domini M.C.LIII. indictione prima. quinto nonas Maii.

usque ad lebam fluium. de unoquoque arante duas mensuras annone et quinque denarios. Decimam fori quod dicitur Sithem. Decernimus ergo. ut nec regi uel duci seu ulicui omnino hominum liceat prefatam ecclesiam temere perturbare. aut eius possessiones auferre. uel ablatas relinere. minuere. seu quibuslibet fatigare molestiis. Sed omnia integra conseruentur. eorum. pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt. usibus omnimodis profutura. Si qua sane in posterum ecclesiastica secularisue persona hanc nostre constitutionis paginam sciens contra eam temere uenire temptauerit. secundo tercioue comunonita. nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit. potestatis honorisque sui periculum patiat. reamque se diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat. et a sacratissimo corpore et sanguine dei ac domini redemptoris nostri ihesu christi aliena fiat. atque in extremo examine districte subiaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco sua iura seruantibus. sit pax domini nostri ihesu christi. quatenus et hic fructum bone actionis percipiant. et apud districtum iudicem premia eterne pacis inueniant. Amen &c. Hasselbach Cod. Pomer. dipl. I Nr. 16. ¹⁾ O zabiciu Warcisława xięcia pomorskiego około roku 1135 w temże miejscu spomina Hel mold Chron. Slav. II. 4.

Fryderyk I cesarz donosi Wibaldowi o wielkiem od Polaków poselstwie i o postanowionej wyprawie swojej do Polski¹⁾.

w sierpniu r. 1157.

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus, dilecto suo W(ibal-
do) Corbeiensi et Stabulensi abbati, gratiam suam et omne bonum.

5 Dignas grates agimus dilectioni tuae, quod post curiam Bavenbergensem²⁾ ita vicinus et paratus nobis affuisti, ut, forte a maiestate nostra vocatus, sine cunctatione vel dilatio-
ne ad omnes iussiones nostras explendas de-
10 votus occurreres.

Scire itaque prudentiam tuam volumus, quod magni legati Polonorum in Halla ad nos venerunt³⁾, set nullum tale verbum unde remanendi nobis daretur occasio, ad nos de-
15 tulerunt, a quibusdam suis fautoribus in hanc

spem inducti, quod nullo modo instantem expeditionem peragere possemus. Inde nos in misericordia Dei, in cuius manu cor regis, omnem fiduciam nostram ponentes, II nonas Augusti movimus expeditionem; rogantes quam intime dilectionem tuam, ut apud divinam pietatem prosperos successus et felicem reditum indefessis precibus nobis obtineas.

Si vero Greci interim venerint, ordinavimus, eos in Wormacia reditum nostrum prestolari. Illuc quoque post reditum nostrum per litteras nostras evocatus indubitanter accedas; quia te inconsulto nichil cum Grecis tractare proposuimus.

Fryderyk I cesarz donosi Wibaldowi o zwycięstwie odniesionem nad Polakami⁴⁾.

w wrześniu 1157.

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto suo W(ibal-
20 baldo) Corbeiensi et Stabulensi abbati gratiam suam et omne bonum.

Quantam in expeditione Polonica⁵⁾, quam nuper gloriose peregimus, divina pietas gratiam nobis contulerit, quantave gloria et
25 honore Romanum imperium exaltaverit, Po-

loni sub iugo dominationis nostrae reducti protestantur, et nos, quo plenius possumus dilectioni tuae duximus significandum.

Polonia quamvis arte et natura admodum munita esset, ut antecessores nostri reges et imperatores vix magna difficultate ad fluvium Oderam pervenissent, nos tamen in virtute Dei, quae visibiliter nos praecessit,

¹⁾ Martene et Durand *Vet. Scriptor. et Monumentor. Collectio* tom II str. 593. Jaffé *Bibl. rer. Germ.* I Nr. 465. ²⁾ Dnia 1 lipca odbyła się ta narada. ³⁾ Było to pierwszych dni sierpnia, jak uważa Jaffé. ⁴⁾ Martene et Durand *Vet. Scriptor. et Monum. Coll.* tom II str. 594. Jaffé *Bibl. rer. Germ.* I Nr. 470. ⁵⁾ Czas tej wyprawy podają *Ann. capit. Crac.* u Pertza *M. G.* t. XIX str. 591. porówn. Radewika u Urstisiusza *Germ. Hist.* str. 478.

sierp. clausuras illorum, quas in angustis locis pre-
cisa arborum densitate fecerant, et magna
ingenii mole obstruxerant, penetravimus, et
22 sierp. in octava Assumptionis sanctae Mariae fluvium
Oderam, qui totam terram illam quasi muro
vallat, et profunditate sua omnes excludit
aditus, contra spem Polonorum cum omni
exercitu nostro transivimus. Tanta enim erat
omnibus transeundi aviditas, ut alii profun-
dis gurgitibus se immergerent, alii vero trans-
natarent. Quo viso Poloni vehementer ex-
territi et iam nichil preter exicium et de-
structionem terrae sperantes, munitissima ca-
stra Glogowa et Bitum¹⁾ et alia plura, quae
prius ab hoste capta non fuerant,² timore
nostro incenderunt, et ipsi, quamvis auxilio
vicinarum gentium, Ruthenorum, Parthorum,
Pruscorum, Pomeranorum, maximum exer-
citus collegissent, a facie nostra fugerunt.
Hos vero fugientes insecuti sumus, et per
episcopatum Frodezlau³⁾ et episcopatum Po-
snan transcurrentes, totam fere terram igne
et gladio vastavimus. Dux itaque Poloniae⁴⁾
cum terram totam et populum a facie ma-
nus nostrae periclitari videret, principes no-
stros tum per nuncios suos, tum in perso-
na propria aggrediens, multis precibus, mul-
tis lacrimis vix tandem impetravit, ut sub
iuga dominationis nostrae redire, et gratiam
nostram recuperare mereretur. In predicto
itaque episcopatu Posnan, in territorio Cris-
gowe⁴⁾ prefatus dux Bolizlaus pedibus ma-
iestatis nostrae provolutus interventu prin-
cipum hoc ordine in gratiam nostram est ⁵
receptus. Primo iuravit pro se et pro o-
mnibus Polonis, quod frater suus exul⁵⁾ ad
ignominiam Romani imperii non fuerit ex-
pulsus. Deinde pollicitus est dare duo millia
marcarum nobis, et principibus mille, et uxori ¹⁰
nostrae viginti marcas auri, et curiae nostrae
ducentas marcas argenti pro ea negligentia,
quod ad curiam nostram non venerat, nec
de terra debitam nobis fecerat fidelitatem.
Iuravit quoque expeditionem Ytalicam. Dein- ¹⁵
de iuravit, quod ad curiam nostram Mag-
deburgh in natali Domini⁶⁾ celebrandam ve-
nire debeat, super querimonia fratris sui
expulsi plenarie responsurus. Sicque, iurata
nobis fidelitate, et de supradictis omnibus ²⁰
fideliter explendis acceptis obsidibus Cazi-
mero fratre ducis et aliis nobilibus, glorio-
se Deo duce revertimur. Caeterum quia in
legatione Grecorum prudentiam tuam nobis
adesse desideramus, mandando rogamus di- ²⁵
lectionem tuam, quatinus in vigilia sancti
Michaelis⁷⁾ Wirzebure nobis occurrere fe-
stines.

¹⁾ Bytom. ²⁾ Wrocław. ³⁾ Bolesław Kędzierzawy. ⁴⁾ Krzyszkowo w Poznańskim
na lewem brzegu Warty. ⁵⁾ Władysław II. ⁶⁾ 25 grudnia 1157. ⁷⁾ 28 września.

Z ŻYWOCIARZÓW Ś. OTTONA

BISKUPA BAMBERSKIEGO.

Jednym z późniejszych ale najzasłuższych w naszej ojczyźnie apostołów jest Otto biskup bamberski. Opatrzność dziwnie kierowała jego krokami sposobiąc go wcześniej do przyszłego zawodu. Nad Renem w Szwabii około roku 1060 urodzony, znalazł los świetny nad Wisłą, z kąd później to do Niemiec to znowu do Polski powoływany, był niejako duchowem dwojga narodów ogniwem i zajaśniał najwyższą, jaka w owym czasie być mogła, w chrześcijańskim świecie zasługą. Syn szlachetnych ale niezamożnych rodziców: Ottona z Mistelbach i Adelaidy miał nieszczęście wcześniej ich utracić. Została cała nadzieja jego na przyszłość w nauce, której się chętnie oddawał, ale ze szczupłej po rodzicach spuścizny lichych tylko ku temu zasiłków mógł mu dostarczać brat jego, Fryderyk. Nie chcąc być nadal ciężarem bratu i krewnym, postanowił szukać sposobu kształcenia się o swoich siłach. Powiodło mu się znaleźć przychylność dla siebie u opata würzburskiego, Henryka. Zdarzyło się, że wkrótce powoływano opata tego na arcybiskupa do Polski¹⁾. Nie omieszkał korzystać z tego Otto, któremu nie było tajno, że w Polsce nauki i ludzi uczonych cenić umiano. Zaledwie tedy z łaciną i pisarzami klasycznymi bliżej obeznał się, przybył z owymże Henrykiem arcybiskupem do Polski²⁾ około roku 1080³⁾. Był to czas wielkich wstrząśnień u nas. Walka o inwestyturę między Grzegorzem VII a Henrykiem IV toczona, w której jednym z głównych bohaterów był nasz Bolesław Śmiały, zbliżała się właśnie do kresu. Za św. Stanisława zabicie Piotr arcybiskup gnieźnieński rzucił klątwę na Bolesława⁴⁾. Grzegorz pochyloną sprawę ratując, kazał Bolesławowi wznowić arcybiskupstwo w Krakowie⁵⁾ i w tym celu przybył właśnie jako arcybiskup do nas Henryk opat würzburski. Nie wiadomo jest, jak długo ów dobroczyńca Ottona na stolicy swojej u nas zasiadał i co się z nim stało po ustąpieniu do Węgier i śmierci Bolesława; o samym tylko Ottonie, który podówczas zaledwie 20 lat mógł liczyć, donoszą współcześni jego żywociarze, że do Polski przybywszy wyuczył się wkrótce języka polskiego i młodzież w szkołach ówczesnych ucząc, sam coraz bardziej w naukach doskonalił się, a względem Henryka zachował się z wiernością i przywiązaniem⁶⁾. Możliwi zaczęli go używać do pisania listów i wielorakiego między sobą znoszenia

¹⁾ Ebbo I. 2. 3. ²⁾ Ebbo I. 3. ³⁾ Obacz Koepkego w *Mon. Germ.* XIV str. 748 przypisek 4. ⁴⁾ Długosz *Cat. archiepp. Gnesn.* rękop. bibl. Ossol. Nr. 619 str. 44'. ⁵⁾ Łubieński *Series epp. Ploc. Cracoviae* 1642 str. 33. ⁶⁾ Ebbo I. 3. Herbord I. 2.

się. Zręczność jego, usłużność nadzwyczajna i miła powierzchowność sprawiły, że się powszechnie podobał. Nabierał więc powoli coraz większej wziętości u panów, przypuszczali go oni do poufałości z sobą i hojnie nagradzali tak, że przy oszczędności swej i dobrem prowadzeniu się stał się niebawem zamożnym i poważanym. Z powodu poselstw bardzo zręcznie sprawowanych dowiedział się o nim brat i następca Bolesława Władysław Herman i pragnął mieć go na swoim dworze. Przez lat tedy kilka był jego kapelanem. Za jego na dworze królewskim bytności umarła właśnie Judyta, córka Władysława czeskiego, a naszego Władysława żona, powiawszy mężowi syna, Bolesława. Gdy czas żałoby upływał, ulubieniec możnych, Otto zaczął poddawać im myśl, iżby królowi ożenienie z córką Henryka III cesarza, wdową po Salomonie węgierskim, doradzali, wysławiając przed nimi zalety jej i korzyści, jakieby ztąd dla Polski spłynęły wykazując. Myśl ta znalazła zarówno u panów jak i u króla dobre przyjęcie, a Otto, który już wtedy, jak się powiedziało, do zamożnych i powszechnie poważanych w kraju osób się liczył, zaszczycony został świetnem w tym celu do cesarza poselstwem od Władysława. Wywiązał się z niego jak należało, i odtąd przez królowę samą za najżyczliwszego sobie poufnika i przyjaciela uważany, posyłany był przez nią często do ojca z rozmaitymi darami. W tych to, jak się zdaje, podróżach swoich nie zapomniał on o Würzburgu, gdzie najpierw doznał był u zakonników tamtejszych gościnności, a znalazłszy ich teraz w ogromnym niedostatku, zasiluł ich żywnością i założył tam dom przytułku dla ubogich podróżnych¹⁾.

Jako poseł i powiernik Judyty dawszy się poznać bliżej cesarzowi Henrykowi, wezwany został po jakimś czasie na jego dwór. Było to według wszelkiego podobieństwa już po śmierci Judyty, i po powrocie Henryka z Włoch. W Regensburgu, gdzie Henryk roku 1097 zielone święta odprawiał, stawił się przed nim Otto i mianowcny został jego kapelanem, a w kilka lat później biskupem bamberskim i kanclerzem²⁾. W Polsce atoli czekało nierównie wyższe dla osobliwszych cnot jego powołanie.

Od czasu sprzymierzenia się naszego Bolesława Chrobrego z Ottonem III cesarzem, słowiańszczyzna zaodrzańska przypadła wprawdzie Polsce, ale jej posiadanie było chwiejne tak długo, pokaż ci bracia nasi w pogaństwie zostawali. Usiłowania około nawrócenia ich wznowiali raz po raz nasi królowie, lecz takowe przez długi czas nie wiodły się. Ochrzceni pod naciskiem oręża, wracali do pogaństwa, jak skoro oręż nad nimi ciężać przestawał. Bolesław Krzywousty włożył w to więcej starań niż wszyscy jego poprzednicy. Próbował on wszelkich ku temu środków. Gdy jednych apostołów jego poganie wytręcali, starał się o drugich, a doświadczeniem mądrzejszy tem zręczniejsz kierował dziełem nawracania. Niejaki Bernard, rodem Hiszpan, zrazu pustelnik a później w Rzymie na biskupa wyświęcony, przybył do Polski i oświadczył się z gotowością nawracania Pomorzan. Przyjął go mile na dworze swoim Bolesław, objaśnił go co to jest za lud, który on nawracać podejmuje się, nie tając bynajmniej przed nim trudności

¹⁾ Ebbo I. 2. ²⁾ Ebbo I. 3. por. Herbord I. 2.

jakich od tych pogan dozna i niebezpieczeństw, na jakie się naraża. Gdy wszakże mimo to Bernard oznajmił mu stanowczo, że gotów jest ponieść śmierć męczeńską dla Chrystusa, uradowany król dodał mu tłumacza i przewodnika, zaopatrzył we wszystko i wysłał do Pomorza. Bernard do twardego pustelniczego życia nawykły, wygodę wszelką i dostatki ziemskie ze wzgardą od siebie odrzucał, a ceniąc jako najwyższą z cnot chrześcijańskich pokorę i ubóstwo, tem przedewszystkiem nowym swoim owieczkom zalecić się umyślił. Przyszedszy więc do stolicy Pomorza, Julina, wystąpił przed zgromadzonym ludem boso w lichym odzieniu i począł gorąco przemawiać o swoim wielkiem od Pana niebios i ziemi posłannictwie. Pojęcia atoli jego dziwnie się zkrzyżowały z pojęciami tych, do których przemawiał. Były u pogańskich Pomorzan niektóre domowe cnoty, jakich napróżno szukałbyś był podówczas u chrześcijan. O mienie starał się z nich każdy, a zapracowawszy je, mógł być spokojny o jego posiadanie. Chaty i skrzynie stały u nich otworem, klódek i zamków zgoła nie znano, a nie słychać było nigdy o żadnem złodziejstwie. Nie cierpieli też między sobą próżniactwa, a żebraków i włóczęgów precz z miasta wypędzano. Gdy tedy słynący z dostatków swoich Julinianie postrzegli między sobą wpólnagiego Bernarda, mieniącego się posłem Pana zastępów, przejęci oburzeniem i wzgardą wołali: Jako? pan tak wielki, pan tak potężny, miałby się posługiwać takim jak ty nikczemnikiem, takim nędzarzem, którego nie stać nawet na obuwie? Jeśli on chce istotnie naszego nawrócenia, to przysłać nam niezawodnie posła takiego, co będzie godnym przedstawicielem jego wielkości i potęgi. Ty żebraku, jeśli ci miłe jest życie, wracaj co prędzej tam, z kądś przyszedł; nie bluźń o swoim poselstwie, bo cię tu nic innego jak tylko nędza twoja i chęć żebraniiny przywiodła.

Chciał Bernard udowodnić cudem swe posłannictwo. »Jeśli mi, powiada, nie wierzycie, zapalcie który ze starych, niepotrzebnych domów, a ja przejdę śród płomieni bez szwanku«. Julinianie wzięli to za podstęp. »Ten nędzarz, mówili między sobą, nie ma nic do stracenia. Niedostatkiem przyciśniony szuka śmierci i chce się zarazem zemścić za nasze odrzucenie. Sam zginie w ogniu, ale miasto całe i dostatki nasze roznieconym pożarem w perzynę obróci.« Stał pośród miasta słup ogromnej wielkości pamiątce Juliusa Cezara poświęcony. Wieść powszechna głosiła, że sam Julius Cezar założył ten gród i dał mu swoje nazwisko, zład też i dzidę tego bohatera u wierzchołka zatknęty jak świętość jaką przechowywano. Bernard żądzą śmierci męczeńskiej palając, porwał topór i chciał słup ten obalić. Julinianie oburzeni chwycili go i zbili okropnie, potem nie wiele myśląc, wsadzili go wraz z Piotrem towarzyszem jego do łodzi i puscili na morze, wołając z szyderstwem: nawracaj teraz ryby i ptactwo!

Ta niepomysłna wyprawa miała wszakże tę korzyść, że dała poznać bliżej ów lud, który miano nawracać, a temsamem utorowała drogę dla przyszłych apostołów. Wróciwszy Bernard wraz z towarzyszem swoim do Polski, rozповідаł królowi swoje przygody, i sam poddawał sposób, jakiego chwycićby się należało, aby się apostołstwo powiodło. Ulkwiło to mocno w umyśle naszego Bolesława. Długi czas zastanawiał się nad tem, komuby nowe posłannictwo najstosowniej powierzyć, aż wpadł szczęśliwie na myśl wezwać ku temu Ottona. Znał go od lat

dawnych. Dzieckiem jeszcze będąc przypatrywał mu się jako młodzianowi na dworze ojca jego bawiącemu, którego wtedy cnoty powszechnie ceniono i sam je cenić uczył się, a nie tajne mu było wysokie poważanie, którego teraz, jako biskup bamberski doznawał. Napisał więc do niego uprzejmy list, wystawiając mu wielkość zasługi przed Bogiem, jakoby sobie zjednał nawróceniem Pomorzan i oświadczając gotowość swoją w dostarczeniu mu wszystkiego, czegoby tylko na ten cel zażądał. Z radością podjął się tego Otto. W maju roku 1124 przybył do Polski. Najserdeczniej przez króla i naród cały przyjmowany gościł u nas przez trzy tygodnie, nakoniec tak w dobór ludzi jak i wszelkie potrzeby materialne hojnie zaopatrzony, odesłany został aż do granic królestwa.

Usiłowania królewskie wzięły tym razem obrot nader pomyślny. Wszelkie trudności, jakie ze strony pogan stawiano, przezwyciężył szczęśliwie Otto powagą swoją i roztropnością, a za ledwie kilkanaście miesięcy upływało, nawrócone już było całe Pomorze. Atoli nie skończyły się na tem prace apostołskie Ottona. Gdy bowiem wrócił do Niemiec, dowiedział się ze smutkiem, że główne miasta pomorskie Julin i Szczecin do pogaństwa wracają. Wyprawił się więc w roku 1127 powłórnice do Pomorzan i utwierdziwszy ich we wierze chrześcijańskiej, dzieło swoje uwieńczył. Wtedy dopiero powrócił już stale do swojego biskupstwa bamberskiego i przez lat jeszcze 12 wzorowo obowiązki swoje pełniąc zakończył tamże pełen zasług swój żywot na początku lipca roku 1139.

Niebawem po jego śmierci zajęto się opisami świątobliwego jego żywota. W licznych i znakomitych czynach jego leżał bogaty ku temu materiał, a nie brakło piór zdolnych, co by go należycie zużytkowały. W samem otoczeniu Ottona znajdowali się ludzie niepospolitych zdolności. Kiedy pierwszą do Pomorza wyprawę podejmował, przyjaciel jego Udalryk, mnich św. Idziego, polecił mu Sefryda, młodzieńca odznaczającego się nade wszystko uprawą pisarską i tenże nieodstępnie mu towarzyszył. Z Polski dał mu Bolesław do pomocy trzech swoich kapłanów¹⁾: Wojciecha, który został później biskupem pomorskim; Leoparda biegłego rzeźbiarza, którego rzeźby na drzewie jako niepospolite pomniki umnicze długi czas w klasztorze zwifaltenskim przechowywano²⁾; i trzeciego, którego nie podano nam imienia. Orszakowi z 60 ludzi złożonemu, którzy biskupowi z Polski do Pomorza towarzyszyli, przewodniczył Paweł, starosta santocki, mąż tak wymowny, że każdej chwili mógł zająć największe zgromadzenie mową do okoliczności stosowną³⁾. Czy który z tych i tym podobnych towarzyszków wypraw Ottona nie próbował podać za swoim do domu powrotem pismiennej o tem relacji, tego nie wiemy; to wszakże pewna, że z opowiadania tych licznych, naocznych świadków krążyły długo tak w Polsce jak w Niemczech rozmaite po części nawet w szczegółach niektórych sprzeczne z sobą o tych wyprawach wiadomości, i odbiły się one wydatnie jeszcze w żywotach Ottona tych, jakie nas doszły.

¹⁾ Herbord II. 9. ²⁾ *Necrologium Reinhardi abb. Zwifalt.* w Przeddzieckiego „Ślady Bolesławów polskich“ str. 84. ³⁾ Herbord II. 9. Bezimiennik prieft. II. 2.

Z żywociarzów św. Ottona, których dzieła częściowo lub całkowicie dziś znamy, zasługują na szczególną uwagę: Ebbo, Herbord, i dwaj bezimienni, nakoniec pod pewnym względem Andrzej. Czterej pierwsi pisali jeszcze w wieku XII, ostatni w końcu wieku XV.

Ebbo mnich klasztoru św. Michała koło Bambergu był współczesny Ottona, znał go osobiście i cnoty jego wysoko cenił. Z największą radością wybiegał naprzeciw, gdy Otto tak z pierwszej jak i drugiej wyprawy pomorskiej powracał, a w smutku głębokim pogrążony znajdował się roku 1139 w Bambergu na żałobnem za Ottona nabożeństwie. Umarł dnia 16 maja 1163.

W klasztorze św. Michała przebywał najczęściej Otto za życia, tam też był pochowany: miało więc szczególny dla tych zakonników interes wszystko, co się osoby jego tyczyło, rozpamiętywali oni jego cnoty najpilniej. To też było Ebbonowi pobudką do napisania dzieła, którem i usług swoich dla klasztoru i cci swej dla Ottona złożył pamiątkę. Pisał je według wszelkiego podobieństwa między rokiem 1151 a 1159 rozłożywszy osnowę całą na trzy zięgi, które w powieści ciągłej wyłożył. Pod względem treści swojej zaleca się dzieło jego większą niż inne dokładnością: niektóre ciekawe wiadomości, jak na przykład o pobycie Ottona w Würzburgu i stosunku jego z Henrykiem opatem tamtejszym a później arcybiskupem polskim; o działaniach na Pomorzu Bernarda, i o drugiej wyprawie pomorskiej Ottona nie znajdują się nigdzie więcej jak tylko u niego. Wadą atoli jego jest to, że starał się raczej wysławiać i jak największą cześć budzić dla Ottona, niż ściśle iść za zdarzeniami bez wszelakiej okraszy: ztąd też i wykład jego jest trochę ciemny i napuszony. Co do źródeł, z których dzieło swoje układał, miał on pod ręką listy tak Ottona jak i do Ottona pisane; miał wiersz pochwalny o Ottonie: *Commendatio pii Ottonis*, a prócz tego dokładne opisy klasztorów przez Ottona założonych wraz z przeznaczonymi dla nich funduszami. Z nich wybierał tylko niektóre szczegóły, a z resztą zsyła się na sameż owe opisy¹⁾. Miał też dzieła chronografa Heimona i kronikę klasztoru św. Michała, która dotąd nie była całkowicie wydana; korzystał z niej tylko Ekkehard w części ją wypisując. Czerpał też Ebbo z podań ustnych, udzielanych sobie przez znakomitych duchownych i na nie wyraźnie się powołuje. Z nich najważniejsze są te, których mu udzielił Udalryk, kapłan u św. Idziego. Temu to bowiem kapłanowi a swemu przyjacielowi największemu zwierzył się był najpierw Otto z zamiarem nawracania Pomorzan, pragnął go mieć swoim towarzyszem i rady jego zasięgał. Gdy słabość powstrzymała go od towarzyszenia Ottonowi w wyprawie pierwszej, pospieszył tem ochotniej do jego boku w wyprawie drugiej i bardzo znakomity w niej brał udział. Ztąd wszystko, co Ebbo z ust Udalryka zaczerpnął, zasługuje na największą wiarę. Jest zresztą Ebbo jako pisarz w klasykach rzymskich dość czytany; więcej nierównie w biblii i w pisarzach duchownych: zna dzieła Orygenesu

¹⁾ *quae hic omittenda quia alias accuratius descripta inveniuntur* I, 30. Koepke mylnie twierdził, że Ebbo zsyła się tu na dzieło Herborda.

w tłumaczeniu łacińskim i pisma św. Grzegorza; atoli przy obfitości materiału nie odznacza się bystrością sądu i podania mniej wiarogodne przekłada niekiedy nad te, które mają widoczne znamiona prawdziwości.

Zaledwie Ebbo dzieło swoje o Ottonie ukończył, wystąpił nowy zapaśnik w tegoż żywota skresleniu. Był nim Herbord, scholastyk bamberski, mąż w swoim czasie wielce uczony. Nie znał on osobiście Ottona, bo jak sam wyznaje, dopiero w lat 6 po jego śmierci został zakonnikiem bamberskim, a 13 lat jego w tym klasztorze pobytu upływiło, gdy się do pisania żywotu Ottona zabrał¹⁾: było to więc roku 1158. Umarł dnia 27 września 1168 w pięć lat niespełna po Ebbonie. Łącząc z niepospolitą wprawą pisarską bliższą klasyków rzymskich znajomość nie przestał Herbord na prostem opowiadaniu, lecz starał się ująć rzecz swoją w formę dyalogu, w którym sam z Tiemonem i Sefrydem rozmawia. Przybrane przezeń do rozmowy osoby nie są bynajmniej zmysłonemi. Tiemo mnich, później przeor klasztoru św. Michała koło Bambergu był niegdyś uczniem Ottona i zaskarbił sobie u niego wielkie względy. Sefryd zaś jest to ten sam, którego Udalryk jako biegłego w piórze zalecił był udającemu się do Pomorza Ottonowi. Odpowiednio temu rozłożył też Herbord treść dyalogu. Tiemo, jako Ottona domownik rozповіда o cnotach jego domowych; bywalec i dworak Sefryd o wyprawach jego pomorskich, o jego na dworze cesarskim zachowaniu się.

Nie mniejszą jak w układzie staranność okazał Herbord w samem dzieła wykonaniu. Jest to autor, który mimo niektórych błędów ma tak wysokie zalety, iż takowe stawiają go w rzędzie najznakomitszych XII wieku pisarzy Wolny, ile w owych czasach być mogło, od przesądów, w tem co za drugimi opowiada stara się jak najwięcej zbliżyć do prawdy, kierując się zdrowym rozsądkiem. Cuda Ottona opowiedziawszy, nie zaniebuje dodać, że takowe zdziałane były raczej duchowo niż materialnie²⁾. Nieuprzedzony przeciw obcym, nie schlebia też swoim rodakom, wytyka wady zarówno mnichów jak biskupów i w ogólności na największą wiarę zasługuje. Jest on szczególnie dokładny w opisanu pierwszej wyprawy pomorskiej; nie tyle dokładny w opisanu drugiej wyprawy, a o czynach Ottona w 12 ostatnich latach jego życia, o udziale jaki tenże brał w sprawach publicznych cesarstwa, całkiem zamilcza. Źródłem jego był Ebbo, z jego dzieła zabrane wiadomości opowiada treściwie, chociaż się nigdzie nań nie powołuje. Znał też listy Ottona i do niego pisane, tudzież, ile się zdaje, ów wiersz pochwalny Commendatio pii Ottonis. Prócz tych pismiennych źródeł służyły mu ustne świadków wia-

¹⁾ Nam ego advena sum apud vos et peregrinus, ante annos tantum bisenos et unum dei et vestra misericordia in consortium vestrae fraternitatis adoptatus, conscius et comparticeps effectus consolationum et bonorum omnium per eum vobis collatorum. Ipsum autem in carne non vidi eo, quod ante hoc tredecimum introitus mei ad vos, sex ille annos iam habebat in tumulo Cod. ms. lat. Monac. Nr. 23.582 p. 9. Otto umarł, jak już nadmieniliśmy wyżej, roku 1139. ²⁾ I. 31.

rogodnych opowiadania. Z pisarzy starożytnych okazuje czytanie w Sallustym, Wirgilim a szczególnie w Cyceronie, którego nawet formę ulubioną dyalogu dziełu swemu przyswoił.

Mnich bezimienny klasztoru św. Jerzego w Prießlingen, któryto klasztor założony był przez Ottona, znalazł się również w położeniu pisania jego żywotu. Było to już po Ebbonie i po Herbordzie, ale jeszcze w wieku XII. Jedną z wymienionych w dziełku jego okoliczności dozwala bliżej oznaczyć czas, w którym pisał. O Wojciechu, Bolesława Krzywoustego kapłanie, który, jak wiadomo, towarzyszył Ottonowi do Pomorza i był pierwszym biskupem pomorskim mówi on: »który teraz na stolicy tamże zasiada.« Gdy wiadomo, że ów Wojciech umarł dnia 3 kwietnia roku 1163, więc jest widoczna, iż ów mnich pisał dzieło swoje przed tym rokiem. Herbord i Ebbo starali się objąć w swych dziełach wszystkie ile możliwości szczegóły o Ottonie; skromniejszy zakres dał dziełku swemu mnich prießlingenski, ograniczając się na główniejszych i najznajomszych Ottona czynnościach. Wielką ich część zabrał z Ebbona i Herborda wypisując kolejno to jednego to drugiego bądź dosłownie bądź w treści. Czynił to jednak dość nieudolnie i nie w jednym miejscu widać, że albo źle zestawiał zabrane z nich wiadomości, albo się ich ściśle nie trzymał i grzeszył wielomowstwem i przesadą. Wada ta wpływała poniekąd już z samego celu, jaki sobie założył. Chciał on wielkie cnoty Ottona jeszcze większemi wystawić, aby się czytelnicy przykładami tego nowego apostoła jak najbawienniej budowali. Wierność tedy w kresleniu czynów była dlań rzeczą podrzędną, i zdarzenia prawdziwe przeplatał on pobożnie wymyślonemi bajeczkami. Pod każdym tedy względem niższy jest od obu swoich poprzedników. Atoli oprócz nich miał on jeszcze inne źródło: były to podania ustne od znanych, duchownych osób mu udzielone. Z tego źródła zaczerpnął niektóre dość ważne szczegóły, których nie ma ani Herbord ni Ebbo i oneto sprawiają, że obok tamtych jest i jego dzieło dla dziejów przydatne.

Powyższe dzieła o Ottonie były znaczny czas jeszcze przed kanonizacją jego napisane. Uroczystość kanonizacyjna w roku 1189 dopełniona dała powód do napisania nowego jeszcze Ottona żywotu. Uskutecznił go bezimienny mnich czy też kapłan z diecezji regensburskiej, którego dzieło ogłosił najpierw drukiem roku 1602 Kanizyus, zład też nazywany jest bezimiennikiem Kanizyusowym dla odróżnienia go od prießlingenskiego bezimiennika. Pisał wkrótce jakoś po kanonizacji, zowie bowiem Ottona nowym patronem swego w szczególności kościoła, a chce iżby wszystkie w ogólności kościoły również nim chlubić się mogły. Przedsięwzięcie jego było bardzo szczupłych rozmiarów. Wziąwszy bowiem do rąk jedynie dzieło Herborda, starał się to, co w niem było uczenie w dyalogu opowiedziane, wyłożyć po prostu w ciągłej powieści. Opowiada więc po większej części Herborda słowami, nie spominając nic ani o Tiemonie ani Sefrydzie, a co oni od siebie w pierwszej osobie u Herborda mówili, to wyraża przez trzecią osobę. Zmiana ta wszakże nie ze wszystkim mu się powiodła, i w kilku miejscach został ślad wyraźny dyalogu. O swoich źródłach nadmieniając, powiada: »są to mężowie najwiarogodniejsi, którzy czyny Ottona na swoje oczy widzieli i wiernie nam opo-

wiadali. Z czego widać, że osoby w dyalogu rozmawiające, bezimiennik ten za autorów uważał, a nie podpada wątpliwości, że wyrażeniem: *qui nobis fideliter enaraverunt*, objął on nie opowiadania ustne, lecz pisma, tj. Herborda dyalog. Dzieło swoje podzielił na trzy części równie jak Herbord: w nich bardzo mało swego co dodał, a w tem co dodał nie ma nic, coby na szczególną zasługiwało uwagę. Dwie przedmowy napisane do dwóch części i okresy mające związać z sobą to, co po dowolnych z tekstu Herborda wyrzuceniach pozostało, oto są wszystkie niemal bezimiennika tego dodatki.

Andrzej ze Staffelstejnu urodził się przed rokiem 1455, a umarł dnia 23 października roku 1502. Był on zrazu mnichem, później opatem klasztoru św. Michała koło Bambergu. Jako opat położył wielkie około klasztoru swego zasługi: przykładał się usilnie do krzewienia między zakonnikami oświaty, pisał sam wiele i bibliotekę klasztorną w rozmaite dzieła zaopatrzył. Ottona żywot dla odświeżenia cnot tego świętego, patrona swego klasztoru, i dla zbudowania wiernych w roku 1473 napisawszy, dwa razy go potem przerabiał, mianowicie w roku 1487 i 1498. Do pierwszego przerobienia skłonił go, jak powiada w przedmowie, Benedykt biskup kamiński; do drugiego Jan Makary, gwardyan klasztoru bamberskiego. Pierwszemu z nich pierwsze, drugiemu zaś drugie przerobienie owo poświęcił. Zdziwia jednak, że w przedmowach do obu tych opracowań, ani słowem o pierwszej dzieła tego redakcyi nie spomniął; znana jest dziś ona tylko z tłumaczenia niemieckiego. Jaki zaś cel miał w podejmowaniu nowej pracy około Ottona żywotu, o tem w pomienionych przedmowach swoich rozpowiadając, wikła się w myślach i sam sobie sprzeciwia. Raz mówi, że dawne żywoty Ottona napisane są ciemno, a on je chce pojaśnić; drugi raz, że dawne napisane są prościuchno, a on je chce w ozdobiwszy wykład przystroić. W innem znowu miejscu twierdzi całkiem przeciwnie, że górnością myśli i wysłowienia żywoty dawne dla prostaczków pojęcia są prawie niedostępne; że więc to co w nich powiedziane jest zwięzłe, on chce rozszerzyć, co wyłożone obszernie, skrócić itd. Najwięcej jeszcze prawdy zawiera się w tem jego wyznaniu, że chciał zebrać w jedną książkę to, co gdziekolwiek o Ottonie napisano. Jakoż Klempin porównyując ściśle te przerobienia jego z dziełem Kanizyusowego bezimiennika, przyszedł do przekonania, iż Andrzej dawnych Ottona żywotów ani pojaśniał, ani skracał, ani rozszerzał, lecz po prostu przepisywał ich, robiąc z dwóch różnych dzieł jedną książkę. W całej tedy Andrzej o Ottonie pracy, prócz przedmów i nadpisu rozdziałów, prawie nic więcej, a jak Koepke nawet twierdzi, zgoła nic do Andrzej nie należy. Różnią się dwa te jego przerobienia tem tylko, że w pierwszym z nich więcej z Ebbona, w drugim więcej z Herborda dzieła wypisał. Był zaś w wypisywaniu tak wierny, że co autorowie owi mówili o sobie samych, przez pierwszą osobę czasownika się wyrażając, to i on bezmyślnie w osobie pierwszej powtarzał.

Z pomienionych tu św. Ottona żywotów najważniejsze dla dziejów są dwa pierwsze, mianowicie: Ebbona i Herborda. Rękopisma ich atoli są nadzwyczaj rzadkie, a w części dotąd jeszcze nieodszukane. Wydawcy Monumentów historycznych Germanii zamierzyszy sobie wzorowe tych

żywołów wydanie nie szczędzili zachodu i około 30 kodeksów z różnych bibliotek mieli do swego użytku. W żadnym z nich jednak właściwego tekstu ani Ebbona ani Herborda nie znalazłszy, starali się zastąpić ten niedostatek zmuśnieniami filologicznymi dociekaniem. Rudolf Koepke za skazówkami Klempina w piśmie *Baltische Studien* IX roku 1842 umieszczonemi idąc, przypuszczał, że bezimiennik Kanizyusa zachował wiernie następstwo rozdziałów dzieła Herbordowego; na tem więc przypuszczeniu opierając się z tegoż bezimiennika i z dzieła Andrzeja, w którym imię Herborda przy pojedynczych ustępach na brzegu było dopisane, starał się odtworzyć czyli odbudować tekst właściwy tak Herborda jak i Ebbona i takowy razem z innymi w zbiorze Pertza, *Mon. Germ.* tom. XIV. roku 1856 drukiem ogłosił. Świeżo jednak mianowicie roku 1865 powiodło się uczonemu Wilhelmowi Giesebrechtowi wykryć rękopism pergaminowy z XIV wieku, w którym znalazł się istotny tekst Herborda. Z niego pokazało się, że przypuszczenie Klempina i Koepkego było mylne, albowiem bezimiennik Kanizyusa następstwa rozdziałów dzieła Herbordowego nie trzymał się, lecz je dowolnie zmieniał; a prócz tego znalazły się niektóre ustępy Herborda w nowo wykrytym kodeksie dokładniej wyłożone, niż w wyciągach Andrzeja. Nowe więc wydanie Herborda stało się potrzebne i takowem zajmuje się podobno teraz tenże sam wydawca.

Jak sam Otto był niegdyś nader zajmującą osobistością dla naszego narodu, tak też nie może być dla nas obojętne to, co o czynnościach jego społeczeńi zapisali. Są te żywoty wielkiej dla dziejów naszych wagi. Gal był jedynym pisarzem, który zamierzył sobie skreslić obszernie dzieje Polski z czasów Bolesława Krzywoustego, ale przeprowadził je zaledwie przez jedynastkę początkowych lat jego panowania. Następni nasi kronikarze krótko tylko i ogółowo o króla tego czynnościach napomylali. Wątek tedy szczegółowych dziejów naszych u Gala przerwany uzupełniają wybornie żywociarze Ottona, podając tak o samym Bolesławie Krzywoustym, jak w ogóle o narodzie naszym mnóstwo ciekawych wiadomości, które nie tylko na stosunki zewnętrzne, ale i na wewnętrzny stan, na domowe życie narodu niemałe światło rzucają. Gdy atoli żywotów tych autorowie jako cudzoziemcy zajmują się w nierównie większej części opisaniami spraw czysto niemieckich, uznałem przeto za stosowne wyjąć z nich tylko ustępy te, które się odnoszą do Polski. Z Ebbona i z bezimiennika *priestlingeńskiego* podaję tu je według wydania Koepkego, umieszczonego w Pertza *Mon. Germ.* t. XIV z objaśnieniami wskazówkami i dodatkami, które dla badaczy i miłośników dziejów ojczytych potrzebne mi się wydały; tekst zaś Herborda biorę wprost z nowo odkrytego rękopismu, obecnie w monachijskiej królewskiej bibliotece znajdującego się. Winienem go uczonemu Giesebrechtowi, za którego łaskawem pośrednictwem odpowiednie ustępy przepisał mi w części, a innych różnice wskazał Dr. Teodor Heigel, dołączając zarazem podobiznę samegoż rękopismu, którą tu umieszczam. Oba tym mężom składam niniejszem publiczne podziękowanie.

EBBONIS

VITA OTTONIS EPISCOPI BABENBERGENSIS.

LIBER I.

1. *De ortu sanctissimi Ottonis Babenbergensis episcopi ac honesta conversacione ipsius.*

Igitur ex provincia Alamannorum beatus Otto generosa stirpe et parentibus secundum carnem liberis oriundus fuit, patre Ottone et matre Adelheida nuncupata. Qui ambo simplicitati et mansuetudini operam dantes, nulli violenciam aut oppressionem inferebant, quin immo piis operibus et elemosinis vacantes, Dei nutu ad consolationem ecclesiae elegantem hunc filium gignere meruerunt. Qui decursa teneriori infancia litteris inbutus, ut primum annos intelligibiles attigit, mirum in modum spiritu sapiencie et intellectus habundare coepit. Sed et morum gravitate et modesti habitus nitore cunctis acceptus et honorabilis erat. Accidit forte illis diebus, ut germana soror Heinrici quarti imperatoris, Judita nomine
1088. in matrimonio iungeretur Polizlao¹⁾, Polo-

niorum duci. Cui ille tanquam fidelissimus adhaerens capellanus Poloniam venit²⁾, ibique in brevi loquelam gentis addiscens et praefatae matronae obsequio deditus, prudenter se agebat, donec magnus valde et
5 nominatus in regione illa factus est. Sed et nobiles quique et potentes illius terrae certatim ei filios ad erudiendum offerebant. Sicque Deo cuncta eius opera dirigente non mediocriter dives esse coepit in possessione
10 auri et argenti. Non enim in ludicris et vanis mundi illecebris opes sapiencia et fidelitate sua congregatas expendebat, sed ut vir prudens et sensatus rem suam servare noverat. Domna eciam ludita, cui familiare
15 contubernium praestabat, frequenter per eum munera varia et permagnifica germano suo imperatori dirigebat, utpote quae nulum fide et moribus inter obsequentes sibi praestantior habebat. Cuius legacionis of- 20

¹⁾ Nie Bolesławowi, ale Władysławowi Hermanowi zaślubiona była Judyta, siostra Henryka. ²⁾ Przybył Otto nierównie wcześniej do Polski, dobrze jeszcze za życia Judyty córki Wratysława czeskiego a żony naszego Władysława, jak to widać z Herborda I. 2. Ebbo ma bogaty pod ręką materyał, ma zeznania różnych osób, niejednakie, ale w wyborze ich, jak to już wyżej nadmienilem, nie odznacza się bystrością sądu: okoliczności wiarogodniejsze natrąca nawiasowo przy końcu, a mniej wiarogodne lub całkiem mylne, jaką jest na przykład ta o przybyciu Ottona z Judytą siostrą Henryka do Polski, na przód wysuwa.

ficium tanta auctoritate et circumspectione persolvebat ut per hoc eciam ipsi rerum Domino ammirabilis videretur.

2. *De constructione hospitalis in civitate Herbipolensi per sanctum Ottonem.*

Saepius vero transitum faciens per Wirteburgense coenobium, a religioso eiusdem loci abbate, Heinricho nomine, ut vir gravioris personae reverenter suscipiebatur, debitoque humanitatis officio benigne tractabatur¹⁾. Cuius benevolentiae vir sagacis animi non immemor, audiensque illic magnam victualium rerum esse penuriam, ut totus misericordiae et karitatis visceribus affuebat, inopiae eorum condoluit. Et quia karitas operatur magna, si est, si vero operari rennuit, karitas non est, ex opibus a Deo sibi concessis hospitale ad receptionem peregrinorum illic construxit. Hocque primum suae devocionis munus de thesauro bonae voluntatis Christo obtulit. Sic bona arbor fructum plurimum germinatura in florem erupit, et quasi primicias agri sui ad altare veri sacerdotis detulit, ut centuplum in hoc seculo et in futuro vitam aeternam reciperet. Bonum plane initium, quod finis est optimus subsequutus.

3. *Quomodo sanctus Otto canonicus in Ratisbona factus se honeste habuit, ut de domna Iuditta abbatissa Inferioris monasterii²⁾, quae erat neptis Heinrichi imperatoris, qualiter eun-*

dem sanctum Ottonem obsequio suo mancipaverit.

Post obitum ergo venerabilis domnae Iuditae ad Teutonicas reversus regiones Ratisponam adiit. Ubi kanonicis in servicio Christi adhaerens, reverendi habitus modestia ac probabilis vitae disciplina cunctis amori et exemplo fuit. Illo tempore abbatissa de inferiori monasterio magnae opinionis, utpote neptis Heinrichi imperatoris et virtutum operatrix habebatur. Quae cernens personae et morum eius eleganciam, audiensque magni consilii virum, sine mora eum advocans, ut alterum Ioseph rerum suarum totiusque domus dispensatorem constituit. Et ille solita gravitate ac industria fideli devocione gubernabat omnia. Interea Heinrichus imperator quoddam de principalibus festis Ratisponae celebraturus³⁾ et ad neptem suam abbatissam divertit. In cuius obsequio videns tantae auctoritatis ac reverentiae virum, mirari ac delectari coepit sagacitate animi eius, conversusque ad cognatam ait: *Oportunum est, soror, cunctis in hoc festo amicis suis solaciantibus, et te michi aliquod karitatis obsequium ob consanguinitatis vinculum impendere.* Qua humiliter respondente: *Iube, quod vis, domine mi rex, non enim fas est, ut avertam faciem tuam;* imperator subiunxit: *Nil aliud peto, nisi capellanum tuum domnum Ottonem, spiritu sa-*

¹⁾ Działo się to przed przybyciem Ottona do Polski, jak się okazuje ze słów autora tegoż w rozdziale następnym: *liberalibus imbutum disciplinis primum ad abbatem wierzenburgensis coenobii Heinrichum venisse* itd. Ważny ten stosunek Ottona z würtzburckimi zakonnikami pominięty został przez żywociarzów późniejszych. ²⁾ Niedermünster. ³⁾ Było to 24 maja r. 1097. Obacz *Bernoldi Chronicon* u Pertza *M. G. V* str. 465.

pietiae plenum; talem enim virum res publica nostra habet necessarium. Quo audito abbatissa, licet fidelissimi sui auricularii aegre ferret abscessum, imperatoriae tamen maiestati contraire non potuit. Et advocans eum, debitasque ministerii sui gratias exsolvens, et non sine lacrimis pium amorem testantibus, principi assignavit. Assumptus itaque Dei nutu in curtem regiam, vir tocus industriae et religionis ita sibi prudentissimum imperatorem nobilitate morum et fidei pietate devinxit, ut eum quasi unicum amplectens filium, secretalem intimum et custodem capitis sui poneret cunctis diebus.

Nam et cancellarium eum fecit, et quaeque preciosa vel cariora in palacio habuit, eius fidei commissit. Hoc modo servus Dei Uodalricus pium Ottonem in curtem regiam accessisse ferebat. Alii vero dicunt eum liberalibus imbutum disciplinis primo ad abbatem Wiertzenburgensis coenobii Heinrichum venisse, et post modicum eundem Heinrichum Dei nutu in Polonia archiepiscopatus apicem conscendisse¹⁾, cui ipsum fidelissimo adhaesisse famulatu testantur, et mirabili strenuitate ac sapientia in brevi per totam regionem divulgatum, tam ab archiepiscopo, quam a venerabili ludita imperiali aulae assignatum.

LIBER SECUNDUS.

15

1. De episcopo Bernhardo, qui convertendi gracia Pomeranos adiit, sed per eos turpiter eiectus ad sanctum Ottonem declinavit, postmodum pontificalibus depositis monachus in monasterio sancti Michaelis factus est.

Igitur senescente iam mundo et die seculi advesperascente, cum divinae pietatis dignatio Pomeranos eatenus paganitatis errore depressos, splendore fidei illuminare decrevisset, iuxta quod scriptum est: *In omnes gentes primum oportet praedicari euangelium,*

idoneum eis verbis ministrum scilicet pium Ottonem episcopum destinavit. Hic enim totus lucrandis animabus invigilans, amplificatus est quasi stella matutina in medio nebulae et luna plena in diebus suis lucebat, ac veluti sol refulgens inter suos collegas episcopos emicuit. Huius autem apostolatus quae fuerit occasio scire volentibus aperiam, sicut ex ore servi Dei Uodalrici, sacerdotis ecclesiae beati Egidii, quam idem pius Otto construxit, audiui. Cuius reverendae maturitati

Mar.
13. 10.

¹⁾ Wykrywa nam tu Ebbo zdarzenie bardzo wielkiej wagi, zasługujące na wszechstronne rozpoznanie. A najprzód słowa jego *alii dicunt i testantur* okazują, że autor ma przed sobą wyraźne jakieś świadectwo. Opat tedy würzburgski przybył jako arcybiskup do Polski około roku 1080. Gnieźnieńskim arcybiskupem był wtedy Piotr, o którym powiada Długosz, że rzucił klątwę na Bolesława (*Cat. archiepp. Gnesn. rkp. bibl. Oss. Nr. 619 str. 44'*). Jakimże arcybiskupem mógł być wtedy Henryk? Na to znajduje się odpowiedź w następujących słowach Długosza powtórzonych z małym dodatkiem przez Łubieńskiego: *Cumque idem pontifex (Gregorius VII) videret Poloniam altero orbatam archiepiscopatu, hoc nomine literas suas ad Boleslaum (crediderim potius Vladislaum Hermanum successorem Boleslai a se regno exuti, dodaje Łubieński) direxisse, eumque de restituendo archiepiscopatu Cracoviensi monuisse, cum eodem tempore et eodem pontifice Gnesnensis ecclesia Petrum archiepiscopum haberet* (*Series epp. Plocens. Cracoviae 1642 str. 33*). Że dodatek Łubieńskiego

et spectatae coram Deo et hominibus fidei
ita me necesse fuit credere, acsi propriis
oculis ea quae dicebat, vidissem. Aiebat er-
go quia episcopus quidam mirae sanctitatis
5 et scientiae fuit Bernhardus nomine, Hispa-
nus quidem genere, sed Romae ad episco-
patum electus et consecratus. Hic aliquanto
tempore heremiticam vitam cum aliis servis
Dei duxerat, sed deposito Romae quodam
10 erroneo episcopo, ipse nutu divino raptus,
ex heremo ei subrogatus est. Qui cernens
aeclesiam suam horrendo scismate laniari,
quia pars una sibi pars altera deposito fa-
vebat, ut vir prudens et doctus in scissura
15 mentium Deum non esse perpendens, ce-
dendum tempori et diebus malis intellexit,
curaque pastoralis deposita, ad heremum re-
gredi cogitabat, tamquam et ipse cum Atha-
nasio diceret: *Si propter me est tempestas*
20 *ista, tollite me et mittite in mare.* Audiens
vero Pomeraniam adhuc gentilitatis errori
deditam, zelo pietatis armatus illuc euange-

lizandi gratia divertit, cupiens aut illos aec-
clesiae catholicae per fidem incorporare, aut
per martirii gloriam ibidem pro Christo oc-
cumbere. Erat enim vitae praesentis con-
temptor suique corporis acerrimus castigator,
ita ut avido parcoque cibo contentus, nullo
unquam potu nisi sola aqua uteretur. Veniens
itaque ad ducem Poloniae¹⁾, honorifice ut
servus Dei excipitur. Cumque itineris sui
causam exposuisset, dux benigne respondit
se quidem ardori tam sanctae voluntatis eius
congratulari, sed tantam gentis illius esse
ferocitatem, ut magis necem ei inferre quam
iugum fidei subire parata sit. Cui episcopus
constanter aiebat, ad hoc se egressum, ut
mortis sententiam pro Christi amore, si ne-
cesse fuerit, indubitanter excipiat. Quo re-
sponso dux admodum exhilaratus, interpre-
tem ei et viae ducem, ut petebat, tribuit,
imprecatus ei prospera divinitus subministrari.
Ille autem humilitatis ac paupertatis suae
etiam in episcopatu custos — sciebat enim

jest niedorzeczny, okazałem to w *Mon. Pol.* tomie I. str. 370 przyp. 3., gdzie też na str. 372—375 wydrukowane są listy Lamberta biskupa i Władysława, świadczące, iż obaj oni należeli do przeciwnego Grzegorzowi VII obozu, mianowicie do stronnictwa w Polsce czesko-niemieckiego, które z cesarzem Henrykiem, Wratysławem czeskim i Klemensem III antypapieżem trzymało. Jaki zaś był cel wyniesienia opata würzburskiego na arcybiskupa w Polsce, to wyjaśnia ta okoliczność, że Würzburg z ówczesnym swoim biskupem na czele, Adalbertem hrabią Lambachu, brał żywy udział w walce o inwestyturę, stojąc po stronie Grzegorza VII a tem samem i po stronie naszego Bolesława. Dla osłabienia tedy wpływu, jaki stronnicy Henryka cesarza i Wratysława czeskiego na duchowieństwo polskie wywierali, przybywał z Würzburga na arcybiskupa do Polski ów Henryk. Powiada Długosz, że Lambert wyniesion był na biskupstwo krakowskie nie prędzej, jak w roku 1083, w cztery lata po zabiciu św. Stanisława (*Cat. epp. Crac. ręk. str. 8'*). Azatem wtedy dopiero gdy Bolesław Śmiały już nie żył, i stronnictwo czesko-niemieckie zupełną w Polsce otrzymało przewagę. Ani wątpić, że wtedy nie było już mowy o arcybiskupie Henryku, i zatarło nawet ślad u nas jego w Polsce pobytu. ¹⁾ Bolesława Krzywoustego. Było, to jak się zdaje, przed rokiem 1120: porównaj list Bolesława do Ottona pisany u Herborda II. 6.

regnum diaboli non potentia, sed humilitate Christi destructum, et quia affatim dives est, qui cum Christo pauper est—despecto habitu et nudis pedibus urbem Iulin ingreditur, ibique constanter fidei katholicae semina spargere coepit. Cives autem ex ipso eum habitu despicientes, utpote qui non nisi secundum faciem iudicare sciebant, quis esset vel a quo missus, inquirunt. At ille servum se veri Dei, factoris coeli et terrae, profitetur, et ab eo se missum, ut illos ab errore idolatriae ad viam veritatis reducat. Illi vero indignati: *Quomodo, inquit, credere possumus te nuntium summi Dei esse, cum ille gloriosus sit et omnibus divitiis plenus, tu vero despicibilis et tantae paupertatis, ut nec calciamenta habere possis? Non recipiemus te, nec audiemus; summus enim Deus nunquam tam abiectum nobis legatum dirigeret; sed si revera conversionem nostram desiderat, per idoneum et dignum suae potestati ministrum nos visitabit. Tu vero, si vitae tuae consultum esse volueris, quantocius ad locum, unde digressus es, revertere, nec ad iniuriam summi Dei missum eius te proflearis, quia pro sola tuae mendicitatis inopia relevanda huc migrasti.* Bernhardus autem intrepidus, immo illato

Jan
10. 38. sibi terrore constantior: *Si verbis meis, inquit, non creditis, vel operibus credite. Domum quamlibet vetustate conlapsam et nulli*

usui aptam igne inmisso succendite meque in medium iactate, et si domo flammis absumpta, ego illaesus ab igne apparuerō, scitote me ab illo missum, cuius imperio et ignis et omnis simul creatura subiecta est et omnia simul 5 *elementa famulantur.* Hiis auditis sacerdotes et seniores plebis multam inter se conquisitionem habentes aiebant: *Iste insanus et desperatus est, nimia cogente inopia mortem appetit, morti se ultro ingerit, sed et argumentosa nos* 10 *circumveniens nequitia, repulsionis suae a nobis vindictam exigit, ut sine nostro non moriatur exitio, quia scilicet una domo succensa, totius urbis interitum subsequi necesse est. Unde cavendum est nobis, ne hominem vesani capitis* 15 *audiamus. Non enim expedit nobis peregrinum nudipedem interficere, quia et fratres nostri Pruozenses ante annos aliquos¹⁾ Adelbertum quendam similia huic praedicantem occiderunt, et ex eo omnis pressura et calamitas apprehen-* 20 *dit eos, totaque substantia eorum ad nichilum redacta est. Sed si consultum nobis esse volumus, sine iniuria eum a finibus nostris eliminemus, navique inpositum ad alias terras transmigrare faciamus. Interim vero servus* 25 *Dei Bernhardus amore martirii flagrans, arrepta securi columpnam mirae magnitudinis Iulio Caesari, a quo urbs Iulin nomen sumpsit²⁾, dicatam excidere aggressus est. Quod pagani non ferentes, accensis animis irruunt* 30

¹⁾ Wyrażenie *ante annos aliquos* jest niedokładne, działa się to bowiem przed 120 laty. Fakt atoli sam jest prawdziwy, albowiem Bolesław Chrobry mścił orężem zabicie św. Wojciecha, jak to widać z następujących słów scholiasty Adama bremeńskiego: *Bolizlaus rex christianissimus cum Ottone tertio confederatus omnem vi Sclavoniam subiecit, sed et Ruziam (Rugiam) et Pruzzos, a quibus passus est sanctus Adalbertus, cuius reliquias tunc Bolizlaus transtulit in Poloniam.* Pertz M. G. VII. 318. Porównaj Helmolda *Chron. Slav.* I. 15. tudzież Damiańskiego *Vita s. Romualdi* c. 27. w *Mon. Pol.* I str. 327. ²⁾ Porównaj III. 1.

super eum, crudeliterque caesum seminecem reliquerunt. Sed illis abeuntibus servus Dei Bernhardus, accurrente ad eum capellano suo Petro nomine ac manum ei dante, surrexit, resumptisque viribus iterum populo verbum salutis annuntiare exorsus est. Sacerdotes vero de medio plebis eum violenter abstrahentes, cum capellano et interprete suo naviculae imposuerunt dicentes: *Quando qui-*
dem tanta tibi praedicationis inest aviditas,
praedica piscibus maris et volatilibus coeli, et
cave ne ultra fines nostros attingere praesumas,
quia non est qui recipiat te, non est usque
ad unum. Bernhardus autem, iuxta mandatum evangelicum, excusso in eos pulvere pedum, ad ducem Poloniae revertitur, eventuumque suorum non sine lacrimis rexit historiam. Cui ille: *Nonne, ait, dudum praedixeram, Pomeranos fidem minime recepturos?*
Non ergo amplius caninam eorum attemptare
velis dementiam, quia profani sunt et verbo
salutis indigni. At episcopus: *Animales, inquit, sunt et spiritualium penitus ignari donorum, ideoque hominem non nisi exteriori*
habitu metiuntur. Me quidem pro paupertatis
meae tenuitate abiecerunt; sed si potens quisquam praedicator, cuius gloriam et divicias
reverentur, et ad eos accesserit, spero illos
iugum Christi spontanee subituros. Dux igitur servum Dei debita apud se reverentia per aliquot dies repausans, cum ei temporalis vitae praeberet adminicula, ab eius ore in suo pectore alimenta referebat vitae. Interim curiale colloquium in civitate Babenbergensi factum est, ubi convenientibus regni principibus et ipse Deo dignus advenit Bernhardus

episcopus cunctisque doctrinae et sapientiae ac ceterarum virtutum culmine mirabilis apparebat.

3. *Quomodo sanctus Otto licentiam evangelizandi Pomeranis impetravit a papa Kalixto, et de viae suae sociis ac protectione usque ad ducem Bohemiae Ladislaum.*

Sciens ergo omnia, quae in domo sunt, sine dispositione summi patrisfamilias nichil esse, opus tam arduum nullatenus absque Romani pontificis auctoritate inchoandum praevидit. Ideoque missis, ad apostolicum Kalixtum honorabilibus legatis, licentiam evangelizandi Pomeranis impetravit; igitur ipso tempore ecclesiam sanctae Walburgae virginis in Altenburgensi monte dedicavit, ibique primum Uodalrico sacerdoti religioso voluntatem suam, quam ad paganos eundi fixam habebat, aperuit dicens: *Quamvis diversa michi in his partibus tam publica quam privata incumbunt negotia, karitas tamen Christi urget me, ut ad propagandam nominis eius gloriam difficilem ad Pomeranos peregrinationis angariam incunctanter aggrediar, et aut idolatras ad verae fidei callem pertraham, vel ipse morti pro eo, qui hanc innocens pro nobis excipere dignatus est, succumbam. Unde inprimis agendum est michi, ut eiusdem fervoris et constantiae socios et cooperatores assumam, qui calcata spe saeculi ad mortem, si ingruerit, pro Christo subeundam parati sint. Ad quod praecipue te, frater et compresbyter karissime, idoneum esse censeo, nec non et Werinherum sacerdotem de Erenbach, virum sapientia et pietate ornatum, Adelbertum quoque, linguae*

1124. barbaricae sciolum¹⁾), interpretem habere possumus. Septem ergo dierum inducias super hoc accipiens, ad instar boni adlethae animum tuum compone, et post haec quicquid Spiritus sancti inspiratio cordi tuo dictaverit, michi responde..... Sed pius Otto aegritudine eius

kwiet. 17-19. plus quam credi potest contristatus, triduoque ultra conductum tempus propter eum in civitate Babenbergensi demoratus, cottidie eum tam per se quam per suos familiares visitabat, et si qua sanitatis indicia adessent, paterna sollicitudine explorabat. Verum non cessantibus doloribus, immo cottidiana Dei nutu incrementa capientibus, vir Dei electum suae peregrinationis comitem non sine gravi moerore aegrum relinquens, iter cum suis aggressus est; Sefridum tamen, bonae indolis adolescentem, pro amore pii nutritoris Uodalrici in comitatu suo admittens, intimae dilectionis visceribus ex tunc et deinceps eum fovere non desiit.... Post haec ad Cladrunnensem coenobium veniens, honorifice

kwiet. 20. illic cum suis exceptus est. Nam et dux Boemiae Ladizlaus honorabiles legatos suos illuc in occursum pii patris praemisera, qui ei debita devotionis reverentia obsequerentur ac ducatum praeberent, usque dum in provinciam ducis ad civitatem Pragam venit. Ubi²⁾ dux cum divae memoriae Meginhardo, eiusdem urbis episcopo, omnique clero et populo officiosissime eum excipiens, magna ei donaria obtulit, quae ipse in usus pau-

perum delegavit. Idem vero electus Dei pontifex Megenhardus singularem familiaritatis gratiam cum pio Ottone iam dudum habuerat, ita ut pro amore eius etiam locum hunc³⁾, quem illi maxime dilectum noverat, miro 5 affectu excolletet, beneficiis magnis accumularet, perpetuamque hic anniversarii sui memoriam, ut hodieque apparet, fidei devotione diserneret. Progressus itaque pius Otto abbatiam Setzkeam petiit. Inde ad Albeam 10 divertit⁴⁾, in quibus locis dux Ladizlaus certas ei mansiones usque ad terram Poloniorum constituerat. Ibi quoque legati venerabilis Polizlai ducis Poloniorum novo nostri temporis apostolo occurrerunt, et commea- 13 tum victumque usque ad Gnezensensem metropolim habundanter exhibuerunt. Venit ergo ad episcopatum Breslaensem ubi honore debito susceptus, biduo mansit. Tertia die Poznaensem episcopatum adiit. Unde digressus, 20 per loca contigua fidei et pietatis spargens semina, vix intra 14 dies ad Gnezensensem aeccliam, quae metropolis est Poloniae, accessit⁵⁾.

25

4. Qualiter Polizlaus dux Poloniae sanctum Ottonem exceperit, ac de operibus ibidem per eum factis.

Polizlaus ergo dux, comperto viri Dei adventu, flere coepit prae gaudio, moxque 30 egressus cum omni clero et populo, dilecto patri nudis pedibus occurrit, tantaque eum

¹⁾ Wojciech ten, Polak, był kapelanem Bolesława Krzywoustego, później został biskupem pomorskim. Obacz o nim str. 19 w dziele niniejszem. ²⁾ Inaczej opowiada Herbord II. 8. ³⁾ Michelberg. ⁴⁾ 29 kwietnia. ⁵⁾ Porównaj z tem Herborda II. 8 tudzież Quandta podróżnik Ottona w *Balt. Studien* X. 2. str. 133.

devocione excepit, ut etiam filios suos lactentes illi obvios portari et vestigia eius exosculari iuberet, sacraque eius benedictione per manus inpositionem confirmari cum lacrimis expeteret. Erat enim dux ipse magnae in Christi aecclesia reverentiae, amator pauperum et piissimus inopum consolator, humilitatis et karitatis virtute omnibus amabilis, congregationibus fidelium et domiciliis sanctorum magis quam urbibus extruendis operam dare solitus. Qui etiam desiderantissimum sibi patrem Ottonem per tres ebdomadas in episcopatu Gnezensi secum detinuit¹⁾, in domo Iacobi praepositi maioris aecclesiae, qui postea episcopus factus est²⁾, ut et doctrinae eius suavitatem degustaret, et oportuna quaeque sumptuum ad iter illud necessariorum ei provideret. Egressus autem pius Otto inde a Gnezensi aecclesia, furtum quoddam in proxima villa incurrit, quod mox edicto Polizlai ducis recuperavit. Ibi etiam comites eius Heroldus et Godeboldus accepta benedictione ad sua rediere. Post haec Deo gubernante prospero itinere usque ad fines terrae Poloniorum processit. Cumque ad castrum quoddam quod Uzda³⁾ nominatum est, quod est in confinio utriusque terrae, cum suis venisset, comes Paulus⁴⁾, 27 maja. ductor eius, praemisit nuntios ad Wortizlaum Pomeraniae ducem, qui servum Dei Ottonem, fama apud eos celeberrima vulgatum, fines suos euangelizandi gratia adire insinuarent, cui tam pro suae sanctitatis reverentia, quam etiam auctoritate apostolici domni Kalixti, cuius missus erat, omni devotione occurrerent, et monitis eius seu praeceptis per omnia obtemperarent. Quo mandato dux Wortizlaus accepto, in castro Zitarigroda⁵⁾ nuncupato ei occurrit, honorifice illum ut angelum Domini excipiens. Cui pius Otto pacem Christi offerens, dona etiam more suo obtulit, hoc est sedem episcopalem pallio obductam et dorsale pretiosum cum aliis muneribus, ut temporalibus illum donis ad amorem coelestium facilius attraheret. Barbari autem instinctu inimici et satellitum eius, videlicet sacerdotum suorum, crudeli impetu super famulos Christi irruentes, mortem eis minari coeperunt. Quo viso dux admodum contristatus cum suis accurrit, eorumque defensionem viriliter insistens, exterritos et paene iam desperatos non minime con-

¹⁾ W samym Gnieźnie bawił Otto tylko dni 7, jak mówi Herbord II. 9, dwa tedy tygodnie przypada na pobyt jego w innych miejscach tego arcybiskupstwa; opuścił zaś Gniezno według tej rachuby dnia 27 maja. I prawie ten sam dzień wypadnie, gdy rozważym to, co autor mówi niżej o przybyciu Ottona do Kamina II. 5. ²⁾ Dziwnie się tu daty pokrzyżowały. Jakub albowiem ze Znina według Długosza *Cat. archiepp. Gnesm.* rękop. bibl. Ossol. Nr. 619 str. 46 i według Niesieckiego I. 20, był już w roku 1120 przez Kalixta II papieża mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim. ³⁾ Uście nad Notecią naprzeciw ujścia do niej rzeki Kudawy. ⁴⁾ Starosta santocki według bezimiennika prieflingenskiego II. 2. Pawłem (*Paulicius*) zowie go Herbord II. 9. ⁵⁾ Prawdopodobnie dzisiejszy Stargard. Tak przynajmniej sądził Schöttgen i wielu innych. Innego zdania jest Koepke: mniema on iż Zitarigroda był to jakiś gród nad rzeką Drągą dziś nie istniejący i którego nazwa nie przechowała się w żadnym więcej pomniku.

1124. solatus est. Sed et legatos suos pio Ottoni
 2. czerw. assignavit, qui per desertum magnum, quod
 imminebat, continuato 7 dierum spacio eum
 transduxerunt¹⁾, ubi grande venenatorum ani-
 malium periculum incurrerunt, sed Deo pro-
 tegente illacsi evaserunt. Et post haec ad
 stagnum quoddam ventum est, ubi occurren-
 tibus sibi Pomeranensibus, quorum Deus
 corda tetigerat, et ultro fidei ac lavacri sa-
 lutaris gratiam expetentibus, flens prae gaudio
 primicias novi gregis ovili Christi adiecit.
 3. czerw. Altera die ad villam proximam divertit, ibique
 plures Domino cooperante secundae nativi-
 tatis sacramento initiavit.

5. *Quomodo ad Piriscum castrum veniens ibi
 multos baptizavit.*

4. czerw. Tercia die ad Piritscum castrum primum
 Pomeraniae venit, ubi cives eius ad fidem
 exhortans 14 diebus sedit, eis nimirum ab-
 nuentibus et servum Dei ad alia migrare
 loca facientibus, seque novam hanc legem
 sine primatum et maiorum suorum consilio
 aggredi non posse testantibus. Tandem pio
 Ottone assiduis pro salvatione eorum preci-
 Jan 3. 8. bus incubante, spiritu Dei qui ubi vult spi-
 rat, et cui vult miseretur, tacti assenserunt,
 Dz. Ap. 15. 48. et iugo fidei colla submittentes baptizati sunt,
 quotquot erant praeordinati ad vitam aeter-
 3. czerw. 24. nam. Itaque in natiwitate sancti Iohannis bap-
 tistae ad castrum magnum Gamin dictum²⁾,
 ubi sedes ducis est, pervenit. Ubi multum
 tempus, id est 14 ebdomadas vel amplius
 residens, aeclesias de ramis arborum, ut

novella tunc plantatio exigebat, construxit,
 et ipse quidem infantes, cooperatores au-
 tem sui viros et mulieres ad Christum con-
 fluentes baptizabant. Illic ergo in cateziza-
 tione requisitum est a mulieribus, quod in- 5
 fantes necassent; nam crudelitate paganica
 puellas necare et maras reservare solebant,
 et pro hoc scelere specialis poenitentia eis
 iniuncta est. Singulariter ergo viri, singula-
 riter feminae sacro abluebantur fonte, ob- 10
 pansis, ut oportunum erat, circa baptiste-
 rium velis, tanto ab invicem spacio semoti,
 ut nulla scandali alicuius occasio hinc obo-
 riri posset.

6. *De muliere horribiliter defuncta quae 15
 feriare contempserit.*

Ad confirmandam vero pii Ottonis prae-
 dicationem coeleste prodigium non defuit,
 quod consequenter hic inseri ordo rela-
 tionis exigit. Nam in eodem castro Gamin 20
 mulier quaedam nobilitate et divitiis prae-
 pollens, sed inimici suasionibus seducta, piis-
 simi apostoli sui doctrinam pro nichilo ha-
 bebat, et verba eius postponens sequi no-
 lebat. Unde inter alia contemptus et trans- 25
 gressionis indicia dominica die, cunctis fe-
 riantibus, ipsa in agrum egressa metebat,
 et reclamante ac prohibente familia, irreve-
 renti et infrontito animo coepto operi insta-
 bat. Set pius dominus, qui praedicatoribus 30
 suis polliceri dignatus est dicens: *Qui vos
 audit, me audit, et qui vos spernit, me sper-
 nit*³⁾, evidenti miraculo ad correctionem a-

¹⁾ U Herborda II. 10 Sefryd, świadek naoczny, opowiada inaczej tę podróż. Puszcz-
 ta poczyniała się według niego zaraz za Uściem stanowiąc granicę między właściwą Polską
 a Pomorzem; podróż zaś przez nią trwała 6 dni. ²⁾ Kamień, dzisiejszy Kamin. ³⁾ Łukasz 10. 16.

liorum despectionis huius vindex et castigator factus est; nam dum mulier infelix pertinaciter nefario operi incumberet, ac familiae suae, cur eam adiuvari negligeret, tumida comminatione exprobraret, subito collapsa retrorsum, dicto cicius expiravit, magnumque astantibus horrorem incussit. Moxque a familia plangente et ululante loculo imposita, per omnem civitatis ambitum cum lamentabili exsequiarum celebratione circumferebatur, cunctisque tam manifestum Dei iudicium pertimescentibus, universi in fide et religione christiana magis ac magis confirmabantur.

7. *Qualiter ad urbem magnam Iulin pervenerit, et de periculo, quod in eodem loco pertulerunt.*

Progressus itaque apostolus Pomeranorum, venit ad urbem magnam Iulin¹⁾, ubi Odora fluvius praeterfluens lacum vastae longitudinis ac latitudinis facit, illicque mare influit. Cives autem loci illius crudeles erant²⁾ et impii. Unde et pius praedicator magno illic capitis sui periculo ingressus, certam mortis expectationem cum suis omnibus habebat. Mos autem est regionis illius, ut princeps terrae in singulis castris propriam sedem et mansionem habeat, in quam quicumque fugerit, tutum ab inimicis asyllum possidet. Illuc ergo pius Otto ingressus, orationibus et lacrimis pro conversione gentis Pomeranicae instabat, sed incassum. Nam urbani calice furoris Dei misere debriati, audito servorum Dei adventu,

sequenti die primo diluculo super eos armata manu irrucunt, et fustibus ac lapidibus impetentes expellere nitebantur, dicentes in vanum eos ducis mansionem irrep-^{1124.}
^{14 sierp.} sisse, quasi illic pacem habituri essent, cum subversores patriae ac legum antiquarum extranei ab hac pacis condicione deorum suorum edicto censerentur. Vix ergo inter-
ventu ac suffragio ducis post multimodas iniurias vivi evaserunt, et extensis ante castrum tentoriis 7 diebus illic morabantur,^{20 sierp.}
cottidie per internuncios utriusque ducis, id est Polizlai et Wortizlai, requirentes a Iulinsibus, si fidei christianae iugum subire deliberassent. Set illi pravo sacerdotum suorum consilio seducti, nullatenus sanae doctrinae praeconem recipere volebant, quin immo de finibus suis cum ignominia eum perturbantes, ad Stetinenses ire compulerunt.

8. *Quomodo sanctus Otto a quodam rustico graviter percussus fuerit.*

Accidit quoque in eodem loco servum Dei gravem et suo nomine indignam subire iacturam, quae illi maiorem apud Deum retributionis aeternae pariebat gloriam. Nam rusticus quidam, filius perdicionis, in silvam ad ligna praecidenda ierat, rediensque cum plaustro lignis onusto, viro Dei occurrit in loco, ubi magna coeni profunditas inerat, et nimia furoris armatus vesania, instinctu possidentis eum sathanae, arrepto validissimo ligno caput servi Dei perfringere, et cerebrum eius excutere nisus est. Sed Domino pium Ottonem ad multorum aedificationem

¹⁾ 13 sierpnia. ²⁾ Por. Herborda II. 23 u Pertsa M. G. XIV str. 788.

- conservante, nefandus ille homicida sanctum eius verticem attingere non potuit, sed ingentem ei inter scapulas ictum dedit, ita ut pronus in coenum laberetur, caputque illud reverenda canicie honorandum cum toto corpore luto fetidissimo turparetur. Sed et cooperator eius fidelis Hyltanus nomine, cum ei praesidio esse voluit, et ipse gravem pro derensione veritatis' in brachio ictum suscepit. Servus autem Christi e luto sublevatus, gratias pro contumelia agebat dicens: *Gloria tibi, Domine, quia, etsi amplius non erit, saltem unum pro amore tuo ictum accipere merui.* Verum usquequaque non deseruit Deus famulum suum pro nomine eius tanti discriminis acerbitate laborantem, quin immo defensorem illi et adiutorem in oportunitatibus, in tribulatione, illustrem virum nomine Nedamirum destinare dignatus est. Erat enim ipse Nedamirus divitiis et potentia inter suos opinatissimus, antea quidem in Saxonia baptizatus et occulte christianus. Hic omnem pio Ottoni exhibebat humanitatem et defensionem, et abeuntem magna devotionis reverentia prosecutus, tres naves non mo-
- 21 sierp. dicas - victualium copia oneratas hilariter prae-buit, ac ducatum ei ad urbem Stetinensem usque in arcem ducis officiose satis exhibuit, ipseque per noctem ad cives suos lulinenses clam rediit. Apostolus itaque
- 22 paźdz Pomeranorum continuis 9 ebdomadibus in urbe Stetinensi tuto in loco residens, diu multumque in opere Dei et verbo praedicationis oportune inopportune laborabat, tandemque Dei praeveniente clementia conversionem
- efferae gentis obtinuit, hac videlicet occasione:
9. *Quomodo sanctus Otto Domuzlaum ad fidem Christi adduxerit.*
- Domuzlaus quidam corpore et animo ac 5 diviciarum copia, sed et generis nobilitate inter Stetinenses eminentissimus, tanto ab omnibus honore et reverentia colebatur, ut nec ipse dux Pomeraniae Wortizlaus sine consilio et assensu eius quicquam agere prae- 10 sumeret, sed ad illius nutum universa tam publica quam privata disponebantur negotia. Nam et pars maxima urbis Stetinensis, quae principatum omnium Pomeraniae civitatum obtinens, quatuor montes¹⁾ suo ambitu in- 15 clusos habet, propinquis et affinibus Domuzlai repleta erat; sed in aliis circumiacentibus regionibus tantam propinquorum turbam habebat, ut non facile quisquam ei resistere posset. Sciens itaque pius Otto, 20 utpote vir sagacissimus, quia si hunc fidei christianae cum propinquis suis subiceret, omnis plebs exemplo eius attraheretur, toto conamine rinocerotam hunc ad arandum in agro Domini loro praedicationis alligare²⁾ con- 25 tendit. Sed quia durus erat, nec facile constringi poterat, primum filias eius absente patre fidei sacramentis initiavit, matrem quoque cum filiis ovili Christi adiecit³⁾. Quo audito Domuzlaus primo quidem graviter in- 30 dignatus, quod sine voluntate et assensu eius haec acta essent, velut alter Saulus persecutionis crudelissimae auctor factus est, ita ut minis et terroribus ac conviciis pium Ottonem aggressus cum ignominia de fini- 35

¹⁾ Niżej III. 1 mówi autor tylko o trzech górach i to więcej zgadza się z prawdą. Porównaj Heringa w *Balt. Stud.* X. 1 str. 18. ²⁾ Job 39. 10. ³⁾ 25 października.

bus illis eliminare temptasset. Set apostolo Pomeranorum genua ad Deum flectente et cum lacrimis orante, ut ubi habundavit iniquitas, superhabundaret gratia¹⁾, Domuzlaus
 5 timore scilicet et amore Dei tactus, tamquam et ei superna voce diceretur: *Domuzlae, quid me persequeris? olim quidem debui perdere te, sed O'to servus meus oravit pro te*²⁾, repente de lupo in agnum, hoc est de
 10 Saulo mutatus est in Paulum, et totus lacrimis infusus, pio Ottoni humili adgeniculatione prosternitur, indulgentiam ab eo et locum poenitentiae flagitans. A quo benigne susceptus et paterna benedictione con-
 15 solatus, secreta confessione innotuit, se olim in Saxonia baptismi gratiam percepisse, sed astutia inimici, tanta diviciarum mole in barbarica terra sibi accedente, fidem Christi inter idolatras servare non potuisse. Ex
 20 eo igitur abdicato penitus omni gentilitatis errore, fidei, quam inpugnaverat, validissimus propugnator factus est, mirumque in modum plus correctus profuit, quam errans laeserat, statimque omnis familia eius cum
 25 gaudio novae regenerationis lavacro perfusa est, animae scilicet plus quam 500. Sed et propinqui eius et amici cum domesticis suis exemplo eius provocati fidem receperunt. Sicque factum est, ut de die in diem cres-
 30 cente numero fidelium, tota civitas cum adiacente provincia, fugatis idolatriae tenebris, splendore fidei illuminarentur. Mansit itaque illic pius praedicator per instantem hiemem, baptismi gratiam confluentibus ad
 35 se populis tradens, aecclesias in locis o-

portunis construens, easque ministris ac sacerdotibus idoneis committens, omnique ornatu aecclesiastico diligenter instituens. 1124.

10. De duabus matronis sanatis per Ottonem ac postea baptizatis.

Set nequaquam silentio praetereundum, quomodo etiam miraculi attestatione Dominus fidelem suum operarium, viriliter pro se agonizantem, illustrare dignatus est, sicut ore prophetico praedixerat: *Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum*. Matronae
 1 Kr. 61. 2. 30.
 duae adhuc errore gentilitatis irretitae, gravissima aegritudinis molestia detinebantur, ita ut omni membrorum officio destitutae, morti iam proximae viderentur. Ad quas pius Otto accessit, verbum salutis, prout capere poterant, annuntiavit, et sancta spe de misericordia Christi praesumens, pollicitus est eis, si credere et baptizari vellent, non solum animae sed et corporis medelam et integerrimam sanitatem. Quod sine mora pollicentibus illis, servus Dei oratione facta manus capiti earum inposuit, signo crucis et benedictione eas communivit, statimque fugatis doloribus pristinae sanitati sunt red-
 ditae, et a duplici morte, hoc est corporis et animae, per orationes sancti praesulis absolutae, unda salutarum cum gaudio magno sunt regeneratae, multisque occasio salutis et conversionis fuere.

11. Iulinenses, audita fide Stetinensium, apostolo suo legatos honorabiles dirigunt, ac fidem Christi assumunt, et 22156 hominum baptizantur.

Iulinenses autem, qui dudum veritatis prae-

¹⁾ Rzym. 5. 20. ²⁾ Dzieje apost. 9. 4.

1124. conem a se repulerant, cum audissent Stetinenses fidem recepisse, nutu Dei mente compuncti, legatos honorabiles ad revocandum virum Dei miserunt. Quibus ille visis, zelo pietatis motus: *Quid venistis*, inquit, *ad me hominem, quem odistis et expulistis a vobis?* At illi humili satisfactione veniam petentes: *Nos* inquit, *pater honorande, antiquam patrum et maiorum nostrorum legem sine consensu primatum, quos in hac Stetiniensi nostra metropoli reveremur, infringere non praesumpsimus, sed postquam Deus tuus principes nostros sibi per te subegit, nos quoque omni remota contradictione, monitis tuis obtemperare et doctrinam salutis excipere parati sumus.* Quo audito, antistes Domini positus genibus Deo gratias egit, profectusque cum eis et debita a Iulinensibus reverentia susceptus, veritatis viam errantibus aperuit, et baptismi sacramento purificans adoptivum Deo populum congregavit. Computatus est autem numerus baptisatorum illo tempore 22156 homines, quos pater sanctus, pro ignorantia creatoris et cultu rei insensibilis comparatos iumentis insipientibus et similes factos illis, ad rectum tramitem perduxit, et rationabile Deo vivo obsequium exhibere edocuit; absque noticia etenim creatoris sui omnis homo pecus est.

12. De fervore sancti Ottonis, quem habuit in conversione infidelium, et de praedicatione ipsius.

Operae pretium est autem ipsa etiam praedicationis eius tempora hic ob noticiam po-

sterorum annotare, ne vel hoc curioso desit lectori. Non enim parvi pendendus est talis fervor amoris Christi, et pene inaudita his temporibus mentis eius devotio, cum alii pontifices magis urbibus et castellis quam aeclesiis vel pauperum Christi domiciliis aedificandis insistant, plus segni otio torpere, quam remotos barbarorum fines evangelizandi gratia adire satagant. Huic autem servo Dei beatissimo longe alia mens erat. Nunquam ille munitionibus vel civitatibus exstruendis operam dedit, dicens cum apostolo: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus*¹⁾. Porro basilicas Christo dicandas, fideliumque cellas et hospitalia tanta devotione et liberalitate annuatim aedificabat, ut cunctis pro hoc stupori esset et ammirationi. Et cum nimia haec divini cultus in Teutonicis partibus occupatio facile eum ab ardua huius peregrinationis angaria excusabilem reddere valeret, non tamen his contentus, latitudinem sanctae caritatis quae in corde eius diffusa per spiritum sanctum flagrabat, etiam ad remotissimam Pomeranorum gentem extendere curavit, ut illic populum acquisitionis et filios Dei per evangelium generaret, quibus cum Paulo gratulabundus dicere posset: *Quae est nostra spes aut gaudium aut corona gloriae? Nonne vos ante dominum Iesum Christum estis in adventu eius*²⁾? Vos enim estis gloria nostra et gaudium ac signaculum apostolatus mei³⁾. Cuius felicissimi apostolatus tempora ipsamque eius auctoritate canonica suffultam doctrinam scire volentibus evidenter

¹⁾ Hebr. 13. 14. ²⁾ 1 Tes. 2. 19. ³⁾ 1 Kor. 9. 2.

explicabimus¹⁾. Anno dominicae incarnationis
 1124 indictione 2, Kalixto papa secundo Ro-
 manae sedi praesidente, Otto, Dei gratia Ba-
 benbergensis aeccliesiae octavus episcopus, igne
 5 divini amoris succensus, et praedicti apostolici
 auctoritate assensuque roboratus, partes Po-
 meranorum paganorum cum quibusdam civita-
 tibus terrae Liuticiae aggressus est, ut eos ab
 errore gentilitatis revocaret, et ad viam veri-
 10 tatis agnitionemque Christi filii Dei perduceret.
 Quibus Domino opitulante conversis et bapti-
 zatis, aeccliesias construxit ac consecravat. De-
 inde iuxta sanctorum patrum instituta haec
 eos servare edocuit, scilicet ut sexta feria
 15 abstineant a carne et lacte more christianorum,
 dominica die vacent ab omni opere malo, et
 ad aeccliesiam divinum officium audituri veniant,
 ibique orationibus studiose insistant, solempni-
 tates sanctorum cum vigiliis secundum quod
 20 eis indicatum fuerit, omni diligentia observent,
 sacrosanctam quadragesimam ieiuniis, vigiliis,
 elemosinis et orationibus diligentissime obser-
 vare studeant, infantes suos in sancto sabbato
 paschae et penthecostes cum candelis et cappa,
 25 quae dicitur vestis candida, et patrinis comi-
 tantibus ad baptismum deferant, eosque veste
 innocentiae indutos per singulos dies, usque in
 diem octavam eiusdem sancti sabbati, ad aec-
 clesiam deferant, et celebrationi divini officii
 30 interesse satagant. Hoc etiam districta redar-
 gutione prohibuit, ne filias suas necarent, nam
 hoc nephas maxime inter eos vigeat; ne etiam
 filios suos et filias ad baptismum teneant, sed

sibi patrilinos querant, patrilinis etiam fidem et 1124
 amicitiam ut carnalibus parentibus servant. In-
 terdixit etiam, ne quis commatrem suam ducat
 in uxorem, neque propriam cognatam suam
 usque in sextam et septimam generationem, et
 unusquisque contentus sit una uxore; ne se-
 peliant mortuos christianos inter paganos in
 silvis aut in campis, sed in cimiteriis, sicut
 mos est omnium christianorum; ne fustes ad
 sepulchra eorum ponant, omnem ritum et pra-
 vitatem paganam abiciant, domos idolorum
 non construant, philonissas non adeant, sor-
 tilegi non sint; ne quid etiam immundum com-
 edant, non morticinum, non suffocatum, ne-
 que idoloticum, neque sanguinem animalium;
 ne communicent paganis; ne cibum aut potum
 cum eis aut in vasculis eorum sumant, ne
 in his omnibus consuetudinem paganismi repe-
 rant. Iniunxit etiam eis, ut, dum sani sint,
 veniant ad sacerdotes aeccliesiae et confiteantur
 peccata sua; in infirmitate autem vocent ad se
 presbiteros, ac pura confessione expiati, cor-
 pus Domini accipiant. Instituit etiam, ut de
 periuriis, de adulteriis, de homicidiis et de
 ceteris criminalibus secundum canonica institu-
 ta poenitentiam agant, et in omni christiana
 religione et observatione obedientes sint, et ut
 mulieres post partum ad aeccliesiam veniant,
 et benedictionem a sacerdote, uti mos est,
 accipiant²⁾.

13. Qualiter sacerdotes idolorum sancto Otto-
 ni resistebant, ac idolum aureum, imaginem

¹⁾ Ten list Ottona przytacza takó¿ Ekkehard uraugijski w swojej kronice u Pertza M. G. VIII. 263. ²⁾ U Ekkehorda dodane sã jeszcze w tym miejscu nastêpujãce imiona grodów: Piriz, Stetin, Vulin, Gamen, Colbrech, Belgrado, Lubin, Gresch.

1124. *Trigelawi, furati sunt et cuidam matronae servandam tradiderunt, quam postea sanctus Otto callide recuperavit.*

Soli autem pontifices idolorum viae Domini resistebant, et multas servo Dei tentantes insidias, occulte eum perimere nitebantur. Sed multitudine plebis cottidie ad fidem convolante, cum nullus sacrilegis et profanis sacerdotibus ad eum pateret accessus, confusi et reveriti a facie eius, exemplo Zaroes et Arfaxat magorum apostolos Christi Mattheum, Symonem et Iudam fugientium, longius extra regionem illam recesserunt. Et quia apertam famulo Dei persecutionem inferre non poterant, detractionibus et blasphemis horribilibus eum lacerabant, et quocumque devenissent, invidiam ei et inimicicias excitantes, maledicta et probra in eum congerebant. Pro quibus tamen ille Deo dignus antistes a Domino gratiam amplius consequabatur, quia, ut scriptum est: *Benedictio Domini super caput iusti*; ideo dedit illi hereditatem aeternam in coelis et invenit gratiam in conspectu omnis carnis. Cum vero delubra et effigies idolorum a pio Ottone destruerentur, profani sacerdotes auream imaginem Trigelawi, qui principaliter ab eis colebatur, furati extra provinciam abduxerunt¹⁾, et cuidam viduae apud villam modicam degenti, ubi nec spes ulla requirendi esset, ad custodiendum tradiderunt. Quae mercede ad hoc conducta, quasi pupillam oculi sui includens profanum illud custodiebat simulacrum, ita ut, trunco vali-

dissimae arboris cavato, illic imaginem Trigelawi pallio obductam includeret, et nec videndi ne dicam tangendi illud cuiquam copia esset; solummodo foramen modicum, ubi sacrificium inferretur, in trunco patebat, 5 nec quisquam domum illam nisi profanos sacrificiorum ritus agendi causa intrabat. Quod audiens inclitus Pomeranorum apostolus, multifaria intentione satagebat quoque modo illuc attingere, praemetuens, quod et acci- 10 dit, post abscessum suum rudibus adhuc et necdum in fide confirmatis plebibus simulacrum illud in ruinam futurum. Set prudenter animadvertens, utpote vir omni sagacitate praeditus, quia si publicam illuc pro- 15 fectionem indiceret, sacerdotes, audito eius adventu, imaginem Trigelawi rursum ad remotiora loca occultando abducerent, sapienti usus consilio, quendam ex comitibus suis Herimannum nomine, barbarae locutionis 20 sciolum sensuque et ingenio satis acutum, latenter ad viduam illam destinare curavit. Cui etiam praecepit, ut assumpto habitu barbarico ad sacrificandum Trigelawo se pergere fingeret. Herimannus itaque pilliolum 25 barbaricum et clamidem mercatus, post multa arduae viae pericula viduam illam tandem conveniens, assererat se nuper de procelloso maris gurgite per invocationem dei sui Trigelawi erutum, ideoque debitum ei pro 30 salvatione sua sacrificium litare desiderantem, ductu eius illo mirabili ordine per ignotos viae tractus devenisse. At illa: *Si ab eo, inquit, missus es, ecce, aedes, in qua deus*

Por.
Przyp.
10. 6.

¹⁾ Działo się to prawdopodobnie w Julinie, Herbord bowiem II. 31 opowiada, że w Szczecinie bożyszcze Tryglawa roztkłukł Otto, a trzy jego głowy później do Rzymu odesłał,

noster robore cavato inclusus delinetur. *Proprium quidem videre et tangere non poteris, sed ante truncum procidens, eminus foramen modicum, ubi quod voluisti sacrificium inferas,*
 5 *attende. Quod dum imposueris, reverenter clauso ostio egredere, et si vitae tuae consultum esse volueris, cave ne cuiquam hunc patefacias sermonem.* Qui alacer aedem illam ingressus, dragmam argenti in foramen iactavit, ut
 10 sonitu metalli sacrificasse putaretur. Sed concitus quod iecerat retraxit, et pro honore contumeliam Trigelawo, id est sputaculum ingens pro sacrificio obtulit. Deinde curiosius attendens si forte negotii, pro quo
 15 missus erat exsequendi facultas ulla suppeteret, animadvertit imaginem Trigelawi tanta cautela et firmitate trunco inpressam, ut nullo pacto eripi aut saltem loco moveri posset. Unde non mediocri tactus dolore,
 20 quidnam ageret aestuabat, dicens intra se: *Heu quod tantum viae pelagus sine fructu peragravi! Quid respondebo domino meo, vel quis me hic fuisse credet, cum vacuus rediero?* Et circumferens oculos, vidit sellam Trigela-
 25 wi comminus parieti affixam — erat autem nimiae antiquitatis et nullo iam pene usui apta — statimque exiliens cum gaudio, infaustum munus parieti detrahit et abscondit, primoque noctis conticinio egressus, omni
 30 festinatione dominum suum sociosque revisit, cuncta quae egerat replicat, sellam etiam Trigelawi in testimonium fidei suae repraesentat. Apostolus itaque Pomeranorum, habito cum suis consilio, sibi quidem et suis
 35 ab hac requisitione desistendum censuit, ne non tam zelo iusticiae quam auri cupiditate hoc agere videretur. Collectis tamen et adu-

natis principibus ac natu maioribus, iusurandum ab eis exegit, ut cultura Trigelawi penitus abdicaretur, et confracta imagine aurum omne in redemptionem captivorum erogaretur.

15. *De Iulinensibus reversis, qui abierant pro mercatu, conversis, et duabus aeclesiis erectis.*

Plurimi autem Iulinensium pro negotiatione ^{1 grad.} sua trans mare abierant, qui audita civium ^{2 lut. 1125.} suorum conversione, Spiritu Dei praeveniente, aemulatores eorum facti sunt, et ad metropolim suam reversi, regi regum Christo colla submittunt, statimque a presbiteris quos pius Otto illic constituerat baptizati, civibus suis dudum christianis legibus initiatis pari devotione adunantur. Et mirum in modum fidelissimo praecone veritatis in opere Dei laborante, ecclesia per totam regionem illam crescebat et confortabatur, Dominusque augebat cottidie qui salvi fierent in id ipsum. Apostolus itaque Pomeranorum duas illic aeclesias constituit, unam in civitate Iulin sub honore sanctorum Adalberti et Vencezlai, qui magnae aput barbaros opinionis erant, in loco, ubi profani demoniorum ritus agi solebant, ut ubi spurca pridem commercia, Christi deinceps frequentarentur misteria; alteram extra civitatem in campo, mirae laetitudinis et amoenitatis in veneratione beatissimi apostolorum principis aedificavit, illicque sedem episcopalem statuit.

18. *Qualiter sanctus Otto, peragratis civitatibus et fidelibus in fide confortatis, viam ad suam sponsam ecclesiam reversus sit, et quid in via egerit.*

Igitur apostolus Pomeranorum, Otto pius,

9 Iul.
1123.

assiduīs fratrum ac filiorum suorum precibus et legationibus contraire non valens, cum apud Iulinenses hiemasset, circa purificationem sanctae Mariae accepta ab omnibus licentia, unicam sibi sponsam Babenbergensem aecclēsiā desiderato reditu consolari disposuit. Quo audito plebs neophita Pomeranorum non mediocri moerore percussa, lacrimosis precibus vestigia pii doctoris ambire, eumque apud se detinere conata est; sed incassum. Ipse enim graves in terra sua diversorum negotiorum causas sibi imminere respondit. Sed et magnum animae suae periculum asserebat, si dum Christo nova de alienis gregibus lucra requirit, proprias oves sibi specialiter assignatas negligeret. Moxque adunata sociorum et cooperatorum turba, cunctos, quibus fidei verbum disseminaverat, circumivit, et in religione christiana tam monitis, quam et precibus devotis confirmavit. Primum vero castellum Gamin, exin Clodinensem locum in honore sanctae crucis consecratum adiit, ubi multos Pomeranorum de insulis maris reversos, ubi timore Polizlai ducis occultati erant, baptizavit. Nam dux Polizlaus, sicut erga Deum cultoresque Dei religione ac pietate insignis, ita erga idolatras et criminosos debiti rigoris asperitate fuit implacabilis. Singulis quippe annis, collecto exercitu valido, terras paganorum devastare solebat, ut vel timore gladii iugo christianae fidei subigerentur. Quod ubi ministerio pii Ottonis factum est, arma in pacem mutata sunt, cunctique de latibulis, ubi absconditi erant, accepta per beatum prae-

sulem securitate, prodeuntes, baptismi gratiam consecuti sunt. Haec igitur sancta occupatio praedicatori veritatis moram redeundi fecit, eumque in Clodinensi loco aliquandiu detinuit. Sed peractis omnibus Belgroensem urbem petiit, deinde Colubregam, illic aecclēsiā in honore sanctae Dei genitricis Mariae dudum a se inchoatam perfecit et consecravī. Post haec visitatis omnibus aecclēsiis Deoque intima lacrimarum profusione commendatis, auctus benedictione Domini, Pomerania egreditur. Dein prospero cursu Poloniam veniens, inedicibili gaudio ac reverentia, velut angelus Dei, a duce Polizlao omniū clero et populo suscipitur. Fit gaudium generale totius plebis tam de conversione Pomeranae gentis, quam etiam de sospitate et reditu desiderantissimi patris Ottonis. Aliquamdiu ergo illic a Polizlao duce humanitatis gratia detentus, Boemiam adiit, similemque Ladizlao duci¹⁾ et omnibus suis de adventu suo laeticiam praebuit. Deinde ad Claderunense coenobium veniens fratribus unanimi devotione sibi occurrentibus, solita humilitatis affectione se commendavit, sicque omni festinatione fines terrae suae ingressus, feria 3 maioris ebdomadae Michelveldensem locum adiit²⁾, ibique coenam Domini debita veneratione multo fidelium stipatus agmine celebravit³⁾.... Sed pio prae-
sule in his partibus toto conamine divinis operibus insudante, antiquus hostis veneno invidiae tabescens, tot animarum detrimenta sibi in Pomerania succrescere doluit, ideoque bono semini zizania superseminare stu-

¹⁾ Por. Kozmę III. 58. ²⁾ 24 marca. ³⁾ 26 marca.

duit. Nam duae praecipuae illic civitates Iulin et Stettin, instinctu inimici apostasiam incurrerunt, abiectoque veri Dei cultu, priscis daemoniorum ritibus se perdendos pro-

5 stituerunt. Hoc autem quo ordine sit fac-

tum, vel qualiter secundo pii Ottonis apostolatu per Dei gratiam mirifice sit recuperatum, tertius liber Domino annuente explicabit.

LIBER TERTIUS.

1. Qualiter duae nobilissimae civitates Iulin et Stettin ad pristinas sordes idolatriae sunt reversae.

10 Cum infatigabilem domini ac patris nostri pii Ottonis episcopi affectum, quo gloriam et cultum Christi non solum in Teutonicis sed et in remotis barbarorum finibus euangelizando propagavit, assidua meditatione re-

15 volverem, nefas iudicavi tam laudabilia eius gesta infructuoso tegi silentio. Unde non praesumptionis, sed potius intimae caritatis spiritu ductus, de secundo eius apostolatu in Pomerania, sicut fidelis cooperatore ipsius

20 Uodalricus presbyter sancti Egidii michi innotuit, scripto tradere curavi; nam de primo alias scriptum est. Legat ergo qui voluerit; invitum et fastidientem nemo legere compellit. Beatissimo patre nostro Ottone

25 post primum gentis Pomeranae apostolatū ad sedem propriam feliciter reverso¹⁾, duae ex nobilissimis civitatibus, id est Iulin et Stetin, invidia diaboli instigante ad pri-

stinas idolatriae sordes rediere hac videlicet occasione: Iulin a Iulio Cesare condita et nominata²⁾ — in qua etiam lancea ipsius columpnae mirae magnitudinis ob memoriam eius infixā servabatur — cuiusdam idoli celebritatem in initio aestatis maximo concursu et tripudio agere solebat. Cumque verbo fidei et baptismi lavacro urbe mundata, per beatum pontificem idola maiora et minora, quae in propatulo erant, ignibus conflagrari coepissent, quidam stultorum modicas idolorum statuas, auro et argento decoratas, clam furati penes se absconderunt, nescientes quale per hoc urbis suae operarentur excidium; sicut et infelix Acham, qui

50 siclorum cum pallio coccineo et 200 argenti siclis furatus est, indeque gravem coelestis irae vindictam et Iudaicae plebis vidit ruinam. Nam ad praedictam idoli celebritatem cunctis comprovincialibus solito fervore concurrentibus, ludosque et commessa-

Joz.
7. 21

¹⁾ 28 marca 1125 r. ²⁾ Podanie o zakładaniu grodów przez Juliusa Cezara w ziemiach słowiańskich było niegdyś powszechne. Thietmar (*Chron.* I. 2 i VI. 39) odnosił je do Merseburga i do Lubusza, a skazówkę ku temu mniemał znaleźć w dziele Lukana. Julinianie odnieśli je do swego grodu, a Ebbo, jak widzimy, nie wątpił o jego prawdziwości. Polscy na koniec kronikarze, Mierzwa i Wincenty (I. 17.) rozwiedli się szeroko z tem podaniem, a ich odpisywacze obdarzają zaszczytem tym nie tylko Lubusz i Julin, ale i Lubiń wielkopolski i małopolski Lublin, w miarę jak którego z nich bliżej obchodziła jedna lub druga z tych miejscowości.

tiones multiformi apparatu exhibentibus, ipsi dudum absconditas simulacrorum effigies populo inani laetitia resoluti praesentantes, eos ad antiquum paganizandi ritum impulerunt, statimque per hoc divinae correptionis
 1126. plagam incurrerunt. Siquidem ludis et saltationibus paganico more omni populo occupato, subito ignis Dei cecidit e coelo super apostatricem civitatem, tantaque violentia tota urbs conflagrare coepit, ut nemo quippiam de rebus suis eripere valeret, sed animas tantum suas salvare cupientes, fuga pernici saeviens incendium vix evaderent. Tandem vero urbe sua ignis atrocitate deleta, reversi invenerunt aeclesiam sancti Adelberti, per apostolum suum Ottonem illic in meditullio propter raritatem lapidum firmo lignorum tabulatu constructam¹⁾, ex media parte flammarum vaporibus absumptam; sed mirum in modum sanctuarium, quod viliori scemate id est harundineto connectum fuerat, subter habens pannum lineum oppansum propter vermiculos ab altari arcendos, omnino ab ignibus intactum remanserat. Quo ingenti viso miraculo, tota plebs in laudem Dei summa clamoris exultatione personabat, asserens procul dubio verum hunc esse deum, qui in tanta ignis violentia, quae etiam lapides comminuerat, harundinetum suo altari oppansum reservare potuerit illaesum. Sicque advocatis sacerdotibus christianis publicam egere poenitentiam, et abiuratis penitus idolis urbeque sua, pro ut poterant, reaedificata, iugo Christi cervices suas alacri devotione submiserunt. Hoc modo divinae correptionis plaga salutem in terra eorum est operata. Stetin vero amplissima civitas et maior Iulin tres montes ambitu suo conclusos habebat, quorum medius, qui et alcior, summo paganorum deo 5 Trigelawo dicatus, tricapitum habebat simulacrum, quod aurea cidari oculos et labia contegebat, asserentibus idolorum sacerdotibus ideo summum deum tria habere capita, quoniam tria procuraret regna, id est coeli, 10 terrae et inferni, et faciem cidari operiri pro eo quod peccata hominum, quasi non videns et taceans, dissimularet. Hac itaque potentissima civitate ad veri Dei agnitionem per beatum praesulem adducta, delubra idolorum flam- 15 mis erant absumpta, duaeque aecclesiae, una in monte Trigelawi sub honore sancti Adelberti, alia extra civitatis moenia in veneratione sancti Petri erant locatae, et ex hoc sacrificia, quae copioso apparatu et di- 20 viciis sacerdotibus fanisque idolorum exhibebantur, nunc aecclesiae Christi vendicabant. Unde commoti sacerdotes, et prioris pompae delicias cottidie sibi decrescere videntes, occasionem quaerebant, ut populum 25 ad idolatriam quaestus sui gratia revocarent. Accidit ergo mortalitatem magnam civitati supervenire, et requisiti a plebe sacerdotes dicebant, abiurationis idolorum causa hoc eos incurrisse, omnesque subito morituros, 30 nisi antiquos deos sacrificiis et muneribus solitis placare studerent. Ad hanc vocem statim conventus forenses aguntur, simulacra requiruntur, et in commune profanus sacrificiorum ritus ac celebritas repetitur, aec- 35

¹⁾ Porównaj wyżej II, 15.

clesiae Christi ex media parte destruuntur. Cumque ad sanctuarium plebs fribunda venisset, non ausa ulterius progredi, summum idolorum pontificem sic tumultuoso strepitu
 5 alloquitur: *Ecce, quod nostrum erat exsecuti sumus, tuum est istud caput et culmen Teutonici Dei pro officio tuo aggredi et profanare.* Ille autem arrepta securi, cum altius dextram librasset, subito dirigit, et resu-
 10 pinus corruens clamore lamentabili dolorem suum protestatus est. Accurrens vulgus causam doloris requirit; at ille graviter ingemiscens: *Heu proch dolor!* inquit, *quantae potentiae, quantae fortitudinis est Teutonicus*
 15 *Deus, et quis resistet ei? Ecce ego, quia sacram eius aedem contingere praesumpsi, quomodo percussus sum!* Illis vero attonitis et quid agerent inquirentibus, pontifex eorum: *Aedificate,* ait, *hic domum dei vestri iuxta*
 20 *aedem Teutonici Dei, et colite eum pariter cum diis vestris, ne forte indignatus interitum huic loco quantocius inferat.* Qui praecepto eius paruerunt, et usque ad reditum piissimi apostoli sui Ottonis in hoc errore perman-
 25 serunt.

2. *Quomodo Wirtschachus nomine civis Stetinensis, per Danos captus, per sanctum Ottonem liberatus sit, quem ammonuit, ut Stetinensibus praedicaret gravem Dei iram incurrisse.*

30 Set interim non destitit divinae pietatis providentia, quae semper conversionem errantium desiderat, paterna eos lenitate redarguere per quendam potentissimum de civibus suis Wirtschachum nomine, mirabi-
 35 liter ab hostium captivitate et maris periculo liberatum; quod nullatenus silentio praeter-

eundum est; maxime cum per absentem 1126. licet beatissimum Pomeranicae gentis apostolum tam evidens miraculum Christus operari sit dignatus. Siquidem orientalis est regio barbarorum Pomerania, habens ex latere provinciam Danorum, mari interiacente; tantaque est maris latitudo utramque dividens regionem, ut qui in medio, navigans serenissima die, positus fuerit, vix provincias has ad instar parvissimae nubis considerare valeat. Hic itaque civis Stetinensis, gloria et divitiis inter suos opinatissimus, frequenter in provinciam Danorum navigare et praedam ex ea agere solebat, sicut et illi econtra in Pomeraniam crebras incursiones piraticas faciebant. Set eo tempore, quo civitas sua apostasiam, ut praediximus, incurrerat, idem praepotens vir Wirtschachus copioso
 6 navium apparatu Danos sibi infensos petebat, et non praevisas incidens insidias, cum omnibus suis captus est sociisque crudeliter strangulatis, ipse solus carceri traditur, collo, pectore, manibus pedibusque gravi catenarum nexu quaestus duntaxat gratia, compeditus. In hac arctissima reclusionem positus, singulisque momentis, quando ad mortis atrocissimae supplicium traheretur, suspectus, piissimi apostoli sui memoriam revolvere coepit, a quo ipse dudum de sacro Christi fonte suseptus erat, et salubri lacrimarum imbre perfusus, hanc supplicem Domino ex omnibus cordis medullis profudit orationem: *Domine Deus omnipotens, qui nos ad cognitionem nominis tui per os sancti patris nostri Ottonis episcopi venire tribuisti, miserere et succurre michi in hac tribulatione per eius beatissima merita, qui me, licet indignum, de*

1126. *sacro novae regenerationis lavacro suscepit, ut si vera sunt, omnia quae ex ore eius de tua inaeestimabili pietate audivi, nunc in tam horrenda mortis imagine positus, experiar, et tuo munere absolutus, deinceps ab hac piratica invasione desistam, tuaeque religioni debita devotione iugiter inhaeream.* Haec cum dixisset, ex multa moeroris et inediae defectione in sompnum resolutus est, continuoque dilectum apostolum suum Ottonem cernit pontificali infula redimitum astare, et virga pastorali latera dormientis pulsare. Qui attonitus et prae gaudio lacrimans, hac flebili eum voce compellat: *O pater sancte, o serve Dei vivi, quis te sic inopinatam his appulit oris?* At ille: *Propter te,* inquit, *veni surge quantocius et sequere me!* Cui captivus: *Quomodo,* ait, *domine pater, surgam tantis catenarum nexibus undique irretitus?* Tunc pater benignus, signo crucis edito, erexit eum, statimque vincula eius coelesti virtute dicto citius soluta, ceciderunt in terram. Cui servus Domini: *Ecce,* ait, *absolvit te Christus, cui credidisti. Memento, ut cum redieris in terram tuam, omnibus civibus tuis legationem meam perferas; gravem quippe offensam Dei incurrerunt, pro eo quod, cultu eius neglecto, priscis idolatriae sordibus se polluere veriti non sunt, et nisi quantocius resipiscant, coelestis irae vindictam aut hic aut in futuro saeculo multipliciter incurrent.* His dictis evanuit ab oculis eius. At ille concitus egrediens, cursu rapidissimo venit ad mare. Sed quid ageret, dubius intra semet ipsum variis cogitationibus aestuabat, dicens: *Ecce, Deus per merita beatissimi patris mei Ottonis absolvit me; sed quomodo tanta maris spatia sine navi trans-*

ibo? Haec animo volvens, in tetrae noctis silentio aspicit modicam coram se naviculam, littori sine vectore appulsam, in qua non nisi unus homo, gnarus et exercitatus in his, vehi posset; quam sine cunctatione ingressus, pelago se committit sola fide munitus, et haec secum reputans: *Satius duco in profundo maris, si sic necesse est, interire, quam denuo cruentas hostium manus incidere; qui si me — quod absit! — in hoc littore, 5 comprehenderint, novis et inauditis cruciatibus laniatum crudeliter strangulabunt.* Sed ascendente eo in naviculam, statim Dominus validissimum ventum misit in mare, qui eum sine mora ad litus Stetinensis civitatis sine 15 remige perduxit. Et egressus ad terram, cum lacrimis Deo omnipotenti et beatissimo patri suo Ottoni debitas gratiarum actiones exsolvit, maximoque civium suorum gaudio et admiratione susceptus, omnem iacturae 20 et ereptionis suae ordinem eis exposuit, qui etiam in testimonium miraculi huius naviculam ipsam in portae urbis introitu suspenderunt. Sed malis incitati sacerdotibus, legationem pii doctoris sui spreverunt, in 25 eodem errore durantes, quoad usque praesul ipse denuo eos visitans ad viam veritatis revocaret. Quod quo ordine factum sit, subsequens narratio declarabit.

3. *De secunda profectione sancti Ottonis ad apostatricem gentem, et quid in via egerit.*

Igitur electus Dei pontifex audiens inimicum bono semini zizania superseminasse, non est passus Stetinenses claudicare in duas partes Domino et idolis serviendo, sed 35 petita benedictione a domno apostolico Ho-

norio et serenissimo rege Lûthario, barbarorum fines rursum adire disposuit, tam pro apostatis ad sinum aecclesiae revocandis, quam etiam pro alia gente Uznoim dicta, quae necdum nomen Christi audierat, iugo fidei subigenda. Praeparatis itaque paterna provisione habundanter viae necessariis, pluribus etiam verbi ministris et cooperantibus religione ac industria pollutibus adscitis, in
 10 coena Domini sacratissima¹⁾, mox post confectionem crismatis et missarum solempnia devote peracta, ieiunus ac sandaliis, sicut altari adstiterat, ornatus, elato crucis vexillo iter praedicationis arripuit, iuxta quod scrip-
 15 tum est: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona*²⁾! Omnibus ergo filiis suis amantissimum patrem cum lacrimis prosequentibus, et prospera ei supplici affectu inprecantibus, ipse fide armatus et
 20 galea salutis munitus, civitatem inimici expugnare ac destruere aggressus est, primamque mansionem habuit in curia dominicali Babenbergensis aecclesiae, quae Growze dicitur, ubi autenticum mandatum cum suis
 25 more solempni celebravit. Sequenti vero die³⁾ post officii et sepulturae Domini celebrationem inde digressus. ad urbem antiquam vocabulo Chirchperg divertit, ubi sabbatum sanctum paschae et ipsam dominicae resurrec-
 30 tionis diem summa devotione peregit⁴⁾. Feria 2 paschae⁵⁾ monasterium noviter a se constructum Regenheresthorff expetit, quod et feria 3 paschae⁶⁾ in honore sancti Iohannis Baptistae debita cum veneratione dedicavit,

multum se iterque suum beato Iohanni, in- 1127.
 timo patrono suo, commendans. Post haec tota paschali ebdomada in possessionibus 9 kwiet. aecclesiae Schidingen et Mûchelin pro necessariis viae sumptibus aggregandis occupatus, insignem illam Saxoniae metropolin Magdeburgk adiit, ubi a dilecto suo Nortperto archiepiscopo honorifice susceptus est. Sed quia semper gloriam sequitur aemulatio, idem archiepiscopus cernens eum de tam longinqua regione ad officium praedicationis supervenire, et pudore actus, quod ipse in civitate gentium barbararum positus, nil tale aggredi praesumpsisset, invidia stimulante pium doctorem aliquandiu retardare voluit; sed ipse fervens in spiritu nullatenus a bono proposito revocari potuit. Itaque petita ab eo benedictione, postera die Habenbergense episcopium petiit, quod tum paganorum crebris incursionibus ita destructum erat, ut christiani nominis vix tenues in eo reliquiae remanserint. Nam ipsa die adventus eius civitas vexillis undique circumposita cuiusdam idoli Geroviti nomine celebritatem agebat. Quod vir Domini ut advertit, cordetenus pro tali errore compunctus; urbis moenia ingredi recusavit, sed ante portam consistens, Witikindum, eiusdem loci dominum, accersivit, et cur hanc idolatriam exerceri pateretur, obiurgavit. Qui protestatus plebem archiepiscopo suo Nortperto rebellem, eo quod duriori servitutis iugo eam subiugare temptaret, nullo modo cogi posse fatebatur, ut ab eo doctrinae

¹⁾ 31 marca 1127. ²⁾ Rzym. 10, 15. ³⁾ 1 kwietnia. ⁴⁾ 2 i 3 kwietnia. ⁵⁾ 4 kwietnia.

⁶⁾ 5 kwietnia.

1127. verbum reciperet, sed prius mortis occasum quam servitutis huiusmodi onus subire paratam esse. Idem vero Witikindus supplicabat episcopo, ut eidem civitati errorem suum pandere non abnueret, dicens monitis eius multo ardentius plebem quam archiepiscopi sui iussionibus obaudire. Qui stans in edito ante portam civitatis, omni populo coadunato verbum salutis praedicabat, et abdicationem huius sacrilegae celebritatis facile apud eos obtinuit, protestantibus eis etiam baptismi gratiam sub alio archiepiscopo se prompta voluntate suscepturos. Pius vero praedicator eidem Witikindo magnam auri quantitatem et coniugi eius psalterium pretiosum solita usus benevolentia tribuit, ibique diversa itineri necessaria cum 50 plaustris comparavit. Deinde a Witigindo exquirere coepit, si ducatum sibi per regionem suam, sicut in Merseburgensi oppido coram gloriosissimo rege Lothario ei spoponderat, praebere paratus esset; qui abnuens respondit eum per terras hostium suorum paullo post transiturum, ideoque ducatum ei praebere non posse, ne forte satellites sui ab eisdem hostibus capti et iugulati interirent.

4. *Qualiter sanctus Otto per vastissimam silvam per quinque dies venit ad stagnum mirae longitudinis, ac pisces a quodam homuncione coemerit.*

maj. Tum pater amabilis fortissima Dei manu super se invocata, coepta itineris cursum aggressus est. Erat illic vastissima silva, qua diebus quinque transmissa venit ad stagnum

mirae longitudinis, ubi homuncionem parvae insidentem naviculae contemplatus, copiosam ab eo piscium multitudinem comparavit. Sed ipse, mirum dictu, argento multo aliisque speciebus sibi propositis, nil precii nisi tantum sal accipere consensit. Dicebat enim septennio se panem non gustasse, sed piscibus tantum et aqua stagni illius vitam alere inopem. Siquidem capta a duce Poloniae eadem provincia¹⁾, ipse cum uxore sua fugiens, securi et ascia sua assumpta, parvam in medio stagni ipsius planiciem invenit, ubi aedificata domuncula secure habitabat, tantamque siccatorum piscium multitudinem aestivo tempore congregabat, ut tota hieme superhabundaret, quibus etiam condiendis non parvam salis quantitatem a bono praedicatore coemit. Erat etiam illic barbarorum natio, quae Moriz vocabatur. Haec, audita beati praesulis opinione, ultro se fidei sacramentis ab eo imbui expetebat. Sed ipse, ut vir prudens et sagacissimi ingenii, ad Nortpertum archipraesulem suum eos dirigebat, dicens illicitum esse super alienum fundamentum aedificare; se potius ad remotiores gentes edicto domni papae et literis Wortizlai ducis Pomeraniae evocatum. At illi Magdeburgensem pontificem se nolle sequi, protestantes, quia gravissimo servitutis iugo eos opprimere niteretur, ei tanquam Dei pio servo, cervicem cordis humiliter submittere, et dictis eius per omnia obaudire pollicentur. Quorum devotionem intuens, benigne respondit, se quidem interim ad gentes sibi commissas tendere, sed post

¹⁾ Roku 1121. Wyprawę tę Bolesława opisuje Herbord II. 5 u Pertza *M. G.* XIV str. 847.

earum conversionem, si in hac voluntate persisterent, auctoritate et permissu domni papae atque consensu Nortperti archiepiscopi eos impigre visitaturum.

5 *5. Quomodo civitatem Timinensem ingressus, et de periculo perpesso, ac qualiter dux Wortizlaus Luticenses debellaverit.*

Igitur veniens ad urbem Timinam, magnum illic belli apparatus hostilemque Lûticiensium incursionem reperit. Nam Lûticienses, quorum civitas cum fano suo a gloriosissimo rege Lothario zelo iustitiae nuper igni erat tradita¹⁾, urbem Timinam vastare civesque eius captivare nitebantur. Sed ipsi eis viriliter resistentes, Wortizlai ducis auxilium requirebant. Dux vero beato patri nostro adventum suum illic praestolari mandaverat, quem etiam per biduum non sine periculo capitis sui inter hostiles discursus expectabat. Ipsa vero die adventus praesulis eximii cives Timinenses ante portam conventus forenses agebant; sed quia civitas in valle posita erat, ipso de montibus cum tam copioso plaustorum apparatu descendente, plebs omnis tumultuoso hoc perterrita sonitu, hostiumque cuneos super se arbitrata irruere, urbem quantocius ingredi seque ad resistendum praeparare molitur. Appropinquante servo Dei, nichil armorum in circuitu eius, sed potius vexillum crucis deprehendunt, statimque pium Ottonem fama apud eos celeberrima vulgatum agnoscentes, alacri devotione occurrunt, moeniaque civitatis in-

trare deprecant. Qui rennuens urbem idolatriae sordibus pollutam ingredi, ante portam fixis tentoriis habitabat, interimque accersitos ad se primates plebis ad fidei christianae et lavacri salutaris gratiam mira praedicationis dulcedine provocabat. Sed antiquus hostis cernens illic dominica lucra suaque detrimenta succrescere, invidiam erga Dei famulum habitam celare non passus est, sed inmisso quodam fallaci terrore eum a finibus illis propellere nisus est. Sequenti enim nocte dux Pomeraniae in auxilium Timinensium cum duobus exercitibus, id est navali et equestri, supervenit. Et equester exercitus prior occurrere debuerat, sed ventus rapidissimo cursu navim impellens celerius littori appulit. Equester vero exercitus postea veniens, sociamque turmam, quam se tarde secuturam sperabat, illic inveniens, suspicatus est hostilem cuneum se incurrisse, eo quod tetra noctis ingruerit caligo; statimque clamor confusus et tumultus importabilis utrimque exoritur. Universus pii praesulis comitatus nimio terrore percussus, ad fugam semet invicem cohortatur, affirmante domino Alwino, interprete viri Dei, paganorum Lûticiensium adesse catervam, et iam caede miserabili ducis exercitum laniare. Doctor vero eximius eundem Albwinum religiosum presbiterum illuc celeriter pro investiganda rei veritate transmisit. Qui flumini concitus se iniiciens, eo quod natandi peritus esset, pacata iam omnia reperit, quia exercitus illius cives se tandem recognoverant, et

¹⁾ Prawdopodobnie stało się to w kwietniu lub maju roku 1126, gdy Lotar był w Magdeburgu i w Merseburgu. Obacz Jaffégo: *Lothar* str. 274.

1127. diabolico errore se praeventos asserebant. Dux autem Wortizlaus de adventu pii pastoris ultra quam credi potest gratulatus, mandat ei sine mora in ulteriorem sibi ripam occurrere¹⁾, dicens divini esse miraculi, quod biduo ibi inter tam crebras hostium discur- siones illaesus permansit. Et revera nisi va- lidissima Dei protectione, tamquam scuto inexpugnabili, obumbratus fuisset, cum omni suo comitatu nullo resistente interiisset. Mox autem, ut terris dies est redditus, dux cum exercitibus suis rebellium Luticensium terras invadens, cuncta ferro et igne vastat. Ad vesperum vero magna praeda onustus rediens, karissimum sibi patrem Ottonem debita cum reverentia Uznoym perduxit, ubi opportunam manendi et praedicandi quietem habebat.

6. *Quomodo dux Wortizlaus principibus regni sui generale colloquium indixit, ac eos ad susci- piendam christianam religionem adhortatus sit.*

22 maja.

Statimque in festivitate penthecostes ge- nerale principum regni sui colloquium in eodem loco indixit. Ubi convenientibus Ti- minensis civitatis aliarumque urbium pri- moribus, sapienter eos ad suscipiendum chri- stianae fidei iugum provocabat. Ipse enim in puericia sua captivus erat in Teutonicas regiones abductus, atque in oppido Merse- burgensi baptismi gratiam consecutus; sed inter paganos vivens, ritum christianae le- gis exsequi non poterat¹⁾, ideoque gentem cui praeerat, fidei iugo subici ardentem de- siderabat. Considentibus ergo principibus dux ita exorsus est: *Cernitis, dulcissimi, quomo-*

do pater hic beatissimus, etiam canitie vene- randus, pro salute vestra omnem gloriam et magnificentiam, quam apud suos habebat, re- liquerit, et cum periculo capitis sui longin- quas sibi ignotas adierit regiones, nec pro- 5 priis sumptibus nec canis suis pro Dei amore parcens, sed in morte animam suam ponens. Ut vos a morte ad vitam revocaret, arduam difficilemque nimis hanc peregrinationem sub- ire non dubitavit. Antea quidem multi ver- 10 bum Dei his partibus annunciantes venerunt, quos instinctu satanae occidistis, e quibus et- iam unum nuper crucifixistis; sed ossa eius capellani domini mei episcopi digna reveren- tia colligentes, honorifice tradiderunt sepultu- 15 rae¹⁾. Hunc autem reverendissimum dominum meum episcopum, fama celeberrima ubique vulgatum, non sic tractare debetis nec potes- tis, quia missus est papae et dilectus domini nostri Lotharii regis invictissimi; nam et ipse 20 Romani imperii princeps, et cuncti primates loco patris eum venerantes, consiliis eius ob- audire per omnia satagunt. Unde sciatis pro- cul dubio, quia si quicquam molestiae aut controversiae ei a vobis irrogari domnus rex 25 audierit, sine mora cum exercitu superveniens, usque ad internecionem delebit vos et terram vestram. Non est meum ad hanc vos religionem cogere, quia ut ex ore domini mei episcopi audiui, non vult Deus coacta servicia, 30 sed voluntaria. Quapropter unanimi consilio inter vos secreto convenientes, salutis vestrae causam agite, et quali devotione hunc reve- rentissimum Dei servum vestrumque apostolum suscipiatis, in commune decernite. Hiis audi- 35

¹⁾ Dowiadujemy się tu o zdarzeniach przez nikogo więcej nie wspomnianych, a którym wiary odmówić bynajmniej nie można.

tis, principes et natu maiores opportunum
huic colloquio locum petentes, diu mul-
tumque ancipiti sententia nutabundi oberra-
bant, praecipue sacerdotibus idolorum quaes-
tus sui gratia contradicentibus. Sed pars
sanioris consilii affirmabat infinitae nimis es-
se insipientiae, cum omnes circumiacen-
tium nationum provinciae, totusque Roma-
nus orbis christianae fidei iugum subierit,
se, velut abortivos, gremio sanctae matris
aecclesiae abalienari, meritoque diligendum
christianorum Deum, qui per tot annorum
curricula eos sibi rebelles pertulerit, pa-
tienter exspectans conversionem eorum, ni-
misque verendum, si amplius iugum eius
detrectaverint, coelestis irae importabilem se
vindictam incurrere. Tandem divina praeve-
niente clementia unanimiter cultum idolo-
rum abdicarunt, et fidei iugo colla submit-
tentes, baptismi gratiam flagitare coeperunt.
Quo audito, pastor piissimus flens prae gau-
dio positisque genibus intimas Deo gratia-
rum actiones exsolvit.

7. De divisione apostolorum et de periculo
duorum apud viduam latitantium Hologostae.

Mox igitur in eadem civitate baptizatis
principibus universis, binos et binos e pres-
biteris sibi adhaerentibus ad alias urbes an-
te faciem suam praemisit, ut populo con-
versionem principum suumque adventum de-
nunciarent¹⁾. Quorum duo, id est Uodalricus,
religiosus presbiter sancti Egidii, et supra
dictus Albwinus, interpretes viri Dei, opu-
lentissimam civitatem Hologost dictam adie-

runt, ubi a matrefamilias, uxore scilicet prae-
fecti urbis, honorifice suscepti sunt, ita ut
pedes eorum summa humilitatis devotione
lavaret, statimque mensa apposita copio-
sissimis eos dapibus reficeret, mirantibus
eis et admodum stupentibus, quod talem
in regno diaboli humilitatis et hospitalitatis
gratiam invenissent. Tandem finita refectio-
ne, domnus Albwinus matrem familias se-
cretius alloquens, indicavit ei causam ad-
ventus sui, et qualiter ad colloquium Uz-
noim habitum cuncti principes, abdicatis ido-
latriae sordibus, Christi gratiam induerint.
Haec illa audiens adeo expavit, ut terrae
procumbens diu semianimis remanserit; quam
aqua refocillatam domnus Albwinus requi-
rere coepit, cur Dei gratiam adeo exhor-
ruisset, cum magis laetari debuerit, quod
Deus visitavit plebem suam, mittendo ei tam
idoneum verbi ministrum. At illa: *Non pro
hoc, ait, obstupui, set magis pro nece vestra
iam iamque imminente contremuit cor meum.
Nam magistratus civitatis huius cum omni
plebe dispositum habet, ut si uspiam apparu-
eritis, sine retractione occidamini. Et haec
domus mea, semper quieta et pacifica, omni-
bus peregrinis supervenientibus hospitalis fuit,
nunc vero sanguine vestro contaminanda erit.
Revera namque, si aliquis magistratum in-
troitum vestrum huc deprehenderit, hac hora
domus mea obsidione vallabitur. Et ego infe-
lix, nisi vos tradidero, igni cum omnibus
meis concremabor. Ascendite ergo in superiora
domus meae, ibique latitate, et ego ministros
meos cum exuviis vestris atque caballis ad*

¹⁾ W czerwcu.

1127. *remociores villas meas dirigam, ut si venerint inquisitores, libere vos excusare possim, cum nec indumenta vestra nec caballi apud meprehendantur. Illi vero piaie eius provisioni gratias agentes, fecerunt ut docti erant. Stantimque ministris caballos eorum et vestes abducentibus, post modicum plebs furibunda irripuit, omniaque scrutantes, peregrinos illic ingressos violenter ad mortem expetebant. Quibus mater familias: Fateor, ait, domum meam ingressi sunt, et sufficienter referti, velocius abierunt, et ego, qui vel unde essent aut quo tenderent, explorare non potui. Sequimini autem, et forsitan comprehendetis eos. Illi vero: Si, inquiunt, abierunt, vanum est eos insequi; sed viam suam pergant, et si denuo hic apparuerint, morti se procul dubio involvendos sciant. Et sic inquisicio eorum Deo nutu cassata est, servique Dei Uodalricus et Albwinus in solario matronae illius, velut alterius Raab, absconditi latuerunt.*

8. De periculo clericorum in eadem civitate, et de uno ad templum fugiente.

Causa autem huius inquisitionis et tumultus sacerdos quidam idolorum fuit, qui audita novae praedicationis opinione, ad callida argumenta conversus, cuiusdam fani clamide et reliquis indutus exuviis, urbem clam egreditur, vicinamque petens silvam, praetereuntem quendam rusticum insolito occursum perterrituit. Qui videns eum vestibus idoli amictum, suspicatus deum suum principalem sibi apparuisse, prae stupore exanimis in faciem corruit, eumque talia dicentem audivit: *Ego sum deus tuus quem*

colis; ne paveas, sed surge quantocius, urbemque ingrediens, legationem meam magistratibus omnique populo insinua, ut, si discipuli seductoris illius, qui cum duce Wortizlao apud Uznoym moratur, illic apparuerint, sine dilatione morti acerbissimae tradantur; alioquin civitas cum habitatoribus suis peribit. Quod cum rusticus ille summa festinatione civibus denunciasset, illi unanimiter adunati, mandatum dei sui peragere conabantur. Sed, ut praediximus, divina providentia servos suos abscondit, donec sequenti die pius Otto episcopus cum duce superveniens, eos a latibulis produxit. Set nec in ipsa die adventus episcopi temptatio per invidiam diaboli servus Dei inmissa defuit. Advesperascente namque die, quidam ex comitibus domni episcopi fanum in eadem urbe situm considerare volentes, minus caute peragebant; quod cernentes aliqui de civibus, suspicati sunt fanum ipsum igni eos tradere velle, et congregati horrissono armorum strepitu eis occurrere gestiebant. Tum religiosus presbiter Uodalricus ad socios conversus ait: Non sine causa congregantur isti; sed sciatis eos revera ad interitum nostrum festinare. Quo audito, socii retrogradum iter secuti, fugae praesidia petunt. Clericus autem Dietricus nomine, qui iam praecedens eos portis delubri ipsius appropinquaverat, ne sciens quo diverteret, audacter fanum ipsum irripit, et videns aureum clipeum parieti affixum, Gerowito, qui deus militiae eorum fuit, consecratum — quem contingere apud eos illicitum erat — arrepto eodem clipeo obviam eis processit. Illi autem, utpote viri stultae rusticitatis, suspicati deum

suum Gerowitum sibi occurrere, obstupefacti abierunt retrorsum et ceciderunt in terram. Dietricus autem videns amentiam eorum, proiecto clipeo aufugit, benedicens Deum, qui de manibus eorum liberare dignatus est fideles suos.

9. De operibus eius in Chozegowa.

Apostolus itaque Pomeranorum totam instantem ebdomadā¹⁾ in eadem civitate verbum Dei disseminans, et baptismi gratiam tradens, Johannem religiosum presbiterum eis praefecit; sieque aliam urbem Chozegowam expetiit, in qua magni decoris et miri artificii fana erant, quae cives eiusdem loci 500 exstruxerant talentis. Sed et beato patri nostro maximam pecuniae quantitatem offerebant, ne ea deleret, sed pro ornatu loci integra et inconvulsa reservaret. Quod vir Domini penitus abdicavit, seque nullo pacto sacrilegas aedes reservare affirmabat, dicens post discessum suum materiam apostasiae causamque ruinae infirmis exinde generari, seque huius delicti reatu nolle apud Deum obligari. Magnam vero praedicationi 25 suae auctoritatem dabat, quia cum Dominus ordinasset his qui euangelium annunciant de euangelio vivere, ipse iuxta apostolum non est usus hae potestate, quin immo propriis se comitesque suos transigebat sump- 50 tibus, quos statuto tempore ex villis episcopi per fideles nuntios sibi deferri paterna provisione sollerter disposuerat, omnem derogandi occasionem invidis auferre

satagens, ne forte reputarent eum causa 11 inopiae tam remotas adisse regiones, quasi in terra sua ingruente rerum victualium penuria, in haec opulentissima regna secedens, sub praetextu euangelizandi vitae sustentacula argumentose requireret. Quod prudenter animadvertens vir sagacissimi ingenii, nunquam ab eis, quibus spiritualia seminabat, carnalia metere volebat, sed nec loco muneris quicquam ab eis percipere consensit, si vero a primoribus sibi fidelissima familiaritate adhaerentibus quicquam voluntarie offerretur, et ut id susceperet multa precum instantia constringeretur, ipse de suis preciosa quaelibet eis honorabiliter offerens, maiora dabat quam acceperisset, exemplo Salomonis, qui reginae Saba diversas munerum species offerenti multo plura dedit, quam ab ea consecutus fuisset. Unde etiam pater hic beatus libentissime ab omnibus audiebatur, quia cernebant eum, tantis redundantem mundialium rerum copiis, pro sola Christi dilectione, non lucri alicuius gratia, officium praedicationis arripuisse.

10. De legatis suis et marchionis Adalberti de Saxonia.

Eo igitur tempore, quo fana haec mirandi operis in urbe Chozegowa destruebat, legati honorabiles marchionis Adalberti statum eius curiose investigantes, sed et nuntii de villis suis Muechelin et Seidingen, iuxta conditum opportuna ei subsidia deferentes, supervenere; et videntes gratiam Dei accele-

¹⁾ Porównawszy te słowa z tem co mówi Herbord III. 3. 5. zdaje się, że to był drugi tydzień miesiąca czerwca: pobyt tedy Ottona w Chozegowej przypada około połowy czerwca.

1127. *siamque illic crescere et confortari, gaudio magno et consolatione sancti Spiritus replebantur. Et revera iocundum erat spectaculum, cum simulacra mirae magnitudinis et sculptoria arte incredibili pulchritudine caelata, quae multa boum paria vix movere poterant, abscisis manibus et pedibus, effossis oculis ac truncatis naribus, per descensum cuiusdam pontis igni cremanda trahebantur, astantibus idolorum fautoribus, et magno eiulatu, ut diis suis succurreretur ac iniqui patriae subversores per pontem demergerentur, acclamantibus, aliis vero sanioris consilii e contra protestantibus, quia, si dii essent, semet ipsos defendere possent, sed cum ipsi taceant, nec de loco nisi tracti moveantur, omni sensu ac vitali spiritu penitus cavere probentur. Sacerdotes vero idolorum seditionem conflare moliebantur quaestus sui gratia. Nam ut in Daniele propheta legimus*^{Dan. 14. 12.} *cotidie fercula et pocula diversi generis copioso apparatu simulacris illis vasta mole prominentibus exhibebantur, quae omnia sacerdotes, cum amicis suis clanculo ingressi, absumebant, et a diis commesta asserebant.*

11. De muscis mirae magnitudinis egredientibus ex delubris.

Sed non praetereundum videtur, quid miraculi in destructione fanorum ipsorum apparuerit. Subito enim, astante populi frequentia, insolitae magnitudinis muscae, quae nunquam in terra illa visae sunt, magno inpetu ex delubris idolorum proruperunt, et tanta densitate omnem civitatis ambitum ope-

riebant, ut paene lucem diei tetra caligine obducere viderentur; sed et oculos et labia universorum nimia inopportunitate vexantes, non parvum horrorem aspicientibus ingerebant. Sed cum violentius manuum percussio- 5 nibus abigerentur, nichilominus tamen diutius insistebant, donec fidelibus laudes Dei concrepantibus crucisque vexillum circumferentibus, invisum monstrum portis apertis evolans, terram barbarorum qui Rûtheni 10 dicuntur¹⁾ pernici velocitate peciit. Unde cunctorum sapientium iudicio definitum est, non aliud hoc portenti genus nisi demonum expulsionem praesagare, qui christiani nominis coruscantem per novos doctores gra- 15 tiam non ferentes, negata sibi in his regionibus mansione, Rûthenos adhuc paganico errore irretitos adiere.

12. De dedicatione aecclesiae, ad quam plures convocavit, ac magnalia quae egit. 20

Pius itaque praedicator, destructis idolorum fanis et populo sacrae regenerationis lavacro in sinum matris aecclesiae congregato, novam Christo aedificare coepit basilicam. Ad cuius dedicationem cum loci eius- 25 dem princeps Mizlaus nomine venisset, qui dudum cum aliis primoribus ad curiale colloquium in penthecoste Uznoym habitum baptismatis gratiam perceperat, his eum beatus pontifex verbis per interpretem suum Adal- 30 bertum, postea episcopum, allocutus est: *Fili karissime, quem ego Christo domino per evangelium genui, dedicatio haec exterior interiori tui cordis dedicationem futuram signi-*

¹⁾ Tak nazywa Ebbo Rugianów tu, równie jak i dalej, mianowicie III. 14 i 23.

ficat. Tu enim es templum Dei, ubi Christus per fidem inhabitare dignatur, et si domum cordis tui sic ornare volueris, ut Deo, qui inspector eius est, mansio illa placeat, cum gaudio spirituali hanc exteriorē peragere potero dedicationem. Qui compunctus his beati patris et apostoli sui verbis, flebili voce respondit: *Quid me, pater sancte, vis agere, ut Deus domum pectoris mei visitare dignetur?* At ille: *Hoc est, ait, quod moneo, ut secreta conscientiae tuae scruteris, et si cui aliquid per violentiam rapuisti, digne restituas; si quos causa pecuniae captivasti, pro honore Dei absolvas.* Tum ille: *Nemini, inquit, violentiam exhibui, sed captivos multos penes me habeo graviter michi obnoxios.* Cui vir Domini: *Require, ait, si qui inter eos sint christiani.* Et cum requisisset, invenit plures ex Danorum regione christianos, quos statim beato patri nostro omni debito absolutos obtulit. Ad quod servus Dei gratulatus: *Quia, ait, coepisti, perfice gratum Domino sacrificium, ut paganos etiam captivitate depressos, quo facilius iugo fidei collo submittant, absolvas.* Et ille: *Multorum, inquit, criminum rei sunt isti, et dampna michi non ferenda intulerunt; sed ne dedicationis huius gaudia quolibet moerore obnubilentur, iuxta verbum tuum pater amantissime, absolvantur.* His auditis, doctor piissimus cum lacrimis gratias agens: *Nunc, ait, acceptabilis erit Deo haec dedicatio, quia hospiciū cordis tui hoc pietatis opere ad inhabitandum Domino dedicasti.* Et haec dicens, solempnia dedicationis ecclesiae exorsus est. Nutu autem Dei ex improviso cineres defuerunt, et iurantibus ministris pridem se eos in circuitu altaris collocasse,

mirum in modum nec signum executionis uspiam inveniri potuit. Tunc religiosus presbiter Uodalricus spiritu Dei actus ad subterraneum quoddam habitaculum pro cineribus colligendis velocius abiit. Cuius introitu audito, captivus illic latitans vocem cum gemitu emisit, manum de cavea protraxit. Obstupefactus servus Dei Uodalricus accessit videre, quidnam hoc esset, viditque iuvenem miserabiliter collo, pectore ac pedibus ferro inclusum. Et accersito interprete haec ab eo audivit: *Serve Dei, misere mei, et mitte manum tuam, ut educaas me de gravissimo huius captivitatis iugo.* Ego enim sum filius nobilissimi Danorum principis, et dux Mizlaus pro 500 marcis, a patre meo sibi dandis, hic me inclusum retinet. Quo audito, Uodalricus concito gradu ad episcopum rediit, et secreto eum conveniens: *Non sine causa, inquit, hoc impedimentum dedicationi nostrae accidit, quia nutu Dei ego in reclusionē gravissima filium principis Danorum inveni, dum pro cineribus colligendis abissem; et non poterit dedicatio rata esse, nisi hic cum reliquis absolvatur.* Cui episcopus: *Iam, ait, tanta praestitit nobis, quod non praesumo amplius eum interpellare, quoniam revera nec in Teutonicis regionibus quisquam principum hoc facile ageret; sed si vultis, secreto eum per vos convenite, et forsitan acquiescet vobis, licet grave sit negotium.* Uodalricus itaque, assumpto interprete suo Adalberto, de turba eduxit Mizlaum principem, et primum pacis Christi verbo salutis requirit, si omnes captivi eius relaxati essent. Quo dicente: *Etiam, Adalbertus interpres: Cur fallere conaris Christum, qui falli non potest? cur apostolum eius ne-*

1127. *gando et dissimulando contristas? Ecce, impedimentum dedicationi huic tua dissimulatione fecisti. Siquidem cineres hesternae die hic repositi nutu divino hodie disparuerunt, et dum karissimus domini mei capellanus Uodalricus, non casu sed Deo sic disponente, ad requirendos cineres abisset, invenit captivum tuum, quem Deo, cui omnia patent, occultare voluisti. His auditis obstupefactus princeps: Hic, ait, captivus singulariter michi prae omnibus aliis obnoxius est; ideoque simpliciter peto, ne causa eius manifestetur, sed magis in subterraneo habitaculo, ut dignus est, reseruetur. Cui servus Dei Uodalricus: Absit, inquit, ut tanta pietatis opera, quae Deo exhibuisti, ita ut ipsi etiam domino meo episcopo admirationi sis et honori, hac una crudelitate pereant! Sed revera scias, quia sacratissimae dedicationis huius gaudia nullatenus consummari poterunt, nisi et hunc cum ceteris absolvens, gratum Domino sacrificium obtuleris. Et ille: Quid ergo fiet, ait, de 500 argenti talentis, a patre ipsius pro incomparabili dampno michi illato exsolvendis. Ad quod famulus Dei: Non, inquit, tanta super hoc affligaris molestia; habet Dominus, unde tibi in centuplum haec restituat. Tunc demum Mizlaus princeps, Dei praeveniente gratia compunctus, totus lacrimis est perfusus, et gravi suspirio frendens in semet ipso: Dominum, ait, testem invoco, quod etsi corpus meum pro martirio consecrarem, non amplius quid nec animo meo gravius agere possem, quam quod hunc tanto michi obnoxium debito, quem nullo pacto relaxari decreveram, nunc animo meo violenter reluctans, pro honore Dei omnipotentis et amore domini mei episcopi absolvo. Sta-*

timque missis militibus suis, de ergastulo tenebroso cum produxit, et sic catenis undique adstrictum manibus suis altari consecrando superponens, holocaustum in odorem suavitatis obtulit Domino, et mox vincula 5 eius solvi mandavit, cunctis qui aderant praegaudio flentibus Deumque pro tanta eius devotione benedicientibus. Tunc demum venerabilis pontifex Christi solempnia dedicationis aecclesiae laetiori, quam coeperat, et 10 diligentiori executione adimplevit.

15. *De duce Poloniorum, qualiter Pomeraniae bellum indixit, sed per beatum Ottonem mitigatus, bello renunciavit.*

Sed haec gaudia antiquus nostri generis 15 inimicus non acquiescens oculis, utpote cui innumera captivitatis vasa illic per beatum praesulem erant erepta, omnibus modis haec laeta christianae sationis semina zizaniis seditionum et externorum incursu bel- 20 lorum turbare molitus est. Dux enim Poloniorum nomine Polizlaus ante adventum patris nostri Ottonis graviter a gente Pomeranorum offensus, expeditionem suam illi cum manu valida indixit. Quo nuncio gens illa 25 noviter fidei sacramentis initiata non mediocriter est perterrita, et primates natuque maiores unanimiter ad apostolum suum, velut tutissimum confugientes asylum, eius magnopere flagitabant consilium dicentes: Tu, do- 30 mine pater, nobis christianae fidei iugum subeuntibus libertatem firmissimamque pacem in verbo Dei promisisti, et ecce, fratres nostri Polonienses inter ipsa fidei primordia, rupto pacis foedere, bellum nobis indicunt, populumque 35 nuper baptismi lavacro mundatum humani san-

guinis effusione iterum polluere conantur. Sed absit, ut te praesente aeclesia' Christi hic collecta dispergatur, cum pax ingressu tuo in istam intraverit provinciam. Quibus auditis 5 pater piissimus lacrimas ab oculis distillans: Nolite, ait, timere. Potens est Deus meus, cui credidistis ad introitum humilitatis meae, causas belli huius praecidere, pacemque desideratam novo ovili suo restituere. En ego ipse 10 animam meam pro vobis morti dare paratus sum; vos tantum religioni quam didicistis operam date. Ego cum comitibus meis ducem Poloniorum adeam, eumque ab intentione bellandi Deo auxiliante avertam. At illi pedibus eius 15 provoluti, debitas gratiarum actiones exsolvebant, et confestim dispositis viae sociis, Uodalricum religiosum presbiterum vice sua ad confirmandam neophitam plebem Uznoym reliquit, ipse vero ad ducem Poloniorum 20 impigre, ut condixerat, ire coepit. Cuius adventu dux comperto, celerius ei debita cum reverentia occurrit, omnique humanitatis officio, ut par erat, fovere non desiit, nam antea etiam familiariter eum notum habebat. 25 Agnitis vero causis itineris, admodum obstupuit, dicens gentem illam beluinae ferocitatis immanitate terram populumque suum devastasse, adeo ut etiam parentes suos e sepulchris protraheret, et collis caputibus 30 dentes excuteret, ossaque eorum per publicum aggerem dispergeret¹⁾, mirumque esse quod ipse vivus discerptus non fuisset ab 1127. eis, cum omnes anteriori tempore Christum illic annunciantes mortis sententiam incurrissent, sed unus eorum crucis patibulo nuper affixus occubisset²⁾. At ille, Dei protectione et Romani principis respectu ac defensione Wortizlai ducis se munitum protestatus, gratia Christi gentem illam aiebat innotatam seque ad hoc venisse, ut incursionem bellorum ab ea quae pacem Dei receperat, amoveret, ne novus grex inter ipsa fidei primordia turbatus a recto tramite exorbitaret. Dux autem Polizlaus respondit non ex facili sibi constare, ut expeditionem illam tanto tempore propositam intermitteret, sed pro nichilo se deinceps ab omni populo suo habendum, si Pomcranorum ducem tam graviter sibi obnoxium debito talione non repercuteret, seque Deo gratias agere, quod servus Dei ab eis secessisset³⁾, quia eo praesente bello infensam sibi gentem obpetere nequiret. Cui episcopus: *Etsi ego, ait, recessi, sed Uodalricus dilectissimus capellanus meus ibi remansit, quem pro confirmanda et consolanda plebe neophita illic reliqui, et non minori pro eo, quam pro memet ipso angore sollicitudine. Noveris ergo, fili karissime, quia si novam Christi sponsam hoc impetu belli conquassatam fidei iugo abalienaveris, in tremendo examine rationem Deo positurus eris; set et ego pro ovibus michi creditis mortem*

¹⁾ Nowe, przez nikogo niespomniane szczegóły opowiada tu Ebbo. Działo się to zapewne w Płocku, bo tam pochowany był Władysław Herman. Zdaje się, że to było w roku 1126 lub na początku 1127. ²⁾ O ukrzyżowaniu jednego opowiadacza słowa bożego u Pomorzan, spominał już w mowie swojej Wacław III, 6; stało się to przed pierwszą jeszcze Ottona do Pomorzan wyprawą. ³⁾ Z tych słów jak i następnych widać, jak to słusznie uważa Koepke, że rozmowa ta toczyła się za granicami Pomorza.

1127. *excipere paratus sum. Ad haec ille: Si, inquit, humiliatus Pomeranorum dux per semet ipsum michi occurrere et veniam deprecari voluerit, faciam secundum verbum tuum, testorque Deum coeli, quod nec domino meo regi Lothario¹⁾ in tam grandi negotio annuerem; sed nunc honoravi faciem tuam et reverendam canitiem, quam pro amore Dei in tam remotas barbarorum regiones fatigare non dubitasti. Mox ergo legati honorabiles Wortizlaum ducem et Uodalricum capellanum accersientes diriguntur, data eis prius firmissimae pacis desiderata securitate. Qui trium dierum itinere confecto Poloniam venerunt, et honorifice cum suo comitatu suscepti, causam pro qua venerant tractare coeperunt, sed per duos dies interminatam reliquerunt; tertia tandem die Domino opitulante et pio Ottone mediante reconciliati, pacis oscula libant, et abdicata bellandi intentione, foedus interemtae dilectionis ambo duces coram primatum et nobilium frequentia pepigerunt. Ipse quoque dux Pomeranorum in testimonium devotionis suae magnam pecuniae quantitatem super altari beati Adalberti martiris canonicorum illic Deo servientium usibus profuturam obtulit, multumque se orationibus eorum commendans, itinere quo venerat cum pio Ottone universoque comitatu Uznoym reversus est. Plebs ergo nuper Christi legibus dicata, pro concessa a Deo pacis securitate cum lacrimis gratias agens, invicem sese ad conservandam rectae fidei traditionem cohortabatur, piusque praedicator ad*

pocz.
lipca.

połow.
lipca.

circumpositas civitates verbi ministros, sicut et antea, pervigili sollicitudine dirigebat.

14. *De Udalrico sacerdote misso per sanctum Ottonem pro conversione Veranorum et de periculo eiusdem.*

5

Erant autem trans mare barbari crudelitate et saevicia singulares, qui Verani dicebantur. Hi, audita praesulis beati opinione, crebris ei legationibus mandaverant, quod si umquam terras eorum intrare praesumeret, 10 sine mora cum omnibus suis morti acerbissimae se tradendum sciret. Cumque vir Dei fervens in spiritu minas eorum postponeret, saepiusque illo tendere disponderet, ab omnibus vitam eius desiderantibus inhi- 15 bebatur; aegre tamen ferebat, quod nullus ex comitibus suis hoc opus aggredi volebat. Quod sentiens Uodalricus, religiosus sancti Egidii sacerdos, incunctanter se huic discrimini obtulit. Cui pius Otto admodum gra- 20 tulatus, licentiam et viae comites statim concessit.... Servus autem Dei Uodalricus nullo modo ob id a bono proposito revocari consensit, sed mane facto pio Ottoni puram agens confessionem, arduum huius prae- 25 dicationis iter in remissionem peccatorum suorum alacri devotione suscepit; moxque navi cum comitibus suis et interprete quodam Poloniense religioso viro impositus, cunctis ei prospera imprecantibus, Dei viri be- 30 nedictione munitus, navigium est aggressus. Tum vero magna coeli serenitas et maris tranquillitas arridebat; sed ubi longius a

¹⁾ Dopiero w roku 1135 Bolesław miał się oświadczyć z wiernością Lotarowi. Jaffé *Lothar* str. 164; jest to więc przechwałka niemiecka włożona w usta Bolesława.

littore est remotus, subito fluctibus vento
validissimo concitatis, tempestas non modi-
ca ingruere coepit, quae sine mora arrep-
tam navem littori quod reliquerat appulit,
8 servumque Christi Uodalricum loco suo re-
stituit. Quae nimirum tempestas 7 diebus
continuis mari imminens, omnem profectio-
nis huius cassavit intentionem.

15. *Qualiter pontifices idolorum in mortem*
10 *sancti Ottonis populum excitaverunt.*

Apostolus autem Pomeranorum volunta-
tem Dei prudenter in hoc considerans, nec
Veranos verbo salutis dignos iudicans, ad
Stetinenses, quia fide, ut supra diximus,
15 apostataverant, iter suum direxit, licet multi
fideles Christi et familiares sui eum ab hoc
proposito revocarent. Nam pontifices idolo-
rum plebem apostatam in necem eius una-
nimiter concitaverant; sed ipse martirii ar-
20 dore flagrans, nullumque suorum opus hoc
aggredi praesumere cernens, quodam die
secreto collectis pontificalibus exuviis collo-
que inpositis, solus illo tendere coepit, et
navim ibi fortuito praetereuntem aspiciens,
25 naulo dato eam quantocius ingredi accele-
rabat. Quod Uodalricus Dei nutu animad-
vertens, sociis confestim indicavit. Illi per-
nici cursu eum insecuntur, primusque Adal-
bertus interpres eum comprehendens, invi-
30 tum ac renitentem domum redire compulit.
Qui alcius ingemiscens seque deprehensum
acriter dolens, paucos tandem e suis peri-
culosae huius viae socios habere meruit,
qui nimium eius fervorem considerantes, ne-
35 fas censebant eum revocare aut in comitatu
relinquere. Navem ergo ingressi cum civi-

tati Stetinesi appropinquassent, speculato- 1127.
res eos agnoscentes et considerantes in- 29 lip
genti strepitu civibus antiquum erroris ma-
gistrum supervenire acclamabant, cui cum
gladiis et fustibus occurrere, et ad iniu-
riam deorum vindicandam indigne tractare
expediret. Quod famulus Dei cum per in-
terpretem agnovisset, intrepidus ac calore
fidei armatus, crucis vexillum erexit, pon-
tificialibus sese indumentis praeparavit, eis-
que obviam ire deliberavit, primoque acc-
clesiam principis apostolorum, quam ante
portam eiusdem urbis ipse exstruxerat, in-
gressus, debitum Christo persolvebat obse-
quium, iam iamque praestolans barbarorum
occursum suamque in Christo consumma-
tionem. Illi vero post modicum tumultuoso
strepitu portis erumpentes, cum servos Chri-
sti divinas laudes psallere cernerent, diu
multumque haesitantes, et inter se quidnam
agerent conferentes, tandem nutu Dei ti-
more perterriti, via qua venerant confusi
regrediuntur. Illo igitur die et sequenti sab-
bato in eadem aeclesia cum suis theoriae
vacans, horam passionis sicienter expectavit.
Dominica autem illucescente, primo mane, 31 lip
post completa missarum solempnia, Otto
servus Dei pontificali redimitus infula, cru-
cisque vexillo praelato, euangelizandi gratia
in turbam processit, Uodalricum vice dia-
coni dalmatica indutum et Adalbertum in
loco subdiaconi, aliosque verbi Dei coope-
ratores sibi assumens. Erant autem illic pi-
ramides magnae et in altum more paganico
muratae. Coadunato itaque populo, pius prac-
dicator super unam cum sociis suis ascen-
dens piramidem, per interpretem suum Adal-

1127. bertum coepit errantibus viam veritatis aperire, et nisi ab hac resipiscerent apostasia, aeternum comminari interitum.

16. De constantia mirabili sancti Ottonis in conversione Stetinensium, et de persecutione sacerdotum.

Praedicante autem eo, ecce, pontifex idolorum anhelus cucurrit, multoque sudore confertissimam irrumpens turbam, piramidem percussit, ac servum Dei obmutescere magni clamoris virtute imperavit. Ipse enim cum suis priori nocte in necem episcopi summo dominicae crepusculo conspiraverat, sed Deo ordinante sompno oppressus gravissimo, hoc frustratus est proposito. Cumque secunda diei hora expergefactus, virum Dei in conventu forensi iam praedicare audisset, furibundus illuc accurrit ac silentium indixit; sed famulus Domini constanter quae coeperat prosecutus est. Ille autem gracilem Adalberti vocem interpretis sua clamosa atque altisona comprimens, magna fortitudine barbaris imperat, ut praedicatorem Christi hastis, quas antiquo more Quiritum Romanorum iugiter ferebant, transfodere non morerentur. Qui iussis eius obaudientes, cum dextris alcius ad sagittandum eum elevasent, divinae virtutis potentia quasi saxa diriguerunt, ita ut nec hastas deponendi nec os aperiendi facultas esset, sed in altum dextras immobiliter suspensas habebant et quasi in aere ligatas. Quod cernens infaustus ille idolorum sacerdos, ira inflammatus, ignaviae eos accusare coepit, unique

eorum hastiam manu eripere ac servum Christi conatus est transfodere. Nec mora, et ipse dirigit, pudoreque actus in fugam convertitur. Quo abeunte, pius Otto, facto crucis signo, benedictionem plebi inprecatus 5 est, statimque vinculis resoluti, dextras cum sagittis deponunt. Quo facto, antistes Domini pro tam evidenti miraculo Deo gratias referens, urbem confidenter ingressus est, aecclesiamque sancti Adalberti videns media 10 ex parte destructam, amare flevit, et genu flexo cum suis diu orationi institit. Interea barbari cum gladiis et fustibus congregati portam aecclesiae ambiunt, servos Dei ad mortem expetunt, sed mox divina quadam 15 virtute tremefacti, in fugam convertuntur.....

17. De duobus rumbonibus mirae magnitudinis captis et sancto Ottoni per piscatores allatis.

Deinde eos qui a fide apostataverant benedictione sacrati fontis et manuum inpositione purificans, vivificae crucis vexillo et orationis virtute katholicae matri cum gaudio reconciliavit, aliis vero baptismi gratiam et fidei sacramenta contradidit. Sed, ut scriptum est: *Inquirentes Dominum non deficient omni bono*¹⁾, praedicatori veritatis, in opere Dei laboranti, solitae benignitatis munificentiam Dominus exhibere dignatus est. Piscatores enim Stetinensium autumpnali tempore²⁾ 30 quo haec christianae militiae rudimenta agebantur, ad fluvium Odoram progressi, duos insolitae magnitudinis rombones apprehendunt, quorum occursus non nisi verno tem-

¹⁾ Psalm 33. 11. ²⁾ Było to w sierpniu.

pore esse solet. Obstupefacti illi novam hanc
capturam, novis praedicatoribus coelitus pro-
visam, inter se conferunt; moxque apostolo
suo cum hoc iocundo munere occurrentes
5 aiebant, nunquam in illis partibus rombones
autumpnali tempore visos, sed coelesti pro-
digio ad introitum eius largam hanc bene-
dictionis suae copiam Dominum declarasse.
Erant autem rombones tantae vastitatis ac lon-
10 gitudinis, ut servo Dei cum universo comi-
tatu suo per 14 dies sufficientem praeberent
alimoniam, ita ut nobilibus etiam quibusque
ex eadem copia reliquiae honorabiliter par-
tirentur¹⁾). Ex hoc vero populus in fide ma-
15 gis ac magis corroborabatur, cum tantam in
apostolo suo gratiam, tam in temporalium
quam et in spiritualium exuberantia profec-
tum miraretur.

18. *De incisione nuceae arboris et periculo*
20 *episcopi.*

Erat autem fanum quoddam longius re-
motum, ad quod deiciendum fidelem et fa-
miliarissimum sibi Uodalricum sacerdotem
religiosum direxerat. Sed pauci qui reman-
25 serant fautores idolorum de muro prospici-
entes cum illo tendere iactu lapidum et
lignorum caput eius conterere moliebantur;
qui tamen Deo protegente illaesus evasit, re-
versusque ad pium patrem Ottonem insidias
30 eorum retexuit. Vir Domini, statim elato cru-
cis vexillo, ac pontificali redimitus infula, se-
met ipsum huic periculo ingerere non du-
bitavit; cuius praesentiam barbari non ferentes,
hac illacque dispersi, fugae latibula quaesiere.

Destructo igitur fano, cum vir Dei revertetur, arborem nuceam praegrandem idolo
consecratam cum fonte qui subterfluebat in-
venit, quam statim succidere suis inperavit.
Accedentes vero Stetinenses suppliciter ro-
gabant, ne succideretur, quia pauperculus
ille custos arboris ex fructu eius vitam ale-
bat inopem; se autem iure iurando affirma-
bant sacrificia quae illic demoniis exhibebantur,
generali edicto perpetualiter inhibere. Quo-
rum petitioni doctor piissimus, dictante ac-
quiritatis ratione, naviter annuit. Dum vero
mutuis haec conferunt sermonibus, ecce,
barbarus ille custos arboris ex improviso ac-
currit, servoque Dei post tergum clam as-
sistens, eius sanctum verticem francisca
annisu forti appeciit; sed Dei nutu frustra-
to ictu, ponti firmo tabulatu strato, cui tunc
forte superitabat, franciscam tam valide in-
fixit, ut difficultate extrahendi moram per-
cussori faceret.

20. *Quomodo Stetinenses fidei reconciliatos*
duci suo reconciliaverit, et de interitu sacer-
dotum episcopo insidiantium.

Igitur confirmatis in fide et doctrina Do-
mini Stetinensibus, cum vir Dei Uznoym
redire disponderet, accedentes ad eum urbis
eiudem cives suppliciter rogabant, ut discor-
diam, quae inter eos et ducem Wortizlaum
diabolo instigante conflata erat, suo inter-
ventu dissolveret. Ad haec ille: *Faciam*, in-
quit, *ut vultis; sed peto legatos honorabiles*
ex parte vestra mecum dirigi, qui pacis huius
munia vobis reportent, et si dux iustae aliquid

¹⁾ Według tych słów zdaje się, że Otto zostawał w Szczecinie do końca sierpnia.

1127. *habet quacrelae, de obiectis rationem reddant.*

Confestim legati Stetinensium bono pastori assignantur, qui etiam non parvo in eadem via praesuli almo fuere praesidio. Nam duo pontifices idolorum viro Dei mortis laqueos intenderant, et milites 84 clam praemiseraunt, qui eum observantes in reditu iugularent, et caput eius palo infixum sibi remitterent.

Przyp.
21. 50.

Sed non est sapientia, non est fortitudo, non est consilium contra Dominum. Nam et pius Otto divina se protegente gratia illaesus exivit, et infideles illi laqueum et foveam quam paraverant insiderunt. Abeunte enim praesule beato, maior ille pontifex idolorum, convocatis amicis suis, magno laetitiae tripudio eos diem festum diis suis agere praecepit dicens: *Deus noster, quem antiquus ille seductor exterminare conatus est, apparuit michi, et sine ambiguitate caput Ottonis hodie amputandum michique transmittendum intimavit.* Cumque hac furibunda et kachinnanti voce promisisset, statim a diabolo confractis cervicibus caput eius retrorsum est horrendo et mirabili ordine transversum, cerebrumque loco suo exiliens crudeli impetu parieti est appulsum. Quo viso amici eius vehementer obstupefacti, causam insolitae huius calamitatis ab eo sciscitantur. At ille diu horrissono sonitu increpitans, tandem erupit: *Quia, ait, servo Dei insidias tetendi, et vos a via veritatis separare cogitavi, terribiliter a Deo percussus sum.* Et his dictis exspiravit, tantoque fetore locus est ille repletus, ut nemo illic moriente eo prae intolerantia fetoris consistere valeret. Et, ut

Przyp.
21. 11.

scriptum est, *pestilente multato sapientior erit*

sapiens, omnis populus audito eius interitu, magis ac magis in fidei perseverantia est confortatus. Alter vero sacrilegus pontifex nec sic compunctus est, sed viro Dei convicia irrogans, aiebat doctrinam eius cito in illis partibus abolendam, et quos poterat a vero tramite conabatur avertere; unde et ipse iudicio Dei post modicum interiit. Nam dum causa quadam ingruente navigio mare transiret, pro corporali necessitate egressus, vicinae silvae latibula petiit, moxque nonnulli ex comitibus suis, nutu Dei zelo iustitiae armati, ipsum clam insequuntur, et apprehensum crudeli laqueo in spissioribus locis suspendunt, sicque dolus eius et iniquitas in verticem ipsius descendit. Cum ergo milites 84 a profano illo sacerdote idolorum ut supra diximus, praemissi virum Dei navigantem aspexissent, et insidiis erumpentes, quo tenderet clamosa voce requirunt; respondentes legati Stetinenses, cur hoc inquirerent, vicissim percunctantur. At illi voces civium et amicorum suorum agnoscentes, gradum sistunt, seque praesentiam eorum illic nescisse fatentur. Illi vero e contra: *An- tistes, inquit, Domini discordiam inter du- cem et nos inveteratam dissolvere intendit, ideoque non paciemur eum quicquam molestia in hac via incurrere, sed mortem pro eo sub- ire parati sumus. Ergo, si consultum vobis esse cupitis, via qua venistis quantocius re- vertimini.*

23. *De bello inter Ruthenos ac Stetinenses, et de victoria Stetinensium.*

Igitur electus Dei pontifex cum legatis

33

Stetinensium ad ducem Pomeraniae tendens¹⁾, urbem Gaminam adiit, ubi occurrente sibi duce Wortizlao cum omni plebe, debita reverentia, velut angelus Dei, exceptus est.

5 Cumque aecclesiam ingressus solita Deo precum ymnorumque vota persolvisset, causam pro qua venerat tractare coepit, et uti bonus pastor gregi suo ubique prospiciens, in unitate semper divisa membra aecclesiae

10 paci studuit reformare. Dux autem piissimi apostoli sui verba, acsi coelitus ad eum delata, suscipiens, benigne humiliterque respondit: *Tuum est, pater umantissime, quicquid dignatus fueris non petendo a me sed*

15 *magis praecipiendo exigere; et nos enim et omnia nostra tua sunt, quia in Christo Iesu per euangelium nos genuisti, et tenebris ignorantiae nostrae aeterni solis splendorem infundisti. Populus iste, pro quo petis, durae cer-*

20 *vicis est, nec Deum nec homines reveretur, multo iam tempore rapinis et latrocinii regnum meum vastando maculavit; sed tu pastor dulcissime, efferos mitigasti, de lupis agnos fecisti, ideoque pacis firmissimae gaudia*

25 *deinceps te mediante oblineant.* Statimque legati Stetinensium vestigiis eius advoluti, omnem prioris discordiae occasionem penitus abdicarunt, pacisque osculo a duce percepto, beato pontifici debitas reconciliationis

30 huius gratias egerunt, emptisque, prout volebant, necessariis, quod antea discordes nullo modo praesumpserant, in sua ovantes remearunt. Sed quia bonos semper insecuntur mali, et ut Ysaïas ait²⁾, *qui recessit a*

35 *malo praedae patuit*, Rûtheni paganis er-

roribus adhuc irretiti, audita Stetinensium 1127. conversione, graviter indignati, quod sine respectu et consilio eorum idolis renuntiantes, christianam subissent legem, bello eos lacessere veriti non sunt; et coadunato grandi exercitu, ripas fluminis obsident, aciem horrissonis armorum apparatu instructam statuunt, et ubi sit Deus eorum, vel si invocantibus se succurrere possit, insano clamore perquirunt. Illi autem vexillum dominicae crucis praeferentes, primo impetu eos in fugam propellunt. Sequenti nichilominus die, velut canes reversi, iterum christianis bellum indicunt, sed eodem modo victi et aufusi, terga vertunt. Tercia die usque ad internicionem deleti, exclamant Deum christianorum invictum esse, et si parceretur eis, nequaquam ulterius temere quid acturos; moxque parentibus christianis dimissi, cum timore magno et confusione in sua singuli regrediuntur. Antistes autem Domini bona pro malis reddere satagens, eosdem Rûthenos, qui plebem adhuc in fide neophitam bello turbare non timuerant, christianis legibus imbuere desiderabat. At illi indurata fronte saepius ei per legatos suos denunciabant, quia si ipse vel quisquam suorum fines Rûtheniae praedicandi gratia adire praesumeret, sine mora capitibus amputatis ad lacerandum bestiis exponerentur. Sed ut scriptum est: *Iustus* ^{Przyp. 28. 1.} *quasi leo confidens absque timore erit*, piissimus pater alacri devotionis fervore semen fidei Rûthenis spargere disponebat, non veritus incredulae gentis experiri feritatem;

¹⁾ We wrześniu. ²⁾ Izajasz 59. 15.

1127. amator enim Christi ardentissimus dulcem vitam pro dulcissimo Iesu fundere iam olim siciebat. Audiens vero archiepiscopum Danorum¹⁾, qui dominabatur super eos, edicto domni apostolici praedikatorem eis directum, nullo modo sine consensu et voluntate eius id agendum censuit. Unde legatum fidelem Iwanum nomine Danorum pontifici direxit, qui sollicite investigaret, si iuxta mandatum apostolici Rūthenis verbum salutis erogare disponderet, vel si cum sponte se ingerentem opus euangelii vice sua aggredi malet; per quem etiam more suo, quia liberalissimus semper erat, praefato Danorum praesuli balsamum novum cum stola preciosa transmissit. Iwanus vero tarde post 6 ebdomadarum circulum reversus, responsum archiepiscopi retulit, videlicet se cum principibus terrae suae et natu maioribus quid de his censeant proxima synodo collaturum, hocque sibi quantocius legatione fida designaturum. Sed et naviculam butyro referatam idem archiepiscopus beato patri nostro pro munere direxit.

24. De revocatione sancti Ottonis per regem Lotharium, et de ipsius reversione ad propria.

Interea gloriosissimus rex Lotharius ceterique principes diuturnam eius absentiam aegre ferentes, utpote qui consiliis et piis

actibus prae ceteris tunc episcopis regnum nobilitare consueverat, auctoritate sua ei ut celerius redeat praecipiendo simul et petendo mandavit, adeo ut ipse rex, qui arctius eum diligebat, iureiurando affirmaret, se res aecclesiasticas in suum redigere velle dominium, nisi quantocius sponsam suam aecclesiam Babenbergensem diu viduatam pastor pius desiderato reditu consolando recrearet. Apostolus itaque Pomeranorum his legationibus contraire non valens, antequam responsum archiepiscopi Danorum reciperet, ad sedem suam redire compulsus est. Visitatis ergo circumcirca fidelibus et in fide confirmatis²⁾ Christo cui crediderant eos commendans,³⁾ iter cum suis aggressus est. Cumque emenso itinere Poloniam venisset, dux Polizlaus antiquus suae familiaritatis custos, debiti honoris reverentia eum excipiens⁴⁾, in metropolitana Gnezensi aecclesia secum detinuit, tantaque mellifluae eius doctrinae incendebatur aviditate ut evolutis 8 diebus vix dilecto patri licentiam abeundi indulgeret. Tandem longa peregrinationis huius angaria Christo favente peracta, in vigilia sancti Thoma⁴⁾ apostoli novus nostri temporis apostolus aecclesiam suam desiderabili adventu laetificans, omni utriusque professionis et sexus plebe in unum concurrente, velut angelus Dei susceptus est....

¹⁾ Adcery lundeński. ²⁾ w pierwszych dniach listopada. ³⁾ pod koniec listopada ⁴⁾ 20 grudnia.

HERBORDI

VITA OTTONIS EPISCOPI BABENBERGENSIS ¹⁾.

LIBER PRIMUS ²⁾.

34. Dux Poloniae Boleslaus³⁾ omnesque meliores terrae illius summa ei amicitia iuncti erant. Frequenter ei salatorias litteras mittebant, donariis suis eum magnifice visitabant, meritis ipsius ac precibus se apud Deum iuvare posse plurimum confidentes. Alii quoque principes ac divites de omnibus terris, audientes famam operum eius, audientes elemosinas et largitates eius circa
10 egentes, multa ei, saepenumero ingentia dona mittebant, socios se fieri et conparticipes studiorum eius devote postulantes. Quadam vice tegimentum nocturnale mirabilis precii, de serico, auro et megalina pelle
15 confectum, inter alia dona ei allatum est,

ipseque auctor doni specialis amicitiae signum hoc esse nunciavit, obnixè rogabat, ut in recordationem sui eius usum dignaretur, neve de profligatione rei causaretur, devote promittit, hoc detricto vel parumper absumpto, aliud se transmissurum. At praesul, accepta veste, plicat eam ac replicat, et diligenter undique perspectam vestiario suo commendat. Dein portitoribus et legatis sub persona mittentis reverenter inclinat, gratiasque agit dicens: *Siquidem munus hoc magnae dilectionis testimonium est, et ego in memoriam datoris in perpetuum illud servare curabo, ita sane ut nec fures michi furentur, nec tinea demoliatur vel aerugo.* Habebat au-

¹⁾ Kiedy z Herborda ustępy dziejów Polski dotyczące oddawałem do druku, doszła mi wiadomość, że cały ten żywot według rękopismu monachijskiego krytycznie przez Rudolfa Koepke'go opracowany opuszcza już prasę w Hanowerze, i niebawem dostać go będzie można w osobnem wydaniu. Wstrzymałem więc na niejaki czas druk Pomników niniejszych, a starałem się różnemi drogami o jak najrychlejsze o tego dzieła sprowadzenie. Jakkolwiek przerwa, zaszła z tego powodu w drukowaniu Pomników, była dłuższa niżli się spodziewałem, wyznaję jednak z wdzięcznością, iż z książki Koepke'go, do której rychlejszego nadesłania mi sam główny wydawca Monumentów Germanii przyczynić się raczył, nie mało skorzystałem. ²⁾ W rękopismie monachijskim tytuły rozdziałów spisane są osobno przed każdą księgą, liczby atoli przy tytułach położone z liczbami samychże rozdziałów zgola się nie zgadzają. Już z tej samej przyczyny nie widziałem potrzeby przytaczania tu nadpisów, a to tem bardziej, że i z tekstu rozdziałów dają tu tylko to, co się do Polski odnosi. ³⁾ Krzywousty. To co tu autor opowiada działo się już po powrocie Ottona tak z jednej jak z drugiej do Pomorza wyprawy.

tem cognitos et ex nominibus propriis notatos omnes paraliticos, languidos, cancerosos seu leprosos de civitate sua, modum, tempus et qualitatem languoris eorum per se investigans, congruaque subsidia omnibus providebat et curatores. Vocato ergo vestiario: *Tolle, ait, praeclarum illud et carum michi tegimentum, ac pone super illum paraliticum*; nomine unum designas, quem sciebat longis doloribus adtrectatum, ulceribus scatentem et vermibus, cuius fetorem vicinia tota perhorrebat. Abiit ille, ac mandatum implevit pontificis et delicatissima veste miserrimum illum cooperuit, mirantibus ac stupentibus omnibus qui hoc videre potuerunt.

Sefridus: Huius rei ego testis sum; sed confiteor peccatum meum. Illis diebus sic affectus eram, ut hoc idem factum deliramento compararem. Sed non solus ego de hoc murmurabam, erant complures maiores me ac nobiliores, talia dona de manibus illius accipere consueti, qui spe huius delusi, vix ab iniuria linguas tenere, aientes, non opus esse megalinis tegi pellibus leprosos et paraliticos, quibus utique ovium aut leporum vestimenta sufficere potuissent.

Sed nunc scio prudentiam sancti viri duplici hoc ratione fecisse, scilicet ut exemplum misericordiae in pauperes memoria dignum posteris ostenderet, et impraesentiarum curatores aegroti de precio vestis solatia perciperent.

Tiemo: Recte interpretatus es rem. Sed novimus aliquos episcoporum si hanc vestem corpori proprio subtraherent, sanguini fortasse non negarent; qui terrenae sapientiae dediti, tales sumptus fatuitatem vocant, qui cor trahentes in terra, lingua coelum pulsant, qui terrenum habent fundamentum, rem suam humanis praesidiis tutandam putant, moles turrium et inertem massam murorum multis sumptibus coacervantes, spiritualia munimenta flocci pendunt. Verum Ottoni beatissimo non ea mens erat, omnem fiduciam suam in divinitatis ope collocabat. Castra quidem et urbes ad terrenos usus quandoque parabat, sed longe maior ecclesiarum vel monasteriorum ei cura fuit. Quares etsi probatione non egeat, eo quod manifesta sit, tamen quia in mentem venit, rem parvam dico, unde cordis eius directio altius intelligi possit.

LIBER SECUNDUS.

1. Pomerania provincia ex ipsa nominis etimologia qualitatem sui situs indicare videtur. Nam pome¹⁾ lingua Sclavorum *iuxta* sonat

vel *circa*, moriz²⁾ autem *mare*; inde Pomerania quasi Pomerizania³⁾, id est *iuxta vel circa mare sila*. Est autem terra haec, si to-

¹⁾ Właściwie chciał autor powiedzieć, że wyraz *po* znaczy w języku słowiańskim *iuxta* lub *circa*. Może też tak było w autografie, a pomyłono w odpisach, które nas doszły. W ogólności Herbord okazuje niejaką znajomość języka polskiego, widać to tak z tego rozdziału jak i z dalszych, mianowicie II. 31. ²⁾ Tu widocznie przebiega się wyraz polski „morze.” ³⁾ I tu ślad języka czysto polskiego: Pomorzania.

tam eius positionem tam in stagnis et re-
 fusionibus marinis quam in locis campestri-
 bus considerare velimus, quasi figura trian-
 gula, quia tribus lateribus, quasi tribus
 5 lineis per capita sibi cohaerentibus, tres
 angulos habere deprehenditur; ita tamen, ut
 unus angulus duobus reliquis sit extensior,
 qui etiam usque ad Leuticiam et prope Sa-
 xoniam, versus aquilonem ad fluctus oceani
 10 paulatim recurvatus demittitur. Itaque Pome-
 rania post se in oceano Daciam habet et
 Rugiam insulam parvam sed populosam, su-
 per se autem, id est ad dexteram septen-
 trionis, Flaviam¹⁾ habet et Prusiam et
 15 Rusciam, ante se vero, id est versus ari-
 dam²⁾, parva extremitate se attingentes fines
 respicit Ungariae ac Moraviae; dein Poloniam
 spaciota contiguitate usque ad confinia Leu-
 ticiae et Saxoniae se habet attingendo ex-
 20 tendentem. Gens ista terra marique bellare
 perita, spoliis et raptu vivere consueta, na-
 turali quadam feritate semper erat indomita
 et a cultu et fide christiana penitus aliena.
 Terra vero ipsa piscium et ferarum copiosam
 25 incolis praebet habundantiam, omnigenum-
 que frumentorum et leguminum sive semi-
 num fertilissima est; nulla mellis feracior,
 nulla pascuis et gramine fecundior. Vinum

autem nec habent nec querunt, sed melleis
 poculis et cervisia curatissime confecta vina
 superant Falernica. Sed de his alias³⁾. Nunc
 autem expediendum, quod multis admiratio-
 ni est, quare videlicet hi homines tam pro-
 cul ab orientali Francia et a Babenbergensi
 ecclesia, immo a toto pene orbe divisi, non
 alium quemquam de vicinioribus regnis vel
 ecclesiis baptistam et praedicatorem quam
 Babenbergensem episcopum habere potuerunt.
 Sed hic fructus ad incrementum beatitudinis
 eius a Deo illi donatus est.

Timo: A Domino, inquit, factum est istud,
 et est mirabile in oculis nostris, unde quo-
 nam id ordine factum sit, nos audire delectat.

At ille: A re, inquit, paululum digredien-
 dum est, ut concurrentium causarum even-
 tus et ordinem possim digerere.

2. Tempore quo dominus meus episcopus
 Babenbergensem regebat ecclesiam, Bole-
 zlaus, vir strenuus et prudens, et inge-
 nuac atque avitac⁴⁾ nobilitatis decore illustris,
 ducatum Poloniae administrabat⁵⁾. Qui dum
 se gnaviter et provide gereret, omnes terrae
 suae terminos sub praedecessoribus suis
 hostium violentia invasos et perturbatos, et
 castra urbesque a sua potestate alienatas
 manu robusta recuperare praevaluit. Cumque

¹⁾ *Flavi*, u Ottona frysińskiego (VI. 10.) *Falones*, są to Połowcy. Polskie źródła zowią ich *Plauci* (Gal II. 19. Wincenty III. 18). Byli oni sprzymierzeńcami Rościsławiczów: Wasylka i Wołodara, z którymi Polskę najeżdżali. Syn tego ostatniego, Włodymirko użył ich w roku 1135 do zburzenia Wiślicy (*Ann. Crac. comp.* u Pertza XIX. str. 589. *Ann. Pol.* tamże str. 624—625). Siedzibą ich była jak się zdaje wschodnio-północna stro-
 na Węgier. Być jednak może, że autor bierze ich za jedno z Jadźwingami, którzy siedzieli
 na Podlasiu i graniczyli z Rusią i z Prusami. ²⁾ Tak mają wszystkie rękopisma; Pertz
 radzi czytać *versus meridiem*. ³⁾ II. 41. ⁴⁾ Bolesława Chrobrego, jako najznakomit-
 szego przodka Krzywoustego, miał tu zapewne w myśli Herbord. ⁵⁾ Od 1102—1138 roku.

bellicos actus suos felici exitu saepe prosperari videret, erga Deum quidem, a quo sibi sciebat praestari victoriam, humilior atque devotior, erga hostes vero crectior atque animosior factus, mutua vice terminos eorum ferro et igne attemptare, praedasque et manubias frequenter abstrahere et personas captivare solebat, quousque assiduis cladibus ac terrore confracti, multis obsequiis et donorum impensis animum eius delinirent, datisque et acceptis dextris, federa pacis firmissime pangerent et pacta reciperent.

3. Erant autem cum quibus divisim diversis temporibus certamen habebat, ex parte una Poloniae Bohemi, Moravi, Ungari, ex alia Rutheni, gens crudelis et aspera, qui Flavorum, Pruscorum et Pomeranorum freti auxiliis, acrius diutiusque illi resisterunt¹⁾; sed frustra, quia tandem superati ab eo et contriti, post multas clades pacem ab eo postulare cum rege suo decreverunt. At ille, ut erat bellis ac laboribus semper infractus, non continuo de pace acquiescere voluit, nisi prius aliqua memorabili honorificentia satisfactionem accepisset.

4. Rex²⁾ vero et omnes principes Ruthenorum sine amicitia et pace ducis non se quietos fore perpendentes, viam inveniendae mutuae pacis et gratiae illius prudentiae ac fidei committendam praesumpserunt. Ille vero

hanc honestissimam ratus viam statuendae atque firmandae pacis, filiam³⁾ ipsius regis petivit et accepit uxorem, videlicet ut hoc affinitatis commercio tam principes ipsi quam subditi eis terrae utriusque populi pacem ad invicem haberent perpetuam, atque in necessitatibus et oportunitatibus suis mutuo sibi contra hostes praesidio forent atque auxilia portarent. Colebant ergo se mutuis beneficiis socer et gener, magnificatusque est Bolezlaus et confortatus ac prosperatus undique, nec ulla ei erat contradictio, universis potestatis suae terminis hoste nullo turbatis. Verum ea perfunctoria et brevis erat tranquillitas. Nam post annos paucos Ruthe-
15 nissa uxor Bolezlai moritur, unum tantum ei filium relinquens⁴⁾; unde quasi rupto vinculo, quo tota inter generum et socerum constabat amicitia, dudum composita bella paulatim recrudescent. Bolezlaus igitur ferite
20 gentis permotus, cum suis consilium habuit, quonam modo rediviva mala haec propulsare potuisset. Habebat autem Petrum quendam militiae ductorem⁵⁾, virum acris ingenii et fortem robore, de quo dubium
25 utrum in armis an in consiliis maior fuerit, qui erat praefectus a duce super viros belatores. Hic ascitus consilio⁶⁾: *Si suis tantum, inquit, Rutheni viribus dimicarent, illos a nobis conteri difficile non esset, sed habent*
30

¹⁾ Porównaj Gala Chron. prohem. w Mon. Pol. I str. 394—395. ²⁾ Świętopelk wielki książę kijowski. ³⁾ Sbyśławę; imię jej i czas zaślubin, mianowicie 16 listopada 1103 roku, podaje Nestor w Mon. Pol. I str. 810. Porównaj Gala Chron. II. 23. ⁴⁾ Władysława. Prócz tego syna miał jeszcze Bolesław z tej żony córkę dwojga imion Judytę-Świętosławę. Obacz Bibl. Ossol. poczet nowy tom IX str. 48. ⁵⁾ Piotr syn Własta. Obacz o nim str. 2 w dziele nin. ⁶⁾ *Senatum tamen consulit, viribusne huic malo potius occurrendum an alias ingenii quadam versutia; mōwi Wincenty Res gestae III. 20.*

Flavos, habent Pruscos, habent etiam Pomeranos, gentem idolatram invisam ac nimis indomitam; quos omnes simul in arma provocare quam durum sit, inexperti non sumus, 5 quamvis ante de his triumphos habuerimus. Quocirca meo animo consilium incidit Ruthenos arte melius superari. Et ne quis impossibile hoc aestimet, ecce, vadam ad illos, et incruentam nobis de tyranno victoriam repor-
10 tabo, Deo michi praestante ingenium. Sed quid multis? Placuit duci et principibus experiri, si effectum habere verba Petri queant. Assumptisque viris quasi 50 robustissimis, ficta necessitate Petrus ad regem transfugit Ru-
15 thenorum¹⁾, cumque arte sermonis circum-
ventum, quod male de duce sentiret, aestimare fecit. Et rex eo quod fidem haberet homini, quem etiam prudentem sensit, ad multa negotia sua eius familiaritate usus est,
20 sperans, quod tandem per eum de Polonia tota posset triumphare. At Petro aliud mentis erat. Nam cum die quadam fictus transfuga ipsiusque socii cum rege in saltu nemorum venandi gratia vagarentur, rex nichil
25 mali suspicatus occasione ferarum longius a moenibus abscesserat, elongatisque aliis Petrus cum suis circa illum remanserat. Qua fretus oportunitate, capto rege incruentam, ut pollicitus erat, de Ruthenis victoriam do-
30 mino suo duci reportavit; mirumque dictu, effera gens illa hoc facto ita edomita est, ut nunquam postea vivente duce nec quidem de bello cogitaret. Nam pro creptione sui tyrannus, quicquid maiorum suorum stu-

dio ac sollertia in thesauris collectum habere poterat, dare coactus est, aurum et argentum et quaeque preciosa in vasis et vestibus et variis opum speciebus, quadrigis et camelis in Poloniam apportantibus, ita ut Ruthenia tota insolita paupertate contabesceret. Deinde ubi foedera mansurae pacis^{1120?} iureiurando tam rex quam optimates Ruthenorum solidaverant, etiam hoc polliceri fide firmissima rogati sunt, ne Pomeranis ultra forent auxilio²⁾. Contra illos enim totis viribus dux manum levare cogitavit.

5. His omnibus ergo ipsius ad votum compositis, Pomeraniam insultibus crebris concutere, vastare ac populari coepit. Et quia paganismo tenebantur, dux eos aut penitus elidere, aut ferro ad fidem christianismi conatus est impellere. At illi suis fisci viribus, eo quod civitates et castra natura et arte firma in introitu terrae haberent quam plurima, se inexpugnabiles fore arbitrati sunt, omnemque substantiam suam in urbibus collocantes, armorum praesidia praeparare molliuntur. Sed quia Deo placuit aliquos ex eis conterere, ut caeteros ad fidem converteret, ingenium et vires contra eos Bolezlao ministravit, ita ut multis et magnis cladibus eos frequenter afficeret. Nam et civitatem^{1121.} Stetinensem, quae stagno et aquis undique cincta, omni hosti inaccessibilis putabatur, quae etiam totius Pomeraniae metropolis fuit, hiemali tempore strictam per glaciem non sine periculo exercitum ducens, inopinata clade percussit. Naclam³⁾ quoque civitatem

1) Wołodar Rościslawicz książę przemyski. Porównaj z tem co mówi Ortlieb str. 2 w dz. nin. 2) O przymierzeniu się Rusi z Pomorzanami przeciw Polsce sam tylko Herbord zachował nam to ważne i ciekawe świadectwo. 3) To Nakło różne jest od Nakła nad No-

munitam et fortem valde fregit et succendit, et omnem in circuitu regionem eius igni et ferro vastavit, adeo ut ruinas et adustiones et acervos cadaverum interfectorum incolae nobis per diversa loca monstrarent post an-
 1124. nos tres acsi de strage recenti. Tam gravissime autem in illarum civitatum expugnatione subacti sunt, ut quos neci captivitati dux superesse passus est, cum suo principe¹⁾ christianos se atque tributarios fore²⁾, quod iurare licuit, pro lucro ingenti ducerent. Ferunt autem, quod 18000 virorum pugnatorum neci traditis, 8000 cum uxoribus et parvulis ad terram suam captivos abduxerit, et in periculosis marchiarum locis, in urbibus et castris eos collocans, quo terrae suae praesidio forent, et cum hostibus suis, gentibus scilicet externis, bella gererent, indixit, hoc addito, ut abdicatis idolis christianae se religioni per omnia conformarent. Sed cum reliquos de gente perfida, quos in terra propria tributarios dimiserat, dux fidei christianae apponere curaret, omnes episcopos terrae suae conveniens, nullum persuadere potuit, ut illo ire atque in tenebris et umbra mortis sedentibus lumen vitae vellet ostendere, singulis suas excusationes praetendentibus. Sicque per triennium dilata est praedicatio, duce ipso satis aegre ferente dilationem.

6. Tandem instinctu admonitus divino ad hoc opus Ottonem Babenbergensem episcopum, cuius tunc fama late in regnis effluerit — eo quod et hunc in adolescentia eius

patri suo capellani more obsequentem, notum et carum habuerit — invitare decrevit, oportuno fore autumans, cum tali viro et antiquas renovare amicitias, et tam sancti operis gratiam illius iniungere sanctitati. Mit- 5
 tens ergo legatos et munera, scripsit ei litteras secundum verba haec³⁾: *Domino suo et patri amantissimo Ottoni, venerabili episcopo, Boleslaus, dux Polonorum, filialis obsequii humilem devotionem. Quia in diebus iuventutis 10*
tuae apud patrem meum decentissima te honestate conversatum memini, et nunc quoque Dominus tecum est, firmans te et benedicens tibi in omnibus viis tuis, si tuae non displicet dignitati, veteres tecum renovare animo 15
sedit amicitias, tuoque consilio simul et auxilio uti ad Dei gloriam promovendam, ipsius gratia coadiuvante. Nosti enim, ut arbitror, quomodo Pomeranorum cruda barbaries, non mea quidem sed Dei virtute humiliata, sorie 20
tati ecclesiae per baptismi lavacrum se admitti petivit. Sed ecce, per triennium laboro⁴⁾, quod nullum episcoporum vel sacerdotum idoneorum michi coaffinium ad hoc opus inducere queo. Unde, quia tua sanctitas ad omne opus bonum 25
prompta et indefessa praedicatur, rogamus, pater amantissime, non te pigeat, nostro comitante servitio, pro Dei gloria tuaeque beatitudinis incremento id laboris assumere. Sed et ego tuae paternitatis devotus famulus, impen- 30
sas omnes et socios itineris et linguae interpretes et coadiutores presbyteros, et quaecunque necessaria fuerint, praebebo, tu tantum, sanctissime pater, venire dignare.

tecją. Quandt w *Balt. Stud.* X. 2 str. 130 a za nim Koepke trafić się domyślają, że leżało ono w pobliżu Kołobrzegi, i grzyby jego oglądał w trzy lata później Sefryd. Opisuje je sam Herbord II. 38. ¹⁾ Wratysławem. ²⁾ II. 29. ³⁾ roku 1123. ⁴⁾ od 1121—1123 r.

7. His auditis, episcopus, quasi de coelo
 vocem loquentis Dei accepisset, toto pectore
 habundantia laetitiae repletus, gratias egit
 omnipotenti Deo, quod ad tale negotium suo
 5 uti dignaretur ministerio. Habito igitur chori
 et cleri sui consilio, missis ad apostolicam
 sedem legatis, cum licentia et benedictione
 atque obedientia venerationis memoriae domini
 Honorii¹⁾ papae, huic gravissimae sarcinae
 10 humerum devote applicuit. Sed quia terram
 Pomeranorum fama ferente opulentam audi-
 verat, et egenos atque mendicos penitus non
 habere sed vehementer aspernari, et iam-
 dudum quosdam servos Dei praedicatores
 15 egenos ac censu tenues propter inopiam
 contempsisse²⁾, quasi non pro salute homi-
 num sed pro sua necessitate relevanda officio
 insisterent praedicandi; studiose procuravit,
 ut non solum illis non indigens, verum
 20 etiam opulentus appareret, nec opes eorum
 sibi sed ipsos potius velle Deo lucrari. As-
 sumptis igitur clericis idoneis, et eisdem ad
 iter habunde procuratis, missales aliosque
 libros et calices cum indumentis sacerdo-
 25 libus, et alia quaeque altaris utensilia, quae
 in gente pagana subito inveniri non posse
 sciebat, provida liberalitate secum fecit por-
 tari, ne sine instrumentis agricola fidus in
 agrum Domini sui exire videretur. Vestes
 30 quoque et pannos preciosos aliaque donaria,
 nobiles ac divites apta, evangelista sim-
 plex et prudens in viam portavit euangelii,
 ne forte indigentiae causa paganis videretur

euangelizare, sed novellae plantationi sua
 potius conferre quam illius appetere.

Timo: Parum te hic submoneo; non tibi
 sit iniuria. Video equidem quibus causarum
 eventibus ad illam gentem tam longinquam
 Ottonem nostrum ire contigerit; sed qua illic
 iter egerit, et quo tempore in viam ierit,
 levique sive aspera viae dicere non omittas,
 ne errare incipiam, si et ego eo ire velim.

Sefridus: Ut vis, et in hoc ego obediam.

8. Paratis omnibus quae profectioni erant ^{1124.}
 necessaria, proxima die post festum beati ^{kwiet. 24.}
 Georgii martiris, salutato clero et populo
 suo, tanquam hoc opere viam sanctificaret,
 duas ecclesias unam in Luckenberge³⁾ et
 alteram in Vohendreze⁴⁾ consecravat. Hinc
 transito nemore Boemico per abbatiam Cla- ^{kwiet. 28.}
 darunam⁵⁾ ventum est Bragam, inde per ^{kwiet. 29.}
 Satscham⁶⁾, in Albe fluminis ripa sitam ec-
 30 clesiam, ad castrum ducis Boemici⁷⁾ quod ^{kwiet. 30.}
 Mileciam⁸⁾ dicunt, ubi a duce ipso magni-
 fice susceptus et donis honoratus est. Inde
 per aliud eius castrum Burdan nomine usque ^{maj 2.}
 ad Nemeciam⁹⁾ urbem ducis Poloniae; atque
 inde per tres episcopatus Poloniae, Brezla- ^{maj 3.}
 wensem videlicet et Calissensem¹⁰⁾ atque Po-
 zenanensem usque ad archiepiscopatum Gne-
 znensem cum gaudio et pace conducti su-
 mus, omnibus illis ecclesiis una salutationis
 forma dominum meum suscipientibus, festi-
 ve scilicet processione honore, gaudentesque
 per loca singula uno eodemque exultationis
 cantu, eius proposito alludentes: *Cives apo-*

Otto puścił się w podróż 24 kwietnia 1124. II. 8. ¹⁾ Kalixa II, który † 13 grudnia 1124. ²⁾ Bernarda. Ebbo II. 1. ³⁾ dziś *Leuchtenberg*. ⁴⁾ *Vohenstrauß*. ⁵⁾ *Kladrau*. ⁶⁾ *Satzka*. ⁷⁾ Władysława I. ⁸⁾ Miletyń w obwodzie bydrowskim. ⁹⁾ Niemczy. ¹⁰⁾ Ka-
 liskiego biskupstwa żadnego w Polsce nie było, jak to już słusznie uważał Koepke,

1124 *stolorum et domestici Dei advenerunt hodie*
et caetera quae in illo responsorio sunt de-
vote cecinerunt.

maj 20. 9. Praeterea dux ipse et omnes optima-
tes Poloniae, quasi 200 passibus ab urbe
Gnezna¹⁾ nudis pedibus procedentes, cum
magna susceptum reverentia principalem us-
que ad ecclesiam conduxerunt. Dux ergo tali
hospite laetissimus et gloriosus, per dies 7
eius fruens praesentia, multa nobis exhibita
humanitate et benignitate, omnia etiam viae
necessaria sollerti cura institit praeparare,
deditque domino meo de gente illa tam Scla-
vicae quam Teutonicae linguae gnaros satel-
lites ad diversa eius ministeria, ne quid in-
commoditatis per linguae ignorantiam in gente
externa pateretur. Quid dicam currus et qua-
drigas ordine longo victualia et omnes sar-
cinas nostras portantes? Monetam quoque
illius terrae liberalitate contulit ingenua, nulla
nos sustinens laborare inopia, sed neque
propria expendere, acsi omne illius viae
meritum suis impensis emere cogitaret. Tres
etiam sacerdotes capellanos de latere suo
princeps episcopo sociavit coadiutores verbi,
et centurionem quendam nomine Paulicium²⁾,
virum strenuum et catholicum, qui etiam
naturali facundia idoneus esset concionari ad
populum.

maj 27. 10. Taliter a duce Poloniae dimissi, per
Uzdam³⁾ castrum in extremis Poloniae fini-
bus transeuntes, nemus horrendum et vas-

maj 28. tum, quod Pomeraniam Poloniamque dividit,
intravimus; sed viam in invio quam difficile
est tenere, etiam illic experiri potuimus.

Nemus quippe hoc nulli ante mortalium per-
vium erat, nisi quod superioribus annis⁴⁾
dux latrocinandi causa, priusquam subegisset
totam Pomeraniam, sectis signatisque arbo-
ribus viam sibi exercituique suo exciderat. 5
Quae signa tenentes, magna quidem difficul-
tate propter serpentium ferarumque monstra
diversarum, nec non et gruum in ramis ar-
borum nidos habentium, nosque garritu et
plausu nimis infestantium, importunitatem, 10
simulque propter loca palustria quadrigas et
currus praepedientia, vix diebus 6 emenso
nemore, ad ripam fluminis, qui limes Po-
meraniae est, consedimus⁵⁾.

11. Dux vero Pomeranorum Wortislaus 15
dictus adventus nostri praescius, cum 500
viris occurrens, ex alia parte aquae castra
metatus est, moxque amne transmisso cum
paucis episcopum salutat atque salutatur ab
illo, et quia christianus erat, occulte autem 20
propter metum paganorum, corde magis
quam ore locutus, in amplexu pontificis diu
pendens, alta devotione super viae causa Dei
clementiam collaudat. Episcopo autem et du-
ce cum interprete et Paulicio seorsum in 25
colloquio demorantibus, caeteri qui cum du-
ce venerant homines barbari, quia clericos
aliquantum trepidare videbant, ficto eos ter-
rore amplius vexabant, ita ut articulum pas-
sionis imminere metuentes, confessione, ora- 30
tionibus atque psalmodia Domino nostrum
commendaremus agonem.

Tiemo: Modicae fidei quare, inquit, timuisti⁶⁾?

Sefridus: Non, inquit, sine causa; primo
illic paganos vidimus, et qua mente dux 35

¹⁾ Dzień podaje Ebbo II. 3. 4. ²⁾ Starostę santockiego jak mówi Mnich priefflin-
geński II. 2. ³⁾ Uście nad rzeką Notecią. ⁴⁾ II. 5. ⁵⁾ 2. czerwca. ⁶⁾ Mat. 14. 31.

advenit, nondum omnes sciebamus. Sed et horror solitudinis, et loca insolita, et nuper evasi nemoris nigra densitas, et crepusculum noctis propinqua, et hominum
 5 barbarorum crudelis aspectus materia nobis non parvi timoris erant. Nam et cultros acutissimos educentes, vivos nos excoriare aut transfigere, ac humi nos defodere usque ad verticem, coronasque nostras eisdem cultris
 10 punctare ac secare minati sunt, et alia multa genere tormentorum, rictu fremituque nos terrentes, nobis imminere dixerunt, quae omnia certe, si bene te novi, tuam quoque animositatem effregissent. Sed cito respira-
 15 vimus, duce ipso nos placidae benignaeque consolationis eulogio relevante, quodque inani pavore pulsati fuimus, tam nobis quam illis ioco esse coepit. Nam ubi nobis ducem ipsum aliosque milites, qui nos terruerant,
 20 christianos occultos esse compertum est, primo quidem paulatim animari, deinde fiducialius agere, ipsosque etiam adhortari ac docere praesumpsimus, quos ante vel intueri, metu perculsi, non potueramus. Ipsi ergo
 25 iam mansuescentibus, et religioni christianae magis magisque deferentibus, *repletum est gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione*, dicebantque inter gentes, quorum Deus tetigerat corda: *Magnificavit Dominus*
 30 *facere nobiscum, facti sumus laetantes; quia vobis venientibus ad nos dissolvit Dominus captivitatem nostram, sicut solvitur glacies a sole meridiano*¹⁾.

12. Episcopus itaque bene agendi semper
 35 avidus, bene se venisse ominatus, donariis

ducem honorans, baculum quoque dedit 1124.
 eburneum, quo ille statim usus ipsoque incumbens gratulabundus huc illucque deambulabat, conversusque ad milites: *Qualem, ait, patrem nobis dedit Deus, et qualia patris dona, et haec nunc quidem magis quam alio tempore gratiora?* Hinc ad castra discessum est. Factoque mane dux de viris qui secum czew. 3.
 venerant ductores et ministros reliquit episcopo, mandans in tota Pomerania per cuncta loca possessionis suae liberalia ei praebere hospitia. Nos vero transito fluvio terram Pomeranorum in nomine Domini intravimus, et conductoribus nostris viam demonstantibus, iter ad castrum Pirissam²⁾ direximus. Dux vero a nobis ad sua negocia divellitur.

15. In ipso autem itinere viculos paucos bellica pridem vastatione dirutos et raros incolas, qui nuper se post dispersionem recollecterant, invenimus, qui de fide christiana conventi, et an credere vellent interrogati, humiliter pedibus advolvuntur episcopi, cathezizari se atque baptizari postulantes. Hos ergo quasi primicias messis dominicae in aream domini sui messor devotus cum gratiarum actione componens, baptizavit illic homines 30, fidemque sanctae Trinitatis et decalogum legis in numero tacite considerans, opus euangelii mystice a se inchoatum gavisus est.

14. Inde ad castrum ducis Pirissam undecima hora diei³⁾ propinquantes, ecce, illic czew. 4.
 hominum ad 4000 ex omni provincia confluxisse, ut eramus eminus, aspeximus; erat enim nescio quis festus dies pagano-

¹⁾ Ps. 125, 2—4. ²⁾ dziś Pyritz. ³⁾ t. j. o godzinie 3 po południu, Giesebr. W. G. II 267 przyp. 2.

1124. rum, quem lusu, luxu cantuque gens vesana celebrans, vociferatione alta nos reddidit attonitos. Non igitur utile vel cautum nobis visum est, illa nocte in turbam, potu laeticiaque ferventem, nos tam insolitos hospites advenire, sed manentes ubi fuimus noctem illam insomnem duximus, nec ignem in castris habere ausi, nec verbis apertioribus ad invicem loqui praesumentes.

czew. 5. Mane vero episcopus Paulicium et nuncios Bratizlai ducis ad castrum mittit. At illi, salutatis maioribus ex nomine ducum, ab eis missum nunciant episcopum, qui fidem et religionem christianam terrae illi debeat praedicare. Atque sub eorundem auctoritate mandant et suadent, ut digne ac reverenter susceptum audiant, addentes virum esse honorabilem, domi divitem, et nunc quoque in aliena terra suis opibus sufficientem; nichil illum petere, nullius egere, pro illorum salute advenisse, non quaestus gratia. Memores sint fidei ac sponsionis suae, memores divinae ultionis et recentis exterminii, ne denuo iram Dei exasperent; orbem universum christianis legibus deditum, se solos universitati resistere non posse. At illi diu cunctabundi et diversas excusationes molientes, indulgentiam temporis consilio petunt, non oportere dicentes rem tam grandem subito aut inconsulte aggredi. Paulicius vero et legati astu ea dici animadvertentes: *Non, inquit, tempus est productionis consilii; quod facturi estis, facile citius! Ecce, iuxta est! Sero ad vos intraturus erat dominus antistes, sed quia ludo et iocis occupatos audi-*

vit, distulit intrare, in campo figens tentoria; sed vestrae hoc convenit prudentiae, ut non illum despectiva dilatione contristetis, ne forte et domni duces se doleant super hoc iniuriatos. Et est, inquit, tam prope? Quibus ita esse respondentibus: Et omnia, inquit, consilia nostra ruptum eunt. Quoniam ergo rerum convenientia sic postulat, faciamus sponte et alacres, quod facturi sumus. Nam et altissimus Deus sua nos virtute circumventos 10 undique trahere videtur. Declinare non possumus, sequamur ergo trahentem ad vitam, ne reluctantes bonitati eius praecipitemur in mortem. Dii nostri, sicut apparet, dii non sunt; contra eum nos iuvare non possunt. Melius 15 ergo est, ut relictis desertoribus ad verum Deum, qui non deserit sperantes in se, ex toto corde transeamus¹⁾. Verum ubi eam sententiam tam bonam tamque salubrem diligenti retractatione probaverant, primo quidem 20 apud se in conclavi, deinde vero cum legatis et Paulicio ad plenum vigorem laxiori consilio firmaverant, cum eisdem ad populum egressi, qui, sicut ad festum confluxerat, contra morem indispersus Dei 25 tu in loco manebat, nec in rus discesserat. Luculenti sermonis dulcedine, multo benivolentiae captu eos de hoc verbo allocuti sunt. Sed quid multa? Mirum dictu, quam subito, quam facili consensu omnis illa multitudo 30 populi, auditis primatum verbis, in eandem sese convenientiam inclinaverit. Et quia dici audiunt episcopum in proximo esse, facto ingenti clamore, ut advocetur, rogant, quo illum videre queant et audire, antequam 35

¹⁾ Judyt 13, 17.

soluta coetu singuli in loca sua discedant. Redeuntibus itaque Paulicio et legatis, abierunt quidam de castellanis cum eis ad episcopum, qui obnixa veneratione ad se illum invitarent, salutatum ex parte nobilium plebisque universae, quique fidem facerent, sine omni periculo vel iniuriae metu cum ascendere posse, quin etiam in omnibus ei obaudituros se ex animo. Episcopus vero tam quieto successu rebus se promoventibus, gratias agens Deo, ad castrum se levabat. Sed ecce, ubi quadrigas, vehicula et sagmarios nostros victualia portantes, iumenta quoque et populum qui nobiscum veniebat eminus videre coeperunt, quasi apparatus belli suspicantes, modicum turbati sunt; re autem sicut erat recte agnita, pavore abiecto, in modum torrentis omnis populus in occursum nostrum effunditur, ambiens et circumdans, ammirans et contemplans et nos et omnia nostra, usque ad hospitii locum nos conducendo. Fuit autem ante introitum castris area spaciosa, quam occupantes, fiximus tentoria in eodem loco, ipsi barbaris mansuete ac familiariter nos adiuvantibus, et in omnibus se nobis oportunos exhibentibus.

15. Interea vero episcopus pontificalibus indutus, monente Paulicio et primatibus de loco editiori populum cupientem ore alloquitur interpretis¹⁾, ita dicens: *Benedictio Domini super vos, benedicti vos a Domino! Benedicimus et gratias vobis referimus in nomine Domini, quia grata et iocunda et benigna susceptione nos refovistis. Et causa quidem adventus nostri ad vos quae sit, forte*

iam audistis, et iterum, si dignamini audire, debetis et diligentius attendere. De via longa venimus. Salus vestra, beatitudo vestra, gaudium vestrum tantae nobis viae causa fuit. Nam salvi, laeti atque beati eritis aeternaliter, si creatorem vestrum agnoscere et illi soli servire vultis. Haec et his similia, quae inserere studio brevitatis omitto, populo rudis simpliciter euangelizante pontifice, omnis illa multitudo, quasi unus homo, fidei sanctae concordantes, illius doctrinae se commiserunt. At ille cum clericis et sacerdotibus 7 diebus eos catechizans, et de omnibus quae christianae religioni conveniebant, diligentissime instruens, indicto trium dierum ieiunio, iussit, ut corpora sua balneis mundarent, et lotis albisque induti vestibus, mundo corde et corpore mundoque habitu ad sanctum baptismum concurrerent.

16. Interim vero tribus exstructis baptisteriis, ita ordinavit, ut ipse solos mares pueros in uno baptizaret, alii autem sacerdotes in aliis feminas seorsum et viros seorsum. Tanta quoque diligentia, tanta munditia et honestate pater optimus sacramenti operationem fieri edocuit, ut nichil indecorum, nichil pudendum, nichil unquam quod alicui gentilium minus placere posset, ibi ageretur. Namque dolia grandia valde terrae altius immergi praecepit, ita ut ora doliorum usque ad genu hominis vel minus de terra prominerent, quibus aqua impletis, facilis erat in eam descensus. Cortinas circa dolia, fixis columpnellis funibusque indutis, oppandi fecit, ut in modum coronae velo undique cuppa cingeretur; ante sacer-

¹⁾ Adalberta.

1124. dotem vero et comministros, qui, ex una parte astantes, sacramenti opus explere habebant, linteum fune traiecto pependit, quatenus verecundiae undique provisum foret, ne quid ineptiae aut turpitudinis notaretur in sacramento, neve honestiores personae pudoris occasione se a baptismo subtraherent. Cum ergo ad stadium cathecismi turbae venirent, sermone qui talibus competeret episcopus eos omnes communiter alloquens, sexumque a sexu dextrorsum et sinistrorsum statuens, cathezizatos oleo perunxit, deinde ad baptisteria digredi mandat. Igitur ad introitum cortinae venientes, singuli tantum cum patrinis suis intrabant, statimque vestem, qua fuit amictus is qui baptizandus erat, et cereum, illo in aquam descendente, patrini suscipiebant, et ante faciem suam illam tenentes, expectabant, donec eam redderent de aqua exeunti. Sacerdos vero qui ad cuppam stabat, cum audisset potius quam vidisset, quod aliquis esset in aqua velo paululum remoto, trina immersione capitis illius misterium sacramenti perfecit, unctumque liquore crismatis in vertice et alba imposita, reductoque velo, de aqua iussit exire baptizatum, patrinis veste quam tenebant illum cooperientibus atque deducantibus. Hic modus, haec species, hic ordo nobis fuit baptizandi viros et mulieres et pueros adultos, qui a sacerdotibus in aquam levare non poterant, iam in Pirissa quam in aliis urbibus et castellis, ubicunque populi copia nos moram facere coegisset.

Tiemo: Miror oppido, unde tam discipli-

natam et honestam baptizandi formam acceperit. Et in hieme, quaeso, quomodo sustinebant?

Sefridus: Neque tunc, inquit, eius diligentia quod tempori commodum esset, invenire neglexit. Nempe in stupis calefactis et in aqua calida eodem nitore atque verecundiae observatione, infossis doliis et cortinis adhibitis, thure quoque et aliis odoriferis speciebus cuncta respergentibus, verneranda baptismi confecit sacramenta. Nec mirum te ista mirari; etenim qui ea vidimus mirabamur et ipsi tam haec quam alia complura morum eius atque virtutum insignia. Ipse namque in omni actione sua, quod et paganis dignum laude videbatur, quandam a Spiritu sancto—hoc enim potissimum credo—cuiusdam singularis munditiae atque, ut ita dixerim, elegantis et urbanae disciplinae praerogativam habebat, ita ut nichil unquam indecens aut ineptum inhonestumve quid in cibo aut potu, sermone, gestu vel habitu admitteret, sed in omni officio exterioris hominis, quaenam esset compositio interioris, ostendebat, bonitate, disciplina et prudentiae cautela conspicuus. Sed redeamus ad rem.

17. Mansimus autem in eodem loco quasi diebus 20, euangelizantes populo et baptizantes eos in nomine Domini, dicentes servare unitatem fidei in vinculo pacis, instructos¹⁾ de festivitatibus et observationibus christianae religionis, de ieiuniis quatuor temporum, de quadragesimali ieiunio; de incarnatione, de nativitate, circumcisione, apparitione, praesentatione, baptismate, transfi-

¹⁾ por. list Ottona. Ebbo II. 12.

guratione, passione, resurrectione atque ascensione domini nostri Iesu Christi; de adventu Spiritus sancti, de vigiliis et nataliciis apostolorum et aliorum sanctorum, de die dominico, de sexta feria, de distributione mensium et institutione totius anni secundum christianos. Exstructoque altari et sanctuario—totum enim corpus basilicae tam subito fieri non potuit—altare sanctificavit, et interim missas illic celebrari fecit, dans eis sacerdotem, libros et calicem, paraturam et omnia utensilia, quae ad officium altaris pertinebant. Quae omnia illi cum multo gaudio, alacritate ac devotione suscipientes et gratias agentes, omnes veteres et profanas superstitiones suas et gentiles observantias penitus abiciebant, et exuti veterem hominem cum actibus suis, in vitae novitate ambulare coeperunt et proficere. Erat autem numerus conversorum ibi ad fidem quasi 7000....

19. Forte videor alicui nimis plenarie historiam exequi, et longior esse quam in tali narratione oporteat. Quid sentitis?

Timo: Perge, quaeso, sicut coepisti. Di-lectoribus siquidem Ottónis quicquid de illo est, quoniam bonum est, superfluum aut longum videri non potest.

Sefridus: Ibo, inquit, ut vultis. Postquam confirmata et instructa est ecclesia in Pirissa, uberrime lacrimati populoque primitivo nostro caro affectu valefacientes, legatis nos deductibus, ad civitatem ducis Caminam¹⁾ devenimus²⁾. Erat autem illic ducissa, uxor videlicet ducis legitima, et licet inter paganos, christianae tamen religionis memor. De nostro

adventu lactissima efficitur, et cum omni domo sua tanto nos devotissime suscepit, quanto et hoc marito placere, suaeque et illius saluti profuturum non dubitavit. Nobis etenim Pirissae demorantibus, omnia quae illic gerebantur, inmissis clam exploratoribus, diligenter edidit, magnoque tripudio cordis de illuminatione illius plebis exultans, ipsa quoque suae fidei scintillam, quasi sub mortuis cineribus eatenus consopitam, inter suos familiares modeste primo, deinde fiducialius apud omnes quos potuit ventilare coepit. Et quia scriptum est: *De scintilla^{FAL.} consurgit ignis*, totam illam civitatem, etiam ante nostrum introitum, tantus ardor fidei sanctae, operante Domino per matronam, invaserat, ut non solum nichil contradictionis verum etiam totius populi consensum de suscipiendo baptismo invenerimus in multa gaudii plenitudine.

20. 40 ergo ferme diebus in eodem loco manentes, tam ipse pontifex quam alii eius cooperatores, sacerdotes et clerici, id pene solum operis habuimus, suscipere venientes ad fidem, docere, cathezizare, praedicare et baptizare; videbamurque in tam copiosa messe pauci messorum. Nam et ipsius loci atque circumiacentis provinciae populus catervatim accedebat cottidie ac recedebat; quibus omnibus dum satisfieri oporteret, immenso labore, maxime qui fuit in baptizando, episcopum nostrum, licet solos mares pueros tingeret, saepenumero sudantem aspeximus, adeo profecto, ut alba eius ab humeris usque ad umbilicum ante et retro sudore manaret.

¹⁾ Kamień. ²⁾ 24 czerwca.

1124. Saepe etiam ipsius ministerii nimietate lassatus, brevi sessione vires recuperans, modicumque sedendo respirans, quasi animosus operator et strenuus, denuo se sublevabat in idem opus sibi dulcissimum, gratias agens omnipotenti Deo, quod ipsius praestante clementia tot manipulos in eius horrea cum sudore ac lassitudine sua congereret.

21. Dum ea Caminae gerebantur, atque de successu rerum et nos et populus civitatis cum ipsa matrona nobilissima et christianissima spirituali gaudio frueremur, ecce, cum suo comitatu dux terrae Vratizlaus, non modicum laetitiae salutaris augmentum, supervenit, nichilque moratus, quasi filiali fiducia, in amplexu ruens episcopi: *Salve*, inquit, *pater sanctissime*. Deinde: *Non, quaeso, ait, irascaris, quod post primam illam et momentaneam salutationem¹⁾ tam diu fui te non videns, sed causa fuere inexcusabiles rei publicae administrationes. Nunc autem ecce, assum paratus parere ac servire tuae paternitati, prout vis. Etenim nos ipsi et omnia nostra tui sumus; ulere sicut vis*. Et haec dicens, conversus ad clericos et ad alios quosque meliores de comitibus nostris: *Et hos*, inquit, *pater, tuos collaboratores tua licentia salutabo*, apprehendensque manus singulorum tenebat, et benedicebat illis atque deosculabatur, eos filios et fratres appellans carissimos, benedixitque Deum omnium bonorum largitorem, quod hospites tam gratissimos sua domo suscipere meruisset. Quia vero deinceps navigio de civitate ad civitatem eundum fuit, omnes equos et iumenta nostra villicos suos

ad oportuna loca terrae pastus gratia deducere iussit; nec ante nobis reddebantur, quam etiam consummatis omnibus de terra fuimus iam exituri. Quos certe ita recepimus alteratos, ut prae crassitudine vix cuique 5 suus nosceretur. Milites ergo, qui cum duce venerant, cathezizati statim et baptizati sunt, multique ex eis qui prius christiani fuerant, sed ex consortio incredulorum metas christianitatis excesserant, ex quorum numero du- 10 cem ipsum fuisse constat, per confessionem et poenitentiam ecclesiae reformati sunt, promittentes se deinceps omnia quae christiano inimica sunt nomini respuere, et ea quae sunt apta sectari. 15

22. Dux etiam: *Scio*, inquit, *christianae sanctitati esse contrarium plures uxores vel concubinas habere*; simulque tactis sanctorum reliquiis, sicut christianis iurare mos est, coram episcopo populo aspiciente, 24 concubinas, quas ritu gentili suae legitimae uxori superduxerat, publice abiuravit. Quod videntes alii complures eiusdem enormitatis praesumptores, abiurata et ipsi coniugum pluralitate, uni thoro exemplo ducis fidem 25 se servaturos polliciti sunt. Crevit ergo ecclesia in loco illo, et confortata est ambulans in timore Dei, et Spiritu sancto replebatur, episcopo et clericis instantibus et euangelizantibus regnum Dei. Exstructa quo- 30 que illic basilica, et sanctificato altari et sanctuario collatisque illuc per ducem praediis ac dote in sustentationem sacerdotis, pater liberalissimus, sicut omnibus ecclesiis in terra illa faciebat, libros contulit et in- 35

¹⁾ II. 11.

dumenta sacerdotalia, calicem quoque argenteum cum caeteris utensilibus, deque suis sacerdotibus unum, qui populum instruere posset, eidem praefecit ecclesiae.

5 23. Cum haec omnia rite peracta essent, et non solum de civitate, verum etiam de rure populus ad ecclesiam omni die conveniret, et diem dominicum aliasque sollemnitates devote observaret, vidua quaedam in
10 rure non longe a civitate Caminensi, dives ac nobilis valde, christiana religione contempta, patrios deos se colere, nullaque occasione vanitatis novae a parentum suorum veteri traditione declinare se velle dicebat.
15 Erat autem multam habens familiam et non parvae auctoritatis matrona, strenue regens domum suam; et, quod in illa terra magnum videbatur, maritus eius, dum viveret, in usum satellitii sui 30 equos cum ascenso-
20 ribus suis habere consueverat. Fortitudo enim et potentia nobilium et capitaneorum secundum copiam vel numerum aestimari solet caballorum. *Fortis*, inquiunt, *et potens est ac dives ille; tot vel tot potest habere ca-*
25 *ballos*; sicque audito numero caballorum, numerus militum intelligitur. Nullus enim militum praeter unum caballum illic habere consuevit. Sunt autem magni et fortes equi terrae illius, et unusquisque militum sine
30 scutifero militat, manticam per se gestans et clipeum agiliter satis et strenue, sic militiae suae officium exequentes. Soli autem principes et capitanei uno tantum vel si multum est duobus clientibus contenti sunt.
33 Factum est ergo in una die dominica tem-
pore messis, populo undique ad ecclesiam properante, praefata matrona nec ipsa ve-

niebat, nec suos permittebat, sed magis 1121.
turbulenta: *Ite*, inquit, *metite michi agros meos! hoc enim utilius est quam vacare illi nescio cui novo Deo, quem de terra sua nobis affert ille Otto Babenbergensis episcopus; quid nobis cum illo? Videtisne quanta bona et quantas divitias nobis dederint dii nostri? Ipsorumque largitate, opibus et gloria omnibusque rebus habundantes sumus; quare ab eorum cultura discedere non levis iniuria est. Ite igitur, sicut dixi, ad metendas segetes nostras, et, ut minus timeatis, parate michi vehiculum; ecce, ego vobiscum ipsa in campos messura descendam.* Cumque in agrum venisset: *Quod me*, inquit, *facere videritis, omnes similiter faciatis.* Moxque rebrachiatis manicis succinctaque veste, falcem dextra corripuit, stantes vero calamos sinistra tenens, secare visa est. Sed mirum dictu, subito, in actu ipso, ut erat inclinis, misera dirigit et quasi marmoris effigies, nec semet ipsam erigere, nec falcem e manu dimittere potuit nec segetem, sed muta et nichil loquens, similis simulacro stabat, tantum intuens intuentes se. Videntes autem famuli timuerunt valde, et concurrentes circumstabant eam, aspicientes et operientes, sinam melius esset habitura. Rogant etiam, ut a temeritate sua resipiscat, dicentes fortem esse Deum christianorum. Sed illa nichil respondebat. Iniectis ergo manibus violenter illam trahentes, erigere conati sunt, et falcem segetemque de manibus extorquere; sed minime potuerunt. Stabat enim quasi moles immobilis terrae affixa. At ubi satis miraculi ac stuporis hoc habitu infelix illa intuentibus ostenderat, ipsique famuli dolore ac taedio affecti, iam abire

1124. illamque dimittere vellent, soluta illa repente corruit, sontemque animam in ignem tartarum efflavit. Quam levantes in veliculum: *En, inquit, qualem de agro manipulum die dominico reportamus!* Quod factum ubi perferente fama passim vulgatum est — nam famuli statim ad ecclesiam currentes baptismum postulant, stupidi quae acciderant referentes — et credentibus quidem fides aucta est ex miraculo, non credentes autem, et si qui adhuc blasphemi remanserant, ad credendum ex poena mulctatae mulieris eruditi sunt. Dies autem dominicus et aliae sollempnitates reverentius observari coeperunt, nos quoque ipsos et omnem doctrinam nostram, praecipue autem episcopum amplius reveriti sunt.

15 sicp. 24. Expletis autem illuc ferme 50 diebus, acceptis a duce legatis et conductoribus, de ipso loco civibus, Domizlao videlicet et filio eius, viris honoratis, per lacus et refusiones marinas Iulinam¹⁾ vecti sumus navigio. Est autem civitas haec magna et fortis; hominesque ipsius loci crudeles erant et barbari. Cum autem appropinquassemus civitati, conductores nostri haerere, pavere atque inter se mussitare coeperunt. Quod intelligens episcopus: *Quid est, ait, quod ad invicem confertis?* At illi: *Timemus, inquit, pater, tibi ac tuis. Populus iste durus semper et indomitus fuit. Si ergo placet tibi, applicemus, et moram in littore usque ad crepusculum noctis faciamus, ne forte civitatem manifeste ingrediendo tumultum populi super nos suscitemus.* In singulis autem civitatibus dux palacium

Ebbo II, 7.

habebat et curtum cum aedibus, ad quam si quis confugisset, lex talis erat, ut quolibet hoste persequente securus ibi consisteret et illaesus. Dixerunt ergo: *Si per noctem ad ducis tecta intramus, freti securitate, paulatinum cives conveniendo negotiumque nostrum illis pedetemptim insinuando, melius fortasse proficiemus.* Placuit consilium; et cum dies abscessisset, tecti umbra noctis, curtum et moenia ducis invasimus illis ignorantibus. 10 In crastinum vero ubi nos viderunt, et quanam essemus, et unde et quare venerimus, maligni homines scrutati sunt. Primo quidem moveri ac sensim turbari, currere ac discurrere, videre nos iterumque videre, et alii 15 aliis nunciare. Postremo vero insano furore correpti, magno tumultu, securibus et gladiis aliisque telis armati, sine ulla reverentia in ipsam ducis curtem irrumpentes, mortem nobis sine ulla retractatione, nisi quantocius de curia et de ipsa civitate fugeremus, comminabantur. Erat autem in ipsa curti aedificium quoddam fortissimum, trabibus et tabulis ingentibus compactum, quod stupam vel pirale vocant, in quod scrinia et clitel- 25 las et capellam episcopi et pecuniam et quaeque praecciosa de navi portaveramus, quin et propter impetum furentis populi cum episcopo clerici omnes illuc confugerant. Ego autem eo tempore magna febre tene- 30 bar, in alia domo iacens et aegrotans; ultra vires tamen, audito strepitu et clamore bachantium, de stratu erectus, ad ostium domus constiti, et ecce, omnia plena hominum tela et arma portantium! Vocifera- 35

¹⁾ Wolin.

bantur autem et clamabant, exire nos compellentes. Sed moram nobis facientibus, quasi a furore illi essent cessaturi, magis eorum exarsit insania, factoque impetu stupam
 5 aggrediuntur et dissipant, tecto primum, dein parietibus disiectis et exisis. Tunc vero episcopus ad coronam passionis se invitari sperans, nobis aliis trepidantibus, quibusdam etiam prae pavore lacrimantibus, ille spiritu
 10 iocundo et hilari vultu stabat intrepidus, optans et gliscens, ut vel unum ictum aut vulnus in nomine Iesu accipere dignus haberetur. Paulicius vero et legati videntes, quia vere insaniunt omnes, et quia illic moram
 15 facere deterius est atque deterius, in medium populi exilientes, validissimo clamore, acsi et ipsi furerent, extentis manibus silentium fieri postulabant. Quibus ad modicum sedatis, illi continuo prosecuti: *Quid*
 20 *est hoc?* inquirunt. Et causam totam in semet ipsos transferentes: *Si nos, aiunt, hic in curia domini nostri ducis pacifice consistere non sinitis, saltem pacifice hinc exire permitte!* *Quid furitis in nos? Quem laesimus ex*
 25 *vobis?* At illi: *Impostorem, inquirunt, illum episcopum et ceteros cum eo christianos, deos nostros blasphemantes, interficere venimus. Sed si eos salvare vultis, ecce, damus locum, cito eos extra civitatem deducite.* Plateae autem
 30 civitatis palustres erant et lutosae, et pontes exstructi, et tabulae undique positae propter lutum. Arripiens ergo Paulicius per manum trahere coepit episcopum et deducere, adhortans modeste, ut, si posset, properan-
 35 tius iret. Ut autem per medium turbae nos

omnes non inperurbatis passibus extra cur- 1124.
 tim usque ad pontes devenimus, ecce, quidam de turba vir barbarus et fortis, librata quam gestabat ingenti phalanga, vasto ictu caput ferire nisus est transeuntis episcopi. Sed ille avertens caput, humero ictum suscepit, eodemque geminante commissum, et alio eminens in eum iacente contum, inter manus Paulicii ac Hiltani sacerdotis, ducentium illum, a ponte in lutum prosternitur Otto noster. Paulicius vero et animo et corpore ibi se virum exhibens, iacentem episcopum nec propter imminetia tela deseruit, sed proprii corporis obiectu crebras percussiones excipiens, inque coenum a ponte inguete- nus descendens, sublevabat de luto prostratum. Similiter et alii sacerdotes et clerici, dum protegunt illum et iacenti manus porrigunt, fustibus et contis iuxta suum pontificem in nomine Iesu vapulaverunt. Tandem multo discrimine ponte arrepto, rursum ire et abire coepimus extra civitatem, illique a prudentioribus civitatis sedati, cessaverunt a nobis. Abeuntes ergo trans lacum¹⁾ disiecto ponte a tergo nostro, ne iterum impetum super nos facerent in campo inter areas et loca horreorum decumbendo respiravimus, videntes et dinumerantes socios, et quia nullus defuit, Deum benedicentes.

Tiemo: Hic, primum hic audio quoddam veri apostolatus indicium; plagas videlicet et livores, sicut scriptura est: *Ibant apostoli gauden-* ^{Dz. ap. 5. 41.}
tes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Sed dic, obsecro, mi apostole, num in aliquo participes fuisti huius apostolicae benedictionis?

¹⁾ Diwienów; mnich prieflingeński II. 7.

1124. *Seфридus*: Me miserum! Infirmirate mea conspecta, talibus bonis me indignum ipsi iudicare pagani. Puduit tamen, ut verum fatear, aliis de suis portionibus postea satis iocunde gloriantibus, me nichil ibi accepisse.

Tiemo: Consolare, inquit, si quid minus circa te in illo capitulo actum est, in nostro poterit impleri. Sed perge ad cetera, et qualiter in tam dura terra euangelii radix tandem convaluerit, explicato.

25. *Seфридus*: Postquam nos respiravimus et illi deservierant, Otto beatissimus: *Proh dolor!* inquit, *bona spe cassati sumus. Palma in manibus erat; vos eam — Deus vobis ignoscat, filii et fratres! — extorsistis de manibus nostris. Vix omnes ictus illi unius passioni sufficerent, sed dum omnes ad coronam prosiluistis, nec unum pervenire dimisistis.* Cui Paulicius: *Satis*, inquit, *domine, nobis visus es accepisse. Parum*, inquit ille, *quia voto minus. Tua quoque avaricia meam ex parte magna praeripuit benedictionem.* Hoc autem dixit de ictibus quos ille intercepit. Constat tamen episcopum tribus plagis vapulasse. Mansimus ergo per dies 15¹⁾ trans stagnum quod cingebat civitatem, expectantes, si forte

czerv.
20.

te meliori animo fierent. Interea vero et nostri saepe ad illos ibant et redibant; similiter autem et eorum primates veniebant ad nos, excusare se, stultis hominibus et vilioribus de plebe culpam illius tumultus imponentes. Habuit ergo episcopus cum eis verbum de fide christianismi, quasi per am-

bages hortans eos et suadens. Praeferebat etiam nomen et potentiam ducis Polonici, et quomodo ad illius iniuriam spectet illata nobis contumelia, quidve mali contra eos inde oriri queat, nisi forte illorum intercedat conversio, insinuavit. At illi consilium se accepturos dicebant, regressique ad suos, omnia haec tractabant diligenter ac retractabant, tandemque in unius sententiae formam consenserunt, videlicet super hoc verbo, se facturos quicquid facerent Stetinenses. Hanc enim civitatem antiquissimam et nobilissimam dicebant in terra Pomeranorum matremque civitatum, et satis iniustum fore, se aliquam novae religionis ob-

servantiam admittere, quae illius auctoritate prius roborata non fuisset.

26. Quibus auditis, episcopus Stetinam nichil cunctatus adire festinat, et quendam de Iulinensium civibus Nedamerum nomine, ut viam nobis monstraret, assumpsit. Hic autem familiaritate nostra bene utens, cum filio suo quasi alter Nichodemus, occulte nos frequentabat, et quae dicebantur libenter audiebat. Alii quoque nonnulli de ipsa civitate occulte Christum colebant, tam viri quam mulieres. Isti etiam frequentabant nos, dum ibi moras faceremus, deque suis rebus nobis humanitatem honeste impendentes, spirituali consolatione ab episcopo re-

¹⁾ Liczba dni 15 nie zgadza się z tem co następuje. Ebbo II. 7 mówi o 7 dniach, i tak samo mnich priefl. II. 7. Obydwaj lepiej.

Nedamero duce ac filio eius Stetinam navigavimus, sed illi Stetinenses offendere veriti, si nos adduxisse viderentur, priusquam ab eis videri possent, nobis valescentes, in locum suum reversi sunt. Nos vero per crepusculum noctis applicantes civitati, egressi naves, curtim ducis intravimus¹⁾. Mane facto²⁾, Paulicius et legati primates adeunt, ex parte ducum se cum episcopo missos referunt, causam viae ponunt euangelium, dant consilium, promittunt et terrent. At illi: *Nichil, inquit, nobis et vobis! Patrias leges non dimitemus; contenti sumus religione quam habemus. Apud christianos, aiunt, fures sunt, latrones sunt, truncantur pedibus, privantur oculis, et omnia genera scelerum et poenarum christianus exercet in christianum. Absit a nobis religio talis!* Haec et his similia protestantes, obturaverunt aures suas, ne audirent verbum. Omnibus igitur obstinatis, per duos menses et plus ibi morantes³⁾, nichil paene profecimus⁴⁾. Dum ergo tam longa et inutilis mora nobisurbationi esset, consilium incidit legatos mittere ad ducem Poloniae, sciscitari, quid de nobis iuberet, utrum manere illic an redire, et de contradictione civitatum quid ei videretur. Quod consilium ubi civibus compertum fuit, timebant quidem, tamen rogabant, ut mitterentur legati, suos cum illis hac ratione profecturos dicentes, ut si apud ducem perpetuae pacis stabilitatem obtinere tributumque alleviare queant, his ibi coram suis et nostris legatis ex scripto firmatis, christianis se legibus sponte inclinarent. Abeuntibus ergo cum

Paulicio nostris et eorum legatis, nos interrim bis in ebdomada, in diebus scilicet mercatus, per medium fori, populo ex omni provincia conveniente, sacerdotalibus induti, crucem portavimus, et de fide atque agnitione Dei populum incredulum oportune et importune alloquendo, iugulum neci quodammodo cottidie aptavimus, sed Deo protegente nos laesi non sumus. Plebs autem quae de rure fuit, et simplicitate sua et rerum novitate capta, negociis suis postpositis, praedicationem libentissime accepit, quamvis credere non auderet. Et quia certis diebus crux portabatur et sermones fiebant, magis propter verbum quam propter forum ruricolae confluebant. Ego in illis diebus crucem cum Symone in angaria portavi. Nam vellem nollem, per medios barbaros, per forum et turbam incredulorum opprobrium crucis, animo et corpore tener agoniteta, coram episcopo portare iubebar. Deus autem pius et misericors, sciens timiditatem meam et pavorem meum, laedi me non sinebat.

27. Cottidie autem fidei retia laxantibus et nichil nobis capientibus, et multum super hoc taedentibus, tandem benignus Dominus sedulitatem boni servi sui Ottonis, laborem quoque ac moestitiam miserando respexit. Nam duo pulcherrimi adolescentes, filii cuiusdam nobilis de civitate⁵⁾, domum nostram frequentare et familiares se praebere, paulatimque de Deo nostro et de fide quaerere coeperunt. Episcopus autem sentiens, quia in bono veniunt, futurorum bonorum ex his captando praesagium blan-

¹⁾ 21 sierpnia. ²⁾ 22 sierpnia. ³⁾ por. Ebbo II. 8. Mnich prief. II. 8. ⁴⁾ 22 października. ⁵⁾ Domosława. Ebbo II. 9.

1124. dis mulcet alloquiis, atque de mundicia et honestate christianismi, de immortalitate animarum, de resurrectione corporum, de spe et gloria aeternae vitae adolescentibus per singulos dies euangelizavit. Quae omnia flante Spiritu sancto pueri altius suis inbibere pectoribus, neque diu cunctati, credere se velle atque baptismum percipere dixerunt. Episcopus ergo laetissimus pueros statim catezizat, ac de omnibus quae christianae religioni competebant diligenter instructos iussit, ut loti et lotis induti, cum cereis suis et albis sese praeberent baptizandos. Illi, ut moniti erant, silenter exequentes omnia, die statuto, parentibus insciis, loti et purificati novisque ac mundis vestibus induti, cum albis et cereis, percepturi sanctum baptismum, se manibus episcopi obtulerunt. Videres humano in corpore vultus angelicos, videres, expulsa daemonici squaloris inertia, in vultibus iuvenum Christum, novum hominem gratioso iam coruscare aspectu. Pontifex ipse omnesque alii sacerdotes et clerici gavisii sunt et admirati super gratia, quam videre in pueris. Sed quid multa?

paźdz. 25.
list. 1. Baptizati sunt¹⁾, et propter octavam purificationis 8 dies apud nos commorantes, in domos parentum non sunt reversi.

28. Mater vero illorum puerorum — nam pater domi aberat — ubi quae gesta sunt audivit, pueris nondum exalbatis²⁾, ultra quam dici queat gaudio perfusa, cuidam de pueris suis: *Vade*, inquit, *nuncia domino meo episcopo, quia ipsum et filios meos videre venio*. Erat enim matrona magnae honestatis

et potentiae in civitate illa. Episcopus ergo audiens illam advenire, desub tecto exiens, in graminis cespite sub divo consedit, suosque regeneratos, adhuc in albis positos, circumsedentibus clericis, ad pedes suos collocavit. Sed ubi matrem eminens advenientem conspiciunt, modeeste consurgentes et episcopo prius inclinantes, quod advertere pulchrum fuit, quasi petita licentia obviam ei vadunt. Quos illa intuens albatos, magnitudine gaudii quasi amens et stupida, soluta in lacrimas subito in terram corruit. Accurrit episcopus, accurrunt clerici, levant, tenent, consolantur; putabant enim, quod nimietate doloris defecisset. At illa recuperato flatu: *Benedico te*, inquit, *domine Iesu Christe, totius spei et consolationis auctor, quod filios meos tuis sacramentis inbutos tuaeque fidei veritate aspicio illustratos. Scis enim, domine Iesu Christe, quod hos — te — nensque osculata est pueros et amplexata — in secreto pectoris mei tuae miserationi iam per multos annos commendare non cessavi, petens, ut hoc eis faceres quod fecisti*. Deinde ad episcopum: *Benedictus*, inquit, *introitus tuus in hanc civitatem, domine et pater reverentissime, multum enim populum tua perseverantia Domino hic habet acquirere. Non te dilatio fatiget. En ego ipsa, quae coram te asto, Dei omnipotentis adiutorio, et tui, pater, animata praesentia, sed et pignerum meorum freta subsidio, christianam me confiteor, quod hactenus non audebam*. Sicut enim protestata est, in diebus adolescentiae suae de terra

¹⁾ Według mnicha prieff. II. 9. było to 25 października. ²⁾ Gdy jeszcze komży czyli koszulek białych z siebie nie zrzucili: to jest w przeciągu 8 dni po ochrzceniu.

christianorum per rapinam ablata fuit, et cum esset ingenua et speciosa, gentili homini marito suo, diviti ac praepotenti viro, copulata est, et eosdem filios ex illo suscepit. Episcopus ergo super his omnibus Deum benedicens, confitenti et confidenti matronae verbo confortationis fidem auxit et fiduciam, suaeque liberalitatis non immemor, griseae pelliculae clamidem preciosam ei dedit, et eadem petente atque cum fiducia iam euangelizante, omnes eius domesticos aqua tinxit regenerationis, deinde etiam omnes convicinos eius et familiares, viros ac feminas cum parvulis suis, eadem fidei societas paulatim involvit. Pueros quoque ipsos post expletos 8 dies in die depositionis albarum duabus camisiis de subtili panno vestivit, et easdem camisias aurifrigio in ora capicium et sutura humerali atque brachiali ornari eis fecit, duosque cingulos aureos tradens et calciamenta picturata, verboque doctrinae et sacramento eucharistiae eos communiens, cum gaudio in domum matris remisit.

Tiemo: miris modis aurum suum et donaria Otto noster expendit. Ut enim salvii essent homines, et precio conduxit et verbo instruxit, rudesque alumnos et spiritualibus documentis informabat, et corporalibus beneficiis conciliabat.

Sefridus: Optime animadvertisti. Sed quanto fenore donaria sua in thesauros Domini sui aliquotiens congesserit, ex his poteris conicere.

29. Praefati etenim pueri cum ad suos coadolescentes pervenissent, et quomodo ab episcopo habiti et instructi essent, et quanta esset apud illum disciplina et honestas, quan-

ta pietas et mansuetudo ruminare coeperunt, 1121. mox etiam quantae munificentiae ac liberalitatis circa omnes extiterit, praedicare oblitum non sunt. Atque in argumentum rei: *Cernite, inquit, his indumentis post omnia beneficia sua nos induit, his aureis cingulis honoravit. Pecunia sua captivos redimit, suis impensis eosdem vestit, cibo reficit, et liberos abire permittit; quid unquam simile visum auditumve est in terra Pomeranorum? quid simile pontifices nostri et sacerdotes faciunt? Hunc certe aliquem visibilem deum inter homines advenisse, ipsa gratuita redemptio captivorum, in cippis et compedibus putrefactorum, multos cives nostros fecerat autumare; sed ille hoc negans, non deum se, sed Dei altissimi servum pro nostra salute ad nos directum dici et credi optat, et animae immortalitatem et corporum resurrectionem et aeternae vitae gloriam doctrinam dicit esse christianorum. Quare non credatur ei? Haec et his similia pagana iuventus a iuvenibus audiens, aspirante gratia Dei tracta est, et attracta per eosdem in eundem fidei fervorem; reversique ad episcopum pueri fide recenter imbuti, more columbarum alias trahentium, gregem non modicum adduxere coaevorum euangelii rudimenta suscipere cupientium. Quid multa? Cathezizantur, baptizantur, et a pueris et iuvenibus cana patrum prudentia se passa est crudiri, flammaque fidei paulatim progrediente, concaluit civitas universa, neque iam occulte vel pauci, sed publice ac multi simul cottidie veniebant ad fidem. Inter cetera praefatae coniunx matronae et pater primitivorum in via domo absens ubi audivit, quod uxor et filii totaque domus eius, proiecto*

1124. paganismo, ritu viveret christiano, mori voluit prae dolore. Sed uxor provida cognatos eius at amicos, qui malagma ei consolationis apponerent, obviam direxit aegroti; ipsa vero domi pro illius conversione preces Domino et vota non irrita offerre non cessavit. Itaque reversus ille cum non solum domesticos suos, verum et alios vicinos et concives suos, veterem hominem exutos in novitate vitae conspiceret ambulantes, ad conformandum se illis, Deo visitante cor illius, facile inclinatus est.

30. Dum ea geruntur in civitate, Paulicius et legati tam illorum quam nostri a duce Poloniae veniunt, pacti mandata et scripta tyranni secundum haec verba reportantes: *Bolezlaus, omnipotentis Dei favente clementia dux Poloniorum et hostis omnium paganorum, genti Pomeranicae et populo Stetinensi promissae fidei sacramenta servanti pacem firmam et longas amicitias, non servanti vero caedem et incendia et aeternas inimicitias. Si occasiones quaerere adversum vos, iusta esse poterat indignatio mea, quod quasi fidei vestrae transgressores vos retrorsum abire conspicio, et quod dominum et patrem meum Ottonem episcopum, omni honore ac reverentia dignissimum, vita et fama in omni populo et gente praeclarum, vestrae saluti a Deo vero et nostro ministerio destinatum, sicut oportuit, non suscepistis, neque hactenus secundum Dei timorem illius doctrinae obedistis. Omnia haec vestrae valebant accusationi, sed interpellare pro vobis responsales et mei et vestri, honorati viri ac prudentes, praeci-*

pue autem ipse pontifex apud vos manens, evangelista vester et apostolus. Horum ergo consilio ac petitioni acquiescere dignum iudicans, servitutis ac tributi pondus, ut iugum Christo eo alacriores suscipiatis, hoc modo relevare decrevi: Tota terra Pomeranorum duci Poloniae, quicumque sit ille, 500 tantum argenti marcas publici ponderis annis singulis persolvat. Si bellum ingruerit ei, hoc modo eum iuvabunt: Novem patres familias decimum in expeditionem armis et impensis habunde procurabunt, et eiusdem familiae interim domi fideliter providebunt. Ista servantes et fidei christianae consentientes, nostram pacem porrectione manus et aeternae vitae gaudium consequemini, et in omnibus oportunitatibus vestris praesidia semper et auxilia Polonensium tanquam socii et amici experiemini. Igitur habita concione, ubi coram populo et principibus verba haec recitata sunt, multo quam dum apud Naclam armis subacti essent¹⁾ laetiores facti, sacramenta devote suscipientes, remota omni controversia, euangelicis traditionibus se submiserunt. Episcopus ergo arrepto tempore pulpitem conscendens: 25 Nunc, ait, ad nostri sermonis officium ventum est. Et incipiens: Gaudete, inquit, in Domino semper! iterum dico, gaudete!²⁾ Modestia vestra, fides et conversio vestra nota sit omnibus, nota sit omni mundo. Nam totus 30 mundus pro vestra doluit infidelitate. Totus enim mundus, fratres karissimi, usque ad hunc terrae vestrae angulum lumen veritatis agnoscit, et vos in tenebris remanere voluistis. Pudeat et poeniteat vos creatorem vestrum hactenus 35

¹⁾ por. II. 5. ²⁾ Paweł do Filip. 4. 4.

non agnovisse! Nunc ergo tanto devotius, quanto serius ad ipsum convertimini, currete, festinate, ut eos qui vos in fide praecesserunt, consequamini, hoc agere solliciti, ut qui de
 5 vestra cecitate pie doluerunt, de vestra illuminatione possint in Christo gloriari. Et primo ipsis deceptoribus, diis vestris surdis et mutis, sculptilibus, et immundis spiritibus qui in eis sunt, signo crucis armati, quantocius
 10 renunciate, fana diruite, simulacra conterite, ut hostibus eius eiectis a vobis dominus Deus vester, Deus vivus et verus, in medio vestri habitare dignetur. Nisi enim omnes alios abiciatis ipsum habere propitium non potestis.
 15 Fugit enim et indignum sibi reputat aliorum consortium deorum, et nulla communicatio templo eius cum idolis. Sed scio, quia nondum satis confiditis; scio, quod timetis demones, inhabitatores fanorum et sculptilium vestrorum,
 20 et ideo non audetis ea comminuere. Sed pace vestra sit, ut ego ipse cum fratribus meis sacerdotibus et clericis simulacra et continas illas aggrediar; et si nos crucis sanctae signaculo praemunitos illaesos permanere videritis,
 25 eodem crucis muniti tropheo, vos omnes nobiscum in securi et ascia excisis ianuis et parietibus, deicite illas et incendite.

31. Quod cum audissent et annuissent, episcopus et sacerdotes, celebrata missa et
 30 accepta communione, armati securibus et sarpis, continas aggrediuntur et fana, comminuentes et excidentes omnia, scandentes tecta et convellentes. Stabant autem cives aspicientes, quid dii facerent miserrimi,

utrumnam tecta sua defenderent necne. At
 1134. ubi destructoribus nichil mali evenire vident: Si, inquiunt, aliquid divinae virtutis haberent isti, quorum sacra et templa convelluntur, utique defenderent se. Si autem se defendere aut sibi prodesse non valent, quomodo nos defendere vel nobis prodesse poterunt? Et haec dicentes facto impetu diruunt et comminuunt omnia, ipsamque lignorum materiam inter se diripientes, ad domos suas in usum foci coquendis panibus et cibis comportabant. Et quia plus rapienti plus habere fas erat, omnes illae continae numero 4 mira celeritate contractae sunt ac direptae.

Tiemo: Quare templa illa vocabant continas?

Sefridus: Slavica lingua in plerisque vocibus latinitatem attingit, et ideo puto ab eo quod est continere continas esse vocatas¹⁾.

32. Erant autem in civitate Stetinensi continae quatuor, sed una ex his, quae principalis erat, mirabili cultu et artificio constructa fuit, interius et exterius sculpturas habens, de parietibus prominentes imagines hominum et volucrum et bestiarum, tam proprie suis habitudinibus expressas, ut spirare putares ac vivere; quodque rarum dixerim, colores imaginum extrinsecarum nulla tempestate nivium vel imbrium fuscari vel dilui poterant, id agente industria pictorum. In hanc aedem ex prisca patrum consuetudine captas opes et arma hostium, et quicquid ex praeda navali vel etiam terrestri pugna quaesitum erat, sub lege decimationis congerebant. Cratres

¹⁾ Kontyna znaczy tyle co izba sądowa, od pierwiastka kon sąd. W świątyniach bowiem pogańskich odbywały się sądy. Obacz słownik Jungmana.

1124. etiam aureos vel argenteos, in quibus augurari, epulari et potare nobiles solebant ac potentes, in diebus solempnitatum quasi de sanctuario proferendos ibi collocaverant. Cornua etiam grandia taurorum agrestium deaurata et gemmis intexta, potibus apta, et cornua cantibus apta, mucrones et cultros, multamque suppellectilem preciosam, raram et visu puleram, in ornatum et honorem deorum suorum ibi conservabant, quae omnia episcopo et sacerdotibus, ubi fanum dirutum fuerat, danda censebant. Sed ille: *Absit a me*, inquit, *ut a vobis ditemur, nam talia et his meliora demi nobis habundant; vos ea potius quorum sunt in vestros usus cum Dei benedictione distribuite*. Et aqua benedicta omnia conspergens et crucis super ea benedictione facta, iussit, ut inter se illa dividerent. Erat autem ibi simulacrum triceps, quod in uno corpore tria capita habens Triglaus vocabatur; quod solum accipiens, ipsa capitella sibi cohaerentia, corpore comminuto, secum inde quasi pro tropheo asportavit, et postea Romam pro argumento conversionis illorum transmisit, scilicet ad videndum domno apostolico¹⁾ et universali ecclesiae, quid ipse illius obedientiarius vel-
lendo et plantando, aedificando et destruendo, apud illam gentem profecisset. Tres vero aliae continae minus venerationis habebant minusque ornatae fuerant. Sedilia tantum intus in circuitu exstructa erant et mensae, quia ibi conciliabula et conventus suos habere soliti erant. Nam sive potare sive ludere sive seria sua tractare vellent, in eadem

aedes certis diebus conveniebant et horis. Erat praeterea ibi quercus ingens et frondosa, et fons subter eam amoenissimus, quam plebs simplex numinis alicuius habitatione sacram aestimans, magna veneratione colebat. Hanc etiam episcopus cum post destructas continas incidere vellet, rogatus est a populo ne faceret. Promittebant enim nunquam se ulterius sub nomine religionis nec arborem illam colituros nec locum, sed solius umbrae atque amoenitatis gratia, quia hoc peccatum non sit, salvare illam potius quam salvari ab illa se velle. Qua suscepta promissione: *Acquiesco*, inquit episcopus, *de arbore; sed illud unum, vivum numen sortium vestrarum, de medio tolli oportet, quia nec augurium nec sortilegium exercere christianis licet*.

33. Habebant enim caballum mirae magnitudinis et pinguem, nigri coloris et aeternum valde. Iste toto anni tempore vacabat, tantaeque fuit sanctitatis, ut nullum dignaretur sessorem, habuitque unum de quatuor sacerdotibus templorum custodem diligentissimum. Quando ergo itinere terrestri contra hostes aut praedatum ire cogitabant, eventum rei hoc modo per illum solebant praediscere: Hastae 9 disponebantur humo, spacio unius cubiti ab invicem disiunctae. Strato ergo caballo atque frenato, sacerdos, ad quem illius pertinebat custodia, tentum freno per iacentes hastas in transversum ducebat ter atque reducebat. Quod si pedibus inoffensis hastisque indisturbatis, equus transibat, signum habuere prosperitatis et

Jerem.
1. 10.

¹⁾ Honoryuszowi II.

securi pergebant; sin autem, quiescebant. Hoc ergo genus sortium aliasque ligneas calculationes, in quibus navalis pugnae vel praedae considerabant auguria, quamvis multum renitentibus aliquibus, Dei tandem auxilio penitus abrasit, ipsumque profani vaticinii caballum, ne simplicibus esset offensionis laqueus, in aliam terram vendi praecipit, asserens hunc magis quadrigis quam
 10 propheciis idoneum. Cumque omnes superstitiones et enormitates suas episcopo docente abiicissent, monuit, ut omnes christianos fratres suos reputantes, nec venderent, nec interficerent, neque captivando
 15 torquerent, nec terminos eorum turbarent, nec praedas ex eis tollerent, sed fraterne ac socialiter se cum omnibus gererent, eademque ab illis mutuo sperarent. Et quod omni inmanitate crudelius erat, femineos
 20 partus enecare, ne ultra fieret, mulieres collaudare monebat. Nam usque ad haec tempora, si plures filias aliqua genuisset, ut ceteris facilius providerent, aliquas ex eis iugulabant, pro nichilo ducentes parricidium.
 25 34. Emundata igitur civitate ab immanitate scelerum et spurcitiarum, abdicata etiam coniugum pluralitate, adiuvantibus et coeuangelizantibus illis qui ante universalem populi consensum fidem quasi privatim ac
 30 ceperant, fiunt cathecismi per vicos et capita platearum, tuba insonat euangelii, crucis eriguntur, crucifixus adoratur, omnis aetas, omnis lingua Christum nominat, Christum ruminat, verbaque fidei aut discunt
 35 omnes aut docent. In tam ingenti autem

civitate, quae 900 patres familias absque
 1121. parvulis et mulieribus et reliqua multitudine numeratos habebat, non est inventa persona, quae post generalem consensum ab euangelii veritate se retrahere niteretur, nisi tantum solus ille sacerdos, qui praefati caballi habebat curam. Hic autem cum multis importunitatibus fatigaret episcopum, et bono semini zizania superiaceret, die quadam, cum multa prece ab omnibus rogatus et ab episcopo multis rationibus superatus, ex obstinatione nullo modo vellet acquiescere veritati, nocte ipsa divina ultione percussus, tumore ventris ac dolore crepuit et mortuus est. Quod factum universae civitati magnum incussit terrorem, omnesque Christum laudantes, fortem Deum suaeque legis aemulatorem vocitabant.

36. Destructis igitur fanis, collis simulacris, multato divinitus sacerdote, victoria crucis erigitur, construuntur baptisteria, dolia humo infodiuntur, cortinis velantur, omnibusque religiose ac sancte aptatis, populus per aliquot dies ante catezizatus ac instructus, ad aquam regenerationis cum multa gravitate ac disciplina se offerebat¹⁾; toto corpore balneis prius abluti, ac lotis et mundis vestibus induti, cereos ardentes et albas suas gestantes, et Spiritus sancti accensi desiderio, singuli apud se in cordibus suis cantantes: *Tanquam cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum; quando veniam et apparebo ante faciem Domini? Pater etiam spiritu-*

Ps. 41.
2. 3.

¹⁾ por. II. 16.

1124. alis fervorem et studia filiorum tacita mente considerans, habundantia laetitiae spiritum excitante, obortisque prae gaudio lacrimis, inter agendum in vocem exhortationis erupit dicens: *Venite, filii, audite me! timorem Domini docebo vos; accedite ad eum et illuminamini, et facies vestrae non confundentur.* Neque ab re fuit talis in ore sacerdotis exhortatio. Videbat enim, quod et nos alii cum magnae admirationis tripudio contuebamur, quodque ipsi cives nos contemplari monuerunt, in vultibus scilicet omnium baptizatorum quendam iocundum et spiritualis gratiae rutilare fulgorem, ita ut baptizati a non baptizatis, veluti lux a tenebris, facile discerni possent; quidve tenebrosus demon suis cultoribus, et quid Deus, lucis auctor et amator, suis dilectoribus conferre habeat, omnibus intueri promptum fuit. Currebant ergo de ipsa civitate et de omni circum provincia felices animae, ad regales nuptias ingredi festinantes. Et episcopo scorsum tingente solos mares pueros, aliis autem et aliis sacerdotibus scorsum viros et scorsum mulieres¹⁾, apud omnes opera Dei fervebant, et de Egiptia servitute populo acquisitionis transito mari liberato, velut olim ad montem Synai, lex panditur euangelii, et quid christianis fugiendum sequendumve sit, sicut fide plena docentur, sic et plena intentione discunt et facere ardent. Mansimus ergo in eodem loco negotiosi operatores fere aliis tribus men-

sibus²⁾, destruentes et aedificantes, evellentes et plantantes³⁾ et plantata irrigantes, ipso agro dominico suis cultoribus grata et gratuita fecunditate victum praebente necessarium. In omnibus enim victui nostro competentibus liberales nobis extiterunt et humani, optantes ut, si fieri posset, nunquam a se divelleremur. Ordinatis autem illic omnibus quae rudi ecclesiae profutura credebantur, extractaque basilica diligenti artificio in medio foro Stetinensi, collatisque omnibus quae sacerdotalis officii ratio poscebat, qui populo praeesset, sicut ubique faciebat, sacerdotem investire curavit.

37. Iulinenses autem episcopo et nobis¹⁵ ignorantibus, quosdam homines cautos et gnaros Stetnam miserant, exploraturos tacite, quidnam illic ageremus, si ab eis reciperemur an non, et qui omnes vias nostras et studia nostra diligenter conspicerent atque referrent. At illi ubi habita exploratione diligentissima nichil imposturae aut doli circa nos invenerunt, et Stetincenses, licet tarde, fidem tamen unanimiter suscepisse viderunt, reversi ad suos, more apostolorum vel euangelistarum, pagani paganis, nobis absentibus, quanta bona vidissent et audissent, et quam bona, quam munda esset fides et doctrina christiana, praedicare non cessabant. Eorumque verbis paulatim³⁰ scintillantibus, quasi arundinetum tota civitas incanduit, et iam taedere atque horrere super suis abominationibus, suaeque idola et

¹⁾ por. II. 15. 20. ²⁾ Słowa te nie zgadzają się z prawdą. Już Koepke porównawszy je z innemi miejscami tak samego Herborda jako też Ebbona i mnicha priefingehskiego słusznie zauważył, że pobyt ich w tem miejscu nie mógł trwać dłużej nad kilka tygodni. ³⁾ Jerem. 1. 10.

errores, quibus involuti tenebantur, execrari coeperunt. Episcopus autem tenorem pacti quo ab eis recesserat¹⁾ mente habens, cogitabat quidem statim post conversionem Stetinae ad eos properare; sed rogatus est duo prius invisere castella, Gradiciam²⁾ videlicet et Lubinum; quae in confinio posita ad pagum pertinebant Stetinensem. At ubi homines illi, velut arida imbrem sitiens, verba euangelii suscipientes, fidei sacramentis imbuti sunt, extructo altari et sanctificato per castellum utrumque, atque ordinatis illic sacerdotibus, per Odoram flumen in mare³⁾ lapsi, vento meliori ad Iulinae litora navigavimus⁴⁾. Quanto autem exultationis tripudio illic recepti fuimus, et quanta humilitate illorum et satisfactione priores iniurias oblivisci nos rogaverint, dicere non valco. Quicquid autem suscipiendi christianismi ratio exigebat, discere et facere, assumere vel reicere non morabantur, ita ut impleri videres quod scriptum est: *Ipse dixit, et facta sunt*⁵⁾, et: *Populus quem non cognovi servivit michi, in auditu auris obedivit michi*⁶⁾. Haec autem fuit mutatio dexterarum excelsi. Nam quos prius contis et fustibus a suis terminis satis inclementer exturbaverant, postmodum quasi angelos de coelo venientes summo studio venerati sunt, sanctum arbitantes atque divinum, quicquid a nobis dictum vel factum est. Sed quid multis? Tota civitas et provincia cum populo suo apposita est ad Dominum, tantaque fuit

multitudo virorum et mulierum et utriusque sexus puerorum, ut in spatio duorum mensium⁷⁾, quamvis sine cessatione instaremus operi, vix omnes tingere possemus. Quantum et illic sudoris et laboris sanctae semper memoriae Otto loquendo et clamando in turba, baptizando et multa faciendo pertulerit, qui videt omnia viderit Deus. Sed quia civitas haec in medietate sita est Pomeraniae, civesque Iulinenses fortes et durae cervicis, tam dux Vratizlaus quam principes terrae sedem episcopatus illic constituendum fore censuerunt, scilicet ut gens aspera ex iugi doctoris praesentia mansuesceret, nec ad pristinos rediret errores, et quod de medio ad omnes terminos terrae crisma et alia, quae ab episcopo accipienda sunt, facilius deportari possunt. Itaque duas illic basilicas fieri praecipiens⁸⁾, altaria tantum et sanctuaria consecravimus, quia reliqua pars interim consurgebat, et perfectionem expectare longum erat ad alia festinanti.

58. Moventes autem a Iulina Clodonam⁹⁾ venimus, nichilque difficultatis aut contradictionis illic invenientes, sanctae crucis trophaeum ibi ereximus, et quia locus nemorosus erat et amoenus, et ligna ad aedificandum suppetebant, in honore sanctae crucis ingentem ecclesiam de nobili artificio fundavimus, et cum laetitia et gaudio populum catezizantes et baptizantes, quia messis multa erat, ad ulteriora festinavimus. Transito autem flumine qui Clodonam praeterla-

1) II. 25. 2) Grodzisk. 3) w zatokę fryską, po niem. Frische Haff. 4) około 1 grudnia. 5) Ps. 148. 5. 6) Ps. 17. 45. 7) W którym to przeciągu czasu Otto podróżował. II. 38. 39. 8) na cześć śś. Wojciecha i Wacława, tudzież ś. Piotra. Ebbo II. 15. 9) według Quandt *Balt. Stud.* X. 2. str. 127 dziś Klötikau nad Regą.

1121. bitur, civitatem quandam invenimus, magnam quidem ambitu et spaciosam, sed raros incolas. Nam ferro et incendio se vastatam, adustionum signis et cadaverum acervis spectantibus indicabat¹⁾. Ipsi autem incolae tenues illorum se fuisse clientulos, qui a duce Poloniae illic interfecti erant et captivati, asserebant, et a facie gladii salvatos se fugae praesidio. Fecerant autem ex ramis et virgultis circa ruinas parietum turguria et umbracula quibus tegebantur, quousque tecta meliora instaurarent. Hos pater optimus verbis consolans et stipe relevans, benignissime instruxit et baptizavit. Multi etiam de viculis circumpositis ruriculae illic confluentes, fidei percepere sacramenta.

59. Inde Colobregam pervenimus, quae super litus maris sita est. Sed quia cives illius paene omnes institorum more ad exterarum insulas negociandi causa navigaverant, illi qui domi reperti sunt, absentibus suis concivibus nichil se novi aggressuros dicebant, atque sub tali occasione aliquandiu restiterunt evangelio. Tandem exhortationibus crebris ab episcopo superati sunt. Confirmatis ergo eis in fide sanctae Trinitatis et baptismo regeneratis, et fundato altari et sanctuario, cacterisque quae nascenti ecclesiae utilia credebantur ordine peractis, diei usque itinere distantem a Colobrega Belgradam petens, simili operum effectum illic lactificatus est, omnibus se Domino sponte applicantibus. Quod ubi factum erat, visum est ei bonum esse, omissis 4 quae supererant

civitatis cum pagis, viculis et insulis suis, Uznoimia videlicet, Hologosta²⁾, Gozgougia et Timina, quia tempus eum revocabat — hiemps quippe erat — id quod plantaverat interim irrigare, ne forte dilatando tantum agrum suum et non etiam excolendo, in vacuum curreret aut cucurrisset. Quin etiam, si ulterius procederet, ante diem palmarum, sicut disposuerat, redire ad suam sedem consecraturus crisina minime potuisset. 10

40. Discretus ergo pontifex apud Belgradam terminum ponens euangelii, omnia loca et civitates superius nominatas, in quibus semina fidei sparserat, fidus agricola denuo perlustravit, cogniturus quomodo se haberent 15 sata, et ecce, omnes quas imperfectas reliquerat basilicas et ecclesias, perfectas invenit. Ad opus ergo dedicationis devotus et laetus accingitur, atque inter dedicandum crismatis unctione populum confirmans, etiam 20 quam plurimos invenit baptizandos, qui generali baptismo prius interesse non poterant eo quod in exteris partibus peregrinati, negocia sua exercebant, quorum profecto Clodona, Iulina, Stetina maxima erat copia. 25 Mira quippe aviditate, audito quod episcopus ab eis discedere vellet, ad eum confluerunt, infelices se reputantes, quibus sine illius benedictione remanere contingeret. Quares in singulis locis aliquandiu nobis remorandi causa fuit. Nullam autem civitatem aut locum plantationis suae relinquere voluit, quam non semel aut saepius ante exitum a terra confortationis et consolationis causa re-

¹⁾ Prawdopodobnie było to owe Nakło, o którego zburzeniu przez Bolesława mówił autor wyżej II. 5. ²⁾ Wolgoszcz.

viseret. Talibus ergo visitationibus regione peragrata¹⁾, consolando, confirmando atque salutando amicos paternos et filiolos nostros, in pacis osculo dimisimus eos, et dimissimus lacrimis et gemitibus divulsionis, dolorem utrinque temperantes. Multotiens etiam toto conamine nos iugiter apud se retinere moliti, dominum meum, ut episcopatum ibi gubernaret, ardentissime rogabant, se ipsos et omnia sua illius ditioni servire pollicentes. Et ut verum fatear, tanto amore suae plantationis flagrabat episcopus, quod voluntatem plenariam apud eos remanendi haberet, sed a clericis suis dissuasus est.

41. *Tiemo*: Ut video, inquit, tua narratio ad sedem suam reducere vult Ottonem nostrum; sed de ipsius terrae quam deseris oportunitate vel fecunditate vellem aliquid diceres. Possentne illic esse coenobia?

42. *Sefridus*: Possent utique, et maxime huius temporis sanctorum, qui terram uberem quam scopulos aridos vel squalentem heremum incolere malunt, suae memores imbecillitatis. Nam piscium illic, tam ex mari quam ex aquis et lacubus et stagnis, habundantia est incredibilis, carratamque pro denario recentis acciperes allecis, de cuius sapore vel crassitudine gulositatis arguerer, si dicerem quod sentio. Ferinae cervorum, bubalorum et equulorum agrestium, ursorum, aprorum, porcorum omniumque ferarum copia redundat omnis provincia; butirum de armento et lac de ovibus cum adipe agnorum et arietum²⁾, cum habundantia mellis et tritici, cum canapo et papavere et cuncti generis le-

gumine, atque si vitem et oleam et ficum haberet, terram esse putares repromissionis, propter lignorum habundantiam fructiferorum, Sed episcopus vitem illi terrae deesse nolens, in secunda profectione cuppam surculis plenam attulit et implantari fecit, ut tellus ea vel sacrificio vinum procrearet. Tanta vero est fides et societas inter eos, ut furtorum et fraudium penitus inexpecti, cistas aut scrinia serata non habeant. Nam scam vel clavem ibi non vidimus, sed et ipsi admodum mirati sunt, quod clittas nostras et scrinia serata viderunt. Vestes suas, pecuniam et omnia preciosa sua in cuppis et dolis suis simpliciter coopertis recondunt, fraudem nullam metuentes, utpote inexpecti. Et quod mirum dictu, mensa illorum nunquam disarmatur, nunquam deferulatur, sed quilibet pater familias domum habet seorsum mundam et honestam, tantum refectioni vacantem. Illic mensa cum omnibus quae bibi ac mandi possunt nunquam vacuatur, sed aliis absumptis alia subrogantur; non sorax, non sorilegus admittitur, sed de mappa mundissima fercula teguntur, comesuros expectantia. Quaecunque igitur hora reficere placuerit, hospites sint domestici sint, omnia parata inveniunt intromissi ad mensam. Et de his satis dictum est.

42. Revertentes autem de terra illa rursum transitum fecimus per patrem nostrum ducem Poloniae. Retribuat illi dominus Iesus in die agnitionis omnia bona quae ostendit omnibus nobis! Nam tantae affectionis, tantaeque benignitatis circa nos extitit, ut etiam

¹⁾ 2 Iutego 1125. ²⁾ Deut. 32. 14.

1125. in Pomerania positus hiemis tempore ille vir optimus vestes nobis mitteret hiemales, episcopo et unicuique secundum suam personam idoneas, tam clericis quam militibus sive scutiferis omnibus. Nunc ergo consummatis his ad quae nos vocaverat, ipse ad se reversos omnes nos ut filios carissimos excipiens, episcopum et caeteros quosque congruis honoribus habitos, nullum reliquit indonatum. Dein quia festinantes vidit, cum
 July 24. multa gratiarum actione dimissos usque in Boemiam nos fecit conducī. Episcopus vero propter festinantiam de episcopatu Pomera-
 5 niae pro voto suo tunc ordinare non potuit, sed de prudentia ducis confisus, ei ex otio commisit ordinandum. At ille unum de capellanis suis Adalbertum nomine, quem de latere suo cum aliis duobus sacerdotibus in adiutorium concesserat episcopo¹⁾, praesulatus honore in gente illa sublimavit²⁾. Itaque, ut brevius sim, iuxta propositum suum ante diem palmarum ad sedem suam Otto re-
 10 versus est.

LIBER TERTIUS.

1. Post quadriennium vero, licet multis domi teneretur negociis, ipse tamen amore novellae coloniae suae flagrans, omnibus postpositis illam revisere aggreditur. Sed

¹⁾ por. II. 9. Jednym z tych kapelanów był Leopard, rzeźbiarz ob. str. 26 w dz. nin. ²⁾ Sam tedy nasz Bolesław, według słów Herborda, mianował Wojciecha, kapelana swego, biskupem pomorskim. Oględniej wyraża się o tem sam Wojciech w nadaniu swoim z roku 1153, które na str. 19 dzieła niniejszego umieściłem. Mówi on: *communis eorundem principum (Bolizlavy et Wartizlavi) electio, et domini pape Innocentii consecratio me, quamvis indignum, primum Pomeranie prefecit episcopum.* Bulę Innocentego II papieża z dnia 14 października 1140 roku, zatwierdzającą go na tem biskupstwie załączyłem tamże w przypisku; tu uznałem za stosowne przytoczyć inne nadanie tegoż Wojciecha z dnia 8 czerwca 1159 roku, mocą którego tenże klasztorowi w Grobiu dobra i dochody przez xięcia Ratybora i żonę jego Prybisławę darowane zatwierdza. Jest to dyplom najstarszy, na Pomorzu pisany, który się w archiwum szczecińskim w oryginale przechował. Wydrukował go w kodexie dyplomatycznym pomorskim Hasselbach, pod liczbą 24, z kąd go też biorę.

In nomine sanctę. et indiuiduę trinitatis. Ego adelbertus dei gratia pomeranorum primus episcopus. omnibus tam presentis quam futuri temporis ueritatem et iusticiam requirentibus. Constat et manifestum est cunctis luce rationis utentibus. nostrum esse. et ad nostri pontificatus discretionem spectare. impietatis opera inhibere. et improbare. pietatisque studia comprobare. et quo. ualemus munimine firmare. Ergo freti christi auctoritate. cuius legatione in terris fungimur. simulque illius cui dixit. quecunque ligaueris super terram erunt ligata et in cęlis. et cętera que sequuntur. quoscunque usus. seu quecunque bona domnus Ratiboro cum pia coniuge sua pribizlawa ꝑcclesię sanctę marię. sanctique Godeardi in grobe. dei intuitu pietatisque affectu tradiderunt. eidem ꝑcclesię. et fratribus ibidem secundum regulam sancti augustini deo seruientibus. priuilegio nostro confirmamus. Sunt autem hec. In prouincia uuanzlo. ipsa scilicet uilla groben cum appendiciis suis. et taberna. et in ipsa media prouincia.

ne forte gravaret, per quos dudum transie-
rat, ducem Boemiae¹⁾ vel ducem Poloniae
aliosve illius viae hospites et amicos suos,
per Saxoniam iter disposuit, et apud Hallam
5 naves victualibus onerans, per Albam flumen
in Habalam prolapsus, Leuticiae littora usque
adductus est. Et ne inanis et vacuus adve-
niens sponsae suae vilesceret, neve hi qui
adhuc convertendi erant, si modo cum sumptu
10 poneret qui prius sine sumptu posuerat eu-
angelium, contra se murmurarent, in auri
et argenti copia, in purpura et bisso et
pannis preciosis, et muneribus magnis et
variis pro varietate personarum, dives stu-
15 duit advenire, cunctaque Hallae coempta,

et navigio usque in Leuticiam portata, cur- 1127.
ribus et quadrigis 50 cum annona impo-
nens, ibi per terram Leuticiae usque Timi-
nam, civitatem Pomeraniae, transportavit.
Quo ubi cum labore ac figatione ventum
esset, multos horrores et pavores illa nocte
ibi sustinimus. Nam civitas illa, Dei adhuc
ignara, cruda quodammodo et barbara fuit
christianis, et nos ignoti ad ignotos venimus.
Solum tamen urbis praefectum in priori pe-
grinatione cognitum habentes, ipsum de
hospicio convenimus, sed ille amice nos
suscipiens, et alios quoque se hospites ha-
biturum dicens, arcem iuxta civitatem in
veteri castello nostrae mansioni designavit,

*forum et taberna. theloneum quoque de nauibus quę transeunt per aquam iuxta castrum uz-
nam. In provincia scilthene. duę uillę. rochouiz. et corine. et tertia pars uillę slauboriz. et
in eadem provincia forum et taberna. In provincia grozsuina uilla doblouiz. et in foro e-
iusdem prouintię taberna. Iuxta castrum stetin super odoram uilla una. zelechua. et ante
castrum uiduchoua super eandem odoram silum. terciam partem thelonei de omnibus nauibus
ibidem transeuntibus. et piscatura in fluuiio thicminice. et dimidia piscatura in torrente cri-
pinice. que pertinet ad uillam dambagora. In provincia quoque sliuuin. que pertinet ad ca-
strum camin. uilla una super mare. pustichou. In coluberch census salis de sartaginibus do-
minica die. et ante ipsum castrum taberna. et in eadem provincia duę uillę. poblote. suel-
be. et theloneum de ponte. scilicet de unoquoque curru qui transit per eum. duo denarii po-
loniensis monete. et panis. et de unoquoque uiro ibidem sal coquente. et per eundem pontem
transeunte. denarius cromatorum. et ante ipsum pontem taberna. et de alio ponte super ripam
radua simile theloneum. et dimidius census lignorum que uehantur per fluuium parsandi. Item
in castro belegarde taberna una. et tercius denarius de theloneo plaustorum ibi transeuntium.
His bonis siue beneficiis etiam et nos addimus omnem decimationem. seu iusticiam quę nobis
debetur in uillis eiusdem ecclesię. et perpetuo iure donando. eidem ecclesię. et fratribus in
ea deo seruientibus confirmamus. Hec si quis temerario ausu predictę ecclesię. et fratribus se-
cundum regulam sancti augustini. et institutionem sanctę premonstratensis ecclesię ibidem deo
seruientibus infirmare. imminuere. uel quocunque studio attemptauerit defraudare. sit anathe-
ma maranatha. Acta sunt hec in castro uznam coram principibus Būgozlauo. et Kazimiro
fratre eius. et aliis nobilibus terrę ipsius. ostrobodo scilicet castilano predicti castri. et dom-
mizlo fratre eius. ceterisque quam plurimis tam ipsius provincie. quam aliarum. qui eodem
tempore presentes erant omnes idonei ad perhibendum actę rei testimonium. Acta sunt itaque
hec anno dominicę incarnationis. millesimo. centesimo. quinquagesimo nono. epucta nulla. in-
dictione octaua. concurrente tertia. sexto idus Iunii. ¹⁾ Sobiesława.*

1127. in qua fixis tentoriis nos requieturos sperantes, vanis terroribus tota illa nocte agitabamur.

2. Nam dux Pomeraniae populaturus Leuticiam, cum exercitu eadem nocte illo venturus erat; Timinenses autem Leuticios audierant ad pugnam ibi ei occursuros, unde non modica trepidatio fuit in civitate. Ingruente igitur noctis silentio, exercitus ducis per turmas suas illuc confluit, factumque est, ut una cohors peditum et altera cohors equitum e diverso iuxta civitatem convenientes, quia nox erat utrumque se hostes suspicati, diutissime gladiis se caederent. Nos vero strepitu ac tinnitu armorum excitati et exterriti, ignem in castris nostris aqua perfudimus, fugam meditantes. Interea socios se agnoscentes, illi a pugna desierunt. Praefectus vero misso satellite causam illius tumultus nobis insinuans, ne timeremus rogavit, sicque animati, constitimus in loco nostro. Facto mane, dux cum exercitu omni ad praedam festinans, episcopum videre non potuit, sed missis nunciis ibidem illum die illa rogavit se expectare. Circa meridiem vero Leuticiam quaqua versum fumigare aspeximus, signum omnia vastantis exercitus. Ad vesperum autem, ecce dux, voti compos, multa onustus praeda, cum suis omnibus lactus et incolomis revertitur. Nobis ergo insipientibus dividebant spolia, vestes, pecuniam, pecora et aliam diversi generis substantiam; homines quoque quos captiverant inter se distribuebant. Ibi vero fletus et gemitus et dolores innumeri, cum ad diversos dominos, pro ratione divisionis, vir ab uxore et uxor a viro, et filii a parentibus et parentes a filiis discedebant. Et quam-

vis pagani essent omnes communis quos huiusmodi miseria involverat, episcopus tamen pius semper et misericors, conditionem miseratus humanam, lacrimas tenere non potuit. Dux vero, et successu rerum 5 et de adventu episcopi laetissimus, videns quia hoc eius voto placuit, teneriores et infirmiores quosdam absolvi iussit, et quibus separatio dolori erat, manere simul eius interventu ordinabat, auditoque eo multa faciebat et libenter eum audiebat. Episcopus etiam multos precio absolvit, quos tamen fide imbutos baptismoque novit regeneratos, liberos abire permisit. Dein cum mutuis se colloquiis recreassent et invicem 15 muneribus honorassent, duce ad sua negotia digresso, nos omnem substantiam nostram Timinac navibus imponentes, per Penae fluminis undam tribus diebus Uznoimiam vecti sumus, episcopo itinere terrestri 20 cum paucis gradiente. Nec mora, euangelico vomere agrum Domini sui proscindens, semen spargit fidei; neque ibi difficultas erat in opere, quia civitas illa praecompluta fuerat imbre doctrinae salutaris. Sacerdotes etenim, quos pater beatus operis sui vicarios in gente illa reliquerat, Uznoimiam ex magna parte converterant; reliqua vero pars per episcopum apposita est ad Dominum.

Tiemo: Ne festines, obsecro, sed huius 30 quoque secundae profectionis eius operatio qua specie, modo, vel ordine processerit, diligentius exequere. Memineris meum esse quod refers, unde et in referendo nobis morem gerere tuum est, quem sanctae obedientiae lora constringunt.

Sefridus: Obedio et, ut vultis, licet suc-

cinctus malle, ad imperium vestrum distinctus incedam.

3. Igitur in hac civitate, quia prope fuit festum adventus Spiritus sancti, dux terrae
 5 Wortizlaus, toto corde christianus, instinctu Ottonis baronibus et capitaneis totius provinciae ac praefectis civitatum in festo pentecostes conventum indixit, causam simul Christi mandans, euangelium et euangelistam
 10 iterum advenisse Ottonem episcopum¹⁾. Itaque statuto die congregatis omnibus, adducto in medium episcopo, dux ait: *En, ad quod venistis! En coram est nuncius Altissimi! Pacem fert, non arma; neque vestra sibi, sed vosmet*
 15 *ipsos Deo lucrari quaerit. Attendite, oro. Ante hoc quadriennium in superioribus huius terrae partibus²⁾ docens, me teste — nostis quoque et ipsi — omnia replevit euangelio. Et tunc quidem has partes visitare volebat, sed*
 20 *Deo prosperante negocia sua, toto anno illo sanctis operibus illic tenebatur occupatus, euensoque anno ad sua reverti suae sedis rationibus cogeatur, nec ad vos venire praevaluit. Sed, quaeso, una mecum et huius et illius*
 25 *viae causas diligenter advertite; quodque in omni causa fieri solet, quis, quid, quare, quomodo agat, altius contemplemur. Et primo de persona id vobis constat³⁾, quia homo religiosus senio et canicie venerabilis est, hoc*
 30 *enim et ipsi videtis; de cuius nobilitate opera testantur et virtutes, et alta, ut fida relatione didicimus, avorum et proavorum eius linea natalis. Porro si dignitatem quaerimus, praesulari fulget officio, et universis Teutonici reg-*
 35 *ni principibus speculum est et lucerna. Impe-*

ratori quoque Romano et apostolicae sedis pontifici gratus valde est et unice familiaris; in auro quoque et argento, in ministerialibus et feodatis, in agris et possessionibus, et quaecunque hic mundus preciosa vocat, domi eum divitem novimus et gloriosum. Huc etiam opulentus advenit vestrae saluti ministraturus, nec maj 22.
aliunde quam de suis sumptibus apud vos vivere propositum habens. Sed rogo, quid intendit, ut quid tantae viae laborem aggressus, nec proprio corpori nec sumptibus parcat? Sed ut breviter dicam, sicut et pridem, nichil aliud quaerit, nisi vos omnes separare a diabolo, et per fidem catholicam iungere domino Iesu Christo. Sed quonam modo? Non fraudulenter, non violenter, non lucri alicuius terreni sed vestrae tantum salutis et Dei honoris gratia. Et nunc quidem nichil iustae excusationis a vobis inveniri poterit super hoc tali viro, quominus eum audire debeatis. Neque enim is est, cui necem aut patibulum ob circumventionis vel imposturae culpam intentari conveniat, vel alterius generis iniurias, quemadmodum peregrinis et pauperibus Christi praedicatoribus paulo ante fecistis, suspicati dolo et fraude quaestusve gratia nudos homines et inopes rerum loqui verbum Dei. Sed illi quidem plagis et verberibus pro veritate subacti, a vestris finibus abscesserunt⁴⁾, vos autem huc usque in infidelitate perstitistis. Pudeat iam et poeniteat vos longi erroris et ignorantiae, et qui nolulistis audire mendicos euangelistas, audite opulentos. Dixistis namque, et subsannando blasphemastis, quia Deus christianorum omnibus diis vilior esset atque inferior, qui suae doctrinae

1) 22 maja. 2) na prawym brzegu Odry. 3) Ebbo III. 6. 4) Bernard. Ebbo II. 1.

1127. *ministros habere non posset, nisi tantum homines imperitos et rusticos, mendicitati egestatique addictos. Et vos quidem in insania vestra haec dixistis; ille vero pius et misericors et praestabilis super malitia, quasi moram gerens insipientiae vestrae, de imperitia vel rusticitate, de inopia vel mendicitate legati, omnem vobis detrahendi abstulit occasionem. Superest modo, ut nos, qui primi et maiores dicimur ac sumus, nostrae dignitati consulamus, tam dignissimae ac sanctissimae rei consentientes, ut populus, qui nobis subiectus est, nostro possit erudiri exemplo. Quicquid enim religionis vel honestatis secundum Deum vel homines*
- mag 22. *aggrediendum est, iustius atque decentius autumo, ut a capite hoc in membra, quam ut a membris derivetur in caput. Et in primitiva quidem ecclesia, sicut audivimus, religio fidei christianae a plebe et plebeiis personis incipiens, ad mediocres progressa, etiam maximos huius mundi principes involvit; reddamus vicem ecclesiae primitivae, ut a nobis principibus incipiens et usque ad mediocres, progressa, facile proventu totum et populum et gentem sanctificatio divinae religionis illustret. Sed quid plura? Affuit Spiritus sancti gratia, et sermonem ducis omnium cordibus altius quam dici queat implantavit, omnesque pari voto, pari consensu faciendum spondent, quicquid episcopus suaderet. Igitur occasione ipsius temporis de adventu Spiritus sancti, de remissione peccatorum, de variis carismatum donis, de bonitate et clementia divina, sermone mirabili praesul eos alloquens, evangelizavit illis Iesum. Et quosdam quidem iam*
- dudum christianos, sed errore paganismi denovo inquinatos, praesenti sermone ad conpunctionem et validam cordis contritionem emollitos, cum magno fructu aspicientium, per manus impositionem ecclesiae reconciliavit; alios autem certatim sese offerentes, cathezizatos ac pro tempore breviter instructos, baptizavit, et totam illam ebdomadam¹⁾ doctrinae sacrisque operibus instabat gaudio ingenti, adeo ut vere Spiritus sancti praesentiam illic adesse certissime constaret. Itaque concilium hoc non antea solutum est, quam principes ipsi et omnes qui cum eis advenerant baptismi sacramenta percepissent.
4. Porro fama facti repente in universam¹⁵ provinciam vulgatur, villas et vicos in studia diversa conscindens, aliis dicentibus quia bene est, aliis autem dicentibus quia non! sed magis seductio magnates apprehendit. Ipsi vero sacerdotes idolorum²⁾ non minima causa²⁰ huius conscissionis erant, appositi eis quibus displicebat quod factum fuerat, sua nimirum lucra cessatum iri non ignorantes, si cultura daemonum illic aboleretur; unde modis omnibus rem praepedire moliti, varia²⁵ calliditatis suae argumenta visionibus, sompniis, prodigiis et variis terroribus confinxerunt. Quin etiam in Hologosta civitate, quo tunc proxime adventurus nunciabatur episcopus, sacerdos qui illic idolo ministrabat, nocturno³⁰ tempore vicinam silvam ingressus, et in loco editiori secus viam inter condensa fruticum sacerdotalibus indutus astabat, et mane summo quendam rusticum de rure ad forum gradientem his alloquitur: *Heus tu,*³³

¹⁾ 29 maja. ²⁾ Ebbo III. 8.

inquit, *bone homo!* At ille respiciens in eam partem, unde vocem audierat, inter virgulta personam candidis indutam, quamvis dubia luce, videre coepit et timere. Et ille: *Sta,*
 5 inquit, *et accipe quae dico. Ego sum deus tuus; ego sum qui vestio et graminibus campos et frontibus nemora; fructus agrorum et lignorum, fetus pecorum, et omnia quaecunque usibus hominum serviunt, in mea sunt*
 10 *potestate. Haec dare soleo cultoribus meis, et his qui me contempnunt auferre. Dic ergo eis qui sunt in civitate Hologostensi, ne suscipiant deum alienum, qui eis prodesse non possit; mone etiam, ut alterius religionis nuncios, quos*
 15 *ad eos venturos praedico, vivere non patiantur.* Haec ubi attonito ruricolae daemon visibilis edixerat, ad densiora nemoris se contulit impostor. Rusticos vero quasi de oraculo stupidus, corruens pronus, adoravit in terra.
 20 Deinde abiens in civitatem, coepit annunciare visionem. Quid plura? Credidit populus; iterum atque iterum circumdantes hominem, eadem saepius narrare cogeabant, moti videlicet monstri novitate. Postremo, acsi ne-
 25 sciis omnium, advenit sacerdos, indignationem primo simulans quasi de mendacio, deinde attentius audire et obtestari coepit hominem, ut vera tantum narrans, nullo figmento populum sollicitaret. At ille, ut erat
 30 rusticanae simplicitatis, manus tendere, oculos ad coelum levare magnisque iuramentis et forti protestatione rem ita se habere asserens, etiam locum ipsius apparitionis se ostensurum pollicetur. Tunc sacerdos conversus ad populum, vane suspi-
 35 rans: *En, hoc est, inquit, quod toto anno dicebam! Quid nobis cum alieno deo? quid*

nobis cum religione christianorum? Iuste mor- 1127.
vetur et irascitur deus noster, si post omnia benefacta eius stulti et ingrati ad alium convertimur. Sed ne iratus occidat nos, illis irascamur et occidamus eos, qui nos seducere veniunt. Quod dictum cum placuisset omnibus, firmaverunt decretum, ut, si Otto episcopus vel quisquam de societate eius civitatem intraret, sine mora occideretur. Item firmaverunt sibi sermonem nequam, scilicet ut si nocte vel clam intrantes quisquam tecto reciperet, simili sententiae subiaceret. Et haec agentes multis opprobriis et verborum iniuriis religionem nostram blasphemantes deridebant.

5. Interea vero apud Uznoimiam rebus feliciter consummatis, solutoque coetu primatum, dux cum episcopo remanens, de his quae post agenda videbantur, et de progressionem vel quonam diverteret, consilium habuit, multaque devotione studiis episcopi gratias agens: *Ecce, inquit, terra omnis coram te est; securus esto, domne pater; non est qui tibi contradicat, maioribus natu ac principibus omnibus iam fide imbutis.*

Qua securitate fretus antistes, quasi exem- Czerw.
 plo domini Iesu Christi binos et binos de discipulis suis praemittebat ante faciem su- Ebbo
 am in omnem civitatem et locum, quo erat III. 7.
 ipse venturus. Contigit ergo Uodalricum et Albwinum, duos presbiteros simul pergentes, Hologostam intrare, ubi a matrona quadam, uxore videlicet praefecti, hospicio suscepti atque satis humane tractati sunt. Nam haec, quamvis pagana, multum hospitalitati dedita fuit ac divino timori ac religiosa valde, adeo ut esset eis admirationi. Post re-

1127. fectionem vero Albwinus, Selavicae linguae gnarus, matronae adhuc ignoranti rem omnem secreto aperit, scilicet quinam essent et quare advenissent. At illa vehementer attonita: *Me miseram!* inquit, *o domini mei, quare ad me intrastis? De vobis enim iam apud magistratus data sententia est, et de me quoque, si vos non prodidero.*

Tiemo: Putasne hic trepidabant apostoli?

Sefridus: Reor inquam. Nam ipse Uodalricus noster, cuius memoria semper in benedictione sit, ut postea saepe iocari solebat¹⁾, tutior ad larem sancti Egidii sedisset cum sororibus suis in Babenbere.

Sed divina clementia servos suos ubique tueri novit. Nam matrona illa divinitus, ut puto, commonita, in superiori quodam coenaculo eos abscondit, et quasi Raab Ierichontina ne proderentur effecit. Equitaturas etenim illorum et sarcinas, et quaecunque habere poterant, illa per pueros suos subito extra civitatem deduci et in praedio suo collocari fecit. Quibus deductis, ecce, gladiatores et turba populi cum telis et fustibus tecta matronae irrumpunt, cum tumultu et clamore valido illos ignotos homines sibi exhiberi iubentes. At illa: *Fateor*, inquit, *homines ignoti ac peregrini, ut saepe solent, ad me declinaverant; sed accepto prandio, mox in viam suam abierunt.* At illi scrutantes omnia, cum nec iumenta nec vestes nec ulla signa itinerantium invenissent, furere desie-

runt. Porro illis per triduum ibi latitantibus, nec usquam prodire nec ullo modo vel mutire praesumentibus, episcopus cum duce ab Uznoimia profectus, multa manu militum et sociorum Hologostam intravit, spem salutis et praesidium portans apostolis in conclavi latitantibus.

6. Itaque urbem ingressus, duce fideliter ac strenue ad omnia cooperante, semen sparsit euangelii, et dura incredulorum corda placidae praedicationis ungento paulatim detumescere faciebat. Interea quidam de sociis nostris Uodalricum et Albwinum, de latibulis suis emergentes et iunctos nobis timorem suum referentes, deriserunt, et quasi eis insultantes, securius sese habere coeperunt, et longius a suis digressi, fana etiam idolorum, episcopo sermonem exhortationis protrahente, speculatum vagabantur. Verum quidam maligni homines, apud quos radix paganismi adhuc valentius vigeat: *En*, inquit, *isti explorant quomodo templa nostra incendiant.* Et congregantes se in platea, etiam arma portare ac fustes coeperunt, et qua transituri videbamur nobis obviam stare. Uodalricus autem intuens illos eminus, et subsistens: *Non advertitis*, inquit, *hos non sine causa convenire?*²⁾ *nam et turbulenter se habent et arma portant omnes;* et prioris periculi recordans: *Nolo*, inquit, *totiens temptare Deum meum.* Et conversus, illo ubi episcopum dimiserat, redire coepit, aliis om-

¹⁾ Z tych słów widać, że Herbord pisał to już po śmierci Udalryka, który zmarł 23 marca roku 1159, jak świadczy nekrologium ś. Michała bamberskiego przytoczone u Schweitzera: *Auszug der vorzüglichsten Calendarien des Fürstenthums Bamberg* str. 140. Według tego więc należy sprostować to, co o czasie pisania Herborda na str. 28 powiedziałem.

²⁾ Ebbo III. 8.

nibus eum sequentibus praeter clericum quen-
dam nomine Theodericum, qui longius ante
illos progressus, iam fores delubri tenebat.
Videntes autem pagani qui convenerant il-
5 los a coepta via reversos, persecui eos
quidem non audebant, sed ad illum cleri-
cum interficiendum omnes accurrerunt. Quo
viso, ille aliud quo declinaret non habens,
fanum ipsum audacter, quamvis exterritus,
10 intravit. Erat autem illic clipeus pendens in
pariete mirae magnitudinis, operoso artifi-
cio, auri laminis obtectus, quem contingere
nulli mortalium liceret; eo quod esset illis
nescio quid in hoc sacrosanctum ac paga-
15 nae religionis auspiciū, in tantum ut nun-
quam nisi belli solummodo tempore a loco
suo moveri deberet. Nam, ut postea com-
perimus, deo suo Gerovito, qui lingua La-
tina Mars dicitur, erat consecratus, et in
20 omni proelio victores sese hoc praevio con-
fidebant. Clericus autem, vir aeris ingenii,
dum metu mortis in templo huc illucque
diffugeret, telum aliquod vel latibulum quae-
ritans, clipeum corripuit, et a mento collo
25 iniecto, laevaue loris inserta, in medium
turbae furentis e ianua prosiliit. Rustici ve-
ro prodigialē armaturam videntes, partim
in fugam conversi, partim etiam quasi exa-
nimes facti in terram cadunt; ille autem
30 proiceto clipeo, versus hospiciū ad socios
currere coepit, et

pedibus timor addidit alas¹⁾.

Cumque anhelans et pallidus ad suos per-
venisset, de ipsa huius trepidatione et co-
35 rum qui praemissi fuerant tridua occulta-

lione apud omnes, praecipue vero apud e- 1127.
piscopum et ducem, tota nocte illa iocunda
erat narratio. Monuit tamen pius pater filios
suos et discipulos propter insidias latentis
inimici, ut se circumspecte agerent. Tam
diu²⁾ ergo mansit in loco illo disputans et
suadens de regno Dei, quousque omnis po-
pulus fidei sacramenta suscipiens, fana sua
destrueret et ecclesiae sanctuarium cum al-
tari praepararet. Quod episcopus consecrans,
Iohannem presbiterum eis ordinavit, et ut
reliquam basilicae fabricam post suum dis-
cessum promoveret, ammonuit.

7. Dein omni populo vafaciens, et in ^{czci w.}
multa caritate omnipotenti Deo illos com-
mittens, ad Gozgaugiam iter divertit. In hac
siquidem civitate mirae magnitudinis ac pul-
chritudinis templum fuit, sed episcopus cum
de fide christianae religionis eos per inter-
pretem alloqueretur — nam dux ad sua ne-
gocia iam ab eo discesserat — illi ad omnia
se paratos asserebant, si modo fanum eo-
rum intactum remanere potuisset; magnis
enim sumptibus nuper exstructum fuerat, mul-
tumque in illo gloriabantur, eo quod vide-
retur magnum totius civitatis esse orna-
mentum. Temptabant etiam, occulte immit-
tentes quosdam, pontificis animum lenire
muneribus pro aedis conservatione, tandem
rogantes, ut vel in basilicam ordinaretur.
Sed episcopus constanter agens, indignum
esse dicebat, aedem sub titulo demonis ae-
dificatam immundoque ritu profanatam divi-
nis usibus mancipari. *Nam quae conventio* ^{2 Cor. 6,}
Christi ad Belial, aut quae communicatio tem- ^{15, 16.}

¹⁾ Virg. *Encid.* VIII. 224. ²⁾ tydzień jak mówi Ebbo III. 9.

1127. *plo Dei cum templo idolorum?* Dicebat autem illis et similitudinem: *Numquid seminatis frumenta vestra super dumos aut spinas? Non puto. Sicut ergo de agris vestris spinas primo eradicatorum tribulos, ut, iactis bonis seminibus, optatas segetes ferre queant, ita et hanc radicem idolatriae spinamque perditionis de medio vestrum funditus extirpari oportet, ut de bono evangelii semine corda vestra fructificent in vitam aeternam.* His et aliis huiusmodi sermonibus oportune importune, obsecrando, increpando, arguendo per singulos dies insistens, duos gentilium animos tandem ita emollivit, ut ipsi aedem execrabilem, de qua tota quaestio fuit, suis manibus confringerent et simulacra protererent.

Ebbo
III. 40.

8. Dum ea gerebantur, legati marchionis Adalberti de Saxonia supervenere, opera et statum episcopi studiose inquirentes. Marchio etenim, cum esset amicus valde ac familiaris episcopo, in gente barbara hunc periclitari metuebat, unde si opus haberet, praesidium ei et opem ferre cupiebat. Affuere simul ipsius episcopi economi et procuratorum nuncii, aurum et argentum, vestes

1 Cor.
9. 14.

Ebbo
III. 9.

quoque et alia necessaria ei deferentes; ut enim supra dictum est¹⁾, licet euangelium annuncians de euangelio vivere deberet, ipse nichil horum uli volens, suis se tantum sumptibus transigebat. Igitur legatos omnes apud se ibi tam diu retinuit, quousque videndo et audiendo discerent, quid de ipsius operibus aut statu referre deberent²⁾. Porro baptizatis omnibus tam viris quam mulieribus totius civitatis, ad dedicationem altaris

ac sanctuarii iam surgentis basilicae, multa exultatione populi, devotus praesul accingitur, omni studio ac diligentia ipsi festo decorem et reverentiam procurans, quatinus de amissione prioris fani vel celebritatis minime dolerent, melioris solempnitatis tripudio et melioris fabricae ornamento consolati.

9. Inter agendum vero³⁾, quid ipsa dedicatio vel quid singula opera dedicationis significare haberent, rudi populo antistes exposuit, praecipue vero Mizlaum, ipsius civitatis principem, quem pridem in pentecostes cum aliis primatibus Uznoimiae baptizaverat, ut in eo caeteros crudiret, de omnibus his alloquitur, sacramentum dedicationis ad animam cuiusque fidelis pertinere sufficienti sermone demonstrans, quae sancti Spiritus templum efficitur, vel in cuius corde Christus per fidem inhabitat. Dein sermonem ad ipsum principem ex toto convertens: *Tu es, inquit, fili karissime, vera domus Dei. Tu ipse hodie dicandus et dedicandus es omnipotenti Deo creatori tuo, ut emunis ab omni alieno possessore, ipsius tantum mansio fias atque possessio; non ergo impendas dedicationem tuam, fili karissime. Nichil enim prodest istam quam cernis domum foris dedicari, nisi etiam dedicatio ipsa ad cordis tui sanctificationem proficiat.* Ille vero hac exhortatione compunctus ait: *Et quid est, pater sancte, quod me iubes facere, ut dedicatio ista in me compleatur?* Episcopus autem intelligens adesse Spiritum sanctum: *Ex parte, inquit, fili, domus Dei esse coepisti; fac, ut ea toto sis. Iam enim idolatriam fide commutasti, baptismi gratiam 35*

¹⁾ III. 1. ²⁾ por. III. 10. ³⁾ Ebbo III. 12.

consecutus, nunc sequitur, ut fidem pietatis operibus exornes, impietates, violentias et crudelitates, oppressiones, rapinas, homicidia et fraudes penitus devita, postremo, quicquid
 5 tibi fieri ab alio non vis, alii ne feceris. Captivitates quas habes absolve omnes; quodsi non omnes, vel eos certe qui christiani sunt, tuae fidei consortes. Tum ille parum haesitans: Durum, inquit, michi est, pater, dimittere
 10 omnes, quia magnis rationibus ac debitis quidam ex eis michi delinentur. Tunc episcopus: Debita, inquit, pro debitis dimitti et sermo evangelicus et dominica suadet oratio; sic enim omnium debitorum tuorum apud Deum certam re-
 15 missionem consequeris, si omnes debitores tuos in eius nomine absolvis. At ille altius ingemiscens: En, inquit, in nomine domini Iesu omnes absolvo, ut, secundum verbum tuum, dimissis peccatis meis, dedicatio ista hodie in me com-
 20 pleatur. Et vocans ministrum qui super captivos erat, omnes dimitti praecepit. Erat autem inter eos adolescens nobilis, filius cuiusdam potentis de Dacia. Iste absolutis aliis in cavea quadam subterranea vinctus cippo
 25 et catenis tenebatur, eo quod pater eius, 500 librarum debitor, hunc vadem posuisset. Cumque de absolutione captivitatum, de obedientia et religione Mizlai principis multa esset tam populo quam episcopo et omni-
 30 bus qui aderant in Domino exultatio, et ad consummationem dedicationis ministri ac sacerdotes alacriter festinarent et necessaria praepararent, habitis omnibus, vas cum cineribus, quod ad aram positum erat, inve-
 35 niri non potuit. Cumque ministri commixtionem salis et vini et cinerum facturi, de non inventis cineribus turbarentur, Uodalricus

sacerdos correpta concha, vicinas domos 1127. unam vel duas scrutatus, in eis cinerem non invenit. Deinde ad tertiam currens, criptam quandam subterraneam, in qua praedictus adolescens in abditiore parte claudebatur, intravit. Sed captivus per fenestram manu porrecta et sonitu facto currentem sacerdotem ad se vocat, rogans, ut pro sui liberatione episcopo significet. Sacerdos vero, correptis cineribus, properanter ad ecclesiam rediit, et operienti episcopo aliisque fratribus de illo captivo insinuat. Episcopus vero, quamvis misericordia moveretur: Tanta, inquit, praestitit nobis, ut amplius eum rogando gravare non audeam. Tamen ne gaudium festi huius aliqua ex parte claudicet, super huius quoque miseria Dei misericordiam invocemus. Et conversus ad orientem, cum ministris quasi hora una preces fudit ad Dominum. Deinde sacerdotibus ait: Seorsum accipite Mizlaum, et quam modestius potestis super hoc verbo exhortamini. Quod cum facerent, Mizlaus ait: In hoc uno homine parcat michi velim prudentia vestra, nam pater eius maioribus michi debitis astrictus est, quam ut gratis absolvi possit. Sufficiat vobis, quod tantos absolvi. Tunc illi: Revera, inquiunt, multum est quod fecisti. Miratur hoc dominus episcopus, miramur et nos, nec in longo tempore a christianis tale quid in terra nostra compe-
 rimus, unde et dominus noster episcopus et omnes fratres gratias tibi referunt, et honori te habent et semper habebunt, Deoque omnipotenti, cuius te servum exhibuisti, quo de omnibus vicem tibi rependat, devote supplicabunt. Nam et dominus episcopus tam magni pendit quod fecisti, ut ultra quicquam rogare

1127. *te iniuriam pulet; unde quasi parcens dilectioni tuae, ore proprio te rogare verecundatus est. Sed noveris in veritate, quoniam, si quo pacto te ipsum vincens, hoc bonum caeteris tuis meritis superaddere posses, magna tibi gratia magnaue recompensatio apud Deum cumlaretur; magnus etenim dominus Deus noster, et magna virtus eius, morisque illi cum si pro parvis magna restituere, quanto magis pro magnis maxima? Quod si hoc magnum et difficile tibi pro ipso feceris, non sine mercede maxima ab eo indonatus remanebis. Sed quid multis? Ingemit homo, tactusque ab intus spiritu pietatis, totus solvitur in lacrimas. Deinde cum ipsis clericis ad episcopum tendens: En, ait, pater sanctissime, in ista quoque petitione Deum meum et te, servum eius, dominosque meos sacerdotes, ministros tuos, honorabo; quin imo pro nomine domini mei Iesu corpus meum et omnia mea, si ratio postulaverit, devotus impendam. Et iubens adduci vinctum ferro et catenis oneratum, flentibus omnibus qui aderant, in hostiam et oblationem Deo arae imposuit, petens sibi remissionem peccatorum a Domino pro ipso recompensari. Ita ergo in plenitudine gaudii spiritualis tota illa ecclesia fervente, et laudes Deo super universis bonis ac donis eius concinente, dedicatio consummatur, omnesque alii exemplo Mizlai principis vias suas correxerunt, unusquisque ab iniustitiis et violentiis seu oppressionibus suis temperando et vi ablata proximis suis restituendo.*

10. Ecclesia igitur proficiebat et crescebat, et, licet invidente diabolo, ambulans in timore Domini Spiritu sancto replebatur. Sed hostis antiquus dampna sua non ferens¹⁾, opera Dei turbare molitus, validis terroribus universam provinciam concussit. Nam Bolezlaus dux Poloniorum invictissimus, in multa fortitudine et copioso militum apparatu de terra sua veniens, iam in ipsis terminis Pomerniae castra metatus ferebatur, in furore gravi²⁾ terram ipsam ingressurus. Audierat enim, quod post priorem beati Ottonis praedicationem nec pacti secum foederis nec susceptae religionis iura servare curarent. Insuper compertum habebat, quod civitates quae pridem³⁾ conversae fuerant cum his quae conversae nondum fuerant, remissi tributi veniam aspersionem⁴⁾, suique mediatoris obliti, viribus suis se deinceps tutos fore confiderent, munitionibus et castris, quae bellica vi complata fuerant, ex magna parte hoc intervallo reparatis. Unde quasi iustam commotionem habens dux, iterum eos contereere veniebat, suaeque ditioni subiugare. Quod illi audientes, missisque saepius atque remissis exploratoribus, exercitum iam in proximo cognoscentes, multum ubique trepidare coeperunt, partimque fugere ac res suas ad loca munita deferre, partim etiam arma contra movere, finesque suos defendere meditabantur. In ipso tamen articulo, ut puto a Deo inspirati, omnes, quasi oves ad pastorem, sic ad episcopum confugientes, quid facto opus esset consilium quaerebant. At ille pietatis visce-

¹⁾ Ebbo III. 13. ²⁾ II. 30. stało się to jak się zdaje roku 1126; obacz niżej III. 26 i Ebbo III. 1.

ribus affluens, ecclesiam rudem et neophitam bellico tumulto vexari perniciosum sciens, de divina misericordia, simul etiam de Boleslai ducis amicitia, non vane praesumens, bellum simul et causam belli, si modo consiliis eius parere velint, dissolvere pollicetur. Quo audito, illi prudentiam et sanctitatem doctoris sui attendentes, nec sinistre casuum arbitrati negotium, quod ille in timore Domini suscepisset, communi decreto semet ipsos et omnia sua consilia eius sapientiae commiserunt. Assumptis¹⁾ igitur clericis, pater venerabilis sarcinas quidem et omnem suppellectilem suam ibi²⁾ relinquens, obviam se parat exercitui, iunctis sibi viris honorabilibus de terra, qui a duce obiectis respondere et omnibus controversiis decidendis hinc inde exortis possent sufficere. Ubi ergo ad castra venit, a duce honorabiliter susceptus est, mirumque dictu, quam facile divinis eloquiis animi eius feritate delenita, ad omne quod volebat principem inclinaverit. Ille namque multum protestabatur, non alia ex causa hoc tempore bellum contra eos suscepisse, quam ob iniuriarum Dei omnipotentis ultionem et mutui foederis ruptionem, quia et christianismi iura in plerisque locis rediviva paganitate violassent, et in itae societatis et compositionis legem minime servassent. Episcopus ergo haec omnia emendatione dignissima fassus, legatosque aliquantulum pro his obiurgans, ad pristinae compositionis pactum partem revocat utramque, sese tunc temporis, quemadmodum et nunc, pacis mediatorem extitisse commemorans.

Placabat autem maxime ducem Poloniae Vratizlai ducis fides et devotio ab episcopo laudata, quia et in priori et in secunda praedicatione aequae fidelis inventus, multa bona praedicatoribus ostendisset. Stetinensibus vero, quod aliqui ex eis ad errores pristinos revoluti essent, divinae indignationis ac suae mandat non defore vindictam, nisi quanto citius apostasiae immundicias congrua diluant satisfactione, indulgentia petita doctoris. Dux itaque talibus modis a beato viro mitigatus, licet nimis murmurantem exercitum, utpote praedae avidum, versis aquilis ad sua redire praecepit. Porro episcopus voti compos^{czerw} cum legatis rediens, attonitis gregibus suis optatae pacis et securitatis nuncium reportavit. Et quantum illi pridem de metu belli moestificati fuerant et concussi, in tantum alacres facti sunt et in fide christiana fundati, sane doctori suo ascribentes patriae liberationem; servusque Dei magnificatus est vehementer in terra Pomeranorum. Illi vero nichil meritis suis tribuens, tanto se humiliorem apud Deum et homines exhibuit, quanto sine illius auxilio se nichil posse sciebat; dimittensque nuncios, de quibus supra dictum est³⁾, marchioni et Saxonibus gratias egit pro bona voluntate, de Dei operibus et de suo statu mandans quae audissent et vidissent ad Dei gloriam domi narrare.

11. Erat autem Uznoimiae illis diebus dux pariter et episcopus. Est autem insula quaedam non longe a civitate illa, habens mare interiectum quasi itinere unius diei, Verania nomine. Sed loci huius incolae duri erant^{Ebbo III. 14.}

1) pod koniec czerwca. 2) w Uznoim. 3) III. 8.

1127. et barbari, singulari feritate crudeles. Hii praedicatione beati viri dudum comperta, omnia quae de illo dicebantur aspernati; mortem ei, si ad eos veniret, minabantur. Sed quo amplius duras eorum minas audierat, eo amplius in animo suo fixum habebat illo ire, sperans ibi martirii coronam se adepturum. De hoc vero cum duce et aliis familiaribus suis dum consilium tractaret, propter inmanitatem periculi ab omnibus dissuasus est. Quod aegerrime ferens, ingeniosus agere coepit, quomodo se nescientibus cis illo proriperet. Hoc sentientes illi, cautius eum observabant, nullamque secreti oportunitatem, quo id aggredi posset, ei concedebant, salutem illius vitamque longiorem multis utilem ac necessariam memorantes. Verum desiderii magnitudine nichil huiusmodi rationum audire potuit, illos potius modicae fidei arguens, ac pusillanimitatem eorum increpans, fidem christianam factis magis firmandam aiebat quam verbis satisque inertes aeternae vitae praedicatores, qui pro illa vitam praesentem expendere formidarent: *Et quid, inquit, fiet, si in his barbaris nationibus euangelizantes pro Christi nomine omnes occumberemus? Nimirum gloriosior esset praedicatione, quae martirum sanguine firmaretur. Sed, o dolor! de tanto fratrum numero nec unus, puto, dignus habebitur, morte sua vitae quam speramus perhibere testimonium.* Atqui verbis talibus verecundia nata est trepidantibus.

12. Udalricus autem venerabilis sacerdos ^{Elbo III. 14.} constantior factus, sciens hoc etiam seni placere, huic se periculo intrepidus offerebat, comitem tantum et viae ducem postu-

lans. Accepta igitur benedictione, paraturam sacerdotalem, calicem quoque ac librum et caetera, quae faciendae missae ratio postulabat assumens, navem conscendit. Sed nos videntes fratrem nostrum unice carum solum 5 ad martirii palmam properantem, cum dehortari eum non auderemus, viam eius lacrimis uberioribus prosecuti sumus. Qui horis quasi tribus prosperis flatibus navigans, fere iam ab oculis nostris ablatus fuerat, et 16 ecce, tempestas oritur, ventisque contrariis ratem huc illucque pellentibus, viam tenere non potuit, sed ad litus unde exierat post multam fatigationem appulsus est. Ille vero, tametsi tempestatis iniuria et imbribus de- 15 super irruentibus, et procellis navem deorsum implentibus, totus esset madidus vixque spirare videretur, a coepto desistere noluit, neque ad terram exivit, sed sedens in navicula tranquillitatem maris expectabat, interim aquam de navi vasculo proiciens. Ven- 20 tis itaque paululum sedatis, iterum navigare coepit, iterumque simili modo impeditus est. Tertia quoque vice ire temptans, sed nichilominus nocte ac tempestate ingruente, ponti 25 saeviciam vix et quasi per miraculum evasis; tempestas vero infra 7 dies non cessavit. Intellexit ergo vir Dei Veranos evangelicae gratiae indignos, currensque cum clericis discipulum, quasi de palestra coronatum, de 30 litore duxit ad tectum, super ipsius constantia fideique magnitudine Dominum benedicens. At ubi coenatum fuit, fratres de navigatione Udalrici iocari coeperunt: *Et quis, inquit, si perisset homo, reus homicidii teneretur?* Adalbertus autem interpret, cui maxime factum displicuerat: *Quis iustius, in-*

quit, homicidium lucret, quam is qui hunc
ad tale periculum direxit? Verum episcopus,
quamvis ab eodem fratre de hoc verbo ante
pulsatus fuerit, nil motus, ad euangelium
5 se convertit, et exemplo domini Iesu disci-
pulos quasi oves inter lupos mittentis, fac-
tum suum defendit. Quis enim, ait, homici-
dii reus tenebatur, discipulis qui a Domino
millebantur interfectis? Qui oves ad lupos mi-
10 sit, profecto a lupis oves devorandas scivit.
Devoratae sunt oves a lupis, interfecti sunt
apostoli a tyrannis. Deinde parabolam hanc
facto suo coaptans, plena rationis doctrina
discipulos animavit, dignisque exhortationi-
15 bus in gaudio spirituali magnam partem noctis
expendit. Et mane facto, quidnam agerent
vel quo diverterent, inter se tractabant. Ve-
rum haut diu nutabundi, quod superfuit de
opere in agro Domini, coloni fideles inter
20 se distribuunt, aliis retro ad Thiminam, aliis
autem ad alia loca euangelizandi gratia di-
vertentibus.

13. Episcopus vero ad Stetinam iter pro-
posuit cum ministris suis, de apostasiae ne-
25 quitia in spiritu vehemente arguere superbos.
Sed clerici, qui cum ipso ituri erant, Ste-
tinenses barbaros et crudeles agnoscentes,
suae pariter et illius saluti metuebant. Unde
ne illuc veniat, dehortantur studiosius. Cum-
30 que illi molesti essent: Video, ait, tantum
ad delicias venimus; quicquid asperum vel diffi-
cile occurrit, totum declinandum iudicamus.
Sed esto! nam ad gloriam martirii sicut nul-
lum cogere volo, ita, si fieri posset, omnes
35 vos hortari vellem. Rogo autem, si iuvare non

vultis, saltem ne me impediatis. Suae vitae 1127.
potestatem habeat unusquisque; liberi estis vos,
liber et ego. Dimittite me michi, obsecro. Et
eiectione omnibus, sese in cubili suo usque
ad vesperam in orationem dedit. Deinde vo-
cat puerum familiarem, praecipiens ut, clau-
sis undique ostiis, a se omnes dimoveat,
nullumque admittat sine ipsius conscientia.
Quo facto, secreti sui compos, fugam medi-
tatur; itineralia induit, succingitur, indu-
menta sua sacerdotalia cum libro, calice a-
liisque utensilibus in mantica ponens, omnia
in humeros levat, tectusque umbra noctis,
clam, cunctis nescientibus, in comitatus ur-
bem egreditur, viam carpens quae vergit
Stetinam. Cumque aspexisset huc atque illuc,
et nullum se comitari videret, lactus et ala-
cer de prosperitate furti, Deum benedicens,
matutinale inchoat officium gliscens et pro-
perans totum iter nocte illa complere. Cum-
que nocturnus viator viam ardentem carperet,
hora noctis decima iam instabat. Clerici au-
tem e diversis stratis consurgentes, cum ad
dicendas matutinas se colligerent, quidam
ex eis¹⁾ suspensio gradu ad cubiculum per-
gunt episcopi, utrum dormiat an vigilet, vel
quid agat, explorare cupientes. Verum ubi
propius propiusque admoti, episcopum non
inveniunt, consternati sunt animo. Et dili-
genter omnia scrutantes, cubicularium ipsum
et alios qui iuxta erant crebro sciscitantes,
quod factum fuerat tandem ediscunt. Quid
multis? Turbantur omnes, alique pedi-
bus, alii vero ascensis equis, huc illucque
pontificem quaesituri discurrunt. Factoque

¹⁾ Udalryk. Ebbo III. 15.

1127. mane, hii qui in equis fuerant, directo calle ac concito gradu versus mare viam insequuntur abeuntis, et abeuntem consequuntur. At ille ubi eminus venientes iam intraturus navem agnovit, turbatus est valde, et altius ingemiscens: *Heu, inquit, domine Iesu, unice Dei, unice virginis, dulce nomen spei meae, numquid me fraudabis a desiderio meo? Fac, oro, ut hi, qui veniunt, aut mecum eant, aut me a proposito meo non impediant.* His dictis, illi accurrebant, moxque ab equis desilientes, pedibus illius prosternuntur. Sed quid? prosternitur et ipse; levantur illi, levatur et ipse; flebant illi, flebat et ipse, vocemque moeror ac tristitia et his et huic diutissime interclusit. Tandem post multas lacrimas in hanc vocem senior moestus erupit: *Ad quid venistis? Redite, quaeso, ad hospicium, et ego pergam viam quam coepi.* At illi: *Absit, inquit, sufficit nobis haec tam grandis confusio; amodo te nequaquam deseremus. Si redire vis, laeti redibimus tecum; sin autem progredi mavis, tecum progrediemur. Sed placeat sanctitati tuae consilium nostrum. Redeamus pariter ad fratres et ad pueros nostros hodie; cras, ecce, coram Deo loquimur, sive in vitam sive in mortem omnes tecum veniemus.*

koń. lip. 14. Tali ergo pacto episcopus cum eis reversus, crastina die omnibus se comitantibus eandem viam ingreditur, ascensaque navi prosperis flatibus Stetinam vecti sumus. Homines autem de civitate inter se divisi erant, aliis adhuc in fide manentibus, aliis autem ex maiori parte ad paganismum reversis. Fuit autem basilica¹⁾ ante introitum

civitatis in area spaciosa, quam ipse in priori profectione dedicaverat; quam ingressi, hospitari coepimus. Fideles igitur de adventu episcopi gaudebant, infideles autem turbabantur. Prae omnibus autem nefandi sacerdotes furere et furorem in turba excitare festinant, adeo ut collecta manu armatorum ecclesiam undique cingerent, et insanis tumultibus debachantes, aedem ipsam convellendam, et omnes qui erant ibi una cum magistro interficiendos clamitarent. Episcopus vero martirii avidus²⁾, pontificalibus se induens, arma sua, crucem tollit et reliquias, psalmosque ac ymnos cum clericis personans, agonem suum Domino commendabat. Barbari vero audito cantu mirati sunt valde, quod quasi in articulo mortis positi cantare potuissent. Et auscultantes mutuoque se invicem respicientes, virtute, ut puto, verborum incantati, elementius se habere coeperunt et iam non viribus sed ratione magis opus esse dicebant, ad talia recipienda vel etiam propulsanda. Dein sapientiores quique super his rebus ipsos sacerdotes secretius conveniunt, ipsorum esse dicentes congruis rationibus religionem suam defendere. Talia inter se mussitantes, paulatim singuli ad sua digrediuntur. Erat autem 6 feria³⁾, et episcopus cum suis illa die sabbatoque ieiuniis et orationibus sacrisque meditationibus usque in diem dominicam intensius operam dabat.

15. Interea civis quidam nobilis eiusdem civitatis Witscacus nomine, in conventu populi, in plateis et domibus, ubicunque et quandocunque facultatem habuit, regnum Dei

¹⁾ S. Piotra · Ebbo III. 1. · ²⁾ Ebbo III 15. · ³⁾ 29 lipca.

et fidem praedicare non desiit, christianas traditiones et omnia documenta episcopi sana et sancta et veritatis plena contestans. Hic etenim non longo tempore ante adventum piissimi Ottonis cum aliis concivibus suis contra paganos piraticam¹⁾ exercendo, dum incautius ageret, in hostes inciderat, multisque ibi trucidatis, cum aliis vitae relictis in captivitatem ductus fuerat. Cumque ferro et catenis et tenebrosi carceris custodia clauderetur, orando ad Dominum per merita episcopi liberatus fuit. Nempe cum diuturna oratione fatigatus in sompnum resolutus esset, episcopum Ottonem, qui cum baptizaverat et de sacro fonte levaverat, sibi assistentem videbat. Quem dum ille agnosceret, rogat iterum et genua flectit pro ereptione. At ille: *Ad hoc ipsum*, inquit, *veni; sed tu liberatus, ea quae Stetinensibus mando, ferre ne dubites*. Et mox datis mandati verbis, et signo crucis ad eum facto, captivum exire iubet. Expergefactus homo de visu lactatur, movet gressum, effectum probat visionis. Et ecce, catenae omnes et vincula solvebantur, progreditur ad ostium, et carcer apertus erat. Sentit ergo virtutem adesse divinam, altumque suspirans gratias agit omnipotenti Deo, ac timido gressu invisam domum exivit, suspectisque locis leniter transitis, cursum tendit ad mare, diuque huc illucque discurrens navem quaerebat, sed nullam inveniens admodum anxiam coepit; nam se denuo capi, denuo incarcerari metuebat. Sed quid faceret? Ad ultimum, formidine maioris mali, cum iam sine

remige corpus in undas mittere pararet, Ottonem suum nominans, ingemuit ad Dominum. Et ecce, de insperato cimba litori adlabitur, quam sibi a Deo paratam videns, cum gratias egisset, ascendit, manibusque ambabus fluctus verberans, ratem convertit in altum, mirumque dictu, quam citissime prosperante Deo patriis oris appulsus est. Quod miraculum assiduo relatu notum fecerat, et Stetinam veniens, responsa episcopi civibus in unum congregatis, ut iussus erat, praemissa ex ordine liberatione sua, ita exposuit: *O cives, doctor et magister noster beatus Otto sic et sic fecit michi, et haec mandat vobis. Gravis et dura nimis ab omnipotente Deo vindicta super vos et super civitatem istam ordinata est, pro eo quod eius fidem et culturam polluitis, partim cum eo, partim pro eo idolis servientes*.

16. Nefandi quippe sacerdotes, dum peste ac mortibus homines et iumenta quodam anno²⁾ ex inaequalitate aëris ibi laborarent, a diis malum hoc immissum asserebant, et voluntate populi ecclesiam sancti Adalberti martiris, tintinnabulo et campanis deiectis, destruere coeperant; unusque illorum dum malleo cementarii altare percuteret, subito languore ac stupore a Domino percussus est. Cumque malleus de manu eius caderet, cecidit et ipse. Dein post longum spiritu parum resumpto, populum astantem, quasi ex plaga emendatus, sic adorsus est: *Frustra, o cives, nitimur; Deus christianorum fortis est, et nostra vi a nobis expelli non potest. Michi autem consilium videtur, ut illum ha-*

¹⁾ Przeciw Duńczykom; dokładniej o tem u Ebbona III. 2. ²⁾ 1126; Ebbo III. 1.

1127. *beamus, et tamen antiquos deos nostros non dimittamus, et iuxta illius aram nostris quoque diis aram constituamus, ut eos omnes pariter colendo, illum et istos pariter habeamus propicios. Quid faceret populus? Territus prodigio consilium probavit, exstructoque nefando altari iuxta dominicum altare, Deo servierunt et daemonibus, iuxta historiam antiquitatis, qua dicitur: Populus Samariae deos gentium colens, nichilominus Domino serviebat.*

17. Witscacus ergo fidei zelo calens, non semel aut bis legationem quam acceperat egit ad populum, sed ex quo a captivitate rediit, numquam cessavit regnum Dei euangelizare, misericordiam Domini et merita liberatoris sui civibus inculcans, et nisi ab errore quiescant, divinam eis ultionem intentans. Tota vero civitas, exceptis sacerdotibus, factum hoc cum veneratione mirabatur, et tamen praevalente consuetudine a paganismi ritibus cessare non potuerunt. Sed iam de praesentia domni episcopi responsalis eius audentior factus, linguam laxat eloquio, victorque idolorum et vatum vana de his vaticinantium, ad servum Dei veniens cum amicis et cognatis suis, pronus adorat, gratias agit, remque omnem refert ex ordine, ipsumque ardentem ad opus praedicationis instigat, auxilium ei et consilium ex sua suorumque parte ad omnia pollicitus. Itaque die dominico, completis missarum sollempniis, sicut erat sacra indutus armatura, vexillo crucis ex more praelato, in medium forum civitatis duci se rogavit. Cumque ad portam ventum esset, ecce, per quam sine remigio trans mare Witscacus vectus erat, navicula

postea pendebat, et admotus lateri pontificis: *Vides, ait, pater? Et feriens eam hasta: Haec, inquit, cimba testimonium sanctitatis tuae, firmamentum fidei meae, argumentum legationis meae ad populum istum.* Erat autem alveus brevissimus, qui a duobus viris facile portaretur. Substitit episcopus et diligenter rem considerabat, perpenditque quod in pacatissimo amne vix conto gubernatus unam personam portare sufficeret, nedum in fluctibus marinis sine omni gubernaculo, nisi hoc divinae virtutis esset gubernaculum. Gratias agit Deo beatus antistes, quod incredulae genti virtutem suam tali facto demonstrasset. Liberatus autem subridens: *Hanc idcirco spendi feci ad portam, ut ingredientibus et egredientibus hoc facto discerent, quid in suis necessitatibus de misericordia Dei ac de tuis meritis, sanctissime pater, sperare deberent.* His dictis in confertissimas turbas paganorum, ministris comitantibus in medium forum sese intulit episcopus. Erant autem ibi gradus lignei, de quibus praecones et magistratus ad populum concionari soliti erant. In quibus stans minister euangelii, sermonem coepit; fremitum autem dissidentis populi Witscacus vice praeconis manu et voce sedabat.

18. Cumque omnes conticuissent, et verbum exhortationis pars maxima libenter audiret, ecce, unus sacerdotum, vir Belial, plenus furore, pinguis et procerus, in medium turbae sese fortiter intrudens, cambucam suam manu gestabat, spiransque et anhelans¹⁾ usque ad ipsos gradus accessit, levataque manu semel et bis columnam gra-

¹⁾ Ebbo III. 16.

duum validissime percussit. Dein clamore magno et verbis nescio quibus contumeliose prolatis, silentium mandat loquenti, suaque vocis grossitudine magnum tonans, sermonem interpretis et episcopi pariter oppressit, populoque ait: *Sic, o insensati, stulti et inertes, quare decepti et incantati estis? Ecce, hostis vester, et hostis deorum vestrorum! Quid expectatis? Ferentne impune et contemptum et iniuriam?* Omnes autem incedebant hastati. Ait ergo: *Haec dies omnibus erroribus eius finem imponet!* Omnesque adhortans, singillatim quosque de quorum malignitate certus erat, propriis nominibus compellabat. Et quicumque spiritu vesano agitabantur, quibusque familiare fuit audacter magis quam consulte rem agere, ad dicentis vocem inflammati, hastas levant. Quas dum ad iaciendum vibrant, actu rident in ipso, mirumque dictu, nec hastas iacere, nec demittere dextras, vel de loco moveri poterant. Stabant igitur ut simulacra immobiles, fidelibus et religiosis facti spectaculum. Quotquot enim erant infideles et maligni, qui a fide christianismi defecerant, et in infidelitate sua pertinaci dementia stantes, impias manus contra servum Dei leverant, hac poena tam diu mulctati stabant, quousque in sua fide boni firmarentur, et illi a pravitate cordis per poenam corporis corrigerentur. Nam et episcopus arrepta miraculi occasione: *Cernitis, inquit, fratres, quanta sit potentia Domini. Certe, ut video, divinitus ligati estis. Quare non iacitis hastas? Quare non demittitis dextras? Quamdiu in hoc nisu apparebitis?* Illi autem, nescio an prae confusione aut prae stupore, nichil

respondebant. Tunc ille: *En, inquit, dii vestri, pro quorum religione certatis, si quid possunt, auxilientur vobis. Sed et iste vester tumultuosus sacerdos invocet nunc deos suos super vos, det consilium, det auxilium! Si quid novit, si quid potest, iam tempus est.* Ille vero iamdudum eventu rerum stabat attonitus, iam ulterius nec mutire praesumens. Cumque ingenti pavore omnes silerent, episcopus miseratione tactus: *Gratias, inquit, tibi, domine Iesu Christe, qui potentiam fortitudinis tuae, cum tempus est, ad terrendos adversarios et ad protegendos servos tuos exercere soles. Sed quia pius et misericors es, ignosce, rogamus, ignorantiae sive temeritati populi huius, et usum corporum suorum, quo te ligante privati sunt, solita illis miseratione restitue!* Quo dicto, crucisque signo ad eos facto, effectus orationem mox insecutus est. Et subiungens: *En, inquit episcopus, si audire hactenus nolulistis, tangite saltem et sensu ipso probate, quanta sit misericordia Dei nostri, quanta sit veritas fidei quam praedicamus vobis; et longius de iudicio et misericordia Dei et de praesentis vitae incerto et de perseverantia aeternorum profunde disputans, conterritos in Syon peccatores crudivit, tandemque medicamine salutaris eloquii aliquantum mansuefactos benedixit, et coetum dimisit. Descendens vero de gradibus, ecclesiam sancti Adalberti cum fidelibus, zelo zelatis pro domo Dei, visitavit, ac praemissa inibi orationis sollempnitate, altare abominationis fregit, comminuit et eiecit; factaque reconciliationis emundatione, fracturas basilicae suis impensis emendari fecit.*

1187. 19. Cumque saepius eandem frequentaret ecclesiam, quodam tempore pueros in platea ludentes invenit. Quos dum lingua barbara salutasset, veluti coniocando illis, etiam crucis signo in nomine Domini eos benedixit, et paululum procedens, animadvertit, quod universi, relictis lusibus suis, visendi studio collecti, a tergo sequuntur episcopum, hominum ignotorum, ut est mos illi aetati, aspectum habitumque admirati. Substitit homo Dei, et circumfusus blande alloquens, seiscitatur, si aliqui ex eis baptismum percipissent. Illi sese mutuo respicientes, coeperunt invicem prodere, qui fuerint ex eis baptizati. Quos episcopus seorsum vocans, quaerit ab eis, si voluntatis eorum sit, tenere fidem, quae ad baptismum spectat an non illis autem se tenere velle constanter affirmantibus, episcopus: Si, inquit, *christiani esse vultis, et fidem servare baptismi, istos non baptizatos et infideles pueros ad ludum vestrum admittere non debetis*. Qui statim iuxta verbum episcopi similes cum similibus congregati, pueri baptizati non baptizatos a se abicere et abominari coeperunt, nulla eis ludi societate communicantes. Itaque videre pulchrum erat, quomodo hi de professione christiani nominis gloriantes, familiarius agere et avidius intueri et audire doctorem etiam inter ludos suos, illi autem, quasi de infidelitate confusi et exterriti, a longius stare solerent. Sed pater optimus et credentes miti sermone ad fidem plenius pro ipsorum capacitate instruxit, non credentes vero ad credendum tam diu exhortabatur, quousque se baptizari et christianos fieri omnes flagitarent.

20. Interim vero maiores natu et sapientiores quique, de rebus istis altius inter se tractaturi, consederant, et a mane usque ad medium noctis huic deliberationi vacantes, de salute propria et totius populi, de statu civitatis et conservatione patriae secundum prudentiam saeculi diligenter disputabant. Praecipue autem universa quae Ottonis erant dicta vel facta examussim trutinabant, et mediante Spiritu sancto in hanc sententiam omnes communiter cedunt, ut funditus extirpata idolorum cultura, ex integro se religioni christianae submittant; atque in hoc verbo concilium solvunt. Witscacus autem, qui omnibus his intererat, nocte ipsa cum paucis ad episcopum veniens, optatum nuncium affert, omne consilium ei breviter insinuans. Dein collectis ad episcopum clericis et aliis familiaribus, omnia quae audierat, quaeque in concilio de ipso dicta fuerant, scilicet ordinem liberationis ipsius qui loquebatur, et de miraculo, quod hastas vibrantes contra episcopum pridie obriguerant, et quod adhuc latebat episcopum, quando ad ecclesiam cum ministris per plateam praeparatus incedebat, tantus splendor vestium apparuit, ut maligni homines, qui ad eum necandum ex insidiis veniebant, nimiae claritatis aspectu in fugam, territi ac turbati versi fuerint, denique virum illum, virum Bèlial, sacerdotem qui ei concionanti ad populum impedimento fuerat, ab ipsis civibus ciectum nunciat. Porro apud eos eius liberalitatis et elemosinarum inaestimatas largitiones et captivorum redemptiones, quodque sine magna recompensatione nullius eorum opes vel substantiam oblatam contigerit, suis

impensis sese atque suos transigens, etiam basilicas exatruebat, destructasque reaedificaret; omnia haec quantae venerationis quantaeve admirationis habita sint, cum gaudio
 5 referebat. Igitur de mane¹⁾ consurgens episcopus, et cum gratiarum actione missas celebrans, convenientes cives iterum alloquitur, et pronos atque obedientes ad omnia invenit²⁾. Quicunque enim sese apostasiae vicio
 10 inquinaverant, Spiritus sancti virtute faciente compuncti, per manus impositionem in fonte lacrimarum suarum loti, ecclesiae sanctae reformantur. Pueri vero, et quicunque sacramentum baptismi nondum erant consecuti,
 15 baptizantur; fana destruuntur, ecclesiarum fracturae solidantur, et si quae destructae fuerant, reparantur. Omnis ergo populus iam quasi vir unus id ipsum sapiebat in Domino, gaudet episcopus, laetantur sacerdotes:
 20 *Magnificata sunt in consilio iustorum opera Domini!*

21. Praeter hanc autem spiritualis laetitia occasionem, divina bonitas illi civitati etiam de inopinato corporale commodum exhibuit³⁾. Nam immensae molis ac magnitudinis rombonem, circa portus maris et naves se ostentantem, piscatorum manus ad litus eiecit in mense Augusto, cum tamen in
 30 locis illis talis captura non nisi vernali tempore occurrat. Ex cuius carnibus ac pinguedine omnes cives partes capiunt, et episcopo, cuius meritis hoc munus ascribebant, plus quam absumere cum suis omnibus posset, apportant.

22. Verumtamen laetis eventibus templa-^{1127.} tio non defuit. Nam cum delendis et extirpandis fanis idolorum et sacris diligentius insisteret episcopus, etiam arborem nunc^{Ebbo III. 18.} mirandae pulchritudinis idolo dicatam, ne scandalo esset rudibus, volebat incidere⁴⁾. Vicini autem, qui umbra eius et amoenitate saepe delectati fuerant, ne incideret eam, rogabant. Porro agri possessor vehementius irasci atque indignari coepit, aliisque modeste agentibus, hic minis et clamoribus longius assistens, furorem cordis evomuit. Itaque quasi paululum furore sopito, silenter a tergo accedit, nulloque sperante, securim bellicam utriusque manibus levans, caput episcopi ferire nisus est. Sed illo praesentiente atque in aliam partem se rapiente, bipennis casso vulnere in trabem pontis, iuxta quem stabant, perlata est tam fortiter, ut a feriente reduci non posset. Accurrunt omnes, comprehendunt, trahunt, trudent infelicem illum, et nisi per interventum episcopi, eadem securi trucidassent.

Tiemo: Hic forte, hic aliquis grunniet malivulus auditor. Nam et ego quoque miror — si ita est, ut asseris — qui alias ad martirii palmam ultro se ingerere paratus fuit, quod hunc tam validum ictum non suscepit. *Qui enim totiens mortem appetiit, dicet aliquis, quare nunc venientem non sustinuit?*

Srfridus: An nescis, aliud esse ex consilio et fortitudine mentis corpus morti obicere, digna existente aliqua necessitate,

¹⁾ 15 sierpnia. ²⁾ porównaj Ebbo III. 16. Działo się to około połowy sierpnia.
³⁾ Ebbo III. 17. ⁴⁾ Obacz wyżej II. 32.

1127. atque aliud ex infirmitate carnis eandem pertimescere? Sed hoc etiam considerare potes, quod non de agone passionis tunc temporis cogitabat, sed magis de arbore nucis, de cuius incisione cum civibus tractabat. Et si altius rem contemplari volueris, animalis spiritus naturaliter exterioris substantiae salutem, quantum in ipso est, tueri solet — appetit conducibilia, fugit contraria — quem tamen interna mentis ratio saniori consilio a conducibilibus interdum abstrahit, et contrariis passionibus affligit. Nichil ergo mirum, si ratione alias intentus, teneritudine oculorum faciente venientem ictum expavit. Denique divino etiam nutu hoc factum arbitror, scilicet ne multis aliis adhuc profuturus ibi occumberet, neve a christianis, qui nuper fidem susceperant, vel etiam amissam receperant, et in novitate reconciliationis et gratiae divinae doctor ipse interfectus praedicaretur.

Tiemo: Nonnichil dictum est. Perge quo coepisti.

25. *Sefridis*: Ottone sic a periculo liberato, et percussore suo de manibus percussentium salvato, inter astantes Adalbertus presbiter, ad Teutonicas partes se vertens, profundius inclinat, Deo et sancto Michaheli in Babenberc et fratrum orationibus gratias agit. Et conversus ad episcopum: *En*, inquit, *scutum orationis fratrum et protectio sancti Michaelis archangeli!* De arbore vero ne incideretur, tandem cives multis precibus obtinuerunt, iureiurando firmantes, nichil unquam divinitatis vel sanctitatis arbori sese

adscripturos, neque numinis vel idoli cuius vice se illam habituros, sed magis pro utilitate fructuum et amoenitate umbrarum.

24. Omnibus ergo quae ad cultum fidei spectant rite illic ordinatis, dum ad alia loca¹⁾ ire pararet, ab universis natu maioribus et prudentioribus civitatis rogatus est, ut, quia Deus cum illo erat et multa bona eis ostenderat, ducem Vratizlaum, cuius offensam gravibus culpis incurrerant, eis placare studeret, atque hoc facto cuncta circa studia sua deauraret. Annuit; eligit viros honorabiles, aptos ad responsa reddenda vel accipienda, ducem adiit²⁾, preces fundit, accusat populum et excusat. Dein potenti suadelamit³⁾ mitigat indignantem, iubet, obsecrat, facit compositionem, pacatisque ad perfectum omnibus, legatus cum legatis pacem affert civitati. Hinc toti ecclesiae valefaciens, miris affectionibus Iulinam ire dimittitur. Maligni vero sacerdotes, pleni demonibus, cum iam aperte non possent, vel per insidias servo Dei nocere moliti sunt. Conducta etenim magna sicariorum multitudo viam abeuntis in arcioribus navigii locis obsederunt, suis amicis, istarum rerum nesciis, mortem episcopi quasi per divinationem praenunciantes. At ubi ad insidias ventum est, hostes arma corripunt, funambulos tenent, navigantes invadunt, sanguinem episcopi super omnia sitientes. At vero Stetinenses et nostri qui cum episcopo erant arma capiunt, ex rate prosiliunt, partim terra partim aqua consistunt, vim viribus audacter arcetes. Cumque aliquamdiu pugnatum esset, hi qui

¹⁾ do Uzedom. Ebbo III. 20. ²⁾ we wrześnie; dokładniej o tem Ebbo III. 21. 23.

de insidiis erant a Stetiēnsibus coeperunt agnosci; et confusi de malefacto fugerunt. At sacerdos, qui haec machinatus fuerat, eādem hora domi cum amicis suis residens, 5 parali et vehementissimo languore vexari coepit, suis, ut arbitror, diis cum non inmerito laniantibus. Cumque ore, oculis ac tota facie distorta, frontem ad scapulas verteret, et miserabili corporis agitatione in 10 mortem solveretur, exclamavit: *Haec patior propter insidias et mala quae contra Ottonem feci!*¹⁾ In hac voce vitam finivit. Tantus autem factor subsecutus est, ut Pluto ipse infernalis — vel quisquis illic maximus est — 15 ab huius faucibus spirare putaretur. Item alius quidam de sacerdotibus Ottoni contrarius, cum ad negocia sua cum institoribus forte navigaret, et in insula quadam nautae, ut assolent, ad suas commoditates applicuis- 20 sent, iste alienata mente, nec vultu nec voce sanum quid agens, a comitibus notatus est. Cumque scorsum ab aliis in silva veluti per amentiam vagaretur, iuvenes quidam quasi per lasciviam secuti, delirum fune per 25 guttur ad arborem ligant et discedunt. Ille vero incantis motibus, vinculorum impatiens, se solvere luctabatur, sed divino iudicio constrictus, per funem, qui collo iniectus erat, intercluso anhelitu, mortuus est.

30 25. Episcopus autem Dei protectus auxilio cum Iulinam venisset, nichil ibi adversitatis invenit. Omnes eius redargutiones de apostasia seu de aliis excessibus patienter ferebant, indigna et mala opera sua dignis 35 emendationibus ad eius doctrinam expurga-

re et corrigere parati. Ille vero per manus 1197. impositionem et sacri verbi exhortationem sanctae et apostolicae ecclesiae omnes reformavit, baptizatis pueris et quoscumque huius sacramenti expertes invenit. Sicut enim exemplo Stetimensium pridem a fide recesserant, ita denuo, conversis illis, facile convertebantur. Illos enim per omnia imitari quasi pro sententia eis fuit.

26. Cum autem sacris operibus illic instaret episcopus, mulier quaedam in rure posita, nescio quo eventu subita cecitate percussa est. Audiens autem antistitem adhuc esse in civitate, duci se illo iubet. Et veniens corruit ante pedes eius, auxilium petens super clade sua. Signum autem aeris ante fores pendebat ecclesiae, quod simplices, cum intrabant oraturi, quasi ad excitandum sanctos pulsare consueverant. Episcopus ergo dum ad succurrendum a muliere crebro invocaretur: *Vade, ait, mater,* ^{Ebbo III. 21.} *vade ad ecclesiam, quassa campanam, excita sanctum Adalbertum, ut te adiuvet.* Abiit illa, Deum et sanctum Adalbertum invocans, arreptoque fune non prius a pulsatione signi cessavit, quam lumen oculorum reciperet. Videntes autem cives, gratias agunt Domino super gratia huiuscemodi, et magis in fide catholica roborati sunt. Sed dum hoc factum episcopi meritis ascribere vellent, prohibuit eos dicens: *Non me miraculorum factorem sed peccatorem sciatis, potius hoc beati martiris Adalberti meritis ascribendum certissime noveritis. Num obliti estis, quomodo prior* ²⁾ *anno), cum tota civitas ista incendio va-*

¹⁾ Ebbo III. 20. ²⁾ roku 1126, obact Ebbo III. 1.

1127. *staretur, hanc aediculam suam beatus martir in mediis flammis positam liberavit? Sed mo- neo, ut illius calamitatis memores, nec Iu- lium ipsum nec Iulii hastam, nec statunculas idolorum vel simulacra ullo modo colatis de- nuo, pristina mala iterantes, ne mortem, pe- stilentiam, incendia et bella divina ultione incurratis.* Haec et his similia servus Dei ad eruditionem populi blanda oratione lo- quebatur.

Ebbo
III, 21.

27. Die vero quadam miles habens fi- lium lunaticum, benedicendum eum obtulit episcopo, adductis cum eo quatuor bubus pascualibus, donarium et gratiam pro be- nedictione. Sed doctor bonus manus suas excutere suetus ab omni munere, benedic- tionem quidem puero tribuit, ipsum autem puerum cum patre ac donariis ad papilio- nem suum, ubi capsae ac reliquiae sancto- rum erant, deduci iubet, ut ibi, si vellent, facta oratione et oblatione Dei misericor- diam invocarent. Vadunt, sanatur puer, gra- tias agunt.

28. Miles quidam frenesi ac dementia in- terdum capitis languore vexatus, in loco, ubi ad orandum steterant pedes eius, sese proiciens, sanitatem recepit.

10 sierp.

29. In die sancti Laurentii Bocceus, pres- biter beati viri, ad villam pergebat¹⁾. Homi- nes autem terrae illius nondum consueve- rant observare dies feriatos; in ipsa ergo die transeunte presbitero, rustici segetem metebant. Ille autem de observantia festi eos alloquens, merita martiris praedicabat,

Ebbo
III, 22.

atque ut ab opere cessarent, sub contesta- tione ac reverentia beati Laurentii admone- bat. Sed scriptum est: *Stultus verbis non corrigitur*; unde homo, qui magister operis erat, spreta sacerdotis admonitione, opera- 5 rios suos magis ac magis urgebat. Contri- status ergo super illorum temeritate, pres- biter cum abiret imprecatus est Dominum, ut digna ultione contemptum martiris sui vindicaret. Nec mora, ex improvise ignis 10 venit et stantem segetem et eam quae iam messa fuerat undique afflavit, tantaque vis ardentis stipulae fuit, ut ipsi rustici de campo fugerent. Factumque est, ut qui sal- 15 vis frugibus ab opere sponte cessare no- luerant, perditis omnibus cessarent inviti. Simile quiddam eodem presbitero per viam pergente in assumptione beatæ semperque virginis Mariae²⁾ factum comperimus, duobus, videlicet rustico et eius uxore, in agro 20 metentibus. Zelo etenim religionis presbiter eos prohibebat, dicens huic diei propter assumptionem Dei genitricis Mariae hono- rem deberi. Erat autem secunda feria. Di- cebat ergo rusticus: *Heri propter dominicam 23 operari non licuit, et iterum hodie vacare iubemur. Quae est haec doctrina, quae homi- nes a rebus necessariis et bonis iubet cessa- re? Quando ergo collectas videbimus fruges nostras? Puto vos invidere utilitatibus nostris.* 30 Cumque iam ad blasphemandum os aperire vellet, et falcem crebris tractibus messor vehemens in calamos vibraret, mirum dic- tu, subito extinctus, in sulcos cecidit, fal-

¹⁾ Według Ebbona III, 20. 21. cuda te działy się w Kamieniu; Otto zaś w sierpniu był w Szczecinie ²⁾ 15 sierpnia.

cemque in dextra, segetem autem in sinistra, ut absecta erat, tam fortiter etiam mortuus tenebat, ut a nullo auferri posset. Mulier autem infelix, socia operis, morte
 5 quidem mulctata non est, puto quia sub viri obedientia posita fuit, sed tamen sine poena et confusione non evasit. Nam corpus exanimis viri ad ecclesiam secuta, falcem et segetem de manibus suis et ipsa
 10 excutere non potuit, quousque coram populo et clero argumentum hoc illicitae operationis probaretur. Sepulto ergo viro, et abeunte cum timore populo, mulier soluta est. Ex hoc autem facto populus maiorem
 15 Dei genitrici reverentiam maioremque aliis festis celebritatem doctus est exhibere.

30. Interea Rutheni¹⁾, comperta fide et conversione Stetinensium, et quia in christianitate penitus roborati sunt, a societate
 20 illorum se avertunt, commercia omnia mutuaeque negocia institorum ex indignatione abrupentes, quasi alterius iam fidei populo communicare in talibus non deberent. Isti autem saepenumero a multis praedica-
 25 toribus²⁾ ad fidem vocati, de integro nunquam venire voluerunt, sed aliis interdum credentibus, alii non credebant, atque ex maiore parte paganicis ritibus degentes, semina fidei, veluti spinæ suffocando, illic
 30 convalescere non sinebant. Ruthenia vero Danos adiunctos habet, porro archiepiscopo Danorum³⁾ etiam Ruthenia subiecta esse debuit. Sed populo fidem catholicam propulsante, superfluum est sacerdotes de parochiae terminis litigare. Rutheni ergo paula-

tim crescente odio, Stetinensibus publice^{427.} adversari coeperunt, et primo quidem naves illorum a litoribus suis arcent, post etiam ex communi decreto hostes eos haberi statuunt, Ottoni episcopo mandantes — audierant enim, quod illo ad praedicandum venire vellet — ne unquam fines eorum attingeret. Dicebant enim nichil eum apud se inventurum, nisi acerbis poenas et mortem certissimam. Ille autem accepta legatione tali, tacite apud se exultat, animum parat ad martirium, cogitat et disponit omnia, tractat anxie apud se, an melius sit solum se ad tale convivium ire an cum multis. Stetinenses autem quidam viri boni et prudentes in comitatu episcopi erant Iulinae, gnari locorum provinciarum et morum cuiusque gentis. Hos ergo episcopus paulatim interrogationibus praetemptabat, scire volens, si quomodo eum illuc perducere velint. At illi de origine Ruthenae gentis, de feritate animorum, et de instabilitate fidei et bestiali eorum conversatione multa ei narrantes, etiam hoc quod archiepiscopo Danorum subiecti esse debuerint, non tacebant. Sperans ergo episcopus gratum fore illi, si converti possent, simulque attendens congruum esse, quod eius per licentiam ac permissionem ad praedicandum in eius parochiam veniret, Iwanum venerabilem presbiterum de latere suo et alios nuncios navigio cum litteris et muneribus illo pro licentia direxit. Archiepiscopus vero in maximo gaudio et honore legatos accepit, habitisque apud se multa humanitate, plu-

¹⁾ Weranie; Ebbo III. 23. ²⁾ duńskich. ³⁾ lundeński arcybiskup Adcerius.

1137. rima de statu, de doctrina et operibus be-
 ati Ottonis percontabatur. Erat autem vir
 bonus et simplex, bonarum rerum cupidus
 auditor, non mediocris scientiae ac religio-
 nis, in exterioribus tamen Slavicae rustici-
 tatis. Nam et homines terrae illius tales
 sunt, ut in maxima ubertate atque divitiis
 generali quadam duritia omnes inculti vide-
 antur et agrestes. Urbes ibi et castra sine
 muro et turribus ligno tantum et fossatis
 muniuntur; ecclesiae ac domus nobilium hu-
 miles et vili scemate. Studia hominum aut
 venatio aut piscatio est vel pecorum pastu-
 ra. In his etenim omnes divitiae illorum
 consistunt; siquidem agrorum cultus rarus
 ibi est. Porro in victu vel in habitu ve-
 stium parum lauti habent aut pulchritudinis.
 Nostri ergo mediocres in comparatione illo-
 rum gloriosi erant. Iwanus vero presbiter
 archiepiscopo ipso maior esse videbatur. Cum-
 que esset boni oris, ad omnia composite
 respondens, illum valde oblectabat, nichil-
 que satis ei esse potuit, quicquid de Otto-
 ne audiebat. Fama etenim ante annos plu-
 res¹⁾ hunc notum habuit, et nunc gloriari
 atque laetari habundantius coepit, quod e-
 ius dignos et praeclaros nuncios praesentes
 haberet, cuius tanta et tam praeclara facta
 vulgari fama passim praedicari prius audis-
 set. De legatione autem eius ad praesens
 nichil se respondere posse dicebat, nisi an-
 te principes Danorum atque magnates per
 aliquas inducias consulisset. Iwanus autem

et legati hoc longum sibi iudicantes, dimitti
 se rogant, ne super eorum mora contrista-
 retur episcopus. Annuit ille cum benignita-
 te, ac litteras, donaria navemque grandius-
 culam, butiro plenam, signum dilectionis et
 amicitiae mittens, episcopo dicebat quanto-
 cius ex consilio principum per suos legatos
 de verbo praedicationis se responsurum²⁾.
 Quod utrum perperam an simpliciter dixerit,
 parum nobis compertum est. Nam dum per
 aliquos dies eius nuncios expectaremus, de
 partibus Alamanniae et de domo Babenber-
 gensi plures nuncii venerunt, magnis et
 necessariis causis episcopum revocantes.

31. Rutheni autem crebris insultibus Po-
 meranos lacerant³⁾, et Stetinsium fines
 armatis navibus perturbant⁴⁾. Cumque semel
 et bis reperi cussi a bello cessare noluissent,
 Stetinsenses ex consilio communi arma trac-
 tare coeperunt, atque iterum venientibus
 coadunatis viribus occurrere. Sed quid plu-
 ra? Tanta strage Rutheni fusi sunt, et tanti
 ex eis in captivitatem redacti, ut qui eva-
 dere potuerunt, nullum ultra victoribus bel-
 lum intulerunt⁵⁾. Stetinsenses igitur hac vic-
 toria gloriosi, domino Iesu Christo et servo
 eius Ottoni honorem adscribebant, Ruthe-
 nos ultra iam non timentes, sed ex capti-
 vitatibus etiam ad humiles et satis indignas
 compositiones eos astringentes. Atqui Otto
 beatissimus, omnibus propter quae venerat
 bene completis⁶⁾, et civitatibus omnique po-
 pulo in gaudio et fide apta compositis, vi-

¹⁾ w czasie pierwszej wyprawy. ²⁾ po 6 tygodniach t. j. w końcu października wrócił Iwan. Ebbo III. 23. ³⁾ we wrześniu. ⁴⁾ Ebbo III. 23. ⁵⁾ Ebbo III. 23 mówi, że Iwan po tych zwycięztwach nad Rugianami wysłany był do Danii. ⁶⁾ na początku listopada.

sitans omnes quos potuit, decorum vale in maxima leticia illis faciebat per ducem Poloniae ac per alios amicos suos, iter ad sedem suam religens¹⁾. Itaque aliquot diebus²⁾ gratiosa praesentia sui et caris aspectibus ducem et Polonienses, dilectos dilectores suos, in plenitudine sanctitatis mansuetudinis et gratiae laetificans, ita se promovit, ut in vigilia sancti Thomae³⁾ Babenberc in ecclesia cathedrali in multo desiderio et expectatione suorum, quasi de victoria cum exultatione rediens, susciperetur cantantibus clero et monachis tota mente totisque viribus: *Domine, suscipe me, ut cum*
fratribus meis sim! Et ecce hic excursus eius fuit et recursus, et haec opera bis peregrinantis pro dilatanda fide catholica. Factor, insipiens factus sum; vos me coëgistis.

Tiemo: Non te, ait, aestimes adhuc liberum, quia ex prima conventionē nostra plura tibi ad narrandum servata recordor, quorum quidem unam partem, scilicet quid in barbaris nationibus egerit, tantum explicuisti; quomodo autem apud principem in curia deguerit, vel qua oportunitate in curiam venerit, et inde ad pontificatus dignitatem, nondum a te audivimus.

Seфриdus: Ut video quasi debitorem me

constringis, atqui ex voluntate obedire felicius puto quam ex necessitate. Igitur qua oportunitate Otto vester in curiam venerit, si audire libet, etiam ortum eius et prima rudimenta breviter edicam.

32. Semper honorandae ac divae memoriae Otto beatissimus ex Suevia duxit originem. Parentes equidem eius, patrem dico ac matrem, ut verum fateamur, nobilitate magis quam divitiis claruerant. Nam ingenui conditione summi principibus pares erant, sed opibus impares. Cumque Ottonem filium suum prima aetate litteris traditum, diligentia cura proviso ei magisterio ad annos discretionis perduxissent, defuncti sunt, et quae in possessionibus et pecunia reliquerunt, alter filius eorum Fridericus, miles futurus, possedit. Ottone igitur gratia studii apud extera loca demorante, frater eius puer domum pro suo posse gubernabat, tenuiter adiuvans fratrem in studio positum. Otto autem, percursis aliquibus poetis et philosophis et grammaticae metrorumque regulis tenaci memoriae commendatis, cum ad altiora studia sumptus non haberet, fratri suo sive aliis cognatis importunus esse noluit vel odiosus, iam tum in ipsa adolescentia verecundiam secutus et bonae opinionis pulchritudinem.

Itaque in Poloniam peregre vadens⁴⁾, ubi ok. 1080.

¹⁾ pod koniec listopada. ²⁾ przez 8 dni, jak mówi Ebbo III. 24. ³⁾ 20 grudnia.

⁴⁾ W podanych tu o młodości Ottona szczegółach, opuszczona jest ta ważna okoliczność, że doznawał przychylności zakonników wüzburgskich, i zaskarbił sobie względy ich opata Henryka, który wkrótce na arcybiskupa polskiego powołany, wziął go z sobą i zawiózł do Polski. Wiedział o tem Ebbo, który Ottona znał osobiście i zaraz na początku dzieła swego poświęcił jeden rozdział opisowi, jak się Otto tym zakonnikom wywdzięczał, robiąc tam nawet fundacyę dla biednych przychodniów. Herbord w lat 6 po śmierci Ottona do Bambergu przybył, a dopiero po upływie lat 15 piszący, znał go już tylko z wieści i nie zwrócił na ową okoliczność należytej uwagi.

sciebat litteratorum esse penuriam, scolam puerorum accepit, et alios docendo seque ipsum instruendo brevi tempore ditatus atque honori habitus est. Linguam quoque terrae illius apprehendit, et ad altiora paulatim progrediens, parsimoniae, frugalitatis et castimoniae disciplinis litteraturam suam adornabat. Ob ea igitur studia omnibus gratus,

Ebbo
I. 4

magnorum virorum atque potentum, suffragante sibi etiam corporis elegantia, contubernio ac familiaritati sese applicuit; legationibus etiam et responsis inter magnas personas deferendis adprime aptus erat.

53. Denique occasione legationum duci Poloniae¹⁾ innotuit, magnamque in oculis eius et totius curiae gratiam invenit, ita ut duci placeret talis clerici obsequio domum suam honestare. Ita ergo se multa oportunitate ac modestia duci aptavit, et toti curiae gratum fecit. Cumque aliquot annos probe ac sapienter ibi mansisset, uxor ducis defuncta est²⁾. Expletis igitur diebus lamentationis et luctus, cum se laetius dux habere coepisset, Otto, cum maioribus terrae, qui frequentes erant, tractare et investigare coepit de animo ducis, si quo modo ultra ad alios thoros venire cogitaret, adiungens, quod in

28 grud
1085.

partibus Teutonicis honestissimum posset invenire matrimonium, per quod magna nobilitas, immo tocius Teutonici regni potentia summis amicitiiis ei coniungeretur. Dum hac Otto crebro moneret, sermo ad ducem perlatu³ est. Primo apud se ille tractare coepit, deinde consilium cum aliis habere, postmodum autem ipsum Ottonem ad consilium vocare, plenius ab eo rem cogniturus. Itaque Otto de imperatore ac potentia regni Teutonici et de nobilitate principis pauca praemittens, de viduitate sororis eius dominae luditae³⁾, quodque imperator digno eam coniugio copulare volens aliquamdiu eam non sine labore servaverit, felicem fore, cui tantae pulchritudinis, tantae nobilitatis thorus contingeret: ex parte autem ducis monebat ultra in nuptiis nichil ei quaerendum, nisi amicos, genus et potentiam, utpote cui opes habunde suppeditarent. Quid plura? Dux ipse omnesque consilii eius participes a Deo sermonem esse dicunt. Dein magis ac magis ducem hortantur sui; monent publice ac privatim, hoc tam ingens decus, tam optune venientem gloriam mature captandam. Ubi autem et plenum duci res animo sedit, non prius aggredi voluit, nisi et hoc prin-

¹⁾ Władysławowi Hermanowi. ²⁾ Judyta córka Wratysława czeskiego umarła 1085 roku 25 grudnia według Kozmy pragskiego II. 36. zaś 28 grudnia według Gala II. 1. Wymienione tu okoliczności pozwalają dość dokładnie oznaczyć czas przybycia do nas Ottona. Uczył on najpierw młodzież w szkołach sam się języka polskiego wyuczywszy; potem zjednał sobie względy dostojników, którzy go do posłannictw używali. Z powodu zręczności okazanej w takich posłannictwach poznał go Władysław Herman i na swój dwór wezwał, a już kilka lat na dworze jego zostawał, gdy Judyta czeska żona Władysława a matka Bolesława Krzywoustego dnia 28 grudnia 1085 roku umarła. Z tego okazuje się widocznie, że przybycie Ottona do Polski nie później jak około roku 1080 nastąpiło. ³⁾ wdowy po Salomonie królu węgierskim zabitym roku 1087. Bernold u Pertza *M. G.* VII. 446 i *Ann. Sax.* tamże VIII. 724.

cipibus placeret Poloniae. Habito igitur colloquio invenit assensum; idem omnes sentiunt, probant, cupiunt tanta claritate tantaque nobilitate illustrari Poloniam, Otto
5 clarus et magnus haberi pro tali consilio. Et ecce, qua illum sublimare parabat divinae gratiae bonitas! Quid enim? Agitur de nunciis, Otto eligitur, comites digni magnique viri ei decernuntur, vestitur, ornatur, dita-
10 tur, omnibusque necessariis, quae usus honorque posebat, habunde instruitur, sicque in multa gratia dirigitur, gratam sane imperatori legationem portaturus. Eo etenim tempore soror imperatoris in contubernio eius
15 morabatur, in qua ille saepius, licet alias felix, fortunae infelicitatem expertus, quia eam honeste servare non potuit, removendi eam a se occasiones anxie quaerebat honestas. Acceptis igitur nuntiis et petitione
20 ducis, gaudet, miratur, dissimulative tamen corde premens et gravitate virili gaudii magnitudinem, gratias agens Deo, vota sua de sorore oportune promotum iri. Ergo ne forte vilitas negotio ex facilitate inferretur, moras
25 trahit, consilium capit cum episcopis, archiepiscopis aliisque principibus seu magnis viris, magnifice tractat rem et retractat, nunciis interim ad decus imperiale bene habitis. Dein ubi satis omnia exquisita videntur, vocatis eis, rem per se breviter exsequitur imperator; ducem Poloniae nobilitate, opibus ac potentia dignum altis thalamis, so-

rorem quoque suam, unicam¹⁾ unici fratris, gratam sibi prae cunctis rebus, libenti animo tali viro copulare, quia suis fidissimis hoc visum sit consiliariis. Addidit etiam hoc commercio duos populos confoederari, Poloniae res nobilitari, duci amicos potentes et gloriam conquiri. Figitur ergo contractui locus et tempus, remittuntur nuncii magnis cumulati muneribus, ingens utrimque apparatus pro personarum dignitate nuptialibus rebus componitur. Duce igitur optatis thalamisposito, maior iterum gratia Ottoni accessit, sui que paranimphi domina oblita non^{ok. 1088.} est, in omni domo sua inclitum carum et familiarem cum habens. Et quotiens germano suo imperatori dona vel responsa mittebat, Otto internuncius et fidus mediator fuit, factaque est per eum quasi una res publica domus imperatoris et domus ducis. Cumque inter eos saepe iret et rediret, imperator, vir sagax, legati fidem ac prudentiam animadvertit, et quamvis sorori ac sororis marito commodum eum ac necessarium cognosceret, intelligebat tamen altiori dignitati hunc fore oportunum. Quare elementi beneficentia eum alliciens, sorori pro eo scripsit verba postulationis, suis dicens talem clericum obsequiis necessarium. Soror autem et dux in multis divitiis beneficientes^{Ebbo L. 4.} capellano suo, in multa honestatis gratia imperatori eum, quamvis inviti, dimiserunt.

¹⁾ Oprócz Jydyty miał Henryk jeszcze trzy córki.

MONACHI PRIEFLINGENSIS

VITA OTTONIS EPISCOPI BABENBERGENSIS.

LIBER PRIMUS.

Doct.
Cons.
t. 2

2. Iamque in virile animi robur evaserat, et ad maiore virtutum studia se accingens, ea tantum quae virum decerent loqui et agere gestiebat. Bonus omnibus, melior suis, optimus sibi, iam et aliorum profectibus se impendit, et digna ab eis laboris sui commercia reportavit. Denique factum est, ut decre-
lieta patria Poloniorum fines expeteret¹⁾, ibique aliquamdiu demoratus, gentis illius non solum mores sed et linguam ita ad unguem edisceret, ut si hunc barbarice loquentem audires, virum esse Theutonicum non putares²⁾. Profecto hanc gratiam illi providentia superna concessit, ut barbarae gentis posset

¹⁾ Było to około roku 1080. Ob. str. 126 przyp. 2. ²⁾ Autor zdaje się tu mieć na względzie głównie wyrazów polskich wymawianie, które zwykle najtrudniejsze jest dla cudzoziemca i daje pochop do upatrywania w tem barbarzyńskości. Otto, który w młodych latach przybył do Polski, mógł łatwiej niż inni przyswoić sobie brzmień polskich wymawianie, i w tem co tu autor powiada nie ma nic niepodobnego. Koepke zwraca w tem miejscu uwagę na słowa Herborda, który powiedział tylko: *linguam quoque terrae illius apprehendit*, i zarzuca przesadę powyższemu mnicha prießlingeńskiego wyrażeniu. Chociaż atoli nie przyznał Ottowi dokładnej języka polskiego znajomości, nie przeszkadza mu to jednak do zrobienia w innym miejscu postrzeżenia, że ponieważ Otto roku 1124 przemawiał do Pomorzan za pomocą tłumacza, więc pomorski język a polski były to dwa różne języki (Pertz *M. G.* XIV str. 782 przypisek 59). To ostatnie twierdzenie zdaje mi się zupełnie mylne. Nie trzeba bowiem spuszczać z uwagi, że od czasu jak Otto opuścił Polskę i na stały do Niemiec pobyt wyjechał przeszło 30 lat upłynęło. Choćbyśmy mu więc i dokładną znajomość języka polskiego w czasach młodości jego przyznali, toć po tak długich latach w ojczyźnie swojej strawionych wezwany nagle na apostoła Pomorzan nie mógł się obejść bez tłumacza. Ktoż był tym jego tłumaczem? Oto Wojciech, Polak, kapelan Bolesława, jak w ogólności tłumaczami cudzoziemców na Pomorzu byli Polacy. W tej mierze zasługują na należyte uwzględnienie dalsze słowa autora: *profecto hanc gratiam illi (Ottoni) providentia superna concessit ut barbarae gentis posset intelligere vel loqui sermonem, qui ipsam quandoque barbaram gentem esset producturus ad fidem*. Więc tak naród jak i język nasz uważał autor z pomorskim za jeden, a możemy mu dać tem większą wiarę, że to Ottona spółczesnik, który prócz Ebbona i Herborda dzieł znał jeszcze podania świadków naocznych i zachował nam niektóre szczegóły pominięte od tamtych.

intelligere vel loqui sermonem, qui ipsam
quandoque barbaram gentem esset perductu-
rus ad fidem. Sed de hoc plenius loco alio
locuturi, nunc ad narrationis ordinem re-
5 vertamur. Prudens itaque et fidelis, talen-
tum quod acceperat volens erogare conser-
vis, erudiendis pueris operam dedit, talique
ingenio in terra aliena temporalis vitae sub-
sidia conquisivit. His vero stipendiis quasi
10 bonus operarius utebatur, dum pueros quos
instruxit a puerili etiam levitate cohibere
curavit.

3. Porro his artibus cunctorum sibi sa-
pientium concivit affectum, adeo ut ipsi illius
15 terrae pontifices, fama adolescentis audita,
ipsum sincere diligerent, nec solum in eo
nitorem linguae, memoriae tenacitatem, acu-
men ingenii, doctrinae instantiam, sed et

morum elegantiam mirarentur. Unde factum
est, ut ipsis pontificibus domi forisque as-
sistere et ministrare inciperet, sicque apud
eos familiaritatis locum non infimum obti-
neret. In quorum obsequio dum esset diu-
tissime demoratus¹⁾, nichilominus apud prin-
cipem gentis, ducem videlicet Bolezlaum²⁾,
gratiam invenit. Quibus omnibus cum pie
ac fideliter deserviret, laborem suum re-
ceptis ab eis beneficiis compensavit. Qui
licet in terra aliena bonis omnibus abunda-
re et prosperis pollere successibus videre-
tur, tamen redire ad patriam suosque invi-
sere non omisit. Cui quoniam quidem Deus
salutaris eius semper praesto fuit, prospe-
rum iter in eundo et redeundo habere cum
concessit. Nam etsi suorum et maxime do-
mesticorum curam gessit³⁾, semet ipsum ta-

¹⁾ Czas, w którym Otto do nas przybył, brzemienno był w groźne wypadki. Na-
pomknął Ebbo I. 3 na podstawie pewnych świadectw, że przybył on do nas z nowomia-
nowanym arcybiskupem polskim, Henrykiem, i wiernie mu się wysługiwał. Ta wiadomość
służy też za tło tego, co autor w rozdziale niniejszym rozpowiada. Wszedł Otto zaraz po
swojem do nas przybyciu w stosunki z polskimi biskupami. Były podówczas liczne niepo-
rozumienia nietylko między królem a duchowieństwem, ale i między samymi duchownymi.
Wskazuje na to już samo opata wüzburgskiego na arcybiskupa do nas przyzywanie. Pa-
procki znachodził ślad w dawnym katalogu, że biskup płocki Marek, o którym wiemy z
Długosza (Hist. III. 261 i 310), iż przez Bolesława Śmiałego w roku 1067 na tę go-
dność był wyniesiony a w roku 1087 umarł, iż biskup ten był przy zabiciu ś. Stanisława
po stronie królewskiej (Herby ryc. str. 140). Łagodzić stojące na przeciw sobie stronnictwa,
usuwać nieporozumienia, to było pole, na którym prawdopodobnie rozwijał Otto pierwsze
swoje u nas czynności. Zachwala Herbord III. 34 zdolności jego okazane w posłannictwach
odbywanych pomiędzy dostojnikami. Ebbo i bezimiennik niniejszy określili bliżej te posła-
nictwa: wzięły one początek od spraw duchownych i głównie odbywały się w obrębach
duchowieństwa, a trwały długi czas, aż w końcu, zapewne po usunięciu się z Polski i
śmierci Bolesława, zapragnął też Władysław Herman mieć na dworze swoim Ottona.
²⁾ Autor popełnia tu ten sam błąd co i Ebbo, nazywając Władysława Hermana Bolesła-
wem. Błąd ten zdaje się mieć przyczynę swoją w tem, że w czasie przybycia Ottona panował
istotnie jeszcze w Polsce Bolesław. ³⁾ Ściągają się te słowa do tego, co Ebbo I. 2 o zao-
patrywaniu żywnością zakonników wüzburgskich i założeniu tamże domu przytułku rozpowiada.

men de episcoporum ac principum familiaritate vel obsequio non subtraxit, quibus quidem tum in aliis pluribus, tum vero praecipue in perferendis hinc inde privatis ac publicis eorum legationibus deserviret. Unde factum est, ut regis Heinrici, qui

huius nominis quartus Romano potiebatur imperio, palatium frequentaret, tantamque in oculis eius seu optimatum gratiam invenit, ut suis eum obsequiis seu amicitiiis artius obligarent.

5

LIBER SECUNDUS.

Ebbh.
II. 2.

1. Tanto interea peregrinandi et praedicandi desiderio pii Ottonis pectus incalevit, ut partes Pomeranorum paganorum adire decreverit, quatinus eos ab errore suo revo-

II. 3. caret, et ad viam veritatis et agnitionem Christi filii Dei perduceret. Cumque a beatae memoriae Kalixto papa secundo praedicandi licentiam accepisset, et de singulis

II. 12. quibusque ordinibus ministros idoneos sui itineris comites delegisset anno domini 1124, indictione 2, mensè Iunio¹⁾, quinquagesimae diebus exactis, iter arripuit, et a suis ho-

28
kwiet.

norifice prosecutus, Boemiam usque pervenit. Ubi a venerabili civitatis ipsius episcopo et ab omni clero et populo cum ingenti

Herb.
II. 8.

honore et exultatione suscipitur, et tam ibi quam in cunctis ecclesiis quas intravit usque ad ipsam Gnezenensium civitatem, in occursum apostolici sacerdotis illud de apostolis responsorium decantatur: *Cives apostolorum et domestici Dei advenerunt hodie, portantes pacem et illuminantes patriam, dare pacem gentibus et liberare populum Domini.* Quod ideo factum est, ut animadverteres, cum beatis apostolis, cum quibus commune gessit officium, et laudes eum habere communes.

2. Qui inde consurgens, amicis et fidelibus suis, qui ad deducendum eum adven- rant, valefecit, ac Boemorum fines egres- sus, Poloniam versus iter tetendit. Tandem 10 confecto itinere, a duce Poloniae Boleslao receptus honorifice est²⁾, cum quidem ille non secus in adventu tunc tanti hospitis lactaretur, quam si ipsum recepisset hospicio Salvatorem. Neque vero tantum eum de- 15 vote suscepit, sed et secum, quamdiu potuit, benigne detinuit et humane tractavit. Ab eunte³⁾ denique tanto est humanitatis officio prosecutus, ut per singulas sui itineris mansiones usque in extrema ducatus 20 sui confinia tam sibi quam suis liberaliter ministraret, sicque per viros industrios ad Paulum comitem Zutochanum⁴⁾ cum debita faceret veneratione deduci, ab ipso nichilominus usque ad ipsum ducem Pomeraniae 25 Bratizlaum honorifice deducendum. Suscep- tum itaque episcopum Paulus ad ducem ipsum, quasi cum 60 militibus, sub omni celeritate deducit⁵⁾. Qui et ipse, fama adven- tus eius audita, iuxta fluvium Wurtam cum 30 non minus 300 armatis venienti episcopo laetus occurrit.

¹⁾ Myli się tu autor, jak to widać z Ebbona i Herborda. ²⁾ 20 maja. ³⁾ 27 maja. ⁴⁾ to jest: starosty santockiego. ⁵⁾ 2 czerwca.

3. Siquidem Bratizlaus, ydolorum cultibus abdicatis, verae fidei iam olim rudimenta perceperat. Unde factum est, ut ipsa gens barbara, quae suae suberat ditioni, invidia nominis Christi ipsum haberet exosum. Itaque mirum in modum episcopo veniente gaudebat, quippe qui ipsam nationem infidelitatis & tenebris absolutam perducaturus esset ad fidem. Confestim ergo milites duos, qui olim et ipsi crediderant, in eius obsequium destinavit, quibus id iniunxit officii, ut sanctum Domini sacerdotem per loca ignota deducerent, et ab infidelium tuerentur incursu. Quibus tamen episcopus, pro eo quod gentilibus eos communicasse constabat, primum indicta poenitentia, sic demum communicare et confabulationem cum eis ac mensam voluit habere communem. Sic tamen indictam eis poenitentiam temperavit, ut homines adhuc rudes in fide, nec gravis sententiae labore depressi deteriores fierent, nec rursus sine aliqua satisfactione recepti, vel culpam esse non crederent, quam inpunitam episcopus dimisisset.

4. Iamque extremos Pomeranorum fines intraverat¹⁾, ubi in prima se fronte Petris civitas offerebat²⁾. Vixque episcopus vocem primam praedicationis emiserat, et ecce, homines quidam, qui haud procul ab urbe consederant, divina inspiratione compuncti, certatim ad percipiendam sacri baptismatis gratiam confluebant. Quod quidem alto divinitatis consilio actum est, ut, dum gentes

gratia divina praeventas capaces verbi fore sentiret, de bono initio meliorem sperans exitum proventurum acceptum, praedicationis instantia nequaquam aut labore devictus, aut fractus desperatione cessaret. Omnibus ergo quos ibidem invenerat baptizatis, sic demum Petris civitatem ingressus, praedicatione peracta, 500³⁾ fere utriusque sexus homines baptizavit. Quibus servandae fidei regulam tradens, ad aliam nichilominus quae Chamin dicitur civitatem Domino favente pervenit. In qua nimirum, dum totis tribus mensibus praedicasset⁴⁾, tria millia hominum et sexcentos, exceptis 15, promiscui sexus convertit ad Dominum. Viderit unusquisque, quid sentiat; alii receptam agentibus fidem, alii doctoris egregii mirentur industriam, ego certe, cum omnia haec ad Dei gloriam referenda non dubitem, nichil in his tam mirum existimo, quam quod tantus iustitiae praeco, quo pluribus praedicavit, plures convertit, cum quidem Deus omnipotens fidem suam quibusdam, ut ita dixerim, praemii incitaret, dum ei de multiplicato labore fructum multiplicem largiretur.

5. Tertia deinde Iulin civitas fuit. Haec a Iulio Caesare, qui eam olim exstruxerat, vocabulum trahens iuxta Oderam fluvium haud procul a mari sita est. Audientes itaque Iulinenses multos Chaminensium fidei recepisse doctrinam, et aequo animo non ferentes, supervenere confusi⁵⁾, nec solum deridere conversos, sed et sancto pontifici eiusque comitibus derogare coeperunt. Epi-

¹⁾ 4 czerwca. ²⁾ Herbord II. 14. ³⁾ 7000 mówi Herbord II. 16. ⁴⁾ powtarza to błędnie za Ebboneu. ⁵⁾ O tem nie ma nic tak Herbord jak i Ebbo.

1124. scopum quidem magnum et impostorem vocare, Chaminenses vero ineptos patriae delatores, qui, patriis legibus abdicatis, extraneae gentis sequi niterentur errorem. Hanc igitur civitatem ubi sanctus praesul adire
 13 ^{si erp.} decrevit, a duce Bratizlao conductum petiit et accepit. Verum per urbes singulas quas intravit in ipsius ducis hospitium se recepit, quatinus in eum populus non saeviret, qui sub principis sui praesidium confugisset. Mos enim iste antiquitus a gentibus
^{Ebbo}
^{ii. 7.} servabatur, ut quamdiu quis libere in domo principis habitaret, nisi primum consulto principe de gravi crimine coargutus, nichil a quoquam molestiae sustineret. Quo contra episcopo vix uspiam tutus ad mandandum supererat locus, publicis vero se inferre conspectibus sine gravi sui suorumque periculo non audebat. Quotiescunque enim in publicum praedicandi gratia processisset, videres barbaros cum gladiis ac fustibus, veluti unumquemque casus armaverat, certatim erumpere, pulverem alios spargere, alios lapides crebro iactare, fremere dentibus, vocibus strepere, ut, nullo nocendi genere praetermisso, cuncti pariter in unius necem hominis conspirasse viderentur.

6. Quod videns episcopus, alia eos via aggredi cogitavit, ut praemiis vinceret, quos vincere ratione non poterat. Nam usque ad id temporis Iulinensibus, quod quidem doleamne an rideam nescio, venerabiliter res-
^{Ebbo}
^{iii. 1.} servata Iulii Caesaris lancea colebatur, quam ita rubigo consumpserat, ut ipsa ferri materies nullis iam usibus esset profutura. Quam tamen episcopus, ut tanto eos errore ab-

solveret, 50 talentis argenti voluit comparare, non magni pendens quamlibet gravem rerum suarum iacturam, dummodo gentiles vendita vanitate emerent suam. Et episcopus quidem hoc facere, ut fidelis et prudens negotiator, cui de animarum salute res agitur, cogitabat. Pagani vero, ut impii et infideles, vehementer abnuere, lanceam divinioris esse naturae, nichil ei transitorium vel caducum posse conferri, ac proinde nullo unquam a se pretio extorquendam, in qua praesidium sui, patriae munimentum et insigne victoriae esse constabat. Cum interim venerabilis ac Deo dignus antistes magnifice concionatur ad plebem, et ecce, quidam e turba furibundus ac plenus insania sanctum inpetere sacerdotem, eumque ligno viridi, quod manu forte gestabat, tam valide percussit, ut humi prostratus iacere exanimis videretur. Quidam vero ex sociis eius, cuius spiritus Dei interiora tetigerat, iacentem eminus sacerdotem conspiciens, Deo gratias exclamabat, eo quod ipsum a nocentibus innocenter extinctum et gloriam martyrii crederet assecutum. Neque vero sua cum fefellit opinio; quia etsi manus persecutoris evasit, tamen palmam martyrii, quam in voto tenuit, in merito non amisit. Ille interim levatur in manibus, et manus utrasque expandit ad coelos, gaudens ipse et Deo gratias agens, quod vel unam in eius nomine plagam meruisset accipere.

7. Quid plura? Usque adeo gens barbara in sanctum Domini sacerdotem saevire non timuit, ut gravi verborum ac verberum affectum iniuria de suis postremo finibus perturbaret. Qui urbem egressus, in altera pra-

dicti fluminis ripa quasi unius ebdomadae spatio¹⁾ cum suis comitibus stare disposuit, quo adusque cognosceret, quem esset res exitum habitura. Sperabat enim gentiles fa-
 5 cilius considerata ratione in mansuetudinem posse converti, si eis forte praesentiam sui, quam in tantum exosam habuerant, paululum subtraxisset. Sed ne in hoc quidem eius profecit industria. Videres barbaros ma-
 10 gis ac magis accensis animis debachari, se numquam nisi consiliis Stetinensibus credituros, iret potius egregius praedicator et eos, qui totius gentis principes haberentur, converteret; iam vero illis conversis, nichil
 15 sibi fore residui, se quantocius in via veritatis, quam se episcopus eis ostensurum promiserat, secuturos. Haec dicentes non quidem Stetinenses sequi ad vitam, sed ad mortem episcopum praemittere cogitabant,
 20 rati nimirum illos ad iniciendas manus episcopo promptiores, qui et multitudine caeteris et potestate praestarent. Tandem episcopus, communicato cum eis consilio, se ipsum periculo dare disposuit, de Iesu bonitate
 25 praesumens, ut quos humano ingenio vincere ipse non posset, de his postmodum gloriosius per semet ipsum Dei filius triumpharet. Relictis itaque Iulinensibus, per Oderam navigio ascendens, Stetinensium adiit
 30 civitatem, quae a radicibus montis in altum porrecta, trifariam divisis munitionibus natura et arte firmatis, totius provinciae metropolis habebatur.

8. In ea civitate per 9 continuas ebdo-
 35 madas stetit²⁾, et verbum vitae eis annuncia-

re non desiit. Verum indurata gentilitas doc- 1124.
 trinam fidei recipere vel audire contempsit. Porro ille per omne sabbatum praedicandi gratia in publicum procedebat, sacerdotalibus vestimentis indutus tum ut maior sermoni inesset auctoritas, tum ut effera corda gentilium niveo demulceret aspectu. At vero gens barbara in sua adhuc infidelitate perdurans, ad ligna et lapides suo illo more convertitur, ita ut multotiens baculis et ictibus lapidum sanctum impeteret sacerdotem, ipsum videlicet eisdem armata repellens, a quibus colendis eam revocare temptaverat. Quadam etenim die³⁾, virgam pastorem manu tenens, verbum domini praedicabat, et cum multa contradictio fieret, quidam lapidem iecit, et manum episcopi graviter sauciavit, ita ut et virgam ipsam ictu lapidis laeserit, quam tamen episcopus, ne inde gloriari forsitan videretur, postea poliri et signum laesionis auferri fecit. Iam vero episcopus, quid faceret, quo se verteret nesciebat. Praedicationi instaret? Sed turba gentilium vel videre episcopum, vel Christum audire non poterat. Praedicare desineret? Sed ad exemplum praedicationis officium, necessitas proximi et Christi eum karitas perurgebat. Totus itaque conversus ad Dominum, eius auxilium diebus ac noctibus implorabat, psalmodiae et orationi una cum clericis suis numero 18 totum quod a cura corporis vacuum fuit tempus insumens. Nec multo post Dominus tantis laboribus finem dare disposuit. Siquidem fidei famulo suo pro salute gentium deprecanti facilem com-

1) 20 sierpnia. 2) 22 października, Ebbo II. 8. 3) Ten szczegół ma tylko sam autor.

1124. modavit auditum; easque continuo per eius ministerium ecclesiae suae sanctae aggregare dignatus est.

9. Quibus haec prima salutis extitit et conversionis occasio. Domazlaus, unus de primoribus civitatis, olim christianus, filios duos de gentili iam uxore suscepit. Cuius quidem illicito amore devictus, et fidem ipse deseruit, et ipsos infantes in infidelitatis tenebris dereliquit. Iamque pubertatis annos impleverant, et cum essent venusti aspectu, sagaces ingenio, prudentes eloquio, suum proh dolor! et omnium creatorem Dei filium ignorabant. Pueri isti secretarium episcopi Dei nutu frequentare coeperunt et crebro cum ipso conferre sermonem. Quibus episcopus, quantum illa patiebatur aetas, de fidei illuminatione, de iudicio futuro, de animae immortalitate, de spe resurrectionis, de gloria beatorum breviter commodeque disseruit. Postremo illorum deplorans ignorantiam et quasi ingenitae infidelitatis errorem: *Heu*, inquit, *filioli*, *ut quid nos, qui salutis vestrae causa advenimus, non auditis? Cur eum, qui tam praestantis formae vos fecit, agnoscere detrectatis? Venite, karissimi, ad veram et catholicam fidem, agnoscite vestrum et omnium creatorem, ut in oculis eius a quo conditi estis gratiam et misericordiam invenire possitis.* Ad haec dicta nonnulla cum adderet, et cum verbo vitae cibo eos ac potu saepius recrearet, aliaque interdum munuscula, qualia nimirum ea aetas ambire consuevit, gratanter offerret, animus puerorum sensim informabatur ad fidem, et tandem in hanc

vocem, sancto praevalenti Spiritu, proruperunt: *Nova haec sunt, quae astruis, pater, et nostris numquam auribus nuntiata. Patrem nostrum christianum olim fuisse audivimus, matrem nobis esse gentilem nemo qui nesciat, in tantum ut ille, illius vel exemplo vel amore illicito depravatus, a fide exciderit. Quorum cum pro certo offensam, si aliud quicquam gerimus, incurramus, decrevimus tamen pro fide quam praedicas extrema omnia experiri, dummodo tu iuratus asseras in nomine Dei tui, cuius sacerdos es, nos de patriis legibus translatos beatos fore cum Christo.* Miratur episcopus insperatam infantium fidem, vitam vero eis salutemque perpetuam, siquidem in hac intentione perstiterint, pollicetur. Quid plura? In festo beatorum martyrum Crispini et Crispiniani¹⁾ baptizati sunt pueri, non sine gravi huius vitae periculo, cum quidem pater eorum longe abesset et mater nichilominus rem penitus ignoraret. Neque enim illi animum suum confiteri ullatenus audebant, pro quo nimirum vel mortem ipsam vel dueros corporis cruciatus se perpeti formidabant. Sed Deus omnipotens, qui licet sit magnus in magnis, gloriosius tamen mirabilia operatur in minimis, non solum pueros de parentum manibus liberavit, sed et parentes et patriam ad cognitionem sui nominis eorum imitatione convertit.

10. Vixque ista transierant, et ecce, legati²⁾ antisitis, quos ad ducem Poloniorum ad conquerendam illatam sibi iniuriam et repulsam paulo ante direxerat, redierunt, cum quibus et alii ex parte ducis adveniunt, tam

¹⁾ 25 października. ²⁾ Herbord II. 30.

dura¹⁾ paganis quam grata pontifici mandata
portantes²⁾. Aiunt namque dominum suum de-
bita quidem indignatione moveri, quod ab
eis episcopum quibuscumque iniuriis lacessitum
fore comperit, praecipere tamen, ne quid
deinceps molestiae sustineret, alioquin et se
cum exercitu quantocius affuturum, et sum-
mum de eis supplicium victorum more sump-
turum. Si vero audire episcopum et verbum
10 Dei recipere consensissent, nichil a se vel
a quoquam suorum adversi passuros, sed,
sicut ceteros christianos, pacem perpetuam
habitueros, dummodo servare se fidem ac
secum ire in hostem, quotiens id vel illius
15 privata necessitas vel rei publicae poposcisset
utilitas, nullatenus recusarent. Data itaque
sibi optione, pagani de rure ac de villis
plebem innumeram convocantes, quid e duo-
bus eligerent, diligenter inquirunt; multisque
20 sermonibus ultra citraque habitis, tandem
se omnia imperata facturos, dummodo a
caede, incendiis aliisque hostilibus, qualia
nimirum a duce eodem fuerant iam saepe
perpessi, de caetero securi existerent, pro-
25 miserunt.

11. Qua videlicet promissione accepta,
episcopus laetabatur quidem ad gloriam Christi,
sed tradere eis fidei sacramenta nolebat, pri-
usquam et deorum fana destruerent, et ipsam
30 denique civitatem ab universis ydolatryae sor-
dibus emundarent. In ea siquidem civitate
domus duae, quas ab eo quod inclusa deo-
rum simulacra continerent, continas dixere

priores, ingenti cura vel arte constructae, 1124.
haud grandi ab invicem intervallo distabant,
in quibus ab stulto paganorum populo deus
Triglous³⁾ colebatur. Praeterea et equum for-
mae praestantis, qui dei Trigloy dicebatur,
cives alere consueverunt. Nam et sella eius
auro et argento, prout deum decreet, orna-
ta in altera continarum ab ydolorum ponti-
fice servabatur, qua nimirum equus divinus
instructus, loco et tempore constituto pro-
cederet, cum ad captanda auguria vario er-
rore delusus gentilis ille populus conveniret.
Erat vero auguriorum huiusmodi consuetudo.
Hastis pluribus sparsim positis, equum Trigloi
per eas transire fecerunt. Qui cum nullam
earum deambulando contingeret, valens
videbatur augurium, et equis sedentes per-
gerent ad praedandum. Ad si quam earum
suo contigisset incessu, interdictam sibi di-
vinitus equitandi facultatem arbitantes, ad
sortes se illico contulerunt, quatinus ex ea-
rum consideratione cognoscerent, utrum na-
vigando an potius ambulando praedatum ire
deberent. Omnem vero quam ceperant prae-
dam decimare solebant, et de quolibet eventu
deum Trigloum consulturi, praefatas semper
continas frequentabant.

12. Tandem fana ista data sunt in potesta-
tem episcopi⁴⁾, et iussu eius diruta ac de-
structa, ita ut ligna eorum non solum a fi-
delibus, sed ab ipsis ydolorum cultoribus
certatim rapi cerneret, non tam colendis
olim numinibus servandisve deorum insigni-

¹⁾ Porównaj co o tem mówi Herbord II. 80. ²⁾ w listopadsie. ³⁾ Do licznych śladów
czystej polszczyzny na Pomorzu należy i to, że Pomorzanie jak tu oto widzimy, wymawiali „gło-
wa“ nie gława lub hlawa, tudzież „grad“ nie grad lub hrad, jak to niżej II. 30 obaczym.

⁴⁾ Herbord II. 31.

1124. bus proficua, quam nutriendis iam ignibus
 Herb. II. 52. coquendisque holeribus profutura. Ea vero
 quae in fanis oblata fuerant, aqua benedicta
 respersa, civibus universa restituit, ut quae
 illi non recte optulerant, hic recte divideret,
 dum diabolicis mancipata serviciis ad usus
 hominum detorqueret. Neque enim ex his
 quippiam volebat ipse contingere, quamquam
 illic inter alia vasa aurea et argentea pluri-
 ma haberentur. Quod quidem in eo mira-
 bile multum multumque laudabile gentibus
 visum est, maxime cum is qui contemptum
 seculi hominibus persuaderet, et qua prima
 mortales ducunt, aurum videlicet et argen-
 tum contempnendo calcaret. Truncum Trigloi
 ipse contrivit, sed tria eius capita deargen-
 tata, a quibus et Triglous dictum est, se-
 cum postea inde abduxit, quae deinde beatae
 memoriae papae Kalixto in testimonium sui
 laboris et conversionis ac crudelitatis illorum
 gentium cum debita Christo gratiarum aetio-
 ne direxit.

Herb. II. 15. 13. Iam vero quantae cautela studio bap-
 tizandis viris ac feminis, pueris ac puellis
 intenderit, haud facile dixerim, cum quidem
 ille omnes ad percipiendam sacri baptismatis
 gratiam invitaret, sed per semet ipsum solis
 eam masculis exhiberet. Nam et infantes
 recens genitos et feminas omnes cuiuslibet
 aetatis aut conditionis per alios maluit bap-
 tizari, ut ne in hoc quidem debitam dene-
 ges reverentiam sacerdoti, qui ita suum im-
 plevit ministerium, ut nichil verecundum
 aspiceret, nichil attingeret indecorum. Seor-
 sum autem viros et feminas seorsum bap-

tizari constituit, ut nichil prorsus existeret,
 quod baptizantium vel baptizandorum con-
 funderet vel commoveret aspectum. Baptiza-
 tos denique mediocres quosque vel paupe-
 res cibo ac potu laute refecit, ad hoc etiam 5
 non nichil eis vestimentorum indulsit; filiis
 vero nobilium vel potentum anulos et bal-
 theos, sandalia, aurifrigia, vel alia quaelibet
 praetiosa munuscula contulit, ipseque non-
 nullos eorum de sacro fonte suscepit. Omnia 10
 vero quae ad peragendum sacri huius mi-
 sterii institutum necessaria videbantur, ipse
 providit. Aquam aportari in humeris fecit,
 dolia vero, ut in ea baptizandi absque diffi-
 cultate descenderent, foveis inponi ac terrae 15
 coaequari praecepit, nichilque quod in tali
 negotio vel honestati vel religioni congruerit,
 de industria vel negligentia praetermisit.
 Moxque ut ab ydolorum sordibus et locum
 emundavit et gentem, basilicam ibidem ex- 20
 struxit, quam in honore beati Adalberti mar-
 tyris consecravit, credens nimirum, quod
 novellam illam ecclesiam suis meritis et in-
 tercessionibus sublevaret, qui et ipse olim
 pro convertendis ad Christum incredulis in 25
 eadem natione¹⁾ vel lingua suum sanguinem
 optulisset. Alteram quoque ante portam ci-
 vitatis eiusdem in honore beatorum aposto-
 lorum Petri et Pauli construxit et consecra-
 vit ecclesiam, quatinus ad Deum conversa 30
 gentilitas principum apostolorum, quorum
 esset imbuta doctrinis, patrociniis gauderet
 et meritis.

14. Interea Dominus miraculo grandi ac
 stupendo et novellam firmat gentilium fidem, 35

¹⁾ to jest u Słowian.

et suum magnificat sacerdotem. Nam mulier
quaedam die dominica contra interdictum
episcopi ad metendas segetes in agrum abie-
rat, sed repente manus eius sinistra cum
5 frugibus, dextra vero cum falce contracta
dirigit, ipsaque corruens expiravit. Quod
quidem admirationi maxime et terrori omni-
bus fuit, quibus liquido dabatur intelligi,
quales postmodum de gravioribus culpis da-
10 rent, cum quidem talem excessum non alia
Dominus quam ipsa mortis sententia vindi-
casset. Iam vero omnibus in fide Domini
confortatis, beatus pontifex ad civitatulam
quandam Gridiz¹⁾ dictam per Oderam navigio
15 venit, indeque rursus ad aliam in littore
maris sitam quae Liubin dicitur navigavit, et
pluribus utrobique conversis, Stetinenses
reinvisere maturavit²⁾.

15. Ubi omnibus rite dispositis, praevidens
20 sibi adhuc in aliis convertendis non modi-
cum constare laboris, eis quidem, tanquam
filiis karissimis, quos per euangelium in
Christo genuerat, valefecit, sicque ad eos,
a quibus dudum repulsus fuerat, Iulinenses
25 videlicet, confidenter accessit³⁾. At illi, gratia
divina praeventi, venienti illo obviam ruunt,
ac tandem eum cum veneratione debita re-
ceperunt, se errasse, se peccasse dicentes,
qui tantum Domini sacerdotem exacerbare
30 ullatenus praesumpsissent, rogare vero sup-
pliciter, quatinus Dei sui, qui errantium
animas non vult perire sed culpas, provo-
catus exemplo, hanc eis noxam dimitteret,

et infidelitatis tenebris absolutis, lumen ve-
ritatis ostenderet. Tum vero antistes, pater-
nis gratulatus affectibus, fide Christi eos
plenius instruxit, et lavacro salutari poeni-
tentia et ieiuniis praeparari fecit. Quos cum
fontem vitae sitientes et fide alacres per-
spexisset, gaudens et Domino gratias refe-
rens, Christi baptismo gaudentes abluit uni-
versos. Ubi tanta ad eum baptizandorum mul-
tudo confluit, ut numerum illorum longe
excederent, quos apud Stetin baptizavit.

16. Nec mora, continam unam, inter alia
sacra deificam illam Iulii Caesaris quam co-
lebant lanceam continentem, in marem epi-
scopi tradiderunt. Quo videlicet loco et tem-
pore Dominus grande miraculum ad gloriam
nominis sui operari dignatus est. Nam ubi
ea quam diximus continua sita erat, fluvius
redundans paludem fecerat, et iam undique
circumfluentibus aquis, una tantum in parte
per eam ponte porrecto fanum illud adiri
poterat. Quod ubi in potestatem episcopi,
conversa ad Dominum gentilitate, concessit,
ita subito arefactus est locus, ut omnes qui
aderant mirarentur, cum quidem certissime
a Domino factum fuisse constaret, quod nullo
certe humano ingenio tam brevi temporis
spatio fieri potuisset. Iam vero palude cum
summa, ut diximus, omnium admiratione
siccata, eam quam crebra aquarum illuvies
fecerat, aggere comportato suppleri foveam
fecit, moxque oratorium ibi in honore beati
Adalberti constituens, beatum illi Georium⁴⁾

¹⁾ Grodzisk. ²⁾ Według Herborda II. 37 z Lubina udał się Otto do Julina. ³⁾ 1 gru-
dnia. ⁴⁾ Wacława raczej, por. Ebbo II. 15, św. Jerzy jak uważa Koepke był patronem
klasztoru prieflingeńskiego.

collegam ascivit, tum quidem ut martyri quasi proprio patrono deferret, tum vero ut populus christianus desideratam supernae propitiationis habundantiam multiplicatis intercessionibus facilius impetraret.

17. Ubi etiam paullo post¹⁾ in dissimili elemento haud dissimilem Dominus per servum suum dignatus est operari virtutem, quatinus cum sanctis et apostolicis viris non inmerito conferendum ostenderet, dum qui praedicatione claruerat miraculis choruscaret. Cum enim peccatis exigentibus populus civitatis a via veritatis, quam sanctus ei praesul ostenderat, paululum declinasset, eo usque vecordiae progressus est, ut erectis simulacris quae dudum abiecerat, profanas ac detestabiles sacrorum suorum nundinas celebraret. Videris interea per totam civitatem ludos scenicos agi, clamore ac strepitu omnia commisceri, cum subito igni succensa est civitas, qui quidem unde prodierit, sciri non poterat, sed ita habitum est ignem descendisse desursum, qui impietatis in Deum admissae deorsum ultor existeret. Verum praefata ecclesia²⁾, licet divina praedita virtute, vili tamen facta scemate videbatur, utpote de virgultis exstructa et tota desuper stramine cooperta. Itaque civitate succensa, eiusdem ecclesiae tectum ignis invasit, iamque ad ipsum sanctuarium ardendo transierat. Tum vero mirum in modum, absque omni humani laboris industria, quasi divinitus percussum stetit incendium, ac si reflexione sui impetus exclamaret, quoniam

laborem episcopi, quem maioris miraculi causa ex parte attigerat, ex toto consumere non auderet. Vere enim maius fuisse miraculum dixerunt, ut succensa tam levis et quae ignem semper consuevit nutrire materia sine humano extingueretur ingenio, quam si ne adtacta quidem fuisset incendio.

18. Ubi aliud quoque pergrande et quod aequae stupeas miraculum contigit. Siquidem flamma incendii cum sese in altum attolleret, nichilominus et templum interius, et quaeque in eo attingere potuisset, invasit, ita ut et velamen, quod faciem altaris operuerat, ex toto consumeret praeter solam, quae in eo depicta fuerat crucifixi imaginem Salvatoris. Nam et imagines alias, beatae videlicet Mariae, et sancti Iohannis, hinc inde depictas flamma combussit; sola autem, ut diximus, imago dominica tota remansit illaesa, ita proprie servata sibi omnia sua integritate vel forma, acsi de industria fuisset excisa. Ecce, hoc est quod diximus, quia in dissimili elemento haud dissimilem Dominus dignatus est exercere virtutem, cum is qui paulo ante paludem ab aquarum inundatione siccavit, ipse etiam paulo post a novella illa ecclesia ardorem ignis excussit, ac suam postremo imaginem, hinc inde aliis ardentibus, ab incendio ignis servavit in-
munem.

19. Praeterea episcopus et aliam ante portam civitatis eiusdem in honore beati Michaelis archangeli³⁾ construxit et consecravit ecclesiam, ubi et sedem episcopalem

¹⁾ to jest po powrocie Ottona do Niemiec; por. Ebbo III. 1. ²⁾ św Wojciecha, obacz Ebbo tamże. ³⁾ św. Piotra, por. Ebbo II. 15.

locare disposuit. Sed eius ecclesiae sacerdos quidam Adalbertus nomine, qui illi terra marique comes et in peregrinatione tota socius ac consolator extiterat, episcopo ad-
 5 huc vivente suscepit¹⁾. Porro inde digrediens, visitandi gratia adiit Chaminenses, eisque omnibus quae ad christianitatis cultum pertinent, replicatis, Cloden, quae est villa pergrandis in cuiusdam silvae recessibus sita,
 10 cum suis comitibus profectus est. Ubi innumera hominum multitudo prima praedicationis eius voce conversa, christianae fidei colla submisit, ibique episcopus ecclesiam in honore sanctae crucis extruxit²⁾ congruo
 15 satis ordine ut ibi vexillum crucis erigeret, ubi crucis gloriam praedicasset. Ventum est deinde ad homines quosdam, qui metu ducis Poloniae profugi, incertis semper sedibus vagabantur. Paucas tamen in littore maris
 20 ris casas extruxerant, quatinus eis locus fugae pateret, quotiens dux idem in eandem Pomeranorum provinciam, uti solebat, irrumperet. Comperto itaque, quoniam per eos transiret episcopus, ultro se ad percipiendam baptismi gratiam optulerunt, et fidem
 25 Domini confitentes, baptizati sunt ilico quotquot fuerunt.

20. Quibus expletis, aliam nichilominus cui Colbrege vocabulum est magnam ad-
 30 modum et opulentam adiit civitatem, ubi

pluribus baptizatis ecclesiam construxit, quam in honore beatæ Mariae semper virginis^{Herb. II. 19.} consecravit, quatinus credenti iam populo gentium perpetuum imploraret auxilium, quae ipsum Dei filium in salutem credentium de se genuit incarnatum. Quo in loco episcopus diaconum Herimannum quendam nomine sui itineris comitem amisit, qui videlicet in flumine³⁾ praeterfluente submersus, sancto pontifici suisque comitibus dolorem maximum dereliquit. Qui ilico celebratis exequiis in medio ipsius ecclesiae, multas illic^{Ebbo II. 13. Herb. II. 39. 40.} lacrimas ex imis fundendo visceribus, ossa peregrina honorifice tradidit sepulturae, cunctorum invocans creatorem, quatinus illi supernorum civium consortium non negaret, quem patria, domo, rebus fortunisque omnibus fecisset exortem. Sed haec tristia relinquentes, ad rei gestae ordinem revertamur. Profectus inde episcopus item ad aliam civitatem, quae a pulchro loci illius situ in illa barbara locutione vocabulum trahens, Belgrod nuncupatur, praedicaturus advenit, praedicans baptizavit, baptizatisque omnibus quos invenit in honore omnium sanctorum, velut in consummationem omnium laborum suorum constructam ibidem ecclesiam consecravit. Summa autem baptizatorum haec fuit: in primo suo adventu 22163 homines baptizavit.

LIBER TERTIUS.

1. Igitur episcopus sanctus cum iam perfecta praedicatione ad propriam diocesim regredi deliberasset, salutatis omnibus quos

in fide Christi erudierat, versus Poloniam iter tetendit, quam a confinio Pomeranorum horrenda quaedam ac vasta admodum^{2. lat. 1125.}

¹⁾ Ebbo II. 18. ²⁾ Herbord II. 37. ³⁾ Persanta,

Herb.
II. 10.
11. lut.

solitudo disiungit. Quo cum in capite ieiunii pervenisset, tria officia trium dierum illius ebdomadae qui reliqui erant, una cum officio eiusdem diei per singulos sacerdotes cantari fecit, eo quod haec suo ordine celebrari tum propter horrendam heremi vastitatem tum propter latronum incursum non posse praevidit. Tandem vero eadem solitudine peragrata, ad civitatem Uzdam¹⁾ nomine, quae est in extremis Poloniorum finibus sita, salvus et incolomis cum illo suo frequentissimo et amantissimo discipulorum

18. lut. comitatu pervenit, indeque ad ducem Poloniae tendens, incredibile memoratu est, cum quanta devotione vel gaudio susceptus sit. Nam et ipsi Gnozenensis ecclesiae canonici

20. lut. venienti obviam procedunt, congrue in occursum sapientis illud de libro sapientiae gratulabundae vocis tripudio decantantes responsorium: *Iustum deduxit Dominus per vias rectas*; quod quidem personae illius, praesertim tam laboriosa praedicatione peracta, quam apte congruerit, prudens lector intelligit.

Ebbo
II. 18.

2. Itaque per aliquot dies a duce iam dicto in summa veneratione detentus, ac multis ab eo magnisque muneribus honoratus, sicque post salutationes et oscula aliaque karitatis obsequia in pace dimissus, divina se gratia protegente, cum gaudio venit ad suos....

24 lut.

Herb.
III. 1.

4. Iam vero quatuor annorum evolutu curriculo post eam peregrinationem, quam

ante descripsimus, rursus peregrinandi ac praedicandi gratia Pomeranorum gentem adire disposuit. Moxque, per Saxoniam iter acturus, cum ingenti suorum vel moerore vel gaudio profectus est²⁾, qui etsi de gloria Christi, de salute gentium laetabantur, tamen quasi oves bonae de boni pastoris absentia non poterant non dolere. Itaque de Parthenopoli per Albam³⁾ fluvium navigio descendens, apud castrum Havelberg dictum cum suis applicuit. Ubi dum gentium multitudinem maximam invenisset, praedicare prohibitus est⁴⁾ eo quod ille magnus et eloquens vir Nortpertus, Parthenopolitanus antistes, gentem illam sibi quasi suae diocesi contiguam vendicaret, ac sancto pontifici clandestinis quibusdam machinationibus vocem praedicationis eriperet. Cumque eum comites sui praedicare gentibus hortarentur, episcopus sanctus, sollicitus servare unitatem in vinculo pacis, altiori consilio, ne videlicet in alienam messem falcem mittere videretur, illis quidem in partibus praedicatione abstinuit, sed per terram Louticiorum transiens, cum in provinciam Vunzlov⁵⁾ nuncupatam confecto itinere devenisset, in tribus eius nominatissimis civitatibus Uznoim scilicet, Chozgov et Ologost⁶⁾ praedicavit. Baptizatis ut omnibus quos invenit, maxime cum et plerosque eorum per internuncios suos iam antea convertisset ad fidem, in civitatibus singulis singulas fabricavit ecclesias, et dotem singulis a duce Bratislao,

¹⁾ Uście. ²⁾ 31 marca 1127. ³⁾ przeciwnie, z Hali przez Salę rzekę. ⁴⁾ Por. Ebbo III. 3. 4.; autor widocznie pomylił się. ⁵⁾ I w tem autor jak się zdaje, myli się. Wanzlo bowiem, jak uważa Koepke, zowie się zachodnia część wyspy Usedom; *Cod. Pomeran. dipl.* I. 19. Miasto więc Usedom leżało w Wanzlowie. ⁶⁾ Herbord II. 40.

cuius et supra meminimus, impetravit. Quarta denique Timin civitas fuit, in qua diebus plurimis commoratus, praedicare et baptizare non desiit.

5 5. Interea Stetinenses, in quibus convertendis episcopus sanctus omne suae peregrinationis tempus expenderat, faciente perfidia¹⁾ sacerdotum ad feces pristinas devoluti, fana deorum, quae dudum ille destruxerat,
10 rursus extruxere, et exstructas ab eo ecclesias destruere cogitabant. Videntes siquidem sacerdotes, quod spes quaestus eorum relictis ydolis deperisset²⁾, deos sibi habitu et aspectu terribiles astitisse dixerunt, et
15 cultum Christi ac suimet sibi improperasse contemptum. Nam et pestilentiam, quae forte in diebus illis exorta totam paene Stetiniensium invaserat civitatem, ira deorum factam fuisse dicebant, eo quod, vana christianorum superstitione recepta, religionem
20 pristinam reliquissent. Itaque congregati gentiles in ecclesiam beati Adalberti martyris irruerunt³⁾, ac primo campanas, quae ante fores ecclesiae suspensae fuerant, deiecerunt cum quidem ad declarandam Christi
25 potentiam ita sanae et integrae permanerent, ac si proiectae minime fuissent. Cum interim profanus quidam ac detestandus pontifex ydolorum ecclesiam furibundus intravit,
30 ut, quod sacrae intentionis studio Christi sacerdos extruxerat, ausu temerario altare destrueret; qui ilico tremefactus obliguit, ita singulorum paene membrorum officiis destitutus, ut sui se impotem miraretur.
35 Paululum ergo emendatus ex verberibus est, ita ut egressus foras ad populum, Deum

christianorum Deum esse fortissimum testaretur, nec eius confringendum altare, sed aliud iuxta illud diis constituendum asserreret, quatinus utrosque colentes, utrosque habere propitios potuissent. Acquievit his populus, et iuxta altare dominicum aliud altare constituens, ydolis consecravit. Et deinceps quidem in altero Deo, in altero vero daemonibus immolans, pari utrisque studio est obsecutus, nisi quod eum ad exhibendam ydolis servitutem inolita ipsius ydolatriae consuetudo fecerat promptiorem. Reddita est antiquitatis historia, qua refertur, quod populus Samariae, cum deos gentium coleret, Domino nichilominus serviebat.

6. Episcopus aberat procul⁴⁾, et mirum ^{Herb. III. 13.} in modum his agnitis tabescebat, ut completur in eo illud psalmigrafi: *Tabescere me* ^{Ps. 118. 139.} *fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Recte namque inimicos eius fuisse dixerimus qui verborum illius, hoc est pristinae praedicationis, obliti, dum suam vellent iustitiam constituere, iustitiae Dei non fuere subiecti. Super his itaque malis episcopus contabescens, cum rursus Stetinenses invisere eosque ad poenitentiam et conversionem cohortari disponderet, familiares sui, quorum perpauci in eadem urbe⁵⁾ remanserant, eum saepius, siquidem vitae suae velit esse consultum, ne prorsus ad eos accederet praemonebant; suum vero infructuosum fore laborem, nichil esse bonae spei in populo, animum eum gerere bestialem, mortem episcopi ac suorum sitire cruorem.... Vix pauci effluxerant dies, volensque iterum proficisci, dum ad iter agendum comites

1) 1126. 2) Ebbo III. 1. 3) Herbord III. 16. 4) w Bambergu. 5) w Usedom.

1127. suos tardioros aspiceret, solus parabat absce-
dere, morae et quietis impatiens, quamdiu
quidem Stetinenses in sua perfidia persti-
tissent. Accepta itaque oportunitate, de scri-
nio suo, in quo pontificales eius libri et
infulae servabantur, aliqua de vestimentis
sacerdotalibus latenter assumens, per viam
quae ducit ad mare, nemine comitante vel
conscio, properabat. Videns hoc quispiam ad
ceteros cucurrit exanimis, abisse episcopum
et quiddam e scrinio clam sustulisse denun-
tians. Quod illi audientes exiliunt, senemque
quantocius insecuti, inventum et retentum,
quod solus abierit obiurgantes, renitentem
eum ad locum tabernaculi, quod e regione
maris fixerant, reduxerunt. Neque vero diu-
tius desiderio ac bono proposito eius reniti
Ebbō
III. 15. eis aut contraire constantia fuit. Ita auctori-
tate illius omnes oppressi sunt, ut nefas
putarent, si non acquievisset. Ire ergo quan-
tocius et mori cum eo, si res ita exigeret,
decreverunt, de gratia Dei, non de suis vi-
ribus praesumentes. Gavisus episcopus devo-
tionem quidem approbat singulorum, verum
non omnibus expedire dicebat, ut in tanto
vitae suae periculo navigarent. Paucorum hoc
esse et qui perfectiores ceteris viderentur.
Et alios quidem residere ad sarcinas iubet,
alios vero instare operi distributo; ac sic
demum ipse cum paucis probatisque perso-
nis, quarum illi fides cognita erat et nota
devotio, profectus est.

aierp. 7. Qui mox ad mare conscendens, tanta
illud velocitate transivit, ut volasse eum po-

tius quam navigasse putares. Cumque ad
urbem Stetinensium, quo iam adventus ipsius
fama praecesserat, pervenisset, in ecclesiam
beatorum apostolorum¹⁾, quam ante portam
civitatis eiusdem ipse construxerat, cum illo 5
frequentissimo discipulorum desiderantissimo-
que comitatu secessit, pro salute sua ibidem
et illius populi ignorantia Dominum rogatu-
rus. Cum interim e civitate armatorum irruit
multitudo, parata rapere sacerdotem et eos 10
qui secum advenerant trucidare. Unus autem
ex civibus, cui auctoritatem non sapientia
solum sed et senectus addiderat, id fieri
videns vehementer indoluit, ac primo con-
versus ad plebem, utquid contra inermes 15
armata convenerit, sciscitatur, armis vero
iniuria eis qui pacem obtulerant obviari,
postremo perdere homines innocentes sine
causa, sine audientia, non debere....

Talia perstabat memorans, fixusque manebat²⁾. 20

Cuius sermonibus aegre tandem populus
acquiescens, ea quidem die vel hora a nece
episcopi ac discipulorum eiusdem manus ut-
cumque continuit. Postera die, quae qui-
dem dominica³⁾ habebatur, cum in praefata 25
ecclesia missarum sollempnia celebrasset,
nichil moratus infidelis ille populus cum in-
genti strepitu supervenit, tum vero pontifi-
cem omnesque eius comites novo et inaudito
mortis genere perempturus, erroris sui poe- 30
nitentia ductus, quod eis vel unius horae
momento pridie pepercisset. Ille vero ponti-
ficalibus infulis uti sancto altari astant de-
coratus, cum duobus presbyteris⁴⁾, qui ei in

¹⁾ Piotra i Pawła, ob. wyżej II. 13; Piotra według Ebbona II. 1. III. 18. ²⁾ Virg. *Eneid.* II. 650. ³⁾ Nie nazajutrz, lecz trzeciego dnia dopiero przypadała wtedy niedziela, Herbord III. 14. Ebbo jak wyżej. ⁴⁾ z Udalrykiem i Wojciechem.

vice diaconi ac subdiaconi ad missam fuerant obsecuti, per mediam civitatem populo spectante processit. Moxque mirum in modum episcopi ac ministrorum eiusdem indumenta purpurea, infuso desuper sole, fulserunt, adeo ut illo solis ac vestium fulgore insolito, quodque credibilis est nutu divino infideles exterriti, fugarentur¹⁾.

10 8. Porro episcopus, locuturus ad plebem, in excelso urbis constitit loco, ut se in eminenti apostolicae administrationis specula disponente Domino constitutum actu et habitu comprobaret. Quo videlicet loco et tem-
15 pore copiosa hominum multitudo, quid tandem loqui gestiat auditura, convenit. Iubet episcopus interpretem suum virum prudentem, qui nunc eidem populo praeest²⁾, adventus sui causam exponere, quae quidem
20 esset huiusmodi, ut eos ad poenitentiam provocaret, qui relicto Deo vivo et vero, quem superiori eius praedicatione cognoverant, simulacra gentium, quae nec vident nec audiunt nec locuntur, veneratione in-
25 debita coluissent³⁾. Cumque de his omnibus interpretes antistitis copiosius disputaret, profanus ille ydolorum pontifex supervenit, et ingenti strepitu concitato vocem illi praedicationis eripuit. Conversus denique ad astan-
30 tes, monet, ut voce consona diis gratias agerent qui suos ac patriae publicos hostes eorum manibus tradidissent⁴⁾. Nam reliquos quidem per varia interire tormenta, episco-

pum vero, qui totius mali caput extiterit, in 1127. frustra concidi debere testatur. His dictis lanceam, quam, uti mos omnibus erat, manu gestabat, in sanctum Domini vibrare parabat, idemque alios facere exhortatus: *Nunc, inquit, omnium iaculis confossus intereat, qui ad interitum omnium nostrum modis omnibus elaborat.* Sed infelix turba gentilium, ubi contra episcopum manum levare praesumpsit, in ipso conatu dirigit, illius utique experta virtutem, cuius interimere voluit sacerdotem. Iam vero cum ipso auctore sceleris solo fixa, ac si saxeae foret, stabat immobilis, et manus quas in altum audacter extenderat, iam ab alto deponere, ut ligatas eas in aere crederes, non valebat. Iustus es Domine, et rectum iudicium tuum, dum illis salutem eripis suam, qui ad eripiendam salutem venerant alienam! *Quid, inquit interpreti suo episcopus sanctus, quid in tam tristi rerum exitu faciemus?* Monet interpretes, illius enim in talibus uti solebat consiliis, quatinus elevata manu populo benedicat, eumque ad propria abire permittat. Ille confestim duobus psalmistae versiculis: *Sit nomen Domini benedictum, et: Adiutorium nostrum in nomine Domini!* ex more praemissis, familiare illud ori suo signum crucis impressit, ac super astantes benedictionis verba sollempnia recitavit. Cuius ilico benedictionis efficaciam gentiles experti sunt, qui pristina mox incolomitate recepta, laeti ad propria redierunt.

Ps.
112. 1.
Ps.
128. 8.

¹⁾ O tym cudzie natręca Herbord III. 20. ²⁾ Wojciechowi, który wnet potem pierwszym biskupem pomorskim został. Z tych to słów widać, że autor pisał przed rokiem 1163, w którymto roku dnia 3 kwietnia śmierć Wojciecha przypadła. L. Giesebrecht *Wend. Gesch.* III. 127. ³⁾ Ebbo III. 16. ⁴⁾ Herbord III. 18.

15. His rite peractis, reversus ad propria est, et cum summa omnium exultatione susceptus, beatae memoriae Honorio, Romano pontifici, anulum misit, rogans, ut eundem sibi consecratum remitteret, quatinus per hunc aliquem scientia et moribus commendatum¹⁾ sede episcopali, quam in illis partibus locare decreverat, investiret.

Et deinceps quidem receptum anulum reservavit, sed vario rerum eventu et ipso demum mortis articulo praepeditus, id quod intenderat adimplere non potuit. Qui anno dom. inc. 1139, ordinationis autem suae anno 52, indictione 2, pridie Kal. Iulii²⁾ rebus excessit humanis.

¹⁾ Wojciecha, Polaka, którego zatwierdzenie na tem biskupstwie przez Innocentego II. papieża dnia 14 października 1140 r. datowane obacz wyżej na str. 19. ²⁾ 30 czerwca.

MIERZUY KRONIKA.

W pierwszej połowie XIII wieku zakonnicy św. Franciszka z Pragi do Krakowa sprowadzeni nabrali wkrótce u nas wielkiej wziętości. Bolesław Wstydlawy na prośby matki swojej Grzymisławy wznioł dla nich w Krakowie klasztor spaniały i wspierał ich hojnie równie jak i jego następca. Zajmowała podówczas xięcia a bardziej duchowieństwo krakowskie myśl przeprowadzenia u stolicy apostolskiej kanonizacyi św. Stanisława, a Franciszkanie wraz z Dominikanami ważny wzięli w niej udział¹⁾. Franciszkana Jakuba z Welletri słał Innocenty IV papież roku 1254 jako legata swego do Polski dla sprawdzenia tego, co kroniki, roczniki i inne pomniki polskie o Stanisławie pisały, i znoszono mu na ten cel xięgi z archiwu królewskiego²⁾; a gdy po tem sprawdzeniu okazały się jeszcze do kanonizacyi przeszkody, szło z Krakowa nowe do papieża poselstwo, w którym byli i Franciszkanie. Po szczęśliwem owych zachodów uwieńczeniu opowiadano nie bez chluby, jak w czasie kanonizacyjnej uroczystości, która się odbywała w Asyżu w kościele św. Franciszka, święty ten świeżo zdziałanym cudem świętobliwość Stanisława zatwierdził³⁾; zwycięstwa też niektóre w Polsce podówczas odniesione przypisywano wspólnej obu tych świętych pomocy: Franciszka i Stanisława. W tym to krakowskim Franciszkanów klasztorze, w którym najstarsze pomniki dziejowe Polski z urzędu niejako przepatrywano, powstała pod koniec tegoż XIII wieku kompilacya, ogół dziejów Polsk w skróceniu obejmująca, w kodexach historycznych, jakie nas doszły i do najcenniejszych należą, zwykle na czele umieszczana. Ma ona niekiedy nadpis *Cronica polonica*⁴⁾, częściej jednak jest bez żadnego nadpisu⁵⁾, a chociaż jest cała jednym ciągiem pisana, dają się w niej wszakże dość dokładnie rozpoznać trzy główne części. Pierwsza z nich obejmuje same wiadomości narodu i spomniany jest w niej dawny ich autor Mierzwa; druga jest dopełnieniem Mierzwy do roku 1203 doprowadzonem, a podniesiono w niej dobitnie imię jakoby autora jej Wincentego; trzecia nakoniec jest prostym rocznikiem franciszkańskim, krakowskim, zasnu-

¹⁾ Duo ordines: Praedicatorum videlicet et Minorum ad procurandam canonisationem beatissimi praesulis Stanislai cracoviensis, maximos eorum conatus, sudores et labores, quantum committi potuit eorum humana fragilitas, impenderunt. Dług. Lib. Benef. III str. 447.

²⁾ Dług. Hist. VII. 715. ³⁾ Obacz w wydaniu gdańskiem tak zwanego Wincentego i Gala roku 1749 str. 32. ⁴⁾ Rękop. Kuropatnickiego str. 19. ⁵⁾ Rękop. lubiński str. 1; rękop. wiślicki str. 97; rękop. szamotulski str. 1.

tym tam, gdzie się owo dopełnienie *Mierzwy* skończyło, mianowicie na roku 1205 a doprowadzonym do roku 1288. Pomijam tu obie części ostatnie, rozpoznamy je bliżej, gdy przyjdzie z kolei mowa o dziele Wincentego i o zbiorze polskich roczników. Tu rozwiódę się głównie o części pierwszej tej kompilacji, w niej bowiem z pod pokostu, jakim ją w XIII wieku powleczone, przezierają ułamki najdawniejsze polskiego kronikarstwa. Z tej przyczyny uznałem też za rzecz konieczną oddzielić tę część od reszty i wydrukować przed Wincentym: w takim albowiem tylko zestawieniu tak samo dzieło Wincentego jak i dzieje nasze pierwotne dokładniej mogą być rozpoznane. Obejmuję całą tę część imieniem *Mierzwy*, bo tak nazwał kompilator jej autora i zaprzeczyc się nie da, że on był pierwszym jej twórcą. Nie myślę wszakże utrzymywać, iż wszystko to, co dziś w tej części czytamy, pierwotnie od autora tego tak wyszło; owszem prawdopodobna jest, że właściwy text *Mierzwy* nie tylko przez franciszkańskiego kompilatora, ale już i przed nim został zmieniony i odtworzyć go dziś czyli przywrócić do pierwotnej czystości niepodobna. Nie zamierzając sobie atoli jego oczyszczenia, lecz wiernie go tu według rękopismów podając, winienem zwrócić baczną uwagę czytelników na znamiona charakterystyczne główniejszych jego ustępów, i wskazać ile to w mojej możliwości co z nich do pierwszego autora, *Mierzwy*, a co do późniejszych przerabiaczy jego należy.

Mierzwa pisał kronikę polską: świadczy o tem Krzysztof Warszewicki, który imię jego między dobrze znanymi sobie pisarzami historycznymi umieścił¹⁾. Strykowski nazwał go *Miarrecyusem*²⁾ i położył na czele polskich kronikarzy. Z tych dwóch wzmianek pierwsza może posłużyć za skazówkę do sprostowania imienia autora, które w jednym ze znanych nam dziś rękopismów kompilacji franciszkańskiej jest nieco zmienione, a w innych całkiem opuszczone; druga do oznaczenia mniej więcej czasu, w którym on pisał.

Przytacza Warszewicki z tych kronikarzy, których imiennie nazwał, rozmaite ustępy lub pojedyncze wiadomości. Między niemi na stronicy 25 znajdujemy przytoczony ustęp z kroniki tej, której autor w rękopiśmie Kuropatnickiego nazwany jest *Dzirswa*. Nie można tedy wątpić, że Warszewicki miał pod ręką to a nie inne dzieło i nazwał autora jego *Mierzwą*. Idzie więc tylko o wykazanie, kto w napisaniu imienia tego pomylił się: czy kopista kodexu Kuropatnickiego? czy Warszewicki? Rozpoznawszy wszystkie szczegóły, musimy przyznać słuszność Warszewickiemu. Już bowiem sama ta okoliczność, że i Strykowski podobnież czytał imię tego kronikarza, przemawia silnie za czytaniem Warszewickiego. Atoli jeszcze bardziej przemawia za tem okoliczność następująca. Z czterech rękopismów znana nam jest dziś ta kronika; wszystkie one są z wieku XV. W dwóch z nich, mianowicie w lubińskim i wiślickim, zamiast słów: ego qui sum *Dzirswa cognominatus*, czytamy: ego qui sum *incognominatus*. To ostatnie wyrażenie zawiera widocznie jakowąś sprzeczność w sobie, jeśliby bo-

¹⁾ De orig. gener. Poloni dialogus. Romae 1601 str. 18. ²⁾ Kron Polska w Królowcu 1582 str. 90.

Herborda Zyroot s' Ottona.

Rękop. kr. bibl. m Monach. Cl. 23582 str. 8.

Explicit capla pma libri:
Dialogo loco phecun' i ita bu
Cie premambus est dies an
uentatus de politionis dñi tui

Kronika Mierxtoy.

Rękop. Wislicki A Q ord XVII. 141. str. 97.

libum sine origine polonie gentis
ab initio mudi Ego qui su' incogno
minatus tales m' septuaginta invenit
Sciendum e' go q' poloni possunt
se fuit Japheth qui filius Noe fuit
fuit ad pat' dñi dñi h' spū dei
instigante intommit dilatat deus
Japheth h' Japheth m' multos
filios quos genuit vnu' habuit
om' nōm cat' Javan que poloni vocant Javan
ven aut genuit philitam

Rękop. Kuropatnickiego A. Q. ord. IV 98 str. 19

ynapiom cronica ponomacis

O rany sine origine polonie gentis ab
initio mudi Ego qui diversa su' cogno
minatus hōm inscriptum inbem Sciendum
ergo q' poloni de stirpe sunt Japheth qui
fuit filius Noe Qui dum pr' ludicet hic
spū dei instigante intommit dilatat dñs Japheth hic
Japheth inter multos filios quos genuit vnu' Quis aut

synonymy ppolo:

Rękop. Lubinski A. F. ord. IV. 19. str. 1.

ma qñtor dñs Pego rebus opulenta dñtibus dñem f' p'ra
ambitu spacioissima quāplurimis magnis p'ncipis dñtūta

wiem autor chciał swe imię zataić, pociągłoby pisał: ego qui sum. Prawdopodobnie jak dziś w kodeksie Kuropatnickiego tak też niegdys i w kodeksach tych, z których odpisane były lubiński i wiślicki, znajdowało się w tem miejscu nie co innego, jak tylko imię autora oznaczone, ale oznaczone według powszechnego wówczas zwyczaju tylko początkową głoską: ego qui sum in cognominatus. Kopiści zaś owi imienia wyraźnie napisanego nie znalazłszy, wzięli głoskę m za in i lukowe z następnem słowem złączyli. Tak powstało, jak miemam, owo incognominatus, które dziś w dwóch tych rękopismach znachodzimy. Dodać tu wypada i to, że imię Mierzwa natrafia się jeszcze i dotąd w krajach dawnej Polski¹⁾, podczas gdy imię Dżirsza oprócz owego jedynego rękopismu zgoła się nigdzie nie znachodzi. Jak zaś łatwo w piśmie gotykiem wielka głoska M wzięta być mogła za Dż, przykład tego z kodeksu XV wieku wyjęty wskazałem w moim Wstępie krytycznym do dziejów Polski²⁾.

Sprostowawszy imię autora, obaczmy teraz, azali w tej kompilacji nie dadzą się wykryć szczegóły, któreby nie do franciszkańskiego kompilatora w XIII wieku żyjącego, lecz do dawniejszego pisarza odnosiły się, i bądź na czas, w którym on pisał, bądź na jego osobistość wskazywały. Rękopisma nie dostarczają nam w tej mierze żadnych paleograficznych skazówek, są bowiem wszystkie bardzo późne; zostaje jedyny ku temu środek: rozpatrywanie samego textu i porównywanie go z opowiadaniem Wincentego, którego czas pisania dokładnie jest wiadomy.

Rozpoznając text tej części, w której Mierzwa jako autor jest wymieniony, uderza nas przede wszystkim podnoszenie ciągle swej osobistości. Wincenty, jak wiadomo, nigdzie nie wymienił sam swego imienia³⁾; przeciwnie Mierzwa zaraz na początku imię swe położywszy, zgodnie z tem postępuje w dalszem opowiadaniu. Wyrażenia takie jak te naprzykład: ad solum regnum Poloniae stilum verto⁴⁾... in descriptione suorum annalium hoc inveni⁵⁾... quomodo regnum Poloniae primo sit ortum sic procedam⁶⁾... nunc ad secundum Gracum procedamus⁷⁾... nunc de primo Lestcone disserendum est⁸⁾... verum ad acta Lestconis secundi revertamur⁹⁾... wyrażenia te opowiadaniu Wincentego zupełnie obce, zdają się wskazywać dobitnie, że to nie jest niewolniczy wypisywacz, lecz pisarz oryginalny, z wyższemi autorskiemi pretensjami. Nadzwyczaj znowu śmiało tak do xiążąt jak i duchowieństwa społecznego sobie odzywając się, jako to: Frustra nostri degeneres ex alti generis umbra gloriantur¹⁰⁾... albo ad pia fidei ubera genimina pendent viperarum catuli suggunt perfidi¹¹⁾... dozwala wnosić, że autor zajmuje sam niepospolite jakieś w narodzie stanowisko.

Drugiem znamięm charakterystycznym w tem opowiadaniu jest troskliwość autora o chronologię, którą całkiem pominął Wincenty w swem dziele. Troskliwość ta Mierzwy maluje się dobitnie w tych oto słowach. Przy Wandalu powiada on: fuit autem secundum compu-

¹⁾ Ob. A. Mosbacha: Godysław Paweł. Lwów 1867 str. 72. ²⁾ str. 193. ³⁾ qui (Vincentius) cum fuisset verus cultor humilitatis, nomen suum subticuit; mówi komentator. Wyd. Dobrom. str. 9. ⁴⁾ rozdz. 3. ⁵⁾ tamże. ⁶⁾ tamże. ⁷⁾ r. 6. ⁸⁾ r. 12. ⁹⁾ r. 15. ¹⁰⁾ r. 20. ¹¹⁾ r. 9.

tationem verisimilem tempore s. Joseph, filii Jacob patriarchae, Joseph autem a computatione Noe fuit in tertia decima generatione, sic et Wandalus per aliam lineam descendendo... *Stan społeczeństwa przed Grakiem i trwanie jego oznacza tak: a Wandalus usque ad tempora regis Asueri, Hester mariti, regem sive principem Polonia habere non curaverit.... Czas wystąpienia Graka I określa słowami: Eodem tempore scilicet praedicti regis Asueri, i nie przestając na tem określeniu, dodaje niebawem wyraźnie: Floruit autem Graccus ante incarnationem Christi annis plus quadringentis et ante Alexandrum Macedonem pene centum... Dalej ostrzega, że między panowaniem Leszka I a II wielka przerwa w dziejach zachodziła: post decessum Lestconis I iterato Polonorum imperium diu sine rege permansit... Następnie oznacza z dobitnością czas panowania Leszka III: huius Lestconis tempore Christus de virgine creditur natus. Regnavit ad Neronis tempora, qui Petrum et Paulum apostolos interemit.. Nakoniec w związku z wiadomością poprzednią Pawła apostoła jako jednego z gości Piastowych wymieniuwszy: duo hospites, quos quidam angelos fuisse, quidam Johannem et Paulum credunt, wskazuje temsamem kres ostatni owych podań, które z dziejów starożytnych zaczerpnięto i położono jakoby nagłówek do dziejów właściwych Polski. Tej chronologii nie ma ani śladu w kronice Wincentego; a że chronologia ta jest prawdziwa, zgodna z dziejami powszechnymi, że te skazówki stanowią część istotną samychże podań, albowiem bez nich podania te chaotycznymi i niezrozumiałymi stają się, więc jest widoczna, że powieść Mierzwę, nawet po tych zmianach, jakim w późniejszych czasach uległa, tak co do formy jako i treści swojej jest pierwotniejsza od powieści Wincentego.*

Pierwotność ta okazuje się wydatniej jeszcze w tem, że obok chronologii są w Mierzwę opowiadaniu skazówki wyraźne na naród, do którego podania te właściwie odnoszą się, i na krainę, którą tenże naród podówczas zamieszkiwał. Powiedziawszy bowiem autor o krainie owej: haec olim fuit multorum facunda parens natorum, quos proceritate staturae, virium robore, aspectus venustate natura inibi solita est dotare; dodaje: in descriptione quorum suorum annalium hoc inveni, quod usque ad tempora regis Asueri Hester mariti regem habere seu principem Polonia non curaverit. Jest to wiadomość ta sama, którą o Getach ilirskich podaje Izydor mówiąc: Per multa quippe retro saecula ducibus usi sunt, postea regibus¹⁾. Jakoż powiada tu zaraz Mierzwa, jak Grak, który był wodzem tylko u swego narodu, został pierwszym królem obwołany: rex ab omnibus consalutatur, iura instituit, leges promulgat itd. Są te skazówki wyłączną tylko Mierzwę własnością. Wincenty nie spomniał nic ani o czasie, w którym Grak przyszedł do tronu, ani o stanie, w jakim się naród przed wstąpieniem jego na tron znajdował, ani nawet o tem, że Grak był pierwaj wodzem tylko u swego narodu, jak to wyraźnie mówi Mierzwa: Graccum virum nobilem et bellare scientem capitaneum constituunt. U Wincentego przeciwnie został on od razu zięciem: quemdam nomine Graccum principem creant²⁾.

¹⁾ Chron. Goth. wyd. Grotiusa str. 709. ²⁾ Vinc. Res gestae I. 3, wyd. Mułk. str. 8.

W owej wiadomości Mierzwy, że to się stało za Aswera króla, męża Hestery, jest nadzwyczaj ważna skazówka nie tylko na sam czas wystąpienia w dziejach Graka, lecz oraz i na miejscowość, w której bohater ten działania swoje rozwinął. Tak bowiem Izydor jak i Jordanes znają pod Aswera imieniem Artaxerxesza Mnemona króla perskiego; gdy zaś właśnie królowie perscy władzę swoją przez Trację i Macedonię aż ku Ilirii rozciągali, a Polska żadnej styczności z Persyą nie miała, oczywista więc, że działania te zaszły w Ilirii. Wyjaśnia się to dobitnie z dalszego textu Mierzwy, w którym powiedziano, że granice tego kraju przez Graka rozszerzone sięgały od Partynów nadadryackich do Bułgarii (brzegów dolnego Dunaju) a stamtąd do Karynty: hinc usque Parthiam, isthinc usque Bulgariam, illinc usque Carinthiam exercitibus crevit accessio¹⁾. Te skazówki łącznie z ową wyraźną chronologią: floruit autem Graccus primus rex Poloniae ante incarnationem Christi annis plus quadringentis należycie uwzględnwszy, nie zostaje żadna wątpliwość, że tak zwany Grak I w naszych kronikach jest to Bardyl, pierwszy ilirski król, z wodza prostego wyniesiony na tron, a słynący na lat czterysta przeszło przed Chrystusem, jak to pisarze starożytni zgodnie poświadczają²⁾. Jak zaś stać się to mogło, że bohatera tego z nad Adryatyku przeniesiono nad Wisłę i zdarzenia naddunajskie polskiemu nazwano, tłumaczy się to w ten sposób. W IX i X wieku krążyły w Morawie Wielkiej podania trakoilirskie i miano je tam za swojskie podania. W owych czasach nie było we zwyczaju trzymać się ściśle umiejętnej nomenklatury. Jak Rzymian dawnych zwano u nas Włochami³⁾, tak Słowianami zwano starożytnych Ilirów i ich pobratymów⁴⁾. Nawracał dawnych Ilirów apostoł Paweł, a powiadano, że apostoł Paweł Słowian nawracał⁵⁾. Panował Bardyl nad Ilirami, a powiadano, że Bardyl nad Słowianami panował⁶⁾. Po upadku Wielkiej Morawy ludność zadunajska najazdami Węgrów trapiąca gromadnie cisnęła się ku Wisłę⁷⁾. Panowanie Mieszka I i Chrobrego Bolesława głęboko w Słowaczną i Morawy sięgało⁸⁾. Słowacka ludność stanowiła za Chrobrego prawie rdzeń Polski, co tedy na Słowacznym za czasów morawskiego państwa uchodziło za słowiańskie, to w Polsce Chrobrego i jego następców polskiem zostało. Takim sposobem trakoilirskie podania nazywano polskiem. To miano dał im bądź sam Mierzwa, bądź jego interpolator a następni kronikarze nie odrzucili.

Już z tego co się dotąd powiedziało widoczna, że powieść Mierzwy obfitsza jest w szczegóły niż powieść Wincentego, a to w szczegóły takie, które są stanowcze w rozpoznaniu

¹⁾ rozdz. 4. ²⁾ Theopomp I. fr. 55. Dyodor Syk. *Bibl. Hist.* XV. 14, XVI. 4. Helladius u Phot. *Miriob.* CCXXIX str. 1579. Kallist. fr. 45. Lukian *Makr.* 10. Frontyn *Strat.* II. 5. 19. Arryan *Anab.* I. 5. Plut. *Pir.* 9. Liban. *Or.* XXVIII. 632. ³⁾ Nestor w *Mon. Pol.* I. str. 551 i 553. Strykowski *Kron.* wyd. król. str. 28. ⁴⁾ Nestor tamże, tudzież str. 552. ⁵⁾ Nestor tamże str. 571. ⁶⁾ Cic. *De Off.* rękop. bibl. ord. Zamojskich nr. 466 str. 153'. Sarnicki *Ann.* IV. 23. por. I. 20. ⁷⁾ Konst. Porfirog. O zarz. państwa rozdz. 41 w *Mon. Pol.* str. 49. ⁸⁾ *Kron. węgiersko-polska* rozdz. 7 w *Mon. Pol.* I str. 505; por. Edrisi *Geogr.* u Jauberta II 390.

tych podan. Nie mógł on ich zaczerpnąć z Wincentego, nigdzie też o nim nie spominał; przeciwnie powołał źródło swoje *Descriptio annalium* od Wincentego nie spominane, a zgodne z tem, co Izydor o starożytnych *Getach* ilirskich rozpowiada. Na największą atoli uwagę zasługują w opowiadaniu Mierzwy ustępy te, z których zmiarkować można, kiedyto i pod jakimi wrażeniami starożytne owe podania ilirskie w Polsce spisywano. Oto powiada on: *Graccus primus filius erat elementior erga patriam, quam pater erga filios... duobus filiis suis accitis, quos invicem diligebat, clam cum eisdem de successione huius regni dignissima digerit*¹⁾ Nie podobnego nie natrafia się o owym bohaterze ilirskim, do którego się to podanie odnosi: o Bardylu bowiem przechowały się dziś zaledwie nawiasowe u pisarzów wzmianki. Nasz autor, któremu na świetnem przedstawieniu Graka jako założyciela królestwa zależało, zasilił się tu bliższym sobie przykładem. W wieku XI było to w świeżej narodu pamięci i zapisał to jeszcze później nieco Gal w swojej kronice, że nasz Bolesław Wielki bliskim śmierci się czując zwołał swych synów i tajemnie się z nimi nad przyszłymi losami Polski naradzał: *omnibus suis ad se principibus et amicis undique congregatis de regni gubernatione et statu secretius ordinavit*²⁾. Z tego to zdarzenia, które miał w świeżej pamięci, pochwycił parę rysów Mierzwa do obrazu Graka pierwszego, czyli Wielkiego (bo nazywano Graka I i Wielkim³⁾ podobnie jak i Bolesława I spółcześni Wielkim nazywali), i mówi wyraźnie: *clam cum eisdem (filiis) de successione huius regni dignissima digerit*, któreto słowa nie znachodzą się u Wincentego.

Bezpośrednio po tych słowach przystępuje nasz autor do opisanja okropnego bratobójstwa, jakie zdarzyć się miało między Graka synami, i bierze ztąd pochop do wyrzucania narodowi jego wad, które żywemi farbami nakreśla. Ze słów jego gwałtownych widać, że i tu zdarzenia społeczne stały mu przed oczyma. Okropne bowiem były to czasy. Co Bolesław Wielki na łożu śmiertelnem przewidywał to się ziściło pod jego synami. Wojnę tak domową jak i zewnętrzną zatrzęsła się Polska w swoich posadach. Na przestrogi ojcowskie nie zważając, rwał się do władzy brat przeciw bratu. Z jednej strony Otto-Bezbrim w porozumieniu z cesarzem, z drugiej strony Mieszko II z Bolesławem groźnie przeciw sobie wystąpili. Nie przebiegano w środkach: przeciw dostojnikom tak świeckim jak i duchownym podburzono lud, a ten chęcią łupieży wiedziony dopuszczał się rozmaitych okrucieństw⁴⁾. Zepchnięty z tronu przez Ottona Mieszko II szuka u postronnych ratunku; Otto-Bezbrim, najstarszy Chrobrego syn, nawet przez swoich sprzymierzeńców, Niemców, najokrutniejszym nazwany⁵⁾, zaledwie siadł na krwią opluskany tronie, pada pod ciosem skrytobójcy. Biegały wieści, że w skrytobójstwie tem bracia jego mieli swą rękę⁶⁾. Gdy starszy z nich Mieszko w Pradze wtedy zostawał, podejrzenie

¹⁾ rozdz. 5. ²⁾ Gal *Chron.* I. 16 ³⁾ Ob. Wincentego i Gala wyd. gdańskie str. 33. ⁴⁾ Gal I. 19. Nestor w *Mon. Pol.* I 697. ⁵⁾ Bezbrim ob *immanissimae tyrannidis suae saevitiam...* *Ann. Hildesh.* u Pertza *M. G. V.* 98. ⁶⁾ *Non sine fratrum suorum machinatione interfectus*

to głównie dosięgło młodszego, Bolesława, mającego imię ojcowskie. Panował ten ziązę po zaszłej wkrótce Mieszka śmierci zaledwie lat cztery¹⁾, a miał się przyczynić do wygnania królowej Ryzy²⁾, i oto mówi Mierzwa: *mox iunior frater, cui nomen paternum, Grac-cus, fratrem occupat ac trucidat, cuius funus crocodilinis prosequitur lacrimis... A unel wykrzykuje: haeres nefarius! diutius fratricidio fuit sordidus, quam imperio insignis*³⁾ itd. Miał więc tu autor prawdopodobnie w myśli młodszego Bolesława Chrobrego syna, który nosił imię ojcowskie. Zamilczano całkiem o nim w tej kompilacyi, a Boguś i inni podają wiadomość, że Bolesław ten z powodu zbrodni swoich z szeregu królów polskich wyrzucon został⁴⁾. Uważać tu należy, że Wincenty, który te same zdarzenia opowiada, jak w poprzednim ustępie, opuścił słowa: *de successione huius regni dignissima*, tak i tu oto słowa w opowiadaniu tem najistotniejsze: *cui nomen paternum erat*, nie znachodzą się w jego kronice. Te zdarzenia bowiem, które ile się zdaje, Mierzwa miał przed oczyma i brał z nich rysy do swego obrazu, które zresztą ową żywość i gwałtowność mowie jego nadawały, te zdarzenia nieznane już były w Polsce za czasów Wincentego: nie spominał o nich żaden z naszych kronikarzy, ztąd też owe aluzye do zdarzeń tych nie miały żadnego znaczenia w oczach Wincentego, i przezeń opuszczone zostały.

Tak postępował Wincenty w pomienionych wypadkach; w dalszem opowiadaniu radził on sobie w inny jeszcze sposób: nie wyrzucał z tekstu dawniejszego zdań całych, ale tylko lekką jednego lub drugiego słowa zmianą nadawał całości inne znaczenie. Uderzający przykład tego mamy w rozdziale 40.

Według rękopismu szamotulskiego, który jest najlepszy, powiada w tym rozdziale Mierzwa: *hujus autem reipublicae administratio humilibus nonnunquam et incertis cessit personis nulla prorsus vel vulgi vel procerum sugillante invidia, utpote quae gloriosis et jam hodie gloriari delectat insignibus*. Słowa te nie potrzebują żadnych poprawek, a właściwy rozkład myśli w nich zawartej jest taki: *hujus autem reipublicae administratio, utpote quae gloriosis et jam hodie gloriari delectat insignibus, humilibus nonnunquam et incertis cessit personis, nulla prorsus itd.* To jest. rozpoczynając autor powieść o Leszkach, z których tak pierwszy jak i drugi był niskiego urodzenia: *humilis*; oglądnął się na swój czas i wskazał dwóch królów, którymi chlubi się dziś (t. j. za czasów autora) naród.

est. Ann. Hild. u Pertza jak wyżej. Interfectus est machinatione fratrum suorum, ut populi rumor est. Ann. Saxo tamże VIII. 679. 1) Ob. Ohryzki Pismo zbior. I str. 19. 2) Boguś. u Sommersb. II 25. 3) rozd. 6. 4) Boleslaus autem propter saevitiam et immanitatem scele-rum, quam exercebat, diademate regio insignitus vitam male terminavit, nec in numero regum et principum Poloniae propter suam nequiciam reperitur. Boguś. Chron. rękop. lubiński str. 359. Porównaj komentatora Wincentego kroniki w wyd. Dobrom. str. 152. Unus rex stren-nuus non describitur, quia actus eius fuerunt pessimi, quos in cronicis Poloniae invenire non valui. Et forte maliciam considerantes eiusdem regis scriptores omnia de tali rege tacuerunt. Tab. Reg. rękop. str. 15.

Zcharakteryzował ich dobitnie, nazywając jednego gloriosus, drugiego insignis. Że tym ostatnim jest Kazimierz, syn Ryzy, to wyjaśnia się z własnych autora słów, który dalej o tej królowej powiada: insignem genuit Casimirum (rozdz. 25). Kto zaś jest gloriosus, o tem naucza Gal, który stale tym przymiotnikiem czci Bolesława Chrobrego. Otoż tę tak dobitną Mierzwy na swoje czasy skazówkę zmienił Wincenty w ten sposób: hujus quoque reipublicae administratio humilibus nonnunquam et incertis cessit personis, nulla prorsus vel vulgi vel procerum sugillante invidia, utpote quorum gloriosis etiam hodie gloriari delectat insignibus. Ta zmiana jest dość nieszczęśliwa: wykrzywiła ona myśl dawniejszego autora, a żaden z Wincentego rękopismów nie podaje wariantów, którymi by poprawić można należycie lichą w ustępie tym konstrukcję.

Do tej tak wyraźnej na czas Mierzwy skazówki dodać jeszcze wypadła następującą. Wiadomo, że Piotr Kresimir IV (II) książę chorwacki w roku 1050 na tron wstąpiwszy, zdobył na Wenetach krainę nadmorską Słowian i wznowiając dawną tejże krainy nazwę, pisał się oraz królem Dalmacyi¹⁾. Otoż autor tej kroniki zaraz na początku krainy przez Słowian niegdyś opanowane wyliczając, powiada, że zajęli oni Slavoniam, quae nunc Dalmacia dicitur²⁾. Tę Dalmację w lat trzydzieści kilka utracili Kresimira następcy, i od roku 1089 była ona już częścią Węgier. Te więc słowa autora należą do wieku XI, a łączywszy je z powyższą wzmianką wskazującą na Kazimierza: et jam hodie gloriari delectant (Poloni) insignibus, można ściślej oznaczyć czas, w którym Mierzwa pisał. Było to po zdobyciu Dalmacyi przez Kresimira chorwackiego a przed śmiercią naszego Kazimierza, mianowicie między rokiem 1050—1058.

Dotąd rozważaliśmy szczegóły, które wskazywały na sam czas pisania Mierzwy, teraz podniosę z nich te, które zarazem i na osobę autora niejako światło rzucają.

W opisie Polski mówi on: Polonia regio in partibus orientis sita³⁾; co jeśli porównamy z podobnemże wyrażeniem Alberta Kranza: Polonia regio ad orientem Germaniae magnae connumeratur⁴⁾ wskazywałoby, że sam autor z krainy zachodniejszej, mianowicie z Niemiec pochodzi, a to tem bardziej, gdy u Gala na przykład Polska jest krainą północną Polonia ab aquilone septentrionalis est pars Sclavoniae⁵⁾, podobnie jak i sam Bolesław Krzywousty nazywany jest przez tego autora: dux septentrionalis. Mierzwa zaś Polskę wschodnią krainą zaraz na początku nazwawszy, natrąca toż samo i w dalszem swoim opowiadaniu: gdy bowiem powiada, że Alexander z Macedonii tyłem Morawy wkraczał do Polski: per posticum Moraviae ingreditur (in Poloniam)⁶⁾, daje więc do poznania, że sam on na Polskę od zachodu patrzy. Dość nieprzyjemne jego o Słowianach wyrażenia, jako to, że ci nasi przodkowie multas nationes exterminantes, regiones earum sibi usurpaverunt⁷⁾;

¹⁾ Szafarzyk *Słow. Staroż.* str. 674. ²⁾ rozdz. 2. ³⁾ rozdz. 3. ⁴⁾ *Wandalia* I 3. ⁵⁾ I. prohem. w *Mon. Pol.* I str. 394, ⁶⁾ r. 11. ⁷⁾ r. 2.

tudzież że ad pia fidei ubera genimina pendent viperarum, catuli suggunt perfidi itd., pozwalają także wnosić o jego cudzoziemskości. Otoż po opisanu panowania Wandy czytamy tu: Nullus ergo miretur, quod mulier Polonis imperavit, nam Assyriorum regina Semiramis immaturo filio regnum credere non audens, se filium simulat, sexumque mentita regno viri Aethiopiam adiicit itd.

Ze słów: nullus ergo miretur quod mulier Polonis imperavit, widać, że kiedy to pisano, nie było jeszcze przykładu w Polsce rządów kobiecych, i było zdanie powszechne, że rządy takie narodowi ubliżają. Później ustał ten przesąd, i w Wincentego kronice już tych słów nie znajdziemy. Na czyich zaś rządów obronę przytoczył tu autor przykład o Semiramidzie z dziejów asyryjskich wydobyty, to wskazują dalsze tej kompilacji słowa, mianowicie: post Meschonis decessum uxor eius filio adhuc immaturo regnum credere non ausa, regni suscepit gubernacula. A więc to żona Mieszka II, Ryxa, jest ową niby Semiramidą polską według Mierzwę. Jej to wygnanie przed oczyma mając, mówi on dalej: Non tamen ego in foemina Wanda virilem admiror industriam, sed multo amplius in viris nobilibus Polonorum fidei constantiam... Moderni autem nostra tempestate tempusculi, apud modernos Polonos in quos fines saeculorum devenerunt! fides non parit fidem, sed si concipit, prius abortit quam pariat prius expirat partus, quam spirare incipiat... Quia ad pia fidei ubera genimina pendent itd. Główny powód, dla którego nienawidzono w Polsce Ryxę, był ten, iż otaczała się cudzoziemcami przekładając ich nad krajowców: quia patriae nobilibus quantumcumque primis quoslibet suorum territoriarum, id est Teutonicorum lixas id est coquinos praeponere coepit¹⁾. Otoż autor sam jak się zdaje jeden z tych jej rodaków, którzy los swój jej zawdzięczali, zowie czasy zawichrzeń w Polsce z powodu Ryxy zrzędzonych nostri tempusculi, nostra tempestas, a winę tego upatruje w przypuszczaniu do beneficjów kościelnych krajowców, których jaszczurczym płodem, przeniewiercami i poganami nazywa. Nie inaczej wyraził się o tych zaburzeniach w Polsce spółczesny Niemiec w rocznikach hildesheimskich: Misacho Polianorum dux immatura morte (anno 1034) interiit et cristianitas ibidem a suis prioribus bene inchoata et a se melius roborata, flebiliter proh dolor! disperiit²⁾.

I dalsze w opowiadaniu autora do swojego czasu aiuzye znajdują w zdarzeniach owych XI wieku dostateczne, jak mi się zdaje, wyjaśnienie. Tak na przykład. Po opisanu jak syn ubożuchnego Kotyski na tron wstąpiwszy świetnie panował, odzywa się autor do narodu z następującymi morałami: Frustra igitur nostri degeneres ex alti generis umbra gloriantur, de roseto namque nascitur et rosa et spina pungens. Ignoras eiusdem esse vitis vinum et acinum? Nescis eiusdem venae aurum et scoriam? Paleam constat in grano concipi et granum in palea. Immo tales esse debere principes, qui cum paupertate noverint

¹⁾ Winc. i Mierzwę wyd. warsz. I. 107. ²⁾ Pertz *Mon. Ger.* V 99.

habere commercium, quia difficile est eum revereri virtutes, qui semper prospera usus est fortuna.

Jak słowa nostri degeneres zdają się ściągać tu do Chrobrego synów, zwłaszcza do owego mniemanego brutobójcy, Bolesława, tak w słowach ostatnich: tales esse debere principes, qui cum paupertate noverint habere commercium, wskazany jest, jak mniemam, narodowi Kazimierz, syn Ryzy, który doznawał smutnych przygod w swoim tułactwie. Spomniał autor zaszczytnie też Ryzę i później jeszcze, kładąc ją jako kontrast przy niedołężnym Mieszku II, który był, jak się autor wyraża, spiritu minoratus, a probitate patris diversus, licet habuerit uxorem nobilem, sororem scilicet Ottonis imperatoris; i również zaszczytnie wzmiankuje on jej syna: insignem genuit Casimirum.

Z rozbioru tedy ustępów główniejszych opowiadania Mierzwy widoczna jest najprzód: że autor pisał pod wrażeniami tych zdarzeń, które w Polsce od śmierci Bolesława Chrobrego aż do wstąpienia na tron wnuka jego Kazimierza zachodziły; powtóre, że wynurza się on z wielką dla Ryzy i syna jej Kazimierza przychylnością, a szorstko i nieprzychylnie o krajowcach: z czego wnieść można, iż był on cudzoziemcem, a prawdopodobnie jednym z tych, których królowa ta z upośledzeniem krajowców w osiąganiu godności i dostojenstw w Polsce wspierała.

Heraldycy też polscy: Długosz, Paprocki i inni znają właśnie w owym czasie takiego w Polsce męża. Imię jego wypisują: Mierzb¹⁾, Myrzs²⁾ lub Myorsz³⁾, a pochodzenie wskazują z Niemiec lub Anglii⁴⁾. Syn jego Robert był roku 1081 kasztelanem sieradzkim, a wnuk takż imieniem Robert biskupem najpierw wrocławskim, później krakowskim. O identyczności jego z naszym kronikarzem wyraźnego świadectwa nie mamy, domyslać się tylko jej można najprzód z uderzającego podobieństwa tak imienia⁵⁾ jako i pochodzenia, które to ostatnie obja-

¹⁾ Długosz w przytoczeniu Paprockiego *Herby Ryc.* str. 476. ²⁾ Dług. *Clen. Pol. rękop. bibl. Oss.* str. 3; *rękop. Łęt.* str. 8. ³⁾ Papr. *Gniazdo cnoty* str. 509; *Herb. Ryc.* str. 462. ⁴⁾ Tenże tamże. ⁵⁾ To co Długosz, Paprocki i inni nasi heraldycy o rodzinie Korabitów i przodku jej Myrzszy czyli Miorszu rozpowiadają, jest jakby tylko odbiciem podania głośnego niegdyś nad Renem, w hrabstwie Kliwii. (Pierer *Univ. Lex.* pod słowem *Kleve*. Wernheri *Teschenmacheri Ann. Cliviae*. Francof. 1721 str. 124. J. D. Koehler *Wappenbuch*. Nürnberg. 1734). Z owych to krain przybywała niegdyś do nas córka wojewody reńskiego, Ryza, ze swoimi faworytami, a warto też zauważyć, iż tam znajduje się i sta- rożytny zamek *Moers* lub *Meurs* stanowiący niegdyś lenność hrabstwa Kliwii, i znana jest rodzina, której członkowie pisali się *de Moerza* (*Fahne Chron. u. Urkundb.* I. str. 89. *Pertz Archiv.* XI str. 329.) Nie myślę bynajmniej utrzymywać, że między ową właśnie rodziną zna- komitą, z której w XV wieku Teodoryk *de Moerza*, arcybiskup koloński pochodził, a między naszymi Korabitami zachodziło istotnie jakowe pokrewieństwo, bo znane nam dziś tak gene- alogiczne jak i topograficzne źródła do wieku XI nie sięgają. Wskazuję tu tylko samo imię *Meurs* i *Moerza*, które jest miejscowe nadreńskie, i jako takie musiało tam być znane nie- również wcześniej niż je w pomniki pismienne zwłaszcza te, które nas doszły, zaciągniono.

wia się w naszym kronikarzu i wskazywaniem Polski jako krainy na wschód leżącej, i znajomością źródeł anglosaskich, mianowicie Nenniusa banchoreńskiego; dalej z jedności czasu, w który żywot obu przypada; наконец z okoliczności tej, że gdy według naszych heraldyków potomstwo owego Miorsza okazuje się najpierw osiedlone w Sieradzu, tymczasem w tej oto kroniczce, i tylko w niej Siradia wymieniona jest zaraz po Krakowie jakoby jedna z tych ziem, w której już Alexander Wielki wojował i jej misterne warownie, perpetui operis moenia, w gruzy obracał. Jakoż Siradiae a nie Silesiae miał pierwotnie w tem miejscu text naszych kronikarzy, powstała ona z nazwiska Dassaretidy, krainy zadunajskiej, którą Alexander Wielki pustoszył, podobnie jak z Heraklei lichnickiej zrobiła się Graccovia u naszych kronikarzy¹⁾. I w tem tedy miejscu mamy skazówkę, że text Mierzwy mimo zmian, jakim w ciągu wieków ulegał, pierwotniejszy jest niż Wincentego.

Trudno jest dziś oznaczyć z pewnością, na czem Mierzwa rzecz swoją zakończył. Uczynić to możemy tylko z niejakim prawdopodobieństwem. Z początkowych słów widać, że zamierzył on sobie głównie skreślić pierwiastki narodu: *ortum sive originem polonicae gentis*. Kiedy więc zaledwie po owych pierwiastków wyluszczeniu natrafiamy w opowiadaniu przy Bolesławie Chrobrym porro, a przy Mieszku II denique, wnieść tedy można, że tu gdzieś text jego urywał się. Zgadza się to z tem, cośmy wyżej o czasie, w którym on pisał napomknęli, a na poparcie tego oznaczenia przybywa jeszcze okoliczność, że właśnie to, co odtąd u kompilatora czytamy, nosi znamię całkiem przeciwne znamionom tym, które wyżej wskazałem. Mierzwa, który, jakeśmy to uważali, pisał pod wrażeniami walk, jakie synowie Chrobrego z sobą staczali, musiał znać dokładnie owe zdarzenia. Jako wielbiciel Ryry mógł on powiedzieć, że *post Meschonis decessum uxor eius lilio adhuc immaturo regnum credere non ausa regni suscepit gubernacula*, i słowa te w dalszym ustępie są, jak mniemam, z niego jeszcze wyjęte. Ale całe zredagowanie tego ustępu, mianowicie zaś słowa *De isto Kazimiro series historiae textur modo diverso*, okazują już grubą owych zdarzeń niewiedomość i zdradzają pisarza, który był znacznym przeciągiem czasu od zdarzeń owych oddalony.

Ustępy głównejsze, które wyżej jako należące do Mierzwy poprzytaczałem, należą do niego bardziej treścią swoją niżeli całkowitem rzeczy wyluszczeniem. Kompilator bowiem nie zamierzał sobie wypisywać w zupełności autorów, z których wiadomości zabierał. W rękopismie szamotulskim, w którym właśnie, sposobem wyjątkowym, o imieniu Mierzwy zamilczano, znachodzą się słowa: *ut ex multis historicis scripturis comperi, compendiose statui describere*; a gdy słów tych nie ma zgola w owych rękopismach, w których imię Mierzwy było wyrażone, więc widoczna, że słowa te należą do samegoż kompilatora. Brał on tedy z wielu pisarzy rzecz swoją i skracał czyli treściwie opowiadał. W dalszym ciągu skracał on Wincentego, a do jego opowiadania wtrącał gdzieniec z Bogusła, jak to

¹⁾ Obacz Biel. Wstęp kryt. str. 327.

nżej obaczym; ani wątpić więc, że podobnie postępował z opowiadaniem Mierzwy, i text jego u kompilatora jest już nie mało zmieniony. Zmiany te są różnego rodzaju. O jednych powiedzieć można z pewnością, że od kompilatora franciszkańskiego pochodzą: takimi na przykład są wtręty o ś. Stanisławie, którymi od początku do końca kompilację swoją przeplatał. O innych zmianach z pewnością powiedzieć tego nie możemy. Mogły one powstać już wcześniej, a w jednej części być wtrętami tylko późniejszych kopistów. Tu należą na przykład powoływania na *cronicas Romanorum* i na *Polonorum annales*, któreto powoływania już przez to samo, że nie we wszystkich rękopismach znajdują się, obudzają podejrzenie, iż są wtrętami.

Godna ze wszech miar zastanowienia jest okoliczność, że w texcie Mierzwy, jak go nam franciszkański kompilator podaje, przebija się gdzieś jakby ślad dyalogu. Nasuwa się więc pytanie, jaka była tego textu forma pierwotna i czy można ślad dyalogowania już do samego Mierzwy odnosić? Na to odpowiedzieć wypada w sposób przeczący. Nie widzimy bowiem u niego nigdzie ani zawiązku rozmowy, ani imion osób rozmawiających, owszem opowiadanie ciągle snuje się u niego sposobem naturalnym od samego początku. Zawiazał Wincenty swój dyalog jeszcze przed Grakiem I; u Mierzwy rzecz o Graku tym wypływa z samej indukcji, a jest obszernie i dokładnie w powieści ciąglej wyłożona. Gdy ten powieściowy wykład jego z dyalogowym Wincentego zestawimy, widać jak na dłoni, że Wincenty dyalog swój z tej powieści wykroił, w jego bowiem tych zdarzeń przedstawieniu znajdujemy więcej artyzmu, a mniej historycznych szczegółów. Tożsamo okazuje się, gdy zestawimy dyalogowany wykład Wincentego z tem, co Mierzwa o Leszku I opowiada: powieść jego jest prostsza, naturalniejsza i nosi znamię dawniejszości. Jest wprawdzie u Wincentego tak przy jednym jak i drugim ustępie dodatek w końcu, nie znajdujący się u Mierzwy, ale ztąd wniesć tylko można, że Wincenty albo znał zupełniejszy text Mierzwy, albo też wspólne z nim miał źródło. Obejrzyjmy teraz u niego owe ślady jakoby dyalogowania. Natrafiamy je przy opowiadaniu przygod dzieci Graka. Dla dokładniejszego ich rozpatrzenia zestawiam tu je z dyalogiem Wincentego.

WINCENTY.

Joannes. Sed tam degenerem non sperabam surculum de tam generosa vitis propagine. Saepe tamen uva detumescit in acinum, saepe oleum vertitur in amurcam, saepe aurum degenerat in scoriam. Quid igitur miri, si tristes habet exitus tristis ambitio?... Sed numquid iam immortalia Gracci beneficia sic emori debuerant, ut nullum tanti patris supersit insigne?

M I E R Z W A.

— Sed tam degenerem non sperabam surculum de tam generosa vitis propagine.
— Saepe tamen uva detumescit in acinum, saepe oleum vertitur in amurcam, saepe aurum degenerat in scoriam: quid igitur miri, si tristes habet exitus ambitio?
— Sed numquid iam immortalia Gracci primi beneficia sic emori debuissent, ut nullum tanti patris supersit insigne?

Matthaeus. Immo in scopulo holophagi mox fundata est urbs insignis....

Joannes..... fides non parit fidem, sed si concipit prius abortit quam pariat, prius exspirat partus quam spirare incipiat. Sic ad pia fidei ubera genimina pendent viperarum, catuli suggunt perfidi, itd.

— Ad quod ego: Immo in scopulo holophagi mox fundata est urbs insignis....

—.....fides non parit fidem, sed si concipit prius abortit, quam pariat, prius exspirat partus, quam spirare incipiat.

— Quare hoc?

— Quia ad pia fidei ubera genimina pendent viperarum, catuli suggunt perfidi, itd.

Te ślady jakoby rozmowy, która, jak widzimy, u Mierzwuy jest nierównie żywsza, więiej w pytania i odpowiedzi obfitująca, niż w dyalogu Wincentego, można sobie dwójako tłumaczyć. Najprzód można mniemać, że to jest opowiadanie ciągle, w miejscach tylko, gdzie autor sam żywiej był zainteresowany, patetyczniejsze, zład też jakby w dramatyczność wpadające, do którego to opowiadania kompilator franciszkański lub też późniejszy kopista jedno lub drugie słowo dorzucił. Za tem zdaniem przemawia to, iż w ogóle w opowiadaniu Mierzwuy daje się postrzegać skłonność do dramatyzowania, do wprowadzania osób mówiących: widzimy to tak przy Graku I jako i dzieciach jego, tak przy Leszkach jak i przy Popielu, słowem od początku niemal do końca. Albo też można mniemać, że kompilator franciszkański, który, jak sam nadmieniał, miał więiej pism historycznych pod ręką, do Mierzwuy opowiadań dodawał nieco z dyalogu Mateusza, podobnie jak do Wincentego z Bogusła nieco dodawał. Takim sposobem przeglądaby to szczątki owego Mateuszowego dyalogu, na który się jako na źródło swoje powołał Wincenty i o którym komentatorowie jego dość dokładną podali wiadomość. Tego zdania był Joachim Lelewel¹⁾, i cokolwiek powiedziećby się dało przeciw temu mniemaniu, zaprzeczyć jednak nie można, iż ono ma za sobą nie mało prawdopodobieństwa. Obaczmy to jeszcze przy rozbiorze drugiej części franciszkańskiej kompilacji²⁾.

¹⁾ W liście pisanym do mnie dnia 8 lipca 1851 powiada on: „Przypuszczając, że porro i denique jest z Miorszowych skryptów chwycone, musiałbym powiedzieć, że to Mateusz tak wcielił w powieść swoją, tak przyswoił sobie i swem sprawił, że ślad oryginału zatarł, tak jak zacierał, gdy z Gala czerpał. *Ab isto Casimiro series historiae textitur modo diverso*, jest też własny Mateusza obrot, frazes: ślad że przystępuje do czerpania z innego źródła, zawsze w swoją własną przerabiając narrację“. ²⁾ Zwrócić tu wypada uwagę na okoliczność, że gdy u Wincentego rzecz cała rozdzielona jest między Jana i Mateusza, a sam autor nigdzie się do rozmowy nie miesza; tymczasem tu oto zabiera głos sam autor i to właśnie w miejscach tych, w których u Wincentego postrzegamy imię *Matthaeus*. Ten więc sposób dyalogowania, który z ułameków tych przeglądać się zdaje, zbliża się bardziej do dyalogów średniowiecznych, jakim na przykład w Niemczech we wieku XII żywot św. Ottona układał Herbord; przeciwnie dyalog Wincentego formą swoją zbliża się więiej do starożytnych mianowicie zaś do cyceronńskiego dyalogu. Miałyby to właśnie oznaczać słowa komentato-

O źródłach, z których Mierzwa wiadomości swoje czerpał, to tylko można powiedzieć, że rodowód od Noego aż do Wandala wziął pośrednio lub bezpośrednio z Nenniusa bancho-reńskiego; podania zaś trakoilirske z jakojejs xiegi, którą Descriptio annalium suorum nazywa. Było to, jak się zdaje, główne jego źródło, z którego wiadomości zabierając, tu i owdzie je po swojemu przystrajał. Znał też xiegi listów Alexandra Wielkiego około 200 sztuk obejmującą, a obalamucony podobieństwem spomnianych w niej imion ludów i miejscowości utwierdzał się w mniemaniu, i za rzecz pewną podawał, jakoby wyprawy bohatera macedońskiego aż do Polski sięgały. Co do erudycyi Mierzwy, o niej możemy tu warunkowo tylko nadmienić, bo czystego, zupełnego textu jego nie mamy. To co dziś u kompilatora w pierwszej jego części znachodzimy świadczy o biegłości piszącego w łacinie i o rozległej pisarzyń znajomości. Zaraz po wstępie pod imieniem Pompeja Troga przytoczony jest Justyn i licznymi z niego frazesami dalsze opowiadanie ozdobione. Obok tego widzimy i znajomość pisma świętego i ojców kościelnych jak Izydora, Ambrożego; i poetów rzymskich Wirgilego, Owidego, Lukana; i tu owdzie średniowiecznych alexandrynów przytoczenie, nakoniec zwroty i wyrażenia z xieg Boecyusza. Choćbyśmy więc tylko częśćkę tego do autora pierwotnego odnieśli, toć w każdym razie należy przyznać, że Mierzwa odznaczał się niepospolitą na swój wiek nauką.

I o wewnętrznej wartości dziełka Mierzwy warunkowy tylko sąd dać możemy, znamy je bowiem nie tak jak od autora wyszło, lecz jedynie z wyciągów późnego kompilatora. Dzieje właściwe Polski dotknięte są w niem zaledwie w ostatnich ustępach, a główną jego osnowę stanowią powiastki z czasów dawnych od Graka do Semowita. Jako podania mają te powiastki swoje znaczenie. Ważną bowiem jest rzeczą dla historyka wiedzieć, jakie wyobrażenie o pochodzeniu swym miał naród w pierwszym swym na scenę dziejów wystąpieniu. Choćby ono nie było bezwzględną prawdą, warto jednak jest wiedzieć, jakie było jego w tej mierze przeświadczenie, jakimi kierował się wyobrażeniami. Nie można żądać, iżby podania zawierały w sobie same pewniki; więcej tu na ich treść główną niż na pojedyncze szczegóły zwracać należy uwagę. Owoż co do głównej swej treści stoją te podania w harmonii z tem, co poczwszy od wieku IX u wszystkich słowiańskich ludów powtarzano. O wielkiem rojowisku Słowian zasłyszał od nich samych w IX wieku tak zwany Geograf bawarski¹⁾, a zauważył już Zeuss, że ono było na prawym brzegu Dunaju²⁾. Tam też wskazał je i naddnieprzański Nestor³⁾, tam wyczytywał je wielkopolski Bogusław w najstarszych, jak powiada, kodexach⁴⁾. Takież same przeświadczenie o pochodzeniu swym odbijało się u Słowian bułgarskich⁵⁾ i

rów, że Wincenty lepszą formę nadał dyalogowi: *in meliorem formam redegit?* (Vincentii Chron. rękop. III str. 126; wyd. dobrom. str. 10.) ¹⁾ *Zeriuani quod tantum est regnum ut ex eo cunctae gentes Sclavorum exortae sint et originem sicut affirmant ducant.* Mon. Pol. I. str. 11. ²⁾ *Die Deutschen und die Nachbarstämme.* München 1837, str. 601. ³⁾ Mon. Pol. I str. 552. ⁴⁾ Sommersb II. 19. ⁵⁾ Szafar. Pamat. hlahol. pism. str. LVII.

u karyneckich¹⁾, a szczątki tego rodzaju podań znachodził w wieku XI Thietmar w Lubuszu i Merseburgu²⁾ a w XII wieku Otto święty w nadbałtyckim Julinie³⁾. W tem co z tych podań Mierzwa i Wincenty spisali, jest wiele do odrzucenia: lichy i niezdamny jest w ogólności ich wykład, a niewłaściwa terminologia. Wszakże mimo to są w nich skazówki, są napomknienia zasługujące na uwzględnienie: świadczą one, że pierwszy ich podawca nie był bez znajomości głównych dziejowych wypadków. Do mącenia tych podań zapewne nie jedna późniejsza ręka się przyczyniała. Widać przecież jak na dłoni, że tłem owych powieści jest zadunajska kraina, są przygody tych ludów, które w Iliryku mieszkając, najpierw z Macedonami a później z Rzymianami do boju występowały, o których to ludach Nestor rozpowiada, że byli Słowianami, że ich tamże Paweł apostoł nauczał, i że później z tamtąd ku północy nad Wisłę i Dniepr wyciągnęli. Uzupełnia tedy te powszechne o pochodzeniu Słowian podania nasz kronikarz dając do nich chronologiczne skazówki.

Użytkowali z jego dziełka pisarze późniejsi. Jest podobieństwo, że już Gal miał je pod ręką: z niego to, jak mniemam, wziął on powieść swoją o Popiele, chociaż ją według swego zwyczaju z pospiechem wypisując, nie ze wszystkiem wiernie powtórzył. Atoli żadnej wątpliwości nie podlega, że Mierzwę znał i wypisywał Bogusław, który rzecz o Graku rozpoczyna jego właśnie słowami⁴⁾. Około tegoż czasu Wincenty z Kielc żywot św. Stanisława na prośby biskupa Prandoty spisując przytoczył zaraz na początku kilka ustępów z dziełka Mierzwy⁵⁾ dla nadania piśmu swemu większej powagi. Imienia wszakże autora równie jak i Bogusław nie wymienił. W wieku XIV i później robiono z Mierzwy krótkie wyciągi, spotykamy je dziś w różnych kodeksach. Niekiedy stanowią one indukcyę do roczników, indziej znowu służą do uzupełnienia kronikarza późniejszego. W Działyńskiego bibliotece kornickiej jest spory foliant mieszczący przy inkunabule dzieł Jana Boccaccio dopisywane różne inne dzieła ręką z drugiej połowy wieku XV. Na karcie 17' czytamy nadpis frakturą: De ortu Polonorum, a pod nim znany tekst Mierzwy: Ortum siue originem itd. Ale zamiast słów ego qui Miersua sum cognominatus, powiedziano tu ego qui Thronius sum cognominatus. Wypisywacz ten nie trzymał się ściśle dawniejszego tekstu, lecz go tu owdzie zmieniał drobnymi dodatkami, a gdzie nieco opuszczał, urwał zaś na wtargnieniu Galów do Panonii. W kodeksie tym stanowi ten ustęp całość niejako dla siebie. Następują po nim Regule iuris, które z nim żadnego nie mają związku. Tenże sam ustęp Mierzwy i z taką zmianą imienia ego qui Thronius sum cognominatus znajduje się prawie od słowa do słowa w drugim kodeksie tejże biblioteki piśmym w czwartce, na stronicy 559', ale tu stanowi on indukcyę roczników świętokrzyskich. Znane są te roczniki z kilku dawniejszych kodeksów, w których tej indukcji nie mają. Jest więc ona widocznie przyczepiona tu tylko przez kopistę, który żył nie wcześniej jak dopiero

¹⁾ Aen. Sylv. Cosmogr. Eur. c. XX. ²⁾ Chron. I. 2. VI. 39. ³⁾ Ebbo III, 1. ⁴⁾ Tempore siquidem regis Asueri. Dobn. do Hajka II str. 8. ⁵⁾ Rękopism perg. str. 13.

w wieku XV. Starszy trochę odpis tego ustępu Mierzwy umieścił przed kroniką Wincentego niejaki Jakub, jej kopista około połowy XV wieku żyjący. Tu czytamy wyraźnie: ego qui Chronius sum nominatus. Ta odmianka w kodeksie pisanym bardzo starannie znajdująca się nasuwa myśl, że to może być nie imię własne ale tylko imię pospolite i znaczy chronistę czyli chronografa. Tym sposobem odnosić się może do właściwego jej autora Mierzwy, którego imię, jak to widzieliśmy, często opuszczano. W takim zaś razie napisanie Thronius w kodeksach kornickich powstałoby tylko z błędu kopisty, biorącego *ch* za *th*, a której to myłki dość liczne wskazać mogę przykłady: tak w kodeksie *Chronicae Polonorum* wydanej przez Sommersberga i Stenzla czytali obaj ci wydawcy *Traba* zamiast *Chrabri*, podobnie też w *Annales Polonorum* wydanych u Pertza (Mon. Ger. XIX na stronie 628 w wierszu 15) czyta się *Trivoust* zamiast *Crivoust*. W Trzemesznie spisywano około roku 1492 rodzaj roczników, znanych pod nazwą *Ordo regum* albo *Numerus regum*, zaczynających się od Graka a kończących na Kazimierzu Jagiellończyku. Pod tym ostatnim nadpisem znajdują się one w kodeksie biblioteki uniwersytetu Jagiellońskiego i stanowią całość osobną. Trzemeszeński ich kopista dorobił do nich indukcję z tegoż samego ustępu Mierzwy zamilczawszy zupełnie jego imię, i mówi od siebie: *ortum sive originem gentis polonie ab initio mundi sic invenio; caetera zaś kompilaryi suae dāt nadpis Cronica Polonorum brevis*¹⁾. Przytaczając często spore ustępy z Mierzwy komentatorowie kroniki Wincentego, nie spominając jego imienia, a przytoczenia te są dość dawne, sięgają bowiem, jak to widać z Działyńskiego kodeksu, końca wieku XIV. Znał też i wypisywał niekiedy dosłownie dziełko Mierzwy Długosz w swojej historii, ale imienia jego nie spominał²⁾. Tak samo Albert Kranz i Bielski. Nazwał go atoli po imieniu Krzysztof Warszawicki³⁾, który się obszerniej nad kronikarzami polskimi zastanawiał, tudzież Strzykowski⁴⁾.

Rękopisma kompilacji przez franciszkana krakowskiego zrobionej, według których tu *text* Mierzwy podaję, są następujące.

1. LUBIŃSKI. Papierowy foliant o 542 stronicach, pochodzi pierwotnie z klasztoru benedyktyńskiego w Lubiniu we Wielkopolsce, a pisany w drugiej połowie wieku XV. Józef Kuropatnicki darował go był Towarzystwu Przyjaciół Nauk warszawskiemu, a dziś znajduje on się w bibliotece imp. publ. petersburskiej pod znakiem *Л. F. отд. IV* nr. 49. Kompilacja zajmuje w nim pierwsze miejsce str. 1—51 a kończy się słowami: *et deinde omnia mala orta sunt. Explicit Cronica Polonorum*. Cały ten kodeks opisałem w moim Wstępie krytycznym na str. 30, a tu załączam jego podobiznę. Pisany jest porządknie, z ozdobami, bez przedziałek, a po brzegach doduwane są tu rozdziały *xiąg* biblijnych, z których słowa w *texcie* przyto-

¹⁾ Rękop. niegdyś Niemcewicza, obecnie xięcia Wład. Czartoryskiego w 8ce str. 1.

²⁾ Hist. I str. 5. 80 itd. ³⁾ *De orig. gen. Pol.* wyd. rzymskie 1601 str. 25. ⁴⁾ Kronika IV str. 90.

czono, tudzież wyszczególniono 43 pokoleń od Noego do Józefa w paraleli do tyluż pokoleń jego do Wandala.

2. WIŚLICKI. Natrafiłem nań przeglądając w roku 1857 rękopisma biblioteki imp. publ. petersburskiej, gdzie jest pod znakiem Л. Q. ОТА. XVII nr. 144 umieszczony. Nazywam go wiślickim, bo znajdujące się w nim spominki świadczą, że był niegdyś własnością kolegiaty w Wislicy. Do Petersburga zabrano go z Warszawy po roku 1830. Zawiera ten kodex więcej dzieł różną ręką i nie w jednym czasie pisanych, które później razem oprawiono. Kroniczka Mierzwij jest tu nie cała: zajmuje tylko 3 karty, mianowicie od 97—100 włącznie i urywa się na tej ostatniej u dołu w opowiadaniu przygod Leszka II na słowach: *vestra est elatio*. Pismo tego ułamka jest drobne, dość ozdobne, jak to widzieć można z załączonej tu podobizny, nie wcześniejsze jednak, jak z drugiej połowy wieku XV. Zdaje się, że reszta kart tej kroniczki przypadkowo tylko w czasie oprawiania tych pism w jeden kodex została uронiona, nie ma bowiem żadnego śladu, iżby pisarz chciał urywać rzecz swoją w tem miejscu. Następuje po tym ułamku bezpośrednio na karcie osobnej rocznik świętokrzyski, zaczynający się wiadomością ze św. Hieronima indukcją. Pierwsze dzieło w tym kodexie: *Gesta Romanorum* *mistiche designata* (k. 1—55) pisane jest *per manus cuiusdam Alberti clerici de Radoszycze sub anno nativitatis domini carna. millesimo CCCCLXVI*. Około tego więc czasu i może nawet przez tego Wojciecha spisana była ta kroniczka. Text jej tu jakkolwiek do lubińskiego zbliżony, nie wypłynął jednak z niego, jest dość poprawny, i wielka szkoda, że nas w zupełności nie doszedł.

3. KUROPATNICKIEGO. Darowany niegdyś przez niego razem z lubińskim Towarzystwu Przyjaciół Nauk warszawskiemu, a dziś w bibliotece imp. publ. petersburskiej pod znakiem Л. Q. ОТА. IV nr. 98 znajdujący się, jest papierowy kwartant o 154 stronicach, pisany pod koniec wieku XV. Kompilacja franciszkańska ma tu u góry nadpis pierwszej ręki farbą czerwoną: *Cronica Pollonialis*, jak to widzieć można z podobizny, którą załączam. Zaczyna się na str. 19 a kończy na str. 96 słowami: *et deinde omnia mala orta sunt in terra*. Explicit *Cronica Polonorum*.

4. SZAMOTULSKI czyli HEJLSBERSKI. Znamy go dziś tylko z wydania Lengnicka. Początek jego jako znacznie od poprzednich wyróżniający się, podaje w przedmówce osobnej, a w dalszym ciągu wykazuje starannie jego odmianki.

Stosunek tych czterech rękopismów do siebie jest taki, że żaden z nich nie jest kopią z drugiego, chociaż wszystkie miały niegdyś spólny jakiś oryginał. W kopiowaniu go atoli każdy niemal z odpisywaczy prócz błędów i opuszczeń mimowolnych, zmieniał niekiedy dowolnie wyrażenia, objaśniał je lub robił dodatki. Lubiński i wiślicki stoją najbliżej siebie. Po nich idzie Kuropatnickiego: ma w wielu miejscach text poprawniejszy, w innych znowu dość znaczne opuszczenia i błędy. Szamotulski najwięcej się wyróżnił od wszystkich, a jego odmianki są

niekiedy nader ważne i zasługują na szczególne uwzględnienie. Oznaczam je początkowemi każdego rękopismu głoskami: L. W. K. i S.

5. ŚWIDZIŃSKIEGO. Kompilacya franciszkańska skrócona znajdowała się w jednym z kodeksów biblioteki Konstantego Świdzińskiego. Wpisana tam była ręką z XV wieku, a miała nadpis: *Cronicae Vincentianae recapitulatio brevis*. W latach 1822—1823 miał u siebie ten rękopism Hipolit Kownacki i zamyslał wydać go w polskiem tłumaczeniu, czego jednak nie uskutecznił. (Obacz *Kronika Lechitów i Polaków* napisana przez Godzisława Baszko, Warszawa 1822 str. 6 przyp. 7 i str. 57; tudzież *Kronika polska* przez Dzierswę, Warszawa 1823 str. 176). Kodex ten jest dziś nieznany; prawdopodobnie w czasie pożaru w Krakowie roku 1850 zgorzał razem z jedną częścią zbiorów cennych Świdzińskiego.

Drukiem ogłoszona była cała kompilacya franciszkańska dwa razy. Gotfryd Lengnich wydał ją według kodexu hejlsberskiego czyli szamotulskiego pod napisem: *Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus scriptores historiae Polonae vetustissimi, Gedani 1749 f. IV. 114*. Zaś Hipolit Kownacki z kodexu Kuropatnickiego pod napisem: *Res gestae principum et regum Poloniae per Vincentium (Kadlubkonem) saeculo XII et XIII exaratae, quibus accedit Chronicon Polonorum per Dzierzswam saeculi XIII scriptorem compositum. Varsaviae 1824, w dwóch częściach*. Sam text Mierzwuy starałem się oddzielić od dopełnień i wydałem go z objaśnieniami i z tłumaczeniem polskiem w dziele mojem *Wstęp krytyczny do dziejów Polski*. Lwów 1850. Uchybienia w tem dziele wytknął ze zwykłą sobie znajomością rzeczy Joachim Lelewel¹⁾ i nie omieszczałem korzystać z jego uwag w niniejszem wydaniu. Przyjąłem w niem za główne правило trzymać się ile możności rękopismów, widoczniejsze tylko wtręty drobniejszym nieco drukiem odznaczając. Poprawki wprost odemnie pochodzące daję u dołu w osobnej rubryce. Pisownię nakoniec zatrzymuję taką jak w wydaniu Gala, t. i. zamiast ci, zaś ae i oe zamiast e stale używając: pierwsze ma za sobą w wielu miejscach powagę samychże rękopismów; drugie znachodzę w dyplomach naszych z XII i XIII wieku, sędzę więc, że i w autografach kronikarzów naszych z owego czasu znajdować się musiały.

Pozostaje mi złożyć tu publiczne podziękowanie J. Exc. p. Arystowi Kunikowi, członkowi Akademii Nauk petersburskiej za jego uczynność, z jaką mi znaczną część odmianek z kodeksów lubińskiego i Kuropatnickiego sam starannie wypisał, i wiele miejsc według innych kodeksów biblioteki publicznej petersburskiej sprawdził.

¹⁾ Polska śr. wiek. IV. str. 463 i dalsze.

MIERSUAE CHRONICON.

Codd. 1. 2. 3. Cod. 4.
 1. Ortum sive ori- 1. Ortum sive ori-
 ginem polonicae gen- ginem polonicae gen-
 tis ab initio mundi tis ab initio mundi, ut
 5 ego qui sum Miersua ex multis historicis
 cognominatus talem scripturis comperi,
 in scripturis inveni. compendiose statui de
 Sciendum ergo est, scribere. Sciendum est
 autem ante omnia,
 10 quod Poloni ex stirpe sunt Iaphet¹⁾, qui fi-
 lius Noe fuit, cui dum pater benediceret,
 hoc spiritu Dei instigante intonuit: *dilatet*
Deus Iaphet. Hic Iaphet inter multos filios
 quos genuit, unum habuit, cuius nomen
 15 erat Iavan, quem Poloni vocant Iwan. Iawan
 autem genuit Philiram; Philira autem genuit
 Alan; Alan autem genuit Anchisen; Anchi-
 ses autem genuit Aeneam; Aeneas autem

genuit Ascanium; Ascanius autem genuit
 Pamphilium; Pamphilus autem genuit Rea-
 silvam; Reasilva autem genuit Alanum;
 Alanus autem, qui primus Europam intravit,
 genuit Negnonem; Negno autem quatuor
 filios genuit, cuius primogenitus Wandalus,
 a quo Wandalitae, qui Poloni nunc dicun-
 tur²⁾, orti sunt. Hic ex nomine suo fluvium,
 qui nunc Wysla vulgariter nuncupatur, Wan-
 dalum censuit appellari, nam et mons, de
 quo oritur dictus fluvius Wanda ab eiusdem
 nomine vocitatur. Fuit autem secundum com-
 putationem verisimilem circa tempora sancti
 Ioseph filii Iacob patriarchae. Ioseph enim
 a computatione Noe fuit in tertia decima
 generatione, sic et Wandalus per aliam
 lineam descendendo³⁾.

2. Habuit quoque multos filios, qui gene-

Przedz. I, wiersz 5 Miersua cognominatus incognominatus *L. i W.*; Dzirsua c. *K.*; Mierzua u Warszewickiego: *De orig. gen. Pol. dialogus*, Romae 1601 str. 18; Miarecius u Strykowskiego *Kron.* str. 90. — 11 benediceret, hoc benedixit *S.* — 12 spiritu Dei sancto spiritu *S.* — 13 inter habuit *S.* — 15 Iwan Ywan *S.* — Iawan Ywan *S.* — 16 Philiram Philaram *S.* — *Przedz. II, wiersz 2* Pamphilium Numam Pamphilium *K. i W.*; tak miał pierwotnie i *L.*, ale poprawiono u góry: Numam, Numa autem Pamphilium — 2 Reasilvam tak *S.*; Reasilvam *L. W. i K.* — 3 Reasilva tak *S.*, Reasilvia inne. — 5 Negnonem Negno *S. i W.* — 6 genuit habuit *S.* — primogenitus filius p. *S.* — 8 fluvium flumen *W.*, nie ma *K.* — 11 oritur nie ma *K.* — 12 secundum circa *S.* — 13 circa tempora tempore *S.* — 14 enim autem *S.* — 17 lineam viam *S.* — 18 quoque quam *S.*

¹⁾ Ten ustęp przytacza Warszewicki w treści. Oto są jego słowa: *Alii enim genus (nostrum) ab ipso usque Iapheto repetunt, et ex Iapheto Iavanum procreatum; ex hoc Philaram et ex eo porro Alanum; hinc infinitos illos usque ad Iavanum (Alanum) secundum, qui primus ex Asia in Europa domicilium fixit fuisse memorant, cuius filium Vandalum natu maximum Vistulae et Polonis nomen indidisse putant.* Varsevicii *De orig. generis Poloni* jak wyżej. ²⁾ Porównaj Adama bremeńskiego: *Sclavania a Winulis incolitur, qui olim dicti sunt Wandali; decies maior esse fertur quam nostra Saxonia, praesertim si Boemiam et eos qui trans Oddaram sunt Polanos, quia nec habitu nec lingua discrepant, in partem adieceris Sclavaniae.* Gest. Hamm. pont. II. 18. ³⁾ Autor tedy liczył od Noego 13 pokoleń tak do Wandalu

rationibus suis ultra quartam partem Europae per regiones et regna semen suum multiplicando possederunt¹⁾, videlicet: totam Russiam ad orientem, Poloniam maximam terrarum²⁾ et matrem, Pomeraniam, Seleuciam, Cassubiam, Sárbiā quae nunc Saxonia dicitur; Bohemiam, Moraviam, Stiriam, Carinthiam et Sclavoniam: quae nunc Dalma-

Przedz. I, wiersz 3 videlicet scilicet *K.* — totam Russiam tota Russia usque *S.* — 4 Poloniam maximam Polonia maxima *S.* — *Przedz. II, wiersz 1* et matrem et mater *K* i *L.*; et nunc *S.* — Pomeraniam Pomerania *S.* — Seleuciam Sueciam *mają mylnie rękopisma.* — 2 Cassubiam, Sarbiam Cassubia, Svecia et Barbia *S.* — 3 dicitur appellatur *S.* — Bohemiam, Moraviam, Stiriam, Carinthiam et Sclavoniam Bohemia, Moravia, Stiria et Carinthia et Sclavonia *S.*; Bohemia, M. S. C. Carneola, Sclavonia *L. K. i W.*

jak i do Józefa. I tyleż pokoleń wymienił Nennius banchoreński w swojej kronice. (Gale SS. hist. Brit. I). W dzisiejszych rękopismach Mierzwy nie znajdujemy ich tyle. Kodex lubiński ma tak w texcie jak i na brzegu wymienione te pokolenia. Zestawiam je tu razem z Nenniuscem, z którego pośrednio lub bezpośrednio wyjął je Mierzwa.

Genesis rozd. X. i nast.	Nennius str. 101 i nast.	Miersua.
1. Sem	1. Iaphet	Iaphet
2. Arphaxad	2. Iuvan	Iawan
3. Sale	3. Flire	Philara
4. Heber	4. Dardanus	Alan
5. Phaleg	5. Tros	— —
6. Reu	6. Anchises	Anchises
7. Sarug	7. Aeneas	Aeneas
8. Nachor	8. Ascanius	Ascanius
9. Thare	9. Numa Pamphylus	Pamphylus
10. Abraham	10. Rea Sylvia	Rea Sylva
11. Isaac	11. Alanus primus homo de genere Iaphet venit ad Europam.	Alanus qui primus intrauit in Europam.
12. Iacob	12. Negno autem habuit quatuor filios, quorum nomina haec sunt:	Negno autem quatuor filios habuit, cuius filius primogenitus
13. Ioseph	13. Wandalus, Saxo itd:	Wandalus a quo Wandalitae itd.

Z tego widzimy, że pierwotny text Mierzwy został tu uszkodzony: Tros i Dardanus zgola się nie znajdują; Alan powtórzony dwukrotnie (*Alanus secundus*), a mimo to pokolenia jednego nie dostaje. To uszkodzenie zdaje się pochodzić od samego kompilatora francuskiego, znajduje się bowiem we wszystkich rękopismach. ¹⁾ Według Nenniusa, Negno, który wszedł pierwszy do Europy, miał czterech synów, a najstarszy z nich był Wandal; ztąd też powiada nasz autor, że potomstwo Wandala przeszło czwartą część Europy sąjść ²⁾ Per. Adama bremeńskiego: *deinde latissima Polanorum terra diffunditur cuius terminum dicunt in Ruzziae regnum connecti. Haec est ultima vel maxima Winulorum provincia, quae et finem facit illius sinus.* Gest. IV. 13. Ipse vero (Adalbertus) adiit

cia dicitur ¹⁾; Chrowatiam, Pannoniam, quae nunc Hungaria dicitur, Bulgariam et alias quam plures, quarum multitudo propter prolixitatem subicitur ²⁾. Quae gentes in regna multa et fortia postmodum excreverunt, extraneas tandem nationes exterminantes, earum regiones sibimet usurpaverunt. Sicut etiam reperitur in cronicis Romanorum.

3. Nunc autem omittentes loqui de regionibus et nationibus diversis, de semine Negnonis Wandali procedentibus, ad solum regnum Poloniae stilum verto. Est namque Polonia ³⁾ communiter dicta regio in parti-

bus orientis sita, rebus opulenta, ambitu spatiosissima, quam plurimis magnis provinciis distincta, quondam famosissima princeps provinciarum et domina. Hae enim multorum fuit olim secunda parens natorum, quos proceritate staturae, virium robore, aspectus venustate natura inibi est solita dotare. In descriptione quorum suorum annalium hoc inveni, quod a dicto Wandalo patre Polonorum usque ad tempora regis Asueri Hester mariti ⁴⁾ regem habere seu principem Polonia non curaverit ⁵⁾, de ipsorum etiam actibus seu bellis usque ad dicta tempora nulla

Jer. Thr.
I. 1.

Przedz. I, wiersz 1 Chrowatiam Cromatiam W.; Chrowatia. K.; Crovacia L.; Carvacia S. — Pannoniam Pannonia K. L. i S. — quae... dicitur nie ma S. K. i L. — 2 et alias et alie S. — 5 multa et nie ma S. — extraneas et multas S. K. i L. — 7 usurpaverunt subiugarunt S. i L. — Sicut Sic S. i W. — 9 regionibus regnis W. i L. — 10 Negnonis Wandali Negnonis et Wandali K. W. i L. — 12 stilum nie ma W. — Est przy tem słowie ma L. na brzegu napis tejże ręki Descriptio Poloniae. — namque autem K. i S. — 13 regio in partibus orientis sita, rebus opulenta regio rebus opulenta i. p. o. posita L.; regio orientis in p. posita S. — *Przedz. II, wiersz 2* spatiosissima speciosissima W. — 3 quondam famosissima famosissima exinde S. — 4 Haec enim multorum fuit olim Hec enim olim f. m. L.; Hec eciam fuit m. S.; Hec olim multorum f. K. — 6 proceritate proceritas W. i L. — 7 natura i. e. s. dotare natura eciam ibi decoravit S.; natura i. est dotata K. — 8 quorum tak ma L.; quoque K. S i W. — 11 mariti qui regnavit super centum XXVII provincias dodaje S. — 12 curaverit curavit K.; curat S.

primo urbem Gyddanyze, quam ducis (Polaniorum Bolislai) latissima regna dirimentem maris confinia tangunt. Jana Kanaparza Vita s. Adalb. 27. ¹⁾ Piotr Kresimir IV (II) książę chrowacki r. 1050 na tron wstąpiwszy zdobył krainę nadmorską na Wenetach i pisał się królem Dalmacyi. Szaf *Slow. Staroż.* str. 674. ²⁾ Z tych słów widać, że kompilator ma tu przed sobą obszerniejszą rzecz, którą skraca. Odpowiada to temu, co powiedział on na początku: *compendiose statui describere*. ³⁾ Dosłownie wypisuje ten ustęp Wincenty z Kiele w żywocie św. Stanisława pisany jak wiadomo roku 1254. *Est autem satis opulenta Polonia communiter dicta, in partibus orientis posita, ambitu spaciosissima, quampluribus et magnis prouinciis distincta, quondam famosissima princeps prouinciarum et domina. Haec olim fuit multorum fecunda parens natorum, quos proceritate staturae, uirium robore, aspectus uenustate natura inibi solita est dotare. In descriptionibus quoque suorum annalium sub rege uictoriosissimo Boleslao pio christiano filio Meschonis, qui fuit primus christianus adaucta felicibus incrementis* itd. Rękop. str. 13. ⁴⁾ Artaxerxes Mimmon, Darii et Parisadis filius annos 40. Ipse est, ab Hebraeis qui dicitur Asuerus, sub quo liber Hester confectus est. Jord. *De regn. succ.* u Muratorego SS. I str. 224. Tożsamo roczniki polskie w Łętowskiego katalogu bisk. IV. Rocznik str. 7. ⁵⁾ Porównaj słowa Izydora o Getach ilirskich; *Per*

fit mentio, quia antiquitas temporis negligentiae nutrix, mater ingratitudinis, hanc delevit oblivio. Verum tamen quomodo regnum Poloniae primo sit ortum, sic procedam

ok. 400 prz. Ch. 4. Eodem tempore siquidem praedicti regis Asueri, qui regnavit ab India usque ad Aethiopiam supra centum et vigniti septem provincias, trecenta millia Gallorum, ut ait

Just. VI. 6. Trogus, cum eos patria capere non posset, ad sedes novas quacrendas terram propriam relinquentes exierunt. Ex quibus portio in Italia consedit, quae Romam captam incen-

dit, alia vero pene totius orbis regna occupare moliebatur. Quod Poloni audientes copiosum contra Gallos exercitum congregant, Graccumque virum nobilem et bellare scientem capitaneum constituunt¹⁾, multa millia eorum 5 multis strivere conflictibus, reliquos diu afflictos ad sodalicii foedus compulere, ut si quid eis aut sorte aut virtute apud externos accessisset, aequa utrisque obtingeret partitio. Gallis igitur cessit universa *Graccia*²⁾; Polonorum vero hinc usque Parthiam³⁾, isthinc usque Bulgariam, illinc usque Carinthiam *Getia*.

Przedz. I, wiersz 1 quia... procedam*s* *nie ma S.* — 5 Eodem tempore siquidem*s* In tempore siquidem *K.*; In tempore igitur *S.* — 12 quae Romam*s* Romamque *K. W i S.* — *Przedz. II, wiersz 1* alia*s* omnia *S*; ceteros *K. W. i L.* — pene totius orbis*s* t. o. p. *W.* — 2. occupare moliebatur*s* *tak S.*; occupasse *L. W i K.* — 5 contra Gallos*s* *nie ma S.* — 5 constituunt*s* constituerunt *W.* — multa*s* multa*s* *W.* — 8 externos*s* ceteros *W.* — 9 obtingeret*s* contingeret *W.* — 12 Carinthiam*s* Carvaciam *S.*

multa quippe retro saecula ducibus usi sunt, postea regibus Chron Goth. wyd. Grot. str. 709.

¹⁾ Porównaj to co mówi o Bardylu Heladius u Phot. *Miriob.* CCLXXIX str. 1579.

²⁾ Gecyą nazywa krainę Getów Stefan z Bizantu, i nazwa ta przechowała się dość wyraźnie w niektórych kodexach Wincentego. W rękopismach Mierzwy czytamy dziś *Grecia* zamiast *Getia*, i nie można się dziwić, że kopiści naszych kronik taki tu błąd popełnili, gdy i za granicą w dziełach daleko poważniejszych na takiż sam błąd natrafiamy. Znany text Justyna XXV. 1. *fugatisque Getarum Triballorumque copiis* przekreślony został w exemplarzach drukowanych Wincentego z Belowaku *Speculum historyale* VI. 22 na: *fugatis Graecorum Tribalorumque copiis*. Dwaj kronikarze szlęscy, którzy kronikę Wincentego w XIV jeszcze wieku wypisywali, znachodzili w niej te jeszcze słowa: *usque ad Danubium*. Według tego więc podania Gecya po lewej stronie Dunaju przypadła Galom, Ilirom zaś kraina od Dunaju do nadadryackich Partynów i do Karynty rozciągająca się. Porównaj to z tem, co o Autaryatach ilirskich mówi Strabo *Geogr.* VII. 318 i Appian *Illyr.* 3.

³⁾ Partya zowie nasz autor krainę koło Macedonii po nad Adryatyk rozciągającą się, w której mieszkał lud ilirski Partynowie *Παρθηνοί, Partheni*. Znają go pisarze starożytni, mianowicie: Polybios II. 11, 11; VII. 9, 13; Livius XXIX. 12. XXXIII. 34. XLIV. 30. Cicero *in Pison.* 40; Pomponius Mela II. 3; Appian *Illyr.* 2. i Plinius III. 22. 26. Stolicę jego *Πάριος* niedaleko Dyrrachium wymienia Polybios XVIII. 12, 30. i Stefan z Bizantu str. 529, a i samo Dyrrachium leżało w tejże Partynów krainie, jak świadczy Dio Kassios *Hist.* XLI. 176. Dwa razy spomniane to przez naszego autora nazwisko dało powód do wielkich nieporozumień. Mniemano, że autor mówi tu o Partach, narodzie azyackim, i słowa

exercitibus crevit accessio, ubi post multa bellorum discrimina ¹⁾ urbes occupant, praefectos constituunt, praefatum Gracum principem creant.

5 5. Post aliquod tempus rediens a Carinthia Graccus, ut erat sermone disertus, omnium cognationes nobilium insinul convocat, omnium in se ora convertit, omnium venatur favorem, dicens: *Sicut corpus sine*
 10 *anima, lampas sine luce, mundus sine sole, sic esse imperium sine rege.* Seque non regem sed regni socium pollicetur, si ipsum in regem eligant,

Non sibi sed toti natum se credere mundo ²⁾.

15 Proinde rex ab omnibus consalutatur, iura instituit, leges promulgat: sic ergo nostri civilis iuris nata est conceptio, seu concepta nativitas. Igitur Polonia florentissimis per Gracum aucta est successibus. Floruit autem

Graccus primus rex Poloniae ante incarnationem Christi annis plus quadringentis, et ante Alexandrum Macedonem annis pene centum ³⁾.

Huius quoque tempore erat in cuiusdam scopuli anfractibus monstrum atrocitatis immanissimae, quod quidam holophagum dici putant, cuius voracitati singulis heptadibus secundum supputationem dierum certus armentorum numerus debebatur; quae nisi accolae quasi quasdam victimas obtulissent, totidem humanis a monstro capitibus plecterentur.

6 Viso de tempore et actis Gracci primi regis Poloniae, nunc ad secundum Gracum filium eius successoremque regni Poloniae procedamus. Igitur Graccus primus, ut erat clementior filius erga patriam, quam pater erga filios, praefatam holophagi perniciem non ferens, duobus filiis suis accitis,

Przedz. I, wiersz 1 exercitibus *tak ma S; zaś K. W. i L. nie mają.* — *crevit* cessit S. — *post multa* post multos W.; *post multos cum Romanis conflictus*, *post multorum K. L. i S.* — 6 *sermone disertus* maxime d. S. — 7 *cognationes* nationes S. — *insinul* nie ma S. — 11 *Seque* quare S.; *se quoque K.* — 16 *leges* nie ma W. — *ergo* igitur K. — *Przedz. II, wiersz 1* primus *nie ma K* — 4 *erat* nie ma S. — 5 *immanissimae* inhumanissime W. — 6 *quidam* nie ma W. — 7 *heptadibus* hebdomadibus W. i S. — 8 *dierum* nie ma S. — 13 *Viso* ista S. — 16 *procedamus* procedam W. — *ut erat clementior filius erga* filius erat clementior super S. — 18 *praefatam holophagi perniciem* perfectam perniciem W.; *praefatam olophagam p. S.* — 19 *filiis.... clam* filiis suis quos unice diligebat clam accitis K.

jego pierwotne najniedorzeczniejszymi wtętami rozrabiano. Z Partami azyackimi wiedli wojny Rzymianie i poległ w bitwie z nimi tryumwir rzymski Krasus: w ustępach tedy Mierzwę i Wincentego, w których o Partynach ilirskich jest mowa, znajdujemy dziś w rękopismach raz imię Rzymian, drugi raz imię Rzymian i Krasa wtrącone. ¹⁾ Idę tu za kodexem wiślickim, bo taki text jest najmniej rażący, a dodatek, który tu mają inne rękopisma, zdaje się być później dorzuconą frazeologią, jakiej ślady spotykamy często u Wincentego. Być jednak może, iż w wiślickim rękopismie opuszczone zostały dalsze słowa tylko przez niedbałość kopisty: na to wskazywać się zdaje okoliczność ta, że zamiast *multa* czytamy w nim *multos*. W takim atoli razie opiewał text pierwotny tak: *post multos cum Bois conflictus* itd.; gdy zaś Partynów ilirskich przez Partów azyackich sobie wytłumaczono, zamieniono wtedy imię Bojów na Rzymian. ²⁾ Lukan. *Phar.* II. 383. ³⁾ Urodził się r. 448
 † ok. 342 przed Chr. Obacz wyżej str. 149.

ok. 400
prz. Ch.

quos invicem diligebat, clam cum eisdem de successione huius regni dignissima digerit, propositum pandit consilium. *Inimica, inquit, sunt: ignavia virtuti, canitiei delirumentum, iuventuti segnitie; non est enim virtus quae ignava est, non canities quae delira, non iuventus quae segnis; immo fingenda est etiam, ubi nulla est exercendae animositatis occasio. Porro sponte se ingerentem gloriam quis unquam declinaverit, nisi prorsus inglorius? At vero defensa vel conservata civium salus aeternales transcendit triumphos, nec enim propriae indulgendum est saluti, quoties de communi agitur discrimine. Vos itaque, vos o vera praecordia, quorum utrumque nostris educavimus virtutibus, vos in monstri necem armari convenit, vos in eius congressum praeponi addecet nec exponi, ulpote vitae nostrae dimidium, quibus huius regni debetur successio! At illi: Immo privignali pater odio videremur toxicari, si tantae gloriae munus nobis invidisset. Penes te sit iubendi auctoritas, in nobis est obsequendi necessitas. Tandem igitur industriae uti coguntur suffragio. Coria enim armentorum accensis plena sulphure et pice ad instar Danielis, qui draconem Babylonio-*

rum occidit, loco solito pro armentis collocantur, quae dum avidissime glutit holophagus, exhalantibus intro flammis suffocatur. Moxque iunior frater, cui nomen paternum erat, Graccus, tam victoriae quam regni non quasi consortem sed acmulum fratrem occupat ac trucidat, cuius funus crocodilinis prosequitur lacrimis, quem a monstro mentitur occisum; a patre tamen gratulanter quasi victor excipitur. Saepe namque moeror funeris gaudio vincitur victoriae. Sic iunior Graccus paterno succedit imperio, heres nefarius! sed diutius fratricidio fuit sordidus quam imperio insignis, nam paulo post dolo deprehenso piaculi deputatur supplicio, exilii perpetuitate damnatus:

nec enim lex iustior ulla est

Quam necis artificem arte perire sua¹⁾.

7. Sed tam degencrem non sperabam surculum de tam generosa vitis propagine. Saepe tamen uva detumescit in acinum, saepe oleum vertitur in amurcam, saepe aurum degenerat in scoriam. Quid igitur miri, si tristes habet exitus tristis ambitio, quae quanto est felicior, tanto miserior; quanto florissimis uberior est successibus, tanto

Przedz. I, wiersz 2 huius *tak W.*; *nie ma K S. i L.* — 3 *digerit* *agens S.*; *dirigit K* — 6 *ignava est* *ignava S.* — 7 *immo fingenda est etiam* *i. fugienda e. etiam W. i K.*; *immo etiam fugienda est S.* — 8 *nulla est* *nulla W.* — 10 *declinaverit* *declinavit S.* — 13 *est* *nie ma S.* — 14 *communi generali L.* — *vos o vera* *vos o nostra K. i L.*; *o nostra W.* — 15 *utrumque* *utroque L.*; *nie ma W.* — 17 *praeponi* *proponi rękopisma.* — 18 *vitae* *nie ma K.* — *nostrae vestrae S.* — 20 *At.* *Ad haec K.*; *ad hoc L. i W.* — *odio* *nie ma W.* — 21 *toxicari* *toxicati S.* — *gloriae munus nobis* *n. m. g. K. L. i W.* — 22 *in nobis est* *e. i. n. W.* — 23 *igitur enim S.* — 24 *industriae u. c. suffragio* *industria u. c. K. L. i S.* — *Coria* *corrigia W.* — *enim etenim S.* — 25 *accensis* *accenso K. L. i W.* — *et* *ac W.* — *Przedz. II, wiersz 4* *iunior minor K. i L.* — 5 *paternum patrium K. L. i W.* — 8 *crocodilinis* *crocodrilinis K.*; *crocodillis S.* — 9 *tamen* *tum W.*; *autem S.* — 10 *quasi victor excipitur* *e. q. v. L.* — 12 *iunior minor L.* — 15 *deprehenso* *deprehensus L.* — *piaculi* *piaculo rękopisma.* — 16 *supplicio exilii* *cocly supplicio W.* — *damnatus* *damnata W.* — 17 *iustior ulla est* *e. i. u. W.*; *i. u. K. i L.* — 19 *surculum* *surciolum W.* — 24 *tristis* *nie ma W.*

¹⁾ Ovid. *Ars Am.* 636—7.

atrocioribus proximior insidiis; quanto imperiosius aliis imperare studet, tanto subiectius aliorum servituti addicitur. Ambitionis enim est omnes omnium ambire angulos, omnium auriculas lambere, ad omnium scabellum prosterni, donec quod appetit utcumque assequatur. Habet autem quatuor cupiditas filias: opum ingluviem, honorum ambitionem, inanis gloriae captationem, libidinis pruriginem. Inter has nationes sceleratas superbit ambitio, ideoque humilium dedignata tuguria, superbiorum et sublimium colla propria virtute calcavit, quae quantas in se habeat delicias, prunis subaccensis, mucrone superappenso Dionysius suo familiari quam familiarissime demonstravit¹⁾.

8. Sed numquid iam immortalia Gracci primi beneficia sic emori debuissent, ne nomen tanti patris supersit insigne?

Ad quod ego: Immo in scopulo holopha-<sup>ok. 342
prz. Cl</sup>gi mox fundata erat urbs insignis a nomine Gracci dicta Graccovia, ut aeterna Graccus viveret memoria; nec prius cessatum est ab exsequialibus obsequiis, quam urbis consummatione muri clauderentur. Quam quidam a crocitate corvorum, qui eo tempore ad cadaver monstri confluxerant, Cracoviam dixerunt. Tanta etiam amor demortui principis senatum, procures, vulgus omne devinxerat, ut unicam eius virgunculam, cuius nomen Wanda, patris imperio surrogarent. Wanda igitur filia primi Gracci et germana secundi prope Graccoviam regina Poloniae constituitur, quae tam elegantis formae erat, et quae omnimoda gratiarum venustate omnibus adeo praestabat, ut non tantum largam, sed prodigam in eius dotibus existimares naturam. Nam et prudentum

*Przedz. I, wiersz 1 proximior est p. S. — 3 addicetur adicetur S. — 4 omnes niema L. — angulos homines S — 5 omnium auriculas lambere niema S. — ad omnium... pruriginem niema K. — 7 Habet autem quatuor cupiditas filias. Sunt autem quatuor cupiditates scilicet L; s. a. q. cupiditatis filiae W. — 8 ingluviem ingluvies L. i W. — 9 ambitionem ambitio L. i W. — captationem captatio L. i W. — 10 pruriginem prurigo L. i W. — nationes sceleratas natione celestis K. i L — 11 ideoque ideo quia S. — 12 et niema S. — 13 colla palacia S. — 14 habeat habebat W. — subaccensis subaccensis W. — 15 superappenso subappenso W. — suo familiari familiari S; niema W. — 16 demonstravit demeravit W. — 17 numquid nu'q. W. — iam tam K. i L; niema W; tamen S. — 18 beneficia niema W. — emori mori W. — debuissent d. beneficia W. — ne nomen tak S; ut nullum L. W. i K — *Przedz. II, wiersz 1 Ad quod ego tak ma L. i tak w texcie pierwotnym K, ale później dodano nad słowem ego głoskę r w górze furbq czerwona; Ad quod ego respondeo W.; Ad quod ergo S. — Immo in niema S. — 2 erat est K. i S. — urbs insignis i. u. S. — 3 Gracci... Graccovia... Graccus Craci... Cracovia... Cracus S. — 5 exsequialibus exequialibus K. L. i S; obsequialibus W. — quam urbis consummatione muri clauderentur q. u. m. c. cl. L; q urbis c. cl. K.; q. urbs consummatione clauderetur. S. — 6 quidam q. atrocitatem et miał K, ale te dwa ostatnie słowa przemazał. — 10 senatum, procures senatus procuresque W. — omnes niema S — 11 devinxerat devixerat L. — virgunculam v. filiam S. i K; virgululam f. L — 12 Wanda przy tem słowie dodano w K. drobnem pismem na brzegu: alias hamus dicta propter eius pulcritudinem. — surrogarent subrogarent K. — 13 igitur ergo K. a na brzegu dopisano De Wanda. — Gracci Craci S. — 14 prope Graccoviam regina Poloniae pro Gracco r. P. L. i K.; prope Cracoviam P. r. S. — 15 elegantis formae erat et quae elegant. forme quam W.; elegantis f. q. K. i L — 18 tantum tam S. — sed quam S. — 19 existimares n. tak W.; estimares n. S; n. estimares L i K**

¹⁾ Porównaj Cic. Parad. VI. 1. Macrob. Somn. Scip. I. 10.

consultissimi eius astupebant consiliis, et hostium atrocissimi ad eius mansuescebant aspectum. Unde quidam *Allemanorum*¹⁾ tyrannus dum proposito huius gentis populando grassaretur, dum quasi vacans rapere molitur imperium, inaudita quadam virtute prius vincitur quam armis. Omnis enim exercitus eius mox ut reginam ex adverso vidit, veluti quodam solis radio repente percellitur, omnes veluti quodam visu numinis hostiles animos exuti, a proelio divertunt. Asserunt sacrilegium a se declinari, non proelium; non hominem se vereri, sed transhumanam in homine venerari maiestatem. Quorum rex, incertum est an amoris an indignationis an utriusque saucius languore, ait: *Wanda mari, Wanda terrae, aëri Wanda imperet! diis immortalibus Wanda pro suis victimet, et ego pro vobis o mei proceres! sollemnem inferis hostiam in eo devoteo, ut tam vestra quam*

vestrarum successionum perpetuitas sub semineo consenescat imperio.

Dixit et exerto incumbens mucroni expirat²⁾

Vitaque cum gemitu fugit indignata ad umbras³⁾.

Ipsa denique Wanda a Wandalo, Wandalorum id est Polonorum sive Lechitarum progenitore, de quo supra diximus nomen accepit; vel potest dici Wanda a Wandalo scilicet flumine Wisla eo, quod eius regni centrum extiterit; hinc omnes sunt Wandalitae dicti, qui eius subfuere imperiis. Quae quia omnium sprevit connubia, immo quia huius connubio praetulerat coelibatum, sine successore decessit, diuque post ipsam claudicavit imperium³⁾ sine rege. 15

9. Nullus ergo miretur, quod mulier Polonis imperavit. Nam Assyriorum regina Semiramis immaturo filio regnum credere non audens, se filium simulat, sexumque mentita regno viri Acthiopiam adiicit, Indis bel- 20

Peoniorum.

Przedz. I, wiersz 3 Allemanorum. Elemanorum W.; Allemanorum rex L. i S. — 4 populando populande *řekopisma*. — 5 rapere molitur per molitur W. — 6 prius primus W. — 8 eius niema S. — mox niema K. — 9 repente percellitur ultra repente procellitur K.; u. r. percellitur L. i S. — 10 veluti quodam visu v. ultra q. v. S.; v. u. q. iussu K. i L.; velut quodam viso W. — hostiles animos a. h. K. W i L. — 12 a se ad se W. — 13 se vereri se revereri W. — sed... venerari niema W.; s. t. i. h. vereri S. — 16 languore langore K. — 17 imperet imperat K. i W. — 18 victimet victis S. — 19 o mei mei o W.; omnibus mei L; omnibus S. — 20 in eo tak W.; niema K. L. i S. — *Przedz. II, wiersz 4* Vitaque... umbras niema S. — 8 velut S. — Wandalo scilicet flumine Wisla Wandalo f. s. Wisla L; Wando s. flumen Wisla S. — 9 eo quod eoque S. — regnia niema W. — 10 extiterit extiterat W.; extitit S. — hinc sic S. — 11 dictis niema W. — eius subfuere imperiis e. s. imperio W.; praefuere imperiis S. — Quae quia omnium quacque omnia S. — 12 immo quia huius immo quia K. i L; huiusque W. — 13 coelibatum e. id est castitatem K. — 14 diuque post ipsam denique postea W. — claudicavit imperium sine rege s. r. c. i. K. i L.; c. i. W. — 17 Semiramis Semman^o W. — 18 immaturo immature K. — 19 simulat... regno simulans quia monarchica regno S. — 20 viris viro W.

¹⁾ W *řekopismach* Wincentego kroniki znachodzi się *skazówka*, że pierwotnie była tu mowa o króliku peońskim: w jednym z nich bowiem jest *Beniannorum*, w drugim zaś *Hemaciorum*. Zdarzenie samo odnosi się do agryńskiego królika Langara, walczącego z Autaryatami ilirskimi. Arryan *Anab.* 1. 5. por. Biel. *Wstęp kryt.* str. 228 i *Bibl. Oss.* II. str. 403.

²⁾ Virgil. *Aeneid.* XII. 952. ³⁾ Just. VI. 11.

lum infert, quo praeter illam et Alexandrum Magnum nemo unquam intravit ¹⁾. Multae quoque aliae non modo feminas, sed etiam viros virtutibus antecessere.

5 Non tam ego in femina Wanda virilem admiror industriam, sed multo amplius in viris nobilibus Polonorum fidei constantiam: licet enim bonis videatur moribus dissonum feminam principibus imperare, pietati tamen
10 decentius visum est et paternis prolem iuvare meritis, et mortuorum apud posteros non mori beneficia. Moderni autem nostra tempestate tempusculi, apud modernos Polonos in quos fines saeculorum devenerunt ²⁾

fides non parit fidem, sed si concipit prius abortit quam pariat, prius expirat partus, quam spirare incipiat. Quare hoc? quia ad pia fidei ubera gemina ³⁾ pendent vipera-
rum catuli, sugunt perfidi, a quibus non solum amici, sed et domini plus dolo coluntur quam fide. Negociatio enim est non
amicitia, quae ad commoditates accedit.

Sen. Ep.
IX. 9.

10. Huius autem reipublicae administratio humilibus nonnumquam et incertis cessit personis nulla prorsus vel vulgi vel procerum sugillante invidia, utpote quae gloriosis et iam hodie gloriarī delectat insignibus ⁴⁾. Nam cum famosus ille Alexan-

*Przedz. I. wiersz 1 praeter pat. W — 2 nemo niema K. — intravit introivit K. i L. — Multae quoque aliae. M. q. et a. L. i S.; multoque et a. W. — 3 non modo non tantum K. L. i S. — 4 antecessere. antecesserunt S. — 5 tam tamen S.; tm W.; tantum K. i L. — virilem niema W. — 8 videatur. videntur S. — 10 decentius. addecentius L.; addecensius K.; addecens W. — est niema W. — 12 Moderni autem nostra tempestate tempusculi. Modernis a. n. t. tempusculis S. — 13 apud aut K. — *Przedz. II, wiersz 2 pariat. parit W. — 3 Quare hoc. niema S.; quere W. — 4 gemina. tak ma S.; genimina K. L. i W. — 5 perfidi. perfide W. — 6 et. niema S. — 9 Huius. przed tem słowem L. ma na brzegu drobno nadpis De Alexandro Magno. — 11 nulla. nulli K. — 12 quae. tak S.; quorum L. W. i K. — 13 delectat. tak S.; delectant K. i W.; doleat L.; K. ma tu nadpis drobno: Legati Alexandri Magni. — 14 cum niema S. i W. — ille is S.**

¹⁾ Justyn I. 2. ²⁾ Paweł Cor. 10. 11. ³⁾ Rękopisma tak Mierzwý jak Wincentego mają tu jedne *gemina*, drugie *genimina*, inne nakoniec *geminina*. Mniemam, że w texcie pierwotnym były tu oba te wyrazy: *ad fidei ubera gemina, genimina pendent viperarum*, bo autor w takowej igraszce słów nadzwyczaj sobie podoba; pisane atoli wyrazy owe przez skrócenie wydały się jednego i tego samego słowa powtórzeniem: opuścili je więc późniejsi kopiści jak opuścili zaraz na początku w kronice Wincentego duplikacyę *fuit, fuit*, a dalej *nec rutilantia rutilavit* itd. Ściąga się zaś wyrażenie powyższe *fidei ubera gemina* do dwóch metropolij w Polsce, o których niżej mówi z całą dokładnością nasz autor: *adhuc tenellas fidei primitias, adhuc in cunis vagientem ecclesiam tam tenero amplexu, tam adulta fovit (Boleslaus) teneritudine, ut geminam metropolim instituerit, unam Cracoviae et aliam Gnesnae* itd. Por. *Gala Chron. I. 11.* o dwóch metropoliach.

⁴⁾ Leszkowie, których przygody autor tu opowiadać zaczyna, byli niskiego rodu, *humiles*; przeciwnie *gloriosus* był Bolesław Wielki, którym to epitetem czei go kilkakrotnie Gal (*Chron. I. 8 13.*) i sam Mierzwa natrąca go niżej w rozdziale 23 mówiąc: *quia enim paterna (Boleslai) voluit contentus esse gloria (Mescho) ideo nec gloriosus nec hostibus visus est terribilis*. Nakoniec *insignis* jest Kazimierz syn Ryxy tak samo nazwany niżej przez autora,

ok. 340
prz. Ch.

der a Polonis vectigales exigere pensiones tentaret¹⁾, aiunt legatis: *Legati tantum estis, an etiam regii census quaestores?* Qui responderunt: *Et legati sumus et quaestores.* Ad haec illi: *Prius ergo*, inquiunt, *intemerata legatis exhibenda est religio, ut magnifice susceptos magnificis veneremur donariis, quaestoribus deinde quaestus exsolvantur censuales, debetur enim Caesari, quod Caesaris est, ne laesae crimen incurratur maiestatis.* Legatorum itaque praecipui prius vivi excoriantur, deinde cutes eorum corporibus exossatae partim auro, partim alga vilissima farcinantur, humanaque pelle, sed inhumane vestitum metallum cum hac remittunt epistola²⁾. *Regi regum Alexandro imperatrix rerum Polonia. Male aliis imperat, qui sibimet imperare³⁾ non didicit, neque gloria dignus est triumphali de quo pompa cupiditatum triumphat. Tuae siquidem sitis nullum refrigerium, nullum tempera-* 5 *mentum; immo nusquam est tuae cupiditatis modus, ubique mendicat tuae paupertatis tenuitas. Licet tamen insatiabilem tuae voracitatis abyssum totus mundus satiare non possit, tuorum saltem utcumque refocillavimus legato-* 10 *rum esuriem. Ne te lateat, locum apud nos non esse loculis, ideo praesentia xeniola fidelissimis tuorum capsidibus noveris a nobis commissa. Scias quoque Polonos animi virtute, corporis duritia non opibus censi⁴⁾, non esse* 15

*Przedz. I, wiersz 1 a Polonis vectigales exigere pensiones tentaret cum v. a. P. e. p. t. S. K. i L. — 2 aiunt legatis mittit legatos S. — 3 quaestores id est collectores dod. K. i L. et c. S. — 4 Ad haec Ad hoc S. — 5 ergo inquiunt intemerata legatis exhibenda erga legatos intemerata est adhibenda S. — 6 est niema L — 7 veneremur venerentur K. — 8 exsolvantur exolvantur L. — 9 debetur debebatur W. — 10 incurratur incurreatur L.; incurrant S. — 11 praecipui p. vivi excoriantur praecipuos p. vivos excoriant S. — 12 deinde dein W. — eorum niema S. — 13 alga vilissima farcinantur a. f. v. scilicet fimo fetente K. i L.; argento farcinantur villissimo fimo foetente S. — 14 sed niema S. — 15 hac niema W. — remittunt remittitur S. — *Przedz. II, wiersz 1 rerum niema W. — 2 sibimet sibi S. — 3 neque nec enim W.; neque enim L. i S. — triumphali niema S. — 7 ubique ubi S.; undique W. — 9 totus niema K. L. i W. — 10 utcumque niema W. — refocillavimus refocillamus S. — 11 Ne te lateat Nec t. l. L. S. i W.; Ne lateat K. — locum apud nos non esse loculis locum n. e. a. n. loculis W.; apud nos non esse loculos S. — 12 ideo ideoque W. — praesentia praesentiarum K. i L.; pauciora S.; pauciarum W. — xeniola id est parva dona dod. K. — 13 capsidibus capsidilibus mają rękop. — noveris niema W.; a nobis n. K. i L. — 14 animis cum a. S. — 15 non esse igitur ipsis curae n. e. ig. ips. K. i W.; n. esse ergo ip. L.; non est ipsis curae S.**

¹⁾ Nie Alexander, ale Filip macedoński mając przy boku swoim młodego Alexandra, słał posłów do Ateasa króla skityjskiego żądając zasiłków pieniężnych. Odmowna odpowiedź spowodowała wojnę ze Skitami, która się skończyła klęską Filipa poniesioną od Trybalów. Że ta to Macedonów ze Skitami wojna jest przedmiotem niniejszej powieści, i że powieść ta na podstawie podrobionych Alexandra listów, które autor niżej powołał, do tak potwornej bajeczności urosła, okazałem to w moim *Wstępie krytycznym* str. 299—307. ²⁾ Treść listu Ateasa podaje Justyn IX. 2. ³⁾ Cic. *Parad.* V. 1. ⁴⁾ Justyn IX. 2 mówi: *Atheas*

igitur ipsis curae unde tanti regis immo tantae
belluae rapidissima expleri possit ingluvies;
abundare tamen eos vere thesauris iuventutis
non dubites, quibus tua non sopiri, sed tecum
3 prorsus exstinguere possit aviditas.

Audita epistola, visoque confusionis censu,
Alexander nimio furore repletus dixit. Ocius,
inquiens, ocus ad nos usque pertrahantur tanti
commentores flagitii! exquisitissimis ocus plec-
10 tantur supplicii, immo stirpitus eos eradicari
convenit, ne aliis ausum pariat temeritatis
impunitas. Missis denique in Poloniam exer-
citibus copiosis quotquot ad propulsandas
proficiscuntur regis iniurias, proelio com-
15 misso aut occiduntur, aut vinculis manci-

pantur: inter quos regum quidam vinculis ^{ok. 340}
mancipatur ^{pra. Ch.} 1).

11. His auditis Alexander, multum, in- ^{Sen. Ep.}
quit, sibi adiecit virtus lacessita; nunc tan- ^{XIII. 2.}
dem dignum est ut nostrae indignationis
virga visitentur. Perinfinite itaque hostium
copiis undique versum Poloniam irrumpen-
tibus, ipse, praecambula Pannoniorum obse-
quela ²⁾ per posticum ingreditur Moraviae,
alas suorum exercituum expandit, victorio-
susque Graccoviae et Syradiae provinciis sub-
actis, perpetui operis moenia solo proster-
nit, redigit in favillam, discissasque sulco
urbes iubet sale conspergi. Tunc primum
Graccoviensis tractus seu civitas est destructa.

*Przedz. I, wiersz 2 expleri possit p. e. L.; repleti p. S. — 3 vere veris S.; nostre K; mire L. i W. — thesauris thesauros K. i L. — 4 quibus quominus K. — sopiri superari S. — tecum niema S. — 5 exstinguere possit p. e. K. — 6 Audita epistola visoque confusionis censu Alexander. A. Polonorum e. v. c. c. Al. S; Auditis Al. P. epp. v. c. c. K. L i W. — 7 repletus repentinus S. — 8 inquiring inquam S. — ad nos usque pertrahantur a. n. u. protrahantur L. i W.; u. a. n. p. K. — tanti niema W. — 9 commentores nađ tem słowem inną ręką inventores L. — 10 eos vos K. — 11 temeritatis temeritas K. — 12 in niema W. — 13 quotquot quique S. — 15 occiduntur aut vinculis mancipantur cadunt aut occiduntur K. L. i W. — *Przedz. II, wiersz 1 inter quos... mancipatur niema S. — 3 multum... est destructa niema W. — 4 adiecit adiecit K. i S. — 5 dignum est digni S. — 7 versum usque S. — irrumpentibus irrepentibus K. i L; pergentibus S. — 10 expandit expendebat K. i L.; expandebat S. — victoriosusque victoriosiusque K. i L. — 11 et Syradiae tak S.; ac Silenciae L.; Silecii K. — 13 sulco niema S. — 15 Graccoviensis tractus seu Cracoviensis t. s. K.; Cracovia S.; cracoviensis L. — civitas est destructa tak L. K. W.; e. d. c. S.**

respondit nullas sibi opes esse quibus tantum regem expleat: Scythas autem virtute et duritia corporis non opibus censi. Podrabiacz tego listu miał tedy przed oczyma imię *Scythas*, a przekreślił je na *scias*. ¹⁾ Filip w owym z Trybalami spotkaniu raniony był tak ciężko, że oszczep przez udo jego przesadzony konia pod nim zabił, a sami Macedonowie mieli już króla za zabitego, ale go potem żywym znaleziono. *Iust. IX. 2. por. XXXVIII. 3 i 7.* W tem źródle, z którego Mierzwa i Wincenty czerpali, dano zdarzeniu temu inną wersję, i mówiono o pojmaniu Filipa: ztąd też Wincenty mówi wyraźnie w czwartej księdze swojej kroniki: *qui (Scythae) Philippum, Macedonum regem ceperant.* Wyd. warsz. II. str. 24. ²⁾ Są to właściwie Peonowie, z łacińska Pannonami nazwani, którzy w wyprawach Alexandra zaraz po wstąpieniu jego na tron przeciw ludom ilirskim przedsięwziętych przednią straż wojska jego stanowili. Obacz *Wstęp kryt.* str. 307 i dalsze.

ok. 338.
prz. Ch.

12. Nunc de primo Lestcone rege Poloniae disserendum est. Alexandro itaque in Graccoviensi provincia aliquantulum demorante, ille qui omnium armis erat invictus, simplicis astu homunculi conficitur. Omnibus enim Polonis de salute desperantibus et in nemorum silvis latentibus, quidam artifex aurificii arte praeditus galearum et clipeorum formas ex quovis ligno seu subere praecipit effingi, quarum quasdam lithargyro, fele alias superlinit (lithargyrum enim est scoria argentea, fele vero tincta videtur aurea) factis igitur multis clipeis et galeis deauratis eas ex opposito solis quo magis resplendeant in celso montis erigit cacumine. Orto denique lucis sidere, refulsit sol in clipeos aureos et resplenduerunt montes ab iis. Quibus visis argyraspidae, invictus Alexandri exercitus, suspicantur Polonorum acies ordinatissimas eminere. Itaque Alexandritae praecipites e castris evolant, passim discurrunt, hostes hinc inde quaeritant, quos putant diffugio dilapsos. Illas namque armorum umbras ingeniosus ille artifex dudum flammis iniecerat, ne ullum doli deprehendi pos-

Machab.
I. 6. 39.

sit vestigium, iusseratque non parvam robustorum manum in insidiis delitescere. Proinde prima discurrentium portio incaute in insidias incidit, occupatur, prosternitur, occisorumque armis victores Poloni induuntur, se argyraspidarum socios simulant et quotquot ex argyraspidis eis iunguntur, in ore gladii absorbentur, nec unus quidem ex eis remansit. Cuius successus fiducia sub eadem argyraspidarum simulatione Alexandri castra ingrediuntur insignia victoriae praeferentes. Credunt Alexandritae suos de hostibus triumphasse; eminus praesalutant venientes, aggratulantur, affavent, quasi sociorum triumpho, inermes igitur a Polonis obruuntur et improvidi. Initur proelium, argyraspidica signa Lechitae proclamant. Nunciatur regi non hostium impetus, sed inter suos seditionis tumultus, quem quum increbrescere videret non sedari, hostiles turmas coadiuvat, suis se credens argyraspidis ferre subsidium. Sicque in seditionem versi plures mutuis quam hostilibus concidere vulneribus. Vix tandem dolo percepto cum perpaucis Alexander evasit inglorius. Et sic postremo

Przedz. I, wiersz 4 qui omnium armis erat q. o. e. K.; q a. o. e. S.; enim erat armis L. — 5 homunculi homunculi L. — conficitur convincitur W. — 7 latentibus latitantibus K. i L. — artifex aurifex L. i S. — 8 aurificii artificii K. i W. — 9 quovis q genere W. — praecipit praecipit L. i S. — 12 factis et f. S. — 15 celso excelso K. — 21 e a maję rękopp. — 22 hostes Polonos L. — 24 ingeniosus niema W.; ingenii K. L. i S. — dudum du W. — 25 deprehendi possit p. deprendi K. i L. — *Przedz. II, wiersz 1* iusseratque iusserat quoque L. i K. — robustorum manum m. r. K. — 2 delitescere d. id est latere K. — 4 in niema K. L. i W. — 7 eis e⁹ W.; niema S. — 9 remansit remanserit L. i K. — 11 insignia victoriae in figura victoriam K. i L. — praeferentes praeseferentes W. — 13 venientes rem. S. — 14 affavent affatu K. L. i S. — 15 triumpho niema K. W. i S. — a Polonis niema K. L. i W. — 16 Initur proelium i. periclium W.; inter p S. — argyraspidica archiraspidita K. — 18 inter suos niema K. L. i S. — 19 increbrescere increbescere L. i S. — 20 videret videt S. — sedari sedarit W. — 21 coadiuvat coadunat S. — se niema S. — 23 hostilibus hosticus W. — 24 perpaucis naucis S. i W. — 25 et sic etc. W.

Cessavit exactor quievitque tributum.

Ille igitur aurifex pro tam salubri arte, qua patriam salvaverat, princeps constituitur; nec multo post virtutum coadiutus meritis, 5 regiae dignitatis celsitudine insignitur, dictusque est Lestco, id est astutus, eo quod astu plures hostium confecerit quam viribus.

13. Nulli ergo dubium esse debet, quod Poloni per astuciam primi Lestconis, tandem regis Poloniae Alexandrum devicerunt.

Est enim liber epistolarum Alexandri, ducentas pene epistolas continens, in quarum una scribit Aristoteli in hunc modum: *Ne de nostro statu te semper sollicitum dubia sus-* 15 *pendat haesitatio, noveris nos apud Lechitas peramplissime prosperari. Est autem urbs fumosa Lechitarum septentrionali Pannoniae lateri coniunctissima, quam Caranthas vocant, plus virorum viribus quam opibus, plus arte* 20 *quam situ munitissima, de hac et de conti-*

guis pro voto triumphavimus. In ea vero epistola, quam rescribit Aristoteles, sic habetur: Fama est de Caranthis Lechitarum te cum tuis triumphasse; sed huiusmodi gloria triumphi tuis utinam titulis nunquam accessisset! Ex quo enim tributum ignominiae tuorum infusum est intestinis legatorum, ex quo lechiticos expertus es argyraspidas, tui rutilantia solis apud multos deferbuit, immo tui visum est imperii nutasse diadema. Vale. ok. 338 prz. Ch.

Regnavit hic Lestco annis multis et obiit sine prole, post cuius decessum iterato Polonorum imperium diu sine rege permansit.

14. Fuit et alius post hunc eiusdem nominis princeps, sed alio pacto Lestco nuncupatus. Orbata namque rege Polonia, dum de regis successione contenderet, seditionis pene obruitur tempestate, singulis primorum tyrannidem occupare ambientibus. Diu itaque

ok. 80 prz. Ch.

Iust. V. 3.

Przedz. I, wiersz 1 cessavit. cessit W. — exactor. exaccio S. — quievitque. quievit L. K. W. i S. — 2 pro tam salubri arte. p causa s. L. i W.; per t. salubrem S. — 3 qua. quo S. — salvaverat. salvavit W., astum dodaje S. — 6 est. et S.; niema K. — Lestco. Lesthko K. i S.; Lesthco W.; Lestko L. — 7 astu. hastu W. — confecerit. confecerat S. — 8 Nulli... astuciam. niema W. — 9 Lestconis. Lestkonis L.; Lesthkonis K. i S.; Lesthconis W. — 10 devicerunt. devicere K. L. i W. — 12 epistolas continens. c. e. L. K. i W. — 13 Aristotelis. Aristoteli L. i K. — 14 sollicitum dubia suspendat. suspendat s. d. S. — 15 apud. apud L. i K. — 17 lateri coniunctissima. c. l. S.; l. convinctissima K. — 18 Caranthas. Charantes L. Corinthas W.; Carantiam S. — vocant. Cracoviam dodaje W.; dicunt Cracoviam L., dicunt id est Cracoviam S. — 19 quam. copiarum dodaję rękopp. — 20 de. nie mają rękopp. — Przedz. II, wiersz 1 pro voto. niema S. — triumphavimus. triumphamus W. — 2 rescribit. Alexandro dodaje W. i K. — Aristoteles. Aristotiles L. — 3 Caranthis. Carantia S. — 5 titulis. titulus W. — accessisset. accesserit L. i W.; accessit K. — 6 enim. niema S. — tributum. acerbum S. — ignominiae. ignominia W.; ignominiam K.; cum ignominia S. — tuorum. tuis S. — 7 intestinis. testimoniis S. — lechiticos. lechicas W. — 8 argyraspidas. argiraspides S. — 9 apud. apud L. i K. — tui. cui S. — 10 imperii. niema S. — nutasse. micasse S.; mutasse inne. — 11 Lestco. Lesthko W. S. i K.; Lestko L. — 12 cuius. quoque dodaje L. — 14 permansit. etc. dodaje K. — 16 Lestco. Lestko L. i W.; Lesthko S. i K. — 17 namque. nanque L. — 20 occupare. occupacione S.

ok. 80
prz. Ch.

non sine periculo ea conflictione agitati, eligendi tandem censuram principis deferunt arbitrio privatorum, utpote quorum insuspecta videretur simplicitas, et a quibus longe relegata esset omnis ambitio. Seque iureiurando utrique obstringunt: eligentes quidem, ne favore personali a veritate declinent, ne devio emolumenti exorbitent, ne atrocioris metu potentiae distorqueantur ab eo, quod publicis perspexerint commodis expedire; reliqui vero ne cui ab eligentium liceat arbitrio discedere. Et quoniam non facile se offert discordantium votorum concordia, multis quidem deliberatum per electores et arbitros verbis, pauculis est responsum: *Vitis, inquit, propagatissima petulantibus et maculosis equorum calcibus exteritur: vitis hoc regnum est; equi effrenes vestra elatio, in qua quot affectionum sunt contrarietates, tot maculae. Eligatur ergo stadium, figa-*

tur meta, et cuius equus maculis distinctior primus omnium metam contigerit, eum regem debere censi. Congaudent singuli, affavent universi, stat fixa omnium sententia¹⁾; sed procrastinatur executio sententiae. Interea ab omnibus equi expertissimae agilitatis exquiruntur, seque in eisdem exercitantes, statutum currendi terminum praestolantur. Quidam interim artis Vulcaniae fretus ope, occulta quadam ingenii nititur uti versutia¹⁰ omnem namque stadii planitiem ferreis conserit oxygonis, modica intercapedinis semita cautis annotationibus distincta, ut, dum alios clavi oxygonorum in cursu praepedirent, ipse per semitam expeditior cursus bravio¹⁵ potiretur.

Sed dolus arsque doli vincitur arte, dolo.

Duo enim iuvenes fortuna tenues, conditione humillimi de pedum celeritate altercantes, certa pignoris quantitate se obligant,²⁰

Przedz. I, wiersz 1 conflictione conflictatione *L. W. i K.* — *2* censuram tak mają *L. S. i K.*, tonsuram *W.* — *principis* princeps *W.* — *deferunt* defert *W.* — *3* utpote, ut forte et pote *W. i K.* — *4* videretur videbatur mają rękopp. — *et, niema S.* — *5* longe, niema *S.* — *relegata* religata *W.* — *esset, niema S.*; *esset omnis* o. e. *L.* — *6* utrique, uterque *K.*; *uter W.* — *obstringunt* constringunt mają rękopp. — *9* atrocioris, atrociorum *L. i K.* — *10* perspexerint, prospexerint *L. i K.*; *prospexerunt W.* — *commodis* commodius *S.* — *15* concordia, interim dodaje *S.* — *14* quidem, quibus *K.*; *diebus dodają L. W. i K.* — *15* est, sed *S.* — *16* petulantibus, peculantibus *K.* — *17* maculosis, masculosis *L. i K.* — *exteritur, excitetur S.* — *18* effrenes, refrenes *W.*; *id est sine freno dodają W. i S.*, *sine freno K.* — *vestra* est dodaje *W. i tu się kończy.* — *19* quot, tot *S.* — *contrarietates* contarietates *S.* — *20* tot, quot *S.* — *Przedz. II, wiersz 1* cuius, cuiuscumque *K.* — *2* omnium, eam *S.* — *contigerit*, attigerit *L.* — *3* singulis, omnes *S.* — *5* procrastinatur executio, o. p. *K.* — *6* expertissimae, experientissime *S.* — *exquiruntur*, exqueruntur *L.*; *conquiruntur S. i K.* — *7* eisdem, eis *S.* — *statutum*, statum *S.* — *8* terminum, tempus *S.* — *9* interim, enim *L.* — *Vulcaniae*, id est fabrilis dodaje *K.* — *12* intercapedinis, niema *S.* — *14* oxygonorum, exigerum *L.* — *in cursu*, niema *S.* — *praepedirent*, propedirent *L. i K.*; *praepedierint S.* — *15* expeditior, expeditorem *S.* — *17* arsque, absque *K.* — *19* humillimis, humili *L.* — *altercantes*, altercantur *L.*; *alaritantur K.* — *20* pignoris, pignorum *L. i K.*

¹⁾ Ter. Eun. 224.

ut victus celeriore nonnunquam nisi nomine
regis audeat salutare. Cumque invicem col-
ludio iocarentur, *deceat*, inquit, *ut pro*
nostrae corona victoriae in campo regii cer-
5 taminis decertemus. Ad stadium igitur egre-
dientes dum ad metam currere vellent, in
primo impetu mox subsistunt, aculeis osse
tenuis plantas confixi. Post longam oxygo-
norum admirationem astum coniiciunt, do-
10 lum semite deprehendunt, quem eisdem con-
serunt insidiis omnium prorsus dissimulata
notitia. Et quia ut assolet insperatae rei ap-
petitum saepe suggerit occasio, uterque am-
bitum concipit, uterque suam secum versat
15 industriam.

Adest dies edicti, considet sacri senatus
reverentia, astat spectata procerum venustas,
iuvenum arridet vernantia. Inter ceteros, im-
mo prae ceteris ille doli magister semitae
20 confidit subsidio, qui etiam omnem equi
calcem ferreo muniverat subtegmine¹⁾. Sed
et cursorum alter spe non ceterior; nam

reliquus ab oxygonis amplius laesus non-
dum sospes erat, ideoque residens tacita
meditatur suspiria. Primo itaque et iterato
ac tertio dato signo omnes ex directo pro-
siliunt; ille vero pedester transverso rapitur
cursu, non sine magno vulgi spectantis ri-
diculo. Cumque omnes oxygonorum invol-
verentur periculis, cursor ille longi anfrac-
tus emenso circuitu, metae tandem accele-
rat, quam ille doli artifex ante ipsum oc-
cupat, et rex per modicum intervallum tem-
poris salutatur; laesa enim universitas mox
ut equi vidit ferramina, cum agnoscit esse
doli auctorem. Et quia dolus nulli patrocina-
tur, ultimis affectus suppliciiis, membratim dis-
cerpitur; ille vero pedester, qui fuerat vulgo ri-
diculus, iudicio magistratus regnum adipiscitur.

15. Si latet ars prodest, confert deprensa pudorem,
Alter honoris onus fert saepius alter honorem.

Ovid.
Ars Am.
313.

O régem infelicem! qui dum creatur in
momento fit momentaneus. O magnae vigi-
lantiae princeps, cuius oculus somnum in

Cic. Ep.
VII. 30.

Przedz. I, wiersz 1 nomine regis» r. n. L. i K.—2 colludio» colludie K.—4 nostrae» nostra L.
—coronae» coronae S.—victoriae» victoria S.—regii» regis S.—certaminis» certamine S.—
5 decertemus» decertemur L. i K.—stadium» stratum S.—egredientes» egredientibus L. i K.—
7 osse tenuis» ossetenus mają rękopp.—8 confixi» Qui dodaje L. i K.—9 coniiciunt» convi-
ciunt L.—10 quem» quam L. i K.—conserunt» tonserunt K.—11 omnium» omni mają rękopp.—
14 suam secum» secum suam S.—15 industriam» industria L.—16 sacri» sacer L. i S.—18
ceteros» ceteras S.—20 confidit» fidit mają rękopp.—etiam» niema S.—21 muniverat» munierat
S.—22 ceterior» ceterior S.—nam» quam et S.—Przedz. II, wiersz 1 amplius laesus» l. a. S.—
3 itaque» ita S.—5 rapitur cursu» c. r. L.—7 oxygonorum» exigonorum S.—8 longi»
longe K.—9 emenso» tak S; emerso L i K.—13 ferramina» ferramenta L. i K.; ferrumenta S.—
erse» niema S.—15 affectus» affectibus K.—16 fuerat» fuit S.—ridiculus» ridiculi L. i K.
ridiculo S.—18 Si» Verum si S.—deprensa» deprehensa K.—22 somnum» sompnum L. i K.

¹⁾ Co do tej okoliczności zachodzi różnica między autorem opowiadaniem a Wincentego I. 13, który o pieszku do mety ubiegającym się nic nie wspomina, a całą rzecz logiczniej opowiada. Różnica ta wszakże zdaje się pochodzić od kompilatora, który, jakżeśmy to już uważali, niektóre ważne wiadomości opuszczał, a inne nie najstaranniej za źródłami swojemi powtarzał.

ok. 80
prz. Ch.

principatu non vidit. Verum ad acta istius secundi Lestkonis¹⁾ revertamur. Huic enim tantum animositatis exercendae fuit studium, ut plerisque hostium robustissimis singulares indixerit confictus, a quibus non solum vitam, sed et regna et fortunas extorsit. Cui cum hostis deerat extraneus, suos aut contra se aut invicem dimicatu-
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

et
Strabo
VII. 303.

bus quam corporis. In quo illud inter ce-
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

Sic te stare putes, si stans cecidisse vereris;
 Sic re virtutes, sic res virtute mereris²⁾.

16. Huius iterum filius Lestko tertius non
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

Przedz. 1, wiersz 2 secundi Lestkonis L. z. L. i S. — animi niema S. — 3 tantum tante K. — animositatis exercendae e. a. K. — 6 et regna est r. S. — 8 praemiis primus S. — 9 invitabat in- nitabat K. — illi fuit f. i. S. — 12 potius prius mają rękopp — 13 subsidia vel... dependere niema S. — 14 non niema L. i K. — dependere deprendere L. i K. — 17 haec hic L. — 18 natura.... quam niema K. — nec aut S. — 19 imperavit imperat L. i K. — Przedz. II, wiersz 1 corporis corporibus K. — illud id S. — 2 enituit emicuit S. i K. — quoties quociens mają rękopp. — 3 eum niema L. — 4 poposcisset niema S. — 7 suppressens sup- prems L. i K. — 8 regis decusatus d. r. L.; decoratus S. i K. — insignibus insignis K. — 9 panniculis preaniculis L. i K. — 10 orchestrae orchestro mają rękopp. — 11 Et ex L. i K. — hoc niema S. — perdocuit perdecuit S. — 12 decorum decoris L. i K. — 13 diceretur diceret S. — 14 esto humilis dodaje S. — 15 Et.... reverteris niema S. — quia qui L. i K. — 17 sic verum sic S. — 18 sic si mają rękopp. — mereris meretur etc. L. — 19 iterum item L. i S. — Lestko Lestko K. — 20 paternis multis m. p. S.

¹⁾ Pod imieniem tego Leszka II opowiada autor domowe i publiczne cnoty wielkiego króla Getów, Byrebiaty, jak to starałem się wykazać we Wstępie kryt. na str. 339 i dal-
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

iecit¹⁾ virtutibus: qui Iulium Caesarem primum monarcham tribus fudit proeliis²⁾; qui **Crassum* ducem Romanorum apud Parthos cum omnibus delevit³⁾, cuius ori aurum liquefactum infundens, aurum inquit sitisti, aurum bibe. Huic tandem Lestkoni Iulius iure affinitatis gaudet foederari⁴⁾: sororem suam nomine Iuliam eius matrimonio sociat, eique iure dotis Bavaria datur. Haec Iulia geminas fundavit urbes, quarum unam a nomine fratris Iulius, quae nunc Lubus, aliam a suo proprio nomine Iulia, quae nunc Lubin dicitur, iussit appellari⁵⁾. Etenim quia Iulius ex hoc facto

**Baebium.*

Przedz. I, wiersz 1 Caesarem et dodają rękopp.— 2 fudit, confudit S.— 3 ducem Romanorum tak ma S., opuszczając te słowa L. i K.— 6 Lestkoni, Lesthkonii S. i K. — 7 foederari niema S.—Przedz. II, wiersz 2 eique eiusque K.—iure nomine S.—4 unam, una S.—Iulius, Iulus L. i K.—5 nunc niema S.—Lubus, Libus S.— 6 Lubin tak L. popr. z Lublin; Lublin S. i K.

¹⁾ Justyn I. 9. ²⁾ O trzykrotnem pobiciu wojsk Juliusa Cezara przez Ilirów obacz Appiana *Illyr.* 11—13 tudzież Cyserona *Ep. fam.* V. 10. Zaszło ono między 48—44 rokiem przed Chr. Przytoczyłem te dwa świadectwa dosłownie we Wstępie kryt. str. 363. ³⁾ Bezpośrednio po owej trzykrotnej porażce wojsk Juliusa Cezara, Ilirowie o śmierci jego dowiedziawszy się napadli na pięć kohort rzymskich i takowe wraz z wodzem ich Bebiusem wycięli. Stało się to w krainie Partynów: *apud Parthos*, jak mówi nasz kronikarz, a Watinius z resztą wojsk uciekł do Epidamnu (*Appian Illyr.* 13). Samo następstwo, w jakim nasz kronikarz zdarzenia te wymienia, wskazuje, że pierwotnie była tu mowa o klęsce Bebiusa, nie Krassa, bo ta ostatnia przypadła nierównie wcześniej, gdy jeszcze Cezar nie był monarchą. Sprzeciwia się więc temu, co dziś w rękopismach czytamy, i chronologia i wyrażenie *Mierzwy ducem Romanorum*, zgodne ze słowami Appiana *cum duce eorum Baebio*, a niestosowne dla tryumwira Krassa, którego jako zwycięzcę Spartaka zwano imperatorem. Tak mówi o nim dobrze znany naszemu kronikarzowi Justyn: *Crassumque imperatorem cum filio et omni exercitu delevit (Orodes)*, i nie inaczej zapewne nazwałby go był nasz Mierzwa, gdyby tu o nim była mowa. Można więc niemal być pewnym, że wyrażenie naszego kronikarza *apud Parthos* dało powód nieumiejętnym jego kopistom, iż zamienili mniej znane imię prawdziwego wodza *Baebium* na *Crassum* i wtracili dodatek z Florusa (*Epitome* III. 11) *cuius ori aurum* itd. Rozwiodłem się nad tem we Wstępie krytycznym str. 363, i za zdaniem tem poszedł Mułkowski w swoim wydaniu kroniki mistrza Wincentego. ⁴⁾ Swetoniusz przytacza świadectwo Marka Antoniego, tryumwira, twierdzącego, że Oktawian, który córkę swoją Julię zaręczył był najprzód z jego synem, wydał ją potem za króla Getów Kotysona, i prosił też nawzajem o rękę córki jego dla siebie (*Vita Aug.* 23). Ta wiadomość, którą krytyka jako złośliwie przez Antoniego na Oktawiana wymyślona odrzuca, jest podstawą pniejszej powiastki kronikarzów naszych o zaślubinach Leszka III z Julią, córką jakoby Juliusa Cezara. Mamy tu dowód widoczny, że podania przez Mierzwę i Wincentego skreślone odnoszą się osnową swoją do ludów zadunajskich, mianowicie do Ilirów, Getów a nie do Polski. ⁵⁾ To podanie było już na początku XI wieku w ziemiach naszych rozpowszechnione. Obacz o tem wyżej str. 49 przypisek 2.

ok. nar. Chr. Romani senatus adversus se conflavit invidiam, qui quasi hostis, non sicut civis Romani propagationem artaret imperii, hostium illectus amplexibus, et quos magis decuisset servire, docuisset imperare: ea quae nomine dotis contulerat a sorore nittur extorquere. Qua ex causa soror eius passa est repudium, parvulo filio, cui nomen Pompilius, apud virum relicto. Pellex autem eius, quae praesentem etiam accumulata fuit reginam, loco reginae succedit. Haec odio aemulac ob amoris residuum, quo regem devinxerat, praedictarum urbium nomina transmutavit. Ex hac et aliis thoribus minus legitimis viginti perhibetur hic Lestko filios suscepisse, quibus totidem principatus assignavit, quibusdam ducatus, aliis comitatus, aliis marchionatus, nonnullis regna distribuens. Pompilium vero iure primogenitu-

rae regem omnium statuit. Huius quoque Lestkonis tempore Christus de virgine creditur esse natus. Regnavit etiam usque ad Neronis tempora, qui Petrum et Paulum apostolos interemit; et cetera.

5

17. Succedens autem huic Lestkoni Pompilius, eius filius, non Sclaviae duntaxat monarchiae, sed etiam finitimorum gubernatorum sumit imperia¹⁾. In cuius devotissimis obsequiis fratrum turba pio visa est¹⁰ contendisse certamine. Quem tanta reverentia tantaque coluere dulcedine, ut etiam parvulum filium eius nominis paterni, Pompilium regem suffecerint, nulla prorsus detractatione, nullo livoris zelo distorti. O beata et plus quam¹⁵ beata fraterna societas, apud quam plus pietatis²⁾ valet religio, quam ambitus principandi persuadet. Non mirum tamen, si fratres viginti unius imperio fideliter obsecuti

Przedz. I, wiersz 1 adversus adversum *maja rękopp.* — 3 propagationem propaginem S. — artaret artavit S. — 5 servire quam *dodaje* S. — docuisset decuisset S. i K. — 6 nomine nominis K. — dotis dote K. — contulerat dederat S. — 9 Pompilius pomphilius K. — apud aput L. i K. — 12 ob amoris residuum ab a. auspicio L. i K. — 14 haec hoc S. — 15 viginti niema S. — Lestko. Lesthko S i K. — 16 totidem tandem L. — 17 assignavit assignat S. — 19 distribuens distribuit S., distributus K. — *Przedz. II, wiersz 1* regem omnium o. r. S. — Huius cuius S. — quoque niema S. — Lestkonis Lesthkonis S. i K. — 3 esse niema S. — 4 Paulum id est *dodaje* L. — 5 et cetera niema L. i S. — 6 Lestkoni lestkoni L.; Lesthkonis S. i K. — 7 eius cuis (sic) K. — filius nutu L. i K. — Sclaviae Sclavonie S. — 8 monarchiae Monarches S. — finitimorum finitiorum K. — gubernatorum sumit gubernata sunt L. i K. — 10 pio niema S. — 11 contendisse contrudisse L. i K. — Quem qui S. — 14 suffecerint suffecerunt L. i K. — detractatione detractatione *maja rękopp.* — 15 O beata Optima S.; ob ta L. i K. — 16 apud sput L. i K. — 18 persuadet persuadeat *maja rękopp.* — Non nec S. — tamen niema S.

¹⁾ Spółczesny Augustowi Oktawianowi i ulubieniec jego Remetalk, król tracki, obrany był w Atenach pierwszym archontem. Do tego to zdarzenia zdają się ściągnąć powyższe słowa autora (ob. *Wstęp kryt.* str. 373 i dalsze), a zasługuje to na uwagę, że sam autor wyznaje tu, iż podania te nie Polski w szczególności, ale całej słowiańszczyzny *Sclaviae monarchiae* tyczą się. ²⁾ Justyn. III. 2.

sunt, cum de Erotimo rege Arabum maius
reperimur exemplum. Hic siquidem Eroti-
mus¹⁾ septingentos habuit filios, quos ex
multis suscepit pellicibus, quorum fiducia
5 exsanguibus finitimorum magnum nomen
comparavit, immo invictissimos regum
insigni felicitate perdomuit. Quorum uti-
nam successibus nostri consensissent Pom-
pilidae.

10 18. Eloquar an sileam? pudor est aperire pudorem.

Ille siquidem regum eximius, minor Pom-
pilius, cuiusdam veneficae mulieris debria-
tus illecebris, odio gratiam, amicitiam insi-
diis, cruore pietatem, fidem perfidia, tyrannide
15 suorum patruorum obsequia recompen-
sat. Cui illa mulier procacissima saepius hu-
iuscemodi verborum flosculos suggererat. *Non
est, inquit, tranquillitati plurimum confiden-
dum, quia intensior soli serenitas in im-
bres repentinos saepius defervescit. Nec te
multum aggratulari convenit, quasi iam por-
tum teneas securitatis, qui nec dum fluc-*

*tuum accessiones attigeris. Non vides pro-
minentes undique scopulos tuis comminari
periculis. Nulla enim est beatitudo, quae
suis languet viribus; nulla securitas, quae
suarum partium laborat sectione. Porro quot
patruos habes tot huius regni minuta, tot
quietis insidias. Dicunt enim decoratissima
tibi verba, sed volunt contraria; nam sub
rosa spinæ pungitivum, sub graminis ver-
nantia coluber delitescit. Patronos se di-
cunt, non patruos; nec patronos tantum
sed patres. Sentisne haec atque animo illa-
buntur tuo? putas illos nuda nuncupatione
delectari? Nec ut illis imperes, te regem
creavere, sed ut interim quasi pendente
imperio quivis illorum opportunitatem im-
perandi nanciscatur. Postremo et puer es,
nec te quidquam nisi ludere oportet; illi
tamen quibusdam nugis velut seniorum te
occupant consiliis, non ut prudentiorem red-
dant consulendo, sed ut occasiones contra
te aucupentur cavillando. Elige igitur utrum*

Boët.
Cons.
l. pr. 4.

Przedz. I, wiersz 1 Erotimo. Erocimo L.; Eronicio K.; Crocinio S. — 2 reperimur, reperiamus L. i K.; accipiamus S. — Erotimus. Erocimus L.; Eronicius K.; Crocinus S. — 4 multis vilissimis S. — 5 exsanguibus. ex sanguinibus *maja rēkopp.* — 8 consensuissent consensuissent L. i K.; censendi S. — Pompilidae. Pompiliadae L. i S.; Pompiliadae etcet. K. — 10 Eloquar. Loquar S. — an? aut S. — sileam. taceam seu sileam K. — 12 debriatus. debriatur L. i K.; ebriatus S. — 15 patruorum. primorum S. — recompensat. recompensat L. i K. — 16 saepius. sepe K. i S. — huiuscemodi. huiusmodi L.; eiuscemodi S. — 17 flosculos. flosculis K. — 18 inquit. igitur S. — plurimum. plurium L. i K. — 19 soli. solis S. — 20 te. tibi S. — 22 securitatis. pedibus S. — nec dum. nec S. — *Przedz. II, wiersz 1* attigeris. attingis S. — 2 undique. niema S. — 3 enim. niema K. — 5 suarum. suorum S. — 6 minuta. inimicos S. — 9 pungitivum. pungunt *maja rēkopp.* — 11 nec. nec et L. i K.; non S. — tantum. tamen L. i K. — 12 sed. sed et *maja rēkopp.* — haec. hec hec K. — 13 tuos. niema S. — 14 inperes. imperares S. — 15 creavere. creaverunt S. — 19 tamen. niema S. — quibusdam. in q. S. — velut. velud L. i K. — seniorum. senioris L.; serorum K.; seniorum S. — 22 aucupentur. aucupent S. — igitur. ergo L.; niema S.

¹⁾ Just. XXXIX. 5.

servus esse malis, an liber? tuus esse velis, an alienus? semel beatus, an semper miser. Scindi certe convenit venam sanguinis providentiore sanitatis consilio: non enim libera est vitis propagatio, nisi etiam interdum veri rescindantur palmites, nisi falsae omnino amputentur propagines. His et similibus ille persuasus eadem iubente magistra se in lectum languore ficto coniecit, amicos patruosque quasi consolandi gratia seu consolendi necessitate iubet acciri, quibus et causam et diem sui obitus, quasi divinitus revelatam secretius insinuat, singulis quasi singulare secretum instillans: De regni successore constituere vos convenit; me mea fata vocant. Sed mori quasi mihi non videor¹⁾, si vestra erga me viderim studia, si meas vobiscum concelebraverim exsequias. Nam quid ab eo speraverim, qui, quod mortuo debet, viventi negaverit. Au-

diress tunc hinc veras hinc fictas lamentationum voces, hinc suspiria inde singultus, hinc planctus lugubres, inde horribiles ululatus. Lacerant crines virgines, matronae vultum, habitum annosae. Auget lamenta omnium simulatricis reginae eiulatus, quae nunc virum, nunc singulos procerum luctuose amplexa, nescio qua dulci amaritudine, an amara dixerim dulcedine demulcet, ut iam non simulatis sed lacrimosissimis omnes concutiantur singultibus adeo, ut ad lamentabiles illius modulationes, fama sit, imagines aereas fuisse lamentatas, et ad lacrimas eius statuas lacrimis manasse. Post funebres itaque superstitiones, quas etiam hodie in funeribus exerceat gentilitas, lautissimis epularum excipiuntur deliciis, cumque per sumptionem potus aliquantulum essent a moerore soluti, rex ut sese visitent postulat, et vicaria poculorum adhortatione co-

*Przedz. I, wiersz 1 servus suus L. i K. — malis magis velis S. — an quam an K. — 4 providentiore commendatior S. — 6 interdum veri rescindantur i. v. ante r. K.; r. v. i. L. v. i. r. S. — nisi falsae omnino ubi falco non S. — 7 amputentur recidantur et a. L. i K.; rescindantur nec a. S. — His hiis L. i K. — 8 ille persuasus illi persuasis S. — 9 languore langore K. — coniecit eo deiecit S.; conviecit K. — 10 quasi qui S. — consolandi consulendi S. i K. — 11 seu vel S. — acciri accersiri S. — 12 obitus oblitus L. — 14 instillans inscillans L. i K. — 15 constituere vos v. c. L.; constituendo S. — 16 quasi mihi m. q. L. mihi niema S. — 17 vestra erga mea e. m. vestram K. — viderim studia viderem s. K.; s. v. S. — 18 exsequias obsequias seu e. K. — 19 Nam quid ... negaverit niema S. — 20 Audires audiens S. i K. — *Przedz. II, wiersz 1 fictas sive falsas dodaje L.; falsas seu fictas K. — 4 crines crinem maję rękopp. — 5 Auget augent S. — lamenta omnium lamentationum S. — 6 simulatricis simulatus L. i K.; singultus S. — eiulatus ululatus vel eiulatus K. — 7 procerum proceres L. — luctuose amplexa luctuoso amplexu maję rękopp. — 8 nescio qua quasi S. — 9 an.... dulcedine niema S. — 11 omnes nie maję rękopp. — 13 lamentatas lamentates L. — 14 lacrimas eius e. l. S. — statuas sericinis S. — manasse maduisse S. — 16 hodie in funeribus i. f. h. K. — 18 sumptionem sumptuosissimos S. — aliquantulum aliquantum L. — aliquantulum essent e. a. S. — 19 sese se maję rękopp. — 20 adhortatione adhortationem K.**

¹⁾ Seneka? ob. Jac. Choryńskiego *Wieczność sławy*. Poznań 1628. k. 2.

ram ipso blande consolentur. Ait enim, ex iocunda ipsorum consensione sui languoris nasci remedium, suaeque vitae extrema gaudio potius finire, quam luctu occupari. Quid, inquit, o regina moestis mades fletibus¹⁾? quid moerore consumeris? Viduitatem times? immo in tot mei sanguinis superstili- bus me semper puta superstitem. Nunc vero patrum praecipuos, amirissimorum inti-
 10 mos exhortatos esse velim, quorum velut siderum radiis novissimis recreor obtutibus, ut apud ipsos in te nostri vivat recordatio, utpote quam nostrae animae noverint esse dimidium. Iurant illi se prius vivos velle
 15 sepeliri, quam eius in se mori beneficia. Elevetur ergo, inquit rex, tale poculum, elever et ego, ut omnes consalvere iubeam, ut invicem federemur osculo valedictivo, ut ex hoc divinò nectare me praesorbillante
 20 singuli delibent. Erat autem aureum poculum reginae ingenio artificiosissime elabo-

ratum, in quo quantumcumque modicus liquor infusus, ad summum inundabat, et cum vix esset crater medius et semidimidi-
 dius liquore sursum velut vaporaliter suspenso, plenus videbatur; idem oris seu narium spiritu afflatus levior, descendebat, sicut in bullientibus ollis ignea virtute contingit. Huic tam insigni poculo potus letifer eiusdem arte pincernae conditus infunditur, quem qui post regem bibiturus erat, ori regis applicare iubetur, ne quid sinistri suspicari possit, quasi rege praegustante. Epotari namque videbatur, quidquid arte exundaverat, quod mox tamen solo anhelitu descendebat. Quidquid vero pestiferae potionis erat infusum, qui regi poculum applicaverat, rege deosculato epotare iussus est. Sic igitur elusos, sic intoxicatos secedere rogat, ex amica eorum colloquutione insperatam sibi asserens somni surreptionem. Ebrii creduntur viri, quos veneni virus aut

Przedz I, wiersz 2 iocunda iocunda S. — languoris languoris K. — 3 o niema K. — 7 sanguinis sanguinibus K. — 8 superstitem vincentem K. — 9 patrum patres L. i K.; patruorum S. — 10 exhortatos exoratos L. i K. — 11 obtutibus aspectibus dodaje K. — 12 in te vitae S. — nostri niema L. i K.; nostrae S. — 13 quam quoniam S. — animae vitae mają rękopp. — noverint noverunt L. i K. — 14 se prius vivos velle p. s. velle vivos S; s. p. velle K. — 16 rex niema L. — poculum et cyphus S.; id est ciffus L. i K. — 17 consalvere consalutare S. — iubeam valeamus S. — 18 ut omnes dodaje S. — federemur confederemur S. — osculo osculi L. — valedictivo valedicii L. i K.; valedictionis S. — 19 praesorbillante praesorbitante S. — 20 delibent debibant L.; delibant K. — 21 artificiosissime artificiose L. i K. — Przedz II, wiersz 1 quantumcumque quantumlibet S. — 3 medius et niema S. — 5 idem item L. i K. — 6 levior leniore L. i K. — 7 ollis niema L. i K. — contingit contigit L. i K.; donec certo fundo certa quantitate consediasset dodaje S. — 10 quem tak S.; quod inne — 11 regis regio L.; eius S. — sinistri suspicari sinistram suspectari S. — 12 Epotari niema S. — 13 videbatur credebatur S. — quidquid quid K.; quod S. — 14 quod mox tamen niema S. — anhelitu inferius dodają rękopp. — descendebat descendere S. — 15 vero niema S. — 16 applicaverat applicuerat S. — 17 epotare epotari L. — 18 igitur niema S. — 19 amica amicali K. — 20 somni sompni L. i K. — 21 aut niema S.

¹⁾ Boet. Cons. I. pr. 4.

litubare cogit aut humi prosternit, quorum vitam citra noctis eiusdem conticinium dolor invasit et extorsit. Quorum funeribus etiam sepulturam ipse tyrannorum atrocissimus denegavit, probans eos coelesti ultione extinctos, qui amicum, qui nepotem, qui regem hesternis exsequiis sepelire vivum intenderint, eamque sub praetextu religionis impietatem statuarum planctu seu fletu, repentino maleficorum interitu, desperata salutis gratia, multisque aliis argumentis detectam. At vero his patriae sideribus occidentibus omnis gloria et decus Polonorum occidit. Ille namque omnium spurcissimus, illius, scortorum impudentissimae gremio infusus luxu et ignavia totus dissolvitur, nihil omnino beatius aestimans, quam voluptatibus affluere. Eratque illi haec sententia celeberrima: ungamur unguentis optimis, repleamur vino, carpamus flores, ne marcescant. Hic primus in fuga, postremus^{lust.} in proelio semper fuit; in periculis timidis-

simus, in virtutum acies hostis audacissimus, quas nunquam oppugnare destitit; in omnium flagitiorum armis exercitatissimus; choros celebrius virgineos quam coetus coluit viriles. Igitur propter haec, quae enaravimus vitia⁵ peste elanguit inaudita: ex cadaverum namque corruptela, quae abiici iusserat inhumata, mures insolitae quantitatis ebulliere, qui eum trans stagna, trans paludes, trans flumina, trans igneos etiam rogos tam diu¹⁰ sunt insectati, donec cum uxore ac duobus filiis turri eminentissimae inclusos morsibus amarissimis consumpsere.

19. Radice ergo Pompilii stirpitus abscissa, nova principum initiatur successio, quo¹⁵rum celsitudo tanto crevit sublimior, quanto stipes creditur fuisse depressior. Humilini namque agricolae filius Semovit nomine strenuitatem induit, adolescit industria, virtutibus parentatur, qui suis non suorum²⁰ suffultus meritis prius magister creatur militiae, tandem regia fungitur maiestate, quod

Przedz. I, wiersz 1 titubare accubare S. — 3 etiam et S — 4 denegavit denegat S. — 7 intenderint intendunt L. i K. — 9 statuarum statuerunt L. i K.; statuerint S. — 10 desperata desperare L. i K. — 11 gratia gratiam L. i K. — 14 occidit occiditur L. i K. — 15 illius niema S.; ille L. i K. — scortorum scorti S. — impudentissimae gremio g. i. *maja rękopp.* — 16 totus solus K. — 17 aestimans existimans *maja rękopp.* — 18 affluere effluere *maja rękopp.* — haec niema K. i S. — 20 vino niema K. — 21 marcescant marceat L. i K.; marceant S. — 22 semper fuit f. s. S. — *Przedz. II, wiersz 2* oppugnare oppugnare L. — omnium omnibus *maja rękopp.* — 3 choros cheros L.; cohors K. — 4 virgineos virgines L.; femineos S. — 7 iusserat iussit L. — 9 paludes lapides K. — 10 flumina fluvia K. — tam diu sibi etiam *dodaje* K. — 11 sunt ibi *dodaje* S. — ac et S. — 12 turri eminentissimae turre eius vetustissima S. — inclusos inclusis S. — 13 consumpsere etc. *dodaje* K. — 14 ergo igitur K. — 15 nova principum initiatur successio n. p. nunciatur s. L.; i. p. n. s. S. — 16 celsitudo successio K. — 18 Semovit Szemovith S. — 19 adolescit industria adolescentie industriam S. — 20 parentatur parentatam S. — 21 meritis virtutibus et m. K. — prius magister m. p. L. — militiae militum *maja rękopp.* — 22 maiestate magestate L.

de ipso ab eius paene infantiae crepundiis non miretur, quis non stupeat vel aug- ok. 60
pu Chr.
asserunt praesagium. Fuit enim quidam pau-
perculus *Chosistconis filius, cui nomen Piast,
cuius coniugis nomen Repica, ambo natura
5 infimi, rebus exigui, existimatione nulli, sed
purioris vitae studio sublimes, aestuque mi-
sericordiae adeo ferventissimi, ut eorum sub-
stantiola in se plerumque nulla, hospitalita-
tis nonnunquam augeretur impendio. Quis

*Cotisconis.

Przedz. I wiersz 1 crepundiis crepundiis L.—2 asserunt asseruit L. — presagium tak ma S; presagatum L i K.—3 Chosistconis tak L. i K.; Cosziskonis S; u Wincent. I. 3. Chotiskonis—Piast. peast L; pyast K.—4 coniugis nomen n. coniugi L; coniugi n. K.—Repica ropica K—5 existimatione extimatione L; estimatione K. S—8 hospitalitatis vero dodaję K. i S.—Przedz. II, wiersz 3 idem id S. — 4 tam tamen L. i K. — exilem id est eorum substantiam dodaję L i K. — 5 crescere fecit. f. c. L i S. — hospitalitas dapsilitas id est liberalitas L. i K.—7 fuere fuerunt L i K.—8 Paulum tak S; martires dodaję L. i K.—9 non dedignantur niema K.

1) O Pawle apostole spominał już wyżej autor, że wraz z Piotrem poniósł śmierć męczenną za Nerona. Niniejsza więc o nim wzmianka nie może żadną miarą uważana być za wtwór późniejszy, lecz zostaje w ścisłym związku z chronologią i całym Mierzwy opowiadaniem. Za Leszka III przypadło według niego narodzenie Chrystusa, następcy więc Leszka tego, Popielowie, żyli w pierwszym po Chrystusie wieku: wtedy to nauczał Paweł. Słowa jego o sobie samym wyrzeczone: *ab Ierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleveram euangelium Christi* (*Ad Rom. XV. 19*) pojmowano tak, że on był apostołem Słowian, kiedy ci jeszcze w Iliryku siedzieli. Takie podanie rozchodziło się od Rzymu już w wieku IX i X. Pisał Eugeniusz II papież między rokiem 824—826 do Totunda awarskiego xięcia i morawskiego Mojmara: *in vestris partibus (w Morawii) etiam quondam Romanorum quoque Gepidarumque aetate, ut lectione certum est in septem ecclesiarum parochias antecessores sui (Urofi) iure metropolitano obtinuerunt dioecesim*. Boczek *Cod. dipl. I. 19*. A Jan X papież między rokiem 914—929 do Tomisława chorwackiego xięcia i zachlumskiego Michała odzywa się: *Quis enim ambigit Sclavinorum regna in primitiis apostolorum et universalis ecclesiae esse commemorata, cum a cunabulis escam praedicationis apostolicae ecclesiae perceperant, cum lacte fidei*. Farlati *Illyr. sacr. III. 95*. Tak też pojmowali sami Słowianie powyższe słowa apostoła. Nestor o Morawii spominawszy, powiada: „I apostoł Paweł tu (w Morawii) nauczał, tu bowiem jest Iliryk, do którego apostoł Paweł dochodził, tu byli przedtem Słowianie za czasów Pawła; dlatego też Paweł jest nauczycielem narodu słowiańskiego, od którego to narodu jesteśmy i my, Ruś, więc i naszym Rusi nauczycielem jest Paweł apostoł, ponieważ on naród słowiański nauczał. Słowiański zaś naród a ruski jeden jest, od Waregów bowiem przewali się Rusią, a pierwaj zwali się Słowianami, a chociaż i Polanami zwali się, to

- ok. 60. *tugurium*, quos domestici scilicet *Chosistco* et *Piast* affectuose amplexos discumbere iubent, factamque de sua paupertate coenunculam et braxati modicellum liquoris cum hilaritate vultus apponunt: orant ne quid, ne quantum, ne a quibus, ne qualiter, sed quo exhibeatur affectu considerent. *Velle*, inquit, *nobis adiacet, posse non suppetit; haec enim vobis apposita pro initianda parvuli caesarie ac tonsurae primitiis de spicis cadentibus compilata vestris ulinam nunc placeat desideriiis! quibus etsi dulcis sapor*
- desit, saporosa tamen affectionis non deest dulcedo. Ad haec illi: Affectus vester operi vestro nomen imponit*¹⁾, quia quantum quis intendit, tantum facit, nec potest esse insipidum, quod sale caritatis conditur, quod 5 *favo cordis instillatur.*
- Quid gratum, quid dulce, pium quid? grata voluntas Nam paleas operis aurea mens operit.*
- Quibus considentibus augeri coeperunt epulae, liquor exrescere adeo, ut undique 10 mutuata vasorum capacitas ad instar mulieris *Sareptanae*²⁾, cuius oleo vasa non suffi-

Sen. Ep.
81. 4.

Paul.
Rom.
VII 18.

Przedz. I, wiersz 1 *tugurium* *tuguria* L. i K. — scilicet, seu S. — 2 *Piast* *peast* L; *pyast* K. — 4 *modicellum* *modicillum* K. i S. — *liquoris* seu *cerevisie* *dodaje* S; scilicet *cerevisie* *dodaję* L. i K. — 6 *ne qualiter* sed q. L. i K. — sed *quo* et q. L. — 8 *posse* sed *posse* S. — *suppetit* *haec enim vobis apposita pro inicianda parvuli caesarie ac tonsurae primitiis* *niema* S. — 11 *utinam* *niema* S. — *nunc* *niema* L. i K. — 12 *placeat* *placeant* *maja* *řękopp.* — *Przedz. II, wiersz 1* *affectionis* *affectus* K. — 2 *affectus vester operi vestro nomen imponit*, quia quantum quis intendit, tantum facit. *niema* S. — 4 *nec* *neque* *quid* S. — 10 *adeo* *niema* S. — 11 *ad* *niema* L. i K. — *mulieris* in *lechito* *dodaje* L. i K. — 12 *Sareptanae* cuius oleo vasa *niema* L. i K. — *sufficerent* *sufficeret* L. i K.

mówili po słowiańsku". *Mon. Pol.* I str. 571. W tenże sam sposób pojęte to podanie zapisywano w Polsce, a zapisywano je ze szczegółami, które w zupełności z pierwotnym charakterem tego podania są zgodne. Rozważmy je: Paweł przybywa celem postrzyżyn do *Piasta*, wiemy zaś czem były postrzyżyny u Pawła: on to pierwszy z pomiędzy apostołów podniósł i uchrześcianił ten obrzęd. *Haec dum agerentur* (mówi *Baroniusz Ann. eccl.* I. 619) *una insuper cum Nazareis et Paulum capillis abrasum esse, et ut etiam caeterorum capilli raderentur curam impendisse satis acta declarant.* Uczta odbywa się tak, że goście zajmują miejsca za stołem na wpół leżąc: *quos (hospites) domestici affectuose amplexos discumbere iubent*; a jest to zwyczaj u ludów trakoilirskich równie jak u Rzymian praktykowany (obacz opis uczty *Dromicheta* u *Dyod. Syk.* II str. 559 wyd. *Wessel.*) całkiem zaś obcy narodom północnym. Rozmowa nakoniec domowników z apostołem w kronikarzu naszym podana uderza nas zdaniami, jakie w listach Pawła natrafiamy, na przykład: *Velle*, inquit, *nobis adiacet, posse non suppetit*; porównaj *Paul. ad Rom.* VII. 18. Jak tedy mówił *Nestor*, że „*Rusi nauczycielem jest Paweł apostoł, ponieważ on naród słowiański nauczał*“, tak też mówiono słusznie u nas, że *Polaków nauczycielem jest Paweł apostoł*. Tak opiewała pierwotna tradycja. Odstrychnął się od niej znacznie *Gal* przenosząc rzecz z nad *Dunaju* do *Gniezna*; zamileczał i *Wincenty* o *Pawle* apostołe, przez co uroniony został jeden z promyków wyświecających jej pochodzenie: sam tylko *Mierzwa* podał ją nam wierniej niż inni. ¹⁾ *Ambr. Off.* I. 30. ²⁾ *Xięga Król.* IV. 3—8.

cerent receptui, quae nec imminui potuere
quam plurimarum longissimis haustibus con-
vivarum. Iusserant nihilominus hospites re-
gem Pompilium cum proceribus corrogari.
5 Sub tanta igitur ac tantorum frequentia Se-
movit ab hospitibus tonsuratur, et futuri
regis festivitas miraculi praesagio consecra-
tur. Qui tandem velut inter mortuos cine-
res scintillam, gloriam Polonorum non so-
10 lum suscitavit, sed et immortales Poloniae
titulos zodiacis paene signis inseruit. Hic
enim Semovitus non tantum eas, quae Pom-
pilianam deseruerant ignaviam, nationes revo-
cavit, sed et alias, aliis intactas natio-
15 nes redigens suo adiecit imperio, quibus
decanos, quinquagenarios, centuriones, col-
legiatos tribunos, chiliarchas, magistros mi-
litum, urbium praefectos¹⁾, primipilarios, prae-
sides omnesque omnium potestates instituit.
20 20. Non est ergo minimum in humanis
rebus minima negligere²⁾. Saepe namque de
agrestium fruteculis cedrina surgit proceri-
tas, saepe margaritae inter arenarum minu-

tias delitescunt; sub cinere maxime virtus ok. 60.
viget scintillarum. Generosa namque mag-
nanimitas nec turritas semper urbes inha-
bitat, nec pauperum prorsus aspernatur tu-
guria.

Nobilitatur enim palmes saepe palmitis vitis,
Nobilitat fontem fonte redempta sitis.

Nam ut nota de David, de Saulo, de
Jeroboam servo Salomonis aliisque quam
pluribus habemus exempla. Romani denique
tales reges habuerunt. Frustra igitur nostri
degeneres ex alti generis umbra gloriantur,
de roseto namque nascitur et rosa et spina
pungens. Ignoras eiusdem vitis esse vinum
et acinum? nescis eiusdem venae aurum et
scoriam? paleam constat in grano concipi,
et granum in palea. Immo tales esse debe-
re principes, qui cum paupertate noverint
habere commercium, quia difficile est eum
revereri virtutes, qui semper prospera usus
est fortuna. Unde cuidam a sapiente dictum
est: semper te puta miserum, quia nun-
quam fuisti miser. Errare ergo penitus eos

Przedz. I, wiersz 1 potuere potuerunt S. i K.—2 plurimarum plurimum L i K.—5 Semovitis Szemovith S.—6 eto niema S.—9 gloriam glorie L. i K.—11 zodiacis zodiaceis S; zodiacteis K.—12 Semovitus Szemovithus S.—quae tak L. i K; quas S.—13 deseruerant ignaviam destituerat ignavia S; descuerat i. L. i K.—14 eto niema S.—nationes regiones L. i K.—15 redigens niema S — adiecit coniecit L. i K.—16 collegiatos cylyarchas S —17 chiliarchas cyliarchas L i K.—19 omnium omnino mają rękopp.—20 est ergo ergo est L. i K.—22 fruteculis fructulis K.—23 saepe sepius L. i K.—Przedz. II, wiersz 1 maxime maximo S.—4 tuguria versus dodaże L. i K. — 6 palmes saepe s. p. mają S. i L.; spe p. K. — 9 Jeroboam Jeroheam L. i S. — Salomonis Salamonis S — 11 frustra fructus S. — 13 roseto roseo K. i S. — nascitur et rosa e. r. n. L. i K. — 14 vitis esse e. v. K. i S. — 19 commercium commercia mają rękopp. — 20 revereri veverari S. — 22 quia nunquam fuisti miser niema S. —23 eos niema S.

¹⁾ Z ułamków Kritona okazuje się, że podobne urządzenia były w Dacyi za czasów Dece-
bala. Obacz Suidasa pod słowem *Ερεμνέων* i *Βουρίας*. ²⁾ Sexti *Enchir.* wyd. Orell. str. 249.

ok. 60 fateor, qui aureum nobilitatis thronum in
lumbis figunt, non in pectore:

cf. Juv.
VIII. 20. Nobilis est ille quem nobilitat sua virtus.

21. Semovito autem mortuo, filius eius
Lestco¹⁾, Lestconi vero filius eius Zemomisl

913. successit, quorum utrumque animi genero-
sitas, robur corporis, felices ad omnia suc-
cessus adeo reddidere insignes, ut omnium
paene regum virtutes suis antecesserunt vir-
tutibus.

De Zemomisl autem famosus ille Mescho cae-
cus gignitur, caecus septennio educatur. De isto
Meschone quomodo illuminatus sit, quomodo sep-
tem pellicibus omni nocte abutebatur, et quomodo
ultimo duxit Dambrovcam filiam ducis Bohemiae, et 5
qualiter per ipsam rex et populus conversus est ad
fidem, require in annalibus Polonorum.²⁾

22. Porro de tam generoso stipite sur-
culus vegetator, palma erupit fecundior, Me-
seconides Boleslaus, qui adhuc tenellas fidei 10

Przedz I, wiersz 2 pectore versus dodaję L. i K, verus S. — 3 quem nobilitat sua virtus niema S. tylko etc.; q. s. v. n. L. — 4 Semovito Szemovitho S; Semovitho L. — autem itaque L. i K, — mortuo niema L. i K. — 5 Lestco Lestconi lestko lestkoni L; Lesthko, Lesthkonis S. — Zemomisl Szemomisl K. — 6 successit succedit L. i K. — utrumque uterque L i K. — 8 adeo niema L. i S. — 9 paene puta L. i K. — antecesserunt antecesserint maję rękopp. — virtutibus De Meszkone ceco require in Annalibus polonorum etc. dodaję K. — Przedz. II wiersz 1 De niema S. — Zemomisl Szemomisl K. — famosus ille Mescho caecus gignitur genuit illum famosum Meschonem cecum S. — 2 caecus niema S. — educatur educatum S. — 3 Meschone Mescone S; Meskone K — sit est S., sit et L. i K. — septem VII L. — 5 Dambrovcam Dambrowkam S; Dambroucam L; dubrowkam K. — 7 require infra dodaję L. — Polonorum etc dodaję K. — 8 generoso generosa L. — 9 Mesconides Meszkonides S; Meschonides L

¹⁾ Leszek ten jest pierwszy ziągę, którego czas panowania w rocznikach polskich bliżej oznaczono. Panował przed rokiem 913, w tym bowiem roku wstąpił na tron syn i następca jego, Ziemomysł. *Annales Poloniae* u Pertza M. G. XIX str. 613. Z tego okazuje się, że między zdarzeniami, które Mierzwa dotąd opowiadał, a między temi, co od-
tąd następują, znajduje się przerwa ośmiu wieków. Powstała ona ztąd, że pierwiastki chrześcijaństwa u Ilirów starożytnych przez Pawła apostoła zaprowadzone z takimiż chrześcijaństwa pierwiastkami przez Metodego w Morawii i Polsce zaprowadzonymi zidentyfikowano. Wyłożyłem to obszerniej w Pomnikach dziejowych Polski tomie I str. 119 i w Bibl. Ossol. tomie II str. 421 i dalsze. Taki przeskok, jaki tu u naszych pisarzy natrafiamy, nie jest zresztą bez analogii w kronikarstwie powszechnem. Jordanes dzieje Daków starożytnych aż do Decebala opowiedziawszy, przechodzi wprost do skandynawskich Gotów, zostawiając czytelnika w zupełnej niewiedomości, co by za związek między Dacyą zadunajską a Skandynawią, lub Decebalem a Gaptem i Halmalem gockim zachodził. Bezimienny znowu autor kroniki węgiersko-polskiej, którą w pierwszym tomie Pomników Polski wydałem, opisawszy panowanie Atyli, przeskakuje od niego przez Kolumena i Belę do Gejzy ojca św. Stefana, nie troszcząc się o to, że między pierwszym a ostatnim upłynęło z górą 500 lat. Tak to dawniej pisano historię. ²⁾ Obacz co o tem wyżej na str. 156 powiedziałem. Ustępy takie, jako widoczne dodatki późniejsze odznaczyłem drukiem drobniejszym.

primitias, adhuc in cunis vagientem ecclesiam tam tenero amplexu, tam adulta fovit teneritudine, ut geminam metropolim instituerit, unam Cracoviae et aliam Gneznae¹⁾,
 5 et debitas suffraganeorum dioeceses utrique deputaverit, ipsarumque dioecesium distinctiones certis limitibus insculpserit. Hic ad cumulum religionis patrem sanctitatis ac patronum beatum Adalbertum, infinitis Bohemorum affectum iniuriis devotissime suscipit, reverentiam exhibet, omni studio veneratur. Quem sanctus pontifex ad plurima paucissimis evolutis diebus informat. De isto Boleslao in vita et legenda sancti Stanislai multa
 10 inveni, qualiter Otto imperator eum videre desiderabat, et quomodo in Gnesnam ad limina sancti Adalberti veniens, eum imperialis diademate de-

coravit. Huius enim universa supellex aut^{1000.} in animi dotibus viguit, aut in armorum nitore splenduit, quibus Seleuciam, Pomeraniam, Prussiam, Russiam²⁾, Moraviam, Bohemiam suae ditioni subiiciens, posteris suis reliquit vectigales, urbe Pragensi secundariam sui regni sedem constituens. Hunos seu Ungaros, Cravatos et Mardos gentem^{Just. XLI 5.} validam suo mancipavit imperio; immo Saxones indomitos adeo perdomuit, ut in Sala, quam nos Solava dicimus, flumine columnam fixit ferream, quasi quibusdam certis gadibus sui fines statuens imperii. Hic Boleslaus Ruthenos in tanta stravit copia, donec Bug flumen cruoris concretum est coagulo.

23. Post mortem denique Magni³⁾ regis

*Przedz. I, wiersz 2 tenero revero L. — 3 metropolim metropolin S. — instituerit institueret S. — 4 Gneznae Gnezdnam L.; Gnesne S. — 5 et ut L. i K. — dioeceses dioceses L., dyoceses K. — utrique utriusque S.; uterque L. — 6 deputaverit deputavit S. i K. — 7 insculpserit insculpsit maję rękopp. — 8 religionis niema L. — 9 infinitis in finibus S. — 10 suscipita suscepit L. i K. — 13 paucissimis paucis L. i K. — 15 desiderabat desiderabatur K. — 16 in ad K. — Gnesnam Gneznam L. i K. — *Przedz. II, wiersz 2 animi virtutum dod. L. i K.; omnium virtutum S. — 3 nitore splenduit strenuitate resplenduit L. i K. — Seleuciam Silenciam maję rękopp. — Pomeraniam Pomoranią S. i L., Pomorawiam K. — 4 Russiam niema S. — 5 ditioni subiiciens s. d. L. i K. — posteris suis reliquit r. s. p. L. i K. — 7 regni sedem s. r. L. — Hunos Humos L.; hunos K. — 8 Ungaros hungaros L. — Cravatos Croatios S. — 10 perdomuit edomuit L. i K. — Sala Sale L. — 11 quam quod L. i K. — Solava Solana L.; Zolana K. dotana S. — columnam columpną L. i K. — 12 fixit fixerit L. i K.; fecerit S. — 13 fines niema K; finem S. — statuens signans L. — 14 Ruthenos pruthenos S. — 15 Bug niema S; bug L. — 16 coagulo c. Cetera quere infra in annalibus L. i K.**

¹⁾ Por. Gala Chron. I. 11: suo (Boleslai) tempore Polonia duos metropolitanos cum suis suffraganeis continebat. ²⁾ O Rusi kijowskiej mówi autor niżej; ta zaś Russia tu obok Prus położona, jest to właściwie Rugia wraz z Prusami przez Bolesława Chrobrego podbita, jak to poświadcza Adama bremeńskiego scholiasta: *Bolizlaus rex christianissimus cum Ottone tertio confederatus omnem vi Sclavoniam subiecit, sed et Ruziam et Pruzzos, a quibus passus est sanctus Adalbertus, cuius reliquias tunc Bolizlaus transtulit in Poloniam.* Pertz. M. G. VII str. 318. Toż samo natrąca Ebbo II. 1. str. 36 w dz. nin.

³⁾ Wielkim nazywali Bolesława spółcześni. Tak go zowią najdawniejsze polskie roczniki:

1023. Boleslai, anno domini MXXV Mescho filius | gloriosus¹⁾ civibus, nec hostibus visus est
 eius regnavit. Hic fuit sensu minoratus et | terribilis; nam si qua cum quibusdam ges-
 a probitate patris diversus, licet habuerit | sit proelia, necessitatis ea fuisse constat,
 uxorem nobilem, sororem scilicet Ottonis | non virtutis, coacta non voluntaria; non
 imperatoris. Qui cum desidia et deliciis re- | quod illi nulla strenuitas fuerit, sed quia ⁵
 solutus rempublicam segnius administraret, | diligentior conservandi ratio quam acqui-
 et propriis non communibus utilitatibus in- | rendi inerat libido: satis enim absurdum
 tenderet, coeperunt extraneae nationes, quae | putabat, cum in habendo certus haberi mo-
 patri suo vectigales fuerant, minus timoris, | dus debeat, acquisitioni tamen modum non
 reverentiae et honoris eidem impendere, et | ponere. Hic igitur ex imperiali Ottonis prae- ¹⁰
 tributa regionum denegare. Quia enim pa- | fati sorore insignem²⁾ genuit Casimirum.

Przedz. I, wiersz 1 Mescho. Meszko S.; Mesko K. — 2 regnavit pro eo dod. L. i K. — minoratus immoratus S. i K. — et niema L. i K. — 3 diversus niema L. i K. — licet niema S. i K. — habuerit habuit S. — 4 nobilem niema S. — scilicet niema S. — 6 segnius sequius S. — 7 communibus communitibus K. — 8 extraneae extere L. i K. — 9 patri principi S. — fuerant fuerunt K. — 11 paterna tak mają L. i K.; pristina S. — 12 esse niema K. — ideo nec adeo non S. — Przedz. II, wiersz 1 gloriosus gloriosis K. — 2 quibusdam quibuspiam mają rękopp. — 3 necessitatis necessitudinis S. — 5 illi nulla n. i. S. i L. — fuerit fuit S. — 6 acquirendi inerat i. a. S. — 8 haberi modus m. h. L. — 9 debeat debebat K. — acquisitioni acquisitionum L, acquisitionis S.

1025 *Boleslaus Magnus obiit.* Pertz M. G. XIX. 578. *Primus Boleslaus rex Magnus obiit.* XIX. 586. *Umre Bolesław Wielikij.* Nestor w Mon. Pol. I. 697. Zgodnie z tem zowiego tak i Mierzwa; u Wincentego nic już o tem niesłychać. ¹⁾ Przymiotnikiem *gloriosus* scharakteryzował autor już wyżej Bolesława Chrobrego, jak to na str. 171 wskazałem. Taż sama przebiega się myśl w niniejszem jego wyrażeniu. ²⁾ Obacz wyżej str. 171 przyp. 3.

MAGISTRI VINCENTII CHRONICON POLONORUM.

MISTRZA WINCENTEGO KRONIKA POLSKA.

1, Rękopi perg. Kuropatnickiego A.O.V. ord. IV 2. str. 1

tes ibus exatit theatralis odeni sollempnitates. Prmu nomen
Codrui secundi alerpyates. tereti dyogenes Codrus qz paup et pami
osus habitu secundi qz specie pmsignus. Tercius qz et mox honestate. ul' renusta

str. 3

Sonda in hac re publica vris.
qui uelut qda celi tutana no sperne

2, Rękopi pergum. Mikolaja w bibl. Wieden N° 480 k 187

Incipit prologus sup Cronica in polonoy. Vincency Cracouen' epi

Tes ibus exatit theatralis odeni sollempnitates. Prmu nomen
Codrui secundi alerpyates. tereti dyogenes Codrus qz paup et pami
osus habitu secundi qz specie pmsignus. Tercius qz et mox honestate. ul' renusta

4, Rękopi. Jana mnicha w bibl.
unio. Krak N° 228. str. 313.

ode theatralis odeni sollempnitates
Prmu nomen codru sed alapiades
ter dyogenes Codrus quia paup
et pami osus habitu Codrus qz specie
pmsignus

my pncipiu

Memor nquid qd loquens iustus pnoy mem
grammice

k. 51

Intellexit em ei mimum Breuiss
pncipiu tndu tui pncipiu pncipiu

3, Rękopi. hr. Dziatynskiego k. 41

KRONIKA MISTRZA WINCENTEGO.

Pod koniec wieku XII wystąpił w Polsce Wincenty jako autor niepospolity, którego kronika mimo wad swoich i zmian, jakim w późniejszych czasach uległa, stanowi po dziś dzień bardzo ważne źródło dziejowe. O życiu jego niewiele tylko szczegółów podali nam jego współcześni; późniejsi rozpisują się o nim szeroko, mieszając wiadomości pewne z mniej pewnemi lub też zgola mylnemi, które dziś rozpoznać należy i sprostować nie łatwa. Ze źródeł, z których wiadomości o nim zaczerpnąć można, zasługuje przede wszystkim na uwagę to, co sam autor w kronice swojej o sobie napomknął. Następnie wzmianki o nim w nadaniach społecznych jemu znajdujące się i krótkie rocznikarskie o nim jako autorze zapiski; dalej rozliczne podania tak w dawnych, bezimiennych katalogach biskupów krakowskich, jak i w pismach różnych Długosza rozrzucone; a i u późniejszych jeszcze autorów znachodzi się jeden lub drugi szczegół zasługujący na niejakię uwzględnienie. Zestawiam tu najprzód głównejsze życia jego okoliczności, jakie nas doszły, wskazując podstawę, na której się każda z nich opiera i jak dalece zgadza się z tem, co w kronice jego znajduje się; następnie rozwiode się nad jego dziełem.

I. ŻYWOT AUTORA.

Wincenty urodził się w Polsce około roku 1160¹⁾ z ojca Bogusława, które to imię często w rodzinie jego powtarzało się²⁾, i z matki Bogny czyli Benigny. Miejscem urodzenia jego była wieś Karwów w województwie sandomierskiem nad rzeką Łukawą czyli Opatówką, pół mili od miasta Opatowa oddalona a stanowiąca własność jego rodziców³⁾. Syn tedy rodziców najmłodszych nie dziw, że mógł otrzymać bardzo staranne, jak na ów wiek, wychowanie. Nie wiadomo gdzie pobierał nauki, został tylko ślad u pisarzy późniejszych, że był mistrzem nauk wyzwolonych⁴⁾, co też potwierdza cały układ i sposób pisania jego kroniki. Właśnie w XII

¹⁾ Tak podają czas urodzenia jego akta kanonizacyi drukowane w Rzymie roku 1697. Laszkiewicz zaś w dziele Chwała błogost. Wincentego Kadł. powiada wprost, że urodził on się roku 1161. ²⁾ Brat rodzony Wincentego zwał się także Bogusław i miał dwóch synów, z których jednemu było na imię Bogusław a drugiemu Sulisław. Długosz Liber Benef. I. 396, i 505, II. 344, III. 383. Cath. epp. rękop. bibl. Oss. nr. 620 k. 26'. Starowski Vit. Vinc. str. 39. ³⁾ Długosz tamże, równie jak powołany wyżej Katalog biskupów krakowskich i Starowski. ⁴⁾ Liberalibus disciplinis est traditus, in quibus ita mirum in modum profecit, ut

wieku weszło było we zwyczaj po szkołach znaczniejszych nadawanie stopnia mistrza czyli magistra uczonym. Kiedy więc i sam Wincenty w przywilejach zowie się magister i drudzy mu tę godność przyznają¹⁾, nie ma przyczyny wątpić, że ona stopień nauką osiągnięty oznacza. Był tedy Wincenty jeśli nie pierwszy, toć jeden z pierwszych naszych rodaków zaszczycony wysoką w owych czasach naukową godnością, a to samo już mogło mu ułatwić wstęp na dwór światłego, nauki i uczonych wielce poważającego księcia Kazimierza. Księżę ten był najpierw spadkobiercą Henryka, brata swego, księcia sandomierskiego, w roku 1166 zmarłego, przy którym też za życia dłuższy czas zostawał; zaś od roku 1178 całej Polski monarchą. Wielorakie mamy skazówki ścisłej zażyłości Wincentego z tym księciem. Odzywa się on dwukrotnie z poufałością do Kazimierza w ciągu opowiadania dziejów (IV. 12 i 16); wstąpienie jego na tron i całe panowanie z wielkiem zamięłowaniem opisuje (IV. 5—19), i opis ten stanowi część najpiękniejszą jego dzieła. Zgon jego uczcił rodzajem elegii bardzo starannie w guście owego czasu opracowanej i włączonej do textu kroniki (IV, 20); nie zapomniał też o umarłym, i dobra swoje Okalinę i Gojców sulejowskim cystersom zapisując, włożył na nich obowiązek odprawiania wieczystie modłów najprzód za duszę dobrego monarchy swego Kazimierza i żony jego Heleny, następnie za dusze swoich rodziców²⁾. Za czasów biskupa Pełki, który od roku 1186 zasiadał na stolicy krakowskiej, został Wincenty proboszczem kolegiaty sandomierskiej przy kościele Panny Maryi³⁾, a po śmierci tegoż biskupa w roku 1207 przypadłej obrany był biskupem krakowskim z powodu wysokiej swojej nauki, chociaż ani kanonii, ani prebendy żadnej w krakowskim nie posiadał. Po raz pierwszy wystąpiła wtedy kapituła z swoim prawem obierania biskupa, które dawniej monarsze tylko przysługiwało. Z tegoż, ile się zdaje, powodu wszczęty spór między Gedeonem czyli Gelką a Wincentym rozstrzygnął Innocenty III papież na korzyść Wincentego⁴⁾, i tenże wyświęcony został w roku 1208 przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka. Dwanaście niespełna lat piastował tę dostojność odznaczając się niepospolitemi tak duchownymi jak i obywatelskimi cnotami. Za jego biskupstwa, mianowicie w roku 1212 zdarzyło

omnes cōtaneos suos acri ingenio et eloquentiae studio (quo inter omnes illius aevi Polonos maiorem in modum excelluit) superasse videretur. *Starowolski Vit. et mir. str. 48.* ¹⁾ Magister Vincentius nazwany on w nadaniu Kazimierza Sprawiedliwego z r. 1189; w nadaniu Leszka Białego między 1207—1218 r. wydrukowanem u Helcla *O klasztorze Jędrz. str. 30*; w kodexie perg. Mikołaja k. 227; w Długosza *Cath. epp. Crac. przytoczonym u Starowolskiego Vit. et mir. str. 3* i w Długosza *Hist. VI. 603* i dalszych. ²⁾ Ego dux Poloniae Lesco praesenti paginae commendari iussi devotionem sandomiriensis praepositi Magistri Vincentii super praediorum collatione Okalina et Gojczow, quae nostro coenobio de Szulejow pro remedio animarum parentis nostri et matris nostrae dinoscitur. *Helcel O klaszt. Jędrz. str. 30.* ³⁾ *Starowolski Vit. et mir. str. 13* i nast. ⁴⁾ *List Innocentego III do kapituły krakowskiej w kwietniu 1208 r. pisany, a przytoczony u Naruszewicza Hist. Nar. IV. 162 przyp. n. z rękopismów Stanisława Augusta.*

się, że piorun uderzył w kościół katedralny krakowski, a wszczęty złąd pożar potopił w skarbcu wszystkie kosztowności i ubiory kościelne zniszczył¹⁾. Miało to zrobić nadzwyczajne wrażenie na osobach duchownych i świeckich upatrujących widomy dowód gniewu bożego w tem zdarzeniu²⁾. I właśnie około owegoż czasu nadaje Wincenty kościołowi temu i kapitule bogate dziesięciny z dóbr około Czczowa położonych³⁾. Składały się one, jak objaśnia Długosz, z 11 dziesięcin snopowych a 7 pieniężnych pobieranych w tyłuż osobnych włościach, a służyły częścią na zaopatrzenie kanoników, częścią na potrzeby kościelne, między innemi na utrzymywanie wiecznie gorejącej lampy w tym kościele⁴⁾. Uposażył też dziesięć prebend przy kolegiacie kieleckiej⁵⁾ i był dobrodziejem wielkim tak bożogrobców miechowskich⁶⁾ jako też andrzejowskich cystersów. Dość liczne wzmianki o nim znachodzą się w nadaniach różnych z tego okresu. W roku 1210 znajdował się na walnym synodzie w Borzykowej, odbytym w miesiącu lipcu. Tam podpisał się raz jako świadek na przywileju Władysława Odonieca dla opactwa przemęckiego dnia 29 tegoż miesiąca wydanym; drugi raz na nadaniu Sławosza dla norbertanów w Busku, zatwierdzone na tym synodzie⁷⁾. Tegoż roku kościół w Andrzejowie poświęcając odnowił wszystkie nadania dawniejsze klasztoru andrzejowskiego, zebrawszy je w jeden dokument, w którym dodał jeszcze od siebie klasztorowi temu dziesięciny z trzech wsi⁸⁾. Spomniane też imię jego w przywileju Radwana wydanym dnia 11 maja 1212 roku w Krakowie⁹⁾. Nakoniec z własnych jego przywilejów jeden dla kolegiaty kieleckiej wydany, w odnowieniu Grota biskupa znajduje się w kopiarzu kapituły krakowskiej; drugi zaś w nadaniu Leszka Białego między 1207—1218 rokiem przywiedziony, wydrukował Helcel w dziełku: *O klasztorze Jędrzejowskim* na str. 30, jak o tem wyżej już spomniałem. Około roku 1214 towarzyszył Wincenty Salomei córce Leszka Białego poślubionej Kolomanowi królewicowi węgierskiemu do Halicza i był przytomny ich koronacy tamże¹⁰⁾. Jako biskup poświęcał też kościół ś. Floryana w Krakowie¹¹⁾ i starał się dostojenstwa duchowne obsadzać ludźmi godnymi. Z dwóch braci Odrowążów, którzy później świątobliwym życiem wstawili się, wyniósł ś. Jacka na kanonik krakowską, a ś. Cesława na kustodyę sandomierską¹²⁾. W roku 1218 złożył dobrowolnie dostojność biskupią i wstąpił w Andrzejowie do klasztoru cystersów, któremu dawniej już świadczył niemało dobrodziejstw. Właściwej przyczyny tego kroku nie podali nam spólcześni. Późniejsi domyślali się, że spowodowało go do tego nieukontentowanie duchowieństwa, które szemrało na niego za to, że ulegając potrzebom ówczesnym kraju trapionego nieustannie wojnami przyzwalał chętnie na cię-

¹⁾ Cath. epp. rkp. nr. 619 k. 14'. ²⁾ Dług. Hist. VI. 612. ³⁾ Necr. Capit. Cr. rkp. str. 47. ⁴⁾ Dług. Hist. VI. 617. ⁵⁾ Dług. Hist. VI. 629. *Starowolski Vit. et mir.* str. 50. ⁶⁾ *Nakielski Miech.* str. 145. ⁷⁾ Dług. Lib. Benef. III. 87. ⁸⁾ *Starow. Vit. et mir.* str. 13. ⁹⁾ *Gład. Żyw. Prand.* str. 259. ¹⁰⁾ Długosz Hist. VI. 605. O myłce jego tak pod względem chronologii jako i pod względem okoliczności towarzyszących temu zdarzeniu obacz niżej, w rozdz. V. ¹¹⁾ Cath. epp. Crac. rkp. nr. 619 k. 14'. ¹²⁾ *Jaroszewicz Matka święt.* str. 18; por. Ang. Manrique *Ann. cist.* IV pod r. 1218.

ziary dotykające włości duchownych¹⁾. Po upływie lat pięciu umarł w tymże klasztorze dnia 8 marca²⁾ 1223, a zwłoki jego w kościele tamtejszym w środku chóru pochowano. Przy urzędowym tych zwłok odkryciu dnia 26 kwietnia 1633 roku rozpoznawano po niezepsutych jeszcze szczątkach, że to był mąż silnej budowy, wysokiego wzrostu i wyniosłego czoła³⁾.

II. JEGO IMIĘ.

W XII i XIII wieku nie znano jeszcze u nas imion rodowych, same imiona chrzestne po większej części wystarczały: wszystkie tedy z owego czasu pomniki nazywają kronikarza naszego tylko imieniem chrzestnem, do którego niekiedy godność jego dodają. Do roku 1207 jest on tylko Vincentius lub Vincentius magister; po owym roku zaś minister ecclesiae cracoviensis, episcopus. Tak go zwą z owych czasów nadania, w których on bądź jako świadek, bądź jako dawca przywileju wystąpił; tak najstarszy krakowski z połowy XIII wieku kalendarz; tak oba pergaminowe i większa część papierowych kodeksów jego kroniki; tak na koniec wszystkie bez wyjątku, jakie dziś znamy roczniki polskie aż do wieku XIV. W XV atoli wieku wypłynęło na wierzch nowe jego nazwanie, a to w formie dwójakiej: Vincentius Katlubonis i Vincentiūs Cadlubowicz. Do charakterystyki obu odcieni tego drugiego nazwania nieobojętna będzie zauważyć miejscowość, w której się najpierw ukazały. W Toruniu z pomiędzy pism krzyżackich w jeden kodeks zebranych wynurzył się Vincentius Katlubonis; zaś w Koprzywnicy, siedzibie niegdyś cudzoziemskich cystersów później rodakami naszymi zastąpionych ukazał się Cadlubowicz Vincentius. Na pierwszy rzut oka widać, że imię to tak w jednej jak i drugiej swej formie nie jest nazwiskiem we właściwym tego słowa znaczeniu, ale tylko imieniem poojcowskim, urobionem z imienia ojca jego. Mówi za tem wyraźnie tak łacińskie jak i polskie jego zakończenie. Jak bowiem w języku polskim zgłoska wicz do imienia Szymon, Józef lub tym podobnych dodana, oznacza syna Szymona lub Józefa, tak też i w języku łacińskim obok chrzestnego imienia dodane inne imię w drugim przypadku ma także samo znaczenie. Gdy tedy wiadomo jest, że w łacinie średniowiecznej imiona takie jak na przykład polskie Bolesław lub niemieckie Grimm, Heim kończono zwykle na samogłoskę o i według deklinacji trzeciej odmieniano: Bolizlavo -nis, Grimo -nis, Heimo -nis⁴⁾, prosty więc nasuwa się wniosek, że tak Vincentius Katlubonis jak i Cadlubowicz znaczy Wincentego, który był synem Katluba. Czyim zaś synem istotnie był nasz kronikarz, o tem objaśnia

¹⁾ Bielski Kron. Pol. II. 146. ²⁾ Tę datę za Długoszem powtarzając Starowolski dodaje. od siebie w nawiasie następującą uwagę: Aliter in libro mortuorum monasterii Andreoviensis quarta Aprilis obitus eius commemoratur, cui magis fidendum noscitur. Vit. et mir. str. 26. ³⁾ Virum staturae procerioris fuisse monstrabant pleraque ossa oblonga et caput a superiori mandibula ad verticem uno et ferme dimidio palmo altius, reliquum corpus non in pulveres resolutum sed instar massae alicuius repertum. Instrum. Translat. ossium u Starowolskiego str. 73 i dalsze. ⁴⁾ Obacz Pertz SS. III. str. 82, 92 itd.

nas dokument już wyżej przezemnie powołany, którego autentyczność żadnej dziś wątpliwości nie ulega¹⁾. Według dokumentu tego był on synem Bogusława, a imię to ulubione było w jego rodzie i przez trzy pokolenia ciągle się powtarzało. I to także pewna, że polskiemu imieniu Bogusław odpowiada w zupełności niemieckie imię Gottlob, które w starej niemczyźnie Kotlob pisano i wymawiano²⁾, podobnie jak i dziś jeszcze Kott zamiast Gott i köttlich zamiast göttlich Sasi wymawiają. Wykazuje się tedy fakt, że imię ojca Wincentowego Bogusława przełożone było na niemieckie imię Gottloba i że je ze stosownem łaciny średniowiecznej zakończeniem jako imię poojcowskie do imienia kronikarza naszego niekiedy dawano. Tak powstała owa do niedawna niezrozumiała nazwa: Vincentius Katlubonis. Czy ją ukuli w ten sposób cudzoziemscy cystersi, do których tak lgnął nasz Wincenty, że darował im dobra swoje i w ich zakonie żywot swój zakończył; czy też kto inny dał jej początek? to nie da się dziś ściśle oznaczyć i nie wiele też na tem zależy. Nie zawadzi jednak przypomnieć, że cystersi w XII wieku z Niemiec, z okolic Kolonii przez Mieczysława Starego do Polski sprowadzeni zastrzegli byli sobie wyraźnie wolność przyjmowania samych tylko swoich rodaków do zakonu swojego³⁾; że za Wincentego czasów i w andrzejowskim klasztorze byli tylko Niemcy i Francuzi; a nasz kronikarz był pierwszym z Polaków, który wstąpił do ich zakonu⁴⁾. Bądź tedy co bądź, jakkolwiekby się miały okoliczności podrzędne, główna rzecz zostaje jasna, mianowicie: że syn Bogusława nazwan został synem Gottloba. Stało się to dość dawno jak na to staroniemiecka forma w imieniu tem przeglądająca wskazuje. Wznawiając tę nazwę w wieku XV kopista toruński zatrzymał ślad niemieckiego jej pochodzenia i napisał Katlubonis⁵⁾; mylili się

¹⁾ Ex patre Boguslao et matre Benigna, hic (Vincentius) speciale gerens ad ordinem cisterciensem devotionem villas patrimonii sui Czirnikow et Goyczow anno domini 1212 in colloquio de Miecholin sub praesentia Henrici Gnesnensis archiepiscopi, Gedeonis Plocēnsis, Ogerii Cruswicensis episcoporum et Mszczugii ducis Pomeraniae pontificatus sui anno quarto monasterio de Suleiow Gnesnensis dioecesis; villas vero Niekisiałka et Carwow hereditarias etiam et paternas monasterio Koprzywniciensi ordinis cisterciensis liberalitate ingenua perpetuo contulit et donavit, interdicens nepotibus suis germanis filiis fratris sui Boguslai, videlicet Boguslao et Sulislao earundem villarum quas monasteriis praefatis pleno iure contulerat, sub gravi anathemate omnem impetitionem et quamlibet vendicationem hereditatum praedictarum. *Długosz Lib. Beneff. I. 396 i 505. II. 344. III. 383. Cath. epp. rękop. nr. 620 k. 26'. Starowski Vit. et mir. str. 39. Dokument ten z powodu wzmianki w nim biskupa kujawskiego Ogeriusa, który według wydania lipskiego Długosza w bibliotece Ossolińskich znajdujący się pod nr. 108 o śmierci Ogeriusa, jakoby roku 1203 przypadłej, zgola nic nie wie. Jakoż że ten biskup kujawski żył jeszcze w roku 1212, o tem przekonano się z nowo odkrytych dyplomów.* ²⁾ Porównaj Graffa Althochdeutscher Sprachschatz II. 50 Cotleip zamiast Gottlieb. ³⁾ *Długosz Hist. V. 473.* ⁴⁾ *Starowski Vit. et mir. Vinc. str. 57.* ⁵⁾ *Ann. Pol. u Pertza XIX. str. 630.*

i zacierali ten ślad kopiści polscy, z których jeden wypisał tę nazwę Kalublonis¹⁾; drugi wyszukiwał w niej pierwiastku polskiego, i głoskę t na d zamieniając napisał Kadlubonis²⁾. Trzeci nierównie śmieiej postępując zamienił końcówkę łacińską nis na polską wicz i napisał Cadlubowicz³⁾; czwarty nakoniec zatarł i tę skazówkę polską imienia poojcowskiego, zowiąc go Vincentius dictus Kadlub⁴⁾. Długosz zowie go Vincentius Cadlubkonis⁵⁾; u późniejszych został on Kadłubkiem, a u Kochanowskiego Kadłubskim⁶⁾.

Jakkolwiek w rzeczy tak dawnej i przez poważnych pisarzy powtarzanej sam nawet błąd nabiera pewnej wzięłości, nie zdało mi się jednak stosownem zatrzymywać bałamutne imię Kadłubka w wydaniu niniejszem, zwłaszcza że je opieram głównie na kodexach najstarszych, a te nie o imieniu takim Wincentego nie wiedzą. Nazywam tedy autora tego jedynie mistrzem Wincentym, bo tak go najpierw spółcześni jego nazywali. Godność mistrza nauką uzyskana odznaczyła go dobitnie między uczonymi swojego wieku, otworzyła mu drogę do wysokich dostojenstw duchownych i zjednała mu u narodu wzięłość, której jako źródło dziejowe wieku XII nigdy mieć nie przestanie. Tą więc godnością do imienia chrzestnego dodaną rozróżnion on będzie dostatecznie, jak miemam, i dziś między swoimi imiennikami, nie potrzebując pomocy od tego, co obłędem i nadużyciem urosło.

III. RĘKOPISMA JEGO KRONIKI.

Wszystkie rękopisma kroniki Wincentego podzielić można na biblioteczne i szkolne. Pierwsze z nich pisane były dla bibliotek, drugie dla szkół. Rozpoznać je można na pierwszy rzut oka, tamte bowiem obejmują sam tekst autora; te zaś przeplecione są komentarzami, ułożonymi do wykładów szkolnych w końcu XIV wieku i na początku XV. Chociaż tak jedne jak i drugie czystego, autentycznego tekstu nam nie podają, mają jednak biblioteczne rękopisma wyższość nad szkolnymi ztąd, że zawierają tekst mniej skażony i zatrzymują więcej formę pierwotną. Wyższość ta jednak nie jest bezwzględna. Gdy bowiem i szkolne rękopisma są dość dawne, a układane były pierwiastkowo z bibliotecznych dziś zatraconych, zdarza się więc dość często, że w nich natrafiamy jeden lub drugi ustęp poprawniej zachowany, niż w tamtych, i ciekawą odmiankę. Przed laty dwudziestą starałem się opisać wszystkie rękopisma Wincentego, jakie tylko dostępne mi być mogły i zarazem podać wiadomość o tych, o których inni pisarze spominają. Uskuteczniłem to w moim Wstępie krytycznym do dziejów Polski. Od owego czasu wyszło na jaw kilka nowych kodexów nikomu dawniej nieznanym. Rozpoznając bliżej tak te jak i owe

¹⁾ Rękop. petersb. A. Q. OTA. IV. nr. 98 str. 106. W wydaniu Pertza XIX str. 631 u dołu między odmiankami pod głoską r. ²⁾ Rękop. petersb. A. F. OTA. IV. nr. 19 str. 57. W wydaniu Pertza XIX str. 631 w odmiankach pod głoską r. ³⁾ Versus ex Cronica Vincentii Cadlubowicz eppi cracoviensis. Rękop. Sandka str. 941. ⁴⁾ Tenże rękop. str. 17. ⁵⁾ Hist. VI. 603. ⁶⁾ Jan Koch. str. 190 wyd. z r. 1611.

które dawniej pobieżnie tylko oglądałem, widzę potrzebę nowego ich uszykowania, a to na podstawie dawności pisma i samegoż tekstu poprawności.

I. KUROPATNICKIEGO PERGAMINOWY, PETERSBURSKI. Mały kwartant w dębowe deski i skórę białą z wyciskami oprawny. Pod pierwszą deską imię dawnego właściciela: *Kuropatnicki*. Darował on go niegdyś Towarzystwu Przyjaciół Nauk warszawskiemu, a z biblioteką tego Towarzystwa zabrano go w roku 1832 do Petersburga i w cesarskiej publicznej bibliotece pod znakiem A. Q. V. отд. IV. nr. 2 umieszczono, gdzie go w roku 1857 rozpatrywałem. Według własnych tedy postrzeżeń to co o nim dawniej z opisów cudzych doniosłem tu prostuję. Zawiera na 110 pergaminowych kartach dwa tylko dzieła nie w jednym czasie i nie jedną ręką pisane, ale zostające z sobą w pewnym związku: pierwszym z nich jest kronika Wincentego, drugim retoryka bezimiennego autora, ze słowniczkiem łacińskim na str. 214 zaczynającym się, którego końca brak. Gdy kronika ta za arcydzieło oratorstwa w Polsce z końca XII i początku XIII wieku uchodziła, nie dziw więc, że ją znachodzim przy retoryce dawnej zaczynającej się słowami: *De arte dictaminis breviter et lucide secundum usum modernorum hoc opusculo intendimus perorare*. Ale wiek tych dwóch części rękopismu jest znacznie różny: kronika ozdobnie i wyraźnie, bez przedziałek pisana, 144 stronie świeżo liczbowanych zajmująca, mieści po 26—32 wierszy na jednej, a zdaje się pochodzić z pierwszej połowy wieku XIV; retoryka pisana ręką nierównie wprawniejszą, bardzo ozdobnie, we dwie przedziałki wskazuje tak pismem swoim jak i zczernionym, mocno zbrukanym pergaminem, że jest o wiek cały lub przynajmniej o pół wieku wcześniejszą, i zapewne długi czas obiegała osobno lub z rękopismem innym, nim ją z tą kopią Wincentego kroniki zszyto.

Prolog czyli wstęp do kroniki był bez żadnego nadpisu, dodała go ręka z wieku XVI, jak to widzieć można na załączonej tu podobiznie. Sam text zaczyna się słowami: *Quondam in republica virtus*, a zaczęcie to należy, jak niżej obaczym, do jego charakterystyki. Błędów wszelkiego rodzaju jest nie mało w tym rękopismie. Pisarz był niedbały, w łacinie niebiegły i często nie rozumiał tego co pisał. Przerzucał ustępy pojedyncze, przekręcał słowa i imiona niektóre. Przecież gdy porównamy usterki jego z usterkami, jakich się inni kopiści we wszystkich znanych nam dziś kodexach dopuszczali, należy on jeszcze do najlepszych a ma niektóre znamiona dawności, dla której wypada go stawić na czele. Nie podzielona jest tu kronika ani na xiegi, ani na listy, ani na rozdziały; pisana w jednym ciągu od początku do końca, same nawet imiona osób dyalogu, które pisarz tylko głoskami początkowymi zwykł odznaczać, nie wszędzie są głoskami temi odznaczone. Pismo jest ręki dwojakiej. Pierwsza pisała aż do rozdziału 17 xiegi IV, którego to rozdziału już nie dokończyła urywając go w przykładzie przytoczonym z biblij; a od samego początku zostawiała gdzieś okienka próżne na słowa nieodczytane. Pod koniec tedy rozdziału 17 czwartej xiegi widzimy pismo drugiej ręki, większe nieco i wyraźniejsze, inkaust zaś bledszy zrazu, w dalszym ciągu znowu czarniejszy. Ta druga ręka małego od pierwszej późniejsza, może nawet z nią równoczesna zappełniła niektóre

okienka próżne wyrazami, a gdzieś indziej nowe słowa do tekstu na brzegu dodała, z innego jak się zdaje kodexu. Prócz tych dwóch rąk jest jeszcze tu i owdzie parę dopisków nabrzeżnych trzeciej ręki znacznie, może nawet o wiek cały późniejszej. Rozdział 5 (według podziałów Mulkowskiego) xiegi I połączył nasz kopista z rozdziałem 7 i po słowach: perpetuitate damnatus pisał Immo in scopulo olofagi, a skończywszy ten rozdział przyczepił dopiero do niego kawałek opuszczony. Z porównania objętości tych przerzuconych ustępów widać, że myłka ta nie mogła powstać z prostego przełożenia kart kopiowanego oryginału, lecz była skutkiem niedbalstwa kopisty, albo też może znajdował się powyższy ustęp dopisany w oryginale na boku lub na jakowymś odcinku, a kopista nie umiał go odnieść w miejsce właściwe. Innego rodzaju myłkę znachodzimy w 25 rozdziale xiegi IV. Po słowach consilium et auxilium opuścił pisarz 34 wierszy tekstu i skoczył w środek rozdziału następnego, a przepisawszy z niego tyleż wierszy, wrócił do opuszczonego ustępu, wcielił go tu i pisał rzecz dalszą do końca. Zastanowię się nad powodem tej myłki po opisie wszystkich kodexów, przy szczegółowem rozpoznawaniu tekstu Wincen-tego, a tu jeszcze tylko nadmienię, że według tego rękopismu text jest w niektórych miejscach zwięzlejszy, nie żeby był z obszerniejszego skracany, lecz przeciwnie, że to co w innych rękopismach obszerniej się znachodzi, jest późniejszym dawniejszego opowiadania rozrobieniem. Kończy się zresztą ten kodex słowami wyrzeczonymi o Władysławie Laskonogim: sese efferebat cunctis affabilitate praestabilem. «Tako Bóg daj.» Które to słowa polskie dodane świadczą, że kopista był Polak.

I.^a JANA FABRA KODEX PAPIEROWY WIEDEŃSKI, znajdujący się w bibliotece cesarskiej publicznej pod liczbą 3416 podobny jest wielce do powyższego, chociaż znacznie od niego późniejszy. Jest to foliant w deski i skórę brudną z wyciskami oprawny, pisany starannie pod koniec XV wieku lub z początku XVI i dobrze zachowany a zawierający na 290 kartach kilka różnych dzieł mianowicie: karta 1—70 Kalendarz rzymski wraz z obliczeniami kalendarzskimi i krótkimi historycznymi wiadomościami. Wydrukował go Lambecyus w swoich komentarzach. Karta 71—250 Cronica Polonorum. Taki nadpis bladoczerwoną farbą ma tu dzieło Wincen-tego, a jest bez komentarza. Tak prolog jak i xiega I niema żadnego nadpisu, mają go zaś dalsze dwie xiegi, mianowicie karta 91 Incipit liber secundus; k. 144 Incipit liber tertius. Wreszcie na k. 184 w wierszu ostatnim czytamy Sequitur liber quartus. W końcu zaś Finis. Dotąd pisała ten kodex jedna ręka. Karta 255—290 Epistola Jornandis castalio de origine Getarum. Volentem me parvo itd. To dzieło pisane już inną ręką, pismem drobniejszym i bledszem czernidłem. Wincen-tego kronikę zaczął i tu pisarz od słowa Quondam, podobnie jak w kodexie Kuropatnickiego, ale zaraz po słowie virtus dodał Polonie virorum, które to słowa w żadnym zgoła kodexie nie znachodzą się, i zdradzają w piszącym cudzoziemca, co też i z niektórych dalszych odmianek kodexu widoczna. Co do istoty podaje on text kroniki ten sam co i kodex poprzedni, to jest, tu i owdzie w tychże samych miejscach zwięzlejszy, z takimiż odmiankami głównymi jakie są w tamtym; popołnia atoli nierównie więcej myłek pisar-

skich przez nieuwagę i wtrąca niektóre słowa dowolnie. Dokładniej odznacza ustępy dialogu imiona rozmawiających w nim osób Jana i Mateusza farbą czerwoną całkowicie wypisując, rozmowę ich atoli aż do rozdziału 5go xięgi IV przeciąga: czem wyróżnia się od wszystkich. W xiędze IV taż sama myłka w przeskoczeniu z rozdziału 25 w środek 26 rozdziału, którąśmy w kodeksie Kuropatnickiego widzieli i jednakie ustępu opuszczonego z dalszem opowiadaniem powiązanie świadczy dowodnie, że obaj pisarze jeden i ten sam oryginał kopiowali, a różnice jakie w rozdziale 2im tejże xięgi między nimi znachodzimy, w którymto rozdziale przegląda tekst zupełniejszy u Fabra, stanowią dowód równie widoczny, że kodeks ten nie mógł być z Kuropatnickiego odpisywany. Zakończył go pisarz temiż co i tamten słowami: *affabilitate praestabilem, atoli bez dodatku «Tako Bóg doj»* który kopistę rodaka znamionuje. Przygody tego kodexu wyświeca karta drukowana, przyklejona na kompaturze od środka w tych słowach: *Adeptus est iste liber per nos doctorem Joannem Fabrum episcopum viennensem et coadiutorem nove civitatis gloriosissimi et clementissimi Romanorum, Hungarie Bohemieque regis et archiducis Austrie Ferdinandi pientissimi a consiliis et a confessionibus, et quidem non a pecunia que ex proventibus et censibus episcopatus provenit, sed ea quam ex honestissimis nostris laboribus aliunde accepimus. Proinde liberum est nobis donare et legere cui voverimus. Donamus igitur eundem collegio nostro apud sanctum Nicolaum, ordinamusque ut sibi in perpetuum studentibus usui sit iuxta statuta et prescripta nostra. Actum Vienne in episcopali curia prima die Septembris anno salutis MDXXXX.*

II. MIKOŁAJA KODEX PERGAMINOWY WIEDEŃSKI. Do niedawna był zgola nieznany; wykrył go pod koniec roku 1851 zasłużony nasz rodak Alexander hr. Przedziecki i pierwszy podał o nim wiadomość a następnie 1862 roku text jego drukiem ogłosił. Jest to rękopism bardzo cenny o 232 półarkuszowych kartach, liczbowanych świeżo ołówkiem, w których liczbowaniu karta 67 opuszczona została. Zawiera dzieła rozmaite pisane w znacznej części jedną ręką na początku wieku XIV a to w takim porządku. Incipit vita Alexandri regis scripta per manus Nicolay d'...¹⁾ k. 1—12. Bonifacii IV pape bulla ludicra k. 13. Incipit Ystoria yerosolimitana Godefredi ducis et Balduini k. 14—48. Miraculum de quadam corea k. 48'—49. Visio Tundali ybarniensis militis k. 50—58. Vita Apollonii regis Tiri k. 59—67. Incipit Ormista de miseriis mundi k. 68—132. Incipit liber ethimologiarum ysidori vel fisiologus de natura k. 132'—134. Incipit liber Sallustii de bellis Catheline et Jugurthe k. 135—164. Incipit (secretum) secretorum Aristotilis de regimine principum k. 164—184. Incipit liber Albuini heremite et monachi de Antichristo k. 185. Incipit prologus super Cronicam Polonorum Vincencij Cracoviensis episcopi k. 187—227, na której to ostatniej karcie napis następujący: *finit cronica siue originale regum et principum polonie edita per magistrum Vincencium Cracoviensem episcopum scripta per manum Nicolai pozn. canonici et plebani*

¹⁾ W tem miejscu zostawiono w rękopismie próżne miejsce.

de sydce. Epistola Alexandri magni ad Aristotilem de mirabilibus mundi k. 228—232. Ten ostatni artykuł dopisany tu ręką późniejszą.

Text Wincentego w tym rękopismie opatrzony jest wszędzie starannymi nadpisami. Zaraz na wstępie znajdujący się nadpis minia: Incipit prologus super Cronicam Polonor. Vincencij Cracovien. epi nie natrafia się w żadnym innym kodeksie. Sama kronika słowami: Fuit, fuit quondam in hac republica virtus tu zaczęta zachowała w tej duplikacji całą wierność frazesu wyjętego żywcem z Cycerona¹⁾ i nie dozwala wątpić, że tak wylał się on z pióra Wincentego. W żadnym innym kodeksie nie znachodzim tej duplikacji, równie jak nie znachodzim zaraz niżej po rzeczowniku rutilancia dodanego słowa rutilat, bez którego całe zdanie kuleje. Już z tych kilku postrzeżeń widuć, że Mikołaj miał przed sobą kodex dobry chociaż, jak to niżej obaczym, korzystać z niego należycie nie umiał. Charakterystyką kodexu tego jest, że podaje nam text gdzieniegdzie obszerniejszy niż kodex I, ma nawet niektóre dodatki takie, jakie się w żadnym innym rękopismie nie znachodzą: postawiony więc obok kodexu pierwszego zawierającego text zwięzlejszy stanowi jakby drugą ostateczność, podczas kiedy inne kodeksy miejscie pośrednie między nimi zajmują. Wszystkie atoli uzupełnienia jego i dodatki nie odnoszą się do zdarzeń dziejowych, lecz tylko do krasomostwa i przytoczeń z biblji, a są według wszelkiego podobieństwa późniejszym tylko pierwotnego textu rozszerzaniem i zaokrąglaniem. Mikołaj nie odznaczał się bynajmniej większą znajomością łaciny niż bezimienny pisarz Kuropatnickiego rękopismu; pisał równie bezmyślnie i niedbale niekiedy gorzej nawet niż tamten: przekręcał słowa, przerzucał całe ustępy lub je w pośpiechu całkiem opuszczał. Słowa: sub quo nam conceptam existimabimus nostrarum constitutionum infantiam (I. 4) przekręcił na: sub quo nam estimabimus constitutionem infranciam (k. 187'). W przykładzie przytoczonym o królu macedońskim Hipandrze (II. 15) przerzucił kilka wierszy textu i postawił trzecie pytanie przed drugim (k. 196'). W przykładzie znowu o Scytach (II. 19) kilka wierszy całkiem przez nieuwagę opuścił (k. 198). Zamiast clementior (I. 5) pisał demencior (k. 188), zamiast consultissimi (I. 7) pisał stultissimi (k. 188), zamiast bicorne dilemma (III. 30) pisał bycorne dyadema (k. 213); nie dawał nakoniec baczności na związek opowiadania zdarzeń, i przełożenia karty jednej w czwartej xiędze, równie jak i pisarz Kuropatnickiego kodexu nie dostrzegł (k. 226'). Gdy jednak obaj ci kopiści niezawisłe od siebie w części jednej oryginał spólny kopiowali, zdarzało się niekiedy szczęśliwie, że w czym jeden się zmylił w tem drugi był uważniejszy: stąd też dwa te kodeksy wzajem się tu i owdzie prostując i wyjaśniając przy pomocy zwłaszcza rękopismu wiedeńskiego Fabra, który liczbą 1ª oznaczam, mogą przed wszystkimi innymi służyć za podstawę do krytyczniejszego niż dotąd ułożenia textu, na nich więc głównie opieram się w niniejszem wydaniu.

Kiedy akademię w Krakowie założono, poczęto między innymi przedmiotami wykładać

¹⁾ Orat. in Cat. I. 1.

w niej dzieje ojczyście, a za najstosowniejszą ku temu sięgę uznano kronikę Wincentego. Profesorowie rozpatrywali różne jej rękopisma i z nich według rozumienia swego rzecz celowi swemu najodpowiedniej układali, dzieląc osnowę całą na ustępy, które raz prozami, drugi raz rozdziałami, nakoniec listami nazywali, i dorabiając do nich komentarze. W tej znacznej liczbie kodeksów papierowych, jakie nas doszły, największa ich część pisana była przez profesorów dla szkolnego użytku. Są one ledwie nie wszystkie według jednego wzoru, różnią się tylko mniejszą lub większą niedbałością swoich kopistów i krótszym lub też dłuższym komentarzem w miarę jak z dawniejszych lub też późniejszych lat pochodzą. Do tego to działu należy większa część tych, które teraz wyliczać będę.

III. DZIAŁYŃSKICH HR. W KÓRNIKU. Kwartant papierowy w deski dębowe i safran oprawny ma na kompaturze pierwszej napis frakturą z XV wieku Jo. Drobnyno: zapewne imię dawnego właściciela. Kartka pergaminowa pod deską, służąca za wierzchnią okładkę zawiera połowę buli papieża Marcina publikowanej w dycezyi gnieźnieńskiej. Początek publikacyi: Nicolaus prepositus sancti Laurentii in Koszczol ordinis sancti Benedicti; druga połowa buli wraz z końcem kroniki wydarta. Ma dziś ten rękopism kart liczbowanych 164; następuje kilka kart wydartych, z których części niewielkie pozostały. Ostatniej karty pozostałek zawiera słowa z rozdziału 17 księgi IV, a większe jego ze strony odwrotnej zakopcenie świadczy, że tu gdzieś był koniec kodeksu. Znak wodny papieru (k 41) przedstawia głowę wołu z łaską między rogami. Pismo jest nie jednej ręki: z razu piękne, staranne, ozdobne, dalej mniej wyraźne i brzydkie, jakkolwiek z jednego i tegoż samego czasu pochodzić się zdaje. Staranne pismo ze zdobnymi inicjałkami ciągnie się tylko do karty 67 i tamże w księdze II urywa się, dalej pozostawiano na głoski początkowe okienka. Początek księgi III napisany dwa razy: raz na karcie 81' niesłychanie błędnie, drugi raz poprawniej nieco na karcie następnej; między niemi widać wyciętych kilka kart.

Jest ten kodeks z samego ostatka wieku XIV, dawnością więc swoją obu pergaminowym najbliższy, ale różny od nich tak swojemi odmiankami, jako też szczególniej tem, że ma już komentarz. Pod znaną komentatora przedmową: Legenti mihi wypisany rok M^o quadringe^o tą samą ręką okazuje, że komentarz ten jeszcze w XIV był napisany a tylko rozszerzano go coraz więcej w czasach późniejszych, jak to widać także z nabrzeźnych na tym kodeksie objaśnień, które już z roku 1455 pochodzą. Text podzielon tu jest na księgi i na prozy, ale nadpisy tak jednych jak i drugich nie wszędzie dołożone. Imiona osób rozmawiających Jana i Mateusza są na początku dyalogu raz i drugi całkowicie wypisane, w dalszym zaś ciągu nigdzie nawet głoskami początkowymi nie oznaczone. W komentarzyku po brzegach późniejszą ręką pisanym są ciągle wzmianki o listach, ale sam text nic o nich nie wie. Myłek pisarskich jest tu mnóstwo, nieznanomość łaciny wielka; obok tego atoli niektóre ważne i ciekawe odmianki, z których widać, że pisarz nie kopiował ani z Kuropatnickiego ani z Mikołaja rękopismu, lecz miał inny jakiś kodeks pod ręką niezależny od obu.

IV. JANA MNICHA KRAKOWSKI. *Miedzy ośmiu kodexami Wincentego, które się dziś w bibliotece uniwersytetu jagellońskiego znajdują, zasługuje ten przedewszystkiem na uwagę. Jest to papierowy foliant o 570 stronicach, zawierający więcej dzieł, mianowicie: Lucianus seu cuiusdam anonymii fratris ordinis fratrum Eremitarum s. Augustini dictionarium str. 1—252. Bertoldus Isnacensis str. 265—308. Cronica Polonorum Vincencii episcopi cracoviensis str. 315—461. Roczniki świętokrzyskie na Łysej górze. Zaczęte one tu na str. 461 a u dołu urwane; zaś na str. 463 powtórnie zaczęte idą bez przerwy aż do str. 481. Secretum secretorum Aristotelis str. 481—516. Canticum canticorum str. 525—548. Na ostatniej stronicy dziełka tego jest napis: Expliciunt Canticum canticorum cum suis exposicionibus (dotąd atramentem, dalej farbą czerwoną) Anno domini MCCCCXXXVII temporibus venerandi patris domini Petri abbatis per fratrem Johannem sue v. p. minimum oratorem. Jedna ręka aż dotąd pisała ten kodex, ten tedy rok ściągają się i do kroniki Wincentego. Na ostatnich trzech kartach wpisano tu inną już, późniejszą ręką: Johannes de Lukowo archidiaconus gnezniensis et cancellarii poznaniensis littere ad ecclesiarum rectores in decanatu gnezniensi. Gnezno 22 mensis Julii 1488.*

Text kroniki w tym rękopismie jest bez komentarza; pisany starannie, we dwie przedziałki, zaczyna się pojedynczem Fuit, a kończy: affabilitate praestabilem, po których to słowach dołożono: Explicit Cronica Polonorum compilata per Vincencium. Niema owego powikłania i przerzucenia ustępów pojedynczych, jakie w poprzednich rękopismach wyklnęłam. Nie podzielon jest ani na xięgi, ani na listy, dyalog też nie jest w nim należycie odznaczony; a tylko przy niektórych ustępach dodano minią Ca^m (capitulum), ale liczby rozdziałów nie dołożono. Ten brak podziału i nadpisów jak i niektóre odmianki przybliżają go nieco do textu w rękopismie Kuropatnickiego; inne znowu odmianki podobniejszym go czynią do textu Mikołaja. Nie zdaje się jednak iżby był eklektyczną z obydwóch zbieraniną, którą z powikłań rozsądnie sprostowano; podobniejsza nierównie jest, że wzięty był z innego oryginału.

V. TARNOWSKICH HR. W DZIKOWIE. Papierowy kwartant o 216 kartach¹⁾ pisany starannie i dość ozdobnie na początku, jak mi niemam, wieku XV. Zawiera kronikę podzieloną na xięgi. Komentarza nie ma żadnego, ale przy dyalogu Jana z Mateuszem, których imiona całkowicie są tu wypisane, dodano w kilku miejscach wyraźnie farbą czerwoną: Epistola Johannis archiepiscopi gnesniensis. Co więc w kodexie III nazywano prozami, a w kodexie IV oddziałami rozróżniano, to przybrało już tu nazwę listów, i takowa pochwycona i przyjęta została przez wszystkich komentatorów późniejszych. Text kroniki w tym rękopismie należy do poprawniejszych, nie jest wszakże wolny od błędów i wtęptów; kończył się pierwotnie jak i w powyższych ko-

¹⁾ Na początku kodexu tego znajdowało się inne jakieś dziełko, którego dziś niema. Pierwsza karta oznaczona jest liczbą 37. W liczbowaniu karta 88 została przypadkiem opuszczona, ostatnia więc ma liczbę 253.

dexach słowami affabilitate prestabilem, później jednak dodano tu pismem nieco drobniejszym. Quo non obstante subito principatui cedere est coactus (Wladislaus). Mortuo namque Nicolao Castellano comite cracoviensi, qui iuxta votum suum duces amovebat et alios surrogabat, pociores terre cracoviensis sub Fulcone episcopo ipsi domino Wladislao fidelitatis obsequia denegant et ipsum pro duce suo habere recusant. Et mox pro Lestkone versus Sandomiriam mittunt, ipsum deprecantes ut principatum cracoviensem suscipere non recuset. Qui veniens Cracoviam per universitatem nobilium in cracoviensem principem fuit honorifice susceptus Wladislao de terra cracoviensi reiecto et penitus profugato. Lestko itaque filius Kazimiri primogenitus Cracovie, Sandomirie, Syradie, Lancicie et Pomeranie dominus et dux efficitur; Conradus vero frater eius iunior totam Mazoviam et Cuyaviam plenissime possedit. Qui terram Culmensem cruciferis dedit anno domini MCCXXX. Na karcie 252 jest pieśń o Albercie wójcie krakowskim w dwóch przedziałkach drobno pisana, ta sama którą wydrukowano w Miscell. cracov. t. II str. 85, z niektórymi jednak odmiankami. Na ostatniej 253 karcie podana wiadomość o śmierci Michała z Kleparza, opata i mistrza nauk wyzwolonych w akademii krakowskiej, przypadłej w dzień ś. Jana ewangelisty roku 1477.

VI. STANISŁAWA AUGUSTA PETERSBURSKI. Papierowy kwartant o 400 liczbowanych stro-
nicach, pisany wyraźnie i dość ozdobnie bez przedziałek w wieku XV jak świadczy na ostatniej karcie napis następujący: *Explicit Cronica per manus Johannis de Cyrequeicze, et est finita quarta feria in vigilia sancti Philippi et Jacobi anno domini millesimo 456. Na jednej stronie mieści się od 13—18 wierszów. Był ten kodex niegdyś w bibliotece Żałuskich i uchodził przez dziwny jakiś obłęd za autograf. Widać dziś jeszcze na karcie jego 3 u góry napis ręką Żałuskiego położony: Opus autographum. Opisał go Janocki w katalogu pod liczbą CCLXXVI. Później przeszedł do biblioteki królewskiej, albowiem na skórkowej jego oprawie widzimy po jednej stronie wyciśnięty herb Poniatowskich, po drugiej stronie napis złocisty: Stanislaus Augustus Rex Poloniarum saeculorum posteritari vindicat. Dziś stoi w bibliotece publicznej petersburskiej pod znakiem A. Q. отд. IV. nr. 6. Zawiera samą tylko kronikę z małym komentarzykiem. Jest atoli defektowy: brakuje w nim drugiej karty z początku, na której była znaczna część prologu czyli przedmowy Wincentego, mianowicie od słów: arundines sed aureas patriae columnas, aż do enitar pro viribus, dummodo. Przed żalami na śmierć Kazimierza Sprawiedliwego, po słowach conqueritur hoc modo str. 364 białą zostawiona, a następna zaczyna się słowami: locunditas. Non est pudor itd.*

Okolo połowy wieku XV mistrz Maciej z Kobylina profesor teologii i dziekan wykładał w akademii krakowskiej kronikę Wincentego. Wykład jego przechował się w trzech exemplarzach mniej lub więcej starannie przez uczniów jego pisanych. Z powodu niewielkich różnic tekstu głównego oznaczam ich jedną liczbą.

VII. LWOWSKI WIKTORA HR. BAWOROWSKIEGO. Kwartant o 304 kartach, oprawny w deski dębowe skórą białą powleczone, na której widać napis dawny frakturą: Cronica Nicolai

Boieste. *Pisany na papierze dychtownym bardzo starannie text frakturą, kursywą komentarz. Zawiera kronikę podzieloną na xiegi, z których każda osobno liczbowana. Nadpisy niektórych xiąg i inicjałki ustępów głównych wyrabiane ozdobnie kolorami. Rozmowa w trzech pierwszych xiegach nazywana jest stale w komentarzu listami, czwarta xięga na rozdziały podzielona. Komentarz obszerniejszy jest tu niż w wydaniu dobromilskim. W trzeciej xiędze stronica główna drugiej karty białą zostawiona, brakuje więc 5 wierszy ostatnich listu pierwszego, mianowicie od słów lamina scopulis do końca, tudzież znacznej części komentarza do tego listu. Jedną ręką pisała cały kodeks kładąc w końcu następujący napis większymi głoskami, farbą czerwoną: Explicit Cronica Polonorum per manus cuiusdam Nicolai pauperis de S. anno domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo; pronunciata per reverendum maystrum Mathiam de Cobilino, informatorem meum veredilectum in castro cracoviensi. Ave Maria.*

VII.^a *XIĘCIA WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO. Kwartant papierowy oprawny w deski skórą czarną powleczone i opatrzone guzami mosiężnymi. Pisany jest mniej starannie niż poprzedni. W Puławskiej bibliotece miał znak O. 1518. Liczy 712 zapisanych stronic, dalej 2 karty białe i pergaminową okładkę z notatkami, z których okazuje się, że w XV wieku był własnością Andrzeja Przekory z Morawian. Zawiera kronikę Wincentego z komentarzem od str. 3—620, podzieloną na xiegi i na listy. Kończy się komentarz tak jak w dobromilskim wydaniu, tylko po słowie coronarunt dodano o Warneńczyku: cuius regnum Deus omnipotens dilatet et prosperum faciat sibi que una cum suis regnicolis gratiam in presenti et gloriam in futuro misericorditer concedat idem Deus in secula seculorum. Amen. Tu trochę większymi głoskami te słowa: Expliciunt gesta Polonorum siue Cronica et reportata post reverendum magistrum Mathiam de Cobilino in castro cracoviensi. Et est finita feria tertia ante festum sancti Stanislai in autumpno anno domini 1450. Od str. 621—711 poemat alexandrynami pisany. Zaczyna się: Linga (sic) paterna sonat quod ei sapiencia donat; a kończy słowami: tormentum erit recti limitis. Na str. 712: De conflictu Polonorum cum Pruthenis. Anno milleno quadringentesimo deno itd. wierszy 12.*

VII.^b *PETERSBURSKI. Kwartant papierowy w cesarskiej publicznej bibliotece pod znakiem A. Q. O. T. I nr. 91 umieszczony zawiera Miscellanea, z różnych autorów duchownych i świeckich przez kapłana polskiego w XV wieku wypisywane, mianowicie: Wyimki z Izydora; Biblię wierszem; bajki Awiana; kazania itp. Między temi na karcie 98—279 włącznie kronikę Wincentego. Pisana ona tu wyraźnie, początkowe głoski zdobione minią. Jest bez komentarza, podzielona na xiegi i na listy. Zaczyna się znaną Wincentego przedmową: Tres tribus ex causis, a kończy słowami: affabilitate prestabilem, po których dodano: Expliciunt gesta Polonorum sive Cronica reportata per... reverendum magistrum... de Cobilino etc.*

VIII. *PAWŁA. Papierowy kwartant o 509 kartach, oprawny w deski pokryte czarną skórą z wyciskami. Znakiem wodnym papieru na karcie 21 są trzy żółędzie, których korzonki związane węzłkiem. Papier grubo, nieco bibułowy, jest we wielu miejscach zamokły i znacznie już*

nadwailały. Zawiera kronikę z komentarzem obszerniejszym od tego co jest w wydaniu dobro-milskim, i z glosami. Pismo średniej wielkości, nie zbyt staranne, ozdób jest mało. Na pierwszej karcie jest nadpis minią: *Secuntur Cronice originales polonicales Vincenciane*. Dalej atramentem: *In nomine domini nostri Christi in quo movemur, vivimus et sumus*. W pierwszej a częścią i w drugiej xiędze odznaczony jest każdy niemal list Mateusza lub Jana liczbą porządkową i osobnym nadpisem czerwonym; w dalszym ciągu to ustaje. Na karcie 45 czytamy także czerwonymi głoskami: *Explicit primus liber Vincenciane per manus Pauli*. *Sequitur secundus liber quem Matheus incipit*. W końcu xięgi IV wylicza komentator dalszych królów i xiężąt polskich aż do Władysława Warneńczyka, którego koronacją rzecz całą zamyka. Pisan więc ten rękopism przed rokiem 1444. Są tu przy wielu miejscach wskazane przez komentatora źródła, z których Wincenty zdania rozmaite bądź całkowicie wyjmował, bądź nasla-dował. Był ten rękopism niegdyś własnością xięży Misyonarzy w Samborze, później w Warszawie, a od Kazimierza Stronczyńskiego nabył go wraz z kodexem VII do swojej biblioteki lwowskiej Wiktor hr. Baworowski.

IX. LUBIŃSKI. Mówiłem o nim już wyżej (str. 160) i podobiznę jego załączyłem. W ogromnym tym foliencie różne pomniki historyczne obejmującym trzecie z kolei miejsce (str. 69—355) zajmuje kronika Wincentego z komentarzem i glosami, pisana bez przedziałek, wyrażnie: text średnią frakturą, komentarz kursywą a drobniać między wierszami glosy; nadpisy i głoski początkowe minią wyrabiane. Na jednej stronie mieści się 20—24 wierszy. Kronika podzielona tu na xięgi, a listy w trzech pierwszych xięgach tylko gdzie niegdzie po brzegach są odznaczane. Cały prawie komentarz, prócz przedmowy *Legenti mihi* mieści się po brzegach lub karteczkach poprzylepianych w różnych miejscach, a uderza w nim to, że jest bardzo pomazany tak, iż się zdaje jakoby go autor dopiero do tego rękopismu dorabiał. Cały kodex pisan był według wszelkiego podobieństwa w klasztorze benedyktyńskim w miasteczku Lubiniu, dawnem województwie brzesko kujawskim, nie później jak w drugiej połowie wieku XV.

X. MISTRZA JANA DOMBRÓWKI. Znajduje się w Warszawie w bibliotece ordynackiej hr. Zamojskich, gdzie go w roku 1848 oglądałem. Jest to papierowy kwartant o 422 liczbowanych stronicach, oprawny w deski powleczone skórą czerwoną a opatrzone mosiężnymi guzami. Z wierzchu na grzbiecie jest napis dość dawny: *Gesta illustrium principum ac regum Poloniae*. Sama tylko kronika wraz z komentarzem zajmuje cały rękopism. Poczyna się na str. 5 słowami: *In nomine domini nostri Iesu Christi in quo movemur et sumus. Amen*. Sublegenti mihi illas illustris Cassiodori epistolas, którą przedmowę skończywszy dodaje pisarz na str. 10: *Sequitur textus. Tres tribus ex causis*. W końcu I xięgi na str. 76 jest napis: *Explicit primus liber Cronicarum anno domini MCCCCXXXV*. Text kroniki nie zaleca się bynajmniej poprawnością, komentarz kończy się następującymi o Warneńczyku słowami: *cuius regnum Deus omnipotens dilatet et prosperum faciet itd.*; a następnie farbą czerwoną: *Finitus est anto domini MCCCCXXXVI in vigilia vigilie sancti Mathee apostoli. Collectus per reveren-*

dum magistrum Iohannem de Dąbrowka etc. Annus iubilaeus fuit Rome 1450. *Nie tylko w komentarzu, ale i przy texcie są tu wzmianki o listach. Z porównania kodeksu tego z kodeksem Działyńskiego okazuje się, że Dąbrowka nie był autorem komentarza, lecz tylko go rozszerzał.*

XI. SEBASTYANA PETRYCEGO. Papierowy kwartant z XV wieku o 542 liczbowanych stronicach. Zawiera kronikę samą z komentarzem takim jaki jest w wydaniu dobromińskim. Pismo jest jednej ręki; znak wodny papieru głowa wołu. Rękopism ten jest defektowy: kronika urywa się na słowach Kazimierza Sprawiedliwego z IV xiegi, rozdziału 11: nullum illi ius co(mpetit); reszta wydarta. Wydarto także kilka kart ze środka w różnych miejscach. Przygody tego rękopismu wyjaśnia następujący napis przed samym textem kroniki położony: Hasce Vincencii Kadlubci reliquias ex naufragio lacerantum Sendomirie ereptas D. Sebastianus Petricius medicus bibliothecae Academiae Cracoviensis anno Domini 1602 febr. 27 obtulit. Znajduje się w bibliotece uniwersytetu jagellońskiego, pod liczbą 731.

XII. W tejże bibliotece pod liczbą 732 jest kwartant papierowy oprawny w deski skórą pokryte. Ma stronic liczbowanych 743. Znak wodny papieru głowa wołu. Pierwsza karta pergaminowa służąca za okładkę zawiera pełnomocnictwo dwóch mieszczan rzeszowskich: Gruszara i Grzegorza Balickiego dla Jana kleryka nauczyciela szkoły rzeszowskiej w roku 1406 wydane. Kronika jest tu z komentarzem pisana ręką jedną tylko do str. 383, odtąd aż do końca pismo innej ręki nie późniejsze jednak nad pierwszą połowę wieku XV. W xiedze IV pod koniec rozdziału 22 cztery wiersze od słów ne arundineo aż do non discrepant opuszczone, a wtrącone do rozdziału 23 po słowach fata sequuntur. Inicjałki w tym rękopismie suto są zdobione różnemi farbami. Na str. 268 jest nadpis: Incipit liber tercius; zaś nad xiegą IV dodano oraz imię Wincentego jako wyłącznego jej autora: Quartus liber editus per Vincencium Kadlubonis dictum. W komentarzu na str. 718 powiedziano o Władysławie Warneńczyku: cuius regnum altissimus ac astripotens dilatat (sic) et prosperum faciet itd. Listy w trzech pierwszych xiegach a rozdziały w IV oznaczone są minią. Po dwóch białych kartach jest na str. 725 registrum super Cronicam, zajmuje kart ośm, po którym spisie na dwóch kartach ostatnich jest wiadomość: Qualiter primo Cruciferi de domo Teotunica, qui alio nomine hospitalarii seu Marie Ierosolimitane, terram Culmensem possidere inceperint. Wiadomość ta urywa się na królowej Jadwidze.

XIII. Tamże pod liczbą następną 733 znajduje się kwartant papierowy z tegoż czasu co i poprzedni. Oprawny w deski skórą białą pokryte, ma stronic liczbowanych 611. Cały pisany jest jedną ręką; zawiera kronikę z komentarzem. Na okładce pergaminowej jest więc Władysław Warneńczyk z roku 1439, przypisek zaś o tym królu mówiąc tak kończy: Quem reverend. archiep. gnezn. Albertus Jastrzambecz etc. in ecclesia Cracoviensi coronavit; cuius regnum Deus omnipotens dilatet et prosperum faciet, sibi que una cum suis regnicolis graciam in presenti et gloriam in futuro misericorditer concedet. Idem Deus per secula (bene)dictus. Amen. Sequitur... Na tem słowie urwane pismo a następuje 38 kart próżnych.

XIV. MIKOŁAJA Z LATOWICZA. Papierowy kwartant z XV wieku, znajduje się także w bibliotece uniwersytetu jagellońskiego w Krakowie pod liczbą 734. Oprawny w deski czarną skórą pokryte, ma stronic liczbowanych 788. Znak wodny papieru głowa wołu. Zawiera kronikę z komentarzem i glosami; godna atoli uwagi, że komentarz w tym kodexie tylko do rozdziału 15 xiegi czwartej doprowadzony; dalsze rozdziały nie mają go. Na pierwszej desce z wewnątrz jest taki napis z wieku XV: Liber Nicolaï de Opoczno. Cronica Lechitarum Vincenciana. W końcu zaś na str. 781: Explicit Cronica Lechitica Vincenciana per manus Nicolai de Lathowycz scripta, terminataque eo anno, quo festum Adalberti beati cecidit magna feria sexta ante carnisprivium 1451.

XV. MIKOŁAJA KOTWICZA. Kwartant papierowy o 665 liczbowanych stronicach, w tejże samej bibliotece co i poprzednie znajdujący się pod liczbą 735. Znak wodny papieru głowa wołu mająca między rogami łaskę, w której końcu krzyż i róża. Oprawny w deski powleczone skórą czerwoną. Zawiera ten rękopism więcej dzieł. Na pierwszym miejscu (str. 1—167) Alanus de planctu nature. Dalej po kilku białych kartach traktat bez tytułu, poczynający się: Cum homo creaturarum dignissima (str. 187—257), w końcu te słowa: Et sic est finis huius operis, et est finitum quarta feria in crastino s. Luce festi anno 1469. Od str. 239—402 poemat zaczynający się:

Ecce mi lacere dictat scribenda camene.

Po nim następuje Wincentego kronika bez komentarza, a glosy drobne są tylko nad tekstem xiegi I i nad dwoma kartami II xiegi. Pierwsze trzy xiegi podzielone są na listy, czwarta na rozdziały i tak jedne jak drugie odznaczone farbą czerwoną; nie uścięziono jednak odznaczyć je na dwóch kartach ostatnich. Na drugiej nieliczbowanej karcie z początku jest podpis dawnego właściciela kodexu Nicolaus Cotvycz. W końcu kroniki jest napis: Et sic est finis huius operis anno 1471 feria Sabato ante Letare, hora vicesima ante completorium, de quo sit Deus benedictus in secula seculorum.

XVI. ANDRZEJA z drugiej połowy XV wieku. Kwartant papierowy o 743 liczbowanych stronicach, w tejże uniwersytecie jagellońskiego bibliotece pod liczbą 358 umieszczony. Znak wodny papieru głowa wołu z biczem między rogami, w którego końcu jest róża. Na początku od str. 1—5 znajduje się genealogia xiążąt i królów polskich z domu Piastów, kończąca się na królowej Jadwidze. Od str. 7—664 kronika Wincentego z komentarzem. Odmianki są tu niekiedy wyborne. Tak na str. 40: Verissime (verissimum) ergo ac certo certius est; który to wyraz właściwy w tym tylko rękopismie przechował się. W końcu xiegi II na str. 297 są te słowa: Explicit secundus liber Cronice Vincenciane regrossatus ac si totus per Andream de P. in Opatow tunc morantem anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono, finitus tempore quadragesimali die tertia ante beate Marie virginis annunciacionem. Na str. 742 urywa się komentarz, a po słowie Amen położono rok 1457. Dalej na tejże i następnej stronicy wiadomość o mistrzu Wincentym dosłownie taka jak w kodexie XXV, który

niebawem opiszę, tylko nieco błędniej napisana. Stronica 744 biała zostawiona, a dalej następuje *Disciplina scholarum* z glosami u góry.

XVII. *Tamże* pod liczbą 735 znajduje się kwartant papierowy z XV wieku oprawny w deski skórą pokryte. Zawiera kronikę z komentarzem. Początek taki: *In nomine domini in cuius nomine vivimus movemur et sumus Amen. Legenti michi itd.* W końcu kroniki samej po słowach: *affabilitate prestabilem dodano tu jeszcze: etiam dona largissime effundendo. Quo non obstante, subito principatu Cracoviensi cedere est coactus.* Dalej zaś na karcie 232 stronicy odwrotnej: *Secuntur gesta Polonorum, que incipiunt ubi predicta dicta terminantur, et primo qualiter Lestko albus efficitur Cracovie perpetuus possessor. Jest to osobne i tylko tu znajdujące się dopełnienie zaczerpnięte z kroniki Godysława Paska i innych.*

XVIII. JANA z SZADKA. Foliant papierowy o 204 kartach w pierwszej połowie XV wieku pisany znajduje się w bibliotece kapitulnej krakowskiej. Oprawny w deski skórą pokryte. Znak wodny papieru głowa wołu, między rogami bicz z różą na końcu. Na karcie 4 str. 4 czytamy: *Et ego Julianus de Chel'm clericus cracoviensis dioecesis* Nad tym napisem w środku kartki wyrysowane są dwa klucze na krzyż złożone, środkiem nich miecz końcem swoim skierowany w głoskę u imienia Julianus. Wszystko związane węzłem. Rękopism ten należał niegdyś do biblioteki klasztoru ś. Ducha w Krakowie, jak świadczy napis dawniejszy na karcie 1 i 67'. Zawiera kronikę z komentarzem obszerniejszym niż jest w wydaniu dobromińskim. W końcu na karcie 204 są te słowa: *Et sic est finis huius Cronice anno domini 1440 sexto.* Uszkodzony jest ten rękopism wycięciem kilku kart, mianowicie: brakuje w nim końca xięgi I od słów rozdziału 19 *obtutibus*, ut apud ipsos (wyd. Mułk. str. 33) i 9 początkowych rozdziałów xięgi II. W końcu tej xięgi II dopisano: *Expliciunt dicta primi et secundi libri Cronice reportate (dotąd farbą niebieską) post reverendum maystrum iohannem de Schadek per manus Johannis de magna Polonia finita (dotąd farbą czerwoną) minutissimum et fidelem servum in atrio existentem. Hic iam prosecuntur alia, et sunt ista in tercio libro plana (farbą niebieską).*

XIX. JANA ODELFA z drugiej połowy XV wieku w tejże co i powyższy bibliotece znajduje się. Jest to papierowy kwartant o 290 nieliczbowanych kartach. Znak wodny papieru głowa wołu z krzyżem między rogami. Oprawa w deski skórą pokryte. *Kodex ten* pochodzi z xięgi, które bibliotece kapitulnej dostały się spadkiem po Janie Latoszyńskim niegdyś kanoniku krakowskim, jak świadczy napis z XV wieku na wewnętrznej stronie okładki. Zawiera najpierw listy: inne drobne pisma Eneja Sylwiusa, w końcu których dodano: *Et sic est finis huius operis sub anno domini MCCCCLXXIII Sabbato ante Oculi hora 17 post vespervas.* Następuje kronika Wincentego z bardzo króciuchnym komentarzem po brzegach, bez owej komentatora przedmowy: *Legenti mihi, lecz poczynająca się słowami: Circa initium huius libri quedam generalia.* W końcu IV xięgi jest napis: *Expliciunt cronice de gestis illustrium principum ac egum Polonie, reportate per reverendum Johannem Odelph, protunc rectorem scole col-*

legiate ad beatam virginem Sand. per me N. de Bu. ipso die translacionis s. Stanislai anno domini 1471 etc. Dalej następuje poemacik Alanus minor, w końcu którego położon tenże sam rok 1471 feria sexta infra octavas. Na ostatniej karcie jest wiersz na zwycięstwo pod Grunwaldem zaczynający się tak:

Anno milleno quadragesimo duodeno

Sub mensis Julii die quindecima itd.

XX. WIKTORA HR. BAWOROWSKIEGO, kodex pod liczbą 385 znajdujący się; jest późny wprawdzie, bo dopiero w XVI wieku pisany, ale niepospolitej wartości. Jest to kwartant papierowy o 209 liczbowanych stronicach. Zawiera samą kronikę Wincentego bez komentarza. Nadpis jej frakturą: Incipit Chronica Cadlubonis. W końcu IV xiegi po słowach: affabilitate praestabilem, dodano jeszcze tą samą ręką: etiam dona largiter effundendo, quo non obstante subito principatu Cracoviensi cedere est coactus; podobnie jak to ma kodex XVII. Text kroniki w tym rękopismie jakkolwiek bez myłek pisarskich nie jest, należy jednak do poprawniejszych, ma odmianki niektóre sobie tylko właściwe, a w wielu innych zgodny jest z kodexem pergaminowym Mikołaja. W rozdziale 20 xiegi II, gdzie mowa jest o ś. Stanisławie (Mułk. wyd. str. 71 wiersz 19) opuszczono 20 wierszy textu. Dopisano je znacznie później pismem drobnem na boku i u dołu.

XXI. JÓZEFA MUCZKOWSKIEGO. Foliant papierowy o 135 kartach, który w roku 1847 w Krakowie oglądałem, zawiera kronikę Wincentego bez komentarza i bez glos, tylko do przedmowy dołączony jest wykład obszerniejszy niż ten, który znajduje się w wydaniu dobromińskiem. Znak wodny papieru na kartach początkowych jest koń, na dalszych zaś korona z krzyżem, którego końce podobne są do włócznie. Kronika podzielona tu jest na xiegi: w trzech pierwszych niema żadnej wzmianki o listach, lecz samo opowiadanie rozróżnione jest imionami Mathcus i Joannes, któreto imiona całkowicie są tu wypisane. Jest to niezawodnie jeden z rękopismów dawniejszych, chociaż roku, w którym był pisan, nigdzie tu nie wymieniono.

XXII. JANA z SZABIC; kwartant papierowy razem z poprzednim u Józefa Muczковского, podówczas bibliotekurza uniwersytetu jagellońskiego, przeze mnie oglądany. Znak wodny papieru jest głowa wołu z biczem między rogami, w końcu którego róża. Kronika jest tu po większej części bez komentarza, tylko przy prologu i pięciu pierwszych listach (bo na listy jest podzielona) dołączon obszerniejszy komentarz. W dalszym ciągu widać tylko glosy nad wierszami. Po karcie 24 powtórzon tu jest przez jakąś myłkę prolog i cztery pierwsze listy xiegi I. Karta 171 uszkodzona jest u spodu tak że brakuje trzech wierszów. W końcu kroniki na karcie 187 jest następujący napis farbą czerwoną: Explicit liber Cronicarum de gestis Polonorum reportatus per Johannem de Schabyceze moram trahens Cracowyc in scola sancte Anne, presidente protunc Baccalaureo proprio nomine nuncupato Dominicus, et per eundem liber pretactus pronunciat, et est finitus in vigilia Petri et Pauli apostolorum anno domin millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto. Prócz kroniki Wincentego są w tym ręk-

kopismie: na karcie 194 Ovidii epistole heroidum, w końcu których na karcie 257 dodano: Explicit liber Ovidii epistolarum reportatus per quendam Johannem de S. pronunciatu per magistrum reverendum Martinum de Slupca, finitus in octava infancium occisorum itd. Na końcu zaś tej kartki powtórzon ten sam napis z dodatkiem: anno 1456 reportatus per Johannem de Schabyce. Następuje dalej: Ovidii remediorum amoris liber, a kończy cały rękopism poemat:

Incipit iste Cato qui dat bona docmata nato itd.

XXIII. WROCŁAWSKI. *Znajduje się w bibliotece Rhedigerowskiej przy kościele ś. Elżbiety. Jest papierowy, formatu małego półarkusza lub wielkiej ćwiartki. Znak wodny papieru głowa wołu z krzyżem między rogami. Oprawny w deski skórą czarną powleczone. Kronika Wincen- tego z komentarzem znajduje się w tym kodexie na pierwszym miejscu, podzielona na xięgi i na listy, a zajmuje 206 stron liczbowanych. Pisana cała jedną ręką pięknymi dość dużymi głoskami we dwie przedziałki. W piśmie są liczne skrócenia; nad tekstem głównym glosy, po- żniej inną ręką drobno dodawane. Nadpis kroniki taki: Incipiunt gesta serenissimorum illu- striumque principum ac regum regni Polonie edita per insignem virum Vincencium epi- scopum cracoviensem. Podobnież w końcu dołożono tą samą ręką: Explicunt gesta serenis- simorum regum illustriumque principum regni pol. edita per insignem virum Vincencium epm. crac. rhetorem mirificum anno do. MCCCCXL primo.*

Ex virtute poli formata Polonia noli

Fel gerere doli, cedit tibi gloria soli.

Po tej kronice znajduje się w rękopismie tym kronika Boguśała, Godysława Paska i Jana archi- dyakona gnieźnieńskiego.

XXIV. MACIEJA Z PELCZYNA. *Kwartant papierowy obecnie w bibliotece xięcia Władysła- wa Czartoryskiego znajdujący się, a w Puławach niegdyś znakiem O. 1315 oznaczony, ma 762 stron. Na pierwszym miejscu str. 1—237 jest tu Cronica Vincenciana d' regno Polonorum Tytuł ten minią wypisany (obacz podobiznę), i w końcu też str. 238 powiedziano: finitur Vin- cenciana Cronica. Wiele innych pism obejmuje ten kodex, mianowicie: str. 239—244 Ex- cerpta Cronice seu Annales. Str. 247—466 Quadripartitus moralium Bundini, tą samą ręką co i kronika pisany przez Macieja z Pelczyna jak wnosić można z następującego w końcu dodatku minią: Finita sunt in Sgłobnya anno domini 1449. M. de P. p. in ibidem. Str. 469—654 Liber Ovidii Methamorphoseos moralizatus per sanctum Thoinam Anglicum or- dinis predicatorum anno domini 1451. Str. 655—659 Cathalogus archiepiscoporum Gne- snensium. Od Wilibalina do Jana Gruszczyńskiego. Str. 661—684 Poliscena czyli miłości jej z Grakiem, komedia kopiowana przez Sierakowskiego¹⁾. Str. 685—736 Scala celi. Str.*

¹⁾ Comedia Poliscene Leonhardo Aretino auctore scripta. Drukowany dziełka tego exem- plarz znajduje się w bibliotece Ossolińskich. W rękopismie tym ntema ona żadnego nadpisu, a w końcu komentarza podpisał się Schirakowsky.

737—740 Missa de quinque vulneribus Christi. Str. 741—746 Emforismi Ypocratis. Str. 747—756 Cronica archiepiscoporum et episcoporum Cracoviensium. Na str. 760 u dołu czytamy imię dawnego właściciela tego kodeksu, który też największą część jego sam pisał: Liber Mathie de Pełczino... datus pro monasterio Calvi montis itd. Na ostatniej stronie karty pergaminowej, która za okładzinę służy, są spominki krótkie tegoż Macieja z Pełczyna, z których między innemi dowiadujemy się, że tenże w roku 1454 za opata Michała z Kleparza złożył ślub zakonny w klasztorze benedyktyńskim na Łysej górze. Wincentego kronika jest tu bez komentarza. Króciuchne objaśnienia dodane zostały później drobnem pismem po brzegach, tudzież na końcu ostatniego rozdziału IV zięgi. Główny tekst jest nie jedną ręką i nie w jednym czasie pisany. Wyrażony w końcu kroniki na str. 237 liczbą rok 1449 a na dolnym brzegu strony poprzedniej głoskami wypisany¹⁾ i tenże sam rok minął w końcu zięgi Bundyna na str. 466 wskazuje dobitnie czas pierwszego kopisty. Ale w środku kroniki była luka ogromna. Brakowało końca listu 19 IIej zięgi i wszystkich listów następnych aż do 19 listu zięgi III włącznie. Tę lukę wypełniła późniejsza ręka od str. 60—122 włącznie, i po słowach: ideo caninum campestre locus ille nuncupatur, dodała częścią pismem tej samej wielkości, częścią zaś drobniejszem: etc. et est finis XIX epistole scilicet feria secunda in vigilia sancti Mathei apostoli ante dominicam Oculi 1472. Po czem większa część tej strony i następna cała karta 123—124 próżno zostawiona, ale tekstu nic nie brakuje.

XXV. JAKUBA. Kwartant papierowy w skórę brunatną i tekturki oprawny liczy kart 293 ręką Gołębiowskiego liczbowanych. Znajduje się w tejże co i poprzedni bibliotece, a w puławskich zbiorach dano mu znak: O. 1317. Karta pierwsza i ostatnia są pergaminowe, na których widać zeszkrobany dawny dokument. W miejscu jego czyta się dziś na pierwszej: Epitaphium Zawissij nigri, który to nagrobek przeciąga się na kartę drugą, papierową, a pod nim początek z Mierzwij kroniki. Na odwrotnej stronie tej drugiej karty wypisana tu frakturą następująca o autorze kroniki wiadomość: Vincentius Polonus editor huius operis exstitit. Iste Vincentius Kadlubonis de villa Kargow (sic) vir acris ingenii, divina et humana literatura insignis, ex preposito Sandomiriensi anno 1208 in presulem per capitulum Cracoviense electus, per Innocentium papam tercium confirmatus, et per Hevnrlicum archiepiscopum Gnesdnensem consecratus, presedit annis decem et demum obtenta ab Bovorio (zam. Honorio) papa licencia, renuncians episcopo (sic) religionem cisterciensis ordinis in monasterio Andrzejoviensi proficitur, atque ibi sub regula observancie lustrum uno exacto, Cristo, Cristi miles spiritum reddit, et in chori medio corpus eius a fratribus reconditur, anno

¹⁾ Na str. 236 jest napis u dołu:

Anno milleno quadricentenoque nono

Et quadradecimo Cronicam finio grates illo

Altissimo Domino cui laus et gloria detur

Ipsi qui roseo redemit nos (wyszkrobane) sanguine sacro.

domini 1223. Exstat eius egregium opus de gestis Polonorum, alto contextum stilo „Tres tribus ex causis“ initium habens, quod in presens multi lectitant vel ob hystorie meritum, vel eleganciam scripcionis. *Ta sama wiadomość, jak już spomniałem, znajduje się dosłownie w kodeksie XVII Andrzeja na str. 742. Wincentego kronika z komentarzem jest tu bardzo starannie pisana od karty 3—281'. Podzielona na xiegi i listy. Komentarz zakończony jest następującymi słowami o Władysławie Warneńczyku: cuius regnum Deus omnipotens dilatet et prosperum faciet, sibique una cum suis regnicolis graciam in presenti et gloriam in futuro misericorditer concedat idem Deus per secula benedictus. Amen. Explicit cronica Vincenciana per manus Jacobi. Pisarz miał pod ręką więcej kodeksów, jak to widać z uwagi umieszczonej przy rozdziale 24 xiegi IV.*

XXVI. TEOFIŁA z BOGUSŁAWIC. *Foliant o 514 liczbowanych a 2 nieliczbowanych stronicach, w deski i skórę czarną, wybijaną oprawny a starannie i dość ozdobnie frakturą w głównym tekście pisany. Zawiera najpierw (str. 1—499) kronikę z komentarzem obszernym podzieloną na xiegi i na listy: o tych jednak niema wzmianki przy tekście lecz tylko w komentarzu. Listy te jakoś nie jednakowo rozdzielano w różnych kodeksach, pisarz bowiem niniejszego który podobnie jak i Jakub (XXV) miał ich więcej pod ręką, zanotował na brzegu stronicy 27: alii ab isto loco incipiunt sextam epistolam. W końcu komentarza na str. 495 napis nieco późniejszej, ile się zdaje ręki: Explicit cronica Vincenciana de gestis regni Polonie et successibus eiusdem, et est finita feria tertia infra octavas nativitatis virginis Marie anno domini 1481, pronunciata per discretum Theophilum de Boguslawycze protunc rectorem scholarum in llublin. Dalej dodano kursywą z początku XVI wieku: finitur temporibus Lestkonis Albi, quo vita functo anno 1227 Boleslaus Pudicus filius eius successit in Cracovia, Mathaeus vero et Joannes archiepiscopus gnesnensis desinit scribere tempore Boleslai Crispi qui decessit anno 1140 (zamiast 1175) cui successit Miesko frater. Na pierwszej nieliczbowanej karcie jest jeszcze dawny napis u góry: Hic Vincencius author presentis Chroynice erat filius Cadlubonis de Carnowo (zam. Caruowo) episcopus Cracoviensis. Dalej jest napis znacznie późniejszy: Bibliothecae Academiae Zamoscensis applicatur. Jest to jeden z lepszych rękopismów, ma niektóre odnianiaki dość ciekawe. Na str. 16 w imieniu Camithi z laseczką nad głoską i napisaniem rozpoznać można jeszcze macedońskiego Amintę. Na str. 14 przed wyrazem infantulum (wyd. Mułk. str. 6 wiersz 4) dodała antiquorum ta sama ręka, która i w innych miejscach słowa przez pierwszego pisarza opuszczone, a do tekstu głównego należące dodawała. Od str. 496—499 następuje Registrum cronice Vincenciane; dalej (str. 500—502) Tibinus seu Philinus de regimine puerorum; dalej (str. 503—509) Isidorus de institutione bone vite, z polskiem tłumaczeniem niektórych słów. Nakoniec (str. 509—513) przywilej Bodzanty biskupa krakowskiego datowany w Krakowie dnia 14 stycznia r. 1369. Wszystkie te pisma są ręką inną, późniejszą niż kronika tu wciągnięta.*

XXVII. W tejże samej xięcia Władysława Czartoryskiego bibliotece jest foliant papiero-

wy o 180 liczbowanych kartach, pisany 1460 roku. Znak jego w zbiorach puławskich był O. 1312. Zawiera kronikę Wincentego (k. 1—168) z komentarzem obszerniejszym niż w wydaniu dobromilskim, podzieloną na xiegi i listy. Ma znaczne uszkodzenia: wydarty jest w pierwszej xiedze koniec listu 4go od wyrazów: *ubi nulla est*, z komentarzem, i cały list 5. Dalej znów wydarty jest tej xiegi koniec, mianowicie cały list 19 i początkowe dwa listy xiegi II aż do słów: *initiator successio* listu 3go. Po kronice znajduje się w tym kodexie Herriici Sbignei de Gora tractatus (k. 168—178); zaś na karcie 178' tak zwany Numerus regum Polonie od Krakusa aż do Kazimierza Jagellończyka.

XXVIII. BARTŁOMIEJA SOSNKOWSKIEGO. Znajduje się w tejże co i poprzedni bibliotece. W puławskich zbiorach miał znak O. 1316. Jest to papierowy kwartant o 277 kartach, pisany roku 1467. Zawiera kronikę z komentarzem na xiegi i listy podzieloną. Komentarz zakończony jest (k. 276') wzmianką o wstąpieniu na tron Kazimierza Jagellończyka, o którym dodano: *cuius regnum Deus omnipotens dilatet et prosperum faciet*. Pismo i ozdoby w tym kodexie niezgrabne, błędów dużo, przydać się jednak mogą niektóre jego odmianki. Na karcie 16' do listu 3 xiegi pierwszej komentarz jest ledwie zaczęty a większa część stronicy biała zostawiona: zdaje się więc, że przepisywany był z *exemplarza defektowego*.

XXIX. STANISŁAWA ZIELEŃSKIEGO W XVI wieku uległo dzieło Wincentego nowemu przerobieniu. Uskutecznił je pomieniony Stanisław Zieleński mąż stanu rycerskiego. Dał on mu formę rozpraw polityczno-moralnych i rozdzielił na cztery części razem 824 stronic półarkuszowych obejmujące, a poświęcił Janowi Zamojskiemu dnia 12 lutego 1597 roku. Autograf Zieleńskiego wraz z biblioteką Załuskiego do Petersburga zabrany znajduje się obecnie tamże w bibliotece publicznej pod znakiem A. F. отд. II. 13. Philos. III. ²⁰/₂. Na karcie tytułowej czytamy następujący nadpis ręką Załuskiego: Stanisłai Zieleński equitis Poloni Centuria excursuum politico-moralium in totidem parenetica documenta seu apophtegmata ex chronico beati Vincentii Kadlubkonis episcopi cracoviensis et aliunde excerpta itd. *Text Wincentego uległ w tem Zieleńskiego opracowaniu tak wielkim i dowolnym zmianom, że go za osobne dzieło uważać należy. Zaraz na początku w prologu zamiast wiadomych Wincentego słów: Tres tribus ex causis, czytamy: Veteres tribus rationibus moti theatrales oderant solennitates. Dalej mówi Wincenty: non enim adolescentularum inter musas collascivire choris Diones; Zieleński zaś każe mu mówić: non enim adolescentularum inter musas collascivire choris, sed morum venustate conspicui et gravitate faecundi Diogenis assistere tenemur suggestui itd.*

XXX. BIBLIOTEKI OSSOLIŃSKICH foliant pod liczbą inwentarską 165 ma na kartach 127—130 pod napisem Cronica Polonorum wyimki z dzieła Wincentego we dwie przedziałki pisane w wieku XV. Ograniczają się atoli one na wyborze pięknych zdań i sposobów mówienia.

Nadmienić mi tu jeszcze wypada o kodexach, które są zatracone, lub też może w części dotąd się ukrywają, a znane nam są tylko z cudzych napomnień.

Liber Chronicorum ex archivo ducis Poloniae, o której spominał Innocenty IV papież

w buli roku 1254 do Prandoty biskupa krakowskiego pisanej¹⁾). Była to, jak już wyżej mówiłem, według wszelkiego podobieństwa Wincentego kronika, mianowicie jej autograf.

Cronica Polonorum cum libro de uia iherosolimitana et epistola Alexandri, która około roku 1300 znajdowała się w bibliotece kapitulnej krakowskiej, jak świadczy katalog współczesny tej biblioteki²⁾).

Wincentego kronika na pergaminie pisana a znajdująca się w pierwszej połowie zeszłego wieku w Lublinie, w bibliotece księży Bernardynów, o której wspomina Przybysław Mutyna Dymantowski³⁾. Dwa tylko exemplarze pergaminowe znane są dziś tej kroniki, ani na jednym ani na drugim z nich niema śladu, iżby się w Lublinie kiedy znajdował: prawdopodobnie więc był to exemplarz inny.

Wincentego: *Historia Polonica* wspomniana przez Janockiego (*Kritische Briefe* str. 8), że znajdowała się między rękopismami jakiegoś pana Dobrosława. O innym jeszcze ważnym kodyksie mówi w temże dziele swoim Janocki (str. 46), że byłto kwartant pergaminowy z malowidłami, a zawierał starą krakowską kronikę we wielu miejscach uszkodzoną. Czy to była Wincentego kronika, lub jaka inna? niewiadomo.

W bibliotece seminaryum duchownego w Poznaniu znajdował się rękopism Wincentego z początku XV wieku pisany; miał on pochodzić z biblioteki katedralnej⁴⁾.

Juszyński posiadał także rękopism tej kroniki, który następnie przeszedł w posiadanie Głiszczyńskiego, a później Leona Chomętowskiego⁵⁾.

Józefa hr. Sierakowskiego rękopism kroniki Wincentego bez komentarza i bez glos widział w r. 1824 Hipolit Kownacki i wspomina o nim w przedmowie do swego tej kroniki wydania (str. IV).

Nakoniec rękopism tejże kroniki papierowy w formacie półarkuszowym oglądał niegdyś Jerzy Samuel Bandtkie w bibliotece b. uniwersytetu warszawskiego. Z powodu niedokładności ostatnich pięciu wzmianek, nie można być pewnym, azali jedna lub druga z nich nie odnosi się do którego z kodyksów wyżej już opisanych.

Z obejrzenia wszystkich tych rękopismów okazuje się, że nietylko autografu tej kroniki, ale nawet współczesnego odpisu jej nie mamy. Dwa z nich, które są najstarsze, sięgają dopiero początkowych lat wieku XIV; trzeci pisan był w samym końcu owegoż wieku; dwa znowu lub trzy są z wieku XVI, a wszystkie inne kopiowane były w wieku XV. Żaden z nich nie odznacza się taką poprawnością, iżby służyć mógł za wyłączną podstawę dobrego wydania. Wszystkie bowiem są kopiami z kopij, które już późniejsza od Wincentego ręka tu i owdzie według swego rozumienia pozmieniała. Bez wątpienia zasługuje I i II przed wszystkimi na

¹⁾ Dług. Hist. VII. 715. ²⁾ Mon. Pol. I. 377. ³⁾ Antiquitates Poloniae ręk. w bibliotece przemyskiej Ławrowskiego pod znakiem XXXIX. B. 3. ⁴⁾ Łukaszewicz Obraz miasta Poznania 1838. II. str. 108. ⁵⁾ Gaz Codz. warsz. z r. 1860 nr. 279.

uwagę dla swej dawności: wszakże dostrzegał to już Mułkowski, że papierowe biblioteki uniwersytetu jagellońskiego kodeksy, chociaż z wieku XV pochodzą, mają jednak w wielu miejscach tekst poprawniejszy niż Mikołaja pergaminowy wiedeński. Toż samo powiedzieć można o niektórych innych papierowych, i wskazać dowód w rozdz. 27 xięgi II, tudzież 2 i 23 xięgi IV, a jest i więcej takich miejsc. Owe ośm kodeksów krakowskich oznacza Mułkowski liczbami I—VIII. Rozglądając je w związku ze wszystkimi wypadło mi dać siódmemu z nich numer IV, bowiem się przed innymi wyróżnia, i zbliża do kodeksu I. Dalsze siedm kładę w takeim samem, jak Mułkowski, następstwie, oznaczając liczbami XI—XVII.

IV. KIEDY PISAŁ WINCENTY?

O czasie, w którym Wincenty pisał kronikę, różne, po części sprzeczne podano nam wiadomości. Kiedy wiele szczegółów przemawia za tem, że największą część dzieła swego napisał jeszcze w wieku XII; tymczasem według Długosza (Hist. VI. 629) pisał on je jako biskup (1207—1218), zaś według podania cystersów mianowicie Wischa (Bibl. cist. str. 300) „i Seguin'a (Vir. il. ord. cist. III. 9.) już nawet jako zakonnik klasztoru andrzejowskiego (1218—1225). Aby to pytanie należycie rozwiązać, oprzeć się wypada głównie na tem, co w kronice samej czytamy. W prologu czyli wstępie do trzech pierwszych xiąg swojej kroniki powiada autor wyraźnie, że otrzymał rozkaz do pisania od swego monarchy, a charakteryzując rodzaj swej pracy w tych trzech xięgach objętej, mówi, że ma czyścić żelazo ze rdzy, a od złota żużel wydzielać (Prol. 4). Imienia monarchy, który mu to rozkazał, nie znachodzim dziś wyraźnie położonego w znanych nam rękopismach ¹⁾, mógł nim być tylko albo Kazimierz Sprawiedliwy, albo syn jego Leszek. Gdy atoli w xiędze IV odzywa się autor raz i drugi wprost do Kazimierza: Vides igitur Casimire! (rozdz. 12); Non vides evidentissimam Casimire numinis præsentiā? (rozdz. 16) więc zawiązać ztąd można ze wszelką słusnością, że monarchą tym był Kamimierz. Wskazują też na to i inne okoliczności. W tym bowiem wstępie nazywa autor monarchę tego, co mu rozkaz do pisania dawał, najdzielniejszym z xiążał: strenuissimus principum. Wiadomo, że Kazimierz był istotnie najdzielniejszym z synów Krzywoustego. Autor w ciągu opowiadania swego zowie go ciągle strenuus, intrepidus, fortis

¹⁾ Mówię wyraźnie położonego: w kodexie bowiem III jest ślad niejaki, że Wincenty wymienił był w przedmowie imię monarchy, który mu kronikę pisać rozkazał. Czytamy tam na karcie 4' w wierszu 6 te słowa: Intellexit enim ei nimirū strenuissimus principum itd. Zdaje się więc, że słowa ei nimirū powstały ze skróconego a źle odczytanego imienia cīmirus, to jest casimirus, inaczej bowiem oba te słowa byłyby zbyteczne i nie miałyby żadnego sensu. Poprawiając tę myłkę kopiści późniejsi woleli niezrozumiałe słowa całkiem opuścić: tym sposobem, jak mniemam, uronione zostało z textu to imię, a zostało tylko podanie o rozkazie danym Wincentemu przez Kazimierza, które z całą dobitnością powtarzają tak komentatorowie dawni jak później jeszcze Sarnicki.

(IV. 5. 14.). Przeciwnie Leszka nie nazwał autor ani raz strenuus w całej swojej kronice; bo też wiąże ten odznaczał się pewną łagodnością i słodyczą charakteru, a w ciągu całego panowania swego okazał się raczej słabym niż dzielnym. We wstępie znowu do IV xiegi powiedziawszy autor o sobie, jak się z zadania swego wywiązał, mianowicie że: universas convivii pensiones fidelissime compendio cautionis annotabat, tak mówi dalej o swoim rozkazodawcy: cuius supputatione solertius dispecta praeses epulantium ait: Esto deinceps unicus ac singularis huius reipublicae rationalis. I tem wyrażeniem wskazał on na Kazimierza znanego ze swego zamięłowania w biesiadach i rozmowach z uczonymi, które to zamięłowanie sam autor tak opisuje: Conviviorum celebrites non modo non declinat, sed celeberrimos ac prodigos crebrius instaurat apparatus (IV. 5). A dalej w tymże ustępie mówi o nim: Scitis, quo pacto stipatur (Casimirus) inter literatissimorum lateribus altrinsecus: cum his nunc sanctorum patrum exempla, nunc virorum gesta illustrium vicaria relatione retractat. Aby zaś syn Kazimierza Leszek Biały miał czy to w ucztach czy w rozmowach z uczonymi takie zamięłowanie, o tem nikt zgoła nie wie. Można więc poniekąd uważać za rzecz pewną, że Wincenty pisał kronikę swoją z rozkazu Kazimierza i za jego życia. Inne atoli nasuwa się tu pytanie: czy ją wygotował całą od razu, lub też część tylko, którą później dopełniał, i w jakich to czynił przestankach? Nad tem chcemy się tu zastanowić.

V. LUKI I PRZERWY W JEGO KRONICE.

Opisywał Wincenty nie tylko przodków Kazimierza i jego samego czyny, ale i czyny jego następców. Gdy już wiemy, że od niego otrzymał ku temu polecenie i do niego się w ciągu swoich opisów odzywa, oczywista więc, że dzieło jego nie w jednym ciągu było pisane, a nie obojętna jest wiedzieć, która właściwie część w tym lub owym okresie życia jego powstała. Rozpatrzenie się uważne w główniejszych rękopismach podaje ku temu skazówki, pozwalając niejako wejrzeć w genezę jego kroniki.

Zwróciłem już wyżej na to uwagę, że kodex I ma w xiedze IV osobliwsze textu zwiłkanie. Po słowach consilium et auxilium rozdziału 25 skoczył pisarz do słów z rozdziału 26 ab amicis deseritur opuściwszy sześćdziesiąt i kilka wierszy. Po napisaniu zaś tyluż wierszy z textu dalszego wrócił do opuszczonego ustępu i najniezgrabniej go z resztą xiegi powiązał. Nie trudna jest odgadnąć, co mogło być przyczyną tego zwiłkania. Naprowadza na to jednaka ilość wierszy w poprzerzucanych ustępach. Pisarz miał, jak widać przed sobą kodex, z którego karty wylatywały. Nie dając więc baczności na związek opowiadania, przepisał pierwiej kartę dalszą a potem poprzednią i tem rzecz całą powikłał. Skaza ta sama w sobie ledwieby na uwagę zasługiwała; ale nabiera ona wagi złąd, że się powtarza w innych kodexach i mimowolnie naprowadza na ślad ich rodowodu. Ma ją i kodex II pisany przez Mikołaja, i ma ją takż 1^a to jest kodex Fabra wiedeński. Żaden z tych trzech kodexów, jak to z ich odmianek

widzieć można, nie jest kopią drugiego, lecz pisane były niezawisłe ze wspólnego jakiegoś oryginału. Co do tego więc punktu stanowią one razem jedną grupę, jedną że tak rzekę rodzinę. Na największą atoli uwagę zasługuje okoliczność ta, że wspólność ich nie rozciąga się bynajmniej do całej kroniki, ani nawet do całej xiegi IVtej, lecz tylko do jednej, mianowicie do ostatniej jej cząstki, a wyjaśnienie różnic, jakie między nimi, zwłaszcza między pierwszym a drugim pergaminowym kodeksem zachodzą, prowadzi do ciekawych wyników.

Porównując wiersz za wierszem te rękopisma, widzimy, że text w trzech pierwszych xiegach i w części xiegi czwartej, jak nam go kodeksy te podają, przedstawia różnice tak znaczne, iż można je uważać za dwie różne redakcyje, z których starsza przegląda z kodeksu I, to jest Kuropatnickiego, a poniekąd i z Fabra I^a kodeksu; młodsza zaś, z poprawkami i dodatkami jakby ostatniej już ręki, znachodzi się w II pergaminowym czyli w kodexie Mikołaja. Nie myślę bynajmniej utrzymywać, iżby bądź pierwsza bądź druga z nich, jak je dziś w kodeksach owych znachodzimy, wolna była od wtrętów. Mogły im uleść w ciągu wieków i zapewne uległy obie z tychże samych powodów w niektórych ustępach; winnych wszakże, mianowicie w tych, które dla podrabiaczy były obojętne, pozostały ślady wcześniejszego i późniejszego czyli ostatniego opracowania. Wszystkie te różnice obaczyć może czytelnik szczegółowo w wykazie odmianek; tu tylko sumarycznie o główniejszych nadmienię.

Ma kodeks II wszędzie staranne nadpisy, które przynajmniej w części jednej niewątpliwie od samego Wincentego pochodzą. Czytamy tu więc minią: Incipit Prologus super Cronicam Polonorum (k. 187). Incipit liber secundus tractans de origine regum et principum Polonie, qui sunt usque hodie (k. 192). Incipit liber tertius (k. 205). Incipit liber quartus (k. 214). Żadnego z tych nadpisów niema w kodexie I, to jest w pergaminowym Kuropatnickiego: bezimienny więc pisarz tego kodeksu miał przed sobą jakowyś oryginał niewykończony, w którym tytułiki wszelkie dopiero przez ornamentalistę dorabiane być miały. Nie znalazłszy on ich w swoim oryginale, spisał sam text: stąd też kronika cała u niego zgoła niepodzielona jest na xiegi, a imiona osób rozmawiających Jana i Mateusza są w niektórych ustępach nawet głoską początkową nie odznaczone.

Indukcyę do dyalogu zaczął Mikołaj (II) słowami: Fuit, fuit quondam in hac republica virtus. Bezimiennik Kuropatnickiego (I) zaczął ją: Quondam in hac republica virtus, a gdy słów tych żadnym czasownikiem nie związał, zdaje się więc, że i na słowa: fuit, fuit rozpoczynające samą kronikę, zostawione było w owym oryginale miejsce próżne dla wpisania ich przez ornamentalistę frakturą. Poradził sobie na ten brak związku bezimienny pisarz Fabra kodeksu (I^a) nie trzymając się ściśle swego oryginału. Napisał on: Quondam fuit in hac republica virtus Polonie virorum, a te dwa ostatnie słowa z całą dowolnością dodane, nie pozwalają wątpić, że i fuit po słowie Quondam jest dodatkiem tego kopisty. W kodexie I dołożył je dopiero w wieku XV glosator nie po Quondam ale nad słowem virtus.

Tyle co do zewnętrznych, mniejszej wagi różnic; zajrzyjmy teraz w wewnętrzne, odno-

szące się do samego textu. Mowa Graka (I. 5) jest w kodexie I króciuchna, podobnie jak ją widzimy u Mierzwę: jest to niejako sam szkielet mowy; przeciwnie. w kodexie II przystrojona już ona szumnymi, oratorskimi frazesami. Mógłby kto mniemać, że ją skrócił sam bezimiennik Kuropatnickiego; gdy jednakże znachodzim ją taką samą i w I^a to jest w Fabra kodexie, który, jak już nadmienilem pisan był niezależnie od poprzedniego, wniosek więc słuszny, że tak pierwotnie opiewała ta mowa u Wincentego, i że ją tenże później dopiero krasomowczo przystroił. Dodatki też niektóre całkowitych zdań i przykładów prozą lub rymem, jak te: «et in Thobia ego sum Raphael de septem spiritibus, id est, de universitate angelorum (II. 9)» «praeter duo animum et tempus, quorum possessione natura nobis delegavit (II. 11)» «Non locus hic oculis, non venter hidropicus arcae te premit, immo nitet tua copia cordis in arce (II. 16)»¹⁾ itd. itd., a które te dodatki ani w Kuropatnickiego, ani w Fabra kodexie zgoła się nie znachodzą, uważać wypada za późniejsze pierwotnego textu rozszerzania i zaokrąglania Tego rodzaju dodatki i odmianki, którymi się kodex II od I dość charakterystycznie wyróżnia, urywają się nagle w rozdziale 17 xiegi IV; odtąd zaś następuje w obu kodexach text zgodny nawet w swoich myłkach główniejszych. A gdy właśnie w tymże rozdziale 17 xiegi IV postrzegamy pismo innej już ręki w kodexie I, zdaje się więc być rzeczą niewątpliwą, że pisarz pierwszy tego kodexu miał przed sobą rękopism, który trzy początkowe xiegi całe, czwartą zaś tylko do rozdziału 17 włącznie doprowadzoną obejmował. To zaś co w tymże I kodexie druga ręka dopisała, wzięte było z kądinąd, mianowicie z owego rękopismu, co to miał wylatujące i przerzucone karty a obejmował późniejszą redakcyę tej kroniki. Był więc ów drugi, nieznany dziś rękopism, od początku kroniki aż do 17 rozdziału xiegi IV źródłem wyłącznem samego Mikołaja, to jest kodexu II; zaś od rozdziału owego IV xiegi, aż do końca kroniki był on źródłem spólnem wszystkich trzech kodexów, to jest kodexu I, I^a i II.

Że kronika Wincentego kończyła się pierwotnie w rozdziale 17 xiegi IV, mamy widoczny ślad tego w kodexie III, który jest po dwóch pergaminowych kodexach najstarszym. Ma ten kodex mocną, spólczesną jak się zdaje oprawę w deski dębowe safranem powleczone. Koniec jego jest uszkodzony: wydarto tam kilka kart tak jednak, że ośmki ich zapisane przechowały się pod deskami. Na oddzierku tedy karty ostatniej, k'óra mocniejszym swoim okopceciem świadczy, że koniec rękopismu stanowiła, dają się rozpoznać słowa z xiegi IV rozdz. 17, mianowicie: Victoriosus rex Epirotarum Pyrrhus victis Romanis itd. (Obacz wyd. Mułk. str. 203 wiersz 18 i dalsze). Okoliczność tu wykryta wyjaśnia nam, jak mógł powstać ów wtętny rzązący, który się we wszystkie znane dziś całkowite tej kroniki kodexy pod sam koniec rozdziału 17 xiegi IV wcisnął, a opiewa tak: Vidit enim Vincentius, qui scripsit haec, et sci-

¹⁾ Ten dwuwiersz mają wprowadzić i kodexy inne, ale tylko w dalszym ciągu piosenki mnicha. Mikołaj zaś rozpoczyna piosenkę tym dwuwierszem i drugi raz go w dalszym ciągu powtarza.

mus, quia verum est testimonium eius. Oto kopista dawny widząc, że tu się kronika kończyła, dodał imię autora a zarazem jego pochwałę słowami wyjętymi z ewangelii ś. Jana (XXI. 24).

Uderzy też każdego dającego bacność pilną na rozwój logiczny myśli autora, znaczna w tem co następuje różnica. Zaraz po owym wtręcie czytamy dwa dość krótkie ułamki, niekładące się należycie tak z poprzedniem jak i dalszem opowiadaniem. W pierwszym z nich powtórzone innemi nieco słowami i z pewną przesadą to co autor wyżej o jedną kartę skromniej powiedział, mianowicie o pośrednictwie arcybiskupa Piotra między zwycięzcą Kazimierzem a zwyciężonymi rokoszanami, i przyczepiono wiersze zawierające pochwałę tegoż arcybiskupa jeszcze, ile się zdaje, za życia jego, a więc przed rokiem 1192 napisaną. Drugi ułamek odnosi się do obrony Mikołaja wojewody, o kilka kart wyżej w rozdziale 16 zawartej, i do zasług jego. Oba te ułamki, jeśli nie są całkiem obcej ręki, toć przynajmniej z jakowychś urywkowych Wincentego zapisków tu przyczepione. Dopiero po tych dwóch ułamkach następuje potoczne Wincentego opowiadanie, a pierwsze tego opowiadania słowa: Compos itaque regni (Casimirus) wiążą się bezpośrednio z tem co w rozdziale 17 przed wtrętem Vidit enim Vincentius sam autor opowiedział, to jest ze zwycięstwem odniesionem przez Kazimierza nad rokoszanami. Już wydawca warszawski tej kroniki zwrócił był trafnie uwagę na te ułamki. Mułkowski w swoim wydaniu wyrzucił wprawdzie wtręt, atoli ułamek pierwszy złączył z rozdziałem 17, drugi zaś ułamek podał jako osobny rozdział 18.

Teraz możemy już powziąć dokładniejsze wyobrażenie o tem, w jakim czasie i w jakich oddziałach kronika Wincentego prawdopodobnie powstawała. Dawne jej rękopisma urywały się w IV xiędze pod koniec rozdziału 17. W 16 też rozdziale odezwał się Wincenty po raz ostatni do Kazimierza, a chociaż w dalszym, mianowicie 19 rozdziale równie świetną wyprawę jego i zwycięstwo nad Jadrzyngami odniesione, opisał, już tam jednak takowego odezwania się do niego nie znachodzim. Pisał więc autor kronikę swoją aż do owego 17 rozdziału jeszcze za życia Kazimierza, mianowicie przed rokiem 1194, a gdy w owym dopisku, który obca ręka w końcu tego rozdziału o autorze wtrąciła, czytamy tylko: Vincentius scripsit haec, bez dołożenia biskupiej jego godności, godzi się wnosić, że autor dopisku tego kopiował tę kronikę jeszcze przed wezwaniem Wincentego na biskupstwo; że więc niebawem jakoś po napisaniu tej części kroniki, mianowicie przed rokiem jeszcze 1207 była już ona puszczona w obieg. To co po rozdziale 18 xięgi IV następuje dalej w kronice, pisane było już po śmierci Kazimierza. Upoważnia do wniosku tego nie tyle brak odezwania się do niego przez autora, jak raczej skazówka wyraźna, zawarta w tych jego słowach: Fuit autem semper illi (Casimiro) solenne sanctorum venerari sollennia (IV. 19). W ten bowiem sposób mówi się tylko o człowieku, który zawód swój doczesny już skończył. Naostatek zamknął Wincenty dzieło swoje opisem wstąpienia na tron Władysława Laskonogiego. O ustąpieniu z tronu tegoż Władysława, które w roku 1207 przypadło, nie znachodzim wzmianki żadnej nie tylko w najstarszych i najlepszych, ale niemal we wszystkich kodeksach prócz XVII i XX: widać więc, że i ten oddział

pracy Wincentego dokonany był przez niego około roku 1206, nim jeszcze został biskupem krakowskim i nim jeszcze Władysław Laskonogi z tronu ustąpić był zmuszony. Tak więc napomknienie Długosza, jakoby pisał Wincenty, gdy był biskupem, jak i napomknienia cystersów Wisch'a i Sequina, jakoby pisał on zakonnikiem już będąc, nie mają, jak widzimy, podstawy istotnej w głównym texcie kroniki, i mogły się tylko opierać na intytulacjach późniejszych lub dodatkach kopistów. Po napisaniu kroniki żył jeszcze Wincenty jako biskup lat 11, a lat 5 jako andrzejewski zakonnik. W mnogich dzieła jego odpisach mogły nawet pod jego okiem powstawać niektóre drobniejsze zmiany do świeżych zdarzeń bardziej zastosowane. Niepodobna było na przykład kopiście zamilczeć, dla samej wziętości odpisywanej przez siebie kroniki, że autorem jej jest biskup krakowski, jak to czytamy w nadpisie kodeksu II, i nie wątpimy, że słowa *episcopi cracoviensis* w nadpisie tym położył nie sam autor, lecz jego kopista. Dla Długosza i jego współczesnych mogły one być już dostateczne, aby w czasy biskupstwa przenieść Wincentego autorstwo. Przyczynić się też mogły ku temu i wtręty niektóre, jakie się do tekstu pierwotnego dość dawno wcisnęły. Zwrócę na nie uwagę i będę się starał wyjaśnić je przy texcie samym w przypiskach.

Wyłożywszy moje do czasu pisania kroniki Wincentego, winienem też nadmienić o zdaniach odmiennych nowszych krytyków. Jeden z uczonych niemieckich wystąpił z twierdzeniem, że Wincenty pisał kronikę swoją z polecenia Leszka Białego, a to będąc już wtedy biskupem krakowskim ¹⁾. Aby osądzić, jak dalece wiarogodne jest to twierdzenie, rozważyć należy, na czym on je oparł. Oto oparł je głównie na powieści Długosza, który powiada, że Wincenty biskup krakowski w roku 1208 przez Leszka do Halicza wysłany, koronował Kolomana z żoną jego Salomeą na królestwo halickie, a po wybuchnięciu tamże rokoshu ratował się ucieczką (Hist. VI. 604). Do tej wiadomości z Długosza odniósł pomieniony uczony niemiecki słowa z prologu Wincentego: *et bellicis inter haec insudare tumultibus*, i w nich upatruje dowód swego twierdzenia. Przeciw temu wypadu najpierw zauważyć, że powyższa powieść Długoszowa przepełniona jest błędami. Wypadki owoczesne w Haliczu znane są dziś z autentycznych i wiarogodnych źródeł, jakimi są bule Innocentego III i Honoryusza III papieżów, tudzież latopis wołyńsko-halicki, pisany przez naoczego niemal świadka owych zdarzeń. Z buł pomienionych okazuje się, że koronacja Kolomana i Salomei w Haliczu odbywała się nie w roku 1208 jak mówi Długosz, lecz w roku 1214; że koronował ich nie Wincenty, lecz arcybiskup strygoński; zaś latopisiec wołyńsko-halicki obznajomiony z owymi wypadkami do tego stopnia, że przytacza nawet słowa Leszka Białego, którymi tenże podówczas Mściława książę w imię braterstwa z Nowogrodu na tron halicki przyzywał, latopisiec ten nie wie o żadnem innem w Haliczu zaburzeniu czyli rokoshu, jak tylko o tem, które przypadło w roku 1219,

¹⁾ Alfred Gutschmid: Über die Fragmente des Pompeius Trogus. Leipzig 1857 str. 207 — 244.

kiedy Wincenty już od roku był andrzejowskim cysterszem. Wątpiła tedy jak widzimy jest to podstawa do powyższego twierdzenia, niemniej też wątpiła jest Wincentego słów z prologu wyjętych do zdurzenia owego zastosowanie. Czy Wincenty znajdował się w jakiej bitwie, o tem świadectwa żadnego nie mamy. Jeśli z żywości i dokładności opisu bitwy, którą Kazimierz roku 1182 stoczył na Słowaczynie, godziłoby się zrobić wniosek, że to pisał świadek naoczny, tedy wypadłoby mniemać, że Wincenty obecny był bitwie w młodym bardzo wieku, licząc wtedy zaledwie 22 lat. Cożkolwiek bądź, czy przypuścimy, że autor nasz był kiedy w bitwie lub nie, to jednak zdaje się pewna, że powyższe w prologu jego słowa, na które powołał się uczony niemiecki, niewłaściwie są przez niego wykładane i do rokoshu w Haliczu odnosić się nie mogą. Dla przekonania się o tem obaczmy powyższe słowa w całym ich związku. Wincenty, który w prologu swoim raz po raz używa przenośni, tak mówi o swoim powołaniu: *Non enim adolescentularum inter musas collascivire choris Diones, sed sacri senatus assistere tenemur suggestui; non puppas fictiles, sed veras patrum effigies de sinu oblivionis, de ebore antiquissimo iubemur excidere, immo divinae lampades lucis in arce regia arcessimur appendere et bellicis inter haec insudare tumultibus.* Prosty więc, naturalny tego ustępu wykład będzie, jeśli powiemy, że jak słowa: *sacri senatus assistere tenemur suggestui* w figurycznej mowie autora znaczą właściwie nie powołanie do senatu, lecz obrad poważnych opisywanie; jak słowa *divinae lampades lucis in arce regia arcessimur appendere* znaczą właściwie nie oświetlanie zamku królewskiego, lecz działań monarchów wyjaśnianie, tak też słowa: *et bellicis insudare tumultibus*, znaczą właściwie zmudne opisywanie bitew, a nie osobiste autora w bitwach znajdowanie się.

VI. ŹRÓDŁA I ERUDYCJA WINCENTEGO.

Nie łatwa jest wykazać źródła, z których czerpał Wincenty, sam on bowiem albo je całkiem zamiecha, albo nadmienienia o nich ogólnikowo tylko i w przenośniach, które dopiero odgadywać trzeba z mniejszem lub większem prawdopodobieństwem. Pewna jednakże jest, że nie mało miał ziaąg pod ręką: słynął bowiem w swoim wieku z uczoności, a piszącemu kronikę z rozkazu swego monarchy, stały też zapewne otworem ku temu środki monarsze. Kiedy powiada, że *veras patrum effigies de sinu oblivionis de ebore antiquissimo iubemur excidere*; nie można wątpić, że miał źródła najdawniejsze dziejów ojczystych pod ręką. Wyśledzić je wszystkie dziś niepodobna, spomnę tu więc tylko o niektórych. Była już przed nim owa kroniczka Mierzwy, której tekst popsuty podał nam rocznikarz franciszkański. Wincenty znał go, ile się zdaje, zupełniejszym, mógł nawet mieć i owo źródło: *Descriptio suorum annalium*, na które się Mierzwa powołał. Była już wtedy i kronika Gala dobrze w Polsce znajoma, po szkołach równie jak i po dworach ziaęszą rozczytywana, z niej więc czerpał Wincenty wiadomości o Bolesławach, o Władysławie Hermanie ¹⁾. Ale rzecz samą z kroniki Gala

¹⁾ II. 12. 22. III. 18. itd.

zabierając, zacierał zupełnie jego koloryt i szczegółowe niektóre jego opisy ogólnikami krasomowczymi oddawał. Były nakoniec już przed Wincentym i zapewne dobrze mu znane legendy, jak np. o ś. Wojciechu, i były spominki i roczniki polskie: z pierwszych korzystał swoim sposobem, treść tylko samą wyciągając; z roczników atoli ledwie mu co do kroniki przydać się mogło, gdy zadaniem głównem jego było nauczające opowiadanie, nie chronologia.

Obfitszy nierównie zasób wykazać mogę jego erudycji z obcych pisarzy zaczerpniętej. W dziejach postronnych i literaturze był Wincenty nadzwyczaj czytany. Chociaż oprócz jednego Troga żadnego z klasyków rzymskich imiennie nie nazwał, nie trudna jednak przekonać się, że nie tylko zwroty pojedyncze i zdania, ale ustępy całe bądź z tychże klasyków, bądź z pisma świętego i ojców kościelnych, bądź z pisarzy średniowiecznych zabiera i wplata dosłownie w swoje opowiadanie lub też robi do nich aluzye. Zna tedy z pisarzy rzymskich Justyna¹⁾, skróciiciela 44 xiąg Pompeja Troga historyi, ale prócz tego skrócenia zna on jeszcze z historyi starożytnej ustępy takie, które się ani w Justynie, ani w żadnym ze znanych nam dziś pisarzy nie zachodzą, a które, jak mamy powód mniemać, pierwotnie z xiąg Pompeja Troga wypłynęły²⁾. Średniowieczny ustrój tak ustępów tych, które z Troga sam Wincenty przytoczył, jako i owych, które się w Marcina Bielskiego Kronice świata i Kronice polskiej, wreszcie w rękopismach polskich znalazły, uprawnia do wniosku, że w XII wieku i później były jeszcze jakieś z Troga wypisy, od Justyna różne, i z nich w Polsce korzystano³⁾. Z historyków rzymskich znał nasz Wincenty jeszcze Sallustego⁴⁾ i podobno Florusa⁵⁾. Daleko większy zastęp klasyków dostarczał mu zdań moralnych i krasomowczych ozdób. Pierwsze miejsce zajmuje tu Cicero z swoimi dyalogami i mowami⁶⁾; po nim filozof Seneka, którego Wincenty zna tak pisma prawdziwe, jak i mylnie pod jego imię podsunione⁷⁾; zna Boëtiusa⁸⁾; i zna pośrednio czy bezpośrednio Warrona i Publiusa syryjskiego⁹⁾. Z poetów rzymskich zna Wirgilego Eneidę i Georgica¹⁰⁾; zna Horacego¹¹⁾; zna Owidego ledwie nie wszystkie dzieła¹²⁾; zna Terencego¹³⁾, Juwenala¹⁴⁾, Persyusza¹⁵⁾, Klaudyana¹⁶⁾, Lukana Farsalię¹⁷⁾ i Tebaidę Statiusa¹⁸⁾. Zna prawo rzymskie i kanoniczne¹⁹⁾; biblii przytacza ledwie nie wszystkie starego i nowego zakonu xięgi od Genezis aż do ostatnich ewangelistów, a z ojców kościelnych zna dzieła Augustyna²⁰⁾, Ambrożego²¹⁾, Hieronima²²⁾, Rufina 'przekład zdań moralnych papieża Syxta II²³⁾, Izy-

¹⁾ II 19. 20. 22. itd. ²⁾ I. 2 15. II. itd. ³⁾ Innego zdania w tej mierze jest Alfred Gutschmid. Obacz rozprawę jego: Über die Fragmente des Pompeius Trogus. Leipzig 1857. ⁴⁾ II. 28. III. 20. ⁵⁾ IV. 23 ⁶⁾ I. 1. 4. 5. 14 II 12. 22. 24. IV. 1. 5. 9. 14. 25. ⁷⁾ Prol. 4. I. 2. 9. 19. II. 1. 3. 4. 5. 11. 42. 48. 25. 28. 31. III. 5. 13. 20. 25. IV. 21. ⁸⁾ I. 19. IV. 2. 5. ⁹⁾ Prol. 4. II. 17. ¹⁰⁾ Aen. I. 7. II. 28. III. 10. Georg. I. 19. ¹¹⁾ II. 14. 17. 18. III. 4. 26. IV. 22. ¹²⁾ I. 14. II. 14. 22. III. 20. 23. IV. 15. 16. ¹³⁾ I. 13. IV. 1. ¹⁴⁾ Prol. 1. I. 18. II. 5. ¹⁵⁾ II 22. 28. 29. ¹⁶⁾ II. 15. ¹⁷⁾ III. 26. IV. 23. ¹⁸⁾ IV. 23. ¹⁹⁾ Prol. 4. I. 13. II. 20. 23. 28. IV. 13. ²⁰⁾ II. 6. III. 20. ²¹⁾ II. 3. 9. III. 4. IV. 5. 26. ²²⁾ II. 13. ²³⁾ II. 4. IV. 25. Że autorem dziełka greckiego

dora¹⁾ i innych. Nakoniec z pisarzów XI wieku zdaje się on znać dzieło Widona biskupa ferarskiego: *De scismate Hildebrandi* ²⁾. Prócz pisarzów łacińskich ma on niejaką i greckiej literatury znajomość. Nawijają mu się zdania z Chryzostoma ³⁾ i spore ustępy z Pseudo-Kalistenesa ⁴⁾ i bajkami pomieszczonej ⁵⁾. Wszystko to jak i przytoczenie paraboli Demostenesa ⁶⁾ i przykład o chlubnem Filipa macedońskiego kalectwie z dziełka przypisywanego Plutarchowi ⁶⁾ i wzmianki o Lykofroncie, Tersycie, Tiresiasu, mogło być wprawdzie z łacińskich pism nie koniecznie z oryginałów greckich zaczerpnięte; ale mnogie greczyzmy, którymi Wincenty z upodobaniem łacinę swoją przeplata, zdają się wskazywać widocznie, że mu znajomość języka greckiego obcą nie była. Wreszcie przytoczone w oryginale słowa, które pacholę francuskie powtarzało swemu królowi (I. 16) poświadczają, że miał niejaką znajomość i języka francuskiego.

VII. CZY ŹRÓDŁEM JEGO MÓGŁ BYĆ MATEUSZ ?

Skąpy w napomknienia o poprzednikach swoich Wincenty, którego źródła dziejów i erudyty z mozołem tylko wysledzamy, podniósł wszelako jedną mniej znaną osobistość, wskazując ją jakoby główne i wyłączne źródło tych dziejów, które w trzech pierwszych xiegach rozpowiada. Osobistością tą jest Mateusz, opowiadający u niego całkowity wątek dziejowy na żądanie Jana, który to ostatni od czasu do czasu dorzuca moralne i teologiczne uwagi do jego opowiadania. Że ten Jan jest arcybiskup gnieźnieński, to nadmienienia wyraźnie sam autor w dalszym tekście (III. 10); Mateusz zaś jest to biskup krakowski spółczesny Janowi i zostający z nim w bliższych stosunkach. Byłoby nadzwyczaj ważne dla nas to Wincentego wskazanie, ale sposób w jaki to uczynił jest tego rodzaju, iż podaje w wątpliwość istotę jego twierdzenia. Wiemy już, że Wincenty znał dobrze Cicerona dyalogi. W wiekach średnich było rzeczą dość zwyczajną ich naśladowanie. Na lat 30 przed Wincentym scholastyk bamberski Herbord pisząc żywot ś. Ottona użył do tego formy dyalogowej. Wincenty zastosował ją do kroniki. Zawijając tedy dyalog, mówi w swojej indukcji: *Memini siquidem colloctionis mutuae virorum illustrium, quorum tanto fidelior est recordatio, quanto celebrior viget auctoritas. Disputabant namque Johannes et Matthaeus ambo grandaevi ambo sententiis graves de huius reipublicae origine, progressu et consummatione.* To wyznanie Wincentego można sobie dwójako tłumaczyć: albo jest to proste zmyślenie, które autorowi sam względ artyzmu podyktował i niema żadnego innego znaczenia; albo też Wincenty wskazał tu na istotne źródło dawniejsze, a tę swoją skazówkę z lekka tylko po artystowski okraślił. Ważne

Enchiridion jest Syxt II papież, a nie Xyst pitagorejski filozof za Augusta Oktawiana żyjący, jak to w wiekach średnich twierdzono (*Vitae philosophorum* rękop. str. 17), okazał to nowszymi czasy Ott w rozprawie drukowanej w Kottweil 1861—64. ¹⁾ III. 13. ²⁾ IV. 21. 26. ³⁾ III. 3. ⁴⁾ I. 10. II. 12. 13. ⁵⁾ IV. 11. ⁶⁾ II. 25.

powody przytoczyć można tak za jednym jak i drugim twierdzeniem, i zdania też uczonych w tej mierze są podzielone. Za pierwszym przemawia głównie to, że skoro Wincenty postanowił opowiadać dzieje dawniejsze w formie dialogu, musiał się więc zastosować do wzorów tego rodzaju i przed rozpoczęciem użyć pewnej fikcji, jakiej tak sam Cicero, jak i późniejsi naśladowcy jego używali. Gdy tedy powyższe naszego Wincentego słowa nie są niepodobne do owej indukcji Cicerona, w której tenże powiada: *unius aetatis clarissimorum ac sapientissimorum nostrae civitatis virorum disputatio repetenda memoria est, quae mihi tibi quondam adolescentulo est a P. Rutilio Rufo exposita*¹⁾; można ztąd wnosić że u Wincentego jest to toż samo tylko fikcja.

Z drugiej znowu strony nie można spuszczać tego z uwagi, co jest charakterystycznym u Wincentego, że w dziele jego zwykłe z pod obrazowości i figur zdarzenia rzeczywiste przeglądają. Aby się o tem przekonać, dość jest rozpatrzyć się w prologu i przedmowie do księgi IV, gdzie w ciągłych obrazach i przenośniach zawarty jest aż do najdrobniejszych szczegółów rzeczywisty autorstwa stosunek do Kazimierza; dość wskazać na 30 rozdział księgi II, gdzie pod lekką, jakby od niechcenia rzuconą aluzją do Tiresiasa wykrywa się nieposłedni, od innych naszych kronikarzy zamilczany fakt rzeczywisty: osłepienie Zbigniewa. To uwzględniając nie wyda się niepodobieństwem drugie z powyższych twierdzeń, mianowicie: że Wincenty wskazał tu w gruncie na źródło swoje istotne, a cała fikcja jego ogranicza się na tem, że to co było napisane i trzema lub czterema dziesiątkami lat przedzielone od jego czasu, on jakoby słyszana przez siebie rozmowę czytelnikom swoim podaje. Był to zresztą sposób praktykowany w wiekach średnich: tak bezimienny żywociarz ś. Ottona, współczesny naszemu Wincentemu, mając pod ręką Herborda dynlag, w którym tenże Tiemona z Sefrydem jakoby rozmawiających wprowadził, powiada o tem swoim źródle: *probatissimi viri qui ab ipso (Ottone) gesta oculis suis viderunt, nobis fideliter enarraverunt*. (Pertz SS. XII. str. 737). Za tem ostatniem zdaniem, mianowicie za autorstwem Mateusza oświadczył się stanowczo Lelewel i Ossoliński: rozważmyż ślady wszystkie tego autorstwa.

Pisarz kodexu III podaje powyższe Wincentego wyznanie tak: *Memini collocutionis mutuae virorum membranulis*. Czy to ostatnie słowo znalazł w tekście dawniejszym, czy sam je dorzucił? nie wiadomo. My je dziś nie znajdujemy w żadnym innym kodeksie, i do niego też nie przywiązujemy szczególnej wagi. Ale godne jest zastanowienia, co w tymże samym kodeksie w przedmowie bezimiennego komentatora roku 1400 pisanej czytamy. Miał on, jak widać, wiele kodexów kroniki tej pod ręką, i powiada: *Titulus autem, sicuti aliquoties in principio istius Chronicae reperi, ponitur iste: Chronica de gestis principum Poloniae quam lector sciat esse editam a Matthaeo, quondam Cracoviensi episcopo, in qua per modum dialogi in colloquendo cum Joanne archiepiscopo gnesnensi tres libros edi-*

¹⁾ De Republ. I. 8.

derunt, quartum autem addidit Vincentius Cracoviensis episcopus (*Rękp. III. k. 1'*). A o parę wierszy dalej mówi: dicitur in titulo a Matthaeo, et ibi tangitur auctor huius libri. Tak z tych ostatnich słów, jak i z powyższych editam a Matthaeo widać, że niżej położone słowo ediderunt jest tylko niezgrabnością pisarską: powstało ono jedynie brakiem ścisłości w wyrażaniu się komentatora, a całe autorstwo tego dialogu według słów owego pierwszego tytułu, który on w kodeksach znalazł, przyznane było samemu Mateuszowi. Dalej podaje tenże komentator drugi tytuł na niektórych kodeksach znajdujący się, i ten mu się więcej podoba, mówi bowiem: Secundum vero alios, et videtur verius, ponitur iste titulus: Chronica de gestis illustrium principum et regum Poloniae per Joannem gnesnensem archiepiscopum et Matthaeum cracoviensem episcopum per modum dialogi edita. (*Rękop. III. k. 1'*). Dlaczego zaś przeniósł on drugi tytuł nad pierwszy, przyczynę tego zaraz obaczmy, mówi on bowiem dalej już sam od siebie: Reputo ego inter cetera verius quod autores praesentis totalis operis fuerunt tres insignes viri: Joannes archiepiscopus, Matthaeus et Vincentius cracovienses episcopi: primi duo quoad primos libros tres in edendo, Vincentius vero quoad formam in redigendo; ipse vero solus Vincentius quoad quartum librum in componendo. Ea enim gesta, quae ipsi retroactis in suis scripserunt temporibus, Vincentius in hanc formam posuit, et prooemium praemisit motus instantia ac votis ducis Casimiri (*Rękp. III. k. 2*).

Łatwo tu osądzić, który z dwóch tytułów na dawnych kodeksach przez komentatora tego znalezionych zasługuje na większą uwagę. Trafiło to się w owych czasach dość często, że forma dialogu była przyczyną nieporozumień: prostoduszny czytelnik brał imię wprowadzonej do dialogu osoby za imię autora, i jemu dzieło to przypisywał. W tym obłędzie był tak autor drugiego tytułu jak i sam komentator. Ale różni się od nich autor pierwszego tytułu: chociaż bowiem Jan arcybiskup gnieźnieński przed Mateuszem jest w tekście Wincentego wymienion, nie przyznał on jednak autorstwa Janowi, lecz tylko Mateuszowi samemu: musiał więc bliższą jakąś mieć o tem wiadomość.

W mnóstwie kodeksów, które dziś znamy, na żadnym nie znajduje się tytuł powyższy: to samo już dozwala wnosić, że owe kodeksy, na których bezimienny ten komentator tytuły takie w końcu wieku XIV jeszcze wyczytywał, stare być musiały. Powtarzali powyższą o autorstwie Mateuszowem wiadomość wszyscy komentatorowie późniejsi, nawet czas, w którym Mateusz pisać przestał podając: desinit scribere tempore Boslai Cripsi, mówi pisarz kodeksu XXVI na str. 514. Potępił ją Dawid Braun na początku wieku XVIII. Bystry i surowy ten krytyk oparł się na naganie biskupa tego wyczytanej w Długoszu, do której dodał od siebie uwagę, że nie zdaje mu się, iżby z Janem arcybiskupem mógł zostawać Mateusz w bliższych, duchowych zwłaszcza, stosunkach. Ścisłejsze wszakże badania zdania jego nie zatwierdziły, a im więcej wykrywamy szczegółów z życia Mateusza, tym autorstwo jego prawdopodobniejsze staje się. Dziś nie ulega wątpliwości, że prałatowi temu ani cnot pewnych, ani na-

uki i zdolności pisarskiej nie brakło. Już w pierwszych latach wieku XII rozczytywano u nas po szkołach i po dworach xiążęcych kroniki ojczyste. Miał sposobność poznać je dobrze Mateusz jako scholastyk stolnicki, i zostający w bliższych stosunkach z Władysławem xięciem, najstarszym synem Krzywoustego. Z woli tegoż xięcia, którego w potrzebie jakiejś pieniędzmi zarabował, wszedł na biskupstwo krakowskie, przeciw życzeniom, a nawet z oburzeniem na się duchowieństwa ¹⁾. Jeździł do Rzymu i tam brał swoje poświęcenie ²⁾. Jako biskup zaopatrzwał ubogie parafie swej diecezji dochodami z swego biskupstwa ³⁾ i przyczynił się do założenia klasztoru w Miechowie ⁴⁾. Zostawał w ścisłej przyjaźni ze sławnym swojego czasu Fiotrem Włostowicem, mnóstwa kościołów w Polsce założycielem, w którego też domu na Śląsku wraz z Janem wrocławskim, podówczas biskupem, a krewnym bliskim Piotra, niejednokrotnie uczłował ⁵⁾. Był Jan jednym z najgorętszych wielbicieli cnot *ś. Bernarda*, podówczas opata kłerewalskiego; Mateusz opata tego swoim i Piotra pomienionego imieniem zapraszał usilnie do Polski. List jego zapraszający, umieszczony wyżej na str. 45, świadczy o jego niepospolitej wprawie pisarskiej i znajomości klasyków. Wszystko to jak widzimy, nie tylko owemu o autorstwie Mateuszowem mniemaniu nie sprzeciwia się, ale owszem podnosi jego prawdopodobieństwo. Nie zmniejszają się też one, jeśli wejrzymy uważniej w sam tekst kroniki. Wskażę tu tylko na parę jej ustępów. Kiedy na przykład autor *Alexandra* biskupa niegdyś płockiego wysoko pochwalałszy, zwraca się do współczesnych sobie prałatów i z sarkazmem o nich wykrzykuje: *nostri ecce gigantes! gemunt sub aquis et qui habitant cum eis* (III. 8) nie można się zawahnąć w osądzaniu, do kogo jest ten sarkazm podobniejszy: czy do Wincentego, tyle lubionego od duchowieństwa, że go samo na stolicę biskupią powołało; czy też do Mateusza, którego Władysław xiąże przeciw duchowieństwu życzeniom na tę stolicę posadził?

Z nagan, które Mateuszowi wytykają, uderza nadewszystko zamilowanie w przepychu i uczłach. To też właśnie mógł być jeden z bodźców, co go i do Władysława xięcia i do tak zamożnego pana, jakim był Piotr, zbliżył, i w ścisłejsze wwiódł z nimi stosunki. Pochwalił nieskąpo Mateusz Piotra wliście do *ś. Bernarda*, mówiąc: *vir utique circa Dei cultum et ecclesiam religionemque devotissimus*; ten też rodzaj pochwały najwięcej mógł przemówić za nim do opata *świętobliwego Bernarda*. W Wincentego kronice, głównie dla świeckich osób pisanej, podniesiona jest w pochwałach inna strona Piotra, a podniesiona także na stopę najwyższą, czytamy tu o nim: *alti sanguinis princeps et principi dignitate proximus, vir magnanimitatis generosae, tam strenuus manu quam pectore industrius ille famae celeberrimae Petrus Wlostides* (III. 20). Po opisaniu dokładnem, jak Piotr Wołodara przemyskiego

¹⁾ Nec enim ad pontificatum suffragata Matthaeo virtus, sed pecunia, dolente Cracoviensi collegio. Benedicti a s. Josepho Infula Cracoviensis. Varsoviae 1686 str. 85.

²⁾ Catal. opp. ręk. bibl. Oss. nr. 619. k. 11. ³⁾ Klose Breslau I. 220. ⁴⁾ Długosz Hist. V. 502. ⁵⁾ Benedicti Posn. Hist. ręk. str. 13. Sommersb. SS. II. 172.

zięcia zchwycił, a w którym to opisanu nietylko mowa jego w senacie miana, ale i przestroga, jaką dawał poufnyim swoim, z którymi puszczał się na tę wyprawę, przytoczona, zamyka autor rzecz o Piotrze porównaniem go z Zopiryonem, wodzem Daryusowym w ten sposób: In Zopyro simulatio fallaciae, in Petro simulatio fuit cautela: at illa prohibetur, ista permittitur. Illa enim de dolo malo nata; ista de dolo bono profecta, quas crebro audis admitti. Quum enim iustus bellum susceperit, utrum aperte pugnet an ex insidiis, nihil ad iustitiam pertinet (S. Aug.). In Petro ergo adeps et nucleus in Zopyro cortex fuit et palca virtutis. (III. 24). Tak wzmiankowane w opisie tym okoliczności, jak i wygórowane pochlebstwo dla Piotra nasuwa mimowolnie myśl, że to krescił raczej przyjaciel jego i domownik, jakim był Mateusz, a nie Wincenty, który w lat kilkadziesiąt po śmierci Piotra pisząc, ani go znał, ani też nie miał powodu zniżać się do takiego pochlebstwa. W liście do ś. Bernarda przytoczył Mateusz zdanie z ś. Augustyna (obacz wyżej str. 16), a i tu oto widzimy zdanie z Augustyna świętego wyjęte.

W dalszym znowu ciągu tych zdarzeń opowiada autor, jak syn Wołodara pomienionego, Włodymirko, dysząc chęcią zemścić się za ojca swego na Bolesławie, nie szczędził złota, przekupił Węgra, któremu ten monarcha polski straż zamku wiślickiego powierzył; w porozumieniu z nim spadł z wojskiem i sprawił pamiętną rzeź w Wislicy roku 1135. To przeniewierstwo daje autorowi powód do przytoczenia przykładów z dziejów starożytnych, mianowicie jak Alexander Wielki ukarał za dobrowolne, z własnego popędu popełnione przeniewierstwo Daryusa domowników, a Antygon argiraspidów Eumena, i kończy te przykłady następującą o przeniewierstwie uwagę: cuius (perfidiae) quis apud prudentes fuit exitus, ex his vides; quamvis haec lucifuga inter volucrum reges sub luce volitat plausu discolore, quam (perfidiam) nonnulli hodie non modo non reprimunt, sed virtute profligata praemiis invitant. Quia vero manibus occisorum (w Wislicy) visus est parentasse (Włodymirko) quia de atrocissimo Polonorum proditore sumpsit supplicium, potuit Laodarides iram Boleslai aliquatenus demulsisse itd. Słowa: quam (perfidiam) nonnulli hodie non modo non reprimunt, sed praemiis invitant ściągają się tu widocznie do Włodymirka, który Węgra złotem skłonił do przeniewierstwa. Xiążę ten jak wiadomo roku 1152 już nie żył. Tu więc sama chronologia wskazywać się zdaje na Mateusza, współczesnego Włodymirkowi; gdy tymczasem Wincenty, jak wiadomo, zaledwie w lat ośm po śmierci tego xięcia dopiero na świat przyszedł. Naostatek ślad niejaki Mateuszowego dyalogu przegląda w rozdziale ósmym kroniki Mierzwuy, porównanej z odpowiednim ustępem kroniki Wincentego, jak to wyżej na str. 156—157 dzieła niniejszego wskazałem.

Z tego wszystkiego widać, do jakiego stopnia prawdopodobne jest Mateuszowe autorstwo. Choćbyśmy atoli przypuścili za rzecz najpewniejszą, że Mateusz pisał kronikę, jest ona dziś dla nas stracona, i mylnie byłoby mniemać, że ona u Wincentego ocalała. Wincenty zmienił i przerabiał swe źródła: z Mierzwuy wyrzucał on chronologię, zacierał to, co na okolicz-

ności, pod któremi autor ten pisał, dobitniej wskazywało. Z Gala opisów wyciągał treść samą, ledwie jedno lub drugie wyrażenie jego ocalało tu i owdzie przypadkiem. Nie inaczej też zapewne postępował z innemi swojemi źródłami. Mamy naprzykład dowód najwidoczniejszy, że rozdział 26 xiegi III, chociaż go niby Mateusz opowiada, jest niezawodnie pióra samegoż Wincentego, zawiera on przepowiednię o Kazimierzu Sprawiedliwym zupełnie w rodzaju tym, jaką dał Gal o Bolesławie Krzywoustym w rozdziale 20 xiegi II swojej kroniki. Wiąże się ona ściśle z tem, co mówi Wincenty o Kazimierzu w xiedze IV rozdziale 8, gdzie też sam on wyjaśnia tej przepowiedni znaczenie. Podobnież nie kto inny jak tylko sam Wincenty opowiada acz niby przez usta Mateuszowe w rozdziale 30 xiegi III zdarzenia zaszłe na wyprawach pruskich już po śmierci Mateusza roku 1166 przypadłej, aż do roku 1173, kończy wreszcie cały dyalog słowami włożonemi w usta Jana: obdormiscamus in Domino. Tak więc to co z siebie wysnuł, jak i owo, co od drugich przejął i po swojemu wyłożył, stało się nieodzowną własnością Wincentego, jemu należy dziś tego dzieła zasługa i sam on za niedostatki jego odpowiadać winien przed sądem krytyki.

VIII. ZALETY I WADY JEGO KRONIKI.

Wiek, w którym żył Wincenty, był jednym z najciemniejszych w całej Europie. Rzadko kto zajmował się pisaniem dziejów; a z tych co się niem zajmowali, jeszcze rzadszy był taki, coby okazał zdolności wyższe i odpowiedział ile tyle swemu zadaniu. Gdy wszakże to, co kiedykolwiek w każdym narodzie się działo, stanowi część dziejów powszechnych i jest niezbędnie potrzebne do wykrycia w nich związku i wskazania postępów ludzkości, widoczna więc jak ważną jest rzeczą podciągać każdy zabytek dziejowy, jakkolwiek byłaby szorstka, dziwaczna i niezdarna jego powierzchowność pod głębsze rozpoznanie, już bowiem choćby innych korzyści nie było, toć w samem udowodnieniu niezdarności dostrzedz można ciekawą charakterystykę owych czasów i ludzi. Oględne, wolne od uprzedzeń i namiętności, ich rozpoznawanie godne jest oświeconego wieku, w którym żyjemy, a płocze, dorywcze, nienawiścią rodową i chętlivem samolubstwem nacechowane sądy o nich, zostaną na zawsze plamą tych, którzy je nierozmyślnie wydali. Wincenty miał w tej mierze szczególny los. Zamiast gruntownego w dziele jego rozpatrywania się, obrzucano go raz po raz mimochodem licznymi, częstokroć najniesprawiedliwsiymi zarzutami. Samemu tych zarzutów odparciu dwaj z najznakomitszych naszych pisarzy: Lelewel i Ossoliński osobne dzieła poświęcili. Mimo to ten sam tryb postępowania dotąd poniekąd nie ustaje, i od czasu do czasu napotkać można po dziełach różnych i pismach płoczą i złośliwą wycieczkę przeciw Wincentemu lub nawet potępienie usiłowań zmierzających do wyjaśnienia tego pisarza¹⁾. Wznawiać tego rodzaju zapasy i na każdą taką uwagę odpowiadać nie

¹⁾ Obacz Franciszka Palackiego *Geschichte Böhmens* I. 155. Alfreda Gutschmid *Kritik der polnischen Urgeschichte* w piśmie *Archiv für Kunde österr. Geschichts-Quellen* XVII. 295 itp.

jest tu miejsce po temu; wszakże samo dzieło Wincentego wydając, wypadło koniecznie zebrać to, co do wszechstronnego rozpoznania jego posłużyć może. Wykazawszy już tedy, jaki z swojego czasu wyniósł Wincenty materiał dziejowy, zostaje mi powiedzieć jak go ujął? azali i jakiego rodzaju zdolności rozwinął w jegołożeniu?

Wincenty z rozległym czytaniem w literaturze klasycznej do pisania dziejów ojczystych przystąpiwszy, układał je sposobem wielce różnym od swoich poprzedników. W tem, co przed nim u nas pisano i co się dotąd przerhowało, widzimy rzecz samą mniej lub więcej szczegółnie opowiedzianą, bez żadnego wszakże artyzmu, lub tylko z bardzo małym jego uwzględnieniem. Przeciwnie Wincenty włożył główne swoje staranie w to, iżby dziełu swemu nadać formę jak najwięcej ponętą, urozmaicić je przykładami, ustroić krasomostwem i kwiatami poezyi. Chciał on podać narodowi sięgę, któraby zdarzenia ojczyste, z uwzględnieniem podobnychże przykładów z dziejów obcych przedstawiając, zawierała w sobie wyższą naukę, służyła do kształcenia serca i umysłu dla następnych pokoleń. Ten cel jest w całym dziele jego widoczny. Do wytknięcia go sobie mógł on w części własną swoją nauką, a bardziej jeszcze zewnętrznymi stosunkami być pobudzony. Z synów Krzywoustego najukształceńszy był Kazimierz. Bawiąc na dworze cesarza Fryderyka I jako zakładnik, a w ojczyźnie swojej dłuższy czas bez udziału w rządach zostając, miał większą niż inni sposobność obeznania się z naukami. Jakoż tak o wielkiej jego dla ludzi światłych uprzejmości jak i o własnem jego zamiłowaniu w czytaniu xiąg, przechowały się ciekawe świadectwa¹⁾. Z jego rozkazu dzieje pisząc Wincenty, starał się też jemu jak najwięcej przypodobać, użył więc ku temu, jako mistrz nauk wyzwolonych całej swej sztuki, na jaką go starczyło. Że mu ku temu ani wymowy, ani zmysłu artystowskiego nie brakło, okazuje się to nie w jednym miejscu w sposób uderzający. Oto na przykład jak on rzecz we wstępie swoim czyli prologu zagaja.

•Trzej z trojga przyczyn teatralnemi wzgardzali uroczystościami: pierwszego imię Kodrus, drugiego Alcybiades, trzeciego Dyogenes. Kodrus dlatego, że był ubogi i łachmanami odziany; drugi, że był urody przecudnej; trzeci, że i czystością obyczajów odznaczał się i bystrością umysłu celował. Pierwszy, aby ubóstwa, które jest samo z siebie wzgardliwe nie wystawiać na pośmiewisko wszystkich; drugi, aby się nie narażać na niebezpieczeństwo uroków; trzeci, aby nieskalany mądrości majestat nie podawać trefnisiom w zniewagę. Wolał tedy Kodrus wzbrowić sobie widoku innych, niż wzgardliwe z siebie dać innym widowisko: albowiem nie masz miru między purpurą a łachmanami. Przenosił i Alcybiades raczej w domu kryć się bez pochwał, niż pochwały odnosząc, narażać na szwank swoją urodę: al-

¹⁾ Scitis quo pacto stipatur interim literatissimorum lateribus altrinsecus quorum tam sobrietas quam scientia paucis est incognita. Cum his nunc sanctorum patrum exempla, nunc virorum gesta illustrium vicaria relatione retractat. Vinc. IV. 5. Porównaj z tem za-pisek rocznikarski w rękopismie kapit. krak. str. 16.

bowiem nie jest z przyrodzenia tak piękne, czegoby płaksooka zazdrość spojrzaniem swoim urzeknąć nie mogła. Nakoniec uznał i Dyogenes za rzecz roztropniejszą wzgardzić poufalością gminu: albowiem lepiej jest mieć cześć w samotności, niż w towarzystwie wzgardy doznawać.

»Aliści tej oto xiążeczki szorstka chudizna, jałowa szorstkość bezpierzna jest od alcybiadowego kłopotu. Przesądem bowiem jest obawa uroków, a nieurodziwy niema też nic do stracenia z swojej urody. I Dyogena, acz boskie zdanie, nie obchodzi nas, na których mądrość ani kropelki daru swego nie zlała. Kodra, jedynie Kodra trwoży nas obraz, gdy na zgromadzeń publicznych zasadzki wystawiona nasza nędzota, niema ani lichego łachmana, którymby wstyd swój okryła. Mamy bowiem pośród muz nie płochy wyprawiać chorowód z zwolenniczkami Diony, lecz zajmując miejsce na wyżynach w obec świetnego senatu, i opiewać nie cieniste trzciny po kępach, lecz ojczyzny złote kolumny. Nie lalki z gliny, lecz prawdziwe ojców wizerunki z łona niepamięci, z najstraszego trzonu słoniowego wyrzeźbić nam kazano, ba i światła boskiego kagańce w zamku królewskim rozwiesić i wraz w wojennych czoło uznoić zapasach.

»Inna wszakże jest, przedsiębrać co w nieogłędnej skwapliwości z chęci popisania się, z żądzy zysku; a inna spełniać wymogi wszechwładnej konieczności. Mnie oto ani taka namiętność pisania nie zaslepia, ani pobudza taka chęć sławy, ani żądza zysku zapala, iżbym po tylu doświadczonych morskich przygodach, po tylekrotnem w przedsiębranych trudach rozbić i zaledwie na brzeg wybrnięciu, miał ochotę na tychże samych rozbijać się mieliznach: tylko bowiem osła podniebieniu smakuje oset zamiast sałaty, i tylko całkiem bezrozumny da się przynęcić ciernią słodyczą.

»Lecz nie słuszna jest opierać się słusznemu rozkazaniu. Zrozumiał to bardzo dobrze najwaleczniejszy z xiążąt, że wszelkie czyny bohaterstwa, wszelkie zacności oznaki z przykładu przodków, jakby z jakich zwierciadeł na jaw wychodzą. Bezpieczniej puszcza się w drogę, gdy jest przewodnik, gdy światełko przed nami, i wdzięczniejszy jest wizerunek obyczajów, mający za tło wzorową starożytność. Pragnąc tedy cnoty przodków zrobić udziałem potomnych, na mnie pisarza, na kruche jak ze trzciny me pióro, na pigmejskie me barki włożył brzemię Atlasa, nie inną zapewne kierowany pobudką, jak tą, że blask złota, że połysk pereł nieudolnością artysty ceny swojej nie tracą, podobnie jak i gwiazdy najczarniejszymi Etyopów palcami ukazane nie kopcieją. Ani też wielkiego potrzeba na to u artysty dowcipu, iżby żelazo oczyścić ze rdzy, żużel wydzielić od złota. Ponieważ tedy byłoby niedorzecznością wahać się w podejmowaniu ciężaru, od którego uchylić się nie można, podejmę go więc według sił, byle mię nie odstępował ci, którzy podróży przezemnie przedsięwziętej przychylnem sercem dotuszają, których ani moje na zuboczy potknięcie, ani na ślizgocie upadek mój nie zdziwi, przy których uprzejmej życzliwości ciężar ciężarem a trud trudem być przestaje: wesole bowiem w podróży towarzystwo jest niejako wózkiem podróży. To nakoniec wypraszam sobie u wszystkich, aby nie każdy o mnie wyrokował, lecz tylko ci, co umysłem wytwornym lub oglądą wyższą jasnieją; aby nikt nie potępił nas pierwej, nimby się w nas najpilniej nie rozpatrzył.

Tylko bowiem rozgryziony imbir daje poczuć swą siłę, i nie masz nic takiego, co by nieuwzględnione zachwycalo, a jest niegodziwa nie rozpatrzwszy dzieła wydawać sąd o dziele. Skąpy tedy w pochwałach niech będzie skąpszy jeszcze w naganie.

Tak przemówił Wincenty do narodu dzieło mu swoje oddając. W ten sposób nikt jeszcze u nas przed nim nie przemawiał. Ma to przemówienie znamię sobie właściwe. W niedługim oto prologu tym prócz przykładu Kodra, o którego ubóstwie wielkiem napomknął Juwenal, prócz przykładów Alcybiada i Dyogena dwukrotnie już nawinął się ze zdaniem swemi Seneka, dalej Publius syryjski, nakoniec wyjrzały też rzymskie Digesta. Z dzisiejszego stanowiska patrząc, zarzucić można autorowi sadzenie się na morały; ale to jest co właśnie w owych czasach najwięcej popłacało, czego prawdopodobnie od niego wymagano. Widzimy bowiem z tej przedmowy, że autor ma jakieś kółko wielbicieli czy też doradców: na ich zdaniu głównie polega i prosi, iżby w przychylności swojej do końca mu dotrwali. To też zjednało mu ukrótce rozgłos pierwszego w narodzie pisarza, do którego xiegi przez długie czasy jako do najmeńszej po naukę zaglądano. Usunąwszy na stronę wzgląd historyczny, a samo opowiadanie tak w zawiązaniu dyalogu, jak w glówniejszych ustępach xiegi czwartej rozpatrując, nie można i dziś zaprzeczyć, że Wincenty dar nadobnego pisania w niepospolitym stopniu posiadał.

Z dziejów, które mu pisać polecono, jedne trzeba było układać ze źródeł, drugie obecnych czasów dotyczące opowiadać samemu. Stosownie do tego dzieło jego rozkłada się w dwie glównie części, on zaś w obrazowej swej mowie zowie się względem pierwszych żniwiarzem, który dojrzale już kłosy żnie i w snopy związuje, a względem drugich rolnikiem, który pole z glógów oczyszczając usposabia do plonu (IV. 1.). Nie jednaki trud czekał go na obojem tem polu i zasługi też jego na każdym z nich są nie jednokie. Będę się starał określić bliżej tak jedne jako i drugie. Dawniejsze dzieje objął w trzech xiegach dając im formę dyalogu. Zdjęta ona u niego bardziej z klasycznych niż średniowiecznych wzorów. Zwroty i zdania z dyalogów Cycerona wyjęte, powplatał autor tu i owdzie w swój dyalog, a rzecz całą rozłożył między Jana i Mateusza, sam prócz indukcji nigdzie głosu nie zabierając. Przeciwnie scholastyk bamberski Herbord, o którym wyżej na str. 28 mówiłem, w dyalogu swoim sam z kolokutorami rozprawia. Zajrzyjmy teraz w treść samą. W X i XI wieku błąkały się po słowiańszczyźnie podania trakoilirske, i jak to już czytelnikom wiadomo, były u nas przez Mierzwę około 1050 roku spisane. Wincentemu, który w dziele swoim celów etycznych z oka nie spuszczał, bardzo się te powiastki przydały, zebrał on je starannie, same tylko skazówki chronologiczne pomijając, bo tych w czysto kronikarskim naracyjnym wykładzie zwykłe nie uwzględniano. W tem co nam z Mierzwę podał kompilator franciszkański krakowski, zaczynają się te podania wyprawą Graka przeciw Gaiom, na lat około 400 przed Chrystusem przedsięwziętą; Wincenty zachwyił jeszcze jeden, wcześniejszy z tychże podań ustęp nie małej wagi, bo rzucający światło na ich całość. Nádmiienia więc najpierw o nader wielkiem niegdys ojczyzny naszej zaludnieniu, o przewagach przodków naszych na morzu, dalej o podbiciu przez nich Macedonii i króla jej Aminty uwięzieniu. Przypada to wybornie do chronologii

przez Mierzwę wskazanej i okazuje się jednolite z tem, co dalej tak Mierzwa jak i sam Wincenty o walkach przodków naszych z Alexandrem Wielkim, a następnie z Rzymianami rozpowiada. Nie można tedy wątpić, że wszystkie te podania pierwotnie z jednego wypłynęły źródła. Mowę Graka, jak ją w kodeksie II i w największej części kodeksów późniejszych czytamy, dał Wincenty obszerniej niż Mierzwa. Prawdopodobnie są to własne jego z krasomostwem popisy; ale szczegóły o skutkach Graka wyprawy dorzucone, a nieznajdujące się u Mierzwy, znowu wykrywają zdarzenie historyczne, które było podstawą tego podania. Podobnie ma się rzecz z niektórymi innymi tych podań ustępami: gonitwa na przykład Leszka II do mety, opowiedziana jest u niego staranniej z większą niżli u Mierzwy konsekwencją.

W xiędze drugiej do dziejów właściwych przystąpiwszy, łączy luźne tu i owdzie natrafione zapiski z tem co u Gala wyczytał w jedną całość, zdarzenia same opowiada ile możliwości króciuchno, mniej dbając o dokładność szczegółów, a stronę ich etyczną nadewszystko podnosi. O Kazimierzu I zna dwa podania, jedno za którem szedł Gal, drugie zaczerpnięte ze źródła, ile się zdaje, współczesnego, którego atoli w jego czasach już nie rozumiano: Z dwóch więc kolejno po sobie na tron wstępujących xiążąt, jednego Bolesławicza a drugiego Mieszkowicza, robi jednego tylko Kazimierza w kaptur zakonny go przywdziewając. Mówi następnie o wyprawie Bolesława Śmiałego do Węgier, o której Gal zamilczał; opisuje bitwę Krzywoustego z Niemcami pod Wrocławiem, o której takżę głucho u tamtego, wreszcie zdarzenia zaszłe po roku 1113, na którym Gal kronikę swoją zakończył, przeprowadził Wincenty swoim sposobem aż do roku 1173, tu kładąc kres trzeciej swej xiędze i całemu dyalogowi.

Obok zalety jaką autorowi co do tych trzech xiąg przyznać trzeba pod względem uzupełnienia niektórych podań i samodzielnego ich opowiadania, ma on też nie małe wady: widać w nim bowiem dość często, że rzecz główną poświęca celom podrzędnym, że dba więcej o formę niż o istotę, i same nawet zdarzenia niekiedy dla etycznego celu przekręca. Opisując na przykład za Galem wojnę Chrobrego z Juroslawem kijowskim, kładzie w usta pierwszego zdanie z Hioba, i nieprzystając na prostej klęsce zadanej Jarosławowi, chwytła jeńcem wielkiego kniazia i wraz z bojarami do sfory przywiązanego Bolesławowi spaniałomyślnie każe uwalniać ze stosowną sentencją z Boecyusa (II. 12). Takie zapomnienie się kronikarza względem głównego celu historii nasuwa mimowolnie wątpliwość, azali i to co mówi wbrew Gala i Nestora świadectwu o Masławie mazowieckim, jakoby go samiż Prusacy powiesili, opiera się na istotnie zasłyszanem, odmiennem podaniu, lub też zostało wymyślone przez niego dla zastosowania sentencji: *alta petisti, alta tene* (II. 14). W zapale krasomowczym wszystko widzi przez szkło powiększające nasz kronikarz, wszystko pod jego piórem mnoży się i wzrasta, lub ze szczegółowej dokładności przechodzi w ogólniki. Krzyczy pod ciężarem pieniędzy mnich obdarzony u Gala, dorzucony tamżę wierszyk: *rex fama vivit, ditatus pauper obivit*; nie ściaga się u niego do chwili obecnej. U Wincentego mnich śpiewa piosnkę więcej dziwnie, niż dowcipnie z samej gry słów przez autora ułożoną, a ciężarem pieniędzy przywalony pada

trupem w oczach królewskich (II. 16). U Gala Bolesław Izasława ucałowawszy głaszcze po brodzie (I. 23.); u Wincentego targa potężnie Izasława raz i drugi za brodę i wygłasza heksametrem swe drwiny: Hic vir est nostro quem nos dignamur honore (II. 18). Chrobry u Gala tryumfuje nad Rusią (I. 7.); u Wincentego nad wszystkimi nieprzyjaciółmi (II. 12). Gal mówi, że Krzywousty zburzył w Czechach trzy grody i jedno przedmieście (II. 46); Wincenty, że Krzywousty miasta czeskie napadł, wyludnił, zburzył (III. 4). Nie jest Gal wolny od gadulstwa, ale daje obrazy częstokroć dokładnie rozwinięte w szczegółach, a rzecz podejmuje z różnych stanowisk; u Wincentego, który opisy Gala skraca a w trzech pierwszych księgach niemal samemi wojnami się zajmuje, gadulstwo w mędrkowaniu, popisywanie się z igraszką słów, a przesada w niektórych opisach są więcej rażące.

Już pod koniec III księgi w miarę jak się Wincenty zbliża do swoich czasów, do panowania synów Krzywoustego, można dostrzec, że opowiadanie jego staje się naturalniejsze, a zdarzenia same coraz dobitniej we właściwym swem świetle występują. Daleko więcej uderza to w księgę IV pisanej ciągłą powieścią nie w dyalogu. Stosując się do zakresu ksiąg poprzednich przeplata autor i tu dzieje ojczyste podobnemi z dziejów obcych zdarzeniami, czyni to jednak rzadziej nierównie. Nie obarcza też zbyt powieści swojej przytoczeniami z prawa rzymskiego i kanonów. W ogólności całemu w tej księdze wykładowi mało co zarzucić można. Widać że praca około trzech pierwszych ksiąg wpłynęła na rozwinięcie w nim zmysłu historycznego. Mianowany, jak z przedmowy jego do tej księgi IV wniesć można, wyłącznym dziejopisem Polski przez swego monarchę, Kazimierza, z poleceniem pisania dziejów społecznych, pojmuje jasno ich cel i trudność swego zadania. Prawda i tylko prawda ich celem. »Ależ prawda budzi nienawiść« woła nasz Wincenty za Terencym i Cyceronem, i wystawia groźniejsze jeszcze następstwa, gdyby ją z jakiegokolwiek pobudki zataić poważył się (IV. 1). Z takimi to uwagami przystępował do kreslenia tych dziejów, mianowicie krótkiego panowania Mieszka III, Kazimierza Sprawiedliwego i jego następców aż do wstąpienia na tron Władysława Łaskonogiego. Okres ten trzydzieści przeszło lat obejmujący zaledwie tknięty był czystem piórem. Ze społecznych jednak lub bliskoczesnych naszemu Wincentemu, dotknęli go acz nawiasowo tylko, dwaj ważni świadkowie, mianowicie: bezimienny latopisiec kijowski i także latopisiec wołyńsko-halicki; nakoniec przydał nieco ku temu zatracony dziś, a tylko z jedyngo przytoczenia u Tatyszczewa znany nam latopisiec połocki. W nich mamy niejako kontrolę opowiadań Wincentego i przekonywamy się, że był on dobrze świadom tych dziejów. Zajęcie Brześcia wraz z całym Podlasiem z rozkazu Kazimierza, oraz przygody niektóre Włodzimierza Juroslawicza przez Wincentego opisane (IV. 15), znachodzą zupełne w pomnikach owych zatwierdzenie; ale nasz kronikarz zna jeszcze nierównie więcej zdarzeń, daleko ważniejszych, których sam on jest dziś źródłem jedynym; latopisiec bowiem kijowski zdarzenia z dziejów naszych znacznie jeszcze przed końcem XII wieku zapisywać przesiał; a wołyńsko-halicki o ile go dziś znamy, dopiero je po śmierci Romana Mściławicza (1205) zapisywać rozpoczął.

Co tedy u Wincentego zasługuje przedewszystkiem w IV xiędze na uwagę, to stosunek Kazimierza do ziem podtatzańskich, do Słowaczyny, do tak zwanego królestwa Galicyi, stosunek jego do Węgier i Rusi w ogóle, osobiwiej zaś do xiążąt Kolomana Borysowicza i do trzech Mścislawiczów: Romana, Wszewłoda i Włodzimierza, którzy z siostry Kazimierza, Judyty, urodzeni chowali się od dzieciństwa niemal na dworze polskim i uprawiali do boju pod okiem tego monarchy, jemu też jako głównemu dobroczyńcy swemu we wszystkim ulegali. Stosunek ten odbił się żywo w dziele Wincentego, które co do tych ustępów ze skaz i wtęptów należyście oczyszczone, wyprowadza na jaw jedną już niemal zatraconą kartę dziejów naszych wieku XII.

Wypiętnowały się też tu dobitniej niż gdzie indziej osobiste autora skłonności. Gał kronikę swoją dla Bolesława Krzywoustego pisząc, umieścił najpierw przepowiednię o jego znakomitości, nim czyny jego opisał. Tegoż rodzaju przepowiednię daje Wincenty o Kazimierzu. Włożywszy ją pod koniec III xięgi w usta konającego Bolesława Krzywoustego, przystępuje w xiędze następnej do panowania ulubionego swego monarchy Kazimierza, a za tło obrazu służy mu nadużycia i niesprawiedliwości wszelkiego rodzaju popełnione za panowania ztrąconego z tronu poprzednika jego, Mieczysława. Rozpatrując dziś ten ich opis, przy którym zalety Kazimierza tem wydatniej jasnieją, nie można się odjąć tej myśli, że szczegóły jego jakkolwiek mogły być w sobie prawdziwe, dobrane wszakże zostały z samych, może nawet bardzo rzadkich wyjątków, tem bardziej, gdy i autor Mieczysławowi ani bystrego rozsądku ani uczciwości nie odmawia. Z rozdziałem piątym zwrócił się autor wprost do Kazimierza i daje nam obraz jego cnot. Każde słowo tu zdaje się być odważone, dobierane z delikatnością porównania i przykłady, okresy nawet z pewną wytwornością zaokrąglane. W ogóle wszystko co samego Kazimierza się tyczy, opracował autor z największą starannością. Zaczął opisem jego osoby, nim wejrzał w ducha i czyny rozprowadził. Większego nad mierny wzrostu, twarzy urodziwej, w spojrzeniach nie bez bystrości Kazimierz, łączy z wrodzoną charakteru żywością pewne umiarkowanie. Obok upodobania w naukach lubi grę w kostki; świąt uroczyscie przestrzega, sprawom wojennym i myślistwu z zamięłowaniem się oddaje; swarów, pieniactwa i oszczerstwa nadewszystko nie cierpi.* Z Janem dworzaninem w grę azardowną zapuściwszy się, ogrywa go ze szczętym i od zrospaczonego otrzymuje policzek. Urazy osobiste przebacza; publiczne występki karze surowo. Ucięcie nosa, piętnowanie nie jest za rządów jego nadzwyczajnością, za oszczerstwem niekiedy język podcinają. W boju unosi się jak junak przypadkowi los swój powierzając, a ilekroć wojny zabraknie, spieszy na łowy i biesiady wyprawia. Uczty służy mu w części ku temu, aby od podochoconych wybadać to, z czemby się na trzeźwo nie wydali. Możliwość bowiem silnie pod nim głowę podnosi, wicherzy przy lada sposobności w najlepszych czynach złą stronę wypatrując. Powściąga je swoją roztropnością i orężem nawet poskramia, wszakże jemu tron swój zawdzięczając niekiedy mu mimowolnie ulega. Z bratem Mieczysławem w dobry sposób pogodziwszy się, gdy widzi możnych oburzenie, udaje że żartował, że próbował tylko azali są mu szczerze przychylni, a widok takiego ich przywiązania ku swej osobie napędza go

radością. Tak nam wystawił Wincenty swój czas i swego monarchę. Kreslił jak widzimy z natury ten obraz, kreslił z zamiłowaniem, a przy zaletach nie zataił i ułomnostek.

Zaledwie wyniesienie na tron Kazimierza opisał, spieszy okazać co zdziałał, co za korzyści ojczyzna przez monarchę tego odniosła. Czyni to w rozdziale ósmym. Krótki ale nadzwyczaj ważny ten ustęp obejmuje zdarzenia prawdziwe, częścią nieznane zgoła dotąd, a częścią nie wyjaśnione. Prawdziwość ich widoczna jest, jak skoro porównamy to co sam autor niżej szczegółowo napomknął z wiadomościami ruskich latopisów. Wątlęgo zdrowia ale na duchu krzepki i przedsiębiorczy był Leszek Bolesławicz, Kędzierzawego syn, pan Mazowsza i Kujaw. Ojciec jego roku 1173 umierając przekazał mu wolą ostatnią, aby dla Kazimierza stryja i opiekuna swego był z synowską uległością, i w razie zejścia bezdzietnego, oddał mu dziedzictwem swe ziemie. Leszek kochał się w czynach wojennych i miał wojsko najlepiej wyćwiczone. Jemu polecił Kazimierz zdobyć Brześć i Drohiczyn i zająć całe Podlasie, co też on w roku 1182 uskutečnił. Przez tego więc swego synowca, panował Kazimierz w owych ziemiach; przez siostrzeńca swego Romana Mściśławicza, którego, jak to autor niżej nadmieniam, posadził on we Włodzimierzu, panował w księstwie włodzimierskiem, w Haliczu zaś i Przemyślu przez Włodzimierza Jarosławicza, który zrazu obraziwszy Kazimierza, był wprowadzając przez niego ze swoich księstw wyrzucon czyli jak nasz autor powiada, skazan na wygnanie; gdy go atoli później przejednał, posłany przez Kazimierza z wojskiem wojewoda Mikołaj roku 1188 posadził go na tron w naddniestrzańskim Haliczu, Węgrów złamtd wyrzuciwszy. Te to fakta objął autor w pomienionym rozdziale 8, i po wzmiance, że stolicę Gniezno ze wszystkimi należącemi tam ziemiami zajął Kazimierz, dodaje: *sed et Russiæ nonnullas i ubet (Casimirus) accedere provincias: Premisliensem cum omnibus oppidis contingentibus; Wladimiriensem cum ducatus integritate; Brzeszcze cum omni suorum incolatu; Drohiczyn cum suorum universitate. Zebrał on te czyny z różnych, jak widzimy lat, zebrał sumarycznie, bo mu pilno jest przypomnieć tu przepowiednię ojcowską o Kazimierzu w księdze III rozdziale 26 umieszczoną i dać jej wyjaśnienie. Powiada więc: Sic itaque Casimirus fit monarchus Lechiæ: sic quatuor fratrum id est, Wladislai, Boleslai, Mesconis, Henrici quatuor principatus in solum Casimirum confluerunt; sicut pater longe prædixerat de quatuor loquens fluminibus, per quæ quatuor monarchias figuravit, per alveos quatuor principatus, Casimirum per auream situlam, virtutes eius per fontem aromatum significans.*

Opisuje potem wewnętrzne przez niego kraju urządkowania, mianowicie tyle ważny w wewnętrznych dziejach naszych synod łączyski, tak ustawy same jak i rugowane niemi szkodliwe dawne zwyczaje i nadużycia szczegółowo wymieniając. Cztery następne rozdziały (9—13) poświęcił waśniom domowym książąt i ich między sobą umowom, a w 14 przystąpił do opisu wyprawy, którą jednocześnie z wyprawą Leszka na Podlasie sam Kazimierz w przeciwną stronę Polski przedsięwziął i najpomysłniej wykonał. Wyprawa ta była dotąd dla historyków naszych zagadką i najopaczniej ją wykładano, albowiem text autora w tem miejscu został przez po-

źniejszych kopistów znacznie uszkodzony. Zdarzenie wszakże samo znane było autorowi dokładnie. Jako jednym z najświetniejszych tego monarchy czynów wojennych zajął on się niemocno, a opis swój stroi wymową, podnosi artyzmem i uczuciem gorętszem rozgrzewa. Odsunawszy na bok wszelkie przyozdobienia, widzimy w tym opisie zebrane dość ciekawe szczegóły zdające się pochodzić od świadka naocznego. Wiadomo jest z kądinąd, że Judyta, siostra najstarsza Kazimierza a Mściśławiczków matka, była najpierw zaślubiona Borysowi królewicowi węgierskiemu i miała z nim syna Kolomana. Jak ojciec jego tak i on krzywdzony był przez przyrodnych swoich braci, książąt węgierskich, i ze Słowaczyny, która wraz ziemię spiską z przyległymi jej grodami obejmowała, a imieniem Galicyi była nazywana, wyzuty. Przez długi czas nie było sposobu przywrócenia go do ojcowizny, chociaż o to raz poraz u matki swojej dopraszał się. Znużona prośbami, aby się od nich uwolnić, z namowy drugiego męża swojego, Mściśława puściła wieść, jakoby on nie był prawdziwym jej synem, ale podrzutkiem. Nawinęła się przecież poru sposobna wyrzucić sprawiedliwość pokrzywdzonemu. Kazimierz postanowił z niej korzystać i odzyskać ową Galicyę dla siostrzeńca swego Kolomana. Było to jak nadmienilem już wyżej roku 1182, kiedy król węgierski Bela III zajęty był wojną z państwem bizantyńskim. Otoż od Wincentego dowiadujemy się o następujących wyprawy tej okolicznościach. Przedsięwziął ją Kazimierz w skutek narady z wojewodą swoim Mikołajem. Niechętni Mikołajowi pochwycili ową wieść wymyśloną przez matkę, i nią się zastaniając zganili i potępiłi przedsięwziętą wyprawę, a radę wojewody »szaloną« nazywali. Nie zbywało i na takich, co najuporczywiej twierdzili, że wojewoda spiknął się z nieprzyjacielem i chce wojsko polskie na łup mu wydać. Powstaje wrzawa w kraju i w szanem wojsku rozruch podnosi się przeciw Mikołajowi, co wszystko jednak ten dzielny i zręczny wojewoda roztropnem postępowaniem swoim niweczy i staje w obec nieprzyjaciela. Gród główny był mocno obwarowan tak położeniem samem jak sztuką a strzegła go liczna nieprzyjaciół załoga wewnątrz, z boków zaś na opasujące go w koło hufce polskie nadeciągali między innymi Połowcy (Parthi) w mnogich zastępach dla dania oblężonym odsieczy. W przeddzień bitwy stanowczej Połowcy zapytują wróża, jaki będzie jej skutek. Rozpoznał trzewia drgające i zawołał: «okropny!» Tłumacząc sobie, że okropny dla nieprzyjaciela i ochoczo w bój idą. Na karym koniu wyrusza przeciw nim Kazimierz. Uderza na nich z hufcami swymi, gdy jeszcze część wojska jego zdobywaniem grodu i innemi czynnościami była zajęta. Niebezpieczeństwo było wielkie. Rozważniejsi mieli go już poniekąd za straconego; szczęście mu jednak sprzyjało, a nim wszystko wojsko w około niego skupiło się, bitwa już była wygrana, sam wódz połowiecki na rączym koniu uciekał. Z rozbitków jedni padli pod miecz, drudzy w bystrym prądzie rzeki wczbranej toneli lub szli w pętą zwycięzców. Kazimierz zwycięstwo w otwartem polu nad nieprzyjacielem odniósłszy i gród warowny opanowawszy, posadził w nim na tron swego siostrzeńca, Kolomana Borysowicza; a gdy tenże w niedługim czasie otruty został, oddał monarcha polski tę ziemię drugiemu siostrzeńcowi swemu Włodzimierzowi Mściśławiczkowi.

Z tego opisu przechodzi autor do drugiej podobnej wyprawy i opowiada w rozdziale następnym, co około owych czasów zaszło w Haliczu naddniestrzańskim. Dał go był Kazimierz Romanowi Mściśławiczowi bratu tamtego, dla znakomych zasług jego, Włodzimierza Jarosławicza złamąć wyгнаwszy. Wygnany udaje się do Węgier na dwór Beli III, błaga o pomoc do odzyskania swego księstwa. Ten wtrąca go do niewoli, sam wojsko do Halicza wyprawia, Romana złamąć wypłasza, a syna swego Andrzeja na tron w Haliczu wynosi. Tymczasem Włodzimierz w więzieniu, na dzwonnicy trzymany przekupuje dzwonników i ucieka, wielkiej nędzy doznając w swoim tułactwie. Tu autor wyłuszcza przyczynę, dla której go Kazimierz z Halicza naddniestrzańskiego wypędził. Płochę i rozpustne tego rzeźcy obyczaje opisane są w latopisie kijowskim. Wincenty opowiada czyny jego bezecne, których dopuścił się w sam dzień wniebowstąpienia najświętszej Panny, cichaczem z łotrzykami granice dzierżaw Kazimierzowych przekroczywszy. Tak o tem zdarzeniu jak i o monarchy polskiego udziale w wygnaniu Włodzimierza z Halicza nic nie wie latopisiec kijowski: widać więc, że nasz kronikarz dokładniej wtajemniczony był w te sprawy; jakoż w zwięzłym jego opowiadaniu napomknione są i inne okoliczności, których na próżno byłoby szukać gdzie indziej, a które to co w latopisie kijowskim w tej mierze znajduje się, częścią objaśniają a częścią uzupełniają. Powiodło się przecież Włodzimierzowi nie tylko Kazimierza przejednać ale i pozyskać względy cesarza Fryderyka, którego monarcha polski wielce sobie poważał. Szle tedy Mikołaja wojewodę z wojskiem swoim Kazimierz, ten zdobywa Halicz, Andrzeja jak już wyżej nadmieniałem z całą potęgą jego i przepychem wyrzuca, a Włodzimierza na tron przywraca. Zdawało się niepodobieństwem wszystkim Rusi książętom, iżby się monarsze polskiemu powiodło Węgrów z Halicza wyrzucić; co gdy się stało, zrobiło na nich, jak upewnia nasz kronikarz, takie wrażenie, iż odtąd drżeli na jego skinienia.

Jednymże pióra zapędem kresli autor po tych zdarzeniach rokosz krakowski przez 70 satrapów podniesiony i jego energiczne przez Kazimierza stłumienie, a opisem zwycięskiej jego na Polesie wyprawy kończy panowanie tego monarchy i najznakomitszą część IV zięgi. Sześć ostatnich rozdziałów obejmują przygody dzieci jego, mianowicie zaś Leszka Białego aż do roku 1204, czyli do wstąpienia na tron Władysława Laskonogiego.

Wyższe na społeczność poglądy, głębsze działań politycznych pobudki zwykle bywają niedostępne prostym kronikarzom, i w tej mierze wyjaśnień dokładnych żądać od nich nie można. Czynią oni już zadość swemu zadaniu, jeśli zdarzenia same tak jak do ich wiadomości doszły z szczerością i ile tyle w porządku należytem spisują. Co do Wincentego uważaliśmy już, że szczegóły przez niego w tej księdze podawane nie zdają się zbaczać od prawdy. Nie wiele też można mu zarzucić i pod drugim względem. Sam związek, w jakim dwie ważne wyprawy Kazimierza opisał, rzuca światło na ciemną dotąd stronę ówczesnej polityki Węgier i Polski. Wyprawa, którą sam Kazimierz roku 1182 na Spisz i Słowaczną przedsięwziął, dotykała bezpośrednio Węgier. Przedsięwziął ją w chwili, kiedy Bela III zajęty był wojną z bizantyń-

skiem cesarstwem. Ztruli Kolomana, czy to własni poddani, czy nasłani przez jego nieprzyjaciół truciele; Kazimierz posadził tam drugiego siostrzeńca swego Włodzimierza Mściśławicza. Nie mógł być tem nieobrażony Bela węgierski: czekał jednak pory sposobnej.* Nastęrczył mu ją wygnaniec halicki, Włodzimierz Jarosławicz. Korzystając z niej, oddaje Kazimierzowi wet za wet: uderza wprost na Halicz naddniestrzański i tam syna swego osadza. Natychmiastowemu wyparciu go złamał stanęła Kazimierzowi w drodze wyprawa krzyżowa spólnemi monarchów chrześcijańskich siłami przedsiębrana, na której czele stał Fryderyk cesarz. Dlatego jak sam też nasz autor natrąca, Jarosławicz udaje się wraz do Fryderyka i Kazimierza, chociaż tylko od tego ostatniego pomoc istotną osiągnął. Wyrzucił Węgrów Mikołaj, ale jak łatwo zmiarkować, zwada jeszcze się tem nie skończyła. Otoż nadmieniono dalej w rozdziale 18 o sojuszu między Polską a Węgrami: zawierał go z Pełką biskupem tenże sam Mikołaj wojewoda, który był obu tych wypraw doradcą i wykonawcą.

Nie do zalet zapewne w pisarzu historycznym zaliczyć wypada pochopność do poetycznych uniesień, którą Wincenty tak się odznacza w swoim opowiadaniu. W czwartej xiędze jest on przynajmniej wolny od owej przesady, owego hiperbolizmu spotykanego w xiędze drugiej i trzeciej, a często prawdziwie wymowny; mimo to obfituje on i tu w śmiałe porównania i przenośnie, na których cierpi historyczna ścisłość i dokładność. Wpływało zapewne na to więcej przyczyn. Krasomowczy był wzór jego, Justyn czy Trog, którego zwrotami tak lubi kronikarz nasz zdobić swoje opowiadanie i całkowite przykłady dziejowe z niego przytacza. Prócz tej dostrzec się daje inna jeszcze tego przyczyna w tem, co autora otaczało, w życiu ówczesnem. Był to bowiem czas, w którym powstało poetyczno-historyczne Słowo o pulku Igorowym wielbiące w jednym z najpiękniejszych ustępów swoich tych właśnie Mściśławiczów, których czyny Wincenty opowiada, i podnoszące ich uzbrojenie polskie jakim się między ruskimi xiągami podówczas odznaczali¹⁾; czas, w którym takimże sposobem opiewano w Haliczu naddniestrzańskim czyny Mściśława²⁾. Podobne uniesienia nie były bez wpływu na samychże latopisów. Dwukrotnie nazywa Wincenty Mściśławiczów, Romana i Wszewłoda orłami; tak też nazwał Romana latopisiec wołyńsko-halicki, a szerząc się z jego pochwałami całą niemal historję naturalną wyczerpnął³⁾. Przypowieść, którą Wincenty z powodu zwycięstwa Kazimierzowego nad Polowcami wierszem wyraził: Vincit conflictu lapis; olla suo cadit ictu (IV. 14) napotykam jakby przetłumaczoną w tych oto słowach latopisca wołyńsko-halickiego: Jedin kameń mnogo gorncew izbiwajet⁴⁾. Wykrzyk, który Wincenty kładzie w usta Kazimierzowi:

¹⁾ *A ty buj Romane i Metislawe! chrabraja mysl nosit wasz um na dilo. Wysoko plawajesz na dilo w bujesti jako sokol na witrech szirajasia, chotia pticiu w bujstwie odolili. Suť bo u waju zeliznyi paporzi pod szelomy latinskimi... Koji waszi slaty szelomy i sulicy lackii i szczyty!* Słowo o pulku str. 31—33. Moskwa 1800. ²⁾ Obacz Dług. Hist. VI. 607. ³⁾ W mądrości swojej chodził, powiada, według bożych przykazań, na poganę rzucił się jako lew, sierdzisty jako ryś a chrobry jako tur, przelatując orłem przez kraje pogum i jak krokodyl je niszczył. Połn. sobr. II. str. 155. ⁴⁾ Połn. sobr. II. 162.

*solus grifalconis aspectus imbelles miserunculorum (monedularum?) turmas diventilat znachodzi się kilkakrotnie powtórzony w Słowie o pułku Igorowym*¹⁾, podobnie jak i następujący też zwrot poetycki Wincentego przy opisie bitwy na Słowaczynie: *Videre videor prominentium lancearum nemus itd.*, ma odpowiednie sobie w Słowie o pułku Igorowym zwroty i uniesienia poetyczne²⁾. Nie wypływa stąd bynajmniej, iżby te właśnie dzieła znał Wincenty, lub na wzajem iżby na przykład wołyńsko halicki latopisiec znał jego kronikę; pewna tylko, że Wincenty znachodził to w życiu ówczesnem, i że takowe przenośnie i porównania do osób i zdarzeń dziejowych stosowane odbijały się prawdopodobnie na dworze Kazimierza przy owych biesiadach i ucztach, w których monarcha ten upodobanie znachodził.

W jednym i tymże samym wieku XII żył Gał i żył Wincenty, tamten na początku jego a ten na schyłku. Z dziejów, na które obaj ci kronikarze sami patrzali, tamten kreślił czyny ojca, ten synów. Przedmiotem sobie tak bliscy i nie zbyt oddaleni czasem, wyobrażeniami wielce się rozróżnili. Przekazał ostatnią wolą synom swym Krzywousty aby wstępowali na tron według starszeństwa, a młodsi aby starszemu ulegali. Tymczasem działo się inaczej. Niebawem po śmierci ojca ztrącony został z tronu syn najstarszy Władysław. Zachwiał się był i Bolesław Kędzierzawy i ledwie na tronie się ostał; nakoniec temuż co i najstarszy losowi uległ Mieczysław, pan dla rozsądku i statku swego od młodych lat Starym nazywany. Te przewroty społeczne zrzędziły w dość krótkim czasie zmianę walną w wyobrażeniach narodu. Przedstawicielem jej jest Wincenty, przejęty z gruntu zasadami tych, którzy w przewrotach owych górę odnieśli, i wierzący silnie w czynów ich zbawiennność: stąd owa między nim a poprzednikiem jego różnica. Zamykając ziegę Gała ledwie otworzysz Wincentego, z pierwszych kart, z pierwszych niemal słów jego widzisz, żeś w całkiem innej epoce. Cześć xiążąt *laus principum* jest niejako hasłem Gała, stawia on ją samą jedną najwyżej; u Wincentego do tejże wysokości podciągniona jest cześć możnych, ba i nad samych nawet xiążąt poniekąd podniesiona. Wielkość swego zadania wystawiając woła on w prologu: *sacri senatus assistere tenemur suggestui* i rozpoczyna kronikę swoją pochwałą senatorów *patres conscripti* przyrównywając ich do świeczników niebieskich, co-rzeczpospolitę najświetniejszymi czynami swoimi rozpromienili, to znowu nazywając ich złotymi filarami, na których gmach ojczyzny spoczywa. To stanowisko, z którego autor wychodzi, należyście zauważane ułatwia obejrzenie całości i zarazem słabą stronę dzieła odsłania. Niema wątpliwości, że starsi Krzywoustego synowie dopuszczali się pewnych nadużyć; ale i to jest pewna, że do ztrącania ich z tronu wchodziły inne jeszcze również silne czynniki, a były nimi osobiste możnych urazy i własnych korzyści upatrywanie. Tak Władysław jak Mieszko czuli potrzebę a nawet konieczność

¹⁾ *Ne buria sokoły zanese czres pola širokaja, galici stady bieiat k Donu velikomu; str. 6. albo: O daleczce zajde sokol ptic bia k moriu str. 20.* ²⁾ *Czto mi szumił, czto mi zwenit daweczia rano pred zoriami? str. 18.*

gwymocnienia władzy monarszej zanadto podziałami rozchwianej, nie sama więc dowolność lub samolubstwo krokami ich kierowały; wszystko zależało od oględności w postępowaniu, od doboru środków. Jedną z głównych przyczyn upadku Władysława, jak się o tem dowiadujemy z kądziąd, był okrutny jego postępek względem Piotra Włostowicza i przejście tego możnowładcy na stronę braci młodszych z całym swoim stronnictwem. Ołóż o tego rodzaju czynnikach nie łatwo dowiesz się u Wincentego: wymowny gdy idzie o nadużycia książąt, wymowny gdy idzie o którego z możnych pochwałę, jest on nadzwyczaj ubogi w słowa i nieledwie milczący, gdy idzie o stronę odwrotną, gdy chciałbyś się na przykład dowiedzieć, jakie to ogniwka i jakimi sposobami wiązały się przy Jakubie lub Gedeonie, nim się stały ową petardą co tron Władysława lub Mieczysława Starego wysadziła w powietrze. Do jednego z owych świeczników, do wojewody Mikołaja wraca autor kilkakrotnie z dość obszerną pochwałą; a ledwie ma jedno lub drugie półsłówko nagany, gdy tenże z osobistej do Goworka niechęci zmusił do zrzeczenia się tronu Leszka Białego. U Gała świetność, która dwór jednego lub drugiego z monarchów naszych otaczała, należy jeszcze do zalet i autor ten z upodobaniem jej się opisem zajmuje; u Wincentego jest ona naganą i z rodzajem wzgardy mówi on o Władysławie, że miał poczucie pewnej dumy i podobał sobie w wystawności; a jedną z najwyższych zalet, które u niego pewien możny, Kazimierza na tron zalecając, wygłasza jest ta, że zniósł cierpliwie otrzymane nigdyś policzek.

Natrafia się też dość często w tej kronice na rozmaite bądź istotne bądź pozorne sprzeczności lub myłki takie, które u społecznego wypadkom tym pisarza znajdowałyby się nie powinny. Roman na przykład Mściśławicz ze czią w rozdziałach poprzednich spominany i sławiony bezwzględnie z swojej wierności, pod koniec kroniki wystawion nagle jako okrutnik i nikomu wiary nieodrzymujący. Podobnie Mieczysław Stary zrazu nazwany książęciem najspaniałomyślniejszym, w końcu pyszałkiem i skąpcem. Tego rodzaju sprzeczności łatwo dają się wytłumaczyć długimi przestankami, jakie między pisaniem pojedynczych części tych dziejów zachodziły, i zmianą zupełną ról, jakie ci książęta w różnych czasach, mianowicie za Kazimierza i za Leszka Białego odgrywali. Inne sprzeczności, jak na przykład, że Włodzimierz Jarosławicz w rozdziale 24 księgi IV nazwany jest przez autora dux, a księstwo jego po prostu Galicia lub Galacia, zaś pierwej nierównie bo już w rozdziale 15 nazwany on jest rex a księstwo jego o regnum Galiciae; lub że Wszewłod bełski w rozdziale 44 jako wróg walczy przeciw Kazimierzowi i zaraz w rozdziałach następnych jest on Kazimierzowi najprzyjaźniejszy chociaż autor żadnej wzmianki o zbliżeniu się jego i przejednaniu Kazimierza nie czyni; te mówię sprzeczności mają swoją przyczynę w texcie skażonym i oszperconym wtętami rozmaitymi przez kopistów. Tu należą i myłki takie, jak przeistoczenie dwóch różnych Wszeborów, wojewodów, sędomierskiego i krakowskiego w jedną osobę (III. 26 i 28) przez wtrącenie słów cuius non longe præmemini, i wiele innych.

Mimo wszakże tych skaz i mimo wad, jakich się autor bądź rozmyślnie bądź mimowolnie

dopuszczał, są dzieje synów i następców Krzywoustego przez niego skreślone, jednym z najznakomitszych pomników polskiego kronikarstwa. W zdaniach jego o ludziach i zdarzeniach jeśli nie wszędzie przegląda bystrość, wszędzie jednak pewna sumiennosc. Największą część panowania Kazimierza Sprawiedliwego skreślił za życia tego monarchy: jemu i dzieciom jego najwięcej przychylny, ich sprawy broni, ich cnoty wysławia; wszakże mimo to nie jest on bez poczucia słuszności pewnej dla ich przeciwników: Mieczysław Stary jest u niego jak już spomniałem summæ magnanimitatis princeps, a syn jego Mieszko, co to ubiegł i wojskiem obsadził Kraków pod Kazimierzem, jest według słów autora permiræ tam industriæ quam elegantia juvenis. Ma więc Wincenty szczerze zamilowanie prawdy i odgłos jej daje się u niego dosłyszec nawet w ustępach tych, gdzie tak uprzedzenia ówczesne jak i własne jego skłonności w przeciwnym kierunku na niego działały. W ten sposób rozwiązał on co do dziejów społecznych dość szczęśliwie owo zadanie, którego niebezpieczeństwa groźnie stawały mu przed oczy: arctor nimis nec nulla mihi est hac in re desperatio displicendi. Nam hinc veritas odium parit, inde indignatio minatur supplicium.

Bywało tak zwykle, że kronika późniejsza otrzymywała przed dawniejszemi pierwszeństwo, bo dawała zupełniejszy obraz dziejów, niż tamte. Wincenty, który prócz dziejów społecznych przez siebie samego po raz pierwszy skreślonych objął i dzieje dawniejsze, a dziełu swemu nadał umniczą, bardzo naówczas imponującą powierzchownosc, miał w tej mierze nadzwyczajne powodzenie. Do wziętości dzieła jego przyczyniła się nie mało dostojność, jaką za życia piastował i światłobliwe życie autora. Zajęła tedy kronika jego u nas pierwsze miejsce, zagłuszyła sławę swoją przez duchowieństwo silnie popieraną wszystkie inne do tyła, że ją nietylko za najlepszą, ale niekiedy i za najstarszą udawano. Ostre sądy, jakie się o niej w późniejszych czasach odzywały, znamionowała zwykle jednostronność a niekiedy namiętnosc zaslepiła. Czas tedy rozpatrywać się w niej bez uprzedzenia, a wytknąwszy surowo wady, podnieść zarazem i uwydatnić to, czem się jej autor istotnie dziejom ojczystym zasłużył.

IX. TEXT WINCENTEGO WIELCE USZKODZONY. SKAZÓWKI DO JEGO NAPRAWIENIA.

Dzieło Wincentego w końcu XII wieku i w pierwszych latach XIII napisane skupiło w sobie wszystkie promyki podań i wiadomości, na jakie u nas w owych czasach zdobyć się było można. Przeciskając się atoli przez ciemnotę lat następnych i burze krajowe, doznawało różnych przygód i nie bez szwanku nas doszło. Jakkolwiek w owych przygodach i autograf jego i kopie autorowi społeczne poginęły, spojrzawszy jednak na tak wielką liczbę znanych dziś jego odpisów zdawaćby się mogło, iż między nimi łatwo da się wynaleźć text tej kroniki jeśli nie zupełnie autentyczny, toć przynajmniej do autentycznego zbliżony i wolny od rażących skaz. Tymczasem rzecz ma się inaczej: wszystkie bowiem te rękopisma nie wyjmując pergaminowych, najstarszych przepełnione są różnego rodzaju błędami, z których zupełnie je oczyścić nietylko jest dziś nader trudna lecz prawie niepodobna. Wpływało na te skazy więcej

przyczyn, a jedną z nich była już sama nadzwyczajna na owe czasy uczoność tego dzieła, jego osnowa i artyzm. Kiedy na przykład kopista Gala kroniki potrzebował znać tylko dzieje ojczy-
ste i łacinę średniowieczną do dobrego jej odpisywania, dla Wincentego kopisty znajomość ta nie wystarczała: potrzebował on znać dzieje powszechne, i mieć to wielostronne w prawie rzymskiem i kanonicznem, w pisarzach klasycznych i duchownych odczytanie, jakie miał sam Wincenty, aby zrozumieć należycie liczne jego aluzye, aby nie zmylić imion i nie zwiłać wiążanego misternie opowiadania. Do nieuctwa i nieuwagi kopistów przyłączała się też chęćka robienia mniemanych poprawek a niekiedy i rozmyślnych zmian. Powstałe ztąd pomniejsze uszkodzenia tekstu są nader liczne, zwrócę tu jednak uwagę tylko na główne z nich.

W *xiędze I rozdział 2*, jak go nam wszystkie bez wyjątku rękopisma podają, przedstawia zadziwiające osób i zdarzeń poplątanie. Jest w nim najpierw mowa o nader wielkiem niegdyś ojczyzny naszej zaludnieniu, o walkach morskich naszych przodków, dalej o zhołdowaniu nieprzyjawnego sobie narodu i króla jego uwięzieniu, którego to króla wnuk krzywdy dziada swojego nadaremnie pomścić się usiłował.

Ktokolwiek odczyta z uwagą ten ustęp i porówna go z całym cyklem podań w pierwszej *xiędze* Wincentego objętych, mianowicie z wyprawą Alexandra Wielkiego, którą jeszcze pod okiem ojca swego, Filipa przeciw Skitom przedsięwziął, a która się klęską i kalectwem ciężkiem tegoż ojca skończyła; dalej z wyprawami tegoż Alexandra przeciw Getom i Ilrom, następnie z wojnami owych naszych przodków toczonemi z Juliusem Cezarem, a w końcu z przyjaznymi ich do Rzymian stosunkami; ktokolwiek mówi to rozważy, przyjsć musi do wniosku, że w ustępie owym, którym u Wincentego Mateusz opowiadania swoje rozpoczyna, mieści się właśnie pierwszy wątek tych podań, mianowicie sławny ów podbój Macedonii przez Ilirów na czterysta blisko lat przed Chrystusem uskuteczniiony i ztrącenie z tronu króla macedońskiego Aminty, ojca Filipa a dziada Alexandra Wielkiego. Podobny wniosek nasuwa się też z koniecznością, jeśli damy wzgląd na inne tak nasze jak i wszystkich Słowian kroniki i podania pismienne, które wszystkie Panonię i Iliryk za pierwszą przodków naszych siedzibę wskazują.¹⁾ Słowa też Wincentego, któremi w rozdziale owym tak o przeludnieniu kraju jako też o cnotach i przewagach przodków naszych rozpowiada, są jakby tylko odgłosem tego co mówi o starożytnych Ilirach Skimnos Chiota. Tymczasem w rękopismach kroniki Wincentego imiona osób i miejscowości w tym ustępie spomnianych poprzekręcane są tak, że ściśle się ich trzymając odnieść je raczej należy do Danii i do Duńczyków. W takim atoli zastosowaniu ich trafia się na dwojaki szkopuł: raz że powieść ta staże w sprzeczności zresztą podań tej *xięgi*; powtóre, że niepodobna jest w całej duńskiej historii wynaleźć faktów, któreby się z tem podaniem ile tyle zgadzały: jak to przyznał po długich przebadaniach duńskich dziejów, zwolennik zrazu takiego wykładu, Joachim Lelewel. Wypada więc przyjąć jedno z dwojga mniemań:

¹⁾ Obacz o tem Biblioteki Ossolińskich, poczet nowy, tom II str. 416—421.

albo że Wincenty miał przed sobą podanie, które się do Ilirów starożytnych i walk ich z Macedonami, do Getów i Daków naddunajskich odnosiło i takowe najniezgrabniej do Dani i stosunków jej z Polską stosował, za co go dziś jeden z najcięższych zarzutów od krytyków spotyka; albo też, że sam Wincenty pojmował dobrze to podanie, ale ustęp ten, jak wiele innych w jego kronice, został przez nieumiejętnych kopistów i poprawiaczy uszkodzony. Nie wahałibymy się potępić tu Wincentego jako nieuka i bałamuta, gdyby na to niewątpliwie zasłużył; do bezstronnego jednakże tej kwestyi rozstrzygnięcia uwzględnić należy następujące okoliczności, które raczej za drugim z tych mniemań przemawiają. Stanisław Sarnicki, który w dziele swym *Ilirów starożytnych do przodków naszych zalicza*, mówiąc wyraźnie: *res Illyriorum ad nostras gentes iure propinquitatis et necessitudinis merito pertinere videntur* (*Annal. I str. 40* wyd. z r. 1587) podaje między innemi dwie wiadomości, które są z sobą w widocznym związku. Na str. 187 mówi: *Nostri antiquitatum indagatores adferunt historiam quod slavicae gentes duce Bardyllo Dacos expulerunt ex Dacia*; zaś na str. 40 powiada: *Traditum est ergo Amyntam regem Macedonum captum fuisse in proelio ab Illyriis*; sed deinde *Philippus ultus est iniuriam fratris (tak, zamiast patris) et talionem reddidit. Nam victis Atheniensibus Pæonas aggressus est, et Bardylum regem Illyriorum intercept.* W tych słowach Sarnickiego zasługują przede wszystkim na uwagę dwa szczegóły: najpierw, że on tę wiadomość swoją z pisarza ojczystego zaczerpnął, mówi bowiem *nostri antiquitatum indagatores*; powtórę, że mówi o zchwytaniu do niewoli króla Aminty, tak jak to jest u Wincentego, a który to szczegół w żadnym innym pisarzu nie znachodzi się. Znał Sarnicki dobrze kronikę Wincentego, jak to wnet niżej obaczymy: słuszną więc wnosić, że w niej to wyczytał. Był więc prawdopodobnie jeszcze w wieku XVI ustęp pomieniony kroniki Wincentego niezmacony i wiadano, że podanie w nim zawarte odnosi się do Ilirów starożytnych i walk ich z macedońskim Amintą, nie zaś do nowoczesnych Polaków i wojen ich z Duńczykami.

W xiędze II rozdziały dwa, mianowicie 20 i 21 opisujące ś. Stanisława męczeństwo, mają w niektórych rękopismach osobny nadpis frakturą: *De sancto Stanislao*¹⁾. Co do tych rozdziałów zachodzi wątpliwość, czy one wypłynęły pierwotnie z pióra samego Wincentego. Powodem zaś tej wątpliwości są następujące słowa tegoż samego Stanisława Sarnickiego. Mówi on: *Miror tamen cur Vincentius Cadlubkus, qui non ita multo post vixit, temporibus videlicet Krivousti, eiusque historiam conscripsit, hoc adeo insigne factum, adhuc recens non scripserit, nec ullam mentionem eius rei fecit; vel si Vincentius, qui episcopus cracoviensis erat, laudem hanc antecessori suo Stanislao invidebat (sunt enim non pauci, quorum cor invidia laborans in arctum contrahitur, cum vident æquales suos præsertim populares opinione probitatis vel aliqua eruditione ipsis antea);*

¹⁾ Obacz kodex XXVIII karta 78.

Galus tamen quidam rerum Polonicarum, nec non Lambertus Saffnaburgensis rerum Teutonicarum scriptor, qui per hæc tempora vixit, rem tam dignam notatu et pupillam oculorum omnium maxime sua fama ferientem sicco pede præterire non debuit. *Ann. Pol. VI. 9.* *Mógłby kto zrobić Sarnickiemu zarzut, że nie znał dobrze Wincentego, kiedy go robi bliskim czasów ś. Stanisława. Zarzut ten jednak okazuje się mylny, jeśli rozważymy drugi ustęp dzieła Sarnickiego. Opisał on bowiem w krótkości panowanie Kazimierza Sprawiedliwego za Wincentym, dodaje te słowa: Hæc apud Vincentium Cadlubkum, eius (Casimiri) synchronum, nam ei a commentariis fuit, latius reperies. Sicut enim Polybius Scipionem, Procopius Bellisarium, sic Casimirus secundus Cadlubkonem voluit esse rerum a se gestarum a commentariis (Ann. Pol. VI. 14). Widzimy z tego, że Sarnicki nie tylko znał dzieło Wincentego, ale robił nawet nad nim studia, i wiedział o autorze tego do Kazimierza stosunku.*

Z dalszych uszkodzeń tekstu, ile dziś takowe dostrzec się dają, uderza w xiędze IV rozdział 14. Są w nim pobałamucone imiona książąt i krain, a gdy takowe pobałamucenie od Wincentego jako społecznego tym zdarzeniom pochodzić nie mogło, jest więc wszelkie podobieństwo, że tekst zmylili dawniejsi jego kroniki kopiści, a późniejsi naprawić go usiłując dodatkami swymi bardziej jeszcze rzecz zagmatwali. Skazówki niejaki do sprostowań ustępu tego znajdują się w kronice Bogusława i w latopisie połockim.

W tejże IV xiędze, rozdziale 47 słowa Vidit enim Vincentius aż do solemnia są widocznym wtrętem, jak o tem wyżej już nadmienilem; zaś to co bezpośrednio po tym wtręcie następuje, a oraz cały rozdział 18 uważać wypada za ułamki jakieś, które, być może, iż z notat samego autora zostały zaczerpnięte, a przyczepione tu bez należytego związku.

X. WYDANIA.

I. Historia polonica Vincentii Kadlubkonis episcopi cracoviensis. Dobromili. In officina Joannis Szeligæ anno Domini 1612. 16 str. 24 i 575. *Wydanie to jak na swój czas wcale nie złe, przedrukowane zostało dosłownie w sto lat później przy drugim tomie Długosza historyi w Lipsku 1712 str. 593—826.*

II. Res gestæ principum et regum Poloniae per Vincentium (Kadlubkonem) sæculo XII et XIII enarratæ quibus accedit Chronicon Polonorum per Dzierzswam, sæculi XIII scriptorem, compositum. Editio repetita ad fidem codicum, qui servantur in tabulario societatis regiae philomaticæ Varsaviensis. Varsaviæ in typographia congregationis scholarum Piarum 1824. Pars I. XXVI. 504. Pars II. 195. *Wydawca miał kodex pergaminowy Kuropatnickiego i kilka innych kodexów papierowych do swego użytku. Nie skorzystał jednak z nich należyte; kodex pergaminowy nie najlepiej czytał a wydał niedbale.*

III. Magistri Vincentii episcopi cracoviensis Chronica Polonorum sive originale regum et principum Poloniae, quæ e codice vetustissimo Eugeniano bibliothecæ cesaræ Vindobonensis accuratissime rescripta prævia de ipso codice dissertatione edidit Alexander

ex comitibus Przezdziecki & interpretatione polonica addita opera A. J. — M. S. Cracoviae 1862. *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem biskupa krakowskiego Kronika polska z rękopisu eugeniuszowskiego. Wydanie Alexandra Przezdzieckiego, tłumaczone z łacińskiego przez A. J. — M. S. Kraków wytłoczono u Ż. J. Wywiatkowskiego 1862. Dołączone są przy tem wydaniu bardzo staranne podobizny rękopismu II. Wydawca zamierzył sobie wydrukować jak najwierniej sam tylko rękopism pergaminowy wiedeński; wszelako robił w nim niektóre poprawki według już istniejących wydań Text rękopismu tego źle był odczytany i w samym druku dopuszczono się nie mało omyłek.*

Z przekładów polskich tej kroniki oprócz tego, który hr. Przezdziecki wraz z oryginałem ogłosił, godny jest spomnienia skrócony przekład xiędza P. F. Czajkowskiego wydany w Łowiczu roku 1805.

IV. Magistri Vincentii, qui Kadlubek vocari solet, de origine et rebus gestis Polonorum libri quatuor edidit Adolphus Mułkowski, Cracoviae typis universitatis Jagellonicae 1864. *Wydawca zadał sobie trud porównania wszystkich ośm kodexów kroniki Wincentego w bibliotece uniwersyteckiej znajdujących się. Uwzględnił też wydanie dobromińskie i warszawskie, a Antoni Zygmunt Helcel przysłużył mu się jedną częstką odmianek zebranych przez się z pergaminowego kodexu wiedeńskiego. Na tej podstawie uskutecznił swoje wydanie, które jest dotąd najlepsze.*

Do wydania niniejszego starałem się korzystać ze wszystkich wyżej wymienionych rękopismów, w miarę jak mi takowe na dłuższy lub też krótszy czas dostępne być mogły. Głównie oparłem je na kodexach I i II, widoczniejsze tylko pomyłki ich lub niedokładności według innych prostując. Wymagało to niemało czasu i zachodów. W Wiedniu roku 1856 rozpatrywałem przedewszystkiem kodex II i odmianki z niego wszystkie sam wypisałem; w Petersburgu uczyniłem toż w roku następnym z kodexem I i innymi tamtejszymi, przy pomocy Wiktora Kalinowskiego. Jednocześnie umówiłem się być w Krakowie z Adolfem Mułkowskim, który podjął się być porównać wszystkie ośm kodexów tej kroniki znajdujące się w bibliotece uniwersytetu Jagellońskiego i odmianki ich dla mnie wypisać. Później zrobił on sam z nich użytek ogłaszając staranne swoje wydanie tej kroniki, gwoli uczczenia 500letniej rocznicy założenia akademii krakowskiej przez Kazimierza Wielkiego. Porównałem następnie całkowicie jeszcze siedm kodexów innych, mianowicie III, V, VII, VIII, XX, XXV i XXVIII przy łaskawej pomocy pp. Jana Chylińskiego i Bernarda Kałickiego i odmianki ich wypisałem. W ciągu tych porównywań kodex papierowy wiedeński (I_a) okazał się wielce przydatnym do rozstrzygania między I a II niektórych wątpliwości, a bawiący podówczas w Wiedniu p. Józef Szujski nie odmówił mi swej pomocy do zrobienia dodatkowo niektórych sprawdzeń; zaś p. August Mosbach pospieszył z nadesłaniem mi zebranych przez się odmianek z kodexu wrocławskiego. Najwięcej atoli obowiązany jestem tym czcigodnym rodakom, którym pismienictwo ojczyście przechowywanie staranne najcenniejszych pomników swoich zawdzięcza, mianowicie: Władysławowi xięciu Czartoryskiemu,

Janowi hr. Działyńskiemu, Janowi i Stanisławowi hr. Tarnowskim tudzież Wiktorowi hr. Baworowskiemu: nie wahali się oni powierzyć mi na dłuższy czas do naukowego użytku kodeksów tej kroniki z cennych swoich bibliotek, a p. Alexander hr. Przedsiecki przysłużył mi się kopią tekstu Wincentego według dobromińskiego wydania, sporządzoną umyślnie do spisywania odmianek. Składam więc tym mężom publicznie dzięki za tę uczynność.

Co do sposobu w jaki z zebranego materiału w wydaniu tem użytkowałem winienem tu nadmienić, że jakkolwiek o skażonym we wielu miejscach tekście tej kroniki jestem przekonany, przyjąłem jednak za zasadę drukować go tak jak go rękopisma podają, pisarskie tylko i gramatyczne usterki tu i owdzie prostując, a wykazując u dołu kodeksów główniejszych odmianki. Objaśnienia moje dołączam w osobnych przypiskach. Do dzieła Wincentego należy też poniekąd owa kompilacya franciszkańska, o której na str. 145 mówiłem. Tę jej część, która ma imię Mierzwy na czele, aż do słów, z których ostatnie ułamki dawniejszego autora tego przeglądają, oddzieliłem i podałem wyżej osobno; tu daję resztę aż do roku 1205 dociągniętą, zestawiając ją obok tekstu Wincentego, a nazywam kroniki Mierzwy dopełnieniem. W takim zestawieniu uwidoczni się właściwy jej do tekstu Wincentego stosunek. Nadmienię tu tylko, że pierwsza tego dopełnienia połowa okazuje gdzie niegdzie ślady pewnej niezawisłości od opowiadań Wincentego, zasilana miejscowymi krakowskimi zapiskami; druga połowa zaś jakkolwiek jest prostym z niego wyciągiem, przechowała jednak niektóre odmianki, jakich znane dziś rękopisma Wincentego nie mają.

Kiedy rzecz moja o Wincentym już była odbita, otrzymałem dziełko p. Henryka Zeissberga, doktora filozofii i profesora uniwersytetu lwowskiego bardzo starannie opracowane, pod tytułem Vincentius Kadłubek Bischof von Krakau und seine Chronik Polens; Wien 1869, w którym tenże poglądy swoje tak na tego kronikarza jako i niektóre inne nasze pomniki we wielu względach odmiennie odemnie rozwinął. Zapożno dostała mię ta jego praca iżbym z niej wielostronnie korzystał, uzupełniam tylko za jej pomocą szereg skazówek na zdania z biblii, z prawa rzymskiego i z niektórych autorów powyjmowane, któremi Wincenty opowiadania swoje przeplata.

INCIPIT PROLOGUS SUPER CHRONICAM POLONORUM VINCENTII CRACOVIENSIS
EPISCOPI ¹⁾).

1. Tres tribus ex causis theatrales ode-
runt sollemnitates: primi nomen Codrus, se-
cundi Alcibiades, tertii Diogenes. Codrus,
quia pauper²⁾ et pannosus habitu, secundus,
5 quia specie perinsignis, tertius quia et mo-
rum venustate conspicuus et animi erat gra-
vitate fecundus. Primus, ne ridiculam per
se pauperiem omnium exponeret ridiculo;
secundus, ne fascini exciperet in se peri-
10 culum; tertius, ne castissimam prudentiae
maiestatem scurrili prostitueret incestui. Ma-
luit enim Codrus aliorum sibi subtrahere
spectacula, quam de se aliis despicabile
praebere spectaculum; quia nullum est in-
15 ter purpuras et pannositatem sodalitiū foedus.
Elegit et Alcibiades potius domi delitescere
inglorius, quam formae dispendio de forma
gloriarī; quia nihil tam naturaliter est con-
spicuum, quod lippientis oculis non fascina-

retur invidiae. Rursus censuit Diogenes vul-
gi consortia dedignari per prudentiam; quia <sup>Senec
Tr. An.
XV. 9.</sup> satius est solitudine venerari quam fami-
liaritate contemni

2. At huius quidem pagellae rudis ma-
cies, ieiuna ruditas ab Alcibiadis est curio-
sitate secura. Superstitiosus enim est fa-
scini timor, nec habet deformis, quod de
formae existimatione perdat. Sed nec Dio-
genis nos, licet divina, urget sententia,
quibus nec stillantis guttulam gratiolae pru-
dentia indulsit. Codri duntaxat, Codri ter-
ritamur imagine, quum publicis assidentium
exposita insidiis nostra tenuitas, nec etiam
pannosum, quo pudori consuleret, habeat
amiculum. Non enim adolescentularum inter
musas collascivire choris Diones, sed sacri
senatus assistere tenemur suggestui, non ut
umbratiles palustrum caneremus arundines ³⁾,

*Przedz. I, wiersz 1 Tres Veteres XXIX i wyd. Dobr. — ex de IV — 5 perinsignis preinsignis
rękop. — 6 venustate vel honestate dodaje II. — animis omni IV, XVI, XVII. — 9 fascini tak
V, X, XXVIII; fastini VII, VIII, XXVII; fascinni II; fastim XX. — exciperet reciperet II. —
13 despicabile despectabile XXIII. — 15 pannositatem tak I, II; pannositates inne. — 16 et
eciam II — 19 oculis oculos I, XX — non fascinaretur invidiae n videatur fascinare invidie I;
n. v. fascitare invidie II; n. fascinare invidia III, VII, VIII, XXV. — Przedz. II, wiersz 2 per
tak V, VII, VIII, XX; propter III, XIII, XXIII; niema I, II — 3 satius tak II, III, V; sanctius
I — 5 At tak poprawiam; Est XXIII; Et inne — 6 ab niema II — 7 fascini tak III; fa-
stini XXV, fastim V, fascium I, XI, XX; fastium XXIII; fastidie II — 8 timor tumor II, XIII, XV —
deformis tak I, II; despectus III, V i wiele innych — 10 urget nos u. II — 11 prudentia tak
wszystkie rękopisma; providentia wydania — 12 territamur verritamur I — 16 amiculum tak III;
amminiculum II; adminiculum XX; anniculum V; amictum I. — 17 Diones tak V, XX, XXV; niema I, II —
18 ut tak I; nie mają inne — 19 caneremus tak poprawiam; canarum III—XXVIII; niema II;
zaś w I dopisano na górze.*

¹⁾ Nadpis ten ma tylko rękopism II; rękop. VIII ma nadpis farbą czerwoną:
Secuntur cronice originales polonicales Vincenciane; zaś XXIV *Cronica Vincenciana de regno
Polonorum*. Największa część rękopp. niema żadnego nadpisu. ²⁾ Pör. Juven. III. 203. ³⁾ *Palu-*

sed aureas patriae columnas. Non puppas fictiles, sed veras patrum effigies de sinu oblivionis, de ebore antiquissimo iubemur excidere, — immo divinae lampades lucis in arce regia arcessimur appendere et bellicis inter haec insudare tumultibus.

Decr. Gr.
II. c. 2
q. 7.
c. 25.

3. Sed aliud est, quod incircumspectione praecipiti, quod ostentationis libidine, quod quaestus esurie praesumitur, et aliud, quod imperatrix obsequelae, necessitas, infligit.

Juv. VII. 52.

Non enim ea me scribendi cacoëthes exagitat, non ea gloriolae instimulat ambitio, non lucelli rabies inflamat, ut post toties expertas pelagi delicias, post toties vix enata laborum naufragia, rursus in eisdem delecter syrtibus naufragari. Non nisi namque asini palato pro lactucis sapit carduus, nec

nisi prorsus insipiens suavitate capitur insipida.

4. Sed iniusta est iustae praeceptionis declinatio. Intellexit nimirum strenuissimus principum, omnimodae strenuitatis experimenta, omnimoda honestatis insignia, ex maiorum exemplaribus, velut ex quibusdam speculis resultare. Certius siquidem iter carpitur duce praevio, luce preambula, et venustior est effigies morum, quam vetustas praefigurat exemplaris Avitarum itaque virtutum posteris dilargiens participium, mihi scriptori calamo fragili, ac si arundineo, humeris pygmaeis onus imposuit Atlanteum. Non alia forte persuasus ratione, nisi quod auri rutilantia, quod gemmarum nitor artificis ruditate non vilescit, sicut et sidera, teterrimis Aethiopum

Przedz 1, wiersz 4 divinae dive III, VII, VIII, XI—XIII, XX.—5 arcessimur tak poprawił Mułkowski; arceor I; iubemur II; arcemur inne. — 7 incircumspectione in circumspectione IV, XI—XVII. — 8 libidine zima III.—10 necessitas necessitatis I. — 11 cacoëthes cachetes I; XI—XVII; cacetes III, XXV; cathetes II. — exagitat excidat III. — 14 vix tak I II; inne nie mają. — 16 delecter delectetur II. — Przedz. II, wiersz 2 iniusta non i. III.—3 nimirum enim ei nimirum III; ille nimirum VII; w XX nad nimirum wpisano tą samą ręką drobniej Casimirus.—4 experimenta operimenta II. — 7 Certius Tertius XX. — siquidem enim IV, XVII — carpitur tak I, III; capitur II i wiele inych — 8 et tak I, II, III; ac IV i w. in. — 9 vetustas honestas miał XX, lecz poprawione tą samą ręką na venustas; wszystkie inne venustas.—10 praefigurat prefulgurat III.—11 mihi scriptori I, II nie mają.—12 ac si tak V; ac ac si III; axi I, II i niektóre inne — 13 pygmaeis pygmei rękopp.—15 quod gemmarum et g. IV; gemmarumque XV.

stria zowie autor moczary, bagna; tak mówi niżej *gens propter bituminata inaccessibleis palustria* (IV. 19) używając przymiotnika tego w znaczeniu rzeczownikowym. Tak też użył on i tu przymiotnika tego. Kopiści biorąc go w znaczeniu przymiotnikowym szukali rzeczownika, zamienili więc *caneremus* w *cannarum*. Tak powstał ten rażący pleonazm *cannarum arundines*. Zachowane wszakże *ut* w kodexie I wskazuje, że tu musiał być czasownik w tak zwanym trybie łączącym. W słowach tych zresztą zawarta jest aluzja do skotopasek, zauważył to już Maciej z Pełczyna pisząc na brzegu swego kodexu (XXIV) koło *arundines* te słowa: *non obscuras et ignobiles paludum poeses*.

demonstrata digitis, non furvescunt. Nec
subtilis esse artificis, si ferrum purgatur a
rubigine, si aurum eliquatur a scoria. Quia
igitur stultum est luctari cum onere, quod
5 declinari non potest¹⁾, enitar pro viribus,
dummodo me talium consecetur comitiva,
qui huius auspiciū itineris dulci corculo
confoveant; qui et casum in praecipiti et
lapsū non mirentur in lubrico; quorum
10 aggratulatione socia nec onus sit oneri, nec
dispendium videatur dispendio. In via enim

iocunda societas est viae vehiculum. Illud ^{Publ. Syr.}
denique apud omnes precor esse impetra-
tum, ne omnibus passim de nobis detur
iudiciū, - sed eis duntaxat, quos ingenii
elegantia vel urbanitatis commendat claritu-
do: ne cui nos prius liceat despicere, quam
perdiligentissime dispexisse. Non enim sapit
zingiber, nisi masticatum, nec est aliquid,
quod in transitu delectet; sed est incivile, ^{Dig. l. 5}
re inperspecta, de re iudicare. Qui ergo ^{Sen. de Virt.}
parce laudat, parcius vituperet.

INCIPIT CHRONICA²⁾.

LIBER I³⁾.

15 1. Fuit, fuit quondam in hac republica
virtus⁴⁾, quam velut quaedam coeli luminaria
non scripturae quidem membranulis, sed
clarissimis gestorum radiis patres conscripti
illustraverunt. Non enim plebei aborigines,
20 non vendicariae illis principatae sunt pote-
states, sed principes succedanei, quorum
serenitas, licet nube ignorantiae obducta vi-

deatur, mira tamen rutilantia rutilavit, quae
tot seculorum tempestatibus exstingui non
potuit. Memini siquidem colloctionis mutuae
virosum illustrium, quorum tanto fidelior
est recordatio, quanto celebrior viget auc-
toritas. Disputabant namque Johannes et
Matthaeus, ambo grandaevi, ambo sententiis
graves, de huius reipublicae origine,

Przedz. I, wiersz 1 furvescunt tak II, VIII, XX; furnescunt I, III, XXV. — 6 consecetur tak I; consequatur IV, consequetur XVII. — 7 auspiciū itineris» itineris a. III; auspiciis i. I, II. — 8 confoveant» confaveant I, II. — 9 in lubrico» niema II; — 10 nec onus» non o. I. — 15 Fuit, fuit quondam» tak II; Quondam f. I^a; Quondam I; wszystkie inne Fuit q. — 16 virtus» Polonie virorum dodaje I^a. — 18 clarissimis c quisdem II. — 20 illis» illi I, I^a, II. — 22 serenitas» strenuitas VII, VIII, XI. — Przedz. II, wiersz 1 iocunda» iocosa VI. — 3 ne» nec III. — 6 despiceret» displicero XV. — 8 zingiber» tak III; gingiber I, II. — 10 inperspecta» tak I, II; imperfecta inne. 15 rutilavit» rutilat II; inne nie mają. — 18 virorum» v. membranulis III. — fidelior» felicior II. — 19 esto» XX, XXV nie mają. — recordatio» recommendatio III. — celebrior» poprawione a crebrior w I. — 20 namque» enim IV, VII, XI; autem XII. — Johannes et Matthaeus» tak III, IV i dalsze; w I i II są tu tylko głoski początkowe J. et M.

¹⁾ Sen Ep. XV. 6. ²⁾ Rękopisma I^a i II mają ten nadpis; inne nie mają. ³⁾ Ten nadpis dodałem. ⁴⁾ Cic. Cat. I. 1.

progressu et consummatione. Cum Johannes: quaeso, inquit, mi Matthae, sub quonam conceptam existimabimus nostrarum constitutionum infantiam? Nos enim hodierni sumus nec ulla hesternitatis est in nobis cana scientia.

Job. XII.
IX.

2. M. Scis, quod in antiquis est sapientia et in multo tempore prudentia; me vero in hac parte infantulum fateor, ut etiam, utrum huius instantis simplex aliqua praecesserit portiuncula, prorsus non noverim: quod tamen perveridica maiorum narratione condidici, non silebo.

Narrabat itaque grandis natu quidam, infinitissimae numerositatis manum quondam hic viguisse¹⁾, apud quos tanti regni immensitas vix unius iugeris meruit aestimatione censeri. Adeo illos non dominandi ambitus, non habendi urgebat libido, sed adultae robor animositatis exercebat, ut praeter magnanimitatem nihil magnum existimarent, ut suarum accessiones virtutum nullis usquam terminis limitarent. Nec enim essent virtutes, si ullis dignarentur limitum ergastulis includi. Hi etiam transfinitimorum fines suae titulis victoriae asculpserunt. Non

Przedz. I, wiersz 1 progressu processu IV, XV. — Cum Tum III. — 3 conceptam tak I niema II. — existimabimus tak III i wiele innych; estimabimus I, II; extimabimus V. — nostrarum tak I, niema II. — constitutionum constitutionem II. — 4 infantiam infranciam II. — 5 neci ne IV, XVIII. — 7 quod quia II. — 8 vero non XXVIII. — 9 parte antiquorum dodaje tą samą ręką z odsyłaczem na brzegu XXVI. — utrum dopiero po simplex ma II. — 12 perveridica... naratione tak I, II, III, V i wiele innych; pro veridica IV, XX; per veridicam... narrationem XV. — Przedz. II, wiersz 1 Narrabat narrabatque IV, VII, VIII, XI—XIV, XXV. — grandis dopisano na górze w I. — infinitissimae infinite XXIV, XXVI; infantissimae wyd. Dobr. — 3 apud quos tak I, II; ut inne. — immensitas maiestas III. — 4 unius ab ea dodają III, i dalsze. — meruit tak I; termini II mylnie. — 5 censeri censeretur III, IV, i dalsze. — 6 ambitus ambitio IV, XV. — 8 existimarent tak V; extimarent XI—XIV, XXV; estimarent I, II. — 10 usquam usq I. — 12 transfinitimorum transmitimorum I; transfinitorum VII.

¹⁾ Opis ten przeludnienia niegdyś naszej ojczyzny i pochwała przodków naszych jest żywym odbiciem tego, co starożytni o Iliryku i Ilirach dawnych pisali, a podobieństwo to u naszego kronikarza zastanawia tem więcej, że i imiona własne w tym oto opisie okazują się tylko przekręceniem imion starożytnych. Odpowiednie temu opisowi ustępy ze Skimnosa Chioty i Strabona przytoczyłem w oryginalne greckim i w przekładzie łacińskim gdzie indziej (Wstęp kryt. str. 229; Pompeii Trogi Fragmenta str. 71), tam więc rozpatrzeć je może szczegółowo ciekawy czytelnik; tu kładę tylko dla porównania Skimnosa opis w przekładzie Łukasza Holsteina:

*Porrecta deinceps Illyris, quamplurimas
gentes coërcet: nam frequentes admodum
extare turbas hominum in Illyride ferunt,
quorum una pars remota degit a mari,
pars alia litus Adriæ internum occupat,
pars obtemperat regiae potentiae,*

*pars alia servit unius libidini,
pars legibus vivit suis: piissimos
eos ferunt, iustosque et hospitibus bonos,
civilem amare societatem maxime
studere vitae et moribus cultissimis.*

Scymni Chii Perieg. v. 415—425.

solum enim cismarinas undique nationes, sed etiam Danomarchicas insulas ¹⁾ suae coniecerant ditioni. Quarum non invalidas legiones prius navalibus fudere proeliis, deinde de intimis insularum praecordiis infusi omnem clientulorum subiiciunt nationem, rege quoque ipsorum Canuto ²⁾ in vincula coniecto. Quibus duorum data est optio: vel vectigales perpetuo recognoscant sponsiones, vel cum mulieribus indifferentes habitu, comas muliebriter enutrient: argumentum scilicet

imbecillitatis femineae. Illi dum altercantur de altero, utrumque suscipere coguntur.

J. Minor tamen erat obsequelae recognitio, quam ignominiae cauterium. Prudentius enim famae consulitur, quam parcitur divitiis. Divitiae siquidem infamia possessae, nomen divitiarum demerentur. Huius vero Canuti nepos ³⁾, avitam ulcisci volens iniuriam, in suos transtulit ultionem, quam ab hoste extorquere non poterat. Quia enim Daci prius cum Polonis deinde cum Bastarnis ⁴⁾

Just.
XXXII.3.

Przedz. I, wiersz 2 Danomarchicas tak II, III, VIII, XIII, XXVII, Deancoranchicas I; Danco-ranchitas Ia; Danomalchicas IV, VII, XI, XII, XIV—XVII, XXIII, XXV, XXVI objaśnione przez Dacias; Danomelchitas XX, a nad tem drobno Daciae; Danomelchicas XXVIII; Danomalticas XXIV a nad tem tą ręką objaśnienie: Dalmacias. — 3 ditionis dominationi IV, XIII. — 5 omnem o. sibi I; omnium s. II omnium IV, XI—XVI. — 6 clientulorum clientelam I, II; clientulam III, V, VII, XXVIII.—nationem niema II. — 7 Canuto tak I, Ia, II, VIII, XX, XXV; Canito III; Camito VII, XIII, XV, XVI i wiele innych; Camitho XXVI; Kamilito XXVII; Caminto XXVIII.—coniecto coniuicto XIX.—9 sponsiones tak XXVIII; pensiones wszyst. inne. — 11 enutrient tak I, Ia; enutrient XXVIII; enutriebent II; emittent III; emittant IV i w. in.—Przedz. II wiersz 3 J. tak II, inne niemajq.—Minor Amor II.—7 Canuti tak I, Ia, II, IV i kilk. in.; Caniti III; Camiti V, VII, VIII popraw. później na Canuti XIII, XV, XVI; Camithi XXVI; Kamiliti XXVII, Camnoti XXVIII.—8 in suos tak I, Ia, II i wiele innych; in ipsos VII i wyd. Dobr.—9 quam ab hoste tak I, Ia, II; quam tylko ma III; inne wszystkich tych słów q. a. h. nie majq.

¹⁾ Obacz co o całym tym ustępie na str. 244 powiedziałem. Pierwotnie była tu zapewne mowa o wyspach dalmackich, jak na to jeszcze pisarz kodexu XXIV wyraźnie wskazuje. ²⁾ Takie urobienie tego imienia, które według najstarszych znanych dziś rękopismów tu zatrzymuję, świadczy wprawdzie, że w XIV wieku myślano tu o Kanucie i Danii; ale że pierwotnie było tu imię Aminty II króla macedońskiego, o którym czytał to samo Sarnicki w źródłach ojczystych (*Annal.* I. 40) to nie ulega wątpliwości. ³⁾ Pierwotnie było tu *Amyntae nepos* to jest Alexander Wielki, którego wojny z tymiż przodkami naszymi opowiada autor niżej w rozdziale 9—12. ⁴⁾ Już Lelewel uważał, że słowa *cum Polonis... cum Bastarnis* przekręcone zostały ze słów pierwotnych *cum Orole adversus Bastarnas* (Mat. Chłol. II. 17). Tak też poprawił text Mułkowski. Przyjąwszy za zasadę, dać ile możności wiernie to co rękopisma podają, nie zmieniam samego textu, zwracam tu tylko uwagę, że to zbałamucenie prawdopodobnie nic od samego autora pochodzi. Jak dalece bowiem nieświadomi dzie-

male pugnaverant, ad ultionem segnitici, capturi somnum, capita loco pedum ponere iussu regis coacti sunt, et ministeria uxoribus, quae viris antea fieri solebant, facere, donec ignominiam bello acceptam delerent.

3. M Fama etiam est, Gallos paene totius orbis tunc regna occupasse, quorum multa millia multis hae manus stravere conflictibus Reliquos diu afflictos ad sodalitiū foedus compulere: ut si quid eis aut sorte aut virtute apud externos accessisset, aequa utrisque obtingeret partitio. Gallis ergo universa cessit Graecia¹⁾; istorum vero hinc

usque Parthiam, istinc usque Bulgariam, illinc usque Carinthiam crevit accessio. Ubi post multos cum Romanis²⁾ conflictus, post multa bellorum discrimina, urbes occupant, praefectos constituunt, quendam nomine³⁾ Graccum principem³⁾ creant. Sed tandem illius gentis luxu segniter dissoluti, mulierum paulatim emolliti lascivia⁴⁾, primores quidem veneno extinguuntur⁵⁾, ceteri iugo indigenarum substernuntur. Sicque omnium armis¹⁰ invicti, paucorum segnitie vincuntur.

4. J. Nihil hic fictum, nihil simulatum, sed quidquid asseris, verum⁶⁾ ac serium, ex antiqua praesumitur historia. Galli enim,

Przedz. I, w. 1 pugnaverant. pugnaverunt III, XII, XIII, XV.—4 fieri. niema IV, XVI, XVII.—7 etiam. niema III—V, VII, VIII, XVI, XVII.—9 hae manus. hec manus I, II; Emanus VIIb.—12 apud externos. niema I, II.—13 partitio. partio II.—ergo. tak I; igitur II; itaque inne.—14 Graecia. w rękopp. III i IV Gcia a na górze głoska e. Chronica Polonorum (u Stenzla I, 3, u Pertsa XIX, 556), tudzież Chronica principum Poloniae (u Stenzla I, 40) dodają usque ad Danubium.—Przedz. II, wiersz 1 Bulgariam. tak I, II; Ungariam III—V.—2 Carinthiam. Corinthiam IV; Corinthum XV.—crevit. exercitibus c. mówi Mierzwa.—3 Romanis. Ronis XXVI; Rouis XXVII.—4 multa. multorum multa VII i niekt. inne.—8 paulatim. niema I.—emolliti. seu proditi dodaje II.—primores. princeps II; priores III, V, XI—XVI.—quidem. quidam XII, XIV.—9 extinguuntur. extinguitur II.—12 simulatum. di-simulatum II.—13 asseris. assero IV.—ac serium. asseri II.

jów byli jego kopiści i jak dowolnych zmian sobie pozwalali mamy przykład w rozdziale 8 tej księgi, gdzie słowa Wincentego *Anaxilaus rex Siciliae*, zmienił kopista na *Anaxilaus rex Poloniae Siciliae*. Tak samo i tu wtrącono Polaków przed Bastarnami. ¹⁾ Właściwie *Getia* kraina Getów; obacz o tem wyżej str. 166 przypisek 2. ²⁾ Obacz str. 167 przyp. 1. ³⁾ Nie xięciem lecz wodzem obrano go najpierw, mówi Mierzwa Obacz wyżej str. 166. ⁴⁾ Just. I. 7. ⁵⁾ Jest to znana przygoda Autaryatów ilirskich. Opowiada ją Teopomp Chiota (*Fragn.* II. 41) i Polyajnos (*Stratag.* VII. 42. 1). Przytoczyłem w zupełności ich świadectwa we Wstępie kryt. str. 259. Słowa ostatniego są: *Galli expeditionem adversus Autariatias susceperunt. Cum diu bellum duceretur, Celtae cibaria et vinum herbis venenosis inficiunt, et ipsi nocte relictis castris fugam capessunt. Autariatiae credentes eos metu profugisse, castra invadunt et vino cibariisque largiter fruuntur, statimque immoderato ventris profluvio prolabuntur. Celtae supervenerunt ac prostratos occiderunt.* ⁶⁾ Cic. *Lael.* VIII.

ut ait Trogus, quum eos patria non cape-
ret, trecenta millia ad sedes novas quae-
rendas velut ver sacrum miserunt. Ex eis
portio in Italia consedit, quae Romam cap-
tam incendit; alia per strages barbarorum
penetrans in Pannonia consedit. Ibi victis
Pannoniis cum finitimis inulta bella gesse-
runt¹⁾. Verissimum igitur ac certo certius est,
cum hac eos gente concertasse. Non enim
sine collisione conquiescunt e contiguo fluctus
oppositi, nec diu vicinari sustinent leo cum
tigride. Quippe

Non bene torrentes ripa volvuntur eadem,

Quos rapit opposito turbine vis eadem.

5. M. Ex tunc nonnulli dominativam ligurare
reperunt portiunculam. Unde a Carintia re-
diens Gractus, ut erat sententioso beatus
sermone, agmen omne in concionem vocat,
omnium in se ora convertit, omnium vena-
tur favorem, omnium sibi conciliat obsequia.
Ait: ridiculum esse pecus mutilum, hominem
acephalum; idem esse corpus exanime, idem
sine luce lampadem, idem mundum sine

sole, quod sine rege imperium. Anima si-
quidem animositatis suggerit industriam; lux
rerum illustrat circumspectionem; sol deni-
que radios munificentiarum beneficos ad
omnes docet expandi, quibus velut quibus-
dam gemmis regii diadema capitis quam
decentissime decusatur: ut in fronte ma-
gnanimitas, in occipite circumspectio, in la-
teribus altrinsecus large strenuitatis carbun-
culus praeferat. Se non regem, sed regni
socium pollicetur, si se deligant.

Non sibi, sed toti natum se credere mundo.

Lucan.
II, 383.

Proinde rex ab omnibus consalutatur; iura
instituit, leges promulgat. Sic ergo nostri
civilis iuris nata est conceptio, seu concepta
nativitas. Nam ante hunc strenuitati ancillari
libertas et aequitas pedissequari iussa est
iniuriae. Eratque iustum, quod plurimum
prodesset ei, qui plurimum posset Licet
autem iustitiae rigor non statim coeperit
imperare, extunc tamen violentiae desiit sub-
esse potestati, et dicta est iustitia, quae
plurimum prodest ei, qui minimum potest.

Przedz. I, wiersz 3 velut ver sacrum tak I, II; versus acharon IX; ultra Istrum et citra Chron. Pol. u Somersberga SS. I. 2. — 7 gesserunt Lechitis dodaje Chron. Pol. u Stenzla SS. I. 3. i Pertza SS. XIX. 536. — 8 Verissimum Verissime XIV; Verisimile inne. — igitur ergo I. — 10 contiguo continuo II. — 15 ligurare tak I; ligurgite II; ligurie VI, tak miał z razu III i VIII później poprawiono na ligurare, Liguride VII; Ligurrie XXVII. Mułkowski poprawił: Et tunc nonnulli domitam Liguria ceperant portiunculam. — 18 sermone tak IV; sermonum inne. — agmen poprawił Mułkowski; sgmie rękopisma. — omne omnes rękopisma. — 20 sibi niema II. — 22 idem... idem niema II. — Przedz. II, wiersz 1 Anima tak II; aliam inne; odtąd aż do praeferat niema I i Ia. W pierwszym z nich dopisano to u dołu inną ręką znacznie później. — 2 suggerit niema II. — 3 illustrat niema II. — 9 strenuitatis serenitatis II. — 11 se deligant videlicet eligant I. — 12 natum u Lukana genitum. — 14 instituit constituit XV. — 16 strenuitati tak XX; servituti inne. — 18 iustum quod tak I; iusticia que inne. — 19 prodesset prodest III. — 20 statim tunc s. II. — coeperit cepit I.

¹⁾ Just. XXIV. 4.

Igitur Polonia florentissimis per Graccum aucta successibus statuit eius prolem regni successione dignissimam, nisi alterum filiorum eius fratricidii foedasset piaculum. Erat enim in cuiusdam scopuli anfractibus monstrum atrocitatis immanissimae, quod quidam holophagum dici putant. Huius voracitati singulis heptadibus secundum dierum supputationem certus numerus armentorum debebatur; quae nisi accolae, quasi quasdam victimas obtulissent, humanis totidem capitibus a monstro plecterentur. Quam Graccus non ferens perniciem, ut erat clementior filius erga patriam, quam pater erga filios, clam filiis accitis, digerit propositum, pandit consilium Inimica, inquit, sunt ignavia virtuti, canitiei deliramentum, iuventuti segnities. Non enim est virtus, quae ignava est, non canities quae delira, non iuventus quae segnis. Immo fingenda est etiam, ubi nulla est, exercendae animositatis occasio; porro sponte se ingentem gloriam quis umquam declinaverit, nisi prorsus inglorius. At vero defensa et conservata civium salus aeternales transcendit triumphos: nec enim propriae indulgendum est saluti, quoties do communi agitur discrimine. Vos itaque, vos o nostra praecordia,

quorum utrumque nostris educavimus virtutibus, vos in monstri necem armari convenit, vos in eius congressum praeponi addebet, non exponi, utpote vitae nostrae dimidium, quibus huius regni debetur successio! Ad haec illi: immo privignali, pater, odio videremur toxicari, si tantae munus gloriae nobis invidisses; penes te sit iubendi auctoritas, in nobis obsequendi necessitas.¹⁾ Saepe igitur apertam virorum audaciam, saepius nudos nequicquam experti virium conatus, industriae tandem niti coguntur suffragio. Coria enim armentorum, accenso plena sulphure, loco solito pro armentis collocant, quae dum avidissime glutit holophagus, exhalantibus intro flammis suffocatur. Moxque iunior, tam victoriae quam regni, non quasi consortem, sed aemulum fratrem occupat ac trucidat. Cuius funus crocodilinis prosequitur lacrimis, a monstro mentitur occisum, a patre tamen gratulanter, quasi victor, excipitur. Saepe namque moeror funeris, gaudio vincitur victoriae. Sic iunior Graccus paterno succedit imperio, heres nefarius! sed diutius fuit fratricidio sordidus, quam imperio insignis. Nam paulo post, dolo deprehenso, piaculi deputatus supplicio, exsilii

Przedz. I, wiersz 2 eius niema I. — prolem post ipsum eius dodaje I. — 7 holophagum tak XVII olofagum inne. — 8 heptadibus tak XII, XVI, XVII; hebdadibus III, VII, XX, XXV; eptatibus II, V; eptadibus I, IV. — dierum tak I, II; inne nie majq. — 13 clementior demencior II. — 15 digerit tak I, II; dirigit inne. — 24 et tak IV; vel inne. — Przedz. II, wiersz 7 toxicari toxicati II. — 9 nobis est dodaja I, II. — 15 collocant tak IV, XIII; collocantur inne. — 16 intro intus XVII. — 17 iunior tak I; minor II. — 24 paterno tak I, II; patri succedit in imperio IV; patrio VII i niekt. inne. — 26 sordidus sordidatus IV. — 27 paulo tak I, II; inne nie majq. — 28 piaculis pratuli V. — deputatus tak I; deputatur II, III, V. — supplicio periculo IV.

¹⁾ Porównaj Decr. Gratiani *dist. 21 c. 3.*

perpetuitate damnatus:

.... nec enim lex iustior ulla est,
quam necis artifices arte perire sua¹⁾.

6. J. Sed tam degenerem non sperabam
5 surculum de tam generosa vitis propagine.
Saepe tamen uva detumescit in acinum,
saepe oleum vertitur in amurcam, saepe au-
rum degenerat in scoriā. Quid igitur miri?
si tristes habet exitus tristis ambitio: quae
10 quanto est felicior, tanto miserior; quanto
florentissimis uberius successibus, tanto atro-
cioribus proximior insidiis; quanto imperio-
sius aliis imperare studet, tanto subiectus
aliorum servituti addicitur. Ambitionis enim
15 est, omnes omnium ambire angulos, om-
nium auriculas lambere, ad omnium sca-
bellum prosterni, donec, quod appetit,
utcumque assequatur. Sunt autem quatuor
cupiditatis filiae: opum ingluvies, honorum
20 ambitio, inanis gloriae captatio, libidinis
prurigo. Inter has nationes scelestas super-
bit ambitio. Ideoque humilium dedignata
tuguria, superborum et sublimium colla
propria virtute calcavit. Quae quantas in se

habeat delicias, prunis subaccensis, mucrone
subappenso, Dionysius familiari suo quam
familiarissime demonstravit²⁾. Sed numquid
iam immortalia Gracci beneficia sic emori
debuerant, ut nullum tanti patris supersit
insigne?

7. M. Immo in scopulo holophagi mox
fundata est urbs insignis, a nomine Gracci
dicta Graccovia, ut aeterna Graccus viveret
memoria; nec prius ab exsequialibus ces-
satum est obsequiis, quam urbis consum-
matione clauderentur. Quam quidam a cro-
citatione corvorum, qui eo ad cadaver mon-
stri confluxerant, Cracoviam dixerunt. Tan-
tus autem amor demortui principis senatum,
proceres, vulgus omne devinxerat, ut
unicam eius virgunculam, cuius nomen
Vanda, patris imperio surrogarent. Quae
tam elegantia formae, quam omnimo-
da gratiarum venustate omnibus adeo prae-
stabat, ut non largam sed prodigam
in eius dotibus existimares naturam.
Nam et prudentum consultissimi eius
astutebant consiliis et hostium atrocissimi

Przedz. I, wiersz 1 damnatus. tak I, II; damnatur V, VII. Tu opuszcza I cały ustęp od słów: Sed tam... insigne; a pisze słowa Mateusza: Immo in scopulo... claudicavit imperium. Późem opuszczony ów ustęp przyczepia. — 2 nec enim. tymi wierszami włożonymi w usta Jana zaczyna się rozdział 6 we wszystkich rękopismach. — 13 subiectius subiectiosius II. — 14 addicitur adicitur rękopisma. — 18 utcumque. utrinque VII, VII; utrumque niekt. inne. — 21 nationes scelestas tak Mierzwa; natione celesti Wincentego rękopisma. — Przedz. II, wiersz 1 habeat. habeant IV. — 4 iam nam rękopisma. — 11 obsequiis officiis XV. — quam muri dodaje III i niekt. inne. — 12 clauderentur. clauderetur I. — 17 cuius nomen Vanda niema I, II. — 20 praestabat. probabatur I. — 22 existimares. estimares I, II. — 23 prudentum consultissimi tak I; prudentes et stultissimi II.

¹⁾ Ovid. *Art. Am.* I. 655 — 6. ²⁾ Porównaj Cic. *Parad.* VI. 1.; Macrobian. *Somn. Scip.* I. 10.

ad eius mansuescebant aspectum. Unde quidam Lemanorum tyrannus¹⁾ quum proposito huius gentis populandae grassaretur, dum quasi vacans rapere molitur imperium, inaudita quadam virtute prius vincitur, quam armis. Omnis enim exercitus eius mox ut reginam ex adverso vidit, veluti quodam solis radio repente percellitur; omnes veluti quodam iussu numinis, animos exuti hostiles, a praelio divertunt. Asserunt sacrilegium a se declinari, non praelium; non hominem se vereri, sed transhumanam in homine revereri maiestatem. Quorum rex, incertum est, amoris, an indignationis, an utriusque saucius languore, ait: Vanda mari, Vanda terrae, aëri Vanda imperet! diis immortalibus Vanda pro suis victimet; et ego pro vobis, o mei proceres, solennem inferis hostiam devoveo, ut tam vestra, quam vestrarum successionum perpetuitas sub femineo consenescat imperio! Dixit et exserto incumbens mucroni expirat

Just. 12.

Virg.
Aen.
XII. 952.

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Ab hac Vandali fluvii dicitur nomen secutum, quod eius regni centrum exstiterit: hinc omnes sunt Vandali dicti, qui eius suffuere imperiis. Quae quia omnium spreverat connubia, immo quia connubio prae-tulerat caelibatum, sine successore decessit,

diuque post ipsam claudicavit sine rege imperium²⁾.

8. J. Assyriorum regina Semiramis immaturo filio regnum credere non audens, se filium simulat, sexumque mentita regno viri³⁾ Aethiopiam adiicit, Indis bellum infert, quo praeter illam et Alexandrum Magnum nemo umquam intravit³⁾. Multae quoque aliae non modo feminas sed etiam viros virtutibus antecessere. Ideoque non tam in femina virilem admiror industriam, quam in viris fidei spectatae constantiam. Licet namque bonis videatur moribus dissonum, feminam principibus imperare, pietati tamen decentius visum est, et paternis prolem iuvare meritis, et mortuorum apud posteros non mori beneficia. Cuius virtutis species etiam Sicilia exhibita est tyrannis. Anaxilaus enim rex Siciliae decedens, parvulorum tutelam probatissimae fidei servo Mycalo committit: tantusque regis amor apud omnes fuit, ut parere servo quam deserere filios regis mallent, suaeque obliti dignitatis, regni per servum ministrari dignitatem principes paterentur. Quid autem in huiusce nostri tem-²⁵pusculi tempestate? fides non parit fidem, sed si concipit prius abortit quam pariat, prius expirat partus, quam spirare incipiat.

Przedz 1, wiersz 2 Lemanorum» tak II, III, V, VII, VIII; Beniannorum I; Lemmaciorum lub hemmaciorum XX; Alemanorum IV. — 2 quum» dum rękopp. — 14 saucius» tak II; saucius I, II, III—17 o mei» omnibus,—18 devoveo» devoveam IV, XII—20 exserto» exemplo IV, XII; ense dodał niepotrzebnie I. — 23 Vandali fluvii dicitur nomen secutum» Vandalum fluvium d. n. secutum IV, XV; Vandalum flumen d. n. sortitum I, II.—Przedz II, wiersz 1 diuque» denique IV, XVI, XVII.—4 regnum» regimen XV.—8 intravit» tak I, II; introivit III, IV i inne. — 14 decentius» accedentius I, II; inne nie mają.—19 Siciliae Polonia S. XXVIII.—24 ministrari» tak III, IV i dalsze; administrari I, II.—25 huiusce nostri» tak V; huiuscemodi I, II, IV, XVI, XVII.

¹⁾ Objasnienie tego obacz wyżej str. 170 przyp. 1. ²⁾ Just. VI. 2. ³⁾ Just. I. 2.

Sic ad pia·fidei ubera genimina¹⁾ pendent viperarum, catuli sugunt perfidi, a quibus non modo amici sed et domini plus dolo coluntur, quam fide. Negociatio enim est, non amicitia, quae ad commoditates accedit²⁾.

9. M. Huius quoque reipublicae administratio humilibus nonnunquam et incertis cessit personis, nulla prorsus vel vulgi vel procerum sugillante invidia, utpote quorum gloriosis etiam hodie gloriari delectat insignibus³⁾. Nam quum famosus ille Alexander, cuius nuper meministi, vectigales ab eis exigere pensiones tentaret⁴⁾, aiunt legatis: «legati estis tantum, an alias regii census quaestores?». Qui respondent: «et legati sumus et quaestores». Ad haec illi: «prius ergo, inquit, intemerata legatis exhibenda est religio, ut magnificae susceptos magnificis veneremur donariis; quaestoribus deinde quaestus exsolvatur censualis (debetur enim Caesari, quod Caesaris est)⁵⁾, ne laesae criminemur maiestatis». Legatorum itaque praecipui prius vivi exossantur, deinde cutes eorum corporibus exutae partim auro

partim alga farcinantur vilissima, humanaque pelle sed inhumane vestitum metallum cum hac remittitur epistola. «Regi regum A. rex imperatrix Polonia. Male aliis imperat, qui sibi imperare non didicit; neque enim gloria dignus est triumphali, de quo pompa cupiditatum triumphat. Tuae siquidem sitis nullum est refrigerium, nullum temperamentum; immo quia nusquam est tuae cupiditatis modus, ubique tuae mendicat paupertatis tenuitas. Licet tamen insatiabilem tuae voracitatis abyssum mundus satiare non possit, tuorum saltē utcumque refocillavimus esuriem. Nec te lateat, locum apud nos non esse loculis; ideo praesentia enī xeniola fidelissimis tuorum capsidibus commissa. Polonos autem animi virtute, corporis duritia, non opibus, scito, censerī. Non esse igitur ipsis, unde tanti regis, ne tantae dicatur belluae, rapidissima expleri possit ingluvies. Abundare tamen eos vere thesauris iuventutis non dubites, quibus tua non sopiri, sed tecum prorsus exstingui possit aviditas». — «Ocius, inquit Alexander, ocius

Cic. Pa-rad. V. 1.

Just. IX. 1.

Przedz. I, wiersz 1 genimina tak I, II; gemina XXVIII; geminina V, XII, XVII. — 10 etiam tak II; et I. — Przedz. II, wiersz 3 A. rex tak I, II; Alexandro rerum III; A. regnorum IV — 5 neque nec IV. — 13 tuorum tuam IV. — refocillavimus refocillamus V. — 15 praesentia presentiarum I, II. — en xeniola tak ma I, dopisane w okienku; euxeniola V; exenniola II; niema en VII i wiele innych. — 16 capsidibus tak II; capsidibus sunt I. — 17 Polonos... censerī tak IV, V i wiele innych; scito opuszcza II; Polonorum a. s. virtutem c. duriciam n. o. estimes c. I. — 19 ne tak I, II; ve III, V; vel IV i inne. — 21 vere tak V; mire I; strenue iuv. thes. II. — 24 Ocius. Concius I. — Alexander A. I, II. — ocius acrius I.

¹⁾ Ob. wyżej str. 171 przyp. 3. ²⁾ Sen. Ep. IX. 9. ³⁾ Ob. wyżej str. 171 przyp. 4.

⁴⁾ Jest to wojna Filipa macedońskiego z Ateasem królem skityjskim, w której towarzyszył ojcu młody Alexander. Objasnienie bliższe obacz na str. 172 — 173 w przypiskach.

⁵⁾ Math. XXII. 21.

ad nos usque pertrahantur tanti commentores flagitii; exquisitissimis ocius plectantur suppliciiis, immo stirpitus eos eradicari convenit, ne aliis ausum pariat temeritatis impunitas! Quotquot igitur ad propulsandas proficiscuntur regis iniurias, proelio commisso aut cadunt aut occiduntur, inter quos regum quidam vinculis mancipatur¹⁾. His auditis Alexandet, «multum, inquit, sibi adiecit virtus lacescita: hinc tandem dignum est, ut meae indignationis virga visitentur». Perinfinite itaque hostium copiis undique versum Poloniam irrumpentibus, ipse, praecambula Panoniorum obsequela²⁾, per posticum ingreditur Moraviae, alas exercituum expandit, victoriosusque Graceoviae ac Silencii³⁾ subactis provinciis, perpetui operis moenia solo prosternit, redigit in favillam, sulco discissas urbes iubet sale conspergi. Hinc dum ulteriores aggreditur provincias, omnium armis invictus, simplicis astu homunculi conficitur. Omnibus enim de salute desperantibus, quidam aurificii arte praeditus, galearum et clipeorum formas ex quovis ligno

seu subere praecipit effingi; quarum quasdam lithargyro alias folle sublinat, easque ex opposito solis, quo magis resplendeant, in celso montis erigit cacumine. Quibus argyraspides, invictus Alexandri exercitus, visis,⁵ acies ordinatissimas eminere suspicantur. Itaque praecipites e castris evolant, passim discurrunt, hostes hinc inde quaeritant, quos putant diffugio dilapsos. Illas namque armorum umbras ingeniosus ille artifex dudum¹⁰ flammis iniecerat, ne ullum doli deprehendi posset vestigium, iusseratque non parvam robustorum manum in insidiis delitescere. Proinde prima discurrentium portio incaute in insidias incidit, occupatur, prosternitur;¹⁵ occisorumque armis victores indusiantur, se argyraspidarum socios simulant, et quotquot ex argyraspidis eis iunguntur, in ore gladii omnes absorbentur, ut ne unus quidem ex eis remanserit. Cuius fiducia successus, sub²⁰ eadem argyraspidarum simulatione, Alexandri castra igrediuntur, insignia praeferentes victoriae. Credunt Alexandritae, suos de hostibus triumphasse. Eminus praesalutant venientes

Przedz. I, wiersz 1 commentores commentatores XV; concomitatores XXVIII. — 3 convenit stirpitus dodają tu powtórnie I, XX. — 8 mancipatur mancipantur I, II. — 13 irrumpentibus tak II; irrepentibus inne. — 16 Silencii tak I, II; Silencie VII, VIII, XI, XIII, XV—XVII, XXV Seleucie XIV. — 21 homunculi tak I; homunculi II. — 22 conficitur tak II, V; convincitur I. — Przedz. II, wiersz 2 sublinat superlinat II, XI, XII; seperlinavit I. — 10 ingeniosus tak IV, XIII, XV; ingenii inne. — 12 posset tak II; possit I. — 14 prima pauca IV. — discurrentium portio d. pars XX; decurrentium portio II; transcurentium p. I. — 15 in niema I, III. — 16 industantur tak I, II; induuntur IV. — 19 omnes tak IV, inne nie mają. — ut niema w rękopiśmach. — 20 remanserit remansit I, II.

¹⁾ Porównaj to ze słowami Wincentego w xiędze IV. 5. *qui (Scythae) Philippum Macedonum regem ceperant.* ²⁾ Obacz wyżej str. 173 przyp. 2. ³⁾ Mierzwa mówił tu o Sieradzu. Obacz wyżej str. 173.

aggratulantur, affavent quasi sociorum triumpho. Igitur inermes a Polonis obruuntur et improvidi. Initur proelium: argyraspidica Lechitae signa proclamant. Nunciatur regi,
 5 non hostium impetus, sed inter suos seditionis tumultus. Quem quum increbrescere videret, non sedari, hostiles turmas coadiuvat, suis se credens argyraspidis ferre subsidium. Sic in seditionem versi, plures
 10 mutuis, quam hostilibus concidere vulneribus. Vix tandem dolo deprehenso cum perpaucis Alexander evasit inglorius. Sic cessavit exactor, quievit tributum.

10. J. Rem miram sed fidei plenam! Est enim liber epistolarum Alexandri, ducentas paene continens epistolas. In quarum una scribit Aristoteli in hunc modum: «Ne de nostro statu te semper sollicitum dubia suspendat haesitatio, noveris, nos apud Le-
 20 chitas peramplissime prosperari. Est autem urbs famosa Lechitarum, septentrionali Pan-toniae lateri coniunctissima, quam Carantas

dicunt, plus viris quam opibus, plus arte, quam situ munitissima: de hac et de contiguis pro voto triumphavimus». In ea vero, quam rescribit Aristoteles, sic habetur: «Fama est, de Carantis Lechitarum te cum tuis triumphasse; sed huius gloria triumphis tuis utinam titulis nunquam accesserit. Ex quo enim tributum ignominiae tuorum infusum est intestinis, ex quo Lechiticos expertus es argyraspidas, tui rutilantia solis apud multos deferbuit, immo tui visum est imperii nutasse diadema.» Quod, vere verum fateor, de quibusnam haec dicerentur, nisi tuae narrationis beneficio, usque hodie non intellexerim. Sed stupenda prorsus virorum audacia! Nam etsi lacessitus, non adeo tamen laesus fuit Alexander Corinthiorum¹⁾ iniuria; cui dum aliae civitates apperirent aditum, prima Corinthus clausit ab eo portas. Cui scripsit Alexander: «Si sapitis, valebitis; sin autem, non.» — Illi autem sag-
 minum²⁾ non inspecta reverentia, nuncios

Jul. Val.
I. 40.

Przedz. I, wiersz 3 Initura tak II; inter I. — 3 inter suos niema I. — 7 coadiuvato tak I; coadunat II. — 8 suis se tak I; niema II. — 10 vulneribus vulnerati II. — 12 Alexander niema I. — 20 peramplissime amplissime IV, XII. — autem enim I. — 22 Carantas Carantes IV, XIV, XX; ten ostatni dodaje Gracoviensem na górze; Carancas I; Caraucas II; Carenthes XII, XIII; Carentas XV, XVII. — Przedz II, wiersz 2 de contiguia tak III; contiguia inne. — 3 triumphavimus tak I; triumphamus II. — vero epistola dodaje I. — 4 rescribit scribit I, II. — 5 Carantis Carancis I; Caraucis II; Carentis XX. — Lechitarum Lichitarum XVI. — 7 accesserit accessisset I, XX. — 8 tuorum t. nunciorum I. — 12 nutasse tak ma II, XIII, XX; nutasse inne. — vero ut nunc I. — 13 intellexerim tak XV; intellexeram inne. — 16 virorum niema IV. — 17 Corinthiorum tak XXVI i wiele innych; Chorentiorum II. — 19 Corinthus tak I; Chorientus II. — 21 sagminum tak I^a; sangminum I; sanguinum II; signa IV; sanguini XX; sanguinii inne.

¹⁾ Właściwie *Tyriorum* nie *Corinthiorum* było tu pierwotnie, a niżej nie *Corinthus* lecz *Tyrus* jak to ma Pseudo-Kalstenes i jego tłumacz Julius Valerius. ²⁾ Trafne objaśnienie tego wyrazu dał Dr. Zeissberg w pomienionej roprawie swojej o Wincentym (str. 98) przytaczając następujące słowa z Digestów: *Sanctum autem dictum est a sagminibus.*

eius cruci affixerunt. Nec vero minus tam subtile viri mirandum artificium, quo tam advertens ingeniorum artifex potuit circumscribi. Non nimis enim dissimiliter Darii copias idem Alexander clusit, quibus dum suas longe videret dispare, iussit alligari ramos caudis et cornibus boum, ut etiam silvae ipsum comitari viderentur.

11. M. Ideo ille tam saluberrimae artis magister, patriae, quam salvaverat, princeps constituitur, nec multo post virtutum coadiutus meritis, regiae dignitatis celsitudine insignitur. Dictusque est Lesteo id est astutus, eo quod astu plures hostium confecerit, quam viribus.

12. J. Nemo fontium seaturigines in imo stupet, nemo cedros in convallibus admiratur, sed nec ego admiratione dignam duco in humili virtutem Omnium enim est nutrix virtutum, humilitas; sed eas in humilibus saepius reprimi solere, quam repremiari. Quippe, quid virtus humilis? sol apud antipodes; rutilare tamen non desinit apud eos, quos animi generositas lippire non sustinet. Unde etiam Sosthenes, licet ignobilis, dux factus est Macedonum. Hic enim

Gallos victoria exsultantes compescuit, hic Macedoniam ab eorum populatione defendit. Ob quae beneficia, multis nobilibus regnum Macedoniae affectantibus, ignobilis ipse praepositur. Qui quum rex ab exercitu appellatur, 5 ipse milites non in nomen regis, sed in nomen ducis iurare compellit¹⁾: quo in facto invidiam potentiae declinavit, non apicem dignitatis depressit.

13. M. Fuit et alius post hunc eiusdem¹⁰ nominis princeps, sed alio pacto Lesteo nuncupatus. Orbata namque rege Polonia, dum de regis successione contenderet, seditionis paene obruitur tempestate, singulis primorum tyrannidem²⁾ occupare ambientibus¹⁵ Diuque non sine periculo ea conflictione agitati, eligendi tandem censuram principis privatorum deferunt arbitrio; utpote quorum insuspecta videretur simplicitas, et a quibus longe relegata esset omnis ambitio. Seque²⁰ iureiurando utrique obstringunt: eligentes quidem, ne favore personali declinent, ne devio emolumenti exorbitent, ne atrocioris metu potentiae distorqueantur ab eo, quod publicis perspexerint commodis expedire;²⁵ reliqui vero, ne cui ab eligentium liceat

Przedz. 1, wiersz 3 ingeniorum, ignominiorum II.— 4 nimis, tak II; minus inne.— 6 suas, suos mają rękopp.— 7 etiam, niema I.— 13 est, niema II.— 14 eo, niema II.— quod, quia IV.— confecerit, tak I, II; convicit IV.— 18 dignam, niema II.— 19 nutrix, meritoria IV.— 22 virtus, niema II.— 25 etiam, et I.—Przedz. II, wiersz 1 victoria, tak II, V; victoriose I— 5 appellatur, tak III i inne; appellaretur I, II.—6 in facto, facto XX— 13 contenderet, contenderent II.—14 obruitur, obruuntur XVI.—16 conflictione, conflictatione I, II.— 20 esset, est rękopisma.— 21 obstringunt, constringunt II.— 22 declinent, tak wszystkie rękopp. Wincentego; Mierzwa mówi tu dokładnie: a veritate d.— 26 cui, alicui IV, XV.

Sunt autem sagmina quaedam herbae quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret; sicuti legati Graecorum ferunt ea, quae vocantur cerycia. (I. tit. 8. l. 8. §. 1).

¹⁾ Just. XXIV. 5. ²⁾ Just. V. 3.

arbitrio discedere. Et quoniam non facile se offert discordantium votorum concordia, multis quidem deliberatum, sed perpauca responsum. «Vitis, inquit, propagatissima 5 petulantibus et maculosis equorum calcibus exteritur: vitis hoc regnum est; equi effrenes vestra elatio, in qua quot affectionum sunt contrarietates, tot maculae. Eligatur ergo stadium, figatur meta, et cuius equus 10 maculis distinctior primus omnium metam contigerit, eum regem debere censi.» Conveniunt singuli, affavent universi, stat fixa omnium sententia; sed executio procrastinatur sententiae. Videre videor horum 15 studia, illorum solertiam, praeexercitamina currentium, vota diversorum. Porro expertissimae agilitati plerisque fidentibus, quidam occulta ingenii nititur versutia, artis ope fretus Vulcaniae. Omnem namque stadii plati- 20 nitiam ferreis conserit oxygenic, modica intercapedinis semita cautis annotationibus distincta, ut, dum alios clavi oxygenorum a cursu praepedirent, ipse per semitam expeditior, cursus bravio potiretur.

25 Sed dolus arsque doli vincitur arte, dolo.

Duo enim fortuna tenues, conditione humillimi iuvenes, de pedum celeritate altercantur; certa pignoris quantitate se obligant, ut victus celeriores nunquam nisi

regis nomine audeat salutare. Quumque in vicem colludio iocarentur, «decet, inquit, ut pro nostrae corona victoriae in campo regii certaminis decertemus.» Hic in primo consistunt ac subsident impetu, aculeis osse tenus plantas confixi. Qui post longam oxygenorum admirationem, astum coniiciunt, dolum semitae deprehendunt, quam eisdem conserunt insidiis, omnium prorsus dissimulata notitia Et quia, ut assolet, insperatae appetitum rei saepe suggerit occasio, uterque ambitum concipit, uterque suam secum versat industriam Adest dies edicti, consedit sacri senatus reverentia; astat spectata procerum venustas, iuvenum arridet vernantia. Inter ceteros, immo prae ceteris ille doli magister, semitae confidit subsidio. Sed et cursorum alter spe non ceterior, qui omnem equi calcem ferreo muniverat subtegmine. Nam reliquus longe a turba, non solum exceptus, sed etiam aversus, tacita meditatur suspiria. Primo itaque et iterato ac tertio dato signo, omnes ex directo pro- siliunt; ille transverso rapitur cursu non sine quodam vulgi ridiculo. Quumque omnes oxygenorum involvuntur periculis, ille longi anfractus emenso circuitu, metae tandem accelerat, quam socius eius ante ipsum occupat et rex omine infaustissimo salutatur.

*Przedz. 1, wiersz 4 inquit i. vitis powtarza III. — 9 figatur effigatur IV. — 10 distinctior distractor I. — 12 Conveniunt tak I, II; connivent V i wiele innych. — 14 Videre videor Vide I. — 15 praeexercitamina tak II; per exercitamina I, IV. — 17 agilitati tak I; agilitatis II i inne. — fidentibus confidentibus V. — quidam faber dodaje I. — 19 Vulcaniae Vulcae II i niekt. inne. — 27 humillimi humiliores I. — *Przedz. II, wiersz 7 coniiciunt coniciunt V; conviciunt I, II, VIII; convinciunt IV, XVII; conciant XII.* — 9 omnium tak III, IV, XV—XVII; omni inne. — 14 sacri sacer I. — 16 vernantia niema I. — 17 confidit tak IV; fidit inne. — 18 ceterior tak I, III i wiele innych; cercior II. — 27 emenso tak II; emerso inne.*

Laesa enim universitas, ut equi vidit ferramina, eum dixit, esse doli auctorem. Et quia dolus nulli patrocinator, ultimis affectus suppliciis, membratim discerpitur; ille vero vulgo ridiculus, iudicio magistratus regnum adipiscitur.

14. J. Si latet ars, prodest; confert deprensa pudorem.

Ovid. A.
A. II. 315.

Alter honoris onus, fert saepius alter honorem.

Cic. Ep.
VII. 30.

Sed o regem transfelicem! qui dum creatur, momento fit perpetuus, perpetuo momentaneus. O magnae vigilantiae principem! cuius oculus somnum in principatu non vidit. Sed malim certe, ut ridiculo sim serius quam serio ridiculus. Non sine cachinno quidem, hinnitu tamen equi Darius regnum acquirit. Stratonis quoque, licet a multis derisa, profuit subtilitas. Servi namque Tyrionum factiose conspirant, dominos cum liberis omnes occidunt, lares dominorum occupant, regem inter se creare intendunt, eum scilicet, qui solem orientem primus vidisset. Unus ex servis domino suo iam seni et filio eius parvulo pepercerat; a quo servus informatus, quum omnes in unum campum processissent, ceteris orientem spectantibus, solus occidentem intuetur. Aliis ridiculum nonnullis videri furor, solis ortum in occidente quaerere; ubi autem primo diescere coepit, hic primus fulgorem

solis in summo fastigio civitatis ostendit. Tunc intellectum est, quantum ingenua servilibus ingenia praestarent. Itaque dominum eius Stratonem regem creant, post quem ad filium denique ad nepotes eius regnum devolvitur¹⁾. Adeo sub quodam simplicitatis palliolo elegit delitescere prudentia, quum semper sit inimica virtuti ostentatio.

15. M. Huic vero tantum animositatis exercendae fuit studium²⁾, ut plerisque hostium robustissimis singulares indixerit conflictus, a quibus non solum vitam, sed et regna et fortunas extorsit. Cui dum hostis deerat extraneus, suos aut contra se aut invicem dimicatuos praemiis invitabat. Tantaque illi fuit prodigalitas in omnes ut sibi mallet ex virtute nasci egestatem, quam ex tenacitate abundantiam; ut se potius egere pateretur, quam egenis denegare subsidia, vel bene merentibus non dependere stipendia. Nec defuit illi soror honestatis, amica prudentiae, sobrietas: huius enim mensae, huius convivii haec habita est circumspectio, ut nec ultra, quam natura iussit, nec citra, quam honestas imperavit, aut exigi liceret aut impendi. Solertior illi cura plus animi placere dotibus, quam corporis. In quo illud inter ceteras virtutes enituit humilitatis insigne. Quoties namque regalibus eum insigniri regia, ut assolet, poposcisset dignitas,

Przedz 1, wiersz 3 affectus» afflictus XVI. — 21 intendunt» contendunt XV. — 23 prius» prius IV, XVI. — 24 eius» tak I, II; suo VII i niekt. inne.—30 primus» primo IV.—
Przedz. II, wiersz 2 ingenua servilibus» tak I, II; servilibus dominorum inne. — 6 palliolo» pallio IV.— 9 Huic» Fuit III, IV.—10 fuit» niema IV.— 27 illud» id VIII, XIII.— 28 enituit» emicuit III, XI, XV. — humilitatis» niema I.

¹⁾ Just. XVIII. 3. ²⁾ Ob. wyżej str. 178. przypp. 1. 2.

originariae non immemor conditionis, in habitu sordido prius orchestram conscendit regalem ornatum scabello pedum suppressens; subinde regiis decusatus insignibus, scabello
5 insedit, illis extremae paupertatis panniculis in supremo orchestrae suggestu réverentissime collocatis.

16. J. Et hoc sane perdocuit, regem plus humilitate decorum, quam purpura conspicuum; immo nec hominem censi, nedum principem, quem ab aliis non secernit humilitas. Unde Graecis diu fuit solenne, ut qua hora sufficiebatur imperator, in exciso locaretur mausoleo, priusquam in imperiali
15 throno consedisset. Cuidam etiam regum inter epulas astans crebro suggerebat parvulus dicens: Sire, tu moras, quod interpretatur: domine tu morieris; quasi utrique diceretur: principem te elegerunt, noli ex-
20 tolli, sed esto quasi unus ex ipsis¹⁾. Memento, quia cinis es et in cinerem reverteris²⁾.

Sic te stare putes, si stans cecidisse vereris;
Si re virtutes, si res virtute mereris.

17. M. Huius item filius, non tam patris
25 imperio, quam paternis multa adiecit³⁾ virtu-

tibus: qui Iulium Caesarem tribus fudit proeliis, qui Crassum apud Parthos cum omnibus copiis delevit⁴⁾, [cuius ori aurum infundens, aurum, inquit, sitisti, aurum bibe]. Nam et Getis et Parthis ac transpar-
thianis⁵⁾ regionibus imperavit. Huic tandem Iulius iure affinitatis gaudet foderari. Sororem nomine Iuliam matrimonio sociat, eique iure dotis a fratre Bavaria, donatione vero propter nuptias a viro Surbiensis contradita est provincia. Haec geminas fundavit urbes, quarum unam a nomine fratris Iulius, [que nunc Lubus], aliam a proprio vocabulo Iuliam iussit appellari, [quae nunc Lublin nuncupatur]. Quoniam autem Iulius hoc ex facto Romanorum senatus in se conflaverat invidiam, qui quasi hostis, non quasi civis, Romani propagationem artaret imperii, hostium illectus amplexibus, et quos magis decuisset servire, docuisset imperare: ea quae nomine dotis dederat, a sorore nititur extorquere. Qua ex causa soror eius passa est repudium, parvulo filio, cui nomen Pompilius, apud virum relicto. Pellex autem eius, quae praesentem etiam aemulata fuit

Przedz. I, wiersz 3 regalem, regalum I, II. — 4 decusatus, decoratus IV; niema XVI. — insignibus, insigniis IV, XVI, XVII. — 6 supremo, summo XIII. — 8 Et, tak I; ex II i inne. — 17 Sire, scire mają wszystkie niemal rękopp. — quod, sic dodaje XXVIII — 19 extolli, superbire IV. — 20 quasi, sicut IV. — 23 Si... si, tak I, II, VII, VIII, XX, XXV; sic... sic niekt. inne. — re, te II. — 24 Huius item, Eius i. XII; Cuius etiam IV. — Przedz. II, wiersz 10 Surbiensis, tak I, II; Sarbiensis inne. — contradita, tak I — V, VII, VIII, XX, XXV; condonata niekt. inne. — 13 Iuliam, tak IV; Iulii III, V; Iulii I, II, VII, XV, XX, XXV. — 15 Quoniam autem, tak III i wiele innych; Quia enim I; qui e. II. — 16 Romanorum, niema I, II. — 21 dederat, contulerat I, II.

¹⁾ Eccl. XXXII. 1. ²⁾ Genes. III. 19. ³⁾ Just. I. 9. ⁴⁾ Jak ta wiadomość pierwotnie opiewała i do jakiego odnosiła się zdarzenia, obacz o tem wyżej str. 179 przyp. 2 — 5.

⁵⁾ właściwie *transparthinis*; porównaj z tem co na str. 166 w przyp. 3 powiedziano.

reginam, loco reginae succedit. Haec odio aemulae ab amoris auspicio, quo regem M. devinxerat, praedictarum urbium nomina transmutavit. Ex hac et aliis thoris minus legitimis viginti filios perhibetur Lestco suscepisse, quibus totidem principatus assignavit, quibusdam ducatus, aliis comitias seu marchias, nonnullis regna distribuens. Pompilium vero iure primogeniturae regem omnium statuit, cuius nutu non Slaviae duntaxat monarchia, sed etiam finitimorum gubernata sunt imperia¹⁾. In cuius devotissimis obsequiis fratrum turba pio visa est contendisse certamine, quem tanta reverentia tanta coluere dulcedine, ut etiam parvulum eius filium, paterni nominis Pompilium suffecerint, nulla prorsus detrectatione, nullo livoris zelo distorti.

18. J. Rara avis in terris fratrum concordia Phoenix,
Rarior, ut socia naviget aula rate.

Ex lacu enim invidiae vaporans horrendae tempestatis naufragium regni socios involvit. Sed beata, sed plus quam fraterna
Just. III. 2. societas, apud quam plus pietatis valet religio, quam ambitus principandi persuadet. Cuius felicitatis gloria super omnes enituit

proles Erotimi. Hic siquidem Erotimus²⁾ quum rex esset Arabum, septingentos filios, dictu pacne incredibile, ex pellicibus suscepit; quorum fiducia, viribus finitimorum exsanguibus, magnum nomen comparavit, immo⁵ invictissimos regum insigni felicitate perdomuit. Quorum utinam successibus nostri consensuissent Pompilidae.

19. M. Eloquar, an sileam, pudor est aperire
pudorem; 10

Postulat in facie menda colore tegi.

Nam quali dignum putas memoria, ignobile generis dehonestamentum, enorme pudoris prodigium? — Ille siquidem, ille meritorum regratiator beneficus; ille, inquam,¹⁵ regum eximius, minor Pompilius cuiusdam veneficae debriatus illecebris, odiis gratiam, amicitias insidiis, cruore pietatem, fidem perfidia, tyrannide obsequia recompensans! Cui mulierum procacissima huiusmodi saepe²⁰ supplantabat verborum flosculos: «Non est tranquillitati plurimum confidendum, quia intensior solis serenitas in imbres saepius defervescit repentinos; nec nimis te tibi aggratulari convenit, quasi iam portum se-²⁵ curitatis teneas, qui nec dum fluctuum acces-

Przedz. I, wiersz 2 M. tak II; inne nie majq.—4 minus inique IV.—5 Lestco niema I, II.—suscepisse percepiisse IV. — 7 comitias comititias I. — 10 Slaviae Sallavie III. — 17 detrectatione detractatione I, II.—18 livoris niema I.—20 Rarior niema I, II. — 21 vaporans tak I, II; evaporans inne. — horrendae horrendum VII, VIII, XI, XIII, XV, XVII, XX—24 plus niema II.—25 principandi principatus IV.—26 enituit emicuit XII, XV.—Przedz. II, wiersz 1 Erotimi tak II; Crocinii lub Grocinii inne.—4 exsanguibus ex sanguinibus rękopisma.—8 Pompilidae tak I, II; Pompiliade inne. — 12 putas putes II. — 14 ille tak I, II; inne nie majq.—17 debriatus debilitatus IV. — 18 pietatem colere dodaże niepotrzebnie II. — 20 huiusmodi tak II; huiusce I i niekt. inne. — 23 imbres tak IV; nimbos I—III, V, VII, VIII i wiele innych. — 24 nimis minus III, XVII.

¹⁾ Ob. wyżej str. 180 przyp. 1. ²⁾ Just. XXXIX. 5.

siones attigeris. Non vides prominentes undique scopulos tuis comminari periculis. Beatum quidem te regem facit regni sublimitas, securum pollicetur tui sanguinis murus
 5 inexpugnabilis! Dura loquor, sed vera tamen: nec beatum dico nec securum. Nulla est beatitudo, quae suis languet viribus; nulla securitas, quae suarum partium laborat fractione. Porro, quot patruos habes tot
 10 huius regni minuta, tot quietis insidias.

Dicunt enim decoratissimas orationes, volunt autem contraria; nam sub rosa spinae pungitivum, sub graminis vernantia coluber delitescit. Patronos se asserunt non patruos;
 15 nec patronos tantum, sed et patres. Sentisne haec atque animo illabuntur¹⁾ tuo? putas illos nuda nuncupatione delectari? Patruelitas semper nepotibus, pupillis patronatus, filiationi paternitas poscit imperare. Haec illorum
 20 imperium non vocali superficie signant, sed rerum privilegiis ostendunt. Nec ut illis imperares, te regem creavere, sed ut interim, quasi pendente imperio, quivis illorum opportunitatem imperandi nancisceretur. Saepe
 25 namque pro tempore qualescunque inseruntur stipites, ut surculus inseratur utilior. Nec vero te regis dignantur nomine, sed aut

ludum te dicunt fortunae, aut sui cuiusdam figmenti creaturam. Adde, quam crebro avitas tibi exprobrant virtutes, ut hostibus expositum ocus extinguant, non ut virtutibus exerceant. Postremo et puer es, nec te quicquam nisi ludere oportet. Illi quidem quibusdam nugis velut seniorum occupant te consiliis, non ut prudentiorem reddant consulendo, sed ut occasiones contra te aucupentur cavillando, aut ut saltem tuae vota iuventutis retardent. Senes prorsus ridiculi! qui quum ipsi iuvenescant, adolescentes tamen quaerunt decrepitos. Elige igitur, servus malis esse an liber, tuus velis esse an alienus, semel beatus an semper miser? Scindi certe convenit venam sanguinis providentioris sanitatis consilio: non enim libera est vitis propagatio, nisi etiam veri rescindantur palmites, nisi falsae omnino amputentur propagines. His et similibus ille persuasus, eadem iubente magistra, se in lectum languore ficto coniicit; amicos quasi consolandi gratia seu consulendi necessitate iubet acciri. Quibus et causam et diem sui obitus, quasi divinitus revelatam secretius insinuat, singulis quasi singulare secretum instillans: «de regni successore constituere

Przedz. I, wiersz 3 te regem... sublimitas, *tak VIII*; t. r. f. s. *I*; t. f. regni s. *II*. — 6 securum, securitatem *IV*. — 9 fractione, *tak III, IV i dalsze*; sectione *I, II*. — 16 illabuntur tuo, niema *II*. — 19 Haec hoc *IV*. — 20 signant, *tak III, IV*; figant *V*; significant *I, II*. — 21 imperares, imperes *I, II*. — 24 imperandi, dominandi *XV*. — nancisceretur, nanciscatur *rykopp.* — 25 qualescunque, *tak wyd. Dobr.*; quales, quales *I*; niema *II*. — *Przedz. II, wiersz 4* ocus, *tak I, II*; citius *VII, XX*. — 7 seniorum, necessariorum *IV*. — 8 consulendo, *tak II, V*; consilio *I*. — 9 aucupentur, *tak I*; aucupent *II*. — 10 ut, *ma I, II i wiele innych*; niema *XVI*. — 22 languore, *tak III, VIII*; languoris *I, II i wiele innych*. — 27 successore, sucseessione *I*.

¹⁾ Boët. *Cons. I. pr. 4.*

vos convenit, me mea fata vocant, cui satis fuerit remedii, ut sicut vestro regnavi munere, sic vestro immortalis videar beneficio. Mori namque mihi omnino non videor, si vestra erga me viderim studia, si meas vobiscum concelebraverim exsequias. Nam quid ab eo speraverim, qui, quod mortuo debet, viventi negaverit. Audires hinc veras, hinc fictas lamentationum voces, hinc suspiria inde singultus, hinc planctus lugubres inde horribiles ululatus; hinc tunsio pectorum inde palmarum sonat complosio; hinc torrentes manant rivi lacrimarum, inde vix semitinctae madent palpebrae. Lacerant crines virgines, matronae vultum, habitum annosae: auget omnium lamenta reginae simulatricis eiulatus, quae nunc virum nunc singulos procerum luctuose amplexa, nescio qua dulci amaritudine an amara dixerim dulcedine demulcet, ut iam non simulatis sed lacrimosissimis omnes concutiantur singultibus, adeo ut ad lamentabiles illius modulationes, fama sit, imagines aereas fuisse lamentatas, et ad lacrimas eius statuas lacrimis manasse. Post funebres itaque superstitiones, quas etiam hodie in funeribus exercet gentilitas, lautissimis epularum excipiuntur deliciis, quos mero aliquantisper

cf.
Virg.
Georg.
I. 480.

a mœrore solutos, rex, ut sese visant, postulat, ut vicaria poculorum adhortatione coram ipso blande consolentur. Ait, ex iocunda ipsorum concessione sui languoris nasci remedium, suaeque vitae extrema gaudio potius finiri, quam luctu occupari. Quid, ait, o regina, quid maestis mades fletibus¹⁾, quid maerore consumeris? Viduitatem times? his certe vivis ianuam viduitatis non es ingressura; immo in tot mei sanguinis superstitibus me semper puta superstitem. Nunc patrum praecipuos, amicissimorum intimos exhortatos esse velim, quorum velut siderum radiis recreor obtutibus, ut apud ipsos in te nostri vivat recordatio, utpote quam nostrae salutis reliquum, nostrae animae noverrint esse dimidium. Iurant illi, se vivos prius velle sepeliri, quam eius in se mori beneficia. «Surrigatur, inquit rex, poculum, surrigar et ego, ut omnes consalvere iubeam et valedictivo invicem foederemur osculo, ut ex hoc divo nectare me praesorbillante singuli delibent.» Erat autem aureum poculum, reginae ingenio artificiosissime elaboratum, in quo quamlibet exiguus liquor ad summum inundabat; et quum vix esset crater semidimidius, liquore sursum velut vaporaliter suspenso, plenus videretur; idem oris

Przedz I, wiersz 2 regnavi» tak II i inne; regnum I.—4 videor» tak II; videre I. — 6 hinc... hinc» hic... hic I. — 14 vix» quandoque dodaje IV.—18 luctuose» niema I, II. — amplexa» amplexata I, II. — 21 concutiantur» concutiebantur II. — 24 et» niema I. — 28 mero» Nero XVI. — Przedz. II, wiersz 1 visant» tak II; viseant vel videant I. — 7 ait» autem I. — 9 vivis» tak II; viris I; viis III i inne. — 20 consalvere» consalutare III. — 21 et» ut republikopisma. — 24 artificiosissime» artificiose XX; ingerie atrocissime IV.—25 quamlibet» tak I, II; quantum libet III, IV i niekt. inne; quantulum V. — 27 vaporaliter» evaporaliter VII; vaporaliter IV i wiele innych.

¹⁾ Boët. Cons. I. pr. 4.

seu narium spiritu afflatus levio-
 debat; sicut in bullientibus ollis ignea vir-
 tute contingit; donec certo fundo, certa
 quantitate consedisset. Idem virtutis calcipario
 5 dicitur inesse. Huic iam insigni poculo po-
 tus letifer, eiusdem arte pincernae conditus,
 infunditur; quem qui post regem bibiturus
 erat, regis ori applicare iubetur, ne quid
 sinistri suspicari possit, quasi rege praegu-
 10 stante. Epotari namque credebatur, non solo
 anhelitu decrescere, quidquid arte exunda-
 verat; quidquid vero potionis verae ac pe-
 stiferae fuit infusum, rege exosculato epo-
 tare iussus est, qui regi poculum applicu-
 15 erat. Sic elusos, sic intoxicatos secedere
 rogat, ex amica eorum colloctione inspe-
 ratam sibi asserens quietem somni surrepere.
 Ebrii creduntur viri, quos veneni virus aut
 titubare cogit, aut humi prosternit; quorum
 20 vitam citra eiusdem noctis conticinium dolor
 extorsit. Quorum funeribus etiam sepulturam
 ille tyrannorum atrocissimus denegavit, pro-
 bans coelesti extinctos ultione, qui ami-
 cum, qui nepotem, qui regem hesternis
 25 exsequiis sepelire vivum intenderint, eamque
 sub praetextu religionis impietatem, statua-

rum planctu seu fletu, repentino malefico-
 rum interitu, desperata salutis gratia, mul-
 tisque aliis argumentis detectam. At vero
 his occidentibus patriae sideribus, etiam
 omne decus occidit et omnis Polonorum
 gloria in favillam collapsa extabuit. Illud
 namque, illud mundi opprobrium, illa virtutum
 pestis, ille omnium spurcissimus, illius,
 scortorum impudentissimae, gremio infusus
 luxu et ignavia totus dissolvitur; nihil omnino
 beatius aestimans, quam voluptatibus affluere.
 Eratque illi haec sententia creberrima: «Un-
 gamur unguentis optimis, repleamur vino,
 carpamus florem, ne marcescat.» Hic pri-
 mus in fuga, postremus in proelio semper
 fuit; in periculis timidissimus, sic ubi me-
 tus abfuisset, inflatus, in virtutum vero ^{Just. II.}
 10. acies hostis audacissimus; quas nunquam
 oppugnare destitit: in omnibus flagitiorum
 armis exercitatissimus, nullos prorsus haud
 expertus conatus, quos virtuti nosset con-
 15 trarios; choros celebrius femineos quam ^{cf. Ovid.}
 403. ^{Met. III.} coetus coluit viriles. Igitur ob huiusmodi
 meritorum insignia peste inaudita elanguit.
 Ex cadaverum namque corruptela, quae in-
 humata iusserat abiici, mures insolitae quan-

Przedz. I, wiersz 1 levio-re» tak I; niema II. — 2 ollis» tak III i dalsze; niema I, II. — 4 Idem... calcipario» tak I; Illud... calopazio II; calcipeno IV; calciperario XX. — 5 poculo» I, II; niema III i wiele innych. — 9 sinistri... praegustante» tak I, II; sinistri possit q. r. praegustante suspicari III i inne; suspicari XXV opuszcza. — 10 solo» tak II; solum I. — 14 applicuerat» tak II; applicurat XX; applicaverat I. — 16 colloctione» tak I; loqucione II. — 20 citra» tak V; circa inne. — 24 hesternis» tak I, II; ex h. inne. — 25 intenderint» tak I, II; intenderunt inne. — Przedz. II, wiersz 1 planctu seu fletu repentino» tak I, II; p. r. s. f. IV. — 2 desperata» desperate III i niekt. inne. — 4 etiam» tak I; et II; inne nie majq. — 5 occidit» tak II; decedit I. — 9 impudentissimae» imprudentissime I. — 11 affluere» tak XIII; effluere inne. — 12 creberrima» poprawił Mułkowski; celeberrima rękopp. — 13 repleamur» recreamur XVII. — 14 florem ne marcescat» tak I, II; flores ne marcescant III, XX. — 20 haud» tak V, XX, XXV; non I, II. — 23 huiusmodi» tak II; huiusce inne.

titatis ebulliere, qui eum trans stagna, trans paludes, trans flumina, trans etiam igneos rogos tam diu sunt insectati, donec cum uxore ac duobus filiis turri eminentissimae inclusos morsibus amarissimis absumpsere.

Just. XV. 2. 20. J. Sic Alderitae¹⁾ propter ranarum ac murium multitudinem patriam liquere. Sic Philistaei propter extalium corrosionem cum anis et muribus aureis arcam filiis I. Reg. 5. 6. Israël remiserunt. Huic ergo pro singulari flagitio, singulare inflictum est flagitium. Unde beatus semper esse voluit semel factum est, ut semper esset miser. Hoc enim feminea peroratum est prudentia, hic fructus viros sequitur uxorios, haec messis creber-

rime innascitur crebris mulierum contuberniis; quod in libro legit experientiae vir muliere corruptior Sardanapalus²⁾. Hunc namque Arbactus, praefectus eius, quum inter seortorum greges in muliebri habitu et lascivia pensa virginibus vidisset dispensantem, «Indignum est, inquit, viros ei parere, qui se feminam esse malit, quam virum.» Ergo a suis ei bellum inferitur, qui victus exstructa pyra et se et divitias suas in incendium mittit: hoc solo imitatus virum. Arbactus vero imperio potitur, laude potius quam vituperio dignior, qui non principandi appetit potestatem, sed miserabilem patriae ruinam miserantibus humeris potius suffulsit

INCIPIT LIBER II, TRACTANS DE ORIGINE REGUM ET PRINCIPUM POLONIAE QUI SUNT USQUE HODIE.

1. M. Sed sinuosis longius evagari non convenit anfractibus, ut propositi ut suscepti cursus itineris debito carpatur compedio. Nemo tamen id nostrae imputaverit ostentationi, quod quaedam ex aliorum historiis principali inseruntur seriei; quae ex industria iubemur non praeterire, tum quia si-

milia gaudent similibus, tum quia identitas mater est societatis, ut etiam non omnino desit, in quo sese lector exerceat. Nam quis uvas, quis ficus semitae altrinsecus appensas, immo in sua sponte palata se ingerentes, prorsus intactas praetcreat? Adde- cet ergo talium hilarescere gustu, non onere

Przedz. I, wiersz 1 ebulliere» tak II, III; ebulire I, IV i niekt. inne. — 4 eminentissimae» eminentissima III, VII, VIII i wiel. innych. — 5 amarissimis» niema III, IV i w, t. — 9 anis» tak III, V; anibus I, II. — 16 Incipit... hodie. Nadpis tzn ma tylko II; inne tylko liber II, a niektóre i tego nie mają. — 18 sinuosis» singlis I. — 19 ut» tak I, II; et V i niekt. inne. — 21 ostentationi» tentationi IV, V i niekt. inne. — 23 inseruntur» conferuntur I; quo inserunt II; construuntur V. — 24 iubemur» fak II, V; iubentur I, IV. — Przedz. II, wiersz 3 Hunc» Huic II. — namque» enim IV. — 4 Arbactus» tak I; Arbatus II. — 6 lascivia» niema II. — pensa» tak I; lanam dodoje II. — 15 potius» potentius I, II.

¹⁾ Tak zowie Autaryatów i Justyn XV. 2. ²⁾ Just. I. 3.

sarcinari. Libet autem, ut ex integro tui vasculo promptuarii animae sitiendi aliud iocundius propinetur.

2. J. Immo pronus regratiandi prosternor
5 obsequio, quod meae tenuitatis acetosam non fastidis acedinem; et mihi quidem non esset pigrum, quod posteris foret necessarium¹⁾, nisi detrectans emulatio meo quoddam ori obücceret silentii repagulum. Dicunt enim,
10 «haud facile deprehenditur mentiens in his, quae nemo novit, nec facile falsitatem vitare potest, qui de ignotis multa praesumit.» Procul vero, procul absistat a vero falsi assertio, ne modicum fermenti totam mas-
15 sam corrumpat:²⁾ quippe

Verus homo falsus fieri per falsa meretur;

Sic homo fit pictus, non homo sic fit homo.

3. M Radice itaque Pompilii stirpitus excisa nova principum initiatur successio,
20 quorum celsitudo tanto porrectior, tanto crevit sublimior, quanto stipes dignoscitur fuisse depressior. Humillimi namque agrico-

lae filius, Semovith nomine strenuitatem induit, adolescit industria, virtutibus parentatur. Qui suis non suorum suffultus meritis, prius magister creatur militiae, tandem regia fungitur maiestate, quod de ipso paene ab ipsius infantiae crepundiis, asserunt, praesagitur. Fuit enim quidam pauperculus Chotiskonis filius, cui nomen Piast, cuius coniugi nomen Repice; ambo natura infimi, rebus exigui, existimatione nulli, sed purioris vitae studio sublimes, aestuque misericordiae adeo ferventissimi, ut eorum substantiola in se plerumque nulla, hospitalitatis nonnunquam augetur impendio. Quis non miretur, quis non stupeat, vel augmento quid minui, vel diminutione augeri. Idem enim est vel candore nigrescere vel nigredine candidari. Rem tam exilem, rem paene nullam larga crescere fecit dapsilitas. A ianua namque Pompilii duo pulsati hospites, horum pauperum subingredi non dedignantur tuguria, quos domestici affectuose

Przedz. 1. wiersz 5 acetosam» tak I i II; accessam IV; acesam V i wiele innych; accessam XX.—6 acedinem» tak II; acedinem I, XX. — esset» niema II. — 8 detrectans» detractans I, II; retractans IV. — quoddam» tak V, XX; quidem I; qdam II. — 18 itaque» igitur IV, XV. — 20 porrectior» tak I, III; procerior II; potencior IV, V, XVII.—Przedz. II, wiersz 1 Semovith» tak III, V; vel Zemovit dodaje VIII; Zemavit I; Zemouit II. — 4 militiae» tak III, V i dalsze; militum I, II. — 6 praesagitur» tak III, V, XX; presagatum I, II; praesagiatum IV, XV. — 8 Chotiskonis» tak VIII; Chossiskonis I; Chosistconis II; Chosczyskonis III; Choschischkonis IV; Coszykonis V; Schochiskonis XII, XVI; Schoschiskonis XX; Chostyskonis XXVII; Cohosfiscionis Chron. Pol. w rękop. wrocł. Rhedig.; Cossischonon w wyd. Arndta (Pertz XIX. 538).—Piast» tak XX; Pyast VI; Pyasth IV; Pasth I, II, w tym ostatnim nad głoską a dopisano na górze e farbą czerwoną.—9 Repice» tak I; Repicza II; Rzyepicza III; Rzepyczka IV; Rzepycha lub Rzepicha V i dalsze.—12 ferventissimi» fruentissimi XVII; perfruentissimi IV.—17 candore» niema II.—20 pulsati» pusilli IV; pulsati pupilli V.—21 pauperum» tak poprawił Mulkowski; paucorum I; inne nie mają. — 22 tuguria» tak I; tugurio II.

¹⁾ Paul. Philipp. 3. 1. ²⁾ I. Cor. 5. 6.

Sen. Ep.
LXXXI.
4.

Paul.
Rom.
VII 18.

Ambr.
off. I. 30.

amplexos discumbere iubent. A quibus extremae venia paupertatis postulata, obsoniolum, et braxati modicellum liquoris apponunt. Orant, ne quid, ne quantum, ne a quibus, sed qualiter et quo exhibeatur affectu, considerent. «Velle, inquit, nobis adiacet, posse non suppetit. Haec pro initianda parvuli caesarie, pro delibandis tonsurae primitiis, de spicis cadentibus compilata vestris ulinam desideriis accesserint; quibus etsi dulcis desit sapor, saporosa tamen affectionis non deest dulcedo.» Ad haec illi: «affectus vester operi vestro nomen imponit; quia quantum quis intendit, tantum facit; nec potest esse insipidum, quod sale caritatis conditur, quod favo cordis instillatur.»

Quid gratum, quid dulce, pium quid? grata voluntas;
Nam paleas operis aurea mens operit.

Quibus consentientibus, augeri liquor videbatur, epulae exrescere adeo, ut undique mutuata vasorum capacitas non sufficeret receptui, quae ne imminui quidem potuere longissimis quam plurimorum convivarum haustibus, quos eo cum proceribus, cum rege Pompilio iusserant hospites corrogari. Sub

tanta igitur tantorumque frequentia Semovith ab hospitibus tonsuratur et futuri regis festivitas miraculi consecratur praesagio. Qui velut inter mortuos cineres gloriae Polonorum scintillam non solum suscitavit, sed immortales 5 Poloniae titulos zodiacis paene signis inseruit. Hic enim non modo eas, quae Pompilianam deseruerant ignaviam, nationes revocavit, sed et alias, aliis intactas regiones, suo coniecit imperio. Quibus decanos, quin 10 quagenarios, centuriones, collegiatis tribunos, chiliarchas, magistros militum, urbium praefectos, primipilarios, praesides, omnesque omnino potestates instituit.

4. J. Non est minimum in humanis rebus 15 minima negligere.¹⁾ Saepe namque de agrestium fruteculis cedrina surgit proceritas. Saepe margaritae inter arenarum delitescent minutias; sub cinere maxime viget virtus scintillarum. Generosa quoque magnanimitas, nec turrilas semper urbes inhabitat, nec pauperum prorsus aspernatur tuguria.

Nobilitatur enim palmes saepe palmito vitis,

Nobilitat fontem, fonte redempta sitis.

23

Nam, ut nota de David, de Saule, de

Przedz. I, wiersz 2 venia» veniam I. — obsoniolum» foret dodaje VIII. — 3 et» niema III i wiele innych. — braxati» braxata I. — modicellum» modicillum rękopp. — 14 imponit» imponat III. — 20 videbatur» tak ma III, V i dalsze; I, II, IV nie majq. — 23 ne» tak II; non I; nec III. — imminui» minui VII. — 24 quam plurimorum» tak XII, XVI; plurium IV, XIII, XV; plurimum I, II, XX. — Przedz. II. wiersz 1 tantorumque» tantorum I, II i wiele innych. — Semovith» Zemovid I. — 2 et» ut III. — 4 inter» deinter I, II. — Polonorum» tak I; inne nie majq. — 6 zodiacis» zodiaceis rękopp. — 7 quae...ignaviam» tak poprawił Mułkowski; quas Pompiliana deseruerat ignavia I; que pompiliana desciant ynignavia II; que p. deseruerat ignavia III, IV i dalsze.

¹⁾ Sexti *Enchiridion* str. 249.

Geroboam servo Salomonis aliisque quam pluribus exempla praeteream, Gordius conductis arans bobus omni genere avium circumvolitatur. Quaerit augurem; cui virgo
 5 eximiae pulcritudinis, quae illi casu occurrit, regnum portendi respondit; polliceturque se tam matrimonii quam spei sociam. Inter Phrygas oritur seditio; docent oracula, rege discordibus opus esse. Rursus de persona
 10 regis quaerentibus, regem iubentur observare, quem primum in templum Iovis in plauastro euntem reperissent. Obviat illis Gordius, statimque eum regem consalutant. Ille plaustrum, quo advectus erat, templo
 15 consecrat¹⁾.

5. M. De hoccine antiqua cecinere oracula: si quis iugum Gordii solvisset, eum tota Asia regnaturum?

J. Utique. Capta enim urbe Magnus Alexander iugum plaustris requisivit et capita loramentorum, scissis nodis, invenit. Agathocles²⁾ quoque patrefigulo natus, forma tamen et pulcritudine corporis egregius, regi Siculorum Dionysio succedit. Rex item Asiae Aristonicus³⁾
 25 de citharistae filia susceptus, etiam Romanos proelio fudit. At quid quero interest, ut quis Abdalonimo⁴⁾ exprobraverit, quod operam lo-

care ad puteos exhauriendos hortosque irrigandos consuevit. Hic tamen insignis fuit prae ceteris, et rex Sidoniae ab Alexandro constitutus, multis spretis nobilibus, ne generis id, non dantis beneficium putaretur.

Just.
XIII. 4.

Idem Alexander ex gregario milite virtutis causa Ptolemaeum provexerat, qui post eum Aegyptum, Africam, Asiam, Lybiaeque partem obtinuit. Romani denique tales reges
 habuerunt, quorum nominibus erubescant, aut pastores aboriginum, aut haruspices Sabinorum, aut exsules Corinthiorum, aut servos vernasque Tuscorum, aut lupae nutricos. Frustra igitur nostri degeneres de
 alti generis umbra gloriantur! Frustra de gigante natus nanulus de gigantea superbit quantitate: de roseto siquidem et rosa nascitur et spinæ pungitivum. Ignoras, eiusdem
 esse vitis vinum et acinum? nescis, eiusdem venae aurum et scoriam? paleam constat in grano concipi et granum in palea. Immo
 tales esse debere principes, qui cum paupertate noverint habere commercium: quia
 difficile est, eum revereri virtutes, qui semper prospera usus est fortuna. Unde
 cuidam a sapiente dictum est: «Semper te
 puta miserum, quia numquam fuisti miser.»

Just.
XXXVIII.
6.

Senec.
Ep. XVIII.
9.

Senec.
Prov.
IV. 2.

Przedz. 1, wiersz 1 quam» niema I, II, w pierwszym p. w tem miejscu. — 3 omni» tak I; omnium II. — 4 circumvolitatur» tak I; circumvolatur II. — 5 quae... occurrit» niema I. — 6 regnum» regem XX. — 9 discordibus» discordiis I, II i inne; discordantibus wyd. Dobr. — 12 euntem» niema II. — 13 statimque» tak I, II; statim III i dalsze. — consalutant» tak I; consalutaverunt II. — 15 consecrat» tak I; consecravit II. — 16 hoccine» hoc ne I, II i wiele innych. — 24 Aristonicus» Aristomenes IV. — 26 At» ad rękopp. — 27 Abdalonimo» Abdatomino I; Abdatomio II; Abdathomio III, XXV; ab dathmo IV; Abdatonio V itd. — Przedz. II, wiersz 2 consuevit» consueverit I, II. — 3 et» niema I, II.

¹⁾ Just. XI. 7. ²⁾ Just. XXII. 1. ³⁾ Id. XXXVI. 4. ⁴⁾ Id. XI. 10.

6. M. Erare eos penitus fateor, qui aureum nobilitatis thronum in lumbis figunt, non in pectore.

Cur? nam nobilis est, quem nobilitat sua virtus.

Sed cursu nuperrimo quendam offendi scrupulum, a quo tuo munere rogo expediri. Nam, ut ex ipso gentilitatis ritu praesumitur, si superstitiosa sunt tonsurae libamina, cur superiore miraculo videntur consecrata? cur fidelibus non solum non sunt inhibita, sed celeberrima hodie devotione sollennia? Quodsi seria, si ullius est mysterii talium institutio, cur ab eis, qui se in cunabulis prudentiae natos asserunt, cachinno ridiculo excipiuntur?

S. Aug.
de Serm.
Dom. II.
62.

7. J. Temararium est, de incertis temerariam praecipitare sententiam. Unde tui prudentes, si prudentes essent, discere potius debuissent incognita, quam deridere ignorata. Nec enim de ea loquor, cuius initium a Nazareis imitatur ecclesia, quam tondelae rationem paucos ignorare puto. Sed si causam institutionis noveris, nec superstitiosam, nec ridiculam nostri tondelam ritus agnosces. Instituta ergo est huiuscemodi forma et formae sollennitas, ut per eam robur haberet adoptio, ex qua propagatur

quaedam legalis cognatio, sicut ex baptismo et confirmatione, spiritualis. Sunt autem adoptionis duae species: arrogatio scilicet et simplex adoptio. Arrogantur, qui sui iuris sunt; simpliciter adoptari dicuntur filii 5 familias, qui in sacris parentum sunt. Et prius quidem, prior adoptandi modus fiebat principali rescripto, secundus vero imperio magistratus. Nunc etiam non expetito principali oraculo celebratur apud nostros adoptio, dummodo legitima non defuerint testium 10 instrumenta. Huius autem cognitionis adoptivae, quae per artificium iuris civilis est introducta, tanta est religio, ut nec matrimonii praetextu possit violari. Sicut namque 15 spirituales filii, sic adoptivi non possunt iungi naturalibus, nisi altero eorum emancipato. Unde Nicolaus: «Inter fratres et filios spirituales non potest esse legale coniugium, quandoquidem nec inter eos, quos 20 adoptio iungit, matrimonia contrahi leges permittunt¹⁾. Hinc in Digestis, titulo de ritu nuptiarum: «per adoptionem quaesita fraternitas eo usque impedit nuptias, donec manet adoptio. Ideoque eam, quam pater 25 meus adoptavit et emancipavit, potero uxorem ducere». Similiter in Institutionibus,

Przedz. I, wiersz 6 rogo» oro I, II. — expediri» tak I; experiri II, III, IV, V itd. — 11 hodie» niema I, II. — 13 ab eis» scilicet a Grecis dodaje IV. — 15 ridiculo» ridiculi II. — excipiuntur» tak wyd. Dobrom.; excipitur rękopp. — 17 tui» niema II. — 18 prudentes» tak I, II; niema III, IV, V i inne. — 19 debuissent» poprawił Mułkowski; didicissent rękopp. — 20 ignorata» ignota XII. — Przedz II, wiersz 2 et» seu I, III, VII, VIII, XXV; vel II. — spiritualis» tak III, IV, V; spiritali I, II. — 7 prius quidem, prior» tak I; primus quidem II. — 12 cognitionis adoptivae» tak I, II; adoptionis cognitione XI, XIV; s. cognitionem V; adoptione inne. — 18 Nicolaus» tak I, II i inne; wydanie jednak warsz. in codice. — 23 manet» maneat I, II, III, IV, V. — eam» niema w rękopp. — 27 in Institutionibus» in Institutis I, II; instituta III—V. XXV; instituto VII, VIII, XX.

¹⁾ Decretum Gratiani II. c. 30. q. 3.

titulo de nuptiis: «si qua per adoptionem soror tibi esse coeperit, quamdiu quidem constat adoptio, sane inter te et eam nuptiae consistere non possunt. Quum vero
 5 per emancipationem dissoluta sit adoptio. poteris eam uxorem ducere». Quod si in filiam vel neptem aliquam adoptavero, poterō emancipatam ducere? Minime; ut habetur eodem titulo: «Itaque eam, quae tibi
 10 per adoptionem filia esse coeperit aut neptis non poteris uxorem ducere, quamvis eam emancipaveris». In hac vero consensione solenni ambae plerumque species adoptionis concurrunt: nam, qui tondetur, incipit esse
 15 tondentis nepos per simplicem adoptionem; mater vero eius fit soror adoptiva eiusdem per arrogationem. Non erit ergo celebre hoc adoptionis genus, quod tam legitima et causa praecedat et ratio. Idem
 20 one dignum detestatione putabimus, quod hunc ritum et concepit et peperit gentilitas? Talium vero sunt emptio, locatio, mancipiorum obligatio et alii bonae fidei contractus. Nam¹⁾ quod in quinto Codicis
 25 latam de adoptione et de arrogatione sanctionem rescari iubet imperator, nec ulterius esse ferendas de illis dictum est, qui suos manseres adoptant, et libidinem illicitam quodam legis palliant colore; quod intelli-
 30 ges, si illum locum diligentius discussis.

Caveamus autem movere talia, quia ipsi talibus utimur. Irreligiosum enim est, ea non venerari, quae ratio instituit, quae devota maiorum veneratur religio.

8. M. iam velut quadam haesitationis soluta compede, celeriuscule solito cursitare libet; quos et gressus rapit liberior et via delectat expeditior.

Semovito itaque filius eius Lestco quartus, Lestconi vero filius eius Zemomisl succedit, 913 quorum utrumque animi generositas, robur corporis, felices ad omnia successus, adeo reddidere insignes, ut omnium paene regum virtutes suis antecesserint virtutibus. De Zemomisl autem famosus ille Mesco caecus gignitur; caecus septennio educatur. 931 Qui anni exitu septimi divinitus illustratur, visuque recepto aetatem vicit industria; sed tantisper, lumina cassus rationis, caecutire visus est, quod septem pellicum scortis, quas coniuges nuncupabat, nocturnas variare vices consueverat. His tandem repulsis, de Bohemia quandam, Dubroucam nomine, matrimonio copulat; cuius felici consortio glacies infidelitatis dissolvitur et nostrorum labrusca gentilium in verae vitis palmites transmigrat. Huic enim catholicae fidei amantissimae non prius nubere collibuit, quam universum Poloniae regnum cum ipso rege christianae professionis suscepissent charac-

Przedz. 1, wiersz 6 uxorem» tak I—IV; in u. V, VII i dalsze. — 9 titulo» t. eiusdam libri dodaje II. — 21 hunc» niema II. — 30 discussis» tak I; excusseris II. — Przedz. II, wiersz 1 movere» rumpere XII. — 3 instituit» non i. wyd. Dobr. — 5 quadam... soluta» quodam soluto rękopp. — 9 quartus» tak II; inne nie mają. — 14 antecesserint» antecesserunt I—III. — 15 Mesco caecus gignitur» tak I; cecus M. nascitur vel g. II; Mieska g. XX. — 19 rationis» tak I; ratione II. — 20 visus» usus I, II. — pellicum» niema I. — 22 repulsis» tak IV, XII, XV; repudiatis inne. — 23 Dubroucam» tak I; Dambroucam II; Dambrowkam III—V; Dąbrowka XX. — 27 transmigrat» tak I; transmigrant II. — 30 suscepissent» tak I; suscepit II.

¹⁾ Cod. 1. 5. t. 27. l. 7.

terem. Didicerat namque, quod dispar cultus unum erat impedimentorum matrimonii¹⁾.

965 Primus itaque Polonorum rex Mesco gratiam baptismi suscepit.

9. J. Omnium omnino hic primus regum fuit ac serenissimus, per quem huic patriae novi iubar sideris est infusum, per quem tantae fons gratiae ad nostri usque luti alveolos manavit. Cuius gesta non tam in cortice sunt dulcia, quam fecundo interiorius veneranda mysterio. Illius enim caecitas nostra nimirum fuit privatio, quos veri luminis orbaverat carentia. Nam quid illius pueritiae septennium, quam nostrae insipientiae, nostri erroris universitatem aestimabis? Septenarius enim ob multas causas universitati deservit. Unde «non

Math.
XVIII. 22.

dico tibi dimittendi septies, sed septuagies septies, id est universam transgressionem.

4. Reg.
V. 13.

Similiter, lavare septies, id est universaliter de universis, et mundaberis». Et in

Tob. XII.
15.

Tobia: «Ego sum Raphaël, de septem spiritibus unus, id est de universitate angelorum». Ille igitur septem annis infantiae, nos universo nostrae obstinationis tempore

caligavimus. Illi anni fine septimi visus restituitur; nobis, in quos fines seculorum devenerunt²⁾, septiformis gratiae lux oritur. Ille septem pellicibus detinetur; nos generalibus septem vitiis maritatur Unicae ille⁵ tandem copulatur et nos uniter unius, id est ecclesiae amplexibus foederamur. Dictus vero est Meska, id est turbatio, quia caeco nato parentes turbati sunt; vel mystice, quia ab ipso initiata videntur belli spiritu-10 alis apud nos seminaria. Per ipsum enim inseminatum est bellum bonum, ut rumpe-retur pax mala. Aut forte, ut ait evangelium: non omnes chordae in cithara resonant, nec, quotquot in mysticis ponuntur, 15 mysticum habent intellectum.

10. M. Porro de tam generoso stipite surculus vegetantior, palma erupit fecundior, Meskonides Boleslaus; qui adhuc tenellas fidei primitias, adhuc in cunis vagientem 20 ecclesiam tam tenero amplexu, tam adulta fovit teneritudine, ut geminam metropolim instituerit³⁾, ut debitas suffraganeorum dioeceses utrique deputaverit, ipsarumque dioecesium distinctiones certis limitibus insculperit, 25

Przedz 1, wiersz 2 impedimentorum» impeditivorum I. — 6 fuit» niema I, II, III, VIII. — 8 gratiae» tak I, II; g. baptismi dodaję niepotrzebnie III i inne. — 9 luti alveolos» seculi tempus wyd. Dobr. — 19 id est» hoc e. II. — 21 Et .. angelorum» tak II i dalsze; niema I. — Przedz. II, wiersz 6 uniter» unanimiter XX. — 8 Meska» tak I, XX; Mesca II; Meszka III; Myeschka V; Myeska VII, XXV; Meyska VIII. — quia» q ecce III. — 9 nato» nascente I, II, III i wiele innych. — 15 quotquot» quodq. II. — 17 generoso» generosa III, XX. — 24 ipsarumque» iolarum quoque I, II. — 25 insculperit» insculpsit rękopp.

¹⁾ Porównaj *Institutio iuris canonici: Quae matrimonium impedire possunt*; tit. XII; „Cultus quoque disparitus matrimonium et contrahendum impedit et contractum interdum dirimit“ u Lancel. wyd. Ludg. z r. 1591 str. 60. ²⁾ 1. Cor. 10. 11. ³⁾ Porównaj *Gala Chron.* I. 11.

Nihil enim est, quod lumine clariore prae-
fulgeat, quam recta fides in principe; nihil
est, quod ita nequeat occasui subiacere,
quam vera religio ¹⁾. Unde iter ad cumulum
5 religionis, patrem sanctitatis ac patronum,
beatum Adalbertum, infinitis Bohemorum
iniuriis actum, devotissime suscipit; reve-
rentiam exhibet, omni studio veneratur.
Quem sanctus ad plurima paucis informat:
10 «Digna, inquit, vox est maiestate regnan-
tis, legibus alligatum principem se profiteri;
adeo de iuris auctoritate, principum pendet
auctoritas²⁾. Ius vero divinum humano prae-
iudicat: lex namque Domini irreprehensibi-
15 lis, lex immaculata, convertens animas.
Omnium igitur, fili, quae agis, e divinae
speculo iustitiae formam mutuare. Nam re-
vera omni maius est imperio, legibus ec-
clesiae omnem submittere principatum.» Tam
20 fidelem eruditionis formam non infidelis
ille auditor cordis sacrario impingit, tam se
quam suos religionis scabello substernens³⁾,
omnium de se a viris religiosis non ab
assentatoribus exigens censuram; et ne ullius
25 posset incircumspectionis argui, ne ullum
in eo locum ulla inveniret levitas, altis pru-

dentum gaudebat occupari consiliis. Duode-
cim namque delegerat summi consilii viros,
quorum sacra iugiter suggebat ubera de
quorum pectoribus, velut quibusdam divinis
fontibus, omnimoda virtutum eliciebat rudi-
menta. Hic delinquentium culpas et districte
noverat coarcere et pie resecare: nam nec
sine ultione fuit pius, nec sine pietate di-
strictus. Adeo ex iustitia et mansuetudine,
quasi electri purioris cuiusdam temperamenti
rutilabat in illo serenitas, ut nec rigor esset
rigidus, nec mansuetudo dissoluta. Tanta
illi alienae calamitatis fuit compassio, ut
prius alienis, quam propriis occurreret incom-
modis, quare in causis oppressorum non iu-
dicem se gessit sed patronum. Si quid ta-
men severius iusta in aliquem exegisset
sententia, modicellae praecis interventus ex-
piabat; nonnunquam etiam a saeviendo, de-
linitus coniugis amplexibus, mansuescebat.
Quid plura? nihil illi defuit, quod naturae ^{cf. Cic. Rep. I. 17.}
amicum, quod virtuti consonum, quod ho-
nestati fuisset consentaneum. Ideoque im-
perator Otto Rufus desiderio experiendi ea,
quae fama de Boleslao diffuderat, Poloniam 1000
ingreditur, quasi beato martyri Adalberto

*Przedz. I, wiersz 4 iter» nie mają rękopp. — 7 reverentiam» reverenter I. — 10 maiestate» niema II.—15 convertens... quae» convertens animas omnium. Igitur fili quae IV. — 18 omni» omnium IV, XV, XX.—19 omnem» niema IV.—23 religiosus» tak I, II; inne nie mają. — non ab assentatoribus» tak II; non assentatoribus III, IV i dalsze; niema I. — *Przedz. II, wiersz 2 delegerat» elegerat IV. — 4 divinis» tak I—V; divinis VII i dalsze. — 7 coarcere» tak IV; parcere I, III i dalsze; percellere II.—11 illo» tak I, III; ipso II; eo IV i inne.—15 quare» tak I; et II.—18 interventus» tak II, IV, XI—XIII; interventu I i wiele innych.—19 a saeviendo» tak popr. Mułk.; et suse I; etiam suae II; a suadendo III, IV i wiel. innych; a stridendo V. — 20 mansuescebat» quietus m. wyd. Dobr.**

¹⁾ Słowa Jana papieża wyjęte z Kodexu Justyniana (I. tit. 1. l. 8). ²⁾ Także słowa z Kodexu Justyniana (I. tit. 14. l. 4). ³⁾ Porównaj Thietm. Chron. VI. 56.

1000 votivam exhibiturus reverentiam. Qui omnibus diligenter circumspectis: «Frustra, inquit, frustratorios de hoc viro suspicabar divulgari rumusculos, frustra famam loquacitatis criminabar, quam nunc potius mutam dixerim et elinguem, invidam ac tenacem, quae plura, quae maiora sepelit silentio, quam tuba veritatis praeconetur. Unde hunc, nostri amicissimum imperii, non in partem vocari solitudinis, sed plenitudine addeceat potestatis gloriari; utpote, in quo ipsa potestatum plenitudo gloriatur, non tam excelsis honorum gradibus quam illius excellentia sublimis.» Imperiale itaque sibi detrahens diadema, capiti Boleslai non sine reverentia imponit, illius e converso galummate suum caput convenustans. Et licet argenteas officinas, auream suppellectilem, officiosissimos etiam officialium ornatus, licet omnia duceret admiranda, ipsius tamen virtutes non satis potuit admirari, quas velut in quemdam sphaerae glomicellum, in hunc solum et vidit et invidit congestas.

11. J. Nunc tandem viri bona laudasti: omnia enim, quae praetio nitent alieno, aliena sunt; omnia fortunae bona sunt, non nostra; meas tantum putaverim gemmas,

quae in pectoris nascuntur armario. Unde quidam ad philosophum ingressus, fuliginosae situm mansiunculae, suppellectilis ariditatem, ipsum vero habitu pannosum, vultu squalidum, macie videt horribilem: nasum⁵ in rugas contrahit, omnia illi inproperat, de omnibus illum obiurgat. Cui sapiens: in aliena, inquit, mansitatione me hodie occupatum invenisti; meam crastino, si libet, contemplare, lautissimo exhibendus apparatu.¹⁰ At ille: actum puta! Die vero condicto inducit illum philosophus in aedem quandam, in qua forte tunc quorundam praedivitem sodalitium erat futurum. Hic, inquit, habito; hic nostrae splendor suppellectilis,¹⁵ non ille squalor hesternus. Locat illum sella eminentiore, amictu exornans purpureo. Vernulas enim, vasa, vestimenta a domino domus corrogaverat. Apponit discum argenteum vacuum et alterum cicutis partim integris, partim concisis refertum, dicens: Vescere sodes!¹⁾ Respondit ille: quonam vescar? hoc inane, illud horribile. Cui philosophus: tam plenae, tam sapidae sunt prudentibus divitum deliciae! Offert illi duo²⁵ pocula: unum aureum, aliud fictile; fel in aureo, nectar in fictili. Hoc, inquit, est, quod in divitis fulgore admiraris, illud in

Przedz. I, wiersz 3 frustratorios» frustrarios III. — 5 criminabar» terminabar III, VIII, XX. — 10 solitudinis» tak IV, XI, XIII, XVII; sollicitudinis inne. — 12 plenitudo» celsitudo I, II. — 17 galummate» gallimace II; gulimate I, III, VII, VIII, XXVIII i w. i.; gulunate IV; galumma z greckiego χαλύμματα. W rękop. XXVIII przy wyrazie gulimate dodano: vulgariter kywyorem. — 28 putaverim» putaveris III. — Przedz. II, wiersz 6 inproperat» tak II; imparat I, V; imperat III i wiele innych. — 7 obiurgat» obiurgatur I, II. — 12 inducit» introducit I, II. — 13 praedivitem» divitem II; preiudicium I. — 17 amictu exornans purpureo» niema I, II.

¹⁾ Horat. *Ep.* I. 7. v. 15,

pauperis squalore fastidis. Aestima. quid eligendum putes: in auri superbia fellis acrimoniam, an favum in samiis nectareum? Deinde iubet ex industria sellam, cui ille
 5 insidebat clam succuti, a qua lapsus de laterum queritur laesione. Tum nonnullis cachinno diffluentibus, ait prudens: Nihil hic novi; talis enim est natura sublimium, ut quo fuerint celsiora, eo magis ad rui-
 10 nam prona. Familiare autem est sublimibus, familiares habere infestos, et ideo collaterales illis esse debere laterum molestias. Omnibus denique detractis induviis ab aula eiicitur, afficitur contumeliis, flagris conciditur. Aperit illi, omnia aliena praeter duo
 15 animum et tempus, quorum possessione natura nobis delegavit; docet, alienis uti posse, abuti non debere; iocundioresque in paupertatis diversorio, quam in domibus
 20 regum esse delicias. Iocunda enim res est laeta paupertas¹⁾; sed paupertas non est, si

laeta est. Qui ergo, inquit, nostram domum intraverit, nos potius miretur, quam nostram supellectilem. Senec.
Ep. V. 5.

12. M. Vereor autem, ne Boleslai facta assequi non possim, quibus et elinguis fit Cic. Cat.
II. 6. disertior et laudatissimorum eloquentia obmutescit. Huius namque universa supellex aut animi dotibus viguit, aut in armorum strenuitate resplenduit. Quibus Seleuciam, Pomoraniam, Prussiam, Russiam, Moraviam, Bohemiam suae subiiciens ditioni, suis posteris reliquit vectigales; urbem Pragensem secundariam sui regni sedem constituens. 1003. Hunnos seu Hungaros, Cravacios et Just.
XLI. 5. Mar-
 dos gentem validam suo mancipavit imperio. Immo et Saxones indomitos adeo indomuit, ut in Sala flumine columnam fixerit ferream quasi quibusdam gadibus sui fines imperii ab occidente distermians. Nam ab oriente 1018. in aureis Kioviae valvis metarum alteram impexit, ubi mucronis ictu creberrimo, urbe

Przedz. 1, wiersz 3 favum» fanum II. — samiis» vase fictili IV. — 4. cui» in quo II. — 5 succuti» tak I, V i w. i.; succidi II, IV; succindi XX. — 6 queritur» conqueritur III, VII, XIII. — 7 prudens» tak I, II; predictus inne. — Nihil hic novi» niema I. — 11 et» niema I. — 13 Omnibus denique» tak I, II; Omnibusque inne. — 14 conciditur» condicatur II. — 15 praeter... delegavit» te słowa ma sam tylko II; esse ma w tem miejscu I; inne nie zgoła nie majq.—17 uti» non I. — 18 non» nec I. — Przedz. II, wiersz 6 et laudatissimorum» in I; lautissimorum VII. — 8 animi» in s. I, II. — in» niema V, XI. — 9 Seleuciam» tak I, II; Silenciam III, VIII, XI—XVII, XXV; Silentiam VII; Sleziam IV; Silesiam XX. — 11 subiiciens» tak I, II, III; subigens VII, XXV i inne. — 12 urbem Pragensem» tak II; urbe pragensi I, III, XI—XVII; u. Prahensi VIII. — 14 Cravacios» tak I, II, VII, VIII, XII—XVII; Carvacios XX; Crovacios IV.—17 Sala» Sale rękopp.—18 gadibus» gradibus IV. — 19 ab occidente» niema I, II; ab oriente occidente inne. — 20 Kioviae» Kieuie I; Kyeuie II; Kyovie III, VIII; Kyowye V, VII, XXV; Kiiowie XX.

¹⁾ Senec. Ep. II. 4.

1018. capta, velut quoddam bonnae signum in aurea civitatis porta excidit. Ubi quendam sui sanguinis regem creat, ipso Ruthenorum rege non proelio quidem, sed solo ignaviae metu profligato. Nam cum illi Boleslaus imminere nunciatur, ut erat nugis piscationum intentissimus, hamum cum regno abiicit, dicens: eius hamo sumus intercepti, qui siluros prendere non didicit. Quo vix dicto in fugam tremebundus convertitur, fuga tutior, quam proelii congressu felicior. Boleslao siquidem post felicem de hostibus triumphum remeante ac toto paene illius exercitu defluxo, iste fugitivus tam viris, quam viribus collectis a tergo surrepit, ratus aut incautum insidiis involvere, aut providum obruere multitudine. Quibus eminus ille visis, ait: Istos ipsos, o socii, pulvis, pecorum calcibus excussus, exiit a castris; isti muculentissimi desides ante occasum occidunt, ante impetum succumbunt. Arcendi tamen sunt volatiles muscarum aculei, quia etiam contra ignavos molesta est torpedo, turpis est ignavia. Nec vos

cf. Gal.
I. 7.

moveant inexercitatae plebis centuplati exercitus, quia in paucioribus via liberior et circumspectior strenuitas; nec multo est gloriosior vincens multitudo, quam victa paucitas. Igitur, quia cum sarcinis facile nemo enatat, abiici convenit praedae occupamina. Iocundius enim est, victoriae gloriari titulis, quam praedociniis impraegnari. Ad haec illi: «animo, inquit, desideranti mora est ipsa celeritas; cui ergo vacat, hostilium capita computet legionum, nostri censes interim capitum supputent minutias!» Confertissimas itaque penetrant acies, ferrea ferro demetunt papavera; nec satiata est insatiabilis leonum rabies, donec extrema rotata sunt cadavera, donec Bug flumen cruoris concretum est coagulo. Non angusto rursus decurso tempore, Boleslaus Russiam, Ruthenus Poloniam hostiliter ¹⁾ ingredi gestiunt, et interiectu cuiusdam fluminis, quod regna limitabat, castra ex opposito metantur. Quum barbarus ille non tam dispecta, quam despecta Polonorum paucitate, suorumque numerositate recensita, quodam ex-

Przedz. I, wiersz 1 bonnae» boue I; bonee II; bovee III, V, VII, VIII, XI—XV, XVII, XX; bone IV.—signum» niema III.—9 prendere» pendere II.—14 defluxo» tak I; deflexo II.—17 providum» improvidum I, II. — multitudinem» multitudinem II. — 20 occasum» casum I.—24 vos» tak I, VII, XX, XXV; nos II, IV, XI, XIII, XVII.—Przedz. II, wiersz 1 moveant» moveat I. — inexercitatae» tak I; inexcitato II. — 5 cum sarcinis» cum saxo s. III.—facile» non f. II. — 7 gloriari» tak I, II; iocundari III i inne. — 8 titulis» titulo IV. — praedociniis» predocibo predociis II. — 13 Confertissimas» consertissimas I, II i wiele innych.—14 satiata» sanata XII. — 18 decurso tempore» decursu temporis XII. — 19 Ruthenus» tak I, II, III, V, VII, VIII, XX, XXV i wiele innych; Rutheni IV. — hostiliter» niema I. — 20 cuiusdam» tak I—IV; quodam inne. — 22 dispecta» despecta II; considerata IV. — 23 quam despecta» niema II.—24 numerositate» morositate III.—quodam» quodam III. — excellentiae» extollencie I, II.

¹⁾ Porównaj Gala Chron. I. 10.

cellentiae fastu supra se rapitur, neminem
 prae se hominem ducit et inanis captiosus
 gloriolae, glorioso mandat Boleslao: Aper
 seclusus est ab indagine, sus in volutabro
 5 deprehensa, nostris cassibus involvitur,
 quain necesse est nostrorum exercitamina
 catulorum experiri et luctuosum de se prae-
 bere spectaculum. Cui ille: vir, inquit, va-
 nus in superbiam erigitur et quasi pullus
 10 onagri, se liberum natum putat¹⁾, me aprum
 me suem vocat. Nec fallitur: hic namque
 singularis ferus illum forsitan depascet; sus
 ista robustorum fecundissima divino utinam
 opitulamine sic illos canes exerceat, ut il-
 15 lorum sanguine debrietur. Sed armis dimi-
 candum puto non verbis²⁾. Interea utriusque
 partis clientuli se mutuis provocant contu-
 meliis, vicariis lacesunt iniuriis, cum Po-
 lonorum latrunculi castra hostium irrepunt;
 20 quorum quosdam obruunt, quosdam diffu-
 gio impellunt. Qua re cognita Boleslaus
 acies ordinat, castra movet, classicum iubet
 instrepi clangorem, hostes insectatur, de
 omnibus triumphat³⁾. Nam et rex cum primis
 25 procerum capti, canum instar copulae in-

nexi protrahuntur, non iniuria, utpote quos
 suus princeps catulos nuncupaverat. Quod
 tamen egregius victor aegre tulit. Miserum,
 inquit, est miseris insultare, quia nihil tibi
 de alio fortuna permittit, quod alii de te
 30 permittere non possit.

Boët.
 Cons. I.
 pr. 6.

13. J. Exitus iactantiae casus est; finis
 humilitatis in gloria. Nihil enim displicen-
 tius, nihil Deo infestivius, quam cervicosus
 arrogantiae tumor, qui multos subvertit, qui
 nonnullos vertit in belluas. Idem fastus Da-
 rii copias nimbis obruit et grandine. Nam
 Alexandro bellum contra Darium gestiente,
 mittit ei Darius tria munuscula: pilam, qua
 ludunt pueri, scuticam qua corripuntur, et
 aureos cum hac epistola: «Darius rex re-
 gum et consanguineus deorum, Alexandro
 famulo suo salutem. Puer es adhuc, reverte-
 35 re ad parentes, qui famuli mei sunt. Pi-
 lam misi tibi, ut ludas, quum adhuc puer
 sis; scuticam, quia adhuc correctione
 eges; aureos, quia scio te indigere, et ego
 si vellem, totam terram, quae usque ad
 pedes tuos est, possem talibus consternere:
 et quum puer sis, non est tecum armis

Jul. Val.
 I. 42-55.

*Przedz. I, wiersz 2 ducit» dicit III. — 3 gloriolae» gloriae II. — 5 deprehensa, nostris» de-
 pressa I. — 9 pullus» tak wyd. Dobr.; pullum rękopp. — 10 me aprum» aprum jeszcze raz do-
 daje VIII. — 13 ista» itaque IV i wyd. Dobr. — 18 cum» tak I, II; tum inne. — Polonorum»
 castrorum wyd. Dobr. — 20 diffugio» effugio XX. — 23 clangorem» clamorem wyd. Dobr. —
 Przedz. II, wiersz 1 protrahuntur» tak I, II; pertrahuntur inne. — 3 alio» tak I, II; aliquo
 inne. — 9 Deo» niema III. — infestivius» tak I, II; infensus inne. — 11 vertit» convertit
 III, VII. — 15 scuticam qua» flagellum de corio, s. qua II; flagellum, quo IV. — 19 qui»
 quoniam IV, VIII. — 20 adhuc» tak I, II; inne nie majq. — 21 sis» es V. — scuticam»
 flagellum III. — 22 eges» indiges IV. — indigere» egere IV. — 24 talibus» niema II.*

¹⁾ Job. XI. 12. ²⁾ Jul. Val. I. 53. ³⁾ To co tu dalej Wincenty opowiada
 nie zasługuje zgola na wiarę. Nadmienilem już o tem na str. 234, a tu tylko
 dodam, że powód do tej mylnej przechwałki mogły dać autorowi słowa samegoż

confligendum.* Ad haec Alexander: «Regi regum et consanguineo deorum Dario. Munera, quae misisti, longe aliter interpretor. Pilae rotunditas spondet mihi orbis imperium; in scutica tenacula, quibus te cum tuis vinciam, intelligo; in aureis, quod omnis tuarum debetur mihi opum possessio et oportet te armis pugnare non verbis.* Quumque congregasset Darius infinitos exercitus, facta est tanta grando cum nimbis in exercitu Darii, quod putares Deum contra illum configere. Qui curru desiliens, cui cum uxore ac liberis insidebat, vix beneficio noctis evasit; uxorem vero et liberos eius cum perpluribus cepit Alexander, quos in regali habuit reverentia. Mortuos autem, qui audacter pugnaverant, magnifice sepelivit. Sic namque sapiens vincit, ut victorem nemo sentiat. Sic Philippus inter tacitam laetitiam et dolorem hostium

temperavit, ut neque apud suos victor exultasse, neque apud victos insultasse videretur ¹⁾.

14. M. Tam secundis vero Boleslai successibus, filius eius Mesko secundus non ⁵ tam secundo successit auspicio. Quia enim paterna voluit contentus esse gloria, quam ne attingere quidem, nedum transcendere quis poterat, nec civibus tam gloriosus, nec hostibus adeo visus est terribilis. Nam ¹⁰ si qua cum quibuspiam gessit proelia, necessitatis ea fuisse constat, non virtutis; coacta non voluntaria: non quod nulla illi strenuitas, sed quia diligentior conservandi ratio, quam acquirendi inerat libido. Satis ¹⁵ enim absurdum putabat, quum in habendo certus haberi modus debeat, acquisitioni tamen modum non ponere; tametsi quae nullius in bonis occupandi ² concedatur auctoritas, ab omni tamen aliena est iure ²⁰

alieni

Przedz. I, wiersz 2 Dario» A. dodaje I, II. — 4 orbis» regni IV. — 5 tenacula» tak IV; tuncula II; tentula III, V. — 8 te» niema IV, XVI. — 10 est» niema II.—11 in» niema I.—12 desiliens» tak I; disiliens II; dissiliens III, XII, XIII, XVI, XXV.—14 liberos» pueros III.—15 perpluribus» tak I, II, V, XX, XXV; pluribus III, VII, VIII.. — Przedz. II, wiersz 4 Tam» Nam II. — 6 enim» tantum IV. — 7 voluit» noluit II. — 13 non» nam II. — nulla» ulla III, XX. — 18 tamen» niema I. — tametsi» tak III, VIII; tamen et si I, V; tam et si II. — 19 bonis» est dodają I, II. — occupandi» tak IV; occupanti inne.

Gala, za którym on zresztą dość wiernie inne przygody tej wojny powtórzył. W opisanu bowiem pierwszego spotkania Bolesława z Jarosławem powiedział Gał: *Nec statim cum hostili more civitates capiendo vel pecunias congregando suum iter (Boleslaus) retardavit; sed ad Chyou caput regni ut arcem regni simul et regem caperet, properavit* (Chron. I. 7). W pobieżnem tych słów odczytaniu mogło się zdawać Wincentemu, że Jarosław był istotnie schwytany; owoż nie omieszczał on swoim zwyczajem dodać przy tej sposobności dla swoich czytelników morał z Boecyusa, jak wyżej nieco włożył w usta Chrobrego zdanie z Hioba. Co do spotkania nad Bugiem Bolesława Chrobrego z Jarosławem warto z tymi opisami porównać proste a pełne prawdy opowiadanie Nestora (*Mon. Pol. I. 691*) i opis Thietmara (*Chron. VIII. 16*, tamże str. 317). ¹⁾ Just. IX. 4. ²⁾ Inst. II. t. 1. §. 12.

KRONIKI MIERZWY DOPEŁNIENIE ¹⁾.

Ab isto Cazimiro series historiae textitur modo diverso. Dicunt enim quidam, quod post Meschonis decessum uxor eius filio adhuc immaturo regnum credere non ausa, regni suscepit gubernacula. Quae quia aequo violentior visa est, immo etiam patriae nobilibus quamlibet primis Teutonorum lixas seu coquinarios praeponere coepit, a civibus profligata in exsilio consenuit, Cazimiro parvulo sub fideli procerum tutela reservato. Qui dum in virile paene robur evaserat vel excreverat, immerita exhereditationis poena multatur. Timentes enim proceres, ne maternas in ipsis persequatur iniurias, ipsum quoque non dispari exsilio propulsavere. Aliis aliter visum est. Aiunt enim huius matrem parvuli in ipso partu exspirasse, ipsum vero inter crepundia alterum Herculem novercales expertum delicias. Mescho

alieni occupatio. Hic igitur ex imperiali Ottonis tertii sorore insignem genuit Casimirum, de quo diverso modo series textitur historiae. Dicunt enim quidam, quod post Mesconis decessum uxor eius, filio adhuc immaturo regnum credere non ausa, regni suscepit gubernacula. Quae quia aequo violentior visa est, immo quia patriae indigentibus, quamlibet primis, quoslibet inquilinos et suorum lixas Teutonum praeponere coepit, a civibus profligata in exsilio consenuit, parvulo Casimiro sub fideli procerum tutela reservato. Qui dum in virile paene²⁾ robur evaserat, immerita exhereditationis poena multatur. Timentes enim proceres, ne maternas in ipsis persequatur iniurias, ipsum quoque non dispari exsilio propulsant. Aliis aliter visum est. Aiunt enim, huius matrem parvuli in ipso partu exspirasse³⁾; ipsum vero, inter ipsa crepundia alterum Herculem, novercales expertum delicias. Pater enim, ut assolet, nunc pueri exosculans oscillum,

Just.
I. 2.Ov. Met.
III. 263.

Przedz. I, wiersz 3 Ab» tak S.; De K. i L. — 4 modo» tak K. i L.; in S. — 6 credere» tak K. i L.; tradere S. — 7 suscepit» suscepit L. — 8 etiam» tak S.; quia K. i L. — 9 Teutonorum» tak S.; territorum id est Theutonicorum K.; Theutarum id est Theutunicorum L. — 10 seu» tak S.; id est K. i L. — 12 procerum tutela» tak K.; tutela L.; custodia S. — 14 vel» tak S.; id est K. i L. — 18 propulsavere» tak S.; propulsant K. i L. — 21 crepundia» tu we wszystkich trzech rękopismach dano w texcie zarazem objaśnienie: crepundia dicuntur a crepitu seu ab sono, qui fit ad sopiendos infantes. — *Przedz. II, wiersz 2* sorore» niema III, IV, VIII, XIII, XVII. — 5 decessum» discessum III. — 8 indigentibus» patriae indiges dicitur eivis quasi inde genitus dodaje I. — 9 quamlibet» quantumlibet I, II. — 10 Teutonum» Teutarum I, a na brzegu dodaje: id est Teutonorum; teutatum II; Theutarum III, VII i niekt. inne; Theutorum IV. — 11 profligata» est dodaje I. — 13 paene» niema I, II. — 14 evaserat» manserat II. — 16 ipsis» eis II. — persequatur» prosequatur I, II i wiele innych. — 18 est» niema VII, VIII i niekt. inne. — 20 alterum» vel a. I. — 22 enim» vero III.

¹⁾ Według trzech rękopismów: Szamotulskiego, Kuropatnickiego i Lubińskiego, których odmianki odznaczone tu głoskami: S., K. i L. ²⁾ Boët. Cons. l. pr. 2. ³⁾ Wy-

cho enim uxore mortua nunc parvuli exosculans oscillum, nunc tenerum demulcens pectusculum crebris anhelat flammis, tacitis scinditur suspiriis, lacrimosis effluit imbribus mortuae licet uxoris cineres vivos gestat in pectore: vultus enim filii speculum est matris suae. Quod noverca advertens versutia dolos versat, instruit insidias, puero necem intentat, ne pellex in se mortua in prole videatur superstes, ne non sua soboles regni tandem successione potiatur. Secreto igitur quendam ascretem lenocinativis circumscribit sermunculis, sponsionum circumvenit blanditiis, aureis persuadet donativis ut puerum morti exponat. Efficacissima enim est benevolentiarum conciliatrix pecunia, nec est quod non obtineat, qui auro allegativas et ponderat et inaurat sententias. Vir tamen tam Deo quam scientia plenus ut puerum a morte redimat, in eius mortem verbo tenus consensit, quem sub occisionis simulatione tollens cuidam coenebio committit alendum. Post modicellum vero tempusculi decedit

pater

oscillum, nunc tenerum demulcens pectusculum, crebris anhelat flammis, tacitis scinditur suspiriis, lacrimosis effluit imbribus; mortuae licet uxoris cineres vivos gestat in pectore: vultus enim filii speculum⁵ est matris eius. Quod novercae advertens versutia, dolos versat, instruit insidias, puero necem intentat, ne pellex, in se mortua, in prole videatur superstes, ne non sua soboles regni tandem successione po-¹⁰ tiatur. Secreto igitur quemdam ascretem lenocinativis circumscribit sermunculis, sponsionum circumvenit blanditiis, aureis persuadet donativis, ut puerum morti exponat. Efficacissima enim est benevolentiarum con-¹⁵ ciliatrix pecunia: nec est, quod non peroret, qui auro allegativas et ponderat et inaurat sententias. Vir tamen tam Deo quam prudentia plenus, ut illum a morte redimat in eius mortem verbo tenus consensit:²⁰ quem sub occisionis simulatione tollens, cuidam coenobio committit alendum. Post modicellum vero tempusculi decedit pater, proscritur noverca. Regnum destituitur,

patria

Przedz. I, wiersz 8 versutias industria v. L.—9 puero» prole K. i L.—18 obtineat» tak L.; obtinet alias oppetet K.; oportet ab eo agi S.—Przedz. II, wiersz 1 oscillum» ocillum II.—2 anhelat» anhelabat II. — 3 scinditur» niema IV, XV, XVI. — 9 non» vero XV. — 10 regni» sui dodaje III.—potiatur» predatur III.—11 lenocinativis» lenocinariis I; lenocitacius II.—14 ut... exponat» niema I, II.—15 benevolentiarum» tak I; benivolentie II.—24 destituitur» destruitur XII.

ciąg z nieznanej dziś kroniki polskiej, który pod tytułem *Collecta abbreviata* we czterech się rękopismach przechował, zawiera wiadomość, iż po Mieszku II panowało w Polsce dwóch Kazimierzów, z których jeden miał być zakonnikiem. Śmierć pierwszego z nich, jak się z napomknień Kozmy pragskiego i Annalisty Saxona okazuje, przypadła około roku 1039; drugiego zaś w roku 1058. Jest wszelkie podobieństwo, że z dwojga podań, o których tu Wincenty rozpowiada, jedno odnosiło się do tego Kazimierza co bezpośrednio po Mieszku II w Polsce panował; drugie do jego następcy co panował od 1039 roku do 1058. Obacz o tem w *Mon. Pol.* tomie I str. 415 przypisek 2.

pater, proscibitur noverca. Regnum destituitur, patria desolatur, seditionantur cives, grassantur hostes, urbes, municipia domesticis exuta praesidiis ab extraneis occupantur. Ceterum ille vir fidelis depositi pueri non immemor, quibusdam huius reipublicae amicissimis de puero suggerit: in quo unicum tantae desolationis solatium, tantaeque cladis singulare remedium divino ait numine provisum non sua servatum industria. Erat autem robustorum manus collecta, quae unius tantum oppidi tuta praesidio contra omnium assultus hostium iam non regnum, sed exiles regni reliquias defensabat. Horum igitur studio patriae restitutus Casimirus patriam hostibus eripit, vendicarias ab undique potestates eradicat, a singulis circumquaque provinciis principes abigit abortivos et debitas revocat obsequelas. Quumque omnes gratulantissimi ad illius nutum concurrerent ac omnes eius adorarent maiestatem, sola Mazoviorum provincia non solum illi non affavet, sed atrocissime bellum infligit. Quam quidam de sordido famulitii genere avo originario, sed vir facundus et strenuus nomine Meczslaus ambitione occupaverat. Hic (decem) exercitatissimorum cuspidariorum

patria desolatur, seditionantur cives, grassantur hostes; urbes, municipia domesticis exuta praesidiis ab extraneis occupantur: dissipatione dissipatur terra, direptione praedatur. Ceterum ille fidelis. non immemor depositi, quibusdam huius reipublicae amicissimis de puero suggerit: in quo unicum tantae desolationis solatium, singulare tantae cladis remedium divino, ait, provisum munere, non sua servatum industria. Erat autem robustorum collecta manus, quae unius tantum oppidi tuta praesidio, contra omnium assultus hostium, iam non regnum sed exiles regni reliquias defensabat. Horum igitur studio patriae restitutus Casimirus patriam hostibus eripit, vendicarias ab undique potestates eradicat, a singulis circumquaque provinciis principes abigit abortivos et debitas renovat obsequelas. Quumque omnes gratulantissimi ad illius numen concurrerent, quum omnes eius adorarent maiestatem, sola Masoviorum provincia non solum illi non affavet, sed atrocissime bellum infligit. Quam quidam de sordido famulitii genere, avo originario, sed vir et facundus et strenuus, nomine Maslaus, principandi ambitione occupaverat. Hic decem exercitatissimorum cuspidariorum contra Casimirum armat

Przedz. I, wiersz 6 non» tak K. i L.; imo S.— 23 Mazoviorum» Mazovitarum S.— 27 Meczslaus» tak S.; Mazelaus K; Maslaus L. — 28 decem» niemu w rękopp. — Przedz II, wiersz 3 praesidiis» niema III. — dissipatione» dissolutione XVI, XXV. — 4 Ceterum» Etenim XV. — 6 amicissimis» amicissimus III. — 14 igitur» ergo I.— 15 hostibus» tak I, II; ab h. inne.— 19 renovat» tak II; revocat inne. — 20 gratulantissimi» tak I; gratulatiissimi II; agraatulantissimi XXV. — numen» tak I-III; verbum IV; numerum inne. — 24 famulitii» famulitio II. — 27 decem» tak III, IV, V i wiele innych; 20 ma I, XXV; niema II.—28 cuspidariorum» cuspidarios rękopp.

dariorum contra. Cazimirum armat exercitus exceptis ballistariis et sagittariis, bipennatibus et spatariis, immo infinitissimis tam equitum copiis quam peditum, qui spe quaestus illecti confluerant, fortunam secuti non hominem. Quibus omnibus confectis non minores virorum rursus vires instaurat: quatuor Maritimorum acies, totidem Geticas et Prussorum nec non Dacorum ac Ruthenorum larga asciscens suffragia, quos nulla occasio, nulla remoratur difficultas non ut amico morem gerant; sed ut hosticam odii rabiem et antiquam invidiae similis cruore Polonorum expleant. Sed quoniam a voto procul saepe hominum vota recedunt,

Hor. Ars.
P. 330.

nec semper feriet quocumque minabitur arcus, Cazimirus omnes illos quasi procella fulguris involvit. Ambitionis autem ille princeps ad Getas transfugit, ubi celsiore dignitatis gradu sublimatur. Getae namque non parva suorum caede saucii omnes in illum causam conferunt, omnes omnium in eo necem ulciscuntur. Quem post multa demum supplicia eminentissimo affigunt patibulo, dicentes: Alta petisti, alta tene! ne scilicet affectatae fastigium celsitudinis vel morienti defuerit.

Turpe

mat exercitus; exceptis sagittariis, ballistis, bipennatibus, spathariis, immo infinitissimis tam equitum copiis quam peditum, qui eo spe quaestus illecti confluerant, fortunam secuti non hominem. Quibus omnibus confectis a Casimiro, non minores virorum rursus vires instaurat: quatuor Maritimorum acies, totidem Geticas, nec non Dacorum ac Ruthenorum larga asciscens suffragia, quos nulla occasio, nulla remoratur difficultas, non ut amico morem gerant, sed ut hosticam odii rabiem, ut antiquam invidiae similis cruore Polonorum expleant. Sed quoniam a voto procul saepe hominum vota recedunt,

15

nec semper feriet, quocumque minabitur arcus, res illorum, in contrarium atque speraverant relabitur. Omnes enim velut levem stuppae favillam noster ventilat unicornis; omnes Casimirus turbine occisionis, quasi procella fulguris, involvit. Ambitionis autem ille princeps ad Getas transfugit, ubi celsiore dignitatis gradu sublimatur. Getae namque non parva suorum caede saucii, omnes in illum causam conferunt, omnium in eo necem ulciscuntur: Quem, post multa demum supplicia, eminentissimo affigunt patibulo, dicentes:

Przedz. I, wiersz 3 et spatariis» tak S.; id est spatariis L.; spatariis K. Tu dołącza S. w teście objaśnienie: spata est gladius ab utraque parte acutus que vulgariter szabla dicitur. K i L. toż samo, lecz ex una parte acutus. — 12 non... gerant» te słowa we wszystkich trzech rękopismach opuszczono. — Przedz. II, wiersz 2 immo» etiam dodaje II. — infinitissimis» infinitis I. — 3 equitum... quam niema II. — peditum» copiis quam equitum dodaje II. — 5 omnibus confectis a Casimiro» omnino confectis I, II. — 9 larga» niema III, VIII. — 11 morem» amorem XVI, XXV; moram III. — 12 antiquam» antiquatam IV, XV. — 22 Getas» Prutenos IV. — celsiore» et c. I. — dignitatis» niema XX. — 23 omnium» omnem II.

Turpe viris non esse viros servos trabeari,
 Turpe teri luteo candida colla iugo.
 Ne pete quos natura vetat transcendere fines,
 Ne pete quod iusto pondere non trutines.

5

10

meritorum suffragantur tituli, in quem novercae ac Medae truculentia, colubram iniecit invidiae, anguem ambitionis concitavit, fel draconum expuit, virus evomuit vipereum; quem tot monstrorum generibus prostituit, quot in eius regno scandala peperit, quot hostium periculis exposuit. Nam quid eo monstro putes monstruosius, quod quum natura sit mutilum, sit capite amputato non solum corniger sed petulans cornupeta. Quid ea tetrius belua, quae quum non possit alienum, propria cauda proprium caput excerebrat.

15

Asperius nihil est, humilis cum surgit in altum,
 Cum premit indigno libera colla pede.

20

25

Unde Scythis, pecuniarum interventu, regem ex servo creaturis, regina ipsorum Tomyris ¹⁾ matronarum primas ad se corrogat, cum quibus suae viduitatis querulose defletis angustiis, non tam suam, quam illarum sibi molestam, ait, depressionem; non tam suae deiectionis laedi periculo, quam servili elatione perurgeri. Petit, non ut suarum adeo miseriarum, quam sui, quam liberorum, quam suae illas libertatis misereat. Inter quas aetatis quaedam grandaevae: in re, inquit, per se lacrimosa consilio opus est, non lacrimis: quia nec flammis flamma exstinguitur, nec moerore moeror exuitur. lubet ergo abiectos ancillarum filios purpureis adornari paludamentis, et currum, quo reges vectari consueverant, conscendere; phaleratissimis alios Asturconibus insidere; adolescentes vero ingenuos ac divae formae virgines, sordidis loramentis, instar boum, currui connecti; reginam quoque

Cl. Eutr.
 I. 181.

Przedz. II, wiersz 3 Sic hercle verus hic» *tak II*; i herclem verus *I*; Sic H. -v. *XX*. — 4 nullo» niema *III*. — 6 docentur» *tak III i dalsze*; decolorantur *I*; dicentur *II*. — vivaces» veraces *XV*. — 7 colubram» *tak III*; colubrum *inne*. — 11 petulans» niema *I*. — 12 ea» putes dodaje *IV*. — tetrius» deterius *XXV*. — 16 ex servo» niema *I, II*. — 17 Tomyris» Thamyris *I, III, XXV*; thameris *II*; Thamis *VIII, XX i wiele innych*; Tamisis *VII*. — 21 illas» niema *I*. — 24 vectari» duci *IV*. — 25 alios» alias *III*. — Asturconibus» *tak I*; astrucionibus *II*. — insidere» assidere *wyd. Dobr.*

¹⁾ Ustęp ten wyjęty był pierwiastkowo z historyi Pompeja Troga. Wskazuje na to samo nazwanie Tomiry królową skityjską, jak ją też za Trogiem nazwał Justyn; podczas kiedy inni historycy królową Massagetów ją zowią Wincenty atoli zaczerpnął go pośrednio, ze źródła dziś nie znajomego. Tak samo ma się rzecz z tem, co mówi niżej o samozwańcu macedońskim Hippandrze.

cum parvulo filio et se ipsas, funereis deformatae induviis, ad eundem currum eodem pacto applicant. Sicque verberunculis ad trahendum eas urgentibus, in concionem procedunt; ubi coram magistratu provolutae, eos, qui ad hoc enormitatis eas impulerant, insimulantur. Non iniuriarum, sed laesae maiestatis iudicium petunt; nec vero suam, sed sacri senatus, sed totius reipublicae hanc esse querelam; non singularem unius laesionem, sed commune universitatis incommodum; non levem sane, non brevem, sed mortalem huius vulneris languorem; cuius auctores non servos, sed ipsos servorum dominos arguunt et convincunt, qui suam et suorum generositatem non modo venalem servis exponant, sed ipso venalitatis veneno ipsam libertatem extinguant.

10

Turpe viris non esse viros, servos trabeari;

Turpe teri luteo candida colla iugo.

Tota igitur movetur et constrepit concio, ut servus ille non iam regno exuatur sed ultimo exponatur supplicio. Reginae autem filius, licet paene infantulus, rex constituitur. Extunc solenne fuit apud Scythas, feminas concionibus acciri. Rege quoque Macedonum procul agente, inquilinus eius Hippander sordidissimi cerdonis filius, arcem occupat, regia sese iubet nuncupatione venerari. Cuius in favorem ut populus esset propensior, censuales relaxat pensiones, amputat tributa, omne exactionis onus, ait, se rege sopitum. Nec defuit illi credulae multitudinis simplicitas. Ad eius itaque confavoraneos rex primo mittit cum hac sententia: Ficus radice evulsae, aureis licet funiculis carientissimo appendantur stipiti, florere possunt, an non? Secundo cum hac: Sicci a fonte rivuli, bibulo licet pleni sabulo, inundabunt alveis, an non? Tertio cum hac: Ad singulos oscinum hiatus, pullus hians hirundinis, a murilego educabitur, an non? Novissime humanam sine capite mittit effigiem ex auro et gemmis artificiosissime expolitam, et asini caput coronatum cum hoc scripto: Haec imago vestra est generositas, gemmis virtutum distincta; caput hoc rex vester est. asinus enim insessor, servus coronatus. Si haec ergo membra

Wiersz 1 induviis» indumentis I; inducinis III. — 2 applicant» applicantur I. — 3 sed sacri» nec s. III, VIII. — 7 mortalem» immo immortalem dodaje I, II. — 8 ipsos» ipsas III. — servorum» generositatem dodaje III. — convincunt» convinciunt II. — 10 extinguant» extinguunt rękopp. — 12 luteo» batheo I. — 13 movetur et constrepit» monetur et concipit III. — exuatur» niema w rękopp. — 14 exponatur» tak IV; extingatur XV; expetatur inne. — paene» niema III. — 16 Hippander» ippander I, II; Ypander VII; Ipsander VIIb; Ep. Ippander VIII. — 18 pensiones» pensationes IV. — 20 hac» prima dod. V. — radice» in r. II. — 22 Secundo... an non» niema II. — 23 alveis» niema XVI. — oscinum» oscinium III. — an non?» Tw dopiero dodaje II opuszczone wyżej: Secundo cum hac... do końca. — 25 ex» tak II; et ex inne. — 27 enim» vero VIII. — insessor» vester est dodaje III.

huic bene conveniunt, bene vobis de rege vestro conveniat; sin aliter, sit aliter. His itaque persuasi regem regno conciliant, qui Hippandrum in eadem arce catenis vinctum fame exstinguit: naturae, arguens, desertorem naturalibus non indigere adminiculis. Cui lapidem pro cibo iniiciens minister aiebat:

Ne pete, quos natura vetat transcendere fines;

item cinerem pro potu inspergens:

Ne pete, quod iusto pondere non trutines.

Naturam transcendisti, nullum tibi cum natura commercium.

16. M. Nec vero minus inaudita post obitum Casimiri servorum pestis ebullit; quam, ne narrationis ordo a veri discrepet ordine non indebito loco attingemus. Igitur Casimiro filius eius Boleslaus succedit, cui largitatis cognomen antonomasica privilegiatum est excellentia. Qui sine liberalitate nullam aestimabat hominis libertatem, liberalem autem egere non posse, nisi quum dandi non suppetit occasio. Sic, inquiebat, largitas petitionibus et velocior et tardior. Velocior, ne sit petitionum tarda praestolatrix: prius enim dari convenit, quam peti, ne cuiusquam petitione nostra nobis exprobreter tenacitas, ne gratiae beneficium sine gratia impendatur: nec enim gratis obtinuit, quod quis precario impetravit. Tardior esse debet, ne celerius avolet, secius evanescat largitio; quia id celeritatis illi non congruit, ut quam lentissimas etiam petitiones effugiat; immo nunc illas occupet, nunc ab illis gaudeat occupari. Hic, dum die quadam vectigales

Boleslaus Casimiro, filius eius succedit cui largitatis cognomen antonomasica privilegiatum est excellentia, qui sine liberalitate nullam aestimabat hominis libertatem, liberalem autem egere non posse, nisi quum dandi non suppetat occasio, inquiebat. Hic dum quadam vice census vectigales dispensari iubet, dum praestantissima quaedam manu larga magnifice militibus erogat, quidam de circumstantibus nunc exilem tenuitatem suae fortunae, nunc regiae opulentiae splendorem coniectans gembundus suspiriis ingemuit. Quorum suspiriorum causam rex coniiciens, amictum chlamydis sibi detrahens ac illius humeris inferens ait: Tolle aurum quantum libet, tuisque viribus quantitatem metalli compensa. Tunc ille sui oblitus, auricupidus, dum turgentissime vestis insarcinat si-

num

iubet

Wiersz 1 huic» capiti dodaje I, II niepotrzebnie jak słusznie zauważył Mułkowski. — conveniat» tak I, II i inne; eveniat Mułk. — 3 vetat» tak I; negat II. — fines» niema III. — 8 commercium» etc. dodaje III — Przedz. I, wiersz 19 vice» tak S.; die K. i L. — 20 quaedam» queque rękopp. — 24 coniectans» tak K. i L.; prosequens S. — Przedz. II, wiersz 9 Nec» d' Bolesla largo dodaje czerwoną farbą I na brzegu. — 11 ne» nos dodaje XX. — 13 Boleslaus» secundus dodaje II. — 14 antonomasica» authonomasica I. — 15 liberalitate» tak I, III, V, VIII, XX; largitate II, IV, VII, XI, XIV, XVI, XXV. — 16 libertatem» tak I i. w. i.; liberalitatem II. — 19 et velocior» est v. III. — 20 praestolatrix» postulatrix III. — 21 cuiusquam» tak III, VII, XVII, XX; cuiuscumque I, II IV i inne. — 26 largitio» niema I, II. — 27 celeritatis» occultatis I.

num, dum suis viribus non compensat onus,
dum a terra atollere nititur auri pondus
immensum, heu miser expirat pondere
pressus. Ab insano enim non dissidet, qui
praefert pecuniam vitae non vitam pecuniae.

Hor. Ep.
I. I. 66.

Nescio quem blandus flos rerum spirat odorem,
Si possis recte, si non quocunque modo rem.

iubet dispensari thesauros, dum praestantis-
sima quaeque munificentissime dispergit,
quidam nunc exilem fortunae suae tenuita-
tem, nunc regiae splendorem opulentiae
coniectans, gemebundus infremuit suspiriis, 5
tacitis innummurans labellulis:

Sola beans alios, soli mihi gratia solis
Alget, hiems, geminos sole tenente, tenet.
Solutus ego, sub sole tuo, solatia veris
Demerui, solum demeruisse pudet. 10

Rex proinde causa suspiriorum intellecta, sinuosissimae amictum chlamydis
sibi detrahit, quem illius humeris inferens: Tolle, inquit, auri quantum libet, tuis-
que viribus metalli quantitatem compensa; malumus enim, te tuam invaliditatem
accusari, quam nostrae liberalitatis angustias. Tum ille sinum vestis turgentissime
insarcinans, psallebat: 15

»Nemo stupet, si stупpa perit levitate favillae,
Semina non pereunt tua, quae metit iste vel ille.
Semine dapsilitas largo pluit aurea famae,
Falx in messe sonat, plus das mihi, plus metis a me.
Non locus hic loculis, non venter hydropicus arcae
Te premit, immo nitet tua copia cordis in arcae. 20
Omnia large tuo favus imbuat ora sapore,
Nec sine me laus tanta meo morietur in ore «

Haec dum sui oblitus canit, dum aureum pondus attollere conatur, pondere
oppressus expirat. 25

17. J. Nescio, quem blandum flos rerum spirat odorem,
Si possis, recte; si non, quocunque modo rem.

Hor. Ep.
I. I. 66.

Ab insano autem non dissidet, qui pecuniam vitae praefert, non vitam

*Przedz. I, wiersz 6 rerum» tak K. i L.; noster S. — Przedz. II, wiersz 3 gemebundus» tak
wyd. Dobr.; gemebundis rękopp. — 6 innummurans» innummurat I, II; murmurans IV. — la-
bellulis II dodaje tu sam jeden: Non locus hic loculis, non venter ydropicus arcae Te premit
immo nitet tua copia cordis in arcae. — 8 Alget... tenet» Lucente sole solus tenebras
patior wyd. Dobr. — 9 veris» vera wyd. Dobr. — 12 sibi» suae wyd. Dobr. — 14 accusari»
tak IV; causari I, II; commisereri III; censeri V.—angustias» tak I; videri a. II, III i inne.—
turgentissime» tergentissime wyd. Dobr. — 22 imbuat» tak XII, XIII; imbuet inne.—23 meo»
tak II, V; nostro I, III. — 25 expirat» w tem miejscu XXV ma na brzegu te słowa: Hoc
non est in nostris Cronicis scriptum.—26 blandum» blande I, II; blandus inne. — 28 dissidet»
desidet V, XV. — pecuniam» pecunias IV.*

pecuniae. Quod vecordiae genus quemdam adeo devinxerat, ut dum ambiguis in mari iactatur fluctibus, dum alii metu naufragii pretiosissima etiam suppellectile navem exonerant, se suis ille alligatum sarcinis in praeceps mitti iubet potiore astruens in morte opulentiam quam in vita egestatem. Nec vero absimilis opum incubus, habendi avidissimus, apud regem Arabum erat, in quem innumeras opum facultates regis munificentia conguessit, Aetnam tamen cupiditatis non exstinxit. Nam hic in thesaurariam introductus penum, dum inaestimabiles inibi gemmas conspicatur, velut improvise traiectus fulmine totus dirigit, morboque creditus languere repentino efferi iubetur. Cuius in gemmis omnis erat gemitus: ha! gemmas, ha! gemmas! Causa denique languoris comperta gemmarum exquisitissimas rex illi offert: quas, ne cui praeter ipsum possidere liceat, glutire nititur et meatu spiritus praecluso suffocatur. Non sic ille, non sic, qui ut curarum nutrices semel amputaret, suas opes in unam massam conflat, in profluentem praecipitat; Pessum, inquit, ite pessimae divitiae! perdam vos, ne perdar a vobis; levior enim est rerum, quam temporis iactura¹⁾.

Hier. adv.
Jov. II. 13.

Damna movent rerum, plus laedunt damna dierum:

Quisque potest rebus succurrere, nemo diebus.

Proinde proavi sui Magni regis Boleslai audaciam aemulatus, pro-
ut erat vir belligerendi studiosus terminos, quos amiserant praedecessores sui, volens recuperare et ad suum dominium reducere, decrevit milites²⁾ regni Poloniae reformare: unde Russiae partibus imperiose peragratis omnibus copiis divitiarum capi dedignatur

18. M. Adeo perfunctoria Boleslao visa est opum gloria, ut nihil in illis iocundum putaverit, praeter dandi facultatem. Quarum potissimam ait custodelam saccum pertusum omnique omnino indignum principatu, qui se rerum sacciperium esse malit, quam principem. Unde Russiae partibus imperiose peragratis, opibus illorum capi dedignatur, solo victoriae triumpho contentus, donec avitarum limites bonnarum in valvis Kioviae

solo

ense

Wiersz 1 pecuniae» precio IV. — 2 etiam» niema IV. — 6 conguessit» coniecit XV. — 7 conspicatur» tak II; conspicaret I. — 10 gemmarum exquisitissimas» tak I; exquisitissimas II. — 13 conflat» confert XV. — profluentem» fluentem III; profundum XX. — 15 temporis» tak I, II; corporis inne. — Przedz 1, wiersz 18 Proinde» tak S.; Deinde K.; Denique L. — 21 praedecessores» tak S.; patres L i K. — 23 decrevit milites regni Poloniae reformare» tak S.; d. in valvis kiiowiensibus limites regni Poloniae r. K. i L. — Przedz. II, wiersz 18 Adeo» Ideo II. — 21 custodelam» tak II, III, VII, VIII, XX, XXV; custodiam inne. — 23 rerum» niema I. — 27 Kioviae ense» Kieu ense II; Kieviensibus I; Kieve ense V; Kiow ense XX; Kyowense XXV.

¹⁾ Mar. Ter. Varro. Ob. Fabr. Bibl. lat. I. str. 132. ²⁾ Nie zdaje się iżby to było przekręceniem z *limites*, bo o granicach, *terminis*, wyżej już tu powiedziano.

solo victoriae triumpho spretis opibus contentus¹⁾. Tandem consopita ibidem omni rebellione quendam suffraganeum sui imperii, qui principibus Russiae pracesset regem instituit.

ense reformaret. Ubi omni sopita rebellione, quemdam sui suffraganeum imperii, regem instituit. Qui ut coram suis appareret gloriosior, regi supplicat Boleslao, ut cum sui dignatione occursus amplectatur, auri talenta 5 secundum numerum passuum recepturus.

Indignatur a se peti Boleslaus, quod regiae celsitudini non competat, absurdumque videri, maiestatem ad quaestus inclinari, absurdius esse gratiam venalitate censer. Precibus tamen victus, non pretio, factum iri spondet, gratiae argumentum venienti exhibet. Quale putas? Regis barbaram venientis apprehendit, quam divellicans creberrime concutit: hoc, inquit, est hoc tremendum caput, quod vos contremiscere convenit. Item itemque vehementius concutiens, ait:

Hic vir est, nostro quem nos dignamur honore.

Aspicis, quantum gratiae in Boleslai conspectu auri gratia meruerit.

Deinde Ungariam adire parat, volens etiam super Danubium metas regni Poloniae reformare. Qui primos ad illos aditus armis obstruere contendunt; sed illorum corpora plus impedimento fuere ingressuris quam arma. Nam cruentus ianitor ensis, ianuas introitus et aperiendo clausit et claudendo aperuit. Trunci enim cadaverum, obices gla-

Ungariam hinc adire parat. Cui primos illi aditus armis obstruere contendunt; sed corpora illorum plus impedimento fuere ingressuris, quam arma. Nam cruentus ianitor ensis, ianuas introitus et aperiendo clausit et claudendo aperuit. Trunci enim cadaverum, obices gla-

dio

difficultate

Wiersz 10 iri» ire rękopp — 11 hoc» tak II; hic I. — 12 tremendum» tremebundum IV, XVII. — Przedz I, wiersz 24 obices» niema S. — Przedz II, wiersz 15 Aspicis» niema I. — 16 meruerit» invenit XX. — 17 hinc» hic I, II. — Cui» tak IV; qui inne. — 23 nobiles» tak IV, V, XI—XIII, XV—XVII, XX; niema I, II. — cadaverum, obices» obices c. I, II; cadaverum inne.

¹⁾ Ten ustęp jak go nam rękopism szamotulski podaje, zasługuje na uwagę. Zaczepnął go dopełniacz widocznie nie z Wincentego, lecz z jakiegoś rocznika. Według niego więc Bolesław w ślady wielkiego pradziada swego wstępując zaczął od zaprowadzenia w wojsku karności; ztąd w wyprawie swojej na Ruś przestawał na samej chwale zwycięstwa, łupieży wszelkich nie dopuszczając. To też mogło być jednym z powodów wytykania mu później owej surowości i nazywania: *tirannus militibus*, jak to czytamy w pomniku z wieku XIII (obacz *Mon. Pol.* str. XXIII). Dalszy ustęp jest już tylko parafrazą słów Wincentego, i z tej to dalszej parafrazy mogły być zagarnięte odmianki kodeksów Kuropatnickiego i Lubiąskiego.

dio prostrati, etiam vias fecere invias, ut
 non sine difficultate facultas patuerit trans-
 meandi. Videns autem Salomon rex Un-
 gariae tam suis quam sibi proelii imminere
 5 discrimen, pacem deprecatur, pacis offert
 conciliamina centum millia talenta. Cui au-
 tem Boleslaus: Polonos, inquit, non delec-
 tat aurum habere, sed aurum habentibus
 imperare. Turpius est enim pretio vinci
 10 quam proelio succumbere, nec regibus con-
 venit institoria commercia tractare, quibus
 opus est armis non opibus. Victus itaque
 rex Salomon tam bello quam regno exces-
 sit In cuius locum munere Boleslai Wladi-
 15 slaus alumnus Poloniae in regnum succes-
 sit. Accidit interea instructissima Australium
 ac Bohemorum et Moravorum acies in cam-
 pestribus Poloniae castra metari. Quos rex
 impiger a tergo praecipiens omnem redeun-
 20 di adimit facultatem. Quumque incautos
 occupare potuisset, absit inquit, ne nostrae
 titulus victoriae quodam insidiorum latroci-
 nio furvescat. Sese praesto nunciat, non
 improvidos iubet esse, crastino secum pro-
 25 lium commissuros. At vero ille leo bohe-
 micus mox leonis feritatem deponens, vul-
 pina induitur astutia Indignum est, inquit
 ut tanti regis ad tam exiguos inclinetur
 dignatio,

difficultate transmeandi patuerit facultas. Vi-
 dens autem rex Ungariae Salomon tam sibi
 quam suis proelii imminere discrimen, proe-
 lium deprecatur, pacis offert conciliamina,
 centum millia talentorum Cui Boleslaus:
 Polonos, inquit, aurum habere non delec-
 30 tat, sed habentibus aurum imperare; tur-
 piusque est pretio vinci, quam proelio suc-
 cumbere, nec regibus convenit institoria
 taxare commercia, quibus armis opus est,
 non opibus. Victus itaque Salomon tam
 bello quam regno excessit, cuius in locum
 alumnus Poloniae Vladislaus Boleslai munere
 35 sufficitur. Accidit interea, instructissimas
 Austrensiū et Bohemorum acies in cam-
 pestribus Poloniae castra metari, quos rex
 impiger a tergo praecipiens, omnem rede-
 undi adimit facultatem. Cumque incautos
 occupare potuisset: Absit, ait, ne nostrae
 titulus victoriae quodam insidiarum latroci-
 nio furvescat Sese praesto nunciat, non
 improvidos esse iubet, crastino secum com-
 minus conflicturos. At vero ille Bohemicus
 leo mox a leonis feritate desciscens, vul-
 pina induitur astutia. Indignum est, inquit,
 ut tanti regis ad tam exiguos inclinetur
 dignatio, quin potius in suorum tranquilli-
 tate castrorum, crastinum a Bohemicis prae-
 40 stolari

Cic.
 Senect.
 XVI. 55.

1077.

Przedz. I, wiersz 6 autem» tak S.; sit L. i K. — 19 praecipiens» percipiens L. i K.; pre-
 cipitans S. — 23 furvescat» tak L. i K.; fumesat S. — 26 feritatem» tak K. i L; ferocitatem
 S. — Przedz. II, wiersz 3 talentorum» talentum II. — 8 est» tak IV; esse inne. — 9 convenit»
 tak XV; decere III; convenire inne. — 13 munere» tak I, II; nomine iane. — 16 rex» no-
 ster II. — 17 praecipiens» percipiens I—III; praeripiens XX. — 18 adimit» ademitt II. —
 21 furvescat» tak II, III; furnesat inne. — 24 feritate» ferocitate I, II. — desciscens»
 desistens I, IV, XVII. — 27 dignatio» tak I, II; indignatio. III i inne; zamiast inclinetur
 indignatio ma indignetur inclinatio IV.

dignatio, quin potius in suorum tranquillitate castrorum crastinum a Bohemis praestolari non dedignetur obsequium. Noctis igitur protecti clipeo fugam ineunt pro proelio; quos Boleslaus trans Moraviae fines insecatur quasi aper dente insequitur fulmineo, non aetati parcens, non generi, non conditioni, omnes aut morti mancipat aut vinculis. Rursus Pomoranis in confiniis Poloniae praedam agentibus, tanquam de reditu eius dubitantibus praecipit advolat Boleslaus, praedones spatiosi fluminis interiectu iam securos conspicatur, et rapidissimo insiliens torrenti: Amor, inquit, catulorum feras venabulis impingit. Exclamant singuli:

Senec.
Ep.
LXXIV.
2.

Hor. Ars. P. 447. Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui!

Multi ergo mole armorum pressi, fluctibus involvuntur; perpauci cum rege vix enatant et licet inermes, de armata tamen multitudine hostium triumphant. Ob hanc causam Poloni plenis armis uti decreto omiserunt.

Huius insuper regis Boleslai magnanimitas proelia et virtutes vitiaque, et quomodo sanctum Stanislaum interfecit, in vita eiusdem sancti martyris reperiens.

stolari non dedignetur obsequium. Noctis ergo clipeo protecti fugam ineunt pro proelio; quos trans Moraviae fines insectatus aper dente consequitur fulmineo, non aetati parcens, non generi, non conditioni, omnes⁵ aut morti mancipat aut vinculis. Rursus Pomoranorum abigeis e confinio paene Poloniae praedam ac manubias agentibus, praecipit advolat Boleslaus, praedones spatiosi fluminis interiectu iam securos conspicatur¹⁰ et rapidissimo inhaesitanter insiliens torrenti: Amor inquit, catulorum, feras venabulis impingit! Exclamant singuli:

Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui!

Multi ergo, armorum pressi mole, fluctibus involvuntur, perpauci cum rege vix enatant et licet inermes de armata hostium multitudine triumphant.

Fuit autem hic belligerendi tam studiosus ut rarus in aula, continuus in castris, raro²⁰ in patria, semper apud hostes degerit. Quae res reipublicae quantum commodi attulit, tantum ingessit discriminis, quantum in se honesti habuit exercitaminis, tantum foedae peperit insolentiae. Rege siquidem perditu-²⁵ tissime nunc Ruthenicis, nunc paene transpartanis immorante regionibus, uxores ac filias dominorum servi ad sua vota inflectunt, quasdam exspectatione maritorum fessas, alias desperatione deceptas, vi nonnullas³⁰

ad serviles amplexus pertractas. Dominicos occupant lares, firmant municipia, domi-

Przedz. II, wiersz 6 aut morti» autem m. I.—14 relinqui» r. est ma Hor.—16 involvuntur» inmerguntur II.—perpauci» pauci XVI.—19 belligerendi» belligerandi II.—20 raro» rarus II.—21 degerit» deguit I, II; deguerit III i wiele innych.—24 habuit» habuerit II.—26 paene» niema XVII.—27 immorante» morante III—V, XV.—28 inflectant» reflectuntur V; reflectunt XII.

nos non solum arcent reversuros, sed et reversis bellum infigunt. Quos pro singulari temeritate, singularibus domini perdidere suppliciis, vix expugnatos. Sed et feminae, quae ultro servis consenserant, poenas iussae sunt pendere non immeritas, atrocissimum et unicum ausae facinus, nulli prorsus flagitio conferendum!

5 19. J. Scythae quindecim annis in Asia morati vix uxorum flagitatione revocantur, nuntiatibus, ni redeant, sobolem se a finitimis quaesituras, sicut quandoque fecerunt Amazones. Iidem trina expeditione Asiana, quum annis octo a coniugibus abfuissent, servili bello domi propulsantur. Nam cuniuges eorum, longa ex praestolatione fessae, servis pecorariis nubunt, qui reversos post victoriam dominos
10 quasi alienos prohibent. Sed supplicia crucibus luunt. Mulieres quoque male sibi consciae, quaedam ferro, quaedam suspendio vitam finiunt, ut has vel illos nec poena dissimiles nec dispaes fecerit sceleris immanitas.

Quos moechia necat, facinus, quos inquinat, aequat¹⁾.

Just. II.
3.
Idem.
II. 4.

Quosdam vero tantae animositatis intueor, ut non minus turpe putaverint viros
15 constantia destitui, quam feminas pudicitiae pati dispendia. Unde Spartani, quum in obsidione hostium annis decem damna paterentur et fecunditatem uxorum, viris absentibus, nullam esse viderent, iuvenes remittunt, eisque omnium feminarum permittunt promiscuos concubitus, ne respublica praesidii successione orbaretur. Ex his nati ob notam materni pudoris partheniae vocantur. Tanti apud istos odium
20 hostibus, tanti amor patriae, tanti fuit iurisiurandi religio! Exsecratione namque sese obstrinxerant, nolle reverti, donec urbem hostium expugnassent. Sed pietas istorum impia et turpis, et irreligiosa fuit religio, quia nihil temerius, nihil sordidius, quam iura matrimonii non modo non coli, sed confundi.

Lucan.
Ph. V.
290.

Just.
III. 4.

Haec speciem pietas impietatis habet;

25 igitur et virtus hic quaedam fuit et simia non defuit virtutis.

Wiersz 1 reversuros» niema II.— 2 vix expugnatos» tak I, V; v. impugnatos inne; niema II.— 3 quae... consenserant» niema I.— 5 Scythae» Acite II. — 6 ni» sin III. — redeant» redirent I. — se niema w rękopp. — 7 lidem» Idem I, II; Item inne. — trina» tertia I, II. — Asiana» Asiani V, XX; Asiam III. — 8 abfuissent» tak wyd. Dobr.; fuissent rękopp. — domi» domini IV.—ex» niema I, II i wiele innych.— 10 Mulieres... finiunt» niema II.— 11 quaedam ferro» ferro V.—has vel illos» hos vel illas I.—17 viderent» nie mają rękopp.—18 ne respublica praesidii successione orbaretur» niema I, dodała je na brzegu dolnym ręka znacznie późniejsza; kodex XXIV ma subsidii zamiast praesidii. — 19 ob notam... pudoris» tak II; inne nie mają. — partheniae» parthene rękopp. — 21 istorum» tak I; ipsorum II. — 22 impia» tak V; inne nie mają. — 25 simia» summa II, III. — virtutis» Omnino misericors pater est oblitus dodaje tu I tą samą ręką. Uwaga to kopisty samego, niedokończona. W kodexie XXVIII następuje tu nadpis frakturą: De sancto Stanislao.

1) Porównaj Cod. Just. I. tit. 3. lex. 31.

JUL.
XXVI. 2.

20¹⁾ M. Extunc in oleastrum olea, et favus versus est in absinthium. Inter-
misso namque studio virtutum, Boleslaus bellum in suos ab hostibus transtulit;
fingit, illos non iniurias in plebe ulcisci, sed regiam in rege persequi maiestatem.
Nam plebe remota, rex quid erit? Ait, non placere sibi viros uxorios, quibus plus
causa placeat feminea, quam principis obsequela. Queritur, se non tam apud hostes 5
ab ipsis desertum, quam hostibus ultro expositum. Proinde praecipuos capitis accer-
sit, et quos aperte non potest aggredi, insidiis aggreditur. Mulieres quoque, quibus
mariti pepercerant, tanta²⁾ insectatus est immanitate, ut ad earum
ubera catulos applicare non horruerit, infantulis abiectis, quibus
etiam hostis pepercisset. Astruebat enim, exstirpari oportere scortorum scandala non 10
foveri. Quem sacerrimus Cracoviensium pontifex Stanislaus ab hac trucu-
lencia quum revocare non posset, prius illi regni comminatur
excidium, tandem anathematis gladium intentat. At ille, ut erat in
arcum versus pravum, immaniore induitur vesania: quia lignorum tortuosa
facilius frangi possunt, quam dirigi. Itaque prope aram, inter infulas, non 15
ordinis, non loci, non temporis inspecta reverentia, corripit iubet
antistitem. Ad quem satellites atrocissimi quoties irruere tentant,
toties compuncti, toties prostrati mansuescunt. Quos tyrannus
indignantissime obiurgans, ipse manus iniicit sacrilegas, ipse spon-
sum e gremio sponsae, pastorem ab ovili abstrahit; ipse pa- 20
trem in filiae amplexibus et filium in maternis paene visceri-
bus obtruncat. O luctuosum! o transfunebre funeris spectaculum! Sanctum pro-
fanus, pium sceleratus, praesulem sacrilegus, cruentissimus innoxium membratim

Wiersz 1 olea> oliva II. — absinthium> abaintium II; absintum I. — 3 persequi> tak VII, XX, XXV; prosequi I, II. — 4 quid erit> querit I. — 6 ab ipsis> tak I, II, inne nie majq. — 7 aggredi> tak IV; I, II i inne nie majq. — 8 immanitate> inhumanitate I, II. — 10 scortorum> tak I; niema II. — 15 infulas> insulas III, VII, XI, XII, XIV, XVI, XX, XXV. — 16 corripit> corrumpi XX. — 18 toties compunctis> tak I, II; inne nie majq. — 21 in filiae amplexibus> tak IV; inter filiae smplexus inne.

¹⁾ Tak ten, jak i następny 21 rozdział nie znajdował się zgola w tym rękopismie kroniki Wincentego, z którego w XVI wieku użytkował Stanisław Sarnicki. Autor ten był przekonany, że Wincenty o ś. Stanisławie ani słowem w dziele swoim nie spomógł; obacz o tem świadectwo jego wyżej na str. 245. Za podrobione później i w tę kronikę włączone ma te ustępy Ossoliński (*Wiad. hist. kryt.* II, str. 436) i Roeppel (*Gesch. Pol.* str. 200. ²⁾ Miejsca, które tu rozstrzelonemi głoskami odznaczono, znajdują się dosłownie w buli kanonizacyjnej, pisanej, jak wiadomo, w Asyżu roku 1253. Obacz *Magnum Bullarium Romanorum*. Luxemb. 1727 I. str. 99.

discerpit, singulos artus perminutissime disseccans, quasi a singulis membrorum partibus poena exigere debuisset! Totus autem stupore, totus quadam horripilatione dirigui, ut vix mente concipere, nedum lingua, nedum calamo possim exprimere haec in sancto Salvatoris magnalia: succumbit enim dicendis intellectus, intellectui sermo, et rem, ut est, verba non explicant. E quatuor namque mundi partibus quatuor advolare visae sunt aquilae, quae sublimius locum passionis circinando, vultures aliasque sanguipetas alites a contactu martyris abigerent. Cuius in custodelae reverentia, pervigiles diem nocti et noctem diei continuant. Noctem apellem, an diem? Diem potius dixerim, quam noctem. Haec enim altera nox est, de qua scriptum est: Et nox sicut dies illuminabitur. Mirae siquidem rutilantiae tot in singulis locis divinae fulserunt lampades, quot sacri corporis dispersa sunt minuta; ut ipsum coelum suum ornatum, suam terrae gloriam videretur invidisse, quam quorundam decore siderum et quibusdam putares solis radiis distinctam. Hac vero miraculi alacritate animati ac zelo devotionis quidam patrum accensi, sparsas membrorum minutias colligere gestiunt. Pedetentim accedunt, corpus integerrimum, etiam sine cicatricum notamine reperiunt, tollunt, asportant, apud minorem s. Michaëlis basilicam, divis conditum aromatibus recondunt. Unde usque ad translationis diem, cuius causam ipse non ignoras, iugis dictarum splendor lampadum non desiit.

20 Hic quoque parricida truculentissimus Quo facto truculentissimus ille exterritus, factus sicut Cayn vagus ac profugus et non minus patriae quam patribus invisus, divina ultione perterritus, non minus patriae quam patribus invisus in Ungariam secessit expulsus; quem non malitiae conscientia facit humilem, sed sceleris audacia reddit contumacem. Rege namque Ungariae Vladislao, cuius nuperrime praememini, devotam illi exhibente reverentiam, immo pedestri veneratione occurrente, Boleslaus tanto supra se fastu rapitur, ut digno illum osculo dignari contempserit. Iste, inquit, nostrarum opus manuum est; non

25 scientia fecit humilem, sed scelerum audacia reddidit contumacem. Rege namque Ungariae Vladislao, cuius nuperrime praememini, devotam illi exhibente reverentiam, immo pedestri veneratione illi occurrente

30 Boleslaus tanto supra se fastu rapitur, ut digno autem

Psalm
CXXXVIII.
12.

1080.

*Wiersz 4 haec» hoc I, II i wiele innych. — 5 verba» tak II; verbis I. — explicant» tak II; explicat I.—7 circinando» circulendo IV.—contactu» tactu IV, XVII. — 12 dispersa... minuta» disperse... minute IV. — 13 quam» tak I, II, V, VII, VIII, XX, XXV; inne nie mają. — 14 devotionis» dilectionis VIII. — 17 divis» divinis I, II.—18 iugis» niema I.—19 desiit» discessit I, II. — *Przedz. I, wiersz 20 truculentissimus» tak S.; cruentissimus K. i L. — 21 et divina... invisus» niema K. — Przedz. II, wiersz 25 praememini» praememineram I. — 27 occurrentes» accurrente IV, XI, XVII. — 29 contempserit» contempsit I, II**

digno illum osculo dignari contempserit. Iste, inquit, nostrarum opus manuum est; non autem competit opifici ut suam colat aut veneretur creaturam; nec decet, ut vir fortis vel exsulatu miserior, vel casu videatur deiection. Itaque Wladislaus arrogantiae supercilium Boleslai non solum patienter tolerat, sed perbenigne amplectitur, officiosissime excipit, omni studet illi placere obsequela. Denique Boleslaus omnem sacrilegii suspicionem a se adeo extenuerat, ut non solum non sacrilegus, sed sacerrimus sacrilegiorum ultor apud nonnullos censeatur. Nam quod mulieres ingenuae servili prostitutae sunt incestui, quod factio servorum in dominos conspiravit, quod tot capita suppliciis exposita, quod regis denique coniuratum est excidium, in sanctum refundit antistitem Stanislaum. Adstruit illum prodicionis originem, totius mali radicem. Potificem illum dicit, non pontificem; pistorem vocat non pastorem; pressulem a pressura non praesulem; opiscopum ab opibus, non episcopum; ex speculatore spiculatorem fuisse, et quod pudor est dicere....¹⁾ Illumque aliorum libidini frena laxasse, quia sociis eiusdem criminis deest accusator. Quid plura? omnem huius indiscipinam, omnium asserit fuisse discipli-

nam.

autem competit opifici, ut suam colat aut veneretur creaturam; nec decet, ut vir fortis vel exsulatu miserior vel casu videatur deiection. Qui licet aegre dissimulat, tamen ne fortunae dicatur fuisse socius non amicus: vereri se ait, ne sibi quis minus vere improperet, quod quidam verba tractant amicitiae non opera, quod occasiones quaerit, qui vult discedere ab amico²⁾. Perimpium enim est eum in adversis obiurgari, quem in prosperitate colueris: quia prosperitas amicos comparat, necessitas examinat. Itaque arrogantiae supercilium non solum patienter tolerat, sed perbenigne amplectitur, officiosissime exhibet, omni studet illi placere obsequela. Omnem siquidem sacrilegii suspicionem ille astutissimus a se adeo extenuaverat, ut non modo non sacrilegus, sed sacerrimus sacrilegiorum ultor apud nonnullos censeretur. Nam quod mulieres ingenuae servili sunt prostitutae incestui, quod genialis tam spurce inquinata est religio, quod factio servorum in dominos conspirata quod tot capita suppliciis exposita, quod in regis denique coniuratam est excidium, in sanctum refundit antistitem; illum astruit prodicionis originem, totius mali radicem: haec, ait, omnia ex illa exitiali vena manasse. Flagitiosissimus in utroque, qui, cuius vitam

sustulit,

Przedz. II, wiersz 3 miserior» inferior I, II. — 7 quidam» quidem IV. — 17 extenuaverat» removerat wyd. Dobr. — 19 sacrilegiorum» sacrilegorum III, XXV i wyd. Dobr. — 22 genialis» genualis IV, XII, XVI. — 24 tot» niema IV. — in» nie mają rękopp. — 25 coniuratum» congratum VII, XXV. — 26 refundit» refudit III, IV i niekt. inne. — astruit» tak II; asseruit inne. — 27 prodicionis» perditionis I, II.

¹⁾ Tu umyślnie, jak widać zamilczał dalsze słowa dopełniacz. ²⁾ Prov. XVIII. 1.

nam. «Quid ergo, inquit, est amissum, si regni dedecus, si patriae prodigium, si religionis submotum est scandalum, si reipublicae publicum exstinctum est incendium»? 5 His licet figmentis apud ignaros aliquantis-
per derogatum est martyri, non tamen sancti-
tatis abrogari potuit auctoritas. Sub nube
namque sol plerumque delitescit, nube nun-
quam exstinguitur. Non multum vero post
10 inaudito correptus languore in amentiam
cecidit et mortem sibi conscivit¹⁾. Sed et
unicus eius filius Mescho in primo puber-
tatis flore veneno emarcuit: et sic domus
tota Boleslai corruit, et sancto poenas Stanisla-
15 exsolvit; quia sicut nullum bonum irremu-
neratum, sic nullum malum impunitum.

derogatum sit martyri, non tamen sanctitatis abrogari potuit auctoritas. Sub nube
namque sol plerumque delitescit, nube numquam exstinguitur. Non multo vero post,
20 inaudito correptus languore, Boleslaus sibi mortem conscivit¹⁾; sed et unicus filius
eius Mescho in primo pubertatis flore veneno emarcuit. Sic tota Boleslai domus sanc- 1089.
to poenas Stanisla-
15 exsolvit: quia sicut nullum bonum irremuneratum, sic nullum
malum impunitum.

21. J. Prudentis est rerum exitus metiri, quia cuius finis bonus est, ipsum
25 quoque bonum. Nihil enim prodest in pampinos germinare surculum, nisi prosit bo-
tros palmitis maturitate decerpi. Hic siquidem homo ab initio pretiosum iecisse vi-
sus est virtutis fundamentum, sed terra sabulosa dehisciente, opus omne, hoc in
abyssum corruit, illud in auras evanuit. Nam quod strenuitatis in illo fuit, profundo

Przedz. II, *wiersz* 1 *animam*» *tak* I; *inne nie majq.* — 3 *potest*» *potuit* IV, XVII. — *perse-*
quitur» *prosequitur* I, II i *wiele* *innych.* — *Potificem*» *tak* I, III, V, VIII, XXV; *pontificem*
II. — 5 *vocat*» *niema* II. — 6 *opiscopum*» *tak* I, III, V, VIII, XX, XXV; *episcopum* II. —
7 *spiculatorem*» *tak* XVII; e *speculatore* *spiculatorem* I, II, IV; e *speculatore* non *specula-*
torem, *spiculatorem* III, V, VII, XX, XXV. — 9 *renum*» *tak* I, II; *rerum* XXV. —
scortatorem» *tak* I, IV, V i *wiele* *innych*; *scortorem* III; *scrutatorem* II. — 15 *summotum*
est» *niema* I. — 21 *pubertatis*» *niema* IV. — *sancto*» *niema* I. — 24 *bonus est*» *bonus* II. — 25
prodest in pampinos» p. i. *pampinos* II; *est imppampinos* I. — *germinare*» *geminare* V, XXV
i *wyd.* *Dobr.* — 27 *hoc*» *hic* I, II; *hc* V. — 28 *illo*» *eo* XV.

¹⁾ Mylnie. Umarł 1081 r. na karbunkul, jak świadczy Bogufał (*Somm. SS.* II. 28).

cf.
Prov.
18. 17.
Psalm.
XLI. 8.
Ps. CXL.
4.

flagitiorum involvitur; quod liberalitatis erat, vento ambitionis exsufflatur. Ambitiosos enim liberales esse oportere. Quumque sapiens in principio sermonis accusator sit sui ipsius, quum bonarum sit mentium ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est; in isto abyssus abyssum invocat in voce cataractarum suarum, qui cor suum declinavit in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis. Iustum enim est, ut 3

Utinam hic Boleslaus culpam suam recognovisset et dixisset cum Psalmista: Dixi confitebor adversum me et tu remisisti.

Vis abolere nefas? aperi scelus indice culpae
Exiit a culpa lacrimosa professio culpae
Culpa sepulta reum prodit: et ea prodita solvit.
Clausa cutis virus nutrit, aperta fugat.

Sicut igitur hic Boleslaus corpus sancti Stanislai in multas partes secuit et in omnem ventum dispersit; sic Dominus regnum suum scidit, et plures principes in eo dominari permisit. Et sicut idem corpus Deus redintegravit, sic futurum est, ut idem regnum Deus in statum pristinum restauraret. Require in Vita sancti Stanislai.

Proxime autem regnavit frater Boleslai minor Kazimirides Wladislaus, non minus strenuitate militiae illustris quam religionis devotione insignis, cui de humana nihil aestimatum est felicitate defuisse, hoc

excepto

qui in sordibus est, sordescat adhuc¹⁾. Sed utinam a Saule saltem didicisset²⁾ ad citharae sonum remediari etiam mencepites! illius utinam chordae dulcedinem cordis auriculis attentius attigisset! Beati, quorum¹⁰ remissae sunt iniquitates³⁾. Et iterum: Dixi: confitebor, et tu remisisti. Dic tu homo iniquitates tuas⁴⁾, ut iustificeris.

Vis abolere nefas, aperi scelus indice culpae.
Exiit a culpa, lacrimosa professio culpae; 15
Culpa sepulta reum prodit, et ea prodita solvit.
Clausa cutis virus nutrit, aperta fugat.

20

22. M. Proxime autem regnavit frater²⁵ Boleslai minor Casimirides Wladislaus, non minus strenuitate militiae illustris quam religionis devotione insignis. Cui de humana nihil, aestimatum est, felicitate defuisse, hoc

Wiersz 2 oportere» oportet I, II. — sit» fit IV, XIII. — 4 invocatus vocat IV, XIII. — Przeds. I, wiersz 18 Dominus» tak S; Deus K. i L.; — 19 scidit» tak K. i L.; confudit S. — 23 restauret» tak K. i L.; restituat S. — Przeds. II, wiersz 9 cordis» niema III, XX. — 11 Et iterum» tak V, VII, XX, XXV i wyd. Dobr. niema I, II. — 14 indice culpae» i. sculpe II, i niekt. inne; i. culpam I; i. culpa VIII. — 15 a culpa» culpam wyd. Dobr. — 16 et ea» tak IV; rea inne. — 26 minor» iunior I.

¹⁾ Apoc. XXII. 11. ²⁾ I. Reg. XVI. 14. ⁴⁾ Ps. XXXI. 1. 5. ³⁾ Esai XLIII. 26.

excepto quod uxore sterili diu sollicitum
 prolis legitimae solatio anxiabat carentia.
 Qua ex re moestissimus cum ab ho-
 mine consolari non posset, divino tandem
 3 relevatur solatio. Quasi enim coelesti eru-
 ditus oraculo, Francone antistite suggerente,
 auream instituit effigiem, quam cum regiae
 celsitudinis donativis beato Egidio in Pro-
 vinciam delegavit, ut eius intercessione
 10 prolem suscipere mereretur, propositum de-
 legantis hac epistola exponente. «Patrum
 reverentissimo beati Egidii abbati cum uni-
 versitate coenobii C¹). Wladislaus dei gratia
 rex Polonorum et coniunx regia devotionem
 15 reverentiae filialis. Etsi ulla esse possit,
 perfecta esse non potuit humana felicitas;
 nemo enim tam felix est, qui non cum
 aliqua suae felicitatis parte rixetur. Et nos
 quidem de nostri generositate sanguinis,
 20 de corporis animique elegantia, de digni-
 tatis celsitudine, de famae gloria, de omni-
 moda omnium gloria et copia gloriari non
 oportet, nec expedit quidem; sed illud hu-
 millime illacrimari convenit, quod inter
 25 florentissimos rerum successus quidam no-
 bis moeroris datus est stimulus, qui nos
 colaphizet, sobolis infecunda sterilitas, quae
 non solum paternum tollit solatium, sed

et

solatium,

Przedz. I, wiersz 1 sterili» tak K. i L.; permanente dodaje S. — 2 anxiabat carentia» tak K. i L.; anxietatis c. defraudavit S. — 3 relevatur» revelatur S. — 13 C» tak L.; inne nie mają. 14 regia» tak K. i L.; regis S. — 23 florentissimos» florentissimorum S. — Przedz. II, wiersz 2 anxiabat» anxiabatur I. — 3 ex re» rex XI. — 4 divino» divo III, VII, VIII, XXV. — 6 Francone» Francione XII; Franchone XX. — 8 donativis» donariis I; in dodaje III, V, VIII. — ut... suscipere» tak I; inne nie mają. — 11 reverentissimo» tak II; reverentissimis inne. — 14 Iudith regina» tak V; regia I. II; regina I. — 16 perfecta» tamen dodaje IV, XVI. — 18 felicitatis» infelicitatis IV. — 23 notabilis» niema I, II.

¹) Porównaj Gala Chron. I. 30, który i imię ówczesnego opata, Odilona, wymienia.

Luc.
I. 37.

et grave quoddam ingerit orbitatis opprobrium. Proinde coram vobis patres sanctissimi nostra prosternitur devotio, ut hoc sterilitatis infortunium vestrorum meritorum tollat interventus. Non enim est impossibile apud Deum ullum verbum. Intellecta itaque tanta devotione regum coniugum sacer ille conventus triduanum orationibus continuat ieiunium, cum hac psalmodia ac precum instantiore vigilantia.

Spes utriusque spei
Favus et sapor esuriei
Crescit saepe tuo
Nectare nostra sitis.
Nux nuce nostra caret
Cedrusque virentior aret.
Flos alit examen,
Flos sine flore tamen!
Annue! cur haeres,
Tribulis datus est rubus heres.
Corna parit cornus,
Cur sine stirpe sumus?
Annue! ne soboles,
Ne desit mascula proles.
Vota precesque notes,
Annue! namque potes.

Necdum coenobitarum expleta fuit oratio, regina de conceptu iocundatur, nondum legati redeunt et reginae fecunditas praedicatur. Oritur itaque sidus rutilantissimum, aurea exculpitur columna, tertius nascitur

Boleslaus

solatium, sed et grave quoddam ingerit orbitatis opprobrium. Proinde coram vobis, patres sanctissimi, nostra prosternitur devotio, ut hoc sterilitatis infortunium vestrorum meritorum tollat interventus. Non enim est impossibile apud Deum ullum verbum. Tanta itaque utriusque regum coniugum devotione intellecta sacer ille conventus triduanum orationibus continuat ieiunium, cum hac psalmodia ac precum instantiore vigilantia: 10

Spes utriusque spei
Favus et sapor esuriei.
Crescit saepe tuo
Nectare nostra sitis.
Nux nostra nuce caret, 15
Cedrus virentior aret.
Flos alit examen,
Flos sine flore tamen!
Annue! cur haeres,
Tribulis datus est rubus heres. 20
Corna parit cornus,
Cur sine stirpe sumus?
Annue! ne soboles,
Ne desit mascula proles.
Vota precesque notes, 25
Annue! namque potes.

Necdum vero coenobitarum expleta fuit oratio, quum regina de conceptu iocundatur, nondum legati redeunt et reginae fecunditas praedicatur. Oritur itaque sidus rutilantissimum, aurea exculpitur columna, tertius

Przedz. I, wiersz 9 psalmodia» psalmodie rękopp. — 21 Corna... sumus» te dwa wiersze opuścił tu S. i później je na końcu dopisał. — 22 stirpe» stipite S. — 30 itaque» tak K. i L.; namque S. — Przedz. II, wiersz 3 tollat» tollatur I. — 7 itaque» tak I, II; inne nie mają. — 10 instantiore» tak I, II, III i niekt. inne; constantiore VII, XI, XII. — 27 Necdum» Hec dum II. — expleta» completa XX. — 30 praedicatur» prestat IV. — itaque» namque I. — 31 columna» corona IV.

Boleslaus, cuius ex partu languore suscepto mater fatis est intercepta. Fuit itaque gaudium moerore turbatum, et moeror gaudio dulcoratus. Sed ne Wladislao diu molesta
 5 esset iugalis viduitas, regis Ungariae Salomonis relictæ, tertii Henrici imperatoris, coniungitur, de qua tantum tres filias generavit. Et licet esset iam grandaevus, noluit tamen ignavia marcescere, sed cum hostium
 10 undique rebellionibus exercitabat crebrius industriam militarem, et cum plerique consulerent parcendum, esse aetati, respondebat: «Animus mihi de senectute controversiam facit, hunc ait esse florem suum, nam
 15 quum decrementa sentiam in corpore, in animo non sentio. Aurum antiquitate probari, virtutes augeri senio non minui, omniumque rerum exercitamina virtutis esse non aetatis». Robusta namque manu mariti-
 20 mas occupat provincias, quibus ut rebellandi amputaret facultatem, tutissima illorum municipia concremari iubet, praefectis ibi propriis constitutis. Sed quia cervix indomita dorsum petulans iugum detrectat, onus
 25 non sustinet, omnes Polonorum praefectos Pomorani hos excutiunt, illos exterminant. Qua ex re animosior Wladislaus severiori dignos animadversione revisit, quorum populosiores

tius nascitur Boleslaus! cuius ex partu languore suscepto mater fatis est intercepta. Fuitque gaudium moerore temperatum et moeror gaudio dulcoratus. In quo pater didicisse potuit, coniux esse maluerit an pater? Sed ne diu molesta illi esset iugalis viduitas, regis Ungariae Salomonis relictæ, tertii Henrici imperatoris sorori coniugatur¹⁾, de qua tres tantum filias suscepit. Et licet iam grandaevus, noluit tamen ignavia torpere; sed cum hostium undique rebellionibus militarem crebrius exercitabat industriam. Et quum plerique consulerent, parcendum esse aetati, respondebat: «Animus mihi de senectute controversiam facit; hunc ait, esse florem suum. Nam quum decrementa sentiam in corpore, in animo non sentio. Aurum antiquitate probari, virtutes augeri senio non minui; omniumque rerum
 Cic. de Sen. III. 9.
 exercitamina, virtutis esse non aetatis.» Robusta igitur manu maritimas occupat provincias, quibus ut rebellandi amputaret facultatem, tutissima illorum municipia concremari iubet, praefectis propriis ibi institutis. Sed quia cervix indomita dorsum petulans iugum detrectat, onus non sustinet, omnes Polonorum praefectos Pomorani hos excutiunt, illos interimunt. Qua ex re animosior

Przedz. I, wiersz 4 Sed» niema S.—3 iugalis» coniugalis S.—8 noluit tamen ignavia marcescere» tak S.; torpere tamen noluit ignavia K. i L.—9 cum hostium... militarem» tak K.; ad hostium undique rebelliones excitabat crebrius industriam militarem S.; cum h. u. r. exercitabat i. m. L. — 17 augeri» niema S. — 22 concremari iubet» excremat S. — ibi» niema S. — 26 hos» niema S.—Przedz. II, wiersz 5 maluerit» maluit I, XV. — 10 grandaevus» tak I, II; g. corpore inne. — 21 igitur» ergo I. — 28 excutiunt» excoriant III.

¹⁾ Porównaj *Gala Chron.* II. 1—3.

pulosiores sinus depopulatus, cum infinitis captivorum millibus, cum praestantissima eorum suppellectile revertitur.

mosior Vladislaus severiore dignos animadversione revisit; quorum pulosiores sinus depopulatus, cum infinitis captivorum millibus, cum praestantissima eorum supellectile

revertitur. Quumque iam paene in portu securitatis victores sibi blandiuntur, impro-³ vise Pomoranorum prosiliunt insidiae. Initur proelium luctuoso utrimque dispendio: caedes hora diei tertia initiatur, vix noctis dirimitur caligine. Poloni tamen, hostium dilapsis reliquiis, campum victoriae Drecini¹⁾ tenuerunt; quos illic diutius immorari vetuit Dominicae Resurrectionis religio, licet quadragesimalium tempus feriarum minus religiose coluerint. Unde aliquantisper Poloni felicibus caruere successibus, ut¹⁰ etiam numina contra ipsos visa sunt dimicare. Quum enim urbem Nakel obsidione cinxissent, quaedam delusiones phantasticae, nocturnae quaedam umbrae, universos adeo territabant exercitus, ut hostium agitari crederentur assultibus. Ideo armati a castris eminus excubantes, umbras hostium saepe insectantur, non hostes; ictus inanes ventis incutiunt stridentibus. Sic incassum labor impensus est et impensa. Quod¹⁵ factum non hebetes tantum animos hostium exacuit, sed domesticos in Vladislaum

Erat quoque huic Wladislao naturalis quidem sed illegitimus filius, nam ex scorto susceptus, qui ob materni notam pudoris, vel ut novercales declinaret insidias, in latebris exsilii diutissime delituit: qua ex causa Zbigneus est nuncupatus. Hic Achitophel²⁾ consilio ducis Bohemiae Bretislai in paternum subornatur excidium. Auget illi

erexit carduos et femoris eius ense in ipsum exercuit. Erat enim illi naturalis quidem sed illegitimus filius, nam ex scorto susceptus; qui ob materni notam pudoris, vel ut no-²⁰ vercales declinaret insidias, in latebris exsilii perdiutissime delituit: qua ex causa Sbiigneus est nuncupatus. Hic Achitophel²⁾, consilio ducis videlicet Bohemiae Bretislai, in paternum subornatur excidium; ultro licet²⁵

fiduciam

se

Przedz. I, wiersz 1 depopulatus» d. est K. i L.; populatus est S. — cum» niema S. — 2 cum» et S. — 20 notam» nomen K. i L. — 24 Bretislai» tak K. i L.; Przeczslai S. — in paternum subornatur excidium» tak K. i L.; in imperium subornatus S. — Przedz. II, wiersz 2 revisit» revicit IV. — 3 millibus» tak I, II i wiele innych, tudzież wyd. Dobr.; militibus Mułkowski. — 5 portu» porta XII, XVI. — 8 Drecini» tak I; drecim II; inne nie majq. — tenuerunt» tak I, II; obtinuerunt III, IV i dalsze. — 9 Dominicae» inminens dodaje II. — 10 coluerint» coluerunt I, XI, XII i niekt. inne. — 11 Nakel» Nakyl XX. — 12 phantasticae» tak rękopp.; Mułk. poprawia phantasmaticae. — 13 crederentur» tak I; viderentur II. — 16 factum» tak II, III; facti I, IV i inne. — 18 quidem» quidam III, VII. — 24 Bretislai» Brencislai I; Brentislai II; Wrencislai VII, VIII, XX; Vrencislai III; Vencenaszlai V; Venceslai wyd. Dobr. — 25 subornatur» tak I, II; subordinatur inne.

¹⁾ Prawdopodobnie dzisiejsze Drezdenko, po niemiecku Driesen. U Ga'a nazwane Drzu (*Chron. II. 2*). ²⁾ Porównaj 2. Reg. 15—17.

fiduciam pater decrepitus ac frater imma-
 turus ut regni pro tempore gubernacula
 tucatur. Affluunt flagitii fomites, sceleris in-
 centiva, transfugae atrocissimi, quorum quos-
 5 dam levitas, quosdam invidia Setegi, alios
 truculentia fecerat extorres. Iste siquidem
 Setegius quum polonicae princeps esset mi-
 litiae, non iuste rempublicam dispensabat,
 qui non quid rectum, non quid virtus po-
 10 stulaverit, sed quid pecunia iusserit; non
 quantum quis meruit, sed quantum dare po-
 tuisset inspexit. Hi cum praeside Silencianae
 provinciae, cuius nomen Magnus, contra Wla-
 dislaum conspirant et Zbigneum Wratista-
 15 viae principem constituunt.

se ipsam omnibus insuadeat ambitio! Auget
 illi fiduciam pater decrepitus, frater imma-
 turus, ut regni rapiat gubernacula; affluunt
 flagitii fomites, sceleris incentiva, transfugae
 atrocissimi; quorum quosdam levitas, quos-
 dam invidia Setegi, alios truculentia fecerat
 extorres. Iste siquidem Setegius quum po-
 lonicae princeps esset militiae, non satis ae-
 quilibriter pensa reipublicae dispensabat, qui
 non, quid rectum, non quid virtus postula-
 verit, sed, quid iusserit pecunia, non quan-
 tum quis meruerit, sed quantum dare po-
 tuisset, inspexit. Plures ergo huius odio,
 quam exulis amore ultroneum elegerunt
 exsilium. Et primus Silencianae praeses pro-
 vinciae, cui nomen Magnus, huiuscemodi

convenit pitacio: «Nimis crudelis, nimis miser est, quem non solum depressae sed
 et amissae libertatis non miseret. Nec filius est, qui materni calamitates doloris sine
 dolore dissimulat. Neminem siquidem latet, quod monstrum, quae belua omnem pa-
 20 triae sinum occupaverit, quam laceros unguis intimis omnium impegerit praecordiis
 vultur edacissimus! Solus matris, non ut materna, sugens ubera, e quibus quum
 lac emulgere non potest, elicit sanguinem; qui ceteros velut abortivos aut procul
 omnino abigit aut fastuoso supprimit potentatu.

Quid, quod apex omnis, quid, quod decus omne sub illo

Ov. Pont.
 II. 3. 20.

Prostat, et in quaestu pro meretrice sedet?

23

Quis enim expedivit psittaco suum chere; quis omnes docuit magistratus

Pers.
 Prol. 8.

*Przedz. I, wiersz 4 quosdam levitas» niema S. — 5 Setegi» Setegi vel Segethonis S.; Se-
 thegii id est Secechonis K. i L. — 12 Silencianae» tak K. i L.; Sileuciane S. — Przedz. II.
 wiersz 3 ut regni rapiat gubernacula» tak II; inne nie majq.—4 fomites» fontes XVI, XXV.—
 7 Setegius» Setegus I, II; Seteginus III. — polonicae» tak I, II; Polonie inne. — 15 pri-
 mus» prius I.—Silencianae» tak I, II; Silesiane XX; Sileucianae wyd. Dobr.—16 Magnus» Ma-
 gno I; Mangno II. — 17 convenit pitacio» convenitur p. III, V, VIII; c. pietatio XXV;
 c. pietatione VII, XX; c. pitacium IV; c. pactione I, II. — 18 amissae» so dodaje II, III,
 VII i wiele innych. — miseret» miseretur I. — materni calamitates doloris» tak I, II, V i niekt.
 inne; matris calamitates IV; matrum c. XIII, XVII.—20 intimis» niema XVI. — impegerit»
 gerit I.—21 matris» niema I.—24 quod» quid VIII; que I, II, III. — 25 Prostat» tak I, V;
 prestat II, XV. — 26 omnes» enim XX. — magistratus» tak II; niema I; maiestatis inne.*

archimetricas conari rationes? Magister artis ingeniique largitor Setegius, qui fascēs, qui dignitatum gradus, qui graduum omnes minutias in artem redegit calculandi, qui tanti molem imperii in trutina venalitatis appendit. Proinde maturius tantae pesti, tantae cladi occurrendum. Cui enim ferenda est publica pernicios, publicae honestatis opprobrium. At vero nutrix deliramenti aetas est decrepita et ad omnia imbecillis infantiae teneritudo. Ideoque nec regi, nec reginae infantulo id oneris competere, quum neuter consilio, neuter viribus vel sit vel videatur idoneus. Nec enim annosus truncus effluens carie in fabricae columnam erigitur, nec lentisci virgulto ruina maceriae suffulcitur. Talem igitur et explorari et implorari convenit, talem votis omnium expetendum, in quo et rebus afflictis exstet solatium et nutantis firmitas gloriae solidetur. Cuius tam pereximiae felicitatis superexcellentem, Magne te auctorem existima, si confavoreneum ad nos animum inclinaveris, si regis primogenitum Sbigneum in id propositi concineris. Quem si perfecte nosse velis, fidelissimum naturae ac virtutis consule testimonium, quae in illo dulci altercatione contendunt, ut incertum sit, natura virtutem an virtus naturam antecellat. Itaque Mag- nus diu secum deliberat, deinde contribulibus deliberatum innumurat et insuadet consilium, quod cuncti incunctanter amplectuntur et Vratislaviae principem Sbigneum

Quia vero id sine patris conniventia praesumptum est, non moveri pater non potuit regina namque et Setegio flammās indignationis aggerentibus. Regem Ungariae Wladislaum et Bohemiae ducem inducunt per nuncios, ut Wladislao contra filium non praestent auxilium. Constantissime ergo illorum resistente constantia, seu potius urgente instantia foedus coactus est pacisci cum filio, quod in ipso fere pacis primordio

prorsus

constituunt. Quia vero id sine patris conniventia praesumptum est, non moveri pater non potuit, regina et Setegio flammās indignationis aggerentibus. Ideo sui coaequivocum nominis regem Ungariae, Moraviae ac Bohemorum principem nec non alias tibianeorum copias in Silencios contrahit. Quibus unde imminēbat excidium, inde accumulantiore crevit gloria. Constantissime namque illorum resistente constantia, seu urgente potius instantia, foedus coactus est

Wiersz 1 archimetricas» archimeticas V, XIII; arthimeicas XX; arismethicas II; arithmeticas I. — 6 infantulo» nec i. I. — oneris» honeris III. — compete» tak I; competit II. — 7 videatur» indicatur XVI. — 8 annosus truncus» annosa t. I, II, V, XXV; annosa quercus wyd. Dobr. — effluens» confluens IV; affluens XII. — 10 nutantis» tak I, II; micantis inne. — 11 pereximiae» proxime XV. — 12 confavoreneum» confavorantem IV. — si» magno si III. — 13 concineris» tak I; continebis II, XV; continueris III, VII; contineris IV, VIII. — 16 innumurat et» niema I. — insuadet» suadet II. — *Przedz.* I, *wiersz* 23 ducem» principem K. i L. — 28 fere» pene K. i L.—*Przedz.* II, *wiersz* 18 conniventia» conminencia I; aliter conveniencia *dodaje* II. — 21 Ideo» iam IV. — 23 principem» tak I, II, V; principes inne.

prorsus exspiravit. Nam ut filialem apud se
 pater experiretur animum, extremae vale-
 tudinis languorem simulat, filiumque quasi
 quoddam fati solatium acciri iubet. Et quum
 5 humanum sit alienae etiam calamitati com-
 pati, nullum tamen in Zbigneo intellectum
 est saltem fictum compassionis indicium.
 Immo in tympanis et tibiis symphonistarum
 choreis et diversis histrionum praestigiis
 10 aulam regis pompatice ingreditur, ut ipse
 arrogantiae fastus de ipso praeconari videat-
 tur illud:

Filius ante diem patrios suspirat in annos.

15

Agnosit igitur pater affectum filii, sed
 paternae ignoscit iniuriae. Ait: ille ex in-
 20 dustria in rebus iocundissimis non iniocun-
 dum patri attulisse solatium: nec enim
 flamma flammis exstinguitur, nec moeror
 moerore exuitur, praesertim cum ex hila-
 ritate medici eger nonnunquam hilarescat.
 25 Verum ut illius tumorem superbiae si omni-
 no explodere non posset, aliquatenus tamen
 subnervaret, fiduciales illi alas amputat, ro-
 bustissima illius caute solvit praesidia. Nam
 primos Silenciorum, quos viribus ab illo se-
 questrari non potuit, arte subducit. Unde
 grassantius in patris iniuriam insurgit. Wra-

grassantius

est pacisci cum filio, quod in ipso concor-
 diae vestibulo, in ipso paene pacis primor-
 dio exspiravit. Nam ut filialem erga se pa-
 ter experiretur animum, extremae valetudinis
 languorem simulat, filium, quasi quoddam
 fati solatium, acciri iubet. Verum ille, vera
 cordis non dissimulata laetitia, morbum
 incessu vultuque fatetur. Quippe

qualis vultus erit, talia corda gerit.

Quum enim humanum sit etiam alienae
 calamitati compati, nullum in isto intellec-
 tum est vel fictum compassionis indicium.
 Immo in tympanis, tibiis, symphonistarum
 choris et diversis histrionum praestigiis mae-
 rentem aulam pompatice ingreditur, ut ipse de
 ipso arrogantiae faustus praeconari videatur:

Filius ante diem patrios suspirat in annos.

Ov. Met.
I. 148.

Agnoscit quidem pater egregii affectum
 filii, sed paterne ignoscit et omnes impru-
 dentiae arguit, qui super tam prudenti facto
 durius opinati sunt. Ait, illum ex industria
 in rebus iocundissimis non iniocundum
 patri attulisse solatium: nec enim flamma
 flammis exstinguitur, nec moerore moeror
 exuitur, praesertim quum hilaritate medentis
 aeger nonnunquam hilarescat. Ut autem
 illius tumorem superbiae, si omnino explo-
 dere non posset, aliquatenus subnervaret,
 fiduciales illi amputat alas, robustissima
 illius caute solvit praesidia. Nam primos
 Silenciorum, quos viribus ab illo sequestrare

non

*Przedz. I, wiersz 1 prorsus» niema K. i L. — 19 iniuriae» tak S.; niema K. i L. — 23 exui-
 tura eximitur L. — 27 subnervaret» subverteret S. — Przedz. II, wiersz 1 quod» dō dodaje I. —
 4 experiretur» experiret I, II. — 9 qualis... talia» talis... qualis V. — 17 annos» na brzegu w
 IV dopisano ten duruwiersz: Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes, Impia sub dulci mele
 venena latent. — 18 quidem» fidem III; quidam V. — pater» niema I*

tislavia enim transfugio secedens in Kruswiciam se recepit, sex Kruswiciensium acies instruxit, Pomoranorum non parva venatur et impetrat subsidia, cum patre tandem congregitur, dimicat, succumbit et carceris ergastulo mancipatur. Ibiq̃ue tanta prosternitur hostium infinitas, ut non solum urbis proastia, sed campestrium amplitudo, lacuum sit impleta profunditas adeo, ut omnem ibi natalilis esum longi successione temporis nonnulli horruerunt.

non potuit, arte subducit. Unde grassantius in patris iniuriam consurgit. Vratislavia enim transfugio excedens Crusviciam se recipit. Sex Crusviciensium acies instruit, Pomoranorum non parva venatur et impetrat subsidia. Cum patre congregitur, dimicat, succumbit, et carceris ergastulo mancipatur. Hic tanta hostium prosternitur infinitas, ut urbis proastia, campestrium amplitudo, lacuum impleta sit profunditas, adeo ut omnem inibi natalilis esum longi successione temporis nonnulli horruerint.

Decr. Gr.
H. d. 61.
c. 5. §. 1.

23. J. Difficile est, ut bono peragantur exitu, quae malo inchoata sunt principio. Vix enim, quod ab initio non valet, tractu temporis convalescit; etsi nonnunquam in bonos usus versum, desinat esse vitiosum. Nam quae salicto planta inseritur, salicti sapit radicem. Unde iste, nescio quid inolitae in se circumferens originis, non modo disciplina protervior, sed paterna fit correptione arrogantior. Est autem arrogantia quaedam superbiae species, qua quis neminem prae se ducit hominem: hinc omnis arrogans odiosus. Quae pestis sacrilega nonnullos peperit patricidas, qui, quibus hostes pepercerant patribus non percere. Nonne enim Bactrianorum regem Eucratidem filius, iam regni socius, non solum occidit, sed et non dissimulato patricidio, velut hostem, non patrem occidisset per sanguinem eius currum egit, et corpus eius abiici insepultum iussit. Nonne rex Segobriorum Nanides patrem in aula obtruncat, cuius etiam sanguinem lingere non horruit; quasi novo leti experimento probans, non minus esse dulcem gustu paternum cruorem quam aspectu. Iste, ne solus videretur flagitio suspectus, adolescentes ingenuos muneribus invitat et in patrum occisionem instruit. Non im-

Just.
XLI. 6.

Idem
XLIII.
3. 4.

Przedz. I, wiesz 1 Kruswiciam» Krusuicia L. — 2 Kruswiciensium» Kruszwicenses S. — 10 natalilis» natantium piscium S. i K.; natalis p. L. — Przedz. II, wiesz 2 consurgit» surgit I. — 4 Sex» Septem ma I. — 5 non parva» niema I. — 6 dimicat» et dodaje II. — 7 carceris» carcerum XVI. — 12 horruerint» horruerunt rękopp. — 15 convalescit» convalescat V, XIII, XVII. — desinat» desinet IV. — 16 radicem» naturam XV. — Unde» Zb9 (Zbigneus) dodaje I. — 17 fit» sit I, XII. — 19 sacrilega» tak I; sacrilegas II. — 21 Eucratidem» tak I, II, V; Eucrandem XII; Enstrandum XV; Eutrandem XVI. — 23 corpus eius» c. I, II, IV i wiele innych. — 24 Segobriorum» tak I, II, V; Solgobriorum III, VII, XXV; Zelgobriorum XX; Segobriorum mają też dobre Justyna rękopp.; Segobrigiorum wydania. — 25 leti» letus I, II. — 26 gustu» p. gustu II. — 27 patrum» tak II, V, XI, XIII, XV—XVII; patris I. — instruit» tak I; informat II.

pune tamen¹⁾. Nam quum huius filius patricidae, adhuc patre incolumi, ad regnum^{Ov. Met. XL 67.} suspiraret et procerum praecipuos studiosius inclinaret; respondent, facturos, dum paternam non deserat prudentiam. Quibus ille: Quanam est illa? Modicis per in-
 5 et scorsum arietem et hircum. Utrius, inquit, gregum ducem eligas? At ille: balantum. Uter grex potior? Respondet: balantum. Et illi: Inscrutabilis est tui patris industria et non poteris ad eam attingere! Ille namque, cum sciret, similitudinem amicissimam esse naturae non prius nos dilexit, quam illi essemus etiam patricidio conformes; et sic nos capris conformat patricidii olacitas: quibus ergo placere
 10 velis, similem te fieri oportet. Proinde cursu citatissimo patrem adit, pugione confodit, regnum petit; sed proprio iudicio a regno arcetur. Aiunt enim: quia dux balantum esse elegisti, quia potiozem iudicasti hirco arietem, recte quidem; sed cur tam repente ex ariete factus es hircus? Quaere igitur fetas, quae hircina olacitate capiantur: nos deinceps nec esse capras petulantes, nec hirco subesse delectat.
 15 Is eorem exitus, qui sanctissima patrum numina ea colunt reverentia. Taceo de illo, qui etsi non occiderit, quia tamen per eum non stetit quominus occideret, crinibus^{cf. 2. Reg. 18. 9.} e mulo fugiente abstractus, miserabiles, in ilice pendens, patricidii poenas excepit. Mallei quoque, Carthaginiensium principis filium praetereo Cartalonem, qui ad pa-^{Just. XVIII. 7.} trem exulantem ornatus purpura et infulis fastuose venit; quem pater, quia coram
 20 exsulibus se habitu felicitatis iactaverat, cum ornatu suo in altissimam crucem in civitatis conspectu, configi iussit, statuens exemplum, ne quis paternis miseris post-hac illudat. Qua ex re liquide perspicis, cuius gratiae sit apud alios arrogantiae fastus, quem tanto pater dignum censuit piaculo. Attamen huius excessit medicina modum, nec
 25 enim debuit ipso gravior fuisse vulnere, vulneris curatio.^{Just. XII. 9.}

Quanto autem Zbigneus in patrem erat
 atrocior, tanto in illum pater pietate pro-
 pensior; quem non solum carceri, sed pa-
 ternae

24. M. Quanto autem ille in patrem
 atrocior, tanto in illum pater fuit pietate
 propensior; quem non solum carceri, sed
 et

Wiersz 5 gregum» gregis I. — eligas» tak IV, V i dalsze; eligis I, II. — 7 attingere» tak IV, XVI, XVII; inne nie majq. — 9 olacitas» tak I; olacitas II. — 12 esse» niema I. — 18 Cartalonem» tak I, II, XX; Cartallonem VII. — 19 ornatus» exornatus XVI. — 21 configi» tak I; figi II. — exemplum» exinde IV. — 22 perspicis» tak I, II; prospicis IV, XI i niekt. inne. — alios» illos V. — 26 ille» ipse II.

¹⁾ O królu Segobriów Nannusie opowiada za Trogiem Justyn; nadmieniał też nieco o synu jego Komanie. To zaś co tu Wincenty o Nannusa synu powiada, nieznane jest zgola nikomu. Błahy jest domysł tych, co sądzą, że sam Wincenty to zmyślił; prawdopodobniejsza, że jak przykład przytoczony przez niego wyżej o królowej Tomyris, tak i niniejsze królewica segobryjskiego przygody znajdowały się w Pompeja Troga historii, a Wincenty wyjął je z nieznanego dziś średniowiecznego pisarza.

ternae potestati emancipat, coheredem instituit, certam illi ab herede legitimo portionem disternat.

Hic Wladislaus pius princeps ad honorem sancti Wenceslai martyris ducis Bohemorum ecclesiam in castro cracoviensi fabricavit, canonicos instituit, et magnificentia regali dotavit. Hic anno domini MCII vita decessit, sibi que Boleslaus successit.

Igitur Boleslaus licet adolescentulus moribus tamen maturus, Zbigneum maturis virtutibus anticipat, gratissima morum venustate antecellit. Cui frater multum invidens diversa adversus eum ubique machinamenta parat. Sethegius quoque certis instructus prognosticis et indiciis suae in illo declinationem versutiae luxisse fertur: ecce, inquinens, hic positus est in ruinam multorum et in signum cui contradicitur. Et tuum in primis animum Setegi pertransibit gladius. Quod factum est. Zbigneus namque factionem contrahit, seditionis elicit scintillam, odii flammam conflat, discordiae fovet incentiva. Quae Boleslaus non tantum sedat, sed et sementivam malorum eradicat originem.

nem.

et paternae potestati emancipat, coheredem instituit, certam illi ab herede legitimo regni portionem disternat. Igitur Boleslaus, licet adolescentulus, maturis illum virtutibus anticipat, gravissima morum venustate antecellit, ut aetas ulterior in mente adolescentis non immerito suam admiraretur canitiem, ut viros consulares, canis albicantibus respersos verticem, ad eius consilia putares infantissimos. Quod, quantum apud prudentes gloriae, tantum illi apud mores improbos peperit invidiae: quia virtus sese diligit, aspernatur contraria¹⁾. Setegius namque, certis instructus pronosticis, suae in illo declinationem versutiae luxisse fertur. Ecce hic positus est in ruinam multorum²⁾, et tuam ipsius, Setegi, animam pertransibit gladius. Itaque factionem contrahit, seditionis elicit scintillam, odii flammam conflat, inter patrem et filios discordiae fovet incentiva; quae Boleslaus non tantum sedat, sed et sementivam malorum eradicat originem. Setegio enim proscriptioni exposito, partes regni dissidentes conciliat, et quas seditionis occasione occupaverat provincias, patri restituit: non minus in paternam pius religionem, quam in patriae commoda propensus.

Przedz. I, wiersz 12 moribus ...virtutibus» tak S.; maturis Z. v. K.; maturis tamen Z. v. L. — 16 machinamenta parat» machinatur S. — 27 sementivam fomenticam K. — Przedz. II, wiersz 4 et» niema II. — 3 disternat» discriminat XVI. — 7 admiraretur» admiraret I; admiretur II. — 13 aspernatur» aspernaturque II. — 14 pronosticis» tak I, II i wiele innych; prenosticis IV, XI, XV—XVII; prognosticis wyd. Dobr. — 15 declinationem» dilationem V. — 17 pertransibit» pertransivit I. — 18 gladius» gloria gladii wyd. Dobr. — 22 sementivam tak II; fomentivam I.

¹⁾ Cic. Am. XIV. 47. ²⁾ Luc. II. 34.

nem. Setegio enim proscriptioni exposito,
 partes regni discordantes conciliat. Hic quo-
 que Boleslaus patrem suum adeo dilexerat,
 ut in aurea lamina nomen patris insculpse-
 5 rit, quod aurea catena in pectus a collo
 dependere iussit, ut quasi patre semper
 praesente filialis iugum disciplinae paternae
 memoriam reverentiae ubique circumferet,
 ob fugam vitiorum ac virtutum custodelam,
 10 quasi lamina suggerente: sic loquere tan-
 quam si pater audiat, sic age, tanquam si
 pater praesens existat. Turpe siquidem est
 sub patris conspectu agi turpia, aut loqui
 scurrilia. Fertur etiam in veste atra Bole-
 15 slaum patrem suum integro luxisse quin-
 quennio. Hic denique post mortem patris
 quidquid filiationis debuerat patri in fratrem
 transtulit, licet illum nosset suo insidiari
 calcaneo. Nam ut ex multis pauca perstrin-
 20 gam, pauca referam. Pomorani enim iuxta
 Zantok robustum extruxerant municipium,
 quod Zbigneus expugnare contendit, sed
 ignominiose abigitur. Boleslaus vero non
 solum illud solo aequat, sed etiam Miedzy-
 25 rzecz et alias illorum urbes evincit. Rursus
 Zbigneo per invidiam muliebriter illacri-
 mante Parthi fines Poloniae populantur, quos
 trans

pensus. Tantum enim virtuti, tantum pa-
 ternae devotioni dependit, ut in aurea la-
 mina nomen patris insculpserit, quam au-
 rea catena in pectus a colo dependere
 iussit, ut quasi patre semper praesente,
 filialis iugum disciplinae, paternae memo-
 riam reverentiae, fugam vitiorum, virtutum
 custodelam, ubique secum circumferret, la-
 mina crebro suggerente: sic loquere! tan-
 quam pater semper audiat; sic age, tan-
 quam pater semper videat! Turpe siquidem
 est sub patris conspectu aut agi turpia aut
 dici scurrilia. Tanta itaque se illi veneratione
 astrinxit, ut non patrem coli, sed numen
 crederes adorari. Quod pietatis illi non de-
 fuit etiam patre fati intercepto; quem, ut
 aiunt, in veste atra integro luxit quinquen-
 nio. Et quoniam virtus est habitus mentis
 bene constitutae, habitus vero est qualitas
 difficile mobilis, quidquid filiationis patri
 debuerat, in licet spurcum fratrem transtulit,
 ut non minus devota sinceritate custodiret
 fraternae intemeritatis arcanum, licet illum
 suo nosset insidiari calcaneo. Nam ut e
 multis pauca perstringam, immo ut ex pau-
 cis multa coniectes: robustum Pomorani
 iuxta oppidum Santok extruxerant muni-
 cipium,

Przedz. I, wiersz 3 Boleslaus» tertius dodaje K. — 3 in pectus a collo» tak K. i L.; a pectore in collum S. — 15 integro» continuo S. — 21 robustum» tak K. i L.; niema S. — 24 aequat» prosternit S. — Miedzyrzecz» Mezuseche L. — *Przedz. II, wiersz 1* paternae» patrie II; paterne memoriam V. — 2 devotioni» devotionis II. — 3 insculpserit» tak V i niekt. inne; insculpi iusserit II; inscripsit I. — 4 a colo» tak I, II; inne nie majq. — 5 ut» et V. — 10 semper» tak II, inne nie majq. — sic age... videat» niema I. — 11 semper» tak II; inne nie majq. — 12 conspectu» tak I, II; aspectu inne. — 13 veneratione» tak I, II, V; reverentia inne. — 14 astrinxit» astringit II. — 17 integro» niema I. — 21 licet spurcum» tak II; inne nie majq. — 27 oppidum» ma tylko II. — Santok» Zanthok VII.

trans flumina tandem consequitur Boleslaus et hostes fundens captivos suos ense redemit et praedones in praedae praedam convertit. Quae et alia Zbignei invidiae fomitem iniecere. Tunc rogatus fraternis interesse ac praesse nuptiis, Bohemicam instruit rabiem, ut Boleslao connubialibus feriente ceremoniis regnum eius grassantius praedaretur. Sed novus illos sponsus vino cruoris inebriat, qui ut acrius hostilem compescat audaciam tres electorum turmas in Moraviā destināt. Hi dum infinitas praedarum agunt manubias, ducem Moraviae Swantopolk a tergo conspiciantur. Nec liquido claret, utrumne tigridem orbatio catulorum stimulantius urgeat, an leonem praedae aviditas urgentius instimulet. Lugendus tamen utrimque conflictus, vix multo utrorumque scinditur discrimine. Illic militiae princeps Selizlaus manu mutilatur, pro qua ob virtutis insigne auream illi Boleslaus restituit.

cipium, quod Santocensium imminabat ex-cidio. Quod quum expugnare contendit Sbig-neus, ignominiose abigitur; Boleslaus vero non solum illud solo adaequat, sed Medi-recze et alias illorum urbes evincit. Rursus⁵ Sbigneo muliebriter per invidiam illacrimante Parthi Poloniae fines populantur; quos trans flumina tandem consequitur Boleslaus et hostes passim fundens, captivos suos ense redimit, et praedones in praedae praedam¹⁰ convertit. Quae adolescentis tirocinia cis annos aucta pubertatis, animo Sbignei fomitem iniecere invidiae. Unde fraternis corrogatus interesse et praesse nuptiis, quae putas sponsalia, quae sodalitia, quos denique pa-¹⁵ ranymphos architriclinari studuit. Bohemicam suscitāt rabiem et instruit, ut Boleslao connubialibus feriente ceremoniis, regnum eius grassantius depredentur. Sed novus illos sponsus vino cruoris inebriat. Qui ut arc-²⁰ tius hostilem compescat audaciam, tres de-lectorum turmas in Moraviā destināt. Hi dum infinitas praedocimiorum agunt manu-

bias, ducem Moraviae Swendopelcum a tergo conspiciantur. Nec liquido claret, utrumne tigridem orbatio catulorum stimulantius urgeat, an leones praedae aviditas urgen-²⁵

Przedz. I, wiersz 1 consequitur insequitur *S.* — 2 captivos» niema *L.* — 3 Tunc» tak *S.*; qui *K.* i *L.* — 14 Swantopolk» tak *S.*; Swatopole *L.*; Swatopelk *K.* — conspiciantur» Manubie sunt prede que manu ducuntur dodają tu wszystkie trzy rękopisma. — 20 Selizlaus» tak *L.*; Vislaus *K.*; Wislaus *S.* — *Przedz. II, wiersz 4* Medirecze» tak *II*; Meczirece *I*; Medzirzecz VIII; Mydczyrzecz *V*; Myedzirzecz *VII*; Miedzyrzecz *XX.* — 5 illorum» eorum *II.* — evincit» evicit *I.* — 6 per invidiam» tak *I*; inne nie mają. — 8 flumina» fluentia *L.* — 9 captivos» niema *II.* — 11 tirocinia cis» tyrocinias *I, II*; tironia trans było pierwotnie w *XX*; poprawiono później tirocinia t. — 13 corrogatus» arrogatus *XV.* — 16 studuit» et instruit dodają *XII, XX.* — 17 et» niema *II.* — 20 arctius» arcus *II*; acrius *I.* — 22 in Moraviā» niema *I.* — 24 Swendopelcum» tak *II*; Suanthopole *I*; Swathopelk *VIII, XVII*; Swathopelk *VII, XX*; Swienthopelg *XIII.* — liquido» liquide *IV* i niekt. inne; a liquido *I.* — 25 stimulantius» niema *XX.*

tius instimulet; lugendus tamen utrimque conflictus, vix multo utrorumque scinditur discrimine. Hic militiae princeps Selizlaus manu mutilatur, pro qua, ob virtutis insigne, auream illi Boleslaus restituit. Quod aemulorum livor et maxime non fraterna fratris mordacitas in ridiculi parabolam convertit.

3 25. J. Nihil adeo bene vel fit vel dicitur, quod non possit depravari. Nam
quid in lingua luscinae? amoenitas; quid in lingua serpentum? sibilus; quid in
lingua canum? latratus. Unde quum dictum est sapienti: male de te loquuntur ho-
mines; male, inquit, sed mali. Rursus: male de te loquuntur homines; et Senec.
Exc.
10 ille: non quod debent faciunt, sed quod solent. Gloriosum vero est viro
forti, corpore mancum, virtute videri ambimanum. Quod illum vere virum non
latuit, qui, multis in proelio fuis, ab hoste tandem gressu subnervatur, a conso-
ciis deplangitur. Quorum ille planctum ridiculo excipit, iocundum sibi gratulans ac-
cessisse hac in re commercium; ut singuli passus virtutum sint monimenta, non
claudicandi opprobrium¹⁾. Suam alii undelibet mendicent gloriam, ego meam cor-
15 poris cicatricibus insculpsi. Quidam enim, inquit, etsi claudicare videantur, non clau-
dicant, sed vel virtutes computant, vel ea-
rum incrementa meditantur.

Tanta denique Boleslai undique fama per-
crebruit, ut omnes illius animositatem ho-
20 stes obstupescerent, ut Martis alumnus, ti-
gridis filius, leonis rabies, draco flammivo-
mus, ictus fulminis, seu quovis alio feroci-
tatis vocabulo a diversis nuncuparetur. Tan-
tus enim illi animus, tantus belligerandi
25 amor inerat, ut graviolem putaret otii tor-
pedinem, quam morbi languorem. Nec mi-
nus illum fratris exercuerunt insidiae quam
hostis

26. M. Tanta vero Boleslai fama undique
percrebruit, ut omnes illius animositatem
hostes obstupescerent, ut Martis alumnus,
tigris filius, leonis rabies, draco flammivo-
mus, ignis, ictus fulminis, seu quovis alio
feritatis vocabulo a diversis nuncuparetur.
Tantus illi animus, tantus belligerandi amor
inerat, ut graviolem putaret otii torpedinem,
quam morbi languorem. Nec minus illum
domesticae fratris exercuere insidiae, quam
hostis

Wiersz 1 instimulet» instimulat XX. — utrimque» utrumque I, XV; utriusque XII. — multo» multitudo II. — 2 Selizlaus» tak I; Selislaus II; wszystkie inre mają tu imię Wojsława, rozmaicie pisane: Woyslaus VIII; Wislaus VII, XX; Vyslaus XII; Vislaus XV itd.; a komentatorowie dodają, że Wojsław zwał się także Zelisław. — 3 restituit» instituit II. — non fraterna» niema I. — 4 convertit» pervertit I, II. — Przedz. I, wiersz 18 Boleslai undique fama percrebruit» tak K. i L.; Boleslaus percrebuit virilitatis constancia S. — 19 ut omnes» illum et omnes dodaje tu S. — Przedz. II, wiersz 25 putaret» tak II, V; putaverit inne. — 27 domesticae» niema I.

¹⁾ Porównaj Plutarcha *De Alex. Magni sive fortuna sive virtute Or. I.* str. 309.

hostis extraneus. Quia tamen Zbigneus fraternae virtutis odio cum insuspecto nocendi desiderio amorem simulat, fidei constantiam paciscitur, iurisiurandi exsecratione se invicem obstringunt neutrum sine altero de pace vel hostilitate cum quibusdam decernere, utrumque alteri salubritate consilii, auxiliorum promptitudine quam fidelissime suppetere. Quorum animo illud unanimiter insedit inprimis, ut maritimas occupent provincias, ut Pomoranorum improbitas retundatur. Itaque locus, tempus, modum contrahendi, ordinandi et educendi cohortes eligunt, quod in ipso paene deliberandi auspicio prodicionis ille princeps Pomoranis fertur prodidisse. Nam nec sponsionem conducti praestitit, nec suam aut suorum copiam collibito exhibuit; immo fratris promptissimos tam amicos, quam obsequiales occulta persuasionem distorsit. Interea Pomoranorum latrunculi Poloniae confinia valida manu insiliunt, flammam iniiciunt, praedas abigunt. Boleslaus vero vix tale suspicatus intrepidus tandem cum paucis advolet, hostes aggreditur. Quantus furor, quanta temeritas, octingenti duntaxat viri cum tribus millibus concurrerunt. Sed qui hi sunt inter tantos.

Ceduntur

hostis extraneus. Qui quum fraternae virtutis odio, tum insuspecto nocendi desiderio, amorem simulat, fidei constantiam paciscitur. Iurisiurandi exsecratione se invicem obstringunt, neutrum sine altero de pace vel hostilitate cum quibuspiam decernere, utrumque alteri salubritate consilii, adminiculorum promptitudine quam fidelissime suppetere. Quorum animo illud inprimis unanimiter, insidet, ut maritimas occupent provincias, ut Pomoranorum retundatur improbitas. Itaque locum, tempus modumque contrahendi, ordinandi et educendi cohortes eligunt; quod in ipso paene deliberandi auspicio prodicionis ille princeps Pomoranis fertur prodidisse. Nam nec sponsioni conductae fidem praestitit, nec suam aut suorum copiam collibito exhibuit, immo fratris atrocissimos tam amicos quam obsequiales, occulta persuasionem a proposito distorsit. Interea Pomoranorum latrunculi Poloniae conterminia manu valida insiliunt, flammam iniiciunt, praedas abigunt. Igitur Boleslaus nihil tale suspicatus, intrepidus tamen cum paucis advolet, hostes aggreditur. Quantus furor! quanta temeritas! Octoginta duntaxat viri cum tribus millibus proelium committunt. Sed quid

hi

Przedz. I, wiersz 8 auxiliorum» tak K.; amminiculorum L.; armorum S. — 14 paene» niema L. — 18 collibito» id est facto dodaję rękopp. — 21 confinia» conterminia L. — 23 vix» tak S.; nihil K. i L. — 25 octingenti» tak S.; octoginta K. i L. — 26 concurrerunt» tak S.; committunt K. i L. — Przedz. II, wiersz 1 Qui quum» Qui tum I, II. — 2 tum» tak I, II; cum inne. — insuspecto» inspecto VII, VIII, XI, XIV, XVI; circumspecto V. — 3 vel» v. de V. — 6 quibuspiam» quibuscumq. piam II. — 7 alteri» sine dodaje V. — adminiculorum» adiutoriorum IV; auxiliorum wyd. Dobr. — 10 insidet» insedit I, II i niekt. inne. — 12 modumque» modum I, II. — 16 conductae» conducti I, II, V, VII, VIII i niekt. inne. — 18 atrocissimos» promptissimos I, II. — 24 in epidus» tak XX; instupidus inne niekt., tudzież wyd. Dobr. — 27 proelium» nie mają rękopp. — committunt» committuntur I, II.

Ceduntur quidem, et caedi malunt quam cedere. Sed hostium strages decuplatur. Nec cessat leo rabidus turmas transgyrare, cuneos proscindere, donec eius genitalibus
 5 fasis carus asturco procubuit. Tum demum plures pedestri prosternens conflictu e campo certaminis non declinavit, sed virtute indefessa fit hostibus hostis infestior. Nec sacri comes palatii Scarbimirus instat seg-
 10 nius, tanto acrior quanto cruentior. Erat enim dextro lumine tenebratus. Sui quoque victores hostes per omnia cedunt et sternunt, quorum quidam non victi sed vincendo fatigati inter stratorum catervas ho-
 15 stium obdormiscunt. Exemplo Codri, de quo fertur, quod Dorenses contra Athenienses proeliaturi oraculum consuluerint, quibus respondetur: si hostium occiderint regem ipsi vincentur. Quo cognito rex
 20 Atheniensium Codrus permutavit habitum, pannosus castra hostium ingreditur, militem quendam ex industria falce vulnerat, et sic a vulnerato occiditur. Hostes vero cognito corpore sine proelio discedunt. Sic virtus
 25 regis propriae discrimine mortis patriae salutem mercatur. Sed redeamus ad propositum.

hi sunt inter tantos? non frustra tamen spicarum gelimis exiguus licet igniculus involvitur. Caeduntur quidem et caedi malunt, quam cedere Boleslaidae; sed hostium strages decuplatur. Nec cessat leo rabidus turmas transgyrare, cuneos proscindere, donec genitalibus fasis eius asturco procubuit. Tum demum plures pedestri prosternens conflictu, e campo certaminis non declinavit, sed virtute indefessa fit hostibus hostis infestior. Nec vero sacri comes palatii Scarbimirus instat segnius, tanto acrior, quanto cruentior: erat enim dextro lumine tenebratus. Sui quoque victores per omnia hostes caedunt et sternunt: quorum quidam non victi sed vincendo fatigati inter strato-
 Just. II. 11.
 rum catervas hostium obdormiscunt.

27. J. Quod amore patriae suscipitur, amor est non furor, virtus est non temeritas: fortis enim est, ut mors, dilectio,
 Cant. C. VIII. 16.
 quae quanto est meticulosior, tanto audacior. Nihil namque audacius in arma cives provocat quam civilis timor discriminis. Hoc est, quod Solon Athenienses exhortans ait: non minus timidos vos esse velim, quam audaces, quia timor circumspectionem suggerit, et circumspectio parit confidentiam, et confidentia gignit audaciam, qua homo
 saepe

Przedz. I, wiersz 4 genitalibus fasis carus asturco» dextrarius S. — 6 conflictu e campo certaminis non declinavit, sed» tak K. i L.; acie S.— 14 hostium» niema L. — 19 ipsi vincentur» vincerentur S.; niema K. i L.— Przedz. II, wiersz 1 frustra» frustratur V.— 2 gelimis» manipulus XX.— 4 cedere» ecclire (?) I. — 6 proscindere» perscindere I, VIII i niekt. inne. — 8 Tum demum» tak I, II i wiele innych; Tamen d. VII, XX. — 11 Nec vero» tak I; Nec non II. — Scarbimirus» tak I, II; Scarbimirus niektóre inne.— 19 virtus est virtus V, XII, XIV, XVI.— 24 est» quoque dodaje IV, XV. — Solon» Salomon XV. — 27 et» niema I.

Mach.
I. 9.

Id. I. 6.
43—46.

Just.
II. 11.

Just.
II. 6.

saepe se ipso fit animosior. Quid igitur Machabaeum cum octingentis viris contra viginti duo millia Bacchidis impulit, ut sui oblitus, suorum potius meminerit, quam vitae? Amor patriae! Quid, quod Saulides ¹⁾ in iugeris dimidii perexiguo spatiolo viginti viris caesis, tot Philisteorum legiones solo comite armigero et impegit et confudit? Aut unde tantum animi Eleazaro, ut salubrius cedentibus aliis suffossi ru-
ina elephantis obteri elegerit? Quid sexcentos Spartanorum in castra Xerxis animaverat, ut quingenta hostium millia non horruerint? Amor patriae Unde compluribus tanta moriendi voluntas? Nam ut alios sine invidia praeteream, superexcellentem audi Codri virtutem. Dorenses contra Athenienses proeliaturi oraculum consulunt. Quibus respondetur: Si hostium occiderint regem, ipsi vincentur. Quo cognito rex
Atheniensis Codrus permutat habitum, pannosus castra hostium ingreditur, militem ex industria falce vulnerat et a vulnerato occiditur. Hostes corpore cognito sine proelio discedunt. Sic virtus regis propriae discrimine mortis patriae salutem merca-

tur. Non est ergo alienum a virtute privato incommodo publica finire. 15

Rumore tandem de proelio diffusius perstrepen-
te fit ad principem suorum undique concursus. Nec desunt, qui regem redarguant, cur tanto periculo sese ingesserit, nec decere ducem examinis uspiam evolare sine examine. Ipsum vero respondisse ferunt: cotem esse debere principem, qui suos exacuat non obtundat. Et dum inter hostium cadavera equi cadaver inspec-
tant: ecce, inquit, ecce Alexandri Bucephalus, quem rex Indorum Porus occidit. Boleslaus vero torrentis instar spumantiore impetu
rapitur,

28. M. Rumore tandem proclii diffusius perstrepen-
te, fit ad principem suorum undique concursus; nec desunt, qui protervum, qui incircumspectum ac praecipitem dicant, quod inconsulto animi calore tanto sese periculo ingesserit; nec decere ducem examinis uspiam evolare sine examine. Aliis egregie, animose actum videri, coelo tenus efferendum. Aiunt, cotem esse debere principem, qui suos exacuat non obtundat. Et
inter hostium cadavera equi cadaver inspectantes: Ecce, inquit, ecce ille Alexandri Bucephalus,

Wiersz 3 Amor patriae» przykład o Spartanach od słowa Quid aż do amor patriae w rękopismach I, II tu jest umieszczony. Właściwsze miejsce jego niżej jak to czytelnik wnet obaczy, i ten ostatni szyk, za którym idziemy, zachowują zgodnie wszystkie następne rękopisma. — quod» niema II. — dimidii» niema I. — perexiguo» niema II. — 4 Philisteorum» Philistinorum VII, XII, XVI. — 6 castra Xerxis» c. Versis V, VII, VIII, XX; contra Persas» wyd. Dobr. — animaverat» tak V, VII, XX; animaverit VIII; animavit I, II. — 7 hostium» niema I. — 9 proeliaturi» proeliantur I. — 10 Si» non II. — occiderint» occiderunt II. — vincentur» tak I, II, V; vincerentur VII, VIII, XX. — 18 nec» n. siunt V. — 27 ille» niema I.

¹⁾ t. j. Jonatas. Ob. xięg. Król. I. 14. 14.

rapitur, fit obice torrentior, fit correptione
 animosior. Quumque ultum ire avidus parat,
 Zbignei rursus dolo acciti Bohemici prae
 foribus nunciantur. Rex deliberat, utrum
 5 vetus insectandus sit hostis, an novo oc-
 currendum. Hoc tutius est, illud honestius.
 Neutrum tamen negligit fidelis Machabeo-
 rum imitator. In duas siquidem partes suos
 dividit: quorum unam in Pomoraniam de-
 10 stinat, qui de Pomoranis victoriam referunt;
 ipse vero de Bohemicorum millibus trium-
 phat. Sic et iniuriam propulsat, patriamque
 conservat. Est autem oppidum Kozle con-
 terminum Bohemiae finibus, quod non ab
 15 hoste sed praesidium incuria igne neglecto
 concrematur. Veretur Boleslaus, ne ab ho-
 stibus muniendum occupetur. Illuc itaque
 ocius accelerat, fratris ope praesidiari ex-
 postulat, itaque talia scribit. «Nimis delica-
 20 tus est, qui honorem appetit sine onere:
 nam etsi honesta sit, certe onusta est prin-
 cipandi solertia. Et nos quidem eiusdem
 horti pariter carpinus delicias, sed modo
 dispari hortum excolimus, cum ratio exigit,
 25 ut quem utilitas delectat, difficultas non ter-
 reat. Decebat enim in publicis administra-
 tionibus,

Bucephalus, quem rex Indorum Porus occi-
 dit; quem deinter hostes per caudam ad
 suos Alexander pertraxit. Sed et comiti
 Scarbimiro effossi a patre Alexandri mutu-
 antur solatium, qualiter Philippo Metonam
 urbem oppugnante sagitta de muris iacta
 regis dextrum oculum effoderit; quo vul-
 nere nec segnior in bellum, nec iracundior
 in hostes, nec moderatus tantum, sed etiam
 mitis adversus victos fuit. Boleslaus vero
 torrentis instar, spumantiore impetu rapitur,
 fit obice torrentior, fit correptione animosior.
 Quumque ultum ire avidius parat, Sbignei
 rursus dolo acciti Bohemici prae foribus
 nuntiantur. Utrum ergo eligendum? vetus
 insectandus hostis, an novo occurrendum?
 At hoc tutius, illud honestius: neutrum ta-
 men negligit fidelis Machabeorum imitator.
 Nam et quos in Pomoraniam destinat, de
 Pomoranis victoriam referunt, et ipse de
 Bohemicorum millibus triumphat. Sic et in-
 iuriam propulsat, et patriam conservat. Est
 autem oppidum Cozli, finibus conterminum
 Bohemiae, quod non ab hoste, sed praesi-
 dum incuria igne neglecto concrematur.
 Veretur Boleslaus, ne ab hostibus munien-
 dum

Just.
XII. 8.cf.
Gal.
II. 34.

Przedz. I, wiersz 1 rapitur» niema S. — fit... fit» sic... sic S. — 2 ultum» ulterius L. —
 4 Rex deliberat» tak S.; Verum K.; rex L. — 6 Hoc» inquit dodaje K. i L. — 11 millibus»
 militibus K. i L.; hostilibus S. — 13 autem» tak K. i L.; eciam S. — 15 igne neglecto»
 neglectum igne rękopp. — 16 Veretur» tak K. i L.; veritus S. — 17 itaque» tak S.; ei quoque
 L.; ex quo K. — Przedz. II, wiersz 3 pertraxit» tak I; protraxit II. — 5 Methonam» Mon-
 tanam mają rękopp. — 7 effoderit» effodit I, II. — 9 etiam mitis» inmitis I. — 10 adversus»
 versus II. — 15 avidius» tak II, III; niema I; avidus inne. — 21 Bohemicorum» Bohemorum
 I. — 22 Est» Erat III; V, VII. — 23 Cozli» tak I, II; Kozle V; Coslye VII; Cosle III,
 VIII, XX. — conterminum» tak I, II, V, VII, i wiele innych; conterminum VIII, XI i niekt.
 inne; continuum IV.

tionibus, in reipublicae patrociniis ei praecipue principari, qui primogeniturae praeceminet principatu. Quodsi laboris sarcinam declinari potius eligis, meorum saltem ac meis confave laboribus, quos omnium commodis intellexeris accomodatos. Penes te itaque iubendi auctoritas, penes me sit obsequendi promptitudo: turpe est enim luctari cum onere quod semel susceperis. Ad hoc ille sinistimus interpres stomachanter consternatur, legatos vinculis convincit, occasiones contra se quaeri queritur. Pomoranos, Bohemos, Ungaros et Lemannorum duces in fratrem suscitatur, ut illum a regno exterminet. Horret his auditis Boleslaus et haesitat:

Quos prius expectet aut quos prius impetat hostes?

Verum divino coadiutus auxilio, hostibus devictis fratrem consequitur, qui in fugam versus Mazoviae carectis delituit. Quem Boleslaus omnibus eius municipiis interceptis urgentissime insectatur, donec humillime provolutus vix optimatum tandem inpetrat interventu, ut miles saltem fratris, non regni cohaeres existimetur. Sed nec tunc inolitae fomes invidiae ac perfidiae in illo sopiri potuit, nec tunc extingui fomite caritatis. Non est enim facile a consuetudine re-

vocari

dum occupetur. Illo itaque ocius accelerat, fratris ope subsidiari postulat; cunctanti scribit: «Nimis delicatus est, qui honorem appetit sine onere. Nam etsi honesta sit, certe onusta principandi sollertia. Et nos quidem eiusdem horti pariter carpimus delicias, sed modo dispari hortum excolimus, quum ratio exigat, ut, quem utilitas delectat, difficultas non terreat. Decebat enim in publicis administrationibus, in reipublicae patrociniis eum principari praecipue, qui primogeniturae praeceminet principatu. Quodsi laboris sarcinam declinare potius eligis, meorum saltem ac meis confave laboribus, quos omnium commodis intellexeris accomodatos. Penes te itaque iubendi auctoritas penes me sit obsequendi promptitudo. Turpe enim est luctari cum onere, quod semel susceperis.» Ad haec ille sinistimus interpres, stomachatur, consternatur, legatos vinculis convincit, occasiones contra se quaeri conqueritur. Pomoranos, Bohemos, Moravos et Lemannorum duces in fratrem suscitatur, ut illum a regno exterminet. Horret, his auditis, Boleslaus et haesitat,

Quos prius expectet, aut quos prius impetat hostes.

Non imprudenter tamen prudentum secutus consilia, Bohemicos sibi conciliat, foedus ferit:

Przedz. I, wiersz 2 praeceminet» eminet S.—6 accomodatos» accomodos K. i L.—7 itaque» sit dodaje S.—10 stomachanter» tak K. i L.; stomachatur S.—13 Ungaros» tak S.; Moravos K. i L.—25 nec tunc» tak S.; nec diu K.; ne dum L. — 27 fomite caritatis» tak S; niema K. i L.—Przedz. II, wiersz 1 ocius» niema I. — 9 terreat» tenent XVI. — Decebat Delectat IV; Decebat XV. — 13 meorum» nostrorum IV. — 19 sinistimus» sinisterrimus I, II. — 21 convincit conicit I, II. — 22 conqueritur» queritur I, II, V, VII, VIII, XI—XVI, XVII.—Moravos» niema II. — 24 exterminet» tak IV, VIII, XIII, XV; exterminet inne. — 28 Bohemicos Bohemicorum I.

vocari, cum cónsuetudo sit altera natura. Itaque sub amoris praetextu tendit laqueos, fodit pedicas, torquet pendilia, casses iacit, hamos inescat, amenta toxicat et omne dolositatis artificium experitur. Novissime fellis acerbiter, virus evomit pestiferum. Nam Boleslao in Maritima profecturo cooperator ille iniquitatis, fratri suo suorum subtrahit adminiculum, hostium subsidio se ipsum impendit. Qui ut dolum tegeret, arma mutat, castra fratris ingreditur, quibus nocte exploratis cum hostibus impetum facit. Erat Boleslaus interea extra castra, suorum diligenter explorans excubias. A tergo igitur hostes occupat; quibus fuis magister doli casu deiecta casside deprehenditur, coram magistratu maiestatis insimulatur, quod civium castra cum hoste impegerit. At ille: Non infitior me cum hoste, immo ante hostes ingressum, quia impetum praecurrere contendí.

vat: impietas enim sacrilega sacramentum fide, naturam privat pietate. Fratri suorum subtrahit adminiculum, hostium subsidio se ipsum impendit. Qui ut dolum tegeret, mutat arma, gregarium militem se simulat, fratris castra ingreditur, quibus noctu exploratis, cum hostibus impetum facit. Erat interea Boleslaus extra castra, suorum diligenter explorans excubias. A tergo igitur hostes occupat, quibus fuis, magister doli, casu deiecta casside, deprehenditur, capitur, coram magistratu maiestatis insi-

ferit: fratri simul et dolos et vires amputat. Verum ille ritu Parthico plus quam Parthus fugam eligit pro conflictu et Marii exemplo in Masoviae carectis delitescit. Quem Boleslaus, omnibus eius municipiis interceptis, urgentissime insectatur; donec humillime provolutus vix optimatum tandem impetrat interventu, ut miles saltem fratris, non regni cohaeres existimetur. Illud quoque satisfactione pollicetur, ne quas Boleslao suspectas munitiones aut novas erigat aut dirutas resarciat, Sed nec tunc inolitae fomes perfidiae in illo sopiri potuit, nedum exstingui: non enim est facile a consuetudine revocari, quum sit consuetudo altera natura. Itaque sub amoris praetextu tendit laqueos, fodit pedicas, torquet pendilia, casses iacit, hamos inescat, amenta toxicat et omne dolositatis artificium experitur. Novissime fellis acerbiter, virus evomit pestiferum. Nam Boleslao in Maritima profecturo, cooperator ille diligens qua consuevit opera fratrem coadiu-

Przedz. I, wiersz 12 Erat... excubias» tak *K. i L.*; Boleslaus interea extra castra excubias observans *S.* — 16 deprehenditur» id est capitur dodaje *K.*; capitur *S.* — 17 insimulatur» id est accusatur dodają *K. i L.*; et a. *S.* — *Przedz. II, wiersz 2* Parthico» Ruthenico *IV*; inne niektóre jak *VII, VIII, XX* mają głosę nad Parthico i Parthus: Ruthenico, Ruthenus. — 9 existimetur» tak *IV*; estimetur inne. — 10 suspectas» susceptas *V.* — 12 inolitae» molitae *III, V, XX.* — 16 pedicas» słoycze dodaje *VIII.* — 17 torquet pendilia» niema *II.* — 18 amenta» lorsementa *XX*; lora dopisuje na górze *VIII.* — 21 Maritima» tak *I, II, VIII* i niekt. inne; maritimam *IV, VII, XI, XII, XV, XVI.* — 23 fide» fidei *III, XX, XXV.* — 25 se» niema *II.*

mulatur. «Civium castris cum hoste imegisti?» At ille: «non infitior, me cum hostibus, immo ante hostes ingressum, quia impetum facturos praecurrere contendi.» Quumque rei et facti atrocitatem tota stupet concio, quidam principi dignitate satrapa proximus exorditur:

Eloquar, an sileam? Dolor est siluisse dolorem;

5

Vulnus enim geminat vulnere spina latens.

Sed etsi omnis lingua sileat, sua tamen hominis de homine non silent studia. Hic siquidem non incallidus homo, quo dolum tegat, habitum dissimulat, regni ambitione se raptim ad hostes recipit, hostibus in excidium patriae subornatis. Castra civium noctu irrumpit, ut regni extincto lumine, et tyrannidem occupet et tyranni- 10 dem exerceat. Porro sub habitu ficto cum hostibus Sbigneum castra civilia ingressum, convenit mihi cum adversario; quo animo id fecerit, induxeritne illos, feceritne cum illis impetum, id in controversia verti videtur. Et primo huius naturam hominis ante oculos ponendum; secundo, quae illi disciplinae fuerint studia, contemplari libet; tertio, quae in cives vel erga hostes affectio, demonstrandum. His enim dig- 15 gestis nec parva quidem dubitatio remorari potest condemnationem. Huius itaque naturam nullum habere cum virtute consortium, liquide constabit, si eius examinatius attenditur. Non enim facile planta convalescit, cuius radicem vermis in ipso plantationis exordio cauteriat. Immo qui salici surculus inseritur, salicti sequitur saporem, et ex pegaso conceptus burdunculus matris asinariam exprimit ruditatem, non 20 pegasi prosapiam. Nam quid adulterinae palmes propaginis propinare potest, nisi acerbissimum labruscae saporem. Pestilens enim est succus radice pestiferae. Fama est, leaenam quandoque commisceri cum pardo, unde unciam nasci dicunt: qua deprehensa leo in invidiam eius cum lupa commiscetur. Hinc nascitur leoxipus, qui vulgo lupus rabidus dicitur. Quem ergo aut iacere aut concipere sementem virtutis 25 potest scorti seminarium? Sed garrula ocellorum lascivia non nihil suspicionis affert, et ipsa blaesantis linguae teneritudo.

Wiersz 1 Civium» Tum unde I. — castris tak I, II; castra inne. — cum hoste» tak I, II; inne nie majq. — me cum... ingressum, quia» niema I. — 2 impetum» et i. I. — 3 Quumque» Cum XII, XVI, XXV; Cuius XX. — 7 omnis» niema XV, XX. — 10 noctu» niema I. — 11 ingressum» niema V, VII. — 12 mihi cum» tak I II; ut c. inne; nisi ut c. XX. — feceritne» feceritve V. — 16 condemnationem» tak I, II; condonationem inne. — 19 exordio» niema II. — salici» salicto IV. — sequitur» sequetur XX, XXV; sapit III. — 21 Nam quid adulterinae... seminarium» niema IV. — 22 labruscae» propaginis dodaje V, XX. — saporem» stuporem VII, VIII, XX. — 23 pardo» tak II; lupo I. — unciam» tak II; linciam I. — 24 invidiam» inludiam I. — commiscetur» comiscetur II.

Nescio quae tenero supplantat verba palato.

Pers.
I. 35.

Sic dulces, sic mellificant fel dulce Sirenes,

Pyxide vipereum virus, in ore favum.

Est enim eadem istius natura, quae basilisci, quae holophagi, quae cerastis.
5 Nam et basiliscus sercnitate visus enecat et exstinguit; eicuta quo dulcior eo nocendi efficacior; holophagus nunquam crudelior, quam quum simplicitate blanditur columbina; cerastes vero quamdam in cornibus praesentans maiestatem, regem sese gerit reptilium. Horum non natura sed deliramenta naturae, sed virus atrocis-
10 simum huic perditissimo tam pertinaciter inhaesere, ut ea nec relinquere velit nec possit. Quorum testimonia rerum ex anteactis huius, luce clarius enitescant, quae quasi vobis non incognita praetereo, quia in re per se perspicua tempus terere nihil agentis est. Accedit ad haec et egregiorum morum disciplina, cuius perfectionem nunc apud Teutones, nunc apud Praganorum perfectissimos continuis sudoribus vix tandem hic est assecutus.

Quem latet ambitio, fastus, cursusque furoris

Luc. Ph.
I. 255.

Teutonici? gerit hunc intus hic atque foris.

Aut quis ignorat, quae Praganae sit ethicae praeceptio: Sis blandus ^{Just.} ^{IX. 8.} fili, pariter et insidiosus; quia nihil facilius, quam sub medici specie animam aegrotantis excludere. Gratiam finge in odio, non odium in gratia; quia

20 Tuta frequensque via est per amici fallere nomen.

Utilitate cole amicitiam, non fide; quia quod est sine succo radix, quod sine fructu folium, hoc sine utilitate amicitia. Plura semper promittas, quam praestare velis, quia multa promissio paucos obligat, multos exhilarat. Hinc est quod in isto

Non fructus florem sequitur, non germen aristam,

25 Ponderis in trutina pondere cuncta carent.

Si ergo vicinus dives cupiditates irritat, si delicatus socius paulatim enervat et emollit, si a convictu mores formantur, cui mirum videatur hunc talem talia praesumpsisse? At vero acrius illum arguit, acrius exercitata in patriam atrocitas, ^{Quinct.} ^{Inst. or.} ^{V. 40. 23.} cui tametsi aut occasio, aut facultas quandoque defuerit nocendi certe animus nunquam defuit. Cuius rei argumenta sunt non tam vincula, quam carceris ergastulum,

Wiersz 1 quae» quem II. — 2 sic mellificant» mellificant V. — 3 virus» intus I. — 4 holophagi» olophagi rękopp. — 7 praesentans» putans I, II. — 8 natura» naturam I, II. — 13 Teutones» Teotates I; Teutates II, VII, VIII, XX.— Praganorum» Boemorum» II.—15 cursusque» esusque I.—23 paucos obligat» niema I. — Hinc» Hic I, XX.—26 irritat» irridat V. — 29 tametsi» tak II; tamen etsi inne. — 30 argumenta» insignia IV; sugmenta III.

cruentissima temeritas, factio sacrilega in paternam totiens reverentiam conspirata. Nec enim ipsi nescitis, quam non modo civilis sed et fraterni sitientissimus sanguinis semper extiterit. Nam quid totiens etiam hostium in nos expertae vires? quid affinitates? quid sodalicia, quid tam versuta totiens versata cum hostibus loquuntur ingenia? Non singulare cuiusquam, sed publicum reipublicae discrimen! cui quum⁵ imperare homo ingeniosus non possit, perdere contendit. Quid denique huius facti de quo nunc agitur, circumstantiis expressius?

Scis quem pileolo pileat iste dolum?

Hostes antecedit arma ingerit, sed mutata. Scis, cur antecedit? ut si vincat, animasse se hostes gloriatur; si vincatur, nuncii iactitet cautelam. Rursus, cur arma¹⁰ ingerit? ut vincat; cur mutata? ut, si vincatur, delitescat: ut, quorsumlibet fati vergat alea, utrolibet cadente, non desit alterum: aut vincendi fiducia aut mentiendi industria. Estne ergo, quo ille, vel tenuerit, tam nudum facinus operiat, ullius ratiunculae panniculus? Virtutem allegabis? At in isto nec simia fingi potest virtutis. Dotes ergo naturae? at illa huic non modo non amica sed infesta. Quid ergo? fra-¹⁵ terna, inquis, religio, civium amplexus, patriae salus, publicae denique honestatis iustitia, quem adeo desperatum modicum labi, nedum in tam horrendum flagitii piaculum ruere patiantur? At horum hic omnium semper fuit hostis atrocissimus! Ad naturalem itaque huius perniciem si oculus rationis flectitur, si olacissimam huius morum corruptelam, cuius foetore omnis aër inficitur vestrae discretionis nares²⁰ non dissimulant; si atrocior malignandi pertinacia, quae isti nunquam defuit, in lance appenditur examinis; si omne circumstantiarum pondus illum obruit, nec omnino excogitari pro illo possit vel emendicatum patrocinii suffragium; non est, qui neget, maleficii locum fuisse. Immo, quia multiplex funiculus difficile rumpitur, quia multiplex monstrum hoc et vincitur catena et vincitur, non video, quod ingenium,²⁵ quis Proteus vel calculus damnationis transfiguret, vel modum supplicii dissolvat. Nam si ab humanitate derelictus homo laetam, quod absit, referat sententiam, nulla res unquam aut huic mederi poterit incommodo, aut erratum corrigere. Nec enim post incendii favillam succurritur incendio, nec post naufragium naufragio consulitur,

Eccl.
4. 12.

Wiersz 1 paternam» patriam XV. — 2 enim» vos IV. — 3 in nos» niema I. — 9 antecedit» a. hostes I.—animasse se hostes» animosum se I. — 13 ergo» igitur I, II. — tenuerit» tenuit I, II.— 15 ergo» niema VII, VIII, XI—XVI.—Quid niema IV.—17 desperatum» despectum XV. — 19 huius» tak I, II; inne nie mają. — 21 dissimulant» tak I; dissimulantur II. — 25 non video» nescio I. — 26 damnationis» dominationis II. — 29 naufragium» niema II. — naufragio» naufrago IV, XI, XV, XX.

praesertim quum voluntario ac deliberato facinori nulla sit uspiam expectatio veniae, imprudentiae vero seu necessitudini etiam iustam deprecationem esse paratam. Lex

5 Vix haec verba finierat, cum omnis paene concio cuspides in Zbigneum attolit. Exclamant non modo cum configi sed morsibus amarissimis discerpi. Quorum vix tandem sedato tumultu iuris non imperitus
10 quidam inquit: periniquum est, ut multa sententiam anticipet. Nos vero nunquam sententiam ferre possumus nisi contra convictum aut sponte confessum, ut est ille versus:

15 Sit piger ad poenam princeps ad praemia velox¹⁾.

Sane hoc ipsum censurae magistratui placuisse ipsa rei evidentia indicat et executio demonstrat: nam civium ille atrocissimus hostis, civis reipublicae inutilis perpetuo
20 proscribitur exilio. Non enim heres esse debuit filius ancillae, cum filio liberae.

Sic ergo Zbigneo non tam natalium suspicio, quam flagitiorum obfuere piacula. Nec enim foveri debet in plantario carduus,
25 nec aspis in gremio.

enim iubet: remissionem veniae crimina, nisi semel commissa, non habere. Vix hic verba finierat, quum omnis paene concio cuspides in Sbigneum attolit. Exclamant, non modo illum configi, sed morsibus debere amarissimis discerpi. Quorum vix tandem sedato tumultu, iuris non imperitus quidam, periniquum est, inquit, ut multa sententiam anticipet. Nos vero in quamquam sententiam ferre non possumus, nisi aut convictum aut sponte confessum. Unde imperator Constantinus: iudex, ait, criminorum discutiens, non ante sententiam proferat, quam aut reum se ipse confiteatur, aut per innocentes testes convincatur. Audistis autem in ipsa litis contestatione, reum excepisse: «fateor, inquit, me cum hostibus immo ante hostes castra ingressum; nec impetum feci; sed impetum facturos praenunciare contendi.» Exceptioni autem, si rationis robore nitatur, audientiae copiam negari iure non oportet. Ratio ergo exigit ut, qui excipit, constructivas exceptionis rationes non sileat.

Tum Sbigneus: Rem, patres conscripti, spectandum est, non hominem: quia facti causas ponderari convenit, non hominis ventilari naturam. Principali etenim edicto in communem profectus hostem, casu illabor potentissimis hostium insidiis.
30 Consisto, declinandi nulla facultas, vestigia nulla retrorsum, vires experiri vetat virium

Wiersz 1 expectatio» expiatio I; expectoratio V.—Przedz. I, wiersz 6 Exclamant» tak K. i L.; exclamatque S. — 19 civis» nie mają rękopp. — Przedz. II, wiersz 4 nisi» non IV, XV, XVII. — 6 Exclamant» Exclamat I, II. — 18 ipsa» prima I, II. — 22 si» cum II; niema I. — 24 ergo» igitur II. — 27 Tum» nie mają rękopp. — 29 communem» concionem I, XI, XII, XV, XVI, XX, w tym ostatnim dopisała ta sama ręka na górze communem.— 30 nulla» tak I, II; inne nie mają.

¹⁾ Ov. Pont. I. 2. 125.

disparitas. Nam quid posse putes, acinum torcularis prelo subimpressum. Quid ergo? noctis ac industriae mox instructus oraculo, arma mitto, collegam illorum me simulo, in vos impetum facturos praesentio et sensim erepens ab hostibus, ut rem civibus detegam, hostes e vestigio subsequentes antevolo, arma imminere clamito. Sed in ipsis castrorum initiis hinc ab hostibus illinc a civibus quasi hostis occupor. Civem autem ad cives licere confugere, civile oportere non celare discrimen, quis infitiri audeat? Sed malignandi non intercessisse animum¹⁾, primo demonstrari convenit; deinde, non aliud, quam fecimus, iure fieri debuisse supremo, in quibus pars adversa suae robor allegationis aedificat et exstruit, nihil subesse roboris, evidentissime declarabo. Non est ratio, quae nos in vos et in nostrae reipublicae perniciem inducere potuerit, vipereum enim est non humanum, maternum alvum concutere. Neque ea, de qua magis videtur, quam adversarius allegat, ambitus causa stare potest. Nam si est, immo quia est ambitio, vehemens honorum appetitus, quod quis ambit, necessario appetit; si appetit, desiderio amplectitur. Quo ergo

pacto quis prudens eius rei suspiret interitum, quam summi voto desiderii fore vellet perpetuam. Cuncta etenim quae vel modica favoris hominem suavitate alliciunt, pectenerrimo foventur amplexu; tum vero ea permixtissime collactea, quorum dulcedine natura nos concepit, peperit, aluit fovit, educavit. Si enim a nido hirundo inurilegum, si fucum ab alveo favigena vermiculus, si a formicinio denique arcet formica incendium; 10 quo animo filius aut materno gremio flammam iniciat, aut in sacerrima patrum praecordia cruentos hostium gladios exacuat? Non est certe humanum, id feritatis homini, quamlibet atrocissimo imputare; est enim 15 homo animal mansuetum natura. Si ergo pollicitus sum, me ostensurum, non intervenisse rationem, qua inducti reipublicae machinaremur exitium, et si ambitionem quam illi praecipuam in nos causam con- 20 ferunt, sed et ipsam rerum et humanitatis naturam, animum malignandi pati non potuisse, docui; non est dubium, quin confiteantur, maleficio locum non fuisse. Nec vero aliud, quam gessimus, aut fieri decuit 25 aut eligi oportuit. Item, quid decentius, quam quod pietati accedentius; quid pietati acce-

*Przedz. I, wiersz 2 prelo» niema I. — 4 mitto» muto XX. — illorum» niema I.—me» niema I—III i niekt. inne. — 6 ab hostibus» niema I. — 11 oportere» niema I — 17 aedificat et» niema I. — 19 in vos et» in nos et II; niema I. — nostrae» vestre IV. — 25 quia» quidem I, II. — 26 necessario» niema II. — 27 si appetit» niema II. — *Przedz. II, wiersz 2 vellet» tak IV; malet inne. — 3 quae» niema I. — 4 favoris» favorum XVI. — 7 concepit» niema I. — peperit» niema II. — aluit» niema I. — 12 iniciat» tak IV; iniciet I, II. — 13 exacuat» tak IV; exacuet I, II. — 25 fieri» niema I.— 26 eligi» fieri II.**

¹⁾ Nietylko pojedyncze wyrażenia ale zdania całe z niniejszej Zbigniewa mowy napoty-
kamy. w dyplomie Kazimierza Sprawiedliwego z r. 1189, na którym mistrz Wincenty podpi-
sany jest jako świadek i sam też prawdopodobnie ów dyplom układał. Być więc może, że
już wtedy napisana była ta część kroniki. Ob. Gładysz. *Żyw. Prand.* str. 254.

dentius, quam quod omnium necessario salus postulabat. Aut certe dissimulari debuit praescitus hostium incursus, aut detegi. Si dissimulari, habitum non iniuria transfigurandum duxi, ne ab hostibus index deprehenderer; si detegi, quam officiosissime hostes antecurri, ne insuspiciatus hostis irremediabilem vulneris iacturam infligeret: praevisa enim iacula minus feriunt. Neque enim negligenter ferre potui non tam vicini quam domestici parietis incendium. Negligere namque, quum possis perturbare perversos, non aliud est, quam fovere. Cum quibus, quia viribus nequeo, arte configo:

...dolus, an virtus, quis in hoste requirat?¹)

Nihil enim rationi familiarius, nihil iuri magis consentaneum, quam vim vi repellere ac insidias insidiis eludere: quia tam leges divinae, quam humanae bonum dolum admittunt. Sed illud nos in suspicionem trahere videtur, quod paene una cum hoste castra ingredimur; sed neminem iudicari convenit suspicionis arbitrio, nam hoc partim imprudentiae, partim impotentiae convenit imputari. Imprudenter enim ab hostibus intercepti, cursu citatiore praevertere nequivimus. Lege vero cautum est: «nego-

tium gerentes alienum, non interveniente speciali pacto, casum fortuitum praestare non compelluntur.» Nam quod astruere conantur, nostram naturam non habere cum virtute consortium, proposito non attinet. Nec enim de natura nobis controversia fuit, sed de facti qualitate. Socii tamen Lycofrontis modo sophistico ad ea non incalide relabuntur, circa quae idonei videantur argumentorum. Sed aspicias ipsos ipsorum gladio incumbere. Nam si insertionum inspicitur natura, cunctae generositatem surculi sequuntur, non silvestrem trunci aut radices propaginem. Quumque non habeant, quod in medium proferant, conspicuas naturae dotes has causantur, illas brutorum modo brutescere iubent; et quorum in se fortasse virus gerunt in alios transfundunt. Audet, pro pudor! effrons impudentia, impudentis linguae procacitas, limpidiissimum honestatis fontem illambere.

Quem latet, imperio, fama, virtutis odore,

Floreque Lemmanidas moribus antefere?

Quas animi probitas probat, augeat? nonne Pragitas?

Cui primis meritis par gloria, nonne Pragitis?

Virtutumque sitis, cui soli sola? Pragitis!

Talium ergo magistra disciplina

Tam fructus florem sequitur, tam germen aristam:

Ponderis in trutina singula pondus habent.

Przedz. I, wiersz 3 praescitus» praescius XII. — 17 enim» est dodaje I. — 21 suspicionem» suspicionem I, II. — 24 partim imprudentiae» niema III, VII i niekt. inne. — 27 praevertere» tak VIII; preyenire I, II. — Przedz. II, wiersz 11 si» si ad rękopp. — 12 natura» tak II; naturam inne. — cunctae» cunctam IV; cuncta inne — 15 quod» quid niekt. rękopp. — 17 modo» nie mają rękopp. — et quorum in se fortasse» dwa razy powtarza II. — 19 impudentia» imprudentia I; imprudentia II. — 23 Floreque» Florere I — Lemmanidas» Lemnaniadas I. — 28 germen» tak VII, VIII, XX i wiele innych; gramen I, II.

¹) Virg. Aen. II. 390.

Ceterum, quod paternae nobis severitatis vincula obiectant et carceres, candentis flos opinionis nec laeditur, nec marcescit. Nam si iudex severior citra sententiam quempiam coërceat, infamiam ex his non irrogat, paterna quomodo correptio infamem constituet? Audi legem: Infamiae detrimentum minime tibi affertur, ob id solum, quod in carcerem coniectus es, vel vincula tibi iussu legitimi iudicis iniecta sunt. Rursus quum non causa cognita, dictum est ἐσφογάρησας, sed ad postulatam patroni interlocutione iudicis responsum sit, nequaquam hoc infamiam irrogat. Amplius nullam existimationis infamiam avunculus tuus pertimescat, ictibus fustium subiectus, ob crimen habita quaestione, si sententia non praecessit, ignominiae maculam irrogans.

Iam vero cetera silentio dignius quam responsione confutantur. Miramur tamen tantum adversariis indulgeri, ut non iudicariae statim severitati subiaceant, qui plus iurgiis deberi putant, quam iuri: plus falsis conviciorum argutiis, quam vero arguere contendunt. Nam si quis, inquit lex, adeo pro-

cax fuerit, ut non ratione, sed probris putet esse certandum, opinionis suae immutationem patietur. Nec enim, ait, conviventia commodanda est, ut quisquam negotio derelicto in adversarii sui contumeliam aut palam pergat, aut subdole. Quod si fecerit duas auri libras publicis rationibus praestabit. Luce ergo clarius per locum a maiori liquet, et causam et locum maleficii defuisse; nec ipsam rerum aut hominum naturam consentire maleficio potuisse. Illud quoque demonstratum est, quod non aliud aut pietas postulare, aut ratio potuit exigere; quod tantum dissimulatum, officiose detectum, non negligenter accuratum, sed et imprudentiae casum non obesse debere allegatum est. Immo suo adversarius ense confossus exspiravit. Nec paterna nos infamat correptio et omnes omnino partis adversae paleae in auras exsuflatae, ac triplex ille funiculus¹⁾ non hebetate rationum concisus novacula, in stuppae favillam evanuit. Si ergo pro nobis pietas, ratio et iura confligunt, si adversarios ob contumeliae probra et infamiae lex arguit et multae poenarum

Przedz. I, wiersz 2 candentis flos» niema I. — 3 marcescit» marcescunt I. — 4 quempiam coërceat» tak II; inne nie mają. — 11 ἐσφογάρησας tak poprawił Mułk. według kodeksu Justyniana II. tit. XII §. 17; Sicophantis rękopp. — 12 interlocutione» interlocutorie I. — 17 non praecessit» processit II. — 21 iudicariae» tak II, III i wiele innych; vindicarie I, XI, XV; iudicaria - ae, jak słusznie uważa Mułk. znaczy w średniowiecznej łacinie to co iudicium, praetura lub magistratus. — 23 conviciorum niema I, IV, VIII i niekt. inne. — 24 argutiis» argu-
mentis IV. — Przedz. II, wiersz 2 immutationem» immutationem I, II. — 5 adversarii suis ad-
versarium suum I. — 8 ergo» igitur II. — 11 quoque» tak I, II; ergo III i niekt. inne. —
14 tantum» caute I, II; ante VII. — 15 et» niema III i n. i. — 20 paleae» palor I. — in auras»
inanes IV. — 21 concisus» conscius II. — 22 in stuppae favillam evanuit» tak I, II; inne nie mają. — Si»
tak I, II; sic III i inne; fit V. — 25 et multae» e. ad m. rękopp.

¹⁾ Eccl. IV. 12.

exigit; non video, quod ingenium, quis Pro-
teus vel nostrae calculum absolutionis trans-
figuret, vel nodum supplicii amputet illis
aut dissolvat. Commisereri tamen convenit,
5 quia nihil aliud tam peculiare est imperialis
maiestatis, quam humanitas, per quam sola
Dei servatur imitatio. Igitur

Sit piger ad poenas princeps, ad praemia velox¹⁾;
Quo plus iustitiae, plus pietatis habet.

10 Quid ergo, mi Johannes, absolvendum cen-
ses an non? Nam ut ego coniicio,
quodlibet incerti, certum sit in ore disertli.

29. J. Nescis, quod mors et vita est in
manibus linguae, nec enim ignoras aut ge-
15 minum Hermetis colubrum aut somniferum
Mercurii caduceum. Nam qui ambigua cau-
sarum fata dirimunt, lapsa erigunt, fatigata
reparant; non minus provident humano ge-
neri, quam si proeliis ac vulneribus patriam-
20 que parentesque salvarent. Unde Imperator:
restituendae, inquit, sunt clarissimis eloquen-
tiae luminibus sexaginta auri librae. Nam
omnibus redditur, quod pro voto omnium,
primatibus indulgetur. Quis autem ego! aut
25 quando in bicipiti saltem somniavi Parnaso²⁾
ullam iuris scintillam, ut iudicalem a me

calculum exigere debeas? quum ipsis iudi-
cibus magis, quam partibus terribile sit iu-
dicium; si litigatores quidem sub hominibus,
ipsi autem Deo inspectore adhibito, causas
proferunt trutinandas, scituri, quod non ma-
gis alio iudicant, quam ipsi iudicantur. Fa-
cile tamen ex utrimque allegatis diffinitiva
elicitur sententia, si ex utroque latere nihil
ex contingentibus fuerit omissum. Constat
quidem neminem condemnari posse suspi-
cionis arbitrio, nisi valida sit nec elidi pos-
sit. Constat, casum improvisum praestari
non debere: nam tutoribus sive curatoribus
casus fortuitos, adversus quos caveri non
potuit, imputari non oportet. Nec esse in-
famem ob carcerem et vincula seu ob pa-
tris molestiam. Ea vero, quae pater testa-
mento filios increpans scripsit, infames qui-
dem filios iure non faciunt, sed apud bo-
nos et graves, opinionem eius, qui patri
displicuit, onerant. Lex tamen de re mili-
tari hanc litem decedit: miles, inquit, sine
licentia magistratus etiam si bene gesserit³⁾,
puniendus est; praesertim, quum iste do-
lum et culpam praestare non possit, quia
a procuratore dolum et omnem culpam

*Przedz. I, wiersz 5 est» quam dodaje niepotrzebnie II. — 7 servatur» conservatur III. — 9 habet» habens I, II. — 13 est» niema I, II. — 14 enim» niema II. — 17 dirimunt» di-
ruunt XVI, XX. — lapsa» et aspera I. — lapsa erigunt, fatigata reparant» niema II. — 19 pa-
triamque» patriam II. — 24 primatibus» tak I, III i wiele innych; privatibus II. — Przedz. II,
wiersz 5 proferunt» proferunt II. — 7 diffinitiva» definitiva I, II. — 11 elidi» allidi IV, XIII,
XVII. — 17 vero» enim I, II i wiele innych. — 18 filios» niema IV i niekt. inne. — 21
onerant» preonerant IV. — tamen» quedam dodaje I, II. — 22 inquit» etiam dodaje I. — 23 magi-
stratus» vincens dodaje II. — etiam si» etsi I. — gesserit» gessit I; fecerit II.*

¹⁾ Ov. Pont. I. 2. 125. ²⁾ Pers. Prol. v. 2. ³⁾ Por. Dig. XLIX, tit. XVI fr. 3, § 15.

praestari debere, iuris declarat auctoritas. Minime ergo quis miretur, si torrens Sbignei succumbit facundia, cui iudicii tristitia poenae interminatione occurrit. Quia medicus non semper sanabit, nec orator semper persuadebit. Sed si nihil ex contingentibus omiserit, sufficiens dicitur habere propositum. Haec autem dixerim, sine melioris praeiudicio sententiae.

30. M. Sane hoc ipsum censurae magistratui placuisse ipsa rei evidentia et iudicati executio demonstrat. Nam civium ille hostis atrocissimus, civis reipublicae inutilis Tiresiana ¹⁾ plectitur sententia: perpetuo proscribitur exsilio. Non enim heres esse debuit filius ancillae cum filio liberae; quia sic filii quoque Galaad, quos ex legitima suscepit, dixerunt ad Jephthe: Heres in domo patris nostri non eris, quia ex adultera natus es; et eiecerunt eum licet me

Judic.
12. 2.

ritorum polleret excellentia.

31. J. Cuius illegitima propagatio huic minime obesse potuit, si alias ad melioris vitae frugem accomodatior opera studuisset, ut idem Jephthe ob insignioris gratiae studia iudex esse meruit in Israël. Hiero quoque ex ancilla natus, quasi dehonestamentum generis a patre exponitur; sed humanae opis egentem apes, congesto circa iacentem melle, multis diebus aluerunt. Cui ¹⁰ haruspices regnum portendi canebant. Ideoque pater parvulum recolligit et spe regni instituit. Huic adolescenti primo tirocinio aquila in clipeo, noctua in hasta consedit, quorum altero regia celsitudo, reliquo ¹⁵ generis humilitas figurata est.

32. M. Sbigneo ergo non tam natalium suspicio, quam flagitiorum obfuere piacula. Nec enim foveri debet in plantario carduus, nedum aspis in gremio.

20

INCIPIT LIBER III.

Senec. 1. J. Quia vero nemo nisi sapiens sibi
v. 10. ^{Ep.} displicere potest, quum et simiae sua non
informis videatur deformitas, vereor, ne plus

iusto nobismet placere studeamus. Timeo,
ne nimis invicem assentemur; ne, dum in ²⁵
epte nobis arridemus, ineptior in nos di-

Przedz. 1, wiersz 2 ergo» igitur II. — 4 interminatione» incriminatione V. — 5 sanabit» curabit V. — 10 Sane» Mane I. — 13 hostis» niema I, III. — 14 Tiresiana» tak I, II i wiele innych; Ciresiana V; Cyrasiana XX; Czyresiana XXV. — 19 adultera» matre dodaje XIV. — 24 vero» tak I, II. — 25 et» etiam I. — Przedz. II, wiersz 2 Cuius illegitima» tak III; wiele innych; cuius legitima II; minus legitima I; huius illegitima V, XX, XXIV, XXV. — 6 Hiero» Jetro II; Jero inne. — 8 exponitur» eicitur IV. — 20 nedum» niema I. — 22 Incipit liber III» tak II; niema I. Sequitur tercius liber Cronice V, VIII. — 25 invicem» ad invicem XII, XV. — assentemur» assentimur IV. — 26 arridemus» tak II; arridemur I; arrideremus niekt inne.

¹⁾ Tiresias syn Eueresa i nimfy Chariklo w młodym wieku oślepien był za to, że zdradzał ludziom tajemnice bogów. To główne z podań, które o nim głoszone, miał tu,

plicendi subsannet occasio. Etenim adulatione fatuitas, contradictione fovetur prudentia: amica tamen et discreta sit increpatio, quae nunc errata pie corrigat, nunc increpando ignoscat; non praeceps oblatret, ut impudica mordacitas, quae nodum quaerit in scirpo et fissuram in integro! Quin potius tam suae quam nostrae humanitatis meminerit, nihilque in humana esse circumspectione perfectum. Unde quoties
 5 Zeuxis praestantissimam voluit hominis exprimere naturam, tot semicirculis inclusit, quot defectibus laborare illam intellexit. Qui semicirculorum causam interrogatus, respondit: quia in homine ipsa imperfectione nihil est perfectius. Callisthenes quoque, querente discipulo, quanto tempore perfectionem disciplinae assequi posset,
 10 dat illi in dextram myrteum virgultum et in sinistram laminam vitream, quae semper ipse in quemdam typum gestare consueverat, et ait: Quum haec lamina scopulis allisa confrustari non poterit, quum hoc myrteum sua proceritate aplanon attigerit, tum demum perfectionem spera. Interim perfectus eris, si te hic perfectum esse non posse cognoveris.

13 2. M. Assentior; nam in meis exiguis licet viribus aliorum vires experior, qui sub his quas perferre cogor clitellulis et sudore totus effluo et anhelus totus succumbo. Nostri tamen dimidiatrix oneris, tua societas, sudorem siccatur, robur suggerit ac transmeandi auget fiduciam.

20 Igitur peste seditionis excussa, hoste patriae profugato serenissimum Boleslai sidus rutilantiores virtutum radios expandit. Peramplissimis enim Pomoranorum municipiis aliis subactis aliis ultro sese subdentibus Albenses resistere contendunt. Quos urbi famosissimae,	Igitur peste seditionis excussa, hoste patriae profligato serenissimum Boleslai sidus rutilantiores virtutum radios expandit. Peramplissimis enim Pomoranorum municipiis his adactis illis ultro sese dedentibus Albenses resistere contendunt. Quos urbi famosissimae,
--	--

Wiersz 3 increpando» increpanter I, II. — 4 quaerit» tak I, II; querał niekt. inne. — 5 meminerit» meminerint I, II. — 7 illam» tak I; niema II i inne. — 9 querente» tak II, V; querenti I. — 12 confrustari» tak XIII; concrustari inne.— aplanon» tak I; ampla non II. — 16 perferre» proferre I, II.— clitellulis» tak II; clientellulis I; clientellis III—V, VII, VIII i wiele innych; clientulis XVI. — Przedz I, wiersz 23 ultro» vero S. — Przedz. II, wiersz 18 ac» tak I, II; et IV, XII; aut III, V, VII, VIII. — 20 profligato» profugato I. — 21 rutilantiores» rutilantes IV.

ile się zdaje, nasz Wincenty na myśli, i tą lekką aluzją wyraził fakt, przez innych kronikarzy naszych zamilczany, że Zbigniew oślepión był z rozkazu Bolesława. Dokładnie doniósł o tem Kozma pragański pod rokiem 1110. Obacz *Mon. Pol.* tom I. str. 480 przypisek 1.

1108 famosissimae¹⁾), quod est Pomoraniae centrum, inclusos obsidione cingit, obsessis duo scuta ostentans, unum album, alterum rubrum. «Quod, inquit, istorum eligitis?» At illi: «album, quia in se pacis blanditur delectamento, illud terribilem cruorum inducit asperginem.» Quibus ille: «Si ergo Albam vultis esse, Alba vestra subditiōe candidetur; sin autem, novum illi nomen cruor inscribat, ut non alba sed cruenta nuncupetur.» Pertinaciore illi respondent contumacia: «Immo, inquit, et alba vocetur et cruenta, ut albam praedicet nostrae successus victoriae; cruentam vero tuorum praeconetur occidio.» Ad haec Boleslaus: «Heu proceres! audent isti plagiosippi etiam probris contendere. Derideo quod talpa lyncem, limax tigridem, in conflictum aquilam provocat scarabeus. Sed viri! armis non verbis, opere opus esse, non querela.» Proinde ante omnes evolat, vallum aggeris impetu transilit praecipiti. Inauditam audi viri audaciam. Non illum hostium multitudo, non tantus armorum fragor, non vis telorum terret, non saxorum moles obterit; primus valvarum posticum perfringit, primus urbem

famosissimae, quod est Pomoraniae centrum, inclusos obsidione cingit, et obsessis duo scuta ostentans, unum album, rubeum alterum: Utrum, inquit, eligitis? At illi: «album, quia hoc in se pacis blanditur candore, illud terribilem cruoris minatur asperginem.» Quibus ille: «Sane, si ergo Albam vultis esse, Alba deditione candidetur; sin autem, novum illi nomen inscribat cruor ut non alba sed cruenta nuncupetur.» Pertinaciore illi respondent contumacia: «Immo et alba et cruenta vocetur! ut albam praedicet nostrae successus victoriae, cruentam vero tuorum praeconetur occidio.» Ad haec Boleslaus: «Papae! proceres! audent isti plagiosippi etiam probris contendere! Rideo, quod talpa lyncem, quod limax tigridem, quod aquilam in conflictum provocat scarabeus. Sed armis, viri, non verbis, opere opus est, non querela.» Proinde ante omnes evolat, vallum aggeris impetu transilit praecipiti. Inauditam audi viri audaciam! Non hostium multitudo, non tantus armorum fragor, non vis telorum terret illum, non saxorum moles obterit. Primus valvarum posticum perfringit, primus urbem ingreditur

Przedz. I, wiersz 6 delectamento» delectamentum S.; candorem K. i L. — inducit» minatur L.; ominatur K. — 8 Alba» niema S. — vestra» nostra S. — 9 candidetur» candite S. — 16 plagiosippi» plagioxipi id est servuli K. i L.; p. imo servi S. — 18 lyncem, limax» lucem, lunarium L. — Przedz. II, wiersz 5 candore» tak I, II; candorem inne. — 7 si... Alba» si ergo Albam vultis esse albam VII, XI, XIV, XX. — 9 inscribat» scribat L. — 15 plagiosippi» tak I, V; plagioxipi II, IV, VIII, XV. — 16 Rideo» Rado II. — 17 quod» quum III. — 19 opere» o. opere II; operari IV. — 25 obterit» illum dodaje II. — valvarum» urbem vallorum III; vallorum XIII, XVII.—26 perfringit» tak I, II, VII, VIII, XIII, XIV, XX; perstringit V, XI, XII i niekt. inne.

¹⁾ Białygród po łacinie *Alba*. Porównaj opis *Gala Chron.* II. 39.

urbem ingreditur, tot millium cohortes has caedit, has cessim diffugere cogit. Omnes denique velut cuiusdam maiestatis terrore percussi, armis abiectis, proni procidunt, non sibi sed parvulis ignosci postulant, illorum non suam vitam deprecantur. Aiunt sese crucibus magis quam venia dignissimos. Quumque praecipuorum iuberet sententia nec aetati esse indulgendum nec sexui; indulgentissima tamen principis clementia omnibus parcit, omnibus ignoscit. Iustiores enim censuit piam humanitatis indulgentiam, quam districtam severitatis ultionem. Quae res non modicum apud hostes etiam illi favorem peperit. Sua etenim sponte tam Colbregensium quam aliae Maritimorum provinciae et cuncti provinciarum praesides non cervicose, ut quondam, sed obnixis occurrunt cervicibus, et illius sese obsequelae humillime prosternunt.

Mitibus est mitis capris leo, tigribus asper.

25

Sed permira huius leonis animositas, qui leones ipsos non modo in capreas sed in meticulosos vertit lepusculos. Non secus ac Alexander, qui Ambrorum et Sucambrorum octoginta millia peditum et sexaginta millia equitum confecit; qui

ditur; tot millium cohortes has caedit, illas cessim diffugere cogit. Omnes denique velut quodam terrore maiestatis percussi, armis abiectis, proni procidunt, non sibi sed parvulis ignosci postulant, illorum non suam necem deprecantur. Aiunt, sese crucibus magis quam venia dignissimos. Quumque nec aetati esse indulgendum nec sexui praecipuorum iuberet sententia, indulgentissima tamen principis clementia omnibus parcit, omnibus ignoscit: iustiores enim censuit esse piam humanitatis indulgentiam, quam districtam iustitiae ultionem. Quae res non modicum illi etiam apud hostes favorem peperit: sua etenim sponte tam Colbregensium, quam aliae Maritimorum provinciae et cuncti provinciarum praesides, non cervicose, ut quondam, sed obnixis occurrunt cervicibus et illius sese obsequelae humillime prosternunt.

3 J. Nemo tamen misericors, nisi iustus; nemo iustus nisi misericors: nam iustitia sine misericordia, crudelitas et misericordia sine iustitia fatuitas est.

Chrisost.
sup.
Matth.

Mitibus est mitis capris leo, tigribus asper.

Just.
XII. 9.

Przedz. I, wiersz 4 percussi» percussi L.—proni» niema L.—13 severitatis» tak S; iustitiae K. i L.—20 humillime» humiliter S.—Przedz. II, wiersz 2 cessim» cesim III, XI, XIII i niekt. inne; cesu IV.—3 quodam» cuiusdam I, II.—4 non sibi» niema II.—9 iubret» iubetur II; iubent I.—10 tamen» tanquam III.—12 esse» niema II.—15 Colbregensium» tak VIII i niekt. inne; Cholbregensium I, III, XIII—XVI; Chelbregensium VII, XI; Colbrensiu XX; Cholberiensium II.—18 occurrunt» concurrunt I.—20 prosternunt» substernunt I, II i wiele innych; prestiterunt IV.—25 tigribus» tigridibus VII, VIII, XX.—26 non modo» modo non solum I.—capreas» capras II.—27 Non» Nec I.

urbis murum primus conscendit et vacuum aestimans solus insiliit; hostibus ambitur, solus contra tot millia proeliatur. Dictu incredibile, ut solus tot legionum turmas ceciderit et fugaverit. Hic, ubi obrui multitudine se vidit, trunco prope murum stanti se applicat, cuius subpodio annixus, tamdiu turmas irruentes sustinuit, donec periculo cognito amici ad eum desiliunt; tandem muris deiectis omnis exercitus subvenit. Tunc sagitta sub mamma traiectus, quum sanguinis fluxu deficeret, genu flexo tamdiu proeliatus est, donec vulneris auctorem occidit: et quanto vincendis asperior, tanto victis fuit clementior.

1108
wrześ.

Imperator interea quintus Henricus Ungariam ingreditur, cuius copiis rex Ungariae Colomanus se longe videns disparem Boleslai poscit fulciri subsidio, huiusmodi delegata epistola: Invictissimo Polonorum ac Maritimorum monarchae Colomanus rex Ungariae. Quicquid amicissimorum intimo ratio suadet, honestas postulat ut communi convenienter occurratur incendio:

Just.
XLIII. 5.

Hor. Ep.
1.18.84-5

Nam tua res agitur paries dum proximus ardet,
Et neglecta solent incedia summere vires.

Nec enim ob aliud Allemanorum locustae ad nosmet usque irrepere, quam ut nostris depastis, quod absit, vineis, vestris insiliant facilius olivetis. Ad quod Boleslaus: In mentem, inquit, veniunt illi familiares Pythagorae, qui moriendi pro invicem pio contendere certamine, quorum dum neuter sibi

parcit

4. M. Imperator interea quintus Henricus Ungariam ingreditur. Cuius copiis rex Ungariae Colomanus se longe videns disparem Boleslai poscit fulciri subsidio, huiusmodi delegata epistola: Invictissimo Polonorum ac Maritimorum monarchae Boleslao, Colomanus Ungarorum rex. Quidquid amicissimorum intimo ratio suadet, honestas postulat, ut communi convenienter occurratur incendio:

Nam tua res agitur, paries quum proximus ardet
Et neglecta solent incendia sumere vires.

Nec enim ob aliud Lemannorum locustae ad nos usque irrepere, quam ut nostris, quod absit, depastis vineis, vestris facilius insiliant olivetis. Quia ergo res experta experimentis non indiget, non in vobis amicitiam, sed amicitiae vires in hostibus nos convenit experiri. Etenim nocte scintillat,

nocte

Wiersz 1 insiliit tak III, V, XIV, XV, XXV; insilit I, II, VII, VIII i niekt. inne. — 3 ceciderit conciderit IV, XIV. — fugaverit fugaret I; fugarit II. — *Przeds.* 1, *wiersz* 9 quintus quartus rękopp. — 10 Ungariae niema L. — 12 fulciri suffulciri L. — 15 Ungariae Ungarorum L. — 16 communi convenienter communiter L. — 21 nosmet nos L. — 24 inquit quidem S. — *Przeds.* II, *wiersz* 9 quintus tak IV i wyd. Dobr.; quartus inne. — 11 Colomanus niema I. — 12 fulciri suffulciri I. — huiuscomedi huiusce I, III i niekt. inne. — 14 monarchae monarcho I, II. — 16 honestas hoc res I. — 17 convenienter communiter I. — occurratur tak I, II; succurratur inne. — 18 quum cum I, dum II. — 19 Et neglecta... vires ma III, XX i niekt. inne; I, II i wiele innych nie mają. — 24 non nisi amicitiam I.—vobis nobis I, II, XI, XIV—XVI. — 26 experiri carbunculus experiri V.

parcit pro altero, parcitur utrique. Pragitarum
igitur urbes aggreditur, prosternit, popula-
tur, quorum et adminiculis et studio proe-
lia intellexit in Ungaros inflata. Sic ab amico
5 in semet ipsum hostem distortet, vias oc-
cupat, redeuntes praestolatur, intrepidus con-
fligit, victorioso triumphat.

10 inflata. Sic ab amico in sese hostem distortet, vias occupat, redeuntes praestolatur,
intrepide confligit, victorioso triumphat. Porro liver invidiae tantam Boleslai gloriam
tanti splendorem triumphum non ferens, discoloribus famam decolorat plumis, falsis
inebriat rumusculis, quae per Maritimam triviatim dissultans Polonos nentitur ceci-
disse et hostium vinculis Boleslaum coniectum. Huius figmenti et auctor et magister
fuit Gnyewomir, cui plurimum facundiae, nihil inerat fidei; cuius vitae Boleslaus in
15 Albensium occidione pepercit, quem de sacro fonte suscepit, honoribus extulit,
suffulsit opibus, Maritimae praesidem constituit. Iste, inquam, huius commenti dolo
Pomorani defectionem persuasit et praesules Boleslai ab omnibus praesidiis ac mu-
nicipiis excussit.

20 5. J. Vere sapientis est verbum: positis iuxta se contrariis, et maiora et mi-
nora esse perspicua. Quantum enim distat ortus ab occidente, quantum lux a tene-
bris, tantum iste a familiaribus Pythagorae. Nam ut infidelitatis notam in huiusmodi
homine nemo notaverit, quum talium fides sit ipsa perfidia, saltem ingratitudinis de-
buit periculum horruisse: quia ingratitudine nihil iniquius, quae etiam emancipatos
25 remancipat. Potuit paternae traditionis meminisse, accepti beneficii non esse
immemorem.

6. M. Meminit quidem, sed sero, sed coactus. Peramplissimis enim rursus in-
stauratis copiis, Boleslaus non circa inutiles praedociniorum occupatur sarcinulas, sed
inaccessibiles Maritimarum urbes, has occupat, illas evertit. Plurimum tamen dispendii

Przedz. 1, wiersz 1 parcitur utrique» patitur discrimen *S.* — 5 distortet» detorquet *S.* —
Przedz. II, wiersz 2 Tum» Cui *I.* — 3 illi» illi illi *II.* — 7 quorum» qui *I.* — 9 distortet» de-
torquet *II.* — 11 discoloribus» non decoloribus *II.* — famam» niema *II.* — 12 rumusculis»
rumunculis *XII.*; rivusculis *V.* — Maritimam» Maritima *I, II.* — triviatim» turmatim *IV.* —
dissultans» tak *II.*; dissulcans *inno.* — 14 Gnyewomir» Gnewomir *I.*; gneuomir *II.* — 17
praesules» presides *I.* — 23 iniquius» ingratus *rekopp.* — 25 immemorem» tak *I—V* i wiele
innych; immemor *VIII, XI, XII, XIV—XVI.* — 26 enim» nempe *IV.* — 27 sarcinulas»
tak *I.*; sarciunculas *II.*

nocte radiat verus amicitiae carbunculus. 1108
Tum Boleslaus: in mentem, inquit, veniunt
illi familiares Pythagorae, qui moriendi pro
invicem pio contendere certamine; quorum
dum neuter sibi parcit pro altero, parcitur
utrique. Pragitarum ergo urbes aggreditur,
prosternit, populatur, quorum et adminiculis
et studio proelia intellexit in Ungaros con-

Cic.
Tusc.
V. 23.

cf. Gal.
II. 46.

1108 circa Velen oppidum impendit; in quo ille Gnyewomir, quia de venia desperaverat, plus ceteris resistit. Quumque illi spes indulgentiae, si dedere se velit, promittitur, «maior est, inquit, iniquitas mea, quam ut veniam merere possim, et satius esse mortis iugum quam servitutis, gloriosiusque vitam exponi vulneribus quam dedi suppliciis.» Quanto ergo pertinacius obsistit, tanto crudeliores in se animos ac vires provocat, tanto crebrioribus illiditur assultibus. Qui tandem improbae deditioi subactus, fuste capitalem excipit sententiam; alii omnes in ore gladii obsorbentur

1. Reg.
XV. 8.

7. J. Laudo animositatem, truculentiam non laudo, nisi forte zelo iustitiae factum sit, non odii animo vel typo superbiae. Non est peccatum, ex officio hominem occidere, nec est reus homicidii miles, qui potestati obediens hominem occidit. Laudatur Phinees, qui cum Madianitide confodit Hebraeum et Matthathias idololatram, et Moyses cum Levitis per medium castrorum transiens, manus consecrabat in sanguine propinquorum, quando propter vitulum caesa sunt XXIII

Num.
XXXV.
7. 14.

Mach.
2. 24.

millia¹⁾. Immo quandoque peccatum videtur, non occidere, ut, quia Saul victis Philistaeis Agag regi eorum pepercerat, ait Dominus ad Samuelem: poenitet me fecisse regem Saul²⁾. Sed forte in Saule non tam indulgentia Domino displicuit, quam praeceptionis dominicae transgressio. Unde a Samuele illi dictum est: Peccasti; nescis, quia genus hariolandi est nolle obedire³⁾. Verum non haec nobis ad consequentiam trahendum, quia privilegia paucorum communem legem non faciunt.

8. M. Sic nimirum domus Domini zelus⁴⁾, aureo inscribendos calamo, Simonem et Alexandrum Plocensium antistites armaverat, qui utrosque hostes pervigili sollertia studiosissime ab arce dominica arcere satagebant. Sicut enim nec minimus loci vel temporis punctus ab invisibilium tutus est insidiis, sic Masoviensibus visibilium nunquam defuit hostium incursus, nunc Prussis, nunc Pomoranis, nunc utrisque, hinc aperte, illinc subdole irrepentibus; quod non modicum illis non modo animositatis sed et industriae suggerit promptitudinem. Usus enim

Przedz. I, wiersz 1 Velen» tak I, II; Weylen III; Wyelen V, VII; Welen VIII; Velyen XX; Vyelun XXV. — oppidum» dispendio dodaje XX. — 2 Gnyewomir» Gnewomir I; Gnewomir II. — 15 animositatem» inimici dodała w II na górze ręka spółczesna. — 17 Non est» Non enim est I. — 18 peccatum» tak I, II; w VIII na brzegu dopisano; inne nie mają. — Przedz. II, wiersz 1 videtur» niema I. — 3 Agag» Sagal III. — eorum» tak I, II; inne nie mają. — 13 Sic» tak I, II; Hic inne. — 14 inscribendos» tak I, II; inscribendus inne. — 15 armaverat» animaverat I. — 16 qui» quoniam XII, XVI; quorum I. — utrosque» utriusque I; uterque XX. — 17 arcere» niema II. — satagebant» satagebat I. — 19 tutus» umquam t. IV. — 20 visibilium» niema II. — 21 Prussis» tak I, II, III i niekt. inne; Pruscis IV, V, VII i wiele inn. — 24 et» tak II; etiam I.

¹⁾ Exod. XXII. 27—28. ²⁾ I. Reg. XV. 8—11. ³⁾ Tamże XV. 23. ⁴⁾ Ps. LXVIII. 10.

reddit magistrum et ferrum non tam hebes quam
etiam scabrosum, sine assiduitate exercendi,
efficitur. Ideoque Masoviam et consiliis esse
strenuam et vernantissima militiae florere
5 maiestate. Inter quos Alexandrum summa
dignum admiratione duco, qui tam diversis
ac summis rebus simul sufficere potuerit.
Nam nostri ecce gigantes! gemunt sub aquis
et qui habitant cum eis¹⁾. Res mira, idem
10 agnus et leo, idem lupus et dux gregis,
idem praesul et miles, simul armatus et de-
votus, ut inter iuges armorum excubias ni-
hil, quod suum est, devotionis neglexerit;
Ambrosianae non immemor sententiae: arma
15 episcopi lacrimae sunt et orationes²⁾. Magnus
in proeliis Alexander, in divinis maior ob-
sequiis. Nam ut exstructas ab eo basilicas
cuiuslibet invidia silentio sepeliat, sub modio
tamen lucerna abscondi non potest, nedum
20 civitas supra montem sita. Indevotus enim
quo pacto aestimabitur, qui tam conspicuum
beatae Virginis templum a primis initiat
fundamentis et consumat? quum pater Sa-
lomonis, ne Domini templum aedificet, a
25 Domino prohibetur³⁾. Cui dictum est a Do-
mino: non aedificabis mihi templum, quia

vir sanguinis es. Res ergo ipsa declarat,
quam delecta illi fuerint tabernacula Domi-
ni virtutum, operum ipsa elegantia, formae ^{Psalm. LXXXIII 2.}
festivitas, dulcissimo illum cordis palato in-
desinenter ostendit masticasse: «Domine!
dilexi decorem domus tuae.» Quam non ^{Psalm. XXV. 8.}
tantum intrinsecis ac spiritualibus locuple-
tavit studiis, sed etiam armis communivit,
materialibus necessariis undique septam prae-
sidiis, ut lectulum Salomonis sexaginta ex ^{Cant. III. 7.}
fortissimis filiorum Israël intrinsecus et tre-
centi ex electissimis loricorum extrinsecus
custodirent; ut vere dici possit: «Pulchra
es et decora sicut Ierusalem: terribilis, ut ^{Cant. VI. 3.}
castrorum acies ordinata.» Contigit autem,
Boleslao et universa paene militia procul
agentibus, cruentissimae praedationis⁴⁾ impetu
Masoviam Pomoranos irrumpere; qui tota
paene populata provincia, luctuosas fastidiunt
sarcinas, lamentabiles abigunt manubias. Con-
currunt Masoviensium perpauculi, conse-
quuntur; stat hostis arena maris numero-
sior. Nam congressum paucitas non prae-
sumit, multitudo contemnit: illis temerarium,
istis videtur inglorium. Quumque illi fugam
recessum isti meditantur, adest venerabilis

Przedz. I, wiersz 1 reddit magistrum» r. maysterium III, VII, XVI; r. magisterium XI, XIV; ingenium reddit XX. — 2 scabrosum» scabosum II. — sine assiduitate exercendi» niema II. — 6 duco» dico I, IV, XII, XVII. — 20 sita» situata XII. — 22 templum» id est S. Marie Annunciationis in arce Plocensi dodaje glosator XVII. — 24 domini» tak II, III i niekt. inne; dum I, XX, XXV. — 25 Cui... sanguinis es» ma tylko II; inne nie mają. — Przedz. II wiersz 2 fuerint» fuerant I, II, IV, XV. — 3 operum» operis I, II i wiele innych. — 6 decorem» niema I. — 7 intrinsecis» tak VIII, XX i niekt. inne; intrinsecus I, VII; intlisecus II. — 14 es» niema I, II. — 15 Contigit» Contingit IV, XVI. — 16 et» tak I i wiele inn.; ut II. — paene» fere II. — 17 cruentissimae» cruentissimus I. — 18 irrumpere» irrupere I. — 19 populata» predata XII. — fastidiunt» surripiunt wyd. Dobr. — 26 venerabilis» tak I, II; inne nie mają.

¹⁾ Job. XXVI. 5. ²⁾ Por. Decr. Grat. caus. XXIII, qu. 8, § 1. ³⁾ Paralip. I. 28. 3.

antistes Simon, institis ac infulis pontificalium insignitus, non tam luctu quam precum et suffragiorum devotione miserabile spectaculum prosecutus. Qui eminus exclamat: «Immo in uno tantum, filioli, spes est vincendi, non in multis est victoria. Nec mortis metuendum est discrimen, maxime quum pro salute agitur proximorum; quia mors corporis hominem non exstinguit, sed ad praemium virtutis admittit.» Quo dicto suos pugnae, sese orationi committit, nec cessat, donec omnis illa praedonum numerositas succumbit, paucis admodum fuga elapsis. Sic omni suorum excussa praeda, sic hostibus prostratis, laetum cum suis revehit trophaeum. Immo post triduum vel amplius infelicitis, immo felicitis, belli reliquias, caecorum instar, palpitanter errasse; quos a feminis, asserunt, et comprehensos et in vincula coniectos.

9. J. Magnus quidem Alexander, sed maior ut video. Simon Alexandro, qui patriarchae ac legislatoris in se virtutem expressit. Nec enim nescis Moyse orante Amalecitas confectos; qui quum erectas manus sustineret, vincebat Israël, et quum lassas demitteret,

Exod.
XVII. 11.

convalescebat Amalec. Nec ignoras, quod Abraham Loth cum animalibus et omni possessione, hostibus interemptis, eripuit¹⁾. Quibus ex factis intelligis, non minimum prodesse aut merita praelatorum, aut proximorum suffragia; quorum exemplaribus instrumur, quid Deo quisque nostrum debeat, quid sibi, quid proximo.

10. M. Valde peccamus, si aliorum bene gesta non laudamus; sed nihil mercedis agimus, si ea, in quantum possumus, non imitatur. Nam cui non invidus videar, si auream huius regiae columnam, si patrem reverendissimum, ex tuis antecessoribus quemdam, mutis labiis suppressero. Erat enim eiusdem sanctae Gneznensis ecclesiae, cui tu praesides, archipontifex Martinus, cuius nutu, cuius arbitrio totus huius reipublicae cardo vertebatur. Huic percrebro Pomorani iuges tendere insidias, nunc toxicatis poculis, nunc iugulo, seu quavis nece clandestina; tum, quia illis ritum inhibet idololatriae, tum quia decimas et primitias ab eis exigit, tum, ut eo sublato regni simul et consilii caput amputent. Quumque diu dolosa nequitia effudissent machinamina, eventum

Przedz. 1, wiersz 1 institis» tak IV, V, VII, VIII, XXV i wiele innych; institutis II; inscitis I i niekt. inne; in stolis XX.—2 insignitus» tak II; insignis inn.—3 Immo» niema I.—13 succumbit» succubuit I, II.—14 Sic» niema II.—15 revehit» tak I i wiele innych; refert II.—16 post triduum» tak II; post tridie VII, XX, XXV; postridio I, VIII i wiele innych.—24 Moyse orante» tak II; M. cantante I; M. o. Cantemus III—V i wiele innych.—Przedz. II, wiersz 7 quisque» quis I, II; quid III i niekt. inne.—15 patrem» tak I i wiele innych; pstrum II, VII, VIII, XII, XIV, XVI.—25 dolosa nequitia» tak I, II; dolo suam nequitiam XV; dolosam nequitiam inne.—eventum» tak I; eventum cuncta III i dalsze; cuncta enim II.

¹⁾ Genes. XIV. 16.

vir prudens industrie declinabat. Divinis tandem intentum obsequiis in Spici-
miriensi oratorio comprehendere gestiunt. Clamor attollitur: hostium impetus in ipsis
5 nuntiatur proastiis. Quid ergo, fugiendum?
At stridens mucro corruscat in ianuis; bellandum? at nulla facultas, nullum admini-
culum, viribus tremulis, viris imbecillibus;
supplicandum? sed quando cruentos lupo-
10 rum rictus agni balatus placaverit? Verum
ut erat sursum contemplatione porrectus,
sic et corpore in altum attollitur. Cuiusdam
enim scalae beneficio conscendens, inter
laquearia delitescit.

15 Sic senio vires, pedibus timor addidit alas¹⁾.

Illi catervatim irrumpunt, sacris non par-
eunt, sancta diripiunt, quemdam dioecetem,
qui stupore totus dirigerat, prostratum se-
cus aram conspiciantur; archipraesulem rati
20 comprehendunt, non sine tripudio asportant.
Nec modo illum decimis ac primitiis abre-
nunciare iubent, sed omnibus catholicae
fidei deierare muneribus: innumerositatem
insuper metalli appendere ac pacis perpetu-
25 itatem artatur polliceri. Cuius dum vita hu-
iusmodi taxatur commercio, nihil horum an-

nuit. Erat enim vir Deo plenus, fiduciam
habens in Domino, non tam de propriis
praesumens meritis, quam de antistitis suf-
fragiis, cuius virtutes diligentem discipulum
latere non poterant. Praesul autem lacrima-
rum torrente pronus immergitur, sanctuarium
profanatum, et sancta manu contrectari sa-
cilega luctuose deplangit. Qui aram devo-
tissime amplexus precum devotione tridua-
nam continuat inediam. Necdum e sanctua-
rio pater venerabilis gressum dimoverat, quum
eum, qui solvit compeditos, Dominus ultio-
num libere egit. Quadam enim repentina tam
ipsi, quam coniuges et parvuli eorum cor-
repti sunt vesania, ut sese invicem nunc
ferro, nunc saxis aut stipite appeterent et
suorum carissimos non modo ut incognitos,
sed ut acerbissimos hostes a suis domiciliis
persequentes expulsarent. Qui dum alios
contingere nequeunt, proprios artus aut un-
guibus dissecant, aut dentibus dimordicant.
Qua peste, non sine prodigioso rugitu, non
sine horrenda iactatione plerique illorum ex-
spirant. Tamque diu vexati sunt, donec sup-
plicii causa intellecta, et sancta sanctorum
cum omni suppellectili pontifici remittunt et

Psal.
CXLV. 7.
XCH. 1.

Przedz. 1, wiersz 5 oratorio» tak I, II; civitatis oraculo IV; oraculo inne. — 5 proastiis» tak XX, a nad tem drobno suburbiis; prestigiis II. — 6 bellandum» rebellandum I, II. — 8 viris imbecillibus» viribus i. II. — 10 rictus» tak I, II; ictus III i niekt. inne. — 12 in altum» niema I. — 17 dioecetem» dioecetam IV; archidiaconum dodaje glosator XVII i XX. — 23 deierare» deletare I. — Przedz. 1, wiersz 6 sanctuarium» et sacrarium I. — 8 deplangit» deplangens I. — 11 quum» niema I. — 12 eum» niema II. — 17 incognitos» ignotos I. — 19 persequentes» persequenter I, II i wiele innych. — 22 non sine prodigioso rugitu» niema I. — 26 remittunt» tak XX; remittuntur inne.

¹⁾ Virg. Aen. VIII. 224.

quam a dioecete poposcerant pecuniae quantitatem violatae multam immunitatis pollicentur; sed et catholicae characterem fidei reverentius profitentur et ecclesiasticis sese muneribus obstringunt.

11. J. Arcam paene foederis et raptam
I. Reg. IV. 11. VII. 1. ab allophylis et superna quoque restitutam ultione, retulisti. Longe tamen hic alius pontifex ab illo Heli, qui cadens de sella fractis cervicibus exstinctus est; nec vituperandum puto, quod quasi meticulosus, quasi mercenarius, non quasi pastor, videns lupos, sese subtraxerit. Inmundum enim est animal quod tametsi ruminat scissam tamen ungulam non habet, quae est discretio sacrorum animalium, nam pedes eorum pedes recti, planta pedis planta vituli. Pugillatoria siquidem peritis non magis impetendi quam cediendi utilis est industria. Quod Dominus in
Job. VIII. 59. se praedocuit: in quem dum Iudaei tollerent lapides, ipse transiens per medium eorum ibat. Aut quis certe mortis metu non trepidet, quum ipsa vita usque ad mortem paveat et taedeat; eoque cautius vitae providendum quo uberior ex aliquo fructus decerpitur:

ut quid etiam sterilis ficulnea terram occupat?¹⁾ Hoc est, quod apostolus optat anathema fieri a Christo pro fratribus²⁾; omisit enim melius, ut fratribus expedientius provideret. Et licet platanis myricam videar inserere,⁵ dicam tamen; nec enim flosculus, rara insculptus teredine, auri rutilantiae disconvenit. Erant enim in eadem navi philosophus et scurra. Oboritur tempestas, omnes caeca involvuntur caligine. Fit fragor, clamor attollitur, strident fluctus, rugiunt procellae; navis, nunc abysso fit proxima, in praeceps dehiscuntibus undis, nunc celsis vicinior nubibus saevo raptante turbine. Quid hic putas cuilibet animi fuisse, ipso etiam nauclero de salute desperante? Ducit alta philosophus in altum suspiria, mortis, ut crebro consueverat, crebrius meditatur angustias; trepidat, ne post exitum vitam degat confragosam; nec enim corporis mortem veritus est, quam esse vitae ianuam censebat. Scurra inter haec non modo metum dissimulat sed quoddam laetitiae, ne vecordiae dicam, histrionico membrorum gestu et fractae modulamine vocis, depromit et cachinno concutitur, oloris exemplo; misera invitans mi-

Przedz. I, wiersz 1 quam» quanquam wyd. Dobr.; quantam rękopp. — pecuniae quantitatem» tak I, II i wiele innych; pecuniam IV, XV. — 7 paene» niema I. — 10 de» e rękopp. — 11 cervicibus» cruribus I i wyd. Dobr. — 15 scissam» fissam I, II. — 16 sacrorum» tak I; sanctorum II, V i inne. — 18 Pugillatoria» tak I; pugillatione II. — 21 praedocuit» docuit II. — tollerent» attollerent XV. — Przedz. II, wiersz 7 teredine» tak II, IV; terredine I; tetridine XII, XVI; tetredine XI, XIII—XV, XVII. — 20 enim» tak I, II i wiele innych; autem XII i niekt. inne. — 21 vitae» niema I. — 23 ne» ve III i niekt. inne; vel XVII. — 25 concutitur» niema III.

¹⁾ Por. Luc. XIII. 7. ²⁾ Paul. Rom. IX. 3.

serioris vitae solatia. Quid plura? Omnis tandem cessat quassatio, redit aura clementior: aggratulantibus aliis invicem, scurra virum contumeliis afficit et lacescit. Heus! 5 o tu, inquit, larva philosophi! qui habitum audes praesumere sapientum, qui nec umbram geris prudentiae. Sapiens enim est, ut sapientibus placeat, in quem nullus cadit affectus, ergo nec tristitia, nec metus; at in 10 te cor exsanguē sugit moeror, pavor occupat. A me ergo, a me, a prudente disce prudentiam, in quem, ut vidisti. mediis in periculis nulla cecidit mentis trepidatio. Cui philosophus: dudum, inquit, tua tecum scur- 15 rilitas involvit naufragium, dudum immanissimae stoliditatis coetus te cum tuis absorbit. Nihil ergo perditus timere potuit pro perditis, nihil scurra vereri debuit pro vita scurrae: pavendum fuit philosopho pro vita 20 philosophi. Fortius ergo pontifici pro vita pontificis.

12. M. Gratulor impendio, quia non est penes te mutui redhibitio minor aut tardior commodato. Sed pusillum, quaeso supere- 25 roga et runcemen, quod meum retrogressum compedit et impedit progressum, vel dissolve

vel rumpe. Ecce enim a dioecete quaestionibus exigebatur metallum et alia cum iuriurandi religione: id, si coactus praestitisset, tenereturne an non? et sponsio suppliciiis extorta obligat, an non?

13. J. Ho, ho! non ridere non possum, sub sarcinis gemis et vepres ultro ingrederis. Verum tamen in malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. Iniqua 15 est promissio quae scelere adimpletur. Ad omnem ergo sponsionem, quam vel scelus, vel etiam scandalum concomitatur, omnino non teneor. Sponsio vero pecuniaria obligat, nisi iustus metus intercesserit. Iustus autem metus non est, ubi metus mortis non est, vel cruciatus corporis, vel id, quod pro his habetur; de quo habetur: «quod metus causa fit ratum non habetur.» Unde Trevirensis et eius praepositus a praedonibus capti, dare coguntur et iurare, ne repetant. Quumque re- 20 petere trepidant metu periurii, absolvit eos Apostolicus et mandat, ut praedones persequantur et ecclesiae bona repetant. Est autem, ubi nec iusti metus praetextu rescindi potest obligatio, puta: christianae fidem religionis quum quispiam etiam coactus sus-

Isid. Syn.
II. 58.

Przedz. I, wiersz 1 vitae» niema V. — 4 afficit et» niema I, II; afficit III, V, VII, XX XXV. — Heus! o» En I. — 9 in te» inde II. — 10 sugit» figit I; fuit II. — 11 ergo» tak I; igitur II. — 17 ergo» igitur II. — 25 runcemen» runcetum I; runcinum II. — quod» quidem II i wiele innych. — Przedz. II, wiersz 3 id» ideo III, IV, V i niekt. inne. — praestitisset» niema I. — 4 tenereturne» tenetur I, II; teneretur VII. — et» hec IV i niekt. inne; et haec wyd. Dobr. — 6 Ho, ho!» O, o II; Ha, ha poprawia Mułk. — 7 gemis» graveris XX. — ingrederis» ingredies V. — 12 concomitatur» tak I i wiele innych; comitatur II, XII, XV, XX. — 18 Trevirensis» tak I; Treuerensis II; Trinciensis XX; we wielu kodexach dodano głosę episcopus. — 25 puta» tak I, II i wiele innych; sicut IV.

Senec.
Benef.
V.

ceperit, tenere tenetur; quamvis nemo sit cogendus ad id, ad quod inutiliter cogitur, quamvis coacta servitia Deus aspernetur, quamvis non sit beneficium, quod ingeritur recusanti, nec sacrificium, quod exprimitur invito. Saepe tamen etiam invitis beneficia praestantur.

14. M. Non iniuste ergo Boleslai severitas, in sacrilegos idololatrias incanduit, nec iniuste ultionem adiecit ultioni. Vix enim illa sacrilegii ultrix, pestis quieverat, quum nec sacrae fidei reverentiam, nec pollicitis ullam tenere fidem. Non timent impudici apostatae salutem fugere, nec abhorrent canes persordidi ad vomitum reverti. Omne itaque suorum undique robur contrahit, omnes omnium et acuit vires Boleslaus, et ponderat. Surgunt castra contra Maritimam et divinam agi causam non

1109 Rursus Boleslaus propter iniurias Pomeranorum ad maritima se transfert. Est autem Kruszwiciae beati Viti basilica in cuius pinnaculo quidam inaestimabilis et habitus et formae visus est adolescens, cuius inedicibilis splendor non solum urbem, sed urbis quoque proastia illustrabat. Hic eo desiliens cum aureo pilo turmis eminus virtutem cernentibus et tantae rei mysterium tacita veneratione stupentibus, donec ad urbem Nakiel pilum, quod gestabat, quasi vibrans disparuit. Hac ergo fiducia animatus Boleslaus urbem obsidionibus includit, fundibalis circumvolat, tormentis concutit, assultibus impetit. Quod hostes cernentes dolo niti contendunt, quod virtute nequeunt, treugas deliberandi

humanam, primipilarius antecurrens praedocuit, Est enim beati Viti Crusviciae basilica, in cuius pinnaculo quidam inaestimabilis et habitus et formae visus est adolescens, cuius inedicibilis, ut aiunt, splendor non modo urbem sed urbis quoque proastia illustrabat. Hic eo desiliens cum aureo pilo turmas eminus antecedit, non paucis claram numinis virtutem cernentibus et rei tantae mysterium tacita veneratione stupentibus; donec ad urbem Nakel pilum, quod gestabat, quasi vibrans, disparuit. Hac ergo animatus fiducia Boleslaus obsidionibus includit, fundibalis circumvolat, tormentis concutit, arictibus pulsatur, assultibus impetit; nihil roboris non attentat, nihil ingenii inexpertum relinquit. Vident suos urbani numeros rarescere, sentiunt

Wiersz 3 nec... invito» opuścił tu II i dodał po słowie praestantur. — Saepe .. praestantur» niema I. — 5 ergo» igitur II. — 6 ultrix, pestis» p. u. II. — 8 impudici» impuniti I. — 9 et acuit» exacuit II. — Przedz. I, wiersz 18 proastia» pascua S. — 19 turmis» eius S. — 21 Nakiel» Nakel L. — 23 ergo» igitur L. — 26 diti» niema S. — Przedz. II, wiersz 13 et habitus» h. II; et habitu I. — 15 splendor» niema II. — 16 quoque» ut aiunt II. — 20 tacita» tak II; tanta inne. — 23 fundibalis» fundibulis I, II i wiele innych. — 24 circumvolat» circumvallavit IV; circumvolavit VII, XX. — 26 ingenii» ingenium II. — 27 rarescere» irrarescere XVII.

liberandi petunt et impetrant. Suis interea intimant, ut insidias parent, occupent incautos, vincula praesto habeant, quibus, quos velint, vinciant. Quumque Boleslaidae in no-

5 cte s. Laurentii secure quiescerent, improvisa de veprium densetis peditum prosiliunt agmina, trans numerum locustarum omne planum cooperientia. Quod illico Boleslaus advertens: Video, inquit, o proceres, ca-

10 preas non invisas leonculis. Hoc dicto ipse primus assilit, deinde princeps militiae irruit Scarbimirus. Auget leonibus famem animositas, fames animositatem irritat, hostes trucidant, prosternunt et enervant. Dedignatur

15 enim leonis generositas gregis imbecillis sanguinem lingere; sola strage cadaverum delectatur. Turpe putant Lechitae hostium occidione intermissa spoliis occupari sacrilegis. Quid ergo? linguis omnium loquar,

20 nec tantae caedis modum verbis assequar, quia numerum occisorum non aliter scire potes, quam si arenas maris aut coeli stellas miseris in calculum. Super quo si vacat algoristas consule sive abacistas, quos cal-

25 culandi agitat solertia. Huius rei fidem etiam hodie astruunt aggeres instar montium ex inhumatis hostibus acervati. Multa etiam millia suis vineti loramentis in Poloniae co-

lonias

tiunt sese viribus destitui; qui dum virtute 1109 nequeunt, dolo tuti contendunt. Treugas deliberandi orant et impetrant: suis interea intimant, ut insidias parent, incautos occupent, vincula praesto habeant, quibus, quos velint, vinciant. Quumque sit post laborem quies gratissima, omnes paene quieti Boleslaidae indulgent, quam et laborum suadent dispendia et praesens beati Laurentii iubet veneratio. Improvisa ergo de veprium densetis prosiliunt agmina; caverant enim, ne strepitu calcis aut hinnitu caballorum proderentur insidiae, ut omni spe fugae amputata non minus pro salute quam pro victoria pugnarent. Quorum numerositas, trans numerum locustarum, omne planum operit, impetere tamen trepidant; praecautas enim intelligunt excubiis insidias. Proinde confertim praeporrectis undique cuspidibus, velut in quodam circo, proelium praestolantes consistunt. Tunc Boleslaus vultu serenissimo, mente tranquilla: «Capreas, inquit, proceres, video, nostris non invisas leonculis; nam quis molestos aestimet aquilis murilegos, tigribus cornupetas. Si quid tamen virium habent, nota vobis illorum ignavia, nostri virtute primipilarii et hodierni gloria martyris omne illud colliquescet;

quum

Przedz. I, wiersz 5 secure» securi L. — 6 densetis» densatis L. — 19 omnium» hominum rękopp. — 20 nec» cum n. L. — 22 potes» tak L.; potest K. — 24 sive» tak K.; si non L. — Przedz. II, wiersz 4 ut» tak XXV i niekt. inne; et III, V, VII, VIII; nie mają nic I, II. — 6 velint» volunt II. — 7 quies» requies II. — 11 densetis» tak II; densentis III; densitis VII; densatis I. — 13 ut» tak XVI; et ut I, II i inne. — 15 pugnarent» tak I; pugnaretur II. — 19 confertim» consertim I; consertis II. — 26 vobis» nobis I; nobis est II.

1109 Ionias transvecti sunt. Extunc igitur Nakiel et aliae quamplures urbes huic regno accessere.

Causa autem huius gravissimae stragis haec fuit. Boleslao siquidem extra metas Poloniae cum suis diutius demorante, erat sanctae Gneznensis ecclesiae archipontifex dominus Martinus, cuius nutu, cuius arbitrio totus huius reipublicae cardo vertebatur. Huic percrebro Pomorani iuges tendere insidias nunc toxicatis poculis, nunc iugulo seu quavis nece clandestina: tum quia eis ritum inhibet idolatriae, tum quia decimas et primitias ab eis exigit, tum ut eo sublato regni simul et consilii caput amputent. Quumque diu dolosa nequitiae effundere cogitarent machinamina, cuncta vir prudens industrie declinabat. Accidit autem tandem praefatum praesulem in Spicimiriensi oratorio obsequiis divinis intendere: et ecce assunt Pomorani in multitudine, dumque pontifex inopinate vallaretur, ipsum comprehendere gestiunt.

Clamor attolitur! hostium impetus in ipsis nunciatur proastiis. Quo ergo fugiendum, dum stridens mucro corruscat in ianuis? quomodo rebellandum, dum nulla fa-

cultas

quum causa iustior et animet exanimes et meticulosissimis pariat audaciam. Quo dicto hinc ipse assilit, inde militiae princeps irruit Scarbimirus. Auget leonibus famem animositas, fames animositatem irritat; damis⁵ vero terror metum incutit, metus terrorem centuplat et utrumque plus altero et exanimat et enervat. Dedignatur leonum generositas gregis imbecillis sanguinem lingere, sola cadaverum strage delectatur; turpe pu-¹⁰ tant Lechitae, hostium occidione intermissa, spoliis occupari sacrilegis. Quid ergo? linguis omnium loquar, nec tantae caedis modum verbis assequar: quia numerum occisorum non aliter scire poteris, quam si arc-¹⁵ nas maris aut coeli stellas miseris in calculum; super quo, si vacat, algoristas consule, sive abacistas, quos calculandi agitatur sollertia. Huius rei fidem etiam hodie astrunt aggeres instar montium ex inhumatis²⁰ ossibus acervati. Multa insuper millia suis vincti loramentis in Poloniae colonias transvecti. Extunc ergo et Nakel et aliae quamplures illorum urbes huic regno accessere.

15. J. Rex Ammonitarum Timotheus²⁵ contra Machabaeos¹⁾ conflicturus acies ordinat, quum iuvenes permiri et vultus et splendoris,

Przedz. I, wiersz 1 igitur ergo L. — 8 dominus tak L.; niema K. — 16 amputent tak L.; amputetur K. — 18 prudens tak K., prudentie L. — 19 Spicimiriensi Spicimirensi L. — 25 ergo niema K. — Przedz. II, wiersz 1 et animet exanimes et niema I i II. — 3 militiae militum I. — 5 damis dampnis I; dammis III. — 7 altero et a. plus II. — 8 et enervat plus e. II. — 14 verbis niema II. — assequar nec explicare potero dodaje XX. — 15 poteris tak XVI; potes inne. — 16 aut vel II. — 18 agitatur calcatur V. — 20 instar... acervati niema II. — 21 millia similia II. — suis niema II. — 23 ergo igitur II. — 27 quum tum I i in.

¹⁾ 2. Mach. X. 24—31.

cultas nullum adminiculum viris imbecillibus viribus tremulis? Quomodo autem supplicandum quum nunquam cruentes luporum rictus agni balatus placaverit? Verum ut erat archiepiscopus sursum contemplatione porrectus, sic et corpore in altum attolitur, cuiusdam enim scalae beneficio conscendens inter laquearia delitescit.

Sic senio vires pedibus timor addidit alas¹⁾

10 Quaslibet infirmas adiuvat ira manus²⁾.

Illi catervatim irrumpunt, sacris non parcunt, sacra dirimunt et diripiunt, quendam quoque dioecetem, qui stupore totus dirigerat prostratum super aram conspiciantur, non sine tripudiis absportant. Nec solum illum decimis ac primitiis abrenuntiare iubent; sed omnibus catholicae fidei deierare muneribus, numerositatem insuper metalli appendere, ac pacis perpetuitatem artatur polliceri. Cuius dum vita huiusmodi taxatur commercio nihil horum annuit. Erat enim vir Deo plenus fiduciam habens in Domino, non de suis praesumens meritis, sed sui antistitis confidens suffragiis, cuius virtutes diligentem discipulum latere non poterant.

Praesul autem lacrimarum torrente pronus immergitur, sanctuarium profanatum et sancta, manu contrectari sacrilega luctuose deplangit.

doris, unus a dextris inde, alter apparet a sinistris et tres istis non dissimiles flammam iaciunt in castra Timothei. Quibus visis exercitus terga vertit, non sine suorum periculo, quorum viginti milia, dum fugere gestiunt, succumbunt. Quem ergo, aut illum Boleslai praecursorem, aut hos Machabei iuvenes aestimare potes, nisi summae, nisi super-excellentis omnipotentiae ministros? Adeo illi suorum cura est, ut pro eis visibiliter nonnumquam coelestibus pugnet virtutibus. A Domino fit hoc, et est mirabile in oculis nostris.

Psalm.
CXVII.2

16. M. Ego vero non tam haec miror, quia non aliena sunt iustis iustorum consortia, et angelicae vitae hominibus etiam visibilia non desunt angelorum adminicula; sed pervehementissime stupeo, in fanis etiam idolatriae huiusmodi prodigia obtingere. Brennus etenim dux Gallorum victa Macedonia, templa spolians Apollinis «Locupletes, inquit, deos largiri hominibus oportere; eos nullis opibus egere, qui eas omnibus largiri solent.» Templum itaque Delphis, quod erat in Parnasso, assilit; et habebat electa peditum sexaginta quinque millia, Delphi non nisi quatuor millia. Repente omnes templorum antistites et ipse vates

Just.
XXIV.
6—8.

Przedz. I, wiersz 13 dioecetem» id est archidiaconum dodaję rękopp. — 26 pronus» prorsus K. — Przedz. II, wiersz 2 istis» niema I. — 8 nisi summae» verbi s. I. — 19 huiusmodi» huiusce I. — prodigia» niema II. — 20 Brennus» Brenus II; Brennius IV; Brinnus XII; Birenus XV. — dux» rex II. — 23 egere» indigere II. — 26 peditum sexaginta quinque» tak I zgodnie z Justynem; militum septuaginta II; peditum septuaginta inne.

¹⁾ Virg. *Aen.* VIII. 224. ²⁾ Ovid. *Am.* I. 7. 66.

plangit. Qui aram devotissime amplexus precum devotione triduanum continuat ieiunium. Nec dum e sanctuario pater venerabilis gressum dimoverat, quum eum qui solvit compeditos Dominus ultionum libere egit. Quadam enim repentina tam ipsi, quam coniuges et parvuli eorum correpti sunt vesania, ut sese invicem nunc ferro nunc saxis appeterent, et suorum carissimos non tantum ut incognitos, sed ut hostes a suis domiciliis expulsarent. Qui dum alios attingere nequeunt, proprios artus unguibus dissecant aut dentibus dimordicant. Qua peste non sine prodigioso rugitu, non sine horrenda iactatione plerique illorum expirant. Tamque diu vexati sunt, donec causa supplicii intellecta sancta sanctorum cum omni suppellectili pontifici remittunt, et pecuniam postulatam abnegant, catholicae quoque fidei reverenter profitentur characterem, ac ecclesiasticis sese obstringunt muneribus.

vates cum insignibus et infulis in primam pugnantium aciem procurrunt: advenisse deum, clamant, eumque se vidisse. Cuius dum opem implorant iuvenem insignis pulchritudinis et duas comites virgines armatas⁵ e propinquis Dianae et Minervae aedibus occurrere conspiciantur. Mox terrae motu portio montis abrupta Gallorum stravit exercitum, et confertissimi cunei vulneribus dissipantur. Insequitur tempestas, quae grande¹⁰ et frigore saucios absumit. Dux ipse Brennus, dolorem vulnerum non ferens, pugione vitam finivit. Quis ergo talia nec miretur in talibus, nec stupeat?

17. J. Stupere te non stupeo, quia daem¹⁵onum astutia ne cogitari quidem, nedum eloqui sine quadam stuporis horripilatione potest. Sed mirari te miror, quum noveris principes tenebrarum et in angelos lucis transfiguratos et lucis opera persaepe mentitos, ut in aureis poculis insuspectius misceant aconita. Numne magi Pharaonis¹), num Simon magus²) a mente excidit? Quid illi

qui dixerunt: «Venimus tibi nostrum, Antoni, praebere fulgorem?» Quid ille, qui divinam mentitus maiestatem: Quid vis, inquit, a me tibi dari Antoni? Innumerabilis²⁵ est exemplorum copia, sed summopere nobis providendum est, ne vel Labyrinthum

Przedz I, wiersz 1 amplexus» complexus rękopp. — 2 devotione» devotioni L. — 8 vesania» insania K. — 20 characterem» tak L.; primitiis, decimis K. — Przedz. II, wiersz 1 insignibus» signibus I. — 2 procurrunt» tak I, II i wiele innych; occurrunt XIV, XVI; precurrunt IV, XI—XV. — 9 et» niema I, II i wiele innych. — 11 et frigore» tak I; ac turbine II. — 12 Brennus» Bremus II. — 13 finivit» tak II; finit I. — nec miretur» tak I; non m. II. — 17 stuporis» horroris II. — 22 Numne» tak II; Nonne I. — num» tu w I okienko zostawione. — 26 summopere» summo opere I, II. — ne vel» neve I, II.

¹) Por. *Exod.* VII. 11. 12. ²) O tym Symeonie czarnoksiężniku wspomina i Nestor. Obacz *Mon. Pol.* I. str. 584 i objaśnienie tamże na str. 852. Por. *Act. Ap.* VIII. 9.

Daedali texere, vel turrim arguamur extruere giganteam. Quin immo iter diligentius carpe institutum.

18. M. Ut libet. Adhuc ergo vulnere non detumuerat livor, nondum siccatae cruoris erant aspergines, quum furoris impetus Lemannici, Poloniae limitibus irrep-
 5 sisse nunciatur. Tum Boleslaus: hoc, inquit, viri, plus virium, plus animi nobis adiecit, quam incutit terroris. Nam si meticulosi sunt, meticulosum quis timeat? si animosi, exanimis est, quem animosus non animet. Quippe virtus virtutem suscitatur et animositas animositatem exercet. Staturae sunt giganteae? Quid enim? stat correctum humile, cacuminatas vero pinus sua ipsa deiecit proceritas. Plus enim ha-
 10 bent ponderis ad ruinam, quae ceteris sunt altiora. Multitudinis sunt infinitae? Certe non debiles sunt, qui multitudine armantur: de se namque parum confidit, qui multorum eget consortio. Esto tamen, ferrei sunt roboris: gratulor, asperam enim non levem esse convenit virtutis cotem. Nonne in vobis novi? novi utique in vobis robusti silicem pectoris! qui quanto crebrius ferro incutitur, crebrius scintillat. Quid
 15 enim aliud loquerentur tot proeliorum retro transacta insignia, tot vestra insculpti manu tot victoriarum tituli? Quid huius tam recentis gloria triumphi; quid denique tam gloriosa vestrorum cruditas vulnere? Aureis vos in hostes non tam urgent stimulis, quam gryphonteis ad volandum alis attollunt. Cruentis enim leonum rictibus minus audacter occurritur, quum perexigua reptilium natura et laesione ferior et vul-
 20 nere saepe fit audacior. Sed modestius, viri, modestius! frenis, ut video, magis opus est, quam calcaribus. Militaris ante omnia vos in omnibus non tam strenuitatis meminisse convenit, quam disciplinae. Omnes etenim adeo belli furorem anhelabant, ut nec vulnusculum ex confictu, nec angustio-
 lam ex vulneribus passi viderentur.

25 Post haec vero imperator Henricus susceptae non immemor iniuriae, quam in metis Ungarorum a Boleslao receperat, congregata armatorum multitudine Poloniae regnum

Jam vero imperator Henricus, susceptae non immemor iniuriae, Bithomiense municipium multis conatibus attentaverat. Quod 1109 quoniam et viris tutum et situ vidit paene inaccessibile,

Wiersz 3 ergo» igitur II. — 4 cruoris» tak I, II; corporis inne. — 6 adiecit» tak I; addicit II. — incutit» incutiat *rekopp.* — 8 correctum» tak I; carcinum II. — 11 armantur» animantur I. — 13 cotem» dotem I. — novi utique in vobis» tak I, II i wiele *innych*; niema IV. — 16 tituli» tak I; titulis II. — 17 vestrorum» nostrorum I, II. — cruditas» ruditas I. — vos» nos I, II. — in hostes» aureis i. h. I. — 19 ferior» ferocior II. — 20 modestius!» niema II. — 21 vos» nos I. — 22 furorem» tak VII, VIII i wiele *innych*; fervore I; fervorem II.

1109 regnum ingreditur, Bytomiense municipium conatibus multis attentat, quod quum et viris tutum et situ vidit paene inaccessible, circa urbem Glogow copias explicit, cives improvisis obsidionibus cingit et quasi quibusdam torcularibus includit, obsidet, extorquet, traditionis diem constituit. Suas interim illi Boleslao exponunt et deplangunt molestias angustiarum. Obsides praestitos non tam dedendi animo, quam differendi remedio. Quibus rescribit Boleslaus: «Fuco nihil ignavius, nihil mitius vermiculo favigena; uterque tamen iste ab alveo, ille a fucinio arcet vespadios: potius itaque obsidibus quam libertate carendum. Tutius enim est paucorum saluti non parcere, quam pusillanimitatis ignavia plurimos in discrimen adducere.» Huius igitur mandati Glogovienses informantur fiducia, vires colligunt, urbem muniunt, ruinas resarciunt. Sed et caesaris castra inde cives illinc Boleslaus continuis sollicitant incursibus: nam eos, qui castrorum invigilant excubiis, qui Poloniae sinus explorant, qui Boleslaidis undelibet tendunt insidias, qui praedociniis gaudent aucupari, seu qui vitae uspiam venantur stipendia, omnes vel vinculis coniecti Boleslao exhibentur, vel mortis multantur dispendio. At caesar fragoso urbem turbine involvit, molibus tormentorum circumtonat, nimbis,

inaccessibile, circa urbem Glogow copias explicat, cives improvisis obsidionibus cingit et quasi quibusdam torcularibus includit; obsides extorquet, deditionis diem constituit. Suas interim illi Boleslao et exponunt 5 et deplangunt angustias, obsides praestitos non tam dedendi animo, quam differendi remedio. Quibus inscribit Boleslaus: «Fuco nihil ignavius, nihil mitius vermiculo favigena; uterque tamen, iste ab alveo, ille a 10 fucinio arcet vespadios: potius itaque obsidibus quam libertate carendum. Tutius enim est paucorum saluti non parcere, quam pusillanimitatis ignavia plurimos in discrimen adducere.» Huius mandati Glogovienses in- 15 formantur fiducia, vires colligunt, urbem hii muniunt, ruinas illi resartiunt. Sed et caesaris castra inde cives, illinc Boleslaus continuis sollicitant incursibus. Nam, qui castrorum invigilant excubiis, qui Poloniae sinus explorant, qui Boleslaidis undelibet tendunt insidias, qui praedocinia gaudent aucupari, seu qui vitae uspiam venantur stipendia, omnes vel vinculis coniecti Boleslao exhibentur, vel mortis multantur dispen- 25 dio. At caesar fragoso urbem turbine involvit, molibus tormentorum circumtonat, nimbis telorum obruere contendit, saxea tempestate grandinat, fulminibus ingeniorum corruscat, quae illi aut industriae studio 30 declinant,

Przedz. I, wiersz 1 ingreditur» tak K.; aggreditur L. — 2 et viris» itineris L. — 4 circa» tak L.; contra K. — 26 aucupari» occupari K. — 29 dispendio» stipendia K. — Przedz. II, wiersz 3 includit» inducit I. — 10 ille» iste I. — 16 fiducia» audacia XI. — 17 Sed et» tak I, II; sed inne; et Mułk. — 22 praedocinia gaudent aucupari» tak I; predocinio g. occupari II.

nimbis tellorum obruere contendit, saxea
 tempestate grandinat, fulminibus ingeniorum
 corruscat: quae illi aut industriae studio de-
 clinant, aut in caesaris damna retorquent.
 5 O vere viriles, o ferreos animos! o trans-
 mirae viros constantiae! quos nec auri
 splendor demulcet, non imperatoriae maie-
 statis numen inclinet. Non hostium illos ter-
 ret impetus, non laboris frangit asperitas, non
 10 ipsa parvulorum pietas emollit. Quia ergo
 patres obliti filiorum acerrime rebellant, nunc
 machinis parvuli eorum alligantur, nunc omni
 tormentorum genere paterno sub aspectu
 territantur, sed incassum. Stat enim incon-
 15 cusso robore fixa patrum sententia: Tutius
 esse patres proles defungi, quam patria ci-
 ves exui, et honestius libertati quam liberis
 consulitur. Frustratis igitur viribus, arte, mi-
 nis, in divinam Silencii provinciam signa
 20 surgunt bellica, sed omine infaustissimo. Illa
 enim, illa Silenciana strenuitas, quae claris-
 simis ubique triumphis enituit, quae Magno
 quondam Alexandro tributum non solvit:
 idem et Lemmano. Qui aegre ferentes tan-
 25 tum hostes suae incubare provinciae, orant
 Boleslaum, ne differat proelium, quia mora
 trahit in se periculum, et satius esse semel
 cadere, quam semper pendere. Agat intre-
 pide,

declinant, aut in caesaris damna retorquent. 1109
 O vere viriles, o vere ferreos animos! o trans-
 mirae viros constantiae! quos nec auri splen-
 dor demulcet nec imperatoriae numen in-
 clinat maiestatis; non hostium terret illos
 impetus, non laborum frangit asperitas, non
 ipsa parvulorum pietas emollit! Quia enim
 patres obliti filiorum acerrime rebellant,
 nunc machinis eorum parvuli alligantur, et
 saxis ac spiculis parentum exponuntur, nunc
 omni tormentorum genere, paterno sub aspec-
 tu territantur, sed incassum. Stat enim in-
 concusso fixa robore patrum sententia: tu-
 tius esse patres prole defungi, quam pa-
 tria cives exui, et honestius libertati quam
 liberis consulitur. Frustratis igitur viribus,
 arte, minis, in divinam Silencii provinciam
 signa surgunt bellica, sed omine infaustis-
 simo et alite sinistimo. Illa enim, illa Silen-
 ciana strenuitas, quae clarissimis ubique
 triumphis enituit, quae Magno quondam Ale-
 xandro tributum non solvit, idem et Le-
 manno. Qui aegre ferentes tantum hostem
 suae incubare provinciae, orant Boleslaum,
 ne proelium differat, quia mora trahit in se
 periculum, et satius esse semel cadere, quam
 semper pendere. Agat intrepide; modum,
 aiunt, indubitatae reperisse victoriae. Mandat
 igitur

*Przedz. I, wiersz 8 Non hostium... asperitas» niema K.; — 15 Tutius» Satius K. — 18 con-
 sulitur» construitur et c. K. — Przedz. II, wiersz 2 o vere ferreos animos» tak IV; o ferreos a.
 II i wiele innych; niema I. — 4 inclinat» declinat IV. — 5 illos» niema I. — 13 tutius» reve-
 rentius I, II. — 16 igitur» ergo I. — 19 sinistimo» tak I; sinistrino II; sinistrimo IV; sini-
 stro XII, XXV. — 21 enituit» emicuit I. — quae» tak I, III, V; quod VIII i w. in. —
 22 non» tak wyd. Dobr. i tak ma Dopełniacz Mierzwy; Wincentego. rękopp. nie mają non. —
 24 incubare» tak II, VII, VIII, XX, XXV i wiele innych; incumbere I, V, XII*

1109 pite, modum aiunt indubitanter reperisse victoriae. Mandat igitur imperatori Boleslaus rex: «Paratus ad proelium et differens suae testis est ignaviae. Tributum exigis? Cruentum in crastino tributum praestolare: nam quid a quo exigere debeas nostro cras munere condisces.»

Ut ergo primum dies illuxit praecurrunt hinc inde velites ut numero, animositate sic dispare; ex adverso acies consistunt. Et quantum Lemannos auget numerositas, tantum Polonos auget et acuit animosior audacia. Interea Silenciorum non pauca manus a tergo prosiliunt, non paucos in se ex hostibus convertunt, fugam ex industria simulant, a terminis Lemannos eliciunt, longius provocant, in provocatos reflectuntur et obliquo cuspidum vibramine praeporrectas illorum lanceas simul repellunt et feriunt. Quibus prostratis advolant alii illorum subsidio et occidunt. Rursus alii, item itemque alii, donec omnes paene postremos exercitus in eos convertuntur. Unde non tam mediae quam primae turbantur acies, quae quum tumultus causam ignorant, suos fugere non persequi autumant et fere diffugio dilabuntur, quos hic pudor inde Boleslaus consistere impellit. Ut ergo erant primae Pragitarum phalanges, primo congressu succumbunt. Deinde illae giganteae Lemannorum legiones hae a Boleslao

igitur imperatori Boleslaus rex: «Paratus ad proelium et differens tuae testis sum ignaviae; tributum exigis? (exigebat enim) Cruentum in crastino tributum praestolare! Nam quid a quo exigere debeas, nostro cras munere condisces.»

Ut ergo primum dies illuxit, praecurrunt hinc inde velites, ut numero sic animositate dispare; ex adverso acies consistunt. Et quantum Lemannos auget numerositas, tanto Polonos animosior acuit audacia. Interea Silenciorum non pauca manus a tergo prosiliunt, non paucos ex hostibus in se convertunt; fugam ex industria simulant, a turmis illos eliciunt, longius provocant, in provocatos reflectuntur, et obliquo cuspidum vibramine, praeporrectas illorum lanceas simul repellunt et feriunt. Quibus prostratis advolant alii illorum subsidio et occidunt. Rursus alii, itemque alii, donec omnes paene extremorum exercitus convertuntur. Unde non tam mediae, quam primae turbantur acies; quae quum tumultus causam ignorant, suos fugere non persequi autumant et fere diffugio dilabuntur. Quos hinc pudor inde Boleslaus consistere impellit. Ut ergo erant primae Pragitarum phalanges, primo congressu succumbunt. Deinde illae giganteae Lemannorum legiones, hae a Boleslao illae a Silenciis prosternuntur. Alii cursu dubio

Przedz. I, wiersz 18 obliquo» obliquo K. — *Przedz. II, wiersz 2 tuae testis sum*» suae testis est I, II i wiele innych. — 7 praecurrunt» percurrunt XV. — 16 reflectuntur» reflectunt II. — 17 praeporrectas» prope opere cunctas II. — 21 extremorum» tak II, VII i niektóre inne; XX extremorum poprawił na externorum; posterorum I, III. — 24 persequi» prosequi I, II. — 26 Boleslaus» Polonus II.—30 Silenciis» Silencianis II.—prosternuntur» sternuntur I, II.

leslao illae a Silencianis sternuntur, ex quibus primipilariae imperatoris cohortes in pedestre coguntur descendere certamen, caballis in ipso ictu virtute toxici cadentibus.

⁵ Sic Dominus gloriose magnificatus est: equum et ascensorem proiecit in mare¹⁾. Exiles tamen et confractas eorum reliquias moesta rocollegit Lemannia, qui vitam caesaris pro munere, et fugam coluere pro triumpho. Superest argumento loci appellatio, ad quem canum tanta confluxerat numerositas, qui tanto cadaverum esu in quamdam feritatem prorupere lymphaticam, ut nullus omnino illic pateret commeatus: idemque caninum campestre locus ille interpretatur.

Porro ducem Bohemiae Z(uatopolk) indilato impetu a regno exterminat, quem quondam a suis propulsatum humanissimo Boleslaus excipit ²⁰ amplexu, piis ablactavit uberibus, quem prius Olomucensium principem, deinde Pragitis ducem constituit. Tantas autem vices tanti beneficii redhibuit, ut quum in se maleficio diffideret, imperatoriam in Boleslaum hostilitatem exasperat. Sed suae fructum perfidiae non infideliter demessuit. Quidam enim ex suis de consueta illum obiurgans perfidia pugione transfigit. Cuius in locum dux Bory-

woy

dubio inter pugnantium acies, incerti, quid ¹¹⁰⁹ agant, quibus ferant auxilium, catervatim hac illac reptant. Nonnulli toxicatis Plaucorum sagittis depereunt, quibus primipilariae imperatoris cohortes in pedestre coguntur descendere certamen, caballis in ipso ictu virtute toxici cadentibus. Sic gloriosus Dominus gloriose magnificatus est, equum enim et ascensorem proiecit in mare. Exi-^{Exod. XV. I. 21.} les tamen et confractas eorum reliquias maesta recolligit Lemannia. Qui vitam caesaris pro munere, et fugam coluere pro triumpho²⁾. Superest argumento loci appellatio; ad quem tanta canum confluxerat numerositas, qui tanto cadaverum esu in quamdam feritatem prorupere lymphaticam, ut nullis illo pateret commeatus. Ideoque caninum campestre locus ille nuncupatur.

19. J. Sic ex Ambrorum et Sucamborum illa caede, cuius non longe ante meminimus³⁾, omnes, etiam permansuetae bestiae humanum sanguinem sitire didicerunt, ut non modo latrantes, quorum natura sua sponte fera est, sed et catti, soricibus omis-

minorem

Przedz. I, wiersz 14 illic» illuc L. — 17 Z(uatopolk)» tak L.; niema K. — 23 redhibuit» retribuit K. — 28 Borywoy» tak K. i S.; Bozuvoji L. — Przedz. II, wiersz 3 Plaucorum» tak II; Plancorum VII, VIII i niekt. in.; clancorum XXVIII. — 7 gloriosus Dominus gloriose» tak VII, XX; gloriosus Deus V; g. Dominus XVI; Dominus gloriose I, II, VIII. — 10 maesta» niema L. — 11 recolligit» rocollegit I, II, VIII; recolit VII. — 12 munere» numine II. — 17 illo» illic IV. — 18 nuncupatur» alias psye pole dodajq IV, XX i niektóre inne. — 24 soricibus» soribus II.

1) Exod. XV. I. 21. 2) Porównaj Gala Chron. III. 15. 3) Obacz III. 3.

woy munere Boleslai sufficitur, quem suorum quoque prodidit invidia, immo fraterna prodidit ambitio. Ideoque rursus in Bohemiam regreditur Boleslaus, cruentem fratricidam expulsat, et minorem eius fratrem principatu insignit.

Rursus princeps Russiae Laodarius fortunae Boleslai impatientissimus suos Ruthenos convenit singulos, sollicitat universos, omnes iubet suae ingenuitatis meminisse. Docet, quanta sit infamiae tituli genus servitutis cauterium. Ex occupationibus itaque Boleslai circa alias regiones tempus defectionis paulatim aucupantur, omnes unanimiter ab eo recedunt, omnes in illum conspirant. Quem quidam alti sanguinis miles, vir utique magnanimitatis generosae, tam strenuus manu quam pectore industrius Petrus Wlostides, Russiam caute ingrediens, subito inter epulas occupat, crinibus a mensa abstrahit, humi prosternit, prostratum vincit, vinctum aquila galinaceum asportat non sine multa pullorum caede. Principali tamen decussatum ornatu perinsigne munus Boleslao praesentat. Sic igitur seditionis caput amputat, sic suae salutis dispendio patriae salutem mercatur, sic omne Boleslai regnum tranquillitati conciliat.

minorem illis cladem inflixere, quam Alexander. Quorum vix tandem pauci herbae cuiusdam beneficio servantur, quae Alexandro per somnium contra toxicatas Ambigeri sagittas fuerat monstrata¹⁾; hanc istis Alexander contra formicas ostendit.

20. M. Porro ducem Bohemiae Z(uatopolk) indilato impetu a regno exterminat, quem quondam a suis propulsatum humanissimo Boleslaus excepit amplexu, piis ab-¹⁰ lactavit uberibus; quem primum Olomucensium principem, Pragitis demum ducem constituit. Tantas autem vices tanti beneficii redhibuit, ut quum in se maleficio diffideret, imperatoriam in Boleslaum hostilitatem¹⁵ exasperat. Sed suae fructum perfidiae non infideliter demessuit: quidam enim ex suis de consueta illum obiurgans perfidia pugione transfigit²⁾. Cuius in locum dux Borivoy munere Boleslai sufficitur, quem suorum²⁰ quoque prodidit invidia, immo fraterna prodidit ambitio. Ideoque rursus in Bohemiam regreditur Boleslaus, cruentum fratricidam expulit et minorem eius fratrem principatu insignivit. Quod illi apud Lemannos pluri-²⁵ mum conflavit invidiae, quod imperatoriam sibi vendicaret quasi maiestatem, quum in regnis contiguis, arbitrato proprio, quos mallet deiceret potenter, quos mallet excellen-

Przedz I, wiersz 3 prodidit» perdidit L. — 7 Rursus» przed tem słowem kodez L. ma na brzegu nadpis: De Laodario. — 10 iubet» niema K. — 12 cauterium» tantorum K. — Przedz. II, wiersz 7 Z(uatopolk)» początkową tylko głoską Z. odznacza to imię I, II, V, VIII i wiele innych; VII, XX, XXIV piszą Zeth. — 12 Pragitis demum» deinde P. I, II. — 14 diffideret» diffident I. — 16 suae» niema I. — 17 ex» de II. — 19 Borivoy» tak I, II; Borziwoy inne. — 21 prodidit» perdidit I, IV. — 23 regreditur» regrediens I. — 24 expulit» expulsat I, II. — 23 insignivit» insignit I, II. — 28 quos mallet deiceret potenter» niema I. — excellenter» potenter II.

¹⁾ Just XII. 10. ²⁾ Dnia 21 września 1109. r.

ter sublimaret. Et iam paene cuncta finitimorum regna suo coniecerat imperio. Iam etiam transfinitimos vel gratiae serenitate, vel quadam stuporis reverentia devinxerat, ut quo vix Boleslai nomen attigisset, numem eius coleretur. Non deerant tamen garrula quorundam suspiria, tacitae loquacitatis singultus, plerisque iugum subactionis detrectantibus. Quorum praecipuus, ut erat fortunae impatientissimus alienae, Russiae princeps Wladarius ¹⁾ convenit singulos, sollicitat universos, omnes iubet suae ingenuitatis meminisse. Docet, quam sit infame tituli genus, servitutis cauterium; adiicit, minus miserum esse nasci servum, quam fieri: quum sit illud inclementia naturae, istud naufragium ignaviae, cui perfacile quis innatat, sed non sine difficultate emergit; multoque honestius esse mortis compendium, quam confragosa vitae dispendia. Eligant ergo, restem debere rumpi an iugulum? Ex occupationibus itaque Boleslai tempus defectionis paulatim aucupantur, omnes unanimiter ab illo desciscunt, omnes in illum conspirant, omnes, quasi commune incendium, Boleslai gloriam extinctum iri, sacramento astringunt. Sed flabris concitari flamma immensior didicit, non sopiri. Tam invicti siquidem columna roboris, tantis licet impacta undique fragoribus, ne concuti quidem potuit, nedum convelli. Senatum tamen consulit, viribusne huic malo potius occurrendum, an alias ingenii quadam industria, et a quo prius ordiendum? Cunctisque, quid opus facto videretur, tacite percunctantibus, quidam alti sanguinis princeps et principi dignitate proximus, vir magnanimitatis generosae, tam strenuus manu, quam pectore industrius, ecce! ille famae celeberrimae Petrus Wlostides, haesitationis nodum non rumpit, non scindit, sed salubriter dissolvit. Non insipienter, inquit, a sapiente dictum est: sapientiam clamitare in plateis. Facillimum enim est homini viam nosse prudentiae, si se ipsum homo ante cognoverit. En siquidem in homine duo sunt, scilicet anima et corpus.

Prov.
VIII.
1-3.

Wiersz 1 paene» bene I. — 2 etiam» tak I; enim II. — 3 quo» tak I; qua II i niekt. inne.— 6 Wladarius» tak poprawiam; Vladarides rękopp. — 8 fieri» effici II. — 11 occupationibus» occupantibus II. — 12 paulatim» niema II. — 13 desciscunt» tak I, II; desistunt IV i niekt. inne.— 15 tantis» niema I. — 16 nedum» nec dum I, II. — 20 ecce!» ma sam tylko II. — 21 haesitationis» niema II. — 24 cognoverit» cognovit II. — scilicet» niema I, II.

¹⁾ Wołodar Rościsławicz książę przemyski. Imię jego w tem miejscu pomyłone jest we wszystkich rękopismach kroniki Wincentego, przechowało się atoli dobrze u dopełniacza kroniki Mierzwę, który, jak widać, użytkował z lepszych niż te, jakie dziś znamy, Wincentego kodexów. Wladarius lub Laodarius zwan był przez kronikarzy naszych ten książę, a syn jego, głośny w dziejach Halicza Włodimirko, Wladarides lub Laodarides. Kopiści Wincentego pomieszali ojca z synem. W kodexie jednak lubińskim zawierającym kronikę Mierzwę z jej dopełnieniem, rozróżnieni są ci książęta nie tylko w texcie, ale i oso-

Sall.
Cat.
Proem.

Ad quid anima? industriae saniori. Ad quid corpus? virtutum vehiculo. Tolle alter-
utrum, hominem interimis. Quemlibet ergo vel solo virium conatu, vel ingeniosa
duntaxat sine viribus nitentem versutia, non modo mancum, sed omnino nullum
existimo. Non enim ala sine altera sufficit in volatu, non rota sine reliqua utilis est
in biga. Nec vero stante stipite, in ramusculis decet occupari, quod quantum facile, 5
tanto minus conducibile. Immo ad radicem ponenda est securis, ab ipso seditionis
capite initiandum. Siccato enim fonte, rivuli facilius evanescent. Ipsum ergo ipsum
Wladarium ante omnes appetendum. Et licet inaccessibilis nostri videatur consilii
difficultas, leonum rugitu constrepente in ianuis Boleslai (multi enim nostrorum
erant iam illius corrupti donariis), sperandus tamen est salutaris exitus etiam in 10
difficillimis. Non solum enim semitam, non solum viam virtus invenit in invio, sed
et regia strata ubique animositati substernitur. Malo ergo successum nobis deesse,
quam experimenta virtutis. Etenim virtuti, vel etiam ultro in mortem proficisci,
praeclarum! Proinde pauca suorum, delectorum tamen, assumpta manu, Russiam
ingreditur; titulum transfugae simulat, principis truculentiam se ferre non posse ait; 15
iniuriis actum, queritur; dulciores asserit viro forti exsilii angustias, quam domesti-
cas delicias. Aggratulatur Wladarius, tanti sibi viri accessisse vires; gratulantur et
sui quasi divinitus misso tanti commilitonis sodalicio: actum, dicunt, de Boleslao,
actum de Lechitis! Et quoniam gloria principum est celare verbum, nulli Petrus
verbum detegit suorum ante rem; quibus exsilii causas percrebro quaerentibus, 20
«non est, inquit, partus vitalis, nec utile consilium, si ante diem prodeat in lucem.»

Prov.
XXV. 2.

Non bene, non tute teneris avis evolat alis;

Icarium per me cur iteretur iter?

Simul itaque et propositum aperit et ingreditur institutum. Extemplo inter
convivas, inter epulas occupat Wladarium, crinibus abstrahit a mensa, humi pro- 25

*Wiersz 3 nitentem» utentem I. — 5 quod... conducibile» niema I, II — 7 ipsum Wladarium»
ipsum Wladaridam I, II; Wladaridam inne. — 9 rugitu» rictu I. — Boleslai» niema I, II. —
11 virtus» tak I; virtutis II. — 12 ergo» igitur II; enim XI. — nobis» tak I, II; vobis V,
XI i niekt. inne. — 14 assumpta» tak I, II, V i niekt. inne; assenta III, IV, VIII; assenta
pauca VII; assueta wyd. Dobr. — Russiam» Rusiam II. — 16 quam domesticas delicias» niema
I. — 17 Wladarius» tak II; Wladarides I, VII, VIII, XX i wiele innych. — 20 verbum»
rem I, II. — 21 partus» tak I; portus II. — 24 inter convivas» niema I, II. — 25 Wlada-
rium» Laodarium lub Leodarium mają w tem miejscu rękopisma; zaś Wladaridem zamiast Wlada-
rium wyd. Dobr.*

bnymi na brzegach nadpisami i przy tym oto ustępie czytamy tytułik: *De Laodario*, niżej
zaś gdzie o synu jest mowa: *De Laodarida*, jak to wykazałem w odmiankach.

sternit, prostratum vincit, vinctum aquila gallinaceum asportat, non sine multa 1123
pullorum caede, umbras Orci pro maternis alis pluribus amplexis. Principali tamen
decusatum ornatu, perinsigne praestimonii munus Boleslao praesentat. Sic seditionis
caput amputat, sic suae salutis dispendio patriae salutem mercatur. Sic omne Bo-
leslao regnum tranquillitati conciliat. Cui Boleslaus in senatus facie festivo regra-
tiandi assurgit amplexu; offert, ingerit omnia omnino recusanti, etiam praestantio-
rum potissima: tum quia magnanimitas quantumlibet magnis capi dedignatur, tum
ne quod commercium quaesisse videretur, non virtutem.

21. J. Noverat, ut video, vir prudens, in dandis accipiendisque muneribus
etsi desit commercium, umbram tamen commercii non deesse. Virtus autem vena-
litate censi non potest, quodsi posset, non haberet emptorem: quia ut scientiae Senec.
sic virtutis nulla est aestimatio. Ideo promptum non est huius virtuti similem assig- Ep.
nare. Legisse me tamen memini, quum Babylonii a Dario descivissent ^{XXVII. 8.}), nec esset cf. Just.
spes recuperandi, Zopyrus se verberibus afficit, nasum, aures et labia sibi praecidit, I. 10.
Dario soli consilium pandit. Transfugae titulo Babyloniam adit, de Darii crudelitate
fingit querelas; iubet illos ex domesticis exemplum capere, quid sit hostibus caven-
dum. Nota eius nobilitas et virtus; dux constituitur, multa in paucis proelia secun-
da facit, Persis ultro cedentibus, tandem et universum sibi creditum exercitum et
urbem Dario tradit. Sed est hoc simile permultum dissimile. Nam in Zopyro simu-
latio fallaciae, in Petro simulatio fuit cautelae; at illa prohibetur, ista permittitur. Illa
enim de dolo malo nata, ista de dolo bono profecta, quas crebro audis admitti.
Quum enim iustus bellum suscepit, utrum aperte pugnet an ex insidiis, nihil ad
iustitiam interest. In Petro ergo adeps et nucleus, in Zopyro cortex fuit et palea virtutis. S. Aug.
Quaest. VI. 10.

Wiersz 1 gallinaceum» galinacium I, II; galinam inne. — multa» multorum XX. — 2 pullo-
rum» pulum II. — Orci» urticeti I, II, XX; urceti III, V, VII, XXV. — 3 perinsigne»
preinsigne I, II. — 6 ingerit» tak I; iugiter III. — 8 quod» niema I, II. — 9 ut video»
igitur deo II. — 10 tamen» tak I; niema II i inne. — 11 posset» tak I i wiele innych;
potes II. — 13 descivissent» descissent I, II, III i niekt. inne; declinassent IV; decessissent
wyd. Dobr. — 14 verberibus» tak II, V i wiele innych; vulneribus I. — 18 facit» fecit VII
i niekt. inne. — 20 fuit» tak I, II; inne nie mają. — 21 quas» quem I, II; que inne. —
23 virtutis» Respondet Math e u s dodaje tu II.

1) O rokoszu samychże Babilonów przeciw Daryusowi mówi Herodot III. 150 i
inni. Justyn zaś powiada: *cum Assyrii descivissent et Babyloniam occupassent* itd. (I. 10).
Mułkowski w wydaniu swoim zmienił text kronikarza naszego według słów Justynowych.
Zdaje mi się jednak tem potrzebniejsze trzymanie się ściśle naszych kodexów, ile że wła-
śnie w tem miejscu mamy skazówkę, że Wincenty nie z samego Justyna korzystał, lecz
miał tu przed oczyma jakieś źródło pośrednie.

Huius denique Laodarii filius in se parcus in patrem prodigus omnes privatae supellectilis ac fisci thesauros in patris redemptionem appendit, praeponderare credens honestatem divitiis. Qui paterno vulnere peramplissime saucius, quum aperta non posset remediari ultione in hoste dispari, in remedia doloris dolum comminiscitur. Quemdam siquidem Pannoniorum tam sanguine quam dignitate insignem muneribus allicit, auro persuadet, ut quovis dolo principem Polonorum fallat, Boleslaum decipiat. Hic igitur sui transfugii causam, dolose excogitat, suique causas exulatus callide componit, hanc ait inter praecipuas, quod semper huius reipublicae amantissimus coadiutor exstiterit, quod suae gentis machinamenta vel extenuare studuerit, vel declinare docuerit. Adiicit aemulos calumniandi studio contra se intendisse ac in se capitis latam sententiam; malle se malum declinare immeritum, quam innoxium caput indebitae noxae submittere. Astruit Pannoniam se Polonorum

22. M. Utinam Boleslao Zopyri nota fuisset astutia! et nota quidem fuit, sed sero: satius tamen sero discitur prudentia, quam numquam. Nam huius Wladarii filius in se parcus, in patrem prodigus, omnes privatae supellectilis ac fisci thesauros in eius redemptionem appendit, praeponderare docens religionem pietati, pietatem divitiis. Sed paterno peramplissime saucius diu vulnere, quum aperta non posset remediari ultione in hoste dispari, doloris in remedia dolum comminiscitur. Quemdam siquidem Pannoniorum, tam sanguine quam dignitate insignem, promissis attentat, muneribus allicit, auro persuadet, non absimilis transfugii fictionem subornat. Hic non tam veras, quam verisimiles sui causas exulatus non incallide componit; hanc dat inter praecipuas, quod semper huius reipublicae amantissimus et coadiutor exstiterit, quod suae machinamenta gentis vel extenuare studuerit vel declinare docuerit. Adiicit, aemulos calumniandi studio contra se intendisse et falsis ac hostilibus instrumentis super crimine maiestatis, in se capitis latam sententiam; malle se malum declinare immeritum; quam

Przedz. I, wiersz 4 Huius» przed tem słowem ma L. na brzegu tytułik: De Laodarida. — Laodarii» tak L; Laodari K.; Leodaride S. — 7 appendit» apprehendit S. — 8 Qui» tak K. i L. sed S. — 10 in hoste dispari» in hostem disparem S. — in remedia doloris» remedium doloris S. — 12 Pannoniorum» id est Hungarorum dodają rękopp. — 14 quovis» niema S. — 16 causam» tak S; fictionem K. i L. — 19 coadiutor» adiutor K. — 22 Adiicit» etiam adducit S. — *Przedz. II, wiersz 1* nota» non II. — 4 Wladarii» tak II; Fladarii I; Laodarii lub Leodarii inne. — 9 diu» ma tylko II. — 12 comminiscitur» tak XX; commiscitur I; commiscit II; concommiscitur XI-XIV. — 18 componit» proponit XIII, XVII, XX. — 20 machinamenta» machinamina XV. — 21 studuerit» studuit I, II. — 22 docuerit» docuit I. — 24 instrumentis» industriis XV. — crimine» tak I, II; crimen IV, VII, XI, XII, XV, XVII. — 25 capitis» niema II.

lonorum ditioni subacturum. Igitur non ut
transfugam sed quasi civem patriae ipsum
recipit Boleslaus gloriosa Wisliciensium urbe,
urbis praefectum constituit. Principis post-
5 modum nactus absentiam Laodaridam clam
accit, accelerare iubet, ne mora in se trahat
periculum. Itaque hostes prae foribus im-
minere praeconatur. Principali edicto impe-
rat: qui extra urbem delituerit, reum esse
10 maiestatis, omni supellectili fisco accessura.
Tuendam esse omnibus et urbis et populi
salutem. Proinde inclusas muris legiones
cruentis luporum rictibus infundit, teterrimis
devovet praedonum votis: in quorum cru-
15 ore quam inhumane debriata sit impia bar-
baries piget meminisse. Extemplo Laodari-
des tot animarum, tanto sanguine plus ir-
ritata quam satiata rabie revertitur. Illum
autem prodicionis patrem, perdicionis filium,
20 perfidiae alumnum privat lumine, lingua orbat,
genitalibus enervat: «absit, inquit, ne de
radice colubri, ne de prodigio perfidiae pe-
stilentius prodigium propagetur».

quam innoxium caput indebitae noxae sub-
mittere. Astruit, Pannoniam sese Polonorum
ditioni subacturum. Igitur non ut transfugam
sed quasi civem patriae genuinum excipit
Boleslaus gloriosa Visliciensium urbe, urbis
praefectum constituit. Non siccis oculis, cor-
de amarissimo vix paucula, nedum singula,
vix esingultire queo. Me miserum! pecuale
tigridi cruentissimo, lupo caularum praesi-
dium committitur! Principis etenim nactus
absentiam, Wladaridam clam accit; accelerare
iubet, ne mora in se trahat periculum. Ho-
stes itaque prae foribus imminere praeconatur.
Principali edicto imperat, qui extra
urbem delituerit, reum esse maiestatis, omni
supellectili fisco accessura; tuendam esse
omnibus et urbis et populi salutem. Proinde
inclusas muris legiones cruentis leonum ric-
tibus infundit, teterrimis praedonum votis
devovet: in quorum cruore quam inhumane
debriata sit impia barbaries, piget meminisse.
Extemplo Wladarides tot animarum tanto sangui-
ne plus irritata quam satiata rabie, revertitur.
Illum autem prodicionis patrem, perdicionis
filium, alumnum perfidiae, primo quidem ex-
cellentissimis munerum veneratur praesentiis,

1135.
9. lut.

quadam gratiarum pompa inebriat, vernantissimis collascivit amplexibus ac praecelsae
dignitatis apice sublimat. Ceterum, proditore nihil sinistrum suspicante, ut improvi-

Przedz. I, wiersz 1 subacturum» submittere K. — 3 gloriosa Wisliciensium urbe urbis» glorio-
se Wisliciensis urbis S. — 6 accit» niema S. — 8 praeconatur» niema S. — 15 debriata» tak L.;
debacchata K. i S. — 20 orbat, genitalibus» niema S. — 22 ne» ut K. — *Przedz. II, wiersz 2*
Astruit» Instruit IV i niekt. inne. — 7 paucula» tak II, V i inne; paucula I. — 11 Wlada-
ridam» Laodaridem I, II i wiele innych. — 18 muris» in m. II. — 19 infundit» tak I, II
i inne; confudit IV, XI, XIV. — 22 Wladarides» Laodarides I, II i wiele innych. — 26
praesentiis» premiis XII. — 27 quadam» niema I. — 28 sublimat» sublimatur I. — sinistrum» in
sinistrum I, II, V.

sum iaculum gravius feriat, ut celsior gradus celsius praecipitet, eodem paene momenti puncto et extollit et deiecit ac deiectum orbat lumine, linguam capulat, genitalibus enervat: «absit, inquit, ne de radice colubri, ne de prodigio perfidiae pestilentius prodigium propagetur.»

23. J. Sponsor fidelis, repraemiator circumspectus, qui et amico morem gessit⁵ et fidem redemit pollicitis, nec proditoriae messis frugem neglexit. Nec enim decet, proditores titulo proditoriali esse conspicuos, quos tristissimum est ac periniquum praemio perfidiae prosperari. Unde Alexander eos, qui Darium in eius gratiam occiderant, extremis iussit interire suppliciiis. A cognatis enim suis prius aureis vincitur compedibus; qui, ut Alexandro placeant, Darium vita privant, quibus Darius et regna¹⁰ dederat et vitam. Sed et Antigonus eiusdem Alexandri argyraspidis perfidiae munus e vestigio rependit. Qui quum sui ducis Eumenis contemnunt imperia, ab Antigono superantur; nec solum gloriam tot bellorum cum coniugibus et liberis, sed et praemia longe partae militiae perdiderunt. Quae ut saltem perfidia repararent, ducem vinctum Antigono exponunt, pacta omnium suorum restitutione. Hic protensa cum¹⁵ catena manu: «Cernitis, inquit, milites! ornamenta ducis vestri, quae mihi non hostium quisquam imposuit. Vos me ex victore victum, ex imperatore captivum fecistis. Dii, periuriorum vindices, dent vobis tales exitus, quales vos ducibus vestris dedistis, devorentque vos arma vestra, quibus plures vestros, quam hostium duces absumpsistis. Sed miseros non decent convicia.» Vinctusque coepit ad Antigoni ca-²⁰stra procedere, quem Antigonus illaesum custodibus assignavit. Transactioni fidem suam non amputat: omnibus quidem omnia restituit, sed tamen restitutis, illos orbis domitores suis sub hasta distribuit, perfidiae cauterio frontibus impresso) Cuius quis apud prudentes fuerit exitus, ex his vides. Quamvis haec lucifuga inter volucrum reges sub luce volitet plausu discolore, quam nonnulli hodie non modo non repri-²⁵munt, sed, virtute profligata, praemiis invitant. Quia vero manibus occisorum visus est parentasse, quia de atrocissimo Polonorum proditore sumpsit supplicium, potuit Wladarides iram Boleslai aliquatenus demulsisse. Omnis enim animositas, licet inexorabilis, ad multam vindictam tamen mansuescit.

Wiersz 2 *linguam tak XV*; lingua *I, II i inne*. — 3 *ne niema II*. — de prodigio» prodigio *II*. — 6 *fidem» honorem et f. XII* — 7 *conspicuos» perspicuos XVII, XX*. — periniquum» iniquum *II*. — 8 *occiderant» occiderunt II*. — 15 *omnium» omni I, II*. — 17 *Vcs» quod v. V*. — 20 *adv ante I*. — 21 *assignavit» tak I*; assignat *II, III i niektóre inne*. — 22 *tamen niema I, II*. — 23 *Cuius» cui I*. — 24 *fuerit» fuit I*. — Quamvis quis *II*. — haec» hic *I*. — 25 *quam» quem I*. — hodie» odio *XXVIII*. — 29 *multam vindictam» mulctarum vindicem I*; mulctam vindicem *II*. — tamen» *niema I, II, XX*.

1) Tej okoliczności niema Justyn, ale miał ją prawdopodobnie Trog.

Quo facto Boleslaus ut erat iniuriarum indignantissimus animositate inexorabili indilatas Laodaridae poenas intorsit. Qui non arte, non dolo, sed iusto fulminis impetu, apro frendentius, ad ipsum usque hostem, Russiam penetrat. Verum ille male sibi conscius, repente velut caprea lustra nemorum insilit, inter saltus et lucos ferarum delitescit. Quo non reperto Boleslaidae truculentius quam leones aut tygrides partu orbatae in desertos greges desaeviunt. Non enim ipsis gregum ducibus, non fetis indulgent nec fetui. Adeo totius in gregis non tam cruore quam strage gloriantur. Non urbibus, non burgis, non municipiis, non pagis parcitur; nec aetas ulli patrociniatur, nec sexus infirmior; nullum sublimitas, nullum sanguis generosior a calice sanguinis redimit. Sic ultione centuplata Laodardides et ille Pannonius non immeritas Boleslao poenas exsolvere.

Qui tibi non parcit, mihi vel tibi quomodo parcat?

24. M. Immo ut erat iniuriarum indignantissimus, indilatas Wladaridae poenas intorsit, qui non arte, non dolo, sed iusto fulminis impetu, apro frendentius ad ipsum usque hostem, Russiam penetrat. Verum ille male sibi conscius, quadam repente metamorphosi in capream sese transfigurat, lustra nemorum insilit, inter saltus et lucos ferarum delitescit. Quo non reperto, Boleslaidae truculentius cruentantur, amarius inter desertos greges desaeviunt, quam leones, quam tygrides partu orbatae. Non enim ipsis gregum ducibus, non fetis indulgent nec fetui; adeo totius in gregis non tam cruore, quam in strage gloriantur. Non urbibus, non burgis, non municipiis, non pagis parcitur, nec aetas ulli patrociniatur aut sexus infirmior, nullum dignitatis sublimitas, nullum sanguis generosior a calice sanguinis redemit. Obnixè supplicat superba auri rutilantia, frustra preces accumulat toga praetexta. Antecellit chalcoparius carbunculum, carbunculus topazium topazius lacrimis inundans: Quid tu, inquit, miser onychine, quid tu miser amethyste gemis inter gemmas? vides, quibus et quantis non parcat: Qui mihi non parcat, tibi vel tibi quomodo parcat?

23

Przedz. I, wiersz 6 male» tak K; mali S; malum L. — 7 repente velut caprea» niema S. — 17 nullum sublimitas» niema K. — 23 exsolvere» exsolvunt S; versus dodaję tu K. L. — Przedz. II, wiersz 1 indignantissimus» tak I; indignatissimus II i niekt. inne. — 2 intorsit» retorsit V. — 13 fetis» tak I, II; feris inne. — 17 ulli» ulla II. — 18 dignitatis» tak I, II; dignitatum inne. — 21 toga praetexta» pretexta purpura seu stragula I; pr. p. s. strangula II; toga pr. cielas, purpura seu stragula III, V i inne. — 22 chalcoparius» calcepa I; calcepasius II, V, XX, XXIII; calcephasius III; carcepasius XXV. — 26 qualibus» tak I; quibus VI i inne. — 27 tibi vel tibi» tak I, II; vel tibi VII; mihi vel tibi VIII, XXIII. — quomodo» non IV.

Adeo vindex gladius hac ore patulo absorbet, illa voragine flammaram infavillat. Nam torrenti, dum in cursu est, frustra plumas obiicis, et furenti gladio frustra supplicatur. Sic ultione centuplicata, Wladarides et fidelis ille Pannonius doli ac perfidiae non immeritas poenas Boleslao pendere.

1. Joh.
Ep. IV.
1.

Sen Ep.
III. 4.

25. J. Caveat ergo vir prudens omni credere spiritui, nam utrumque vitium 5 et omni credere et nulli; sed alterum tutius, reliquum honestius. Etenim credulitas incircumspectionem, incircumspectio negligentiam, negligentia parit ignaviam, ignavia proximo gradu consanguinea fatuitatis est, quae soror est foeditatum, mater discriminum. Unde quibusdam prudentum docentibus: nihil sciri, praeter hoc ipsum nihil sciri; adiecit Theophrastus: nihil debere credi, praeter hoc ipsum nihil debere 10 credi. Quod circumspectius corrigens Eudemius: non nihil, inquit, sed paene nulli debere credi. Esse tamen, ubi nec semper nihil, nec semper nulli.

Omnium invictissimus fuit Boleslaus, quem quum arma vincere non potuerunt, sola semel vicit credulitas. Quendam enim stirpis regiae a rege Pannoniorum adactum exsilio, amore solito Boleslaus excipit: quem non solum patriae sed et regno restituere parat. Quo intellecto Pannonii dolo credulum circumscribunt, rege siquidem dolum subornante. Primatum primi ex parte senatus ac universi magistratus legatorum vices gerunt. Primo asserunt omne regnum devotis gratiarum obsequiis ad scabellum Boleslai provolvi, quod serenissimum ipsorum lumen quod unicum Pannoniorum remedium tam sereno amplexu collegerit. Secundo, vultu deiecto,

26. M. Omnium invictissimus fuit Boleslaus, quem quum arma vincere non potuerunt, sola semel vicit credulitas. Quendam enim stirpis regiae, a rege Pannoniorum adactum exsilio, solito Boleslaus excipit et exhibet affectum, ac non modo patriae sed et regno restituere parat. Quo intellecto 20 Pannonii, dolo credulum circumscribunt, rege siquidem dolum subornante. Primatum primi ex parte senatus ac universi magistratus legatorum vices gerunt. Primo asserunt, omne regnum, devotis gratiarum obsequiis ad scabellum Boleslai provolvi, quod serenissimum ipsorum lumen, quod unicum Pannoniae remedium, tam sereno amplexu collegerit.

Wiersz 2 plumas obiicis» mają wszystkie rękopp.; Mułkowski domyślał się, że pierwotnie były tu słowa ponas obices, które kopięci dowolnie zmienili. — 4 pendere» exsolverunt IV. — 9 nihil sciri... hoc ipsum» tak I, II; inne nie mają. — 10 credi» Si quis praeter hoc ipsum dicat... nulli debere credi dodoje tu I, V i niekt. inne. — Przedz. 1, wiersz 14 invictissimus» victoriosissimus S. — 18 amore» tak S.; nie mają K. i L. — Przedz. II, wiersz 15 quum» tak II, V i w. in; tamen I. — 16 semel» tak II, V; niema I. — 18 solito» tak I; niema II. — 19 affectum» affectu I, II. — 20 et» niema II. — 21 circumscribunt... dolum» niema I. — 25 magistratus legatorum» niema I. — 26 quod» tak I; qui inne.

deiecto, pronis cervicibus querelas, callidissima commentitas astutia, deplangunt. Tertio subsidiari orant, ut regem propulset, exsulem regium restituat. Nec multo laborandum subsidio, suas illi copias instituto paene suppetere; utramque tandem maiestatem et Boleslai et exulis flagrantissime suspirare. His ergo princeps persuasionibus deceptus cum paucis Pannoniam ingreditur. Occurrunt illi Pannoniorum catervae, multa successive succrescunt millia, omnes exsulem regis nomine consalutant, omnes paulatim in transpostremas acies relabuntur. Rem tacite Boleslaus coniectat, Wseborium accersit, qui princeps erat militiae. Suspicaris, inquit, Wsebori quod suspicor? Qui respondit: quid suspicer? Cernis, ait, omnes paene in caudam relabi, quorum causa hic agitur. Quid ergo? non est mora libera nobis; turpe viris non esse viros! At ille:

Tam subito subitus non competit esse peritos,
Difficiles aditu quisque subit subitus.

Dum haec invicem altercantur, immensas cum rege turmas eminus conspiciantur. Quid plura?

25 Concurrunt acies et pile minantia pilis¹⁾.

Geminus Boleslaidas hostis urget: hic a
tergo

collegerit. Secundo, vultu deiecto, pronis cervicibus querelas, callidissima commenta, astutia deplangunt et inexorabiles odii causas in regem conferunt. Tertio, subsidiari orant, ut regem propulsent, exsulem restituant. Nec multo laborandum subsidio, suas illis copias instituto paene suppetere. Utramque tamen maiestatem, et Boleslai et exulis flagrantissime supplicant, ut haec examen colligat, abarceat illa vespadium. His ergo princeps persuasus, cum paucioribus proposito Pannoniam ingreditur. Occurrunt illis Pannoniorum catervae, multa successive accrescunt millia, omnes paulatim trans postremas acies relabuntur. Rem tacite Boleslaus coniectat, Wseborium accersit, qui princeps erat militiae. Suspicaris, inquit, Wsebori, quod suspicor? Qui respondit: quidnam suspicer? Cernis, ait, omnes paene in caudam relabi, quorum causa hic agitur. At ille: Cur metum aut insidias illorum, aut utrumque dissimulem? Cui Boleslaus: Quid ergo? non est mora libera nobis; turpe viris non esse viros; qui praevenit in tempore, praevallet in causa; ictu qui praevenit ictum, victoriam anticipat. At ille: prae-
nota

Ov. Met.
II. 143.

Przedz. I, wiersz 1 callidissima commentitas» callidissimas, commentatas *L.* — 4 regium» tak *S.*; in regem *K. i L.* — 12 in» niema *S.* — 14 accersit» id est vocat dodaję *ękopp.* — 21 peritos» viros *S.* — *Przedz. II, wiersz 2* callidissima commenta, astutia» c. comentas *a. I*; c. comentitas *a. II.* — 5 propulset» pulsant *V.* — 9 supplicant» suspirari *ękopp.*; suspirant *wydd.* — 13 illis» illius *III*; illi *XII, XV.* — 14 accrescunt» accesserunt *XV.* — 15 relabuntur» dilabuntur *II.* — 16 Wseborium» tak *I*; Wseborium *II*; Vezeborium *III, V, VII, VIII, XXIII, XXV*; Weszeborium *XX*; Bzeborium *XV.* — 19 suspicor» tak *I* i wiele innych; suspicaris *II.* — 20 agitur» geritur *IV, XII.* — 21 illorum» niema *II.* — 23 turpe» ait dodaje *XVI.* — 26 At» tak *V, VII, i niekt. inne*; Et *I, II, VIII, XX*—praenota» tak *VII, VIII, XX* i *w. in.*; pernota *I, II.*

¹⁾ Lucan. *Phars.* I. 7.

tergo ille a sincipite. Eia viri! clamat Boleslaus,

nota nobis huius aleae conditio, damno negligitur iactus anterior. Tum vero quidam alti vir consilii:

Ov.
Pont.
II. 3. 53.
Deut.
XXXII.
30.

Ut bene pugnetur bene pugnans efficit hostis. Unus quandoque fugavit mille, et duo decem millia! Et exserto mucrone quem gruem vocant: didicit, inquit, grus noster ampliora cruoris flumina e ferreis elicere scapulis et siccare. Igitur nullum ingenii robur, nullum roboris ingenium, nulla chalybs defendit galeas, quae instar favillae cuncta ventilat quorumlibet quantalibet corpora, dictu incredibile, quotquot uno pertingit vibramine. Non scindit; sed transvolat adeo, ut quosdam illaesos putares, donec aut suo portendere, aut aliorum impulsu in diversa scissim dilabuntur. Audires caesorum capita nescio quid horrendum balbutire; videres non paucos loripedes, mancos, semitomos plus angustiae vulnerum intendere quam proelio. Nec vero minus acriter instat animosus ille Wseborius, qui suos non minus viribus quam verbis animat. Virilius, inquit, commilitones virilius! Dies haec in splendoribus, inquit, exorta gloriae, serenior est meridie, nescit occasum.

Tam subito subitos non competit esse peritos,
Difficiles aditus quisque subit subitus.

5

Furentis enim est suum in se telum convertere, sed est operae pretium, ne unde lac speraveras, tuis unguibus sanguinem ultro emulgeas, ne dubium adhuc amicum hostem indubitatum reddideris. Dum haec 10 invicem altercantur, innumeras eminus cum rege turmas conspiciantur. Aiunt Pannonii, regi novo adminicula suorum accedere, multorumque multa veneratione regiam debere coli maiestatem. Quid plura? 15

Concurrunt acies et pila minantia pilis ¹⁾. Geminus Boleslaidas hostis urget, hic a tergo, ille a sincipite. Eia viri! clamat Boleslaus,

Ut bene pugnetur bene pugnans efficit hostis ²⁾: 20 Unus quandoque fugavit mille et duo decem millia ³⁾! Et exserto mucrone, quem gruem vocant: didicit, inquit, grus noster ampliora cruoris flumina e ferreis elicere scapulis et siccare. Igitur non aegidas multitia, non cal- 25 lum thoracas, non loricas trilix, non chalybs defendit galeas, non ingenii robur

Przedz. I, wiersz 6 vocant» vocavit S. — ampliora» valiora L.; vilioris K. i S. — 7 flumina» ampliora dodaje tu K. — scapulis» scopulis L. — 9 nulla chalybs» niema S. — 10 galeas, quae» niema S. — 14 donec» niema S. — 18 semitomos» semivivos S. — 22 commilitones virilius. Dies haec» niema S. — *Przedz. II, wiersz 6* est» niema I — 8 speraveras» speraveris I, II i wiele innych. — 16 Concurrunt» tak I, II; occurrunt niekt. inne. — minantia» tak I, II; minantur III i niekt. inne. — 17 Boleslaidas» Boleslaides I, II. — 18 viri» niema I. — 21 quandoque» niema I. — decem» tak I, II, IV, XI, XV-XVII; niema XII. — 22 gruem» glosator VII pisze nad tem sczyrbyecz. — 23 vocant» vocat XI, XII, XV. — 24 elicere» eicere XVI, XXV. — 26 chalybs» calips I; calebs II; caleps V itd. — 27 galeas» niema I.

¹⁾ Por. Lucan. Ph. I. 7. ²⁾ Ov. De Pont. II. 3. 53. ³⁾ Deut. XXXII. 30.

5 ullum roboris ingenium, instar favillae cuncta ventilat. Quorumlibet quantalibet corpora
 dictu incredibile, quotquot uno pertingit vibramine. Non scindit, sed transvolat, adeo
 ut quosdam illaesos putares, donec aut suo pondere aut aliorum impulsu in diversa
 scissim dilabuntur. Audires caesorum capita, nescio quid horrendum, rotatim circi-
 10 nando, balbutire; horreres capitibus trunca multorum cadavera praeconcepto impetu
 concurrere; videres non paucos loripedes, mancos, semitomos plus vulnerum inten-
 dere angustiis quam proelio. Nec vero minus acriter instat animosus ille Wseborius,
 qui suos non minus viribus, non minus manu animat, quam verbis. Virilius, inquit,
 commilitones, virilius! dies haec in splendoribus exorta gloriae, in gloria fulget
 15 semper educatae virtutis, serenior est meridie, nec scit occasum. Artamur? virtus
 utique in arto vires colligit, in arto explicat, in arto experitur. Premimur? palmae
 stipes eo surgit procerior, quo sub graviori mole radix gemit depressior. Concuti-
 mur? sic augetur constantia. Exploratum enim est, columnas concussione stabiliri
 et paleas a grano secerni. Atterimur? attritum est haec natura, ut integra minus
 20 oxydinis habeant, crebrius attrita sentiri acriora. Sed cur nam fugitur? fallor, viri, non
 25 fugitur, sed hostis insectatur. Quorsum viri?
 quorsum? vincimus collegae, non vincimur.

Quidam autem vir Boleslaides non par-
 20 vus quidem genere, sed animo degener,
 fugam init. Per hunc, proh dolor! filii
 Ephrem intendentes arcum conversi sunt in
 die belli¹⁾. Cuius ignavia, cuius fuga non tam
 victoriam victorioso ademit Boleslao, quam
 25 ut verius dicam, sole solem illustravit. Nam
 ad hunc usque diem inaestimabilis Boleslai
 virtus tametsi crebro audita fuit, non adeo
 tamen credita Pannoniis. Cuius dum asturco

labore,

Fugiebat enim quidam non parvus quidem
 aut honoribus aut genere, sed animo dege-
 ner; cuius nomen verbo Demosthenes ope-
 re Thersites. Per hunc, proh dolor! filii
 Ephrem intendentes arcum, mittentes sagit-
 30 tas. conversi sunt in die belli. Cuius igna-
 via, cuius fuga non tam victoriam victorioso
 ademit Boleslao, quam titulum victoriae nu-
 be quadam obduxit; aut, ut verius dicam,
 sole solem illustravit. Nam ad hunc usque
 diem inaestimabilis Boleslai virtus tametsi

crebro

Wiersz 1 ullum» nullum I, II.— corpora» niema II.— 2 sed» non I.— 4 Audires» audies XX.—
 5 trunca» tak I, XX iwi. inn.; truncata II, V, XII.— 7 angustiis» angustio *rekkopp.* — 9 exorta»
 est *dodaje* II. — 10 est» niema I. — 11 explicat» explicatur I. — palmae» plane I. — 12
 gemit» genuit I. — 13 columnas» columpna I. — 14 attritum» acruminum I, II; atrinum
 III. — 15 fallor... fugitur» niema I. — *Przedz.* II, *wiersz* 16 Quorsum» Orsum *rekkopp.* —
 21 per hunc» pro II. — 22 arcum» niema I. — 24 cuius» niema I. — 28 tametsi» etsi II.

¹⁾ Ps. LXXVII. 9.

labore, ignoro, an vulnere succumbit, pedestri non segnior conflictu dimicat et prosternit, quem nonnulli hostium quasi fulminis impetum studio declinant. Tandem non victus, sed vincendo fatigatus, tot millibus caesis a proelio divertit. Quem originarius quidam suo equifero suppeditans: «memento, inquit, mei domine dum veneris in regnum tuum.» Sileat ergo Pannonia! suae illam fraudis pudeat meminisse. Nec victa nomen victricis iactitet, nec ignominioso frustra gloriatur triumpho. At Boleslaus non indignis illum fugae principem donariis dignatur. Tribus illum donat muneribus: colo, penso et leporis pelle. Colus feminam, pensum versutum, lepus meticulosum significat. Quibus ille intellectis in oratorio proprio campanae loramento suspensus, miserum permisere spiritum exhalat. Et sic in colo patibulum, in penso laqueum in lepore fugam spiritus intelligo. Illum autem originarium ob liberalitatis insigne servituti emancipat, emancipatum locupletat, locupletem nobilitat. Nihil itaque Boleslao vel industriae defuit, vel virtutis, si tantummodo credulitatis parcius laxasset habenas. De quo nota hos versus:

Alter Alexander, alter Cato, Tullius alter,
Non minor Alcida, sed achilior hic vir Achille.

crebro audita fuit, non adeo tamen credita Pannoniis. Cuius dum asturco labore, ignoro, an vulnere succumbit, pedestri non segnior conflictu dimicat et prosternit; quem nonnulli hostium quasi fulminis impetum studio declinant. Tandem non victus sed vincendo fatigatus, tot millibus caesis a proelio divertit. Quem originarius quidam suo equifero suppeditans: «memento, inquit, mei domine quum veneris in regnum tuum.» 10 Sileat ergo Pannonia! suae fraudis illam pudeat meminisse! Nec victa nomen victricis iactitet, nec ignominioso frustra gloriatur triumpho, quem tot suorum cruore militum cernit purpurari, quem tot capitum 15 dispendio mercatur. Miserum enim est circumscriptionis solatium, quod pluris emeris, minoris emisisse mentiri, aut quod pretio plus appenderis, inutile fuisse aestimare. Satiус aestimo saepius circumscribi, quam 20 semel mentiri. At vero non indignis illum fugae principem donariis donat Boleslaus, nec enim aut irrepremiatam dissimulare virtutem, aut impunitam voluit negligere ignaviam. Tribus illum donat muneribus: colo, 25 fuso et leporum pellicia. Colus feminam, pensum versutum, lepus meticulosum significat. Quibus ille intellectis, in oratorio proprio campanae loramento suspensus, miserum

Przedz. I, wiersz 8 mei domine» domine S.; mei K. i L. — vneris in regnum tuum» in regnum tuum reverteris K. — 10 pudeat meminisse» tak K.; ingloriam pudeat L. — 15 pelle» tak S.; pelliceo inne. — 17 ille» niema K.; ctery głoski niewyraźne, niby icss ma tu L. — 25 tantummodo» tak L.; niema K. — 29 hic vir» habetur L. — *Przedz. II, wiersz 1* fuit» fuisset I. — 3 pedestri» pedester III, VII, VIII, XI, XII, XIV-XVII, XX. — 12 Nec... nec» Ne... ne I. — nomen» nomine I. — 13 iactitet» se i. I. — 16 circumscriptionis» circumspectionis XV, XVI, XX. — 19 appenderis» appendis I. — 20 aestimo» existimo I, II. — 27 significati signat V. — 28 oratorio» proximo *dodaże I.*

permisere spiritum exhalat, et sic in colo patibulum, in penso laqueum, in lepore fugam spiritus intelligo. Illum autem illum originarium ob liberalitatis insigne servituti emancipat, emancipatum locupletat, locupletem equestrium praetexta nobilitat. Nihil itaque Boleslao vel industriae defuit, aut virtutis, si modo credulitati parcus laxasset habenas; cui quandoque prudentum duae aditus reserant ostiariae: innocentia et confidentia. Quia enim purior conscientiae radius nihil intra de se suspicit, nihil extra de alio suspicatur, et animus generosior res etiam impossibiles ad possibilem redigit facultatem. Unde nihil timens, omnia praesumens surrepit crudelitas, quia innocens omni credit verbo, sed honesto. Nec enim de ea loquor credulitatis specie, quam delatio parurit, lactat assentatio. Haec siquidem

Humano capiti cervicem pingit equinam

Hor. Ars.
P. 1.

et asininas iubet exrescere auriculas. Quae pestis licet regia, licet omni compta venustate, si quando ad huius fores principis tussitavit, mox procul absistere iussa est, perturpi confusa repudio. Ad summam itaque de summo Boleslao id accipe:

15

Alter Alexander, alter Cato, Tullius alter,
Non minor Alcida, sed achillior hic vir Achille.

Qui dum fatale munus a se iam exigere sentiret, testamentales iubet conscribi codicillos, in quibus et avitarum vices virtutum et regni successionem quatuor filiis legat, certos tetrarchiarum limites disterrminans eatenus, ut penes maiorem et Cracoviensis provinciae principatus et auctoritas resideret principandi. Suggestur illi de quinto filio, adhuc infantulo, cur illius non meminere?

Qui dum fatale munus a se iam exigere sentiret, testamentales mandat conscribi codicillos. In quibus et avitarum vices virtutum et regni successionem quatuor filiis legat, certos tetrarchiarum limites disterrminans eatenus, ut penes maiorem natu et Cracoviensis provinciae principatus et auctoritas resideret principandi. De quo si quid humanitus obtigisset, semper aetatis maioritas et

Wiersz 2 Autem «illum» tak I-V; autem XII, XIII i niekt. inne.—5 prudentum» prudentie I.—aditus» niema V, VIII i niekt. inne.—6 suspicit» suscipit III, XII, XIII, XV, XVII; subicit IV.—7 de alio» tak XX; inne nie mojq. —8 quia... honesto» niema I.—9 sed» scilicet II.—12 compta» tak IV, VII, XI; compita II; cognita III, V, VIII; comperta XII.—13 tussitavit» tak II; visitavit I; transsitavit VIII; transitavit V, VII, XX i niekt. inne.—23 Cracoviensis provinciae» cracoviensem provinciam I.—24 resideret» resident I.

minerit? cur nulla illum legatorum portione subscripsit. Quibus ille: immo, inquit, longius praememini et legavi. Stupentibus illis, quatenam quinta esse posset inter quartas? quidam, nescio ioculariter an serio subintulit: non cernitis quatuor tetrarchis quadrigam tetrarchiae fabricatam? sic isti parvulo quintae rotae in quadriga legatur successio. Quumque de inofficioso testamento pater arguitur, ait: in pupilla oculi video quatuor ex hac lacryma manare flumina, et fluctibus collidi oppositis, quorum quidam in ipsa sui vehementissima inundatione repente siccantur. Continuo ex aurea situla fons aromatum erumpens eorundem alveos fluminum gemmis praestantibus ad summum inundat. Cesset ergo inofficiosi querela testamenti, equum est enim partes pupillares tutoribus debere mandari, non pupillis. Iam vero, iam ingredi iubeor, quo nemo sine saluberrimo accingitur viatico. Salutari ergo sumpto antidoto felicem functus est diem princeps felicissimus.

Succedit

et primogeniturae ratio litem successionis decideret. Suggestur ei de quinto filio adhuc infantulo, cur illius non meminerit, cur nulla illum legatorum portione subscripserit. Quibus ille: Immo, inquit, longius praememini et legavi. Stupentibus illis, quatenam quinta esse posset portio inter quartas, quidam, nescio, ioculariter an serio subintulit: non cernitis, quatuor tetrarchis quadrigam tetrarchiae fabricatam? sic isti parvulo quintae in quadriga rotae legatur successio. Quumque de inofficioso testamento pater arguitur, ait: in pupilla oculi quatuor video ex hac lacryma manare flumina et fluctibus collidi oppositis, quorum quaedam in ipsa sui vehementissima inundatione repente siccantur. Continuo ex aurea situla fons aromatum erumpens eorundem alveos fluminum gemmis praestantibus ad summum inundat. Cesset ergo inofficiosi querela; aequum enim est, partes pupillares tutoribus debere mandari, non pupillis. Iam vero, iam ingredi iubeor, quo nemo sine saluberrimo accingitur viatico. Salutari ergo sumpto antidoto, felicem functus est diem¹⁾ princeps felicissimus pater felicior: de quo incertum est, pacis serenitate prosperior an belli fuerit gloriosior triumphis.

Succedit

Przedz. I, wiersz 1 legatorum niema L. — Przedz. II, wiersz 2 decideret» decidetur I. — 3 infantulo» id est Kasimiro dodaje II. — 9 quatuor» in q. I. — 25 princeps» niema II. — 27 fuerit» fuit I.

¹⁾ 1138. paźdź. 28.

Succedit autem patri Vladislaus tam primogeniturae privilegio quam regni successionem sublimis. Hic itaque princeps in se humanissimus uxoris atrocitate ab humanitate destitit. Qui eo tristius imperavit, quo ardentius uxoris indulsit amplexibus. Non enim facile de uxore triumphatur, quae semel triumphasse permittitur; nec etiam vicisse contenta est victicis animositas, nisi quoque invictissimorum colla suis subpeditet imperiis. Vocat ergo virum semiprincipem, immo semivirum, qui quarta unius iugeris contentus portiuncula. Promptissimi ergo viri animum femina inclinat: nam fraterna exutus pietate hostiles animos induit, et fraterculos adhuc impuberes cruentissima rabie insectatur, eorum urbibus occupatis ipsos exhereditare instituit. Qui prona supplicatione prostrati numen mulieris inexorable placare student, et plus lacrimis quam linguae beneficio perorare contendunt. Sed leonis citius millies mansuefeceris rabiem quam femineam semel exoraveris truculentiam, ut quidam vir doctus in exemplo testatur.

Cuidam sapienti natus nunciatur filius. Gratum, inquit, munus ac beneficium naturae; sed caveri iubeo, ne unquam lac sugat, nisi ab uberibus atrocissimae bestiarum. Dicunt ei: quaerenda est lupa? Ait: minime
Numquid

Succedit autem patri Vladislaus tam primogeniturae privilegio insignis, quam regni successionem sublimis; sed ambitiosus altero, reliquo fastuosus. Qui eo tristius imperavit, quo iocundius uxoris indulsit amplexibus. Non enim facile de uxore triumphatur, quae semel triumphasse permittitur. Nec enim vicisse contenta est victicis animositas, nisi quaequae invictissimorum colla suis subpeditet imperiis. Vocat ergo virum semiprincipem, immo semivirum, qui quarta unius iugeris contentus portiuncula, tot plus quam principes muliebriter sustineat. Quia vero sine difficultate perorat, qui imperat, promptissime viri animum inclinat. Itaque princeps in se humanissimus, uxoris atrocitate ab humanitate desciscit. Nam fraterna exutus pietate, hostiles animos induit et fraterculos adhuc impuberes cruentissima rabie insectatur, eorumque urbibus occupatis, ipsos exhereditare instituit. Qui prona supplicatione prostrati, numen mulieris inexorable placare student et plus lacrimis quam linguae beneficio perorare contendunt. Sed Erebi millies mansuefeceris inferias, quam femineam semel exoraveris truculentiam.

27. J. Cuidam sapienti natus nunciatur filius: gratum, inquit, munus ac beneficium naturae, sed caveri iubeo, ne unquam lac sugat, nisi ab uberibus atrocissimae belluarum.

Przedz. I, wiersz 7 uxore» uxoribus *L.* — 17 eorum» tak *L.*; quorum *K.* — 22 citius» tak *L.*; inne nie majq. — 28 iubeo» tak *L.*; iubet *K.* — *Przedz. II, wiersz 1* autem» tak *I, II, III, XX*; ergo niektóre inne. — 10 ergo» igitur *II.* — 18 fraterculos» parvos dodaje *IV.* — 22 inexorable» exorabile *I.* — 24 perorare» operare *II.* — Erebi» heredibus *I.*; herbi *II.*; herebi *III, XX, XXV.* — 25 quam... truculentiam» quam feminam semel exoraveris *IV.*

Numquid leaena? Non. Tigris? Absit. Olophagus? Nequaquam. Quid ergo omnium atrocissimum? Respondet: quod omnium est mansuetissimum; feminam significans. Est enim omnis mansuetudo feminea omni severitate truculentior, omni truculentia severior.

Heu infausta belli conditio! quem paterna colunt reverentia, hostem sustinent; a quo patrocinium sperari debuit, proelium infligitur. Verumtamen ex ipso vulnere nata est vulneris curatio. Ob importabile namque eius mulieris iugum, ob inexorabiles odii causas, archipontifex Iacobus cum procerum praecipuis ad pupillos deflexerunt. Qui sub principe militiae, cuius non longe praememini, Wseborio, saepius non improspere contra Vladislaum conflixerunt. Horum freti confidentia lacrimis indulgent et armorum studiis animosius insistunt. Proinde suorum aliquantisper minus fidens Vladislaus, exterorum turmas contrahit, quos illi manu perpaucula fudere, ut fama sit eorum cruore flumen Piliciae, iuxta quod conflictum est, ripis altius inundasse. Rursus ergo numerosiores immo innumeras barbarorum legiones

belluarum. Dicunt ei, quaerendane est lupa? Ait: minime. Numquid leaena? Non. Tigris? Absit. Holophagus? nequaquam. Quod ergo animantium omnium est atrocissimum? Respondit: quod omnium mansuetissimum est; 5 feminam significans. Est enim omnis mansuetudo feminea omni severitate truculentior, omni truculentia severior.

28. M. O infausta belli conditio! quem paterna colunt reverentia, hostem sustinent; 10 a quo patrocinium sperari debuit, proelium infligitur. Verumtamen ex ipso vulnere nata est vulneris curatio. Ob importabile namque mulieris eiusdem iugum, ob inexorabiles odii causas, archipontifex Iacobus cum procerum praecipuis ad pupillos defecerunt¹⁾, qui sub principe militiae, cuius non longe praememini²⁾, Wseborio, saepius non improspere contra Vladislaum conflixerunt. Horum freti confidentia non iam lacrimis indulgent²⁰ pupilli, sed armorum studiis animosius insistunt. Est enim omnium artium ubique magistra; est rudium semper eruditiva necessitas. Proinde suorum aliquantisper minus fidens Vladislaus, exterorum turmas contra- 25 hit;

Przedz I, wiersz 11 vulneris» vulnere L.—Przedz. II, wiersz 1 belluarum» tak I; belluae II.—6 significans» tak I, II; signans III, IV, V i wiele innych.—9 O» niema I i kilka innych.—14 mulieris» tak I, II; vulneris inne.—15 Iacobus» niema II.—18 praememini» tak I i wiele innych; praememineram II.—20 confidentia» consilio XI, XVI.—

¹⁾ Według kronikarzy szląskich poparł najmocniej sprawę młodszych książąt głosny w naszych dziejach Piotr Włostowic, z którym okrutnie się obszedł Władysław; stawia oni w ścisłym związku z wygnaniem tego księcia Piotra oślepienie. Obacz *Chron. Pol.-Sil.* w Pertza SS. XIX., str. 561; *Chron. princ. Pol.* u Stenzla SS. I. 93. ²⁾ Słowa *cuius non longe praememini* zdają się być przez kopistę wtrącone, jak o tem nadmienilem wyżej na str. 242.

giones prece quasdam elicit, precio quasdam conciliat; nonnullas potestativo cogit imperatu: omnes in fraternum grassari iubet excidium. Et iam omnibus dirutis ac praesidiatis illorum municipiis, iam quasi voti compos contra Posnaniensium urbem, quae sola restabat eorum praesidio, tam suas quam Tibianeorum congesserat copias. Iam obsidionum omne ingenium omne robur per gyrum explicaverat, tanto securior quanto milite copiosior. Delituerant interea pupilli ex industria cum paucis quidem, sed armorum exercitatissimis, urbi secretius deliberantes subsidium. Hi paulatim in hostes procedunt, sensim subrepunt, excubias hostium procul a castris occupant, in vincula coniiciunt, secreta castrorum fateri iubent. Agnoscunt nil suspicari, et inter epulas lasciva securitate torpere; sed et cives eminentissime scuto erecto evidens opportunitatis argumentum suggerebant. Adhuc ergo erant escae in ore ipsorum, et ira Dei descendit super eos¹⁾. Epulantibus insiliunt, incautos obruunt, stupidos obtruncant. Erumpunt valvis patulis urbani, evolant exinde praesidiarii, catervas hostium hinc inde ventilant, tardiusculos premunt.

Hoc in proelio Vladislao successit sicut naufrago

hit; quos illi manu perpaucula fudere, ut fama sit, eorum cruore flumen Piliciae, iuxta quod conflictum est, ripas altius inundasse. Rursus ergo numerosiores, immo innumeras barbarorum legiones, quasdam prece allicit, quasdam pretio conciliat, nonnullas potestativo cogit imperatu: omnes in fraternum grassari iubet excidium. Quid faciat agniculus rabidis undique luporum circumseptus excubiis. Nam quod fugae consilium? quod consilii beneficium? quod beneficii tandem remedium? ubi tanti undique stuporis atrocitas. Et iam quidem omnibus paene dirutis aut praesidiatis illorum municipiis, iam quasi voti compos, circa Posnaniensium urbem, quae sola restabat eorum praesidio, tam suas, quam Tibianeorum congesserat copias. Iam obsidionum omne ingenium, omne robur explicaverat per gyrum, tanto securior, quanto militia copiosior. Delituerant interea pupilli ex industria, cum paucis quidem, sed armorum exercitatissimis, urbi secretius deliberantes subsidium. Inter quos Mesco, ut erat et animo promptior et sermone torrentior: satius, inquit, viri! satius rebus quam verbis rerum consulitur angustiae. Nam et securi via segura est in invio et strata

publica

Przedz. II, *wiersz* 1 quos» quas IV, XI, XIII - XVII. — 2 flumen» fluminis IV, XII. — Piliciae» tak I; Pilcie II; Pilcze V; Pylcie VIII. — 9 agniculus» agnus an vitulus I, II. — 13 iam» niema I. — quidem» tak I, II; inne nie moja. — 17 tam» tak I, II; quam III VII, VIII. — 18 congesserat» tak I, II, III i dalsze; conieserat II; commesatur w wydaniu *Przeddzieckiego* jest tylko domysłem. — 19 explicaverat» explicuerat I, II i wiele innych. — 21 militia» milite II. — 22 ex industria» niema II. — 26 satius rebus» tak I, II, V; rebus VII, VIII i wiele innych.—quam verbis» q. viribus V.

¹⁾ Ps. LXXVII. 30. 31.

naufrago institori, qui vix nudus emersit. Munitissime tamen praesidiatis urbibus, adit imperatorem, cuius erat sorore uxorius, a quo subsidiari supplicat. Cracoviam interim Boleslaus et Mieszko, non iam pupilli, sed principum strenuissimi vastis obsidionibus vallant, illamque tigridem, quae urbis defensabat praesidia accedere deditioni compellunt. Quae urbe vix tandem cum opibus excussa, virum sequi iubetur, cum quo in exsilii calamitate contabit.

publica in dumetis. Nonne planum est falcis iter in carecto; nec strictus erit ensi cursus in districto. Quis imbelles scarabeorum vulgus, quis salaces locustas horruerit? Libeat, quaeso, tam fortunae munus, quam virtutis robur experiri. His dictis paulatim in hostem procedunt, sensim surrepunt, excubias hostium procul a castris occupant, in vincula coniiciunt, secreta castrorum fateri iubent. Agnoscunt, nil suspicari et inter epulas lasciva securitate torpere; sed et cives eminentissime scuto e muris exserto, evidens opportunitatis argumentum sugge-

Psal.
LXXVII.
30.

rebant. Adhuc ergo escae erant in ore ipsorum et ira Dei descendit super eos. Epulantibus insiliunt, incautos obruunt, stupidos obtruncant. Erumpunt valvis patulis urbani, evolant ex urbe praesidiarii, catervas hostium hinc inde ventilant, tardiusculos premunt, spiculantur fugientes et quasi leones inter caprarum greges passim debriantur. Ceterum eis, qui fuga nisi sunt prosperari, longe miserior occurrit calamitas. Nam cui forsitan gladii severitas pepercisset, inundans undarum impetus non pepercit. Nec enim pauciores torrens profluentis fluctibus involvit, quam fulmen ensis absorbit; adeo, ut pleraque illius reptilia fluminis cruore cadaverum asserantur suffocata. Nec absimiliter in hoc proelio Wladislao successit, quam naufrago institori, qui vix nudus emersit naufragio. Munitissime tamen praesidiatis urbibus, imperatoriam adit serenitatem¹⁾, cuius erat sorore uxorius, a quo subsidiari supplicat et quae emendicare nequit, emercari studet suffragia. Cracoviam interim vastis obsidionibus vallant, non iam pupilli, sed principum strenuissimi Boleslaus et Miesko, illam-

Przedz. I, wiersz 1 emersit» tak L; evasit K. — 2 urbibus» niema L. — 8 praesidia» subsidia p. rękopp. — Przedz. II, wiersz 2 carecto» caronco II. — 3 cursus» pulsus XVII. — scarabeorum» scarabonum I, XIV; scraonum II, V, VIII; strabonum IV, XIII, XVII; scabronum VII, XI itd.—5 Libeat» libet I, II. — 7 hostem» hostes I. — 9 coniiciunt» convinciunt IV, XX, XXV. — 10 et» niema L. — 14 erant» niema II. — descendit» ascendit I, II i niekt. inne. — 16 ex» niema I, II. — ventilant» intervalant I. — 17 premunt» puniunt IV. — 19 severitas» securitas IV. — 20 profluentes» profluens I. — 25 suffragia» naufragia III, IV.— 26 illamque» iamque II.

¹⁾ To jest Konrada III, o którego nadaremnych usiłowaniach w przywróceniu na tron Władysława, obacz wyżej str. 8—18.

que, illam tigridem, quae urbis defensabat praesidia, deditioni accedere iubent. Quae vix tandem urbe excussa et opibus, virum sequi compellitur, quicum in exsilii calamitatibus contabuit.

29. J. Est quoddam volucrum genus, quas nonnulli uranidas, alii vero seponas vocant. Earumque ea est natura, ut omnium oscinum, etiam suae naturae, nisi tempore conceptus, dedignentur consortia. Et quot pullos quaelibet eductura est, tot nidos in diversarum cedrorum cacuminibus aedificat et in singulis singula ova ponit: unde sepona, quasi seorsum ponens dicitur. Alias volucres ad cubandum cogit, sicut cuculus currucam. Porro pulli simul nascuntur et evolant; immo stupendae pernicitatis volatu montium et arborum superant suprema, et celsis emensis nubibus, quia in humili aspernantur quiescere, sub ipsius aetheris puritate alto naturae consilio soporantur: unde uranidae, id est coelestes dicuntur: *οὐρανός* enim graece, coelum latine. Saepe vento prohibente ad ima descendere non possunt, et tunc instar fulicarum in aëre fame dispereunt. Sic sua istum sepona (i. e. uxor) transfiguravit in seponem, qui dum cedros occupare studuit alienas, in auras uranicas evanuit; qui turbine ambitionis obstante ad se redire non potuit et sic fame, id est concupiscentia alienorum, interiit. Saepe siquidem proprii carentia appetitum gignit alieni. Unde lucra sectantes accessoria, non modo sua, sed et se ipsos nonnulli perdidere. Illius transmarini vulturis exemplo, qui dum umbram praedae captat in gurgite, aspergine gurgitis madefactus simul praeda excutitur et vita. Hoc est, quod filiis Israël praecipitur: quod si quandoque sibi regem crearent, non alienigenam sed contribulem, qui opum pondera non multiplicaret, qui terminos terrae propriae vel alienae non mutaret. Non enim procul est, ut leges transcendat, qui metas terrarum transmutat. Longe itaque satius est malle defungi proprio, quam insidiari alieno.

Wiersz 1 defensabat» defendebat II. — deditionis in deditionem II. — 2 et opibus» tak I, II VII i niekt. inne; niema III, V, VIII, XX. — quicum» tak III i wiele tnnych; qui I; qui tamen II, V; quocum wyd. Dobr. — 3 contabuit» contrahuntur I. — 4 uranidas» uranites I, II. — vero» quoque IV; niema II. — 6 eductura» educatura I, II i wiele innych; — 8 seorsum» seorsim I. — cubandum» conandum I, II i niekt. inne; coronandum III; coiendum IV; ouandum XII; coeundum XV. — 9 pulli» pupulli I. — stupendae» stupendum II. — pernicitatis» tak I i w. in.; pervicacitatis II; promptitatis IV, XX i niekt. inne. — 13 latine» dicitur IV. — 14 in seponem» tak XVI; niema II; i. seponam inne. — 15 auras» aues IV. — uranicas» uranitis I; uranicis II. — 17 alienorum» boni aliorum XV. — proprii... alieni» propter carentiam appetitus gignitur alieni IV; proprii carentia appetitus gignit alieni I; proprii carentiam appetitus gignit alieni II. — 18 sectantes» spectantes IV. — et» niema I. — 20 vita» preda II. — quod» niema II. — 21 crearent» creant II. — 22 multiplicaret» mulctaret II.

Boleslaus igitur cognomento Crispus tanquam secundus natus Vladislao succedit. Ille omnes cupiditatum causas amputans suae dignitatis primitias erga fratres exercet, non ea tantum deferens, quae ratio successionis poscebat, sed impertinentes quoque provincias, sacra indultione collargiens, Mesconi videlicet et Henrico. Nam Cazimirum utpote adolescentulum, quasi filium in sacris suis aliquantisper exhibuit, non ut illi gratiam participii prorsus invideret, sed ne tenellum vitis palmitem sine paxilli adminiculo vento levitatis exponeret; quia quod flammae oleum, hoc facit adolescenti libertas, nam aureas adolescentiae catenas prudentia fabricavit. At vero Vladislaus sui non immemor, cum sufficientem sese ulciscendi non haberet facultatem, regem Pragitarum utcumque sibi conciliat, cuius ope Rufi flammam draconis contra Boleslaum sollicitat; causam affinitatis pro se cogentissimam, sanguinis rationem pro uxore ac liberis apud imperatoriae culmen maiestatis allegat, praesertim cum in ipso sit asyllum refugii, portus naufragantium, desolationis solatium, unicum desperationis re-

medium,

30. M. Huius religionem sententiae paene superstitiose coluit frater et successor Vladislai Boleslaus. Nam etsi familiare sit Adae filiis lucra sectari, consultius tamen iste sibi consuluit, cupiditatum causas am- 3
putare, quam occasiones ambitus aucupari. Igitur suae dignitatis primitias erga fratres plus quam fraterno consecrat affectu, non ea tantum deferens, quae ratio successionis postulasset, sed impertinentes quoque pro- 10
vincias sacra indultione collargiens, Mesconi videlicet et Henrico. Nam Cazimirum, utpote adolescentulum, quasi filium familias in sacris suis aliquantisper exhibuit, non ut illi gratiam participii prorsus invideret, sed ne 13
tenellum vitis palmitem sine paxilli adminiculo vento levitatis exponeret. Nemo enim ex insipientibus sibi est relinquendus, quia quod est flammae oleum, hoc adolescenti libertas. Unde quidam: Byssinas, in- 20
quit, infantiae fascias natura texuit, aureas adolescentiae catenas prudentia fabricavit. At vero Vladislaus sui non immemor, quum sufficientem sese ulciscendi non haberet facultatem, regem Pragitarum utcumque sibi 25
conciliat, cuius ope Rufi ¹⁾ flammam draconis

contra

Przedz. I, wiersz 10 suis» niemo I. — Przedz. II, wiersz 4 lucra» lucrum I. — 3 consuluit» censuit I. — 8 consecrat» consecratur I. — 9 tantum» tamen IV. — 11 indultione» indultione IV i niekt. inne. — 16 paxilli» tak I; pacis II. — 19 hoc» est dodaje XV. — 20 libertas» liberalitas XV. — Byssinas» Busmas I; Bissinas II, VII, XX; Bissimas V; Bissmas III, VIII, XXV.

¹⁾ Nie nazwał i tu Wincenty cesarza po imieniu, lecz tylko *Rufus*. Jest to Fryderyk I, tak zwany *Barbarosa* czyli *Rudobrody*. W sierpniu roku 1157 przyjmował on w Hali wielkie z Polski poselstwo, które mu odmowną odpowiedź na wezwanie jego od Bolesława Kędzierzawego przyniosło; a wyprawę swoją do Polski z tego powodu przedsięwziętą i we wrześniu ukończoną, sam opisał. Obacz listy jego, wyżej na str. 21.

medium, totius denique calamitatis subsidium. Proinde tantis allegationibus persuasus imperator, Boleslaum crebris legatorum interpellationibus fatigat, ut fratrem non regno, sed
 5 patrimonii consortio restituat. Qui quanto pertinacius monitis eius parere detrectat, tanto acrius animositatem in se imperatoris exasperat. Omne igitur imperii robur in unum virum coniurat: manus omnium contra Bo-
 10 leslaum: manus Boleslai contra omnes. Bicorni illi problema proponitur: aut regno cedat, aut campestem belli conflictum non declinet; sed utrumque vir industrius de die in diem procrastinans, sine bello configit,
 15 sine proelio triumphat. Amputat enim ac intercludit omnia undique pabulorum subsidia, unde in castris hostium paulatim increbrescente rerum inedia illud invictissimorum robur legionum famis peste
 20 contabuit. Non parvi denique temporis interiectu, exule ultimum diem functo, non minis insistit imperator, sed precibus, non armis instat, sed gratia: ut sicut in fratrem delinquentem strictus exstitit, sic in filiis
 25 eius non crudelis appareat, ut saltem ipsius orphanorum misereatur. Boleslaus igitur, qui ab imperatore vinci non potuit, natura non dedignatur obedire imperio: nam gratuito amplexu fratrilis ab exsilio excipit. Quorum
 30 nomina sunt haec: adolescentioris Boleslaus, minoris Mesco Loripes, minimi Conradus.

Eosque

contra Boleslaum sollicitat, causam affinitatis ^{1157.} pro se cogentissimam, sanguinis rationem pro uxore ac liberis apud imperatoriae culmen maiestatis allegat; praesertim quum in ipso sit asylum refugii, portus naufragantium, desolationis solatium, unicum desperationis remedium, totius denique calamitatis subsidium. Proinde non tam allegationibus persuasus, quam importunis illius precibus percussus imperator, Boleslaum crebris legatorum interpellationibus fatigat, ut fratrem non regno, sed patrimonii consortio restituat. Qui quanto pertinacius monitis parere detrectat, tanto acrius animositatem in se imperatoris exasperat. Quia nec impune contra stimulum calcitratur, nec secure contra torrentis impetum navigatur. Igitur omne imperii robur in unum virum coniurat: manus omnium contra Boleslaum, manus Boleslai contra omnes. Bicorni illi dilemma proponitur: aut regno cedat, aut campestem belli conflictum non declinet. Sed utrumque vir industrius de die in diem procrastinans sine bello configit, sine proelio triumphat. Amputat enim ac intercludit omnia undique versus pabulaminum subsidia. Unde in castris hostium paulatim increbrescente rerum inedia, illud invictissimarum robur legionum, illae famosissimarum phalanges famis peste contabuerunt. Non parvi denique temporis interiectu exsule ultimum functo
 diem

Przedz. I, wiersz 3 consortio» tak L; consortem K. — 15 Amputat» tak K; Dampnat L. — 29 exsilio» filios dodaje L. — 31 Mesco Loripes, minimi Conradus» Mesco, minimi Conradus Loripes rękopp. — Przedz. II, wiersz 8 persuasus» tak I, II, III; persuasivis inne. — 9 precibus» tak II; partis ineptiis I, V, VII, VIII i nicht. in.; — percussus» nie ma I, II; processus inne. — 20 dilemma» diema I; dilewia I^a; diadema II i inne. — 27 increbrescentes» increbrescere I. — 28 illud» niema II.

Eosque sacra Silencii provincia donat, tam ob gratiae insigne, quam ob orbitatis solatium. Nam tertium nomine Conradum cuidam coniecerat monasterio, nescio propria professio, an paterna devotio. Duo vero reliqui terra Silenciana suscepta multa postmodum fecerunt Boleslao bellorum incommoda.

diem ¹⁾ non minis insistit imperator, sed precibus, non armis instat, sed gratia: ut, sicut in fratre delinquente districtus exstitit, sic in reliquiis eius non impius appareat, ut saltem ipsius orphanorum ipsum misereat. Nec enim aequum est, paternae acerbitate uvae gingivas filiorum obstupescere. Quia vero natura pietatis est imperatrix et pietas gratiae collactea, Boleslaus, qui ab imperatore vinci non potuit, naturae non dedignatur obedire imperio, et 10

1163.

gratuito amplexu fraternos ab exsilio excipit. Quorum nomina: adultioris Boleslaus, iunioris Mescio Loripes, minimi Conradus. Eosque sacra Silencii donat provincia tam ob gratiae insigne, quam ob orbitatis solatium. Nam tertium nomine Conradum cuidam coenobio coniecerat, nescio an propria professio, an paterna devotio. Quia vero quasdam illius provinciae urbes ad abundantiore cautelam ¹⁵ donationi exceperat, multorum ea res malorum peperit occasionem et fovit incentivum. Paene siquidem in ipso ingressus vestibulo, non donationis, non beneficii titulo, sed heredibus ut pote legitimis, successione legitima dictam sibi accessisse provinciam, asserunt Wladisladae. Immo ad similitudinem subliminio reversorum, iure postliminii restitutionem petunt. Submovetur illorum intentio transactionis exceptione: ²⁰ renunciastis, inquit princeps, hac in parte iuri vestro, quum sit iuris exploratissimi, omnibus licere, quae pro se indulta sunt, renunciare. Probationem illi exceptionis non exigunt, sed replicant: renunciasse nos fatemur, sed exspoliatos, sed coactos, ideoque ius restitutionis nobis competere. Qua pendente nolunt pendere, sed exspoliatorum iure poscunt restitui; ne, quod ius non patitur, inviti agere cogantur. ²⁵ Urgentioribus interea occupato principe, occupant illi municipia, arte muniunt, robo-

Przedz. I, *wiersz* 4 *monasterio* » *niema* *L.* — *Przedz.* II, *wiersz* 1 *minis* » minus *I, IV, XV, XVI.* — *insistit* » *insistens* *I*; *instilit* *II.* — 3 *fratre delinquente* » *fratrem delinquentem* *I.* — 5 *misereat* » *misereatur* *I, II.* — 6 *gingivas* » *gengivas* *I.* — 7 *obstupescere* » *w tem miejscu dodaje* *IV* *Patres nostri comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt. Obacz Jerem. XXX. 20, i Ezech. XVIII. 2.* — 11 *excipit* » *excepit* *XIII.* — 12 *iunioris* » *tak* *I, II*; *minoris* *inne.* — *Mescio* » *Lestco* *IV*; *Leszko* *sive Mieszko* *wyd. Dobr.* — *Loripes* » *nie ma* *II* *i XIV.* — *Conradus* » *loripes* *dodaje* *II, XIV.* — 15 *quam ob* » *tak* *II*; *q. ad* *I.* — 14 *an* » *nie ma* *I, II*; — *an paterna* » *vel. p. II.* — 16 *donationi* » *dominationi* *II.* — 21 *princeps* » *tak* *I*; *principes* *II, XX, XXV.* — 22 *indulta* » *tak* *I*; *introducta* *II.* — *non* » *nie ma* *I.* — 23 *sed replicant* . . . *competere* » *nie ma* *I.* — 23 *inviti* » *nudius* *I*; *nudi* *II*; *invicti* *III.*

¹⁾ Około roku 1162.

rant praesidiis. Quod pius princeps aequanimiter tulit, asserens, nihil honoribus, nihil utilitati reipublicae hac in re detractum, si quae sunt aliena reddantur. Nam frondium, inquit, robur est gloria stipitis, et robur stipitis gloria frondium. Sed non desunt artifices, quorum ingenio, quorum arte lux in fumum degenerat, sol furvescit in tenebras. Hi percrebro candentes admovent suggestionum prunas: Non vides, in-
 5 quiunt, primitiva nepotum auspicia; iam nunc in te patrissare gestiunt. Nam quid de radice paliuri, nisi spinatius? quando sine aculeis nascitur ericius? cognati saporis esse constat lupinum cor et lupini cordis brodium. Quibus ille non movetur quidem; nec enim suae plantationis surculos eradicare studuisset, sed ut consulentibus
 10 morem gerere videretur, motum animi simulat, nec qualia potest, sed qualia cogitur, illis proelia infligit. Quovis autem animo gesta fuerint, non vulgaria credas Wladislaidas taxasse commercia: qui totiens tot principum conatus non solum exsuflavere, sed etiam cum parvo, probato tamen, militiae glomicello de tot exercitatissimorum millibus

saepenumero triumpharunt. Sic leonis catuli tigridum atrocitatem nonnunquam exanimant.

15 Principale quoque industriae studium in populandis Getarum provinciis Boleslaus impendit, quos non solum personis sed animabus constat esse infestos. Quorum quibusdam vix tandem post multa bellorum discrimina subactis, hoc edictum iussit promulgari: ut qui christianae religionis characterem elegisset, absolutissima donaretur libertate, nullum sibi in rebus pateretur dis-
 20 pendium; qui diutius autem sacrilegum gentilitatis ritum deserere neglexissent, ultimo capitis infortunio indilate plecterentur. Sed ad modicum parens vapor illorum fuit religio: tanto videlicet brevior, quanto coactor. Mox etenim in apostasiae resiliunt gurgitem,

Praecipuum vero industriae studium in debellandis Getarum provinciis Boleslaus impendit, quos non tam personis quam animabus constat esse infestos. Quorum quibusdam vix tandem post multa bellorum discrimina subactis, hoc edicto iussit promulgari: ut, qui christianae characterem religionis elegisset, absolutissima donatus libertate, nullum in personis, nullum in fortunis pateretur dispendium; qui autem sacrilegum gentilitatis ritum deserere neglexisset, ultimo capitis infortunio indilate plecteretur. Sed ad modicum parens vapor illorum religio fuit; tanto videlicet brevior, quanto coactor. Mox etenim fallax illa ranuncolorum lubricitas in apostasiae

Wiersz 2 si quae ... reddantur» niema I.—3 desunt» dicimus II.—4 quorum ingenio» niema I 6 in te» tak I; iure II.—7 ericius» tak I; hericius II.—8 brodium» tak I i wiele innych; pbrodium II.; pericardium wyd. Przędz.—9 ut consulentibus... potest, sed» niema II. — 13 etiam cum» tak I; in prelio II; in inne. — parvo» niema II. — 14 saepenumero» persepe numero I, II. — 15 atrocitatem» tak I; ferocitatem II. — exanimant» tak I; examinant II. — Przędz. II. 17 debellandis» tak poprawił Mułkowski; preliandis I; populandis inne.—18 animabus» animalibus I, II.

tem, inolit is idololatriae sordibus obscoenus immerguntur. Quod scelus quanto segnius, quantoque interpellantius propulsatum est, tanto graviori Poloniam adegit discrimine. Sufficere siquidem sibi arbitratus est Boleslaus, si quod principis est dependatur principi, licet quod Dei est denegetur Deo. Nec enim ulla exigitur ultio apostatici contagii, dummodo salva sit, tributalium reverentia pensionum. Et ob hanc causam permittente Deo non solum deinceps tributa non dependunt, sed contigua quoque occupant, occupata diripiunt, direpta luporum instar asportant. Unde secutum est, ut Boleslaum, quem zelus Dei non commovit, durior saltem tribulationis ictus excitaret. Itaque in globum congregata exercitatissimorum numerositate Geticas parat irrumpere provincias, nulla prorsus arte munitas, sed naturae situ inaccessibleibus. Est autem locus in ipso transmeatus vestibulo densetis dumorum undique confertus raphalibus, in quo limosi abyssus bituminis sub quadam graminis vernantia delitescit. In hunc omnium electissimorum primae certatim ruunt acies per angustum semitae

apostasiae resilit gurgitem, inolit is idololatriae sordibus obscoenus immergitur. Quod scelus quanto segnius, quanto interpellantius propulsatum est, tanto graviori Poloniam adegit discrimini. Sufficere siquidem sibi arbitratus est Boleslaus, si, quod principis est, dependatur principi, licet quod Dei est denegetur ¹⁾ Deo. Nec enim ulla exigitur apostatici ultio piaculi, dummodo salva sit tributalium reverentia pensionum. Sed qui salutis fidem, qui ¹⁰ salutare fidei rescindere foedus non horruit, coactae servitutis pactum qua, obsecro, devotione custodiet? Omnis namque servitus in sacco miserabilis est, in purpura miserabilior. Nec solum tributa non dependunt, sed ¹⁵ contingentia quaeque occupant, occupata diripiunt, direpta luporum instar asportant. Unde factum est, ut quem zelus Dei molliter torpentem non movit, durior saltem tribulationis ictus stertentem excitaret. Itaque in globum ²⁰ coacta exercitatissimorum numerositate, Geticas parat irrumpere provincias, nulla prorsus arte munitas, sed naturae situ inaccessibleibus. Est autem locus in ipso transmeatus vestibulo ²⁾ densis undique confertus ²⁵ raphalibus,

Przedś. II, wiersz 13 custodiet» tak II, IV; custodire I; custodivit inne. — 14 miserabilis... miserabilior» miserabilior... miserior I, II. — 25 densis» densatis I, II; densetis VII, VIII, XX, XXIII i niekt. in. — undique» tak I; utrinque II. — confertus» tak II; consertis I, i wiele innych.

¹⁾ Math. XXII. 21. — ²⁾ Prawdopodobnie była to ta sama puszcza lesista *nemus horrendum et vastum*, pełna trzęsawisk, zwierza dzikiego i gadów, którą Herbord według opowiadań Sefryda naocznego świadka opisał. Spomniął o niej i Ebbo nie z taką jednak dokładnością (Obacz wyżej str. 40 i 78). Dzieliła ona właściwą Polskę od Pomorza, a podróż ś. Ottona z orszakiem swoim przez nią trwała dni 6. Bolesław Krzywousty w wyprawach swoich na Pomorze przebywał ją nie inaczej, jak tylko kazawszy pierwaj ścinaniem i poznaczeniem drzew wytknąć szlak wojsku do bezpiecznego pochodu. Tej ostrożności zaniedbał, jak widzimy, Bolesław Kędzierzawy.

semitae limitem, quum ex insidiis altrinsecus
hostes ebulliunt, spiculis iaculant et quasi
cuiusdam torcularis impressos prelo confo-
diunt, ipsis ultro Polonis in cuspides, aprorum
5 more, ulciscendi animo ruentibus, nonnullos
armorum pressos pondere, dehiscents abyssi
profundum absorbit, quorum casum mise-
rabilem usque hodie diverso modo Polonia
lugubriter a diversis deplangit. Extunc bellici
10 Boleslaum deseruere successus, ac non multo
post aetate matura decessit.

15

impetus occidit, quam occidione corrui. Nonnullos, armorum pressos pondere, de-
hiscents abyssi profundum absorbit; quidam ramalium nexibus ac veprium intercepti
obtruncantur: omnes repentinae caligo mortis involvit. Sic arte proditoria ceciderunt
arma bellica! Sic bello imbecilli virtus inclitorum emarcuit! Quorum nomina, per-
20 sonas, generositatem, prosapiam, dignitates, strenuitatem, industriam, fortunas, ne
superficie tenus quidem cursim attingere, nedum disserendo exsequi omnis disertis-
simorum sufficeret facundia; quod lamentationum varietates, a diversis diverso modo
deploratae, usque hodie lugubriter deplangunt. Extunc tam in semet quam in filiis
bellici Boleslaum deseruere successus; quorum natu maior, paterni duntaxat heres
25 nominis, obitum patris obitu suo antecessit. Iunior vero, cuius nomen Lestco,
Masoviensem et Cuiaviensem provincias huius legati testamento hereditat: «Lestco,
filius meus Masoviae simul et Cuiaviae unicus in solidum heres esto! Frater meus
Cazimirus pupillares interea vices, non tutorio procuret officio, sed paterno foveat

Przedz. II, wiersz 1 raphalibus» raspalibus I, II, V, VIII i niekt. inne; raspalibus XXIII; rapsalibus VII; repsalibus XXV; respondibus III; raspalibus miał XX ale przemazał r a a nad tem napisał vepribus acutis. — 4 trans eundem» tak II; transeundi I; transeundum inne. — 7 Hac» Hinc I. — 10 eminus tantum» tak poprawił Mułk; amenit XXIII; amenitatis inne rękopp.; venetatis wydania; — 11 iaculant» iaculantur I, II — 12 prelo» prelio II. — 18 mortis» noctis I, II. — 20 prosapiam, dignitates» niema I. — 21 cursim» cursum II. — nedum» nec dum I i niekt. inne. — disserendo» differendo V. — exsequi» assequi IV. — 22 quod» quos I. — 23 semet» se I, II. — 25 iunior» tak I, II; minor inne.

amplexu. De Lestkone si quid humanitus obtigerit, idem frater meus Cazimirus earumdem provinciarum unicus in solidum heres esto! Iam siquidem emancipatus Cazimirus fratris demortui Henrici non absimili testamento principatui successerat.¹⁾
 1173. Decessit autem Boleslaus aetate matura non devexa et appositus est ad numerum patrum suorum.

31. J. Par erat, non absimilem nos tibi debere convivii apparatus et aliquo appetitus fomentario etiam inconditi saporem obsonii palato persuadere; sed et te somnus urget et nos nostrae dormitionis hora premit. Immo tantus in me sopor irruit, ut citra gratiarum actionem linguae officium amputetur. Ideoque, quod superest, errorum venia ineptiarum indultione a convivis expetita, obdormiscamus in Domino. 10

Wiersz 3 non absimili . . . successerat» niema V.— 4 Decessit» tak I; discessit II. — 8 sopor» tak XI, XVII, XX; somni sopor I, II i wiele innych.

¹⁾ Puścizna zięcia Henryka w wyprawie pomorskiej poległego przypadła nie samemu Kazimierzowi, jak się o tem dowiadujemy z dyplomu przechowanego w kapitule krakowskiej, a wydrukowanego u Gładyszewicza (*Żywot Prand.* str. 203). Ciekawy ten dokument dnia 31 grudnia 1166 roku pisany, którym rok śmierci Henryka, w rocznikach zwykle mylony, oraz niektóre inne szczegóły sprostowane zostały, zamieszczam tu w całości, jako mający związek z opowiadaniem Wincentego. *Anno MCLXVI. Regnante in polonia serenissimo duce Boleslao. Mysirone. Casimiro. Quartus eorum frater dux Henricus sine herede defunctus est. Cuius terrę portio in tres partes diuisa est. Elegantior pars. et sedes dominii eius. uidelicet Sudomir. Bo(leslao) maiori fratri cessit. Eodem etiam anno et eadem die. Matheus bonę memorię Kracouiensis episcopus in Christo obiit. Cui protinus diuina ac humana electione Gedco successit. Primo igitur consecracionis suę anno. venerabilis coniunx secunda. ducis. Bo(leslai) nomine Maria. duas uillas beati vencezlai. Zlota uidelicet et locuici preter tabernam et decimam ad ecclesiam Beati petri in sudomir pertinentes. sibi cambiri ab episcopo expostulauit. Nec mirum quoniam uarietas delectacionum hominum multiplex est. Sed ne quis uiolenciam illatam fore existimet. notum facimus tam presentibus in Christo uiuentibus quam nostris successorib; hoc actum esse communi consensu capitolij nostri. pro cambio harum duarum uillarum Scotnici et Zvinsici et pro silua trans fluuium sita. nomine Radoband. Facta est igitur huius concambij confirmacio anno MCLXVII. secundo Kal. Januar. in ipsa ciuitate Krac. presentib; personis eiusdem ecclesie uidelicet uiro uenerabili lamberto decano. arnoldo archidiacono. magistro amilio. custode hannibale. cantore Bogdano. Paulo canonico. Stephano dapifero. et aliis quam pluribus honestis uiris. Quisquis autem huius nostre confirmacionis temerator extiterit et sua presumptione adnihilare temptauerit nisi supradictę uillę Beati vencezlai restituantur. perpetuo anathemate atq; excommunicacione dampnetur et cum impiis qui non resurgunt in iudicio reputetur. omnipotentis scilicet dei patris et filii et spiritus sancti contra se senciat iram. Orbis terrarum pugnet contra eum. et cuncta elementa sint ei contraria. et omnium sanctorum merita quiescentium illum confundant. et in hac uita super eum apertam uindictam ostendant. Observatores uero huius statuti. dei omnipotentis gracia protegat. et auctoritate Beatorum apostolorum petri et pauli ab omnium peccatorum uinculis absoluat. amen.*

INCIPIT LIBER IV. 1)

I. Aderat autem quidam vernaculus atramentarium gestans cum calamo ac
 5 fumantem demum gerens faculam. Hic universas convivii pensiones fidelissime com-
 pendio cautionis annotabat. Cuius supputatione solertius dispecta praeses epulantiū,
 ait: Euge frugi! euge vernacule! qui tam cautionandi polles industria, ut nihil de
 10 commissio tuae dispensationi stipendio aut deperire sinas aut in sinum oblivionis
 relabi permittas, res ad praesens postulat et ratio exigit, rationalitatis officio te de-
 bere insigniri Esto deinceps unicus ac singularis huius reipublicae rationalis. Quid-
 15 quid igitur instantis propositi personis, dignitatibus, officiis, negotiis aestimaveris
 concedere, tuo munere dispensetur, tuis cautionibus annotetur. Totus dirigit ille
 clientulus, tanta rerum percussus maiestate, imparemque sese obtestans, causas un-
 dique subterfugii aucupatur. Qui vix tandem imperio magistratus effractus: Arctor,
 inquit, nimis, nec nulla mihi est hac in re desperatio displicendi. Nam hinc veritas
 20 odium parit, inde indignatio minatur supplicium. Nam quis horrentes, quaeso, tri-
 bulos nudo pede impingere non horruit? Quodsi aliquid aut favore aut metu ex
 contingentibus furtim suppressero fraudati census non effugiam cauterium. Sed longe
 aliud messoris est munus, aliud officium agricolae: spinetis occupetur agricola; no-
 stri sudoris est, spicas licet sparsas unam in messem colligere.

cf.
Math.
XXV. 21.Ter.
Andr. 68.
cf.
Cic. Am.
XXIV. 89

Wiersz 4 demum gerens» demungens I, II. — 6 polles i. » tak II; calles industriam inne. — 7 sinum» si-
 nu I, II i wiele innych. — 8 rationalitatis» rationabilitatis V, XVI. — 10 igitur» ergo I — personis»
 niema I. — 11 concedere» conducere I, II. — tuis» tuisve V. — 12 percussus» tak I, II; propulsus in-
 ne. — 13 magistratus» tak I i wiele innych; maiestatis II. — 14 nec nulla» nec ulla rękopp. — 16 ex
 contingentibus» tak I, II i niekt inne; ex cognitibus IV, V, VI (poprawione z ex contingentibus)
 VIII i inne; de cognitibus XX. — 17 effugiam» effugio rękopp. — 19 messem» tak I; massam II. —

1) Taki nadpis ma kodex II; *Prohemium in quartum librum* kod. III i XXVI. W wielu ko-
 dexach podniesiona jest tak w nadpisie samym tej księgi jako i w komentarzu okoliczność ta,
 że autorem jej wyłącznym był Wincenty. Tak w kodexie III powiedziano na str. 129: *Li-*
ber quartus cuius libri author fuit Vincentius Cadlubonis vulgariter appellatus. W kodexie V
 trzy pierwsze księgi są bezimiennie; czwarta zaś ma nadpis farbą czerwoną: *Incipit liber*
quartus Cronicarum Vincentii epi. Crac. W kodexie XII powiedziano: *Quartus liber editus per*
Vincentium Kadlubonis dictum, podczas kiedy nad trzecią księgą czyta się tylko: *Incipit li-*
ber tertius. Najdobitniej zaś wyluszczone to w kodexie XXIII: *Incipit liber quartus de reli-*
quis gestibus illustrium principum ac regum inclitissimi regni Poloniae. Cuius libri autor fuit
Vincentius Cadlubonis vulgariter appellatus cracoviensis episcopus. In quo quidem libro iam non
per modum dyalogi, ut in libris tribus precedentibus progreditur, sed modo simple materias ge-
storum disserendo exequitur. Non ergo per epistolas in hoc libro quarto per dominum Vincen-
tium gesta regni Poloniae disseruntur, ut in tribus libris per dnos et patres venera-
biles Matheum episc. crac. et dnum Johannem archiep. gnesnensem sunt
digesta, per Vincentium tamen in forma redacta, sed per capitula itd.

Defuncto itaque Boleslao successit frater eius tertius Mesco, qui sicut erat fratri natu proximus, sic non interpellata regni successione continuus. Astupebant illi contingentes provinciae; affavebat undique principum remotissimorum sublimitas; assurgebat omnis dignitatum gloria: arridebat omnis fortunarum elegantia. Nunquam illi aut votorum successus, aut bellorum defuere triumphi. Super omnia beatorum vota transcenderat in utroque sexu numerosae prolis praestantia: mascula quidem prole omnibus terribilis feminea vero cunctis graciosus, utrorumque affinitatibus quam plures partes mundi devinxerat. Dux enim Bohemorum Sobeslaus gener eius; dux Saxoniae Fridericus gener eius; dux Lotharingiae, nepos imperatoris, gener eius; dux Maritimae Boguslaus gener eius; ducis eiusdem filius, gener eius; dux Galiciae socer filii unius; dux Pomoraniae socer alterius; dux Rugianae socer tertii. Nam quidam filiorum eius inconiugati decesserunt. Sunt autem nomina filiorum eius: Odo, Stephanus, Boleslaus, Mesco, Wladislaus, quorum duos, videlicet Odonem et Stephanum ex filia

II. Defuncto itaque Boleslao successit frater eius tertius Mesco, qui sicut erat fratri proximus, sic non interpellata regni successione continuus. Astupebant illi contingentes provinciae, affavebat undique remotissimorum principum sublimitas, assurgebat omnis dignitatum gloria, arridebat omnis fortunarum elegantia. Nunquam illi aut votorum successus aut bellorum defuere triumphi. In omnibus par beatissimis, si quatenus tamen dici potest caducorum beatitudo; super omnia beatorum vota transcenderat in utroque sexu numerosae prolis praestantia. Et mascula quidem prole omnibus terribilis, feminea vero cunctis graciosus, utrorumque affinitatibus, quam plures mundi partes devinxerat. Dux Bohemorum Sobeslaus gener eius; dux Saxoniae Bernhardus gener eius; dux Lotharingiae Fridericus, imperatoris nepos gener eius; marchio Dedonides gener eius; dux Maritimae Boguslaus gener eius; ducis eiusdem filius (Boguslaus II) gener eius; dux Galiciae socer filii; dux Pomoraniae socer alterius; dux Rugianae socer tertii. Nam quidam filiorum eius inconiugati decesserunt Sunt

Przedz. I, wiersz 2 eius» niema K. i L. — 3 interpellata» interpolata rękopp. — 10 vota» niema S. — transcenderat» transcendit S. — 11 mascula quidem» masculina vero» S. — 13 cunctis.. utrorumque» gracia S. — 15 Sobeslaus» Boleslaus K. — 19 ducis» dux K. i L. — 21 Rugianae» Bugiane L.; Rugie K. — 23 eius» scilicet dodają S. i L. — Przedz. II, wiersz 1 successit» succedit II. — 2 tertius» niema I. — interpellata» interpolata I, II i niekt. inne; interpolata VIII; interpolata XV; interpolata XVII. — 8 omnis» omnium XV, XVI — 9 defuere» deficere I, II. — 10 triumphi» nisi tempore Kasimiri vel filiorum eius dodał tu I. Że to jest dodatek kopisty, nie autora, mamy dowód w tem, iż dodatku tego nie ma kodeks I^a, kopiowany jak wiadomo z tegoż samego oryginału co i powyższy. Znachodzi się jeszcze ten dodatek w II, i III; wszystkie zaś inne kodyksy nie o nim nie wiedzą. — 15 vero» quoque II. — 17 Sobeslaus» niema I — 18 Bernhardus» niema I — 19 Fridericus» niema I — 21 Boguslaus» niema I; Boleslaus XXV. — 23 Galiciae» tak II; Gallicie g. eius I. — socer alterius» soc⁹. s. I. —

filia regis Ungarorum, reliquos ex filia regis Ruthenorum, suscepit. Quid amplius? Nihil prorsus illi visum est humanae felicitatis defuisse, quamvis nemo tam felix sit, qui
 5 non cum aliqua suae felicitatis parte rixetur. Accessit ad haec, immo super haec tantae celsitudinis apex summa regum exaequans fastigia. Sed summum saepe infortunium summa parit prosperitas, praesertim quum omnis gloria quo sublimior
 10 est, eo ad lapsum proclivior. Iste siquidem Mescio tot praerogativarum fretus privilegio, cuiusdam prohi dolor! securitatis insolentia in quendam incircumspectionis torporem dilabitur: quum nulla sit in summo
 15 tranquillitas, nam ipsa sui serenitate proximum pronunciat tempestatis naufragium. In quandam enim truculentiae feritatem cum filio Salomonis incidit, ut dicere praesumerat suis
 20 optimatibus: «Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. Pater meus cecidit vos virgis; ego scorpionibus vos caedam.» Ob quam causam scissum et ablatum est ab eo regnum. Nam Gedeone patre sanctissimo, praesule Cracoviensi, ipsum crebrius hortante, ut animi
 25 ferocitatem erga regni inquilinos deponat, ut terram suam velut matrem filius, non ut privignus amplectatur, (privignali enim hostilitate induitur, qui calamitatis maternae non miseretur) hortatur insuper ducem, ut canes rabidos,

Sunt autem nomina filiorum eius: Odo, Stephanus, Boleslaus, Mescio, Wladislaus; quorum duos, Odonem videlicet ac Stephanum ex filia regis Ungarorum, reliquos ex filia regis Ruthenorum suscepit. Quid amplius? Nihil prorsus illi visum est humanae felicitatis ad cumulum defuisse; quamvis nemo tam sit felix, qui non cum aliqua suae felicitatis parte rixetur. Accessit ad haec, immo super haec, tantae celsitudinis apex, summa regum exaequans fastigia. Sed summum saepe infortunium summa parit prosperitas; praesertim quum omnis gloria, quo sublimior est, eo ad lapsum proclivior. Iste siquidem tot praerogativarum fretus privilegio, cuiusdam prohi dolor! securitatis insolentia in quemdam incircumspectionis torporem prolabitur: quum nulla sit in summo tranquillitas; quod si ulla est, breviuscula est, quae ipsa sui serenitate proximum praenunciat tempestatis naufragium.

Surrexere siquidem viri Belial, viri pe- ^{II. Paral. XIII. 7} stilentes, persequentes pietatem, subvertentes iudicium, nihil aequum iudicantes, nisi quod impium, nihil pium consulentes, nisi quod iniquum. Audi consilium: «Non est, inquit, princeps, qui meticulosus est; porro quis eo meticulosior, qui etiam timet, ne timeatur. Si ergo imperare vis, timeri te oportet, non timere». Rursus: «devote coli principes convenit,

Przedz. I, wiersz 4 qui non »quia K. — *12 incircumspectionis*» vicii circumspectionis L. — *17* In quandam... incidit» quandam... induit K. — *22* vos» niema L. — *28* privignali... miseretur» etcetera S. — *Przedz. II, wiersz 2* Mescio» Myeczko III. — *8* felix» velox f. III. — *10* summa» prosperitas *cod. III.* — *11* exaequans» coaequans XX. — *17* incircumspectionis» incircumscriptionis IV, XVI, XVII. — *25* persequentes» prosequentes I, II. — *28* eo meticulosior» contumeliosior II. — *30* principes» princeps principes III.

rabidos, id est officiales truculentissimos compescat, qui sua iussione nodis disciplinae dissolutis, atrocitate cruenta, morsibus virulentis in gregem penitus confractum incessanter desaciunt, nec aliud sitire videntur, quam ut lacerato gregis iugulo gregis cruore debrientur.

venit, non fastuose contemni; ubi autem est devotio, ibi reverentia, ubi reverentia, ibi timor. Est enim reverentia cum pavore mixta dilectio: ergo timore sublato nullus devotio-
ni, nullus reverentiae locus relinquitur. Qua
propter, ne populus insolescat, instanter causas insolentiae amputandum. Ideoque in fortu-
nis eos multari oportet, non rerum luxu dissolvi. Est namque noverca reverentiae, mater contemptus, rerum lascivia. O prudens pru- 10

III. Reg.
XII.
10-16.

dentum consultatio! Nec enim absimili persuasus consilio Salomonis filius Israëlitarum consultationi respondit: «Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. Pater meus cecidit vos virgis, ego caedam vos scorpionibus». Quo terrore scissae sunt a tribu Iuda et Benjamin decem tribus et creaverunt sibi regem servum eius Ieroboam. Cognitis ergo consiliis, consequens est, ut cognoscas eorundem iudicia. 15
Ursum in nemore occidisti? O quam piacularare flagitium perpetrasti! Sacram enim indaginis emunitatem perfregisti ac principis deductum temerarie vendicasti. Non irrationabiliter tamen allegas, ab eadem fera mellifices tuos demembratos, quosdam penitus extinctos, absorpta mellificia, greges armentorum interemptos. Sed ponatur, omnem omino, eadem spirante bestia, hominum securitatem expirasse: sunt quidem 20
haec ultione digna, sed non sine potestatis auctoritate abs te ulciscenda. Non enim nescimus, quid in propriarum ultores iniuriarum iura censeant. Contempta itaque iuris dignitas iudiciariae indignationem severitatis habet ultricem. Nec dispari passu instantis atrocitas sceleris ambulat cum crimine laesae maiestatis. Non est igitur, quod septuaginta multam talentorum hoc in casu remoretur, quum omnium similium in eo, 25
quod similia idem sit iudicium. Alius advenam seu peregrinum obsequio suscepit, trahitur in ius, plagii arcessitur. Hic advena servus est aut ingenuus. Si liber est, qua fronte liberum caput servituti mancipasti? Nec enim infitiri potest, quod tui luce clarius, declarat calliditas ingenii; reum te evidentissime convincit ipsa rei evidentia. Si servus est, alienum possides mancipium, nec iusto titulo, nec bona fide; 30

Przedz. I, wiersz 2 sua iussione» *niema S.* — *3* dissolutis» *solutis L.* — *virulentis»* *truculentis S.* — *6* gregis iugulo» *grege S.* — *gregis cruore»* *cruore K.* — *Przedz. II, wiersz 3* pavore» *favore XI.* — *7* in fortunis» *infortuniis I.* — *15* consiliis» *filiis III.* — *iudicia»* *consilia III.* — *17* emunitatem» *tak I, III, XX, XXV;* *immunitatem II.* — *18* irrationabiliter» *rationabiliter I.* — *tamen»* *niema II.* — *21* abs» *a II.* — *23* severitatis» *securitatis III.* — *24* ambulat» *niema II.* — *25* multam» *millia I;* *multa inne;* — *26* obsequio» *tak I;* *hospicio II.* — *27* plagii» *niema I.* — *28* enim» *niema I.* —

quum neutrum probare possis: eas namque instrumentorum seu attestationum rationes, quas asseris, nostri disciplina temporis non patitur. Igitur plagii convictus, nomine poenae septuaginta compone. Amplius: Iudaeum scholares casu percusserant, iidem poenae ab eisdem iudicibus tamquam sacrilegi addicuntur. Vicinum pecus penes te professus es: abigeatus conviceris, infer fisco septuaginta! Sed humanissime tecum agitur, si numerata pecunia possis absolvi, quum ad pondus fisci exploratissimo debeas iure in metallum purius condemnari. Aestimat ille, minus onerosum numerata exonerari quantitate; quam instantissime provisam offert, numerat, gratiam abolitionis postulat. Inspicit thesaurista, considerat apocrisarius, consternatur, exclamat: Papae! unde tam repente nobis, tam novus histrio! Ridiculo nos prostituit, nebulo prorsus ridiculus, qui squammis ac paleis aeris cuiusdam abiectissimi nos circumvenire, contendit. Quibus ille: nonne currentis monetae multam debeo? Dicunt ei: Sanc utique, numisma principis numera, non paleam. At ille: trapezitarum est ea culpa non mea. Aiunt illi: cave, ne stultiloquio profundius te impingas. Trapezitas ne nominaveris, ne fallaci numismate temet ipsum condemnes; quia bestia, quae mon-^{Exod. XIX. 12.} tem tetigerit grandinabitur. Quibus ille: Infixus sum in limo profundi et non est substantia; obsecro tamen, quid me iubetis facere? Suffocant eum: redde, quod debes. Quidnam reddam? numeratam debeo, numerare contemnitis. Habebant autem solidos aliquot, ex argenti vena puriore, nuperrimi numismatis, et recenter eorum arte fabrefacti. Illud verum et unicum instantis esse temporis numisma, et asserunt et exigunt. Eam vero, qua te absolvi aestimas, exautoratam esse monetam et iam pridem abiectam, ne dubites. Non deceat illis malitiae societas callide subornata: iurant omnes, immo peierant, eo numismate non modo reorum quosdam absolutos, sed plurima militum depensa stipendia. Quid tandem? tortoribus mancipatur, catenis constringitur, ergastulo includitur. Quidquid est in personis, quidquid in fortunis aut praediis, fisco deputatur, qui ad ultimam assis exenteratus unciolam, immo ad extremum unciolae minutum, quaestionibus districtissime perurgetur, se esse solvendo confiteri. Fama est etiam, emeritos sacri ministros altaris inter istorum fascias

Wiersz 3 Amplius» niema II. — percusserant» tak III, XXV; percusserunt I, II i inne — 5 professus» confessus III — 8 exonerati» exornari I; exhonerari II. — 9 apocrisarius» apocrisarius I; apocrisarius II, apocripharius inne — Papae!» mei dodaję III, V, XX. — 10 unde» ubi XXV, niema XX. — 13 trapezitarum» trapezitarum I, trapezitarum II; trapezitarum III. — 14 ne stultiloquio» s. n. XXV. — ten nie maję rękopp. — Trapezitas ne» trapezitasve III; t. nec I, II — 15 fallaci numismate» falsi numismatis I; falsitati numismatis II; falsato numismate III, falsati n. XX; falaci numismate XXV. — 16 et non est substantia» inest sht. I. — 18 Quidnam» Respondit q. I, II, i niekt. inne. — 22 ne» non rękopp. — deceat» deesse II. — 23 poierant» tak III i dalsze; periurant I; perierant II.

paedagogorum et inter ipsa crepundia exspirasse. Isti sunt tui iudices, isti sunt tui consules, Cracovia! De his dictum puta: consilium in suadela iniqui est toxicum in pyxide medicantis; iudicium in lingua impii est gladius in manu furiosi. Multa praeterea silentio praetereo, quia non tam vera, quam ab aemulis conficta existimo. Nec enim supra principes, prudentia praeditus princeps, haec aut ignorare aut dis- 5 simulare potuisset, sciens, quod latentes prorcta scopulos periculose ignorat, prominentes vero periculosius dissimulat. Enim vero tam crassa, tam supina ignorantia in virum tam probatae circumspectionis cadere quomodo potuit? praesertim quum oppressorum undique lacrimosior, ut aiunt, eiulatus querulosis perstreperet vagitibus, sanctissimo Cracoviensium antistite, cuius nomen aureo insculpendum est 10 calamo, Gedeone tuba exhortationis iugiter praeconante ac maleficos crebrius a maleficii pertinacia dehortante. Nec enim negligere aut silentio sepelire pius pastor quivit tam aerumosam sui cladem gregis absque suae salutis dispendio. Hic matronam ex industria quamdam habitu lugubri, vultu maestiore, praesidis consistorio eminus assistere iubet; quam praeses provinciae propius accedere iubet, ut, quod 15 sibi actionis competere putavit, intrepide proponat. Quae accedens et pro matronali reverentia conquiniscens, ait: Habebam ego, ancilla tua, domine, gregem tonsarum non mediocrem. Huic pascendo meus filius mercenarios conduxit, quorum negligentia grex totus luporum saevis morsibus occubuit. Ait praeses: quisnam est filius tuus? Qui respondit: ego servus tuus sum et filius ancillae tuae. Qui sunt merce- 20 narii? Respondent: praesto sumus, audientiae copiam expetimus. Tum praeses: quantumlibet! At illi: gregem sub nostra fuisse custodela, non infitiamur; sed per nos deperisse, non iniuria diffitemur. Huius namque matronae privignus, quem frustra filium vocat, venandi avidissimus, canes non tam atroces, quam rabidos, ubique secum circumducit; quorum rabies non solum a nobis, sed a viris illustribus cre- 25 derrime illi est exprobrata. Istorum canum turba gregem secus viam pascentem insilit, lacerat, nobis nequicquam vociferantibus, sternit et interimit. At contra iuvenis lupos asserit esse in causa. Casu, inquit, conspikor lupos gregi cominus imminen-

Wiersz 2 consilium» perversorum *dodoje* III. — iniqui est» iniquorum I. — 6 sciens» *niema* II. — 7 tam supina» et s. I. — 9 ut aiunt» *niema* II. — querulosis» lacrimosis II. — perstreperet» perstrepet I; perstrepet II, III, XX, XXV. — 11 Gedeone» *tak* I; Getcone II, XX; Gedkone XI—XV. — praeconante» *tak* I; pretonante II. — 12 pertinacia» *tak* I; pertinencia II. — negligere» glegigero II. — 13 quivit» *tak* I; potuit II. — 15 quod» *niema* I. — 16 Quae... ait» *niema* II. — 21 Tum praeses» *niema* I. — 22 At illi» *niema* I; et i. II. — gregem» in-quiunt *dodoje* II. — custodela» custodia I. — per» *niema* II. — 27 At contra» ad quae XII; at ad c. VII, VIII, XXV.

tes; canes copulis enodari iubeo, lupos cum canibus per opaça nemorum una vobiscum insector: reversa interim pars luporum gregem desertum fundit et exanimat. Vestrae igitur id esse negligentiae, qui gregem deseruistis, non meae culpaе, qui lupos abegi, omnibus est perspicuum. Ad haec praeses: utriusque quidem partis verisimillima est narratio; sed neutra decisivam sententiae rationem, seu rationis
 5 robur allegat, neutra enim testibus aut aliis munitur adminiculis. Viderentur quidem mercenarii innoxii, quia nemo cogitur casum praestare fortuitum, nisi aliquid specialius convenerit. Sed quia culpam seu dolum praestare non possunt, nec exceptioni quam de canibus proponunt, fidem afferunt, extinctioni gregis quis neget obnoxios? Videtur nobis iusta sententia Proceres respondent: quid aliud sententiari
 10 possit non videmus. At ille: immo diversum quidem ratio iuris imperat. Nam quod istis probandum erat, ex adversarii confessione liquide constat. Rabidos namque a se foveri canes, diffiteri nequit, quum id sit omnibus evidentissimum; sed et sua iussione secus gregem enodatos non infitatur in iure. Quid aliud, quaeso, cruenta
 15 latrantum faceret atrocitas inter balatus innocentulos, quum sit omnis rabies innocentiae inimica. Quum itaque tam valida sit praesumptio, ut nec probatione contrarii, nec alia praesumptione possit elidi, standum est praesumptioni; nec enim eius fabellae, quam de lupis inepte allegat, vel exilem proponere valet assertiunculam. Proinde, qui damni occasionem dedit, damnum novercae seu matri resartiat; eius
 20 exemplo, cuius bos cornupeta, seu caballus calcitrosior quempiam damnificet. Placet haec sententia? Acclamant omnes: placet!

III. Tum demum Deo plenus antistes, pleniore nacta dicendi opportunitate, ait: Divinum admodum, praeses gloriose! sentiasti oraculum, divinae constitutionis promulgasti sententiam: eatenus tamen tuas habere robur constitutiones noveris, si
 25 tuis ipse constitutionibus ulla contrarietate non deroges. Audi, obsecro, quorsum respiciat, quam ipse tulisti sententiam: tuum de te patienter excipe iudicium! Haec matrona Cracoviensis est provincia; tu, nisi dissimulare velis, eius filius; grex ton-

Wiersz 1 enodari» tak IV, V, XX; denodari I, VII i wiele innych; denudari VIII; denodare III. — 2 fundit» tak I; fudit II i niektóre inne; diffundit XV. — 3 id» illud IV, V, XX. — 5 est narratio» sunt narrata II; est ista n. III. — 6 Viderentur» videntur I—V, XX. — 7 quia» quoniam XV. — 8 convenerit» conveniret IV. — 9 afferunt» asserunt IV. — extinctioni» extimationis I; etimationi II; estimationem IV, V i wiele innych; estimationi VII, VIII itd. — 10 nobis» vobis I, II, III. — 13 id» illud XI i niekt. in.; — et» ex XIV, XV. — 15 balatus innocentulos» baleatus innocuos II. — 19 seu» sive II — 22 Tum» Quum I; cum VII, XI, XII, XVII. — 23 sentiasti» seminasti XX. — divinae» dive II; divinam I. — 24 tamen» cum I, VII, VIII. — 26 sententiam» sententia I. — tuum» tum IV i niektóre inne. — 27 grex» gres II.

sarum est populus provinciae. Huic pascendo non pastores, sed hostes instituisti, qui ea, quae sua sunt, non quae gregis, quaerunt. Unde merito non iam filius, sed privignus appellaris: privignali enim hostilitate induitur, quem calamitatis matris non miseret. Tu canes rabidos, id est officiales truculentissimos, non in copula districtio-
 nis circumducis, sed nodis disciplinae, tua solutis iussione, passim ubique
 sinis debacchari. Hi atrocitate cruenta, morsibus virulentis in gregem penitus con-
 fractum incessanter desaeviunt; nec aliud sitire videntur, quam ut gregis lacero
 iugulo, gregis cruore debriantur. Tuam igitur in te pronunciasti sententiam: quia in
 quo alium iudicas, te ipsum condemnas. Unde verendum nobis est districtioris iu-
 dicii examen districtius. Nam sanctus David non opprimi sed numerari iusserat po-
 pulum, divinae tamen indignationis offensam incurrit, quam nihilominus cuiusdam
 contritiunculae momento prorsus expiavit. Dic ergo fili, dic una cum David: Ego
 sum, qui peccavi; ego, qui inique egi; dic iniquitates tuas, ut iustificeris. Alioquin,

II. Reg.
XXIV. 7.

dum securis ponetur ad radicem ¹⁾, asporta-
 bere, quod absit, sicut gallus gallinaceus ²⁾. 13

Sed frustra silici surculus olivae inscri-
 tur; maiores namque odii causas princeps
 in praesulem conflatur, asserens cum talia
 non zelo pietatis, sed invidia oblatrare; nec
 enim dolore caret seu prurigine quantumli-
 bet levissimus apostematis tactus. Unde tam
 de praesule quam de aliis ultum ire parat
 Et episcopo quidem occultius proscriptionis
 meditatur exsilium, aliis vero finitivum capi-
 tis infortunium, aut cuiuslibet mutilationis
 dispendium.

Sed silici frustra inseritur olivae surculus,
 nec eget sal infatuatum imbre prudentiae.
 Maiores namque odii causas in praesulem
 praeses conflatur, asserens, talia non zelo
 pietatis de se prolata, sed invidiae typo de
 principe oblatrata. Nec enim dolore caret
 seu prurigine quantumlibet levissimus apo-
 stematis contactus. Unde tam de praesule
 quam de aliis ultum ire parat, quasi de
 principe durius aliquid fuissent opinati. Et
 praesuli quidem occultius proscriptionis me-
 ditatur exsilium, aliis vero finitivum capitis
 infortunium aut cuiuslibet mutilationis dis-
 pendium.

Sed frustra iacitur rete ante oculos pen-
 natorum. Nam antistes omni sapientiae pro-
 batus

Przedz. I, wiersz 22 parat» inultionem dodoje K. — Przedz. II, wiersz 1 instituisti» instituis I. — 2 sua» niema II. — quaerunt» convenit V. — iam» tam II. — 3 quem... non miseret» qui... non miseretur I. — 4 id est» niema III. — 5 ubique» undique I, II, III i inne; utique wyd. Dobr. — 7 lacero» laceras I. — 8 in te pronunciasti» i. t. promisti I, VII; i. t. promissisti II, VIII, XIII, XIV, XVII, XX; per te provisisti III; in te promulgasti XVI, XXV; violasti wyd. Dobr. — 9 districtioris... districtius» discrecionis discrecius XV. — 13 sum, qui» niema I. — 21 caret» carebit IV. — 27 finitivum» finitivum I, II i niektóre inne.

¹⁾ Porówn. Mat. III, 10 i Łuk. III, 9. ²⁾ Izaj. XXII, 17.

batus industria et ipse illius machinamenta
declinat, et alios industrie declinare docet.
Proinde primi provincialium et consulares
viri secreta secum deliberatione disceptant.
5 Turpe, inquiunt, est ingenuitatem ancillari,
durum tot calamitatibus premi. Tum quidam
virovum illustrium perinsignis ait: Est non
procul hinc oliva quaedam generosioris in-
ter fructifera ligna propaginis, frondibus
10 propagatior amoenissimis virore perpetuo
semper festivior, cuius odor omnibus est
notissimus, cunctis tamen incognitus. Nec
enim latere vos arbitror, quae aut quantae
sunt Casimiri virtutes, quae fama virtutum
15 omni pigmentaria suavitate redolens, omnem
fragrantiam odoraminum transcendens. Pro-
inde sub huius umbra nos aura quietis cap-
tare convenit, ut eius oleo nostri tumor
doloris salubriter fomentatus detumescat.
20 Alioquin illa filii Gedeonis nos arguet pa-
rabola, qua docetur, qualiter ligna regem
creatura ficum, vitem, olivam ut eis impe-
rarent hortatae sint, quibus abnuentibus
carduum elegerunt, a quo ignis egressus
25 omnia paene ligna consumpsit.

His itaque omnes persuasi, tum Kazimiri
favore, tum adipiscendae studio libertatis,
Kazimirum suspirant, conveniunt, orant,
sollicitant, ut si regni dignitate non capitur,
misericordiae

pendium. Sed frustra iacitur rete ante ocu-
los pennatorum. Nam antistes, omni sapien-
tiae probatus industria, et ipse illorum de-
clinat machinamenta et alios declinare do-
cet. Nec minus paternae admonitionis instat
proposito, non animo nocendi, ut illi autu-
mant, sed studio corrigendi. Nulla enim est
apud perfectos in malo mutui redhibitio.

IV. Sed ad vocem sapienter incantantis
aspis obsurdescit, et ad tonantis coeli minas,
quasi contra coelum pugnaturus, in setas
ericius exhorrescit. Immo tamquam in pro-
prij iugulum capitis coniurassent, tamquam
ultro in principis factionarentur excidium,
pressuras iniuriis augent et iniurias pressu-
ris accumulunt. Quae res inexorabiles odii
causas in principem congegessit; nam delira-
mentum capitis membra saepe luunt, mem-
brorumque lapsus in caput nonnumquam
redundat: quasi enim consentire videtur,
qui, quum prohibere possit, non prohibet.
Proinde primi provincialium et consulares
viri secreta secum deliberatione disceptant.
Turpe, inquiunt, est, factiosos videri, sed
turpius ignavos existere. Indignum est, in-
genuitatem ancillari, longe indignius reginam
provinciarum inter scorta prostitui. Durum
quidem tot calamitatibus premi, sed durius
in tanti maiestatem principis impingere

Estne

*Przedz. I, wiersz 2 industrie» niema S. — 3 Proinde» Industriose deinde S. — 5 ingenuitatem an-
cillari» virginitatem ancillarum duris S. — 11 semper» sempiterno S. — 15 omnem» omnium
K. — 16 odoraminum» odoramentorum S. — 17 nos» niema S. — 28 suspirant» suspicantur S. —
Przedz. II, wiersz 11 setas» seta I. — 14 principis factionarentur» tak I, II i wiele innych;
principem factionaretur IV, XVII. — 19 in caput» tak XX; in capite inne. — 20 videtur»
videretur I, II.*

misericordiae supplicatione flectatur; si regnare non appetit, non tamen misereri contemnat. Iam enim Kazimirus in fratris sui Henrici ducis absque prole defuncti tetrarchiam successerat. Ad quos ille: Antiqua, inquit, immo antiquata penes vos est huius tentationis cavillatio; nec enim tam subito a vestra potuit excidisse memoria, qualiter primi principum laxa videlicet et Swantolaus et cuncti paene proceres, me, licet renitentem, ad idem regnum pertrahebant, ut propulsato piissimo principe, fratre nostro Boleslao, infausta vendicatione securius imperarem. Sed malui fraternae pietatis amplexum omni praeferre imperio: nam qui fratrem odit, sui homicida est, quia, qui fratrum in se cor amputat, propriis semet ipsum praecordiis exenterat. Quoniam igitur tunc puro innocentiae fonte lavi pedes meos, quomodo rursus in fraterno sanguine inquinabo illos? O quam detestabiles ad principatum gradus! in me homicidium, in fratre fratricidium, in fratricidio paricidii temeritas! Quo namque pacto in eius exterminium consurgam, qui me plus quam pater foveit teneritudine, quem plus quam filiali semper devotione colui? Periniquum prorsus est iniquis prosperari commerciis!

Instant

Estne igitur ullum usquam remedium rebus tam contractis, ampullis vitreis inter malleum constitutis et incudem?

V. Tum quidam virorum illustrium perinsignis: Est, inquit, non procul hinc, oliva 5 quaedam generosioris inter ligna fructifera propaginis, frondibus amoenissimis propagatior, vigore perpetuo semper festivior, olei non tam stillans irriguum, quam spatiosis undique balsami profluentibus inundans. 10 Cuius odor omnibus est notissimus, cunctis tamen incognitus; omnibus domesticus, cunctis peregrinus; fructus elegantior omni gemmarum praestantia. Nec enim latere vos arbitror, quae aut quantae sint Casimiri virtutes, quae fama virtutum omnium, pigmentariam suavitatem redolens, omnem odoraminum fragrantiam transcendens! Nam in extrinsecis ipsius corporis dotibus occupari non convenit, quae ipsa sui venustate in- 20 tumentium obtutus, quasi quibusdam solis radiis perstringunt. Supergenerosissima enim tam formae, quam lineamentorum elegantia, mediocriter staturam transcendens ¹⁾ mediocrium, ipsa staturae proceritas. Blandus illi 25 aspectus, quadam tamen reverentiae maiestate conspicuus; pudicus semper sermo, quadam tamen acrimoniae festivitate conditus.

Przedz. 1, *wiersz* 4 tetrarchiam» tetrarchia *S.*; tetrarcha *L.* — 6 vos» nos *S.* — 10 licet» scilicet *S.* — 19 puro innocentiae fonte» puer corde innocentie *S.* — meos» nostros *S.* — *Przedz.* II, *wiersz* 1 igitur» ergo *I.* — 4 Tum» Dum *II.* — perinsignis» tak *VIII* i *niel.t. in.*; preinsignis *I, II* — 6 fructifera» fructiva *II.* — 8 vigore» vicore *II.* — 9 spatiosis» speciosis *wyd. Dobr.* — 12 omnibus domesticus» niema *II.* — 13 omni» omnium *I, XV.* — 16 omnium, pigmentariam suavitatem» omni pigmentaria suavitate *I, II* i *wiele inn.* — 18 in» niema *I.* — 24 transcendens.. aspectus» niema *I.* — 28 festivitate» venustate *II.*

¹⁾ Porówn. *Just.* I, 2.

Instant illi: Sane, inquiunt, princeps serenissime! Boleslai parcendum erat pietati, quia tunc nulla honestas causae intercessit, solo factionis impetu contra illum perstrepente.

5 Nunc autem alia ratio pactum reformat, cum omnes extrema urget necessitas, quibus nisi tua succurrat miseratio, suffocari necesse est, quum nulla sit alias transmigrandi facultas. Vix itaque tam creberrimis instantium im-

10 portunitatibus quam amicissimorum impulsus consiliis, Cracoviam cum perpauca adiit, cavens ne violenta magis occupatio ipsius videatur, quam ultronea civium electio. Occurrunt illi alacritate inedicibili exercitus

15 numerosi catervae, undique turmae conflunt, exultant, gratulantur, salvatorem proclamant advenisse! Omnis illum aetas amplectitur, omnis adorat conditio, omnis dignitas veneratur. Igitur Kazimiro nobilissimo

20 simo principi valvae civitatis Cracoviae, invictissimis instructae praesidiis ultro patefiunt, ultro ab arce desiliunt, quos Mesco urbis praesidio praefecerat, cunctique prona cervice scabello Kazimiri ad-

25 volvuntur. Omnium itaque concurrunt vota, omnium coniurant studia, princeps ab omnibus adoratur.

His imperterritus Mesco, summae magnanimitatis princeps, suorum consilia, fidem, animos et robur explorat, sed sero: quia-

diu

ditus. Cui vero tam inscrutabile pectoris armarium, tam praestantissimos cordis thesauros, tam inaestimabilem animi supellectilem aut natura fundavit aut gratia stabilivit? In-

Ambr.
Off. I, 18.

certum est, utrum in illo natura gratiam vincat, an gratia naturam; adeo sororia invicem altercatione collidunt, ut utraque vincere studeat alteram, neutra tamen alteri munus invidet victoriae. Nam politicis illum virtutibus natura stagnavit, purgatoriis vero gratiae diligentia expolivit. Quidquid enim ad naturalem seu politicam iustitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiamve spectare dignoscitur, et verbo praeceptionis aperit et operis exemplo demonstrat. Nemo siquidem unicuique, quod suum est, fidelius dispensare novit, nec in aliquo umquam infalibilis viguit aut aequitatis virtus aut iudicationum ratio. Nam quod querulantium strepitu nonnunquam offenditur, quod caudicorum importunitates aegre fert, duo sunt in causa: odium scilicet calumniae et amor concordiae. Unde multis ob calumniam, saepe in fronte impressum est cauterium, multi naso, lingua nonnulli capulati, ad insigne videlicet confusionis perpetuae. E contra concordies, gratiae amplexu, ad pacis perpetuitatem invitat. Quorum alterum opus est iustitiae, reliquum vis temperantiae. Est enim iustitia calumniarum ultrix, est temperantia concordiarum

Przeds. I, wiersz 3 honestas» honestatis S. — 6 quibus... necesse est» niema S. — 11 perpauca» paucis S. — adiit» adit L. — 14 alacritate inedicibili» alacriter inedicibiles S. — 15 undique» niema K. — 24 itaque» niema S. — Przeds. II, wiersz 1 Cui» cuius II.; cum I. — 3 inaestimabilem» inextinguibilem XII — animi» auri XX. — 8 vincere» unione I. — 10 stagnavit» ornavit wyd. Dobr. — 16 est» niema II. — nec» nec enim II. — 18 infalibilis» falibilis I. — 25 capulati» privati IV. — 28 invitat» invitati I. — 29 vis» tak I, II; ius inne.

diu neglecto languori non facile succurritur, nec est in fundo maris consultatio naufragii. Eodem namque momento, quo illi Kazimiro sese iurisiurandi religione constrinxerant pro illo constantissime morituros in omni loco et tempore pollicentur. Sed et carissimi Mesconis ab eo dilabuntur et Kazimiro adhaerent. Inter quos dux Odo eius primogenitus hostis atrocissimus proprii radicem stipitis eradicare contendit, in proprium verticem flammam congerit. In patris excidium procacissimus ea de causa, ut novercae filios, quibus pater post se regni successionem spoponderat, a regno arceret.

Igitur Mesco non tam fraternis eliditur armis, quam suorum perfidia: qui paene ab omnibus desertus, patria simul excedit et regno, finitimo cum tribus filiis contentus oppidulo. Circumsiliunt illum undique infortuniorum agmina. Nam gener eius Sobeslaus principum strenuissimus a regno Bohemiae profligatur; alter gener dux Saxoniae ac Bavariae ab hostibus circumquaque impetitur. Immo, a quibuscumque solatium sperare debuerat, propriis adeo necessitatibus urgentur, ut nec modicillum subsidii polliceri possint. Omnes quoque maritimorum praesides non solum obsequiae renunciant, sed

hostilitatis

diarum imperatrix; quae quanti sit penes hunc, eius probat modestia, astruit mansuetudo, docet humilitas. Qui suae interdum quasi oblitus dignitatis, minimorum sese ingerit et contemperat consortio, non levitatis prurigne, sed beneficio virtutis. Liberalitatis tamen studio, limites temperantiae penitus excedit, cui ab infantia modum non imposuit. Nec enim, ut plerisque moris est, aut inhiat acquirendis aut incubat acquisiis; sed instar Tagi fluminis, quo largius effluit, eo uberius aureis arenis inundat. Est enim auro praestantior liberalitatis largitio.

Iam vero dotes fortitudinis eius libet attingere. Iugis illi laboris exercitatio, raro nisi serius, numquam nisi honestis intenta. Est enim vita strenuorum semper actiosa, est ignaviae torpor ipsa quiete taediosior, cui quoties extrinsecae desunt bellorum occupationes, venandi exercetur studiis, quia non parvum est virtutis seminarium, otii declinatio, nec minima seriorum exercitamina vir fortis elicit interdum ex ludicribus. An ignoratis regem Ponti Mithridatem? cuius¹⁾ futuram celsitudinem etiam coelestia signa praedixerant, nam et eo, quo genitus est anno et eo quo regnare coepit, stella cometes per utrumque tempus ita luxit

quadraginta

Przedz. I, wiersz 4 constrinxerant» constrinxerunt L. — 6 carissimi» tak L; procerae K. i S. — 9 proprii... stipitis» propriae... stirpem K. — 12 procacissimus» pertinacissimus L. i S. — 20 Sobeslaus» Boleslaus K. i S. — 21 principum» dux S. — Przedz. II, wiersz 4 minimorum» minorum IV. — 8 excedit» non excedit I mylnie. — 9 imposuit» posuit I, III, XX, XXV. — 11 effluit» defluit I, defluit II. — 12 eo» hic L. — 13 auro» aureo I; a v^o II. — 18 taediosior» tediosius VII; tardiosus IV; tediosus inne. — 23 ludicribus» ludicris I, II. — 24 Ponti» tak wyd. Dobr.; Epiri »ekopp. — 26 predixerant» tak I, II, III i wiele innych; predixerunt XII, XV, XVI i wyd. Dobr. — 28 ita luxit» tak Justyn; illuxit »ekopp.

¹⁾ Just. XXXVII, 2, 3.

hostilitatis in illum arma capessunt. Omnes Kazimiri gaudent subesse imperio.

Cui dum omnes urbes provinciarum ac municipia sine bello gratulanter patefiunt, 3 Silenciana visa est rebellare provincia, cuius principatum Mesco Wladislaides fratre ab-
acto, duce Boleslao, rapuerat. Hanc Kazimirus non minimis extortam conatibus Boleslao restituit. Sed et Mesconem propter
10 suam strenuitatem largitione quorundam oppidorum obstringit; fratrem quoque ipsorum Conradum, Glogoviensis marchiae principem creat; Odonem vero Posnaniensi principatu insignit; Lestconi autem filio
15 Boleslai Crispi provincias paterno testamento relictas confirmat. Nam idem Boleslaus Crispus moriens filio suo Lestconi Masoviensem et Cuiaviensem provincias testamento legavit hoc
20 pacto, quod si hunc Lestconem

bs que liberis mori contigerit,

praefata

quadraginta diebus, ut coelum omne flagrare videretur: quae in ortu sive in occasu quatuor horas consumebat, per quod probatur, sextam coeli partem magnitudine occupasse. Puer, insidiis tutorum, veneno appetitur, inde saepius bibit antidota, ut ne volens quidem senex veneno mori potuerit. Timens deinde, ne, quod veneno inimici non poterant, ferro peragerent, venandi studium elegit, quo septem annis neque urbis neque ruris tecto usus est; sed per silvas, diversis montibus regionum pernoctabat, ignaris omnibus, quibus in locis mansitaret. Quibus rebus et insidias vitavit et corpus ad omnem virtutis patientiam duravit. Hic de augendo deinde regno cogitavit. Itaque Scythas invictos perdomuit, qui Sopyriona, Alexandri Magni ducem, cum triginta millibus deleverant; qui Cyrum, Persarum regem, cum ducentis millibus trucidaverant; qui Philippum, Macedonum regem, ceperant 1). Pontum

quoque

Przedz. I, wiersz 3 provinciarum» provincie S. — 5 Silenciana» tak L; Sileuciana S; Seleuciana K. — 8 conatibus» nie ma S. — 18 et Cuiaviensem» niema S. — Przedz. II, wiersz 1 quadraginta» tak I, III, V, VII, VIII, XX, XXIII, XXV i wiele innych; sexaginta II; septuaginta wydd. Just. — flagrare» peragrarare III, V i niekt. inne. — 2 sive in occasu» seu i. o. V; seu o. II. — 6 inde» ille rękopp. — ne» nec rękopp. — 7 potuerit» potuit I, II. — 8 ne quod veneno inimici» ut q. veneno inmittere II. — 11 usus est» tak I, II; visus e. inne. — 17 Sopyriona» Sopioriona I, II; Sopiorionam III, VII, XXV; Sopiorionem V; Sopirionem VIII; Sapionem XX; Zopyriona w Justyna wydaniach; w rękopismach jednak które do najlepszych należą, Sopyriona a formę tę użnoje za dawniejszą Luebn. — 18 millibus» niema II — deleverant» delevies I; delevit II. III i wiele innych; egit, delevit VIII; deleverunt XVII; deleverit XX; deleverunt wyd. Dobr. — 20 trucidaverant» trucidavit rękopp.; trucidarunt wyd. Dobr. — 21 ceperant» tak wyd. Dobr.; ceperat rękopp.

1) W Justyna wydaniach dawniejszych czyta się w tym ustępie *fugaverant* nie *ceperant*, i za tem poszedł Mułkowski w swojej poprawce. Wskazałem już wyżej na str. 260 w przypisku 1, że wyrażenie *ceperant* wiąże się ściśle z poprzedniem Wincentego opowiadaniem (I. 9) i zmienione być nie powinno. Tu jeszcze zwracam uwagę na to, że tak zmie-

praefata portio cederet Kazimiro. Praesidi quoque earumdem provinciarum, scilicet Masoviensis et Cuiaviensis omnibus virtutibus praedito principi Sironi, Lestconis, quia minorennis erat, tutelam commisit; eiusdem Sironis nepotem Gedanensem marchionem instituit, nomine Samborium. Quendam quoque, cui nomen Boguslaus seu Theodorus Maritimis ducem constituit. Nam Gnesnensem provinciam, quae est omnium apud Lechitas metropolis cum suffraganeis undique municipiis proprii principatus corpori connectit. Sed et Russiae nonnullas iubet accedere provincias, scilicet Primisliensem cum oppidis contingentibus; Wladimirensem cum ducatus integritate; Brescensem cum omni suorum incolatu; Drohicensem cum suorum universitate. Sic itaque Kazimirus fit monarchus Lechiae; sic quatuor fratrum, scilicet Wladislai, Boleslai, Mescornis, et Henrici quatuor principatus in solum Kazimirum confluerunt, sicut pater longe praedixerat, de quatuor loquens fluminibus per quae quatuor monarchias figuravit, per alveos

quoque et Cappadociam occupavit. Inde Asia explorata, Bithyniam transcendens opportuna quaeque victoriae suae metatus est. Quia vero virum fortem non tam diu robur corporis, quam animi commendat integritas, 5 non minus pectorum monstra, quam nemonum bestias studet Casimirus domuisse: cuius quanta sit magnanimitas, quanta constantia, quae animositas, quae in ipso etiam animositatis torrente patientia, non est promptum expedire. Audire vultis ridiculum? non ridiculum, sed patientiae insigne. Quidam ad aleae duellum hunc principem sollicitat; congregiuntur, confligunt. Iacet in medio pignus victoriae, argenti quantitas immensa; 15 vacillat aliquantisper belli fatum et fluctuat. Pavet ille, suspirat ac trepidat, totus inter spem ac timorem, stupidus, totus exanimis: finitivus tandem iactus fatum duelli dirimit et calculum victoriae principi sententiat. 20 Tunc lusor quadam doloris correptus vesania, pugnum exserit, contorquet, summo vibramine maxillae principis incutit et noctis beneficio de manibus circumstrepentium elapsus

Przedz. I, wiersz 1 cederet» cedat S.—3 minorennis» tak L; iuvenis K i S.—6 nepotem G. m. i. n. Samborium» nepotem Gedanensi marchie instituto, n. Samborio K. i L.—8 Boguslaus» Boleslaus K. i L.—Przedz. II, wiersz 1 occupavit» tak III; occupat inne. — 2 Bithyniam» in Bithyniam w wydaniach Justyna; ale są jegoż dobre kodeksy, w których in podobnie jak u Wincentego zgoła się nie zachodzi. — 3 metatus est» tak poprawił Mulkowski według Justyna; meditatur rękopisma. — 4 diu» tak I, II; inne nie mają. — 6 pectorum» pectoris II. — 9 etiam» et in II. — 19 finitivus» finitivus I, II, XX; finitivus III, XXV. 21 Tunc» tak III i wiele innych; tum I, II. — 22 contorquet» torquet II.

niony text jak go chciał mieć Mulkowski, i pod względem historycznej prawdy nie może być uważany za lepszy, albowiem samego nawet Justyna dobre niektóre kodeksy mają tu *fugientem ceperant* i temu to wyrażeniu dał pierwszeństwo najnowszy Justyna wydawca Justus Jeep, przyjmując je do textu.

alveos quatuor principatus, Kazimirum per auream situlam, virtutes eius per fontem aromatum signans. Igitur servitutis loramentum dirumpit, exactoria iuga dissipat, tributa dissolvit, vectigalia relaxat, onus non tam alleviat, quam penitus exonerat. angarias et perangarias expirare iubet.

10 causas indignandi non ponderat; immo iniquum est eius examen, cuius trutina iactatur in turbine. Quid, quaeso, quid indignatione dignum, pauper Iohannes admisit? (hoc enim erat nomen eius). Quid, si caecum fortunae causatur iudicium? Nonne caeca est, quae in causa non dispari causam pauperis supprimit et potentis potentiam extollit? Iniqua in utroque: crudelis in paupere, adulatrix in potente! Non iniuria
15 ergo ultionem iniuriae, quam a fortuna extorquere non potuit, a filio fortunae, ut potuit, exegit; quin, ut verius loquar, lucrum lucro addidit et fortunam in me vicit munere. Illa nummos, quibus abundabam, contulit; iste aureum prudentiae gestamen, quo principes carere non debent, fabricavit: quia meminisse me docuit, periculosum esse principi ludibriis intendere, periculosius etiam in minimis lubricae fortunae submitti. Prudentia enim principandum est principibus, non fortuna. Grates ergo ingentes Iohanni,
20 cuius gratia nihil amodo levitati, nihil casibus ultro fortuitis de me ulterius permitto. Sic iniuriator ille principis amplexibus excipitur, et principalibus quam largissime donariis effertur. O mira in viro forti tam patientiae constantia, quam prudentiae industria! qui acceptae probra iniuriae non solum aequanimiter fert, sed gratanter ignoscit, non imprudenter excusat, gratia rependit, muneribus replemat. Sed unde hoc?
25 Omnes omnium virtutum filiae, omnis earum familia, quidquid officii, quidquid operis exerceant, ad prudentiae refertur iudicium. Verbi gratia: Gestat patientia, quae est filia

elapsus in fugam convertitur. Qui vix tandem repertus, consistorio praesentatur et a cunctis, reus utpote maiestatis, carptim dimembrandus appetitur. Quo de se nihil, nisi crudele mortis ludibrium praestolante, ait princeps: «Ne moveatur, procures, vestra gravitas! quia levitatis est, causis ex levibus indignari; digna enim non est eius indignatio, cuius animus intra se tranquillior,

Przedz. II, wiersz 2 praesentatur et a cunctis» niema I. — 3 dimembrandus» demembrandus I, II. — 6 procures» principes II. — 11 Quid, quaeso, quid indignatione dignum» tak I—V i wiele innych; Quid indignatione dignum, quid quaeso indignum VII, VIII, XI, XII, XIV, XV. — 12 caecum» tak II, XV; tecum innę. — 14 potente» potestate IV. — 18 principes carere non debent» princeps c. non debet I i wiele innych; princeps c. non debuit II, VIII; p. c. non deberet VII. — 19 lubricae» tak II; lubrico I, VII, VIII i wiele innych. — Prudentia» tak I, III, V, XXV i niektóre inne; providentia II, VII, VIII, XX. — 21 cuius» eius I. — casibus» in c. I. — ultro» niema II. — 22 principalibus» principatus wyd. Dobr. — 24 probra» proluxa I. — 26 omnium» tak I, II, VII, VIII i niekt. in.; enim» III—V, XI, XIII, XVII.

fortitudinis, tres in eadem sarcina massas: massam languoris, massam laboris, massam contumeliarum seu iniuriarum. Quam videns prudentia: quid, inquit, fers filia? Ad quam illa gemens sub onere: accelera mater! exonera turgentem; ad te sarcinam tua soror huc perferri iussit. Cui prudentia: nosco sororis meae delicias, consueta nosco munuscula; sibi nos ancillari iubet. Tibi tamen, o patientia! compatimur; sustine modicilum, faciam quod hortatur. Rudes itaque massas mittit in caminum desideriorum, conflatur, excoquit, examinat et in laminas producens ductiles, miro artificio aureos effingit ornatus. Sic prudentiae magisterio ex abiecta infortuniorum materia fabrefiunt virtutum insignia. Claret hoc in filio prudentiae, de quo mihi sermo est, qui quum sit princeps consilii strenuus, providus, cautus, circumspectus, quum undique prudentiae fulciatur industria inter simpliciores tamen simplicissimus videri studet, tum ut arrogantiae periculum declinet, tum ne humilitatis deserat vestigia, tum ut de simplicitatis palea uberius eliciat grana sapientiae. Prudens enim virtutis fructum in conscientia metit, minus perfectus in ostentatione. Unde Hieronimus¹⁾: prudentia nihil simplicius, simplicitate nihil prudentius. Nam quis nesciat, comessationum assiduitatem virtutibus esse inimicam? Etenim sitaria nomen et speciem liberalitatis mentita virtutes invitat, inebriat, intoxicat! ex industria tamen, sub quodam simplicitatis umbraculo, conviviorum celebritates non solum non declinat, sed celeberrimos ac prodigos crebrius instaurat apparatus, causas ob multas. Quarum prima est, ut quid sibi virtutis desit, ex infatuatis aliorum sensibus discat. Est enim prudentia experimentum fatuitatis, sicut fatuitas est cos virtutis: stulto siquidem in stultitia deprehenso, sapiens sapientior erit. Secunda causa est, ut aliorum de se agnoscat

Cic. sp.
Maer.
I. 4.

Wiersz 1 in eadem» niema I. — sarcina» sarcinarum I. — 4 huc» fortitudo II; hanc I; hec III, V, VII i inne. — nosco» cognosco VII; agnosco XV; gnosco XXV. — hortatur» ortatur I, II. — 7 examinat» exanimat XXV. — 9 hoc» ergo III. — filio» Ka(zimir)o dodaje sam tylko II. — 10 strenuus» prodigus dodaja VII, VIII, XI, XIV, XV, XXV i objaśniają głosę: valde liberalis, largus. — 12 de» niema I. — 14 Hieronimus tak poprawiam; Huius I; huius II; Livius wyd. Dobr. — 15 nesciat» nescit I, II. — 16 Etenim» Nec enim rękopp. — sitaria» tak VII, VIII, XX i wiele innych; Siccaria I; sittaria II z greckiego σιταρχία, σιταρχεία, σιταρχία jak słusznie zauważył Mułk.

¹⁾ Imię to napisane w skróceniu *Hm*^o wydało się kopistom zaimkiem *huius*: tak je ma dziś największa część kodexów. Zatrzymana jednak w niektórych wielka głoska początkowa ostrzega, że tu ukrywa się imię własne. Czuł to dobrze wydawca dobromiński, lecz nieszczęśliwie w czytaniu nawinął mu się *Livius*. Wszakże zdanie to z małą tylko słów zmianą znajduje się w Hieronimie (in *Oream* II. 76.) jak na to wskazał już dawny Wincentego komentator (ob. wyd. Dobr. str. 440).

iudicia; Liber enim dicitur Bacchus, et liberam de omnibus promulgat sententiam. Tertio, ut secretius contra se fabricata machinamenta, quae a sobriis elicere nequit, ab ebris extorqueat. Furtim enim ebrietas animi sacrarium irrepit, ut patentius reseret sobrietatis arcanum. Quarto: nemo prudens nectar in-
 5 fundit vasi rimoso, quod totum effluit. Ideoque vir sapiens operae pretium habet, eorum non imprudenter experiri prudentiam, quibus penitiora consiliorum arcana committat. Infusus namque liquor sine difficultate rimas invenit in futili. Postremo diligi mavult pius princeps quam timeri. Amore siquidem regem suum examen apum sequitur, non timore. Gratiae igitur conciliandae gratia, quae communis est apud
 10 omnes convivendi ratio, conviviorum honestati pro tempore indulget; eatenus tamen, ut nihil ebrietati de se licere permittat, utpote quem semper comes individua non deserat animi sobrietas. Scitis, quo pacto stipatur interim literatissimorum lateribus altrinsecus, quorum tam sobrietas, quam scientia paucis est incognita. Cum his, nunc Sanctorum Patrum exempla, nunc virorum gesta illustrium, vicaria relatione retractat. Interdum organicis praecinens aut succinens concentibus coelestis medita-
 15 tur harmoniae dulcedinem. Theologicis nonnumquam exercetur inquisitionibus, utramque partem quaestionis utrimque argutissimis urgens rationibus, rerum subtilium indagator sagacissimus. Si ergo, quisquis es delator invidie, temulentum asseris Casimirum temulentorum consortio, cur prudentem non astruis iugi prudentum exercitio? Habes, livor edax, quo doleas; etsi reperire nequeas, quod carpas. Num-
 20 quam enim haec oliva sine fructu fuit, quem vel foveret gratia, vel carperet invidia. Proinde sub huius umbra nos auram quietis captare convenit, ut eius oleo nostri tumor doloris, salubriter fomentatus, detumescat. Alioquin illa filii Gedeonis nos arguet parabola, qua docetur, qualiter ligna regem creatura, ficum, vitem, olivam,
 25 ut eis imperarent, hortata sunt. Quibus abnuentibus, carduum elegerunt, a quo ignis egressus omnia paene absumpsit.

Judic.
IX, 8.

6. His itaque omnes persuasi, tum Casimiri favore, tum adipiscendae studio libertatis, Casimirum suspirant, conveniunt, orant, sollicitant, ut si regia dignitate

Wiersz 1 omnibus» hominibus XXV. — 2 secretius contra se» secreta factione I. — 3 animi» non I. — 4 Quarto» nie mają III—V i niektóre inne. — 5 quod» ma wyraźnie I; inne głoskę q tylko. — 7 futili» fictili I i tak miał II, ale poprawił na futili — 8 mavult» tak I, II i niekt. inne; maluit IV, V, VII, VIII itd. — 9 Gratiae . . . gratia» Gratia . . . gratiae I, II; gratiam i conciliando gratiae III. — 13 scientia» sapientia I. — 15 retractat» retractant XXV. — 18 sagacissimus» facilissimus III.—invidie» tak I, II; invidie inne.— 19 iugi» iungi I.—22 huius» scilicet Ka(zimiri) dodaje II.—23 Gedeonis» Gedkonis III, XXIII, XXV. — 24 ficum» okienko próżne na to słowo ma I. — 28 regia» regni rękopp.

Monumenta Pol. Hist. Tom II.

ok. 1170.

non capitur, misericordiae supplicatione inflectatur; si regnare non appetit, misereri non contemnat. Ad quos ille: antiqua, inquit, immo antiquata penes vos est huius tentantionis cavillatio; nec enim tamen repente a nostra potuit excidisse memoria, qualiter primi principum, Iaxa ¹⁾ videlicet et famosus ille Swantoslaus ²⁾, cuius gloriosa hodie viget posteritas, et cuncti paene proceres, me, licet renitentem, ad idem ⁵ regnum pertrahebant, ut propulsato piissimo principe, fratre nostro Boleslao, infausta vendicatione securius imperarem. Sed malui fraternae pietatis amplexum omni praeferre imperio: nam qui fratrem odit, sui homicida est, quia, qui fraternum in se cor amputat, propriis semet ipsum praecordiis exenterat. Quoniam igitur tunc puro innocentiae fonte lavi pedes meos, quomodo in sanguine rursus fraterno inquinabo ¹⁰ illos? O, quam egregii ad principatum gradus! In me homicidium, in fratre fratricidium, in fratricidio parricidii temeritas! Quo namque pacto in eius exterminium consurgam, qui me plus quam fraterna foverit teneritudine, quem plus quam filiali devotione semper coluerim? Periniquum prorsus est iniquis prosperari commercii! Instant illi: Sane, inquiunt, Princeps Serenissime! Boleslai parcendum erat pietati, ¹⁵ quia tunc nulla honestas causae intercessit, solo factionis impetu contra illum perstreptente. Nunc alia ratio pactum reformat, quum omnes extrema urget necessitas; quibus nisi tua succurrat miseratio, nisi tam obstrangulatae reipublicae relaxetur per te spiraculum, suffocari necesse est, quum nulla sit aliorum transmigrandi facultas. Vix itaque tam creberrimis instantium importunitatibus, quam amicissimorum ²⁰ impulsus conciliis, Cracoviam cum perpaucis adit cavens, ne violenta magis ipsius occupatio videatur, quam ultronea civium electio. Occurrunt illi alacritate inedicibili exercitus numerosi, catervatim undique turmae profluunt, exsultant, gratulantur: salvatorem, proclamant, advenisse! Omnis illum aetas amplectitur, omnis adorat conditio, dignitas omnis veneratur. Valvae quoque civitatis, licet invictissimis instructae ²⁵ praesidiis, ultro patefiunt; ultro ab arce desiliunt, quos Mesco urbis praesidio prae-

1177.

Wiersz 1 supplicatione» niema I. — 2 vos» tak III, VIII; nos I i wiele innych; non dodaje tu II. — 4 Iaxa videlicet» Alx v. I; niema II; Ajax v. III i inne. — 5 posteritas» prosperitas III, XIV. — paene» niema I. — 8 quia, qui» quia I. — 9 puro» puer wyd. Dobr. — 11 principatum» principandum II. — 13 fraternae» paterna I, II. — foverit» fovit I. — 17 reformat» transformat XVII. — omnes» omnis II. — 18 relaxetur» releuetur III. — 21 cavens» pavens III. — 22 electio» oblatio I. — 23 turmae» turbe II. — salvatorem» salvationem I. — 24 conditio» tak I, II, V, XXV; concio niekt. inne. — 26 patefiunt» patescunt XII. — desiliunt» dissiliunt II.

¹⁾ Jaxa z Miechowa, w najstarszym roczniku krakowskim nazwany Jazko, umarł 1176 roku. ²⁾ Prawdopodobnie syn Piotra Włostowica.

fecerat, cunctique prona cervice scabello Casimiri advolvuntur. Omnium itaque con- 1177.
current vota, omnium coniurant studia et princeps ab omnibus adoratur.

7. His imperterritus Mescio, summae magnanimitatis princeps, suorum consilia,
fidem, animos et robur explorat, sed sero: quia neglecto diu languori non facile
succurritur, nec est in maris fundo consultatio naufragii. Eodem namque momento,
quo iurisiurandi religione illi sese obstrinxerant, pro illo constantissime morituros,
et fidei obliviscuntur et principis. Sed et carissimi eius, tantorum prorsus benefi-
ciorum immemores ab eo dilabuntur. Inter quos dux Odo, eius primogenitus, hostis
atrocissimus, proprii radicem stipitis eradicare contendit, in proprium verticem flam-
mas congerit, in patris excidium pertinacissimus! Non, ut quemdam Bactrianensem,
quod absit, imitetur parricidam, sed ut novercae filios, quibus pater post se suc-
cessionem sponderat, a regno arceret. Regem siquidem Bactrianorum Eucratidem,
cuius supra meminimus ¹⁾, filius, iam regni socius a patre factus ²⁾, ambitu inter- ^{Just. XLI. 6.}
fecit. Qui, quasi hostem, non patrem occidisset, per sanguinem eius currum egit
et corpus inhumatum abiici iussit; sed non sine ultione. Huius enim parricide
unicus filius ³⁾ avi morte anxietur; anxius, ignaris custodibus, nemus ingreditur, do-
lorem anxietatis morsibus ferarum optat finire. Qui diebus aliquot per lustra vaga-
bundus fungis ac radicibus latranti stomacho succurrit. Novissime cuiusdam gustu
radicis pestiferac in languorem prosternitur; quo fatigatus, quasi animam exhalaturus
oscitare coepit. Oscitantis ori serpens illabatur, cognata forsitan suae pestilentiae
radice illectus. Hic intro reptans herbas crudas et indigestas ad os stomachi revocat
et ad vomitum impellit. Pater interea venatibus indulgens, diutissime quaesitum ac
desperatum, sic tandem vomitantem invenit. Qui cum rugitu super adolescentulum
provolvitur, lacrimis effluit, ad os moribundi os applicat et hiantem osculis fatigat.

Wiersz 4 animos» niema IV. — 6 illi» niema I. — sese» se II. — morituros» morituri XVI, XXV. — 12 Eucratidem» tak II, XXV; Eutratidem III, VII, VIII, XX, XXIII; Ecratidem V; Evetidem I. — 14 Qui» niema I. — non patrem» niema II. — 16 filius» tak II; parvulus inne. — avi» a II. — 20 cognata» cognita IV i wyd. Dobr. — 23 tandem» niema I.

¹⁾ II. 23. obacz str. 308. ²⁾ Z napisu na monecie baktryjskiej przytoczonego u Chry-
styana Lassen (*Ind. Alterthumsk.* II. 313) okazuje się, że syn Eukratidesa zwał się
Heliokles, i że miał żonę która się zwała Laodika. ³⁾ To co Wincenty o baktryjskim Eu-
kratidesie wyżej przytoczył (II, 23) ma Justyn w swoim z Troga wyciągu; tego zaś co tu
o wnuku tegoż Eukratidesa wielce do dziadka swego przywiązany rozpowiada, nie ma ani
Justyn, ani nikt inny. Już sama okoliczność z napisu na monecie baktryjskiej u Lassena
przytoczona wskazuje, że Wincenty miał istotne o potomstwie Eukratidesa wiadomości, i nie
ma dostatecznej przyczyny, dla której posądzały go tu można o zmyślanie.

Illico serpens osculantis labio morsum impingit¹⁾: quo laesus pater ac territus repente resilit et serpentem vix cum parte labii abstrahit et obterit, parvumque semianimum ad suos reportat. Et in brevi redditur sospitati adolescens, omni veneno evomito: patrem vero ex vulnere serpentis infusum virus in vesaniam vertit, qua obscoenissime agitato, quum alios appetere non posset, linguam, labia, mordicatum sibi detruncans absorbet: sic propria membra dimordicans, vix tandem expirat. Agnoscisne hic divinitatem ultricem? Nam adolescentis pietatem idem serpens mendo remunerat et parricidii nefas, parricidam occidendo, ulciscitur. Quorum ex altero pensandum, quantum gratiae mereatur filialis devotio; ex reliquo autem,

Wiersz 2 parvumque» tak I, parvum II; parvulumque inne. — 4 vero» nie mają I, III, V, XXV. — 5 obscoenissime» obseuissime VII, VIII, XXV; saevissime wyd. Dobr — appetere» oppetere VII, VIII, XXV i niekt. inne.

¹⁾ Około roku 1183 zdarzyło się, że syna Kazimierzowego drzewo zabiło. Rozmaicie opowiadano tę przygodę. Spółcześni rocznikarze mówią: *Boleslaus cum arborem incidisset, corruyente stipite percussus sustulit* (Pertz XIX, 628). W innem przeddługoszowym piśmie czytamy, że spadł w jezioro wraz z drzewem i ciężarem jego za szyję przygniecionego woda zalała: *ipsa (arbore) de stipite corruyente in gutture pressus suffocatur in eodem lacu* (Rękopism lubiński w bibl. publicznej Petersb. A. F. otd. IV. nr. 19 str. 52). Długosz zaś opowiada, że gad był na drzewie i ukąsił go w szyję: *vipera de stipite corruens et in gula tenera et delicata Boleslaum laedens eum suffocat et extinguit* (Hist. VI. 550). Wyczytawszy to w Długoszu Alfred Gutschmid twierdzi, że pod wpływem tego to zdarzenia, które się synowi Kazimierza przytrafiło, zmyślił Wincenty powieść powyższą o okropnej śmierci Eukratidesowego syna. Idzie on jeszcze dalej w swoich domysłach. Pod rokiem 1202 podają rocznikarze nasi śmierć Mieszka Starego w tych słowach: *Dux Mescio frater Cuzimiri moritur* (Pertz. SS. XIX. 631). Gutschmid twierdzi, że to była śmierć nagła i domyśla się, że sprawcą jej był syn Mieszka, Odo. Mniema więc dalej, że Wincenty, jako stronnik Kazimierza i syna jego Leszka, a „Mieczysława i potomków jego wróg“ zmyślił aż dwa przykłady ojcobójców (syna Eukratidesa i syna Nannusa) robiąc tem wyrzut Odonowi (*Ueber d. Fragm. d. Pomp. Trogus* str. 232—235). Dość jest odczytać z uwagą to co o Mieszku Starym i jego dzieciach mówi Wincenty (III, 28—30; IV 2—25), aby się przekonać, że on bynajmniej wrogiem ich nie był. Przyzna też każdy dziejów naszych świadomy, że ojcobójstwo Odonu jest młódką, która się tylko w głowie Gutschmida wylęła. Kiedy Henryk Zeissberg w swojej o Wincentym rozprawie (str. 121) wytyka tych wniosków niedorzeczność i nadmienia, że Gutschmid jest uprzedzony przeciw naszemu kronikarzowi, nie można mu nie przyznać, że ma po sobie słuszność zupełną; ale właśnie dlatego niepodobna jest zgodzić się na to, co ten szanowny profesor o parę kart wyżej (str. 113) powiada, jakoby można uważać za rzecz przez Gutschmida już udowodnioną, że Wincenty z samego tylko Justyna wiadomości swoje czerpiąc, rozszerzał je dowolnie i przyczepiał do nich zmyślane przez siebie powieści.

quantum supplicii timere debeat contempta parentum religio. Igitur Mesco non tam fraternis eiicitur armis, quam suorum perfidia. Qui paene ab omnibus desertus patria simul excidit et regno, finitimo cum tribus filiis contentus oppidulo. Circumsiliunt illum undique infortuniorum agmina. Nam gener eius Sobeslaus, principum strenuissimus a regno Bohemorum profligatur; alter gener, dux Saxonum ac Bavariae, ab hostibus circumquaque impetitur. Immo a quibuscumque solatium sperare debuerat, propriis adeo necessitatibus urgentur, ut nec modicillum subsidii polliceri possint. Omnes quoque Maritimorum praesides non solum obsequelae renunciant, sed hostilitatis in illum arma capessunt. Omnes Casimiri gaudent subesse imperio.

8. Cui dum omnium urbes provinciarum ac municipia sine bello gratulanter patefiunt, Silenciana visa est rebellare provincia, cuius principatum Mesco Wladislaides, fratre duce Boleslao abacto, rapuerat. Hanc, non minimis extortam conatibus, Boleslao Casimirus restituit, sed et fratris eius strenuitatem, eiusdem videlicet Mesconis, quorundam largitione oppidorum obstringit, fratremque ipsorum Conradum Glogoviensis marchiae principem creat, Odonem vero Posnaniensi principatu insignit. Lestconi autem provincias, paterno relictas testamento, confirmat, praesidi earum, omnibus praedito virtutibus, principi Sironi, eius curam committit; eiusdem Sironis nepote Samborio Gedanensi marchia instituto. Quemdam quoque, cui nomen Boguslaus sive Theodorus, Maritimis ducem constituit. Nam Gnesnensem provinciam, quae est omnium apud Lechitas metropolis, cum suffraganeis undique municipiis, proprii principatus corpori connectit. Sed et Russiae nonnullas iubet accedere provincias: Premisliensem cum oppidis contingentibus ¹⁾, Wladimiriensem cum ducatus integritate ²⁾ Brescze ³⁾ cum omni suorum incolatu; Drohiczyn cum suorum univer-

Wiersz 1 non» niema I, II; w pierwszym atoli zostawione próżne okienko: — 3 excidit» tak I; excedit II. — oppidulo» scilicet Ratiboria dodoje nad tem VIII i podobnież glosator XVI. — 4 illum» eum I. — 9 capessunt» capescunt III, IV i kilka innych — 14 oppidorum» w niektórych kodexach dodają glosatorowie objaśnienie, że to był Bytom i Oświecim — fratremque» quoque dodoje II. — 16 provincias» Masoviam et Cuiaviam dodają glosatorowie — 18 Gedanensi marchia inatituto» niema I. — 19 sive Theodorus» tak II, XX; Theodorus I, III, V, VII, VIII, XXIII. — constituit» instituit II. — provinciam» municionem II. — 22 cum» omnibus dodają niektóre rękopp. — 23 Brescze» tak II; Brzeszcze V, VII, VIII; roē I. — Drohiczyn» tak XXIII; Drogiezim II; Droyczyn III, VII, XXV; Drogyczyn VIII, okienko próżne ma tu I

¹⁾ Po śmierci Jarosława Ośmiomysła księcia halickiego, który umarł 1180 roku. ²⁾ Za pośrednictwem Romana Mściśławicza, który, jak autor niżej w rozdziale 23 powiada, z łaski Kazimierza księstwo włodzimierskie posiadał. ³⁾ Brześć i całe Podlasie zdobył na Rusi roku 1182 Leszek, brataniec Kazimierza, z polecenia tegoż stryja swojego i opiekuna. Dlatego mówi autor: *iubet accedere Casimirus*. Oto jest szczegółowy opis tej wyprawy, wyjęty

sitate. Sic itaque Casimirus fit monarchus Lechia: sic quatuor fratrum, id est: Wladislai, Boleslai, Mesconis, Henrici, quatuor principatus in solum Casimirum confluerunt: sicut pater longe predixerat, de quatuor loquens fluminibus, per quae quatuor monarchias figuravit, per alveos quatuor principatus, Casimirum per auream situlam, virtutes eius per fontem aromatum significans. Igitur servitutis loramenta dirumpit; exactoria iuga dissipat, tributa dissolvit; vectigalia relaxat; onus non tam alleviat, quam penitus exonerat; angarias ac perangarias expirare iubet.

ef.
Cic. Rep.
I. 12.

Fuit autem huic genti ius quoddam ex antiquo persolenne, et quasi consuetudinis auctoritate approbatum, ut quisque potentum quorsumlibet vergens pompaticè, pauperum non tantum paleam, fenum, stipulam, sed

9. Fuit autem huic genti ex antiquo persolenne et quasi consuetudinis auctoritate approbatum, ut quisque potentum quorsumlibet pompaticè vergens, pauperum non tantum paleam, fenum, stipulam, sed annonam,

Przedz. I, wiersz 2 persolenne» sollempne L. — Przedz. II, wiersz 1 Lechia» Leczite II — 4 auream» alucariam IV. — 5 loramenta» laboramenta IV.

z nieznaney dziś kroniki połockiej, a przytoczony w dziele Tatyszczewa *Istor. Ross.* III. 247, z rękopismu który, jak autor powiada, był własnością niejakiego Chruszczowa. Wasilko Dro(h)ickij, syn Jaropolkow, possoriusia (poważniejszy się) so Władimirom Mińskim, przizwa Polakow i Mazowszan w pomoc' poszeł k Brestu, i u rzece Buga Władimirko wstretia jego (spotkawszy się z nim) uczinili żestokuju bitwu; no Władimirko poteriau mnogo ludiej, uszeł w Mińsk, a Wasilko przised s Polaki Brest wziął; obacz (jednak) bojasia sam tut był, ostawił w niem brata żeny swojej, kniazia Mazoweckago s Polaki, sam wozwratiłsia w Drohiczin. Władimirko Wołodarewicz' sobraw paki wojsko, wziął pomoc' ot Połockich, poszeł k Brestu, czrez dziewiś dnej Brest' wziął, i Mazowszan mnogich pobit, dostalnych na okup i w razmienu za swoich otpustil. Potom poszeł za Bug (w Podlaskiye) na Wasilka, ktoroj s małym wojskom Polak i Mazowszan stojal na rzece Nurie za Drohiczinym. Władimirko nastupia na niego, bili sia od utra do południ, i po żestokom srażeńii Polaki wydia mnogo swoich pobitych, stali odstupať k lesu; tiem Władimirko żestoczaje na Wasilka i Mazowszan nastupia, poczilaż wsiech na miestie pobit; i jedwa Wasilko s małymi lud'mi k testiu (nie był to teść jego, ale szwagier) swojemu Leszku uszeł, ktoroj tolczas jeszcze sobraw wojsko, poszeł na Władimirka, i prinudił jego, ostawia Podlaskiye oblast' Wasilkowu, wytti k Brestu za rzeke Bug. Wasilko ne imieja czem Polakam obieszczannago zaplatiť, ktorago ot nega usilno trebowali; požitki bo jego wsie Władimirko w Drohiczinie i Nurie pograbił, i gorod razorił, ustupił testiu (szwagrowi) po siebie wsie swoje władienije, poneże on dietej nie imieł. I tako sołszecen (oszukany) był Wasilko testem swoim, chotia dietiam swoim welikoje władienije prisowokupił, no po smerti jego Polaki wsie u dietej Leszkowych otniali. Ten ostatni szczegół mylny jest, bo Leszek mazowiecki, Bolesława Kędzierzawego syn, umarł bezdzietny (roku 1186) a ziemie jego przypadły Kazimierzowi Sprawiedliwemu prawem pańszczy.

sed annonam horreis ac tuguriis perfractis
 praedative diriperet, et depascendam ac pro-
 culcandam profunderet. Erat et aliud non
 dissimili temeritate antiquatum; quoties a
 5 potente aliquid vel exilis legatiunculae ad
 quemlibet esset instanter perferendum, iussi
 sunt satellites veredis pauperum insilire, et
 unius horae momento infinitissima stadio-
 rum millia cursu citatissimo transvolare. Quae
 10 res multis multo fuit periculo, quorundam
 caballis irremediabiliter enervatis, quorundam
 penitus extinctis, nonnullis cum probati es-
 sent, irrevocabiler abductis. Erat et tertium,
 pessimum inolitae consuetudinis piaculum
 15 apud principes pertinaciter usurpatum, ut
 bona decedentium pontificum quasi quodam
 praedocinio diriperent, aut principali fisco
 inferrent. Igitur ne talia de cetero fiant iu-
 bet aequitatis princeps sub anathematis in-
 20 terminatione inhiberi. Adsunt sacris institis
 infulati octo sacri antistites, videlicet: Sbi-
 slaus archipontifex Gnesnensis, Getko Cra-
 coviensis episcopus, Siroslaus Wratislaviensis,
 Onolphus Cuiaviensis, Lupus Plocensis,
 25 Conradus Pomoranensis, Gaudentius Lubus-
 sensis. Est autem octonarius primus solidor-
 um numerorum inter pares et numerus
 beatitudinum;

nam, horreis ac tuguriis perfractis, potesta-
 tive diriperet, nec tam depascenda quam
 caballis percalcanda profunderet. Erat et aliud
 non absimili temeritate antiquatum; quoties
 a potente aliquid vel exilis legatiunculae
 ad quemlibet esset instanter perferendum,
 iussi sunt satellites veredis pauperum insi-
 lire et unius horae momento infinitissima
 stadiorum millia cursu citatissimo transvolare.
 Quae res multis multo fuit periculo, quo-
 rundam caballis irremediabiliter enervatis,
 quorundam penitus extinctis, nonnullis, quum
 probati essent, irrevocabiler abductis. Unde
 latrociniorum, nonnumquam homicidiorum
 obrepsit occasio non modica. Fuit praeter
 haec a principibus pertinaciter usurpatum,
 ut bona decedentium pontificum, quasi quo-
 dam praedocinio diriperent, aut principali
 fisco inferrent. Quod quia divini iuris est,
 nullius in bonis est; quod autem nullius in
 bonis est, occupanti conceditur. Sed Deus
 non irridetur, nec irrideri debet ullius phan-
 tasiae ridiculo. Igitur ne talia de cetero
 fiant, iubet aequitatis princeps sub anathe-
 matis interminatione inhiberi. Assunt sacris
 institis infulati, octo sacri antistites: Sbislaus,
 Gnesnensis Archipontifex; Gedko, Cracovien-
 sis;

Fig. XL.
 111.

Przedz I, *wiersz* 3 *profunderet*» *perfunderet* L. — 4 a» *niema* L. — 5 *vel*» et S. — 9 *citatissimo*»
citissimo S. — 10 *res*» scilicet *podwodi dodaję rękopp.* — *fuit*» *sunt* S. — 20 *Adsunt*» *Addunt*
 S. — 21 *octo*» *viri* S. — *Sbislaus*» *Sdislaus* L. — 23 *episcopus*, *Siroslaus Wratislaviensis*» *niema*
 S. — 25 *Conradus Pomoranensis*» *niema* S. — *Lubussensis*» *Lubucensis* L. — *Przedz* II, *wiersz*
 1 *potestative*» *praedative* *wyd.* *Dobr.* — 2 *diriperet*» *dirimperet* I; *diriperent* II. — *depascenda...*
percalcanda profunderet» *depascendam* ... *proculcandam profunderent* II; *d...* *percalcanda*
profunderent L. — 3 *et*» *niema* I. — 5 a» *niema* II. — *exilis*» *niema* II. — 10 *fuit periculo*»
periculosior V. — 24 *princeps*» *Kazimirus dodaje* XIV. — 25 *interminatione*» *intimatione* I. —
 26 *institis*» *infulis* II. — *Sbislaus*» *tak VII, VIII, XII, XV*; *Scizlaus* I; *Sdislaus* II; *Sdyslaus* III;
Sdzislaus IV, XXV; *Sdzyslaus* V *úd.*

beatitudinum; quod signat solidas esse debere constitutiones et beatos fore eorum cultores. Omnes itaque una voce pronunciant:

Qui pauperum annonas aut vi aut aliquo ingenio acceperit, aut accipi iusserit, anathema sit!

Qui legationis occasione cuiuslibet angariaverit, vel angariari iusserit quadrupedem, anathema sit! excepto uno casu, quum videlicet hostis alicui provinciae imminere nunciatur: nulla enim est iniuria, si tunc utcumque patriae saluti consulitur.

Rursus,

qui defuncti praesulis invaserit bona, aut invadi iusserit, sive princeps sit ille, sive quaelibet illustris persona, seu quivis officialium sine omni exceptione anathema sit!

Simile, puto, iudicium de militibus, qui habent conferre capellas, qui mortuo sacerdote statim omnem supellectilem eius diripiunt.

Item

qui spoliatum suscepit pontificium absque sublato integre restitutione, aut certa restitutionis sponsione, quique huius sacrilegii

sis; Siroslaus, Wratislaviensis; Cherubin, Posnaniensis; Lupus, Plocensis; Onolphus, Cuiaviensis; Conradus, Pomoraniensis; Gaudentius, Lubusensis. Est autem octonarius, prius solidorum numerorum inter pares, 5 et numerus beatitudinum ¹⁾; quod signat, solidas esse debere constitutiones et beatos fore ipsarum cultores. Omnes itaque una voce pronunciant:

Qui pauperum annonam, aut vi, aut quolibet ingenio acceperit, aut accipi iusserit, anathema sit!

qui legationis occasione cuiuslibet angariaverit, aut angariari iusserit quadrupedem, anathema sit! excepto uno casu, quum videlicet hostes alicui provinciae imminere nunciantur: nulla enim est iniuria, si tunc utcumque saluti patriae consulitur.

Rursus,

qui demortui bona praesulis invaserit, ²⁰ aut invadi iusserit, sive princeps ille fuerit, sive quaelibet illustris persona, seu quivis officialium, sine omni exceptione, anathema sit!

Sed et

qui spoliatum suscepit pontificium, sine ²⁵ sublato integre restitutione, aut certa restitutionis sponsione, tamquam sacrilegi eiusdem

Przedz 1, wiersz 1 esse debere» habere *L.* — 5 aliquo» *niema S.* — 6 iuserit» iussit *S.* — 10 quum» quando *S.* — videlicet» vel *S.* — 13 utcumque» namque *L.* — patriae» proprie *S.* — 20 qui habent conferre cepellas» *niema S.* — 27 quique» talis *L.* — *Przedz. II, wiersz 2* Onolphus» Onorsus *IV*; Onorfus *XVII.* — 3 Pomoraniensis» Pomesaniensis *wyd. Dobr.* — 4 Lubusensis» Lubucensis *IV i kilka innych.* — 6 signat» figurat *L.* — 10 vi» violenter *I.* — 14 iusserit» iussit *L.* — 15 quum» quando *V, XII—XV.* — 17 nunciantur» nunciatur *III.* — 22 quivis» quis *I.* — 25 suscepit» acceperit *IV.* — 27 sacrilegii eiusdem» sacrilegus eiusdem *II.*

¹⁾ Ob. Math. V. 3—11.

sacrilegii consentaneus, similiter innodetur anathematis participio.

Approbant universi et cunctis gratissimas asserunt tam sacrarum prohibitionum sanctiones. Missis itaque solenibus ad curiam nunciis, apostolico tertii Alexandri privilegio praefata statuta perenniter roborantur.

Iste est Kazimirus, qui quocumque se vertebat semper proficiebat. Nam et Mesco

exul

eiusdem consentaneus, eiusdem innodetur anathematis participio!

Approbant universi et cunctis gratissimas asserunt tam sacrarum prohibitionum sanctiones; quibus intemerata ex eo accedit perennitas, quod apostolico Alexandri Tertii privilegio roborantur¹⁾; divino cuius oraculo principatus Casimiri confirmatur: ne paterna illi voluntas ullum pariat praeiudicium: qua

cautum

Przedz. I, wiersz 3 cunctis gratissimas asserunt» vocibus gratissimis astruunt S. — 7 roborantur» roborant L. — 8 est» niema S; — qui» niema S. — Przedz. II, wiersz 1 eiusdem innodetur» inn. IV. — 3 cunctis» cuncti I. — 7 roborantur» roboratur wyd. Dobr. — 9 qua» quia XV.

¹⁾ Oryginał tej buli Alexandra III papieża znajdował się w archiwum kapituły krakowskiej, gdzie go oglądał Długosz i text jego wydrukował w swojej historii (VI. 543). Widział go jeszcze tam Czacki, a i Łętowski o nim wspomina. Dziś nie ma już tam tego oryginału, lecz tylko kopia, której wierny odpis za łaskawem pośrednictwem Teofila Żebrańskiego otrzymałem. Nie wiele różni się ona od textu Długoszowego, ma wszakże datę dokładniejszą niż u Długosza. Daję ją tu według tej kopii, widoczne tylko myłki pisarskie według Długosza poprawiwszy, a odmianki załączam w nawiasach. *Alexander episcopus servus servorum Dei dilecto filio nobili viro Cazimiro duci Poloniae salutem et apostolicam benedictionem. Ex parte tuae magnitudinis relatum est nobis, quod de consilio archiepiscopi et episcoporum Poloniae et principum terrae quasdam abusiones et solitas iniurias ab ecclesiis et personis ecclesiasticis amputasti, constituens, ne bona decedentium episcoporum ulterius (amplius Dł.) confiscarentur. Constitutum est etiam, ut si quispiam in res defuncti episcopi munus iniecerit, vinculo anathematis teneatur, nec praesumat ullus raptorum defuncto episcopo succedere donec absolutionis beneficium assequatur, restitutis ablatis (a. r. Dł.) vel ablatorum congrua aestimatione praemissa. Consuetudinem autem, quae a principibus terrae servabatur, videlicet, ut quocumque pergerint (pergerent Dł.) pompaticae, invadentes horrea pauperum evacuant, et si inter absentes aliquid negotioli quandoque contingeret (contigerit Dł.) impii satellites discurrentes raptos quoscumque caballos (pauperum agrestium dodaje Dł.) vel enervarent, vel omnino destruerent, de ecclesiasticorum et secularium virorum consilio emendasti. Unde quoniam constitutionem iustam pariter et honestam autoritate nostra postulas confirmari, nos tuis iustis postulationibus annuentes constitutionem praescriptam, sicut in scripto autentico super hoc pacto habetur, autoritate apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus, sub interminatione anathematis prohibentes, ne quis eam violare aliqua ratione praesumat. Nulli ergo homini omnino liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere, vel ei auso temerario contraire. Si quis autem hoc (haec Dł.) attentare praesumpserit, indignatione (indignationem Dł.) omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum se noverit incursurum. Datum Tusculani Quinto Calendas Aprilis, Pontificatus nostri anno decimo octavo (niema Dł.).* 28. mar. 1177.

exul sibi humili qua poterat conciliabat deprecatione, supplicabat ut ipsum saltem ad patriam restituat: minus inquiens miserum est domestico teri iugo, quam exsilii calamitate tabescere. Tutius quoque esse dicebat, et magis honestati consentaneum ipsum suorum fulciri nepotum obsequiis, quam stipari proditorum insidiis. Ponit insuper illi ante oculos tremulae senectutis defectus, luctuosum nurus eiulatum, funebria neptum lamenta, crebros nepotum singultus, quibus melius esset occisis gladio, quam interemptis famae angustiis. Meminisse illum rogat qua teneritudinis dulcedine apud ipsum eius fota sit adolescentia. Quo studio, quo amplexu educata inventus. Fateor, inquit Kazimirus, ac semper fateri velim, me fratris ac nurus immortalibus obnoxium beneficiis nec iniusta est eorum postulatio, quae non nisi debitam patrimonii restitutionem continet. Suboritur exinde murmur, et seditionis fit inter procures tumultus, aiunt enim: En quod verebatur, accidit. Raro corvum corvus exoculat; raro frater fratrem stirpitus exterminat. Nostrum hic agitur discrimen, nostrum evidentissime periculum. Huius enim restitutio nostrum est exterminium, quia non differet, dum tempus acceperit, atrocissimam iniuriarum exercere ultionem. Quid ergo? Eodem certo surculo amputare convenit eiusdem

cautum fuerat, ut penes maiorem natu principandi resideret auctoritas, ut in principatilitem successionis ratio primogeniturae dirimeret.

10. Frater interea fratrem obnixa supplicatione fatigat, non interpellata precum instantia sollicitat. Ponit illi ante oculos tremulae senectutis defectus, luctuosum nurus eiulatum, funebria neptum lamenta, crebros nepotum singultus, quibus melius esset occisis gladio, quam interemptis fame, quam cuiusdam ergastuli angustiis inclusis; satiusque, ait, finitivo semel intercipi articulo, quam guttatim infortuniis distillare. Meminisse illum rogat, qua teneritudinis dulcedine apud ipsos, eius fota sit adolescentia; quo studio, quo amplexu educata iuventus, quo demum favore, qua solertia, quibus nisi dissimulare velit, eorum beneficiis, non solum patrimonii primitias, sed et principandi fuerit assecutus auspicia! Quam filiales quoque, quam devotae, quam intimis erga ipsos semper ferventes praecordiis eius affectiones exstiterint. Ubinam, inquit, illa tam gratuita sponsionum ubertas, ubi tam intemerabilis illa fidei perennitas? Si ulla igitur adhuc superest tantae stillae dulcedinis, si vivit ulla tot gratiarum scintillula, summo nobis erit beneficio patriae restitutio: minus enim miserum est, domestico teri iugo, quam

Przedz. I, wiersz 1 qua poterat» niema S. — 4 teri» teneri S. — 13 famae angustiis» fame S. — 13 sit» niema S; — 21 exinde» interim S. — *Przedz. II, wiersz 5* supplicatione» fatigatione XIV; — 6 interpellata» tak VIII, XX; interpolata inne. — 13 finitivo» finitimo I, II; — 20 primitias» provincias I, II, V. — 22 quoque, quam» quamque I. — 28 affectiones» affectus XV. — 23 ubi tam . . . perennitas» niema II. — 27 stilla» scintilla I, III. — 28 scintillula» scintilla V. — 30 iugo» tak I, II, V, VII, XIII, XX, XXV; iugulo III i nieki, inne.

dem surculos propaginis; frustra enim ex-
stirpatur carduus socia interius manente ra-
dice. Intellecto autem Kazimirus tam discrimi-
minosae seditionis exitum ad se devolvi,
5asserit, non animo restituendi fratrem haec
a se dicta, sed studio experiendi animos
ipsorum, acceptissimamque sibi esse eorum
erga se constantiam.

At vero Mesco ad imperatoria convertitur
10suffragia Friderici. Sed quum ibi nihil prorsus
proficeret, tale sibimet reperit consilium.
Cuidam enim suorum quondam quaestorum
per Maritimam vectigalium filiam matrimonio
copulat, cuius ope non obsequelam quidem,
15sed amicitiam ac favorem Maritimorum assequitur.
Horum fiducia cum aliquantulis armatorum
noctu subrepat, metropolim diluculo
circumsilit, expugnat, victor ingreditur, omnesque
patrimoniales municiones recuperat,
20fratre scilicet Kazimiro oculiorem illi recuperandi
opportunitatem suggerente. Quia vero minorum
accessu spes maiorum saepe concipitur, accedit illi
animus principatum recuperandi, diuque inter ipsos
nunc verbis,
25nunc armis altercatur. Sed Mesco longe viribus
inferior, plus ingenio, plus arte contendit ac dolo.

quam exsilio calamitatibus tabescere. Imperandi siquidem onus et regiae celsitudo maiestatis viris decrepitis, viribus imbecillibus, non convenit. Nam nec lentisci virgultum, nec stipitis annositas cariantis, molibus congruit fulciendis. Immo providentius agi cum hac republica non potuit, cui non peregrinus, non barbarus, non praedonum quispiam insultat, sed princeps imperat legitimus; cuius incunctanter imperium factio prodictionalis, naturalium odio principum, hostibus prostituere intendebat, eodem forsitan prodictionis ingenio circa te militatura. Tutius ergo est, et magis honestati consentaneum, te tuorum fulciri nepotum obsequiis, quam stipari proditorum insidiis. Alioquin illud verendum est sapientis: Vae soli! quia, quum ^{Ecel. V. 10.} ceciderit, non habet sublevantem se.

11. Ad haec Casimirus: ingratitude, inquit, est accepti dissimulatio beneficii, cuius comites sunt: repraemiationis odium et arrogantiae supercilium quorum societas, aut societatis contagium numquam nobis in animo fuit. Immo fateor ac semper fateri velim, fratris ac nurus me immortalibus obnoxium beneficiis; nec iniusta est eorum postulatio, quae non nisi debitam patrimonii restitutionem continet. Nam principatum forsitan repetendi nullum illi ius competit; quia privilegium

Przedz. I, wiersz 2 interius» niema S. — 21 suggerente» largiente S; — 24 recuperandi» repetendi S. — Przedz. II, wiersz 3 viribus» viris II. — 5 cariantis» carientis II, III. — 13 circa» contra I. — te militatura» re intentatum II. — 14 est» niema I — 15 quam . . . insidiis» niema I. — 17 soli» homini soli XV. — quum» si I, II i wiele innych. — 18 ceciderit» occiderit I. — 18 habet» habebit I, II — sublevantem se» tak zdaje się mieć VII; sublevationem I; sublevatorem II; sublevantem inne; sublevamen wyd. Dobr — 21 repraemiationis» comminationis IV; reprimationis XII. — 23 in» tak wyd. Dobr; nie mają rękopp. — animo» a modo VIII.

vilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate. Si tamen, pertinaciter abusum fuisse, constiterit? Expedi enim reipublicae, ne quis re sua male utatur. Quid autem ab efficacissima hereditatis petitione illum retardare videatur, prorsus non video. Suboritur exinde murmur et increbrescit seditionis tumultus inter procures. Aiunt enim: En! quod verebamur, accidit; raro corvum corvus ex-
culat, raro frater fratrem stirpitis exterminat: nostrum hic agitur discrimen, nostrum evidentissime periculum. Huius enim restitutio, nostrum est exterminium; quia non differet, quum tempus acceperit, atrocissimam iniuriarum ultionem exercere, immo truculentissimam ultionis tyrannidem. Geminus profecto nobis imminet hostis: Mesco propter suas, Casimirus propter fratris iniurias. Quid ergo? eodem certe sarculo am-
putari convenit eiusdem surculos propaginis: frustra enim extirpatur carduus, interior socii manente radice. Intellecto autem Casimirus, tam discriminosa seditionis exitum ad se devolvi, asserit, non animo restituendi fratrem haec a se dicta, sed studio experiendi animos ipsorum, acceptissimamque sibi esse eorum erga se constantiam.

15

12. At vero Mesco ad imperatoria convertitur suffragia, querulose coram Imperatoris Friderici senatu deplangit hoc modo: «Nullo actore, nullo iudice, nullis attestationibus aut instrumentorum adminiculis, non citatum, non convictum, non confessum exui primogeniturae privilegio, principatus destitui praerogativa, patrimonii denique possessione per vim exculti et arceri». Cui non iuris allegatio, non dicendi²⁰ acrimonia, non amicorum interventus, non precum instantia, non sponsionum fides patrocinari potuit; Casimiri, licet absentis, virtutibus in contrarium allegantibus. Nam «nec Polonis eligendi principem posse adimi potestatem; quia nihil interest, inutilem habeant an nullum; neque Casimirum, sola virtutum invidia, debere defungi principatu» imperatorius apex sententiavit. Sic Mesco, unde speraverat solatium, retulit²⁵ infortunium. Qui nondum sui penitus oblitus, etsi minus honestum, salutare tamen reperit consilium. Cuidam enim suorum, quondam quaestori per Maritimam vectigalium, filiam matrimonio copulat; cuius ope non obsequelam quidem, sed amicitiam ac favorem Maritimarum assequitur. Horum fiducia, cum aliquantulis armatorum noctu surrepit, metropolim diluculo circumscilicet, expugnat, victor ingreditur. Qua³⁰ praesidiata, omnes patrimoniales, quam breviuscule, munitiones eadem paene facilitate,

Wiersz 1 concessa» to słowo mu II na brzegu z odsyłaczem, a w texcie premissa. — 3 petitione» portione III, XV, XVI. — 8 atrocissimam» atrocissimarum II. — 10 Quid ergo» niema III. — 17 hoc modo» niema I; — Nullo actore, nullo iudice» niema II. — 18 instrumentorum» instrumentis vel eorum II. — 25 sententiavit» sententiat I, II i wiele innych. — 27 Maritimam» tak I i wiele innych; Maritima II.

qua perdiderat, recuperat; fratre, ut aiunt occultiorem illi recuperandi opportunitatem suggerente. Quia vero minorum successu, spes maiorum saepe concipitur, supprurit illi animus principatum repetendi. Diuque inter ipsos nunc verbis, nunc armis altercatur; sed Mesco longe viribus inferior, plus ingenio, plus arte contendit. Nam, quotiens intensius arma videt imminere, iurat, patrimonium sibi sufficere, deierat principatum; quum autem arcus belli remittitur, ait, coacta iuramenta robur non habere. Interdum illa nititur industria, de qua in Libystica legitur Demosthenis: Lupi cum pastoribus de inimiciis iurgantur. Ad quos pastores: cur nobis molesti estis? Dicunt lupi: quia cum inimicis nostris foedus pepigistis; si ergo de pacis perpetuitate nobiscum pacisci vultis, hostes nostros, id est canes abigite. Similiter cum canibus paciscuntur, ut ab eorum hostibus scilicet a pastoribus abscedant, pacem cum ipsis habituri. Quo facto, in strage gregis liberius debacchantur. Ait itaque Mesco ad fratrem: Nescis, Wladislaidem Boleslaum hostem nobis communem? Hic namque nostram Lemannis venundare gestit libertatem, quatenus aliorum tributis suam aliquantisper apud illos alleviet servitatem. Hic semper nostro insidiatur calcaneo, tum ut paternarum a nobis iniuriarum exigat ultionem, tum ut nobis radicitus evulsis, vacantem, quod absit, solus occupet principatum. Hic est, qui cautius inter nos aut seminat discordias, aut seminatorum fovet incentivum. Hunc igitur si deseris, cedo querelae ac omni primogeniturae iuri omnino renuncio. Quem, dum Casimiri repudiatur credulitas, astus Mesconis mox in amicitiarum sibi iura compaginat. Huius consilio filium gratiae reformat, Lemannorum principes ac procerum praecipuos rursus circumvolat; per quos ab Imperatore venia contra Casimirum impetrata, plurimos sibi conciliat et in fratris corrogat excidium. Quorum primi, dum in eminentiore cuiusdam aulae suggestu de Casimiri exterminio deliberant et coniurant, omnem illis consultandi seu nocendi facultatem repentinus amputat interitus. Aula namque, licet roboris perpetui, nulla vi, nullo turbine impacta, sed occulto Numinis iudicio, repente convulsa, paene omnes obterit, quosdam exanimat. Sic inimicorum eius animositas emarcuit; nec mirum, quum eius innocentiam eodem fere miraculo Dominus clarescere voluerit quo Matris partum dedicavit. Romani siquidem ad propagandam suae gloriae perpetuitatem, quoddam templum in honorem Appollinis extruxerant, non minus admirabile artificio, quam robore. De quo consulentibus oraculum, quamdiu per-

1181.

Ibid.
Etim. I.
40. 7.

Wiersz 1 qua» quam I, II. — 2 supprurit» superprurit I. — 3 Diuque» denique I, III. — 4 altercatur» altercatum II, altercantur XII i niektóre inne; — contendit» tak I, II; contenderat III i wiele innych. — 7 Libystica» nomen scripti dodaję III, V, XXV. — 8 Ad quos pastores» niema II. — 17 Hic» hinc II, III. — qui» quod II, III. — 19 iuri... perpetuum» niema III. — 20 Mesconis» Lemannorum princeps dodaje I. — 21 reformat» restituit I. — principes» princeps I. — 29 voluerit» tak I, II i wiele innych; voluit niekt. — 30 in honorem» honore I.

manere seu stare debeat, respondetur: «donec Virgo pariat». Qui hoc arbitantes in perpetuum obtingere non posse, utpote de natura impossibile, vocant illud templum Appollinis aeternum. Sed eo momento, quo Beata Virgo peperit, aeternitatis illa fabrica ultro collapsa est et redacta in cinerem. Vides igitur, Casimire, quid Creatori, quid eius Matri debeas, qui te non tam defensare, quam irradiare tanto 5 dignati sunt miraculo.

13. Non minus tamen invicti robur culminis subnervare nititur insidians aemulatio. Eiusdem namque arte ingenii fidelissimorum illi latera subducuntur, qua Boleslaus paulo ante desciverat: ex alieno etenim infortunio aemuli eius propriae fortunae aucupantur auspicia. Aeger siquidem, immo aegrotativus erat Masoviae princeps Lestco; sed probata suorum strenuitate robustissimus. Quibus, ut aestimant, subductis, modicillum roboris superesse Casimiro. Aiunt ergo, inter ipsum et fratrem intemeratissimum foederis pignus reperisse: unicam duntaxat fratri non abnuat Campestrium provinciolam, quac, Lestcone decedente, agnationis ratione illi competeret. Lestconis enim erat. Cuius languorem non principatus deinceps deceat, sed miserioris 15 quaecunque vitae solatium; hoc pacto inisse universae, iurant, finem controversiae. Ceterum Casimirus deliberatoriis responsum induciis suspendit. Interim illi Lestconis procuratorem ac militiae principem¹⁾; cuius prudentia totus illius regebatur principatus, secreta colloquutione conveniunt, rem quasi ratam a Casimiro haberi de- tegunt. Mentuntur, Casimirum aegrotantis nepotis possessione foedera fratris mercari.²⁰ Delibera, inquiunt, quid eligas. Nam si consentis, quod absit, conditione pupilli contra ius deteriore facta, te ipsum ipso iure a tutela seu cura submoves; sin autem renuis, inextricabili hostilitatis labyrintho te apud Casimirum involvis. Nam Mesco tam iniqua horret taxare commercia; cuius, si sapis, patrocínio tutus eris de utroque. Igitur Lestco, suasu procuratoris, cum universitate sui potentatus in patrocinia Mes- 25 conis transmigrat et Mesconidem, permirae tam industriae quam elegantiae iuvenem

Wiersz 2 aeternitatis illa fabrica» aeternitas illa fabricata III. — 4 quid... quid» quot .. quot I — 5 quam irradiare» niema II. — 6 dignati» dignitatis II. — miraculo» remedio I. — 7 insidians ae...» od tych słów począwszy wydarty jest dalszy text w kodeksie III. — 8 illi» illa I. — qua» quo I, II — 11 aestimant» aestimaret wyd. Dobr. — 13 abnuat» abiurat III. XVII. — 15 miserioris» inferioris XXV. — 16 inisse» niema I, II. — 18 prudentia» tak II; providentia I. — 20 nepotis possessione» n. esse possessionis II. — 21 pupilli» tak I; seu adulti dodaje II i wiele innych. — 22 seu cura» niema I. — autem» niema II. — 24 m» niema II. — 25 procuratoris» curatoris II. — 26 Mesconidem» Mesconem I. — permirae tam industriae quam» tam mirae industriae et II.

¹⁾ t. j. Sirona, o którym autor mówił wyżej w rozdziale 8 tej książki.

Mesconem, sui successorem principatus testamento instituit. Sed iuvenis, quasi expectationis victus taedio et suimet impatiens, principem sese mox gerere coepit. Quod Lestco, licet aeger, aegre ferens, ad Casimiri pedes, poenitentia reductus, pronus advolvitur: Peccavi, inquit, pater, in coelum et coram te, nec sum dignus vocari ^{Luc. XV. 18.} filius tuus; fac me sicut unum ex mercenariis tuis. Quem princeps humanissimus ^{19.} cum lacrimis exosculans, excessum defectionis ignoscit. Nam et mulier, ut ait lex, brevi reversa non creditur divertisse. Tum Lestco paterni religionem testamenti pia ^{Dig. 50. t. 17. l. 48.} veneratione confirmans, propriae quoque testationis robur adiicit, qua Casimirum ex integro sibi successurum pronunciat; quod supremæ voluntatis arbitrio, die supremo ¹⁰ conclusit. Unde nimirum priore testamento nihil egisse visus est, quia prius legatum virtute posterioris exspirat. Nec enim creditur consensus, nisi duret consensus.

14. Sic fratrum non sopita, sed aliquantisper interpellata discordia, hostem naturæ asserens otii torporem, ad exteriora sese explicat virtus Casimiri, patriæ ¹⁵ Kazimirus vero Russiam ingressus urbem dedignata limitari ergastulo. Qui Russiam Brestensem munitissimam acquirit. Advolat ingressus *primam Brestensium urbem*¹⁾ aggre- ^{1182.} ditur; interim

Przedz. I, wiersz 15 vero» quoque L. — 16 Brestensem» bretensium L. — Przedz. II, wiersz 2 suimet» sui iuris I, II. — 3 eger» eg^o II — 8 adiicit» addicit II. — quoque» quasi I. — 10 testamento» seu codicillo dodają II, V, XXV. — 12 interpellata» interpolata I, II i niektóre inne; collata VIII. — 14 explicat» tak I, II; applicat wiele innych; — patriæ» proprie p. V. — 16 Brestensium» tak I, II i wiele innych; viescensium VIII; Brestensium a nad tem dopisano tąż ręką Halicz XX. — urbem» niema V, VIII, XX. XXIII, XXVII i wiele innych.

¹⁾ Text Wincentego jest tu widocznie uszkodzony. Powiedział on wyżej, w rozdziale 8, że Brześć z Drohiczyinem zdobyty był z rozkazu Kazimierza, *iubente Kazimiro*, a zdobył go na Rusi Leszek, jego brataniec, jak to szczegółowo opisał latopisiec połocki. Tu więc była mowa nie o Brześciu ale o jakimś innym grodzie, który sam Kazimierz zdobywał, a którego to grodu nazwę w kodexach Wincentego przekręcono. Kodex XX ma nad *Primam Brestensium* dopisany na górze tąż samą ręką Halicz; zaś kodex VIII ma *Primam viescensium*, nie *Brestensium*, a w obydwóch wyraz *urbem* nie znajduje się. Jakkolwiek więc nazwy grodu oznaczyć dziś z pewnością nie można, nie podpada jednak wątpliwości że był to jeden z grodów na Spizu i w tak zwanem królestwie Galicyi leżących. Bogufał bowiem mówi wyraźnie, że Krzywousty córce swojej Judycie za królewica węgierskiego (Borysa) wydanej dał był w posagu starostwo Spiskie: *Iste Boleslaus filiam suam de Ruthena genitam Juditam Colomanni regis Ungarorum filio matrimonialiter copulavit: cui nomine dotis castellaniam de Spisz quoad viveret possidendam assignavit. Quem Colomanidem, una cum rege Ungarorum Haliciensibus in regem praefecerunt, ipsum coronari facientes* (Rękop lubiński str. 388; Sommersb. II. 36). O tę ojcowiznę swoją, którą z dawnem królestwem Galicyi na Słowaczynie znajdującem się Węgrowie byli zagarnęli, upominał się u matki

1182. interim quidam velitum, qui non pauca agmina hostium non praenunciat quidem sed cominus et prope imminere indice demonstrat. Adest namque dux Wssewłodus dux Belziae cum principibus Laodimiriensium, cum Haliciensium praecipuis, cum electis Tibianeorum
 ditur; tam viris, quam arte ac loci situ munissimam obsidionum undique arctat angustis. Quam sororis suae primogenito ¹⁾, a fratribus per errorem eiecto, restituere instituit; matre, ob clandestinas odii causas, ⁵ filium non esse mentiente, sed prolis desperatione

Przedz. I, wiersz 1 velitum» et cursorum dod. S. — 3 indice demonstrat» denunciatur S. — 4 Wssewłodus» Usewoldus S. — Przedz. II, wiersz 3 primogenito» tak I i wiele innych; scilicet Romano et Useuoldo dodaje II.

i u wujów swóich syn Borysa, Koloman, i do niej to wprowadził go roku 1182 Kazimierz. Dawny komentator Wincentego opowiada dość dokładnie powód tej wojny. Daję tu text jego porównany według kilku rękopismów. *Bellum hoc Cazimiri sic accidit. Boleslaus Krzywousty duas uxores legitur habuisse. Primam filiam cuiusdam principis Suentopelcii inter nobiles Ruthenorum de qua Wladislaus exulem et unicam filiam generavit. Post cuius decessum Henrici quarti imperatoris Romanorum sororem sibi in uxorem sociavit, de qua quatuor filios, scilicet Boleslaum Crispum, Mieszkonem Senem, Henricum Pium et Cazimirum suscepit. Illam filiam, de Ruthena genitam Boleslaus Colomanni regis Ungarorum filio matrimonialiter copulavit, cui nomine dotis Castellanam Cepusensem (Gelusensem wyd. Dobr.) assignavit, et rex Ungariae ratione donationis nuptiarum uxori filii sui terram Premisliensem donat. Et nihilominus eundem Colomannum rex Boleslaus una cum rege Ungarorum Haliciensibus in regem praefecerunt. Quae filia Boleslai cum eodem Colomanide, rege Haliciensium unum filium habuit (Kolomana, jak to niżej obaczym). Defuncto autem dicto Colomanide (Borisso) Boleslaus Crispus frater reginae Haliciensis praedictae ipsam cuidam principi Russiae (Mscislao) tradiderat in uxorem, de qua plures filios procreavit in Halicensi regno existens. Et dum ille primogenitus nepos regis Pannoniorum regnum Haliciense a fratribus suis et a vitrico postulavit sibi restitui, ad ipsum pertinens ratione primogeniturae et ex paterna successione, mater eius ad iussum viri, ut creditur, negabat ipsum filium esse suum, asserens suppositum gratia complacendi viro suo primo. Et ob hoc successio sibi in regno Halicensi negabatur. Qui primogenitus ad avunculum suum Cazimirum recurrit, et suas sibi inimicitias et confusiones exposuit. Cazimirus igitur avunculus eius dictis sororis incredulus, nepotem suum regno restitui curavit, propter hoc bellum, de quo agitur movit (Wincentego wyd. Dobr. str. 485; rękopism VIII str. 248; rkp. XXVIII k. 223'). Opis ten w największej części swojej zgodny jest zupełnie z prawdą. Główna komentatora tego myłka jest w tem tylko, że mniema jakoby synowie Judyty z drugiego małżeństwa przyrodniego brata swego byli wrogami i posiadłości jego sobie przywłaszczali, podczas kiedy wrogami tymi byli Węgrzy i z nimi miał do czynienia Kazimierz.*

¹⁾ Że Judyty, siostry Kazimierza, syn z pierwszego małżeństwa, to jest z Borysem królewicem węgierskim spłodzony, zwał się Koloman, mówi to wyraźnie Turocz: *Borich autem genuit Colomannum Chron. II. c. 61.*

rum turmis, cum Partorum millibus. Quorum
occursui mox belli classicum intonare iubet
Kazimirus, arma capessit, bucephalo nigro
insilit, in hostem non suspicatum intrepidus
5 ac improvidus progreditur suis interim un-
dique passim dispersis.

Stupenda prorsus audacia! in manu tam
perpaucula, suis paene omnibus ignaris illud
prominentium nemus lancearum, illa barba-
rica peltarum insignia, illam armorum ruti-
lantiam, illas ordinatissimas agminum acies,
cum tot hostium millibus paene solus con-
gredi non formidat. Instar igitur fulmi-
nis partis adversae acie fusa muros ar-
15 morum ferreos cuspide transterebrat, ense
dissecat, hostes quasi agri fenum humi pro-
sternit. O rem, non minus fidei, quam stu-
poris plenam! non illum tantus robustorum
impetus obruit, non tanta mucronum acies
20 transverberat, non tam densa telorum spi-
cula configunt, non tam robustorum moles
obruit; immo hostes dente transvolat ful-
mineo. Qui non victus, nec vincendo fatiga-
tus frementes in se fluctus hos excipit, il-
25 los instar scopuli retundit et obterit, cuius
allisione omnis procellarum rugitus, omne
piraticum robur colliquescit. Quippe:

Vincit

speratione suppositum. Quae res, etsi veri- 1182.
tati praecudicium non pariat, apud plurimos
tamen eius opinionem gravare visa est. Un-
de cives, indignum asserentes, quemdam
spurium principibus debere principari, acer-
rime rebellant; sed etiam exercituum duces
plurimum in illo scandalizantur. Cuius occa-
sione seditionis fremitus constrepat, et in
sacri palatii principem, summae virtutis vi-
rum, Nicolaum attollitur. Indignantur enim,
eius vesania, non consilio, tanti maiestatem
principis in id insipientiae desipuisse, ut man-
seri cuiusdam causam contra filios, non ne-
potes, elegerit assumere; ut vilis lucelli gra-
tia, tantam Lechitarum gloriam, tam discrimi-
niosis, tam sordidis prostituerit commerciis.
Nec desunt, qui pertinacissime astruant il-
lum cum hostibus de prodendo exercitu pe-
pigiisse. At vero vir fortis ac industrius quae-
dam illorum dicta prudenter extenuat, quae-
dam aequanimus tolerat, nonnulla dissimu-
lat, ne seditionarius magis videatur, quam
communis coadiutor propositi. Advolat inter-
ea quidam velitum, qui non pauca hostium
agmina non praenunciat quidem, sed comi-
nus imminere, indice demonstrat. Adest
namque dux *Belsiae Wsewłodus cum prin-*
cipibus

Przedz. I, wiersz 1 millibus» militibus L. — 3 nigro» tak S. impiger L. — 5 improvidus» im-
provisus S. — 6 passim» niema S. — 8 perpaucula» parvula L. — paene omnibus» penitus S. —
10 rutilantiam» truculenciam S. — 11 agminum» niema S. — 14 muros» niema S. — 16 disse-
cat» niema S. — 18 tantus» tam L. — 19 tanta» tot L. — 21 moles obruit» vires obruunt S. —
25 retundit» obtundit S. — 27 Quippe» versus dodają K i L — Przedz. II, wiersz 6 etiam» et I,
II. — 8 constrepat» constrepuit I, II. — 10 Indignantur» indignati I. — 17 desunt» defuerunt I. —
19 quaedam... extenuat» niema II. — 24 velitum» id est cursorum dodają V, XXIII, XXVII. —
25 cominus» quominus II. — 27 Belsiae Wsewłodus» B. Vieulodus I; B. Wisenlodus P; Belsie
Useulodus II; B. Wsenlodus VII, VIII, XXV; B. Wsendolus XV; B. Wuseonladus XX; B.
Szwenledus XXVIII.

Monumenta Pol. Hist. Tom II.

Vincit conflictu

Lapis, olla suo cadit ictu;

Petra stat invicta

Ferens, fert olla, quod icta:

Quae cum rupe gerit

Proelis, testa perit.

Longius autem perstrepen-
te belli discrimine successim
accelerant Kazimiridae
propriae sidus gloriae quasi
iam extinctum lugent. Qui
viso victricis aquilae signo
per medias cadaverum strages
gratulabundi penetrant,
tantoque victoriosius instant,
quanto gloriosius conspiciantur
principem triumphasse, adeo
ut tot millibus hostium prostratis
vix pedum agilitate solus illorum
princeps evaserit; omnes autem
aut cruoris gladius satur
absorbuit, aut fugientes undarum
torrens involvit, aut victor
supplices vinculis mancipavit.
Sic itaque tam urbe potitus
quam victoria sororis primogenitum a

fratribus

*Laodimiriensium*¹⁾ cum Galiciensium
praecipuis, cum electis tibi-
aneorum turmis, cum Parthorum
millibus, urbis subsidio. Videre
videor prominentium lancearum
nexus, illa barbarica peltarum
insignia, illam armorum
rutilantiam, ordinatissimas
agminum acies, adeoque
modestos, adeo tranquillos
acierum processus, ut immobili-
ter moveri videantur, quatenus
castris obsidentium sensim
irrumperant, aut instructiore
proelii disciplina gloriam
victoriae nanciscantur. Quorum
occursum mox belli classicum
intonare iubet Casimirus,
arma capessit, bucephalo
impiger insilit, in hostem
non suspicatum intrepidus
ac improvidus progreditur,
suorum quibusdam obsidionis
studio intentis, nonnullis in
urbis exploratione occupatis,
aliis ex aliis causis passim
undique dispersis. Stupenda
prorsus audacia! ne dixerim
temeritas! manu tam
perpaucula, suis paene
omnibus igna-

ris,

Przedz. I, wiersz 2 olla» ollam S. — suo cadit» quo S. — ictu» icta S. — 4 Feriens... icta» niema S. — 5 quae cum.. proelia» niema L. — 9 propriae» niema S. — 16 evaserit» evasit K. — Przedz. II, wiersz 1 Laodimiriensium» Vlamierensium XXVII. — 4 nexus» bellicarum XXVII. — 5 barbarica» barbaricarum I. — peltarum» beltharum XVI; betharum XXV. — 13 capessit» capessat I, II. — 15 improvidus» improvisus XXVII. — 19 manu» in manu rē-kopp. — 20 ignaris» inoratis I.

¹⁾ I tu text Wincentego szkaradnie został zepsuty i wtrętami zapełniony. Zamiast *dux Belsie* czytamy *dux Bosie* lub *Rosie* w wielu kodexach Boguśała, a imię mniemanego Wszewłoda jest w kodexach samegoż Wincentego najczęściej z nosową głoską pisane. Uważne rozpatrzenie zdarzeń ówczesnych i stosunków między Węgrami a Polską naprowadza na to, że tu nie mogła być mowa o zięciu belzkim, Wszewłodzie i o książętach włodzimierskich, albowiem ci Kazimierza siostrzeńcy, jak z samego Wincentego widać, byli jego stałymi pomocnikami w wojnach. Mniemam, że u Wincentego było tu powiedziano: *adest namque dux Bohemiae, Venceslaus*, bowiem Wacław król czeski, z ojczyzny swojej wygnany, na Węgrzech wtedy u przyjaciela i krewnego swego Beli przebywał (Pez SS. rer. Austr. I. str. 564), prawdopodobnie powierzone sobie miał strzeżenie granic przez czas jego wojny z państwem bizantyńskim. Obacz o tem *Bibl. Oss. poczet nowy*, tom VI. str. 317 i dalsze.

fratribus per errorem eiectum principem restituit. Sed modico temporis interiectu princeps institutus veneno a suis propinato exstinguitur. Exstincti provincia
 5 fratri eius, duci Laodimiriae Romano¹⁾ ratione obsequiae a Kazimiro indulgetur.

ris, cum tot hostium millibus paene solus 1182.
 congredi non formidat, quum Parthicarum nimbi sagittarum, grandine densius, horrentibus undique stridoribus occurrunt. Non difficulter, inquit, socii! vesparum examina dissipat vespadius, immo solus grifalconis aspectus imbelles miserunculorum²⁾ turmas diventilat. Findentis igitur instar fulminis,

10 prima partis adversae acie fusa, muros armorum ferreos cuspide transterebrat, ense dissecat, hostes quasi agri fenum humi prosternit. O! rem non minus fidei, quam stuporis plenam! non illum tam robustorum impetus obruit, non tanta incur-
 rentium moles obterit, non tot mucronum acies transverberat, non tam densa telorum
 15 spicula configunt; non torquentium pressura torcularium exanimat sed, frendenti nefrendi persimillimus, quem canum assequitur, quemque propria rabies impellit, dente transvolat fulmineo. Qui non victus, nec vincendo fatigatus, frementes in se fluctus, hos excipit, illos modo scopuli retundit et obterit: cuius allisione omnis procellarum rugitus, omne piraticum robur colliquescent. Quippe

Vincit conflictu
 Lapis, olla suo cadit ictu;
 20 Petra stat invicta
 Feriens, fert olla, quod ieta:
 Quae cum rupe gerit
 Proelia, testa perit.

25 Tum demum longius perstrepende belli discrimine, successim accelerant Casimiridae, propriae sidus gloriae quasi iam exstinctum lugent. Qui victricis viso aquilae signo, per medias cadaverum strages, gratulabundi penetrant; tantoque victoriosius instant, quanto gloriosius conspiciantur principem triumphasse, adeo, ut de tot

Przedz. I, wiersz 4 Exstincti» exulisque K. — Przezn. II, wiersz 2 quum» tum I, II. — 4 occurrunt» oecurant I, II. — 5 examina» agmina II. — 6 grifalconis» girfalconis I. gyrfalconis II, byaloszorzec dodaje glosator XXVII. — 7 miserunculorum» musserunculorum II; mossoruncularum id est passerum IV; tenże dodatek ma i V. — 8 diventilat» divellicat II. — findentis» stridentis I. — 9 transterebrat» transcerebrat XII, XX i niektóre inne. — 12 moles» obsternit vel dodaje II. — transverberat» transverberant I, II. — 15 nefrendi» nefrendo I i wiele innych; nefrendo id est apro V; nefando II. — 14 quem... quemque» quos... quosque II i wiele innych; quos... quos quasi I. — 15 frementes... fluctus» niema V. — 16 et obterit» niema II. — 17 colliquescent» tak I, II i wiele innych; colliquescit VII i niektóre inne. — 19 lapis» lapidis I, II. — 26 victoriosius» pervictoriosius I.

¹⁾ Mylnie, obacz text Wincentego. ²⁾ Obacz str. 241.

1182.

1. Reg.
XXVIII.
7. 4:
1. Reg.
XXXI. 1.

millibus hostium vix pegasi agilitate solus illorum princeps¹⁾ evaserit. Omnes aut satur cruoris gladius absorbit, aut inundantior fugientes undarum torrens²⁾ involvit, aut victor supplicantes vinculis mancipavit; iuxta pronosticum auguris ipsorum, qui pridie quam bellum essent ingressuri, super belli exitu ab eis consultus: «lugubrem fore portendi exitium» in extis physyculantibus fuerat auguratus. Quod illi hostibus portendi non sibi arbitantes, in id discriminis prolabantur; eodem nimirum hariolandi scelere, quo Saul Samuelem a Pythonissa resuscitatum consuluerat: Israël incliti et arma bellica in montibus Gelboe ceciderunt. Sic tam urbe potitus, quam victoria, quem proposuerat, principem³⁾ instituit. Sed modico tempore interiectu princeps institutus, veneno a suis propinato, exstinguitur. Exstincti provincia fratri¹⁰ eius, duci Laodimiro⁴⁾ fratri ducis Romani, ratione obsequelae indulgetur a Casimiro.

Quem etiam ob meritorum insignia regno Galaciae Kazimiri liberalitas insignivit, rege eius Laodimiro in exsilium profugato. Qui Laodimirus a Bela rege Pannoniorum restitutionis implorat subsidium. Illico rex non tam exsulanti

15. Quem (Romanum) ob meritorum insignia regno quoque Galiciensium Casimiri liberalitas insignivit⁵⁾, rege ipsorum Laodimiro⁶⁾ in exsilium profligato; qui a Bela, Pannoniorum rege, restitutionis implorat auxilium

Przedz. I, wiersz 13 etiam niema K. i S. — regno» quoque dodają K. i S. — 14 Galaciae» Galicie K.; Haliciensium S. — 16 Laodimirus» niema S. — rege» niema S. — Pannoniorum» seu Ungarorum dodaje S. — 17 tam» niema L. — Przedz II, wiersz 1 evaserit» evasit I. — aut» ut I, autem II. — 4 essent ingressuri» esset ingressum I. — lugubrem» lugubre I, II — 5 extis» id est intestinis dodaje V. — 8 et arma bellica» niema I. — 10 Exstincti» tak II i wiele innych; extunc I. — 11 Laodimiro» tak poprawiam; Laodimirie rękopp. — fratri ducis» nie mają rękopp. — Romani» Romano rękopp. — 14 Galiciensium» Haliciensium V. — 15 insignivit» insignit I, II. — 17 implorat» tak I, II; imploravit inne. — 17 auxilium» subsidium II, XV, XVI.

¹⁾ Mówi tu wyraźnie autor, że jeden tylko książę był dowódcą owych wojsk przeciw Kazimierzowi walczących, a więc powyższe słowa *cum principibus Wladimiriensium*, które drukiem skośnym odznaczyłem, są wtrętem. ²⁾ Te słowa wskazują na górzystość okolicy w której toczyła się ta wojna. ³⁾ to jest, Kolomana Borysowicza. ⁴⁾ Boguśał mówi: *Qui (Colomanus) post recessum Casimiri, avunculi sui, veneno a suis sibi propinato fuit exstinctus. Cui in regno Haliciensii Ladimirus, frater eius per matrem, Casimiri sororem successit.* Miał więc tu Boguśał przed oczyma text Wincentego poprawniejszy niż ten jaki nam znane dziś rękopisma podają, i czytał w nim wyraźnie że po strutym Borysowiczem oddał Kazimierz księstwo jego Włodzimierzowi Mściśławiczowi przyrodniemu bratu jego, nie Romanowi. ⁵⁾ Haličem naddniestrzańskim obdarzył go Kazimierz. ⁶⁾ Włodzimierza Jarosławicza.

exsulanti commiserans, quam regni ambitu
 flagrans, regem substitutum propulsat, re-
 gnum occupat, filium proprium instituit, exu-
 lemque ne filio suo sit impedimento vinc-
 5 tum ergastulo includit. Qui aedituorum cus-
 todela muneribus illecta clanculo tandem e-
 labitur. Hic quodam temeritatis ausu imperii
 limites Kazimiri cum latrunculis irrepserat,
 et raptas illustrium feminas in ultimas bar-
 10 barorum transtulit regiones. Defloratos taceo
 virginum flosculos quosdam immaturos, pro-
 stratam sileo matronarum pudicitiam, sanc-
 tuario profanatum, sacrificiorum ministros,
 inter sacra, sacris institis ornatos, a cornu
 15 altaris protractos, sacerrimi temporis foeda-
 tam religionem immo reginae coelorum irre-
 verentissime calcatam reverentiam, cuius tan-
 quam in ignominiam sacro Assumptionis die
 tam exsecrabile flagitium sacrilega non hor-
 20 ruit impietas. Quam ob causam idem sce-
 leris

1188.
 lium. Illico rex non tam exsulantis commi-
 seratione, quam regni ambitu, regem sub-
 stitutum propulsat, regnum occupat, filium
 suum instituit; exsulem, ne sit impedimen-
 to, vinctum ergastulo in Hungaria includit.
 Qui aedituorum custodela muneribus illecta,
 clanculo tandem elabitur¹⁾ et vix demum per
 plurima iactatus laborum dispendia, in ipso
 confragosioris vitae periculo, ubi syrtes ve-
 rebatur, portum salutis reperit. Unde concep-
 tus est languor, inde natum est languoris
 remedium. Hic siquidem, quodam temeritatis
 impetu, limites Casimiri cum latrunculis quon-
 dam irrepserat et raptas illustrium feminas,
 trans ultima barbarorum exterminia, iure prac-
 docinii distraxerat. Defloratos taceo virginum
 flosculos, quosdam etiam inmaturos; prostra-
 tam sileo matronarum pudicitiam, sanctu-
 arium profanatum, sacrificii ministros, inter
 sacra, in sacris institis a cornu altaris pro-
 tractos,

Przedz. I, wiersz 5 aedituorum custodela» custodia S — 6 clanculo» e carcere S. — 7 Hic postmodum dodają rękopp. — ausu» impetu K. i L. — imperii» niema K. i L. — 9 ultimas» transultimas K. i L. — 11 quosdam» quarundam S — 14 institis» infulis S. — 19 tam» niema S —
Przedz. II, wiersz 4 suum» nie mają rękopp. — 5 in Hungaria» niema I. — 11 languor, inde natum est languoris» languoris invenit I — 20 institis» institutis I, II — protractos» pertractos I; prostratos II.

¹⁾ Latopisiec kijowski tak opowiada to zdarzenie pod rokiem 1190. Tegoż lata uciekł Włodzimierz Jarosławicz z Węgier z wieży kamiennej: tu bowiem trzymał go król (węgierski) wraz z popadą jego (żoną xiędza którą mu Włodzimierz odebrał i z nią żył) i z dwój-
 giem dzieci. Postawiono mu bowiem namiot na wieży, on zaś porzesał namiot i ukręcił sobie postronek i spuścił się ztamtąd na dół. Dwaj stróże jego byli z nim w zмовie, ci go do-
 prowadzili do Niemiec, do cesarza niemieckiego. Cesarz zaś dowiedziawszy się, że to sio-
 strzeniec wielkiego xięcia suzdalskiego Wszewłoda, przyjął go uprzejmie i z wielką czcią, i
 przydał mu swoich ludzi i posłał go Kazimierzowi do Polski, polecając mu posadzić go
 w Haliczu, według jego woli: albowiem obiecał on dawać cesarzowi po 2000 grzywien sre-
 bra co roku. Kazimierz tedy dał mu z wojskiem swoim Mikołaja, i posłał go do Halicza.
 Haliczanie zaś przyjęli go z wielką radością jako swego xięcia i dziedzica, a królewicza
 (węgierskiego) wygnali z ziemi swej. I siadł Włodzimierz na stolcu dziada swego i ojca
 swego w dzień Zbawiciela. *Połu. Sobr. II. str. 138 - 9.*

leris auctor in exsilium est a Kazimiro actus. Non iniuria igitur severiorem indignationem eius trepidare debuit, cuius maiestatem ausu tam temerario impedit. Quia tamen ad piissimum Kazimiri numen supplex confugit, desperatae licet veniae successus illi non defuit. Non solum enim temeritatis indultionem¹⁾ sed et gratiam apud sacrum principis oraculum assequitur. Ab eius namque serenitate missus palatii princeps Nicolaus ille famosissimus, et filium regis Hungariae, quod cunctis videbatur Orientalibus impossibile, cum omnibus Pannoniorum copiis ac potestatibus potenter eradicat, et exsulem illum regem restituit. Sic manus huic eadem

... vulnus opemque tulit⁴⁾.

Unde cuncta orientalium regna tantus horror concussit, ut omnes ad Kazimiri nutum plus quam tremuli folium contremiscerent.

Laodimiro igitur regno Galaciae restituto, procures Polonorum magno indignati sunt adversus Kazimirum furore pro eo videlicet, quod tantum nefas, tantum flagitium, quod idem Poloniae intulerat, non erat ultus in eo. Ob quam causam contra Kazimirum conspirant. Aiunt Galiciens hostis restitutione omnem Lechitarum gloriam declinasse, quem potius decerat patibulo suffigi, quam regno sublimari

tractos, sacerrimi foedatam religionem temporis, immo Reginae coelorum irreverentissime calcatam reverentiam, cuius tamquam in ignominiam, sacro Assumptionis die¹⁾, tam execrabile flagitium sacrilega non horruit⁵ impietas! Quam ob causam idem sceleris auctor in exsilium est a Casimiro actus; non iniuria igitur severiorem eius indignationem trepidare debuit, cuius maiestatem ausu tam temerario impedit. Quia tamen ad piissimum¹⁰ Casimiri numen supplex confugit, desperatae licet veniae successus illi non defuit. Non solum enim temeritatis indultionem²⁾; sed et consolatricis beneficium gratiae apud sacrum principis oraculum³⁾ assequitur. A principali¹⁵ namque serenitate missus palatii princeps, Nicolaus ille famosissimus, et filium regis, quod cunctis videbatur Orientalibus impossibile, cum omnibus Pannoniorum pompis ac potestatibus potenter eradicat et exsulem re-²⁰ gno restituit. Sic manus huic eadem

... vulnus opemque tulit⁴⁾.

Unde cuncta Orientalium regna tantus horror concussit, ut omnes ad Casimiri nutum plus, quam tremuli folium, contremiscerent.²⁵

16. Porro tam superexcellens gloria tituli, quantum comiti Nicolao gratiae contulit, tantum peperit invidiae. Quidam enim quod

Przedz. I, wiersz 3 cuius» in c. S. — 5 supplex» niema S. — 8 gratiam» gracie L. — sacrum» niema L. — 15 huic» hec S; huius K. i L. — 18 tremuli» tremulum S. — 20 Galaciae» Halicie S. — 21 magno» magis S. — 22 furore» niema L. — 26 Galiciens» Haliciens S. — *Przedz. II, wiersz 4* in» niema II. — 7 in exsilium est» niema II. — 9 ausu» niema I; cursu wyd. Dobr. — 16 namque» igitur L. — 27 Nicolao» niema I, II. — contulit» tak II, concepit I i inne.

¹⁾ To jest, 15 sierpnia. ²⁾ U Kazimierza. ³⁾ U cesarza Fryderyka I., jak to opisuje szczegółowo latopisiec kijowski. ⁴⁾ Ov. Rem. Am. I. 44.

sublimari. Asserunt soluto prorsus Pannoniorum regis foedere huius regni securitatem exspirasse. Quod cum viribus contra Kazimirum nequeunt, dolo peragere constituunt.
⁵ Ipso denique remotioribus occupationibus intento, nece interemptum fingunt, necis causas simulant, pro duce Mescone transmittunt, cito cum advolare suggerunt. Quo repente veniente traditur civitas Cracoviae, proditorium flagitium perpetratur, produntur municipia, fasces, praefecturas, tribunatus, consulare decus ac senatorias dignitates omnesque magistratuum potestates proditorum monstra usurpant. Venerabili Cracoviensium
¹⁰ antistite domino Fulcone solo pro viribus resistente, sed non sufficiente. At vero sidus, quod occidisse mentiti sunt, ea tempestatis caligine rutilantius emicuit. Duabus enim ab oriente accitis aquilis, duce scilicet
²⁰ Romano et fratre eius, edaces arcet vultures Kazimirus et corvos abigit perfidiae. Audito siquidem Kazimirum revixisse, immo cum duce Laodimiriae Romano et principe Belziae Wsevolodo cominus imminere, noctis
²⁵ compendio fugam iniere Mesconidae; Kazimirus vero Cracoviam intrepidus adiit, quam eo quo obsidionibus cingit momento recuperat. Quidam namque lixarum, quasi quodam levitatis exercitio e castris obsidentium
³⁰ evclans, vallum transsilit, aggerem superat, muroque annexus fumigantem exserit tituniculam,

quod in se virtutes assequi nequeunt, in aliis insectantur. Adeoque infremuit olim conceptae seditionis virus, ut septuaginta satrapae in huius columnae coniuraverint excidium; cuius quasi cuiusdam solis occasu suas existimant umbras posse clarescere. In quem ne gratis, ne sine causa factionari videantur, quum nec veras, nec verisimiles habeant rationes, quasdam nugaces, secundum causam, ut causam congerunt ineptias. Allegant, per ipsum omne huius regni decus pessumdatum, omne decoris firmamentum enervatum; asserunt regis Pannoniorum foedere soluto, prorsus huius regni securitatem exspirasse; aiunt, Galiciensis hostis restitutione, omnem Lechitarum gloriam declinasse, quem potius deceret patibulo suffigi, quam regno sublimari. Addunt, illius fastum arrogantiae a nemine ferri debere, qui Senatus non inspecta reverentia, qui celsiorum non tam superata quam suppressa celsitudine ac deiecta, suam coelo tenus offerre contumaciam minime erubescat. Ceterum spectata illius erga rempublicam diligentia, experta fidei constantia, probatissima strenuitas et omnibus non incognita innocentiae virtus, omnia illorum figmenta in auras exsufflant, solo utpote invidiae fremitu conflata, nec aliquo probabilitatis pondere subnixa. Nihilominus tamen, quod vi nequeunt, dolo peragere instituunt; noverant enim,

Przedz. I, wiersz 16 sufficiente» proficiente *K. i L.* — *Przedz. II, wiersz 1* virtutes» virtutis *rekopp.* — *2* infremuit» confremuit *IV.* — *4* coniuraverint» coniuraverunt *I, IV.* — *7* videantur» viderentur *I, II.* — *10* causam» non *c. I, II* i niektóre inne. — *13* Galiciensis» Halliciensis *III.* — *24* erga» circa *II.* — *25* experta» experte *IV, XVII.* — *30* quod vi» q. viribus *I, II.*

culam, urbis minatur incendium. Subito ingens ab excubiis clamor attollitur vociferantibus undique urbem flagrare incendio. Omnes repente attoniti, omnes tanquam fulminis ictu percussi, ultro in manus hostium e muris iactantur praecipites, nonnulli valvis patulis pressim in vincula prosiliunt. Ille autem, qui huius mali principalis magister exstiterat, e basilica, in quam sese tremebundus coniecerat, semianimis protrahitur, aquilarum aviditati exponitur, quarum unguibus in Russiam, inde in Pannoniam per miseris exsiliu vices quasi gallinaceus asportatur. Sed et nepotem cum omnium suorum universitate captivitate emancipat, comaeatibus instruit, fratri quasi peculiare munus remittit, urbe ac municipiis, quae frater occupaverat receptis. Sic ergo Kazimirus regno suo reformato omnes captivos, cum omni suorum incolumitate remittit. Quae res Mesconis animum tanto deinceps erga fratrem amore devinxit, ut omnium omnino oblitus iniuriarum fraternis gratularetur confoveri amplexibus. Huius autem concordiae funiculus, immo aurea catena vir omnium virtutum, omni sapientiae quadratus industria, omni morum venustate conspicuus fuit auctor, Petrus archipontifex perinsignis. Vidit enim

nim, stante Casimiro, illum cadere non posse. Unde subtilius aggressi propositum, clam in Casimirum proditione conspirata, ipsum conspirationis caput, Cracoviensem praesidem, sub quadam defectionis occasione ad Mesconem transmigrare iubent: aptum proditionis tempus cautius aucupantes. Itaque remotioribus principe occupationibus intento, nece interemptum fingunt, varias necis causas simulant; cum Mescone praesidem advolare suggerunt, urbem, amicis exhaustam Casimiri, occupare intendunt. Cuius praesidium venerabilis Cracoviensium antistes Fulco cum paucis amicissimorum anticipat. Quo perconstantissime proditoribus rebellante, proditorium tandem flagitium perpetratur. Traditur civitas, produntur municipia; fascēs, praefecturas, tribunatus, consulare decus ac senatorias dignitates, omnesque magistratuum potestates proditorialia monstra usurpant. At vero sidus, quod occidisse mentiti sunt, ea tempestatis caligine rutilantius emicuit. Nam, etsi vir fortis quandoque langueat viribus, numquam tabescit virtute. Duabus etenim ab oriente accitis aquilis, edaces arcet vultures Casimirus et corvos abigit perfidiae. Audito siquidem, Casimirum revixisse, immo cum duce Laodimiriae ¹⁾ Romano et principe Belsiae

Przedś. II, wiersz 4 Cracoviensem» Cracoviensium I, II, XIV, XVI. — 6 transmigrare» transfugere II. — 9 interemptum» interceptum IV. — 15 perconstantissime» constatissime II — proditoribus» niema I. — 22 Nam, etsi» et sicut II. — 23 quandoque» quantumcumque II. — 24 etenim» enim II. — 25 accitis aquilis» aciebus accitis II. — vultures Casimirus et» vultures, et Kazimirus II. — 28 Laodimiriae Romano» Laudimirie R. I; Ladimirie R. II; Laudimirro Romano V. — 28 Belsiae Wsewłodo» Balgie W. I; Belsie Vsewłodo II.

¹⁾ Boguśał powiada: *Casimirus intrepidus cum Romano, Wladimiro et Wsewboldo Belsie, principibus, suis nepotibus, Cracoviam aggreditur* (Somersb. II. 49 tudzież rękopp. Czart. I. str. 52. Wrocław, i niekt. inne). Podobnież i niektóre kodexy Wincentego, jak V

nim Vincentius Cadlubonis episcopus cracoviensis, qui scripsit hoc, et scimus quia verum est testimonium eius ¹⁾).

siae Wsewłodo cominus imminere, noctis compendio fugam ineunt Mesconidae; quibus invicti Bohemorum ducis Conradi copias occurrere, fama crebro intentans, nonnihil formidinis incusserat. Ille enim tantus ac tan-

5
tae virtutis princeps fuit, ut eius nutu Romani cardo verteretur Imperii, utpote quem victoriosus Romanorum imperator Fredericus, in atrocissimum Dominici Sepulcri hostem Saladinum proficiscens imperialis coadiutorem celsitudinis filio suo regi Henrico, prae ceteris principibus deputaverit. Qui quum esset frater iugalis Casimiri, nullo pacto amicissimorum intimi aut negligere debuit aut dissimulare potuit iniurias.
10 Quo tamen pernecessariis Imperii detentionibus perplexo, nec fictas nectente moras, Casimirus Cracoviam intrepidus adit, quam eo, quo obsidionibus cingit, momento recuperat. Non vides evidentissimam, Casimire, Numinis praesentiam? En urbem tot electorum tuentur praesidia, omnibus adinivulorum studiis instructissimam, omnium
15 copiarum inundatione uberrimam. Omnes roboris exercitatissimi, omnes coniurati, omnes animositate frendentes, omnes unanimiter in necem proni, omnes una in Casimiri perniciem armati. Auget illis robor hinc Mesconides praesidiorum princeps, inde consiliorum ille artifex, urbis praefectus. Stimulat illum regni ambitus, armat istos pugio malitiae; omnibus rebellandi animum suggerit penes Casimirum veniae
20 desperatio. Tum vero lixarum quidam, quasi quodam levitatis exercitio e castris obsidionum evolans, vallum transilit, aggerem superat, muroque annixus fumigantem exserit titiunculam, urbis imitatur incendium. Subito ingens ab excubiis clamor attollitur, vociferantibus undique, urbem flagrare incendio. Ubi nunc illa, o viri, strenuitas? ubi tam nuper fervens animositas? ubi plus quam leonum illa frendens atrocitas? Omnes repente attoniti, omnes tamquam fulminis ictu percussi, tamquam flammarum densissima involuti caligine, quum nihil omnino agatur periculi, ultro in
25 manus hostium e muris praecipites iactantur, nonnulli valvis patulis pressim in vin-

Przedz. I, wiersz 1 Cadlubonis» tak L; Calubonis K.; Cadlubconis S. — Przedz. II, wiersz 2 Mesconidae» Mesconides II. — 5 formidinis» fortitudinis II. — 8 Saladinum» tak I, II; Zoldanum V i wiele innych. — 10 debuit» niema I. — 14 omnium» omni I. — 21 fumigantem» tak I, II; inne nie majq. — 22 urbis imitatur incendium» niema XX. — 24 fervens» tak I, II i wiele innych; hostium fervens V; furens niekt. inne. — 27 pressim» passim I, II.

mają tu imię *Wladimiro* nie *Wladimirie*. Według tego więc zdawałoby się, że Włodzimierz, Romana i Wszewłoda brat, którego Kazimierz, jak widzieliśmy wyżej, po otruciu Kolomana Borysowicza osadził w Haliczu słowackim, znajdował się także z posiłkami przy ztłumianiu krakowskiego rokoszu roku 1191. W późniejszych latach nie znajdujemy żadnej już wzmianki o tym xięciu. ¹⁾ Obacz notę przy texcie Wincentego.

cula prosiliunt. Ingeniosus ille artis magister¹⁾ e basilica, in quam sese tremebundus coniecerat, semivivus protrahitur; aquilarum aviditati exponitur, quarum unguibus in Russiam. inde in Pannoniam per miseras exsilii vices deferitur. Quod sanctissimus olim Getco spiritu praedixerat prophético: alioquin, inquit, asportabere sicut gallus gallinaceus, qui nidi matrem arcet a nido, pullos fovens alienos²⁾. 5

Enal.
XXII. 17.

17. Iam nepotem³⁾, cum omni suorum universitate, captivitate emancipat, com-
meatibus instruit, fratri quasi peculiare munus remittit, urbe ac municipiis, quae fra-
ter occupaverat, receptis. Plurimum vero liberandis iis profuit viri clarissimi oratio,
perinsignis Petri archiantistitis. Quum enim omnium paene fixa staret sententia: vel
exsiliis distrahi, vel ergastulis captivos debere includi, aut exquisitis exponi suppli- 10
ciis, aut certe omnino tolli seditionum seminaria; non sic, inquit Petrus, non sic
filioli! iniquum enim est, ut iura pietatis impia vendicet severitas, praesertim, quum
sit honestior beneficii exhibitio, quam ultionis occasio. Audire, quaeso, libeat prae-
clara huiusce honestatis insignia. Victoriosus rex Epirotarum Pyrrhus, victis Roma-
nis ducentos captivos milites gratis Romam remisit, ut cognita viri virtute, libe- 15
ralitatem eius agnoscerent. Magnus Alexander cum rege Poro congregitur, vin-
cit, Porus capitur; qui victum se adeo doluit, ut, quum veniam ab hoste ac-
cepisset, nec cibum sumere voluerit, nec vulnera curari passus sit: quem Alexander
ob virtutis honorem, incolumem in regnum remisit. Decet enim, ut vir fortis et ani-
mositate vigeat et pietate non langueat. Heracleensium quoque non minor pietas 20
fuit; quorum agros dum advecti navibus Athenienses populantur, omnes naves re-
pentino tempestatis turbine dispereunt. Itaque quum nec mari nec terra cum tam
pauca manu reverti possent, Heracleenses eos, quum vincere aut extinguere omni-
no potuissent, communitos adminiculorum beneficiis remittunt, ut quos habuerant
hostes redderent amicos. Sed non sapit forsitan vestro palato silvestris labrusca et 25
gentilitatis acerbitas? insipidum tamen esse nequit sancti exemplum Elizaei. Rex
namque Syriae saepe in conclavi secreto disponebat contra regem Ísraël; quod Eli-
zaeus per Spiritum Domini videns, revelabat regi Ísraël. Sic eo docente capti sunt
multi exploratores. Quo rex Syriae cognito, iratus misit exercitum ad obsidendam
Dathaim civitatem, in qua habitabat Elizaeus, ut captus adduceretur. Mane⁴⁾ autem 30

Just.
XVIII.
1-10

Id.
XII. 8.

Just.
XVI. 3.

4. Reg.
VI.

Wiersz 6 lam» Nam I, II i wiele innych. — 12 impia» iniqua II. — 13 beneficii» tak I, II i wiele innych; beneficiorum XII, XIII—XV. — 15 viri» inde IV, V. — 16 vincit» niema II; w I próżne miejsce zostawione. — 17 Porus» Porusque II. — 18 voluerit... passus sit» voluit... passus est rękopp. — 30 Dathaim» Dothaim I; Dotaym II.

¹⁾ Henryk Ketlicz. ²⁾ Obacz wyżej IV. 3. ³⁾ Bolesława, syna Mieszka III. ⁴⁾ Tu w kodexie I skończyło się pismo pierwszej ręki, i zdaje się że oryginał, z którego odpisy-

facto, puer Elizaiei, filius, ut quibusdam placet, Sunamitidis, quem suscitaverat. videns militem circa civitatem, stupidus venit ad Elizaicum dicens: Pater, obsessa est civitas a Syriis. Cui Elizaicus: Noli timere, quia plures nobiscum sunt. Et puer: nequaquam, domine. Tum oravit Elizaicus ad Dominum, ut aperiret oculos pueri, quo orante, vidit puer currus igneos et milites in montibus multo plures, quam essent Syrii, et ait: vera sunt, domine, quae dicis. Iterum oravit Elizaicus, ut hostes caecitate percuteret Dominus, non ut non viderent, sed quadam insensibilitatis specie, quae dicitur acrisia, sive adercia, qua percussi sunt Sodomitae, angelis hospitantibus apud Loth. Ad quos egressus Elizaicus, dixit: Quem quaeritis? Et illi non cognoscentes cum dixerunt: nihil aliud, nisi Elizaicum. Et ille: Sequimini me et invenietis eum. Illi autem sequentes, venerunt in Samariam; qui, quum essent in medio civitatis, nec cognoscerent, ubi essent, oravit rursus Elizaicus, ut aperirentur oculi eorum: et videntes se in medio civitatis, inter hostes, timuerunt valde. Dixit ergo Ioram, rex Israël, ad prophetam: interficiemus eos; qui ait: nequaquam. Nec enim tu adduxisti eos in arcu et gladio, sed Dominus in potentia sua. Immo detur eis aliquid ad comedendum et remittantur. Quod et factum est. Vestros quoque captivos non absimili caecitatis caligine Dominus involvit, illacrimante plus, quam propheta, cum omni ecclesiae suae devotione, sacro Cracoviensium antistite. Quis enim nisi caecus evidenter istorum caecitatem non videat, quibus illic flagrare visa sunt incendia, ubi nulla prorsus erant incendiorum vestigia. Eorum ergo captivitas divini muneris est, non nostrae humanae virtutis. Ideoque pium Divinitatis munus pietate repraemiari convenit, non cruenta impietatis ultione. Omnes itaque cum omnium suorum incolemitate, pius Casimirus remittit. Quae res Mesconis animum tanto deinceps erga fratrem amore devinxit, ut omnium omnino iniuriarum oblitus fraternis gratularetur confoveri amplexibus. Vidit enim Vincentius, qui scripsit haec, et scimus quia verum est testimonium eius ¹⁾. Non credula solum, sed fidissima inter ^{Joh. XXI. 24.}

Wiersz 4 Tum» tunc I, II i wiele innych. — 5 igneos» ignitos I, II i wiele innych — 8 adercia» tak poprawił Mułkowski z greckiego ἀδερχής niewidzący; adercia rękopp. — 11 in Samariam» Samariam I; ad S. II. — 12 rursus» iterum dodaje II — 14 Nec» non I, II. — 16 aliquid» nie ma I, II i wiele innych. — 18 devotione» tak II; ritu IV; de insticione XIV, XVI, XXV; desticione I; zaś V, XII, XIII, XV, XVII nie nie mają. — 21 nostrae» vestrae I, II i niektóre inne. — 24 iniuriarum» invidiarum I. — 25 gratularetur confoveri» congratularetur I. — haec» hoc I. — 26 sed» tak III i niektóre inne; set II; et I, VIII, XX.

wał ten kopista, dalej nie sięgał. Tym też rozdziałem kończył się i kodex III. Obacz co w tej mierze na str. 200 i 220 powiedziano. ¹⁾ Qui Vincentius, quum fuisset verus cultor humilitatis, nomen suum subiecit, mówi komentator jego w swojej przedmowie. Choćbyśmy do słów tego komentatora żadnej wagi nie przywiązywali, toć sam sposób w jaki imię Win-

illos invicem colloquia, et iocunda ac praecordialissimae plena dilectionis conviviorum sollemnia. Fuit autem huius auctor concordiae et funiculus, immo aurca catena, vir omni virtutum, omni scientiae, omni sapientiae quadratus industria, omni morum venustate conspicuus, non minus prosapiae quam animi generositate perinsignis, idem Petrus archipontifex. Cuius, etsi me rupero, merita dictis non assequar; quippe 5

Aplanon axe tero,
Scribens Cato parvus Homero;
Est petra namque Petri
Celsior arte metri.
Psallant centimetro 10
Tot vatum secula Petro;
Claudicat omne metrum,
Non capit omne Petrum
Vis bene nosse virum,
Coeli circumspice gyrum, 15
Dispice quosque solo,
Solus hic absque dolo.
Nectare fons plenus,
Sol sidere blandus, amoenus;
Sidere sidereus, 20
Nectare nectareus.
Non bene te noscis,
Bona si quae foris-seca poscis.
Omnibus omnifluo
Dives in orbe tuo: 25
Te genus extollit, beat ordo, potentia ditat,
Nobilius te virtus tua nobilitat!

Regis quoque Pannoniorum foedera prin- 18. Regis quoque Pannoniorum foedera,
ceps palatii praefatus comes Nicolaus cum idem, qui eadem dissolvere arguebatur, pa-
Fulcone latii

Wiersz 1 invicem» tak I i w. i.; niema II i niekt. in. — et iocunda ac» set et i. et II. — 2 auctor concordiae et funiculus» a. c. ac stimulus I; concordie funiculus II. — 3 omni virtutum, omni» omnium v. omnis I. — venustate» tak I i w. i.; honestate II. — 5 quippe» hoc sunt versus dodoje tu II. — 6 Aplanon» tak I, II i w. i.; a glosatorowie dopisują nad tem firmamentum. — 12 Claudicat... Petrum» niema V. — 13 omne» esse II. — 16 Dispice» Discite V. — 18 Nectare... amoenus» niema V.

centego w znanym dziś tekście jego kroniki wspomniano, nie dozwala wątpić, że cały ten ustęp, który piśmem skośnem odznaczyłem, jest wtrętem przyczepionym tu przez jakiegoś kopistę prawdopodobnie wtedy jeszcze, gdy się ta kronika rozdziałem niniejszym kończyła.

Fulcone Cracoviensium episcopo ad perfectum redintegrat, iuxta sanctorum instituta, regis videlicet beati Stephani et sanctissimi Polonorum patroni, scilicet Adalberti: communiter debere coli utriusque regni amicitias; communiter alterutrius hostilitates insectari; communes fore prosperitatum successus, et indirimentes necessitatum succursus.

10 Compos itaque regni, certus amicorum ex omni parte, Geticos aggreditur magnanimitè terminos, quorum contiguis pernimum afflicti et per creberrima proelia vix adactis, in Pollexianorum cervicosam animo-
15 sius accingitur feritatem, nullius hactenus bello vel virtute attenuatam. Sunt autem Pollexiani Getarum seu Prussorum genus, gens atrocissima, omni ferarum truculentior immanitate, propter vastissimas solitudinum
20 intercapedines, propter concretissimas nemorum densitates, propter bituminata inaccessibleis loci palustria. Quorum habitationes Kazimirus aut dentibus cuspidum cum suis perscindit, aut ensium seu flammaram fau-
25 cibus absorbet, donec omni paene conflagrata provincia tam principes illorum, quam magistratum potestates ad Kazimiri scabellum pronis cervicibus substernuntur, tam suam quam reliquiarum salutem deprecantes. Ad

quorum

latii princeps Nicolaus, cum saepe memorato Cracoviensium praesule Fulcone ad perfectum redintegrant, iuxta sanctorum instituta, regis videlicet beati Stephani et sanctissimi Polonorum patroni Adalberti: communiter debere coli utriusque regni amicitias; communiter alterutrius hostilitates insectari; communes fore prosperitatum successus et indifferentes necessitatum succursus.

19. Compos itaque regni Casimirus, certus amicorum sed incertus amicitiarum, Geticos magnanimitè sudores aggreditur. Quorum contiguis pernimum afflicti et per creberrima vix adactis proelia, in Pollexianorum cervicosam feritatem animosius accingitur, nullius hactenus bello vel virtute attentatam. Glorioso enim visum est Casimiro inglorium, paterna videri gloria contentum. Sunt autem Pollexiani Getarum seu Prussorum genus, gens atrocissima, omni ferarum immanitate truculentior, propter vastissimas solitudinum intercapedines, propter bituminata inaccessibleis palustria. Horum quia latrunculos quidam Ruthenorum, Drohicinensis princeps, fovere clanculo consueverat, primos indignationis excipit aculeos. Urbi siquidem, quae sui caput est principatus, quam Drohiczin vocant, inclusus, obsidionum perurgetur angustis, non tam deditionis legibus accedere,

quam

Przedz. I, wiersz 10 itaque» namque S. — 11 omni» omnium S. — magnanimitè» magnanimus S; magnanimitus L — 19 solitudinum» et spaciorem dodaje S. — 25 omni paene» omnino S. — 26 principes» niema S. — Przedz. II, wiersz 7 alterutrius» alterius I. — 9 succursus» etc. dodaje V. — 10 Casimirus» niema I, II. — 19 seu» vel II. — gens» niema I — 24 Ruthenorum» I ma tu próżne miejsce. — 25 clanculo» niema I. — primos» prior I. — 27 Drohiczin» Drohicin I; Droycin II; Drohicin VIII.

quorum calamitates serenissimi principis pietas mox animi compassionem inclinat, idoneaque obsequiae ac tributorum cautione suscepta, cum triumpho ad propria remeavit. Ubi non sui victus torpore, sed suorum persuasus lassitudine aliquantisper otio indulget. Fuit autem illi (sollemne) semper sapientum venerari sollemnia: unde cum beati Floriani diem nunc in divinis officiis, nunc in orationibus, nunc in gratiarum actionibus totum Domino impendisset, solennes in crastinum principibus ac satrapis et primis regni epulas instituit. Laetantur illi multa inter epulas laetitia: primo de hostibus undique triumphus; secundo post tanta laborum discrimina principis incolumitas; tertio tam propria, quam amicorum securior tranquillitas; quarto et rerum et temporum festivior amoenitas. Nec deerat omnibus deliciis suavior serenissima principis alacritas, omnibus exsultandi animos exsultantius infundens. Et cum omnium vox exsultationis coelo tenus attollitur, tantae gloriae serenitas repentina subito tempestate obruitur. Et sic prohi dolor! extrema, immo media gaudii luctus occupat, sicque conversa est in luctum cythara Lechitarum, dum illud unicui singulare sidus patriae Kazimirus occubuit. Dum enim quasdam de salute animae quaestiones pontificibus proponeret, permodico

hausto .

quam perpetuae servitutis conditioni subesse. Illa subinde incommensabili eremi vastitate, trium naturalium dierum cursu citatissimo vix emensa, iubet quarto antelucano catholicus princeps omnem exercitum Salutaris⁵ Hostiae ante omnia sacramento confoveri, saceri ministro sacrificii, viro reverendissimo, Plocensium antistite. Decebat enim contra Saladinistas, contra sacrae professionis hostes, contra spurcissimos idolatras pugnaturos, plus in armis fidei confidere, quam in materialis armaturae fiducia. Itaque intrepidi proelium quaerunt, diu quaesitum nusquam reperiunt, cunctis hostium in delubris ac speluncis delitescantibus, non tam¹⁵ timoris pusillanimitate, quam cautela industria. Sunt enim in arcto exercitatissimi, sed in plano nulli, plus arte, quam viribus, plus audaces temeritate, quam animi virtute. Quibus non repertis, ne nihil agere viderentur,²⁰ operosiorem populationi dant operam Lechitae; fana, burgos, pagos, celsas aedium fabricas, cum spicariis horrea flammis involvunt: quia municipiorum nullus apud illos usus, eosdem enim urbium habent muros,²⁵ quos et ferac. Horum princeps Pollexius dolo ad Casimirum accedit, victum se fatetur, misereri suorum postulat, famulatio suscipi obsecrat tributaria sese obsequela obstringit; in fidei pignus aliquot vades seu obsi-³⁰

des

Przedz. I, wiersz 14 hostibus» omnibus h. k. i L.; hostium S. — *15 triumphus» triumphis S.* — *Przedz. II, wiersz 2* subinde» aliquidem XVI, XXV. — *7 reverendissimo» reverendo XIII—XV, XXV.* — *13 proelium» bellum I.* — *14 delubris» debris II.* — *19 animi virtute» animositate II.* — *20 viderentur» videantur IV, XVII.* — *22 pagos» rogos II.* — *28 famulatio» servicio IV.*

hausto poculo humi prosternitur et expirat,
morbo incertum est extinctus an veneno.

Tanti igitur solis occasu tantae terram o-
peruerunt tenebrae et caligo populos, ut
5 omnia maeror omnino occuparet, ad quos
tanti infortunii calamitas poterat pervenire.

des exhibet, plures exhibiturum pollicetur.
Exercitus obsidum securitate solvuntur. Pol-
lexiani interim, prostrato nemore, omnem
remeatum praeccludunt; pactioni renunciant.
Aiunt, obsidum salutem non debere impe-
dimentum libertati inferre, satiusque esse
filiorum vitā defungi, quam patrum liberta-
te destitui; quos profecto mors honestior

honestioribus est invectura natalibus. Est enim omnium Getarum communis demen-
10 tia, exutas corporibus animas nascituris denuo infundi corporibus, quasdam etiam
brutorum assumptione corporum brutescere; quos instantis quoque facti subtilitas a
brutorum ruditate non secernit. Nam quis umquam grex haedorum secum lupos cau-
lis inclusit? quae talpa tam caecutiens proprio murilegum cavo inserare studuit?
13 quae umquam noctua loramentorum fuit sollicita, quibus implumium pullorum suo-
rum nido aquilas connodaret? O perbruta simplicitas, quae mansuetam natura leo-
num generositatem quadam saeviendi necessitate astringis! Eadem namque arte ca-
pitonem regem suum, perdituri propter ingluviem gobiunculi dispereunt. Etenim ca-
pitonis paene deleti voracitate, ipsum delere intendunt; a siluris et auxilium et con-
siliū implorant. Respondent siluri, simili sese proprii tyranni peste laborare; lu-
20 pum enim in regem creaverant: procrastinari tamen sed celari placet deliberationis
indutias. Cetus interim praedae aviditatem secutus, proprio sese impetu cum flucti-
bus in arentia sabula propellit, repenteque resilientibus undis, quia vires in arido
explicare tanta bellua non poterat, ab exiguis reptilibus et appetitur et exstinguitur
Quae res et viam et audaciam videtur suggessisse consilii. Quemdam enim sinum,
25 nullius omnino profunditatis, latitudinis aliquantae, sed in maris contiguitate angus-
tissimum explorant et eligunt. Aiunt, aptissimum esse perdendorum regum suorum
proposito, utpote qui innumeras ipsorum capiat legiones et regibus omnem virium
amputet fiduciam; neque gobiones aut siluros minimis esse minores reptilibus, ne-
que lupum sive capitonem ceto grandiores. Illic universorum congesta infinitate,

Przedz. 1, wiersz 1 et expirat» niema K. i S. — 2 veneno» etc dodają K. i L. — Przedz. II, wiersz 5 interim» iterum I. — 5 impedimentum libertati inferre» fore libertatis impedimento I, II. — 9 invectura» revectura XVI, XXV. — 10 denuo» niema I. — etiam» in I. — 13 inclusit» incluserit rękopp. — 14 implumium» implumi rękopp. — 17 gobiunculi» gobunculi I, II. — 19 Respondent» responderunt I. — 20 creaverant» creaverunt I. — 23 appetitur» oppetitur XIII, XIV, XXV. — 24 sinum» próżne miejsce w I; suum II. — 26 perdendorum» prodendorum IV, XV, XVII. — suorum» niema II. — 27 innumeras» nimias IV, XVI, XXV. — ipsorum» rosorum I, XII, XIV — XVI, XXV.

utrumque regum concilio corrogant, quos aliquantisper quasi renitentes crebris incur-
sibus sollicitant. Proinde lupo, utpote protervior, intro irrumpit, capito remeatum
obstruit. Sic imbellis illa pisciculi plebicula, aut lupi dente discerpitur aut capi-
tonis faucibus absorbetur. Non minus ergo fatua Pollexianorum fuit prudentia, quam
gobionum simplicitas. In arcto enim constituti Casimiridae grassantius in hostes de- 5
saeviunt, animosius gobiunculos dentibus cuspidum proscindunt, aut ensium ac flam-
marum faucibus absorbent; donec omni paene conflagrata provincia, tam princeps
illorum, quam magistratum potestates ad Casimiri scabellum pronis cervicibus pro-
sternuntur, tam suam, quam reliquiarum salutem deprecantes. Ad quorum calamita-
tes serenissimi principis pietas mox animi compassionem inclinatur, idoneaque, nomine 10
obsequiae ac tributorum, cautione suscepta, cum triumpho ad propria revertitur.
Ubi non sui victus torpore, sed suorum persuasus lassitudine, aliquantisper otio in-
dulget. Fuit autem semper illi solenne ¹⁾, Sanctorum venerari sollemnia. Unde, quum
beati Floriani diem nunc in divinis officiis, nunc in orationibus, nunc in gratiarum
actionibus, totum Domino impendisset, sollemnes in crastinum principibus ac satra- 15
pis et primis regni epulas instituit. Suggestunt illis multa super epulas laetitiam:
primo de hostibus undique triumphus; secundo, post tanta laborum discrimina, prin-
cipis incolumitas; tertio tam propria quam amicorum securior tranquillitas; quarto
et rerum et temporum festivior amoenitas. Nec deerat, omnibus deliciis suavior,
serenissimi principis alacritas, omnibus exsultandi animos exsultantius infundens. 20
Quumque omnimodae vox ex ultationis inter omnes coelo tenus attollitur, tantae
gloriae serenitas repentina subito tempestate obruitur. Nam tanti extrema gaudii, pro
dolor! immo et media luctus occupat, et maeror iucunditatem rapit, opprimit et in
suum concatenat ancillatum. Omnibus enim undique versum exsultantibus, illud, illud
unicum et singulare sidus patriae, quum quasdam de salute animae quaestiones 25
pontificibus proponeret, permodico hausto poculo, humi prolabitur et exspirat; mor-
bo, incertum est, extinctus an veneno.

20. Adeo tanti solis occasu tenebrae operuerunt terram et caligo populos, ut
omnia omnino maeror occuparet. Ad quos quia tam subiti calamitas infortunii tam

1194.
4. maj.

Wiersz 1 crebris» niema II. — incursibus» mansibus V. — 3 imbellis» rebellis I — 8 illorum»
eorum II. — 16 epulas» tak I i w. i.; convivium epulis II. — Suggestunt» niema II. — illis»
illi I. — laetitiam» tak I i w. i.; letitia II. — 19 temporum» temporis I. — 20 serenissimii»
serenissima I, II. — 23 immo et media» niema II; i. e. in m. V. — et in» in I, II. — 24
illud, illud» tak II; illud inne. — 26 humi» humo XVI. — morbo... veneno» niema II; mają
zaś I, I^o IV i dalsze. — 28 occasu» tak I i w. i.; occasum II. — operuerunt» operient I; operiunt
II. — terram» terra II. — 29 quia» tamen I, II. — subiti» subditi I. — calamitas» calamittis II.

¹⁾ Z tych słów widać że pisał to Wincenty już po śmierci Kazimierza.

subito pervenire non potuit, rebus nihilominus iocundis indulgent. Et sic mixta est maerori iocunditas, quae sese a moerore raptam ad eius pertrahi connubium conqueritur hoc modo:

	Iocunditas ¹⁾ .		Torquet, artat, angit maeror,
5	Non est pudor pro dolore,		Desperato frangi speror,
	Sed est dolor, pro pudore		Hostis ad colludia.
	Niti acrimonia.		MAEROR.
	Maerens queror de maerore,		Causae causas aucupari,
	Qui de meo sertā flore		Litem lite contestari
10	Nectit tam funebria.		Iuris est iniuria.
	Eram nupta plus quam regi,		Temet nostro sponte lari
	Quem praefovi, quem praelegi		Cursim infers, cur vulgari
	Regum super millia.		Strepis impudentia?
	Hoc adacto mortis legi,		Foves planctum, foves luctum,
15	Eius nece mox impegi		Fletum, ob quem, quaeso, fructum
	Necis infortunia.		Lambunt nocticina?
	De maerore raptā queror.		Cum his ducis aquae ductum
	Diro cuius axe terror,		Cum his blandum scis deductum
	Vi raptoris anxia;		Carpere per invia.

Wiersz 1 iocundis» tak I; iocundius II. — 2 pertrahi» protrahi IV, XII, XV. — 3 modo» Amen dodaje tu VII farbą czerwcną. — Przedz I, wiersz 4 iocunditas» ad merorem dodaje II. — 9 sertā» statim II. — Przedz. II, wiersz 7 Maeror» Respondet M. II. — 12 Cursim» cursum II.

¹⁾ Osoby alegoryjne rozmawiające w tym dyalogu nazwane są tylko w niektórych rękopismach, i nie jednako rozdzielone ich mowy. Rękopp. I, I^a, III, IV, V i wiele innych zgoda ich nie nazywają, stąd też Mułkowski trzymając się głównie kodexów krakowskich, imion osób rozmawiających wcale nie kładzie. Warszawski wydawca, Kownacki, nie znalazłszy tych imion w kodexie I, dobrał je z rękopismów późniejszych, a wcale nie gorzej odznaczył je był już niegdyś wydawca dobromilski. Zwrócił bliższą na ten dyalog uwagę Henryk Zeissberg w swojej o Wincentym rozprawie (str. 107), i dość trafne porobił nad nim postrzeżenia; nie zajrzawszy jednak ani do warszawskiego ani do dobromilskiego wydania, był on w tem błędnem mniemaniu, że dopiero tłumacze krakowscy kroniki Wincentego w wydaniu Przeddzieckiego pierwsi dyalog ten według osób rozróżnili; co tem więcej zadziwia u tego autora, ile że w tej rozprawie swojej powołuje się na tak zwany kodex eugeniański czyli kodex II, jakby dobrze sobie znajomy, a przecież rozdzielenie dyalogu według osób jest w wydaniu Przeddzieckiego co do joty powtórzone tylko za tym kodexem. Właśnie to rozdzielenie jest tam w znacznej części mylne, jak to nie uszło i jego uwagi. Staralem się sprostować je według skazówek dostrzeżonych w kodexach innych, mianowicie VII i XXV, tudzież w wydaniach dawniejszych, nie pochlebiając sobie bynajmniej, iżbym myśl autora układowi dyalogu przewodniczącą w zupełności na jaw wyłoczył.

Iocunditas ad Libertatem.

En libertas, ecce soror
 Quibus arrhis fundat horror
 Pacta sponsalicia.
 Sic suadeor, sic exploror
 Hic persuasa, ut quid moror
 Probris ad opprobria?

LIBERTAS.

Spernis arrhis insigniri,
 Spernis veris perpotiri
 Tam vernante gratia;
 Nostram sortem vis metiri?
 Inter scorta consortiri
 Cogimur stipendia.
 Flet honestas, flet pietas,
 Flet virtutum societas,
 Omnis in angaria.
 Sexus omnis, omnis aetas
 Rebus laetis fixit metas
 Citra conterminia.
 Cum proreta prora cessit,
 Undas fluctus tunc expressit,
 Syrtes ac naufragia:
 Tunc procella se ingessit,
 Quae profundo subimpressit,
 Salutis remigia.
 Ergo tristi pulsa nube,
 Spe sereni soror nube,
 Serenentur tristia ¹⁾.

* * *

Gaude maeror! laetus iube,
 Hymenaei clangunt tubae,
 Resonent tripudia!

Auro, gemmis alacritas
 Ornat sponsam, amoenitas
 Condit pigmentaria.
 Sponsum comit viduitas,
 Tristes ducit hypocritas
 Tristis pestilentia.
 Fulget sponsa gemmis, auro,
 Sertum illi virens lauro
 Iugis dat vernantia.
 Maesto maeror de thesauro
 Hirta, fuco tincta mauro,
 Promit lanificia.
 Claro sponsae chorus vultu,
 Rutilante vernat cultu
 Ipsa rutilantia.
 Maeror tristi cum tumultu,
 Eiulatus cum singultu
 Maesta cient taedia.
 Saevum foedus contrahitur,
 Sponsi fides detegitur,
 Doli evidentia:
 Sponsae decus detrahitur,
 Splendor omnis exstinguitur
 Atra inter atria.
 Arguitur de crimine,
 Inscribitur ex nomine,
 Addicitur innoxia;
 Involvitur caligine,
 Sine veri examine,
 Pendit tot supplicia.

MAEROR.

Vos, veteris legis viri!
 Sui luxu Casimiri
 Tentat hac lascivia;

Przedz. I, wiersz 8 Libertas» respondet dodaje II. — 9 Spernis» Semper vis II. — 24 Tunc» Cum V. — 26 remigia» Verba auctoris dodaje II. — 29 serenentur» serenantur I, II. — Przedz. II, wiersz 9 vernantia» Meror dodaje tu nadpis XXV. — 11 mauro» in auro XX. — 31 Maeror» loquitur dodaje II. — 32 Vos» Nos I, II i wiele innych; mos VIII, a nad tem glosa: consuetudo. — veteris legis» veteri lege VIII, XX; v. legi XXV.

¹⁾ Mówi to jeszcze Wolność, *Libertas*, jak to widać z wyrazu *soror*. To zaś co odtąd następuje aż do *supplicia*, opowiada autor niejako od siebie. Nadmieniono o tem było, ile się

Sed nec vires demoliri,
 Neque viros emolliri
 Fas est petulantia!
 Crudam gesto cicatricem,
 Si mutui reddo vicem,
 Quaenam est iniuria?
 Verba verbis cur intricem,
 Par est nosse contemptricem,
 Contemptricis praemia.
 Rogis, rogo, cetus ille
 Cibus esto, nec favillae
 Ulla sint vestigia!
 Paranympis licet mille
 Sint Charybdes, sint et Scyllae
 Prompta promptuaria!
 PRUDENTIA AD MAEROREM.
 Furor furis, cur hoc suades?
 Mero cur sic, maeror! mades?
 Cesset temulentia,
 Cedant lites, cedant clades,
 Det amoris amor vades,
 Praeside prudentia.
 Anceps onus est hinc inde
 Fortitudo, sed exinde
 Fortibus dat fortia.
 Pacti fidem ne rescinde,
 Odit novum ius proinde
 Veterum repudia.
 Sic venenum, fel, cicuta;
 Ars veneno textit scuta
 Contra veneficia,
 Sic salute res exuta,
 Ad salutem redit tuta
 Duce temperantia.

Ad nos ergo vos redire,
 Lites, probra consopire
 Imperat iustitia.
 His qui volet obgrunnire
 Iubet strictim compedire
 Pectorali fascia.
 Probris numquam desipies,
 Si te probris eripies
 Miti patientia.
 Quaedam dulcis temperies
 Innascitur, si socies
 Contrariis contraria.
 JUSTITIA AD PRUDENTIAM.
 Dulce canit haec fistula,
 Hic iubilus avicula
 Te sibilat ad retia.
 O quam dulce! sirenula
 Necis vocat ad pocula;
 Mens abhorret sobria.
 Vitae mors est contraria,
 Morte vitam inebria;
 Maesta matrimonia!
 Dic obsecro prudentia!
 Prudenti cum socordia
 Suntne contubernia?
 PRUDENTIA.
 Quodsi quando vult ratio,
 Ut consona sit unio
 Inter dissonantia;
 Est magistra proportio,
 Ut numeri mysterio
 Disparia sint paria.
 JUSTITIA AD PROPORTIONEM.
 Proportio, quid consulis?

Przedz. I, wiersz 7 Verba ... intricem» niema II. — 13 Paranympis ... mille» niema II. — 16 Prudentia ad Maerorem» Respondet Prudentia Merori II; Prudentia VII. XXV i wydd. Dobr. i Warsz. — 20 lites» artes II. — cedant» cedent II — *Przedz.* II, wiersz 1 Ad nos» ad vos II. — 13 Iustitia ad Prudentiam» Prudentis iterum loquitur II; niema XXV. Justitia wydd. Dobr. i Warsz. — 22 matrimonia» Justitia dodaje tu nadpis XXV. — 26 Prudentia» Hic respondet Prudentia ma na boku tę uwagę V; inne nie mają nic. — 29 dissonantia» Prudentia dodaje tu nadpis wyd. Warsz. — 34 Justitia ad Proportionem» Prudentia hic querit II; Justitia wyd. Warsz.

zdaje, na brzegu w kodexie oryginalnym z którego Mikołaj swój kodex (II) kopiował; ale kopista ten pomylił się przyczepiając nadpis *Verba auctoris* o trzy wiersze wyżej, które Wolność wygłasza.

Vincis nodos in copulis,
 Resera scrutinia.
 PROPORTIO.
 Virus inest his poculis,
 Mors in olla, his osculis
 Sunt exitus exitia.
 Quam sis prudens met declaras,
 Quam

Quam prudenter litus aras
 Lavans latericia.
 Coeno geminas da praeclaras,
 Sacras infer porcis arrhas,
 Prostant sanctuaria. 3
 O laborem sic impensum!
 O delirae mentis sensum!
 Menceps delirantia!
 Versa colum, versa pensum,
 Ubi nullum scis consensum, 10
 Nulla scis commercia.

Mortuū Kazimiro ortum est quasi quoddam chaos et quaedam rerum ac personarum confusio, quibusdam de tam inopinato eventu super se stupentibus, aliis extra se raptis, multis velut quodam fulminis ictu prostratis. Videres plurimos magnatum imaginum instar prorsus exanimes, nonnullos uberrimis lacrimarum imbribus inundantes. Videres de vultu matronarum ac virginum quibusdam sulcis unguium crebra cruoris proscindi flumina; allisos quosdam ad statuas propriis paene ictibus excerebratos. Omnibus illo moriente una et eadem commoriendi voluntas. Non desunt tamen in eodem horae puncto quidam tacita ducentes suspiria, qualiter principes vel satrapas ad sua vota ducerent vel vacantem occuparent principatum; sed in suis cogitationibus evanescunt. Igitur exsequialibus rite peractis venerabilis ille Cracoviensium

21. Sidere igitur Casimiri occidente, ortum est quasi quoddam chaos et quaedam rerum ac personarum confusio¹⁾, quibusdam de tam inopinato eventu supra se stupentibus, aliis quasi extra se raptis, multis, velut quodam fulminis ictu, ad terram dolore prostratis. Videres plurimos imaginum instar prorsus exanimes, nonnullos uberrimis lacrimarum imbribus inundantes, videres de vultu matronarum, virginum, quibusdam sulcis unguium crebra cruoris proscindi flumina; allisos quosdam ad statuas, propriis paene ictibus excerebratos; alios ferro, prae maeroris angustia sese appetentes: omnibus, illo moriente, una et eadem commoriendi voluntas. Non desunt tamen in eodem horae puncto quidam, tacita ducentes suspiria, qualiter principes vel satrapas ad sua vota inclinent, vel vacantem occupent principatum; sed in suis cogitationibus evanescunt. Novit enim Dominus cogitationes

Przedz. I, wiersz 3 Proportio. Respondet P. II; nie mają VII, XXV. — 4 virus» virtus II — 6 exitia» exitui II. — 12 quasi» niema S. — 13 rerum ac» niema S. — 15 aliis» et S. — 25 horae» niema K. — Przedz. II, wiersz 3 Coeno» Sceno rękopp. — 15 eventu» casu I. — 24 sese» tak I; se II. — 27 qualiter» q. vel XXV.

¹⁾ Porównaj: *Vido Ferrariensis de Scismate Hildebrandi*. Pertz XIV. 155.

coviensium antistes Fulco, primo cum primatibus de regni successione tractatu habito, in concionem omnes vocans ait: Est pius o proceres dolor, sed impia doloris atrocitas. Ob quam, inquam, causam examen apum saepe defluit ac prorsus deperit, nisi quia in locum regis sui substituere alium vel ignorat vel negligit. Quamvis enim in se Kazimirus mortuus videtur, in suis tamen facile mori non potuit. Nec vitis creditur succisa, quam vivi palmites adhuc vivere protestantur. Duae namque olivae, duo luminaria supersunt. Duo filii Kazimiri, Lestco videlicet et Conradus, licet ambo parvuli, ambo inter pupillares annos constituti. Dignum ergo est maiorem natu paterna dignitate insigniri. His dictis omnium coelotenus alacritas attollitur: Vivat! clamant, vivat rex Lestco cognomento Albus, vivat in aeternum! Omnesque tanta serenitas lactitiae quadam festivitate perfudit, quasi praeteriti doloris nullam pertulerint angustiam. Tanta illis dulcedo, tantus amor, tantus omnibus affectus erga pupillos, ut nec tribulatio, nec odium, nec gladius, nec quaestus, nec ullius penitus occasionis necessitas ipsos ab ipsorum latere ac obsequiis destringat.

His auditis consternatur ille senex Mesco patruus eorum et indignationis dolore humi prosternitur. Non suum, ait, apud illos dolere contemptum, sed ius primogeniturae esse confusum. Infantum, inquit, est cum infantibus

ludere

cogitationes hominum, quoniam vanae sunt; cui nec pupilli cura umquam defuit, nec viduae. Igitur exsequialibus rite peractis, venerabilis ille Cracoviensium antistes Fulco, primo cum primatibus de regni successione tractatu habito, in concionem omnes convocat, et vix tandem strepitu semisopito, ait: «Pius, o proceres, dolor est, sed impia doloris atrocitas; pie quidem doletur, sed impie sic dolore desipitur. Nec enim est desipientior usquam desipiendi modus, quam crudo vulnere minime consulere, quam de profundo naufragii nolle, quum possis, emergere. Ob quam, quaeso, causam examen apum saepe defluit ac prorsus deperit, nisi quia in locum demortui regis alium substituere vel ignorat vel negligit. Unde quaedam reptilia, quae stellionem habent regem, eo vix defuncto, mox illum in eius locum creant, qui primus pro regis nece lacrimis immaduit. Multis etiam est hodie persolenne prius alium eligi, quam defunctus rex funeretur, ut successor sui decessoris funus quodam humanitatis honore solennius prosequatur. Quamvis enim in se Casimirus mortuus videatur, in suis tamen facile mori non potuit, in quibus immortalibus vixit et perpetuis victurus est beneficiis. Nec vitis creditur succisa, immo propagata, quam vivi ac vividum palmites vivere protestantur. Duae namque olivae, duo supersunt luminaria, duo filii Casimiri, Lestco et Conradus; licet ambo parvuli,

Pa.
XCII. 11
cf. 1.
Cor. 3.
20.

Przedz. I, wiersz 1 Cracoviensium antistes» Cracoviensis episcopus *K. i S.* — 6 quia quod *L.* — 11 vivi» vivere *S.* — adhuc vivere» niema *S.* — *Przedz. II, wiersz 1* vanae» tak *I*; varie *II.* — 2 nec viduae» tak *I*; vel v. *II.* — 6 convocati» vocati *XXV.* — 16 alium» niema *II.* — 19 illum» alium *XXV.* — 20 regis» eius *XXV.*

ludero, ... equitare in arundine longa.

Verbis igitur calidissimis ducem Boleslaum et fratrem eius Mesconem crebro sollicitat. et ad suum votum inclinat, aliorum quoque tam huius regni quam exterorum undique venatur subsidia.

Praestent precibus, praetio mercatur et ambit;

Scit bene murilegus, cuius genobarda lambit.

Proinde augent ac roborant illius partes Wladislaidae, non tam illius amore, quam regni ambitu et odio pupillorum. Adest parvulorum subsidio ducis Ladimiriae Romani pia miseratio non cum parvula Ruthenorum numerositate. Meminit namque idem Romanus quanta erga se Kazimiri fuerint beneficia; sciebat etiam pueris excisis suae radici securim imminere. Est autem in Cracoviensi provincia locus amoenitate fluvij Mozgawa dictus, ab Andreoviensi monasterio non longe distans. In huius loci pinetis seu rubetis bellum hinc inde oritur:

Confrendunt acies, stant hinc ac inde phalanges,

Ferreae stant nemora, stant pila minantia pilis;

Quorsum, quaequo, furor? quorsum miseranda iuventus?

Nam furor est nieri velle cruore suo;

In te prona ruis, in te tua tela resolvis,

In te luxurias seditiosa sitis!

O sacrilega, o prophana, o luctuosa congressio et congressionis spectacula! Non hic filiatio paternitatis reverentiam exhibet, non filiationi paternitas ignoscit, non fraternitas fraternitatem agnoscit. Omnes invicem sine

omni

parvuli, ambo intra pupillares annos constituti. Dignum ergo est, maiorem natu paternae dignitate insigniri. Tum vero quidam vir insignis: Sane, inquit, pater venerande, omnibus est amplectenda sani salubritas consilii; maxime in his, quae dilationem non capiunt, periculosa est mora et in se trahit periculum. Ideoque in subeligendo principe nulla sit cunctatio, sed de persona principis omnium, obsecro, expergiscatur vigilantia. Non enim cano vertici mentum convenit impuberis, immo puerile est, ut prudentibus puerilis imperet imprudentia, quum verbum sit sapientis: Vae terrae! cuius rex puer est¹⁾. Praesertim, quum principem discretum, strenuum, cautum et industrium esse in omnibus et ad omnia conveniat. Nam si in minimis, puta in familiae, domus, navis, in unius sulci vel agricolae regimine periculose negliguntur; quanto periculosius in republica regenda, clausis, ne dixerim caecis oculis, haec sopiuntur. Haec autem astruebat, ut Mesco senex vel nepos eius Mesco iuvenis princeps substitueretur. Ad haec vir zelo Dei plenus idem antistes respondit: «Haec a te, utpote viro prudente non ineleganter sunt allegata, sed in praesenti articulo prorsus locum non habent; quae tum demum vera sunt, quum de eligendo agitur, non de iure successionis disceptatur. Prorsus enim aliud iuris habet electio, aliud ius successionis. In illa est li-

berrima

Praedz. I, wiersz 8 genobarda» genorbada L.; genu S. — 16 etiam pueris excisis» post illorum excessum S. — 29 et congressionis spectacula» spectaculi S. — Praedz. II, wiersz 1 intra» inter I, II. — 4 vir» niema I. — 8 subeligendo» tak I, II, V i w. i.; eligendo IV. — 32 successio- nis» successorium I, II, V, VI i niekt. in.; successorum IV, XII, XVII; successoris XV.

¹⁾ Eccl. X. 16.

omni delectu promiscua sese caede inter-
 munt. Hic Mesconides Boleslaus cus-
 pides transfossus expirat; hic inclitorum gloria
 prosternitur; ibique Mesconem senem qui-
 5 dam miles gregarius vulnerat, quem quum
 occidere vellet, ille detecta casside se esse
 principem clamat. Quo ille cognito veniam
 imprudentiae poscit, eumque ab aliorum im-
 petu praeservans proelium declinare facit.
 10 Sed et dux Romanus non sine magna caede
 suorum vulneratur graviter, atque a proelio
 divertit. Sic igitur senex Mesco sub onere
 duplicis maeroris cogitur ad propria remeare
 confusus, sub onere scilicet maeroris pro
 15 morte filii, sub onere doloris pro vulneribus
 in se susceptis. Igitur mater puerorum tam
 in consiliorum industria, quam in rerum ex-
 perientia mulier supra sexum muliebrem
 prudentissima, legitimam pupillorum in se
 20 tutelam suscipit, donec maior adolescat, qui
 proximus erat pubertati. Sed et praesul
 Fulco et palatinus Nicolaus cum quibusdam
 procerum rei publicae curam suscipiunt, cu-
 us administrationem idoneis ac fidelissimis
 25 potestatibus distribuunt. Siluitque aliquamdiu
 terra et pacis facta est tranquillitas.

0 quod principum consensum, quod favorem procerum, quod vota civium vel populi
 hac in parte possit remorari. Proinde unanimis omnium coelo tenus alacritas attol-
 litur: Vivat! vivat princeps Lestco in aeternum! Omnesque tanta serenitas laetitiae
 quadam festivitate perfudit, quasi praeteriti nullam doloris pertulerint angustiam. Tanta
 illis dulcedo, tantus amor, tanta omnibus amoris affectio erga pupillos, ut non fa-

berrima deliberationis libertas, at in ista ur-
 gentissima iuris necessitas. Ab illa omnes
 citra legitimam aetatem relegantur, ab ista
 vero nec infantuli, nec postumi excluduntur,
 qui etiam omni sollemnitate vallatum rumpunt
 testamentum. Sed et illud, quod de regimi-
 ne ac periculo reipublicae tetigisti, parvulis
 istis non officit. Nam si respublica, iuris
 testimonio, instar habet pupilli; constat i-
 dem esse iuris in utroque: quia ubi est e-
 adem ratio, eadem est iuris censura. Aut
 ergo pupillis omnem omnino tutelam auferes,
 aut etiam reipublicae tutores non negabis:
 nec enim per se principes rempublicam ad-
 ministrant, sed per administratorias potesta-
 tes. Ideoque perimpium, periniquum est dis-
 simulare, nedum impedire, quod ratio dic-
 tat, quod poscit utilitas, quod iubet hones-
 tas, quod suadet pietas, quod iuris denique
 imperat necessitas. Nec impedit avita con-
 stitutio, qua cautum erat, ut penes maiorem
 natu semper sit principandi auctoritas; quia
 per Papam Alexandrum et per Fredericum
 Imperatorem, qui ius habent et condendi et
 abrogandi iura, prorsus est abrogata, quando
 ab utroque, superstite seniore, scilicet Mes-
 cone, in eodem est principatu Casimirus et
 constitutus et confirmatus. Non est igitur,

Przedz. I, wiersz 5 gregarius» Gregorus K. i L. — 18 mulier» multum S. — Przedz. II, wiersz 3 ista» isto I, II i inne. — 9 habet» tak II; habetur I. — 17 nedum» needum I. II. — 18 quod iubet honestas» niema II. — 22 quia» que I. — 23 quando» quin I, II.

vor, non odium, non tribulatio, non gladius, non quaestus, nec ullius penitus occasionis necessitas, ipsos ab ipsorum latere ac obsequio distringat. Propter quod eubagionum primus, ille comes Nicolaus, summe omnibus regravans, omnes de constantia, de forma fidelitatis et admonet et instruit, omnesque, ne cui suam in contrarium liceat mutare voluntatem, iurisiurandi religione obstringit. Noverat enim vir⁵ prudens, volatile semper esse mentis vehiculum et petulantes esse ac in lubrico glaciali animi affectus.

22. Consternatur ille senex Mescio his auditis et indignationis dolore humi prosternitur. Ait, non suum apud illos dolere contemptum, non tam iura primogeniturae confusa, quam superexcellentem tantae dignitatis maiestatem tam scurrili ludibrio¹⁰ prostratam. Audire piget, rem prorsus inauditam, rem non tam lugubrem, quam ridiculam; nec enim sine ridiculo dissimulari potest tam desipiens tam sapientum virorum infantia. Infantum enim est, cum infantibus

Hor. Sat.
II. 3. 348.

ludere par impar, equitare in arundine longa;

Doloris quoque non dispar est ratio: quia quum in fratre meo Casimiro huius regni¹⁵ corona ceciderit, eam non utcumque sublevare, sed in coeno et in cuiusdam lacu miseriae suppressere, remque publicam hostibus exponere studuerunt. Nam quis luporum gregi sine pastore pepercerit? Secundo, quis non doleat, quis non gemat adeo toxicata in se spicula contorqueri? Quis demum aequanimiter ferat non incallida callidissimorum ingenia? Infantem principem creant, ut, eo praetextu, ipsis ipsi²⁰ principibus principentur; ut regia stirpitus eradicata stirpe, liberiore tandem potiantur imperio; ut pro uno capite, tot ex ipsis succrescant reges, quot capita. Vestri nempe, non mei me miseret, o mea pignora! Vestra me, o procures, non mea movet calamitas; commune omnium hic agitur discrimen! Eis vos obsecundare oportet, quos vobis obsequi decuerat. Eisdem verbis, eadem verborum acrimonia ducem²⁵ Boleslaum et fratrem eius Mesconem crebro sollicitat, et ad suum votum inclinat. Aliorum quoque tam huius regni, quam exterorum undique venatur subsidia.

Praetentat precibus, pretio mercatur et ambit;

Scit bene murilegus, cuius genobarda lambit.

Wiersz 4 admonet» amoris I. — 7 glaciali» tak XXIII; glaciari I, II i wiele innych. — 10 tantae dignitati» dwa razy powtarza II. — 11 prostratam» profanatam I. — 16 coeno» sceno I, II i inne. — et» ut II. — 17 suppressere» suppressi I. — 18 Secundo» tak I, II, V, XII—XVI; Etiam niekt. in. — 23 nempe» namque V. — 25 obsequi» praeesse wyd. Dobr. — 26 crebro» niema II. — 29 genobarda» gneraboda I; gernaboda II; genorbada IV, V, XXV i niektóre inne.

Cracoviensis denique magnatibus provinciae mandat, ut resipiscant, ne arundineo innitantur baculo, ut Lestconem principatu excedere iubeant, ut sese principem recognoscant, ut a se, utpote capite legitimo, si membra sunt legitima, non discrepent. Quia incongruum est, suo non congruere universo Eligere igitur ipsos iubet:

23 Ad haec illi: «Pavidas minae damulas exanimant, meticulosos e rubis lepusculos terror exagitat; at leoni plus animositatis indignatio suggerit, plus tigridem fragor ad vires exa perat. Acutius enim ferrum exacuit cotis asperitas; nec dici potest gratuitum, quod minaci strepitu extorquetur. Promptus ergo esto, promptos ad resistendum invenies.

Pondus inest verbis, et vocem fata sequuntur.

Proinde augent ac roborant illius partes Wladislaidae, non tam eius amore, quam regni ambitu et odio pupillorum Adest parvulorum subsidio ducis de Wladimiria Romani pia miseratio, non cum parva Ruthenorum numerositate. Meminit namque idem Romanus, quanta erga se Casimiri fuerint beneficia, apud quem paene a cunabulis educatus, eodemque, quo fungitur¹⁾, ab eo principatu est institutus. Sciebat etiam, illis excisis, suae radici securim imminere, hinc a Mescone, si vice-rit, illinc a principe de Kiow, cuius filiam repudiaverat. Est autem in Cracoviensi provincia locus, a nomine fluvii, Mosgava dictus, ab Andreoviensi coenobio²⁾ non longe distans. In eo loco, spineti sive rubeti cuiusdam interiectu:

Wiersz 1 resipiscant» tu pisarz kodeksu XII opuścił z textu trzy wiersze od słów: ne arundineo .. discrepent; przyczepił zaś je w rozdziale 23 po słowach: et vocem fata sequuntur. — 2 ut sese» non s. II — 3 ut a se ... incongruum est» et caput wyd. Dobr. — si membra sunt legitima» niema I. — 5 aut» an V — 6 Pavidas» niema XVI, XXV. — 8 enim» etiam I. — potest» posse I, II, IV, XVII; posset XIII-XVI, XXV. — 11 fata» facta II — 13 ducis» niema II. — Wladimiria» tak V, VIII, XX i niektóre inne; Wladimir I, II, III i wiele innych; Wladimirio XII; Wladimirii XV. — 17 etiam» enim XIV-XVI, XXV. — Mescone» principe M. IV, XIII, XVII. — 18 Kiow» Kyiou II, III; Cygow V; Kyow XXV. — 19 Mosgava» tak VII i niektóre inne; Moscaua I, II, XXV; Molgava VIII. — Andreoviensi» Andreoviensi I, II. — 20 loco» loci II. — spineti» pineti I i kilka innych.

¹⁾ W tem wyrażeniu jest niejaki ślad, że Wincenty pisał to jeszcze za życia Romana Mściśławicza xięcia włodziemierskiego, przed rokiem 1205. ²⁾ Z tej dość obojętnej o klasztorze andrzejowskim wzmianki, wnoszą niektórzy, że autor pisał to już jako zakonnik tego klasztoru (Helcel *O klaszł. Jędrz.* str. 44 przyp. 37; porówn. Ossol. *Wiad.* II. 381). Wszakże Andrzejów, siedziba najstarszego w Polsce opactwa Cystersów, był tak sławną w owym czasie miejscowością, że ktokolwiekby był opisywał bitwę nad Mozgawą, załedwie mógł pominąć, iż ona stoczona była nieopodal tego klasztoru.

cf. Luc.
Ph. I. 7.

Confrendunt acies, stant hinc, stant inde phalanges,
Ferreæ stant nemora (et) stant pila minantia pilis.
Quorsum, quaeso, viri! quorsum miseranda iuventus?

Non furor est mergi velle cruore suo?

In te prona ruis, in te tua tela resolvis,

In te luxurias seditiosa sitis!

O sacrilega, o profana, o luctuosa congressus eiusdem spectacula! Non hic filiatio paternitati reverentiam exhibet, non filiationi paternitas ignoscit; non fraternitatem fraternitas, non consanguinitas consanguinitatem, non affinitatem affinitas, non necessitudinem necessitudo, nec illa sancta spiritualis cognatio semet ipsam agnoscit: omnes invicem sine omni delectu promiscua sese caede interimunt. Hic Mesconides Boleslaus cuspidè transfixus expirat; hic inclitorum gloria prosternitur; hic Mesconem quidam gregarius miles vulnerat, quem quum occidere vellet, ille detecta casside, se esse principem exclamat: quo ille cognito veniam imprudentiae petit, eumque ab aliorum impetu conservans proelium declinare facit. Sed et dux Romanus non sine magna suorum caede, plurimorum destitutus auxiliis, non paucis nec levibus saucius vulneribus, tum angustia vulnerum tum desperatione victoriae cogitur divertere. Nam in principio congressus suorum pars maxima Ruthenorum terga fugae dederat; quod parti puerorum victoriae ademit triumphum. Quorum perplurimi non proelio intendunt, sed Ruthenos insectantur fugientes, quidam aviditate praedae, quidam indignationis animositate. Adest iterum seni subsidio Wladislaides Mesco cum nepote, filio Boleslai Iaroslao, qui nemine paene in loco pugnae reperto, quia iam ambae partes diverterant, quasi victoriose campum obtinuissent certaminis, gratulantur et signa victoriae illic extollunt. Cum quibus, licet in pauca manu, comes Govoricus congregitur, confligit et frendentis instar fulminis impetum una cum viribus nequicquam effundit. Dispari namque hostium numerositate tandem fatigatus, non sine quadam gloria succumbit. Capitur, captus abducitur, et captivi nomine diu tentus, vix demum a captivitate amicorum interventu absolvitur.

Porro iam saepe dictus praesul Fulco inter spem et timorem anxius pendet, orationi tamen propensius intentus, belli exitum in loco semoto praestolatur. Qui

Wiersz 1 Confrendunt» conscendunt VIII. — 4 furor» pudor V. — 8 reverentiam» niema II. — 9 necessitudinem» necessitatem VIII. — 10 necessitudo» necessitas IV. — sancta» niema XVI, XXV. — agnoscit» cognoscit VIII, XV. — 12 gregarius» gergarius vel g. II; w kodeksie VIII nad gregarius jest glosa director belli. — 13 detecta» delecta XVI. — 15 plurimorum» plurium I, II i niektóre inne; plurimum IV. — 18 parti» partim II. — 19 Quorum perplurimi» niema II Q. plurimi I. — 21 seni» senis rękopp. — Mesco» V. Mesco II — Iaroslao» Ieroslao II. — 23 illic» illinc XXV. — 25 namque» tandem II. — 28 interventu» interiectu IV.

quum quemdam proelii emansorem vidisset, ait: bonum nuncium, bonum! prospere
 nobiscum agitur; quod est verbum? quod factum est? Qui respondit: Nostros num-
 quam deserat hostes hodierna nostra prosperitas! Cecidit Romanus, primorum primi
 prostrati; quidam capti, nonnulli diffugio dilapsi, totus populus nostri exercitus mox
 5 in auras evanuit. Cui praesul: unde scis, Romanum cecidisse? At ille: papae! in-
 quit, commilitonis ego funus praesens praesentis non viderim? Illud certo certius
 accipe, senem Mesconem cum triumpho, spoliis occisorum onustum, Cracoviam pro-
 ficisci. Vix hic finierat et ecce alius, itemque alius aliud proferens mendacii com-
 mentum. Unde praesul tam se quam suos aliquantulum consolatur, dicens: «Non
 10 est ratio, cur huic quam secundo vel tertio magis credendum sit; aut ergo
 cuilibet eorum credatur aut nulli; sed quomodo tam dissona dicta convenient? Su-
 perest igitur, ut alicuius nostrorum sagacitate rem diligentius perscrutemur». Cui
 quidam: Praesto ego sum, domine! mitte me. Ait illi: tria verba tene: impiger,
 diligens, cautus esto; angelus Domini tecum! Igitur ille habitu clericali seposito,
 15 clericus enim erat, sese scurram et cursorem simulans, pedestri cursu ad proelii lo-
 cum transvolat, rem diligenter explorat, nunc ab eis, quos adhuc semineces reperit,
 nunc ab his, qui praedociniis erant occupati. Qui quum omnia exploratissime didi-
 cisset, quantocius revertitur, cuncta ordine pontifici pandit ac digerit: Senem Me-
 sconem sub duplicis onere praedae gementem ad propria remeare, sub onere vide-
 licet maeroris pro morte filii, sub onere doloris pro vulneribus in se susceptis;
 20 Romanum vulneratum, non tamen letaliter. Quem pontifex noctis per opaca impi-
 gre consequitur; consecutum revocare studet, ne forte senex Mesco ad maiorem
 iniuriam in ira magis incandescat, et viribus instauratis vel per se vel per Vladi-
 slaum regni caput occupet. Cui Romanus: Sane pater carissime! sed gemina me,
 25 ut vides, compedit debilitas: una in me ipso corporis ob vulnera; altera in meis
 ob militiae carentiam, quae partim proelio corruit, partim fuga disparuit. Tum prae-
 sul: quid ergo consulis? Cui ille: tuam non latet prudentiam prudentia serpentis,
 quae maxima est in capitis custodia Caput igitur, caput et custodiri et defendi
 30 convenit, donec nostrorum livor vulnerum detumescat. Piscis enim, quorsum vis se-
 quitur, si vel filo branciam tenueris. Romano itaque ad propria remeante, primi

cf. Flor.
III, 8.

Wiersz 2 quod factum» quid f I, XIV.—Nostros» Vestros XXV.—5 cecidisse» occidisse I, II.—
 6 praesens» patris XIV, XVI, XXV.— praesentis» tak II i inne; parentis I. — viderim»
 tak I, II, V, XIV-XVI, XXV; noverim VII, VIII, XX, XXIII i niektóre inne. — 8
 commentum» commercium II. — 15 pedestri» pedester XIV-XVI, XXV. — 18 quantocius»
 quantocius XIII. — 19 onere praedae» tak I i inne; parte honore II — 20 susceptis» re-
 ceptis IV, XIII. — 22 ad» ob I, II, V, XV, XXV. — 23 ira» iram II. — magis» magna
 XIV, XVI, XXV. — incandescat» inardescat IV, XVII. — 28 Caput... custodiri» tak I, V,
 VII, XII, XIII, XV, XX, XXV; niema II; caput ergo et c. VIII i niektóre inne.

procerum, ut crastina primum illuxit dies, cum paucorum quidem, sed exercitatissimorum, manu hostes quaerunt undique. Quibus non inventis, an senem Mesconem persequantur, an Wladislaidas, diligentius deliberant. Sed praesulis consilio neutrum faciendum. Docet, impiam esse tam afflicti senis persecutionem; miserum enim est miserabile cuiuslibet infortunium insectari, calamitas enim semet ipsam insectando⁵ in se ipsa contabescit. Sed et ambos persequendi nulla est ratio, ubi labor immensus, fructus paene nullus; infructuosissimam esse operam operis minus fructuosi, et frustra quispiam tempus terit in palea. Iubet ergo ad sedem regni properari, ne quis regiam, quasi vacantem, in turbine anticipet. Nam piscium omne genus facilius deprehenditur in turbido; sub nebula maxime impetus cavetur accipitris.¹⁰

Rixantes vendunt aquilae morticinis corvis;

Corrixans alii dat canis ossa cani.

Sic persuasi, animositate seposita, non animo, Cracoviam cum pueris libere adeunt et sollennius, quam ab initio, sollennitates instituti principis instaurant. Itaque mater puerorum tam consiliorum industria, quam rerum providentia, mulier su-¹⁵ per muliebrem sexum prudentissima, legitimam in se pupillorum tutelam suscipit, donec maior adolescat, qui proximus erat pubertati. Ad huius mulieris nutum, pro meritis cuiusque, fascēs distribuuntur dignitatum: hi submoventur, illi substituuntur, ut nec tribuniciae sine ipsius arbitrio, nec minimae omnino concederentur potestates. Tanta omnibus erga illam reverentia, ut suae proceres obliti dignitatis obsecun-²⁰ dare mulieri ac muliebres, non turpes tamen, dissimulare vel ferre mallent ineptias, quam pueros deserere. Non potest enim, quantumlibet prudentissimus, esse quandoque sine lapsu imprudentiae, unde imprudentia facilius apud prudentes veniam impetrat, quam apud imperitos. Ceterum saepe nominati viri: praesul Fulco et palatinae comes excellentiae Nicolaus, cum quibusdam procerum, reipublicae curam²⁵ suscipiunt; cuius administrationem idoneis ac fidelissimis potestatibus distribuunt

Siluitque aliquamdiu terra et pacis aliquantisper facta est tranquillitas.

Porro dux Lestco aetate proficiebat et industria, iamque ad exercitium armorum aspirabat, qui necdum baltheo militiae insignitus, quia adolescentulus, tamen super omnes

24. Porro dux Lestco aetate proficiebat et industria, venaticis, utpote adolescens,³⁰ studiis sese ad iuvenile robur exercens. Iam iamque in his exercitior, armorum usum aspirabat,

Przedz I, *wiersz* 32 tamen super» insuper *L.* — *Przedz.* II, *wiersz* 1 sed» nie mają rękopp. — 5 semet ipsam» niema *VIII, XII.* — 7 et» nec *I, II, XXV* — 9 facilius» niema *V.* — 10 accipitris» accipitrum *IV.* — 15 consiliorum» in c. *I, II XXV.* — 16 in» ad *IV, V.* — suscipit» suscepit *XVI.* — 18 substituuntur» destituuntur *XII, XIV, XV.* — 29 dux» rex *II.*

omnes principes Russiae quasi quidam sol
 enituit. Eodem namque tempore moritur
 dux Galiciae Wladimir, nullo legitimo herede
 relicto, unde Russiae principes alternatim
 5 vacantem student rapere principatum. Inter
 quos dux Romanus duci Lestconi obnix
 supplicat, ut eum perpetuo sibi famulatu ob-
 liget ut ipsum non principem sed procura-
 torem suum in Galicia constituat. Quo audito
 10 dux Lestco mandat suis, ut sint ad expedi-
 tionem parati. Igitur confluunt cohortes, af-
 fluunt acies, moventur contra Galiciam cas-
 tra, principem vero utpote nondum bellis
 idoneum, satius dicunt interim domi iocis
 15 indulgere, quam intempestivis temere elabo-
 rari sudoribus. At vero adolescens paene
 illacrimans: prob pudor! inquit, o proceres,
 me feminam a meis aestimari, non princi-
 pem. Parum enim distat a femina, qui sem-
 20 per coetus colit femineos. Non ergo ut prin-
 ceptis, sed ut signum principis vestra castra
 non deseram, alioquin vel solo comite ves-
 tra sequar vestigia. Gratulantur omnes tam
 virilis animi adolescentem, qui dum Russiae
 25 limites attigisset, arenae instar hostium nu-
 merositatem

aspirabat, qui necdum tiro, necdum miles,
 gloriosa in se militiae praetulit insignia. Ex
 quibus illud unum ad gloriae cumulum suf-
 ficit, quod super omnes Russiae principes,
 licet adhuc adolescentulus, quasi quidam sol
 enituit. Eo namque tempore in fata conces- 1197.
 serat dux Galiciae Wladimir, herede nullo
 relicto legitimo. Unde Russiae principes,
 quidam vi, quidam arte, nonnulli utroque
 modo vacantem student rapere principatum.
 Inter quos dux Romanus, quanto loco vici-
 nior, tanto spe proximior, et tunc ambitu
 solertior. Sed quia sese viribus aliis videt
 disparem, duci Lestconi obnix supplicat,
 ut eum perpetuo sibi famulatu obliget, ut
 eius obsequio cunctis Ruthenorum princi-
 pibus ac Parthorum per ipsum partibus im-
 peret, dummodo ipsum non principem Gali-
 ciae sed procuratorem ibi suum constituat;
 alioquin indubitatum sibi hostem imminere
 non ambigat, quicumque aliorum illic sedem
 sibi fixerit. Sed frivola visa est quibusdam
 eius petitio, tum quia tutum non est parem
 creare de famulo, tum quia res magna, res
 utilis, longe utilius per se possidetur, quam
 alteri

Przedz. I wiersz 1 Russiae» niema S. — 2 enituit» emicuit S. — 3 Galiciae» Galacie K. — 9
 Galicia» Galacia K. — 12 Galiciam» Galaciam K. — 14 dicunt» niema S. — 20 ergo» vero S. —
Przedz. II, wiersz 1 necdum miles» nedum m. II. — 6 enituit» tak V, VI, VIII, XX i wiele
 innych; emicuit I, II, XXV i niektóre inne. — tempore» temporis I, II i wiele innych. —
 7 Galiciae» Galacie XVI — 12 tunc» tak VIII, XVII; sic in ne. — 14 duci» regi II. — 17
 imperet» tak I, II, V, XX, XXV; impersret niekt. in. — 18 Galiciae» Galacie XXV. — 21 alio-
 rum illic sedem sibi fixerit» tak XI, XIV, XVII, XXV; s. illic sedem fixerit I, VII, VIII,
 XX; s. sedem ibi f. II. — 22 quibusdam» niema II. — 23 parem... de famulo» pisarz kodeksu
 XXV dodaje przy tych słowach na boku uwagę taką: Hic textus sunt diversificati, quia quidam ha-
 bent rem, alii parem. Item quidam habent de famulo, alii de favilla. — 25 per» nie-
 ma I, II.

merositatem invenit conglomeratam. Quibus a facie Lestconis in fugam conversis Galicienses illi pronis cervicibus occurrunt, omne obsequium, omnem omnium subiectionem ac fidelitatis perpetuitatem pollicentur, ipsum regem, ipsum suae salutis praesidium et optant et eligunt. Nihil enim aliud, aiunt, quaerimus, quam ut vestri nominis gloria invocetur supra nos, quia principum terrae nostrae ferre non possumus fastum, seditiones, invidiam. Lestco igitur eos ducem Romanum suscipere coëgit, quem ipsi tanquam fulgur horruerunt. Quod tamen beneficium Polonis postea Romanus male rependit, sicut infra ¹⁾, suo loco dicetur.

alteri substituitur; nec nisi raro extraneum extraneo individui vinculum foederis astrinxit. Quia qui causa utilitatis assumitur, tamdiu placebit, quam diu utilis erit. Ceterum alii: «Duo, inquiunt, probant, nec nostro principi nec nobis esse Romanum extraneum. Nam quo pacto extraneus dici potest, cum quo secundo consanguinitatis gradu reperitur. Qua, obsecro, ratione de hoc viro ambigi potest, qui huius reipublicae semper coadiutor et quasi quidam paedagogus exstiterit. Nam quid aliud docet tempore regis summi Casimiri examinatissima in omnibus suae fidei constantia? quid diligentissima obsequiorum studia? quid nunc tandem, ob nos-¹⁵ tram suscepta necessitatem, cruda ipsius loquantur vulnera? Horrendum certe nefas

est, vel in consanguineo pietate destitui, vel mutui debitum proximo non redhiberi. Igitur confluent cohortes, conflantur acies, moventur contra Galiciam castra. Sed aetatem causantur principis, non principem, utpote bellis nondum idoneam: ideoque ²⁰ satius ipsum interim domi iocis indulgere, quam intempestivis temere illaborare sudoribus. At vero adolescens paene illacrimans: Proh dolor! inquit, o procures, me feminam a meis aestimari non principem. Parum enim distat a femina, qui semper coctus colit femineos. Modicum audio roboris habere exercitus acephalos. Inutilis ego? fateor. Certe pila fixa stant in proelio, nec dimicant, eis tamen praesentibus ²⁵ animosius dimicatur. Unde fama est, quosdam saepe sine rege confectos, quo in cunis in proelio tandem posito, de hostibus triumphasse. Non ergo ut princeps, sed ut signum principis vestra castra non deseram, alioquin vel solo comite vestra sequar vestigia. Gratulantur omnes, virilis tantum animi habere adolescentem. Miran-

Just.
VII. 2.

Przedz. 1, *wiersz* 6 *praesidium* » *subsidium* S. — 7 *enim* » *autem* K, i L. — 9 *principum* » *principem* S. — 10 *ferre* » *habere* S. — *fastum, seditiones, invidiam* » *niema* S. — 13 *Quod* » *Que* S; *Qui* K. — *beneficium* » *beneficia* S; *beneficio* K. — *Przedz* II, *wiersz* 4 *erit* » *tak* I, V; *est niektóre inne*. — 5 *duo* » *domini* XIV, XVI, XXV. — 7 *quo* » *niema* II — 10 *coadiutor* » *adiutor* XVII. — 12 *regis* » *tak* II; *ducis* *inne*. — 18 *vel* » *ill'* II; — *vel mutui* » *tak* I, II; *et* IV i *niektóre inne*; *ac* V — 20 *idoneam* » *idoneum* I, II i *niektóre inne*. — 22 *dolor* » *pudor* I, II. — 24 *femineos* » *muliebres* XII. — 27 *ergo* » *tak* II V i *wiele innych*; *ego* I.

¹⁾ To jest w Rocznikach, które Dopelniacz w końcu kompilacyi swojej przyczepił.

tur singuli, citra spicae florem in tam tenella spica, tantae maturitatis grana Stupent, nucem nondum testa vestitam, soliditate maturi nuclei proferre saporem; ac in duce, 5 dulcedinem ducis iudicant apiculae, non aetatem. Necdum Russiae limites attigerant, quum Galiciae primi pronis illi cervicibus occurrunt omne obsequium, omnem clientelam, omnem suorum omnium subiectionem 10 ac fidelitatis perpetuitatem cum omni satisfactione pollicentur; ipsum regem, ipsum suae salutis praesidium et optant et eligunt. «Eligere, inquit, dignetur vestrae discretionis dignatio, in vestri persona nobis im- 15 perare velitis. an in substituta? Nihil enim aliud quaerimus, quam ut vestri gloria nominis invocetur super nos; quia non possumus ferre nostrae terrae principum fastus, seditiones, invidiam». Haec illi, sed in dolo, 20 ut quasi securos et incautos occuparent; nam dolum subesse, mox ipsa res prodidit. Prima siquidem ipsorum oppida non deditione supplicant, sed rebellionem contumacius resistunt. Quibus tandem contritis et subac- 25 tis, Galiciam obsidionibus vallare proponunt; sed arenae instar hostium ibi numerositatem conglobatam et glomeratam invenerunt. Quibus dux Lestco iuberi per suos iubet, ut mox finibus excedant Galiciae aut proelium

praestolentur. Qui responderunt: proelium, proelium in instanti! Sed haec illorum atrocitas vapor fuit ad modicum parens. Nam ubi primum ferreae Polonorum effulserunt acies, tota illius multitudinis animositas penitus contabuit, nec ulla proelii apud illos meditatio, sed fuga, fuga in instanti. Belli tamen dilationem, pacis deliberandae praetextu, postulant et impetrant. Quibus deliberatione suspensis, Galicienses pronius quam prius, ad scabellum ducis Lestconis prosternuntur. Nec iam ficto, sed summae devotionis votis principem sibi creari efflagitant; quia suorum principum vires, in quorum infinitate fixerant fiduciam, penitus emarcuisse conspiciunt: et quem e vicino plus quam fulgur horruerant, ducem Romanum susci- 4188. pere coguntur. Noverant enim hominis astutissimi super omnes ingeniosam tyrannidem, qui tam atrocitatis impetu, quam ambitionis studio nemini suorum parcere novisset. Angustiae illis undique, nam rebel-landi nulla spes, omnibus paene suorum subsidiis, noctis beneficio dilapsis. Hinc huius cruentissima tyrannide terrentur; quia nemo prudens horrendis leonis rictibus se impingit. Quid ergo? preces precibus accumulans, argenti, auri talenta innumera, gemmas, vasa et vestes generis exquisitissimi,

*Przedz. I, wiersz 1 in tam» intra I. — 2 grana» granum vel g. — 3 maturi» tak I i wiele innych; maturum II, V, XX. — 4 proferre» perferre I. II. — 5 iudicant» tak I; indicant II, V. — 6 Russiae limites» tak I; limites II; Russiam milites wyd. Dobr. — 7 Galiciae» Galacie VIII, XXV. — 15 in» niema XIV—XVI. — 25 Galiciam» Galaciam VIII, XXV. — 27 conglobatam» niema I, II. — et» niema II. — 29 Galiciae» Galacie XXV. — *Przedz. II, wiersz 6 contabuit» extabuit II. — 14 in quorum» niema II. — 16 vicino» vicinio I, II, VII. — 19 ingeniosam» niema II. — 26 rictibus» rugitibus XXV. — 27 preces» procures III, VII, XII, XIV—XVI. — 28 innumera» munera IV.**

omne sericorum, omne praestantissimarum genus rerum offerunt et propensius illaturos pollicentur, ne Romani iugo subesse compellantur; cuiuslibet conditionis obsequium omne, tributorum perpetuitatem compromittunt dummodo huius declinent imperium. Quid enim de acerba uva nisi stupor, quid de malo speraveris, cuius succum tot virulentis expertus es deliciis. Sed in alium declinandi nulla facultas, omnium Lechitarum in Romano fixa sententia. Omnibus itaque Ruthenorum primis ac praecipuis omnino renitentibus, Romanus princeps Galiciae per ducem Lestconem instituitur. Quod beneficii qua tandem gratiarum devotione Polonis respondere studuit, suo loco docebitur¹⁾. Nam

formam fidelitatis erga omnes pari coluit perfidia; in suos maxime crudelis ac truculentus. Vix enim dux Lestco pedem cum suis dimoverat, quum Galiciensium satrapas et eubagionum florentissimos, incautos occupat ac trucidat; quosdam vivos terrae infodit, quosdam membratim discerpit, alios excoriat, multos quasi signum, ad sagittam figit, nonnullos prius exenterat, quam interimit. Omne supplicii genus in suis experitur, grassantior civibus hostis factus, quam hostibus. Nam quos palam apprehendere non potuit, paene cunctis ad alias provincias metur dilapsis; donis, blandimentis et quibus plurimum viguit ingeniis revocat, amplexitur, honorat, sublinat. Mox quibusdam

Przedz. I, wiersz 2 propensius» protensius XV. — 3 Romani» Rutheni mają rękopp; w XX jednak tak ręką głoskę u na o przerobiwszy. poprawiła Romani. — 5 compromittunt» tak I, II; promittunt VIII. — 6 declinent» inclinent II. — 8 malo» amalo I; camalo II — 13 Galiciae» Galacie VIII, XXV. — Przedz. II, wiersz 1 fidelitatis» felicitatis VIII. — 3 Vix ... Lestco» niema VIII. — 4 dimoverat» amoverat II.—Galiciensium» Galac. XXV. — 11 grassantior» crassantior II. — factus» tak I; est dodaje II. — 14 dilapsis» dispersis I, II, XXV i niekt. inne.

¹⁾ To co tu autor w miejscu właściwem *suo loco* opowiedzieć przyrzekł, znajduje się w dawnym krakowskim roczniku pod rokiem 1205 zaciągnięte w tych słowach: *Romanus fortissimus princeps Ruthenorum elevatus in superbiam et exaltans se in infinita multitudine sui exercitus numerosi, a Lestcone et Cunrado filiis ducis Kazimiri, cooperante omnipotentis auxilio, qui propria virtute sublimium colla calcatur, qui fortius frangit, et elisa erigit, in Zawichost est in prelio interfectus. Tunc enim adeo superni opitulaminis fortitudo affuit quamquam paucissimis, qui residui de paucis exercitibus dictorum ducum iam ad propria redeuntibus pro sui lassitudine et gravitate remanserant, ut cum retroversi infinitas phalanges praefati Romani dolose et fraudulentur excidium Poloniae procurantis audaci congressu inpeterent: unus mille et duo decem millia fugaverunt. Insuper cedis valitudinem inauditam fuit protestata et exundans cruoris effusio in flumine Wisła, tunc unda ibidem natio colore in rubrum commulante; et innumerosa cadaverum ibidem in Polonorum victrici dextera cadencium multitudo* (Pertz XIX. 594). Tak styl tego opisu jak i zdania rozstrzelonemi głoskami tu odznaczone, a powtarzające się dosłownie w kronice, zdają się mówić za tem, że sam Wincenty zdarzenie to w roczniki krakowskie zaciągnął. Takie więc znaczenie mają słowa *suo loco docebitur*, i zbytecznym okazuje się domysł, który z tych słów wysnuł Gutschmid (*Ueber die Fragm. d. Pomp. Trogus* str 206) twierdząc, że kronika Wincentego była przzerwana, a przerwanie to wyjazdem autora do Halicza było spowodowane.

insimulando figmentis, immeritos praecipit-
 tat; praecipitatos tormentis iubet inexcogitatis
 interire: sive ut fortunas interemptorum e-
 ripiat, sive ut finitimis terrorem incutiat, sive
 5 ut potentioribus de medio sublatis securius
 imperet. Unde solenne illi e. at qua i pro-
 verbium: melle securius uti apum non posse,
 nisi penitus oppresso, non rarefacto, exa-
 mine ¹); nec sapere species nisi creberrime
 10 pilo contusas. Aliorum ergo adversitate, im-
 mo sua prosperitate brevi crevit in immen-
 sum, ut omnibus paene Russiae provinciis
 ac principibus potentissime imperaret.

25. Sed nescio, quid sibi velit senum
 15 ambitio, quorum aetas quanto declivius in
 se vergit, tanto celsius per ambitum supra
 se attollitur: quanto gravius mole premitur
 decrepita, tanto levius ambitiosae pennis
 levitatis rapitur trans aëra. Nam quum om-
 20 nia paene monstra vitiorum senex in se do-
 muerit, quum omnibus paene dominetur, duo
 illi dominantur, scilicet ambitio et cupidi-
 tas. Unde quidam sapientum ²: Nescio, quid
 sibi vult senilis parcitas quia quo minus
 25 restet viae, plus quaeritur viatici. Sive ergo
 his duabus instimulatus causis, seu iustae

persuasus ductu rationis, principatum repe-
 tere Mesco senex instituit. Quod quia viri-
 bus assequi nequit, iuris ac robore impar,
 industriae beneficio rem aggredi meditatur.
 Saepe namque omnibus maiores viribus vi-
 res habet industria. Ideoque maiorum prius
 animos quadam benignitate praetentat, con-
 ciliat et ad suum consuadet propositum.
 Sed quia omnes amor adolescentum adeo
 demulserat, ut omnium animi ex matris ipso-
 rum animo pendere viderentur; ipsam sae-
 penumero tum scriptis tum nunciis, non-
 numquam munerum importunitate sollicitat.
 Ait non principandi capi gloria, sed pro reg-
 ni tranquillitate, immo pro ipsa et filiorum
 eius tranquilliore statu se esse sollicitum.
 Nec aliud se ad praesens optare, quam ut
 sese superstate, omni discordiarum fomite
 prorsus extincto, nullum in posterum qua-
 vis occasione oriatur incentivum. Quod, a-
 struit, aliter fieri non posse, quam hoc pac-
 to: Cedat mihi filius tuus principatum, quem
 ego in filium adoptem, eique consequenter
 militiae cingulo a me insignito eundem re-
 stituam, ipsumque heredem legitima sollen-
 nitate instituam, ut Cracoviensis dignitas,

Przedz. I, wiersz 10 contusas» tak I, II; concusas XII. — immo sua prosperitate» prosperatus I; i. s. prosperatus II i największa część innych. — 13 potentissime» niema II. — 16 vergit» tak I; ugit II — supra» super XII, XV. — 20 paene» niema II. — domuerit» domuit I, II i inne. — 21 duo illi dominantur» d. i. dominant. XV; niema V. — Przedz. II, wiersz 3 nequit» nequivit XV. — iuris» tak I; viribus II. — ac» niema I. — 8 consuadet» suadet XIV—XVI. — 11 ipsam» iam dotaje V. — saepenumero» sepiissime IV. — 12 scriptis» tak I; scripto II, IV. — 18 omni» omnium I, XIV. — 20 incentivum» incendium XVI. — 22 principatum» tak XX; principatu inne.

¹, Znanego sobie zapewne osobiście Romana umie Wincenty podać nawet przysłowia. Że przysłowia te powtarzano w Haliczu na początku wieku XIII, widzimy to z latopisu wołyńsko-halickiego, w którym pod rokiem 1231 powiada setnik Mikula do syna Romanowego Daniela: *hospodyne! ne pohnyty pceł medu ne jidať* (Połn. Sobr. II. 171). ² Sen. de Sen. XVIII. 65, Monumenta Pol. Hist. Tom. II.

immo totius Poloniae principatus in tua stirpe perpetua successione solidetur. Quia momentaneum esse nequit, quod princeps constituit, quod principali auctoritate roboratur; nihilque momenti habere, quod vulgi strepitu conelamatur, a quibus quod summa vix difficultate construitur, facillime dissolvitur. Vix enim populi ad honesta contrahitur consensus, qui tanto est ad seditionum tumultus proclivior, quanto numerosior; praesertim, quum paene semper sit venalis favor popularis; quibus tamdiu placebis, quamdiu utilis eris, tamdiu imperabis, quamdiu supplicabis. Nec enim est perpetuus, nec salubris liquor, qui de humilibus carectis ac palustribus eliquatur; quin etiam rudis brutorum natura, magis naturalem fontium sitit puritatem. Excute igitur non coronam, sed luteam testam, ridiculum capitis gestamen, arte figulorum et compositum et impositum. Aureum decet principes diadema, non fictile, maxime quod natura suo fabrefecit beneficio, quod tuis et in praesens et in posterum liberis nostrae decrevit dulcedinis liberalitas. Et quoniam credula est mulierum facilitas et cerea virgultorum inflexio, his inebriata mater ac filii, cedendum esse censent ad tempus principatum; tutiusque patris loco fore, patruum venerari, quam hostem perpetuo sustinere: satius esse pa-

trui regnare munere, quam ex vulgi semper pendere arbitrio. Iusiurandum proponitur in medio, iurat senex, iurant utriusque partis procures: intemeratissime tenendam praescripti pacti formam, quam qui temerare ten-⁵ taverit, vel consuluerit seu quovis modo consenserit, per metropolitanum et omnes huius provinciae pontifices anathemate innodetur. Itaque Mesco sollennibus dignitatis non sine sollennitate potitur. Cuius desiderio¹⁰ nec pacti, nec iurisiurandi visus est meminisse; si quando tamen ratione persuasus vel nepotis mansuetudine devictus, meminit aut formam pacti, ubi potest, dissimulat, aut ubi dissimulare nequit, eius effectum, pro-¹⁵ crastinando frustratur. Rogat dux Lestco, militiae primitiis insigniri: rogat, instat, ratam fore patris sponsionem et se Cracoviae heredem in solidum institui. Qui respondit: pactis privatis ius publicum convelli non²⁰ posse. Convellitur autem, si reipublicae conditio sit deterior; quod fieri quis dubitet si regni regimen adolescentis imperitiae committatur; decentius enim adolescentia obsequitur, quam imperat. Quia utilius paxillo²⁵ palmes astringitur, quam liber luxuriari permittatur. Explorati enim iuris est, non esse pacta, nisi gratuita; invitum autem putari, qui consensisse non probatur. Qua ratione vero gratuitum quis iudicet, quod proelio³⁰

Praedz. I, wiersz 6 conelamatur» proclamar II. — 9 consensus» sensus XII. — 14 enim» niema II. — nec salubris» nisi salubris I. — 22 fabrefecit» fabrescit II. — 24 posterum» posteris XVI. — 28 principatum» tak I, VIII, XX: wiele innych; principatu II, VII, XII, XV—XVII. — Praedz. II, wiersz 15 effectum» tak I; effectus II. — 17 militiae» niema II. — 24 committatur» committetur XII; committitur inne. — 26 permittatur» permittitur I, II — 27 enim» etiam I, II. — nisi» nec I. — 30 vero» tak I, II; vel XVI. — proelio» periculo I.

est extortum; proeliorum autem quis consensus est, ense iugulo imminente? Qui ergo tenet, teneat, donec de mediò fiat. Breviuscula tamen quiete gaudet, avaritia eum expul-
 5 pulsante, quam senibus maxime praedominari diximus. Quia enim opibus et facultatibus aliorum inhiare ac insidiari coepit, ut eas quoque quocumque sibi colore applicaret; impatientia civium Cracovia expellitur
 10 et dux Lestco recipitur. Sic ergo tam iurandi, quam pacti contempti poenam, quadam depressionis confusione dependit. Ille tamen non inmemor sui, artis expertae rursus ope nititur. Ad matrem adolescentum,
 15 eiusdem ingenii passibus recurrit, eiusque consilium et auxilium et explorat et implorat; plus tamen perfidiae suspicionem extenuat et amovet. Ait, pactum a se summa religione custoditum, sed ab aemulis im-
 20 ditum se fuisse ac praeventum; nec sua fuisse responsa, quae sua dicuntur, sed eorumdem invidia aemulorum conficta. Nunc ergo vester duntaxat non desit favor, fides non deerit a me pollicitis. Non modo Cra-
 25 coviam a vobis perpetuo hereditandam protestor et conscribo, sed etiam Cuiaviensem restituo provinciam. Occupaverat enim illam idem senex, quamvis ad se minime pertineret. Unum, inquit, unum peto, ut hostis

omnium communis exsilio proscribatur, ne de principibus amodo faciat ludibria, quando vult principes creans, quando vult et praecipitans. Hoc autem de comite significabat Nicolao, quem noverat eidem feminae tunc temporis exosum: quamvis alias, utpote virum discretum ac strenuum per omnia et omnium amicissimum non modicum dilexerit. Invidorum tamen fabricante dolo, causas odii contra illum conflat et quasi veras, atrocissime cum illo persequitur. Ideoque, ad vota senis, omnium consensum inclinat, ut vir innocens exsilio perpetuitate damnetur. Rursus igitur hac ratione paciscuntur: «ut Cuiaviam in instanti restituat, in Cracovia in finem vitae regnet, duce tamen Lestcone ex illius institutione successuro». Sciens autem Nicolaus, exsillii sibi imminere periculum, gratiam saepe ac saepius ducis Lestconis ac matris eius multis modis praetentat. Qua humillime quaesita nec inventa, non sine dolore cum plurima amicissimorum societate ad senem transmigrat. Quorum accessione senex alacrior, Cracoviensem principatum ingreditur; qui eandem fidei religionem posteriori exhibuit pacto quam et primo. Nam nec heredem instituit Lestconem Cracoviae, nec ut sponderat Cuiaviam restituere curavit. Immo

Przedz. I, wiersz 1 autem» aut I, II. — 10 dux» rex II. — 12 depressionis confusione» confusionis depressione II. — 13 sui» sue XIV—XVI. — 14 ope» opere rękopp. — 16 auxilium» w kodeksach I, I^a i II wtrącono tu 68 wierszy z rozdziału 26 poczynając od słów: ab amicis describitur. . indeliberatis et inprocuratis. Opuuszczony zaś dalszy tekst niniejszego 25 rozdziału w tamto miejsce wpisano. Przyczynę tego przerzucenia wyłożyłem wyżej na str. 218. — 21 dicuntur» dicunt XIV. — Przedz. II, wiersz 2 a modo» animo IV.— 3 et» niema II. — 6 alias» niema II.— 9 dilexerit» dilexerat XVII.— Invidorum» invidiorum V.— 12 senis» sedis XIV—XVI, a glosator dodaje: id est aule. — 24 transmigrat» migrat II. — 27 et» niema II; ut wyd. Dobr.

forsan praedae vel indignatione animosior, ramis eiusdem arboris iterum et iterum quodam impetu impingit, credens vel arborem ictibus prosternere vel ramalia confrustare; 5 suo magis, quam ilicis periculo. Ala enim in feriendo enodata, humi non sine dolore provolvitur, seroque in se didicit, quid impetus in alium persuadeat. Quumque remedium undelibet quaereret, adest vulpecula, 10 pedetentim accedit. Ad quam ille: nosti, filia, dolorum fomenta aliqua. Quae respondet: quid artis magistra non noverit? At ille: da operam, secunda eris in regno. Tunc illa: si medicantis operam expectas, ne- 15 cesse est, ut vulnus detegas. Qui ait: alam enodavi. At illa: inaequalitas alarum est in causa, cur volare non possis; descendat ala superior ad statum enodatae, quae ad superiorem facile reduci non potest, reddi- 20 taque mox aequalitate alarum, reddetur quoque volandi facultas. «Approbo, inquit ille, quia probabilitate nititur, quod asseris». Labet ergo vulpecula, ut alam, quae illaesa est, inter duas arbores usque ad ascellam infi- 25 gat et summo conatu in anteriorem partem toto corpore prosiliat, ala deinter arbores non mota. Audacter age, ne trepida! salus tua in manus tua. Credit ille, utque iussus

est, cum impetu sese antecius iacit et alam 1203. non eruit, sed minutatim confringit. Sic utraque carens, fame contabescit et a vulpibus ac reptilibus corroditur. Ad haec dux Lestco: tu hanc ita proponis parabolam, quasi mei sit animi, quocumque pacto votum ambitionis explere. Sed omne absit a principe negotiationum genus! inhonesta procul absint honestorum commercia! Quid enim offerunt, qui hominis innocentissimi pretium quaerunt, quum luctuosi plena sit eventus dignitatum venalitas, et liberi capitis nulla sit aestimatio. Alium ergo, quam ducem Lestconem quaerant Cracovienses, qui conditionibus ipsorum conveniat. Quo intellecto, quasi de nullo adhuc eligendo habuissent tractatum, ad Mesconidem Wladislaum transmittunt. Asserunt, fidelitatem patri promissam filio se debere ac dependere; nec multam distare, quoad hunc articulum attinet, personam filii a persona patris. Ideoque in ipso electioni locum non esse, quem ad paternam vocat successionem iuris ratio et exigit. Quibus apprime regratians Wladislaus, gratiora sibi, ait, tantae fidelitatis obsequia ipso principatu. Sola enim fides est, quae claudit et aperit, propagat et artat, firmat et conservat imperia. Haec sola

*Przedz I, wiersz 4 ramalia» tak I; ramalibus II. — confrustare» concrustare rękopp. — 5 enim» eius I. — 6 humi» niema II. — 9 undelibet» vulneribus I; videlicet II. — 10 pedetentim» pendentem IV, XVI, XVII — 11 fomenta aliqua» fomentativa I; fomentaria II; fomentalia XIV—XVI, XXV. — 13 secunda» socia I; secunda regina XIV—XVI, XXV. — 14 necesse» opus I. — 16 At illa» tak I; Et i. II i inne. — 18 enodatae» denudate XV. — 20 quoque» niema I, II. — 26 prosiliat» prosilire rękopp. — *Przedz. II, wiersz 2 minutatim» immixtum II — 10 offerunt» asserunt IV. — 17 Mesconidem Wladislaum» Mesconem Wladislaydes II. — 21 a persona patris» tak I; ad personam p. II. — 28 Haec sola non solum» tak I i wiele innych; Hac solum non sola II.**

1202. non solum regna, sed et ipsos reges non minus regere, quam regi docet; haec sola est lucerna in obscuro, radius in sereno, tranquillitas in turbine, securitas in tranquillo. Haec est regalium fundamentum, regii capitis diadema, diadematis gemmarum gemma, omnium praestantissimorum praestantia, omnium insignium perinsigne. Hac extincta omnis amicitia, societas omnis, omne foedus, omnis obsequela, omnis gratia, omne denique omnium virtutum et decus et robur languet et exspirat. Sine fide quisque nullus est, quia iustus ex fide vivit, quae hodie quanto est rarior, tanto gratiosior. Vestrae itaque fidei constantiam super omnia gratantissime amplector; paucis praesentiarum regrator, totis gratiarum viribus regratiaturus in posterum. Sed magnis in rebus non parvis innitendum consiliis. Satiis enim velo tranquilliore navigatur, si seditonum ac invidiae declinantur naufragia, quorum fluctus ac procellae subito surgunt de subita rerum novitate; maximeque ea nasci solent ex indeliberatis et improcuratis maximorum eventibus. Equidem rem aggredimur arduam, arduis egentem tam virium quam consiliorum adminiculis. Aequum autem est consortem fore consilii, quem oneris vis habere participem. Si ergo placet, immo quia placere omnibus debet, fratri nostro, duci Lest-

coni nostrum pandatur propositum, quatenus non sine effectu vestra laboret intentio. Ipse namque solus et impedimento esse potest et profectui. Nam frater iunior, dux Masoviensis Conradus, fratris per omnia sequitur arbitrium; sed et Wladislaidas eius nutum sequi non ambigo. Quorundam enim, etsi magnum non sit, habere favorem, operosum tamen est non habere invidiam. Proinde per legatos ordine rem exponit et hanc dirigit epistolam: Plus quam animae suae, fratri dilecto duci Lestconi dux Wladislaus, cum salute vitae universum! Status rationis non patitur, sanae statum mentis a se dissidere vel semet corrigari. Quippe: 13
quae mens, quae ratio dissidet ipsa sibi?

dissidentiam enim vix admittit identitas animorum. Porro idem in nobis eiusdem animae individuum et natura confabricat et perpetuitas dilectionis concatenat; quae res 20 parem in nobis gignit voluntatem, consonum in omnibus consensum. Et quoniam Cracoviensem vos respuisse principatum, certo certius agnovimus, omnium in nos vota super eo noveritis concurrere. Quod propositi 23 tanto confidentius ingredimur, quanto minus de vestra dulcedine dubitamus. Non, ut illo perpetuo potiamur, sed ut promptior, quum vestro insederit arbitrio, ad illum vobis per nos paretur facultas. Hoc igitur in 30

Przedz 1, wiersz 4 securitas» serenitas IV, XVI, XVII. — 5 Haec» Hec fides IV. — 8 perinsigne» preinsignium preinsigne XX; preinsigne inae. — 15 fidei» niema II. — 19 innitendum» nitendum II. — 23 maximeque ea» Maxime I; maximeque II. — 29 quia» niema II. — Przedz. H, wiersz 2 vestra» nostra I, II. — 4 dux» niema I. — 7 Quorundam» quorum II. — 12 dux Wladislaus» niema II. — 13 semet» in semet I, II, XIV, XV. — 17 dissidentiam» diffidentiam XV. — 24 agnovimus» agnoscatis II. — 25 concurrere» cencurrisse II.

facto non est nostra promotio, sed vestri
proventus honoris. Alioquin negligere, quum
possis augeri, non aliud est, quam minui.
Mente huius intellecta epistolae ac tenore,
5 quidquid studii vel in se vel in suis dux
Lestco haberet visus est, fraternis desideriis
accommodat contra pontificum, contra prima-
tum ac prudentum consilia. Cernebant enim
ac gemebant, successionem filiorum duci;
10 Casimiri in illa ulterius dignitate hoc ex
facto expirare, ipsumque contra suum com-
modum laborare. Unde frater eius, dux Con-
radus, vix tandem quasi coactus, eorum vo-
luntati superficie tenus visus est accedere.

Itaque sub totius Poloniae conspectu, prin- 1202.
cipum, satraparum consensu, omnium, a
caligato milite usque ad supremum, princeps
Cracoviae dux Wladislaus constituitur; qui
tam accessibilem, tam favorabilem, tam be-
nignam, tam dulcem et suavem habuit con-
tra omnes voluntatem affidentiae, ut ne alio-
rum crederetur defectus contemnere, immo
ne de propriis videretur arrogantior virtuti-
tibus, sese offerret cunctis affabilitate prae-
stabilem.

Vido
Fer.
153.

(Etiam dena largissime effundendo. Quo non ob- 1206.
stante subito principatu Cracoviensi cedere est
coactus)

Przedz. I, wiersz 2 proventus» profectus II. — 4 intellecta» intellecte II. — 5 quidquid studii»
odii II — vel in se» tak I, II; in se inne — 6 habere» niema II. — 14 superficie» quai s. II.—
Przedz. II, wiersz 4 Cracoviae» Cracoviensis IV, XII, XVII. — 6 habuit contra omnes volun-
tatem affidentiae» tak II; prudentie inne.—7 ut» ideoque maję rękopp.—10 offerret» offerebat rę-
kopp. — 12 etiam... coactus» ten dodatek ma tylko XVII i XX; inne rękopiśma zgoła nie o
nim nie wiadzą.

POPRAWKI I UZUPEŁNIENIA.

Str. 200 wiersz 10 zamiast 34 popraw 68.

„ 205 „ 26 „ nr. 6 „ nr. 2.

„ — „ 31 po słowach: Non est pudor itd. dodaj:

VI° ZAŁUSKIEGO. Z wielu względów podobny jest ten rękopism do poprzedniego, dlatego ich jedną liczbą oznaczam. Jest to papierowy kwartant, w deski i skórę czarną oprawny. Na grzbiecie ma napis późnej ręki ołówkiem: «Kadlubkonis 1975» a że to sygnatura pierwotna Załuskich niegdyś biblioteki, okazuje się to z porównania z tymi Wincentego kodeksami, które Janocki w dziele *swojem Musarum sarmaticarum specimina* na str 90 opisuje i sygnatury ich wymienia. Cały kodeks ma kart 368 liczbowanych ołówkiem; pisany jest wyraźnie piórem średniej wielkości, komentarz jednak, który tu jest obszerny a oddzielon zupełnie od tekstu, piórem drobnem ale czytelnem. Nadpisy i głoski początkowe zdobione są różnymi kolorami. Od karty 1—233 idzie tekst główny kroniki: na jednej stronie mieści się zwykle 11 — 15 wierszy; pierwsza ma ich 14. W xięgach początkowych, mianowicie aż do rozdziału 22 xięgi II dzielony jest tekst na listy; dalej nie ma o listach żadnej wzmianki. Na karcie 234—241 znajduje się Registrum super Cronica; karta 241 i 242 zostawione białe, a na dalszych dopisano komentarz ręką, ile się zdaje, tążsamą. Text w tym rękopismie jest nieszczególny. W dopisku skreślonym ręką może nawet samego Załuskiego, na karcie 1 czytamy między innymi te słowa: Contuli cum impresso, et nihil amplius hoc in manuscripto invenire licuit. Koniec komentarza jest taki jak w wydaniu dobromilskim tylko po słowie coronaverunt dodaje tu komentator o Władysławie Warneńczyku: cuius regnum Deus omnipotens dilatet et prosperum faciet, sibique una cum suis regnicolis gratiam in presenti et gloriam in futuro misericorditer concedet idem Deus benedictus per secula. Amen.

Str. 216 wiersz 10 po słowach: «był to exemplarz inny» dodaj:

Opisany u Janockiego w Specimen Catalogi pod liczbą CCLXXVII, a w Musarum sarmaticarum specimina na str 90 pod liczbą XXXIV rękopism pod tytułem: Kronika Vincency Kadlubcy primum prepositi sandomiriensis et postremo tempore episcopi cracoviensis, który miał sygnaturę 1974, zdaje się być także jednym z nieznanych dziś kodeksów.

Str. 217 wiersz 7 zamiast takeim popraw: takim.

„ 242 „ 1 „ gwzmocnienie „ wzmocnienie.

„ — „ 30 „ o „ go.

„ 249 „ 32 w odmiankach po słowach: ut, tak I, dodaj: i I^a.

„ 250 „ 34 w przypisku po słowach: «w kodexie I» dodaj: i I^a.

„ — „ 36 zamiast «Maciej z Pelczyna pisząc na brzegu swojego kodexu (XXIV)» popraw: bezimienny kopista kodexu XXVII pisząc na brzegu.

Str. 287 wiersz 25 zamiast divae popraw divinae.

„ — „ 33 w odmiankach, po «astrucionibus II» dodaj: divinae, tak I, II; dive XI—XVII i wiele innych.

SŁOWNICZEK

wyrazów nieznajdujących się w słownikach zwyczajnych, lub użytych w innem znaczeniu ¹⁾).

Abacista 342 rachmistrz, <i>greck.</i> ἄβαξ - αχος tablica do liczenia.	aplanon 329, 420 utwierdzenie niebios, fir- manent, <i>greck.</i> ἀπλανής.
ablactare 550 wykarmić.	archimetricus 306 bardzo wymierzony, wyra- finowany, <i>greck.</i> ἀρχιμετρικός.
accessorium lucrum 369 zysk uboczny, do- datkowy.	architriclinari 312 starostować na weselu, rej wodzić na godach, z <i>greck.</i> ἀρχιτρικλινός.
acephalus 255, 438 bezgłowy, <i>greck.</i> ἀκεφαλός.	ascella 445 podpasze.
achillior (Achille) 563 waleczniejszy.	asecretis (a secretis) 284 sekretarz.
acrisia 419 ubezwładnienie rozsądku, otuma- nienie, <i>greck.</i> ὀκρίσια.	assculpere 252 wyryć.
adercia 419 ślepotą, <i>greck.</i> ἀδερχής niewi- dzący.	assertiuncula 383 dowodzik, argumencik.
aegrotativus 406 chorowity.	asturco 287, 315, 562 koń (Astur).
affidentia 447 zaufanie.	attrimen 561 cokolwiek tarcu podlega, od attero trzec.
aggratulation 251 potucha.	bipennates 286 halabardnicy.
algorista 342 rachmistrz.	blaesans 520 zająkliwy.
allegativus 284 załączalny, dowodowy.	bonna 280, 291 kres, kopiec.
alleviare 598, 405 ulżyć.	bravium 263 nagroda.
allophylus 338 z innego szczepu, <i>greck.</i> ἄλλο- φύλος.	braxatum 272 piwo.
ambimanus 313 oburęki.	breviusculus 379 króciuchny.
angustiola 343 dolegliwość.	brodium 373 osierdzie, moszna sercowe.
antonomasicus 289 antonomazyjny, przenośny, <i>greck.</i> ἀντονομασία krasomowcza figura.	bucephalus 410 koń.
apocrisiarius 581 odpowiedzialny urzędnik, z <i>greck.</i> ἀπόκρισις.	burdunculus 520 mulatko, mulik.
	calciparium 269 ob. chalcoparius.
	capulare 587 ucinąć.
	cariens 288 = carians próchniejący.

¹⁾ W spisywaniu tego słowniczka użytkowałem nietylko z drukowanej Dra Henryka Zeissberga o Wincentym rozprawy, lecz i z pismiennych notat, których mi tenże uprzejmie udzielił raczył.

cauterium 253, 351, 356, 377 387, piętno.
 cautionari 377 *rękojmię dawać, poręczać.*
 centuplatus 280, 342 = centuplicatus
stokrotny.
 chalcopyrius 357 *greck. χαλκοπύριος kamień*
gatunku niewiadomego.
 clfare 305 *witaj, greck. χαίρε!*
 collascivire 249 *bawić się rozpustą, hulać.*
 comitia 266 *margrabstwa, starostwa graniczne.*
 comitiva 251 *towarzystwo.*
 confavoraneus 288, 306 *przyjazny.*
 confrustare 445 *obłamać.*
 consalvere 268 *powitać.*
 constructivus 323 *szykowny, zdolny do bu-*
dowy.
 conterminium 314, 426 *pogranicze.*
 contritiuncula 384 *skruszka.*
 corrixari 456, 446 *spierać się, żreć się.*
 cuspidarius 285 *kopijnik.*
 dapsilitas 271, 290 *szczodrość, greck. δαψιλής,*
od δάπτω.
 debriare 266, 281, 355, 368, 384 *upajać.*
 decuplari 315 *w dziesięciokrotność pomnożyć.*
 decusare 255, 265, 358 *ozdobić.*
 deductus 380 425 *uciecha, krotchwila.*
(franc. déduit).
 deinter 317, 445 *z pomiędzy.*
 deliramentum 385 *szaleństwo.*
 delirantia 428 *szal.*
 demerere 253 *nie zasługiwać.*
 densetum 341 *gęstwina.*
 diescere 264 *dnieć.*
 diffinitivus 327 = definitivus *ostateczny,*
 dimidiatrix 329 *spółuczestnica, dosłownie:*
przepołowicielka.

dimordicare 396 *rozgryzać.*
 discriminus 404, 409 *niebezpieczny.*
 diversorium 279 *gospoda.*
 esingultire 355 *wyjąkać.*
 eubagiones 452, 440 *dostojnicy, panowie;*
z węgiersk. Jobbág jak mniema Mułkowski.
 exactorius 398 *poborczy.*
 excerebrare 428 *mózg roztrzaskać, dosłownie:*
wymóździć.
 exercitamen 388 *ćwiczenie.*
 factionari 385, 415 *sprzysięgać się, spiskować.*
 favigena 524, 546 *pszczoła.*
 feta 309, 357 *owca, matka.*
 fiducialis 307 *wierny.*
 filatio 267, 311, 434 *synostwo, miłość sy-*
nowska.
 fomentarium 376 *podnieta.*
 forinsecus 420 *zewnątrzny.*
 formicinium 524 *mrowisko.*
 fruteculum 272 *krzaczek.*
 fucinium 346 *gniazdo szerszeni lub trutni.*
 furvescere 251, 295, 375 *czernieć.*
 galumma 378 *hełm, szyszak.*
 gelima 315 *garstka.*
 genobardum 452 *pysk obrośły.*
 glaciale 452 *(przymiotnik w znaczeniu rze-*
czownika) gołoledź.
 glomicellus 278, 373 *kłębek, kłębuszek.*
 gobiunculus 423, 424 *kielbik.*
 grassantius 307, 312 *zacieklej, z większą*
srogością.
 gratulanter 256 *radośnie, z powinszowaniem.*
 grifalco 411 *białozor, rodzaj sokoła.*
 gryphonteus 345 *gryf.*
 gryphus 444 *gryf.*

grus 360 żóraw, tak zwany niecz Krzywoustego. Według wykładu komentatorów szczerbiec.

hesternitas 252 wczorajszosc, przeszlosc.

holophagus 256, 257, 321, 366 smok, doslownie: calozerca lub wszystkozerca, greck. *όλοφαγος*.

idolatria 345 balwochwalstwo.

incircumspectio 277, 358, 379 nieoglednosc.

inconiugatus 378 niezony, bezzenny.

indilate 375 niezwlocznie.

inedicibilis 340, 394 niewymowny.

infavillare 358 w perzynę, w popiół obrócić, spopielic.

ingenium 346 maszyna wojenna.

iniuriator 391 krzywdziciel.

innocentulus 385 niewinniutki, niewinniutko.

inolitulus 308, 374 wrodzony.

inprocuratus 446 nieprzygotowany.

insessor 288 siedzący na wierchu, wsiaacz.

instans 252, 377, 443 terazniejszy, obecny.

insuspectus 262 niepodejrzany.

intoxicare 269, 392 zatruc.

irrepraemiatulus 362 niewynagrodzony.

iubagiones ob. cubagiones.

iubilus 427 = iubilum spiew radosny.

labellulum 290 usteczka.

latratilis 349 szczekacz, pies.

legatiuncula 399 posylka, poselstwo.

lenocinativus 284 ponętny, pieszczotliwy.

leonculus 341 lewek.

leoxippus 320 wilkołak(?).

lubricitas 373 chwiejnosc wiary, niestalość.

maioritas aetatis 365 starszenstwo.

mansitatio 278 mieszkanie, przybytek.

mansiuncula 278 chatka, gospodka.

marchia 266, 397 margrabstwo, starostwo graniczne.

melifex 380 pszczoła.

miserunculus 411 wróbel(?).

modicisper 309 troszeczke, maluchno.

mordicatum 396 = morsicatum kasajac.

morticinium 436 = morticinum trup, scierw.

murilegus 288, 341, 423, 432 kot, zbieracz myszy.

nanulus 273 karzelek.

nocticinium 425 cisza nocna(?).

obgrunnire 427 szemrac przeciw czemu.

obsequialis 314 zwolennik, sluga.

obsoniolum 272 zastawa skromna, obiadek.

occupamen 280 zajecie sie, zatrudnienie.

olacitas 309 smród.

onychinus 357 onyx, kamien drogi.

opiscopus 299 zbieracz dostatków, (igraszka słów z episcopus).

opitulamen 281 pomoc.

oratorium 337 modlitewnia, kościół.

orchestra 265 tron.

oxygonus 263 goźdz.

pabulamen 371 żywność.

palliare 275 zakryć, zaslonić.

parentari 271 szlachetnieć.

patrissare 373 ojcować komu, przywłaszcząć sobie prawo ojca.

patruelitas 267 stryjostwo, prawo wynikające ze stosunku stryjowskiego.

pecuale 355 chudoba.

pedissequari 255 isc za kim, służyć.

pegasus 412 koń.

pellicia 362 futro,

pendile 319 postronek, bicz.

pennatus 385 latawiec, ptak.

perangaria i parangaria 398 *stójka, podwoda*.
 pilcare 322 *knować*.
 plagiosippus 330 *zbój, łotr*.
 plebicula 424 *gromadka*.
 potifex 299 *pijak, (igraszka słów z pontifex)*.
 praeconceptus 361 *pierwej powzięty*.
 praedocinium 280, 346 *łup*.
 praeexercitamen 263 *uprzednie ćwiczenie*.
 praefovere 423 *pielegnować nade wszystkich*.
 praememinisse 297, 364, 366 *pierwej spomnieć*.
 praeporrectus 341, 348 *na przód wzniesiony*.
 praesentia 335, 446 *dary*.
 praesidiare 367, 368, 404 *załogą obsadzić*.
 praesorbillare 268 *nadsorbać, nadsarkać, nadpić*.
 praestimonium 335 *lennictwo*.
 pressul 299 *ciemieżca (igraszka słów z praesul)*.
 primogenitura 266, 318, 364, 363, 402, 404, 403, 432 *pierworództwo*.
 privignalis 236, 384 *pasierbi*.
 proastia 308, 337, 340 *przedmieścia, gr. προάστειον*.
 proditorialis 403, 416 *zdrajczy*.
 proditorius 373, 416 *zdradziecki*.
 pronosticum 412 = prognosticum, *przewiednia*.
 provincialis 383 *dostojnik, starosta*.
 psalmodia 302 *spiew*.
 pungitivum 267 *kolec*.
 raphalis 373 *fohwark, futor*.
 rationalis 377 *włodarz*.
 rationalitas 377 *włodarstwo*.
 regratiator 266 *wywdzięczyciel*.
 repraemiator 336 *wynagrodziciel*.
 ridiculum 264, 432 *śmieszek*.
 rubetum 433 *ciernisko*.
 runcemen 339 *chwast*.
 sagmen 261 *koszyszczo, roślina*.

Saladinista 422 *Saladyna spółwierca, przesładowca chrześcian*.
 sanguipeta 297 *krwiożerca*.
 saporosus 272 *smaczny*.
 satrapa 320, 413, 424, 428 *wielmoża, magnat*.
 seditonarius 409 *rokoszanin*.
 semidimidius 268 *w czwartej części napelniony*.
 semiprinceps 363 *półksiążę*.
 semitinctus 268 *wpół zwiłżony*.
 semitomus 261 *na wpół przecięty, przepołwiony*.
 sententiare 383, 390, 404 *wyrokować*.
 sepona 369 *ptak nieznanego gatunku*.
 sitaria 392 *biesiada rozpustna, uczta zbytłowna, gr. σιταρχία*.
 sorore uxoris 368 *mąż siostry, szwagier*.
 spatharius 286 *mieczem obosiecznym zbrojny*.
 spicarius 422 *spichlerz*.
 spiculator 299 *zbieracz kłosów*.
 spinatus 373 *kolec*.
 subaccendere 237 *podpalać*.
 subappendere 237 *zawiesić*.
 subeligere 430 *obierać*.
 subinstruere 373 *namówić, podbechtać*.
 subliminium 372 *cofnienie wygnania (?)*.
 subterfugium 377 *uchylenie się, umknienie, ucieczka*.
 successim 411 *kolejno, jeden za drugim*.
 suffraganeus 276, 292, 397 *podwładny*.
 supprurire 403 *podniecić, zagrzać się ku czemu*.
 symphonista 307 *grajek, muzykant*.
 thesaurista 381 *podskarbi*.
 tibianei 306, 367, 410 *rodzaj zaciężnego wojska*.
 titiuncula 417 *głównienka*.
 tondela 274 *postrzyżanie, postrzyżyny*.
 tonsa -ae 382, 383 *owca*.

tonsurare 272 *strzyż.*

toxicare 256, 336, 472 *truć.*

trabeari 288 *stroić się w szarłat, w purpurę.*

transfelix 264 *nader szczęśliwy.*

transfinitimus 252, 351 *zasąsiedni.*

transfunebri 296 *nader smutny.*

transgryrare 315 *przebijać się środkiem, roz-
rywać koło.*

transmeatus 374 *przechód.*

transmirus 347 *przedziwny.*

transpartharus 265, 294 *zapartyński, za*

Partynami rozciągający się, bardzo odległy.

transterebrare 411 *przewiercić.*

tremulus 414 *osika.*

treuga 341 *zawieszenie broni.*

tribulatio 374 *utrapienie.*

tussitare 363 *pukać, tustare u Du Cange'a.*

uncia 320 *tygrysica (?)*.

uranicus 369 *niebieski, niebiański.*

uranides 369 *pewien rodzaj ptaków.*

valedictivus 268 *pożegnalny.*

verberuncula 288 *biczyki.*

vernantia 263, 267, 375, 426 *rozkwit,
zielen.*

vespadius 346, 359, 411 *osojad, tak zwany
u ludu ptak, z rodzaju dzieciolów.*

xeniola 259 *podarki greck. ξενίον.*

K R O N I K A

BOGUCHWAŁA I GODYSŁAWA PASKA ¹⁾

opracował

WACŁAW ALEXANDER MACIEJOWSKI.

Zasłużony wielce w różnych galeziach ojczystego pismienictwa autor, Wacław Alexander Maciejowski, zajął się, obok innych swoich prac, przygotowaniem do druku niniejszej kroniki i objawił życzenie iżbym ją w drugim tomie Pomników dziejowych umieścić, co też chętnie dopełniam. Byłoby zapewne życzeniem szanownej publiczności, jak to było i mojem, iżby sam on poprzedził ją wstępem, napisanym z tą wielostronną znajomością rzeczy jakiej w rozlicznych pismach swoich złożył dowody; gdy to wszakże nie nastąpiło, chcę, ile to w mojej możliwości, zebrać tu przynajmniej główne szczegóły, które tak na kronikę samą jak i pisarzów jej rzucić mogą niejaki światło.

Na początku zeszłego wieku ukazała się po raz pierwszy w druku kronika pod napisem: Boguphali II episcopi posnaniensis Chronicon Poloniae cum continuatione Paskonis custodis posnaniensis. Wydał ją w Lipsku Fryderyk Wilhelm Sommersberg w drugim tomie pisarzy szląskich. Niewiadomo z jakiego ją rękopismu drukował. Wielkie jest podobieństwo, że miał przed sobą rękopism wrocławski, niegdyś w bibliotece Rhedigerowskiej przy kościele ś. Elżbiety, a obecnie w publicznej miejskiej bibliotece przechowujący się, i tak utrzymują powszechnie niemal uczeni; różnice jednak dość znaczne obu tekstów niedawno w dziełku Augusta Mosbacha ²⁾ wykazane; podały i ten szczegół w wątpliwość, zostawiając pole mniemaniu, że Sommersberg miał pod ręką podobny wprawdzie, ale inny od wrocławskiego rękopism. Tytuł, pod którym

¹⁾ We wszystkich znanych nam dziś rękopismach tej kroniki oraz w dyplomach pisane jest to imię przez głoskę *B*, i pisownię tę zatrzymujemy wiernie w tekście łacińskim. Z uwagi atoli że to jest imię chrzestne, urobione według natury naszej mowy z imienia Paweł (obacz rozprawę Augusta Mosbacha) piszemy stale w polskim tekście imię naszego kronikarza *P a s k o*, chociaż go dawni nasi pisarze Baszkonem, Baczkiem lub Baszkiem nazywali. ²⁾ Godysław-Paweł dwóch imion dziejopisarz polsko-łaciński. Lwów 1867.

Kronika Boguchwała i Paska

Rękop. Stanisława Augusta

A F. ord. IV. N. 31. str. 2.

Inapit Cronica magna
Lechitarū. et polonoy

In nomine dñi Amen. Qui
uis historiographi lechi
tarū. qui nūc poloni a
polo artus noīantur. et als
polani a Castro polan. qđ
in finibus pomeranie situ
ē. denotabantur satis am
ple et verissime origine
regum et pīcipū polonoy

Rękop. XX. Czartoryskich N. 1310. str. 53.

De Expulsiō. & Regi
balidensis

Post huiusmodi senam
Boleslai vlcom Rute
ma ut pmissum est a
sperrime inflicta inflicta
Ruthenorum pīcep. alie
Russe. et aliarum provincia
rum contadiacentiū pīcipū

Rękop. Aug. hr. Potockiej k. 274.

prezum polo. qđ utus
belli a gesta ipm non
ignara ymo nota fuerut
didit. Emencie gmedani.
pīce' dei omīpōt' aduīto au
xilio i inepi re pōz tēga
Stodyslaus vīmonito Blasco Custos pōz
namū mēdato Rdi pīis domi Bo
gyslai Epī poznaniē

Codex tpe 1

Rękop. XX. Czartoryskich. / Sienianski / str. 78.

quia uide p9 dīcū 8ti pōtūb cap to Ego Boguchwalus ep
pōz uāuēy audiri. Act pctor pōpīd quēdā religio p
pī dīcō pīfra pōv. aūo 8 tota polonia consumabit / et
qđ alogūte utēpītarūy diligēt inquirēy. v tū m baw
au m uolē dōbēt consumare Non in zūdit / dīxit tū qđ
papa dōbēt consumare.

kronikę tę wydrukował Sommersberg, jakkolwiek na dawnych jej rękopismach wcale się nie znajduje, lub dodany tylko ręką późniejszą, nie jest jednakże niestosowny. Z tego bowiem co w niej pod rokiem 1249 czytamy: *Eodem tempore in prima nocte post diem beati Johannis Baptistae ego Boguphalus episcopus posnaniensis audivi itd.*; widoczna jest, że w pisaniu tej kroniki brał udział biskup Boguchwał, zmarły jak wiadomo roku 1253; zaś z dalších tej kroniki ustępów, a nawet i ze świadectw innych, przekonać się można, że pisał ją i Godysław Pasko, kustosz poznański.

To co Sommersberg z samego, ile się zdaje, rozczytywania textu kroniki twierdzić poważał się, znalazło w późniejszym odkryciu dość silne poparcie. W kilkadziesiąt bowiem lat później Gelazy Dobner, znakomity czeski uczony, otrzymał kodex tej kroniki, należący niegdyś do biblioteki Jana z Hodiejowic Hodiejowskiego, podsędka czeskiego królestwa, pisany starannie w wieku XIV. W tym kodexie kronika ta zaczynała się tak jak u Sommersberga; nie miała atoli bajki o Lechu, Czerhu i Rusie, ani też owych niedorzecznych wywodów etymologicznych, które pióro późniejszego nad wiek XIII kompilatora zdradzają, a kończyła się ową wizją Boguchwała minną 25 czerwca roku 1249. Wniósł tedy Dobner, i wniosek ten ma za sobą najwięcej prawdopodobieństwa, że kodex hodiejowski zawierał właściwy text Boguchwała; to zaś co w Sommersbergu czytamy, jest późniejszym tej kroniki przerobieniem i dopełnieniem.

Zdanie to podzielamy w zupełności, z tem wszakże zastrzeżeniem, że kodex hodiejowski o ile dziś o nim z przytoczonych przez Dobnera ułamków sądzić możemy, był nie autentykiem, ale tylko kopią niezupełnie wolną od błędów.

Zwróćmy teraz uwagę na to co nam o Boguchwale i Godysławie Pasku podano, i obaczmy azali i jak dalece to z powyższem zdaniem o nich licuje, lub też mu się sprzeciwia. Krótkie i urywkowe tylko doszły nas wiadomości tak o jednym jako i drugim.

Boguchwał, mąż nauki ¹⁾ zdolny i pracowity, był poznańskim kantorem i kanonikiem krakowskim, gdy w roku 1242 obrano go biskupem poznańskim po śmierci Pawła. Wyświęcał go w tymże roku Pelka arcybiskup gnieźnieński. Był tedy drugim już tego imienia biskupem poznańskim, a odznaczał się zarówno światłem jak i chrześcijańskimi cnotami. Dnie i noce, jak powiada współczesny mu Godysław Pasko ²⁾, trawił on nad czytaniem xiąg, które przekładał nad wszelkie skarby, i piękny zbiór ich zostawił w puściźnie katedrze poznańskiej. Umarł w Solcu, wsi do biskupstwa tego należącej, dnia 9 lutego 1253, przesiedziawszy na stolicy lat 10, miesięcy 6 i dni 15. Pochowany w poznańskiej katedrze. Jako biskup używał powagi swojej na utrzymanie zgody między xiążętami wielkopolskimi. Obstawał też mocno za prawami kościoła i nie-mało dobrodziejstw świadczył mu z swoich własnych dochodów. W katedrze poznańskiej kazał rozebrać stary, porysowany chór i nowy wymurować swoim nakładem. Nabył też dla tego

¹⁾ *Vir literatus et studiosus. Vitæ epp. posn.* Rękop. bibl. Oss. 619. str. 148. ²⁾ Pod rokiem 1253.

kościół w Kozłowie od Ziemowita księcia mazowieckiego. Z książąt wielkopolskich zasłynął właśnie podówczas z rzadkich cnot Przemysław I, syn Władysława Odonicza. W młodych jeszcze latach okazywał nadzwyczajnie zdrowy rozsądek, i obok nieustraszonego mężstwa wielkie umiarkowanie w przeprowadzaniu swoich zamiarów. Dobrocią i roztropnością zniewalał sobie swoich sąsiadów, a w domu swoim rad obcował z światłymi kapłanami, sam nie leniwy czytelnik ksiąg i pięknego śpiewu miłośnik. Kapituła poznańska liczyła go do największych swoich dobrodziejów. Probował być ojciec jego, Władysław Odonicz, uwolnić dobra do kościoła poznańskiego należące od wszelkich ciężarów, wyjmując je oraz z pod jurysdykcji książęcej, co takie oburzenie wywołało w narodzie, iż goomal o utratę państwa nie przyprawiło. Doznał też z razu nie mniejszego oporu ze strony szlachty Przemysław tak dalece, że sam Boguchwał, który wraz z kapitułą za potwierdzeniem przywileju tego obstawiał, uleść musiał na czas okolicznościom i cofnąć swoje żądania. W następnym jednakże roku 1245 został pomieniony przywilej w zupełności przez Przemysława zatwierdzony, a prócz tego pomnażał ten książę w ciągu życia swego dochody kościelne różnemi darowiznami. W takich stosunkach było rzeczą naturalną, że uczony biskup poznański wdzięcznością dla swego dobroczyńcy i przykładem Wincentego zagrzany chciał być dla Przemysława i książąt wielkopolskich tem, czem dla Kazimierza Sprawiedliwego i jego rodu był ów biskup krakowski. Ten też cel widzimy wytknięty na początku tej oto kroniki, pisanej przez niego, ile się zdaje, między rokiem 1245 — 1253.

Z zarzutów jakie przeciw autorstwu Boguchwała dotąd podniesiono, główny jest ten, że aczkolwiek zwano go mężem nauki, nikt jednak, aż do czasów Sommersberga, nie powiedział, że on pisał kronikę. Jakkolwiek ważnym się zdaje ten zarzut, nie jest on jednak takim, iżby się nie dał usunąć rozpatrzeniem uważnem stanu, w jakim się pierwiastki kronikarstwa naszego znajdowały. Nie było u nas we zwyczaju kłaść na kronice swe imię. Nie położył je na pracy swojej ani Gał, ani Wincenty, ani Jan z Czarnkowa, że już rocznikarzy naszych pominę, i gdyby się był jeden lub drugi z nich przypadkowo z okolicznością jaką, jego osoby dotyczącą, tu lub owdzie nie wygadał, niebysmy ani o Gała ani o Jana z Czarnkowa autorstwie nie wiedzieli. Takimuto właśnie przypadkowemu o sobie napomknieniu zawdzięczamy i wiadomość o autorstwie Boguchwała, a służy to na zaletę Sommersbergowi, że się pierwszy, lub przynajmniej jeden z pierwszych uważniej w kronice tej rozglądał. Zwyczaj zamilczania imion swoich przez kronikarzy a robienia dodatków różnych przez ich kopistów wprowadził w pierwiastkową literaturę naszą dziejopisarską pewien chaos, w którym się tak Długosz jak Warszewicki i inni o dawnych kronikarzach mówiąc błakali. Znał Długosz dawne nasze roczniki i kroniki, ale o ich autorach, o szczegółach ich życia, z wyjątkiem jednego Wincentego, ledwie co wiedział, jak to widzimy z bałamutnej wzmianki jego o jakimś Marcynie Galliku. Warszewicki wymieniwszy raz Baszka jako jednego z najdawniejszych pisarzy przed Mierzwą¹⁾, powiada znowu gdzie-

¹⁾ De orig. gen. Pol. Romæ 1601 str. 21.

indziej ¹⁾ że on pisał za Kazimierza Wielkiego. W dzisiejszych tedy poszukiwaniach krytycznych nad dawnymi naszymi kronikarzami nie można wiele polegać na tem co u nas w XV lub XVI wieku w tym przedmiocie sędzono, ani też wprost odrzucać i za niebyłe uważać wszystko to, o czem nie uczynił wzmianki Długosz lub Wurszewicki.

Mało co więcej szczegółów niż o Boguchwale podano nam o Godysławie Pasku, alie on sam znalazł częściej sposobność napomykać w kronice o sobie. Gdzie i kiedy się rodził, jakie koleje przebywał w swojej młodości? nie wiadomo. Czy wzmianka w najstarszym krakowskim kalendarzu o Pasku, mężu uczonym, który był synem Mikołaja z Zawichostu, do naszego kronikarza się ściąga? wiedzieć nie możemy, chociaż porównawszy ją z tem co pod rokiem 1268 autor o sobie rozpowiada, miałoby to mniemanie za sobą niejaki podobieństwo. Pierwszy raz ukazuje on się nam w roku 1253 jako podskarbi Boguchwała II biskupa, podpisując na dniu 3 lipca imieniem tegoż biskupa i kapituły poznańskiej akt erekcyi kościoła w Górze, w archidyakonie czerskim ²⁾. W roku 1256 był już kustoszem poznańskim i jako taki w wytoczonej sprawie między biskupem poznańskim Boguchwałem III a Bogutą składał wraz z Gerantem dziekanem i kanonikiem Wincentym przysięgę, że połowa jeziora Synie z połową rzeki Obry przez jezioro owo przechodzącej od dawna własność biskupów poznańskich stanowiła. Tegoż samego roku załatwiał w obec księcia Przemysława własną swoją sprawę o rybołówstwo w rzece Warcie niesłusznie przeciw sobie przez Barana młodszego wytoczoną. W roku 1257 chrzczył wraz z Boguchwałem III biskupem Przemysławowego syna, pogrobowca, któremu przez wzgląd na sławę i cnoty ojca dano też imię ojcowskie. Byłto Przemysław II pamiętny w Polsce z mądrych acz krótkich rządów.

Po śmierci Boguchwała III biskupa w roku 1265 powstał spór walny między kapitułą poznańską a arcybiskupem gnieźnieńskim i księciem Bolesławem z powodu wyboru następcy na biskupstwo. Kapituła, a na jej czele Jan dziekan, obrała Piotrka syna Drogosławowego; arcybiskup zaś wraz z księciem chcieli mieć biskupem poznańskim Falantę, dziekana gnieźnieńskiego. Obrany Piotrko czy przewidując trudność w utrzymaniu się na tej posadzie, czy też z innych powodów zrzekł się swego obioru, a tem ułatwił grę stronie przeciwnej. Obstawiając przy prawie swojem kapituła, obrała znowu biskupem Jana archidyakona, męża, jak mówi autor, naukowego, znanego z uczciwości i świętobliwych obyczajów. Niechciał atoli wyświęcić go arcybiskup, składając się tą pozorną przyczyną, że wybór padł już na Piotrka. Udał się tedy Jan archidyakon do Rzymu w towarzystwie Piotra scholastyka i kanonika poznańskiego Mirosława, a tymczasem arcybiskup narzucił Poznanianom Falantę na biskupa, nie zważając na protestacyę kapituły, i na jej apelowanie do Rzymu. Szła w zwłokę cała ta sprawa, zwłaszcza gdy kanonik Mirosław z Rzymu wróciwszy został zabity. «Natenczas, mówi nasz autor, Jan dziekan, Piotr scholastyk i inni bracia kanonicy radę złożywszy, wysłali mię Godysława, kustosza tegoż kościoła, zwanego

¹⁾ Reges, Sancti, Bellatores str. 21. ²⁾ Janociana II. 12.

Pasko, z pismami papieża i biskupa wrocławskiego do Rzymu, a gdy na dwór rzymski przybyłem, przybył ze mną i pomieniony Falanta i oddał ojcu świętemu swą nominacyę. Lecz ojciec ś. ujrzawszy i przeczytawszy to pismo, uznał, że on nieprawym sposobem siadł na biskupstwie, więc jako sprawiedliwy sędzia na prośbę Jana archidyakona, a obrunego biskupa, oraz na prośbę moją i na mocy prawa rzucił pomienionego Falantę z biskupstwa poznańskiego¹⁾ itd. Na koniec pod rokiem 1268 z powodu śmierci ś. Salomei donosi autor, że matka jej i brat Bolesław założyli w Zawichoście klasztor panien Klarysek, który później przeniesion został do Skąty, a następnie do Krakowa. O cudach zaś ś. Salomei nadmieniwszy, dodaje: «Słyszałem z ust najpobożniejszej panny Marty mniszki tego zakonu, że z jej ciała ciekł olejek dziwnej wonności i mocy, którego krople chorzy w ręce biorąc, i namazując się, pozbywali się wszelkiej słabości²⁾. W następnym roku 1269 znajdując się w Poznaniu podpisał się jako świadek na nadaniu, wystawionem dnia 2 lipca przez Mikołaja biskupa poznańskiego dla opactwa cysterskiego w Dobberlugu³⁾. O czasie jego śmierci nic nie wiemy, zapissek bowiem, o którym wyżej spomniałem w kalendarzu krakowskim pod dniem 23 listopada, ręką z końca XIII wieku skreślony: Pasco filius nicolay de zaphiphost obiit, bene literatus (Rękop. Gład. str. 98) może się ściągać do innej osoby, nie koniecznie do naszego autora.

Ten więc Pasko miał otrzymać od Boguchwała (III) biskupa polecenie pisania kroniki. Dowiadujemy się o tem z rękopismu wilanowskiego, mianowicie z nabrzeźnych jego dopisków kreślonych w jednej części tą samą, a przynajmniej podobną ręką do tej, która całą kronikę pisała⁴⁾. Wszystkie inne tej kroniki rękopisma, chociaż dość zgodne są z wilanowskim co do głównej osnowy, tej jednakże wiadomości o autorze Pasku i danym mu przez biskupa Boguchwała poleceniu nie mają. Polecenie to mogło mu być dane między rokiem 1255—1265. Czy wykonywając je miał już przed sobą gotową jaką sięgę tegoż rodzaju, lub przynajmniej zebrany już materiał? o tem nigdzie i słowem nie nadmienił. W takim stanie rzeczy jedynie ściśle porównanie kroniki tej z rękopismem hodiejowskim mogłoby stanowczo tę rzecz rozjaśnić, a ten właśnie jest zatracony. Dziś więc możemy tylko sądzić o tem z mniejszem lub większem prawdopodobieństwem. Zdaje się, że Pasko kronikę Boguchwała tu i owdzie rozszerzał wiadomościami niekiedy dość błahemi, jak to zaraz na początku widzimy, w końcu zaś, mianowicie od roku 1250 poczynszy, uzupełnił ją skreśleniem zdarzeń swego czasu, i to jest najcenniejsza część jego pracy.

Uznając kronikę tę za zbiorową pracę Boguchwała i Paska możemy tylko w ogólności wskazać na źródła znaczniejsze jakie się w niej dają dostrzec. Wincentego dzieło było nie tylko

¹⁾ Som. II 76. ²⁾ Som. II. 77. ³⁾ Jabczyński Arch. teol. Poznań 1836 I. 480, Ledebur, Neues allg. Archiv f. d. Gesch. Preuss. tom II cz. III str. 205. ⁴⁾ Dopiski te poszczególniam niżej, str. 463 przy opisanu rękopismu.

jednem z głównych źródeł, ale oraz wzorem dla Boguchwała, jak się o tem z pierwszych zaraz słów jego dowiadujemy. Czerpał on z niego nie tylko zdarzenia same, ale i kwiaty krasomowcze niekiedy dosłownie wypisywał, w wielu jednakże miejscach nadeł i przesadne tamtego opowiadanie, w proste i naturalne zamienił. Jedna atoli okoliczność zasługuje na szczególną uwagę i daje do myślenia wszystkim, którzy się nad kolejnem powstawaniem naszych kronik głębiej zastanawiają. Podniosłszy pochwalnie kronikę Wincentego Boguchwał w swojej indukryi, zaczyna opowiadanie swoje nie jego słowami, ale słowami Mierzwy i całe bajeczne dzieje Leszków za nim, nie za Wincentym rozsnuwa. Uderza to najwidoczniej przy porównaniu gonitury Leszka drugiego do mety u obu kronikarzy. Takie powinowactwo bliższe do textu Mierzwy i bezimiennego dopełniacza jego daje się dostrzegać i w dalszem opowiadaniu. Znał też Boguchwał zapewne i Gala kronikę, chociaż mniej nierównie z niej użytkował¹⁾; znał jakowys pamiętnik bądź to przez samego Piotra Włostowicza, bądź też o nim skreślony²⁾. Najgłówniejszem atoli i najcenniejszem źródłem Boguchwała z którego poprzednicy jego za mało korzystali, były roczniki: annuales historiarum, po różnych jak powiada matrykułach kościelnych znachodzone. Z takich roczników i małych bezimiennych kroniczek, których znaczna ilość znajdowała się już za Boguchwałem, korzystał zapewne i Pasko, i zład też jedne i te same zdarzenia, które w tej oto kronice znachodzimy, powtarzają się, często temiz samemi słowami, w zbioru tym, który między Boguchwałem i Paskiem a Janem z Czarnkowa wydrukował Sommersberg.

W kronice tej zresztą napotyka się niemało wad. Nie można atoli być pewnym o ile wady w niej napotykane, są winą czy to Boguchwała czy Paska, gdyż obu text doszedł nas nie bez uszkodzeń. Są najwidoczniejsze ślady, że późniejsza jeszcze od Paska ręka wtrącała tu niektóre wiadomości. Tego rodzaju wtrętem zdaje mi się być wzmianka o trzech braciach Lechu Czechu i Rusie³⁾, tudzież napomknienie o biskupach poznańskich, Domaracie i Janie Łodzia⁴⁾, z których pierwszy zmarł roku 1320, a drugi wstąpił na biskupstwo dopiero w roku 1335⁵⁾; obaj więc późniejszymi byli od Paska. Takim nakoniec wtrętem pokazuje się nota o napomknionem przez samego autora pokrewieństwie między Przemysławem a Poponem, w której piszący zastanawia się, jakiego rodzaju mogło być to pokrewieństwo⁶⁾. Jakkolwiek atoli oszczędzona jest ta kronika późniejszymi dodatkami, z których oczyścić ją należycie, z powodu braku poprawniejszych kodeksów, dziś niepodobna, jakkolwiek natrafiamy tu owdzie ślady że piszący ją wiadomości przez poprzedników swoich podane niekiedy nieudolnie powtarzali⁷⁾; ma ona jednak obok tego swoje zalety, ma ważne i ciekawe wiadomości. Do takich należy to, co autor czytał w najstarszych, jak upewnia, kodeksach, że Pannonia jest matką Słowian, i niejako rojowiskiem z którego się te ludy rozchodziły. Wiadomość ta jest zatwierdzeniem tego, co Nestor o siedliskach Słowian nad Dunajem i o pochodzie ich na

¹⁾ Ob. Mosbacha: *Godysław - Paweł* str. 88 przyp. 74. ²⁾ Som. II 42. ³⁾ Som. II. 19 ⁴⁾ Som. II 78. ⁵⁾ Cat. epp. rękop. bibl. Oss. nr. 619 kart 155 i 156. ⁶⁾ Som. II. 68. ⁷⁾ Porównaj między innemi Wincentego II. 18 i 22 z Boguchw. 13 i 16 rozdziałami.

północ rozpowiada, i o czym już w IX wieku od samychże Słowian zasłyszał był Geograf bawarski ¹⁾. Ważne też i ciekawe jest to, co napomkniono w kronice tej o dawności grodu Wislicy i o xięciu Wisławie, jakoby potomku Popiela, tudzież o takimże potomku Popiela, Walterze, panu na Tyńcu, nakoniec o jakichś Popielowiczach, co aż do czasów Bolesława Chrobrego nieprzyjaznie przeciw panującym w Polsce xiążętom występowali ²⁾. Do zalet tej kroniki zaliczyć też można większą gdzieindziej dokładność w opisach od Wincentego a niekiedy nawet i Gala. List Władysława Hermana do opata w Saint-Gile przytoczon jest w niej obszerniej, i jak się zdaje wierniej niż u Gala, którego w opowiadaniu ryiny i asonance wiązały. W wojnach Bolesława Śmiałego dobrze odróżnione są wyprawy jego na dalszą Ruś czyli kijowską i na Ruś pod Karpatami. W wyprawach Krzywoustego na Pomorze poszczególnione są i grody poddające się, którego poszczególnienia niema Wincenty. Dowiadujemy się też tu dokładniej o darowiznie ziemi Oświęcimskiej i powiatu Bytomskiego xiążętom szląskim przez Kazimierza Sprawiedliwego, którego zdarzenie Wincenty zbył tylko ogólnikiem.

Rękopisma tej kroniki, jakie dziś znamy, są następujące:

I. STANISŁAWA AUGUSTA PETERSBURSKI z końca XIV, jak się zdaje, wieku. Jest papierowy w formacie małego arkusza, o 267 liczbowanych stronicach; w skórę oprawny, a na oprawie po jednej stronie wyciśnięty jest herb Stanisława Augusta, po drugiej napis: Stanislaus Augustus Rex Poloniarum saeculorum posteritati vindicat. Pisany jest starannie, we dwie przedziałki bujną frakturą. Na pierwszym miejscu str. 2 — 121 znajduje się w tym kodeksie niniejsza kronika, i ma nadpis dawny, farbą czerwoną: Incipit Cronica magna Lechitarum et Polonorum. Początkowe głoski i dalszych rozdziałów nadpisy zdobione farbami. Na jednej stronie mieści się 35 — 44 wierszy. Różni się znacznie od tekstu Sommersberskiego. Kończy się na odzyskaniu Gdańska przez Bolesława w roku 1272, słowami: promisit sibi prebere auxilium. Na str. 1 jest napis dawnego właściciela: Chronica Joannis Brigar de Osiek vicarii perpetui et altariae altaris tituli beatae Mariae virginis visitationis, ecclesiae cathedralis Cracoviensis, quam mutuo accepit a magnifico Andrea de Koszielec. W samym środku zaś: Ex libris Christophori Massini. Na ostatniej wlepionej karcie napisano ręką z XVIII wieku: Chronicon hoc integrum descriptum est in ipso saeculi XIV exitu. Nostra demum aetate a F. W. Sommersbergio publicatum fuit. E quo volumine J. A. Załuski ea demum recudenda curavit. Dilapsis exinde XV annis Załuscus codicem hunc manu exaratum feliciter obtinuit Qui ab exemplaribus editis plurimum differt, iisque multo locupletior est. Po kronice tej następują od str. 121 roczniki krótkie, a dalej od str. 122 — 253 kronika Jana z Czarnkowa, po której idą urywki rocznikarskie aż do końca, ale już inną ręką pisane. W samym zaś końcu na str. 267 położony rok 1242, a po nim: Explicit Cronica longa Polonorum. Stoi w bibliotece publicznej pod znakiem Л. F. отд. IV. nr. 31.

¹⁾ Ob. Mon. Pol. hist. I, str. XVIII. ²⁾ Som. II. 23.

II. RĘKOPISM SANDKA CZYLI SĘDZIWOJA. Opisałem go w tomie I Monumentów na str. 337. Cenny ten kodex, własność zięcia Władysława Czartoryskiego, dawniej w Sieniawie, a obecnie w Paryżu znajdujący się, mieści Boguchwałę i Paską kronikę na str. 23—114. Niema tu ona żadnego nadpisu. Pisana zrazu bez przedziałek aż do str. 39. Ta stronica zapisana została pojedynczemi zdarzeniami z lat 1200—1386 które przemazano, a następnych kilka białych kart wycięto. Text jednak kroniki nie doznał przez to żadnej przerwy i od str. 40 ciągnie on się aż do końca, pisany we dwie przedziałki pismem staranniejsem wprawdzie niż z początku i ozdobniejszem, ale tej samej, jak się zdaje, ręki, a przynajmniej jednoczesnem. Jest ten text poprawniejszy znacznie i zupełniejszy od sommersberskiego, a w wielu miejscach zgodny z poprzednim I rękopismem, i możnaby mniemać że oba wspólne miały źródło. Kończy się jak i w tantym odzyskaniem Gdańska przez Bolesława, i słowami: promisit sibi prebere auxilium Oprócz nadpisów kolorowych nad rozdziałami są po brzegach obok textu liczne dopiski innej ręki, zawierające treść każdego rozdziału, a na str. 55 przy rozdziale De primo Władisłao, dodatek na górnym brzegu o fundacyach kościołów przez tego zięcia na cześć s. Idziego.

III. RĘKOPISM OTTOBONIAŃSKI. Znajduje się w Rzymie, w bibliotece watykańskiej pod liczbą 2068 ottononiańskich kodexów, pisany w wieku XV Zwrócił na niego najpierw uwagę uczonego świata Jan Albertrandy około roku 1783 (Janociana III. 187) a w nowszych czasach Alexander hr. Przezdziecki który go z wydaniem Sommersberga porównał i wypisanych z niego wariantów uprzejmie nam do wydania niniejszego udzielił. Boguchwałę i Paską kronikę w kodexie tym na kartach od 120—159 umieszczona, niema żadnego nadtytułu, zaczyna się wprost słowami: In nomine patris Amen; rozdziały pojedyncze z ich nadpisami następują po sobie w takim samym porządku jak u Sommersberga, ale text sam jest tu nierównie poprawniejszy i zupełniejszy zakończony wreszcie w obu temi samemi słowami: a po nim idą tak samo jak u Sommersberga roczniki i kronika Jana z Czarnekowa.

IV. RĘKOPISM KRÓLEWIECKI. Foliant papierowy w XV wieku pisany, znajdował się niegdyś w Poznaniu, a obecnie w tajnym archiwum w Królewcu. Kronika w nim ma nadpis dość dawny: Annalia vetuste gentis Polonorum vel slavonice exordiuntur, a świeższa z XVIII wieku ręka dołożyła u góry: Boguphali. Text jej jest z wielu względów wielce podobny do ottononiańskiego. Zakończenie też takie same prawie jak w tantym, ma bowiem tylko kilka słów więcej o Wacławie mianowicie: potenti manu Mszczugonem invasit et de terra Pomoranie fugavit etc. Następuje dalej kronika Jana z Czarnekowa a po niej dopiero roczniki, i w tem też zdradza jednakie pochodzenie z rękopismem poprzednim.

V. RĘKOPISM SIENIAWSKI dawniej w Sieniawie a obecnie w Paryżu razem z Sandka (II) rękopismem znajdujący się, jest własnością zięcia Władysława Czartoryskiego. Jest to papierowy foliant o 168 stronicach, dość wyraźnie, bez przedziałek pisany, nie wcześniej jak w drugiej połowie XV wieku. Nadpisy rozdziałów są frakturą większą, wprawna ręką kresłone, bez kolo-

rowych ozdób. *Kronika Boguchwała i Paska* nie ma tu żadnego tytułu a ciągnie się od str. 1—102, zakończona słowami: *et alia ca tra potencia, jak w Sommersbergu*. Dalej po bardzo małym odstępie tytułik frakturą: *Incipit Cracouie breuior Cronica, to jest, cały szereg tychże samych co u Sommersberga roczników, po których bez żadnego prawie odstepu i bez tytułu następuje wiadomy text kroniki Jana z Czarnkowa*. Ta ostatnia jest tu nie cała, lecz przzerwana nagle w rozdziale: *De morte domini Jaroslai archiepiscopi gnesnensis na słowach: deberent firmiter observare (ob Sommersb. II 116)*. Dalszych kart brakuje. Text jest tu uprawdzie poprawniejszy niż sommersberski, nie zupełnie jednak wolny od rażących skaz; następstwo rozdziałów takie same i jednaka gmatwanina w rocznikach Sieniańskim nazwał go szanowny wydawca, i nazwę tę zatrzymujemy.

VI. RĘKOPISM WROCŁAWSKI. Opisałem go na str. 212 wyliczając rękopisma kroniki Wincentego. *Kronika Boguchwała i Paska* zajmuje tu czwarte z kolei miejsce i ma nadpis *Boguphali Episcop. Posnan. Chronic. Polonie cum Continuatione Baskonis Custod. Posnan.*, atoli jak upewnia August Mosbach, który cały ten kodex dokładnie rozpatrywał, słowa tu oto rozstrzelonem pismem odznaczone, dopisane są ręką późniejszą. Text w tym rękopismie jest, jak to już wyżej nadmienilem, znacznie poprawniejszy od drukowanego, a wielce podobny do tego który w poprzednim (V) kodexie znachodzi się, i niezawodnie jednej i tej samej z nim redakcyi. Porównanie jego z Sommersbergiem i dokładne wykazanie odmianek, równie jak i zebranie odmianek IV czyli królewieckiego kodexu zawłziczamy temuż Augustowi Mosbachowi, który nam je łaskawie udzielił.

VII. RĘKOPISM LUBIŃSKI. Znajduje się, jak wiadomo w *Petersburgu* w bibliotece publicznej pod znakiem *A. F. OTa IV. nr. 19*. Opisałem go już na str. 160 i 207. *Kronika Boguchwała i Paska* jest w nim bez początku. Zaczyna się na str. 359 rozdziałem *De secundo Mesch-kone. Mortuo itaque Magno Boleslao itd.* Pisany w jednej kolumnie, pismem dość drobnem; nadpisy rozdziałów podkreślone są farbą czerwoną. Zawiera text dość poprawny i zupełniejszy niż w Sommersbergu. Po Boguchwale i Pasku następuje i tu bezpośrednio kronika Jan z Czarnkowa wraz z rocznikami.

VIII. RĘKOPISM WILANOWSKI. Papierowy foliant o 392 kartach w drugiej połowie XV wieku pisany. Zawiera więcej dzieł, mianowicie: *Martini Poloni Cronica summorum pontificum k. 1 — 188*. Dalej *k. 188 — 200: De quibusdam partibus ultramarinis per nobilem Guilhelmum militem de Boldensele. Scriptus ad instantiam reverendi in Christo patris Chalawrandi Petragoricensis presbyteri Cardinalis. Jest to podróż do ziemi świętej. Następnie k. 200 — 202: Epistola Johannis Presbyteri ad Emanuelem*. W końcu listu tego dodano pismem nieco późnijszem: *Anno Domini Millesimo CCCCLXII sede vacante ecclesie Cracoviensis, post obitum reverendissimi in Christo patris domini Thome episcopi, hic liber est scriptus, ad impensas Michaelis, Abbatis sancti Crucis montis Calvi. Rok ten odnosi się do*

całego kodeksu. Od k. 203 - 272' Jacobi de Vitriaco Acconensis episcopi Historia Hierosolimitana, a dopiero po niej k. 274 — 330 kronika niniejsza bez żadnego nadpisu, za którą ciągną się roczniki i kronika Jana z Czarnkowa. Osobliwością tego kodeksu jest, że w nim kilkakrotnie wzmiankowany jest Godysław Pasko jakoby wyłączny autor tej kroniki, nigdzie jednak w środku kolumny, lecz tylko w nabrzeżnych dopiskach nie jednej ręki. Uderzającą też jest w tych dopiskach błędna imienia tego pisownia. I tak na karcie 274 u dołu jest napis z końca XVI jak mi nie mam wieku: Adinodum reverendi Domini Godislai Blasco (sic) custodis Posnaniensis, authoris Chronica regni Polonie. Na tejże stronie na samym brzegu u dołu pismem ile się zdaje z końca wieku XV napis: Glodislaus (sic) cognomine Basco custos (poz)-naniensis auctor. Na str. 276 po słowach: scribere Dei omnipotentis adiutus auxilio incepi (ob. Sommersb. II str. 20) dodano drobniejszem pismem z XV wieku na dole niżej kolumny: videlicet Ego Glodislaus (sic) cognomento Blasco (sic) custos poznaniensis mandato Rdi patris domini Boguslai (sic) Epi posnaniensis Nareszcie w końcu samym na karcie 392 pismem z XVII jak mi nie mam wieku i błędem czernidłem dołożono: finitur Basconis Capellani epi posnan. Chronica Tu wyryśnięta jest pieczęć zakonna i podpisy xięży. Pismo kodeksu jest dość staranne; ozdoby na początku tej kroniki różnobarwne, wielkie głoski najczęściej czerwono wyrabiane. Text jest nie rzadko mylny i wcale do poprawnych nie należy.

IX. RĘKOPISM KRAKOWSKI w bibliotece uniwersytetu Jagiellońskiego znajdujący się Spominałem już o nim na str. 210 opisując kodeks XVII kroniki Wincentego. Mianowicie pisarz tego kodeksu miał na względzie ciągłość dziejów ojczystych nie pojedyncze kroniki. Skończywszy więc dzieło Wincentego, dobrał z Boguchwała i Paska resztę zdarzeń początek całkiem odrzucał. Dał tedy nadpis: Sequuntur gesta Polonorum, que incipiunt, ubi predicta terminantur; et primo qualiter Lestko Albus efficitur Crac. perpetuus possessor, i wciągał z małemi tu i owdzie odmianami text niniejszej kroniki, a dalej roczniki i kronikę Jana z Czarnkowa. Jerzy Samuel Bandtkie zadał sobie niegdyś trud porównania tego kompilatora z Sommersbergiem, i znalazł text obu w głównych rzeczach zgodny, jakkolwiek szczegóły gdzieś tam raz zwięzlej drugi raz rozwlekłej są omówione.

Z rękopismów nieodszukanych dotąd tej kroniki, zasługuje przedewszystkiem na wzmiankę kodeks pergaminowy, który w Lubiążu na Szląsku, w klasztorze Cystersów oglądał w zeszłym wieku Józef Andrzej Zułuski biskup kijowski. Obejmował on, kronikę Boguchwała, dopełnienie Paska wraz z kroniką Jana z Czarnkowa ¹⁾. Dokądby się po zniesieniu tego klasztoru dostał, i gdzieby się obecnie znajdował? o tem nigdzie żadnego śladu nie znajdujemy.

Nakoniec spomniany już kilkakrotnie rękopism hodiejowski od czasów Dobnera zawieruszony i dotąd nieodszukany jest nader dotkliwy i może największą dla rozpoznania i ocenienia dokładnego tej kroniki stratą.

¹⁾ Janociana III. 18.

Zebrawszy wszystko to co się tu o rękopismach powiedziało, okazuje się, że hodiejowski pisany, według upewnien Dobnera, w wieku XIV, był z nich najstarszym. Ze znanych bowiem dziś, sam tylko I czyli Stanisława Augusta rękopism ledwie osutnich lat owego wieku sięga, wszystkie zaś inne są z drugiej połowy wieku XV. W tym wieku był już nie tylko Boguchwał złączony w jedną niejako całość z Paskiem ale i z Janem z Czarnkowa i z ułstkami jakichś osobnych kroniczek, i z rocznikami które w jednych kodeksach przed Jana z Czarnkowa opowiadaniem, w drugich po niem dopiero poprzyćrzepiano, a całej tej zbierani nie dawano nadpis: *Chronica magna Lechitarum et Polonorum* tudzież *Chronica longa* jak to czytamy w rękopismach najlepszych ¹⁾. Tytuł ten był dla takich kompilacyj stosowny; ale też nie można się dziwić dlaczego w takim składzie rzeczy imion autorów sumych nie znajdujemy na tych rękopismach. Coż tedy mamy sądzić o dopiskach rękopismu VIII, czyli wilanowskiego, który od innych ani starością swoją ani poprawnością tekstu bynajmniej się nie odznacza? Dwojaki może tu być przypuszczenie: albo pochodzą one od samego Paska, albo też wywnioskował je sobie ktoś późniejszy i dodał jako rzecz pewną w owym kodeksie. Pierwsze z tych przypuszczeń nie koniecznie pociągałoby za sobą obwinienie Paska o oszustwo i plagiat. W owych bowiem czasach plagiatów podobnych, zwłaszcza w historycznych dziełach, niejednokrotnie w dobrej wierze się dopuszczano. Nasz zaś autor dodawszy nie mało wiadomości swoich własnych, jakiegokolwiek były one wartości, do zięgi Boguchwała i uzupełniwszy ją zdarzeniami bardzo znacznego przeciągu lat następnych, mógł poniekąd słusznie powiedzieć: *Ego Godislaus Basco* itd. A możemy tem mniej podejrzewać go tu o zły zamiar, albowiem gdyby miał on chęć zupełnego przywłaszczenia sobie cudzej pracy, natenczas mógł bardzo łatwo zamienić słowa *Ego Boguphalus* *audivi*, na *Boguphalus* *audivit*, jak to na przykład czytamy w ułstkowej kronice u Sommersberga. Tego jednak nie uczynił, gdyż Boguchwała samrgo odezwanie się znajdujemy we wszystkich rękopismach. Mimo to wszakże nierównie więcej ma za sobą prawdopodobieństwa drugie przypuszczenie. Rozszytywano się w tej kronice w wieku XV a kilkakrotnie i dość obszerne odzywianie się w niej Paska o sobie nasuwało czytelnikom oczywisty wniosek o jego autorstwie. Wniosek ten podniósł, jak mniemac można, któryś z zakonników benedyktyńskich na Łysej czyli Świętokrzyskiej górze, bo tam, jak widzimy pisany był ten kodeks) jakoby rzecz niewątpliwą, i powstały jeden za drugim owe dodatki. Za tem zdaniem mówi tak okoliczność ta, że wszystkie inne rękopisma dodatków takich nie mają; jakoteż, że wpisywacze tych dodatków, bo są one różnych rąk, do kodeksu VIII ani imion Paska ani nawet imienia Boguchwała dokładnie nie wiedzieli, zowiąc tego ostatniego Bogusławem, pierwszego

¹⁾ Rękopism I str 2 ma tytuł główny: *Incipit Cronica magna Lechitarum et Polonorum*, zaś na str. 266 po rocznikach *Explicit Cronica longa Polonorum*, (dalsze słowa z brzegiem dolnym odcięte przy oprawianiu). Rękopism II ma na str. 224 u dołu: *Explicit Cronica longa Polonorum, pro quo Deus sit benedictus in secula seculorum Amen; et finit anno domini Millesimo CCCCLsexto in vigilia nativitatis beatissime Marie virginis gloriose.*

zaś to Glodisławem, to Blaskiem, podczas kiedy tak z dyplomów jak i kodexów najstarszych daje się ustalić łacińska imion tych pisownia: Godislaus Basco.

Jedno tylko mamy dotychczas właściwe wydanie tej kroniki uskutecznione z rękopismu. Jest ono, jak się już powiedziało, w Fryderyka Wilhelma Sommersberga *Silesiacarum rerum Scriptores tomie II*, Lipsiae 1750 str. 18 i dalsze, pod napisem: Boguphali II episcopi poznaniensis *Chronicon Poloniae, cum continuatione Paskonis custodis posnaniensis*. Przekładał je J. Zaluski w Warszawie roku 1752 dawszy mu tytuł nieco odmienny: Boguphali II de armis et domo Rosarum episcopi itd., a poprzedził inną kroniczką, tak zwaną *Chronica Polonorum*. Drugi przedruk jej uskutecznił Wawrzyniec Mizler de Kolof w tak zwanym zbiorze: *Collectio Magna Scriptorum, tomie III* str. 86—144.

Hipolit Kownacki wydał ją w języku polskim, pod tytułem: *Kronika Lechitów i Polaków* napisana przez Godzisława Baszko kustosa poznańskiego w drugiej połowie wieku XIII, z dawnego rękopismu biblioteki wilanowskiej przetłumaczona. Warszawa 1822. Pierwszy on podał wiadomość o tym rękopismie i dołączył w końcu z tegoż rękopismu odmianki do tekstu sommersberskiego dobrane.

Niniejsze wydanie opiera się na rękopismach, jakie dziś za najlepsze uznano. Szanowny wydawca z niemałym trudem od dawna się do niego sposobił. Jeszcze w roku 1842 rozpoznawał w Petersburgu rękopism I, Stanisława Augusta; w Sieniawie rozpatrywał później I i V, mianowicie Sandka i tak zwany Sieniawski; VIII oglądał na miejscu w Wilanowie. Postrzeżenia swoje nad nimi ogłosił roku 1846 w Bibliotece Warszawskiej ¹⁾, a uważam za stosowne podnieść tu główne szczegóły jego zapatrywania.

Zdaniem jego wszystkie te rękopisma, z jednego, dziś zaginionego powstały oryginał, wszystkie bowiem podobne są do siebie, wszystkich jest jakoby zwierciadłem sommersbergowski druk, lecz zwierciadłem skażonem, niewiernie pokazującym pierwotne lice kroniki Boguchwałowej. Jestci wprawdzie toż samo w nich, co w Sommersbergu, lecz czytania są w nich dokładniejsze niż u niego. Rękopism II przepisywał Polak, widać to z wyrazów słowiańskich dobrze oddanych, przepisał sposobem swojemu wiekowi właściwym, używając niejednostajnej pisowni, jak to było we zwyczaju u średniowiecznych pisarzy. Rękopism V ma podobnież rozmaitą pisownię, a zresztą dzieli z poprzednim wszystkie zalety i wady. Drugich mało, pierwszych mają obydwa wiele. Na pochwałę tym rękopismom wychodzi, że dobrze wyczytują wyrazy, i że osobliwie imiona własne dokładnie wypisują. Jest od nich o wiele lichszy rękopism VIII, Wilanowski. Myli się bowiem w tekście, opuszcza dużo, źle wyczytuje wyrazy. Jeszcze lichszy jest od niego ów, z którego swoje wydanie zrobił Sommersberg. Dziwacznie psuje on nazwiska, przez co na szwank podaje rzecz, którą opowiada. Rzekłbyś że rękopism ten wyszedł z pod pióra, nie mówię Polaka, lecz nawet nie Słowianina; że ten co go przepisywał, nie rozumiał co pisze; przypuszcza

¹⁾ Tom I str. 464 i nast.

przerwy w ciągu opowiadania, których tam bynajmniej nie masz. Że rękopisma II i V rzeczywiście wyszły z pod pióra Polaka, pokazuje się to także z rozlicznych polonizmów, na które obydwu nastroiły składnię łacińskich wyrazów tej kroniki. Snadź pierwszy odpis zrobił Małopolanin, drugi zaś Wielkopolanin lub Mazur. Pomijając okoliczność, że II rękopism dostał się z Gniezna (będąc w jedną oprawny zięgę z kroniką Gala, gnieźnieńskim rękopismem objętą), a V zawitał nam z Mazowsza, upatruje wydawca w nich ślad wielkopolskiego i mazowieckiego narzecza w mnóstwie nosowych samogłosek, któremi są obydwu rękopisma przepelnione.

Zastanawiając się nad wewnętrzną wartością tej kroniki powiada szanowny wydawca, że jest ona nieocenionem i najważniejszym źródłem pierwotnej polskiej historii, dopełnia bowiem kronikę Wincentego i właśnie w tem miejscu, gdzie jest tamta niedostateczna szeroco opowiada dzieje Polski, dając głęboko wejrzyć w czasy przedpiastowskie. Nie wątpi on o tem, że ta kronika jest skażona, ale mniema że skażona jest nie tak w tekście jako raczej w układzie swoim, czyli że ją nie przepisywacze zagmatwali, lecz sam autor ją zaciemnił na szwank wystawiawszy jej wyrozumienie przez to, że dawne opowiadając dzieje, objaśnia oraz co opowiedział; że nie uprzedziwszy o tem czytelnika, kładł obok tekstu komentarz, a najmniejszego nawet nie zostawił śladu, za którym idąc moglibysiny odróżnić wypisy z dawniejszych porobione kronik od własnych, które poczynił, dodatków. Jest Boguchwał pod względem kronikarskiego uważany kunsztu daleko niższy od swojego wzoru, jest niższy od Wincentego, na którego nutę nastroił swoje opowiadanie. W stylu równie jak tamten szumny, w wykładzie również przeuczony nie wyrównał Wincentemu w sposobie wystawiania dziejów opowiadawczo, rozbiorowo, zasadnic.—

Pozostaje mi nadmienić o sposobie, jakim różnice rękopismów uwidocznić starałem się. Wychodząc z tego zdania, jako mającego za sobą najwięcej prawdopodobieństwa, że text pierwotny Boguchwała nie tylko uzupełniał, ale i przerabiał tu owdzie Pasko, zdało mi się rzeczą stosowną dwa te ułamki, które z rękopismu hodiejskiego podał Dobner, zestawić w osobnej przedziałce obok tekstu znanych dziś rękopismów, odznaczając je głoskami Dobn., a dostrzeżone w nim drobne błędy lub opuszczenia wytknąć w przypiskach. Rękopisma uporządkowałem według dawności ich i mniejszej lub większej poprawności, te więc liczby które im dałem przy opisaniu, zastępują oraz ich nazwy we wszelkich powoływaniach.

Do odmianek wykazanych przez szanownego wydawcę z dostępniejszych mu rękopismów, dodałem te, które sam z innych kodexów zebrałem, a nadsyłki szanownych ziomków Alexandra hr. Przedzieckiego i Augusta Mosbacha postawiły mię w możności dokładniejszego tych odmianek w ciągu druku sprawdzania. Dołączyłem też tu i owdzie niektóre objaśnienia

AUGUST BIEŁOWSKI.

BOGUPHALI II EPISCOPI POSNANIENSIS CHRONICON POLONIAE, CUM
CONTINUATIONE BASCONIS CUSTODIS POSNANIENSIS ¹⁾.

Dobn.

In nomine Domini, Amen. Quamvis hi-
5 storiographi ²⁾, qui nunc Poleni ³⁾ a Polo arc-
tico nominantur, et alias a castro Polan,
quod in finibus Pomeraniae situm est, cui
dominabantur ⁴⁾ satis ample et verissime o-
riginem regum et principum Polenorum et
10 eorum gesta atque actus mirabiles et stre-
nuos, praecipue reverendus pater domnus
Vincentius, olim episcopus cracoviensis, ac
caeteri plurimi descripserunt, ac perenni me-
moriae suis posteris scripturae testimonio
15 reliquerunt; tamen quia in scriptis suis de
quibusdam ducibus Poloniae, praesertim de
Primislo rege ⁵⁾ hodie regnante mentionem
facientes

Codd. mss.

In nomine Domini, Amen. Quamvis hi-
storiographi Lechitarum, (qui nunc Poloni
a polo arctico nominantur, et alias Polani
a castro Polan, quod in finibus Pomeraniae
situm est denominabantur) satis ample et
verissime originem regum et principum Po-
lonorum, et eorum gesta et actus mirabiles
et strenuos, praecipue reverendus pater do-
minus Vincentius olim episcopus Cracovien-
sis ac caeteri, descripserunt, ac perenni me-
moriae suis posteris scripturae testimonio
reliquerunt: tamen quia in scriptis suis de
quibusdam ducibus Maioris Poloniae, prae-
sertim de Przemislo rege ejusdem terrae,
mentionem

Przedz. II, wiersz 6 arctico» tak II-IV; arctico I, V, VI. — Polani» tak III, IV; niema II, V. — 7 Pomoraniae» tak V; Pomeranie niektóre inne. — 8 denominabantur» tak II-IV, cui dominabatur V. — 15 scriptis» scripturis VI. — 16 quibusdam» tak II, IV, VI; quibus III, V. — praesertim» et p. VI. — 17 Przemislo» tak II; Premislo III, VI; Premislao IV; premissio V.

¹⁾ Taki nadpis ma kodex VI ręką późniejszą w znacznej części, jak się wyżej po-
wiedziało, dodany. Kod. I ma nadpis dawny: *Incipit Cronica magna Lechitarum et Polo-
norum*. Kod. IV ma dość dawny nadpis: *Annalia vetuste gentis Polonorum vel slavonice*, a późniejsza
ręka dodała u góry *Boguphali*. Inne kodexy nie mają żadnego nadpisu. ²⁾ opuszczono *Po-
lenorum*. ³⁾ Myłka, zamiast *Poloni*. ⁴⁾ *cui dominabantur* przekrecono z *denominabantur*.
⁵⁾ Wyrazów *rex* i *dux* używali w owych czasach dowolnie tak nasi, jak i obcy pisarze.
Rex jest u naszego autora Ziemiomysł, a *dux* u Gala. U Wincentego nie tylko Kazimierz Spra-
wiedliwy, ale według pergaminowego wiedeńskiego kodexu i Leszek Biały zwany jest *rex*,
a Włodzimierz, książę halicki, nazwan jest pierwaj *rex*, a później znowu *dux*. To wyrażenie
Primislo rege w znaczeniu króla koronowanego wzięwszy Mosbach, twierdzi, że kronika ta
pisana była między 26 czerwca 1295 roku a 6 lutego 1296, albowiem wtedy Przemy-
sław I syn Przemysław II ukoronowawszy się, panował siedm miesięcy.

facientes, videntur ipsius genealogiae processum obmittere, idcirco ut ad ipsius genitores descendatur, necessarium est, ut progenitores ejusdem et aliorum ducum ac principum regni Poleniae per nomina et terras designentur. Et ut brevitatis scribendi non obscura aditum memoriae valeat commendare, sub brevitatis reges, principes ac duces atque multiplicationem eorundem prout ex historicis annalibus Polenorum reperi, quae in diversis diversarum ecclesiarum metrikis et aliqua exnarratione seniorum Poleniae, quibus actus illi bellici et gesta temporum non ignota fuerunt, didici, et memoriae commendavi, scribere Dei omnipotentis adjutus auxilio incoepi. Primo itaque unde reges Polenorum processerunt videamus.

Tempore siquidem regis Assueri etc.

mentionem facientes, videntur ipsius genealogiae progressum obmittere: idcirco, ut ad ipsius genitores descendatur, necessarium est, ut progenitores ejusdem et aliorum regum, ducum ac principum latissimi regni Poloniae seu Lechitarum per nomina et terras designentur. Nam quia Lechitae Poloni dicuntur, scire convenit, unde hoc nomine vocentur.

Scribitur enim in vetustissimis codicibus, quod Pannonia sit mater et origo omnium slavonicarum nationum. Pan enim iuxta graecam et Slavorum interpretationem dicitur totum habens et iuxta hoc dicitur pan in slavonico maior dominus: licet alio nomine, juxta diversitatem linguarum slavonicarum, dicatur *gospodzin*. Xandz autem maior est quam pan, veluti princeps et superior rex. Omnes autem domini pan appellantur,

duces vero exercitus *wojewodij* nominantur. Et hi Pannonii a Pan dicti, a Jano nepote Japhet ortum habere dicuntur. Quorum primus princeps ille robustus Nemroth dicitur fuisse, qui primo homines, fratres suos, coepit subjugare et obedientiae suae subdere.

Ex his itaque Pannoniis tres fratres, filii Pan, principis Pannoniorum, nati fuere, quorum primogenitus Lech, alter Rus, tertius Czech nomina habuerunt. Et hi tres haec tria regna, Lechitarum, Ruthenorum et Czechorum qui et Bohemi, ex se et ex sua gente multiplicati possederunt, in praesenti possident, ac in posterum posside-

Przedz. II, *wiersz* 1 mentionem nullam m. VI; inventionem V. — facientes tak III; facere videntur II; f. videtur V, VI. — 2 progressum tak II-IV; processum V. — obmittere obmittentes II-VI. — 5 regum tak II-IV; niema V, VI. — regni regis V. — 12 slavonicarum tak II, III; sclavonicarum IV; Sclavorumcarum V. — Pan Jam V. — 13 Slavorum tak II, III; Sclavorum IV, V. — 15 slavonico tak III; sclavonico IV, V; Slavonia II. — 17 dicatur tak Som.; dicitur II, V; dicantur III; dicuntur IV. — Xandz tak II, III; xancz. Xancz IV; xandzi... Xandz Som.; xandz. Xandz V. — 20 hi hy *rekkopp.*; hinc Som. — 21 primus niema II. — robustus tak III, V; niema II. — 22 coepit niema III. — subjugare et s. q. II, III, IV. — et niema IV. — 23 subdere dicitur fuisse *dodajq tu* III, IV. — 24 Ex tak V; inne nie majq.

bunt, quamdiu divinae placuerit voluntati. Quorum maioritas semper apud Lechitas et dominium ac totius superioritas imperii prout tam ex cronicis quam ex gradibus apparet, 5 semper habebatur.

Sunt autem Slavorum multimoda genera linguarum se mutuo intelligentia, licet in quibusdam vocabulis aliquantulum discrepare videantur, quae tamen ab uno patre Slavo, 10 unde et Slavi, originem habuerunt; qui et hucusque isto nomine uti non obmittunt, ut Thomislaus, Stanislaus, Janislaus, Venceslaus etc. Ab isto etiam Slavo Nemroth originem asseritur habuisse. Nemroth enim in 15 slavonico dicitur *Nyemerza*, quod in slavonico interpretatur non pax seu non mensurans pacem, a quo servitus coepit esse in hominibus, cum alias erat omnibus inconcussa libertas; qui fratres suos primo subjugare suae 20 ditioni temere attemptavit, cujus temeritatis audacia non solum fratribus suis gentis slavoniae, sed toti mundo servitutis legem induxit.

Per praemissa autem quatuor regna slavonica, videlicet Pannoniorum, Lechitarum,

Ruthenorum et Czechorum seu Bohemorum designata habentur. Et quia postmodum plura alia regna et dominia slavonicae nationis excreverunt, dignum est, ut eorum nomina et interpretatio designentur. Regnum itaque Bulgarorum a Bulga fluvio nominatur. Item regnum Raciae a *racz*, quod vestigium equorum, multitudinis exercitum in unum congregatorum, dicitur nominatum. Nam ex hoc Slavi multitudinem equitantium dicunt *Raci*. Item regnum Dalmaciae dicitur ab eo, quia Pannoniorum regina filio suo partem illius maritimam donavit, ipsumque in regem coronari fecit. Et creditur, quod illa fuit regina austrii. Saba nomine, quae ad regem Salomonem venerat, sapientiam ejus auditura. Nam et fluvius Pannoniorum Saba dicitur, qui ab ipsa nomen sumpsisse perhibetur. Dicitur quoque regnum Dalmaciae *dala macz*, quasi dedit mater. Item Rani seu Rana dicuntur ex eo, quia semper in conflictu hostium vociferare solebant *rani! rani!* id est vulnera, vulnera. Idem Sorabae dicuntur a sorban, quod duplicem interpretationem designat. Nam Gallici appellant illam regionem

*Przedz. 1, wiersz 3 dominium» tak III, V; dominii II — superioritas» superioritatis II, V; superioritatem III. — 4 gradibus» codicibus V; gradibus VIII. — 5 semper» niema V. — habebatur» tak III; habebitur V. — 9 videantur» tak III, V; videntur II, IV. — Slavo» Slalb'o III. — 10 Slavi» Slaus III—V, VIII. — 12 ut» videlicet III, V. — Janislaus» tak II-IV; Jaroslaus V i Som. — 15 Slavo» Slalb'o III. — 15 Nyemerza» tak II, IV, V; Nyemyerza VIII; Nemerza III. — 19 primo» tak II, III; niema V i Som. — 20 temeritatis» III, V i Som.; temeritas II. — 23 induxit» tak V; indixit II-IV. — *Przedz. II, wiersz 3 excreverunt» excreverint VIII — 5 designentur» designetur V i Som. — 7 quod» est dodaję II, IV. — 10 dicunt» dicuntur III. — 11 Dalmaciae» Dalmacie V. — 13 maritimam» maternam V. — 15 austrii» tak III; Austri V; haustri IV. — 20 Rani» Ram IV. — dicuntur» dicitur II. — 23 vulnera» etcetera dodaje IV. — dicuntur» dicitur Som. — 24 Sorban» Soroban V i Som.; Sorobuy VIII.**

Serviam, volentes dicere quod vincti per Nemroth veluti servi ejus ibidem fuissent locati; quod non videtur rationi congruere, cum non solum illa modicissima particula stirpi slavonica, sed potius tota gens slavonica sibi obnoxia censeretur. Verius tamen creditur, quod Sorabae a Sərb, qui et Sorban nomen accepit, sicut a Juda Judaci, a Lech Lechitae, et caeteri nominantur. Est quaedam gens slavonica, quae Cassubitae dicuntur: et hi a longitudine et latitudine vestium, quas plicare ipsos propter earum latitudinem et longitudinem oportebat, sunt appellati. Nam *huba* in slavonico plica seu ruga vestium dicitur, unde Casshubii, id est plica rugas interpretantur. Horum magna pars circa mare septentrionale moratur. Sunt et alii Slavi idem, qui Drewnyanye vocantur: hos Theutonici Halczstae appellant. Horum castra capitalia fuerunt: Buccovecz quod nunc Lubik dicitur, Ham quod et Hamberg, ac Breme quod caput et sedes fuit eorundem. Ibidem est etiam Slesvik

castrum ducale; et civitas Czesznyna. His praefuerunt comites, quos Henricus imperator, postquam easdem patrias imperiali dicioni subjugasset, in comites asseritur creasse. Haec autem gens a densitate silvarum seu lignorum nomen accepit: nam Drewnyanye a lignis nuncupantur. Nominantur etiam a quodam fluvio, qui Trawnadicitur, unde Trawnanye sunt appellati.

Scire autem dignum est, quod Slavi et Theutonici a duobus germanis, Japhet nepotibus, Jano et Russz, dicuntur habuisse originem, prout Isidorus in primo libro etymologiarum, et Martinus in Cronica romana, videntur declarasse. Describunt namque Germaniam per fluvios, ut puta per Danubium, per Renum, per Wislam seu Vandalum, per Odram seu Guttalum, et per Albeam seu Lab; designantes per hos fluvios majores ab exitu usque ad infimum descensum eorundem. Nam Renus et Danubius sunt gentis Theutonicae fluvii majores, Vandalus vero, Odra et Albea Poloniae et Bohemiae regno-

Przedz. 1, wiersz 1 volentes dicere quod» volente d. q. V; valente diem Som.; revolventes diem quo VIII. — 3 non» nomen Som.; niema IV. — 4 particula» tak II, III i niekt. mne; pericula V i Som. — 6 censeretur» tak II-IV; censuratur V. — tamen» autem II, III. — 7 Sorabae» Sarabe V. — 8 a Lech» inde a l. Som. — 12 earum» niema II, IV. — 16 interpretantur» tak II, V; interpretatur III, IV. — 17 pars» tak II; magna multitudo VIII; niema III, V. — 18 et» tak II, III, V; niema IV.—idem qui Drewnyanye» id est qui Drewnani V. — 19 Theutonici» tak V i Som; Theutunici inne.—20 Buccovecz» Bukowen VIII.—21 Lubik» Lubicz IV. — 23 Slesvik» tak III, V; Slesnik II, VIII; Slesink IV. — *Przedz II, wiersz 2* praefuerunt» sunt VIII; praesunt inne. — 3 patrias» provincias II. — 7 Drewnyanye» Drawnane II; Drewnanye III-V.—9 Trawnanye» Trawnane V. — 12 Russz» tak II; Kusz III IV; Kus VIII, w V zostawiono próżne miejsce.—dicuntur habuisse» originem dod. Som.; dicuntur ortum habuisse VIII; dicuntur habuisse inne. — 13 primo» tak II; inne nie mają. — etymologiarum» tak III; ethnologiarum II; ethimoloyarum inne. — 18 Odram» Oderam IV i Som. — 19 Lab» tak II-IV; verab V; bab VI i Som; Hab vel Lab VIII.—20 eorundem» in e. V. — 21 Danubius» tak II, III; Albis IV, VI, VIII. — 22 Theutonicae» tak III, VI; Theutunici II; Theutunice V.

rum. Circa hos autem tres fluvios ultimos medias quoque regiones, inter eosdem ob-
tinentes ac adhaerentes eisdem, olim posse-
derant et adhuc usque ad mare septentrio-
nale possidere cernuntur regiones, licet Sa-
xones, terras suas strictissimas et rura suae
nationis relinquentes, ad amplum solum
Slavorum se transferentes perpetuas sedes
sibi posuerunt in eisdem.

10 His omnibus autem Slavorum nationibus,
Pannonia duntaxat excepta sed juncta Co-
rinthia, cujus inhabitatores Corinthiani vocan-
tur a *coritha* quod canalina interpretantur,
semper Lechitarum imperio subjecti, tributa
15 reddebant usque ad tempora regis Kazimiri
monachi, cuius tempore, priusquam cum
dispensatione domini papae de monasterio
Cluniacensi, in quo professus fuerat, eductus
fuisset, plures nationes, obedientiae Lechita-
20 rum recedentes, tributa Lechitis consueta
dare denegarunt.

Item alia interpretatio Germanorum. Dici-
tur a german, quia unus alterum fraternita-
tis consanguineitate attingebat. Nam *gerzmo*
est quoddam instrumentum, in quo duo bo-
ves simul juncti trahendo aratrum seu plau-
strum incedunt. Sic et Theutonici, cum Sla-
vis regna contigua habentes, simul conver-
satione incedunt, nec aliqua gens in mundo
est sibi tam communis et familiaris, velut
Slavi et Theutonici. Sic etiam per Latinos ¹⁾
Ducz ²⁾ a quo Theutonici, et Slavus a quo
Slavi, germani qui et fratres, sunt appel-
lati etc.

Item de Hungaris, qui et ipsi sunt Slavi
non est obmittendum. Hungari enim dicun-
tur a quodam fluvio, qui Wtra nominatur,
de quodam magno lacu defluens, circa quem
nunc civitas Przemislow est situata, versus
mare septentrionale. Qui postquam Gothi ad
depopulandas nationes de insulis, quae
Stansze et Gotharich appellantur, exiissent,

Przedz. 1, wiersz 1 ultimos» ultimas *V i Som.* — 2 medias quoq.» mediasque *Som.* — eosdem» *tak V i Som.*; eisdem *II, III.* — 3 possidere» possiderent *VI*; possident *VIII.* — cernuntur» ter-
minantur *VIII.* — regiones» *tak V, VII, VIII; niema II, III.* — 6 strictissimas» *tak II*;
fortissimas *III*; fructissimas *V.* — 9 posuerunt» *tak II, III*; possederunt *IV, V*; possederent
VIII. — in eisdem» mansiones *dodaje II.* — 11 Corinthia» *tak II-V*; Carinthia *VI i Som.* —
12 inhabitatores» habitatores *VIII.* — Corinthiani» Coruthane *ma II w texcie a na brzegu po-
prawiono* Corinthii; Coruthane *III*; Ceruchane *IV*; Czerachane *V*; Czernchane *VI i Som*; Creia-
thanye *VIII.* — 13 coritha» *tak III, IV*; choritha *II*; komita *V*; konita *VI*; coritho *VIII.* —
18 Cluniacensi» Clunacensi *IV.* — 19 fuisset» *nie mają IV, V.* — plures» pluries *V.* — 20 Lechi-
tis» Lechitarum *II.* — 21 denegarunt» *tak II, III*; denegaverunt *IV.* — *Przedz. II, wiersz 1* inter-
pretatio» *tak II, III, V*; interpretacione *IV i Som.* — 2 a german quia» *tak II-VI*; a Germanus,
qui *VIII.* — 3 consanguineitate» consanguineitatem *II*; et consanguineitate *VIII.* — *gerzmo*»
germo II, III. — 4 quoddam» *niema V, VI i Som.* — 5 simul» sunt *II.* — 6 incedunt» Nec
aliqua *dodaje tu niepotrzebnie V.* — Theutonici» Theutunici *rękopp* — 8 incedunt» *niema V.* —
11 Ducz» *tak II-IV*; decet *V, VI i Som*; decernitur *VIII.* — Slavus» *tak IV, VIII*; Sclaws *V*;
— 18 Przemislow» *tak II, V*; Przemialaw *III, IV, VI i Som.* — 21 Stansze» Stanzse *III*;
Tusze *VIII.* — Gotharich» Gotlarith *VIII*; Gotlarich *inne.*

¹⁾ Tu widocznie text uszkodzony. ²⁾ może Theut lub Deut?

et ipsos in eorum habitationibus molestas-
sent ac nimium perturbassent, congregati cum
uxoribus et parvulis, proposuerunt ad ter-
ram Pannoniorum, unde ortum habuerunt,
se reducere ad habitandum perpetue in e-
isdem. Verum quia deus peccata quarun-
dam nationum per ipsos punire decreverat,
idcirco non recto tramite, ne suae genti
slavonicae in cundo damna et molestias in-
ferrent, sed per Theutonium et per Bur-
gundiam, ac deinceps per Lambardiam, us-
que ad terras Slavoniae, transitum, non sine
magna urbium deletione, et humani sangui-
nis immanissima effusione, valde periculose
fecerunt. Quorum rex Tyla nomine, qui in
scripturis Atyla nominatur, veniens Panno-
niam, sibi perpetuam in ea constituit man-
sionem. Et quia multae nationes Slavorum
ad ipsos confluerant, unde tunc non Wtra-
ne sed Wandali sunt appellati. Pars au-
tem illa Slavorum, quae a fluvio Wtra
Wtrane dicebantur, quod postmodum a
commixtione gentis Hunnorum, qui de mon-
tibus Siciliae prout Martinus in Cronica sua

romana de eisdem plenius scribit, exeuntes,
et Pannoniam plenius intrantes, et eam sub
dominio obtinentes, Hungari ab Hunnis sicut
et Wtranis sunt appellati.

Postquam autem Lech, cum sua proge-
nie, nemora latissima, ubi regnum Poloniae
consistit, peragrasset, tandem veniens ad
quendam lacum amoenissimum agris ferti-
lissimum, piscium et ferarum abundantia re-
pletum, tentoria sua fixit in eodem, ibique¹⁰
primam habitationem pro sui et suorum
conservatione edificare cupiens, dixit: nidifi-
cemus! Unde et locus ille usque ad pre-
sens *Gniezna* aut nidificatio appellatur

Quia aliquantulum a materia, de qua scribe-¹⁵
re intendebar, digressus fueram, jam nunc
ad nostrum propositum redeamus. Et ut
brevitas scribendi non obscura, aditum me-
moriae valeat commendare, sub brevitate
reges, principes atque duces, ac multiplica-²⁰
tionem eorundem totius regni Poloniae seu
Lechitarum latissimi imperii, prout ex his-
toriis annalibus Polonorum reperi, quae in
diversis diversarum ecclesiarum¹⁾ conspexi,

Przedz. I, *wiersz* 1 *ipsos*» ipsorum IV, V. — 2 *nimum*» tak II; nimirum V; minimum IV. —
3 *se*» tak II; *inne nie majq.* — 12 Slavoniae» slavonice gentis VIII. — 14 immanissima» in-
humanissima IV, remanissima V. — 15 Tyla nomine» tak II-IV; Thile V; Thila VI i Som. —
16 Atyla» Utila II. — 18 quia» quidem II. — 20 Wandali» Vendali IV. — 22 dicebantur» di-
cebatur V. — postmodum» potius modum II. — 24 Siciliae» Sarmatie Scythie VIII. — *Przedz.*
II, *wiersz* 1 *scribit*» describit V. — 2 et Pannoniam» ad P. II. — 3 dominio» dominis V. — sicut-
niema V, VIII. — 4 et Wtranis» et Wratalis VIII. — 5 Lech» Leach II. — 7 peragrasset»
peregrasset V. — 8 lacum» locum II. — 9 abundantia» habundancia II; habundanciam V. —
14 Gniezna» tak II; Gnezne IV; Gnezna V. — aut nidificatio» id est nidificatio IV; a nidifico
V; a nidificio VI. — 18 aditum» tak IV, VI i Som.; additum II; editum V. — 24 ecclesia-
rum» niema IV.

¹⁾ Tu opuszczone *metrikis*, który to wyraz przechował sam tylko kodex hodiejowski.
Ob. str. 468.

et aliqua ex narratione senum, procerum Poloniae, quibus actus bellici et gesta temporum non ignara, immo nota fuere, didici, et memoriae commendavi, scribere Dei omnipotentis adiutus auxilio incoepi.

4. De Craco primo rege Lechitarum ¹⁾).

Primo itaque unde reges Lechitarum processerunt, videamus. Tempore siquidem regis Asweri ²⁾, cum Galli diversa regna et
10 provincias invaderent, ac invasa occupassent, Lechitae, qui nullum regem seu principem inter se, tanquam fratres et ab uno patre ortum habentes, habere consueverant, sed tantum duodecim discretiores et locupletiores
15 ex se eligebant, qui quaestiones inter se emergentes diffiniebant et rem publicam gubernabant, nulla tributa seu invita servitia ab aliquo exigentes, Gallorum impetum formidantes, quendam virum strenuissimum nomine Crak, cuius mansio protunc circa fluvium Wislam fuerat, sorte sibi divinitus inter fratres suos Lechitas tributa, in eorum capitaneum seu ducem exercitus, ut verius dicam, nam iuxta Polonicam interpretatio-

nem dux exercitus *woyewoda* appellatur, unanimiter elegerunt. Iste Crak, qui latine corvus dicitur, victor effectus, per Lechitas est in regem assumptus. Hic aedificavit castrum, quod suo nomine Cracovia est appellatum, quod antea Wawel nomen habebat. Wawel enim quidam tumor dicitur, quem homines in montibus demorantes, ex potatione aquarum in gutture habere consueverunt: sic et mons, ubi nunc castrum cracoviense situm est, Wawel dicebatur. Ubi prope ab alio latere Wislae, parvus monticulus consistit, in quo nunc ecclesia sancti Michaëlis de rupella est aedificata, qui Wawelnica diminutive nomen habebat. Sub quo monticulo civitas magna et fortis fuerat aedificata, quam Alexander Magnus asseritur solo stravisse. Fertur namque duos habuisse filios, et unam filiam, quorum unus, Crak minor vocatus, fratrem seniore dolo, ut patri in regno succederet, clandestine interfecit, solusque sine prole decessit, sola sorore Wada nomine, quae latine hamus nominatur, remanente. Scribitur namque tam

Przedz. I, wiersz 1 senum» tak II, IV, V; seniorum III, VI.—3 ignara» tak III, VI; ignota II, V, VIII.—immo nota» niema II.—fuere» fuerant rękopp.—5 incoepi» niema V; po tem słowie dodano w samym tylko kod. VIII, na dolnym brzegu pismem podobnem z końca XV wieku: et videlicet ego Głodislaus cognomento Blasco custos posnaniensis mandato Rdi patri, domini Bogusłai epi. posnaniensis. — 9 et» niema III. — 11 qui» que III, IV. — 14 tantum» tak IV, VIII; tum II, III; tamen V. — 15 quaestiones» niema II. — 20 Crak» Craak II. — 21 Wislam» Wyslam III. — sorte» tak III, IV; forte II, V. — 22 tributa» atribute III; attributa inne. — Przedz. II, wiersz 2 unanimiter» niema II, V. — latine» legitime mają rękopp. tak tu, jak i niżej. — 6 quod» que II. — Wawel» tak V; Babel Wawel II; Wąwel III, IV, Wonwel VIII. — 11 Ubi» tak II-IV; ibi V. — 12 ab alio» tak II, III; ab illo V. — 14 qui Wawelnica» tak II; q. Wąwelnicza III, IV; que Wanwelnicza V. — 15 habebat» tak II-IV; habet V. — 19 Crak minor» tak III, V; minor Crac II; iunior Crak IV.—23 Wada» Wanda V.

¹⁾ Ten nadpis ma kod. II, wyżej nieco, po słowie *appellatur*; kod. III i Sommersberg ma tu na brzegu napis: *Origo regum Lechitarum*. ²⁾ Porównaj kroniki Mierzwę rozdz. 4. str. 166.

decora et grata aspectu fuisse, quod omnes ipsam intuentes, in amorem sui suo aspectu speciosissimo attrahebat: unde ex hoc *wąda* id est hamus extilit nominata. Haec prudentissime thori spernens consortia regnum Poloniae iuxta vota populi saluberrime gubernabat. Donec ad quendam regem Almannorum de ejus corporis pulchritudine fama pervenisset. Et cum ipsam nec donariis nec praecibus ad suum consortium acclinare potuisset, minis hostilibus et exercituum insultibus ipsam ad sua vota flecti cupiens atque sperans, congregatis nimiis exercitibus terris Lechitarum appropinquans easdem hostiliter invadere conabatur. Cujus potentiae Wąda, regina Lechitarum praedicta, cum suis occurrebat ac minime formidavit. Quam rex praefatus cum suis turmis ferocissimis cernens advenisse, incertum amore vel indignatione consternatus, ait: Wąda mari, Wąda terrae, Wąda aëri imperet, diisque immortalibus pro suis victimet! et ego pro vobis omnibus o proceres! sollemnem hostiam inferis devoveo, ut tam vestra quam ve-

strorum successorum perpetuitas sub faemineo senescat imperio. Ei mox innixus gladio vitam finivit. Wąda vero, dextris Almannorum fidelitatis et omagii receptis, ad propria rediens, se ipsam pro tam magnifica gloria et prosperis successibus diis victimans, in Wislam fluvium sponte saliens, humanae naturae debitum persolvit, ad inferiorum limina descendens. Unde fluvius Wisla a Wąda regina Wandalus nomen accepit. A quo Poloni et cacterae slavonicae gentes eorundem ditioni adhaerentes, non Lechitae sed Wandalitae sunt appellati.

2. De primo Lestkone.

Post decessum igitur Wadae reginae, multis annis Lechitae rege carebant, sed tantum woyewodam et duodecim gubernatores eligebant, usque ad tempora regis Alexandri. Cujus tempore quendam virum fortissimum aurifabri artificem, qui arte et industria plusquam fortitudine potentiae Alexandri resistens, ipsum absque omni gloria de terris Lechitarum, non sine confusione, exire coegit. Ob hoc Lechitae sibi nomen Lestko

Przedz. I, wiersz 3 wąda» Wanda V.—8 de ejus» tak III; ad de e. II; de cuius V.—9 cum» niema II. — donariis» tak IV; denariis II, III, V. — 11 minis hostilibus» tak III, IV; nimis hostibus II; minis hostibus V. — 12 sua vota» tak II, V; suam voti III, IV. — 13 terris» terram II. — 15 Cujus» ejus II. — Wąda» Wanda pisze stale V. — 17 ac» niema II, IV. — 18 ferocissimis» feracissimis V.—19 advenisse» venisse II.—incertum» tak V; utrum II, IV; in tantum III i Som. — 21 imperet» imperat II. — immortalibus» mortalibus IV, V. — 23 inferis» in sacris V; zaś III ma in i białe miejsce zostawione — 24 devoveo» denomino II. — tam» niema V. — *Przedz. II, wiersz 1* perpetuitas» perpetuas V. — sub faemineo senescat» sub femine se noscat V. — 6 victimans» victimas II. — 8 ad» et ad II. — 10 a Wąda . . . Wandalus» a Wanda . . . Wandalus V.—13 Wandalitae» Wandalite II.—16 tantum» tak IV, V; tum II, III. — 18 ad tempora» ad ipsa II. — 20 artificem» tak II-IV; artificio V.—24 Lestko imponentes» tak II, VIII; Lstk i. III, IV; imponentes Lesck V; Lestk ponentes VI.

imponentes, ipsum in regem elegerunt. Dicitur namque Lestek quasi dolosus, quia dolo et arte superaverat invictissimum regem Alexandrum. Qui tandem sine prole decessit.

5 3. *De secundo Lestkone.*

Mortuo vero Lestkone inter regnicolas Lechitarum multa disturbia fuerant suscitata, quod (videntes tam procures quam communitas in unum diffiniverunt locum convenire, de electione principis tractaturi. Ubi convenientes, quorundam ambiciosorum sententia existit diffinitum, ut quicumque in equo maculas habente prior ad statuam percurreret, hic rex ab omnibus haberetur. Unus autem
15 ad regni gubernacula improvide ambiens, campi latitudinem, per quem ad statuam perveniri debebat, ferreis exigonis caute replevit, una tamen semita, per quam solus incederet, vacua dimissa. Duo iuvenes tenuae
20 conditionis, pedestri cursu ad statuam currere se obligarunt, ut victus praecursorem semper regem nominaret. Cumque ad palum currere vellent, statim subsistunt, ab aculeis, quos doli artifex in campo straverat,
25 in pedum solis laeduntur. Adveniente itaque die, quo equestres currere disponebant, ille

dolosus semitam quam designaverat temptat. Qui etiam calces equi sui adeo bene muniverat, quod ab aculeis ferreis, quos sparserat, laedi minime potuisset. Equestribus autem ad statuam currentibus, alter illorum duorum iuvenum pedestrium minus laesus et iam sanitati pristinae restitutus, cursu transverso, non sine populi ridiculo rapitur per anfractus campi, metae tandem ab omnibus appropinquat. Quem ille doli artifex jam praecurrerat, unde et rex ab omnibus nominatur. Hi autem, quorum equi ab oxigonis laesi fuerant, considerantes equum praecurrentem ferramenta in calcibus habere, dolum ejusdem cognoverunt, quem Lestkonem, id est, dolosum appellaverunt. Et tandem sententia super ipsum data membratim discerpitur. Et pedestes loco sui per procures regni et universitatem populi in regem assumitur, et rex ab omnibus salutatur, ac Lestko secundus, nomine Lestkonis supplicio traditi, ab omnibus appellatur. Verum cum in throno regio collocari, vestibusque regalibus indui deberet, paupertatis vestimenta in dextra parte solii collocavit, in hoc conditionis suae et humilitatis

Przedz. I, wiersz 2 Lestek» Lescek II; Lstek III, IV; Lesck V. — 3 superaverat» superavit V. — 8 communitas» comites V. — 17 perveniri» tak V; pervenire inne. — 18 tamen» non II. — 20 currere» niema II, IV. — 21 praecursorem» tak III, V i Som.; per cursorem II, IV. — 22 palum» palmam IV. — 23 solis» solijs V. — *Przedz. II, wiersz 1* designaverat» signaverat II, IV. — 6 pedestrium» pedestrum II. — 9 anfractus» tak III; amfractus V, VI; emifractus II. — metae tandem» tak IV; m. t. ab omnibus II; m. cautus III; m. caudulis V; m. caudut VI. — 11 ab omnibus» niema II. — 14 ferramenta» tak II, IV; ferrimenta inne. — 15 cognoverunt» cognovit II. — 16 appellaverunt» tak V; appellarunt III, IV; appellavit II. — 17 data» tak II, III; lata IV, V. — 18 discerpitur» discrepitor V. — 21 nomine» nomen II. — 22 appellatur» tak V, VI; acceptus IV; niema II, III. — 23 vestibusque» tak V; vestibus quoque IV; vestibus II. — 25 vestimenta» tak II; vestimentum III-V. — 26 suae» niema II.

virtutem ostendens. Etiam posteris cupiens relinquere, quod regem plus humilitas quam purpura reddit conspicuum ac decorum. Fuit autem magnae liberalitatis, ita quod ex virtute potius sibi defectum evenire voluit, quam ex tenacitate abundantiam. Fuit etiam prudentissimus et semper sobrius, multisque clarens virtutibus, relicto filio unico nomine Lestkone, feliciter obdormivit.

4. De tertio Lestkone.

Tempore autem hujus Lestkonis, Julius Caesar Slavorum regna Romanorum imperio subicere contendens, etiam fines Lechitarum invasit. Cui Lestko praefatus cum suis Lechitis fortissimis ter resistens, ter confligit cum eodem, stragem permaximam de populo Julii Caesaris faciendo. Hic etiam tyrannum Crassum nomine, qui Parthis praeerat, devicit praelio commisso, aurumque liquefactum in os ejus fecit infundi dicens: aurum sitisti, aurum bibere. Huic Lestkoni Julius Caesar in Slavoniae partibus existens, sororem suam Juliam conjugio sociavit, terram Bavariae loco dotis sibi assignando.

Quae Julia duo castra fortissima de voluntate sui mariti construxerat; quorum nomen uni fratri Julius, quod nunc Lubus, aliud vero Julin, quod nunc Volin dicitur, appellavit. Haec cum filium cum viro suo procreasset Lest-⁵ konem, et fratri suo Julio nunciasset, Julius Caesar, cum adhuc in Slavoniae partibus moram faceret, de ortu nepotis laetus effectus, Pompilius nomen imposuit eidem. Verum tamen cum Julius Roman, de Slavis¹⁰ victor existens, Lechitarum gente ipsum associante, rediisset, et post Lechitarum ad propria reditum, Romani sibi multum molesti exstiterunt, pro eo, quod Bavariam ditioni Lechitarum subdidisset, donationem de¹⁵ Bavaria per ipsum factam revocavit. Propter quod Julia soror sua a Lestkone rege Lechitarum repudium fuit passa parvulo filio Pompilione, de quo praedictum est, apud Lestkonem relicto. Iste Lestko de aliis uxo-²⁰ ribus, Julia uxore sua repudiata, et concubinis viginti filios procreavit, quibus terras maritimas ducatus et comitias assignavit. Quorum nomina sunt haec: Boleslaus, Ka-

*Przedz. I, wiersz 4 liberalitatis» libertatis III, V. — ita quod» tak III-V; itaque II. — 5 potius» prius rękopp. — defectum» in defectum III-V; indefectum II. — evenire» venire II. — 7 et» niema II. — 9 feliciter» niema V. — obdormivit» tak II; in Domino o. III, IV. — 11 Julius» nad Julius dodoje IV Gajus. — 12 Slavorum» Slavium V. — 13 ter resistens» tak V; pro viribus r. inne. — 16 stragem» strages V. — 19 devicit» in Persia d. III-V. — 23 Juliam» tak II, VIII; niema III-VI. — 24 sibi» niema IV, V. — *Przedz. II, wiersz 4* Julin quod nunc Volin dicitur» tak III, IV; J. q. n. Welen d. V; Lublin II. — 5 procreasset Lestkonem» Lestkone p. II, III.—6 Julio» J. Caesari II, IV; Caesari III, V. — 8 faceret» fecerat IV; traxerat V. — 9 imposuit» imposuisset V. — eidem» niema II. — 10 tamen» niema II. — 11 gente» gentem II. — 13 reditum» redituri V. — 14 exstiterunt» existerent II. — 16 factam» sitam II. — 17 quod» niema V. — 18 filio» tak II, IV; suo inne. — 21 et» ex V. — 23 ducatus et comitias» tak III; d. e. provincias V i Som.; ducatus II, IV.*

zimirus, Wladyslaus, Wrotislaus, Odo, Barnim, Przybislaus, Przemislaus, Jaxa, Semianus, Semovitus, Zemomislus, Bogdalus, Spiczigneus, Spiczimirus, Sbigneus, Soby-
 5 slaus, Vyssimirus, Czeszymirus et Wyslaus. Ex his aliqui castra et civitates, quas fundarunt, suis nominibus appellarunt. Quibus pater juxta mare septentrionale, usque ad Westwalam, Saxoniam, Bavariam et Durin-
 10 giam, singulis singulos principatus assignavit. Pompilium vero, veluti primogenitum, in regem omnium statuit, atque coronari jussit. Tempore autem hujus Lestkonis Christus de virgine natus esse aestimatur.
 15 Imperante autem Nerone, Romanorum principe, Lestko felicissimus auctor regni Lechitarum, debitum carnis in senectute bona exsolvit.

20 *5. De primo Pompilione.*

Successit igitur huic Lestkoni Pompilius, filius ejus senior, quem fratres sui, superius nominati, promptissimis obsequiis fidelissime fuerant prosecuti in tantum, quod

amore fraterno sauciati, cognoscentes ipsum languescere, festino cursu ad eum visitandum in Cruszviciam tandem pervenerunt. Ubi ipsum mortuum inveniētes, filium suum juvenem Pompilium in regem extulerunt. Quo in regem coronato, et aliquamdiu cum eodem commorantes, fidelitatis omagia praeferentes, ad propria feliciter remearunt.

6. De secundo Pompilione.

Iste Pompilius flagitiosissimus fuit. Nam plus coreas virginum quam bella attemptabat, et impudentissimo luxuriae fluxu et ignavia dissolutus, primus in fuga, postremus in bello, in omnibus flagitiosis conatibus exercitissimus. Hic tyrannide suorum fidelissima patruorum obsequia repensavit. Nam ad suggestionem suae uxoris impudicae, patris suis odio gratiam, insidias amicitiam, crudelitate pietatem inaniter demonstravit. Qui se languidum et morti appropinquantem simulans, patruos convocat; quos affatibus mellifluis, in lecto simulatae aegritudinis quiescendo, seque vivere non posse pronuncians, ut de rege, qui sibi succe-

*Przedz. 1, wiersz 1 Wrotislaus» tak II; Wrocislaus III, IV; Wrocyslaus V. — Barnim» tak V; Barum II, IV; Barmin III. — 2 Przybislaus» tak V; Przibyslaus II. — Przemislaus» Premislaus III. — Semianus» Sermanus V. — 3 Semovitus» Sobeslaus V i Som. — Zemomislus tak III-V; Semomislus II. — 4 Spiczigneus» Spicigneus V i Som.; Spiczigutus III — Spiczimirus» Spicimirus II, V. — Sobyeslaus tak II; Sobeslaus inne. — 5 Vyssimirus» Wyssymirus IV. — Czeszymirus» Czessimirus V. — Wyslaus tak III, IV; Wislaus II, V. — 9 Westwalam» tak III-V; Vastwalam II. — et» niema V. — 17 bona» tak II, IV; inne nie mają. — 18 exsolvit» et cetera dodaje IV. — *Przedz. II, wiersz 3 in» tak II; inne nie mają. — Cruszviciam» tak III; Cruswiczijam II; Cruschviciam V — 5 Pompilium» niema V. — 6 cum» in II. — 7 commorantes» commoranti II. — praeferentes» preparantes III, V. — 11 plus» tak II-V; potius VI. — 13 ignavia» ignominia V. — 15 exercitissimus» excitatissimus II, IV. — 16 patruorum» tak II, V, VIII; niema III, IV. — 18 patris» potius V. — 20 Qui» quia II. — 24 ut de . . succederet» niema V.**

deret, pertractent hortatur, atque deposcit. Quos postremo in potu valedictionis, eis per suam uxorem propinato, crudelissime mortificavit. Quorum corpora, tyrannus potius quam rex, inhumata, veluti divinitus percussa, jussit permanere. Iste Pompilius pessimus cognominabatur Choszyisko ¹⁾ ex eo, quia paucos pilos et oblongos in capite habebat. Chossisco enim diminutivum quasi scopula parva fuerat appellatus. Nec scelus in patruos commissum inultum permansit. Quia patredine cadaverum patruorum suorum per ipsum intoxicatorum, quos inhumatos permanere jusserat, mures insolitae magnitudinis procreati, praefatum Pompilium invaserunt, ita quod nec igne nec ferro seu fustibus poterant prohiberi, quin ipsum insequentes mordebant. Qui tandem ad quendam altissimam turrim in castro Cruszwiciensi sitam fugiens, cum uxore et duobus filiis per mures commestus, diem clausit extremum.

7. De electione regis nomine Psth.

Stirpe itaque Pompilii dicti Choszisconis radicitus evulsa, proceres regni ad urbem

Cruszwiciensem praedictam, quae profunde inter urbes Lechitarum major et fortior habebatur, convenientes, coeperunt de futuri principis electione tractatum habere. Et quamvis aliquem de filiis intoxicatorum principum eligere disposuissent, tamen, diversis in diversos sua vota dirigentibus, in unum ex ipsis non potuerunt concordare, proprium plus quam commune bonum praefendo. Decreverunt itaque aliquem infimae et modicae cognationis eligere, si quem ingenuum, tamen et ex Lechitarum propagine procreatum. Fuit namque quidam pauper agricola nomine Psth, et nomen conjugis ejus Rzepicza, in urbe Cruszwiciensi morantes praedicta. Qui alias tempore Pompilii seu Choszisconis duos hospites, qui creduntur fuisse angeli, seu, secundum quosdam, Johannes et Paulus martyres; quos janitores ejusdem, ipsis ingressum prohibentes, repulerant, receperunt hospitio. Ad cujus hospitium tempore electionis duo hospites praefati redeuntes, praefatum Psth hospitem eorum, miraculose in regem eligi fecerunt. Nam cum tantae multitudini

*Przedz. 1, wiersz 2 in potu» impetu II. — eis» ejus II. — 3 crudelissime» crudelissimam II. — 4 mortificavit» tak V; mortificat II, III. — 7 Choszyisko» tak II; Choszyisco III; Choszyiszczco IV; Choszyiszczco V. — 8 ex eo... habebat» niema II. — 10 diminutivum» tak III V; diminutive II. — 12 inultum» multum II. — 14 intoxicatorum» mortificatorum VIII. — 15 procreati» procreate II. — 19 mordebant» tak II; momordebant III-V. — ad quandam... sitam» niema V. — 23 regni» niema II. — *Przedz. II, wiersz 1* Cruszwiciensem» dicti Choszisconis *do-daje III. — protunc» pro nunc V. — 2 fortior» tak V; formosior II IV. — 3 coeperunt» niema II. — 5 de» ex II. — 8 concordare» concordari II. — 9 commune» niema IV. — 11 si» niema w rękop. — quem tak V; quo III; qui IV; quam Som.; niema II. — 12 tamen et ex» tak V; tamen ex II, III; tamen esset et IV; tamen non ex Som. — 14 Psth» tak II, III; Pasch IV, V. — 15 Rzepicza» tak III, IV; Rzyepycza II; Repicza V. — 17 qui» quia V. — 20 quos» niema V. — 21 receperunt» receperat V.**

¹⁾ Choszyisko, lepiej chożysko, znaczy dziś jeszcze u Łużycan miotłę. Jest i wieś tej nazwy. Porównaj Schmalers *Slav. Jahrb.* z roku 1854. II, 5. str. 334, 337. M.

inopinate ad electionem principis congrega-
torum, potus cerevisiae defecisset, et Pasth
in sua domuncula modicum mellis, pro se
et sua familia braxaverat, in tantum liquor
5 mellis, qui *medo* polonice dicitur, auctus est,
quod toti populo abundantissime de eodem
medone, quantum cuivis placuit tollere mi-
nistraverat. Quo miraculo viso, et divina dis-
ponente clementia, memoratum Pasth in
10 suum regem unanimiter elegerunt. Hic ab
hoc dictus est Pasth, quia erat statura bre-
vis, sed robustus corpore et decorus a-
spectu.

8. De primo Semovitho.

15 Pasth igitur regalibus insigniis decoratus,
ac regni gubernacula prudenter disponens,
ex Rzepicza conjuge sua filium unicum
suscepit. Quem post annos aetatis suae pu-
eritiae Semovit appellavit. Qui quatuordecim
20 annos suae aetatis habens patri in regno
tum successit et ab hoc Semovith, tam a
patre quam ab aliis, fuerat appellatus. *Semovith*
enim dicitur iam loquens. Quia an-
num quartum decimum suae aetatis, ante

mortem patris conscenderat. Iste Semovith
plura per Choszisceonem deperdita recupe-
raverat, et in omnibus strenuus et felicissi-
mus habebatur, in cunctis agens prospere
et semper de hostibus triumphans. Non ta-
men illorum principum toxico nefarie inter-
emptorum filios et nepotes ad sui obedi-
entiam, bellicosis insultibus, minis seu dona-
riis, flectere potuit, quin semper sibi et
suis successoribus, usque ad tempora illius
Magni Boleslai, pro posse resistebant. Du-
plici etenim de causa suo patri Pasth et sibi
obedientiam denegabant. Prima fuit, hoc im-
manissimum scelus in patribus et avis
eorum per Choszisceonem crudelissime com-
missum; qui veneno fraudulenter fuerant
interempti. Secunda, quia, ipsis obmissis,
Pasth infimus genere in regem fuerat as-
sumptus. Terrae autem praedictorum prin-
cipum fuerunt haec: Boleslai Pomorania in-
ferior; Kazimiri Caszubia; Wladislai pars Un-
gariae, quae inter fluvios Czissam, Danubium
et Moravam consistit; Jaxae Sorabia; Wro-
czislai Rana; Przybislai et Odonis Drewyna;

Przedz. I, wiersz 2 defecisset» defecisse II. — 3 auctus est» excrevit IV; habundavit V; niema III. — 7 cuivis» cui V.— tollere» collere V. — 11 dictus est» fuit d. V. — quia erat» qui fuit V. — 17 Rzepicza» Rzyepicza II. — 18 aetatis suae» tak V; niema II, III. — 19 quatuordecim annos» q. tum a. II-IV. — 21 tum» niema w tem miejscu żaden rękop. — ab» tak V; ob II IV. — Semovith» Semovitus II; Semovit inne. — Przedz. II, wiersz 1 patris» niema II. — conscenderat» transcenderat IV. — 8 bellicosus» bellicosus V. — 11 Duplici etenim de causa tak II. IV; Duplicem e. III, V. — 13 hoc» hec IV, V. — 14 avis» amicus II. — 15 crudelissime» crudelissimum II. — 17 quis» qui II. — 18 genere» gente II. — 20 inferior» tak II-IV; a Wisla V. — 21 Caszubia» Cassubia II, IV; Kasszubia III; Cassubia V. — Ungariae» tak II, III; Hungarie IV, V. — 23 Moravam» Montava VIII; Motavam Som. — Jaxae Sorabia» J. Serbia II; Jaxa Sarabia V.—Wrocislai Rana» tak II; Wrocislai Rama III, IV; Wrocislai Rania VI. — 24 Drewyna tak V; Divina II; niema III; Drewina IV.

Przemisłai Sgorzelcia, quae nunc Brandeborg appellatur. Et caeteri terras caeteras et districtus in Slavonia et Corinthia, quae circa et intra fluvios Albeam, Odrum, Pyanum, Dolsam, Wtram, Rekniczam, Warnam, Hawlam, Sprowam, Hylam, Sudam, Myeczam, Trawnam, et circa alias perpetuo dominio possederunt. Quorum duo Wislaus, castrum dictum Miedzyborzye quod nunc Meydborg, et Sobieslaus aliud castrum Daley dictum, quod Daleyborg Theutonici appellant, Czeszimirus autem partem Drewinae, quod nunc Olsacia dicitur, versus Sleszwig, et Wyssimirus castrum in ripa maris septentrionalis, ubi nunc civitas suo nomine Wyszszimiria sita est, fundavit. Fuerant enim castra principaliora principum praedictorum versus occidentem et mare septentrionale. Bremon dictum de pondere, quia pondus inimicorum,

ut puta Westwalium et Frisonum, et aliarum nationum, Slavis ipsos invadendo eisque resistendo, sufferebat. Item castrum Luna, quod pronunc Lunborg appellatur. Dicitur namque luna, quia petra latissima, in medio camporum erupit. Unde sicuti Slavi splendorem lunae in nocte lucentis *luna* appellant. Sic castrum praedictum in camporum planicie splendentem lunam appellaverunt. Fuit etiam ibi prope civitas magna quae Bardwik nominabatur. Consuetudinis enim est Slavorum civitates vicos appellare. Vicus enim in slavonico proprie civitas dicitur, in qua forum exercetur. Nunquam aliqui dicunt «transeamus ad civitatem», sed vadamus ad wyk. Et sic Bardwik a fluvio qui ibi fluit et ab vico nomen compositum accepit. Sic et Sleszwyk a *sledz* quod slavonice alex dicitur. Item castrum Buccovecz ubi nunc

*Przedz. I, wiersz 1 Przemisłai Sgorzelcia» tak V; Sgorzelcza II; Premisłai S. III. — Brandeborg» tak III; Brandebork II; Wandeborg V. — 2 Et caeteri terras caeteras» tak III; et c. caeteras II; niema IV. — caeteras et... fluvios» niema V i Som. — et districtus in Slavonia et Corinthia quae circa» tak II-IV. — 4 et» nie mają rękop. — intra» wyraz ten w kod. III napisany nad citrą; inne kodd. nie mają go. — 5 Dolsam» tak II; Dolosam II, III, V; Dolansam IV. — Rekniczam» Bobrnicam VIII. — Hawlam» Hanwlam II; Hauwlam V. — 6 Myeczam» tak II, V; Meczam III. — 8 Quorum» niema II. — Wislaus» Wyslaus II, III, V; Woyslaus IV. — 9 Miedzyborzye» tak II; Medziboże III, IV; Medzyborze V. — Meydborg» tak II-IV; Meudeburg V. — 10 Sobieslaus» tak II; Sobeslaus III, V. — Daley» Dolan V. — 11 Daleyborg» Daleyberg III; Dalenb'g IV; Daliburg V. — 12 Drewinae» diwnie II; różne miejsce w III. — 13 Olsacia» tak III, V; Olsaczia II. — Sleszwig» tak II; Sleszwyk III. — Wyssimirus» tak III, V; Wiszimirus II. — 15 Wyszszimiria» tak II; Wyssimiria III; Wysszimiria V. — 18 Bremon» tak V; Bremen III. — *Przedz. II, wiersz 1 Westwalium» Westalium III. — Frisonum» Frisionium II; Frisorum V. — 4 pronunc» tak III, IV; nunc II, V. — 6 Unde» verum II. — 9 appellaverunt» appellant III. — 10 Bardwik» tak III, Bardwika II, V. — 13 dicitur» tak V; inne nie mają. — 14 exercetur» exerceretur II. — Nunquam» tak III; nunc II; nec V. — 15 ad» tak IV i Som.; de II, III; niema V. — 17 compositum» appositum II. — 18 Sleszwyk a sledz» tak II; S. a slecz V. — slavonice» slavonico V. — alex» allect II; allect III-V.**

monasterium fratrum Praedicatorum in Lubek constructum cernitur. Slavi vero inibi morantes, lubucensem civitatem non Lubek, sed Buccovecz appellant. Item Rathibor
 5 castrum. Item castrum Swerin. Quod castrum quidam imperator, devicto rege Slavorum nomine Mykkel, cuidam nobili viro de Dalewo alias de Dalemberg fertur donasse, ipsum in comitem Swerziniensem
 10 imperialem, quem idem imperator ibidem fundaverat, cum a filiis Myklonis protegi deberet. Iste etenim Mykkel castrum quoddam in palude circa villam quae Lubowo nominatur, prope Wyssimiriam, aedificavit;
 15 quod castrum Slavi olim Lubow nomine villae, Theutonici vero ab ipso Myklone Mykelborg nominabant. Unde usque ad praesens principes illius loci Mykelborg appellantur, latine vero a camporum magnitu-
 20 dine magnopolenses nuncupantur, quasi ex latino et slavonico compositum, quia in slavonico *pole*, in latino campus dicitur. Item castrum Gylow a crassitudine terrae dicitur. Item Rostoki a dissolutione aquarum dicitur.

Item castrum Verla a credulitate. Item castrum Swanowo a nomine proprio, *Swan* enim dicitur quasi vocatus. Item Ostrow ab insula. Item Thosszyn, Marlow, Bolek, Trzebesszewo; demum Vologosth, Kaszom, Welunecz quod alias Julin dicebatur, Camen. Haec castra circa mare septentrionale sita fuisse scribuntur. Alia vero castra duces Saxoniae, marchiones Brandenburgenses, Scecincenses possident. Quaedam tamen ex ipsis novis nominibus, antiquis mutatis, quaedam vero juxta priorem impositionem nominantur.

9. De quarto Lestkone.

Semovitho itaque brevi annorum circulo regnante, natus fuit filius, cui nomen Lestko imposuit. Qui patris vestigia sequens, in omnibus virtutibus existens liberalis, in statu adolescentiae filium procreavit, cui nomen *Zemomisl* imposuit, quod interpretatum dicitur terras praecogitans. Nam cum eodem filio terras dominio suo subjectas in pace gubernavit: quod a nullo vicinorum regnorum molestias aliquas capiebat, sed pace

Przedz. I, wiersz 3 morantes» moram trahentes IV. — non Lubek sed Buccovecz» tak V; niema IV. — 7 Mykkel» tak III; Mikol II; Miklel IV; Mibkol V. — 9 Swerziniensem» Sweriniensem V i Som. — 11 cum» nie mają rękopp. — 13 Lubow» Lukow II, IV.—16 vero» nemo V.—17 nominabant» appellatur V. — 18 praesens» tempus V. — principes» tak V; princeps inne. — 20 magnopolenses» magnuspolenses rękopp. — 21 quia» et II. — 22 in latino» tak IV; inne nie mają. — 23 crassitudine» tak II, III; transitudine IV, V. — terrae» niema V. — 24 Rostoki» Roszthoky II. — Przedz. II, wiersz 1 Verla» Bocla V; Becla VI; Bela Som. — credulitate» crudelitate V. — castrum» tak V; inne nie mają. — 4 Thosszyn» tak V; Thessin II; Thesszin III. — Bolek» tak V; Bolel II-IV. — Trzebesszewo» tak III; Trzeboszewo II, Trzeboschewo IV; Trzeboszow V. — 5 Vologosth» tak III; Vologosch II, IV; Wlogosch V. — Kaszom» Kassom II, IV. — Welunecz» tak III; Wolmiec II; Wolimesz IV; Welunecz V. — 6 Camen» dicebantur enim II; tamen V. — 10 Quedam tamen ex ipsis» tak III, V, VI; quedam II; quod e. i. IV. — 13 circulo» tak II, curiculo inne. — 16 Lestko» tak III; Lesthko II; Lesco IV; Lescko V. — 20 interpretatum dicitur interpretatur V.
Monumenta Pol. Hist. Tom. II.

tranquilla omnes nationes ditioni suae subditae, laetae gaudebant Sic ut utrumque ipsorum prosperi successus adeo reddiderint insignes, quod omnes suorum progenitorum suis antecesserunt virtutibus.

10 *De primo Meskone.*

Zemomisl autem de uxore sua genuit filium, qui, caecus natus, per septem annos caecus educatur. Quod Poloni cernentes, et quod alium filium infra septem annos rex Zemomisl non procreasset turbati, dicebant: «ecce iterum meska in regno!» *Meska* enim seu turbatio a commotione dicitur. Sciebant enim, quod post decessum Choszisonis, quem mures devoraverant, multae commotiones in regno Poloniae fuerant exortae, quas iterum evenire formidabant: et ob hoc filium regis caecum *Meskam* nominaverunt. Zemomisl vero anno 913. domini DCCCCXIII, prout annales Polonorum narrant historiae, patri suo Lestkoni quarto in regno Poloniae successit, et *Meskam* filium suum praedictum XXXI procreavit. Qui *Mesko* VII anno aetatis suae divinitus lumen oculorum accepit. Et tandem

anno domini DCCCCXXXI¹⁾ Dobrochnam, sororem sancti Wenceslai, duxit in uxorem. Anno sequenti cum tota gente Lechitarum seu polonica, uxore suadente et divina gratia inspirante, baptismum suscepit. De qua uxore anno XXXVII filium genuit, cui nomen Boleslaus in sacro baptismate imponi fecit, anno vero domini trigesimo octavo Jordanum in episcopum Poloniae ordinavit.

11. *De primo Boleslao.* 10

Boleslaus primus Magnus dictus et animosus, qui in polonico *Chrobri* nuncupatur, terminos Lechitarum ab aliis deperditos strenue recuperaverat. Et sex cathedrales ecclesias, videlicet Posnaniensem quam primo fundaverat, in ejus medio ecclesiae tumultatus quiescit; Gneznensem, post Mazoviensem, quae nunc Plocensis dicitur, Cracoviensem, Vratislaviensem et Lubucensem; Kujaviensem vero filius ejus post eum 20 *Myesko* nomine, quae Vladislaviensis nuncupatur, fundavit: et multa monasteria fundavit, dotavit et construxit. De ejus miris actibus non videtur necesse scribere, quum in Cronica Vincentiana de magnifica suarum 25

*Przedz. I, wiersz 1 ditioni suae subditae» sibi subditas II. — 2 Sic ut... virtutibus» niema V, VI i Som.—12 meska» myesska V. — 13 enim» tak III, IV; id est confusio V. — a commotione» aut commotio V. — 18 regis» tak III, V; ejus II. — Meskam» Myeskam II; Myesskam V. — 20 DCCCCXIII» DCCCXIII mają kodd. II, III; zaś CCCXIII kod. V. — 22 Meskam» Myesskam V.—23 XXXI» tak wszystkie rękopp. — *Przedz. II, wiersz 1 DCCCCXXXI» DCCCXXXI kodd. II, III; CCCXXX primo V.—Dobrochnam» tak II; Dambrowkam III, V; Dambrowcam IV.—4 et» ac V. — 6 XXXVII» tak II, III; D. trecesimo septimo IV; MXXXVII kod. V. — 8 trigesimo octavo» tak II; DCCCXVIII kod. III; CCCVIII kodd. IV, V. — 11 animosus» annosus III. — 12 in polonico» tak V; polonice II-IV. — Chrobri» tak II, IV; Chabri III, V. — 13 ab aliis» tak Som.; ab olim rękopp. — 17 post» potius II. — 18 Plocensis» płocza V. — 20 ejus» niema III. — 21 Myesko tak II, Mesko» III, IV.**

¹⁾ Ta i następne liczby w rozdziale niniejszym są pomyłone.

probitate virtutum satis ample scriptum reperitur. Ipse tamen quoddam tributum in Polonia, quod *strossza* dicitur fertur statu-
isse, ita, quod quilibet de aratro sive unce
3 unam mensurum siliginis et aliam avenae, ad
regis granarium annis singulis praesentabat,
pro re publica militantibus duntaxat excep-
tis. Hoc autem tributum frumentorum ideo
strossza dictum est, quia hominibus in ca-
10 storum custodia degentibus, praecipue in
extremitate regni consistentibus, ad usum
ducebatur. Nam rex Boleslaus praefatus,
cum metas Poloniae in Kijow, quod est
Russiae metropolis, et Czyssawa ac Danubio,
15 fluviis Hungariae ac Corinthiae et Zolawa, flu-
vio versus partes Duriacae ac mare septen-
trionale, statuisset, viriliter recuperando per
suos progenitores deperditas, aedificavit castra
plurima in extremitate regni sui, pro con-
20 servatione regnorum suorum et resistentia
inimicorum suorum, et praecipue in ripis
fluviorum Zolawa et Albea, ultra quam Al-
beam versus Westwalem, aedificavit quod-
dam castrum dictum Brzymią, cui de hoc
25 nomen imposuit, quia omne terrarum sua-
rum onus ferebat, inimicos compescendo,
et a suis injurias propulsando. *Brzemo* e-
nim onus sive pondus dicitur in vulgari.

Huic etiam dicitur per angelum gladius fu-
isse datus, in quo omnes suos adversarios
cum dei juvamine vincebat. Qui gladius
usque ad praesens in armario Cracoviensis
ecclesiae conservatur. Quem reges Poloniae
ad bella euntes deferre, et semper cum
eo triumphare de hostibus consueverunt.
Obiit autem anno domini millesimo XXVI 1026.
in castro posnaniensi, ibique, in medio
ecclesiae majoris, tumultus quiescit. Hujus
tempore Otto imperator tertius dictus Ru-
fus, gratia visitandi limina sancti Adalberti,
quem in vita valde dilexerat, Poloniam in-
travit. Quem Boleslaus honorifice suscepit
et magnifice pertractavit. Ipseque, vicem in
bono rependens, Boleslaum consortem im-
perii ordinavit, sibi que diadema regium im-
posuit, ac filio suo Meskoni sororem suam
uterinam in uxorem desponsavit, et pro
munere lanceam beati Mauriti et clavem
domini Boleslao donavit: Boleslaus autem
Ottoni imperatori brachium sancti Adalberti
martyris, in signum dilectionis mutuae et
ob reverentiam imperialis dignitatis, inter
cactera dona redonavit; et hoc anno do-
mini millesimo primo. Appellaturque gladius 1001.
regis Boleslai, de quo praemissum est, sibi
datus per angelum, *sczirbyecz*, pro eo, quia

*Przedz. I, wiersz 3 strossza» strosa V; strzossza IV. — 4 sive unce» niema II. — 7 dunta-
xat exceptis» niema II. — 11 extremitate» in extremitatibus II. — 14 Czyssawa» Czissowa V;
Czissya VIII. — 15 fluviis» niema II. — Zolawa, fluvio» rzeka Saala, dodaje VIII. — 18
aedificavit» tak IV, V; aedificat inne. — 22 ultra» Wtra II. — 23 aedificavit» aedificat II. —
24 Brzymią» tak II; Bremą III, IV; Brema V. — 27 Brzemo» tak II; inne jak wyżej. —
Przedz. II, wiersz 1 etiam» tak Som.; enim rękopp. — 8 millesimo XXVI» tak II, III, V; vi-
cesimo sexto IV; XXV Som. — 13 dilexerat» dilexit V. — 20 lanceam» lancenciam III. —
beati» sancti III. — 22 imperatoris» tak II, IV; inne nie mojq. — 28 sczirbyecz» szczyrbecz V.*

ad admonitionem angeli Russiam veniens, portam auream qua castrum Kijow in Russia claudebatur, cum eodem primus percussit. Ex qua percussione gladius laesuram modicam suscepit, quae laesura in polonico *sczirbina* dicitur, et ideo *sczirbyecz* appellatur. Iste Boleslaus natus est de anno domini DCCCCLXVII et subjugavit Ungaros et Saxones, et in flumine Szolawa quae uerebatur columna ferrea fines Poloniae terrae.

12. De secundo Meskone.

Mortuo itaque Magno Boleslao filius ejus, Mesko secundus, eidem in regno successit, qui solum sibi et non reipublicae vacabat. Tempore etenim suo extraneae nationes ab obdientia sua recesserunt, et desidiam suam considerantes, tributa patri suo dari consueta, solvere denegaverant. Immo castra fortissima, per Boleslaum patrem suum, ut praedictum est, in extremitatibus regni, et praecipue in Albea constructa, praefecti eorundem usurpaverunt, sibi et suis posteris ipsa perpetuo relinquentes. Iste Mesko de sorore Ottonis imperatoris genuit duos filios, videlicet Boleslaum et Casimirum. Quo anno domini millesimo XXXIII mortuo, filius ejus primogenitus

Boleslaus eidem successit. Qui postquam in regno coronatus fuisset, matri suae multa opprobria inferebat. Cujus nequitiam mater sua nobilissima ferre non valens, recepto filio suo Casimiro parvulo, Saxoniam versus Brunswik, ad solum paternum remeavit, ibique puero literis imbuendum appposito, monasterium quoddam sanctimonialium dicitur intravisse. Boleslaus autem propter saevitiam et immanitatem scelerum, quam exercebat, demate regio insignitus vitam male terminavit, nec in numero regum et principum Poloniae propter suam nequitiam, reperitur. Post cujus obitum multae commotiones et bella, plus intestina quam extranea, in regno Poloniae sunt exorta. Dum autem jam regnum Poloniae fere ad nihilum fuisset per bella reductum, continuo procures regni Poloniae versus Saxoniam ad dominam suam reginam pro suo domino Casimiro inquirendo iter assumpserunt. A qua cum didicissent, qualiter ipsum versus Parisios, ratione artium liberalium, destinasset, in quo stans et desudans ordinem sancti Benedicti in monasterio Cluniacensi assumpsisset. Ad quem festine properantes, invenerunt cum jam in diaconum ordinatum. Consilio autem

Przedz. I, wiersz 3 primus» tak II; prius V. — 7 Iste... terrae» tak II; inne nie mają. — 13 Mesko» tak III, IV; Myesko V. — in regno successit» succedit i. r. VII. — 15 extraneae» tak II, IV, V; extere III. — 17 desidiam» desideria V, VI. — 24 sorore Ottonis imperatoris» sorore germana Ottonis tertii i. VII. — Przedz. II, wiersz 1 postquam» tak II, V, VII; priusquam III. — 6 ad solum paternum» tak III, IV; ad suum patrimonium VII i Som.; ad solum patrimonium V, VI. — 7 appposito» apposuit VII; disponens III. — 10 immanitatem» tak czytał komentator Wincentego, w wyd. Dobr. str. 152; inhumanitatem rękopp. — 11 insignitus vitam male terminavit» tak VII i koment. Winc.; insignitus minime (popraw miserrime) vitam male (malam) terminavit II-IV. — 18 continuo» niema II, IV. — 21 inquirendo» tak II-IV; niema V. — 25 Cluniacensi» tak II; Clunacensi V. — 27 jam» tak III, IV; inne nie mają.

abbatis habito non repatriantes, Romam i-
 verunt, et domino Benedicto Papae nono
 obnix supplicarunt, ut eis principem eorum
 restitui mandaret, tum eodem misericordi-
 5 ter dispensando, ut uxorem posset ducere,
 ne regnum Poloniae haerede careret; cala-
 mitates Poloniae, prophanationem christia-
 nae fidei et effusionem sanguinis per Tar-
 taros et alias nationes paganicas circumqua-
 10 que positas assidue effundi et inferri consuetas
 conquesti. Quorum dicto apostolicus vir paterno
 affectu acquiescens et compatiens, et genti
 Poloniae carenti principem ducem Kazimirum,
 qui in Saxonia non Kazimirus sed Karolus
 15 et in monasterio Lampertus fuerat nomina-
 tus, ad tenendum regni gubernacula exire
 de monasterio concessit, et ut uxorem pos-
 set ducere, misericorditer dispensavit. Ra-
 tione cujus dispensationis dux Kazimirus
 20 cum gente polonica, pro luminariis sancti
 Petri et fabrica ecclesiae ejusdem dena-
 rium de quolibet capite se soluturos, per-
 petue submiserunt. De cluniacensi mona-
 sterio Saxoniam ad dilectam genitricem
 25 suam et ad duces Saxoniae, avunculos su-
 os, veniens, fuit cum ingenti gaudio re-
 ceptus. Qui sibi non modicam armatam mi-
 litiam associantes, ipsum in regnum Polo-
 niae, non sine bellorum grandibus certa-

minibus, deduxerunt. Hic Kazimirus multae
 probitatis audacia viriliter assumpta, hostibus
 hinc inde fugatis regnum Poloniae possedit
 in pace, de anno domini millesimo XXXVII 1037.
 regnum Poloniae recuperavit, et demum
 obiit, relinquens post se Boleslaum, inter-
 fectorem sancti Stanislai; dictusque est re-
 staurator pro eo, quia quam plurima tem-
 pore patris sui Meskonis deperdita stre-
 nue recuperavit, et ad solum reducta feli-
 citer restauravit. Terrisque Polonorum per
 ipsum sic mirifice pacatis, duxit uxorem,
 filiam Romani principis Russiae filii Odonis¹⁾
 nomine Dobronegam, alias dictam Maria,
 ex qua genuit quatuor filios, Boleslaum ef-
 ferum, largum seu bellicosum, interfectorem
 sancti Stanislai, Wladislaum pium, Mesko-
 nem tertium et Odonem primum. Iste Odo
 et Mesko sine prole decesserunt. Huic Ka-
 zimiro licet tota gens polonica, ac quaedam
 slavonica, gratabundo assurgens animo, ip-
 sum in suum regem acclamasset, sola Ma-
 zovia resistere non expavit. Nam quidam
 de infimo genere, strenuus tamen ac ro-
 bustus, animo ferox ac bellorum exercita-
 tione consuetus, Meczslaus nomine, Mazo-
 viensem provinciam occupaverat, procures
 provinciae illius quosdam muneribus quos-
 dam tyrannide ad sui obedientiam attraxit,

Przedz. I, wiersz 4 tum» tak III; cum inne. — 12 affectu acquiescens et compatiens et» tak V; affectu compatiens ac III i inne. — 19 cujus» hujus V. — 21 et» a III. — 27 armatam mili-
 tiam» armaturam armatam VIII. — 28 associantes» assignantes V. — 29 grandibus» tak II;
 grandium VIII; grandis IV, V. — *Przedz. II, wiersz 4* de anno... Stanislai» tak II; nie mają
 inne. — 10 et ad... restauravit» niema IV. — solum» solium V. — 13 filiam» tak II; nie
 mają inne. — 14 Dobronegam» tak II-IV; Dobrochna VIII. — 22 acclamasset» adamassent V.

¹⁾ Odo, najstarszy Chrobrego syn, z Węgierki urodzony, był panem Rusi słowackiej.

Dacosque, Getas seu Pruthenos et Rutenos sibi in auxilium contra Kazimirum invocavit. Quorum adjutus praesidio, bellum campestre Kazimiro inducere praesumpsit. In quo devictus et de finibus Mazoviae cum sibi adhaerentibus fugatus, ad Pruthenos fugam iniit, ibi sperans salutem sibi conservare. Sed Prutheni nece suorum plurimum sauciati, sibi culpam inferunt, suam ac suorum caedem et injuriam ulcisci satagentes. Sicque eundem Meczslau capientes, diversis poenis afflictum, tandem altissimo patibulo affigunt, dicentes: altiora te quae-

Turpe viris non esse viros, servos trabeari.

Turpe teri luteo candida colla iugo.

Item versus:

Nec pete quos natura vetat transcendere fines,

Nec pete quod justo pondere non trutines

1058. Provincia itaque Mazoviae ad unitatem regni Poloniae redacta, et totius regni finibus in tranquillitate pacis rite ordinatis, anno domini millesimo quinquagesimo octavo praefatus Kazimirus in domino feliciter obdormivit.

13. De Boleslao Effero.

Post decessum itaque regis Kazimiri monachi seu restauratoris, praedictus Boleslaus largus et efferus, filius ejus senior primogenitus, eidem in regno successit. Hic fuit

liberalissimus, nullam hominis reputans majorem virtutem, quam liberalitatis excellentiam. Diademate vero regio insignitus, cogitare coepit Magni Boleslai regis Poloniae, sui proavi, audaciam velle induere, et pro recuperandis terminis Polonorum, quos praefatus rex Boleslaus statuerat, et successores reges Poloniae usque ad sua tempora amiserant, vires exponere, bellicos labores praefereus commodo et quieti. Sicque terras Russiae potenter ingressus, ad castrum Kijow, multis proeliis cum principibus Russiae commissis, plurimis et ipsis prostratis, usque pervenit. Cui Kijovienses, quamvis aliquo tempore rebellassent, tandem ultimis resistere non valentes, se gratia ipsius committere decreverunt. Quibus et gratiam et fidelitatem ab ipsis gratiose receptis, ad alios fines Russiae se transtulit, ibique per plures annos castra Ruthenorum potenter expugnans, ac imperiose utriusque Russiae partibus peragratis ipsam tamen pro sua et sui exercitus necessitate, maxime in victualibus spoliando, tandem sopita rebellione post victoriam, quam in rege Ruthenorum habuerat, quem in campestri proelio victum occiderat, quendam ex suis nobilibus, qui Russiae praesset principibus, statuit praefectum. Post hoc Hungariam adiit, volens metas regni Poloniae in Danubio,

Przedz. 1, wiersz 1 Getas» gentes II; Gethos V, VI. — 7 salutem sibi» sui salutem II. — 8 plurimum» plurimi rękopp. — 10 ulcisci» niema V. — 11 eundem» tak V; inne nie majq. — 17 Item versus» Item Bernarus V. — 24 praefatus» tak II; inne nie majq. — Przedz II, wiersz 1 reputans majorem virtutem, quam liberalitatis» tak Som.; niema II; reputans sancti liberalitate III, V, VI. — 5 induere» tak II; inducere inne. — 14 Kijovienses» Kazimirus V i Som. — 18 gratiose» generose V. — 23 sui» pro sui II. — 26 victum» niema II. — 29 praefectum» tak II-IV; inne nie majq.

Czyssawa et Morawa fluviis habere. Cui Salomon rex Hungarorum cum suo exercitu in montanis Russiae et Hungariae, ad suum regnum volens prohibere ingressum, occurrat. Sed plurimis de suo exercitu in primo congressu prostratis, ad castra confugit, se in eisdem concludendo. Et cernens sibi et suae genti imminere periculum, pacem praecatur, centum millia auri talenta offerens Boleslao, ut ab impugnatione sui desistat. Cui rex Boleslaus respondit: «Polonos, inquit, non aurum habere, sed aurum habentibus imperare delectat; turpius enim, ait, vinci pretio, quam proelio». Vic-
 10 tum itaque rex Salomon se cognoscens, tam bello quam parte sui regni, inter fluvios praedictos consistente, cessit; felicem se reputans, in alia parte regni, ultra Danubium, posse manere. Interea vero Leo
 20 rex Bohemorum, cum Moravis et Australibus, fines Poloniae invadens, ipsos crudelissime devastabat. Quod rex Boleslaus intelligens, ad ipsum festino cursu properat. Quem licet inopinate a tergo invadere potuisset, noluit, dicens: titulo victoriae adscribi non debere insidias, latrocinio facien-
 25 das. Nunciat igitur Leoni, ut se promittat, cum Boleslao in crastino proelium commis-

surus. Leo vero leonina ferocitate deposita, astutiam induit vulpinam, et regi Boleslao intimat: indignum se asserens cum tam paucis tam magnifico regi velle resistere; sed obnixè deprecans, ut sua obsequia recipere dignaretur, eum suis tributariis admittens. Noctem igitur pro praesidio capiens, fugam iniit, nusquam in uno loco regem Boleslaum praestolare praesumens. Quem rex Boleslaus per Moraviae fines insequitur, et non parcens aetati vel sexui, omnes aut morte trucidat, aut vinculis constringit. Tempore autem quo in terris Bohemorum et Australium rex Boleslaus intraret, eorum terras hostiliter devastando, Pruteni et aliae nationes paganicae, de re-
 ditu Boleslai dubitantes, Pomorania hostiliter invadunt. Quod cum ad notitiam Boleslai pervenisset, Bohemorum et Australium impugnatione obmissa, ad propria convolat, et hostes in Pomorania reperiens, invadit. Quos fugientes in Sarum fluvium insequutus, ibique non pauci de suis, non ab hostibus sed armorum pondere pressi, in profunda demerguntur. Et ob hoc Poloni
 30 plenius armis uti volebant. De caetero ut in antea dicitur, dicti sunt *Polanie* a campo scilicet *pole* in quo fortiter pugnantes in

Przedz. I, wiersz 1 Czyssawa et Morawa Cz. V; Cyssawa et Mottawa VIII. — 6 congressus tak III; progressu V. — 9 talenta niema V. — 12 non niema IV, V. — sed aurum niema V. — 15 cognoscens recognoscens II. — 17 consistente niema II. — 22 devastabat devastabant V. — 25 titulo tak II; titulos III; titulis IV, titulus V. — 28 crastino campo V. —
Przedz. II, wiersz 6 eum suis tributariis tak II-IV; cum ejus t. V, VI; cum suis t. VIII. — 7 admittens tak III; admittendo inne. — Noctem igitur tak II-IV; vocem V. VI, VIII. — 19 pervenisset devenisset V. — 25 profunda tak II-IV; profund. V — Et niema III, V. — Poloni iu antea dodaje III, V. — 26 plenius... volebant niema IV. — uti volebant tak, II, VIII; u. volebant III; non utuntur V. — De caetero ut in... ut antea nie mojq III, V, VI, VIII i Som. — 27 Polanie tak II; Polyanye IV, tak tu jak i niżej.

armis bellabant. Et propter hoc vocati Polanie, id est *polem na nye*, ut antea. Hostibus itaque feliciter fugatis, eorundem hostium et aliorum dominia decreverant impugnare. Sed quia jam septimus annus ab exitu sui ad proelia jam finem dabat, in quibus septem annis tam ipse quam proceres regni illius Poloniae uxores et pueros non viderant, veluti qui bellicis tumultibus insudantes, extra domicilia morabantur, extraneas nationes subjugando: interim uxores ac filias eorum, servi ac famuli, ad sua vota flectunt. Quasdam diuturna expectatione fessas, quasdam vero magna desperatione deceptas, nonnullas oppressione ad suos amplexus pertractantes, domicilia muniunt et occupant dominorum. Comperta igitur fama tantae prodicionis ac nefarii sceleris perpetrati, nobiles qui cum rege in castris praedicto tempore fuerant demorati, zelo nimio vindicandae injuriae excitati, etiam rege prohibente ad propria sunt reversi. Servosque de suis domiciliis, quae firmissime muniverant, tandem cum magno labore expugnatis, ipsis prout eorum demerita exposcebant supplicia addiderunt. Uxores autem suas, veluti praevaricatrices et adulteras, poenis diversis crudeliter extinxerunt.

14. De saevitia Boleslai.

Rex vero Boleslaus de recessu suorum procerum turbatur nimium. Et contra eodem zelo iracundiae concitatus, belluinam saevitiam induens, ad propria rediit. Et suis proceribus bellum inflixit, dicens: viros uxoriosos deleri debere, quibus plus causa faeminea placet, quam principis sequela. Conqueriturque, non tam apud hostes relictum, quam hostibus studiose expositum.¹⁰ Propter quod primos Polonos, qui ab eo discesserant, capitis obtruncatione damnat; aliis, quos perimere non valet, insidias latenter parare non cessat. Mulieres vero, quibus mariti, humana ducti mansuetudine,¹⁵ scelus indulserant, persequitur, ac earum infantulis abjectis, catulos non perhorruit apponi. In tantumque cultum detestabatur faemineum, quod, loco uxoris, jumentum purpura et bysso decoratum, ad omne iter²⁰ quo ibat, secum duci faciebat. Ajunt quoque quidam, quod versus in sensum reprobum abutebatur eodem. Quaedam autem scripturae, quibus standum est, verius asserunt, quod non; sed in detestationem²⁵ sceleris, per mulieres nobiles, in suorum maritorum absentia, perpetrati, hoc se facere demonstrabat. Verum cum nimia effertate in suos desaevire non cessaret, et hoc

Przedz. 1, *wiersz* 2 *polem na nye» tak IV*; *poleni na nye II.* — 3 *feliciter» tak II*; sic *III-VI.* — 5 *quia» jam dodaje II.* — 11 *subjugando» subjugantes V.* — 12 *eorum» niema V.* — *ac» tak Som*; seu *řekopp.* — 13 *flectunt» flectuntur II.* — 14 *vero» niema II.* — 19 *perpetrati» tak V*; *pertractante niekt. inne.* — 21 *vindicandae injuriae» niema V i Som.* — *Przedz.* II, *wiersz* 1 *De saevitia B.» Nota d. s. B. III.* — 3 *turbatur» tak II*; *turbatus inne.* — 6 *uxoriosos» tak II*; *luxoriosos inne.* — 11 *Polonos» tak V*; *Polonorum inne.* — 14 *vero» tak III*; *quoque inne.* — 16 *persequitur» prosequitur II.* — 22 *versus» adversus III.* — 27 *se» sic V.*

ideo, quia propositum sui negotii, quod pro recuperandis metis polonicis in animo conceperat, nec redire donec easdem recuperasset, mente firmasset, ad finem debitum
 5 propter suorum nobilium ad propria regressum minime perduxisset. Sanctus Stanislaus, episcopus Cracoviensis, cernens Boleslaum quasi belluam saevientem in oves desaevire et gladio tyrannico sanguinem
 10 innocentem effundi, jura quoque thori violari dei timore postposito homines non vereri ac honore regio oblitus justitiam opprimi, ipsum paterna monitione aggreditur. Ille vero paternam correctionem despiciens
 15 et malis accumulare pejora proponens, sanctum virum, in capella sancti Michaëlis derupella missam celebrantem, manu truculenta gladio suo extinxit, ipsumque de capella extrahens dimembravit. Cujus gesta
 20 vitae et miracula in vita ipsius beati martyris plenius continentur. Passus est autem anno domini millesimo LXXIX. Post hoc autem Boleslaus videns, quod sui terrogenae, tam proceres quam populares, se
 25 a sua familiaritate abstrahabant, ad Wladislaum, quem regno Hungariae in regem praefecerat, secessit. Cui Wladislaus humilem reverentiam exhibere exponens, pede-

stri veneratione occurrit. Boleslaus vero rex, tanquam superbus et elatus, manum sibi porrigere ac osculum dare contempsit, inquires: opifici non competere ut suam veneretur creaturam, nec decere virum fortem et potentem, exilio pressum miserabiliorem esse, vel casu fortuito dejectiorem debere videri. Wladislaus vero rex hoc patienter sustinens ipsum benignissime amplectitur, honorem omnem et humanitatis affectum exhibens. Apud quem non multo tempore manens, tactus pessimo ulcere in amentiam cecidit, sicque miserabiliter vitam finivit. Filius quoque ejus unicus, Mesko 1081. nomine, post hoc per patruos ad propria revocatus, priusquam uxorem duxisset et florem pubertatis attigisset, vita functus de hoc mundo transivit ad patres. Revelatumque est quibusdam viris religiosis, sanctam vitam ducentibus, quod sicut Boleslaus rex sanctum Stanislaum in partes minutas secuisset, et in lacum dispersisset, sic deus regnum Poloniae deinceps scindet, plures principes in eo dominari faciens. Nihilominus vero, prout corpus viri sancti reintegratum exstitit, sic in futuro tempore cum deo placuerit in statum pristinum et ad unitatem unius principis reducetur.

Przedz. 1, wiersz 1 quod pro... redire» niema IV. — 10 thori» niema V. — 15 pejora» priora II. — 21 autem» beatus Stanislaus dodaje V. — 25 abstrahabant» abstrahunt II. — Wladislaum» Ladislaum II. — 26 regno» tak II; in r. inne. — Przedz. II, wiersz 9 ipsum» niema II. — 10 honorem» tak II; inne nie majq. — et» tak II, V; ei inne. — humanitatis» humilitatis V. — 11 exhibens» exhibet IV. — 12 manens» tak V; inne nie majq. — 18 mundo» tak II; seculo V. — ad patres» niema IV. — 20 rex» tak II, IV; inne nie majq. — 23 scindet» tak III; scindens V; scidit II. — 24 faciens» tak II-IV; fecit V. — 25 sancti» Stanislaui dod. V.

15. *De primo Wladislao.*

Wladislaus itaque, dictus pius, fratri suo Boleslao effero in regno successit. Cujus fratres minores, Mesco et Odo, dum sine prole decessissent, et ipse similiter prole careret, et de ipsa nimium anxius existeret: tandem de consilio Lamperti Cracoviensis episcopi, successoris beati Stanislai, imaginem auream, artificiose ad instar pueri fieri fecit, quam devotione ductus et voto astrictus ad monasterium sancti Aegidii, quod in provincia Provinciae consistit, ad honorem ejusdem sancti solemnes nuncios cum ornamentis ecclesiasticis, abbati et fratribus in dicto monasterio degentibus destinavit cum epistola infra scripta. «Patribus reverendissimis beati Aegidii, abbati cum universitate coenobii, Wladislaus dei gratia rex Polonorum, et conjunx ipsius devotionem omnimodam cum reverentia filiali! Etsi ulla posset esse humana felicitas, perfecta tamen esse non potest. Nemo enim tam felix est, quin cum parte suae felicitatis rixetur. Et nos quidem de nostri gene-

rositate sanguinis, de corporis et animi elegantia, de culmine regiae dignitatis, de fama et omnimoda gloria et copia rerum gloriari non oportet nec expedit quidem. Sed illud humillime lacrimari convenit, quod⁵ inter florentissimos rerum successus datus est nobis stimulus, qui nos colaphizet infocunda sterilitate sobolis, quae non solum paternum tollit solatium, sed et grave quoddam ingerit opprobrium orbitatis. Proinde¹⁰ coram vobis, patres sanctissimi! nostra prosternitur devotio, ut vestrorum meritorum sterilitatis infortunium pius orationum tollat interventus. Non enim est impossibile apud deum ullum verbum¹⁵»). Intellecta itaque regis¹⁵ et reginae devotione sacer ille conventus triduanum orationibus continuat jejunium cum psalmodia atque praecum instantiori vigilantia. Sed priusquam legati ad propria redierunt, reginae foecunditas praedicatur.²⁰ Nasciturque tertius Boleslaus, in cujus partu mater sua nobilis, dolore rapta nimio, diem clausit extremum. Sicque Wladislao gaudium dolore miscetur, et maeror gaudio temperatur²⁵).

Vinc.
II. 22.

*Przedz. I, wiersz 3 in regno» in dominio regni II. — 4 dum» tak II, III; inne nie majq. — 5 prole» cum p. V. — 8 successoris beati Stanislai» tak II; inne nie majq. — 14 cum» tunc V.—15 dicto monasterio» d. lo monasterio V, VI. — 16 cum» ac II. — 17 reverendissimis» venerabilibus V. — 18 cum» ac II. — 19 rex Polonorum» tak III, V, VI i Som.; dux P. II.— 21 Etsi» et quia si V. — ulla» una V, VI. — 23 quin» qui V. — felicitatis» infelicitatis III.— *Przedz. II, wiersz 9 tollit» pellit V. — 15 regis et reginae» tak III, V, VI i Som.; ducis et uxoris sue II. — 20 reginae» ducisse II.**

¹⁾ Luc. I, 37. ²⁾ W kodexie II znajduje się przy tym rozdziale na str. 36 następujący dopisek z XV wieku. *Iste Wladislaus in honorem beati Egidii dotavit et fundavit ecclesiam parochialem in Clodava, ecclesiam collegiatam in honorem beati Egidii in Cracovia, aliam collegiatam in Lancicia, parochialem in Crobia, et alias plures in honorem beati Egidii confessoris, ad cujus preces habuit filium.* Porównaj Miechowity *Chron.* str. 54 wyd. z r. 1521 tudzież Długosza *Hist.* IV. 308.

Et quia principem tam illustrissimum, cui nihil de humana existimatur felicitate defuisse, absque uxore non decuit esse, ideo soror imperatoris Henrici tertii, relicta Salmomonis regis Ungarorum, sibi matrimonialiter copulatur. De qua tres filios procreavit. Et quamvis jam corpore esset grandævus, noluit tamen ignavia detineri, sed hostibus rebellantibus crebrius militarem industriam exercebat. Cum vero plerique consulerent, ut suae aetati parceret, respondebat: licet detrimenta sentiam in corpore, tamen convenit antiquitate probari virtutes, augeri non minui, omniumque rerum exercitamina virtutis esse, non aetatis. Verum quia maritimae provinciae praefectos, quos eisdem rex piissimus Wladislaus praefecerat, contumeliis appositis, injuriose ejecerant: ex qua re ipse animosior effectus, robustorum suorum manu in unum recollecta, maritimas provincias potens invadit, fortissima municipia eorum dirupit pariter et comburit, colla indomita domat. Quosdam ex ipsis capitibus truncat, quosdam captivos ad propria remittit. Sicque maritimis provinciis subactis, et praefectis propriis constitutis, ad propria revertitur cum honore, in nullo suae sentiens gravedinem senectutis.

16. De Sbigneo filio naturali.

Habuit itaque Wladislaus rex piissimus filium, nomine Sbigneum, ex concubina procreatum, quae fuit de genere Prawditarum, quem propter insidias novercales sub cura praefecti Sleziani, cui nomen erat Magnus, in finibus Bohemorum fecit delicatissime educare. Qui ob hoc dictus est Sbigneus, qui latine interpretatur evasis iram. Quia mortua regina, noverca ejusdem, ipse de latibulis, in quibus fovebatur, ad patris amplexum fuit revocatus. Nam quamdiu noverca ejus vivebat, ejus iram metuens patris provinciam adire non praesumpsit. Hunc postmodum pater piissimus, plus dolo quam consilio circumventus Przeczslai¹⁾ principis Bohemorum, de quo Wladislaus rex decrepitus plurimum confidebat, ut tueretur regni Lechitarum gubernacula et patris vices gereret, improvide praefecit. Huic quidam Szezech seu Sethegius nomine, princeps militiae Polonorum, qui rem publicam confuse et injuste expensabat, non quod rectum vel virtus exposcebat, sed quod pecunia, dona et affectus carnalis jubebat, non quod quis meruit, sed quantum dare potuit, inspexit; cum praefecto Slezianae provinciae nomine Magno, de quo praemisum est,

Vinc.
II. 22.

Przedz. I, wiersz 13 tamen convenit» tak II; inne nie majq. — 17 rex» dux II. — 20 recollecta» recollectam II. — 22 dirup.» dirumpit II; dirrupit V. — 24 truncat» tak II, IV; privat V. — Przedz. II, wiersz 1 filio naturali» f. suo de domo Prawditarum II. — 4 quae fuit de genere Prawditarum» te słowa ma tylko II; inne nie maja. — 6 praefectus niema II. — Sleziani» tak II; Sleszyani V. — Magnus» Magnusch II. — 9 iram» novercalem dodaje II. — 13 vivebat» vincebat II. — 16 circumventus» tak IV; conventus II; inne nie majq. — Przeczslai principis» tak II; Przeczslao principi inne. — 20 praefecit» fecit II. — 21 Sethegius» tak II, IV; Szezech III; Sathagius V. — 23 expensabat» tak V; dispensabat II, IV.

¹⁾ Tak nazwany jest Brzetysław II książę czeski we wszystkich rękopismach.

contra pium regem Wladislaum conspirant, ac Sbigneum praefatum, Wratislaviensem ac Slezianae provinciae principem, constituere praesumunt. Wladislaus vero rex inclitus, licet hoc grave in animo gereret, non tamen ad vindictam princeps esse voluit. Sed Sethegius, princeps militiae ac praefectus Slezianae provinciae, praedicti Wladislai regis et reginae indignationem in se fervere considerantes, et periculum ex facto, quod praesumpserant, sibi evenire praesumentes, Wladislaum regem Hungariae ac Przeczslaum principem Bohemiae donis ac promissionibus ad partem Sbignei flectant, et ne regi Wladislao contra Sbigneum et ipsos praestent auxilium, inducunt. Instantiis itaque Wladislai regis Hungariae et Przeczslai principis Bohemorum coactus est Wladislaus rex Lechitarum cum Sbigneo filio suo praefato foedus pacis inire. Quem pater pius restitutum pristinae gratiae ut experiretur, languorem simulat, filiumque Sbigneum praefatum ad se venire jubet. Qui non submissa facie sed hilari animo cum tympanis, fistulis et symphoniorum choris aulam regis pompatice ingreditur, non compatiens, sed de patris languore magis

gaudentem se ostendens, juxta dictum poeticum:

Filius ante diem patrios suspirat in annos ¹⁾.

Quamvis igitur agnovisset, paterno amore ignoscit, illumque excusans dixit: «in rebus 5 jucundissimis ex industria ad patris solatium advenisse; (nec enim flamma) flammis (extinguitur), nec maeror maerore temperatur, sed aeger ex hilaritate medici hilarescit». Verum tamen, ut tumorem filii superbientis perdomaret, illius 10 fiducialissima praesidia caute dissolvere cogitavit. Et primates Slezianorum quosdam viribus, quosdam muneribus, arte, denariis ab ipso retraxit. Propter quod Sbigneus in patrem furore exardescens, Vratislaviam se- 15 cessit, et dein Crusviciam, robostorum manu collecta, festine properat. Ibi Crusviciae sex acies instruxit, ac Pomoranorum non modico adjutus praesidio, patri bellum campestre inducere praesumpsit. In cujus con- 20 gressu succumbit et captus in patris custodia carceri mancipatur. Fuit autem in congressu tanta multitudo hostium prostrata, ut urbis Crusviciensis campestris et laeum profunditas cadaverum et cruore re- 25 pleta factoribus horrorem habitatoribus inducerent, et esum piscium prohiberent to-

Przedz. I, wiersz 1 Wladislaum» Boleslaum III i Som. — conspirant» tak II, III; conspiravit V. — 2 Wratislaviensem» tak V; Wratislavie II, III. — 11 praesumentes» tak II-IV; praesumens V. — 13 Bohemiae» niema V. — 15 et ipsos» tak II, III; niema V. — Przedz II, wiersz 12 Slezianorum» tak II, IV; Sleszinorum III; Slavorum V. — 13 muneribus» tak II; nie mają inne. — denariis» tak III; domari V. — 15 furore» tak V, VI; forcius II-IV. — 16 dein» in II; deinde III, V, VI; inde IV. — 17 collecta» collectam II. — Crusviciae» Chruszuicie V. — 20 inducere» tak III, V; indicere II. — 22 Fuit autem» tak II; f. quoque III; fuitque V. — 26 inducerent» tak III-V; niema II.

¹⁾ Ov. Met. I. 148.

taliter. Et quantumcumque Sbigneus patre
atrocius exstiterat, tanto pater ei fuit pieta-
te praestantior; ita, quod non solum illum
a carcere absolvi juberet, sed etiam illi
5 particulam regni in castellania Siradiensi,
ab haerede legitimo secernit. Iste Wladi-
slaus ¹⁾ piissimus princeps ad honorem
sancti Venceslai martyris, olim ducis Bo-
hemiae, in castro Cracoviensi cathedralem
10 ecclesiam primus fundavit, in qua viginti
quatuor canonicos constituit, quibus prae-
bendas magnificentia regali dotavit. Nam
primitus non soli canonici sed clerus epi-
scopum dioecesis Cracoviensis eligebat. Hic
15 anno domini millesimo CII decessit. Cui
Boleslaus, dictus *Krzywousty*, filius suus le-
gitimus in regno successit.

47. De Boleslao Krzywousty

Boleslaus itaque, sicut meritis sancti Ae-
gidii abbatis successor patris et haeres le-
20 gitimus a deo impetratus, ita morum gra-
tissima venustate et virtutum fidelibus stu-
diis, caeteros principes antecellit. Quod
cernens Szezech princeps militiae, de quo
25 praemissum est, proditores quas Sbigneo,
illegitimo Wladislai filio, improvide appo-
nens commiserat, in animo rememorans,
formidare coepit, ne Boleslaus patris inju-
riam in eo vindicaret. Sbigneum itaque, ut

fratri seditionem moveat et adversus eum ^{Vinc. II, 24.}
diversa, concitet machinamenta, flectere non
obmittit. Boleslaus vero, quamvis adole-
scentulus, tamen prudentia et circumspec-
tione sufficienter dotatus, illorum machina-
menta interceptit, et Szezechonem, veluti
malorum commentatorem, perpetuo exilio
proscribit. Iste Boleslaus ob insignem pa-
tris dilectionem nomen patris sui «Wladi-
slaus» in lamina aurea fecit exculpi, quam
in collo appensam ante pectus assidue de-
ferebat. Sicque omnia fando et agendo fa-
ciebat, acsi pater praesens adesset. Vitia
cavens et virtutibus se ornans, nunquam
turpia aut inhonesta proferendo, turpe exi-
stimans, si praesente patre turpe aliquid
dicere seu agi videretur. Fertur etiam in
veste lugubri quinquennio patrem luxisse.
Et licet Sbigneum, fratrem suum illegitimum,
sibi insidiari novisset, nihilominus tamen
quicquid reverentiae patri debuerat, in Sbi-
gneum fratrem suum praedictum caro af-
fectu convertit.

48. De constructione fortalitii ante Santok.

Pomorani vero, fines Poloniae aggredien-
tes, fortalitium quoddam prope Santok
extruxerunt, quod Sbigneus, qui in ducatu
Posnaniensi plura municipia, ex donatione
patris, habens expugnare contendit. Sed

*Przedz. I, wiersz 1 quantumcumque» quantumque V. — 2 eis tak III, V; illi II, IV. — 5 Siradiensi» Syradzyensi II. — 10 fundavit» fundat II.—viginti quatuor» viginti tres V. — 13 pri-
mitus» prius V. — 17 in regno» in dominio II. — 21 impetratus» fuit dodaje II. — 26 appo-
nens» opponens V.—27 animo» quo II. — 28 injuriam» injurias II i Som. — *Przedz. II, wiersz*
2 diversa concitet» concitat et diversa V i Som.; adversa contra eum concitat II, III; adversa-
cionem eum c. IV. — 13 Vitia» sua dodaje II i Som. — 18 quinquennio» quinquennis V. —
29 expugnare» niema V.*

¹⁾ Ob. Dopełniacza kroniki Mierzwy str. 310; Wincenty niema tej wiadomości.

Pomorani ipsum confuse ad propria redire compellunt. Quod audiens Boleslaus rex, festine accelerat, et non solum fortalitium praedictum ad solum prosternit, sed etiam Medzyrzecze recuperat et plura alia castra Pomoranorum dirumpit, et manu forti evincit. Demum Sbigneo muliebriter otio vacante iterum Pomorani fines Poloniae invadunt, praedam capiunt, captamque abducere conantur. Quos Boleslaus animose insequitur, debellat et prosternit, et praedones in praedae praedam convertit. Quod Sbigneo erga Boleslaum majoris invidiae fomitem generavit. Nam cum Boleslaus ipsum, ut suis interesset nuptiis, per solemnes nuntios rogare fecisset, ipse locum et tempus, ubi et quando festivitas nuptiarum celebrari deberet, inquirens Bohemos incitat, suadet et animat, ut Boleslao festis nuptialibus insistente fines Slezianas invadant. Bohemi itaque, Sbignei suasionibus inducti, Boleslao nuptialibus occupato convivii, Slezianam provinciam hostiliter invadunt, prosternunt. Quos reperiunt praedam insimul colligunt, moram protrahunt, securati a Sbigneo, quod Boleslaus convivas suos laetificat, suis minime ferre praesidia curaret. Sed cum rumor de hostium insultu auribus Boleslai sonitum fecisset, convivan-

tibus valefactis, hostes insequitur, debellat et prosternit, praedamque captam non solum recuperat sed auget, et post tempus modicum tres electorum turmas, ut Moraviam invadant, igneque appposito devastent, 5 ac more hostili desolare curent, mittit. Ubi capta tam hominum quam animantium praeda multiplici, incendioque et gladio moraviensibus finibus turbatis, ad propria redeunt. Quos Swanthopolk dux Moraviae in- 10 sequitur, animose invadit. Fit itaque utrinque conflictus, non sine utrorumque laesione discursus. In quo princeps militiae regis Boleslai, Zelislaus nomine, manu mutilatur. Sed Boleslaus, ob insignem virtutis audaciam 15 illi auream donat. Iste Boleslaus duxit uxorem, de cujus nuptiarum solemnitate praemissum est, filiam regis Haliciae¹⁾ unicam, de qua genuit Wladislaum secundum et unam filiam. Demum cernens Sbigneus, 20 quod tantus amor belli gerendi inesset Boleslao, ut graviores putaret otii torpedinem quam morbi languorem; simulato amore concepto, in suscepto tamen nocendi desiderio, amicitiam simulat, constantiam fidei 25 pollicetur, fratrem Boleslaum crebris nuntiis sollicitat, supplicat et affectat, ut iusjurandi observatione se invicem obstringant: ut neuter sine altero de pace vel hostilitate

1103
list.
16.

Przedz. I, wiersz 4 ad solum» tak II, IV; niema III, V i Som. — 5 Medzyrzecze» tak III, V; Mdzyrzecze II. — 6 dirumpit» tak II; dirumpit V. — 12 in praedae praedam» tak III V; in predam II. — 13 majoris» majorem II. — 19 festis nuptialibus insistente» niema V. — 20 invadant» invadent V. — 22 nuptialibus» nuptiis II, IV. — Przedz. II, wiersz 1 valefactis» valefaciens II. — 3 tempus» tak II; inne nie mają. — 6 mittit» niema II, IV. — 9 redeunt» festinanter dodają II, IV. — 10 Quos» Q. festinans V. — 14 Zelislaus» Zeleslaus III, V; Zeslaus Som. — 18 Haliciae» Hilacie V.

¹⁾ Nie halickiego, ale kijowskiego w. księcia Świętopelka była to córka, Zbysława. Ob. *Mon. Pol. I. 810.*

cum quocunque pertractet, et se mutuis
 praesidiis fidelissime prompto animo in om-
 nibus adjuvare paciscantur. Quibus per-
 actis Boleslaus fratri jam credulus exponit,
 5 quo modo maritimas provincias, quarum
 quidam praefecti, obedientia fidelitatis oblita,
 tributa Boleslao dare consuecta reddere con-
 tumaciter recusarunt, ad sui obedientiam
 eorum improbitatem proponeret revocare.
 10 Sbigneo itaque hoc annuente, tempus edu-
 cendi exercitus eligunt et locum conveniendi
 statuunt. Sed mox a colloquio recedentes,
 Sbigneus maritimis praesidibus nunciat, et
 amicissimos Boleslai, promptissimos quoque
 15 obsequi obsequiales ab ipso falsa suasionem
 abstrahit, eosque ut Boleslao arma moveant
 inducere non expavit. Cujus suasu mariti-
 morum exercitus valida manu fines Polo-
 niae insiliunt, praedia concremant, praedas
 20 capiunt. Quos Boleslaus veloci cursu in-
 sectatus, suorum cum octingentis viris pug-
 natorum animose, tria ipsorum millia ag-
 greditur. Fitque hostibus hostis infestior,
 cuneos hostium penetrare non desinens,
 25 donec dextrarius intestinis profusis occum-
 bit. Nec cessat pedester accedere hostium
 turmas, nec declinat a loco certaminis; sed

virtute indefessa instat pugnae fortius. Nam
 et quidam miles strenuissimus, princeps mili-
 tiae Scarbimirus, dextro oculo orbatus, in-
 stat non segnius, tanto atrocior, quanto
 cruentior. Sui quoque per omnia caedunt
 hostes et sternunt. Quorum quidam non
 victi sed vincendo fatigati, inter stratorum
 hostium catervas domitant et quiescunt.
 Quod enim amore patriae suscipitur, amor
 est non furor, virtus est non temeritas. Di-
 lectio enim fortis ut mors esse dicitur; quae
 quanto est meticulosior, tanto audacior. Ni-
 hil namque animosius cives ad arma pro-
 vocat quam civilis timor discriminis, jux-
 ta sententiam Solonis. Qui Atheniensibus
 scribens ait: non minus vos timidos esse
 velim, quam audaces; quia timor circum-
 spectionem suggerit, circumspectio vero pa-
 rit confidentiam et audaciam gignit; quia
 homo se ipso fit animosior. Non est ergo
 alienum a virtute publico commodo, veluti
 proprio, praesertim ubi etiam de suo agi-
 tur, pro viribus insudare. Rumore tan-
 dem proelii per ampla municipia Polo-
 niae diffuso, fit ex omni parte ad principem
 fidelium concursus, jam turmis hostium in
 diversa dispersis. Ex quibus quidam regem

Vinc.
II. 27.Id.
II. 28.

*Przedz. I, wiersz 2 fidelissime» niema II. — 3 paciscantur» tak IV; paciscatur III-V; paci-
 cantur II. — 6 oblita» tak II, IV; ablata III; oblata V. — 8 recusarunt» recusant V. — 9
 proponeret» tak II-IV; proponere V. — 13 maritimis praesidibus» tak III, V; maritamis presi-
 dia II. — 20 insectatus» insequutus II. — 21 suorum» niema II. — 23 Fitque» sicque II. — hosti-
 bus hostis infestior» hostilis hostibus i. V. — 26 accedere» tak III, V; a cedo II, IV. — 27
 turmas» nie mają II, IV. — *Przedz. II, wiersz 2 strenuissimus» strenuus II; fortis IV. — 3
 Scarbimirus» tak III; Skarbimirus II. — instat non segnius» tak II; n. i. s. III; n. i. sanguis
 V. — 5 per omnia» niema II. — 21 publico commodo» tak poprawiam; quo II; publica quo
 animo III; publico animo quomodo IV; publica quomodo V. — 26 concursus» conversus II.**

Boleslaum praesumunt arguere, cur tanta pericula se minus consulte subire attentasset; ipso respondente: cotem esse debere principem, qui suos exacuet, non obtundat. Cumque Pomoranos insequi proponeret, ecce Bohemorum acies in finibus Polonorum nunciantur. Quas Sbigneus ex concepta nequitia in fratris excidium sollicitus incitavit. Verum Boleslaus rex animosissimus, utrum hostem fugitivum (insequi), an noviter advenienti resistere debeat, a suis proceribus percontatur. Illi autem hoc inquiunt: id tutius, illud honestius. Ad utrumque tamen operam dare, vir industrius festinat. In duas itaque partes exercitum dividit: cujus partem cum Scarbimiro comite palatino seu principe militiae hostes fugitivos jubet insequi, ut de Pomoranis victoriam referat, et ipse Bohemorum acies reprimat. Sicque injuriam propulsat et patriam in pace conservat.

19. De exustione castrī Cozlie

Interim autem castrum Cozlie in ducatu Opoliensi, Moraviae finibus vicinum, per desidiā praesidis proprio incendio fuit exustum. Quod rex Boleslaus, ne per Moravos occupatum muniretur, festinus ad reaedificandum accellerat. Fratrique Sbigneo, non quod sui egeret auxilio, sed ut fidu-

ciam et sponsionem alias utrinque habitam experiri posset, supplicat ut ipsum in reaedificando castro juvare festinet, talia per solemnes nuncios intimare studet. «Nimis delicatus est, qui honorem appetit sine o-
nere evenire. Nam etsi onusta principandi sollertia, honesta tamen videtur esse et utilis. Et nos quidem ejusdem horti pariter carpinus delicias, sed modo dispari hortum excolimus, cum tamen ratio exigit,
ut quem utilitas et praeesse delectat, laboris difficultas non terreat. Decet enim eum principem debere, qui progeniturae praecemet dignitate. Quod si laboris sarcinam potius declinare eligis, meorum saltem ac meis
confave laboribus. et tuorum subsidia mihi non deneges impertiri. Penes te itaque sit jubendi potestas, penes me maneat obsequendi promptitudo. Turpe est enim luctari cum onere, quod semel susceperis. Sbi-
gneus vero non solum fratri subsidia praebere contemnit, sed legatos capi faciens in vincula retrudit, ac Bohemorum, Moraviae et Almaniae duces et principes, in fratris excidium suscitāt, ipsumque a regno pro-
pulsat. Maritimos quoque praesides non tantum ab obedientia fratris sui Boleslai dolo-
sis suasionibus retrahit, sed ut in fratrem

*Przedz. 1, wiersz 2 pericula se minus» particula se minus II. — 3 cotem» quote III. — 9 Verum» V. tamen V.—utrum» versus III.—10 advenienti» tak V; advenientem inne—11 percontatur» tak II; percunctatur III, V. — 12 id» tak II; et III, V. — 18 referat» referant II. — 21 Cozlie» tak II; Coszle III, IV; Cozle V. — 23 ne» niema II. — 26 muniretur» munire II.—
Przedz. II, wiersz 1 alias» niema V. — 4 solemnes» tak II, III, VIII; soluens V; solito Som.—
*studet» studere II. — 5 sine onero evenire» tak VIII; sui evenire III, V; niema II. — 6 onusta» tak II; honusta IV; honesta V. — 8 pariter» tak II, V; niema III. — 10 excolimus» extollimus IV; excolligimus II. — 11 ut quem utilitas et praeesse» ut quam u. ut p. V.—15 meis confave» tak II; m. confove III-V. — 26 tantum» tam III.**

insurgent, flectere praesumit. Horret his auditū Boleslaus et haesitat, quibus se hostibus primitus opponat. Tamen, prout erat animi prudens et in bellicis actibus exercitissimus, divinae gratiae se committens, quibusdam hostibus pacatis, quibusdam devictis Sbigneum fratrem suum insequitur, castra et municipia ejusdem alia igne devastans, alia retinens: sicque omnibus municipiis Sbignei interceptis, ipsum persequi non cessat. Donec veniens Mazoviam, ubi Sbigneus gratia vitae conservandae confugerat; et ipso Sbigneo humillime ad pedes Boleslai provoluto, vix optimum tandem interventum denique suscipiens, ut miles saltem fratris non regni cohaeres aestimetur. Pietate regia, qua erat praeditus, concessit sibi quasdam possessiones in castellania Siradiensi largiendo hoc pacto, quod nec nova erigere nec vetera alias demolita fortalitia reparare praesumat.

20. *Qualiter Sbigneus perpetuo exilio dampnatur.*

Boleslao ¹⁾ igitur in maritima provincia constituto, Sbigneus a consueta prodicione ^{Vinc. II. 28.} in fratrem, ex invidia concepta, non cessans, cujusdam maritimae provinciae praefecto insultum in exercitum Boleslai tempore nocturno suasit. Fortuna favente Sbigneus praefatos hostes accedit, ipsosque confortatos praecedens, mutatis armis castra fratris invadit, gregarium militem se simulans. Quibus noctu exploratis cum hostibus impetum facit. Erat interea Boleslaus extra castra, suorum diligenter explorans excubias. A tergo igitur hostes invadit, quibus dispersis hinc inde, Sbigneus doli artifex casu dejecta galea deprehenditur, coram primis proceribus Lechitarum sistitur, de crimine laesae majestatis accusatur, qualiter castra fratris, pro quibus mortem subiturus erat, invadere praesumpsit. Sbigneus respondit:

Przedz. I, wiersz 10 interceptis» interceptus II. — 11 Donec» niema V. — 13 et» niema III. — 14 vix» rex II. — 15 interventum» tak II; interventu III, V. — Przedz. II, wiersz 7 insultum» insultus V, VI i Som.; niema II. — 8 suasit» suasu Sbignei rękopp. — favente» favente volente VI i Som.; volente IV; faute volente V; fatetur valente VIII. — Sbigneus praefatos» annis mutatis Sb. praefatus VI i Som.; armis m. Sb. prefatus II-IV. — 11 fratris invadit» fr. cum hostibus aggreditur et hostiliter inv. rękopp. i Som. — gregarium» tak Som.; Gregorium rękopp — simulans» simulat rękopp. i Som. — 18 proceribus Lechitarum sistitur» tak II, IV; proc. presentatur L. et s. III, V. — 20 fratris» tak III, V, VI i Som.; cum hostibus dodaje II. — 21 invadere» niema IV. — praesumpsit» presumsisset IV. — Sbigneus respondit» tak II; inne nie mają.

¹⁾ Zdarzenie to prosto i jasno opowiedziane u Wincentego, (ob. str. 319) zawiślane zostało niesłychanie tak w textcie tym, który podał Sommersberg, jak i we wszystkich rękopismach. Oddaję tu je słowami ile możności zbliżonemi do tych, które w rękopismach znalazłem, wykazując u dołu wszystkie ich odmianki.

Vinc.
II. 28. «non diffiteor, quod hostes impetum ferentes
praecessi, eorum impetum vobis cupiens
nunciare». Cumque rei et facti perversita-
tem totus stuperet exercitus, et Sbigne-
us verba vix finivisset, omnis exercitus
in Sbigneum arma tollit, dicens: non
tantum ensibus et hastis, seu alio ferri in-
strumento confodi, sed etiam dentibus dis-
cerpi debere. Dignum fore omnes acclamant.
Quorum tumulto vix sedato, princeps mi-
litiae, regi Boleslao proximus, in medium
protulit: Indignum esse et juri contrarium
quod poena sententiam praecedat. Et nos
in quempiam ferre sententiam non possu-
mus nec debemus, nisi aut in iudicio con-
fessus fuerit, aut per fidem dignorum tes-
tium convincatur. Praesertim juxta dictum
poëticum:

Ov. Pont.
I. 2. 123. Sit piger ad poenam princeps, ad praemia velox.

Mane igitur magistratui placuit, ut notorius
patriae aemulus ac insidiator manifestus
exilio perpetuo proscribatur. Sicque Sbi-
gneus, sicuti meruerat, perpetuo proscribi-
tur exilio. Unde sic percant, qui se pro-
desse fatentur at obsunt:

Disceat in auctorem poena redire suum

Cujus calamitati et plus uxori et liberorum
defectibus, post tempus non longum, Boleslaus
rex benigne compatiens, sibi quasdam haere-
ditatis uti fruendas concessit ¹⁾. Peste igitur ⁵
seditionis penitus excussa ²⁾, hoste patriae
profugato, serenissimi Boleslai sidus ru-
tilantiores virtutum radios expandit per-
amplissimis Pomoranorum municipiis, his
in favillam redactis, illis ultro se sub-
dentibus. Soli Albenses, qui Belgardenses
in vulgo appellantur, resistere contendunt.
Quos urbis famosissimae quae est Pomora-
niae, Boleslaus sagacissimus inclusos ob-
sidione cingit, et obsessis duo scuta osten-
tans, unum rubeum alterum album, quod,
inquit, istorum eligitis? At illi: «album,
quia in se pacis blanditur candorem; illud,
quia terribilem cruoris minatur aspectum».
«Quis est ille sane? Si ergo Albani vultis ²⁰
esse, Alba vestra subditione candidetur. Sin
autem novum clipeum eligitis, illi cruor
nomen inscribat, ut non alba urbs sed
cruenta nuncupetur». Pertinatori illi au-
dent respondere contumacia; «Immo et ²⁵

*Praedz. I, wiersz 2 praecessi» pressi II. — 4 et» ut V. — 6 non tantum» tak IV, V; non tam inne. — 11 regi Boleslao» tak II; regio B. IV; regni B. V. — 13 sententiam» niema II. — praecedat» secundum formam juris dodają II, IV. — 16 per fidem dignorum testium» tak II; fide dignum testimonium inne. — 19 praemia» tak III i Som.; prelia inne. — 23 si-uti» prout V. — 25 at» tak II; et inne. — *Praedz. II, wiersz 3 Boleslaus rex» tak VIII; inne nie majq. — 4 benigne» niema II. — 5 Peste» tak II; Postea III, IV; Post enim V. — 6 penitus» tak II, III; inne nie majq. — 8 peramplissimis» tak III; pro amplissimis Som. — 11 Soli» sibi II. — Belgardenses» tak III, IV; Balgardenses V; Bulgardenses II. — 13 Pomoraniae» Pomoranorum II. — 14 obsidione» niema II. — 20 Albani» tak II, III; Album V. — 25 contumacia» pertinacia contumacia II.**

¹⁾ Szczegół ciekawy, którego niema ani Gał, ani Wincenty. ²⁾ *Chron. Vinc. III. 2.*

alba vocetur et cruenta, ut albam praedicet nostrae successus victoriae, cruenta vero tuorum praeconetur occisio». Ad haec Boleslaus: «Heu proceres! audent isti vermiculi etiam probris contendere! Rideo quod talpa lyncem, quod lynx tigridem, quod aquilam in conflictum provocat scarabeus. Sed armis, viri, non verbis, opere opus est non querela». Proinde ante omnes evolat, vallum aggeris impetu transilit praecipiti. Inauditam audite viri audaciam. Non hostium multitudo, non tantus armorum fragor, non ulla vis telorum terret illum, non saxorum moles obterit. Primus valvas hostium pertransit, primus urbem ingreditur, tot millium cohortes hos caedit, illos passim fugere cogit. Omnes denique velut cujusdam terrore majestatis percussi, armis abjectis proni in terram prociidunt, «ignosce!» postulant. Illorum non suam necem deprecantur. Ajunt sese crucibus magis quam venia dignissimos esse. Cumque nec aetati nec sexui fore indul-

gendum praecipuorum juberet sententia, indulgentissima tamen principis clementia omnibus ignoscit. Justiorem enim esse censuit piam humanitatis indulgentiam, quam severissimam justitiae ultionem. Quae res non modicum illi famae apud exteros peperisse opus edocuit. Sua etenim sponte tam Colibregensium quam Caminensium, Weolynensium, Cosoniensium et aliarum munitissimarum urbium praesides, non cervicose ut pridem praesumpserant, sed obnixis concurrunt cervicibus, illius sese obsequelae humillime prosternunt.

Nemo misericors tamen nisi justus, nemo justus nisi misericors. Nam justitia sine misericordia crudelitas est, et misericordia sine justitia fatuitas.

Vinc.
III. 3

Mitibus est mitis capris leo, tigribus asper.

Sed permira hujus leonis animositas, qui leones ipsos non modo solum in capreas, sed in meticulosos vertit lepusculos. Nec secus ut Alexander, qui Ambrorum et Sicambrorum LXXX milia peditum et LX

*Przedz. 1, wiersz 3 occisio» tak III, V; occasio II, IV. — haec» hoc II — 4 audent» tak II, III; videntur V — vermiculi» tak II; vernacula IV, V; vernaculi VIII. — 5 Rideo» tak II, III; Respondeo V. — 6 talpa» talpo II, V, VI. — lynx» lunax III; limax II, IV; niema V. — 7 scarabeus» tak III; scarbenus IV, V; scarabellus II. — 9 ante omnes» tak V i tak ma te słowa Wincenty; manus omnis III i Som. — 11 audite» tak II; audi III i inne. — 13 valvas hostium pertransit» tak III i Som.; valv rum h. p. II, IV-VI; Wincenty ma lepij: valvarum posticum perfringit. — *Przedz. II, wiersz 1 juberet sententia» tak V; jubent sentencie II; juberet finem III i Som. — 5 severissimam» tak III, V; seivissimam II. — 6 illi famae apud exteros peperisse opus edocuit» tak poprawił M; illi apud fame exterorum peperisse edocuit II; illi opus p. e. III, V; Wincenty zamiast non modicum famae ma: n. m. favorem. — 7 Colibregensium» tak III, V; sol.brecensium II. — 8 Weolynensium» tak II, IV, V; Vealmiensium III. — 9 Cosoniensium» tak III, V; Cosonensium II; Cosunensium IV. — 11 ut pridem» tak III, V; niema II. — 12 obsequelae» obsequiose V.**

millia equitum confecit. Qui urbis murum primus conscendit, et vacuum aestimans solum insilit, hostibus ambitur, solus contra tot millia proeliatur. Dictu incredibile, ut solus tot legionum turmas ceciderit et fugaverit. Hic ubi se multitudine obrui videt, trunco prope murum stanti se applicat; cujus suppodio annixus tamdiu turmas irruentes sustinuit, donec periculo cognito amici ad eum desiliunt. Tandem dejectis muris, omnis exercitus subvenit. Tunc sagitta sub mammam trajectus, cum sanguinis fluxu deficeret, genu flexo tamdiu proeliatus est, donec vulneris auctorem occidit. Et quanto vincendis asperior, tanto victis fuit clementior.

21. *Quomodo Henricus quartus imperator pugnabat.*

Vina.
III. 4.

His itaque peractis, Henricus Quartus imperator Romanorum per crebras suggestiones Borziwoi, ducis Bohemorum, inductus ad devastandum regnum Pannoniorum, multa militiae comitiva stipatus, studiose processit. Quod Colomanus Pannoniorum rex, certis rumoribus ad se delatum intelligens, et se imperiali potentia disparem existimans, regis Boleslai imploravit auxilium, scribens eidem in haec verba: «Illustrissimo principi

1108
wrześ.

Polonorum ac Maritimorum monarchae Colomanus Hungarorum rex! Quicquid amicissimorum intimo poterit reverentiae et honoris, ratio suadet, honestas postulat, ut communi communiter occurratur incendio. 5

Nam tua res agitur, paries dum proximus ardet, Et neglecta solent sumere incendia vires¹⁾.

Nec enim ob aliud Almanorum locustae ad nos usque irrepere, quam ut nostris, quod absit, depastis vineis, vestris insiliant¹⁰ facilius olivetis». Boleslaus itaque, comperto quod imperator jam fines Pannoniorum depopulandos potenter fuisset aggressus, Bohemiam cum suo valido exercitu ingrediens, urbes capit, subvertit et ad solum proster- 15 nit, municipia quaeque diripit ac depopulatur, et tandem vias occupat, per quas imperator cum suo exercitu fuerat reversurus, insidias tendit, cum redeuntibus confligit et viriliter triumphat. Sicque nece²⁰ gravi in gente imperatoris et deletione urbium Bohemiae non modice facta, quorum dolo et suggestionem cognoverat imperatorem Pannoniis seu Hungaris bella movisse, ad propria revertitur cum triumpho. 25

22. *De Gnewomiro praeside maritimae provinciae.*

Porro Gnewomirus, cujus vitam alias Boleslai regis pietas in excidione Belgardensi

*Przedz. I, wiersz 2 aestimans» niema II — solum insilit» solus i. II; salit V. — 3 ambitur» tak V; ambit II. — 5 et fugaverit» niema II. — 7 stanti» statim III. — 10 dejectis» tak II, III; abjectis IV, V. — 21 Borziwoi» Boleslai II, V; inne oznaczają tylko głoskę początkową B. imię tego zięcia. — 24 Colomanus» K. IV; B. zamiast K. V, VI; vero II. — 27 imploravit» tak V; implorat inne. — 28 eidem» niema III, V, VI. — *Przedz. II, wiersz 3 incendio» juxta versum dodaje Som.; juxta VI; versus III, IV; v^o II; v. V. — 7 neglecta» aliqui dodaje II — solent sumere incendia» przekładają niektóre rękopp. — 13 potenter» tak III, V; niema II. — 16 quaeque» tak III, V; niema II. — 18 reversurus» tak VIII; reversus inne.**

¹⁾ *Hor. Epi. I. 18. 84—5.*

seu Albensium reservaverat, de sacroque fonte levaverat, donis largifluis regalibus extulerat, partis quoque maritimae regionis praesidem praefecerat, mendaciter confingens, 5 Boleslaum in Bohemorum provincia per imperatorem Henricum esse devictum, captum et vinculis constrictum, in remotas quoque Almanorum partes perpetuae captivitati mancipatum, Pomoranis praemissa suggerens, 10 plurimos de Boleslai regis obedientia retrahens, ad sua vota induxit. Praefectos regiones quos ab obedientia regis Boleslai minis et promissionibus avertere non potuit, per potentiam hostiliter a praefecturis removit et 15 ejecit. Qui cum Boleslao regi rem hujusmodi nequissime praesumptam patefecissent, et licet rex zelo justitiae accensus in vindictam consurgere festinus voluisset, ad se tamen rediens animi sui motum studuit temperare. Jubet nihilominus, ut sui proceres arma praeparent, sicque morose progrediens Pomoraniam ingreditur. Cujus adventum qui primi et natu majores praescientes, sibi festine occurrunt, proni adorant, colla sub-

25 mittunt veniam deprecantes; Gnewomiri nequitiam, qua se fefelisse asserunt, detegentes. Quibus rex piissimus veniam largiens omnia indulget. Castra tamen quae-

que et municipia destruit et ad solum re-^{Vinc. III. 6.} digit, solo Gnewomiro, qui sibi male conscius de venia desperaverat, in rebellione permanente. Hunc rex Boleslaus cum suis agminibus fortissimis in castro Wolinensi, ad quod confugerat, obsedit et impugnat. Cui cum proceres veniam obtinere, ut se gratiae regiae subderet, vellent, renuit asserens: prodicionem majoris nequitiae esse, quam veniae indultum. Sicque Wolin castro discriminose tandem et difficulter per vim obtento, caeteris gladio necatis, Gnewomirus fuste capitalem sententiam excepit.

23. *Pomorani archiepiscopum gnesnensem invadunt captivandum.*

Hujus Boleslai tempore erat sanctae ec-^{Id. III. 10.} clesiae gnesnensis archiepiscopus, nomine Martinus, cujus industria et consilio res publica in regno Poloniae salubriter regebatur. Sed quia Pomoranos a ritu paganico, quod idololatriam sapiebat, retrahere nitebatur, ad praestationem quoque decimarum et primitiarum jam prius monitionibus jam censura ecclesiastica coërcebat: ipsi fomentum disciplinae renuentes dolosa nequitiae machinamenta componunt, ipsum sacrum antistitem occidere aut captivare disponentes. Boleslao itaque extra regnum

Przedz. I, wiersz 1 fonte» tak II, VIII; inné nie majq. — 5 Bohemorum» Bohemie II. — 10 plurimos» tak II, III; plures inne. — regis» tak III, V; niema IV — 14 hostiliter» tak II; hostilem inne. — 23 veniam» tak II, III; inne nie majq. — 26 asserunt» tak III, i Som.; astruit II; assenuit V. — 28 quaeque et» tak II; et quaeque III, V — Przedz. II, wiersz 5 Wolinensi» tak III; Welinensi II; Welunensi V. — 8 vellent» nie majq rękopp. — 10 Wolin» tak II, III; Welin, Welun inne. — 11 tandem» tak II, IV; inne nie majq — 14 Pomorani... captivandum» tak V, VI i Som.; Qualiter Pomorani Martinum arch. gn. invadunt ipsum captivare satagentes III. — 20 Pomoranos» tak V; Pomeranos niekt. in. — 23 prius» paternis IV, V. — monitionibus» monitibus II. — 24 coërcebat» tak III; cohortabat II; coartabat IV, V.

suum cum suis exercitibus diutius demorante, Pomorani tandem de loco mansionis sacri pontificis per nuncium informati, de castro Nakel exeuntes festine properant et quodam mane Spicimirz advenientes archiepiscopum in orationibus cum suo clero in oratorio Spicimiriensi insistentem inopinately vallant, comprehendere gestientes. Clamor ergo attollitur, impetus hostium in ipsis foribus nunciatur. Quo ergo fugiendum, dum stridens mucro in ostiis coruscari videtur? Verum tamen, prout erat contemplatione suspensus, sic cum juvenum suorum per quandam scalam sursum conscendens, inter laquearia resedit absconsus.

Virg.
Aen.
VIII. 924.

Sic senio vires pedibus timor adiecit alas.

Pomorani autem, sacris non parcentes, archidiaconum circa sacra prostratum conspiciunt et archiepiscopum fore putantes, ipsum laeti comprehendunt, thesaurum et omnem suppellectilem curiae pontificalis ac ipsum praedium Spicimirz devastantes, ad sua redeunt festinanter. Jubent itaque archidiacono, quem praesulem aestimant, ut decimis et primitiis renunciaret, ipsos quoque ritus consuetos celebrare permittat ac pecuniae innumerabilem quantitatem exsol-

vat. Ipse vero, dum sic vita ejus taxaretur, nihil horum annuit, sed fiduciam habens in domino et de sui antistitis confisus suffragiis deo se totum commisit. Praesul autem post hostium recessum per triduum orationibus, lacrimis ac vigiliis insistens, in ipso oratorio continuo permansit, rem sacrilegam luctuose deplangens. Sed deus omnipotens sui praesulis injuriam inultam esse non sinens, quadam peste repentina invasores sacrilegos, conjuges et liberos ipsorum, subito percussit, sic ut sese velut vesani invicem nunc ferro nunc saxis appeterent, et suos quosque carissimos, tanquam ignotos et hostes, a suis domiciliis expulserent. Dumque alios attingere non possent, se ipsos dentibus et unguibus discerpabant. Qua peste nonnulli ex ipsis vitam miserabiliter terminarunt, tamque diu sic vexati fuerant, donec causa supplicii et vespertinae ipsorum intellecta, omnia rapta pontifici ibidem remittunt, fidemque catholicam recognoscunt, idolatriam penitus abnegant, archidiaconum cum reverentia abire permittunt, primitias et decimas perpetuo se praestatu-
ros, fide data, promittentes.

Przedz. I, wiersz 11 stridens» tak II, III, IV; scindens niektóre inne. — 15 absconsus» tak II, III; niema V. Po tem słowie dodaję niektóre: juxta versus; inne versus. — 21 pontificalis» tak II-IV; archiepiscopalis V. — 25 decimis» de decimis V. — Przedz. II, wiersz 1 taxaretur precontaxaretur V. — 6 ac» tak V, et inne — 8 omnipotens» niema II. — 9 praesulis» persuasus II. — 12 percussit» niema V. — 14 carissimos» tak II; legitimos inne. — ignotos» tak II; incognitos V. — 15 »» tak V; in II. — 18 miserabiliter» tak V; miserabilem II — 26 promittentes» permittentes II.

24. De expugnatione castri Nakel.

Post hoc rege Boleslao ad propria redeunte, regnicolae sibi occurrentes nuntiant: qualiter Pomorani ¹⁾ rem nefariam praesumentes contra venerabilem antistitem attemptassent. Quod rex praeclarissimus intelligens, licet grave suscepisset, tamen motum animi sui prudenter temperans, ultionem ad tempus suspendit. Sed modico temporis intervallo morose progrediens ad urbem Krusviciensem, cum suis agminibus fortissimis ulterius versus Pomoraniam procedere cupiens, pervenit. Quod Pomorani praescientes, urbem Naklensem, quam ex commissione regis Wladislai et ad nuntium ipsius tenebant, tam gente armata quam expensis sufficientibus copiose onustarunt hac intentione, ut non tantum regi rebellionem demonstrarent sed ipso in terris Pomoraniae demorante, ipsi terras Cujaviae et Poloniae liberius possint, crebris invasionibus perturbantes, devastare. Rege itaque Boleslao de urbe Krusviciensi ad propositum suum peragendum proficisci volente, apparuit in pinaculo oratorii sancti Viti, quod in urbe Krusviciensi consistit, quidam inaeestimabilis formae adolescens, cujus splendor mirabilis non solum ipsam

urbem, sed etiam ipsius campestria miro splendore perlustrabat. Hic cunctis cernentibus et nimio stupore concussis de pinaculo oratorii saliens, exercitum versus Nakel recto tramite ducens praecessit, donec ad urbem Nakel veniens, pilum aureum, quod in manu tenebat, quasi vibrans in urbem jaciens disparuit. Hac fiducia ergo animatus rex urbem Naklensem obsidione includit, machinis impetit et aliorum generum instrumentis, veluti inimicam et sibi temere rebellantem ferventer impugnat. Quod obsessi cernentes dum virtute resistere nequeunt, dolo vincere proponunt. Treugas itaque humili prece petunt et impetrant, quousque priores Pomoranorum procures consulant et requirant. Interea Pomorani insidias parant, ut incautos Boleslaidas occupent, et prosternant. Sed cum Boleslaidae circa ecclesiam beati Laurentii et in nocte ejusdem secure quiescerent, nihil doli de Pomoranis suspicantes, subito ad modum locustarum innumerabilia peditum agmina moenia urbis Naklensis operientes, regi Boleslao advenisse nunciantur. Providerant enim Pomorani, ne strepitu seu hinnitu equorum insidiae proderentur. Unde equis suis substitutione relictis pedestres proeliari elegerunt. Quod Boleslaus illico advertens, ait

Vinc.
III. 14.

Przedz. I, wiersz 11 Krusviciensem» tak III; Krusviciensem II — 14 Naklensem» tak II; Naklen III, IV; Naklem VIII; Krusviciensem nobilem V. — 19 terris» terra V. — 23 in pinaculo oratorii» in oratorio IV. — 28 ipsam» per i. V i Som. — Przedz. II, wiersz 1 ipsius» tak II; urbis dodają inne. — 7 in urbem» niema IV. — disparuit» dispersit II. — 11 ferventer» tak III i Som.; furenter inne. — 21 ad modum» tak III; ad morem VIII i Som.; ad numerum V. — 22 innumerabilia peditum» tak III; innumera p. II, IV, VIII; in vineam editum V i Som. — moenia» tak IV; ora VIII; omnia inne.

¹⁾ Chron. Vinc. III. 14.

ad suos: «video, inquit, o proceres, nostris non invisae capreas leonculis». Et hoc dicto ipse primus hostes aggreditur. Quem princeps militiae nomine Scarbimirus leone animosior animose sequitur. Hostes prosternuntur et fugant. Sicque Boleslaus cum suis viriliter pugnat et animose triumphat. Tantaque tunc multitudo Pomoranorum occisa fuerat, quod numerum occisorum nemo scire poterat. Hujus enim stragis usque ad praesens aggeres ad instar montium, ex humatis ossibus acervati, fidem indubiam astruere videntur. Multa etiam millia ex ipsis in captivitatem Boleslai sunt deducta, qui vitam pretio redimere sunt laetati. Et ex tunc Nakel et aliae urbes, quas Pomorani ex largitate Boleslai regebant, decretum fuerat nunquam per ipsos regi et teneri debere.

25. *Quomodo Henricus imperator Poloniam impugnavat.*

Vinc.
III. 18.

His itaque peractis, priusquam Lechitis vulnere livor detinuerat, antequam cruoris

aspergines sicarentur, Henricus imperator, non immemor susceptae injuriae sibi in metis Hungarorum a Boleslao illatae, cum innumerosa armatorum multitudine Poloniam vastandam aggreditur. Castrum magnum Lubusz impugnat, quod ad capiendum facile¹⁾ existimans, ulterius ad Bythomiense municipium festinat illudque multis conatibus capere temptat. Sed quoniam et viris tutum et situ (vidit) paene inaccessible, eo¹⁰ similiter relicto ad Glogoviensem urbem sua castra applicat. Ibique cives improvisis obsidionibus cingit, et quasi quibusdam torcularibus includit, obsides extorquet, deditionis diem constituit. Glogovia interim suas¹⁵ Boleslao et exponit et deplangit angustias, et obsides datos, non tam subdendi animo quam differendi remedio. Quibus renunciat Boleslaus. «Tutius, inquit, est paucorum salutis non parcere, quam pusillanimitatis i-²⁰gnominia plurimos in discrimina adducere: unde salubrius obsidibus, quam libertate carendum». Hujus mandati Glogovienses

Przedz I, wiersz 1 nostris non invisae capreas leonculis tak VIII i tak ma Wincenty III, 14; meis missas levinculis II; nostris invisos leviculis III, V. — 3 sequitur insequitur V. — 6 et fugant f. III i Som; et enervant inne. — 8 tunc niema II. — 15 pretio beneficio dodoja III, V. — 16 tunc nunc II. — et aliae niema II. — 18 teneri tak II; tueri III, V i Som. — 22 Lechitis tak V; Lechitarum III i Som. — 23 cruoris aspergines sicarentur tak poprcwion wedlug Wincentego III, 18.; c. aspermes s. IV; c. aspergentes s. II; cruor aspergens sicaretur III, V i Som. — Przedz. II, wiersz 3 a Boleslao niema V. — 6 Lubusz Lubin II. — 7 existimans tak II; estimans inne. — Bythomiense tak III, Bithomense niekt. inne. — 9 temptat tak II; attemplat inne. — et viris tutum et situ tak VIII i Wincenty; który to ostatni słusznie dodoje vidit; tam itineris quam situ tutum mają inne, a et kładą przed inaccessible. — 13 quasi... deplangit tak VIII i Wincenty; et nisi infra dies constitutos liberentur obsides a civibus extorquet. Obsidionis igitur Boleslao regi II-VI. — 18 renunciat tak II; renunciavit inne. — 20 parcere parere V. — ignominia tak V; ignavia inne.

¹⁾ Przed facile zdaje się być opuszczone non.

informati, fiducialius vires colligunt, urbem
muniunt, ruinas reformant. Sed et caesaris
castra, illinc cives inde Boleslaidae, conti-
nuis molestant incursibus. Quorum rebellio-
nem cernens imperator, filios ipsorum da-
tos in obsides, jam machinis alligari, jam
tormentorum diversis generibus affligi com-
minatur et praecipit, ut saltem paterna pa-
rentes pietate moti, filiorum quoque exci-
10 dio, «Bolesław! Bolesław!» clamorem at-
tollentes, miserti, imperiali subderentur ob-
sequio. Sed nec hostium illos terret impetus,
nec laboris frangit asperitas, nec filiorum
pietas avertit. «Tutius inquit, ajunt, patres
15 prole carere, quam patria cives orbari, quia
honestius libertati quam liberis consuli de-
bere». Interim Sleziani, Mazovitae et aliae
Lechitarum provinciae ad Boleslai sui regis
incliti confluunt praesidia exercitumque im-
20 peratoris ab omni parte crebris vicibus in-
vadunt et infestant, nunquam pausam morae
indulgento, sed continuis aggressibus hos-
tium castra seu stationes perturbantes. In-
telligens autem Bohemorum dux, Slesianos,
25 a suis finibus egressos, in subsidium Bo-
leslai advenisse, imperatori suggerit, ut par-
tem sui exercitus ad capiendam urbem Wra-

tslaviensem transmittat. Quod Boleslaus rex
concipiens, ipsos insequitur, et antequam
Wratislaviam attingant, ipsos occupat, de-
bellat et prosternit, ibique victor existens,
iterum ad castrum imperatoris festinus ac-
cedit. Quem Slesiani orant, ne proelium
differat, aegre ferentes, tantum hostem suis
incubare provinciis et continuis depraeda-
tionibus subjacere. Unde, ajunt, satius est
semel cadere, quam semper pendere. Bo-
leslaus itaque rex imperatori nunciat: «tri-
butum exigis, cruentum in crastinum prae-
stolare tributum; nam quid a quo exigere
debeas, nobis cras redonare condiscas.» Ut
ergo altera die primum dies illucescerat ca-
strorum Boleslai acies ordinatissime prode-
unt, et quantum exercitum imperatoris au-
get innuerositas, tantum Polonos reddit
audacior animositas. Ut ergo erant primae
Bohemorum acies, sic in primo congressu
succumbunt. Deinde Almanorum giganteae
legiones, hae a Boleslao, hae a Slesianis et
Mazovitis corruunt. Alii cursu dubio, inter
pugnantium acies incerti quid agant, vel
quibus ferant auxilium, catervatim huc il-
lucque reptant. Nonnulli toxicatis sagittis
depercuti, caeteri in pedestre coguntur de-

*Przedz. 1, wiersz 2 ruinas tak II, IV; muros V; minas III i Som. — 3 illinc tak III; illuc II; illuc V. — 7 diversis tak V; diversorum inne. — affligi tak II-IV; affigi V. — 8 pa-
rentes pereuntes V — 10 Bolesław! Bolesław! B. III; Boleslao IV. — clamorem at-
tollentes clamare a. II; clamore attolente V. — 15 carere caremus V. — 16 liberis poprawiam
według Wincentego; labori, laboris rękopp. — 19 incliti tak II, III, niema V. — 20 parte
tempore II. — 21 pausam morae tak II; pausae moram inne. — Przedz II, wiersz 3 attingant
attingunt II, IV.—5 iterum tak II, IV, VIII; verum V.—6 Slesiani tak II; Slesiani III.—
12 cruentum carentium III.—crastinum crastino II.—14 redonare tak II; redonante inne.—24
incerti tak II; victi III; iuncti V. — 26 reptant tak Wincenty; reputantur rękopp.*

scendere certamen, quorum equi pro toxico vulnerum ceciderunt. Sicque exiles et contractas reliquias Almanorum flens et ejulans recollegit Almania, qui vitam caesaris pro munere et fugam coluere pro triumpho. Tanta autem ad locum certaminis canum confluxerat innumerositas, quod cadaverum esu in quandam feritatem prorumpens, nulli hominum per multos dies tutus transitus pateret. Ideoque locus proelii ad praesens caninus campus nuncupatur.

26. *De expulsiōe ducis Bohemorum.*

Vinc.
III. 20.

Porro Boleslaus ducem Bohemiae ¹⁾ indilato impetu persequens, a regno Bohemiae exterminat. Quem quodam tempore, a suis expulsum, benignissime susceperat, et humanitatis solatia studuerat impendere pia compassione adductus. Ipsum quoque principem Olomucensibus et deinde ducem constituerat Pragitis. Cujus tamen beneficii dux Bohemiae praefatus immemor et ingratus imperialem hostilitatem in Boleslaum excitare praesumpsit. Quem tandem quidam ex suis, prout meruerat, gladio crudeliter

extinxit. Loco cujus Boleslaus rex quendam virum nobilem, Borivoyum nomine, Bohemis in ducem praefecit. Quem frater, invidiae zelo concitatus, etiam similiter, non post multum temporis spatium, interfecit. Iterum quoque Boleslaus, Bohemiam ingressus, nefarium fratricidam expulit et fratrem ejus juniorem principatu insignivit. Propter quod primi aulae imperialis, nimium indignati et zelo inimicitiae concitati, dicebant: Boleslaum quadam nefaria praesumptione jura imperialia vindicare in eo, quod non solum sacro imperio bella inducere praesumpsisset, sed etiam regna, romano subiecta imperio, proprio arbitrio, quibus mal-
let, excellenter sublimando donaret.

27. *De Piotrkone de Dacia.*

His autem peractis, quidam nobilis adolescens, de regno Daciae adveniens, Petrus nomine, per Boleslaum regem, consideratione magnifici principis regis Danorum pro eo supplicantis, in familiarem fuit receptus ²⁾. Hic adolescens, tam in bellicis armis quam morum virtutibus, strenuo et miro

1109.
wrześ.
21.

Przedz. I, wiersz 2 vulnerum» vulnere V. — 3 reliquias Almanorum flens et ejulans recollegit tak V; rel. coluere pro triumpho et flens et ejulans Al II i niekt. inne.—13 Boleslaus» tercius dodaje V. — 14 Bohemiae» tak V; Polonie et Bohemie IV; Polonie II, III. — Przedz. II, wiersz 1 extinxit» tak II, III; interfecit et e. V i Som. — 2 Borivoyum» Budzymagum II; Budzywojum inne. — 5 spatium» niemają II, IV. — 8 principatu» principari V. — 15 arbitrio» imperio V. — 18 peractis» nie mają II-IV. — 21 Danorum» tak II-IV; Daciorum V.

1) Świętopełka Porównaj Gala II. 46. 2) Piotr, syn Włosta, o którym tu autor, jakoby świeżym, za Bolesława Krzywoustego przybylcu do Polski rozpowiada, był potomkiem rodziny zamożnej, z dawien dawna w Polsce około Wrocławia osiadłej Okazuje się to z buli Celestyna II papieża, wydanej dnia 7 kwietnia 1193 roku, a umieszczonej w księdze kopiałnej b. opactwa N. P. Maryi na Piasku, we Wrocławiu. W niej wymieniono między posiadłościami klasztorami: *Montem cum villis sibi attinenciis, videlicet Vino* (obecnie Weinberg) *Stregomen* (obecnie wieś Striegelgmühle) *cum decimis, forum in Sabat* (Sobota, obecnie

pollebat ingenio. Sicque se cunctis morum
venustate reddebat placabilem et conversa-
tione praeclarum, quod tam a rege quam
ab universis proceribus nimio prosequenda-
5 tur favoroso affectu. Inter haec rege Danorum
per fratrem nefarie interempto, nobilis pa-
ter Petri antedicti adolescentis thesaurum
multum regis Danorum jam defuncti, quem
in sua habebat custodia, caute reservans,
10 filio nunciat: «quod ad se festinus redeat
et de thesauro regio disponat, cum jam se
senio confractum conspiceret et vitae bre-
vitas finem inducere properaret». Adoles-
cens itaque, visitato patre, oportunitatem

asportandi thesaurum non reperiens, Bole-
slao regi et suis proceribus suggerit, ut e-
xercitum moveant et ad regnum Danorum
suo et sui patris industriosio juvamine obji-
ciendum accelerare non tardent. Sicque Bo-
leslaus, prout erat in subjugandis regnis
animositate confectus, anno domini millesimo
CXXVIII, mare transiens ¹⁾, regnum Da-
norum obtinuit, et positus in eo propriis
praefectis, ad propria remeavit cum nimia
honoris gloria et triumpho. In cujus comi-
tatu Petrus thesaurum regium, patre suo
sibi donante, Poloniam secum asportavit.
Cum quo multas possessiones, pro se et suis

1124.

Przedz. I, wiersz 5 favoroso affectu tak V; favoris af. IV. — 11 jam» niema V. — Przedz. II, wiersz 3 moveant» moveat II. — 4 objiendum» tak III, V; obtineudo II; obtinendum IV. — 7 co: fertus» tak II; confectus III, IV; consuetus V. — 9 positus» tak III-VI, VIII; potius II i Som. — 13 donante» tak II-IV, dante V. VI. — asportavit» asporta II; apportavit IV. — 14 pro se» tak II-IV; sibi V, VI.

miasto Zobten) cum decimis... decimam quoque earum possessionum, que Petrum quon-
dam Comitem ex parte avi et patris sui iure hereditario contingebant,
et servitium rusticorum ab eodem Comite ecclesie vestre concessum.

¹⁾ Widocznie odnosi się to do zdarzenia, które dawny rocznikarz polski w kodexie kró-
lewskim zapisał temi słowami: *Anno 1122 Boleslaus pertransiit mare, et obtinuit ibi castra,*
et intravit in Ungariam ad bellum. Ultimo dedit filiam suam Juditham filio regis Ungarie.
(Pertz SS. XIX str. 624. Właściwie tedy było to nie podbicie Danii, lecz Pomorza pod
zięciem Wartysławem przez Bolesława Krzywoustego zhołdowanie, które według ściślejszych
obliczeń już w roku 1121 (*Herbord Vita Ottonis II. 5*) zostało dokonane. O przyjaznym
zaś stosunku Bolesława do Danii w owych czasach, podaje ważne świadectwo Saxo Gram-
tyk w tych słowach: *At Magnus incidentem sibi nuptiarum cupidinem, Polanorum praesidis*
Bokisclavi (Bolesława) filiam postulando, complevit. Qua sibi per internuncios desponsa, mox
Sclaviae excitam paterno imperio classem admovit, rex cujus Vartisclavus diutinas
cum Danis Polanisque inimicitias gesserat. Hic Nicolaus (ojciec Magnusa)
urbem Osnam (Usedom) oppugnare adorsus obsidionem pactione redimere coëgit. Inde Julinum
navigans Bokisclavum magna manu instructum obvium habuit. Cuius copiis auctus celerem op-
pidi expugnationem peregit: deinde relicto victoriae socio allatam filio sponsam (imię jej Ryxa)
abducit. Vartisclavus rem Sclavicam intolerabili vastationis onere fessam conspiciens pacem
colloquio petit. Hist. Dan. XIII 117' wyd z 1534. Żałować tylko przychodzi, że podania
tego znakomitego kronikarza duńskiego nie są ściśle oznaczone pod względem chronologii.

liberis comparavit, et nonnullas haereditates, ex largitione regis Boleslai et suorum filiorum successive sibi donatas, fuerat in diversis provinciis regni Poloniae consecutus. Iste Petrus, posthac dictus Piotrko Magnus, cujusdam principis Ruthenorum filiam, uxoris Boleslai consanguineam ¹⁾, rege Boleslao ordinante, duxit in uxorem. Nam rex Boleslaus nobilioris principis Ruthenorum filiam primo habuit in uxorem, de qua Wladislaum secundum et unicam filiam procreavit. Post cujus decessum Henrici quarti imperatoris Romanorum sororem sibi in conjugium sociavit, de qua quatuor filios, videlicet: Boleslaum Crispum, Meskonem Senem Henricum primum et Casimirum juvenem suscepit. Iste Boleslaus filiam suam, de Ruthena genitam, Juditam Colomani, regis Hungarorum filio ²⁾, matrimonialiter copulavit. Cui, nomine dotis, castellaniam de

Spis quoad viveret possidendam assignavit. Quem Colomanidem, una cum rege Hungariae, Haliciensibus in regem praefecerant, ipsum coronari facientes. Cujus coronatione rex Boleslaus, prout erat credulus, per regem Hungariae dolose circumventus, castellaniam de Spis (dedit) et loco ejusdem castellaniam Premisliensem nomine dotalitii filiae suae recepit. Haec autem dolositas fuit origo dissensionum inter Polonos et Hungaros, ¹⁰ prout in sequentibus patebit. Et sic castellania de Spis a Polonis alienata, per Hungaros usque ad praesens fraudulenter detenta occupatur.

28. *De captivitate cujusdam principis Russiae.* ¹⁵

Boleslao itaque circa alias regiones diversis negotiis occupato, princeps quidam Russiae Laodarus ³⁾, fortunae Boleslai invidens, Ruthenorum principes convocat universos. Sollicitat singulos: «ingenuitatis ²⁰

Przedz. I, wiersz 3 donatas» donatis V. — 5 posthac» tak III i Som.; post hoc II; post hec V. — Piotrko» Pyotrko II; Petrko III; Pyotrko V; Pyotryco Som. — 14 videlicet» scilicet VII. — 15 Meskonem» Myeschkonem II; Meschkonem VII. — 16 Casimirum» tak II; Kazimirum III, VII. — 18 de Ruthena» de Ruthenia V. — Juditam» tak VII; inne nie mają. — Colomani» Colomano rękopp. — 20 Cui» tak I-V; Qui VI i Som. — Przedz. II, wiersz 1 Spis» tak I, II; Spisz III, VI; Spyssz V; Spisch VII; Spysz VIII.—quoad viveret» tak III, V, VII; coadunaverat I, II.—2 Colomanidem» Colomanum rękopp. — Hungariae» tak I, II, IV, V, VII; Hungarorum III. — 3 Haliciensibus in regem» tak IV-VII; Halicien. in r. III; Haliciensem in r. I, II.— 6 circumventus» tak III-VII; coeventus I, II. — 12 Spis» Spys I — 18 Laodarus» tak II; Laodorus IV; Laodorus III; Lodorius V. — 20 singulos... meminisse» niema IV.

¹⁾ Według słów naszego autora (str. 520) była ona ciotką Władysława I, zatem córką tegoż Świętopelka wielkiego księcia kijowskiego, którego starszą córkę Zbysławę miał za sobą Bolesław. Porówn. str. 2 przyp. 3. ²⁾ Borysowi, urodzonemu z Eufemii, córki Włodzimierza Monomacha, wielkiego księcia kijowskiego, którą Koloman w roku 1112 poślubił. ³⁾ Chron. Vinc. III. 20.

suae meminisse hortatur, docens, quanta
infamiae sit titulus, quanta derisionis in
populis cauterium servitutis; asserens mi-
nus miserum esse nasci quam fieri servum;
5 cum nasci sit inclementia naturae, fieri vero
naufragium ignaviae, cui faciliter quis in-
volvitur, sed non sine difficultate emergit;
unde honestius esse mortis compendium,
quam confragiose vitae dispendio subjace-
10 re. Omnes itaque principes a Boleslai o-
bedientia recedere disponuntur, omnes con-
tra illum conspirant. Quod Boleslaus rex
intelligens, senatum convocat, quo modo
huic malo occurrendum sit, an viribus ingenii,
15 industria? suscitatur. Quidam vero alti san-
guinis vir, princeps militiae et regi digni-
tate proximus, tam magnanimitate strenuus
quam industrius, comes Petrus Wlostides
de Xansz, inter caetera consultorum res-
20 ponsa ait: «quod stante stipite, frustra in
ramusculis resecandis quis occupatur, sed
ad radicem securis etiam primitus est po-
nenda. Melius est itaque successus quam
virtutibus experimenta cecesse». Proinde,
25 quorundam sibi fidelium comitatu assumpto,

Russiam ingreditur, exulem se simulat, re-
gis Boleslai saevitiam se ferre non posse
asserens, se a Laodaro, principe Ladimi-
riae ¹⁾, et suscipi et foveri poposcit. Gratu-
latur princeps Russiae de tanti viri adventu,
gratulantur et sui de tanti commilitonis
consortio. Et quamvis crebro causa exilii
a suis perquirentibus agitaretur, nulli tamen
Petrus rem de suis detegit, dicens: non
esse utile si consilium ante tempus prodeat
in publicum:

Non bene, non tute teneris avis evolat aliis.

Oportuno itaque tempore mandat suis
Petrus, ut equos promptificent, arma capiant
ipsumque sequantur. Et extemplo domum
Laodari ingrediens, a mensa epulantem ab-
straxit, humo prosternit, prostratum conjicit
vinculis, vinctum asportat, et Boleslao regi
pro insigni munere praesentat ²⁾. Sic suae
salutis dispendio, honorem patriae mercatur,
et regnum tranquillitati conciliat. Denique
hujus Laodari filius ³⁾, paterno vulnere sau-
cius, peramplissime compatiens calamitatem
ejusdem, indesinenter revolvit in animo,
qualiter patris mortem possit vindicare. Et

Vinc.
III, 20.

Przedz. 1, wiersz 1 suae» tak II; se inne. — docens» tak II; dicens IV, V. — 3 cauterium servitutis» carcerium genus s. II; caucerium g. s. III; concerium g. s. V. Wyrz genus został jak się zdaje dorzucony jako glosa nad niezrozumiałem caucerium concerium. — 5 inclementia» tak II - IV; clementia V. — vero» non II — 11 disponuntur» tak V; disposuit II; disponit III; disponunt IV; disposuerunt Som — 18 industrius» tak VIII; industris II IV; industrijs V. — Wlostides» tak IV, V; Wlastides, Wloscides inne. — 19 de Xansz» tak II; de Kszansz III, IV; de Kszansch V, VI. — *Przedz.* II, wiersz 3 Laodaro» tak IV; Laodoro II; Laodorio III i inne. — 4 et suscipi» tak II; s. inne — 9 Petrus» p. nes V. — 16 Laodari» Laodimiri II. — abstraxit» abstrahit II. — 17 conjecit» coniecit III, V. — 22 paterno» patrio II — saucius» saucialus II. — 24 revolvit» revolvat V.

¹⁾ Wołodar był przemyskim zięciem, nie włodzińskim; Wincenty zowie go po prostu *princeps Russiae*. ²⁾ Latopisiec wołyńsko-halicki zapisał pod rokiem 1122 między innemi te słowa: Polacy zchwyłali podstępem Wołodara. *Połn. Sobr.* II. 9. ³⁾ Włodymirko.

considerans, quod aperta ultione in hoste multum dispari remediari non possit, dolori dolorem commisceat, et omnes patris sui thesauros, quos in fisco paterno reperit, in patris ultionem appendere decrevit: praeponderare aestimans divitiis honestatem, et sic in patris vindicta prodigalitem et in se ipso parcitatem ostendens. Quendam siquidem de Pannonia, tam sanguine quam dignitate insignem, muneribus allicit, auro corrumpit, ut quali dolo possit, Boleslaum decipiat atque fallat. Iste igitur Pannonius, auri lucrum insigni nobilitati cupide praefers, ad gremium Boleslai confugit, exulem se dolose regis Pannoniorum fore mentitur, causas sui exulatus callide componit, asserens: hanc esse praecipuam, quod rei publicae Lechitarum seu Polonorum amantissimus coadjutor exstiterit et quod suae gentis machinamenta vel exterminare studuerit, aut studiose docuerit declinare. Quam ob rem astruit, calumniam suorum praevaluisse ac mulorum et in se capitis sententiam fuisse promulgatam. Malle igitur se male declinare

in meritum, quam innoxium caput submittere indebitae noxae, spondens Pannoniam subijcere pristinae ditioni.

29. De prodicione urbis Wysliciensis. 5

Erat enim temporibus illis urbs famosissima in regno Lechitarum, murorum altitudine circumsepta, nomine Wyslicia, cujus olim princeps, tempore paganismi, fuerat Wyslaus decorus, qui et ipse de stirpe regis Pompilii duxerat originem ¹⁾. Hunc quidam comes, etiam stirpis ejusdem, ut fertur, fortis viribus, nomine Walterus robustus, qui in polonico vocabatur *wdaly Waller*, habens castrum Tynecz prope Cracoviam, ubi nunc abbatia sancti Benedicti per Casimirum monachum regem Polonorum seu Lechitarum fundata consistit, in quodam sedizioso conflictu captivaverat, captumque in vincula conjecit ac in profundo turris Tyneccensis mirae custodiae deputaverat tenendum. Hic Walterus quandam nobilem, nomine Helgundam, sponsam cujusdam regis (Almanorum filii, et regis) Francorum filiam,

Przedz. I, wiersz 17 quod niema III, V. — 19 coadjutor... exterminare» nie m ją V, VI i Som. — 21 declinare» declinari II, IV, V. — Przedz. II, wiersz 3 ditioni» tak II, V, VI; editioni (zamiast conditioni) III, IV. — 7 altitudine» altitudo II — 8 Wyslicia» tak III, IV, VIII; Wislicia, Wislicia II, V. — 10 Wyslaus» tak III, IV, VIII; Wislaus, Wislaus II, V. — 11 Pompilii» tak II; Popeli inne. — 13 Walterus» Valterus III, IV; Walcerus V. — 14 wdaly Walter» wdaly Walterz II; wdaly Walczersz V; udali Valt. VIII. — 15 Tynecz» tak III, IV; Thynecz II, V. — 20 Tyneccensis» tak II; Tynciensis III; Thinciensi V.

¹⁾ W całej tej powieści tylko szczegół o starożytności grodu Wiślicy tudzież o Wysławie xięciu, który tu w czasach pogańskich panował, ma znamię miejscowego wiarogodnego pódania, zgodnego tak z tem co napomknął Porfirogenneta, jako i ze świadectwem żywociarza Metodego (ob. *Mon. Pol. I. 37*). Reszta jest późniejszym zmyśleniem nadreńskiem, dość szykownie w pewne rozdziały z osobnymi nadpisami ujętem, które się prawdopodobnie z cudzoziemskimi mnichami zabiłako do Tyńca, i tu je z przygodami gredów naszych związać usiłowano.

habuit in uxorem, quam, ut ajunt, clam
versus Poloniam non sine magnis cor-
poris sui periculis abduxit. (Quum enim)
cujusdam Almaniae regis filius in curia
5 regis Francorum, patris Helgundae praedictae,
foveretur, gratia morum capessendorum,
Walterus prout erat animo perspicax ac in-
dustriosus, considerans filiam regis Hel-
gundam in regis Almaniae filium amoris
10 affectum avertisse, quadam nocte, moenia
castri ascendens, vigilem castri pretio con-
venit, ne ipsum quovis modo detegere prae-
sumat, et sic dulci melodia perstrepuat, quod
ad hujus dulcem vocis sonitum regis filia
15 a somnio excitata, de lecto saliens, cum
caeteris puellabus, somni quietis oblita, can-
tui dulcissimo intenta, manebat, donec can-
tor vocibus sonorose operam dabat. Mane
autem facto, Helgunda jubet vigilem ac-
20 cersiri, perquirens diligenter, quisnam fu-
isset ille? Qui se omnimodo ignorare asse-
rens, Walterum prodere non praesumpsit.
Sed cum duabus noctibus sequentibus Wal-
terus adolescens similia caute peregrisset,
25 Helgunda dissimulare amplius non valens,
vigilem, ut cantorem prodat, minis et ter-
roribus compellit. Qui cum prodere nollet,
ipsum capitali sententia plecti jubet. Vigil
itaque cum Walterum cantasse meminisset,
30 ipsa in ejus amorem fervide exardescens,

ad ejus vota se totaliter acclinavit, filium
Almaniae regis omnimodo respuendo. Cer-
nens itaque Almaniae regis filius, se pu-
dorose ab Helgunda abjectum, et Walterum
in amoris alveolum esse subrogatum, nimio
zelo contra Walterum accensus, ad patrem
rediens, omnia navigia Reni fluminis occu-
pat, ac ne aliquis cum virgine, nisi mar-
cam auri pro navigio exsolvat, custodiri sol-
licite committit. Tracto igitur temporis spatio,
Walterus cum Helgunda oportunitatem fu-
giendi captant, captatamque inveniunt, et
adveniente die optato aufugiant. Sed post-
quam ripam Reni fluminis optate perveniunt,
nautae marcam auri pro navigio exposcunt,
receptamque, quousque filius regis Almaniae
adveniat, transmeare contradicunt. Ille au-
tem, sentiens ex mora periculum, mox bu-
cephalum conscendit, et Helgundam retro
se conscendere jubet, fluvium insiliens, sa-
gitta velocius pertransit. Et cum aliquantis-
per a fluvio Reno viam peregrisset, audit
clamorem post terga Almani, ipsum inse-
quentis et voce praecognita dicentis: «o per-
fide! tam cum filia regis clam aufugisti, et,
pedagio non soluto, Renum transmeasti!
siste gradum, siste ut incam singulare cer-
tamen, et qui victor exstiterit, victor exi-
stens, equum et arma ac Helgundam reti-
nebit». Cujus clamoribus Walterus intrepide

*Przedz. I, wiersz 3 abduxit» tak III; niema II, IV. — 8 Helgundam» Algundam II. — 11 pretio» niema II. — 16 caeteris» coëvis dodaje V i Som. — 21 asserens» tak IV, V; asseve-
rans inne. — 27 nollet» vellet III. — 28 sententia» summa II. — Przedz. II, wiersz 2 regis»
tak V, inne nie majq. — omnimodo» tak III; omnimode II; inne nie majq. — 16 Almaniae»
tak V; inne nie majq. — 25 tam» tak III; inne nie majq. — 27 siste gradum» s. gradu V;
niema IV.*

respondens, ait: falsum est quod loqueris, nam marcam auri nautis tribueram, et filiam regis non vi raptam, sed ultronee me sequi volentem mihi sociavi. Et his dictis, alter alterum lanceis animose impellit. Quibus confractis, ensium ictibus pugnant, et viriliter vires exaptant. Et quia Almano Helgundam ex opposito positam repraesentabat aspectus; idcirco ejus aspectibus hilariter confortatus Walterum retroire coëgit, quousque retroiens Helgundam conspexit. Quam conspiciens, tam pudore incredibili persistit quam ejus amore nimio succensus, viribus resumptis, Almanum fortiter impetit, et ipsum protinus occidit. Cujus equo et armis receptis, itinere capto ad propria remeat, laeti honoris triumpho dupliciter trabecatus. Qui ad castrum Tinecense veniens prosperis itineris successibus feliciter peractis, aliquanto tempore medicandi gratia quieti indulsit, ubi ex querelis suorum intellexit, Wyslaum decorum, principem Wysliciensem, in sui absentia suis quasdam injurias irrogasse. Quas grave ad animum revocans, causa ulciscendi contra Wyslaum insurgit, et tandem cum eo configit, vincit, victumque, ut praemisum est, in profundo turris castri

Tinecensis custodiae carcerali deputat mancipatum.

Post aliquam vero temporis revolutionem, ad exercendos actus bellicos, more militantium peragendos, remotas peragrat regiones. Et cum duorum annorum ejus absentiae circulus jam revolvisset, Helgunda de mariti absentia nimium anxiosa, cuidam puellae, sibi secretariae, vultu submisso, referre fit compulsa, asserens, «nec viduas nec maritatas esse», reputans illas, quae viris strenuis et bellorum certamina indignantibus matrimonialiter commiscentur. Secretaria vero, dominae suae luctuosam inopiam, pro qualitate temporis perpessam, pudore proditionali protinus abjecto, cupiens revelare, Wyslaum principem Wysliciae, formae elegantissimae et corpore venustum, in aspectu decorum, in turri nunciat mancipatum; suadetque misera, ut ipsum de turri, noctis sub silencio, extrahi jubeat, et votivis amplexibus debriata, ad imma turris iterum caute remittat. Favet illa suasionibus secretariae, et periculosis eventibus angustata, vitam et famam honoris exponere non metuens, Wyslaum de immo carceris extrahi praecipit. ejus viso decoris

*Przedz. I, wiersz 2 auri» niema V. — nautis tribueram» tak III; tribui V. — 3 ultronee» voluntarie IV. — 7 Helgundam» tak II; Heligunda inne. — 8 repraesentabat» niewyraźne skrócenie mają tu IV, V; wszystkie inne i Som. reputabat. — 10 confortatus» tak II, III; confractus inne. — 20 medicandi» tak V i Som.; medendi III. — 26 configit, vincit» tak VI i Som.; conf. et v. inne. — victumque» victumque V. — *Przedz. II, wiersz 1 mancipatum» W tem miejscu daje kod. II dalszemu opowiadaniu osobny nadpis frakturą: Quomodo Helgunda respuit Walterum. — 6 cum» dum II. — 10 viduas nec maritatas» tak III; viduam n. maritatam inne.**

aspectu nimium admirans, laetabunda efficitur. Nec ipsum amodo ad imma turris mittere, sed cum ipso potius, cui jam socialitio foedere sociata et indissolubili amoris vinculo compaginata est, ad urbem Wysliciensem fugam inire elegit, proprii viri thoro prorsus derelicto. Sic Wyslaus ad propria remeat, duplicem se sperans habere triumphum: qui tamen in eventu dubio utrique necis apportabat interitum. Nam post revolutionem brevi temporis, Walterus ad propria rediens, a castrensibus seiscitatur, cur Helgunda saltem ad valvas castris sibi non occurrit in suo jucundo adventu? A quibus cum didicisset, qualiter Wyslaus de immo turris, custodum fretus auxilio, exsiliens, Helgundam secum asportasset; ipse nimio zelo furoris repletus, versus Wysliciam festine properat, casibus fortuitis se et sua exponere non pavescens urbemque Wysliciensem insperate ingreditur, Wyslao protunc extra urbem venationi insistente.

Quem Helgunda in urbe conspiciens, ei festine occurrit et prona cadens in terram de Wyslao, quod ipsam violenter rapuerat, lamentabiliter querulatur; suadens Waltero, ut ad secretiora habitaculi ejus ascendat,

spondens Wyslaum ejusdem nutui subito tenendum praesentare. Credit ille deceptrici, et deceptivis suasionibus circumseptus, habitaculum firmum ingreditur, in quo Wyslao per deceptricem captus praesentatur. Gaudet itaque Wyslaus et Helgunda, jocosus plausibus operam dantes de successu prospero, feliciter triplicato; gaudii extrema minime perpendentes, quos frequenter luctus mortis occupari consuevit. Hunc ergo non carcerali custodia teneri voluit, sed plus quam carceris squaloris coangustari decrevit. Fecit namque illum ad parietem coenaculi vinctum bogis ferreis, extensis manibus, collo et pedibus fortiter erectum, alligari. In quo coenaculo stratum sibi parari jussit, ubi aestivo tempore cum Helgunda infra meridiem delectationes venereas exercentes quiescebant.

Habebat autem Wyslaus quandam sororem germanam, quam ob despicabilitatem ipsius nemo cupiebat in uxorem. Cujus custodiae Wyslaus prae caeteris custodibus Walteri plus confidebat. Haec Walteri afflictionibus nimium compatiens, ipsum, pudore puellari prorsus semoto, a Waltero percontatur, si ipsam habere vellet in uxo-

Przedz. I, wiersz 3 mittere» jussit dodaje V. — ipso» eo II. — cui jam» tak II, III; culpa V. — 10 apportabat» applicat V. — 13 cur» niema II. — 16 exsiliens» tak II, IV; inne nie moj. — 22 insistente» kod. II ma tu nowy nadpis: Quomodo Heligunda decipit Valterum. — 26 querulatur» querebatur V. — Przedz. II, wiersz 1 Wyslaum» niema II. — nutui» intuitu IV. — 3 et» tak II; inne nie moj. — circumseptus» circumspectis II. — 5 deceptricem» fallacem dodaje III, V; niema II — 8 triplicato» tak V i Som; triplato II; triumphato III. — 9 frequenter» fieri II. — 10 mortis» niema II. — 12 coangustari» coangustari II. — 14 bogis ferreis» griphis napisał III, przemazawszy słowa powyższe. — 16 parari» parcum V. — 19 quiescebant» tu kod. II ma nadpis: Quomodo Valterus a captivitate sive vinculis liberatur. — 20 autem» tak II; etiam III; enim V. — 21 despicabilitatem» despectabilitatem II, V

rem si suae calamitati subveniret, a vinculis liberando? Spondet ille et juramento confirmat, quod eam maritali affectione, quoad vixerit, pertractet et contra Wyslaum fratrem ejusdem gladio suo, ut eadem optaverat, nunquam dimicabit. Hortaturque eam, ut ense suum a fratris cubiculo subtrahat, et ipsum apportet, ut cum ipso vincula dirumpat. Quae mox, ense apportato, clavem cujuslibet bogae seu ferreae ligaturae in parte extrema, ut Walterus jusserat, de ense praecidit, enseque inter dorsum Walteri et parietem reposuit, ut temporis opportunitate captata securius possit abscedere. Qui usque in crastinum hora meridiei exspectatur. Et Wyslaus cum Helgunda, jocosis amplexibus in lecto coenaculi dum uterentur, Walterus contra morem eos alloquitur, dicens:

«Qualiterne vobis videretur esse, si ego solutus a vinculis ense meum stridentem in manibus gestans, ante lectulum vestrum conspicerer, vindictam de commissis inferre minando». Ad cujus dictum Helgundae cor contabuit, et tremebunda Wyslao dixit: «vae

domine! ense suum in cubiculo nostro non reperi, et tuis affectibus intenta oblita sum revelare». Ad quam Wyslaus: «etiamsi decem ensibus fulciretur, bogas ferreas rumpere, absque fabrorum industria, non valeret». Ipsi sic inter se confabulantibus, Walterus, liber a vinculis, saliens, ense vibrato, ante lectulum stare conspicitur, et mox, datis impropriis, manum cum ense in altum erigens, ipsius ense in ambobus cadere permittit; qui cadens utrosque per medium scidit. Sic uterque eorum detestabilem vitam miserabili fine conclusit. Hujus itaque Helgundae sepulcrum in castro Wyslicensi omnibus cernere cupientibus in petra excisum, usque ad praesens demonstratur.

Huic ergo urbi munitissimae, Boleslaus rex illum Pannonium, putativum exulem, quem non ut profugam sed ut patriae alumnum benigne suscepit et caritativo modo pertractans, praefectivo officio gratiosissime insignivit. Principis ergo Boleslai Pannonius ille nactus absentia, qui ad interiora regni descendens regalia negotia

*Przedz. I, wiersz 1 si suae» sic sue V. — 2 liberando» redimendo II. — 5 suo» niema V. — 7 suum» niema V. — 12 enseque» ense V. — 14 abscedere» abscidere II. — 16 exspectatur» tak II; exspectata inne. — Et» tak II; cum inne. — cum Helgunda» et H. II. — 17 dum» tak II; inne nie maja. — 19 dicens» tu w kod. II jest nadpis: Quomodo Valterus Helgundam cum suo Amasio occidit. — 20 esse» niema V. — 24 minando» mandando II; mitando IV. — 25 contabuit» tak II, III; concubuit inne. — vae» tak III, VI i Som.; vere inne. — *Przedz. II, wiersz 1 cubiculo» tak V; cubili II, III. — 2 affectibus» tak II; affatibus inne. — 5 rumpere» quas r. ma III i niektóre inne. — 9 impropriis» tak II, V; imperiis inne. — 10 ipsius» ipsum II. — 11 utrosque» utrumque II. — 16 excisum» excussum II. — demonstratur» tu w kod. II nadpis: Hic redit ad propositum; zaś w kod. VIII napis na brzegu: Continuat. — 18 Boleslaus rex» niema V. — 20 non» vero V. — 22 gratiosissime» generosissime VI i Som. — 24 nactus» tak H, III; nocturna V.**

dispositurus moram faciebat, Laodaridam principem Russiae festine accelerare jubet, absentiam diuturnam nunciāns Boleslai. Hostes itaque Wysliciae appropinquant et appropinquasse nunciantur. Imperat denique proditor ille, ut omnes belligeri et cujusvis status homines sexus utriusque ad urbem tuendam confluant, ac se et sua in ea conservent; ne ut rei, crimine laesae majestatis notentur et bona vassalica et mobilia, regio fisco ascribantur. Omnibus vero populis, tam salutis conservandae quam urbis tuendae gratia, in urbe conclusis, proditor perfidus hostibus valvas aperit, populum christianum barbaricae nationi feriendum exponens. Anno domini millesimo CXXXV, sexto idus februarii ¹⁾ Wyslicia destruitur, in cujus populi effusione cruoris Laodarida inhumaniter debriatus, sic impie saevit.

20 Qui ejus crudeli saevitia, plus humano sanguine irritata quam satiata rabie existens, ad propria revertitur, sine omni laesione; illum autem Pannonium, perfidiae proditio-

nis filium utroque lumine privat, et lingua praecisa (genitalibus) enervat, ne de radice colubri et de perfido perfidum quid pestilentius propagetur. Quo audito Boleslaus, ^{Vinc. III. 24.} prout erat injuriarum ultor atrocissimus, mox Russiae fines attingens, Russiam ingreditur, Laodaridam perquirere jubet. Sed ille, male conscius, repente, ut capra silvestris, lustra nemorum penetrat, et inter saltus et lucos ferarum more delitescit. Boleslaidae vero, leonibus truculentiores, in populum ruthenicum graviter desaeviunt, non burgis, non urbibus, non municipiis parcunt. Nec ulli sexus aut aetas aut sanguinis generosi sublimitas patrociniū conferre putant, quin omnes, qui reperiri poterant, satur mucro inhumaniter absorpsit. Sic Boleslaus in Laodarida ultione centuplata ad propria revertitur cum honore.

30. De expulsionē Colomanidis ²⁾ regis Haliciensis.

Post hujusmodi saevam Boleslai ultionem ^{Vinc. III. 25.} Ruthenis, ut praemissum est, asperrime in-

Przedz. 1, wiersz 1 faciebat» niema V. — Laodaridam» Laodoriadam II; Laodordem III; Leodordam IV; Laodoridem V, VI i Som — 2 Russiae» niema V. — 8 tuendam» niema II; tandem V. — 9 crimine» tak II, VI; criminis III; crimen V. — 10 vassalica» tak II-IV; basilica V, VIII. — et mobilia» niema IV. — 13 tuendae» tenenda V. — 15 christianum» exanimum VI i Som. — 20 Qui» tak II; quod inne. — 21 irritata» tak II, III; irrigata V. —
Przedz. II, wiersz 1 utroque» a utroque V. — 2 enervat» criminat V. — 5 prout» niema V. — 7 jubet» jubens II. — 9 inter» jure V. — 10 delitescit» delucescit V. — 13 parcunt» parcentes V. — 15 putant» tak V i Som.; putat inne. — 16 omnes» tak II; omnium niektóre inne. — qui reperiri poterant» tak II; reperitur poterat III. — satur mucro» tak II, III; vivere V. — 19 honore» multiplici dodaje V. — 20 Colomanidis» tak VII; samą tylko głoską C. oznaczone jest to imię w kodd. I, III, V, VI, VIII i u Som. — 22 saevam ultionem» tak I-IV, VI, VII; seviciam u. V; seriam u. Som.; severam u. VIII. — 23 asperrime» tak I-III; niema VII.

¹⁾ Dnia 9 lutego 1135. ²⁾ Borysa, o którego koronacyi na króla halickiego mówił autor w rozdziale 27.

flictam, Ruthenorum principes aliae Russiae¹⁾, aliarum provinciarum circa adjacentium principum communicato consilio, ac eorum freti praesidio, cum aliter ipsis possibilitas adesse minime videretur, potentiae Boleslai resistere posse, C(olomanidem) Haliciensem regem, principis Boleslai generum, de regno ejiciunt. Qui ad regnum Boleslai socii sui confugiens, apud ipsum cum uxore, aliquamdiu fuerat commoratus²⁾.

Ruthenorum ergo principes invasionem Boleslai, quem ut fulguris impetum abhorrebant, terribiliter formidantes, dolum credulo intermiscunt; ut, quem armis vincere non possint, sola saltem credulitate vincant. Omnium ergo principum sibi adhaerentium, et barbaricae gentis multitudine armatorum studiose primitus recollecta, primatum primos ex parte totius regni Haliciensis procerum ac universitatis, ad Boleslai praesentiam in legatione dirigunt, offerentes se ipsos cum natis ipsorum et omne regnum

devotis obsequiis ad Boleslai scabellum pro-
volvi, qui regem ipsorum fraterno collegit
amplexu. Pannonii quoque, Haliciensis regni
contigui et de Ruthenorum astutia non i-
gnari querelas, callidissima astutia com-
mentatas deplanguunt, subsidiari deprecantes,
ut regem propulsatum regno restituat,
suasque illi copias armatorum subsidio pari
remittunt: utramque tamen majestatem, et
Boleslai et exsulis flagrantissimis suspiriis¹⁰
exoptant. Talibus igitur persuasionibus de-
ceptivis princeps Boleslaus nefarie deceptus,
Haliciensem provinciam cum parvo exercitu
ingreditur. Cui quaedam Pannoniorum ca-
tervae, et demum Ruthenorum cunei, innu-
mera numerositate conferti, alternatim suc-
crescunt. Regem exsulem humili voce sus-
cipiunt, et Boleslaum consalutant. Omnes
tamen successive in postremas acies rela-
buntur. Boleslaus itaque, rem tacitus con-
siderat, quam principi militiae Wszeborio
aperire festinat. «Suspicaris, inquit, Wszebori,

*Przedz. I, wiersz 1 principes aliae Russiae, aliarum provinciarum circa adjacentium» tak I-III, V; principes mutuo inter se VII. — 3 ac eorum» tak I; et e. III; et aliorum VII. — 4 freti» tak III, VII; frego I, II. — praesidio» tak I-III, VII; consilio V, VI i Som. — 6 C(olomanidem)» początkową głoską odznaczoną tu to imię we wszystkich rękop.; Qui Som. — 10 commoratus» W kod. I jest napis na brzegu koło tego wiersza: De dolo Ruthenorum contra Boleslaum; zaś w kod. II nadpis ten na środku jakoby osobny rozdział. — 11 principes» tak I, III, VII; princeps V. — 17 armatorum» armorum II. — *Przedz. II, wiersz 2 collegit» tak III; collegerit IV; colligitur V. — 3 quoque» tak III, V; vero II. — 7 restituat» instituat III. — 9 remittunt» tak II, IV; remittant V; remittens III. — 11 igitur persuasionibus» tak III, V; ergo suasionibus II. — 21 Wszeborio» tak III, V; Wseborio II; Wscheborio IV.**

¹⁾ Ta *alia Russia*, była to puścizna Odon, najstarszego syna Chrobrego i jego potomków. Syn jego Roman, wspomniany wyżej przez naszego autora, był księciem Rusi słowackiej, a córka jego Dobronika, czyli, jak mówi Długosz, Dobrogniewa była pierwszą żoną naszego Kazimierza zwanego mnichem. ²⁾ O schronieniu się do Polaki Borysa i przychylności dla niego naszego Bolesława świadczy społeczny Otto fryzyngijski *Chron.* VII. 21; tudzież Do-
pełniacz Kosmy pragskiego u Pertza IX. 138.

quod ego suspicor? Qui respondit, «quod suspicaris»? Qui ait: «Cernisne omnes hos paene in caudam relabi, quorum causa hic agitur». — «Quid ergo»? — «Non est mora libera nobis; turpe viris non esse viros». —

At ille:

Tam subito subitos non competit esse peritos,
Difficiles aditus, quisque subit subitus.

Dum haec invicem altercantur, ecce in-
10 numeras Ruthenorum et barbaricae gentis
turmas eminus venire suspicantur. Sic itaque

Concurrunt acies et pila minantis pilis ¹⁾.

Geminus Boleslai exercitum urget hostis,
15 unus a tergo, alius a sincipite, fortiter impugnans. Clamat igitur Boleslaus: Eja viri! eja! pugnare vobis convenit, non segniter a proelio diverti.

Ut bene pugnetur, bene pugnant efficit hostis ²⁾.

20 Quidam autem vir Boleslaides, magnus genere sed degener animo, primus fugam de proelio iniit. Cujus ignominiosa fuga non tam victoriam victorioso Boleslao ademit, quam titulum victoriae, quasi quadam nube,
25 obduxit, aut, ut verius dicam, solem sole illustravit. Nam usque ad hunc diem, etsi crebro Boleslai virtus tam inestimabilis audita fuit, non tamen Pannoniis credita et Ru-

thenorum gentibus notabiliter manifesta existit. Cujus equus tam labore quam vulnere fatigatus dum succumbit, Boleslaus pedester cum hostibus confligit, dimicat et prosternit. Quem quidam originarius, de proprio equo prolapsus, illum conscendere fecit. Et tandem Boleslaidae non victi, sed vincendo fatigati quidam ex ipsis a proelio divertunt, quosdam autem, proelii labore fessos, hostes capiunt, et ad propria non sine Boleslai lamento, abducunt. Tot enim et tanti ex gente Lechitarum fuere capti, quod gens Lechitica, licet omnem thesaurum, in auro et argento et diversis clendiis, etiam qui a tempore Boleslai Magni ex tributis diversarum nationum in regno polonico habitus et reconditus habebatur, in captivorum redemptionem positus fuit, non tamen redemptioni singulorum suppetebat. Quin plures non mediocris sanguinis viri in miserabilem servitutem genti paganicae venditi, vitam infamem et miserabilem terminarunt. Frustra ergo Pannoniae pars ignominioso gloriatur triumpho, nec victa nomen victricis usurpet! quam potius pudeat suae fraudis iugulum meminisse. Boleslaus itaque, de suorum captivitate quamvis satis anxius, ad propria tamen incolumis rediens, illum

Przedz. I, wiersz 3 causa» niema II. — 6 At ille... esse peritos» niema II. — 9 altercantur» altercarentur V. — 11 suspicantur» tak II; prospicantur III; perspicantur V. — 17 vobis» tak VI i Som; non II, III; niema V. — 24 quam» quod II. — 25 solem» tak II; sole III, niema V. — Przedz. II, wiersz 6 prolapsus» prolapsum II. — 7 fecit» niema II. — 8 quidam» autem dodoją rękopp. — 10 non sine» tak IV; cum II. — 18 fuit» fuerit VI i Som. — 23 Frustra ergo» tak IV, V, VI; F. igitur III; Et e. II. — 24 victa» tak III, IV, VI i Wincenty; vite V.

¹⁾ Lucan. Phars. I 7. ²⁾ Ovid. de Pont. II. 3. 53.

fugae militem tribus donariis proemiandum fore attolit. Colo videlicet, penso et leporis pellicio. In quibus colum faeminam, pensum vero versutum, lepus meticulosum designabat. Quibus donariis, vir animo ignobilis, sic pudorose receptis, et quid designassent intellectis, se ipsum ad loramentum campanae proprii oratorii suspendit, miserum spiritum exhalando. Cujus exitus etiam in colo patibulum, in penso laqueum, et in lepore fugam spiritus poterat designare. Originarium autem illum ob insigne liberalitatis servituti emancipat, emancipatum locupletat, locupletatum nobilitat, juxta illud propheticum: «et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principibus et solium gloriae teneat».

I. Reg.
II. 8.

Huic autem strenuissimo Boleslao nihil virtutis aut industriae defuit, si tamen habenas credulitatis parcius laxavisset. Iste vero rex Boleslaus postmodum abbatiam in loco castri Calvi montis et etiam in Szezechow, per quendam nobilem nomine Szezech, aliquibus bonis coenobio Szezechoviensi adjunctis, ordinis sancti Benedicti in honorem sanctae Trinitatis et beatæ vir-

ginis devote fundavit. Hic cum conspiceret vitae suae terminum, plus labore proeliorum contractus quam senio contractus, appropinquasse, et fatale munus jam a se exigi sentiret, quatuor filiis regnum Poloniae dividit, testamentales codicillos conscribi jubendo. Wladislao vero primogenito regnum Cracoviense, Siradiense, Lanciense, Slesziam et Pomoriam, et principandi auctoritatem legat. Boleslao Crispo Mazoviam, Dobriniam, Cujaviam et Culmensem castellaniam et Michaloviensem. Meskoni vero Gneznam, Poznaniam et Kalis cum eorum appendiis. Henrico primo Sandomiriensem et Lublinskensem provincias suas atque ducatus deputat atque legat, prout ab olim provinciae praedictae suis terminis fuerant circumdatae. Suggestur illi de quinto filio adhuc infantulo nomine Casimiro, «cur illi nullam nominaverat portionem?» Quibus ille, «jam, inquit, dudum nominavi et legavi.» Stupentibus illis, quatenam esset quinta? dixit: «non cernitis, quatuor tetrarchis quadrigam tetrarchiae esse fabricam. Sic isti parvulo quartae votae in quadriga legatur successio. Cesset ergo, o proceres! inofficiosi querela testa-

Przedz. 1, wiersz 2 leporis» leporum II.—3 faeminam» ferreum II.—7 intellectis» tak III; intelligens V. — 9 spiritum» tak IV, V; se ipsum niektóre inne, — 12 ob insigne liberalitatis» tak poprawiam według Wincentego; insigne libertatis gratia II, III; insigne servi libertatis gratia V.— 18 strenuissimo» serenissimo V. — 20 credulitatis» tak II, III; crudelitatis V. — 21 rex» tak V; nie mają inne. — 23 per quendam» niema II — Szezech» Szezechonem III. — 26 beatæ» sancte II. — Przedz. II, wiersz 2 suae» tak V; inne nie mają. — 3 contractus» confectus III. — 7 regnum Cracoviense, Siradiense, Lanciense» tak V; Cracoviensem, S. L. inne. — 9 Pomoriam» tak V; Pomoriam inne. — 11 et Michaloviensem» tak II; inne nie mają. — 13 Kalis» Kalysz V. — 14 Sandomiriensem et Lublinskensem provincias» Sandomiriam et Lublin et Podolie provincias II. — 17 circumdatae» circumducte II, IV. — 22 quinta» tak II; quintam inne. — 25 Cesset» tak III; cessat II; cessit V.

menti. Aequum etenim, partes pupillares tutoribus debere committi, non pupillis. Salutari ergo sumpto antidoto, felicem functus est diem princeps felicissimus Boleslaus 5 anno domini MCXXXVIII ¹⁾ aetatis suae LVI. Unde de hoc exstat versus:

Moritur Boleslaus optimus, licet in fine deceptus.

31. De Wladislao secundo.

10 Succedit²⁾ igitur patri Wladislaus, tam primogenituræ privilegio, quam per patrem regni successione insignitus. Erat itaque in se princeps humanissimus, sed uxoris atrocitate ab humanitatis ingenio desistere fit
15 assuetus. Qui imperare eo saevius studuit, quo arctius uxoris amplexibus indulsit. Non enim de uxoribus facile triumphatur! Quae, si semel triumphasse permittuntur, nec victricum animositas, etiam vicisse fit conten-
20 ta, nisi quaeque invictissimorum colla suis suppeditare curet imperiis. Fuit etenim, secundum quosdam, consanguinea imperatoris Henrici, regis Pragitarum propinqua. Vestem et calciamenta et mores Polonorum nobili-
25 um detestando deridebat. Virum suum se-

miprincipem nominat, quem quarta regni particula derisive contentum affirmabat. Viri igitur animum faemineo more inclinavit, ut fraterna pietate exutus hostilem animum induat, et fratres suos pubertatis aetate gaudentes portionibus privet, et eorum urbibus occupatis, penitus exhaereditare contendat. Invasionis occasionem, palliata nequitia, contra fratres ut habeat, a subditis eorum incolis tributa requirit. Juvenes itaque ad uxorem Wladislai concurrunt, prona supplicatione prostrati, munimen ejusdem plus lacrimis quam linguae beneficio exorabiliter, ut fratris saevitiam placare dignaretur, implorant. Sed facilius leonis mansuesceretur rabies, quam hujus faeminae truculentia solius. Est enim, juxta dictum cujusdam sapientis, atrox faemina omni feroci bestia truculentior, et mansuetudo faeminea omni
Vinc. III. 27.
severitate severior; juxta versus:

Faemina raro bona,

Sed quae bona,

Digna corona.

Sic fratres juvenes hostem suscipiunt, a quo patrocinium sperare debebant.

Przedz. I, wiersz 7 Moritur . . . deceptus» wiersz ten w kod. II napisany jest na brzegu, żaden inny kodeks niema go. — 10 igitur» tak II; suturem inne. — 14 fit» tak VI; sit II, III; fuit Som. — 17 uxoribus» tak II-IV; uxore inne. — 18 permittuntur» tak II, IV; permittitur inne. — victricum» tak III; victicis inne. — 19 fit contenta» sit contempta III. — Przedz. II, wiersz 1 regni» Polonie dodoje V — 2 particula» portiuncula III. — derisive» derisione II. — 3 more» amore Som. — inclinavit» tak V; inclinavit inne. — 5 suos» tak II-IV; inne nie mają. — 6 portionibus» tak V; inne nie mają. — 7 exhaereditare» tak III; exhereditare II; ab hereditate V. — 8 Invasionis» invasionibus II. — 12 munimen» tak V; munimine inne. — 14 dignaretur» dignetur II, IV. — 15 mansuesceretur» tak V mansuesceret inne. — 20 severitate severior» tak IV, V, odpowiednio słowom Wincentego; sevirate sevir VIII; serenitate serenior II, III. — 25 patrocinium» patrimonium V.

¹⁾ Dnia 27 października 1138. ²⁾ Chron. Vinc. III. 26.

32. *De Piotrkone de Dacia.*

Interim Piotrko magnus ille vir, qui Wladislai amitam habebat uxorem ¹⁾, Wladislao suadet, ipsumque hortatur, ut a persecutione fratrum desistens, ipsos potius fraterno amore, praesertim tenerae aetati eorundem compatiens, prosequatur. Qui ob hoc Piotrkoni comiti quamvis nimium molestus fuit, metuens ne cum fratribus suis opponens sibi, bellum infligere praesumat, tamen caute dissimulans, vindictam inferre obmittit. Sed cum Piotrko comes praefatus nuptias filiae suae, quam Jaxae duci Sorabiae desponsaverat in uxorem, in urbe Wratislaviensi celebraret solenniter, Wladislaus missis clientibus ipsum capi et lingua praecisa exoculari fecit. Cui divinitus tam loquela quam visus fuerant restitulae. Assumpserat enim in crudelitatis suae tegumen quaedam ficticia, ut ajunt, per ipsummet conficta. Qualiter quodam tempore, dum venationi insistens in nemore solus cum Piotrkone memorato, errabundi pernoctarent, eidem Petro jocosè dixisset: «quod uxor sua cum quodam sacerdote curiae ejusdem mollius quiescerent». Et

quod Petrus Wladislao de uxore sua similia perorasset: ipsam cuidam militi apponendo asserens, propter hoc, non lingua solum et oculis, sed etiam vita ipsum privari debuisset.

Isti vero Piotrkoni poenitentiarius domini Papae, cum Romam iniisset, et de thesauro regis Danorum mortui asportato confessus fuisset, pro poenitentia injunxit, ut septem monasteria erigeret et convenienter dotaret. Qui rediens, in suburbio Wratislaviensi in honorem beatae virginis Mariae abbatiam canonicorum regularium in arena, et aliam in honorem sancti Vincentii extra urbem eandem fundavit et abunde dotavit. Item abbatiam in Czirwensko, monasterium sanctimonialium in Strzelna, praeposituram ad sanctum Laurentium prope Kalis, abbatiam in Suleyow, praeposituram in Mstow similiter erexit et dotavit: at alias LXX ecclesias ex lapide dolato et coctis lateribus fertur construxisse. Quarum quasdam imperfectas reliquit, morte praeventus. Quas filius suus Constantinus, jussu patris, post mortem ejusdem dicitur perfecisse. Hunc enim in comitem de Skrzyn creaverat lar-

Przedz. I, *wiersz* 1 *De Piotrkone de Dacia» nadpis ten ma V, VI, VIII i Som.; II, III nie maja.* — 2 *Interim . . . vir» tak V, VI, VIII i Som.; Verum vir ille Pyotrko magnus II-IV.* — 3 *amitam» tak III; amicam niektóre inne.* — 12 *cum» dum III.* — 15 *solenniter» niema II.* — 16 *clientibus» clientulis III.* — 17 *Cui» Qui III.* — 19 *restitulae» tak V i Som.; restauratae III.* — 20 *ficticia» tak III-V; fucticia VI i Som.* — 21 *conficta» consueta V.* — 23 *Piotrkone» Petrhone V; Petro inne.* — 26 *curiae» cive III.* — *quiescerent» quiesceret V.* — *Przedz.* II, *wiersz* 6 *domini» niema II.* — 15 *eandem» niema IV.* — *dotavit» donavit II.* — 16 *Czirwensko» tak V; Cyrwensko II; Czirzwensko III; Czirwensko IV.* — 19 *Suleyow» tak III, IV; Suleow V.* — *Mstow» tak III; Mschow II; Msthow V.* — 20 *et dotavit» niema II.* — 24 *filius suus Constantinus» tak II-IV; f. ejusdem V.* — 25 *ejusdem» niema V.*

¹⁾ Porównaj z tem co na str. 508 powiedziano.

gitas magnifica Boleslai. Sed nunc iterum ad Wladislai discriminosa saevitiam redeamus, Piotrkonis gesta, quae per se scripta habentur ¹⁾ obmittentes.

5 Wladislaus itaque ²⁾, non motus fratrum lacrimis nec Poloniae procerum precibus instantissimis, exercitum fortem tam de Russia quam de aliis terrarum vicinis partibus congregat, et primo Henricum de Sandomiriensi terra, deinde Boleslaum de Mazoviensi ac de aliis terris fugam inire compellit, et eorum dominiis paene omnibus improbe occupatis, ipsos omnimodo exhaereditare proponit. Cum quo Wseborius, 15 princeps militiae, vice pupillorum saepius non improspere confligit. Cujus freti confidentia principes parvuli lacrimas obmittunt, et armorum studiis animosius insistunt. Proinde Wladislaus, de suis minime confidens, 20 extranearum turmas attrahit nationum, quas in fratrum jubet grassari excidium. Qui

tandem, de nulla virtutis potentia amplius praesumentes, ad Posnaniam urbem, quae sola jam eorum restabat praesidio, cum fratre Meskone confluerunt. Circa quam urbem Wladislaus omne robur sui exercitus explicuit et obsidionis ingenium animose gessit, tanto securior, quanto militiae copiosior existens. Et dum aliquanto tempore Wladislaus in obsidione castris Posnaniensis moram facit, terris Poloniae per barbaricam gentem sui exercitus necem inferendo, Jacobus primus archiepiscopus Gnesnensis, ad stationes exercituum accedens, papilionem seu tentorium Wladislai in suo curru parvulo residens intravit, ipsunque sub obtestatione vindictae divinae objurgando monuit: «ut a fratrum persecutione cessaret, et super effusione christiani sanguinis, stupratione virginum ac violatione matronarum, quae incessanter barbarica gens sui exercitus in sua gente, de qua et ipse oriundus

Przedz. I wiersz 5 fratrum» fratris II. — 6 instantissimis» instantinis II, IV. — 8 quam de aliis terrarum vicinis» tak II; q. d. a. circumvicinis V; et circumvicinis III. — 9 de Sandomiriensi terra» tak V; de Sandomiria II. — 10 de Mazoviensi» de Mazovia II. — 12 dominiis» dominis II. — 13 vice» vite II. — 16 confligit» tak V; confligit niektóre inne. — 21 grassari» crassari III, V. — Przedz. II, wiersz 2 Posnaniam» tak V; Posnaniensem III; Pozyn II—4 urbem» tak V; niema III i inne. — 6 explicuit» applicuit II. — 7 securior» sevicior V. — 9 in obsidione» in obsidio V. — 15 obtestatione» tak II, III; attestacione V. — 17 fratrum» fratris V. — cessaret» tak V; cessaretur III.

¹⁾ Miał więc autor pod ręką opis przygód Piotra Włostowica. Że podobne dziełko znajdowało się na Śląsku jeszcze w wieku XVI, mamy o tem ciekawe świadectwo Benedykta z Poznania, który powiada: *Vidi ego in Bibliotheca monasterii divi Vincentii in libello quodam pergameneo hujus feminae* (żony Władysława, Agnieszki, którą autor ten mylnie Krystyną zowie) *in Petrum Comitem nefundae machinationis ritmico contextu descriptam traegediam. A na boku dodano: Parvus liber est, rubeo tectus corio cum catenula. Historia sive Cronica Petri Comitis per Benedictum Posnaniensem conscripta. Rękopism str. 23. ²⁾ Chron. Vinc. III. 28.*

exstiterit, nefarie exercebat, clementer compatiens, ad propria studeat placatis fratribus declinare». Qui dum more Pharaonis, corde indurato, sacri praesulis monitionibus parere contempsit, ipsum archiepiscopus, veluti contemptorem et christianae fidei inimicum, ibidem mox anathematis vinculo innodavit. Quo facto, currum de papilione exire faciens, statuam papilionis seu tentorii, casu inopinato, vector currus cum curru confregit. Quae cadens cum parte tentorii, Wladislaum fere oppressit, praesagium futuri mali Wladislao demonstrans. Nec ob hoc archiepiscopo fuerat indignatus, sed casum huiusmodi fortuitum sustinuit patienter. Propter quod, dubium non est, prolem suam partem regni Poloniae post ipsius decessum possedisse, quam etiam usque in praesentiarum tempore cernitur possidere. Denique Sandomiritae, Mazovitae, Cujavitae et Poloni, dominos suos pupillares ferventissimo affectu insecuti, frequenter Wladislai exercitui parant insidias, incautos trucidant, capiunt et in vincula conjiciunt. Et tandem cum pupillis industrie deliberantes, castra seu stationes Wladislai caute invadere deliberant. Ita, signo de turri castri extrinsecus dato latentibus, in stationes Wladislai uno momento, hi de castro et hi de latibulis, irruere non pavescunt. Interea quidam pupillorum miles strenuus, quosdam de castris

Wladislai occupat atque capit, et quidnam in castris agatur? fateri jubet. Agnoscunt illi, nihil de pupillari resistantia suspicari, sed inter epulas lasciva securitate torpere. Tempore igitur meridiei, dum Wladislaus et 5 sui exercitus epulari coepissent, castrenses, de turri Posnaniensi retro ecclesiam sancti Nicolai situatae, clipeum rubeum ter in altum erigunt et submitunt. Quem princeps Ruthenus, Wladislai propinquus, erigi et 10 submitti considerans, a Wladislao percontari coepit, «quidnam erectus clipeus designabat?». Ad quem Wladislaus: «fratres mei gratiae meae se submittere ostendunt». Cui ille, fratres ut gratiae pristinae restituat, ex- 15 hortatur Sed Wladislaus, tumore superbiae inflatus, respondit: «non esse locum reconciliandi, cum eorum exterminium jam discriminosum fuisset». Inter quas confabulationes pupilli de castro Posnaniensi cum 20 paucis quidem sed armorum exercitatissimis in hostes morose procedunt. Alique de latibulis prodeunt, castra Wladislai repente invadunt, contra epulantes jejuni insiliunt, catervas hostium arduissime pene- 25 trant et fortissime ensibus mactant, trucidant et occidunt: sic ut duo rivi, Czibina et Glowna, juxta quos certamen belli gerebatur, cruore occisorum inundati, Wartham fluvium ripis altius replevisse perhibentur. 30 Unde Wladislaus, qui de multitudine sui

*Przedz. 1, wiersz 2 placatis» pacatis II. — 3 Qui» Cui II. — 5 archiepiscopus» tak V; archiepiscopus II; Dei presul III. — 18 usque in praesentiarum tempore» tak II, III; u in p. tempora V. — 21 et» sc III, IV. — 30 pupillorum» pupilaris II. — 31 miles strenuus» m. II — *Przedz. II, wiersz 4 torpere» niema II. — 6 castrenses» castrensem II — 12 coepit» precipit II. — 15 Ad quem Wladislaus» Qui ait V. — 18 discriminosum» tak II; discriminoso inne. — 27 duo» niema II. — 28 quos» quam II; que inne.**

exercitus confidens paternam monitionem archiepiscopi, obstinata mente, ac anathematis contempserat mucronem, confusus circa Posnaniam, anno domini MCXLII, Cracoviam rediit moestus et totaliter corde desolatus. Quem Boleslaus Crispus, Mesko et Henricus, non ut pupilli sed ut principum serenissimi, suorum fidelium manu fortium copiose recollecta, aliquanto tempore post bellorum certamina, quieti indulto animose insequantur. Quorum adventum Wladislaus non audens praestolari, versus Ungariam fugam iniit. Et demum ad curiam Conradi imperatoris, cujus sororem habebat in uxorem, se transtulit, subsidiari poscens. Uxor autem, illa ferocissima gygas, ejusdem per Boleslaum et Meskonem de urbe Cracoviensi versus Almanniam cum duobus filiis Boleslao et Meskone virum sequi compellitur. Et sic eandem perniciem, quam leviris evenire optaverat, fortuna variante meritorum ordine in ipsam retorsit, juxta versum:

Discat in auctorem poena redire suum ¹⁾.

33. De Boleslao quarto cognomine Crispo.

Boleslaus igitur, cognomine Crispus, tanquam secundae uxoris Boleslai primogenitus, et Wladislao secundo natus eidem in

regno succedit. Qui omnes cupiditatum causas prudenter abjiciens, tamen suae dignitatis mores exercet, non ea solum fratribus deferens, quae ordo successionis et juris non poposcit, sed impertinentes quoque provincias caro affectu collargiens eisdem, videlicet Meskoni et Henrico. Nam Casimirum, utpote adolescentulum, quasi filium educari committit: non ut illi gratiam participii prorsus abneget, sed ne tenellam vitis palmitem vento levitatis exponat; quia quod flammae oleum hoc solet adolescenti libertas exhibere. Wladislaus itaque suimet immemor, munitissimae tamen residens urbi Ratiboriensi imperatoriae, culmen concitat majestatis, uxoris et filiorum allegans sanguinis proxime rationem. Bohemorum quoque et Russiae principes sollicitat, propinquitatis annexae jure assignans, ut suae calamitati dignanter subvenire intendant. Imperator itaque, tantis allegationibus persuasus sororisque et nepotum motus lacrimis, Boleslaum crebris interpellat legatorum monitionibus: «ut fratri saltem patrimonii partem, non regno sublimatum restituat». Sed Boleslaus, quanto pertinacius monitis ejus parere detractat, tanto acrius animositatem imperatoris in se provocat. Omne itaque robur imperii in

Przedz. I, wiersz 1 confidens» niema II. — 8 serenissimi» strenuissimi ma tu Wincenty lepiej. — 13 inii» init II. — 16 gygas» tak II; ygas III, V; Bigas VIII — 20 leviris» levitis majq II, III; zapewne pomyłone z leviris; lechitis IV; pupillis V. — 22 juxta versum» tak III; versus II, V. — Przedz. II, wiersz 1 succedit» successit V. — 5 impertinentes» ad i. V. — 6 eisdem» eidem V. — 9 educari» tak III, V; educare II. — 11 quia... libertas» niema IV. — 12 flammae» tak ma Wincenty; flamina II; flamen III, V. — solet» niema II. — 18 annexae» annexo II. — 21 sororisque» sororis, quam II. — 23 fratri» tak II, III; fratrem V. — 26 monitis» monitionibus II. — parere» niema II.

¹⁾ Cf. Senec. Thyest. v. 311.

Boleslaum conspirat. Fit igitur manus omnium contra Boleslaum, et manus Boleslai contra omnes. Bina quoque illi electio proponitur: «ut videlicet regno cedat, aut belli conflictum non declinet». Sed vir industrius utrumque dissimulans, amputat hostibus ubique pabulantia subsidia. Illud robur invictissimum legionum, peste, fame contabuit. Boleslaus sine bello cum hoste configit, et sine proelio industrie triumphat. Denique Wladislaus crudelis, tertio anno exsilii sui, mortua uxore sua, et in Aldemborg sepulta, vocatus per fratres suos ad colloquium in Ploczko, ubi in eodem colloquio graviter infirmatus moritur¹⁾ et in ecclesia cathedrali ante altare majus, primus ducum Poloniae ibidem sepelitur²⁾. Quo defuncto, Conradus imperator Boleslao non armis sed precibus instat: «ut orphanis Wladislai misereri dignetur, ipsos aliquali portiuncula terrarum consolando». Boleslaus itaque, qui per imperatorem vinci non poterat, naturae non dedignatur obedire imperio, et gratuito amplexu fraternos filios ab exilio revocat. Inhumanitati solatia impendens, ipsis Sleszianam provinciam donat, Opoliensem du-

catum adjungens. Quorum primogenitus Boleslaus Altus vocabatur, secundus Mesko Loripes, tertius Conradus primus. Et hi tres tractu temporis inter se terras diviserunt in hunc modum: videlicet Boleslaus Altus, ratione primogeniturae, urbem Wratislaviensem pro se retinuit cum suis appendiis universis, Meskoni Loripedi tantummodo Opoliensem urbem cum suis adjacentiis assignando. Et ob hoc, videlicet propter inaequalitatem divisionis, inter Meskonem et Boleslaum plurimis annis lites viguerunt. Conradum vero juvenem Conradus imperator, avus ejusdem, ut quidam referunt, abbati Waldensi commiserat nutriendum.

His itaque peractis Boleslaus Crispus ad depopulandas terrarum Prussorum provincias animum suum bellicose convertit³⁾. Quos non solum hominibus sed etiam animabus Christianorum constat esse infestos. Quorum quibusdam, post bellorum multorum discrimina, tandem animose subactis, haec edictum promulgavit: «ut qui christianae religionis caractere insigniri elegisset, absoluta gauderet libertate, nullumque in rebus pateretur dispendium; qui autem gentilitatis

Przedz. I, wiersz 6 utrumque» tak V; utraque, utrique inne. — 7 invictissimum» invictiosissimum II. — 14 Ploczko» tak II; Ploczsk III; Ploczk V; Plock VIII. — 18 precibus» tak IV, VIII; precio niektóre inne. — 20 aliquali» equali II, IV. — 22 naturae» tak V, VI; materno II. — 25 Sleszianam» tak IV, V; Szleszianam III; Slesiam II. — *Przedz. II, wiersz 3* primus» niemu V. — 10 ob» niema V. — inaequalitatem divisionis» inaequalem divisionem II, IV. — 12 lites» tak II; inne nie majq. — 25 nullumque» tak II; ullumque III; illumque V. — pateretur» tak II; paretur III i Som.; parere V.

¹⁾ Władysław II zmarł w Niemczech, nie w Polsce, około roku 1162. ²⁾ Z tych słów widać, że autor pomieszał Władysława II z Władysławem I Hermanem, który pierwszy z władców Polski w Płocku był pochowany. ³⁾ *Chron. Vinc.* III. 30.

ritum deserere non contempsisset, rebus confiscatis ultimo plecteretur supplicio». Sed eorum assumpta religio tanto fuit brevior, quanto coactor videbatur. Mox etenim, Boleslao ad propria redeunte, in apostasiae gurgitem resiliunt, culturam idolatriae resumentes. Nuncios itaque ad Boleslaum destinant, obnixè supplicantes: ut tributorum dationibus et obsequiorum praestationibus contentus, ipsos a ritu traditionis paternae recedere non arceat, sed hunc colere permittat. Sufficere siquidem arbitratus sibi est Boleslaus si, «quod principis est dependatur principi, licet quod dei est, deo de-
negetur; non enim ulla exigetur ultio apostatici contagii, dummodo salva sit regalium reverentia pensionum». Ob hanc causam, deo permittente, non solum deinceps dencant, sed contigua regni occupant, occupata diripiunt, direpta ad instar luporum abducunt. Sicque factum est, ut Boleslauni, quem zelus dei ad augmentum christianae religionis non movit, durior saltem tribulationis ictus strage excitavit. Tandem Boleslaus, congregata exercitissimorum innumera multitudo Polonorum, provincias Getharum feroci animo aggreditur, hostes non tantum

propulsans, sed omnino delere intendens. Quorum provinciae nulla prorsus arte munitae, sed naturae situ inaccessibiles existunt. Est autem lucus in ipso transmeatus vestibulo, densatis dumorum undique confertus raphalibus, in quo limosi bituminis abyssus sub quadam graminum vernantia delitescit. Per haec autem loca quidam Gethae seu Prussii, Boleslai familiarissimi, sed proditores nequissimi, Prutenorum denariis corrupti, turbas electissimae gentis Lechiticae ducere affirmant, securissime transitum planum et securum profitentes. In quo turbarum primae ruunt acies, per angustum limitem semitae incedentes. Nam ex insidiis hostes ebuliunt, spicula jactant et quasi cujusdam torcularis impressione absque procilio conculeant, Lechitis ultra aprorum more in cuspides irruentibus. Nonnullos armorum pondere pressos abyssi profundum absorbit; quorum casum miserabilem diuturno tempore diverso modo Polonia lugubriter deplangit. Et extunc Boleslaum bellici deseruere triumpho, ac non inulto tempore post hoc aetate matura decessit, anno domini millesimo CLXXIII, Lestkoni filio suo ductum Mazoviae et Cujaviae derelinquens 1173.

Przedz. I, wiersz 13 dependatur» tak II, III; deferatur inne. — 14 lect» niema II. — 17 reverentia» tak II-IV; inne nie mają. — 21 est» niema II. — 24 excitavit» concitavit V. — 26 Getharum» tak III, V; Gottorum II. — 27 non tantum» tak V; non tam II. — Przedz. II, wiersz 2 arte» mira dodaje V. — 4 lucus» tak VIII i Wincenty; locus III-VI; niema II. — in ipso» tak III; inne nie mają. — 5 vestibulo» de v. rękopp. — densatis» densetis II. — dumorum» diluviorum rękopp. — confertus raphalibus» consertus palude II; c. paludine inne. — 7 vernantia» virentia rękopp. — 8 delitescit» tak II, III; degliscit V i niekt. in. — 9 sed proditores nequissimi» niema II. — 13 in quo» niema II. — 15 incedentes» tak II; videntes inne. — 18 ultra» tak V; nie mają inne. — 24 ac» ut V. — 26 Lestkoni» tak II; Leszkoni III; Leszczkoni V. — 26 CLXXIII» CXL rękopp. — 27 Mazoviae et» niema II.

taliter, quod si ipsum sine prole decedere contingat, extunc Casimirus, frater ejusdem Boleslai, nullam adhuc habens terrarum portiunculam, eidem in ducatibus Cujaviae et Mazoviae succedat.

34. *De Conrado imperatore.*

1147. Anno itaque domini MCXLVII Conradus imperator Poloniam intravit, et cum multis principibus Jerosolymam pergit, pro recuperatione dominici sepulchri pugnaturus. Quem Boleslaus cognomine Crispus honorifice suscepit et magnifice pertractabat.

35. *De Mescone filio Boleslai Krzywousthi.*

Vinc.
IV. 2.

Post decessum itaque Boleslai Crispi Mesko frater ejus tertius, qui sicut erat Boleslao natu proximus sic et in regni successione propinquus, in regno successit eidem. Auscultabant illi omnes adhaerentes provinciae, affluebat obsequioso affatu undique principum remotissimorum sublimitas, arridebat omnis dignitatum gloria, applaudebat eidem in prosperis successibus omnis fortunae elegantia. Non illi bellorum defuere triumpho, et super omnia vota beatorum transcendens numerosae proles in utroque sexu felix comitabatur successio, mascula proles omnibus intuentibus veneranda, fae-

minca vero cunctis gratiosa. Nihil enim prorsus visum est illi humanae felicitatis defuisse, quamvis nemo tam felix sit, quin cum aliqua felicitatis parte rixetur. Iste Mesko, ob gravitatem morum, senex est appellatus. Hic 5 anno domini MCXLV abbatiam Lendensem ordinis Cisterciensis adhuc in juvenili aetate existens, fundavit et de suis bonis sufficienter dotavit. In Calis vero ecclesiam, in honorem sancti Pauli, de lapidibus dolatis 10 fundavit et construxit; in qua praepositorum et aliquot praebendas instituit et dotavit. Ecclesiae quoque Gnesnensis partem extremam de plumbo tegere fecit. Habuit namque quinque filios, quorum duos, vide- 15 licet Odonem et Stephanum, ex filia regis Hungarorum; reliquos tres ex consanguinea Friderici imperatoris, regis Romanorum susceperat. Horum itaque et filiarum affinitatibus quam plurimos diversarum provinciarum 20 principes sibi attraxit in amicos. Princeps enim Bohemorum Sobeslaus (gener ejus), dux Saxoniae, gener ejus; princeps Russiae socer filii unius, princeps Rugiae socer alterius. Nam Stephanus, Boleslaus et Mesko 25 inconjugati decesserunt. Sed quid super haec! Saepe enim summa prosperitas sum-

Przedz. I, wiersz 1 quod» niema V. — 2 Casimirus» niema II. — 3 portiunculam» tuk II, III; particulam IV. V. — 11 cognomine» tak V; inne nie majq. — 12 magnifice» niema V. — 13 Mescone» Myeszkone II; Meszkone III; Meachcone IV; Meschkone V. — 19 affluebat obsequioso» tuk III; affluebant o. II; a. obsequio V. — affatu» tak V i Som.; affectu III. — 22 successibus» successionibus II. — 24 beatorum» tuk V; botorum IV; creatorum II; votorum III. — *Przedz. II, wiersz 1* gratiosa» generosa II. — 2 visum est» tuk II-IV; niema V i inne. — 6 Lendensem» tak III; Landensem II, V; Landinensem IV. — 7 ordinis Cisterciensis... fundavit» tak V; o. Cyssterciensis... f. III; niema II. — 8 de» niema V. — 9 ecclesiam» eciam II. — 13 quoque» vero V. — 15 quinque» duos II. — duos» niema V. — 17 Hungarorum» Hungarie V. — 20 provinciarum» nacionum p. II. — 24 filii» filie V. — unius» hujus II. — princeps» principis V. — 27 summa» sincera III, IV.

mum parit infortunium; praesertim, cum
 omnis gloriae sublimitas quo sublimior est,
 eo proclivior ad lapsum existit. Nam Me-
 sko tot privilegiorum praerogativa subvec-
 5 tus, proh dolor! cujusdam securitatis inso-
 lentia devictus, in quendam torporem re-
 pente dilabitur; non advertens, quod nulla
 sit in summo tranquillitas, quae in sui se-
 curitate nonnunquam proximum pronunciat
 10 naufragium tempestatis. Illam etenim aspe-
 ritatem Roboam filius Salomonis assumens,
 optimatibus regni dicere praesumpsit: «qua-
 liter minimus digitus ejus grossior esset
 dorso patris sui»; addens, «quod si pater
 15 meus virga vos caedebat, ego cadere fa-
 ciam vos scorpionibus»¹⁾. Ob quam causam
 scissum est regnum Israel, et ablatum est
 ab eo usque in sempiternum. Propter quod
 Gedka episcopus Cracoviensis ipsum crebris
 20 exhortationibus monere studuit, ut animi
 feritatem erga regnicolas deponens, terram
 suam velut matrem filius, non ut primoge-
 nitus novercam, favoribus gratuitis ample-
 xatur. Privignali enim hostilitate induitur,
 25 qui calamitati maternae minime miseretur.
 Hortatur insuper, ut officiales rapidos com-
 pescat, qui sua jussione, nodis disciplinae

paenitus dissolutis, in populum regni fer-
 venter desaeviunt: nec aliud sitire viden-
 tur, quam ut lacerato grege, gregis cruore
 debriantur. Sed ex hoc princeps majoris
 odii causas in praesulem confert, asserens:
 «eum talia non zelo pietatis, sed invidiae
 oblatrasse». Nec enim dolore seu prurigne
 caret cujuslibet levissimus appostematis tac-
 tus. Unde tam de praesule quam de qui-
 busdam proceribus terrae Cracoviensis natu
 majoribus ulisci concepit. Episcopo quidem
 proscriptioni occulte meditatur exsilium, aliis
 vero capitis (infortunium aut cujuslibet) mu-
 tilationis dispendium. Sed conceptus prin-
 cipis antistitem non latuit. Qui industrie
 illius machinamenta declinat et alios devi-
 tare docet. Proceres igitur provinciae Craco-
 viensis cum Gedka eorum antistite, secreta
 secum deliberatione pertractant. Turpe, in-
 quiunt, est ingenuitatem ancillari, et impor-
 tabile tot calamitatibus premi. Inter quos
 vir quidam insignis, sui consilii responsa
 proferens: «non vos latere arbitror, quae
 et quanta Casimiri ducis Sandomiriensis est
 fama virtutum, cujus odora menta, licet omnibus
 sint notissima, cunctis tamen incognita ha-
 bentur. Sub hujus itaque umbra auram quietis

Przedz. 1, *wiersz* 2 quo» quis *dodoje* V. — 4 *subvectus* tak II-IV; *subventus* V i Som. —
 8 *in summo* insinuatio II; *permansio* IV. — 14 *dorso* niema V. — 19 *Gedka* tak III IV;
Gethka II; *Gethko* V. — 21 *feritatem* securitatem II. — *Przedz.* II, *wiersz* 10 *Cracoviensis*
 tak II; *Cracovie* III, V. — 11 *concepit* tak III; *accepit* V; *conripit* II, IV. — 13 *capitis*
 niema II. — 25 *virtutum* niema II. — *odora menta* tak II, III; *adorna menta* V. — 27
hujus cujus V. — *auram quietis* tak V, VI i Som.; *amici quietem* III, IV; *anima qui-*
etem II.

¹⁾ 3 *Reg.* XII. 10 — 16.

nos captare convenit, ut ejus salubri oleo nostri tumor doloris leviter fomentatus detumescat». Hujus namque persuasionibus tam praesul quam proceres uno animo inclinati, Casimirum caute adeunt, orant et sollicitant: «ut si culmen regni dignitatis non ambiit, nec regnare appetit, supplicationi eorum tamen benigne annuens misereri non contemnat». Ad quos ille: «Antiqua, inquit, et antiquata penes vos est hujus tentationis indagatio, nec tam subito a vestra poterat evelli memoria, qualiter primi principum, Jaxa videlicet et Swanthoslaus, et cuncti paene proceres, me licet remitentem ad idem regnum pertrahebant; ut propulsato strenuissimo principe, fratre meo duce Boleslao, securius imperassem. Sed fraternae pietatis amplexum omni imperio praeferre malui. Et quia tunc purae innocentiae studio lavi pedes meos; quomodo nunc in fraterno sanguine inquinabo illos? o quam detestabiles ad principatum illi gradus, per quos in se homicidium, in fratre fratricidium, in fratricidio patricidii praesumpta temeritas consistit! Quo namque modo, quo pacto in ejus exterminium consurgam, qui me plus quam fraterna fovit pietate, quem etiam plus quam filiali devotione semper

colui et venerari non desii? Periniquum quippe et exemplo perniciosissimum prorsus est iniquis quandoque prosperari commerciis». Sed illi sane inquirunt: «Princeps serenissime! parcendum erat pietati, quia tunc nulla necessitas honestatis causam intercesserat, sed tantum solo factionis impetu contra illum perstreperente. Hic autem alia ratio pactum reformat, ubi omnes extrema urget necessitas; quibus nisi tua festina succurrat clementia, suffocari necesse est, cum nulla sit transmigrandi facultas». Vix itaque ¹⁾ tam crebris episcopi Gedcae ac procerum importunis instantiis, quam amicissimorum impulsus consiliis, Cracoviam ¹⁵ cum paucis adiit, ne violenta occupatio plus videatur illius, quam ultronea procerum electio et communis. Occurrunt illi (alacritate) inedicibili exercitus innumerosi, catervatim undique turbae confluent, gratulantur et ²⁰ exsultant omnes, salvatorem advenisse proclamant. Omnis illum Cracovitarum amplectitur conditio, omnis aetas et dignitas veneratur, omnes illi se jurisjurandi religione constringunt, omnique tempore morituros ²⁵ pro illo constantissime spondent. Sed a Meskone omnes ejus carissimi dilabuntur, et Casimiro pio animo firmiter adhaerent²⁾. Inter

*Przedz. 1, wiersz 1 nos» non II. — captare» captata II. — ut» et V. — 2 detumescat» detumescit V. — 6 ut si culmen regni dignitatis non ambiit» tak III-IV i Som; ut se regni dignitati non ambigi II. — 7 regnare» regna V. — 15 regnum» regni II. — 17 securius» tak III, V; securus II. — 21 inquinabo» inquinabor V i Som. — 26 consurgam» tak III, IV; insurgam II, IV; confugiam V. — 28 etiam» ceteris II. — *Przedz. II, wiersz 10 festina» festine II. — 13 Gedcae» Gethce II; Gedcze III, IV; Gothze V. — 18 et communis» tak III, V; niema II. — 19 inedicibili» inedicibiles, mediabiles rękopp. — 22 amplectitur» complectitur II. — 23 veneratur» venerat II. — 27 omnes» niema II. — 28 pio» niema V.**

¹⁾ *Chron. Vinc. IV. 6.* ²⁾ *Chron. Vinc. IV. 7*

quos Odo, dux Posnaniensis, ejus primo-
genitus, hostis atrocissimus eidem efficitur,
propriae radicem stipis eradicare contenden-
dens et hoc ideo, ut novercae filios, qui-
⁵bus pater post se regni successionem spo-
ponderat, arceret a regno. Igitur princeps
Mesko, plus suorum persecutione et perfidia
quam fraternis eliditur armis. Qui anno
domini MCLXXIX, paene ab omnibus de-
¹⁰sertus, patriae simul excedit et regno, cum
uxore et tribus filiis Ratiboriensi contentus
oppidulo. Circumdant illum infortuniorum
agmina. Nam gener ejus Boleslaus, Bohe-
morum princeps, a regno similiter manet
¹⁵profugatus. Alter gener et alter, Saxoniae
et Bavariae duces, ab hostibus undique im-
petuntur. Et sic a quibus subsidiari spera-
bat, necessitatibus propriis adco urgentur,
quod sibi in nullo poterant suffragari. Om-
²⁰nes quoque maritum praesides et prae-
fecti non solum obsequiae renunciant e-
jusdem. sed hostilitatis arma in eum capes-
sunt. Omnes Casimiri imperio subesse gau-
dent. Cui ¹⁾dum omnes urbes omnium
²⁵provinciarum ac municipia gratuito patefie-
rent sine bello, solus Mesko, Wladislai ex-
sulis primogenitus, Boleslao germano ex-
pulso, visus est cum Slesiana provincia re-

bellare. Quem Casimirus non armis et minis,
sed pietatum studiis ad sua vota discrete
attrahens, Boleslao Wratislaviam cum suis
appendiis restituens, praefatum Meskonem
propter strenuitatem ejusdem largitione quo-
rundam oppidorum insignivit. Fratrem quo-
que ipsorum Conradum, qui in Aldenborg
Saxoniae per matrem usque ad idem tem-
pus fovebatur, Glogoviensem marchionem
creat. Nam his tribus fratribus, Wladislai
exsulis filiis, post mortem ejusdem Boles-
laus Crispus, ut praemissum est, de fratrum
suorum Meskonis videlicet, Henrici et Ca-
simiri assensu votivo, provinciam assigna-
verat Slesianam jure haereditario possiden-
dam. Inter quos, ut puta inter Meskonem
et Boleslaum, propter divisionem provinciae
praedictae dissensio exstitit exorta. In qua
Mesko fratrem suum Boleslaum fugam de
Wratislaviensi urbe inire coëgit. Sed Casi-
mirus, princeps serenissimus, ad unitatem
concordiae, ut praemissum est, ipsos revo-
cavit, Meskoni fratris sui exsulis primoge-
nito Opoliensem, Boleslao Wratislaviensem,
Conrado Glogoviensem ducatus assignando.
Meskoni autem duci Opoliensi et ducatus
ipsius praefato, dum sibi filium de sacro
fonte levasset, quem nomine suo Casimirum

*Przedz. 1, wiersz 6 arceret» arcebat V. — 9 MCLXXIX» MCIX ma V. — 10 excedit» cedit V. — et regno» tak V i Som.; fugatus a regno II-IV. — 19 in» niema II. — 25 ac» et V. — gra-
tuite» gratuita V. — 28 cum» niema II. — Przedz. II, wiersz 3 attrahens» pertrahens V. —
10 tribus» niema IV. — 19 fugam... inire» in fugam... fugere V. — 22 revocavit» revocal
II. — 24 Opoliensem» Opoliam II. — Boleslao» Wlaslao II. — 25 ducatus» ducatum II. —
26 Opoliensi» Opoliam II. — et ducatus ipsius praefato» niema IV.*

¹⁾ *Chron. Vinc. IV. 8.*

appellavit, Bythomiensem et Oswanciensem cum eorum pertinentiis et appendiis universis hilariter adjunxit. Lestkonis vero, juvenis filii Boleslai Crispi fratris sui, cui-dam nobili, Siro nomine, viro omnium vir-tutum donis praedito, tutelam commisit, Mazoviensem et Cujaviensem provincias com-mittens gubernandas. Samboriumque, nepo-tem Sironis praefati, Pomoraniam superio-rem, cujus urbs capitalis Gdansk nominatur, praefecturae officio instituit. Quendam vero Boguslaum, de stirpe Griffonum, Pomora-niae inferiori ducem constituit. Gneznen-sem autem provinciam, quae est omnium Lechitarum metropolis et provinciarum ori-go, cum nonnullis Russiae provinciis, scili-cet Przemisliensem, Wladimiriensem, Bre-stensem, Drohiciensem, cum castris, muni-cipiis et oppidis ac eorum appendiis suo imperio annectit. Sic itaque Casimirus fit monarchus totius Lechia. Sic quatuor fra-trum, Wladislai exulis, Boleslai Crispi, Meskonis Senis et Henrici primi principa-tus, in solum Casimirum, prospero successu,

confluxerunt: prout pater ipsius, Boleslaus Krzywousty, longe ante praedixerat, in lec-to aegritudinis constitutus. Iste etiam Ca-simirus servitutis loramentum disrumpere coepit, exactoria juga dissipat, tributa dis- 5 solvit, vectigalia relaxat, omne onus non alleviat sed penitus exonerat, angarias et perangarias expirare proclamans.

36. De quibusdam consuetudinibus regni

Poloniae.

10

Fuit autem ¹⁾ in regno Poloniae quoddam jus, auctoritate consuetudinis antiquae ap-probatum, ut quisquis potentum quocumque pompaticae vergens, pauperum annonam, ho-reis et granariis violenter confractis, diripe- 15 ret equorum pabulis depascendam. Erat et aliud simile temeritatis industria antiquatum, ut quotiescunque principum nuncii legatio-nes referent, haeredum ac in praediis eo-rum degentium equos in itinere coepto ²⁰ caperent. In quibus parvi temporis mo-mento infinita stadiorum miliaria cursu ci-tissimo transcurrerant, quae res scili-cet *podwoda* multis multo erat periculose

Przedz. 1, wiersz 1 appellavit» appellat II. — Oswanciensem» tak V; Osweczyminensem II; Oswecimiensem III; Olesmiciensem IV. — 3 hilariter» niema V. — Lestkonis» Leszczko V. — 5 Siro» tak II; Szijra III; Szira IV; Syra V. — 10 capitalis» niema II. — 11 praefecturae» tak II, III; prefecti V. — 13 constituit» tak III; instituit inne. — 14 est» niema II. — 16 cum» niema II. — 17 Brestensem» tak III, V; Brescensem niektóre inne. — 18 Drohi-ciensem» tak II; Droghiciensem III; Drohycziensem V. — Przedz II, wiersz 1 ipsius Boleslaus» tak III; ip. Boleslaus Boleslai II, IV; Boleslai V. — 3 etiam» tak II; etenim inne — 5 juga» tak III, V; ut jora II. — 8 proclamans» etcetera dodaje V. — 9 consuetudinibus regni Polo-niae» tak III, IV; pessimis dodaje II; constitutionibus V, VI i Som. — 16 Erat» E. autem V. — 19 haeredum» heredem III. — 20 degentium» degentur II. — coepto» capto II. — 22 miliaria» tak V; milia inne.

¹⁾ *Chron. Vinc. IV. 9.*

damnosa, sicut quorundam equis incurabiliter enervatis, quibusdam penitus extinctis, nonnullis, cum praedati fuissent, irrevocabiliter abductis. Erat et aliud pessimae consuetudinis piaculum, ut bona decedentium pontificum fisco principum accederent. Ne igitur de caetero talia fierent, jubet Casimirus aequitatis princeps archiepiscopo Gnesnensi, ut suorum suffraganeorum convocata synodo sub anathematis mucrone curet prohiberi.

37. *Hic jura polonica excommunicantur.*

Sdzyslaus itaque, sanctae Gnesnensis ecclesiae archiepiscopus, convocata synodo comprovincialium episcoporum suae dioceseos, induti pontificalibus, Casimiro duce praesente, primo unanimi voce pronunciant et consensu mutuo acclamant: ut omnis, qui pauperis annonas vi aut ingenio quocunque violento seu invasivo rapuerit, acceperit aut accipi seu rapi jusserit, anathema sit. Item qui cujuslibet legationis occasione quadrupedem pauperis seu haeredis ipsius ceperit, angariaverit sive capi seu

angariari jusserit, sive princeps sit, anathema sit; excepto casu, quando hostes alicujus provinciae imminere nunciantur. Nulla enim videtur esse injuria, si tunc cum jactura alicujus saluti patriae consulatur. Rursus, qui defuncti praesulis bona invaserit sive rapuerit, seu invadi sive rapi jusserit; sive princeps sit, sive quaelibet persona illustris, aut quivis officialium minister sine omnium personarum exceptione, quisquis quid talium adtemptare praesumpserit, anathema sit. Simile, puto ¹⁾, judicium de militibus jus patronatus obtinentibus, qui mortuo sacerdote per ipsum derelicta diripere praesumunt. Item, qui taliter spoliatum acceperit episcopatum absque sublato integritate restitutione aut certa restitutionis habita sponsione; quique hujus sacrilegii delicto consentaneus fuerit, anathematis sententia similiter innodetur. Approbant universi, et cuncti gratissimas asserunt tam sacrarum institutionum sanctiones, quae postmodum per papam Alexandrum tertium fuerant perenniter approbatae.

Przedz. 1, wiersz 2 enervatis» oneratis V. — 3 praedatis tak V; probati inne. — 4 abductis» tu dodają III-V hic jura polonica excommunicantur, które to słowa niżej trochę powtarzają się jako nadpis osobnego rozdziału. — 11 probiberi» exhiberi II, III. — 12 excommunicantur» exercentur zamiast exsecrantur II. — 13 Sdzyslaus» tak V, VIII; Szislaus II; Sdzislaus III. — 14 comprovincialium» tak II, III; cum provincialium inne. — dioceseos» diecesi II; d. universe inne. — 16 duce» tak II; inne nie mają. — 17 pronunciant» tak V; inne nie mają. — 18 acclamant» pronunciant III, VIII i niektóre inne. — 21 aut» niema V. — 22 occasione» tak V, VIII; actione III i niektóre inne. — 24 ceperit» tak V; recepit II, III. — angariaverit» tak V; angariantur II; angariavit III. — seu» tak II; vel III, V. — Przedz. II, wiersz 3 consulatur» consulantur II. — 11 adtemptare» tak V, VIII i Som.; nie mają II, III. — 17 certa» circa III. — 18 quique» quocum II. — 19 consentaneus fuerit» c. fuit II; c. fuerint III; consanguinei fuerint IV; consencientes fuerint V, VIII. — 20 innodetur» tak II; innodaretur III; innodentur V.

¹⁾ Niema tego Wincenty. Porównaj u dopełniacza kroniki Mierzwę str. 400.

38. *Qualiter Mesko Casimiro supplicat, ut eum ad patrimonium revocare dignetur.*

Dux igitur Mesko, exsilii taedio affectus, Casimiro humili qua prece poterat supplicabat, ut ipsum non principatui sed tantum ad patriam restituere dignaretur, in-
quiens: «minus miserum esse domestico teri jugo, quam exsilii calamitate confringi; tutius quoque et magis honestati consentaneum, ipsum suorum obsequiis fulciri nepotum, quam proditorum stipari insidiis».

Vinc.
IV. 10.

Praeponit insuper illius oculis: senectutis tremulae defectus, luctuosum nurus suae ejulatum, funebria nepotum lamenta, crebros eorundem singultus; quibus honestius esset occidi gladio, quam in angustiis interimi fame». Meminisse illum rogat: «quanta teneritudinis dulcedine apud ipsum ejus fota sit adolescentia, quo studio, quo piaeclementiae amplexu educata juvenus». Quibus auditis Casimirus et lacrimas continere non valens, ait ad proceres: «fateor inquit, ac semper fateri velim, me fratris mei et nurus meae immortalibus ac a mente non recessuris, nec in oblivionem deductivis obnoxium beneficiis fuisse et esse debere. Nec

injusta est ejus postulatio, quae non nisi patrimonii restitutionem debitam cernitur continere». Suboritur exinde murmur inter proceres et seditionis non parvae tumultus. Ajunt enim ei: «quod verebamur, accidit. Raro enim corvus corvum exoculat, raro frater fratrem stirpitis exterminat. Nostrum hic evidentissime discrimen agitur. Meskonis enim restitutio nostrum est exterminium; qui non differet, cum tempus acceperit, atrocissimam in nobis ultionem. Quid ergo, o viri? eodem certe sarculo amputare convenit ejusdem virgultus propaginem Frustra enim exstirpatur carduus, radice (socia) interius manente». Casimirus autem intelligens tam discriminose seditionis eventum ad se devolvi, convocatis proceribus, asserit: «haec a se dicta non animo fratrem restituendi, sed studio eorum animos experiendi, acceptissimumque sibi esse, ipsorum constantiam erga se firmiter teneri». At vero Mesko¹⁾ cernens, beneficium suae restitutionis in fratre non esse, ad Fridericum imperatorem convertitur, subsidia petiturus. Sed cum et ibi nihil prorsus proficeret, ad quendam Boguslaum, olim per maritimam

Przedz. 1, wiersz 5 tantum» tamen III i niektóre inne — 6 restituere dignaretur» tak V; revocare d. II; restitui dignetur III; revocet IV. — 7 minus» melius II. — 8 teri» tak Wincenty; teneri rękopp. — jugo» tak III; magno V; niema II. — confringi» tak III, IV; constringi niektóre inne. — 9 honestati» niema V. — 23 fratris mei» niema II. — nurus» auris rękopp. — 24 recessuris» tak V; cessivis II; recessimus IV. — 26 esse» niema II. — Przedz II, wiersz 10 differet» differt II, IV. — acceperit» incepit V. — 11 Quid... interius» niema IV. — 12 o viri» obiri II. — sarculo» tak II, III, VIII; surculo V. — 15 virgultus» tak V; sarcultus II, III, VIII. — 15 autem» niema II. — 19 acceptissimamque» tak II-IV; acceptissimam V. — 21 firmiter» ferventer II. — 22 suae» tak II, III; niema V. — 25 ibi» sibi V. — 26 Boguslaum» tak II-IV; Boleslaum V, VI, VIII i Som. — olim» niema IV.

¹⁾ Chron. Vinc. IV. 12.

provinciam quaestorem, quem jam Casimirus in ducem Pomoraniae inferioris creaverat, se convertit, cujus filio filiam suam matrimonio copulat, ejus ope maritimae gentis, non obsequelam quidem sed favorem ac amicitiam assequitur. Mesko igitur taciturno, anno domini MCLXXXI, fretus auxilio, occulte Gneznam noctu adiit, et diluculo subintrat et occupat, omnesque partrimoniales munitiones repente recuperat; Casimiro fratre suo occultiore illi facultatem recuperandi praebente. Quia vero minorum accessu spes saepe concipitur majorum, proponit ille in fratre recuperare principatum, diuque inter se jam verbis jam armis altercantur. Sed Mesko longe inferior viribus, plus ingenio et arte contendit ac dolo.

39. Quomodo Casimirus devicit Ruthenos.

20 Contigit namque, quod urbs Brestensis¹⁾ Russiae ab obedientia Casimiri recedens, consueta tributa eidem dare denegat et ad

resistendum Casimiro arma praeparat. Contra quam et ejus principem Casimirus manu fortium recollecta, anno domini MCLXXXII processit, ipsamque viriliter subito impugnat et acquirit. Urbeque praedicta sic repente acquisita et praefecto proprio in ea posito, versus Haliciam castra movens iter arripuit, filium sororis suae, alias cum patre ejectum, ad regnum Haliciense restituere proponens. Cui Wseboldus dux Belsiae cum principibus Ladimiriensibus et Haliciensibus primatibus, ac electorum Tibiancorum et Parthorum innumerabilibus turmis occurrens, bellum campestre non indicere quidam sed inchoare praesumens, ipsum animose aggreditur, plus de multitudine copiosa quam de strenuitate suorum praesumens. Quorum primas acies Casimirus impetuose ad instar fulminis strenuissime transverberat, ensibus dissecat, hostes quasi agri foenum prosternit humo Res igitur non minus fidei quam stuporis plena quod

Vine.
IV. 14.

1182.

*Przedz. 1, wiersz 2 in ducem» niema V. — 3 filio» tak III, IV; filius V. — 4 copulat tak II, III; copulavit V. — ejus» eam III-VI, VIII; cum Som.; pro II. — 6 ac amicitiam» tak poprawiam według Wincentego; inimiciam, inimicia rękopp. — 7 MCLXXXI, tak III i Som.; MCXXXI inne. — 8 occulte» niema II. — 10 repente» niema V. — 12 minorum» inimicorum V. — 13 saepe» spei V. — 15 inter se» jam i. s. II-IV; inter eos jam V. — 16 altercantur» tak II, III; alterantur IV; niema V. — 19 devicit Ruthenos» vicit Pruthenos VII — 20 Contigit» tak III-VIII; Contingit I, II. — 21 recedens» niema VII. — *Przedz. II, wiersz 7 Haliciam» tak V, VI, VIII; Alliciam I-III, VII; Albaciam IV. — 9 Haliciense» niema IV. — 10 Wseboldus» Sluseboldus I, II; Swseboldus III, VI i Som.; Wscheboldus IV; Swszoboldus V; Swseblodus VII; Swebeldus VIII. — dux Belsie» tak VII; dux Russie I; d. Bossie II, IV; d. Bosie III, V, VI i Som.; d. Bosne VIII. — 11 Ladimiriensibus et Haliciensibus» tak I, VIII; L. et Alliciensibus II-VII. — 13 Parthorum» tak III-VIII; Johortorum I, II. — 14 indicere» tak I, II, IV, VII; inducere III, V, VI, VIII. — 15 ipsum... suorum praesumens» niema II.**

1) objaśnienie tych zdarzeń obacz na str. 407 i dalszych.

illum et suos inter tot robustorum millibus non impetus hostium obruit, non tot mucronum acies transverberat, non densa telorum spicula configunt; quin hostes robustissime obruit et transvolat ense fulmineo. Et tandem non vincendo fatigati, frementes in se hostium fluctus hos excipiunt illos ad modum scopeli obterunt et obtundunt. Sicque omne robur hostium penitus colliquescit.

Vincit conflictu

Lapis, olla suo cadit ictu,

Petra stat invicta,

Ferens fert ollaquo icta.

Quae cum rupe gerit

Proelia, testa perit.

Hostes namque viso victricis aquilae signo, tanto minus configunt, quanto victoriosius principem Casimirum conspiciunt triumphasse, sic ut tot militibus ex ipsis hostibus prostratis, vix quidam principes eorum evaserunt agilitate pedum. Residuos aut satur gladius absorbuit, aut fugientes undarum torrens involvit, aut vinculis victor mancipavit. Igitur Casimirus, gloriosus victor de Ruthenis existens, sororis suae primogeni-

tum, alias, ut praemissum est, de regno e-
jectum, principem Haliciensibus restituit. Qui
post recessum Casimiri avunculi sui, veneno
a suis sibi propinato fuit extinctus. Cui in
regno Halicensi Ladimirus, frater ejus per
matrem, Casimiri sororem, successit. Fertur
namque et in quibusdam cronicis scriptum
reperitur, sororem Casimiri praedictam, fi-
liam Boleslai Krzywousty primo filium regis
Pannoniorum virum habuisse, de quo hunc
principem restitutum genuerat, antequam vir
ejus de regno fuisset ejectus. Mortuo au-
tem filio regis Pannoniae viro ejusdem, Bo-
leslaus Crispus ipsam cuidam principi Rus-
siae dederat in uxorem. De qua plures fi-
lios procreaverat, in Halicensi principatu
existens. Et cum primogenitus ejusdem, ne-
pos Pannoniorum regis, regnum Haliciense
a fratribus et a vitrico restitui, veluti pri-
mogenitus, et ad ipsum ex successione pa-
terna spectantem postulabat, mater ejus, ad
jussum viri, ut creditur, negabat ipsum fi-
lium suum esse, asserens suppositum, gra-
tia viro suo primo complacendi. Et ob hoc
successio sibi in regno Halicensi negaba-
tur. Casimirus avunculus ejus, sororis dictis

*Przedz. 1, wiersz 1 et est II. — inters tak VII; in moją inne. — millibus militibus II. — 5 obruit et transvolat tak V, VI i Som; obruunt et transvolant I-IV, VII, VIII, porównaj ze słowami Wincentego str. 411. w. 15. — 7 frementes tak I-III, VII; ferventes V, VIII. — fluctus luctus rękopp. — hos nie mają rękopp. — 8 illos quos rękopp. — 18 configunt tak I, II, IV, VII; confluunt III, V, VI, VIII. — 23 aut tak III; autem niektóre inne. — *Przedz. II, wiersz 2 Haliciensibus tak I i wiele innych; Alicien. II — 3 veneno w I i II wypuszczone w texcie to słowo dodano na boku. — 10 habuisse ... viro niema V. — 13 ejusdem tak III, V, VII; ejus I, II, VIII. — 16 Haliciensii Aliciensii II, III, VII. — 18 regnum niema VIII. — 20 et prout VIII. — ex successione paterna spectantem spectabat successione paterna VIII. — 21 postulabat tak VIII; inne nie moją. — ejus niema VIII.**

incredulus, nepotem regno restitui curavit. Propter quod bellum praedictum dicitur fuisse commissum.

40. *Casimirus Ladimiro fugato Romanum instituit.*

Casimirus itaque¹⁾ potenter Russiam ingressus, Ladimirum de regno Haliciensibus fugam inire coëgit. Quo fugato, Romanum, sororis suae filium de secundo viro genitum, Haliciensibus principem instituit, et pacata Russia ad propria feliciter remeavit. Ladimirus vero a rege Pannoniorum restitutionis implorat auxilium. Rex autem Pannoniorum minime compatiens, sed potius regnum Haliciense ambiens, Romanum eiecit regnumque Haliciense occupat et proprium filium instituit regno in eodem. Exsulem vero, ne filio suo noccat, vinctum ergastulo includit. Qui tandem carceris squa-
lore angustatus nimium, carceris custodibus munera promittens, captivitatem evadit. Hic postmodum²⁾ in partibus Russiae existens, tantum patrimonialibus bonis contentus, quadam temeritatis audacia assumpta, limites

regni Poloniae cum quibusdam latrunculis invadens, raptas illustrium faeminas, et nece sacrilega in Christianorum populo in die assumptionis beatae virginis Mariae crudeliter commissa, trans ultimas barbarorum transtulit regiones. Quam ob rem praefatus sceleris auctor per Casimirum de omnibus patrimonialibus bonis fuit in exilium relegatus.

41. *Ladimirus Casimiri gratiam et veniam impetrat.*

Quamvis autem ejus senioreslem indignationem formidare debuit, ejus majestatem ausu temerario offendere praesumpsit: quia tamen ad piissimi Casimiri munimen confugit, desperatae veniae successus illi minime defuere. Non solum enim temeritatis praesumptae veniam impetrat, sed etiam apud sacrum principis oraculum gratiam assequitur ampliorem. Namque a serenitate Nicolaus ille famosissimus sacri princeps palatii destinatus filium regis Hungariae, quod cunctis orientalium regionum impossibile videbatur, cum omnibus Pannoniorum pompis ac potestati-

Przedz. I, wiersz 1 restitui curavit» restitutum curavit restitui V; restitui curabat VIII. — 2 dicitur fuisse» fuit VIII. — 4 Casimirus... instituit» tak V, VI i Som.; Qualiter Casimirus Wladimiro fugato Romanum principem Haliciensibus instituit II; Q. K. Ladimiro f. R. pr. Haliciensibus inst. III; Q. K. f. Ladomiro R. pr. Haliciensensem inst. VIII. — 21 promittens, captivitatem evadit» promittit, ut captivitatem evadet V. — 23 tantum» niema VIII. — 24 assumpta» sumpta II. — *Przedz. II, wiersz 10* Ladimirus... impetrat» tak V, VI i Som.; Qualiter Ladimirus gratiae Kasimiri se subiciens et submittens veniam impetravit etc. VIII. — 12 senioreslem» tak VIII; seniorelem VI i Som.; seuiorem III, V; severiorem Wincenty. — 17 defuere» defugere III, VIII. — 20 a serenitate» s. rękopp. — 21 princeps» principis rękopp. — 22 quod» tak VIII; qui inne. — 23 impossibile» in Polonia III; Polonie V; et Polonie VIII.

¹⁾ Chron. Vinc. IV. 15. ²⁾ Wincenty mówi o tym napadzie, (str. 413) jako o jednej z dawniejszych sprawek hultajskich Włodzimierza: *hic limites Casimiri quondam irrepserat.*

bus potenter trucidat et expellit, exulemque Ladimirum in regnum Haliciense restituit Sic manus hujus eadem

Ov. Rem.
Am.
I. 44.

. . . vulgus opemque tulit.

Unde orientalium regna tantus timor concussit, ut omnes ad Casimiri nutum, plus quam tremuli folium tremiscerent.

Hujus autem Casimiri tempore per Aegidium, episcopum Mutinensem, ossa sancti Floriani Cracoviam apportantur et per Gedkam nomine episcopum Cracoviensem suscipiuntur reverenter et devote Qui Gedka episcopus anno sequenti diem clausit extremum. Cui Fulco per canonicam electionem in episcopatu Cracoviensi successit. Lestko etiam dux Mazoviae et Cujaviae, filius quondam Boleslai Crispi, anno sequenti migravit ad Christum. In cujus dominio Casimirus Cracoviensis dux eidem successit.

42. Cracovitae Casimiro derelicto Meskonem

Senem iterum in dominum suscipiunt

Vinc.
IV. 16.

Wladimiro igitur regno Haliciae, ut praemissum est, feliciter restituto, procures Cracoviae adversus Casimirum magno furore indignantur, pro eo scilicet, quod tantum

nefas et flagitium, quod idem Wladimirus ipsis inferre praesumpserat, in ipso non fuisset ultum, sed potius nimio munere proemiatum. Quem decebat magis patibulo affigi, quam regno sublimari. Asserunt quoque regis Pannoniorum soluto foedere, securitatem regni Lechitarum prorsus exspirare. Unde, quod viribus nequeunt, dolo parare disponunt. Casimiro denique in Russiae partibus diuturno tempore negotia disponente, fingunt necis artifices, Casimirum toxico interemptum. Pro duce quoque Meskone transmittunt, eumque, ut festine Cracoviam properare non desinat, hortantur. Quo subito veniente, civitas Cracoviensis cum castris et municipiis eidem aperte traditur; solo venerabili viro Fulcone Cracoviensi episcopo pro viribus resistente, sed minime proficiente. At ubi proditorum nefas ad aures Casimiri rumor detulisset, Casimirus intrepidus, cum Romano, Wladimiro, Wseboldo Belsiae, principibus, suis nepotibus, Cracoviam aggreditur. Cujus adventum Mesko frater ipsius praestolari non audens, sed Boleslaum filium suum, cum gente

Przedz. I, wiersz 3 orientalium» montalium V, VIII; ta odmianka zamiast orientalium znachodzi się i w niektórych kodeksach Wincentego; mortalium III. — timor» tumor niektóre. — 6 nutum» nuncium V i Som. — 10 Gedkam nomine episcopum Cracoviensem» tak V; epi. G. inne. — 16 Lestko» tak IV; Lesthko II; Lesco III; Leszko V. — 22 Wladimiro» tak III, VIII; Ladimiro inne. — Przedz. II, wiersz 2 praesumpserat» presumpserit V. — 3 nimio» przed tem słowem mają rękopp. miro lub mucro. — 5 regno» in r. V. — Asserunt» asserentes III; assensus V; asserens VIII. — 10 partibus» constituto dodają V, VIII. — 16 cum» tak II, III; in V, VIII. — 17 viro» tak V; nie mają II-IV, VIII. — 19 proficiente» tak II, VIII; perficiente III i Som.; niema V. — proditorum» tak II, IV, VIII; proditorium III; proditoris V. — 21 Wladimiro» tak V, VI i Som.; Wladimirie II, III; zaś VIII ma Wladimirie przerobione z Wladimiro. — 22 Wseboldo» tak II; Wseboldo III, VIII; Wscheboldo IV; Wschebholdo V. — Belsiae» tak III, V; Slesie II; Belze VIII — 24 ipsius» nie mają V, VIII.

copiosa, in castris relinquens, ad propria festine rediit. Casimirus vero Cracoviam ob-
 sidionibus circumdat, ac brevi diei intervallo
 recuperat. Omnesque¹⁾ munitiones et muni-
 cipia redduntur eidem, Boleslao nepote suo
 cum gente sua in captivitatem sponte se
 praebente. Sed Casimirus regno reformato
 nepotem suum cum omnibus captivis addi-
 tis muneribus a captivitate absolvens, ad
 10 Meskonem fratrem suum generose remittit.
 Quae res Meskonis animum tanto amore
 devicit, ut omnium injuriarum totaliter ob-
 litus amplexibus gratularetur fraternis. Hu-
 jus autem facti et concordiae fuit auctor ille
 15 insignis industriae vir, Petrus archiepiscopus
 Gnesnensis, quem vidit Vincentius Kadlubon-
 nis episcopus Cracoviensis, qui scripsit haec,
 et scimus, quia verum est testimonium ejus.
 Regis quoque Pannoniorum foedera²⁾ Nico-
 20 laus princeps palatii praefatus cum Fulcone
 episcopo Cracoviensi ad statum pristinum
 reintegrare cupiens, reges Hungariae et Po-
 loniae ad certum locum comportare studuit,
 et juxta sanctorum instituta, videlicet sanc-
 25 tissimi Polonorum patroni Adalberti et beati

Stephani olim Hungariae regis, spondet ut-
 terque: communiter coli regni utriusque
 debere amicitias, concorditer alterutrius hos-
 tes hostiliter insectari, communes quoque
 prosperitatum successus indifferenter, assi-
 due, futuris temporibus obtinere.

43. Qualiter Casimirus Pollexianos sub-
 jugavit.

Casimirus itaque praefatus, ex omni parte ^{Vinc IV. 19}
 tutela amicorum stipatus, Prussorum termi-
 nos aggreditur. Quorum contiguis per in-
 vasiones creberrimas nimium afflictis et vix
 tandem non sine bellorum gravi certamine
 subactis, Pollexianorum terras subintravit,
 quorum cervicosam feritatem nondum quis-
 quam bello vel insultu hostili attriverat.
 Sunt autem Pollexiani genus Getharum seu
 Prussorum, gens atrocissima, omnium fera-
 rum immanitate truculentior, inhabitatrixque
 vastissimae solitudinis. Ad quam propter
 concretissimas nemorum densitates et bi-
 tuminata locorum palustria via patebat in-
 accessibilis. Horum habitacula Casimirus fla-
 marum facibus absorbit, cuspidum et en-
 sium ictibus perscindit, donec flagrata paene

Przedz. I, wiersz 1 relinquens» derelinquens V. — 3 diei» dierum II. — 5 eidem» niema II. — 7 reformato» tak VI i Som.; suo r. II-IV; s. informato V; s. informante VIII. — 10 gene-rose» tak III, VI, VIII i Som.; gracie» II, V. — 16 Kadlubonis» tak III-VI, VIII; Kadlubkonis II. — 19 foedera» niema V. — 20 praefatus» tak II, III; nie mają V, VIII. — Fulcone» Sulcone V. — 23 patroni» niema II. — Przedz. II, wiersz 2 utriusque» tak II, III; nie mają V, VIII. — 3 hostes» tak VIII; inne nie mają. — 4 hostiliter» hostilius V. — quoque» tak III; quod II; que inne. — 7 subjugavit» tak V i Som.; dicioni sue subegit III; d. sue subegit et subjugavit VIII. — 10 stipatus» stirpatus V. — 11 per invasions» per prelia inv. rękopp. — 12 afflictis» afflictus rękopp. — 14 subintravit» tak V; subintrat III, VIII. — 21 concretissimas» coartissimas V. — 24 absorbit» desorbuit VIII. — et» ac VIII. — 25 perscindit» prescindit VIII. — flagrata» proflagrata II; conflagrata IV.

¹⁾ Chron. Vinc. IV. 17. ²⁾ Chron. Vinc. IV. 18.

tota provincia, Pollexianorum primi proceres ad Casimiri pedes obtentis dextris, pronis cervicibus prosternuntur, tam suam quam reliquiarum patriae salutem deprecantes. Ad cujus calamitatem serenissimi pietas principis mox compassionem animi inclinât, idoneaque et sufficienti obsequela et praestatione tributorum cautione a Pollexianis suscepta, cum nimio triumpho feliciter ad propria remeavit, ubi non sui victus torpore, sed suorum persuasus lassitudine, aliquantisper otio indulget.

44. De morte Casimiri.

Fuit autem victoriosissimo Casimiro devotae consuetudinis, solemnâ sanctorum devotissime venerari. Unde cum beati Floriani diem in divinis officiis, in orationibus et gratiarum actionibus totum Domino peregisset, solemnâs hostias offerendo, in crastino principibus ac primis proceribus regni ac episcopis, epularum convivia praeparare jussit. Qui inter epulas, multa laetitia exhilarati, plurima invicem conferunt. Et primo de hostium prosperis ubique triumphis. Secundo post tanta laborum discrimina principis incolumitas. Tertio tam propria quam patriae securâ tranquillitas. Quarto rerum et corporum festiviôr amoenitas.

Aderat etiam omnibus deliciis suavior serenissimi principis Casimiri alacritas, quae omnium exsultandi animos, resultandi corda hilariter perfundebat. Et cum omnium vox exsultationis altius resonaret, tantae gloriae serenitas et laetitiae júbilus repentina subito tempestate obruitur. Et non extrema luctus occupat, proh dolor! sed media gaudii. Sicque conversa est in luctum cithara¹⁾ Lechitarum. Dum enim quasdam de salute 10 animae quaestiones pontificibus Casimirus proponeret, modulo hausto poculo mox prosternitur, morbo, incertum est extinctus, an veneno. Sicque illud unicum sidus patriae²⁾, Casimirus occubuit. Tantae igitur tristitiarum 15 tenebrae opperuerunt populos, ut omnes moeror ingens omnimode occuparet, ad quos tanti infortunii calamitas poterat pervenire. Mortuo itaque felicissimo Casimiro, anno domini MCLXXXIV ortum est quoddam 20 chaos³⁾ et personarum confusio de tam inopinato eventu, quibusdam supra se stupentibus, aliis extra se raptis, plurimis vero velut quodam fulminis ictu prostratis. Vidisses enim plurimas magnatum imagines²⁵ velut prorsus exanimas. Nonnullos uberrimis lacrimarum imbribus perfusos, vultus matronarum illustrium ac virginum, quibusdam

Przedz. 1, wiersz 3 reliquiarum» reliquiarum V. — 6 compassionem» ex compassione VIII. — idoneaque» idonea quoque V, VI, VIII. — 8 a Pollexianis» amplexionis V. — 10 remeavit» remeat II, IV. — 19 offerendo» effundendo V. — 25 laborum» laboris II. — Przedz. II, wiersz 1 Aderat» tak II, IV; adheret niekt. inne. — 2 Casimiri» niema IV. — 3 corda» tak II; cordis inne. — 9 est» niema II. — 11 animae» suae dodaje II. — 12 prosternitur» niema II. — 20 MCLXXXIV» MCLXXXIV ma kod. II. — 26 uberrimis» tak V; uberibus inne.

¹⁾ Job. XXX. 31. ²⁾ Chron. Vinc. IV. 20. ³⁾ Chron. Vinc. IV. 21.

sulcis unguium, crebra cruoris proscindi flumina. Quosdam vero, adlisos ad statuas, propriis paene ictibus excerebratos; omnium illo moriente una et eadem commoriendi voluntas. Non desunt tamen in eodem horae puncto quidam falsa ducentes suspiria, qualiter primates ad sua vota inducerent, aut vacantem occupent principatum; sed in suis tandem cogitationibus evanescent.

10 45. De Albo Lestkone, filio Casimiri.

Exsequiis ¹⁾ igitur funeralibus solemniter peractis, venerabilis ille Cracoviensis episcopus, primo cum primatibus de regni successore tractatu habito, omnes ad colloquium convocat. Et vix tandem strepitu sopito ait illis: «pius o proceres dolor est, sed impia doloris atrocitas; pie quidem princeps doletur defunctus, defuncto alius substitui non negligatur. Ob quam causam, 20 quaeso, examen apum saepe defluit ac prorsus deperit, nisi, quia in locum principis mortui alium substituere negligit vel ignorat? Unde quaedam reptilia, qui stellionem habent principem, eo vix defuncto 25 mox alium in ejus locum assumunt et praecipue illum, qui primus in morte principis lacrimas emittit. Et quamvis Casimi-

rus mortuus videatur, in suis tamen facile mori non potuit, in quibus adhuc vivere videtur et futuris temporibus vivet in gloria. Nec vitis dicitur succisa, quam vini palmites vivere protestantur. Duae namque vites et duo supersunt luminaria, duo filii Casimiri, Lestko et Conradus, licet in pupillari aetate constituti. Dignum ergo est, majorem aetate paterna dignitate insigniri. Ad quod quidam vir insignis respondens ait: «sane, inquit, pater venerande omnibus est amplexanda vestri salubritas consilii, maxime in his, quae dilationem non capiunt. Periculosa est enim mora et in se trahit pericula. Ideo in eligendo principe nulla debet committi negligentia. Sed tamen de persona principis omnium experienda cunctatio et diligens vigilantia est adhibenda. Non enim decens est, ut cano vertici impubertas dominetur. Immo valde puerile est, ut prudentibus viris puerilis imperet imprudentia, cum verbum sit sapientis: Vac terrae cujus rex puer est! ^{Ecclesi. X. 16.} praesertim cum principem discretum, strenuum, cautum et industrium esse in omnibus ad omnia conveniat. Hoc autem dicebat, ut Mesko Senex princeps Majoris Polo-

Przedz. I, wiersz 1 sulcis» tak III, VIII; fulcis niektóre inne. — 5 voluntas» palmitas V; po voluntas dodaje non deest VIII. — desunt» desinit V. — 6 falsa» flumina V; fluvia VIII; plurima Som. — 11 igitur» itaque II. — 13 successores» successionem II. — 18 doletur» dolens VIII. — 23 stellionem» tak III, IV, VIII; sterilionem V. — 25 alium» alterum II. — et praecipue illum» niema III i Som. — *Przedz. II, wiersz 2* potuit» poterit II. — 9 dignitate» niema V. — 14 mora» tak V, VI i Som.; hora niekt. inne. — et» ubi rękopp. — 18 vigilantia» tak II, IV; vigilatio inne. — 19 vertici» veluti II. — 23 rex» princeps V. — 26 dicebat» dicebatur II.

¹⁾ Chron. Vinc. IV. 21.

niae, vel nepos ejus Mesko dux Opoliae, de quibus praemissum est, substitueretur princeps. Ad haec vir zelo justitiae plenus, Fulco antistes, respondit: Haec a te, utpote viro prudente, non ineleganter sunt allegata, sed praesenti in articulo prorsus locum habere non videntur; quae tunc demum vera esse poterunt, cum de eligendo principe, non de jure successionis disceptaretur. Prorsus enim aliud juris habet electio, aliud jus successionis. In illo est liberrima deliberationis libertas, at in isto urgentissima juris necessitas. Ab illo omnes intra legitimam aetatem relegantur, ab isto nec infantuli nec posthumi excluduntur; qui etiam omni solemnitate juris vallatum rumpunt testamentum. Sed illud, quod de regimine rei publicae tetigisti, parvulis istis non officit. Nam si res publica, juris testimonio, instar justi habetur pupilli, constat idem esse juris in utroque, quia ubi eadem ratio, eadem est juris censura. Aut ergo pupillis omnem omnino tutelam auferes, aut

etiam rei publicae tutores non negabis, nec enim per se principes rem publicam administrant, sed per administratorias potestates. Ideoque perimpium et iniquum est dissimulare nedum impedire, quod ratio dictat, quod poscit utilitas, quod jubet honestas, quod suadet pietas, quod juris utriusque imperat et cogit necessitas. Non est igitur hoc, quod (principum) consensum et favorem procerum, quod vota civium et affectum populi, hac in parte possit remorari. Proinde unanimis omnium vox coelotenus et hilaris alacritas attollitur: vivat! vivat! princeps rexque in aeternum. Omnesque tanta serenitas lacticiae quadam solennitate perfudit, quod quasi praeteriti moeroris nullo meminerunt angustiam. Tanta illis dulcedo, tantus amor et tanta omnibus amoris affectio erga pupillos, ut non favor, nec odium, non tribulatio, non gladius, non quaestus, nec ulla paenitus occasionis necessitas, ipsos ab ipsorum latere ac obsequio posset aliquantulum disjungere. Post hoc

Przedz. I, wiersz 2 substitueretur» substituetur II. — 3 viro prudente... locum» niema I ineleganter» tak III i Wincenty; regulariter IV; eleganter V; eleganter VIII. — 7 demum» niema IV. — 8 poterunt» potuerunt V. — 9 jure successionis» tak II-IV; vita s. V; vite suscepcionis VIII. — 11 jus successionis» tak VIII; jus successorium II, III; juris s. IV; jus successorum V.—liberrima deliberationis» tak II-IV; liberamine liberacionis V, VIII—14 isto» illo rękopp. — 15 posthumi» postremi V, VIII. — qui» que V. — 16 vallatum... testamentum» vallata... testamenta II.—19 officit» afficitur V. — 20 justi» tak II; inne nie mają. — 22 juris» res s. V. — Aut» Nec V, VIII. — Przedz. II, wiersz 2 principes» princeps IV. — administrant» administrat II, IV.—3 administratorias» tak IV i Wincenty; administratas inne.—4 Ideoque» promptum dodaje V i Som. — 5 quod ratio» tak Wincenty; r. rękopp, — dictat» tak VIII; dicat III; debeat V.—7 utriusque» tak III; utique inne; denique Wincenty. — 10 quod» tak II-IV; per V, VIII i Som. — civium» tak II, III; omnium V, VIII i Som. — 11 hac in parte» tak Wincenty; h. p. II; a parte III, V; ac per te VIII. — remorari» tak Wincenty; removeri rękopp. — 13 attollitur» attolluntur II. — 17 meminerunt» invenerunt II, IV. — 21 occasionis necessitas» occasio aut n. II. — 22 ipsos» illos IV. — ac» tak II, III; ab V, VIII; nec IV. — 23 aliquantulum disjungere» aliquantulum disjungi II.

autem ille primus comes Nicolaus, princeps militiae, omnibus summe regravans, omnes de constantia et forma fidelitatis ammonet et informat, eosque, ne quiquam in contrarium suam possint mutare voluntatem, jurisjurandi religione constringit. Noverat enim vir prudens, volatile semper esse mentis humanae vehiculum ac in lubrico glaciali positos animi affectus.

10 46. *Mesko Senex sublimationem nepotis dolens deplangit.*

His auditis Mesko¹⁾ Senex, majoris Poloniae princeps, consternatus et indignationis dolore repletus, lectulo prosternitur, in-
15 quiens: «non suum apud illos dolere contemptum, non tam jura primogeniturae confusa, quam superexcellens tantae dignitatis majestatem, scurili ludibrio prostratum, quae (res) etiam sine ridiculo dissimulari
20 non potest. Infantum enim est cum infantibus

ludere par impar, equitare in arundine longa²⁾.

Doloris quoque non dispar est ratio; quia cum in fratre meo Casimiro hujus regni
25 corona ceciderit, eam non sublevare sed in coeno et in quodam lacu miseriae suppri-

mere remque publicam hostibus exponere studuerunt. Infantem quoque principem creant, ut eo praetextu ipsi principibus suis principentur; ut stirpe regia prorsus eradicata tandem potiantur imperio, et pro uno capite tot ex ipsis crescant reges, quot capita. Unde nempe, o proceres! misereor vestri; vestra me movet calamitas, vestrum omnium hic agitur discrimen; vos eis obsequiari oportet, quos vobis obsequi decuerat. Eisdem verbis, eadem verborum acrimonia Boleslaum Longum Slesiae et fratrem ejus Meskonem Loripedem Opoliensem duces, filios olim Wladislai exsulis fratris sui, crebro sollicitat et ad suum votum inclinat. Aliorum quoque procerum tam hujus regni quam exterorum undique conquirunt subsidia. De quorum subsidio praesumens, Cracoviensis provinciae magnatibus scribit, praecipit et mandat: ut a Lestkone resipiscant, ipsumque principatui excedere jubeant, nec arundineo baculo innitantur, sed sese principem recognoscant et gratiam gratuito mereantur obsequio, ne furorem proclii experiri cogantur.

Przedz. I, wiersz 4 quiquam» tak III; cuiquam inne; *Wincenty mówi*: ne cui suam in contrarium liceat mutare voluntatem. — 8 vehiculum» vehetrum V, VIII. — 13 consternatus» tak II, III; contristatus V, VIII. — 15 dolere» tak III, IV; dolore II; dolorem V, VIII. — 16 jura» tak II, III; jure niektóre inne. — 25 sublevare» sublimare V. — 26 suppressere» suppressi II. — *Przedz. II, wiersz 3* ipsi» ipsis II. — 7 Unde» tak V; Vestri inne. — 8 movet» ammonet II — 9 obsequiari» obsequiare II, IV. — 11 Eisdem» tak II, IV; Eisque inne. — eadem» tak II; et e. inne. — 15 crebro» niema II. — 17 exterorum» tak II, IV; extraneorum inne. — 18 subsidia» presidia II. — 23 innitantur» tak III, VIII, Som. i Wincenty; irritentur II, IV-VI. — sese» ipsumque Sleszye V. — 25 furorem» tak II IV, VIII; fervorem V i Som.

¹⁾ *Chron. Vinc. IV. 22.* ²⁾ *Horat. Sat. II. 3 v. 248.*

47. *De proelio inter Meskonem Senem et
Cracovitas commisso.*

1195. Anno itaque domini MCXC quinto Cracovienses primates, unius voluntatis effecti, Meskoni remandant: gratuitum dici non posse, quod minaci strepitu extorquetur. Promptus ergo esto, si desistere nolis, promptos nos ad resistendum invenies.

Vinc.
VI. 23.

Stat.
Theb.
I. 213.

Pondus inest verbis, et vocem fata sequuntur.

Proinde Mesko Senex manu fortium recollecta Cracoviensem provinciam appropinquat. Cui Cracovienses cum Romano, duce Wladimiriensi, non cum parva suorum et Ruthenorum armatorum numerositate occurrunt. Meminerat namque dux Romanus beneficia per Casimirum avunculum suum sibi impensa: apud quem paene a cunabulis exstitit educatus; eodemque quo fungebatur principatu Wladimiriensi a Casimiro fuerat institutus. Sciebat etiam, Lestkone et Conrado excussis, suo capiti securim imminere; hinc a Meskone Sene si vicisset, illinc a principe de Kijow, cujus filiam, dato libello repudii, a se removerat. Erat autem in Cracoviensi provincia locus, a nomine fluvii Mosgava dictus, ab Andreoviensi coc-

nobio non longe distans. In hujus loci pinetis sive rubetis uterque exercitus conveniens acies instruxit. Ubi non filiatio paternitati reverentiam exhibuit, non filiationi paternitas ignoscebat, non fraternitatem fraternitas, non affinitatem affinitas; nec illa sancta spiritualis cognatio (semet ipsam) agnoscebat, sed omnes invicem, sine omni delectu promiscua caede sese interimunt. Tunc Meskonis filius Boleslaus, cuspe¹⁰ transfossus, exspirat. Sicque inclitorum gloria prosternitur! Et Meskonem Senem quidam miles gregarius lethaliter vulnerat. Quem cum occidere nititur, ille dejecta galea se esse principem exclamat. Quo miles¹³ cognito veniam praecatur. Eum ab aliorum impetu conservans, proelium declinare facit. Sed et dux Romanus, gravibus in se susceptis vulneribus, non sine magna caede suorum a proelio divertere cogitur. Nam in²⁰ principio congressus pars suorum maxima Ruthenorum terga fugae dederat. Quod Cracovitis victoriae ademit triumphum; quorum plurimi non proelio intenti sed Ruthenos fugientes, quidam aviditate praedae,²⁵ quidam indignationis animositate fuerant

Przedz. I, wiersz 3 Cracovienses» Cracovie III. — 4 primates» niema VIII. — 5 remandant» recommandantur III. — dici» duci II. — 6 minaci» tak II-IV; minatico inne. — 8 invenies» juxta versum lub versus dodać tu rękopp. — 17 a cunabulis» a incunabulis VIII. — 19 Wladimiriensi» Wladimirie VIII; Wladimirum II. — 22 Meskone» Lestcone V, VI i Som. — illinc» tak II; illic inne. — 26 Mosgava» Moszgava II-IV, VIII; Meszagava V. — Andreoviensi» tak III; Andrioviensi II; Andreviensi IV; Andrzeoviensi V; Andrzejoviensi VIII. — Przedz II, wiersz 1 hujus» cujus V, VIII. — 2 conveniens» niema V. — 3 instruxit» construxit V. — Ubi» tak II, III; inne nie mają. — 6 illa» ulla rękopp. — 7 sancta» tak II, III, VIII; inne nie mają. — agnoscebat» tak III-VI, VIII; agnoscebatur II. — 9 delectu» tak II; dilatione VIII; delicto inne. — promiscua» niema VIII. — 10 cuspe transfossus» crispus V, VIII. — 15 gregarius» tak ma Wincenty; Georgius VIII; Gregorius inne rękopp. — 19 vulneribus» niema V, VI. — caede niema II.

insecuti. Postquam autem fuisset dilapsus
 populus a proelio, affuit iterum in Mesko-
 nis Senis subsidium Mesko Loripes dux
 Opoliensis praedictus cum nepote suo Ja-
 5 rosławo, Bolesłai ducis Slesiae filio. Qui in
 loco pugnae nemine paenitus reperto, cum
 jam utraque pars ab invicem diverterat,
 gratulantur et exsultant, quasi victoriose
 campum certaminis obtinuissent, signa vic-
 10 toriae extollentes. Quos comes Govoricus
 adesse intelligens, licet in manu pauca for-
 tium virorum aggreditur, et ad instar ful-
 minis impetum faciens, viriliter configit
 atque pugnat. Sed dispari hostium nume-
 15 rositate agitato, tandem succumbit, captus
 abducitur, et diu tentus, vix demum ami-
 corum interventu a captivitate liberatur.
 Porro Fulco praesul saepe dictus inter
 spem et timorem anxius, orationi propensius
 20 intendit, belli exitum in loco semoto praesto-
 latur. Qui cum quendam de proelio vidisset
 venientem, ait: «prosperene vobiscum agitur?»
 Qui respondit: «nostros nunquam deserat hos-
 tes hodierna nostra prosperitas! cecidit enim
 25 Romanus et primorum primi prostrati, qui-
 dam capti, nonnulli diffugio dilapsi, totus-
 que populus nostri exercitus emarcuit. Et
 illud certius certo habe, senem Meskonem
 cum triumpho, spoliis onustum, Cracoviam
 30 proficisci». Vix haec finierat, et ecce alius i-

temque alius superest, aliud proferens menda-
 cii commentum. Unde praesul ait: «aut ergo
 cuilibet eorum credamus, aut nulli, cum
 dicta eorum dissona videntur. Superest igitur,
 ut aliquis nostrorum rem diligentius
 exploret». Cui quidam: «praesto sum». Ait
 illi praesul: «tria verba tene: impiger, di-
 ligens, cantus esto. Angelus domini tecum!»
 Igitur ille, clericali habitu mutato, pedestri
 cursu ad locum proelii veniens, rem dili-
 gentius explorat nunc ab eis, quos semi-
 vivos reperit, nunc ab his, qui praedociniis
 erant occupati. Qui cum exploratissime di-
 dicisset, quantocius revertitur, et cuncta per
 ordinem pontifici pandit: senem Meskonem
 sub duplici onere gementem ad propria
 remeasse; sub onere moeroris pro morte
 filii, et sub onere doloris, pro vulneribus in
 se susceptis; Romanum quoque vulneratum
 non tamen lethaliter, nunciat. Quem pon-
 tiffex nocte proxima insequitur; insecutum-
 que obnixè revocare studet, ne Mesko Se-
 nex, ira incandescens, et viribus resumptis,
 per se vel per Wladisławum filium suum,
 Cracoviam occupet. Cui Romanus: «gemina
 me, pater carissime! ut vides, compedit de-
 bilitas, una in me ipso corporis ob vulnera,
 altera ob militiae in meis carentiam, quae
 partim proelio corruit, partim fuga dispa-
 ruit». Ad quem praesul: «quid ergo consu-

*Przedz. 1, wiersz 1 insecuti» tak II, IV; insectati V, VI, VIII. — 4 praedictus» niema II. — 6 paenitus» prorsus V. — 7 ab invicem» ab inde II. — 10 Govoricus» Govorius II. — 20 semoto» remoto II. — 23 hostes» tak II, III, VIII; hostis V. — 24 hodierna» die dodaje V i Som. — 26 diffugio» tak Wincenty; de fuga II; defuge III; defugere V; data fuga VIII. — 29 onustum» honestum V. — *Przedz. II, wiersz 2 ait» tak V; inne nie mają.* — 4 igitur» ergo IV. — 8 esto» est V. — 14 quantocius» tak II, IV, VIII; quantocius III, V. — 17 pro» de V. — 26 compedit» compendit II.*

lis? Cui ille: «tuam non latet prudentiam, nam prudentia serpentis est in custodia capitis¹⁾. Caput igitur custodiri jube, donec nostrorum vulnerum livor detumescat». Romano itaque ad propria remeante, primi procerum Cracoviae, ut primum crastina dies illuxit, cum paucorum quidem sed exercitissimorum manu hostes quaerunt undique. Quibus non inventis, an Senem Meskonem insequi debeant an Meskonem Loripedem? a praesule suscitantur. Sed praesulis consilio neutrum facere jubentur. Jubet ergo pontifex et consulit, ut ad sedem regni properent custodiamque diligentem adhibeant, ne quasi vacantem quisquam occupet. Nam piscium genus facilius deprehenditur in gurgite turbido. Cracoviam itaque festine adeunt et solennius quam ab initio solennitates instituti principis instaurant. Itaque mater puerorum tam in consiliorum industria quam providentia rerum mulier supra muliebrem sexum prudentissima, legitimam in se tutelam pupillorum suscipit, donec major filius adolescat. Ad cujus nutum pro meritis singulorum dis-

tribuuntur dignitates, castellaniae quoque et potestates. Tanta erga illam et pueros omnibus fuit reverentia, ut proceres quasi obliti sui status dignitatis mulieri mallent obsequi, quam pueros deserere. Praesul 5 vero Fulco et Nicolaus comes palatinus curam rei publicae suscipiunt. Cujus administrationem idoneis ac fidelissimis potestatibus distribuunt. Siluitque aliquandiu terra et pacis aliquantisper facta est tranquillitas. 10

48. *Lestko Albus in Halicia Romanum instituit.*

Porro dux Lestko²⁾ aetate proficiebat et industria, (venaticis) utpote adolescens studiis sese ad juvenile robur exercens. Jam-15 que in his exercitior ad armorum usus aspirabat, qui necdum tiro, necdum miles, gloriosae tamen in se militiae praemonstrabat insignia. Ex quibus illud saltem ad culmen gloriae sufficit, quod super omnes 20 principes Russiae, licet adhuc adolescentulus, quasi quidam sol enituit. Eo namque tempore Wladimirus frater Romani germanus³⁾ et Lestkonis amitalis, dux Haliciae nullo haerede legitimo relicto, debitum na-25

*Przedz. I, wiersz 2 capitis» niema V, VIII. — 4 livor» tumor V. — 10 insequi» sequi II. — an Meskonem» ac M. II. — 14 diligentem» diligenter II. — 18 et solennius... instaurant» niema IV. — 19 instituti principis» tak II, III; institute principes V; instituti principes VIII. — 21 providentia» prudencia V. — 24 suscipit» tak II-IV, VIII; suscepit V. — 25 meritis» nutis II. — *Przedz. II, wiersz 4 dignitatis» dignitates rękopp. — 8 potestatibus» primatibus II, VI, VIII. — 9 Siluitque» Siluit V. — pacis» niema IV. — 16 usus» usum II. — 19 ad» niema V, VI i Som. — 20 culmen» cumulum VIII. — sufficit» suscipitur V, suscepit VI i Som. — 22 enituit» micuit II; emicuit inne.**

¹⁾ Porównaj to ze słowami u Wincentego str. 435. ²⁾ *Chron. Vinc.* IV. 24. ³⁾ Włodzimierz Jarosławicz nie był rodzonym bratem Romana; autor zdaje się go tu mieszać z Włodzimierzem Mściśławiczem, rodzonym Romana bratem, który na Spiżu panował. Ob. str. 412 przyp. 4.

turae persolvit. Unde Russiae principes quidam vi, quidam arte, nonnulli modo utroque vacantem student rapere principatum. Inter quos dux Romanus, quanto (loco vi-
 5 cinior, tanto spe) proximior tanto ambitu solertior, cum se aliis principibus disparem cerneret, duci Lestkoni obnixè supplicat, ut eum perpetuo famulatu sibi obliget et ipsum non principem Haliciae sed procu-
 10 ratorem suum sibi constituat. Alioquin indubitatum hostem sibi imminere non ambigat, si aliquis principum Russiae illius principatus sedem ceperit. Sed frivola visa est quibusdam ejus petitio, tum quia non est
 15 tutum patriae principem creare de famulo et extraneo, tum quia res magna, res utilis longe utilius per se posidetur, quam si alteri committatur. Ad hoc quidam inquirunt: «qua ratione extraneus dici potest, cum quo prin-
 20 cept noster Lestko, secundo consanguineitatis gradu fore reperitur? quo pacto, obsecro, de Romano ambigi potest, qui nostrae rei publicae coadjutor fidelissimus et quasi quidam paedagogus exstiterit? cujus
 25 examinatissima fidei constantia et diligentia obsequiorum studia in foribus clarescunt? qui ob nostram necessitatem suscepta ad-

huc in se cruda gestat vulnere? horrendum certe nefas esset, aut in consanguineo pietate destitui, vel proximo mutui debitum non reddere». Sicque parantur cohortes et versus Haliciam castra movenda deliberant. Interim vero satius principem Lestkonem domi jocis indulgere, quam intempestivis laborare itineris sudoribus. Sed adolescens paene illacrimans, «proh pudor! inquit, o proceres! me faeminam aestimatis non principem? Parum enim distat a faemina, qui semper coetus colit faemineos. Et fama est, quosdam saepe sine rege prostratos, quo tamen in cunis tandem in proelio posito, de hostibus triumphasse. Non ergo ut princeps, sed ut signum principis, vestra castra non deseram. Alioquin vel solo comite sociatus, vestra sequar vestigia». Gratulantur omnes, tanti animi habere principem adolescentiae flore rutilantem, mirantur singuli, in tam tenella spica tantae maturitatis granum; stupent nucem nondum testa vestitam soliditate maturi nuclei proferre saporem. Russiae igitur limites Lestko cum suis animosius aggreditur. Cui primi Haliciae primates, pronis cervicibus occurrunt. Omne obsequium, omnem clientelam suam suorumque

*Przedz. I, wiersz 2 vi» iminere V; munere inne. — modo» tak II, V; merito III, VIII, i Som. — 3 vacantem» vacante III; paccantem IV. — 5 ambitu» ambitiosior rękopp. — 9 Haliciae» niema II. — 16 extraneo» tak VI i Som.; extraneum inne. — 17 per» ut per V, VI i Som. — 18 committatur» communicatur vel c. VIII. — 21 obsecro» obsocio V. — 25 examinatissima» tak III, V, VI i Som.; ex amantissima II, IV, VIII. — diligentia» tak III; diligens inne. — *Przedz. II, wiersz 3 proximo» tak III; in p. inne. — 4 versus» adversus IV; usque II. — 11 Parum» pax V. — 12 Et fama ... triumphasse» niema IV. — 17 vel» non VIII. — 21 granum» gradum VI i Som. — 22 nucem» invicem V, VIII. — 23 maturi» maturam III; maturum II; matura VIII; nature V. — 24 limites» milites II. — cum suis» tak II; inne nie mają. — animosius» animosus V. — 26 pronis» illi dodają rękopp. — 27 suorumque» suorum II.**

1498. subjectionem ac fidelitatis perpetuitatem cum datione tributorum pollicentur. Ipsum regem ac suae salutis praesidium eligunt et optant. Eligere, inquit, dignetur vestrae serenitatis dignatio, an in vestri persona nobis imperare velitis seu in substituta. Nihil enim aliud quaerimus, nisi ut vestri nominis gloria super nos invocetur. Haec illi, licet in dolo, ut quasi securum cautius occuparent. Nam dolum subesse, mox rei eventus declaravit. Prima siquidem ipsorum oppida et fortalitia Lestkoni contumaciter resistunt et rebellant. Quibus tandem contritis et subactis Haliciam properat, vallare et impugnare proponens. Sed ad instar arenae hostium innumerositas conglobata reperitur. Quibus dux Lestko per suos demandat et imperat, ut mox a finibus Haliciae recedant, aut campestre bellum praestolentur. Qui pro responsione proelium vociferabant in instanti. Sed cum Polonorum effulserunt ferreae acies, omnis illius multitudinis animositas penitus contabuit, nec ulla proelii apud eos resistentia, sed fuga in instanti. Belli tamen dilationem praetextu pacis obtinendae postulant et impetrant. Quibus deliberatione suspensis, praeius quam prius ad scabellum ducis Lestkonis prosternuntur. Nec jam ficto sed summo affectu principem sibi creari poposcunt, quia suorum principum vires, in quorum infinitate fiduciam fixerant, emarcuisse conspiciunt. Romanum igitur ducem, quem quasi fulgur horruerunt, suscipere coguntur. Cujus ingeniosam tyrannidem et atrocitatis astutissimae ambitionem, impetuose in suis exercere consuetam, jam bene experti noverant. Angustiae igitur illis undique, nam rebellandi nulla spes. Preces ergo precibus accumulunt: argenti, auri talenta innumera, gemmas pretiosas, vasa et vestes generis exquisitissimi, omne sericorum genus, rerum praestantissimarum duci Lestkoni offerunt, et singulis annis ad thesaurum principis similia illaturos pollicentur. Cujuslibet etiam conditionis obsequium tributorumque dationem repromittunt, ne Romani jugo subesse compellantur, sed ejus declinent imperium. Sed his non obstantibus, omnium Lechitarum in Romanum principem resedit sententia. Omnibus itaque Ruthenorum primis ac praecipuis omnino renitentibus, Ro-

Przedz. I, wiersz 4 dignetur... substituta niema IV. — 5 an in tum II; anne III; anim V; animi VIII. — 6 imperare niema V. — 8 nominis niema V. — 9 ut niema II; próżne miejsce zostawiono w III. — securum securatum IV. — 13 Quibus tandem quibusdam II; quibusdam tandem III; quibus tamen VIII. — 16 hostium hostilium V. — innumerositas numerositas II. — 19 praestolentur prestolarentur II. — 20 responsione tak V, VIII; reversione inne. — Przedz. II, wiersz 3 prosternuntur niema V. — ficto fide II. — 4 poposcunt tak III, V; poscunt II, VIII. — 5 infinitate confinitate II, V, VIII; affinitate IV; confirmate III. — 8 Cujus ejus II. — 10 astutissimae astructissime II. — 12 nam nemini II. — 13 nulla ulla II, V. — 16 sericorum feriarum II. — 17 praestantissimarum presumptissimarum V. — 19 similia niema II. — 21 dationem tak II; dacione IV; donacionem inne. — 23 non vero III. — 26 omnino tak II, VIII; inne nie majq.

manus princeps Haliciae instituitur per ducem Lestkonem. Quod beneficium Romanus postmodum Polonis male rependere studuit, ut infra patebit. Nam formam fidelitatis erga omnes pari coluit perfidia in suos maxime crudelis ac truculentus.

49 De truculentia ducis Romani.

Duce igitur Lestkone ad propria remeante, Romanus crudeli tyrannide indutus, 10 satrapas Halicienses florentissimos incautos occupat et trucidat, quosdam vivos terrae infodit, quosdam membratim discerpit, alios excoriat, multos quasi signum ad sagittam figit, nonnullos exenterat et interimit Omne 15 genus supplicii in suis experiens, grassantior civibus hostis efficitur quam hostibus. Nam quos palam apprehendere nequivit, ut puta ad alias provincias metu dispersos, donis, blandimentis et dolosis ingeniis revo- 20 cat, amplectitur, honorat et sublimat, et mox tandem praecipitat, et inexcogitatis jubet interire tormentis, ad hoc ut finitimis terrorem incutiat et potentioribus de medio sublatis securius imperet. Unde illi erat 25 quasi solenne proverbium: melle apum securius uti non posse, nisi examine penitus oppresso. Aliorum ergo infelicitate prosperatus brevi tempore crevit in immensum, ita ut omnibus fere Russiae princi- 30 pibus ac provinciis potentissime imperaret.

50. Mesko Senex tertio Cracoviam dolo adpiscitur.

His itaque peractis, Mesko Senex ambiens principatum Cracoviensem, qualiter ipsum assequi possit industria et doli beneficio, rem aggredi meditatur, se viribus ac robore potentiae nepotum imparem esse recognoscens. Ideoque majorum natu animos quadam benignitate pertemptat, conciliat et ad suum votum inclinat. Sed quia omnes amor adolescentum adeo demulserat, ut omnium animi ex animo matris ipsorum pendere viderentur, matrem igitur ipsorum tam scriptis quam nunciis, nonnunquam munerum importunitate sollicitat, ajens: quod non principandi gloria, sed pro regni tranquillitate et filiorum ejus tranquilliori statu esset sollicitus; nec aliud se optare ad praesens, quam ut omni discordiarum fomite prorsus extincto, nullum in posterum quavis occasione oriatur incendium. Astruens illud aliter fieri non posse quam hoc pacto: «cedat mihi filius tuus Lestko principatum, quod ego eum in filium adoptem, eique consequenter, militiae cingulo a me insignito, principatum restitutam, ut Cracoviensis dignitas immo totius Poloniae principatus in tua stirpe perpetua successione solidetur, quia perpetuum esse nequit nihilque perpetui habere, quod vulgi strepitu conclamatur, nisi princeps constituat et ejus auctoritate roboretur.

Vinc.
IV. 25.

Praedz. I, *wiersz* 3 pari» *niema* V. — in» ut in II. — 9 crudeli» *niema* II. — 11 terrae» ferro V. — 12 membratim» inebriatos VI i Som.; *niema* VIII. — 18 dispersos» dispersis II, VIII. — 22 finitimis» tak II; fugitivis inne. — *Praedz.* II, *wiersz* 2 ambiens» ambitus V. — 7 majorum» major V. — 11 viderentur» videntur II, IV, VIII; videantur III, V. — 17 omni» omnium V, VIII. — 19 quavis occasione» tak III, IV; quamvis oc. II; occasionis V; *niema* VIII. — incendium» tak III, IV, VIII i Som.; intentum II; nocumentum V; incentivum VI. — 22 principatum» tak VIII; principatui II, IV, V; principatu III i Som. — quod» tak III, V; quem VIII. — ego» *niema* VIII. — eum in filium» tak III, V; eum II.

Excute igitur de capite filii coronam luteam, immo ridiculum illud gestamen capitis, arte figulorum impositum; aureum enim decet non fictile principes diadema gestare, quod tuo filio ad praesens et in posterum ejus liberis nostrae decrevit dulcedinis liberalitas imponi. Et quoniam credula est mulierum facilitas, et facilis ad credendum leviri sui mater Lestkonis, inebriata promissionibus suadet filio et consentit, ut ad tempus cedat principatu. Tutius quoque existimans, patris loco patrum venerari, quam hostem perpetuo sustinere, satiusque patrui regnare munere et auctoritate in regno roborari, quam ex vulgi semper pendere arbitrio. Conveniunt itaque loco et tempore statutis et matri Lestkonis cum filio jusjurandum proponitur in medio. Jurat senex, jurant utriusque partis proceres, inviolatissime tenendam formam praescriptae pactionis, quam qui violare temptaverit vel consulere aut quovis modo consentire violationi praesumpserit, per metropolitanum et omnes provinciae pontifices anathemate innodetur. Itaque Mesko Senex principatus dignitatem 1196. assequitur dolose, et anno domini MCXCVI Cracoviam subintrat. Qui tandem Cracovia potitus, nec jusjurandi nec pacti visus est

meminisse. Si quando tamen nepotis mansuetudine et monitone devictus meminit, aut ubi potest dissimulat, aut ubi dissimulare nequit, procrastinando frustratur Lestkonis affectum. Rogat igitur et sollicitat a patruo, militiae primitiis insigniri et pacti ratam habere sponsionem, seque Cracoviae haeredem vice versa institui. Sed ad haec Mesko respondit: «quod pactis privatis jus publicum convelli non deberet. Convellitur¹⁰ autem, si rei publicae conditio deterior fieret; quod fieri quis non dubitet, si regni regimen adolescentis imperitiae committatur? Decentius enim, si adolescentia obsequi debeat, quam si imperare permittatur. Qui¹⁵ ergo tenet, teneat, donec de medio fiat». Sed quia Mesko opibus et facultatibus aliorum insidiari coeperat, ut eas sibi quocumque quaesito colore applicaret, impatientia procerum Cracoviae, de Cracovia expel-²⁰ litur et dux Lestko iterum revocatur. Sic ergo tam pacti quam jurisjurandi poenam, quadam confusus depressione, promeruit.

54. Mesko quarto Cracoviam recuperat.

Mesko etenim, suae expertissimae artis non²⁵ immemor, rursus Cracoviam eadem arte, qua prius, additis astutiis recuperare nititur. Et ad matrem adolescentum Lestkonis et Con-

*Przedz 1, wiersz 3 figulorum» singulorum VIII. — 7 quoniam» tak VIII; quia V. — 9 leviri» tak V, VIII; leveri III. — 13 patrui» patrimonium II. — 14 munere» niema VIII. — 15 roborari» roborare V. — ex» tak III; et II; in V, VIII. — 17 et matri» tak III; et mater II; ut mater V, VI i Som; init mater VIII. — 21 temptaverit» tak III; temptaret II; presumpserit V, VIII. — 23 praesumpserit» tentaverit V, VIII. — 26 et» niema V. — 27 subintrat» subintravit V. — 28 nec jurisjurandi nec pactis niema V. — *Przedz. II, wiersz 1 Si» sed II. — 8 haec» id II. — 10 deberet» tak III, VI i Som.; debere II, V, VIII. — 14 ei» nie mają rękopp. — 15 Qui ergo... fiat» tak II, III, IV; niema V, VI, VIII i Som. — 16 de» niema II. — 26 rursus» tak II-IV, VIII; versus V, VI i Som.**

radi, ejusdem ingenii passibus recurrit. Suspicionemque perfidiae extenuare et amovere studet: et a se pacta et jusjurandum summa religione custoditum affirmat, sed ab aemulis impeditum fuisse et praeventum. Nec sua fuisse responsa, quae sua fore dicebantur, sed corundem aemulorum invidia et dolosa astutia conficta. «Nunc ergo, nurus dilecta, vester duntaxat non desit favor, fides enim apud me non deerit promissa. Nam non solum Cracoviam vestris filiis haereditandam protestor et conscribam, sed etiam Cujaviensem restituere provinciam promitto. Occupaverat enim idem Mesko Senex Cujaviam, quamvis a se minime dependisset. «Unum, inquit, tantum peropto, ut hostis omnium, communis omnibus, exsilio relegatur; ne de principibus amodo ludibria faciat, quando vult principes creans et quando vult praecepitans». Hoc autem de comite Nicolao significabat, palatino Cracoviensi, quem noverat matri puerorum tunc temporis valde exosum, quamvis alias, utpote virum disertum et strenuum, non modicum prae caeteris dilexerit. Cujus etiam consilio in

quibusvis negotiis ipsa et ejus pueri provide regebantur, donec invidorum dolo fabricante causas odii contra illum congesserat. Et indeo, more saemineo, ad vota senis Meskonis omnium procerum Cracoviae sensum inclinatur, ut vir innocens exsilio perpetuitate damnetur. Rursus igitur hac ratione paciscuntur, ut Mesko Senex Cujaviam in instanti restituat et in Cracovia ad finem vitae ut princeps regnet, duce Lestkone, ex illius constitutione, successuro. Sciens autem comes Nicolaus exsilio sibi et suis imminere periculum, gratiam saepe ac saepius ducis Lestkonis et matris ipsius multis modis implorat. Qua humillime quaesita nec inventa, non sine gravi dolore cum plurima amicorum societate ad senem Meskonem transmigravit. De quorum adventu senex Mesko alacrior effectus, Cracoviae principatum aggreditur. Cujus nactus possessionem, tam pacta fidei quam sacramenti religionem penitus oblitus, nec Lestkonem Cracoviensi principatui haeredem instituere, ut spoponderat, nec Cujaviam restituere curavit; immo Wysliciam et alia tria castra Lestkonis et

*Przedz. I, wiersz 3 studet» suadet V. — 8 Nunc... favor» niema IV. — nurus» nuris V. — 12 conscribam» consciebam II. — Cujaviensem» tak III; Cuyaviam V; Cuyavianam VIII. — 14 Cujaviam» niema II. — 16 inquit» niema V. — tantum» tak VI; tamen niektóre inne. — 17 omnibus» omnino dodaje VIII. — 18 amodo» animo II, VI i Som. — 19 et quando» tak II; quos III; quum Som. — 21 Nicolao» niema II. — 24 prae caeteris» tak II; amplius dodajq III, V, VIII i Som. — *Przedz. II, wiersz 1 ipsa» ipsam II. — 2 regebantur» regnabant V i Som.; rogabant III. — 7 damnetur» condemnetur II. — hac ratione» tak II, III; niema V, VI, VIII i Som. — 8 Cujaviam» Cracoviam II. — 12 sibi et suis» suis et sibi VIII; sibi II, III; sui IV, V. — 14 multis modis» precibus V. — 16 dolore» tak II-IV; labore V, VIII. — 18 senex» semel V. — 20 aggreditur» tak II; ingreditur III-VI, VIII. — 24 Cujaviam» tak II-IV, VIII; Cracoviam V, VI i Som. — 25 tria» niema V.**

Conradi, asserens illa esse Cracoviensis provinciae, violenter occupavit. Quae tandem magnis majorum Sandomiriae et Mazoviae consiliis ac studiis cum Cujaviensi provincia restituta et recuperata fuere. Sic Mesko Senex Cracovia potitus regnavit potenter, sed in brevi factus est in pace locus ejus. Obiit autem in Kalis anno domini 1202. MCCII et sepultus in ecclesia sancti Pauli per ipsum fundata in sepulchro filii sui Meskonis.

52. *Lestko Albus respuit Cracoviensem principatum.*

Vinc.
IV. 26.

¹ Cor.
V. 6.

Cracoviensium autem primi optimates et natu majores cum Fulcone episcopo ad Lestkonem Album, ducem Sandomiriensem, nuntios mittunt fidelissima ei obsequia et principatum Cracoviensem offerentes. Sed quaedam inerat fermenti massa, quae totam studuit corrumpere pastam. Erat quidam vir prosapia generosus, moribus insignis, consiliis providus, armorum usitatione strenuus, omniumque virtutum venustate conspicuus, nomine Govoricus, qui tunc apud ducem Lestkonem palatini dignitate fungebatur, cujus arbitrio omnium dignitatum ipsius Lestkonis cardo vertebatur. Inter hunc igitur et comitem Nicolaum palatinum Cracoviensem quoddam infortunium inexecra-

biles jecerat discordias, susurronum forsitan ingenio fabricatas. Non aliter ergo Nicolaus comes in ducem Lestkonem suum velit acomodare assensum, nisi comitem Govoricium a se rejiciat et omnino expellat. Ait enim: nec fidelitatis nec obsequii locum esse inter discordias; nec rem publicam tranquillitatis pace inter rixantes posse gaudere. Haesitat dux Lestko, haesitant et sui ac in hoc dubio, quid eligant? ignorant.¹⁰ Cracovia careant, an virum utilem sine demeritis expellent? Sed primum damnosum, secundum criminisum. Quibus inter dubia percunctanter revolvantibus, indignum est, inquit comes Govoricus, in re tam perspicua vestram discrecionem pendere. Nam quis ambigit multorum commoda modicillo mercari dispendio? Quis nesciat, cujuslibet persona potius cendum esse quam universitate? Quis ignorat, minus malum majori²⁰ praefendum? praesertim cum publica utilitas praefenda sit privatae. Quomodo ergo is vitam exponet pro amico, qui exsilium horret pro domino? Nec exsilium dixerim, cum quis, licet exsul, nec amicos deserit,²⁵ nec periculorum se eventibus exponit. Felix ille exsulatus, quem prosequitur gratia, non odium insectatur. Ad haec dux Lestko: «hoc ita te comprobo proposuisse, ac si mei

Przedz. I, wiersz 4 Cujaviensi» Cracoviensi V. — 9 MCCII» w kod. III jest tylko MCC i próżne miejsce zostawione. — 19 inerat» tak II, IV, VIII; inherat III; inheserat V. — 21 insignis» tak II, IV i Wincenty; insignitus III, V, VIII. — 24 Govoricus» Govorcus II, V. — 27 Inter» niema V. — Przedz. II, wiersz 9 Haesitat» enim dodają niepotrzebnie rękopp. — 22 Quomodo» Quando rękopp. niektóre. — 24 Nec» nisi V; od nec aż do exponit niema IV. — 26 Felix» niema V. — 28 insectatur» tak II, VIII; sectatur III, V. — 29 ita» itaque II, III.

animi sit quocumque pacto votum ambitionis complere. Sed absit a principe omne negotiationum genus; inhonesta procul absint honestorum et praecipue principum
 5 commercia. Quid enim illi offerunt, qui innocentissimi pretium quaerunt? quum luctuosi eventus sit plena dignitatum venalitas, et liberi capitis nulla sit aestimatio? Alium ergo quam ducem Lestkonem sibi quaerant Cracovitae,
 10 qui conditionibus ipsorum conveniens sit et moribus. Cracovienses igitur (hoc) intellecto, ad Wladislaum ducem Gnesnensem, filium Meskonis Senis, ac si adhuc de (nullo) eligendo principe tractatum
 15 habuissent, legatos transmittunt, asserentes: patri fidelitatem promissam filio se debere, ideoque in ipso electionis locum non esse, quem ad paternam successionem vocat juris ratio, postulat et requirit. Quibus primo
 20 regratians Wladislaus, gratius sibi ait, tantae fidelitatis obsequia, quam gubernacula regni. Sola enim fides est, quae claudit et aperit, propagat et arctat, firmat et conservat imperia. Haec sola non solum regit, sed
 25 et ipsos reges tam regere quam regi docet. Equidem rem aggredimur satis arduam, arduis egentem amicorum consiliis. Si ergo placet, fratri nostro Lestkoni duci Sandomiriensi vestrum pandatur propositum, qua-

tenus non sine effectu vestra circa nos laboret intentio. Ipse enim solus et impedimentum potest esse, et profectus: nam frater ejus, dux Conradus, ejus per omnia sequitur arbitrium. Sed et Wladislaidas, Meskonem et Boleslaum, ejus nutum sequi non ambigo, quorum etsi magnum non sit habere favorem, operosum est tamen non habere invidiam. Proinde legatos ad Lestkonem transmittit, per quos sibi ordine rem exponit et dirigit epistolam infra scriptam. «Plus quam animae suae fratri dilecto duci Lestkoni dux Wladislaus vitae utriusque salutem! Status rationis non patitur statum sanae mentis a se dissidere, vel in se ipso corrixari, dissidentiam vix admittit identitas animorum. Porro et perpetuitatem dilectionis concatenavit; quae res parem in nobis gignere discit voluntatem, et consonum in omnibus reddere debeat consensum. Et quum Cracoviensem vos respuisse certo certius cognovimus principatum, omnium in nos vota procerum super eo noveritis concurrisse. Quorum propositum tanto confidentius aggredimur, quanto minus de vestra dulcedine dubitamus, non ut illo perpetuo potiamur, sed ut promptior ad illum vobis ex nostro arbitrio paretur facultas. Hoc igitur in facto non est solum nostra promotio,

*Przedz. I, wiersz 1 sit» desit II. — votum» fatum V. — 2 absit» abfuit V. — 11 igitur» tak V; niema II, III, VIII. — 14 de» tak V, VIII; in II; niema III. — 19 juris ratio» jurisjuracio II. — 20 gratius» generosus II; gratiosius VIII. — 21 quam» tam II. — 26 aggredimur» tak V; aggrediuntur II; aggredimini III, VIII. — 29 pandatur» pandam Som. — *Przedz. II, wiersz 8 est» niema II. — 10 sibi» niema II. — 12 duci» niema II. — 15 dissidere» discedere VIII. — 16 corrixari» coruscari VI; choruscare VIII. — 17 animorum» tak III; amorum II; amicorum V, VIII. — 19 discit» tak II; gliscit inne. — 23 concurrisse» tak II-IV; incurrisse V, VIII. — 27 vobis» nobis II — 28 nostro» vestro II.**

sed vestri profectus honoris». Dux igitur Lestko mente hujus intellecta epistolae, quicquid in se vel in suis visus est habere promotionis et studii, fraternis desideriis accommodat, condescendens contra pontificum et primatum consilia ac prudentum. Gembant enim successionem filiorum ducis Casimiri in illa dignitate, hoc ex facto deinceps exspirare, cernentes, ipsum Lestkonem contra suum commodum et profectum laborare; unde frater ejus, dux Conradus, vix tandem et quasi coactus, eorum voluntati superficie tenus visus est consentire. Itaque sub totius Poloniae conspectu, satraparum a caligato milite usque ad supremum consensu omnium accedente, dux Wladislaus, Meskonis Senis filius, constituitur Cracoviae princeps. Qui tam accessibilem, tam favorabilem, tam benignum, dulcem et suavem omnibus se prae-buit, ne aliorum crederetur affectus contemnere, immo ne de propriis virtutibus arrogantior videretur, sese offerebat cunctis affabilem, dona etiam largiflue effundendo. Quo non obstante, subito principatui Cracoviensi cedere est coactus, ut infra patebit.

53. *Lestko dux perpetuus efficitur Cracoviae possessor.*

Mortuo itaque Nicolao castellano comite Cracoviensi, qui juxta votum duces amovebat et alios subrogabat, potiores terrae Cracoviensis cum Fulcone episcopo ipsorum, duci Wladislao fidelitatis obsequia denegant et expresse ipsum pro duce habere recusant. Et mox pro Lestkone versus Sandomiriam transmittunt, ipsum deprecantes¹⁰ ut principatum Cracoviensem suscipere non recuset. Qui veniens Cracoviam per universitatem nobilium in Cracoviensem principem fuit honorifice susceptus, Wladislao de terra Cracoviensi rejecto et penitus profugato. 15

54. *De divisione terrarum inter Lestkonem et Conradum.*

Lestko namque primogenitus Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae et Pomoraniae dux et dominus efficitur; Conradus vero junior totam Mazoviam et Cujaviam plenissime consequitur et possidet¹⁾, ac semen suum divino munere possidebit in aeternum. Post hoc Lestko Albus accipit uxorem nobilem de Russia, nomine²⁵ Grzymislavam, de qua genuit ducem

Przedz. I, *wiersz* 5 *condescendens* » *conscendens* V. — 9 *exspirare* » *expyare* V. — 21 *affectus* » *defectus* II. — *Przedz.* II, *wiersz* 3 *itaque* » *igitur* II. — *castellano comite Cracoviensi* » *castellorum comite Cracoviensium* III. — 5 *subrogabat* » *surrogavit* II. — 9 *Lestkone* » *Mestkone* V. — 11 *Cracoviensem* » *Cracovie* III — 15 *Cracoviensi* » *Cracovie* III. — 19 *et* » *niema* V. — 21 *totam Mazoviam* » *terram Mazoviensem* V. — 26 *Grzymislavam* » *tok VIII*; *Grzymislavam* II, III; *Grzymislavkam* V.

¹⁾ Słowa te kreślone były widocznie jeszcze za życia Konrada, przed rokiem 1247, w którym ziągę ten umarł. Są to właśnie czasy Boguchwała, którego prawdopodobne autorstwo przypada między rokiem 1245 a 1253, jakeśmy to na str. 456 wskazali.

Boleslaum Pudicum, et felicem Salomeam.

55. *Lestko et Conradus Romanum principem Russiae vicerunt.*

Illo quoque tempore Romanus potentissimus princeps Ruthenorum saepe dictus duci Lestkoni tributa denegat, audacterque suo imperio se opponit, ac congregato numerositatis magnae exercitu manu potenti metas Poloniae aggreditur insperate. Quod dum auribus Lestkonis perstrepuisset, illico paucorum congregatione armatorum facta, in Zawichosth occurrit, in eumque irruit, occupat et prosternit. Quod Rutheni cernentes, qui primo pompaticè venerant, vulnerati et occisi quam plurimi, cum duce suo Romano mortui ceciderunt. Reliqui fugae praesidium inivere, in qua fuga multi in Wisla fluvio vitam miserabiliter terminarunt. Sic Romanus, qui oblitus beneficii per Casimirum et Lestkonem filium ejus sibi quam pluries impensis, fratres suos impugnare praesumpsit, a gladio corruens, in loco certaminis exspiravit. Et hoc anno domini MCC quinto.

56. *Lestko per Pomoranos in dominum suscipitur et honorifice tractatur.*

Post hoc Lestko dux Albus Pomoraniam intrat, ibique ab omnibus maritimorum proceribus, tanquam eorum legitimus princeps

et dominus, honorifice est susceptus et magnifice pertractatus. Negotiis quoque rite et provide ordinatis, statuit loco sui capiteum Swanthopelconem nomine, virum potentem et strenuum, sed domino suo minime fidelem. Ad sedem regni sui revertitur feliciter prosperatus.

57. *Qui principes in quibus provinciis principantur.*

Ut autem quilibet lector historiarum Poloniae actus et gesta ac progressum principum Polonorum, qui sequuntur, plenius possit capere, et lucidius notare, restat videre qui principes quibus tetrarchiis his temporibus praefuerunt. Lestkone itaque et Conrado, filiis Casimiri, in Cracovia et Mazovia, ut praemittitur, regnantibus, Henricus cum barba in Slesia; Wladislaus Casimiri in Opol; Wladislaus Magnus dictus *Laskonogi* Meskonis Senis filius in Gnezna; Wladislaus *Plwacz* filius Odonis filii Meskonis Senis in Posnania similiter principantur et regnant. Obmissis namque Slesiae et Opoliae principibus, aliqua tamen de ipsis incidenter inserere non obmittam, de caeteris tantum scribere intendo. Siluitque aliquot annis regnum Poloniae, utens tranquillitate pacis praeoptatae.

58. *Wladislaus Odonis de terra fugatur.*

Wladislaus igitur filius Odonis, sub cura Wladislai Magni dicti *Laskonogi* ducis Gne-

Przedz. 1, *wiersz* 1 Pudicum» niema IV. — Salomeam» niema V. — 13 occurrit» tak II; sibi o. inne. — 18 inivere» tak II; iniere V, VII; inire compulsi sunt IV. — 19 terminarunt» terminaverant II. — 21 filium» niema II. — 28 dux» tak II, III; niema V, VIII. — *Przedz.* II, *wiersz* 6 sedem» niema VIII. — sui» niema V. — 11 progressum» processum II. — 12 quique III, V. — sequuntur» sequuntur V. — 14 tetrarchiis» tetrarchis II; in tetrarchiis V. — 18 Opol» Opolia II. — 21 Plwacz» Plawcz V. — 23 Obmissis namque» niema II. — 24 incidenter» incidentaliter IV; niema II. — 25 de caeteris» niema II. — 27 praeoptatae» peroptatae IV; niema II. — 30 Laskonogi» lansonogi II.

snensis patruī sui existens, cum ducatum suum Posnaniensem et Kalisiensem habere voluisset et castrum Kalis ignorante patruo subintrasset: Wladislaus patruus suus, congregato exercitu, ipsum de castro Kalis fugientem usque in Hungariam profugavit. Et

1217. hoc anno domini MCCXVII. Qui post aliquot annos rediens Usczye castrum Swanthopelcone capitaneo Pomoraniae sibi auxilium
1223. praebente, anno domini MCCXXIII subintravit, ipso die sancti Dionysii et sociorum ejus.

59. De proelio ante castrum Usczye commisso.

1227. Anno itaque domini MCCXXVII Wladislaus Magnus, totali suae gentis potentia et magnitudine recollecta, Usczye castrum vallavit. In cujus stationes Wladislaus Odonis, ipso die divisionis apostolorum, de castro repente exsiliens, exercitum patruī sui debellavit, palatinum quoque ipsius cum multis nobilibus et gente innumera prostratos occidit. Sic Wladislaus Magnus castrum impugnare desistens, ab ipso confusus abscessit. Quem Wladislaus Odonis post modici

temporis intervallum, animose insequitur, et Posnaniam, Kalis et alia castra dominii sui recuperat, patruo suo invito.

60 De morte Lestkonis ducis Cracoviae.

Tempore quoque eodem et anno Swanthopelcus, Pomoraniae superioris capitaneus, de quo superius praemissum est, rememorans, qualiter Casimirus Lestkonis pater quendam virum strenuum de cognatione Griffonum, Cracoviensem, Boguslaum nomine, capitaneum Cassubitarum, in ducem partis Pomoraniae et Cassubitarum creasset, sibi tamen et suis successoribus obsequiam reservans, anhelabat, et ipse importunis instantiis Lestkoni supplicando, ut ipsum similiter in ducem Pomoraniae superioris creare dignaretur. Quod quia Lestko facere differebat, Swanthopelcus sibi fidelitatis obsequia et tributa debitis temporibus reddere negligebat. Quod Lestko perpendens, inito consilio cum Henrico barbato duce Slesiae ad expugnandum praefatum Swanthopelcum capitaneum, caeterarum terrarum suarum capitaneos evocari decrevit, jubens ut in Gan-

*Przedz. I, wiersz 3 ignorante» ignorare II. — 3 Kalis» niema V. — 6 inv ad V, VIII. — 8 Usczye» tak II; Uszcze III, VIII; Uscze IV; Wszcze V. — 10 MCCXXIII» kod. III ma tu rok MCCXXII. — subintravit» subintrat VIII i Som. — 11 sancti» niema II. — et sociorum ejus» niema IV. — 13 ante» tak II, III, VIII; circa IV, V. — 14 domini» tak V; inne nie mają. — 15 et» nie mają II, IV, VIII. — 17 stationes» stacione II. — 19 sui» tak V; nie mają II, III, VI, VIII. — 20 palatinum... prostratos occidit» palatinus... prostratus occiditur VIII. — *Przedz. II, wiersz 10 Cracoviensem» Cracovie III; Crac. V; Cracoviensium VIII; nie mają II, IV. — Boguslaum» tak II-IV, Boleslaum V, VIII. — 13 obsequiam» tak V, VIII; obsequialem II-IV. — 17 Quod quia» tak III-V; quodque II, VIII. — 21 Slesiae» Odonis dodają tu rękopp. które to imię położyliśmy niżej, przy imieniu Władisłao. — 22 ad expugnandum... capitaneum» expugnare... capitaneum et rękopp. — 23 suarum» niema II. — 24 decrevit» precepit V; precipiens VIII.**

savam, prope Zneynam praedium monasterii Tremesnensis, certa die convenirent, super bono reipublicae cum ipso tractaturi, volens etiam castrum Naklense sub duce Wladislao (Odonis recuperare). Ubi Swanthopelcus veniens, domino suo duci Lestkoni bellum movere praesumpsit. [A quo bello dum dux Lestko divertisset, ad villam Marczincowo fugiens, Swanthopelcus proditor ipsum fu-
 10 gientem nefarie occidit. Et magna strages in populo committitur utroque. Henricus vero dux praedictus ibidem, in balneo, graviter vulneratur. Sicque dux Lestko de loco necis in Cracoviam ducitur, ibique in majori
 15 ecclesia honorifice anno domini MCCXXVII sepelitur. Cui Boleslaus Pudicus filius ejus unicus in regno successit. Dux vero Henricus versus Slesiam similiter reductus est, nimio dolore, de cujus virtutibus infra patebit. Et extunc Swanthopelcus, proditor ne-
 20 quissimus, sibi in Pomorania ducatum usurpavit. Fertur namque, quod mors hujus piissimi ducis Lestkonis sit facta de conniventia et consilio Wladislai Odonis Poloniae
 25 ducis. Nam, ut quidam ajunt, Wladislaus

Odonis per patrum suum, ut praemissum est, de terra fugatus, et tempore sui exsilii Swanthopelci praefati duxerat sororem in uxorem eum in finem, ut Swanthopelci ejusdem auxiliis fortificatus, terras suas a patruo recuperare potuisset. Quibus recuperatis, etiam Swanthopelci consiliis et auxiliis assistebat.

61. *Conradus dux Mazoviae Boleslai Pudici tutor efficitur.*

Denique post mortem Lestkonis principis praeclari, Conradus frater ejus Mazoviae dux nepotem suum Boleslaum Pudicum, nondum pubertatis annos habentem, cum suis ducatibus Cracoviensi et Sandomiriensi et aliis terris in sui curam suscepit. Sed postquam Boleslaus annos pubertatis attingens cum sua genitrice dominia sua a patruo suo Conrado, tutelam suam respiciens, rehabere voluisset, Conradus ipsum cum matre captivavit¹⁾, et in castro Szczecchow arctae custodiae vinctum deputavit. Qui tandem, post aliquod tempus, sollicitudine abbatis Szczechoviensis captivitatem evadens, Zawichost et Sandomiriae castra, (illis) ultro

Przedz. 1, wiersz 1 Zneynam» tak III, V; Znenum II, VII; Znenam IV. — praedium» predicti V. — 2 Tremesnensis» Tremeschnensis II; Tremensis III; Trzemesnensis V; Trzemeschnensis VIII. — convenirent» conveniret II. — 8 Marczincowo» tak III, VIII; Marczynow II; Marcinkowe VI; Marczinowo V. — 12 balneo» bello V. — 16 ejus» niema V; est ejus III. — 23 ducis» niema II. — Lestkonis... Odonis Poloniae ducis» nie mają V, VIII. — conniventia et» tak II; conveniencia et III; niema IV.—Przedz. II, wiersz 3 Swanthopelci» D(ucis) dodaje II.—praefati» niema V. — sororem» filiam II. — 4 eum in» et ad rękopp. — ut» tak III, VIII; niema II, V.—ejusdem» niema II. — 15 et alia» niema II. — 17 attingens» attingiaset II.—18 dominia sua» niema V. — 19 respiciens» respiciens II. — rehabere» tak II-IV; habere V, VIII. — 24 captivitatem» niema II. — 25 castra» tak II-IV; castrum V, VI; castris VIII.

¹⁾ Chciał tedy Konrad wstępować na tron prawem normandzkim, podobnie jak Mieszko Stary, Władysław Laskonogi itp. Toż samo działo się na Rusi. *M.*

se sibi veluti domino suo naturali tradentibus obtinuit reverenter. Quibus habitis, Henricum cum barba ducem Slesiae, Boleslai Alti filium, fratrem suum patruelem, in subsidium contra patrum suum evocavit. Qui Henricus fratri suo Boleslao in subsidium festine veniens, cum Conrado patruo suo multa proelia, non sine desolatione terrarum Cracoviensis et Sandomiriensis commiserunt, priusquam ipsum de terris Cracoviensi et Sandomiriensi ejicere potuissent. Quo tandem ejecto, Henricus cum barba dux Slesiae praedictus Cracoviensem ducatum et partem terrae Sandomiriae, etiam consentiente Boleslao, pro se usurpavit. Iste namque Henricus monasterium Opatoviense, cuius monasterii abbas Gerhardus Ruthenorum episcopus pro catholicis ibi degentibus de novo fuerat creatus, ad ecclesiam Lubucensem transtulit; omnia bona episcopatus Russiae, olim ad monasterium Opatoviense pertinentia, incorporando ecclesiae Lubucensi praedicto de facto. Hujus etiam Henrici tempore mos ille nefarius inolevit, quod ecclesiae incastellabantur. Nam monasterium

Andrzeiowiense, ecclesia in Prandoczyn, ecclesia sancti Andreae sub castro Cracoviensi, Skarbimiriensis similiter, sicut et caeterae ecclesiae, tam per Henricum quam per Conradum praedictos incastellabantur, et vicissim expugnatae profanabantur.

62. *Conradus paganos contra nepotes educebat.*

Conradus igitur dominia nepotis ambiens et ejectionem sibi fore pudorosa aestimans, Jaczwanszytas, Scovitas, Pruthenos, Litwanos, Szamuitas pretio conventos, ad devastandum terras Sandomirienses nepotis sui frequenter educebat. Qui furtim aliquas terras invadentes, ipsas rapinis desolabant. Kelciam quoque, episcopi oppidum, et vil- las plurimas eidem oppido adjacentes devastarunt. Cui Cracovitae et Sandomiritae fortissime resistebant, ipsius gentem paganica et christianam pluries debellantes prout in annualibus historiis continetur. Hujus autem Conradi tempore gens paganica ad evocationem ejusdem, ut praemittitur, regnum Poloniae primitus coepit devastare. Congregaverat enim Conradus praedictus magnum thesaurum, ad suggestionem uxoris

Przedz. I, wiersz 5 patrum» patrem II; fratrem suum patruelem VIII. — 13 praedictus» niema II. — 17 Gerhardus» tak IV; samą tylko głoską G. oznaczają imię tego opata III, V; et II i Som.; niema VIII. — 18 de novo» denuo V. — 19 Lubucensem» tak IV, V, VIII; Lubicensem II, III. — 23 praedicto» tak II, VIII; predicle inne. — de facto» tak VIII; licet de f. inne. — 24 mos» modus III. — Przedz. II, wiersz 3 Skarbimiriensis» Scarmiriensis V. — similiter... praedictos» tak II-IV; inne nie mają. — 6 profanabantur» profetabantur V. — 10 Jaczwanszytas» tak V; Jaczwczansitas II, III, VIII; Jaczwczanszitas IV. — Scovitas» tak V; Sculbeas II; Scoveas III; niema IV; Scolbeas VIII. — 11 Litwanos» tak III; Lythuanos II; Lithwanos V; Llythwanos VIII. — Szamuitas» tak III; Szanmutas II; Szammonitas IV; Szamminitas V; Samogitas VIII. — 15 Kelciam» tak VIII; Belciam III, V. — 19 christianam» christianicam V. — 21 autem» tak V; inne nie mają.

suae, quem pagani sibi auxiliantibus largissime effundebat. Sed impunitus non remansit, prout suo loco describetur.

63. *De captivitate Wladislai Odonis.*

5 Anno vero domini MCCXXVIII Wladislaus Magnus cum Wladislao Odonis nepote suo congressi, campestri bello invicem bellaverunt. In quo congressu Wladislaus Magnus victor existens, nepotem suum ducem Wladislaum Odonis incaptivavit. Qui captivitatem evadens, patrum suum Wladislaum Magnum seu *Laskonogi*, anno sequenti de terris Poloniae penitus fugavit.

15 64. *Dux Wladislaus Magnus Gneznam impugnatur.*

Demum anno domini MCCXXXI dux Wladislaus Magnus, veniens de Raciborz, castrum Gneznense vallavit. Et aliquanto tempore in expugnatione ejusdem mora facta
20 expugnare non valens, tristis abscessit et eodem anno in exilio diem clausit extremum. Sic Wladislaus Odonis in totius Poloniae dominio principatur.

25 65. *Quare dux Wladislaus Odonis de terris expellitur.*

Sequenti igitur anno, videlicet MCCXXXII dux Wladislaus Odonis totius Majoris Po-

loniae princeps effectus, volens de sublimatione sua deo vices rependere, qui jam duos filios de uxore legitima procreaverat, videlicet Przemislium primum et Boleslaum pium, et tactus devotione, quam ad ecclesiam Posnaniensem pietatis motu gerebat, in qua pater suus Odo et Magnus Boleslaus et alii sui primogenitores tumultati requiescunt, libertates ipsi ecclesiae ducales concessit absolvens omnes haereditates ecclesiae praedictae, quas protunc episcopus et capitulum Posnaniense possidebant ac in posterum justo modo acquirere possent, et incolas eorundem ab omnibus angariis et perangariis a *stroza*, a *poradlne*, a *przewod*, a *podwoda*, a *sep*, a *stan*, ab expeditione et ab omni jurisdictione palatinorum, castellanorum et omnium judicum et subjudicum. Ita, quod coram nullo eorundem homines scilicet ejusdem ecclesiae citati comparere seu respondere tenerentur, sed tantum coram suis dominis propriis, episcopo, praelatis et canonicis debeant respondere; praeter tres causas, propter quas homines ecclesiae, dominis eorum praesentibus, per judicem ducalem seu regalem judicari debebunt; nec tamen poenas pecu-

Przedz. I, *wiersz* 1 quem» *nie mają III, V.* — 2 effundebat» effundendum V. — 7 bellaverunt» pugnaverunt V. — 10 incaptivavit» vi captivavit VIII. — Qui captivitatem» *niema V.* — 13 terris» terra V. — penitus» *tak II; protinus III; nie mają V, VIII.* — 16 Wladislaus» Boleslaus V. — 17 Raciborz» *tak VIII; Raczykorz II; Raciborz III; Raczyborz V.* — 19 ejusdem» *niema II.* — *Przedz II, wiersz 4 Przemislium» tak III, V; Przemislaum II, VIII.* — 8 sui» *nie mają II, VIII.* — 10 ducales» *niema V.* — 15 stroza» *tak II; stroza inne.* — 16 przewod» *prewod II; przwod III, IV; przewodi V; przewodis VI, VIII i Som.* — podwoda» *podwodi V, VIII; podwodis VI i Som.* — sep» *szep VIII.* — stan» *stani V.* — 19 et subjudicum» s. V. — 20 scilicet ejusdem eccl.» seu eccl. VI i Som.; eccl. inne — 21 comparere» *parere II.* — 22 coram» *niema II.* — propriis» *tak V; inne nie mają.* — 24 praeter» *tak V, VIII; pt. III.* — propter quas» *tak V, VIII; pt. III; niema II.* — 27 tamen» *tak V; tunc III, VIII.*

niales, si ad ipsas condemnarentur, iudex ducalis tollere debeat, sed ecclesiasticus, cuius homo fuerit, ipsas tollet. Prima autem harum causa est: si homo ecclesiae inimicos ducis ad terram suam devastandam eduxerit; si homines obnoxios ducales fortive abduxerit, et si in mortem ducis machinatus fuerit, et ex hoc quidem muleta capitis et sanguinis effusio sequeretur. Ob hoc non vir ecclesiasticus, sed iudex ducalis seu regalis sententiarum debeat. Concessit etiam praefatus dux in eodem privilegio Paulo episcopo Posnaniensi et suis successoribus monetam cudere in oppido Crobya, dans eidem villam, quae dicitur Sulkowa Crobya, et quod possint venari in quolibet loco episcopatus sui Propter quarum libertatum donationes primates Polonorum sequenti anno volebant ducem Wladislaum occidere, inducentes et assumentes in dominum ipsis Henricum cum barba Slesiae et Cracoviensem ducem. Contra cuius adventum Wladislaus Odonis cre-

mavit castrum Bnin et castrum Gnesne reaedificavit. Alia autem causa ejectionis ejusdem ducis fuit haec. Quia Henricus cum barba, rememorans vulnera alias in Gansawa suscepta sibi per machinationem Wladislai praedicti illata, terras Posnaniensem, Kalisiensem, Pisdrensem et Sredensem ac castrum Byechow, de conventia et ad evocationem Polonorum subintravit, castraque Bnin et Szrem reaedificavit ac expensis et hominibus munivit decenter. Locavitque in Szrem filium sororis suae Handleidis, marchionis Pomoraniae, quam post mortem Dipoldi marchionis Moraviae, rex Bohemiae monocolus de terris Moraviae cum quatuor filiis ejecerat, qui apud fratrem degebat protunc Sed Poloni post aliquod tempus castrum Szrem clam intrantes, ipsum occiderunt. Alter vero postmodum, Boleslaus, a paganis occiditur. Tertius Przemislaus moriens in Trzebnijcz tumulatur. Quartus Dipoldus, canonicus Magdeburgensis, ibidem decedens sepelitur. Et

Przedz. I, wiersz 2 debeat non d. V; debeat VIII. — 6 eduxerit duxerit V. — si homines... abduxerit niema V, VI i Som. — 8 quidem tak V; quia inne. — 10 non vir... debeat niema IV. — 14 in niema II. — 16 Sulkowa Crobya Sulkowa wolya IV. — 21 ipsis tak V; nie mają inne. — 22 Slesiae niema II. — „Cracoviensem” tak II, IV-VI, Cracovie III, VIII — Contra Ante IV. — Przedz. II, wiersz 1 Bnin tak II; Bnin III, V, VIII; Bneyn IV. — reaedificavit reedificat II. — 7 Posnaniensem tak III, IV, VIII; Posnanienses II; Pomoraniensem V; Pomoraniensem VI; Pomeranienses Som. — Kalisiensem Kalisienses II. — Pisdrensem Pisdrenses II. — 8 ac et II. — Byechow tak II, IV, V; Bechow III VIII. — 9 Polonorum Poloniam rękopp. — 10 Szrem tak V; Srem III; Szrem II, IV, VIII. — 13 Handleidis tak V, VI; Handlendis II; Handleydis III, IV; Handeydis VIII. — Pomoraniae tak I, II; Pomoraniensis inne. — 14 Dipoldi Dispoldi II; Dypoldi III, V; Dzepoldi VIII. — 18 Szrem Srem V; Sremense, Szremense inne. — 19 vero niema II, III. — 21 Przemislaus tak V; Premislaus II; Premislaus III; Przemislaus IV; Przemislaus VIII. — 22 Dipoldus tak IV; Dispoldus II; Dypoldus III; Dypoldus V; Dzepoldus VIII.

sic idem Henricus cum filio suo Henrico, duces Slesiae, Poloniae et Cracoviae terrarum domini sunt effecti.

66. *Qualiter hospitalarii sanctae Mariae de domo theutonica Culmensem terram intraverunt.*

Conradus namque, Mazoviae dux supradictus, qui multas infestationes a Pruthenis et a Pollexianis in terra Culmensi sustinebat, ad consilium Guntheri episcopi barbatis, nigra cruce signatis, hospitalariis sanctae Mariae Hierosolymitanae de domo Theutonica, concessit terram Culmensem viginti annis, ut resisterent Pruthenis et Pollexianis cum ipsis proeliando, ejus juvamine mediante. Infra quos annos, cum Prutheni et aliae gentes paganicae terris Mazoviae ducis Conradi praedicti nimium fuissent infesti, praedictus Conradus Henricum cum barba nepotem suum, ducem Slesiae praefatum, in sui adjutorium evocavit. Cujus fretus auxilio et cruce signatorum praedictorum, in Pruthenis et in aliis gentibus paganicis magnam stragem commisit, ipsos fortiter debellando. Post cujus victoriae famosum triumphum Henricus, dux saepe dictus, Con-

radum patrum suum petiit, ut cruce signatis praedictam terram Culmensem perpetuo adscribere dignaretur. Ad cujus preces idem Conradus terram praedictam, infra Ossam, Wislam et Drwanczam fluvios, praefatis hospitalariis, gratiose donando, perpetue adscripsit.

67. *De morte ducis Henrici cum barba.*

Anno itaque MCCXXXVIII Henricus cum barba dux Slesiae, Poloniae et Cracoviae diem clausit extremum, Henricum filium suum unicum ¹⁾, quem de sancta Hedvigi procreaverat, relinquens haeredem. Et sequenti anno, videlicet MCCXXXIX Wladislaus Odonis dux Poloniae, exsul existens et in modica parte Poloniae principatum, videlicet Usczye, Nakel, Szrem cum eorum appendiis obtinens, migravit ad Christum, et in ecclesia Posnaniensi tumulatus quiescit. Eodem quoque anno archiepiscopus Maydenburgensis Lubusz castrum obsedit, asserens illud per Henricum imperatorem tempore Boleslai expugnatum fuisse et ecclesiae suae Maydenburgensi donatum. Sed magna multitudine sui exercitus hominum perdita et per Polonos devicta, moestus discessit.

1338.
kwiet.
18.

1239.

Przedz. I, wiersz 1 Henrico» niema IV. — 3 domini» duces II. — 15 ipsis» eis II. — 19 Henricum» Henricus II. — 23 in aliis» tak V, VIII i Som.; a. inne. — 25 famosum» niema II. — Przedz. II, wiersz 3 praefatis hospitalariis» h. predictis V. — 10 Polonise» niema IV. — 11 suum» niema IV. — 13 sequenti» consequenti II. — 17 Szrem» niema IV. — 20 archiepiscopus» episcopus II. — Maydenburgensis» tak VIII; Magburiensis II; Magburgensis III, V. — 25 perdita» deperdita V, VIII. — 26 discessit» decessit V. W kod. II jest tu nowy nadpis: De vastatione terre Hungarie per Tartharos.

¹⁾ Myłka. Henryk jedynakiem bynajmniej nie był, miał on dwóch braci Bolesława i Konrada. Tak to wyrażenie, jak i przymiotnik *sancta* przy imieniu Jadwigi wskazuje, że to są dodatki późniejsze.

1238. Eodem quoque anno, videlicet MCCXXXVIII Tartari Hungariam devastaverunt et cremaverunt, et spoliis receptis, secundo anno ad propria redierunt.

68. *Boleslaus Pudicus dux Cracoviae Kyngam duxit in uxorem.*

Anno igitur quo supra, Boleslaus Pudicus filius olim Lestkonis ducis Cracoviae, Kyngam, filiam Belae regis Hungariae, sibi copulavit in uxorem. Quae, ut ajunt, statim ut nata fuerat, contra morem infantium prorupit in vocem, dicens: ave regina coelorum. Quo dicto, loqui desiit usque ad tempus secundum naturam praefinitum. Hae cum viro suo caelibem vitam ducentes, continenter ad finem usque dierum vixerunt, et feliciter animas deo reddiderunt.

69. *Qualiter castrum Lowicz cum districtu ad ecclesiam Gneznensem pervenit.*

Demum anno supra dicto Conradus Mazoviae dux, vesania diabolica inductus, magistrum Johannem Czaplani scholasticum Plocensem comprehendere jussit, et plagis apposis nimium afflictum, ut furem suspendere praecepit. Quem iterum, jam mortuum, a patibulo sublatum, et ad ecclesiam sancti Benedicti in ripa Wislae, contra fa-

ciem ecclesiae Plocensis, deferri et suspendi jussit. Et hoc ideo, quia cum Casimirus, filius Conradi praedicti, filiam Henrici ducis Slesiae, nepotem ducis Henrici cum barba et sanctae Hedvigis, quarto gradu consanguinitatis a se distantem duxisset in uxorem, et praefatus scholasticus Casimiri magister et paedagogus existeret, idem Casimirus dux circa uxorem in domo soceri sui, praeter patris voluntatem plus debito tempore moram faciebat. Imposuit culpam dux Conradus magistro Johanni, quod ipsius consensu et consilio dux Casimirus, in contemptum patris, hoc facere praesumebat, et ob hoc in ejus necem prorupit. Loco¹⁵ cujus maleficii dux Conradus saepe dictus, castrum Lowicz cum suo districtu archiepiscopo et ecclesiae Gneznensi in satisfactionem donavit.

70. *De concilio per Gregorium IX Romae²⁰ celebrato.*

Denique anno domini MCCXL papa Gregorius IX jussit omnes archiepiscopos Romanam convenire, episcopi vero et capitula eorum, qui (hoc) nollent seu non possent²⁵ ex aliqua causa rationabili, per nuncios comparerent, ad hoc, ut de consilio eorum-

Przedz. I, wiersz 2 Tartari» tak II; Tharta i III-V; Tharthari VIII. — 9 Kyngam» tak V, VI, VIII i Som.; felicem K. II-IV. — Belae» tak III, VIII; Boleslai II, V, VI i Som.; niema IV. — 16 ad» tak IV, VI i Som.; in II, III. — 21 diabolica» tak II, IV, V; dyra III; niema VI, VIII i Som. — inductus» indutus V, VI i Som. — 22 Czaplani» Capplius III; Capellanum IV, VIII; Capplam V; Cappleus VI i Som.; niema II. — 24 afflictum» tak V, VI i Som.; affectum II, III. — Przedz. II, wiersz 5 quarto» tak II, V; quinto III, IV. — 16 cujus» eius V. — maleficii» maleficus II. — 17 Lowicz» Lowycz II; Lodwicz III; Louicz IV. — archiepiscopo et ecclesiae Gneznensi» ar. gnezn. et ecclesie sue IV. — 22 domini» tak II, IV; inne nie mojq. — 24 capitula» tak II, III, V; caplani IV.

dem Fredericum imperatorem, quem jam in anno proxime praeterito excommunicaverat, pro eo, quod quosdam episcopos de sedibus suis ejecerat, et quosdam cardinales 5 captivaverat, ab imperio removeret, quia per annum et amplius in excommunicatione perdurans reconciliari contempsit. Sed ipsius imperatoris astutia et dolo praeclusae fuerunt viae Romam venire volentibus. Sicque 10 ad concilium praedictum, vocati per praefatum dominum Gregorium papam nonum, minime venire valuerunt.

74. *De primis Tartaris qui Poloniam et Ungariam intraverunt.*

15 Anno vero domini MCCXLI Bathy rex Tartarorum cum suis exercitibus Tartarorum, gentis saevae et innumerae, transiens per Russiam, voluit intrare Hungariam. Sed priusquam fines Hungarorum attigisset, par- 20 tem sui exercitus contra Poloniam destinaverat. Qui die cinerum civitatem et terram Sandomiriensem vastaverunt, nulli sexui vel aetati parcentes. Postmodum per Wysliciam Cracoviam pervenerunt, vastantes Quibus 25 prope Opol Wladislaus dux Opoliensis et Boleslaus Sandomiriensis dux occurrerunt et proeliari coeperunt. Sed terga vertentes

fugierunt, multitudini et dei voluntati resis- 1241. tere non valentes. Et sic dicta pars exercitus Tartarorum deinceps Siradium, Lanciam et Cujaviam vastantes, usque ad Slesiam pervenerunt. Quibus Henricus, filius Henrici cum barba, Slesiae, Cracoviae et Poloniae dux, cum multis millibus armatorum in campo castris de Legnycz potenter occurrit et animose, spem in dei auxilio et fiduciam obtinens, cum ipsis congreditur. Sed permittente deo, qui suos aliquando propter scelera flagellari permittit, nobilissimus dux praefatus Henricus, multis millibus hominum deperditis, ipse occidit interfectus. Cum quo quidam dux Boleslaus, dictus Szepiolka, fuit similiter interfectus; Bathy vero rex Tartarorum, cum intrasset Hungariam, occurrerunt ei Bela et Colomanus fratres, reges Hungarorum Qui tandem majori parte exercitus sui in proelio amissa, terga verterunt. Et sic Bathy Ungariam vastans et homines a majori ad minimum crudeliter interficiens, nec parcens ulli sexui vel aetati, etiam Danubium fluvium pertransiit. In quo regno per annum et amplius fuit commoratus, crudelem stragem in populo et desolationem urbium nefariam committendo.

Przedz. I, wiersz 1 in» non II. — 5 removeret» removerit II. — 8 fuerant» fuerunt II. — 9 volentibus» tak IV; tendentibus II, III, V. — Sicque» venire dodaje tu IV i niektóre inne i niżej toż słowo powtarzają. — 10 ad concilium praedictum» tak IV; inne nie mają. — per praefatum... nonum» tak IV; inne nie mają. — 12 venire» vocati dodają tu dopiero II, III, V, VI i Som. — 15 vero» niema II, IV. — Bathy» Bath V. — 17 saevae et innumerae» sue impinere II, IV. — 24 Cracoviam» Cracovie II. — 25 Wladislaus» tak poprawiam; Boleslaus rękopp. — dux» niema III. — 26 Boleslaus» Wladislaus rękopp. — dux» tak V; duces III. — Przedz. II, wiersz 4 ad» nie mają II, III. — 14 occidit» tak II; cecidit III, V. — 16 Szepiolka» Szepotka III; Szepolka IV, V; Sepolka II. — 18 Colomanus» Colmanus II, IV; Culmanus V. — 24 pertransiit» pertransiuit II.

72. *Boleslaus filius Henrici occisi de Polonia ejicitur.*

Boleslaus namque primogenitus Henrici, quem Tartari occiderunt, mansuetudine patris exutus et saevitia beluina indutus, qui patri suo Henrico cum fratribus suis videlicet Henrico et Wladislao, Conrado et Meskone in ducatibus successerat, coepit saevire in Polonos, et insolentiam nimiam exercens Teutonicos Polonis praeferendo, et ipsis praedia large tribuendo. Propter quod Poloni sibi fidelitatis homagia facere recusaverunt, ab ipsius dominio sponte recedentes. Adhaeseruntque suis dominis naturalibus, Przemislio et Boleslao filiis quondam Wladislai Odonis. Quo facto, mox terrigenae Poloni castrum Przemant, sub Boleslao duce Slesiae, a quo recesserant, ceperunt et dominis suis Przemislio et Boleslao assignaverunt.

73. *Swanthopelcus proditor dux Pomoraniae Pruthenos contra christianos insurgere fecit.*

Swanthopelcus itaque proditor, qui se ipsum pudorose et nefarie ducem Pomoranorum creaverat, Pruthenos baptisatos, sub ditione barbatorum constitutos, ab eorum fidelitate suo pravo consilio subtrahens, sibique coadunatos in eisdem insurgere fecit. Qui inopinate irruentes in Teutonicos,

nulli aetati vel sexui parcentes, multos de Teutonicis perimerunt. In cujus facti ultionem, barbati cruce signati, cum ducibus Poloniae coadunati, castra praedicti Swanthopelci Wisegrod et Zartawiczam expugnaverunt. Castrum quoque Nakel, quod idem Swanthopelcus, sub Przemislio et Boleslao juvenibus, paulo ante fraudulenter occupaverat, de ejus potestate capientes, duci Przemislio et ejus fratri reddiderunt. Et hoc anno domini 10 MCCXLIII. Quo tempore dux Poloniae Przemislaus praedictus aedificavit castrum Sbarszyn.

74. *Conradus dux Mazoviae bona ecclesiae Cracoviensis spoliavit.*

Eodem quoque anno Conradus dux Mazoviae, dioecesim Cracoviensem intrans, ecclesiae villas spoliavit, et curias episcopi exussit, et multis damnis ecclesiae praedictae illatis ad propria rediit illaesus. Et ob hoc Prandota episcopus Cracoviensis, qui 20 anno proxime praecedenti in episcopum fuerat electus et consecratus, ipsum ducem excommunicavit. Cujus sententiam dominus Fulco archiepiscopus Gnesnensis confirmavit. Et eodem tempore Swanthopelcus Pomoraniae dux, filium suum Msczuyonem 25 barbatis cruce signatis ex pacto obsidem dedit. Et quia cum Pruthenis statim post

Przedz. 1, wiersz 3 Boleslaus Solus II. — 6 cum fratribus suis videlicet Henrico niema II. — 7 Conrado C. videlicet II. — 15 dominio domino II. — 15 quondam q. ducis II; condam d. III; q. Cunradi ducis IV; Conradi d. V, VI i Som. — 16 Odonis filiiis dodoje tu IV. — 23 ducem in d. rękopp — Pomoranorum tak V; niema II, III — 25 barbatorum tak III, V; barbarorum II; tartarorum IV. — Przedz. II, wiersz 1 multos de niema II. — 5 Zartawiczam tak III, IV, VI; Zartawicam II, V. — 8 fraudulenter niema II. — 11 MCCXLIII tak II-IV; Som. ma MCCXLIII. — 12 Sbarszyn Czibansim II; Czwaszim III; Dzbanszin IV; Czwaszin V, VI i Som. — 18 praedictae niema V. — 25 Pomoraniae Pomorie IV, VI i Som. — 26 Msczuyonem tak V; Myeszkonem II; Msczinyonem III. — 27 ex pacto experto II.

hoc, pacti et fidei promissae oblitus, seditionem in terra Prussiae movere praesumpsit, filius ejus praedictus in Theutonium est deductus. Anno quoque supra dicto Conradus Mazoviae dux saepe dictus cum suis Mazoviensibus videlicet, iterum terram Sandomiriensem potenter intravit. Cum quo Boleslaus, nepos ejusdem saepe dictus, in Suchodol congressus, proelium commisit, et multos Mazovitarum prosternens, Conradum patrum suum de terra fugavit.

75. *De exustione civitatis Culmensis.*

Anno igitur sequenti, videlicet MCCXLIV Swanthopelk dux et proditor memoratus, Zarthaviam et Culmensem civitatem, dolo quorundam pecunia corruptorum, succendi fecit. Et post modicum temporis intervallum, coadunata sibi multitudo Pruthenorum, Cujaviam intravit, et multos christianos nefarie peremit, et alios captivos abduxit. Terram quoque Cujaviae incendio hostiliter devastavit, et duos fratres de ordine Minorum suo exercitu interemit.

76. *Qualiter dux Przemisl castrum Kalis recuperavit.*

Post modici namque temporis intervallum anni praedicti, Przemisl, Poloniae dux, duxit Hedvigim, filiam quondam Henrici ducis Slesiae, quem Tartari occiderunt, in uxorem

quarto et quinto gradu consanguineitatis a se distantem. Post nuptiarum autem sollemnitatem, milites Poloni castrum Kalis ceperunt et duci suo Przemislio praesentarunt. Tenuerat enim Boleslaus dux Slesiae castrum Kalisiense usque ad tempus praedictum, Przemislio et Boleslao reddere recusans.

77. *De recuperatione castri Santhok.*

Eodem vero tempore et anno Pomorani, qui longo tempore in antiquo castro Santhok duci Slesiae Henrico et filio ejus Boleslao servierant, ipsum castrum duci Przemislio sponte tradiderunt.

78. *Poloni insurrexerunt contra ecclesiam Pośnaniensem.*

Anno itaque et tempore praefatis, omnes procures Poloniae contra ecclesiam Posnaniensem unanimiter conspiracy fecerunt, libertatem suam, quam ei dux Wladislaus filius Odonis, de quo praemissum est, concesserat et privilegio suo confirmaverat, infringere volentes. Quorum vesaniae dominus Boguphalus episcopus cum suo capitulo cesserunt ad tempus. Sed anno sequenti, videlicet MCCXLV Przemislius et Boleslaus fratres, duces praefati ad instantiam dicti domini Boguphali episcopi et sui capituli privilegium patris ipsorum, libertates prae-

*Przedz. I, wiersz 6 videlicet tak III; inne nie mają. — 7 Cum quo» cumque II. — 8 Suchodol» tak IV; Suchdol inne. — 10 Mazovitarum» Mazovitas V. — 11 de terra» niema II. — 15 Zarthaviam» tak III-V; Zartamam II; Zartawiczam VI; Zartaniam Som. — et» tak II-IV; niema V, VI i Som. — 22 suo exercitu» tak V; suus exercitus inne. — 28 quondam» niema V. — *Przedz. II, wiersz 3 Kalis» tak III; Kalisz V; Calysch inne. — 13 Poloni... Posnaniensem» tak V, VI i Som.; Quomodo milites Pol. ins. c. ecc. pozn. II; Qualiter m. P. contra Posnaniensem ecclesiam unanimiter conspiracy fecerunt III. — 20 suam» tak II; nie mają III-V. — 24 episcopus» niema II.**

fatas, reexemptiones continens, provide confirmaverunt, et in foris, ut sub poena servantur, proclamari fecerunt. Et post hoc, in crastino beati Adalberti Przemislius dux fratrem suum Boleslaum gladio cinxit militari, et hoc in ecclesia Gnesnensi, domino Fulcone archiepiscopo missam celebrante.

79. *Qualiter castra quaedam Boleslao duci Slesiae accesserunt.*

1240. Anno quoque MCCXLVI Boleslaus dux Slesiae saepe dictus, veniens Poloniam, castrum Copaniczam super fluvium Odram aedificavit. Cui occurrentes Przemislius et Boleslaus fratres cum suis exercitibus, ante congressum belli facta compositione amabili, tria castra: Santhok, Myedzyrzecz et Sbarszyn, sibi gratuite pro bono pacis contulerunt.

80. *De proelio in Zarzyszw commisso.*

Conradus namque dux Mazoviae praetitus latus moleste gerens, quod per nepotem alias in Suchodol fuisset debellatus, et non sinens tanti pudoris opprobrium inultum transire, magis maculata conscientia, deum offendere, quam obmittere vindictam maluit. Et congregata Lithwanorum multitudine, ter-

ram nepolis sui invasit depraedando. Cui Boleslaus in Zarzyszw occurrens, proelium invicem grande commiserunt. Sed Boleslao, pro dolor! fugato, Lithwani et Mazovitae Sandomiritas et Cracovitas quam plurimos 5 occiderunt, multos ex eisdem captivantes.

81. *De divisione terrarum inter Przemislium et Boleslaum duces.*

Demum anno domini MCCXLVII Przemislius et Boleslaus, fratres germani duces memorati, terram Poloniae diviserunt in hunc modum: quia duci Boleslao cessit castrum Kalisiense cum suis appendiis, et tota terra quae protenditur a fluvio Prosna usque ad Przemanth, et ipsum Przemanth castrum 15 cum suis adjacentiis universis; versus vero septentrionem usque ad Wartham fluvium et usque in Moszniam, et ad paludem qui Sepno nominatur, et inde Lanka demum Obra fluvio terminatur. Residuum vero terrae Gneznensis et Posnaniensis cum suis appendiis, cessit in dominium duci Przemislio. Jurat uterque, quod hujusmodi divisionem nunquam alter eorum violabit. Episcopus quoque Boguphalus Posnaniensis, 25 instantibus ducibus praedictis, tulit excom-

Przedz. I, wiersz 2 servantur» severiter III. — 7 celebrante» et cetera dodaje V. — 10 MCCXLVI» MCCXLVII Som. — 16 Myedzyrzecz» tak II; Medzirzecz IV. — 17 Sbarszyn» Sbarszny IV; Dzansim II. — 24 conscientia» sententia II. — Przedz. II, wiersz 2 Zarzyszw» Zarzusow II; Zarzyszw III; Zarzikowo IV. — 5 quam plurimos» aliquos II. — 9 MCCXLVII» kod. VI ma MCCXLVIII. — Przemislius» tak II, III, V; Przemislaus IV. — 10 germani duces» tak V; inne nie majq. — 14 protenditur» procedit IV. — Prosna» tak II; Przozna III, IV; Przosna V. — ad» tak V; in III, IV. — 15 et ipsum... castrum» niema II. — 17 fluvium» niema II. — 18 Moszniam» Mosznia III; Moszinam II; Szinam V; Mazoniam IV. — 19 Sepno nominatur» tak III; Szepno vocatur V. — inde» deinde IV. — 20 terminatur» tak II; terminantur inne. — 23 Przemislio» tak II; Przemisloni III; Przemislai IV; Przemisl V. — 24 divisionem» dominium VI i Som. — 25 quoque» vero V.

municationis sententiam in illum, qui contra juramentum aliquid de terra fratris praesumeret vindicare. Sed nec juramentum, nec excommunicatio obfuit, quin divisio hujusmodi fuit violata, ut infra patebit.

82. *De impugnatione castri Santhok.*

Praefatis igitur anno et tempore Barnyn, dux Sclavorum seu Cassubarum, obsedit castrum Santhok. Ad cujus resistantiam Przemisl dux Poloniae festinus accessit. Cui Boleslaus Slesiae dux, cujus erat castrum, in subsidium properavit. Quos cernens Barnyn advenisse, ab obsidione castri nocte abcessit. Dux vero Boleslaus, considerata Przemislonis strenuitate et sollicitudine defendendi terras, sibi mox et castrum Santhok gratuita voluntate restituit.

83. *De recuperatione castri Landensis.*

Post paucorum namque dierum revolutionem anni praedicti, Boleslaus dux Kalisiensis, frater Przemislonis, recuperavit castrum Landense, quod Casimirus, dux Cujaviae et Lanciciae, filius Conradi ducis Mazoviae, sub monachis Landensibus firmaverat, et firmatum detinuit occupando. Post quod factum Conradus dux Mazoviae, pater Semoviti et Casimiri praedicti, de hoc saeculo migravit, Semovito filio suo ducatum Mazoviae relinquens. Frater autem ipsius Casimirus, patre

sepulto, Lanciciam, Spiczimirz et Rosprzam ex improvise occupavit, dum frater ejus Semovitus cum matre ipsorum in paternis exsequiis morarentur.

84. *De synodo in Wratislavia per legatum papae celebrata.*

Anno itaque MCCXL octavo, Jacobus archidiaconus Leodnensis, domini papae capellanus, et in Polonia, Prussia et Pomorania ejusdem nuncius, celebravit synodum in Wratislavia. Cui interfuerunt: Fulco archiepiscopus Gnesnensis, Thomas Wratislaviensis, Boguphalus Posnaniensis, Prandota Cracoviensis, Michaël Wladislaviensis, Petrus Plocensis, Nankerus Lubucensis et Guntelus Culmensis, primus ordinis Cisterciensis, qui de abbate ejusdem loci de novo in episcopum fuit creatus. In qua synodo idem Jacobus de consilio et consensu episcoporum praedictorum indulsit Polonis uti carnibus libere a septuagesima usque ad quinquagesimam. Consueverunt enim Poloni dicto tempore, more primitivae ecclesiae, ab esu carniū abstinere. Et quia plurimi frequenter violabant, et ob id excommunicabantur, et eveniebant ex hoc pericula animarum, ideo indulgentia hujusmodi ipsis fuerat concessa.

Praedz. 1, *wiersz* 7 anno» annis V.—Barnyn» tak V; Barny IV.—8 Cassubarum» Casubitarum II; Caschuborum V.—16 sibi» sed II.—19 revolutionem» reconciliacionem II.—20 Kalisiensis» niema IV.—22 Landense» niema IV.—23 filius» fratris V.—sub» suis III; sibi Som.—*Praedz.* II, *wiersz* 1 Spiczimirz» Skarbimirz II.—3 matre» patre II.—4 morarentur» moraretur II. IV.—9 Leodnensis» tak II, III, V; Leodinenensis IV.—16 G(unterus)» początkową tylko głoską oznaczają to imię II—IV, VI; Gregorius V; Henricus Som.—21 praedictorum» niema V.—22 quinquagesimam» XLam V i Som.—26 id» hoc V; h. multi IV.—27 ex hoc» niema IV.—28 ideo» tak IV; et i. inne.

85. *De subsidio per clerum provinciae polonicae papae facto.*

Denique anno praefato, Fulco archiepiscopus cum episcopis et clero suae provinciae, quintam partem reddituum ecclesiasticorum, pro tribus annis, simul et semel recollegerunt, et per fratrem Gotfridum poenitentiarium domini papae, pro subsidio ecclesiae Romanae transmiserunt. Nam praefato tempore papa, Innocentius quartus, in concilio Lugdunensi Fredericum imperatorem ab imperio deposuit, et contra ipsum brachium saeculare invocabat.

86. *Qualiter villa Cozlowo ecclesiae Posnaniensi accessit.*

Anno quoque supra dicto Boguphalus episcopus Posnaniensis villam Cozlowo a Semovito duce Mazoviae pro XC marcis argenti recepit, quas idem dux pro debitis paternis solvere tenebatur. Et eodem anno et tempore Przemisl dux Poloniae Thomam castellanum Posnaniensem, et Thomislaum ac Sandzivogium filium ejus pincernam de cognatione Nalancz, captivavit et vinctulis ferreis constrictos, in Gnesnensi castro carcerali custodiae deputavit. Volebant enim praefati milites, cum suis consortibus, in terram Poloniae Boleslaum ducem Slesiae

inducere, Przemisl et fratre suo profugatis. Sed eorum consilia, quamvis occulta, et malitiae conceptus praesentia ducum fuerunt propalata.

87. *De divisione terrarum Poloniae iterum facta.*

Deinde anno domini MCCXLIX dux Przemisl Poloniae reaedificavit castrum et civitatem Posnaniensem circa ecclesiam majorem. Et fratri suo, duci Boleslao, dedit Gneznam, Blyn, Gredcz seu Gedcz, Bychów, Ostrow, Nakel, Usczye, Czarncow et Szrem. Boleslaus vero Przemisloni duci redonavit partem suam castri et terrae Kalisiensis, ipsum contingentem.

88. *De alienatione castri Lubusz.*

Tempore quoque et anno praedictis, Boleslaus dux Slesiae praedictus, volens de fratre suo Henrico duce Wratislaviensi, qui ipsum paulo ante propter suas insolentias captivaverat, et vinctum in turri Legnicz arctae custodiae deputaverat, sumere vindictam, castrum Lubusz nobile et firmum fratris sui Meskonis, qui ibidem in ecclesia sancti Petri, sub castro tumultatus quiescit, archiepiscopo Malburgiensi, ut sibi contra Henricum ducem praefatum ferret auxilium, minus consulte donavit. Cujus fretus

Przedz 1, wiersz 1 polonicae» tak II, V; Poloniae III, IV. — 2 facto» niema V. — 7 poenitentiarium» tak III, IV; primarium inne. — 13 invocabat» invocavit V. — 17 Cozlowo» Coslowo II; Koszlow, Coslowa III; Cozlow, Coszlowo IV; Cozlowo, Coslowo V. — 21 Przemisl» tak III, V; Premial II. — 23 Sandzivogium» tak II-IV; Sandiwogium V. — Przedz II, wiersz 1 Przemisl et fratre suo» et fr. s. Przemisl V. — 7 Deinde» Denique II. — 10 Boleslao» Wladislao IV. — 11 Bychów» tak II; Bechow III, V; Bychowo IV. — 12 Usczye, Czarncow et Szrem» Uscze, Czarnikow et Szim V. — 13 duci» niema IV. — 14 Kalisiensis» Calych II. — 17 praedictis» ut supra II. — 21 vinctum» victum II. — Legnicz» tak III, IV; Lignycz II; Louicz V. — 24 ibidem» in ibidem IV. — 26 Malburgiensi» tak III; Marburgiensi II; Madburgensi IV; Machburgiensi V. — 28 consulte» consultus III, IV.

6 auxilio, nitebatur fratrem suum Henricum praefatum ducem de terris penitus pro-
fugare. Iste enim Boleslaus coepit primo Theutonicos Poloniam inducere, et ipsis
praedia et castra tribuebat, ut contra fratres suos germanos, quos sine cessatione
impugnabat, sibi auxilium praeberent. Zythawiam quoque et Gerliczam, et alias plu-
res urbes et castra, a ducatu Slesiae alienavit confuse. Quis non videt Theutonicos
viros strenuos et animosos esse?

89. *Qualiter dux Przemisl rehauit castrum Rudense.*

10 Post modici igitur temporis revolutionem praedicti anni, Wladislaus dux de
Opol, filius quondam Casimiri ducis Opoliensis, qui castrum Rudense cum suo di-
strictu sub Wladislao Odonis et suis filiis, tempore exilii eorundem occupauerat, ni-
tebatur dictum castrum Casimiro duci Cujaviae, filio Conradi olim ducis Mazoviae, pro
CCCCC marcis argenti obligare. Duxerat enim Mesko, Wladislai ducis Opoliensis fra-
ter, sororem Casimiri ducis praedicti. Cui assignauerat, ratione donationis propter nup-
tias, summam argenti praedictam, quam postmodum in testamento, decedens, per
15 fratrem suum Wladislaum commiserat uxori suae exsolvendam. Sed dum nuncii
Casimiri ad recipiendum castrum praedictum Rudense tardarent, Przemisl dux Polo-

niae, fugatis nunciis ducum praedictorum,
castrum Rudense praedictum accedens, ip-
sum per castrenses sibi praesentatum occu-
pavit. Eodem tempore, in prima nocte post
diem beati Johannis Baptistae, ego Boguphalus
episcopus Posnaniensis, audiui, licet pec-
tor, per visum quendam religiosum mihi dice-
re: «infra XXV annos tota Polonia consuma-
bitur». Et dum a loquente interpretationem
diligenter inquirerem: «utrum in bono an in
malo deberet consumari?» non mihi respondit.
Dixit tamen, quod et papa deberet consumari²⁾.

20 Dobn.

Ego Boguphalus episcopus posnaniensis
audiui, licet peccator, per visum quendam
religiosum mihi dicere: «infra XXV annos
tota Polonia consumabitur». Et dum a lo-
25 quente interpretationem diligenter inquire-
rem: «utrum in bono, an in malo deberet
consumari?» non mihi respondit, et visus
evanuit. In saecula saeculorum. Amen ¹⁾.

*Przedz. II, wiersz 1 praefatum ducem» inducere II; in ducem III. — 3 cessatione» incesione
II. — 4 Zythawiam» tak II, Szythaviam III; Zethauiam IV; Sythaviam V. — Gerliczam» Ga-
liciam V. — plures» niema IV. — 5 Quis... esse» te słowa ma tylko II. — 8 dux» niema
II. — 12 argenti» niema V. — 15 exsolvendam» exsolvere V. — 18 praedictum» nie mają
II - IV. — 20 in» niema II. — 25 interpretationem» interpretacione II. — 26 an» vel II. —
28 consumari» et cetera dodaje tu VI i Som.; zaś III Sequitur hoc videlicet.*

¹⁾ Tak kończył się text Boguchwała kroniki w rękopismie hadziejowskim. ²⁾ Słuszną uwagę zrobił już Sommersberg, że słowa: *dixit tamen quod et papa deberet consumari*, dodane

90. *Dux Przemisl aedificavit castrum Bythom.*

Transacto vero ejusdem anni modico tempore, Conradus dux Slesiae, filius Henrici ducis occisi a Tartaris, metu fratris sui Boleslai saepe dicti, qui ipsum non solum captivare, sed etiam occidere nitebatur, partem terrae sibi dare denegando, secessit in Poloniam ad Przemislonem generum suum, qui ipsum benigne suscepit, et honorifice pertractavit. Et tandem Przemisl dux ante dictus, collecto exercitu suo et sui fratris Boleslai ducis Gnesnensis, aedificavit castrum Bythom, prope Glogoviam super Odram, et tradidit illud duci Conrado praedicto. Medio autem tempore, quo castrum praedictum muniebatur, dux Przemisl Boleslaum ducem Slesiae saepe dictum captivavit et in vincula conjecit. Et rediens Posnaniam sororem suam Salomeam Conrado duci praefato dedit in uxorem. Quorum nuptiis intererant Fulco archiepiscopus Gnesnensis et Boguphalus episcopus Posnaniensis. In hac etiam solemnitate nuptiarum, Thomas castellanus Posnaniensis et filii ejus, a captivitate, per manus fidejussorum, liberati fuerunt. Sicque bona fide et absque fraude

et dolo duci Przemisloni et suo fratri servitio perpetuo se obligarunt.

Denique anno domini MCCL Kalendis Januarii, Hedvigis, mater Przemislonis et Boleslai ducum, diem clausit extremum. 5

91. *De captivitate Boleslai ducis Gnesnensis*

Eodem vero anno XIII Kalendas Junii dux Przemisl fratrem suum Boleslaum captivavit, et omnes munitiones illius, videlicet 10 Gneznam, Nakel, Usce, Czarncow, Szrem, Gede, Bychow etc. occupavit, tradentibus se eisdem spontanea voluntate.

92. *De captivitate Henrici ducis Wratislaviensis.* 15

Tempore quoque eodem, Conradus dux Slesiae de Bythom praedictus, fratrem suum germanum Henricum ducem Wratislaviensem captivavit pro eo, quod sibi promiserat et juramento firmaverat, a duce Boleslao fratre 20 ipsorum saepe dicto, partem ducatus Slesiae repetere. Datis pro se Conrado fratri suo obsidibus, liberatus est, promittens Conrado a Boleslao partem terrae repetere, aut de sua sibi certam partem assignare. 23

Przedz. 1, wiersz 2 vero» autem II. — 8 Przemislonem» Premislaum II; Premislonem inne. — 10 dux» niema II. — 13 super» prope II. — 16 muniebatur» murabatur II. — 25 liberati fuerunt» tak II; sunt l. IV; liberantur V; niema III. — Przedz. II, wiersz 1 servitio» niema II. — 2 obligarunt» Tu II, III i IV mają osobny nadpis frakturą: De obitu matris Premislonis; nie mają zaś nadpisu V, VI i Som. — 3 Denique» tak V, VI i Som; Demum II, III. — MCCL» tak III; zaś II, IV-VI mają rok MCCLIV. — 13 voluntate» Sequitur aliud in haec verba, videlicet hoc, dodaje tu sam tylko III. — 17 praedictus niema V. — 21 saepe dicto» niema V. — 22 Conrado fratri suo» niema V. — 24 partem» niema II.

zostały do tej wizyi przez jakiegoś różnowiercę. Ten wtręt znajduje się dziś we wszystkich znanych nam tej kroniki rękopismach.

93. *Crosnenses terrigenae duci Conrado adhaeserunt.*

Anno ¹⁾ igitur MCCLI Boleslaus dux Slesiae praefatus Hynkonem, filium Mirzonis, 5 castellanum Crosnensem, quem prae caeteris singulari favore prosequi videbatur, captivum tenuit et Theutonicis custodiendum praesentavit, volens ab ipso pecunias exigere, cum quibus Theutonicos in auxilium 10 conveniret. Quod cernentes Poloni et de ipso penitus desperantes, fratri ipsius duci Conrado adhaeserunt, Crosnam urbem et alias munitiones eidem praesentantes.

94. *Wladislaus dux de Opol Eufemiam duxit in uxorem.*

Eodem namque tempore Przemisl dux Poloniae sororem suam nomine Eufemiam Wladislao duci de Opol copulavit in uxorem, quinto et quarto gradu consanguinei- 20 tatis sibi conjunctam.

95. *De occupatione castri Sbarszyni.*

Tempore quoque praedicto quidam latrunculi, de castro Lubusz exeuntes, venerunt ad campestria castri Sbarszyn, ut praedam caperent. Quibus, pecora capere volentibus, quidam pastor ait: «utquid pro modica praeda majora spernitis? ecce enim castrum Sbarszyn tantum a tribus viris custoditur, exspectantibus caeteros, qui debent ad custodiam castri venire». Quod audientes latrunculi, et quasi ad custodiam castri euntes, eo dolo castrum intraverunt ipsumque occupaverunt. Sed cum mane ad ducem Przemislonem rumor facti hujusmodi pervenisset, festinus ad castri obsidionem properat, edictum emittens, ut omnes nobiles et populares ipsum festine sequerentur. Et veniens, latrunculos in castro existentes animose obsedit. Latrunculi vero se in mortis periculo cernentes positos principis

Przedz. I, wiersz 4 Hynkonem» tak III i Som.; Hymkonem V i niektóre inne. — Mirzonis» Muzonis II i Som.; Mironis IV. — 9 quibus» tak V; qua II, III. — 11 desperantes» niema V. — 17 nomine» niema II, III. — 20 conjunctam» iunctam V. — Przedz. II, wiersz 1 Sbarszyn» Szbanszin IV; Dzbanszyn V; Dzbanszin II, III. — 2 quoque» itaque V. — 3 de castro» niema II. — 8 tantum a tribus» tak II-VI; tam acribus Som. — 9 custoditur» custoditus II.—11 quasi» tak II, IV; niema III, V. — 12 eo» et V.—15 obsidionem» obsedicionem V i Som. — 16 properat» proponit rękopp. — 19 animose» niema V. — 20 periculo» tak II, IV; articulo III, V. — positos» niema II.

¹⁾ Text rozdziału tego w kod. IV znacznie się różni od innych, dla tego podajemy go tu osobno: Anno gracie MCCC primo Boleslaus dux filius Iconem filium Mironis Castellenum Crosnensem, quem pre omnibus hominibus diligere videbatur, et pro quo faciebat, quidquid ab eodem dux postulabat, et cui multas pecunias idem dux contulerat, captivum tenuit et Teutonicis custodiendum tradidit, volens ab ipso pecunias extorquere, ut posset cum qua (sic) auxilium suum Theutunicis subvenire: Quod videntes Poloni, qui eidem duci Boleslao adherebant, de ipso desperaverunt, et eum tanquam honoris sui persecutorem deserentes, fratri ipsius duci Conrado adheserunt, tradentes eidem Crosnam et alias munitiones ipsius.

clementiam invocarunt. Qui ipsos benigne suscipiens et vitam tribuens, castro reha-
bito, ipsos abire liberos ad propria per-
misit.

96. *Dux Przemisl ducem Conradum cinxit
gladio militari.*

1232. Anno namque domini MCCLII in die sancti
Stephani protomartyris gloriosi nobilis Prze-
misl dux Poloniae illustrem Conradum du-
cem Glogoviae generum suum, Boguphalo
episcopo Posnaniensi missam celebrante in
sua ecclesia Posnaniensi, insignivit balteo
et gladio militari. Eodem quoque anno Bar-
nin dux Pomoraniae castrum Drdzen sub
quodam dolo fraudulenter occupavit. Sed
priusquam mensis occupationis praedictae
exspirasset, Przemisl dux Poloniae per po-
tentiam ipsum recuperavit vice versa.

97. *De obitu Boguphali episcopi Posnaniensis.*

1233. Anno igitur domini MCCLIII, V^{to} Idus
luty 9. Februarii, Boguphalus episcopus Posnanien-
sis in praedio ecclesiae suae Solecz diem
suum clausit extremum. Delectabatur autem
nocte dieque legendo in libris sacrae scrip-
turae, quorum copiam non modicam habe-
bat et plus quam aliquem thesaurum fer-
ventissime diligebat. Quos omnes post obitum
suum ecclesiae Posnaniensi reliquit. Iste

felix episcopus, secundo anno episcopatus
sui, chorum ecclesiae Posnaniensis, propter
quasdam scissuras, fundamentaliter seu fun-
ditus destrui fecit et de novo construxit.
Vixit autem in episcopatu suo decem annis 5
et XXVI septimanis. Post cujus decessum
capitulum Posnaniense ad electionem futuri
pontificis convenientes, processerunt per
formam compromissi, et elegerunt Petrum
decanum Posnaniensem, virum pium et de- 10
votum. Sed quia Hugo cardinalis, apostoli-
cae sedis legatus, archiepiscopo Gnesnensi
inhibuerat, ne electos confirmaret: idcirco
ad praedictum legatum nuncios capitulum
Posnaniense mittere destinavit. Qui nuncii 15
a legato praedicto licentia confirmandi elec-
tum suum per archiepiscopum Gnesnensem
facienda benigne obtenta, cum ad Fulconem
archiepiscopum rediissent, ipse confirmandi
electum certum terminum eisdem in Slawno 20
assignavit. In quo termino Johannes archi-
diaconus Posnaniensis et Theophilus archi-
diaconus Gnesnensis, canonicus Posnanien-
sis, electioni praefati decani se opposuerunt,
dicentes se esse contemptos, quia ad elec- 25
tionem non fuissent vocati. Et ob hoc pe-
tierunt ipsam electionem magis infirmari
quam confirmari. Sicque dilatione pendente,

Przedz. I, wiersz 3 permisit» remisit V. — 8 protomartyris» tak II-IV; martyris V. — 12 sua»
niema V. — 13 anno» domini dodaje V. — Barnin» nomine dodaje V. — 14 Pomoraniae» tak
II; Pomoranorum V; Pomorie VI i Som. — 15 quodam» quidem II. — 19 Boguphali» Bogu-
phaelis V. — 20 igitur» itsque II. — V^{to} Idus» tak II, IV; V^{to} Idem III; Idus V; Id. VI;
V^{to} Idibus Som. — 22 Solecz» niema II. — 23 suum» niema II, IV. — *Przedz. II, wiersz 4*
de novo» tak III-VI i Som.; denuo II. — 11 cardinalis» niema II. — 14 nuncios» tak III,
V; niema II. — 15 mittere» mittens II; inne nie majq. — 22 archidiaconus» archiepiscopus
IV. — 23 canonicus» tak V; canonici inne. — 26 fuissent» sunt II. — 27 infirmari» in-
fringi IV.

Oppiso abbas de Messano, protunc apostolicae sedis legatus, utrosque ad se versus Wratislaviam venire coëgit. Quos ad concordiam salubriter revocans et inducens, tandem concordavit. Sicque praefati archidiaconi in electionem decani praedicti consenserunt. Cujus electionem praefatus abbas auctoritate apostolica confirmavit, decernens per archiepiscopum Gnesnensem munus confirmationis sibi impendi.

98. *De canonisatione sancti Stanislai episcopi Cracoviensis.*

Anno denique praefato gloriosissimus martyr sanctus Stanislaus fuit per dominum Innocentium papam nostrum canonisatus, in ecclesia sancti Francisci in Assiso papa praedicto missam celebrante. Ubi, inter caetera miracula, miraculum fuit infra scriptum. Quod cum nobilis quidam defunctus ad memoratam ecclesiam, ubi papa missam celebrabat, delatus fuisset; propinquis ipsius flentibus et magnum lamentum facientibus, papa prostratus ante altare beati Francisci flens oravit in haec verba: «
25 beate Francisce! si sunt haec omnia vera

de sancto Stanislao Polonorum protomartyre, prout audivimus, suscipe hodie novum hospitem novo signo». Quo dicto statim qui mortuus fuerat, surrexit benedicens Dominum.

99. *De divisione Poloniae iterum facta.*

Anno quoque eodem, in festo Paschae, dux Przemisl fratrem suum Boleslaum a captivitate absolvit. Et post hoc convenientes in castro Gedcz, domino Fulcone archiepiscopo Gnesnensi et caeteris nobilibus Poloniae praesentibus, Gnesnam metropolim, Kalis, Rudam, Pysdry, Srodam, Bnyn, Byechow, Gedcz, Pobiedzyska et Cleczo eidem fratri suo Boleslao pro sua portione assignavit.

100. *De aedificatione civitatis Posnaniensis.*

Eodem vero tempore Przemisl dux praefatus cives de Szroda, propè ecclesiam majorem ad praedium ecclesiae ultra Wartham, ad instantiam ejusdam civis de Gubyn transtulit, ubi jam primitus per praedictum ducem civitas erat locata. Quam mox fossatis circumfodi, et blancis muniri procuravit; Szrodam praedictam loco praedii,

Przedz. I, wiersz 6 praedicti» prefati II. — 9 confirmationis» consecrationis II, IV. — 11 episcopi Cracoviensis» tak V; martiris gloriosi II, IV; niema VI i Som. — 14 fuit» niema V. — 15 nostrum» tak mają to słowo w dość wyraźnem skróceniu II, VI i tak czytał Som.; mniej wyraźne skrócenie ma V; a III czytał martirii; niema IV. — 16 Assiso» Assyszso ma tylko III inną ręką wpisane. — 18 fuit» tak II; nie mają inne. — *Przedz.* II, wiersz 2 suscipe» tak II-IV; suscita V, VI i Som. — novum» tak II-IV; niema V, VI i Som. — 3 novo» cum novo IV. — Quo dicto» tak V; q. signo III, VI i Som.; niema IV. — 4 surrexit benedicens Dominum» tak ma IV i dodaje: et sic facta est canonisacio sancti Stanislai per papam Innocentium predictum. Laus Deo. Inne kodd. mają resurrexit i dodają tylko Benedictus Deus! — 7 Paschae» tak II; Paschatis inne. — 8 Przemisl» Premysl II. — 11 nobilibus» ex n. III, IV. — 12 praesentibus» pertinentibus II. — 14 Cleczo» Cleczo II; Clexco III; Cleczo IV; Clecisco V, VI. — 17 De aedificatione... Posnaniensis» W tym porządku mają ten rozdział II-IV; zaś V, VI i Som. mają wprzód rozdział: De tempore pluviali, a po nim dopiero niniejszy. — 22 transtulit» niema V. — 25 Szrodam» Srodkam III, IV; Szrotkam II; Szrodam V.

in quo civitatem, ut praemissum est, situavit, ecclesiae Posnaniensi perpetuo assignando.

104. De tempore pluviali.

Eodem quoque anno a festo Paschae usque ad festum sancti Jacobi, tempore messis, nocte dieque pluebat incessanter. Et tanta fuit inundatio aquarum facta, quod per agros et vias homines navigabant. Et cum segetes metebantur, quaerebantur monticuli ad fruges reponendas. Inveniebantur etiam pisces per agros, in sulcis, in gurgulibus prendebantur. Et extunc terra Vysnensis, tam ex infestatione paganorum quam ex multitudine imbrium, fuit desolata. Et post hoc, in festo omnium sanctorum, post missam majorem, Petro electo Posnaniensi episcopo cum suo capitulo consedente, audita sunt sexies tonitrua mugire.

102. De consecratione electi Posnaniensis.

Anno vero praedicto Petrus electus Posnaniensis, et frater Vitus de ordine Praedicatorum, Lithuanorum primus episcopus, per venerandum Fulconem archiepiscopum Gnesnensem in episcopos fuerant consecrati.

103. De interdicto in terra Przemislonis prolato.

1254. Anno igitur MCCLIV Oppiso abbas de Messano, sedis apostolicae legatus, in du-

cem Przemislone excommunicationis sententiam promulgavit, et terram ipsius ecclesiastico supposuit interdicto. Et hoc ideo, quia ipso legato in terra Slesiae existente, Przemisl dux Olesniczam, oppidum cum suo districtu Henrici ducis Wratislaviensis, miserat spoliari, propter quingentas marcas argenti, quas Henricus dux Slesiae praefatus Przemisloni duci pro captivitate cujusdam Theutonici solvere tenebatur. Duravitque hujusmodi interdictum a sexta feria post Reminiscere usque ad diem tertiam post dominicam Judica. Et tunc fuit dux absolutus et interdictum relaxatum.

104. De obitu Petri episcopi Plocensis.

Eodem vero anno MCCLIV Petrus episcopus Plocensis viam carnis est ingressus. Et Andreas praepositus ecclesiae ejusdem, cognomine Golek, fuit electus in episcopum et anno praedicto consecratus.

105. De elevatione ossium sancti Stanislai.

Anno igitur praedicto VIII Idus Maji canonisatio sancti Stanislai martyris fuit in ecclesia Cracoviensi solenniter publicata. Et ossa ipsius benedicta, quae a die passionis suae usque ad elevationem ipsius in terra jacuerunt CLXXXIII annis minus medio fuerant elevata seu sublimata, et pars eorum

Przedz. I, wiersz 2 assignando» assignavit V. — 5 quoque» itaque III. — Paschae» tak II; Paschatis inne. — 7 pluebat» pluvit II. — 9 per agros et vias» niema II. — 12 in sulcis» insulas II. — 13 prendebantur» prandebantur V. — 17 majorem» niema V. — episcopo» niema II. — 19 mugire» tak II, III; magna V, VI i Som. — 28 Messano» tak V, VI i Som; Mosano II; Meszano III. — Przedz. II, wiersz 1 sententiam» summam II. — 3 hoc ideo» ex hoc i. V. — 5 Olesniczam» Olesniczam II; Oleszniczam V. — 14 relaxatum» laxatum V. — 15 De obitu... Plocensis» Ten rozdział następuje w kod. V po rozdziale De elevatione ossium s. Stanislai; zaś kod. IV niema tego rozdziału. — 16 anno MCCLIV» tak V; anno inne. — 19 Golek» Colek II. — 25 ipsius» ejus V. — 27 medio» niema III. — 28 elevata seu» niema II.

per ecclesias jucunde distributa, alia vero
in praedicta ecclesia cum capite glorioso
recondita conservantur. Hujus autem publi-
cationi canonisationis et sacrorum ossium
5 elevationi interfuerunt venerabiles patres:
Oppiso abbas de Messano legatus domini
papae Innocentii quarti, Fulco archiepisco-
pus Gnesnensis, Prandota Cracoviensis, Tho-
mas Wratislaviensis, Volimirus episcopus
10 Wladislaviensis, Andreas Plocensis, Witus
primus Lithuaniensis ordinis Praedicatorum,
Gerhardus primus Russiae ordinis Cister-
ciensis quondam abbas de Opatow episcopi,
et praeclari principes: Casimirus Cujaviae
15 et Lanciciae dux, Przemisl dux Poloniae, Se-
movitus dux Mazoviae, Boleslaus Pudicus
dux Cracoviensis et Sandomiriensis. Petrus
autem episcopus Posnaniensis huic solem-
nitati non interfuit, quia paralysi morbo VIII
20 Kalendas Maji laborabat, et quinto Idus Maji
diem clausit extremum. In cujus locum suc-
cessit Boguphalus de Czirnelin, cujus elec-
tionem Fulco archiepiscopus Gnesnensis in
Kurzelow confirmavit.

106. De devastatione terrae Opaviae.

Eodem quoque anno illustres principes
Boleslaus Cracoviensis et Wladislaus Opo-
liensis duces, cum suis exercitibus etiam
Ruthenis, terram Opaviae, quam Przemislius,
qui cognominabatur Ottakarus, rex Bohemiae
occupaverat, incendio et gladio vastaverunt.

107. De devastatione terrae Slesiae.

Anno eodem Przemislius et Boleslaus
Poloniae, et Conradus Glogoviae duces, cum
suis exercitibus vastaverunt terram circa
Trzebniczam, Widawam, et ultra Odram
Leszniczam Henrici ducis Wratislaviensis;
ecclesiarum villas in nullo molescentes.

108. De captivitate Semoviti ducis Mazoviae.

Eodem vero anno Casimirus, quondam
Conradi filius, Cujaviae, Lanciciae et Sira-
diae dux, Semovitem ducem Mazoviae fra-
trem suum germanum et uxorem ejus cap-
tivavit et captivos detinuit.

109. De consecratione Boguphali episcopi Posnaniensis.

Anno namque domini MCCLV in dominica 1253.
Reminiscere in ecclesia Landensi, Boguphalus¹⁾

Przedz. I, wiersz 7 quarti» niema V. — Fulco... Cracoviensis» niema V. — 9 Wratislaviensis» niema V.—12 Gerhardus» tak III, IV; Gohardus II; Gothardus V, VI i Som.—14 et praeclari» p. III. — 16 Pudicus» niema V. — 20 quinto Idus» tak V, VI i Som.; nono Idus II; quarto Idus III; sexto Idus IV; te dwa ostatnie liczbą rzymską wyrażają datę niniejszą. — 21 In cujus locum» tak II, III; Cui V, VI i Som.; Post quem IV. — 24 Kurzelow» tak V; Cuzelow II, III; Curzelowa IV. — Przedz. II, wiersz 2 illustres principes» illustris princeps V. — 3 Prze- mislius» Premislius II; Przemislaus V. — 12 Trzebniczam» tak V; Trebniciam II, III. — 13 Leszniczam» tak II, III, V; Lesniczam IV; Leszinicam VI i Som. — Wratislaviensis» Wladi- slaviensis VI i Som. — 17 et» niema V.

¹⁾ W kod. II. dopisano przy tym ustępie na brzegu te słowa: *Ego inveni, quod inter duos Boguphalos posnanienses episcopos, videlicet istum etiam inerat Petrus episcopus po- snaniensis.*

de Czirnelin fuit per venerabilem patrem dominum Fulconem archiepiscopum Gnesnensem in episcopum consecratus. Cujus consecrationi adstiterunt venerabiles patres: Thomas Wratislaviensis, Volimirus Wladislaviensis, Andreas Plocensis et Culmensis ordinis Praedicatorum episcopi.

110. De absolutione ducis Semoviti a captivitate.

Eodem itaque anno Casimirus, Cujaviae dux praetitulatus, fratrem suum Semovitum, ducem Mazoviae, a captivitate liberum dimittens, cum ipso fraternaliter concordavit.

111. De proditione castri Nakel.

Eodem igitur anno dux Mszczuj, filius Swanthopelci traditoris, ducis Pomoraniae proditoris nequissimi, in nocte beati Michaelis archangeli, per traditionem cujusdam balistarii, castrum Nakel sub duce Przemislio occupavit. Przemislius vero collecto exercitu suo et fratris sui Boleslai, una cum Casimiro duce Cujaviae, castrum praedictum undique vallaverunt. Quibus Pudicus Boleslaus dux Cracoviae mille, et Semovitus Conradi Mazoviae dux octingentos viros armatos, in subsidium sibi destinaverunt. Przemisl vero et Casimirus, cernentes firmitatem castri et quod non possit faciliter expugnari, aedificaverunt aliud castrum ex opposito castri antiqui versus occasum solis.

Et positis in eo viris fortissimis et audacibus, qui illud custodirent, ac ingressum et egressum de antiquo castro facientibus pro posse prohiberent, ad propria redierunt. Castrenses vero castri utriusque saepissime inter se congressi conflictum habebant. Et in quodam congressu, Pacoslaus Strzedzyczky et Hermanus, milites robustissimi de parte ducis Przemislonis, fuerant occisi. Multi etiam de Pomoranis protunc et alias sunt occisi 10

112. De expugnatione castri Raczens Pomoraniae.

Anno itaque domini MCCLVI dux Przemisl cum fratris sui Boleslai et suis exercitibus, et cum duce Casimiro Cujaviae, convenerunt circa Nakel, et inito consilio 15 iverunt ad expugnationem castri Raczens. Ad quod multi homines de castellania eadem confluerant, vitae et rerum gratia conservandi. Ad quod venientes duces praedicti, igne appposito ex omni parte, ipsum expugnare coeperunt. Quibus castrenses, flamma in altum crescente, resistere non valentes, et mortis incendium vitare volentes ad stationes hostium, qui poterant exire, intraverunt et se ultroneae captivitati subdiderunt, vitae beneficium affectantes. Multi tamen exire non valuerunt, et hi cum castro et rebus in eodem existentibus, per ignem occupati, crudeliter sunt exusti.

Przedz. 1, wiersz 3 Cujus» tak III, IV; cui II, V. — 6 Plocensis» Poseniensis VI i Som. — 7 episcopi» niema V. — 8 a captivitate» tak V, VI i Som.; captivitatis III; per fratrem Casimiri dodają II, IV. — 14 Mszczuj» Mszczuy IV; Mszczug II; Mszczug III, V. — 15 Pomoraniae» Pomorie III, VI i Som.; Pomoranorum V. — 18 balistarii» tak III; Belistarii IV, Boleslary V. — 27 faciliter» tak II; de facili inne. — Przedz. II, wiersz 2 custodirent» tak II; custodierunt V. — 3 egressum» tak II, III; regressum V. — 4 prohiberent» tak IV; prohibuerunt III, V. — 7 Strzedzyczky» tak II; Strzedriczi III; niema IV; Strzedrici V, VI i Som. — 26 affectantes» tak II, III i niektóre inne; assectantes V.

113. *De impugnatione novi castri Nakel.*

Eodem quoque anno in quadragesima Swanthopelcus, dux Pomoraniae proditor praedictus, cum fratre et filiis suis collecto
 5 exercitu expensas deduxit in Nakel. Quibus deductis et in castellum illatis, castellum novum ducis Przemislonis expugnare temptavit. Mandavitque hominibus sui exercitus, ligna sicca de pino afferre et in fossatum
 10 jactare, volens ipsum castellum ignis incendio expugnare. Sed cum homines sui ligna portassent et in fossatum jactassent, et pro aliis plurimis rediissent, illi, de castello exeuntes, ligna de fossato recollege-
 15 runt, ipsa ligna succedentes. Quibus per ignem consumptis, Pomorani amplius ligna afferre desistentes, ipsum castellum clipeis protecti, cum trabibus et aliis instrumentis impugnare coeperunt. Fundibularii vero la-
 20 pides, et etiam de parvis machinis ictus jacentibus, jacentes. Sicque ab hora sexta et citra, usque ad horam completorii. Pomorani vero, tanquam fortissimi, et propter exustionem castri Raczens et hominum in
 25 eodem peremptorum nimium provocati, praedictum castellum impugnaverunt. Quibus castrenses, quos dei clementia, tanquam justos et pro patria sua juste pugnantes, miraculose contra proditoris nequissimi in-
 30 festationes protegebat, viriliter resistebant,

et viginti Pomorani occisis LX vulneratis, 1256. ipsos a castelli impugnatione desistere et recedere coegerunt. Sic dux Swanthopelcus proditor praefatus, cum jactura suorum, ad propria rediit confusus.

114. *De dolosis insidiis Swanthopelci.*

Anno quoque eodem in dominica Rogationum Swanthopelcus Pomoraniae dux, factis insidiis et in latibulis prope castellum novum Nakel caute ordinatis, jussit suos de antiquo Nakel ut egredientes de castro eos, qui in castello novo morabantur, ad certamen provocarent. Quod cum egressi fecissent et de novo castello viri fortissimi cum eis pugnare coepissent, ipsi retro cedentes, quasi ad castrum suum fugere volentes, adversarios se insequentes a castello novo remotius abducebant. Swanthopelcus vero dux, considerans ipsos castellum de facili intrare non posse, mox de latibulis saliens, ducis Przemislonis homines, suae gentis multitudine undique circumseptos prosternit, occidit, vulnerat et captivat. Nec tamen protunc victoria, licet dolose, obtenta, praedictum castellum poterat expugnare.

115. *De concordia inter Przemisl et Swanthopelcum duces facta.*

Eodem quoque anno, in vigilia beati Jacobi apostoli, Przemisl dux illustris cum suis baronibus venit ad villam suam nomine

Przedz. I, wiersz 6 castellum» castrum Nakel V. — 10 castellum» castrum V. — 12 fossatum» fossarium II — 15 ipsa» ipsi V. — 18 cum trabibus» tak III; c. tratribus II, IV; c. tratribus V; ardentibus VI i Som. — 20 ictus» tak II; intus inne. — 22 citra» circa II; niema IV. — 23 vero» tak III; viri inne. — 25 nimium» minimum II. — *Przedz. II, wiersz 1 et» tak II, V; niema III* — Pomorani» Pomoris III. — 9 prope» propter II. — 11 castro» Nakel dodaje V. — 14 et de ... coepissent» niema V, VI i Som. — 19 dux» Pomoraniae dodaje V. — considerans» senciens IV.

1256. Kczynam, cum Swanthopelcone super recuperatione castri Nakel tractaturus. Aderat etiam quidam frater Popo, crucifer de domo Theutonica, qui duci Przemisloni quarto gradu consanguineitatis per matrem suam attinebat. Hic nota ¹⁾: quod mater ducis Przemislonis, ut fertur, si fuit soror Swanthopelci praefati et uxor ducis Wladislai Odonis, extunc sequitur, quod Swanthopelcus fratri Poponi praefato tertio gradu consanguineitatis fuisset conjunctus. Unde necesse videtur, quod sicut praemissum est, sit; aut quod Wladislaus Odonis dux Poloniae et Swanthopelcus duas sorores germanas in uxores habuissent. Quia Msczuj dux Pomoraniae, filius Swanthopelci praefati, Przemislonem et Boleslaum, filios Wladislai, fratres suos amitaes appellabat, et Przemislio secundo, ducis Poloniae filio Przemislui, ducatum Pomoraniae resignavit. Poterat etiam esse, quod Swanthopelcus praefatus sororem Wladislai duxisset in uxorem, et ex hoc fratres amitaes haberentur. Quid autem certi sit, non invenio. Popo autem de quo genere fuit, apud nos non habetur. Interposuit tamen partes suas, ut ipsos, tanquam sibi conjunctos, ad concordiam revocaret.

Considerabat namque Swanthopelcus praefatus, quod castrum Nakel fraudulenter obtentum commodè retinere non posset, ex eo, quia de castello novo sibi frequenter molestiae et infestationes fiebant. Petiitque ⁵ pro expensis factis a Przemislio duce certam pecuniae quantitatem, pro restitutione castri ejusdem. Sic uterque eorum compromiserunt in fratrem Poponem praedictum, promittentes bona fide, se firmiter servaturos quicquid per ipsum, tam super restitutione castri quam super observantia pacis, fuisset definitum. Pronunciavitque frater praefatus Popo: quod firmam pacem et tranquillam inter se servare deberent, castrum ¹⁵ Nakel Swanthopelcone duci Przemislio restituyente. Cui dux Przemisl memoratus quingentas marcas argenti vice versa in certis terminis solvere deberet. Et demum inter castrum vetus et novum convenientes ²⁰ inermes, oscula sibi invicem prae-buerunt. Mane autem in die sancti Jacobi dux Przemisl castrum antiquum Nakel, duce Swanthopelcone ipsum inducente, cum suis intravit. Quem dux Swanthopelcus benigne ²⁵ suscipiens, sibi castrum Nakel resignavit. Dux vero Przemisl sibi pro quingentis marcis

Przedz. 1, wiersz 1 Kczynam» tak II; Kczinam III; Kizinam IV; Kczyn V. — recuperatione» recuperacionem II. — 2 tractaturus» tractaturi V. — Aderat» Adheserat II; adherat IV. — 12 necesse» necessario IV; recte V. — 13 sit» tak II, III; sic V; aut IV. — 18 appellabat» tak IV; appellat III, V. — 22 et» ut II, IV. — 23 haberentur» habentur II. — 26 tamen» niema V. — 27 conjunctos» convictos II. — Przedz. II, wiersz 1 Considerabat» tak IV; Custodierat III, V i inne. — 5 Petiitque» Petiit quod II. — 7 pro» per V. — 19 deberet» debet V. — 22 Mane» tak III, IV; Maxime II, V. — 23 Quem» tak II; niema III, V.

¹⁾ Ten ustęp aż do słów *non habetur* jest widocznie wtrętem późniejszym, jak już o tem na str. 459 nadmienilem.

argenti praedictis novem obsides, donec pecuniam solveret, tenendos assignavit. Et sic pace firmata, ad propria redierunt.

416. *De captivitate Thomae episcopi Wratislaviensis*

Demum anno praefato, infra octavam sancti Michaëlis archangeli, cum venerabilis vir dominus Thomas episcopus Wratislaviensis, tempore illo totius cleri Poloniae speculum
 10 in Gorka, praedio abbatis sanctae Mariae in arena, ecclesiam de novo constructam dedicare volens, de nocte quiesceret, Boleslaus saevus dux Slesiae, filius Henrici quondam, quem Tartari occiderunt, inductus
 15 vesania diabolica et suasu Theutonicorum, quorum regebatur consilio, episcopum in lecto quiescentem, veluti fur et latro et non ut princeps, fracto ostio, captivare ac rebus omnibus spoliare ipsumque denudare ve-
 20 stibus praecepit. Causas frivolas contra eundem praetendens, quarum tamen haec major fuerat, ut ab ipso pecuniam extorqueret Theutonicis erogandam. Scientes autem Theutonici, ipsum equitandi usum non
 25 habere, ut puta qui jam gravedine corporis tenebatur, eum tamen equum trotantem equitare coëgerunt, in sola camisia et femoralibus, caeteris vestimentis penitus denu-

datum. Cujus misertus quidam latrunculus, virgulatam satis vilem, propter aurae discrepantiam et ocreas vetustas ipsum indui fecit. Capti quoque cum eo fuerant Boguphalus praepositus et Heccardus canonicus Wratislaviensis, et una cum eo ducti ad castrum Ulan ducis Boleslai praedicti, et dati custodiae carcerali. Praefatus autem dux praepositum et canonicum in vincula conjecit, ut ab ipsis eo citius pecunias extorqueret, prout et fecit, episcopum de castro ad castrum ludibriosè deferre praeciens. Tandem in turrim Legnicz tenendum projecit. Episcopus autem cernens, quod sine pecunia evadere non posset, ipsum de duobus milibus marcarum argenti placavit, ipsas solvere promittendo, pannis scharlaticis, quos sibi Heccardus pro alienatione seu allevatione sui martyrii assignaverat, duntaxat exceptis. Dominus vero archiepiscopus Gneznensis, auditis hujusmodi factis nefariis et consternatus animo communicatoque consilio et consensu fratrum suorum episcoporum suae provinciae, in ducem praefatum excommunicationis sententiam promulgavit, mandans suffraganeis suis, ut in omnibus solemnitatibus dominicisque diebus et festivis, tam in cathedralibus quam in parochialibus

Przedz. I, wiersz 7 archangelu tak V; niema II, III. — venerabilis vir tak V, niema II, III — 8 episcopus Wratislaviensis tak V; archiepiscopus W. nomine II. — 9 illo tak V, illius II. — 12 de nocte devote II. — 20 praecepit tak II; cepit inne. — 23 Scientes Sentientes II, IV. — 24 equitandi equitatus V. — 26 trotantem tak II, III; tractantem V. —
Przedz. II, wiersz 1 Cujus misertus Cui insultus II. — 2 virgulatam ungulatam IV. — discrepantiam distemperanciam II. — 4 quoque que II. — 5 Heccardus tak III, VI i Som.; Her-rardus V; Henricus II. — 7 Ulan tak II, III; Wlan IV; Ulanus VI i Som.; niema V. — 9 dux niema V. — 13 Legnicz tak III; Ledmicz II; Leduicz V. — 18 Heccardus canonicus H. V. — 27 solemnitatibus suis dodaje V. — 28 in parochialibus tak II, III; p. V.

ecclesiis, candelis accensis et in terram projectis, et campanis pulsatis excommunicatum publice denunciare juberent. Statuitque dictus archiepiscopus, ut clerus post communionem cadendo super genua, diceret psalmum «Deus laudem meam ne tacueris» usque ad finem, cum «pater noster» et versiculo «Exsurgat deus», et oratione quae sequitur: «Exaudi quaeso domine ecclesiam tuam, non solum paganorum percussionebus attritam, sed etiam christianorum pravitae afflictam, et concede propitius, ut qui divinae recusant subditi potestati, dextera tuae majestatis cito dejiciantur inimici, per dominum nostrum Jesum Christum etc.». Et cum psalmus legebatur, campana contra modum in unam partem pulsabatur. Boleslaus vero dux praefatus, in sua pertinacia existens seu persistens, episcopum et suos canonicos dimittere noluit, donec sibi pecunia esset persoluta, quam plus quam salutem et honoris sui statum affectabat. Episcopus autem taedio in captivitate affectus et suorum canonicorum afflictioni nimium compatiens, partem pecuniae praefato duci

exsolvit, et pro residuitate positae obsidibus, in die Paschae domini a captivitate exstitit liberatus. Boleslaus itaque nequitiam suam palliare volens, Henricum Wratislaviensem et Conradum Glogoviensem duces, fratres suos uterinos, et quosdam eorum procures de scelere captivitatis episcopi accusabat. Cujus assertioni tanquam viri perfidi, qualis ipse fuerat, non fuit fides adhibenda.

117. De captivitate Boleslai ducis praedicti ¹⁾.

Anno itaque domini MCCLVII Boleslaus saevus de Legnicz saepe dictus, volens fratrem suum Conradum ducem Glogoviae dolo circumventum captivare, ipsum petiit, ut ad castrum Legnicz gratia convivendi veniret. Dux vero Conradus, modum traditionis per quendam sibi relatum veraciter intelligens, et certitudinaliter illud experiri cupiens, accepta secum sufficienti armatorum virorum comitiva, arma secrete deferentium, (iter arripuit). Et dum castro Legnicensi proximasset, reliquit quosdam de suis in latibulis, jubens ut jussa sua caute ibidem expectarent. Ipse vero cum caeteris, licet

*Przedz. I, wiersz 1 ecclesiis» niema III — et in terram projectis» tak V; inne nie mają. — 4 ut clerus» niema V. — post communionem» tak III, V; ante concionem II; post concionem VI, VIII i Som. — 5 cadendo» tak II, III; cantando V, VI i Som. — diceret» tak II, III; nie mają inne. — 6 ne tacueris» tak II, V, VIII; ne tacuerim III. — 9 quaeso» niema V. — 15 nostrum ... Christum» tak VIII; inne nie mają. — 16 contra modum» tak V, VI, VIII i Som; propter m II; postm. III. — 19 seu persistens» niema IV. — et... canonicos» tak V; inne nie mają. — 23 et» de dodają II-IV. — 24 canonicorum» tak V, inne nie mają. — *Przedz. II, wiersz 1 exsolvit» persolvit V. — 5 Glogoviensem» Goloczoviensem II. — 9 adhibenda» et cetera dodaje V. — 12 MCCLVII» tak III, VI i Som.; MCCLIII ma II. — 18 sibi» tak II-IV; virum VI i Som. — 22 Legnicensi» Legniciensi III, IV; Legnicz VI i Som.**

¹⁾ Rozdziału tego niema w kod. V.

paucis, castrum Legnicense intravit. Quem Boleslaus benigne, ut apparebat, suscepit, sed intus jacebat fraus et dolus. Conradus dux considerans Theutonicos turris moenia
 5 ascendisse castri et alios in latibulis abs-
 consos latitare, statim in fratrem Boleslaum
 prorumpens, ipsum captivavit, et cum ipso
 citissime, prius quam Theutonici de latibu-
 lis egressi ipsum invaderent, de castro ex-
 10 siliens, ad suos properavit, Boleslaumque
 in Glogoviam deducens, arctae custodiae
 deputavit ¹⁾.

118. De obitu Przemislī ducis Poloniae.

Eodem quoque anno, pridie nonas Junii,
 15 nobilissimus vir dominus Przemisl, dei gra-
 tia dux Poloniae, filius quondam Wladislai
 junior, qui fuerat filius Odonis, de hoc sae-
 cule migravit ad Christum. Cujus vitam sub
 brevitate transcurrentes, ne ex hoc legenti
 20 generaretur fastidium, strictissime descripsi,
 ut legentes sive audientes actus et mores
 ejus in parte aliqua possent imitari. Fuerat
 autem idem dux juvenis aetate, vix habens

XXXVI annos; sed maturus moribus, vita
 et conversatione, magnam dei gratiam in
 multis habebat et mirabilem. Homo fuit in-
 ter religiosos et saeculares pudicissimus.
 Nunquam aliquis de ore ejus audivit turpe
 verbum vel verecundum. Irasci minime
 scivit: et si aliquando per aliquem ducebatur
 ad iracundiam, nunquam aliquis in ipso
 notare si irasceret poterat, propter hila-
 ritatem vultus ejus, quem cuilibet ostendebat.
 Semper paratus fuit, magno et parvo, pau-
 peri et diviti aurem suam inclinare, et af-
 fectuose se alloquentem audivit, et honeste,
 dum potuit, necessitates hominum expedi-
 vit. Inter principes Poloniae mei temporis²⁾
 mitissimus fuit, disciplinatus et humilis,
 pacificus et mansuetus, pius et fervens in
 caritate non ficta contra deum et homines.
 Cum nullo discordari voluit, nisi forte ali-
 quis terram ejus invaderet; tunc se defen-
 debat, prout poterat. Terram suam, tem-
 pore vitae suae, ex omnibus partibus pace
 vallaverat, coadunando sibi principes vicinos

*Przedz. I, wiersz 17 junior» tak II; junioris III, V, VI i Som. — 19 ne ex hoc... audien-
 tes» tak II-IV; niema V, VI, VIII i Som. — 25 juvenis» minorenis Som. — Przedz. II, wiersz
 13 alloquentem» tak V, loquentem inne. — 15 mei» tak II; sui III; tunc V, VI i Som. — 17
 pius» et p. V. — 18 contra» erga II. — 19 discordari» discordari V; discordiam habere II. —
 aliquis» niema II.*

¹⁾ Tu w kod. III dołączona jest uwaga: *Eadem materia resumebatur supra... est cu-
 randum de hoc signo, quia hoc signum debet esse supra ista, que sequuntur, videlicet de obitu
 Przemislī ducis Poloniae.* To tłumaczy zarazem dla czego rozdział ten w kod. V został
 opuszczony. W oryginalnym rękopismie był tu jakiś odsyłacz, na który kopista kodexu tego
 nie dał należytej bacności. ²⁾ Spółczesny, jak widzimy, Przemysławowi I autor podniósł go
 w pochwałę swojej nad wszystkich książąt, a ta okoliczność mocno zdaje się mówić za tem,
 że słowa prologu na str. 467: *præsertim de Primislo rege hodie regnante*, które nam
 kodex hodiejowski zachował, do tego raczej Przemysława I, nie do Przemysława II odnieść
 należy.

in amicos, non per gladium, sed per sapientiam, quam ei Jesus Christus dederat, et quam semper libenter sequebatur. Nullius principis terminos occupare voluit, sed potius cum omnibus hominibus pacem cupivit. Devotissimus fuit. Nunquam carere voluit cum potuit divino officio. In cantu pulcro delectabatur. Horas de domina gloriosa cum potuit explevit, et ipsam in maximo honore veneratus est. Et mirabile fuit de eo, cum deponebat se ad lectum nocturna hora, et aliquantulum somno recreabatur, cum nocte tota credebatur ab aliis dormire, ipse surgebat, aliquando media nocte aliquando ante, et sedens sub conopegio suo cum candela, tenens psalterium, legebat aliquos psalmos et orationes, quas sciebat vel habere poterat; et hoc saepe et libenter faciebat. Superbiam despexit, ebrietatem prorsus vitavit. Nunquam eum ebrium aliquis vidit. Temperatim comedit, medonem multis annis non bibit, sed cerevisiam vel vinum. Illud ita fuit temperatum, quod vix saporem vini habuit. Balneo bene quatuor annos ante mortem non fuit usus. Qualibet quadragesima, ut dicebatur, cilicio utebatur sub vestibus aliis, et hoc secrete. Quod cilicium ego Basco custos Posnaniensis,

post mortem ipsius vidi ferre quendam sacerdotem, et erat satis spissum. Deum multum dilexit, et sanctam ecclesiam honorificavit seu honoravit. Et defendit totum clerum, et omnes alios viros religiosos in magna reverentia habuit, et eos in sua curia honorifice saepius pertractavit. Et si in aliquo magno festo circa ecclesiam Gneznensem vel Posnaniensem fuit, canonicos illarum ecclesiarum et vicarios in prandio habebat. Et omnibus advenientibus clericis et laicis mensa ejus patuit. Feria quinta magna, ubicunque fuit, pauperes occulte adduci in nocte praecepit et pedes eorum lavit, extergens linteo et osculans eosdem et recreans corpora de potu, dans eis etiam aliquos pannos ad tuniculas. Nunquam de aliquo, quantumcunque quis male vixerit, male scivit loqui. Et quid dicam? Homo inter principes et alios in Polonia non fuit ei similis inventus. Qui recordans aeternorum bonorum consolationem in coelo, in testamento suo reliquit deo et ecclesiae beati Adalberti in Gnezna villam Czirnelin, et aliam, ecclesiae beati Petri in Posnania, Buk cum hominibus, quos destinavit in officium sanctuariorum, eidem ecclesiae adjungens ipsum Buk cum civitate, cum mo-

Przedz. I, wiersz 11 seu niema III. — 12 et niema IV. — 15 et niema V. — conopegio» conopodio V. — 18 vel habere... faciebat» tak II-IV; niema V, VI, VIII i Som. — 20 vitavit» vitabatur V. — Przedz. II, wiersz 3 honorificavit» honorificat II. — 4 seu honoravit» et h. II; niema IV. — 5 alios» niema II. — 11 et vel II. — 12 magna» reverenciam dodaje V. — 14 et niema II. — 15 osculans» tak, II, III; osculatus est V. — 18 quis» aliquis II. — male» niema IV. — vixerit» vixit V. — 24 Czirnelin» tak VI i Som.; Cirznelin II, III; Cinlin IV; Czyrnelin V. — 25 ecclesiae» niema V. — 26 Buk... ipsum Buk» niema Som. — hominibus» omnibus V. — officium» officio V, VI.

neta, cum teloneo, cum tabernis et cum omnibus hominibus et utilitatibus, et cum omni jure et dominio, in custodiam ejusdem ecclesiae, rogans et statuens, ut pro anima sua ad ejus sepulchrum nocte et die in perpetuum habeatur lumen, et de eisdem utilitatibus missae pro ipso et pro caeteris, quolibet die si fieri possit, vel ad minus qualibet feria vel alio die, qui commode in septimana observari poterit, divina celebrarentur. In exsequiis ejus tantus fletus fuit, qui nunquam in alicujus principis Poloniae est auditus. Flevit eum clérus, quia socialis eis fuit. Fleverunt eum milites, quia benignus eis fuit. Fleverunt religiosi, quia opera misericordiae contra eos habuit. Nulla aetas, nullus sexus, qui in exsequiis ejus fuerant vel eum mortuum audierant, a fletu contineri poterant. Collocet deus animam ejus in regno coelorum, ad quod eum perducatur Jesus Christus. Amen.

449. *De nativitate secundi Przemislonis.*

Anno namque eodem natus est filius Przemislonis, ducis boni in Polonia, in Posnania, infra matutinas die dominico in festo sancti Calixti martyris. Et cum cantarentur matutinae per canonicos Posnanienses et vicarios, venit nuncius circa finem nonae lectionis, et significavit de nativitate

pueri. Et statim coeperunt alta voce cantare «Te Deum laudamus», tam pro matutinis quam pro gaudio nati pueri, ad laudem dei, quod dignatus fuit tanto munere Polonos consolari. Boguphalus vero episcopus Posnaniensis, qui vocabatur de Czirnelin, puerum de sacro fonte baptismatis levavit cum Bascone custode Posnaniensi. Impositumque fuit ei nomen patris Przemisl, ob memoriam boni patris ejusdem.

420. *De synodo in Lancicia celebrata.*

Anno quoque eodem, die beati Calixti, praedictus dominus Fulco archiepiscopus Gnezniensis, Prandota Cracoviensis, Thomas Wratislaviensis, Boguphalus Posnaniensis, Volimirus Wladislaviensis, Andreas Plocensis et Wilhelmus Lubucensis episcopi, ac multi abbates, praelati et canonici ecclesiarum in Lancicia synodum celebrarunt. In qua synodo archiepiscopus praedictus cum suis suffraganeis contra Boleslaum ducem Slesiae per Alexandrum papam datam crucem praedicarunt et ejusdem auctoritate domini papae praedicare jusserant pro eo, quod idem dux per annum et ultra sententiam excommunicationis propter captivitatem episcopi Wratislaviensis in eum prolatam sustinuit, animo induratus et normam ecclesiasticae disciplinae contemnens. Multae etiam consti-

*Przedz. I, wiersz 2 omnibus hominibus et utilitatibus et cum» hominum omnibus utilitatibus et II. — 4 rogans» legans IV. — 10 divina» tak II; niema III, V, VI i Som. — 14 eum» tak II; inne nie mają. — 15 opera» viscera V. — 20 ad quod... Christus» tak V; inne nie mają. — 21 Amen» niema III i niekt. inne. — 24 Przemislonis ducis boni in Polonia» Przemisloni duci Polonie boni V. — *Przedz. II, wiersz 4 fuit» niema II — 6 Czirnelin» tak IV; Cirznelin II, III. — 7 de sacro fonte baptismatis levavit cum Bascone» tak III, V; d. s. f. l. IV; d. f. s. l. batisante (sic) eum Caskone II. — 10 ejusdem» ma tylko V. — 12 eodem» et rękopp. — 27 eum» se II. — 28 et normam... contemnens» claves... contemnens II; niema IV.**

tutiones in eadem synodo fuerant ordinatae, quae in ecclesiis cathedralibus reservantur reconditae.

121. Boleslaus dux de Kalis uxorem accepit.

1238. Demum anno domini MCCLVIII Boleslaus dux Poloniae, frater Przemislonis jam defuncti Helenam Belae regis Hungariae filiam de sorore sanctae Hedvigis procreatam ¹⁾, quam anno uno ante obitum fratris sui Przemislonis apud Boleslaum ducem Cracoviae sibi copulaverat in uxorem, in terram suam de Cracoviensi terra adduxit cum solemnitate regali. De qua postmodum tres filias generavit. Quarum unam Wladislao filio Casimiri duci Cujaviensi, cum qua sibi Poloniam aut MCC marcas argenti donavit. Et aliam Henrico filio ducis Boleslai pessimi Slesiae-Lignicensis saepe dicti, cum qua similiter MCC marcas argenti aut terram Welumiensem seu Rudensem castellaniam, nomine dotalicii assignans, copulavit provide in uxores. Tertiam ad monasterium sanctae Clarae, per ipsum fundatum Gneznae et sufficienter dotatum, tradidit divino servitio mancipando.

122. De discordia inter Boleslaum et Casimirum ducem Cujaviae.

Anno vero eodem Boleslaus dux Poloniae coepit a Casimiro castrum Landense cum suo districtu, quod idem Casimirus 5 tempore suae juventutis et fratris sui occupaverat, repetere et cum eodem pro ipso guerrare. Et cum terra utriusque ex guerrarum vicissitudine fortiter vastaretur, Boleslaus collecto totali suo exercitu Poloniae 10 totius terram Cujaviae potenter intravit. Et Wladislaviam juvenem accedens et stationes circa ipsam faciens, ipsam viriliter impugnavit. Cui Warcislaus Boguphali dux Pomoraniae, cum sexcentis armatorum in 15 adjutorium advenit. Quorum potentiae Casimirus obviare non valens, mediam partem castellaniam Landensis restituit, castrum Landense, quod aedificaverat, comburendo.

123. De obitu Fulconis archiepiscopi Gnez-nensis.

Eodem vero anno Fulco archiepiscopus Gneznensis, qui Pelka nomen proprium habebat, in Lancicia diem suum clausit extremum. Vir in moribus compositus, literatus 25

Przedz. 1, wiersz 2 reservantur reconditae» servantur usque modo recondite *IV*. — 7 Belae» Boleslai *V*. — 14 generavit» genuerat *II*. — 15 sibi» niema *II*. — 16 donavit» tak *V*; niema *II, III*. — 18 dicti» dicto *II*. — 21 nomine» raciono *V, VI*. — assignans» tak *III, V*; assignavit *II*; assignando *VI i Som.* — 24 servitio» officio *V*. — *Przedz. II, wiersz 1* discordia» concordia *V*. — 8 guerrare» guerrari *II*. — ex» tak *V*; et niekt.in.. — 12 Wladislaviam juvenem» Juni Wladislaviam *V*. — 14 Warcislaus» tak *III, VI i Som.*; Wratislaus *II*; Wrocislaus *V*. — 24 suum» niema *V i niektóre inne*. — 25 literatus» tak *II, III*; libertatus *Som.*; niema *V*,

¹⁾ Autor myli się. Siostra ś. Jadwigi, Gertruda, była żoną Andrzeja II węgierskiego króla; Helena zaś czyli Jolanta, córka Beli IV, urodzona była z Maryi, córki Teodora La-skarysa cesarza bizantyńskiego.

et honestae vitae. Sub cuius regimine ecclesia polonica in omnibus feliciter triumphabat.

124. De electione Janussii archiepiscopi

5 Gneznensis.

Eodem quoque anno electus fuit Janussius, praepositus Gneznensis, de communi voluntate eligentium in archiepiscopum ecclesiae praedictae. Post cuius electionem
10 misit nuncios ad curiam Romanam, videlicet Henricum decanum Posnaniensem, Aegidium archidiaconum Lancicensem et Pribislaum, canonicos Gneznenses, ad petendum munus consecrationis seu confirmatio-
15 nis sibi impendi et pallium destinari. Qui venientes curiam Romanam, invenerunt constitutionem Alexandri papae, qua cavebatur, quod quilibet electus in archiepiscopum personaliter domino papae debeat se prae-
20 sentare et exhibere. Quod cum domino suo nuncii praedicti electo nunciassent, statim iter arripiens, feria sexta proxima ante Invocavit curiam Romanam intravit anno domini MCCLIX, et se praesentiae do-
25 mini papae exhibuit. Quo dominus papa

1250.
visum et per cardinales examinatum, ipsius electionem confirmavit. Et proximo die Dominica Invocavit ipsum in archiepiscopum consecrari praecepit. Henricus vero decanus Posnaniensis et Pribislaus, canonici supradicti, ad propria redientes, in partibus Lombardiae obierunt.

125. Swanthopelcus Pomoriae dux stationes
Warcislai devicit.

Eodem namque anno Warcislavus, dux Cassubarum, cum exercitu Polonorum, quem dux Boleslaus Poloniae in subsidium destinavit, et cum episcopo Caminensi contra Swanthopelcum ducem Pomoriae processit. Et veniens circa Slup, qui alio nomine vocatur Stolp, dimisso episcopo et exercitu ejus et quibusdam suis militibus non paucis in stationibus, ut res suas et Polonorum ac clientelam ibidem dimissam custodirent propugnantes, solus cum exercitu magno terram Swanthopelci animose vastavit. Sed Swanthopelcus potentiae suae resistere non valens, in stationes irruit, et episcopum cum suo exercitu devictum fugavit; plurimos militum et servitores armorum occidit, et

Przedz. I, wiersz 1 Sub cuius... triumphabat» *ma tylko II.* — 6 fuit Janussius» *niema V.* — 10 videlicet» *tak II;* *inne nie majq.* — 14 consecrationis seu» *tak V, VI i Som.; nie majq inne.* — 16 invenerunt» *inveniunt II.* — 17 qua cavebatur» *niema V.* — 19 personaliter» *tak III;* *principaliter inne.*—domino papae» *domini II.*—praesentare et» *niema II.* — 21 electo» *tak III, V, VI;* *inne nie majq.*—22 proxima» *post Christum II.*—*Przedz II, wiersz 4* consecrari praecepit» *consecravat V.* — 3 canonici» *tak II;* *canonicus inne.* — 6 redientes» *redeunt VI i Som.* — 8 Pomoriae» *tak III, VI i Som.; Pomoranie II, IV; Pomor. V.* — 12 Poloniae» *niema V.* — destinavit» *destinaverat V.* — 13 et» *niema V.* — 14 Pomoriae» *Pomoraniae II-IV; Pomoranorum V.* — 15 Slup» *tak V; Slupsky II; Slupsci III i Som.* — qui alio... Stolp» *niema IV.* — 16 dimisso» *diviso V.* — 18 in stationibus» *in stationes V.* — 25 servitores armorum» *servientes armatorum V.*

quosdam captivavit. Et acceptis multis spoliis et captivis, secessit illaesus.

126. Dux Casimirus terram Kalis devastavit.

1259. Item anno eodem, videlicet MCCLIX Casimirus Cujaviae, Lanciciae et Siradiae dux, congregato suo exercitu usque ad duo milia virorum pugnantium, ipso die Cyriaci martyris terram Kalis intravit occulte. Quam hostiliter invadens absque misericordia spoliabat. Sed cum rumor hujusmodi ad Boleslaum ducem Poloniae pervenisset, qui jam eundo Posnaniam fuerat constitutus, festine ad castrum Kalis rediit. Sed nec in via nec in castro militiam poterat colligere tam repente, praeter XXX milites qui advenerunt. Cum quibus curiensibus suis adjunctis, et deo se totaliter committens, in quo semper confidebat, exercitum Casimiri insecutus, ipsum inter Cloniam et Opatow, villam archiepiscopi, in quadam bora, quae dicitur Solecz, animose invasit. Cui Deus et suae genti tantam virtutem, licet paucis, miraculose contulit, quod Casimirum ducem praefatum cum suae gentis multitudine in fugam convertit. Et multis occisis et vulneratis et captis, et recuperata praeda quam ceperant, equos CCC ipsorum, quibus inse-

derant, acquisivit, palatinum quoque Cujaviae graviter seu lethaliter vulneratum captiverunt. Fertur namque, quod quando Boleslaus Casimirum et suum exercitum invasit, tantus timor eorum corda concussit, quod 5 omnes arbores homines exercitus Boleslai esse putabant; et ex hoc perterriti, fugam pro praesidio elegerunt. In qua fuga miraculose devicti, donum victoriae deo et iustitiae Boleslai tribuebant. Nec dubium ex- 10 stat, quod auxilium dei omnipotentis de superius sibi missum fuerat, qui non deserit sperantes in se, quod tantam multitudinem cum paucis victoriosissime debellavit.

127. De captivitate nobilium fraudulenta. 15

Item eodem anno Casimirus dux praetitulatus Herkoboldum palatinum Gneznensem, Simonem fratrem suum castellanum loci ejusdem, et Nicolaum Calisiensem palatinum ac multos alios nobiles, in quodam colloquio, 20 per ipsum fraudulenter celebrato, captivavit.

128. De aedificatione castri Pakoscz.

Eodem vero anno Casimirus dux praedictus, cum adjutorio ducis Swanthopelci proditoris, aedificavit castrum in Pakoscz 25 in dominio ducis Boleslai Poloniae et in praejudicium ejusdem.

Przedz. 1, wiersz 9 misericordia» mora III i Som. — spoliabat» tak II, IV, spoliavit III, V i niektóre inne. — 12 festine» niema IV. — 13 Kalis» tak III i Som.; Kaliss IV; Kalisz V; niema II. — 15 praeter» propter II. — Cum» niema II, IV. — 16 curiensibus» Cujaviensibus VI i Som. — 17 committens» commitentes II. — semper» totaliter dodaje IV. — 19 Cloniam» tak V; Clamam II; Cloviam III; Glogoviam IV; Coloniam VIII. — 25 occisis» niema II. — 26 captis» niema II. — et recuperata praeda» niema IV. — 27 insederant» tak II; insederent III, V.—Przedz. II, wiersz 2 graviter seu» niema II, IV.—6 homines» niema II.—16 Item eodem» tak II i wiele innych; E. vero III. — 17 Herkoboldum» tak V; Herkaboldum III; Herkamboldum IV. — 21 ipsum» tak II; jussum III, V i Som. — captivavit» captivat II. — 23 Eodem vero anno» Item a. e. III. — 25 in Pakoscz» niema V.

129. *De vastatione terrae Lanciensis.*

Item anno eodem, infra octavas sancti Michaelis, Boleslaus Poloniae, Boleslaus Pudicus Cracoviensis et Sandomiriensis, et 5 Semovitus Mazoviae, ac Romanus filius Danielis regis Russiae, qui venerat in auxilium duci Semovito praedicto contra Casimirum ducem fratrem ipsius uterinum, convenientes in terra Lanciensi, ipsam totaliter 10 spoliis et incendio devastarunt. Aedificaveruntque castrum in eadem terra, et aedificatum Semovito duci Mazoviae praedicto assignaverunt. Cernens autem dux Casimirus malum sibi imminere, et tot principibus 15 resistere non posse, petiit treugas pacis usque ad festum sancti Andreae sibi dari, et colloquium in eodem iesto celebrari. In quo se obtulit omnibus illis satis facere, quorum metas vel terras aut castra minus 20 juste detineret occupata.

130. *Tartari secundo terram Sandomiriensem vastaverunt.*

Anno quo supra, ante festum sancti Andreae apostoli, peccatis christianorum intraverunt Tartari cum Pruthenis, Ruthenis, 25 Comanis et aliis gentibus terram Sandomiriensem, ipsamque rapinis, inflammationibus,

hominum occisionibus enormiter spoliantes. 1259.

Et sentientes magnam multitudinem hominum cum suis rebus ad castrum Sandomiriense confluisse, ipsum vallaverunt, sine cessatione impugnantes. Duces vero Russiae: Wassilco frater Danielis regis Russiae, Leoque et Romanus filii, cernentes moram fieri in expugnatione castri praedicti, concoeperant castrenses circumvenire dolo fraudulento. Et accepta securitate cum castrensibus conveniunt, suadentes eis, ut dexteris securitatis a Tartaris peterent et ipsis castrum et bona, quae in ipso habebant praesentarent, ut vitam ipsis Tartari largirentur. Qui vitam castro et bonis praeferentes, et sic ut praemissum est, vitam obtinere sperantes, praedictorum ducum decepti consilio, et ut liberi et securi de vita et suis uxoribus et natis abire possent, a Tartaris et a praedictis ducibus fidei promissa recipientes, castrum aperuerunt, et rebus in eo omnibus dimissis, inermes de castro exiverunt. Quos cernentes Tartari, in eos tanquam lupi in oves irruerunt, sanguinem nimium innocentium hominum effundentes ita, quod rivi effusi sanguinis in Wislam decurrentes ipsam inundare

Przedz. I, wiersz 6 venerat» venerant V. — 7 Semovito» niema II. — 10 Aedificaveruntque» edificavitque II. — 13 dux» niema II. — 15 pacis» tak IV, V; inne nie majq. — 18 se» niema II. — illis» istis IV. — 20 occupata» occupatis V. — 23 quo supra» quoque superiori III. — 24 apostoli» tak IV; inne nie majq. — peccatis» tak poprawiam; periculis III, V i Som.; nie majq II, IV. — Przedz. II, wiersz 6 Wassilco» tak III; Vasilko II; Vassilko IV; Wasszylko V. — 7 cernentes... praedicti» niema II. — 10 securitate» facultate II. — 11 dexteris... peterent et» niema IV. — 13 habebant» habent V i Som. — ut» et V. — 24 lupi» niema II. — 26 ita, quod» tak V, VI i Som.; itaque II, III. — effusi» tak II, III; niema V i niektóre inne.

1259.
lut.
2.

fecerunt ¹⁾. Et cum in eorum occisione grassati et lassi fuissent, reliquos viros, tanquam gregem pecorum, ad Wislam fluvium impellentes submerserunt. Mulieres vero juvenculas et speciosas virgines ac adolescentes masculos secum captivos abduxerunt. Et tuac multa millia hominum, tam diuturnitate captivitatis quam occisione gladii, perierunt. Tartari vero, rebus de castro Sandomiriensi et civitate eductis, ipsum exusserunt. Plurimis diebus in Cracoviensi et Sandomiriensi terris existentes, multa mala et enormia, proh dolor! commiserunt.

134. *De desponsatione filiae Przemislonis.*

1260. Anno itaque domini MCCLX Poloniae dux Boleslaus praedictus Constantiam, olim Przemislonis ducis Poloniae, fratris sui filiam Conrado filio marchionis de Brandeborg alias de Sgorzelicz fecit copulari in uxorem, et solemnitatem nuptiarum in castro Santhok cum eisdem celebravit. Cui castellaniam Santhocensem pro dote ejusdem obligavit, sed non ipsum castrum. Per hoc

autem ipsa castellania a regno Poloniae est alienata usque in praesentem diem.

132. *Mendolphus rex Prussiae a fide christiana recessit.*

Anno vero eodem, Prutheni baptisati cum suo rege Mendolpho, propter multa gravamina quae ipsis per cruciferos inferebantur, fidem christianam, quam assumpserant, deserentes ad Lithuanos cum aliquibus fratribus ordinis cruciferorum abierunt, ipsis fortissime adhaerentes.

133. *De devastatione terrae Plocensis.*

Item anno eodem Mendolphus rex praedictus suorum Pruthenorum, Lithuanorum et aliarum gentium infidelium ad triginta millia virorum pugnantium multitudine recollecta, terram Mazoviae intravit. Ubi primo Ploczk civitatem et deinde alia oppida et villas totius terrae Plocensis, crudeliter gladio et incendio spoliisque et rapinis, totaliter devastavit. Et deinde Prussiam invadens, urbes subvertit et villas, fere totam terram Prussiae destruxit, magnam stragem in populo Christiano per suos Pruthenos baptisatos committendo etc.

Przedz. 1, wiersz 2 grassati» crassati II i niektóre inne. — 3 pecorum» porcorum III. — 5 speciosas» sponas II.—10 et civitate» e. civitatis V i Som.; II-IV nie mają —13 mala» tak V i Som.; facta dodają II-IV. — proh dolor» niema IV. — 17 Boleslaus» niema V, VI i Som. — 18 Poloniae» niema II. — 19 Brandeborg» tak IV; Barnthborg II, VI i Som. — 21 in castro» niema II. — 24 obligavit» tak IV, V; obligat niektóre inne. — Przedz II, wiersz 9 fratribus» fraternibus II. — 13 rex» tak II, IV; inne nie mają. — 17 Ploczk» tak V; Plocensem innę, — 18 et deinde... Plocensis» niema II. — 22 villas» niema II.

¹⁾ O tej rzeci obacz bulę Bonifacego VIII papieża, nadającą kościołowi Panny Maryi w Sandomiersu odpusty (Pertz XIX, 681); według niej oznaczamy dzień tego zdarzenia. Obszerny zaś opis zdobycia Sandomierza, przez naocznego świadka skreślony, znajduje się w latopisie wołyńsko-halickim pod rokiem 1261.

134. *De vastatione terrarum paganicarum
a christianis.*

Anno itaque domini MCCLXI tertia septi-
mana post diem Epiphaniae, multitudo christia-
5 norum Theutonicorum, Polonorum et aliarum
gentium fidelium, in unum recollecta, terras
Lithwanorum et aliorum paganorum intrave-
runt, ipsas impugnare et delere cupientes.
Et cum christiani per terram paganorum
10 fuissent dispersi, pagani in unum recollecti
reliquum exercitum, qui ad sarcinulas chri-
stianorum remanserant, repente invaserunt,
multos ex ipsis gladio perimendo, ibique
reditum christianorum expectarunt, in sua
15 potentia confidentes. Et cum christiani, au-
ditis rumoribus de prostratione suorum ad
sarcinulas repente remearunt, ibi venientes
exercitum paganorum invenerunt copiosum.
Cum quibus animose congressi, viriliter pug-
20 nare coeperunt. Et quamvis multos ex paganis
occidissent, pagani tamen, deo permittente et
peccatis christianorum exigentibus, victoria
obtentā, christianos fugam inire coegerunt.

135. *De nova secta flagellatorum.*

25 Item eodem anno insurrexit quaedam secta
flagellatorum rusticorum ita, quod alius a-
lium nudatus, tantum linteo ad umbilicum

praecinctus, sequebatur, se ipsum quilibet 1361.
flagello ad torsum verberando. Quos duo
cum vexillis et duabus candellis praecede-
bant, quandam cantilenam praecinentes. Et
hoc bis in die, videlicet hora prima et hora
nona faciebant. Janussius vero archiepis-
copus Gneznensis cum suis suffraganeis, in
sua provincia sub excommunicationis poe-
na de caetero talia fieri prohibens, princi-
pes Poloniae petiit, ut sectatores hujusmodi
per poenas carceris et distractionem rerum
a praedicto errore compescere deberent.
Quod et fecerunt: nam rustici haec audien-
tes archiepiscopi et principum edicta, a
praedicto errore desierunt.

Eodem quoque anno episcopus Plocensis, qui
cognominabatur Czołek, post octavas paschae
migravit ad Christum. Cui Petrus successit.

136. *De occupatione Lanciciae et Syradiae
castrorum.*

Eodem quoque anno Lestko et Zemomisl
fratres, filii Casimiri ducis Cujaviae, objecta
causa contra novercam suam, quod ipsos
toxico perimere voluisset, et recedentes a
patre, occupaverant Lanciciam et Siradium
cum suis appendiis universis. Quibus terrige-
nae, spreto patre eorum, fortiter adhaeserunt.

Przedz. I, wiersz 1 vastatione» devastatione V. — terrarum paganicarum» terre paganorum II-IV. — 3 tertia septimana» circa septimanam II. — 5 Polonorum» et P. II. — 8 delere» ledere II. — 13 ex ipsis» exceptis II. — 14 in» niema III i niektóre inne. — 17 ibi» ubi rękopp. — 20 quamvis» quivis II. — 21 occidissent» occidisset II. — 24 De nova secta flagellatorum» tak II, III; De s. f. vesanica V, VI i Som.; niema tego rozdziału IV. — 25 quaedam» nova II. — 27 tantum» tak V; tum II i Som.; tamen II. — Przedz. II wiersz 2 flagello» flagellando V. — 11 distractionem» distraczione V. — 15 desierunt» kod. II ma tu nadpis osobny: De morte episcopi plocensis. — 17 Czołek» Golek III, VI; Golck V i Som. — 21 Lestko et Zemomisl» Lestco et Szemomysl III; Lesczko et Semomisl V. — 23 suam» niema II. — 24 perimere» punire II. — 27 fortiter» eis dodaje V.

137. *Boleslaus pius rehabuit castrum**Landense.*

Demum anno praedicto Boleslaus pius Wladislaides, Poloniae dux, circa festum sancti Bartholomei collegit exercitum fortem, ut terras Cujaviae Casimiri ducis invaderet, incendio et spoliis devastandas seu destruendas propter hoc, quod medietatem castellaniae Landensis praedictus Casimirus contra promissa Boleslao reddere non curabat. Sed Casimirus, cernens se disparem potentiae Boleslai, mediante Volimiro Wladislaviensi episcopo, medietatem castellaniae Landensis residuam Boleslao resignavit cum castello, quod construxerat in eadem.

138. *De occisione Semoviti ducis Mazoviae.*

1262. Anno domini MCCLXII, XXII mensis Junii, Rutheni cum Lithuanis venientes caute in terram Czirnensem Mazoviae ipsam totaliter igne et gladio devastaverunt. Ubi inopinate quandam villam, Jaszden nomine, intrantes, invenerunt Semovitum cum filio suo Conrado Mazoviae duces. Quos capientes inhoneste tractaverunt. Swarno autem filius sororis Danielis regis Russiae, Semovitum ducem praefatum sic captum manu propria decollavit et Conradum filium ejus

secum abduxit captivum. Eodem anno Mazovitae in quodam praedio Dlugosedle cum Pruthenis congressi pugnaverunt Nonis Augusti. Sed Prutheni victores effecti, ad propria hilares redierunt.

5

139. *De aedificatione castri Plocensis.*

Transacto igitur anni praedicti modico tempore, circa festum sancti Michaelis, Boleslaus dux Poloniae praetitulatus, ad petitionem relictae Semoviti ducis Mazoviae praemortui, congregato exercitu inivit in terram Mazoviae et reaedificavit castrum Plocense, quod fuerat per paganos exustum. Et reaedificatum ac bene munitum, praesentavit relictae praedictae dominae ac filiis ejusdem Boleslao et Conrado. Et nisi reaedificavisset castrum praedictum, residuum terrae Mazoviae per paganos totaliter fuisset deletum.

10

15

140. *De vastatione terrae Lovicensis.*

Anno vero MCCLXIII Idibus Januarii, caestellanium Lovicensem et alias multas villas in circuitu ejusdem Prutheni et aliae gentes paganicae gladio, incendio et aliis armis enormiter vastaverunt.

20

141. *De fundatione parochiae in civitate Posnaniensi.*

25

Eodem quoque anno fundata est ecclesia

Przedz. 1, wiersz 4 Wladislaides» Wladislai II, III; Wlad. V. — 6 ut» in III — 7 devastandas seu» tak II; inne nie majq. — 10 curabat» curavit II. — 12 mediante» tak II, IV; moderante III; immediate V, VI i Som. — 14 residuam» vero dodajq V, VI i Som. — 17 XXII» tak II, IV, VI i Som.; nie majq III, V i niektóre inne. — 19 Czirnensem» Czirnensem III; Cyrnensem V. — 23 suo» niema II. — 24 Swarno» tak III, IV; Swarno II; Swanno V. — 26 ducem praefatum sic captum» tak III i wiele innych; d. captum sic per fatum II. — *Przedz. II, wiersz 1* Mazovitae» niema II. — 3 Nonis Augusti» niema IV. — 6 Plocensis» tak III, V, VI i Som.; per Boleslaum ducem Polonie dodaje II. — 17 terrae Mazoviae» Mazoviensis t. V. — 18 totaliter» tak V; niema II, III. — 20 Idibus» Idus rękopp. — 23 incendio» et i. V i Som. — 27 Eodem quoque anno» Anno vero e. V.

parochialis in civitate Posnan, nomine capituli Posnaniensis sic, quod dominicis diebus nec processionem, neque scholas circa ipsam habere debebant; sed omnes viri
 5 ecclesiastici, tam civitatis quam suburbani, ad majoris ecclesiae processionem, et pueri scholas circa eandem constitutas frequentare deberent.

142. *De fundatione hospitalis in Posnania.*

10 Eodem quoque anno, videlicet anno domini MCCLXIII, fundatum est hospitale infirmorum in honorem sancti spiritus, foris civitatem Posnaniensem, per Boguphalum episcopum ecclesiae civitatis praedictae. Cuius hospitalis praepositus ex institutione
 15 episcopi ejusdem habet stallum in choro, et vocem in capitulo ecclesiae Posnaniensis antedictae.

20 143. *De obitu Boguphali episcopi Posnaniensis 1).*

Eodem vero anno, nocte inter feriam tertiam et quatuor temporum quartam feriam post diem beatae Luciae, Boguphalus

episcopus Posnaniensis in Czirnelin, villa ecclesiae suae, migravit ad Christum. Cujus virtutes et mores describere nolui, quia si quos habebat, ipsis nequaquam uti volebat.

144. *De obitu Elisabeth matris Przemislonis.*

Anno igitur domini MCCLXV nobilis domina Elisabeth, uxor quondam Przemislonis ducis Poloniae et Henrici occisi per Tartaros ducis Slesiae filia, feria sexta proxima post octavas Epiphaniae domini, in villa sua nomine Modersz migravit ad Christum. Et eodem anno dominus Thomas episcopus Wratislaviensis, debitum humanae naturae persolvens, feliciter in domino obdormivit.

145. *De electione Pietrzyconis in episcopum.*

Anno itaque domini MCCLXV capitulum Posnaniense convenit, in conversione sancti Pauli, in capitulo suo. Et invocata spiritus sancti gratia, incoeperunt tractare de electione pastoris. Tandem habito tractatu, elegerunt Pietrzcum praepositum, filium militis Drogoslai de Scorzew in episcopum et pastorem. Et post electionem factam, sicuti

Przedz. 1, wiersz 1 Posnan» tak III, IV; Posnaniensi inne. — 3 „scholas» scolam V. — 6 majoris» majorem V. — pueri» tak II IV; proinde V. — 7 frequentare» frequenter V. — 10 Eodem... domini» Anno quoque II.—11 MCCLXIII» tak ma V; zaś MCCLXIII mają III, VI i niektóre inne; nakoniec MCCXIII mają II, IV. — 12 spiritus» Stephani VI i Som. — 14 ecclesiao civitatis praedictae» tak III; eccl. pr. II; civ. pred. IV; loci ejusdem V i Som. — 16 ejusdem» niema II, III. — 22 feriam» tak V; niemają II, III, VI i Som. — *Przedz. II, wiersz 1* Czirnelin» Czirzina II; Curnina III; Czrynna V; Czirzina VI i Som. — 7 Elisabeth» Elyzabeth V; niema II. — Przemislonis» Premislonis II. — 10 domini» niema II. — 11 nomine» tak V; nie mają inne. — Modersz» tak III, V; Modensz II. — 12 dominus» niema II. — 14 in domino» niema II. — 15 Pietrzyconis» Pethrzyconis II; Petrziconis III, IV; Pyethrzyconis V. — 16 MCCLXV» MCCLXVI ma V. — 17 sancti» beati III. — 22 Drogoslai» tak II, III; Dogros-lai V i Som. — Scorzew» tak II, IV; Scorew III; Scrow V.

1) Rozdział niniejszy dajemy w porządku tym, w jakim go ma kodex II i III; w kodd. V, VI i u Sommersberga następuje on po tym, który liczbą 144 oznaczamy; zaś kod. IV niema obu tych rozdziałów.

est mos, processit dictus electus cum quibusdam fratribus de capitulo ad dominum Janussium, archiepiscopum Gnesnensem metropolitenum, pro sua confirmatione. Et cum venisset in Zneinum, ubi alter episcopus erat, intellexit a quibusdam, quod electio ejus deberet cassari, propterea, quia simplicis literaturae erat, et jura ignorabat; licet re vera, quod in divino officio regere ecclesiam dei poterat. Et hoc totum faciebat dominus archiepiscopus pro voluntate domini ducis Boleslai, qui tunc terram regabat, et pro uxore dicti ducis, domina Helena filia regis Hungariae, ut Falentam decanum Gneznensem intruderet in episcopatum Posnaniensem, de cujus conditione et natalibus tota Polonia ignorat, quia ipsorum compater fuerat, sicut postea patebit. Videns hoc dominus Johannes filius Vestconis militis, jurisperitus et magister nominatus, a domino archiepiscopo appellavit, electionem volens ecclesiae suae a papa confirmari. Sed cum idem Pietrzyculus electus deberet suae appellationi stare, quam fecerat dominus Johannes decanus, habito consilio pravorum hominum et maxime sui proximi, accessit ad dictum Falentam, ut facilius eum domi-

nus archiepiscopus intruderet. Videns capitulum (Pietrzyconem) a suo jure recedere, et ex hoc electionem gravari, habito consilio, coepit tractare de alia electione, ut obstrueret viam intrudendi saepe dictum 5 Falentam. Elegerunt dominum Johannem archidiaconum, literatum hominem, bonae vitae et sanctae conversationis. Et cum ipsum praesentarent eidem archiepiscopo in Gnezna, noluit eum consecrare, praetendens 10 causam contra capitulum, quod habet alium electum. Et hoc totum in fraudem faciebat, ut Falentam intruderet. Considerans dominus Johannes decanus, quod archiepiscopus malignatur ecclesiae Posnaniensi, eodem die 15 prorupit in appellationem a praefato domino archiepiscopo ad dominum papam. Et facta appellatione in Gnezna in quatuor temporibus, hoc est Intret, praemisit dictum Johannem archidiaconum electum, cum do- 20 mino scholastico Petro et cum Miroszlao canonico, ad curiam Romanam. Et cum ibi processissent curiam, dictus archiepiscopus intrusit saepe nominatum Falentam in episcopatum Posnaniensem. Et cum vellet eum 25 consecrari in episcopum in Pysdri, capitulum misit quendam vicarium nomine Bene-

*Przedz. 1, wiersz 1 mos» tak II; et moris III; moris inne. — dictus» dominus V. — 5 Zneinum» tak II; Gneznam III; Sneydam IV; Zneydam V.—6 electio ejus» tak V; inne nie mają.— 7 deberet» tak II; debebat III, V. — 10 dei» niema V. — 11 dominus» n. dodają tak tu jak i dalej przy wzmiance arcybiskupa III i V. — 14 ut» igitur dodaje V i Som. — Falentam» tak II-IV; Falantam V, VI i Som. — 19 Vestconis» tak II, III; Veszconis V. — 21 domino» vero dodaje Som.; zaś n. III. — 22 confirmari» tak II; confirmare V i niektóre inne. — 23 electus» niema II. — 24 appellationi» electioni V i Som. — 27 dictum» dominum V. — *Przedz. II, wiersz 3 electionem» tak V; eciam II; ecclesiam Som. — 10 consecrare» confirmare II. — 11 habet» haberet II. — 16 a» niema II.**

dictum, qui cognominabatur Kolka, ad appellandum, ne ipsum in episcopum consecraret. Dictus vero dominus archiepiscopus pro nihilo reputans appellationem factam
 5 ad papam, fecit trahi et male tractari dictum vicarium et sacerdotem. Et sic, contempta appellatione et irregularitate ligata, ipsum consecravit in episcopum. Quem credo male esse consecratum. Is Johannes
 10 decanus, nolens sustinere injuriam ecclesiae suae, secutus fuit praefatum archidiaconum electum ad curiam Romanam. Venientes coram domino papa Clemente quarto, coram ipso proposuerunt de negotio ecclesiae. Vi-
 15 dens dominus papa, quod fuerat facta injuria Posnaniensi ecclesiae per intrusionem dicti Falentae, quod fecerat archiepiscopus contra jura et contra constitutionem domini papae Alexandri quarti, nec habebat jus
 20 providendi alicui ecclesiae nisi in solo casu negligentiae, dedit eis litteras ad dominum Thomam episcopum Wratislaviensem citatorias contra Falentam intrusum. Et cum rediissent de curia Romana cum litteris prae-
 25 dictis, Johannes decanus, dominus scholasticus Petrus, Miroslaus canonici, ipsum citaverunt ad curiam. Sed quia dominus Mi-

roslaus, qui debebat citationem factam per dominum Thomam episcopum Wratislaviensem deferre domino papae, per quosdam Polonos milites fuit occisus, et sic negotium ecclesiae negligebatur. Sed dominus Johannes decanus, Petrus scholasticus et alii fratres canonici, habito consilio, miserunt me Godislaum custodem ejusdem ecclesiae Basconem cognomine cum litteris domini episcopi Wratislaviensis ad curiam. Et cum pervenissem ad curiam Romanam, venit etiam post me et dictus Falenta. Et cum essemus constituti in praesentia domini papae, praefatus Falenta exhibuit litteras suae provisionis. Sed dominus papa, visis et perlectis ipsius litteris, invenit ipsum male tenere episcopatum Posnaniensem. Ipse sicut justus judex ad instantiam Johannis archidiaconi et electi, et ad instantiam meam, secundum jura ab episcopatu Posnaniensi amovit praefatum Falentam. Videns etiam dominus Johannes electus et archidiaconus, quod differebatur negotium suae confirmationis, et ex hoc generabatur non modicum ecclesiae periculum, jus, quodcumque habebat in sua electione, domino papae renunciavit. Dominus vero papa, cum jus confe-

Przedz. 1, wiersz 1 Kolka» tak Som.; Collecta II, IX; Collenta III; Colle'a IV, VI; niema V. — 3 vero» tak V i Som.; n. III. — 9 consecratum» tak II, III; tractatum V. — Is» tak II; Hys III, IV; niema V. — 11 suae» niema V. — 12 Romanam» tak V; nie mają II-IV. — coram ipso» niema II. — 14 ecclesiae... Posnaniensi ecclesiae» tak II-VI; niema Som. — 20 alicui» tak II; alicujus V i niektóre inne. — 21 eis» tak III-VI; ei II. — Przedz. II, wiersz 8 Godislaum» Glodslaum II, III; Godslaum IV; Glodislaum V. — 9 Basconem» tak II, IV; Bastconem III; Bastronem V. — domini» papae dodają V, VI i Som. mylnie. — 11 Romanam» tak V; niema III i niektóre inne. — 13 constituti» tak II, III; niema V. — 16 ipsius» ejus II. — 17 ipse... Posnaniensi» niema V.

rendi habebat, magistro Nicolao capellano suo, qui tunc erat pro canonisatione beatae Hedvigis Poloniam missus, episcopatum Posnaniensem contulit, et ipsum in Viterbio in episcopum Posnaniensem consecravit.

146. *De occupatione fraudulenta castrī
Santhok.*

Post modici temporis ejusdem anni intervallum, quidam Saxones latrunculi, clam castrum Santhok subintrantes, ipsum occuparunt, et occupatum marchioni Brandburgensi praesentarunt. Sed Boleslaus dux Poloniae cum, collecto exercitu, praedictum castrum expugnare voluisset, marchiones convenientes cum ipso ordinaverunt amicabiliter seu amicabili ordinatione, quod Boleslaus Drdzen, et ipsi Santhok cremare deberent. Quod et fecerunt.

147. *De obitu Danielis regis Russiae, et
traditoris Swantopelci.*

1260. Anno vero domini MCCLXVI Daniel rex Russiae, Leonis et Romani pater, debitum humanae naturae persolvens, migravit ad Christum de hoc mundo. Et eodem anno

Swantopelcus proditor, dux Pomoraniae, qui nomen sibi ducale proditorialiter et nefarie usurpaverat, etiam transivit viam carnis universae ¹).

148. *De vastatione terrae Plocensis.* 5

Eodem namque anno Pruteni cum aliis gentibus paganis, terram Plocensem intrantes, residuitatem terrae ejusdem totaliter devastaverunt.

149. *De devastatione terrae Russiae.* 10

Eodem namque anno Boleslai Pudici ducis Cracoviensis exercitus, terram Russiae subintrans, ducatum Swarnonis enormiter devastavit. Cum quo exercitu Swarno dux praefatus, ipso die Gervasii et Prothasii sanctorum, congressum faciens, viriliter pugnavit. Sed Poloni victores effecti, multis millibus ex Ruthenis occisis, et Ruthenorum praeda sufficienter ditati, ad propria redierunt cum honore. Siluitque terra aliquo tempore in 20 abundantia pacis optatae. Anno vero eodem, Prandota episcopus Cracoviensis de hoc saeculo migravit ad Christum. Cui Paulus de Przemotow successit.

Przedz. 1, wiersz 3 Poloniam» per P. V i Som. — 5 in» niema II. — Posnaniensem» tak V i Som.; nie mają II, III. — 11 et occupatum» niema II. — 16 seu amicabili ordinatione» niema IV. — 19 et traditoris Swantopelci» tak II; inne nie mają. — 23 humanae» tak V; inne nie mają. — migravit... mundo» niema II. — Przedz. II, wiersz 2 et nefarie» niema II. — 3 transivit viam carnis universae» tak V i Som.; tr. a seculo II; de hoc seculo decessit IV. — 6 Eodem anno» te słowa kładzie II dopiero w końcu po devastaverunt. — 13 subintrans» subintrantes rękopp. — 14 devastavit» devastat V. — 24 Przemotow» Przemocow II, III; Przenotow V.

¹) W kod. VII dopisano na górnym brzegu str. 653 te słowa: 1266 Swantopelcus dux Pomoraniae moritur et in Olyua sepellitur. Pod tymże rokiem zapisana śmierć Świętopelka w rocznikach polskich (Pertz. XIX. 636) a wydawca ich dodał na brzegu i dzień śmierci 11 stycznia. Tymczasem w rocznikach spisanych na Pomorzu, w klasztorze Kolbackim, czytamy: Anno 1267 obiit Suantopolcus dux nobilis Pomoranorum 4 Idus Februarii (10 lutego). Pertz XIX. 716.

150. *De reaedificatione castri Santok.*

Post decursum itaque dierum anni praedicti, Boleslaus pius dux Poloniae, collecto exercitu, reaedificavit minus castrum Santok. Erant enim ibi duo castra, minus, in quo dux residere consueverat, et majus, in quo milites sepedium habentes cum popularibus et, mechanicis morabantur. Sed cum dux aedificato castro ad propria rediisset, marchiones praedictum castrum vallaverunt. Timensque dux Boleslaus de laesione hominum suorum in castro exstantium, juxta ordinationem cum marchionibus factam praedictum castrum comburi mandavit.

154. *De consecratione Pauli episcopi Cracoviensis.*

Anno igitur domini MCCLXVII, venerabilis pater Paulus de Przemanow, episcopus Cracoviensis, per archiepiscopum Gnesnensem et alios episcopos in episcopum Cracoviensem consecratur.

152. *De occisione Petri Pomorani canonici Posnaniensis.*

Item anno domini MCCLXVIII cum Petrus Pomoranus canonicus Posnaniensis ecclesiae a Dobrogostio de Nagrodnicz, coram Nicolao episcopo Posnaniensi, decimam praedialem repeteret, et terminus ad au-

diendam sententiam definitivam fuisset assignatus, Sulislaus Dobrogostii filius, praefatum canonicum in cimiterio ecclesiae in Czirnelino, in processione transeuntem, nefarie occidit. Et ob hoc praefatus Dobrogostius et sua progenies, ad praestationem decimae more rusticano, fuerunt perpetuo condemnati.

153. *De aedificatione castri in Sulencz.*

Anno vero domini MCCLXIX, Otto filius^{1269.} Ottonis marchionis Brandeburgensis sive de Sgorzelicz, post obitum patris sui Ottonis, aedificavit castrum Sulencz, inter Lubusz et Miedzyrzecz, tolerante Boleslao Poloniae duce.

154. *De obitu felicissimae Salomeae virginis.*

Demum anno domini MCCLXVIII in vigilia beati Martini, Salomea virgo generosa sanctimonialium ordinis sanctae Clarae, soror Boleslai Pudici ducis Cracoviae praefati, in Skala monasterii, qui locus dicebatur lapidis sanctae Mariae, celebre nomen virginis retinens, feliciter migravit ad Christum. Ob cuius virginis amorem mater ipsius devota cum filio suo Boleslao duce praedicto, coenobium sanctae Clarae in Zawichost fundaverunt. Quod postmodum in Skala, ad locum, propter insultationes Lituanorum, transtulerunt, ac deinde versus

Przedz. I, wiersz 4 minus» niema V.—5 castra» niema II.—7 sepedium habentes» sepetium h. II; se peculium h. III, V; castrenses IV. — 12 exstantium» existentium IV, V. — 17 MCCLXVII» tak III; MCCLXVIII maja II, IV; zaś MCCLXVI ma V. — 18 Paulus» niema III. — Przemanow» tak VI i Som.; Przemocow II, III; Przemocowo IV; Przmanow V. — 20 Cracoviensem» nie moja II, III. — 23 ecclesiae» niema V. — 26 Nagrodnicz» tak II; Nagroddonicz III, IV; Nagroddnicz V. — Przedz. II, wiersz 4 Czirnelino» tak V i Som.; Czirnelino II; Czirnelino IV. — processione» processionem II. — 9 Sulencz» tak II, IV; Szulencz III, V w nadpisie; w teście zaś jak tamte. — 14 Miedzyrzecz» tak II; Medzyrzecz V. — duce» niema II.— 17 Martini» tak Som.; II, III, VI maja tu zostawione próżne miejsce; zaś V głoskę N. — generosa» niema IV. — 27 ad locum» niema V.

Cracoviam ad sanctum Andream fuerat translatum. De qua narratur hoc miraculum. Quod dum quinque diebus in choro sororum, ibidem in Skala, inhumata jacuisset, nullum tamen foetorem inhonestum corpus ejus pudicissimum sororibus ingerebat; immo, quodam suavissimo odore, de ipsius corpore sacro prodeunte, refici videbantur. Postquam autem corpus ejus nobilissimum Idibus Novembris ecclesiasticae fuisset traditum sepulturae, et demum Kalendis Julii exhumatum, versus Cracoviam, humanum denuo, cum magna reverentia portaretur, nihil tamen foetoris, licet sarcophagum fuisset apertum, de ipsius sacro corpore exhalabat. Audivi etiam ab illa religiosissima virgine Martha sanctimoniali coenobii praedicti, quod de ipsius corpore oleum mirae suavitatis et fragrantiae distillabat. Cujus stillicidia multi infirmi digitis capientes, et se exinde linientes, a quacunque detinebantur infirmitate, illico sanabantur.

155. De prodizione castri Bydgoszcza ¹⁾.

Anno quoquo eodem quidam Theodoricus Pruthenus baptisatus, Bydgostiam, castrum Semomislii tradidit Boleslao pio duci Poloniae. Et rememorans se hujusmodi ⁵ proditionem commisisse, petiit famulum suum proprium, ut ipsum decollaret. Qui recepto gladio ipsum statim seu protinus decollavit.

155. Quare Cujaviae suo duci obedientiam ¹⁰ recusaverunt.

Anno denique praedicto primates terrae Cujaviae cernentes, quod Zemomisl dux eorum, ipsis spretis, fratrum barbatorum interim consiliis utebatur, eorum in omni- ¹⁵ bus sequens favores: adhaeserunt Boleslao duci Poloniae. Zemomisl vero, se tam confuse derelictum prospiciens, Boleslao duci Poloniae nobile castrum Cruszviciense dono assignavit, ut ipsius industria favori militiae ²⁰ Cujaviae reconciliatus ipsos ad suae gremium obedientiae revocaret.

Przedz. I, wiersz 5 foetorem inhonestum» tak II; secretum in honorem IV; s. i. horrorem V i Som. — 6 ingerebat» ingruerat V. — 8 refici» cresci V. — 12 Julii» Junii II. — 16 illa» tak III, IV; alia V i Som. — Przedz. II, wiersz 1 Bydgoszcza» tak III; Bythgostiensi V; Bidgostiensi VI i Som. — 2 Theodoricus» tak VI i Som.; Theodricus III, V. — 3 Bydgostiam» tak V; Bidgostiam III, VI i Som. — 4 Semomislii» Semomislai IV; Szemomislii V. — 5 Et rememorans... decollavit» tak III, V, VI i Som.; w miejscu tego ma kod. IV: Postea vero recordatus, quod male egisset, et hujusmodi proditionem commisisset petiit famulum suum, ut ipsum tamquam proditorein decollaret, ut amplius non viveret. Qui recepto gladio suo statim ipsum decollavit. Et sic vitam suam male terminavit, etc. — 8 statim seu» tak III; niema V, VI i Som. — 10 Quare» niema V i Som. — suo duci obedientiam» tak III, V i Som.; o. Zemomysli II. — 11 recusaverunt» tak IV, V; recusarunt III i Som.; recusarent II. — 15 utebatur, eorum» tak III; e. u. II, V. — 19 nobile» niema V. — 20 industria favori» tak V VI i Som; industrioso favore III; ind. fav. mil. Cujaviae reconciliatus niema II.

¹⁾ Rozdziału tego nie mają kodexy I i II, a w VII jest on bez nadpisu.

136. *De vastatione urbis Myedzyrzecz per Brandenburgenses.*

Demum anno eodem, circa festum sancti Michaëlis, Boleslaus pius dux Poloniae munivit civitatem suam Myedzyrzecz de blancis. Et priusquam fuisset circumdata fossatis, Otto, Ottonis marchionis praedicti filius, ex improvise veniens, ipsam expugnavit. Et castrum expugnare non valens, ipsum exussit. Et praeda civitatis magnifice ditatus, ad propria rediit laetabundus.

157. *De expugnatione castri Sulencz.*

Anno itaque praefato, in vigilia beatae Luciae, Boleslaus dux Poloniae saepefatus, castellaniam Lubucensem potenter subintravit; et in crastino ad castrum Sulencz rediens, ipsum viriliter expugnavit. Ad quod sui milites animose aggredientes, igne apposito, idem castrum succenderunt, in quo castellanum, nomine Sabel, cum sua gente captivaverunt. Et sic equis et armis ac praeda nimia sufficienter ditati, deo gratias agentes, laeti ad propria redierunt.

158. *De reaedificatione castri Santok.*

Anno denique MCCLXX Otto Ottonis marchio Brandenburgensis, circa purificationem

nem beatae Mariae virginis, reaedificavit castrum Santhok circa ecclesiam sancti Andreae, absente Boleslao duce Poloniae, qui tunc temporis iverat ad partes Cracoviae, pro quibusdam negotiis peragendis. Erat namque castrum Santok olim valde magnum, in quo multi milites et populares morabantur, et etiam in eodem castro praepositura sancti Andreae. Cujus ecclesiae praepositus in omnibus ecclesiis infra Odram, Iwam, Drawam, Wartham et Notesz, omnem jurisdictionem in clero et populo exercebat. De praepositura autem hujusmodi episcopus Posnaniensis, qui pro tempore fuerat, providebat. Habebat etiam dictus praepositus villam Kijow ad suam praeposituram spectantem, quam nunc castrenses de Santhok aliqui occupant, et aliqui castrenses de Myedzyrzecz usurpare contendunt. Nam postquam marchionem Brandenburgenses, occiso rege Przemislio Polonorum, castellaniam et castrum Santhocense occupavissent, praeposituram Santocensem deleverunt, et capitulo Soldinensi omnem jurisdictionem praepositurae Santocensis addere procuraverunt. Per quod factum magna pars diocesis Posnaniensis in praefata castellania

1296.
luty
8.

Przedz 1, wiersz 1 per Brandenburgenses» tak II; inne nie mają. — 5 Myedzyrzecz» tak II; Medzyrzecz V. — 6 priusquam» tak III, V i niektóre inne; postquam II. — 14 saepefatus» niema IV. — 15 Lubucensem» tak II-IV; Landensem V, VI i Som. — subintravit» subintravit V. — 22 captivaverunt» captivavit V. — 25 reaedificatione» tak IV; aedificatione inne. — 26 MCCLXX» MCCLXVIII ma II. — Przedz. II, wiersz 4 iverat» inerat III. — 5 peragendis» se transtulit dodaje V i Som. — 11 Iwam» tak II, IV; inne nie mają. — 13 autem» niema V i niektóre inne. — 15 dictus» dominus V. — 16 Kijow» tak V; Bijowo II; Kyiewo III; Kijowo IV; Kyow VI i Som. — 17 castrenses» tak V; castrensem inne. — 24 Soldinensi» Soldnensi V. — 26 magna» niema II. — 27 in praefata, ... Posnaniensi» niema II.

ab ecclesia Posnaniensi, per negligentiam episcoporum est evulsa. Quam licet quidam episcopi, ut puta Andreas Symonowicz et Domaratus, in curia Romana repetere coepissent, Johannes tamen Lodza episcopus Posnaniensis successor eorundem immediatus, negligenter causas per ipsos coeptas prosecui non curavit¹⁾. Eodem quoque anno, circa festum sancti Gregorii, Boleslaus dux Poloniae, reaedificavit castrum Drdzen, in nocumentum castri Santok ejusdem.

159. *De obitu Wratislai ducis Wratislaviensis et episcopi Salzburgensis.*

Demum anno eodem, in crastino sancti Adalberti, venerabilis pater episcopus Salzburgensis Wratislaviensisque, Wladislaus dux Wratislaviensis, olim Henrici Ducis Slesiae occisi per Tartaros filius, in suo episcopatu de hoc saeculo migravit ad Christum. Per suos Slesianos nefarie, ut ajunt, toxico interemptus, et hoc ideo, quia ducatum Wra-

tislaviensem, cujus partem habebat dimidiam post mortem fratris sui Henrici tertii gubernabat. Quam, in suo decessu, Henrico quarto, licet parvulo, fratris sui Henrici tertii filio, jure haereditario reliquit, veluti legitimo successori. Sic Henricus quartus, tam in patris sui quam patruum portionem successit.

Denique anno domini MCCLXXI, Boleslaus pius dux Poloniae, collecto non parvo exercitu, Santocensem castellaniam subintravit. In qua Otto marchio praedictus, civitates et villas jure theutonico locaverat, ipsam incendiis et spoliationibus horribiliter per triduum devastavit. Civitatem quoque Soldin bene munitam, et alias urbes et castra, potenter subvertens usque ad solum redegit et funditus evertit. Et magna praeditatus, ad propria feliciter remeavit.

160. *De discordia inter Msczujonem et Warcislauum Pomoraniae duces.*

Eodem quoque anno Warcislauus dux Po-

Przedz. I, wiersz 2 episcoporum» temporis Som. — 3 Symonowicz» Simowicz II — 4 Domaratus» tak II- IV, VIII; Dominicus V, VI i Som. — 7 causas... coeptas» tak IV; inne nie mają. — 10 Poloniae» Plocensis V. — castrum» niema V. — 11 ejusdem» tak V; niema II-IV. — 15 Demum» De VI i Som. — in crastino... Adalberti» niema V, VI i Som. — 16 episcopus» archiepiscopus III, IV. — 20 migravit» circa festum s. Adalberti dodają w tem dopiero miejscu V, VI i Som. — Przedz. II, wiersz 1 habebat» habebant II. — 2 tertii» niema V. — 7 portionem» portione V. — 10 non» vero III. — 11 subintravit» deinde dodaje II. — 15 per triduum» niema II. — 16 Soldin» tak V i niektóre inne; Zoldin II; Szoldin III. — 20 Msczujonem» Mscziwyonem I; Msczyuvionem II; Msciugionem III; Msczuyonem IV; Msczywonem V; Msczugionem IX. — 22 quoque» niema I, V. — Warcislauus» Wancislau IX.

¹⁾ Andrzej I biskup poznański, od imienia ojca swego, Szymona, zwany Szymonowiczem umarł roku 1300; następca jego Domarat czy Dominik (*Domaratus alias Domancus*) umarł r. 1320; nakoniec tak zwany Jan Łodzia umarł dopiero r. 1346 (*Cut. epp. Posnan. rękopp. Bibl. Oss. nr. 619 k. 154 — 156*). Wszystko to wskazuje na czasy znacznie późniejsze niż wiek Godysława Paska, jak już o tem na str. 459 nadmienilem.

moraniae, fratrem suum Msczujonem cap-
 tivavit, et in vincula conjecit. Et tandem
 eo dimisso, cum sibi Gdansk castrum fir-
 missimum et civitatem reddidisset, ipse tur-
 3 batus animo, de fratre ulcisci cupiens, no-
 bile castrum Gdansk praedictum Conrado
 marchioni, filio quondam Johannis marchio-
 nis de Brandenburg, tradidit, ut sibi contra
 fratrem suum Warcislāum auxilia praeberet
 10 optata, proponens Warcislāum de terra Po-
 moraniae penitus profugare. Warcislāus ve-
 ro, cum Pomoranis sibi adhaerentibus po-
 tenti manu Msczujonem invasit et de terra
 Pomoraniae fugavit, et affectans castrum
 15 Gdansk et alia castra terrae suae intravit
 castrum Wyszegrad. Ibique cadens in ae-
 gritudinem, mortuus est et sepultus in Ju-
 niori Wladislavia, apud fratres Minores. Vi-
 dens hoc dux Msczuj, quod erat orbatus
 20 fratre suo domino Warcislao, sperabat se
 jam secure regnare in terra Pomoraniae.
 Voluit intrare castrum suum et civitatem
 Gdansk. Et non fuit permissus intrare per
 Theutonicos, qui custodiebant idem castrum
 25 et civitatem nomine Conradi marchionis.
 Considerans praefatus dux Msczuj tantam

injuriam et perfidiam Theutonicorum, qui
 non permittebant eum regnare et dominari
 in propria haereditate, convocata terra sua
 tota, vallavit diligenti custodia dictum cas-
 trum et civitatem, ne plures Theutonici in-
 trarent ad custodiendum et defendendum
 praedictas munitiones. Sed cum eas occu-
 pare non possent Pomorani, consilium de-
 derunt suo duci domino Msczuj, quod se
 committeret domino Boleslao duci Poloniae,
 fratri suo amitivo, qui tunc regebatur sa-
 pientia, militiaque potenti. Qui veniens ad
 ipsum, impetravit auxilium et consilium a
 fratre suo, contra eosdem Theutonicos, qui
 suas munitiones detinebant. Etiam magis
 cupiens quod dictus dominus Boleslaus pos-
 sideret terram Pomoraniae, quam Theu-
 tonici ipsi occupaverant violenter; maxime
 cum praedictus dux Msczuj prolem non
 haberet. Dux vero Boleslaus sicut modestus
 homo, et compatiens et pius fratri suo de
 tanta injuria, quam patiebatur a Theutonicis,
 licet offendit eum alioquin, tamen, motus
 carnali pietate, victa malitia, in bonitate pro-
 misit sibi praebere auxilium.

Przedz. 1, wiersz 3 Gdansk» tak V i Som.; Gdancz II; Gduaz III; Gduanczsk IV. — 4 reddi-
disset» addidisset VIII. — 8 Brandenburg» tak II, V; Brandeburgo III. — 12 adhaerentibus»
et affectans castrum Gduancz et alia castra potenti &c. dodoje III i na tem urywa; est aff. cast.
Gdansk et alia castra potenti manu Msczujonem invasit et de terra Pomoranie fugavit dodoł IV i
tem rzecz całą zakończył; est adeptus castrum Gdańsk et alia castra potentia dodoł V i na tem
urwoł, równie jak VI i Sommersberg. Tak samo kończy a właściwie urywa opowiadanie swoje
VIII; castrum praefatum Gdanczk est adeptus nec non alia castra potentia IX. — potenti manu..
fugavit» ma tylko IV. — 14 et affectans... Ibique» tak I, II; et cum castrum Vischegrad in-
trat IX. — 17 Juniori» Minori IX. — 18 minores» juniores I. II. — 19 Msczuj» Mscziwy I;
Mscziwi II. — 22 Voluit intrare» niema I. — 26 Msczuj» Mscziwoy I, Msczy II. — Przedz.
II, wiersz 9 Msczuj» Mscivio I. II. — 18 ipsi» tak IX; ipsam I, II.

1272. Anno igitur domini MCCLXXII dominus Boleslaus strenuus et potens in militia ¹⁾ [nobili et potenti, filius quondam Wladislai ducis, filii quondam Odonis collecto aliquantulo exercitu, non ea multitudine, quam consuevit contra alias terras educere, quia sciebat quod cum exercitu quem convocaverat, secure poterat intrare terram Pomoraniae, quam intrans inter Epiphaniam et purificationem beatae virginis Mariae gloriosae acceleravit et circumdedit cum suis Polonis et Pomoranis nullis instrumentis adhibitis, nisi clipeis et cratibus et aliquibus parvis et parvulis instrumentis ad munimen aptis contra Theutonicos, qui erant in Gdansk,

apposito forti igne ipsos contra omnium hominum opinionem occupavit et castrum expugnavit, et Theutonicos fere omnes quotquot erant ibi occidit, praeter paucos, qui confugerant in quandam turrim, qui sibi vitam obtinuerunt, tamen in captivitatem redacti sunt, et tenti per ducem Msczonem. Et sic Domino adjuvante dominus dux Boleslaus cum triumpho et honore sanus, paucis militibus perditis et vulneratis ad propria est reversus. Et non fuit opus nisi Dei omnipotentis, qui semper dignatus est juvare dictum dominum Boleslaum ducem Poloniae et semper juvavit eum ubicumque pugnaverat pro justitia].

15

Przedz. 1, wie, sz 1 Anno igitur» tak IX; Item a. I, II. — 2 militia» ut infra patebit dodali kopiaści I i II kodexu i wpisywali dalej roczniki od zaślubin Miesza z Dobrowką poczynając.

¹⁾ Łatwa, przystępna forma tej kroniki dawała pocho p do robienia z niej wyciągów, w które gdzienieco zkądinał zagartywano. Jeden z takich wyciągów przechował się w tychże samych co i ona kodexach, między liczne ułamki roczników zaplątany. U Sommersberga zajmuje on str. 83—91, a jest aż do r. 1309 doprowadzony, zawiera więc i niejake uzupełnienie. Tak to co Boguchwał o śnie swoim nadmieniał, jak i owo co o przygodach swoich z Bogutą i z Baranem rozpowiedział sam Pasko, znalazło odgłos u tego wyciągacza, a mówi on o nich w trzeciej osobie (Som. 83—87). Z Paprockiego ledwieby nie można wykryć wyciągacza tego nazwisko. Według tego co autor ten nadmieniał na str. 248 w Herbach rycerstwa, byłby to Andrzej z Żarnowa czy Żarnowca, prawdopodobnie ów pleban o którym wzmiankuje dyplom z roku 1404 przytoczony u Nakielskiego (*Miechovia* str. 375). Na ten wyciąg wskazali kopiaści I i II kodexu słowami: *ut infra patebit*, bo wchodził on w skład spisanych przez nich pomników. W nim jest istotnie rozdziału tego dokończenie, a prócz tego jest ono w kodexie IX w nieprzerwanym ciągu z tekstem tej oto kroniki. Czy atoli cały ten rozdział skreślony był jeszcze przez samego Paska i czy temi jak tu słowami, trudno rozstrzygnąć. Gdy wszakże rękopisma I i II, za którymi głównie idziemy, na słowie *militia* rzecz całą urywają, odznaczyliśmy resztę tekstu klamrami, a dajemy ją jedynie dla skończenia zaczętego przez tamte opowiadania.

JOANNIS DE CZARNKOW CHRONICON POLONORUM.

JANA Z CZARNKOWA KRONIKA POLSKA.

1333 — 1384.

Kronika Jana z Czarnkonia

Rękop. Ottobonianński Nr 2068. str. 159.

De morte Regis Kazimiri Nota que sequitur hec verba,
 In anno domini millesimo et sexcentesimo septuagesimo die vicesimo fuit dies
 Nativitatis beati virginis marie regis Illustrissimi ianici plures
 nominato in curia preditionis pipim opido et curia demono fundat
 et presentissime ac supposito ditionis residente et eodem die fuit tota
 multitudinis sue fuerit ad veneram ceuoro ire volente in iam tunc
 Regibus apertus fuerit et ipse cumque ascendit voluisset quodammodo subfidelibus

Rękop. XX. Czartoryjskich (Siemianski) str. 134.

De morte Vladislai Sobieski regis polonie
 Inno die ad illius curiam peruenit / in quibus ageris obijt
 Vladislai Sobieski rex polonie in castro Crac et ibidem
 In ecclesia Crac Cathedrali in summa parte clori expositus

Rękop. Stanisława Augusta str. 122

De morte Regis Kazimiri

Inno anno domini millesimo et sexcentesimo septuagesimo
 die vicesimo fuit dies Nativitatis marie. Kazimiro
 rege Illustrissimo ianici plures
 nominato in curia preditionis

Rękop. hr. Dziedzińskich str. 1.

**Comita confectus Vladislai Regis polonie
 in cruce feris anno 1810**

Primo Ista in ipso die s. Johannis baptiste
 Serenissimo dno Vladislao rex polo

KRONIKA JANA Z CZARNKOWA

opracował
JAN SZLACHTOWSKI.

Fryderyk Wilhelm Sommersberg wydał w roku 1729 — 30 w dwóch tomach in folio zbiór dziejopisów szlązkich. W tomie drugim tego dzieła umieścił od str. 18 do 155 z rękopismu znajdującego się w Wrocławiu pomniki dziejowe polskie, które w tym samym układzie jak je znalazł w rękopismie, to jest rozdzielone na dwie części i z osobnemi zatytułowaniem, w dziele także wydrukował. Pierwszą część wydrukował (str. 18 — 78) pod tytułem: Boguphali episcopi posnaniensis Chronicon Poloniae cum continuatione Paskonis custodis posnaniensis, drugą pod tytułem: Brevis Chronica Cracoviae, dodawszy na początku wyrazy: Anonymi archidiaconi Gneznensis (str. 78 — 155).

Nie uważał Sommersberg, iż ta Brevis Chronica Cracoviae składa się z kilku od siebie odrębnych pomników dziejowych, bo zawiera oprócz dzieła archidyakona kilka roczników polskich.

We wszystkich dzisiaj znanych rękopismach kroniki Paska następuje po niej dzieło archidyakona gnieźnieńskiego, zawsze jednak z rocznikami jako nieodstępnymi towarzyszami; z tą różnicą, iż w jednym np. rękopismie (lubińskim) jest ich przed i po archidyakona dzieło mniej, a w innych, jak np. w wrocławskim i jemu podobnych więcej i przed dziełem archidyakona i po niem; w rękopismie nakoniec otoboniańskim i jemu pokrewnych jest tych roczników jeszcze więcej, a do tego w porządku odmiennym, bo część tylko mała przed archidyakonem, przeważająco większa zaś po nim.

Te pomniki dziejowe znane były, chociaż niedokładnie, dziejopisom i heraldykom polskim z XV i XVI wieku; użytkował z nich bowiem Długosz, Miechowita, Paprocki i Bielski. Pisarze wieku XVII, odwykli od zaglądania do źródeł rękopismienych, zaniedbali je, co jest jednym z dowodów upadku nauk w tym czasie, i dopiero w wieku XVIII wydał je, jak widzieliśmy, drukiem najprzód Sommersberg, a po nim i z niego w części J. A. Załuski roku 1752 w Warszawie, nakoniec Mizler tamże r. 1769 w III tomie dziejopisów polskich.

O kronice Paska mówiono już wyżej; tu zastanowić mi się wypada nad dziełem archidyakona i połączonymi z nim w rękopismach rocznikami. Sommersberg natrafając w ciągu dzieła często na archidyakona, mówiącego o przygodach swoich w pierwszej osobie, dodał do tytułu znalezionego w rękopisie wyrazy: Anonymi archidiaconi Gneznensis; równie łatwo mógł znaleźć i drugą godność tego archidyakona jako podkanclerzego i powtarzające się często imię jego Joannes; a gdyby był umiał po polsku, byłby zapewne doszedł także z dzieła Paprockiego o herbach rycerstwa polskiego ¹⁾, że tym archidyakonem i podkanclerzym Kazimierza Wielkiego był Jan z Czarnkowa herbu Nałęcz. Ale Sommersberg głębiej w rzecz nie wchodził, tem mniej Mizler. Albertrandi wiedział o tem, ale źródła wiadomości swojej nie podał, więc ile widać, nie bardzo mu wierzono. Dopiero w naszych czasach, gdy się wzięto do wydawania kodeksów dyplomatycznych, zebrało się w wydanym przez Helcla, Muczkowskiego i Rzymskiego kodeksie dyplomatycznym Polski ²⁾, i w dyplomatarjuszu klasztoru Cystersów w Mogile, wydanym przez Dra E. Janotę ³⁾ pięć dokumentów z podpisem Jana z Czarnkowa, jako podkanclerzego królewskiego ⁴⁾. Był tedy Jan Czarnkowski podkanclerzym koronnym przynajmniej od r. 1367 do r. 1370 ⁵⁾ a oraz archidyakonem gnieźnieńskim, tym ostatnim nie wcześniej jak po roku 1361 ⁶⁾; był także kanonikiem poznańskim i kujawskim, bo jak sam podaje ⁷⁾, zasiadał w kapitułach tych kościołów przy wyborze biskupów Mikołaja z Kurnika poznańskiego i Trojana kujawskiego. Prawie wszystko co wiemy o Czarnkowskim dowiadujemy się z dzieła jego. O bliższem rodzeństwie mało wspomina; to co podaje Niesiecki ⁸⁾, jakoby był synem Sę-

¹⁾ Paprocki *Herby rycerstwa polskiego* wyd. z r. 1584 str. 19 przytacza dyplom Kazimierza W. z r. 1368 podpisany: per manus domini Joannis de Czarnkow vicecancellarii R. P. ²⁾ Tom I l. 131 str. 234. w dyplomie z r. 1370 per manus Joannis de Czarnkovo archidiaconi Gneznensi (sic) nostri vicecancellarii; dalej T. II część 2 str. 752 dyplom z r. 1367 per manus d. Joannis de Czarncouu (sic) vicecancellarii curie nostre. ³⁾ Ob. *Monografia opactwa Cystersów w Mogile*. Kraków 1867. W dyplomie z r. 1367 l. 82 str. 68 podpisany między przytomnymi: Jankone de Czarnkow vicecancellario curie nostre; w dyplomie z r. 1367 l. 83 per manus domini Janconis de Czarnkow vicecancellarii Regni Polonie; w dyplomie l. 84 per manus domini Janussii, decretorum doctoris, cancellarii Cracoviensis et Johannis de Czarnkow, archidiaconi Gneznensis, vicecancellarii nostrorum. ⁴⁾ Z przywiedzionych dyplomów, na których Czarnkowski podpisany raz vicecancellarius R. P., to znowu vicecancellarius curie nostre, na innym noster vicecancellarius widoczna, iż nazwa tego urzędu nie była jeszcze za Kazimierza W. ustalona. Xiążęta wielko- i małopolscy miewali w każdej dzielnicy swoich kanclerzów, jak widać jeszcze w dyplomach z czasów Kazimierza W. Z czasem dopiero znikły te godności i został tylko kanclerz i podkanclerzy koronni. ⁵⁾ Przed nim r. 1355 był podkanclerzym Tomisław. Ob. *Mnogr. op. Mogiły* l. 71 str. 61. ⁶⁾ R. 1361 na wyroku wydanym przez Jarosława arcybiskupa gnieźnieńskiego w Wieliczce w sprawie dziesięcin krakowskich podpisany jeszcze Marcin archidyakon gniezn. *Dług. IX 1128* wyd. lipsk. ⁷⁾ Rozdz. 56 i 92. ⁸⁾ *Korona polska* I str. 356—7.

dziwoja kasztelana nakielskiego a bratem Wincentego, nie jest poparte żadnym dokumentem. O Janie sędzi poznańskim i Wincentym kasztelanie nakielskim mówi nasz autor, że byli sobie braćmi ¹⁾, uprzed zaś ²⁾ wymienia Sędziwoja z Wir jako stryja (patruus) Janowego. Tyle też jest pewnego; bo co późniejsi panegirzysci wieku XVII Bembus i Choriński, do których i Nieciecki odwołuje się, podają o rodzie Czarnkowskich z czasów Kazimierza W., niema najmniejszej wartości. Najobszerniej mówi Czarnkowski o sobie w rozdziale 56, opisując zapasy swoje z dwoma swoimi przeciwnikami Zawiszą z Kurozwęk archidyakonem a później biskupem krakowskim i z Mikołajem z Kurnika, archiprezbiterem kościoła maryackiego w Krakowie, późniejszym biskupem poznańskim, którzy go oskarżyli przed owdowiałą królową węgierską Elżbietą, siostrą Kazimierza W., a matką króla Ludwika, którego zastępowała w rządach w Polsce, iż Czarnkowski, będąc podkanclerzym, zabrał ze skarbu królewskiego klejnoty i znaczne pieniądze. Bronił się uporczywie nasz podkanclerzy, usprawiedliwiał osobiście przed królową, ale i to, równie jak wstawianie się za nim możnych przyjaciół, nie wiele pomogło. Elżbieta uwięzionego kazała wprawdzie wkrótce uwolnić, ale podkanclerstwo mu odebrała i pieczęć przeciwnikowi jego Zawiszy powierzyła. Nie chcieli sprawy tej sądzić ani Floryan biskup krakowski, ani Jarosław arcybiskup gnieźnieński; ale Czarnkowski sam o to nalegał, używając przed sąd arcybiskupi oskarżycieli swoich, aby oskarżenia dowiedli, w przeciwnym zaś wypadku aby zostali skazani jako oszczercy. Ciekawy formularz tego pozwu przed sąd zachował się w jednym rękopiśmie biblioteki jagiellońskiej w Krakowie ³⁾. W pozwie tym zarzuca Czarnkowski przeciwnikom swoim jako rozsiewali fałszywe wieści, że podkanclerzy zabrał pieniądze skarbu, dalej, że ma u siebie starą Rusinkę czarownicę i że jest w posiadaniu czarodziejskiego pierścienia (annulus Leuconis judei). Uzyskał, jak podaje, wyrok arcybiskupi uniewinniający go w zupełności; ale i tem jeszcze niezadowolony, zamierzał udać się na dwór papieżki, aby tam wytoczyć ostatecznie sprawę przeciw nieprzyjaciółom, których władza prymasa nie mogła lub nie chciała osiągnąć. Był Czarnkowski dawniej jeszcze, bo za życia Kazimierza W. w Awinionie ówczesnej stolicy papieżkiej ⁴⁾; tym razem jednak podróży tej zaniechał, idąc za radą przyjaciół, którzy mu przedstawili, iż wyjechawszy na czas jakiś z kraju, da się wyburzyć gniewowi Elżbiety i zrobi ją przez to przystępniejszą ich wstawieniu się. Wyjechał tedy archidyakon do Wrocławia, z tamąd na krótki pobyt do Pragi, nakoniec do Piotra biskupa lubuskiego, u którego kilka tygodni przesiedział. Wrócił do kraju jeszcze przed śmiercią Elżbiety; ale wpływ jego bezpośredni na sprawy państwa ustał razem z utratą podkanclerstwa. Kiedy bowiem wprzód był towarzyszem ostatniej podróży w kraju Kazimierza W., którego też w czasie ostatniej choroby i aż do zgonu nie odstępował ⁵⁾,

¹⁾ rozdz. 44. ²⁾ rozdz. 41. ³⁾ Obacz przypis w rozdz. 56, w nim powtórzony jest ten formularz, wydrukowany przez Z. A. Helcla w Tomie I jego Pomników prawa polskiego str. XIII przyp. 5. ⁴⁾ rozdz. 22. ⁵⁾ rozdz. 4.

a po śmierci króla tego brał jeszcze udział czynny w sprawie wykonania ostatniej jego woli ¹⁾ i w uroczystościach pogrzebowych ²⁾; później widzimy go czynnym jedynie jako członka kapituły gnieźnieńskiej, poznańskiej i kujawskiej.

W ostatnich latach życia swojego Czarnkowski przesiadywał, ile się zdaje, najczęściej w Gnieźnie, z kąd robił wycieczki w sprawach arcybiskupstwa i kapituły, o których nadmieniam. W archiwum arcybiskupim i kapitulnem w Gnieźnie dałby się odszukać bez wątpienia ślad, np. mianowania jego następcy w archidyaconacie, z czego dałby się wywnioskować w przybliżeniu czas śmierci jego; z dokumentów dotąd ogłoszonych wnioski podobne są niemożliwe, bo właśnie z wstąpieniem na tron polski Jadwigi i Jagiełły, w dokumentach wychodzących z kancelarii królewskiej, pojawiają się między świadkami tylko najwyżsi dygnitarze, niebył zaś takim zdaje się następca Czarnkowskiego w archidyaconacie gnieźnieńskim. Tyle jednak pewna, że żył jeszcze r. 1384, bo wypadki tego roku aż do przybycia Jadwigi opisuje. Nie miał Czarnkowski zamiaru żywot swój opisywać; ale z obrazu, zdjętego tu z rysów pojedynczych, rozrzuconych przez niego jakby mimochodem po całym dziele, przegląda osobistość jego dość dokładnie. Stałe przed naszymi oczami człowiek temperamentu wcale nie flegmatycznego, lecz przeciwnie ruchawy a charakteru przedsiębiorczego i wytrwałego; że był człowiekiem czynnym, dowodzi dzieło po nim pozostałe, na jakie nie każdy, osobiście w jego wieku, zdobyłby się potrafił. Nie błyszczy ono wcale uczonością, ale za to jest pełne życia i prawdy, a to głównie z powodu, iż autor zapisywał wypadki, w których miał udział lub patrzył na nie, zaraz po ich zajściu, a to tak dalece, że bardzo często używa czasu terażniejszego. Uczone nieuki późniejsze, przepisując dzieło jego, zmienili dowolnie czas terażniejszy na przeszły, zostały jednak ślady pierwszego na wielu miejscach w rękopismach lepszych ³⁾. Czarnkowski spisał wypadki zaszłe w Polsce od śmierci Władysława Łokietka tj. od roku 1353 aż do przybycia do Polski królowej Jadwigi w r. 1384. Dzieło jego kończy się opisem zdarzeń zaszłych przed samym przyjazdem Jadwigi. Nie podpada żadnej wątpliwości, iż znajdujące się w niektórych rękopismach wiadomości o koronacji Jadwigi, o poselstwie wysłanem przez Jagiełłę do Polski itd., są to dopisane później, krótkie rocznikarskie zapiski nie będące już pióra naszego autora. Inaczej ma się rzecz co do pytania gdzie, czyli czem rozpoczyna się dzieło jego.

We wszystkich dziś znanych rękopismach czoło dzieła Czarnkowskiego przysiadły roczniki. Datami podanemi łączą się one chronologicznie z dziełem archidyacona, sięgają jednak

¹⁾ rozdz. 7. ²⁾ rozdz. 11. 12. ³⁾ Jako przykład posłuży koniec rozdziału 52. Tam według rękopismów dobrych napisał Czarnkowski, iż król Ludwik, jak mówią, nie jest wcale zadowolony z układu zrobionego w jego imieniu przez starostę wielkopolskiego Domarata z Bartoszem z Chotela o Odolanów, jako ubliżającego powadze królewskiej i układu niechce dotrzymać. Że niedotrzymał rzeczywiście, dowodzi nowa wyprawa przeciw temuż Bartoszowi podjęta, a opisana w rozdziale 61.

wstecz po za panowanie Władysława Łokietka bardzo daleko, i stąd powstaje trudność ścisłego oznaczenia, gdzie się zaczyna dzieło Czarnkowskiego.

Wydając dziś na nowo to dzieło, obowiązkiem jest trudność tę ile możliwości załatwić; a gdy oryginał dzieła nie został dotąd odszukanym, do osiągnięcia tego zamiaru pozostaje jedynie droga rozumowania, opartego na znanych dziś odpisach dzieła, jako jedynych podstawach do wnioskowania. Z tego powodu wypadło tu już dać szczegółowy opis rękopismów, aby czytający mógł sam osądzić, o ile wnioski wydawcy są słuszne. Opis taki może się przydać także badaczom późniejszym jako wskazówka pewna, czy rękopism jaki, któryby im mógł wpaść w ręce, jest już znany i użytym.

Do wydania niniejszego użyto dziewięciu rękopismów, a temi są:

I. RĘKOPISM OTTOBONIAŃSKI, o którym już wyżej na str. 461 mówiono. Opiszemy go tu dokładniej, zwłaszcza że go z pomiędzy kodexów Jana z Czarnkowa kroniki na czele stawiamy. Papierowy ten znacznej objętości foliant, jakkolwiek zdaje się być całkowicie w Polsce pisany, ma wszakże w sobie dwa działy ¹⁾, z których jeden *exotica* drugi *polonica* zawiera, a pismo ich ani jest jednej ręki, ani z jednego czasu pochodzi. Pierwsze sto kilkanaście kart zajmuje *Justyn*, pisany, ile się zdaje, jeszcze w wieku XIV; następują dalej dwie mowy i list, mianowicie zaś mowa Dobiesława z Kurozwiek do Czechów za elekcją Władysława Jagiellończyka miana w Kutnie roku 1474, zajmując str. 112—120. Po nich dopiero, pismem znowu odmiennem, dość drobnem i pełnem skrótów wciągnięto tu jedną ręką w drugiej XV wieku połowie obszerne kroniki polskie z rozmaitymi rocznikami i urywkowymi spominkami pomieszane, bez tytułów i należytych odstępów, i takowe resztę kodexu zapętniają. W tem zbiorowisku rozpoznajemy najpierw na str. 120 kronikę Boguchwała i Puska; urywa się ona na str. 159 u dołu rozdziałem zaledwie rozpoczętym i zdaniem niedokończonym, którego to i zdania i rozdziału część brakującą zastępuje wiele znaczące a od naszego kopisty bardzo ulubione &c. Na karcie następnej napisał on najpierw dwuwiersz *Bis decies deni itd.*, po którym króciuchne obliczenie lat od Adama do narodzenia Chrystusa położywszy, pisał rocznik poczynający się przybyciem do nas Dobrowki, a zburzeniem Wislicy roku 1135 zakończony. Znany jest ten rocznik z kilku innych kodexów, w których osobną dla siebie całość stanowi i niema żadnego związku ani z tem co go w tym kodexie poprzedza, ani z owem co po nim następuje. Bezpośrednio po nim pisze nasz kopista większemi głoskami: *Rubrica de morte regis Kazimiri*, dodając: *Nota que sequitur in hec verba. I zaczyna opowiadanie od słów: Igitur anno domini MCCCLXX mensis septembris die VIII itd.*, w których kronikę Jana z Czarnkowa poznajemy. Ze to nie jest jej początek, świadczy już samo *igitur*; dalsze wszakże jej rozdziały idą tu w należyłym porządku z takimiż jak ten nadpisaniami, a kończą się podobnie, jak i w innych kodexach rozdziałem

¹⁾ Szczegóły te dajemy z notat, które Dr. Antoni Malecki roku 1865 episywał w Rzymie dla Bielowskiego.

De exustione terrae circa Wronky itd., który jest z kolei 116 w niniejszym wydaniu. Tu znówu bez żadnego zgołu zatytułowania i po małym tylko odstepie wpisane są rozmaite roczniki i z późniejszych i z dawniejszych lat bez chronologicznego porządku, wraz z jednorocznymi zapiskami i z kalendarzem Władysławskim, w jeden jakoby nierozzerwany łańcuch pozczepiane, a między nimi wygląda pierwszy i drugi rozdział Jana z Czarnkowa kroniki na str. 213; rozdział zaś trzeci o rządach Kazimierzowych, na które owo igitur następnego rozdziału się ściąga, wtrącony na str. 210.

Text Jana kroniki w tym rękopismie należy do najlepszych; nie jest wszakże wolny od błędów i opuszczeń sprawiających przerwy w opowiadaniu, których że są wspólne i innym rękopismom, uzupełnić dziś nie można¹⁾. Podobieństwo textu jego do tego, który się w kodeksie Stanisława Augusta znajduje, uderzyło Janockiego tak, że mniemał, iż oba te rękopisma z jednego i tego samego oryginału były kopiowane²⁾. Tak jednak nie jest, jak się o tem przekonać można z tych oto kilku postrzeżeń. Rozdział ostatni Paska kroniki De discordia inter Msczigionem nie tylko jest w kodeksie Stanisława Augusta zupełny, ale następuje po nim jeszcze początek dalszego rozdziału, a dalej rocznik wprowadzie ten sam, co i w kodeksie ottononiańskim, ale bez owego dwuwiersza i bez obliczeń lat od Adama, zupełnie tak jak się to i w kodeksie Sandka znachodzi. Niema też w kodeksie Stanisława Augusta rozdziału 85, który jest i w kodeksie ottononiańskim i w Sędziwoja. Alexander hr. Przezdziecki podjął niemały trud zebrania odmianek z tego kodeksu tak kronik jako i roczników wszystkich do textu sommersbergskiego i tę swoją pracę udzielił wydawcy Pomników dziejowych Polski, z czego też w niniejszym Jana z Czarnkowa wydaniu użytkowaliśmy.

II. RĘKOPISM SANDKA CZYLI SĘDZIWOJA z CZECHLA przełożonego klasztoru kanoników regularnych w Kłodawie, darowany przez niego temuż klasztorowi. Foliant papierowy o 949 stronicach liczbowanych ręką Łukasza Gołębiowskiego (liczba 25 dwa razy położona); pisany w części największej w środku XV wieku, później dorowany przez Zamojskiego akademii zamojskiej, dla tego przez Lelewela zamojskim nazwany, a przez Jana W. Bandtkiego, z powodu, omyłki w czytaniu, gnieźnieńskim³⁾; był własnością Tadeusza Czackiego, a z biblioteką jego przeszedł do Puław i jest obecnie w Paryżu w bibliotece Władysława księcia Czartoryskiego. Ma na karcie pierwszej napis: Cronica Polonorum que dicitur flores temporum, de summis pontificibus et imperatoribus, in fine inventarium omnium ornatuum et librorum ecclesie Gnezniensis, ex dono fratris Santconis pro monasterio beati Egidii Clodaviensi⁴⁾. Rękopism ten zawiera oprócz dzieła Czarnkowskiego (którego rozdziały 4 — 116 znajdują się na str. 118 — 204, rozdz. 1, 2 na str. 210 — 211, rozdz. zaś 3 na str. 207 — 210) pisma nastę-

¹⁾ Ob. rozdziały 4 i 56. ²⁾ Janociana III 187. ³⁾ Martini Galli Chronicon ex recens. J. V. Bandtkie. Warsaviae 1824 nota 6 i 7. ⁴⁾ zamiast: monasterio czytał Bandtkie mylnie martyrio, a zamiast Clodaviensi czytał dono datum.

pujące: 1) Dokumenta do sprawy polskiej z Krzyżakami str. 2 — 14. 2) rocznik polski z lat 965 — 1360 str. 14 — 21. 3) Godysława Paska kronikę str. 23 — 117. 4) rocznik polski od r. 965 — 1135 str. 117 — 118 z nadpisem: Incipit Cronica brevior Cracovie (Sommersb. II str. 79 wiersz 7 — 35). 5) tu następują rozdziały 4 — 116 dzieła Czarnkowskiego str. 118 — 204 (Sommersb. II str. 99 wiersz 25 — str. 154 wiersz 5). 6) roczniki polskie str. 204 — 207 (Sommersb. II str. 95 wiersz 2 — str. 96 wiersz 43). 7) rozdziały skrócone o śmierci Władysława Łokietka i o koronacji Kazimierza W. str. 207 (tych niema Sommersb.). 8) rozdział 3 dzieła Czarnkowskiego o rządach Kazimierza W. str. 207 — 210 (Sommersb. II str. 97 w. 30 — str. 99 w. 24). 9) Rozdział krótki o śmierci Kazimierza W. str. 210 (niema Sommersb.). 10) O zniszczeniu Pułtusza przez Litwę str. 210 (Sommersb. II str. 99 wiersz 22 — 24). 11) Opis krótki napadu na Polskę przez Litwinów za Ludwika r. 1376 str. 210 (Sommersb. II str. 94 wiersz 15 — 23). 12) Rozdział 1 dzieła Czarnkowskiego, ale podzielony na dwie części osobno zatytułowane, str. 210 — 211 (Sommersb. II str. 96 wiersz 44 — 58). 13) rozdział 2 zupełny dzieła Czarnkowskiego o koronacji Kazimierza W. str. 211 (Sommersb. II 97 wiersz 1 — 29). 14) o koronacji Jadwigi i dalsze zapiski jak w Sommersb. II 154 wiersz 6 — 53 str. 212 — 213. 15) Nieznajdujące się w Sommersbergu wiadomości o Ciołkach: Andrzeju wojew. mazow. i Stanisławie silnym str. 213 — 215. 16) zapiski rocznikarskie mieszane str. 215 — 217 (Sommersb. II 79 wiersz 37 — str. 81 wiersz 15). 17) rocznik polski od 965 — 1242 str. 217 — 224 (Sommersb. II str. 81 wiersz 37 — str. 92 wiersz 25 do słowa *perlinebat*). Tu zaś następują wyrazy: Explicit Cronica longa Polonorum, pro quo deus sit benedictus in secula seculorum. Finite anno domini 1456 in vigilia nativitatis beatissime Marie virginis gloriose. 18) Trzy listy Sędziwoja z Czechla str. 234 — 237. 19) kronikę Galla str. 242 — 307. 20) Żywot ś. Stanisława str. 307 — 326. 21) Rocznik polski z lat 965 — 1340 str. 326 — 349. 22) kronikę polsko węgierską str. 349 — 359. 23) zapiski rocznikarskie z lat 1410 — 1461 str. 359. 24) Chronica principum Polonie, bez początku (od wyrazów: Post mortem vero Boleslai) str. 360 — 407 (Sommersb. I 38 — 63). 25) Marci Pauli de Venetiis de constitutionibus et consuetudinibus orientalium, dzieło przez Pipina z Bononii z włoskiego na łacińskie przetłumaczone, str. 407 — 498. 26) Legendae passionales de S. Venceslao, Podven, Procopio et Ludmilla str. 500 — 503. 27) Dokumenta do sprawy z zakonem krzyżackim str. 534 — 855, wśród nich jednak na str. 548 — 551 Commemoratio anni 1406 zawierająca ustawy zjazdu piotrkowskiego. 28) Statuta wislickie Kazimierza W. str. 858 — 901. 29) Marcina Polaka kronikę cesarzów i papieży str. 904 — 942. 30) rocznik polski obejmujący lata 965 — 1410, str. 942 — 943. 31) rocznik polski od r. 965 — 1200 str. 944 — 945. 32) nakoniec na dwóch kartach pergaminowych inwentarz sprzętów i xiąg kościoła gnieźnieńskiego str. 946 — 949.

Rękopism ten jest co do układu roczników znajdujących się przed i po dziele Czarnkowskiego podobny chociaż nie zupełnie zgodny z rękopismem ottonboniańskim pod liczbą I opisanym,

ma z małymi wyjątkami prawie wszystkie zalety i wady onegoż, uzupełnia wyrazy, które przepisywacz rękopismu ottoboniańskiego wypuścił z umysłu, nie mogąc ich zapewne wyczytać w rękopismie z którego kopiował, i dla tego miejsca próżne na nie zostawiał. Nie może więc być ten rękopism kopią ottoboniańskiego i o tyle jest od niego lepszy, że przerwę znajdującą się w tekście rozdz. 56 wyraźnie wskazuje zostawiając trzy linie niezapisane.

III. RĘKOPISM STANISŁAWA AUGUSTA, obecnie w bibliotece publicznej w Petersburgu znajdujący się, gdzie stoi pod znakiem F. IV, 31 oddziału łacińskich rękopismów historycznych. Jest to papierowy foliant, pisany jedną ręką we dwie przedziałki, z literami początkowymi czerwonymi. Pismo z końca XIV wieku lub z początku wieku XV. Rękopism ten o 267 stronach liczbowanych zawiera: 1) kronikę Boguchwała i Godysława Paska str. 2 — 121. 2) Roczniki polskie i dzieło Czarnkowskiego z bardzo małymi odmianami, zupełnie w tym samym układzie jak w rękopismie II, z tego powodu bliższy opis układu roczników tu się nie kładzie. Na końcu rękopismu dodane wyrazy: Explicit cronica longa Polonorum. I tego rękopismu text jest bardzo mało odmiennym od textu rękopismu II; opuszczony w nim jednak, jak to już spomnieliśmy, cały rozdział 85. Że kodex ten był własnością Stanisława Augusta, dowodzi herb tegoż króla wyciśnięty na okładce skórzanej. Na karcie wlepionej na końcu jest dopisek przytoczony już w dziele niniejszem dosłownie na str. 460, z którego to dopisku pokazuje się, że dopiero 1767 roku stał się ten kodex własnością Żałuskiego. W owym to roku biblioteka Żałuskich była już publiczną; trudno przypuścić, aby Żałuski, przywykły xiążki brać a nie dawać, darował rękopism Stanisławowi Augustowi. Prawdopodobniej król darował go bibliotece Żałuskich, kazawszy go wprzód oprawić i swój herb wycisnąć. W takim razie rękopism ten dostał się do Petersburga z biblioteką Żałuskich; w razie przeciwnym przewiezionoby go do Petersburga z biblioteką krzemieniecką, dla której kupił był bibliotekę po Stanisławie Augustie pozostałą Tadeusz Czacki od krewnych króla zmarłego.

IV. RĘKOPISM KRÓLEWIECKI. Foliant, pisany na papierze około połowy wieku XV o 191 kartach nieliczbowanych, zawiera: 1) Wywód sprawy polskiej z Krzyżakami, zaczynając od słów In nomine domini, in quo vivimus, movemur et sumus. Ad apericendam pugnantem materiam, a kończy wyrazami: orbis terrae sunt propellendi, karta 1—81. 2) kronikę Godysława Paska na kartach 81 — 139, kończącą się tu wyrazami: potenti manu Mszczugonem invasit et de terra Pomoranie fugavit. 3) Dzieło Czarnkowskiego wraz z rocznikami, od karty 139 aż do końca rękopismu czyli karty 191. Układ tej części rękopismu jest następujący. Najprzód bez za tytułowania jest dwuwiersz Bis decies deni itd., jak w Sommersbergu II, 78, a za nim obliczenie lat od Adama, takż jak u Sommersberga II, 79, zakończone wyrazami ad Abraham DCCCC et XLII in fine totius cronice de istis vide. Zaraz potem idzie rozdział o śmierci Kazimierza W. (Sommersb II, 99 wiersz 25) i dalej całe dzieło archidyakona bez przerwy aż do końca, tj. do rozdziału 116. Następuje rozdział drugi archidyakona, o koronacji Kazimierza W., dalej rocznik od r. 965—1333, (Sommersb. II, 81 wiersz 15—str. 93 wiersz 45)

z rozlicznymi od sommersbergowego odmianami. Następują drobne zapiski rocznikarskie z lat 994, 1385, 1323, 1307, 1296, 1390 znajdujące się w części i u Sommersberga; dalej zapiski następujące u Sommersberga II, 154 po dzieło archidyakona, aż po wiersz 48. Następują znowu ułamki rocznika (Sommersb II, 95 wiersz 2—96 wiersz 44). Dalej idzie krótka wiadomość o śmierci Łokietka i koronacji Kazimierza, potem rozdział 3 o rządach Kazimierza W. jak u Sommersberga (II, 97 wiersz 30). Następnie odwołuje się, iż o śmierci Kazimierza W., o napadzie Litwy na Połtusk, o koronacji i rządach Ludwika wyżej obszernie mówiono. Dodaje parę zapisków z lat 1197, 1221, 1265, 1268, znajdujących się częściowo i w Sommersbergu. Cały rękopism kończy się zupełnym rozdziałem pierwszym archidyakona o śmierci Łokietka, jak w Sommersbergu II, 96 w. 44—58. Widoczne tu jest w tym kodeksie pogmatwanie roczników z dziełem Czarnkowskiego, większe niżeli w innych rękopismach. Mimo to jednak, mimo bardzo niedbałego przepisywania, bo myłek jest liczba znaczna, rozdziały 12, 22, 45, 99, 100, 101, 104 opuszczone, a rozdział 44 umieszczony między rozdziałami 4 a 5, rękopism ten zbliża się tekstem do I, II, III i należy do lepszych, bo jest odpisem rękopismu dobrego.

V. RĘKOPISM WILANOWSKI, opisany już na str. 462 pod liczbą VIII. Czas i powód jego napisania wyjaśnia następujący w nim dopisek na str. 202. Anno domini millesimo CCCCLXII sede vacante ecclesie Cracoviensis post obitum reverendissimi in Christo patris Thome episcopi, hic liber est scriptus ad impensas Michaelis, abbatis sancte crucis Montis Calvi ¹⁾. Dzieło Czarnkowskiego z rocznikami tego samego układu jak w rękopismie wrocławskim, czyli co na jedno wyjdzie, jak w wydaniu Sommersberga, mieści się w nim na str. 330—392, nie ma wszakże dopisków znajdujących się u Sommersberga na str. 155. Na końcu archidyakona i rękopismu (karta 392) dołożone słowa: Finitur Basconis capellani epi posnaniensis Chronica, i podpisy kapłanów, świadczą najlepiej jak mylnie mieli wyobrażenie o autorstwie dzieła tego zakonnicy łysogórskiego klasztoru, kiedy i Jana z Czarnkowa kronikę i roczniki Paskowi przypisali Rękopism ten znacznie zupełniejszy i poprawniejszy od wrocławskiego, który zaraz opiszemy, ma jednak układ roczników ten sam i wiele odmian i błędów im tylko wspólnych.

VI. RĘKOPISM WROCŁAWSKI, własność biblioteki niegdyś Rhedigera przy kościele ś. Elżbiety istniejącej, dziś wcielonej do publicznej biblioteki miasta Wrocławia. Papierowy ten foliant, pisany około połowy XV wieku, stoi w bibliotece pod znakiem S. IV. 4. i obejmuje:

¹⁾ Roku 1459 ogień wybuchł w klasztorze ś. Krzyża na Łysej Górze pochłonął i bibliotekę tego starego klasztoru. Opat Michał polecał przepisywanie rękopismów z innych bibliotek. Jednym z takich odpisów jest rękopism wilanowski; o innym, pisanym r. 1460 wspomina Lelwel (zięgi bibliogr. II, 85 przyp. f). Przywiedzione na str. 89 w przypisku tegoż dzieła rękopisma łysogórskie, pisane po roku 1459, są to zapewne odpisy z tego samego powodu robione.

1) *Gesta serenissimorum illustriumque principum ac regum Polonie edita per Vincentium episcopum Crac. str. 3—95.* 2) *De quodam advocato Cracoviensi Alberto str. 96* (*Pieśń, wydrukowana najprzód w Miscellanea Cracoviensia fasc. II, str. 85 a przedrukowana w Wiszniewskiego historyi literatury polskiej I, 214—215*) 3) *Peregrinatio Dythmari str. 97—110.* 4) *Boguphali epis. posn. Chronic. Polonie cum continuatione Gi. Basconis custodis posnan. str. 110—222.* 5) *Dzieło Czarnkowskiego z rocznikami, tak jak jest wydrukowane u Sommersberga (II, 78—155) str. 224—394.* Rękopism ten ma wiele omyłek i opuszcza całe ustępy; z układu i błędów podobny jest do poprzedniego wilanowskiego i następnego lubińskiego i równej też z nimi jest wartości. Znany on jest zresztą z druku Sommersberga i z opisu, który podał Mosbach w dziełku: *Godysław Paweł dwóch imion, dziejopisarz polsko-laciński*¹⁾; z tego też powodu niema potrzeby zastanawiać się szczegółowo nad jego treścią i układem.

VII. RĘKOPISM LUBIŃSKI, pochodzący z klasztoru benedyktyńskiego w Lubinie, miasteczku województwa brzesko-kujawskiego. Jakie przechodził koleje, nim się dostał do Petersburga i gdzie jest tamże umieszczony, powiedziano już na str. 160 i 207 w niniejszym dziele. Pisany w wielkim folio, na papierze, w drugiej połowie XV wieku, pismem dość wielkiem a jednak nieczytelnem, aż po str. 466 do linii 6 rozdziału 4 dzieła Czarnkowskiego. Odtąd idzie pismo inne, równie wielkie ale wyraźniejsze, aż do końca. Rękopism ten oprawny w skórę zielono pomalowaną, ma str. liczb. 542 i zawiera: 1) *Kronikę Dzierzwy czyli Mierzwy, str. 1—57.* 2) *Genealogię Piastów i szereg biskupów krakowskich str. 58—68.* 3) *Kronikę Mistrza Wincentego z komentarzem i glosami str. 69—358.* 4) *Kronikę Godysława Paska str. 359—460.* 5) *Dzieło Czarnkowskiego z rocznikami w układzie następnym.* Najprzód po kronice Paska od str. 461 wypisane z małemi odmianami roczniki jak w Sommersbergu str. 95 wiersz 43, aż do str. 96 wiersz 40 z wielkimi od wydania różnicami. Następuje wiadomość krótka o śmierci Łokietka i koronacji Kazimierza W. Na str. 464 zaczyna się rozdział dzieła Czarnkowskiego

¹⁾ Mosbach utrzymuje, że Sommersberg nie mógł drukować kroniki Paska z rękopismu znajdującego się dziś w Wrocławiu, i wskazuje różnice rzeczywiście znaczne między rękopismem wrocławskim a wydaniem Sommersberga. Różnice te tyczą się samego tekstu a nie układu i objętości dzieła. Kto przepisywał sam rękopisma stare, przyzna, iż mimo starania i uwagi wciśkają się myłki mimowolne. To dzieje się dziś, kiedy umiemy cenić ważność poprawnego przepisywania rękopismów. Czy możemy twierdzić, że za czasów Sommersberga nie psuto tekstu niedbałością w przepisywaniu? Sam Sommersberg poprawił Czarnkowskiego (rozdz. 22) przemieniając zaraz na początku rozdziału imiona Kazimierza i Ziemomysła, a o tem nie wspominał. Poprawka jego jest zgodna z historią, wszystkie rękopisma dziś znane mają to miejsce błędnie. Czyżby ów jeden rękopism, z którego drukował Sommersberg miał mieć to miejsce tak jak jest drukowane w Sommersbergu? Cała treść rękopismu wrocławskiego, osobliwie co do roczników, znajdujących się przy archidjakonie jest tak zgodna zresztą z wydaniem Sommersberga, iż niewytłaczając możliwości, trzeba jednak mocniejszych dowodów, aby nabyć przekonania, że Sommersberg nie drukował z dzisiejszego rękopismu wrocławskiego.

o rządach Kazimierza W., jak w *Sommersbergu* str. 97 wiersz 30 i odtąd bez przerwy całe dzieło archidyakona aż do str. 527. Następują zapiski znajdujące się u *Sommersberga* II, 154 aż do końca, mianowicie do wyrazu: *Gneznensis* str. 528. Na tejże str. 528 zaczyna się: *Epicedion elegiacum penthametrum Mri Laurentii Corvini Novoforensis editum in nobili funere serenissimi Casimiri olim regis P. M. D. L. R. Prque domini et haeredis*. Zaczyna się od słów: *Regia Sarmatiae resecavit itd.*, a kończy: *ordine tecta nigris* (str. 533). Odtąd idzie drugi poemat tegoż autora aż do str. 535 zaczynający się wyrazami: *Eximium nobis es Kazimire decus* aż do str. 544. Na ostatnich stronicach rękopismu 544 — 542 są zapiski dziejowe z lat 1226 i 1234, mianowicie pierwszy o powołaniu Krzyżaków przez Konrada mazowieckiego, drugi o napadzie na Prusy, przedsięwziętym przez książąt Leszka Białego, Henryka Brodatego, Świętopełka pomorskiego w spółce z Krzyżakami, gdzie ogromną rzeź między Prusakami sprawiono. Na tem kończy się rękopism, niema w nim więcej roczników. Co do dzieła Czarnkowskiego zgadza się on bardzo co do textu, błędów i opuszczeń z wilanowskim i wrocławskim, opuszczone w nim jednak i rozdziały 45 i 85, które się w tamtych znajdują.

VIII. RĘKOPISM SIENIAWSKI, własność Władysława księcia Czartoryskiego, dziś w Paryżu znajdujący się, dawniej ręką Łukasza Gołębiowskiego oznaczony liczbą 1314. Papierowy ten foliant pisany prawdopodobnie w pierwszej połowie XV wieku; pismo staranne wielkości średniej. Zatytułowania głoskami większemi pisane, głoski początkowe wielkie i ozdobne, wszystko jednak czarnym atramentem pisane. Oprawa nowsza w półskórę i tekturę ciemną; liczbowania nowszego ma stronic 168. Cały rękopism dał sobie zfuksimilować A. Bielowski dla dokładniejszego przy wydaniu pomników z niego użytkowania. Obejmuje zaś 1) *Kronikę G. Paska* str. 1 — 102. 2) dzieło Czarnkowskiego, ale nie całe, bo rękopism kończy się słowami: *deberent firmiter observare* rozdziału 30 o śmierci Jarosława arcybiskupa gnieźnieńskiego. Przed archidyakonem są roczniki z nadpisem: *Incipit Cracovie brevior cronica*; najprzód jak u *Sommersberga* (II str. 78—79 wiersz 5), dalej: *Recapitulatur cronica Polonorum brevior*, jak u *Sommersberga* (II, str. 79 wiersz 6). Odtąd jak w *Sommersbergu*, aż po śmierć Władysława Łokietka bez zatytułów. Te roczniki zajmują str. 102 — 134 w rękopismie (u *Sommersb.* do str. 96 w. 43) Dzieło archidyakona zajmuje str. 134 — 168. Rękopism ten 'textem i odmianami bardzo podobny do trzech poprzednich.

IX. RĘKOPISM KRAKOWSKI, własność biblioteki uniwersytetu jagiellońskiego, stoi pod l. 756, papierowy w ćwiartkach; znak wodny papieru, głowa wołu, z której wystrzela pręt z rozetą u góry (*Lelewel bibl. x. II, tabl. XVII, l. 34*), wskazuje równie jak i pismo, iż rękopism cały pisany około środka XV wieku. Znajdujące się w końcu rękopismu urywkowe zapiski z wieku XVI są innej ręki i nie mają żadnego związku z główną jego treścią. Ma stronic wszystkich 687 nowszego liczbowania, ale liczby tylko nieparzyste wypisane. Na końcu 5 kart białych, nieliczbowanych; na ostatniej z nich wspomniane już zapiski z wieku XVI. Oprawa jest pierwotna z desek skórą powleczonej. Rękopism układany jest z widocznym zamiarem uzyskania

ciągu nieprzerwanego dziejów Polski, od czasów najdawniejszych aż do przybycia królowej Jadwigi, przez następujące po sobie kroniki, a to, przez 1) kronikę Mistrza Wincentego, przy której jest komentarz Dąbrówki str. 1—450; 2) kronikę G. Paska, w której z umysłu opuszczono tu początek, aż do rozdziału, który ją łączy chronologicznie z kroniką Wincentego, na stronie 461 bowiem, na której ta kronika zaczyna się (str. 451 — 460 są niezapisane) jest napis: Sequuntur gesta Polonorum, que incipiunt ubi praedicta dicta terminantur; et primo qualiter Lestko Albus efficitur Crac. perpetuus possessor. Odtąd z małemi odmianami znajduje się reszta kroniki Paska zgodnie z Sommersbergiem, aż do końca. Skończywszy kronikę Paską, układacz wybrał z roczników umieszczonych w Sommersbergu (II, 78 — 96, 10 lat łączących się wypadkami w nich zaszły mi z rozdziałem o śmierci Władysława Łokietka. Każdy z tych 10 ustępów otrzymał osobne zatytułowanie, a rozdział o śmierci Łokietka i o następstwie Kazimierza jest tak krótki jak w rękopismie II i III. Dalej następuje rozdział o rządach Kazimierza W., i nieprzerwanie całe dzieło archidyakona aż do końca, tj. do str. 678. Rękopism ten, co do dzieła archidyakona pisany niedbale, liczne w nim są myłki i drobne opuszczenia, a rozdziały 28, 76, 89 całe wypuszczone; w odmiankach swoich najbardziej zbliża się do rękopismów wilanowskiego, wrocławskiego i sieniawskiego ¹⁾). Treść, a więcej jeszcze układ rocz-

¹⁾ Prócz rękopismów wyżej opisanych podaje Wiszniewski (*Hist. lit. pol.* II, 153) wiadomość o rękopismie, który miał się znajdować w bibliotece Cystersów w Lubuszu, którego jednak nikt nie opisał. Dalej wspomina Wiszniewski rękopism Czackiego; będzie to zapewne rękopism Sędziwoja z Czechla, opisany tu pod l. II, bo ten niewątpliwie przeszedł z biblioteką Czackiego do Puław. Wspomniany na koniec przez Wiszniewskiego rękopism biblioteki Załuskich jest niewątpliwie rękopism Stanisława Augusta, opisany przez nas pod l. III, a znajdujący się obecnie w Petersburgu. Czy znano inne jeszcze rękopisma dzieła Czarnkowskiego, i gdzie one mogą się znajdować, trudna na to odpowiedź, bo wiadomości, które nas doszły z czasów dawniejszych, są niepewne. Pisarze polscy wieku XVI, jak Bielski, Strykowski, Paprocki korzystali wprawdzie z rękopismów wieku XIII, XIV, XV, przytaczają z nich, często nawet dosłownie, całe ustępy; nie dochodzili oni jednak starannie, kto był pism tych autorem. Najlepiej znanym był im z dawniejszych Mistrz Wincenty czyli tak zwany Kadłubek, z późniejszych zaś Długosz, który starannie czerpał z kronikarzy dawniejszych, ale w wymienianiu ich nazwisk bardzo był skąpy, albo właściwiej mówiąc, o autorach dawnych mało co wiedział. Jeśli więc pisarzom XVI wieku imię kronikarza nie nasuwało się od razu, nie robili za nim poszukiwań i wyręczał się wygodnem przytoczeniem: pisze anonimos. Czasem cytują tak zwanego przez nich Baszka (Paprocki *Herby rycer.* syg. III, str. 69, 131, 248, 294, 313, 328 (właściwie 321), 322, 334, 370, 420, 505; Bielski *Kronika polska* wyd. 1597 str. 180). To co Bielski przepolszczone przytacza, zgadza się z treścią Paska, ale ustępy dosłownie przez Paprockiego przywołnione, albo nie znajdują się wcale w kronice Paska, albo w części tylko zgodne są z treścią kroniki Paska, albo na koniec, jak np. pierwsza wiadomość o chrzcie Mieczysława I, wzięte dosłownie z rocznika, który się obok Paska w rękopismie Sędziwoja pod l. II opisanym na str. 14 znajduje, lub też z żywota ś. Stanisława (Pap. str. 69, 131) wydane przez J. W. Bandtkiego z tego samego rękopismu. Przeciwnie, dwa

ników, znajdujących się przy dziele Czarnkowskiego w opisanych powyżej dziewięciu rękopismach, przedstawiają wielką różnorodność; i ta utrudnia rozwiązanie pytania, czem się zaczyna właściwie jego dzieło. A jednak wątpliwość ta da się dzisiaj, gdy nie mamy pracy oryginalnej Czarnkowskiego, usunąć jedynie z poglądu na znane nam i opisane powyżej kodeksy.

We wszystkich rękopismach rozdzielił niniejszego wydania, poczynwszy od 4 aż do ostatniego (116), idą ciągiem nieprzerwanym. Co do treści i co do stylu są one tak jednolite, iż każdy uzna je, bez wahania się, za plód tego samego autora; wątpliwość zachodzi jedynie co do rozdziałów 1, 2 i 3 niniejszego wydania, to jest: co do rozdziałów o śmierci Władysława Łokietka, o koronacji Kazimierza W. i o jego rządach.

Przypatrzmy się tym rozdziałom, zaczynając od trzeciego. Ten w rękopismach, co do tekstu mniej poprawnych, w wilanowskim, lubińskim i sieniawskim, znajduje się jak w rękopisie wrocławskim czyli w wydaniu Sommersberga, bezpośrednio przed rozdziałem 4: o śmierci Kazimierza W. Obydwa te rozdziały łączą się bardzo dobrze pod względem chronologii i treści; co do ostatniej osobliwie, uwielbienie dla Kazimierza W. rozlane w całym tym opisie zwyciężym panowania tego króla, wskazuje bardzo dobitnie Czarnkowskiego jako autora tego rozdziału. Nie wąpił też zdrowo sądzący Wiszniewski (*Hist. lit. pol.* II, 151), iż autorem tego rozdziału jest nasz podkanclerzy. Przeciw temu zdają się mówić dwie okoliczności. Pierwsza, iż właśnie ten rozdział wtłoczony jest w rękopismach poprawniejszych: w ottoboniańskim, Stanisława Augusta i Sędziwoja z Czechla pomiędzy roczniki, które następują w tych rękopismach po dziele archidynkona. Okoliczność ta miałaby znaczenie, gdyby nie było rzeczą wiadomą, że rękopisma większej objętości pisano na arkuszach luźnych, a dopiero później oprawiano je; nieraz też zdarzają się kodeksy oprawione mylnie, a z podobnego rękopismu, w którym intro-ligator poprząkładał arkusze, mogły być przepisywane znane nam dziś odpisy takiego dziwnego układu. Drugą okolicznością, mówiącą przeciw autorstwu Czarnkowskiego co do tego rozdziału trzeciego jest, iż, kiedy Czarnkowski poświęcił 112 rozdziałów ganionemu tak ostro trzynastoletniemu panowaniu Ludwika, nie zdaje się prawdopodobnem, aby ten sam autor chciał objąć w jednym rozdziale świetne i długie panowanie króla przez siebie chwalebnego, którego był doradcą. Zarzut ten byłby rzeczywiście nie do obalenia, gdyby treść i układ dzieła naszego archidynkona nie wskazywały, iż on nie miał, rozpoczynając notowanie zdarzeń, zamiaru kreślenia dzieła historycznego, obejmującego przeszłość dawniej minioną. Owszem kształt paniętni-

ustępy (str. 322) z jakiegoś anonimosa niby wypisane, zgadzają się z Paskiem. Z tego przekonać się można, że nasi XVI wieku pisarze mieli pod ręką rękopisma, w których kroniki i roczniki różne różnych, po większej części bezimiennych autorów były z sobą pomieszane, podobnie jak to dziś przedstawiają naszym oczom kodeksy: lubiński, Sędziwoja i Stanisława Augusta, a docho-dzenie ścisłe, co z tych pism do tego lub owego wieku i autora należy, leżało poza obrębem ówczesnej krytyki.

kowy dzieła, wracające powtarzania, opuszczanie spraw ważnych, wybieganie poza kolej lat, w których zaszły zdarzenia, przedewszystkiem zaś okoliczność, iż nigdy niema pod latami poprzedniemi żadnego odwołania się do lat późniejszych: wszystko to każe wnosić, że Czarnkowski spisywał zdarzenia zaszłe zaraz po ich zajściu, doraźnie, do czego mogło go spowodować położenie jego osobiste po śmierci Kazimierza W., kiedy obarczany zarzutami przez nieprzyjaciół, musiał myśleć o obronie swojej, do której mogły mu dobrze służyć zapiski pamiętnicze o sprawach bieżących. Jest więc bardzo możliwem, iż zapiski te rozpoczął Czarnkowski dopiero po śmierci Kazimierza W., a zaczął je opisem jego zgonu, z czasem jednak, gdy się zapisków namnożyło, i urosło pomału dzieło, powziął myśl pozostawienia pamiętnika potomności i w tym celu dalej go prowadził. Rzadkie są ślady (ob. rozdz. 30, 94, 96), z których wnosić można, iż nasz archidyakon dzieło swoje poprawiał lub uzupełniał; ale przekazującemu je wyrażnie potomności (ob. rozdz. 57) nie mogło ujdź uwagi, iż początek dzieła, rozpoczętego opisem śmierci Kazimierza W. byłby był co do formy zanadto ułomnym; z równem więc prawdopodobieństwem wnioskować się godzi, iż sam Czarnkowski, chociaż później, dopisał trzy rozdziały, jakby wstępne: o śmierci Łokietka, o koronacyi Kazimierza i o jego rządach. Przemawia za tem zdaniem i układ stylistyczny tych rozdziałów. Trudno bowiem przypuścić, aby Czarnkowski zaczynał dzieło swoje wyrazem *igitur*, którym się rozpoczyna rozdział o śmierci Kazimierza, a jak rozdział 3 łączy się wybornie treścią z rozdziałem czwartym, równie też ten trzeci, zaczynający się wyrazami: *Regio itaque diademate insignitus*, wskazuje dostatecznie na mającą poprzedzać wiadomość o koronacyi Kazimierza, a początek rozdziału drugiego: *Anno igitur eodem* na poprzednią o śmierci Łokietka, i w tej też naturalnej kolei następują po sobie te rozdziały w rękopismie: wrocławskim, wilanowskim, lubińskim i sieniawskim. Wprawdzie w rękopismach poprawniejszych, w otłobonińskim, Stanisława Augusta i Sędziwoja rozdziały 1, 2, 3 zabłąkały się między roczniki po rozmaitych miejscach; ale pomimo to mają one w tych także rękopismach osobne zatytułowania, których inne wiadomości rocznikarskie nie mają; na koniec uwzględnić wypada wspomnianą przy opisie tych poprawniejszych rękopismów ważną okoliczność, iż nie tylko rozdziały 1, 2, 3, ale nawet rozdział 4, który jest niewątpliwie pióra Czarnkowskiego, znajdują się w tych rękopismach w redakcyi podwójnej, w jednej krótszej, jakby naszkicowanej, w drugiej dłuższej, jak w wydaniu Sommersberga i w rękopismach do niego podobnych. Zdaje się tedy, iż Czarnkowski rzucił początkowo zarys tylko tych czterech rozdziałów a później dopiero, stosując do kształtu całego dzieła, znacznie je rozszerzył. Wniosek ten poszukiwania późniejsze mogą stwierdzić lub obalić; czytelnicy obecni zaś tymczasem osądzą, czy z danych dzisiejszych usprawiedliwione jest w niniejszem wydaniu umieszczenie trzech pierwszych rozdziałów na czele dzieła Czarnkowskiego.

Jeśli po odłączeniu roczników nienależących do kroniki Czarnkowskiego, rozpatrzymy się bliżej w tym pomniku dziejopisarstwa polskiego i porównamy go z poprzedniemi w tym zawo-

dzie pracami, uderzy nas przedewszystkiem większe podobieństwo jego do dawniejszych roczników, aniżeli do późniejszych kronik. Tak jak rocznikarze, zapisuje Czarnkowski kolejną lat wypadki, zasłże za jego czasów. Różni się jednak od rocznikarzów wielką obfitością zdarzeń podanych, obrazowością opisów i obszerną charakterystyką osób działających, przedstawioną z życiem i prawdą. Sposób opowiadania, prosty jak u rocznikarzów, równie dalekim jest od zawilej uczoności Mistrza Wincentego, jak od suchego wyliczania faktów, na które się ograniczył Pasko. Czytając żywe opisy Czarnkowskiego, oddychamy niejako życiem owego czasu, rozurniętem silnie pod względem politycznym i religijnym w naszej ówczesnej społeczności. Wszędzie podaje on obok czynów osób działających i powody wewnętrzne tego działania, i aby wypadki bieżące jasniej przedstawić, autor nasz sięga nieraz w przeszłość ubiegłą. Wtedy to powieść obfita zalewa ciasne ramy rocznikarskie, a wypadki latami od siebie przedzielone, ale węzłem wspólnego oddziaływania połączone, stają tuż obok siebie.

Powstają złąd zdania i ustępy czasem przydługie, części dzieła nierówno wymierzone; jedne krótkie, inne zbyt długie wypadły, w tych zaś całe ustępy w jedno długie zdanie wcisnięte, psują harmonię całości; mimo to jednak porywają wyobraźnię a razem nauczają, bo odkrywają tajne pobudki działania, przedstawione zgodnie z naturą człowieka.

W ten to sposób wprowadzeni są na scenę działania królowie polscy, panujący przyległej Litwy, sąsiednich Czech i Węgier, a to nie z powodu jedynie wojen między nimi prowadzonych. Obrazy czeskiego Jana i jego syna Karola, nacisk, jaki ci panujący czescy wywierali na Śląsk, a osobliwie na bogaty Wrocław, skreślone jasno i obszernie. Karol węgierski i jego synowie, a mianowicie panujący w Polsce Ludwik i matka jego Elżbieta, siostra Kazimierza W., przedstawieni bez pochlebstwa; nieinaczej spokój lubiący Władysław opolski, warchogłów Władysław Biały gniewkowski i chciwy Ziemowit mazowiecki, xiążęta krwi piastowskiej. Nie oszczędza Czarnkowski i arcybiskupów gnieźnieńskich, a z biskupów smaga najostrzej przeciwników swoich: Zawiszę krakowskiego i Mikołaja z Kurnika poznańskiego. Nie zataił nawet słabości ulubionego króla swojego Kazimierza W., chociaż wyrozumiały dla niego, tłumaczy go to krewkością przyrodzoną, to poduszczeniem dyabła.

Nie pominął też nasz podkanclerzy przedstawić wpływ przeważny, jaki już wówczas wywierały rodziny możnowładne małopolskie Kmitów, Tęczyńskich i Turnowskich; licznie rozrodzona i burzliwa szlachta wielkopolska nigdy wprzód nie wystąpiła w takiej liczbie, a jednak charakter każdej osoby oddany dobitnie i z prawdą. Szeroko rozpiął się Czarnkowski o wzajemnych napadach dwóch stronnictw, na które się szlachta wielkopolska podzieliła. Po udzielnych niedawno xięstwach a teraz ziemiach, poznańskiej, inowrocławskiej, brzesko - kujawskiej, sieradzkiej i kaliskiej, uwijają się Grzymalicy i Nałęczowie, pustoszą tych ziem miasta i wsie, świeckie i duchowne; a idąc za opowiadaniem Czarnkowskiego, z opisu jego łatwo obeznac się z każdą niemal miejsciną, z wielką wsiami i ich ówczesnem położeniem, nieraz później zmienionem

A przecież, chociaż sam Nałęcz, tyle jest sprawiedliwym, iż przyznaje, że właściwym powodem nienawiści Nałęczów do Grzymalicy Domarata, starosty wielkopolskiego, nie był zarzucany mu ucisk szlachty drobniejszej, ale raczej gniew tem wywołany, że Domarat przeszkodził wstąpieniu na arcybiskupstwo gnieźnieńskie Nałęczowi Dobrogostowi i Mikołajowi obranemu na biskupstwo poznańskie ¹⁾. Nie małe nakoniec światło rzucają na owe czasy opisy napadów, wychodzących z sąsiedniej Brandeburgii i Pomorza, a gorliwie odwzajemnianych przez sąsiadującą szlachtę wielkopolską.

Te zalety znakomite kroniki Czarnkowskiego podnoszą jej autora nad poprzedników jego w tym zawodzie i stawiają go jako jednego z lepszych dziejopisarzów przeddługoszkowych. Nie przeceniamy przez to wartości kroniki Czarnkowskiego, która w kształcie do rocznika podobnym, jest raczej pamiętnikiem swojego czasu. Jest to sposób pisania dziejów, w Niemczech wówczas wcale nieznany, a nadzwyczaj wdzięczny: czego dowodem cenne pamiętniki, tak liczne w późniejszym piśmiennictwie francuzkiem.

Ujemnemi właściwościami kroniki Czarnkowskiego są: nieobmyślenie planu jej i wynikły ztąd nieodpowiedni rozmiar pojedynczych części dzieła, oraz połączona z tem dorywczość w kresleniu. Jakkolwiek bowiem Czarnkowski uzupełnił swą pracę na początku rozdziałami wprowadzającymi niejako w treść dalszą, nie wracał widać do szczegółów raz zapisanych, nie wygładzał rozdziałów środkowych, które mało co tknięte po napisaniu, doszły nas w postaci rzuconej pierwotnie na papier; bo w niektórych tylko miejscach widocznie sam autor powtórzenia niepotrzebne odrzucił ²⁾, lub nawet treść zmienił ³⁾. Nie wspomniał też Czarnkowski nic o wielu ważnych wypadkach z czasu panowania Ludwika. Nie zdaje się nakoniec nasz podkanclerzy celować uczonością, bo język łaciński, którym pisze, i styl jego bardzo są zaniedbane; więcej przebija w jego kronice zdolność przyrodzona, niżeli nabyta nauka. Łacina jego jest licha, najeżona wyrazami średniowiecznymi; czasownik w zdaniu często opuszczony, czasem zaś znowu, położony na początku zdania a powtórzony na końcu. Zdania składowe, stały się przez wsunięcie kilku zdań ubocznych, często tak rozwlekłemi, iż sam autor stracił nieraz ich wtek. Znajduje się też wiele miejsc przypominających wyrazami i ich szykiem tak mocno język polski, iż często zdaje się, że są słowo po słowie tłumaczone z polskiego na język łaciński; np. *quibus vacuis redeuntibus* (rozdz. 18), *solus quoque rex* (rozdz. 50) w znaczeniu: sam nawet król; *de facili se trahi permittebat*, o Kazimierzu xięciu szczecińskim.

Pozostaje mi w końcu wymienić źródła i dzieła pomocne, których użyto do niniejszego wydania, tudzież wyłożyć zasady, jakich się trzymano pod względem krytyki historycznej i językoznawstwa.

Nie posiadamy pierwowortu kroniki Czarnkowskiego; wszystkie znane dziś kodeksy, w których się ona znajduje, są odpisami z pierwszej lub drugiej połowy XV wieku. A chociaż odpisy

¹⁾ rozdz. 70. ²⁾ ob. przyp. na końcu rozdz. 30. ³⁾ porówn. rozdz. 94, 96.

te są co do czasu niezbyt odległe od oryginału, pisanego w końcu wieku XIV; przecież przepisywacze nadpsuli text pierwotny, jedni mniej, drudzy więcej, przez myłki mimowolne, złe przeczytanie, nakoniec przez niedbałość: w niektórych rękopismach bowiem wypuszczone są spore ustępy a nawet całe rozdziały. Dałszy wyżej opis znanych dziś dziewięciu rękopismów, bo dopiero z porównania ich treści i układu można było wnioskować o całości dzieła. Z opisu tego i z zachodzących między rękopismami różnic szczegółowych, w przypiskach umieszczonych, czytelnicy sami osądzą, o ile słusznie oznaczono ich wartość, podług której uporządkowano je i w kolei opisania. Dla ułatwienia zaś czytającym oznaczono w wydaniu samem rękopisma temi samemi liczbami, pod którymi są opisane: ottoboniański liczbą I, Sędziwoja z Czechla II, Stanisława Augusta III, królewiecki IV, wilanowski V, wrocławski VI, lubiński VII, sieniawski VIII, krakowski IX. Według tej wartości względnej, wynikłej z wewnętrznego ich pokrewieństwa, układają się te rękopisma same z siebie w dwie grupy. Jedną z tych grup stanowią rękopisma I-IV; drugą rękopisma V-IX. Każda grupa ma po wielkiej części sobie właściwe przymioty i odmiany pokrewnym rękopismom wspólne, a tylko w zamiarze, aby pokrewieństwo to wydłubić, zamieszczono gdzie niegdzie i drobniejsze ich różnice.

Podstawę textu w wydaniu niniejszem stanowi text rękopismu ottoboniańskiego; gdzie od niego odstąpiono, położono w przypisku słówko «tak» i liczbę rękopismu, z którego wzięło text, dla tego, iż zdawał się być poprawniejszym od ottoboniańskiego; przy odmiennych zaś wyrazach lub ustępach innych rękopismów, liczbę odpowiednią rękopismu dodano. Odmian wszystkich jednak nie umieszczono; i tak, nie wykazywano różnic drobnych, nie mających wpływu na poprawność textu, jak np. et zamiast ac, intraverunt zamiast intrarunt, praedicti, saepedicti, supradicti, memorati zamiast dicti, nie wykazywano dalej, jeśli dwa wyrazy po sobie następujące ten lub ów przepisujący przerzucił np. praedicti domini, zamiast domini praedicti. Wskazywanie takich różnic utrudniałoby bezpotrzebnie czytanie i zrozumienie tego, i tak, przez bezmyślnych przepisujących, pokaleczono dzieło. Text kroniki Czarnkowskiego, z żalem to wyznaczyć przychodzi, nie dał się, pomimo znacznej liczby rękopismów porównywanych, w zupełności oczyścić i odbudować. Pozostały w niej zwiłkania i przerwy, wspólne wszystkim rękopismom, a zanotowane przy rozdziałach 3, 4, 56, 58. Pozostawiono w kilku miejscach błędy składni, nie chcąc burzyć całych zdań, bez pewności, iż poprawione odpowiedzą lepiej myśli autora. Dla tego też poprawki, nieoparte na rękopismach, są rzadkie, tam tylko zrobione, gdzie brak wiadochy koniecznie je wskazywał, a oraz dozwalał bez naruszenia dzieła samego, źródła zaś pomocnicze, jak wydane dziś kodeksy dyplomatyczne, lub dawniejsze wiarogodne dzieła źródłowe, podały ku temu odpowiednią podstawę. Podobne poprawki równie jak ważniejsze omyłki wydania Sommersberga wykazano w przypiskach, w osobnych zaś uwagach umieszczono objaśnienia historyczne, geograficzne i językowe.

Wspomniano wyżej, iż łacina naszego kronikarza jest licha. Poprawiać ją nie jest wydawcy zadaniem: tylko pisownię zmieniono na nową, bo przy wydaniu pomnika z końca

XIV wieku, przepisywanego w ciągu wieku XV, zachowanie pisowni tego czasu co do wyrazów czysto łacińskich, nie wiele przyczyniłoby się do sądu o treści i kształcie dzieła samego, równie jak i do wyjaśnienia rozwoju nauk klasycznych i historii języka łacińskiego w Polsce.

Inaczej ma się rzecz z pisownią wyrazów polskich, a mianowicie licznych imion własnych osobowych i miejscowych. Pisownia polska w wieku XIV i XV zaczęła się dopiero pojawiać i wyrabiać; ustalać zaczęła się dopiero w wieku XVI. W naszej kronice rzadko natrafic na wyraz polski dwa razy jednakowo napisany. Tak rozmaicie pisane imiona własne, opatrzone końcówkami łacińskimi, naginanemi do deklinacyj łacińskich, musiały przybrać postać jeszcze dziwniejszą. Wypisując wyżej podpisy Czarnkowskiego z dyplomów, pod jego okiem wydawanych, widzieliśmy że w pismach tych tak ważnych, na które wysadzała się współczesna uczyńność językowa, prawnicza i dyplomatyczna, sam podkanclerzy podpisany: Joannes, Johannes lub Janko; de Czarnkow, de Czarnkovo, lub de Czarnkovv; łatwo więc tłumaczy się przekształcenie imion mniej używanych, a przerabianych przez nieumiejętnych przepisywaczy. Nie podlega np. wątpliwości, iż wspomniany w rozdziale 22 Stanisław Kiwała czy Kinalicz był sędzią kujawskim, a nie xięciem, jak mają rękopisma. Przerobili przepisywacze judex na dux; ależ nazwisko jego znajduje się i w dyplomach wypisane raz Kywala drugi raz Kynalicz. Trudno przypuścić, aby wydawcy dyplomów pomylili się zupełnie w ten sam sposób w czytaniu dyplomów jak przepisywacze rękopismów, mających takie same różnice w tem nazwisku. Z tego to powodu rękopisma mają co do imion własnych największą ilość odmian, często mało znaczących, i dla tego w wydaniu pominiętych. Niekształtne te wyrazy godzą się jednak lepiej z średniowieczną łaciną, niżeli wypisane dzisiejszą pisownią, i dla tego w nich zachowano pisownię rękopismów.

Aby nakoniec ułatwić czytanie i przywódszenie niniejszego wydania, oznaczono rozdziały kroniki liczbą bieżącą, zaś lata i dnie zdarzeń, znajdujące się w *texcie*, obok niego położono.

J. S.

JOANNIS DE CZARNKOW

CHRONICON POLONORUM.

1. De morte Wladislai Lokyetk regis Poloniae.

Anno Domini MCCCXXXIII, quarto Idus
 5 Martii obiit inclitus dominus Wladislaus rex
 Poloniae in castro Cracoviensi et ibidem in
 ecclesia Cracoviensi cathedrali in sinistra parte
 chori, ex opposito altaris maioris tumulatus
 requiescit. Unicum habuit filium nomine Ka-
 10 zimirum, de cujus miris actibus magni-
 ficentia et probitate infra scribetur, haere-
 dem regni et successorem derelinquens.
 Qui Kazimirus Wladislao patre suo adhuc
 vivente, et hoc pro bono pacis regni Polo-
 15 niae ordinante, magnifici principis domini
 Gedimini, magni ducis Litwanorum filiam,
 nomine Annam in uxorem duxerat, quam
 cum proposuisset una secum coronari velle,
 et mater sua domina illustrissima, filia olim
 20 Boleslai ducis Kalis, filii quondam Wladislai
 filii Odonis id dixerat fieri de iure non de-
 bere, pro eo, quod ipsa vera regina coro-

nata existeret, et ideo ipsa vivente aliam
 coronari super eodem regno non debere;
 quae tandem precibus filii sui, quem te-
 nerrime diligebat, consentiens benigne, con-
 tulit se in monasterium sanctae Clarae in
 antiqua Sandecz, ibique sub regula sancti
 Francisci professa, sub regulari habitu cum
 sororibus ibidem degentibus, quoad vixit,
 domino devote et magna humilitate famu-
 lavit

2. De coronatione Kazimiri regis Poloniae.

Anno domini MCCCXXXIII, octavo Kalen-
 das Maii per venerabiles in Christo patres
 dominos Jaroslaum Gneznensem archiepis-
 copum, Johannem Cracoviensem, Johannem
 Poznaniensem, Michaellem Cujaviensem, Ste-
 phanum Lubucensem episcopos in ecclesia
 Cracoviensi, multis principibus, ducibus, ba-
 ronibus et nobilibus Poloniae praesentibus,
 in regem Poloniae honorifice coronatur Ka-

1333.
kwietnia
24.

*Przedz. I, wiersz 3 Lokyetk» tak VI; Lokethk VIII; Loketo IV; Loktek V; Lestheonis II. — regis Poloniae» niema IV. — 4 Anno» Item a. IV. — Idus» Nonas IV. — 5 obiit» niema II, III. — dominus» princeps II, IV; pr. dom. III. — 6 et ibidem» niema II. — 9 requiescit» quiescit IV. — habuit» niema II, IV. — nomine» videlicet IV; niema II. — Kazimirum» no- mine dodaje IV. — 11 infra scribetur» superius describitur IV. — 12 regni» niema VII. — derelinquens» relinquens IV. — 13 Wladislao» niema IV. — 15 ordinante» ordinate VI. — 17 duxerat» duxit VII; duxerit VIII. — 18 secum» in reginam Polonia dodajq II-IV. — 19 domina» niema IV. — 21 Odonis» niema VI. — id» et IV. — dixerat» diceret II-IV. — *Przedz. II, wiersz 3 ideo» niema III, VII, VIII. — 4 debere» liceret II-IV. — 6 contu- lit» niema II, IV. — 7 in» ad IV. — monasterium» sanctimonialium ordinis dodajq II, IV. — sanctae» beate IV. — 8 Sandecz» se transtulit do-Idajq II, IV. — sub regula» regulam II, IV. — 10 quoad vixit» niema VII-IX. — 11 domino... humilitat» dante deo humiliter VII-IX. — famulavit» famulabatur IV. — 14 domini MCCCXXXIII» igitur eodem III, VI. — 16 Jaroslaum» niema II IV. — 17 Johannem» niema II, IV. — 18 Michaellem» Matheum II; Methiam III, IV. — Cujaviensem» Wladislaviensem IV.**

zimirus. Hic post coronationem suam in omnibus fuit felicissimus, praecipue quoad augendum et dilatationem regni Poloniae. Nam terram Cujaviae, quam barbati nigram crucem in albo pallio deferentes, hospitalarii s. Mariae Jerosolimitanae pro domo Theutonica,

tempore incliti principis Wladislai, olim regis Poloniae patris sui occupaverant, sine bello et gladio ab eisdem recuperavit, et post non multo tempore mortuo magnifico principe Kazimiro ¹⁾ dicto Georgio ²⁾ totius ³ regni Russiae duce, filio Troydini ducis Ma-

Przedz. 1, wiersz 2 praecipue» tak II, IV; nie mają inne. — augendum et» tak I, II, IV; a. et ad III; augend. VIII. — 4 terram» terra III, VI-VIII. — 5 hospitalarii... patris sui» tak II-IV; inne nie mają. — Przedz II, wiersz 6 filio» tak I i niektóre inne; nie mają VI-VIII. — ducis» dux VI-VIII.

¹⁾ Kazimierzem zwał się młodszy syn mazowieckiego Trojdena, zmarły dopiero w r. 1355 jako książę płocki; tu zaś mowa jest o starszym Trojdena synu, Bolesławie, i Bolesławem też zowie go niżej, w rozdziale trzecim, str. 629 sam autor. Prawdopodobnie zamiana w tym miejscu imienia *Boleslao* na *Kazimiro* nastąpiła tylko w skutek myłki pisarskiej. ²⁾ Wykrywa się tu nader ważna okoliczność rzucająca światło na wielce zaciemniony okres dziejów księstwa halicko-włodzimierskiego z pierwszych dziesiątków lat wieku XIV. Panował w tej tu krainie książę Jerzy syn Lwa przed rokiem 1316, jak się dowiadujemy o tem z dyplomu przechowanego w archiwum królewieckiem. Po nim, mianowicie od r. 1316 panowali tu dwaj książęta Andrzej i Lew, znani nam również ze stosunków swoich z zakonem krzyżackim, a list Władysława Łokietka do Jana XXII papieża pisany daje dowodné o nich świadectwo, że to byli ostatni ruscy książęta, i że obaj już około r. 1324 nie żyli. Mówi bowiem pomieniony król w swym liście pisanym r. 1324: *Sanctitati vestrae insinuatione praesentium cum dolore reverentius intimamus, quod duo ultimi principes Ruthenorum de gente schismatica, quos immediate pro scuto inexpugnabili contra crudelem gentem Tartarorum habebamus, decesserunt ex hac luce. Raynald Ann. Eccl. XV. str. 296 wyd. Kol. z r. 1691.* Toż samo donosi spółczesny tym książętom kronikarz Jan z Wintertur, Helweta, zwany powszechnie *Witoduranus*, dodając, że panowali tu z ramienia Tatarów i że obaj kolejno po sobie byli otruci. Bezpośrednio po nich, jak świadczy tenże sam kronikarz, objął panowanie nad Rusią Trojdena mazowieckiego syn, Bolesław, i panował potężnie przez znaczny przeciąg lat, aż go w r. 1340 z powodu gorliwego szerzenia w tym kraju obrządku łacińskiego oburzona Ruś otruła. Gdy więc nasz oto Jan z Czarnkowa uwiadamia, że ten Trojdena syn nosił imię Jerzego, widoczna tedy jest, że on to, a nie kto inny jest ów *Georgius dux Russiae*, co z zakonem Krzyżackim w latach 1325, 1327, 1334 i 1335 zawierał przyjazne umowy, których oryginały znajdują się po dziś dzień w archiwum królewieckiem, a ogłosili je drukiem Voigt (*Cod. Dipl. Pruss. II. 92 — 157*), Kotzebue (*Preuss. Gesch. II. 8, 397 — 398*) i Karamzyn (*Ist. Gos. IV. przyp. 268 i 276*). Ztwierdzają to i bule Jana XXII papieża w r. 1327 do Władysława Łokietka i do tegoż Bolesława Trojdenowicza pisane, w których tytułowany on jest *dux Russiae*. Tym sposobem daje się sprostować mylne twierdzenie Karamzyna, a które za nim wszyscy następni pisarze aż dotąd powtarzają, jakoby Andrzej i Lew umierając, zostawili małoletniego następcę, Jerzego, praprawnuka Da-

zoviae, qui Kazimirus avunculo suo in ducatu Russiae successerat¹⁾, veneno per Ruthenos intoxicatus interierat, Kazimirus rex Poloniae praelibatus cum magna potentia gentis suae regnum Russiae potenter ingressus, de nece consanguinei sui vindictam sumere volens. Cujus potentiae Ruthenorum principes, barones, comites ac caeteri

nobiles resistere non valentes, ultronea voluntate domino Kazimiro se et sua commiserunt, ipsum in suum dominum fideliter suscipientes, sibi que fidelitatis homagia iuramentis firmantes. His autem peractis, rege Kazimiro feliciter ad propria redeunte et in regno Poloniae moram trahente, quidam pessimus baro Datko nomine²⁾, castrum

Przedz I, wiersz 1 Kazimirus» tak III, IV; Kazimiro I, VIII. — in ducatu Russiae» niema IV.—3 interierat» perierat II.—4 Poloniae praelibatus» niema IV.—magna» tak VIII; nimia I, IV.—8 principes» tak I; primi inne. — comites ac caeteri nobiles» et c. n. IV; et n. III; et n. ac ceteri II.—Przedz. II, wiersz 2 domino Kazimiro» dominio Kazimiri II, IV.—3 fideliter» tak VIII; humiliter I, III, IV. — 4 sibi que» tak II-IV; sibi VI-VIII. — homagia» omagium II. — 5 firmantes» prestiterunt dodaje IV. — 6 feliciter» tak I-III; inne nie mają. — et... trahente» niema IV. — 7 trahente» faciente II.

niela, który panować miał aż do r. 1336, a po nim dopiero przyszedł do władzy w tych księstwach mazowiecki Bolesław. Ob. Karamzyna *Ist. Gos.* tom IV. rozdz. 8—9. B. ¹⁾ Był tedy ostatni książę ruski wujem Trojdenowicza Ta okoliczność tłumaczy nam w sposób naturalny wszystkie szczegóły napomknięte bądź w dyplomach, bądź w innych pomnikach o Bolesława panowaniu. Objawszy on władzę w tych ziemiach po wuju swoim jako krewny jego najbliższy, mógł się słusznie uważać za prawego następcę i dziedzica tych ziem. W dyplomach tedy swoich tytułował się: *Georgius natus dux totius Russiae Minoris*; poprzedników swoich, których był istotnym w linii żeńskiej potomkiem, nazywał prapradziadami, pradziadami itd., a wymieniał ich poczynając od Romana Mściśławicza, co pierwszy z pomocą Kazimierza Sprawiedliwego halicko-włodzimierskie księstwo owdładnąwszy do świetności je podniósł, aż do Andrzeja, po którym prawdopodobnie władzę sam objął. Nie był on wolny od pewnej co do upłat Tatarom uległości, wszakże mając silne oparcie w Łokietku i Kazimierzu bliskich swych krewnych, uważał się poniekąd za tarcz chrześcijaństwa, wchodził z Janem XXII papieżem w stosunki i przyrzekał zasłaniać od Tatarów zakon krzyżacki. Używał tej co i jego przodkowie pieczęci, na której po jednej stronie widzieć można władcę z berłem w prawej ręce, na tronie siedzącego a w otoku napis: *Domini Georgii regis Russiae*; na stronie zaś odwrotnej rycerza we zbroi, w ręku tarcza i chorągiew, a w otoku napis: *Domini Georgii principis Ladimiriae*. Przez lat przeszło 16 nie bez chwały panując, przebywał z dworem swoim kolejno to we Lwowie to w Włodzimierzu, i w tej ostatniej swojej stolicy zakończył życie, ztruty wraz z bojarami obrządku łacińskiego (Rękop. lubiński str. 58. *Theiner Vet. Mon. Pol.* I. 434 nr. DLXVI. B. ²⁾ W dyplomie księcia Jerzego wydanym 1335 r. nazwany on jest *Demetrius Delko*, a przechował się też w archiwum królewieckim własny jego list, do kupców toruńskich pisany, w którym nieporozumienie swoje z Kazimierzem Wielkim natchnieniu dyabła przypisuje. Ciekawy ten list dajemy tu w zupełności. *Famosis viris ac*

Przemisl habens, cum quodam Daniele de Ostrow¹⁾, clam, etiam aliis nobilibus Russiae id ignorantibus, imperatori Tartarorum intimarunt, asserentes, regem Kazimirum Poloniae (Russiam) invasisse et occupasse, tributaque per Ruthenos Tartaris dari consueta reddi prohibuisse. Ad quorum delationem imperator Tartarorum maximum exercitum versus Russiam destinavit, mandans, ut cum Ruthenis Poloniam hostiliter invaderent et crudeliter devastarent. Quibus ad Wyslam flumen ve-

nientibus Kazimirus rex praefatus cum suis exercitibus occurrens, eisdem viriliter restitit eosque flumen praedictum transire non permisit, uno milite strenuissimo Czeley nomine, palatino Sandomiriensi perduto, qui 5 telo tartarico percussus ibidem expiravit. Tartari autem redeuntes castrum Lublin, quod tunc tantummodo de lignis fuerat constructum expugnare nitebantur. Quibus castrenses pro posse suo resistentes, eosdem ab impug- 10 natione sui potentialiter amoverunt ²⁾.

Przedś. I, wiersz 1 Przemisl» Przemil IV. — 2 Russiae» niema VI. — 3 intimarunt» insignarunt IV; intimaverunt VIII. — 6 reddi» niema VI-VIII. — 9 mandans» eisdem m. IV. — 10 invaderent» tak I-IV; invadant VI-VIII. — 11 devastarent» devastant V i niektóre inne. — *Przedś. II, wiersz 2* restitit» tak poprawił Szł.; resistit rękopp. — 3 eosque» tak I i niektóre inne; eosdem VI-VIII. — 4 Czeley» tak VIII i niektóre inne; Czeleyo I-IV, VI. — 6 tartarico» Tartarorum VI i Som. — 10 eosdem» tak VIII; ipsos I-IV

fide dignis, proconsulibus, consulibus, mercatoribus totique communitati in Thorun existentibus Demetrius Dedko, provisor ceu capitaneus terre Rusie salutem in domino sempiternam! Viri (? lepiej podobno Beati) *pacifici, quoniam ipsi possidebunt terram, hujus sacri eloquiū grande misterium attendentes, discordiam a diabolica suggestionē seminatam inter dominum Kazimirum regem Polonie et nos, ex inspiracione almi pneumatis, postergantes temptatorem humanum, concordie inivimus unionem. Eatenus scire volumus universos terram Rusie visitare cupientibus, quod secundum iura nostrorum predecessorum cum mercinoniis neminem pertimescentes Lemburgam secure poterint subintrare. Qui vero ad commansionem ibidem venire proposuerint, hereditatem liberam concedimus et donamus prout pristini exactionem nobis annuatam necnon alia iura solum sint tribuentes. Dampna vero post obitum domini nostri felicis memorie ducis Rusie quicunque Lemburgenses intulerunt duntaxat excipimus litteris in aliis et in istis. In signum autem hujus compromissionis, et ut fides nobis poterit adhiberi, hanc paginam nostro munimine iussimus roborari. Datum in Lemburg, anno in presenti. Voigt Cod. Dipl. Prus. III. str. 83, nr. LXI. Data listu tego w oryginalne nie wyrażona, daje się jednak oznaczyć dokładnie z buli Benedykta XII papieża, pisanej dnia 29 czerwca 1341 do biskupa krakowskiego. (Theiner Mon. Pol. I str. 434 nr. DLXVI). Widać z niej, że niesnaski między Kazimierzem a Dedkiem w tymże jeszcze roku uśmierzzone zostały. B. ¹⁾ Tak mają wszystkie rękopisma; być jednak może, że powinno być *de Ostrog. B.* ²⁾ Te same zdarzenia opisuje w kronice swojej pomieniony Jan z Wintertur, któremu bliższych o Polsce i Litwie wiadomości jeden z wojowników Kazimierza Wielkiego udzielał. Dajemy tu opis jego, bo takowy powieść naszego Jana z Czarnkowa w jednej części ztwardza, a w drugiej uzupełnia. Zestawia on w opisie swoim z różnych stron zebrane doniesienia. Powiada, że owa nawała Tatarów w sam*

3. *Quomodo regebat regnum et populum.*

Regio itaque diademate insignitus regnum populumque sibi a deo traditum viriliter et utiliter gubernabat. Nam secundum prophetam pacem et veritatem atque justitiam dilexit. Erat enim bonorum et justorum piissimus tutor et defensor, malorum vero, praedonum, vio-

lentorum, calumniatorum saevissimus persecutor. Nam quicumque latrocinia sive furta faciebant, quantumcumque fuerant nobiles, ipsos mandabat decollari, submergi et fame mortificari, cum fratribus et cognatis eorum comedens et bibens pariter et dormiens; deum habens adiutorem, non timebat, quid

Przedz. 1, wiersz 1 Quomodo... populum» nadpisu tego niema II, III. — 2 regnum» Polonie dodaje IV. — 3 et utiliter» niema IV. — 7 defensor» niema VII, VIII. — Przedz. II, wiersz 5 faciebant» committebant II, III — fuerant» fuissent II, III. — 4 mandabat» tak II-IV, VII; faciebat inne. — 5 et cognatis» niema VII. — eorum» niema II.

wielki post r. 1341 do Polski i Węgier wtargnęła, że jak głoszą, 20 mil kraju w dłużej a 5 do 9 mil w szerz załała. Nadmieniwszy zaś o wieści, którą podał także kronikarz florentyński Maciej Willani (II. 72 u Muratorego SS. XIV), jakoby owo wtargnięcie tych hord ogromnym nieurodzajem i głodem w własnym ich kraju spowodowane być miało, poprawia się później i tak rzecz opowiada: *Causam adventus horum paganorum aliqui aliter assignant, dicentes, quod imperator Tartarorum duos paganos breviter ante ista tempora, reges satis idoneos Ruthenis praefecerat, quibus successive ab eis per venenum extinctis, procuravit eis christianum latinum, si illi parcere vellent, ut videret. Qui dum regni gubernacula per plura annorum curricula strenue gessisset, tandem cum numerum et ritum Latinorum illic multiplicasset, et hoc Ruthenis displicuisset, ipsum intoxicabant per venenum tam forte, quod dissiliit in plures partes. Quod audiens rex Kragoviae, cujus consors soror uxoris regis Ruthenorum jam intoxicati fuerat, illuc cum exercitu properavit, et immensam pecuniam ab eo relictam rapiens, reversus est: propter quod imperator Tartarorum haec intelligens, nimio furore agitalus, paganos memoratos ad devastandum regionem regis Kragoviae et alias finitimas regiones principum fidelium emisit. Qui inter caetera facta sua civitatem unam regalem, pertinentem regi Kragoviae obsederunt: quod videns rex saepe dictus, exercitum congregavit, et in eos irruens in obsidione constitutos, occidit ex ipsis sex millia et civitatem viriliter defendit, reges paganos plures et alios majores natu, qui se pecunia redimere poterunt, illaesos abire permisit. In illo conflictu duces Poloniae fortiter egerunt; itd. Eccardi Corp. Hist. I, str. 1862. W poprzedniej części swego opisu podaje on inną jeszcze ważną okoliczność, mianowicie, że na wieść o zbliżającej się nawale Tatarów Kazimierz nasz wraz z węgierskim królem Ludwikiem, siłom swym nie ufając, wyprawili poselstwo z pismem do cesarza Ludwika i innych katolickich monarchów wzywając ich o ratunek dla zagrożonego chrześcijaństwa. Skutek zaś tego wezwania tak opowiada: *Cum autem inperator epistolam hanc perspexisset, subridens ait: cum sint reges potentes et fortes, se ipsos defendant ab infidelium incursu. Et sic nullum illis praestitit auxilium, sed penitus denegavit. Praesertim regi Ungariae adiutorium ferre contradixit, dicens, libentius velle se linguam ejus devorasse, quam ei adminiculum quantumcumque parvum praestare. B.**

faciat sibi homo. Calumniatores vero quos reperit, ipsos ferro ignito in facie aduri mandabat. Ipsius temporibus nullus potens dominus seu nobilis pauperi audebat facere violentiam, sed in statera aequitatis omnia dirigebantur. Et cum in regno Poloniae iudicia polonica ab antiquis temporibus secundum quasdam consuetudines immo potius corruptelas iudicabantur, quae diversi diversimodo variantes, multas calumnias ac injurias inferebant; hic rex zelo justitiae accensus, convocatis totius regni sui praelatis ac nobilibus baronibus, omnes consuetudines juri et rationi dissonas abjiciens, iudiciaque juri et rationi consona, per quae unicuique justitia aequanimiter reddatur aequiter, de communi consensu praelatorum et baronum in scriptis redegit, perpetuis temporibus observanda. Et secundum psalmistam dicentem: decorem domus domini toto nisu dilexit. Chorum namque Craco-

viensis cathedralis ecclesiae cum plumbo texit, ipsiusque chori testudinem stellis deauratis decoravit. In eadem etiam ecclesia cappellam assumptionis beatae Mariae virginis, aliam apud fratres praedicatores et plures ecclesias, videlicet in Sandomiria, in Wislicia, sancti Michaelis et sancti Georgii in castro Cracoviensi, hospitale inter Cracoviam et Cazimiriam in Rupella, in Niepolomicze, in Corezyn, in Kargow ¹⁾, in Szydlow, in Stobnicza, in Solecz, in Oppoczno, in Pyothrow, claustrum in Lancicia, claustris muris, decoris sculpturis, picturis ac tectis mirificis construxit et ornavit. Quam plures etiam dictarum ecclesiarum ornatibus pretiosis, calicibus deauratis, multis quoque libris dotavit.

Et licet in se ipso lubricus fuerit, utpote vir eleganter natus et naturalibus optime institutus, clericos tamen, quos sciebat esse castos et bonae conversationis nimium diligebat, eisque praelaturas, praeben-

Przedz. 1, wiersz 1 faciat» faciebat IV. — 2 ignito» igneo IV. — 3 potens dominus seu» tak VII; nie mają inne. — 5 violentiam» iniuriam IV. — 6 cum» quoniam II — Poloniae» niema VIII. — 8 immo» vel II - IV, VII. — 9 diversi» niema II, IV. — 12 accensus» acciosus VI. — sui» niema II — 13 nobilibus» niema II - IV. — 14 et» aut II, IV. — dissonas... rationi» niema VI. — abjiciens» tak VII; inne nie mają. — 15 consona» videbantur dodaje I. — 16 aequanimiter» aliter VII. — aequiter» equaliter II; niema VII. — 17 communi» quorum III, VII. — 19 Et... dilexit» niema IV. — Przedz. II, wiersz 1 cum plumbo» niema II, III. — 2 ipsiusque... decoravit» niema VIII. — 3 etiam» niema VIII. — 4 beatæ Mariae» niema IV. — 5 aliam» gloriose construxit, aliud IV. — 6 Sandomiria» Sandomirz VIII. — Wislicia» Wislicza VIII. — 8 inter» castrum dodaje VIII. — 10 Kargow» Kargowo I; Cerkowo II; Cargowo IV; Carzow VII; Carbow VIII. — Szydlow» Sidlowo I; Schidlow II, III, V; Sydlowo VIII. — 12 claustrum» claustris VI — claustris» claustrum VIII. — 14 construxit et ornavit» exstruxit et ordinavit VII. — 17 ipso» niema II. — 19 institutus» insignitus II, III. — 20 esse» niema II, III, VII. — nimium» multum II.

¹⁾ Kargów, Kargowo miasteczko nad Obrą, w powiecie dawniej poznańskim, dziś bimbostkim.

das ac beneficia in suis ecclesiis, cujuscun-
que conditionis fuissent, ultra nobiles et
servitores suos conferebat, praelatos etiam
et canonicos omnium ecclesiarum, ut in suis
5 ecclesiis maneant, hortabatur. Hic igitur rex
ultra omnes principes Poloniae rem publi-
cam strenue gubernabat; nam velut alter
Salomon magnificavit opera sua, civitates,
castra, domos muravit. Inprimis castrum
10 Cracoviense mirificis domibus, turribus,
sculpturis, picturis, tectis nimium decoris
ornavit. Ex opposito etiam castri Cracovien-
sis ultra Wyslam, circa ecclesiam, quae di-
citur Rupella civitatem muravit, quam ex
15 suo nomine Kazimiriam vocavit, plures etiam

alias civitates, videlicet Weliczcam et Sca-
vinam, Lanczcoronam, castrum Hilcus, Ban-
dzen ¹⁾, Lelow, civitatem et castrum Czorst-
sten ²⁾, castrum Niepolomicze, castrum O-
czecz ³⁾, castrum Crzepicze ⁴⁾, castrum in
terra Sandomiriensi et ipsam civitatem San-
domiriam, Wisliciam, Szydłow ⁵⁾, Radom, O-
poczno, Wanwelnicza ⁶⁾, civitatem Lublin,
civitatem et castrum in Szczecchow ⁷⁾, So-
lec ⁸⁾ in Zawichosth, in nova civitate dic-
ta Corczin castrum, in Polonia Kalisz, Pysdri
Stawiszin ⁹⁾ civitates, Conyn civitatem et
castrum, in Nakel, in Welun, Medzirzecz ¹⁰⁾,
Ostrzeszow ¹¹⁾ castra, Welun civitatem, Bo-
leslawecz ¹²⁾ castrum, in terra Cujaviae

Przedz. 1, wiersz 2 conditionis» aut status dodaje V. — ultra» omnes principes dodaje VIII. — 3 servitores» seniores II. — 5 maneant» manerent VII. — 7 strenue» niema VI, VIII. — 14 muravit» fundavit VI. — 15 vocavit» appellavit II; nuncupavit IV. — etiam» niema II-IV. — Przedz II, wiersz 1 et» niema II, IV. — 2 Hilcus» Hylkus I; Hylkusz V; Helcus VI; Hylcus VII; Helkusz VIII. — Bandzen... Czorsten castrum» niema VIII. — 3 Czorsten» Czersten VII; Czursten niektóre inne. — 4 Oczecz» Oczecze VIII. — 5 castrum» niema IV. — castrum in» castra i. II; in IV. — 6 Sandomiriensi» tak I, II, VII, VIII; Sandomirie niekt. in. — et ipsam civitatem» i. c. IV; niema II, III. — 7 Szydłow» Sidłow I; Schidłow V; Sudłow VI; Sidow VII; Sludłow VIII. — Radom» Radova VIII. — Opoczno» niema VII. — 8 Wanwelnicza» Wawelnicza I, III; Wywelnicza VI, VIII. — civitatem» civitates I-IV. — 9 in Szczecchow» S. VI; in Syeczecchow II, III. — 10 Zawichosth» Zamchost III, VI. — in nova civitate dicta» et novam civitatem dictam IV. — 11 castrum» castra II, IV. — 12 Stawiszin» Stawiszin I; Stawissin III; Stawyszyn VIII. — civitates» in c. II. — 13 Welun» Welum VIII. — 14 Ostrzeszow» Ostrosow VIII. — Ostr... Boleslawecz» niema VII. — castra» castrum IV. —

¹⁾ Hilcus, dzisiejszy Olkusz; Bandzen, Będzin w wojew. krak. na wschód Bytomia. ²⁾ Czorsztyń nad Dunajcem na granicy węgierskiej. ³⁾ Ojców na północ Krakowa. ⁴⁾ Krzepice w woj. sieradz. pow. wieluńskim, blisko granicy Szląskiej. ⁵⁾ Szydłów w woj. sandom. powiat wiślicki. ⁶⁾ Wąwolnica, miasteczko woj. lubels. niedaleko Wisły na południe Puław. ⁷⁾ Sieciechów, miasteczko woj. Sandom. pow. radomski, blisko Wisły naprzeciw Stężyicy. ⁸⁾ Solec, woj. sandom. nad Wisłą na północ Sandomierza. ⁹⁾ Stawiszyn woj. kalis. blisko Kalisza. ¹⁰⁾ Międzyrzecz, woj. i pow. pozn. nad Obrą blisko jej ujścia w Wartę. ¹¹⁾ Ostrzeszów woj. sieradz. ¹²⁾ Bolesławiec, woj. sier. nad Prosną.

Cruschwica, Slothoria ¹⁾, Przedecz ²⁾, Bidgoszcza. In terra Syradiae ibidem firmum castrum Pyothrkow, civitatem in Brzesnicza ³⁾ castrum. In terra Lancieni ipsam civitatem et castrum in Juniwłodz, civitatem et castrum. In Mazovia civitatem Ploczsko, cas-

trumque quod prius erat de uno circumdatum muro, secundo circumdedit muro. In terra Russiae Lamburgam alias Lwow civitatem et duo castra, Przemisl castrum, Sannok civitatem et castrum, Crosno civitatem, Lubaczow ⁴⁾, Trebowla ⁵⁾, Halicz ⁶⁾,

Przedz. I, wiersz 1 Slothoria» Zolotoria II. — Przedecz» Przedz. II. — Bidgoszcza» Bydgosza I; Bidgoscia II, III. — 3 civitatem ... ipsam» niema IV. — 5 Juniwłodz» tak I; Juniwłocz II; Innowłocz et IV; Innowłocz VI, VII. — et castrum» niemu IV. — 6 Ploczsko» Ploczk VIII. — Przedz. II, wiersz 1 de» niema IV. — uno» muro per Boleslaum ducem Polonie olim dodaje in nem pismem VII. — 2 muro» niema VII, VIII. — muro» illud II-IV. — 3 alias Lwow» tak VII; inne nie mają. — 4 Przemisl» Przemislicz I. — 5 Crosno» Crosow VII. — 6 Trebowla» tak I, II, IV, VII, VIII; Trebewla III, V, VI.

¹⁾ Złotorya, woj. inowrocław. w kącie utworzonym ujścia Drwęcy do Wisły. ²⁾ Przedeć woj. brzesko-kujawski, blisko m. Kłodawy i rz. Warty. ³⁾ Brzeźnica, woj. sier. pow. radomski, blisko Warty. ⁴⁾ Lubaczów, woj. bełz. na półn. Żółkwi. ⁵⁾ Trębowla, główne miasto powiatu tegoż imienia na wschodniej granicy woj. ruskiego. ⁶⁾ Co do Halicza przechował się ważny z owych czasów dokument. Jest to list Kazimierza Wielkiego pisany do Filoteja konstantynopolskiego patriarchy. Dajemy go tu w oryginale z wiernym obok przekładem polskim uskutecznionym przez Dra Antoniego Małeckiego.

† Πιπτάκιον τοῦ κράλη τῆς Βλαχίας, τοῦ Καζιμήρου, πρὸς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, δι' ὃπερ καὶ ὁ ἐκεῖθεν ἐπίσκοπος ἐλθὼν κῦρ Ἀντώνιος εἰς μητροπολίτην Γαλιτζίης ψήφῳ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου προεβιβάσθη †.

† Πρὸς τὸν πρωτόθρονον παναγιώτατον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως οἰκουμενικῆς συνόδου προσκίνημα καὶ πολὺς δαρμὸς τοῦ προσώπου ἀπὸ τὸν υἱόν σου, τὸν κράλην Καζιμήρον τῆς γῆς τῆς Λαχίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας καὶ ἀπὸ τοὺς ῥηγάδας τῆς Ῥωσίας, οἵτινες εἰς τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν πιστεύουν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τῶν Ῥώσων πολλὸς δαρμὸς τῶν μετώπων· ζητοῦμεν παρὰ σου τοῦ

Pismo króla Włachii (*tak*) Kazimierza do najprzewielebniejszego pana naszego patriarchy powszechnego, na mocy którego biskup ztamtań przybyły, xiądz Antonios, na metropolitę halickiego za uchwałą świętego i boskiego synodu został wyniesion.

Najwyższemu, najprzewielebniejszemu patriarsze powszechnego konstantynopolskiego synodu pokłon i mnogie czołobitości od synawego Kazimierza króla Lachii i Małej Rusi, tudzież od xiążąt Rusi, którzy wiarę chrześcijańską wyznają, i od sprawujących rządy na Rusi mnogie czołobitości. Prosimy cię areykapłanie nasz, oto wszystek kraj dziś bez prawa upada, albowiem zakon w nim puszczonego niepamięć. Od wieku wieków słynął Halicz na wsze strony jako stolica metropolii, i był siedzibą metropolitów od wieków. Najprzód był metropolitą z waszego błogosławieństwa Nifon, drugim metropolitą był Piotr, trzecim metro-

Tustan ¹⁾ castra. Has omnes civitates et castra muris fortissimis, domibus et turribus altis, fossatis profundissimis aliisque propug-

naculis circumdedit in decorem genti regnique Poloniae refugium et tutelam. Hujus etiam regis tempore in silvis, nemoribus

Przedz. I, wiersz 1 Tustan» Custan III, VI; Czustan VII. — Przedz. II, wiersz 2 Poloniae» polonici II. — 3 etiam» autem VII.

ἡμετέρου ἀρχιερέως· πᾶσα γῆ φθεί-
ρεται νῦν ἄνευ νόμου, ὅτι ὁ νόμος
χαίρεται· ἐξ αἰῶνος αἰώνων μητρό-
πολις ἠκούετο ἡ Γάλιτζα εἰς πάντα
τὰ μέρη, καὶ θρόνος ἦν μητροπό-
λεως ἐξ αἰῶνος αἰώνων· πρῶτον ἦν
μητροπολίτης τῆς ὑμῶν εὐλογίας ὁ
Νίφων, δεύτερος μητροπολίτης ὁ Πέ-
τρος, τρίτος μητροπολίτης ὁ Γα-
βριήλ, τέταρτος μητροπολίτης ὁ Θεό-
δωρος, οὗτοι πάντες ἦσαν εἰς αὐτὸν
τὸν θρόνον τῆς Γαλίτζης, ἦσαν
συγγενεῖς οἱ ῥηγάδες τῆς Ῥωσίας
ἡμετέροι, καὶ οὗτοι οἱ ῥηγες διέβη-
σαν τῆς Ῥωσίας, καὶ ἡ γῆ χήρα ἦν,
καὶ μετὰ ταῦτα ἐκέρδισα ἐγὼ, ὁ
κράλης τῆς Λαχίας, τὴν γῆν τῆς
Ῥωσίας. καὶ νῦν, ἅγιε πάτερ πατρι-
άρχα τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων,
ζητοῦμεν παρὰ σοῦ τοῦ ἡμετέρου
ἀρχιερέως, ὅτι μὲ τοῦ θεοῦ τὸ ἔλεος
καὶ τὴν ὑμῶν εὐλογίαν καὶ μετὰ τῶν
ἡμετέρων ῥηγάδων καὶ ἀρχόντων
ἐκλεξάμεθα ἄνθρωπον ἄξιον, καλὸν,
καθαρὰς πόλτεας καὶ τεταπεινω-
μένης καρδίας, τὸν ἱερώπατον ἐπί-
σκοπον Ἀντώνιον, εἰς τοῦτο εἰς τὴν
ἡμετέραν εὐλογίαν καὶ διὰ τὸν θεὸν καὶ δι' ἡμᾶς καὶ τὰς ἀγίας ἐκκλη-
σίας, ἵνα ἐγένετο ἡ εὐλογία σας καὶ ἐπάνω τοῦ ἀνθρώπου τούτου,
ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ὁ θρόνος τῆς τοιαύτης μητροπόλεως, χειροτονήσατε
μετροπολίτην τὸν Ἀντώνιον, ἵνα μὴ ὁ νόμος χαώθῃ τῶν Ῥώσων,
ἵνα μὴ καταλυθῇ. εἰ δ' οὐ γενήσεται τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ καὶ ἡ
εὐλογία σας τοῦτω τῷ ἀνθρώπῳ, μετὰ ταῦτα μηδὲν λυπεῖσθε καθ'

politą Gabryel, czwartym metropolitą Teodor. Wszyscy ci byli na tej stolicy halickiej. Xią-
żęta Rusi byli mi krewnymi, i ci xiążęta od-
umarli Ruś, a kraj osierociał. A potem ja, król
Lachii, objąłem w posiadanie Ruś. A teraz o
świąty ojcze, patryarcho powszechnych syno-
dów, błagamy cię, jako arcykapłana naszego.
Ponieważ ze zmiłowania bożego i za przychy-
leniem się naszym i wraz z naszymi xiążętami
i zwierzchościami obraliśmy człowieka godne-
go, zacnego, czystych obyczajów i pokornego
serca. przewielebnego biskupa Antoniosa, dla
tego wzywamy waszego błogosławieństwa i
gwoili Boga i gwoili nas samych i świętych ko-
ściółów, niechaj będzie błogosławieństwo wa-
sze i niebios nad tym człowiekiem, ażeby to
miasto nie przestało być stolicą metropolitów,
potwierdźcie Antoniosa metropolitą, aby ob-
rządek Rusi nie zaginął, ani nie podległ ska-
żeniu. A jeżeli nie będzie miłosierdzia bożego
i błogosławieństwa waszego dla tego człowie-
ka, wtedy nie utyskujcie na nas, jeżeli przyj-
dzie potrzeba chrzcici na wiarę łacińską Ru-
sinów, gdy niema metropolity na Rusi, albo-
wiem kraj nie może być bez zakonu.

¹⁾ Tustan zamek niegdyś obronny u podnóża Karpat, w ziemi przemyskiej, niedaleko Drohobyczy. Zwaliska jego noszą dziś nazwę Urycz. Ob. Kulczyckiego Dziennik mōd z roku 1846 str. 4. B.

mericis, rubetis tot villae et oppida locata sunt, ne iere quot fuerunt alias in regno Poloniae. Regnum suum viriliter defendebat, Cruciferi namque, considerata ipsius potentia et industria, terras Cujaviae et Dobriniae,

quas tempore patris sui occupaverant, sibi restituerunt, pacem perpetuam cum ipso firmantes. Et quum dux de Zagan quoddam territorium regni Poloniae cum civitate dicta Wschowa a temporibus multis occupa-

5

Przedz. I, wiersz 1 mericis» meritis VI. — 2 fere» forte II; fore III. — 5 et» niema II, III. — Dobriniae» Dobriniensem II. — Przedz. II, wiersz 5 Zagan» Zagon II. — 5 Wschowa» Wschowa VIII. — a» tak II; et inne.

ἡμῶν· ἡ ἡμῶν ἀνάγκη ἔσεται εἰς τὴν τῶν Λατίνων πίστιν βαπτίζειν τοὺς Ῥώσους, εἰ οὐκ ἔστι μητροπολίτης εἰς τὴν Ῥωσίαν, διότι ἡ γῆ οὐ δύναται εἶναι ἄνευ νόμου †.

Acta Patriarchatus Const. edidd. Miklosich et Muller Vindob. 1860, I. 577.

List ten jest bez daty; z odpowiedzi tylko Filoteja patryarchy, która bezpośrednio po nim w zbiorze aktów patryarchatu tego następuje, a dana była w maju roku 1371 wniosek można, że list Kazimierza pisan był w roku 1370. Jest ta odpowiedź dość obszerna, dajemy więc z niej tylko krótki tu wyciąg w przekładzie.

«Akt synodalny dotyczący przybyłego z Małej Rusi biskupa Antoniosa wyniesionego na metropolitę w Haliczu».

«Ponieważ święta metropolia halicka od dawnych już czasów pozbawiona jest prawdziwego arcykapłana i było rzeczą konieczną ustanowić jej metropolitę, aby, nauczając boskich przepisów Chrystusa, więc powzięliśmy zamiar, ja (mówi patryarcha) i święty synod, aby był zamianowany metropolita w Haliczu». «A gdy z domu przybyły najmilejszy Bogu biskup Antonios od dawnego czasu tam już usługi pełniący i ścisłej poddany próbie i wybadywaniu i szacunkowi» itd., wybran więc został przez tę synodalną uchwałę na ową godność jako odpowiedni i zdolny, i na mocy tejże uchwały postąpił z biskupa na metropolitę tej metropolii, więc powinien dzierżyć tę świętą metropolię używając nazwy swojej i wszystkich praw przywiązanych do tej godności. Ma zaś także wziąć w dołączeniu i święte biskupstwa w Chełmie, Turowie, Przemyślu i Włodzimierzu, dopóki się nie skończą wojny tamże trwające i nie nastąpi pokój i koniec skandalów, i ma bez obawy nauczać lud w nich boży, i ma wysświęcać księży a nawet i biskupów, z wyjątkiem że, ponieważ teraz właśnie niema tam biskupów, z którymi by ich poświęcał, powinien przeto za przybyciem swoim do kościoła swojego wybrać, których mu się zdaje, i udać się z nimi do najprzewielebniejszego metropolity Węgrowlachii, ażeby tam z nim wykonał i ogłoszenie biskupów i wysświęcenie takowych. Dalej mówi że go szanować mają ludzie każdego stanu, czy księża, czy mnisi, czy świeccy chrześcijanie itd. «I dla zawiadomienia o tem i stwierdzenia tego dekretu naszego wystawia się akt niniejszy w miesiącu maju ind. 9 lata 6879» 1371.

Dokument oryginalny opatrzon był pieczęcią i własnoręcznym podpisem następującym: «*Philotheos*, ze zmiłowania bożego arcybiskup Konstantynopolu, nowego Rzymu, i patryarcha powszechny». B.

tum tenebat, Kazimirus rēx prius dictus anno domini MCCCXLIII congregata multitudine armatorum praedictam civitatem acquisivit multosque captivos ibidem cepit, 5 terramque ejusdem principis in cinerem et favillam redigens, castrum muratum dictum Cenawa muris disruptis acquisivit. Tandem ejusdem principis placatus precibus ac promissis, per litteras praedicti principis firmatis, quod praedictum territorium nunquam 10 vellet pro se usurpare, de terra sua ad propria rediit ¹⁾.

Post hoc praefata domina Anna regina anno domini MCCCXXXIX defuncta et sequenti anno Boleslao ²⁾ filio Troyden ducis Mazoviae, quem Rutheni unanimiter sibi in

ducem et dominum susceperunt, per toxicum interempto, qui legem et fidem ipsorum immutare nitebatur, Lubardus filius Gedimini ducis Litwanorum eundem ducatum Russiae possidebat, quem rex Kazimirus anno domini MCCCXLIX cum exercitu forti 1340. ingrediens, obtinuit ex integro cum omnibus civitatibus et castris, Lubardo solummodo civitatem Luczsko cum territorio suo ad placitum bonae voluntatis suae concedendo.

Postquam autem Cracoviam cum prosperitatis triumpho fuisset ingressus, ubi per clerum et populum fuit gloriose susceptus, tandem diabolo suggerente, quidam Martinus dictus Bariczka vicarius ecclesiae Cra-

Przedz. I, wiersz 5 civitatem» niema VII, VIII. — 5 terramque» terram II. — 6 favillam» pulverem VII.—7 Cenawa» Genana II; Cevana III; Cenezwa VII. — 11 sua» ipsius II, III, VII.—12 rediit» kod. II ma tu osobny nadpis: De morte Anne regine et de adeptione totali ducatus Russie per Casimirum. — 13 hoc» hec II, III, VII. — 14 MCCCXXXIX» MCCCXXXIX ma II. — defuncta» est dodaje II, III. — 15 Boleslao» niema II, III. — 16 unanimiter» communiter II-IV, VII, VIII. — Przedz. II, wiersz 2 qui» quia II, III. — 4 Gedimini» Geddmini III. — 9 Luczsko» Lutzko VI. — 10 placitum» beneplacitum III. — bonae» niema II, III. — voluntatis» voluntati II. — concedendo» concessio II, III, VII; tu w kod. II następuje nadpis: Unde improsperritas Casimiro regi Polonie advenit. — 13 ingressus» regressus II, III. — 14 fuit» fuisset II; niema III, VII. — 15 Martinus» sacerdos II, III. — 16 dictus» nomine II. — Bariczka» Pareczka VII.

¹⁾ Paprocki w Herbach ryc. str. 551 pierw. wyd. podaje ten ustęp dosłownie prawie z jakiejś nieznanej dziś kroniki Alberta Strepy wyjęty z ważnemi jednak odmiankami. Przytaczamy go tu w całości. *Et quoniam dux de Zegan quoddam territorium regni Poloniae cum civitate dicta Wschowa a temporibus multis occupatum tenebat &c. Quare Kazimirus rex anno domini ut supra (1343) armatorum multitudine congregata praedictam civitatem vallavit et ipsam acquisivit, multos captivos ibidem cepit. Castrum Cieniawa ejusdem principis muris disruptis acquisivit, ibique Georgium Kornicz militem nobilem praefecit. Tandem ejusdem principis placatus precibus ac promissis per litteras praedicti principis firmatis, quod nunquam praedictum territorium vellet pro se amplius usurpare, de terra ipsius Georgium Kornicz recocavit.* ²⁾ Tem prostuje się myłka w rozdziale I, na str. 620, gdzie zamiast Boleslao jest imię Kazimiro we wszystkich rękopismach. B.

1349. coviensis apud regem falso accusatus per satellites ejus in die Lucae capitur et nocte sequenti in flumine Wyslae submergitur innocens sine causa. Heu deinceps tota prosperitas ab ipso rege discessit, qui prius contra hostes feliciter triumphabat, quod deinceps duces Litwanorum pluries ducatum Russiae ingredientibus Wladimiriam et Lwow civitates, oppida, villas vastaverunt, redigentes in cinerem et favillam, castraque fortiora, scilicet Wladimiriam, Belz, Bieszczę et alia minora potenter ex toto expugnaverunt atque Lucoviensem¹⁾, Sandomiriensem, Radomiriensem terras in magna parte vastantes, innumerabilem populum christianum in servitutem abduxerunt. Et quoties, pro dolor, Litvani cum Polonis in aliquod proelium particulare convenerunt, semper Poloni, deo permittente, vincebantur et post plurimas strages et vastationes dominus Kazimirus rex, videns se eisdem Litvanis resistere non posse, quia cum ipso nunquam in proelium publicum convenire voluerunt, sed tanquam lupi rapaces terras suas furtive vastantes, raptis praedis fugiebant, cum ipsis Litvanis taliter concordavit, quod dimissa eis civitate et terra Vladimiriensi, sibi terram Lamburgensem cum omnibus castris oppidis et villis jure domini reservavit.
- Tandem tam magni sceleris dictus rex multum dolens ac poenitens, ad romanam curiam nuncios misit et absolutionem sibi impetravit, poenitentiamque sibi injunctam humiliter complevit. Et quum inter omnes reges magnificus habebatur, volens regni sui gloriā ostendere, anno domini MCCCCLXIII convivium maximum in civitate Cracoviensi fecit, cui quidem convivio Karolus Romanorum imperator et rex Bohemiae cum suis principibus, rex Ungariae cum suis principibus, rex Cypriensis, rex Daciae²⁾, omnes principes Poloniae diversarumque ter-

Przedz. 1, wiersz 2 Lucae» Lucie II, III. — 4 causa» dampnatus» dodaje VII. — Heu» Ideo VII. — 8 Wladimiriam» Wladimiriecz VIII — 11 Belz» Belsz VIII a przedtem ma Byecz; Byetz zamiast Byelz ma Som.; Beycz I i niektóre inne. — 12 alia» plurima dodaje II. — 13 Lucoviensem tak I; Luthoniensem II, VIII; Luthomensem inne. — Sandomiriensem» et dodaje II. — 16 abduxerunt» propriam destruxerunt I-III. — quoties» quotiescumque II, III. — pro dolor» niema II, III — 18 semper» totiens VII. — 20 et» in II, III. — 21 eisdem Litvanis» per eosdem Litwanos I-IV. — *Przedz. II, wiersz 1* non» valere dodaje VI. — 6 eis» ipsis IV; niema II, III. — 8 reservavit» Tu II dodaje nadpis osobny: De penitentia Casimiri et de ejus magnifico convivio. — 11 misit et» mittens I-IV. — 12 sibi» niema I, II, IV. — 13 quum? quoniam II. — 16 Cracoviensi» Cracov II. — 17 cui» quo II, III; cujus IV. — Romanorum» romanus II. — 19 principibus» ducibus III, IV, VII, VIII. — rex... principibus» niema II. — 20 Cypriensis» Cyprie IV; Capriensis III; Cypri VII; Cypricii VIII.

¹⁾ Tak zwany później powiat łukowski w północnej stronie wojew. lubelskiego. ²⁾ Tak nazwano tu Danię, był to bowiem król duński Zygmunt.

rarum milites interfuerunt. Huic convivio quanta laetitia, magnificentia, gloria et habundantia fuit, describi non potest, nisi quia dabatur omnibus plus quam volebant.

5 Hi igitur reges et principes promittentes ac firmantes inter se mutuam amicitiam et a Kazimiro rege Poloniae donis regalibus multum pretiosis remunerati ad propria redierunt.

10 Anno autem MCCCLXVI Kazimirus rex congregata exercitus sui multitudine Rusiam potenter intravit, cujus servitio dux Georgius de Belz se subdidit sub fraude, ut postea patuit manifeste. Rex autem ter-
15 ram Wladimiriensem, quam Lubardus tenebat, cum omnibus castris terrae ejusdem potenter acquirens, duci Alexandro filiastro¹⁾

Olgerdi et Keystutonis, fidelissimo principi totam dedit praeter castrum Chelm, quod dedit duci Georgio. Idem autem dux Alexander usque ad mortem regis tenuit, fideliter sibi serviendo.

Anno domini MCCCLXVIII Keystud dux Li- 1368.
tuanorum cum aliis suis Litwanis depraedatus est Poltowsk²⁾, castrum ibidem cum multis hominibus exussit, quos captivare non valuit, et homines in perpetuam captivitatem abduxit.

4. De morte regis Kazimiri Poloniae.

Igitur anno domini MCCCLXX, mensis Sep- 1370.
tembris die octava, quae fuit dies nativitatis
beatae virginis Mariae, Kazimiro rege illustrissimo jam pluries nominato in curia Przed-
borz³⁾ per ipsum oppido et curia de novo

1370.
wrzesnia
M.

Przedz. 1, wiersz 3 fuit» fuerit II-IV. — 6 et» niema I, II, IV, VI. — a» niema VIII. — 10 autem» domini dodaje VIII. — Kazimirus» Karolus IV. — 12 potenter» invasit et dodaje IV. — servitio» tak VI; servituti inne. — 14 patuit» patebit VIII. — 16 terrae ejusdem» niema II. — 17 filiastro» filio rękopp. — Przedz. II, wiersz 1 Olgerdi» Holgerti IV, VII, VIII; Holgerii VI. — Keystutonis» Kyeystutonis IV; Kerstutonis II, III, VII, VIII. — 2 Chelm» Chlem VI. — 5 serviendo» Tu kod. III ma osobny nadpis: De devastatione Poltowsk per Kerstud ducem. — 6 Anno domini» Item a. III. — MCCCLXVIII» MCCCLXXVIII maję III, VIII. — 8 Poltowsk» et dodaje III. — 12 Poloniae» Nota que sequitur in hec verba dodaje I. — 13 Igitur» niema II, III, VIII. — 14 dies» niema VI-VIII. — 15 Mariae» niema II, IX. — Kazimiro» carissimo II. — rege» niema II. — 16 pluries nominato» niema IX. — Przedborz» Przedborz IV; Przetborz VI; Przetborz VII; Przetborz VIII; Przetgorz IX. — 17 oppido» opidum VII. — de novo» niema IV.

¹⁾ Alexander był synem Koryata, jednego z synów Gedyminowych a Olgerda i Kiejstuta synowcem. Sam tedy sens wskazuje, że pierwotnie było w texcie *filiastro*, które to słowo w skróceniu pisane zamieniono na *filio*, jak mają rękopisma dzisiejsze. ²⁾ Półtusk, w woj. mazow. u ujścia Uzgierki w Narew. ³⁾ Przedborz, w woj. sieradz. nad Pilicą. Autor mówi, iż miasteczko i mieszkanie dla siebie Kazimierz ozdobnie zbudował. Gdyby nie tak wyraźne oznaczenie, dziwnem zdawałoby się, iż król chory zamiast wprost na południe spuścić się do Krakowa, kazał się wieść przez całe województwo sandomierskie do Sandomierza i stąd dopiero dążyć wzdłuż Wisły na Koprzywnicę, Nowe miasto, Osick, Opatowiec do Krakowa; zdaje się więc, iż choroba jego wzmogła się dopiero od wyjazdu ze Sandomierza.

fundatis et pulcherrime ac sumptuose constructis residente et eadem die, prout consuetudinis suae fuerat, ad venationem cervorum ire volentem, cum jam currus suus regalis aptatus fuerat et ipse eundem ascendere voluisset, quidam ex suis fidelibus sibi suaserunt, ut illo die ad venationem ire postponeret, quorum suasioni consentiens, licet manere propositum habuisset, tamen quodam nequam homine de actu venandi, verius ut creditur, sibi modicum susurrante, consilium prudentum non advertens, currum conscendens ad nemus gratia venandi festine properavit; ubi in crastino cervum insequens, gradario labente de ipso cecidit, vulnus non modicum in tybia sinistra suscepit. Ex qua collisione mox eundem febris arripuit, quae tamen in brevi tempore ipsum dimisit. Sed quia intemperate cibis diversis et gulose, praecipue fructu novo

nucum tam avellanarum quam aliarum et boletorum ¹⁾ contra prohibitionem medicorum suorum et praecipue balnei, quod sibi per magistrum Henricum de Colonia, medicum curiae suae, virum conscientiosissimum ⁵ in civitate Sandomiriensi prohibitum fuerat, vitare noluit, idcirco eodem die, quo de balneo exivit, gravissimam febrem, prout per praefatum magistrum Henricum praedictum fuerat, incurrit, et mane facto Cracoviam transiens et unum milliare a Sandomiria exiens, aquam frigidam calore nimis accensus fortiter bibit, post cujus sumptionem magis accensus, calore intenso torquebatur; sicque ad quoddam praedium domini ¹⁵ Grothonis militis, castellani Lublinensis, qui dominum regem praefatum cum sua curia invitaverat, deductus, ibidem quievit, gravissima febre illo die ipsum torquente, ita quod tam medicus, quam omnes curienses, ejus ²⁰

Przedz. I, wiersz 1 sumptuose» sumptuosissima IV-VI. — 3 suae» niema II, VI, VIII, IX. — 4 volentem» volente II. — cum» tak II, III; cujus inne. — suus» niema IX. — 5 aptatus» aptus V-IX. — ipse» ad dodaje II, III. — 7 ut» ab dodaje VIII. — 10 venandi» tak V; venationis IX; venero VIII; venereo inne. — 11 verius» niema IV, V. — ut creditur» niema V, — modicum» modice II. — 12 prudentum» prudentiam IX. — advertens» sibi suadente dodaje IV. — 13 nemus» venandum IX. — festine» festive I, III-V, VII. — 14 crastino» castra I. — 17 collisione» lesione IV, IX. — 20 diversis» sumpsit dodaje V. — et gulose» g. e. III; et gulosa VIII; et g. et II. — *Przedz. II, wiersz 1* et boletorum» tak II, V; e. boletorum I, III, VI; e. boletarum VII, IX; e. buletarum VIII; niema IV. — 3 suorum et praecipue» niema V-IX — 4 Colonia» Glogovia IV. — 6 Sandomiriensi» Sandomir II. — 7 de» niema VIII, IX. — 9 praefatum» niema IV. — praedictum» compertum V. — 10 fuerat» sibi prohibitum dodaje IV. — 12 exiens» existens II-IV. — frigidam» a dodaje IX. — 13 accensus» succensus II, III. — 16 militis» niema IX; et dodaje V. — Lublinensis» Lubinensis II — 17 dominum» dictum III, V-IX. — regem» niema IV. — praefatum» dominum IV; niema III, V-VII, IX. — 18 gravissima» pena dodaje IV-VI, VIII, IX. — 19 febris» febris V, VI, VIII, IX. — 20 ejus» niema IV, IX.

¹⁾ smarze, z rodzaju grzybów.

de vita desperaverant omnino. Altera autem die, postquam febris medico consulente inflammationes suas mitigasset, curienses sui fidelissimi suae debilitati compatiētes nimium, 5 in quodam vehiculo usque ad monasterium Coprzywnicense fratrum Cisterciensium equorum more pedestres trahentes vehiculum, leviter ipsum deduxerunt, in quo monasterio per octo dies continuos jacens quievit, ubi 10 deo et sancto Sigismundo votum vovit, ruinas templi Plocensis, in quo Sigismundi regis et martyris reliquiae honeste conservantur, volens reformare et vicariis quartas, ut puta cuilibet medium grossum quolibet 15 die temporibus perpetuis ad honorem cunctipotentis et beatæ virginis Mariæ ac sancti Sigismundi regis assignare; post quod votum, prout me accersito, mane mihi et aliis audientibus retulit, statim se sensit alio 20 qualiter a febre relevatum, mandans mihi,

ut ad Plocensem civitatem mitterem, ut ruinae ecclesiae conspicerentur, et vicariorum numerus sibi diceretur, quod mox, ut imperatum fuerat, adimplevi, virum nobilem dominum Johannem de Skrzin capellanum curiae regalis in praefato negotio celeriter destinando. Demum cum ad quoddam praedium suum, quod Ossek dicitur, deductus fuisset, et quidam medicus suus magister Matthaeus contra magistri Henrici et omnium nostrorum prohibitionem et voluntatem domino regi medonem bibere indulsit, a quo plus accensus recidivavit. Posthac tamen, dum ad Novam Civitatem pervenisset, ibi in curia sua solemnissime aedificata per medicos fuit clysterisatus et vires pulcherrime resumpserat, et sine juvamine currum conscendens in Opathowecz descendit. Ibi plurimis diebus commoratus multum bene convalescebat. Sed magistro Matthaeo medico pra-

Przedz. 1, wiersz 1 vita» ipsius *dodaje IV - VI, VIII, IX.* — desperaverant» desperarent *V, VI, VIII, IX.* — 3 inflammationes» inflationes *V-VIII.* — sui» sibi *IV-VI, VIII.* — 6 Coprzywnicense» Coprzywnense *II*; Coprzywnica *V-VIII*; Paczywnica *IX.* — fratrum Cisterciensium» niema *IV.* — 7 vehiculum» niema *IV-VI, VIII.* — 8 leviter» leniter *II, III, VII.* — in quo... volens» niema *IV.* — 9 continuos» niema *VIII.* — 11 quo» tak *V*; ad *dodaję inne.* — 12 reliquiae... conservantur» tak *V*; predicti honorifice conservatur *inne.* — 13 volens» vellus *II, III.* — 15 cunctipotentis» omnipotentis *IV.* — 16 ac» et *II, V, VI, VIII, IX.* — 17 votum» niema *IX.* — 18 mane» tak *IV*; *inne nie mają* — mihi et» nihilo *IX.* — et aliis audientibus» niema *IV.* — 19 retulit» niema *VI, VIII, IX.* — *Przedz. II, wiersz 1* mitterem» mittens *IX.* — ruinae» minime *IX.* — 3 diceretur» daretur *IV.* — mox» niema *IV.* — 4 nobilem» niema *IX.* — 5 dominum» niema *V, VI, VIII.* — Skrzin» Skrin *IX.* — 6 celeriter» elegetur *IX.* — 7 Demum» niema *IX.* — 8 Ossek» Osszek *V, VI, VIII.* — dicitur» deduceretur *dodaje IX.* — 9 suus» niema *VIII.* — 11 nostrorum» tak *V*; iram *VI*; rectam *II, III*; niema *IV, VII, IX.* — 12 indulsit» indulsisset *IV.* — a» niema *IV.* — 13 Posthac» post hoc *II-IV, VII.* — 16 clysterisatus» gristerisatus *VIII, IX*; niema *IV.* — et vires... conscendens» pulcherrime reformatus et vires jam resumpsisset ascendens *IV.* — 18 Opathowecz» Oppatowecz *II, IV*; Opathowecz *IX.* — 19 convalescebat» convaleuit *V.* — 20 Matthaeo» tak *II, III*; *VIII*; Mathia *I, V-VII, IX.* — praefato» Henrico *dodaje IV.*

1370.
paźdź.
30.

fato instigante Cracoviam processit, in cujus itinere primo nocturno febris eundem arripuit, ex motu ut videbatur, quae fuit in antea non una sed triplex, nam patiebatur cottidianam, tertianam et quartanam, quae omnes satis leves videbantur. Sed cum simul una die concurrerunt, tunc ipsum nimium illo die affligebant, unde de die in diem, donec Cracoviam deductus fuerat, dolor non mitigabatur, sed augendo ipsum cruciabat. Penultima itaque die mensis Octobris Cracoviense castrum fuerat inductus, ubi prima die mensis Novembris per me, a medicis ante lectum suum stantibus, utrum in Cracovia jam esset inquiri fecit. Quos cum inquisivissem, utrum dominus rex in Cracovia esset, magister Matthaeus praefatus dixit: Numquid delirat, an amens factus sit, quod quaerit, utrum in Cracovia

sit rex; dixi ad eum: Scit quidem se esse in ¹⁾ medicamenta levia ordinantis, quae in via existentes habere nequistis. Nunc autem sibi videtur, quod nullam operam ad hoc datis. Qui magister Matthaeus quasi attonitus dixit, se velle cum suis sociis apponere meliorem diligentiam prout sciret; moxque per me ab eisdem fecit inquiri, utrum aliqua mortis signa in eo considerarent, quod sibi causa dei revelarent, ut saluti suae et ¹⁰ domui disponere posset. Qui sibi longam vitam more medicorum indicabant seu praedicabant vel praedixerunt. Ipse tamen de recuperanda sanitate dubius, tertia mensis praedicti, mane circa ortum solis testamen- ¹⁵ tum condidit, in quo tam ecclesiis quam pauperibus ac servitoribus multa bona ac haereditates legavit. Quorum quibusdam, videlicet Sbigneo, Predborio et Pacossio fra-

Przedz. I, wiersz 1 instigante» investigante IX. — processit» premiserat IV. — 3 motu» metu II-IV, VII, IX. — videbatur» sibi dodaje V. — in» niema II, V, VI, VIII, IX. — antea» niema VI; ante ea VIII. — 6 simul» niema II. — 7 concurrerunt» tak II, IV, VI, VIII; concreverunt I, III, V, VII, IX. — tunc» niema II, III. — 11 itaque» igitur II, III. — 12 Cracoviense... Novembris» niema IV. — 13 die» niema III, VII, IX. — 15 Cracovia» dominus dodaje III. — 17 rex» jam II; niema VII, IX. — Matthaeus» Mathias I, III-V, VII, IX. — 19 sit» est VIII. — Przedz. II, wiersz 2 medicamenta» medicamento VIII. — levia» lenia II; lenia parata IV. — ordinantis» tak I; ordinare inne. — 3 existentes» existens III; existenteque VII. — nequistis» nequisistis IV; nequivistis II, VII, IX; inquisivistis VIII; meministis VI. — 4 ad hoc datis» addatis VIII. — 5 Qui» cui IV. — Matthaeus» Mathias V, VI. — 6 velle» nolle IV. — 7 prout» melius dodaje V. — 8 me» niema VI-IX. — 9 signa» essent dodaje V, VI, VIII. — considerarent» niema V, VI, VIII. — 11 disponere posset» provideret IV. — 12 indicabant» medicabant I. — seu» niema IV-IX. — praedicabant vel» niema VI, VIII. — 13 vel praedixerunt» niema IV. — 14 tertia» die dodaje V, VI, VIII. — 19 Predborio» Przedborio IV; Przedboro V; Przethborio VI, IX.

¹⁾ Już Sommersberg uważał, iż tu jest jakaś przerwa w opowiadaniu; znajduje się ona we wszystkich rękopismach.

tribus dictis Sbgneoviczi opidum Włodzisław¹⁾ dictum cum suis adjacentiis legavit. Item filiis naturalibus Nemerze et Boguczicze, Cutaw, Puznicz, Drugram et alias villas
 5 legavit. Pasconi Słodzen, Netlan Metst'-dam, Johanni castrum Medzigorze et advocatiam in Zawichost Sobotam et alias plures legavit. Jaskoni Zerawsky Podgagye et pluribus aliis multa legaverat. Quae postmodum
 10 per dominum Lodvigum Hungariae et Poloniae regem et genitricem suam Elizabeth reginam, Kazimiri regis praedicti sororem germanam parte erant retractata. Item dilectae olim filiae suae Elizabeth, uxoris Bo-

guslai ducis Stetinensis et Caszsuborum domini filio, Kazimiro nomine, nepoti suo Dobrinensem, Cujaviensem, Syradiensem et Lancieniensem ducatus cum castris Cruswiciensi, Bidgostiensi, Wielatow²⁾, Walcz³⁾ legavit. Item crucem auream pretiosissimam plus quam decem milia florenorum valentem ecclesiae Cracoviensi; brachium sancti Cosmae in ciborio solenni deaurato ecclesiae Posnaniensi, item quandam monstrantiam cum reliquiis quibusdam et bibliam decoram ecclesiae Gneznensi legavit. Item duabus filiabus suis omnia ornamenta lectorum cortinas et velamenta bysso⁴⁾ purpura, gemmis pretiosis, margaritis

*Przedz. I, wiersz 1 dictis» dicti rękopp.; domini VI — Sbgneoviczi» Sbgneovicz V; Sbgneo videlicet VIII; niema IV. — Włodzisław» Władzisław IV, V, VIII; Władisław Som. — 2 dictum» niema II, III, VII, IX. — 3 Nemerze» Nyemerze II, IV; Nyemyerze V, VII; Nemyerze VI. — 4 Cutaw» Cantaw V; Cutno IV; Cutow VIII; Cataw VI. — Puznicz» Pirznicz V, VIII; Puznicze IX. — Drugram» Drugiań VI. — 5 legavit» assignavit VIII. — Pasconi» tak IV, V, VII, IX; Passkoni VIII; Pastoni I-III, VI. — Netlan» Neclam II; Netlam IV; Nyetlay V, Nyethan VII, IX; Nyetlan VIII. — Metst'dam» tak I; met secundam VII, VIII; secundam Som. — 6 Medzigorze» Medzigocze IV; Myedzigorcze VI, IX; Medzyrzecz VIII. — 8 Jaskoni» tak II, IV; Jaschkoni I; Jasszkoni VI; Jassconi V, VII-IX. — Zerawsky» Zorawsky VI; Zorawsky VII, IX. — Podgagye» tak V; Podoczze IV; Podgoge I-III, VI; Podgage VII-IX. — 9 legaverat» legavit V. — 10 Lodvigum... regem» niema III; Lodvigum IV. — 11 regem» in parte fuerant recitata dodaje VI; i. p. f. retractata dodają V, VIII, IX; f. retractata dodaje VII.—et» per Elizabeth dodają V-VII, IX. — suam Eliz. reginam» dicti regis V-IX. — 12 sororem» niema IX. — 13 germanam... retractata» niema V-IX. — parte» postea IV. — retractata» recepta IV. — 14 uxoris» uxori II-IV, VII-IX. — Boguslai» niema II, VII. — *Przedz. II, wiersz 1 ducis» niema IX. — Stetinensis» szcetinensis V, VI; szczecinensis VIII. — Caszsuborum» Kassuborum IV-VI, VIII. — domini» domino III. V-IX; domum IV. — 3 Cujaviensem» próżne miejsce zostawione w I; niema II-IV. — et... Cruswiciensi» niema IX. — 5 Bidgostiensi» Bidgostiensem VII. — Wielatow» tak popr. S.; Balutow V-IX; Balathew I; Balatow II, III; niema IV. — Walcz» Velcensi I; Welun II, III; niema IV; Wyelun V. — 11 et... decoram» tak V, VI, VIII, IX; inne nie mają — 14 purpura» purpurea I.**

¹⁾ Włodzisław, w woj. sandom. na północ od Xiąża W na gran. woj. krak. ²⁾ Wielatow, w woj. gniezn. ³⁾ W rozdziałach następnych mają rękopp. wszystkie z małemi odmianami Welcz, jest to zapewne Walcz naczelne miasto powiatu waleckiego na gran. półn. woj. pozn.

⁴⁾ z cienkiego płótna.

1370.
listopada
5.

listopada
7.

et lapidibus pretiosis sumptuose praeparata, nec non scutellas ¹⁾ de puro auro fabricatas multa millia marcarum argenti valentia donavit ac omnium vasorum argenteorum et jocalium ²⁾ diversi generis medietatem, et residuam medietatem uxori suae Elizabeth Henrici ducis Glogoviae filiae similiter legavit. His itaque et aliis sic per ipsum decenter et legaliter dispositis, feria tertia proxima, quae fuit dies quinta mensis Novembris, mane circa ortum solis, multis viris nobilibus et ecclesiasticis praesentibus ad Christum feliciter emigravit. Aderat autem eo tempore illustris princeps Wladislaus dux Opoliae, ex filia sororis regis praefati natus, qui et ipse per memoratum regem Ungariae illustrem ad compatiendum infirmitati regiae fuerat destinatus. Post cuius obitum exequiis solemniter celebratis, feria quinta proxima, quae fuit dies septima mensis praedicti, in dextra parte chori ec-

clesiae Cracoviensis per fideles suos extitit tumultus, Jaroslao sanctae Gneznensis ecclesiae archiepiscopo, Floriano Cracoviensi, Petro Lubucensi episcopis tum praesentibus. Quantus enim clamor, quantus fletus, quanta ⁵ vociferatio procerum et nobilium, praelatorum, canonicorum et ecclesiasticorum virorum atque popularium in sua depositione extitit, lingua humana non facile posset enarrare. 10

5. De Lodvici regis Ungariae in Cracoviam adventu et ejus susceptione.

Anno igitur mense dieque praedictis Lodvico rege Ungariae praefato Cracoviam veniente primo proceres terrae et natu majores ¹⁵ regni Poloniae in Sandecz et ultra occurrerunt, ipsum honorifice susceptum versus Cracoviam deduxerunt. Qui cum Cracoviam intraret, civitatenses Cracovitae cum vexillis purpureis extra civitatem ad mon- ²⁰ tem Lassotae obviam venerunt, ordinaverunt

Przedz 1, wiersz 2 scutellas» tak II, IV, VIII; scutellas I, III, V, VII, IX. — 5 jocalium» tak II, III; pocalium I, IV-VI. — 10 quinta» dies powtarza II. — 13 emigravit» migravit IV-VI, VIII. — 14 illustris» illustrissimus II. — 16 memoratum» dominum IV. — 18 cujus» ejus IV-IX. — Przedz. II, wiersz 2 Jaroslao» a J. II. — 9 extitit» extat II. — posset» explicare et dodaje V, VI, VIII, IX. — enarrare» W rękop. IV następuje tu mylnie rozdział 11. — 11 De ... susceptione» De Lodvigo rege Ungariae Cracoviam adventu et susceptione Cracovie I; De adv. Lod. regis Hung. in Cr. et ej. susc. sollempniter facta VIII. — 13 mense» tak IV; et m. inne. — dieque» tak III; et die IV; die ut est VIII. — praedictis» tak VII, IX; in p. inne. — 14 Ungariae» Hungarorum II, ten i IV piszą zawsze prawie Hungaria i Hungari, zamiast Ungaria, Ungari. — veniente» veniens VIII; niema IV. — 15 majores regni» niema III, V-IX. — 16 Poloniae» majores dodał tu III. — Sandecz» Szandecz I, II, VI, IX. — 17 ipsum» ipsumque II; et i. IV. — versus» niema II. — 18 deduxerunt» adduxerunt IX. — 19 civitatenses» civitates I; cives V-VIII; civit IX. — Cracovitae» Cracovienses I, V-VIII; Crac. IX. — 21 Lassotae» tak IV, VI, VIII; Lassothae I; Lassothe II, III, V. — ordinaverunt» obviaverunt VI; obviaverat V, VII, IX.

¹⁾ czary. ²⁾ klejnotów.

etenim quod communitas consulum vexillum,
in quo arma civitatis et claves fuerunt de-
signata et unaquaeque mechanicorum in sua
turma incedens sua vexilla signis propriis
5 ac clavibus designata portabant, eaque om-
nes regi ad manus offerebant, sicque ip-
sum cum magno honore processionebus cle-
ri praecedentibus usque ad ecclesiam ma-
jorem castri deduxerunt.

10 6. *Quare autem praedictus Lodvicus rex
Ungariae et non aliquis dux Poloniae in
regem fuerat assumptus.*

Temporibus igitur Karoli patris Lodvici
regis praedicti Kazimirus illustrissimus rex
15 Poloniae, cupiens regnum suum Poloniae,
quod tempore avorum suorum, utpote post
expulsionem regis Wladislai patris sui fue-
rat per Cruciferos de domo Theutonica et
marchiones Brandeburgenses et alios vicinos
20 principes occupatum, ad sui integritatem
reducere, et ut hoc fortius et celerius sine
suorum nimia fatiga et expositione dam-
norum ad finem posset perducere optatum,

cogitavit Karoli praefati, qui suam sororem in
uxorem habuerat, auxilium postulare. Quod
cum fecisset per solemnes nuncios ab eo-
dem Karolo gentem armatam postulando,
rex Karolus praefatus natione Gallicus et
sapientissimus, Roperti regis Siciliae filia-
ster, priusquam gentem armatam sibi in subsidium
dare permetteret, requisivit, quid muneris
aut praemii exinde sperare deberet Rex
Kazimirus suorum fidelium, ut credebat con-
silio circumventus, obtulit Karolo regi Un-
gariae praedicto, quod in casu ubi filium
non haberet, jam duas filias ex uxore sua
Litwana habens, filio suo primogenito Lodvico
nomine regnum suum Poloniae veluti nepoti
suo carissimo vellet assignare. Habebat e-
nim Karolus rex memoratus protunc tres
filios, Lodvicum, Andream et Stephanum,
conceperatque in animo, quod Lodvicum in
Polonia, Andream in Sicilia et Stephanum
in Ungaria praeficeret in reges. Quod quasi
fuit impletum, licet eventus non fuit bonus
effectus. Nam ipso ordinante Johannam Si-

Przedz. I, wiersz 1 quod» et V; niema VI, VIII. — 2 arma» tak IV, V; dama I; doma II, III; donia VI, VIII; dona VII, IX. — 5 ac clavibus» et clenodiis V, VI, VIII; niema VII, IX. — omnes» niema II. — 6 sicque» tak II, IV, VI, VIII; sic quod inne. — 7 honore» h. et VIII. — 9 castri» Cracoviensis dodaje IV. — 10 autem» niema IV-IX. — praedictus» praefatus VI-VIII. — 12 regem» Polonie dodaje IX. — assumptus» per majores Polonie dod, V; sequitur dod. I. — 16 avorum» annorum I, VI-IX. — utpote» et II-IV; et nupte I. — 21 reducere» deducere VII. — fortius et celerius» c. et facilius VIII; et facilius V-VIII, IX. —
Przedz. II, wiersz 5 praefatus» praefata II. — Gallicus» niema IX. — 6 Siciliae» Cilicie zawsze ma IV; Silicie IX. — 7 subsidium» auxilium IX. — 8 permetteret» promitteret II, IX. — quid» quot I; quod II, III. — 10 suorum fidelium» niema V. — 11 Ungariae» niema IV-IX. — 12 filium» consilium III, V, VI, VIII, IX. — 13 duas» ducis III. — 14 habens» tak poprawił S.; habentem I-III; jam habente IV, niema V, VI, VIII, IX. — Lodvico» carissimo L. V. — 16 carissimo» legitimo II, III; Kazimiro VII. — 17 memoratus» praefatus V-IX. — protunc» tunc V-VIII. — 18 filios» videlicet dod. II. — et» niema II. — 20 in» niema V-IX. — 23 effectus» assecutus V. — Johannam» Johannem IV, VIII.

ciliae regis Roperti filiam Andreae filio suo fecit desponsare, quae ipsum tertio gradu consanguineitatis attingebat, quem Johanna uxor sua praefata turpiter jugulari ordinavit et per fenestram de cubiculo praecipitari permisit, et hoc de anno domini MCCCXLV. Stephanus vero unicam filiam de filia Lodvici ducis Bovariae Romanorum imperatoris sibi copulans migravit ad Christum, solo Lodvico remanente. Sicque Karolus spe promissae mercedis exharratus, supremis ipsius Kazimiri regis, videlicet Sbisconi praeposito et Spitconi castellano Cracoviensibus, quorum consilio Kazimirus rex protunc juvenis regebatur, donaria multa extulit, castra et possessiones concessit et singulis annis certa stipendia ministravit, ut regi Kazimiro suaderent, ne a coepto negotio desisteret, sed Lodvicum filium ipsius sibi in successorem regni deputaret. Et ut ad hoc fa-

ciendum facilius ipsum declinare possent, promittebat Karolus, quod filius suus Lodvici omnia spectantia ad regnum Poloniae per quoscumque usurpata vel occupata, et praecipue Pomoraniam a Cruciferis vellet recuperare et evincere propriis sumptibus et expensis. Rex autem Kazimirus tam suorum consiliariorum suasionibus, quam regis praefati et suae sororis promissionibus animum acclinans praefatum Lodvicum sibi in successorem elegit atque constituit haeredem, certis pactionibus juramento et litteris praemunitis roboratis, in quibus pactis tres conditiones praecipue inter caeteras habebantur. Primo itaque promisit Lodvici rex Ungariae omnes metas seu terminos regni Poloniae (evincere) et praecipue Pomoraniam solus cum sua gente damnis et expensis propriis recuperare se astrinxit. Item si dominus rex Kazimirus Poloniae praelibatus

*Przedz. 1. wiersz 1 filiam» filie I; suam dodd. I-III, V. — Andreae» Andream VIII; niema II, III. — filio suo» niema II, III, V-IX. — 3 Johanna» Johannem VIII. — 4 jugulari» jugulare IX; irregulari ut I-III. — 5 et per» de IX. — praecipitari» precipitatum IV. — 6 MCCCXLV» MXXXV ma II; zaś MCCCXLV ma VI — 7 de filia» niema IV-IX. — 8 Bovariae» Baronie IX. — imperatoris» niema IV-IX. — 9 sibi copulans» tak V-IX; sibi habens IV; niema I, II. — 11 exharratus» tak I; exarratus inne. — supremis» summis IX. — 12 Sbisconi» Sbiscone II; Sbiscone V, IX. — 13 Spitconi» Spythkone II, V; Sbithecone IX. — castellano» castellanis VIII; capellano IX. — Cracoviensibus» Cracoviensi II. — 14 protunc juvenis» prout juvenis existens VI. — 15 extulit» obtulit IV, IX. — 18 ne» ut VII. — a coepto» accepto VII, VIII. — 19 ipsius» suum IV-VI, VIII. — 20 Et ut» Ut autem V-IX. — *Przedz. II, wiersz 1 declinare possent» acclinare p. II, III; inclinare posset IV; inclinaret V-IX. — 4 usurpata vel» tak II; ut I; dissipata v. III; detenta v. IV; fuerint V-IX. — 9 et» ut VII, IX; sororis» suasionibus dodaje IX; suasionibus et V-VIII. — promissionibus» niema IX. — 10 acclinans» acclinaret IV. — 11 atque» ac II. — 12 praemunitis» tak IV; ptunit I; premunitis II, III; niema V-IX. — 13 pactis» niema II. — 15 itaque» niema V-IX. — 16 omnes ... Pomorani» m» niema II, III. — 18 solus» velle s. I, IV-IX. — cum» niema VII, IX. — 19 astrinxit» astruxit omnes metas seu terminos regni Polonie kładą tu dopiero II, III. — 20 praelibatus» niema IV.**

absque prole masculina decederet et dominus Lodvicus rex Ungariae sibi succederet regno in eodem nullum alienigenam ad officium capitaneatus praeficeret, sed tantum aliquem ex Polonis. Item nullas alias exactiones seu collectas imponeret, et quod iura, privilegia, libertates regnicolis inviolabiliter observaret ac injuste ablatas tam viris ecclesiasticis quam saecularibus redderet, nulla contrarietate ostensa; sibi viceversa proceres et nobiles totius regni Poloniae et suis tantummodo filiis, quos si haberet, promiserunt (fidem), si et in quantum ipsis per eundem dominum promissa servarentur.

15 7. *De his, quae ante coronationem domini regis Ungariae acciderant*

Nobili igitur Lodvico rege Ungariae saepedicto in Cracoviensi castro residente, altera die adventus sui Cracoviam venerabilis 20 vir Janussius dictus Suchiwilk, decanus et cancellarius Cracoviensis, testamenti per do-

minum Kazimirum felicitis memoriae regem facti legitimus executor, omnia privilegia donationis per praefatum dominum Kazimirum regem Poloniae in sua ultima voluntate facta et de mandato magnifici principis domini Wladislai ducis Opoliae usque ad adventum ipsius domini regis Ungariae reservata, coram eodem domino rege produxit, requirens eundem, utrum ea juxta dispositionem sui avunculi distribuere deberet. Qui gratiose respondit, ea distribuere debere, et omnia per dominum Kazimirum regem legata et disposita mandans adimplere; mox tamen, quibusdam invidis et dolose ipsi domino regi dissuadentibus, mandavit eadem privilegia ad dominos archiepiscopum Gneznensem et Florianum Cracoviensem episcopum et ad nobiles regni, qui partim aderant reportari, eorum arbitrio et definitioni committens; ad quos dum tamen cum huiusmodi privilegiis pervenissemus, ipsi omnia

Przedz. 1, wiersz 1 absque» sine *V-IX*. — 3 in eodem» *niema IV*. — nullum» ullum *VI*. — officium» officia *II*. — 5 item» quod *dod. III*. — alias» *tak II, III*; talis *I*; seu *dodd. V-IX*. — 6 seu collectas» *niema IV*; et c. *V-VIII*. — 7 privilegia» privilegium *I, V, VI, IX*; privilegiorum *VII*; et *dod. VI*. — 8 observaret» observari *V-IX*. — 9 redderet» *niema VI, VIII*. — 20 vir» dominus *dod. VI-IX*, — Suchiwilk» Suchiwyk *V*; Suchiwik *IV*; Schuchiwilk *VII*; Zachiwilk *IX*. — 21 cancellarius» canonicus *II*. — *Przedz. II, wiersz 2* executor» *niema IV*. — omnia» prefata *dod. IV, VI, VIII, IX*. — 3 donationis» donationes *VIII*. — 5 facta» *tak V*; facte *inne.* — et» *niema VI-IX*. — mandato» *niema II*. — 8 rege» *niema II*. — produxit» producit *IX*. — 9 requirens» inquirens *II*. — juxta» secundum *II*. — 10 distribuere deberet» observare vellet *IV*. — 11 distribuere» distribui *V-IX*; observari *IV*. — debere» deberet *VII*. — 12 Kazimirum» *niema IV*. — 13 mandans» mandat *VII*; mandato *IX*. — 14 invidis» invidiis *IV*. — ipsi» *niema VIII*. — 15 eadem» eisdem *VIII*. — 16 dominos» dominum *II*. — 17 episcopum» *niema II*. — 18 ad» *niema II*. — qui partim aderant» *niema IV*. — partim» *tak V-VIII*; partem *I*; eo tempore *II*; tempore *III*. — 19 reportari» reportatur *VII*; reportaturi» *IX*. — 20 tamen» *niema II, III*. — cum» causa *I, II, V, VII, IX*. — huiusmodi» cum *dod. V*.

approbantes distribuere jusserunt, praeter privilegia illustrissimo Kazimiro, nepoti domini regis Kazimiri jam defuncti super ducatibus Syradiensi castris et terris Lanciensi et Dobrinensi, Crusviciae, Bidgostiae, Wielatowo¹⁾, Walcz ac Nemerze et Johanni filiis felicis memoriae Kazimiri olim regis naturalibus super quibusdam castris et villis datis et assignatis; quae privilegia usque ad plenioram deliberationem jussa fuerant repraesentari. Et tandem convenientes ad domum domini Jaroslai archiepiscopi Gneznensis, donationem duobus filiis naturalibus praedictis factam annihilare volentes, privilegia per camerarios Mscijonem Sandomiriensem et Johannem Cracoviensem praecidi mandarunt, quae tamen sic praecisa fuerunt et sunt reservata. In crastino autem mane archiepiscopo et episcopis ac nobilibus dignitate majoribus simul congre-

gatis, dominus Lodvicus rex praedictus suasu quorundam, felicitati aliorum invidentium, misit Wladislaum ducem Opoliae illustrem ad eosdem, inquirens, utrum dominus rex praemortuus, in morte sua, propinquis ir-
5 requisitis, aliquas terras, castra et villas ac alia legare potuisset, et quid juris esset sibi responderent. Et quamvis archiepiscopus et episcopi super hoc dabant nullum responsum et inter caeteros altercatio fieret,
10 vel potuit vel non potuit, quibusdam assentibus et bene, quod testamentum morte testatoris confirmatur et ultima voluntas est ex debito implenda, tandem quidam prudentes exonerare se volentes dixerunt, quod
15 iudices hanc quaestionem decidere jure deberent. Tandem Pelka Zambr, judex Sandomiriensis, et Wilczko de Naborow, subjudex Cracoviensis, potius ad relatores, quam de jure polonico pronunciaverunt, neminem in 20

*Przedz. I, wiersz 1 distribuere» distribui IV. — 2 illustrissimo... nepoti» illustrissimi Kazimiri nepotis V^{IX}. — 3 Kazimiri» niema IV. — 4 Syradiensi» tak II, IV, VIII; syradiensis inne. — castris» tak II; castri inne. — 5 Crusviciae» Crusviciensi IV; et dod. VIII. — 6 Wielatowo» Wlothorio I, II, IV; Slotorie III, V, VII, IX. — Walcz» tak IV; Welcz I-III, V-VII, Wek II; Welc VIII; Wyelecz IX — ac» de Som. — Nemerze» Nemertze III; Nyemerze IV, Nemerzs VI; niema VIII. — 7 filiis» niema V. — 10 jussa» missa VI, VIII. — 11 repraesentari» prenotari II; servari IV; presentari V. — 12 Jaroslai» Ja I; Janussii II-IV; Jacobi V-IX mylnie. — 13 filiis» niema II — 15 Mscijonem» Mszczyonem III; Mszczuyonem IV; Mszczwyonem V; Mszczionem VI, VII; Mszczyonem VIII; Myeszkonem IX. — 16 praecidi» tak II; precidere inne. — 20 dignitate» dignitatis V-VII. — *Przedz. II, wiersz 7* quid» quod VIII. — 10 caeteros» c. dum IV. — 11 vel» tak III, V; modo II; et I, IV, VI-IX. — quibusdam» niema III. — 12 et bene» niema III. — morte» mente III. — 13 testatoris» niema I' — voluntas est» debitas II, III. — 14 debito» est dod. II, III. — implenda» impleta V. — 16 decidere» tak VI, VIII, duro I, V; diffinire II, III; derimere IV; diu VII, IX. — jure» niema II, IV. — deberent» tak VI-IX; dederunt I; debuerunt II-IV; deciderunt V. — 19 relatores» relationem III-IX. — 20 pronunciaverunt» niema V-IX.*

¹⁾ Bielski Kron. pol. str. 238 wyd. pierw. ma Włotow.

morte a suis propinquis aliqua posse seu potuisse legare. Quam pronunciationem dominus rex relatu ducis praefati audiens, licet derisisset, tamen ratam habens, misit
 5 ducem eundem ad archiepiscopum et ad nobiles memoratos, petiit sibi litteras super ipsa pronunciatione fieri, ipsamque sigillis archiepiscopi et episcopi ac nobilium tum praesentium roborari. Quod archiepiscopus
 10 et caeteri nobiles audientes, aliququaliter contristati, coeperunt interloqui, et interlocutione habita considerarunt, quod haec pronunciatio in praejudicium Kazimiri ducis Stetinensis fieri debebat, dixeruntque pro-
 15 nunciationem quoad terrigenas fecisse non autem quoad duces, cum jura ducalia quoad hoc essent eis penitus ignota. Sicque in eodem negotio sibimet, proh dolor, contrarii sunt inventi; nam primo pronunciarunt
 20 omnes donationes per dominum regem fuisse validas, et altera die, ut praemissum est, dixerunt, complacere cupientes, minime valuisse. Hujusmodi autem pronunciatione non obstante, omnes donationes, praeter-

quam filiis regis naturalibus factas, fuerunt sortitae effectum, et quod duci Kazimiro terrae Syradiensis et Lanciciensis fuerunt abstractae, Dobrinensis autem ducatus, Bidgostia, Wyelatowo et Welcz civitates et castra fuerunt sibi per dominum regem Ungariae in dominium assignata. Et haec fuit prima variatio in novitate nobilissimi regis Lodvici, quod tamen invitatus ut verius creditur fecisse. Nam quidam magnates et quasi primi in consilio regis mortui, parti Ungarorum multum faventes, aestimabant, ducem Kazimirum de terra Syradiensi, Lanciciensi et Dobrinensi ac castris praenominatis in juvamine Karoli, generi sui, Romanorum imperatoris, ac Boguslai patris sui, ducis Stetinensis ad regni Poloniae gubernacula, tanquam haeres et successor legitimus avi sui, domini Kazimiri olim regis Poloniae posse pervenire, et hoc pertimescentes suaserunt domino regi Lodvico ut ipsum Kazimirum in terris Syradiensi, Lanciciensi, in quibus alias ipsum Kazimirus ut suum filium adoptans conservare, et his majora

*Przedz. I, wiersz 1 suis» s. posse II. — posse seu potuisse» niema II. — 2 legare» relegare V-IX. — 7 ipsa pronunciatione» ipsam pronunciationem II. — 9 archiepiscopus» episcopus dodaje V. — 13 Kazimiri» reg. dodaje I; et II — 14 Stetinensis» próżne miejsce zostawił na to słowo I. — debebat» debebatur II, III; debuit IV. — dixeruntque» dixerunt quod II. — 16 duces» ducem III, V-IX. — 17 eis» niema II. — 21 validas» invalidas IV. — 24 obstante» absente mylnie I. — *Przedz. II, wiersz 1 naturalibus» niema II-IV. — 5 Wyelatowo» tak V; Belathowo I; Belatow II, III; Byelathowo IV; Welatowo VI, VII, IX; Welatow VIII. — Welcz» Bech I; Belz II, III; Belliz IV; niema V-IX. — 8 novitate nobilissimi regis» nobilitate ejusdem r. V-VIII; nobilitate e. IX. — 9 quod» quam II-IX. — tamen» niema III, V. — ut» tak III; et II; inne nie mają. — verius» variasse VI-IX. — 13 terra» terris II-IV. — 15 juvamine» juniorem II. — 16 Boguslai» Bogufali II, IV. — 17 regni» regna II, III. — 20 pervenire» perveniss rękopp. — 21 Lodvico» regi praenominato dodaje sam tylko I. — 22 Syradiensi» Sandomiri IX. — 23 alias» tak II-IV; al I; niema V-IX. — ipsum Kazimirus» tak III, V-VIII; Kazimirum I, II, IV, IX. — ut» in II, IV.**

promiserat dare, nullatenus pateretur. Offerebat tamen sibi de consilio consiliariorum praedictorum loco Syradiae et Lanciciae ducatum, priusquam eosdem ducatus sibi assignavit, ducatum Gnewcoviensem, quem dux Kazimirus de consilio quorundam sibi ratione consilii junctorum recipere recusavit. Et hoc duplici de causa, primo ex eo, quia dominus rex ipsum circa easdem terras conservare, ut praemissum est, et plura addere promiserat, secundo, quia ducatus Gnewcoviensis naturalem dominum, videlicet Wladislaum ducem Album, Kazimiri filium, licet monachum ordinis sancti Benedicti, vivum haberet, quem ducatum Gnewcoviensem etiam dominus rex Kazimirus felicis memoriae alienare noluit ab eodem. Postremo tamen, cum dominus Lodvicus rex memoratus in regem Poloniae coronari deberet, voluit, ut Kazimirus juvenis antedictus de ducatu Dobrinensi, Bidgostiensi, Wyelatowo et Welcz contentaretur illa vice promittens sibi de aliis in posterum providere. Considerans vero Kazimirus aliter fa-

cere non posse, consensit, et in coronatione domini regis ducatum Dobrinensem cum castris praedictis in feodum a domino rege et a corona regni Poloniae suscepit.

8. De proditione castri Santhok ¹⁾. 5

Fama igitur mortem Kazimiri regis felicissimi ad circumvicinas provincias deferente, quidam miles Hasso de Huchtenhayn, Hassonis filius de Wedel, Ottonis marchionis Brandenburgensis, filii Lodvici quondam ¹⁰ imperatoris Romanorum capitaneus seu advocatus, mox ut regem jam mortuum percepisset, quosdam tres Saxones in castro Santhociensi pecuniis et promissionibus attraxit, ut eorum juvamine castrum Santho- ¹⁵ cense posset obtinere. Qui Saxones videntes, quod castrenses in victualibus deficerent aliquid et paucitatem in eodem hominum conspicerent, qui inimicis resistere non possent, et praefectum castri Sandzi- ²⁰ wogium de Virh castellanum Bninensem non adesse, Hassoni, militi praefato per unum ex ipsis hoc significare curaverunt. Qui Hasso satis cum paucis hominibus dictum

*Przedz. 1, wiersz 3 loco» tak poprawił S.; locorum rękopp. — ducatum» ducatum rękopp. — 4 assignavit» assignaverunt II; assignaverat III, IV. — 7 junctorum» tak II, III; innotorum I, IV-VI, VIII, IX; innotorum VII. — 9 quia» quod II. — 11 addere» niema VII, IX. — quia» quod II. — 22 Wyelatowo» Welatowo I, Wlatow II, III; Wolathow IV, VIII, IX — Welcz» Welz III; Welec» IX. — 23 de aliis» niema VIII. — *Przedz. II, wiersz 3 in feodum a» a III, V, VI, VIII; niema IX. — 5 proditione» perditione IV, IX. — 8 Hasso de Huchtenhayn» H. d. Huchtenchyn II; Basso d. Huchtenhaim VII, IX. — 9 Hassonis» Cassonis II. — Wedel» Bedel I. — 11 capitaneus» capitanei II. — 12 jam» niema II. — 13 Saxones» barones VII. — 15 Santhocense» Santhocensem I-III; Santhok IV-IX. — 18 paucitatem» pauciter II. — 21 Virh» Virs II, III; Wyrch IV; Virch V, IX; Wirh VI, VII; With VIII.**

¹⁾ Santok, u ujścia Noteci do Warty.

castrum obsedit sine mora; cui castrenses et praecipue quidam Sandzivogius de Sles-
sino juvenis pro posse resistebat, illis tri-
bus exceptis, qui nullam operam in defen-
sione dare videbantur. Et quamvis dominus
Przeczslaus de Goluchowo, palatinus Kali-
siensis, pro tunc capitaneus Poloniae ad de-
fensionem castri praedicti expeditionem pro-
clamaverat, et omnis terra Poloniae jam pro-
cesserat, tamen quia morose procedebant,
priusquam illuc pervenirent, castrum Hassoni
praefato extitit praesentatum. Habebat enim
capitaneus Poloniae praefatus litteras Has-
sonis praedicti et quorundam nobilium de
marchionatu Brandeburgensi, et ipse Hasso
capitanei et aliorum nobilium Poloniae lit-
teras viceversa, in quibus et per quas treu-
gae pacis hinc inde fuerant firmatae, qui-
bus durantibus per Hassonem quoad cas-
trum huiusmodi fuerant violatae. Itaque Po-
loni Saxones super violatione pacis mone-
bant et Saxones castrum obtinent, ipsorum
monita deridentes.

9. De perditione castri Wladimiriensis in Russia.

Eodem vero tempore Keystuth dux Li-
tvaniae de Troky validissimus Christiano-

rum impugnator, Olgerdi magni ducis Li-
tvanorum frater uterinus, ut comperit, quod
Kazimirus rex Poloniae obiisset, cum Lu-
bardo duce de Luczko nobilissimum cas-
trum Wlodimiriense circumvallantes obse-
derunt, quod castrum, antiquo castro ligneo
in suo statu remanente, rex Kazimirus prae-
fatus in monte alterius castri regalis, in
quo ecclesia cathedralis in honorem beatae
virginis de coctis lateribus est fundata, de
muro fortissimo infra duos annos non ple-
nos, ante mortem suam aedificaverat, sed
morte praeventus imperfectum dereliquit.
Fuit tamen adeo fortificatum, quod homines
in eo manentes hostibus impugnantibus be-
ne resistere potuissent. Sed duce Alexandro
filio Michaëlis alias Coriathi, filastro Olger-
di et ducum Litvaniae praedictorum, qui
castra et terram Wladimiriensem rege Ka-
zimiro commendata acceperat, in Cracovia
existente, quidam Petrassius Thursky Lanci-
cita, praefectus castri praedicti metu duc-
tus, nobilissimum castrum Wladimiriense
praedictum, nulla plaga recepta nec aliqui-
bus penuriis defectuosis depressus, Litwa-
norum principibus praenominatis pudorose

*Przedz. I, wiersz 2 Slessino» Slezyno II; Slesszino IV — 4 qui» tres dodaje II. — defensio-
ne» defensionem II.—6 Goluchowo» tak V; Goluthowo inne. — 18 pacis» paucis dodaje VIII.—
firmatae... fuerant» niema V-IX. — 19 quoad» tak II, III; ad inne. — 21 Saxones» niema
IV. — 24 De .. Russia» niema IX. — perditione» prodizione II. — in Russia» R. IV, Rus-
sie III, V, VI, VIII — 25 Keystuth» Kerstud II, VIII; Kyerstud III, IX. — *Przedz. II,
wiersz 1 Olgerdi» Olerdi IX. — 4 Luczko» tak II, V; Ludeczsko I; Lucsko VI, VII; Luczsko
III, IV, VIII, IX. — 5 Wlodimiriense» Włodimiriensem I; Wladimiriensem III; Wladimirz
z malemi odmianami V-IX. — 6 quod» idem II. — 9 honorem» honore rękopp. — 11 fortis-
simo» firmissimo III. — 12 sed... dereliquit» niema V. — 17 filio» Mislio IX. — alias Coria-
thi» a. Colathi I-III, V-IX; niema IV, IX. — 21 Lancicita» Lancic. IX. — 24 recepta»
accepta V-IX. — 25 penuriis» sumptuosus pecuniis IV.**

praesentavit. Litwanorum vero principes de antiquo castro quamvis ligneo contenti, castrum muratum de novo factum, muris suffossis, ad terram prostraverunt, lapidem super lapide minime relinquentes. In aedificatione autem hujus castri trecenti homines singulis diebus et multa juga boum et equorum, cimentum, lapides, lateres et ligna ducentium, fere per duos annos continuo laborabant, ut in aedificatione ejus plus quam tria milia marcarum regio de thesauro (impenderentur) et quarta die ante mortem suam (rex) sexcentas marcas per Wenceslaum de Thanczin, praesbiterum, qui praeerat operi demandaverat deportandas, qui priusquam de Cracovia cum pecunia recessisset, rex felix vitam terminavit. Quae pecunia in thesaurum regium iterum fuerat reportata.

10. *De coronatione Lodovici regis Ungariae in Cracovia.*

1370. Post ingressum domini Lodovici regis Ungariae Cracoviam, volens idem rex coronari in regem Poloniae, reverendum in Christo patrem Jaroslaum dominum archiepiscopum Gneznensem cum instantia debita re-

quisivit, ut ipsum in regem Poloniae coronaret. Et quamvis praefatus dominus Jaroslaus archiepiscopus et quidam nobiles de Polonia, tanquam nuncii communitatis Poloniae Majoris dominum regem non in Cracoviensi sed in Gneznensi ecclesia coronandum esse dicebant, petentes ne in praedictum Poloniae Majoris alibi quam in Gneznensi ecclesia se permetteret coronari; tamen praefatus rex, ne ex mora dilationis aliqua nocumenta evenirent, petiit in Cracoviensi ecclesia diadema regium sibi imponi, promittens, quod in ecclesia Gneznensi regalibus insigniis decoratus vellet apparere; ibique insignia regalia, utputa coronam, sceptrum, globum et alia ad haec pertinentia relinquere ecclesia in eadem; quod postea Gneznam veniens dissuadentibus Cracovitis minime adimplevit, sed inde festine recedens, Posnamiam, Lanciam et 20 terram Syradiae, Cracoviam properavit, et ibi solum nocturnum faciens versus Ungariam festine processit, matre sua, domina Elizabeth, regina Ungariae, Cracoviae permanente. Proxima autem die dominica post 25 diem sancti Martini, quae fuit dies decima

Przedz. I, wiersz 2 quamvis» *niema VII.* — contenti» *niema II.* — 4 suffossis» fossis *V-VIII.* — 9 ducentium» *niema V, VI, VIII, IX.* — continuo» continuos *III-VII, IX.* — 10 laborabant» *tak IV; inne nie mają.* — ut» et *III-VIII* — 11 regio» *niema II.* — 14 Thanczin» Tanczin *II, III; Tancin VII, IX.* — 15 demandaverat» demandatas marcas *IX.* — 18 in» *tak II, III; niema I; ad IV-IX.* — 20 De... Cracovia» *niema IX; in Cracovia» niema II; facta dodd. I, V.* — *Przedz. II, wiersz 2* Jaroslaus» *niema II.* — 3 nobiles» milites *II, III.* — 4 communitatis» conventus *II.* — 5 Cracoviensi» Cracovia *V-IX.* — 9 permetteret» *tak II, III; promitteret inne.* — 12 regium» regni *II, IX.* — 16 globum» gladium *III.* — et... pertinentia» *niema VII; vellet V, VI, VIII, IX.* — 17 eadem» Gneznensi *dodaje IV.* — 19 sed» tamen *dodaje IV.* — 21 Syradiae» Syradiam et *II, III.* — 22 solum» iter *Som.* — 24 permanente» remanente *IV.* — 26 diem» festum *II, IV-IX.*

mensis Novembris, Lodvicus rex praefatus
per reverendissimos patres Jaroslaum archiepiscopum praedictum, Florianum Cracoviensem et Petrum Lubucensem episcopos in ecclesia Cracoviensi, paucibus nobilibus praesentibus, in regem Poloniae cum solemnitate decenti extitit coronatus, duobus tantum ducibus praesentibus, videlicet Ladislao Opoliensi et Kazimiro Stetnensi et Dobrinensi, quorum uterque quosdam ducatus seu dominia in coronatione ipsius in feudum ab ipso receperunt, Ladislaus videlicet Weluniensem, Boleslaviensem, Brezniczensem, Crzepicze ¹⁾, Olstin ²⁾, Bobolice ³⁾ civitates et castra fortissima sibi per dominum Lodvicum regem praedictum tempore eodem data, cum suis districtibus; quae civitates et castra per Kazimirum regem felicitis memoriae fuerant constructa et sumptuose aedificata; Kazimirus vero ducatum Dobrinensem cum castris Bidgoszcza, Wyelatowo et Walcz. Haec autem infeodatio aliis Polonorum ducibus erat penitus inconsueta, nam omnes duces Poloniae consueverant sibi esse aequales, nec alter ab

altero quicquam dominii recognoscebat, sed unusquisque suo dominio gaudebat. Et hoc ideo, quia de una stirpe processerant, unde uno et eodem jure gaudebant seu gaudere volebant, donec per Johannem, Henrici comitis de Lucemborg, post hoc Romanorum imperatoris filium, regem Bohemiae, qui Johannes, tam ex donatione imperatoris, patris praedicti, quam per uxorem, filiam secundi Wenceslai regis Bohemiae unicam, regnum Bohemiae fuerat adeptus, quidam duces Sleziae plus muneribus et suasionibus falsis suorum ac promissionibus dolose circumventi, quam bellorum insultibus devicti, ab eodem Johanne rege Bohemiae ducatum Slesiae liberum ac dominia sua, quae nulli in aliquo astricta fuerant sed ipsi duces ipsam a nemine recognoscentes, libere possidebant, in feudum receperunt coronae Bohemicae, se et sua in obprobrium et confusionem regni Poloniae sponte submittent. Haec autem scissio eisdem ducibus confusionem perpetuam generavit, ita quod quamdiu homagiales coronae Bohemorum existunt, nullus eorum in regem

Przedz. I, wiersz 3 praedictum» gneznensem V-IX. — 8 videlicet... Kazimiro» in regem Poloniae cum solemnitate decenti extitit coronatus IV. — 9 Opoliensi» Oppolie II, III. — 17 districtibus» fuerunt dodaje IV. — 19 constructa» destructa V-IX. — 20 Kazimirus» Kazimiro II. — 21 Bidgoszcza» Bidgostia V-VII. — 22 Wyelatowo» tak V-VII; Wolothow I-IV; Wyelatow IX; Welatowo VIII. — 24 inconsueta» inconsumata VII, VIII; consumata IX. — Przedz. II, wiersz 7 Bohemiae» tak II; Polonie inne. — 9 praedicti» per dodaje II. — per» post V-VIII; niema IX. — 10 regis» regni II. — 11 regnum Bohemiae» niema II. — 14 quam» ac V-VIII. — 15 rege» duce IV; r. duce I, II. — 20 Bohemicae» Bohemie II, IV, VIII.

¹⁾ Bolesławiec, Brzeźnica i Krzepica w ziemi wieluńskiej, woj. sieradzkim. ²⁾ Olstyn, w woj. krak. pow. lelowskim blisko Częstochowy. ³⁾ Bobolice, w woj. krak. w okolicy Lelowa, dziś wieś.

Poloniae regno vacante propter hoc eligeretur, statimque duces praefati et eorum successores in mercede assidua veluti Bohemorum dominio subjecti et a successione regni Poloniae sunt penitus elongati.

11. De exequiis domino regi Kazimiro celebratis.

1370.
listopada
13.

Coronato autem domino Lodvico, rege Ungarorum praedicto, feria tertia proxima post hoc domino Kazimiro felicis memoriae regi antedicto exequiae per omnes ecclesias Cracoviae domino regi Lodvico episcopis, ducibus et nobilibus quamplurimis praesentibus fuerant celebratae. In quibus exequiis sic fuit ordinatum, nempe primo currus quatuor et in quolibet quatuor equi solemnes, et omnes tam aurigae quam equi et currus nigro panno erant cooperti et vestiti. Post hos sequebantur quadraginta milites armati in dextrariis pannis purpureis coopertis, undecim vexilla undecim ducatum, et duodecimum regni Poloniae singulis clipeis, signis seu armis singulorum ducatum insignita deferentes sequebantur.

Quos sequebatur miles regia veste deaurata indutus in ambulatore regio optimo, purpura cooperto, ipsius regis mortui personam repraesentans. Post hos ibant ceroferrarii VI lumina accensa magna bini et bini processionaliter portantes, quae lumina duo quaelibet de uno lapide cerae facta fuere. Demum ibant religiosi et viri ecclesiastici omnes in urbe et suburbiis existentes, feretrum, quod erat aureis ac sericeis pannis et aliis pretiosis per ecclesias ac loca religiosa distribuendis honoratum, praecedentes cum cantu lugubri. Demum dominus Lodovicus rex praedictus, archiepiscopus, episcopi, duces, barones et alia multitudo populi sexus utriusque sequebantur; inter quos et feretrum incedebant familiares regis defuncti plus quam quadringenti, omnes nigra veste induti, planctum et ululatum maximum facientes, et quaecunque ecclesiam cum feretro, videlicet: minorum, beatae virginis Mariae, fratrum praedicatorum intraverunt, ibi duae purpurae aureae et duae peciae panni brusselensis optimi diversi coloris XVI

Przedz. 1, wiersz 1 propter hoc eligeretur p. h. eligeretur VIII; post h. eligeretur II; eligi potest IV. — 4 subjecti tak V-IX; subacti inne. — 6 De... celebratis niema IX. — regi niema III, VI, VII. — 9 Ungarorum» Ungarie II, IV. — 14 praesentibus» niema II. — 15 nempe» quod dodoje IV. — 18 et» quam etiam V-IX. — et vestiti» niema II. — 21 undecim» niema IV. — 22 Poloniae» Poloni II. — 24 insignita» insignia III, V, VI. — Przedz. II, wiersz 6 processionaliter» niema V-VII, IX. — portantes» deferentes V-IX. — 7 cerae facta» f. IX; cerofera IV. — 16 quos» niema II. — 17 et» cum IV. — feretrum» feretro IV — incedebant» niema II. — 18 quadringenti» quadraginta V; quadringenti VIII. — 24 brusselensis» bruylensis IV. — optimi» tak II, III; opera I; niema IV-IX. — diversi... ac» niema IV.

¹⁾ *dextrarius*, koń prowadzony prawą ręką przed bojem.

ulnarum ac oblationes in pecuniis maximas
et plura lumina offerebant; unus autem fe-
retrum praecedens grossos pauperibus et
quibusvis recipere volentibus largissime spar-
5 gebat, ut via transeuntibus liberius pateret,
et etiam, ut pro anima regis defuncti deum
devotius exorarent. Portabant enim quidam
saccos grossis repletos, quibus pelves ¹⁾ ar-
genteae, quae per duos honestos ad hoc
10 deputatos ferebantur, de iisdem grossis su-
bito post evacuationem replebantur, de qui-
bus pelvibus quilibet offerre nolens recipere
potuit quantum volebat, sicque cum hujus-
modi apparatu ac processionibus ad eccle-
15 siam cathedralem usque pervenerunt, in qua
ecclesia reverendus pater dominus Florianus
episcopus Cracoviensis missam celebravit, in-
fra quam missam infra scriptae oblationes
factae fuerunt.

20 12. De oblationibus factis in exequiis regis
praedicti.

Ordinatum itaque fuerat. quod circa om-
nia altaria, quae sunt in ecclesia Craco-
viensi cathedrali stabant sacerdotes ad mis-
25 sam aptati, ita, quod offerentes quotquot

erant, oblatione primo ad altare in quo e-
piscopus celebrabat facta, debebant ad om-
nia altaria oblationes offerre; et quia prop-
ter pressuram nimiam multitudinis populi,
qui ferventi desiderio exequiis regalibus de-
vote intererat, altaria cum oblationibus non
poterant circumire, ideo unus ex nobis,
cui hoc pro tunc injunctum fuerat, pelvi
argentea grossis repleta, clientulis regalibus
ante et retro circumdatus et quibusdam ex
ipsis sibi viam facientibus bina vice cir-
cumveniens, singulis praesbiteris missam
celebrantibus, quantum in pelvi de grossis
manu comprehendere poterat, offerebat. Idem
quoque ad altare majus primo duas purpu-
ras pretiosas et secundo duas pecias
panni pretiosi obtulit, prout in aliis eccle-
siis ut praemissum est offerebat. Subse-
quenter vero regis mortui officiales unus-
quisque juxta ministerium suum, vasa, qui-
bus ministrabat ad altare detulit offerendo,
et primo camerarius Swanthoslaus et vice-
thesaurarius pelves argenteas cum manute-
riis ²⁾ et mensalibus ³⁾ ad altare processerunt.
Deinde Przedborius dapifer cum subdapifero

*Przedz. 1, wiersz 5 liberius» niema IV — 8 saccos grossis» s. grossorum IV; grossos saccos VIII. — 10 ferebantur» deferebant VIII. — 12 pelvibus» niema II. — nolens» tak I; volens inne. — 17 missam... fuerunt» oblationes maxime fiebant IV. — 19 fuerunt» in hunc modum ut sequitur dodd. IV, VI - VIII. — 20 De... praedicti» niema IX; zaś IV cały ten rozdział opuścił. — 21 praedicti» Kazimiri VII. — 24 cathedrali» niema II. — 25 aptati» adaptati V; apti IX. — quod» niema II. — *Przedz. II, wiersz 1* oblationes» oblationem debebant V; o. dabant VI-IX. — 2 facta» niema VI-IX. — 3 offerre» quoque ferre II. — et» sed VI-VIII. — 4 populi» niema V. — 5 qui» que II-III. — desiderio» animo II. — 6 intererat» intererant VII. — 14 Idem» ideo ma V-VII, IX; zaś VIII od Idem... offerebat opuścił. — 16 pecias» pecies III; pocias VI. — 22 Swanthoslaus» Swantho I; Swantus II.*

¹⁾ misy. ²⁾ ręcznikami. ³⁾ obrusami.

quatuor scutellas argenteas magnas, item pincerna cum subpincerna cantra et cuppas argenteas, item subcamerarius seu marscalcus, dextrarium ipsius domini regis meliorem, item subagazo militem armatum veste regali vestitum in ambulatore regio, domino regi magis dilecto et meliori, vexilliferis vexilla ferentibus et ipsum militem ipsius regis personam repraesentantem praecedentibus, ad altare obtulerunt. Post quorum oblationem, cum vexilla, ut moris est in talibus observari, frangerentur, tantus clamor lacrimosus, tantus ululatus et lamentum omnium hominum sexus utriusque in ecclesia Cracoviensi existentium, extitit, quod vix a fletu et lamento personae graves et infimae, senes et juvenes cessare valuerunt. Et non mirum, quod illam pacis tranquillitatem, quam in vita regis pacifici habere consueverant, per mortem ipsius ruptam esse formidabant. Illam quoque delectabilem allocutionem et oppressorum consolationem, quam ab ipso audiebant et recipere consueverant, ab aliquo alio consequi non sperabant. Illam etiam inevitabilem regni ruinam, quae post mortem incliti Przemislii regis Poloniae, avi sui, regno

acciderat, absque prole masculina defuncti, evenire metuebant. Et super omnia reformatio regni per eundem facta, et magna, quam gessit, humilitas, suos regnicolas ad lamentum nimium dolorose pertrahebant. ⁵ Nam inter caeteros peiores eventus istud evenire formidabant, ne priusquam de stirpe regum Poloniae rex in Polonia deo favente ordinaretur, alienigena in regem sublimatus, qui mores suae nationis sequi cupit, Polonorum mores et consuetudines immutare anhelabit, ignotos suos patriotas regnicolis praepondere contendet, sicque iura et libertates Polonorum ad nihilum redigere conabitur, ex quibus contra se odia et rixas ¹⁵ regnicolarum concitabit, hique, qui regno fuerant propinqui successores suis progenitoribus succedere conabuntur. Ex quibus et aliis recollectis excidium regni evenire procul dubio poterit, quod solus deus per sui ²⁰ clementiam avertere dignetur.

13. De transitu Lodvici regis Ungariae et Poloniae in Poloniam Majorem.

Exequiis igitur, sicut praemissum est solemniter celebratis, serenissimus princeps ²⁵ jam Poloniae, Ungariae et Dalmatiae etc. rex, versus Poloniam Majorem properavit

*Przedz. 1, wiersz 1 scutellas» tak VIII; scutellas inne. — 2 et» generaliter dodd. V-IX. — 4 dextrarium ipsius» d. V-IX; dextram i. II. — 15 existentium» consistentium III. — 18 valuerunt» voluerunt I, IV-IX. — 19 pacifici» niema VI; paci VII, IX. — 20 consueverant» niema V-IX. — 26 ruinam» injuriam II. — *Przedz. II, wiersz 2* evenire metuebant» evenisse m. VII; e. formidabant II, III — 5 dolorose» niema VI, VIII. — pertrahebant» pertrahebat III; protrahebat II, IX. — 6 peiores» niema II, III. — 7 formidabant» formidabatur III. — 12 regnicolis» niema II. — 13 contendet» contendit V, VI, VIII. — 14 conabitur» conabatur V-IX. — 18 conabuntur» conabantur V, VI, VIII. — 21 dignetur» Amen *dodoje II, III. — 22 De... Majorem» niema IX. — 23 Majorem» facto dodaje II, III, V, VI; f. post exequias VIII. — 26 jam» Lodvigus VIII.**

cui Polonorum innumera multitudo in Kalis
et ultra occurrens, ipsum honorifice suscep-
pit, sibi veluti suo regi obedientiam debi-
tam exhibendo, cum quibus Gneznam ve-
5 niens duobus diebus moram fecit. Et quam-
vis in ecclesia Gneznensi regale solium au-
reis pannis ornatum fuisset adaptatum, ut
ibi regalibus indumentis vestitus cum coro-
na et sceptro usui regio aptatis, prout alias
10 ante coronationem suam in Cracovia condi-
tionatum extitit, apparens resideret, tamen
suasu quorundam Cracovitarum facere ob-
misit, dicens: hoc in ludibrium suum fieri
debere; et sic regnum Poloniae in nullo
15 stabiliens ad propria, ut praemissum est
remeavit. Hoc vero fiebat, quod Ungari sui
per villas eundem sequentes, frangebant
domos habitantium et res eorum violenter
rapientes secum asportarunt, nulli autem
20 pauperi, ad regem praedictum injuriam pas-
so, Ungaris prohibentibus aditus patebat. In
ipsiusque absentia dilecta genitrice sua, no-
mine Elizabeth, Hungariae regina, regnum
Poloniae gubernante, pejora fiebant quam
25 antea, quia nulla stabilitas seu constantia
in ipso regno viguit seu viget ad praesens.

Nam cum ad matrem recursus haberetur,
remisit ad filium et filius ad matrem vice-
versa, sicque nullus finis in negotiis nisi
in sibi beneplacitis haberi potuit seu potest.
Hoc enim primum inconstantiae principium
demonstravit, quod omnes consiliarios prin-
cipales, quorum consilio mediante Kazimirus
rex felicissimus frater reginae praedictae
jam defunctus, omnia regni negotia salu-
briter disponendo dirigebat, a se successive
non sine festinatione alienabat, alios vero
apud fratrem suum praedictum nullius re-
putationis in consilio habuit, in suos con-
siliarios assumendo; qui non ut communis
regni exposcebat utilitas, sed prout eorum de-
mentiae poposcebat cupiditas, eidem consule-
bant; seniorum consiliariorum consiliis, quae
dare honestissime consueverant atque dabant,
in eorum absentia susurrando, impudicissime
detrahebant. De quorum pravorum consilio
tam officiales curiae regalis quam provincia-
rum capitanei saepissime cum gravissima ter-
rigenarum jactura frequenter immutabantur.

14. De divisione thesauri regalis.

Postquam autem dominus Lodvicus rex
Poloniae et Hungariae praefatus Majorem

Przedz. I, wiersz 8 vestitus» vestibus II, III; vestitum V-IX. — 9 usui» usu rękopp. — 13 hoc» niema II, III. — ludibrium» delubrium rękopp. — 16 quod» quia II. — 17 frangebant» tak VIII; sugebant I, VI; fugiebant II, IV; fugebat III; sugébat VII, IX. — 22 ipsius- que» ipsius quoque II — 26 seu»adhuc dod. VIII. — Przedz. II, wiersz 4 seu potest» niema IV, VIII. — 8 frater reginae praedictae» super regno predicto V-IX. — 11 sine» cum tak VI-VIII; niema IX. — vero» V-IX; fere I-IV. — 17 quae dare» qui dari III; que dari VII. — 19 in ... detrahebant» niema VIII. — impudicissime» pudicissime I, IV. — 23 fre- quenter» niema V-VII, IX. — immutabantur» tak II, III; mutabantur I, IV, VIII, im- itabantur VI, VII, IX. — 24 De... regalis niema IX. — regalis» dicti Kazimiri felicitis memorie regis Poloniae VI, VIII.

Poloniam, ut praemissum est, transiisset, illustris domina Elizabeth genitrix ipsius consentit et voluit, ut thesaurus regis Kazimiri bonae memoriae, fratris sui, inter Hedvigim, relictam regis praefati et suas natas Annam et Hedvigim juxta dispositionem et voluntatem ultimam regis memorati dividi deberet, qui thesaurus solum in vasis argenteis in tres partes fuit divisus, cesseruntque cuilibet ipsarum CCCXXXIII marcae cum dimidia argenti gravi ponderis praeter octo scutellas grandes de puro auro fabricatas et triginta sex cornua auro et argento miro modo decorata, nec non flasculis, lagunculis jaspidinis, crystallinis, annulis et lapidibus pretiosis nec non cortenis purpureis, in quibus aquilae et alia arma regalia de gemmis seu margaritis ac auro et lapidibus pretiosis erant miro modo et sumptuose consuta, et cacteris xeniis et diversi generis jocalibus, quae divisa non fuerunt, sed pro duabus filiabus regis fuerunt reservata. Hunc igitur thesaurum duarum filiarum regis, qui omnibus inaeestimabilis videbatur, domina Eli-

zabeth regina cum duabus filiabus regis versus Ungariam secum abduxit, relictac fratris sui portionem superius expressam, et mille marcas grossorum latorum pro dote assignatas, tantummodo relinquendo, quae postmodum Ruperto, Wenceslai olim ducis Legnicensis filio matrimonialiter extitit copulata.

15. *De mutatione Przeczslai capitanei Poloniae Majoris.*

Ordinantibus itaque consiliariis superius dictis regina dominum Przeczslaum de Goluchowo ¹⁾ militem palatinum Kalisiensem, de capitaneatu Poloniae amovit, cujus tempore moneta quartariorum optima, quam dominus Kazimirus rex tempore sui regiminis cudere jusserat, fuit immutata taliter, quod quatuor quadrantes, quorum duo grossum bohemicalem valebant, postmodum pro grosso bohemicali dari deberent. Ex qua immutatione multa damna nonnulli incur-

*Przedz. I, wiersz 1 ut praemissum est» niema V; u. p. IX. — 10 CCCXXXIII» CCCXXXIV maja II, III. — 14 flasculis» tak IV, VIII; flasculis inne. — lagunculis» lannunculis II; laynunculis III, VIII; langunculis V. — jaspidinis» jaspinis I-IV, VI-IX. — 15 pretiosis» erant miro modo et pretiose dod. VIII. — 17 seu margaritis» niema IV. — 20 xeniis» tak II; enxeniis V; enseniis VI; euxeniis I, III, IV, VIII; euxiniis VII, IX. — generis» coloris II, III. — *Przedz. II, wiersz 4 marcas» niema V. — latorum» tak V; nie mają inne — 6 Ruperto» Roperto V-IX. — Wenceslai» Wenceslao VI, VIII. — 8 De... Majoris» niema IX. — Przeczslai» Przecz I; Prethslai V; Przetslai VI-VIII. — 11 regina» tak IV; pria I; patria II, III; niema V-IX. — Goluchowo» tak V; Goluthow inne. — 12 militem» capitaneum et dod VIII. — palatinum Kalisiensem» palatini kalisiensis II; p. V-IX. — 13 Poloniae» majoris dod. IV. — 14 quartariorum» quadrantum V; quadratariorum VI; quadrantorum VIII; quadratanorum IX. — 17 quorum» grossorum dod. IV. — grossum» grossi II. — 19 deberent» deberet V-VII, IX. — 21 habebat» habebant II. — 22 quinque habebat» q. habebant II; habuit V-IX**

¹⁾ Goluchow, w woj. i pow. kaliskiem blisko Kalisza samego.

mare facientes et exinde argentum purum
 reducentes. Huic etiam Preczslao, circa
 carnisprivium anno domini millesimo sep-
 tuagesimo primo amoto, nobilem virum Ot-
 5 tonem de Pileza militem circumspectum ac
 liberalissimum ac potentem in capitaneum
 Poloniae surrogavit; quem aliqui nobiles de
 Polonia protunc in Cracovia circa dominam
 reginam existentes in capitaneum recipere
 10 dudum recusarunt, asserentes, ipsum tanquam
 non terrigenam eorum contra privilegia eorum
 eis praeponi non debere. Ipse vero aliquibus
 ex ipsis castra regalia in capitaneatu eodem
 consistentia dare gubernanda promisit; quod
 15 et fecit. Nam licet communitas Polonorum
 eundem Ottonem in suum capitaneum reci-
 pere renuisset, tamen reverendo patre do-
 mino Johanne episcopo Posnaniensi et sua
 parentela Dolywa et quibusdam aliis ipsum
 20 suscipientibus, ipsum postmodum in capita-
 neum susceperunt. Tempore autem ipsius
 Ottonis praedicti multi profugi et diversi in-
 surrexerunt, multasque rapinas et spolia in

regno commiserunt. Qui Otto capitaneus
 praedictus, considerans, quod sine juva-
 mine terrigenarum profugas et fures in ra-
 pinis et furticiniis compescere non pos-
 set, et terrigenae ad hoc, ut profugi com-
 pescerentur operam dare dissimulaverunt,
 ipse capitaneatu resignavit; cui domi-
 nus Sandzivogius de Szubino miles in ca-
 pitaneatum successit Poloniae et ipsum
 tenuit.

16. De tonitru facto, in ecclesiam Posnaniensem verso.

Anno itaque domini MCCCLXXI in do-
 minica, qua in ecclesia domino cantatur:
 Judica me, etc., vertex crucis dextrae turris
 ecclesiae Posnaniensis per tonitru fuit con-
 cussa et extremitas anguli ejusdem turris
 disrupta; quod foramina per testudinem
 capellae regalis impetu suo faciens imagines
 regis Przemislai et reginae in parietibus e-
 levatas et depictas concussit. Eodem quo-
 que anno et sequenti multae praedationes et
 spolia, nemine prohibente, in Polonia fiebam.

1371.
marca
31.

Przedz 1, wiersz 2 reducentes» educentes II-IV. — 4 primo amoto» sexto IV; p. II, V. — 7 de» in II, III. — 14 quod et fecit» niema IV. — 18 Johanne» tak V-IX; Jo. I-III; niema IV. — et» cum V-VII. — 22 insurrexerunt» in fruticibus erant V, VII, IX; i. furticibus e. VI; i. furticiniis e. VIII. — Przedz. II, wiersz 1 capitaneus» niema II, III. — 3 in» tak V-IX; de I-IV. — 5 compescerentur» ullam dod. VII; nullam V, VI, VIII, IX. — 6 dissimulaverunt» voluissent V-IX. — 7 ipse» postmodum dodd. III, V-IX. — 8 Szubino» Subino II-VII. — miles» niema III, V-IX. — 9 Poloniae... tenuit» tak III, V-IX; inne nie mają. — 11 De tonitru... verso» tak II, III; Nota: De pestilentia magna vide inferius I; podobnie też kilka innych. Nadpis kodeksu II i III jako słowniejszy tu zatrzymujemy. — 13 MCCCLXXI» MCCCLXXXI ma IX mylnie. — 14 domino» dei V-VIII. — 15 me etc.» tak III, V-IX; inne nie mają. — crucis» tak IV; inne nie mają. — 16 ecclesiae Posnaniensis» tak III-VIII; p. IX. — 18 quod» quaedam rękopp. — 19 impetu suo» impetum V-VII. — 20 Przemislai» Przemislonis VIII. — 21 Eodem quoque» Sicque e. rękopp. — 23 in Polonia» niema V-IX.

17. *De pestilentia valde magna in Polonia.*

Tam eisdem duobus annis, prout et in morte regis, in Polonia magna erat pestilentia; sed immediate anno sequenti de mense Septembri coepit esse major pestilentia in Polonia hominum et praecipue juvenum et mulierum, virorum ac virginum et duravit per annum usque ad mensem Septembrim, infra quod tempus multa millia, proh dolor! hominum decesserunt.

18. *De Jaroslai archiepiscopi Gneznensis caecitate.*

1572. Anno igitur domini millesimo trecentesimo
grudnia 19. septuagesimo secundo reverendus pater dominus Jaroslaus ecclesiae Gneznensis archiepiscopus, cum feria sexta proxima ante nativitatem Christi ego et alii in Zneyna
grudnia 20. scaccos lusimus et mane sabbato in vigilia Thomae apostoli ego Gneznam ad recipiendum quadraginta marcas grossorum, quas mihi mutuaverat, ipso adhuc clare vidente recessissem et ulterius Posnaniam misissem
grudnia 23. et expeditis quibusdam negotiis in vigilia vlgiliae hora prandii Zneynam veni et ibi

cum a quibusdam audivissem eundem patrem excaecatum fuisse, non credidi, donec tamen eodem die de Zneyna venissem et ad eum cum aliis dominis, ut cum eo coenare facerem, intrassem. Ipse intelligens meum introitum et aliorum, dixit mihi: «archidiacone ecce nihil video». De cujus tam subita excaecatione sibi et plus ecclesiae et nobis omnibus compatiebamur. Postquam autem ex nimia senectute jam naturali calore in eo penitus deficiente caccus effectus fuisset, Nicolaus de Coszutow, consanguineus ejus, praepositus Gneznensis, per quosdam amicos dominum archiepiscopum induxit, ut sibi de sede archiepiscopali cederet. Qui tamen consentiens, procuratorium cedendi et litteras oportunas sibi dedit. Ille autem nec regis domini nec capituli Gneznensis consensu habito, se fortunae exponens, curiam romanam iter arripuit. Quod Janussius Paskonis cantor Gneznensis percipiens, aliquos dominos ex praelatis et canonicis Gneznensibus ad capitulum convocavit, cum quibus feria tertia proxima

Przedz. 1, wiersz 1 De... in Polonia» nadpis ten w tem miejscu ma tylko II i III; inne kodezy daly go wyzej obejmujac nim rozdzial 16 i 17 razem. — valde magna» tak VII; m. I; niema II, III. — 2 Tam» Tamen rękopp. — 3 regis» r. fuerat rękopp. — 6 et» niema I, IV. — 7 duravit» tak II, III; fere dodd. inne. — 8 per annum» tak VIII; inne nie mają. — 11 De... caecitate» De morte Jar. arch. gn. IV; niema żadnego nadpisu IX. — 14 secundo» MCCCCLXXVII ma IX. — 15 Jaroslaus» sanctae matris dod. VIII — 16 sexta» niema II. — 17 ego» niema V-VII, IX; domini VIII. — in Zneyna» i. Gnezna IV, V; niema II, III. — 22 recessissem» recepissem IV-IX. — 24 Zneynam» Gneznam IV — Przedz. II, wiersz 3 tamen... et» niema IV. — de» in IX; niema V-VIII. — Zneyna» Zneynam V-VII. — 4 ut... facerem» niema IV. — 6 introitum» adventum V, VII, IX. — mihi» tak VIII; nie mają inne. — 7 archidiacone» archidiacono IX. — ecce» ecclesie VI, VII. — 12 Coszutow» Cossutow II, III, VI, VII; Cosszutow VIII, IX. — 17 cedendi» credendi III; niema IV. — 19 Gneznensis» niema III, V-IX. — 20 iter» niema VI, VII. — 22 percipiens» praecipiens V-VIII.

post dominicam Laetare tractatu praehabito
litteras capituli ad impediendum curiae ro-
manae promotionem praepositi praedicti or-
dinavit, quibus et procuratorio ipsius in
5 persona scripto, octava die post hoc ad
curiam romanam processit, ibique post fes-
tum paschae veniens, promotionem dicti
praepositi totaliter impedit, ubi nihilomi-
nus per annum fere ambo permanserunt,
10 sed tandem praeposito ad propria redeunte,
cantor praefatus anno domini MCCCCLXXIII
die mensis Augusti a peste igniaria, quae
pro tunc aequaliter vigeat in curia migra-
vit ad Christum. Dominus vero Jaroslaus
15 archiepiscopus praefatus, cum anno praec-
dicto et antecedenti per quosdam Mazovitas
et praecipue per Petrassium filium Cristini
palatini Plocensis, de conniventia Semovithi
ducis Mazoviae, ut dicebat, in districtu Lo-
20 vicensi multas molestias, depraedationes et
rapinas fuisset perpressus, nec ipsum domi-
num ducem praecibus ad hoc flectere po-
tuisset, ut suos terrigenas a rapinis hujus-
modi compescere voluisset, ipse in tota
25 terra Mazoviae generale posuit interdictum

donec dux et terrigenae anxii de hoc ni-
mum sibi et ecclesiae suae Gneznensi quas-
dam villas A et B ratione damnorum illa-
torum, per ipsam ecclesiam possidendas
perpetuo assignaverunt et sufficienter privi-
legiis roborarunt. Post hoc, eodem anno
praefatus pater archiepiscopo anhelans ce-
dere, venerabili viro Janussio decretorum
doctori, decano Cracoviensi et canonico
Gneznensi condescendere decrevit. Decanus
vero praedictus a domino Jaroslao archie-
piscopo mandato cedendi recepto, dominum
Domamth militem et Jarandum canonicum
Gneznensem cum procuratorio et litteris Un-
gariae et Poloniae regis promotoriis ad do-
minum Gregorium papam XI destinavit, qui
illuc venientes nihil perfecerunt, et hoc i-
deo, quia dominus rex Lodovicus voluntate
mutata, litteras domino papae contrarias des-
tinans, negotium impedit, et etiam, quia
consensum capituli Gneznensis non habe-
bat. Quibus vacuis redeuntibus, memoratus
dominus decanus iterum litteris domini re-
gis ac reginae, ac Caroli imperatoris Ro-
manorum et regis Bohemiae et capituli

*Przedz. I, wiersz 2 litteras... ad» niema IX. — curiae romanae» curiam romanam II. III —
4 quibus» habitis dodd. V, VI, VIII. — ipsius in persona» personam ipso IV. — 5 ad» niema
V-VIII. — 12 igniaria» igninaria III, VI-VIII; igwinara V; iguinaria IX; niema IV. — 13
aequaliter» niema IV. — curia» romana dod. IV. — 17 per» niema II. — Cristini» Crispini
VIII; Castini IX. — 19 Lovicensi» Lanciciensi V-VII, IX. — 23 ut.. voluisset» niema II,
III. — *Przedz. II, wiersz 1 anxii... sibi» niema IV. — 2 suae» niema V-VII, IX. — 3
A et B» a, b, c, IV. — ratione» nomine II. — 6 Post» niema V-IX. — 7 archiepiscopo» de
a. VIII; de archiepiscopatu V, VII, IX. — 10 Gneznensi» de archiepiscopatu dod. IV. —
11 archiepiscopo» episcopo IX — 12 cedendi» credendi II - IV. — 13 canonicum»
cracoviensem et dodaje VIII. — 16 Gregorium» niema II, III. — XI» niema IV. — 20 ne-
gotium» niema VIII. — 24 ac reginae» Poloniae IV. — 25 et regis» r. II, III.**

1374.
styczeń
2.

Gneznensis obtentis anno domini MCCCLXXIII circa diem Epiphaniae ivit romanam curiam propria in persona. Cui dominus papa Gregorius praedictus, Gwilhelmo cardinali fratre amitali papae praedicti, negotium promovente, de archiepiscopatu providit ipsunquē in dominica «misericordia domini» in archiepiscopum consecrari mandavit. Qui post consecrationem suam statim domum tendens, de curia processit, et hoc propter pestilentiam, quae tunc in Avinionensi civitate magna erat, venitque ad civitatem Gneznensem feria tertia die mensis Julii, et in crastino dominica die missam celebravit. Cui reverendus pater episcopus Poznaniensis et multi alii nobiles interfuerunt, quo die et aliis diebus usque ad feriam quartam pluebat incessanter. Dominus autem Jaroslaus olim archiepiscopus omnes redditus in Pomorania et castrum Opathow cum villis adjacentibus et decimas in districtu Kaliensi reservabat pro sui sustentatione, quam reservationem sedes apostolica confirmavit, sibi de iisdem redditibus providendo Qui

lipca
3.

postmodum ad monasterium Landense se transtulit, in quo monasterio, habitum cum sua familia non assumendo nec professionem faciendo, mansit fere per duos annos.

19. De duce Wladislao Albo.

5

Anno quoque MCCCLXXIII ipsa die nativitatis Virginis, Wladislaus Albus dux Gnewcoviensis Gneznam secrete veniens, in domo Hankonis proconsulis, incognitus tamen hospitatus mansit, et facto prandio, postquam 10 per hospitem fuisset cognitus et uno accipitre remuneratus, statim recessit, et in crastino Wladislaviam veniens, solummet quartu castrum, nullo prohibente, intravit et civibus convocatis ab iisdem fidelitatis 15 homagium recepit, positaque in castro custodia mox Gnewcoviam properavit. Quo castro similiter obtento, ivit ulterius ad quandam villam Romlikonis, eundem Romlikonem praefectum castri Zlothoriae captivavit, 20 artans eundem, ut sibi castrum Zlothoriae praesentaret. Et cum ad castrum Zlothoriam pervenissent, castrenses, qui ibidem manebant, ducem videntes et considerantes, quod

Przedz. 1, wiersz 3 Gregorius» niema IV. — 4 Gwilhelmo» tak III, V; Gilhelo I; Gilblo II; Gilhmo IV; Gilhelino VI; IX; Wilhelmo VIII. — fratre» fratri II, III. — 5 praedicti» praedicto II, III. — promovente» proponente II. — 8 consecrari mandavit» consecravit VIII. — 9 statim domum tendens» niema IV. — 10 processit» recessit IV. — hoc» ideo scilicet dod. VIII. — 11 Avinionensis» Avinione II. — 15 feria» niema IV. — 15 Poznaniensis» Johannes dod. IV. — 20 Pomorania» tak V; pomoraniensi terra IV; diocesi poznaniensi VIII. — castrum» castris V-VII. — 21 decimas» decimis V. — 22 quam» quarum V-IX. — *Przedz. II, wiersz 1* se ... habitum» niema IX. — 4 faciendo» niema III, V-IX. — 5 Wladislao Albo» tak VIII; inne *przekładają i dodają*: quomodo subito castra obtinuit videlicet Wladislaviam, Gnewcoviam, Zlotoriam et Sarben. — 6 quoque» tamen II, III. — MCCCLXXIII» MCCCLXXXIII ma VIII. — 7 Albus» niema IV. — 13 Wladislaviam» JuniWladislaviam VIII. — 17 Gnewcoviam» in G. VI-VIII. — 19 Romlikonis» Remlikonis VI; Remlekonis VIII; Rebkonis IX. — 20 Zlothoriae» Slotoria *piszą zawsze* IV-VI. — 22 Zlothoriam» Zlothorie II.

praefectum eorum, sibi nisi castrum prae-
 sentaretur, decollare nitebatur, castrum sibi
 subito praesentarunt. Sicque eadem die dux
 memoratus Wladislaviam, Gnewcoviam et Zlo-
 5 thoriam obtinuit sine armis; et in crastino
 mane, quae fuit dies sabbati, congregatione
 aliquali cum Wladislaviensibus et Gnewco-
 viensibus facta ad castrum Sarley¹⁾ inex-
 pugnabile festine accessit. Cui castrenses
 10 eadem die aliquantulum resistentes, mane autem
 facto, dominica die sibi castrum assignarunt;
 sicque feria sexta sabbato et dominica die
 Wladislaviam, Gnewcoviam, Zlothoriam et
 Sarley civitates et castra sine omni laesione
 15 suorum obtinuit reverenter, praeter unum
 solum, nomine Thwoch, qui ducem praece-
 dens castrum Sarley intrare voluit, quem
 castrenses ibidem in valva castri occiderunt.
 Cum autem Sandzivogius de Szubyno Polo-
 20 niae et dictorum castrorum et civitatum ca-
 pitaneus percepisset, ingemuit, et anxius
 nimium de tam turpi perditione castrorum

nobilium consilio usus suorum, misit nun-
 cios et convocavit exercitum satis grandem
 et Wladislaviam civitatem primo obsedit,
 mandatumque fuit per dominum Lodvicum
 regem Ungariae et Poloniae omnibus nobili-
 bus tam Poloniae quam Cujaviae et aliarum
 terrarum regnicolis, ut praefato Sandzivogio,
 quoad expugnationem castrorum praedicto-
 rum praebere auxilia opportuna sub pri-
 vatione honoris et bonorum; quorum plures
 Cujaviae, qui jam praefato domino duci ad-
 haeserant decretum et mandatum regis au-
 dientes, ab eo se subtraxerunt. Quod cer-
 nens dux memoratus et potentiae regiae
 resistere non valens et etiam per quosdam
 aliquantulum circumventus, cogitavit se gratiae
 domini regis committere, quod et fecit. Nam
 postquam Wladislavienses per exercitum do-
 mini regis fuissent afflicti nimium et juva-
 men nullum a duce sperabant consequi, se
 domini regis gratiae commiserunt, ad manus
 domini Sandziwogii fidem facientes. Post hoc,

Przedz. I, wiersz 1 praesentaretur» presentarent II; presentaret III. — 6 mane» tak V-IX; marie I-IV mylnie. — quae fuit dies... intrare voluit» niema VII — 7 cum» niema V. — et Gnewcoviensibus» niema V. — 8 ad» niema II. — Sarley» Sarben pizą zawsze II-IV, IX. — 9 festine» festinus II, IV; festinaus III; niemają V, VI, VIII, IX. — 16 Thwoch» Twoth II, V; Troch IX. — qui ducem... voluit» niema III; qui... occiderunt» niema IV. — Przedz. II, wiersz 1 suorum» niema IV. — 4 per... Poloniae» niema II. — 5 regem Ungariae et» tak IV-VII, IX; U. e. VIII; r. e. I, III; r. U. V. — 8 expugnationem» tak II; IV; expeditionem I, III, V-IX. — 10 plures» tak II-IV; populus I; plus V-IX. — 11 duci» Albo dodd. II, III, V-IX. — 12 regis» sui dodd. V-IX. — 18 Wladislavienses» Wladislavia IV-IX. — 19 fuissent affecti» fuisset afflicti IV, VI-IX; od fuissent aż do regis niema V. — 22 Post hoc» dum dodd I, III, V, IX; dux II; niema IV.

¹⁾ Szarlej w województwie brzesko-kujawskiem, dziś wieś w pow. inowrocławskim nad jeziorem tegoż nazwiska.

Wladislaus dux saepe dictus per quosdam circumventus, licet in castro Sarley et Zlothoria homines et expensas sufficientes jam habuisset, qui per annum et ultra adversariis bene resistere potuissent, dicta castra fere inexpugnabilia praefato Sandziwogio ad gratiam domini regis cum omni apparatu praesentavit. Qui cum a domino rege nullam gratiam reportasset, magna paupertate gravatus, fere per annum in castro Drdzen moram traxit. Anno domini MCCCLXXV item in crastino beatae Virginis Mariae, castrum Zlothoriam per quosdam exploratores cepit, in quo exploratores praedicti nobilem virum Cristinum de Skrzipowo militem, praefectum castri praedicti in lecto dormientem captivarunt et duci Wladislao praesentarunt. Dux vero praedictus praefatum Cristinum jam grandaevae aetatis militem, in odium domini Sandzivogii, cujus sororem praedictus miles habuit in uxorem, in vincula coniecit, ipsum in arctissimo carcere recludendo, donec pro quingentis sexagenis ab eodem duce se redemit. Et quamvis praedictus miles Cristinus Sandzivogii de Szubyno capitanei gener esset,

cum noluit eximere Sandzivogius praedictus, et hoc ideo, quia cum jam circa festum beati Jacobi apostoli de hoc rumor haberetur per Poloniam, quod unum ex castris Cujaviae et praecipue Zlothoria pro ipso duce Albo furtim capi diceretur, saepedictus Sandzivogius a Cristino castrum Zlothoriam petiit sibi reddi, timens ne per ipsius desidiam prout factum fuerat, perderetur Ipse autem Cristinus respondit, sibi hoc valde pudoroso, si in eo tempore, cum rumor esset de perditione castri, resignaret, certificans Sandzivogium praefatum et assecurans, se tam bene castrum praedictum sollicite servare velle, quod de perditione ejus nullum timorem haberet. Sed exploratores ducis quosdam piscatores convenerunt, qui aliquot vascula vino repleta Cristino praefato nomine muneris detulerunt, et cum ipso in castro sedentes biberunt: cumque vasa fuissent exhausta, iterum versus Thorun pro alio vino miserunt, de quo Cristinus bene potatus, illa nocte fortius dormivit, donec exploratores per scalas castri muros transcendent, ipsum et castrum, ut praemissum est ceperunt. Sicque Wladislaus

Przedz 1, wiersz 1 Wladislaus» Wladislaviensis I, V-IX; niema IV — per... in» niema IV. — 2 castro» castris II, III, IX; castra IV — Zlothoria» Slotoriam IV. — 3 homines... inexpugnabilia» inexpugnabilia, hominibus et armis bene fulcita, qui adversariis per annum sistere potuissent IV. — 5 potuissent» tak II; potuisset» inne. — 6 ad gratiam... apparatu» niema IV. — 7 omni» niema II, III. — 11 MCCCLXXV» MCCCLXXXI ma VIII. — item» iterum II-IV. — 15 de Skrzipowo» tak VI, VIII; d. Skrzino IV. V; d. Skrzipowo IX; Skrzipo II. — 16 lector» laco VI, VII. — 17 Wladislao» Wladislaviensi III. — 19 grandaevae» tak V; grande inne. — 22 arctissimo» altissimo II, III; artissimo VII, IX. — *Przedz. II, wiersz 1* eum noluit» e. voluit IV; cum v. VIII. — 6 Albo» niema I-IV. — 8 ne» tak II, IV; nie mają inne. — desidiam» desideria IV. — 9 fuerat» quod» dodd. V, VI, VIII. — 11 cum rumor» e. timor II, III; r. IV. — 15 quod» tak II, IV, VIII; quam inne — de» in IV. — 19 nomine» tak I; ratione inne. — 26 Wladislaus» Wladislaviensis I, IV-IX.

dux possessor castri est effectus, videlicet
 Zlothoriae. Ad quem multi vagi et inopes,
 fortes tamen et strenui corpore confluxerunt.
 Quidam tamen miles mox ut castrum
 5 praedictum per dictum ducem fuerat obten-
 tum, Ulricus de Osten nomine¹⁾, filius Bod-
 cze de Drdzen cum quibusdam Saxonibus
 praefato duci in subsidium venit. Hi qua-
 dam die Raczans, castrum episcopale acces-
 10 serunt et campanile ecclesiae ac stubam
 solemnem per dominum Sbiluthum episco-
 pum Wladislaviensem in foribus castri ae-
 dificatam ascendentes castrum fortiter coe-
 perunt impugnare; quibus viriliter castren-
 15 ses repugnantes, ipsos sine spe obtinendi
 castri Raczans, ad proprium castrum redire
 coëgerunt. Sed post paucos dies Ulricus
 praefatus cum suis complicibus Gnewcoviam
 veniens castrum ibidem impugnarunt. Cui
 20 licet Gervardus²⁾ de Slomovo cum suis

fortiter repugnasset, tamen civibus Gnewco-
 viensibus Ulrico juvamen praebentibus, cas-
 trum Gnewcoviense succenderunt. Gervar-
 dus vero met vigesimus quintus, inter quos
 fratrem et duos filios habebat, cum equis
 et armis ac aliis rebus, quas in castris se-
 cum habebat, in captivitatem Ulrici se de-
 derunt. Qui Gervardus cum filiis suis et a-
 liis commilitonibus per Sandzivogium prae-
 fatum a dūce Albo fuit magnis pecuniis red-
 emptus. Quo facto Ulricus posthoc ad man-
 datum fratrum suorum Dobrogostii et Ar-
 noldi ad propria cum triumpho remeavit.

20. *De conflictu inter ducem Album et homi-
 nes domini regis commisso.*

Eodem tempore, cum dominus Jasko
 Kmitha, miles strenuus et omni virtute re-
 pletus, capitaneus Syradiensis Juvenem Wla-
 dislaviam in subsidium domino Sandzivogio
 venisset, et currus cum suo thesauro ipsum

Przedz. I, wiersz 6 Osten» Olsten II; Ostrea VIII. — filius... de Drdzen» f. Bodze d. D. II, III; niema IV. — 9 accesserunt» tak poprawił S.; accessit rękopp. — 11 Sbiluthum» Sbiluthonem VIII. — 13 ascendentes» ascendens II V, VI, VIII. — 15 obtinendi» obtentionis II, V; obtentione IV. — 16 ad... castrum» niema II. — 19 veniens» venientes II, III — 20 Gervardus» tak VIII; Gervacius I, III, IX; Gernandus V; Gernacius IV, VI, VII. — Przedz. II, wiersz 1 repugnasset» impugnasset IV. — 4 quintus» niema II. — 9 commilitonibus» complicibus V-IX. — 13 cum triumpho» tak IV; inne nie mają. — 16 Jasko» tak IV; Jaschko I; Jaszko II. — 17 Kmitha» Kmytha II. — 18 Juvenem» Juni ma zawsze VIII.

¹⁾ W dokumencie z r. 1372 pod l. 132 str. 237 tomu I Kodexu dyplom. Polski wyd. Helcla, Muczkowskiego i Rzysszczewskiego wymienieni są trzej bracia: *Arnoldus, Ulricus et Bartoldus de Ost domini Dedzenses*. Będą to zapewne *Drdzenses*. W tymże dokumencie wymieniony jest i *Bernardus subvenator Posnaniensis heres de Slomowo*. Porówn. notę następną. ²⁾ We wszystkich kodexach imię tu położone zaczyna się głoską G., ale liczne odmianki znajdujące się w imieniu tak prostem po rękopismach, nasuwają domysł, czy nie będzie to raczej *Bernardus de Slomowo*, jak jest wypisany świadek na dyplomie z r. 1372 (*Cod. dipl. Pol. I p. 237. L. 132*), w którym występują także trzej bracia de Ost, Arnold, Bartold i Ulryk.

sequeretur, homines ducis Albi eundem thesaurum cum hominibus in via receperunt et duci ab ista parte Wyslae circa Gnewcoviam constituto praesentarunt. Qui dux in crastino congregatione suorum hominum et kmethonum de terra Gnewcoviensi facta, ad Juvenem Wladislaviam procedebat, sperans ipsam posse expugnare. Sed domino Jaschkone Kmitha praefato cum domino Barthossio de Weysemborg, milite, capitaneo Brestensi prope Gnewcoviam sibi occurrentibus, bellum inter ipsos fuit exortum, et tandem subito homines ducis fugam inierunt. Dux vero Albus per devia quaeque versus Naszlaviam seu Neszlaviam¹⁾ festinus cucurrit et equis dimissis met quartus navem intravit et ad aliam partem Wyslae cum detrimento suorum pervenit. Sui vero homines usque ad navigia Thorunensia investigati, aliqui occidebantur et aliqui capiebantur. Ob hoc tamen impugnare Cuyaviam non obmisit, sed suburbia Juvenis Wladislaviae et extremas portas civitatis ejusdem et multas villas in Cuyavia cremare fecit, magnas praedas et homines captos versus Zlothoriam deducendo. Ad cujus resistentiam tur-

ris Jaroslai in Sluszewo²⁾ per dominum Sandzivogium fuit fortificata et in ea et aliis locis homines armati repositi fuerunt, qui assidue cum hominibus ducis Albi disceptabant; tenuitque dux dominus Albus praefatus castrum Zlothoriae a praefato tempore usque ad festum Penthecostes, multa incendia etiam nocturno tempore, depredationes et captivitates tam in Polonia quam in Cuyavia per suos homines committendo. Et tandem anno domini MCCCLXXVI strenui milites Sandzivogius de Szubino et Barthossius de Weysemborg ac Barthossius de Socolowo Cuyaviae capitaneus cum Polonis et Cuyavitis praefatum castrum obsederunt; quibus Kazimirus dux Dobrinensis et Stetinensis in subsidium veniens, dictum castrum cum machinis et instrumentis aliis fortiter impugnarunt. Dux vero praefatus in castro secum multos homines habebat, adversariis fortiter resistendo, ipsos per naves in fluvio Wyslae etiam nimium impugnando. Inter quos erant duo in castro, unus qui vocabatur Hanko, molendinator Brestensis multum subtilis in arte architectoria, et al-
ter, qui castrum Zlothoria explorando ceperat

Przedz. I, wiersz 1 thesaurum niema VIII. — 3 ab ex VI, VIII. — 10 capitaneo Brestensi capitanei brestensis II. — 15 cucurrit incurrit II. — 16 met quartus niema IV. — 18 homines niema II. — 20 hoc hoc II. — 23 et ut II, III. — Przedz. II, wiersz 2 et aliis e in a. III, IV. — 4 assidue quotidie V, VI, VIII. — Albi niema II-IV, VII-IX. — 6 castrum Zlothoriae c. Zlothoriam II, III; Zlothoria IV. — 12 de Szubino niema IV. — 14 capitaneus tak II; capitanei inne. — Polonis tak II-IV; Polonitis inne. — 18 machinis tak IV; machina inne. — 22 etiam niema IV. — 23 quos niema VIII. — 26 ceperat ceperunt V-IX.

¹⁾ Zapewne Nieszawa nad Wisłą, na wchód od Gniewkowa. ²⁾ Służewo w wojew. inowrocław. między Gniewkowem a Nieszawą w okolicy dziś jeszcze lesistej.

et duci praedicto praesentaverat; quorum primus in prima vice, quum dux castra ducatus Gnewcoviensis ceperat, fuit captus et super bonae fidei promisso dimissus.
 5 Hunc ergo dominus dux per litteras monuit, ut juxta promissum se captivitati praesentaret. Qui cum litteras Barthossio capitaneo Brestensi ostendisset, requirendo, quid facere deberet; cui dominus Barthossius re-
 10 spondit, se nihil sibi consulere posse, ipsemet scire deberet, quid factururus esset; et tandem una noctium venientes homines ducis armati cum curru suo, ipsum de molendino ante Brescze receperunt et secum
 15 Zlothoriam adduxerunt, ad hoc, ut ipsis machinas et alia instrumenta pro castro necessaria praepararet.

21. *De interfectione Fredrici de Wedel in castro Zlothoriae.*

20 Obsidentibus itaque nobilibus castrum Zlothoriae praedictum Hanko molendinator Brestensis considerans ducem Album potentiae regiae resistere non posse, timensque ne molendinum propter hoc, quod in
 25 castro existens machinas et alia instrumenta exercitui regis in obsidione sui castri

posito obviantia praeparasset, reciperetur, domino Sandzivogio capitaneo Poloniae secrete intimavit, quod sibi claves, quas de quadam janua castri habebat, per quam cum hominibus intrans castrum possit obtinere, dare vellet. Dux vero cum suspectum eum haberet, captivari ipsum fecit; qui dum candelis accensis ligatum super mensam cremari jussisset, ipse eam prodicionem, quam exercere cogitavit, publicavit. Dux vero generum praedicti Hankonis ex nomine ejusdem ad Sandzivogium destinavit, fecitque cum eodem tempus et horam sibi condic-
 tare, claves de hujusmodi janua praesentando. Sandzivogius itaque alacer effectus, hujusmodi negotium domino Barthossio noluit indicare, confidens, ut solus triumphum de receptione castri obtineret; elegitque viros nobiles ac strenuos, qui secum castrum intrare deberent. Et cum ad hujusmodi januam venissent, qui primi processerant intraverunt. Et cum viginti sex eorum intrassent, mox custodes castri per ducem ad hoc deputati cratham, quae super januam ad hoc dependebat, ad quam cratham duos lapides appendi jusserat, ut eo velotius

Przedz. I, wiersz 1 praesentaverat» presentaverunt V, VI. — 2 quum» quando II, IV. — castra» castrum II. — 8 requirendo» inquirendo II, III. — 15 adduxerunt» deduxerunt II, IV. — hoc» hec II. — 18 Wedel» Wedeli VI-VIII. — 21 Zlothoriae» Zlothoriam II. — 24 hoc» niema IX; perdere dod. VI-VIII. — quod» niema IV. — 26 exercitui... reciperetur» contra exercitum nostrum amiteret IV. — castri» castro II, III. — *Przedz. II, wiersz 1* recipere-tur» tak II; inne nie majq. — 2 secrete» niema VI-VIII. — 3 intimavit» intravit IX. — quod» niema II. — 4 castri» niema III. — per quam» niema IX. — 9 eam» vero VIII. — 10 cogitavit» tak V-IX; voluisset inne. — generum» generis VIII. — 16 domino» duci I, III, VI-IX; niema IV. — 17 indicare» revelare IV. — ut» quod V. — 23 ducem» niema II; castri dod. IX. — 26 jusserat» jusserunt IX.

descensum peteret, cadere dimiserunt, quae cadens nobilem virum Fredricum de Wedel, dominum de Usczye virilem et animosum oppressit, hique qui castrum intraverant fortiter lapidibus jactabantur, donec se captivos duci praefato reddiderunt. Sicque Sandzivi-
gius confusus ad stationes suas rediit, de perditione suorum nimis anxius existens. Mane autem facto totus exercitus movens se, castrum cum impetu adiit ipsumque per totam diem impugnare non cessavit, et tandem paucis ex utraque parte occisis et pluribus vulneratis ad stationes suas redierunt. Inter quos dux Kazimirus fortiter cum lapide fuit percussus, de qua laesione in brevi post hoc, ut verius creditur, vita functus decessit. Dux vero Albus Hankonem molendinatorem praefatum cum genero suo eadem die ante castrum jussit cremare, illis etiam, qui castrum sub Cristino praesentaverant, aequalem mercedemtribuendo. Post hujusmodi vero insultum, considerans dux praefatus, quod exercitus in obsidione sui vellet persistere, nam aliquantulum in expen-

sis defecerat, ordinationem quandam cum capitaneis fecit, et Barthossio castrum praesentavit, gratiae domini regis se totaliter committendo. Et cum de castro exiret, petiit Barthossium praefatum, ut sibi cum ha-
sta sua occurrere deberet; quod et fecit, nam praefatus dux cum hasta sua contra Barthossium et Barthossius contra ducem veloci cursu equorum agitates, alter alterum fortiter impetiit. Sed dux a Barthossio
in brachio dextro satis grave vulnus accepit, et demum dux Albus ad Lodvicum regem Ungariae et Poloniae Ungariam properavit. Cui Barthossius cum fratre suo altero Barthossio expensas sufficientes in via
ministrarunt; ubi inter caeteras cum domino rege altercationes terram suam Gnewcoviensem praefato domino regi pro X millibus florenorum vendidit, quandam abbatiam in Pannonia ordinis sancti Benedicti recipiens
ab eodem, et ibi manet usque ad praesens. Post cujus recessum multi nobiles et militares in Cujavia, qui sibi adhaeserant cap-
ti ob hoc, et exactionati per capitaneos,

Przedz. I, wiersz 1 descensum... cadere» possent IX. — peteret» petent II; pateretur V, VI, VIII; pass VII. — 3 Usczye» tak II, III; Uscze I, VIII; Uscze IV, VII, IX. — animosum» cadere dodają bez potrzeby rękopp. — 5 jactabantur» percutiebantur IV. — 6 reddiderunt» tradiderunt II. — 9 movens se» m. II, III; niema IV. — 14 quos» niema III, — 15 fuit percussus» tak IV; f. projectus III, VI-VIII; proj. I, IV, IX; pr. est lesus II; pr. est V. — 16 ut... creditur» niema II, III; po ut dodd. VI-IX brevius et. — 17 Albus Hankonem» H. I-III, VII; niema IV. — 19 ante castrum» cum c. impugnaretur V, VI, VIII. — illis» illi II, III, VII. — 20 Cristino» crastino I, VII, IX. — 24 vellet» nollet IV, V; vello VII, IX. — *Przedz. II, wiersz 1* defecerat» tak V; deficeret inne. — 2 capitaneis» capit V; capitaneo VI, VIII. — 7 cum» niema II. — 11 accepit» tak II, III; recepit inne. — 12 et» niema II, III. — 14 altero» niema V-IX. — 15 in via» niema IV. — 21 ab eodem» tak II, III; inne nie majq. — et» tak IV; inne nie majq. — 24 et» tak II, IV, inne nie majq.

diuturnae subjacent paupertati, nec aliquod subsidium seu relevamen a praedicto duce fuerant consecuti, et merito, juxta dictum propheticum: «nolite confidere in principibus, in quibus non est salus¹⁾».

22. De origine ducis hujus Albi Wladislai.

Wladislaus dux Albus fuit filius Kazimiri filii Zemomisli ducis Cuyaviae, Lanciciae, Syradiae et Dobrinensis. Iste Zemomisl, dux
 10 Gnewcoviensis, habuit tres filios: Przemislium, Lestkonem et Kazimirum, quibus ducatum Gnewcoviensem inter se dividentibus post mortem patris, Przemislio cessit Bidgostia, Lestconi Juvenis Wladislavia, Kazimiro Gnewcovia cum castellania in Slonsk.
 15 Przemislius et Lestko sine prole decesserunt; Kazimirus vero licet plures filios habuisset et filias, unus tamen Wladislaus dux praedictus et una filia, quae per dominam
 20 Elizabetham reginam Ungariae, amitam suam cuidam duci de Bosna data fuit in uxorem, remanserunt. Iste itaque dux Wladislaus,

dux Gnewcoviensis, tantummodo filiam Alberti ducis de Strzelce unicam duxit in uxorem, quae sine prole ad Christum migravit. Priusquam autem uxor sua decessisset, Kazimirus rex Poloniae illustris filius Wladislai, qui Wladislaus Zemomisli frater erat uterinus, duci Wladislao Albo Juvenem Wladislaviam dedit in feodum. Sed cum Stanislaus Kywala judex²⁾ Cuyaviae cum duce Albo de limitatione quarundam haereditatum coram domino Kazimiro rege alterationem habuissent, et dux, ut judici quae-
 rulanti responderet captus fuisset, ipse provocatus civitatem praedictam regi resignavit, quam licet libenter rehavisset, ipsam tamen rege vivente non potuit rehabere. Post mortem vero uxoris suae praedictae, quam nimium diligebat, attaedatus aliam ducere recusavit, sed dimisso ducatu suo in manibus domini regis Poloniae et mille florenis ab eodem receptis, quibusdam nobilibus sibi associatis, ad sepulchrum Christi fuit perae-
 gre

Przedz. 1, wiersz 2 seu relevamen» nec r. V-VII, IX; niema VIII — 6 Wladislai» Wladislaviensis I, V-VIII; nadpisu niema IX, a cały rozdział ten opuścił IV. — 7 Kazimiri filii Zemomisli» tak Som.; Zemomislii filii Kazimiri rękopp. mylnie. — 9 Dobrinensis» tak I-IV, VIII; Dobrinie terrarum inne. — 11 quibus... Gnewcoviensem» niema V-IX. — 14 Kazimiro» et K. II, III. — 15 Slonsk» Slansk II, III, IX; Slawsk V. — 19 et» cum V-IX. — 21 Bosna» Boszno I, IV, VI, VIII; Baszno II; Basuo III; Bosno VII, IX. — 22 dux» niema II, V.— Przedz. II, wiersz 1 Alberti» Albrici VI-IX. — 6 qui» niema VI, VIII. — Wladislaus» niema V-VIII — 9 Kywala judex» tak poprawił S.; K. dux III, V-IX; Kynala dux I, II, IV. — 14 regi» Kazimiro dodd. II, III. — 21 sibi associatis» a. VII-IX; associatus V.

¹⁾ Psalm CXLV, 2, 3. ²⁾ dux poprawiłem na judex. W kodexie dyplomatycznym Wielkopolski w dokumencie z r. 1358 l. XCV str. 113 wymieniony jest Stanislaus Kywala judex Cuyaviensis; w tomie II Kodexu dypl. polsk. Rzysszcz. l. 304 str. 305 z r. 1359 wymieniony Stanislaus haeres de Insula dictus Kynalicz judex Cuyaviae. Nasuwa się tu uwaga, jak rozmaita była pisownia imion i nazwisk nawet w pismach urzędowych.

profectus, et inde veniens, Pragae in curia domini imperatoris et in aliis terris aliquo tempore moram fecit. Et post hoc anno domini 1576, MCCCLXXVI¹⁾ per Cuyaviam transiens, Prussiam veniens cum exercitu Cruciferorum contra Lituanos ivit et in quadragesima reversus, per Cuyaviam ad nullum castrum ex suis descendens, versus Bohemiam properavit, et post festum Paschatis de mense May Avinionensem civitatem, ubi tum dominus Urbanus papa sextus cum curia sua residebat, intravit. Ubi nullo ex nobis Polonis sciente, qui invicem in suo et in nostris hospitibus per quatuordecim dies et ultra conversabamur, de curia recedens, ivit Cistercium et ibi monachus effectus ordinem eorundem est professus, et ibi aliquamdiu commoratus, cum sibi aliqua displicuissent, ad monasterium sancti Remigii in Divione ordinis sancti Benedicti se transtulit, habitumque Griseorum in Nigrorum mutavit et ibi usque ad LXXIII annum permansit; cui dominus rex Poloniae et junior regina Ungariae, sororis suae filiā aliquas pecunias de-

stinabant. Demum cum mors domini Kazimiri regis Poloniae sibi per quosdam Polonos fuisset nunciata, ipse statim deinde recedens, ivit curiam romanam, quibusdam ex Polonis significans, ut in Basileja ipsum expectare deberent. Quos cum ibidem et in civitate Argentinensi reperisset et praecipue Przedpelconem de Stanschewo militem, Stephanum de Trlang, Wyschotam de Curnik et quosdam alios, qui propriis expensis ipsum perquirendum venerant, cum eisdem in eorum expensis versus Ungariam ad dominum regem transivit. In cujus regis curia licet non gratuite susceptus, suos socios ad propria remittens, permansit. Ubi dominus rex Lodovicus importunis instantiis uxoris suae, neptis ducis praefati, ducem praefatum ad dominum Gregorium papam undecimum cum quibusdam suis nunciis destinavit, supplicans, ut dominus papa eum, quatenus uxorem duceret et ducatum suum tenere posset, dispensare dignaretur. Cumque²⁾ dominus papa, cum causa dispensandi non subesset, dispensare recusavit,

Przedz. 1, wiersz 2 imperatoris» regis Romanorum VIII, — terris» curiis V. — 5 Cruciferorum» civitatumque ipsorum dodd V - IX. — 6 ivit et» i. V-VIII; niema IX. — 9 de» niema VIII. — 19 monasterium» tak II, III; monachum inne. — 21 in» et V - IX. — 24 sororis... aliquas» niema V - IX. — pecunias» interdum dodd, V - IX. — destinabant» tak V; destinabat I - III, VI-VIII; destinavit IX. — Przedz II, wiersz 2 per quosdam Polonos» p. quasdam personas II; niema V - IX. — 8 Stanschewo» Stanschowo II, III; Stanschewo V; Stankow VIII. — Stephanum» Stephani II. — 9 Trlang» tak II, III, VI, VIII; Trlangt I, VII, IX; Trlang V. — Wyschotam» Wissotam III; Wissotam VI; Wyssemam VII; Wissowitam VIII; Wirzbanta IX. — 13 transivit» tak II, VIII; transiunt inne. — 17 neptis» tak VII, VIII; nepotis inne. — 20 eum» cum eo rękopp.; dispensaret dod IX. — 22 dispensare dignaretur» dispensaret V, VII; niema VIII.

¹⁾ Wszystkie rękopisma mają r. 1376, raczej będzie to rok 1366. ²⁾ Cum quo mają rękopp.; pierwotnie musiało być Cumque, i tak też poprawiliśmy.

ipse vero ad temporalia multum anhelans, clam Poloniam subintrat, suum dominium Gnewcoviense, ut supra descriptum est cepit.

5 25. De exactione tributi Poradlne per Lodvicum.

Eodem itaque anno, cum dominus Lodvicus rex praedictus ab incolis regni Poloniae tam ecclesiasticorum quam nobilium tributum quoddam, quod *Poradlne* dicitur, petebat, exigere volens, archiepiscopus et episcopi vero ac viri ecclesiastici et nobiles universi Poloniae sibi dare denegarunt, dicentes, se a quibusvis talibus exactionibus et tributis per suas litteras penitus absolutos. Ipse nihilominus in signum domini tributum aliquod inquirebat; et quia in litteris suis tam episcopi quam nobiles Poloniae solum Lodvico regi et filiis suis, si quos haberet, se fecisse fidelitatem affirmabant, qui carens filiis voluit, ut filiabus suis, quas habebat, eandem fidelitatem facere deberent, idcirco non valens aliter ab eis litteras suas eripere, omnes regnicolas a tributis quibusvis per novas litteras absolvit, solum duos

grossos de quolibet manso singulis annis ad thesaurum suum solvendo, pro se et suis successoribus reservavit. Sicque litteris prioribus fractis, novae fuerunt concessae, in quibus Poloni fidelitatis omagium, filiiabus regis, satis pudorose, feminas sibi regnare, praestiterunt, permittentes kmethones suorum duorum grossorum de quolibet manso, ut praefertur, perpetuis temporibus censum soluturos. Archiepiscopus tamen et suffraganei sui et ecclesiarum quarumlibet hujusmodi solutionem submittere recusarunt, a privilegiis, libertatem ecclesiasticorum bonorum continentibus, recedere nolentes, propter quod ad solutionem hujusmodi tributi pro parte domini regis, licet fuissent moniti, ipsum tamen tributum per suos kmethones nullatenus dare permiserunt, praeter pauperes religiosos, quorum rustici non ad duos grossos sed ad viginti quatuor infra spatium unius anni solvendo pro thesauro regis sunt compulsi, quibus domini episcopi per statuta provincialia, quae hoc tributum omnino damnabant, dissimulaverunt et dissimulant subvenire.

Przedz. I, wiersz 1 multum niema VI, VIII. — 5 De... Lodvicum tak VI, VIII; Quare Lodvigus rex duos grossos censum regalem instituit de quolibet manso II; Qualiter r. Lodvigus petebat tributum IV; nie mają nadpisu I, VII, IX. — 9 ecclesiasticorum tak II; ecclesiarum inne. — nobilium secularium IV. — 12 vero... ecclesiastici niema IV. — et... Poloniae niema V-IX. — 13 dare denegarunt denegabant V-IX; ac etiam nobiles dodd. tu V-IX. — 14 quibusvis tak V-VII; quibusdam I-IV, VIII, IX; principibus dod. IV. — talibus... litteras per s. l. t. exact. et tr. IV; et suas terras t. obl. e. tr. IX. — 18 quam quia V. — 20 fecisse niema IV. — Przedz. II, wiersz 2 et pro dodd. II, III. — 7 permittentes promittentes III, VI, VIII, IX. — 9 censum soluturos tak II; submittentes I, III; solutione gaudere IV; exactionem solvendam V; solutionem submittentes VI-IX. — 10 tamen episcopi dod. V. — 12 solutionem solutioni se IV. — 14 nolentes volentes IV; noluerunt VI, VIII. — 16 parte tak II-IV; tempore inne. — 17 ipsum quod IV-IX; ipsi III. — 20 grossos niema II. — 21 unius niema II, III. — 23 hoc tributum hoc tributa V-IX.

24. *De morte Nicolai praepositi Gneznensis.*1374.
listopada
22.

Anno itaque eodem in die Ceciliae virginis gloriosae, Nicolaus de Coszuth nepos Jaroslai olim archiepiscopi Gneznensis praepositus in villa Goszdowo capituli Gneznensis, plurimis septimanis gravi febris correptus diem clausit extremum. De cuius praepositura dominus Johannes archiepiscopus Przeyldo plebano de Zneyna, consanguineo suo, carnalitatis potius ostendens affectum quam iudicium rationis, providit, omnes praelatos et canonicos, quorum aliqui in servitio ipsius ecclesiae et sui praedecessoris utiliter et fideliter defenderunt, negligenter obmittendo. De qua praepositura dominus Gregorius papa XXVI die mensis Januarii Nicolao Strosberg cantori Poznaniensi in regno Poloniae sedis apostolicae pro tunc collectori, tanquam collationi sedis apostolicae reservata similiter providit anno sequenti.

25. *De statutis Johannis archiepiscopi Gneznensis cum capitulo.*1375.
lutego
10.

Demum anno domini MCCCLXXV mensis Februarii die decima, reverendus pater dominus Johannes archiepiscopus ecclesiae Gneznensis cum suo capitulo circa ecclesiam Gneznensem praedictam generale capitulum

celebravit. In quo capitulo solemniter tractatu pluries cum suis fratribus praehabito, statuit et providere ordinavit, quod reditus omnium villarum capituli Gneznensis cedere deberent in usus communes praelatorum et 5 canonicorum residentiam facientium circa dictam ecclesiam personalem. Item statuit, quod quilibet praelatus et canonicus vicissim missas circa majus altare debeat celebrare, alioquin non celebrans, canonico pro 10 ipso celebranti missam solvere debeat mediam marcam grossorum. Item statuit, quod omnes praelati et canonici bis quolibet anno, videlicet ad diem sancti Adalberti et ad translationem ejusdem, Gneznam debeant 15 convenire, et per octo dies continuos circa ecclesiam cathedralem stantes, capitulum generale celebrare; aliter praelatus non veniens tres marcas, canonicus duas marcas praesentibus solvere tenentur. Praemissa sta- 20 tuta et alia in litteris desuper confectis contenta, sigillis et juramentis praedicti archiepiscopus et capitulum firmaverunt.

26. *De creatione episcopatum in Russia.*

Circa annum domini MCCCLXXV aut sex- 25 tum cooperante rege Lodvico Poloniae et Ungariae, dominus Gregorius papa XI erexit et creavit tres episcopatus in Russia, videlicet

Przedz. 1, wiersz 5 Goszdowo» Gosdowo III- IX. — 9 Przeyldo» Przendlo II; Przelido IV; Przeildo V, VIII; Przeilda IX. — Zneyna» Zironya IV. — 17 Nicolao» Nicolaus I. — 23 cum capitulo» et c. II; e. c. constitutis dod. IX; niema IV. — 25 Februarii» Septembris V, VI, VIII, IX. — 26 archiepiscopus ecclesiae» s. II, IV; ecc. V- IX. — Przedz. II, wiersz 2 pluries» niema IV. — 16 continuos» niema V- IX. — 17 stantes» stare IV. — 18 celebrare; aliter» c. alias III; celebrent alias II. — 19 marcas» niema IV. — 22 juramentis» instrumentis VIII. — 24 De... Russia» de episcopis Russie IV; niema I, V. — 25 MCCCLXXV» male m przy liczbie V u góry w kodeksie VI położone wziął Sommersberg za trójkę, zład u niego rok 1378. — aut» et VIII. — 26 Lodvico» niema IX.

Przemisliensem, Chelmensem et Wladimi-
riensem alias Lodomiriensem et archiepis-
copatum Haliciensem.

27. *De morte Johannis episcopi Posnaniensis.*

5 Eodem quoque anno die mensis Februa-
rii XIV reverendus pater dominus Johannes
Posnaniensis ecclesiae episcopus, cognatio-
ne Dolywą, pius ac liberalissimus, ac om-
nium oppressorum clementissimus relevator,
10 in Mazovia in praedio suae ecclesiae dicto
Stbikowo morbo idropisi tactus migravit ad
Christum. Qui tempore sui regiminis civita-
tem fundavit in Dolsko, multasque villas in
districtibus Crobijae, Buk et alibi consi-
15 stentes, ad ecclesiam Posnaniensem spec-
tantes locavit, et bona ecclesiae suae tam
in locatione quam in emptione villarum me-
lioravit abunde, ecclesiam suam in nullis
debitis dimittendo. Hic adductus Poznaniam
20 in die sancti Petri, in cathedra ante altare

beatae Virginis exstitit honorifice tumulatus,
cujus anima nunc et semper feliciter in do-
mino requiescit.

28. *De electione Nicolai episcopi Posnaniensis.*

Ipsa die autem sepulturae hujus reverendi 1374
episcopi, Nicolaus de Curnik ¹⁾ praepositus
sanctae Mariae in Cracovia et canonicus Po-
snaniensis, doctor decretorum, cum Dithco
decanus Posnaniensis abesset, Troyanum
praepositum et alios praelatos et canonicos
minime requirens per unumquemque ipso-
rum, qui circa ecclesiam fuerant, notarium
suum cum uno praesbytero ire praecepit,
intimans, quod quisquis eorum crastina die
electioni futuri pontificis interesset. Jam
enim tertia die ante sepulturam episcopi
defuncti, praeposito et aliis praelatis et ca-
nonicis circa ecclesiam praesentibus non vo-
catis, administratores ad voluntatem suam
ordinaverat, ita disponens, quod si non totum

Przedz. I, wiersz 3 Eodem quoque» niema V - IX. — 8 ac... clementissimus» niema IX; a. o. o. benignissimus IV. — 10 in praedio» tak IV; p. inne. — 11 Stbikowo» tak IV i dyplom w Raczynskiego kod. wielkop. I. 98, str. 118; Stbikowo I; Stbikowo II; Schwikowo III; Stbikowo V; Sztwicow VII; Schwicow VI. VIII; Stwyczew IX; Zbikowo u Dług. Hist. X. 22. — morbo» niema VI - VIII — 14 Buk» Bug IV. — 18 abunde: . dimittendo» niema IV - IX. — 20 cathedra» cathedrali II; cathedrali ecclesia IV. — Przedz. II, wiersz 2 cujus... requiescit» niema IV. — 4 Posnaniensis» per capitulum Dodd. V - VIII; nadpis ten i cały rozdział opuścił IX. — 11 per» niema II, III. — 15 Jam enim» nam V - VIII. — 16 ante» circa V - VIII. — 19 administratores» administrationes III, V - VIII.

¹⁾ Jest to ten Mikołaj z Kurnika, o którego żywocie rozpisuje się obszernie autor w rozdziale 56 i 57 mówiąc o śmierci jego i Zawiszy bisk. krak. swoich nieprzyjaciół. Dziwna, że nie wspomina ani on ani inny pisarz, iż Mikołaj ten był kanclerzem, ile się zdaje wielkopolskim, bo jest dokument wydany w r. 1372 (mylnie w kodexie wielkopolskim pod r. 1362 umieszczony) przez Elżbietę zastępczynię Ludwika, na jego prośbę. *Nicolaus de Kurnik directorum (sic) doctor cancellarius Polonie et canonicus Gneznensis.* Dokument ten wydany *per manus Zawissii archidiaconi Cracov. et vicecancellarii aule nostre.* Ob. kod. dypl. wielkop. Raczynskiego I. 99, str. 122, 123.

capitulum, saltem pars, de qua praesumebat, ipsum eligeret: extunc administratores pro sua parte haberet. Contigit itaque, quod cum invocata gratia Spiritus sancti ad electionem futuri episcopi processissent, fere totum capitulum in Troyanum praepositum eorum et eundem Nicolaum conveniret; placuit, ut per formam compromissi ad electionem alterius ex ipsis duobus procederetur. Quod et factum fuit, nam septem compromissarii assumpti, ad partem secedentes, quatuor in ipsum dominum Nicolaum de Curnik et tres in Troyanum praedictos vota sua direxerunt, sicque in Nicolaum veluti a majori parte electum alii tres consenserunt. Cujus electionem dominus Johannes archiepiscopus propter quasdam displicentias, quas inter se habuerant, noluit confirmare. Ipse etiam Poloniae et Ungariae rege irrequisito, ivit versus curiam romanam; ubi, quamvis per litteras domini regis praedicti et per alios impedimenta suae promotioni fierent, nihilominus tamen per dominum Gregorium papam praefatum sibi fuit de episcopatu Poseniensi in Avinione provisum. Qui consecratione recepta ad suam ecclesiam circa festum sancti Martini prospere revenit.

29. De morte Przeczslai episcopi Wratislaviensis.

• Anno itaque praedicto, circa medium quadragesimae, reverendus pater dominus Przeczslaus episcopus Wratislaviensis, dictus Pogorzala, in bona senectute, plenus bonis operibus, die n. debitum naturae persolvit. Iste Przeczslaus mortuo Nankero episcopo Wratislaviensi, per venenum, cooperante Johanne caeco rege Bohemiae, nequiter perempto, qui Nankerus prius episcopus Cracoviensis, per Johannem papam XXII de Cracoviensi ad Wratislaviensem ecclesiam fuerat translatus et Johannes Grothonis in episcopum Cracoviensem fuit promotus in studio Bononiensi existens, per capitulum Wratislaviense in episcopum Wratislaviensem fuit electus anno domini MCCCXLI die quinta mensis May. Hic emit pro ecclesia Wratislaviensi a Boleslao duce Legnicensi et Bregensi civitatem cum castro Grothkow cum suo districtu et plura castra aedificavit et muris firmissimis munivit, ecclesiam etiam Wratislaviensem perfecit et multis ornatibus et vasis aureis et argenteis decoravit. Post cujus felicem decessum canonici Wratislavienses, spretis Polonis, elegerunt quendam Theo-

Przedz. 1, wiersz 3 quod» niema V-VIII. — 6 et» ut II, III. — 11 assumpti, ad partem» niema V-VIII — 14 parte electum» e. II; electo III. — 25 in Avinione» aviniensi VII; fuit IV. — Przedz. II, wiersz 1 Przeczslai» tak poprawił S.; Petri rękopp. — 7 die n.» tak I; inne nie mają. Właściwy dzień miał być później dołożony, czego autor nie wypełnił, co mu się często zdarzało, dlatego w innych rękopismach i wyraz die jako niemający znaczenia opuszczono. — 8 Przeczslaus» Petrlaus VIII. — 11 qui» cui IV. — 12 XXII» XXVIII ma IV; vicesim VIII. — 13 Cracoviensi ad» Cracovia II; niema III. — Wratislaviensem... fuerat» Wratislaviam est II; est III. — 17 in... Wratislaviensem» niema IV, VIII. — 18 fuit... Wratislaviensi» niema VIII. — 20 a Boleslao duce» a Boleslaviensi d. III, ab Olesnicensi d. IV; a Boleslaviensi d. Opoliense II. — 26 decessum» discessum V-VII, IX.

dricum Bohemum, decanum Wratislaviensem, qui decanus, sicut vitiosum ingressum habuit ad decanatum, ita etiam in electionis negotio non profecit. Nam mortuo magistro
 5 Stankone, decano Wratislaviensi, anno gratiae videlicet MCCCL, Johannes Starzik dictus, archidiaconus Glogoviae, natione Opoliensis, vir nobilis et discretus, vigore gratiae per dominum Clementem papam sex-
 10 tum de dignitate in ecclesia Wratislaviensi sibi factae decanatum Wratislaviensem tanquam sibi debitum acceptavit, et per executores suos sibi de eodem fecit provideri. De quo decanatu dominus Clemens
 15 papa praedictus eodem anno, tamquam suae collationi reservato, magistro Alberto, plebano de Bochnia, cancellario Dobrinensi pro tunc domini Kazimiri regis Poloniae apud sedem apostolicam nuncio, gratiose providit.
 20 Dominus autem Johannes Starzik praedictus curiam romanam citatus, cum memorato magistro Alberto sex annis et ultra litigavit pro eodem, et tandem victus succubuit, et nihilominus excommunicationis sententias in
 25 sua senectute non curans, usque ad mortem suam in decanatu permansit. Quo mortuo et extra cimiterium sepulto, dominus Karolus Romanorum inperator et Bohemiae rex

Bohemum praedictum, coquinae suae notarium, contra magistrum Albertum ad decanatum Wratislaviensem intrusit, et hoc ideo, quia quum imperator praedictus duces Slesiae et episcopatum Wratislaviensem regno Bohemiae et archiepiscopo Pragensi subdi et uniri petiisset, quasdam litteras Kazimiri regis Poloniae ostendens, idem quoque Albertus dicens litteras falsas, coram domino papa et cardinalibus petitionem huiusmodi impedivit, propter quod tam imperator quam Bohemi contra magistrum saepedictum sinistram gerebant voluntatem. Sicque de anno MCCCLX de mense Augusti memoratus magister Albertus in Cracovia tempore mortalitatis diem clausit extremum, Bohemo intruso decanatum obtinente. Et quia bini beneficium sibi, imo potius se intrudi ad idem procuraverunt, ideo ad episcopatum sibi ex electione canonica debitum non valuit pervenire, impediente enim imperatore praefato, dominus papa Gregorius in civitate Avinionensi cum curia sua residens, domino eidem electo providere distulit, mandans quod ad propria rediret, quia donec Romam veniret de episcopatu Wratislaviensi disponere nollet; misitque dominum Nicolaum episcopum Majoriensem de

1360.
sierp.

Przedz. 1. wiersz 3 habuit» tak III, V-IX; niema I-IV. — 11 sibi... Wratislaviensem» niema II. — factae» forte VIII. — 12 debitum» factam d. II-IV; factam provideri debite VIII; f. debiter inne. — 17 Bochnia» tak IV; Bochnya VI, VII, IX; Bochna I; Bochnia VIII. — 19 apostolicam» apostolico IV. — 20 praedictus» cum erat ad dodd. V-VII, IX. — 28 et... praedictum» niema VIII. — Przedz. II, wiersz 4 quum» quando II, IV. — 14 de» niema VIII. — 15 Albertus» tak II-IV, VI; inne nie majq. — 18 bini» tak II; vi IV; unum inne. — 19 ad idem» s. eundem rękopp.; niemu IV, VI, VIII. — ideo ad» item a. V-VIII; item in IX. — 21 pervenire» provenire I, V; promoveri VI, VII. — 23 Avinionensi» aviniensi VI; Avinione I-IV, VII, IX. — 27 disponere» providere II, III. — 28 Majoriensem» mazoviensem rękopp.

ordine fratrum Praedicatorum, ut se de episcopatu Wratislaviensi gubernando intromitteret et derelicta domini Przeczslai episcopi mortui pro camera apostolica postularet. Qui Wratislaviam veniens cum litteris apostolicis, cum ipsas executioni debitae vellet demandare, capitulum Wratislaviense sicut viri providi et discreti noluerunt admittere, quod episcopatum Wratislaviensem gubernaret, perditionem castrorum et annihilationem bonorum ecclesiae Wratislaviensis evenire formidantes; fecerunt tamen pactionem cum eodem, ut singulis annis, quamdiu praefata ecclesia pastore careret, camerae apostolicae VIII millia florenorum auri praesentarent et pro derelictis episcopi triginta millia florenorum ac duo millia pro procuratorio biennali per eundem dominum episcopum imposita ac unum mille pro reportatione huiusmodi pecuniae solvere deberent, quod et factum fuit. Solveruntque Wratislavienses simul et semel XXXIII millia florenorum camerae apostolicae; demum electus Wratislaviensis per capitulum Wratislaviense versus Romam anno immediate sequenti fuit destinatus, cui tamen papa Gregorius distulit providere. Papa vero Gre-

gorio anno domini MCCCLXXVIII in dominica Laetare de mundo sublato, cardinales in conclavi, ut moris est, existentes, tum propter metum Romanorum, qui Romanum eligere postulabant, tum propter discordiam, 5 quam inter se habebant, cum ex se ipsis nullum eligere voluissent, reverendum dominum patrem Nicolaum episcopum Barensem, qui pro tunc vicecancellariam regebat nomine domini Petri cardinalis Pampolensis 10 vicecancellarii sedis apostolicae, in papam concorditer elegerunt. Sed quia Romanorum populus a minimo usque ad maximum in unum collatus palatium papae cum armis irruens clamabat, ut eligeretur dominus 15 Franciscus cardinalis sancti Petri in papam, alioquin tam cardinales quam forenses subito mori deberent; id ipsum senator quidam cardinalibus retulit, quod populus aliter sedari non posset, nisi Romanus elige- 20 retur in papam; cardinales itaque in mortis angustia se positos esse considerantes, quomodo evadere possent mortis periculum ignorabant. Sed dominus Robertus tituli sancti N. cardinalis Gebenensis, arrepto fa- 25 miliaris sui capucio morti se exponens de conclavi exivit et clamare coepit: Vivat,

*Przedz. I, wiersz 11 bonorum» tak II-IX; bonorum I mylnie. — 14 praefata» dicta V-IX; propria I-IV. — 15 VIII... episcopi» niema II. — 17 pro» niema IX. — 18 biennali» bohemicali IV; boemali VIII. — 19 imposita» impositum VI, VII, IX. — ac» et II, III, V, VII; ut VI, IX. — 22 XXXIII, XXX ma IX. — 25 versus» usque III — 27 Gregorius» sicut prudens dodd. II, III; sicut prius IV. — *Przedz. II, wiersz 1 MCCCLXXVIII. MCCCLXXV ma VIII. — 8 Barensem» bajensem VI, VIII; boreensem IX. — 10 Pampolensis vicecancellarii» Pampelone vicecancellarium II; P. vicecancellario III. — 12 Sed» tak V; et inne. — 14 unum» niema V-IX. — collectus» recollectus II, III. — 16 Petri» Petrini VI-VIII. — 17 forenses subito» f. V-VII, IX; florenses s. VIII. — 22 angustia» periculo II, III. — 25 N.» S. II; niema VI.**

vivat dominus papa Franciscus cardinalis
sancti Petri, quod populus audiens, praefa-
tum Franciscum cardinalem sancti Petri ar-
ripiens, ipsum in papam electum credens,
5 super altare sancti Petri posuerunt solem-
niter et demum in cathedra papali locave-
runt. Populo autem sic mitigato, cum u-
nusquisque ad domum suam rediisset, ipse
dominus Franciscus quamvis sciret, se non
10 esse electum ut tamen tumultum populi ir-
ruentis sedaret, passus se est usque in cras-
tinum pro papa haberi. Postquam autem
tumultus populi fuisset sedatus, cardinales
de Barensi episcopo in apostolicum facto
15 publicarunt, ipsumque in die resurrectionis
domini in papam, ut moris est, coronarunt
et ad sanctum Johannem in Laterano cum
eodem, Romanis magnam solemnitatem ce-
lebrantibus ipsosque processionaliter prae-
20 cedentibus equitaverunt, ubi mora unius
horae facta ad sanctum Petrum redeuntes
usque ad palatium papae deduxerunt. Cum
vero dominus Urbanus papa sic electus a-
varitiam cardinalium reprehenderet, et plu-
25 raltatem beneficiorum, quam tenebant, re-

stringere decrevisset, contra quos et cle-
rum curiae romanae in dominica «Quasi-
modo geniti» sermonem, maxime de symo-
nia et mammona faciens, fecisset, ipsi in-
consuetam argutionem detestantes, circa
festum sanctae Trinitatis unus post alium
ad Fundensem civitatem transiverunt, prae-
fectum castris Angeli et camerarium et cae-
teros officiales domini papae ad se allicien-
tes, cum totali familia sua transtulerunt, tri-
bus cardinalibus, videlicet Mediolanensi, de
Ursinis et Florentinensi tantummodo Romae
manentibus circa papam et hi tres cardina-
les cum pro sedanda discordia inter domi-
num papam et cardinales ad Fundensem
civitatem ivissent, circumventi per ipsos ad
dominum papam non fuerunt reversi, sed
ibi omnes remanserunt. Sentiens autem do-
minus papa, quod cardinales alium eligere
vellent, misit ad ipsos nuncios solemnnes hor-
tans eos et affectans, ut non procederent ad
electionem alterius, sed quod convocaretur
concilium generale et si concilium omnium
episcoporum in concilio consistentium ipsum
dicerent non bene electum fuisse, extunc

*Przedz. I, wiersz 6 iu» super II, III. — 7 sic» niema V-IX; congregato et dod. IV. — 9 do-
minus Franciscus» Janussius V. — 10 ut tamen» et t. ut V-VIII. — irruentis» niema Som. —
11 passus se» fassus II, III; p. V-VIII. — 14 de Barensi episcopo» et barones e. VI, VIII;
Barensem episcopum IV; et B. e. VII. — facto» factum electionem suam IV. — 19 ipsosque»
ipsisque II, III; ipsumque IV; pro regno dod. VII. — 23 papa sic electus» e. in papam
IV. — *Przedz. II, wiersz 4 et mammona» tak VI; mencionem I; in ambone V. — fecisset» fe-
cisse et VIII; kod. II robi tu ustęp i daje osobny nadpis: Quomodo cardinales a papa abierunt. —
ipsi» ipse VIII; vero dod. III — 7 Fundensem» Sundensem ma zawsze II, VI. — transive-
runt» tak II, IV; transmiserunt inne. — 10 tribus» quibus IX — 12 Florentinensi» tak III-IX;
Florsentium I; floisentini II. — tantummodo» niema V-IX. — 13 hi» tak II-IV; alii inne. —
14 cum» niema IV. — 18 ibi» illi VIII. — 19 alium» niema III. — 22 convocaretur» convo-
carent II. — 23 non» esse dodd. V-VIII. — fuisse» niema V, VI, VIII, IX.**

electioni de se factae renunciare promittebat et ipsi ad electionem alterius cujusvis digne procedere possent. Cardinales vero hoc facere recusarunt, asserentes ipsum coloratim elegisse, ut manus Romanorum possent evadere, volentes, ut dominus papa Urbanus omnino papatui cedere deberet. Quod cum facere noluisset, ipsi ad electionem alterius procedentes, Robertum cardinalem Gebenensem dictum in papam elegerunt et ipsum Clementem VII appellarunt. Post hoc Romae et circa Romam multa mala sunt commissa. Nam praefectus castris Angeli in eodem castro machinis erectis, tam palatium papae quam etiam Romam fortiter fere et sine intermissione impugnabat, taliter quod papa Urbanus de suo palatio exiens ad sanctam Mariam in Trans-Tyberim se transtulit, et ibi fere per annum habitavit. Romani etiam castrum obsidentes in circuitu de eodem seu ad eos ingredi non permiserunt, quae autem societas Britonum pro Clemente in papam secundo electo, in adiutorium vocata quendam pontem fractis seris et invitis custodibus pontis

per Tyberim transivit, versus Fundensem civitatem properando. Quod cum percepissent Romani contra eosdem processerunt ad pugnam, in qua pugna Romani plures quam quingenti dicuntur esse prostrati. Romanorum autem populus ex hoc nimium concitatus omnes forenses, et praecipue Francigenas occidere volebat. Sicque Francigenae ingrossatores, abbreviatores et caeteri officia habentes fugam pro praesidio capiunt, unusquisque clandestine, prout poterat, ad propria remeavit, Romanis nihilominus clamantibus: «Morianur ferro forenses», donec edictum papae et senatorum exiit, prohibens, quod sub poena capitis et mille florenorum nullus aliquem ex forensibus occidere praesumeret, Francigenis dumtaxat exceptis, quibus nulla securitas praebatur. Hunc itaque Clementem electus Wratislaviensis fuit secutus, per quem sibi de episcopatu Wratislaviensi fuit provisum, ipsumque in episcopum Wratislaviensem idem Clemens fecit consecrari. Quod percipiens papa Urbanus decanatum Wratislaviensem Wladislao duci Legnicensi et alia beneficia

*Przedz. I, wiersz 1 electioni» electionem II, III. — de se factae» ad s. f. V-VIII; d. s. factam II, III. — 2 alterius» niema II, III. — 4 coloratim» colorative II, III. — 9 Robertum» Raberum II; Roberum VI. — 11 VII» VIII majq V-IX. — appellarunt» kod. II i III majq tu nowy ustęp i nadpis osobny: De malis que inde evenerunt. — 12 Post hoc» Postea II; Post III. — 16 fere» niema II; sero VI, VIII — 17 papa... sanctam» niema III. — 18 in» niema IV-IX. — 19 et» tak V; inne nie majq. — 21 eos» nullum dod. V. — 22 non» tak IV; inne nie majq; seu egredi dod. V. — 23 secundo electo» tak V, VI, VIII; s. clamans I; s. clamaret II, IX; s. claret VII; niema IV. — 24 vocata» tunc claruit dod. IV. — quendam pontem» quandam portam II, III. — *Przedz. II, wiersz 4 pugna» niema VIII. — plures» plus V-IX. — 5 esse» niema V-IX. — 6 ex hoc» omnis II. — 8 Francigenas» suffraganeos VIII; frandenses IX. — volebat» tak V; volebant inne. — 10 officia habentes» officiales IV-VI, VIII. — 12 remeavit» revocavit VIII. — 13 ferro» tak VI, VII; inne nie majq.**

aliis contulit, eundem et alios cardinales in Ungariae, Poloniae et Bohemiae et aliis regnis privando iisdem. Bohemus vero ille sperans, se in episcopum Wratislaviensem
 5 per capitulum recipi, receptis litteris ejusdem Clementis provisionis et ordinationis suae et aliis, in quibus praedictus Clemens papa sibi dabat potestatem privandi omnes beneficiis, qui eundem Clementem pro papa
 10 nollent habere et aliis eadem beneficia conferendi, cum clam ad quoddam praedium capituli Wratislaviensis in Austria venisset, praemisit cum suis litteris quendam Nicolaum de Wolovia, canonicum Posna-
 15 niensem, qui occulte Wratislaviam intrans seu veniens, cum percepisset, quod clerus et populus papae Urbano firmiter adhaeret, apparere non praesumpsit, et sic vacuus ad dominum suum episcopum Wratislaviensem, licet putativum, rediit. Clemens vero
 20 praefatus papae Urbano et potentiae Romanorum resistere non valens, et cum per nuncios tam apud regem Romanorum quam apud regem Ungariae et principes Almaniae
 25 minime profecisset, anno domini MCCCLXXIX Johanna regina Apuliae et comite Fundensi ipsum invitantibus, cum suis cardinalibus

versus Avinionem properavit, ibique stans, regibus Franciae et Novariae, et comite Sabaudiae ac tota provincia Provinciae sibi adhaerentibus, se pro papa universali tenuit. Quem Urbanus papa et suos cardinales ac Fundensem comitem et omnes fautores et sibi adhaerentes veluti scismaticos excommunicavit et excommunicatos scismaticos ac haereticos per Ungariae, Poloniae, Bohemiae, Almaniae, Italiae regna, provincias et terras publice nunciari praecepit, ipsos dignitatibus honoribus et quibusvis officiis, tam ecclesiasticis quam saecularibus privans.

30. *De morte domini Jaroslai archiepiscopi Gneznensis.*

Anno itaque domini MCCCLXXVI Nico- 1376.
 laus episcopus Mayoriensis Wratislaviam veniens, ut praemissum est, petiit a clero provinciae Gneznensis, procuracionem biennalem episcopis visitantibus dare debitam pro camera apostolica juxta constitutionem papae Benedicti, quae incipit: «Vas electionis»; propter cujus procuracionis impositionem dominus Johannes archiepiscopus Gneznensis episcopos suae provinciae ad civitatem Unieyoviensem convocavit. Ad quam convocationem domini Sbiluthus Wladisla-

Przedz. 1, wiersz 2 Ungariae» tak VIII; Ungaria inne. — 14 de Wolovia» d. Wolavia II, III; d. Polonia V; d. Wolomia VIII; niema IV. — 20 putativum» putatum II. — 22 resistere... Romanorum» niema VIII. — 25 profecisset» percepisset VIII. — 27 invitantibus» tak II; imitantibus III; juvantibus I. — Przedz. II, wiersz 1 Avinionem» tak II, III, VI, VIII; avinionensem I. — 3 Sabaudiae» tak V; Sabaldie I; Savadie VI, VIII; Sabadie VII, IX. — Provinciae» niema IV, VI, VII, IX. — 6 omnes fautores» f. II; fautore III. — 7 excommunicavit... scismaticos» niema V-IX. — 8 excommunicatos» tak II-IV; excommunicantes I. — 15 Gneznensis» Mazoviensis V. — 17 Mayoriensis» Mazoviensis V. — 19 biennalem» niema IV. — 21 apostolica» a. contributionem IV. — 22 quae» quo II. — 26 Unieyoviensem» Unyeow II. — 27 convocationem» concitationem II. — Sbiluthus» Sbigneus IV; Sbilut VII; episcopus dod. VIII.

viensis, Dobeslaus Plocensis, Andreas Cere-
 rethensis personaliter venerunt; Cracoviensis
 vero, Lubucensis, Posnaniensis et capitu-
 lum Wratislaviense solemnes nuncios de-
 stinaverunt, ubi in vigilia nativitat^{is} beatae
 Mariae virginis convenientes, et in die so-
 lem^{7.}niter officium peragentes, in crastino
 super hujusmodi negotio et aliis diversis
 tractatum inter se maturum habuerunt, ubi
 inter caetera fuit diffinitum, quod statuta
 provincialia quilibet episcoporum in sua dioe-
 cesi et maxime contra raptores et invasores
 bonorum ecclesiasticorum deberent firmiter
 observare et praefatum dominum Mayorien-
 sem quilibet ipsorum juxta facultatem sui
 cleri placatum haberent, cum quo nomine
 cleri dioecesis Gneznensis Joannes archi-
 diaconus Gneznensis de sexcentis viginti
 florenis et pro clero Wladislaviensis dioe-
 cesis de centum viginti florenis in civitate
 Wratislaviensi infra octavas beatae Virginis
 nativitat^{is} ordinationem fecit, pro quibus
 florenis solvendis clerus de qualibet marca
 sui beneficii juxta taxam decimae solveret
 duos grossos. Eodem quoque tempore, vi-
 delicet ipsa die beati Lamperti, quae fuit
 dies XVII mensis Septembris, reverendus

pater Jaroslaus, olim archiepiscopus Gnez-
 nensis, in curia archiepiscopali Kalis, ple-
 nus bonis operibus, centum annorum vitae
 suae diebus ad ultimum completis, feliciter
 migravit ad Christum. Hic fuit semper feli-
 cissimus, et in omnibus prospere agens,
 magnus consiliis et liberalissimus. Iste quo-
 dam tempore existens in studio Bononiensi
 dum quidam studens de Anglia per cives
 Bononienses propter quoddam adulterium,
 quod cum quadam civissa, marito suo e-
 tiam consentiente ratione pecuniae, commi-
 serat, fuisset decapitatus, tanquam rector
 universitatis studium juris canonici de Bo-
 nonia ad aliam civitatem transtulit, nec re-
 stituere permisit, donec Johanne papa XXII
 jubente cives honorabiles ob remedium a-
 nimae Anglici decollati capellam fundarunt,
 et ipsam sufficienter dotaverunt, et aliam
 satisfactionem studentibus congruam impen-
 derunt. Posthoc cum fuisset in archiepisco-
 pum Gneznensem electus et de anno do-
 mini MCCCXLI, XIV die mensis Januarii et
 eodem anno per dominum Clementem pa-
 pam sextum in civitate Avinionensi in ar-
 chiepiscopum confirmatus et consecratus, sta-
 tim ad propria rediens ecclesiam Gneznensem

Przedz. 1, wiersz 1 Andreas Cerehensis» etc. VIII. — 6 Marise» niema I, IV. — 12 et maxime» m. II, IV. — 14 observare» tu kończy się rękopp. VIII. — Mayoriensem» Mazoviensem V. — 17 Joannes... Gneznensis» niema V-VII, IX. — 24 solveret» tak III; solvere I, IV-VII, IX; solverent II. — 25 grossos» g. debuit IV; g. debuerunt V-VII. — Przedz. II, wiersz 4 diebus» habens V-VII, IX. — 7 ad» et II; inne nie mają. — 14 de Bononia» niema V-VII, IX. — 17 honorabiles» Bononienses II, III; niema IV. — 21 archiepiscopum Gneznensem» tak III, V-VII; archiepiscopatu Gneznensi I, II, IV, IX. — 22 de anno... eodem anno» niema IV. — 23 MCCCXLI» MCCCL ma V. — et... anno» niema II. — 25 archiepiscopum» tak IV, VII, IX; episcopum I-III. — 26 statim» a papa dodd. V-VII, IX.

a fundamentis aedificare coepit, ipsam imperfectam morte praeventus dereliquit. Item castrum Lovicz, Unyeow, Opatow et Camyen de novo muris fortissimis, prout haec
 5 tenus cernuntur aedificavit. Item in Unyeow, in Curzelow, in Opatow et in Kalis sanctae Mariae ecclesias, in Lancicia vero, in Cracovia, in Wyelun, in Kalis et in Gnezna curias atque domos de muro firmissime
 10 construxit ecclesiisque praedictis libros et alia ornamenta plurima comparavit. Item civitatem Camyen in metis Pomoraniae de novo fundavit et locavit. Item civitatem Zneynam plantavit et multas curias et ha-
 15 bitationes per civitates et yillas suae ecclesiae construxit. Hic in districtu Lovicensi solum marcam grossorum in omnibus redditibus reperit, quum in archiepiscopum fuit sublimatus, in quo districtu villas po-
 20 pulosas et multas locavit, augens censum

in eisdem ad octingentas marcas grossorum praeter censum frumentorum. Vixit autem in archiepiscopatu XXXIV annis et postquam cessisset de archiepiscopatu II annis. Nunquam enim voluit sine praelatis et canonicis ecclesiarum suarum in curia sua manere, sed ipsos ad se benigne alliciens secum manere faciebat, ipsis necessaria laute faciens ministrare, sine ipsorum consilio et consensu nulla negotia ecclesiae disponens. Hunc reges, duces et proceres Poloniae et Ungariae atque Bohemiae regnorum tamquam patrem et virum elementissimum venerabantur et paterno prosequabantur affectu; pauperum etiam et oppressorum fuit etiam valdissimus relevator; de aliis suis virtutibus nimium esset enarrare. Sepultus est autem in ecclesia Gneznensi, in capella sua per ipsum dotata et fundata, ipsa die beati Matthaei apostoli et evangelistae ¹⁾.

Przedz. I, wiersz 3 Camyen» tak II, IV, V; Camen I. — 4 novo» niema II, III. — 6 Curzelow» niema II; Curzeyow IV. — 8 Wyelun» tak II, V; Welin I, IV, VII; Welun III, VI, IX. — 12 Camyen» tak V; Camen inne. — Pomoraniae» Pomoranensibus V, VI. — de novo» denuo II, III. — 17 solum... districtu» niema IV. — 20 et» niema III, IV, VII. — censum» ecclesie dodd. II, III. — Przedz. II, wiersz 1 ad» niema II. — 3 XXXIV» XXX mają II, III, VI, VII, IX; zaś II a. his ma V. — 7 benigne» niema VI, VII. — 8 necessaria» convivia VI, VII. — 13 virum» venerabilissimum et dod. IX. — 16 de... enarrare» niema IV; prolixum dodd. VI, VII. — 20 Matthaei» tak II, III, V-IX; Mathie I, IV.

¹⁾ kodd. II, III mają tu rozdział osobny z nadpisem: *Quomodo Wladislaus dux castrum Zlothoriam Barthossio presentavit*; zaś kod. IV daje mu taki nadpis: *De resignatione terrae Gnewcoviensis*. Kodex I przyłącza go w tym miejscu bez żadnego nadpisu, a text jego jest taki: *Anno quoque eodem Wlad. dux Albus potencie domini regis resistere non valens se gracie eiusdem committens castrum Zlothoria domino Barthossio de Wesemborg, militi ad manus domini regis Ungarie presentavit et pacto cum ipso rege inito terram suam Gnewcoviensem pro X milibus florenorum perpetuo resignavit, quod superius est expressum, quod hic inse-*

34. *De vastatione Lithwanorum in terra
Sandomiriensi.*

1376. Anno itaque eodem Elizabeth, mater domini Lodvici regis Ungariae, quae anno praecedenti regnum Poloniae gubernandum filio suo regi Ungariae praedicto dimiserat, propter disturbia, quae in eodem sedule fiebant gubernantibus et regentibus quibusdam nobilibus Cracoviensibus, qui ipsam reginam ad multa instabilia suis pravis consiliis deducebant, gratia lucri quod ex hoc habebant, regnum Poloniae a filio suo Ungariae rege (ut) sibi resignaret cum instantia petebat, redditus multorum milium, sibi in regno Dalmatiae per filium loco redituum regni Poloniae sibi assignatorum parvi pendens. Et quia dominus rex Lodvicus praefatus ejusdem voluntati subito acquiescere distulit, ipsa nimium provocata filio suo serenissimo quaedam impetuosa opprobria dicere non expavit. Sicque rex prudentissimus, qui parentibus suis honorem, juxta praeceptum divinum, affectuose impendere

studebat, matri regnum Poloniae denuo commisit. Quae cum magno comitatu Ungarorum, mente elata, quamvis octuagenaria esset, versus Cracoviam proficiscens, nobilibus Cracoviae et Sandomiriae per nuncios 5 litteras transmisit, mandans, ut cum uxori- bus suis ei in Sandecz et ultra occurrerent, ipsamque honorifice et laetabunde suscipere deberent, quod et fecerunt. Postquam autem in Bochnyam pervenisset, venientes 10 quidam Sandomiritae ei detulerunt, se rumoribus deferentibus didicisse, Litwanos congregationem nimiam habere et terram Sandomiriensem invadere velle. Ipsa vero non credens, sed de potentia filii praesu- 15 mens, dixit «filium suum manum fortissimam et longam habere, cujus potentiae fortitudinem Litwani formidantes nihil contra ipsum praesumpserunt seu praesument». Sic Sandomirienses tali spe decepti custodiam 20 nullam habuerunt, donec Keystut de Troky Olgerdi magni ducis Litwanorum cum suo fratre Lubardo de Luczko et Georgio de

Przedz 1, wiersz 1 Lithwanorum» tak II, III; Ungarorum I i inne, mylnie — 4 quae» qui IV. — 7 sedule» regno II, III; sepius V-VII, IX. — 9 Cracoviensibus tak III, V-VII, IX; Cracovie inne. — 11 quod» quam II. — 16 regni» regis II. — 20 impetuosa» imperiosa II, III; impropetiosa IV. — 22 suis» niema IV-VII, IX. — Przedz. II, wiersz 4 versus» usque III. — 6 litteras» et l. IV. — 7 occurrerent» occurrere deberent V-VII, IX. — 10 pervenisset» tak II, III; pervenissent inne. — 15 filii praesumens» f. sui p. II, III; f. confidens IV. — 17 ejus» cui IV. — 19 praesumpserunt... Sic» presumerent. Sic II, III; presumpserunt sed tunc sic V-VII, IX; presumerent attemptare IV. — 20 spe» incurabilitate sepe V. — 21 Troky» tak IV-VI; Grotky I, II; Grocky III; Trozky VII, IX. — 22 Olgerdi» tak V; Orderdi I III; Olgerth IV; Olderdi VI, VII, IX.

ratur et de papa. Gdy treść tego rozdziału obszerniej jest już wyłożona w rozdz. 21 i 45, przeto skrócenia niniejszego do textu kroniki nie wciągamy i drobne różnice rękopp. II-IV opuszczamy.

Belz filiastro eorum, duces, clam fluvium
 San ¹⁾ ultra Zavichost mense Novembri die
 n. videntes, villas plurimas circa Wyslam
 usque ad civitatem Tharnow inopinate va-
 5 staverunt, non aetati, non sexui parcentes,
 sed quos abducere non poterant, continuo
 cruciabant. Sicque multitudo innumerosa
 populi sexus utriusque in servitute per-
 petuam fuit miscrabiliter abducta. Sacerdo-
 10 tes quoque quamplurimi, ecclesiis crematis,
 interfecti et alii in servitute deducti. De-
 flet ergo gens Lechitica, se in maledictionem
 propheticam incidisse: Femina regni guber-
 nacula capiens sibi dominatur ²⁾. Certo ita-
 15 que relatu, stragem hujusmodi pernicio-
 sam auribus dominae reginae inculcante,
 licet animo consternata fuisset, non tamen
 in publicum voluit molestiam sui animi pro-
 silire, sed vultu hilari consolabatur moestos,
 20 filium suum dominum regem in vindictam
 procedere contra Litwanorum principes de-
 bere, nisi ablata sive abducta reddere cum
 satisfactione deperditorum studiose curarent.
 Est autem in ripa Wyslae quaedam villa
 25 nomine Baranow, Petrassii militis, filii Czta-

ni, fratris Janussii archiepiscopi Gneznensis,
 ad quam gens Litwanica cum venisset, prae-
 dictus miles, equum ascendens et puerulum
 nondum baptisatum et uxorem super eun-
 dem equum apprehendens, per quemdam
 lacum et per Wyslam fluvium transnabat.
 Quem Litwani insequentes, jacula jacentes,
 lacum et flumen natere non praesumpse-
 runt. Quaedam autem domina, uxoris mili-
 tis praefati socia, Litwanorum manus fugiens,
 dominam sequi cupiens, lacum intravit, quae
 ibidem, Litwanis ipsam capere volentibus
 fuit submersa. Relicta vero domini Michaë-
 lis de Tarnowo castellani Wyslicensis eo-
 dem die cum magno apparatu ad praesen-
 tiam dominae reginae Cracoviam veniebat,
 et cum familiares ejusdem impetum Li-
 twanorum sensissent, vix cum dicta domina
 cum apparatu paucissimo corribus et equis
 dimissis ad navigium Wyslae venientes, ina-
 nus Litwanorum evaserunt.

32. *De Ungarorum interfectione et de morte*
Ja. Kmithae.

Eodem quoque tempore, dominico die, in
 crastino sancti Nicolai, praefata domina

1377.
 grudnia
 7.

*Przedz. I, wiersz 2 mense . . videntes» mensis Novembris d. n. v. II, III; m. N. invadentes V-VII, IX, — 4 Tharnow» Thanow II. — 6 sed» et V-VII. — 7 innumerosa populi» i. II; numerosa p. I. IV-VII. — 8 servitute perpetuam» s. VI; servitute perpetua II, IV. — 11 Deflet . . . Lechitica» defleat e. g. l. II, V; defleat e. g. lechita IV. — 15 relatu» relato III. — 16 inculcante» tak II, III; mulctante inne. — 18 publicum» publicam IV. — 22 reddere» redderent i redderentur mają rękopp. — 23 deperditorum» perditorum VII, IX; predictorum VI. — cu- rarent» curaret III. — 25 Baranow, Petrassii» Baranowo Petrasie V-VII. — *Przedz. II, wiersz 3 puerulum» puerum V-VII, IX. — 5 per quemdam . . . fluvium» q. l. e W. IV. — 6 transna- bat» trananavigavit II; transivit IV; transnavit V. — 19 paucissimo» vicissimo cum I-III, V; vicissimo VI-IX. — 20 dimissis» tak V-VII; dimisso I-IV, IX. — 22 et de . . . Kmithae» niema IV; e. d. m. K. VII, IX; e. d. m. K. Cracoviensis VI.**

¹⁾ Jeśli pod Zawichostem, to przez Wisłę przeszli Litwini, bo San już powyżej Sando-
 mierza wpada do Wisły, *ultra* znaczy „z tamtej strony“, tu zapewne „poniżej“. ²⁾ *Isaj. III, 12.*

regina cum sua familia in Cracoviensi castro residente et coreas ac tripudia et alia humanitatis solatia coram se fieri iubente, Ungarorum famuli currus foeni, qui nobili viro domino Przedborio de villa sua Brzeze ad domum suam circa valvam Bochnensem ducebantur, vi rapientes, ad sua hospitia trahebant; quod videntes familiares domini Przedborii praefati Ungaros prohibebant, eos a foeno praedicti repellentes. Sicque clamore invicem facto Ungari Ungaris, Poloni Polonis in juvamen occurrebant, dumque rumor hujusmodi contentionis ad reginam pervenisset, jussit nobilem virum dominum Kmitham, capitaneum castris et alios nobiles festine descendere, ut tumultum contentionis praefatae sedarent. Qui cum ad locum contentionis pervenissent, litigantes sedare praedictos volentes, quidam Ungarus, ut dicitur, quis tamen fuit ignoratur, sagittam emittens, utrum voluntarie vel non nescitur, dominum Jaschkonem Kmitham militem strenuum, capitaneum praedictum, ad collum ipsa sagitta sagitavit. Qui mox cadens de equo spiritum exhalavit. Cernentes vero

Poloni, qui aderant, tam nobilem virum et multis virtutibus decoratum, sic nequiter interemptum, nimia indignatione contra Ungaros concitati mox insultum in Ungaros facientes, ipsos et eorum quoslibet, quos 5 capere poterant, sexui vel conditioni non parcentes, sine dilatione occiderunt. Inter quos nobilis quidam de Ungaris, Slavus tamen natione et miles, nomine Michaël dictus Pogan in quodam cellario hospitii sui 10 inventus et de ipso cellario eductus, fuit miserabiliter in platea interfectus, duoque juvenes dominae reginae familiarissimi et dilecti ad domum domini Przedborii praefati, gratia conservandae vitae aufugerunt, 15 quos dominus Przedborius in quadam camera sua conservari jussit et seris obfirmans, prohibens famulis, ne cuiquam ipsos praesumerent indicare. Postquam autem dominus Przedborius castrum ascendisset 20 dominae reginae eorundem juvenum conservationem indicavit, pro quo sibi domina regina grates multas referebat. Sed famuli ejusdem domini Przedborii, ipso domino Przedborio in castro illa nocte pernactante, 25

Przedz. I, *wiersz* 2 residente et» *tak* II, III; r. V; residens e. inne. — 4 qui» *tak* VI; quod inne. — nobili» Nicolai *sam tylko* I, *mylnie*. — 5 Brzeze» *tak* V, VI; Brzesze I, III, IV, VII, IX; Brzeszcze II. — 6 suam... ducebantur» c. v. ducebatur II; s. ducebatur IV. — 10 repellentes» *niema* IV. — 19 ut dicitur» *niema* II, III. — 21 vel non nescitur» *tak* VI, VII; an non IV; *niema* I-III, IX. — 25 de» ex V, VI, IX. — spiritum» *niema* V, VII, IX. — *Przedz.* II, *wiersz* 2 multis virtutibus» *tak* IV; multum v. I; multum V-VII, IX. — 4 concitati mox insultum» *tak* II; c. i. moxque I, III; c. insultu mq V-VII, IX; excitati i. mq. IV. — 5 facientes» *niema* V-VII, IX. — quoslibet» irruentes *dod.* V. — 8 nobilis» nobiles II, III. — Ungaris» Ungaria III. — 10 Pogan» Pagan VII, IX. — in» *niema* I. — 11 de ipso... eductus» ipse eductus V-VII, IX; d. i. c. seu e. I. — 12 duoque» duo quoque IV, VI. — 17 et... obfirmans» *niema* IV; et s. obfirmari II. — 18 famulis» familiaribus IV. — 25 nocte» per-cuntante et *dod.* II. — pernactante» permanente IV.

fractis seris praefatos juvenes crudeliter per-
 imerunt, eosque cingulis argenteis et ve-
 stimentis spoliatos per fenestras extra mu-
 ros projecerunt; fueruntque domini Jasch-
 5 konis bonae memoriae amici tam fortiter
 zelo accensi, ut Ungaris per scalas, quas
 dominae et dominicellae per fenestras eje-
 cerunt, castrum prae fuga ascendentibus,
 ipsos sagittis insequabantur et jaculis. Sic
 10 illa die et nocte Ungarorum plures quam
 centum sexaginta interfecti sunt. Domina
 quoque regina de suorum nece dolens Un-
 garorum, tripudiorum oblita jubilationibus
 surgens de solio, gemens et tristis se in
 15 cineribus collocavit, valvas castri, turres et
 moenia custodiri faciens, ne residuas Un-
 garorum etiam deleteretur, formidans. Mora
 itaque paucorum dierum in Cracovia facta,
 Ungariam rediens, filio suo, domino regi
 20 regnum Poloniae gubernandum iterum re-
 signavit; sicque superbia mentis et gau-
 diorum usitatio fuit futurae supervenientis
 moestitiae praesagium et nuncia, juxta dic-
 tum sapientis: «Risus dolore miscebitur et
 25 extrema gaudii luctus occupat» ¹⁾. Volens

autem domina regina pro tam nobilis viri
 morte propinquis satisfacere, filium suum,
 Petrum nomine, licet juvenem terrae Lan-
 ciciensi in capitaneum praefecit.

33. *De mutatione nonnullorum capitaneorum
 regni Poloniae.*

Item eodem anno, priusquam de Craco- 1377.
 via domina regina anno proxime praeterito
 Ungariam processisset, exposuit terram Cuya-
 viensem, utputa Covale ²⁾, Brzeszcze, Ra-
 dzieowo ³⁾, Cruswiciam, Przedecz et Przy-
 pust ⁴⁾ cum attinentiis suis domino Petras-
 sio, dicto Malocha de Malochowo, militi,
 natione Sandomiritae, pro duobus milibus
 marcarum singulis annis ad thesaurum re-
 gum solvendis. Quam terram strenui milites
 veraces et probi virilesque terrae defenso-
 res, pacis et tranquillitatis zelatores, praec-
 donum atque furum persecutores hostiles,
 Barthossius de Sokolowo et Barthossius de
 Weysemborg, avunculus atque nepos, so-
 lum octingentas marcas ad thesaurum re-
 gum praesentantes, per tres annos feliciter
 rexerunt. Cujus terrae regimen in principio
 quadragesimae anni praesentis praefati domini

Przedz. I, wiersz 3 spoliatos» spoliantes II. — muros» murum II, IV, VI. — 6 zelo» niema V, VII, IX. — ut» et IV. — Ungaris» Ungaros rękopp. — quas» quos II, III. — 8 prae» pro IV. — 9 ipsos» ipsas IV. — 10 Ungarorum» Hungari II, III, niema V-VII, IX. — 12 Ungarorum» niema IV. — 17 deleteretur» tak II-IV; deletur I; periret V-VII, IX. — 20 re- signavit» assignavit IV. — 22 usitatio» visitatio V. — 24 dolore» tak II; dolori inne. — 25 occu- pat» tak II, IV, VI; occupet inne. — Przedz. II, wiersz 3 Lanciciensi» Lancicie IV. — 6 regni» regis IX; niema III, V-VII. — 10 Covale» niema Som. — 11 et» niema V-VII, IX. — 14 Sandomiritae» Sandomiriensi III, V-VII, IX. — 16 solvendis» solvendarum II-IV. — 20 Sokolowo» Sokowo IX. — 22 marcas» m. grossorum II.

¹⁾ Prov. XIV, 13. ²⁾ Kowale w woj. brz. kuj. nad rzeczką wpadającą niedaleko do Wisły, na-
 przeciw Dobrzyń. ³⁾ Radziejów w temże wojew. i położeniu, ale więcej ku zachodowi i jezioru
 Goplu. ⁴⁾ Przypust w woj. inowrocł. w okolicy Nieszawy, dokąd parafia należy, dziś wieś.

Barthossiones memorato Petrassio resignarunt, dominum quoque Sandzivogium de Szubyno capitaneum Poloniae dominus rex Lodvicus Ungariae et Poloniae de capitaneatu praedicto amovit, et terrae Cracoviensi in capitaneum praefecit, mille marcas grossorum et quaedam molendina ac villas cum suis allodiis sibi pro expensis assignando; dominum vero Domarathum de Pirzchno in capitaneatu Poloniae praefato domino Sandzivogio surrogavit, prout hoc domina regina voluit fieri et optavit, pro eo, quod dominus Domarathus tempore, quo Ungari in Cracovia occidebantur, circa dominam reginam existens, Ungari ne occiderentur, laborabat. Iste dominus Domarathus a rege Poloniam rediens litteras ejusdem ad dominum archiepiscopum Gneznensem, Cracoviensem, Posnaniensem, Wladislaviensem, Lubucensem episcopos et dominos et ad capitula eorum apportabat, in quibus dominus rex scribebat eisdem, se contra infideles Litwanos cum tota sua potentia movere velle, pro eo, quod super terras suas hostiliter invadere praesumpsissent, petens eosdem, ut sibi aliquos homines armatos

in subsidium destinarent. Capitula vero non homines armatos, quos episcopi et capitula minime habebant, sed pecuniam a kmethonibus ecclesiarum, videlicet per octo grossos exigendo, si octo grossos denegarent, 5 sententias excommunicationis et interdicti ob hoc in eos ferendas noluere curare, asserentes, dominum regem ipsos indempnes promisisse conservare; sic tamen dominus archiepiscopus episcopique collectas 10 kmethonibus imponentes pecunias recollegerunt, et dominus archiepiscopus cum suo capitulo, in castro Sandomiriensi constitutum et cum suo exercitu versus terras Russiae dominum regem tendentem ducentis mar- 15 cis grossorum honoravit.

34. De expugnatione castri Belz.

Eodem quoque anno serenissimus princeps dominus Lodvicus rex praefatus cum suis Ungaris castrum Belz circumvallavit, 20 Cracovitae vero, Sandomiritae et Syraditae castrum Chelm similiter obsederunt. Quo expugnato et capto ad dominum regem versus Belz porrexerunt, ibique cum castrenses, licet sit castrum firmissimum et inexpugna- 25 bile, tamen spe defensionis frustrati Keystutho

Przedz. 1, *wiersz* 1 Barthossiones» Barthossii *II*. — 3 Poloniae» Plocensem *IV*. — 4 et Poloniae» niema *IV*. — 9 Pirzchno» Pirzchow *V, VI*; Pyrzchowo *II, IV*; Pirzechow *VII, IX*. — 12 fieri» niema *V-VII, IX*. — 13 laborabat» tak *IV, VI*; liberabat inne. — 17 ejusdem» niema *III, V-VII, IX*. — 23 tota» tak *III, V-VII*; totali inne. — 24 hostiliter» tak *II-IV*; nie mają inne. — *Przedz.* 11, *wiersz* 1 in... armatos» niema *V*. — Capitula» capitanei *II*; capitaneus inne. — 4 grossos» tak *II, IV*; g. scotos *I*; scotorum *IX*. — 5 exigendo» tak *IV*; exiget *I*; exigere inne. — si» si per *rekopp.*; si... denegarent niema *IV*. — 7 noluere curare» nolle c. *II, III*; velle c. *I*; velle curatis *IV*. — 11 pecunias recolligerunt, et» et p. recolligentes *rekopp.* — 13 constitutum» tak *II*; constitutus *I, III, V-VII, IX*. — 14 versus... regem» invenerunt v. Lithwaniam *IV*. — 17 Belz» Belsz seu B. *I*; per regem Lodvigum *dod. II*. — 22 similiter obsederunt» firmiter circumvallantes o. *V*. — 23 versus» niema *IV*. — 24 ibique... castrenses» et *IV*; i. castr. *V, VI*. — 25 castrum» niema *V-VII, IX*.

de Troky duce Litwanorum mediante, Georgius dux de Belz gratiae domini regis se committens castrum Belz eidem domino Lodvico regi praesentavit, a quo tamen aliud
5 castrum Lubaczow et centum marcas redituum in suppa Bochnensi de benignitate regia liberaliter accepit.

35. *De morte ducis Kaskonis et devolutione
castrorum et dominiorum suorum ad coronam
10 regni Poloniae.*

Anno itaque domini MCCCLXXVII Kazimirus dictus Kasko princeps praeclarus, Dobrinensis, Bidgostiensis, Pomoraniensis et Kaschubiae ac Stetiniensis dux et dominus,
15 Boguslai filius ducis Stetiniensis et Kaszubiorum, ex illustri domina Elizabeth, filia regis Poloniae Kazimiri genitus, die secunda mensis Januarii in castro suo Bidgostia diem clausit extremum, nulla ex filia Se-
20 movithi prole procreata. Post cujus obitum ducatus Dobrinensis, Bidgostia et Walcz castra ad coronam regni Poloniae sunt devoluta. Hujus corpus in Bisszowiensi monasterio ordinis Cisterciensis conditum requi-
25 escit. Iste Kazimirus fuit multum liberalis

et in tantum, quod fere villis ad mensam suam spectantibus suis servitoribus et aliis improvide datis et distributis, solus de quo victum ducalem duceret non haberet, donec mortuo duce Boguslao patre suo in terris ejus successisset. Cui etiam soror sua uterina Elizabeth imperatrix Romanorum et Bohemiae regina multa donaria in vasis argenteis et promptis pecuniis mittens, necessitatem suam sublevabat; quae tamen donaria non diu conservabat, sed mox etiam contra prohibitionem sororis abunde donando distribuebat. Hic primo filiam Keystuti ducis Litwanorum et postremo Semo-
vithi ducis Mazoviae filiam, prima mortua, habuit in uxorem. Educatus autem fuit per dominum Kazimirum regem Poloniae avum suum a pueritia sua, et in curiis Karoli imperatoris Romanorum generi sui et Lodvici regis Ungariae avunculi sui aliquot annis fuit commoratus. Debilis corpore et licet instabilis et vehemens, tamen satis exstitit animosus et ad quaevis negotia de facili se trahi permittebat.

Przedz. 1, wiersz 3 committens» submittens V-VII, IX. — 4 regi» niema II, III. — 5 Lubaczow» Luboczow III; Loboczow IV. — 6 suppa» zuppa II, III, V-VII, IX; szuppa IV. — 8 ducis» niema V. — 12 dictus» dux IV-VII. — 13 et» niema V, VI. — 17 secunda» tak I, VII; niema II, III. — 21 ducatus... Bidgostia» ducatum dobrinensem Bidgostiam II. — et» etiam III, V-VII, IX. — Walcz» tak poprawił S.; Belz rękopp. — Przedz. II, wiersz 1 et» niema VI, VII. — 5 Boguslao» Boleslao IX. — 7 imperatrix» imperatoris II-IV; imperator VII. — Romanorum» filia dod. IV. — 8 multa... argenteis» vasa argentea V, VI, IX. — 12 sororis... distribuebat» s. sue habitudini donande d. I; s. sue habitui donande distrahebat II; s. habitu donande d. III; s. a. d. distrahebat IV; s. d. d. V-VII. — 16 in» niema II. — 17 Kazimirum» niema II, III. — 21 commoratus» niema IV. — 22 et» niema IV. — vehemens» foret dodd. V-VII, IX.

36. *De restitutione terrae Russiae domino Lodvico regi Ungariae et Poloniae per Wladislaum dictum Naderspan ducem Opoliensem facta.*

1377. Anno itaque praefato inclitus princeps Wladislaus, filius Boleslai de Opol, totius Russiae dux et dominus, pacis sectator, ejusdem indefessus persecutor, cernens, quod mobile dominium Russiae propter insultus Litwanorum pacifice teneri non possit, ipsum domino Lodvico regi Ungariae et Poloniae pro terris et ducatibus, videlicet Dobrinensi, Gnewcoviensi et Bidgostiensi resignavit, et eodem tempore utputa in festo nati-
grudnia 24. vitatis Christi, possessionem ducatus Gnewcoviensis accepit; nam ducatus Dobrinensis relictæ ducis Kaskonis in octo milibus marcarum fuit obligatus, de quo ducatu eadem domina cedere noluit, donec virum duceret et octo milia marcarum sibi deinde solverentur.

37. *De impositione biennalis decimae et subsidii septimae partis reddituum pro camera apostolica.*

1378. Demum anno domini MCCCLXXVIII reverendus pater dominus Nicolaus episcopus Posnaniensis et Nicolaus Strosberg auctori-

tate sanctissimi in Christo patris domini Gregorii papae XI imposuerunt clero provinciae Posnaniensis ¹⁾ collectam pro subsidio romanae ecclesiae septimam partem reddituum et decimam biennalem; a qua im- 5 positione per dominum Johannem archiepiscopum Gneznensem, Sbilutum Wladislawiensem, Florianum Cracoviensem, Dobeslaum Plocensem, Wenceslaum Lubucensem episcopos ac clerum eorundem exstitit ad 10 sedem apostolicam appellatum. Dominus vero episcopus Posnaniensis praefatus clero suo decimam hujus anni simul dandam imposuit et exegit. Anno igitur praedicto, in dominica, qua in ecclesia dei cantatur 15 «Lactare» dominus Gregorius papa praedictus ad sanctum Petrum in curia sua residens, debitum naturae persolvit. Post cujus obitum magnum scisma in ecclesia est Dei exortum, prout superius in tractatu de e- 20 lecto Wratislaviensi est expressum. Electus autem fuit Bartholomaeus archiepiscopus Barenensis, qui statim post electionem suam et coronationem ostendens se rigidum cardinalibus et clero curiae romanae, cardinales 25 ipsi ab eodem recedentes alium elegerunt

Przedz. 1, wiersz 3 Naderspan» tak II, V; Naderspan inne. — Opoliensem» Opolie II — 9 mobile» niema IV. — insultus» insultum II. — 14 in festo» niema II, III. — 20 sibi deinde» eidem domine II, III; eidem integre IV; s. inde VII, IX. — 21 et... reddituum» niema IV. — 23 apostolica» niema II. — Przedz. II, wiersz 7 Gneznensem» niema V. — 8 Dobeslaum Plocensem» niema IV. — 13 suo» niema V. — simul» similiter II. — 14 in dominica» niema IV. — 15 qua... cantatur» niema V-VII, IX. — 16 praedictus» Romae dodd. II-IV. — 20 superius» sepius VI, VII, IX. — de... Wratislaviensi» niema III, VII. — 22 fuit» niema II. — Bartholomaeus» B. I-IV, VII, IX; Bo. V; Nicolaus VI mylnie. — archiepiscopus» ep. II, III, VII, IX.

¹⁾ *Posnaniensis* mają rękopisma, lepiej zdawałoby się *Gneznensis*, bo wyrazem tym byłyby objęte wszystkie dycezye zostające pod zwierzchnictwem arcybiskupiem.

ex cujus electione multa scandala in christi-
 anitate sunt exorta. Eodem quoque anno
 cum papa Urbanus primo in papam fuis-
 set electus, mandata super subsidio et de-
 5 cima biennali, alias per praedecessorem
 suum emissa, Posnaniensi episcopo et
 praeposito Gneznensi data et commissa rata
 habens, praecepit eisdem exigere subsidium
 et decimas praedictas, pro quibus obvian-
 10 dis reverendus pater dominus Johannes ar-
 chiepiscopus Gneznensis episcopos suae
 provinciae convocavit, quorum quidam, ut-
 puta Sbiluthus Wladislaviensis, Wenceslaus
 Lubucensis et alii episcopi per nuncios
 15 suos in Kalis ad feriam secundam festi
 Penthecostis cum domino archiepiscopo
 praefato convenerunt. In qua conventionem
 ordinatum fuit, quod nuncii ad curiam ro-
 manam deberent destinari.

20 38. *Qualiter Wladislaus dux de Opol prae-*
dictus ad gubernandum regnum Poloniae fuit
deputatus.

Quia domina Elizabeth regina Ungariae
 et Poloniae senior, illustris, propter stragem
 25 Cracoviae in Ungaros commissam, regnum
 Poloniae visitare non curavit ipsumque reg-

num filio suo domino Lodvico Ungariae et
 Poloniae regi, jam tertio commiserat gu-
 bernandum, ipse quoque dominus rex si-
 militer ad terras Polonorum venire recusa-
 bat, asserens, se auram Poloniae pati non
 posse; idcirco duci Wladislao saepedicto
 regnum Poloniae eodem anno commiserat
 gubernandum, de quo communitas paupe-
 rum fuit non modicum laetabunda. Quem
 tamen proceres majoris Poloniae, habita
 conventionem die dominica Laetare in civi-
 tate Gneznensi, suscipere recusarunt, ac ad
 dominum regem et reginam seniore duos
 milites transmiserunt, supplicantes, ut nul-
 lum ducem in praefectum eorum praeficere
 deberet. De quo dux praefatus satis male
 fuit contentus; promiserat etenim dominus
 rex et litteris suis firmaverat, nullum ducem
 Polonis in capitaneum praeficere debere,
 prout et fecit, ipsos super eo in antea mi-
 nime impediendo.

39. *De exactione tributi in bonis ecclesiae.*

Eodem quoque anno Lodvicus, Ungariae 1378.
 Poloniae et Dalmatiae rex, per capitaneos
 suos certi sui tenoris litteras ad dominos
 archiepiscopum Gneznensem et episcopos

marca
26.

Przedz. 1, wiersz 4 decima biennali» decime biennalis II, III; decimam biennalis VII. — 9 obviandis» obtinendis VII, IX — 15 festi» post festum IV. — 20 de Opol» Opoliensis III, V-VII, IX. — 22 deputatus» datus III, V-VII, IX. — 25 Cracoviae in Ungaros» C. i. Ungaris II; Ungarorum i. Cracovia V-VII, IX. — regnum» niema II. — Przedz. II, wiersz 7 Poloniae» Polonorum III. — 9 non modicum» n. modice II, III; niema IV. — 10 tamen» cum VI. VII. — 12 recusarunt» tak II, III, V-VII, IX; reclamarunt I; clamarunt IV. — 13 seniore» seniores IV. — 15 eorum» ipsis dodd. II-IV. — 17 fuit» niema II, III. — 19 Polonis... capitaneum» Polonie i. c. II; P. i. capitaneatus V-VII, IX. — praeficere debere» p. eis V-VII, IX. — 20 in antea» niema IV. — 21 impediendo» impetendo V, VI. — 22 ecclesiae» ecclesiisum III, V-VII.

suae provinciae monet et requirit ipsis nihilominus praecipiendo, demandat, ut non prohibeant neque se opponant, quin officiales et exactores tributorum regalium tributum quoddam, quod *Poradlne* dicitur, in bonis ecclesiasticis, per sex grossos de quolibet manso et per mensuram avenae et per tres choras siliginis possint exigere et ad horrea regalia deputare, minas apponendo, quod si exactioni huiusmodi nollent voluntarie acquiescere, ipsis et clero invitis, majus tributum per capitaneos et eorum ministros exigi deberetur. Reverendus vero pater dominus Johannes dictus Suchiwilk sanctae Gneznensis ecclesiae archiepiscopus cum suo venerabili capitulo et quorundam episcoporum nunciis consilio prae habito, Johannem archidiaconum Gneznensem, Dzirzkonem de Gywno, subdapiferum Kalisiensem ad serenissimum principem dominum Wladislaum, Boleslai quondam ducis Opoliensis filium, Dobrinensem, Gnewcoviensem, Welunensem et Opoliae ducem magnificum versus Welun destinarunt, supplicantes eidem, ut capitaneos prohibere dignaretur, ne a kmetthonibus ecclesiae tributum impositum exigent, seu rapinis pignorum eosdem prop-

ter non solutionem tributi aliquo modo molestant, donec praefatus dominus archiepiscopus et episcopi provinciae ac clerus universus ad dominum regem versus Ungariam nuncios destinarent, ad petendum, ut 5 ecclesias in iuribus suis et privilegiis dignaretur conservare. Quod praefatus dominus dux, quem nuncii praefati in castro suo Crzepicze feria sexta proxima ante dominicam ramis palmarum invenerant, gratiose 10 annuit, capitaneos per sui certi tenoris litteras prohibens, ne bona ecclesiasticarum personarum impetere seu in aliquo perturbare praesumant usque ad festum sancti Jacobi apostoli anni praedicti. Ipsa quoque 15 die ibidem in Crzepicze castro antedicto strenuus miles dominus Barthossius filius Peregrini de Chothel castrum Odolanow habens in districtu Kalisiensi ex liberalitate Lodvici regis Ungariae praefati, memorato 20 domino Wladislao duce hoc gratiosius ordinante, sibi gratiose donatum, de treugis pacis cum praefato domino duce, cum quo in eodem anno discordaverat, ac terram domini ducis praefati circa Olesznam oppi- 25 dum ad praedandum invaserat, spolia non modica tollendo in eadem, nunciis saepedictis

Przedz. 1, wiersz 2 praecipiendo demandat» p. II; praecipit et mandat IV. — 3 quin» tak II, III; quum inne. — 6 de» a II, III. — 8 per tres choras» tres chores II; t. choros IV, VI; p. t. choros III; p. t. chores II. — et» niema V-VII, IX. — 9 horrea» orea II; area VII. — 10 quod» qui V-VII. — 18 Gneznensem... Gywno» D. d. G. IV; g. Derslaum d. Gibowo VII, IX. — 19 ad» et s. IV. — 21 filium... magnificum» niema IV. — 25 magnificum» magnificorum II. — 26 ecclesiae» niema V. — exigent» exigeret II. — *Przedz. II, wiersz 3* provinciae» provinciarum V. — 6 ecclesias» e. suas II. — et privilegiis» niema II, III. — 10 gratiose» generose II. — 13 personarum impetere» ecclesiarum i. II; p. impedire inne. — 18 Chothel» Chathel *ma tylko I.* — 19 Kalisiensi» Basiliensi II. — 21 Wladislao» niema II. — hoc... gratiose» g. o. s. g. IV; h. generosius o. s. g. V; h. generosius o. s. generose II. — 26 ad praedandum» depredandum II-V.

praesentibus, mediantibus quibusdam militibus, pertractavit. Ordinataeque fuerunt treugae praefatae inter ducem et Barthossium memoratos et eis adhaerentes usque ad
 5 festum sanctae Trinitatis, taliter: quod in festo Penthecostes super omnibus injuriis damnis et dissensionibus universis in civitate Kalisiensi quilibet eorum compromittere in certos arbitros per quemlibet eorum pro
 10 tunc eligendos debebant, quod et fecerunt. Causa autem conventionis episcoporum in Kalis habendae, de qua praemissum est, fuit non solum pro expeditione nunciorum ad curiam romanam, quae minor videbatur
 15 esse, sed etiam pro missione legatorum versus Ungariam ad dominum Lodvicum regem praedictum, ne clero invito tributa a bonis ecclesiae exigere mandaret, sed potius ecclesiam Poloniae circa privilegia sua
 20 et suorum antecessorum conservaret. Ad quem ex eadem conventionem venerandus pater dominus Florianus episcopus Cracoviensis cum suo Dobrogostio decano Cra-

coviensi antedicto fuerunt per universitatem cleri destinati. Quorum rex magnificus visa praesentia et cleri provinciae Gneznensis praecibus placatus tributa exigere postposuit. Non tamen in totum a solutione eorundem homines ecclesiae absolvit, affectans, ut de aliqua certa quota secum conveniant fisco regio annis singulis de quolibet manso ecclesiae persolvenda.

40. De exustione municipii in Welcz.

Anno itaque praefato, sabbato in vigilia 1378. Paschae, quodam pistore in Welcz panem pistante, ignis de domo sua inopinate pro-siliit et totum illud municipium cum blancis et ecclesiam totaliter exussit, solo castro dumtaxat excepto, quod in sua integritate illaesum permansit; sicque pauperes cives loci illius propter guerras, quas praedicto municipio quidam nobiles Pomerani, qui dicuntur Borcowye ¹⁾, movebant, frequentes insultus contra eundem facientes, reaedificare domos suas minime praesumentes in eodem, ad diversa loca alia se transtule-

Przedz. I, wiersz 7 civitate Kalisiensi» tak II-IV; civitatem Kalisiensem inne. — 11 conventionis episcoporum» c. II; contentionis III. — 13 fuit» tak IV-VII, IX; niema I-III. — 17 ne» n. in I, IV-VI, IX; n. inde VII. — clero ... a» niema IV. — 23 Cracoviensi antedicto» de Cracovie a. V-VII; niema IV. — *Przedz. II, wiersz 7* certa quota» terra de aliqua q. IV; c. q. sibi III. — 10 in Welcz» W. V-VII; i. Wyelcz II; całego nadpisu niema IX. — 12 pistore» tak II-IV; pastore inne. — 16 in sua» i. V-VII; niema IX. — 19 quidam» niema V-VII, IX. — 20 Borcowye» tak V; VI, IX; Bartowe II; Barkowe III; Borkowe I, IV, VII.

¹⁾ Kronikarz nasz utrzymuje, iż to byli szlachcice pomorscy; tymczasem Długosz, a za nim pisarze późniejsi podają pod r. 1359, iż Kazimierz W. ukarał śmiercią głodową Macieja Borkowica, wojewodę poznańskiego, za udział w rozbojach; syn zaś jego miał się udać do marchii Brandeburskiej, ząd napadał na sąsiednie ziemie polskie, aż w Rozrażewie został przez chłopów oskoczony i zabity. Nie podlega wątpliwości, iż na kresach powiatu waleckiego i nakielskiego trwały w tym czasie napady wzajemne, jak to wyżej opisany napad Ulryka Osten wskazuje.

runt. Dominus vero Domarathus capitaneus Poloniae, congregato exercitu terras praedictorum nobilium subintrans, multa incendia villarum et fortalitorum ac depraedationes commisit in eisdem et hoc vicibus iteratis.

44. *De impugnatione municipii Czlopa* ¹⁾.

1378.

Demum anno praedicto Swanthoborius dux de antiqua Stetyn cum Stargardensibus et aliis civitatibus multorum robustorum manu collecta cum equitibus et curribus ad Czlopense municipium veniens, illud manu forti impugnavit taliter, quod ab hora tertiarum fere usque ad horam vesperorum illud expugnando, impugnare non cessavit. Nam quia fossata municipii praedicti siccata fuerunt, idcirco sicco pede et nullo prohibente illa numerosa armatorum multitudo usque ad plancas municipii pervenit, securibus et instrumentis aliis plancas scindere et rumpere viriliter adtemptantes; sed homines municipii, quamvis pauci, qui fuerunt

intrinsecus, se pro viribus fortiter opposcentes, ipsorum haerede, videlicet Johanne de Czarnkow iudice Posnaniensi et Sandziwogio ²⁾ ipsos ad repugnandum et resistendum exhortantibus, praedictos hostes tam potenter ictibus lapidum et sagittarum emissionibus impetebant, quod secedere cum non modica strage et laesione suorum sunt coacti. Sicque praefatus dux gravem laesionem in suis conspicatus treugas pacis usque in mane mediante Sulisszio de Wedel fieri ordinavit. Mane autem facto, cum treugae pacis expirassent, exercitum suum in duas partes dividens, villas in districtu Czlopensi consistentes jussit exuri et abscessit, necem suorum dolorose deplangens. Causa autem hujus impugnationis fuit haec quod quidam nobilis Sandziwogius de Wyr, castellanus Bninensis, tempore quodam Kazimiro duci Stetinensi, fratri germano Swanthoborii antedicti contra Ottonem marchionem Brandenburgensem auxilia praebuerat,

Przedz. I, wiersz 4 ac depraedationes» a. dampnationes VII; a. villas III; niema II. — 5 in ... hoc» i. eisd. IV; niema V, VII, IX. — 7 impugnatione» expugnatione II, III, IX; exp. secundi V-VII. — Czlopa» in Cz. II, III; Czopla V-VII; Czlopensi IV. — 8 praedicto» p. II die maję I, III.—10 civitatibus» civibus V-VII, IX.—12 Czlopense» Czoplen V, VI. — 16 siccata» tak II, III, V-VII; sicra inne. — 18 numerosa» innumerosa II, III. — 19 plancas» plantas II, III; portas maję V-VII, IX, i dodd. toż słowo po pervenit. — 20 plancas» plantas II, IV; niema V-VII, IX. — Przedz. II, wiersz 2 Johanne ... exhortantibus» J. S. d. Cz. j. P. i. s. r. e. r. exhortante I-IV; J. et S. d. Cz. j. P. i. s. r. e. r. exhortante V-VII, IX. — 7 impetebant quod» emittebant q. V, VI; i. sed IV. — 10 in» niema V-VII. — 11 Sulisszio» Sulisslo II. — 13 pacis» niema II, IV. — 18 quod» quum VI. — Wyr» tak V; Wir inne.

¹⁾ Człopa, później Słopą zwana, gniazdo pierwotne Czarnkowskich, w woj. poznań. na granicy brandeburskiej. ²⁾ Imię tak Jana jak i Sędziwoja wymieniają tu wszystkie rękopisy; gdy atoli Jan tylko był *iudex Posnaniensis* i pisał się *de Czarnkow*, a Sędziwoj pisał się *de Wyr*, jak to mówi niżej sam autor, na tej podstawie zmieniliśmy szyk wyrazów, a oba imiona według lekcji kedd. V-VII, IX spójnikiem *et* połączone zatrzymując, ściągający się na nie imiesłów *exhortante* położyliśmy w liczbie mnogiej.

per ipsum invitatus. Cui Sandziwogio Kazimirus dux praenotatus propter festinae mortis praecipitium damna habita et stipendia non resarcierat; quae etiam dux Swanthoborius frater Kazimiri ducis praemortui solvere protrahebat, unde ex hoc dominus Johannes iudex praetactus veluti pro patruo suo et praecipue, quia homines ducis Swanthoborii cum aliis villam quandam Baloserbye dictam invaserant, ipsam totaliter depredantes, praefato Swanthoborio duci guerram moverat, ipsius terras assiduis molestiis infestando. Qui dux de suorum potentia et multitudine confisus et credens, prout eadem erat suggestum, municipium Czlopense posse faciliter expugnare, quod expugnandum fuit aggressus. Quod se non attemptare maluisset; namque multa dampna in equis et captivis et plura in occisis exstitit per-

20 pessus. Post hoc tamen treugis pacis ordinatis praelibatis militibus tam pro debito quam pro damnis satisfecit.

42. *De morte invictissimi principis Karoli imperatoris, regis Bohemiae.*

25 Anno itaque eodem Karolus imperator et Bohemiae rex praeclarus in vigilia sancti

Andrae apostoli, tertia hora noctis in castris suis Pragensi, plenus bonis operibus feliciter in domino obdormivit. Iste Karolus habuit successive quatuor uxores. Prima fuit filia regis Franciae, de qua procreaverat unicam filiam, quam Lodvico regi Ungariae moderno desponsaverat in uxorem, quae prole non habita migravit ad Christum. Secundo duxit filiam ducis Bavariae unicam patri suo, cum qua datis pecuniis habuit terras et castra versus Bavariam a metis Bohemiae, quae silva bohemicalis nuncupatur, incipiendo a municipio quod Bernow dicitur usque in Sulzbach et de Sulzbach usque in Luf prope Nuremborg inclusive, regno Bohemiae terras et castra uniendo; de qua filiam procreavit, quam filio ducis Austriae in uxorem copulavit. Qua mortua iterum tertiam, filiam videlicet Henrici ducis Swidnicensis, post mortem ejusdem ducis per dominam Elizabeth reginam Ungariae seniore in Ungaria nutritam et per eandem ac per ejusdem puellae patrum Boleslaum ducem Swidnicensem sibi desponsatam duxit in uxorem. De qua genuit filium, nomine Wenceslaum, nunc Romanorum et Bohe-

1378.
listop.
29.

Przedz. I, wiersz 1 invitatus» niema IV, — 3 frater... praemortui» tak II; fratri Kazimiro duci inne. — 6 dominus... patruo» J. j. p. v. p. paterno III, V-VII; dominus... patrimonio IV. — 12 moverat» tak I; moverant inne. — 14 prout» niema I. — 16 posse» posset II; niema III, V-VII, IX. — quod» et V; q. ad II. III. — 17 aggressus... maluisset» niema IV; egressus... m. V, VI, IX. — 21 debito» damno II, III; debitis V-VII, IX. — 22 damnis» debito III; debitis II, V-VII, IX. — 23 De... Bohemiae» D. m. imp. Romanorum K. r. B. II, III. — *Przedz. II, wiersz 2* suo» niema II-IV. — 6 regi» niema I. — 8 Secundo» secundam IV, V. — 10 patri suo» patris sui et V; patris sui VII. — cum qua» niema VII, IX. — 14 usque... uniendo niema IV. — in Luf» ad Luphe V-VII. — 15 Nuremborg» Miremborg II. — 18 copulavit» dedit V-VII, IX. — 22 et... Swidnicensem» niema IV. — et» niema II. — per» niema V-VII, IX. — 25 filium, nomine» niema V-VII, IX.

1378. morum regem, et filiam, quam duci Austriae juniori dedit in uxorem. Ista similiter debitum naturae persolvens, transivit ad patres. Demum quartam Elizabeth nomine, filiam Boguslai ducis Pomeraniae, Cassubiae et Stetinnensis ac principis Rugianorum de Elizabeth filia Kazimiri illustrissimi Poloniae regis genitam et per eundem thoro maritali sociatam, sibi copulavit; cum qua vixit XVII annis et tres filios et unam filiam ex ea procreavit. Ipsam quoque in Aquisgrano in reginam Almaniae, deinde in Mediolano ac demum Romae in imperatricem anno domini MCCCLXXVIII per dominum Urbanum sanctae memoriae papam quintum fecit coronari. Et quia de isto Karolo imperatore et rege coepit esse tractatus, videndum est, de qua stirpe processit. Est enim quidam locus prope civitatem Metensem. cuius loci civitas et castrum Luczelborg appellatur, qui comitatus existit. Hujus nomine Henricus, vacante Romanorum imperio per mortem Alberti olim ducis Austriae Romanorum imperatoris, per electores imperii propter strenuitatem et morum elegantiam ad apicem imperialem fuit sublimatus. Qui Henricus regnum Bohemiae, quod de provisione im-

peratorum exstitit, filio suo Johanni, filia Wenceslai secundi ex filia Przemislii regis Poloniae procreata in uxorem primitus copulata, tam jure devoluto quam ratione uxoris donavit, ipsumque in regem Bohemiae 5 coronare fecit; et extunc post mortem Henrici imperatoris, patris ejusdem, qui per monachum fratrem ordinis Praedicatorum, Florentiam obsidens, in calice fuit toxico interemptus, et in Pysana civitate sepultus, 10 multa mala in regno Bohemiae fuerunt suscitata. Nam rex praefatus juvenis non tam animosus quam dolosus Rinenses et Suevos Bohemis praeferbat, et ex hoc et aliis gravaminibus Bohemi contra regem concitati, 15 ipsum de regno ejecerunt. Quod cernens regina Bohemiae relicta Wenceslai secundi, quendam nobilem de Rosenberg in suum duxit consortem, ut ejus adjuta praesidio injurias suae filiae ac regnicolarum posset 20 fortius propulsare. Rex vero Johannes praefatus uxorem suam reginam Bohemiae juniorem per sententias papales ad se in Luczelborg venire coëgit, quam licet Bohemi multo tempore sententias excommunicationis 25 et interdicti sustinentes, recedere de regno tamquam haeredem et dominam non per-

Przedz. 1, *wiersz* 2 *juniori» junioris II, III.* — 4 *nomine» niema V-VII, IX.* — Boguslai» Bogufali *IV.* — 6 *ac... Rugianorum» niema IV.* — 11 *in Aquisgrano» niema IV;* i. Aquisgrani *řekopp.* — 12 *deinde in Mediolano» et d. Mediolano IV;* i. *M. II.* — 17 *rege» r. Bohemie II-IV.* — *videndum... processit» niema V.* — 19 *cujus loci» in c. loco VII;* in c. l. *I, IV-VI, IX.* — 21 *existit» extitit II, IV.* — 23 *Alberti» Albrici VI, VII, IX* — 27 *imperatorum exstitit» imperatoris e. II;* i. *existit III, IV.* — *Przedz.* 11, *wiersz* 7 *patris» niema V-VII, IX.* — 12 *Nam rex» Nam res ita erat, quod V-VII, IX;* nam *II, III.* — 14 *gravaminibus» g. pluribus II, IV.* — 22 *juniorem» niema V.* — 23 *sententias» s. excommunicationis V.*

misissent, tamen postremo cleri fracti suasionibus, reginam ad virum suum ire non sine molestia et fletu indulerunt. Quae cum Almanorum comitatu iter eundum ad virum
 5 coepisset et in Pilsnam pervenisset, Bohemi nimio dolore de recessu suae dominae consternati Almanos insequuntur, quos ultra Pylsnam prope Tachow jam insequentes, Theutonicis fugatis cum domina sua ad ur-
 10 hem Pragensem alacres redierunt, malentes sententias excommunicationis quaslibet et impugnationes pati, quam se haerede suo privari. Et tandem post multa tempora Johannes rex praefatus sub certis pactionibus,
 15 juramentis apposis et litterarum munimine roboratis, Almanis a se amotis et Bohemis ad sua officia assumptis et sibi favorose reconciliatis regnum Bohemiae viceversa suscepit, non tamen doli machinamenta Bo-
 20 hemis inferre neglexit. Fertur namque, qualiter in quodam prato amoenissimo fecit quendam circulum muro satis alto circumcingi et duas turres altas in portis sibi ex opposito consistentes construi et in altum
 25 sublimare, proponens infra ambitum muri praedicti torneamentorum ludos per nobiles regni Bohemiae, gratia exercitationis et so-

latii exerceri debere. Sed in turribus praefatis ordinaverat Theutonicos armatos et multo plures torneamenta exercentium se velle locare ad hoc, ut cum nobiliores regni infra moenia murorum intrassent illico armati de turribus exeuntes omnes gladio necarent; quod regina juvenis uxor ejusdem praesentiens Bohemis nunciare festinavit. Bohemorum itaque primi de tam grandi nequitia stupefacti, congregatione praelabita muros praefatos cum turribus ad solum prostraverunt, regi fidem quam fecerunt servare recusantes, dictum sequentes poeticum qui dicit: «Cur miser te habeam ut principem, cum tu me non habeas ut senatorem». Sicque rex praedictus de regno Bohemiae iterum in Luczelborg secessit confuse expulsus. Iste rex tres filios habuit, quorum primogenito, videlicet Karolo, Moraviae marchionatum pro sua portione assignavit, alteri comitatum Luczelborgensem, qui pro nunc ducatum Brabantiae ex provisione Karoli imperatoris fratris sui praenominati est assecutus, tertio Karolus praedictus post mortem patris marchionatum Moraviae dedit et suis filiis possidendum. Fuit namque Johannes rex praefatus valde strenuus et

Przedz. 1, wiersz 1 postremo . . . fracti» p. c. fractis I, IV; postea c. f. V-VII, IX. — 2 reginam» niema IV. — 4 iter . . . et» niema IV. — eundum» tak V, IX; eundi I, III; eundem VI, VII. — 6 consternati» contristati III, V-VII, IX. — 8 Tachow jam» Thacho j. Som.; T. V-VII, IX. — 12 pati» quasvis p. V-VII. — 15 juramentis» tak II, VI; juramentorum inne. — 24 consistentes» niema V-VII, IX. — 26 nobiles» nobiliores II-IV. — *Przedz. II, wiersz 1* debere» niema III, V-VII, IX. — 5 moenia» metam II. — murorum niema II, III. — 6 exeuntes omnes» o. existentes V-VII, IX. — 14 ut» in V-VII. — 17 confuse expulsus» confusus V-VII, IX. — 19 primogenito» primo VII, IX; niema V, VI. — 22 pro . . . Brabantiae» n. d. Bavarie IV; p. tunc d. B. V; p. n. Barbancie II; p. n. d. Barbacie VI. — 23 imperatoris» niema VI, VII, IX. — praenominati» primogeniti IV. — 26 Johannes» niema II, III.

liberalis sed fallax et mendacii non ignarus. Hic per mendacia, dolum et pecunias primò Cloczsko municipium fortissimum in Sleziae metis et Bohemiae a fatuo Bolcone duce Sleziae, fratre Bernhardi ducis Swidnicensis et dominio Zambiciensi fuit assecutus, de quo multas molestias, depraedationes et spolia ducibus Sleziae in terris eorum idem rex intulit et inferri assidue per suos non cessavit, in tantum, quod Boleslaum filium quondam Henrici ducis Wratislaviensis pecunia et promissionibus corruptum induxit, ut fratri suo Henrico duci Wratislaviensi taedia plurima, damna et gravamina facere deberet. Qui Henricus oppressiones, quas a fratre crebris capiebat vicibus sustinere non valens, Wladislao regi Poloniae illustri ducatum Wratislaviensem resignavit. Sed Wladislaus suorum pravo consilio circumventus, licet Wratislaviam suscepisset, ipsam tamen praefato Henrico reddidit viceversa. Qui Henricus ad Johannem regem praedictum Bohemiae se convertens, sibi ducatum Wratislaviensem, duos fratres germanos habens, Boleslaum Legni-

censem et Wladislaum diaconum, titulo possessionis perpetuo resignavit, fratribus praedictis tamquam demeritis et sibi ingratissimis penitus obmissis. Sicque per Bohemos Wratislavia regitur et possidetur, caetera autem de hoc rege Johanne sufficienter superius sunt descripta in locis suis.

43. De desolatione villarum episcopatus

Kaminensis

Anno quoque eodem diversis temporibus terrae marchionis Brandenburgensis, de quibus praemisum est, nec non Swanthoborii ducis Stetinensis et Wedlensis, baronum Szczygliczonum comitum de Nowegrod et aliorum Cassubiae et Pomoraniae ducum et episcopatus Kaminensis invicem duces et nobiles praefati in insaniam versi, se mutuo depraedantes et per incendia frequentissima commissa desolantes in tantum fuerunt et sunt desolatae, quod nunquam aliquis minuerit vel a senioribus audierit similem terrae desolationem fuisse factam, ita quod castris et oppidis munitis tantummodo exceptis, nulla villa remanserit, quae non fuisset exusta.

23

*Przedz. 1, wiersz 1 mendacii... ignarus» mendacii plenus IV; mendacium n. ignorans V-VII, IX. — 2 dolum et pecunias» p. e. d. II, III. — 3 Cloczsko» Gloczsko III, VI; Klotzsko VII, IX. — 9 idem» niema IV-VII, IX. — 10 suos» s. assecclas III. — quod» ut II. — 15 facere» frequenter f. III, IV. — 18 illustri» illustrem II, III. — *Przedz. II, wiersz 2 resignavit» privavit V-VII, IX. — 3 demeritis... sibi» niema IV. — 4 Sicque... possidetur» niema IV. — 6 sufficienter superius» suff. II; sup. III, V-VII, IX. — 7 in... suis» niema IX. — 8 De... Kaminensis» tak VI, VII; De quibusdam se mutuo depredantibus II, III; De variis incendiis inter duces et nobiles IV; niema nadpisu I, V, IX. — 11 marchionis Brandenburgensis» marchionatus B. II; marchionum Brandenburgensium V, VI. — 13 Wedlensis» W. in II; Wedlensis IV; Wedelnen VII, IX. — baronum... Novegrad» niema IV. — baronum... Cassubiae» niema VI, VII. — 15 Pomoraniae ducum» Pomorie d. II; P. ditiorum V; P. ditioni VI, IX; P. dictioni VII. — 19 desolantes» niema II.**

44. *De vastatione terrae Swanthoborii ducis Stetinensis.*

Item anno eodem circa diem sancti Nicolai¹⁾ quidam equestres Janussii de Wedel, cui municipium Czlopense per Johannem judicem Posnaniensem et Vincentium fratres fuerat obligatum, congregato exercitu pedestrium de Thuczensi²⁾ et Czlopensi districtibus, invaserunt terram Swanthoborii ducis Stetinensis circa Pyrzicz et ipsam duobus diebus et duabus noctibus devastarunt. Et cum tertia die cum praeda et spoliis ad propria redirent, dux Swanthoborius praefatus cum hominibus patrum sui Warcislai ducis Novestetinensis ac civitatensibus de Stargrod et aliorum praesidio suffultus, ipsos fuerat insecutus. Czlopenses vero et Thuczenses, licet fugere potuissent praeda dimissa, tamen cupiditate praedae nimia capti, acies suas instruens aggressum ducis Swanthoborii intrepide praestolarunt. Sed dux praefatus multo fortiori et armato exercitu stipatus cum ipsis congregitur, ipsosque ultra trecentos quinquaginta debellat et

prosternit, quorum centum aut citra in quodam stagno circa locum certaminis sito sunt per se ipsos necati.

45. *De solutione pecuniae perfecta Wladislao duci Albo pro terra Gnewcoviensi³⁾.*

Eodem namque anno circa festum omnium sanctorum dominus Lodvigus Ungariae et Poloniae rex saepedictus domino Wladislao duci Albo per Petrassium militem capitaneum Cuyaviae et per Simonem⁴⁾ vicecancellarium Poloniae in civitate Gdansk vigesima die mensis Octobris residuam pecuniam, quam sibi pro terra Gnewcoviensi debebat, totaliter exsolvit. Haec autem pecunia fuit in bonis ecclesiae, ut praemissum est, exacta. Dominus autem dux Albus praefatus, pecunia hujusmodi recepta, quittance seu recognitionis litteras dare denegavit. Sic quoque pecunia recepta cum pauca familia ivit versus Lubek, quae civitas in slawonico Bucowyecz appellatur, ibique moram faciens, quid praetendat ignoratur.

*Przedz. I, wiersz 1 De... Stetinensis» niema I, V. — vastatione» invasiónie II. — Swanthoborii» niema IV. — 3 eodem... diem» e. c. festum II; c. d. III. — 4 Janussii» Janussius VI, VII. — 5 Czlopense» slopiense IV. — 6 fratres fuerat» fa. V; fr. VI. — 8 Thuczensi» tucensi II, III; thuczensi V. — Czlopensi» czoplinensi V. — 10 Pyrzicz» Puricz II; Pirycz IV. — 15 civitatensibus de Stargrod» civitatum sibi d. Stargart IV. — 16 aliorum» tak II, V, VI; aliis inne. — 19 nimia... suas» novam c. a. s. IV; novam capiti aciem V, VI; ne vani capiti a. VII; n, capiti a. s. IX — 21 Swanthoborii» S. prefati IV. — *Przedz. II, wiersz 4 De... Gnewcoviensi» tak II, nadpisu tego niema I, V; inne mają z niejakiemi odmianami. — 8 domino... Cuyaviae» niema V. — 10 capitaneum» capitanei II. — Simonem» seniore II, III. — 11 Gdansk» Dgansk I. — 17 quittance... recepta» niema II. — 20 versus» usque III. — 21 in... Bucowyecz» tak V, VI; i. s. Bucowecz I, IX; B. II, III.**

¹⁾ 6 grud. 1378. ²⁾ Tuczno miasto na północ Człopy. ³⁾ Obacz notę 1, na końcu rozdziału 30 str. 673. ⁴⁾ Szymona podkanclerzego nie znają inne wiadome dotąd źródła społeczne.

46. *De morte Elizabeth reginae senioris Poloniae et Ungariae.*

1381.
21 lub 29
grudnia.

Anno itaque domini MCCCLXXXI in die beati Thomae archiepiscopi Cantuariensis, quae fuit XXI¹⁾ mensis Decembris, domina Elizabeth filia Wladislai et soror Kazimiri praemortui olim regum Poloniae, regina Ungariae et Poloniae senior, Budae in castro suo migravit ad Christum. Cujus regiminis tempore multae depraedationes spolia et rapinae in regno Poloniae fiebant. Nam praelati ecclesiarum in suis domibus commorantes tempore nocturno equis, libris et rebus latrocinialiter spoliabantur mercatores et negotiatores diversarum partium Poloniam negotiantes spoliabantur, jumenta nobilium indomita, praecipue in majori Polonia furtive extra terram per latrones pellebantur, inter quae etiam jumenta ecclesiae Gneznensis cum jumentis per regem Kazimirum olim regem Poloniae in testamento legatis per fures Dobrogostii, Arnoldi et Ulrici fratrum de Drdzen subtracta versus

Marchiam sunt depulsa et hinc inde distracta. Propter quod Johannes archiepiscopus Gneznensis praefatos fratres excommunicavit, et in locis Rogosznno et Drdzen ecclesiasticum interdictum tulerat, sed post- 5 hac nulla satisfactione habita, ne graviora damna in bonis ecclesiae paterentur, praedictos fratres absolvit. interdictum praedictum relaxando. Nemo etiam restitutionem haereditatum injuste ablatarum vel negotio- 10 rum gravium discussionem ab ipsa domina regina potuit habere. Nam ea, quae differre voluit, ad filium suum dominum Lodvicum regem remisit, et dominus rex viceversa ad matrem remittebat; sicque homines tali- 15 bus dilationibus attaedati a monitionibus desistebant, sua negotia Dei ordinationi committentes. Accusantium delationibus occultis aurem suam faciliter acclinabat et credula eorum suasionibus, plurimis justis et suo 20 filio fidelissimis, nocumenta inferebat, et ex hoc inter nobiles regni Poloniae odia et dissensiones satis multum excreverunt, quae

*Przedz. I, wiersz 1 senioris... Ungariae. U. IV; s. P. e. U. facta in die sancti Thome archiepiscopi V; s. P. e. U. matris Ludvici regis Polonie VI, VII. — 3 MCCCLXXXI. MCCCLXXXVI ma III; zaś MCCCLXXX ma VII. — 4 Thomae archiepiscopi. T. ep. II; T. apostoli s. IV. — 5 XXI. XX ma IX. — 7 olim. niema IV-VII, IX. — 8 et... Christum. niema IX; diem suum clausit extremum VI, VII; moritur V. — 9 regiminis. niema V-VII, IX. — 11 fiebant. niema Som. — 16 negociantes spoliabantur. n. s. et occidebantur II, III; intrantes s. et occid. IV. — 18 per latrones. niema IV. — 22 et. niema V-VII. — 23 de Drdzen. niema IV. — *Przedz. II, wiersz 2 Johannes. niema II, III, V-VII, IX. — 3 fratres. fures II, III. — 7 paterentur. orirentur IV. — 8 fratres. fures II, III. — praedictum. ecclesiasticum V, VI; ecclesiarum VII, IX. — 14 remisit et. r. e. ipse III, IV; transmisit e. ip. II. — 17 sus. se et s. II-IV. — 18 delationibus occultis. d. IV; delucinationibus o. VI. — 20 justis. j. sibi IV; j. et sibi III. — 21 filio. sibi ac f. suo II. — nocumenta. dampna V; mala VI; niema VII, IX. 22 regni. niema II. — 23 excreverunt. tak II-IV; exvenerunt inne.**

¹⁾ Jeśli to było w dzień św. Tomasza arcyb. kant. to Długosz słusznie podaje dzień 29 grud. bo 21 jest św. Tomasza apostoła.

solius Dei clementia in melius poterit commutare.

47. *De conventione in Budzin per nobiles regni Poloniae habita.*

5 Post mortem¹⁾ autem hujus nobilissimae reginae dominus Lodvicus Ungariae et Poloniae rex clarissimus praelatos et nobiles Poloniae regni ad se Budam jussit convenire, ipsis terminum in medio quadragesime
10 mae proxime tunc sequentis praefigendo, asserens se cum eorum salubri consilio dispositionem status regni Poloniae velle ordinare. In qua conventionem non de nobilium consilio omnium, sed quorundam suarum
15 sionibus inductus, dispositionem negotiorum regni Zauissio episcopo Cracoviensi, Dobeslao patri dicti episcopi, castellano Cracoviensi et Sandzivogio de Szubyno palatino Kalisiensi ordinandam commisit, ipsos
20 versus regnum Poloniae ad hoc faciendum destinando. Nullus autem ex nobilibus in conventionem praedicta quidquam de suis negotiis poterat ordinare, domino rege ipsis respondente, quod omnium negotiorum
25 dispositionem tribus praedictis commisisset

ordinandam; et sic quam plurimi magnis pecuniis consumptis et in negotiis suis minime proficientes ad propria redierunt, episcopo et suis collegis ipsis in festo Penthecostis tunc proxime venturo et deinceps in aliis locis terminos generales audiendi, haereditates injuste ablatas restituendi ac quavis negotia ordinandi, praefigendo

48. *De concordia inter dominos Wladislaum ducem Opoliensem et Gnewcoviensem et episcopum Plocensem facta.*

Anno quoque praedicto magnificus princeps 1381 Wladislaus, Boleslai Opoliensis, Welunensis, Dobrinensis, Gnewcoviensis dux et dominus, quia in bonis ecclesiae Plocensis in ducatu suo Dobrinensi consistentibus collectam gravem ab hominibus ejusdem ecclesiae, videlicet per mediam marcam grossorum imposuit et exegit, quos etiam homines capitanei ducis praefati diversis rapinis affligentes plurimum damnificaverant, propter quod episcopus praefatus tam ducem quam capitaneos et eorum complices excommunicatos vigore statutorum provincialium et sedis apostolicae legatorum pu-

*Przedz. I, wiersz 3 De... habita» niema IV. — nobiles» n. et praelatos V. — 4 habita» h. in medio quadragesime facta V VII. — 8 ad se» niema III. — Budam» Budzin VII, IX; in Budzin V — 15 negotiorum» niema II. — 17 Dobeslao.. Cracoviensi» Dobeslai patris d. e. castellani Cracoviensis II, III mylnie. — 18 Sandzivogio... palatino» Sandzivogii d. S. palatini II mylnie. — 22 quidquam... quod» niema II. — 25 tribus praedictis» tak IV; trium praedictorum inne. — *Przedz. II, wiersz 1 ordinandam» ordinationi V-VII, IX. — 8 negotia» n. disponendi seu V-VII. — 9 De... facta» Plocensis ecclesie exactio IV. — 10 et. N. dod. I mając zamiar wpisać tu imię biskupa Dobeslaus. — episcopum» e. protunc V. — 13 Boleslai» B. filius V-VII. — 20 capitanei» capitaneus IV-VI. — diversis rapinis» penis II; d. pen. III. — 21 affligentes... damnificaverant» affligens p. damnificaverat IV-VII, IX. — 23 quam capitaneos» tam e. II; q. capitaneum IV-VII, IX. — 25 publice nunciare» tak IV; n. II, III; p. nunciari inne.**

¹⁾ w środoposćie 1381.

blice nunciare mandavit, interdictum in terram Dobrinensem tam ob hoc, quam propter nonsolutionem decimarum campestrium proferendo. Verum cum confessor memorati ducis sibi communionem dominici corporis in festo Paschae proxime praeterito veluti excommunicato denegasset, ipse ad cor rediens, festine ad dominum Johannem archiepiscopum Gneznensem properavit, reatum suum in eo, quod domino Lodovico Ungariae et Poloniae regi consilium dederat, confitendo, ut collectam ab hominibus ecclesiae exigere deberet, offerens eidem domino archiepiscopo satisfactionem et sibi supplicans humiliter indulgeri et absolutionis beneficia impertiri. Dominus vero archiepiscopus antedictus sui capituli consilio minime requisito, nulla satisfactione habita, ipsum ducem absolvit et absolutum publice nunciari mandavit. Qui dux statim post hoc, videlicet XIII die mensis Maji in castro Zlothoria cum Dobeslao episcopo Plocensi convenientes, Sbilutho episcopo Wladislaviensi et multis nobilibus Cuyaviensibus et Dobrinensibus ac nonnullis Gneznensibus,

Cruschwiciensibus, Wladislaviensibus et Plocensibus praelatis et canonicis praesentibus et mediantibus, ipso die nullatenus ad concordiam poterant pervenire et, tandem in crastino ibidem iterum convenientes, cum dominus dux post nonnullos tractatus jam circa occasum solis stabilitatem episcopi considerasset, et quod absque satisfactione damnorum et restitutione pecuniarum exactarum absolutionem habere non posset, promisit bona fide metquarta manu videlicet cum Johanne archidiacono Gneznensi, Jarando cantore Cruswiciensi et Petrassio milite capitaneo Brestensi tam pecunias exactas hominibus ecclesiae reddere, quam damna illata juxta juramenta damna passorum in certis terminis in litteris eorundem designatis plenarie resarcire, et sic meruit absolutionis beneficium obtinere.

49. De morte Semovithi ducis Mazoviae senioris. 20

Anno itaque eodem mensis Junii¹⁾ die XVII illustris princeps Semovithus dux totius Mazoviae, filius quondam Troydeni ducis Mazoviae in castro suo Ploczsk migravit ad Christum. Hic primo habuit uxorem 25

1381.
maja
13.

Przedz. I, wiersz 2 propter» ob II; niema V-VII, IX. — 6 praeterito» presente II. — 11 consilium... confitendo» tak V-VII, IX; c. d. I-III; d. IV. — 16 beneficia» beneficium IV-VII, IX. — 17 consilio minime» tak II-V; consilii munimine I, VI, VII, IX. — 24 Cuyaviensibus» Cuyaviensis IV; Cuyavie II, III, V-VII, IX. — 25 Dobrinensibus» Dobrinie V-VII, IX; Dobrinensis II, IV. — Przedz. II, wiersz 1 Cruschwiciensibus» niema II, III. — 3 et mediantibus» niema V-VII, IX. — 6 dux» rex IV. — 10 absolutionem... promisit» promisit absolutionem V-VII, IX. — 12 cum» niema III, V-VII, IX. — 15 ecclesiae» niema V-VII, IX. — damna passorum» niema IV. — 17 in... eorundem» et l. ejus II; et l. e. III. — 20 Semovithi» S. illustris V. — senioris» niema IV-VII. — 21 die» niema II. — 22 XVII» XVI maję V-VII; zaś XV ma IX. — 23 filius... Mazoviae» niema VII, IX. — filius» niema II, III. — Troydeni» Troydine II; Troyden V; Troyden VI.

¹⁾ 17 czerwca 1381.

filiam Mielussii ducis Opaviae, de qua genuit
 duos filios, videlicet Janussium et Semo-
 vithum et duas filias, quarum unam Ladi-
 slao duci Opoliensi, de quo superius in
 5 proximo capitulo et aliam primo Kasconi
 Stetinensi et Dobrinensi duci et post mor-
 tem ejus Henrico, Lodvici filio, duci Bre-
 gensi desponsavit. Mortua vero prima uxore
 praefata, duxit aliam, filiam Wladislai ducis
 10 Zambicensis, de curia Karoli regis Bohe-
 miae et imperatoris Romanorum, facie prae-
 claram et corpore venustissimam, de qua
 tres filios procreavit. Quae licet quibusdam
 terrigenis de adulterio fuisset suspecta, nul-
 15 lus tamen eorum hoc duci indicare prae-
 sumpsit, quia ipsam idem dux tenerrime
 et omni affectu diligebat, ipsius in omni-
 bus desideriis placens voluntati, donec qui-
 dam ex ipsis sorori domini ducis praefati,
 20 ducissae Thessinensi et filio ejusdem duci
 Przemislio in Thessin hoc suggesserunt. Qui
 dux post hoc ad propria rediens, ipsam in
 castro Ravensi custodiri fecit, donec verita-
 tem plenius indagaret. Et quamvis puellae,
 25 quae ejus secretariae fuerant, diversis sup-
 pliciis afflictas fuissent, nil tamen mali de

ipsa astruere volebant. Et quia praefata no-
 bilis ducissa praegnans fuit, idcirco quous-
 que pareret vitam ejus servavit, quae tan-
 dem postquam filium peperisset et aliquot
 septimanis vixisset, fuit per quosdam sa-
 tellites, de mandato ipsius domini ducis,
 pravorum consilio seducti, jugulata; de quo
 tamen facto nefario dux praedictus multum
 doluit et poenitere quoad vixit non cessa-
 vit. Unum autem, de adulterio hujusmodi
 delatum, et in terra Prussiae captum, fecit
 idem dux equis trahi et deinde suspendi.
 Puer vero in nobilis matris captivitate ge-
 nitus et per quandam pauperulam domi-
 nam prope Ravam nutritus, tandem tertio
 anno nativitatis suae venientes duo eques-
 tres tempore noctis, missi per nobilem
 dominam, filiam ducis Semovithi praefati,
 uxorem domini Kaskonis, ducis Dobrinen-
 sis, ipsum puerum de cunabulis, nutrice
 invita et ipsum, ipsa inscia quo, secum
 asportarunt. Quem soror sua domina ducis-
 sa praefata more ducali educari procuravit.
 Quem pater post hoc, cujus formam omnino
 expresserat, magno amore dilexit et ipsum
 ad litteras apponens eum in praepositum

Przedz. 1, *wiersz* 1 filiam» niema II, III. — 4 duci Opoli-nsi» Opolie II, III. — de... capi-
 tulo» niema IV; expressatum est *dod.* V. — 7 Bregensi» Szcetinensi et Buren-i IX. — 10
 Zambicensis» Jambicensis II; Zabiczensis V, VI; Szebicensis VII, IX. — regis... et» niema
 V-VII, IX. — 15 eorum hoc» e. III, V-VII, IX; e. hec IV; niema II. — 18 voluntati»
 niema IV. — 19 domini» *tak* II, III; domine I, IV, VI, VII, IX; niema V. — 21 hoc»
 de h. II, IV. — 23 custodiri fecit» c. precepit III, IV; custodire pr. II. — *Przedz.* II,
wiersz 9 non» nec II. — 12 deinde» demum II. — 13 in... matris» i. n. m. in III; tam n.
 m. in V-VII, IX. — 17 nobilem» niema IV. — 21 ipsum, ipsa» niema IV. — quo» ipsum
 IV; q. eundem fecerunt I-III, V-VII, IX. — 23 procuravit» properavit II; preparavit III;
 properavit IV. — 24 omnino» niema V-VII, IX. — 26 apponens» promovens V-VII, IX. —
 eum... praepositum» i. praeposituram II; ipsum i. p. VII.

Plocensem promovit, nomine cuius pro nunc, vigore gratiae per sedem apostolicam sibi factae, praepositura Lanciciensis per obitum Johannis Wathan vacans, fuit acceptata. De qua praepositura Johannes archiepiscopus Gneznensis Pelcze de Grabowo suo procuratori et praefecto Unyeoviensis castri eodem tempore providebat, ejus Pelcze fratres et familiares ejusdem, invenientes quosdam homines ejusdem ducis Mazoviae praefati in dote praepositurae Lanciciensis praedictae, ipsos plagis et verbis contumeliosis appositis, equis et rebus omnibus spoliaverunt cum confusione dotem exire jubentes. Pro quo facto temere praesumpto dominus dux Mazoviae paulo ante mortem suam jussit movere exercitum suum et terram Lovicensis archiepiscopalem invadere et castrum Lowicz impugnare. Cujus exercitus veniens ad quandam villam archiepiscopalem nomine N. in ea stationem fecit ipsam totaliter desolando. Alius vero exercitus ducis ejusdem villas praepositurae Lanciciensis occupavit et tenuit usque ad mortem praefati domini ducis occupatas. Iste dux in aetate

juvenili magnis privilegiis et libertatibus Gneznensem, Posnaniensem et Plocensem ecclesias decoravit, quas tamen libertates usque ad mortem suam infringere saltem per indirectum toto nisu conabatur, mag- 5 nam tyrannidem contra ecclesias quantum potuit exercendo, et ob hoc aliquando ecclesiastica interdicta per episcopos in suis dominiis ponebantur. Pacem tamen cum Litwanis maximam tenuit, ita, quod tem- 10 pore regiminis sui Litwani nulla damna infra ejusdem terminos visi sunt inferre. Sed in suos terrigenas erat maxime saeviens, maximas collectas, inauditas et fere importabiles tam a nobilibus quam popularibus 15 frequenter exigendo, magnus expensor et largus fuerat et liberalis munerum alienigenis exhibitor. Appositus est autem ad patres suos in ecclesiae Plocensi, tres filios, scilicet Janussium et Semovithum de prima 20 uxore, et Henricum nomine de secunda, per ipsum ut praemissum est, suffocata, Plocensem et Lanciciensem praeposituras tinentem, genitos, in ducatu Mazoviae haeredes et successores post se relinquens. 25

Przedz. 1, wiersz 1 promovit» prefecit V-VII, IX. — *nunc» tunc* IV. — *2 sibi» niema* II, III. — *3 Lanciciensis» tak* II, IV; Lanciciensi *inne.* — *4 Wathan» Watham* VI. — *vacans» niema* III, VII, IX. — *6 de Grabowo» d. Garbowo* II; *niema* IV. — *7 castri» niema* IV. — *8 fratres» frater* II, IV; *filii* VI; sive IX. — *9 ejusdem» niema* II. — *11 praepositurae» niema* IV. — *12 ipsos» niema* II. — *13 rebus» niema* V-VII. — *15 temere» tamen* IV, VI, VII. — *dominus... suam» d. d. M. p. a. IV; dux p. a. m. s. V-VII, IX.* — *20 nomine N.» tak* I, III, IV; *inne nie mojq.* — *21 in... fecit» niema* IV. — *ea» tak* II, III; *eam* I *mylnie;* *eadem* V-VII, IX. — *stationem» statione* V-VII, IX. — *Przedz. II, wiersz 4 saltim» licet* V-VII, IX. — *5 toto nisu» te słowa kładą wyżej* III, V-VII, IX; *zaś totis viribus* ma IV. — *10 ita» i. tamen* V-VII. — *14 importabiles» intollerabiles* IV. — *17 alienigenis» alienis* II. — *21 nomine» niema* IV. — *22 per ipsum» niema* V-VII, IX.

50. *De spoliatione ecclesiae Wratislaviensis per Wenceslaum III regem Bohemiae facta.*

Anno¹⁾ quoque eodem princeps magnificus Wenceslaus quartus, Bohemiae rex, 5 veniens Wratislaviam quarta die post festum sancti Johannis Baptistae, cogebat clericum Wratislaviensem, ut divina resumerent, ob sui reverentiam adventus; sed quia facere recusarunt, scelus prophanationis in-
10 currere formidantes, ipse provocatus sequenti nocte civitatem Wratislaviensem exiens, villas capituli et episcopi Wratislaviensis ac monachorum quorumlibet devastavit, praedam infinitam sequenti mane ad civitatem
15 Wratislaviensem depellendo. Tanta enim praeda fuit Wratislaviam conducta, quod ducentae oves pro tribus mediantibus exhibebantur venales, bos aut vacca pro fertone. Bohemi vero emptores praedae habere non
20 valentes praedam hujusmodi versus Bohemiam pepulerunt. Rex autem praefatus abbatem sanctae Mariae in arena, quia prophanare noluit, ipso die beati Petri et Pauli²⁾ apostolorum mane captivavit et in praeto-
25 rio Wratislaviensi per octo dies et amplius

captivum servari praecepit. Sed frater Marcus, abbas s. Vincentii regis praedicti furiam mitigans, dixit se velle etiam infultum divina celebrare et illa nocte cum quibusdam fratribus sui monasterii, omnibus relictis, clam fugam iniit, et se in quibusdam locis Poloniae occultavit. Similiter praelati et canonici Wratislavienses subito eodem die beati Petri et Pauli apostolorum, quidam pedestres, quidam in equis fugierunt, victualibus quibusvis et rebus suis in eorum domibus derelictis. Cernens autem rex praefatus eorum constantiam pariter et timorem, mandavit Bohemis, ut tam monasteria quam curias episcopi et capituli Wratislaviensis occuparent. Sicque factum est, quod Bohemi quidam ad sanctam Mariam, quidam ad sanctum Vincentium, quidam in curias episcopi et canonicorum intrantes, omnia quae rapuerunt asportarunt, thesauros magnos in clenodiis et pecuniis, auri et argenti et vasis pretiosis, fractis seris, in locis etiam occultatis sustulerunt, rege praefato praesente et partem thesaurorum tollente. Et

*Przedz. I, wiersz 1 De ... facta» tak II; niema notpisu I, IV, V, VII. — spoliatione ecclesiae» vastatione bonorum ecclesiasticorum episcopatus VI. — 2 Wenceslaum. . facta» r. B. III, VI. — 6 sancti» niema IV. — 8 sed quia» quod q. II; quod cum III. — 9 recusarunt» recusarent II, III, VII. — 16 conducta» abducta IV. — ducentae» decem V. — 17 mediantibus» tak V-VII, IX; niema I, IV. — 18 bos... vacca» boves vero V-VII, IX; b. autem v. II, IV. — 19 habere... valentes» tak II, III; h. n. volentes I, IV; non habentes V-VII, IX. — 23 ipso» illo V-VII. — *Przedz. II, wiersz 1 praecepit» fecit V-VII, IX. — 4 divina» niema V, VII, IX. — 5 fratribus... relictis» patribus s. m. o. r. III; patribus V-VII, IX. — 11 quibusvis... suis» e. r. IV. — 16 Wratislaviensis» tak II, III; inne nie majq. — 19 in» ad IV. — curias» curiam II; curia III, V-VII, IX. — 20 rapuerunt» reperierunt II-IV. — 24 occultatis sustulerunt» occultis s. II; ecclesiasticis abstulerunt IV; o. trans-tulerunt V-VII, IX. — 25 et» rege etiam dod. IV.**

¹⁾ 28 czerwca 1381. ²⁾ 29 czerwca 1381.

his non contentus rex memoratus, jussit omnes villas capituli et monasteriorum ad sui obedientiam compelli, eas vero, quae suis praefectis obedientiam recusarent, omnibus bonis eorum spoliabat. Manserunt itaque Bohemi multo tempore in curia episcopi et capitulo, et in monasteriis ac allodiis circumquaque positis, quaeque victualia consumentes ac pauperes ecclesiae more tyrannico plurimum opprimentes. Solus quoque rex in monasteriis sanctae Mariae et sancti Vincentii jussit sibi de bonis eorundem monachis profugatis convivia praeparari. Sed non est mirum, quia avus suus Johannes de Lucelborg rex Bohemiae fere similem tyrannidem, verum tamen non tam crudelem, contra ecclesiam Wratislaviensem exercuisse memoratur. Nam cum castrum Milicz capituli Wratislaviensis expugnasset et reddere recusasset, reverendus pater Nankerus olim episcopus Wratislaviensis indutus pontificalibus, cum suis praelatis et canonicis eundem regem ad faciem excommunicavit, et interdictum ecclesiasticum in tota diocesi Wratislaviensi promulgavit. Et ob hoc rex praefatus clerum, qui suae appellationi adhaerere renuit, de civitate Wra-

slaviensi exire coëgit, prout haec et alia de ipso superius plenius sunt descripta. Causa autem hujusmodi persecutionis fuit haec, quod quidam vicarii ecclesiae majoris et sanctae crucis consueverant cerevisiam 5 Swidnicensem in domibus suis habere ipsamque pro pecunia quibusvis propinare; quod consulibus et communitati civium Wratislaviensium satis displicuit; et quia hoc prohibere non poterant, emiserunt edictum, 10 quod ipsi clero nullus cerevisiam adducere auderet, gravi poena vallata in contrarium facientes. Contigit tandem, quod ad festum nativitatis Christi illustri principi H. filio Wenceslai ducis Legnicensis, decano Wra- 15 tislaviensi frater ejusdem Ropertus dux Legnicensis aliquot vasa cerevisiae Wratislaviam destinavit, cujus vector cerevisiae veniens ad consules, ipsos requisivit, ex parte ducis antedicti, ut praedictam cerevisiam 20 ad suum dominum deducere posset. Consules vero hoc consentire nolentes, etiam vectorem captivarunt et cerevisiam receperunt, propter quod capitulum Wratislaviense cum administratore suo Wenceslao duce 25 Legnicensi episcopo Lubucensi interdictum in ipsa ecclesia et civitate Wratislaviensi

*Przedz. I, wiersz 2 monasteriorum» monachorum II. — 3 sui» suam V-VII, IX. — eas... quae» eos v. qui II-IV. — 4 obedientiam» o. facere II, III. — 6 curia» curiis IV. — 7 in» niema V-VII, IX. — 9 ecclesiae» niema V-VII, IX. — 11 in» niema II. — 12 eorundem monachis» e. monachorum II; e. monasteriorum m. V-VII, IX. — 18 memoratur» monstratur III. — 20 reddere» recedere II; r. tunc V-VII, IX. — Nankerus» nomine N. II. — 26 qui» tak II-IV; quae I, V-VII, IX mylnie. — 27 adhaerere» niema IV. — renuit» noluit II. — *Przedz. II, wiersz 13 facientes» tak II-IV; facientibus inne. — Contigit» c. autem V-VII, IX. — 14 illustri... frater niema II. — II.» niema V. — 15 ducis Legnicensis» duci Legnicensi IV-VII, IX. — 17 cerevisiae» c. ejusdem V-VII, IX. — 18 destinavit» destinasset II-IV. — 22 etiam» niema IV. — 27 et civitate» civitati V.**

posuerunt, post hoc se versus Nyssam transferentes. Gratia autem sedandae hujusmodi discordiae Wratislaviam rex praefatus veniens petiit capitulum Wratislaviense, ut in suo jocundo adventu divina celebrarent, promittens satisfactionem plenissimam impendere, in quantum cives culpabiles invenisset, libertates ecclesiae infringentes. Et quia nisi satisfactio praecederet et se facere non posse dixerunt, idcirco rex furore succensus praemissa attentare non expavit.

54. *De adventu palatinorum per Lodvicum regem Poloniae et Ungariae, pro justitia faciendi de injuriis, missorum.*

Eodem quoque anno, tertia die ante festum sancti Johannis Baptistae¹⁾, venerunt Cuyaviam nobiles viri Dobeslaus castellanus Cracoviensis, Sandzivogius de Szubyno palatinus Kalissiensis et magister Johannes de Nadliczycze, archidiaconus et cancellarius Cracoviensis, fingentes, se auctoritatem a domino Lodvico rege Poloniae et Ungariae restituendi haereditates dudum injuste ablatas, habere, ac quaerulantibus de capitaneis justitiam exhibere. Jusserunt in crasti-

no sancti Johannis Baptistae in terminis generalibus in Brzeszcze proclamari, ut omnes, qui haereditates sibi ablatas repeterent, privilegia coram ipsis exhiberent, et quaerelas contra capitaneos in scriptis offerrent; privilegiorum vero copiis habitis et quaerelis, iverunt feria sexta posthac proxima in Cruszviciam, sabbato in Strzellnam, dominico die in Mogilnam, feria secunda in Trzemesznam, feria tertia in Gneznam et feria quinta Poznaniam intraverunt, ibique usque ad feriam tertiam permanserunt. Ad quos tam viri ecclesiastici quam seculares injuriam passi et restitutionem haereditatum ablatarum perquirentes confluebant ipsosque usque ad Kalis secuti, usque ad crastinum sanctae Margarethae sequebantur; qui tandem pro sua excusatione astruebant, Zaviszium episcopum Cracoviensem ad festum sancti Jacobi debere venire, sine quo restitutio haereditatum ac caeterorum negotiorum dispositio fuisset ipsis per litteras regias totaliter interdicta. Sicque omnes, qui de restitutione haereditatum ac injuriarum resartione juridica spem habebant, se

*Przedz. I, wiersz 2 Gratia... praefatus» Posthoc r. p Wratislaviam IV. — 5 celebrarent» celebraret IV. — 9 et» niema IV-VI. — 10 rex» tak VI, VII; niema I - V, IX. — 12 De... missorum» taki nadpis ma III, VI, VII; De delusione terrigenarum in Cujavia per quosdam nobiles facta, videlicet Dobeslaum castellanum Cracoviensem et Sandzivogium de Szubino et Johannem Radlez archidiaconum Cracoviensem II; zaś I, IV, V, IX nie mają nadpisu. — 19 de Nadliczycze» d. Radliczicze II; niema IV. — 20 cancellarius» canonicus II. — 24 capitaneis» capitulis II. — *Przedz. II, wiersz 4 exhiberent» niema VI, VII, IX. — 5 contra... scriptis» niema VI, VII, IX. — 7 iverunt» tak II-IV; inierunt I, V; inerant VI, VII, IX. — 9 Mogilnam» Trzemesznam V-VII, IX. — 10 Trzemesznam» Mogilnam V-VII, IX. — 15 perquirentes» requirentes II, IV. — 16 ad Kalis» in K. II-IV. — ad» in II, V-VII. — 19 Zaviszium» Janussium II. — 20 Jacobi» J. apostoli V-VII, IX. — 23 regias» regis V-VII, IX. — 25 resartione» refactione III, V-VII, IX.**

¹⁾ 21 czerwca 1381.

delusos concernentes, ad propria, male contenti, evacuatis marsubiis redierunt. Illi autem hinc inde per terram girantes et graves expensas facientes, primo post festum sancti Jacobi Cracoviam redierunt.

1581.
lipca
25.

52. De expeditione contra Barthossium in Odolanow.

ok. 8
wrześ.
1581.

Revoluto itaque hujusmodi anni modico tempore, circa festum nativitatis beatae virginis Mariae, omnes capitanei totius regni Poloniae moverunt exercitum fortem nimis contra dominum Barthossium militem, castrum suum Odolanow ad mandatum domini regis expugnare proponentes. Sicque conventionibus in die Prothi et Jacincti martyrum in diversis villis ecclesiarum et praecipue Gneznensis et Lubucensis habitis, et magnis damnis et depraedationibus seu depopulationibus factis et illatis, venerunt in

wrześ.
11.

villam Scarbimirzicze praepositurae Gneznensis, ibique stantes, fecerant quandam concordiam amicabilem cum eodem Barthossio milite strenuo, talem videlicet, quod quatuor milites ex utraque parte electi castrum Odolanow et omnes haereditates praedicti domini Barthossii in regno Poloniae existentes taxare debeant per dominum regem Poloniae et Ungariae dicto domino Barthossio persolvenda; decem et octo milibus florenorum, in quibus dominus Barthossius antedictus Gallicos¹⁾ alias ut praemisum est depactaverat, primitus defalcatis. Sic postmodum in certis terminis residuitate pecuniae domino Barthossio persoluta, castrum Odolanow et haereditates ejusdem regali mensae applicatae manebunt. Concordiam autem praedictam aestimatione quorundam sapientum non est credibile ad fi-

Przedz. I, wiersz 3 hinc inde» tak II-IV; huicmode I. — terram» terras V-VII. — 6 in Odolanow» niema IV. — 8 anni» anno V. — 14 Sicque» s. hujusmodi VII; sic II, III. — conventionibus... habitis» conventionione... habita IV. — 18 seu depopulationibus» niema IV. — Przedz. II, wiersz 2 fecerant» niema IV. — 8 taxare» vexare I-IV, IX. — 9 dicto... persolvenda» niema II. — 10 et octo» niema IV. — 12 antedictus Gallicos» s. Gallicus I; antedicto Gallico V-VII; cum dicto Gallico IX. — 13 defalcatis» defalcare V; et falcatis VI, VII, IX.

¹⁾ Zastanawia tu wyrażenie: *gallicos, alias ut praemisum est*; autor bowiem nie wspomniał wprzód o żadnych Francuzach. Długosz, a za nim późniejsi uzupełniają to opowiadanie, podając, iż Bartosz z Odolanowa, syn Peregryna z Chotelu, bawiący się zwykłem w owe czasy napadaniem, złupił kupców francuskich, którzy upominali się u rządu polskiego o wynagrodzenie szkód. Wynagrodzenie, jak widać z tego ustępu kroniki, miało być dla nich potrącone z pieniędzy, które Bartoszowi za Odolanów sędziowie polubowni przyznali. Moraczewski (Dzieje rzeczypos. pol. t. I str. 256) robi Bartosza Francuzem, zmylony zapewne niepoprawnym textem i wynikłą ztąd niepoprawną interpunkcją wydania Somersberga. Wszakże ani imię ojca Bartoszewego: *Peregrinus*, ani miejscowość *de Chotel* nie wskazują na pochodzenie jego cudzoziemskie; bo mamy w tym czasie Peregryna z Wągleszyna, generalnego starostę wielkopolskiego, a z Chotelu pisał się już dawniej r. 1244 *Brictius* (Ob. dokument 19 str. 15 Monografii opactwa Cystersów w Mogile).

nem debitum posse venire; immo dicitur, domino regi valde displicuisse concordiam praedictam, nec ipsam assertione quorundam vult tenere, tamquam regiae majestati contemptibilem atque despectam¹⁾.

53. *De occupatione castri Unyeow.*

Anno itaque eodem, in octava sancti Martini²⁾ quidam Petrassius praefectus Lanciencensis Pelkam praepositum Curzeloviensem procuratorem et gubernatorem castri Unieoviensis, de quo praemissum est, propter quaedam disponenda ad praedium regale, quod Dambye dicitur, invitavit. Ad quos casu veniens Nicolaus castellanus Lanciencensis per praedictum Petrassium fuit similiter invitatus, ubi inter epulas praefatus castellanus cum Pelka praedicto praeposito propter venationes quasdam, quas idem Pelka exercebat, ad verba contentiosa insurrexit, et postquam familiares praepositi praedicti sedata contentione ad equos exivissent, memoratus castellanus cum suo cultello pra-

posito praedicto laetale vulnus infixit, a quo mox cadens in terram expiravit. Idem quoque castellanus cultello suo rejecto, ad hospitium suum ire festinavit; quem familiares praepositi et propinqui ipsius audita morte festine insequentes, ipsum multis plagis laetalibus impositis animose occiderunt. Post quorum mortem Bernardus de Garbowo Sandomirita, frater praepositi memorati germanus castrum Unicow, quo ipsum frater relinquerat, contra fidei promissa occupavit et thesauro archiepiscopali effracto ad sexcenta marcarum grossorum in florenis et grossis sustulit, et omnia pecora, porcos et scrophas ac pecudes mactari et ad castrum deportari praecepit, tenuitque castrum fere duabus septimanis, donec domini Domarath Poloniae, Petrassius Cuyaviae capitanei, Dirzco Gneznensis, Grzimala Costrinensis castellani cum eodem et suis certa pacta iniissent ipsis nonnulla promissa litteris roboratis et ab omnibus per

Przedz. 1, *wiersz* 2 concordiam praedictam» tak IV; concordia praedicta inne. — 5 atque despectam» niema IX. — 6 Unyeow» Uneoviensis III, VI, VII; U. per Bernhardum de Grabowo facta II. — 10 procuratorem» niema IV. — et gubernatorem» niema II, III. — 12 quaedam» q. negotia II. — 13 Dambye» tak II, III, V-VII; Dambe I, IV. — quos» q. cum V-VII, IX. — 15 Petrassium» Janussium V. — 16 inter» circa V-VII, IX. — castellanus» Petrassius V-VII, IX. — *Przedz.* II, *wiersz* 1 infixit... terram» intulit a q. m. c. IV. — 7 laetalibus» l. sibi V-VII. — 8 Bernardus de Garbowo» Berchardus d. Carbawo IX; B. d. Carbawo III, V-VII. — 14 sustulit» abstulit IV. — 18 domini» dominus II. — Domarath» Domaborius IV. — 19 Dirzco» Dzirzsko V-VII, IX. — Dirzco... castellanis et alii IV. — 20 Costrinensis» castnensis I; costnensis III, V-VII, IX. — 21 certa» circa I, III-VII, IX. — iniissent» tak II, IV; miserint I; ivissent III, V-VII, IX. — 22 omnibus» o. ab ipsis et III, V-VII, IX.

¹⁾ Jak widać z rozdziału 61, Ludwik zdaje się nie potwierdził tego układu, bo wysłał znowu wojsko przeciwko temu Bartoszowi. Sprawę tę, równie jak i zamieszki wielkopolskie w ogóle, załatwił dopiero Władysław Jagello, zjechawszy z Jadwigą do Wielkopolski. ²⁾ około 18 listopada 1381.

ipsos tam in castro quam extra castrum sublati, nomine archiepiscopi et ecclesiae Gneznensis penitus absolvissent, certas pacationes de ulterius non petendis facientes.

54. *De obitu domini Dobeslai Sowka episcopi Plocensis.*

1381.
grudnia
1.

Eodem quoque anno, die videlicet prima mensis Decembris, dominica reverendus pater dominus Dobeslaus dictus Sowka episcopus Plocensis, virilis defensor bonorum et libertatis ecclesiae ac strenuus propugnator mirusque informator et restaurator bonorum deperditorum et desolatorum ad mensam episcopalem spectantium, hora et mense, quibus supra, in quadam villa nomine... cuiusdam nobilis prope Gorzno, eundo de Poltowsko, feliciter in domino obdormivit. Post cujus obitum, ipsius corpore nondum debito modo sepulturae dato, capitulum Plocense, senioribus de capitulo minime vocatis ad mandatum ducum Mazoviae Stybitorium archidiaconum Plocensem in suum episcopum festine elegerunt, cujus electionem reverendus pater sanctae ecclesiae Gneznensis Johannes archiepiscopus feria quarta, decima octava

die mensis Decembris in Zneyna confirmavit. Dominus autem Semovithus dux Mazoviae suum nuncium ad curiam romanam ad petendam sacram electo praefato in partibus impendendam, (misit) pro quo nuncio, ut idem electus asseruit, sexcentas sexagenas grossorum a Judaeis in Cracovia dicitur recepisse, per ipsum electum et ecclesiam Plocensem etiam cum usurarum accrescentia persolvendas. Idem quoque electus interdictum in terris Dobrinensibus per suum praedecessorem propter non solutionem decimarum et occasione quarundam injuriarum rite prolatum satis improvide relaxavit. In vigilia quoque Thomae¹⁾ apostoli anno eodem dominus Thomas episcopus Lucerinus, sedis apostolicae nuncius Nicolaum Strosberg praepositum Gneznensem, collectorem regni Poloniae pecuniarum camerae apostolicae in civitate Wratislaviensi, recepta ratione ab ipso, captivavit, ipsum ad perpetuos carceres tamquam furem, falsarium, mendacem et perjurum condemnando. Et hoc ideo, quia cum primo circa festum sancti Michaelis ab ipso rationem recepisset, invenit eum in mille

*Przedz. 1, wiersz 1 in» niema II. — 4 petendis» petendum III, V-VII. — 5 De. . Plocensis» nadpisu tego niema I, V, IX. — domini... Sowka» Dob. II, IV. — 7 videlicet» niema IV. — 8 dominica» tak II, IV, inne nie mają. — 9 Sowka» Sowoka III. — 10 bonorum... libertatis» tenor e. libertate II, III; b. IV; t. opum e. I, VII. — 14 et... supra» tak IV; mense inne. — 16 nomine...» tak I-III; n. V. — 17 Poltowsko» Pultowsko II; Pultowsk V. — 21 capitulo» et senioribus dodd. I, III. — ducum» d. Slezie et IV. — *Przedz. II, wiersz 1* Zneyna» Snyena ma zawsze IV; Zneyn II. — 4 partibus» p. constituto IV. — 10 persolvendas» tak II, persolvendum inne. — 11 terris Dobrinensibus» terra Dobrinensi II; totam terram Dobrinensem IV. — 14 satis» niema VI, VII. — 18 Strosberg» Stroberg IV. — 21 recepta» receptarum I mylnie. — 23 et perjurum» niema V-VII, IX.*

¹⁾ 20 grudnia 1381.

quingentis florenis cameram decepisse, propter quod ipsum tunc detinuerat, donec sibi de mille quingentis florenis cautionem praestitit, et satisfecit. Ex quibus ipsum suspectum reperiens, mandavit auctoritate apostolica omnibus subcollectoribus regni Poloniae, quittance suas producere, ex quorum quittancebus et compositis reperit, ipsum registra sua immutasse et in duodecim milibus florenorum cameram defraudasse, propter quod ipsum carceribus condemnatum, ut praemissum est, in vincula coniecit, et arctae carcerali custodiae deputavit.

15 55. *De consensu Johannis archiepiscopi Gnez-nensis et Cracoviensis et Poznaniensis episcoporum ad solutionem tributi poradlne.*

Item¹⁾ transacto modico tempore ejusdem anni, dominus Domarathus capitaneus Poloniae a domino Lodvico rege rediens induxit dominum Johannem archiepiscopum patrum suum, ut etiam irrequisito capitulo suo, et paulo ante saepius reclamante, ecclesiae bona ad solvendo duos grossos de quolibet manso regi, nomine tributi submittens, solvi praecepit et litteras sub-

missionis suo sigillo roboratas concessit, a privilegiis ecclesiae in laesionem conscientiae inconsulte recedens, solum ejusdem capitanei promotionem plus quam commodum et utilitatem ecclesiae prospiceret et prospicere intendens. Submissioni autem praedictae Zawissa Cracoviensis et Nicolaus Poznaniensis episcopi principaliter operam dederunt, litteras regias tollendo et suas concedendo, quos ob hoc divina ultio ut verius creditur subito plaga mortis ferire crudeliter non obmisit, prout infra patebit

56. *De morte domini Zavissii episcopi Cracoviensis.*

Anno domini millesimo tricentesimo octuagesimo secundo, XII mensis Januarii die Zavissa filius Dobeslai castellani Cracoviensis, plenus malis operibus et omnibus virtutibus penitus exutus debitum humanae naturae persolvit. Et quia sagax humanitas gesta bonorum scripturae testimonio memoriae commendare adjuvet, ad hoc ut eorum commendabilis virtutum gloria eis laudem tribuat et caeteris imitandi eorum exemplaria praebeantur, malorumque gesta detestabilia similiter necessario memo-

1382.
stycznia
12.

*Przedz. 1, wiersz 3 de» pro II-IV. — 4 et satisfecit» ut satisfaceret V. — 8 compositis» compositatis II. — 11 ipsum... vincula» captum ad v. IV. — 13 arctae» arte I-V; niema VI, VII. — 15 De... poradlne» nadpisu tego niema I, IV, V, IX; De submissione ad solvendo 2 grossos de manso pro fisco regio nomine tributi ma nadpis II i z drobną odmianą III. — 19 capitaneus» palatinus IV. — 20 domino Lodvico» niema V-VII, IX. — 21 archiepiscopum» a. Gnez-nensem V-VII, IX. — 26 submittens» admittens V-VII, IX. — litteras» l. sigillatas V-VII, IX. — *Przedz. II, wiersz 4 capitanei» capituli III-VII, IX. — 13 De» Tractatus d. V. — Zavissii» Janussii II, IX. — Cracoviensis» niema V. — 16 XII» niema I-V. — 17 die» niema II; quinta liczbą ma V. — castellani» episcopus V-VII, IX; episcopi cracoviensis dod. IV. — 24 et» ut III. — 25 exemplaria» exempla II; exempla via IV, VI. — 26 detestabilia» niema V-VII, IX.**

¹⁾ 1381.

rae hominum commendantur, ut boni actus eorum perniciosos vitent et reprobi a pravis operibus ignominioso ridiculo confusi desistant; proinde vitam detestabilem episcopi praefati et conversationem culpabilem et Nicolai de Curnik ejus consortis duxi describendam. Iste enim episcopus primo per dominum Bodzantham episcopum Cracoviensem contra quendam impetran-
 tem dominum Joannem de Buska, qui archidiaconatum Cracoviensem acceperat et ejus possessionem ceperat per Bodzantham episcopum praedictum et per amicos suos fuit intrusus, coactusque dictus dominus Johannes Buska per Dobeslaum patrem ejusdem episcopi et suos consanguineos dicto archidiaconatui cessit et demum mortuo felicissimo rege Kazimiro, de quo paulo superius praemittitur, praefatus Zavissa cum Nicolao de Curnik praedicto, quaedam mendacia falsissima confingentes de statu prospero et dominae Elizabeth reginae seniori Ungariae genitrici Ludovici regis multum grato et accepto cujusdam Jankonis archidiaconi Gneznensis, vicecancellarii olim regis Kazimiri praemortui, malitiose invidentes, ipsum archidiaconum et vicecancellarium

regni praefatae dominae reginae accusarunt. Quos domina regina licet audisset, eorum delationes accipiens, ipsis tamen pro tunc fidem non adhibuit, sed praefati vicecancellarii dicta et testimonia audiens, ipsum justificavit de praemissis. Quod cernentes delatores praefati et sibi in officio et servitiis succedere ambitiose anhelantes, Dobeslaum palatinum, patrem Zavissii praedicti et quosdam suos consanguineos et affines induxerunt in tantum seducentes, quod contra praefatum vicecancellarium conspirare non expaverunt. Qua conspiratione per ipsos facta, institerunt dominae reginae instantiis opportunis multa prava et feta de dicto vicecancellario suggerentes seque et eorum servitia ad vota dominae reginae exhibentes, ac importune petentes, ut ipsum ab officio vicecancellariatus regni Poloniae amoveret et de praedicto officio vicecancellariatus Zavissio praedicto provideret Quorum importunitatem dicta regina vitare non valens, sigillum suum praefato Zavissio tradidit, ipsi vices cancellariae curiae suae committendo. De quo facto tam nobiles quam civitatenses, praefati ecclesiarum nec non communitates et

Przedz. 1, wiersz 3 pravis operibus» malis *II, III.* — 9 impetran-» i. dictus *III*; i. dominus *VII.* — 10 de» *niema III, VII.* — 11 acceperat» acceptaverat *II, IV.* — 13 praedictum» p. Cracoviensem *IV.* — 15 Buska» Dusska *V, VI.* — 16 dicto» quod d. *II, III.* — 20 de» *niema IV-VII, IX.* — 22 dominae» *tak II, III*; duci *I, IV-VII, IX mylnie.* — seniori» senioris *II.* — *Przedz. II, wiersz 1* regni» regis *II, IV.* — 2 Quos» *tak II-IV*; qui *I*; que *V-VII, IX.* — 3 eorum ... accipiens» eos, et cum delectatione accepit *V-VII, IX.* — 10 Zavissii» Janussii *II.* — 12 quod» *tak V-VII, IX*; *niema I, II, IV*; sed *III.* — 16 feta» falsa *II-VII, IX.* — dicto» ipso *IV.* — 18 dominae» ipsius *II, III.* — ac» et *III*; *niema V-VII.* — 19 officio» o. suo *II, III.* — 21 vicecancellariatus Zavissio» cancellariatus Janussio *IX.* — 24 Zavissio» Janussio *IX.* — vices cancellariae» v. *V*; vicecancellar. *IX.* — 25 curiae» cure *IV*; *niema III, V, VI, IX.*

nonnulli principes terrarum multum dolentes et domino archidiacono veluti justo charitative compatiētes, cum aliquando de praefato domino archidiacono coram ipsa
 5 domina regina memoriam facientes, laudabilium operum testimonia ferebant, et quod ab officio sine culpa fuisset amotus, ipsa agebat quod ipsum ab officio suo minime amovisset sed tantum sigillum suum Zavis-
 10 sio tradidisset. Cernentes autem Zavissius et Nicolaus de Curnik praefati affectum terrigenarum et instantias, quas domino Lodvico regi Ungariae et dominae reginae praefatae frequenter pro ipso archidiacono
 15 faciebant, attraxerunt quosdam Ungaros reginae prae caeteris acceptos muneribus et promissis, ut ipsi iterum de novo eundem archidiaconum dominae reginae novis delationibus, mendaciter per ipsos adinventis
 20 per ipsos deferrent. Quorum dictis regina nimium credula praefatum archidiaconum, ipsum pro tunc in curia reverendissimi in Christo patris domini Jaroslai¹⁾ archiepiscopi Gneznensis in Unieow manentem, per
 25 praedictum Zavissium et Janussium de castro Salomonis militem suggestores praefatos arrestare fecit, asserens ipsum multas pecunias et clenodia de thesauro regio post

mortem ipsius furtive asportasse. Archidiaconus vero praedictus contra consilium et voluntatem domini archiepiscopi memorati cum praefatis aemulis suis de sua justitia multum praesumens et ut suam innocentiam ostenderet, ad curiam praefatae dominae reginae versus Cracoviam festine properavit. Ad cujus curiam cum venisset, ipsa juxta consilium eorundem videlicet Zavissii et Nicolai de Curnik ipsum altera die in Miechovia circa prandium ad mensam cum quibusdam viris nobilibus sedentem per quendam Spythkonem curiae suae servitorem captivari fecit. Sed ibidem eisdem nobilibus pro ipso promittentibus cum eisdem permansit; et eodem vespere quosdam ex suis familiaribus similiter captivari fecit et separatim detineri ad inquirendum de asportatione thesauri. Altera autem die, facto prandio, ipsum versus Cracoviam deduci fecit et in castro Cracoviensi captivum detineri, miseratque nuncios ad dominum Florianum episcopum Cracoviensem, petens et volens ut praedictum archidiaconum sine audientia ad perpetuos carceres deputaret. Qui indignatus respondit, ipsum justum hominem esse et false delatum indebito detineri, nec se de ipso quoad suum ma-

Przedz. 1, wiersz 2 domino» prefato II, IV. — 3 compatiētes» condolentes V, VII. — 4 domino» niema II, III. — 6 operum» o. suorum IV. — 7 sine... officio» niema IV. — 8 suo» s. ipsum IV. — 13 dominae» niema IV. — 17 ipsi» ipsum IV. — 23 patris» p. et III. — Jaroslai» Joannis III-VII, IX. — Przedz. II, wiersz 9 videlicet Zavissii» ma tylko II. — 10 et... Curnik» niema IV. — 11 Miechovia» Mechoviam I, VII, IX. — 13 Spythkonem» Sbitkonem IV. — servitorem» ma tylko V. — 20 deduci» destinari III, V-VII, IX. — 21 captivum» niema IV. — 24 sine audientia» s. audacia IV; niema V-VII, IX. — 27 delatum» accusatum II.

¹⁾ Posaliśmy tu za rękopismem I i II, bo zdaje nam się, że to się działo za życia jeszcze arcybiskupa Jarosława.

lum aliquammodo intromitti velle, cum sibi de ipsius innocentia bene constaret. Sicque domina regina praefata considerans per praefatos suggestores se fuisse seductam et rem injustam attemptasse, dixit indignata nimium suggestoribus praedictis, ut se contra ipsum partem facerent si vellent, alioquin ipsum dimittere juberet. Ipsi autem iterum ad Florianum episcopum Cracoviensem et ad suum officialem recursum habuerunt petentes, ut per modum inquisitionis contra ipsum procederet. Sed episcopus recusavit, dicens eum de suo foro non esse, nec infamatum de re super qua inquisitio deberet fieri; propter quod domina regina

ipsum a captivitate relaxare jussit, ad examen archiepiscopi Gneznensis cum suis delatoribus remittendo. Sicque anxietatum suspiriis suos aemulos prementibus ipse cum honore dimittitur et honorifice per nobiles⁵ et proceres regni, qui pro tunc Cracoviae in festo sancti Stanislai in autumno conveniant pertractatur, ibique novem diebus post dimissionem jucunde peractis ad curiam archiepiscopi praedicti in UnieŃow re-¹⁰meavit. A quo citationem recipiens, omnes in genere et in specie ipsum super delatione hujusmodi false accusare volentes per edictum in nonnullis ecclesiis publice citare procuravit¹). Sed licet veniente termino¹⁵

Przedz. 1, wiersz 7 partem» tak II-IV; parati I, V-VII, IX, mylnie. — 9 iterum» niema II, III. — 11 petentes» niema V-VII, IX. — 12 Sed» Quod dominus V, VII; qui d. VI, IX. — Przedz II, wiersz 2 delatoribus» tak II-IV, VII; dimittendum dodd. niepotrzebnie I, V, VI, IX. — 3 remittendo» dimittendo IV, VII. — anxietatum. ipse» niema IV. — 5 nobiles et» tak V, VI; dominos e. I i niekt. inne; niema VII, IX. — 6 regni» r. Polonie II. — 8 pertractatur» presentatur V-VII — novem diebus» tak V-VII, IX; per n. dies I; per sex dies II. — 9 post dimissionem» tak I-IV; niema V-VII, IX. — peractis» peractos II. — 13 false» falsa V-VII. — accusare volentes» accusantes II, III. — 14 in» niema II.

¹⁾ W rękopismie biblioteki uniwers. jagiell. in folio pod l. 348 opisanym u Helcla Z. A. Starodawne prawa polskiego pomniki t. I str. XIII znajduje się między formularzami skarg na karcie 173 pod napisem *Libellus verbalis* co następuje: *Coram vobis honorabili viro domino N. N. Judice cause et partibus infrascriptis per Reverendum in Chro patrem N. N. specialiter deputato, per modum reconventionis proponit A. procuratorem, et nomine procuratoris talis, contra talem, seu contra quamlibet aliam personam pro eo et eius nomine in vestro iudicio legitime intervenientem cum querela, et dicit: Quod licet ipse A. sit natus de nobili progenie regni Polonie ex utroque parente, essetque vir bone fame et honeste conversationis et pro tali habebatur publice apud honestos et graves in toto regno Polonie, tamen dictus N. nescitur quo ductus spiritu, et quali mente vesana prorupens in derogationem fame et honoris dicti domini... verbo et in scriptis coram talibus animo iniuriandi et calumpniosae appellavit et dixit eum sustulisse de pecunia regali domini Kazimiri recollende memorie olim regis Polonie apud Judeos Cracovienses XVI milia marcarum grossorum, quas hucusque camere regie tenetur. In hys non contentus, dicit, licet false, ipsum habere quamdam vetulam Ruthinam meretricem et maleficam, cujus malefaccionis (sic) se adiuvat, ut ipse asserit menda-*

Nicolaus de Curnik adinventor mendacii praedicti Zneynam veniens comparuisset, petens nomine dominae reginae praefatae contra ipsum per inquisitionem procedi, tamen dicto archidiacono replicante, quod contra ipsum inquisitio fieri non deberet, ex eo quod super huiusmodi re non fuisset infamatus, super qua fieri deberet inquisitio, et si qua infamia esset de ipso, illam a praedicto Nicolao, suo inimicissimo ortam fuisse asserebat, offerens se cum eodem Nicolao velle inscribere ad poenam talionis, si accusationi ipsius insistere vellet; quod quia facere recusavit, idcirco dominus archiepiscopus aequitate archidiaconi pensata ipsum ab instantia tam dominae reginae quam ejusdem domini Nicolai

et aliorum quorumcumque super re praedicta deferentium absolvit. Archidiaconus quoque praefatus volens innocentiam suam lucidius declarare, cum debita instantia petiit, ut se canonice purgare posset. Ad quam purgationem etiam contra voluntatem archiepiscopi faciendam per trinae citationis edictum omnes impugnare eandem volentes fecit evocare, et in tertio termino met sexta manu praelatorum ecclesiasticorum de crimine sibi false imposito se canonice purgavit, videlicet per venerabiles viros A, B, C, D, E. Super qua purgatione canonica memorati litteras domini archiepiscopi per Jarrandum notarium publicum curiae suae cum narratione facti totius sigillo suo communis cum recepisset, versus curiam roma-

Przedz. 1, wiersz 1 de» niema II. — 8 super... inquisitio» tak V-VII, inne nie mają. — 10 suo... Nicolao» niema IX. — inimicissimo» inimico III, V-VII, IX. — 11 se» niema II, III. — 14 quod... facere» q. et q. f. II, III; qui tamen V-VII, IX. — 16 pensata» prefata II. — ab instantia» ad instantiam III, V-VII, IX. — 17 domini» niema II, V-VII, IX. — Przedz. II, wiersz 1 praedicta» eadem IV. — 2 quoque» vero V-VII, IX. — 8 impugnare» compurgare IV. — eandem» eam II. — 9 tertio» certo IV. — 10 crimine... false» termino s. V-VII, IX. — 12 videlicet... E» niema IV. — 14 per... totius» niema IV. — 16 communitas» tak II; communitis inne.

citer, in omnibus factis suis, ferretque cottidie penes se annulum Leuconis judei maleficatum: et malis peiora superaddens, dixit, eum rusticum et ignobilem atque furem et latronem; quae verba ipse dominus... mox tunc ad animum revocavit, et nunc revocat, ac si X marcas de rebus propriis amisisset: ymo mallet nudari penitus suis facultatibus, quam ab eo tales iniurias sustinere, cum omnino sufficienter... suam. Quare petit dictus procurator, per vos et vestram diffinitivam sententiam procuretis declarari et decerni dictum dominum... fuisse et esse nobilem, et ex utroque parente virum honestum et bone fame, non infamatum nec convictum de aliquibus furtis vel latrocinis, dictumque dominum... calumpniöse, mendaciter et false dixisse et scripsisse verba predicta in derogacionem honoris et fame prefati domini... et exinde sibi ad iniuriam teneri, et pro eadem iniuria ad satisfaciendum Abi de predictis X marcis, aut ad penam iure expressam in Decretali prima de Calumpniatoribus, ipsum condemnandum fore et per vos condemnari et puniri, secundum debitam juris formam. Vestrum ad hoc officium humiliter itd. Ob. powyższe dzieło Helcla str. XIII nota 5.

nam ire proponens et delatoribus suis causam injuriarum movere intendens. Ipsi, videlicet Nicolaus de Curnik, Zavissa et Janussius, delatores memorati hoc comperto, dominam reginam praefatam suis et suorum complicum instantiis et pravis suggestionibus in tantum seduxerunt, ipsam stabilem et firmam ad malum archidiaconi praedicti erigentes, quod praefata domina regina, etiam omnibus proceribus regni Poloniae reclamantibus, eundem archidiaconum de regno bannire fecit, ipsum bonis tam paternis quam ecclesiasticis spoliare jubendo. Hoc enim ad hunc finem praefati delatores fieri procurarunt, ut molestatus in redditibus a prosecutione causae in curia romana movendae cessaret. Sed voluntas ejusdem reginae et delatorum et jussa in eo non fuerunt adimpleta. Nam archidiaconus dictus de dei protectione et sua justitia totaliter confidens et ipsius reginae metum¹⁾ minime formidans, de regno nullatenus exire voluit, sed victus quorundam procerum consiliis, ut ejusdem reginae furia fa-

cilius per ipsos placari potuisset, versus Wratislaviam se transtulit, ubi aliquamdiu commoratus versus Pragam ivit et de Praga venit Lubusz, ubi ipsum reverendus pater dominus Petrus episcopus Lubucensis charitative suscepit et affectuose per sex septimanas et ultra pertractavit. Post hoc ad propria rediit et usque ad mortem ejusdem reginae in beneficiis suis, deo serviens, permansit, ipsius reginae indignationem minime advertens²⁾... sentiis excommunicationis episcopum involvendo. Ipse vero fingens se collectorem sedis apostolicae episcopum viceversa excommunicatum nunciari mandabat et interdictum propter quasdam rapinas in civitate Cracoviensi vigore statutorum provincialium prolatum non advertens violavit. Nicolaus vero de Curnik praedictus, praeposituram sanctae Mariae in civitate Cracoviensi protunc habens, fuit deputatus collector per dominum Florianum episcopum Cracoviensem ad colligendam quandam procuracionem biennalem, per dominum Gregorium papam un-

*Przedz. I, wiersz 3 de Curnik» et IV. — 12 bonis... quam» omnibus b. IV. — 13 quam» q. etiam II. — 14 hunc finem» hoc IV. — 15 in» a V-VII, IX. — 16 causae» tak II-IV; nie mają inne. — 17 movendae» movenda I, V-VI; movendo VII, IX. — ejusdem» domine V-VII, IX; niema II, III. — 18 et delatorum» d. II, III. — et... eo» eo j. i. V-VII. — 24 ejusdem» ipsius V-VII, IX. — furia» tak II, IV; furiam inne. — *Przedz. II, wiersz 1 placari» tak II, III; placare inne. — potuisset» posset V-VII, IX — 4 venit» ivit II, III. — 10 reginae» domine II, III. — 12 episcopum» tak V; ipsum II; ipsam inne. — 13 sedis apostolicae» niema II, III. — 17 vigore... provincialium» niema V-VII, IX. — 18 non advertens» niema V-VII, IX. — 19 Curnik praedictus» niema IV. — 21 collector... Cracoviensem» p. d. F. e. Cr. collectorem II.**

¹⁾ Widoczna, iż zamiast *metum*, które jest we wszystkich rękopismach, musiał tu być pierwotnie inny wyraz, np. *iram*. ²⁾ We wszystkich rękopismach jest tu przerwa, którą sama treść wskazuje, a potwierdza rękopism II zostawiając dwie linie próżne.

decimum pro necessitatibus suis suppor-
 tandis, impositam. Qua procuratione in dio-
 cesi Cracoviensi recollecta ipsam consump-
 sit et in usus suos convertit in parte ma-
 5 jori et nimia, cujus summa ad decem flo-
 renorum milia se extendebat, ut creditur.
 Et cum rationem episcopo facere debuisset,
 quittance clero per ipsum factas negavit,
 propter quod inter ipsum et episcopum lis
 10 et contentio non modicae fuerunt exortae,
 ita quod episcopus ipsum captivare quaere-
 bat, cujus indignationem metuens Poloniam
 aufugit ibique aliquo tempore permansit. Et
 quamvis versus romanam curiam ad prose-
 15 quendas appellationes suas processerat, ta-
 men audita morte piissimi patris domini
 Johannis episcopi Posnaniensis¹⁾, Posnaniam
 festine rediit, ibique Troyano praeposito et
 quibusdam aliis de capitulo minime requi-
 20 sitis administratores sibi ad placitum ordi-
 navit, volens absque aliorum velle in epi-
 scopum eligi, etiam per duas aut tres vo-
 ces, aliorum electionem minime adverten-
 do. Et cum in crastino sepulturae episcopi
 25 defuncti ipso locante ad electionem conve-

nissent, cernentes quidam, qui occulte su-
 am partem tenebant, ut puta Andreas de
 Choynicza archidiaconus et Damianus de
 Lancz molendinator cancellarius Posnaniens-
 sis, quod major pars Troyanum in episco-
 pum eligere cupiebat, finxerunt se, dolo
 venenoso intermixto, etiam fovere partem
 Troyani praepositi, mitissimi viri, in tan-
 tum quod archidiaconus Andreas, cum per
 archidiaconum Gneznensem fuisset tamquam
 senior de capitulo, quem vellet eligere, re-
 quisitus, respondit se praepositum eligere
 velle. Cui archidiaconus Gneznensis dixit:
 «si tibi sit hoc cordi, certifies me, et ne
 me decipias, quia et ego praepositum eli-
 gere propono». Ille autem cum juramento
 promittebat, quod in eligendo praeposito
 ipsum decipere nollet, dicens, quod «ex
 quo tu ipsum eligere proponis et ego ip-
 sum eligere tibi promitto et manum meam
 fidei tibi trado». Post sermonem vero can-
 cellarius praefatus assurgens inter medios
 fratres deceptivo ipsos allocutus est, di-
 cens: «Reverendissimi domini! ecce vide-
 mus reverendum virum inter nos dominum

*Przedz. I, wiersz 1 supportandis» supportandam III, V-VII, IX. — 2 impositam» imposita II. — 3 recollecta» collecta IV. — 5 et nimia» minimam II; e. minimam III; e. minima V-VII, IX; niema IV. — 6 creditur» traditur II. — 8 ipsum» episcopum VI-VII, IX. — 15 processerat» processisset II-IV. — 19 de capitulo» canonicis V-VI, IX. — 20 administratores» administratorem IV-VII, IX. — 23 advertendo» curando seu a. V. — 25 ipso locante» sede vacante V-VII, IX; lepiej byłoby ipso vocante. — convenissent» processissent V-VII, IX. — *Przedz. II, wiersz 2* ut puta... Posnaniensis» niema IV. — de» niema V. — 7 fovere» fore IV. — 9 per... Gneznensem» tak II, IV; patre archidiacono Gneznensis IX; P. archidiacono Gneznensi inne. — 13 dixit» tak V-VII; nie mają inne. — 14 et... decipias» deinceps IV. — 17 praeposito» praepositum IV. — 18 dicens» tak II, III; d. quod inne. — 21 fidei tibi» t. in fidem IV.*

¹⁾ 1374.

Trojanum praepositum nostrum, supplicemus sibi, ut onus pastorale vacantis ecclesiae nostrae suscipere dignetur. Et cum fere omnes subito assensissent, Nicolaus de Curnik quamvis indignatus reclamavit, asserens hoc voluntatis suae non esse. Sicque archidiaconus Gneznensis, qui cum caeteris sequacibus prius praepositum eligere proponebat, petiit procedi per formam compromissi; elegit archidiaconum et cancellarium praedictos, aestimans in eis fidem quam fecerunt invenire, nec non Johannem custodem Posnaniensem, Kelczonem scolasticum Gneznensem; Nicolaus vero de Curnik junxit quinque praedictis fratrem suum Albertum de Bandlewo archidiaconum Curnensem et Michaellem de Messkowo canonicos Posnanienses; sicque septem descenderunt ad dominum Johannem custodem Posnaniensem protunc in pedibus infirmantem, qui et ipse praepositi partem tenebat. Idemque custos tamquam vir prudens et litteratus et conscientiae bonae una cum archidiacono et scolastico Gneznensibus nominaverunt Trojanum praepositum, Andre-

as vero archidiaconus et Damianus cancellarius, dei timore et rubore postpositis, adhaeserunt Alberto et Michaeli praedictis, qui partem Nicolai de Curnik fovebant, et nominarunt Nicolaum de Curnik in episcopum et pastorem. Sicque tali captiositate et dolo vir sceleratissimus et omni immunditia plenus, qui nullis pollebat virtutibus, sed sola scientia eminebat, quam semper ad pejus convertere solebat, de vero 10 falsum et de falso verum faciendo pro viribus laborabat, in episcopum Posnaniensem permissione divina potius quam electione canonica fuit assumptus; completumque tunc fuit dictum beati Gregorii lo- 15 quentis super verbo illo Oseae: «fecerunt sibi regem et non per me, principem et non cognovi¹⁾», ubi dicit: «Ex se namque et non ex arbitrio summi rectoris regnant, qui nequaquam divinitus vocati sed sua cu- 20 pidine accensi culmen regiminis rapuerunt potius quam assequuntur, quos tamen internus iudex et provehit et cognoscit, quia quos permittendo tollerat, profecto per iudicium reprobationis ignorat». Hic, licet 25

Przedz. 1, *wiersz* 3 *dignetur» dignaretur V-VII, IX.* — 5 *quamvis... reclamavit» niema IV.* — 7 *archidiaconus Gneznensis» tak II, IV;* archidiaconum Gneznensem *inne.* — 8 *prius» suis II-IV.* — 10 *elegit... cancellarium» eligitur archidiaconus e. cancellarius IV.* — 11 *aestimans» estimantes IV.* — 13 *Kelczonem» Keschonem II, III;* et *Lestkonem IV.* — 15 *junxit» tak II, III, VII, IX;* *junxerat IV;* *juxta I, V, VI.* — *praedictis» predictos IV.* — 16 *de Bandlewo» d. Bandowo II;* *d. Blendlewo V;* *d. Bandlowo VI, VII, IX;* *niema IV.* — 17 *Messkowo» Myeschkowo II, IX.* — 19 *Johannem» niema II.* — 21 *tenebat... custos» t. J. prepositus VI, VII, IX;* *niema V.* — 24 *Gneznensibus» Gneznensi III, V-VII.* — *Przedz.* 11, *wiersz* 2 *timore» nomine II.* — 15 *loquentis» dicentis III, V-VII, IX.* — 16 *super» s. primo II.* — *verbo illo» v. II;* *illud V-VII, IX.* — 21 *rapuerunt» rapiunt II, III, VI.* — 22 *internus» inter nos IV;* *niema II.* — 23 *et provehit» interiorius p. II;* *niema III.* — 24 *profecto» pro facto II.* — 25 *Hic... regis» H. l. apud regem Lodvigum V-VII, IX.*

¹⁾ III. 4.

Lodvici regis Poloniae et Ungariae. impedi-
 menta et reclamationes archiepiscopi Gnez-
 nensis et episcopi Cracoviensis ac nobilium
 regni Poloniae apud papam habuisset, ni-
 5 hilominus tamen in promotione profecit.
 De cujus promotione papa Gregorius un-
 decimus imposterum asseritur nimium do-
 luisse; nam reveniens de curia ad propria
 semper litibus et discordiis usque ad mor-
 10 tem cum Johanne archiepiscopo Gneznensi
 et Floriano episcopo Cracoviensi insudabat,
 Semovithum ducem Mazoviae et filios ejus
 contra archiepiscopum et ecclesiam Gnez-
 nensem ac Dobeslaum Plocensem et suam
 15 ecclesiam excitabat, consilia praebens con-
 tra libertates ecclesiae, quas tam apud re-
 gem quam apud principes Poloniae infrin-
 gere pro viribus laborabat, et primus bona
 ecclesiae Posnaniensis suae una cum Za-
 20 vissa episcopo Cracoviensi praedicto tribu-
 tis annuis subdiderunt, litteras eorum con-
 cedendo et a privilegiis et libertatibus olim
 per pios principes concessis penitus rece-
 dentes. Dissensiones quoque inter nobiles
 25 Poloniae et populares plurimas faciebat, ex
 quibus ecclesiae Posnaniensis bona diversis

incendiis damna infinita sustinuerunt, quae
 multis futuris temporibus ad statum pristi-
 num minime potuerint restaurari. Et quid
 plura? de vitiis ejusdem et factis nephariis
 nimium esset narrare, utputa in quo nulla
 vitia defuerunt. Et sicut duobus membris
 illicita inverecunde perpetrabat, ita in eis-
 dem fuit usque ad mortem miserabiliter
 ultione divina punitus, ut infra patebit.
 Nam peccatum fornicatorium et praecipue
 deflorationes virginum non vitabat, ideo
 morbo canceri fuit tactus; et quia pronus et
 loquax in prolacione illicitorum extitit, id-
 circo in lingua et gutture ulcerationes fuit
 passus in tantum, prout dicitur, quod ante
 mortem suam vix loqui seu potum potuit
 diglutire nec os claudere poterat, etiam
 post mortem aperto ore permansit; tamen
 diu languit et ideo melius poterat poenite-
 re, latus quoque ejus dextrum per scissu-
 ras penitus dicitur fuisse ruptum, et sic
 XVIII die mensis Martii de hoc seculo mi-
 1582.
 marca
 18.
 gravit. Iste episcopus, impudicus potius quam
 reverendus, curiam solemnem in Czanszin
 et in situ optimo situatam et sumptuose
 per suos praedecessores constructam, vineis

Przedz. I, wiersz 2 reclamationes» relations II; reclamatoria V, VI; reclamatores VII, IX.
 — 3 Cracoviensis» Posnaniensis V-VII, IX. — ac... papam» niema V-VII. — 7 doluisse»
 debuisse I. — 8 reveniens» veniens V-VII, IX. — 18 laborabat» anhelabat V, VI; niema
 VII. — 19 suae» niema V-VII, IX. — una» unice IV. — 26 diversis» niema V-VII,
 IX. — *Przedz. II, wiersz 1 damna» d. sustinuit IV. — 3 potuerint» tak II, IV; potuerunt I,*
V-VII, IX. — 4 plura» plurima I. — 5 narrare» enarrare IV. — in... vitia» quod in nullo
vitio V-VII, IX. — 6 defuerunt» defecerunt IV. — sicut» sic II. — 7 inverecunde» invere-
cundie IV. — 9 punitus» impunitus III. — 10 peccatum» tak II; pactum III, IV; pectra tac-
tus tati V; podobnie VII, IX; partim tactus VI. — 16 seu» aut V, VI; et VII, IX. — 17
nec os... languit» niema II, III — 21 sic» hic III; niema VII. — 24 Czanszin» Czasszin
VI; Czassin VII, IX. — 25 sumptuose» niema V-VII, IX. — 26 constructam» fundatam et
c. V-VII.

et pomeriis ac aquarum decursibus delicatissime decoratam, in alium locum foetidum pene contra omnium hominum consilium transferre coeperat, in qua, prout deo placuit, vitam finivit, domum tamen in Glowno muro in parte reparavit, quam suus praedecessor coeperat reparare; ecclesiam quoque Posnaniensem, quae suo tempore corruit reaedificare et civitatem suam Slupczam murare inchoavit. Episcopalia autem bona, quae multum infortiata et ditata invenerat e contra totaliter depauperata reliquit. Zavissius quoque, postquam Janusius Suchywilk decanus ecclesiae Cracoviensis et cancellarius regni Poloniae in archiepiscopum Gneznensem fuisset promotus cancellariam Cracoviensem patris et amicorum juvamine mediante assecutus, in tantam praesumptionem fuit elatus, quod curiam dominae reginae senioris assidue sequens, neminem negotia sua nisi per ipsum expedire permittebat penes eandem. Quem, ut dicitur, ipsa saepissime arguebat in factis instabilibus, quae in curia eadem exercebat. Quem licet domina regina de curia sua evadere cupiebat, tamen quia quasdam litteras per filium suum dominum

Lodvicum regem Hungariae et Poloniae regnicolis Poloniae datas rehabere affectabat, idcirco ipsum toleravit, etiam ad majorem gradum promovere promittens ad finem, ut ipsius patris et amicorum suorum consilio et assensu easdem litteras facilius infringere posset. Dederat namque rex praefatus tempore Kazimiri regis praemortui litteras regnicolis Poloniae super libertatibus diversis, ita quod nullas talias exactiones seu tributa ab hominibus ecclesiasticis seu nobilium aliququaliter exigeret seu imponere posset, et praesertim cautum fuit litteris in eisdem, quod regnicolae regni tantum Lodvico regi praefato et filio suo, si ipsum haberet, fuerunt obligati; et quia filio caruit et filias procreaverat, idcirco laborabat litteras priores infringere et contractum novum super homagio filiae primogenitae a regnicolis praestando et tributo exigendo. Et ut praemissa ad finem deduceret juxta votum, praefato Zawissa cum patre et suis propinquis instante, praefatus dominus rex cum sua genitrice super primo episcopatu, quem vacare in Poloniae regno contingeret, sibi donando, litteras, eorum appensis sigillis communitas, concessit. Aliis vero

*Przedz. I, wiersz 1 decursibus» decursionibus II. — delicatissime» solemniter V-VII. — 5 domum tamen» domumque IV. — 6 Glowno» Glowna II, IV. — 7 reparare» reformare V-VII, IX. — 11 infortiata» reformata IV, informata II, III, V-VII, IX. — 14 Suchywilk» tak II; Suchowilk inne. — 15 regni» regis II. — 16 fuisset» niema II, III. — 18 assecutus» a. fuisset IV. — 19 elatus» electus V, VI. — 22 ipsum» episcopum V-VII, IX. — 24 in» de V-VII, IX. — eadem» ejusdem II-IV. — *Przedz. II, wiersz 1 Ung. et Pol.» niema IV. — 3 toleravit» tolerabat II-V. — 6 assensu easdem» consensu II. — 11 hominibus» omnibus III. — ecclesiasticis» ecclesiarum II, III. — 14 Lodvico» niema IV. — 20 praestando» tak II-IV; procurando I; presentando VII, IX. — exigendo» exhibendo IV, VII, IX. — 26 appensis» appressis II.**

cundo natae homagium praestari ipsamque in reginam Poloniae assumi. Sed cum majores natu de Magna Polonia una cum Janussio archiepiscopo Gneznensi id facere noluissent, Cracovitis, praecipue Zavissii patre palatino et suis consanguineis consentientibus, dominus rex fecit portas civitatis claudi. Quod Poloni cernentes²) se in angusto positos, homagium fidelitatis praestiterunt, ipsius regis filiam in suam reginam assumentes. His itaque domini regis voluntatibus adimpletis, et Floriano episcopo Cracoviensi, viam universae carnis, ut praemissum est, feliciter ingresso, domino rege et genitrice sua volentibus et ordinantibus, Zavissa praefatus per capitulum Cracoviense per formam compromissi circa dominicam Laetare in Cracoviensem episcopum fuit electus, et in festo Paschatis per dominum Johannem archiepiscopum Gneznensem in Kalis fuit confirmatus, ac per archiepiscopum Strigoniensem in Strzeginio de mandato domini papae Urbani sexti in episcopum extitit consecratus. Qui Cracoviam veniens in solemnitate primae mis-

¹⁾ Złośliwa przenośnia. *Sagmen*, koszyzszczko, roślina święta u Rzymian, która noszona przez ich posłów nadawała im charakter nietykalności. Obacz str. 261 przypisek 2. *B.* ²⁾ brakuje tu drugiego imiesłowu, zapewne *videntes*.

sae expensas maximas pompaticè fecit, et post hoc lubricitatis morem libidinose ab olim conceptum impudice sectando, in tantum habenas laxaverat, quod fornicatorium opus in episcopis detestabile absque pudore minus caute exercebat; vestimentorum quoque et equorum pro suo tantum corpore et sella modum excessivum gerebat. Nam dicitur, ipsum ultra LXX equos et totidem vestimentorum mutatoria habuisse, currumque diversi apparatus et equorum inconsuetum numerum quadrigas trahentium, habere solebat; mortuaque regina seniore patri suo Dobeslao palatino Cracoviensi, castellaniam Cracoviensem per mortem Jaschkonis castellani Cracoviensis vacantem ꝓ domino rege impetravit, et se ad gubernandum regnum Poloniae vice domini regis ab eodem deputari procuravit, se vicarium regni scribere praesumendo. Cujus ineptam dementiam et facta sceleratissima omnipotens diutius nollens tollerare, ipsum post festum Paschatis anno post electionem suam vix revoluta gravi infirmitate percussit. Fertur namque, quod in quadam villa ec-

clesiae suae percipiens cujusdam pauperis filiam specie decoram, ipsam concupivit, sed cum pauper pater ejus et honestus nephario operi dissentiens et violentiam in receptione filiae metuens, acervum frugum cum filia clam ascendisset, episcopus in nocte illuc veniens scala apposita acervum ascendit; quem rusticus ibi cum filia latitans cum scala infra dejecit; ex qua collisione infirmitatem dicitur incurrisse, nec a modo usque ad diem obitus sui poterat curari, obiitque anno et die superius praenotatis. Cujus sepulturae exequiae non episcopali, non ducali, non regali nec imperiali more, sed excessivae, per fratrem suum Crzeslaum castellanum Sandomiriensem¹⁾ in apparatu curruum et equorum consuetudine laicali et detractivo ordini clericali fuerant celebratae. Contigit quoque prima nocte post sepulturam ipsius quodam memorabile quod sanctuarii, qui in armario ecclesiae thesaurum ipsius ecclesiae custodientes vigilabant, audiverunt strepitum equorum per pavementum ecclesiae huc et illuc discurrentium et voces dicen-

Przedz. I, wiersz 4 fornicatorium» tak II, III; fornicatorium inne: — 7 suo» tak V-VII, IX; suis inne. — 11 currumque» currum quoque II, III. — 13 seniore... vacantem» castellaniam Cr. post m. Jaskonis castellani Cr. patri s. Dobeslao IV. — 20 regni» regis II. — 23 quod» niema V-VII, IX. — Przedz. II, wiersz 3 pater» niema II. — 4 dissentiens» dissentiret III, V-VII, IX. — et» niema III. — violentiam in receptione» receptionem V-VII, IX. — 6 clam» niema II, III. — ascendisset» tak poprawi? S.; ascendens rękopp. — 11 diem» finem II, III. — 16 Sandomiriensem» tak IV; Sandzensem inne. — 18 detractivo» detractorio II, III. — ordini» ordine I, III mylnie. — 21 memorabile» mirabile II, IV, V. — 23 voces» voce V, VI.

¹⁾ Krzesław podpisany jest jako kasztelan sandomierski na dwóch dyplomach Władysława Jagiełły z r. 1386. Ob. Monografia Opactwa Cyst. ✦ Mogile liczb. 97 i 98.

tium alter ad alterum «*Poyedźmy na hops*» id est vadamus ad onisandum. Et quibus, strepitu et sonitu vocum et equorum, in tantum fuerant territi praefati sanctuarii, quod
5 nec clamare nec loqui potuerunt et deinceps gravi infirmitate quasi attoniti manserunt, nec usque ad praesens de vita ipsorum spes habetur.

57. *De morte Nicolai episcopi Posnaniensis.*

10 Anno itaque eodem mensis Martii die XVIII¹⁾ Nicolaus dictus Curnik episcopus Posnaniensis satis gravi et longo languore cruciatus in Czansin praedio ecclesiae suae diem clausit extremum Patiebatur enim an-
15 te duos annos mortis suae et citra morbum canceri in genitalibus et virga; ob hoc tamen contubernium virginum non vitabat et prohibitiones medicorum non advertebat, donec febris quartana superveniens ipsum
20 bene quassare coepit, nec a quassatione cessavit. Accidit enim quodam tempore, sexta videlicet die ante penultimam mensis Julii, praefato domino episcopo pro tunc in Glowna existente, cum jam bene pota-
25 tus sedisset fortiter bibendo, archidiaconus

Gneznensis Johannes ad eum veniens per ipsum fuisset susceptus, eidem Nicolaus Strosberg praepositus Gneznensis assedis-
set, ipse episcopus inter caeteras prolationes, quas frequenter prout suae consuetudinis fuerat jactanter protulit, dicens: Ecce, domine praeposite, nos qui fuimus ultimi vivente domino Kazimiro rege Poloniae in curia ejusdem, nunc sumus primi et magni; nam dominus Zavissius, quem dominus rex pro nihilo reputabat, jam magnus episcopus ecclesiae Cracoviensis est effectus, de quo nulli debet regratiari nisi deo et mihi, et ego episcopus Posnaniensis, tu vero praepositus magnae ecclesiae Gneznensis similiter sumus effecti, et unde hoc, nisi haec mutatio dextrae excelsi? Conversus archidiaconus Gneznensis ad quosdam dixit: Non est haec mutatio dextrae excelsi sed dyaboli. Contigit autem mirabile, quod illa nocte praefatum episcopum febris gravissima, ut praemissum est, invasit. Et Nicolaus Strosberg statim post hoc, eundo versus Pysdri in curru appenso, collisus scapulam sinistram dislocavit et tan-

Przedz. 1, *wiersz* 1 *Poyedźmy na hops*» *poyedmy* n. h. II; *poiedzim* n. h. III, IX; *poydzimi* n. ops VI; *poyedźmy... est*» *niema* IV. — 2 *vadamus*» *veniamus* V-VII, IX. — *onisandum*» *ovisandum* III; *corisandum* IV. — Et» *tak* V, VI; *ex inne*. — 3 *et equorum*» *tak* V-VII; *nie mają inne*. — 4 *territi*» *ecclesiastici dodaje niepotrzebnie* I. — 7 *nec... habetur*» *niema* IV. — 9 *Nicolai*» N. consortis Zawissii II; N. Curnik V. — 13 *cruciatus*» *tak* II, V-VII, IX; *trucidatus* *inne*. — in... *suae*» *niema* V-VII, IX. — 20 *bene*» *tak* II; *nie mają inne*. — 22 *videlicet*» *tak* II, III; *inne nie mają*. — 23 *Julii*» *Janii* IV. — 24 *Glowna*» *Glowno* IV; *Glogovia* V. — *existente*» *tak* IV. V; *nie mają inne*. — *cum*» *tak* VI, VII, IX; *niema* I-V. — 25 *sedisset*» *fuisset* V-VII, IX. — *Przedz.* II, *wiersz* 1 *Johannes*» *niema* V-VII. — 9 *nunc*» *nutriti* V-VII, IX. — 22 *gravissima*» *quassavit* V-VII, IX. — 24 *Pysdri*» *tak* IV; *Fysser* I; *Peyser* II, III, IX; *Pyfer* V; *Pyser* VI. — in» *de* IV. — *appenso*» *niema* IV. — 25 *tandem*» *eadem via* V, VI; *in eadem* VII.

¹⁾ 18 marca 1382.

dem fuit captus, ut praemisum est, et in carceribus satis diu cruciatus. Iste autem episcopus fuit multum litigiosus, garulus et magnus potator, crudelis et impius ac libidinosae lubricitatis sectator, litium quoque et discordiarum seminator, ita ut in quocumque loco manebat semper lites et discordias non tantum solus faciebat, sed etiam inter alios jurgia et dissensiones seminando excitabat; dicebat enim, nunquam se esse quieto animo nec somnum capere posse, quando litibus et jurgiis operam non dabat, quibus usque ad finem vitae suae pro viribus insistebat, laetum animum ex hoc faciendo. Sepultus est autem in ecclesia Posnaniensi XXI die mensis praedicti. Quo mortuo et sepulto canonici ecclesiae Posnaniensis per viam compromissi ad electionem futuri pontificis convenientes, elegerunt venerabilem virum dominum Nicolaum scolasticum ecclesiae praedictae XXIX die mensis ejusdem. Cujus electionem reverendus pater, dominus Johannes archiepiscopus Gneznensis secunda die mensis Aprilis in Zneya jam in lecto aegritudinis constitutus, feria quarta proxima ante festum Paschatis confirmavit, administrationem sibi temporalium et spiritualium committendo episcopatus praedicti. Qui pos-

sessionem episcopatus adeptus ad petendum a domino nostro papa sacram episcopalem versus Romam processit.

58. De morte Johannis archiepiscopi Gneznensis.

5

Iste Johannes¹⁾ venerabilis pater prius vocabatur Janussius Suchiwilk de domo Grzimalitarum natione Sandomiriensis, de quo superius praemisum est; primo fuit ex provisione Jaroslai archiepiscopi Gneznensis¹⁰ praepositus Gneznensis, et post hoc, vacante decanatu Cracoviensi per mortem domini Zbiconis cancellarii, etiam Cracoviensis curiae regalis²⁾; quamvis dominus Bodzantha episcopus Cracoviensis domino Ot-¹⁵ toni Lissovicz de dicto decanatu providisset, tamen praedictus Otto artatus per regem Kazimirum Poloniae, pro praepositura Gneznensi cum Janussio Suchiwilk praedicto commutavit. Sic Janussius Suchiwilk de-²⁰ canus et cancellarius Cracoviensis effectus et de supremo consilio ipsius regis existens, qui etiam pro sapientiore protunc inter proceres Poloniae habebatur, regem Kazimirum praedictum suis consiliis regere²⁵ videbatur. Sed promotus in archiepiscopum nulla discretionis prudentia utebatur; nam irasci non desinebat, stabilitatis quoque constantiam penitus abiciens instabilitatem va-

1382.
marca
29.

Przedz. I, wiersz 1 ut... est: niema V-VII, IX. — 5 litium... seminator: niema III. — 6 seminator: sectator I, IV, VII, IX. — 11 nec... posse: niema V-VII, IX. — 12 et... operam: niema V-VII, IX. — 14 laetum... faciendo: niema IV. — 18 per... compromissi: tak V-VII, IX; nie mają inne. — 22 ejusdem: Aprilis V mylnie. — 26 quarta: secunda IV. — Przedz. II, wiersz 3 Romam: curiam Romanam VI; curiam V, VII, IX. — 8 Sandomiriensis: Sandomirita IV. — 13 etiam Cracoviensis: niema IV. — 24 proceres: nobiles II, III; ceteros VII.

¹⁾ 1382. ²⁾ cancellarius brakuje w rękopp.

gabundam, pudore abjecto, in dictis et factis. sectabatur. Saepissime etenim convocato capitulo, quod cum fratribus suis maturo tractatu et diligenter diffiniendo stabilivit, se firmum pro ecclesia sive jurium defensione ac aliorum negotiorum diversorum servandorum promittendo, mox suis fratribus ab ipso de suo capitulo recedentibus, et aliquo laicorum sibi de contrario susurrante statim mutabatur, quaedam in laesionem ecclesiae renovando; a qua instabilitate frequenter licet per aliquos de suo capitulo fuisset charitativa monitione correptus, dicensque se poenitere de commisso et amplius facere nolle, hoc tamen minime implebat. Et tandem sentiens destitui viribus, et carnalitati ductus amore, nepotibus suis et propinquis, in quos fere omnes proventus ecclesiae suae converterat, etiam in morte sua et post cupiens, ut bona per ipsum derelicta retinerent, amotis omnibus castrorum ecclesiae praefectibus et procuratoribus, ipsa eisdem nepotibus suis gubernanda commisit, nullam sui in bono memoriam relinquendo, praeter quod ecclesiam Gneznensem cooperuit et testudinavit corpus ipsius ecclesiae et extremitatem unam, et nonaginta sexagenas ad perficiendum tecturam et testitudinem, quas

imperfecte relinquerat, ecclesiae praedictae dimisit. Ornatum etiam unum solemnem pro ecclesia ipsa Gneznensi comparavit. Clerum valde exosum habuit et laicis semper, in quibuscunque poterat, complacere studebat, praesbyteros frequenter incarcerabat ribaldos et nequam appellando. Obiit autem eodem anno sabbato in vigilia Paschae post crepusculum V die mensis Aprilis Zneynae in curia archiepiscopali; cujus thesaurum et omnia derelicta ac curiae suppellectilem totalem nepotes sui totaliter sustulerunt, nihil penitus relinquentes. Sepultus est autem Gneznae feria quarta post hoc proxima in choro majoris ecclesiae sub lapide in Flandria per ipsum ad pompam pretiose comparato. Cujus anima, si deo placet, requiescat in pace. Hic autem in vita sua clerum ecclesiae et diocesis suae diversis affligebat pressuris; talias et rapinas enormes sustinendo, in nullo defensabat, ecclesiam quoque suam Gneznensem in gravi tribulatione reliquit. Nam in crastino Paschae Semovithus, Semovithi filius, dux Mazoviae, cujus pater Semovithus cum praefato domino archiepiscopo frequenter discordabat, audita morte domini archiepiscopi praedicti, castrum Lowicz feria tertia proxima Paschae circumvallavit. Ad quem ca-

1382.
kwietnia
5.1382.
kwietnia
7.

Przedz. I, wiersz 4 diligenter» diligenti I-IV, IX. — 7 servandorum» servaturum II-IV; servaturum VII, IX. — 9 de contrario» niema IV. — 10 mutabatur» mutabat I-IV, IX. — 11 renovando» revocando IV-VII, IX. — 23 suis» tak V-VII, IX; nie mają inne. — 24 nullam... relinquendo» niema IV. — 26 testudinavit corpus» testudinem fecit in corpore V-VII, IX. — 29 quas... relinquerat» niema IV. — Przedz. II, wiersz 2 Ornatum» crutum V, VI. — 3 ipsa» niema II, III. — 4 et» e. alia V-VII. — 12 nepotes» niema IV. — sustulerunt» receperunt IV. — 17 si... placet» niema IV. — 20 enormes sustinendo» in ipsis fieri permittebat IV. — 26 frequenter» sepius V, VII.

1382.
kwiecień
16.

pitulum Gneznense venerabilem patrem dominum Andream episcopum Cerethensem suffraganeum ad requirendum, ex qua causa dictum castrum impugnaret et cum petendum, ut ab eo recederet, destinavit. Per quem respondit, se propter duo castrum obsedisae praedictum: asserens se vacante sede Gneznensi usque ad futuri pontificis electionem ad tenendum dictum castrum Lowicz jus habere, et quod Dirsco castellanus Gneznensis, quem suum inimicum dicebat, castrum praedictum gubernaret; quod castrum si quispiam de capitulo tenuisset, ipsum impugnare noluisset. Et tandem electione de venerabili viro domino Dobrogostio decretorum doctore, decano Cracoviensi et cantore Gneznensi XVI die mensis Aprilis in ecclesia Gneznensi per capitulum canonice facta, venerabiles viros dominos Bronislaum cancellarium Gneznensem et Boguslaum scolasticum Lanciensem et canonicum Gneznensem ac strenuos milites Sandzivogium de Kazimirz et Johannem de Czarnkow judicem Posnaniensem castellanum Naklensem et Oszeponem de Grodiszko, ad praefatum ducem in obsidione castri morantem iterum capitulum Gneznense cum electo praedicto destinarunt; quibus prae-

fatus dux obtemperatus sub certis tamen pactionibus, damnis plurimis in districtu Lovicensi enormiter illatis, a castro recessit, sic tamen, quod dictum castrum per aliquem canonicum regeretur, quod etiam ex commissione capituli Boguslaus scolasticus praedictus ad gubernandum recepit, castellano Gneznensi ipsum castrum resignante. Pro damnis autem et remunerationibus castrensibus, qui in obsidione remanserant et viriliter exercitui ducis resistebant, fere ducentae marcae grossorum sunt distributae, ex quibus duo fuerunt interfecti. Duci vero quidam suus dilectus servitor Nicolaus nomine Wydzga fortis viribus per castrenses et plures alii similiter fuerant interfecti, de quo dux praefatus et totus suus exercitus plurimum dolebant. Praefati vero milites, iudex Posnaniensis et castellanus Naklensis cum Petro de Zneya canonico Gneznensi, castro praefato rehabito ulterius versus Ungariam ad dominum regem Poloniae et Ungariae ad repraesentandam electionem domini Dobrogostii et ad petendum consensum ejusdem, fuerunt profecti. Quos dominus rex usque ad tertium diem ad praesentiam suam admittere recusavit. Quibus tandem ad praesentiam sui admissis et

*Przedz. 1, wiersz 2 Cerethensem» Cerechensem III; Seretensem IV. — 3 requirendum» inquirendum II, IV. — 8 Gneznensi» niema III, V-VII, IX. — 10 jus habere» niema V-VII, IX. — Dirsco» Dersko IV. — 11 inimicum» tak V; nuncium mylnie inne; esse dodd. II, III. — 14 ipsum» tak V-VII; se inne. — noluisset» voluisset IV, VI. — 17 XVI» XXI ma II. — 24 Czarnkow» Czantow III; Czanuovo IV. — 25 Oszeponem» Oseponem III; Crzeponem V-VII, IX. — de Grodiszko» niema IV. — Przedz. II, wiersz 1 dux» tak I; inne nie ma-
jq. — 14 Nicolaus» et nobilis II, III, V-VII, IX; niema IV. — 23 repraesentandam» tak II, III; reputandam I; repugnandum IV; presentandum V-VII, IX. — 25 fuerunt» sunt IV.*

corum legationibus auditis in electum consentire noluit, dicens, se electionem ipsius potius impedire quam promovere velle; misitque statim litteras per diversos dominos terrarum, petens quosdam et quibusdam praeci-
piens, ut electos Gneznensem et Posnaniensem praedictos, cum ad eorum terras descenderent, detinere et arrestare deberent. Et quamvis hujusmodi domini regis
10 contraria voluntas et eisdem electis valde nociva, ipsis Vratislaviae existentibus fuisset intimata, ipsi tamen de dei misericordia et de suorum amicorum potentia plurimum confidentes, versus romanam urbem
15 iter ceperunt. Sed postquam Tervissium pervenissent, ibi electus Gneznensis per potestates civitatis praedictae, juxta praedicti regis praeceptum fuerat arrestatus, et electo Posnaniensi et aliis in comitatu eorum
20 existentibus libere abire volentibus, libere dimissis, et hoc ideo, quia Vladislaus dux Opoliae, Welinensis et Cuyaviensis, qui pro filio Boleslai ducis Opoliensis fratris sui, praepositi sancti Martini de Spiss, ju-
25 venculo in studio tum Bononiensi constituto, litteras domini regis et suas ad dominum

papam, ut sibi de ecclesia Posnaniensi provideret, destinaverat, dominum regem praedictum asseruit, se petiisse, ut electus Posnaniensis libere versus romanam curiam absque arresta proficisci deberet, ne dicto domino duci amici ipsius electi ascriberent, ipsum hujusmodi arrestationem ordinasse usque ad finem, ut ipso in arresta existente filium fratris sui facilius in episcopum dominus papa promoveret, prout proch dolor! peccatis populi et cleri totius provinciae Gneznensis, ut verius aestimatur exigentibus, extitit fere factum. Nam electo Gneznensi Tervisii in arrestatione manente, et electo Posnaniensi ad curiam romanam nondum perveniente, dominus papa ad preces dominorum regis et ducis praedictorum, Bodzanthae procuratori regis in Cracoviensi et Sandomiriensi terris de archiepiscopatu Gneznensi, et filio Boleslai ducis praedicti de episcopatu Posnaniensi praedicto nona die mensis Junii in confusio-
nem gentis polonicae et in malum statum ac desolationem regni, nisi deus aliter ordinaverit, festine providit. Ex qua celeri provisione mala cum imposterum evenire

1382.
czerwca
9.

Przedz. I, wiersz 1 electum» electionem *II*. — 12 de» *niema V-VII, IX*. — 15 Tervissium» Torvissium *II*; Fornisium *III*; Termissium *VII, IX*. — 16 Gneznensis» Posnaniensis *V-VII, IX*. — potestates» potestatem *II-VI*. — 17 juxta... praeceptum» *niema V-VII, IX*. — 21 Vladislaus» *niema IV*. — 22 Welinensis... constituto» eidem *IV*. — Welinensis» Velun *III, V, VII*; Welinie *VI*. — Cuyaviensis» Cujavie *VI, VII, IX*; Konyń *V*. — 23 Boleslai» *niema II*. — Opoliensis» Opolic *V-VII*. — 24 Spiss» Spysz et *V, VI*. — 26 dominum papam» p. expedivit *IV*. — *Przedz. II, wiersz 1* ecclesia» episcopatu *IV*. — 2 destinaverat dominum» petiit enim idem dux *IV*. — 3 asseruit... petiisse» *niema IV*. — 11 peccatis» pactis *VI, VII, IX*. — 12 aestimatur» est, existentibus et *V*. — 13 fere» fore *II-IV, VI*. — 14 Tervisii in» tervisense *II, III*; Tervisensium *I*; in tervisiensi *IV*; Tarvisii *VII, IX*. — 15 curiam romanam» *niema II*. — 17 dominorum» domini *IV*. — 22 confusionem» consensum *VI, VII, IX*. — 26 cum» que *II, V, VII, IX*.

formidantur, per posteros scribi poterit, si placebit. Aliud quoque, quod etiam sub silentio praetermitti non debet, moriente praefato archiepiscopo, ipso deo forte sic volente, ecclesiae multum damnosum accidit; quia Petrus castrum Uneow et Nicolaus frater ejus castrum Opatow, filii Czthani fratris archiepiscopi praemortui, quibus archiepiscopus patruus eorum castra praedita ante mortem suam sine sui capituli scitu ad tenendum dederat, ipsa castra, quamvis post mortem ipsius archiepiscopi fide praestita, absque fraude et dolo et certis terminis capitulo reddenda promiserant, reddere recusarunt, multa damna et injurias pauperibus ecclesiae in districtibus eorundem castrorum consistentibus inferentes, propter quam occupationem et invasionem Johannes archidiaconus et Bronislaus cancellarius administratores in spiritualibus et temporalibus archiepiscopatus praedicti, ipsos excommunicatos publice vigore statutorum provincialium denunciari fecerunt, ecclesiastica interdicta in locis occupatis servare mandantes, praefatumque dominum Bronislaum cancellarium et Johannem de Trlang archidiaconum Crusviciensem ad dominum

regem versus Ungariam cum quaerelis contra occupatores praefatos et ad excusandum ipsorum electum ac se ipsos a quibusdam accusationibus, in quibus per quosdam ipsorum emulos ipsi domino regi fuerant false delati, capitulum Gneznense destinavit. Relatum namque fuit coram domino rege et dictis assertive firmatum, quod Dobrogostius, ad hoc ut eligeretur Semo-
vithus dux Mazoviae, post cujus electionem
statim a castro dicebant eum recessisse
gaudio repletum, et hoc ideo, quia moriente rege, ipse ut archiepiscopus ducem
eundem in regem Poloniae coronare deberet, suumque fuit domino regi, ut praefatum electum, ne Romam veniret, impedi-
mentis in via afficeret. Sicque fecit, eum in Tervisio detinere jubendo, nil tamen de
rebus suis sive comitivae suae sibi fecit auferre; qui tandem post aliquot septima-
nas captivitatem seu arrestum evadens ad festum¹⁾ assumptionis beatae Mariae virginis Lovicz castrum intravit, aestimans quod capitulum ipsum in castro juxta provisum manere permetteret. Sed cum coactus fuisset de castro exire, et capitulum nec aliquae personae de capitulo ad ipsum venire

*Przedz. I, wiersz 1 si placebit niema IV. — 4 deo tak IV, V; inne nie mają. — 6 castrum tak V, VII; inne nie mają. — 7 Czthani tak II, III; Czchani I; Czchoni V, VI; Cztoni VII, IX; niema IV. — 13 absque... reddenda opuścił Som.; mają wszystkie rękopp. — et certis in c. II-V. — 16 pauperibus niema IV. — 23 denunciari annunciare II, III; nunciare IV, VII. — 24 servare tak II-IV; servari inne. — 25 Bronislaum Bodzantham V. — 26 de Trlang niema IV. — *Przedz. II, wiersz 8 dictis ductis IV. — firmatum tak II-VII, IX; seminatum inne. — 10 post... statim niema V-VII, IX. — cujus c. mortem I. — 16 electum e. videlicet Dobrogostum V-VII, IX. — 21 arrestum tak IV; arrestam inne. — 24 juxta provisum contra promissum II; c. provisionem IV.**

¹⁾ 15 sierpnia 1382

voluissent, venit tandem Gneznam et petiit a capitulo, ut sibi pro conservatione castrum Lowicz seu Camen fuisset assignatum, sed obtinere nequivit, quia rem impossibilem affectabat. Nota itaque, quod a prima die mensis Decembris proxime praecedentis usque ad quintam diem mensis Aprilis quatuor sedes episcopales per mortem pontificum vacaverunt, videlicet Gneznensis, Posnaniensis, Cracoviensis et Plo-

59. *De strage ducum Litwanorum inter se facta.*

15 Anno itaque eodem videlicet MCCCLXXXII¹⁾ Jagello filius olim Olgerdi major princeps Litwanorum, qui ante annum et citra per Keystutum patrum suum cum matre fuerat captivatus, et in quodam castro Al-

20 bae Russiae, Poloczko dicto, vinculis mancipatus, circa festum Pentecostes captivitatem evadens cepit castrum cum favore procerum Litvaniae Wilno dictum, et mox castro eodem capto misit ad Vindrigum

23 magistrum ordinis Theutunicorum de Prussia, affectans subsidium contra patrum suum praeberi. Qui magister statim misso exercitu cum praefato principe Litwanorum

obsedit castrum principale Troky dictum, in quo praefati Keystutonis totus thesaurus et omnis gloriae ejus apparatus reconditus servabatur. Hunc itaque absque laesione gentis suae, castrensibus timore ductis, ipsum eisdem praesentantibus ceperunt, omni thesauro, supellectili sublati, castrum praedictum cremaverunt. Quibus recedentibus Keystud praefatus congregato exercitu circumvallavit Vilnam, castrum expugnare proponens; sed cum Skerdeyko frater Jagellonis magni principis praefati cum suo exercitu, licet parvo, exercitui Keystutonis appropinquasset et Keystud vexillum suum erectum vidisset, mox fugere coepit. Cujus exercitum fugientem Skerdeyko insecutus, tantam multitudinem ex ipsis prostravit, quod nunquam tanta strages in populo Litwanico dicitur fuisse commissa. Keystud vero ad quoddam fortalitium profugit, quem ex eodem filiaster suus magnus princeps memoratus expugnavit et in vincula cum filio jecit, qui post modicum tempus se ipsum in captivitate praedicta dicitur jugulasse. Sicque gloria ipsius et strenuitas in Christianos crudelissime saeviens, propter ambitionem, qua filiastro ejecto principatum Litvaniae sibi non debitum usurpaverat, in

Przedz. I, wiersz 3 Camen» Camyen II, V. — 6 Decembris... diem mensis» niema IV. — 11 quinta» niema V-VII, IX. — 13 ducum» tak II, III, V-VII; inne nie majq. — 16 Jagello» Jaghello II, III; Jagelno V; Jagelko VI, VII, IX. — Olgerdi» tak II-V; Holgerdi inne. — 20 Poloczko» Ploczsk III. — 24 eodem» tak V-VII, IX; inne nie majq. — 27 suum» tak IV-VII, IX; inne nie majq. — Przedz. II, wiersz 7 supellectili sublati» recepto IV. — 10 Vilnam castrum» valvam castri V-VII, IX. — 11 Skerdeyko» Szlerdeyko I. — 21 filiaster suus» niema IV-VII, IX. — 23 jecit» suo coniecit IV. — 27 qua... usurpaverat» niema V-VII, IX.

¹⁾ 1382.

nihilum subito est redacta, et tota gloria domus ejus et filiorum ipsius cecidit in favillam, duobus filiis dumtaxat exceptis, qui de captivitate fugientes ad duces tum Mazoviae pervenerunt, quorum unus Vitholdus nomine sacrum baptismum recipiens Cunradus est vocatus. Cui duces Mazoviae, videlicet Janussius, qui sororem ejusdem germanam in uxorem habuit et Semovithus germanus ipsius, quoddam fortalitium cum aliquot villis in possessionem sunt largiti. Duces vero Mazoviae praedicti cognoscentes intestina bella Litwanorum, intraverunt terram Russiae et ceperunt Drohiczin castrum et Melnyk¹⁾, et magna praeda ibidem et circa castrum Brzeszcze recepta feliciter ad propria redierunt.

60. *De provisione ecclesiae Wratislaviensis.*

1382.
Histop.
40.

Eodem quoque anno die X mensis Novembris dominus papa Urbanus VI nobili viro Wladislao fratri ducis Legnicensis, episcopo Lubucensi de episcopatu Wratislaviensi, qui jam septem annis vacaverat, ad postulationem seu supplicationem capituli Wratislaviensis concordem gratiose providit, ipsum de Lubucensi ecclesia ad ecclesiam Wratislaviensem transferendo; propter quod Wenceslaus rex Bohemiae indignatus, quia

ipso invito et contradicente fuerat sibi de dicto episcopatu provisum, ipsum admittere noluit, sibi civitates et castra ne assignarentur eidem prohibendo. Et licet aliqui canonici de capitulo Wratislaviensi regi praedicto adhaesissent, et ab ipsius provisione appellassent, regi adhaerentes, tamen major pars capituli et senior, tam prohibitiones regias quam appellationes confratrum suorum frivolas minime advertentes, episcopo suo praefato civitates et castra episcopalia praesentarunt. Duravitque displicentia hujusmodi inter regem et episcopum praefatos per aliquod tempus, donec quamvis cum damno ecclesiae Wratislaviensis sit sedata. Concesserat enim capitulum Wratislaviense Karolo imperatori Romanorum, patri regis praedicti quinque milia marcarum, de quibus ipsum regem episcopus antedictus solutum dimisit, omnia damna per ipsum regem alias ecclesiae illata eidem dimittendo et adhuc certas summas pecuniarum praefato regi in parato assignando. Translato itaque episcopo praefato, memoratus dominus apostolicus cuidam canonico Lubucensi A. de Kytlicz de episcopatu Lubucensi providit, et de decanatu Wratislaviensi germano ducis Legnicensis et e-

Przedz. 1, wiersz 2 cecidit... favillam» similiter in favillam est conversa IV. — 4 ad duces» niema IV. — 5 Mazoviae» Mazoviam IV. — 12 Mazoviae» niema V. — 16 recepta» niema III-VII, IX. — 19 X» tak V; inne nie mają. — Novembris» ma tylko V. — 26 ecclesiam» niema IV. — 28 rex» dux V. — Przedz. II, wiersz 6 et» niema II, III. — ab... provisione» ad ipsam provisionem VII, IX. — 11 episcopalia» sua IV. — 13 episcopum» capitulum IV. — 22 certas summas» na te słowa ma I próżne mięjace. — 26 A. de Kytlicz» niema IV-VII, IX. — episcopatu» e. eodem III, V-VII, IX.

¹⁾ Drohiczyn i Mielnik grody blisko siebie leżące, nad Bugiem w woj. podlaskiem.

piscopi Wratislaviensis praedictorum providit.

61. *De morte regis Lodvici Ungariae et Poloniae.*

5 Post modicam igitur revolutionem hujus anni¹⁾ Lodovicus Poloniae et Ungariae rex omnes capitaneos regni Poloniae ad sui praesentiam evocavit, ipsis terminum in festo sancti Jacobi in Zolin curia suae ve-
 10 nationis praefigendo. Qui cum ad sui praesentiam venissent²⁾ jussit eisdem, ut Sigismundo genero suo fidelitatis homagium praestarent, quod et fecerunt, ipsumque cum eisdem capitaneis et Bodzantha archiepiscopo Gneznensi ad capiendam pos-
 15 sessionem castrorum et civitatum, et ad expugnandum castrum Barthossii Odolanow destinavit. Qui marchio, puer XIII annorum existens, congregato exercitu Po-
 20 lonorum primo Kosmin civitate et castro expugnatis, castrum Odolanow statim post festum nativitatis Mariae obsedit, prius duobus fortalitiis, videlicet Nabiszicze et Cosminecz³⁾ similiter expugnatis. Ipsis autem
 25 in obsidione castri moram facientibus, Lodovicus rex praefatus die XIII mensis Septembris⁴⁾ feliciter in domino obdormivit. Cujus morte idem marchio et sui consilarii,

videlicet archiepiscopus et Sandzivogius Cracoviensis et Domarathus Poloniae capitanei veraciter intellecta, et antequam fuisset divulgata, fecerunt pactum cum Barthossio saepius nominato, certos arbitros in partem utramque eligentes, qui tam castrum Odolanow quam villas eidem adjacentes taxare deberent ad certam pecuniae summam dicto Barthossio persolvendam. Quanta autem damna per exercitum et Barthossium sunt et fuerunt illata aestimari non posset et praesertim in bonis seu villis ecclesiarum; nec damnorum finis est inferendorum, quamdiu castrum praedictum ad possessionem regiam non redibit. Hujus autem regis tempore nulla stabilitas, nulla justitia in regno Poloniae habebatur. Nam per capitaneos et burgravios ipsorum rapinae continuae in bonis pauperum fiebant, et cum aliqui, bonis suis obligatis, versus Ungariam ivissent, regi quaerelas deponentes, rex ipsos cum litteris suis, pro quibus magnas pecunias in cancellaria dare cogeantur, ad propria remittebat, sed ipsas capitanei minime advertentes, ipsos ut in antea majoribus gravaminibus affligebant; depredationes quoque mercatorum in stratis publicis et aliorum transeuntium et furta committe-

Przedz. 1, wiersz 5 igitur» niema IV. — 6 rex» niema II. — 8 in... Jacobi» niema V-VII, IX. — 9 Zolin» Słom IV. — curia» curie II, III. — 17 Barthossii» niema V. — 20 civitate... expugnatis» civitatem e. castrum expugnavit, demum II. — 24 expugnatis» expugnavit II. — 26 X.III» tak VI; zaś IV ma II; nie mają I-III, V, VII, IX. — Przedz. II, wiersz 12 ecclesiarum» tak IV; ecclesiasticorum bonorum inne. — 13 inferendorum quamdiu» donec IV. — 23 cancellaria» c. regis II, III. — 25 ut» tak V-VII; nie mają inne.

¹⁾ 1382. ²⁾ 25 lipca. ³⁾ wszystkie miejsca w wojew. kaliskiem. ⁴⁾ 14 września 1382.

bantur incessanter. Nec capitanei rapinas seu furta cohibebant, seu cohibere volebant, sed tantum propriis commodis inhabant. Post mortem vero ejusdem, Ungari castra fortissima in Russia per Kazimirum felicem olim regem Poloniae non sine magnis laboribus et expensis ac effusione sanguinis Polonorum aquisita et ditioni suae subjecta, proditionaliter perdidierunt, videlicet Crzemieniec, Oleszsko, Przemiśl, Grodło, Lopatin, Snatin et alia, pecuniis receptis Lubardo Litwano duci de Luczsko praesentabant; propter quod Elizabeth Ungariae regina quendam militem Ungarum, capitaneum Russiae et multum carum viro suo praemortuo captivatum viheculavit. Quid autem de eo facere voluerit sequens eventus declarabit

62. *De commotione Polonorum inter se periculose facta.*

382 Postquam autem exercitus Polonorum a castro Odolonow una cum marchione praedicto divertisset, ad propria remeando, marchio praefatus a civitatensibus et oppidanis fidelitatis homagia sibi fieri postulavit. Cui quamvis civitatensium et oppidanorum consules homagium praestitissent, nobiles ta-

men Majoris Poloniae, ipso marchione in civitate Posnaniensi existente homagium praestare recusarunt. Nam unanimiter de civitate Posnan ad cathedralem ecclesiam exeuntes, miserunt ad marchionem praefatum 5 in Posnaniam, affectantes, ut Domarathum capitaneum Poloniae a capitaneatu Poloniae praedicto amoveret, quem propter diversas oppressiones pauperum et injurias, quas fecerat, nullatenus pro capitaneo habere volebant. Ipsum vero marchionem cum Maria 10 conjugē ejusdem, dummodo inter ipsos manere vellet pro domino eorum et rege minime habere recusabant. Qui marchio dum eorum voluntati condescendere noluisse, 15 sed Domarathum in capitaneatu Poloniae conservare velle dixisset, ipsi nobiles consensu mutuo ab eo discesserunt.

63. *De receptione Bodzanthae in archiepiscopum Gneznensem per capitulum facta.* 20

Eodem quoque tempore, videlicet in crastino sancti Mathaei) apostoli et evangelistae, Bodzantha archiepiscopus veniens Gneznam fuit per capitulum et clerum Gneznensem receptus, ubi duobus diebus moram faciens ivit versus Zneynam. Sed dominico die, videlicet ipso die sancti Wen-

Przedz. I, wiersz 1 rapinas» raptores I-IV. — 6 felicem» felicitatis memoriae V-VII, IX. — 8 Polonorum» niema V-VII, IX. — 12 Luczsko» Kiczsko VI, VII, IX. — 14 Ungarum» Gugar sam tylko I. — 15 et... praemortuo» niema IV. — 16 suo» s. regi II, III. — 19 commotione» dissensione V-VII. — periculose facta» p. V-VII, IX; niema IV. — 26 civitatensium» civitatum V-VII, IX. — Przedz. II, wiersz 4 exeuntes» tak II; exientes I; exigentes IV. — 10 nullatenus... vellet» quem si amovere nollet IV. — 17 velle» niema II, IV; v. voluisset seu I. — dixisset» niema IV. — ipsi» niema II. — 19 in... Gneznensem» tak V; archiepiscopi Gneznensis inne. — 20 per... facta» niema IV-VII. — 22 Mathaei» Mathie I-V, IX. — 23 receptus» acceptus V. — 26 Zneynam» Sneyam I; Snenam IV.

¹⁾ 22 września 1382.

ceslai marchione memorato Gneznam veniente, dominus Bodzantha archiepiscopus, praeveniens ipsum, cum clero et plebe, cum vexillis praecedentibus, honorifice suscepit et in ecclesiam Gneznensem introduxit; et tandem in crastino sancti Michaelis¹⁾ exequiis domino Lodvico Poloniae et Ungariae regi in praedicta ecclesia solemniter celebratis, praefatus marchio super amotione Domarathi iterum negativa data Polonis, sequenti die versus Cuyaviam, domino archiepiscopo, Domaratho et Sandzivogio de Szubino palatino Calisiensi ipsum comitantibus, processit Poloni namque iteratis vicibus ad ipsum nuncios versus Brzeszcze destinaverunt, petentes ut Domarathum a capitaneatu removeret. Qui cum facere recusasset, minas de quorundam consilio ipsum regentium apponendo, ipsi congregatione in Miloslavia²⁾ et colloquio praehabitis, ad primates Cracovitarum nuncios destinaverunt, cum quibus conventionem generalem omnium terrarum regni Poloniae in Radomsko³⁾ super statu communi pertractando, ipso die sanctae Katherinae proximo tunc sequenti celebrare statuerunt.

64. *De colloquio in Radomsko per regnicolas habito.*

Adveniente itaque die sanctae Katherinae convenit universa multitudo procerum et primatum regni Poloniae in Radomsko oppido terrae Syradiae, ubi mature de statu suo et Poloniae regni salubriter pertractantes, unanimi voluntate conglobati et mutuo foedere uniti, fide praestita, promiserunt invicem sibi auxiliari fidemque factam et homagium praestitum duabus filiabus Mariae et Hedvigi Lodvici regis praemortui firmiter tenere et observare, dummodo earum altera cum viro suo in regno Poloniae in regem et reginam coronati residentiam facerent personalem, ipsis et regno ipsorum Poloniae provide praesidentes, juxta litteras et ordinationem alias inter dominum Lodvicum regem praemortuum et regnicolas regni Poloniae factas et firmatas. Quorum tractatui et diffinitioni dominus Bodzantha archiepiscopus et Domarathus castellanus Posnaniensis et capitaneus Poloniae, qui et ipsi pro tunc conventioni intererant, assentire recusarunt, asserentes marchioni memorato fidelitatis promissa fe-

1382.
listopada
25.

Przedz. I, wiersz 4 praecedentibus honorifice» reverenter V-VII, IX. — 6 s. Michaelis» niema V-VII, IX. — 7 Poloniae... regi» r. mortuo V-VII, IX. — 10 negativa» negocia II, III. — 13 versus» tak IV; in V-VII, IX; niema I-III. — 16 destinaverunt petentes» proceres d. V-VII, IX. — 17 removeret» tak IV-VII, IX; amovisset I-III. — 20 Miloslavia» tak II-IV, VI, VII, IX; Mislovia I; Namyslovia V. — 26 celebrare» tak V-VII, IX; celebraturam I-III; celebraturi IV. — Przedz. II, wiersz 6 Syradiae» Siradiensis II, V-VII, IX. — 11 Mariae et Hedvigi» niema IV. — 24 ipsi» ibi II. — 25 asserentes» ascientes sam tylko I.

¹⁾ 30 września 1382. ²⁾ Miłosław, w wojew. kaliskiem, pow. Pyzdry, na zachód-półn. od Pyzdr. ³⁾ Radomsko w woj. sieradzkim, w części wschodnio-południowej. Odtąd zawsze z Radomskye na Radomsko poprawia S.

1382.
grudnia
6.

cisse, cui etiam castra et civitates Domarathus praedictus regales sui capitaneatus se astrinxit velle praesentare. Terrigenae vero confoederationem mutuam, quam fecerunt, litteris et sigillis eorum roborarunt, et nuncios versus Visliciam ad aliud colloquium, quod ibidem per Cracovitas et Sandomiritas ac nuncios universarum terrarum regni Poloniae in die sancti Nicolai celebrari debebat, prout et celebratum fuerat, destinantes. In quo colloquio Sigismundo marchione, archiepiscopo et Domaratho praedictis praesentibus, nuncii solemnes Elizabeth reginae Ungariae, videlicet episcopus A. et B. regratiati fuerunt terrigenis, quod promissa fidelitatis alias filiabus ejus facta stabiliter observarent, et quod nulli alteri, etiam marchioni neque praedicto fidem praestare deberent. Sicque omnes terrigenae dictis hujusmodi nunciorum laetificati recesserunt a marchione praefato, ipsum ad civitatem et castrum Cracoviense, ac ad alias urbes regni intrare deinceps minime permittentes. Quod cernens Bodzantha archiepiscopus Gneznensis et Domarathus memorati spe sua esse penitus frustratos, petierunt terrigenis adhaereri, offerens se Do-

marathus eisdem super inculpatis justificare velle, cujus justificationem terrigenae, donec capitaneatum Poloniae dimitteret, recipere recusarunt. Sicque marchio cum suo insano consilio ad suam socrum versus Ungariam de Polonia moestus abscessit.

65. De invasione castri Kalis per Barthosium facta.

His itaque peractis, dominus Barthossius antedictus veniens de Mazovia¹⁾ cum Mazovitis gentibus Semovithi ducis Mazoviae, proponens capere castrum Kalisiense et in nocte a feria sexta super sabbatum in vigilia sancti Thomae apostoli²⁾, apposis scallis aliqui ex suis murum conscenderunt, et quidam artifex portam, quae versus molendinum de castro praedicto habetur, rebello perforavit. Cujus portae hostium, sicut praefertur, pluribus vicibus et locis perforatum cum sarra sarrabal, volens in hostio portae facere foramen intrandi. Sed quia prout deo placuit luna illa nocte lucidissime splendebat, unde dictus Barthossius occasum lunae, ut umbram sub castro habere potuisset, exspectabat; et cum in portae fractione, sicut praemissum est, cum sarra laborare coepisset, pistor castri cum

*Przedz. I, wiersz 2 sui capitaneatus niema V-VII, IX. — 4 confoederationem» considerationem sam tylko I. — 12 archiepiscopo. . praedictis» e. D. p. II; e. D. predicto III. — 13 reg. Ung.» niema VII, IX. — 14 videlicet... A. et B.» v. ep. N. et T. V; v. ep. N. VII, IX; VI v. ep. i miejsce próżne: niema IV. — 15 quod» quum VI. — 21 ipsum» ipsam II. — *Przedz. II, wiersz 1 justificare» justificari rękopp. — 3 suam socrum» suum castrum IV. — 7 per... facta» niema III, IV; pro Semovito duce dod. II. — 11 gentibus» niema IV. — 13 » de V-VII, IX. — 15 conscenderunt» tak II, III; conscendebant inne. — 18 perforavit» tak II, IV; perforaverat inne. — 23 dictus» dominus IV.**

¹⁾ 1382. ²⁾ 20 grudnia.

securi ad secandum ligna pro pistandis panibus illic casu transiens, audivit sonitum sarrae et caute illuc accedens vidit sarram illuc et huc trahi per manum artificis laborantis, levataque securi sarram praedictam accuravit. Quam cum artifex trahere non potuisset, dixit ad coactantes: «nescio quid contigit sarrae, non possum jam retrahere». Illi autem dicebant: «festina in laborando, quia diescit». Quod audiens pistior praedictus clamare coepit: «hostes, hostes». Ad cujus clamorem castrenses excitati ad arma concurrunt, hostibus repugnare cupientes, attamen nullum ex hostibus propter festinum recessum eorum laedere valuerunt. Eadem itaque die saepedictus Barthossius dominus de Złota, cernens quod castrum Kalisiense habere non posset, ad alias munitiones acquirendas animum suum convertens, Kosminecz, munitionem suam, quam paulo ante amiserat, recuperavit confidenter, et deinde iens in Chotecz¹⁾, domum, quam rex Kazimirus praemortuus murare coeperat, de plancis munivit, et hominibus ibidem positis, per pontem super Prosnam fluvium per ipsum constructam pro tunc transiens, ivit in

Cosmin, castrum et civitatem recuperare proponens. Sed cum proficere non posset propter defensionem hominum armatorum, quos Domarathus in Kosmin praedicto pro defensione ejusdem posuerat, secessit ad quoddam fortalitium quod Parsk²⁾ nominatur, cujusdam Michalkonis Thomassii de Ostrowieczno³⁾ haeredis, in cujus expugnatione per octo dies et citra fuerat commoratus. Iste enim Michalko Domaratho adhaerebat et ob hoc per Barthossium fuerat impugnatus, donec resistere non valens, Domarathum dereliquit et terrigenis adhaesit.

66. *Qualiter Vincentius palatinus Posnanien-sis cum terrigenis Poloniae et quare civitates regales expugnare sunt aggressi.*

Anno itaque domini MCCCCLXXXIII, dum dominus Domarathus saepedictus sensisset et pro certo didicisset, quod terrigenae ipsum nullatenus pro capite suo vellent habere, neque habebant, ut puta qui jam edicta gravissima emiserant, quod nullus eidem tanquam capiteo obedire seu tributa aliqua sive poenas praestare aut judiciis astare et parere praesumeret sub privatione colli et honoris, taxare linguam ut minus sani consilii praesumpsit dicens, quod

Przedz. 1, wiersz 7 coactantes» circastantes VI. — 9 festina» festine rękopp. — 17 dominus de Złota» tak VI, VII, IX; de Slotha V; niema I — 21 quam... iens» niema V-VII, IX. — 23 Chotecz» Chodecz VII. — 25 ibidem» in eodem fortalitio II, IV. — Przedz II, wiersz 4 in .. praedicto» niema IV. — 9 per» niema II. — 15 et quare» niema IV-VII, IX. — 16 exp.... aggressi» expugnabant VI, VII. — 21 habere» haberi sam tylko I. — 25 praesumeret» tak IV; presumerent inne. — 26 ut... praesumpsit» ausus fuit IV.

¹⁾ Chodecz w woj. brzes.-kuj. pow. kowalski, na zach.-połud. stronie Kowala. ²⁾ Parsk w woj. pozn. dziś podobno wioska Parsko, w pow. kościańskim. ³⁾ Ostrowieczno wieś w tymże powiecie.

Saxones, Bohemos et Caszubitas ad castra regalia et civitates suae tenutae marchionis auxiliores et subditos praedicti vellet invitare, qui nobiles terrae de domibus ipsorum traherent, captivarent invitos et bona ipsorum devastarent, tantumque nocivum terrae se velle asseruit, quod infra ducentos annos successu temporis vires minime recuperare possent. Cujus dicta hujusmodi vana et sibi non proficua, postquam ad procerum Poloniae notitiam devenissent, ipsi eorum eventu licet dubio nimium sauciati, mox congregato exercitu forti cum ipsorum palatino Posnaniensi Vincentio de Campa¹⁾, etiam Barthossio cum Mazovitis ipsos comitantibus, proximo dominico die infra octavas Epifaniae domini urbem Pysdrensem primitus sunt aggressi, quam quatuor diebus et citra impugnantes, tandem cives cum ipsis pactati, portas civitatis, castrensibus invitis apperuerunt, ipsos civitatem intrare permittentes. Qui civitatem ingressi castrum impugnare coeperunt; quibus castrenses tribus diebus viriliter repugnabant, sed propter carentiam victualium et praesertim aquae et pabuli equorum diutius subsistere non valentes,

pactis initis castrum terrigenis praesentant, et soli cum equis et armis libere abscesserunt. Contigit autem priusquam civitas terrigenis fuisset tradita, artificem Barthosii lapidem aereo de pixide in valvam 5 civitatis jecisse, qui lapis duas clausuras valvae cum vehementia pertransiens, dominum Nicolaum plebanum de Bechovia in platea civitatis ex opposito valvae aspicientem contigit, qui cadens subito expiravit. 10 Terrigenae vero civitate et castro Pysdrensibus habitis, ut praefertur, statim in crastino videlicet Priscae virginis, stationes suas moverunt, versus Kalisiensem civitatem velocius properarunt, Sandzivogium Swid- 15 wam, castellanum Naklensem cum quinquaginta hastis ad civitatem Posnaniensem destinantes; jam enim cives dictarum civitatum et aliarum Vincentio palatino et ceteris terrigenis praedictis, ipsis adhuc circa 20 Pysdri morantibus per nuncios intimaverunt, quod Domarathum similiter pro capite suo habere nollent, sed ipsis terrigenis assistere vellent uniti. Cogerant enim cives Posnanienses praefatum Domarathum 25 de civitate Posnaniensi precibus tamen et instantiis exire, qui, exiens de civitate,

Przedz. I, wiersz 1 Bohemos» barones II, III i niekt. inne. — 2 tenutae» terrutae VI, VII, IX. — 3 praedicti» ejusdem V-VII, IX. — 8 ducentos» certos II. — 9 possent» posset II, IV. — 12 ipsi... sauciati» niema IV. — 17 domici» div. I; niema III-VII, IX. — 20 ipsis» tak II-IV; primis I; pr. Polonie V, VI. — pactati» tak I, V; pacati II, IV; pacti VII, IX. — Przedz. II, wiersz 5 lapidem» niema VI. — 8 Bechovia» Biechovia IV-VI. — 11 Terrigenae... praefertur» niema V. — Pysdrensibus» niema II. — 14 Kalisiensem» Kalis V-VII, IX. — 21 Pysdri» Pizer II, III; Peyser VII, IX. — 26 precibus... Posnanienses» niema VI, VII, IX.

¹⁾ Kępa, Kempa. Jest więcej wsi tego imienia w Polsce; tu wspomniana jest zapewne wieś wielkopolska w woj. poznań. w okolicy Szamotuł.

castrum Posnaniense Przethpelconi de Stanzewo castellano Medzirzecensi, castrum vero Kalisiense cuidam Johanni de Lankosszicze castellano Lanciensi commisit tenendum.

5 67. *Qualiter castrum Kalis per Vincentium palatinum Posnaniensem impugnabatur.*

Eodem itaque tempore in die sanctorum Fabiani et Sebastiani¹⁾ martyrum, Vincen-
tius de Campa palatinus Posnaniensis civi-
10 tatem Kalisiensem ingressus cum terrigenis,
castrum Kalis impugnare coeperunt, quod
homines Domarathi capitanei Poloniae no-
mine Mariae filiae regis Ungariae tenebant
et viriliter defensabant. Quibus sic alter-
15 cantibus et villas ecclesiae tam archiepis-
copales quam religiosorum in circuitu civi-
tatis Kalis consistentium fortiter devastan-
tes, supervenit Cunradus dux Sleziae et
dominus Olesnicensis cum trecentis lanceis
20 armatorum per Derskonem de Gywno ca-
stellanum Gneznensem fratrem Domarathi
saepius dicti evocatus et eductus, volens
castrum Kalisiense subintrare. Sed cum a-
ditus ad castrum Kalisiense sibi praeclusus
25 fuisset, nec intentum ad quod exierat con-
sequi potuisset, per Vincentium palatinum

praefatum amotus et redargutus ad propria
male contentus rediit, praedicto castellano
Gneznensi maledicens.

68. *Quid egerit Swidwa castellanus Naklensis civitatem Posnaniensem ingressus.*

Die quoque et tempore praedictis Swid- 1383.
wa praefatus Posnaniensem civitatem in-
gressus, stubam magnam ligneam sub ca-
stro Posnaniensi, scala apposita per fene-
stram intrans, custodiam armatorum homi-
num in eam deputavit, ne de castro exiens
quisquam civitatensibus molestiam inferret,
castrensibus tamen prohibere nequivit, quin
per portas castrenses extra castrum ad cam-
pos exeuntes victualia eis adducta ad ca-
strum inferrent. Nec aliquid dictis castren-
sibus sic per ipsum et cives obsessis dam-
ni seu molestiae inferebat, sed tantum vil-
las ecclesiae Posnaniensis et praecipue ca-
pituli devastabat; inter quas etiam duas
meas, quas a capitulo possidebam Jancowo
videlicet et Michowo inhumaniter devastavit.
Postremo autem, cum jam per nonnullos
fuisset redargutus, quod tam hostiliter bo-
norum ecclesiae desolationi insisteret, et
adversariorum bona tangere formidaret, et

Przedz. 1, wiersz 1 Przethpelconi» Pelconi V. — Stanzewo» Staszewo VII, IX. — 3 Lankosszicze» Lankossino V-VII, IX. — 5 per... Posnaniensem» niema IV. — 6 impugnabatur» tak IX; impugnatur inne. — 16 circuitu.. Kalis» districtu civ. Kalisiensis IV. — 20 Gywno» Girowo VI, VII, IX. — 21 Gneznensem» Posnan. II, III mylnie. — 24 ad castrum» tak IV; castri I; castrum inne; intrandi dodają tu wszystkie rękopp. — Kalisienses» Kalisie I; k. IX; inne nie mają. — Przedz. II, wiersz 2 contentus» tak IV-VII; tentus I-III, IX. — 4 Swidwa» tak II, III, VI; B. inne. — 10 hominum» niema IV. — 13 tamen» causa IV. — 16 inferrent» inferebant III; deportarent IV. — 17 obsessis» oppressis II. — 20 inter quas... devastavit» niema IV, VII, IX. — 22 Michowo» Miłochowo III, VI — 26 formidaret» tak II, III; formidabat inne.

¹⁾ 20 stycznia 1383.

ut a molestatione bonorum ecclesiae desistat, Pirzelino et Kromolicze Domarathi capitanei praefati villas et quasdam alias eidem capitaneo adhaerentes invasit, spoliationibus continuis desolando. Sed Domarathus praedictus de Medzichost, de Welun, de Medzirzecz, de Sbanszino¹⁾, de Kpelow²⁾; Grzimala vero de Olesznica Costriensis, Andreas de Sweradowo Caminensis castellani et Wirzbanta de Smogulecz, Theodricus de Margonino viceversa de Naklensi castro, quod Domarathus saepedictus eis commiserat tenendum, nec non quidam alii de Labisszino, Alberti filii et fratres palatini Cuyaviensis et Hectoris olim iudicis Cuyaviensis de Pacoscz, terras Poloniae circa Gneznam et Cleczsko, Swanowo et Zneynam ac Kiskowo hostiliter assiduis depredationibus devastabant, homines captivando, dominas uxores nobilium et pauperum indumentis spoliantes, similia circa Wronck, Schamotuli, Buk et Grodzisko etiam exercentes. Uno quoque die, videlicet tertia feria, X die Martii mensis, exeuntes de Nakel, Nicolao de Chomanscha³⁾ iudici Kali-

siensi sex villas circa Zneynam situatas, veluti hostes extranei et non indigenae devastarunt et non solum equos et pecora, sed etiam omnia alia animalia et domorum omnem suppellectilem, currus rusticorum spoliatorum onerantes, secum deduxerunt et abducebant, foetibus pecorum et pecudum tantummodo relictis, quos tamen absque alimento uberum mori oportebat. Alii autem terrigenae tempore nocturno depraedationes multas furtive committebant. Et sic nemo damna et rapinas huiusmodi poterat evitare; nam qui terrigenis adhaerebant per Grzimalitas et eorum complices ex castris superius nominatis depraedabantur; illi vero, qui Domarato apponebant per Naklenses similiter molestabantur. Caeteri per furtiva et rapinas nocturnales desolabantur, depredationes quoque in stratis publicis committebantur. Accidit autem die nona mensis Februarii⁴⁾ in crastino Invocavit, quod quidam mercatores de diversis partibus venientes de Thorun, cum de Gnezna mane feria secunda die praedicta exivissent, Posnaniem transeuntes, quidam nequam Jo-

marca
10.

Przedz. I, wiersz 1 bonorum ecclesiae» c. II; niema III. — 2 Pirzelino» Purzelino III, VI. — Kromolicze» Camolice VI. — 6 Medzichost» Myedzychot VII, IX. — Welun» Welon I; Welen II, III; Wyelen V, VII, IX. — 7 de Sbanszino» d. Subdzienszino I, II; d. Sbdzansuno III; d. Sbassin VII, IX; niema IV. — 9 Sweradowo» Sweczadowo II; Wzeradowo IV; Swczeradlowo VI. — 10 et... Margonino» niema IV. — 14 filii et fratres» ma tylko V. — 17 Swanowo» Zwanowo II; niema IV, V. — 18 Kiskowo» Byschkowo II; Listowo IV; Lyskowo V. — 22 Schamotuli» Smathuli IV. — Buk» Bug IV. — 25 Chomanscha» Thomanscha II, III; Thomansch VII, IX. — Przedz. II, wiersz 4 alia animalia» animantia II-IV. — 5 spoliatorum onerantes» spoliatos oneratos II, III. — 16 Domarato» tak II i niektóre inne; Domarathon I. — 23 Gnezna» Zneyna II, III.

¹⁾ Zbąszyn nad Obrą w woj. pozn. ²⁾ Kęblów lub Kęblów także nad Obrą, więcej na południe. ³⁾ Chomiąża duchowna i szlachecka, wieś w woj. gnieźn. koło Szubina. ⁴⁾ 9 lutego 1383.

hannes Galanska congregatione facta ipsos circa villam Wosniki in strata publica invasit, qui se sibi opposcentes viriliter repugnabant; sed quia de quinque curribus, quos secum habebant, stricto circuitu se muniebant, idcirco liberam resistentiam habere nequiebant. Attamen duos raptores quorum unus cognominabatur Szelanthal occiderunt; duo quoque mercatores, rerum et corporum suorum strenui defensores, etiam per raptores fuerunt interfecti et apud Fratres Minores in Zneya sepulti. Quibus sic nepharie devictis, equis eorum et pecuniis et quibusdam rebus, quas capere poterant, receptis fugam inierunt, et hoc ideo, quia kmetones de Wosniki in subsidium mercatoribus venire conspexerunt¹⁾ Octava autem die post hoc in crastino Reminiscere quidam raptores de Labiszino et Pacoscz²⁾ et aliunde congregatione facta quosdam currus de diversis civitatibus Poloniae circa Powidz³⁾ invaserunt ipsos depredare cupientes. Quibus in primo congressu raptores aliquos equos violenter abstulerunt. Sed mercatores viribus resumptis, in secundo congressu raptoribus viriliter resistentes, eorum plures letaliter vul-

nerarunt et filium Boguslai de Pilatowo protinus occiderunt, caballumque suum XXX marcas valentem et alios quindecim multo suis meliores retinuerunt et ad propria lactantes, et laudes domino de triumpho maiorum reddentes incolumes redierunt. Simili quoque modo ante duos annos quidam Mazovita, Naszuthonis castellani Wisznensis filius, per quemdam civem de Lancicia inter Dobra et Uneow in latrocinio fuerat interfectus.

69. *De conflictu inter Domarathum et terrigenas habito.*

Elapsis itaque paucis diebus Domarathus capitaneus saepedictus veniens cum Pomoranis, Caszubitis et Saxonibus, primo Wronki oppidum et villas plurimas in circuitu ejusdem oppidi devastavit, et deinde transiens terram fortiter devastando venit ad quoddam praedium Swidwae castellani Naklensis, quod Pyothreovicze vulgariter dicitur, prope Schamothuli oppidum castellani ejusdem, in quo praedio suas fixit stationes, praefatum oppidum totaliter devastando. Cujus adventus Swidwam castellanum praefatum et terrigenas minime latebat; nam Swidwa intelligens congregationem et ho-

Przedz. I, wiersz 1 Galanska» de G. II; Golasska V, VII, IX. — 6 resistentiam» residentiam II-IV. — 8 quorum... Szelanthala» niema IV. — Szelanthala» Szelancola II, III; Zalathala V-VII, IX. — 20 congregatione facta» niema IV. — 22 Powidz» tak II, III; Powicz I, VII; Powodz V. — Przedz. II, wiersz 5 et laudes... incolumes» niema V-VII, IX. — 6 Simili... interfectus» niema V-VII, IX. — 8 castellani Wisznensis» niema II, IV. — 9 inter... Uneow» niema IV. — 12 terrigenas» t. regni Poloniae V. — 13 habito» niema IV-VI. — 22 oppidum... ejusdem» niema IV. — 27 Swidwa» tylko głoskę S. mają tu I-III, VII, IX; Sandivogius ma VI; jest to ten sam Sędziwoj Swidwa, o którym mówiono wyżej.

¹⁾ 18 lutego 1383. ²⁾ Labiszyn i Pakość nad Notecią poniżej Inowrocławia w woj. inowrocław. ³⁾ Powiedz między Gnieznem a Poznaniem.

1383.
lutego
15.

stilem invasionem Domarathi praedicti, miserat occulte versus Kalis et Pyzdri pro dominis Barthossio de Odolanow et N. castellano Srzemensi, ut festine sibi in auxilium venirent, secretiori tamen modo quo possent. Qui sabbato ante Reminiscere Posnaniam venientes, eadem nocte subito bene cum CCC lanceis contra Domarathum praedictum pugnaturi processerunt. Et quamvis circa medium noctis domino Domaratho fuisset nunciatum, quod hostes sui praefati sibi appropinquarent, ipsum in stationibus suis invadere cupientes, ipse tamen Barthossii et Szremensis castellani adventum ignorans, non credebat, sciens Swidvam adeo non fuisse potentem, quod ipsum invadere praesumpsisset. Sed mane dominico die Reminiscere, quae fuit XV mensis Februarii, exploratores Domarathi revenientes ad stationes narrarunt Domaratho, hostes accelerare ad pugnam; sicque in ortu diei fere medietas Domarathi exercitus, propter accelerationem pugnae arma induere non valens, ita inermes cum parte armatorum hostibus prope stationes suas nocturnales occurrerunt, ibique congressi fortiter invicem pugnarunt; sed Pomorani et Saxones inermes mox post congressum terga ver-

tentes fugierunt. Quos castellanus Naklensis cum suis ultra Wroniek duo miliaria et amplius insecutus, plurimos ex ipsis captivavit. Saniori autem discretione usus fuisset, si in loco certaminis cum Barthossio 5 tamquam victor permansisset. Sed deus hunc honorem sibi propter invasiones et rapinas, quas in bonis ecclesiae commiserat, ut praemissum est, dare procul dubio denegavit, immo eodem die ipsum et suos, ne 10 tumor superbiae ipsius altius excrescat, pudore concussit. Alii autem terrigenae ipsum Domarathum et suos homines per agros confuse dispersos animose debellantes, plurimos ex ipsis captivarunt, ipsorum e- 15 quis receptis et armis exutis, aliquot tumulos ad instar montium ex ipsis armis comportatis congesserunt; nondum enim Wirzbantha de-Smogulecz cum centum lanceis et quingentis pedestribus appropinquaverat 20 ad pugnam, utputa, qui circa Obrzeczsko¹⁾ fluvium ultra Wartham pernoctaverat, nil penitus de proelii eventu suspicatus. In hoc autem proelio quidam nobilis adolescens, nomine Troyanus, Thomislai de Go- 25 lanza, olim iudicis Kalisiensis filius, omnium virtutum donis mirabiliter insignitus, cecidit letaliter vulneratus, et feria tertia

*Przedz. I, wiersz 2 Pyzdri» Pyser 1-IV, VI, VII, IX. — 3 de Odolanow» niema IV. — N.» niema II, III, VII, IX. — 5 quo» tak II-IV; quam I, V-VII, IX. — 9 pugnaturi» tak V-VII, IX; inne nie mają. — 13 Barthossii» Bar. ma II; głoskę B. tylko I, IV-VII. 14 et» S. dodd. V. — 20 ad stationes» niema IV. — 24 valens ita» valentes, i. quod IV. — *Przedz. II, wiersz 2 et amplius» niema V-VII, IX. — 6 tamquam victor» niema IV. — 11 ipsius» niema II. — 15 captivarunt» niema II. — 18 nondum enim» Notandum tamen IV. — 19 de Smogulecz» niema IV. — 20 et... appropinquaverat» niema IV.**

¹⁾ Obrzycko, miasto w woj. poznań. nad Wartą, między Stobnicą a Wronkami.

proxima in die Mathiae apostoli in Posnania debitum naturae persolvit. Grzimko etiam de Czenino vir nobilis et bonus et plures alii tam nobiles quam plebei, pro dolor! fuerunt occisi in bello eodem.

70. *De secundo conflictu eodem die inter eos facto.*

Postquam¹⁾ autem rumor belli ad Wirzbantam de Smogulecz et ad suos pervenisset, illico movens castra sui exercitus ad locum certaminis properavit; ad quem veniens, terrigenas, quos ibidem reperit, captivavit, et non solum equos et arma eorundem sustulit, sed etiam arma et equos gentis Domarathi per terrigenas primitus captivatae obtinuit et in loco certaminis tamquam victor honorifice permansit. Ad quem Domarathus, frater suus Mroczo jam capti et armis exuti cum aliis gentibus suis tam captivatis quam per agros passim dispersis, confluerunt et de victoria hujuscemodi exhilarati vires animose resumentes, reditum hostium suorum, qui Saxones insequabantur in loco proelii expectabant. Et quamvis castellano Naklensi et suis a caede adversariorum redeunti fuisset nunciatum, quod Wirzbantha cum Domaratho in loco proelii praestolarent ejus ad-

ventum, ipse tamen aestimans se alias potentiam Domarathi totaliter prostravisse, appropinquabat ad eosdem. Sed cum prope appropinquans ipsorum exercitum conspexit, et se longe viribus imparem sensisset, territus et corde labefactus fugam iniit, malens fugae uti praesidio, licet confusae, quam exercitio insistere belli. In cuius fuga multos terrigenas exercitus Domarathi et Wirzbantae prostravit et etiam captivavit. Et tandem Sandzivogius castellanus Naklensis ad quoddam fortalitium Dirskonis Grocholae castellani Santhocensis, nomine Ostrorog, vix cum paucis aufugit, se in eodem hostibus suis opponere proponens. In cuius fortalitii praedio sive villa multi nobiles et ditiores de Polonia, qui ad fortalitium pertingere nequiverant, quasi inermes et in nullo se hostibus opposcentes fuerant captivati. Mansit itaque Domarathus cum Wirzbanta et suo exercitu ibidem in Ostrorog, partem diei praedicti residuam in expugnatione fortalitii, ad quod Swidwa praedictus cum suis pudorose confugerat, deducens, et nocte eadem usque ad mane, mane vero facto alterius diei fere per totam diem fortalitium impugnabant memoratum; sed expugnare tam subito non valentes et ad-

Przedz. I, wiersz 3 Czenino» Czernio VI. — 6 eodem die» niema IV-VII, IX. — 12 ibidem» nondum captos dodają tu mylnie, jak nam się zdaje, rękopp. — 16 captivatae» tak II; captivatos inne. — 21 et de... reditum» niema II, III. — 28 praestolarent» prestolaretur II-IV; expectarent V, VI; expectabat VII, IX. — Przedz. II, wiersz 8 insistere» confidere V. — 9 exercitus» tak poprawił S.; per exercitum rękopp. — 11 Sandzivogius» tak VI; S. I, V, VII, IX; Swidwa II, III, co oznacza tę samą osobę; niema IV. — 12 Grocholae... nomine» Grochle castellanum S. IV. — 19 nullo» tak II; illo inne. — 20 Mansit... exercitu» niema V-VII, IX. — 24 pudorose confugerat» confuse fugerat V-VII, IX.

¹⁾ 15 Iutego 1383.

1383.
Iutego
17.

ventum terrigenarum, quos in Posnania fore aestimabant, formidantes, sequenti nocte Oborniki oppidum, triumphum victoriae reportantes, laeti ac hilares intrarunt. De quo oppido exercitus Domarathi a feria tertia, quae fuit dies XVII mensis Februarii, usque ad octavam diem mensis Martii depredationes, incendia et rapinas assidue hostiliter committebant, totam terram inter Posnaniam, Buk, Wronki ac fluvium Warthae devastantes. Similiter et alii auxiliores domini Domarathi saepedicti de castris et fortalitiis superius expressis desolationi totius terrae Poloniae fortiter insistebant, ipsam ad nihilum per suas depredationes, quas frequenter faciebant, redigere conantes. In conflictu autem prachabito uterque exercitus unius domini acclamatione utebatur; nam terrigenae nomine Mariae, filiae Lodvici, regis praemortui et uxoris Sigismundi marchionis Brandenburgensis acclamabant, Domarathus autem et suus exercitus similiter ejusdem dominae nomen invocabat. Quae ergo causa hujuscemodi pugnae extitit, cum unum dominum omnes colebant et ejus nomine pugnabant? Et videtur quod nulla alia, ut in veritate consistit, nisi rancor pugnantium ab olim conceptus et zelus odii et invidiae ad litigandum confortans. Ex his itaque quidam ter-

rigenarum Domarathum pro capitaneo habere nollebant, et hoc ideo, quia electionem Dobrogostii in archiepiscopum Gnez-nensem et Nicolai in episcopum Posnaniensem, de quibus praemissum est, astruebant Domarathum invidiae zelo infecisse; et ob hoc, plus quam propter injurias, quas ipsum dicebant crebre terrigenis fecisse, ipsum pro capitaneo habere nollebant, et ipse eorum voluntati in hoc propter pudorem acquiescere noluit; propter quod solum terra Poloniae irrecuperabili fere desolationi prohi dolor! visa est subiacere.

71. *De conventione per nobiles regni in Syradia habita ante Laetare feria quinta.*

Interea vero, die videlicet antepenultima mensis Februarii¹⁾ praedicti majores natu regni Poloniae in Syradia colloquium generale celebrarunt, ad quod colloquium Elizabeth regina Ungariae, Lodvici regis praedicti relicta cum Maria filia ipsius Nicolaum episcopum Wesprimensem et quosdam Ungaros destinavit cum nunciis Polonorum, qui ad ipsam missi fuerant, seditiones et scismata, quae in regno Poloniae periculose fiebant, nunciare, et ut ipsis Mariam filiam ipsius cum viro suo gratia sedandae dissensionis destinasset, supplicantes; alioquin ipsos aliter de remedio, praecipue ut 30

Przedz. 1, wiersz 10 Buk» Duk VI. — 22 Domaratus... invocabat» niema Som. — Przedz. II, wiersz 12 quod» tak V-VII, IX; hoc inne. — 16 habita... quinta» h. ubi regina Elizabeth de Hungaria misit suos nuncios cum legationibus pro filia sua petendo II; h. a. dominicam L. f. q. V; h. IX; niema IV: — 17 antepenultima» penultima IV-VI. — 19 generale» ma tylko V. — 23 ipsam» tak II; ipsas inne.

¹⁾ 26 Iutego 1383.

regem haberent; providere necessario oporteret. In quo colloquio episcopus et Ungari memorati regnicolas Poloniae ab omnibus promissionibus et fidei pactionibus, 5 quas Mariae filiae regis praedictae fecerant absolutos penitus ejusdem Mariae et sui mariti dimiserunt, promittentes, quod regina Elizabeth regis mortui filiam juniorem, jam alias Lipoldo duci Austriae desponsa- 10 tam ad ipsos Poloniam post nunc instans festum Paschae destinaret in reginam Poloniae coronandam; ita tamen, quod proceres regni Poloniae primitus juramentis suis atque litteris firmiter promitterent, quod 15 ipsam statim post coronationem versus Ungariam ad suam genitricem triennio ibidem educandam redire nullatenus recusarent. Super quo regnicolae Poloniae usque in sabbatum in Albis deliberare decreverunt, ter- 20 minum responsionis dandae praefatis nunciis die sabbati praedicta statuantes.

72. *Quomodo castrum Kalisiense terrigenis fuerat praesentatum.*

De conventionem autem Syradiensi praedicta, prima die mensis Martii¹⁾ in dominica Laetare venientes Spitko Cracoviensis,

Sandziwogius Kalisiensis palatini, Nicolaus de Bogoria castellanus Zawichostensis et Crezslaus Szczekoczsky, venientes in Kalis cum litteris reginae praedictae, ordinarunt cum castrensibus, qui per terrigenas obsidebantur in castro Kalisiensi praedicto, qui castrum eisdem praedictum dominis nomine reginae redderent. Similiter de omnibus castris et civitatibus Poloniae praefati palatini et eorum consortes se intromittere volebant, sed terrigenae ipsos ad hoc nullatenus admiserunt. Et tandem post aliquam dissensionem hinc inde habitam, utraque pars *compromisit* Johanni Kalisiensi castellano castrum Kalisiense et civitatem et terram gubernandam committentes. Palatini vero praedicti versus Ungariam ad reginam festine processerunt, Nicolaum Zawichostensem et Crezcszlauum versus Posnaniam ad faciendum treugas pacis inter Domarathum capitaneum sacpedictum et terrigenas destinarunt. Qui dominica die Judica VIII mensis praedicti in Starczinow²⁾ villa capituli Posnaniensis et Radzim³⁾ fluvio intermedio usque ad festum sancti Johannis Baptistae anni praesentis sub certis pactionibus treu-

marc
8.

Praedz. 1, *wiersz* 2 episcopus» episcopi II. — 6 ejusdem... mariti» niema IV. — 9 Lipoldo duci» tak VI; Lipoldi ducis I-III, IX; Dipoldo d. V. — 16 triennio ibidem» niema IV. — 19 in... deliberare» niema IV. — 21 die... praedicta» niema IV. — 22 Quomodo... praesentatum» De presentatione castri Kalisz IV. — Kalisiense» Kalisz II. — *Przedz.* II, *wiersz* 3 Szczekoczsky» tak IV; Szczekoczsky, i Szekowczsky I; Szczegowsky IX. — 5 per» opuścił I. — 14 compromisit» słowo to dodajemy; kod. I ma tu skrócenie jakieś homi.; inne nic nie mają. — 15 terram» różne miejsce ma tu I. — 18 Zawichostensem» tak II, IV, V; Zawichostum unae. — 23 Starczinow» Starzynow II. — capituli» capitanei V-VII, IX. — 24 Radzim» Radzin V-VII, IX.

1) 1 marca 1383. 2) Starczynowa wsi kapituły pozn. dziś niema. 3) Radzyn wieś w woj. pozn. w okolicy Szamotuł.

gas pacis ordinarunt, domino Domaratho castrum Posnaniense et non civitatem et caetera castra regalia ac oppida et municipia nihilominus retinente. Gaudeat igitur infelix invidiae conditio, quae Domarathum a capitaneatu eicere concupiens, desolationem terrae more aspidis cum sua jactura nequiter parturivit. Nec mirum, si in laqueum, quem aliis odiose tetenderant, soli inciderunt.

73. *De strage inter Grodzisce et Koblwo¹⁾ facta.*

1383.
marca
6.

Interim itaque die veneris, VI mensis praedicti A. et M. fratres haeredes de Plaszcowo²⁾, quibus Domarathus saepedictus castrum Koblwo pro ipsorum conservatione ac gubernatione tenendum commiserat, congregatione cum castrensibus de Dzbansyn facta, quasdam villas circa Grodzisce depraedandas sunt aggressi. Quibus depraedatis, cum redirent ad propria, habitatores Grodziscenses cum kmetonibus circumvicinis ipsos insecuti, omnem praedam quam ceperant, hostibus in fugam conversis abstulerunt. De cujus praedae ereptione non contenti, hostes insequabantur, ipsos prostrare cupientes. Sed hostes cernentes se in arto positos, subito nuncios ad castra

praedicta destinarunt, auxilium castrensium postulantes. Quibus castrenses festine in auxilium properaverunt. Quorum adventum habitatores Grodziscenses cum vidissent, mox in fugam fuerunt conversi; quos hostes insecuti, inhumaniter multos ex ipsis fugientibus prostraverunt, sic, quod ultra quam centum sexaginta occiderunt, exceptis captis et vulneratis, quorum plurimi post breve tempus vitam ex vulneribus finiverunt. 10

74. *De expugnatione castri Drohiczin.*

Eodem quoque tempore Litwanorum³⁾ principes cum magno exercitu venientes castrum Drohiczin, quod paulo ante duces Mazoviae sub ipsis adquisierant, circumvallarunt obsidione firmantes. Quod castrum pro tunc quidam nomine Szaszin marsaleus ducis Mazoviae tenebat, qui sciens paucam gentem esse in castro, veniens cum XXX anteis et aliquot balistariis, veloci cursu 20 per media castra Litwanorum viriliter transiens, usque ad castrum pervenit, quem sui de castro agnoscentes, festine castrum aperuerunt, ipsum ingredi facientes. Cumque defensionem castri per aliquot dies fortiter insisteret, quidam Rutheni in castro existentes igne apposito castrum succenderunt et per moenia castri salientes, ad e-

Przedz. I, wiersz 5 invidiae» niema II, III. — 11 inter» tak II, III, VI, VII, IX; in terra I, IV, V. — et... facta» e. Koblwo II; e. Kyeblovo f. V; e. Kyeplovo I; niema IV. — 18 Dzbansyn» Szzbanszin IV. — 22 kmetonibus» k. et IV. — Przedz. II, wiersz 8 captis» tak II; captivis inne. — 9 et vulneratis» niema IV. — 13 principes» princeps II, IV. — 14 paulo» niema I, II, VII. — 17 Szaszin» Sassin II, III. — 22 pervenit» perveniens sam I, mylnie.

¹⁾ Koblów nad Obrą, Grodzisko na północ Wielichowa leżącego także nad Obrą, wszystkie miasta w woj. poznańsk. na południe. ²⁾ Są w wojew. pozn. wsie Płaskowo i Ptazkowo. ³⁾ 1383.

xercitus Litwanorum fugam inierunt. Marsalcus vero cum aliquot ex suis castrum exeuntes, tamdiu cum hostibus pugnauerunt, donec ad captivitatem principis Litwanorum sunt redacti, caeteri vero quam plurimi igne et gladio heu sunt consumpti.

75. *De colloquio per terrigenas in Syradia facto.*

Adveniente quoque sabbato in Albis, XXVIII die mensis Martii¹⁾ convenerunt regni proceres in Syradia super responsione a regina Ungariae, ut praemissum est, habenda et eidem viceversa danda. In quo colloquio multi proceres regni sperabant tunc Semovithum ducem Mazoviae in regem Poloniae prout affectabant communiter assumendum. Sed cum dominus Bodzantha archiepiscopus Gneznensis in ecclesia Syradiensi astante nobilium multitudine voce sonora requisisset, an Semovithum ducem regem suum Poloniae habere affectarent, et multi astantes clamantes acclamassent: «volumus, volumus et petimus, ut per vos dominum archiepiscopum in regem Poloniae coronaretur», subito quidam nobilis, Jaszko de Tanczin, castellanus Woyniczensis, filius Andreae, olim palatini Cracoviensis de Tanczin, facto silentio dixit: «O nobiles et

fratres, non decet vos sic ad electionem principis accelerare festine, debiti enim sumus fidelitatis promissa Hedvigi Lodvici Ungariae regis filiae facta tenere. Idcirco si ad festum Pentecostes proximum adducetur, nobiscum quoque cum suo viro manere voluerit et regnare ut domina, praestolemur ejus adventum, alioquin nobis ex tunc de principe providebimus, prout alias fuerat inter Lodvicum praemortuum et nos conditionatum, pactionibus quoque certis et litteris roboratum». Cujus dictum fere omnes unanimiter approbarunt, responsa certa Ungarorum nunciis, episcopo Vesprimensi et N. militi dantes et legationes imponentes quae sequuntur, videlicet: quod si domina regina Ungariae memorata filiam suam Hedvigem juniorem ad festum Pentecostes proximum non destinaverit seu adduxerit Cracoviam, in regno Poloniae quoad vixerit regnaturam, extunc decreverunt a promissis esse liberi et soluti, et quod eadem domina regina terram Russiae regno Poloniae reuniat, ac ducatus Dobrinensem, Cuyaviensem, Weluniensem et castra cum oppidis Hostrzeszow, Boleslawecz, Krzepicze, Clobuczsko, Czanstochowa, Holstin et Bobolicze, quae vir ejus dominus Lodvi-

Przedz. I, wiersz 3 cum hostibus» niema IV. — 7 per terrigenas» niema IV. — 9 XXVIII» XXVII ma IV. — 12 ut... est» niema II, III. — 20 regem» in r. IV. — 21 suum Poloniae» s. Plocensem VII. — 26 Woyniczensis» Woynicoviensis IV. — Przedz. II, wiersz 1 vos sic» v. III; nos II. — 2 principis» niema V-VII, IX. — 3 Lodvici» niema II, III. — 7 praestolemur» prestonemini III. — 24 reuniat» tak IV, VI, VII, IX; renuat I, IV; adjungeret V; niema II. — 27 Clobuczsko» Holnisko II; Holmissko III. — Czanstochowa» Czanschchowo II. — Holstin» Olszyn II. — 28 Bobolicze» Bolonicze II; Bobonicze III.

¹⁾ 28 marca 1338.

cus Ungariae et Poloniae rex praefatus illustri principi domino Wladislao duci Opoliensi donando alienaverat, qui et nunc conventioni praedictae protunc intererat, in qua pro eo, quia electioni Semovithi ducis Mazoviae, cujus sororem germanam in uxorem habebat, consentire noluit, capi debebat, regno Poloniae et coronae ipsius regni reordinet in statum pristinum reintegrando, alias deliberatis animis ad regis electionem procedere vellent non obstantibus pactionibus in contrarium editis quibuscunque.

76. *De conventione regnicolarum in Sandecz habita.*

1383.
maja
10.

Die itaque festi Penthecostis, decima mensis May ejusdem anni, seniores regni Poloniae convenerunt in Sandecz, adventum reginae et filiae ipsius Hedvigis, prout per earum nuncios, de quibus praemissum est, venire promiserat, praestolantes; ad quos Sandzivogius palatinus Kalisiensis saepedictus cum quibusdam militibus Ungaris veniens, ipsos nomine reginae petiit, ut ad ipsam in Coszicze descendere dignarentur, asserens, ipsam reginam cum filiabus propter inundationem aquarum versus Cracoviam, quo per terrigenas conduci debebat, venire non posse. Et nihilominus, si ejus petitioni condescendere nollent, extunc ip-

sa cum sua filia, periculosis eventibus se exponens, Cracoviam veniret, licet invita. Terrigenae autem donaria plurima ab ipsa regina se consequi existimantes, tractatibus prioribus et quibusvis pactionibus penitus posttergatis, securitatis transitu ac reditu accepto, venerunt in Coszicze, ubi donariis licet modicis et promissorum magnitudine circumventi, nova pacta cum praedicta domina regina inierant, taliter, quod Hedvigis in festo sancti Martini proxime sequenti, quam tunc in reginam erexerunt, debeat in reginam Poloniae absque tractatu longiori praecise coronari Quae si coronata, absque prole decederet, extunc soror ejus Maria, uxor marchionis, de quo superius praefatus sum, in regno Poloniae et Ungariae succedere deberet, et viceversa Hedvigis praedicta, si soror ejus Maria regina Ungariae sine prole decesserit, succedere debeat in Ungariae regno, volentes, quod haec duo regna debeant esse unita, donec praefatae duae dominae aut earum altera filios procrearent, quorum unus in uno, alter in altero succederent regno. Hanc igitur ordinationem contra prohibitionem regnicolarum Poloniae atque sine eorum scitu Vincentius de Campa Posnaniensis, Sandzivogius de Szubino Kalisiensis, Spithko de Charzow Cracoviensis palatini, Dobe-

Przedz. 1, wiersz 14 in... habita» niema IV; tak nadpis jak i cały ten rozdział opuścił IX. — 23 Ungaris» Ungarorum V-VII, IX; Hungarie IV. — Przedz. II, wiersz 2 Cracoviam... invita» l. invite vellet venire» II, III. — 6 posttergatis» minime servatis V-VII, IX. — 7 venerunt» iverunt II-IV. — 12 in... Poloniae» niema V-VII, IX. — 17 praefatus sum» est expressum V; est premissum VI; niema IV. — in... Ungariae» niema II, III. — 19 soror» uxor II. — 23 duae» tak II, IV; nie mają inne. — 24 filios» filium II. — 30 Charzow» Charzew V, VI; Charow II, IV.

slaus de Kurozwanki Cracoviensis, Jaszko de Tarnow Sandomiriensis ac Domarathus Posnaniensis castellani¹⁾ cum caeteris nobilibus fecerunt, litteris et sigillis eorum 5 roborantes; contradictione caeterorum nobilium tunc praesentium totaliter non obstante. Quae ordinatio quantum incommodi et desolationis regno Poloniae attulit infra patebit.

10 77. *De Semovitho duce Mazoviae et Bodzanthae archiepiscopo Gneznensi.*

Eodem quoque tempore die VII⁴⁾ mensis et anni praedictorum, in vigilia sancti Stanislai advenit Cracoviam dominus Bodzanthae archipraesul Gneznensis, habens Semovithum ducem Mazoviae in suo comitatu; quem tamen gens sua Mazoviae et Barthossius praenominatus publicabant. Et quia dictus archiepiscopus, qui et ipse convoca- 20 tioni Sandecensi interesse debebat, ducis praedicti fere quingentos armatos cum lanceis secum adduxerat, idcirco civitas Cracoviae portas civitatis obfirmans, ipsos civitatem ingredi non permisit. Qui duabus 23 noctibus in curia praepositi sancti Floriani,

quam idem archiepiscopus praepositus existens, satis sumptuose construxerat, fuerant hospitati. Sed quidam terrigenae et cives praedicti, comperto quod dux Semovithus in statione archiepiscopi se occultaret, mandaverunt per nuncios archiepiscopo et genti praedictae, ut festine a civitate recederent, alioquin cum ipsis quidquid praetenderent, vellent experiri. Sicque nocte festi Penthecostis omnis gens illa armis assumptis et equis ascensis prae foribus curiae praefatae, ne contra ducem et archiepiscopum insultus fieret diligentem custodiam apponentes, vigilabant; et facto mane iverunt in Proszevicze oppidum, et deinde in Corczin, ubi duabus septimanis et citra moram traxerunt.

1383.
maja
40.

78 *Quare dux Semovithus Cracoviam adveniens se occultasset.*

Causa autem adventus Cracoviam ducis praefati et latitationis ejusdem fuit haec, quia considerans, quod quidam regnicolae quasi potiores a filia Lodvici regis, in quantum eis pacta servarentur, recedere nollent, ipsam pro regina habere volentes;

1383.

Przedz. 1, wiersz 1 Kurozwanki» tak II, III, VII, IX; Kuroszwang I, V, VI. — 3 castella- ni» capitanei II. — 8 infra» inferius II; i. clarius V. — 10 De... Gneznensi» De adventu Semoviti ducis M. e. Bodzanthae archiepiscopi Gneznensis Cracoviam occultato VI; D. S. d. M. IV. — 12 VII» XVII ma V-VII, IX. — 21 fere» niema II. — Przedz. II, wiersz 16 duabus» noctibus dodał VI, ale wyraz ten podkropkował, jako myłkę przez siebie popełnioną. Sommersberg jednak wydrukował i ten wyraz. — 18 Quare» Qualiter V. — Cracoviam... occultasset» in Cracovia se o. IV. — 23 Lodvici» tak V-VII, IX; inne nie mają.

¹⁾ Odtąd w wielu miejscach kod. II kładzie zamiast *castellanus*, *capitaneus*. Kiedy przed XIII wiekiem niema prócz *capitaneus generalis* w Polsce tak zwanych kapitanów czyli starostów, od XV wieku przechodzi nazwa *castellanus* na *capitaneus*, a kasztelaństwo staje się dygnitarstwem honorowem; to też przepisywacz rękop. II z wieku XV w duchu tym przemienia *castellanus* na *capitaneus*. ²⁾ 7 maja 1383.

et ideo conceperat suasu quorundam terrigenarum sibi faventium, praefatam dominicellam Hedvigem, regis filiam, quando versus Cracoviam ad coronandum duceretur, vi rapere, et se amodo in regem et ipsam in reginam Poloniae facere coronari. Sed conceptus ipsius quamvis occultus non solum de prope sed etiam de longe positus fuerat lucide divulgatus; unde, utrum propter ducis hujusmodi insidias, an ex alia causa, coronatio praefatae dominicellae, prout praemissum est, fuerat prorogata, incertum existit.

79. *De prodicione terrae Cuyaviensis.*

1383 Dux vero Semovithus, postquam intellexisset prorogationem coronationis filiae regis et adventus ejusdem, et quod Stiborius Moszcziczonis, miles, per reginam Ungariae capitaneus Cuyaviensis fuisset effectus iretque de Ungaria ad capiendam possessionem capitaneatus praedicti, praemisit versus Cuyaviam Crzeslaum militem, filium Dobeslai de Cosczol castellani Cruszvicien-sis cum Abraham Socha palatino Plocensi ad capiendum castrum Brzestense de favore Petri Malochae capitanei Cuyaviae et proditoris nequissimi terrae praedictae, qui

jam duci praefato adhaeserat, beneficiorum a regibus praemortuis receptorum et honoris sui penitus immemor, castrumque Brestense tradendum promiserat eidem. Sicque dictus Crzeslaus per Dirzkonem, domini Ja- 5 roslai olim archiepiscopi Gneznensis filium, generum Petri Maloszae praefati, pro tunc praefectum castri ejusdem, ad castrum Brestense fuit intronissus, et hoc in crastino corporis Christi die XXII mens- 10 sis Maji¹⁾ et Abrahae, palatini Covale²⁾, oppidum cum fortalio suo occupavit.

80. *Qualiter Stiborius civitatem Brestensem intrasset.*

Eodem vero tempore Stiborius veniens 15 de Ungaria, XXVI³⁾ die mensis praedicti cum quibusdam terrigenis duci Mazoviae adhaerere recusantibus, congregatione habita, Brestensem civitatem intravit, quem cives, qui ducem tanquam fulgur abhorrebant, lae 20 ti susceperunt; mansitque in civitate dominus Stiborius aliquot diebus donec exercitus ducis cum Abraham palatino praefato ante ipsam civitatem stationes fixissent, cum quo palatino quadam ordinatione habita, de 25 civitate recessit. Post cujus exitum Petrus Malocha capitaneus Cuyaviae et proditor,

Przedz. 1, *wiersz* 1 suasu... faventium» q. t. s. auxilio V-VII, IX. — 3 Hedvigem» Hungarie II, III; H. IV. — quando» tak II, IV; quin inne. — 5 rapere» capere IV. — 11 prout... est» niema III. — 17 adventus» adventum *rekopp.* — 19 capitaneus... effectus» capitaneatum Cujaviensem f. adeptus II, III. — 23 castellani» capitanei II. — 26 Malochae» tak II, III; Malosze inne. — *Przedz.* II, *wiersz* 2 regibus» regnicolis V-VII, IX. — 10 XXII» XII ma IV. — 13 civitatem Brestensem» Brest IV. — 16 XXVI» XXIII ma IX. — 21 dominus» dictus II-IV. — 23 Abraham» tak VI, VII; H. I, IV, V. — 24 ante... palatino» niema II, III. — 27 Malocha» Malosza sam tylko I.

¹⁾ 22 maja 1383. ²⁾ Kowale w woj. brz.-kuj. na południe od Brześcia. ³⁾ 26 maja 1383.

per castrum civitatem Brestensem cum quibusdam Mazovitis ingressus, cives potiores captivavit, ipsos rebus eorum nepharie spoliando.

5 81. *De prodizione castri Crussviciensis.*

Post paucos itaque dies¹⁾ castro et civitate Brestensibus sic proditionaliter ut praefertur, obtentis, Abraham palatinus praedictus cum exercitu ducis antedicti vallavit
10 Crussviciense castrum et hoc sub dolo. Nam in quadragesima praecedenti Dobeslaus castellanus Crussviciensis, supra de quo fuit mentio et fit, cum terrigenis impugnabat castrum praedictum, fueratque in
15 ter terrigenas et Petrassium capitaneum proditorem praefatum taliter pactatum, quod terrigenae castrum Crussviciense nomine filiae regis tenendum susciperent et ulterius Woytkoni, filio dicti castellani Crussviciensis, castellano Brestensi et Jacussio Kulig de Prziweczczino commiserant ad gubernandum, prohibentes, ne cuiquam nisi Domaratho, dominae reginae aut filiae ejus seu terrigenis dictum castrum praesumerent
20 praesentare, promiseratque Woytko castellanus Brestensis antedictus domino Stiborio militi de mandato ipsius dominae reginae

speciali, ipso castellano etiam tunc in conventionem in Coszicze existenti castrum Crussviciense absque omni delatione praesentare. Sed priusquam dictus castellanus Brestensis Cuyaviam redierat, castrum praedictum fuit per Mazovitas, ut praefertur, obsessum; traxerat enim praefatus castellanus moram in via diutius quam debebat, ne de prodizione castri praedicti notaretur. Sed heu male dolum fraudis nephariae tegere poterat, quem praecedentia et in propinquo sequentia lucidissime detegebant. Pater enim ipsius et frater germanus Crzeslaus saepedictus cum quibusdam terrigenis Jacussio Kulyg jusserunt, ut duci Mazoviae castrum Crussviciense praesentaret, et semper duci praefato adhaerentes in civitate Brestensi manebant. Sicque dux Mazoviae Cuyaviensem terram cum pudore nimio Cuyavitarum, etiam in posteros, succedente tempore confuse relicto, absque omni proelio et resistentia aliquali fuerat assecutus.

82. *De conventionem ducis Semovithi et archiepiscopi ac quorundam regnicolarum in Syrdia habita.*

Denique dux memoratus per Laszotam^{1383.} de Staviszino²⁾ dapiferum Kalisiensem et

Przedz. I, wiersz 7 praefertur» tak II, IV; sequitur seu p. inne. — 11 Dobeslaus castellanus capitaneus II tak tu jak i w dalszym teacie. — 13 et fit... praedictum» niema IV. — 20 Kulig» tak IV-VII, IX; Kubig I; Kubicz II, III. — 21 Prziweczczino» tak VI; Przineczczino I; Przemeczczino II, III; Przeczczino IV; Pirweczczino V; Permeeczczino VII; Permecceno IX. — Przedz. II, wiersz 8 de» ma tylko I i IV. — 23 Semovithi» tak III, VI, VII; predicti V; inne nie majq. — 24 ac... regnicolarum» cum quibusdam regnicolis III, VI, VII. — 27 de Stawiszino» niema IV. — Kalisiensem» tak V-VII, IX; K. I; niema II-IV. — et P.» niema IV; et N. dodd. III, VI, VII, IX.

¹⁾ 1383. ²⁾ Stawiszyn, miasto w województwie kaliskiem.

1383
czerwca
10.

P. jussit omnes nobiles regni Poloniae versus Syradiam ad diem sancti Viti XVI mensis Junii ad colloquium convocari, beneficia plurima venientibus et in ipsum, ut regni Poloniae gubernacula assequeretur, consentientibus se daturum promittendo, non venientibus vero et electioni suae dissentientibus minas incendii et desolationis terribiliter imponendo. Sed major pars et senior regnicolarum, praemissa minime advertentes, conventioni hujusmodi interesse contempserunt, ipsum in regem nullatenus habere volentes, praeterquam dominus archiepiscopus et quidam juvenes, qui praefatum ducem, in ecclesia fratrum praedicatorum convenientes, eundem in altum erexerunt regem acclamantes, et nisi quidam ex ipsis disuasissent, debebat tunc per praedictum archiepiscopum Bodzantham et Stiborium Plocensem ac Nicolaum Kyoviensem ordinis praedicatorum episcopos in regem Poloniae coronari.

83 *De obsidione civitatis Kalisz per ducem Mazoviae.*

1383.
czerwca
19.

Die vero XIX anni et mensis praedictorum dux et Barthossius saepedicti Kali-

siensem civitatem obsederunt, et post paucos dies propugnaculum foras civitatem in aggere versus Konyn consistens, expugnaverunt, repugnantibus civibus viriliter, sed resistere tandem nequientibus, ad captivitatem praefati ducis sunt redacti, uno adolescente in pugna praedicta interfecto. Conradus autem dux Sleziae et Holesnicensis dominus, CCC lanceas habens in suo comitatu, veniens, stationes suas ante civitatem praedictam ex alia parte fixit in subsidium ducis Mazoviae praedicti. Cui Barthossius castrum Odolanow sub quodam pacto jam duxerat assignandum.

84. *De depraedatione Gambicze oppidi regalis.*

Interim vero¹⁾ Grzimala de Holesznicza Kostrinensis, Woytko de Sweradowo Caminensis castellani et Wirzbanta de Smogulecz praefati castri Naklensis congregatione²⁾ facta venerunt prope Zneynam ad villam Brescorzistw³⁾ monasterii Tremesensis die dominico XXI³⁾ mensis ejusdem, ubi stationes suas figentes, miserunt ad cives Zneynenses, affectantes, ut civitatem suam potestati eorum praesentent, dominio ipso-

Przedz. I, wiersz 2 XVI» XVII ma IV. — 5 assequeretur» tak II; assequatur inne. — 14 qui» ma tylko V. — 19 Bodzantham» tak II, III; N. I, V; Gneznensem VI, VII, IX; niema IV. — 20 Nicolaum» tak II, IV; N. inne. — Kyoviensem» Cuyaviensem II, III. — 23 De.. Mazoviae» tak II, III; De o. c. Kalisiensis I, i niekt. inne. — Przedz. II, wiersz 3 consistens» consistentes II, IV, VII; exustiens V; exurentes VI; exeuntes IX. — 11 ex» tak VI, VII, IX; ab inne. — 13 regalis» niema IV-VII, IX. — 18 Woytko» Withko V, IX. — Camynensis» Cuyaviensis VII, IX. — 22 Brescorzistw» Brzeskorzistwa VII; Broskorzistnam IX. — Tremesensis» Strzemen IV. — 26 dominio» domino II, V-VII, IX.

¹⁾ 1383. ²⁾ Brzyskorzystew albo Brzeskorystew, jak ją w XVI wieku pisano, wieś w woj. gniezn., w okolicy Szubina, darowana według Paprockiego (Herby ryc. wyd. pierw. str. 150) klasztorowi trzemeszeńskiemu przez arcyb. gniezn. Wincentego (Nałęcz) gdy tenże był jeszcze kanonikiem. ³⁾ 21 czerwca.

rum se subdentes, alioquin ipsorum al-
diis concrematis civitatem ipsam vellent im-
pugnare, affirmantes coram eisdem, quod
archiepiscopus duci Mazoviae civitatem prae-
dictam et alia castra ecclesiae, ut de ipsis
regnum impugnet accomodare promississet,
et ne gens praefati ducis regnicolis de
praedicta civitate molestias inferat, ipsam
sibi assignare petebant. Sed cum cives in
10 consulto domino archiepiscopo hoc facere
aliqua non posse se assererent, ipsi
usque ad feriam quintam tunc proxime ven-
turam inducias dictis civibus concesserunt
et illa nocte exercitum suum mittentes,
15 mane feria secunda Gambicze¹⁾ oppidum
regale, quod jam dux Mazoviae tenebat,
totaliter depraedare jusserunt. Cujus oppidi
praeda et quaeque spolia versus Nakel per
ipsum sunt jucunde deducta.

20 85. *De expugnatione castris Caminensis.*

Quinta igitur feria, XXV²⁾ dicti mensis,
Bandzimirus de Radzicze cum gente exer-
citus praedicti de Nakel, recepto Nicolao
Sampolborgensi, Jaszcone Czadlinsky de Wal-
25 dowo, Nicolao de Zabdno cum suis homi-
nibus sibi assistentibus venit in Camen³⁾;

quem cives qui potiores fallaciter deducti
civitatem intrare permiserunt, existimantes,
dominum archiepiscopum de archiepiscopa-
tu suo per reginam fuisse penitus profu-
gatum, prout per praedictum Bandzimirum
et alios fuerant, licet false, informati. Sic-
que civitatem ingressi usque ad diem sab-
bati castrum fortiter impugnarunt, et tan-
dem castrenses propter defectum defendi-
culorum praefato Bandzimiro sub quodam
pacto castrum reddiderunt, se et sua libe-
rantes.

86. *De pacto inter archiepiscopum cum
Grzimala et Wirzbyantha facto.*

Interea autem dominus Bodzantha ar-
chiepiscopus Zneynam die dominico XXVIII
mensis ejusdem festine intravit et tandem
cum Grzimala et Wirzbantha conventionem
habita, de XLV marcis grossorum ipsos re-
munerans, omnes decimas in terra Palu-
censi ad mensam suam pertinentes, ut bo-
na ecclesiae tueri deberent, ipsis illo anno
assignavit.

87. *De devastatione oppidi Queciszow⁴⁾.*

Eodem quoque tempore, ipso die Kiliani VIII
mensis Julii Michaël de Kurowo cum filio suo

1383.
czerwiec.
28.

1383.
lipca
8.

*Przedz. I, wiersz 13 civibus concesserunt» consilibus consenserunt V - VII, IX. — 15 secun-
da» sexta IV. — 16 dux Mazoviae tenebat» tak II, III; Mazoviae tenebant inne. — 20 Cami-
nensis» Camyen V, VI; Kalisiensis IX; nadpis i cały ten rozdział opuścili III, VII — 22
Bandzimirus» Sandzimirus VI, IX. — 24 Czadlinsky» Czadlinsky IX. — 25 Zabdno» Sabdno V,
VI. — Przedz. II, wiersz 1 qui» quidam IV. — fallaciter deducti» seducti V, VI, IX. — 5
Bandzimirum» B. I, II, IV, V; S. VI, IX; tak samo i niżej imię to wyrażono w rękopp. —
14 et Wirzbyantha» niema II, III. — facto» niema V-VII, IX. — 15 archiepiscopus» a.
Gnezniensis II. — 19 remunerans» r. ducis II. — 22 illo» pro i. VI, VII, IX. — 24 oppidi»
ma tylko IV. — 26 de Kurowo» niema V.*

¹⁾ Gembica w woj. gniezn. na południe Kruszwicy. ²⁾ 25 czerwca 1383. ³⁾ Ka-
mien, w południowej stronie woj. pomorskiego. ⁴⁾ Kwieciszów w woj. gnieźnieńskim, na
zachód od Kruszwicy.

Michaële et eorum complicitibus venientes de Cruszvicia, Qvecisszow oppidum et villam Gorzeszow¹⁾ equis, pecoribus, pecudibus et rebus omnibus, nil pauperibus penitus dimittentes, totaliter spoliarunt et versus Cruszviciam deduxerunt; et post hoc Slawecz vexillifer Mazoviae, praefectus castris Cruszno, Slothcowo²⁾ et Ostrovithe³⁾ villas capituli Gneznensis similiter spoliarunt. Abraham vero palatinus Plocensis, tunc capitaneus Cruszviciensis existens, villas capituli Gneznensis, videlicet Parlino majus, Berlino, Parlino minus, Nyestromio et Belky una die similiter spoliavit et versus Cruszviciam deduxit.

88. Qualiter Domarathus castellanus Posnaniensis Zneynam sub dolo obtinuit

1583.
lipca
10.

Mensis itaque Julii die X, Domarathus castellanus Posnaniensis de Ungaria rediens venit Zneynam ad Bodzantham archiepiscopum saepedictum cum socero suo Alberto palatino Cuyaviensi, Grzimala, Wirzbantha et aliis suis sequacibus multis. Coram quo primo in secreto et post in aperto assertive astruxit, ipsum dominum archiepiscopum coram regina Ungariae et ipsius ge-

nero marchione Brandenburgensi veraciter fuisse delatum, qualiter ipse duci Mazoviae omnia castra ecclesiae et civitatem Zneynensem aperire, ipsumque ducem in regem coronare promississet; propter quod 5 regina et marchio talibus creduli ad papam nuncios contra ipsum cum quaerelis destinassent, supplicantes, ut eum tamquam proditorem regni ac crimine lesae majestatis et perjurii notatum, ab archiepiscopatu re- 10 moveret. Et ut haec delatio et reginae indignatio facilius tolli et mitigari possit, petiit Zneynam nomine reginae et ejus filiae sibi resignari, alioquin ipsum archiepiscopum et ejus bona, et praesertim Zneynen- 15 sem districtum et ejus oppidum vellet impugnare. Archiepiscopus autem, licet jramento firmante assereret, se promissa praedicto duci Mazoviae nunquam fecisse, Domarathus tamen Zneyna carere nolebat. Cui 20 archiepiscopus respondit: «Domine Domarathe, si eo respectu, ut a me sinistra suspicio tollatur Zneynam tibi assignavero, per hostes tuos devastabitur districtus ejusdem; sin autem non fecero quod cupis, 25 tu ipse cum tuis devastabis eundem. Unde

Przedz. 1, wiersz 3 Gorzeszow» Skorzeszow II; Okorzeszow III; Crzosow VII, IX. — 7 Slawecz» Slawek V; Slawiecz VII, IX. — 8 Ostrovithe» Ostrowicze II, III, V, VII; Ostrowicza IX. — 9 similiter... videlicet» niema IV. — 11 villas... Gneznensis» niema II. — 13 Berlino» niema Som. — Nyestromio» Wyestromie V. — 17 obtinuit» o. ab archiepiscopo II. — 23 Coram... primo» C. V; c. q. VI, VII, IX. — Przedz. II, wiersz 3 Zneynensem» Gneznensem I, IV; Zneynam III, VII, IX. — 5 coronare promiserunt» tak II, III; coronam permiserunt inne. — 6 creduli» credulitatibus obviantes V. — 11 delatio» declaratio II. — indignatio» i. suspicionis moja rękopp. — 20 Zneyna carere» Zneyne parere III. — 26 tu ipse» t. turpe I, V-VII, IX; turpiter IV.

¹⁾ zapewne Gorzyszewo, wieś w woj. gniezn. w okolicy Kwieciszowa. ²⁾ jest wieś Złotowo w woj. gniezn. w okolicy Szubina. ³⁾ Ostrowite trzemeszeńskie, wieś w woj. gniezn. w okolicy Trzemeszna.

clarius video, quod occasione tui devastatio
hujusmodi subsequatur, quam suspicionis
meae ob respectum». Et tandem delibera-
tione usque in crastinum habita, delibera-
vit cum aliquibus de capitulo, Grzimalam
castellanum Costrinensem in procuratorem
Zneynensem ordinari, ad finem, ne sus-
pectus haberetur, quod gentem ducis Ma-
zoviae in oppidum Zneynense intromittat.
10 Quod cum mane Domaratho et Grzimalae
praedictis ipse archiepiscopus retulisset, Grzi-
mala praedictus absque Wirzbanta de Smo-
gulecz procuracionem praedicti oppidi sus-
cipere recusavit, et sic utrique eorum Zney-
15 nae et ejus districtus gubernatio fuerat com-
missa, tali pacto, quod nullam guerram
cum ipsa civitate alicui movere sed solum
fures pro posse reprimere deberent, nec
aliqua damna seu expensas ecclesiae com-
20 putarent ipsa aliquantulum repetendo. Sed qua
intentione Zneynam appetebant eventus se-
quens declarabit.

89. *De conventione ducis et archiepiscopi
cum Cracovitis Cracoviae facta.*

25 Denique¹⁾ primates Cracoviae et Sando-
miriae terrarum cernentes, quod exercitus
Semovithi ducis Mazoviae et Cunradi Slez-
iae circa Kalis. existentes et aliae gentes

eorundem de castris diversis regnum Polo-
niae assiduis depraedationibus desolabant,
nullam resistentiam penitus patientes, mi-
serunt litteras ad Semovithum ducem Ma-
zoviae et Bodzantham archiepiscopum Gnez-
nensem, petentes eosdem, ut litteris secu-
ritatis et obsidibus receptis Cracoviam ad
crastinum sancti Jacobi venirent, cum ipsis
de dispositione regni et pace habenda trac-
taturi. Ad quam conventionem archiepis-
copus de Zneyna, Grzimala praedicto ibidem
dimisso, XX die mensis Julii processit; u-
bi convenientes, fecerunt inter se treugas
pacis usque ad festum sancti Michaelis tunc
proxime venturum, certis fidejussionibus et
litteris roborantes. Per quas treugas pacis
dux Mazoviae saepedictus fuit satis damno-
se fallaciter circumventus; nam priusquam
dux Mazoviae exercitum ab obsidione civi-
tatis Kalisiensis die XIV mensis Augusti ab-
ire jussisset, Ungarorum fere XII milia
armis et arcibus accincti cum Sigismundo
marchione Brandenburgensi praenotato fines
Cracoviae attingentes, in antiqua Sandecz
stationes suas cum gravi jactura hominum
inibi degentium pompacice extenderunt, et
hoc X die mensis Augusti. Sed dux Se-
movithus eorum adventum ignorans, tertia

lipca
26.

wrzesnia
29.

1383.
sierpnia
10.

Przedz. I, wiersz 1 clarius» carius rękopp. — 6 Costrinensem» de Costrin V; Costinensem VII, IX. — 10 Domaratho» tak V-VII, IX; Domarathoni inne. — 12 Wirzbanta» Grzimala IV. — 14 Zneynae» tak II, VI; Zneyna inne. — 17 cum» de II, IV, VI, VII, IX. — 22 declarabit» lucide d. V. — 23 De... facta» De c. d. Mazovie et B. arch. c. C. f. V; nadpisu i całego rozdziału tego niema IX. — Przedz. II, wiersz 8 cum ipsis» niema II. — 9 tractaturi» tractatum VI. — 14 tunc... venturum» p. affuturum — 15 fidejussionibus» tak II; fidejussoribus inne. — 19 exercitum» niema II, III. — 26 inibi degentium» niema IV. — 27 Semovithus» tak VI, VII; nie mają inne.

¹⁾ 1383.

sierpnia
14.

die post hoc in vigilia assumptionis virginis Mariae exercitum suum de Kalis amovit. Propter adventum vero Ungarorum inter Cracovitas et Sandomiritas dissensio satis gravis fuerat exorta, quibusdam asserentibus treugas firmatas et pacta cum duce inita servari debere, aliis contrario dicentibus, ducem treugas violasse. Manserat enim Barthossius cum exercitu ducis in obsidione civitatis praedictae VIII diebus et ultra contra praeceptum ducis, treugas servare recusans et terram infra pacis treugas fortiter devastans, donec dux veniens ipsum amovisset; et ideo astruebant ducem treugas non servasse, praecipue, quia de castris Crusszviensi, Brestensi, Przede-
censi et aliis, Gneznensis et Wladislaviensis ecclesiarum bona et aliorum regnicolarum infra paucos dies praedictos per homines ducis praedicti nimium fuerant spoliata.

90. De obitu Sbiluthi episcopi Wladislaviensis.

1383.
lipca
31.

Die namque Veneris, ultima mensis Julii, venerabilis pater Sbiluthus de cognatione Palucensis, episcopus Wladislaviensis in castro suo Raczans¹⁾ paralysi morbo in manu et pede, parte sui corporis sinistra,

aliquot annis non tamen nimium acre laborans, feliciter in domino obdormivit. Iste enim felix episcopus ecclesiae suae bonae structuris satis sumptuosis mirifice decoravit; thesauros quoque in vasis argenteis et aureis tam pro ornatu ecclesiae quam mensae episcopalis ac ornatum pro cultu divino pertinentem, libros et pecunias satis abunde et prae omnibus suis antecessoribus in manibus sui capituli provide reliquit.¹⁰ Nam castrum in antiqua Wladislavia, domos et curias in Sobkow et in Gora ante Gdansk de coctis lateribus de novo construxit, castrum etiam Raczans, domo ibidem reformata, cum muro cingere coeperat,¹⁵ sed morte praeventus imperfecte reliquit. Post cujus mortem fratres cognationis suae multa damna ecclesiae intulerunt. Hic super omnes episcopos in quibusvis conventionibus episcoporum et principum secularium tam in familia quam in apparatu expensarum modum magnifici status decen-
tius tenendo, hilariter et largiflue excedebat. Cujus anima requiescat in pace.

91. De impugnatione fortalitii Loszow²⁵

Igitur die Jovis, penultima mensis Julii²⁾, dominus Domarathus castellanus Posnanien-
sis cum Andrea de Sweradowo Caminensi,

Przedz. 1, wiersz 4 Sandomiritas» Sandeczitas VI. — 5 quibusdam» quibus quidam I, IV. — 7 inita» inviolata II, III. — 15 servasse» servare II. — Przedz. II, wiersz 1 acre» niema II, III. — 5 et aureis» niema V-VII, IX. — 9 omnibus» multis V. — 13 Gdansk» tak II, III, V-VII; Gdancz I; Sdancz IV; Gdanzcz IX. — 15 coeperat» tak VI, VII, IX; fecit II, IV; incipiens V; niema I, III. — 19 conventionibus» conventibus II. — 23 Loszow» Lossow II, VI, VII, IX; Lossowo V; Lelow IV tak w nadpisie jak i w texcie. — 28 Sweradowo» Syradowo II, III.

¹⁾ Raciąż, prawie w środku wojew. płockiego. ²⁾ 30 lipca 1383.

Grzimala de Holesznicza Costrinensi castellanis et Wirzbanta de Smogulecz et sibi adhaerentibus congregatione hominum Naklensis et Zneynensis districtuum habita,
 5 obsederunt fortalitium Loszów, per Arnoldum de Waldowo noviter constructum et firmatum, ubi per VIII dies morantes in nullo profecerunt; sed Jankonis corpus Przecslai de Margonino, olim iudicis Posnanien-

10 sis filii, ibidem de castro per sagittam interemti, secum deferentes in Nakel moesti redierunt, oppido Marcusii de Pamperzino, quod dicitur Wanszowna penitus devastato et igne consumpto.

15 92. De electione Troyani¹⁾ de Garnek in episcopum Wladislaviensem.
 Demum die Mercurii XI mensis Augusti²⁾ capitulum Wladislaviense in castro Raczans convenientes in unum, quamvis
 20 aliam diem electionis statuissent, tamen impressionem per Semovithum ducem Mazoviae, qui jam terram Cuyaviensem, ut praemissum est, fuerat adeptus, fieri formidantes, ipsam anticipare maluerunt; ubi
 25 tractatu maturo inter se saepius repetito,

compromiserunt in tres, videlicet in Theodricum Wladislaviensem, Troyanum Posnaniensem praepositos et Johannem archidiaconum Gneznensem, canonicos Wladislavienses, qui secedentes ad partem elegerunt Throyanum praepositum memoratum. Cujus electionem dominus Bodzantha archiepiscopus Gneznensis ipso die assumptionis beatae Mariae virginis in castro suo
 15 Unyeow auctoritate metropolitana confirmavit, sed munus consecrationis impendere recusavit.

93. Qualiter Drogosius capitaneus Syradiensis castellaniam Woyborz³⁾ occupavit.

Defuncto itaque felici episcopo praedicto 1383. Sbilutho, Drogosius capitaneus Syradiensis de cognatione Palucensium ambicens ut frater suus Nicolaus de Chroberz cantor Wladislaviensis, qui a puerili aetate per Sbiluthum et suos antecessores episcopos Wladislavienses fuerat educatus et beneficiis ecclesiasticis peramplissime dotatus, fuisset per capitulum in episcopum Wladislaviensem electus, castellaniam Woyborziensem fraudulenter occupavit. Nam quidam Jacus-

Przedz. I, wiersz 3 hominum» nobilium IV. — 8 Jankonis» Jaskonis IV. — 9 de Margonino» niema IV. — 12 Pamperzino» Wampyerzino II. — 13 Wanszowna» Warczowa II, III; Wanszowys V. — penitus» primitus II. — 15 Troyani» tak poprawił S; Theodorici mają wszystkie rękopp. w nadpisie, a w tekście Troyani. — de Garnek» niema IV, VI, VII. — 24 maluerunt» voluerunt IV. — Przedz. II, wiersz 4 canonicos Wladislavienses» canonicum Wladislaviensem II, III. — 5 secedentes» tak II, III; sedentes inne. — 14 castellaniam» niema VI, VII. — Woyborz» Wolborz IV, V. — 17 cognatione Palucensium» congregacione Palucensi II. — 18 Chroberz» Chrobyerz III; Chrobergs IV, VI; Chrobercz VII, IX. — 23 Wladislaviensem» tak II, III; inne nie mają.

¹⁾ Trojana wybór wspominają Długosz i późniejszy Damalewicz (*Vitae episcoporum Wladislaviensium*). ²⁾ 11 sierpnia 1383. ³⁾ Wolborz miasto w wschod. części woj. sieradzkiego, 2 mile od Piotrkowa; Woyborzem zowie je największa część rękopismów.

sus Cuczkowsky familiaris ejusdem yeniens in Woyborz, per Henricum K. canonicum Wladislaviensem procuratorem castellaniam praedictae fuit familiariter susceptus, et ipsis circa mensam epulantibus familiares Jacussii praedicti fortalitium curiae ibidem, praefato canonico consentiente et permitte, intrarunt et ingressi exire nolebant. Et quamvis familiares praefati Henrici et cives Woyboriensis memoratum Jacussium et suos de praedicta curia et fortalitio etiam vi ejicere voluissent et potuissent, ipse tamen Henricus ipsos prohibuit, ne occupatoribus praedictis in aliquo praesumerent esse molesti. Unde et ipse ex hoc de fraude hujusmodi suspectus haberetur. Memoratus vero Drogosius per Jacussium saepedictum non solum censum ab incolis dicti districtus exegit, sed taliis diversis et angariis nimium afflixit, collectas intollerabiles pauperibus imponendo. Pecora quoque et pecudes et quaecumque animantia de allodiis episcopalibus distraxit et usibus suis in confusionem honoris sui, timore dei et honore proprio procul abjectis, applicavit.

94. *Qualiter Peregrinus capitaneus Poloniae bona ecclesiarum devastavit.*

Interea vero¹⁾ Peregrinus miles de Wangleszino Floriani olim episcopi Cracoviensis fratris filius capitaneatus Poloniae adeptus, cum non inveniret de quo crapulose, ut consueverat, vivere posset, fecit proclamari, ut omnes terrigenae ad quasdam villas episcopi Posnaniensis circa Miloslaviam convenirent, ulterius versus Kalis ad repellendos ab obsidione ducem Cunradum et Barthossium ituri. Sed cum pauci venissent, ipse aliquot villis devastatis cum centum hastis et ultra ivit ad villas monasterii de Luben²⁾, asserens, se velle resistere Glogovitis, qui pro tunc terram Wschowensem devastabant; sed minime proficiscens rediit Posnaniam, bonis ecclesiae devastatis.

95. *Qualiter dux Cunradus obtinuit Poniecz³⁾.* 20

Eodem quoque tempore dux Cunradus⁴⁾ venit cum pauca gente ante Poniecz, cum quo Thomislaus Wyszotha praefectus in Poniecz pacto occulto palam habito sibi castrum subito praesentavit, nullam penitus resistentiam faciendo, propter quod dictus

Przedz. I, wiersz 2 Henricum K. » tak III; H. inne. — 4 familiariter » fraudulentem IV. — 12 voluissent et potuissent » valuissent e. voluissent V. — 22 animantia » tak II; animalia a. inne. — 25 applicavit » tak II, III; nie mają inne. — *Przedz. II, wiersz 3* Wangleszino » Wangelschin II; Wangleszin III. — 5 fratris filius » niema II; filiaster III. — 6 cum non inveniret... devastatis » communi terre necessitate victus, villas ecclesie aliquas invasit et invasas molestavit II, III. — 9 Miloslaviam » Milosław V; Milosluy VI; Miloslawy VII, IX. — 15 Luben » Luban VII, IX. — 20 Poniecz » Ponyedycz II; Ponyedz III; Ponyecz IV, V. — 22 venit » niema IV. — 24 palam » niema II.

¹⁾ 1383. ²⁾ Lubin, wieś w woj. pozn. pow. kościańskim blisko Dolska. Był w niej klasztor Benedyktynów jeden z najstarszych w Polsce. ³⁾ Poniecz w woj. pozn. ziemi Wschowskiej, na zachód od Krobi. ⁴⁾ 1383.

Thomislaus cum fratre suo per capitaneum Poloniae fuerant captivati.

96. *Qualiter capitaneus Poloniae recuperavit Ponecz.*

5 Modico¹⁾ igitur dierum intervallo praece-
dente, Thomislai Wysothae praefati nutu
et consilio, capitaneus Peregrinus praedic-
tus exercitu congregato profectus est in
Ponecz, villas ecclesiarum fortiter deva-
10 stando. Sed priusquam Ponecz pervenisset,
homines ducis in castro Ponecz manentes,
licet resistere potuissent, tamen, exercitu
non expectato castrum succenderunt et
laeti ad propria redierunt; capitaneus vero
15 circa reformationem dicti castris insistent
omnes fere villas episcopi Posnaniensis cir-
ca Crobya et Dolsko ac custodiae Gnez-
nensis Slup et Pampowo inhumaniter de-
vastavit.

20 97. *Qualiter Barthossius exercitum Polono-
rum in vineo monte²⁾ circa Miloslaw per-
turbat.*

Altera autem vice mensis Augusti die
II³⁾ Peregrinus capitaneus praefatus jussit
25 in vineo monte villa episcopi Posnaniensis

exercitum Polonorum convenire, ducem Cun-
radum et Barthossium ab impugnatione Ka-
lis repellere praetendens. Sed Barthossius
die convocationis praedictae comperto ad
ipsum festinavit, clam, non vocatus, ubi
quos reperit captivavit et multos equos,
arma et supellectilia quaecque sustulit, et
absque molestatione suorum ad stationes
suas rediit feliciter prosperatus.

98. *De devastatione Thurek et Grzegorzewo.*

Hys vero temporibus Stiborius miles, fi- 1383.
lius olim Moszcziczonis de Stiborze, Cuya-
vita, et Johannes Hoswaldi de Plomicowo
ac Cristinus de Cozeglowy capitaneus in
Colo⁴⁾, milites de castro eodem exeuntes,
diebus diversis Thurek et Grzegorzewo⁵⁾
cum suis adjacentiis enormiter spoliarent,
domino Bodzantha archiepiscopo Gneznensi
in castro suo Unyeow tunc existente, sed
resistentiam, licet potuisset, facere nolente.

99. *De devastatione districtus Zneynensis.*

Domarathone igitur in obsidione Loszow 1383
cum suis commorante, Arnoldus de Wal-
dowo cum Palucensibus et aliis adiutoribus
gregem Zneynensem et aliarum villarum

Przedz 1, wiersz 6 Wysothae... praedictus» niema IV. — 9 villas... devastando» niema II, III. — 10 priusquam» postquam II. — 11 Ponecz» niema II, III. — 12 tamen... redierunt» relicto castro et succenso, turpiter ad propria fugierunt II, III. — 17 ac... Pampowo» niema IV. — 18 inhumaniter devastavit» ad sumptus necessarios depactavit II, III. — 23 die II» niema II, IV. — 24 Peregrinus» tak VI; nie mają inne. — Przedz. II, wiersz 1 convenire» circumvenire IV. — 5 Sed Barthossius» secundo autem IV. — 5 non» tak V, VI, IX; vero inne. — 9 feliciter prosperatus» niema IV. — 10 et Grzegorzewo» niema IV. — 13 Hoswaldi» Oswald II; Oswald III-VI. — 16 Thurek» Tynek II, III. — Grzegorzewo» Grzegorzewicze V. — 18 Bodzantha» niema IV. — 21 De... Zneynensis» nadpis i cały ten rozdział opuścił IV.

¹⁾ 1383. ²⁾ Winna Góra wieś w wojew. kalisk. na północ Miłosławia blisko granicy woj. poznańskiego. ³⁾ 2 sierpnia 1383. ⁴⁾ Koło w wojew. kalisk. nad Wartą. ⁵⁾ w okolicy Koła.

inopinate sustulit et Golanczam¹⁾ innocuus abduxit. Et hoc ideo, quia homines districtus Zncynensis jussu Grzimalae fortalitium Loszow impugnabant. Post hoc copia armatorum, sibi in odium Domarathi assistantium, terram Naklensem multimode praedando spoliavit.

100. *De exustione oppidi Lecnensis.*

1583 Grzimala itaque cum Woythcone castellano Caminensi juniore tendentes insidias ante oppidum Lecnense²⁾ equos praedocinaliter capere jusserunt. Quos quum oppidani cum quibusdam armigeris fuissent insecuti, ipsi ex insidiis prodientes oppidanos insequabantur in oppidum fugientes, et sic oppido obtento ipsum totaliter exusserunt.

101. *De impugnatione oppidi Zneynensis.*

1583. Ungarorum, Cracovitarum et Sandomiritarum exercitibus denique in partibus Mazoviae moram hostilem facientibus, Peregrinus Poloniae capitaneus, suasu quorundam archiepiscopi Gneznensis hostium, cum Vincentio palatino Posnaniensi, Dirzkone de Ostrorog Santhocensi, Sandzivogio Swidwa Naklensi castellanis, Arnoldo de Waldowo

et Palucensibus ac caeteris terrae terrigenis forti satis exercitu congregato, die dominica VI mensis Septembris³⁾ mane veniens ante Zneynam, ipsam impugnavit, villas in circuitu archiepiscopi fortiter devastando; 5 et mane, allodiis crematis civitatum ex utraque parte civitatis consistentibus, praeda nimia oneratus in Biscupicze villa archiepiscopi pernoctavit Et sic altera die in nativitate beatae Virginis⁴⁾ ac in crastino, 10 caeteras villas archiepiscopi et capituli et Grzimalitarum eundo Gneznam miserabiliter devastavit. Et veniens Gneznam in curia archiepiscopi et canonicorum hospitia ceperunt, in quibus damna non modica in- 15 tulerunt.

102. *De impugnatione urbis Brestensis.*

Exercitus itaque Ungarorum⁵⁾ Cracovitarum et Sandomiritarum praenotatus, desolatis terris Mazoviae circa Radom, Sochaczow, Lowicz, Gambino et Gostinino et miserabiliter igne exustis, die veneris mensis Septembris XXV⁶⁾ urbem Brestensem Cuyaviae obsidione vallarunt; circa quam XI diebus moram facientes, terram Cuya- 25

Przedz. 1, wiersz 1 Golanczam» Golancza IX — 5 in odium» niema V. — 8 De... Lecnensis» De... Legnensis II; nadpis i cały rozdział ten opuścił IV. — 9 Woythcone» Wythcone V. — 10 Caminensi» Cuyaviensi V, VII, IX mylnie — tendentes» attendantes II, III — 11 Lecnense» Lekno IX. — praedocinaliter» prodicionaliter II. — 13 cum» tak II, III, V-VII, IX; in inne. — 17 De... Zneynensis» De... Zneyna IX; nadpisu i całego rozdziału niema IV. — impugnatione» expugnatione II. — 19 partibus» p. quorundam V-VII, IX. — 20 Peregrinus» B. VI. — 21 Poloniae» Plocensis V-VII, IX. — 23 de Ostrorog» tak II, III; d. Hostorog I; et Ostrorogone V-VII, IX. — Przedz II, wiersz 3 Septembris» Decembris II. — 4 ante» ad II. — 7 consistentibus» consistentium II, III. — 17 Brestensis» B. per Ungaros VI, VII — 20 Radom» tak poprawił S.; Radam I, II, VII, IX; Rudam VI. — 22 igne» niema II, IV. — 23 Septembris» Decembris II.

¹⁾ Golancza w woj. gniezn. na granicy woj. poznańsk. ²⁾ Lekno w woj. gniezn. na granicy woj. poznańskiego ³⁾ 6 września. ⁴⁾ 8 września. ⁵⁾ 1383. ⁶⁾ 25 września.

viae crudeliter vastarunt. Et tandem mediante duce Wladislao, Opoliensi et Cuyaviae duce, treugas paciŝ usque ad festum Paschatis tunc sequentis cum Semovitho 5 duce Mazoviae et sibi assistantibus certis pactionibus firmaverunt. Quibus firmatis, Ungari paucis ex se amissis, sed plurimis malis in regno Poloniae nepharie commissis, ad propria, retenta maledictione aeterna, praedaeque nimia ditati, cum confusione Polonorum gravi, incolumes redierunt. Nam saevissima gens omnes ecclesias ad quas pertingere poterat, violare non expavit, sacramenta dominici corporis et reliquias sanctorum minime deferendo. Atterrantur ergo 15 confusionis scabie tempore aeterno, quorum studio haec gens indomita ad simulationis protectionis juvamina fuit evocata, quam plus dolo invidiae quam gratia subsidii constat fuisse eductam.

103. *Qualiter exercitus Domarathi fuit debellatus.*

Domarathus¹⁾ namque volens coram marchione et Ungaris sui status magnificentiam ultra vires extendere ostensivam, Pomoranos et Saxones quam plurimos pretio et precibus conventos eduxit. Quorum C cum lanceis et ultra et alias gentes armatas in Zneyna oppido archiepiscopali, ut de ipso terras Cuyaviae et Poloniae devastaret, collocavit, donec marchio cum Ungaris ingre-

deretur, Cuyaviam praestolans. Hy namque de Zneynensi oppido multas depredationes vicissim committebant. Et tandem die et mense praedictis exercitus Domarathi praedicti, cum devastatis quibusdam villis circa Cruszviciam versus Zneynam properaret, pars exercitus ejusdem, utputa XLV cum lanceis secedens ivit in Pyasky, praedium ecclesiae Cruszviciensis, ipsumque praedium cum aliis circumvicinis depredando, spoliavit. Dum vero cum praeda redirent et circa Juvenem Wladislaviam iter fecerunt, Wladislaus dux praenotatus misit ad eos, prohibens, ne per terram suam praedam deducerent. Cujus prohibita minime advertentes, sed de se ipsis plurimum praesumentes, circa ipsam civitatem in ducis despectum transibant, praedam quam ceperunt conducentes; quos dux animatus iussit festine insequi. Qui videntes homines ducis, praeda dimissa fugam inierunt. In qua fuga aliqui vulnerati sed multo plures fuerant captivati; captivatos autem hujusmodi dux praedictus, receptis fidei spon- sionibus, cum equis et armis altera die liberos abire permisit.

104. *De recuperatione Zneynae de manibus Grzimalae per archiepiscopum.*

Hys itaque triste volventibus, venerabiles 1383. pater Bodzantha archiepiscopus praenotatus,

Przedz. 1, wiersz 3 duce» niema II, III. — 4 Paschatis» Pentecostis IV. — 21 fuit» tak III, VI, VII; extitit inne. — 25 et Saxones... conventos» niema V. — Przedz. II, wiersz 1 Hy» Illi II, III. — 7 XLV, LXV ma IV. — 8 Pyasky» Passky II. — 12 circa» tak V-VII, IX; nie mają inne — 16 plurimum» tak II, IV; pretium inne. — 22 multo plures» niema II, III. — 27 De... archiepiscopum» tak VI, VII; inne nie mają nadpisu, a IV i nadpis i rozdział cały opuścił. — 29 triste volventibus» t. vulneratis v. II, III; t. vulneratis volentibus V-VII, IX.

¹⁾ 1383.

auditis quaerelis tam a duce praefato quam a Cuyavitis propter devastationem villarum de se factis, misit nuncios ad Grzimalam et Wirzbantam praefectos Zneynenses affectans, ut ejectis Saxonibus et Pomoranis de Zneyna ipsam sibi restituere curarent; qui tam promissa quam requisitiones minime advertentes, neque restitutionem oppidi nec ejectionem gentium, quibusdam occasionibus utentes, explere curarunt. Et tandem dominus archiepiscopus visitato in stationibus ante Brzeszcze marchione praenotato, et a falsa accusatione honesta expurgatione facta, intelligens dominum Domarathum et Wirzbantam saepedictos cum XLV lanceis de Zneyna ad marchionem processisse, colloquutione cum praeside, proconsule et civibus Zneynensibus praehabita, ipso die Dionysii et sociorum ejus Zneynam inopinate intravit, Grzimala et suis consortibus penitus ignorantibus; de cujus ingressu Grzimala et sui consortes male

contenti fuisse videbantur. Ubi veniens, omnia allodia sua reperit deserta; consumpserant enim tam frumenta quam pecora et pecudes, nil penitus relinquentes. Et quia nil de grano fuerat in allodiis seminatum tandem Saxonum vadia L marcis grossorum de hospitibus cum redemisset, ipsos evadere affectabat, ipsi tamen exire differebant, donec minis apposis ipsos quinta die post introitum suum, etiam invitos de Zneyna exire coëgit. Post quorum exitum Zneynam cum suo districtu domino Jarando decano Gneznensi gubernandum commisit.

105. De captivitate Sandzivogii de Szubino in Hungaria.

15

Modico igitur post hoc temporis intervallo¹⁾ dominus Sandzivogius de Szubino praetitulatus, associatis sibi quorundam procerum Cracoviae et Sandomiriae filiis²⁾ ivit Ungariam ad supplicandum reginae, ut Hedvigim filiam suam versus Poloniam in reginam Poloniae coronandam destinaret, of-

paździer.
9.

Przedz. 1, wiersz 4 affectans» tak II; et a. inne. -- 6 de Zneyna» tak II, III; Zneynam inne. — 17 praeside» tak III; inne nie majq. — Przedz. II, wiersz 6 tandem» et t. I. — 7 de hospitibus» niema VI, VII. — cum» niema I-IV. — redemisset» redemissis III; redemisse IX. — 8 affectabat» affectantes II; affectans inne. — 14 de Szubino» niema IV. — 15 in Hungaria» tak VI, VII; inne nie majq.

¹⁾ 1384 ²⁾ Paprocki w Herbach rycerstwa (wyd. pierw. str. 576) pod herbem Wierzbna tak przytacza ten ustęp z kroniki, którą przypisuje Albertowi Strepie. *Modico igitur post hoc intervallo temporis, dominus Sandzivogius de Subino, associatis sibi quorundam procerum filiis, videlicet: Michaëlis comitis de Wirzbna, Joannem fratrem Jaskonis patruelem de Melstin etc. ivit Hungariam ad supplicandum reginae, ut Hedvigim filiam suam versus Poloniam in reginam Poloniae mitteret coronandam, offerens in obsides juvenes praedictos.* Ustęp ten zgadza się dosłownie z Czarnkowskim, wyjąwszy imiona młodzieńców, których niema nasz podkanclerzy. Między zakładnikami był jeszcze Maćko komornik kaliski, jak widać z rozdziału 110. Długoszowi nie były znane imiona zakładników, bo ich nie wymienia.

ferens in obsides juvenes praedictos, quod ipsam Ungariam remitteret coronatam. Sed cum improsperratus de Zadra ad propria redire vellet, non fuit permissus cum sua comitiva totali, ad hunc finem, ut Cracoviam et alia castra Ungaris praesentaret. Miserat enim regina Jaszconem de Tharnow castellanum Sandomiriensem, ut se intromitteret de castro Cracoviensi ipsum-que mox Ungaris praesentaret. Sed ipse hoc praesciens misit nuncium Cracoviam, Cracoviensibus praecipiens, ne castrum Cracoviense Ungaris praesentaretur, etiamsi intelligerent «quod ignis incendio esset deputatus». Et tandem equis ad certa loca praemissis, occulte fugam iniit, et sexaginta miliaria uno die et nocte transcurrit. Quo dolo Poloni animati ac priores dolos etiam ad memoriam revocantes, colloquium generale quod in Lelovia fieri statuerant, celebrare distulerunt, aliud in octava Cineurum¹⁾ in Radomsko celebrandum statuerunt.

106. *De expugnatione castri Troky Litwaniae per Cruciferos.*

In eadem vero anni²⁾ revolutione magister generalis Cruciferorum de Prussia gentis suae multitudine collecta et terras Litwanorum potenter ingrediens castrum Tro-

ky magnum et muris altis circumseptum suis hominibus potentissimis obsedit. Quod cum aliquot septimanis instrumentis impugnatoriis impugnasset, Litwani intus existentes pactis initis ipsum castrum magistro praefato praesentarunt. Quod castrum magister praedictus fere quingentis hominibus cum expensis sufficientibus satis provide muniens, cum ad propria rediisset, Litwani ipsum viceversa vallarunt, machinarumque et pixidum projectionibus fortiter impugnarunt, et tandem gentes magistri in castro consistentes, considerantes murum castri tam per magistri quam Litwanorum instrumenta adeo debilem³⁾ fuisse, quod subsistere non valens, casum peteret, praemissis certis pactionibus praedictum castrum Litwanis iterum reddiderunt, cum suis rebus salvi ad propria remeantes.

107. *De pestilentia hominum in diversis mundi partibus saeviente.*

Anno quoque eodem Romae, in tota fere Italia ac circa mare mediterraneum in terris quae Meraniae nuncupantur et in Pomorania inferiori ac in partibus Sandomiriae, Cracoviae, Bohemiae, Sleziae et Poloniae, per loca tamen diversa, magna pestilentia saeviebat, in qua multi praelati

Przedz. 1, *wiersz* 7 Miserat... praesentaret» *niema* V. — 11 hoc praesciens» presentiens II; sciens IV. — 20 quod... Lelovia» q. V, VI; *niema* VII, IX. — 23 Litwaniae» *tak* VI, VII; *nie mają inne*. — 24 per Cruciferos» *tak* II, III, VI, VII; *nie mają inne*. — *Przedz.* II, *wiersz* 2 obsedit» *tak* III, VI, VII; circumvallat IV; *inne nie mają*. — 4 impugnasset» *tak* II, IV; expugnasset *inne*. — 15 instrumenta» *niema* VI, VII. — 16 peteret» poterat IV. — 17 certis» omnibus IV. — 20 De... saeviente» De p. magna IV; D. p. i. d. m. p. II; *nie mają nadpisu* VI, VII. — 24 Meraniae» Moraviae VI, VII; Pomor IX. — 27 tamen» *niemu* VI, VII.

¹⁾ 2 marca. ²⁾ 1384. ³⁾ *debilem* mają rękopp.; zapewne ma być: *debilitatum*.

et canonici Poloni Romae et extra obierunt.

108. *De receptione Johannis episcopi Wladislaviensis Crepidlo dicti.*

1384.
lutego
11.

Anno itaque domini MCCCLXXXIII Johannes Olith, Boleslai ducis Opoliensis filius, episcopus Wladislaviensis, de ecclesia Posnaniensi ad ecclesiam Wladislaviensem, ut praemittitur, translatus est, et per Theodricum praepositum et electum Wladislaviensem¹⁾ admissus, per capitulum XI die mensis Februarii in episcopum Wladislaviensem receptus, et tandem die eodem et tertia die sequenti Wladislavia et Raczans castra fuerunt sibi praesentata.

109. *De colloquio in Radomsko habito.*

1384.
marca
2.

Denique feria quarta post Invocavit, mensis Martii die secunda, majores natu Polonorum et Bodzanta archiepiscopus Gneznensis convenientes in Radomsko, ordinarunt unanimi voluntate et consensu pro Hedvige, felicitis regis praemortui filia mittendum, petentes ut mitteretur Polonia regnatura; alioquin si venire differret, ad principis electionem extunc procedere vellet, firmantes et invicem sibimet prohibentes, quod nullus ex ipsis deinceps sub obtentu²⁾ honoris Ungariam mitti deberet,

intimantes reginae quod amodo pro filia ipsius nunquam mittere vellent.

110 *Qualiter Sigismundus marchio fuit prohibitus Poloniam intrare.*

Suggerentibus³⁾ vero quibusdam Polonis, regina Hungariae Sigismundum marchionem, generum suum ad gubernandum regnum Poloniae versus Poloniam destinavit. Quod Cracovitae praescientes iverunt in Sandecz, sibi ingressum prohibere volentes, destinatisque nunciis ad eundem, petierunt per eosdem, ut ab ipsorum impetitione cessaret, cum ipsum nec in principem nec in gubernatorem elegissent, alias sibi armata manu occurrere vellent. Qui legationibus hujusmodi acceptis, petiit, ut saltem aliqui cum ipso convenirent. Ad quem Sandzivogius de Szubino palatinus Kalisiensis cum quibusdam aliis versus Lubowlam fuerant destinati. Qui marchionis promissionibus seducti Poloniam redeuntibus tam archiepiscopum quam caeteros nobiles Poloniae induxerunt, quod adventum domnicellae praefatae ultra terminum praefixum, videlicet a die sancti Stanislai usque ad festum Penthecostis expectarent, asserentes ipsam procul dubio esse venturam. Promiserat enim marchio domino Sandzivogio pa-

Przedz. I, wiersz 4 Crepidlo dicti» tak VI; C. VII; nie mają inne. — 5 MCCCLXXXIII» tak II-V; MCCCLXXXIII mają I, VI, VII, IX. — 6 Olith» Olich IV, VI, VII. — 9 ut praemittitur... Wladislaviensem» niema IV. — 11 admissus» missus IV. — 13 eodem et» tak II-IV; eod. inne. — 16 in» i. civitate V. — 22 Hedvige... filia» Hedvigi filia f. r. p. IV; H. felici f. r. p. II, III. — Przedz. II, wiersz 9 Quod» tak IV; quid inne. — praescientes» presentientes II, III. — 27 ipsam» i. protunc II-IV

¹⁾ Porównaj to, co na str. 745, w przypisku i w odmiannych rozdziału 92 powiedzieliśmy. Zdaje się tedy, iż tu powinno być *per Trojanum*. ²⁾ zapewne miało być *privatione*; tak jednak mają wszystkie rękopisma. ³⁾ 1384.

latino praefato apud dominam reginam effi-
cere, ut Maczkonem subcammerarium Kali-
siensem et quosdam alios ejusdem nepotes,
quos post fugam domini Sandzivogii, de
5 qua praemisum est, captivaverat, a capti-
vitate dimitteret absolutos, quod tamen mi-
nime adimplevit.

111. *Qualiter Poloni se invicem captivabant.*

Tempore quoque ejusdem Quadragesi-
10 mae¹⁾ Przeczslao Jacussii de Goluchowo cum
Anastasia matre sua in quodam praedio ip-
sorum, quod Velina dicitur, moram facienti-
bus, homines Dobeslai et fratrum suorum
de Golancza, protunc castrum Usczye²⁾ te-
15 nentes, ipsos invaserunt et ipsos in domo
expugnare non valentes, domum succende-
runt, sicque Przeczslauum cum suis de igne
salientem captivarunt equis quoque et re-
bus ipsorum receptis ipsos secum abduxe-
20 runt ad mille quingentas marcas depactantes.

112. *De captivitate Janussii de Skoky.*

Post modici temporis intervalla die ulti-
ma mensis Februarii³⁾ Przipko de Przesyeka,

Joannes Galanska et eorum complices Ja-
nussium de Skoky de monasterio Leknensi
venientem, de insidiis quas tetenderant exe-
untes, invaserunt et in capite graviter vul-
neratum cum cacteris consanguineis et fa-
miliaribus suis captivarunt.

113. *De captivitate Martini de Swanowo.*

Post paucos itaque dies ejusdem Quadra-
gesimae Jaracz juvenis de Syedlcze cum
Jankone filio Dobrogostii de Schamotuli Mar-
tinum de Swanowo de Posnania versus
Swanowo transeuntem, laetali vulnere lan-
cea sibi dato, captivarunt. Et hoc ideo,
quia Sandzivogius Swidwa frater Martini prae-
dicti Nicolaum de Jastrowe fratrem Janko-
nis et Dobeslaus de Golancza consors litis
eorundem, Przeczslauum fratrem Jaracii cap-
tivaverat, ut praemisi.

114. *De occisione Janussii advocati de Obor-
niky.*

Die namque XXVI mensis Aprilis in cra-
stino Marci evangelistae Janussio advocato
de Oborniky cum genero suo Bodzantha

1384.
w wielk.
poście.

1384.
kwietnia
26.

*Przedz. 1, wiersz 2 Maczkonem» Meczkonem IV. — 8 Poloni» nobiles VI, VII. — 10 Golu-
chowo» Goluthowo I, VI. — 14 protunc castrum» tak II; partem castri inne. — Usczye» tak
III; Uscze IV; Huszcze I; Wszcze II, VII, IX. — 17 de igne» niema V-VII, IX. — 18
et rebus» tribus IV. — 19 abduxerunt ad mille» adduxerunt ad marchionem II; a. ipsum a. m.
IV. — 21 De... Skoky» tak II, III; Rubrica I; Alia rubrica sequitur IV i podobnież inne. —
25 Przesyeka» Przesseka II-IV, IX. — Przedz. II, wiersz 1 Galanska» de G. II. — 4 capite»
captivitate IV. — 6 captivarunt» tenuerunt IV. — 7 De... Swanowo» tak II, III; Aliud ca-
pitulum seu rubrica I; Sequitur alia rubrica inne — 9 Jaracz» Jeracz V, VI. — Syedlcze»
tak II, III, V; Sedlcze I; Szedlcze IX. — 10 Jankone filio» Jazskone filii IX. — 11 Swano-
wo» Zwanowo II. — 14 praedicti» predictum IX. — 15 Jankonis» Jaskonis IV. — 17 Jaracii»
tak II, III, V-VII, IX; Yeracii IV; Jerasii I. — 18 praemisi» premissum est IV, VI,
VII, IX. — 19 Oborniky» Obornik IV. — 23 Bodzantha» tak IV; B. inne.*

¹⁾ w wielkim poście 1384. ²⁾ w woj. poznańs. u ujęcia Piły w Noteć. ³⁾ 29 lu-
tego 1384.

de Brzeszcze et avunculis suis Jaszcone et Stephano dictis Scorii et caeteris ad numerum XVIII personarum in quodam praedio nomine Przeczslawicze Jaraczonis de Mroczkowo, qui praedictus Mroczko ipsos post sepulturam uxoris Janussii praefati, quae in crastino sancti Adalberti pridie in Oborniky fuit ecclesiasticae tradita sepulturae, invitaverat, ut moeroris luctum in gaudii solatium saltem in parte epulantium convertere posset. Ipsis convivantibus et pernactantibus ibidem, Swidwa congregatione equitum et pedestrium facta, de fortalicio suo Galowo exiens, ipsis adhuc dormientibus ivit et irruit in eosdem, ibique Janussio advocato praedicto se viriliter opponente, nepharie occiso, caeteros captivavit, nobiles feminas, uxores ipsorum, vestimentis, lectisterniis et earum clenodiis nequiter spoliando. Post quod factum temere praesumptum tanta commotio inter Polonos excrevit, quantam nulla unquam meminerat aetas fuisse exortam, prout infra aliquiditer describetur, cum nimium, esset

omnia ac singula stilo scripturae commendare.

115. De conventionem nobilium iterum in Sandecz habita.

Die vero sancti Stanislai mensis Maji 5 VIII¹⁾ convenerunt in Sandecz primates Cracoviae et Sandomiriae, ubi inter caeteros tractatus decreverunt ex superhabundanti et ultimatum pro Hedwigi filia regis Ungariae esse mittendum, miseruntque Spithkonem 10 de Tharnow palatinum Cracoviensem et Petrum Szczekotsky castellanum Lublinensem ad dominicellam praefatam, petentes ut ad diem Penthecostis proxime nunc venturae Cracoviam veniret, in regno Poloniae reg- 15 natura, alioquin votis mutuo se astrinxerunt, certis pactionibus firmantes, quod a feria quinta festi Penthecostis nullus eorum sub tecto quiesceret donec principem eligerent in regno Poloniae regnaturum, quod 20 et fecissent, si instabilitas eorum annuisset. Intelligens autem Przeczslaus Wanwelsky, miles, quod Spithko palatinus et Petrus praefati ad eundem pro filia regis fu-

*Przedz. I, wiersz 1 et Stephano» tak IV, V; S. inne. — 4 Przeczslawicze» tak II, III, Przeczslawye inne. — Jaraczonis» tak II, III, V; Jaraczonis I; Jeraczonis VI, VII, IX; Jaskonis IV. — 5 Mroczkowo» Myczkowo V. — praedictus Mroczko» Jasko IV. — 10 epulantium... posset» tak II, III; converteret eorundem I. — 11 Ipsi» tak IV; inne nie mają. — 12 pernactantibus ibidem» tak V; consistantibus VI; nie mają inne. — Swidwa» tak V, VII, IX; S. Swidwa I, VI; sed Swidwa II, III; et Swidwa IV. — 14 Galowo» Galewo II, III; Galowo VI; Golowo VII, IX. — 22 quantam» quam tantam sam tylko I. — 23 prout... commendare» etc. IV. — *Przedz. II, wiersz 3 iterum... habita» in S. IV. — 7 caeteros tractatus» cetera V, VI. — 12 Szczekotsky» niema IV. — 14 nunc venturae» tunc venturum II, III; n. venturam IV, VII, IX. — 16 alioquin» alias IV. — 22 Wanwelsky» Wywelski II, III; Wanwylsky V. — 23 Spithko» tak II, III; Stanislaus V; S. I, IV, VI, VII; niema IX. — Petrus» et prefatus IV; et P. VI, VII; et S. IX. — 24 praefati» prefatus II, III.**

¹⁾ 8 maja 1384.

issent deputati, prosiliens in medium dixit:
 «Domini et fratres, nuper de ultimo collo-
 quio ad dominam reginam me destinastis,
 petentes, ut filiam suam vobis destinaret,
 5 alioquin in antea nullos nuncios mittere
 velletis pro eadem. Nunc autem iterum pro
 ipsa mittere decrevistis, me mendacem red-
 dere cupientes»; petiitque ne aliquos nun-
 cios mitterent, quia ex eorum missione
 10 non solum ipse sed et ipsi crimine men-
 dacii notarentur. Post hoc majores natu
 praemisso tractatu missionem nunciorum de-
 tractarunt, prohibentes, ne aliquis Unga-
 riam praesumeret visitare; contra quorum
 15 prohibitionem Sandzivogius palatinus prae-
 fatus versus Ungariam ire praesumpsit. Ni-
 hilominus nobiles terrae ex post delibera-
 runt colloquium generale in die nativitatis
 sanctae Mariae in Syradia celebrare. Quod
 20 postea fuit immutatum nam Cracoviae fuit
 statutum, in quod terrigenae Majoris Polo-
 niae non consenserunt, sed ad duas septi-
 manas post nativitatem virginis Mariae in
 Syradia conventionem fecerunt finalem de
 25 eligendo ibidem rege.

116. *De exustione terrae circa Wronky et
 de impugnatione Bythyn¹⁾.*

Paucis itaque diebus elapsis Peregrinus 1384.
 capitaneus Poloniae, Vincentius palatinus
 Posnaniensis, Swidwa castellanus Naklensis
 et caeteri vallarunt fortalicium Bythyn²⁾ Ni-
 colai de Lodzya cum machina civium Pos-
 naniensium jacentes in idem et susceptis
 sagittarum vulnerationibus devastatisque vil-
 lis ejusdem rapinis et incendio, discesse-
 runt, fortalicio praedicto nullo nocumento
 penitus illato. Fecerunt tamen treugas pa-
 cis inter se Peregrinus capitaneus et Do-
 marathus cum Vincentio palatino; S. Swid-
 wa castellano Naklensi et Wischotha de
 Curnik dumtaxat exceptis, qui treugas pa-
 cis cum Domaratho tenere renuerunt, ip-
 sum vilem et debilem penitus aestimantes.
 Sed mox Domarathus castellanus Posna-
 niensis cum suo exercitu irruit in oppida
 Kazimirz et Samotuli, ipsaque cum villis et
 molendinis ac caeteras villas complicum
 seu adhaerentium Sandzivogio Swidwae
 castellano Naklensi saepedicto despolians
 crudeliter exussit, Swidwa ante Golowo³⁾

Przedz. 1, wiersz 8 nuncios» tak II-IV; nie mają inne. — 13 Sandzivogius» S. rękopp. — 23 virginis» ma tylko I, IV. — 25 rege» tak III, V, VII; in regem I, II; principem IV. — Przedz. II, wiersz 1 et... Bythyn» e. d. i. fortalitii B. II, III; e. d. i. fort. dicti B. V; niema IV. — 4 Vincentius... Posnaniensis» niema V-VII, IX. — 5 Swidwa» S. rękopp. — 7 Lodzya» tak III; Glodza IV; Lodza inne. — 8 jacentes» jactu j. V-VII. — 13 capitaneus et» niema V-VII, IX. — 23 Sandzivogio... saepedicto» niema IV. — 25 ante» tak V; autem inne.

¹⁾ Bytom miasto w księstwie opolskiem, blisko granicy woj. krak. ²⁾ Bytyń w woj. poznań. w okolicy Szamotuł, dziś wioska. ³⁾ Gałowo, w woj. poznań. w okolicy Szamotuł, dziś wioska.

fortalicium suum cum Peregrino capi- | stente, sed prohibere ipsum non va-
taneo, quem ad prandium invitaverat exi- | lente.

Przedz. II, wiersz 1 non valente» valente I-IV; nolente V-VII.

Sprostowanie. Na str. 678 w przedziałce 2 wiersz 1 — 7, zamiast: *Capitula... exigendo... nolueret curare*, poprawić: *Capitula... exigere velle... nolle curare*.

ANNALES POLONORUM.

ROCZNIKI POLSKIE.

ROCZNIKI POLSKIE.

Nim powstały u nas kroniki obejmujące dzieje narodu w ciągłej powieści, zapisywano pierwiej po klasztorach krótkimi słowami pojedyncze zdarzenia w ułożonym naprzód porządku lat na tak zwanych cyklach wielkanocnych, lub też jedną i drugą przygodę notowano dorywczo na brzegach i okładzinach ziąg na inne cele przeznaczonych. Pierwszy rodzaj takowych zapisowań utworzył roczniki, o których początkach obszernie na innem miejscu mówiłem¹⁾, drugi komemoracye czyli spominki. Oba one okazały się później wielce dla dziejów przydatne głównie z przyczyny tej, że w nich najczęściej społeczne zdarzenia, niekiedy przez naocznych świadków notowano. Mamy ślady wyraźne, że już w wieku X i XI były u nas takie zapiski, ale ich oryginały poginęły, i ledwie jeden lub drugi ułamek z nich do późniejszych pism wcielony przegląda w nowszej swej formie z pomników tych, które nas doszły. Inaczej było u sąsiadów naszych, mianowicie u Niemców: tam wcześniej rozszerzone chrześcijaństwo a z niem zagęszczone klasztory dostarczyły więcej rąk do takowych zatrudnień i pisma ich w murach swoich mniej niż nasze na barbarzyńskie najazdy wystawionych od zagłady ochronić potrafiły. Liczne tedy i po większej części bardzo porządnie spisywane roczniki niemieckie, jak są obfitem źródłem dla dziejów Niemiec od VII już po Chr. wieku poczynszy, tak też w X i XI wieku, kiedy nasi książęta i królowie w stosunkach z ich monarchami zostawali, dostarczają dla polskich dziejów mnóstwo ważnych i ciekawych dat, o których trudno co posłyszeć z żadną. Nim tedy przystąpię do czysto polskich, u nas spisowanych roczników uznałem za stosowne dać tu pierwiej z roczników niemieckich wyciąg tych zdarzeń, które się do dziejów Polski odnoszą. Dwa szczególnie ku temu posłużyły mi roczniki: hildesheimski i kwedlinburski ze swojemi dopełnieniami. Oba one przez bezimiennych, a co do ustępów, które z nich biorę przez współczesnych Ottonom i Henrykowi autorów kreslone, zasługują w tem zwłaszcza co na korzyść naszą mówią, na tem większą wiarę, ile że pochodzą od cudzoziemców, których o zbytne sprzyjanie nam bynajmniej posądzać nie można. Text ich podaję wiernie według wydania pertz'owskiego, dołączam wszakże tu i owdzie w przypisku z innych roczników to, co do uzupełnienia a niekiedy i sprostowania opisanych zdarzeń posłużyć może.

¹⁾ Wstęp kryt. str. 14.

Z ROCZNIKÓW HILDESHEJMSKICH.

906. Ungarii vastaverunt Saxoniam.

910. Ludowicus rex pugnavit contra Ungarios¹⁾.

911. Ungarii vastaverunt Franciam et Thuringiam.

915. Ungarii vastantes omnia, venerunt usque ad Fuldam.

930. Thiothart senior abba obiit²⁾.

931. Heinricus rex Abotritos subegit³⁾.

932. Heinricus rex fuit in Lonsicin⁴⁾.

Et Thiodo obiit, cui Burchart successit.

¹⁾ Pod tymże rokiem opowiada dopełniać Reginona: Anno dominicae incarnationis 910 Franci in confinio Bavariae et Franciae Ungaris congressi miserabiliter aut victi aut fugati sunt. In quo proelio Gebeardus comes interiit relictis duobus filiis suis adhuc pueris, Udone et Herimanno, qui postea clari et nobiles in Francia extiterunt (Pertz SS. I. 614). Tychże samych wypadków dotycząc Andrzej Dandolo w swojej kronice, uwiadamia zarazem, że wtedy i czeski i morawski książę poległ. Oto jego słowa: Hungari hoc tempore (około r. 910) Pannoniam egressi Moraviam et Bohemiam invadentes spoliavere interfecto eorum duce. Postea Croaciam invadunt ultra castrum Leopoli (Leopater) Moraviae dux Gottifredus duxque Hardus (Heberardus) cum Aquilegiense patriarcha illi occurrunt. In eo proelio uterque dux occiditur, patriarcha vero fuga salvatus est. Muratori SS. XII. 199. Tego Gottfreda księcia morawskiego uważa Dobner za jednego z synów Świętopelka. Dobn. ad Hag. III. 305. ²⁾ Zamiast tych słów ma rocznik kwedlinburski pod tym rokiem następującą ważną

960. Venerunt legati Rusciae gentis ad regem Ottonem, et deprecati sunt eum, ut aliquem suorum episcoporum transmitteret, qui eis ostenderet viam veritatis; et professi sunt se velle recedere a paganico ritu, et accipere religionem christianitatis. Et ille consensit deprecationi eorum, et transmisit Adalbertum episcopum fide catholicum⁵⁾; illique per omnia mentiti sunt, si-
cut postea eventus rei probavit⁶⁾.

973. Otto senior imperator cum juniore

wiadomość. **930.** Facta est pugna valida adversum Sclavos iuxta Albiam prope Lunkini, in qua Saxones gloriosissime vicerunt, prostratis Sclavorum 120 milibus, in captivitate vero 800 ductis; suorum autem duobus comitibus Luthariis cum quibusdam aliis amissis non multis, plurimis autem vulneratis. Pertz SS. III. 54. ³⁾ Za podbojem następował chrzest, mówi bowiem rocznikarz Reinauski (Augiensis): **931.** Heinricus rex reges Abodritorum et Nordmannorum effecit christianos et prefectus est in Galliam. Pertz I. 69. ⁴⁾ Tak zowie ten rocznikarz krainę Lutyków. ⁵⁾ Lambert ma tu jeszcze ten ważny szczegół: qui etiam vix evasit manus eorum. ⁶⁾ quia nec (zamiast vix) ille praedictus episcopus evasit lethale periculum ab insidiis eorum, dodaje rocznikarz kwedlinburski. O tym Adalbercie mówi sam Otto I w liście swoim z roku 968: Adalbertum episcopum Rugis olim praedivatorem destinatum et missum, archiepiscopum et metropolitatum tocius ultra Albiam et Salam Sclavorum gentis, modo ad Deum conversae vel convertendae fieri decrevimus. Pertz Legg. I

venit Quidelingaburg, ibique celebraverunt pascha 10. Kal. Aprilis, et illuc venerunt ad eos legati Grecorum, Beneventanorum, Ungariorum, Bulgariorum, Danorum, Sclavorum¹⁾, cum regiis muneribus; ac non longe post Otto senior pius imperator Non. Mai. obiit; cui domnus Otto successit.

985. Saxones Sclaviam invaserunt, quibus ad supplementum Misaco cum magno exercitu venit; qui totam terram illam incendiis et caedibus multis devastaverunt.

986. Otto rex adhuc puerulus cum magno exercitu Saxonum venit in Sclaviam ibique venit ad eum Misaco cum multitudine nimia, obtulitque ei unum camelum et alia xenia multa, et se ipsum etiam subdidit potestati illius. Qui simul pergentes, devastaverunt totam terram illam incendiis et depopulationibus multis.

str. 561, porównaj Thietm. Chron. II, 14. Tak w rocznikach hildeshejmskich, kwedlinburskich i Lamberta, jako i w przytoczonym wyżej liście Ottona nie nadmieniono bliżej co by to była za Ruscia gens i Rugi; ale dopełniacz Reginona podaje wiadomość następującą: Anno dominicae incarnationis 959 rex iterum Sclavos invasit, ubi Thietmarus occiditur. Legati Helenae (Olgi) reginae Rugorum, quae sub Romano, imperatore Constantinopolitano, Constantinopoli baptizata est, fecte, ut post claruit, ad regem venientes, episcopum et presbyteros eidem genti ordinari petebant. Pertz I. 624. ¹⁾ Huc confluebant inperatoris edictu Miseco atque Bolizlavo duces et legati Graecorum, Beneventorum, Ungariorum, Danorum et Sclavorum, cum omnibus regni totius primariis;

Monumenta Pol. Hist. tom. II.

990. Misacho et Bolizlavo, duces Sclavorum, gravibus inimiciis inter se conflixerant.

991. Theophanu imperatrix obiit. Ignis que de Hreno ascendens villas prope positas combussit. Piratae etiam Staverum depredando vastaverunt, aliaeque in litore loca perdiderunt. Otto rex cum magno exercitu Saxonum ac supplemento Misacon Brenanburg obsedit et vicit. Illo autem inde digrediente, Saxonicus quidam Kizo eandem urbem Liutizorum auxilio audacter satis contra regis imperium invasit, atque praedictorum Sclavorum pertinatia adversum ius fasque omne iniuste ditioni suae subegit; crebras latrociniarum irruptiones in Saxoniam iuxta Albiam flumen molitus est, a quibus Dei gratia non victor sed veluti fugitivus predo latitando aufugit²⁾.

992. Otto rex cum valida suorum manu consumatisque pacifice cunctis, ditati muneribus magnis, reversi sunt ad sua laetantes *mówi Thietmar II. 20. Na tymto pamiętnym zjeździe rozstrzygała się też kwestya kościoła w Polsce i Czechach dotycząca, a z nią stoi też w związku posłanie włosów siedmioletniego Bolesława Chrobrego papieżowi do Rzymu, na znak uległości, o któremto zdarzeniu nadmieniono w jego nagrobku Obacz Mon. Pol. I. 145, 320 i dalsze. ²⁾ Rocznik kwedlinburski ma pod tymże rokiem co następuje: 991 Theophanu imperatrix cum filio suo imperatore tertio Ottone paschale festum imperiali gloria apud Quedelingensem peregit civitatem; ubi etiam marchio Tuscanorum Hugo et dux Sclavonicus Misico cum caeteris Europae primis ibidem confluentibus affuere, ad obsequium imperatorii honoris, quae qui-*

iterum Brennanburg adiit, venitque ad eum Henricus dux Baiariorum, et Bolizlao Boemanorum princeps, cum ingenti multitudine in auxilium regi. Bolizlao vero, Misachonis filius, per seipsum ad dominum regem venire nequaquam valens — imminobat quippe illi grande contra Ruscianos bellum — suos sibi satis fideliter milites in ministerium regis direxerat. Verum dominus rex, bonis Sclavorum promissionibus confidens suisque principibus resistere nolens, pacem illis iterum concessit, et inde in patriam remeavit. Sed illi more solito mentiti sunt per omnia. Eodem anno Gerdago episcopus Romae limina sancti Petri orationis causa adiit; indeque revertens Cumis obiit 7 Idus Decembris, qui sedit in episcopatu annos duos menses 11 dies 14. Misaco obiit, successitque ei filius illius Bolizlavo¹⁾.

993 Kizo, qui antea rebellis extiterat et refuga, fidem Sclavis iam pridem promissam evacuans, seipsum cum suis et cum praedicta urbe Brennanburg regis ditioni subdidit... Et eo anno Saxones tribus vicibus expeditionem paraverunt in Sclavos, et nihil profecerunt; e contra Sclavi crebris latrociniis Saxoniam fatigabant.

995. Rex Abodritos vastavit, urbes et oppida disiecit; occurritque in auxilium Bolizlao filius Misaco cum magno exercitu,

libet pretiosissima possederat, pro xeniis deferendo; e quibus Misico aliique quam pluri honorifice donati in patriam redierunt *ibid.* (Pertz III. 68). ¹⁾ Rozstrzelone tu słowa wpisane są w kodeksie drugą, ale spólcze-

nec non Boemani cum filio alterius Bolizlao venerunt.

1000. Imperator Otto tertius causa orationis ad sanctum Adalbertum episcopum et martirem quadragesimae tempore Sclaviam intravit. Ibique coadunata sinodo episcopia septem disposuit, et Gaudentium, fratrem beati Adalberti, in principali urbe Sclavorum Praga ordinari fecit archiepiscopum, licentia Romani pontificis, causa petitionis Bolizlavonis Boemiorum ducis, ob amorem potius et honorem sui venerandi fratris, digni pontificis et martiris. Inde reveniens palmarum sollemnitatem Parthenopoli festive peregit. Paschalia vero tempora votive Quidilingaburh celebravit. Pentecostes autem celebritatem digna devocione Aquisgrani feriavit. Quo tunc ammiracionis causa magni imperatoris Karoli ossa contra divine religionis ecclesiastica effodere praecepit, qua tunc in abdito sepulture mirificas rerum varietates invenit. Sed de hoc, ut postea claruit, ulcionem eterni vindicis incurrit.

1003. Henricus Berthaldi comitis filius et Bruno frater regis, et ambo Bolizlavones, Polianicus videlicet ac Boemicus, a rege infideliter maiestatis rei deficiunt. Sed Henricus ad regem veniens et refugiens, in Givenkanstin custodiae mancipatur. Stephanus rex Ungaricus super avunculum suum regem Julum cum exercitu venit; quem

sną ręką, jak uważa Pertz. Zgodnie z tym zapiskiem podano też śmierć naszego Misica I w nekrologu fuldajskim: 992 IV Idus Maii Misicho Marchio (Comes et secularis). Leibn. SS. III, 765.

cum comprehendisset cum uxore et filiis duobus regnum eius vi ad christianitatem compulit.

1015. Anno regni eius (Henrici) 14. et imperii eius 2. ind. 13. 1015 imperator nativitatem Christi Palidi egit. Et duces Oudalricum Boemiorum et Bolizlavum Polianorum in Pascha Mersburg ad se venturos determinavit. Oudalricus vero die statuto se pro criminis accusati innocentia expurgandum praesentavit. Et hoc quia Bolizlavus neglexit, estatis illius tempore cum valida suorum manu Polianiam imperator intravit. Ernest dux ex improvise in ventione a suo milite Adalberhdo sagitta percussus, miserabili morte periit. Lantbertus praeliator occubuit.

1017. ind. 15. Imperator natalem Domini Palidi egit. Eodem anno rursum Polianiam cum exercitu intravit.

1028 Misako, qui iam per aliquot annos regnum Selavorum tyrannice sibi con-

tra imperialem usurpabat maiestatem, orientales partes Saxoniae cum valido suorum exercitu violenter invasit, et incendiis ac depredationibus peractis, viros quosque trucidavit, mulieres plurimas captivavit, parvulorum innumerabilem prorsus multitudinem miserabili inauditaque mortificatione crucientavit, et per semet ipsum suosque, immo diaboli satellites, nimiam crudelitatis sevitiā in christianorum finibus Deo inspiciente exercuit.

1029. ind. 12. Imperator natalem Christi Inglenheim peregit. Brun Augustae civitatis, frater Henrici imperatoris obiit. Cui Eppo regius capellanus successit. Generalis synodus in Palithi praesidente imperatore cum episcopis 11, in qua iterum Moguntinus archipraesul domnum Godehardum super Gandesheim inquietare coepit. Werinherus Argentinae praesul e mundo migravit; post quem Willehaelmus reginae archicapellanus subintravit¹⁾. Legati Liutizio-

¹⁾ *Quaj późniejsi nieco rocznikarze niemieccy, mianowicie Annalista Saxo i tak zwany Saxo Chronograf podając pod tymże rokiem napomknięte tu wiadomości, dołączają do nich ważny i ciekawy ustęp o wyprawach Henryka do Węgier i Polski. Opowiadania ich różnią się nieco, dlatego je tu obok siebie zestawiam:*

Anno dominice incarnationis **1029** Imperator in Palithi natale Domini celebravit; ubi predictus archiepiscopus iterum synodo habita veterem querelam contra beatum Godehardum presente imperatore incepit, sed post multa et varia disceptationum colloquia vix tandem ab episcopis commonitus destitit. Eo anno Bruno Auguste civitatis episcopus obiit: cui Eppo successit. Werinherus etiam Strazburgensis praesul sustollitur; post quem Willehelmus subrogatur. Ernest dux et Welf comes imperatori ad de-

Annus dni **1029**, Cunradi IV Imperatore Palithi in nativitate Domini consecrante praedictus Aribio archiepiscopus ibidem synodo habita veterem querelam contra beatum Godehardum presente rege incepit, sed post multa et varia disceptationum colloquia, vix tandem commonitus ab episcopis destitit. Conradus imperator Stephanum Pannoniae regem cum exercitu petit, difficili et laborioso itinere eandem regionem invadens. Item hoc eodem anno ducere multimodas legiones in Poloniam de-

rum Palithi ad imperatorem venientes, eius iuvamen contra Misacnem tyrannum petie-

dicionem veniunt. Imperator Conradus Stephanum Pannonie regem cum exercitu petit, difficili et laborioso itinere regionem eius invadens. Eodem anno pentecosten in Mersburh celebravit; ubi Aribo archiepiscopus et Godehardus episcopus inter se super diutina eorum disceptatione reconciliati sunt. Nam ipse metropolitanus patrem Godehardum secreto coram episcopis convenit seque errasse super parochia Gandirshheimensi confessus est, et omnem fraternam satisfactionem, sed et de preterita lite perpetuam taciturnitatem sub vero Christi et ecclesie testimonio promisit, sibi que priora errata propter Deum remitti suppliciter petiit. Hoc ipso anno imperator ducere exercitum in Poloniam decrevit. Statuto tempore ultra Albim in loco qui Liezeke vocatur multitudinem exercitus congregavit, et iter quod ceperat properavit Imperatrix autem reversa in Mersburh expectabat eventum rei. Delusus namque imperator cum exercitu silvis deviis, palustribus desertisque locis ac periculosus admodum fatigatus, nec quo voluit pervenit, sed quorundam consilio tantum Budasin, urbem sui quondam regni obsedit. Circa quam multi ex utraque parte vulnerati interierunt. Videns ergo imperator, adversarios superari non posse, in proximum annum distulit, seque Saxonie partibus recepit. *Ann Saxo u Pertza SS. VI. 677.*

Bezpośrednio po tem podają obaj ci rocznikarze równie ciekawy opis wyprawy Mieszka w następnym roku podjętej, która była odwetem za najazd niemiecki.

Anno dominice incarnationis 1030. Imperator nativitatem Domini Paderbrunnem celebravit, peractisque diebus festis ultra Rhenum ire proposuit. Res miranda cunctisque Christi fidelibus stupenda 17 Kalendas Februarii accidit. Miseco dux Polanorum, qui contra Romanum imperium regale sibi nomen usurpavit, comperto obitu Thietmari marchionis, clam assumptis satellitibus diaboli Sigefredo aliisque sceleratis, exercitum paganorum in sanctam duxit ecclesiam. Iste est Sigefridus, avunculus Esi-

runt, seque ei fideliter servituros promiserunt. Et mentita est iniquitas sibi.

crevit. Imperatrix autem reversa Merseburgh praestolabatur eventum rei. Delusus ergo rex cum exercitu silvis deviis, palustribus desertis periculosisque locis admodum lacessitus, nec quo voluit, pervenit; sed quorundam consilio Budasin urbem quandam suo regno non parentem obsedit. Circa quam multi ex utraque parte interiere Videns igitur Caesar adversarios superari non posse, proximo anno distulit seque Saxoniae partibus recepit. *Chronogr. Suzo u Leibnitz'a Access. hist. str. 241.*

Annus Dni 1030, Cunradi 5. Imperator natalem Domini Patherbrunnae celebravit peractisque diebus festis ultra Rhenum ire proposuit. Septima Kalendas Februarii orta est res miseranda, cunctisque Christi fidelibus stupenda. Miseco dux Polonorum qui contra Romanum imperium regale sibi nomen usurpavit, falsus Christianus, homicida, tyrannus comperto obitu Thietmari marchionis, clam assumptis satellitibus diaboli exercitum paganorum in sanctam duxit ecclesiam. Nam inter Albiam et Salam centum

1031. ind. 14. Cuonradus imperator natalem Domini Patherbrunnen et pascha Nuvimago feravit. Eodem anno imperatoris filius Heinrichus rex et ipse dux Baioariae, et Stephanus rex Ungaricus, cum iuramento invicem firmaverunt pacem. Et Heinrichus, Stephani regis filius, dux Ruizorum, in venatione ab apro discissus, periit flebiliter mortuus. Imperator cum parvo Saxo-

ci comitis de Ballenstide, filius Odonis incliti marchionis, qui sub tertio Ottone defunctus et in Nienburh sepultus fuerat. In quo monasterio iste Sigifridus diu inter monachos in eodem habitu conversatus est; sed post obitum patris habitum cum religione proiciens, apostata factus est. Igitur Miseco inter Albiam et Salam plus quam centum villas incendiis cedibusque vastavit, christianorum 9 milia et 65 viros ac mulieres miserabiliter captivavit, reverentissimum Brandeburgensem episcopum Luizonem ut vile mancipium cepit, nec sacris altaribus pepercit, sed omnia homicidiis sanguineque polluit, matronas religiosas ac nobiles armata manu sibi vindicavit. Hoc namque solum tantorum fuit levamen malorum, scilicet pretiosa et exoptata mors. Honestas etiam mulieres et gravidas violenta paganorum manus quasdam gladiis trucidavit, quasdam lanceis perforavit. Omnes ergo quibus grandeva senectus vel tenera etas, vel egritudinnis infirmitas vires negaverat, armis interire precepit. Interea Theodericus comes superveniens cum militibus plures ex illis occidit, caeteros effugavit. *Ann. Saxo u Pertza VI. 678.*

losum tum sero percipies, cum tui imbelles plurima multitudine armati, nostris bella scientibus immo et facientibus, ut digni sunt conterentur. *Chronogr. Saxo u Leibnitz'a jak wyżej.*

num exercitu Slavos autumnali tempore invasit, et Mysachonem diu sibi resistantem regionem Lusizi cum aliquot urbibus et praeda, quae prioribus annis in Saxonia facta est, restituere pacemque iuramento firmare coëgit. Qui Mysecho post mensis tantum spatium a fratre suo Bezbriemo subita invasione proturbatus, et ad Oudalricum in Beheim fugere est compulsus. Sed

tum villas incendiis cedibusque vastavit, novem milia et sexaginta quinque virorum ac mulierum Christianorum ipse miserabilis miserabiliter captivavit, reverentissimum quoque Brandeburgensem episcopum Luizonem ut vile mancipium cepit, nec sacris pepercit altaribus, sed omnia cede sanguineque polluit, matronas etiam nobiles armata manu sibi vendicavit. Hoc ergo solum fuit levamen malorum, scilicet pretiosa et exoptata mors. Honestas enim mulieres et gravidas violenta paganorum gladiis lanceisque prostravit. Interea Theodericus comes cum robusta militum caterva superveniens alios occidit, alios vero effugavit. Talis ergo est rex Mesecho, haec viarum suarum abhominanda simplicitas, haec innocentiae dampnanda puritas, haec iustitia, haec fides falsissima eius Christianitatis. Si ergo rex, quare praedo; si simplex, quare apostrophus; si fidelis, quare apostata ac tyrannus. Quid tibi cruenta bellua regale ornamentum in corona et lancea deaurata? Quae conventio Christi cum Belial? Quae te tumide vexat vesania, ut in regnum Romanae virtutis temere duceres arma? Quodquam tibi sit pericu-

cf.
Brun.
Epist.

idem Bezbrimo imperatori coronam cum aliis regalibus, quae sibi frater eius iniuste usurpaverat, transmisit, ac semet humili mandamine per legatos suos imperatori subditurum promisit.

1032. ind. 15 Chuonradus imperator natale Domini Gosleri, pascha vero Seliganstad celebravit. Hoc anno Bezbriem ob inmauissimam tyrannidis suae sevitiam a suis, et etiam non sine fratrum suorum machinatione, interfectus est. Sed Miseko statim domum rediit; qui cognoscens sibi propter inmoderatam sui insolentiam, quam prioribus annis exercuit, omnia que perpessus est, merito evenisse, legatos suos ad imperatorem destinavit, tempusque semet praesentandi condigneque satisfaciendi postulavit. Et postmodum imperatore consentiente Mersburg venit, et semet Non Iulii in imperatoriam potestatem, coronae scilicet ac totius regalis ornamenti oblitus, humiliter dedit. Quem imperator clementius, quam ipse opinaretur, suscepit, eique et eius patrueli cuidam Thiedrico regnum, quod ipse solus ante possederat, divisit; quod ipse tamen postea solus iterum sibi usurpavit. Oudalricus vero, eodem regali iussione invitatus, venire contempsit. Quem imperator postea Wirbeni, ubi contra Luitizios pacificandi regni gratia consedit, ad se venientem et etiam ratione convictum de insidiis quoque, quas ipsi imperatori fecit, ante biennium confessum, in exilium transmisit.

1034. In pascali vero festivitate Oudalricus Boemiorum dux, optentu imperatricis et principum, in gratia de exilio domum

redire promeruit, et ducatus sui medietatem, suo fratre Germiro medietatem retinente, suscepit... Plura et insolita bella inter Luitizios et nostrates ad oppidum Wirbini exorta sunt, in quibus de nostris quidam interfecti sunt et plerique sauciati Peccatis etiam nostris ah! ah! coram Deo promerentibus, laudandum et honorabile exercitium venerabilis viri Bernvardi episcopi monasterium sancti Michaelis archangeli Kal. 10 Iunii in vigilia pentecosten ad vesperam fulmine combustum et miserabiliter est deterioratum Misacho Polianorum dux inmaturatione morte interiit, et cristianitas ibidem a suis prioribus bene inchoata et a se melius roborata, flebiliter pro dolor! disperiit. Praedictus quoque Oudalricus Boemicus dux, post reversionem fratre caecato filio fugato, item sacramenta refringens infidelitati institit, et tandem in cena residens, cibo potuque suffocatus extabuit. Quia ergo ius fasque contempsit, et post tam plura iuramenta praeis iterum insidiis consensit, unde fidelibus Christi salubris providetur refectio, inde illi iusta pro pravis suis meritis venit interfectio.

1035. Tempore quadragesimali urbs Wirbini a Luitiziis capitur, et praesidium Dedi convitis captivum diducitur. Incendium Degarensis monasterii 5 Kal. Marcii. Imperator 30 pascha Paderbrunne feriavit, ascensionem Domini Seliganstad, pentecosten autem Bavenberg egit, unde expeditionem suam in Liutizios serio mandavit. Ibi etiam Heinricho regi, filio imperatoris, filia Chnut regis Danorum iuramento desponsatur; et Otto de Suinvourdi ibidem Mathildem, filiam Bo-

lezlavonis Polianorum ducis, sibi desponsavit. Imperator cum validissimo exercitu regionem Liutiziorum intravit; quam longe lateque incendiis et populationibus devastavit.

5 **1136.** Imperator pascha Engilenheim feriavit. Deinde Triburiam tendens, generali ibidem synodo praesedit, in qua germanitas episcoporum priora decreta redintegravit, et etiam quedam ad firmamentum sanctae ec-

10 clesiae necessaria conformavit. Ibidem etiam praedictus Otto cogente synodo Mahthildem sibi desponsatam iuramento a se abalige-

navit. Asscensionem Domini imperator Pa-
debrunne peregit; pentecosten vero nativitateque sancti Iohannis Niumago, et ibi filio imperatoris Heinrico regi venit regina Cunihild nomine, quae ibidem in natali apostolorum regalem coronam accepit, et mutato nomine in benedictione Cunigund dicta est. Aestivo etiam tempore imperator regionem Liutiziorum cum exercitu intravit. Sed Dei gratia omnibus pro suo velle dispositis acceptis obsidibus et innumerabili pecunia, in pace remeavit.

Z ROCZNIKÓW KWEDLINBURSKICH.

994. Sclavi insuper omnes, exceptis Sorabis, a Saxonibus defecerunt

995. Saxonibus peior annus peiore exitur. Nam tanta in eos, qui vocantur Osterludi, pestilentia exarsit, ut eorum non solum domus sed etiam villae plurimae mortuis habitatoribus vacuae remanerent. Fame insuper magna compressi tam assiduis Sclavorum incursionibus fatigabantur, ut peccatis suis promerentibus iuste de eis illud propheticum dictum videatur: *Mittam super*

25 *eos tria iudicia pessima, pestem, gladium et famem* Rex quoque tertius Otto cum magno exercitu Apodritos et quasdam Wloltaborum terras invadens, incendiis et depredationibus plurimis vastavit, licet mortum eorum nullo modo compresserit.

996. Adalbertus episcopus de Praga civitate a Prucis glorioso martyrio 9 Calendas Maii coronatur.

997. Sclavi innata sibi perfidia tacti pacis fregerunt pactum, terminosque Saxoni-

cos latrociniiis corroserunt furtivis. Quos contra commotus imperator Ztodoraniam, quam vulgo Heveldum vocant, egregiam inter Sclavonicas terram, magno invasit exercitu, vicit, praedavit, victorque in Magadeburch, praecipuam Saxoniae urbem, gloriöse subintravit. Interim autem dum imperator Augustus, tertius videlicet Otto, Heveldum devastando percurrit, congregati Wloltabi Bardangao provinciam improvisi rapinis multis aggressi sunt et incendiis. Quod videntes Westfalai, quos praefatus imperator in expeditionem pergens ad custodiendam reliquerat provinciam, celeriter Liuticos fortiter excipiunt, ipsique cum pauci essent, innumeram paganorum multitudinem tanta caede prosternunt, tantamque ab iis praedam diripiunt, ut nec caedis illius, nec praedae numerus ullo modo humano possit explicari sermone.

1000. Ille vero (Otto III) evangelici non immemor praecepti quo dicitur: *Primum*

querite regnum Dei, iuxta morem parentum suorum imperatorum, omnia sua divina regi ac meliorari exoptans clementia, humili devotione in Slaviam sanctum Adalbertum nuper pro Christo laureatum adiit, eiusque interventum obnixius petiit. Ibi summo comamine a duce Slavonico Bolizlavone susceptus, xeniis omnigeni census ubique terrarum studiosissime quaesiti obsequialiter donatur, licet nihil tunc temporis ex his acceperit, quippe qui non rapiendi nec sumendi, sed dandi et orandi causa eo loco adventasset. In patriam revertitur, ac Quedelingensi civitate sanctum pascha celebraturus, in ipso mente, ubi sanctimoniales feminae ritu canonico regulariter Christo deserviunt, per amorem dilectae suae sororis Adelhaide abatissae coenam Domini, parasceuen quoque et sabbatem sanctum, nec non dominicam noctem resurrectionis, — si tamen illa iure nox dici vel appellari queat, quam triumphali luce Redemptoris omnium per totum mundum miro atque ineffabili modo splendere constat, — debitaе venerationis obsequiis festive peregit. Unde in ipsis horis matutinalibus ad curtem suam totius senatus ac plebis expectationi satisfactorius redit, illamque septimanam regalibus impendens officiis, regendo, indulgendo, largiendo ac remunerando transegit; ac in octava pascae inde profectus, sororem suam Moguntiae, Coloniae, Aquisgrani, quam etiam cunctis tunc post Romam urbibus praeferre moliebatur, una secum summa veneratione fraternaue caritate comitante, remunerato Bolizlavone, perducens, aliquantulum temporis, quae coop-

to itineri congruere videbantur ibi parando, quievit.

1003. Henricus rex Sclavos Milkianos hyemali tempore invasit, et cruenta caede devastans, sibi subiugavit. Thangmarus cum aliis interfectus est.

1004. Rex Henricus de Francia in Italiam veniens, sanctum pascha ibi acturus. Sed adempto gaudio, rebellium multa milia iussit interimere gladio, omnibus simul adificiis Papiæ exustis, quae veterum instruxerat industria illustris. Fulgura et tonitrua eodem anno simul cum nimia et terribili turbine venerunt, perterritis ubique terrarum populis. Et rex de Italia regressus, parvo post tempore Bohemiam, quam Bolizlavus Polinensis iniuste possederat, pugnaturus intravit. Sed tamen, Deo adiuvante, tota illa gens sese cum pace suaque omnia regi dedere, et ille tyrannus Bolizlavus contumeliose evasit; rex vero, Deo gratias, victor cum suis exivit. Herolfesfeldense monasterium a rege, antiquo patrum iure destitutum, magnum patitur damnum, spoliatur bonis, orbatur filiis suis; et quos congregarat atque educaverat regnante Carolo Pippini filio, 170 ac novenis annorum circulis, peccatis exigentibus, perdidit istis temporibus.

1005. Interim ipse rex, ira permanente contra Bolizlavonem, reparato agmine Poloniam accelerans, fugientem insequitur, suam iniuriam quasi defensurus, sed pro dolor! multos perditurus. Bernhard et Isi, Thiedbern et Bernhard, cum aliis occisi. Rex vero, quamvis dolens, assumpta non bona pace, cum lachrimabili revertitur e-

xercitu, portans secum corpora mortuorum.
Obiit Kiesut

1007. Ad civitatem Ratispona pervenit, dominicam resurrectionem ibidem concelebrans; simul etiam recenti suorum caede corde tenus tactus, mittit legatos ad Bolizlavonem, bellum se sitire, bellum demandat contra se parare: sed fama iterum de Balduino non bona percubuit, quae, id ne fieri posset, prohibuit. Quo celeriter reversus, et sanctae ecclesiae precibus adiutus, quem reliquerat hostem, gaudet recepisse inbellem, adversariis in pace sibi reconciliatis. Bolitzlavus interim dux, incursu Saxonum ex legatione regis concitus, audaci bello elatus prope Parthenopolim pergens, omnem Sclavoniae eo loci provinciam vastat, incolas aut neci tradidit aut captivos colligari praecepit, donec ripam Albiae fluminis attigit; ubi superba quaedam iactans verba, obstante summi regis milite sancto Mauricio, suae non compos voluntatis, revertitur in propria, ducens secum in vinculis fortes viros Saxonum, Liudolfum, Tadi dila et Tadi Rex talia audiens, animo dolet; hortatur suos, ne id inultum ferrent. Sed eiusmodi affectum, nescio quo obstaculo, nullus etiamnum sequitur effectus. Calend. Iunii obiit Hermannus comes, frater Arnulfi episcopi.

1009. Subita et nostris temporibus insolita aquarum refusio facta est 3. Id. Ianuarii, feria secunda, luna 10. multis damnum inferens, 7 diebus in sua rabie perstitit. Obiit Retharius Patherbrunensis episcopus, cui successit Meginwerck. Sanctus Bruno, qui cognominatur Bonifacius, ar-

chiepiscopus et monachus, 11 suae conversionis anno in confinio Rusciae et Lituae a paganis capite plexus, cum suis 18, 7 Id. Martii petiit coelos.

1010. Eodem anno rex in expeditionem suas contrahens copias, Poloniam Sclavoniae quaesiturus, sed quo velle ducebat, minime perventurus, cum paucis media revertitur via, gravi ingruente aegritudine; caeteris, ut erant bello parati, plurima devastantibus loca multamque praedam secum reportantibus.

1012. Obiit Tagino archiepiscopus Parthenopolensis, meritis praeclarus, cui successit Walthardus, sapientiae scientiaeque luce fulgidus, pietate nulli secundus. Obiit Vunger episcopus. Obiit Thietmer presbyter et monachus... Waldhardus archiepiscopus extrema sortitus, cum Christo felicius victurus, vixit post obitum Taginonis antistitis ter terno hebdomadarum numero et nocte una. Sedit autem in episcopatu septem septimanas noctesque binas, trinum et unum Deum ore praedicando, unctus spiritu sancto, pacem in invicem et in omnes ecclesias Dei in dilectione Dei et proximi praeparando. Post eius mortem Bolizlavo, multis milibus suorum contractis, Dalmantiae terminos occupavit, urbem Coloci, noviter instauratam dolose expugnat, et utrinque magna strage peracta, cum captivis nostris domi reversus est. Conradus dux regiae stirpis humanum debitum exolvit

1013. Heinricus rex a Bolizlavone multis obsecrationibus exoratus, Parthenopolim venit, ubi isdem Bolizlavo filium suum cum variis donis in occursum regis honorifice

misit; et utrimque pace compacta, filium laetus recepit, iussus regem quantocius ipse videre. Inde rex Werla divertens, aliquandiu ibi commoratus, ut moris est, multa disposuit. Statuit et se sanctum pascha Aquisgrani acturum; quod ne fieret, repentina et gravis infirmitas distulit, quae divinitus tantum ei timorem mortis incussit, ut alios dignitate exutos, alios suae gratiae dulcedine iniuste privatos, remittendo priori redderet loco. Convalescens autem, necessitate cogente Patherbrunensi monasterio festa paschalia celebravit, quod eatenus regibus insolitum fuit. Tempestatis validae horrida tenebrositas homines subito perterruit; quam fragor et ignis subsequuntur, et in locis quibusdam ecclesias subvertentes multa alia damna commoverunt, Idus Maii luna 4 feria 6. Henricus in sancto pentecosten, maxima confluenta caterva, Meresburg se colligens, obvium habet Bolizlavonem cum magno apparatu diversorum munerum, pacis gratia sua omnia seque dudentem; quem benigne suscipiens, paucos dies secum morantem, ut par erat regiae dignitati, claro honore adauctum, non tamen sine sui regni detrimento, permisit remeare. De Sclavonia et multi nuncii venerunt, quibus interfuit Othelricus de Bohemia cum donis etiam honorans faciem regis; cui, licet inter se et fratrem suum Geramirum et praefatum Bolizlavonem ira permanente, laeta succedunt, dato honore patriae, misso in exilium suo fratre.

1014. Hoc etiam anno sol et luna aliaque sidera dant metum tristium signorum, quae mox pestilentia saeva et mors subita-

nea sequuntur. Sed et Misico, Bolizlavi filius, ab Othelrico Bohemico capitur, dolo caesis eius comitibus; ac imperatori praesentatus, custodiae traditur, sicque patris dolor renovatur... Imperator quorundam precibus persuasus, Bolizlavoni remisit filium suum incolumen. In Bohemia, iubente Othelrico, multi innocenter occisi sunt. Res miseranda nimiumque stupenda contigit in partibus occidentalium regionum 3 Calend. Octobris feria quarta Walachri et Flanderi. Horrendae nubes apparuerunt, quae per tres noctes, miro modo immobiles, minas intuentibus dederunt; tertio vero die tonitruum inauditus fragor adveniens, turbavit maria, ut terribiliter intumescerent, et incredibiliter crescendo nubibus inhaerent. Cumque gementes incolae repentinae calamitatis miseriam in tantae inundationis mole conspicerent, et sicut post mortem Iuliani apostatae naves ad praerupta montium penderent vel in antiquum chaos omnia redirent, timore mortis percussi, terga vertere coeperant; sed peccatis praepedientibus multa milia hominum subito fluctibus interierunt, quia vultum Domini iratum effugere non potuerunt. Henricus imperator Meresburgiae paschale festum peregit. Ibi Bolizlavo omnia munera quae illi miserat, simul cum gratia perdidit, dum illum legatione superba infestum reddidit.

1015. Addidit etiam imperator hoc anno legationem mittere ad Bolizlavum pro restituendis regionibus, quas abstulerat. Ille, ut solebat, superbe respondit, se non solum propria retinere velle, quin potius non sua diripere malle. Ad haec imperator me-

rito indignatus, bella parat, fortiaque viro-
rum milia vocat in arma, cum quibus
haud mora Poloniae attigit fines. Cum in
primo aditu divina adsunt solatia, hostes
5 terga vertere, alibi nongentos gladio suc-
cumbere, ipsum quoque Bolizlavum a facie
eius eminus evadere. Sicque gaudet animo
suo satellite etiamnum salvo, excepto Ho-
done iuvene egregio, qui viribus imbellis
10 cum paucis, fortibus tamen, intrepida mor-
te laudabiliter occubuit; cuius cadaver, ut
ferunt, a Misicone filio Bolizlavi lachrima-
biliter sublatum, omnibus necessariis dili-
genter apposis, suis redditur reportandum.
15 Imperator vero dolet, sibi quemque periis-
se, cui prius contigerat triumphasse. Unde
consilio suorum admonitus, collectis copiis
exercitum iubet redire. Illi ut erant ignari
viarum, per silvam quandam tendunt ad
20 locum, qui vix tantae multitudinis capax,
undique interfluente palude et frondium cin-
gente corona, brevem praebet lassae quie-
tem. Conveniunt primates caeteraque iu-
ventus, suis viribus victoriam iactantes, et
25 pro iteranda strage absentibus inaniter mi-
nitantes. Nullus, ut decuit, Deum coelorum
et regem regum studet laudibus extollere,
et pro collatis beneficiis dignas ei grates
referre, vel de futuris preces effundere;
30 ideo contigit nobis deflere. Cingitur interim
miles collectus subita formidine belli, as-
sunt hostes de insidiarum latibulis, memo-
res iniuriae civium. Hos recessus gladiis,
illos spiculis iaculisque excludunt. Exoritur
35 clamor, et si quod erat gaudium, moerore
confunditur, dum utrimque dure pugna-
tur; et pars inimica cessisset, si nostra

peccata non revocassent. Sarcina cuiusdam
Friderici periclitabatur; et ipse, dum vult
succurrere suis, coram cunctis prosternitur.
Iterum redintegrato dolore Gero comes mi-
serans casum morientis amici, medios fer-
tur in hostes; nunc hos valida dextra rui-
nae, nunc illos frementi proterit equo. Tan-
dem nimia caede lassatus, gloriosae mortis
pocula inter multos degustavit primus. Ce-
teri vero, ut se in arcto positos vident,
Deum sibi poscunt placatum gementes, quem
cognoscunt iratum. Sed non poterat sen-
tentia avelli, quia constat illos pro Christo
mori. Non erat locus evadendi vel ulla
spes vitam sperandi, sed mortalia sua in-
dubitanter illi voverunt, qui et mortificare
solusque potest vivificare. Certant deinde
quam plurimi pro patria fratribusque, et
maxime milites Mauriciani, sectatores Do-
mini, procumbunt fortiter, illi obsequendo,
ut conspiraverant constanti animo. Adel-
heid, Ira, Thietmer et Gera, Doda et Volc-
mer, cum aliis multis feliciter vivunt in
coelis. Eido Miseniensis episcopus deposi-
tum fidele reddidit coelo; cui successit
Agilwardus. Megingoz Treverensis archie-
piscopus obiit; cui Poppo successit.

1017. Imperator etiam hoc anno iterum
castra movit contra Bolizlavum, sed nimia
pestilentia et mortalitate populi obstante,
sine belli effectum rediit in patriam.

1018. Imperator Henricus natalis Domi-
ni festum agit in Franconofurt, et sanctum
pascha in Niumagun. Et hoc anno Bolitzla-
vo, per nuncios reconciliata pace, impera-
toris gratiam recepit.

1019. Hoc ipso anno Fridericus, frater

Cunigundae imperatricis, defunctus est. Sed et praefatus Bolitzlavus Ruciam auxilio Saxonum sibi subegit.

1025. Bolizlavo dux Poloniae, obitu Heinrici imperatoris augusti comperto, elatus animo viscere tenus superbiae veneno perfunditur, adeo ut uncto etiam sibi im-

poni coronam temere sit usurpatus. Quam animi sui praesumptionis audaciam divina mox subsecuta est ultio. In brevi namque tristem mortis sententiam compulsus subit. Post hunc filius eius Misuka, natu maior, haut dissimili superbia tumens, virus arrogantiae longe lateque diffundit.

ROCZNIK ŚWIĘTOKRZYSKI DAWNY.

Przechował się w rękopismie pergaminowym, który ma nadpis spółczesny Liber ecclesie sancte crucis in Monte liszech¹⁾, a znajduje się obecnie w petersburskiej publicznej bibliotece pod znakiem Л. О. V. отд. I nr. 19. Jest to może jedyna znana dziś księga, która z pożaru roku 1459, co całą bibliotekę klasztoru Łysogórskiego zniszczył, ocalała. Zawiera Jakuba wykład listów katolickich w języku łacińskim pod koniec XI wieku pisany. Po skończonem tem dziełku są na karcie 38' i na następnej we dwa rzędy porządkiem spisane lata poczynszy od roku 948 i przy niektórych z nich zaciągnięte zdarzenia, a nadpis u góry przez obie te stronicę ciągnący się jest: Anni ab incarnatione domini. Na odwrotnej stronie karty 39 lata idą już tylko jednym rzędem od roku 1124—1164. Pierwsza ręka zapisywała zdarzenia tylko do roku 1122, a zapisek pod rokiem 1136 o śmierci Zofii inna już, ale spółczesna ręka dołożyła. Ztąd słuszny wniosek, że około 1122 roku pisany był ten rocznik. Wykrył go Dr. Wilhelm Arndt w czasie swojej do Petersburga podróży roku 1864 i nadesłał mi w wiernym odpisie, a wkrótce wydał go sam starannie w zbiorze pertz'owskim pod napisem: Annales Cracovienses vetusti. Nie można zaprzeczyć, że rocznik ten zaczerpnięty w największej części z krakowskich zapisków, jednakże odbiła się w nim świętokrzyska miejscowość w samem tych zdarzeń złożeniu; dlatego wolałem mu zostawić nazwę świętokrzyskiego.

Klasztor Benedyktynów na Łysej górze, Łyscem niegdyś nazywanej, był jednym z najdawniejszych w Polsce. Zakonnicy jego jeszcze za Bolesława Chrobrego tam osiedleni zostawali w ścisłych stosunkach z Benedyktynami na Węgrzech, którzy na wezwanie Stefana I króla węgierskiego z Polski tam przybywali (Pertz SS. XI. 232. Endlicher Mon. Arp. I 132). Do późnych czasów utrzymywała się u nich pamięć tych stosunków. Rozpowiadano o łowach, które jakoby nasz Mieszko z synem Stefana, Emerykiem, około Kielc wyprawiał i pokazywano drzewo krzyża świętego bogato oprawne, którem podówczas klasztor ów obdarzono, a zakonnicy

¹⁾ Łysiec.

twierdzili nawet w wieku XV jakoby ich Łysogórski klasztor od św. Stefana był założony. Wiadoma zresztą jest wizya, którą miała mieć siostra naszego Mieszka I a św. Stefana, według naszych źródeł, matka Adelaida. W skutek ukazania się jej pierwszego męczennika Stefana dała ona imię jego swemu synowi (Roczn. kam str. 777; Kron. Węg. Pol. 4—5). Otoż ni-niejszy rocznikarz zdarzenia różne z krakowskich dawnych roczników wybierając zaczął znale-
zieniem zwłoków owego męczennika, a w dalszym ciągu nie przepomniął oznaczyć rok śmierci
węgierskiego króla Stefana I.

948. inventio sancti Stephani protomar-
tiris.
952. Otto primus Italiam subegit.
959. cruces apparuerunt in vestibus.
5 962. Otto in regem ungitur.
964 Otto imperator appellatur.
966. Dubrovka venit ad Miskonem¹⁾.
967. Mysko dux baptizatur²⁾.
982. Zlavnyk pater sancti Adalberti obiit.
10 988. mater sancti Adalberti obiit.
991. professio sancti Adalberti cum fra-
tre Gaudentio.
998 passio sancti Adalberti.
1000. ordinatio sancti Gaudentii episcopi.
15 1002. Otto imperator tercius obiit, Heinricus
successit.
1003. heremitae quinque in Polonia mar-
tirizati sunt.
1016. Kazimir natus est³⁾.
20 1018 Bolezlaus superavit Ruziam.
1025. Bolezlaus Magnus obiit.

1026. Kazimir ad discendum traditur. Roczn.
kap.
1034. Mysko rex Poloniorum obiit.
1039. Stephanus rex obiit. 1038.
sierpnia
15.
1045. Mysco natus est. kwietnia
16.
1058. Kazimir dux obiit.
1069. Mysco natus est filius Bolezlay.
1077. Bolezlaus secundus coronatus est. 1076
grudnia
25.
1082⁴⁾. Bolezlaus secundus rex obiit.
1086. Bolezlaus tertius natus est. 1084.
grudnia
23.
1088. Mysko duxit uxorem.
1089. Mysco obiit.
1091. Wladizlaus dux vicit Pomeranos
ad Recim
1092. Bogumylus archiepiscopus⁵⁾ obiit.
1101. Lambertus episcopus obiit. listopada
25.
1102. Wladizlaus dux obiit.
1103. Bolezlaus tercius duxit uxorem⁶⁾.
1105. Wladizlaus secundus natus est.
1109. tercius Bolezlaus apud Nacklel vi-
cit Pomeranos.
1110. Bolezlaus tercius intrat Boemyam. paźdz.
1.

¹⁾ et matrimonium cum eo contraxit, do-
dano ręką z XV wieku. ²⁾ tąż samą z XV
wieku ręką dodano: Johanne XIII, et Bole-
slaus Pius nascitur. ³⁾ 25 czerwca. ⁴⁾ Rok
1081 podają rocznik kapitulny i inne, a Bo-
guchwał wie, zapewne z roczników dawnych,
że umarł na karbunkul: pessimo ulcere. Obacz
str. 489. ⁵⁾ Imię to arcybiskupa nieznanne
jest skądinąd. Pod tym rokiem dnia 19 sierp-

nia zapisana śmierć arcybiskupa gnieźnień-
skiego Piotra w katalogu biskupów (rękop.
bibl. Oss. 619, 44) i w Hist. Długosza I.
323. ⁶⁾ Rok ożenienia się Bolesława Krzy-
woustego jest tu najwłaściwiej podany. Nestor
podaje rok 1102. Przeciw tej dacie mówi o-
koliczność, że w tymto roku umarł mu ojciec,
którego, jak to skądinąd wiadomo, Bolesław
rzewnie i długo oplakiwał.

1113. Bolezlaus tercius Nachel et alia castra obtinuit.

1115. Bolezlaus tercius Pruziam vastat

1116. Bolezlaus tercius Pomeriam subiugavit et duo castra obtinuit.

1118. in eundem Bolezlaum tercium comes suus palatinus insurrexit et ob hoc lumine caruit¹⁾.

1119. Bolezlaus idem duos Pomeranorum duces bello convicit, unum ligavit et a. f.²⁾.

1121. Hector interfectus est.

1122 Zuetopolk dux Odrensis interfectus est³⁾.

inną ręką z XII wieku.

1136. Sophya obiit 6. Idus Octobris⁴⁾.

ROCZNIK LUBIŃSKI.

Kartu pergaminowa na okładzinach drukowanej książki przed kilkudziesięcią laty przez J. H. Pertz'a postrzeżona, okazała się po bliższem rozpoznaniu ulamkiem jednego z bardzo cennych polskich roczników. Odkleił ją, odczytał dokładnie i drukiem w zbiorze swoim, między rocznikami ogłosił, samą zaś kartę dał oprawić osobno, i dziś zajmuje ona miejsce między rzadkościami królewskiej biblioteki w Berlinie (Ms. Lat. fol. 521), gdzie ją w roku 1857 oglądałem. Po obu jej stronach są na brzegu lata od 1118 — 1176 bardzo starannie cynobrem wypisane, a przy wielu z nich z początku XIII wieku dołożone zdarzeniu czernidłem również starannie. W niektórych z miejsc próżnych późniejsza nieco, z końca XIII wieku, ręka powciągała ważne i ciekawe o biskupach poznańskich wiadomości tu drukiem skośnym odznaczone; kilkanaście wszakże lat jeszcze tu i owdzie całkiem próżnych zostało. W końcu XV wieku lub w samym początku XVI, gdy już ta karta za okładzinę drukowanej książki służyła, napisano na niej: Iste liber est Lubinensis monasterii, i napis ten, a bardziej jeszcze sama treść główna rocznika świadczy, że pisany on był w Wielkopolsce w klasztorze lubińskim. Gdy atoli niektóre jego zapiski zgadzają się dosłownie z rocznikiem kapitułnym krakowskim, widać więc, że nie w samym Lubinie powstał pierwotnie ten rocznik, lecz że pisarz lubiński miał prawdopodobnie przed sobą roczniki inne, mianowicie dawny, zatracony już dziś rocznik krakowski, z którego jakeśmy to wyżej uważali, czerpał i rocznikarz świętokrzyski. Na drugiej połowie tej karty spisane było nekrologium czyli kalendarz. Pismo atoli jego tak jest zniszczone, że ledwie pojedyncze słowa lub zgłoski gdzie niegdzie można rozpoznać. Drukując tu ten pomnik według samego rękopismu starałem się ile możności zachować formę jego pierwotną, dołożyłem więc i

¹⁾ Rocznik Sędziwoja, który niżej dajemy, Świątopelk Wydawca niemiecki domysła się, zapisał ten wypadek pod rokiem 1113. ²⁾ czy nie jest to ów zięć Krzywoustego, o którym mówi Gał w swojej kronice III. 26. ⁴⁾ domysła Arndt. ³⁾ Niewiadomo, co to za października 10.

lata te, które próżne zostały, a niewiele słów z nekrologiów odczytanych w przypisku umieszczam.

1143. Robertus episcopus Wratislaviensis¹⁾ translatus est in episcopum Cracoviensem et ibi obiit.

1144. Matheus in episcopum Cracoviensem ordinatus presedit 23 annos.

1145. dedicatum est altare in Lubin sancte Marie a Conrado episcopo.

1146. Bogufalus episcopus Poznaniensis obiit²⁾, Peanus succedit.

1147. Cunradus imperator Poloniam intravit et cum regibus et ducibus Iherusalem pergit³⁾.

1148, 1149, 1150, 1151, 1152. Peanus episcopus Poznaniensis obiit, Stephanus succedit.

1153. sanctus Bernardus abbas Clarevalyus migravit ad Christum.

1154. Henricus dux de Sandomir ivit Iherusalem.

1155, 1156, 1157. item imperator Poloniam intravit.

1158, 1159. Stephanus episcopus Poznaniensis obiit, Bernardus succedit.

1160, 1161, 1162, 1163. Bolezlaus filius Wlodislay a patruis reducitur in Zleziam.

1164. Bernardus episcopus Poznaniensis obiit, Cherubinus succedit⁴⁾.

1165. Matheus episcopus Cracoviensis obiit⁵⁾, Gethco succedit.

1166. Gethco in episcopum Cracoviensem consecratur.

1167. dux Henricus cum exercitu suo interficitur in bello in Prusia⁶⁾.

1168, 1169, 1170. sanctus Thomas martirizatur archiepiscopus.

1171, 1172. Columba abbas Lubinien-sis efficitur. Cherubinus episcopus Poznaniensis obiit, Raduanus succedit.

Rocz.
kap.
krak.

Rocz.
kap.
krak.

Rocz.
kap.
krak.

Rocz.
kap.
krak.

¹⁾ 12 lub 13 kwietnia. ²⁾ Według katalogu biskupów poznańskich (rękop. bibl. Oss. 619. 140'—141') tudzież Hist. Długosza I. 479 i 484 wstąpił Boguchwał na biskupstwo r. 1147 a 1150 umarł. Jest to zapewne mylna wiadomość, którą nasz rocznik prostuje. Na wcześniejszą bowiem niż Długosz podaje śmierć Boguchwała wskazywać się zdaje ciekawy zapiszek znaleziony przez Wilhelma Arndta na jednym kodeksie biblioteki seminarium poznańskiego. Opiewa on dosłownie tak. Notum sit omnibus fidelibus tam presentibus quam futuris, quod domnus dux Meseco post victoriam, que fuit in Poznan, dedit villam que vocatur Lusow cum hominibus ibi manentibus beato Petro pro remissione peccatorum

suorum. Nomina autem hominum ibi manentium sunt hec: Sdebud, Strobis, Kozel, Utech, Golic, Nedan, Nasuc, Wilceh, Dalay, Janec, Crisan, Uscek, Ckun. Tunc Boguhvalus bone memorie episcopus accepta stola ivit ante altare beati Petri et excommunicavit omnes, qui deberent illam villam auferre vel hominibus in illa manentibus in aliquo nocere, et omnes qui adfuerunt et qui audierunt, responderunt amen. ³⁾ Obacz Rocznik kap. krak. przypisek. ⁴⁾ Cherubina biskupa poznańskiego nie zna Długosz; ale zna go Mistrz Wincenty IV. 9. w Mon. Pol. str. 400. ⁵⁾ Umarł Mateusz r. 1466, ob. str. 376 przyp. 1. ⁶⁾ Stało się to r. 1166, ob. tamże.

1173. Bolezlaus dux Craċoviensis obiit. efficitur et Columba a fratribus inordinate

1174, 1175. Iohannes abbas Lubinensis eicitur.

1176¹⁾.

ROCZNIK KAMIENTIECKI.

Wykrył go Dr. Wilhelm Wattenbach na karcie pergaminowej nalepionej na okładzinach ⁵ *xięgi*, która do klasztoru cysterskiego w Kamieńcu szlaskim należała, dziś zaś wraz z rocznikiem tym znajduje się w bibliotece królewskiej w Wrocławiu (Cl. IV fol. 216). Jestto także tylko ułamek i prawdopodobnie ostatnia karta większego rocznika na początku XIII wieku pisana. Z nadpisu jej widać, że jest wyciągiem z kronik polskich. Co to były za kroniki? trudno dziś o tem powiedzieć, Roepell i Arndt mniemają, że były to dawne, zatracone już roczniki ¹⁰ *krakowskie*. Co do wewnętrznej wartości tego ułamka rozróżnić w nim należy to co jest prostym z dawnych kronik wypisem od dodatków kamienieckiego pisarza. Porobił on je częścią na brzegach głównego tekstu, częścią zaś w końcowej nocie, która to nota zdaniem naszym całkiem do niego należy. Treść samego wyciągu obejmuje zdarzenia od Dobrowki i Mieszka do roku tylko 1165, należy więc jeszcze do wieku XII i mimo zarzutów robionych jej co do ¹⁵ *niektórych dat*, jest ona wielkiej wagi; dodatki zaś kamienieckiego kopisty świadczą, że to był człowiek zabobonny i nieuk, który o świątobliwych ziażętach i apostołach Prus i Pomorza nadmieniwszy czasy i zdarzenia pomieszał. To co dodał na końcu odznaczyłem kłami, a nabrzeżne uwagi jego umieściłem w przypiskach. Wydany był ułamek ten najpierw przez Wattenbacha w Monumenta Lubensia (str. 60–63) roku 1861 we Wrocławiu; później ²⁰ zaś bardzo starannie przez Roepella i Arndta w tomie XIX zbioru pertzowskiego.

Ista accepta sunt de cronicis Polonorum.

Mesco qui appellatus est rex Polonorum, cum esset gentilis, sub pacto conversionis

accepit Danbrovcam filiam ducis Boemie in uxorem, que venit ad eum anno incarnationis dominice no-gentesimo sexagesimo quin-

¹⁾ Rok ten próżno zostawiony. Z drugiej połowy karty te słowa i liczby odczytać się daty: pruthe... — XII k Maii Boguph... — succedit et... — Nona^a aplis... — V k ap'il. Ecclesia p... — i XV k maii. Nichol... — ria cons... — i III Id' apl'. Transle... — ii IX k apl'. Anno domini... (inną ręką) — post incen... — Id^o aprilis. Campanc... — per kazi... — Nofi

aplis... — i VIII k maii... — iii. V Id^o apl'. Constru... — qua refer... — IIII k aplis. lectio... — XVIII k maii... — ... miensis ̅. Et Bol... — ferdis pdicator... nunci... — ... collig^o... — ... (Ab)bas lubiniensis effi... — ... ep̅c poznani^e obiit Et... — ... oznañ obiit Et Bogup... — nt et circ... — occidunt... — ne^e fili... — anno.

to, de qua genuit Bolezlaum Magnum¹⁾ Iste Mesco habuit sororem nomine Atleydem, quam Iesse rex Ungarie accepit in uxorem. Que cum esset christiana, virum suum Iesse se convertit ad fidem Christi. Ista post visionem per beatum Stephanum prothomartyrem sibi revelatam concepit et genuit Stephanum regem Ungarie²⁾.

Anno Domini **967** Bolezlaus Magnus natus est.

Anno **975**. Stephanus rex Ungarie nascitur³⁾

Anno **984**. Bolezlaus Magnus ducit uxorem⁴⁾.

Anno **990**. Mesco filius Bolezlai nascitur.

15 Anno **995**. Lambertus episcopus Cracoviensis efficitur⁵⁾.

Anno **997**. passus est beatus Adelbertus in Prussia.

Anno **1000**. presidente Sylvestro⁶⁾ secundo sedi apostolice, Stephanus rex Ungarie post obitum patris sui Iesse anno quarto misit Adstricum episcopum ad ipsum Sylvestrum pro corona regni petenda. Eodem tempore pro simili negotio premiserat dux Mesco Lambertum episcopum Cracoviensem, sed dominus papa visione monitus angelica coronam, quam duci Mesconi preparaverat, transmisit Stephano regi Ungarie.

Anno **1003**. heremite in Polonia martirizati sunt in Kazmir: Benedictus, Matheus, Christinus, Iohannes, Ysaac⁷⁾.

Anno **1013**. Mesco filius Bolezlai primus duxit uxorem, sororem⁸⁾ Ottonis tercii imperatoris.

Anno **1015**. Kasimir dux natus est.

Rocz.
kap.

¹ 965. ²⁾ *Zamęście Adelaidy z Gejzą I królem węgierskim i nawrócenie Węgrów przez nią na wiarę chrześcijańską zatwierdzone jest najwiarogodniejszymi świadectwami Thietmara i Brunona (Chron. VIII. 3; Pass. s. Adalb. 23, w Mon. Pol. I str. 211 i 312). Była ona matką św. Stefana, mówi oto nasz autor, a ta jego wiadomość zasługuje na uwagę tem bardziej, że niżej podaje on rok urodzenia tego księcia 975, który najwięcej na wiarę zasługuje. Gwido z Kolumny, czyli tak zwany notaryusz Beli czyni Stefana synem Sarolty. Zgodnie z naszym rocznikiem opowiada z wielką dokładnością urodziny Stefana kronikarz węgiersko-polski (Mon Pol. I. 3-5). Porównaj Chron. Princ. Pol. u Stenzla SS. I. 48, i Ann. Sil. comp. (Perts XIX. 537). ³⁾ Szymon Keza podaje rok urodzenia 967 (u Endl. str. 108). ⁴⁾ Rok ożenienia naszego Bolesława tu po raz pierwszy jest oznaczon.*

Ztąd, ile się zdaje, zaczerpnął go bezimienny autor Chron. prin. Pol. u Stenzla (SS. I. 53) a za nim Długosz I. 107 dodając zarazem, że żoną tą była Judyta córka Gejzy. Gdy nasz Bolesław miał wtedy zaledwie lat 18, według tego więc byłaby to pierwsza żona Bolesława. Thietmar jednakże IV. 37 powiada, że pierwszą żoną jego była córka Rigdaga margrabiego misnijskiego. ⁵⁾ Biskup ten Lambert, spomniany i u Hartwika i w węgiersko-polskiej kronice, jest osobą zagadkową. Thietmar zowie biskupa krakowskiego w tym czasie Poponem. ⁶⁾ Tu dodaje pisarz kamieniecki na brzegu: Iste Silvester homagium fecit diabolo. ⁷⁾ Tu dodaje pisarz na brzegu: Alibi dicitur, quod illi heremite adhuc vivente sancto Adalberto martirizati sunt. ⁸⁾ Mówi to samo i Gal I. 17. Mescho sororem tertii Ottonis imperatoris uxorem acceperat. Jakoż Ryza była istotnie siostrą

Anno **1025**. Bolezlaus Magnus obiit. Iste dictus animosus¹⁾, cum esset unicus²⁾ patri Mesconi primo et nepos ducis Boemie consobrinusque regis Ungarie³⁾, audaciam assumpsit ex eorum adiutorio. Iste manu potenti terminos Polonie dilatavit, versus orientem usque in porta Kiov, versus occidentem usque in Salam. Ecclesiam Dei exaltavit, episcopatus distinxit et dotavit et ditavit, attribuens eis predia, castra, familias et servicia, omnem culturam eradicans ydolorum, fundans pacem et iusticiam in terra.

Anno **1067**⁴⁾. Ieronimus episcopus Wratislaviensis obiit.

Anno **1071**. Lambertus episcopus Cracoviensis obiit.

Anno **1072**. Stanizlaus ei succedit et in episcopum ordinatur.

Anno **1074**. ordinatio Petri episcopi Wratislaviensis.

Anno **1079**. passus est sanctus Stanizlaus episcopus Cracoviensis 3. Ydus Aprilis⁵⁾.

Item anno **1104**. Bolezlaus tercius duxit uxorem Rutenam, de qua genuit Wlodizlaum; qua mortua accepit Theutonicam, de qua genuit quatuor filios Bolezlaum quartum, Mesconem, Heinricum et Cazimirum.

Item anno **1142**. Radost episcopus Cracoviensis obiit et sequenti anno Rubertus episcopus Wratislaviensis translatus est in episcopum Cracoviensem et ipse ecclesiam sancti Wencezlai consecravit. Quo mortuo successit ei Matheus in episcopatu Cracoviensi et presedit 23 annis.

Item anno **1165**. Matheus episcopus Cracoviensis obiit; sequenti anno Getco pro eo consecratur. 10

[Nota quod secundum fidem cronicarum isti beatissimi principes et pontifices uno tempore fuerunt et mundum suis virtutibus decentissime in sua vita illustraverunt, videlicet sanctus Henricus imperator et sancta Cunegundis, qui in matrimonio coniuncti tamen ambo virgines permanserunt et in Babenberc requiescunt; et sanctus Otto episcopus eiusdem civitatis, qui cum sancto Adelberto post conversionem Polonorum ad fidem, Pomoraniam ad Christum convertit, sed postea solus sanctus Adelbertus Pruzziam predicando invasit et ibidem martyrium sumpsit. In Ungaria autem sanctus Stephanus rex supra memoratus, sororius sancti Henrici imperatoris, quem baptizaverat sanctus Adelbertus de mandato domini papae]. 15

Ottona III, ale siostrą cioteczną. Matka jej bowiem Matylida, żona wojewody reńskiego, Ezona, była rodzoną siostrą Ottona II. ¹⁾ Jest to widocznie przetłumaczenie wyrazu polskiego „chrobry”. ²⁾ Jedynakiem nie był;

miął bowiem brata rodzonego Włodoweja, i trzech braci przyrodnich: Mieszka, Świętopetka i Lamberta (Thietm. III. 36 w Mon. Pol. I. 262). ³⁾ brat wujeczny Stefana I. ⁴⁾ Por rocznik kapitułny i Sędziwoja. ⁵⁾ 11 kwietnia.

ROCZNIK KAPITULNY KRAKOWSKI.

Prćbki i ułamki polskich roczników, wysledzone dotąd na luźnych kartach duchownych xiąg lub z ich okładzin poodklejane, któreśmy właśnie umieścili, dają wyobrażenie jak tego rodzaju pomniki u nas w XII wieku wyglądały. Spisywano je, jak widzim, starannie według tychże samych co i u Niemców wzorów, cykle wielkanocne porządkowaniem po sobie wszystkich bez wyjątku lat naśladowąc. Zapewne, przy wsmagającej się do poszukiwań ochocie, wykryje się ich z czasem znaczniejsza ilość; już bowiem w pierwszej XIII wieku połowie znachodzim wyraźne i niejako urzędowe na nie, jako na ważne dziejowe źródło powoływania się. Boguchwał kronikę swoją rozpoczynając, powiada, że czerpał wiadomości swoje z roczników, które po różnych matrykułach różnych kościołów w Polsce znachodził¹⁾; a w dowód tego wskazać można i dziś całe ustępy w jego, acz przerobionej już, kronice zgodne z rocznikami jakie nas doszły; zwrócim na nie uwagę przy ich drukowaniu. Z tegoż niemal czasu mamy i drugie nader ważne o nich świadectwo w bulli Innocentego IV papieża, w której poleca legatowi swemu Jakubowi z Welletri, iżby zbadał należyte i ię gę r o c z n i k ó w. To tedy co nam podał w tej mierze wiek XIII jest bez porównania znakomitsze i jedyne w swoim rodzaju. Pomieniona bulla Innocentego IV, którą tu w zupełności dajemy²⁾ tyczyła się jak wiadomo zamierzo-

¹⁾ prout ex historicis annalibus Polenorum reperi, quae in diversis diversarum ecclesiarum metrikis conspexi. Prol. ²⁾ Oryginał jej znajduje się w archiwum kapitulnem krakowskiem pod liczbą 28. Wierny z niego odpis przez Teofila Żebrawskiego łaskawie nam udzielony opiewa tak: Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio fratri Jacobo Velletrensi ordinis fratrum Minorum salutem et apostolicam benedictionem. Licet olim venerabili fratri nostro .. episcopo Cracoviensi et dilectis filiis capitulo et clero Cracoviensis civitatis et diocesis suis nobis litteris intimantibus, quod mirabilis Deus in sanctis suis pie memorie Stanislao Cracoviensi episcopo tot et tantis dat coruscare miraculis, ut illius sanctitas apertis indiciis comprobetur et ipsius inter alios sanctos non invocare suffragia est indignum, venerabilibus fratribus nostris.. archiepiscopo Gneznensi et .. episcopo Wratislaviensi et dilecto filio... abbati de Lubez Cisterciensis ordinis Wratislaviensis diocesis dederimus nostris litteris in mandatis, ut ascitis sibi viris religiosis et Deum timentibus de virtute morum et veritate signorum operibus videlicet et miraculis diligentissime inquirentes que invenirent nobis suis litteris fideliter intimarent. Ipsisque in negotio huiusmodi procedentibus et rescribentibus nobis nos fidem adhibeamus ut convenit processui eorum. Quia tamen in tanto negotio est gravitate ac maturitate previa procedendum, te ad partes transmittentes easdem discretioni tue auctoritate presentium in virtute obedientie districte iniungimus, ut a dictis inquisitoribus si superstitibus et presentes in provincia fuerint an sic processerint sicut sub ipsorum sigillis recepimus

nej kanonizacyi św. Stanisława. Kanonizacya ta dnia 17 września 1253 roku w Asyżu dokonana dała powód kapitule krakowskiej do bardzo starannego spisania kalendarza nowego, w którym tak uroczystość tę, jak i odnoszące się do niej okoliczności dokładnie oznaczono, a wiadomości nekrologiczne z dawnych ksiąg zaczerpnięte powciągano w odpowiednie rubryki; sam zaś kalendarz uznano za potrzebne poprzedzić rocznikami, bo w nich znajdowała się jedna z głównych podstaw, na których ową kanonizacyę przeprowadzono. Światłemu tej kapituły duchowieństwu, a szczególnie zmarłemu niedawno prałatowi Mateuszowi Gładyszewiczowi zawdzięczamy tego nadzwyczaj cennego pomnika do naszych czasów przechowanie, stanowi on dziś jedną z najpiękniejszych ozdób kapitulnej krakowskiej biblioteki. Dajemy tu krótki opis tej księgi, jak ona dziś wygląda. Jest to mały pergaminowy foliant lub kwartant wielki o 60 kartach, świeżo po obojej stronie liczbowanych. Pismo jego jest różnych rąk i z różnych czasów. Najdawniejsze, z wieku XIII, jest piękne z licznymi po artystowsku wykonanemi ozdobami. Pergamin chociaż dość piękny i gładki, gęsto jednak plamami częścią od starości, częścią zaś przez nieumiejętne zastosowywanie środków chemicznych do odczytania wypłowiałych miejsc, oszpeczony. W XVIII wieku oprawiać mocno poobrzywał jej brzegi, a pierwsza karta po obu rogach skrajnych została przypadkiem jakimś wraz z tekstem uszkodzona nadcięciem. Pierwszą mniejszą księgą połowę (str. 2—21) wypełniają roczniki; drugą zaś, większą (str. 33—105) kalendarz. Między rocznikami a kalendarzem wpisane są ręką późniejszą przywileje niektóre i ustawy, kościoła katedralnego krakowskiego dotyczące, a po kalendarzu klucz do wynachodzenia złotej liczby, epaktów itp. wierszami ułożony. Wreszcie na str. 119: *Ciclus magnus Paschae quingentorum triginta duorum annorum z rokiem 1254 poczynający się; na odwrotnej zaś stro-*

perscruteris et ipsorum actorum exempla ad maiorem certitudinem tecum portes, faciens presentari tibi eos, qui dicuntur fuisse a diversis infirmitatibus liberati, quos et quot potueris, ac illos duos centenarios, si superstites fuerint, de quibus mentio est in actis, qui dicuntur ab aliquibus accepisse vel eorum alterum quod sanctum noverunt eundem et de ipsis clara et honesta conversatione dum viverent audiverunt, inquisiturus ab ipsis an ita sit et inspecturus nichilominus devotionem populi et famam communem super martirio et causa martirii nec non et sanctitate ipsius. Inquiras insuper utrum Cracoviensis diocesis pagani et Ruthenis scismaticis sit confinis; ut per hoc ex ipsorum confinio lucrum provenire valeat animarum. Ad hec librum cronicorum, quo ad capitulum pertinens ad negotium memoratum ex archivo... ducis Polonie editum et etiam librum annalium et epitaphium considera diligenter et hiis summatim sub obtestatione iuramenti ubi tibi visum fuerit coram prioribus inquisitoribus prestiti plenius intellectis, si aliqui testes super prioribus vel novis articulis tibi fuerint presentati eos iuratos secundum formam recipiendorum testium prudenter recipias et diligenter examinare procures, et sic instructus ad nos ut per te super hiis instruamur plenius revertaris. Datum Perusii 7. Kal. Junii, pontificatus nostri anno nono.

Rocznik kapitułny krakowski

Rękop. perg. Kapituły str. 14.

൭.൪൩.

beoko miles 8. & centū ul' ampli' ānoꝝ
senex exstitit. h' multa miracula s̄i
stanzlai ougō per' p̄posito kyliacē.
ea febent' & gesta polōꝝ militū telitoꝝ
fidelit' enarrat'ant

Rocznik Traski

Rękop. ordynacki hr. Zamojskich k. 74'. Rękop. XX. Czartoryskich N.º 1310. str. 32

Incipiunt annales a pmo x
no Duce methone polonoꝝ
et uxore sua famosa noie Do
braura xana o~

k. 75.

Anno domini. dccc. lxx.
Excellentissimi Dux vobis
cho accepit Dobroucam
sibi uxorem vanam videlicet
debohemiam qui ambo vani fidelis
sini mpoloni efficiunt et omne
poloni baptizant. eccē et claustra
eparū pponere aliqz ppos q̄ tunc
si potant astruunt et dotantur.
qui uō melcho vy. annis anat.
cet fuit ut i Cronias pmissis hē^{re}
Dccc. lxx.

Deoz **m**i **b**o
lezlay **t**.
Deoz mi bo
lezlay t.
Deoz mi bo
lezlay t.

Incipiunt annales a pmo pmo pmo
duce methone duce polono
et uxore sua famosa nomine
Dobrowita cristiana
Vno domo d'ccc° lxx° exelle
tissimig dux metho accepit

Rocznik Miechowski

A. F. V. otd. IV. N° 51. k. 136.

Anno dñi dccc xlvij. iudicio sancti Stephani
Anno dñi dccc lvi. b. Sambroca ad mefane d. d.
Et postea anno gesta dux baptisma fuisse q. n. de p.
Anno dñi dccc lviii. s. s. ad albertus papa. wap.
Anno dñi m. ij. semie marizati se in polonia pe.
Anno dñi m. g. lxxv. y. s. s. scilicet success. la pto rta

Rocznik krótki

Rękop. XX. Czartoryskich / Sieniewski / str. 102.

Mapit Circone bremor cronica scdm beatum
Jeronimū / ^{vbi dicitur deui cum quinquaginta annis}
^{prie pmo fuit ad xpm iung vno}
Beatus Jeronimus in Cronica quam ppe
⁸³ mib9 cunctis concussat ita qd ab adam usqz ad diluvium

nie tej karty: Nomina pontificum Cracoviensium tylko do Pawła (z Przemankowa) pierwszą ręką pisane, później zaś dociągnięte aż do Jana Rzeszowskiego. Czy ta xiega od samego początku z tyłu co teraz kart składała się i czy obie główne jej części, któreśmy tu wymienili, już wtedy jedną całość stanowiły, lub też je później złączono, tego dziś dojść nie łatwo; gdy atoli ta sama myśl przewodnicząca, która była powodem pisania tego kalendarza, przebiega się najwyraźniej i w rocznikach; a na jednoczesność obu tych części tak materyał i pismo jednokie jak i treść sama wskazuje, mamy więc ważny powód do twierdzenia, że xiega ta już z swego pierwszego przeznaczenia dwa te działy obejmowała. Co do roczników, jakkolwiek one w bardzo znacznej części były tylko powtórzeniem roczników dawnych, mianowicie tych, o których pomieniony papież spomina, dano im tu wszakże nową poniekąd formę i uzupełniono je świeższymi zdarzeniami. Jeden z członków kapituły, prawdopodobnie Wisson ¹⁾ kanonik napisał oryginalny do nich wstęp czyli prolog. Po wstępie dał skrócony wyciąg z Izydora xiąg Libri etymologiarum, mianowicie z xiegi V rozdziału 39 De discretione temporum, włączając tamże nieco z Bedy i Orozyusa, a po niejkiej próżni, niespełna półtóry karty wynoszącej, którą ręka znacznie późniejsza innym rocznikiem zapełniła, pisał rocznik zaczynający się śmiercią Bedy. Ten to rocznik razem z prologiem i wyciągiem z Izydora, ręką nie jedną ale jednocześnie aż do roku 1267 dociągnięty, a oraz z dopełnieniami późniejszymi, które wzmianką o koronacji Kazimierza Wielkiego kończą się, jest najznakomitszy w tej xiędze i dla wyszczególnienia nazywam go rocznikiem kapitulnym krakowskim²⁾, jak go już wydawcy jego w zbiorze Pertza nazwali. Zajmuje on 8 kart po większej części pisanych we dwa rzędy między liniami. Lata idą w nim porządkiem tak te, przy których wpisano zdarzenia, jak i owe, przy których nic nie wpisano. Pod tym względem zachowano mu formę pierwotną, z tym atoli wyjątkiem, że pisarz wiedząc naprzód co ma być gdzie wpisane, przeznaczał na niektóre lata po dwie i po trzy linie, a pod rokiem 1079 zostawił 32 linii dla wpisania legendy o św. Stanisławie. W tem uwidocznił się główny zamiar kapitulnego rocznikarza. Widzimy więc tu zrazu po kilka, kilkanaście i więcej nawet linii z wyrażonemi na brzegu latami bez żadnego zgoła zdarzenia, a w nich niekiedy dopiski ręki późniejszej, na które zwróćmy baczną uwagę czytelnika w objaśnieniach. W dalszym ciągu próżne takowe linie coraz są rzadsze, a od roku 1250 całkiem znikają. Tu też przez kilka następnych kart ciągną się oryginalne zapiski rocznikarza kapitulnego. Że zaś to co je poprzedza zebrał on z wielu cząstek, które niegdys osobną dla siebie całość stanowiły, to nie podpada żadnej wątpliwości. Okazuje się to

¹⁾ Ślad tego imienia nie wyraźnie, ręką późniejszą na górnym brzegu str 2 napisanego, dawał się dopatrywać w roku 1848. Obacz Bibl. Oss. poczet nowy tom 10 str. 328. ²⁾ W tomie pierwszym niniejszych Pomników dziejowych powołując się na ten rocznik, nazwałem go kilkakrotnie rocznikiem Wawelskim, bo pisany był przy kościele katedralnym na Wawelu, podczas gdy drugi katedralny kościół krakowski, czyli kościół panny Maryi w Krakowie w samym rynku znajduje się.

tak ze znaków paragrafowych, które pisarz przy niektórych ustępach kładzie, jako też z ważnego z następującymi rocznikami porównania.

ROCZNIK WIELKOPOLSKI. Znajduje się przy dziełach kronikarzy wielkopolskich Boguchwała i Jana z Czarnkowa w czteru kodexach, mianowicie: *Ottoboniańskim* (I), *Wilanowskim* (V), *Wrocławskim* (VI), *Sieniawskim* (VIII), które to kodexy wyżej na str. 605 opisaliśmy, i temież co tam liczbami odmianki ich tak tu jak i niżej odznaczamy, obejmuje zaś zdarzenia częścią obce, częścią polskie od roku 730 — 1190, mianowicie zaczynając je śmiercią Bedy a kończąc opanowaniem Krakowa przez Mieszka. Zgodny zupełnie w wyrażeniach swoich z rocznikiem kapitulnym różni się od niego tem, że nierównie mniej zdarzeń w tymże przeciągu czasu objął, bądź że pisarz jego taki miał przed sobą oryginał, bądź że go skracał. Gdy atoli zgodny ich text we wszystkich pomienionych rękopismach na roku 1190 kończy się, widać więc, że oryginał, który wypisywali, był z końca wieku XII Ztąd wypływa, że rocznikarz kapitulny około połowy XIII wieku piszący nie z niemieckich, a jak wydawcy jego w zbiorze *pertzowski*śmniemali, z *Hersfeldenskich* i *czeskich* roczników początkowe swoje zapiski wyjmował, lecz że już wtedy był w Polsce rocznik z początku obce, dalej zaś słowiańskie i polskie aż po rok 1190 obejmujący zdarzenia i takowy czy to sam, czy też z niejakiemi dodatkami wszedł jako jedna ze składowych części do kapitulnego rocznika. I nie ma też nic dziwnego w tem, że rocznikarskie z dziejów niemieckich zapiski pierwszej do Wielkopolski, niż do Krakowa dostały się, gdyż wiadomo, że Wielkopolska, w szczególności zaś biskupstwo poznańskie wcześniejszemu i silniejszemu niż Kraków ulegało wpływowi duchowieństwa niemieckiego, jako włączone do metropolii magdeburskiej.

ROCZNIK KRÓTKI KRAKOWSKI czyli tak zwana *Cronica brevis Cracoviensis* obejmująca zdarzenia od 965 — 1135 roku chodź przy kronikach Boguchwała i Janka. Mają ten rocznik następujące kodexy: *Ottoboniański* (I), *Sędziwoja* (II), *Stanisława Augusta* (III), *Wrocławski* (VI) i *Sieniawski* (VIII), opisane na str. 605 i dalszych Stanowi on osobną dla siebie całość: widno to najdobitniej z kodexu *Stanisława Augusta*, w którym umieszczony jest odrębnie między dwiema wyżej spomnianemi kronikami. Wszystkie niemal zdarzenia w nim wymienione z drobną tylko tu i owdzie odmianą lub dodatkiem późniejszego, ile się zdaje, kopisty znachodzą się dosłownie zresztą w roczniku kapitulnym. Oryginał tedy jego był także jedną częścią, którą w rocznik kapitulny wcielono.

ROCZNIKA KRÓTKIEGO DOPEŁNIENIE. Zdarzenia od r. 1142 — 1283, które w innych rękopismach rozmaicie są porozrzucane, znajdują się w kodexie *Ottoboniańskim* na str. 212 ułożone tak, iż można je uważać za odrębną całość, stanowiącą *Rocznika krótkiego dopełnienie* późniejsze Jako takie, umieścili je po owym roczniku wydawcy niemieccy. Miało ono widocznie aż po rok 1250 wspólne źródło z rocznikiem kapitulnym i owo też nieznanie dziś źródło było prawdopodobnie ostatnią jego składową częścią. Wydając text kapitulnego rocznika zdało mi się koniecznem zestawić go z wymienionymi tu pomnikami dla unaocznienia ich różnic i

ich zgodności. Zgodność ich a razem zgodność z datami dawnego świętokrzyskiego i lubińskiego rocznika, które jak wiadomo ze starego rocznika krakowskiego wyjmowano, jest poniekąd rękojmią wiarytelności samychże zdarzeń, a w różnicach ich są ważne skazówki na to, co bądź przypadkiem pomyłono, bądź też umyślnie w pewnych widokach później dodano. Po raz pierwszy wydał ten rocznik wraz z kalendarzem xiądz Ludwik Łętowski, biskup jopejski przy dziele swoim: *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich, Kraków 1852—1853*. W wydaniu tem opuszczono Prolog, a text w rękopismie tu i owdzie wypłowiady nie odczytano wcale lub źle odczytano. Powtórnie wydany został ten rocznik w zestawieniu z tak zwanym kompilowanym, który podamy niżej, przez uczonych niemieckich Ryszarda Roepella i Wilhelma Arndta w tomie XIX zbioru pertz'owskiego, roku 1866. Wydanie to odznacza się bardzo starannemi objaśnieniami. Kalendarza w wydaniu tem zgoda nie umieszczono, a z roczników opuszczono tak zwane Aetates mundi. Gdy wszakże i w tym z Izydora wypisie są pewne zmiany i dodatki pisarza krakowskiego, podaję go tu wiernie i w zupełności, podobnie jak wszystko, co w tym cennym kodeksie kapitulnym zawarto.

ROCZNIK KAPITULNY KRAKOWSKI.

PROLOGUS.

(In diu)ina pagina¹⁾ sub typo talenti crediti²⁾.... ica seruus torpens reus arguitur abscondito eo³⁾, quod non studuerit gratis dare, quod ipse gratis accepit. Quicquid enim
 5 ecclesie domini erat profuturum, non inmerito subtrahxisse arguitur, cum noluerit omnibus dare quod ipse non celandum accepit. Unde et psalmigraphus vaticinans dicit: Justiciam tuam
 non abscondi in corde meo, veritatem et salutare tuum dixi. Non celaui misericordiam
 tuam et ueritatem a concilio multo. Et pro hoc opere quasi uicissitudinem postulans adiecit: Tu autem Domine ne longefacias miserationes tuas a me; quasi diceret: Sicut ego
 10 feci alios misericordiam inuenire, ita et ipse non paciariis longefieri misericordias tuas a me. Cum igitur de talenti crediti distribucione tanta speretur retribucio, opere precium est, ut aliquid de hys que legi uel audiui edisseram ad edificationem proximorum. Quia uero in traditionibus annalium gestorum quedam colligi possunt ad morum informationem, quedam ad malorum cognitionem et detestationem: quia malum nisi cognitum sane non uitatur; que-
 15 dam vero ad cautelam futurorum: quia preteriti (cogn)icio scire futura facit, oportunum existimo ad profectum legencium et utilitatem audiencium annalia gesta temporum preteritorum ad memoriam presencium reuocare, quia ut dicit Ethnicus⁴⁾: hec meminisse iuuabit⁵⁾;

XXXIX
11. 12.

tamie
15.

¹⁾ t. j. w piśmie świętem. ²⁾ Miejsca kropkami oznaczone lub zamknięte w nawiasie wycięte są w rękopismie. ³⁾ Abscondi talentum tuum in terra. Math. XXV. 25. ⁴⁾ t. j. poganin Wirgili. ⁵⁾ Eneida I wiersz 27. Autor prologu wyjął ten wiersz nie wprost z Eneidy, lecz z Orozyusa Historiarum libri septem, przedmowy do księgi IV.

LXXXIX^{15.} et psalmigraphus: *Letati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, et cetera Preterita*
 IV^{praeft.} *enim ut dicit Horosius (tanto graviora) habentur in uerbis, quanto (graviora referuntur in*
gestis. Ideoque gesta quedam leta, sicut expostulat Polonie edisserens, et que-
dam isdem inserens a creacione (mundi) ordinis verborum secundum Ysi(do-
rum scribendo et huic opusculo de preponendo ut creator et sum (cau)sa
causalissima unus deus (tribus) in personis merito comendetur (et glorifi)cetur
in mundi creacione, cuius rem causam laudabili ausu, mi itabili eloquio que-
siuit, inuenit cam diuinam essenciam formalem alem diuinam bonitatem, exor.....
um insistens, in omnibus bre itas audientie est amica ens quod gratum est
omnibus ueritatis difficultate breuitas one caruerit penitus uele..... 10

EXPLICIT PROLOGUS.

Prima etas in exordio sui continet creacionem mundi. Primo enim die deus in lucis nomine condidit angelos. Secundo in firmamenti appellacione celos. Tercio in discrecionis vocabulo speciem aquarum et terre. Quarto luminaria celi. Quinto vero animancia ex aquis Sexto animancia ex terra et hominem, quem appellauit Adam. 15

Incipit prima etas.

Adam anno CC⁰ tricesimo genuit Zeth a quo filii dei CCXXX¹⁾.

Seth anno CCV⁰ genuit Enos qui cepit inuocare nomen domini CCCCXXXV.

Enos anno CX⁰ genuit Caynan DCXXV.

Caynan anno CLXX⁰ genuit Malaleel DCCXV.

Malaleel anno CLXVII⁰ genuit Jareth DCCCCLX.

Jareth anno CLXXII⁰ genuit Enoch qui translatus est M.CXXII.

Enoch anno CLXV⁰ genuit Matussalam M.CCLXXXVII.

Matussalam anno CLXVII⁰ genuit Lamech M.CCCCLIV.

Lamech anno CLXXXVIII⁰ genuit Noe. Archa edificatur M.DCXLIII.

Noe autem anno DC⁰ genuit Sem. Factum est diluuium IIM.CCXLII.

Secunda etas incipit.

Sem anno secundo post diluuium genuit Arphaxat IIM.CCXLIV. 20

Arphaxat anno CXXXV genuit Sala IIM.CCCLXXIX.

Sala anno CXXX genuit Heber a quo Hebrei IIM.DIX.

Heber anno CXXXIII genuit Phalec Tur-25 ris edificatur IIM.DCXLIII.

Phalec anno CXXX genuit Ragau. Dii primum adorantur IIM.DCCLXXIII.

Ragau anno CXXXII genuit Seruch. Regnum inchoatur Scitarum IIM.DCCCCV. 30

Seruch anno CXXX genuit Nachor.

Regnum Egypciiorum nascitur IIM.XXXV.

¹⁾ Wiele z tych liczb jest w kodeksie zatar- tych uzupełniam je za pomocą zięgi Izido-

ra; w tych zaś miejscach gdzie są czytelne, nawet błędy rękopismu zostawiam.

Nachor anno LXXVIII genuit Thara
IIIM.CXIV.

Regnum Assiriorum et Sycioniorum cepit.

Thara anno LXX genuit Abraham
5 IIIM.CLXXXIV.

Zoroastres magicam artem reperit.

Tertia etas incipit.

Abraham anno C genuit Ysaac et Ysmael
a quo Ismaelite IIIM.CCLXXXIV.

10 Ysaac anno LX genuit Jacob. Regnum
Argiuorum inchoatur IIIM.CCCXLIV.

Jacob anno XCI genuit Joseph.
IIIM.CCCCXXXV.

Phoronius Grece leges dedit.

15 Joseph anno CX. IIIM.DXLV.

Grecia segetes habere cepit.

Hebreorum seruitutes anno CXLIV.
IIIM.DCLXXXIX.

Athlans astrologiam inuenit.

20 Moyses anno XL°. IIIM.DCCXXIX.

Hebrei litteras habere ceperunt.

Josue anno CXVII. IIIM.DCCLVI.

Erichtonius in Grecia quadrigam iunxit.

Gottonyel anno XL. IIIM.DCCXCVI.

25 Cadmus litteras Grecis dedit.

Aoth anno LXXX. Fabule fecte (sunt)
IIIM.DCCCLXXV.

Delbora anno XL. IIIM.DCCCCXVI

Apollo medicine artem reperit et cytharam.

30 Gedeon anno XL. Mercurius lyram con-
didit IIIM.DCCCCLVI.

Abimelech anno tertio IIIM.DCCCCLIX.

Chorus in Grecia inuentus.

Thola annos XXIII. IIIM.DCCCCLXXXII.

35 Priamus regnat in Troia.

Jair anno XXII. IVM.IV.

Carmentis latinas litteras reperit.

Monumenta Pol. Hist. tom. II.

Jephte anno VI. Hercules flammis se in-
iecit IVM.X.

Abesan anno VII. IVM.XVII.

Alexander Elenam rapuit.

Abdon anno VIII. Troia capta est IIIM.XXV.

Samson anno XX. Ascanius Albam condi-
dit IVM.XLV.

Ely sacerdos anno XL. IVM.LXXXV.

Archa testamenti capitur.

Samuel et Saul anno XL. IVM.CXXV.

Homerus fuisse putatur.

Quarta etas incipit.

David anno XL. Carthago a Didone con-
ditur IVM.CLXV.

Gad, Nathan et Asaph prophetabant.

Salomon anno XL° templum Jerosolimis
fecit IVM.CCV.

Roboam anno XVIII. IVM.CCXXI.

Regnum Israel et Juda dividitur.

Abya anno III sub quo Abimelec ponti-
fex fuit IVM.CCXXIV.

Asa anno XLI°. Aggeus, Amos, Jeu, Johel
et Azaxias prophetauerunt IVM.CCLXV.

Josaphat anno XXV. Prophetauit Elyas
et Heliseus IVM.CCXC.

Abdias et Miceas.

Joram anno VIII. Prophetisauit Helyas et
Elyseus IVM.CCXCVIII.

Ochozias anno I^o. Helyas rapitur IVM.CCC.

Athalya anno VII. Jonadab sacerdos cla-
ruit IVM.CCCVI.

Joas anno XL. Helyseus moritur
IVM.CCCXLVI.

Amasyas anno XXIX. Carthago condita
IVM.CCCLXXV.

Ozias anno LII. IVM.CCCCXXVII.

Olympias a Grecis instituitur.

Joathan anno XVI. Romulus nascitur
IVM.CCCCXLIII.

Acas anno XVI. Roma conditur
IVM.CCCLXVIII.

Ezechyas anno XXIX Senatus Rome fit
IVM.CCCCLXXXVIII.

Manasses anno LV. Sibilla Samia claruit
IVM.DXLII.

Numa Pompilius Januarium, Februarium
menses adiecit¹⁾.

Amon anno XII Census primum agitur
IVM.DLV.

Jozyas anno XXXII. Thales philosophus
agnoscitur IVM.DLXXXVII.

Jozias²⁾ anno XI. Nabuchodonozor Jude-
am capit IVM.DXCVIII.

Sedechias anno XI. Templum Jerosolimis
est incensum IVM.DCVIII.

Quinta etas incipit.

Hebreorum captiuitas anno LXX.
IVM.DCLXXIX.

Judith hystoria conscribitur.

Darius anno XXXIII. IVM.DCCXIII.

Judeorum captiuitas soluitur.

Xerses anno XX. Sophocles et Euripides
tragedi celebrantur IVM.DCCXXXIII.

Artharxerses anno XL°. IVM.DCCLXXIV.

Esdras incensam legem renouat.

Darius anno XVIII. Plato claruit
IVM.DCCCC.

Artharxerses anno XL°. Hester hystoria
impletur IVM.DCCCXXXIII.

Iste altero nomine ab Hebreis Assuer
vocatur, maritus Hester³⁾.

Artharxerses qui et Ochus anno XXVI.
IVM.DCCCLIX.

Demosthenes et Aristoteles predicantur.

Xerses anno III. Zenocles claruit
IVM.DCCCLXII.

Darius anno VI. IVM.DCCCLXVIII.

Alexander Jerosolimam cepit.

Alexander anno V Asiam obtinuit
IVM.DCCCLXXIII.

Ptholomeus anno XL. IVM.DCCCCXIII. 10

Machabeorum liber inchoatur primus.

Phyladelphus XXXVIII. IVM.DCCCCXLII.

Septuaginta interpretes agnoscuntur.

Evergetes anno XXVI. IVM.DCCCCLXXXVII.

Jesus sapiencie librum componit. 15

Phylopator anno XVII. Machabeorum libri se-
cundi hystoria componitur IVM.DCCCCXCIV.

Epyphanes anno XXIV. VM.XVIII.

Romani Grecos obtinuerunt.

Phylometor anno XXXV. VM.LIII. 20

Scipio Affricam uicit.

Euergetes anno XXVIII. VM.LXXXII.

Brutus Hyspaniam subegit.

Sother anno XVII. VM.LXXXXIX.

Traces Romanis subiciuntur. 25

Alexander anno X. VM.CIX.

Syria Romanis subacta.

Ptolomeus anno VIII VM.CXVII.

Retorica ars Rome ce(pit).

Dyonisius anno XXX. VM.CXLVII. 30

Pompeius Judeam capit.

Cleopatra anno II. VM.CXLIX.

Egyptus Romanis subditur.

¹⁾ Numa ... adiecit, *niema Isydor.* ²⁾ *Zamiast* Joachim. ³⁾ Iste ... Hester, *niema Isydor.*

Julius Cesar anno V. Hic prior monarchiam tenuit.

Inuenimus ab inicio mundi usque ad natiuitatem (Christi) per librum Orosii annos¹⁾ VM.CXC(IX).

Finis quinte etatis.

Octavianus anno LVI. VM.CLXI.

Christus nascitur.

Tyberius anno XXIII. VM.CCXXXIII.

10 Jesus Christus crucifigitur.

Gaius Galycula anno III°. VM.CCXXXII.

Matheus ewangelium scribit.

Claudius anno XIV. VM.CCLII.

Marcus ewangelium edidit.

15 Nero anno XIV. VM.CCLXVI.

Petrus et Paulus necantur.

Vespasianus anno X VM.CCLXXVI

Jerosolima a Tyto subvertitur

20 Tytus anno II. Hic facundus et pius fuit VM.CCLXXVIII.

Domicianus anno XVI VM.CCXCIII.

Nerva anno I^o. Johannes Effesum redit VM.CCXCIV

Traianus anno XVIII Johannes apostolus 25 requiescit VM.CCCXIII.

Adrianus anno XXI Aquila interpres habetur VM.CCCXXXIV.

Antoninus anno XXII Valentinus et Marcion agnoscuntur VM.CCCLVI.

30 Antoninus anno XIX VM.CCCLXXIV.

Kathafirgarum heresis oritur.

Commodus anno XIII. Theodocyon interpres habetur VM.CCCLXXXVII.

Elyus pertinax anno I^o. Nihil habet hy- 35 storie. VM.CCCLXXXVIII.

Seucus anno XVIII. Symachus interpres habetur VM.CCCCVI.

Anthonius anno VII. Quinta editio Jerosolimis inuenitur VM.CCCCXIII.

Macrinus anno I^o. Huius breuitas uite nihil gestorum habet VM.CCCCXV.

Aurelius anno III. Sabellius oritur VM.CCCCXIX.

Alexander anno XIII. Origenes insignis habetur VM.CCCCXXXII.

Maximus anno II Iste Germanos uicit VM.CCCCXXXVI.

Gordianus anno VI Hic de Partis et Persis triumphauit VM.CCCCXLI.

Philyppus anno VII. Hic primus christianus imperator fuit VM.CCCCXLVIII.

Decius anno I. Antonius monachus claruit VM.CCCCXLIX

Gallus anno II. Nouatus heresim condit VM.CCCCLII.

Valerianus anno XV. Cyprianus martirio coronatur VM.CCCCLXVI

Claudius anno II. Iste Gothos ab Illyrico expulit VM.CCCCLXVIII.

Aurelianus anno V. Iste Christianos persequitur VM.CCCCLXXXIII.

Tacius anno I. Huius uite breuitas nichil prenotat VM.CCCCLXXIV.

Probus anno VI. Manycheorum heresis orta est VM.CCCCLXXX.

Carus anno II. Iste de Persys triumphauit VM.CCCCLXXXII.

Dyocletianus anno XX. Iste diuinis adustis libris martyria facit VM.DII.

¹⁾ Inuenimus . . . annos: dodatek pisurza krakowskiego.

Galerius anno II. Nichil dignum hystorie tulit VM.DIV.

Constantinus anno XXX. Nycena synodus fit VM.DXXXIV.

Constantinus anno XIII. Antropomorfitarum heresis oritur VM.DLVIII.

Julianus anno II. Hic ex christiano paganus efficitur VM.DLX.

Qui postea a Persys uiuus excoriatur, stramine repletur et in insultibus moritur¹⁾.

Valentinianus²⁾ anno XIV. Gothi heretici efficiuntur VM.DLXXV.

Jovinyanus anno I. Iste iterum christianus effectus est VM.DLXXVI.

Gracianus anno VI. Priscianus apostata noscitur VM.DLXXXI.

Valentinianus anno VI. VM.DLXXXVIII.

Jeronimus in Bethleem predicatur.

Theodosius anno III. VM.DXCI.

Johannes anachoreta claruit.

Archadius anno XIII. VM.DCVI.

Johannes Chrisostomus claruit.

Honorius anno XV. Augustinus episcopus claruit VM.DCXXI.

Theodosius anno XXVII. VM.DCXLVIII.

Nestorius heresyarcha extitit.

Marcianus anno VI. Caledonensis syno-

dus agitur VM.DCLIII.

Leo maior anno XVI VM.DCLXX.

Egyptus errore Dyoscori latrat.

Zenon anno XVII. Acephalorum heresis orta est VM.DCLXXXVII. 5

Anastasius anno XXVII Fulgencius episcopus predicatur VM.DCCXIV.

Justinus anno VIII. Acephalorum heresis abdicatur VM.DCCXXII.

Justinianus anno XXXIX VM.DCCLIX. 10

Wandali in Affrica extinguuntur.

Justinus anno XI. Armeni fidem Christi susceperunt VM.DCCLXX.

Tyberius anno VII. VM.DCCLXXVII.

Longobardi Ytaliā capiunt. 15

Mauritius anno XXI. Gothi katholici effecti sunt VM.DCCXCVIII.

Focas anno VIII. Romani ceduntur a Persis VM.DCCCVI.

Heraclius anno XXVII decimum agit²⁰ annum VM.DCCCXXXII.

Quinto et quarto religiosissimi principis Sybibusi in Hyspania iudei baptizantur³⁾.

Residuum sexte etatis tempus Deo soli est cognitum. Colligitur⁴⁾ omne tempus ab²⁵ exordio mundi usque in anno decimo gloriosi Recesuinthi principis qui est era DCXCVI anni VM.DCCCLVI.

¹⁾ Qui... moritur. niema Izydor. ²⁾ za-
miast Valens. ³⁾ Quinto... baptizantur, nie-

ma Izydor. ⁴⁾ Colligitur itd. niema I-
zydor.

- 730.** Beda presbiter obiit.
734. Karolus Frigiam vastat.
735. Karolus Wasconiam inuasit.
741. Karolus moritur.
5 **744.** Inicium Fuldensis ecclesie.
746. Karolomannus Alemaniam ingreditur.
748. Karolomannus Romam pergit tonsoratus.
750. Pipinus iubente Zacharia papa per
unctionem sancti Bonifacij episcopi rex ap-
10 pellatur.
754. Bonifacius martirizatur et Pipinus
Italiam intrat.
755. Organum primum in Franciam uenit.
15 **756.** Pipinus rex Saxoniam ingreditur.
757. Pipinus rex Wasconiam intrat.
766. Sclauu victi sunt a Francis.
768. Pipinus rex obiit.
771. Karolomannus rex, frater Karoli obiit.
20 **772.** Karolus in Saxonia Hasburch expugnat.
773. Karolus in Ytaliā venit.
774. Ytalia capta est a Francis et Karo-
lus Romam peruenit.
778. Karolus contra Saxones pugnavit.
25 **779.** Iterum Karolus in Saxoniam venit.
781. Saxonia capta est.
782. Karolus Romam uenit, ibique bap-
tizatus est filius eius Karolomannus, quem
Adrianus mutato nomine Pipinum uocauit
30 **786.** Iterum Karolus Romam uenit, et
sanguis de celo perfluxit.
787. Karolus per Alemaniam peruenit ad
fines Bauarie.
788. Tasilo venit in Franciam, et Baua-
35 ria capta est.

Anno Domini **730** Beda presbiter obiit.

Item **750** Pipinus miles a Zacharia papa
per unctionem sancti Bonifacii episcopi rex
appellatur.

Item **754** Bonifacius martirisatur et Pipi-
nus rex Italiam intrat.

Item **755** Organum primum in Franciam venit,
et sequenti anno Pipinus rex Saxoniam ingreditur.

Item anno **766** Sclauu victi sunt a Francis.

Item **768** Pipinus rex obiit.

774. Italia capta est a Francis et Karo-
lus Romam venit.

778. Karolus contra Saxones pugnat.

779. Karolus in Saxoniam venit.

781. Saxonia capta est.

782. Karolus Romam venit, ibique bap-
tizatus est filius eius Karolomannus quem
Adrianus nomine Pipinum vocavit.

786. Karolus Romam venit iterum, et
sanguis de celo fluxit.

Item **787** Karolus per Alemaniam venit
ad fines Bavorie.

Item **788** Bavoria capta est.

*Przedz. II, wiersz 1 Beda» B. venerabilis V. — 12 rex» tak VIII; inne nie majq. — 17 sunt
a Francis» niema V. — 18 768» tak VI; 763 I; 767 V.*

789. Karolus peruenit in Sclauos et qui dicuntur uiulirei subegit.

790. Karolus in Pannoniam uenit

792. Karolus regnum Hunnorum uastat.

794. Frustrada regina obiit.

801 Karolus a Romanis Augustus appellatus est.

807. In cenobio Fuldensi fratrum mortalitas magna fuit.

813. Pons apud Magunciam arsit Radulfus archiepiscopus obiit, Ottagarius successit

814. Karolus imperator obiit, Luduicus successit.

816 Statutum est ut omnes monachi cursum beati Benedicti cantarent.

840. Loduicus imperator obiit.

842. Diuisio regni.

843. Judit regina obiit.

855. Lottarius imperator obiit.

859. Meguiradus heremita martirizatus est.

869 Lotarius rex obiit.

872. Vuormacium ictu fulminis comburitur.

875 Loduicus cesar in Italia obiit et Karolus rex Galliæ Romam peruenit.

877. Loduicus filius Loduici obiit et bellum in Ripuaria inter Loduicum et Karolum committitur.

879 Karolus filius Lodwici regis Francorum et frater Karlomanni et Loduici in Italiam intrauit.

881. Karolomannus rex Bauarorum obiit.

882. Karolus Rome cesar efficitur.

887. Karolus imperator regno priuatur, et Arnulphus filius Karlomanni in regem eleuatur.

889 Karolus imperator obiit.

890 Liubertus archiepiscopus obiit, Sinderoldus succedit,

891. Sinderoldus archiepiscopus a Normannis occiditur, et Hatto ei succedit.

894. Arnulphus in Italiam uenit.

Item **789** Karolus peruenit in Sclavos et qui dicuntur Wulcrei subegit.

Item **790** Karolus in Pannoniam venit

Item **792** Karolus regnum Hunnorum vastat.

Item **801** Carolus a Romanis Augustus appellatus est.

814. Karolus imperator obiit, Luduicus successit.

Item **816** statutum est ut omnes monachi cursum beati Benedicti cantarent.

840. Loduicus imperator obiit; Lotharius successit.

842. Divisio regni.

843. Judith regina obiit.

855. Lotharius imperator obiit.

895. De miseria famis ac mortalitatis christiani homines alter alterius carnem comederunt.

897. Arnulphus Rome cesser efficitur.

5 899. Ungari in Italiam ingressi sunt, Arnolphus obiit, Loduicus filius eius in regem eleuatur

901. Arnulphus imperator obiit

906. Bellum inter Conradum et Adalbertum et Francos, in quo Cunradus cecidit

907. Ungri in Saxoniam venerunt.

931. Sanctus Ambrosius episcopus Mediolanensis obiit.

933. Hungarorum exercitus ab Henrico 15 interfectus est

934. Henricus Danos subegit.

936. Henricus rex obiit Otto filius eius successit.

937. Monasteria sancti Galli et sancti Bonifacii comburuntur.

20 940 Hyemps valida. Comete uise sunt. Mortalitas iumentorum.

947. Inuencio sancti Stephani prothomartiris.

951. Otto primus rex Ytaliā subegit.

25 953. Maguncia ab Ottone obsessa est. Fridricus archiepiscopus obiit. Willibalmus successit.

955. Loidolphus filius Ottonis obiit.

958. Cruces apparuerunt in uestibus.

30 961. Otto in regem eleuatur. Eclipsis solis.

963. Otto imperator appellatur.

895 De miseria famis ac mortalitatis christiani homines alter alterius carnem comedit et ad invicem comederunt.

897. Ungari in Italiam ingressi sunt, Arnulphus obiit Loduicus filius eius in regem eleuatur.

906. Bellum inter Conradum et Albertum et Francos, in quo Conradus cecidit.

907. Ungari in Saxoniam venerunt.

931. Sanctus Ambrosius Mediolanensis episcopus obiit.

933. Ungarorum exercitus ab Henrico interfectus est.

934 Henricus Danos subegit.

936. Henricus rex Germanie obiit. Otto filius eius successit.

941. Yemps valida. Comete vise sunt. Mortalitas iumentorum.

951. Otto primus rex Italiam subegit.

953. Maguncia ab Ottone abcessit.

954. Cruces apparuerunt in uestibus.

961. Otto in regem eleuatur. Eclipsis solis.

963. Ottho imperator appellatur.

Przedz. II, wiersz 3 ad invicem» tak V; inne nie mają. — 12 93¹» tak V; 921 inne. — 17 Germanie» tak VI; Polonie I, V, VIII.

INCIPIT CRACOVIE BREVIOR CRONICA

Secundum beatum Jeronimum:

Bis decies deni centum quinquagies anni
A patre primevo sunt ad Christum minus uno.

Beatus Jeronimus in Cronica quam pro- 5
priis manibus contexuit, commemorat ita:
Ab Adam usque ad diluvium sunt anni duo mi-
lia 200 et 42. A diluvio usque ad Abra-
ham 1400 et 42. Ab Abraham usque ad
Moysen 205. A Moyse usque ad edificacio- 10
nem templi 880. Ab edificacione templi us-
que ad nativitatem Christi 1030. Collige
ergo ab origine mundi usque ad nativitatem
Christi, et invenies 5300 et 99 annos.
Orosius ab Adam usque ad passionem Do 13
mini 5525 annos commemorat.

965. Dubrouka ad Mesko-
nem venit.

Item **965** Dambrovca ad
Mesconem venit.

Anno dni **965** Dubrowka
venit ad ducem Meskonem.

966. Mesko dux Polonie
baptizatur

966. Mesco dux Polonie
baptisatur.

966. Mesko baptizatur et
fides catholica in Polania re- 20
cipitur.

968. Junior Otto per Leonem papam cum
patre suo coronatur. Junior Otto per Leo-
nem papam cum patre
suo coronatur.

969. Willihalmus archiepiscopus obiit. Hatto suc-
cessit.

25

970. Hatto archiepiscopus obiit, cui Robertus suc-
cessit.

Przedz. III, wiersz 1 incipit... Jeronimum» nadpis ten mają tylko VI i VIII. — 3 Bis decies... commemorat» niema II, III. — 4 sunt» fuit VIII. — 7 sunt» fuerunt VIII. — 9 1400» tak I; DCCCC mają VI, VIII. — 14 5300 et 99» tak I; quinque milia DXXV mają VI i VIII. — 16 commemorat» Recapitulatur Cronica polonorum brevius dodają tu frakturą VI i VIII. — 17 Dubrowka» tak V; Dambrowka III, VI; Dambrowca II. — 18 Meskonem» tak VIII; Meschkonem III; Myeskonem II. — 20 Polania» tak II; Polonia inne. — recipitur» tak I, VIII; suscipitur II, III.

981. Zlaunyk pater sancti Adalberti obiit¹⁾.

5 987. Strzeziława mater sancti Adalberti obiit¹⁾.

990 Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudencio.

10

997. Passio sancti Adalberti.

15 999 Ordinacio Gaudencii in episcopum²⁾

982. Sanctus Adalbertus in episcopum Pragensium consecratur.

990. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudencio.

991. Sanctus Adalbertus factus est monachus Rome apud monachum Alexium.

992. Sanctus Adalbertus Gneznam veniens fidem catholicam in Polonia roboravit.

997. Sanctus Adalbertus martirisatus est in Prussia

1001 Otto imperator Ro-

ma rediens visitavit sepulcrum sancti Adalberti in Polonia, et eodem anno Poloni ceperunt Pragm et ducem Boleslaum in eadem cecaverunt.

20 1002. Otto imperator III obiit Henricus successit.

1003³⁾ Heremite in Polonia martirizati sunt⁴⁾.

25 1009. Bruno episcopus martirizatus est.

1012. Hermanus dux obiit.

1015. Wladimir dux Ruthenorum obiit.

1016. Kazimirus dux natus est 8 Kalendas Augusti, luna 16.

30 1017. Hermanus dux obiit⁵⁾.

1002. Otto imperator obiit. Henricus successit

1003. Heremite in Polonia martirisati sunt.

1009. Bruno episcopus martirisatus est.

1002. Otto imperator obiit.

1003. Heremite in Polonia martirisati sunt

Przedz. II, wiersz 20 1003» Anno dni M^o II ma tu kod. VIII. — 24 1009 Bruno» Anno 1009 Boruno VIII. — Przedz. III, wiersz 16 Roma rediens» tak I; Romam r. II, III; Romam veniens et r. VIII — 18 ceperunt» receperunt VI. — 20 Otto ... obiit» niema VI, VIII.

¹⁾ Porównaj Ann. Pragenses u Pertza SS. V. 119. ²⁾ Na dyplomie wydanym w Rzymie dnia 2 grudnia 999 roku podpisany jest między innymi Gaudencius archiepiscopus S. Adalberti. ³⁾ 11 listopada. ⁴⁾ Obacz str. 777 Rocznik kamieniecki, gdzie i miejsce Kazimierz, w którym zabici zostali, i imiona zabitych podano. ⁵⁾ Tak w kodeksie tą samą ręką co i pod r. 1012 wpisano Wydawcy niemieccy opuścili.

1018. Primus Bolezlaus
Ruthenos superat et terram
vastat.

kwietnia 3. **1025.** Primus Boleslaus
rex Magnus obiit. Lamber-
tus¹⁾ filius eius succedit.

1026 Kazimirus traditur ad discendum

1027. Ypolitus archiepiscopus obiit. Bossuta suc-
cessit..

1028 Stephanus archiepiscopus obiit²⁾

1030. Romanus et Lam-
bertus episcopi obierunt³⁾

1033. Otto dux obiit.

1034. Mesko rex Polo- **1034.** Mesco rex Polonie
nie obiit⁴⁾. obiit

1037. Ordinatus est Sula presbiter.

1038 Corpus sancti A-
dalberti translatum est⁵⁾

sierpnia 15. **1039.** Stephanus rex Hungarorum obiit.

kwietnia 16. **1045.** Mesko filius Kazimiri nascitur 16 Kalendas May luna 30.

1048 Otto dux obiit.

1058. Kazimir dux obiit.

1059. Aaron archiepiscopus Cracoviensis
obiit.

1018. Primus Boleslaus
superavit Ruthenos et ter-
ram eorum vastavit

1025. Primus Boleslaus
rex Magnus obiit. 5

1030. Mesko rex Polo-
norum obiit. 10

15

1038 Sanctus Adalbertus
translatus est.

1059. Aaron abbas Thi-
niciensis a sede apostolica postulatus in Cra-
coviensem episcopum, Rome consecratur. 25

*Przedz. I, wiersz 21 obiit Długosz dodał tu swoją ręką nascitur de rege Kazimiro et Dobronye-
ga regina et eodem anno moritur. — 22 dux» słowo to podskrobawszy, poprawiono na rex a po
obiit dodał Długosz: Rex Polonie cui Boleslaus filius in regno succedit. — Przedz. III, wiersz 23
Thiniciensis» tak VIII; Thinaciensis I. — Przedz. III, wiersz 5 rex» efficitur r. VI, VIII. —
11 1050» 1035 ma VI.*

¹⁾ t j Mieszko II, obacz niżej. ²⁾ Być może, że tu zaszedł błąd w rękopismie; Dłu-
gosz w żywotach arcybiskupów gnieźnieńskich (Rękop. bibl. Oss. nr. 619) na karcie 44 kła-
dzie śmierć Stefana pod r. 1058. ³⁾ O tych dwóch biskupach nikt więcej nie wspominał; je-
dnocześnie ich śmierć zdaje się stać w związku z owym strasznym w Polsce zaburzeniem, w cza-
sie którego według opowiadań Gala i Nestora biskupów zabijano. Obacz Mon. Pol. I. 416
przyp. 1. ⁴⁾ Kalendarz merseburski w Höfera Zeitschrift für Archivkunde I. 114 ma te
słowa: D. 6 Idus Maii (10 maja) Lampertus sive Misico dux Poloniorum decessit. ⁵⁾
Rocznik pragski kładzie to pod rokiem 1039 (Pertz SS. V. 120).

1060. Petrus rex Hungarie obiit¹⁾.

1061. Zula in episcopum Cracoviensem
ordinatur et tunc cognominatus est Lambertus

1065²⁾. Mesko filius Kazimiri ducis obiit³⁾.

⁵ Jeronimus episcopus Vratislaviensis obiit⁴⁾.

1069. Me-ko natus est, filius Bolezlai

1071. Sula cognominatus Lambertus e-
piscopus Cracoviensis obiit.

¹⁰ **1072.** Stanyzlaus succedit.

1074. Ordinacio Petri episcopi Wratizlaviensis.

1076. Cristinus natus est.

1077 Bolezlaus II⁹ coronatur⁵⁾ qui occidit s. Stanizlaum.

1078. Rex Ruthenorum in prelio inter-
¹⁵fectus est⁶⁾.

1079 Stanizlaus episcopus Cracoviensis
sancte vite virtutum radians claritate, qui
Petrum heredem de Potrauin, a quo ipsum
Potrauin emerat ut sue ecclesie redditus

²⁰ ampliaret a mortuis suscitauit, ut super uendicione ipsius hereditatis eidem epis-
copo coram rege infauste memorie Bolezlao perhiberet testimonium ueritati Ab
ipso rege Bolezlao sceleroso et inhumaniter agente infulatus pontificalibus amictus
agens misse sollempnia ad altare in ecclesia sancti Michaelis de Rupella martiriza-
tur et frustratim concisus alitibus et feris dispergitur, tercio Idus Aprilis. Verum

1061. Ordinacio Lamberti in episcopum
Cracoviensem, qui Sula vocabatur.

1070. Mesko dux obiit

1071. Lampertus obiit, cui sanctus Sta-
nislau succcessit.

1078. Boleslaus secundus coronatus est,
qui occidit sanctum Stanislaum.

1079. Beatus Stanislaus martirizatus est,
cui successit in episcopatum Lambertus
nonnisi quarto anno.

*Przedz. II. wiersz 7 1070» tak VI, VIII; 1060 inne. — 9 successit» in episcopatum dodd.
VI, VIII. — 16 1079» tak VI, VIII; 1078 inne. — Beatus» Sanctus VIII. — Stanislaus»
episcopus Cracoviensis dod. VI.*

¹⁾ Tego Piotra II króla węgierskiego spomina Kozma pragski (Chron. II. 17) i kronika
węgiersko-polska w Mon. Pol. I 513, obacz tamże przypisek 52. ² 6 grudnia. ³⁾ Szczy-
gielski w Aquila Polono-Benedictina str. 138, położyłszy śmierć Mieszka pod r. 1066,
dodaje: ex Metrica Tynec. cuius memoria agitur 6. Decembris. ⁴⁾ Rocznik kamie-
niecki ma śmierć tego biskupa pod r. 1067 zapisaną, katalogi zaś biskupów wrocławskich pod
r. 1062 lub 1063. Że data, którą podaje rocznik niniejszy najwięcej na wiarę zasługuje o-
kazuje się to już ztąd, albowiem ordynacya Juna biskupa, następcy Hieronima, według naj-
starszego katalogu w roku 1066 przypadła. ⁵⁾ 25 grudnia 1076. ⁶⁾ Izasław wielki
kijowski zginął w bitwie pod Niezłotyngą Niwą 3 października 1078; ob. Nestora w
Mon. Pol. I. 750.

quia Deus, qui semper iustis nult adesse, volens glorificare suum miraculorum martirem claritate, singulas minucias frusticulorum corporis sui martiris, qui est passus pro excidio et iniuria sue plebis. superni luminis radys irradiat: quatuor aquilas pro custodienda et defensione sacrati corporis deputat, neque sanguipetarum alituum aut... ferarum has suis morsibus audeat attemptare, tandemque sine omni notamine cicatricum sanum et saluum redintegrat totum corpus, quod sic redintegratum fuit commendatum a vris fide dignissimis sepulture ¹⁾.

1081. Secundus Bolezlaus rex obiit²⁾.

1081. Rex Boleslaus secundus obiit occisor sancti Stanislai.

1082. Item ordinacio Lamberti in episcopum Cracoviensem³⁾.

1082. Lambertus in episcopum Craco-10 viensem ordinatur.

1086. Mesko filius Bolezlai secundi de Hungaria rediit, et Bolezlaus tercius natus

1086. Mesko dux de Hungaria rediit, et Boleslaus tercius natus est, et Judith mater sua obiit.

^{grudnia 25.} est Judith mater sua obiit.

1087. Dobronega uxor Kazimiri obiit.

1088. Sacrum corpus beati Stanislai Lambertus. episcopus et canonici Cracovienses

transtulerunt ad ecclesiam maiorem cum debita reverencia de Rupella et de ecclesia protunc sancti Michaelis.

1088. Mesco uxorem duxit

1088. Mesco dux uxorem duxit.

1089. Mesco regis Bolezlai filius obiit

20

1091. Wladizlaus cognominatus Hermannus dux uicit Pomoranos ad Rechen⁴⁾.

1099. Jerusalem a Christianis capta est.

1101. Lambertus episcopus Cracoviensis obiit⁵⁾ 7. Kalendas Decembris.

^{listopada 25. czerwca 5.}

1102. Hermannus dux Polonie cognominatus Wladizlaus obiit.

1102. Wladislaus cognominatus Hermannus diem clausit extremum.

25

1103. Balduinus Rome consecratus est in episcopum Cracoviensem

1104. Gualo episcopus Beluacensis sedis apostolice legatus intrat Poloniam Urbano II° sedi apostolice presidente, et duos episcopos deponit⁶⁾.

1105. Wladizlaus secundus natus est.

30

1106. Henricus III° imperator obiit. Henricus filius suus successit.

Przedz. II, wiersz 8 Rex» niema VIII — 15 beati» sancti II, III. — 17 reverencia» tak II, III, VIII; veneracione I. — 19 1088» 1091 ma VIII.

¹⁾ Już Roepell uważał, że ustęp niniejszy o św. Stanisławie jest skróconym wyciągiem z jego żywota pisanego w wieku XIII ²⁾ Obacz str. 773 przyp. 4. ³⁾ Porównaj list Lamberta do czeskiego Wratysława w Mon. Pol. I. 372. ⁴⁾ Regen rzeka na Pomorzu, nad której brzegiem leży Reghenwolde. ⁵⁾ Porównaj Spis skarbcia krakowskiego w Mon. Pol. I. 376. ⁶⁾ Jednym z tych złożonych biskupów był Cestaw; ob. Mon. Pol. I. 376 przyp. 1.

- 1109¹⁾**. Balduinus episcopus Cracoviensis obiit. Marcus succedit.
- 1110**. Petrus episcopus Wratizlouiensis obiit
- 1111**. Henricus filius Henrici in impe- **1111** Boleslaus dux Cracovie devicit Bo-
ratorem Rome consecratus est. Bolezlaus hemos et terram eorum vastauit
s deuicit Bohemos²⁾.
- 1113**. Bolezlaus III⁹ Nakel et alia castra obtinuit.
- 1115**. Natus est Lestek filius Bolezlai.
- 1117**. Skarbimir Palatinus contra ducem Bolezlaum insurrexit, et cecatur.
- 1118**. Maurus episcopus Cracoviensis obiit. Radost successit.
- 10 **1119³⁾**. Item Bolezlaus Pomoranos duces bello deuicit et utramque possedit terram
- 1125**. Cracou combustum est. **1125**. Cracow combustum est.
- 1126** Heymo episcopus Wratizlouiensis
obiit. Robertus successit.
- 1127**. Hinricus imperator obiit Lottarius succedit. Bolezlaus IV natus est.
- 15 **1130**. Innocencius II cepit sedi apostolice presidere⁴⁾.
- 1131**. Kazimirus II filius Bolezlai III obiit.
- 1133**. Bohemi vastant Poloniam.
- 1135**. Wizlicia cede destruitur 5 Idus **1135**. Wislicia cede destruitur quinto
Februarii. Idus Februarii⁵⁾.
- 20 **1137**. Lottarius imperator obiit.
- 1138**. Dux Bolezlaus III⁹ obiit V. Kal. Novembris⁶⁾. Kazimirus secundus nascitur
- 1142**. Radost episcopus Cracoviensis o- **1142** Radost obiit, Robertus successit
biit⁷⁾. Robertus succedit⁸⁾.
- 1143** Robertus episcopus Cracoviensis **1143**. Robertus Episcopus obiit, cui Ma-
25 obiit⁹⁾. Matheus succedit. theus episcopus successit.

¹⁾ 7 września. ²⁾ Zwycięstwo to odniesione było jeszcze w roku 1110. ³⁾ Porówn. Rocznik świętokrzyski. ⁴⁾ 14 lutego 1130 ⁵⁾ VIII dodaje tu: Item VI Idus Februarii Przemislius rex Polonie occisus est in Rogosna sub anno dni MCCXCVI i tyczy z tem kalendarz plocki. ⁶⁾ Czas śmierci tego monarchy wyrażony łacińskimi hexametrami, które może za nagrobek służyć mu miały, natrafia się w różnych rękopismach. Miara atoli hexametrow wielce uszkodzona jest przez kopi-

stów. Opiewają tak: Anno milleno centeno trinaque deno
nec non octavo dux Polonie Boleslaus
luce Novembris obiit speculante Kalendas.
Vixit in hoc mundo sex annis plus Jubileo.

Nie oznaczony ściśle w tych wierszach dzień śmierci, podaje z dokładnością nasz rocznik, a zatwierdza go nekrologium św. Michała bamberskiego u Schannata Vind. lit. II. 56, i nekrologium Zwifalteńskie w Hessa Mon. Guelf. str. 250. ⁷⁾ 19 stycznia. ⁸⁾ Porównaj Rocznik kamieniecki i lubiński. ⁹⁾ 12 kwietnia.

1146. Wladislaus fugit, et Cracovia devastatur.

1147. Cunradus imperator Poloniam intrauit¹⁾, et cum regibus et ducibus Jerolimam pergit.

1147 Conradus Imperator Poloniam intravit et cum regibus Jerosolimam pergit.

1148. Dedicatio ecclesie sancti Salvatoris²⁾

5

1156. Alexander et Stephanus episcopi obierunt³⁾.

1157. Item imperator Poloniam intrauit.

1159. Wladislaus dux Polonorum obiit⁴⁾.

1162. Jazko Jerosolimam iuit⁵⁾.

paździer.
18.

1165. Matheus Cracoviensis episcopus obiit⁶⁾.

10

czerwiec
19.

1166. Gedco in episcopum Cracoviensem consecratur die sanctorum Geruasii et Prothasii

1166. Gethco in episcopum consecratur

1167. Dux Henricus interfectus est cum exercitu suo in bello in Prussia⁷⁾.

1170 Thomas archiepiscopus martirizatus est.

1170. Sanctus Thomas Cantuariensis Archiepiscopus martirizatus est.

1172. Imperator intrauit Hungariam⁸⁾.
Bole⁹⁾ obiit⁹⁾.

maja
26

1173. Bolezlaus Crispus dux Cracoviensis obiit Hannibal Custos Cracoviensis obiit.

Przedz. 1, wiersz 7 imperator» Fridericus hostiliter dodał tu ręką swoją Długosz. — 15 Thomas» Cantuariensis dod. Dług. — 17 Hungariam» tu też sama pierwsza ręka dołożyła Bole⁹⁾ a nad tem zła⁹⁾ obiit

¹⁾ Właściwie roku 1146 wkroczył Konrad do Polski, a w następnym 1147 szedł do Jerozolimy. Obacz Roepella Gesch. Pol. I. 352; Jaffé Conrad III str. 80. ²⁾ Jest to podobno jeden z tych kościołów, które wznosił w Polsce Piotr Włostowicz. Obacz Ambrożego Grabowskiego Kraków i jego okolice 1844 str. 287. W następnych latach, które próżne były w rękopismie, dołożył Długosz pod r. 1154: Conradus imperator moritur, Fridericus succedit. ³⁾ Pierwszy z nich biskup płocki, drugi poznański. ⁴⁾ Śmierć jego przypadła później nieco, jak o tem na str. 524 w przypisku nadmienilem. ⁵⁾ Tak zowie autor tu i niżej owego Jazę z Miechowa założyciela klasztoru Miechowitów. ⁶⁾ Dzień śmierci jego podaje kalendarz kapitulny, a rok śmierci 1166 podany w dyplomie, którego oryginał przechowuje się w tejże kapitule. Obacz str. 376 przyp. 1. ⁷⁾ I Henryk zginął w r. 1166 jak świadczy tenże dyplom. ⁸⁾ Hungariam mają wszystkie roczniki; zdaje się jednak, że to jest myłka, zamiast Poloniam. Obacz Roepella Gesch. Pol. I. 683, Palackiego Gesch. Boehm. I. 454. ⁹⁾ Autor napisał najpierw Bole⁹⁾ potem zaś jakby się poprawiając dołożył u góry z odsyłaczem zgłoskę zła⁹⁾. Długosza ręki w napisie tym zgoła nie dostrzegłem, i zdaje mi się, że się pomylił wydawca niemiecki w swoim do tego miejsca przypisku. Skrócona forma Bolesus wskazuje dobrze, że to jest młody Kędzierzawego syn, jak o tem nadmienil Długosz Hist. I. 520.

1176. Jazco obiit

1177. Kazimirus Cracouiam optinendam intrauit. Magister Anuleus et Valentinus Canonici obierunt.

5 1178. Woyzlaus frater episcopi et Vibertus canonicus obiit.

1179¹⁾ Bogdanus prepositus Cracouiensis obiit.

1180. Troianus frater episcopi obiit.

1182. Dux Kazimirus deuicit Ruthenos. Bolezlaus filius Kazimiri obiit³⁾.

10 1184. Sanctus Florianus martyr per Egidium Mutinensem apportatur, et per Gedkonem episcopum Cracouiensem deuotissime suscipitur

1185⁴⁾ Gedco episcopus Cracouiensis obiit.

1186. Dux Lestko obiit⁵⁾. Kazimirus optinuit ducatum.

1187. Fulco ab Urbano papa in episcopum Cracouiensem consecratur.

20 1188. Jerosolima capitur a paganis.

1188. Jerosolima capitur a paganis.

1188. Jerosolima capitur a paganis.

¹⁾ 22 października. ²⁾ Ważny jest u dopełniacza naszego dodatek, że to był książę kujawski. Była to bowiem wyprawa Leszka księcia Kujaw i Mazowsza, syna Bolesława Kędzierzawego, któremu Kazimierz Sprawiedliwy, stryj, miejsce ojca zastępował. Spółczesny temu zdarzeniu Mistrz Wincenty nie przypisał tej wyprawy zwycięskiej samemu Kazimierzowi, lecz mówi: *Russiae nonnullas iubet accedere (Casimirus) provincias: Brescze cum omni suorum incolatu, Drohiczyn cum suorum universitate; a szczegółowo opisał tę wyprawę Latopisiec połocki; obacz str. 397 przyp. 1, w dziele niniejszem. Czy w pierwotnym zapisku naszego rocznikarza było imię Lestko, i takowe myłką tylko na Kazimirus zmienione zostało, lub też przeciwnie? tego stanowczo rozstrzygnąć dziś nie można, autor bowiem mógł tu uwzględnić głównie tę okoliczność, że Leszek w porozumieniu z Kazimierzem i z jego polecenia wyprawę tę wykonał i z tej przyczyny mógł tu położyć imię Kazimirus. To atoli pewna, że ta lakoniczna wzmianka w rocznikach naszych o tem wypadku była źle zrozumiana przez naszych kronikarzy i stała się powodem zmieszania dwóch różnych wypraw: jednej na Ruś nadbużańską, drugiej ku Spiszowi i Węgrom jak to w powyżej powołanem miejscu przy leżcie Wincentego, a obszerniej na str 237 i dalszych wyłożyłem* ³⁾ Rocznik Traski, który dajemy niżej, kładzie śmierć jego pod rokiem 1183, dodając, że go drzewo zabiło. Obacz o tem str. 396 przypisek 1. ⁴⁾ 28 września ⁵⁾ Syn Bolesława Kędzierzawego, pan Kujaw i Mazowsza.

1189. Johannes Cardina-
lis cognominatus Malabranca
venit in Poloniam.

1190. Fridericus impera-
tor obiit.

1191. Cracovia devastata
est a Meskone¹⁾.

maja
4.

1194. Dux Kazimirus frater ducis Mes-
konis obiit.

września
13.

1195. Inter Mesconem et Lezstkonem
filium Kazimiri factum est prelium magnum
in Moskava, et Mesko vicit, et Boleslaus
suus filius est occisus, tunc dux Mesko
Cracoviam obtinet

1196 Mrokota episcopus Poznaniensis obiit

1197 Petrus cardinalis venit in Polo-
niam, sedis apostolice legatus, qui instituit
matrimonium contrahere in facie ecclesie,
et habere uxores sacerdotibus interdixit.

1200. Mesko edificat Borun.

1201. Boleslaus dux Zlezie et Jarozlaus filius suus episcopus Wratislaviensis obiit.

grudnia
19.

1202. Dux Mesko frater Kazimiri obiit.
Dux Lezstco filius eiusdem Kazimiri Craco-
viam obtinet.

czerwca
19.

1205. Romanus²⁾ fortissimus princeps Ru-
thenorum elevatus in superbiam et exaltans

1189. Item Johannes car-
dinalis cognominatus Mala-
branca venit in Poloniam.

1190. Fridericus impera-
tor obiit.

Eodem anno Cracovia de-
vastata est a Meskone¹⁾.

Item **1194** Dux Kazimirus

obiit frater ducis Mesconis.

1195. Inter Mesconem et filium Kazi- 10
miri facta est cedes magna in Mascova ita
quod Mesco vicitur et dux Boleslaus filius
suus interficitur

1196. Dux Mesco in Cracovia succedit. 15

1197. Petrus secundus Cardinalis venit
in Poloniam, qui matrimonium in facie ec-
clesie instituit contrahi et sacerdotibus u-
xores habere contradixit

20

1202. Dux Mesco frater Kazimiri obiit
et dux Lestco eiusdem Kazimiri filius in
Cracovia succedit

1205. Romanus fortissimus princeps Ru- 25
thenorum, cum exercitibus suis a Lestcone

Przedz. I, wiersz 19 interdixit» Wyraz ten późniejsza ręka dopisała. Przy następnym 1198 roku dodał Długosz swoją ręką: Romano duci per Lestkonem datur Halciensis ducatus. — Przedz. II, wiersz 8 Eodem anno» tak VI; 1190 I, VIII.

¹⁾ Tem zdarzeniem zakończony był ów dawny z XII wieku rocznik, który tak kopista kapitułny krakowski, jak i wielkopolski wypisywali. W tem co dalej w kodeksie kapitułnym następuje, ważna daje się postrzegać różnica. Aż dotąd prócz jednego o św. Stanisławie obszerniejszego ustępu wszystkie zapiski były krótkie, z kilku słów złożone, prawdziwie rocznikarskie. Odtąd zaś występują gęsto dłuższe opowiadania paragrafami z brzegu odznaczone, dającymi do zrozumienia, że to są zebrane przez kapitułnego pisarza różnego pióra komemoracje. Zwrócimy niżej szczególną uwagę na niektóre z nich. ²⁾ Jest wielce prawdopodobna, że niniejszy o Romanie ustęp w starym krakowskim roczniku, z którego niniejszy kapitułny powstał, wpisał był sam Mistrz Wincenty. Obaż o tem przypisek 1 na str. 440.

se in infinita multitudine sui exercitus numerosi a Lezstcone et Conrado filiis ducis Kazimiri in Zavi-
 chost interemptus est.
 Kazimiri, cooperante omnipotentis auxilio, qui propria virtute sublimium colla calcat¹⁾, qui forcia frangit et elisa erigit, in
 5 Zavichost est in prelio interfectus. Tunc enim adeo superni opitulaminis fortitudo affuit quamquam paucissimis, qui residui de paucis exercitibus dictorum ducum iam ad propria redeuntibus pro sui lassitudine et gravitate remanserant, ut cum retro-
 versi infinitas phalanges prefati Romani, dolose et fraudulenter excidium Polonie procurantis, audaci congressu impeterent, unus mille et duo decem milia fugave-
 10 runt²⁾ Insuper cedis validitudinem inauditam fuit protestata et exundans cruoris effusio in flumine³⁾ Wizla; tunc unda ibidem nativo colore in rubrum commutante et innumera cadaverum ibidem in Polonorum victrici dextera cadencium multitudo.

1207. Fulco episcopus Cracoviensis obiit.

1207. Fulco episcopus Cracoviensis obiit.

1208. Wincentius canonice electus⁴⁾, a
 15 papa Innocentio confirmatus et per Henri-

1208. Vincencius canonice electus, ab
 Innocencio papa confirmatus est, et per

¹⁾ Porównaj *Mistrza Wincentego* Chron. I. 6. str. 257. ²⁾ Wincent. Chron. III 26. str. 360. ³⁾ Wincent. Chron. tamże. ⁴⁾ Mało dotąd znane okoliczności tej elekcji rozświeca list Innocentego III papieża do kapituły krakowskiej pisany, o którym na str. 194 spominałem. Daję go tu w zupełności według textu drukowanego w Paryżu 1682 r. w nader rzadkiem dziele: *Epistolarum Innocentii III Romani Pontificis lib. XI. ep. 40 str. 153. Odpis jego z biblioteki cesarskiej w Wiedniu zawdzięczam uprzejmości dra Zeissberga. Capitulo Cracoviensi. Diversis litteris a diversis collegii vestri partibus nobis missis in nostra dudum audientia recitatis, intelleximus tam per eas quam per assertionem illorum qui partem fovebant utramque, quod bonae memoriae F(ulkone) episcopo vestro rebus humanis exempto, cum coepissetis de successoris electione tractare, quidam vestrum in venerabilem fratrem nostrum G(eleonem) Plocensem episcopum convenerunt a sede apostolica postulandum, sperantes per industriam et religionem ipsius Ecclesiae suae commoda multiplicia proventura. Quidam vero dilectum filium magistrum Vincetium Sodomiriensis Ecclesiae diocesis Cračoviensis Praepositum, virum utique multimoda laude preclarum, unanimiter elegerunt. Auditis igitur diligenter et cognitis quae super ipsa diversitate fuerunt utrinque proposita coram nobis, licet utraque persona idonea censeretur, quia tamen etsi plures in postulatione praedicta visi sint ab initio consensisse, multi demum ex ipsis in electione dicti Praepositi consenserunt si forsan ipsam postulationem contingeret non admitti, et ad ius etiam ordinarium plus accedit ut Ecclesiae de diocesi propria in pastorem vir provideatur idoneus quam episcopus alii Ecclesiae alligatus, postulationem praefatam non duximus admittendam, et sic intelligentes electionem praedictam a pluribus de persona idonea canonice celebratam, ipsam de consilio fratrum nostrorum curavimus confirmare. Quocirca discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus quatenus eidem electo in spiritualibus et temporalibus tamquam pastori vestro de cetero respondentes, debitam et devotam obedientiam ac reverentiam sibi exhibere curetis. Datum Laterani V. Kal. Aprilis anno undecimo.*

1208.
marca
27.

cum archiepiscopum in episcopum Cracoviensem consecratus est.

Henricum archiepiscopum in episcopum Cracoviensem consecratus.

maja
16.

1211. Mescio dux Ratiborie obiit. Kazimirus filius suus succedit.

1215. Rome factum est concilium tempore Innocencii III.

5

czerwca
16.

1216. Innocencius papa predictus obiit.

1217. Christinus palatinus Mazoviensis miles strenuissimus precepto ducis Cunradi cecatur, tandem violenter iugulatur. Et quia summa petit livor, quia etiam cum male queruntur prospera, sepius adversa succedunt, flos milicie Mazoviensis marcore lividorum cecidit, et murus totius est Mazovie dissipatus, totalisque terra Mazovia lacte et melle manans, tunc maxime mel in absinthium et lac incepit in adversa nubila commutare.

10

1218. Wincencius episcopus Cracoviensis cedit. Ivo succedit et per Henricum archiepiscopum in episcopum Cracoviensem consecratur

marca
22.

1219. Henricus archiepiscopus obiit.

1219. Henricus archiepiscopus obiit.

13

1221. In Prudnik hospitale de sancto spiritu per Iwonem episcopum de consensu capituli constituitur.

1221. in Prandnik hospitale de sancto spiritu per Ywonem episcopum cum consensu capituli construitur

1222. Per eundem Iwonem ordo Predicatorum ad sanctam Trinitatem de civitate, et in Kacich ordo Cisterciensis statuitur.

1222. per eundem episcopum ad sanctam Trinitatem ordo Predicatorum, et in Caczicz ordo Cisterciensium statuitur.

20

marca
5.

1223. Wincencius episcopus Cracoviensis obiit¹, et in Morimundo quiescit. Gregorius III⁹ cardinalis in Cracoviam venit. Dedicacio sancte Trinitatis

1223. Vincencius episcopus obiit et in Morimundo quiescit

23

lutego
21.

1224. Magister Benedictus obiit, qui contulit capitulo Cracoviensi villam Wilka cum molendino. Mykul archidiaconus²) contulit eidem capitulo villam Tune.

1225. Henricus dux Zlezie stetit in Cracovia octo diebus cum suo exercitu et recessit. Ordo de Kacich transfertur in Mogilam.

1225. monasterium de Caliticz transfertur in Mogilam que Clara tumba cognominatur, et ibi cenobium fundatur Griseorum.

30

1226. In Mogyla dicta Clara tumba fundatur cenobium Griseorum. Bolezlaus filius Lezstkonis nascitur XI Kalendas Julii.

czerwca
21.

¹) Dzień śmierci Wincentego kładę tu według kalendarza kapitulnego; Starowolski jednak powiada: In libro mortuorum monasterii Andreoviensis quarta Aprilis obitus ejus commemoratur, cui magis fidendum noscitur. Vit. et Mir. str 26. ²) W kalendarzu kapitulnym, który niżej dajemy, zapisana śmierć jego pod dniem 6 grudnia.

1227¹⁾. Lezsko dux Cracovie interfectus est in colloquio a filio Odonis sub fraude.

1229. Henricus dux Zlesie captus est a duce Cunrado. Dux Wladislaus filius Odonis captus est a sene Wladizlao in bello. Castrum edificatūr in Pregina a duce H(enrico). Ivo episcopus Cracoviensis in exilio obiit²⁾.

1230. Ecclesia Cracoviensis combusta est.

1231. Consecratio Wislai episcopi Cracoviensis. Dux Wodizlaus obiit.

1232. Sanctus Anthonius frater ordinis Minorum kathalogo sanctorum ascribitur³⁾.

1233. Henricus dux Zlesie intrat terram Odouiz et castrum Kalis ei traditur et aliud edificatur.

1234. Theutonici cum duce Cunrado in Prussia sine contradictione tres ebdomadas steterunt terram vastantes.

1235⁴⁾.

1236⁵⁾. Salomon decanus Cracoviensis obiit⁶⁾.

1237⁷⁾. Radulphus cantor Cracoviensis obiit.

1238⁸⁾. Henricus dux Zlesie et Cracovie obiit, cui Henricus suus filius in utroque dominio successit.

1227. Lestco dux Cracovie interfectus est in colloquio a filio ducis Odonis sub fraude.

1228. Dux Wladislaus Odonis captus est a sene Wladislao in bello.

Item **1229** Ivo episcopus Cracoviensis obiit.

1230. Cracovia combusta est.

1231. consecratio Wislai episcopi Cracoviensis.

1238. Henricus dux Silesie dictus barbatus et dux Cracovie, obiit; cui Henricus in utroque ducatu successit, filius ipsius; is est Henricus quem Tartari occiderunt.

1239. Boleslaus filius Lezstkonis filiam regis Hungarie duxit in uxorem⁹⁾. Odouiz obiit¹⁰⁾. Johannem cancellarium dux Cunradus suspendit¹¹⁾.

¹⁾ 23 listopada wedł. Neer. Boh.-Sil. w Zeitschr. f. sles. Gesch. V str. 115; zaś 24 listopada według kal. kapit. ²⁾ 12 lipca. ³⁾ W tem miejscu dodał swoją ręką Długosz: Vincencius Gneznensis archiepiscopus obiit. Gunterus Ploczensis et Laurencius Wratislaviensis episcopi obierunt. ⁴⁾ Długosz dodał tu Bellum intestinum inter Cunradum Mazovie et Boleslaum Pudicum. Item fames horrida in Polonia. ⁵⁾ 21 maja ⁶⁾ W tem miejscu dopisał Długosz: Fratribus minoribus datur in Cracovia conventus. ⁷⁾ 19 stycznia. ⁸⁾ 19 marca. ⁹⁾ Rok ten zumeścia Księgi ztwierdza niewątpliwym sposobem dyplom Grzymisławy matki Bolesława w kopiarzu Andrzejowskiego klasztoru znajdujący się, datowany w Wojniczu r. 1239 cum aportata est filia Belae regis Ungariae nostro filio Boleslao in uxorem. ¹⁰⁾ Prawdopodobnie umarł dnia 3 listopada. Porównaj Necrologium Boh. Siles. w Zeitschrift für Gesch. und Altherth. Schlesiens V 114. W temże nekrologium na stronicy następnej jest wzmianka o śmierci Richezy siostry syna Odonicza, przypadłej dnia 18 listopada. ¹¹⁾ Porównaj o tym wypadku Dług. Hist. VI. 665 i Theinera Mon. Pol. I. 35.

1241. Tathari Cracoviam intrantes ecclesias succendunt, populum sine delectu etatis et sexus interficiunt, milites multos

1241. Tartari Cracoviam intrantes ecclesias succendunt et populum infinitum abducunt.

Cracovienses in congressu cum ipsis maxi-

me ob prede avariciam, que Polonis in prelio est innata sub astu callido occidunt, multa preda secum asportant Tandem Zlesiam ingressi et cum duce Henrico et suo exercitu congressi ipsum ducem et de exercitu ipsius neci plurimos addiderunt, et sic multo excidio cedibus atque dampnis Polonis crudeliter illatis, illesi ad propria per Hungariam, totum mundum ex sua crudelitate, gravi horroris percidentes formidine redierunt. Quos tamen non robur virium tam efficit formidandos, nec robusti brachii fortitudo, verum sola cruenta crudelitas ac infidelitatis versucia fraudulenta. Dux Conradus Cracoviam tenet.

5

10

marca
15.

1242. Dominus Wislaus episcopus Cracoviensis obiit. Cui dominus Prandota succedit Dux Conradus Cracoviam tenens mi-

1242. Wislaus episcopus obiit cui Prandota successit.

13

lites quos sibi adversarios credebatur, captivat et incarcerat.

1243. Boleslaus dux filius Lezstkonis cum duce Cunrado suo patruo et aliis ducibus, qui venerant eidem duci C in auxilium, prelium in Suchdol committit VIII Kalendas Junii, et Dei potencia dictum B(oleslaum) et suum exercitum protegente, ipse dux C(unradus) dedit terga cum suis exercitibus superatus Tunc patuit manifeste, quantum oraciones populi et clamor in altum sublatus prefato principi B(oleslao) ad victoriam profuerunt; quantumve duci Cunrado crudelis exactio in plebem et iniuriosa comminatio in ecclesiam Dei prestiterint nocumenti

20

1244. Ruteni¹⁾ per diversos insultus Lublin devastant et ecclesias succendunt. Kyla per milites ducis Cunradi devastatur.

1243. Ruteni per diversos insultus in suburbio Lublin vastant et succendunt

25

w
czerwcu

1245. Innocencius papa III⁹ concilium episcoporum et regum Lugdunum convocat, in quo imperatorem Fredricum imperio destituit et Sathane commendat eundem²⁾.

1246. Opizo abbas de Mezano domini pape vices gerens anno in Polonia mansit uno.

30

1246. Dux Cunradus, Kazimirus filius eius et Mesko dux de Opol edificant castrum in Cracovia, ubi Rudava intrat Vizlam; aliud prope Tinciam super rupem; tertium in Lelow. Sed postea statim in Cracovia duci Boleslao redditur; in Tincia acquiritur. Deinde mortuo Mescone Lelow restituitur.

35

¹⁾ Pruteni *ma rēkop.* ²⁾ eiusdem *ma rēkop.*

1247. Ecclesia sancti Wencezlai in Cracovia de plumbo tegitur preter turres, que sunt ante Thartaros cooperte.

Item **1247** Ecclesia sancti Wenceslai de plumbo tegitur, preter lateres que sunt ante Tartaros tecte.

1248. Godefredus legatus quintam exegit a clero de redditibus ecclesiarum¹⁾. Eodem anno Jacobus archidiaconus Leodiensis sedis apostolice legatus veniens in Poloniam indulsit in Polonia, quibus placet carnes comedere post septuagesimam.

1250. Ecclesia beati Wencezlai pavimentatur Miracula beati Stanyzlai martiris gloriosi per dominum Fulconem archiepiscopum Gneznensem, Thomam episcopum Wratislaviensem et...²⁾ abbatem de Lubes examinantur³⁾

1251 Magister Jacobus doctor decretorum et magister Garardus canonici Cracovienses cum Predicatoribus et Minoribus pro canonizatione beati Stanyzlai certii nuncii et procuratores eiusdem negotii ad Romanam curiam destinantur. Sal durum in Bochna est reperiunt, quod nunquam ante fuit

1252. Magister Jacobus et magister G(arardus) de Romana curia redeunt Beatus Petrus de ordine fratrum Predicatorum, Lombardus genere, ab hereticis pro fide catholica occiditur et eodem anno canonizatur et kathalogo sanctorum martirum ascribitur a domino Innocencio IV papa. Celebratur autem III Kalendas Maii sollempnitas eiusdem martiris gloriosi.

1253. Item magister Jacobus et magister Gozvinus canonici Cracovienses ad Romanam curiam remittuntur pro canonizatione dicti sancti Stanyzlai Qui sanctus eodem anno per dominum papam Innocencium IV canonizatur et kathalogo sanctorum martirum ascribitur eiusque sollempnitas VIII Idus Maii cum reverencia et veneracione statuitur celebranda Prefati autem nuncii spe non fraudati, desiderio

Item **1253** Mgr. Jacobus et Mgr. Nicolaus¹⁾ canonici Cracovienses ad curiam romanam mittuntur pro canonisatione sancti Stanislai. qui per dominum Innocentium papam est canonisatus; eodem anno nuncii predicti redierunt

Boleslaus Dux Cracovie et Wladislaus Opoliensis cum exercitibus suis, eciam Ruthenis, terram Opavie vastaverunt

potiti adeptique sui negotii exitum peroptatum, leti et incolumes in Poloniam sunt reversi Eodem anno⁵⁾ dux Bolezlaus Cracovie et dux Wladislaus Opoliensis cum Ruthenorum exercitu terram Opaviensem vastaverunt et multam familiam et predam aliam idem Rutheni abduxerunt

¹⁾ Porównaj kroniki Boguchwała rozdz. 85 str. 566. ²⁾ tu zostawiono próżne miejsce na wpisanie imienia opata, który był podówczas Henryk. ³⁾ Obacz bulę Innocentego IV papieża na str. 779. ⁴⁾ próżne miejsce na I na to imię. ⁵⁾ Porównaj dyplom z tegoż roku u Gładyszewicza Żywot Prand. str. 199 tudzież Dług. Hist. I. 733.

1254. Gedko miles obiit, qui centum vel amplius annorum senex exstitit. Hic multa miracula sancti Stanyzlai magistro Petro¹⁾ preposito Kylciensi ea scribenti et gesta Polonorum militum inclitorum fideliter enarravit.

1256 Rex Wilhelmus de Holandia occisus est per Frisones. Thomas episcopus Wratislaviensis per Bolezlaum ducem Zlesie captus tractusque misere in Legnich fuit arcte custodie deputatus Eodem anno²⁾ idem episcopus dimittitur. Lanchicie provincialis synodus celebratur³⁾.

1257. Cracoviensis civitas iuri theutonico traditur et situs fori per advocatos et domorum et curiarum immutatur. Sed iidem advocati in sua advocacia modicum duraverunt. Eodem anno ordo de penitencia beatorum martirum intrat Poloniam pontificatus Alexandri IV. Eodem anno pridie Kalendas Februarii luna quarta, infra horam prime factus est terre motus.

1258. Fulco archiepiscopus Gneznensis obiit.

1259. Bolezlaus dux Cracovie cum alio B(olezlao) duce Polonie cum suis exercitibus terram Luciciensem devastarunt. Eodem anno Thartari barbarica rabie sevientes fraude infidelitatum virulenta, que quamquam ceteris barbaris sit inolita, hiis precipue est innata, propensius prepotentes et tanquam sevre bellua semper prompta

1259. Tartari subiugatis Bersabenis, Litwanis, Ruthenis et aliis gentibus, Sandomirz castrum capiunt, et multis Christianis occisis, alios abducunt Similiter autem Cracoviam venientes occiderunt plurimos et servitutis compede reliquos, ad sua devehentes, mancipaverunt.

terram Sandomirie ingressi sua truculencia inhumana, que nec sexui consuevit parcere nec etati, que nec prece nec precio valet nec servicio ad misericordiam

¹⁾ Są to, ile się zdaje, te same cuda, których oryginał na wielkich zwojach pergaminowych spisany znajduje się w bibliotece kapitulnej krakowskiej. Wincenty z Kielc dominikan, który około tegoż czasu na prośby biskupa Prandoty Żywot św. Stanisława pisał, zamieścił przy nim także i cuda tego świętego. W nich powołuje się na swego brata Piotra temi słowami: Comes Janusius, vir nobilis, filius Jarozlai et Petrus frater meus filius fratris Henrici, ambo fide digni, sub fidei iuramento et aliquorum qui cum eis comitabantur testimonio retulerunt mihi rem hanc, quam vobis refero itd. (Rękop. str. 33). Tu opowiada cud, którego oni doznali od św. Stanisława w żegludze swojej z Akwilei do Wenecyi. Prawdopodobnie ten to sam Piotr, który słuchał nauk w akademii Bonońskiej, pracował nad spisaniem tych cudów, i o nim tu jest mowa. W bibliotece kapitulnej krakowskiej znajduje się też piękny pergaminowy kodeks z napisem dawnym: Liber magistri Petri canonici Cracoviensis Quaestionum super librum Sententiarum compilatus per magistrum Wileminum. Scriptus Padve anno dominice incarnationis 1234. Śmierć tego Piotra zaciągnięta jest w kalendarzu kapitulnym pod dniem 7 kwietnia. ²⁾ Wzięiony był aż do 8 kwietnia roku 1257. Obacz Stenzla Urkunden zur Gesch. des Bisth. Breslau XXXVIII. ³⁾ Synod odbył się 14 października 1257 r. Porównaj Boguchwały kron. rozdz. 120 str. 581.

inclinari, homines neci addunt, sanctuaria Domini igne cremant, totam terram depopulantur. Castrum Sandomirie magis calliditate doli quam robore virium capiunt, in quo plurimis occisis paucos residuos captivantes Cracoviam sunt ingressi, ubi homines plurimos occiderunt, plurimos etiam captivos secum cum preda maxima ad propria remeantes illesi abduxerunt Et hii Sandomirie et Cracovie provinciis cedentes, dampna et excidia graviora prioribus Thartaris inflixerunt.

1260. Quidam homines turbatim glomerati usque ad umbilicum corpore nudi, agentes penitenciam, que fertur Perusii recepissee exordium, quam laycalis turba theutonica fuit ferventissime amplexata, velati oculis sua nuda dorsa flagellantes 10 flagellis singulis quadruplici corrigia connodatis Cracoviam intrantes, ipsa penitencia peracta ad ecclesias...¹⁾ de civitate subito sunt egressi. Et hii, quia auctoritatem ecclesie, que ipsos nequaquam decebat, temere usurpabant, in ipsius ecclesie preiudicium et gravamen ab ipsa ecclesia sunt deiecti et tanquam pseudopenitentes suo errore cognito non ultra coniuncti, immo sunt ab invicem separati. Penitencia 15 igitur eorum, que per se ipsam sumpsit exordium, deficiens desiit in se ipsa.

1260. Albertus prepositus Lanchiciensis et canonicus Cracoviensis, qui contulit villam Zelonki ecclesie Cracoviensi obiit. Lelou²⁾ castrum per Kazimirum ducem edificatur et statim per Bolezlaum ducem destruitur

1262. Johannes capellanus de Luboricia **1262.** Semovithus Dux Mazovie per Lit-
20 XVI Kalendas Januarii obiit. Semovitus dux wanos in Jazonsko occupatus occiditur, et Mazovie a Lituanis in Jazdov in vigilia be filius Cunradus capitur.
ati Johannis³⁾ baptiste occiditur, et Cunradus filius eius capitur.

1263 Ecclesia sancti Marci ad fratres de penitencia beatorum martirum in civitate fundatur. Eclipsis solis in die sancti Dominici luna XXVII. Mendoch rex Lyt-
25 wanorum a Litwanis occiditur⁴⁾.

¹⁾ próżne miejsce w rękop ²⁾ nad rzeką Białą w województwie krakowskiem. ³⁾ bte dodano tu przez omyłkę w rękopismie i podkropkowano ⁴⁾ Tu w rękopismie skończył się tekst na stronie 14 w drugiej przedziałce, i zostało jeszcze miejsca na 8 wierszy, które już niczem nie zapelniano. Jest to ostatnia z kart rubrykowanych czernidłem według jednostajnego wzoru, mianowicie we dwie przedziałki, z szerokimi dla wydatnienia porządku lat odstępami. Dalsze karty już rubrykowane nie były. Na następnej 15 stronie wpisano, ile się zdaje, później nieco, trzy tylko daty naśladując jeszcze tę samą formę, a po nich, mianowicie po roku 1266 wciagała już druga ręka pismem drobniejszym, bez żadnego na lata odstępu, śmierć Prandoty biskupa, jego pochwałę i nagrobek, wreszcie wstąpienie na biskupstwo Pawła z Przemankowa itd. Gdy i na ostatniej karcie kalendarza imiona biskupów krakowskich pierwszą ręką pisane kończą się na Prandocie, widać więc, że według pierwszego założenia tu był koniec kapitulnego rocznika.

1264. Cometa sive cometes, quem quidam dicunt ignitum sydus, quidam nubem accensam, apparuit et stetit quasi octoginta diebus Mortalitas animalium. Stroy-nat potens princeps Lituanorum, qui occiderat Mendog, occiditur per Theophilum et per Woysalk filium ipsius Mendog regis. Tandem Comat princeps Jazvuditarum in bello per Cracoviensem exercitum occiditur.

5

1265 Castrum edificatur in Cracovia super totum montem cum lignis.

1265 Castrum Crakow edificatur super montem totum cum lignorum structura

1266. Bolezlaus dux Cracovie misit exercitum in Russiam et vicit Swarnonem, et multos de Ruthenis occidit, non tamen propria virtute, sed oracionibus ecclesie et superno auxilio adiuvante. Nec hec victoria est humanis viribus, sed potius divine potentie ascribenda Terram etiam idem exercitus ducatus ipsius Swarnonis devastavit.

1266. Boleslaus Dux Cracovie misit exercitum suum in Russiam et vicit Swarnonem Ducem Russie, et terram suam vastavit, et siluit terra in habundancia optate pacis tempore sue vite

10

w rękop.
20.

Eodem anno venerabilis pater dominus Prandota episcopus Cracoviensis in vigilia beati Mathei ewangeliste licet corpore multis diebus languens, audita missa et omnibus horis et officiis ecclesiasticis diurnis, sana mente devotissime expletis, circa crepusculum nocturnum spiritum de hergastulo corporis in Domino relaxavit. Hic itaque, ut re et nomine verus procurator ecclesie censeretur, sue ecclesie redditus, patrimonia et ceteras utilitates secundum equitatem eidem congruentes, libertatem clero omnimodam secundum Deum, iusticiam et tutelam a persecucione omnimoda laycali et patrie liberationem studiosissime procuravit. Hic in benedictionibus Domini preventus, super quem gratia superna propensius pluribus suis predecessoribus est illapsa, huiuscemodi prerogative privilegio meruit insigniri, quod beatus Stanyzlaus gloriosus martir contextus pulvere sepulture, tanquam gemma sub alga pelagi, tanquam lux abscondita sub modio, canonizatus suo tempore et kathalogo sanctorum martirum ascriptus sua procuracione suisque manibus de terra tumuli est exceptus. Hic igitur hoc epitaphio propter sua gesta preclara per iugem gloriam meruit perhennari.

13

20

23

Epitaphium¹⁾

30

Hic iacet ecclesie decus, hic pastor bonus, hic flos

Justicie, cleri Prandota presul honor.

Hic via veri, gloria cleri, Prandota tota

Laus patrie, pater inclitus est situs aula sophie.

¹⁾ nadpis ten cynobrem w rękop.

Aliter

Flos situs inclitus hic cleri veri via legis

Egis presul agaps Prandota tota gregis.

Hic sacer e tumulo te Stanyzlai levavit

5 Te sanctum populo pater alme levando probavit.

Vel sic

Hic sanctum titulo sanctorum te sociavit¹⁾.

Eodem anno scilicet 1266 septimo Idus Octobris²⁾, die electioni per capitulum Cracoviense legitime assignato, dominus Paulus³⁾ filius comitis Jazdonis, canonicus
10 Cracoviensis in episcopum per arbitros magistrum Gerardum prepositum Wizlicien-
sem, magistrum Stephanum et Wisson, Cracovienses canonicos, est electus. Tandem
eodem anno in die Symonis et Jude⁴⁾ apostolorum per dominum Janussium Gncz-
nensem archiepiscopum fuit in Unyeyow confirmatus

1267. Idem dominus Paulus sabbato in 1267. Paulus in episcopum Cracovien-
15 quo cantatur: *Intret oratio* in sacerdotem, sem consecratur.

et proximo sequenti die dominico quo can-

tatur: *Reminiscere* in episcopum in Lelow per dominum Janussium archiepiscopum
consecratur⁵⁾, et tunc facta est leticia magna in populo tam clero quam layeis, ita
etiam quod leti festas duxere coreas.

20 Eodem anno in octava purificationis sancte Marie⁶⁾ venerabilis pater dominus Gui-
do militans Deo sub norma et ordine Cysterciensi tituli sancti Laurentii in Lucina

¹⁾ Paprocki w *Herbach rycerstwa* (str. 394 wyd. pierwsze) daje krótką o śmierci Prandoty wiadomość i przytacza nieco odmiennie ten nagrobek. Umarł (powiada) roku 1262 w wigilię św. Mattheusza apostoła i ewangelisty 21 Septembris, przez czas długi chorując, jednak wysłuchawszy msze świętej i wszystkich godzin i obrzędów kościelnych z wielkim nabożeństwem przed zachodem słońca umarł, w kościele na zamku pochowany w pośrodku kaplice św. Piotra, nad którego ciałem te wiersze napisano:

Hic jacet ecclesiae decus, hic pastor bonus, hic flos

Justitiae, cleri, Prandota praesul honor

Hic via veri, gloria cleri Prandota tota

Laus patriae, pater inclitus est factus aula Zophiae

Egis praesul agaps Prandota tota gregis

Hic sacer e tumulo te Stanislae levavit,

Te sanctum populo pater alme levando probavit

Ut sit hic sanctum titulo sanctorum te sociavit.

²⁾ 9 października. ³⁾ Paweł z Przemankowa; o nim obacz *Rys historyczny przez Alexandra Przedzieckiego* Warszawa 1851. ⁴⁾ 28 października. ⁵⁾ Porównaj Boguchwałę rozdz. 151 str. 593. ⁶⁾ 9 lutego.

presbyter cardinalis legatus a latere sedis apostolice in partes Polonie et alias destinatus concilium in Wratizlavia sollempniter fecit, et multas constitutiones salutiferas statuens sanxit tenendas. Hic venerabilem patrem dominum Paulum ecclesie Cracoviensis predictum episcopum tunc electum super archiepiscopum et omnes episcopos Polonie fuit propensiori favore et gracia prosequutus et honoris preminencia honoravit. Hic quinto Kalendas Julii in Cracoviam veniens paterna pietate plus solito exuberans, benignissimus in clerum et laycos apparuit, totum mansuetissimum eisdem in omnibus se presentans.

czerweca
28

wrzesnia
11.

Eodem anno III ydus septembris dominus Goslaus antiquus canonicus Cracoviensis, primus officialis et penitenciaris domini Pauli prefati Cracoviensis episcopi obiit.

Dux¹⁾ Kazimirus obiit. Hic affabilis²⁾ multum extitit, lautam mensam tenuit³⁾, hos-

5

10

¹⁾ Ten ustęp wpisany jest na stronie 16 kodeksu zaraz u góry, bez wyrażenia roku lub zostawienia miejsca na niego i bez powołania się na poprzedni słowami eodem anno, jak to przy innych zapiskach widzimy. Pismo jego widać w trzech pierwszych wierszach jest widocznie starsze od tego co je poprzedza, równie jak i od tego co bezpośrednio po nim następuje, a podobne do ręki pierwszej, mianowicie do tej, co słowa Dux Kazimirus obiit pod rokiem 1194 na stronie 12 pisała. Spomniałem już wyżej, że niniejszy rocznik kapitulny według pierwszej swojej osnowy skończył się był na stronie 14 i początku 15 gdzie znaczne jeszcze części pergaminu dotąd nie pozapełniano. Niniejszy tedy ustęp przez całą szerokość karty pisany jest luźną spominką przekopioną tu z jakiejś dawnej księżki, a jako niemający daty wyraźnej, na ostatniej próżnej stronie umieszczony. Gdy z czasem miejsca próżne tak przed tą spominką, jak i po niej różnymi zapiskami pozapełniano, znalazła się ona przypadkowym sposobem bezpośrednio po zdarzeniu z roku 1267, a przed zdarzeniem z 1255, właściwie zaś 1253 roku, to jest przed kanonizacją św. Stanisława. Wydawcy niemieccy odnoszą tę spominkę do Kazimierza księcia kujawskiego około tego czasu zmarłego z tem tylko zastrzeżeniem, iż wątpliwą jest rzeczą asali ten księga w tym właśnie roku umarł. Długosz podał śmierć Kazimierza kujawskiego pod r. 1268 (Hist. I. 785). Treść wszakże tej spominki nie da się żadną miarą odnieść do kujawskiego księcia, który był warchoł i niegodziwiec w całym słowa tego znaczeniu (ob. Narusz. Hist. nar. V. str. 25 — 102 wyd. pierw.), a zgodna jest zupełnie z tem co o Kazimierzu Sprawiedliwym i jego rządach powiedział w kronice swojej Mistrz Wincenty; jest nawet pewne powinowactwo w wyśłowieniu między kroniką a tą spominką. Dostrzegaliśmy już wyżej pod rokiem 1205 ślad niejaki pióra Wincentego w tem, co tamte powiedziano o Romanie halickim, być tedy może, że i ta komemoracja pierwotnie przez niego była skreślona a znajdowała się na jednej z owych ksiąg, o których nadmieniał Innocenty IV w swej bulli, skąd zagarniono ją do niniejszego kodeksu kapitulnego. Bezpośrednio po niej na miejscu próżnym, trzy czwarte całej strony wynoszącem wpisano we dwie przedziałki ręką z wieku XIV koniec tak nazwanego przez wydawców niemieckich „kompilowanego“ rocznika od r. 1255 — 1291, którego początek na takimże próżnym miejscu od str. 4 — 6 też sama z XIV wieku ręka wciągnęła.

²⁾ Porównaj to, co o cnotach Kazimierza Sprawiedliwego mówi Wincenty Chron. IV. 5 str. 386; tu należy także wyrażenie jego: cunctis affabilitate prestatibilem sese offerebat str. 447.

³⁾ celeberrimos ac prodigos instaurat apparatus tamże IV. 5.

pites nuncios miro caritatis affectu suscipiens benignissime pertractavit, ob quam causam celebris fame preconio ab ignotis meruit insigniri. Verum et affabilis, graciosus multumque inferioribus predilectus¹⁾, nam eo dominante nullus palathinus, nullius castellanus, nullus in quacumque dignitate constitutus ullam violenciam, ullam calumpniam²⁾ vel aliquam iniuriam ausus fuit inferre, nec fenum rapere, nec vim aliquam irrogare³⁾. Divinum officium multum dilexit et affectuosius audiens fecit sepius missas sanctorum sollempniter celebrari⁴⁾.

Eodem anno magister Jacobus decanus Cracoviensis, scolasticus Bamberigensis, cantor Wladizlaviensis, canonicus Wratislaviensis capellanus domini pape et regis Bohemie obiit XI Kalendas Maii⁵⁾. Hic in Skaressov de hospitibus parentibus extitit oriundus. Hic exigui corporis, parve stature, nigro pilo quamquam extiterit, quam plurimis tamen magnitudine sciencie utriusque iuris, canonici et civilis, nec non candore sapiencie preminebat. Nempe in philosophie stadio decurrens eiusque nactus bravium, in civili iure professus quatuor annis Bononie doctor mansit eximius decretorum. Idem sincerus zelator sacrosancte ecclesie, pro eius libertate strenue militavit; de cuius milicia Wratizlaviensis ecclesia, in qua est sepultus, super suis decimis reportat commoda peroptata. Cracoviensis ecclesia quanta luce corruscat ex canonizatione sanctissimi Stanizlai per suos immensos labores in Romana curia, ut supra patet liquido impetrata, merita ipsius martiris exerunt gloriosa. Ipse cultor iusticie, non arundo vento agitata, non arguciiis ganniens vulpinis, non clausus a dulator gesticulatorio servare favorem, aut nancisci obsequio satagendo, non terrore secularium potestatum concussus, nec blandimentis seductus, semper assecla tenax normam sequentium equitatis pertinaxque zelatorum iusticie imitator. Ecclesiam Dei libertatibus, privilegiis, commodis, utilitatibus per sedem apostolicam, per episcopos, per principes seculares suo suffragio, consilio salubri, exhortatione immo oportuna et importuna, favore, presidio nec non modis quibuscumque procuravit in perpetuum gratulari. Numquam principibus contra ecclesiam aut in clerum aliquomodo persuadendo, immo pro ecclesia, clero et iusticia se multis periculis exponens, multas iniurias est perpessus. Ascendensque ex adverso se murum pro domo Dei et ecclesia Wratizlaviensi in suis decimis per theutonicos dampnificata

¹⁾ diligi mavult (Casimirus), quam timeri Vinc. Chron. str. 393 ²⁾ odium calumpnie et amor concordiae. Vinc. tamże str. 387 ³⁾ quivis potentum quorsumlibet pompaticę vergens, pauperum non tantum paleam, fenum, stipulam, sed annonam diripuit *mówi Wincenty o rzędach przed Kazimierzem str. 398, a jako kontrast dodaje rozporządzenia na tego monarchy: qui pauperum annonam aut vi, aut quolibet ingenio acceperit, anathema sit itd. tamże str. 400.* ⁴⁾ Fuit autem semper illi (Casimiro) solenne, Sanctorum venerari sollemnia. Vinc. Chron. IV. 19 str. 424. ⁵⁾ 21 kwietnia.

opposuit, in qua relaxans in Domino spiritum de carnis hergastulo, est sepultus. Qui ex testamento omnes libros suos utriusque iuris ad opus ecclesie Cracoviensis contulit et legavit. E quibus decretum et decretales capitulum eiusdem ecclesie magistro Ade rectori scholarum eiusdem ecclesie propter ipsius servicium dedit liberaliter, maxime propter hoc, quia idem rector ipsi magistro J(acobo) viventi multa 5 servicia demonstravit, pro quibus nulla repensa retributionis extitit consolatus.

Magister Gerardus olim doctor scholarum dicte ecclesie in decanum succedit.

Premizl, qui et Othacarus, rex Bohemo 1268. Rex Bohemie Prussiam intrat et rum cum potencia sui exercitus venit in Christianos non paganos devastat.

Thorum contra Pruthenos, cupiens Martis 10

miliciam exercere, qui propter adversitatem temporis et hyemis mansuetam temperiem, non adepto voto fraudati desiderio, expensis et laboribus inutiliter consumptis, dampnis, rapinis et aliis iniuriis terre domini Bolezlai ducis Polonie graviter illatis, retro domum, unde venerant sunt reversi. Unde idem dux cum ipso rege discordavit. 15

1268.
grudnia
30.

Anno domini 1269 dominus cantor Cracoviensis, Troianus nomine grandevus et procerus, vir in omnibus mansuetus, ultra quam centenarius, qui sobolis utriusque sexus ex se generate visione mutua est gavisus, qui elemosinis et oracionibus satis fuit sedulus et intentus III Kalendas Januarii est defunctus. Quanquam autem cum viveret spiritus eius, utpote viri aliquando devicti dyonee potentia voluptatis non predominatus extiterit sue carnis illecebris, tamen quia aliis virtutibus premebat, qui non egit dolum in lingua sua, nec proximo fecit malum, sanctus Stanizlaus maluit per eius manus benedictionem sui anuli et reliquiarum multis languoribus conferre patrocinium et medelam, ut ipsius martiris miracula manifestant¹⁾. Huic dominus Wisson, vir nobilis, pollens morum, sciencie et probitatum multiplicium ornameto primus Polonorum capellanus domini pape succedit. 20 25

¹⁾ *Ustęp, do którego się te słowa odnoszą we wspomnianem wyżej dziele Wincentego z Kielc opiewa tak: Boyzlaus grave apostema habens in gutture, cum per tres dies eum morbus vexaret in tantum, quod nec bibere, nec comedere, nec aliquid deglutire posset, ferre desperatus et pro mortuo habitus secundum consuetudinem candela iam accensa super eum tenebatur quasi super mortuum. Egro itaque et in ymagine et umbra mortis posito apparuit sibi vir quidam in visione, albis vestibus indutus, dicens ei: Vade ad Troianum custodem maioris ecclesie, ut ostendat tibi tumbam sancti Stanizlai, hanc cum osculatus fueris, statim ab hac infirmitate liberaberis. Et quum idem homo loqui non posset, mente concepit propositum quod ita faceret. Et subito apostemate rupto, sanus factus est. Quarto die ad tumbam venit, et Deo ac beato Stanizlao debitas gratiarum actiones reddidit. Rękop. str 26.*

Domina Salomea regina, relicta quondam Colomanni regis Hungarorum degens multis annis sub regula sancte Clare, germana illustris principis domini Boleslai ducis Cracovie et Sandomirie IV Idus Novembris¹⁾ obiit Hec usque ad mortem in virginitate dicitur permansisse.

- 5 Anno domini **1270** XII Kalendas Augusti²⁾ fuit inaudita inundacio fluviorum. precipue Wizle, Rabe et Dunaiech. Verum quanta dampna fecerit, horror est referre, namque sua torrenti violencia in utraque parte littorum et riparum longe lateque villas agrosque miserabiliter abolevit adeo, quod humanis usibus usque ad centos annos vel amplius reddidit inutiles et inaptos Homines, iumenta ceteraque animalia
10 in parte maxima submergendo, et quicquid sua mole precipiti contingere potuit, submersit occupans violenter. Tunc serpentes et volucres habuerunt pro refugio arbores eminentes, domus quoque, si aliquae pre fluctus impetu poterant remanere. Nec hoc dubium, quod omnipotens tantam plagam super faciem terre immiserit peccatis hominum exigentibus, ut graviora scelera animadversione insolita multarentur.
15 Dominus Stephanus rex Hungarie intrat Cracoviam VI Kalendas Septembris³⁾ et mansit duobus diebus, tercio autem die ad propria revertitur

1271. Dominus Paulus episcopus cum domino duce et eius coniuge domina ducissa discordat, et in quadragesima cum eisdem dominis magistro Dersyraio preposito et Walthero canonicis Cracoviensibus, viris constantibus, providis et dis-
20 cretis mediantibus concordavit.

Dominus Premizl prefatus rex Bohemorum cum valida multitudine sui exercitus Hungariam ingreditur circa Pascha, et ibi manendo infra mensem, civitates, castra et alias municiones plurimas in victrici dextera occupavit. Qualiter autem redierit ad propria, naciones extere hoc ignorant. Sed eo redeunte Comani de parte regis
25 Hungarie Moraviam hostiliter intraverunt, et ibi cedibus, rapinis, incendiis, raptu familie crudeliter commissis, illesi in Hungariam redierunt.

Eodem anno III Nonas Februarii dominus Hermannus dictus de Leodio, canonicus Cracoviensis ac rector ecclesie de Bitom, vir mansuetus, humilis ac multiplici preditus bonitate, nullius vento superbie agitatus aut superlatus, pompaticae fastu
30 iactancie tuberoso, piam et devotam intencionem habens erga divinum cultum in ecclesia Cracoviensi ampliandum, presertim prospiciens in eadem ecclesia altaria sanctorum Adalberti martiris et Leonardi confessoris, veluti desolata et tanquam in solitudine constituta, ad que nisi in sollempnitatibus eorumdem sanctorum missarum officia cantabantur, non minus sanctam Margaretam gloriosam virginem et
35 martirem speciali veneracione prosequens, ut eiusdem altare virginis in eadem ec-

¹⁾ 10 listopada 1268. ²⁾ 21 lipca. ³⁾ 27 sierpnia.

clesia haberetur, instituit ministros ad tria altaria in dicta ecclesia ad perpetuum, et redditus decimarum pro sustentacione eorundem ministrorum, a domino Paulo episcopo accedente ad tam pium opus gratum Deo hominibusque laudabile et acceptum, consensu Cracoviensis capituli impetravit, prout in hoc privilegio seu instrumento super eodem negocio confecto plenius continetur

5

In nomine Domini Amen. Quoniam soli divinitati convenit in ullo deficere ac omnium habere memoriam, ideo conditionis humane fragilitas artificio sibi quesivit remedium, in quo vigor fabrice naturalis summi defecit opificis voluntate. Ne igitur quod agitur in tempore cum evolucionē temporis memoria evanescat, assolet scripto testium et testimonio apicum perhennari. Proinde tam presens etas noverit quam futura, quod nos Paulus Dei gracia episcopus Cracoviensis piam et devotam intencionem diligentissime attendentes, quam dominus Hermannus canonicus nostre ecclesie habet erga divinum cultum, presertim in eadem ecclesia ampliandum, eis honestis petitionibus dignum consensum prebuimus, et nostri locius capituli consensu legitimo accedente, nec non et eorum precibus suffragantibus ad officium et divina celebrandum ad tria altaria in ecclesia Cracoviensi memorata, videlicet sanctorum Adalberti martiris, Leonardi confessoris nec non beate Margarethe, quod idem canonicus instituit suis rebus in dicte ecclesie camera, que capitulum nuncupatur cum hactenus ibi non esset. Quod etiam movens hoc negocium causa extitit principalis, decimas nostras in Kalina, que vocatur Troianowich, Zelenino ibidem prope sito, Chochea et in Replin integre et absque ulla diminucione, de nostra mensa duximus conferendas et distributas per ipsum dominum Hermannum pro suo arbitrio ad altaria supradicta ministris altarium eorundem, pro voluntate ipsius canonici quam diu vixerit instituendis, qui erunt pro tempore in perpetuum percipiendas. Ipse vero sepedictus canonicus de bonis sibi a Deo concessis quasi gracias Deo agens et nobis pro eo quod adeptus videtur quod optavit proprio suo motu sincera devotione informato episcopalem mensam quasi reddere indempnem cupiens, in hac parte providit, ut predia acquirentur et comparentur ipsi mense perpetuo incorporanda. Et quia caute prospexit, quod hoc ipsum utiliter et efficaciter vix aut numquam per eum poterat peragi, nobis ad hoc exsequendum centum marcas argenti liberaliter obtulit et persolvit. Ad quod negocium nos easdem marcas integre recipientes, fatemur ipsi canonico immo ecclesie nostre nos esse obligatos et teneri optato effectui mancipandum. Dispositio autem et institutio ministrorum ad altaria supradicta post tempus dicti canonici ad capitulum memoratum semper non ad episcopum pertinebit. Et quia hoc negocium propter ampliandum cultum Dei ad eadem altaria non minorandum est feliciter consummatum, presenti decreto de prefati nostri capituli voluntate inhibemus, ne iidem ministri vicariis aliorum dominorum in eadem ecclesia aut alias seu beneficiis aliis occupentur, ne taliter occupati sua derelinquant altaria desolata, ad que officienda sunt

10

15

20

25

30

35

maxime instituti. Ad maiorem autem evidenciam omnium premissorum presentem paginam munimine sigillorum nostri et prefati capituli dignum statuimus muniendum. Actum etc.

O generosa claredo prosapie luculenta, que gloria alti sanguinis attoleris et tanquam fecunda vitis in propagines palmitum gestis in collecta multitudine generis cui totum te rebus corpore et anima credis et concupiscis toto conamine propagari!).

1278. Boleslaus dux Cracovie, filius Lestconis obiit, qui multis privilegiis et graciis ecclesiam Cracoviensem decoravit, et clero libertatem dedit, et tempore suo magna et bona pax fuit; cui Lestco dux Siradie in Cracoviam successit

1282. fames horrenda fuit, nam mensura siliginis solvit XIII scotis argenti.

1283. Dux Lestco congregiendi cum Litwanis in Rowne devicit eos et plurimos ex eis occidit.

15 Anno²⁾ incarnationis domini nostri Jesu

Christi **1312** cives Cracovienses rabie furoris Germanici perusti, fraudis amici, pacisque palleati hostes et oculi, domino Wladyzlao duci Cracovie, Sandomirie ac domino totius regni Polonie, quemadmodum Judas Jesu osculum prebentes vice iuramenti prestantes cautelam, deposito Dei timore contradixerunt et Bolezlaum ducem Opoliensem induxerunt, qui tandem cum dicto Wladizlao Loketcone concordavit illatisque quam plurimis dampnis civibus, captivato advocato Alberto omnis iniquitatis principio de civitate recessit, et ad propria remeavit. Eidem immediate illustrissimus princeps Wladizlaus civitatem predictam subintrans denuo civium aliquos captivavit carcerumque custodie reclusit. Hos captivos seviriter per totam civitatem equis traxit attractosque patibulo extra civitatem miserabiliter suspendit, ibidemque funera tam diu pendere fecit, quoadusque nervi putrefacti ossium compaginem dissolverunt. Eodemque anno castrum in civitate, destructa domo prefati advocati, construxit, et turrim in valva ducente ad sanctum Nicholaum edificavit.

Sub anno domini **1331** rex Wladizlaus dictus Loketko dominus Cracovie et totius Polonie regni per temerarios fratres et rabidos, fratres Thorunenses cruciferos, invasus, temere contra Deum et iusticiam terram suam occupare volentes, nationes septem exteris contra eundem Wladislaum regem congregatas, conantes exterminare ydyoma Polonicum inierunt congressum contra eundem animo pertina-
ci, valida manu, brachio extento circa Brescz habuerunt feria sexta in die sancti Stanislai conflictum, e quibus ceciderunt divina potencia ac favente sancti Stanislai

¹⁾ Dotąd pisano frakturą, dalej pismem drobnem z wieku XIV. ²⁾ Ten i następny zapissek wyskrobany był w rękopismie, odczytano je nie bez trudności za pomocą środków chemicznych.

presidio quadraginta milia certo numero sunt computati et devicti a paucis hominibus, videlicet a Cracovitis et Polonis nec non Sandomiritis, qui eciam per opitulamen beati Adalberti sunt adiuti, et ex eorum primitiva audacia, qua fulti fuerunt et functi usque ad filium suum dictum (regem Kazimirum, qui post mortem patris sui coronatus est cum decore suo) et infinitos nobiles viros de nobili stemathe captivavit.

5

KATALOG BISKUPÓW KRAKOWSKICH.

W tymże co i rocznik kapitulny rękopismie jest niniejszy poczet biskupów, na ostatniej 120 stronie. Imiona ich pisane pierwszą ręką tylko do biskupa Prandoty. Pawła, który po nim w roku 1267 na biskupstwo wstąpił, wpisała już inna ręka, późniejsza, a ta okoliczność razem z tem co na str. 807 powiedziano uważana okazuje dowodnie, że pierwotna całość tej 10 zięgi osnowa kończyła się przed rokiem 1267; reszta jest dodatkiem czasów późniejszych.

HEC SUNT NOMINA PONTIFICUM CRACOVIENSIVM.

Prohorius. Proculphus Poppo. Gompo Rachelinus Aaron archiepiscopus quintus. Sula cognominatus Lambertus. Beatus Stanyzlaus martir Item Lambertus. Balduinus. Maurus Radost. Robertus Matheus Gedco. Fulco. Wincencius. Ivo. Wizlaus. Prandota, sub 15 quo dictus beatus Stanyzlaus episcopus et martir gloriosus canonizatur et cathalogo sanctorum ascribitur. Paulus. Procoppius. Iohannes dictus Muschata Nankerus Iohannes Gondonis. Petrus dictus Syrycz 26. Bodzatha episcopus obiit. Florianus episcopus Cracoviensis. Zavissius episcopus Cracoviensis. Iohannes Radliza episcopus Cracoviensis 30. Petrus episcopus Cracoviensis et doctor utriusque iuris, pius pater, 31. Albertus lastrzambecz 20 de Lubnicza 32. Sbigneus Iohanis de Oleschnicza 33. Thomas de Strzampnio, doctor, 34. Iacobus de Szenno, de domo Dambno. Iohannes Gruszczyński de domo Rosze. Iohannes Lutkonis de Brzesze, utriusque iuris doctor de domo Doliwa. Iohannes Rzeschowszky de domo Polukoze.

ROCZNIK MAŁOPOLSKI.

Znajduje się w czterech kodeksach, mianowicie: Kuropatnickiego (A. Q. ot. IV nr. 98), Lubińskim (A. F. ot. IV nr. 19), Szamotulskim wydanym przez Lengnicha i Królewieckim (Arch. król. B. 28). W nich stanowi sam początek długiego pasma roczników powstałych w różnym czasie i przez wiele rąk a doszłych do nas tylko w odpisach z wieku XV. Przecho-dząc przez ręce tylu kontynuatorów i ich kopistów utracił formę swoją pierwotną. Upstrzono go w kaznodziejskie frazesy pożyczone u Wincenciego i legendami późnemi przepleciono; mimo to wszakże odznacza się on tem, że weń weszły najdawniejsze polskie komemoracje i jest je

Wiersz 13 Proculphus» Lampertus dopisał w tem miejscu ręką z XV wieku.

dnym z roczników tych, na które powołał się Boguchwał. Kilka zdarzeń ważnych z wieku X, które w nim jedynie ocalały, i sam jego zakrój odrębną miejscowością potrącony tworzy poniekąd kontrast do rocznika wielkopolskiego i nastrocza ciekawe z jego zapiskami porównanie. Wielkopolski rocznikarz sięgnął w czasy bardzo wysokie. Spomnieniem wielebnego Bedy, zgąsłego w pierwszej VIII wieku połowie porzawszy, przeszedł długą koleją monarchów niemieckich i z Ottonami wpadł do Polski u zaślubin prawowiernej Dobrowki z Mieszkiem pierwszy wątek dziejów ojczystych nawiązując. Dotknął monarchii niemieckiej i rocznikarz małopolski, a wcale w niedaleki czas sięgnął. Oparł się on o sam koniec wieku IX. Czas to rozbitcia Wielkich Moraw, w którym główny udział miał Arnolf. Arnolfa tedy spomniawszy z naiwnością podnosi, że go wszy zjadły, a syn jego do korony nie przyszedł, i zaledwie kilka zdarzeń z dziejów niemieckich wymieniwszy mówi już pod rokiem 913 o Polsce, dwóch z jej zięt imiona i czas panowania podając. Zajrzał też i do bratnich Czechów i rozpowiada o Spilyhniewie i Wratysławie, o których to ziętach czeskich najstarszy rocznikarz pragski nie spominał. Oznacza potem rok urodzenia Mieszka I; ciemny przyszedł na świat, ale przejrzał boskiem światłem w swoim siedmioletcu, a więc w roku 938, i był już i znakomitym i sławnym nim się z Dobrowką połączył. Nie jesteśmy w stanie ścigać dalej i uwydatniać znamiona małopolskości w tem pogmatwaniu jakie nam dziś późne roczników tych rękopisma przedstawiają. Uważne jednak wejście w to, co zaraz pierwszy jego kontynuator we wszystkich pomienionych kodeksach podaje, pozwala wnosić, że bliższe o św. Wojciechu i rodzicach jego szczegóły, o biskupie pragskim Detmarze, o czasie przybycia do nas i umęczenia pustelników kuzimierskich czyli braci Bolesławskich, jak ich w Czechach nazywano; nakoniec oznaczenie czasu pierwszych biskupów krakowskich, których rzeczywistą bytność i kalendarz kapitulny, poniekąd urzędowo spisywany, nie zaprzeczył, a z którym zdaje się stać w koniecznym związku owa podwójna w Polsce metropolia świadectwem Gala zarówno jak i Wincentego zatwierdzona¹⁾); że te mówię i tym podobne daty w tych tu stronach pierwaj zapisane zostały, nim takowe przez Szląsk dostały się częściowo do Wielkopolski.

Przed dwudziestą laty o roczniku tym mówiąc śledziłem w nim pióro benedyktyńskie; wskazywałem na podanie o pierwszych z Czech do nas przybywających Benedyktynach, a sam rocznik przy Wstępie krytycznym jako dodatek drukując, odmianki rękopismów zestawiałem u dołu. Tu dla dokładniejszego rozpatrywania daję text jego w całej rozciągłości, według wszystkich kodeksów. Z nich Kuropatnickiego i Lubinski są dość zgodne i zasługują głównie na uwagę. Szamotulski jest, jak to już nadpis jego wyraża, skróceniem, w którym wszystko co obce wyrzucono; zaś Królewiecki obok textu niekiedy poprawniejszego ma w dalszym zwłaszcza ciągu wielce bałamutną chronologię, która tylko porównaniem z tantymi ile tyle prostować się daje.

¹⁾ Ob. Mon. Pol. tom I str. XXV.

*kod. Kurop.**kod. Lub*

INCIPIT REGISTRUM ANNALIUM POLONORUM
AB ANNO DOMINI 899.

Arnulphus fuit ultimus imperator quantum ad posteritatem magni Caroli. Huius filius Lodwicus ad coronam non pervenit.

901. Hunc Arnolphum pediculi devoraverunt, nec aliqua arte poterat adiuvari.

902. Lodwicus rex Francie imperat Romanis septem annis. Huius enim tempore inceperunt Italici regnare, excepto namque (imperio) a Francis fertur ad Italicos secundum sententiam Romanorum, quia Francigene non adiuabant Romam contra Longobardos rebellantes, et multas iniurias inferentes, propter quam causam tempore istius Lodwici dividi incepit imperium. Quidam enim in Italia, et quidam per Alemoniam imperabant

908. Berengarius primus in Italia regnat annis quatuor.

909. Cunradus Alemannus imperavit annis septem in Alemania.

910. Wilhelmus princeps Burgundie monasterium fundavit.

912. Berengarius secundus in Ytalia imperat annis novem.

913. Semomislaus Lestkoni quarto succedit in regno Polonie.

914. Quo-

899. Arnolphus fuit ultimus imperator quantum ad posteritatem magni Karoli. 5 Hunc Arnolphum pediculi devoraverunt, nec aliqua arte medicinali poterat ad iuvare. Huius filius Lodwicus ad coronam imperii non pervenit

904. Lodwicus rex Francie imperat Romanis sex annis. Huius enim tempore inceperunt Ytalici regnare. Exempto namque imperio a Francis fertur ad Ytalicos secundum sententiam Romanorum, quia Francigene non adiuabant Romam contra Longobardos rebellantes et multas eis iniurias inferentes, propter quam causam tempore istius Lodwici dividi incepit imperium. Quidam enim in Ytalia et quidam per Alemaniam imperabant usque ad Ottonem primum, 20 qui cepit utrobique regnare.

908. Berengarius primus in Ytalia regnat annis quatuor.

Conradus Alemannus imperavit annis septem in Alemania. 25

Wilhelmus princeps Burgundie monasterium Clunacense fundavit.

912. Berengarius secundus in Ytalia imperat annis novem.

Zemomislaus Lestkoni quarto 30 succedit in regno Polonie¹⁾, quorum utrum-

¹⁾ Zemomislaus vero anno domini 913, prout annales Polonorum narrant historiae, patri suo Lestkoni quarto in regno Poloniae successit. Boguph. Chron. *roz.* 10 str. 482 Co do zdarzenia samego, godna uwagi, że czas wstąpienia Ziemomysła na tron

kod. Szamot.

INCIPIUNT ANNALES HISTORIE CARPTIM
SUCCINCTEQUE ATQUE BREVITER CON-
SCRIPTE.

Anno Domini **899**. Arnolphus fuit ultimus
5 imperator quantum ad posteritatem magni Caroli.
Hunc Arnolphum pediculi devoraverunt, nec vel
balneis, vel medicamentorum generibus po-
terat adiuvari quin a pediculis consumeretur.

kod. Król.

899. Arnulphus fuit ultimus imperator
post Karolum magnum, et hic a pediculis
fuit consumptus, nec aliquo medicamine
poterat preservari. Ludowicus filius eius non
venit ad imperium.

10

900, 902, 904, 905. Ludovicus rex
Francie imperavit Romanis sex annis. Sub
cuius tempore Italici ceperunt imperare.

15

907. Franci noluerunt Romanis prestare
subsidium contra quosdam Longowardos, qui
rebelles erant et multas iniurias fecerunt.
Et ob hanc causam tempore Lodovici divi-
sum est imperium, una pars Ytalicis alia
Alamanis imperavit.

20

908. Berangarius primus in Ytalia im-
peravit quatuor annis.

25

909. Conradus teutonus imperavit sep-
tem annis in Alamania.

911. Wilhelmus dux Burgundie fundavit
claustrum.

913. Berangarius secundus imperavit in
Ytalia novem annis.

30 Anno domini **913**. Zemomislaus Lest-
koni quarto succedit in regno
Polo-

915. Semomislaus quartus post
Lisekonem sequitur in regnum
Polo-

*polski po Leszku, jest to czas wielkich najazdów i ubijatyk węgierskich, w których i morawski
i czeski xiążęta polegli. Obacz str. 760. Porównuj też Cosmae Chron. I. 14.*

*kod. Kurop.*cf.
Boguph.
482.

914. Quorum utrumque animi generositas, robur corporis, felices ad omnia successus adeo reddidere insignes, ut omnium pene regum virtutes suis antecesserint virtutibus. De Zemomil famosus ille Mesko cecus nascitur, qui primus rex Polonorum gratiam baptismi suscepit. Mesko vero dictus est, id est turbacio quia ceco nato parentibus turbacio orta est.

Vinc.
Chron.
II. 9.*kod. Lub.*

utrumque animi generositas, robur corporis, felices ad omnia successus adeo reddidere insignes, ut omnium pene regum virtutes suis antecesserint virtutibus. De Zemomisl famosus ille Mescho cecus nascitur, qui primus rex Polonorum gratiam baptismi suscepit. Mescho vero dictus est, id est turbacio, quia ceco nato parentibus turbacio orta est. Vel mystice, quia ab ipso initiata videntur belli spiritualis apud nos Polonos seminaria. Per ipsum enim ineminatum est bellum bonum, ut rumperetur pax mala.

15

900. Henricus imperat in Alemonia 18 annis. Huius tempore Sbignevus dux Bohemorum iuste et religiose principatur, qui moriens sine prole Wratislaum fratrem suum reliquit ducem

923. Item Wenczeslaus a fratre suo martyrii coronam adeptus est.

924. Hic post trecentos annos passionis sue regi Dacorum Henrico quiescenti per visum apparuit eique quod suo genere mortis deberet mori revelavit, precipiens sibi, ut in honore ipsius, qui Wenczeslaus vocabatur, monasterium construeret. Qui rex a sompno surgens stupefactus de visione cepit de sancto Wenczeslao, de quo nunquam ante audierat, episcopos inquirere, et certificatus, quod fuisset princeps

920. Henricus imperat in Alemania 18 annis. Huius tempore Spitigneus dux Bohemorum iuste et religiose principitur. Qui moriens sine prole Wratislaum fratrem suum ducem reliquit. Item Wenczeslaus a fratre suo martyrii coronam adeptus est. Hic post trecentos annos passionis sue regi Dacorum quiescenti per visum apparuit eique quod suo genere mortis deberet mori revelavit, precipiens sibi, ut in honore ipsius, qui Wenczeslaus vocabatur, monasterium construeret. Qui rex a sompno surgens stupefactus de visione cepit de sancto Wenczeslao, de quo nunquam ante audierat, episcopos requirere, et certificatus quod fuisset princeps Bohemie et a fratre occisus, cepit ad eius honorem in Ryvallia

Przedz. I, wiersz 4 antecesserint» antecessit rkp. — 22 Item» Iste rkp. — Przedz. II, wiersz 17 Spitigneus» Sptitigneus rkp. — 20 Wratislaum» Wenczeslaum rkp. — 21 Item» Iste rkp. — 25 suo» sine rkp.

kod. Szamot.

Polonie. De Zemomislao famosus ille
Mieszko cecus nascitur, qui primus rex
Polonorum gratiam baptismi suscepit Miesz-
ko vero dictus est, id est turbacio, quia
5 ceco nato parentibus turbacio exorta est. Iste
Mieszko licet famosus esset et magne
industrie, vicio tamen eminuit. Nam sep-
tem pellicum scortis, quas coniuges nun-
cupabat, nocturnas variare vices consueve-

10 rat. His tandem repudiatis, quandam Dambrowcam nomine, filiam ducis Bohemie
matrimonio copulat, cuius felici consorcio glacies infidelitatis dissolvitur, et nostro-
rum labrusca gentilium in vere vitis palmites transmigravit. Mieszkoni siquidem fe-
lix Dambrowka non prius nubere voluit, quam universum Polonie regnum cum ip-
so rege christiane professionis characterem suscepisset; didicerat namque quod dis-
15 par cultus coniugum erat impedicius matrimonium. Sic igitur Mieszkonis cecitas,
cecitatis nostre fuit privacio, quos veri luminis orbaverat carencia.

926. Henricus imperavit Alamanis 8 annis.

927. Spitigneus dux Bohemie hoc tem-
pore suo ducatum suscepit, et obiit absque
herede.

930. Wratislaus germanus eius suscepit
ducatum Wentzeslaus coronam martirii a
fratre suo suscepit. Et post triennium ap-
paruit Hinrico regi Danorum in sompnis,
significans eidem, quoniam absque herede
esset moriturus, et in honore eius mona-
sterium faceret edificare. Expergefactus rex
miratur de visione ista et ab episcopis suis
sciscitatur de sanctitate Wentzeslay; qui
dicunt eum fuisse ducem Bohemie et a
fratre suo occisum. In cuius honore in Ry-
valia construxit monasterium Cistarcensium
et multis ditavit donis Post hec idem Hin-

Vinc.
Chron.
II. 8.

*kod. Kurop.*cf.
Dusb.
Chron.
IV. 35.

Bohemie et a fratre occisus, cepit ad eius honorem in Rivalia monasterium magnarum opum ordinis Cisterciensis exstruere, et tandem a fratre suo interemptus est.

929. Sanctus Wenczeslaus martirizatur, filius Wratislai ducis Bohemie.

931. Mesko princeps Polonie, filius Zemonislai cecus gignitur et septem annis cecus educatur. Tandem miraculose illustratur. Qui licet multum famosus esset et magne industrie, vicio tamen non caruit. Nam septem pellicum scortis, quas coniuges nuncupabat nocturnas variare vices consueverat. His tandem repudiatis de Bohemia quandam Dombrowcam nomine matrimonio copulat, cuius felici consortio glacies infidelitatis dissolvitur, et nostrorum labrusca gentilium in vere vitis palmites transmigravit.

940. Berengarius coronatur in Italia. Hunc capit Otto primus ex Alimania.

942. Meskonis siquidem felix Dubrowka non prius nubere voluit, quam universum regnum Polonie cum ipso rege christiane professionis characterem suscepisset; didicerat namque quod dispar cultus unum erat impedimentorum viri. Sic igitur Meskonis cecitas nostre cecitatis fuit privacio, quos veri luminis orbaverat carencia. Quid enim aliud illius cecitatis septennium, quam nostre insipientie, nostri erroris universitatem designat? Ille igitur septem annis infancie, nos universo

kod. Lub.

monasterium magnarum opum ordinis Cisterciensis exstruere et tandem a fratre suo interemptus est.

931. Mescho princeps Polonie, filius Zemonislai cecus gignitur et septem annis cecus educatur, qui licet multum famosus esset et magne industrie, vicio tamen non caruit. Nam septem pellicum scortis, quas coniuges nuncupabat, nocturnas variare vices consueverat. His tandem repudiatis de Bohemia quandam Dabrowkam nomine matrimonio copulat cuius felici consorcio glacies infidelitatis dissolvitur et nostrorum labrusca gentilium in vere vitis palmites transmigravit.

938. Lotarius imperat duobus annis. Huius tempore factus est sol sicut sanguis.

940. Berengarius coronatur in Ytalia. Hunc capit rex Otto Alemanie. Meschoni siquidem Dambrowka non prius nubere voluit, quam universum Polonie regnum cum ipso rege christiane professionis characterem suscepisset. Didicerat namque quod dispar cultus unum erat impedimentorum matrimonii. Sic igitur Meschonis cecitas cecitatis nostre fuit privacio, quos veri luminis orbaverat carencia. Quid enim aliud illius cecitatis septennium, quam nostre insipientie, nostri erroris universitatem designat. In septennario nempe numero universitas figuratur. Ille igitur

Przedz. 1, wiersz 22 capit» cepit mają ciągłą rękopp. — 28 impedimentorum» impeditivorum czyta Arndt, a poprawia impeditionum.

*kod. Szamot.**kod. Król.*

ricus occiditur a fratre suo. Wentzeslaus
martirizatur filius Wratislay.

5

10

15

20

25

30

931. Mesko dux Polonorum mirabiliter
illuminatur, qui quamvis virtuosus fuerit,
nichilominus infectus fuit certis criminibus.
Nam singulis noctibus cum septem mere-
tricibus concubuit Post hec duxit honestam
dominam beatam Dambrowcam de Bohemia
dimissisque meretricibus ex eius inductione
de paganismo intrat gremium christianitatis.

941. Berengarius coronatur in Ytalia et
a rege Ottone Almanorum captivatur.

944. Meskoni felix Dambrowca noluit red-
dere debitum, donec Poloni generaliter sus-
cepissent fidem christianam. Cognovit qui-
dem, quod fidei diversitas esset impeditiva
coniugii. Et sic Miskonis cecitas, que ori-
ginem habuit ex carencia veri luminis, que
durabat septem annis, verum tamen in fine
septimi anni illuminatur. Unde nobis
datur lumen septiformis gracie. Nam quem-
admodum ipse a septem mulieribus male
detinebatur, sic nos a septem criminalibus.

kod. Kurop.

nostre obstinacionis tempore caligaveramus. Illi in finem anni septimi visus restituitur, nobis in quos seculi fines devenerunt, septiformis gracie lux oritur. Ille septem pellicibus detinetur, nos generalibus septem viciis maritatur. Ille tandem unice copulatur, et nos unius ecclesie amplexibus federamur, etc.

nc.
ron.
9.

955. Otto primus coronatur Rome per papam ad imperium Romanorum.

956. Sanctus Wenceslaus dux Bohemie occiditur a germano suo Boleslao.

Idem sanctus Wenceslaus licet esset princeps, tante tamen fuit humilitatis, quod cum uno clientulo clam de nocte ad propriam silvam ibat, et propriis humeris ligna deferens ante fores viduarum et pauperum deponebat. Idem de nocte agrum fodiebat et seminabat et metebat et tritulabat, et hostias pro divino faciebat. Similiter et de vino faciebat.

963. Lotarius imperat duobus annis. Huius tempore factus est sol sicut sanguis.

964. Rome synodus magna celebratur et papa Benedictus deponitur.

kod. Lub.

tur septem annis infancie, nos universo nostre obstinacionis tempore caligaveramus. Illi in fine anni septimi visus restituitur, nobis in quos fines seculorum devenerunt, septiformis gracie lux oritur. Ille septem pellicibus detinetur, nos generalibus septem viciis maritatur. Ille tandem unice copulatur, et nos unius ecclesie amplexibus federamur.

956. Otto primus coronatur Rome per 10 papam ad imperium Romanorum. Sanctus Wenceslaus dux Bohemie occiditur a germano suo Boleslao.

Idem sanctus Wenceslaus licet esset princeps tante fuit humilitatis, quod cum uno 15 clientulo clam de nocte ad propriam silvam ibat et propriis humeris ligna deferens ante fores viduarum et pauperum deponebat. Cetera patent in ipsius sancti legenda

20

25

Przedz 1, wiersz 3 in quos» iniquos rękop. — 14 Idem» Item mają rękopp. Kur. i Lub — 16 clientulo» clientelo rękop. — 17 ligna» lingna rękop. — 19 Idem» Item rękop. — Przedz. II, wiersz 6 septem» Tu na brzegu dolnym 52 stronicy dopisano w kodexie tą samą ręką:

Ex virtute poli formata Polonia noli

Fel retinere doli, cedet tibi gloria soli.

*kod. Szamot.**kod. Król.*

Tandem ipse uni copulatur, sic et nos unimur fidei unitati.

5

10

15

20

25

955. Otto primus coronatur Rome a papa in regem Romanorum.

957. Wentzeslaus dux Bohemorum occiditur a fratre suo. Hic Wentzeslaus tante fuit simplicitatis, quod cum unico famulo in nocte et de silva in humeris suis ligna baiulabat ad hostium cuiusdam paupercule. Nocte etiam quadam fodit agrum seminans et etiam metens et triturans, de quo fecit panem pro hostiis consecrandis in divinum usum.

963. Lotharius imperavit duobus annis, cuius tempore sol factus fuit rubeus ut sanguis.

964. Rome fuit concilium vel synodus magnus in quo papa Benedictus depositus est.

Przedz. II, wiersz 13 flic» Tu na brzegu położony w rękopismie tąż samą ręką rok 959. — 22 963» 943 rękop. — 23 at» et rękop. — 23 964» 944 rękop. — concilium» consilium rękop.

ROCZNIK TRASKI.

We wszystkich czterech kodexach, z których rocznik małopolski wydrukowałem, dalszy ciąg jego od Mieszka I przeprowadzony jest przez kilka następnych wieków, z niewielkimi różnicami w pojedynczych ustępach a niekiedy z opuszczeniami lub dodatkami. W kodexie Lublińskim pasmo to roczników urywa się na roku 1202, a inna już ręka dodała wiadomość o Wincentym i jego kronice. W Królewieckim kodexie posuniono je więcej niż o lat sto dalej, mianowicie do roku 1348; w kodexie Kuropatnickiego zakończono je rymowym opisem bitwy pod Grunwaldem r. 1410, a w Szamotulskim kodexie dopełnił je xiądz jakiś aż po rok 1426 i pod rokiem 1417 rozpowiada o sobie, że gdy odprawiał mszę świętą zdarzyło się zaćmienie słońca i wielkiej go trwogi nabawiło¹⁾. Prócz tych kodexów znajduje się też pasmo roczników od Mieszka I w trzech innych rękopismach, ale w nich niema owego nagłówka poczynającego się od Arnolfa, a okoliczność ta wskazuje najdowodniej, że ta część, którą jako rocznik małopolski wydrukowałem, stanowiła niegdyś rzecz osobną. W tym tedy długim szeregu roczników przeplatają się nawzajem w rozmaity sposób zdarzenia ze wszystkich części Polski. Są to właściwie mówiąc roczniki składane czyli kompilowane, w których odrębnych miejscowości dopatrzeć i należycie je rozdzielić dziś nie podobna. Z późnych, w XV wieku pisanych kodexów trudno też oznaczyć, który text jest pierwotny, albo przynajmniej do pierwotnego zbliżony; ku temu potrzebne są koniecznie paleograficzne skazówki. Takich dostarcza nam w znacznej części kodex pergaminowy biblioteki ordynackiej hr. Zamojskich, z którego kronikę Gala w tomie I niniejszych Pomników wydałem, i tam też (str. 386) jest on dokładnie opisany. Rocznik ten zajmuje w nim str. 74 – 89' pisany bardzo starannie około roku 1541, we dwie przedziałki, z zachowaniem pierwotnej formy rocznikarskiej. Lata idą w nim porządkiem, podkreślane cynobrem dla większej wydatności, a po bokach tu i owdzie dopisywała też sama ręka cynobrem tytułiki. Miał ten kodex pod ręką Długosz i przy latach próżno przez pierwszego pisarza zostawionych porobił gęste ręką swoją dopiski, które w sposób uderzający od pisma pierwotnego odbijają. Niektóre z nich i głównejsze tytułiki przytaczam w przypiskach. Tenże sam rocznik dosłownie niemal znajduje się w kodexie Sędziwoja, z Czechła opisanym na str. 606 Niema

¹⁾ Szamotulski kodex miał karty wielce w oprawianiu popłatane. Wydając go w roku 1749 Lengnich ściśle się trzymał tych kart następstwa. Znalazłszy tedy kilka kart rocznika tego, którego początek na str. 33—41 wydrukował, przerzuconych na końcu, dał im osobny nadpis: Anonymi rerum ab anno 1330 ad annum 1424 (1426) gestarum hystoria. Że to jest ciąg dalszy tego samego rocznika jedną tylko komemoracją, o proboszczu łekneńskim Zelecie, niechronologicznie po roku 1327 wtrąconą przedzielony, przekonać się o tem można porównywając text jego z textem Traski i z textem rękopismu Kuropatnickiego.

atoli przy nim owych cynobrem dopisywanych tytulików; zajmuje tam str. 3:6 — 349. Odmianki jego nieliczne odznaczam głoską S., zaś ordynackiego rękopismu głoską O. Text tych dwu kodeksów wyróżnia się tem, że ostatni jego dopełniacz opisawszy zajęcie Lwowa przez Kazimierza Wielkiego w roku 1540 dokonane, zamyka rzecz słowami: Traska etiam fuit ibidem; których inne rękopisma nie mają, a ten rodzaj przechwałki jeśli nam nie wskazuje w piszącym samegoż kontynuatora (bo o autorstwie całego rocznika mowy tu być nie może) toć przynajmniej osobę, dla której ród Tresków za Kazimierza Wielkiego i Jagelły odznaczający się obojętny nie był¹⁾. Od tego zakończenia nazywam go rocznikiem Traski, dla dokładniejszego odróżnienia textu jego, jako autentyczniejszego, od rękopismów późniejszych, mianowicie Kuropatnickiego i Szamotulskiego, na które tu i owdzie powoływać się w przypiskach i przytaczać je będę pod ich własnymi nazwiskami. Wydawcy niemieccy dając obok niego w całej rozciągłości texty późniejsze: Kuropatnickiego, Szamotulski i Królewiecki, objęli całą tę składaninę nazwą ogólną: Annales Polonorum.

Rocznik KRAKOWSKI Z tegoż co i Traska czasu, może nawet o lat kilkanaście wcześniejszy jest rocznik, który ręką z XIV wieku w kodex kapitulny krakowski na miejscach próżno przez pierwszego pisarza zostawionych (str. 4—6 i str. 16) wpisała. Obejmuje zdarzenia od 966—1291 roku, a źródło jego w największej części było widocznie to samo co i rocznika Traski, niedbalej tylko przez kopistę wypisywane. Niedokładny w chronologii i w texcie tu i owdzie zagmatwany, daje się sprostować przez zestawienie obok tamtego. Ze względu na treść jego jest on równie składany jak tyle innych. Kompilowanym też nazwali go wydawcy niemieccy i z kapitulnym rocznikiem zestawili. Zowią go po prostu krakowskim głównie ze względu na to, że się jedynie w krakowskim kodexie znajduje. Po ukończeniu textu Traski

¹⁾ Imię Thrasco, Drasco, Thrasuco znane jest od dawnych czasów u Słowian. Tak się zwał w wieku IX xiążę Obotrytów wspomniany kilkakrotnie w rocznikach Einharda (Pertz SS. I. 204 i dalsze). U nas ukazuje się za Kazimierza Wielkiego jako imię rodowe. W Długosza Liber Beneficiorum I. 553 czytamy: Tertium altare (in ecclesia Sandeczensi) fundavit Andreas Treszka, nobilis de armis Griffinum et consignavit illi pro dote 6 marcas communis pecuniae in censibus oppidi Dambowyecz, quos apud serenissimum Casimirum III Poloniae regem pro certa pecuniae quantitate, sub titulo reemptionis constat illum comparasse, de quo et eiusdem regis habetur speciale privilegium itd. W przywileju zaś Władysława Jagelły w Nowym Sączu dnia 15 maja 1400 roku wydanym powiedziano: Villam nostram Dąbrowa dictam, quam alias Pastko Trestka miles noster ex parte nostra tenuit prope prefatam nostram civitatem Novam Sandecz situatam... incorporamus monasterio Premonstratensium novo fundato. Michał Trestka zakonu kaznodziejskiego wspomniany jest w roczniku Miechowskim pod r. 1414; zaś Jakub Trestka z Mikocina zginął w bitwie z Tatarami i Rusią stoczonej pod Kopostrzynem roku 1432, jak opowiada Długosz Hist. XI. 620. W wieku XVI zaszła niejaka zmiana w pisaniu tego imienia i kanonik lwowski około połowy tego wieku żyjący podpisywał się Krystyn Trzeska.

dają i tych parę spominek, które ręka z XIV wieku bezpośrednio po nim w kodeks ordynacki wciągnęła, a dalej Szamotulskie rocznika tego dopełnienie według wydania Lengnicha.

INCIPIUNT ANNALES A PRIMO CHRISTIA
NO DUCE MESCHONE POLONORUM ET
UXORE SUA FAMOSA NOMINE DOBRAW-
CA CHRISTIANA.

INCIPIUNT ANNALES CRACOVIENSES.

5

Anno Domini **965** excellentissimus dux
Mescho accepit Dobrovcam sibi in uxorem,
christianam videlicet de Bohemia, qui am-
bo christiani fidelissimi in Polonia efficiun-

Anno Domini **966** dux Mesko duxit
Dubrovkam et baptizatur. Iste Mesko 7 annis
cecus fuit. Et tunc Poloni baptizantur.

10

tur et omnes Poloni baptizantur, ecclesie et claustra, episcopatus, prepositure ali-
que per ipsos, que tunc fieri poterant construuntur et dotantur. Qui vero Mescho
7 annis a nativitate cecus fuit, ut in cronicis premissis¹⁾ habetur.

967. Bolezlavus Magnus, qui Chrabri di-
citur, natus est Iste Bohemos et Ungaros
subiugavit et Saxones edomuit, et in flu-
mine Solave meta ferrea fines Polonie ter-
minavit. Iste sanctum Adalbertum honorifice
suscepit et in Gnezdnam collocavit.

967²⁾. Boleslaus Magnus Bohemos sub-
iugavit et Ungaros et Saxones, et in flu-
mine Solava meta ferrea fines Polonie ter-
minavit Iste sanctum Adalbertum suscepit
et in Gnezdna collocavit.

970. Prohortus primus episcopus Cracovie ordinatur³⁾.

20

974. ecclesia Pragensis primo cepit habere episcopum Dethmarum nomine, ex
ammonicione Dobrave⁴⁾.

983.
CZERWICA
20.

982. sanctus Adalbertus consecratur in
episcopum Pragensem. Postea revelante Deo

982. sanctus Adalbertus consecratur in
episcopum Pragensem. Eodem anno Stepha-

Przedz. I, wiersz 4 Polonorum» duce P. S. — 8 Dobrovcam» ducissam Bohemie, sororem sancti Wenceslai dodał drobno u góry S. — 12 que» qui S. — construuntur» constituuntur S. — vero» niema S. — 14 Chrabri» tak miał zrazu kodeks O. później w pierwszej sylabie r wyskrobano; Chabri S. Na brzegu w tem miejscu ma O. napis cynobrem: De ortu Bolezlav. — 19 Gnezdnam» Gnezdnam S. — Przedz. II, wiersz 3 Incipiunt... Cracovienses» niema rękop. — 7 966» rok ten DCCCCLXVI na skrobaninie wpisano; a w dwóch następnych datach brakuje głoski ¹⁾.

¹⁾ Ob. str. 831 przyp. 2 ²⁾ Rok ten ściąga się do urodzenia Bolesława, które kopista opuścił. ³⁾ Długosz Hist. I. 108 donosząc o śmierci Prochora pod rokiem 986, dodaje: praesidebat annis uno et triginta. Jesliby ta jego wiadomość miała dawniejszą podstawę, wypadłoby więc, że Prochor wyswięcony był w roku 955 na biskupa. ⁴⁾ Jest to wiadomość właściwa tylko temu rocznikowi, że się Dobrowka wyniesieniem Detmaru na biskupstwo pragskie, w którego obręb i część Polski zagarniono, zajmowała. Stoi to w związku z posłaniem włosów siedmioletniego Bolesława Chrobrego papieżowi do Rzymu na znak uległości, o którym to posłaniu wspomniano w jego nagrobku. Obacz Mon. Pol. I. 320 przyp. 1.

Pannoniam rediens, veniens primum regem Ungarorum sanctum Stephanum cum multis aliis baptisavit. Demum per Poloniam transiens et eosdem in fide confirmans, in 5 Prussiam veniens ibidem predicando fidem, martirio coronatur.

986. Proculfus in episcopum Cracovie assumitur, secundus.

10 **995.** Lampertus episcopus Cracovie efficitur tercius.

997. passio sancti Adalberti episcopi.

1001. Stephanus rex Ungarie misit Affricum episcopum Romam ad papam Silvestrum pro corona petenda Eodem tempore dux Polonorum Mescho miserat Lampertum episcopum coronam petere Sed papa angelica monitus visione, coronam 15 quam preparaverat Meschoni, Affrico nuncio regis Ungarie dedit. Sed cur fuerit non data Polonis in cronica¹⁾ plenius habetur

1002²⁾. sanctum Adalbertum imperator Otto Rufus III. visitavit et Boleslavum nimio desiderio vidit. Iste Boleslaus ab imperatore 20 predicto in regem sublimatus, inditam sibi liberalitatem exercuit Iste viriliter venit in Gigow, evaginato gladio in portam auream percussit.

1005. heremite sex³⁾ in Polonia martirizantur.

25 **1014.** Poppo in episcopum Cracovie ordinatur, quartus.

1018. Bolezlavus primus superavit Ruthenos et subiugavit.

1023. Gomppo in episcopum Cracovie eligitur, quintus.

30 **1025** Bolezlaus Magnus obiit, secundus

nus rex Ungarorum misit Affricum episcopum Romam ad papam Silvestrum pro corona petenda. Eodem tempore dux Polonorum premiserat Lambertum episcopum coronam petere, sed papa monitus angelica visione coronam, quam preparaverat Meskoni, nuncio Affrico regis Ungarie dedit

1002. sanctum Adalbertum Otto Rufus III. visitavit et Boleslaum nimio desiderio vidit. Iste Boleslaus a predicto imperatore in regem sublimatus inditam sibi liberalitatem exercuit. Iste viriliter in Kyyow venit et evaginato gladio in portam auream percussit.

1018. Boleslaus primus superavit Ruthenos

1025. Boleslaus Magnus obiit, cui Mes-

Przedz. I, wiersz 1 Pannoniam» Rex Steph's baptizatur napis na brzegu cynobrem. — — 12 Stephanus» De corona p'ma napis na brzegu. — 14 episcopum» niema S. — 17 Adalbertum» De Ottone III imperatore napis na brzegu.

¹⁾ *Prawdopodobnie miał tu autor na myśli kronikę węgiersko-polską, która tak w ordynackim Zamojskich jak i w Sędziwoja kodeksie znajduje się. ²⁾ 1000. ³⁾ o pięciu tylko męczennikach mówi św. Bruno (Mon. Pol. I. 227) rocznik Kamieniecki i Kosmas I. 38.*

Mescho succedit in regnum, qui in amen-
ciam cecidit et mortuus est Cui Kazimirus
filius eius successit¹⁾. Iste habuit quatour fi-
lios Bolezlavum, Wladyslavum, Meschonem
et Oddonem.

ko filius eius successit in regno, cui ite-
rum Kazimirus filius eius successit.

5

1027. Ypolitus archiepiscopus primus obiit, Bossutha successit secundus.

1032. Rachelinus in episcopum Cracovie est constitutus, sextus

1037²⁾...

1037²⁾ corpus beati Adalberti in Bohe-
miam transfertur.

1038. Kazimirus obiit³⁾, qui fuit mona-
chus. Post hunc Bolezlavus filius senior,
Largus, rexit, et post hec Ungariam exu-
lavit, interfecto sancto Stanislao.

1038. Kazimirus obiit. Post hunc Bole-
slaus senior filius eius Largus rexit et e-
xulavit in Ungariam, interfecto beato Sta-
nislao episcopo. Et mortuo rege Boleslao
aliisque fratribus Wladislaus dux solus reg-
navit et Iuditam Bohemam duxit, que fi-
lium ei tercium Boleslaum genuit per pre-
ces beati Egidii.

1038. mortuo rege Bolezlao aliisque fra-
tribus, Wladislaus dux solus regnavit, qui
Iuditham Bohemam accepit in uxorem, que
filium ei tercium genuit Bolezlaum per
preces beati Egidii

1046. Aaron monachus Tinciensis in e-
piscopum postulatur, et assumptus per Be-
nedictum papam nonum, Colonie conse-
cratur, privilegio archiepiscopatus insigni-
tur, Cracoviensis tercius

1046. Aaron monachus Tynciensis in
episcopum asumitur, per Benedictum IX
Colonie consecratur, privilegio archiepisco-
patus insignitur. Item Zula presbiter, Lam-
bertus cognomine, episcopus Cracoviensis
efficitur, qui succedens Aaron archiepiscopo

*Przedz. 1, wiersz 1 amenciam» amentem S. — 7 est constitutus» constituitur S — 19 Tincien-
sis» autiensis zamiast cisterciensis S. — 25 tercius» niema S.*

¹⁾ 1039. ²⁾ To zdarzenie zapisane było pierwotnie i w kodexie ordynackim rocznika Traski i w roczniku krakowskim, i w obydwóch zostało wyskrobane. W tym ostatnim za uży-
ciem środków chemicznych wystąpiło dawne pismo napowrót, zaś w ordynackim rękopismie tyl-
ko pierwsze słowo Corpus dopatrywał jeden z późniejszych jego czytelników i dopisał je na bo-
ku. W roczniku kapitulnym jest to zdarzenie pod rokiem 1038. ³⁾ Tak Kozmas pragski
(Chron. I. 2) jak i Annalista Saxo (Pertz SS VI. 83) opowiadają o śmierci księcia polskie-
go Kazimierza około tegoż czasu, mianowicie pod rokiem 1039; widać więc, że to był dawny
jakiś rocznikarski zapis. Najpodobniej tyczył się on innego księcia polskiego, nie syna Mie-
szkowego, o którym wiemy, że dopiero w roku 1058 umarł. Obacz o tem Ohryzki Pismo zbior.
Petersb. 1859 t. I str. 20 i dalsze. Uwagi godna, że w rękopismie ord. Zamojskich imię tego
księcia całkiem wyskrobano, a tylko sam tekst pozostał.

Cracoviensi neglexit petere insignia archiepiscopatus.

1059. Aaron archiepiscopus Cracovie obiit.

1061. Sula presbiter, Lampertus cognomine, episcopus Cracovie efficitur septimus. Iste Sula succedens Aaron archiepiscopo, qui neglexit petere insignia archiepiscopatus.

1064. Gneznensis ecclesia consecratur.

1071. Lampertus episcopus Cracoviensis obiit.

1072. Stanislaus successit octavus

1071. Lambertus episcopus obiit, cui Stanislaus successit.

1077. Boleslaus II. coronatur. Iste occidit sanctum Stanyslaum ^{1076. grudnia 25.}

1079. sanctus Stanislaus tercio Idus Aprilis¹⁾ martirizatur, episcopus Cracovie

1079. Stanislaus episcopus Cracoviensis martirizatur.

1081. rex Boleslavus obiit, qui in amplissimum profecisse traditur regnum, a Danubio flumine regni Ungarie usque ad Solavam fluvium Saxonie, a Kyoviensi civitate, que est metropolis Russie, usque ad montes Karinthie, ut in cronica declaratur superius²⁾

1081. Boleslaus secundus obiit.

1082. Lampertus in episcopum Cracoviensem consecratur, nonus.

1102³⁾. Lampertus episcopus Cracovie obiit, Balduinus succedit decimus.

1104. Wladislaus secundus natus est.

1109⁴⁾. Balduinus episcopus Cracoviensis obiit

1110. Maurus successit undecimus.

1111⁵⁾. Boleslavus devicit Bohemos post 25 tenter.

1111. Boleslaus tercius devicit Bohemos. Cui Wladislaus secundus natus est. ^{1110.}

Przedz. I, wiersz 7 1064. Przed tem pod r. 1063 na miejscu próżnem wpisał Długosz: Swatochna filia Kazimiri regis (obiit). Zaś pod r. 1067 dodał: Boleslaus II° Polonie rex duxit uxorem. — 13 Cracovie Cracoviensis S.

¹⁾ 11 kwietnia. ²⁾ Rocznik ten w obu kodexach następuje po kronice Gala, na nią więc wskazał tu słowem superius kopista, jak mniemam, rocznika, nie autor jego pierwotny. Jakoż to, co tu o Bolesławie napomkniono zgodne jest wprowadzić z napomknieniem Gala I. 23; zgodniejsze atoli nie tylko w treści, ale i w szczegółach z kroniką węgiersko-polską, która również w obu tych kodexach, ale już po roczniku znajduje się. Powiedzianno tam o Bolesławie: recessit in Carinthiam et ibi metas posuit. Erat enim timor eius super omnia montana Carinthiae itd. Ob. Mon. Pol. I. 513. Chlubną tę o królu tym wzmiankę opuścili przerabiacze i kompilatorowie tego rocznika we wszystkich kodexach późniejszych (obacz tak zwane Ann. Pol. u Pertza pod tymże rokiem) a podnoszą tylko zabójstwo św. Stanisława. ³⁾ 25 listopada 1101. ⁴⁾ 7 września. ⁵⁾ w miesięcu październiku 1110.

1113. Bolezlaus tercius Nakel et alia castra obtinuit.

1115. Lestk natus est filius Boleslay.

1117. Scarbimir contra Bolezlaum insurgit et cecatur.

marca 5. **1118.** Maurus episcopus Cracoviensis obiit. Radost successit duodecimus. Eodem **wrzesień** anno inundacio aquarum in omni terra.

1119. Bolezlaus duos duces Pomoranos devicit.

1123. Bolezlavus tercius mare transivit et castra obtinuit.

1127. invencio capitis sancti Adalberti.

1131. Kazimir dux obiit.

1132. Bolezlaus intrat Ungariam et premium cum Ungaris commisit.

stycznia 16. **1133.** Bohemi in Polonia ecclesias succenderunt.

lutego 9. **1135** Wyslicia cede Plaucorum destruitur.

1136. Bolezlaus dat filiam regis filio Ungarorum.

1138. Kazimir filius Boleslay natus est.

1138. październ. 28. **1139.** Bolezlavus tercius, dux inclitus Polonorum, obiit Iste Bolezlavus ecclesiam sancti Wenceslay in Cracovia, quam pater eius Wladyslaus fundaverat²⁾, edificavit et vi

1116. Lestko natus est filius Boleslay tercius

1117. Skarbimirus insurgit contra Boleslaum, et cecatur Scarbimir.

1118. Maurus episcopus Cracoviensis obiit, Radost successit.

1119. Boleslaus duos Pomeranos duces devicit apud Nakel. Iste tercius Boleslaus terras obtinuit.

1120. rex Boleslaus de Polonia eicitur, Largo cognominato¹⁾.

1123. Boleslaus tercius mare transivit et castra optinuit.

1125. inundacio aquarum in omni terra.

1127 invencio capitis sancti Adalberti.

1131. dux Kazimir obiit.

1132. Boleslaus intrat Hungariam et premium cum Hungaris commisit.

1133. Bohemi in Polonia ecclesias succenderunt

1135. Wislicia cede Plaucorum sive Comanorum destruitur.

1136. Boleslaus dat filiam suam regi Ungarie.

1138 Kazimirus filius Boleslay natus est.

1138. Boleslaus III. dictus, inclitus dux Polonorum obiit. Iste Boleslaus ecclesiam sancti Wenceslay, quam pater eius fundaverat²⁾, edificavit et 20 canonicos in ea

Przedz. 1, wiersz 24 destruitur» Na brzegu cynobrem: Pagani. — 26 filiam» Juditam Colomano dod. Długosz, a wyraz regis napisany na skrobaninie.

¹⁾ To zdarzenie należy pod rok 1080. Widać i tu niedbałość kopisty. ²⁾ Ślad tego odbił się w krajowej numizmatyce. Świątynia na pieniążkach Władysława Hermana okazuje styl rzymski, zaś na pieniążkach Bolesława Śmiałego widać jeszcze bizantyńskie kopuły.

ginti canonicos in ea constituit. Huius tempore imperator Henricus IV. intravit Poloniam ut subiugaret eam sibi, set resistente Bolezlavo revertitur sine honore

5 **1140.** claustrum Andreow edificatur.

1142. Radost episcopus Cracovie obiit, Robertus episcopus Wratislaviae translatus in episcopum Cracoviensem et prope ecclesiam sancti Wenceslay consecratur decimus
10 tercius.

1145. Wladislaus dux de Poznan confusus fugit.

15

1147. Conradus imperator Poloniam intrat, et cum regibus Ierusalem pergunt.

1148. Wladizlavus obiit.

20 **1149.** abbacia in Andreow fundatur.

1154. Henricus dux Sandomiriensis ivit Ierusalem. Iste fundavit ecclesiam in Sagogosce, quam contulit hospitali Cracoviensi.

1159. Bolezlaus filius Meschonis nascitur. Eodem anno Wladyslaus in exilio obiit.

1161. consecratio ecclesie Lanciciensis.

30 **1163.** Bolezlavus filius Wladislay a patris reducitur in Zlesiam cum fratre suo Meschone et eadem terra datur eis in possessionem. Claustrum de Lubes edificatur.

constituit. Huius Boleslay tempore Henricus quartus ymperator intravit Poloniam, ut eam sibi subiugaret, sed Boleslao sibi resistente, revertitur sine honore.

1142. Radost episcopus obiit.

1143. Robertus Wratislaviensis episcopus asumitur in episcopum Cracoviensem, et ipse ecclesiam beati Wencezlay in Cracovia consecravat et eodem anno obiit. Cui Matheus in episcopatum successit.

1145. Petrus cecatur et Poloni exercitum devincunt, qui Petrus filius Swentoslav claustrum Wratislaviae construxit.

1146. Wladislaus fugit et Cracovia vastatur.

1147. Conradus ymperator Poloniam intrat et cum regibus Iherusalem pergit

1148. Wladyzlaus obiit.

1149. abbacia fundatur in Andreow.

1153. sanctus Bernardus abbas Clarevalensis migravit ad Christum.

1155. Henricus dux Sandomirie ivit Ierusalem Iste fundavit ecclesiam in Zagoszcz, quam contulit Hospitali.

1159. Boleslaus filius Meskonis nascitur. Tunc temporis Wladyslaus in exilio obiit.

1161. consecratio Lanciciensis ecclesie. Dux Henricus obiit.

1163. Boleslaus filius Wladyzlay cum fratre suo Meskone a patris reducitur in Zlesiam et terra datur eis in possessionem. Tunc temporis claustrum edyficatur in Lubens.

Przedz. I, wiersz 5 edificatur» suadente ducissa dod. Długosz. — 10 tercius» Pod r. 1143 dod. Długosz Cecatur Pyotrko iussu Wladisłai ducis. — 19 Wladizlavus obiit» Słowa te wyskrobane w O. — 33 edificatur» napis na brzegu cynobrem: Lubes.

1166. **1165.** Matheus episcopus Cracovie obiit¹⁾. **1165.** Matheus episcopus obiit, Gothco
1166. Gedeo in episcopum Cracovie con- in episcopum consecratur
securatur XVII.
1166. **1167.** Henricus dux cum exercitu suo **1167.** Henricus dux interfectus est cum
interfectus est in bello in Prusia. Kazimir exercitu suo in Pruzia in bello. 5
obiit.
- 1168.** dux Kazimirus filius Kazimiri obiit.
1169. dux Lestko obiit, Kazemirus suc-
cessit.
- 1170.** Thomas archiepiscopus Cantuarien- **1171.** archiepiscopus Kantuariensis mar-
sis martirizatur²⁾. tirizatur. 10
- 1172.** imperator intrat Hungariam, Leg-
nis combustum est Boleslaus dux obiit
1173. Boleslaus dux Cracoviensis obiit
sine prole³⁾.
1177. Kazimirus filius Boleslay tercii in- 15
trat Cracoviam iure successionis obti-
nendam. Ipso anno claustrum Suleow edi-
ficatur.
- 1181.** dux Kazimir devicit Ruthenos
1183. Boleslavus filius Kazimiri obiit, qui cum arborem incidisset, corruente 20
stipite percussum sustulit.
1183. **1184.** sanctus Florianus per Egidium **1184.** sanctus Florianus per Egidium e-
episcopum Mutinensem in Cracow apor piscopum Mutinensem Cracoviam aportatur

Przedz. I, wiersz 3 XVII» tak O; XI S. — 13 obiit» tak ma kodex O. a Długosz dodał swoją ręką: penultima Octobris, Lestkonem filium relinquens. W kodexie Sędziwoja dodano: sine prole. — 19 Ruthenos» W rękop. O. dodał na brzegu Długosz: MCLXXX primo Ziroslaus episcopus Wratislaviensis moritur. Franciscus alias Franko succedit, qui a nonnullis Svaitko inscribitur. — Przedz. II, wiersz 22 1184» MCXLIII ma rękop.

¹⁾ 18 października. ²⁾ 29 grudnia ³⁾ 31 października ⁴⁾ sine prole ma wyraźnie kodex; nie dopatrzył tych słów Arndt, bo pergamin w tem miejscu jest zabrudzony. Bolesław Kędzierzawy zostawił jak wiadomo syna Leszka zmarłego dopiero w roku 1186. Błąd niniejszy powstał przez pomieszanie Bolesława Wstydlivego z Kędzierzawym; wtrącił go jak widzimy nieważny kopista w rocznik krakowski. Wolny jest od tego błędu ordynacki kodex rocznika Traski, a Długosz po słowie obiit dodał w nim swoją ręką dzień śmierci i syna Leszka wymienić. Ale wtręt sine prole zagarniony już jest do textu Traski w kodexie S., i powtarzają go chórem późniejsi kompilatorowie, mianowicie: Kuropatnickiego, Lubińskiego i Królewieckiego, jak to można widzieć pod tymże rokiem w wydaniu Pertza XIX. 628.

tatur, et per Gedconem episcopum tunc suscipitur, et basilicam in honorem eius fundavit extra civitatem.

1185. claustrum de Copriwnicia fundatur. Gedco episcopus Cracoviensis obiit.

1186. dux Lestco obiit.

1187. Fulco ab Urbano papa consecratur decimus sextus.

10 **1189.** Iohannes cardinalis intrat Poloniam

1191. defuncto Bolezlao Kazimirus frater eius minimus Cracov fuit adeptus. Mescho dux Gnezdensis ob iniuriam sibi factam ad Cracoviam accedit et noluerunt
15 eum milites et recessit. Iniuria repulsa consilio Henrici Ketlicz cum exercitu Cracow ingreditur et castrum edificat, quod castrum Kazimir viriliter expugnavit cum Ruthenis, et tunc filium Meschonis liberum
20 dimisit, et Henricus Ketlicz capitur et in Rusiam in exilium mittitur.

1195. bellum in Moskava inter Meschonem et Lestconem. Lestco prevaluit et Bolezlao occiditur. Dux Kazimirus pater Lestconis et Cunradi in Cracovia obiit subitanea morte, illata per veneficia cuiusdam mulieris.

et a Gotkone episcopo Cracoviensi suscipitur, basilicaque in honore ipsius fundatur extra civitatem.

1186. Gedko episcopus Cracoviensis obiit Dux Lestko obiit, Kazimir successit.

1186. Fulco ab Urbano papa consecratur Verone, et dedit ei primam manum archiepiscopum consecrandi.

1191. defuncto Boleslao IV. Kazimir frater eius minimus Cracoviam est adeptus.

1192 Mesko vero dux Gnezdensis ob iniuriam sibi factam Cracoviam accedit, milites vero eum spreverunt, et recessit. Iterum habito consilio Henrici Kethlicz Cracoviam ingreditur et castrum edificat. Quod castrum Kazimir viriliter expugnavit cum Ruthenis, et tunc filium Meskonis liberum dimisit. Henricus vero Kethlicz capitur et in exilium in Rusiam deputatur.

1195. Bellum in Mozgava¹⁾ inter Lestkonem et Meskonem. Lestko prevaluit et Boleslaus occiditur

1195. Kazimir pater Lestkonis et Cunradi in Cracovia obiit²⁾ morte subitanea per veneficium cuiusdam mulieris Tunc temporis bellum committitur inter Meskonem et Lestkonem. Lestko prevaluit, Boleslaus autem occiditur.

Przedz. 1, wiersz 12 fuit» fuisset O. tak miał pierwotnie i S. ale później poprawił. — 13 ob» opuszczone w obu kodexach; ma je rocznik krakowski. — 16 Ketlicz» Kethlicz S. — 26 illata» illa rękopp.

¹⁾ Trzy różne o bitwie pod Mozgawą zapiski i wiadomość o opanowaniu Krakowa przez Mieszka poprzerzucane są w kodexie; dają tu je razem według następstwa lat. ²⁾ 4 maja 1194.

1198. **1196.** Mescho dux frater senior Kazimiri premortui petit Cracoviam, cui filii Kazimiri resisterunt bello in Moskava.

1196. Mesko dux frater senior Kazimiri petit Cracoviam, cui filii Kazimiri bello resisterunt in Moskava.

1197. Petrus cardinalis apostolice sedis legatus venit Poloniam; qui instituit matrimonium in facie ecclesie contrahere et habere uxores sacerdotibus interdixit.

maja 4. **1201.** terrae motus fuit per loca ubique terrarum quarto Nonas Maii.

1201. terre motus fuit per universa loca terrarum 4 Nonas Maii.

1202. dux Lestco successit in Cracoviam, qui accepit uxorem de Rusia nomine Grimislavam, de qua genuit sanctam Salomeam ordinis sancte Clare et filium nomine Bolezlaum.

1202. dux Lestko successit in Cracoviam.

czecrwca 19. **1205.** Romanus Ruthenorum princeps cum exercitu suo occiditur in Zavichost in festo Gervasii et Prothasii martirum.

1205. Romanus dux Ruthenorum occisus est cum exercitu suo in Zavichost.

wrzes. 4. **1207.** ordo beati Francisci incepit. Fulco episcopus Cracoviensis obiit, XV°.

1207. ordo fratrum Minorum cepit

1208 Vincentius successit XVI° ab Innocencio III. confirmatus.

1208. Fulco episcopus Cracovie obiit, cui magister Wincencius successit, ab Innocencio papa III. consecratus, confirmatus.

listop. 11. **1215.** Rome factum est concilium tempore Innocencii III.

1212¹⁾. Mesko dux de Opol obiit. 20

1216. regula Francisci confirmatur et ordo Dominici confirmatur.

1216. regula beati Francisci et ordo Predicatorum confirmatur. Concilium factum est tempore Wincencii. Innocencius papa obiit²⁾. 25

1218. Cristinus cecatur, tandem iugulatur.

1218. Vincencius episcopus Cracovie cessit Yvoni de episcopatu.

1219³⁾. Wincencius episcopus Cracoviensis renunciat episcopatum. Yvo succedit.

marca 22. **1219.** Henricus archiepiscopus obiit.

1220. Henricus archiepiscopus obiit 30

1221. facta est erupcio ymbrium et aquarum inundacio per triennium in Polonia

1221. facta est erumpcio ymbrium in Polonia et inundacio aquarum per trienium.

Przedz. 1, wiersz 10 Rusia» na brzegu cynobrem napis: Amicicia cum Ruthenis. — 18 1208» 1207 S. — 29 Yvoni» filio comitis Savlis dod. ręką późniejszą. — 31 1221» O. ma tu na brzegu cynobrem napis współczesny: Karistia; zaś napis późniejszy Karistia magna in Polonia ma S. błędem czernidłem.

¹⁾ 16 maja. ²⁾ 16 lipca. ³⁾ 1218.

et ex hoc fuit fames per byennium, mortui sunt multi. Obiit sanctus Dominicus.

1222. ordo Griseorum locatur in Kacycz et Predicatorum in Cracovia

5

1223¹⁾.

1226²⁾. beatus Franciscus migravit ad Dominum. Eodem anno dux Boleslaus natus est, filius Lestconis, XI. Kal. Iulii³⁾.

10 **1228⁴⁾.** dux Lestco interfectus est a Pomeranis sub fraude, et dux Henricus Zlesie a duce Conrado Mazovie captivatur. Gregorius papa IX. sanctam Elizabeth et sanctum

15 **1229⁵⁾.** Yvo episcopus Cracovie obiit.

1231. Wyslaus consecratur in episcopum Cracoviensem.

1232. Vincencius archiepiscopus obiit. Eodem anno beatus Anthonius migravit ad
20 Dominum.

1234. nascitur Kinga filia regis Ungarie Bele et de matre nomine Maria, in dominica quinquagesima, quam duxit Boleslaus filius Lestconis, dux Cracoviensis et Sandomiriensis, in uxorem. Eodem anno⁶⁾ fra-

25 tres Minores intraverunt Bohemiam.

1235⁷⁾. Wladyslaus filius Meschonis obiit.

1239. dux Boleslaus accepit uxorem filiam regis Ungarie, nomine Kingam, bonam mulierem et sanctam, que infra annos
30 in quibus secundum naturam loqui non poterat, primam vocem protulit: Ave regina

1223. fratres ordinis Predicatorum in Cracoviam venerunt. Et exinde fuit fames per bienium et mortui sunt multi. Eodem anno Grizei venerunt et locantur in Cachicz, et Ospitalarii in Prandnik.

1226 beatus Franciscus migravit ad Christum. Eodem anno Boleslaus natus est filius Lestkonis 10. Kal. Iulii. Eodem anno dux Lestko a Pomeranis sub fraude interfectus est.

1229. Ywo episcopus Cracoviensis obiit. Wisslaus succedit.

1232. beatus Anthonius migravit ad Christum. Wincencius archiepiscopus obiit

1234. fratres Minores intraverunt Bohemiam. Nascitur Kinga filia Boleslay.

1235. soror Agnes suscepit ordinem beati Francisci. [Wladyslaus filius Meskonis obiit.]

1235. Henricus dux Zlesie capitur a duce Conrado. Wladyslaus filius Odonis accipitur a patruo.

1236. Kazimir dux Opoliensis obiit

1230.
maja
13.

Przedz. I, wiersz 10 Dux Lestco» na brzegu napis cynobrem: Dolor. — Przedz. II, wiersz 22 Boleslay» tak ma kodeks, zamiast Belae.

¹⁾ Rok ten w kod. O. próżno zostawiony. Na boku wtrącono rękę późniejszą: Scs dominicus obiit, i ten wtręt zagarniony już jest w kodeksie S. do textu. ²⁾ 4 października. ³⁾ 22 czerwca. ⁴⁾ właściwie 1227, a Długosz dodał 24 Novembris. ⁵⁾ 21 lipca. ⁶⁾ 1232. ⁷⁾ 1231.

celorum. Quo dicto loqui desiit usque ad tempus secundum naturam prefinitum et tunc cepit formare verba

1241. Thartari devastaverunt Poloniam et ducem Henricum occiderunt. Eo tempore in Ungaria lupi, vulpes, aquile occiderunt homines.

marca
13.

1242. Wyslaus episcopus Cracovie obiit, Prandota successit. Eodem anno Conradus milites in Scarbimir captivavit.

majen
25.

1243. prelium inter ducem Conradum et Bolezlaum in Suchdol committitur et devincitur Conradus a Cracoviensibus.

1244. Prutheni per frequentes insultus Lucow et Lublin et Sccechow devastant.

1246. Litwani venientes in Iarosin commiserunt bellum cum Bolezlao et devicto duce milites multos occiderunt.

1247. frater Iohannes sedis apostolice legatus ordinis fratrum Minorum, cum aliis fratribus ad regem Thartarorum pervenit

1243.
paźdz.
15.
maja
19.

1249. obiit sancta Hedvigis.

1250. dux Bolezlaus a fratre capitur, qui habuit Iolentam filiam Bele regis Ungarorum.

grudnia
19
1253.
wrzod.
17.

1252. obiit Michael episcopus Cuyavie.

1254. beatus Stanislaus canonizatur in diccione XII.

1256. Bolezlaus Iolentam duxit in uxorem.

1257 in Moravia circa Bucinam diluvium emersit, multos homines submersit in

1237. fratres Minores intrant Cracoviam

1238. dux Boleslaus accepit Kingam.

1241. Tartari primi vastaverunt Poloniam et ducem Henricum occiderunt. Dux Conradus per milites in Scarbimirz capitur.

1242. Wyslaus episcopus Cracoviensis obiit Prandota successit. Eodem anno dux Conradus devincitur et Boleslaus dux Cracoviensis efficitur, et bellum in Suchdol committitur

1246. dux Mesko de Opol obiit. Ruteni per frequentes insultus Lublin, Seczechov et Lucow vastant

1247. dux Conradus Mazoviensis obiit. Bolezlaus etiam filius Conradi obiit. Iohannes abbas Tynciensis obiit. Eodem anno frater Iohannes d'pam'a¹⁾ per sedem legatus missus est ad ymperatorem Tartarorum.

25

Przedz. 1, wiersz 23 obiit... Hedvigis» te słowa wyskrobane są w O. dają się jednak odczytać.
— 27 beatus... canonizatur» wyskrobano, a wpisano później: b. S. de tumulo elevatur.

¹⁾ de Parma czyta Arndt; zdaje się, że w oryginale było imię Johannes de Plano Carpini skróconym sposobem napisane, którego kopista krakowski odczytać nie umiał.

nocte in die sancte Margarethe virginis¹⁾
Premizlius maioris Polonie obiit²⁾).

1258. ducissa Grimislava Cracovie obiit. Factus est terre motus hora prima Or-
do martirum incepit.

1259. dux Bolezlaus Cracovie et San-
domirie devastavit terram Lancicie. Eodem
anno Thartari devastaverunt terram Craco-
vie et Sandomirie. Iste fuit secundus ad-
ventus, in quo occiderunt et abduxerunt

infinita hominum et castrum Sandomiriense ceperunt.

1261. dux Zemovitus Mazoviensis a Pru-
thenis capitur et occiditur.

1262³⁾. dux Semovitus Mazoviensis a Lit-
wanis occiditur et comburitur in Iascow, et
filius eius Cunradus captivatur⁴⁾. Primizlius
coronatur.

1263⁵⁾. sol patitur eclipsim in die sancti
Dominici.

1264. Cracovienses vicerunt Iacuizitas
XVIII. Kal. Iulii⁶⁾).

1265⁷⁾. obiit Anna ducissa Zlesie, uxor
Henrici occisi a Thartaris. Dux Lestco du-
xit Griphinam uxorem suam. Poloni spolia-
verunt Ruthenos et multos occiderunt in
metis Polonie, et dux Romanus⁸⁾ occiditur

1258. dux Premisl Polonie maioris obiit.

1259. Fulco archiepiscopus Gneznensis
obiit, Iohannes succedit Dux Bolezlaus Po-
lonorum accepit Iohelem filiam regis Hun-
garie.

1261. dux Bolezlaus de Polonia et dux
Bolezlaus Cracoviensis vastaverunt terram Ka-
zimiri Lanciciensis. Eodem anno Tarthari
devastaverunt Cracoviam.

1262. dux Semovitus occiditur a Li-
thuanis.

1263. nascitur Elizabet filia Bolezlai du-
cis maioris Polonie.

1265. comete apparuerunt.

1266. imperatrix Bustarie domna Eliza-
beth intravit claustrum in Scala.

1267. Bolezlaus dux Cracovie devicit Ru-
thenos in loco qui est ad petram. Eodem
anno Prandota episcopus Cracoviensis obiit
in festo sancti Mathei feria secunda devote. ^{wrzesnia 21.}

1268. Lestko accepit domnam Grifinam.

*Przedz. I, wiersz 2 Premizlius» Premizlaus S. — 11 dux... occiditur» niema S. — 17 Cunra-
dus» niema S. — 19 1263... Dominici» niema S. — 27 et dux... occiduntur» wyskrobane w O,
tak jednak, że je czytać można.*

¹⁾ 3 czerwca. ²⁾ 4 lipca. ³⁾ 23 czerwca. ⁴⁾ 25 grudnia 1261. ⁵⁾ 5 sierpnia. ⁶⁾ 14 czerwo-
ca. ⁷⁾ 24 czerwca. ⁸⁾ Bolesław Wstydliwy, który Leszka Czarnego już był mianował swoim na-
stępca, wysłał w roku 1266 wojsko przeciw Swarnonowi xięciu ruskiemu łupieżcemu Polskę. Sto-
czono z nim zwycięzką bitwę w uroczystość św. Gervazego i Protazego, pamiętną takiemże zwy-
cięstwem odniesionem niegdyś nad Romanem halickim, za Leszka Białego. Imię Leszka i dzień
tej samej uroczystości zbałamuciły kopistę, że zamiast kłeski Swarnona, kłeskę Rómana tu opo-
wiedział. Zdarzenie to opowiedział najdokładniej rocznikarz franciszkański krakowski: Eodem an-

a Lestcone in Zavichost et alios usque
Wlodimir Poloni insecuntur, alii vero infi-
niti occiduntur.

1268. sancta Adviga canonizatur.

1269. incipit ordo Martirum

czerwca 11. **1266.** Svatopelcus dux gloriosus Pomeranie obiit. Rex Daniel Rusie moritur. E-
września 20. odem anno Prandotha episcopus Cracovie obiit, cui successit Paulus filius lasconis. 5
grudnia 5. Henricus obiit dux Wratislavie.

lutego 9. **1267.** dominus Guido cardinalis intrat Poloniam et fecit synodum Wratislavie.
maja 25. Eodem anno sol eclipsim passus est in vigilia ascensionis Domini. Sancta Hedvigis
marca 26. canonizatur. Dux Leo filius Danielis regis Rusie occidit Woyslaum filium Mendogi
ducis Lithwanorum. 10

1268. soror Salomea ordinis sancte Cla-
re migravit ad Dominum In qua mirabile
quid accidit, quia 7 diebus iacuit in choro
sororum inhumata, in lapide sancte Marie,

1269 obiit domna Salomena regina Ga-
licie, soror ordinis Minorum. Eodem in
anno bellum visum est in nubibus.

et nullum horrorem, nullum fetorem sororibus prestabat, sed solacium et suavita- 15
tem. Post sepulturam autem iacuit in terra a IV. Idus Novembris usque ad XI. Kal.
Iunii, et tamen nullus fetor exibat, quando ducebatur in Cracoviam ad sepulturam,
licet archa in qua fuit condita fuisset aperta. Thomas episcopus Wratislavie obiit.
Eodem anno in Cracoviensi dyocesi propter infidelitatem cuiusdam mulieris corpus
Christi fuit versum in carnem visibilem, quod cum magna violencia sumpsit mu- 20
lier, timens prodicionem et pupplicationem sui criminis.

1269. dux Bela, filius regis Ungarie no-
mine Bele, obiit et sepultus in Stirgonii¹⁾.

1270. obiit Boleslaus filius Bele regis
Hungarie.

1270. in Kalis infra octavam nativitatis
Christi natus est vitules habens duo capita et septem pedes; erant autem capita illa 25
canina et dentes canini; erat autem unum caput in loco debito, et hoc erat ma-
ius, aliud erat minus, situm ad caudam, ipse autem vitulus erat habens pellem
vitulinam et pedes vitulinas, cuius cadaver nec canes nec porci volebant comede-

*Przedz. I, wiersz 4 Svatopelcus» Svathopelcus S. — Pomeranie» Pomorie S. — 22 Bela» Bella S.
— 23 Stirgonii» Strzegonii S. — Przedz. II, wiersz 22 Boleslaus» zamiast Bela.*

no (1266) Poloni Russiam spoliantes in festo sanctorum Gervasii et Protasii cum eisdem configen-
tes in metis Polonie, que porta dicitur in die Sabbati multa milia occiderunt. *Kod. Szamot. u
Lengnicha str. 31. Porówn. Dług. Hist. VII. 776.* ¹⁾ *Odtąd rozwlekłe opowiadania, pilnowanie
dziwów i cudów, a zdarzeń dziejowych zaniedbywanie wskazują widocznie, że część ta
rocznika z innego pióra, niż poprzednia, wypłynęła. Tu więc możnaby wskazać początek kontynu-
acji i rzecz tę oddzielić, czego jednak nie czynię, nie znajdując w kodexach samych skazówek ku
temu. Wydawcy niemieccy oddzielili rzecz od r. 1330, i podali ją osobno pod nazwaniem kontynuacji*

re Eodem anno 13 Kal. Februarii¹⁾ die Lune in nocte circa primam horam noctis apertum est celum in modum crucis super ecclesiam fratrum Minorum in Cracovia, et de illa apertura celi exivit lux in modum lune et sparsit radios suos per totam provinciam Cracoviensem, in tantum quod in ecclesia Predicatorum pre fulgore lucis poterat acus inveniri. Eodem anno similis lux apparuit in Stanatek²⁾. Eodem anno obiit rex Ungarorum Bela. Ipso anno fluvius qui dicitur Niza fluxit sanguine tribus diebus, id est a feria sexta usque

1271. obiit Bela rex Hungarie pater ducisse Cracoviensis. Eodem anno in festo sancte Marie Magdalene maxima fuit inundatio aquarum in terra Cracovie.

1270.
maja
5.

ad diem dominicum Circa idem tempus fluvius Odra fluxit tribus diebus ita, quod color eius aque fuit viridissimus, postea aliis tribus diebus tota aqua sanguinea. Iterum circa festum beate Marie Magdalene³⁾ tribus diebus fuit maxima inundatio aquarum in Cracovia per Wyslam. qualis nunquam visa fuit quia occupavit villas, segetes, prata et totum campum et spacium a monte sancti Stanislai usque ad montem sancti Benedicti, et multos homines submersit et domos et molendina, et duravit hoc malum per 15 dies, et hoc diluvium per diversas provincias mundi, et fecit Raba et Dunaiecz Obiit regina Ungarorum domina Maria, mater domine Kinge. Eodem anno in terra Zlesie circa Michalow pluit de celo sanguis; erat autem tempus estivum et maximus fervor illo

1273. Stephanus rex Hungarie visitavit

1270.

die. Eodem anno venit Stephanus rex linina beati Stanyzlai in Cracovia.

Ungarie⁴⁾ visitare sepulchrum sancti Stanislai, et dum vidit ducem Bolezlaum, qui habebat dominam Kingam sororem germanam, feceruntque pacem et concordiam inter se. Item⁵⁾ quedam domina de Nankel peperit in uno partu 36 pueros parvulos ita quod simul unum post alium effudit 15, alios post modicam horam effudit, qui omnes pueri sunt mortui immediate.

1271. tres soles apparuerunt post ortum solis die Lune 14. Kal. Februarii⁶⁾. Dux Samborius a Bolezlao capitur⁷⁾, qui acquisivit Gdancz. Ianussius archiepiscopus obiit Eodem anno Griphina uxor ducis Lestconis Syradiensis deposuit de se pectus publice, eo quod dixit se esse virginem incorruptam, nec ab eo poterat cognosci propter impotenciam ipsius ut dicebatur.

1272. dux maioris Polonie Bolezlaus obiit⁸⁾.

1273. dux Boleslaus Cracoviensis con-

1275. milites Cracovienses insurgentes

Przedz. 1, wiersz 10 dominicum» dominicam S. — 11 eius» niema S. — 14 et spacium» niema S.

¹⁾ 20 stycznia ²⁾ Staniątki w województwie krakowskim, dziś w obwodzie Bocheńskim. ³⁾ 21 lipca. ⁴⁾ 27 sierpnia. ⁵⁾ 6 grudnia. ⁶⁾ 19 stycznia. ⁷⁾ Sambor II książę pomorski. Obacz o nim Hirsch'a SS rer. Pruss. I. 691. ⁸⁾ 7 kwietnia 1279.

venit cum Primizlio rege Bohemie in Opa- contra ducem Bolezlaum mutuo se occi-
via, et firmant amicitiam perpetuam. Eo- derunt.
dem anno Lithwani miserabiliter devastave-
runt terram Lublinensem Ipso anno quidam milites Cracovienses processerant ad
ducem Opoliensem Wladyslaum cum tota potencia sua de consilio episcopi Pauli 5
Cracovie. Sed Bolezlaus misso exercitu comprehendit eos in campo circa Boguczyn,
et comisso prelio forti ceciderunt multi ex utraque parte quam plures. Item venit
vox ad Paulum episcopum Cracoviensem dicens: *Ve tibi, episcope l'aule, melius tibi*
fuisset, si natus non fuisses. Hanc vocem audierunt bene 70 viri. Imponebatur enim
eidem, quod ipso procurante fuisset facta strages supradicta in Lublin. Tandem 10
post aliquantulum tempus venit vox dicens ei: *Non timeas, Paule, fac quicquid vo-*
lueris, quia ego tecum sum. Hanc vocem audierunt multi fratres Predicatorum, in
quorum domo eo tempore morabatur ante Cracoviam Post aliquantulum vero tem-
pus eodem anno, predicto episcopo solo existente in cubiculo suo, venit vox de
aëre dicens: *Non timeas, Paule, fac quod vis, quia septimo anno morieris.* Nec di- 15
stinxit utrum septimo anno episcopatus sui vel septimo anno ab eo tempore, quo
hec vox ad ipsum facta est. Ad quam vocem respondit episcopus: *Bene, inquit,*
quia usque ad septimum annum potero vitam meam emendare. Et hanc vocem audie-
runt plures qui stabant ante cubiculum ipsius. Anno ipso Bolezlaus dux Cracovie
et Sandomirie, Bolezlaus dux Polonie, Conradus dux Mazovie, Lestco dux Syradie, 20
intrantes terram Wladyslay ducis Opoliensis, devastaverunt eam totaliter spoliantes
et incendio subicientes usque in Opol et in Cosle et usque in Odrum, et multos
homines amiserunt ibidem.

1274. factum est concilium generale¹⁾, sub papa Gregorio X, in quo fuerunt
congregati episcopi 1200. In hoc concilio Greci sunt reversi ad obedienciam eccle- 25
sie Romane, nam et patriarcha Constantinopolitanus celebravit missam in Greco
coram papa ibidem in die apostolorum Petri et Pauli. Rex eciam Thartarorum ibi-
dem venit et obedienciam Romane ecclesie promisit et fidem confessus est, a quo
et coronam suscepit. In territorio Cracoviensi natus est puer cum dentibus, qui
statim ut natus est cepit loqui; sed cum esset baptizatus, mox et dentes amisit et 30
loquelam. Vixit autem tribus annis et mortuus est. Eodem anno dux Lestco accepit

Przedz. 1. wiersz 1 Primizlio» Premizlio S — Opavia» Upavie S. — 5 sua» niema S. — 6 Bo-
guczyn» Boguzin S. — 11 tempus» temporis S. — 18 usque» niema S. — 19 Anno» De vasta-
cione Opol napis na brzegu. — 23 homines» niema S. — 24 Gregorio» Greci obediunt pape
napis na brzegu. — 27 Rex» Tarthari confessi sunt fidem naps na brzegu.

¹⁾ W Lugdunie.

iterum Grifpinam uxorem suam, qua fuerat **1276** domna Grifina rediit ad ducem **1274**
privatus. Lestkonem

1275 quidam puer vix habens duos an-
nos natu, adstans dixit fratri Minorum ter dicens: *Domine!* Qui ait: *Quid vis?* At
5 ille: *Tartari*, inquit, *venient et precident capita nostra*. Cui frater: *Quis tibi dixit?*
Cui puer: *Deus*, inquit. At ille: *Timesne eos?* Cui puer: *Timeo, quia precident ca-*
pita nostra Quod factum fuit ita.

1276 res horribilis et miranda. Homo quidam crudelis super pauperes et suis
dominis infidelis cum gravi infirmitate venisset ad portam mortis, fratres qui vocati
10 fuerant, ceperunt ipsum inducere ad confessionem. Quibus respondit: *Tempus qui-*
dem erat confitendi, set iam est denegata mihi potestas confitendi, nam et traditus sum
potestati demonum. Fratribus autem ipsum ad penitentiam inducentibus magis, ne
de Domini desperaret misericordia, ait *Confiteri*, inquit, *non possum iam, set cito*
videbitis quod traditus sum in manus demonum Et statim audierunt ictus durissimos
15 quibus ipsum affligebant, neminem autem videbant, set tantum sonum verberum et
strepitum audiebant, vulnera in corpore et plagas aspiciebant. Ipse miser afflictus
nullam vocem dedit nec gemitum, set tantum vultum contrahebat et rugabat, et
sic miser infra verbera demonum exspiravit In octava sancti Michaelis¹⁾ cecidit in
Cracovia in magna copia nix. Ioheleth uxo Bolezlay genuit filiam nomine Annam

20 **1277** in circumcissione Domini²⁾ in me **1277.** rex Bohemie Premislius occisus
dia nocte apertum est celum et lux maxi- est et milites Cracovienses capti sunt.
ma resplenduit ad modicam horam ita quod
tota civitas et dyocesis Cracoviensis fuit delectabiliter illustrata. Eodem anno milites
Theutonici vocati sunt in Zleziensem dyocesim. Dux Bolezlaus Zlesie de Legnicia
25 cepit Henricum filium fratris sui, ducem Wratislaviensem, requirens ab eo fratris
sui iunioris defuncti ducis Wlotconis qui fuit archiepiscopus. Ipso circulo circa fe-
stum sancti Luce ewangeliste³⁾ Litwani Lanciciam crudelissime devastaverunt abdu-
centes secum in captivitatem præter eos qui occisi sunt quadraginta milia hominum
utriusque sexus Post ruinam regis Bohemorum filia ipsius domina Kinga, virgo
30 Deo devota et beate virgini Marie, in die sancti Stephani protomartiris⁴⁾ vidit in
visione quandam virginem pulcherrimam indutam pallio mirabili, que habebat litte-

Przed 1, wiersz 4 adstans» astans S. — 5 nostra» mają oba kodeksy tak tu, jak niżej Arndt
poprawia na vestra. — 8 quidam» quidem rękopp. — 9 cum» nie mają rękopp. — venisset»
próźnie miejsce zostawił S. — 11 nam et» namque S. — 13 set cito» próźnie miejsce ma S. — 16
vulnera» volnera S. — 17 vultum» voltum S. —

¹⁾ 6 października ²⁾ 1 stycznia. ³⁾ 18 października. ⁴⁾ 26 grudnia 1276.

ras insertas per totum pallium de septem gaudiis beate virginis Marie, excepta una plica pallii in qua non erant littere. Quod videns puella cepit mirari Ad quam beata virgo: *Cur, inquit, filia, miraris?* Ad quam puella: *Admiror tuam pulcritudinem et cur pallium tuum non est per totum ornatum.* Ad quam domina: *Ego sum, inquit, mater Domini, tu autem hoc pallium meum decorasti. Sed quia hesternum die non recitasti septem gaudia mea, 5 que solebas semper recitare, ideo pallium istud non est per omnia ornatum. Verumptamen, filia, noli conturbari, quia desiderium tuum adimplebitur, nec de patre sollicita sis, quia ad maiorem gloriam perducetur quam umquam fuit perductus.* Eodem anno in nativitate beate Marie virginis intravit ordinem sancte Clare in Praga cum maxima sollempnitate.

1277.
wrzesień
8.

1278. in Cracoviensi dyocesi erat quidam lacus, in quo homines nullo modo poterant 10 piscari propter impedimenta dyaboli. Cum ergo eo anno esset hyems magis aspera solito, quidam milites et religiosi et multi simplices illius provincie congregati fuerunt ad capturam piscium illius laci cum crucibus et vexillis. Et primo quidem traxerunt, licet cum difficultate, sagenam habentem tres parvos pisciculos. Secundo traxerunt sagenam masti- 15 gatam et nullum piscem habentem. Tercio vero traxerunt sagenam cum maxima difficultate continentem quoddam monstrum quod habebat caput caprinum et oculos rubicundissimos; quo viso homines fugierunt relictis crucibus, ex quo omnes fere fuerunt morbidifac- 20 ti, ipsum vero monstrum cum extraxisset caput suum, subtus glaciem cepit discurrere per aquam sonitum et strepitum faciendo. Frater Martinus¹⁾ ordinis Predicatorum factus est archiepiscopus Gneznensis a domino papa Nicolao III, natione Romano, qui prius 20 quam venit Gneznam mortuus est eodem anno. Rex Bohemorum Premislaus per traditionem Theutonicorum superatus est ab imperatore Rudolpho in finibus Ungarorum iuxta flumen qui dicitur Morava. Eodem tempore dux Bolezlaus Polonie habens adiutorio Mstiw- 25 oynem ducem Pomoranie, intravit fines Theutonicorum octo diebus spolians terram ipsorum, et ad ultimum gloriose triumphavit de exercitu ipsorum. Eodem anno surrexit 25 quidam religiosus nomine Nicolaus natione Theutonicus, ordinis fratrum Predicatorum, qui docuit homines comedere serpentes, lacertas et ranas contra quamlibet infirmitatem a qua detinebantur, sive fuit dolor oculorum vel aliud. Urinam autem hominis infirmi nunquam inspiciebat, sed habebat quasdam bursiculas clausas. Quid autem in eis clau- 30 sum fuisset, aspicere prohibebat. Suspendebat autem illas bursiculas singulas super singulos infirmos per noctem, et qui sudabant ex huius suspensione et quedam videbant

czerwca
22.

sierpnia
26.

Wiersz 3 pulcritudinem» pulchritudinem S. — 11 hyems» yems S. — 12 fuerunt» fuerant S. — 16 caprinum» carpinum S. — 17 morbidifac» moribundi S. — 18 discurrere» sibi d S. — 21 Premislaus» Premislaus S. — 30 prohibebat» prohibebatur S.

¹⁾ Jest to tak zwany Marcin Polak, autor pierwszej historyi powszechnej. Buł. Mikolaja III papieża mianującą go arcybiskupem gnieźnieńskim, ob. w Teinera Mon. Pol. I. 85.

sompnia curabantur, et qui non, non. Capiebantur autem serpentes nuda manu ab hominibus in nomine predicti Nicolay, non in nomine Christi. Nam si quis in nomine Christi vellét capere serpentem, eciam si habuit manum tectam cum cyroteca, statim momordit eum serpens. Ab hoc autem informati quidam fratres de ordine Predicatorum comedebant serpentes. Dominus eciam Lestco dux Syradie cum uxore sua Griphina per mandatum eiusdem Predicatoris eodem anno cepit comedere serpentes, lacertas et ranas, propter quod fuit abhominabilis omni populo, licet fuerint eis valde medicinales

1279¹⁾. dominus Wlostiborius electus est 1279 Boleslaus dux maioris Polonie et in archiepiscopum Gneznensem, sed cassata Boleslaus dux Cracovie obierunt est eius electio. Eo anno Philippus episcopus sedis apostolice et legatus, venit in Ungariam et Poloniam²⁾, qui fecit multas constituciones duras et duos episcopos in Ungaria incarceravit perpetuo. Eodem anno obiit Boleslaus Polonie³⁾, qui habebat uxorem Iohelēth, filiam Bele regis Ungarorum. Iste Boleslaus fuit maximus triumphator de Theutonicis et virilis homo, quia nullum regem quemcumque timebat, mortuus 7. Idus Aprilis⁴⁾. Iam dicto anno pugnantibus cruciferis de domo Theutonica contra Lithwanos, capti sunt duo fratres cruciferorum a Lithwanis, quorum unus cum fuisset suspensus super altissimam arborem, equus quoque eius sub eo suspensus est, ut supposito igne utrumque vorax flamma consumeret. Sed mirum in modum equo igne consumpto apertum est celum super cruciferum et lux magna descendit super eum, et ignem suppositum sparsit in partes diversas. Cumque lux illa ascenderet in celum, ascendit simul et crucifer ille cum corpore in celum, ita quod post discessum lucis nullum vestigium, nulla particula vel signum inventum est de illo. Videbaturque Lithwanis astantibus et ascensionem illam mirantibus quod virgo pulcherrima ascenderet in celum. Sed quia hoc factum pagani affirmabant incantacionibus, non virtuti divine, ostendit eis aliud sequens miraculum quod in socio illius suspensi cruciferi experiri voluerunt. Nam viso predicto miraculo superstitem cruciferum dirumpto trunco arboris per medium incluserunt circumponentes et ignem copiosum ut vivus igne consumeretur, sed Dominus militem suum pro fide certantem non reliquit sine ce-

Przedz I, wiersz 8 fuerint» fuerunt S. — 17 Lithwanos» Lithphanos S. — 24 Videbaturque» Videbatur quoque S.

¹⁾ 23 grudnia 1278. ²⁾ *Ob. Theinera Mon. Pol. I 86. Filip przybył do Węgier w początkach czerwca; synod odprawił 14 września. Ustawy tego synodu wydał w Petersburgu 1856 r. Romuald Hube: Antiquae Constitutiones provinciae Gnesnensis str. 72—164, a Ant. Z. Helcel w Krakowie w Pomn. prawodawstwa I str. 364.* ³⁾ 14 września 1279. ⁴⁾ 7 kwietnia.

lesti presidio, nam subito celum fuit super ipsum apertum et quedam avis magna alba, qualis nunquam ab aliquo vivente visa fuit, descendit de celo in luce magna et veniens ad predictum eripuit de medio igne et tulit secum in celum cum corpore, quod videntes pagani dixerunt: *Vere magnus est Deus christianorum qui talia facit servis suis* Eodem anno in Ytalia, in vigilia beati Marci ewangeliste factus est ter motus terre, ex quo subverse sunt septem civitates. In montibus autem circa Bononiam cecidit ros sanguineus in maxima quantitate, presidente Romane ecclesie domino Nicolao papa III, qui vocabatur Iohannes Gahetanus. Miserabiliter autem terra absorbit civitates, quia descenderunt in abyssum cum suis habitatoribus, et audiebatur vox clamantium per quatuor dies de abysso: *Misericordiam, misericordiam, Deus*. Montes eciam duo convenerunt in unum; inter quos fluebat fluvius, qui ita fuit conclusus montibus. quod nullum meatum habens fecit lacum circa se, ad sexaginta miliaria et amplius, omnia subvertens. Aliqua eciam castra in montibus sita, aperiens se terra per motum terre, qui stetit 15 diebus, ipsa castra cum montibus absorbit, aliquos montes maximos in planiciem deducens terre penitus coëquavit et in populo stragem fecit miserabilem Nam in quodam claustro Cystercien-
kwiecień 24. grudnia III stercienſi quinquaginta sorores occidit; et talia multa mala facta sunt. Anno eodem obiit gloriosus princeps Bolezlajus, filius Lestconis filii Kazimiri, dux Cracovie et Sandomirie. Fuit autem homo castus, pudicus, sobrius et mansuetus, nulli malum pro malo reddens, libertatum ecclesie conservator, militum verus amator, quia sibi nichil retinebat, sed omnia militibus largiebatur, religiosorum omnium fuit benefactor. Cuius mortem non solum terre domini, sed eciam vicine provincie principes ac milites deflexerunt. Regnavit autem 37 annis obiit autem sine prole. Cui successit per electionem dux Lestco, filius Kazimiri, frater eius patruelis, filii Conradi Uxor autem Boleslai Kinga post sepulturam mariti sui suscepit habitum ordinis sancte Clare cum sorore Iohelth, relicta Bolezlaj ducis Polonie, que fuerunt uterine sorores, filie Bele regis Ungarie Ingrediente duce supradicto Lestcone Cracoviam cum uxore sua Griphina, filius ducis Zemovithi Cuyavie, puer parvulus nomine Lestco, sedens in sinu Griphine prophetavit dicens: *Audi, patrua, ecce tu paries filium parvulum qui vocabitur Bolezlaus* et hoc frequenter iteravit interrogantibus cum dominabus, que sedebant in curru, et ille nichil amplius respondit Griphina erat ducis Roczislaj et mater Anna.

30

Wiersz 4 Eodem» na brzegu napis Terre motus ter. — 5 factus» factum O. — ter» niema S. — 7 III» VII S. — 8. Iohannes Gahetanus» Ioannes Gagetanus S. — 15 Cystercienſi» Cystercienſes S — 16 eodem» idem oba rękopp. — 21 domini» niema S. — sed eciam» verum e. S. — — 23 Boleslai» imię to tylko pierwszą zgłoską bo... w kodeksie S. napisane, mylnie odczytano vero w wydaniu niemieckiem; ob. Pertz XIX. 644.

1280. primo anno eleccionis ducis Lest-
conis venit Leo dux Rusie cum exercitu
copioso Thartarorum et Lithwanorum et Ru-
thenorum volens possidere ducatum Cracovie et Sandomirie¹⁾. Cui occurrerunt Cra-
covienses et Sandomirite in vigilia Mathie apostoli feria 6. circa Goslicz. videlicet
Petrus filius Alberti Cracoviensis, Ianussius palatini Sandomirie, Varso castellanus
Cracoviensis ad manum cum 600 hominibus et prostraverunt Thartarorum Lithwa-
norum Ruthenorum admirabilem multitudinem, domino celi victoriam conferente.
Ipse autem secundo die fugit de terra valde confusus, quem post 15 dies secutus
est dux Lestco habens secum 30 milia equitum et duo milia peditum et spoliavit
eius terram mirabiliter et castra subvertit Rusie. Reversusque est ad propria in pace
et cum gloria, presidente domino Nicolao summo pontifice Romane ecclesie, do-
mino Paulo episcopo Cracoviensi

1281. dominus Firminus²⁾ episcopus et **1282.** Philippus legatus Firmatus intra-
vit Poloniam Eodem anno fames incepit
apostolice sedis legatus per regnum Un- que duobus annis fuit Eodem anno Segota
arie et per Poloniam, a rege Ungarie cap- capitur
tus est et extra Ungariam turpiter in curru
eductus, eo quod in officio sue legacionis
multas iniurias intulit eidem regi nomine Wladyslao. Eodem anno predictus rex
Ungarie a baronibus suis captus est et in quodam castro positus cum uxore sua.
filia regis Karuli, ut vel sic possent prolem habere. Erat enim prefatus rex Wladi-
slaus lascivus homo, non curans de uxore sua, sed quadam abutebatur Comana.
Eodem anno dux Henricus Wratlaviensis cepit fratres suos duces, videlicet filium
Bolezlay, ducem Henricum de Lednicia fratrem patrualem, cuius fratrem uterinum
Bernardum occidit, ducem Polonie Primislium fratrem amitalem, filium ducis Pri-
mislii Polonie, ducem Henricum Glogoviensem fratrem patrualem filium Conradi,
hos duos cepit dolo vocans eos ad quandam ecclesiam ratione colloquii pro
quibus duram penam sustinuit in carcere sue spoliacionis. Ipso anno³⁾ obiit Nicolaus
papa III, et Martinus Thuronensis nacione de cardinalibus electus. Cuius temporibus
fluxit Rome sanguis de celo et inundacio aquarum fuit per totum fere mundum.

*Przedz. 1, wiersz 15 sedis» niema O. — 17 in curru» próżne miejsce w S. — 19 Eodem» na
brzegu napis: De Wladislao Ungarorum rege. — 21 enim» nempe S. — 27 ecclesiam» Darzech
dictam dodano na brzegu inną ręką w O. — 28 carcere» poprawiono na terre tą samą ręką w
O. — spoliacionis» spoliationem O.*

¹⁾ 23 lutego. ²⁾ Dnia 11 lipca 1281 odprawił synod w Włodzisławiu. Ob. Ledebura
Neues Archiv II 221 ³⁾ 22 sierpnia 1280.

1282. Lestko dux Cracoviensis, Sandomiriensis et Syradiensis persecutus est Iaczuizitas, ammonitus in sompniis per Michaëlem archangelum et comprehendit eos ultra Na-
 paździer.^wrew. Quibus superatis reduxit totam predam quam ipsi de Lublin abduxerant. In quo
 conflictu nullus hominum occisus est de ipsius exercitu; ubi mirabile accidit, quia canes
 quos predi ti gentiles abduxerant, viso christianorum exercitu ceperunt gaudere, ululare 5
 et exultare per signa, qui simul cum christianis in occisionem gentilium conversi sunt
 [1285]. mordentes atrocissime. Anno eodem Ianussius palatinus et milites Sandomirienses opposu-
 erunt se predicto duci Lestkoni et castrum Sandomiriense et castrum de Radom tradide-
 runt duci Conrado, principi Mazowie; sed prefatus dux Lestko expulit Conradum de ter-
 ra, et predicta castra et totam terram in pace possedit. Eodem anno fuit maxima fames 10
 in terra Cracoviensi, propter quam infinita milia hominum exiverunt in Rusiam et in
 Ungariam, sed qui iverant in Rusiam dati sunt Tartharis, qui vero transiverunt in Un-
 gariam venditi sunt Comanis. Eodem anno in die beati Francisci infra capitulum fratrum
 września
 4. Predicatorum, quod celebravit eorum summus magister, intraverunt Lithwanj, Christi
 inimici, pagani, clandestine terram Sandomiriensem, duce et fere omnibus militibus in 15
 Cracovia residentibus propter capitulum predictum, spoliantes et mactantes ministros
 Christi, sacerdotes et levitas, clericos, milites eorumque uxores cum pueris, cives cum
 uxoribus puerisque eorum, et villanos veluti pecora abducentes, eligendo senem et virum
 sue etatis occidentes, iuvenes et iuenculas pro famulis in perpetuum alligantes. Quid
 plura auspicia in occisis christicolis contemplatur ab eisdem. Nullo autem resistente, sine 20
 omni lesione terra et hominibus devastatis exiverunt. Milites vero qui aufugerant ad ca-
 strum Sandomiriense, nuncium celerem ad ducem in Cracoviam, ibidem manentem
 transmiserunt, qui stragem et seviciam predictorum paganorum, duci et baronibus cum
 lacrimis intimavit. Audito hoc dux illustris Lestko cum baronibus lugubrem fletum emise-
 runt. Concitati et accincti Dei adiutorio et confidentia magis quam virium et armorum 25
 robore, confitentes peccata, dux cum suis baronibus, sumptoque corpore Christi, eos
 atrocissime seseque mutuo exhortantes insecuti sunt, quod cognicientes pagani in den-
 sissimis silvis se receperunt. Christiani vero videntes quod in tuto loco essent, eos in-
 vadere timuerunt et eciam ipsi plures fuerunt. Attamen ducti consilio spiritus almi fugam
 simulantes a presidio paganorum parum discesserunt, quod videntes Christi inimici om- 30
 nes exiverunt de presidio, in quo se receperant, captivis vero relictis et ligatis tam-
 quam oves occisionis in eadem silva, acies contra ducem Lestkonem et barones ordina-

Wiersz 1 1282. 1382 O. — Iaczuizitas Iaczinzitas S. — 14 Lithwani na brzegu napis Litwani
 intrans. — 18 veluti sicuti S. — 19 pro famulia per familias S. — 20 plura plurima O. — 26
 corpore Christi corde christiano S. — 27 seseque mutuo sese quoque S. — 29 spiritus próżne
 miejsce ma S. — 30 discesserunt recesserunt S.

verunt, qui videntes exercitus christianorum, aliqui timore perterriti retrocesserunt
Dux vero Dei adiutorio confisus taliter af- **1283.** Lestko in Rovne occidit multitu-
fatur suos commilitones: *Melius est nos mori* dinem Lituorum.

pro Christi nomine et captivis gloriose, quam

5 *videre mala gentis nostre* Hiis prolatis exercitum duabus alis cinxerunt, videlicet
Segothoni tunc palatino Cracoviensi et Ianussio palatino Sandomiriensi existentibus
has predictas a duce alas tradite fuerunt, quibus paganismum Deo opitulante val-
laverunt et devicerunt De occisis autem paga is in loco conflictus mille sexcentos
die crastina computaverunt, preter illos quos sepe nominate ale aspersim in silvis
10 et paludibus mactaverunt, insuper captivos bene sex milia liberaverunt.

1283. in die sancti Bartholomei apo- **1284.** Paulus episcopus Cracoviensis per
stoli¹⁾ claustrum sororum in Gnezna confir- ducem Lestkonem capitur.
matur. Episcopus Cracoviensis dominus Pau-

lus a duce Lestcone predicto in Lagow captivatur, ligatis omnibus artubus, Syra-
15 diensibus militibus in castrum Syradz transmittitur custodiendus. Eodem anno No-
nas Decembris²⁾ obiit dominus Albertus episcopus Wladislaviensis ecclesie, amator
bonorum et proborum Anno eodem obiit illustrissima domina coniunx domini du-
cis Primislui maioris Polonie, filia Nicolay Kassubite, nomine Lucardis dicta, mor-
tem vero eius nemo potuit indagare, qualiter interiit³⁾ Eodem anno in vigilia vi-
20 gilie sancti Thome apostoli⁴⁾, dominico die, dominus Iacobus dictus Swinka, in
Kalis in domo fratrum sacerdos in sabbato, et dominico die in archiepiscopum
Gneznensis ecclesie consecratur In eadem autem consecratione quinque episcopi
fuerunt. Dux eciam Primislius nomine, filius Primislui, sepulta uxore quatuor die-
bus ante in Gnezna, quantocius ad predictam consecracionem cum magna multitu-
25 dine advenit, et eidem domino archiepiscopo anulum obtulit preciosum

Anno Domini **1284**, 14 Kal. Aprilis⁵⁾ dominus Wyslaus prepositus Plocensis
domino Alberto episcopo Cuyaviensi in episcopatum successit, et a domino Iacobo
dicto Swinka archiepiscopo Gneznensi in claustrum Strelnensi in episcopum conse-

*Przedz 1, wiersz 1 aliqui próżne miejsce ma S. — 10 bene» miejsce próżne ma S. — 16
Wladislaviensis» Wratislaviensis miały pierwotnie oba kodeksy; poprawiono w O ręką późniejszą.
— 24 quantocius» quanto citius S. — 28 consecratur» niema O. i S.*

¹⁾ 24 sierpnia. ²⁾ 5 grudnia. ³⁾ Pisarz kodeksu Szamotulskiego dodał w tem miejscu
te słowa: Sed salva reverencia istius historiographi, nos temporibus iuventutis nostre vidi-
mus in castro Gnesnensi capellam quandam ligneam, que vulgariter appellatur cruchta, in
qua erant duo grandes lapides in modum molarum molendini, sanguine ut dicebatur eius-
dem domine rubricati, inter quos, ut dicitur, fuit concussa totaliter et extincta, et in ec-
clesiam maiorem Gnesnensem fuit tradita sepulture. ⁴⁾ 19 grudnia. ⁵⁾ 19 marca.

wrzesień 28. *cratur*. Eodem anno arsit civitas Kalisiensis in vigilia beati Michaelis Anno eodem a Sandowoyone capitur castrum Kalisiense, scilicet filio Yanconis, filiolo Archanboldi, quod tradidit duci Wratislaviensi, Hinrico IV, ad quod requirendum dux Primislius maioris Polonie cum magna inultitudine militum advenit, sed fraude militum suorum median-
te, circa idem castrum pugnantibus, nobiles milites perdidit, in hoc non suffecit quin 5
et terram predictis baronibus videlicet traditoribus consulentibus duci Wratislaviensi us-
que in Oloboch) tradidit possidendam, et castrum in eisdem terminis edificavit pro ca-
stro Kalisiensi sibi reddito a Hinrico duce Wratislaviensi Eodem anno Tarthari terram
Ungarie, que dicitur de Septemcastris, intraverunt et multos christianos captivaverunt et
occiderunt Christus autem tutor christianorum, magnam famem in eos et pestilenciam 10
inmisit; quod audientes Septemcastrenses Deo victoriam comiserunt dicentes: *Melius
est gladio perire quam fame in castris et in civitatibus propter Tartharos interire. Vota
complant opere.* Quod audientes Tarthari, christianis se cingunt facientes de ipsis quasi
coream, ut videntes christiani fratrum suorum miserentur et propter hoc ipsos paganos
non impediunt ut pugnarent, sed inquit christiani: *Melius carere est unicuique nostrum 15
ne pereamus simul cum illis.* Et tamen Deo opitulante paganos su eraverunt et captivis li-
beratis cum victoria remeaverunt.

marca 28. 1285. dominus Martinus papa obiit Wratislaviensis dux Iohannes Men chiez cum Pe-
stycznia 6. tro et Sbilutone occiduntur. Synodus celebratur in Lancicia²⁾ in epiphania Domini. Eo-
dem anno capitur Benyamin et Sandyvoyus. Eodem anno dux Lestko piissimus de suis 20
siepnia 2. militibus triumphavit in die sancti Stephani protomartiris. Episcopus Wratislaviensis³⁾
1284. cum clero et prelatis et Predicatores de civitate fugantur per crudeles consules et cives
stycznia 6. et ducem ipsorum. Dominus Iacobus dictus Swinka archiepiscopus Gneznensis cum suis
suffraganeis in epiphania Domini synodum in Lancicia celebravit, in qua synodo ducem
Wratislaviensem Hinricum IV pro violencia, quam intulerat episcopo suo et canonicis 25
Wratislaviensibus publice excommunicavit. Eodem anno circa festum sancti Iohannis bap-
czewca 24. tiste quidam vermes volatiles in terra cruciferorum pleni veneno excreverant, qui suo
morsu multos homines interimerunt. Eodem anno dux Lestko piissimus Cracoviensis,

Wiersz 2 scilicet: *próżne miejsce ma S.* — 3 tradidit traditur S. — 7 in Oloboch: *moloboch*
O; in Oloboth S — 13 christianis: *christianos rękopp.* — 14 ut: *nie mają rękopp.* — 15 impe-
diant: *impediunt rękopp.* — 21 protomartiris: *tak O; pape et martiris S.*

¹⁾ Ołobok w województwie Kaliskiem wieś z klasztorem pańien cysterek, nad rzeczką te-
goż nazwisku wpadającą do Prośny. ²⁾ Ustawy tego synodu obacz w pomienionych wyżej
działach Hubego str. 762 i Helcla str. 382. ³⁾ Tomasz II; ob. Stenzla Urk. des Bisthums
Breslau str. 136.

Sandomiriensis et Syradiensis, de suis militibus et duce Conrado Mazoviensi gloriose triumphavit Quia dicti milites videlicet Cracovienses ducem Conradum¹⁾ in preiudicium

1285. dux Lestko cum Quomanis devicit milites Cracovienses, et Cracovia combusta est, et dux Conradus fugit.

5 ducis Lestkonis sibi elegerant in dominum et heredem, sancto viro contempto Et quia Deus non derelinquit iustum nec semen eius querens panem, dux Lestko videns maliciam suorum baronum, confugit ad auxilium Ungarorum, qui statim ei affuerunt in presidium. Non tantum Ungari christiani causam ducis pii et incliti condolentes sed et pagani Comani eius vicem fortissime condolerunt, et extemplo
10 cum dicto duce utrique contra milites Cracovienses et ducem Conradum acies ordinaverunt. Mirabile dictu, fit congressus, Deo iuvante, dux Lestko cum paucis suis Cracoviensibus fidelibus et Ungaris Comanisque vix sexcentis ducem Conradum cum magna multitudine hominum fugavit, mactavit et captivavit, et sic cum gloria ad Cracoviense castrum remeavit, quod solum sibi per cives Cracovienses de omnibus
15 castris terre Cracoviensis fuit fideliter reservatum, domina ducissa in eodem castro, videlicet Griphina, residente. Pro qua fidelitate dux Lestko predictis civibus civitatem Cracoviensem fortissimis plancis et fossatis, renitentibus militibus, eodem anno munivit et magnas contulit libertates Eodem anno sequenti die post nativitatem virginis Marie²⁾ obiit regina Bohemie³⁾. Anno eodem dux Primislius maioris
20 Polonie duxit uxorem, filiam regis Swecie, nomine Rithcam, in octavis sancti Francisci⁴⁾.

1286. castrum a Ruthenis et a Lithwanis nomine Gostyn acquiritur fraude videlicet Conradi ducis, multorumque sanguis effusus est innoxius; in eodem mortuorum et captivorum sexcenti et amplius sunt numerati Eodem anno dominus Iohannes Posnaniensis episcopus moritur, cui Iohannes traditor successit et in Lenda
25 clauastro Griscorum in episcopum consecratur. Anno eodem dux Bernardus moritur, filius Bolezlay Rogatce. Eodem anno post assumptionem beate virginis Marie⁵⁾ castrum Plocense a Wlotkone⁶⁾ duce Brestensi et Lanciensi acquiritur. Dux Mazovie Conradus⁷⁾ cum militibus Cracovie et Sandomirie conantur eicere Lestconem et civitatem conburunt, sed cum auxilio regis Ungarie vincuntur.
30

Przedz. I, wiersz 17 plancis» na brzegu napis. Cracovia plancatur. — 19 eodem» eiusdem O. — 24 numerati» próżne miejsce ma S. — Johannes» Weskowicz dodano na brzegu inną ręką. — 28 Wlotkone» Wlothcone S. — Brestensi» Brecensi S; tak miał i O. ale poprawiono później.

¹⁾ 15 sierpnia. ²⁾ 9 września. ³⁾ Kunegunda ziężniczka halicka, żona Ottokaru IV.

⁴⁾ 11 października. ⁵⁾ 15 kwietnia. ⁶⁾ t. j. Władysława Łokietka. ⁷⁾ porównaj 1285.

- 1287.** Semovitus¹⁾ dux Cuyavie obiit. Dominus papa Honorius obiit. Tathari veniunt.
- 1288.** in die sancti Egidii ducissa Polonie nomine Richa, uxor ducis Primislii secundi, peperit filiam in civitate Poznaniensi. Lestco dux Cracovie, Sandomirie, Syradie sine prole obiit, cui Bolezlaus, dux Mazovie, succedit per electionem. Statim Henricus dux Wratislaviensis venit, cui civitas per carnifices traditur, castrum per Sulconem; et multa mala orta sunt in terra.
- 1289.** duces in Sevyor bellum committunt Bolezlaus Mazovie Wladizlaus et Kazimirus duces Cuyavie contra Zlesienses, et vincunt, multos vero captivant ex Zlesiensibus et Theuthonicis occiduntur. Circa Scalam prosternuntur milites multi. In Swetnicz dux Wladyslaus dictus Loctek cum Teuthonicis bellum committit et vicit eosdem. Civitas denuo Cracoviensis Zlesiensibus traditur et dux Wladislaus pedester vix effugit. Episcopus Paulus captivatur, et milites multi alii occiduntur, terra vastatur et multa mala aucta sunt.
- 1290.** Henricus dux Wratislaviensis et Cracovie obiit. Primislius Cracoviam optinuit, Wladislaus Sandomiriam. Eodem anno rex Ungarie²⁾ circa Chrober submergitur, et gwerre magne in terra facte sunt.
- 1291.** terra Cracoviensis regi Bohemie traditur³⁾ per ducem Polonie Primislium, et episcopus Banbergensis venit cum exercitu regis Bohemie. Wladislaus dux Wysliriam et Oblekom expugnavit, et exercitus Bohemicus a Sandomiria confusus discessit.
- 1292.** domina Kinga ducissa obiit Cracovie. Paulus episcopus Cracovie obiit, cui Procopius successit. Eodem anno rex Bohemie Syracz⁴⁾ acquisivit.
- 1293.** Tathari circa Sandomiriam fuerunt.
- 1294.** strages maxima facta est in militibus per Lituanos et dux Kazimirus⁵⁾, dux Lancicie, occiditur per eosdem.

Przedz. 1, wiersz 1 Dominus... veniunt» niema S. — 9 Wladizlaus... duces» nie mają oba rękopp; ale ma rocznik Sędziwoja. — 10 et vincunt.. Zlesiensibus» niema S. — 20 in terra» niema S. — 20 per eosdem» in Troianow dod. na boku inną ręką

¹⁾ Władysław Ziemomysł brat Łokietka. ²⁾ Władysław ³⁾ Obec o tem rozprawę J. Friedlera w Archiv f. Kunde Oest. Gesch. Quell. XIV 161—188. ⁴⁾ Ob. tamże str. 174 dyplom Jakuba arcyb. gniezn. datowany w Sieradzu 9 września 1292 ⁵⁾ brat Leszka Czarnego i Łokietka.

1295. Primislius dux maioris Polonie a domino Iacobo archiepiscopo dicto Swinea, post festum Iohannis baptiste die dominico inungitur in regem Polonie in Gnezna. Eo ^{czerwca 26.} dem anno Litwani vastaverunt usque in Gnoyno¹⁾. Episcopus Procopius obiit, cui Iohannes dictus Muscata successit Teuthonicus.

1296. 6 Idus Februarii rex Primislius maioris Polonie occiditur a suis militibus²⁾, vi- ^{lutego 8.} delicet Polonis turpiter. Litwani terram Sandomiriensem intrant et vincuntur.

1297. dux Wladyslaus, Loctek dictus, cum Ungaris et Polonis vastat Zlesiam

1298. generalis pestilencia animalium in tota Polonia.

1300. dominus Wyslaus episcopus Cuyaviensis migravit ad Christum, cui successit dominus Gerwardus, qui mortuus est in curia summi pontificis pape³⁾. Eodem anno tempestas fuit maxima. Anno eodem rex Bohemie intrat Poloniam et obtinet totam. Et Rutheni terram Sandomiriensem intrant et Novam-civitatem⁴⁾ spoliunt et comburunt et multa mala in tota terra fecerunt, militibus existentibus in bello cum rege Bohemie.

1301. domicella Salomea, filia ducis Semovithi, obiit.

1302. Swetoslava filia magni principis Russie, ordinis sancte Clare obiit. Eodem anno inierunt milites Cracovienses et Sandomirienses Russiam, videlicet Lublin novum, quod Rutheni occupaverunt pluribus annis, expugnaverunt, deinde in paucis cum multitudine Ruthenorum et Lithwanorum ac Tartharorum pugnauerunt, et Domino cooperante de omnibus triumphaverunt. Postea reversi ipsum castrum Lublin optinuerunt

1304. intrat dux Wladyslaus dictus Loctek terram Cracoviensem cum Ungaris et optinuit Wisliciam.

1305. terram Sandomiriensem obtinet predictus dux Wladyslaus.

1306. civitas Cracoviensis duci Wladyslao dicto Loctek sibi traditur Et eodem anno arsit circa ecclesiam omnium sanctorum De illo igne ventus portavit super ecclesiam kathedralem et exussit totam et castrum; quam ecclesiam prenotatus dux Wladyslaus una cum uxore sua Hedvige et filio ipsorum excellentissimo Kazimiro, succedente in regnum, reedificavit ad honorem sanctorum Wenzeslay et Stanislav martirum.

Wiersz 8 1298» niema S — 16 Russiam» castrum Lublinense napis na brzegu

¹⁾ Tej nazwy jest kilka osad w województwie mazowieckiem i w województwie płockiem.

²⁾ Szamotulski kodex dodaje po tem słowie: de clenodio dicto vulgariter Zarembo, prope oppidum Rogosno. Cumque gravissime fuisset, quasi letaliter vulneratus, et illi quasi iam mortuum reliquissent, supervenit quidam ex inimicis ipsius requirens ab eo, si adhuc supervivere valuisset Cui rex voce humili fertur respondisse, se adhuc posse supervivere si in caloribus servaretur atque mederetur Fuit enim tempestas hec in vigilia sancte Apollonie virginis. Quo audito licet qui superstabat evaginato pugione ipsum ad terram confodiens penitus tunc extinxit. ³⁾ Według kalendarza Władysławskiego umarł Gerward 1 października r. 1323. ⁴⁾ Nowe miasto czyli Korczyn nad Wisłą. ^{lutego 8.}

1311. **1312.** cives Cracovienses opponunt se duci Wladisławo dicto Loketkoni¹⁾.
 stycznia 20. **1320.** rex Wladyslaus cognominatus Loctek coronatur in Cracovia auctoritate domini pape per venerabilem in Christo patrem Ianisslaum archiepiscopum Gneznensem Eodem anno filia ipsius Elizabeth regi Ungarie copulatur Karolo
 kwietnia 30. **1325.** Kazimirus filius regis Polonie Wladyslay dicti Loctek duxit uxorem Annam nomine baptizatam in Christi nomine, filiam Gedimini ducis Litwanorum in vigilia apostolorum Philippi et Iacobi²⁾, quindecim annos habuit a nativitate sua³⁾
 kwietnia 17. **1330.** quidam miles nomine Felicianus nacione Ungarus feria tertia post conductum pasche irruit in regem Karolum, volens ipsum cum uxore sua nomine Elizabeth, que fuit filia Wladyslay dicti Loctek regis Polonie et cum filiis trucidare et amputans manum regine dextram, et ipsum regem graviter vulnerans ad manum, solus miserabiliter ibidem concisus occubuit Pro quo scelere suus filius et filia, et tota pene sua genealogia fuit extincta. Ipso anno fuit tanta fertilitas in tota Polonia, quod in Cracovia mensura siliginis interdum non solvebat grossum. Anno ipso exeuntes cruciferi cremaverunt castrum Wysegrad in Cuyavia multis nobilibus ibidem occisis, set non sine magno detrimento suorum, quia pro quolibet capite nostrorum bene ipsorum octo vel novem ceciderunt. Ipso in tempore cremaverunt castrum Nakel, acquisiverunt castrum Raczas episcopale, metu eciam ipsorum castrum Radeyow per nostros fuit crematum. Et quia nullus fuit rebellans, quamvis multa dampna ir hominibus percepissent, tamen cum victoria et prosperitate ad propria sunt reversi, in vulgo autem maximam sanguinis effusionem fecerunt; nam virum et mulierem, iuvenem et senem, pregnantes et vagientes, clericos et sacerdotes, omnes quos invenire poterant, gladio extinxerunt Rex igitur Wladyslaus dictus Loctek Polonie videns sue tantam gentis afflictionem, congregata milicia totius Polonie et auxiliariis de Ungaria prope decem milibus et de aliis stipendiariis non paucis, venit tempore autumnali usque ad fluvium Drawoczam, illis ex alia parte fluvii suo toto cum robore obsistenti-

Wiersz 8 quidam» De fraude cuiusdam Ungari napis na brzegu. — 10 regis Polonie» mają oba kodeksy; opuścił Arndt. — 19 tamen cum» t. S; c. O. — 22 igitur» autem S. — 25 Drawoczam» Drwacza ma Kurop. — obsistentibus» obsidentibus S.

¹⁾ Obacz rocznik kapit. str. 815. ²⁾ W kalendarzu krakowskim, który niżej dajemy, zapisano to pod dniem 16 października w dzień św. Gawła opata. ³⁾ Pisarz kodeksu Szamotulskiego zagarnął w tem miejscu do rocznika przez siebie przepiszywanego następującą spominkę, która prawdopodobnie na brzegu się znajdowała: Anno domini 1378 Zelet rector parochialis ecclesie in Lekna die beati Francisci, qui fuit dies dominica, cum missam die eodem debuisset peragere, de ecclesia velocius cucurrit diabolico permotus spiritu, se in horreo domus sue propria manu strangulans et quodam fune, dicto vulgariter strikem, semet ipsum suspendens, ibidem miserabiliter exspiravit. Visus est autem niger hyrcus et aries cervicibus eius assistere et ipsum cum suis cornibus inhumanissime verberare.

bus; et cum pluribus diebus quocumque nostri, illi ex alia parte contra nostros transirent et maxime in illis locis ubi vada erant, alias enim totum fluvium truncis, exigonis et falcibus impleverant ad unius hominis simplicis vadum ostendentis consilium, rex dimissis in latibulis expeditorum prope duobus milibus viris, simulavit se rex cum toto exercitu circa Brodniczam velle pertransire, ubi ipsi barbati contra regem omnes insimul convenerunt. Insidie igitur regis fluvium transmeantes signum sui transitus fumo ostenderunt. Rex igitur qui ad tria bene miliaria erat a loco, copcito gradu suo cum exercitu fluvium transivit et conflictum cum suis avidius prestolabatur. Illi autem videntes, quia virtuti regis occurrere non valebant, in municionibus se clauserunt et per fraudatores nostros agentes cum potuisset tunc totam terram optinere Dobrinensem terram et castrum et Bidcosce aliud castrum sibi resignantes datis suis et suorum et ipsorum civitatibus civium litteris super duos arbitros videlicet regem Ungarie ex parte nostra, et regem Bohemie negotium ex parte ipsorum dimiserunt Et acceptis treugis a festo sancti ^{pazdzier. 18.} Luce ewangeliste usque ad festum sancte Trinitatis rex noster cum rege Ungarie ^{czerwca 3} comparavit et ipsi in termino nec regem Bohemie adduxerunt nec soli comparuerunt Et sic per fas et nephas regem Polonie de terra evaserunt Qui in eorum terra 15 diebus stetit et fere adnichilata terra cum suis ad propria est reversus. Fertur autem quod in suo exercitu duo milia et centum galeatos habuerit, aliorum eque armatorum sine galeis prope viginti milia. sagittariorum et aliorum fere triginta milia ita quod secundum veri relacionem exercitus Polonicus estimatus fuit plus quam 50 milia Hic rex Wladyslaus faciens colloquium in festo sancte Trinitatis in Chaczin filio suo Kazimiro qui duxerat filiam Gedimini ducis Litwanorum, maiorem Poloniam, Syradiam, Cuyaviam tradidit possidendam, interminans sibi et inculcans, ut sicut ipse, ita ille gades regni reformare studeret. Hic Kazimirus veniens in Poloniam, fere a possessione fuit per quendam Vincencium palatinum Poznaniensem, quem pater eius prefecerat eisdem terris preter Syradiam, inpeditus et nisi milites et civitatum cives fuissent, terram a rege et filio suo voluit alienare. Predictus igitur Vincencius, regni pessimus defraudator et gentis, inpaciens huius alienacionis circa festum sancte Marie Magdalene callide et occulte cruciferos eduxit, qui fere Cuyaviam et Wladislaw civitatem ceperant nisi auxilio Dei et propugnancium virtute fuisset defensata; ubi ipsi barbati fere ducentos homines amiserunt. Tandem a civitate cum dampno discesserunt. Supra dictus igitur Vincencius ipsos barbatos caute in Poloniam duxit qui Slupczam civitatem captam devastantes, in Pisdar ubi tunc Kazimirus erat, venire festinabant ipsum preoccupare cupientes Sed Deo volente a civitate discesse-
rat, quem eciam tunc per fraudem et negligenciam fidelium civium capientes et pluribus

Wiersz 10 cum potuisset» c. potuissent O. i S; num potuissent Szamol. — 16 quindecim diebus» fere ad 20 dies, ma Szamol. — 25 Poznaniensem» De fraude Vincencii napis na brzegu.

occisis et cremata civitate cum fratrum monasterio, inde abierunt et pervagantes totam pene ex illa parte Varte terram vastant. Civitatibus, forensibus et aliis municulis crematis, nullo obstante, Vincencio pessimo fraudatore agente, quamvis cum magno dampno suorum, cum ingenti preda in Thorun sunt reversi. Et non post multum tempus, congregato exercitu copioso et stipendiariis de Reno et aliis partibus Almannorum quam plurimis, Lanciciam advenerunt, quam devastantes, Syradiam ingressi Uncow civitatem et castrum et aliud Syradiense castrum et alias civitates cremantes, in Kalis pervenerunt, quam duobus diebus oppugnantes et nichil proficientes, quadraginta et pene plus suorum amissis in Conyn pervenerunt, ubi eciam viginti homines ad pugnam expeditos amiserunt. Rex namque Polonicus Wladislaus quamvis ipsis circa Lanciciam occurrisset tamen eos invadere non audebat, quia ipsum et in numero et in fortitudine quam plurimum excedebant. Sed de Lancicia ipsorum ad unum vel duo miliaria semper sequebatur, eos debilitans, vestigia; ubi eciam predictum Vincencium, de quo memorati sumus, per litteras patentes advocans, ipsum sibi et filio reconciliavit. Qui Vincencius volens nomen perdere infidelitatis ipsos barbatos et eorum exercitum fuit sagaciter exploratus, et quamvis in comparabiliter plures illos cognosceret et forciores, ne metum Polonis et Cracoviensibus et Sandomiriensibus et aliis incuteret, ipsos respectu nullos esse et nichil posse affirmavit, quamvis regis acribus aliud inculcare non obmisit. Veniens igitur rex post ipsos in Cuyaviam circa Plowecz villam ultra Radzyeow sitam deo et beatis Adalberto et Stanislaio sacris pontificibus et martiribus se et suos recommendans, in translacione beati Stanislaio cum ipsis conflixit et deo et suis sanctis sibi adiuvantibus tanta fuit in ipsos cede debachatus ut 20 milia de ipsis prostraverit, ut ipsemet rex fatetur et omnes alii. Inter quos quingenti barbati nongenti galeati cum sexcentibus ipsorum auxiliariis ceciderunt, quadraginta et eo plures galeati ex quibus aliqui barbati, aliqui stipendiarii de remotis partibus, aliqui Pomorani, Prusi et eorum terrigene nobiles capti. Inter quos quidam nobilis princeps nomine Rus in habitu eorum, ad quem vis tota belli et illius expeditionis pertinebat, fuit captus et in Cracoviam, ad quam cum exercitu venire conabatur, deductus est et in vinculis detentus. Acta sunt hec anno Domini 1331. Igitur ut ab omnibus communiter qui prelio interfuerunt affirmatur, si plures de Poloniensibus a prelio et de prelio non fugissent, de illorum prope 40 milium numerosa multitudo nullus penitus au- fugisset. Sepe enim dictus Vincencius ut totam coniecturam et opinionem omnium frau

1331

wrzecz
27.

Wierz 7 alias» majq oba kodd.; opuścił Arndt. — 9 Conyn» Chorun lub Thorun ma O; Chony S; Thoruy na Szamot. — 14 Qui» Datur gracia Vincencio napis na brzegu. — 19 Plowecz» Plowczye S — Radzyeow» Raszew O. — 21 debachatus» De bello ad Plowcze napis na brzegu. — 23 quingenti» 700 ma Szamot. — 29 Poloniensibus» P. . ma O; próżne miejsce S; venientibus Szam. — 30 fugissent» fuissent rękopp. — 31 Sepe» De victoria Vincencii napis na brzegu. — coniecturam» c... ma S.

dis quam penes eum autumabant, nec non et totam suspicionem tolleret, ipse bellum cum suis inchoavit, viriliter pugnavit et cum domino rege et sui regni nobilibus fortiter decertans victorioso glorie triumphum de barbatis et eorum auxiliariis feliciter representavit. Ambiguum igitur penes multos est, quod dictus Vincencius tantam fraudem et tam
5 crudelem cladem sue genti fuisset molitus, cum in tam arduo negotio et valde necessario Polonie regno tantam gloriam in perpetuum duraturam acquisivit Nec hoc pretereundum est quasi non de modico miraculo, quod cum tot de illis ruerint, de Polonis solummodo duodecim nobiles et de simplicibus prope 30 viri ceciderunt, ut limpide agnoscamus Deum cum suis sanctis pro ipsis pugnasse ut in tanti prodigii monumentum a
10 gente Polonica in perpetuum sine intermissione Deus collaudetur.

Ipsa in tempore circa festum sancti Michaëlis audita clade barbatorum cum manu forti venit Poznaniam rex Bohemie Iohannes et oppugnabat eam cum machinis et fossoribus, sed militibus et civibus fortiter repugnantibus, quingentos homines perdens et de fossoribus plures amittens, machinas derelinquens, confusus cum magna tristitia et desolatio-
15 ne et dampno viginti milium marcarum in Wratislaviam repedavit.

In anno 1332 exeuntes cruciferi in cena Domini vallaverunt Brestz, quam inpugnan-
16 kwietnia
tes quatuor diebus cum machinis et aliis instrumentis, eo quod pauci milites fuerunt in ea, ipsam per tradicionem aliquorum civium quinto die obtinuerunt. Ipso in tempore Wladyslavia-iunior sponte se subdidit eisdem. Milites igitur cum uxoribus et pueris ultro
20 exulantes preter Albertum palatinum dictum Chostelec, qui in castro dicto Pacoscz se cum suis recepit et dictis se cruciferis viriliter resistendo opposuit, alij omnes in Cracoviam ad regem se contulerunt. Ipso anno talis estus fuit ut homines vetuli dixerunt numquam se diebus suis in terra Cracovie talem estum fuisse expertos; unde ad magne indicium siccitatis Vandalus fluvius in tantum decrevit ut decennis et duodecennis pueris
25 in pluribus locis meabilis et vadabilis esset. Messis eciam ita mature advenit ut in festo sancti Iohannis baptiste multa capecia siliginis in campo cernerentur, omni etati hominum ante incognitum invisum et inauditum. Eodem anno circa festum Iohannis baptiste Vincencius palatinus inopinabiliter telo percussus interiit Rex Wladislaus vero circa as-
13 sierpnia
sumpcionem beate Virginis iterum contra cruciferos est profectus et quia fraudatores
30 nusquam desunt, nichil circa ipsos valens proficere, treugas usque ad pentecostes interim consiliandi et de negotio colloquendi cum ipsis accipiens, in Poloniam maiorem remeavit, ubi fugitivos duces Polonie regno incumbentes aggrediens, quinquaginta et eo amplius ipsorum fortalicia cremans et destruens Cosczan castrum quod plus genti Polonice imminebat cum exercitu vallavit. Hii autem qui erant in castro conclusi de loci fir-

Wiersz 13 quingentos» 700 *ma Szamol.* — 18 quinto» septimo *Szamol.* — 20 Pacoscz» Pacost S. — 33 Cosczan» De castro Cosczan *napis na brzegu.*

mitate et virtute animorum confisi non solum pacem non recipere set rebellare fortiter contendebant. Quod videns filius regis excellentissimus Kazimirus cum Ungaris et suis, facto impetu castrum est aggressus, quod et acquirens potenter prope 100 hominum ibidem peremit, inter quos erant quinquaginta galeati, alii Zlesite, alii Bohemi, alii Almanni, multum nobiles viri, quorum nullum dux Kazimirus vivere permisit; et sic pa- 5
cato regno in Cracoviam rediit cum triumpho.

Hic tandem Wladyslaus rex dictus Loctek Polonie eximius post multos agones, ubi contra hostes gentis viriliter decertavit, post multa certamina victorias triumphos de adversariis pro placito sumptos pro voto adhuc viribus pollens, anno etatis sue septuagesimo tercio, 6. Nonas Marci dominice autem incarnationis 1333, in magnam totius Polo- 10
nie desolacionem et tristiciam gentis decubuit. Et cum iam se moriturum presensisset, fratri Helye ordinis fratrum Predicatorum, viro conversacione laudabilis et in omni honestate approbato, qui super ipsum de omnibus suis delictis domini pape dispensandi et absolvendi plenam et omnimodam habebat auctoritatem, humiliter extitit magna cordis cum contricione confessus. Quem post hoc Spicimirus castellanus et Iarosslaus archidia- 15
conus Cracoviensis, qui tunc infirmitati sue preerant, non cum parvo fletu allocuti fuere tali modo: *Domine rex, tu tuos nobiles, divites et pauperes, insignes et parvos, superbos et humiles, senes et iuvenes et quemlibet in statu suo sine molestacione qualibet in bonis et iuri-
bus ipsorum vite tue temporibus decentissime confovebas. Ipsi vero te exigentibus tue gracie et benignitati meritis usque ad eadem tempora cum bonis et corporibus eorum nullatenus desere-* 20
bant. Exhortare ergo eosdem nobiles tuos ut filium tuum Kazimirum quem in successorem tuum et regni dimittis, dileccione et favore prosequantur. Qui licet iam quasi in virtute lingue et sermonis deficiens, tamen eosdem Spicimirus et Iarosslaus una cum aliis circumstantibus curialiter est affatus: *O viri michi et proli mee magni fautores, utinam filius meus exemplo ductus meo vobiscum taliter conversaretur sicut ego crederem, utique quod eum* 25
sicut et michi fecistis, diligetis. Attamen si secus fuerit, quod absit, hoc vestre industrie et fidelitati, quam semper erga me habuistis, fiducialiter recomendo. Sed quod pro ipso iam petam ignorans de suo statu futuro vobiscum non faciam ista vice. Et hec dicens filio suo dilecto Kazimiro ibidem presenti nobiles suos universaliter in omnimodam fidelitatem commendans in Domino obdormivit. 30

Sic illud fulgentissimum sydus gentis caligine mortis obumbratum, magnum chaos errorum et licium reliquisset, nisi supernus tytan de radio a tanto sydere Polonice genti salubriter providisset. Nam superstitem post se filium Kazimirum nomine de quo supra prelibavimus, genti dimisit. Unde dolori risus et luctui gaudium dabat moderamen, qua-

tenus qui erant de occasu talis solaris planete merentes, de tanta luce relicta maneant honorantes.

Iste Wladyslaus filius fuit ducis Kazimiri terrarum Cuyavie, Syradie et Lancicie, cui Wladyslao inter suos fratres terra Brestensis in Cuyawia sorte advenerat. Hic ducis Boleslay Kalisiensis filiam nomine Hedvigem in uxorem accipiens post mortem ipsius ducis et eciam heredum, maioris Polonie dominium ibidem est assequutus, quod et multis tenuit annis. Tandem fraude nobilium Polonie agente, per regem Bohemie Wenceslaum non solum de Polonia et Pomorania, sed eciam de sua sorte et de terra Syradie et Lancicie, que sibi post suorum fratrum obitum advenerant, nec uno sibi relicto, fuit
 10 turpiter et fraudulenter eiectus. Sic itaque terris orbatus, quamvis multorum amicorum auxilium postulans adisset, vanis promissis ipsum decipientes inanem et spe vacuum per multa temporum curricula toto orbe instabilem divagari permiserunt. Qui videns se a suis omnimode destitutum cum paucis sequacibus in Ungariam ad Amadeum quemdam virum nobilem et potentem secessit cuius auxilio, sed magis divino, Sandomiriam et
 15 Cracoviam terras et alias omnes quas supra memoravimus debellans viriliter optinuit, Bohemos qui 18 annis eas tenuerant potenter evellens et eiciens nunquam illuc redituros. Cum igitur predictas terras, Deo illi pacem tribuente, tranquille possedisset, volens ipsum Deus post talem casum gloria et honore illustrare aut gentem Polonicam magnificare, domino Gerwardo, episcopo Cuyaviense agente et elaborante circa dominum Iohan-
 20 nem dictum papam XXII, coronam est assequutus, qua etatis sue 60. anno cum sua felici consorte et omni bonorum memoria domina Hedvige in Cracovia per dominum Ianisslaum archiepiscopum et alios plures episcopos, anno domini 1320 fuit gloriose coronatus, quam eciam suo successori videlicet filio suo Kazimiro, de quo ulterius sermo habendus erit et sue posteritati feliciter perpetuo duraturam reliquit. Hic inter virtutum
 25 karismata tribus ultra humanam estimacionem effloruit luculenter. Videlicet insigni pietate, quia nisi coactus aliquem morti tradi iussit, inestimabili humilitate, ut quid esset fastus aut superbia penitus ignoraret, indicibili paciencia, nam vindex iniurie nullatenus esse potuit, ymo se iniuriantibus humanissimum exhibuit, placidum vultum in omnibus illis ostendens. Quapropter inspector omnium actuum Deus tantum decorem suo corpori in
 30 morte contulit, ut quanvis diebus pluribus sua sepultura fuerit protelata, semper firmus in suo decore placabili seu amicabile ad maguam omnium admiracionem et stuporem permansit.

Kazimirus igitur filius suus suscepto regno ad instinctum et preceptum regis Ungarie, generis sui Karoli, acceleravit coronari. Unde per dominum Ianisslaum archiepiscopum in
 35 die Marci ewangeliste in Cracovia cum magna sollempnitate fuit coronatus. Coronatus

1333.
kwietnia
25.

autem statim in maleficos in tantum deseivit¹⁾ ut in modico tempore multos eorum delevit, dans metum pluribus, ut se a furtis et latrociniiis cohiberent. Unde factum est quod omnes qui vero furtis et latrociniiis inserviebant aut intercessione baronum ad mansuetudinem sunt reducti aut perpetuo exilio fuerunt sine mora ad mortem dampnati.

1339. obiit Anna filia Gedimini ducis Lithwanorum, consors domini Kazimiri regis 5
 maja 29. Polonie Wladyslaides dicti Loketkonis, 4. Kal. Iunii. Hec tantum solaciis enoneis et leticie dedita fuit, ut quocumque in equo sive curru ibat, semper ante ipsam cum sambucis et tympanis et fialis et cantilenis et diversis melodiis ibant canentes, satis multorum in scandalum. Hinc est quod satis portendo et terribili fato ex hac vita decessit, tamen occulte religiosos et pauperes multum supportabat. 10

Anno Domini **1340** Bolezlaus filius Troydeni ducis Mazovie, princeps Ruthenorum a suis inopocinnatus circa festum annunciacionis beate Marie, ex hac vita migravit. Hic dicitur²⁾ suis multum fuisse violentus, ipsos capiens et pecunias ab ipsis extorquens, filias eorum et uxores rapiens et easdem debonestans, nec non alias gentes, sicut Bohemos et Almannos super ipsos inducens. Unde videtur quod compulsi tot iniuriis talem sibi 15 mortem procuraverunt. Audiens Kazimirus rex Polonie, quod ita vita decessisset, Russiam circa festum pasche in parvo numero intrans, christianos et mercatores, qui se in castro Liwow receperant, castro cremato cum uxoribus, pueris et rebus eorum usque in regnum suum deduxit. Ubi spolia multa in argento, auro et gemmis, thesaurum ducum antiquorum tollens, inter quod erant aliquot cruces auree, precipue unam, in qua magna 20 quantitas de ligno crucis Domini fuit reperta, et duo preciosissima dyademata, et una tunica valde preciosa, nec non et sella auro et gemmis adornata. Hiis omnibus sublatis ad propria est reversus. Eodem anno circa festum Iohannis baptiste idem rex Kazimirus 25 congregans exercitum validum prope 20 milium, iterum Russiam intravit, ubi castella et municiones aliquot ipsorum destruens ipsos sibi in profectum subiecit. Et quamvis Tartha-

Wiesz 12 inopocinnatur» próżne miejsce w S. — 18 Liwow» pierwotnie napisano było Lubow w roczniku Traski, ale ta sama ręka poprawiła na Liwow. Podobnież w kodeksie Szamotulskim Lywow znachodził Lengnich. Odpowiada to pisowni ruskich i litewskich latopisców, którzy w imieniu tem po głosce A miękki jeryk kładą (Latop. litewski Raczyńskiego rękop. str. 258). W Kuropatnickiego rękopismie tego rocznika napisano było pierwotnie Ylwow, a nie zawadzi zauważyć, że w naszej tu powiatowszczyźnie Lwów najczęściej Ilwo w wymawiają. — 25 in profectum» tak w rękop. Kurop. czyta Arndt; in perfectum czytał Lelewel, tak i Muralt a poprnia in perpetuum; in... O; imperfecte S.

¹⁾ Ob. kronikę Jana z Czarnkowa rozdz 3 str. 623. ²⁾ Mówi to autor z niepewnością: tak gada no, i wyciąga również niepewny wniosek; unde videtur itd; tymczasem Jan z Wintertur mówi wprost o mazowieckim Bolesławie, iż tenże regni gubernacula per plura annorum curricula strenue gessit, a przyczynę jego otrucia podaje tylko tę, że numerum et ritum Latinorum illic multiplicavit et hoc Ruthenis displicuit. Ob. str. 625 przypisek. Tę samą przyczynę otrucia podaje i Jan z Czarnkowa str. 629.

rorum prope 40 milium et Ruthenorum totidem vel plures fuissent congregati, tamen quodam metu et terrore et peraudactissimos licetque simplices Mazovienses sunt multi interempti et mactati, et forte divino auxilio magis percussi fugam inierunt, et sic rex cum victoria et magna gloria ad propria fuit reversus sine omni lesione seu perditione 5 suorum nobilium. Thraska eciam fuit ibidem.

W kodeksie O. dopisano na dolnym brzegu ręką z XIV wieku te jeszcze zdarzenia.

1341. Kazimirus rex ducit in uxorem virginem Adleydam filiam Henrici marchionis Hassie.

1342. Karolus Hungarie rex moritur, cui Ludovigus filius succedit.

10 **1343.** Ducatus Wschowiensis per Kazimirum regem acquiritur, Zeganensi duce expulso.

DOPEŁNIENIE SZAMOTULSKIE.

Tandem anno domini **1370** die beati Leonardi confessoris rex Cazimirus pro terrenis celestia commutans diem conclusit extremum, cui successit in regnum Lodowicus rex Ungarie et regnavit super duo regna Ungarie videlicet et Polonie XIII annis. Post hoc 15 decedit in lectum et mortuus est, post cuius mortem tanta mala in Polonia sunt exorta, ut vix ea calamus sufficiat exarare. Erat namque tunc in Polonia maiori quidam capitaneus Damarathus nomine, hunc nobiles terre de capitaneatu volentes propellere multa sibi prelia concitaverunt, cumque hoc nequirent efficere, in se ipsos conversi mutua se cede amaricabant, strages hominum perplurimas faciendo, oppida ipsorum et villas atque 20 municiones ceteras concremando, predasque innumerabiles abigendo et inutiliter distrahendo¹⁾: tunc enim bos vel vacca pro duobus grossis vendebatur, aries vel ovis sive eciam hircus aut certe capra pro tribus denariis tradebantur. Fuerunt autem huius dissensionis ceteris truculenciores Wierzbyta de Smogulecz, Iacobus Cusz de Golancza et alii, omnes possessores eorum castrorum que sunt in graniciibus Saxonie, ut est Uscie, 25 Babimost, Zbyszyn et alia multa. Sed et Bodzanta archiepiscopus Gneznensis pugnabat atque arma sumpserat contra nobilem Nicolaum heredem de Veneciis, iudicem maioris Polonie generalem, per quod omnes ville archiepiscopales in districtu Znenensi fuerunt per ignem penitus desertate. Habita autem est huiusmodi dissensio usque ad Wladislaum re-

Wiersz 5 Thraska» tak ma S.; Thratka ma O., ale łatwo dostrzedz, że pierwotnie długie s w tem imieniu tylko przez niebaczność kopysty zostało u góry przekreślone.

¹⁾ Porównaj kroniki Jana z Czarnkowa rozd. 69 i 70.

gem, de quo nobis sermo statim in sequentibus est habendus, tandem post mortem Lodowici quinque aut sex annis evolutis.

Anno Domini **1386**, postquam divine maiestati placuit finem imponere guerris et dissensionibus prenotatis, nobiles terre insimul congregati certabant de negociis regni, ut pacificum et tranquillum permaneret. Nam ut breviter explicem, adductus fuerat in Poloniam de Bohemia Sigismundus frater uterinus Wenceslai regis Bohemie. Iste quia adolescens erat, et necdum regni negocia disponere valeret, eadem facilitate reiectus quam receptus, qui tamen Sigismundus postea copulatus matrimonialiter Marie regine Ungariam est adeptus et hucusque adhuc superest. Postmodum nobiles de Polonia Iohannem¹⁾ ducem Austrie in Poloniam acciverunt, volentes cum regem constituere ut prefertur, qui quia puer erat et ut dicebatur stratum Hedwigis regine Polonie pueriliter agens turpiter concacavit. Erat autem Hedwigis regina Polonie soror uterina Marie regine Ungarie, filie videlicet ambe Lodowici regis Ungarie, qui fuit Cazimiri regis Polonie nepos ex sorore, Iohannes igitur dux Austrie de Polonia est eiectus. Igitur his duobus principibus in regnum Polonie non receptis, legati solemnes de Polonia missi in Lithuaniam, rogabant Yagilonem supremum ducem Lithuanie ut regni susciperet dyadema. Qui votis eorum annuens anno domini supra scripto 1386 veniens in Cracoviam die beati Valentini presbyteri sacrum baptismum suscepit; et ex baptismo Wladislaus proprio nomine vocitatus, nam antea Yagilo Lithuanice vocabatur, huius pater Helgorth²⁾ vocatus qui habuit quatuor fratres duces Lithuanie, quorum nomina habentur in versu subsequenti: Helgorth Keistuthy, Lubarth, Patriky, Naramuthy. Sed Keistuthy Vytoldum et Coributh filios generavit, hunc quoque Ceistuthy patruum sibi offensum Wladislaus rex Polonie in caloribus balnearibus suffocavit. Sed iam ad propositum redeamus, Wladislaus igitur sacro suscepto baptismate in continenti ibidem domine Hedwigi regine Polonie est in facie ecclesie matrimonialiter copulatus, et in regem Polonie coronatus, post cuius coronacionem in Polonia ne unus quidem contra proximum suum ausus fuerat leviter vel mutire. Erat autem homo statura brevis, animo misericors, capitis calvicium quasi per totum habens, oculis serenus et blandus, vox eius et loquela quasi vox tube grossioris, semper pacem et tranquillitatem diligens. Nam ecce iam quadragesimus primus regni eius volvitur annus, in quo tempore cum nullo belligeravit homine, excepto prelio cum cruciferis subsequenti, omni tempore fuit sobrius, quia nunquam aliquem potum inebriativum preter solam aquam solitus erat bibere, fuit et non mediocriter devotus, nam singulis feriis sextis in pane solum et aqua consueverat ieiunare. Sed in hoc solo desipuit, quia libertatem ecclesiastice immunitatis infringens staciones ab archiepiscopo et episcopis extorquebat, nec non ab abbatibus et prepositis monasteriorum, ab aliquo monacho tres aut quatuor aut

¹⁾ samias Wilhelmum. ²⁾ Olgerd.

plures dies, ab episcopis autem unam aut certe per duas septimanas victualia requirebat, solitus autem erat habere in comitiva duo millia equorum cum sessoribus suis plus vel minus, per quod largas expensas una cum pabulis equorum, feno videlicet et avena, a monasteriis exigebat, nullus autem se audebat sibi opponere. Quo tempore ipsius nefan-

5 dissima heresis surrexit in Bohemia cognomine Hussitarum, nam anno domini 1409 quidam Iohannes cognomine Husz de Huszenice in Praga multos articulos heresim sapientes publice predicabat, quos conscribere vel enarrare non est presentis temporis, ipse autem Iohannes Husz ad concilium Constanciense personaliter evocatus, ibidem traditus propter hoc curie seculari, et ad quandam columnam alligatus flammis igneis est

10 penitus consummatus et nihilominus tota Bohemia nobiles videlicet et ignobiles et quedam civitates secte ipsius Iohannis Husz firmiter adhererunt, proptereaue Sigismundus rex Ungarie volens de Bohemia heresin extirpare, nam et sibi regnum Bohemie post obitum fratris sui Wenceslai iure patris obvenerat. Sed Hussyte noluerunt eum accipere proptereaue bellis adversus congregari attentabat. Sed Hussyte ipsum in preliis quinque

15 vicibus confuderunt, exercitus ipsius eisdem quinque vicibus prosternendo Ne igitur Wladislaus rex Polonie heresim Hussitarum incurreret, prelati Polonie iniurias huiusmodi tolerabant sibi necessaria omnia ministrando et non solum hoc, sed et ipse rex decem aut 12 equos nutriendos monasteriis cum duobus rusticis relinquebat, precipiens sub sua gracia regali seriose quatenus eisdem equis sufficiens fenum et avena pro pabulo mini-

20 strentur. Et hec est maxima angaria et illibertas ecclesie et contra illud quod canonibus cautum est, quod princeps secularis nec unam quidem micam de monasteriis debeat postulare, et quod soli deo dicatum est amplius in humanos usus redire non debeat, et ad exemplum istius regis ceteri principes in suis ducatibus monasteria spoliabant. Nam anno domini 1425 Iohannes dux Zaganensis monasterio sito in Zagano 15 villas opti-

25 mas vi abstulit, et pro mensa castri sui Zaganensis penitus usurpavit, et hucusque detinet usurpatas in sue salutis maximum periculum et gravamen. Nam diversas excommunici et interdicti sentencias contra ipsum ob huiusmodi facinus promulgatas, datus in reprobrum sensum totaliter non advertit, per que fratres eiusdem monasterii Zaganensis compulsi sunt, quod dolendum est, per mundi partes diversas omnimodo exulare. Unde et

30 supra fatus Wladislaus rex Polonie cuilibet prelato monasterii loquebatur, ita dicens: si tu mihi dare nolueris que ego volo habere, ego accipiam tibi omnia bona monasterii tui, quod mea mihi tribuere contradicis; acsi patenter diceret: mea sunt omnia bona monasteriorum et ecclesiarum in regno meo consistencium et non vestra. Sed huius sermonis finem facientes ad sequencia festinancius conscribenda procedemus.

35 Anno Domini 1399 domina Hedwigis conthoralis Wladislai regis Polonie filiam generavit, cui nomen in baptismo Elisabeth imponitur, sed tamen in hac egritudine contabescens post tempus atque una cum filia est defuncta, et sepulta est in ecclesia maiori

Cracoviensi miraculis corruscando. Post cuius mortem Wladislaus rex duxit dominam Annam in uxorem, Cazimiri quondam regis Polonie neptem ex filia consobrina domine Hedwigis proxime supra scripte, de qua consanguinitate est per dominum Apostolicum dispensatum. Ex hac domina Anna Wladislaus rex alteram filiam suscepit, quam in baptismo Hedwigim nominavit, que hucusque matre iam mortua in virginitate florida permanet, patre nescitur quo animo eam marito tradere non curante Tempore autem eiusdem domine regine Anne videlicet, factum est prelium cum cruciferis, modo qui sequitur subsequenti.

lipca 17. Anno Domini **1409** Wladislao rege Polonie in Lancicia constituto¹⁾, die beati Alexii confessoris eiusdem anni, facta est proclamacio a facie regis ceterorumque principum,¹⁰ nec non et consiliariorum ipsorum, ut omnes nobiles terre parati essent una cum ipso
sierpnia 15. rege ad belia procedere, quod audientes cruciferi de Prussia die assumptionis virginis gloriose eiusdem anni collecto grandi exercitu provinciam Dobrzinensem, que est pars regni Polonie vicina terre cruciferorum, subintraverunt, Wladislao rege tum in Lithuaniam exeunte ipsiusque provincie villas plurimas et oppida cremaverunt, magnam stragem¹⁵
sierpnia 18. hominum facientes, castrum in Dobrzin quod erat caput eiusdem provincie flammis penitus concremantes. Aliud quoque castrum Bobrowniki appellatum expugnantes, iure belli
sierpnia 28. dicioni sue appropriaverunt. Tercium similiter castrum Zlothoria nominatum expugnantes,
wrzesnia 2. assumptis de Thorun mulieribus et puellis choros in cytharis, sistris, fistulis, cymbalis quoque atque tympanis et diversi generis musicis ducentes, quasi leti pro victoria ca-²⁰
strum predictum Zlothoriam funditus everterunt, lateresque castri in Thorun deducentes pro fabrica ecclesie beati Iohannis baptiste in dicta urbe constitute assignaverunt. Tandem
sierpnia 28. flumen quod Wysla nomen habet transgressi, castrum Bydgoszczą occupaverunt, ibidemque hominum non modicam stragem facientes villasque universas una cum oppido Bydgoszczą concremantes, predam permaximam ex eisdem rapientes in propria deduxerunt.²⁵
Nakel quoque castrum munitissimum oppugnantes expugnare non aliquam valuerunt, sed villas districtus ipsius ignibus consumentes predas multas ad propria transduxerunt.
ok. 29. Tunc Wladislaus rex de Lithuania veniens cum exercitu Polonorum circa beati Michaëlis
wrzesnia archangeli festum castrum proprium Bydgoszczą infra septem dierum spacium viriliter expugnavit, permittens libere exire commendatorem cruciferorum cum suis ex eodem ca-³⁰
stro, et interim Conradus dux Zlesie et dominus in Oleszniczą pro pace facienda inter regem et cruciferos satagebat, et ob spem concordie in Wenceslaum regem Bohemie de
sierpnia 28. alto et basso unanimiter compromiserunt, et ad festum nativitatis beati Iohannis baptiste proxime tunc secuturum statuerunt ad invicem treugas pacis. Sed cum in huiusmodi ter-

¹⁾ O znajdowaniu się Jagelly w owym czasie w Łęczycy świadczy list jego z dnia 19 lipca 1409 przytoczony u Voigt'a Gesch. Preuss. VII. 47.

minis treugarum pacis, predictus Wenceslaus rex Bohemie per suum laudum sive arbitrium valuisset aliquid minime diffiniri, Wladislaus rex Polonie per Mazoviam intravit fines Pruthenorum, habens secum in cōmitiva Wytholdum ducem Lithwanie, et Tachtamyrzum ducem Tartarie cum infinita multitudine Polonorum, Ruthenorum, Lythwanorum et 1410
5 Tartarorum. Anno domini 1410 cum fines Prussie vastaret valide et civitatem Dambrownam nomine muro circumdatam effregisset, irrumpentes in eam Lythwani cum Tartaris ok. 15
civitatem igne incendentes atque flammis concremantes muros eius funditus, sed et in lipca
tantam debachati sunt crudelitatem ut in ea nulli parcerent condicioni, etati vel sexui. Nam sacerdotes, qui ut dicitur induti sacerdotalibus indumentis, ante fores ecclesie in
10 porticibus eiusdem ecclesie residebant, Lythwani nihilominus peremerunt, rursusque ad populum civitatis conversi ipsum usque ad internecionem deleverunt, adeo ut nec infantulis in cunis depositis eorum immanitas parceret et ut dicitur Tarthari humanis carnibus
vescerentur, nam et quartam partem corporis puerilis per pedem circa cingulum suspensam visi sunt plurimi de Tartharis portitare. Magister autem generalis cruciferorum de
15 Prussia audiens hec, duos gladios misit exercitui regis nostri, unum videlicet regi, alterum Wytholdo fratri eius, postulans sibi locum a rege futuri certaminis premonstrari. Sed dictus locus certaminis cum a rege sibi fuisset minime premonstratus, sic in campo
Grunwald¹⁾ congressi feria tertia die divisionis apostolorum anni domini 1410 adeo cru- lipca
deliter pugnaverunt, ut ipse magister generalis, Petrus²⁾ nomine, et mareschalcus ipsius
20 cum commendatoribus diversorum castrorum, quorum summam in numero dicuntur fuisse 70 et omnes alii cruciferi cum exercitu ipsorum, quorum inestimabilis estimabatur
numerus de Reno videlicet et Bavaria et de Austria Theutonicorum et de Anglia, nec non et de aliis mundi partibus, utpote de Lywonia et de Galliis, quorum summa dicebatur ad centum 40 millia excrevisse. Omnes hi regis Polonie et Wytoldi fratris sui nec
25 non et exercituum ipsorum cruento gladio corruerunt atque penitus enecati de presenti seculo transmigraverunt, prout ex regis epistola missa episcopo Poznaniensi perspicue colligitur, que talis est atque huiuscemodi continencie et tenoris:

Wladislaus³⁾ dei gracia rex Polonie etc. principi presuli eximio patri in Christo reverendo, domino Alberto episcopo Poznaniensi nobis sinceriter dilecto detur.

Wiersz 5 Dambrownam» Dambrowkam Lengn.

¹⁾ właściwie Grünfeld zwane przez Niemców, zielone pole przez krajowców. ²⁾ zamiast Ulricus. ³⁾ Kopia tego listu przechowała się w Frankfurckim archiwum miejskiem, z której wydrukowano go w SS. rer. Pruss Hirsch'a, tomie III 426 Odmianki z tego wydania, między którymi są niektóre wyborne, wskazuję u dołu oznaczając je głoską F. Parę zaś widocznych opuszczeń naszego rocznikarza z kopii frankfurckiej dodałem w teście między nawiasami. Wydrukował też list ten Łukasz Gołębowski w przypiskach do Panowania Władysława Jagiełły

Princeps presul eximie, pater in Christo reverende. Heri audientibus nobis missarum solemnibus magister generalis cruciferorum cum omni sua potencia quam habuit ad nostros appropinquans exercitus, siciens nobiscum preliari et nostrorum fundere sanguinem, nobis et domino Wytoldo fratri nostro carissimo, duos gladios direxit, sic inquires: Ecce vobis duos gladios dirigimus in vestrum subsidium, ut hodie per conflictum campestrem duellare debeatis nobiscum, et locum certaminis nobis indicite aut ipsum vobis indicendum requiratis. Quibus tandem in mansuetudine animi nostri respondimus: Gladios nobis per vos missos suscepimus, et sic suscipere volumus, vobiscum quia Christi nomine invocato per conflictum volumus decertare, locum autem certaminis vobis indicare non possumus neque scimus, sed omnipotens dominus qui cuncta regit et disponit universa, locum in quo vobiscum pugnaturi sumus, iam vobis preparavit. Denique statim sine mora exercitibus nostris ordinatis et instructis, ipsos dimisimus contra hostes transiuros in conflictum, ubi non in virtute brachii nostri vel gencium multitudine armatarum, sed solius dei potestate et virtute, qui nos semper ab adversis dignatur preservare, paucis valde de nostris (communibus) nullis vero notabilibus interfectis, omnes exercitus inimicorum prostravimus, et ipsum magistrum generalem et mareschalcum Swarczybog (et Helbinensem) cum aliis multis commendatoribus cruciferis pereminus, et captivos infinitos ad nostra tentoria deduximus et habemus captivos, inter quos ducem Conradum iuniorem ducem Stetinensem, Christoforum et alios hospites valde multos, quorum numerum ignoramus, recepimus et in captivitatem adduximus, sicque hostibus prostratis et in fugam conversis, qui remanserant superstites licet pauci ipsos in propria persona similiter insecuti, et insequi exercitibus nostris per quatuor miliaria mandavimus, ubi iterum infiniti ex ipsis fugientibus sunt perempti et alii in undis fugientes sunt submersi. Nos

Wiersz 3 fundere» effundere F. — sanguinem» innocentem dodaje F. — 4 domino» duci F. — Wytoldo» Witolto F. — Ecce» niema F. — 6 aut... requiratis» aut a nobis indicendum ipsum r. F. — 7 tandem» taliter F. — 8 sic» niema F. — vobiscum... decertare» v. invocato Chr. n. volumus per c. d. F. — 10 non possumus» nolumus F. — dominus» deus F. — 11 vobis» nobis F. — 13 gencium» gent. F. — armatarum» armatorum F. — 15 de» niema F. — communibus» dodałem z F. — vero» niema F. — 16 et mareschalcum... aliis» cum marsalcone Schwartzepurck... ac aliis F. — 17 et Helbinensem» dodałem z F. — cruciferis» c. barbatis F. — pereminus» p. in gladio F. — 18 captivos» captivos F. — 19 Christoforum» Casimerum F. — 20 adduximus» duximus F. — 21 remanserant» remanserunt F. — 22 similiter» fuimus F. — nostris» niema F. — quatuor» q. aut citra F. — iterum» niema F.

tom I. 510. Mógł on odpisać go sobie z samegoż Szamotulskiego kodexu, z którego dawniej robił wypisy niektóre dla Lelewela. Zdaje się jednak, że różnice jakie dziś w tekście przez niego wydrukowanym od Lengnichowskiego wydania znajdujemy, są raczej prostymi pomyłkami, dlatego je tu pomijam.

vero deo nostro de triumpho nobis concesso gracias agentes, per duo millaria aut ultra ipsos insequentes ad tentoria nostra rediimus sani et incolumes, nobis divina clementia favente et fortuna. Ideo paternitatem vestram petimus et hortamur, quatenus divinam clemenciam, que nos nullis nostris meritis precedentibus tantis donavit beneficiis deprecari 5 velit, ut eandem in nobis continuare pietatem dignetur et concedere in hostibus incepte victorie triumphum consummare. Datum prope Hasterad in campo prelii nostri feria quarta in crastino divisionis apostolorum. Eciam feria sexta cum a civitate nostra Hoya- lipca 16.
steyn recedere voluimus, venerunt ad nos nobiles cruciferorum et cives de districtu et lipca 18.
civitate Huldensburg castrum bonum valde nostre subiicientes dicioni. Anno domini 10 1410¹⁾. Hoc est autem exemplar litere regis.

Wiersz 1 aut» et F. — 3 divinam... nos» divine pietatis clementiam que nobis F. — 4 tantis... beneficiis» tanta d. beneficia F. — deprecari velit» velitis deprecari F. — 6 Hasterad» Hastenrode F. — 7 sexta» s. mane F. — Hoyastein» Hoestein F. — 8 cruciferorum et cives» terrigene F. — 9 Huldensburg castrum» Heldenburg alias Holdenstein civitatem et c. F. — bonum» bona F. — Anno... 1410» Ad relacionem domini Nicolai regni Polonie vicecancellarii F.

¹⁾ Jednocześnie z tym listem wyprawił Jagello drugi list, do królowej adresowany, którego kopia przechowała się również w archiwum miejskim Frankfurtskiem. Daję go tu w zupełności według wydania Hirsch'a SS. rer. Pruss III. 425, albowiem teksty tych dwóch listów obok siebie postawione wzajem się prostują i poniekąd uzupełniają.

„Copia epistole regis Polonie directe noviter sue consorti de victoria per eum habita contra Prutenos“.

Preclara princeps, illustris consors nostra karissima! A tempore, quo a vobis recessimus, semper continua successione creator celi et terre nos et nostros sue pietatis clementia visitavit et optata hactenus servavit sanitate, cujus patrocinio dum terras hostium intravimus, quaecumque civitatem accessimus expugnandam, semper ipsam absque resistencia recepimus. Feria autem tertia, in die festo divisionis apostolorum, magister cruciferorum cum omni potencia sua nostris appropinquavit exercitibus animo preliandi, nobis tunc sacra misse audientibus officia, quibus usque ad finem cum devocione auditis cum omnibus exercituum nostrorum hominibus campum prelii ascendimus ubi ordinatis et institutis aciebus ac omnibus dispositis negociis, ad conflictum cepimus preparari. Et, dum jam se mutuo aspicebamus, magister cruciferorum et mareschalcus nobis et preclaro principi domino Widoldo, fratri nostro carissimo, per suos herroldos duos gladios direxerunt sic dicentes: „Noveritis, rex et Widolde, quod in hac hora vobiscum conflictum faciemus et hos gladios vobis pro subsidio dono damus. Nobis ergo locum date eligere certaminis, aut ipsum aut vos eligatis!“ Quibus taliter cum mansuetudine respondimus: „Gladios, quos nobis direxistis, recepimus et in Christi nomine, qui cervices conterit superbiorum, conflictum vobiscum faciemus; sed locum prelii et conflictus nescimus vobis dare nec volumus; quem autem omnipotens deus largire nobis dignabitur, vobiscum conflictum deducemus“. Denique

lipca 15.

Igitur Wladislaus rex post hec castrum Marienburg quod est principalius et quasi caput terre Prutenorum obsedit, et in ista obsidione XVIII hebdomadibus moram traxit. Tandem instantibus hyemis frigoribus a castro, licet inconsulte egerit, retrocessit, nam sicut hi qui in castro fuerant postmodum retulerunt, castrenses in lignis iam defecerant, propter quod oportebat eos gradus domorum castri penitus exsecare pro cibariis preparandis. Nihilominus tamen rex et Wytoldus frater eius iterum post 4 annos terram Prutenorum intraverunt, cumque essent in obsidione civitatis Brodnice duo legati¹⁾ venientes de curia a latere pape obsidium exsolverunt. De suprascripta autem victoria possunt metra subsequencia recitari:

	Illustris princeps Wladislaus rex Polonorum	10
	atque Litwanorum dominus, princepsque Wytoldus,	
	intranses terram fecerunt maximam gwerram,	
1410. lipca 15.	annis millenis quadringentis quoque denis,	
	luce sanctorum ter quatuor apostolorum,	
	in Iulii mense quorum perimitur ense,	13
	prava, perversa crucifera gens maledicta.	
1441.	Anno post quarto cum populo rex venit altro	
	intravit terram, multam habuit ibi gwerram,	
	ipsorum muros concussit maxime duos,	
	villas vastavit civitates igne cremavit.	20

Item subsequencia metra idiomatis Polonici possunt similiter recitari²⁾ etc. Precesserat autem eclipsis solis per quam hec omnino gwerra ex mutacione aëris dicitur evenisse

sine mora promissis exercitibus, sicut premittitur, ordinatis, cum ipsis venimus in conflictum, ubi infinitis cesis cum modico nostrorum detrimento non nostre potencie brachio vel gentis multitudine armatorum, sed solius dei, qui nos semper dignetur prosperare potestate et virtute, magistrum generalem et marschalcum predictos, Szwartzborg, Helbingensem et alios multos cruciferorum commendatores peremimus et alios in fugam convertimus et inse qui propria persona per duo miliaria fuerunt insecuti, qui tunc fugientes et in aquis et fluviis, quo in via fugiendo habuerunt, infiniti sunt submersi et reliqui interfecti, quod paucissimi evaserunt. Preliando autem cum eisdem Prutenis et ipsis virtute divina devictis et prostratis Conradum juniorem Olznensem et Stetinensem, Cristoferum de Hungar, aliosque hospites infinitos in captivitate recepimus et captivos detinemus. Datum retro Dambrownis in campo prelii feria quarta in crastino divisionis apostolorum. ¹⁾ *Tylko jednego legata przeznaczonego do załatwienia tej sprawy wymienia Raynald i źródła niemieckie. Był nim Gwiller biskup Lusany przybyły pod Brodnicę w początkach października 1414 r. Ob. Hirsch'a SS. rer. Pruss. III. 346.* ²⁾ *Polskie wiersze opuścił niestety pisarz. Robiono tak zwykle w wieku XV.*

que sententia apud theologos est penitus frivola et inanis. Sed quia eclipsis solis contingit ante ipsam presentis negotii scripcionem duxi totaliter inscribendam. Igitur anno domini 1406 feria quarta in crastino sancti Viti fuit eclipsis solis in climate nostro, ap-^{1406. czerwca 16.} portata autem antea fuerat scedula quedam de Cracovia huiusmodi continencie et tenoris, 5 de hac ipsa re fidem veraciter facientis cuius schedule tenor atque forma sequitur in hunc modum: Cras molicum ante horam decimam horologii si debite registrabitur, eclipsabitur sol, et incipiet in parte sua occidentali et erit a principio usque ad medium una hora quasi, et tantum a medio usque ad finem. Stabit ergo tota eclipsis a medio usque ad finem duabus horis et plus quam ad 10 puncta dyametri eius Itaque in medio 10 eclipsis totus sol versus septentrionem obscurabitur, et modica pars a meridie prolongata apparebit non eclipsata, et erit in dispositione celi parte eclipsis media et Mars in quarto gradu eiusdem signi ascendentis, Saturnus in piscibus in domo que est domus Martis secundum astrologos et Iupiter in medio celi Eclipsabitur autem sol in cancro et est domus lune Ecce ob hanc eclipsin quidam autumant suprascriptum bellum cum crucife- 15 ris evenisse, quod stare non potest, nam in sequentibus annis due eclipses similiter contigerunt et nihil horum penitus accidit, quia usque in presens tempus inter regem 1426. Polonie et cruciferos sunt optime treuge pacis Anno enim domini 1417 fuit eclipsis solis in crastino sancti Viti feria sexta hora quasi tertia me'missam legente, sol fuerat obscuratus, et me terror nimius tunc invasit. Rursus anno domini 1424 die beatorum ^{1424 czerwca 26.} 20 Iohannis et Pauli martirum fuit eclipsis solis, sole iam vergente circiter ad occasum, et tempore modico perduravit. Sed iam ad gesta Polonica redeamus.

Igitur post sepe fatum bellum habitum cum cruciferis de Prussia, Anna regina Polonie conthoralis Wladislai regis Polonie non multo tempore supervixit, sed ad extrema perveniens in domino obdormivit, post cuius transitum Wladislaus rex duxit in matrimo- 1416. marca 12. 25 nium quandam nobilem dominam Elisabeth, iam provecte etatis feminam. Ipsa namque post mortem trium maritorum et baronum sese immediate sequencium extitit viduata Ipsam igitur Wladislaus in uxorem accipiens et forte per triennium sibi cohabitans, postea defunctam inveniens ecclesiastice tradidit sepulture, post cuius mortem Wladislaus rex 1417. 1420. maja 12. forte ex informatione medicorum quorum sana doctrina est, quod senex vir ex iuvene 30 femina sobolem potest innumerabilem accipere, ut res est in propatulo. Abraham cum Sara centenarius Ysaac a domino impetravit, post obitum Sare accepta Cethura iuvene muliere multarum gencium post modum sequencium ex eadem Cethura quinque filios generavit. Wladislaus igitur rex quartam uxorem superinducens quandam Ruthenam¹⁾ adhuc in virginali pudicia efflorentem ipsam baptizari fecit, nomenque ei in baptizmo Zo- 35 phia imponitur, post diem autem tertium baptizmi ipsius Wladislaus rex solemnes nup-

¹⁾ Zofię, córkę Jędrzeja Iwanowicza xięcia kijowskiego.

1421. cias celebravit, sicque demum eam in cubiculum introducens, cum ea intempeste noctis silencio obdormivit.

1424. Anno autem domini **1424** Zophia regina Polonie filium genuit, cui Vladislaus in baptismo nomen paternum inponitur, post nativitatem autem huius pueri quedam propheta cuiusdam Iohannis monachi per regnum Polonie discurrebat, cuius prophetae tenor de 5 verbo ad verbum sequitur et est talis.

Anno nativitatis domini **1424** nascetur nova aquila se in ortu nidificans, tunc enim regnum leonis detrimentum pacietur, in quod regnum hoc est leonis veniet lilium et stabit in agro regni illius inter spinas, quae spine multum pullulabunt. Cui in oppositum de ortu solis veniet filius hominis, cuius regnum est in terra lune, ferens bestias in 10 brachiis suis. Iam enim pellem eius dentibus suis dilaceravit, qui filius hominis pertransiet regna plurima et civitates sine adiutorio, et stabit in spinis regni illius et non pullulabit nec florebit lilium super eo, post quae bella, pestilencia, fames procedet, alis extensis super solem cum multitudine pullorum suorum et veniet in regnum leonis et videbit pullulaciones spinarum et flores liliorum statimque cadet in campo lilium et eius 15 coronam suscipiet filius hominis et primo florebit liliis florum et dominabitur dominis liliorum. Tuncque nova aquila iter magnum faciet usque ad caput mundi descendet. In eius appropinquacione caput mundi declinabitur et dominabitur orbi et reges subiugabit qui omnes servient in obediencia ei, et tunc erit tranquillitas in universo orbe, et terra dabit fructus dignos opulencia ut ab evo mundi. 20

Sic impleri dicitur propheta Iohannis monachi mistici. Sic dicitur expositio: nova aquila est filius regis Polonie in ortu solis, regnum leonis dicitur Bohemia quae patitur detrimentum heresium, lilium id est rex Ungariae veniet bellare, contra quem spine pullulabunt, id est adversarii quos hereticos dicunt: filius hominis dicitur dux Lithvanie heres Russiae habens regnum sub luna id est non in perfecta fide, qui feras seu bestias 25 fert in humeris seu in brachiis id est virtute et potencia gentiles seu paganismum, et dilacerabunt ibi et nullus nocebit eis quia prelia obtinebunt, post quae bella originis id est sub ortu solis Polonie aquila alis super solem extensis cum multitudine pullorum, id est in numero Christianorum quorum fides sub sole leciore atque melior est. Veniet in regnum leonis coram quo lilium cadet, et eius corona ponetur in filio hominis et aquila 30 pertransibit mundum et dominabitur universo orbi et adorabunt eum omnes gentes etc. Tantum est de ista propheta, quae si vera contineat an falsa, lectoris est iudicio relinquendum. Rursus autem domina Zophia regina Polonie anno domini **1426** alterum filium est enixa cui nomen in baptismo imponitur Cazimirus, post cuius nativitatem pueri altera propheta sive presagium Antonii de Archo de Neapol data in comitatu Myrse prope 35 montem Sybille fuit apportata, huiusmodi continencie et tenoris:

Nunc explano nec non cano, quem regem deus dabit,

qui tyrannos et paganos in brevi subiugabit,
 hic Soldanum tanquam vanum suo sternet pugillo,
 et tam magnus velut agnus captus ibit cum illo,
 Turcorum rex eiusque grex sibi famulabitur,
 5 rex Indorum vi suorum ei suffragabitur,
 omnes reges atque greges non adorantes Christum
 prosternentur et regentur per monarcham istum;
 archangelus et angelus pro ipso pugnabit,
 sua vita redimita multis annis durabit
 10 papa verus et sincerus per hunc Rome dabitur
 Sancta clavis atque navis Petri reparabitur,
 et in mundo tam iucundo fiet unum ovile
 uti fantur et prophantur prophecie sibile.
 Nam Sibilla Tyburtina dixit: surget unus rex
 15 Romanorum et Grecorum cui favebit omnis grex.
 Erit albus et subalbus cruce fultus et ense.
 Isque sponsam Christi tonsam exaltabit immense,
 vir maximus suis armis crucem tenet et ense
 duplicatum sibi datum ex divino munere,
 20 tenens alta dextra parte regalique culmine
 albus equus multum letus sub armorum genere,
 vibrans ense manu tensa in armorum fulmine.

Ecce ista propheta si vera continet lectoris est arbitrio relinquendum. Sed et ista
 propheta falsa omnino continet. Nam puer Cazimirus eodem anno circa carnisprivium
 25 mortuus est.

ROCZNIK SĘDZIWOJA.

W kodexie Sędziwoja z Czechła, który już nie jednokrotnie, a najobszerniej na str.
 607 opisaliśmy, znajduje się ten rocznik, zajmując w nim str. 14—21. Nigdzie dotąd druko-
 wany nie był, innej też kopii jego dotąd nie wykryto. Zdaje się, że go wpisał tu sam kodexu
 30 tego właściciel Sędziwoj w wieku XV dawny jakiś rękopism mając przed sobą, ale po wpisa-
 niu pozwalano sobie robić niejaki poprawki, i w kilku miejscach widzimy text wyskrobany, a
 na skrobanie, czasem zaś i na boku porobione dodatki piórem innem i pismem drobniejszym.
 Obejmuje zdarzenia tylko do roku 1360, co już samo okazuje, że to pomnik dość dawny. Ma

on niektóre wiadomości sobie tylko właściwe, w innych zgodny jest najwięcej z rocznikiem kapitulnym krakowskim, a mimo, że się w późnej, z XV wieku kopii przechował, należy w ogóle do znakomitszych tego rodzaju źródeł naszych dziejowych.

Anno domini nongentesimo 65° Dobrochna Wrathislai ducis Bohemie filia et soror sancti Wenczeslai desponsatur Mesconi filio ducis Zemomisl, qui Mesca cecus natus fuit et Prage baptisatus divino miraculo lumen recepit.

Anno domini nongentesimo 67 Boleslaus Magnus nascitur.

Anno domini nongentesimo 69 sanctus Adalbertus in episcopum Pragensem consecratur.

Anno domini nongentesimo 70.

Anno domini nongentesimo 80 Slawnik pater sancti Adalberti obiit.

Anno domini nongentesimo 82 dux Polonorum Meska misit ad papam Silvestrum petendo coronam. Sed papa monitus ange-

lica visione coronam quam preparaverat Mesconi nuncio regis Ungarie dedit.

Anno domini nongentesimo 86 Proculus in episcopum Cracoviensem consecratur mortuo Prothoro

Anno domini nongentesimo 87 Grzymisława¹⁾ mater sancti Adalberti obiit.

Anno domini nongentesimo 89 Otho tercius patri suo Othoni secundo in imperio succedit.

Anno domini nongentesimo 90 professio sancti Adalberti cum fratre suo Gaudencio.

Anno domini nongentesimo 96 Lambertus in episcopum Cracoviensem ordinatur.

Anno domini nongentesimo 97 passus est sanctus Adalbertus in Prusia martirium 6 feria.

Przedz. I, wiersz 4 Dobrochna» na skrobanem wpisano. — 5 filia» dodano tą samą ręką na boku. — 8 natus» przed tem jakieś słowo wyskrobane. — 9 recepit» tu sześć dalszych wierszy wyskrobano, a na skrobaninie wpisano innem piórem i pismem drobniejszym: quod videntes nobiles, qui cum eo erant, clamabant poleni unde vocati sunt Polani ex perfusione sacri baptizmi, qui prius vocabantur Lachowye dum essent pagani. Et viso tam excellenti miraculo maiores regni Prage fuerunt baptizati, et deinceps tota Polonia a polen nuncupata. Bartosz Paprocki w Herbach rycerstwa (karta niel. 6 wyd. pierw.) cały ten ustęp dosłownie prawie przytoczywszy powiada, że to »Bazsko y Katalog gnieźnieńskich arcybiskupów tak o thym świadczy«. — 13 consecratur» tu parę słów wyskrobano a wpisano drobniej mortuo Dithmaro. — 15 nongentesimo 70» tu w kodexie wyskrobano pięć wierszy textu, a na ich miejsce wpisano drobno innem piórem, dodając niektóre wyrazy z odsyłaczem na brzegu: fundata est ecclesia Gneznensis metropolitana in honorem sancto Trinitatis et sancti Viti, cui primus archiepiscopus Yppolitus prefuit. Tunc eciam ecclesia Cracoviensis fuit fundata in honorem beati Venceslai, cui Prothorus episcopus primus preerat, et ecclesia Wratislaviensis, deinde Poznaniensis fundata est in honorem beatorum Petri et Pauli, ordinante hec omnia christianissima principe Dobrochna. — Przedz. II, wiersz 5 Ungarie» tu na wyskrobanych słowach wpisano drobno: beato Stephano. — 12 Othoni» Oitni rękop. — 14 professio» regularis dodano na boku.

¹⁾ zamiast Strzeżysława.

Anno domini nongentesimo **99** ordinatio fratris Gaudencii socii sancti Adalberti in archiepiscopum Gneznensem.

Anno domini millesimo Boleslaus Magnus **5** mittit Lambertum episcopum ad curiam Romanam pro obtinenda corona.

Anno domini millesimo primo Otho Ruffus tercius imperator limina sancti Adalberti in Gnezdna visitavit et ibi Magnum Boleslaum coronavit propria de corona, absolvens et liberans ipsum ab omni servitio imperiali.

Anno domini millesimo secundo Otho tercius imperator obiit. Cui Henricus filius **15** eius succedit.

Anno domini **1003** heremite qui dicti **5** fratres¹⁾ in Polonia in quodam opido prope Konyn martirisati sunt per fures et latrones. Horum corpora a Bohemis in Holomuniecz sublata sunt.

Anno domini **1014** Poppo in episcopum Cracoviensem ordinatur mortuo Lamberto²⁾.

Anno domini **1023** Compo in episcopum Cracovie ordinatur post Popponem.

25 Anno domini **1025** Boleslaus Magnus obiit et sepultus est Poznanie in ecclesia cathedrali sancti Petri. Qui omnes episcopatus in Polonia largissime edotavit.

Anno domini **1027** Yppolitus archiepiscopus obiit. Cui Bossuta succedit.

Anno domini **1032** Katelmus³⁾ episcopus Cracovie ordinatur mortuo Compone.

Anno domini **1034** Mesca filius Boleslai rex Polonorum obiit. Cui Kazimirus in regimen succedit.

Anno domini **1037** corpus beati Adalberti in Pragam per Bohemos transfertur.

Anno domini **1038** Kazimirus rex Polonorum obiit, cui in regimen Boleslaus filius eius dictus Largus et Efferus succedit.

Anno domini **1040** Stephanus rex Ungarorum obiit. **1038.**

Anno domini **1045** Aaron abbas Tyn-ciensis in episcopum Cracovie postulatur et Colonie consecratur archiepiscopatus privilegio insignitus.

Anno domini **1059** Aaron archiepiscopus Cracovie obiit.

Anno domini **1060** Petrus rex Ungarie obiit. **Rocz. kap.**

Anno domini **1061** Zyla cognomento, Lambertus nomine episcopus Cracovie ordinatur, qui neglexit petere insignia archiepiscopatus.

Anno domini **1065** Jeronimus episcopus Wratislaviensis obiit. **Rocz. kap.**

Przedz. II, wiersz 5 Mesca» filius Boleslai dołożono na brzegu ręką późniejszą — 9 transferura sed non caput dodano na brzegu. — 15 abbas» na skrobanem wpisano.

¹⁾ Quinque martyres zowie ich św. Bruno (Mon. Pol. I. 227) zaś quinque fratres Boleslavenses rocznikarz gradecki u Pertz'a XVII. 647, pod rokiem 1004. ²⁾ W tem miejscu napisano: Anno domini 1016 Natus est Kasimirus filius Mesconis, qui Kasimirus fuit in ordine sancti Benedicti in cluniacensi monasterio propter quod quem data fuit censura religiosorum Polonis et denarium beati Petri domino pape annuatim soluere promiserunt, ita sama ręka cały ten ustęp przemazała. ³⁾ zamiast Rachelinus.

1070. Lambertus nomine, Zyla cognominatus episcopus Cracoviensis obiit. Cui sanctus Stanislaus succedit.

1072 Sanctus Stanislaus episcopus ecclesie Cracoviensis ordinatur

Rocz.
kap.

1074. Ordinatio Petri episcopi Wratislaviensis.

1077. Boleslaus secundus coronatus est, qui occidit sanctum Stanislaum.

1078. Rex Ruthenorum in prelio per Polonos interfectus est¹).

1079. Sanctus Stanislaus occiditur in ecclesia sancti Michaelis in rupella per Boleslaum Efferum, et ibidem fuit sepultus.

1081. Boleslaus rex obiit, qui occidit sanctum Stanislaum.

1086. Mesco de Ungaria rediit et Boleslaus tercius natus est, qui²) decessit sine prole

1088. Meska uxorem duxit.

1089. Meska filius Boleslai obiit

1091. Wladislaus dux vicit Pomoranos in Rechen.

1099. Jerusalem civitas domini dei summi a christianis capta est.

1101. Lambertus episcopus Cracovie obiit sexto Kalendas Decembris.

1102. Wladislaus dux Polonie pater tercii Boleslai obiit, qui ecclesiam beati Wenczeslai edificavit in Cracovia in castro.

1103. Balduinus episcopus Cracovie ordinatur Huius temporibus Gwido apostolice sedis legatus primus Poloniam venit et

duos episcopos deposuit. Hic Gwido beluacensis episcopus de Francia fuit.

1106. Henricus tercius imperator obiit. Cui Henricus filius suus imperio succedit. Eodem anno Wladislaus secundus natus est. 5

1109. Boleslaus tercius apud Nakel devicit Pomoranos.

1110. Maurus episcopus ordinatur Cracovie Balduino defuncto.

1111. Boleslaus tercius devicit Bohemos in prelio. Hic Boleslaus multa bella commisit. Eodem anno Henricus filius Henrici in imperatorem Rome consecratur

1113. Scarbimirus strenuus palatinus oculis privatus est³). 15

1114. Boleslaus tercius Nakel et alia castra viriliter acquisivit.

1115. Henricus IIII imperator Poloniam cum potenti manu intravit ad subiugandum Polonos, sed resistente sibi Boleslao III viriliter sine honore recessit ad propria.

1118. Radosth episcopus Cracovie ordinatur Mauro episcopo defuncto.

1119. Boleslaus tercius Pomoranos secundo vicit et terram Pomoranie viriliter acquisivit. 25

1123. Boleslaus III mare transit et castris obtentis intravit Ungariam preliando. Hic Boleslaus tercius dictus fuit Crzywousthi.

1125. Cracovia civitas combusta est, eodem anno inundacio aquarum maxima fuit.

1126. Haymo episcopus Wrathislaviensis obiit Cui Robertus succedit

Przedz. 1, wiersz 1 Zyla cognominatus» na brzegu dopisano. — 24 Rechen» Psechen rękop.

¹) Ob. str. 795 przyp. 6 ²) qui ściąga się na Mieszka nie Bolesława. ³) 1112 według kodexu Lubińskiego. Pertz SS. XIX. 625.

1127. Invencio capitis sancti Adalberti Gnezne.

1127 Henricus imperator obiit. Cui Lotarius imperio succedit, eodem anno Boleslaus III natus est.

1135 Vislicia cede destruitur Wydus Februarii per Plaucos sive Hungaros.

1138 Lotarius imperator obiit. Cui Conradus succedit.

10 **1139.** Ecclesia maior in Cracovia sancti Wenczeslai perficitur per Boleslaum, quam pater suus Vladislaus fundavit, et viginti quatuor canonicos constituit in ea

15 **1142.** Robertus episcopus Cracovie ordinatur, qui de episcopatu Warthislaviensi fuit vocatus. Iste Robertus ecclesiam sancti Wenczeslai dedicavit.

1143. Matheus episcopus Cracovie Roberto mortuo.

1145. Petrus palatinus Cracovie cecatur. Qui claustra multa in Polonia construxit et dotavit. Hic apud sanctum Vincentium una cum uxore sua Wrathislawie defunctus est. Qui et eandem abbaciam fundavit.

1147. Cunradus imperator Poloniam intravit et cum ducibus Jerusalem perguit.

1149 Abbacia fundata in Indrzejow.

30 **1153.** Bernhardus abbas clarevalensis migravit ad Christum.

1154. Henricus dux Sandomiriensis ivit Jerusalem. Iste fundavit ecclesiam in Zagosth.

1157. Imperator Cunradus secundo intravit Poloniam.

1159. Wladislaus dux Polonie obiit.

1161. Consecratio ecclesie Lanciciensis.

1163. Boleslaus filius Wladislai cum fratre suo Mescone ad paterna revocatur de Thewtonia et terra Slezye et terra Oppoliensis datur eis in possessionem; tunc claustrum fundatum est in Lubus.

1166. Gethko episcopus Cracovie ordinatur Matheo mortuo.

1167. Dux Sandomiriensis Henricus in bello occiditur in Prussia cum exercitu suo. Iste Henricus quia sine prole fuit, fratri suo Kazimiro terras suas legavit Sandomiriensem, Syradiensem et Lanciciensem.

1170. Sanctus Thomas archiepiscopus cantuariensis passus est.

1173 Boleslaus III qui Crispus dictus est, dux Cracovie et Mazovie gubernator fratris sui Kazimiri obiit filio unico relicto infirmo. Cuius nomen fuit Lesthko. Huic Boleslao succedit frater eius Mesco in ducatu Cracoviensi, postea vero per milites est eiectus. Tunc temporis claustrum in Suleow est fundatum.

1178. Cazimirus filius III Boleslai Cracoviam intravit cum exercitu obtinendam et totius Polonie dux est effectus, fratre suo Mescone profugato.

1182 Dux Cazimirus devicit Rutenos¹⁾ in prelio.

1183 Boleslaus filius Kazimiri obiit.

1184 Corpus beati Floriani martiris Cra-

Przedz 1, wiersz 2 Gnezne» później dodano — 15 quatuor» na brzegu dodano. — 21 Petrus» Dunyn dodano później. — 29 Indrzejow» poprawiono z Houdrzejow.

¹⁾ Prutenos rękop. O tem zdarzeniu obacz str. 799 przyp. 2 i 397 przyp. 1.

coviam est portatum per Egidium episcopum mutinensem et a Gethkone honorifice est susceptum et basilicam in eius honorem fundavit ante portam civitatis.

1187. Fulco in episcopum Cracoviensem ab Urbano papa consecratus, qui dedit ei privilegium primam manum ponere in Gneznensem archiepiscopum consecrandum.

1189. Jerusalem civitas dei regis summi capta est a paganis. Eodem anno Johannes cardinalis dictus Malabrante venit Poloniam

1190. Abbas floriacensis Yoachim habuit spiritum prophecie sub episcopo Fulcone.

1191. Fredricus obiit

1192. Cracovia civitas devastata est a Mescone loripede dicto platonogy nepote ducis Kazimiriensis filio Wladislai exulis.

1195. Kazimirus dux Cracovie obiit subithanea morte. Cui filius eius Lesthko in ducatu succedit.

1195. Factum est prelium magnum in Moskawa Zlesie cum Polonis.

1197. Petrus cardinalis apostolice sedis legatus venit in Poloniam, qui instituit matrimonium contrahere in facie ecclesie et sacerdotibus uxores habere prohibuit. Hic cardinalis secundus venit in Poloniam.

1200. Dux Meska edificavit Bythom.

1201 Terre motus magnus fuit per universa loca et Boleslaus dux Zlesie et Jaroslaus filius eius episcopus Wrathislawie obierunt.

1202. Dux Mesko frater Kazimiri obiit et dux Lesthko filius Kazimiri Cracoviam obtinuit.

1205. Romanus princeps Ruthenorum cum exercitibus suis fortissimis in Zavi-
5 chosth occiditur a Lesthkone filio Kazimiri. Hic Lesthko genuit Boleslaum pudicum et sanctam Salomeam de uxore dicta Grzymyslawa.

1208. Vincencius episcopus Cracovie or-
10 dinatur Fulcone defuncto Hic Vincencius dictus Kadlub¹⁾ cronicam compilavit Polonorum. Quem papa Innocentius confirmavit et Henricus archiepiscopus consecrav.

1212. Cristinus palatinus Mazovie ceca
15 tus precepto ducis Cunradi filii Kazimiri, miles strenuissimus. Tandemque violenter iugulatur

1217. Beati Francisci et ordo sancti Dominici confirmatus. 20

1218. Vincencius dictus Kadlub episcopus Cracoviensis sponte cessit de episcopatu Ywoni, et factus est monachus.

1219. Henricus archiepiscopus obiit.

1221. Sanctus Dominicus pater ordinis
25 fratrum predicatorum migravit ad Christum.

1222. hospitale in Prandnik et fratres predicatorum venerunt Cracoviam.

1223. Gregorius tercius legatus et cardinalis venit Cracoviam. 30

1224 Vincencius dictus Kadlub episcopus Cracoviensis obiit et in Morimundo quiescit.

Przedz. II, wiersz 23 monachus» in Andrzejow dodano na brzegu tąż ręką. — 32 Morimundo» przed tem imieniem dodano później Andrzejow.

¹⁾ *Jest to jedyny rocznik, który tak nazwał Wincentego. Obacz o tem str. 196—198.*

1225. Henricus dux Zlesie stetit octo dies ante Cracoviam et recessit¹⁾. Eodem anno claustrum de Cacicze in Mogilam transfertur. Eodem eciam anno sanctus Franciscus pater fratrum Minorum migravit ad Christum

1226. Sancta Elizabeth filia Bele regis Ungarie et ducissa Duringie migravit ad Christum.

1226. Lesthko dux Cracovie per fraudem in colloquio a Pomoranis occiditur.

1228. Sanctus Franciscus canonizatus Assisii a Gregorio IX papa.

1229. Ywo episcopus Cracovie obiit Cui Vislaus succedit

1230. Ecclesia sancti Venceslai combusta est, et sanctus Franciscus translatus est.

1232. Sanctus Anthonius ordinis fratrum Minorum migravit ad Christum.

1234. Fratres Minores Bohemiam intraverunt. Eodem eciam anno Agnes soror regis Venceslai Bohemie habitum sancti Francisci suscepit

1236. Dux Henricus Zlesie intravit terram Odonis ducis Polonie et castrum ei Calis traditur. Eodem anno dux Conradus Johannem cancellarium suum in patibulo suspendit.

1239 Dux Boleslaus filius Lesthkonis duxit dominam Kynkam filiam Boleslai²⁾ regis Ungarie.

1241. Tartari primi Poloniam intrant, populum infinitum occiderunt simul cum duce Henrico dicto cum barba domino Polonie et Zlesie marito sancte Hedvigis³⁾ ante civitatem Legniciam.

1242. Prandota episcopus Cracovie ordinatur, qui sanctum Stanislaum de tumulo levavit et ipsum canonizari procuravit.

1243. Dux Boleslaus cum Cunrado preliantur in Suchdol et aliis ducibus qui venerant in auxilium eidem duci Cunrado, et dei potencia dominum Boleslaum et exercitum eius protegente devicit.

1244. Sancta Hedwigis migravit ad Christum et in Trebnicia sepulta requiescit.

1246. Lythwani in Yarosyn commiserunt bellum et vicerunt et multos milites occiderunt.

1247. Opiso abbas vices domini pape gerens venit Poloniam

1248. Godfridus predicavit vice legatus quintam partem reddituum exigit a clero in Polonia. Eodem anno Jacobus apostolice sedis legatus indulget carnes comedere post septuagesimam.

1251. Sal durum in Bochna repertum est.

1253. Sanctus Stanislaus canonisatus est Assisii per dominum papam Innocencium III et kathalogo sanctorum ascribitur.

1256. Gethko miles obit, qui qua senex plus C. annorum extitit. Hic multa

Przedz. 1, wiersz 26 Conradus» przed tem imieniem dodano na brzegu Mazowie. — Przedz 11, wiersz 4 marito» było pierwotnie, potem przemazano to słowo, i znówo późniejszą ręką dopisano. — 22 exigit» exijt rękop.

¹⁾ Obacz str. 802 pod tymże rokiem. O wyprawie tej prócz rocznika kapitulnego i Sędziwoja żadne inne źródło nie wspomina. Porównaj co o niej mówi Długosz Hist. VI. 631. ²⁾ zamiast Belae, por. rocz. krak. str. 837 pod r. 1234. ³⁾ Pomieszany tu syn Henryka Brodatego z ojcem.

miracula beati Stanislai magistro Petro narravit.

1257. Terre motus factus est magnus pridie Kalendas Februarii.

1258. Fulko archiepiscopus obiit, et Cracovia civitas in iure teutonico eodem anno locatur.

1260. Thartari secundo intrant Poloniam et Sandomiriam civitatem expugnant Eodem anno penitentes nudi venerunt Poloniam se flagellantes.

1262. Dux Semovitus Mazovie a Lythwanis occiditur in Yascowo in vigilia beati ^{czerwca 25.} Johannis baptiste et Cunradus filius eius capitur. Eodem anno eclipsis solis magnus fuit in die beati Dominici.

1263. Mendoligus rex Lithwanorum a Polonis occiditur

1263. Cometes stella apparuit et octuaginta diebus duravit Tunc nimia mortalitas animalium subsequuta est.

1266. Poloni vicerunt principes Ruthenorum et Stroiniat potens princeps Lithwanorum occiditur.

1267. Gwido cardinalis venit in Poloniam Eodem anno Comath princeps Jazwinditarum per milites Cracovienses occiditur.

1273. Stephanus rex Ungarie visitavit limina sancti Stanislai Cracoviam.

1275. Milites Cracovienses insurgentes contra ducem Boleslaum mutuo se occiderunt.

1277. Rex Bohemie Przemislius occiditur et milites Cracovie qui in adiutorium sibi missi fuerant alii occisi et alii capti.

1280. Boleslaus dux Cracovie obiit sine⁵ prole. Cui Lesthko succedit

1281. Milites Cracovienses licet pauci Ruthenos cum Thartarys in Goslicz prosternunt. Eodem anno dux Lesthko Rusiam¹⁰ cum exercitu potenti intravit. Eodem anno Phylipus episcopus firmatus¹⁾ sedis apostolice legatus venit in Poloniam.

1283. Dux Lesthko in Rowne vicit Lithwanos paganos.

1285. Dux Mazovie Cunradus cum militibus Cracoviensibus et Sendomiriensibus¹⁵ eicere ducem Lesthkonem conantur et civitatem Cracou conburrunt. Tandem cum auxilio regis Ungarie in Boguczicz vincuntur et Thartari III° intraverunt Poloniam.

1288. Lesthko dux Cracovie, Sendomarie et Syradie obiit sine prole. Cui Boleslaus dux Mosovie succedit per electionem statimque Henricus dux Wrathislavie venit, cui civitas per cartusites traditur, castrum vero per Fulkonem de Medczwycz²³ et multa mala orta sunt in terra.

1289 in Savor duces Boleslaus Mosovie Wladislaus et Kazimirus duces Cuyavie contra Zlesienses bellum committunt et vincunt. Premislius vero dux Zlesie occiditur.³⁰ Boleslaus dux Oppoliensis vulneratus capitur. Multi quoque ex Zlesiensibus occidunt.

Przedz. I, wiersz 6 iure» to słowo na brzegu dodano. — 13 vigilia» villa rękop. — 14 baptiste» pape rękop. — 21 animalium» animarum rękop. — Przedz. II, wiersz 14 1285» MCCXXXX rękop. — 22 electionem» electorem rękop. — 24 cartusites» tak rękop. zamiast carnifices. — 27 in» III rękop.

¹⁾ Obacz rocznik Traski pod tymże rokiem.

tur. Eodem anno milites Cracovienses circa Scala prosternuntur in Swethnik, dux Wladislaus cum theutunicis bellum committit et vicit eosdem et civitas Cracovia Zlesien-
5 sibus denuo traditur et dux Wladislaus pedester vix effugit. Eodem anno Paulus episcopus captivatur et milites multi alii, alii captivantur alii occiduntur et multa mala eo tempore aucta sunt in terra.

10 **1290.** Henricus dux Wrathislaviensis et Cracoviensis obiit, Premislius dux maioris Polonie Cracoviam obtinuit, Wladislaus vero Sendomiriam. Eodem anno rex Ungarie circa Chrober submergitur et multe gwerre
15 in terra Ungarie orte sunt.

1291. terra Cracovie regi Bohemie Wenczeslao per ducem Polonie Premislium traditur et episcopus bambergensis venit Cracoviam cum exercitu regis Bohemie. Eodem
20 anno dux Wladislaus Visliciam et Ob-lekom expugnavit et exercitus regis Bohemie a Sendomiria confusus discessit.

1292. domina Kynka ducissa Cracovie et Paulus episcopus Cracovie obiit, cui Pro-
25 copius successit.

1295. Procopius episcopus obiit. Cui Johannes dictus Muscata successit. Eodem anno dux Premislius in regnum coronatus Polonie in Gnezdna in die sanctorum mar-
30 tirum, Johannis, Pauli. Eodem anno Lithwani vastaverunt usque in Gnoino.

1296. Rex Premislius occiditur ante Rogosno et in Posnania a Polonijs sepelitur

1297. Wladislaus cum Ungaris et Polonis vastat Zlesiam.

1298. Generalis pestilencia fuit in tota Polonia.

1300. Fames fuit maxima in Polonia. Eodem anno rex Bohemie Wenczeslaus secundus intrat Poloniam et obtinet totam et Rutheni terram Sendomirie intrant, fratres Minores in Nova civitate spoliant et ecclesiam comburrunt et multa mala in tota terra fecerunt, militibus existentibus in expeditione cum rege Bohemie.

1301. Domicella Salomea, filia ducis Semoviti ordinis sancte Clare obiit.

1302. Domicella Swanthoszka filia magni principis de Rusia ordinis sancte Clare obiit in Sendecz Eodem anno inierunt milites terrarum Cracovie et Sendomirie Rusiam et Lublin castrum quod Rutheni occupaverunt pluribus annis expugnaverunt. Deinde in paucis, cum multitudine Ruthenorum et Lythwanorum ac Tartharorum pugnaverunt, et domino adiuvante de omnibus triumphaverunt, postea reversi ipsum castrum Lublyn obtinuerunt.

1304. Wladislaus terram Cracovie cum Ungaris intrat et tunc obtinuit Visliciam.

1305. Dux Wladislaus terram Sendomiriensem obtinuit.

1306. Cracovia sibi traditur. Eodem anno dum arsit civitas circa ecclesiam omnium sanctorum, ventus ignem portavit super ecclesiam sancti Wenceslai et totam penitus combussit.

Przedz. I, wiersz 1 circa Scala» stalem rękop. — 16 1291» 1290 rękop. — 18 bambergensis» mamberiensis rękop. — Przedz. II, wiersz 17 inierunt» iuerunt rękop. — 30 sibi traditur» sub trahitur rękop.

1310. natus est Kazimirus filius Wladislai regis Polonie

1320. Dux Wladislaus dictus Lokethk coronatur in Cracovia auctoritate domini pape in regnum Polonie per Yanislaum archiepiscopum Gnezdensem. Eodem anno Elizabeth filia regis Wladislai regi Ungarie copulatur.

1325. Kazimirus filius Wladislai regis Polonie duxit Annam Ghedimini filiam, ducis Lythwanorum.

1331. in translacione sancti Stanislai bellum magnum habuit rex Wladislaus dictus Locthek cum cruciferis circa Plowcze et prostravit ex eis sedecem milia in cam...

preter illos qui fugientes de bello occisi sunt et alii capti multi.

1335. in crastino Symonis et Jude apostolorum ventus validus et maximus fuit, flans per omnes regiones, domos, ecclesias et alia edificia multa subvertit.

1359. Fuit maxima inundacio in terra Polonie et in aliis locis circa festum Johannis baptiste.

1360. Fuit maxima pestilencia hominum in Polonia. Tunc eodem anno omnes Judey a Christianis necati sunt et occisi, alii vero combusti, alii vero suspensi, alii se ipsos, uxores et filios et filias cum cultellis in gutture necaverunt.

15

ROCZNIK MIECHOWSKI.

Klasztor Bożogrobców w Miechowie w województwie krakowskiem należał do najznakomitszych w Polsce. Założony w drugiej połowie XI wieku przez Jaskę czyli Jaxę z Miechowa, który do Jerozolimy podróżując ztamtąd zakonników reguły św. Augustyna, znanych pod imieniem stróżów grobu Chrystusowego sprowadził, uposażon był przez tegoż założyciela swego znacznemi dobrami powiększanemi później hojnością innych dobrodziejów. W XIII i XIV wieku odznaczał się wielką zamożnością a przełożeni jego brali żywy udział w życiu politycznem narodu, co też przy zmiennych kolejach losu sam klasztor na tem sroższe ciosy narażało. Przygody jego wraz z bardzo znaczną częścią przygód narodu odbiły się w pismach tych zakonników a jednym z najważniejszych z tych, jakie się dotąd przechowały, jest właśnie rocznik, który tu wydajemy.

Znajduje się on w kodeksie pergaminowym, umieszczonym dziś w bibliotece petersburskiej publicznej pod znakiem A. F. V. OTD. IV nr. 54. Jest to rękopism liczący obecnie 480 kart wielkiego półarkuszowego formatu, pisanych we dwie przedziałki, a oprawny w deski safranem powleczone. Początku w nim brak Zawiera głównie Legendae Sanctorum, których spis znaj-

Przedz. I, wiersz 12 translacione» tumulacione rękop. — 15 cam...» parę słów wyskrobano w rękopismie w tem miejscu.

duje się na karcie 1. Na ostatniej zaś 180' czytamy w przedziałce 2 u dołu: *Explicit liber sermonum de sanctis nomine Peregrinus, comparatus per fratrem Michaëlem prepositum de Wyszegrado, finitus per clericum*¹⁾ Dobeslaum de Pedimino diocesis Cuyaviensis XV Kal. Augusti quasi hora tertia sub anno domini 1359. *Rocznik wszyty jest we środku trójzigi, i zajmuje trzy karty, mianowicie 136 - 138. Niema żadnego tytułu; cały pisany jest w wieku XIV, ale w tem piśmie rozpoznać się daje 18 różnych rąk. Pierwsza skończyła na roku 1388. Jest to więc najstarsza część rocznika z gotowego już, ile się zdaje, dawniejszego oryginału skopiowana. Rozpatrzywszy się w niej widać, że ją nie wcześniej jak w pierwszej połowie wieku XIV układano. Autor miał już pod ręką inne roczniki a dość nieważnie niektóre z nich daty wyciągał. Zaczął jak dawny rocznikarz świętokrzyski znalezieniem zwłoków pierwszego męczennika Stefana, ale zgon św. Stefana węgierskiego pominął. Nie obchodził on, jak widać, zakonnika miechowskiego, chociaż w jego czasach święte króla tego szczątki z Węgier do Czech porywano, o czem sam niżej donosi. Zgon św. Stanisława tak dobitnie w roczniku krakowskim oznaczony zapisał wprawdzie pod rokiem 1079 ale dodał: secundum alios 1089. Śmierć św. Tomasza kantuareńskiego zapisaną w krakowskich rocznikach pod rokiem 1070 o dziesięć lat później posunął. Chociaż zaczął w czasach wysokich, z X jednak, XI i XII wieku ledwie po parę zdarzeń przytoczył. Dalsze atoli jego zapiski są coraz cenniejsze. Już w pierwszej połowie wieku XIV rozwinął wielki zasób ważnych wypadków, a od roku 1389 widzimy zdarzenia społeczne przez ciąg jednego roku a czasem dwóch lub trzech lat na przemian inną ręką tu wciągane i mające znamiona oryginału. Zakończył koronacją Władysława Warneńczyka i smutną o niedoli klasztoru za przełożenstwa Lisowskiego wzmianką, której słowa pełne goryczy późniejszą ręką do zatarcia części tekstu skłoniły.*

Drugiego kodeksu, któryby bądź częściowo bądź całkowicie rocznik ten obejmował, dotąd nie wykryto; że atoli był, mamy ślad tego w Nakielskim. Autor ten w ważnym dziele swoim zatytułowanem: *Miechovia sive promptuarium antiquitatum monasterii Miechoviensis*, a wydaniem w Krakowie roku 1634, powołuje raz po raz klasztorne rękopisma: *manuscriptus codex monasterii Miechoviensis; vetustus codex manuscriptus eiusdem conventus*, i takowe niekiedy w treści, niekiedy zaś dosłownie przytacza. Z porównania zaś przytoczeń owych okazuje się, że miał on przed sobą rocznika tego kodeks inny, jakkolwiek tu i owdzie różniący się nieco w szczegółach, w głównej jednak rzeczy zgodny z niniejszym. Z odmianek jego i dodatków niektórych staraliśmy się korzystać i wykazujem je u dołu.

Bogate zbiory naukowe klasztoru miechowskiego, z których w wieku XVII tak świetnie umiał użytkować Nakielski, leżały w zaniedbaniu w czasach późniejszych, i o roczniku tym, w środku zięgi ukrytym, w samym klasztorze przez długi czas nie wiadano. Wykrył go dopiero pod koniec XVIII wieku przypadkiem archiwista klasztorny i bibliotekarz, jak o tem świadczy wła-

¹⁾ Clementem mylnie czytał Arndt. *Öb. Pertz SS. XIX. 667.*

snoreczny jego napis na karcie 70 u dołu: Ego Thomas Guzowski conventus generalis Miechoviensis vicecustos, bibliothecarius et archivista, electus curator Uniejoviensis hunc librum inveni inter manuscriptos libros in bibliotheca, in quo reperi acta conventus generalis Miechoviensis, in medio illius, quare statim retuli ad archivum anno 1776 propter posteritatem. Kiedy i przez kogo zabrany został z Miechowa, nie wiadomo; do Petersburga dostał się najpodobniej z biblioteką Zułuskich.

Wydął ten rocznik ze znajomością rzeczy przed kilkoma już laty dr. Wilhelm Arndt, którego uwagę tak na sam kodex w zbiorach petersburskich znajdujący się jak i na pomocnicze do jego wydania źródło w Nakielskim w czasie jego tu we Lwowie pobytu zwróciłem.

10

Anno Domini 947. invencio sancti Stephani.

Anno Domini 965 Dambrevca ad Mesconem venit de Bohemia, et sequenti anno Mesca dux baptisma suseepit et fides catholica recipitur in Polonia.

Anno Domini 997. sanctus Adalbertus passus est

Anno Domini 1003. heremite martirizati sunt in Polonia pridie Idus Novembris.

Anno Domini 1072. sanctus Stanislaus successit Lamperto et postea octavo anno, videlicet 1079 anno, martirizatus est, vel secundum alios 1089. anno.

Anno Domini 1162. Iaxa ivit Ierosolimam et 1163. fratres dominici sepulchri venerunt Mechoviam cum uno canonico misso a Monacho patriarcha

1171. sanctus Thomas archiepiscopus Cantuariensis occisus est.

1185. sanctus Florianus apportatus est Cracoviam.

1223. ordo Predicatorum et Hospitalium venit Cracoviam

1236. fratres Minores venerunt Cracoviam.

1242. Tartari vastaverunt Poloniam.

1244. dux Conradus victus est in Suchdol 15

1254. sanctus Stanislaus elevatus est

1259. Fulco archiepiscopus Gneznensis obiit, Ianusius succedit Eodem anno Tartari vastaverunt Cracoviam et Sandomiria capta est. Eodem anno terre motus factus est.

1268. sancta Hedvigis canonizata est.

1279 Lestko dux prostravit multitudinem Tartarorum

1282. dux Lestko iterum multos de Tartaris cecidit 25

1283. Paulus episcopus Cracoviensis captus est

1285. Lestko habuit conflictum cum militibus.

30

1287... in Varta submersi sunt. Et eodem anno Tartari vastaverunt Cracoviam.

Przedz. I, wiersz 15 965, tak rękop.; w wyd. Pertza 955 mylnie — 20 pridie... Novembris» dodano ręką późniejszą. — 28 patriarcha» ta sama wiadomość wpisana u dołu tejże karty ręką z XV wieku z dodatkiem po słowie patriarcha Jerolimaitano. Eandem etiam cronicam vide supr. Monachus erat nomen proprium dni patriarche. — 29 1171» 1180 rkp. — Przedz. II, wiersz 29 1285» 1385 rkp

1288¹⁾. dux Lestko obiit. Henricus dux Slesie succedit.

1290. Henricus²⁾ dux Wratislaviae obiit³⁾ et Przemyslius successit Eodem⁴⁾ anno rex Bohemie⁵⁾ Cracoviam intrat.

1292. obiit Paulus episcopus Cracoviensis, Procopius successit Eodem anno ecclesia Mechoviensis cremata est in rogationibus *feria terciu*⁶⁾.

1295⁷⁾. Procopius episcopus Cracoviensis obiit, Iohannes succedit. Eodem anno Litwani peremerunt multos cristianos. Ecclesia Lancziciensis crematur. Kazimirus dux cum exercitu suo occiditur in Sochaczow⁸⁾.

1297. Bolezlaus dux Mazovie vastavit Mechoviam, Adam advocatus Mechoviensis et multi cives occisi sunt.

1300. Cumani dicti vulgariter Cunowe simul cum Ungaris venientes spoliaverunt ecclesiam Mechoviensem⁹⁾.

1304¹⁰⁾. rex Bohemie potenter intrat Ungariam et asportavit secum caput sancti Stephani regis et lanceam et coronam.

1306¹¹⁾ dux Wladislaus dictus Loctek intrat Cracoviam cum iuvamine cuiusdam Ungari dicti Amadey.

1311. ecclesia Mechoviensis incastellata est per Iohannem filium Budivogii¹²⁾.

1312. Kazimirus dux Bytomiensis obiit. Eodem anno Boleslaus dux Opoliensis intrat Cracoviam, Wladislaus expellitur.

1313. Boleslaus dux Mazovie obiit. Eodem anno Boleslaus Opolie moritur.

1314. Iacobus archiepiscopus Gneznen-^{kwietnia 25.} sis obiit, sedes vacat 4 annis. Eodem anno ecclesia Mechoviensis fratribus restituitur¹³⁾. Dux Wladislaus Poloniam rehabuit.

1316. duces Mazovie fratres inter se pugnant.

1317 Iohannes episcopus Cracoviensis ad sedem suam redit. Pax magna et mortalitas *fuit*.

1318. Ianislaus archiepiscopus consecratur. Begine et Begardi delentur. Census sancti Petri mutatur, scilicet denarius de capite, cum prius solverentur tres denarii de familia aut cribrum avenae

1330. Iohannes Muscata episcopus Cracoviensis obiit, Nankerus successit.^{lugia 7.}

Anno Domini **1320.** dux Wladislaus coronatur et filia eius Elizabeth regi Ungarie maritatur.^{stycznia 20.}

Przedz. I, wiersz 9 feria terciu» dodano inną ręką. — Przedz. II, wiersz 11 reh.buit» rehibuit rkp. — 16 fuit» dod. inną ręką — 18 Begine» Benigne rkp. — 19 mutatur» immorantur rkp.

¹⁾ 1289. ²⁾ Henryk IV. ³⁾ 23 czerwca. ⁴⁾ 1291. ⁵⁾ Wacław II. ⁶⁾ 13 maja. ⁷⁾ 1294 ⁸⁾ 10 czerwca. ⁹⁾ Obszerniej opisuje to pod tymże rokiem Nakielski (Miech. 223) powołując się na rękopism klasztorny: ut notat manuscriptus codex conventus Miechoviensis. ¹⁰⁾ w czerwcu. ¹¹⁾ 1 września. ¹²⁾ Nakielski mówi (str. 237) Monasterium in castellaniam convertit (Wladislaus Locticus) constituto ibidem seculari praefecto Joanne Budniczki, prout notat ms. codex conventus Miechoviensis, anno 1311. ¹³⁾ Ma to Nakielski (str. 242) ale dodaje z innego jakiegoś rękopismu: Narrat vetustus conventualis ms. codex tantum fuisse incolarum Miechoviensium, cum reduces salutarerent patres laetitiam, ut solent laetari maesti filii redeuntibus peregre a longinquo exoptatis parentibus.

czerwiec
25.

1321. fuit magna eclipsis solis feria sexta in die Iohannis et Pauli, duravit a mane usque ad sextam horam.

1322

1323. sanctus Thomas de Aquino canonizatur.

paździer.
16.

1325. Kazimirus filius Vladýslay regis uxorem recepit de Litwania. Pax fuit inter Poloniam et Litwaniam.

wrzesień
27.

1331. rex Wleslaus habuit bellum cum cruciferis in die sancti Stanislay ubi¹⁾ prostrata sunt multa milia Prussorum et aliorum.

marca
2.

1333. obiit rex Vladislaus et Kazimirus filius eius coronatur.

1333. die Iohannis ante portam Latinam magna nix cecidit et ros super gramen versus est in glaciem.

1338. fertilitas magna in Polonia fuit, conerus siliginis 4 denarios, farina pro octo. Eodem anno fuit destruccio solis, feria 4 post Petrum, hora vespertina.

grudnia
26.

1344. cepimus construere domum lapideam Cracovie ex opposito fratrum Predicatorum et piscinam iuxta Mechoviam. Et in fine eiusdem anni in die beati Stephani crematum est molendinum nostrum vicinum

1345.
czerwiec
24.

domui. Sequenti anno super festum beati Iohannis cremata est domus et duo fratres²⁾, et tercius vix evasit.

1345. frater Henricus Bohemus visitator

intromiserat se de prepositura Mechoviensi, sed appellatione ab eo facta recessit et domum Nisnensem spoliavit.

1346³⁾. rex Bohemie Iohannes cecus venit ad Cracoviam et omnes villas nostras⁵ et civitatem Mechoviensem cremavit, et accessit. Eodem⁴⁾ anno 2. Kalendas Novembris⁵⁾ reconciliata est ecclesia nostra cum cimiterio per Iohannem episcopum Cracoviensem in honore sancti sepulcri et sancte Marie.

1347. feria quarta post dominicam Oculi⁶⁾ domus Mechoviensis vix consumata per ventum deiecta et contrita fuit. Eodem anno⁷⁾ intra octavam corporis Christi alia domus in eodem loco constructa per ventum similiter est conminuta et eodem anno tercia domus in eodem loco reparatur de fragmentis⁸⁾, set aliis deterior.

1347⁹⁾. rex Francie et rex Bohemie cum²⁰ auxilio domni pape habuerunt conflictum cum Bavaro imperatore, auxilium sibi prestante rege Anglie, et victus est rex Francie, et rex Bohemie Iohannes cecus occiditur, et multi principes, comites, episcopi, abbates et innumerabilis multitudo in eodem prelio ceciderunt. Eodem anno Frisones perimerunt infinitos Francigenas et pape cognatos. Item¹⁰⁾ obitus episcopi Cracoviensis¹¹⁾

30

Przedz. I, wiersz 3 horam» dod. inną ręką. — 19 conerus» tak rkp.; Arndt czytał chorus. —

Przedz. II, wiersz 12 feria quarta» niema rękop.; dodaje z Nakielskiego.

¹⁾ pod Płowcami. ²⁾ Porównaj Nak. (str. 261), u którego niema słów: et tercius vix evasit. ³⁾ 12 lipca 1345. ⁴⁾ 31 października. ⁵⁾ nono Kal. Novembris mówi Nak. (str. 262) i rzecz obszerniej wyklada ⁶⁾ 7 marca. ⁷⁾ od 27 maja do 2 czerwca. ⁸⁾ Nak. (str. 267) nieco obszerniej. ⁹⁾ 26 sierpnia 1346. ¹⁰⁾ 5 sierpnia. ¹¹⁾ Jana Grot.

1348. domus Nyssnensis cum aliis ab obedientia domus Mechoviensis sequestrata est. Eodem anno cruciferi occiderunt multitudinem Litwanorum in purificatione sancte Marie. Eodem anno secundo Kal. Februarii¹⁾ altaria in ecclesia Mechoviensi consecrata sunt per quendam episcopum de ordine Predicatorum, summum in honore sancti sepulchri dominici, alterum in honore sancti Iacobi apostoli, tertium sancti Nicolay, quartum in sacristia sancte Katherine. Eodem anno, scilicet 1348, in conversione sancti Pauli, fuit terre motus magnus, quod Villacum subvertitur, multa castra ceciderunt, ecclesie, monasteria, turres in multis locis cum hominibus et iumentis perierunt. Eodem eciani anno in Avinione tanta mortalitas fuit quod una die numerata sunt 1500 funera, set cottidie 200 plus vel minus, cimiteria omnia repleta, unus campus consecratus et in eo multe fovee magne replete, multe domus deserte, ubi unus moritur omnes moriuntur post ipsum, nulli quantumcunque diviti missa cantabatur, defunctorum canipane non pulsabantur, corpus Christi oculte portabatur per civitatem, conventus religiosorum rarefacti, ubi centum steterant vix decem remanserunt, alia multa inaudita contigerunt.

Anno Domini **1349.** nuncii Thartaro-

rum venerunt ad regem Polonie. Eodem anno mortalitas magna fuit in regno Ungarie, multe civitates et ville deserte habitatoribus vacuate, unde multe turme hominum tam de Ungaria quam de aliis partibus adiuncti circuibant flagellantes se, in lutum cadentes, magnam conpunctionem et penitenciam aliis indixerunt, virgines eciam parve et magne de villis sparsis criminibus in modum processionis tamquam vesane discurrebant, verberantes se, et pernoctabant in silvis ad quendam Gregorium quem pro sancto colebant, set deluse a dyabolo plures ex eis perierunt. Et in fine eiusdem anni rex Kazimirus terram Russie^{sierpnia 21.} obtinuit.

1350 circa festum beati Bartholomey Littwani vastaverunt Russiam, multos deduxerunt, plures occiderunt.

1351. rex Kazimirus cum magna potentia processerat Livoviam²⁾, set infirmatus rediit, parum profecit.

1352. Thartari vastaverunt terram Lublinensem, multos deduxerunt christianos et occiderunt³⁾. maja 13.

1353. in festo penthecostes nix magna cecidit, quod trahebantur ligna in vehiculis, nec fuit circuitus cum processione. Eodem anno post festum Trinitatis Litwani vastaverunt Lamburg⁴⁾, multos occiderunt. maja 20.

¹⁾ Kalendis Februarii, mówi Nak. przytaczając cały ten ustęp prawie dosłownie a powołuje źródło swej wiadomości: vetusto codice manuscripto eiusdem conventus attestante. ²⁾ Arndt czytał Livoniam, a poprawia mylnie Lithuaniam (Pertz XIX. 670). Lwów pisano Li-vov (ob. str. 860), do Lwowa więc spieszył Kazimierz bo go Litwini zdobywali. Dawny roczniczek lwowski na karcie pergaminu spisany ma między innemi: Anno dni 1351 vastata fuit antiqua civitas Leopoliensis feria tertia infra octavam (tu słowo nieczytelne) per infideles protunc Lithuanos, ubi multi cristiani fuerunt interempti. ³⁾ Obec bulę Klemensa VI papieża u Theinera Mou. Pol. I 539. ⁴⁾ Tak z niemiecka zwano później Lwów.

1360. talis fuit in tota christianitate et maxime in regno Polonie, regnante rege Kazimiro mortalitas, quod vix tertia pars christianitatis remanserat et maxime in Cracovia. Que mortalitas imputabatur Iudeis per intoxicacionem, qui tunc temporis Cracovie et alias cremabantur. Eodem anno¹⁾ rex Kazimirus intromiserat se de prepositura Mechoviensi et constituerat secularem procuratorem Strzesonem de Pscrossicze, qui multa tedia fratribus generavit

listopada
8.lipca
6.

1370. obiit Kazimirus rex Polonie die Martis post diem omnium sanctorum mense Novembris Eodem anno statim post ipsius obitum restitutum est nostrum monasterium Mechoviense ad fratres per concilium nobilium et baronum regni in civitate Cracoviensi.

1371. dominica die in octava apostolorum Petri et Pauli per domnum patriarcham Ierosolimitanum²⁾ Czciko in preposituram confirmatus Mechoviensem, eodem die frater Stanislaus Stoyconis ad ordinem susceptus.

1377 regnante rege Lodovico Ungarie in Polonia cum matre sua Elizabeth regina, domus Cracoviensis sancte Elyzabeth, sita inter Cracoviam et Kazimiriam in ripa Visle fluvii data est per dominum regem et dominam reginam ipsius matrem monasterio

nostro Mechoviensi, cuius domus primus fuit prepositus frater Marcissius plebanus de Sidlow et viceprocurator Visliciensis regis Kazmiri, qui frater murum, ut domum eciam per regem datam chorum ecclesie³⁾ textit et alia edificia in quantum valuit cum impensis de domo Mechoviensi instauravit, et ibidem dictus frater Marcissius cum sua matre nobili de Sweborowicze corporaliter requiescit.

1379. siccitas erat estatis magna nimis¹⁰ ipso anno, mensura siliginis solvebat mediam sexagenam grossorum. Eodem anno feria secunda ante penthecosten³⁾ una ebdomada ecclesia campanile cum bonis campanis et dormitorium, stuba fratrum, multa¹⁵ edificia in monasterio, media pars civitatis cremata fuit, qui ignis civitate ardente in campanile veniens ipsam succendit. Eodem anno civitas Radomske tota, eciam ecclesia et alie civitates cremaverunt. Eodem anno²⁰ in regno Polonie et alias tempore autumni magna ingruit pestilencia, in qua cives plures Mechovienses obierunt.

1377. Czcicus prepositus organa in choro ordinavit. Eodem eciam anno nova le-²⁵ genda matutinalis fuerat comparata.

Anno Domini **1384.** per domnum patriarcham Ierosolimitanum⁴⁾ tempore quadragesimali domnus doctor Stanislaus Stoy-

Przedz. II, wiersz 4 murum ut.. datam» ut sibi hoc datum est per regem N. — 7 instauravit» restauravit N. — 8 dictus» decedens N. — 9 nobili de Sweborowicze» niema N. — 13 feria .. ebdomada» na brzegu tą samą ręką dopisane.

¹⁾ Dosłownie ma to Nak. (str. 281) z wypuszczeniem imienia Strzesonem de Pscrossicze, a dodaje: quod sic breviter vetustus ms. codex Conventualis recenset. ²⁾ List tego patriarchy jerozolimskiego Wilhelma, którym Marcina Czcika przełożonym klasztoru miechowskiego mianuje, przytacza w zupełności Nakielski str. 293. ³⁾ 23 maja Według Nakielskiego str. 316 wybuchł ten pożar dnia 21 lipca ⁴⁾ Ferdynanda, którego list przytacza Nakielski str. 325.

conis in prepositura Mechoviensi confirmatus. Eodem anno in dominica lubilate¹⁾ frater Michael de Radomske ad ordinem susceptus

5 Anno Domini **1385.** prenarratus Mechoviensis prepositus Stanislaus decretorum doctor, frater religiosus, inchoavit murare domum rectorii a fundamento ad summum, a campanili transiens muro curiam totam
10 circumduxit.

Anno **1387.** villas Pscrossicze et Brzuchanam in provisionem fratrum conventualium preparavit²⁾.

1388. orologium et duo ceroferaria seu
15 candelabra stannea pro ecclesia Mechoviensi ordinata.

1386. rex Vladislaus Polonie cum duobus uterinis fratribus et aliis multis principibus et boyaris Litwaniæ veniens Cracoviam fidem christianam suscepit, dominica
20 Esto mihi baptizatur, coronatur in regnum Polonie, Hedvigis filia Lodovici regis Ungariæ sibi in uxorem datur, zelator maximus fidei christiane, Cracovie studium re-
25 novavit generale.

1388. sabato in crastino nativitatis Domini³⁾ obiit Bodzotha archiepiscopus Gneznensis.

Anno Domini **1389.** venerabilis vir dominus
30 Stanislaus, decretorum doctor, prepositus Mechoviensis, ordinavit et procuravit domum mag-

nam videlicet stubam, estivale palacium et fratrum commune dormitorium circa templum situm tegere latericio tecto, quod tectum latericeum erat finitum et consummatum per manus cuiusdam muratoris nomine Nicolay natione de Prussia, in vigilia beati⁴⁾ Laurencii

Anno Domini **1394.** 12 die mensis May post festum sancti Stanislai feria tertia in die sanctorum Nerey et Archilley martirum gloriosorum per venerabilem ac religiosum virum domnum Stanislaum decretorum doctorem, prepositum Mechoviensem, rupta est antiqua ecclesia que ruinam minabatur et effusum fundamentum et lapis primarius inpositus et proficiebatur de die in diem, continue laborando.

Anno Domini **1394.** in crastino sancti Procopii infra octavas Petri et Pauli apostolorum gloriosorum, Stanislaus decretorum doctor, prepositus monasterii Mechoviensis, die dominica venit in Przeworsko et acceptavit domum sive ecclesiam ibidem per reverendum patrem domnum Mathiam episcopum Przemislensem fundatam et nobilem virum domnum Iohannem de Tharnow palatinum Sandomiriensem et capitaneum Rus-
19ca sie dotatam et fratrem Bartholomeum Masovitam pro preposito ibidem primo per eundem episcopum confirmatum et fratrem Priscanum sibi iungendo dimisit⁴⁾.

Przedz. I, wiersz 12 in. . preparavit» na skrobanem wpisano. — 27 Gneznensis» tu się skończyło pismo pierwszej ręki. — Przedz. II, wiersz 7 Laurencii» tu pismo drugiej ręki skończyło się. — 31 dimisit» tu skończyła trzecia ręka.

¹⁾ 1 maja. ²⁾ O tych nabytkach obacz w Nakielskim str 330 i 332 ³⁾ 26 grudnia.

⁴⁾ Odmienniej trochę ma to Nuk. (str. 344), który i tu przytacza, ile się zdaje, dosłownie

stycznia
28.

Sub anno nativitatis eiusdem 1395. venerabilis vir frater Stanislaus Stoyconis natione de Ksząsz doctor decretorum, prepositus Mechoviensis monasterii, obiit feria quinta in octava sancte Agnetis virginis, cuius corpus in nomine Ihesu Cristi ante summum altare in medio chori requiescit. Qui quidem venerabilis vir frater Stanislaus felicitis recordacionis prepositus memoratus memorate prepositure annis XII prefuit, vita et moribus plurimum coruscans, in quibus annis XII multa bona monasterio Mechoviensi fecit et fere pro duobus milibus marcarum et forte ultra in hereditatibus cum magna instancia ac diligencia comparavit. Villas Pscrosycze et Bruchanam et Hugowycze ad domum Cracoviensem a diversis militibus coëmit et comparavit, qui milites de Pscrosicze et Bruchana varia obprobria ac preiudicia ponderosa in bonis monasterii nichilominus ac per omnia faciebant. Item scoltecias in Scarzeszewo, in

Szcepanowicze, in Smrokow, in Falnow emit et comparavit. Item villam dictam Wolicza prope Oludzam emit. Item laneos hic in civitate Mechoviensi liberos a censu et decimis et in aliis villis monasterii predicti agros liberos comparavit. Monasterium muro circumduxit, refectorium fratrum cum cellis ordinavit, templum murare incepit et ex tunc in brevi morti tributum persolvit, allodia in laboribus optime reformavit, liberos diversos sacrorum canonum et theologie comparavit, in verbo Dei fideliter laboravit, in sancta matre ecclesia et specialiter in privilegio morum et virtutum cacumine sicut lilium inter spinas odorem exempli boni spirans claruit perseveranter. Post quem quidem prenominationem prepositum eodem anno frater Michaël de Radomske custos predicti monasterii octo annorum in preposituram dicti monasterii successit per electionem canonice factam, qui opitulante Omnipotente dictam ecclesiam ni-

Przedz. I, wiersz 2 nazione de Ksząsz de Xiąż N. — 5 virginis v. et martiris N. — 8 frater» pater N. — 10 XII» było XV, wykrobano i poprawiono później; 13 N. — 12 XII» niema N. — 13 duobus... ultra» quinque millibus et ultra N. — 16 Villas... Bruchanam» villam Pstrosyce et Brzuchania N. — 17 a diversis» tak N.; adversis rkp. — 18 et comparavit» niema N. — 21 nichilom... omnia» et molestias N. — Przedz. II, wiersz 1 Falnow» Falniow N. — 2 Item... emit» niema N. — 3 hic» niema N. — 6 agros» niema N. — 8 murare incepit» quod non ita pridem tempore Martini Cziconis conflagravit et pene coruerat magna ex parte instauravit N. — et ex tunc... persolvit» te słowa ma N. dopiero po claruit perseveranter i dodaje od siebie: ita vetustus munuscriptus codex de Stanislae praeposito str. 331.

dawny rękopism klasztorny: Anno 1394 reverendus pater Stanislaus doctor die dominica venit in Przeworsko et acceptavit domum sive ecclesiam, ibidem per nobilem virum Joannem de Tharnow, palatinum Sandomiriensem et capitaneum Russiae fundatam, et reverendum patrem dominum Muthiam episcopum Premisliensem dotatam. Qui fratrem M. Bartholomaeum Masovitanum primum ibidem instituit praepositum. Ita ms. codex conventus Miechoviensis. Dyplom ten Tarnowskiego i biskupa przemyskiego Macieja przytacza w zupełności na str 340 i 341.

tu et laboribus sedulis, prout licuit, ar-
denter continuavit, unde meritis dicti dom-
ni prepositi defuncti exigentibus hortatur
fratrum communitas et omnium hic legen-
5 cium presencia quot intuitu sui regularis
regiminis ipsius diem anniversarium quoli-
bet anno in missis, vigiliarum cantibus et
devotis orationibus ac solempnitate exequia-
rum ad memoriam reducatur, ut pro hiis
10 premissis centuplum et vitam eternam ac-
cipere mereatur.

Anno Domini **1395** frater Michaël na-
cione de Radomske pro tunc custos mo-
nasterii Mechoviensis in prepositum est e-
15 lectus et vacante sede patriarchali per se-
dem apostolicam fuit confirmatus.

1396. idem dominus Michaël prepositus
pro villa Wrocuziz domno Iohanni fratri
nostri ordinis pro tunc episcopo Lubucensi
20 exsolvit 600 marcas.

1397. idem frater Michaël maiorem do-
mum muratam ab interno in multis refor-
mavit, videlicet stubam refectorii, palacium
ante stubam, hallam ante palacium, infir-
25 mariam, librariam, cellarium novum et pa-
vimenta murata in predictis omnibus edifi-
ciis ordinavit, templum, turrem, muris e-
dificavit.

1398. idem prepositus Michaël de eccle-
50 sia in villa nostra Uneyow fratri Prebislao
providit ad quam fuit per episcopum Pe-
trum dictum Wyss investitus, vigore bulle
seu gracie apostolice per dominum Bonifa-
cium renovate.

1399. ipse prepositus Michaël scolteciam
in nostra villa Michalovicze comparavit pro
440 marcis grossorum Item eodem anno
scolteciam in nostra Kalyna emit pro centum
marcis grossorum. In Brzuchana comparavit
pro 100 marcis de hereditate et in Pscros-
sicze pro quinquaginta. Item allodium in
Smrocow et alios ibidem laneos liberos
venditos sub eodem tempore in 150 mar-
cis liberavit.

1399. ipse dominus Michaël prepositus
fratri Helye providit de ecclesia in Uneyow
post cessionem fratris Prebislay, cui fratri
Prebislao fuit provisum Gnezdne de prepo-
situra, similiter per dominum Michaëlem. E-
odem anno providit de ecclesia in Wro-
czuziz nepoti suo Ambrosio. Hoc fuit pri-
mo per monasterium provisum eidem ple-
bano.

Anno Domini **1399** rex Sygismundus
Hungarie restituit nobis Landek domus, que
erat per suam uxorem Mariam alienata no-
vem annis, sed dominus Michaël prepositus
difficulter apud regem pro eadem domo
laboravit.

Anno Domini **1399** serenissima prin-
ceps, domna Hedwigis regina Poloniae ob-
iit in die beati Alexii confessoris. Eodem
anno Vitoldus princeps Litwanie fecit con-
flictum magnum cum Tartharis, in quo
conflictu interfectus fuit multum strenuus
miles dominus Spitko, palatinus Cracovien-
sis cum aliis multis baronibus ceterisque
regni Polonie nobilibus et aliis innumera-

lipca
17.

Przedz. I, wiersz 11 moreatur tu koniec pisma 4 ręki. — 12 1395» na skrobanem wpisano 5. —
33. per... renovate» inną ręką dodane. — Przedz. II, wiersz 10 liberavit» pismo 5 ręki skończyło się.

bilibus de Litwania, Prussia et Francia ad eundem conflictum congregatis

Anno Domini **1400** Michaël prepositus emit pro 170 marcis in Podlesna-Wola scolteciam cum alia parte hereditatis apud Spitkonem et Petrassium, ibidem heredes.

kwietnia
28.

Anno Domini **1401** rex Sigismundus Ungarie fuit a suis regnicolis nobilibus detentus seu captivatus, de qua captivitate fugam dedit. Eodem tempore dominus Proccossius, heres de Balicz, ab Ungaris decolatus est in quadam strage facta et alii nobiles Polonie occisi fuerunt et quidam fuerunt in captivitatem recepti.

Anno Domini **1401** dominus Michaël prepositus domum lapideam muravit, in qua domo disposuit habitaciones in parte inferiori et superiori, intus fecit habitacionem yemalem et superius palacium et cubiculum estivale, que domus fuit consumata feria quarta Felicis et Adaucti martirum beatorum. Eodem eciam anno capellam subtus gradum eundo ad refectorium ordinavit

sierpnia
30.

Anno Domini **1401** dominus Michaël prepositus Mechoviensis villam monasterii nostri Mechoviensis dictam Slawno prope civitatem Radom cum novem villis circumiacentibus limitavit, granicies et altos cumulos seu monticulos fodere et elevare procuravit. Hec limitacio facta fuit, quando strenuus miles dominus Spitko dictus Colczek erat subcamerarius terre Sandomirien-

sis. Eodem tempore videlicet in autumpno Mechovie et alia per loca erant magne pestilencie; in ea fuerunt mortui trater Gregorius laycus procurator de Scawani, frater Borco vicarius Mechoviensis, frater Bartholomeus prepositus de Przeworsko, Ambrosius plebanus secularis de Wroczirziz, cui successit Iohannes eciam secularis ad presentacionem domni Michaëlis prepositi Mechoviensis.

10

Anno Domini **1402** in dominica Exurge quare¹⁾, serenissimo principi domno Wlo-dzislao regi Polonie desponsata fuit Anna regina, que fuit adducta de Cyll filia langravii, progenita ex filia Kazimiri regis Polonie. Eodem anno dominus Nicolaus de Kurow de clipeo Srzenawa fuit in archiepiscopum Gnezdensem post dominum Dobrogost sublimatus.

Anno eodem Domini **1402** venerabilis vir dominus Michaël prepositus monasterii Mechoviensis, nacione de Radomske, feria quinta, in octava corporis Christi²⁾, ipso die beati Nicomedis martiris, propria in persona accedens cum fratre Helya pro tunc plebano de Unyeow fecit limitacionem inter silvam regalem Glogow et bona sui monasterii antedicti, et ibidem iuxta silvam predictam Glogow mandavit erigere, fodere et elevare altos monticulos sive cumulos novos fere in perpetuum duratu-
limitacio facta fuit de consensu et volunta-

30

Przedz. 1, wiersz 15 Anno» pismo innej ręki. — 25 Mechoviensis» niema N. — 27 cum» a N. — circumiacentibus» adiacentibus N — 28 limitavit... et elevare» limitare et altos cumulos fodere N. — 30 Hec... fuit» Et hoc factum est N. — 31 dominus» niema N. — dictus» niema N.

¹⁾ 29 stycznia. ²⁾ 1 czerwca.

te serenissimi principis domni Wlodislay regis Polonie, ita quod ipse dominus rex commisit suis nobilibus ac strenuis militibus, videlicet domno Iohanni de Tanczin
 5 castellano Cracoviensi, Gnewossio subcamerario Cracoviensi, Iacussio heredi de Boturzino et Ywoni heredi de Obychow, tunc procuratoribus generalibus terre Cracoviensis; qui domni eandem limitationem perfecterunt et dominus rex et dominus Iohannes
 10 castellanus Cracoviensis ipsorum litteris ratificaverunt sigillis cum appensis; similiter etiam dominus rex propriam litteram dedit ratificando litteram Cracoviensem.

15 Anno Domini **1403** Cracovie in dominica Esto mihi¹⁾ facta fuit coronacio regine Polonie nomine Anne, que fuit de Cilia aportata. Eodem anno dominus Michaël prepositus emit quandam sortem ville in Par-
 20 cossenicze pro 150 marcis cum gays, et aliam sortem in Pscessice pro 100 marcis. Item anno 1411 idem prepositus emit totam villam Parcossowicze a filiis Borek pro nongentis marcis et 20 marcas de *oprawne*
 25 dedit.

Anno Domini **1403** dominus Michaël prepositus Mechoviensis descendens personaliter cum nobilibus viris domno Gnewossio subcamerario terre Cracoviensis et domno
 30 Iacussio herede de Boturzino pro tunc generali procuratore terre Cracoviensis et aliis multis nobilibus in villam Oludzam nostri monasterii Mechoviensis fecit limites in-

ter eandem Oludzam et villas regales videlicet Gezorovicze, Othola et Dobracow, et ibidem ordinavit altos seu elevatos cumulos de terra levare fere perpetuo duraturos. Predicta limitacio fuit facta secunda feria
 ipso die visitacionis Marie²⁾, etiam Proces-
 2 sii et Martiniani martirum beatorum. Eodem anno ipse dominus Michaël emit pro
 150 marcis de hereditate et gaymy iuxta limites civitatis in villa Parcossovicze. Et eodem anno unam sortem condam Zanissii pro 80 marcis grossorum comparavit in villa Pscrossicze.

Anno Domini **1404** dominus Michaël prepositus villam Chodow cum Volicza et scoltecia, in nostra villa Vola vetus piscinam emit et comparavit cum effectum de consensu domni regis Wladislay et suorum nobilium pro mille marcis grossorum Pragensium a fratribus germanis videlicet Iohanne
 tanquam possessore principali et domno Nicolao castellano Woynicziensi³⁾. Ab eisdem etiam recepit omnimodam resignacionem in crastino circuncisionis Domini cum
 2 intromissione bonorum predictorum Eodem anno domum in Cracovia ad Sanctam Hedwigim, bonam et pulcram consumavit⁴⁾ seu conplevit, quam alio anno antea inchoavit. Item eodem anno ibidem in Cracovia seu in Stradoma emit ortum cum area et pomerio pro 13 marcis, item duas alias domos pro 17 marcis pro monasterio sancte Hedwigis.

Przedz. II, wiersz 14 Anno» pismo innej ręki.

¹⁾ 25 lutego. ²⁾ Ob. akt urzędowy o tem przytoczony u Nakielskiego str. 371. ³⁾ Ob. akt urzędowy u Nakielskiego str. 372. ⁴⁾ Porównaj Nak. str. 382.

lipca
1.

Anno Domini **1404** dominus Michaël prepositus ordinavit, quod hospitale in Zarnovecz¹⁾ cum suo cimiterio fuit fundatum et consecratum eodem die feria tertia in vigilia visitacionis beate Marie ad honorem et ad laudem sancte crucis utriusque festi invencionis et exaltacionis ac in honorem sancti sepulchri et visifacionis sancte Marie²⁾. Item anno uno ante consecracionem idem hospitale fuit nostro monasterio Mechoviensi datum per quendam fratrem Michaëlem de ordine fratrum Predicatorum dicti vulgariter Trestka, quod idem frater in proprio matrimonio fundaverat et ad hoc dominus rex Litwanus consensum adhibuit et duos laneos sub Scassym eidem hospitali assignavit.

lipca
2.

Anno Domini **1404** idem dominus Michaël prepositus ordinavit, quod ecclesia et cymiterium in Chodow fuerunt dedicata seu consecrata feria 4. ipso die visitacionis beate Marie³⁾ ad laudem omnipotentis Dei et visitacionis sancte Marie, sancti Iohannis baptiste, sancti Iohannis ewangeliste et sancte Margarethe virginis ac martiris gloriose; ecclesie eiusdem posita est prima dominica ante festum beate Margarete. Item sequenti die eodem anno Mechovie capella subtus gradum et duo altaria fuerunt dedicata et consecrata. Capella eadem cum suo altari dedicata est ad honorem sancti Michaëlis

archangeli et omnium archangelorum et omnium sanctorum angelorum et sancti Philippi apostoli et sancte Dorothee virginis. Dedicacio capelle debet teneri prima dominica post festum sancti Galli confessoris 5
Item aliud altare extra capellam consecratum est ad honorem sancti Augustini et omnium sanctorum doctorum et sancte Agnetis et sancte Barbare virginis ac mulierum beatarum 10

Anno Domini **1404** Michaël prepositus villam Yedlicza dictam prope Wrocirziz pro 330 marcis conparavit.

Anno Domini **1406** tempore domni Michaëlis prepositi, sue prepositure anno undecimo, corpus templi Mechoviensis fuit consummatum ac eciam tegulis coopertum. Item eodem anno brasorium muratum retro fontem fecit 15

Anno Domini **1408** tempore domni Michaëlis prepositi combusta fuit tota civitas Mechoviensis preter monasterium et ecclesiam. Istud contigit feria sexta ante ascensionem Domini in die beati Urbani pape⁴⁾ et martiris⁵⁾ 20 25

1409. ecclesia Mechoviensis fuit tecta plumbo domno Michaële preposito ordinante. Item eodem anno fuit expedicio facta contra cruciferos sed nullus effectus ex ea fuit⁶⁾. Tunc cruciferi terram Dobrinen- 30

Przedz. I, wiersz 1 Anno» pismo innej ręki. — 16 sub» seu (?). — 24 gloriose» tu brakuje słowa w rękop. — Przedz. II, wiersz 9 ac... beatorum» wyskrobane.

¹⁾ Żarnowiec w województwie krakowskiem nad Pilicą. ²⁾ Porównaj Nak. str. 378. ³⁾ Nak. str. 320. ⁴⁾ 25 maja. ⁵⁾ Tak ma i Nakielski str. 382. Zdaje się jednak, że tu mylnie powiedziano ante zamiast post, bo tak tylko wypadła feria sexta w owym roku. ⁶⁾ w sierpniu.

sem devastaverunt, castrum et municiones rapuerunt et alia concusserunt.

Anno Domini **1408** capella sub turri cum suo altari fuit consecrata in honorem sancti sepulcri et sancti Lazari et sancte Martae et sancte Marie Magdalene. Item duo alia altaria eodem die fuerunt consecrata in corpore templi, unum ex parte domus sive curie in honorem sancti Iacobi maioris et sancti Iohannis ewangeliste et omnium apostolorum et ewangelistarum. Item altare ex parte civitatis consecratum est in honorem sanctorum Nicolai, Martini et aliorum pontificum et omnium confessorum. Eodem anno piscinam superiorem circa allodium et in sequenti anno aliam inferiorem piscinam consumavit.

1410. dominus Michaël ipse domum muratam sitam ad partem aquilonis iuxta brazorium muratum, quod etiam idem prepositus ante fecerat, ex integro consumavit. Item eodem anno templum cum plumbo textit et etiam testudinem in templo et omnia vitra in fenestris ordinavit, sacristiam unam circa antiquam et aliam sacristiam ex parte civitatis etiam eodem anno fecit.

1409. cruciferi Prutineses terram Dobrinensem devastaverunt, castrum Zlotoria dictum funditus fregerunt, Dobrinense castrum conbusserunt, Bobrowniki castrum occupaverunt. Eodem anno rex Wladislaus Polonie, nacione Littwanus, cum maxima gente contra eosdem cruciferos expedicio-

nem fecit, sed tunc rex Bohemie¹⁾ per suos legatos fecit treugas inter utrasque partes, sic expedicio nostri regis non fuit optato fine consumata. Eodem anno dominus Petrus episcopus Cracoviensis cum Msczislao abbate de Tynczia Ierusalem sepulcrum Domini visitaverunt et anno sequenti Cracoviam revenerunt.

Anno Domini **1410** Wladislaus rex Polonie nacione Littwanus una cum fratre suo Vitoldo duce supremo Littwannie habuerunt bellum cum cruciferis feria 3. ipso die divisionis apostolorum prope civitatem Dambrowno, in campo dicto Grindwald, vulgariter Zelone-pole dicto; ubi dominus Deus dedit eidem domno regi tantam victoriam obtinere, quod in eodem bello seu conflictu prostrati fuerunt magister Prussie, et suus marsaleus commendator de Gdanczk et alii quam plures commendatores et fere omnes pociores cruciferorum tunc in eodem bello ceciderunt. Etiam multa milia baronum et nobilium quos conduxerant de Misna, Bawaria, de Reno, de Bohemia, Slesia et Ungaria, de Saxonia. Et hii fere omnes in eodem conflictu ceciderunt et alii qui in fugam versi fuerunt omnes erant captivati, duo duces, comites et langrawi erant captivati et de gente domni regis ad 20 numero fuerunt interfecti. Eodem tempore tanta a domino Deo obtenta victoria venerunt omnes pociores terre Prussie, episcopi tres, consules de Elbango, de Torun, de Gdanczk, de Chelm, de Brodnicza

paździer.
8.

lipca
15.

Przedz. II, wiersz 9 Anno pismo innej ręki.

¹⁾ *Wacław.*

et de aliis fere omnibus civitatibus, omagium domno regi per sua iuramenta presterunt et omnes ipsorum civitates et castra subdiderunt, tamen postea tamquam perfidi ipsorum promissa infregerunt et ab obediencia regia recesserunt Non tamen sine gravi ulcione evaserunt, quia postmodum multi fuerunt interfecti, multi captivati, alique civitates desolate fuerunt et castra aliqua fracta et combusta sunt. Eodem tempore circa Marienburg rex stetit cum suo exercitu 8 ebdomadis, civitatem combussit et contrivit sed castrum Marienburg non valuit expugnare, et sic recessit.

lipca
26.wrzesnia
19.

Anno milleno quadringentesimo deno Augusto sub mense cruciferi strati sub ense Regis Polonie, post missarum sollempnitatem Die sanctorum divisionis apostolorum.

wrzesnia
7.

Anno Domini 1411 obiit domnus Nicolaus archiepiscopus Gnezdnensis qui Kurowski fuerat nuncupatus.

Item anno Domini 1412 reverendus pater domnus Nicolaus Neapolitanus sive Lamburiensis archiepiscopus in archiepiscopum Gnezdnensem fuit promotus.

Anno Domini 1412 venerabilis pater domnus Michaël prepositus monasterii Mechoviensis nacione de Radomske, insignia pontificalia omnia a sede apostolica obtinuit et bulla super eandem gratiam ordinatur,

quod quilibet prepositus Mechoviensis debeat fulciri eisdem insigniis in officiis divinis, et post divina officia missarum ac vesperorum potest et debet dare populo benedictionem solempnem, ut in eadem bulla¹⁾ sive littera apostolica lucile continetur. Item eodem anno idem prepositus frater Michaël comparavit infulam perlis et aliis lapidibus ornatam, et baculum sive curvaturam apud fratres Predicatores pro 60 marcis, ita quod prefatis insigniis omnes Mechovienses prepositi debent et possunt uti in sacris synodis et regum coronacionibus et aliis omnibus solempnitatibus ubilibet locorum, omnibus temporibus perpetuo duraturis. Item anno eodem ecclesiam novam in Chelm nostra villa retro Rabam sitam cum aliis ornamentis propriis impensis fecit et usque in finem consumavit Item eodem anno villam prope Yadowniki dictam Twardoslavicze pro 300 marcis comparavit. Item anno eodem villam Orlow pro 600 marcis apud domnum Nemerzam canonicum Cracoviensem comparavit Item apud quendam Bogussium in Pscrossicze et Lgotha in Podlesna Wola suas partes pro 300 marcis.

Anno Domini 1415 domnus Michaël prepositus Mechoviensis prope Stawani villam Gotharcovicze emit pro quingentis marcis.

Item anno Domini 1420 hereditatem

Przedz. I, wiersz 14 et sic recessit» inną ręką zdaje się być dodane. — 18 apostolorum» w tem miejscu na wyskrobanem wpisano ręką bardzo znacznie późniejszą: Anno dni 1432 d. 20 maii venerabilis Chaz parochus Unieioviensis... — 19 Anno» pismo innej ręki. — Przedz II, wiersz 27 Anno» pismo innej ręki. — 28 prope Stawani» dodano na górze inną ręką.

¹⁾ wydrukowana u Nakielskiego str. 390.

Sadowe prope Gotharcovicze comparavit, qua hereditas in totum constabat ultra centum et octoginta marcis.

Item anno Domini **1421** chorum sancte Hedwigis in Cracovia muris conplevit et anno sequenti tectum desuper ordinavit et sic insimul labor predictus 400 marcis et ultra constetit.

Anno Domini **1417** concilium generale fuit Constancie celebratum. In eodem concilio Iohannes dictus Huss Bohemus natione de heresi convictus et incendio miserabiliter consumatus. Cuius Iohannis heresis in Praga, immo in tota Bohemia, fuit tam valida et crudelis quod omnia monasteria Hussite heretici desertaverunt, omnes religiosos monachos et moniales de suis monasteriis expulserunt, et quicumque religiosus post expulsionem inventus fuerit, turpiter occiderunt. Insuper omnes seculares presbiteros, qui heresim non tenerent tam prelatos quam alios minores ecclesiarum occidebant rectores, et omnes ecclesias tam seculares quam religiosas spoliando ornamentis, calicibus, ymmo possessiones omnes ipsorum receperunt, eciam domnum Sigismundum regem Ungarie regno Bohemie paterno privaverunt.

Anno Domini **1422** illustris princeps domnus Sigismundus fuit missus per Wladislaum regem Polonie ad domnum Vitoldum ducem Littwanie sub spe ad Bohemiam hereticorum conversionem. Tamen non va-

luit eos reducere ab eorum erroribus et ad obedienciam ecclesie Romane, quia Iohannis Hus heretici firmiter sunt heresibus depravati.

Anno Domini **1422** rex Wladislaus et ^Wdux Vitoldus Littwanie intraverunt potenter terram Prussie cum multitudine Thartarorum, quam devastaverunt et incendiis civitates et villas in magna parte cremaverunt.

1422. feria quarta proxima post festum ^{grudnia}sancti Andree apostoli in terra Cypsiensi, in Lubocza, in legacione domni nostri regis Polonie ob spem concordie et pacis treugarum inter regnum Polonie et regnum Ungarie, ibidem in prefata villa vitam transitoriam, prout Deo placuit, mutavit in eternam reverendissimus pater domnus Nicolaus archiepiscopus Gneznensis et primas, qui erat benefactor et promotor monasterii Mechoviensis, simul et confrater erat nostri ordinis.

Item anno Dni **1431** facta fuit magna strages circa Luczsko, et ibidem inierunt bellum rex Wladislaus Polonie cum fratre suo Swidergal magno duce Litwanie alias Boleslao, et ibidem per Polonos infiniti Litvani et Thartharii interfecti sunt. Eodem anno ^{we}magister magnus Prutenorum rege Wladisla ^{września}absente, subintravit regnum Polonie et ibidem infinitas villas et civitates cremavit in terra Cuyawiensi et aliis circumiacentibus. Item eodem anno quo supra rex Wladislaus recepit nostras villas, videlicet

Przedz. I, wiersz 29 Anno» pismo innej ręki. — 32 ad» zamiast et. — Przedz. II, wiersz 10 quarta» quinta N. — 11 Cypsiensi» Scepusiensi N. — 12 Lubocza» Liwoca N. -- 22 Item» pismo innej ręki. — 28 magnus» słowo to później przekreślono a napisano inną ręką na górze perfidus.

Stawyany, Wroczyrsysz, Iadownyky et alias circumiacentes, et dedit ipsas quibusdam nobilibus quibus fuerant bona cremata in

listopada 9. terra Cuyaviensi, et iste ville fuerunt recepte tertia die ante festum sancti Martini.

lipca 29. Item anno Domini **1432** domnus Iohannes prepositus Myechowiensis inpetravit apud domnum regem, quod ville predictae fuerunt nobis vice versa restitute in festo sancte Marthe hospite Christi¹⁾ in Bona post Radossycze.

maja 31. Item anno Domini **1433** domnus Iohannes prepositus Myechoviensis cum suo conventu fuit citatus in Perusio ad generalem priorem. Eodem etiam anno similiter citatur ad concilium Basiliense²⁾ et ibidem fuit absolutus ab instantia prioris generalis Perusiensis. Eodem anno regressus prelatus venerabilis pater de Basilea et non invenit domum ita sicut eam relinquerat sed in multis dampnificatam.

Item anno Domini **1434** feria secunda in die Petronelle virginis serenissimus princeps et dominus Wladislaus alias Iagel, nazione Litwanus, rex Polonie, mortuus est et eodem tempore fuit magna spes a

pauperibus nobilibus de heresi et predonia, sed dominus Deus per merita sancti Stanislai nostri gloriosi patroni paciucavit.

Item eodem anno quo supra venerabilis domnus Iohannes prepositus Myechoviensis cepit reedificare stubam de fundamento ante antiquum cellarium. Dominus Deus det sibi premium in celo quia pro domo ista fideliter laboravit etc.

Item eodem anno **1434** in die beati 10 Iacobi apostoli³⁾ Wladislaus filius primogenitus Wladislai Litwani in regem Polonie per domnum Albertum archiepiscopum et domnum Sbigneum Cracoviensem episcopum adherentibus ipsis pluribus episcopis et ceteris 15 infulatis coronatur. Item domnus Nicolaus Lyszowski⁴⁾ prepositus Myechoviensis quondam invadit omnes decimas per octo annos, omnes silvas destruxit, omnes villas, predia, totam domum, ita quod fratres 20 non habuerunt quid comedere. Calices, cruces aureos, argenteos, coelearia, omnes res domesticas cum amasia sua nomine Syvathkową consumpsit Hec verecundia in eternum nostre religioni manebit quod 25

Przedz. I, wiersz 12 Item» pismo innej ręki — 22 Item» pismo innej ręki. — Przedz. II, wiersz 16 Item» pismo innej ręki. — 25 quod» dalsze trzy wiersze wyskrobano.

¹⁾ To samo mówi Nakielski str. 453. ²⁾ Obacz w Nakielskim str. 451 i dalsze ³⁾ 25 lipca. ⁴⁾ Nie inaczej wystawia i Nakielski str. 509 na podstawie ciąg klasztornych tego Mikołaja z Krzelczyc Lisowskiego, któremu przełożęństwo klasztoru dostało się z woli Tomasza ze Strzępina biskupa krakowskiego dnia 15 marca 1459 roku. Rządy jego trwały 10 lat. Rozpustnik i marnotrawca proszony był i upominany niejednokrotnie od tak zwanych radców klasztornych iżby się opamiętał, ale to wszystko nie pomagało. Odebrano mu w końcu tę dostojność, a zmuszony zostawać tamże jako prosty zakonnik, przepędził jak mówi tenże autor resztę życia nienagannie.

BITWA POD DĄBROWNEM¹⁾.

Bitwa ta tylekroć przez rocznikarzy naszych spominana miała swego specjalnego historyka, który ją wkrótce po jej stoczeniu jako naoczny świadek opisał. Przechowanie tego ważnego pomnika winniśmy śp. Tytusowi hr. Działyńskiemu. Kiedy go roku 1857 odwiedziłem w Korniku, pokazał mi między innymi osobliwościami kilka kartek małego formatu opieczętowanych w papierowej opasce. Wziąłem się natychmiast do ich przejrzenia i zwróciłem jego uwagę, że ten opis w najciekawszym miejscu przerwany, i brakuje we środku jednej, a jak wówczas mniemałem i więcej może kart. Odpowiedział mi spokojnie, że w takim już stanie do rąk jego się dostał. Bawiąc u niego przez parę dni, przepatrywałem w chwilach wolnych 10 zbiór jego rękopismów podówczas jeszcze nie uporządkowany, i w jednej xiążeczce treści duchownej, która mię podobieństwem pisma swojego uderzyła, powiodło mi się wynaleźć brakującą właśnie kartkę tego opisu. Tak uzupełniony rękopism kazałem sobie zfaksymilować najwierniej, a oryginał zwróciłem właścicielowi. Powiadał mi niedawno dr. Wojciech Kętrzyński, że się dziś nie znajduje już w zbiorach kornickich. Byłaby szkoda niepowetowana, jeśliby się 15 istotnie zatracił. Z faksimilu mego pozwoliłem dr. Arndtowi zdjąć w roku 1864 kopię na żądanie i dla użytku zasłużonego dziejom polskim historyka Ryszarda Rüpella, i z tejto kopii wydał ją roku 1866 dr. Ernest Strehlke w cennym zbiorze *Scriptores rerum Prussicarum*. Lipsk, tom III str. 434—439.

Niewiadomy jest autor tego opisu. Dokładność, z jaką każdy krok, każde odeszwanie się 20 Jagelly w ciągu tej bitwy opowiada, pozwala wnosić, że to był kapłan znajdujący się w orszaku królewskim; pisał zaś to jeszcze w roku 1410, jak słusznie uważa Strehlke. Rękopism Działyńskich, którego tu podobiznę załączam, pisany był w samym końcu XV lub nawet na początku XVI wieku per manus fratris C. de Rawa. Słowa te zdają się oznaczać zakonnika z klasztoru Augustyanów założonego w Rawie jeszcze w wieku XIV przez mazowieckiego xięcia 25 Ziemowita.

CRONICA CONFLICTUS WŁADISLAI REGIS POLONIE CUM CRUCIFERIS ANNO CHRISTI 1410.

Primo feria 3. ipso die sancti Iohannis baptiste serenissimus dominus Wladislaus rex 1410.
Polonie celebravit convencionem generalem cum omnibus proceribus, nobilibus, dignita- czerwca 24.

Wiersz 2° celebravit celebrat rkp.

¹⁾ Jagello w liście do królowej z pola bitwy pisze: Datum retro Dambrownis in campo prelii (ob. str. 868 przypisek). Podobnie też mówi i rocznikarz miechowski o tej bitwie, że stoczona była prope civitatem Dambrowno in campo dicto Grindwald (Grünfeld) vulgarter Zelone-pole dicto (ob. str. 893).

1410. rriis, militibus etc. in civitate Wolborz¹⁾. Et finito colloquio feria 5. abinde recessit et in
 caerwca 26. campo cuiusdam ville Lyubochnya²⁾ metatus est castra sua, de quibus statim cras se
 movit. Et illo die exiens regni sui metas transiens Mazovie introivit metas, per quas
 caerwca 27. ambulans feria 6. ad flumen Vysla venit et per eundem fluvium cum aliquibus suis exer-
 citibus, ex quo nondum ad eum omnes convenerant, et cum pixidibus, machinamentis 5
 ceterisque bellicosis instrumentis pontem mirabili structura compositum sine aliquo dam-
 no et periculo pertransivit. Quo pertransito cum preclaro principe Alexandro cognomine
 Vytoldo, fratre suo, duce Lytwanie, et omnibus exercituum hominibus ipsius cum mag-
 na leticia et gaudio convenerunt; ibique per trium dierum spacium moram facientes fi-
 naliter concluserunt contra Prutenos procedendum Et deinde recedentes per continuos 10
 duos dies transierunt, veneruntque ad quoddam flumen, circa quod castra metati sunt.
 lipca 1. In crastino, die sancti Processi, venerunt ad regem dominus Nicolaus de Gora, palati-
 nus regni Ungarie, Stiborius palatinus Transsilvanus et Christoferus de Conscendorf, le-
 gati regis Ungarie, ex parte eiusdem regis Ungarie et cruciferorum requirentes regem,
 si ad pacem, quam rex Ungarie inter ipsum et cruciferos procurare vellet, voluisset ac- 15
 clinari. Rex autem respondit: «Dilecti domini et amici mei! Pacem semper quesivi; ab
 equalitate nunquam declinare volui, et aduc, si eam habere possem, libenter suscipiam
 et concordiam inire paratus sum».

lipca 3. Legati igitur crastina die, visis exercitibus regis, ad magistrum redeunt et verba regis
 ordinatim exponunt ad pacem concordem ipsum inducentes. Magister eis respondit: «A- 20
 mici mei! Rex Polonie pacem optat, quam habere nullomodo potest, ex quo videntibus
 nobis in terras nostras ignes immisit et pompam erga nos ostendit, quam a nullo homi-
 ne unquam passus fuit ordo noster. Quare ergo, si pacem voluit, ipsam, dum terras
 nostras visitare non inceperat, non quesivit? Oportet igitur, ut pro eis, que exercuit,
 recipiat a nobis debitam ulcionem Nec evadet inultus de oris nostrarum terrarum nec 25
 manus nostras effugiet! Femine enim et non viri diceremur, si victoriam nobis sponte
 oblatam de hostibus nostris recipere non vellemus». Legati igitur auditis ipsorum verbis
 lipca 6. inequalibus ad regem amplius redire noluerunt. Illo ergo die dominico rex solus terras
 hostiles, quas a domino Semowito in certa quantitate pecunie cruciferi obligatas retine-
 bant, intravit et eas vastari mandavit. In quibus terris per dominum Semovitum predic- 30

Wiersz 2 cuiusdam» eiusdem rkp. — 5 transiens» tak czytamy skrócenie trans, która jest w rękop.; wydawcy niemieccy czytają trans. — 6 bellicosus» tak rkp, zamiast bellicis. — 10 continuos» conciones rkp. — 12 Processi» tak popr. Str.; Procopii rkp. — Gora» zamiast Gara. — 13 Stiborius» tak rkp.; Stiboric Str. — 29 cruciferi» cruciferis rkp.

¹⁾ Wolborz w województwie Sieradzkim, nad rzeką Wolborką 2 mile od Piotrkowa.

²⁾ Lubochnia między Wolborem a Rawą.

tum cruciferis obligatis rex, antequam terras ipsorum proprias intravit, a dominico die 1410.
 predicto usque ad feriam quartam moram traxit, et feria quarta terram ipsorum ante lipca
 meridiem intravit. Banaria et vexilla sua magnifice et potenter extendit et apperire fecit 6-9.
 in campo quodam iuxta Olsztyn parvum, quem ex omnibus partibus ipsius silve et ne- lipca
 5 mora circumibant. Extensis igitur banariis ad locum, in quo staciones fixe fuerant, venit 9.
 et ibidem cum exercitibus uno die moram traxit. In stacionibus deprehensi fuere quidam
 salutis proprie immemores, qui domos dei ausi fuerunt intrare et predas committere in
 eisdem; cum omni decreto damnati sunt, quod se ipsos manibus propriis deberent sus-
 pendere; quod ipsos facere oportebat. Et abinde rex per duo miliaria cum suis exerci- lipca
 10 tibus se direxit et feria quinta tota die ibi moram trahens, cras de stacionibus se movit 10.
 et vice versa ad staciones, de quibus venerat, reversus est, dimissis in stacionibus pre- lipca
 dictis aliquot pixidum lapidibus Quos cum invenirent Pruteni derelictos, dixerunt magi- 11.
 stro: «Magister! Rex iam fugit, et in signum lapides, in quibus heri stacionibus stetit,
 dereliquit».

15 Legatos magister insequi cepit; non potuit tamen cognoscere, quare rex reversus es-
 set, ex quo per hanc viam, per quam transire inceperat, propter flumen Drwanka¹⁾ et
 alia obstacula sine damno maximo non potuit pertransire. Opportuit ergo regem reverti
 vice versa et predictum flumen ab exordio eius circumire.

Igitur feria 6. ante festum Margarete fecit rex staciones suas per tria miliaria a civita- lipca
 20 te Dubrowno, quam ipso die Margarete aquisivit violenter. In quibus stacionibus pausavit 11.
 per duos dies, et ipso die sancte Margarete de eisdem stacionibus recedens circa civita- lipca
 tem predictam castra metatus est. Et circa vesperam civitatem predictam tantum commu- 13.
 ni populo et non milicie sue expugnare mandavit Quam statim infra tres horas violen-
 ter recepit. Circa quam civitatem duos dies mansit. Veniente autem nocte diei illius, lipca
 25 qua se ex predictis stacionibus movere debuerunt, fuerunt maxime coruscationes, fulgura 15.
 atque tonitrua, magnaue pluvia cecidit illa nocte, que eis omne bonum procuravit;
 nam terram madidam humidamque fecit, que ex nimio estu solis nimis erat pulverosa,
 ita quod, quando exercitus per campos transibant, unus alium videre non poterat pul-
 vere occupante. Ventus autem illa nocte tantus fuerat, ita quod omnia castra et tentoria
 30 Prutenorum evulserat. Et tunc ex fide dignorum militum dicitur, qui dixerunt se vidisse
 illa nocte lunam versam fuisse in sanguinem, et quidam gladius rubeus in ea apparebat.

Feria igitur tertia, ipso die divisionis apostolorum, a civitate predicta recesserunt, lipca
 15.

Wiersz 1 obligatis» tu mały odstę w rkp. — 3 apperire» apparire rkp. — 12 aliquot» aliquod
 rkp. — Pruteni» na brzegu dopisane. — 14 dereliquit» derelinquit rkp. — 30 militum» brakuje
 słowa relatu.

¹⁾ t. j. Drwęca. Drwanka dopisano też po raz drugi na brzegu.

1410. et statim in recessu maxima pluvia cecidit, que omnia arma nostrorum militum madida-
 lipca
 11. vit. Mox itaque cessante pluvia et propulsa obscuritate nubium sol serenus illuxit, qua
 quidem serenitate permanente rex capellanus aptari ad missam mandavit, ex quo mis-
 sam secundum consuetudinem solitam propter impedimentum ventorum, qui fuerant,
 quando de stacionibus transibat, audire tunc non poterat. Et pausante ipso in cuiusdam 5
 monticuli vertice et exercitibus circa montem stantibus flammis ignium, qui per terram
 missi fuerant, propter ipsorum multitudinem et magnitudinem p o visione mirabili intu-
 entibus, ad regem de adventu hostium venit fama incerta quidem, regi incredibilis. Om-
 nes ergo exercituum homines equos, qui solummodo pro belli negotio ante eos duce-
 bantur, armati ascenderunt. Rex autem tunc ad divinum officium misse audiendum decli- 10
 navit orans poplite flexo humiliter. Quidam familiaris suus, qui in excubiis exercitus
 constitutus fuerat illo die, regem alloquitur dicens et asserens pro certo se hostes vidis-
 se. Rex autem de multitudine hostium interrogavit nuncium, qui dixit tantum duos cu-
 neos eorum conspexisse. Et ait rex: «Quatuor vel sex cunei cum marsalko exercitus
 expediantur erga eos; nosque insistemus misse sub hoc tempore». Aduc eo loquente 15
 alius nuncius venit dicens: «Rex! Ne tardes; hostes contra te vadunt!» Statimque rex
 ad fratrem suum Vytoldum nuncios direxit cum predicto sermone: «Frater carissime! Sis
 ad pugnam paratus et iube parari exercitus tuos cum militibus, ex quo iam de hostibus
 sumus certi!» Finitaque legacione statim ori suo silentium imposuit et elevatis in celum 20
 oculis ac manibus orare cepit nec ad sermonem cuiusque respondere voluit nisi finita
 oracione et missa audita. Cuius oracionis tenor est hic: «Tibi», inquit, «domine deus,
 spiritum meum commendo et commilitones meos committo. Serva me, domine, una
 cum ipsis! Et vos, o mei commilitones dilecti, ad memoriam anime mee commoneo et
 requiro».

Sub quo tempore nuncius concito currens venit dicens: «Rex serenissime! Hostes tui 25
 in medio miliari a te sunt in magna potencia congregati; te expectant. Ne moreris! E-
 quum ascendas et contra eos procedas, quia, quanto magis congressum belli protrahis,
 tanto maius periculum facis; hoc enim negotium moram et negligenciam non requirit!»
 Rex vero verba illius licet sibi proficua surda tamen aure pertransibat; ad deum enim
 toto corde suspirabat. Et statim ab oracione surgens quasdam de straminibus ligaturas in 30
 signum cognitionis mutue cuilibet alligari mandavit, verbaque proclamacionis in bello mi-
 litibus hec indixit: «Cracow», «Wylno». Ipse solus personaliter ascensoque equo videre

Wiersz 3 tunc» tak rkp.; u Strehlkego czytanie hic i poprawka hodie mylne są. — 11 orans» tak
 ma rkp., nie czy jak to mylnie podał Str. w odmiankach. — 14 eorum» se dodaje Str. — 23
 mei» opuścił Str. — 28 maius» magis rkp. — 29 pertransibat» tak rkp.; pretransibat Str. a popr.
 preteribat.

hostes properavit, et statim acies in cuiusdam campi planicie inter duo nemora ordinare cepit; tuncque ad mille vel ultra milites cinxit manu sua, quousque a cinctura fatigatus fuit. Cumque iam amplius solus cingere non posset, venerunt ad regem duo heraldi, unus regis Hungarie, regi ex parte magistri evaginatum portans gladium et alter ducis Scecynensis, alium similiter gladium ex parte marsalci duci Vytoldo dandum manu tenens. Dixērunt: «Rex! Magister hunc tibi dirigit gladium, et fratri tuo Vitoldo ex parte marsalci alium dare debemus, si ipsius presenciam habere potuerimus». Rex statim pro Vytoldo certos direxit nuncios et ab aggressu belli, ad quem iam cum gente sua transibat, ipsum retrahere mandat. Derelictis igitur suis militibus Vitoldus solus ad regem concito venit; et in adventu eius predicti heraldi ex parte marsalki gladium sibi obtulerunt, dicentes regi et Vitoldo: «Rex et Vitolde! Magister et marsalcus hos gladios vobis mittunt in subsidium, et ad pugnam vos invitant; pro loco uno certaminis vos requirunt, ut ipsum soli eligatis et electum ipsi per vos nuncietis. Nec velitis vos in condenso huius silve abscondere, quinimmo ad bellum protinus exire non differatis, quia pugnam nullomodo evadere poteritis!». Rex autem et Vitoldus gladios predictos cum magna mansuetudine animi receperunt et hec magistro et marsalko per nuncios responderunt: «Auxilium dei principale et hos similiter gladios in subsidium nobis recipimus, et cum magistro pugnare volumus. Nec in silvis nos abscondemus, quia hac intencione venimus, ut vobiscum preliemur, ex quo a vobis equalitatem habere non possumus. Et locum certaminis divine voluntati gracieque commitemus». — Statimque cum fletu nimiaque effusione lacrimarum rex milites suos alloqui et hortari cepit: «O milites mei amici et incliti! Constat vobis, qualibus molestiis et iniuriis nos et nostros predecessores hii, quos intuetur oculus vester, elata mente infestabant, que et quanta faciebant terris nostris, quoniam ecclesias dei violabant et personas deo dicatas stuprabant. Sacrilegia, violencias, crimina et molestias, que nondum longo tempore elapso patrarunt, advertatis! Accepta igitur pro subsidio iusticia hac, quam quisque clare intueri potest; ipsa enim sola pro nobis pugnabit; in protectione vero ipsius iusticie nunc armemini et mecum mori potius quam vivere pro eadem nunc non timeatis! Ego enim, o milites mei, vobiscum sive ad vitam sive ad mortem ire paratus sum hiis contra, qui nostrum machinantur excidium».

His completis omnes unanimiter cum fletu «*Boga rodzycza*» cantare ceperunt et ad bellum processerunt, lacrimis tamen perfusis, quas ipse rex e pectoribus eorum duxerat suis exhortacionibus. In manu dextra dux Vytoldus, cum gente sua cum banario sancti Georgii, scilicet banario prime aciei, bellum est ingressus. In ipso autem primo ingressu

1410.
lipca
15.

Wiersz 4 regi» regis rkp. — 6 Dixērunt» dixit rkp. — 14 pugnam» pugna rkp. — 21 hortari» hortare rkp. — 23 oculus» oculos rkp. — infestabant» infectabant rkp. — 29 contra» wyraz wqtpliwy. — 33 Georgii» tak ma wyraźnie oba razy rkp., nie Gregorii, jak mylnie nadmieniał Str.

1410.
15

belli ante paulisper pluvia lenis et calida erupit et pulveres ab equorum pedibus solvit. Cumque in ipsius pluvie inicio duo ictus in emissione lapidum de pixidibus hostium facti erant, quia hostes multas pixides habuerunt, nullum tamen nocumentum per huiusmodi emissiones nostris facere potuerunt, et statim primo congressu cum gente regis facto ab eisdem pixidibus fere per stadium sunt repulsi. Bellum fecere tunc asperrium. 5

Cum iam uterque exercitus, tam regis quam ducis Vytoldi, cum omnibus hostium acicibus fuere ad invicem copulati et congressi, maiorque exercitus Prutenorum ex electis ipsorum aciebus fuere ad invicem ordinati super gentem ducis Vitoldi, banarium sancti Georgii et banarium nostre prime aciei congressi cum clamore maximo et incursu equorum nimio in valle quadam, sic quod adversa pars de monte et pars nostra similiter de 10 monte mutuis se susceperunt ictibus lacerare. In illo autem loco post conflictum ex hastis, que tunc confracte fuerunt, propter hoc, quod ex vertice utriusque monticuli per pedes equorum confracta ligna ad ipsum de alto propellabant, cum propter obliquitatem suam in montis vertice non poterant permanere, ad vallem ipsorum moncium congregata et conversa fuerunt, quod quasi unus pons manu factus apparebat ex eisdem hastis. 15

Alia autem pars hostium ex eisdem electis cruciferorum hominibus cum maximo impetu et clamore cum gente ducis Vytoldi congressa et fere per horam preliantes mutuo inter se plurimi ex utraque parte ceciderunt, ita quod gens Vitoldi ducis cogitur retrocedere. Et ita ipsos insequentes existimabant iam obtinuisse victoriam, dispersique hostes ab ipsorum banariis in ordinatione suarum acierum erraverunt et illos, quos retrocedere 20 coëgerant, fugere incepterunt. Postmodum autem reverti volentes a suis hominibus et banariis per homines regis, qui directe banaria ipsorum per latera diviserunt, seclusi aut capti, et gladio perempti perierunt. Illi autem, qui de parte leva illorum, qui divisi fuerunt, remanserant superstites, ad suos homines exercitus hostilis reversi, iterum uniti ad invicem cum banario magno castelani Cracoviensis, palatini Sandomiriensis, terre Vyelyu- 25 nensis, terre Haliciensis et aliis multis banariis convenerunt. In quorum congressu bellum gerebatur asperrium, et multi hinc inde ceciderunt mortui. Durabat ergo bellum sex horis; et demum terga vertunt cruciferi. Illa vice usque ad staciones fugerunt.

Collectis itaque vice versa viribus magister de quadam silva parvæ cum sua gente residua quindecim aut citra banaria habens secum contra regis personam acies suas dirigere voluit; et iam lanceas hastasque ex humeris depositas scutis iunxerant fixique stabant considerare volentes, ubi ipsis faciliior et utilior congressus hostium videretur. Rex

Wiersz 5 fecere» fuere rkp. — 7 fuere» fulre rkp. — 13 propellabant» tak rkp., properabant popr. Str. — cum» Tunc rkp. — 17 congressa» congressu rkp. — 19 dispersique» dispersisque rkp. — 22 seclusi» tak rkp., declusi Str. — 23 et» aut popr. Str. — 25 Vyelyunensis» tak rkp., Vyslycensis Str. mylnie. — 31 iunxerant» iunxerat rkp.

autem tunc, cum cruciferi ordinatis aciebus contra ipsum stabant, equum suum arrepta ^{1410. lipca 15.} lancea manu sua voluit cum animositate maxima dirigere contra eos, sed a proceribus prohibitus invite, violenter et cum maxima difficultate retentus non potuit perficere velle suum. Itaque unus miles decenter armatus de ordine cruciferorum sine acie equum suum
 5 dirigere volens contra regem propius ipsum accesserat. Rex autem accepta manu hasta sua ipsum letaliter in faciem vulneravit; et statim per alios equo proiectus in terram cecidit interfectus. Ille autem acies magistri de loco, in quo fixe erant, contra regem se moventes contra banarium magnum procedentes mutuo viriliter se susceperunt hastis suis. Et in primo congressu magister, marsalcus, commendatores totius ordinis crucifero-
 10 rum interempti sunt; reliqui autem, qui superstites remanserunt, viso, quod magister, marsalcus et alii consiliarii ordinis perierunt, terga vertentes usque ad staciones suas, quas metati fuerant, illo tempore fugerunt. Et, cum iam ad staciones venissent, videntes, quod regis aduc multe fuerant acies, que prelium non intraverant, viso eciam, quod dux eorum cecidit interemptus, in fugam realem conversi sparsim fugere ceperunt. Rex
 15 igitur ex consilio baronum suorum inimicos ita cito fugientes persequi non permisit, nec populum a se voluit dispergere, sed statim deposita de se galea sua propter calorem solis nimium cum omni gente sua ad staciones cruciferorum venit.

In loco autem stacionum multi videntes, quod per fugam nullo modo evadere possent mortem, ex curribus quoddam propugnaculum facientes ibidem omnes defendere se ce-
 20 perunt, sed statim devicti omnes in ore gladii perierunt. In illo autem loco plus quam in toto conflictu cadavera mortuorum apparuerunt.

Procedens autem rex de loco stacionum predictarum silvam parvam penetrans venit ad verticem monticuli, in quo statim de equo descendens flexis genibus in terra deo cepit gratias agere de victoria, quam dominus deus sibi concesserat de hostibus suis. Ad il-
 25 lum autem montem adducti fuerunt ad regem infiniti captivi, inter quos duo precipui duces, scilicet Kazimirus Sceciniensis et Corradus Slesie dux, multi eciam milites, barones etc., ex diversis mundi partibus diversarum nacionum homines, qui cruciferis venerant in subsidium.

Abinde igitur rex procedens ad locum quendam veniens ibi castra metari fecit et ab
 30 equo descendens de arbore ramos frangi mandavit et humo prosterni, in quibus post fatigam se deposuit et ibidem pausavit etc.

Inceptum autem erat prelium ante meridiem tribus horis, et finitum ante solis occasum una fere hora.

Cras ergo mane facto rex missas cantari in magna solemnitate mandavit, videlicet de ^{lipca 16.}

Wiersz 9 ordinis» tak rkp., nie ordini jak mylnie wykazuje Str. — 18 stacionum» staciones rkp.
 — 29 quendam» quoddam rkp.

1410. sancto spiritu, de sancta trinitate, de divisione apostolorum. Post missas igitur tota illa die et sequenti similiter banaria hostium, que in conflictu recepte fuerant, ad regem portabantur et captivi ducebantur. Tribus autem diebus continuis in loco conflictus rex moram traxit, in quibus regi banaria portabantur hostium, ita quod ab omnibus poterant intueri.

5

His eciam diebus rex corpus magistri inter cadavera queri iussit et inventum ad tentorium suum adduci mandavit et alba sindone involvi desuperque preciosissima regia purpura tegi et in curru usque ad Marienburg deduci cum honore mandavit. Cetera autem cadavera virorum illustrium tam nostrorum quam inimicorum, qui ceciderunt, in quadam ecclesia loco conflictus propinqua cum honore et reverencia sepelliri mandavit.

lipca
18.

Tercia autem die de loco conflictus recedens ad quandam civitatem Mayenstorg¹⁾ venit, quam statim et castrum sine aliqua difficultate et resistencia recepit, et postmodum ad aliam civitatem, que Maronis²⁾ dicitur, sine resistencia intravit et recepit. Item ipso die Arnolphi venientes cives de civitate maritima Olbyag dicta et due terre Prussie ipsi regi

lipca
22.

fidelitatis omagium prestiterunt. Preterea ipso die Marie Magdalene optimum castrum vi-

lipca
25.

delicet Aldesten³⁾ regi subiectum est. Igitur ipso die sancti Iacobi apostoli circumvallavit

wrześ.
21.

rex castrum Mariemburk. Et ab illo die usque ad festum Mathei apostoli ipsum expugnavit, infra quod tempus tota terra Prussie et Pomorie exceptis tantum castris in Prussia, videlicet Mariemburk, regi fidelitatem perpetuam iuramento promiserunt observare firmiter, quam postea frangentes tam spirituales quam seculares nobiles, cives et omnes totius terre Prussie et Pomoranie honoris ipsorum prodigi et salutis proprie immemores turpiter et sine aliqua causa violaverunt et fregerunt, ab ipsius regis et corone sue Polonie obediencia se sine causa subtrahentes⁴⁾.

EXPLICIT CRONICA.

Wiersz 5 rex» vix rkp. — 6 His» w tem miejscu jest na brzegu napis tejże ręki: Magistri corpus quæritur et invenitur. — 14 due» zdaje się myłka zamiast alie. — 17 expugnavit» oppugnavit popr. Str. — 21 honoris» honorum rkp. — prodigi» prodigiū rkp. — 23 obediencia» obedienciam rkp. — subtrahentes» tu dodaje kopista: Et est huius finis, scripsi quasi in spinis per manus fratris C. de Rawa.

¹⁾ *Strehlke* mniema, że to przekrecona jest nazwa z Ostrod, po niemiecku *Hastenrod*.

²⁾ *Murgg.* ³⁾ *Oleżtynek*, po niemiecku *Hohenstein*. ⁴⁾ roku 1410 w miesiącu wrześniu i później.

KALENDARZ KRAKOWSKI.

Zajmuje większą część pergaminowego kodexu biblioteki kapitulnej, który na str. 780 opisałem. Obok świąt całego roku oznaczono w nim zarazem zgon członków kapituły i wszystkich jej dobrodziejów, za których duchowni mieli obowiązek odprawiać w pewne dni nabożeństwo. Sporządzona ta xiegu, jak się wyżej już powiedziało, z powołu kanonizacyi św. Stanisława w roku 1253 dokonanej, miała zastąpić dawniejsze tego rodzaju xiegi, w których o tej uroczystości wzmianki nie było. Wciągnięto więc tu najpierw w odpowiednie rubryki nekrologiczne zapiski z lat dawnych, i te, jak widzimy, sięgają już wieku XI. Po ich wciągnięciu w roku 1254 zaczęto dodawać nowe zapiski z kolejną lat, które aż w drugiej połowie XV wieku się kończą. Z razu oznaczano tu, jak zwykle w podobnych xiegach, sam tylko dzień zgonu, i było to nekrologium we właściwym słowa tego znaczeniu. Później zaczęto dokładać rok zgonu, dalej niektóre w związku z tym wypadkiem zostające okoliczności, tym sposobem z nekrologium wyrobił się z czasem rodzaj rocznika, w którym i ważniejsze przygody kraju i nadania nawet niektóre miejsce swoje znalazły. Jest to dziś xiega w swoim rodzaju jedyna, poważna swoją starością a treścią dla miłośnika rzeczy ojczyustych ciekawa i zajmująca, jaką żadna z katedr polskich, niewyjmując nawet kapituły gnieźnieńskiej, poszczycić się nie może. Zapelnia ona swojemi wspomnieniami okres 500 niemal lat.

Pisarz tego kalendarza jakkolwiek ściśle według dzieła Bedy ułożonego, miał przed sobą dawniejszy polski wzór, który według możności naśladować starał się. Był to niepospolity na owe czasy kaligraf. Wprawna ręką dni powszednie i święta według rzymskich i chrześcijańskich obliczeń oznaczone wpisując, zostawiał szerokie odstepy, dobierał farb dla uwydatnienia znaczniejszych uroczystości i ilustracji nie szczędził. Na ozdobach, jak widać, wielce mu zależało. Przy wyłożonej w tę stronę szczególniejszej uwadze, układ nadpisów dawnych nieco ucierpiał. Główny każdego miesiąca nadpis w dawnym owym kalendarzu nie stanowiła łacińska jego nazwa; zastąpiono to sposobem innym. Dwuwiersz rymowy mistycznie nieco ułożony składał się z dwunastu słów, z których każde nad jednym miesiącem wypisane stanowiło jakby jego godło, a wszystkie razem wzięte tworzyły zdanie odnoszące się widocznie do jakiejś znakomitej zapewne w swoim czasie a dla nas zagadkowej dziś osobistości. Dwuwiersz ten, o ile dziś sądzić możemy, opiewał pierwotnie tak:

Dominus. Yathen. divina. gerens. bonus. exstat. gratuito. celi.

Fert. aurea. dona. fideli.

Kapitulny pisarz ozdobił kalendy miesiąca stycznia taką ilustracją, która całą szerokość kolumny zabierała: na godło więc tego miesiąca dostatecznego miejsca zabrakło. Dając je dopiero nad miesiącem lutym położyć musiał dwa słowa, czyli dwa godła razem: Dominus Yathen, a po kropce czytamy tu jeszcze dwa słowa inne sive Sechen, które według tego co się wyżej powiedziało do pierwotnego textu dwuwiersza tego nie należały. Nad miesiącem marcem umie-

ścił divina, i to jest właściwe godło tego miesiąca, ależ przy niem znachodzim też samą ręką, aczkolwiek nieco wyżej, dołożone słowo zagadkowe, trudne do odczytania, które nie zdaje się, iżby do pierwotnego textu dwuwiersza należeć mogło i raczej przypadkowo się tu zabłąkało. Czytelnik może je widzieć w podobiznie, którą z kalendarza tego załączam. Dalsze dopiero słowa od kwietnia aż do grudnia umieścił w porządku należyłym kapitulny kopista kalendarza, a w nich mamy niejako dowód, że godła trzech pierwszych miesięcy co do szyku swego zwichnięte zostały przy kopiowaniu. Już to samo okazuje, że spomniany w tej xiedze Jathen należy do wyższych czasów niż sam kalendarz. Kłoby zaś on był i w jakim stosunku zostawał do tej xiedgi, tego dokładnie rozwiązać dziś niepodobna.

Wydał ten kalendarz wraz z rocznikami roku 1853 w Krakowie xiądz Ludwik Łętowski przy IV tomie Katalogu biskupów i prałatów, czem zrobił już nie małą dla uczonych przysługę. Wszakże do należytego z zapisków w tym kalendarzu użytkowania potrzeba koniecznie uwzględnić stronę paleograficzną i podać wiek, w którym to lub owo zdarzenie zapisano. Zarządzając temu według możliwości starałem się rozróżnić te zapiski typami i najdawniejsze z nich, mianowicie pierwszej ręki, należące do wieku XIII, drukować pismem grubszem; napisy czysto kalendarzowe, tudzież spominki z XIV wieku, skośnem pismem; z XV zaś wieku zwykłym garmontem. Gdzie nakoniec okazała się potrzeba bliższego oznaczenia czasu podaję to w przypiskach

JANUARIUS¹⁾.

Kal²⁾. Principium Jani sanctit tropicus Capricornus³⁾.

Janus habet XXXI diem, Lunas XXX.

Luna eius media nocte accenditur.

Nox habet horas XVI dies VIII.

III. A. Januarius. Circumcisio Domini.

Anno Domini MCCCLXX sexto, prima die mensis Januarii eclypsis solis.

B. IIII. Octaba sancti Stephani.

XI. C. III. Octava sancti Johannis. **Petrus Canonicus obiit. Petrus Canonicus filius Mstugii obiit.**

Anno Dni Millesimo quadringentesimo quadragesimo tercio, reverendissimus in Christo pater dominus Sbigneus cardinalis et episcopus Cracoviensis emit pro ecclesia Cra-

coviensi perpetuo ducatum Schyewyeriensem pro sex millibus marcarum latorum grossorum Pragensium, ab illustri principe dno Wenczeslao duce Theschenensi.

D. II. Octava sanctorum Innocentum

XIX. E. Non. Vigilia. **Michael canonicus obiit. Embolismus VII. Endecadis.** 25

VIII. F. VIII. Idus. Epyphania Domini. **Nicolaus canonicus obiit. Embolismus III Ogdoadis. Martinus vicarius obiit.** Katharina uxor Petri Saffranecz dapiferi dni regis Polonie, soror nostra obiit sub anno Dni MCCCCXCI Oretur pro ea. 30

G. VII. Idus. Valentini episcopi. In nomine Domini amen. Quamvis homo naturaliter

¹⁾ Nadpisu tego jak i innych miesięcy niema w rękop. ²⁾ Na prawym brzegu dopisano ręką późniejszą: Altitonans Prosinech. ³⁾ Ob. Bedae Ephem. XII mens. Rom.

Kalendarz krakowski
Rękop. perg. Księgi k. str. 33.

Dianus et Dianus

str. 46.

Altmanus
 profiniedy

Principiū Jani sancti tropicus Capozum S
 Janus h̄t xxi? dom. f. xxx. Luna ei media nocte accendit
 Januarius Circumcisio domini. For h̄t horas xvi dies viij

in. AA

Tabl. VI

teneatur necessitati corporis prout expedit et congruit consulere, ad ipsum tamen anime salutis antidotum tanto acutius aspirare debeat quanto magis ipsam animam corpore noverit longe potius Proinde nos Petrus dei gracia episcopus et capitulum ecclesie Cracoviensis notificamus universaliter singulis et singulariter universis presentibus et futuris. Quod honorabilis et circumspectus dominus Derslaus Bliskori de Bandzeszyn decanus Kylezyensis et canonicus Cracoviensis ecclesiarum nostrarum anime sue salutis salubrius cupiens providere, agens in optima corporis sospitate, hoc in presenti cupiens seminare, quod in futuro cum cordis leticia in centuplo metire velet et colligere in requie opulenta, de bonis sibi a Deo collatis temporalibus triginta marcas grossorum in vim sui anniversarii ad fabricam domus omnium et singulorum nostre ecclesie Cracoviensis vicariorum muratam in platea legati ex opposito domus domini Schaffranecz scolastici Cracoviensis directe sitam et locatam pie dedit contulit et assignavit cum affectu; prefatique universitatis nostre ecclesie Cracoviensis vicarii accepti beneficii existentes memores, in die deposicionis sive anniversarii prefati domini Derslai, annis singulis perpetuis temporibus vigilias novem leccionum et missam defunctorum clara voce in choro nostre ecclesie cum suis successoribus cantaturos se solempniter et disercius obligarunt prout hec omnia ex eorundem dominorum Derslai

decani et universorum nostre ecclesie Cracoviensis vicariorum in nostra et nostri capituli presencia personaliter constitutorum recognicione, confessione et supplicatione clarius patuerunt Unde prefatus dominus Derslaus decanus nobis et nostro capitulo humiliter supplicavit, quatenus hanc suam donacionem et dictorum vicariorum faciendi anniversarium obligationem in signum perpetue memorie stabilitatis permansive nostris privilegiis dignemur generosius communire, ita tamen, quod in die anniversarii dicti domini Derslai una marca de censu dicti domus tollenda et preservanda prefatis dominis vicariis presentibus duntaxat missas et vigilias cantantibus et legentibus pro anima dicti Derslai equatorie dividi debeat per divisores eorum fideliter et partiri. Nos igitur Petrus episcopus et capitulum Cracoviense attendentes huius requisicionem fore iustam et consonam rationi, cum iusta petentibus assensus non debet denegari, huiusmodi donacionem domini Derslai decani et obligationem faciendi anniversarii vicariorum predictorum utpote salutiferas, ratas habentes atque firmas, ipsas de nostri consilio et consensu capituli in nomine domini presentibus confirmamus et robor firmitatis perpetue volumus oblineri, decernentes in antea, transgressores, omni monicione canonica premittenda, nostras et nostrorum successorum excommunicationum sentencias, *nisi eas per nostros vicarios¹⁾* tollendas sentiremus, incursuros. Ha-

¹⁾ *słowa niewyraźne w rękopismie.*

rum quibus nostrum et dicti nostri capituli maiora sigilla sunt appensa testimonio literarum. Actum et datum Cracovie feria quinta post diem natalis sancti Stanislai martiris. Anno domini millesimo quadringentesimo quinto presentibus venerabilibus et honorabilibus dominis Sbi- gneo archidiacono, Ottone scolastico, Johanne custode, Nemerza, Johanne sancti Michaelis, Dinissio Scarbimirien. prepositis, Nicolao Poray, Johanne de Werzincz, Johanne de Fulcow, Henrico de Repti, Florianiano et Symone de Kurdwanowo canonicis Cracoviensibus capitulariter congregatis.

XVI. A. VI. Idus. Patientis episcopi et confessoris. Adam canonicus qui contulit IIII evangelistas glossatos ecclesie obiit. Alexander canonicus obiit. Zdyzlaus canonicus obiit.

V. B. V. Idus. Juliani Martyris. Obiit Geraldus canonicus ecclesie Cracoviensis et prepositus s. Floriani, qui dedit X marcas vicariis ecclesie Cracoviensis, oretur pro eo.

Anno Dni MCCCCXXXI infra missarum solemnia obiit venerabilis vir magister Stanislaus de Scarbimiria decretorum doctor, canonicus Cracoviensis, etc. Orphanorum et pauperum pater piissimus, iurista et theologus maximus. Hic in sacra scriptura se usque in diem vite sue extremum exercitando, multa et laudabilia fecit opera, que in ecclesia Cracoviensi post mortem suam deponere fecit, etc.

C. IIII. Idus. Pauli primi heremite.

XIII. D. III. Idus. Judit que contulit Bre-

¹⁾ MCC nono dorlano znacznie później. Według kat. biskupp. pozn. (rkp. Oss. 619, 146). Arnold umarł 14 lutego 1186.

ze obiit. Alexander vicarius scriba obiit. Ilbrandus canonicus obiit.

II. E. II. Archadii Martyris.

Reverendus in Christo pater dnus Zawissius episcopus Cracoviensis obiit, sub anno Dni 5 MCCCCLXXX primo, oretur pro eo.

Joannes dictus Radlicza episcopus Cracoviensis, qui adversitates paciencia vincebat obiit, sub anno Dni MCCCCLXXX primo duodecima Januarii, oretur pro eo. Cui Petrus 10 Visch de Radolina, quumvis Sethegius de Chmyelik cantor Visliciensis et canonicus Cracoviensis fuisset canonicus electus, succedit per suffragia Wladislai Polonie regis et Hedvigis regine.

F. Idus. Octava Epiphanie. Nicolaus ca 15 nonicus obiit. Honorabilis dnus Meczlaus Ade canonicus Crac. Vratislaviensis ecclesiarum et altarista sti Johannis baptiste ac rector parochialis ecclesie in Pelczincza, anno Dni MCCCCIII diem clausit extremum. Oretur pro eo.

X. G. XIX. Febr. Felicis in Pincis.

Anno Dni millesimo CCCCIX honorabilis dnus Nowko canonicus Sandomiriensis pro anniversario genitorum ipsius XXX 25 marcas dominis vicariis ecclesie Cracoviensis legavit, itaque post decessum ipsius dni Nowkonis pro ambobus fieret anniversarium, et super isto postea in testamento suo prefatis dnis vicariis ultra predi- 30 tas XXX marcas, decem legavit et assignavit.

A. XVIII. Kal. Mauri et Marcharii abbatum. Arnoldus episcopus Boznaniensis obiit MCC nono¹⁾.

XVIII. B. XVII. Kal. Marcelli pape et martyris. 35

Według kat. biskupp. pozn. (rkp. Oss. 619,

Henricus custos. Sdyslaus custos obierunt.

VII. C. XVI. Kal. Anthonii abbatis.

Andreas episcopus Mazovie obiit.

5 *Michael preceptor clericorum obiit, anno Dni MCCCXCVIII. Oretur pro eo.*

D. XV. Kal. Prisce virginis.

Anno Dni MCCCLXXX quinto, Sgergelo, Olgemont et Borizzo duces Lithwanie cum
 10 *multo comitatu Cracoviam intrantes, Hedvigi Polonie in regem coronate munera non modica obtulerunt, et a nobilibus regni Polonie ipsam Hedvigim Yageloni magno duci Lithwanie in uxorem postularunt.*
 15 *Fidem Christi assumere cum eorum subditis promittentes antequam huiusmodi tractus celebraretur. Sed nobiles terre Polonie ad Ungariam pro consensu et voluntate domine Elizabeth matris eius legatos et*
 20 *nuncios proprios, cum nunciis Lithwanorum remiserunt.*

XV. E. XIII. Kal. Marii et Marthe. Audifax et Albacuch. Radost epps Cracoviensis obiit. Magister Radulfus cantor.
 25 *Elyseus canonicus qui villam Tranthnovice contulit capitulo, obierunt.*

III. F. XIII. Kal. Fabiani et Sebastiani Martyrum.

Dux Wladizlaus dictus Loketcho coronatur in
 30 *regem Poloniae in ecclesia Cracoviensi cathedrali, per Janizlaum archiepiscopum Gnesnensem apostolica auctoritate anno Dmni MCCCXX. Eodem anno ecclesia cathedralis per episcopum Nankerum et capitulum incepit reedificari. Anno Dni millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo, decima nona mensis Januarii reverendus*
 35

pater dnus Petrus Chranstowsky episcopus Premisliensis, nobilis de domo Strzegonya, in opido suo Brzozowo moritur, et in ecclesia Premisliensi sepelitur. Cui succedit dnus Nicolaus de Blaszeyowicze nobilis de domo Odrowansch, Sleszita natione, suffragio Casimiri regis.

G. XII. Kal. Agnetis virginis.

Anno Dni millesimo quadringentesimo tredecimo obiit dnus Johannes de Oleschnicza iudex Cracoviensis, pater dni Sbignei Cracoviensis episcopi, qui fuit generalis capitaneus terre Lythwanie, tempore quo cruciferi de Prussia, post receptionem dni Wladislai de Lythwania in regem Polonie, terram ipsam Lythwanie aquirere, et castrum. Wynnense recipere nitebantur. Sepultus in sepulcro patrum suorum in monasterio Calvimontis ste crucis, oretur pro eo.

XII. A. XI. Kal. Vincentii levite et martyris.

Obiit venerabilis vir dnus Navogius Andree de Tanczin decanus et canonicus huius ecclesie, anno Dni MCCC nonagesimo quarto, qui fuit nutritor pauperum et orphanorum, ac benefactor vicariorum, necnon defensor iniuriarum huius ecclesie et aliarum, oretur pro eo. Item dnus Nicolaus Michaelis de Comorniki canonicus ecclesie cathedralis, prebendarius sti Martini et plebanus ad omnes sanctos, anno Dni millesimo trecentesimo nonagesimo nono obiit, oretur pro eo.

I. B. X. Kal. Emerenciane virginis.

C. IX. Kal. Timothei apostoli.

Justinus Wizliciensis prepositus obiit. Wenceslaus vicarius obiit.

IX. D. VIII. Kal. Conversio s. Pauli.

Swanthoslaus decretorum doctor custos et canonicus Cracoviensis benefactor universitatis vicariorum obiit anno Dni MCCCLXXXVIII. Oretur pro eo. Anno Dni MCCCCXLIII die solis XXV mensis Januarii obiit nobilis et insignis miles dnus Johannes Dlugosch heres de Nyedzelsko sepultus in ecclesia sti Michaelis Wyelyunensi, in uno sepulchro cum consorte sua nobili dna beata filia Marcissy de Borowno, ante sacrarium. Quorum et filiorum eorundem videlicet Johannis Dlugosch senioris custodis Vysliciensis, et Johannis Dlugosch iunioris canonicorum Cracoviensium, item dni Bartholomei rectoris ecclesie parochialis in Clobuczsko, eorum patrum, prefati dni Johannis germani, et omnium predecessorum successorumque, fratrum, cognatorum et affinium suorum, universitas vicariorum canonicalium ecclesie Cracoviensis tenetur propter donationem centum marcarum ipsi universitati vicariorum, per eosdem dominos canonicos, fratres germanos, MCCCCXLIII factam, singulis annis perpetuum agere anniversarium, vigiliis IX lectionum et missam defunctorum vocalem, et duas tricesimas cum horo legere. Pro quo anniversario et tricesimis pro divisione habentur IIIII marce de censu, apud dnum Tharnowsky Johannem minor empto.

E. VII. Kal. Polycarpi episcopi.

Anno Dni MCCCLXXV obiit Jacobus canoni-

cus Kyelciensis frater noster, oretur pro eo. Anno Dni MCCCLXXXIII obiit Paulus de Pawlowicze vicarius ecclesie Cracoviensis, oretur pro eo etc.¹⁾.

XVII. F. VI. Kal. Johannis episcopi Crisostomi. 5
VI G. V. Kal. Octava Agnetis.

Anno Dni millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio, vicesima septima mensis Januarii, reverendus pater dnus Paulus de Giszicze episcopus Ploczensis in 10 Poltowsko obiit, et ibidem in ecclesia collegiata in Poltowsko est tumulatus. Cui dnus Stiborius de Gosczyenycze canonicus Ploczensis per viam compromissi electus nobilis de domo Prussorum successit, a papa Pio secundo tertia Octobris provisus.

Hec est ratio de lapidibus preciosis qui sunt in cruce magna, quam fecit fieri illustris princeps Kazimirus rex Polonie, et ipsam 20 crucem donavit ecclesie Cracoviensi, sub anno Dni MCCCLXIX. Primo in parte superiori in qua de ligno Domini est (particula) ibi sunt IIII rubini. Item VII ballassy Item XXVII saphiri. Item in secunda 25 crucis (parte) ibi sunt VIII rubini. Item XXXI saphiri. Item 1 ballassus Item 1 smaragdus et 1 crizolitus. Item super coronam et super duas curvaturas sub ymaginibus et super pedem ibi sunt XXI 30 ballassy. Item XLIII saphiri. Item III crizoliti. Item super istas duas curvaturas XXXII perle. Item super istis duabus imaginibus sunt XLIII perle. Summa totalis de

¹⁾ Cały ten ustęp wpisany był wyżej trochę, a potem wyskrobany. Później zaś wpisano go drugi raz niżej.

lapidibus preciosis. Item XII rubini. Item XXXI ballasi. Item CII saphiri. Item I smaragdus. Item IIII crisoliti.

A. IIII. Kal. Valerii episcopi.

5 *Mathias vicarius necnon rector ecclesie de Polednik obiit. Anno Dni MCCC octuagesimo octavo.*

Sacro durante concilio basiliensi exorta fuit
diferentia inter sacrum concilium et Eu-
genium papam, et propter inobedien-
10 ciam Eugenii pape qui nitebatur dissol-
vere concilium, sacrum concilium eun-
dem Eugenium a papatu deposuit, totus
fere mundus adherebat concilio preter
15 Ytalicos. Eo autem mortuo in papatum
Nicolaus quartus successit. Tunc anno
Dni MCCCCXLVII serenissimus dnus rex
Kazimirus una cum prelatis spiritualibus
et dnis secularibus ac baronibus obe-
20 dienciam prestabant dno Nicolao pape.
Magistri et doctores universitatis Craco-
viensis accesserunt regiam maiestatem pe-
tentes, ut non precipitaret in obedienciam,
sed in suspenso maneret ad unum an-
25 num, quod nullomodo efficere poterant.
Sequenti autem anno quasi eodem tem-
pore venit quidam nuncius pape aut le-
gatus sed non a latere Johannes baptista
nomine, qui apud regiam maiestatem la-
30 borabat ut universitas eciam obedienciam
prestaret Rex autem et dni spirituales
et seculares advocatis magistris et doc-
toribus universitatis querebant ab eis, qua-
re se dividerent a regno, cum rex et
35 totum regnum obedirent pape et univer-
sitas nollet obedire, sed staret cum con-

cilio basiliensi. Magistri autem et docto-
res universitatis stantes ante regiam ma-
iestatem responsionem optimam fecerunt
dantes responsum pro prima vice, se-
cunda vice iterum stantes ante regiam
maiestatem et consilium regis, presente
eodem legato iterum responderunt, se
non posse facere, sed petebant domi-
num regem, ut ad alias universitates
vellent dirigere et informare ab eisdem,
si melioribus rationibus et forcioribus
possent adduci ad obedienciam pape, vel-
lent sequi alias universitates, si vero ra-
ciones eorum essent efficaciores, pro o-
bedienciam sacri concilii iuxta tractatum
ipsorum compilatum et toti mundo noti-
ficatum, ad obedienciam pape nollet con-
sentire, durante sacro concilio. Iterum tertia
et quarta vice vocati ad regem, an vel-
lent obedienciam pape prestare, ipsi be-
ne deliberantes, cum magna mansuetu-
dine et pietate protestantes, coram deo
et beata virgine Maria et beato Stanislao
patrono, et omnibus sanctis, non posse
hoc facere. Rex autem precepit eos abi-
re. Nuncius autem pape petebat regem
et dominos, ut magistri incarcerationum, et
ipse recipere vellet eis beneficia spiritu-
alia, et eos inhabilitare. Quod rex cum
dominis nullo modo permittere volue-
runt, Nicolaus autem papa audiens talia
non bene stetit contentus de nuncio suo,
qui talia cum universitate egit; veniens
Romam papam adire non bene poterat,
et pre tristitia nimia extinctus est et
mortuus.

XVIII. B. III. Kal. Aldegundis virginis **Pri-
bizlaus canonicus obiit.**

III. C. II. Kal. Vigiliū episcopi.

FEBRUARIUS

DOMINUS YATHEN¹⁾. SIVE SECHEN.
Quarta subit mortem prosternit tertia sortem.
Mense Nume²⁾ in medio solidi stat sydus
Aquari.

Kal. Februarius habet XXVIII dies lunas XIX.
Luna eius inter medium noctis et gallicantum
accenditur.

Nox habet horas XIII. Dies X.

D. Febr. Brigide virginis. **Miroslaus ca-
nonicus obiit**

XI. E. III. Non. Purificatio s. Marie virginis.

XIX. F. III. Non Blasei episcopi et martyris.

VIII. G. II. Non. Eulalie virginis

A Nonas. Agathe virginis et martyris.

Mathias canonicus Cracoviensis et rector ecclesie
de Sarnovecz obiit, anno Dni MCCCLXXXVI
in crastino Dorothe virginis et martyris
gloriose.

XVI. B. VIII. Idus. Vedasti et Amandi epis-
coporum. **Stephanus canonicus obi-
iit. Dorothe virginis.**

Reverendus in Christo pater dnus Florianus
episcopus Cracoviensis filius Petri de Mokr-
sko castellani Sandomiriensis obiit. Anno
Dni MCCCLXXX oritur pro eo. Anniver-
sarium suum celebratur feria tertia die sancte
Dorothee virginis proxima ante Cineres. Fuit
magnus defensor ecclesie sue et cleri, gau-
det anniversario de domo quam edificavit
et construxit in platea castrensi duarum
marcarum singulis annis.

V. C. VII. Idus. Augulii episcopi et martyris
M^o trecentesimo vicesimo, die septima Febru-
arii dnus Johannes dictus Muskata episco-
pus Cracoviensis Cracovie moritur, et in
monasterio Clare Tumbe in choro in parte 5
sinistra sepelitur, qui deferebat pro insi-
gniis in campo celestino novem lilia.

D. VI. Idus. Dionisii et Emiliani martyrum.

Anno Dni MCCCCXXXIX honorabilis vir
dnus Johannes Makoths prepositus in Sto- 10
bnicza, canonicus Cracoviensis diem ex-
tremum sui exitus clausit.

XIII. E. V. Idus. Apollinie virginis. **Bertol-
dus Scolteis qui contulit Breze
obiit.** Anno Dni MCCCLXXX sexto die 15
duodecima mensis Februarii, Jagello dux
magnus Lythwanorum in civitate Craco-
viensi cum multa sollempnitate suscipitur
cum quo Wytholdus, Sgergello, Georgius
Borzisso et alii quam plures duces Lyth- 20
wanorum intrarunt. Anno Dni millesimo
quadringentesimo quinquagesimo quarto
decima Februarii, illustrissima virgo Eli-
zabeth nata dni Alberti Romanorum Hun-
garie et Bohemie regis, desponsata in con- 25
sortem in ecclesia Cracoviensi serenissimo
domino Kazimiro Polonie regi et magno duci
Lithwanie, per reverendissimum patrem
dominum Sbigneum cardinalem et epis-
copum Cracoviensem, et eodem die co- 30
ronatur in reginam Polonie, per reve-
rendissimum patrem dominum Johannem
archiepiscopum Gneznensem

II. F. IIII. Idus. Scolastice virginis.

Marcus Boxe de Tursko canonicus Cracovien- 35

¹⁾ Możnaby czytać i Yachen, bowiem głoski c i t w tem piśmie bardzo są do siebie podobne. ²⁾ Tak Beda i zapewne tak miał dawny kalendarz; mense numine rękop.

sis benefactor vicariorum frater noster obiit, sub anno Dni MCCCLXXX, qui legavit vicariis pro anima sua XXX marcus et ortum cum domo in Kazimiria. Petrus

5 Byskupek vicarius Nemerze canonici Cracoviensis anno Domini MCCCCXXVII obiit, oretur pro eo, qui multa legavit vicariis castri Cracoviensis.

G. III Idus Desiderii episcopi et martyris.

10 **Albertus canonicus obiit.** Petrus vicarius obiit frater Jacobi vicarii.

X. A. II. Idus. Susanne virginis.

Martinus cantor obiit, qui legavit decimam pro vicariis in Szeneczno¹⁾.

15 B. Idus. Juliane virginis.

XVIII. C XVI Kal. Marcii. Valentini martyris.

Anno Dni MCCCLXXX sexto, in crastino sancti Valentini die Jovis XIII mensis Februarii, predictus dnus Jagalo cum fratre

20 uterino Wyganth, per dominum Bodzantham archiepiscopum in ecclesia Cracoviensi sunt baptizati, Jageloni Vladislaus et Wyganth Alexander nomen imponitur. Item

25 anno et mense predictis die solis XVII mensis iam dicti²⁾, cum domina Hedvigi regina Polonie predictus dux Vladislaus matrimonio cum multa sollempnitate sunt copulati. Et licet predicta Hedvigis ut asse-

30 rebatur in annis puerilibus fuisset Wylhelmo duci de Austria per parentes desponsata, tamen tunc existens in annis maturitatis publice in ecclesia predicta, ipsa sponsalia si qua fuerunt irritavit et revocavit.

VII. D. XV. Crathonis martyris.

E. XIII. Juliane virginis.

Albertus vicarius obiit. Jacobus vicarius frater Petri vicarii obiit. Sub anno Dni MCCCLXXVIII obiit Nicolaus dictus Caput vicarius et altarista ecclesie cathedralis Cracoviensis.

XV. F. XIII. Polocronii episcopi et martyris.

Lambertus decanus obiit.

III. G. XII. Gabini martyris.

Sub anno nativitatis Dni MCCCLXXVIII strenuus miles Andreas palatinus Cracoviensis heres de Thanczin obiit, oretur pro eo.

A. XI. Gay episcopi.

Stanislaus dictus Patriarcha vicarius ecclesie cathedralis nec non Prebendarius sanctorum Thadei, Felcis et Adaucti in castello Cracoviensi, sub anno Dni MCCCLXXXVII obiit, infra octavas s. Egidii, tertia feria, oretur pro eo.

XII B. IX Kal. Felicis episcopi.

Nicolaus canonicus obiit. Johannes Zepolak vicarius et altarista frater noster obiit anno Dni MCCCLXXXVI. Anno Dni millesimo quadringentesimo obiit dominus Demetrius de Goray, regni Polonie marschalcus, sepultus in Zawichost, monasterio fratrum minorum, oretur pro eo.

I C. IX. Kal. Symeonis episcopi et martyris.

D. VIII. Kal. Kathedra s. Petri. Ver oritur.

VIII. E. VII. Kal. **Helyseus canonicus qui villam Trantnoviz capitulo contulit obiit** Anno Dni MCCCLIII. Dnus

¹⁾ Tu w rękopismie następują dwa wiersze nieczytelne, widać tylko słowa: Anno dni MCCLX... ²⁾ Łętowski czytał mylnie Januarii, stąd błąd krzyczący, który Szajnoch wytyka, jakoby się w samym kalendarzu znajdował. Ob. Jadw. i Jag. wyd. pierw. II. 394.

Prandotha prepositus Scarbimiriensis et canonicus Cracoviensis obiit.

F. VI. Kal. Mathie apostoli. Locus Bissexti.

XVII. G. V. Kal Aldegundis virginis. Magister Benedictus, qui contulit villam super Vilkam cum molen-dino, obiit.

VI. A. IV. Nestoris episcopi et martyris. Bartholomeus clericus, qui contulit villam Methново cum sale, obiit. Dnus Jacobus custos Gnezniensis et canonicus Cracoviensis, dictus Szirik obiit, sub anno Dni MCCCLVII

B. III. Juliani martyris. Anno Dni MCCC nonagesimo sexto Johannes Gualus frater fraternitatis vicariorum obiit, habet unam marcam pro anniversario, de domo lapidea inter domos Navogii et Mathie Quaschenyne. 5

XIV. C. II. Romani abbatis.

Laurentius vicarius obiit¹⁾.

MARTIUS.

PIUNA...²⁾

Primus mandentem dirumpit quarta bibentem. 10

Procedunt duplices in martia tempora pisces³⁾.

Martius habet dies XXXI lunas XXX

Luna Martii media nocte accenditur.

¹⁾ W tem miejscu na brzegu dolnym rękopismu dopisany jest pierwszą ręką farbami rodzaj klucza do oznaczenia w roku głównych uroczystości. ²⁾ Tu następuje słowo niby C Vnnor które dajemy w podobiznie. Uważając je za skrócenie możnaby czytać Cumiorum, zwłaszcza, że nad czwartą laseczką po głosce V w oryginalnym kodeksie dostrzegać się dawała niby kreska drobna, jakie zwykle kładziono w frakturze nad głoską i. A gdy na początku miesiący w tym kalendarzu znajduje się pewien rodzaj przepowiedni np Prima necat fortem sternitque secunda cohortem itp., więc w wyrażeniu divina Cumiorum (Cumeorum) gerens zawierałaby się aluzja do wieszczki kumejskiej, Sybili. Tego zdania byłem pisząc o wydaniu roczników polskich w zbiorze Pertza (Bibl Oss X str. 310 i dalsze). Z drugiej znowu strony godna jest zastanowienia, że nad pierwszym miesiącem w tym kalendarzu napisano inną wprawdzie, ale zawsze dość dawną ręką wyraz: prosinech. W języku starosłowiańskim просиньць albo чхуьнь jest to nazwa miesiąca stycznia (w czeskim Prosinec zowie się miesiąc grudzień). Nasuwa się tedy pytanie, czy w tem oto zagadkowem dla nas słowie nie ukrywa się podobnież nazwa miesiąca. Jakoż jeśli uwzględnim okoliczność, że to słowo nie w równej linii ze słowem divina ale nieco wyżej jest napisane i zdaje się jakby do niego nie należało; że to co za głoskę C w czytaniu poprzedniem bruliśmy, jest za nadto oddalone od głoski V, i może być tylko znakiem odłączenia czyli paragrafu, oddzieliwszy tedy dalsze głoski zostaje wyraz nieskrócony Unnor mający widoczne podobieństwo z czeskim Unor czyli Aunor, którym nazywają miesiąc luty. Zarzucić tu wprawdzie można, że wyraz ten nie nad lutym ale nad marcem w kodeksie naszym wpisano; ale widzieliśmy, że pisarz tego kodeksu pomieszał szyk wyrazów w pierwszych trzech miesiącach, kładąc dominus Jathen itd nad lutym, nadpis więc miesiącu temu właściwy przetrzucony został do marca. Jesliby to ostatnie mniemanie potwierdziło się, natenczas okazałoby się może, że i imię Sechen należało gdzie indziej; że w dawnym kalendarzu mogło się ono odnosić do miesiąca i powiedziano było Januarius sive Sechen (bo głoskami ch oddawano cz w dawniej pisowni) a kapitulny pisarz odniósł je do Jathena. Nie mając pewności jak się to zagadkowe imię czytać powinno, wolałem je w texcie opuścić. ³⁾ Bedae Ephemeris XII mensium Romanorum, tudzież De natura rerum rozdz. 12.

Nox habet horas XII dies XII.

Kal. Anno Dni MCCCCLVI prima die mensis Marcii hora noctis secunda natus est Wladislaus filius Kazimiri regis Polonie, quem genuit Elizabeth illustris Alberti ducis Austrie et electi Romanorum filia.

III D. Martius Donati martyr.

Kazimirus filius Kazimiri ducis obiit.

E. VI. Non. Simplicii pape

10 Anno Dni millesimo tricentesimo tercio serenissimus princeps dnus Wladislaus rex obiit Loctek vocatus, vir bellicosus et strenuus Polonie defensor, in ecclesia Cracoviensi sepultus. Sub anno Dni MCCCCLXXII obiit Jurzik institutor, frater noster, qui dedit pro fraternitate XX marcas. MCCCCXXVII Kazimirus natus Wladislai regis Polonie, quem habuit de Zophia regina, est defunctus.

20 *XI. F. V. Non. Emicherii et Celidonii martyrum.*

Johannes canonicus obiit. Anno Dni MCCCCLXXX sexto in die dominice Esto michi, Wladislaus alias Jagalo per dominum Bodzantham archiepiscopum Gnezensem coronatur hic in ecclesia Cracoviensi

25 *G IV. Non. Lucii pape et martyris. Translacio sancti Wenczelai. Johannes decanus obiit.*

30 *XIX A. III Non. Focae martyris.*

Maurus Cracoviensis episcopus obiit. Gotwinus canonicus obiit. Embolismus VII, anno XIX. Millesimo quadragesimo quinquagesimo nono V Martii et duobus diebus sequentibus validis-

simus ventus per universum regnum Polonie exortus, dum sine intermissione nocte et interdiu flaret, ingencia edificia, turres et robustissimas arbores, in muris et lignis disiecit, prostravit et ruinavit, et maximorum dampnorum intulit dispendia.

Anno Dni millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto nuncii duodecim terrarum Prussye, Pomeranie et Chelmenensis, inter quos erat dnus Johannes de Bayszen, Augustinus de Schewe, Gabriel de Bayszen et Nicolaus de Valcowa principales, venerunt Cracoviam et nomine omnium militarium et civitatum, terrarum predictarum, fecerunt plenam dedicationem serenissimo dno Kazimiro Polonie regi, et dedicio ipsa acceptata est et firmata litteris, et terre ipse regno Polonie perpetuo reunite et reincorporate sunt, atque in formam provincie redacte. Quatuorque palatinatus creati, videlicet in Gdansk, in Elbyang, in Crolowgrod et in Thorun. Castra omnia cruciferis adempta, Marienburg vallatum.

VIII. B. II Non. Victoris et Victorini martyrum. Embolismus III° anno VIII.

Obiit Mathias vicecustos Cracoviensis frater noster sub anno Dni MCCCCLXXVIII.

C. Non. Perpetue et Felicitatis virginum.

Hanco canonicus obiit. Thomas decanus Crac. obiit

XVI. D. VIII Idus. Vincentius episcopus Cracoviensis qui capitulo contulit decimas in Schow obiit¹⁾,

¹⁾ Porównaj ze słowami Starowolskiego: In libro mortuorum monasterii Andreo-

et in Morimundo requiescit, id est in Andrzejow¹⁾.

V. E. VII. Id⁹. *Translatio sti Viti.*

F. VI. Id⁹. *Eraclii cum sociis. Dedicatio altaris s. Floriani²⁾.*

Anno Dni MCCCCXXXI venerabilis vir dnus Sigismundus de Jacobcowicz custos Kylezyensis et canonicus Cracoviensis, deposita carnali sarcina, ad dominum migravit.

Nicolaus vicerustus ecclesie Cracoviensis obiit frater noster. Saulus vicarius obiit frater noster Anno Dni M^o quadringentesimo quinquagesimo tercio, undecima die Martii, reverendissimus pater dominus Wladislaus de Opporow Gnezniensis archiepiscopus tactus paralisi, in castro suo Opporow quod muraverat moritur, et in monasterio fratrum heremitarum beati Pauli quod ipse fundaverat, sepelitur. Et dnus Johannes de Sprowa Sandomirita de domo Odrowansch, preficitur in archiepiscopum. Sedit dominus Wladislaus in sede Gnesnensi annis tribus, mensibus octo.

XIII. G. V. Id⁹. *Alexandri martyris³⁾*

II. A IIII Id⁹. *Gregorii pape, et confessoris Johannes canonicus obiit. Obiit strenuus miles Petrus dictus Schaffraniecz dapifer dni regis Polonie, frater noster, oritur pro eo, et est in ecclesia cathedrali sepultus.* Anno Dni MCCC tricesimo quar-

to, in Dominica *Letare* obiit dnus Bartholomeus plebanus in Clobuczsko, vir honorabilis et maturus, sepultus in Clobuczsko.

B. IIII. Id⁹. *Eufrosine virginis* **Voyco canonicus obiit.**

X C. II. Id⁹. **Booz castellanus Cracovie, qui contulit villam nomine suo Bozow obiit. Wislaus episcopus Cracoviensis obiit. Nicolaus custos obiit.**

D. Id⁹. *Longini martyris.*

XVIII E. XVII Kal. *Aprilis Cyriaci sociorumque eius.*

VII. F. XVI Kal. *Gertrudis virginis.* 15

Anno Dni MCCCXXXV *Johannes Doliwa episcopus Poznaniensis moritur, et Johannes Lyodzia succedit*

G. XV. Kal. *Alexandri episcopi et martyris.*

Anno Dni MCCCLIX *Thomislaus vicecancellarius et canonicus Cracoviensis obiit.* Anno Dni millesimo trecentesimo nonagesimo octavo *obiit honorabilis vir dnus Wlostiborius Cristini canonicus Cracoviensis et rector ecclesie in Podgrodzyce.* Anno Dni millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, decima octava mensis Martii, reverendus pater dnus Paulus episcopus Camyenyeczensis in Podolia, nobilis opere et virtute, moritur et in ecclesia Camyenyeczensi sepelitur. Cui successit

viensis quarta Aprilis obitus eius commemoratur, cui magis fidendum noscitur. Vita et Mir. str. 26. Co do dziesięcin tu wymienionych opisuje je szeroko Długosz Lib. Benef. I. 96, 174, 175, 204, 236; Hist. VI, pod r. 1215 i 1223. ¹⁾ id... Andrzejow dodano ręką Długosza. Por. rocznik kap. str. 802. ²⁾ Tu parę słów cynobrem napisanych wytarło się. ³⁾ Tu parę słów wyskrobano.

dnus Johannes Labunski nobilis, de domo Zagroba

XV. A. XIII. Kal. Johannis Heremite **Hermannus canonicus obiit Bogun prepositus. Hubertus canonicus obierunt.**

III. B. XIII. Kal. Guthberti episcopi. **Laurantius cantor obiit.**

Anno dni millesimo quadringentesimo tercio illustris princeps et religiosa abbatis-
sa monasterii sancti Andreæ in Cracovia,
soror fraternitatis vicariorum Cracoviensium obiit, cuius anniversarium agitur
singulis quatuor temporibus perpetuis, propter multa bona que fecit eisdem vicariis etc

C. XII. Kal. Benedicti abbatis. Equinoctium.

Janicus archidyaconus obiit Anno Dni MCCCCLXXX quarto obiit reverendus
vir dnus Georgius precantor mansionariorum temp. s. Marie capelle, tempore ieiunali, oretur pro eo etc. Anno Dni MCCCC sexto decimo dna Anna regina Polonie moritur, et in Cracoviensi ecclesia sepelitur, consors dni Wladislai regis, et filia comitis Czilie.

XII. D. XI. Kal. Sedes epactarum.

Henricus archiepiscopus obiit Gneznensis. Martinus vicarius obiit anno dni
MCCCCLXXXIII frater vicariorum, oretur pro eo. Sub anno dni MCCC nonagesimo primo obiit Bartholomeus vicarius et frater noster, qui donavit et legavit vicariis XIII marcas et communitati eorum, ipsi quoque vicarii ob respectum earundem XIII marcarum, assignaverunt XL scotos in anniversarium ipsius Bartholomei defuncti, sin-

gulis annis de domo ipsorum videlicet Sannoczki, oretur pro eo.

I. E. X. Kal. Teodorici episcopi.

Anno Dni millesimo quadringentesimo tricesimo quinto, reverendus pater dnus Johannes Szlyedz episcopus Premisliensis moritur, et in ecclesia castri Premisliensis sepelitur, nobilis de domo Doliwa. Huic successit dnus Petrus Chranstowski nobilis de domo Strzegomya, quamvis Franciscus de Orzek decanus Premisliensis fuisset canonicus electus.

F. IX. Kal. Sedes concurrentium. Felicis martyris. **Gumbertus decanus Cracoviensis obiit.** Obiit Johannes canonicus ecclesie Cracoviensis, frater noster, anno Dni MCCCCLXXIII ac rector ecclesie de Dezerasna, oretur pro eo, qui existens sanus dedit vicariis X marcas.

IX. G. VIII. Kal. Annunciatio dominica, et Passio.

A. VII. Ludgeri episcopi et confessoris.

XVII. B. VI. Resurrectio domini.

Burna uxor quondam Hogeni Crusviciensis episcopi, que vilam Vilcens capitulo contulit, obiit. Nicolaus canonicus obiit.

VI. C. V. Syxti Pape.

Sub anno nativitatis Dni MCCCCLXIII facta est dedicatio maioris ecclesie Cracoviensis. feria quinta infra conductum Pasche, per venerabilem in Chr. patrem et dnum dnum Jaroslaum divina providencia archiepiscopum sancte Gneznensis ecclesie, et dilata est ad diem Dominicam octave Pasche, quo quasi modo Geniti in dicta ecclesia decantatur.

D. III. Eustasii abbatis. Hec dedicatio est transiata per reverendum in Christo patrem dnum Florianum episcopum et capitulum Cracoviense, prima Dominica post octavas corporis Christi.

XIII. E. III. Quirini Martyris.

III. F. II Balbine virginis.

APHILIS.

GERENS.

Denus et undenus est mortis vulnere plenus

Respicias Aprilis aries frixee kalendas¹⁾.

Aprilis habet dies XXX lunas XXIX.

Luna eius in gallicantu accenditur.

Nox habet horas X dies quatuordecim.

G Kal. Aprilis Ezechielis prophete.

Anno Dni M^o quadringentesimo quinquagesimo quinto, prima die Aprilis reverendissimus pater dñus Sbigneus tituli sancte Prisce, sancte Romane ecclesie presbyter cardinalis et episcopus Cracoviensis, omnibus Sacramentis procuratus, devote et religiose apud Sandomiriam obiit, et in Cracoviensi ecclesia sub urna erea tumulatus, exactis in pontificio annis triginta duobus, in cardinalatu sedecim et in vita sexaginta sex. Magnus pugil tam ecclesie quam fidei, et in pauperes, ecclesias liberalis largitor.

Item anniversarium Johannis de Tesschen Solutio de domo in platea legati.

XI. A. III Non. Nucy episcopi. Marie egipciace.

Obiit Sweczlaus canonicus et officialis Cra-

coviensis, anno Dni MCCCCLXXIII. Bartholomeus canonicus obiit.

B. III. Non. Theodosie virginis.

Bolezlaus rex Polonie qui constituit episcopatus per Poloniam²⁾ obiit. Johannes miles qui contulit villam Rudawam capitulo obiit. Magr. Boguslaus canonicus Cracoviensis obiit. Paulus canonicus obiit.

10

XIX C. II. Non Ambrosii episcopi et confessoris.

VIII D. Non Marcyane virginis.

Fulco Gnezuensis archiepiscopus obiit. Johannes archiepiscopus sancte Gnezuensis ecclesie obiit, sub anno Dni millesimo trecentesimo LXXX secundo, oretur pro eo. Martinus vicarius fruter noster obiit, sub anno Dni MCCCXCVII, oretur pro eo.

XVI. E. VIII. Idus. Syxti pape.

20

V F. VII. Idus. Elesippi confessoris.

Mgr. Petrus Cracoviensis canonicus et Kylciensis prepositus³⁾ obiit. Bogdanus canonicus obiit. Obiit Zegotha canonicus Cracoviensis et scolasticus Scarbimiriensis, magnus amicus vicariorum, anno Dni MCCCCLXXVIII

G. VI. Idus. Prochorii dyaconi et martyris.

XIII. A. V. Idus...⁴⁾ Henricus dux Cracovie et Slezie cum multo exercitu in Legniz est interemptus a Thartaris, filius sancte Hedvigis et Henrici cum barba ducis Wratislaviensis.

30

¹⁾ Bedae Ephemeris, jak wyżej. ²⁾ Bolesław Chrobry; ob. Dług. Hist II. 177. Porówn. Mon. Pol. I. 412. przypisek 1. ³⁾ Obacz o nim str 806. ⁴⁾ Kilka słów wytartych.

Hanco vicarius obiit

Anno Dni millesimo quadringentesimo obiit

Katherina soror nostra, familiaris illustrissime dne Hedvigis Polonie regine,

5 que habet anniversarium de domo sita in Florencia¹⁾ prope valvaim²⁾

II. B. IIII. Idus. Anthonini martyris.

Anno Dni MCCCXL primo obiit dnus Nan-

kerus episcopus Wratislaviensis benefactor

10 vicariorum, olim episcopus Cracoviensis.

C. III. Idus. Sts Stanyzlaus Cracoviensis episcopus interfectus obiit.

Obiit Johannes Wathay canonicus Cracoviensis benefactor vicariorum, oretur pro

15 eo. Anno dni MCCCCX ipso die sti Stanislai in vere obiit Nicolaus altaris ecclesie katedralis Cracoviensis, et ut melius memoretur, nuncupabatur Beno, alias Nogoya.

20 *X. D. II. Idus. Iulii episcopi.*

Hermanus canonicus obiit. Strenuus miles Stanislaus dictus Wloszco, heres de Golena obiit, oretur pro eo. Sub anno Dni millesimo trecentesimo nonagesimo primo.

25 *E. Idus Eufemie virginis. Dedicatio altaris s. Thome.*

Stanislaus dictus Babca vicarius et altaris ecclesie Cracoviensis, obiit frater noster, oretur pro eo Sub anno Dni MCCCXXXVIII

30 *Johannes Grothonis cantor Cracoviensis obiit. XVIII. F. XVIII. Kal Mai Thyburey, Mazimi et Valeriani martyrum.*

VII. G. VII. Kal. Maronis martyris.

Prandotha filius Warsii castellanus Craco-

viensis obiit, anno Dni MCCCXVIII pugnando pro gente Polonica usque ad mortem.

A. XVI. Kal. Calixti martyris

Bolezlaus filius Kazimiri³⁾ ducis obiit. Anno a nativitate Dni millesimo CCLXXVI obiit venerabilis vir dnus Nicolaus Govorconis custos ecclesie Cracoviensis, die XVI mensis Aprilis, in die beatorum Marcialis et Calixti martyrum, oretur pro eo.

XV. B XII Kal. Petri dyaconi.

Henricus cantor obiit.

IIII. C. XIII Kal. Eleutherii martyris.

Adam vicarius obiit Anniversarium Sbignei archidyaconi Cracoviensis, feria secunda post conductum Pasche, CCCCXI.

D XIII. Kal. Genesii martyris.

Robertus, Johannes huius ecclesie canonici obierunt.

XII. E XII. Kal. Dedicatio ecclesie sti Wencezlai. Indulgencia a dno papa XI. dies, a legato XL, a dno XL.

Obitus serenissime principis dne Anne regine Polonie feria sexta post dominicam *Remiscere*, in vigilia Benedicti, hora XVI in castro Cracoviensi anno Dni millesimo CCCC decimo sexto.

I F. XI. Kal Symeonis episcopi.

Anno Dni MCCCC sexto Johannes dictus Sorotha altaris altaris s. Stanislai in medio ecclesie necnon vicarius eiusdem ecclesie obiit. Oretur pro eo.

G. X Kal Gaii pape.

Fridericus custos obiit Jacobus vica-

¹⁾ Ulica Floryńska w Krakowie. ²⁾ W tem miejscu trzy lub więcej wierszy wykrobano w rękop. ³⁾ Kazimierza Sprawiedliwego syn z drzewa spadł. Ob str. 799 przyp. 3.

rius obiit. Anno Dni M^o quadringentesimo quinquagesimo secundo, vicesima secunda Aprilis reverendus pater dominus Johannes episcopus Chelmensis magister theologie et frater ordinis predicatorum, nobilis de domo Cholewa, in Chelm moritur, et in ecclesia sua sepelitur. Cui succedit dnus Johannes Craszka nobilis de domo Bilina.

Dnus Hermanus canonicus Cracoviensis, prepositus s. Floriani, procurator generalis dni regis obiit, sub anno Dni MCC^oLXIII, oretur pro eo, qui multa bona fecit huic ecclesie.

IX. A. IX. Kal. Adalberti episcopi et martyris. Georgii martyris.

*B. VIII. Kal. Alexandri. **Stephanus canonicus obiit.***

XVII. C. VII. Kal. Marci evangeliste. Letha nia maior.

Kazimirus filius Wladislai Loklek Polonie regis anno Dni M^o tricentesimo tricesimo tercio in ecclesia Cracoviensi per dnum Janislaum Gneznensem archiepiscopum, Johannem Cracoviensem, Johannem Poznaniensem, Muthiam Wladislaviensem, Stephanum Lubuczensem, in Polonie regem et consors sua dna Anna filia Gedimini Lithvanorum ducis, in reginam inunguntur et coronantur¹⁾.

VI. D. VI. Kal. Marcelli pape.

Miloslaus canonicus obiit.

E. V. Kal. Anastasii pape.

Siroslaus archidyaconus obiit. Obiit

Kenna uxor Kazimiri ducis Saxonie, filia Olgerti ducis Lithuanie, anno Dni MCCCLXVIII.

XIII. F. III. Kal. Vitalis martyris.

III. G. III. Kal. Agapiti et Secundini martyrum.

***Thomas canonicus obiit.** Venerandus pater dnus Raphael de Skavina prepositus Kelciensis, canonicus et officialis et interdum et usque ad mortem vicarius in 5 spiritualibus Cracoviensis generalis, de armis Dolyva, corpore mediocris quidem, vir tamen et facundissimus et practicatissimus, defensor intrepidus, pugil egregius atque iusticie ecclesiasticeque immunita- 10 tis, pyus pater et patronus constantissimus, septuagenarius vel ultra, anno Dni MCCCCLX nono, ultima Aprilis Cracovie infra processionem cum fidei optimis signis mortuus. In ipsa ecclesia exornato 15 fere capelle beati Johannis baptiste versus altare annunciacionis virginis Marie, sub lapide marmurato, desuper et cruciato in Dno requiescit, baiulacione dominica supra ostium chori affixa, perque 20 dnum suffraganum Crac. pau benedicta, et XL diebus indulgentiarum donata epithafigiat.*

A II. Kal. Quintini episcopi.

Anno Dni millesimo quadringentesimo vi- 25 cesimo quarto obiit dna beata relictā dni Demetrii regni Polonie marschalci, oretur pro ea.

MAIUS.

BONUS.

30

Tercius occidit, et quartus ora relidit.

Maius Agenorei miratur cornua tauri²⁾.

Maius habet dies XXXI lunas XXX.

Luna Maii mane accenditur.

Nox habet horas VIII dies XVI.

35

XI. B. Kal Mai. Philippi et Jacobi apostolorum.

¹⁾ Dnia 25 kwietnia; porówn. *Dopeln. Szamot.* str. 859. ²⁾ Bedae Ephemeris itd. jak wyżej.

C. VI Non. Anastasii episcopi.

XIX. D V. Non. Invenio ste crucis.

MCCXLVIII anno Dni Witus pre-
positus Cracoviensis obiit, qui
 5 **contulit Prudnik, de quo et de**
duabus sortibus de Marsowicy,
que sunt tertia pars eiusdem to-
cus ville Marsowicy, solvitur di-
midia altera marca denariati ar-
 10 **genti.**

VIII E. IIII. Non. Floriani martyris.

F. III. Non. Ascensio Domini. Gothardi epis-
copi et confessoris.

XVI. G. II. Non. Johannis ante latinam por-
 15 *tam passio. Dux Kazimirus obiit.*
Blasius canonicus obiit. Hic de do-
mo dni Nicolai Goworconis custodis Craco-
viensis, datur una marca de sequentia.

V. A. Non. Juvenalis martyris.

20 **Simon episcopus Ploczensis obiit. Ro-**
bertus canonicus obiit Ploczen. MC
vicesimo nono.

B. VIII. Idus. Canonizacio sti Stanyzlai.

Anno Dni M^o trecentesimo V dum arsit civi-
 25 *tas apud omnes sanctos, de illo igne ventus*
portavit super ecclesiam Cracoviensem, et
exussit totam in crastino sti Stanislai. Ob-
iiit Clemens dictus Rosen, oretur pro eo.
Dnus Johannes dictus Wacay canonicus
 30 *Cracov. benefactor vicariorum obiit sub an-*
no Dni MLXXXVIII.

XIII. C. VII. Idus. Translacio sancti Nicolai.

Dnus Sangneus canonicus huius e clisie, bene-
factor vicariorum obiit anno Dni MCCCCLXXIII
 35 *frater noster, oretur pro eo, ut deus dig-*
netur ipsum perducere in vitam eternam.
Anno Dni M^o quadringentesimo quinqu-

Monumenta Pol. Hist. tom. II.

gesimo tercio, nona mensis May reve-
rendus pater dnus Mathias episcopus Vil-
nensis moritur Vilne, et in ecclesia Vil-
nensi sepelitur, qui primum Samogittie
deinde Vilnensis episcopus, quadraginta
annos in pontificatu exegerat; huic suc-
cessit dnus Nicelaus Polonus, nobilis de
domo Wyenyawa.

II. D. VI. Idus. Gordiani et Epimachi mar-
tyrum.

E. V. Idus. Domiciani episcopi.

X. F. IIII. Idus. Nerei et Achillei. Pancratii
martyrum

G. III. Idus. Servatii episcopi et confessoris.

XVIII. A. II. Idus. Bonifacii martyris.

VII. B. Idus. Descensio sancti spiritus.

Odo filius ducis obiit. Anno Dni mil-
lesimo trecentesimo quinquage:imo tercio, ip-
so die Penthecostes nives inaudite domino
cooperante provenerunt, que ex anno de-
sperato et sterili per frugum multiplicatio-
nem. fertilem reddiderunt, que divino mi-
raculo minime caruerunt.

C. XVII. Kal. Juny. Vincencii et Peregrini
martyrum. Mesco dux obiit. Anno Dni
MCCCXLVIII. MCCCCXXVI natus est Ka-
zimirus rex iuvenis de Zophia regina, con-
sorte Wladislai regis Polonie infra scrip-
ti, baptizatusque est dominico die infra
octavas corporis Christi eodem anno.

XV. D. XVI. Kal. Torpetis martyris. Sub
anno nativitatis Dni MCCCCLXXX quarto
Wladislaus alias Jagelo rex Polonie heres
Russie, princeps supremus Lulwanie etc.
menia circa totum castrum Cracoviense fe-
ri effecit. Item anno ut supra LXXX quinto
die lune, decima septima mensis May,

Maria regina Ungarie uxor Sigismundi Bohemi, filia olim Ludovici regis Ungarie, soror uterina Hedvigis regine Polonie uxoris Wladislai predicti, suum diem ibidem in Ungaria clausit extremum¹⁾.

III. E. XV. Kal. Marci pape. Marcius canonicus obiit.

F. XIV. Kal. Potenciane virginis. Anno Dni M^o quadringentesimo primo obiit Paulus vicarius ecclesie Cracovien. frater vicariorum, oretur pro eo.

XII. G. XIII. Kal. Basille virginis.

Petrus de Curdawnow frater reverendi patris dni Jakobi episcopi Plocensis, pater Symonis et Floriani canonicorum huius ecclesie (obiit), oretur pro eo.

I. (A). XII. Kal. Helene.

Salomon decanus Cracovien. obiit.

B. XI. Kal. Faustini confessoris.

Janus archidyaconus Cracovien. obiit.

IX. C. X. Kal. Desiderii episcopi.

D. IX. Kal. Donaciani et Rogaciani martyrum. Dedicatio altaris sti Wincencii et ste Agnetis

XVII. E. VIII. Kal. Urbani pape et martyris.

Mgr. Petrus canonicus obiit.

Hanna regina Polonie obiit. Anno Dni millesimo CCC octuagesimo tercio obiit Swantko pater dni Petri Streliez, subsequenti anno nonagesimo octavo Stanislaus frater eiusdem, ambo in die sti Urbani et Woyciecha mater predicti dni Petri mortui sunt, oretur pro eis.

VI. F. VII. Kal. Augustini episcopi et martyris. Hannibal custos, Petrus Barabas canonici obierunt.

G. VI. Kal. Julii episcopi.

XVIII. A. V. Kal. Germani episcopi. *Cristinus heres de Grambinicze frater noster obiit, oretur pro eo.*

III. B. IIII. Kal. Maximini episcopi. Anno 5
Dni millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, vicesima nona May, civitas Constantinopolis oppugnata aliquot mensibus, tandem vi et patientia per imperatorem Turcorum Machmet capitur, et 10 magna multitudo Christianorum aut occiditur illic, aut captivatur.

C III. Kal. Felicis pape. Anno Dni **MCCCLXXI**
Petrus dictus Hermanus vicarius ecclesie Cracovien. obiit, oretur pro eo. 15

IX. D. II. Kal. Petronelle virginis. Anno Dni millesimo **CCCLXXXIII** dnus Johannes Czadi vir religiosus et de ordine²⁾,... ecclesie kathedralis Cracovien frater noster obiit, oretur pro eo Anno Dni millesimo quadringentesimo tricesimo quarto dnus Wladislaus alias Jagelno rex Polonie, diem suum clausit extremum, qui fuit coronatus anno Dni millesimo **CCCLXXXVI** in dominica *Esto michi.* 25

JUNIUS.

EXTAT.

Denus pallescit, quindenus sydera nescit.

Junius equatos celo videt ire Laconas³⁾.

Junius habet dies XXX lunas XXIX. 30

Luna Junii in media diei hora accenditur.

Nox habet horas VI dies XVIII.

E. Kal. Junius Nicomedis martyris. Richaldus canonicus obiit.

XIX. F. IIII. Non. Marcellini et Petri martyrum. 35

VIII. G. III. Non. Pergentini et Laurentini

¹⁾ Ob. Dług. Hist. X. 147. ²⁾ parę słów wytarto. ³⁾ Bedae Ephem. XI mens. Rom. jak wyżej.

*martyrum. Bti Herasmi Anno Dni MCCCLXXI
Daniel canonicus Cracoviensis obiit.*

*XVI. (A). II. Non Cyrini episcopi et martyris.
Hermannus dux obiit.*

*5 V. B. Non. Bonifacii episcopi sociorumque
eius.*

Anno Dni millesimo quadringentesimo qua-
dragesimo tercio sacri basiliensis concilii
anno corrente¹⁾ XIII die mercurii, quin-
10 ta mensis Junii, hora tredecima tremor
et motus terre factus fuit magnus et
terribilis, et in terra tonitru grande ita,
ut in civitate Cracoviensi, muri omnes
facto magno motu acsi in terram corru-
15 ere voluissent, maximum fecerunt stre-
pitum et sonum, et in multis locis mu-
rorum et testudinum scissure magne fac-
te sunt, et lapides ac lateres deorsum
corruerunt multi. Homines autem propter
20 huiusmodi novum et a seculis in parti-
bus Polonie inauditum miraculum maxi-
mo terrore concussi et stupefacti, de
domibus ad plateas hinc inde discurren-
tes, unus alium diligentissime quid nam
25 factum fuisset querebant. Sed humano
intellectu hoc capere non valentes, iudi-
cio tandem divine magestatis commise-
runt, communiter tamen futuri mali pre-
sagium dicebant. Eodem tempore apud
30 sanctam Katherinam testudo corruit.

C. VIII. Idus. Vincentii episcopi et martyris.

Andreas prepositus obiit. Anno Dni
MCCCXLVIII dominus Petrus dictus Szirik
episcopus Cracoviensis obiit in Avinione.

XIII. D. VII. Idus. Celesiini et Luciani martyrum.

II. E. VI. Medardi et Gildardi episcoporum.

*F. V. Idus. Primi et Feliciani martyrum.
Godfridus decanus obiit.*

*X G. IIII. Idus. Basilidis, Tripodis et Man-
dalis martyrum.*

*Dnus Mszczugius Swothopelconis canonicus ec-
clesie Cracoviensis et plebanus de Golcza,
magnus amicus et fautor vicariorum obiit
sub anno Domini MCCCLXXX sexto, ore-
tur pro eo.*

(A). III. Idus. Barnabe apostoli²⁾.

*XVIII. B. II Idus. Basilidis, Cyrini, Naboris
et Nazarii martyrum.*

*VII. C. Idus. Felicule virginis. Anthonii con-
fessoris³⁾.*

*D. XVIII. Kal. July. Rufi et Valerii mar-
tyrum.*

*XV. E. XVII. Kal. Viti, Modesti, Crescentie
martyrum. Hic sunt relique sti Viti.*

IIII F. XVI. Kal. Aurei et Justini martyrum.

G. XV. Kal. CCLXII martyrum³⁾. Anno Dni
millesimo quadringentesimo decimo octa-
vo obiit dna Dobrochna de Rosznaw ma-
ter dni Sbignei episcopi Cracoviensis, se-
pulta in monasterio Calvimontis ste cru-
cis, pya pauperum mater, oretur pro ea.

*XII. A. XIII. Kal. Marci et Marcelliani
martyrum.*

*I. B. XIII. Kal. Gervasii et Prothasii marty-
rum.* M^o ducentesimo quinto Lestco et
Cunradus Polonorum duces vincunt Ro-
manum et maximum exercitum Rutheno-
rum circa Zawichost.

¹⁾ słowa niewyraźne w rękopismie. ²⁾ przekreślono cynobrem. ³⁾ tu trzy niespełna
wiersze wykrobano, widać tylko słowa: corpus Christi... M... XX... oretur pro eo.

C. XII. Kal. Novati martyris. Petrus vicarius obiit.

IX. D. XI. Kal. Albani martyris. Anno Dni MCCCLXXX nono, obiit dnus Simon cancellarius ecclesie Cracoviensis.

E. X. Kal. Albini martyris¹⁾, decem milia martyrum militum.

Hedvigis dei gracia regina Polonie etc peperit filiam anno Dni MCCC nonagesimo nono.

XVII. F. IX. Kal. Vigilia.

VI G. VIII. Kal. Nativitas sancti Johannis baptiste. **Détricus cantor Cracoviensis obiit** Anno Dni MCCCC quadragesimo septimo, serenissimus princeps dnus Kaszimirus dux magnus Lithvanie in ecclesia Cracoviensi per dnum Vincencium archiepiscopum Gneznensem, in Polonie regem inungitur et coronatur, filius dni Wladislai regis Lithvani.

A. VII. Kal. Gallicani martyris¹⁾.

XIII. B. VI. Kal. Johannis et Pauli martyrum.

III. C. V. Kal. Vladislai confessoris regis Hungarie¹⁾.

D. IV. Kal. Vigilia. **Philippus canonicus obiit.** Anno Dni MCCC nonagesimo secundo inclitus dux Alexander frater germanus dni regis Wladislai Polonie obiit, in castro Wilnensi.

XI. E. III. Kal. Petri et Pauli apostolorum.

F. II. Kal. Commemoracio s. Pauli apostoli.

JULIUS.

GRATUITO.

Tredecimus mactat Julii, decimus madefactat.

Solsticio ardentis cancri fert Julius astrum³⁾.

Julius habet dies XXXI lunas XXX.

Luna eius in media diei hora accenditur.

Nox habet horas VIII dies XVI.

XIX. G. Julius. Octava s. Johannis baptiste. 3

Nicolaus filius Warsi canonicus obiit. Obiit

Johannes heres de Gora.

VIII. A. VI. Non. Processi et Martiniani martyrum²⁾.

B. V. Non.⁴⁾ 10

XVI. C. III. Non. Odalrici episcopi et confessoris¹⁾. Procopii abbatis.

V. D. III Non. Domicii martyris Sub anno Dni millesimo trecentesimo nonagesimo quarto Venczeslaus frater vicariorum obiit. 13

E. II. Non. Octava apostolorum. Petrus custos Cracov bone vite obiit.

XIII F. Non. Villibardi confessoris¹⁾. Anno Dni MCCCXL hora nona eclipsis solis facta est. Johannes dictus Lucywko vicarius 20 Cracoviensis obiit.

II. G. VIII. Idus. Kyliani episcopi, sociorumque eius¹⁾. Svetoslaus vicecustos bonus obiit. Magister Stanislaus decanus Wratlaviensis obiit, oretur pro eo. 25

A. VII. Idus Cyrilli episcopi⁴⁾. Anno Dni millesimo quadringentesimo vicesimo tercio, provisum est dno Sbigneo de Olesznicza tunc sancti Floriani preposito de ecclesia Cracovien. per dnum Martinum 30 papam quintum in curia Romana.

X. B. VI. Idus. VII fratrum. **Crisanus canonicus obiit.**

C. V. Idus Translacio sancti Benedicti abbatis.

¹⁾ przekreślono cynobrem. ²⁾ przekreślono cynobrem, a czernidłem u góry napisano Vigilia i Visitacio sancte Marie. ³⁾ Tak Beda; austrum rękop. ⁴⁾ było tu pierwotnie: Procopii abbatis; napis ten wytarto a przekreśliwszy następny Odalrici epi dodano czernidłem Procopii iłd.

Anno Dni MCCCLIII dominus Johannes Gerlaci canonicus Cracoviensis obiit. Thomco altaris sancti Wladislai et frater noster obiit anno Dni MCCCLXXII. Oretur pro eo. Obiit dnus Pribislaus vicarius ecclesie cathedralis frater noster, oretur pro eo.

XVIII. D. IIII. Idus. Felicis, Naboris martyrum.

Anno Dni MCCCXLV rex Bohemie Johannes¹⁾ cum suo exercitu valido stetit ante civitatem Cracoviensem, volens eandem devastare, sed²⁾ victus et confusus duplici clade, Bohemiam se trepidus recepit.

VII. E III Idus. Margarethe virginis. Anno Dni MCCCLXXX nono obiit Abraham Gregorii de Cracovia, vicarius ecclesie Cracoviensis.

F. II. Idus. Foce martyris. Magister Petrus cantor et canonicus ecclesie cathedralis obiit, qui multa bona fecit, oretur pro eo, anno Domini MCCCCLXVIII.

XV. G Idus. Divisio apostolorum. Anno MCCCC decimo ipso die divisionis apostolorum serenissimi principes dni Wladislaus rex Polonie et Wytholdus magnus dux Lythvanie, cum ingenti exercitu ipsorum in terra Prutenorum existentium, et iam aliquibus diebus ante terram Prutenorum vastancium, eodem die conflictum crudele adversus emulos ipsorum Prutenos habuerunt, in quo magister Prutenorum cum ingenti suo exercitu sunt prostrati, fere centum milia Prutenorum una cum hospitibus ipsorum, ex diversis regionibus ad ipsos Prutenos

confluencium crudeliter perierunt, prout ex vexillis in ecclesia cathedrali Cracoviensi pendentibus que in numero fuerunt XXXXVIII³⁾... Et intercedentibus cum prefatis principibus et gente Polonorum magnam misericordiam dignatus est ostendere, sic quod vix de eadem gente Polonorum quatuor viri non notabiles in eodem exercitu perierunt. Quare dnus deus cum sanctis suis laudetur et glorificetur per infinita secula seculorum amen; per Clementem Drzewycsky.

Anno Dni MCCCC primo die Saturni, sextadecima mensis Julii, revolutis integre duobus annis obitus dne Hedvigis bone memorie olym regine Polonie etc, insignis virgo Anna, nata Anne, olym filia regis Kazimiri ex Wilhelmo comite de Czilo progenita, per prelatos et clerum multum, necnon per nobiles milites et cives multitudine populi copiosa, cum processionibus honorifice suscepta, pro legitima consorte incliti principis regis Wladislai etc. civitatem Cracoviensem ut creditur feliciter intravit. Et sic licet aquila exteris ad partes tempore non modico evolasset, nunc gracia suffragante divina, ad Polonie regnum miro modo est reversa. Et O. revolavit ad A. dictaque virgo Anna ipsiusque aquile penna preciosa in castro Cracoviensi, loco preinsigni, collocatur.

IIII. A. XVII. Kal. Augusti. Hylarii martyris³⁾.

¹⁾ Johannes i sed. . recepit inna ręka dopisała. ²⁾ tu wiesz jeden czy więcej z dólnym brzegiem rękopismu w oprawianiu odciąłło. ³⁾ przekreślono cynobrem.

B. XVI. Kal. Alexii confessoris¹⁾. Anno Dni **MCCCLXXX** nono serenissima princeps dna Hedwigis regina Polonie et heres Ungarie etc procreata filia primogenita Elizabeth Bonifacia die solis XII Junii, et eo ipso die sancte Margarethe tunc sequenti defuncta, exposit ipsamet que fuit auctrix indefessa cultuum divinorum, protectrix ecclesie, ministra iusticie, omnium virtutum pedissequa, humilis et benigna mater orphanorum, et cui tunc similis in orbe terrarum secundum propaginem homo de stirpe regia non est visus, die presenti hora meridiei exspiravit. Johannes cantor Wyroskonis vicarius ecclesie Cracoviensis, anno Dni **MCCCCXXV** tempore pestis obiit.

XII. C. XV. Kal. Arnulphi episcopi¹⁾.

Petrus dictus Sanoczsky obiit fruter noster sub anno Dni millesimo **CCCLXXVIII** oreitur pro eo, qui domum contulit vicariis ecclesie Cracoviensis.

V D XIII. Kal. Arsenii abbatis¹⁾. Lupus canonicus obiit.

E. XIII Kal. Sabini. Mazimini. Juliani martyrum¹⁾. Obiit Mroczo cantor ecclesie Cracoviensis.

VIII. F. XII. Kal. Praxedis virginis.

Ivo Cracoviensis episcopus obiit.

G. XI. Kal. Marie Magdalene. Venerabilis vir dnus Dony de Sczryn²⁾ huius ecclesie Cracovien. decanus, regni Polonie vicecancellarius diem clausit suum extremum, anno Dni **MCCCC** decimo octavo, oreitur pro eo.

XVII. A. X. Kal. Apollinaris episcopi et mar-

tyris. Johannes de Wynary obiit anno Dni **MCCCCVI** et habet unam marcam pro anniversario de domo vicariorum in plathea legati.

VI. B. IX. Kal. Vigilia.

5

C. VIII. Kal. Jacobi apostoli. Christofori martyris. Anno Dni **MCCCCXXXIII** dnus Wladislaus filius dni Wladislai condam regis Polonie suprascripti, per dnum Albertum Jastrambecz archiepiscopum et primate 10 Gneznensem, in regem Polonie, in ecclesia Cracoviensi est coronatus.

XIII. D. VII. Kal. Jacincti martyris Dominicus vicarius obiit.

III. E. VI. Kal. Hermolai presbyteri.

15

F. V. Kal. Panthaleonis martyris¹⁾.

XI. G. III. Kal. Felicis. Simplicii¹⁾. Faustini.

Beatricis. Marte hospite.

XIX. A. III. Kal. Abdon et Sennes martyres¹⁾.

B. II. Kal. Germani confessoris¹⁾.

20

AUGUSTUS.

ŒELI.

Prima necat fortem, sternitque secunda cohortem

Augustum mensem leo fervidus igne perurit³⁾.

25

Augustus habet dies XXXI lunas XXIX.

Luna eius intra medium diei et nonam accenditur.

Nox habet horas X dies XIII.

VIII. C. Kal. Aug. Ad vincula Petri apostoli.

30

Johannes Kalinski canonicus Cracoviensis et plebanus in Luborzyczie in curia Romana

obiit, anno Dni **MCCCLXXXIII.** Anno Dni

MCCCC decimo octavo obiit inclita prin-

ceps dna Anna consors dni Wytawdi

35

¹⁾ przekreślono cynobrem. ²⁾ zamiast Sczryn. ³⁾ Bedae Ephemeris jak wyżej.

magni ducis Lythvanie, pya, pauperum mater et ecclesiarum sustentatrix, sepulta in choro ecclesie cathedralis Wylnensis, oretur pro ea. Jacobus Hynczonis
 5 vicarius Cracov. anno Dni MCCCCXXV obiit, tempore pestis.

XVI. D. III. Non. Stephani pape et martyris.

Anno Dni MCCCC decimo septimo de licencia speciali sacri concilii constancien-
 10 sis, sede tunc vacante, fundata et erecta est ecclesia cathedralis Medniczensis in Samagitia, cum aliis ecclesiis parochialibus ibidem, per illustres principes dnos Wladislaum regem Polonie et
 15 Alexandrum alias Wytawdum magnum ducem Lythvanie plantata vero per dnos Johannem Leopoliensem archiepiscopum et Petrum Wylnensem episcopum, in honorem apostolorum beatorum Petri et
 20 Pauli atque Alexandri martyris, cui primus episcopus dnus Mathias nacione Lythwanus presidebat, et hic postmodum translatus fuit de ecclesia Medniczensi ad Wylnensem.

V. E. III. Non. Invenio sancti Stephani protomartyris.
 25

F. II. Non. Justini presbyteri.

XIII. G. Non. Dominici confessoris.

Anno Dni MCCCXLVII obiit Johannes Grot-
 konis episcopus famosus Cracoviensis, qui
 30 multa bona ecclesie Cracoviensi fecit, et rationale quod vocatur alio nomine palium beati Petri, a sede apostolica impetravit.
 Oretur pro eo.

Anno Dni MCCCCLV prima die Aprilis hoc

est feria tertia post Palmarum Sbigneus cardinalis et episcopus Cracoviensis debitum carnis solvit in Sandomiria, et die nona eiusdem mensis scpelitur in ecclesia Cracoviensi. Item eodem anno 23 mensis May, que erat in die Penthecostes videlicet in die Urbani, electus est per inspirationem una voce et uno animo per omnes canonicos, venerabilis vir Tomas de Strzampino, mgstr teologie et doctor iuris et arcium in episcopum Cracoviensem, canonicus Cracoviensis, nobilis de domo Prussorum.

Item eodem anno quo supra sequenti die electionis feria secunda post Penthecostes hora vigesima prima, venit ignis prope omnes sanctos et combussit totam plateam versus castrum, usque post ecclesiam s. Martini, usque ad muros et versus castrum omnes domus canonicorum funditus exussit. Similiter et collegium iuristarum et medicorum. Similiter ecclesiam seti Andree funditus combussit, et monasterium totaliter consumpsit. Domus quoque in platea castrensi funditus ignis consumpsit homines fere centum et ultra in illo igne interierunt et consumpti sola domo Johannis Dlugosch canonici Cracoviensis in acie super Rudawam sita, que balneum regale appellabatur tantummodo excepta.

II. A. VIII. Idus. Sixti pape et martyris¹⁾...

B. VII. Idus. Donati episcopi et martyris. Affremartyris²⁾.

¹⁾ przekreślono cynobrem, a bezpośrednio pod tem wyskrobano półtrzecia wiersza textu, widać tylko słowa: Soror domui Sb... ²⁾ przekreślono cynobrem.

Anno Dni MCCCXCVII Sulislaus archidyac-
nus Sandomiriensis benefactor vicariorum
obiit, oretur pro eo

X. C. VI. Idus. Cyriaci martyris, sociorumque
eius¹⁾.

D. V. Idus. Vigilia. Anno Dni millesimo
quadragesimo quadragesimo septimo
reverendus pater dnus Wenczeslaus e-
piscopus Wratislaviensis dux Oleschni-
czensis moritur, et in Wratislaviensi ec-
clesia sepelitur. Huic successit dnus Pe-
trus Nowak decretorum doctor de Nowa
villa prope Nissam oriundus. Cuius e-
lectio fuit per dnum Wincentium archie-
piscopum et primatem Gneznensem con-
firmata.

XVIII. E. IV. Idus. Laurencii martyris.

VII. F. III Idus. Tyburcii martyris.

G. II. Idus. Eupli martyris dyaconi. Sancte
Clare.

Hic peragatur dies trigesimus Petri cantoris.

Anno Dni MCCCC tricesimo sexto, XII
Augusti, reverendissimus pater dnus Jo-
hannes Rzeszowsky archiepiscopus Leo-
poliensis, nobilis de domo Polukosza, in
villa Pirkow moritur, et in monasterio
sancte crucis calvi montis prope maius
altare chori antiqui sepelitur. Huic do-
minus Johannes Odrowansch nobilis suc-
cedit.

XV. A. Idus Ypoliti martyris, sociorumque eius.
Stanislaus de Mechovia magistri Stanislai
doctoris in decretis, vicarius ecclesie Cra-

coviensis, anno Dni MCCCCXXV obiit,
tempore pestis.

III. B. XVIII. Kal. Sept. Vigilia. **Stepha-
nus canonicus obiit.** Nicolaus vica-
rius obiit. Anno Dni MCCCC quadragesi- 3
mo octavo, feria quarta in vigilia as-
sumptionis sancte Marie, reverendissimus
pater dnus Wincencius Koth de Dambno
nobilis Polonus de domo Dolywa archiepis-
copus Gneznensis, in castro sdo archiepisco- 10
pali Unyeow moritur, et sabbatho subsequen-
ti in Gneznensi ecclesia sepelitur. Cui dnus
Wladislaus episcopus Wladislaviensis suc-
cedit

C. XVII. Kal. Assumptio s. Marie virginis. 15

XII. D. XVI. Kal. Ursacy confessoris. **Do-
manus decanus obiit.**

I. E. XV. Kal. Octava s. Laurencii. Anno Dni
MCCCCXIII feria sexta post assump-
tionem sancte Marie Jacobus ...²⁾ 20

Dnus Swenthoslaus vicarius, vicecustos et al-
tarista ecclesie Cracoviensis, ac rector pa-
rochialis ecclesie in Cirznychow, frater fra-
ternitatis vicariorum dicte Cracoviensis ec-
clesie, anno Dni MCCCLXXX quinto obiit. 25

F. XIII. Kal. Agapyti martyris. Anno Dni
MCCCLV³⁾.

IX. G. XIII. Kal. Magni martyris

Petrus archiepiscopus obiit⁴⁾ Gnez-
nensis. 30

A XII. Kal. Stephani regis Hungarie. **Bo-
gufalus prepositus obiit.** Albertus
vicarius obiit.

¹⁾ przekreślono cynobrem. ²⁾ Tu 7 wierszy tekstu wyskrobano; widać tylko niektóre
słowa: cruciferorum de Thorun... auxiliante prost... quinquaginta millia... vexilla... et
duobus... fratres exercitus itd. ³⁾ tu wiersz 1 wyskrobano. ⁴⁾ Roku 1092; ob. Dług.
Hist. IV. 323.

XVII. B. XI. Kal. Privati martyris.

VI. C. X. Kal. Octava s. Marie. **Albertus archidyaconus obiit.**

D. IX. Kal. Vigilia.

5 XIII. E. VIII. Kal. Bartholomei apostoli.

Anno Dni MCCCC vicesimo sexto in die sancti Bartholomei pater optimus et venerandus dnus Andreas Lyaskary episcopus Poznaniensis in castro patrimonii sui
10 Goslavicze, quod ipse muris erexerat moritur, et in ecclesia sua Poznaniensi sepelitur. Nobilis polonus de domo Godzamba.

Anno Dni MCCCC quinquagesimo secundo,
15 vicesima quarta Augusti, clarissimus et venerandus pater dnus Johannes de Elgoth decretorum doctor insignis scolasticus et canonicus Cracoviensis, nobilis de domo Wyenyewa, regressus ex Hierusalem moritur et tumulatur in ecclesia Cracoviensi. Hic caput sancte Cordule argente ornavit in ecclesia Cracoviensi.

III. F. VII. Kal. Gervasii martyris. **Cristinus canonicus obiit.**

25 Sub anno Dni MCCC nonagesimo in vigilia s. Johannis baptiste decollationis, ipso die sancti Augustini episcopi, cruciferi tam de Prussia, quam de Liffant ante Vilnam cum Witowdo duce terre Litwaniæ accesserunt impetuose et dictam civitatem et castrum Vilnense circumvallaverunt, ac castrum dictum¹⁾...

G. VI. Kal. Herenei et Habundi martyrum.

XI. A. V. Kal. Ruphi martyris. **Nicolaus**

custos obiit. Georgius vicarius ecclesie Cracoviensis obiit, sub anno Dni MCCCCLXXX primo, oretur pro eo.

XIX. B. IIII. Kal. Augustini episcopi et confessoris. **Dobegneus canonicus obiit.** Stanislaus vicarius obiit. Johannes de Gardlicza canonicus Cracoviensis obiit, sub anno nativitatis Dni MCCCCLXXX primo.

Anno Dni MCCCCL tercio venerandus pater dnus Johannes de Capistrano ordinis Minorum vir mire sanctitatis, Siculus natione, invitatus litteris dni Sbignei cardinalis Cracoviensis, intrat Cracoviam, ubi octo mensibus prope quolibet die predicavit, et multos languidos curans, et multis virtutibus ac prodigiis clarescens

C. III. Kal. Decollatio s. baptiste.

VIII. D. III. Kal. Felicis et Adaucti martyrum.

E II. Kal. Paulini episcopi et confessoris. **Dux Conradus obiit,** Jacobus vicarius obiit.

SEPTEMBER.

FERT.

Tercia Septembris et denus fert mala membris.

Sydere virgo tuo Bachum September opimat²⁾.

September habet dies XXX lunas XXX.

Luna eius in hora diei nona accenditur.

Nox habet horas XII dies XII.

XVI. F. Kal. Septembris Egydii abbatis.

Albertus vicarius obiit.

Anno Dni MCCCCLXXXI Petrus vicarius olim de omnibus sanctis obiit. Venerabilis dnus

¹⁾ dalszych kilka wierszy wyskrobano. ²⁾ Tak Beda Ephemeris XII mensium Rom. i De natura rerum rozdz. 16; opinat rękop.

Johannes Rey de Shumsko prepositus sancti Michaelis et canonicus Cracoviensis obiit, MCCCCLXVIII.

V. G. III. Non. Justi episcopi. Anno Dni MCCCCLXXVII obiit Sebastianus rector ecclesiae de Slaucovia, oretur pro eo.

MCCCCXXXVI die solis dnus Albertus Jastrzamyecz Derslai de Lubnicza, primo in Poznaniensi, deinde Cracoviensi episcopus, et ultimo in Gneznensi archiepiscopus ecclesiis fuerat, obiit et in eadem Gneznensi sepultus ecclesia, requiescit in Domino, oretur pro eo¹⁾.

A. III. Remacii episcopi et confessoris. **Johannes canonicus obiit.** Gregorius vicarius obiit. Anno Dni MCCC nonagesimo primo, tercio die mensis Septembris obiit magister Nicolaus Dytkonis de Coszowie²⁾ vicarius et altaris huius ecclesie, qui legavit libros decretales sextum, et duas summas Pisani vicariis, oretur pro eo.

XIII. B. II. Non. Marcelli martyris. Petrus vicarius obiit et vicecustos Cracoviensis, et canonicus sancti Egidii ecclesiarum, qui dotavit duo altaria, videlicet conceptionis beate virginis ac sancti Leonardi³⁾, et in morte sua legavit vicariis eiusdem ecclesie viginti marcas, oretur pro eo, MCCCCLX.

Dominus Nicolaus dictus Gethca vicarius et frater fraternitatis dominorum vicariorum ecclesie Cracoviensis, anno Dni MCCC nonagesimo quinto obiit.

II. C. Non. Victorini martyris

Anno Dni MCCC octuagesimo secundo Lodovicus rex Ungarie et Polonie⁴⁾ obiit in Ungaria, sine prole masculino, cui senior filia nomine Maria in Ungarie regno successit, alia filia nomine Hedvigis in Polonie⁵⁾ regnum successit, ob defectum sexus masculini.

D. VIII. Idus. Magni confessoris. **Gregorius praepositus Cracoviensis obiit⁶⁾.**

X. E. VII. Idus. Regine virginis. **Baldvini⁶⁾ episcopus obiit⁶⁾.** Obiit Stanislaus vicecustos frater noster, oretur pro eo, MCCCCLX Anno Dni MCCCC undecimo reverendissimus pater dnus Nicolaus Curovsky archiepiscopus Gneznensis de armis Srzenyewa in Ropeczicze moritur, et reductus in Gneznensi ecclesia sepelitur. Huic dnus Nicolaus de Sandomiria, de domo Tramby, tunc archiepiscopus Haliczensis et regni Polonie vicecancellarius²⁰⁾ succedit, in Haliczensensem vero que tunc in Leopolim fuit translata, dnus Johannes Rzeszowski prepositus sancti Michaelis in castro Cracoviensi promovetur.

F. VI. Idus. Nativitas s. Marie. Obiit Dominicus²³⁾ vicarius et vicecustos ecclesie Cracoviensis frater noster, anno Dni MCCCCLXXI. Anno Dni MCCCC quinquagesimo tercio fundatur monasterium fratrum Minorum de observantia, per dnum Sbigneum cardinalem et episcopum Cracoviensem, in area dni Johannis de Oleschnicza palatini Sandomiriensis in Stradomya, et eodem

¹⁾ polonus nobilis de domo Jastrzambeczi dodano tu później inną ręką. ²⁾ De Gorlicze marcas napis na brzegu. ³⁾ ...ce de Weliczka solvit marcas pro anniversario napis na brzegu.

⁴⁾ Według Jana z Czarnkowa (str. 721) i Dług. Hist. X. 68 uparł 14 września. ⁵⁾ Tu kilka wierszy wyskrobano. ⁶⁾ roku 1109 ob. Dług. Hist. IV. 387.

die dedicatur ecclesia conventualis in loco eodem, in honore sancti Bernhardini confessoris.

XVIII. G. V. Idus Gorgonii martyris. Slavos canonicus obiit. Anno Domini MCCCC quinquagesimo, decima sexta die Septembris, reverendus pater dnus Nicolaus Lyaszoczsky episcopus Wladislaviensis, nobilis de domo Dolanga, in villa dicta plebs Turini prope Camerinum, in Italia moritur, et in ecclesia katedrali Camerinensi sepelitur, huic successit dnus Johannes Gruszczinsky de domo Rose.

VII A. III. Idus. Theodardi et Danielis episcoporum et martyrum.

B. III. Idus. Prothi et Jacincti martyrum. Fulco episcopus Cracoviensis obiit. Nicolaus et Johannes vicarii obierunt.

Obiit Johannes Polska frater noster XI die mensis Septembris, vicarius honorabilis viri dni Johannis de Bresc, anno Dni MCCCCLXXIII.

XV. C. II. Idus. Juvencii martyris.

Anno Dni MCCCC quadragesimo, feria secunda infra octavas nativitatis sancte Marie, magnificus dnus Dobeslaus de Oleschnicza palatinus Sandomiriensis obiit, et undecim filios videlicet Johannem subcamerarium Premisliensem, Petrum venatorem Sandomiriensem, Jacobum canonicum Cracoviensem, Paulum, Nicolaum, Andream, Sigismundum, Demetrium, Victorinum, Shigneum et Martinum vivos reliquit. Franciscus vicarius et altaris ecclesie Cracoviensis obiit anno Dni MCCCCLXXXVII.

III. D. Idus. Philippi martyris. Obiit Johan-

nes dictus Malpa altaris ecclesie Cracoviensis frater noster, oretur pro eo. Anno Dni MCCCCLXXXVI.

E XVIII. Kal. Octobris Exaltacio s. crucis. Cornelii et Cypriani martyrum. Petrus custes obiit.

Johannes de Tarszek canonicus frater noster obiit, anno Dni MCCCCLXXIX.

XII. F. XVII. Kal Nicomedis martyris. Albertus canonicus obiit. Anno Dni MCCC nonagesimo primo obiit magister Johannes Pomeranus canonicus Cracoviensis, oretur pro eo.

Anno Dni MCCCCLXXX secundo Semovitus dictus Semco dux Maszovie post obitum Lodovici regis Ungarie et Polonie, terram Cuyavie per quamdam tradicionem subintravit et castrum civitatis in possessionem recepit. Item anno Dni MCCCCLXXX tercio Demetrius cardinalis presbiter Strigonensis et Sigismundus marchio brandenburgensis cum multo exercitu Ungarorum, Walachorum et Yaszorum Cracoviam intraverunt, domino cardinali ad Ungariam revertente, memoratus marchio cum exercitu predicto et cum multis Polonis, contra ducem Semconem exeuntes, oppida et villas devastarunt, et igne consumpserunt.

I. G. XVI. Kal Lucie virginis. Johannes vicecustos obiit. Nicolaus rector ecclesie de Gdow frater noster, sagittatus per patrum ipsius ecclesie obiit, anno Dni MCCCC primo.

A. XV. Kal. Lamberti episcopi et martyris. Lidfridus abbas Tinciensis et Cracoviensis canonicus obiit. Clemens vicarius obiit. Mathias Laurency decretorum

doctor canonicus Cracoviensis, sub anno Dni MCCCLXXX secundo obiit, benefactor scolarium. Item Albertus de Słomniki vicarius Cracoviensis, obiit eodem die.

IX. B. XIII. Kal. Florentini martyris. Obiit venerabilis pater dnus Jaroslaus¹⁾ quondam Gnezniensis archiepiscopus, benefactor vicariorum. Anno Dni MCCCC quinquagesimo quarto dnus Kazimirus III rex Polonie et magnus dux Lithvanie, circa opidum Chojnicza cum Bohemis et Almanis, qui magistro et ordini cruciferorum veniebant in auxilium prelio decertans, quamvis omnes hostium acies agminaque prostravisset pro victo se reputantes, ex prelio cum militibus suis discessit, et hostes tam victoria quam tabernaculis Polonorum, magna tunc potencia refertis, potiuntur.

C. XIII. Kal. Goerici episcopi.

XVII. D. XII. Kal. Vigilia. Gedco episcopus obiit. Venerabilis pater dnus Prandota episcopus ecclesie Cracoviensis, qui multas hereditates, libertates et alia bona ecclesie sue procuravit, sub quo sanctus Stanizlaus de tumultu levatur, canonizatur, et katalogo sanctorum ascribitur, obiit. Obiit Bartko rector ecclesie sancti Michaelis de Rupella, sub anno Dni MCCCLXXXVI; oritur pro eo.

VI. E. XI. Kal. Mathei apostoli et evangeliste.

F. X. Kal. Mauricii martyris, et sociorum eius. Reverendus Petrus vicarius Cracoviensis anno Dni MCCCCXXV obiit tempore pestis. Obiit Johannes Bartholomei de Zawichost magister in artibus et licenciatus in iure canonico; canonicus Scarbimiriensis, sub anno Dni MCCCLXX secundo. Albertus de Clobuczsko altaris beatorum Cosme et Damiani martyrum, et plebanus de antiqua Brzeszko, obiit sub anno Dni MCCCCIII. Anno Dni millesimo quadringentesimo sexagesimo, vicesima secunda Septembris obiit reverendissimus in Christo pater dnus Thomas de Strzampino episcopus Cracoviensis in suo castro Iszlsza²⁾ et in ecclesia Cracoviensi prope hostium sacristie sepelitur.

XIII. G. IX. Kal. Tecle virginis. Lini pape et martyris. Obiit Nicolaus vicarius frater noster. Abraham vicarius et vicecustos ecclesie Cracoviensis obiit anno Dni MCCCLXXX secundo, iste fuit sedulus servitor in ecclesia Cracoviensi.

III. A. VIII. Kal. Ruthberti episcopi³⁾.

Jacobus Gassava vicarius et altaris ecclesie Cracoviensis obiit anno Dni MCCCLXXX secundo. Obiit honorabilis vir dnus Derlaus prepositus Wysliciensis, canonicus ac cancellarius Cracoviensis, sub anno Dni millesimo trecentesimo octuagesimo secundo.

B. VII. Kal. Firmini martyris.

XI. C. VI. Kal. Cypriani episcopi et martyris.

XIX. D. V. Kal. Translacio s. Stanyzlai martyris. Cosme et Damiani martyrum.

¹⁾ Według kat. arcyb. gnieźnieńskich (rękop. bibl. Oss. nr. 619. 65) umarł 16 września 1377 r. ²⁾ Ilża w województwie sandomierskiem. ³⁾ przekreślono cynobrem.

Obiit Otto archidiaconus Cracoviensis. Item
sub anno a nativitate Dni millesimo tre-
centesimo nonagesimo septimo, Sigismundus
rector et tutor regni Ungarie, congregans
5 diversarum nacionum et gencium multitudi-
nem, fecit belli congressum in metis regni
predicti cum Berzud rege Turcarum, de
quo bello ipse Sigismundus cum paucis viz
evasit, et dictarum nacionum quasi innu-
10 merabilis multitudo sub gladio Turcorum
cecidit predictorum.

E. III. Kal. Wenczlai martyr is Johannes
vicarius obiit Andreas vicarius dni Bodza-
the procuratoris frater noster, sub anno
15 Dni MCCCLXXII. Obiit Bartholdus Bar-
tossy vicarius et signator ecclesie Craco-
viensis anno Dni MCCCLXXXII.

VIII. F. III. Kal. Memoriu s. Michaelis.
Petrus plebanus de Opathowecz obiit, qui con-
20 tulit X marcas grossorum ad opus ecclesie.
Anno Dni M^o quadringentesimo duodeci-
mo, reverendus pater dnus Petrus Wisch
episcopus Cracoviensis, per Johannem vi-
cesimum tercium, quasi delirus esset ab
25 episcopatu Cracoviensi in Poznaniensem
transfertur, dno Alberto episcopo Pozna-
niensi in eius locum surrogato.

G. II. Kal. Jeronimi presbyteri.

OCTOBER.

50

AUREA.

Tercius et denus sicut mors est alienus.

Equat et October sementis tempore librum¹⁾.

October habet dies XXXI lunas XXIX.

Luna eius inter nonam et vesperum accenditur.

35 Nox eius habet horas XIII dies X.

XVI. A Kal. Octob. Remigii episcopi et confessoris.

¹⁾ Bedae Ephemeris itd. jak wyżej.

Anno Dni MCCCLIII Franciscus dictus Dur
canonicus Cracoviensis obiit. Albertus vica-
rius obiit. Anno Dni MCCCLXXV obiit
Johannes Jarandi canonicus Cracoviensis et
scolasticus Lanciciensis, oretur pro eo. An-
no Dni millesimo quadringentesimo qua-
dragesimo nono, reverendissimus pater
dnus Sbigneus episcopus Cracoviensis,
in ecclesia sua Cracoviensi cum magna
solemnitate et maxima baronum clerique
et populi frequentia cardinalatus susce-
pit insignia, sibi ex parte sanctissimi
patris dni Nicolai pape quinti, per Jo-
hannem Dlugosch canonicum Cracovien-
sem delata, quibus ante uti nolebat, li-
cet esset anno millesimo quadringentesimo
quadragesimo per dnem Eugenium quar-
tum et Felicem quintum cardinalis creatus.

V. B. VI. Non. Leodegary martyr is.

Boguzudus canonicus obiit.

XIII. C. V. Non. Duorum Evaldorum presbi-
terorum.

Paulus Schaffrannecz anno Dni MCCCCXXV
tempore pestis obiit.

II. D. III. Non. Francisci confessoris.

Jacobus rector ecclesie de Gorzicz quondam
canonicus Cracoviensis obiit frater noster,
anno Dni MCCCLXXVIII de domo Parstek.
Anno Dni MCCCCXXXIII magnificus dnus
Johannes de Sczecoczini castellanus Lu-
blinensis et capitaneus Dobrinensis obiit,
qui fuit vir mansuetus, modestus et ti-
mens deum. Dimisit tres filios: Petrum
Vada regni Polonie vicecancellarium, Do-
beslaum et Johannem.

E. III. Non. Marciani martyr is.

X. F. II. Non. Caprasy martyris.

G. Non. Marci pape.

XVIII. A VIII. Idus. Demetry martyris.

Pribislaus vicarius obiit. Item Petrus vicarius frater noster obiit.

VII. B. VII. Idus. Dionisii episcopi sociorumque eius.

Obiit Gregorius frater noster vicarius dni Jacobi.

C. VI. Idus. Gereonis sociorumque eius, martyrum.

Anno Dni millesimo quadringentesimo decimo factum fuit prelium prope opidum Coronow, inter gentes Wladislai regis Polonie et ordinis cruciferorum de Prussia, in quo captus fuit Michael Kuchmeister crucifer, qui postea electus fuit in magistrum generalem. Et multi milites regis Hungarie, Boemi, Slezite, Bavari, Rynenses, Suevi, Saxones et alie gentes theutonice nationis, et multi ex eis notabiles interfecti, de parte regis predicti duobus tantummodo interfectis, persona regis mirabiliter dei suffulta auxilio, de hostibus predictis victoriose triumphavit, feria IX in die Gereonis.

XV. D. V. Idus. Scini martyris.

Johannes Czelej canonicus obiit.

IIII. E. IIII. Idus Burchardi confessoris.

Theodericus canonicus obiit. *Johannes plebanus de Dzekanowicze dictus Cosel frater noster, oretur pro eo. Anno Dni MCCC nonagesimo quinto obiit Marcus Marci de Pilchowicze dictus Slodziey canonicus Cracoviensis et plebanus in Przimantow*

F. III. Idus. Athanasii episcopi.

Anno Dni millesimo CCCC vicesimo. Vene-

rabilis vir dnus Derslaus scolasticus Vladislaviensis et canonicus Cracoviensis ecclesiarum, clausit diem suum extremum, frater et specialis benefactor vicariorum, oretur pro eo.

5

XII. G. II. Idus. Calixti pape et martyris.

I. A. Idus. Hedvigis ducisse.

Hanca institrix uxor Jurziconis soror nostra anno Dni MCCCCLXXI obiit, oretur pro eius anima.

10

Anno Dni millesimo trecentesimo octuagesimo quarto, die dominico, Hedvigis filia regis Lodovici Ungarie et Polonie, in ecclesia Cracoviensi per dnem Bodzantham archiepiscopum Gnezensem, presente Demitrio cardinali Strigoniensi, Johanne Cracoviensi Johanne Cenadiensi episcopis, est in regem Polonie coronata, ob defectum sexus masculini domini regis Lodovici.

B. XVII. Kal. Novembris. Galli abbatis.

20

Sulyzlaus frater de Tincia, qui fuit huius ecclesie canonicus obiit.

Sub anno Dni MCCCCXXVI Pelka vicecustos ecclesie cathedralis obiit in die s. Galli, oretur pro eo. Anno Dni MCCCXXV ²⁵ *Kazimirus filius Wladislai regis Polonie ducit Annam in uxorem filiam Gedemini Litvani, et nupcie celebrantur sollempniter in Cracovia, quibus interfuerunt omnes duces Polonie.*

50

IX C. XVI. Kal. Florencii.

D. XV. Kal. Luce evangeliste.

Matheus Cracoviensis episcopus obiit.

Andreas canonicus obiit. Obiit Paulus Smolen vicarius, anno Dni millesimo CCCLXXX ⁵⁵ secundo.

XVII. E. XIII. Kal. Januarii sociorumque eius.

VI. F. XIII. Kal. Caprasy martyris. Translatio sancti Adalberti.

Obiit strenuus miles Clemens heres de Nas-senchovicz amicus vicariorum, sub onno

5 *Dni MCCCLXXIX oreitur pro eo*

G. XII. Kal. XI milia virginum. Detricus canonicus obiit.

XVIII. A. XI. Kal. Severi episcopi. Bogdanus prepositus obiit Stephanus

10 **archidiaconus obiit.**

III. B. X. Kal. Severini episcopi.

Obiit Katherina Domicella de Ruszcza.

C. IX. Kal. Columbani episcopi.

XI. D. VIII. Kal. Crispini et Crispiniani.

15 *XIX. E VII. Kal. Vedasti et Amandi episcoporum. Obiit Theodoricus vicarius. Mathias de Swoschowicze cancellarius Dobrinensis, cantor Sandomiriensis et canonicus Cracoviensis ecclesiarum, obiit anno Dni MCCC nonagesimo sexto, oreitur pro eo In anni-*
 20 *versario suo de domo quam edificavit cum Swanschcone fratre germano, quilibet ipsorum habet per tres fertones, in postico edicule sancti Petri sita, nobilis de domo*
 25 *Sirokomlya, et de villa Swanszkowicze prope Oppathow.*

F. VI. Kal. Vigilia. Millesimo quadringentesimo tricesimo Alexander alias Wytholdus dux magnus Lithvanie, diem suum
 30 *extremum clausit. Strenuus miles dnus Nicolaus dictus Penqssek heres de Wanchadlow obiit, anno Dni MCCCLXVI oreitur pro eo.*

VIII. G. V. Kal. Simonis et Jude. Gregorius civis de Velizzka cum sua uxore et Theo-

dorico patre donavit calicem ecclesie beati Stanislai. Obiit Petrus Talpis: vicarius anno Dni MCCCLXXII, oreitur pro eo. Johannes heres de Thanczyn dnus Cracoviensis et castellanus, benefactor vicariorum ecclesie Cracoviensis obiit sub anno Dni MCCCC quinto, oreitur pro eo.

A. III. Kal. Narcissi episcopi et martyris. Obiit Arnoldus scolasticus ecclesie Cracoviensis et nuncius sedis apostolice, anno Dni MCCCLXXI qui domum pro capitulo muro erexit, et censum eius S.¹) reliquit. Anno Dni millesimo CCCC decimo, feria quarta ipso die Narcissi episcopi, gentes regis Polonie Wladislai facto prelio et congressu campestri, cum gentibus ordinis cruciferorum de Prussia, ante opidum Thuchol, conversas in fugam plaga mirabili prostraverunt, ex quibus multi in lacu et paludine ac fossatis civitatis fugiendo sunt submersi, multi vero notabiles ex Boemis et Theutonicis ac Slezitis, qui cruciferis predictis in subsidium venerunt, fuerunt captivati.

XVI. B. III. Kal. Saturnini martyris. Boleslaus dux obiit M^o centesimo septuagesimo tercio.

V. C. II. Kal. Vigilia. Anno Dni millesimo quadringentesimo vicesimo quarto natus est Wladislaus filius Wladislai regis Polonie de matre Zophia regina, nata de Russie principibus, baptizatus anno Dni MCCCCXXV. in ecclesia cathedrali, in dominica die Carnisprivii.

¹) Tu kilka słów z brzegiem oprawiacz rękopismu odciął.

NOVEMBER.

DONA.

*Scorpius est quintus, et tercius est nece cinctus
Scorpius hybernium preceps iubet ire No-
vembrem¹⁾.*

November habet dies XXX lunas XXX.

Luna eius in vesperum accenditur.

Nox habet horas XVI dies VIII.

*Kal. D. Novemb. Festivitas omnium sancto-
rum. Nicolaus canonicus obiit.*

*XIII. E. IIII. Non. Commemoratio fidelium
animarum. Nicolaus vicarius obiit*

*II. F. III Non. Huberti episcopi et confes-
soris.*

G. II. Non. Modeste virginis.

*I. A. Non. Felicis presbiteri. Obiit dnus Ni-
colaus Scalca officialis Cracoviensis, qui
donavit aream suam vicariis ecclesie Cra-
coviensis in plathea castri Cracoviensis, o-
retur pro eo. Obiit sub anno Dni MCCCLXXVI,
oretur pro eo. Hic agitur anniversarium
Stanislai vitriatoris de domo drasin...²⁾um.
Obiit Laurencius vicarius ecclesie Cracovien-
sis, frater vicariorum, anno MCCCLXXXVII.
Obiit excellentissimus princeps Kazimirus
rex Polonie V die Novembris³⁾, anno Dni
MCCCLXX. Stanislaus de Skrzin canonicus
Cracoviensis obiit sub anno Dni MCCCLXXII.
Johannes Ruszka canonicus Gneznensis obiit
sub anno Dni MCCCLXXX primo, oretur
pro eo.*

*B. VIII. Idus. Leonardi confessoris. Indulgen-
tia XL dierum.*

*Segneus Włoszczegii canonicus Cracoviensis ob-
iit sub anno Dni MCCCLXXII. Anno Dni*

*millesimo quadringentesimo obiit nobilis
dna Anna uxor dni Johannis de Than-
czyn, cuius anniversarium agitur in cra-
stino beati Leonardi.*

XVIII. C. VII. Idus. Willibrodi episcopi.

5

VII. D. VI. Idus. Quatuor coronatorum.

E. V. Idus. Theodori martyris.

*XV. F. II/I. Idus. Leonis episcopi. Włodco
canonicus obiit. Anno Dni millesimo qua-
dringentesimo tricesimo octavo reveren- 10
dus pater dnus Stanislaus Czyolek epis-
copus. Poznaniensis nobilis de domo Czol-
konum Poznanie moritur, et in Pozna-
niensi ecclesia sepelitur. Huic per elec-
tionem canonicam succedit dnus An- 15
dreas de Bnyn nobilis de domo Lyo-
dzia. Anno Dni millesimo quadringente-
simo quadragesimo quarto Wladislaus ter-
cius Hungarie et Polonie rex, decima
Novembris prope castrum Kawarna in 20
Bulgaria cum Turcis certamine inito, ma-
xima in Turcos strage edita et pene
optenta victoria, Johanne de Hunyad Hun-
garie gubernatore cum Hungaris ab eo
fugiente vincitur, et cum Polonis quam 25
plurimis occiditur. Johannes maior Tar-
nowski, Spitko Jarosławski, Paulus Woy-
niczski de Senuo, Martinus Zawischi de
Garbow, Derslaus Wlostowski, Johannes
Pleszowski etc.*

30

*IIII. G. III. Idus. Martini episcopi et confes-
soris. Anno Dni MCCCLXXX secundo Bla-
sius vicarius ecclesie Cracoviensis frater no-
ster et altaris migravit ad Dnum, orate
pro eo Anno Dni millesimo quadringen- 35*

¹⁾ Bedae Ephemeris itd jak wyżej. ²⁾ tu głosek parę nieczytelnych. ³⁾ por. Jana z Czarnkowa s. 686.

tesimo primo obiit Johannes filius dni
Johannis de Thanczyn castellani Craco-
viensis¹⁾.

A. II. Idus. Cumberti episcopi et confessoris.

5 Obiit Nicolaus claudus vicarius ecclesie Cracovien-
sis frater noster, sub anno Dni MCCCLXXVIII,
oretur pro eo.

XII. B. Idus Bricii episcopi et confessoris.

I. C. XVIII. Kal. Decembris. Clementini marty-
10 ris. Obiit Egidius, in ipsius anniversario
solvit Mathias Arnsberg suique successores
perpetuis temporibus medium marcam gros-
sororum, in festo beati Martini, ratione orti
siti ex illa parte sancti Nicolai.

15 D. XVII. Kal. Fundani confessoris. Anno Dni
MCCCCXL secundo, XV Novembris, obi-
it venerabilis dnus Sandivogius custos
Cracoviensis, canonicus Poznaniensis. An-
no Dni M^o quadringentesimo sexagesimo
20 septimo, die Martis, quinta decima De-
cembris, Jodocus episcopus Wratislaviensis
frater ordinis sancti Johannis Ihiero-
solimitani, annis decem mensibus sex in
pontificatu exactis, in oppido Nissza mo-
25 ritur, et Wratislaviam relatus in ecclesia
maiori sepelitur, vir nobilis, doctus et
eloquens, de domo Rosarum. Cui per
postulationem canonicam Rudolphus e-
piscopus Lavantinus apostolice sedis in
30 regno Polonie legatus succedit, a Paulo
papa secundo confirmatus.

IX. E. XVI. Kal. Othmari abbatis. Obiit Jacobus
plebanus de Coniusa anno Dni MCCCLXXII,
oretur pro eo. Anno Dni MCCCXCIII^o.

Marcus de Slawcovia vicarius obiit frater
noster, oretur pro eo.

F. XV. Kal. Aniani confessoris. **Domanus
prepositus obiit**

XVIII. G. XIII. Kal. Octava s. Martini. **Bla-
seus canonicus obiit.**

VI. A. XIII. Kal. Sancte Elyzabeth. Anno
Dni MCCCLXX Lodivigus rex Hungarie
coronatur in regem Polonie per dnum Ja-
roslaum archiepiscopum Gnesnensem in ec-
clesia Cracoviensi. Anno Dni millesimo
quadringentesimo decimo septimo, in die
s. Elizabeth, dna Elizabeth Granowska in
ecclesia Cracoviensi per dnum Johannem
Rzeszowski archiepiscopum Leopoliensem
coronatur in reginam Polonie.

B. XII Kal. Ponciani martyris.

XVIII. C. XI. Kal. Columbani²⁾. **Frideri-
cus canonicus qui contulit sal
obiit. Valentinus canonicus obiit.**
Obiit magister Wenceslaus medicus canonicus
Cracoviensis, prebendarius beate Marie Mug-
dalene, et rector ecclesie de Gorzicze, benefac-
tor vicariorum, sub anno Dni MCCCLXXXIII.

III. D. X. Kal. Cecilie virginis. Anno Dni
MCCCLV Petrus dictus Milosz (de altari
sancti Wincencii³⁾) scolasticus Cracoviensis
obiit, oretur pro eo. Obiit dnus Nicolaus
dictus Cozuch, anno Dni MCCCLXXVIII
qui fuit Gnzdnec.⁴⁾ prepositus⁵⁾ ei canonicus
Cracoviensis. Anno Dni MCCCCLVII in die
sancti Clementis domnus Ladislaus Bo-
hemie et Hungarie rex et Austrie dux
Prage de peste epidemie moritur et in

¹⁾ de Thanczyn i Cracoviensis na górze dopisano. ²⁾ przekreślono cynobrem. ³⁾ te
słowa niżej w osobnym wierszu napisane. ⁴⁾ głoski niewyraźne. ⁵⁾ tu słowo wyskrobane.

ecclesia Pragensi in sepulcro proavi sui Karoli sepelitur.

*E. IX. Kal. Clementis pape et martyris. Alexander canonicus obiit. Pasco¹⁾ filius Nicolai de Zaphiphost obiit bene literatus. Anno Dni millesimo quadringentesimo secundo honorabilis vir dnus Gregorius cantor Opatoviensis et canonicus Cracoviensis obiit, frater canonicorum, ore-
tur pro eo studiose.*

XI. F. VIII. Kal. Crisogoni martyris²⁾. Dux Lestco, quem filius Odonis inter fecit, obiit. Henricus canonicus eiusdem ecclesie et plebanus sancti Nicolai obiit. Michael Bronisii canonicus Cracoviensis et rector ecclesie de Woynicz obiit, anno Dni MCCCLXXXVII.

*XIX. G. VII. Kal. Katherine virginis. Lambertus episcopus obiit Cracoviensis. Mathias rector ecclesie de Rupella et altaris altaris corporis Christi nostra in ecclesia cathedrali, anno Dni MCCCLXXXX obiit. Obiit dnus Johannes dictus de Brest canonicus Cracoviensis, sub anno Dni MCCCLXXVI, ore-
tur pro eo, qui cuncta bona fratribus et ecclesie sancte fecit, necnon pauperibus etc.*

A VI. Kal. Basuli confessoris.

VIII. B. V. Kal. Maximini confessoris Dominus canonicus obiit.

*C. III. Kal. Julii et Eusebii. Anno Dni millesimo tricentesimo octuagesimo quinto obiit honorabilis vir dnus Radomirus custos ecclesie sancti Michaelis castri Cracoviensis, necnon canonicus Visliciensis frater noster, ore-
tur pro eo sudorose.*

XVI. D. III. Kal. Vigilia. Vicardus canonicus obiit.

V. E II. Kal. Andree apostoli. Gregorius civis Cracoviensis frater noster obiit. MCCCCXXVII in festo sancti Andree apostoli, que fuit 5 dies dominica, natus est Kazimirus filius Wladislai regis Polonie de Zophia regina predicta secundus, et baptizatus in die beati Thome apostoli.

DECEMBER.

10

FIDELI.

Septimus exsanguis, virosus denu ut anguis. Terminat architenens³⁾, medio sua signa December.

December habet dies XXXI lunas XXIX. 15 Luna eius inter medium vesperi et noctis accenditur.

Nox habet horas XVIII dies VI.

F. Kal. Decemb. Aggerici episcopi et martyris.

*Anno Dni millesimo quadringentesimo vigesimo secundo defunctus est reverendissimus pater dnus Nicolaus archiepiscopus Gneznensis, in convencionem habita inter prelatos et barones regnorum Polonie et Hungarie, in terra Czipsiensi, 25 in villa Lubicza, qui in concilio Constanciensi regnum et famam Polonie nimia sua liberalitate et virtutibus quibus pollebat, ultra multos decoravit, ore-
tur pro eo; et in Parisiis magnam fecit so- 30 lempnitatem toti universitati studii sumptus magnificos faciendo invitata tota predicta universitate ad prandium sollempne pro regni honore.*

XIII. G. III. Non. Longini martyris. Pristia-

¹⁾ inną ręką z końca XIII wieku. ²⁾ przekreślono cynobrem. ³⁾ arcitenens u Bedy Ephemeris itd. jak wyżej.

nus vicarius obiit. Anno Dni millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, altare sancti Martini in titulo est extinctum. In quo capitulum ecclesie Cracoviensis notariatum sibi procuravit, dando ipsum in officium manuale honorabili dno Nicolao de Przywyeczczino de armis Nalancz, baccalaureo in decretis, notario ipsorum primo.

10 A. III. *Non Cassiani martyris.*

X. B. II. *Non. Barbare virginis*

C. *Non. Dalmatii martyris.*

XVIII. D. VIII. *Idus. Nicolai episcopi et confessoris. Micul¹⁾ archidiaconus qui*

15 **contulit Thane obiit.**

VII. E. VII. *Idus. Octava sancti Andree apostoli²⁾. Dux Bolezlaus Pudicus filius Lestronis obiit.*

Anno Dni millesimo trecentesimo septuagesimo

20 *sexto obiit strenuus miles dnus Johannes dictus Kmitha, heres de Wysznece, capitaneus Cracoviensis, sagittatus per Ungaros, qui fuit maximus pacis amator, et iusticie, oretur pro eo.*

25 F. VI. *Idus. Eucharii episcopi. Obiit Laurencius Andree de Gorzkow baccalaureus iuris canonici altarista altaris sancti Ladislai ecclesie Cracoviensis, sub anno nativitat*
Dni MCCC nonagesimo octavo, in studio
30 *Pragensi obiit, oretur pro eo. Anno Dni millesimo quadriungentesimo tricesimo octavo, dnus Sigismundus Romanorum im-*

perator, Hungarie et Bohemie rex moritur, et in Varadino sepelitur. Cui succedit in omnia regna dnus Albertus dux Austrie, gener suus.

XV. G. V. *Idus. Leucadie virginis³⁾. Anno Dni millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio venerabilis pater dnus magister Paulus de Zathor decretorum doctor canonicus Cracoviensis obiit Qui quadraginta annis officium predicature in eadem ecclesia Cracoviensi fructuose et assidue gessit. Qui duas ecclesias parochiales videlicet in Golaczovo et in Dzerzazna ex integro a fundamentis inicians. Item in Raciborowicze chorum pulcerrimo muro consumavit. Vir celebris et in vulgari sermone ad populum in etate sua nulli secundus.*

III. A. IIII. *Idus. Eulalie virginis³⁾.*

B. III. *Idus Damasii pape.*

XII. C. II. *Idus. Hermogenis confessoris³⁾.*

Fulco decanus Cracoviensis qui contulit ad opus ecclesie septuaginta marcas argenti obiit. Sub anno Dni MCCCCLXVI Bodzatha episcopus Cracoviensis obiit.

I. D. *Idus. Lucie virginis. Anno Dni MCCC quadragesimo nono Martinus Bariczka vicarius ecclesie Cracoviensis mandato dni Kazimiri regis Polonie capitur, et sequenti nocte in flumine Visla submergitur, pro eo, quod processibus regem monuerit apostoli-*

¹⁾ Łęłowski, który w wydaniu swoim tego kalendarza wiele ustępów poopuszczał, inne źle czytał a niekiedy pozwalał sobie robić drobne dowolne zmiany, zamienił Mikul na Michael i omylił Roepella. Obacz Pertz SS. XIX. 596 przypisek 44. Porównaj rocznik kapitułny str. 802. ²⁾ przekreślono cynobrem. ³⁾ przekreślono.

cis, ut pellicibus reiectis in continencia viveret coniugali, et bona ecclesie Cracoviensis non gravaret¹⁾.

*E. XIX. Kal. Januarii. Nycasii episcopi et martyris. **Vecco canonicus obiit.***

IX. F. XVIII. Kal. Maximini presbiteri²⁾.

Albertus Cristini de Turba canonicus Cracoviensis frater noster, qui multa bona fecit vicariis ecclesie eiusdem obiit, sub anno Dni MCCCCLXXXIII, oretur pro eo.

G. XVII. Kal. Valentini martyris³⁾. Anno Dni MCCCCLVI dnus Sbigneus decanus Cracoviensis obiit, oretur pro eo. Johannes Sadowski vicecustos, qui fundavit altare sancti Johannis evangeliste ante portam latinam, frater noster obiit, sub anno Dni MCCCCLXXX primo, oretur pro eo; et de eodem altare...³⁾

*XVII. A. XVI. Kal. Ignacii martyris²⁾. **Cristianus cantor obiit.** Anno Dni MCCCC tricesimo tercio obiit dominus Nivogneus Strzeskonis de Dobra cantor Visliciensis.*

*VI. B. XV. Kal. Honorati episcopi. **Lambertus canonicus obiit.***

C. XIII. Kal. Nemesii martyris.

Dnus Ser...³⁾, miles Johannes Jura castellanus Cracoviensis magnus fautor vicariorum et promotor obiit, sub anno Dni MCCCCLXIII, oretur pro eo. Anno Dni millesimo quardringentesimo vicesimo tercio, die dominica ante festum sancti Thome apostoli, consecratus est dnus Sbigneus in episcopum Cracoviensem in ecclesia ca-

thedrali, per dnum Johannem de Rzeschow archiepiscopum Leopoliensem, de mandato et licentia sedis apostolice speciali, qui postea ipso die nativitatis Dni primam missam suam in predicta ecclesia celebravit.

XIII. D. XIII. Kal. Vigilia.

III. E. XII. Kal. Thome apostoli.

Anno Dni MCCCCXXII^f honorabilis vir dnus Stanislaus de Usze rector et benefactor ecclesie in Moravicza moriebatur, oretur pro eo studiose.

F. XI. Kal. Triginta martyrum⁴⁾. Anno Dni MCCCXLVI dedicatio altaris maioris ecclesie cathedralis. 15

XI. G. X. Kal. Victorie virginis⁴⁾. Anno nativitatis Dni MCCCCLXXI obiit Stanislaus canonicus Cracoviensis, et plebanus ad omnes sanctos, frater communitatis.

*XIX. A. IX. Kal. Vigilia Domini nostri Jesu Christi. **Judith regina Polonie que contulit Chroppi⁵⁾ obiit.** Anno Dni MCCLXXXVII Telebuga et Nogay principes Tartarienses ante Cracoviam veniunt⁶⁾* 25

B VIII. Kal. Nativitas Domini nostri Jesu Christi

Anno Dni millesimo trecentesimo nonagesimo octavo Petrus vicecustos, vicarius et altarista ecclesie cathedralis Cracoviensis obiit, oretur pro eo. 50

VIII. C. VII. Kal. Stephani prothomartyris. Reverendissimus pater dnus Bodzatha ar-

¹⁾ et... gravaret inną ręką dopisano. ²⁾ przekreślono. ³⁾ wyskrobano. ⁴⁾ przekreślono cynobrem. ⁵⁾ O tej darowiznie obacz Długosza Liber Beneficiorum I, 273 i 620. ⁶⁾ Anno... veniunt pismo drugiej ręki, ale jeszcze z wieku XIII.

- chiepiscopus sancte Gneznensis ecclesie obiit, sub anno Dni MCCCLXXX nono, oratur pro eo Dum annis septem in sede Gneznensi sedisset, genere nobilis de villa
 5 Scheligy prope Cunow, de domo et familia Scheligarum, medium orbem lune cruce in medio superposita in campo rubeo deferencium, in Gneznensi ecclesia in capella sumptibus suis fabricata sepultus.
- 10 D. VI. Kal. Johannis apostoli et evangeliste. XVI. E. V. Kal. Innocentum martyrum Obiit Nicolaus Calvus vicarius frater noster, sub anno Dni MCCCLXXXIII. Item Nowko vicethesaurarius regis altarista dne regine Hedvigis, orate pro eo, qui fuit benefactor vicariorum, X marcas contulit in fine.
- V. F. IIII. Kal. Thome episcopi et martyris. G. III. Kal. Perpetui confessoris. Obiit Petrus vicarius frater noster.
- II. A. II. Kal. Silvestri pape et confessoris. Jaco¹)

KALENDARZ WŁADYSŁAWSKI.

Katedra kujawska z Kruszwicy niegdyś do Władysławia czyli Włocławka nad Wisłą przeniesiona miała także kalendarz, w którym przygody znaczniejsze kościoła i kraju zapisywano. Oryginał jego zaginął, a przechowały się tylko kopie z wieku XV. Znajdują się przy
 15 kronikach Boguchwała i Janka w pięciu kodeksach, mianowicie Ottoboniańskim (I, Sędziwoja z Czechła (II), Stanisława Augusta (III, Wrocławskim (VI) i Sieniawskim (VIII). któreśmy wyżej na str. 605 i dalszych opisali. O ile z kopii tych sądzić można, pisany był ten kalendarz w wieku XIV, z wyjątkiem bowiem jednego zdarzenia odnoszącego się do ostatnich lat wieku poprzedniego, wszystkie inne są z wieku XIV, a wymieniony jest przy każdym rok, co
 20 już samo na czas późniejszy tych zapisowań wskazuje. Do dziejów tedy wieku XIV podano w nim nie obfity wprowadzie, ale dość ważny i ciekawy materiał.

Wydał go na początku zeszłego wieku Somersberg w tem pogmatwaniu z rocznikami innymi i kronikami, w jakim się w kodeksie wrocławskim i innych znajduje. Przed kilkoma laty okazało się nowe jego wydanie w zbiorze pertzowskim na podstawie kodeksu Ottoboniańskiego i
 25 Wrocławskiego opracowane przez Roepella i Arndta. Do wydania, które teraz czytelnikom dajemy, starano się korzystać według możliwości ze wszystkich pięciu kodeksów, a odmianki ich oznaczono temiż liczbami, co przy kronice Jana z Czarnkowa.

Po kalendarzu następuje w rękopismach pomienionych kilka historycznych spominek, prawdopodobnie w Władysławiu pisanych i takowe także tu dołączamy.

- 30 Anno Domini 1324 6 Idus Ianuarii²), dominus Mathias consecratur in episcopum

Przedz. I, wiersz 30 Anno» przed tem kodeksy II i III mają nadpis frakturą: De consecratione Michaelis in episcopum. — Przedz. II, wiersz 30 Mathias» Michael rękopp.

¹) Niedokończone imię Jacobus zamyka na str. 105 cały kalendarz. ²) 8 stycznia.

Wladislaviensem¹⁾ in Avinione per venerabilem patrem dominum Petrum episcopum Prenestensem cardinalem.

stycznia 14. Item 19 Kalendas Februarias eligitur dominus Iaroslau archidiaconus Cracoviensis in archiepiscopum Giecznensem, anno Domini **1342**.

stycznia 28. Item 5 Kalendas Februarias consecratur dominus Albertus Paluka in episcopum Poznaniensem, anno Domini **1348**.

lutego 8. Item 6 Idus Februarii Premislius rex Polonie occisus est in Rogosznio sub anno Domini **1296**.

lutego 14. Item 16 Kalendas Marcii obiit reverendus in Christo pater dominus Iohannes Dolywa²⁾ episcopus Poznaniensis, qui bene vivendo largus fuit, anno Domini **1335**.

marca 12. Item 4 Idus Marcii obiit domina Anastasia, ducissa Lanciciensis et quondam Dobrinensis, relicta domini ducis Semoviti, fratris domini Wladislai regis Polonie, sub anno Domini **1335**.

marca 4. Item 4 Nonas Marcii obiit inclitus prin-

ceps dominus Wladislaus rex Polonie in castra Cracoviensi anno Domini **1333**.

Item dominus Michael episcopus Wladislaviensis vixit 40 annis; dominus Wolimirus 23 annis; dominus Albertus 13 annis; dominus Woyslaus 16 annis; dominus Gerwardus 23 annis.

Item 9 Kalendas Maii³⁾ crematur ecclesia Wladislaviensis cathedralis, simul cum domibus canonicorum et prelatorum in civitate predicta antiqua, per fratrem Kerstanum et alios fratres et homines de domo Theutunica, qui tunc temporis, manu armata exiverunt de castro Dobrinensi ad spoliandam et impugnandam terram Cuyavia⁴⁾, anno Domini **1329** tempore domini Mathie episcopi Wladislaviensis, cui erat per dominum Iohannem papam XXII in ipsa ecclesia de episcopatu provisum, ipso domino Mathia in Avinione existente⁵⁾. 20

Item 3 Idus Marcii⁶⁾ dominus Troydinus dux Mazovie obiit anno Domini **1341**.

Item 3 Idus Aprilis⁷⁾ obiit dominus Nan-

Przedz. 1, wiersz 1 in Avinione» niema VI, VIII. — 3 Prenestensem» penestensem II, III, VI, VIII. — 4 Item» przed tem II ma nadpis frakturę: De electione Jaroslai. — 11 Item... 1296» to zdarzenie ma na początku kalendarza VIII. — Premislius» Przemislius VI, VIII. — 12 Rogosznio» Roga sua VI, VIII. — 15 in Christo» tak II; niema I, VI, VIII: przy tym ustępie ma II na brzegu napis: Iohannes Dolywa epi. Poznaniensis — Przedz. II, wiersz 6 Woy-slaus» tak II; Wislaus inne. — Gerwardus» Bernhardus II; Gernardus VIII. — 8 Maii» niema VIII. — 12 et homines» niema VI, VIII. — 17 episcopi» opuszczono w wyd Pertza. — e-rat» e. datum VIII. — 21 Item... 1341» Item anno dni 1341 Idus Marcii dominus Troydenus dux Mazovie obiit VI, VIII. — 23 3 Idus Aprilis» anno et Idus predictis VI, VIII.

¹⁾ Obacz bulę Jana XXII papieża do Macieja u Theinera Mon. Pol. I. 182. ²⁾ W kalendarzu krakowskim zapisana śmierć jego pod 17 marca. Ob. str. 916 ³⁾ 23 kwietnia. ⁴⁾ Obacz dyplom Macieja w tej sprawie wydrukowany w Rzymskiego kodeksu dyplomatycznym II. str. 241. ⁵⁾ Obacz wyżej pod r. 1324. ⁶⁾ 13 marca. ⁷⁾ 11 kwietnia.

Rocznik Lubiński

Rękop. kr. bibl. w Berlin. Lat. f. 321.

Robtus ep̄c wrať wauflar; inepm cracow ribi 8.

marhe inepm cracowien odinat p̄sed. xxiii. annos.

Dedicatū ē altaro intubm s̄c̄e cyrie aconrado ep̄o

Wogufalus ep̄c p̄m̄ o p̄canus succedit

Kalendarz Władystawski.

Rocznik Sędziwoja

Rękop. XX Czartoryskich N° 1310.

str 215

str 14

De Consecrōn Chich
in EpiscopumAnno dñi m̄cc̄xxv
vi Idus Januarij dñs
Michael cōsecratus in ep̄
in am̄ione p̄ v̄nlez
prem dñm petru dñm penestē

d'elcōn iarossā sardialez

tem xx klās februan
eligitur dñs iarossā
ard, Crac in Alex

Rha

Anno dñi nōgentesimo lxxv
brochna wraťystai dñs bo
hemie et soror sc̄i wengestai despo
sat weskoni filio dñi zemomyl
qm̄ niesta cecy i. n̄ n̄atq̄ sint
et prage bap̄ dñm̄ miraclo lūne
recepit qd̄ videt̄ nobiles q̄ n̄ do crant
clama bāt polen v̄n vocati sūt polam ep̄
perfusione sacri baptis qui prius vocabat̄
lacy owne dñm̄ essent pagani et inso
ta spectati miraclo marozob zogni prage fuerut
bap̄t et demaps tota polonia a polen incupataAnno dñi nōgentesimo lxxv
Poleslans magni n̄st̄ anno

kerus episcopus Wratislaviensis¹⁾), anno Domini **1341**.

Item 3 idus Aprilis²⁾ vallatur civitas Brestensis per fratrem Ottonem de Lutheburg et fratres ipsius de domo Theutonica et homines ipsorum fortes et armatos, anno Domini **1322**.

Item 3 Kalendas Maii³⁾ expugnatur civitas predicta Brestensis per dominos suprascriptos sub anno Domini **1322** et tunc temporis erat dies Pasche⁴⁾.

Item 8 Kalendas Maii⁵⁾ coronatur inclitus princeps dominus Kazimirus, filius domini Wladislai regis Polonie, in regem Polonie, Cracoviensi in ecclesia, per venerabiles patres dominos Ianussium archiepiscopum Gneznensem, Iohannem episcopum Cracoviensem et alium Iohannem, episcopum Poznaniensem, anno Domini **1333**.

Item 2 Kalendas Maii⁶⁾ natus est Kazimirus, filius Wladislai regis Polonie, anno Domini **1310**.

Item 2 Nonas Maii⁷⁾ obiit Bernardus dux Slesie, anno Domini **1326**, gener domini Wladislai regis Polonie.

Item pridie Kalendas Iunii⁸⁾ obiit dominus

Albertus Paluca, episcopus Poznaniensis, in Solecz villa, anno Domini **1355**.

Item 7 Kalendas Iunii obiit domina Anna regina Polonie in castrum Cracoviensi, filia Gedimini ducis Litwanorum, anno Domini **1339**.

Item 10 Kalendas Iunii.

Annis millenis trecentenis sine senis

A Prussia mirus populus cadit et Kazimirus.

Item 5 Kalendas Iunii dominus Arnestus primus archiepiscopus Pragensis obiit⁹⁾, etiam constitutus obtinuit reliquias sancti Stanislai, et in honorem ipsius capellam construxit in ecclesia sua cathedrali Pragensi anno Domini **1364**.

Item 2 Idus mensis Iunii recedit dominus Mathias episcopus Wladislaviensis de curia Avinionensi, qui etiam constitutus obtinuit reliquias sancti Stanislai et in honorem ipsius capellam construxit in ecclesia sub anno Domini **1324**.

Item 3 Nonas Iulii expugnatur Racians¹⁰⁾ castrum cum machinis multis et aliis quam plurimis instrumentis per fratres supradictos, in quo multi thesauri hominum diversorum, arma et baliste quam plurime sunt

maja
26.

maja
23.

maja
28.

czerwiec
12.

1529.
lipca
5.

Przedz I, wiersz 4 de Lutheburg» de Luxemburg II. — 8 3 Kalendas» XII Kal. II; VII Kal. VI, VIII. — 10 et tunc... pasche» niema II — 20 Item... 1310» niema VIII. — 23 Item.. Polonie» Item anno dni MCCC^oXII Kalendas May obiit Bernardus dux Slesie gener domni Wladislai regis Polonie VIII. — Przedz. II, wiersz 7 Item... Kazimirus» niema II. — 9 Prussia» Prusitis VI; Pruscis VIII. — 11 obiit» in instanti II. — 16 mensis» tak II nie mają inne. — 17 Mathias» Michael I, II. — 18 obtinuit» obtulit VI, VIII. — 24 supradictos» predictos II. — 26 et» niema II.

¹⁾ Według kalendarza krak. str. 919 i Chron. princ Pol. u Stenzla I 163 umarł 10 kwietn. ²⁾ 11 kwietnia 1332 ³⁾ 29 kwietnia. ⁴⁾ Porównaj Wiganda kron. w Hirsch'a SS. rer. Pruss. II. 485 ⁵⁾ 24 kwietnia ⁶⁾ 30 kwietnia. ⁷⁾ 6 maja ⁸⁾ 31 maja. ⁹⁾ Umarł dopiero 30 czerwca 1364 Palacki Gesch Boehm. II. 372. ¹⁰⁾ Porównaj Wiganda kron (w wyd. Hirsch'a II 466), który nazwę Racian na Carcens przekręcił.

accepta per ipsos, et homines plures interfecti et captivati; quos dominus episcopus redemit, videlicet pro quadricentis mar-
cis, numeri et monete polonialis.

1329.
lipca
7.
lipca
9.

Item Nonas Iulii crematur castrum Radzeoviense per eosdem, anno supradicto; 7 Idus Iulii crematur castrum Naklense.

wrzes.
14.

Octobris 18 Kalendas recessit domina Anna sive Anastasia regina Polonie, uxor incliti principis domini Kazimiri regis Polonie, cum patre suo domino margrabiō Hassie sine licencia sui mariti, regis predicti, anno Domini 1356.

wrzes.
27.

Item 5 Kalendas Octobris committitur bellum inter homines dominorum Wladislai regis Polonie et Luderī magistri generalis ac fratres ipsius de domo theutunica, in quo quam plurimi homines ex utraque par-

te sunt occisi, sed multo plures fratres et homines de domo predicta, circa villam Plowcze prope Radzeow, anno Domini 1331.

Ipsa die¹⁾ omnium sanctorum obiit dominus Gerwardus episcopus Wladislaviensis, 5 fautor et promotor corone Polonice gentis, Avinione in curia Romana ibidem existens, anno Domini 1323.

Pridie Nonas Novembris²⁾ providetur domino Sbilutho per papam de episcopatu 10 Wladislaviensi anno Domini 1366.

Item die sancte Barbare³⁾ obiit venerabilis in Christo pater dominus Ianislaus archiepiscopus Gneznensis anno Domini 1341 in Lancicia, in domo sua circa ecclesiam. 15

Item 3 Nonas Decembris⁴⁾ providetur domino Mathie decano Wladislaviensi de episcopatu Wladislaviensi anno Domini 1323.

SPOMINKI WŁADYSŁAWSKIE.

Anno Domini 1351 obiit dux Boleslaus Plocensis, amicus ecclesie.

maja
12.

Anno Domini 1353 cecidit nix magna usque ad genua in vigilia penthecostes.

Anno Domini 1345 Iohannes rex Bohe-

mie cum Bohemis venit ante Cracoviam, 20 et cum Ungaris ante Lelow, defendente se Wladislao rege Polonie, pugnaverunt, et Bohemi superati ad propria cum confusione sunt reversi.

Przedz. I, wiersz 4 polonialis» tak VIII; polonicalium II; polonice I — 8 Octobris 18 Kalendas» Item Kalendas Octobris VIII. — 11 domino» dicto VIII. — Hassie» Assie II, VIII. — 24 1345» 1355 VIII. — Przedz. II, wiersz 5 prope» circa I, II. — 1331» 1301 II. — 5 Gerwardus» Bernhardus I, II, VIII. — 6 promotor corone» corona II. — 7 Avinione» Avinionensi II, VIII. — in... existens» curie Romane ibidem existente II. — 8 1323» 1324 II; 1322 VIII. — 9 Pridie» Pridem VIII. — 10 per... Wladislaviensi» episcopo Wladislaviensi de episcopatu eodem I. — 12 die» in d. II, VIII. — venerabilis» v. vir II. — 16 Nonas» Idus VIII. niema II. — 20 cum Bohemis» niema I. — 21 Lelow» Lwow rękopp. — 22 rege Polonie» niema II.

¹⁾ 1 listopada. ²⁾ 4 listopada. ³⁾ 4 grudnia. ⁴⁾ Obacz dwie bule Jana XXII papieża wydane pod tymże dniem, a wydrukowane w Theinera Mon. Pol. I. 178—9.

Anno Domini **1349** pestilencia magna fuit, et homines se affligebant seu flagellabant.

Anno Domini **1346** Iohannes Lodza, episcopus Poznaniensis obiit, qui dum vixit, multas prosas, unam de assumptione beate Marie videlicet: *Salve salutis ianua*, aliam de purificatione: *Benedicta*, terciam de sancto Adalberto: *In laudem sacro presuli* (quolibet versus incipit per litteras sui nominis, videlicet: *Iohannes presul Poznaniensis*), item de sancto Petro: *Tu es Petrus, et super hanc petram*; item aliam de sancto Paulo, unam autem, que cantatur post ymnum in ecclesia Poznaniensi: *Lux clarescit in via* composuit. Hic erat iocundus, cytharam

in domo sua causa leticie percuciebat, sed lubricum carnis ardentem agebat, bene literatus erat et bene natus.

Premislius qui et Ottocarus dicitur, rex Bohemorum, cum potencia sui exercitus venit in Thorun contra Pruthenos cupiens Martis miliciam exercere, qui propter adversitatem temporis et hyemis inmansuetam temperiem non adepto voto, fraudato desiderio, expensis et laboribus inutiliter consumptis, dampnis ac rapinis et aliis iniuriis terre domini Boleslai ducis Polonie graviter illatis, retro domum unde venerunt sunt reversi. Unde ipse dux cum ipso rege discordavit.

KALENDARZ CZERWIŃSKI.

W Czerwińsku, ziemi Wyszogrodzkiej, nad Wisłą było niegdyś opactwo kanoników regularnych w XII jeszcze wieku założone. Z xiąg w tym klasztorze pisanych przechowało się dawne Antyfonaryum. Wielki ten foliant liczy obecnie 406 pergaminowych kart, do których kilka papierowych dołączono, a znajduje się w petersburskiej publicznej bibliotece pod znakiem Л. F. V. отд. I nr. 45. Samo Antyfonaryum poprzedza kalendarz ze spominkami różnych rąk i czasów, mianowicie zaś z wieku XIV i XV. Niektóre z nich są już całkiem nieczytelne. Te, które się odczytać dały, razem zebrane tu podaję.

Przedz. 1, wiersz 1 Anno Domini» niema II. — 4 Anno Domini» zamiast tych słów ma II nadpis frakturą Johannes Lodza episcopus Poznaniensis Rubrica. — 1346» 1349 II. — 6 unam» u. videlicet I, VIII. — 7 videlicet» tak II; niema I, VIII. — 8 Benedicta» Benedictus benedictus II. — terciam» tak VIII; aliam I, II. — 13 petram» niema I. — 14 unam autem, que» tak II; una q. VIII; unam q. inne. — 16 composuit» tak II; niema I, VIII. — Przedz. II, wiersz 3 erat» niema II. — 4 Premislius» Premislaus VI, VIII. Nad tym ustępem ma kodex I osobny nadpis: Przemislius rex Bohemorum, zaś II De Przemislio quomodo attemptavit impugnare terram Thoruniensem, i podobnie III De Przem. q. att. expugnare t. Th. — qui» niema VIII. — et» niema I. — dicitur» tak II; niema I, III, VIII.

Monumenta Pol. Hist. tom. II.

Februarii 18. Sub anno Domini MCCCXLV obitus ducis Semouiti¹⁾ in Wiskitki²⁾.

Aprilis 16. Obitus fratrum de Thremesna: Johannis, Mathie canonicorum, sub anno incarnationis Domini MCCC sexagesimo primo.

Sub anno Domini MCCCXXVIII^o maior ecclesia Cyrwensis feria sexta magna terciam partem cert...³⁾

Maii 1. Anno Domini MCCCCIII^o Smisla-uam recepimus in fraternitatem sive in orationes nostras.

Maii 4. Obitus fratris Pribislai prepositi de Cochow sub anno Domini MCCCLXI, VI Nonas Maii.

Maii 15. Zophie cum filiabus...⁴⁾

Julii 3. Sub anno Domini MCCCXLVI sexta feria ipsa nocte sancti Kiliani tres fures latenter subintrantes templum beate Virginis violaverunt thesaurum et apparatus XLII seris sine clavibus; in cistulis nihil aliud nisi literas privilegiorum invenerunt, recipientes tamen duo palia valentia receserunt. Mane facto prosecuti sunt, et in Gluscho hora prelibacionis tenti, feria autem secunda sequenti ibidem sunt suspensi. Ad

futurorum premonicionem hoc euravimus annotare etc.

Julii 15. Anno MXLIX ego Albertus de Blonye suscepi professionem⁵⁾.

Julii 21. Eodem die obitus ducis Cunradi; filius ducis Boleslai, obiit anno Domini MCCCCXXVII, qui... annorum XIII...

Julii 24. Ipso die beati Jacobi obitus ducis Troideni, filii ducis Semouiti⁶⁾; obiit Russie anno Domini MCCCCXXVII. 10

Augusti 2... viri domini de Syszn... thazin... CXVI...

Septembris 16. Millesimo CCCXLII XIII luna ge...

Novembris 3 anno Domini MCCCLXIII¹⁵ obitus prioris fratris Friderici Ciruensis...

Decembris 9.

M^o C ter, X ter, V.

Crastina lux Symonis prostravit turbine lucos⁷⁾.

Decembris 18. Obitus domini Stanislai ab-20 batis Czirwensis anno Domini millesimo CCCCXXV in vigilia sancti Thome apostoli; cuius anima requiescat in pace, qui multa bona fecit monasterio.

25

¹⁾ Ziemowit ten był synem Ziemowita mazowieckiego, a pisał się zięciem wiskim. ²⁾ Wiskitki stare w województwie Mazowieckiem, ziemi Sochaczewskiej. ³⁾ concremata? ⁴⁾ dalej słowa nieczytelne. ⁵⁾ Wpisano ręką z wieku XV. ⁶⁾ t. j. Ziemowita IV, który zamyslał o koronie polskiej i miał zamiar porwać gwałtem Jadwigę. ⁷⁾ Obacz rocznik Sędziwoja pod r. 1335 str. 880, tudzież Somersberga II 93.

SPROSTOWANIE MYŁEK.

Str	16	przedz. I,	wiersz 20	<i>zamiast</i>	appellatione	<i>popraw</i>	appellatione
„	„	„ II,	„ 23	„	sollus	„	solus
„	28	„ „	„ 8	„	1158	„	1159
„	32	„ „	„ 23	„	I. 2	„	II. 2
„	151	„ „	„ 14	„	spominał	„	spomniął
„	168	wiersz ostatni		„	636—7	„	I. 556—7
„	188		wiersz 25	„	Poloniae	„	Polonorum
„	203		„ 28	„	w XIV	„	w wieku XIV
„	210		„ 3	„	735	„	736
„	214		„ 4	„	XVII	„	XVI
„	224	wiersz 3 od dołu		„	III. 26	„	I. 5. III. 26
„	287	przedz. II,	wiersz 3	„	XV	„	15
„	362	„ „	„ 23	„	irrepremiatum	„	irrepraemiatum
„	376		„ 16	„	1166	„	1167
„	„		„ 24	„	locuici	„	loeuici
„	439	„ „	„ 5 i 15	„	penitus	„	paenitus
„	„	„ „	„	przy wierszu 17 na brzegu	<i>zamiast</i> 1188	<i>popraw</i> 1198.	
„	598	„ „	„ 30	<i>zamiast</i> w kodexie IX	<i>popraw</i> w kodexie VII i IX.		
„	465	„ „	„ 18	„ I i V	„ II i V.		
„	468	przedz. I,	„ 12	<i>po metrikis dodaj</i>	conspexi.		
„	487	„ „	„ 19	<i>do słów</i> Leo rex <i>dodaj</i>	<i>przypisek</i> : Tak nazwał		
autor Władysława II omylony Wincentego przenośnią na str. 293. Ob. Wstęp kryt. str. 166.							
„	766	przedz. II,	wiersz 29	<i>zamiast</i> convitis	<i>popraw</i>	comitis	
„	797		„ 28	„ plocki	„	władysławski	
„	860		„ 32	„ poprnia	„	poprawia	
910 w. 11 i str. 920 w. 26				„ beata	„	Beata	
<i>Obacz też myłki i uzupełnienia wykazane na str. 448 i 756.</i>							

Obacz też myłki i uzupełnienia wykazane na str. 448 i 756.

UKAZICIEL.

A.

- Aaron arcybiskup krakowski str. 794, 816, 830, 831, 873.
Abotriti, Apodriti str. 760, 762, 767.
Abraham Socha wojewoda płocki str. 738, 739, 742.
Abraham z Krakowa str. 925.
Abraham str. 932.
Adam wójt miechowski str. 883.
Adam kanonik krak str. 908.
Adam wikary str. 919.
Adalberhdus str. 765.
Adalbertus, Adelbertus kapelan Bolesława Krzywoustego, później biskup pomorski str. 19, 37, 60, 61, 65, 66, 100, 112, 120, 139
Adalbertus arcyb. magdeb. str. 760.
S. Adalbertus, Adelbertus, Wojciech str. 36, 66, 115, 120, 133, 189, 277, 421, 483, 537, 564, 580, 762, 767, 768, 773, 777, 778, 793, 794, 828—830, 832, 872, 873, 875, 882, 955.
Adalbertus margr. saski str. 59, 108.
Adelbertus mnich str. 20.
Adelheid str. 771.
Adelheida matka św. Ottona str. 32.
Adelhaida xieni str. 768.
Adleidis, Atleidis siostra Mieszka I, żona węgierskiego Gejzy I str. 777.
Adleyda żona Kazimierza W. str. 861.
S. Aegidius, Egidius str. 301, 490, 495, 830.
Aegidius bisk. tusk. str. 18.
Aegidius bisk. mutyn str. 536, 799, 834, 876.
Aegidius archidyak. łeczycki str. 583.
Aegidius str. 937.
Agilwardus bisk. misn. str. 771.
Agnes córka Bolesława III. str. 4.
Agnes żona Władysława II. str. 12, 15, 17
Agnes siostra Wacława czesk. str. 877.
Alba gród na Pomorzu, str. 530, 498. Obacz także Belgrada
Alba gród w Węgrzech str. 733.
Albani, Albenses str. 529, 535, 498, 501.
Albertus I cesarz str. 686
Abertus II cesarz str. 912, 939.
Albertus herbu Jastrzębiec arcyb. gniezn. str. 816, 865, 896, 926, 950, 957
Albertus bisk. władyśł str. 849, 942.
Albertus Paluka bisk. pozn str. 942, 945.
Albertus książę str. 661.
Albertus wojew. kujawski str. 728, 742.
Albertus Chostelecz str. 857.
Albertus wójt krak. str. 815.
Albertus z Błonia str. 946.
Albertus z Bochni str. 667.
Albertus z Kłobucka str. 932.
Albertus ze Słomnik str. 932.
Albertus z Turki str. 940.

- Albertus archidyakon krak. str. 929.
 Albertus kanon. krak. str. 807.
 Albertus — str. 913.
 Albertus wikary str. 928.
 Albertus — str. 929.
 Albertus — str. 933.
 Albis, Alba, Albea rzeka str. 38, 77, 101, 140, 470, 484, 761, 769.
 Aldesten Olsztynek str. 904.
 Aldemborg str. 524, 529.
 Altenburgensis mons str. 37.
 Amadeus str. 859, 883.
 Ambrosius str. 889.
 Alexander III papież str. 401, 431, 531, 581, 583.
 Alexander IV papież str. 591, 806.
 Alexander Wielki str. 167, 171—175, 258—262, 273, 282, 347, 350, 356, 362, 363, 418, 473, 474, 499.
 Alexander biskup płocki str. 334—336, 798.
 Alexander syn Koryata, Olgerda i Kejstuta synowiec str. 631, 643.
 Alexander Wygant, brat Jagelły str. 913, 924.
 Alexander, Witold str. 898.
 Alexander kanon. krak. str. 908.
 Alexander — str. 938.
 Alexander wikary str. 908.
 Allemani, Almani, Lemani str. 170, 332, 474, 500, 501, 505, 506, 510—512, 687, 818, 823, 856, 858, 860, 932.
 Almania str. 496, 506, 511, 523, 671, 686, 818, 820, 822.
 Alwinus, Albwinus str. 55, 57, 58, 105, 106.
 Anastasia żona Jakusza str. 753.
 Anastasia żona Ziemowita str. 942.
 Anchilchovin str. 5.
 S. Andreae kościół w Krak. str. 556, 594, 917.
 Andreas syn Karola, brat Ludwika króla węg i polsk. str. 637, 638.
 Andreas bisk. cereten. str. 672, 716.
 Andreas Golek bisk. płocki str. 572—574, 581, 587.
 Andreas Symonowicz bisk. pozn. str. 596.
 Andreas Lyaskary bisk. pozn. str. 929.
 Andreas bisk. mazow. str. 909.
 Andreas z Bnina str. 936.
 Andreas z Chojnicy str. 708.
 Andreas z Gorzkowa str. 939.
 Andreas z Oleśnicy str. 931.
 Andreas kanon. kr. str. 934.
 Andreas str. 923.
 Andreas wikary str. 933.
 Andreas z Tęczyna wojew. krak. str. 735, 909, 913.
 Andreas ze Sweradowa kaszt. kamin. str. 728, 744.
 Andreow, Andrzejow, Indrzejow, Andreovien-se monast. str. 430, 433, 542, 556, 833, 876, 916.
 Anna córka Gedymina, żona Kazimierza W. str. 619, 629, 854, 860, 880, 920, 925, 934, 943.
 Anna sive Anastasia córka margr. heskiego żona Kazimierza W. str. 944.
 Anna córka Kazimierza W. str. 650.
 Anna druga żona Jagelły str. 863, 869, 890, 917, 919.
 Anna żona Witolda str. 926.
 Anna córka Bolesława pobożnego xięcia wielkop. str. 843.
 Anna żona Henryka pobożn. xięcia szląs. str. 839.
 Anna żona Jana z Tęczyna str. 936.
 S. Anthonius str. 803, 837, 877.

Antonius z Neapolu str. 870.
 Aquisgranum str. 686, 762, 768, 770.
 Anuleus str. 779.
 Archanboldus str. 850.
 Arnestus arcyb. pragski str. 943.
 Arnoldus kanclerz str. 18
 Arnoldus nuncyusz str. 935
 Arnoldus bisk. pozn. str. 908
 Arnoldus z Drdzenia str. 657, 690
 Arnoldus z Waldowa str. 745, 747, 748
 Arnuldu opat str. 20
 Arnulfus syn naturalny Karlomana str. 791,
 818.
 Arnulfus biskup str. 769.
 Assisium str. 877.
 Astricus, Adstricus, Affricus biskup węgier-
 ski str. 777, 829.
 Atyla, Tyla str. 472.
 Augustinus Schewe str. 915
 Australes, Austrenses str. 293, 487.
 Austria str. 671, 685, 686, 862, 865,
 913, 915.
 Avinio, Aviniona, Avinionensis str. 654,
 662, 666, 667, 671, 672, 885, 923,
 942—944

B.

Babca ob. Stanislaus.
 Babenberg, babenbergens. eccl. str. 8, 37,
 38, 48, 53, 70, 73, 106.
 Babimost str. 861.
 Balduinus str. 769.
 Balduinus bisk. krak. str. 796, 797, 816,
 831, 874, 930
 Balicze str. 890.
 Bandzen, Będzin str. 625.

Bandzeszyn str. 907.
 Bandzimirus z Radzicz str. 714.
 Barabas str. 922.
 Baranow str. 675.
 Bardangao str. 767.
 Bardwik str. 480.
 Bariczka ob. Martinus.
 Barnim, Barnym str. 477, 565, 570.
 Bartholdus str. 933.
 Bartholomaeus arcyb. bar. str. 680.
 Bartholomaeus Mazur str. 887.
 Bartholomaeus kleryk str. 914.
 Bartholomaeus wikary str. 917.
 Bartholomaeus kanon. krak. str. 918.
 Bartholomaeus z Zawichostu str. 932.
 Bartholomaeus Długosz str. 910, 916.
 Bartholomaeus z Weysemborg str. 658—
 660, 677.
 Bartko pleban u św. Michała na Skałce str.
 932.
 Barthossius z Sokołowa str. 658, 660, 677.
 Barthossius syn Peregryna z Chotelu str.
 682, 683, 698, 721, 724—726, 730,
 737, 740, 744, 746, 747.
 Basko kustosz pozn. str. 580, 581.
 Basilea, Basiliense concil str. 662, 896,
 911, 923.
 Bathy wódz Tatarów str. 561.
 Bavaria str. 179, 265, 388, 457, 476, 477,
 529, 685, 789, 865, 893.
 Bavenberg, Babenberg str. 766, 778.
 Bayszin ob. Johannes i Gabriel.
 Beata córka Marcisza z Borowa str. 910.
 Beata wdowa po Dymitrze marszałku str. 921.
 Bechovia str. 726.
 Beda str. 789.
 Beginae, Begardi str. 883.

- Bela III król węg. str. 412.
 Bela IV — str. 560, 561, 582, 837, 838, 840, 841, 845, 846, 877.
 Belgrada. Belgrod, Belgroensis urbs. str. 48, 98, 159.
 Belky str. 742.
 Belsia, Belz str. 408, 409, 415, 416, 533, 536, 630, 678, 679.
 S. Benedicti mons w Krak. str. 841.
 Benedictus IX papież str. 485, 850.
 Benedictus pustelnik str. 777.
 Benedictus Kolka str. 591.
 Benedictus mistrz str. 802, 914.
 Beno ob. Nicolaus.
 Beneventani str. 761.
 Berengarius I str. 818.
 Berengarius II str. 818, 823.
 Benyamin str. 850.
 Bernard syn Bolesława Rogatki str. 817, 851.
 Bernardus bisk. pozn. str. 775.
 Bernardus książę saski str. 378.
 Bernardus książę szląski str. 943.
 S. Bernardus opat klarew. str. 15, 16, 775, 875.
 Bernardus z Garbowa str. 699.
 Bernhard str. 768.
 Bernhardus apostoł pomorski str. 34—37.
 Bernhardus książę świdnicki str. 688.
 Berlino str. 742.
 Bernow str. 685.
 Bernvardus biskup str. 766.
 Bertholdus kron. zwifakt. str. 5, 7.
 Bertholdus Scolteis str. 912.
 Bersabeni str. 806.
 Berzud ces. tur. str. 933.
 Bezbriem, Bezbriemo, Odo syn najstarszy Bolesława W. str. 765, 766.
 Bilihilt str. 7.
 Bilina str. 920.
 Biskupicze str. 748.
 Bisszoviense monast. str. 679.
 Blaseus kanon. krak. str. 937.
 Blasius — str. 921.
 Blasius wikary str. 936.
 Blaszczyowicze str. 909.
 Bliskori ob. Derslaus.
 Blonye str. 946.
 Bnin, Bnyn str. 558, 566, 571, 936.
 Bobolice, Bobolicze str. 647, 735.
 Bobrowniki str. 864, 893.
 Bocceus str. 122.
 Bochna, Bochnia str. 667, 674, 805, 877.
 Bochnensis valva w Krak. str. 676.
 Bodco z Drdzenia str. 657.
 Bodzantha, Bodzotha, Bodzatha arcyb. gniezn. str. 861, 887, 913, 915, 934, 940.
 Bodzantha, Bodzatha, bisk. krak. str. 702, 714, 717, 721—724, 735, 737, 740—745, 745, 747, 749, 752, 816, 939.
 Bodzantha z Brzeszcza str. 753.
 Bodzantha str. 933.
 Bogdalu str. 477.
 Bogdanus kanon. krak. str. 918.
 Bogdanus str. 799.
 Bogdanus str. 935.
 Bogoria str. 733.
 Bogucicz syn nat. Kazimierza W. str. 635.
 Bogucicz str. 878.
 Boguczyn str. 842.
 Bogumylus arcyb. gniezn. str. 773.
 Bogun str. 916.
 Boguphalus I bisk. pozn. str. 775.
 Boguphalus, Bogufalus II bisk. pozn. str. 467, 563—565, 567, 568, 570.

- Boguphalus III bisk. pozn. str. 573, 581, 588.
- Boguphalus str. 928.
- Boguphalus kanon. wrocławski str. 577.
- Boguslaus książę pomorski str. 378, 390, 397, 530, 532.
- Boguslaus książę szczeciński str. 635, 641, 679, 686.
- Boguslaus II książę pomorski str. 378.
- Boguslaus wielkorządca Kaszubów str. 554, 582.
- Boguslaus kanon. krak. str. 918.
- Boguslaus scholastyk łeczycki str. 716.
- Boguslaus z Pilatowa str. 729.
- Bogussius str. 894.
- Boguzud kanon. krak. str. 933.
- Bohemi, Bohemici, str. 189, 277, 293, 294, 306, 310, 312, 317, 318, 378, 457, 477, 487, 491, 494, 496, 500, 501, 505, 506, 523, 526, 529, 667, 685—687, 695, 696, 726, 762, 797, 828, 832, 858—860, 875, 874, 932, 944.
- Bohemia, Boemia, Beheim str. 16, 48, 70, 100, 150, 164, 189, 275, 279, 304, 349, 350, 558, 468, 470, 492, 493, 500, 506, 558, 578, 645, 662, 667, 671, 673, 688, 695, 751, 765, 768, 773, 830, 837, 863, 870, 877, 879, 882, 893, 895, 925. Boemicum nomen 77.
- Bolco syn Bolesława Rogatki książę szląski str. 688.
- Boleslaus, Bolizlaus, Bolesław I, Wielki, Chrobry str. 188, 189, 190, 276—281, 291, 479, 482—484, 486, 762, 763, 768—773, 777, 778, 794, 828, 829, 872, 918.
- Boleslaus, Polizlaus II, Śmiały, Szczodry str. 32, 289, 291—294, 296—300, 485—490, 773, 795, 796, 830, 831, 873, 874.
- Boleslaus, Bolezlaus, Bolizlaus III, Krzywousty str. 2, 3, 6, 13—19, 35, 37—39, 41, 48, 62, 63, 70, 71, 73—76, 92, 110, 111, 128, 130, 302—304, 310—314, 316—319, 329, 330, 332, 333, 335, 340—343, 345—364, 490, 493—501, 503—510, 514—519, 521, 530, 534, 559, 773, 778, 796, 797, 830—832, 874.
- Boleslaus, Bolizlaus IV, Kędzierzawy str. 4, 22, 368, 370—376, 378, 389, 390, 394, 398, 508, 518, 521, 523—526, 528—530, 536, 776, 778, 797, 798, 833—835, 875, 935.
- Boleslaus V, Wstydlivy str. 553, 555, 560, 573, 574, 582, 583, 585, 592, 803—806, 808, 812, 813, 815, 836—839, 841, 842, 844—846, 876—878, 939, 945.
- Boleslaus, Bolcus syn Bolesława Kędzierzawego str. 798.
- Boleslaus syn Mieszka Starego str. 379, 431, 434, 526, 536, 537, 542, 800, 806, 807, 833, 835.
- Boleslaus syn Kazimierza Sprawiedliwego str. 854, 875, 919.
- Boleslaus Pobożny syn Władysława Piłwacza str. 557, 558, 562, 564, 565, 568, 571, 574, 576, 583—586, 588, 590, 592—596, 598, 859.
- Boleslaus syn Leszka Czarnego str. 846.
- Boleslaus syn Konrada mazowieck. str. 838.
- Boleslaus książę opolski str. 852, 878, 883.

- Boleslaus syn Trojdena str. 620, 621, 629, 860.
- Boleslaus Wysoki syn Władysława II str. 389, 397, 405, 406, 450, 452, 454, 524, 529, 541, 543, 551, 556, 775, 800, 833, 875, 876.
- Boleslaus Łysy, zwany Rogatka, syn Henryka Pobożnego str. 562—569, 577—579, 581, 582, 843, 847, 851.
- Boleslaus Szepiolka str. 561.
- Boleslaus książę płocki str. 944
- Boleslaus książę opolski str. 680, 682, 691, 717, 752, 806, 815, 878, 885.
- Boleslaus książę lignicki i brzegski str. 666, 688.
- Boleslaus syn Przemysława I str. 566
- Boleslaus książę świdnicki str. 685
- Boleslaus, Swidergal brat Jagelly str. 895.
- Boleslaus II książę czeski str. 761, 762, 793, 830.
- Bolesławecz gród str. 625, 735.
- Bonifacia córka Jadwigi str. 926.
- Bonifacius IX papież str. 889.
- Bonifacius biskup str. 789
- Bonifacius ob. s. Bruno.
- Booz kasztelan krak str. 916.
- Bononia str. 666, 672, 717, 811, 876.
- Borco, Borek, Borcowie str. 683, 890, 891.
- Borizszo, Borzisso książę litewski str. 909, 912.
- Boriwoy, Borzivoi książę czeski str. 349, 350, 500, 506.
- Borowno str. 910.
- Borun gród str. 800.
- Bosna str. 661.
- Bossuta arcyb. gniezn. str. 794, 850, 873
- Boturzino str. 891.
- Bozow str. 916.
- Brabantia str. 687.
- Brandeborg, alias Sgorzelicz, Brennaburg, Brandenburgensis marchia str. 586, 637, 761, 762.
- Breme str. 470.
- Brescorzistw str. 740.
- Brezlawensis, Breslaensis episcopatus str. 38, 77.
- Brescz, Brest, Brestz, Brzeszcze, Bresten sium urbs, terra Brestensis str. 390, 397, 407, 550, 553, 630, 658, 659, 677, 697, 720, 725, 738, 739, 744, 748, 750, 815, 857, 859, 931, 938.
- Bretislaus książę czeski str. 304
- Bretislaviense coenob. str. 3
- Breze Brzeze str. 676, 908, 912.
- Brithoni str. 670.
- Brodnicza str. 855, 868, 893.
- Bronislaus kaszt. gniezn str. 716, 718.
- Bronissius str. 938.
- S. Bruno str. 769, 793.
- Bruno str. 762, 763.
- Brzesko str. 932.
- Brzesznicza str. 626.
- Brzozowo str. 909.
- Brzuchana, Bruchana str. 887, 889.
- Bucina str. 838
- Bucovecz, Bucowyecz, Lubek str. 470, 480, 481, 689.
- Buda str. 690. Budzin str. 691.
- Bug rzeka str. 189, 280.
- Buk str. 580, 665, 728, 732.
- Bulga rzeka str. 469
- Bulgaria str. 165, 166, 254, 469, 761, 936.

Burchart str. 760.
 Burdasz gród str. 77.
 Burgundia str. 472, 808.
 Burna żona Hlogera bisk. kruszw. str. 917.
 Buska str. 702.
 Bustaria str. 859.
 Bydgoszcza, Bydgostia, Bidgostia, Bidgoszcz,
 Bidcosce, Bidgostiense castrum, ducatus
 str. 594, 626, 635, 640—642, 645,
 661, 679, 680, 855, 864.
 Bycechow str. 566, 568, 571.
 Byssinas str. 562.
 Bythom, Bithom, Bitom, Bitum str. 22,
 345, 346, 504, 568, 813, 876.
 Bythyn str. 755.

C.

Cachicz, Cacich, Cacicze, Calitiez, Kacycz
 str. 802, 857, 877.
 Cadlubo ob. Vincentius.
 Calisiensis episcopus str. 77.
 Calvi montis klasztor str. 518, 909, 923,
 931.
 Calvus ob. Nicolaus.
 Camen, Caminenses str. 484, 499.
 Campa str. 726, 736.
 Campestrum provinciola str. 406.
 Camyen gród str. 673, 719, 741.
 Camyenyecz str. 916.
 Canutus, Chnut str. 253, 766.
 Capistrano ob. Johannes.
 Caput ob. Niclaus.
 Carantas, Caranthas str. 175, 261.
 Carinthia, Karinthia str. 164, 166, 167,
 254, 255, 471, 480.
 Carolus ob. Karolus.

Casimirus ob. Kazimirus.
 Cassubae, Cassubi, Cassubia, Cassubitae
 str. 164, 470, 479, 554, 565, 583,
 635, 686, 688, 726, 729, 849
 Cenawa gród str. 629.
 Chaczin, Chęciny str. 855.
 Chelm str. 631, 678, 893, 894, 920, epis-
 copatus chelmens. str. 665, terra str. 915.
 Cherubin bisk. pozn. str. 400, 775.
 Chirchperg str. 53.
 Chmyelik str. 908.
 Chocheea str. 814.
 Chodow str. 891, 892.
 Cholewa str. 120.
 Chostelecz str. 857.
 Chotecz str. 725.
 Chotel str. 682.
 Chotisco, Chosistco, Choszysko str. 185,
 186, 271, 478, 479, 482.
 Choynicza str. 707, 931.
 Chozegowa, Chozgow str. 59, 140.
 Chrabri ob. Boleslaus I.
 Chranstowski ob. Petrus.
 Christoforus str. 866.
 Christophorus de Consendorf str. 898.
 Chroppi str. 940.
 Chrober, Chroberz str. 745, 828, 852, 879.
 Chrovatia, Cravati, Cravatii str. 165, 189,
 279.
 Christinus wojew. mazow. str. 802, 816,
 876.
 Christinus pustelnik str. 777.
 Cilia, Czilia, Czilum, Cill str. 890, 891,
 917, 925.
 Czirnechow, Czernichow str. 928.
 Cistercium, Cistercienses fratres str. 526,
 565, 573, 653, 662.

- Cladaruna, Claderunense, Cladrunense coenob. str. 38, 48.
- Clara Tumba ob. Mogila
- S. Clarae klasztor w Gnieźnie str. 582, w Starym Sączu str. 619.
- Cleczo, Cleczo, Cloczo str. 571, 688, 728.
- Clemens IV papież str. 591.
- Clemens VI papież str. 667, 672.
- Clemens VII papież str. 670, 671.
- Clemens wojewoda str. 838.
- Clemens z Nassenchowicz str. 935.
- Clemens Rosen str. 921.
- Clemens wikary str. 931.
- Cloden, Clodona str. 48, 97, 98, 139.
- Clobuczsko str. 735, 910, 916, 982.
- Clunia, Cluniacum, Cluniacense monasterium str. 471, 584, 818.
- Cochow str. 946.
- Colczek str. 890.
- Colo str. 747.
- Colbregenses, Colibregenses str. 331, 499.
- Coloci gród str. 769.
- Colomanides syn Kolomana IX węg. króla na imię Borys str. 515, 516.
- Colomanus IX król węg. str. 332, 500, 508.
- Colomanus brat Beli IV str. 561.
- Colonia str. 768, 830, 873.
- Columba opat lubiński str. 775.
- Comana żona Władysława króla węg. str. 847, 883.
- Comani, Kumanowie czyli Połowcy str. 585, 813, 848, 851.
- Comat, Comath książę Jadźwingów str. 808, 878.
- Compo ob. Gampo.
- Coniusa str. 937.
- Conradus I cesarz str. 818.
- Conradus, Cuonradus II cesarz str. 765, 766
- Conradus III cesarz str. 8, 17, 386, 775, 798, 833, 875.
- Conradus, Witold str. 720.
- Conradus syn Kazimierza Sprawiedliwego str. 429, 445, 447, 539, 542, 548, 550—553, 555, 556, 559, 560, 562—565, 567, 801—804, 835, 837 839, 847, 848, 876—878, 882, 923, 929.
- Conradus syn Ziemowita mazowieckiego str. 588, 839, 842, 851, 878.
- Conradus syn Władysława II str. 371, 372, 389, 397, 524, 529.
- Conradus książę głogowski str. 570, 573, 578, 579.
- Conradus syn Henryka Pobożnego str. 562, 568—570
- Conradus książę czeski str. 417.
- Conradus syn Deda, margrabia łużycki str. 378.
- Conradus biskup pomorski str. 399, 400.
- Conradus biskup str. 775.
- Constancia miasto str. 895.
- Constancia córka Przemysława I str. 586.
- Constantinopolis str. 922
- Constantinus cesarz str. 323.
- Constantinus syn Piotra Włostowicza str. 520.
- Conyn, Konyn str. 625, 856, 873.
- Copanicza str. 564.
- Copriwnicia, Copriwnicense monasterium str. 633, 835.
- Coributh str. 862.
- Coronow str. 934.
- Cosonienses str. 499.
- Cosezan, Kostkin, Kościany str. 3, 857.

- Cosczol str. 758.
 Cosel str. 934.
 Cosle, Cosli, Coslie str. 317, 496, 842
 Cosmin str. 725
 Cosminecz str. 721.
 Corczyn, Nova civitas str. 624, 625, 633, 737.
 Cossicze str. 711, 736, 739.
 Coszocicze str. 950.
 Costrin str. 699
 Coszutow str. 652
 Covale str. 677, 738.
 Cozeglówy str. 747.
 Cozłowo str. 566.
 Cozuch str. 937.
 Crac, Cracus, Graccus I str. 166—169,
 254—257, 475.
 Cracus II str. 255
 Cracovia str. 169, 173, 189, 257, 260,
 368, 382, 387, 394, 415, 417, 435,
 456, 442—444, 447, 510, 523, 536,
 537, 543, 544, 547—550, 552—555,
 559—561, 575, 574, 624, 629, 632,
 634, 636, 639, 643, 646, 649, 651,
 667, 673—675, 677, 678, 697, 700,
 703, 706, 711, 735—758, 743, 750,
 751, 754, 755, 797, 798, 800, 802,
 804—808, 810, 812, 813, 828, 832,
 833, 835, 837, 841, 842, 852, 858,
 859, 862, 869, 874, 876, 877, 879,
 886, 887, 891, 915, 944. Cracoviense
 castrum str. 625. Cracoviensis ecclesia str.
 635, 644, 645. Cracoviensis provincia str.
 173, 365, 430, 433, 441, 443—447,
 807, 839, 859.
 Cracovitae str. 528, 536, 542, 551, 556,
 564, 636, 644, 649, 678, 711, 723,
 724, 743, 744, 748.
 Crisanus kanon. krak. str. 924.
 Cristianus str. 940.
 Cristinus wojew. plocki str. 653.
 Cristinus z Grambinicz str. 922.
 Cristinus z Kozięglów str. 747.
 Cristinus ze Skrzypowa str. 656, 660.
 Cristinus z Turby str. 940.
 Cristinus str. 795.
 Cristinus str. 916
 Crobia, Crobya str. 558, 665, 747.
 Crołowgrad, terazniejszy Królewiec, str. 915.
 Cropidło str. 752.
 Crosna, Crosnenses str. 569, 626.
 Cruciferi str. 628, 637, 638, 662, 751,
 754, 757, 864, 866, 869, 884, 885,
 892—894, 929, 932, 934, 935.
 Cruszno str. 742.
 Crusvicia, Cruszwica, Cruschwica str. 308,
 340, 477, 626, 640, 677, 697, 742,
 749. Cruswicense castrum str. 594, 635,
 739, 744
 Crzemieniec str. 722.
 Crzepicze str. 625, 645, 682, 755.
 Crzeslaus Szczekoczsky str. 733.
 Crzeslaus syn Dobiesława kasztelana kruszw.
 str. 738.
 Crzeslaus kaszt. sandomir. str. 712.
 Crzywousthi ob. Boleslaus III.
 Cuiavia, Cuyavia str. 375, 389, 390, 445,
 444, 503, 518, 525, 526, 530, 536,
 549, 550, 552, 561, 563, 565, 567,
 573, 574, 584, 587, 588, 620, 625,
 628, 635, 655, 656, 658, 660, 662,
 677, 697, 723, 735, 738, 739, 745,
 748, 749, 855, 859, 896, 931, 942.
 Cuiavitae str. 522, 739, 750.
 Cuczkowski ob. Jacussius.

- Culmensis terra str. 559, civitas str. 563.
 Cumii str. 914.
 S. Cunegundis str. 778.
 Cunigund, Cunibild str. 767, 772
 Curnik str. 662, 665, 702, 703, 705, 706,
 708, 713.
 Curzelow str. 673.
 Cusz str. 861.
 Cutaw str. 675.
 Cypriensis rex str. 630.
 Cypsiensis terra, Spiż str. 895, 958.
 Czadi str. 922
 Czadlinski str. 741.
 Czanstochowa str. 755.
 Czanszin str. 709, 718.
 Czapla ob. Johannes.
 Czarncow, Czarnkow str. 566, 568, 684, 716.
 Czchow, Schow str. 915.
 Czcieo, Czcieus str. 886.
 Czech, Czechy str. 468, 469.
 Czeley str. 622, 938.
 Czenino str. 750.
 Czesznyna str. 470.
 Czibina rzeka str. 522.
 Czirnelin str. 580, 581, 589, 593
 Czirwensko, Czerwińsk cirwensis, cyrwens-
 sis str. 520, 946.
 Człopa str. 684, 685, 689.
 Czorsten str. 625.
 Czthan str. 718.
 Czyolkones str. 956.
 Czyssawa, Cisa rzeka str. 487.
- D.
- Daci, Dakowie starożytni str. 253.
 Daci, Pieczyngi str. 286, 486.
 Dalmacia, Dalmatia str. 164, 469, 648,
 679.
 Dalmantia, kraina Daleminców str. 769.
 Dani str. 51, 61, 70, 123, 506, 507, 520,
 761, 766, 791.
 Dania, Dacia str. 75, 109, 506, 630.
 Dambno str. 928.
 Dambrovca, Dobrochna, Dubrovca str. 188,
 275, 472, 482, 773, 776, 792, 821—
 825, 828, 872, 882.
 Dambrowna, Dambrowno, Dubrowno str. 865,
 893, 899.
 Dambye str. 699.
 Damianus de Lancz str. 707, 708.
 Daniel król Rusi str. 585, 588, 592, 840.
 Daniel z Ostrowa str. 622.
 Daniel kanon. krak. str. 923.
 Danomarchicae insulae str. 253.
 Danubius, Dunaj str. 292, 470, 479, 486,
 487, 561, 831
 Datko, Dedko, Demetrius wojewoda Rusi
 str. 621.
 Dczerasna (Dzerżasna?) str. 917.
 Dediwinus kard. str. 7.
 Dedo comes str. 766.
 Dedonides ob. Conradus.
 Degarense monast. str. 766.
 Demetrius kard. str. 931, 934.
 Demetrius z Goraja str. 913, 920.
 Demetrius z Oleśnicy str. 931.
 Derslaus z Bandzieszyna str. 907.
 Derslaus z Lubnicy str. 930.
 Derslaus scholastyk władysławski str. 934.
 Derslaus Włostowski str. 936.
 Dersycraius magister str. 813.
 Dethmarus bisk. pragski str. 828.
 Detricus kanon. krak. str. 935.

- Detricus str. 924.
 Diepold str. 3.
 Dietricus str. 58, 59.
 Dinissius str. 908.
 Dipoldus syn Władysława Pławacza str. 558.
 Dipoldus margr. morawski str. 558.
 Dirzco kaszt. gniezn. str. 699.
 Dirzko kaszt. santocki str. 748.
 Dirzko siostrzeniec Jarosława arcybisk. str. 738.
 Dithco dziekan późn. str. 665.
 Divion str. 662.
 Dlugosedle str. 588.
 Dlugosch ob. Johannes.
 Dobegneus kanon krak. str. 929.
 Dobeslaus Sowka bisk. płocki str. 672, 680, 692, 700, 709.
 Dobeslaus z Oleśnicy wojew. sandom str. 931.
 Dobeslaus kaszt. krak. str. 691, 697, 701, 702, 712, 756, 739.
 Dobeslaus z Golańczy str. 753.
 Dobeslaus str. 935.
 Dobra str. 729, 940.
 Dobracow str. 891.
 Dobrinia, ziemia dobrzyńska, Dobrzin gród str. 518, 628, 655, 640, 641, 642, 645, 679, 680, 691, 692, 700, 735, 842, 853, 864, 892, 895.
 Dobrochna z Rożnowa str. 923.
 Dobrogostius ze Drdzenia str. 690.
 Dobrogostius z Nagrodnic str. 593.
 Dobrogostius z Szamotuł str. 753.
 Dobrogostius dziekan krak. str. 716—718, 732.
 Dobronega córka Romana xięcia Rusi, syna Odonowego str. 485, 796.
 Doda str. 771.
 Dolanga str. 931.
 Dolsko str. 665, 747.
 Dolywa str. 651, 665, 816, 916, 917, 920, 928, 942.
 Domanus dziek. krak. str. 928.
 Domanus kanon krak. str. 958.
 Domanus str. 957.
 Domarath str. 655.
 Domarathus bisk. pozn. str. 596.
 Domarathus, Damarathus wielkorządca str. 678, 684, 699, 701, 721—754, 757, 759, 742—744, 747—750, 755, 861.
 S. Dominicus str. 856, 857, 876.
 Dominicus wikary krak. str. 930.
 Domizlaus, Domazlaus, Domuzlaus str. 20, 42, 45, 86, 124.
 Donyn de Sczryn str. 926.
 Drasin str. 956.
 Drawa rzeka str. 595.
 Drawocza, Drwancza, Drwanka rzeka str. 559, 854, 899.
 Drdzen str. 570, 592, 596, 656, 677, 690.
 Drecinum gród na Pomorzu str. 504.
 Drewnyanye str. 470.
 Drewyna str. 479, 480.
 Drogošius starosta sieradzki str. 745, 746.
 Drogoslaus ze Skorzewa str. 589.
 Drohiczyn, drohiecka ziemia str. 390, 597, 421, 530, 720, 734.
 Drugram str. 655.
 Dunaiech rzeka str. 813, 841.
 Duringia str. 477, 483.
 Dytko z Kosocic str. 950.
 Dzbansyn, Sbanszino, Zbąszyn str. 728, 734.
 Dzekanovicze str. 934.

Dzerżaszna str. 939.

Dzirsco Grochola kaszt. santocki str. 731.

Dzirzko, Dersko z Gywna str. 682, 727.

E.

Eido bisk. misn. str. 771.

Elbango, Olbyąg, Elbyang str. 893, 904, 915.

Elgoth str. 929.

Elizabeth córka Bogusława xięcia pomorskiego, żona Karola IV cesarza str. 679, 686.

Elizabet córka Łokietka, żona Karola króla węg., a matka Ludwika str. 635, 644, 649, 650, 661, 674, 681, 685, 690, 702, 722, 724, 732, 753, 851, 880, 883, 886, 909.

Elizabeth córka Henryka xięcia głogowskiego, żona Kazimierza W. str. 636.

Elizabeth córka Kazimierza W., żona Bogusława xięcia szczecińskiego str. 635, 679.

Elizabeth córka Beli króla węg. str. 877.

Elizabeth córka Henryka Pobożnego, matka Przemysława I str. 589.

Elizabeth córka Bolesława xięcia wielkopolskiego str. 839.

Elizabeth żona Jagelly str. 869, 937.

Elizabeth córka królowej Jadwigi str. 863, 926.

Elizabeth żona Kazimierza Jagellończyka str. 912, 915.

Elizabeth mniszka str. 839.

Elyseus, Helyseus kanon. krak. str. 909, 913.

Engilenheim str. 767.

Ernestus ob. Arnestus.

Ernost str. 763.

Eufemia córka Władysława Płwacza str. 569.

Eugenius III papież str. 8, 9, 11—14, 17.

Eugenius IV papież str. 911, 933.

F.

Falenta dziekan gniezn. str. 590, 591.

Falnow str. str. 888.

Felix V papież str. 933.

Felicianus Węgier str. 854.

Ferdinandus patriarcha jerozolimski str. 886.

Firminus legat papieński str. 847, 878.

Flanderi str. 770.

Flandria str. 715.

Flavi, Plauci, Połowcy str. 73—75, 349.

Florentia str. 686.

Florentia ulica floryańska w Krakowie str. 919.

S. Florianus str. 56, 538, 799, 834, 875, 882.

Florianus bisk. krak. str. 636, 639, 645, 647, 680, 683, 703, 704, 706, 709, 711, 746, 816, 912, 918.

Florianus kanon. krak. str. 922.

Florianus z Kurdwanowa str. 908.

Franci str. 510, 511.

Francia str. 5, 75, 671, 760, 768, 789, 874, 890.

S. Franciscus str. 570, 835, 837, 877.

Franciscus cardinalis s. Petri str. 668, 669.

Franciscus Dur str. 933.

Franciscus Orzek str. 917.

Franciscus wikary krak. str. 951

Franco biskup krak. str. 301.

Franconofurt str. 771.

Fridericus I cesarz str. 21, 370, 403, 404, 417, 431, 526, 532, 800, 876.

- Fridericus, Fredericus II cesarz str. 561, 566, 804.
- Fridericus książę Szwabii str. 5.
- Fridericus książę lotaryński str. 378.
- Fridericus brat cesarzowej Kunegundy str. 771.
- Fridericus de Wedel str. 659, 660.
- Fridericus brat św. Ottona str. 125.
- Fridericus kanon. krak. str. 937.
- Fridericus kustosz krak. str. 919.
- Fridericus przeor czerwiński str. 946.
- Frisoness str. 480, 806, 884.
- Frodezlau ob. Wratislavia.
- Frustrada królowa str. 790.
- Fulco arcyb. gniezn. str. 562, 564—566, 568, 570—574, 577, 581, 582, 805, 806, 839, 878, 882, 918.
- Fulco, Pełka bisk. krak. str. 415, 416, 420, 421, 429, 431, 434, 436, 536, 537, 540, 543, 544, 550, 552, 799, 801, 816, 835, 836, 876, 931.
- Fulco de Medczwyecz (Sulco de Medzyrzecz?) str. 878.
- Fulco dziekan krak. str. 939.
- Fulcow str. 908.
- Fulda str. 18, 760, 789, 790.
- Fundensis civitas, comes Fundensis str. 669—671.
- 544, 547, 626, 840, 902. Haliciensis archiepiscopatus str. 665.
- Galli, Galia, Galici str. 166, 254, 262, 343, 344, 473, 698, 865.
- Galowo, Golowo str. 754, 755.
- Gambicze str. 740, 741.
- Gambino str. 748.
- Gandesheim str. 763.
- Gansawa str. 554, 558.
- Garbow, Garbowo str. 699, 936.
- Gardlicza ob. Johannes.
- Garnek str. 745.
- Gaudentius, Radym arcyb. gniezn. str. 762, 775, 793, 872, 873.
- Gaudentius bisk. lubuski str. 399, 400.
- Gdancz, Gdanczk, Gdansk, Gedanenses, Gdańszczanie str. 13, 390, 397, 550, 597, 598, 689, 744, 841, 895, 915.
- Gedeon, Gedka, Getco bisk. krak. str. 379, 382, 399, 418, 527, 528, 536, 775, 778, 798, 799, 816, 834, 835, 875, 876, 932.
- Gedko, Gethko str. 806, 877.
- Georgius, Bolesław mazowiecki str. 620.
- Georgius książę bełski str. 631, 674, 679.
- Georgius str. 912.
- Georgius str. 917.
- Georgius wikary str. 929.
- Geraldus kanon. krak. str. 908.
- Gerardus str. 805, 809, 812.
- Gerdago bisk. str. 762.
- Gerhardus bisk. Rusi str. 556, 573.
- Gerlacus str. 927.
- Gerlicza str. 567.
- Germani, Germania str. 470, 471.
- Germirus, Geramirus, Jaromir str. 766, 770.
- Gernodus str. 4.

G.

- Gabriel de Bayszen str. 915.
- Galanska str. 729.
- Galicia królestwo w okolicach Spiża między Polską a Węgrami str. 407, 408, 410.
- Galicia, Galacia, Galicienses, Halicz nad-dniestrzański, Haliczanie str. 378, 414, 415, 437—440, 494, 508, 534—536,

- Gero str. 771.
 Gertruda córka Bolesława Krzywoustego str. 4.
 Gerwardus bisk. kujawski str. 853, 859, 942, 944.
 Gerwardus (Bernardus?) ze Słomowa str. 657.
 Getae, Getowie starożytni str. 265.
 Gethae, Prusacy str. 286, 373, 374, 421 —423, 486, 525, 537.
 Gethca ob. Nicolaus.
 Gezorowicze str. 891.
 Gigow ob. Kijow.
 Giszicze str. 910.
 Givenkastin str. 762.
 Gladrubense monast. str. 7.
 Glogow, Glogowa, Glogovia, Glogovitae, str. 22, 316, 389, 504, 568, 573, 578, 579, 746, 890. Glogoviensis marchia str. 397.
 Glowna, Glowno gród str. 710, 713.
 Glowna rzeka str. 522.
 Gluscho str. 946.
 Gnewcovia str. 654, 655, 657, 658, 661, 689.
 Gnewcoviensis ducatus str. 642, 659, 660, 661, 663, 680.
 Gnewomirus str. 333, 500, 501.
 Gnewossius str. 891.
 Gnezna, Gnezdna, Gnezno str. 38, 78, 130, 189, 472, 518, 533, 553, 556, 558, 566, 568, 571, 580, 590, 644, 649, 652, 654, 653, 681, 697, 715, 722, 723, 728, 748, 793, 805, 828, 844.
 Gneznensis provincia str. 390, 397, 564.
 Gneznensis ecclesia str. 39, 70, 140, 336, 342, 635, 644, 715, 744, 831, 849, 853, 873, 889.
 Gnoyno str. 853, 879.
 Godeboldus str. 59.
 Godefredus legat str. 805.
 Godfridus dziekan str. 925.
 Codehardus str. 763.
 Godislaus Basco str. 580, 581, 591.
 Golancza str. 730, 748, 861.
 Golaczowo str. 959.
 Golcza str. 923.
 Golena str. 919.
 Goluchowo str. 613, 650, 753.
 Gompo bisk. krak. str. 816, 829, 873.
 Gora str. 744, 898, 924.
 Goray str. 913, 920.
 Gorka str. 577.
 Gorzeszow str. 742.
 Gorzicz, Gorzicze str. 933, 937.
 Gorzkow str. 939.
 Gorzno str. 700.
 Goslaus kanon. krak. str. 810.
 Goslawicze str. 929.
 Gosleri str. 765.
 Goslicz, Gozlicz str. 847, 878.
 Gostyn str. 851.
 Gostynino str. 748.
 Goszdowo str. 664.
 Gotfridus str. 817.
 Gotfridus str. 566.
 Gotthalrich str. 471.
 Gotharcowicze str. 894, 895.
 Gothi str. 471.
 Gotwinus kanon. krak. str. 915.
 Govorcus, Goworek str. 434, 444. Govorconis str. 543, 550, 919, 921.
 Gozgougia, Gozgaugia str. 98, 107.
 Gozwinus str. 805.
 Graccus ob. Cracus.

Gradicia, Gridiz str. 97, 137.
 Grambinicze str. 922.
 Gregorius IX papież str. 560, 561, 837, 877.
 Gregorius X papież str. 842.
 Gregorius XI papież str. 653, 654, 662, 664, 666, 668, 680, 706, 709.
 Gregorius kardyn. str. 802.
 Gregorius dyakon str. 14
 Gregorius z Krakowa str. 925, 958.
 Gregorius str. 930, 934.
 Gregorius z Opatowa str. 938.
 Gregorius ze Skawiny str. 890.
 Gresingin str. 5.
 Griffio, Gryf str. 530, 554.
 Griphina żona Leszka Czarnego str. 839, 841, 843, 844, 846, 851.
 Grodło str. 722.
 Grodziszcze, Grodzisko str. 716, 728, 734.
 Grochola kasztel santocki str. 731.
 Groth str. 816, 919.
 Grotho kasztel. lubelski str. 632.
 Grothkow str. 666.
 Grozwin, Growze str. 20, 55.
 Grunwald, Grindwald str. 865, 893, ob. także Dąbrowno.
 Gruszczński ob. Johannes
 Grzegorzewo str. 747.
 Grzimala z Oleśnicy kasztel. kostrzyń. str. 699, 728, 740—743, 745, 748—750.
 Grzimalitae str. 728, 748.
 Grzimko z Czenina str. 730.
 Grzymislava żona Leszka Białego str. 552
 Gubyn str. 571.
 Gualo, Guido legat papieski str. 796, 809, 840, 878.
 Guelfo str. 18.

Guido kardyn. panny Maryi w portyku str. 9, 14, 17, 874.
 Gumbertus str. 917.
 Guntherus bisk. chełmiń. str. 559, 565.
 Gwilhelmus kardyn. str. 654.
 Gyłow str. 481.
 Gywno str. 682, 727.

H.

Habala str. 101.
 Habelbergense episcopium str. 53.
 Haleczstae, Drewnyanye str. 470.
 Halicia, Halicz, Haliciensis terra, Haliciens ob. Galicia.
 Halla str. 21, 101.
 Ham, Hamberg str. 470.
 Hanka, żona Jurzyka str. 934.
 Hanco rajca gniezn. str. 654.
 Hanco kanon. krak. str. 915.
 Hanco wikary krak. str. 919.
 Hanco mielnik str. 658—660.
 Handleidis, Adelaida, siostra Władysława Piwacza str. 558.
 Hanna królowa polska str. 922.
 Hannibal kustosz krak. str. 798, 922.
 Hasburch str. 789.
 Hassia str. 861, 944.
 Hasso de Wedel str. 642.
 Hasso z Huchtenhayn str. 642, 643.
 Hasterad, Hastenrode str. 866.
 Hatto arcyb. str. 790, 792.
 Havelberg str. 140.
 Haymo, Heymo bisk. wrocł. str. 797, 874.
 Heccardus kanon. wrocł. str. 577.
 Hector sędzia kujawski str. 728.
 Hector str. 774.

- S. Hedvigis, Adwiga, żona Henryka Brodatego str. 559, 560, 582, 592, 838, 840, 877, 882, 918.
- S. Hedvigis monasterium w Krakowie str. 891, 895.
- Hedvigis córka Henryka Pobożnego str. 563.
- Hedvigis żona Władysława Piwacza str. 568.
- Hedvigis żona Łokietka str. 619, 853, 859.
- Hedvigis żona Kazimierza W. str. 650.
- Hedvigis córka Ludwika, żona Jagiełły str. 723, 735, 736, 738, 750, 752, 754, 862, 863, 887, 889, 908, 909, 913, 919, 922, 924—926, 930, 934.
- Hedvigis córka Jagiełły z drugiej żony, Anny str. 864.
- Helbinensis str. 866.
- Helena, Jolanta, córka Beli IV króla węg., żona Bolesława kaliskiego str. 582, 590.
- Helgorth ob. Olgerthus.
- Helgunda str. 510—514.
- Helmuwigus str. 20.
- Helyas dominikan, spowiednik Łokietka str. 858.
- Helyas str. 889, 890.
- Henricus ob. Heinrichus.
- Heinricus I Ptasznik, cesarz niemiecki str. 760, 791, 820.
- Heinricus II cesarz niem. str. 768—772, 778, 793, 873.
- Heinricus III cesarz niem. 303, 491, 765, 767, 768, 796, 797, 874.
- Heinricus IV cesarz niem. str. 2, 32, 33, 130, 352, 345, 417, 500, 501, 504, 508, 519, 559, 796, 797, 833, 874, 875.
- Heinricus VII luxemburski, cesarz niem. str. 645, 686.
- Heinricus syn cesarza Konrada III str. 11, 12.
- Heinricus, Ericus król duński str. 820, 821.
- Heinricus książę bawarski str. 762.
- Heinricus, Emericus, syn Stefana I króla węg. str. 763.
- Heinricus, Henricus syn Bolesława III książę sandomirski str. 370, 376, 386, 390, 398, 508, 518, 521, 523, 529, 530, 775, 778, 798, 833, 854, 875.
- Heinricus Brodaty książę szląski str. 553—556, 558—561, 802, 803, 857, 877, 885, 918.
- Heinricus Pobożny, syn Brodatego str. 559—563, 568, 577, 589, 803, 804, 838, 859, 877, 918.
- Heinricus syn Henryka Pobożnego str. 562, 566—568, 572, 575, 578, 596.
- Heinricus IV książę szląski str. 596, 843, 847, 850, 852, 883.
- Heinricus Probus str. 879.
- Heinricus książę wrocł. str. 688, 840, 878.
- Heinricus książę świdnicki str. 685.
- Heinricus książę głogowski str. 847.
- Heinricus syn Ziemowita str. 694.
- Heinricus syn Ludwika, książę brzeski str. 693.
- Heinricus hrabia brzeski str. 3, 5.
- Heinricus arcyb. gniezn. str. 802, 836, 876, 917.
- Heinricus arcyb. moguncki str. 11.
- Heinricus syn Berthalda str. 761.
- Heinricus opat lubiąski str. 805.
- Heinricus opat wirchurski str. 53, 34.
- Heinricus kanon. krak. str. 958.
- Heinricus kustosz krak. str. 909.
- Heinricus — str. 919.
- Heinricus dziekan pozn. str. 583.

- Heinricus notaryusz cesarza Konrada III str. 14.
 Heinricus K. kanon. władysławski str. 746.
 Heinricus Ketlicz str. 855.
 Heinricus de Repti str. 908.
 Heinricus Bohemus wizyt. miechow. str. 884.
 Heinricus z Kolonii lekarz Kazim. W. str. 652.
 Heinricus str. 470.
 Herbordus str. 71.
 Herkoboldus wojew. gniezn. str. 584.
 Herimannus hrabia str. 46.
 Herimannus dyakon str. 139.
 Hermannus de Leodio str. 813, 814
 Hermannus dux str. 793.
 Hermannus — str. 923.
 Hermannus kanon. krak. str. 917.
 Hermannus — str. 919, 920.
 Hermanus subdyakon str. 20.
 Hermannus rycerz Przemysława I str. 574.
 Hermannus wikary krak. str. 922.
 Herolfesfeldense monasterium str. 768.
 Heroldus str. 39.
 Hiacynthus str. 14.
 Hester str. 163, 786.
 Heveldun str. 767.
 Hilcus, Olkusz str. 625.
 Hippolitus, Ypolitus arcyb. gniezn. str. 830.
 873.
 Hodo, Odo str. 771.
 Holesznicza, Oleśnica str. 740, 745.
 Hologost, Hologosta, Wołgoszcz str. 57,
 98, 104—106. Ologost str. 140.
 Holomuniecz, Olomuniec str. 873.
 Holstin, Olsztyn str. 735.
 Honorius II papież str. 52, 77, 144.
 Honorius IV papież str. 852.
 Hospitalarii s. Mariae Jerosolimitanae str.
 619.
 Hoswald z Płomikowa str. 747.
 Hostrzeszow, Ostrzeszow str. 735.
 Hoyasteyn, Hoesteim str. 866.
 Hrenum str. 761.
 Hubaldus str. 14.
 Hubertus kanon. krak. str. 917.
 Hugo kardynał, legat w Polsce str. 570.
 Huldensburg, Heldenburg str. 866.
 Hungari, Ungari str. 279, 318, 532, 333, 345,
 379, 471, 472, 484, 500, 504, 508,
 526, 561, 641, 649, 674—677, 703.
 722, 732, 733, 744, 748, 749. Ob. też
 Pannonii.
 Hungaria, Ungaria str. 292, 293, 297, 303, 306,
 352, 379, 413, 414, 486, 487, 489,
 492, 508, 535, 537, 554, 560, 582,
 590, 630, 644, 648, 650, 662, 671,
 673, 677, 682, 683, 716, 718, 721,
 724, 733, 738, 742, 743, 750, 755,
 796, 798, 804, 813. Ob. też Pannonia.
 Huni, Hunni str. 189, 790.
 Hunyad ob. Johannes.
 Huss, Husz ob. Johannes.
 Hussitae, Hussytæ str. 863, 895.
 Huszenice str. 863.
 Hyltanus str. 42, 87.
 Hynczo ob. Jacobus.
 Hynko syn Mirzona kaszt. krosn. str. 569.

J.

 Jacobus legat papieski str. 563, 805, 877.
 Jacobus arcyb. gniezn. str. 366, 521.
 Jacobus Świnka arcyb. gniezn. str. 849,
 850, 853, 883.
 Jacobus biskup płocki str. 922.
 Jacobus z Oleśnicy kanon. krak. str. 931.

- Jacobus kanon. kielecki str. 910.
 Jacobus Szirik str. 914.
 Jacobus z Gorzyc str. 933.
 Jacobus wikary krak. str. 915.
 Jacobus — str. 919.
 Jacobus — str. 929.
 Jacobus z Koniuszy str. 937.
 Jacobus magister str. 805, 811.
 Jacobus Cusz z Golanczy str. 861.
 Jacobus Gassawa str. 932.
 Jacobus syn Hinczy str. 927.
 Jacobus str. 39.
 Jacobus str. 928.
 Jacobcowicz ob. Sigismundus.
 Jacussius z Boturzyna str. 890.
 Jacussius Kulig z Przywieczerzyna str. 739
 Jacussius Cuczkowski str. 745, 746.
 Jacussius z Gołuchowa str. 755.
 Jaczwanszytae, Jacvizitae, Jadwiditae, Yaszi,
 Jadźwingi str. 556, 859, 848, 878, 931
 Jadowniki, Yadownyki str. 894, 896.
 Jagalo, Jagello, Yagilo, Jagel, Jagelno str.
 719, 862, 893, 909, 912, 913, 915,
 921, 922. Ob. też Wladislaus.
 Jan, Jon, wnuk Jafeta str. 468, 470.
 Janco syn Dobrogosta str. 753.
 Janco z Golanczy str. 753.
 Janco syn Przeclawa str. 745.
 Janco ojciec Sędziwoja str. 850.
 Jancowo str. 727.
 Janicus archidyak. krak. str. 917
 Janislaus arcyb. gniezn. str. 854, 859, 880,
 883, 909, 920, 944.
 Janus archidyak. krak. str. 922.
 Janussius, Johannes arcyb. gniezn str. 583,
 587, 590, 809, 839, 841, 882, 843.
 Janussius Suchiwilk dziekan i kanclerz krak.
 str. 639, 653. Johannes arcyb. gniezn.
 str. 675, 682, 710, 711, 714, 715,
 912, 918.
 Janussius, syn Ziemowita, książę mazowiecki
 str. 693, 694, 720.
 Janussius syn wojewody sandom. str. 847—
 849.
 Janussius de Wedel str. 629.
 Janussius de Skoky str. 753.
 Janussius de castro Salomonis str. 703,
 706.
 Janussius wójt z Obornik str. 753, 754.
 Janussius syn Paska str. 652.
 Jaracz z Siedlec str. 753.
 Jaracz z Mroczkowa str. 754.
 Jarandus kanon gniezn. str. 653, 750.
 Jarandus kantor kruszw. str. 692.
 Jarandus str. 953.
 Jaromirus ob. Germirus.
 Jarosin, Yarosyn str. 838, 877.
 Jaroslai turris w Służewie str. 658.
 Jaroslaus arcyb. gniezn. str. 619, 636, 639,
 640, 644, 645, 652—654, 664, 671,
 672, 703, 714, 917, 932, 937, 942.
 Jaroslaus archidyak. krak. 858.
 Jaroslaus, Jarozlaus, syn Bolesława Wyso-
 kiego str. 434, 543, biskup wrocł. str.
 800, 876.
 Jarosławski ob. Spitko.
 Jaśko, Jaszko Czadliński str. 741.
 Jaśko, Jaschko, Johannes Kmitha str. 657,
 658, 676, 677, 712, 939.
 Jaśko, Jaszko z Tarnowa str. 737, 751.
 Jaśko, Jaszko z Tęczyna str. 735.
 Jaśko, Jasco, Jązdo, ojciec Pawła z Prze-
 mankowa biskupa krakowskiego str. 809,
 840.

- Jaśko, Jazko, Jaxa, Ajax z Miechowa str. 394, 520, 528, 798, 799, 882.
 Jastrambecz, Jastrzambecz str. 816, 926, 930.
 Jastrowo str. 758
 Jathen, Yathen str. 912.
 Jaxa syn mniemany Leszka III str. 477, 479.
 Jazdow, Jazovsko, Yascowo, Jaszden str. 588, 807, 839, 878.
 Joachim opat str. 876.
 Jedlica, Yedlicza wieś str. 892.
 Jeronimus bisk. wrocł. str. 778, 795, 873.
 Jerosolyma, Jerusalem str. 526, 795, 798, 799, 833, 874—876, 882, 893, 929.
 Jesse, Gejza I książę węg. str. 777.
 Ilbrandus kanon krak. str. 908.
 Ilża, Iszlsza str. 932.
 Indi str. 170, 258, 316, 317.
 India str. 166
 Inglenheim str. 763
 Innocentius II papież str. 19, 397.
 Innocentius III papież str. 801, 802, 836, 876.
 Innocentius IV papież str. 573, 804, 805, 877.
 Jodocus bisk. wrocł. str. 937.
 Johanna córka Roberta króla Sycylii str. 637, 638.
 Johannes et Paulus apostołowie str. 185.
 Johannes et Paulus męczennicy str. 478.
 Johannes XXII papież str. 666, 672, 859, 933, 942.
 Johannes Gahetanus ob. Nicolaus III papież.
 Johannes Malabranca kard. str. 800, 835, 876.
 Johannes Baptista legat papieski str. 911.
 Johannes arcyb. gniezn. str. 251—276.
 Johannes arcyb. gniezn. str. 664, 666, 671, 681, 690, 692, 694, 700, 701, 709, 711, 713, 714.
 Johannes Odrowąż arcyb. lwowski str. 928; arcyb. gniezn. str. 916.
 Johannes Rzeszowsky arcyb. lwowski str. 927, 928, 930, 937, 940.
 Johannes Muskata bisk. krak. str. 816, 853, 879, 883, 912.
 Johannes Groth, Grothonis, Grodonis bisk. krak. str. 666, 816, 884, 920, 927, 943.
 Johannes Radlicza bisk. krak. str. 816, 908, 934.
 Johannes Gruszczinsky bisk. krak. str. 816, 931.
 Johannes bisk. cenad. str. 934.
 Johannes bisk. pragski str. 7.
 Johannes Wyskowic bisk. poz. str. 851.
 Johannes Gerbis bisk. poz. str. 851.
 Johannes III Doliwa bisk. poz. str. 619, 916, 920, 943.
 Johannes Doliwa bisk. poz. str. 661, 654, 655, 707.
 Johannes Łodzia bisk. poz. str. 596, 916, 945.
 Johannes Olith syn Bolesława księcia opolskiego biskup poz. później władysł. str. 752.
 Johannes Cropidlø bisk. władysł. str. 752.
 Johannes Szlyedz bisk. przemyski str. 917.
 Johannes Łabuński bisk. kamieniecki str. 917.
 Johannes Cholewa bisk. chełmski str. 920.
 Johannes Craszka bisk. chełmski str. 920.
 Johannes bisk. lubuski str. 889.

- Johannes Dlugosch dziedzic Niedzielska str. 910.
 Johannes Dlugosch starszy jego syn str. 910, 727, 933.
 Johannes Dlugosch syn młodszy, kanon. krak. str. 910.
 Johannes, Janco z Czarnkowa archidyak. gniezn. str. 672, 680, 681, 692, 702, 745.
 Johannes z Nadliczyc archidyak krak str. 697.
 Johannes z Buska archidyak krak. str. 702.
 Johannes archidyak pozn. str. 570, 590, 591.
 Johannes Starzik archidyak. głogowski str. 667.
 Johannes opat lubiński str. 776.
 Johannes de Capistrano str. 929.
 Johannes dziek. krak. str. 915.
 Johannes ze Skrzynna kapelan Kazimierza W. str. 633.
 Johannes kanon. krak str. 916.
 Johannes — str. 917.
 Johannes — str. 919.
 Johannes Ruszca str. 956.
 Johannes kanon. krak. str. 915.
 Johannes — str. 950.
 Johannes Wathan przełożony łączycki str. 694.
 Johannes Wathay kanon. krak. str. 919.
 Johannes Wacay — str. 921.
 Johannes opat tyniecki str. 838.
 Johannes opat miechowski str. 896.
 Johannes kustos poznański str. 718.
 Johannes kustosz krak str. 908.
 Johannes kanon. trzemesz. str. 946.
 Johannes Hus str. 863, 895.
 Johannes Czapla str. 803, 877.
 Johannes Plano Carpini str. 858.
 Johannes s. Michaelis str. 908.
 Johannes król czeski str. 645, 686—688, 696, 857, 884, 925, 944.
 Johannes, właściwie Wilhelmus, książę austriacki str. 862.
 Johannes syn nat. Kazimierza W. str. 635, 640.
 Johannes książę zegański str. 863.
 Johannes z Brześcia str. 931, 938.
 Johannes z Cieszyńska str. 918.
 Johannes Cosel str. 934.
 Johannes dworzanin Kazimierza Sprawiedliwego str. 591.
 Johannes de Bayszen str. 915.
 Johannes Budnicki str. 883.
 Johannes Czadi str. 922.
 Johannes z Czarnkowa sędzia pozn. str. 684, 685, 689, 716.
 Johannes Czeley str. 934.
 Johannes Elgoth str. 929.
 Johannes z Fulkowa str. 908.
 Johannes Galanska str. 728, 753.
 Johannes z Gardlicy str. 929.
 Johannes Gerlaci str. 925.
 Johannes z Góry str. 924.
 Johannes Gualus str. 914.
 Johannes Hunyad str. 936.
 Johannes syn Jaranda str. 933.
 Johannes Jura str. 940.
 Johannes syn Lutka str. 816.
 Johannes Kaliński str. 926.
 Johannes z Łankoszyc str. 727.
 Johannes z Luborzycy str. 807.
 Johannes Lucywko str. 924.
 Johannes Makoths str. 912.
 Johannes Malpa str. 931.

- Johannes Menschicz str. 850.
 Johannes mnich str. 870.
 Johannes z Oleśnicy sędzia krak. str. 909.
 Johannes z Oleśnicy wojew. sandom. str. 930.
 Johannes z Oleśnicy podkom. przemyski str. 931.
 Johannes Polska str. 931.
 Johannes Pomorzanin str. 931.
 Johannes Pleszowski str. 936.
 Johannes z Plomikowa str. 747.
 Johannes pustelnik str. 777.
 Johannes Rej z Szumska str. 930.
 Johannes Sadowski str. 940.
 Johannes ze Szczekocin str. 933.
 Johannes Sorotka str. 919.
 Johannes z Tarnowa wojew. sandom. str. 887.
 Johannes Tarnowsky str. 910, 936.
 Johannes z Tarszek str. 931.
 Johannes z Tęczyna kaszt. krak. str. 891, 935—937.
 Johannes z Tęczyna syn jego str. 937.
 Johannes z Trlangu str. 718.
 Johannes Werzincz str. 908.
 Johannes wikary krak. str. 931.
 Johannes — str. 933.
 Johannes z Winiar str. 926.
 Johannes syn Wyroska str. 926.
 Johannes z Zawichostu str. 932.
 Johannes Zepolak str. 913.
 Johannes podkom. krak. str. 640.
 Johannes kaszt. kaliski str. 733.
 Johannes kapłan str. 59.
 Johannes z Rudawy str. 918.
 Jolenta, Johel, Johelet córka Beli IV króla węg. str. 838, 839, 843, 845. Ob. też Helena.
 Jordanus bisk. polski str. 482.
 Ipolitus, Ypolitus arcyb. gniezn. str. 830.
 Ira str. 779.
 Isaac, Ysaac pustelnik str. 777.
 Isi str. 768.
 Isinchovin str. 5.
 Isidorus, Ysidorus str. 470, 784.
 Italia, Ytalia str. 166, 671, 751, 768, 789—791, 818, 846.
 Judith żona Karola Wielkiego str. 790.
 Judith królowa polska str. 940.
 Judit str. 908.
 Judita, Judith żona Władysława Hermana str. 32, 33, 796, 830.
 Judita córka Bolesława III ze Zbysławy xiężniczki ruskiej urodzona, a wydana najpierw za Borysa Kolomanowicza węgierskiego, później za Mściława xięcia włodzimierskiego str. 508, 832.
 Julia córka mniemana Juliusa Cezara str. 179, 265, 476.
 Julia gród str. 265.
 Julin, Julina, Julinenses str. 36, 41, 43, 44, 47—49, 88, 96—98, 120, 131—133, 137.
 Julius Caesar str. 131, 132, 137, 179, 265, 476.
 Julus wuj Stefana I króla węg. str. 762.
 Juniwlodz, Juni-Wladislavia. Juvenis Wladislavia str. 597, 626, 657, 658, 661, 749, 857.
 Jurzik str. 915, 934.
 Justinus przełożony wiślicki str. 909.
 Iwa rzeka str. 595.
 Iwan, Ywan str. 163.
 Iwanus kapłan pomorski str. 70, 123, 124.

Iwo, Ywo bisk. krak. str. 802, 803, 816,
836, 837, 876, 877, 926.

Iwo, Ywo dziedzic Obychowa str. 891.

K.

Kaczich ob. Cachicz.

Kaliński ob. Johannes.

Kalis, Calis, Kalisz str. 77, 518, 520, 526,
550, 554, 563, 564, 571, 582, 584,
625, 672, 673, 681, 683, 697, 711,
724—727, 730, 733, 740, 743, 744,
746, 747, 803, 840, 849, 850, 856,
877.

Kadlub, Kadlubo ob. Wincentius.

Kalina, Kalyna str. 814, 889.

Kalixtus II papież str. 37, 59, 45, 150,
136.

Kamień, Kamin, Camina, Gamin, Gamina
str. 40, 48, 69, 83—85. Kaminensis
ducatus str. 688.

Kaminata abbaciola str. 12.

Kargow str. 624.

Karlomanus, Karolomanus str. 789, 790.

Karolus Martel str. 789.

Karolus Wielki str. 761, 789, 790, 818.

Karolus, Carolus syn Piłina str. 768.

Karolus II Łysy str. 790.

Karolus IV cesarz i król czeski str. 650,
653, 667, 679, 685—687, 693, 720.

Karolus król węg. ojciec Ludwika str. 637,
638, 641, 854, 859, 861.

Karolus ob. Kazimirus I syn Mieszka II.

Katharina żona Piotra Szafrąca str. 906.

Katherina powiernica królowej Jadwigi str.
919.

Kawarna, Warna str. 936

Kazimiria, Kazmir, Kazimierz gród str. 624,
625, 755, 777, 886, 913.

Kazimirus, Casimirus mniemany syn Lesz-
ka III str. 476, 477.

Kazimirus, Casimirus, Karolus, Kazimierz I
Odnawiciel str. 190, 283, 285, 286,
289, 484—486, 510, 773, 777, 793,
794, 797, 816, 830, 873.

Kazimirus, Casimirus II, syn Bolesława III
zmarły według jednych w roku 1131,
według drugich zaś w 1167 lub 1168
str. 797, 832, 834.

Kazimirus, Casimirus Sprawiedliwy syn naj-
młodszy Bolesława III str. 22, 362, 375,
376, 385—391, 393, 395, 397, 398,
401—407, 410—417, 419, 420 422,
424, 428—433, 438, 447, 508, 518,
523, 526—539, 541, 542, 552 554,
778, 799, 800, 810, 852, 834—836,
846, 875, 876, 919, 921

Kazimirus, Casimirus III Wielki str. 619,
621, 622, 629, 650, 631, 637—659,
642, 643, 645, 649, 650, 661, 662,
667, 679, 690, 702, 710, 713, 714,
722, 725, 853, 855, 858, 860—862,
864, 879, 884—886, 890, 909, 910,
920, 925, 934, 936, 939, 943,
944.

Kazimirus, Kasko, wnuk Kazimierza W.
str. 635, 640—643, 645, 646, 656,
658, 660, 679, 680, 693.

Kazimirus (Leszek syn Bolesława Kędzie-
rzawego) książę kujawski str. 799.

Kazimirus ob. Boleslaus syn Trojdena, książę
mazowiecki, później ruski znany na
Rusi pod imieniem Jerzego, *Georgius*.

Kazimirus syn Konrada mazowieckiego str.

- 560, 565, 567, 573, 574, 582, 584, 587, 588, 804, 807, 859.
- Kazimirus syn Jagiełły zmarły 1427 r. str. 870, 871, 915, 958.
- Kazimirus IV Jagellończyk str. 911, 915, 924, 932.
- Kazimirus książę szczeciński brat Swantobora str. 684, 685.
- Kazimirus syn Mieszka książę opolski i raciborski str. 529, 562, 802, 857.
- Kazimirus syn Ziemowita, ojciec Władysława Białego, książę gniewkowski str. 642, 661.
- Kazimirus książę bytomski str. 834.
- Kazimirus książę syn Kazimierza str. 834, 852, 873, 883, 915.
- Kazimirus książę saski str. 920.
- Kazimirus książę szczeciński str. 903.
- Kczyna str. 576.
- Kebłow, Kępłow str. 728, 734.
- Keistuthy, Keystuth, Keystud książę litewski str. 631, 643, 674, 678, 679, 719, 862.
- Kelcia, Kylcia str. 556, 804.
- Kelczo scholastyk gniezn. str. 708.
- Kenna córka Olgerda, żona Kazimierza księcia saskiego str. 920.
- Kerstanus str. 912.
- Ketlicz, Kytlicz str. 720, 855.
- Kiesut str. 769.
- Kiow, Kijow, Kiovia, Kyrow, Gigow str. 279, 433, 483, 484, 486, 542, 778, 829, 831.
- Kijow wieś biskupia str. 595.
- Kinga, Kynga, Kynka, Kunegunda córka Beli IV, żona Bolesława Wstydl str. 560, 837, 841, 843, 846, 852, 877, 879.
- Kiskowo str. 728.
- Kizo str. 761, 762.
- Kmitha str. 657, 658. Jaschko Kmyta starosta krak. str. 677. Petrus K. str. 677.
- Kołobrzeg, Colobrega, Colubrega str. 48, 98, 139.
- Konyn str. 740. Ob. też Conyn.
- Korczyn, Nova civitas str. 853, 880.
- Koth ob. Wincentius.
- Komorniki str. 909.
- Kosminecz str. 721, 725.
- Kotskin ob. Cosczan.
- Kozle ob. Cosle.
- Kromolicze str. 728.
- Krusvicia ob. Crusvicia.
- Krzepicze ob. Crzepicze.
- Krzyszkowo, Crisgowe str. 22.
- Ksząsz, Xiąż str. 888.
- Kuchmeister ob. Michael.
- Kulig str. 739.
- Kurdwanowo str. 908, 922.
- Kurow, Kurowo str. 741, 894, 930.
- Kurozwanky str. 737.
- Kurzelow str. 573.
- Kwaszenin, Quaschenyn str. 914.
- Kwedlinburg, Quidelingaburg str. 761, 762, 768.
- Kweciszow, Quecisszow str. 741, 742.

L.

Labi-zino str. 728, 729.

Labunski ob. Johannes.

Laskary, Lyaskary ob. Andreas.

Lasoczky, Lyasoczki ob. Nicolaus.

Ladimiria, Ladimirienses, Ladimirus ob. Wladimiria, Wladimirienses, Wladimirus.

Ladislaus ob Wladislaus.

Lagow str. 13, 849.

Lambertus I bisk. krak. str. 777, 794, 828, 829, 872, 873.

Lambertus, Lampertus II bisk. krak. str. 490, 773, 778, 795, 830, 831, 873, 874, 882.

Lambertus III bisk. krak. str. 796, 938.

Lambertus (Mieszko II) str. 794.

Lampertus (Kazimierz I) str. 485.

Lambertus dziek. krak. str. 913.

Lambertus kanon. krak. str. 940.

Lamburg, Lamburga ob. Lwów.

Lamburgensis terra str. 630.

Lamburiensis ob. Nicolaus Neapolitanus.

Lanchicia, Lancicia, Lucicia, Lantsiza str. 4, 552, 561, 565, 573, 581, 582, 584, 585, 587, 624, 644, 673, 729. Lanci-ciensis terra str. 626, ducatus str. 635 640—642, 694, ecclesia str. 833, 839, 845, 850, 856, 859, 864, 875, 883, 944.

Lancz str. 707.

Lanczkorona str. 625.

Landek str. 889.

Landense castrum str. 565, monasterium str. 654, 851.

Lanka str. 564

Lankoszcze str. 727.

Lantbertus str. 763.

Laodarida, Laodarides, Laodarius, Laodimiria ob. Wladarida, Wladarides, Wladarius, Wladimiria

Lasota góra pod Krakowem str. 636.

Laszota ze Stawiszyna str. 739.

Laurentius kantor krak. str. 917.

Laurentius wikary krak. str. 936.

Laurentius str. 931.

Laurentius str. 939.

Lech str. 468, 470, 472.

Lechia str. 390, 398, 530.

Lechitae str. 131, 170, 174, 175, 341, 342, 352, 390, 397, 409, 414, 415, 422, 440, 468, 469, 473—476, 478, 491, 492, 497, 504, 508, 510, 517, 525, 530, 536, 538, 546. Lechitica gens str. 678.

Lecno str. 748. Leknense monasterium str. 753

Legnich, Legnicz, Legniz str. 561, 566, 577—579, 806, 834, 877, 918.

Lelow, Lelovia str. 625, 751, 804, 807, 809, 944.

Lenda claustrum ob. Landense monasterium.

Leo VIII papież str. 792.

Leo syn Daniela książę ruski str. 585, 592, 840, 847.

Leo (Władysław II) książę czeski str. 487.

Leodium str. 813.

Lestco, Lestko I str. 174, 175, 262.

Lestco, Lestko II str. 175, 178, 262—264, 475, 476.

Lestco, Lestko III str. 178—180, 265, 266, 476, 477.

Lestco, Lestko IV str. 188, 281, 481, 818.

Lestko V Biały str. 429—440, 442, 447, 539, 541, 542, 544—560, 800, 801, 803, 804, 835—837, 846, 876, 877, 925, 938, 939

Lestko VI Czarny str. 815, 839—844, 846—852, 878, 882, 883.

Lestko Bolesława Kędzierzawego syn str. 375, 376, 389, 390, 397, 406, 407,

525. 530, 536, 854, 875. Kazimirus str. 799.
- Lestko syn Kazimierza kujawskiego str. 582.
- Lestko syn Ziemomysła gniewkowskiego, książę inowrocławski str. 661.
- Lestko syn Ziemowita kujawskiego str. 846.
- Lestko, Lestek syn Bolesława Krzywoustego str. 797, 872.
- Lesznica str. 573.
- Lgota str. 804.
- Lidfridus opat tyniecki str. 931.
- Liffant str. 929.
- Linarus bisk. tuskul str. 14.
- Lipoldus książę austr. 733.
- Litua, Litwania, Lithuania str. 719, 769, 862, 864, 884, 909.
- Litwani, Lithwani str. 556, 564, 586—588, 593, 630, 631, 662, 674, 675, 678, 680, 694, 719, 720, 734, 755, 806, 807, 815, 838, 859, 842, 843, 845, 847—849, 851—855, 865, 877—879, 883, 885, 890, 895.
- Liubertus arcyb. str. 790.
- Liudolfus str. 769.
- Liutizii str. 761, 763, 767.
- Liwow, Livovia ob. Lwów.
- Lodovicus syn Arnolfa str. 760, 818.
- Lodovicus król Francyi str. 818.
- Lodvicus, Loduicus Pobożny str. 798.
- Loduicus syn Pobożnego str. 790.
- Lodvicus książę bawarski cesarz rzymski str. 638, 642.
- Lodvicus, Lodvigus król węg. i polski str. 635—642, 644—646, 648, 649, 653, 655, 660, 662—664, 674, 678—683, 685, 689, 690—692, 697, 701—703, 709—711, 721, 723, 732, 735, 737, 861, 862, 886, 887, 922, 930, 931, 934, 937.
- Lodza, Lodzya, Lyodza str. 596, 755, 916, 936, 945.
- Lombardia str. 472, 582.
- Longobardi str. 818.
- Lonsicin, kraina Lutyków str. 760.
- Lopatin str. 722.
- Loszow str. 744, 745, 747, 748.
- Lotharingia str. 378.
- Lotharius I cesarz str. 790.
- Lotharius str. 824, 825.
- Lotharius III cesarz str. 7, 55—55, 64, 70, 797, 875.
- Lowicz. Lowicz castrum str. 560, 673, 694, 715, 716, 718, 719, 718. Lovicensis terra, districtus str. 588, 655, 673, 716.
- Lubaczow str. 626, 679.
- Lubardus, Lubarth syn Gedymina str. 629, 631, 643, 674, 722, 862.
- Lubek, Lubik str. 470, 689.
- Lubens (Lubiąż?) str. 835.
- Lubin, Lubinum, Liubin, Luben str. 79, 97, 137, 179, 746, 775.
- Lublin, Lublyn str. 265, 622, 625, 804, 838, 842, 848, 853, 879. Lublinensis terra str. 842, 885.
- Lubnica str. 816, 950.
- Lubocza (Liwocza), Lubicza str. 895, 938.
- Luboricia, Luborzycie str. 807, 926.
- Lubowla str. 752.
- Lubowo str. 481.
- Lubochnia, Lyubochnya str. 898.
- Lubus, Lubusz str. 179, 265, 476, 504, 559, 566, 569, 595, 595, 706, 875.
- Lucardis, Ludgarda str. 849.
- Luckenberge, Leuchtenberg str. 77.

- Lucywko ob. Johannes.
 Luczelborg. Luczemborg, Lutheburg, Lucemburg str. 645, 687, 696, 915
 Luczko, Luczsko str. 629, 645, 674, 722, 895.
 Luderus mistrz krzyżacki str. 944.
 Lugdunum str. 804
 Lukow, Lukoviensis terra str. 630, 638.
 Luna gród str. 480.
 Luph str. 685.
 Lupus bisk. plocki str. 399, 400
 Lupus kanon. krak. str. 926.
 Lutici, Liutici, Luticenses, Lusici str. 55, 56, 140, 765.
 Luticia, Liuticia, Leuticia str. 73, 101, 102.
 Lutko str. 816
 Lwow, Liwow, Livovia, Lamburg, Lambur-ga str. 626, 630, 860, 885.
 Lyszowski ob. Nicolaus.
 Lywonia str. 865.

M.

- Macedonia str. 262, 343.
 Macedones str. 262, 288, 389.
 Machmet cesarz turecki str. 922
 Maczko podkomorzy kaliski str. 753.
 Magadeburch, Magdeburgh str. 22, 53, 767.
 Magdeburgensis pontifex str. 54, ecclesia str. 20.
 Magnus wielkorządca szląski str. 305, 306, 491.
 Maguncia str. 790, 791. Maguntinensis archiep. str. 7.
 Makoths ob. Johannes.
 Malgostus, Małogoszcz str. 4.
 Malpa ob. Johannes.
 Marcissius z Borowa str. 910.
 Marcissius z Szydłowa str. 886.
 Marcius kanon. krak. str. 922.
 Marcus ze Sławkowa str. 937.
 Marcus z Pilchowiec str. 934.
 Marcus opat św. Wincentego we Wrocławiu str. 695.
 Marcussius z Pamperzyna str. 745.
 Marezincowo str. 555.
 Mardi str. 189.
 Margonino str. 728, 745.
 Maria (Dobronega) córka Romana str. 485.
 Maria córka Ludwika węg. żona Zygmunta str. 722, 723, 727, 732, 733, 736, 862, 889, 922, 930.
 Maria matka św. Kunegundy, córka Teodora Laskarysa str. 837, 841.
 S. Mariae klasztor we Wrocławiu str. 695, 696.
 Marienburg str. 866, 894, 904.
 Maritima (provincia), Maritimi ob. Pomorani, Pomorania.
 Maronis civitas, Murąg str. 904.
 Marseburg ob. Merseburg.
 Marquardus str. 7.
 Marsovcy str. 921.
 Martha zakonnica str. 594.
 Martinus V papież str. 924.
 Martinus arcyb. gniezn. str. 336, 342, 501.
 Martinus Bariczka str. 629, 639.
 Martinus z Oleśnicy str. 931.
 Martinus Polonus str. 470, 472, 844.
 Martinus ze Swanowa str. 753.
 Martinus z Tours kard. str. 847, 850.
 Martinus syn Zawiszy z Garbowa str. 935.
 Martinus wikary krak. str. 906
 Martinus — str. 913.

- Martinus — str. 917.
- Maslaus, Meczslaus władca Mazowska str. 285, 485, 486.
- Matthaeus bisk. krak. str. 15, 775, 778, 797, 798, 816, 854, 875, 934
- Matthaeus lekarz Kazimierza W. str. 633, 634.
- Matthaeus pustelnik str. 777
- Mathias Arnsberg str. 937.
- Mathias bisk. wileński str. 921, 927.
- Mathias bisk. władysławski str. 920, 941—944.
- Mathias bisk. przemyski str. 887.
- Mathias proboszcz kościoła na Skałce w Krak. str. 938
- Mathias Kwaszenin str. 914
- Mathias ze Swoszowic str. 935.
- Mathias z Trzemeszna str. 946.
- Mathias syn Wawrzyńca str. 931.
- Mathias kanon. krak. str. 912.
- Mathias podkustoszy str. 915.
- Mathias wikary str. 911.
- Mathildis córka Bolesława, żona Ottona ze Szwajnfurtu str. 766, 767.
- S. Mauritii lancea darowana Bolesławowi Chrobremu przez Ottona III str. 483.
- Maurus bisk. krak. str. 797, 816, 831, 852, 874, 915.
- Mayenstorg str. 904.
- Mazovia str. 285, 318, 319, 334, 375, 389, 390, 406, 446, 483, 486, 497, 518, 521, 525, 526, 530, 556, 550, 552, 553, 555, 559, 562, 565—567, 573, 574, 585, 586, 588, 626, 653, 665, 694, 720, 724, 748, 802, 865, 898.
- Mazovienses, Mazovitae str. 505, 522, 563, 564, 588, 653, 724, 726, 729, 739.
- Mechovia, Miechów str. 882; ecclesia Mechovien. monasterium str. 883—888, 890, 892 895.
- Meczslaus ob. Maslaus.
- Meczslaus kanon. krak. str. 908.
- Medczwyecz (Międzyrzecz?), str. 878.
- Mediolanum str. 686.
- Medniczensis ecclesia str. 927.
- Medziboze, Medzyborze, Miedzyborzye str. 480.
- Medzichost str. 728.
- Medzigorze gród str. 635.
- Medzirzecz, Medzyrzecze, Myedzyrzecz, Międzyrzecze str. 311, 312, 494, 564, 593 595, 625, 628.
- Megingoz arcyb. trewir. str. 771.
- Meginhardus bisk. pragski str. 7, 38.
- Meginwerk bisk. paderbr. str. 769.
- Meguiradus str. 790.
- Melnyk str. 720.
- Mendog. Mendoch, Mendolphus książę litewski str. 586, 807, 808, 840, 878.
- Merania str. 751.
- Mersburg. Meresburg, Marseburg str. 54, 56, 763, 766, 770.
- Mesco, Mescho, Mesko, Myesko, Misko, Misaco, Misacho I str. 188, 275, 276, 482, 483, 761—763, 776—778, 792, 820—823, 828, 829, 872, 882.
- Mesco, Mescho, Misacho. Misko Misico, Misaka, Mysko II str. 190, 282, 283, 484, 485, 763—766, 770—773, 777, 794, 830, 873.
- Mesco, Mesko, Misico III Stary str. 4, 367, 368, 370, 371, 387, 388, 390, 394, 395, 597, 598, 401, 403—406, 415, 416, 429—436, 441, 444, 508,

- 521, 523, 526, 528—530, 532, 533, 536, 537, 539, 541, 542—544, 547—552, 778, 800, 835, 836, 875, 876.
- Mesco, Mesko, Mysco Bolesława Śmiałego syn str. 199, 489, 773, 795, 796, 874.
- Mesco dux str. 921.
- Mesco Laskonogi syn Władysława II książę opolski str. 372, 389, 397, 407, 434, 524, 529, 540, 541, 543, 544, 551, 801, 836, 875, 876.
- Mesco syn Kazimierza I str. 485, 490, 773, 794, 795, 830.
- Mesco, Mesko syn Mieszka Starego str. 526, 527, 833.
- Mesco syn Henryka Pobożnego str. 562, 566.
- Mesco syn Kazimierza opolskiego str. 567.
- Meczlaus, Mizlaus książę pomorski str. 60—62, 108, 109.
- Metona str. 317.
- Metensis civitas str. 686.
- Methnovo wieś str. 914
- Metst'dam str. 655.
- Michael bis¹ kujawski str. 565, 619, 942.
- Michael Bronisii str. 938.
- Michael z Komornik str. 909.
- Michael ob. Koryat.
- Michael Kuchmeister str. 934.
- Michael z Kurowa str. 741.
- Michael syn jego str. 742.
- Michael z Meszkowa str. 708.
- Michael Pogan str. 676.
- Michael z Radomska str. 887—894.
- Michael z Tarnowa kasztel. wiślicki str. 675.
- Michael Trestka str. 892.
- Michael kanon. krak. str. 906.
- Michael str. 909.
- S. Michaelis basilica minor w Krakowie str. 297, capella str. 489, ecclesia str. 624.
- Michalko Thomasii str. 725.
- Michalow str. 841.
- Michalowicze str. 889.
- Michelveldensis locus str. 48.
- Michowo str. 727.
- Miclussius książę opawski str. 693.
- Micul, Mykul archidyakon krak. str. 802, 939.
- Miechovia str. 703.
- Miersua str. 163.
- Milecia, Miletyn str. 77.
- Milicz gród str. 696.
- Milkiani str. 768.
- Miloslaus kanon. krak. str. 920.
- Miloslavia str. 723, 746, 747.
- Milosz ob. Petrus.
- Miroslaus kanon. krak. str. 590, 591, 912.
- Misna str. 893.
- Mirzo str. 569.
- Mykkel mniemany król Słowian str. 481.
- Mykelborg str. 481.
- Modersz str. 589.
- Mogila, Clara tumba str. 802, 877, 912.
- Mogilna str. 697.
- Moguntia str. 768.
- Monachus patryarcha str. 882.
- Mokrsko str. 912.
- Morawa rzeka str. 487, 844.
- Moravi str. 193, 318, 487, 813.
- Moravia str. 73, 74, 164, 173, 189, 260, 279, 294, 306, 312, 494, 496, 558, 687.
- Moravicza str. 940.
- Morimundum, Andrzejów str. 802, 876, 916.

Moriz lud na Pomorzu str. 54
 Mosgava, Moskawa, Mozgawa str. 430, 433,
 542, 800, 835, 836, 876.
 Moszcziczo str. 738, 747.
 Mosznia str. 564
 Mroczo str. 926.
 Mrokota bisk. pozn. str. 800.
 Mscijo podkomorzy sandom. str. 640.
 Mscislaus opat tyniecki str. 893.
 Mszczugius, Mszczuy, Mstiwoy syn Święto-
 pełka, książę pomorski str. 562, 574,
 576, 597, 844, 923
 Mstow str. 520
 Mstugius str. 906.
 Muehelin, Muechelin str. 53, 59.
 Muskata ob. Johannes bisk. krak.
 Myrze comitatus str. 870.

N.

Nabiszicze str. 721.
 Naborów str. 640.
 Nagrodnicz str. 593.
 Nakło, Nacla gród zburzony roku 1121
 przez Bolesława III w okolicach Koło-
 brzega str. 75, 98.
 Nakło, Nacla, Nakel gród nad Notecią str.
 92, 304, 340, 342, 502—504, 555,
 559, 562, 566, 568, 574—576, 625,
 728, 729, 740, 741, 745, 748, 774,
 797, 852, 841, 854, 864, 874, 944.
 Nalancz str. 566, 939.
 Nankerus bisk. lubuski str. 565.
 Nankerus bisk. krak. str. 666, 816, 909,
 wrocł. str. 666, 696, 919, 942.
 Naramuthy, Narymunt książę litewski str. 862.
 Nassenchowicz str. 935.

Naszlavia, Neszlavia, Nieszawa str. 638.
 Naszutho kaszt. wiśnicki str. 729.
 Navogius z Tęczyna kanon. krak. str. 909.
 Navogius Quaschenyn str. 914.
 Neapol str. 870.
 Nedamirus, Nedemerus str. 42, 88, 89.
 Nemecia, Niemcza str. 77.
 Nemerza syn Kazimierza W. str. 635, 640.
 Nemerza kanon. krak. str. 894, 908, 913.
 Netlan str. 655.
 Niepolomicze str. 624, 625.
 Nicolaus III papież str. 843, 845, 847.
 Nicolaus IV papież str. 911.
 Nicolaus V papież str. 933.
 Nicolaus z Kurowa arcyb. gniezn. str. 890,
 894, 930.
 Nicolaus Neapolitanus sive Lamburiensis arcyb.
 gniezn. str. 894, 895.
 Nicolaus Trąba arcyb. gniezn. str. 930, 938.
 Nicolaus bisk. barski str. 668, 669.
 Nicolaus bisk. majorien. str. 667, 671.
 Nicolaus bisk. pozn. str. 593, 680, 701.
 Nicolaus Lasocki bisk. władysł. str. 931.
 Nicolaus bisk. wesprim. str. 732.
 Nicolaus bisk. kijowski str. 740.
 Nicolaus altarista str. 919.
 Nicolaus z Bechowa str. 726.
 Nicolaus z Błazejowic str. 909.
 Nicolaus Bogoria kaszt. zawich. str. 733.
 Nicolaus Caput str. 913.
 Nicolaus Calvus str. 941.
 Nicolaus Cassubita str. 849.
 Nicolaus z Chomięży str. 728.
 Nicolaus Claudus str. 937.
 Nicolaus Cozuch str. 937.
 Nicolaus z Chrobrza str. 745.
 Nicolaus syn Cztana str. 718.

- Nicolaus dominikan str. 844, 845.
 Nicolaus syn Dytka str. 930.
 Nicolaus z Gdowa str. 931.
 Nicolaus Getka str. 930.
 Nicolaus z Góry str. 898.
 Nicolaus syn Goworka str. 919.
 Nicolaus z Jastrowa str. 753.
 Nicolaus kanon krak. str. 805.
 Nicolaus — str. 906
 Nicolaus — str. 908.
 Nicolaus — str. 909.
 Nicolaus — str. 913.
 Nicolaus — str. 917.
 Nicolaus kapel. papieża Klemensa IV str. 592.
 Nicolaus kaszt. łączycy str. 699.
 Nicolaus kaszt. wojnic str. 891.
 Nicolaus z Koszutowa str. 652, 664.
 Nicolaus z Kurnika str. 665, 666, 702, 703, 705, 706, 713.
 Nicolaus kust krak. str. 916.
 Nicolaus — str. 929.
 Nicolaus Lisowski str. 896.
 Nicolaus z Łodzi str. 755.
 Nicolaus z Oleśnicy str. 931.
 Nicolaus Pieniążek str. 935.
 Nicolaus podkust. krak. str. 916
 Nicolaus Polonus str. 921.
 Nicolaus Poraj str. 908.
 Nicolaus z Prus str. 887
 Nicolaus z Przywieczerzyna str. 939.
 Nicolaus Sampolborgeński str. 741
 Nicolaus dziedzic Wenecyi str. 861.
 Nicolaus scholastyk poznań. str. 714, 732.
 Nicolaus Scalca str. 936.
 Nicolaus Strosberg str. 664, 680, 700, 713.
 Nicolaus z Walkowy str. 915.
 Nicolaus syn Warsza str. 924.
 Nicolaus wikary krak. str. 928.
 Nicolaus — str. 931.
 Nicolaus — str. 932.
 Nicolaus wojewoda krak. str. 274, 409, 414, 420, 421, 432, 436, 444, 553, 557, 541, 544, 549, 550, 552.
 Nicolaus wojew. kaliski str. 584.
 Nicolaus z Wołowy str. 671.
 Nicolaus Wydźga str. 716.
 Nicolaus z Zabłona str. 741.
 Nicolaus z Zawichostu str. 958.
 Nicolaus str. 20.
 Nisa, Niza, Nyssa rzeka str. 697, 841, 928.
 Nissza gród str. 937.
 Nisnensis domus str. 884, 885.
 Nivogneus syn Strzeszka str. 940.
 Nyedzelsko str. 910
 Nyestromo str. 742.
 Nogay str. 940.
 Nogoya str. 919.
 Normanni str. 790.
 Norpertus str. 53—55, 140.
 Notecz, Notesz, Noteć rzeka str. 595.
 Nova civitas str. 853, 879. Ob także Corczyn.
 Nowak str. 928.
 Novaria str. 671.
 Nova villa str. 928.
 Novegrad str. 688
 Nowko kanon. sandom. str. 908.
 Nowko poskarbi król. str. 941.
 Nuremborg str. 685.
 Nuvimago, Niumago, Niumagun str. 765, 767, 771.

O.

- Oblekom str. 852, 879.
 Oborniky str. 752, 756.
 Obra rzeka str. 564.
 Obrziczsko str. 730.
 Obychow str. 891.
 Octavianus dziekan str. 14.
 Oczech, Ojców str. 625.
 Oddo dziekan str. 14.
 Odo syn mniemany Leszka III str. 477, 479.
 Odo syn Chrobrego ob. Bez briem.
 Odo syn Kazimierza I str. 485, 490, 830.
 Odo str. 921.
 Odo, Otto syn Mieszka III Starego str. 378, 379, 526, 529, 553, 554, 557, 579, 598, 803, 877, 938.
 Odolanow str. 682, 698, 721, 722, 730, 740.
 Odra, Odera, Odora rzeka str. 21, 22, 41, 66, 97, 131, 133, 137, 470, 564, 568, 573, 595, 841, 842.
 Odrowansch, Odrowąż str. 909, 916, 928.
 Oleśnicza str. 572, - 816, 864, 896, 906, 909, 912, 918, 923, 924, 951.
 Oleszna str. 682.
 Oleszsko str. 728.
 Olgemont str. 909.
 Olgerd, Olgertus, Helgorth str. 631, 643, 674, 719, 862, 920.
 Oloboch str. 850.
 Olomucenses str. 349, 350, 506.
 Olsacia str. 480.
 Olstin, Olsztyn str. 645, 753, 899.
 Oludza str. 888, 891.
 Onolphus bisk. kujawski str. 399, 400.
 Opatow. Opathow str. 573, 584, 654, 673, 935, 958. Opathoviense monast. str. 556.
 Opathowecz str. 633, 933.
 Opavia str. 573, 693, 805, 842.
 Opoczno str. 624, 625.
 Opol, Opolia, terra opoliensis str. 340, 553, 561, 567, 569, 680, 681, 842, 875.
 Oppintal str. 5.
 Oppiso, Opizo de Messano, legat str. 570, 572, 573, 804, 877.
 Opporow, Oporow str. 916.
 Orientales, Ruś str. 414.
 Orosius, Horosius str. 784, 792.
 Orlow str. 804.
 Ortlieb Zwifaltensis str. 2.
 Orzek ob. Franciscus.
 Ossa rzeka str. 559.
 Ossek str. 633.
 Osten str. 657.
 Osterludi str. 767.
 Ostrorog twierdza str. 731, 748.
 Ostrow str. 481, 506.
 Ostrowieczno str. 725.
 Ostrovitthe str. 742.
 Ostrzeszow str. 625.
 Oszepo z Grodziska str. 716.
 Othola str. 891.
 Ottagarius arcyb. str. 790.
 Otto I cesarz str. 760, 761, 773, 791, 818, 822—825.
 Otto II cesarz str. 484, 760, 761, 792, 872.
 Otto III cesarz str. 189, 190, 277, 283, 483, 762, 767, 777, 793, 829, 872, 873.
 Otto dux str. 794.
 Otto książę morawski str. 6.
 Otto margrabia brandeb. str. 593, 642, 684.

Otto syn jego str. 593, 595, 596.
 Otto z Luxenburgu str. 943.
 Otto ze Schwajnfurtu str. 766.
 S. Otto bisk. bamberski str. 19, 32—144.
 Otto archidyak. krak. str. 933.
 Otto scholastyk krak. str. 908.
 Otto z Pilczy str. 651.
 Otto Lisowicz str. 714.
 Otto ze Stuzzelingen str. 4, 7.
 Ottocarus, Othacarus, Premislius król cze-
 ski str. 812, 945.

P

Pakoscz, Pacoscz str. 584, 728, 729, 857.
 Pacoslaus Strzedzyczky str. 574.
 Pacossius Sbigneowicz str. 634.
 Palithi, Palidi str. 763, 764.
 Paluca, Paluka str. 942, 943.
 Palucensis terra str. 741. Palucensium co-
 gnatio str. 744, 745. Palucenses str.
 747, 748.
 Pamperzino str. 745.
 Pampowo str. 747.
 Pannonia str. 165, 173, 175, 255, 261,
 354, 355, 558, 559, 562, 416, 468,
 469, 471, 472, 500, 510, 516, 517,
 534—537, 660, 790, 829.
 Pantyen str. 20.
 Parcossenice, Parcossowicze str. 891.
 Parlino większe i mniejsze str. 742.
 Parsk str. 725.
 Parstek str. 933.
 Parthenopolis, Magdeburg str. 140, 762,
 769.
 Parthi, Partowie azyaccy str. 127, 409,
 437.
 Parthi, Partynowie ilirscy str. 265.
 Parthi, Pieczyngi str. 22, 311, 533.
 Parthia, kraina Partynów ilirskich, której
 główne miasta Parthos i Dirrachium str.
 166, 254.
 Pasco str. 635.
 Pasco syn Mikołaja z Zawichostu str. 938.
 Patherbrunnen, Padebrunne str. 763—767,
 770.
 Patriarcha ob. Stanislaus.
 Patriky str. 862.
 Pau sufrag krak. str. 920.
 Paulus apostoł str. 180, 185.
 Paulus męczennik str. 478.
 Paulus II papież str. 937.
 Paulus z Przemankowa bisk. krak. str. 592,
 593, 809, 810, 813, 814, 840, 842,
 847, 849, 852, 879, 882, 883.
 Paulus bisk. pozn. str. 558.
 Paulus z Giżyc bisk. płocki str. 910.
 Paulus bisk. kamieniecki str. 916.
 Paulus z Oleśnicy str. 931.
 Paulus kanon krak. str. 918.
 Paulus wikary krak. str. 922.
 Paulus Smoleń wik. krak. str. 934.
 Paulus Szafraniec str. 933.
 Paulus z Pawłowic str. 910.
 Paulus Wojnicki z Sienna str. 956.
 Paulus z Zatora str. 939.
 Paulus, Paulicius starosta santocki str. 78,
 80, 81, 87—89, 92, 130.
 S. Pauli ecclesia w Kaliszu str. 526, 550.
 Peanus bisk. pozn. str. 775.
 Pelczinca str. 908.
 Pelka arcyb. gniezn. ob. Fulco.
 Pelka Zambr str. 640.
 Pelka z Grabowa str. 694.

- Pelka przełoż. kurzelow. str. 699.
 Pelka podkust. krak. str. 934.
 Pena rzeka str. 20, 102.
 Penąssek ob. Nicolaus.
 Peregrinus z Chotela str. 682, 747, 748, 755, 756.
 Peregrinus z Wągleszyna str. 746.
 Perusinum str. 807, 896.
 Petrassius syn Krystyna wojewody płockiego str. 653.
 Petrassius, Petrus syn Cztana str. 675, 718.
 Petrassius, Petrus Malocha z Malochowa starosta kujawski str. 677, 678, 689, 692, 699, 739.
 Petrassius str. 890.
 S. Petri eccles. w Lubuszu str. 566, w Poznaniu str. 580.
 Petrus II król węg. str. 795, 873.
 Petrus kard. pampoleński str. 668.
 Petrus kard. legat do Polski str. 800, 836, 876.
 Petrus I arcyb. gniezn. str. 928.
 Petrus III arcyb. gniezn. str. 416, 418, 420, 537.
 Petrus Szyrzycz bisk. krak. str. 816, 923
 Petrus Wysz bisk. krak. str. 889, 893, 907, 908, 933.
 Petrus bisk. płocki str. 565, 572, 587.
 Petrus bisk. wileński str. 927.
 Petrus bisk. wrocł. str. 795, 797, 874
 Petrus Nowak bisk. wrocł. str. 928.
 Petrus dziek. poznań. str. 570, 572, bisk str. 573.
 Petrus bisk. lubuski str. 636, 645, 706.
 Petrus bisk. prenest. str. 942.
 Petrus Chranstowski bisk. przemyski str. 909, 917.
 Petrus syn Alberta str. 847.
 Petrus Barabas str. 922.
 Petrus Biskupek str. 913.
 Petrus Herman str. 922.
 Petrus Kmitha starosta łączyski str. 677.
 Petrus z Kurdwanowa str. 922.
 Petrus Lombardus str. 805.
 Petrus Miłosz str. 957
 Petrus z Mokrska kaszt. sandom. str. 912.
 Petrus Pomoranus kanon. poznań. str. 593.
 Petrus z Oleśnicy łowczy sandom. str. 931.
 Petrus pleban z Opatowa str. 933
 Petrus dziedzic Piotrowina str. 795.
 Petrus Sanocki str. 926.
 Petrus Szczekocki kaszt. lubel. str. 754.
 Petrus Strelisz str. 922
 Petrus Szafraniec str. 906, 916.
 Petrus Talpiz str. 965
 Petrus Thursky str. 643.
 Petrus Vada podkancl. str. 933.
 Petrus, Patricius, Pyotrko Wlostides de Dacia str. 2, 15, 16, 74, 75. 350—353, 506—509, 520, 521, 835, 875
 Petrus ze Znejna kanon. gniezn. str. 716.
 Petrus syn Mszczuja kanon. krak. str. 906.
 Petrus kanon. krak. str. 906.
 Petrus — str. 918.
 Petrus — str. 922
 Petrus — str. 806, 878.
 Petrus — str. 925.
 Petrus kustosz krak. str. 924.
 Petrus — str. 931.
 Petrus podkustoszy str. 930.
 Petrus — str. 940.
 Petrus wikary krak. str. 913.
 Petrus — str. 924.
 Petrus — str. 929.

- Petrus — str. 932.
 Petrus — str. 934.
 Petrus — str. 941.
 Petrus str. 928.
 Petrus str. 816.
 Petrus str. 850.
 Petrus kapelan biskupa Bernarda str. 37.
 Petrus (zamiast Ulricus) mistrz krzyżacki str. 865.
 Philippus II król macedoński str. 259, 260, 282, 317, 389.
 Philippus legat papieski do Węgier i Polski str. 847, 878.
 Philippus kanon. krak. str. 924.
 Piaski, Pyasky str. 749.
 Piaet, Pyast, Peazt, Pasth str. 185, 186, 271, 478, 479.
 Pietrzyco, Pietrzycus bisk. pozn. str. 589, 590.
 Pilatowo str. 729.
 Pilchowicze str. 934.
 Pileża str. 651.
 Pilicia, Pilica rzeka str. 367.
 Piotrkow, Pyothrocow str. 624, 626.
 Piotrkowicze, Pyotrkowicze str. 729.
 Pilsna str. 687.
 Pipinus ojciec Karola Wielkiego str. 768, 769.
 Pipinus syn Karola, Karlomannus str. 789.
 Piritseum, Pirissa, Pyritz, Pyrziech str. 79, 83, 689.
 Pirkow wieś str. 928.
 Pirzchno str. 678, 728.
 Pisana civitas str. 686.
 Pisdri, Pysdry, Pisdre str. 571, 590, 625, 715, 726, 730. Pisdreusis terra str. 558.
 Pius II papież str. 910.
 Plano Carpini ob. Johannes.
 Plaszcowo str. 734.
 Plauci, Połowcy str. 349, 832, 875.
 Ploczk, Ploczko, Ploczsko, Plocensis civitas, castrum Plocense str. 524, 586, 626, 633, 692. Plocense templum str. 653, 691, 694.
 Plomicovo str. 747.
 Płowec, Płowecz, Płowcze str. 856, 880, 944.
 Pleszowski ob. Johannes.
 Pobiedzyska str. 571.
 Podgagye, Podgaje str. 655.
 Podlesna Wola str. 890, 894.
 Podolia str. 916.
 Podgorzala str. 666.
 Polan gród na granicy Pomorza str. 467.
 Polanie, Polyanie str. 487.
 Polednik str. 911.
 Polock, Polocz str. 719.
 Poloni, Poleni, Bolonii str. 2, 3, 9, 16, 18, 21, 22, 34, 38, 48, 64, 73—75, 78, 125, 127, 128, 134, 139, 163, 166, 170, 172, 174, 184, 187, 253, 259, 261, 269, 272, 276, 280, 281, 286, 293, 303, 304, 331, 332, 348, 354—356, 375, 404, 414, 421, 438, 450, 467, 468, 482, 490, 494, 496, 500, 505, 508, 510, 519, 522, 537, 546, 547, 553, 558, 559, 562, 565, 569, 70, 581, 583, 587, 591, 592, 630, 643, 648, 649, 666, 676, 749, 754.
 Polonia, Poliania, Bolonia str. 5—7, 9, 10, 12, 16—19, 22, 34, 38, 48, 64, 73—75, 78, 125, 127, 128, 134, 139, 164—166, 167, 173, 187, 259, 260,

- 262, 272, 273, 277, 280, 291—294, 311, 314, 341, 342, 345, 346, 374, 375, 414, 442, 447, 470, 472, 474, 482—484, 489, 495, 501, 503, 504, 507, 508, 511, 518, 521, 522, 524—526, 550, 535, 539, 541, 547, 552, 553, 555—557, 559, 561—571, 576, 577, 579—582, 584, 586—590, 592, 622, 624, 643, 670, 671, 673, 695, 721, 724, 763, 771, 775, 845, 847, 861.
- Polonus ob Nicolaus i Martinus
- Pollexiani str. 421, 424, 537, 538, 559
- Pollexius princeps str. 422 423
- Polska ob. Johannes
- Poltowsk, Poltowsko str. 631, 700, 910
- Polukoza str. 816, 928.
- Pomorania, Pomerania Pomoria, Pomorizania, Maritima (provincia) str. 13, 22, 34, 35, 37, 40, 59, 62, 70, 72, 74—76, 78, 88, 91, 92, 97, 100, 101, 110, 124, 130, 131, 139, 140, 164, 189, 279, 317, 319, 330, 331, 333, 340, 360, 403, 404, 467, 479, 487, 501, 503, 510, 518, 530, 533, 552, 554, 556, 558, 562, 565, 574, 575, 582, 583, 592, 638, 654, 673, 688, 751, 774, 778, 859, 904, 915.
- Pomorani, Pomerani, Maritimi str. 22, 34—140, 286, 294, 303, 304, 308, 311, 314, 317, 318, 329, 331—336, 340, 342, 390, 397, 403, 404, 492, 494, 496, 498, 501, 502—504, 553, 563, 575, 597, 598, 796, 797, 832, 837, 856, 874, 877.
- Pomeranus ob Johannes.
- Pompilidae str. 266
- Pompilius I str. 180, 265, 266, 476, 477.
- Pompilius II str. 181, 184, 185, 187, 266—270, 477, 478, 510.
- Ponecz str. 746, 747.
- Popo, krzyżak str. 576.
- Poppo arcyb. trewir. str. 771.
- Poppo bisk. krak. str. 816, 829, 873.
- Potrawin str. 795
- Powidz str. 729
- Poznan, Poznania, Posnania, Posnaniensis civitas str. 367, 589, 397, 400, 518, 521, 553, 568, 580, 581, 584, 589, 644, 652, 665, 697, 707, 722, 726—728, 730, 732—734, 746, 753, 852, 857, 873, 879, 936 Posnaniensis terra str. 558, 564 Posnaniensis ecclesia str. 596, 635, episcopatus str. 22, 38, 77, 666.
- Praga str. 189, 279, 662, 685, 687, 706, 762, 767, 793, 828, 863, 872, 873, 895, 937
- Pragani Pragitae str. 321, 325, 348—350, 370, 506, 519.
- Prandnik, Prudnik str. 802, 837, 876, 921.
- Prandota bisk. krak. str. 562, 565, 573, 581, 592, 804, 808, 816, 838, 840, 877, 932.
- Prandota syn Warsza kasztelan krak. str. 919.
- Prandota przełoż. skarbimir-ki str. 914.
- Prandoczyn str. 556.
- Prawditae str. 491.
- Pregina gród str. 803.
- Prieflingensis monachus str. 128.
- Priscanus str. 887.
- Prochorius, Prohorius, Prohortus, Prothorus bisk. krak. str. 816, 828, 872.

- Proculphus bisk. krak. str. 816, 829, 872.
 Procopius bisk. krak. str. 816, 852, 853.
 Procosius dziedzic Balic str. 890.
 Prosna rzeka str. 564, 725
 Proszewicze str. 757.
 Provincia str. 490, 671.
 Prussi, Prusci, Pruci, Pruozenses, Prutheni str. 22, 56, 74, 75, 286, 354, 421, 486, 487, 524, 525, 537, 556, 559, 562, 563, 585, 586, 588, 592, 676, 767, 812, 858, 859, 865, 884, 898, 902, 925, 943, 945.
 Prussia, Prusia, Pruzia, Pruscia, terra Pruthenorum str. 75, 189, 279, 563, 565, 586, 662, 693, 719, 774, 775, 778, 793, 798, 803, 829, 854, 864, 865, 868, 869, 872, 890, 893, 904, 915, 929.
 Przeczslaus, Bretislaus II książę czeski str. 491, 492.
 Przeczslaus bisk. wrocł. str. 666, 668.
 Przeczslaus z Gołuchowa wojewoda kaliski, wielkorządca str. 643, 650, 651, 753.
 Przeczslaus Wanwelski str. 754.
 Przeczslaus z Margonina str. 745.
 Przeczslawicze str. 754.
 Przodecz str. 626, 677, 744.
 Przedborius z Brzezia str. 676.
 Przedborius Zbigniejowicz str. 634.
 Przedborius str. 647.
 Przedborz str. 631.
 Przedpelko ze Stanszewa kaszt. międzyrzecki str. 662, 727.
 Przemant, Przemantow gród str. 562, 564, 934.
 Premislius syn mniemany Leszka III str. 477, 480.
 Premizlius, Primisl, Przemisl I książę polski str. 467, 859, 847, 849
 Przemislius, Primizlius, Przemislaus II król polski str. 576, 581, 585, 648, 651, 686, 859, 847, 849—853, 879, 882, 942.
 Premislius, Przemislius, Premisl Ottokarus król czeski str. 573, 812, 813, 842—844, 878, 945.
 Przemislius syn Ziemomysła księcia gniewkowskiego, książę bydgoski str. 661.
 Przemisl gród str. 622, 626, 722. Premisliensis provincia str. 390, 397, 550, ecclesia str. 909, episcopatus str. 665.
 Premislow gród str. 471.
 Przemislius, Przemislo, Przemisl syn Władysława Piłwacza str. 557, 558, 562—576, 579, 581, 582, 586, 589.
 Przeworsko str. 887.
 Przyeldus str. 664.
 Pribislaus kanon. krak. str. 582, 912.
 Pribislaus przełoż. w Kochowie str. 946.
 Pribislaus wikary krak. str. 954.
 Pribislaus, Prebislaus str. 889.
 Pribislaus str. 925.
 Pribislaus, Przipko z Przesieka str. 753.
 Przybislaus syn mniemany Leszka III str. 477, 479.
 Przywieczerzino str. 739, 959.
 Pscrossicze, Pscessice str. 886—889, 891, 894.
 Puznicz wieś str. 655.

Q.

Quaschenyn, Quecisszow, Quidelingaburg, obacz Kwaszenin, Kweciszow, Kwedlinburg.

R.

- Raba rzeka str. 813, 841.
 Raba str. 894
 Rachelinus, Katelmus str. 816, 830, 873.
 Raczans, Raczas str. 574, 575, 657, 744, 745 752, 854, 945.
 Racziborowicze str. 939.
 Radlicza bisk. krak. ob. Johannes
 Radolina str. 908.
 Radom str. 625, 748, 848, 890. Radomiensis terra str. 630.
 Radomirus str. 958
 Radomsko, Radomske civitas str. 723, 751, 752, 886
 Radost bisk. krak. str. 778, 797, 816, 822, 853, 874, 909.
 Radulfus arcyb. str. 790
 Radulfus, Radulphus kantor krak. str. 803, 909
 Radwanus bisk. pozn. str. 775
 Radzyeow, Radeyow Radzeowo str. 677, 856, 944
 Radzicze str. 741.
 Radzim str. 733.
 Rani str. 469, 479
 Raphaël ze Skawiny str. 920.
 Rapot str. 5.
 Ratibor książę pomorski str. 20.
 Rathibor, Ratiboria, Raciborz gród str. 481, 523, 556.
 Ratisbona, Ratispona str. 35, 769
 Rawa, Ravense castrum str. 693.
 Rechen str. 796, 874.
 Regenheresthorff str. 53.
 S. Remigii klasztor str. 662.
 Renus rzeka str. 470, 514, 856, 865, 893.
 Repice, Repca, Rzepicha str. 185, 271, 478, 479.
 Replin str. 814.
 Repti ob. Heinricus
 Retharius bisk. paderborn. str. 769.
 Rey ob. Johannes
 Richaldus kanon. krak. str. 922.
 Richinza księżna czeska str. 5, 6.
 Richta, Rithea, Ryxa druga żona Przemysława II str. 851, 852.
 Rinenses str. 686.
 Robertus kard. str. 668, 670.
 Robertus arcyb. str. 792
 Robertus bisk. wrocł. i krak. str. 775, 778, 797, 816, 833, 874, 875.
 Robertus kanon. krak. str. 919.
 Robertus kanon. plocki str. 921.
 Rogatka ob. Boleslaus
 Rogosznó str. 690 879, 942.
 Roma str. 18, 55, 94 166, 255, 418, 485, 520, 560, 561, 667, 668, 670, 686, 718, 751, 752, 761, 768, 789, 790, 793, 794, 796, 797, 802, 805, 811, 824, 825, 829, 836, 847, 871, 875, 874, 924, 926.
 Romanus biskup str. 794.
 Romanus Mściśławicz książę włodzimiersko-haliński str. 411, 412, 413, 416, 420, 451, 433—435, 437—441, 555, 556, 542—547, 553, 800, 801, 856, 876, 923.
 Romanus (zamiast Swarno) str. 839.
 Romanus syn Daniela str. 585, 592.
 Romanus książę ruski, syn Odon, wnuk Bolesława Wielkiego str. 485.
 Romliko str. 654.
 Ropczicze str. 930.

Ropertus król Sycylii str. 637, 658.
 Roscislaus, Roczislaus ojciec Gryfny str. 846.
 Rosa, Rosza, herb Róża str. 816, 931, 937.
 Rosen ob. Clemens
 Rosenberg str. 686.
 Rosprza str. 565.
 Rostoki str. 481.
 Rosznaw str. 923.
 Rowne str. 815, 849, 873.
 Ruda str. 571. Rudense castrum str. 567
 Rudawa rzeka str. 804, 927.
 Rudawa wieś str. 918.
 Rudolphus I cesarz str. 844.
 Rudolphus bisk. lawant str. 937.
 Rufus ob. Otto III i Fridericus I.
 Rugia, Rugiana str. 73, 378, 526. Ruthenia str. 69, 123.
 Rugiani str. 686. Rutheni str. 60, 69, 70, 123, 124.
 Rupertus syn Wacława xięcia lignick. str. 650, 696.
 Rus syn mniemany Pannoniosa czyli Tana str. 468.
 Rus książę pruski str. 856.
 Russia, Ruscia, Ruzia str. 164, 189, 279, 280, 291, 292, 350, 351, 352, 357, 390, 397, 407, 416, 418, 437, 439, 441, 484, 486, 487, 508, 509, 515, 516, 521, 523, 526, 550, 553—556, 544, 545, 547, 552, 553, 556, 561, 573, 585, 588, 592, 620—622, 626, 631, 664, 678, 680, 720, 722, 735, 772, 773, 808, 831, 848, 860, 878, 885. Alba Russia str. 719.
 Ruthenia str. 16, 75

Rutheni, Rusciani, Ruizi str. 2, 15, 22, 74, 75, 189, 280, 286, 294, 350, 379, 421, 430, 433, 437, 440, 468, 469, 486, 508, 515—517, 553, 554, 542, 546, 553, 556, 585, 588, 592, 621, 622, 629, 754, 762, 765, 778, 804, 805, 835, 847, 853, 861, 865, 879.
 Rywalia, Rewal str. 820—822.
 Rzeszowski ob. Johannes.

S.

Sabaudia str. 671.
 Sabel kaszt. sulenc. str. 595.
 Sadowo str. 895
 Sadowski ob. Johannes.
 Sala Solawa. Zolawa rzeka str. 189, 279, 483, 778, 828, 831.
 Saladinistae, Saladinus, Soldanus str. 427, 432, 871.
 Salome żona Bolesława III str. 3, 5—7.
 Salomea córka Leszka Białego, królowa Galicyi str. 553, 593.
 Salomea siostra Przemysława I. żona Konrada xięcia szląskiego str. 568.
 Salomea królowa węgierska, żona Kolomana str. 813, 836, 840, 876.
 Salomea, córka Ziemowita str. 852, 879.
 Salomon syn Andrzeja, król węgierski str. 293, 487.
 Salomon dziek. krak. str. 803, 922.
 Salomonis castrum str. 703.
 Samborius wielkorządca pomorski str. 390, 397, 530.
 Samborius II książę pomorski str. 841.
 Samuitae, Szamvitae, Samogitae str. 556.
 Samogitia, Żmudź str. 921, 927.

Sampolborgensis ob. Nicolaus.

San rzeka str. 675.

Sandecz str. 636, 674, 756, 752, 879,
antiqua Sandecz str. 743.

Sandomiria, Sandomirz, Sandomir str. 13,
521, 550, 552, 555, 556, 624, 625,
632, 674, 678, 750, 751, 806, 807,
850, 848, 852, 878, 879, 882.

Sandomiriensis terra str. 561, 563, 585,
586, 650, 743, 859, 848, 853, 859,
879, 918, 927, 950.

Sandomiritae str. 522, 556, 564, 678, 724,
744, 748.

Sandivogius kust. krak. str. 957.

Sandovoyus, Sandyvoyus syn Janka str. 850

Sandzivogius Nalancz str. 566.

Sandzivogius z Kazmierza str. 716.

Sandzivogius ze Sleszyna str. 643.

Sandzivogius Swidwa kasztelan nakielski str.
726, 727, 729—731, 748, 753—755.

Sandzivogius z Szubina wojewoda kaliski
str. 651, 655—660, 678, 691, 697,
721, 723, 733, 736, 750, 752, 753.

Sandzivogius z Wirhu czyli z Wyru str.
642, 684, 685.

Sangneus kanon. krak. str. 921.

Sanoczski ob. Petrus.

Sanok str. 626.

Santok, Santhok, Zantok str. 311, 312,
493, 563—565, 586, 592, 595, 595,
597, 642.

Sar rzeka str. 487.

Sarbia, Sorabia, Servia str. 164, 470, 479,
520 Surbiensis provincia str. 265.

Sarley str. 655.

Sarnovecz str. 912.

Satzka, Satisch, Setzkea str. 38

Saulus wikary krak. str. 916.

Saxonia str. 5, 18, 42, 43, 53, 73, 101,
108, 140, 164, 578, 588, 471, 485,
526, 529, 760, 763, 789, 861, 893,
920

Saxones str. 189, 279, 397, 593, 642,
645, 657, 726, 729, 750, 749, 750,
761, 762, 765, 767, 769, 772, 823, 831.

Sbanszino, Sbanszyn str. 562, 564, 569.
Ob. także Dzbanszin.

Sbigneus mniemany syn Leszka III str. 477.

Sbigneus syn Władysława Hermana str. 304
— 307, 309—312, 314, 317, 320, 323,
328, 491—498.

Sbigneus z Oleśnicy bisk. krak. str. 816,
896, 906, 909, 912, 918, 923, 924,
927, 929—931, 955, 940.

Sbigneus archidyak krak. str. 908, 919.

Sbigneus dziek. krak. str. 940.

Sbigneus Sbigneowicz str. 634

Sbiluto str. 850.

Sbiluthus bisk. władysl. str. 657, 671, 680,
681, 692, 744, 944.

Sbilutus, Sbisco proboszcz i kanclerz Ka-
zimierza W. str. 638.

Sbislaus arcyb. gniezn. str. 399.

Sbysława córka Świętopełka wielkiego księcia
kijowskiego, żona Bolesława III str. 74.

Scalca ob. Nicolaus.

Scassym str. 842.

Scawani, Stawani str. 890, 894

Sceecyn, Szczecin, Stetin, Stetina str. 41,
42, 44, 49—82, 88, 89, 95, 96—98,
103—115, 901. Stetyn antiqua str. 684.
Stetinenses str. 65, 69, 75, 88, 89, 96,
111, 115, 120, 121, 123, 124, 133,
137, 141, 142.

- Scheligy str. 941.
 Schewe ob. Augustinus.
 Schidingen, Seidingen wieś str. 53, 59.
 Schow, Czchow str. 915.
 Scolteis ob. Bertholdus.
 Scowitae str. 556.
 Szczecocziny str. 953.
 Szczekoczsky, Szczekotsky str. 753, 754.
 Szczepanowice str. 888.
 Sdyslaus kust. krak. str. 909.
 Sdzyslaus arcyb. gniezn. str. 531.
 Sebastianus str. 930.
 Sechen str. 912.
 Seczechow str. 838.
 Segneus syn Włoszczeja kanonik krak. str. 936.
 Seleucia str. 164, 189, 279.
 Seliganstad str. 766.
 Semianus str. 477.
 Semiramis str. 170, 258.
 Semomislus, Zemomislus syn mniemany Leszka III str. 477.
 Semomislaus, Semislaus, Semomislius, Zemomisl syn Leszka IV str. 188, 275, 481, 482, 818, 819, 820—822.
 Semomislius, Zemimisl syn Kazimierza kujawskiego, brat Łokietka str. 587, 594, 661, 852.
 Semovit, Semovith, Ziemowit syn Piasta str. 184, 187, 188, 271, 272, 275.
 Semovitus I syn Konrada mazowieckiego str. 565, 566, 573, 574, 585, 588, 807, 859, 846, 878, 879.
 Semovit str. 942, 946.
 Semovithus III książę mazowiecki str. 653, 679, 692, 693, 715.
 Semovithus, Semco IV, syn poprzedniego str. 693, 694, 700, 709, 715, 718, 720, 724, 755—740, 743, 745, 749, 898, 931.
 Senno, Szenno, Siенno str. 816, 936.
 Sepno str. 864.
 Septemcastra, Siedmiogród str. 850.
 Sevyor, Savor, Schyewyeriensis ducatus str. 852, 878, 916.
 Seztibrana str. 7.
 Sgergelo, Skirgello str. 909, 912.
 Sgorzelcia, Sgorzelicz str. 480, 593.
 Sicilia, Siculi str. 258, 273, 472.
 Sigismundus margr. brandeb. później cesarz niem. i król węg. i czeski str. 721, 724, 732, 743, 752, 862, 889, 890, 895, 931, 933, 939.
 Sigismundus z Oleśnicy str. 931.
 Sigismundus de Jacubowicz str. 916.
 Silencia, Silenciana provincia str. 260, 305—307, 347, 372, 389, 397.
 Silencii str. 347—349, 372. Silesiani str. 596.
 Simon bisk. płocki str. 354, 356, 544, 921.
 Simon podkanclerzy str. 689.
 Simon kanclerz kap. krak. str. 924.
 Simon kaszt. gniezn. str. 584.
 Simon kanon. krak. str. 922.
 Simon z Kurdwanowa str. 908.
 Sinderoldus arcyb. str. 790.
 Siradia str. 552, 561, 573, 584, 587.
 Siro wielkorządca Mazowska i Kujaw str. 390, 397, 530.
 Sirokomlya str. 935.
 Siroslaus bisk. wrocł. str. 399, 400.
 Siroslaus archidyak. krak. str. 9-0.
 Skala, Scala klasztor str. 593, 594, 859, 852, 879.

- Skarbimir, Scarbimiria gród str. 838, 908.
 Skarbimirus, Scarbimirus wojewoda Bolesława III str. 315, 317, 341, 342, 495, 496, 504, 797, 832, 874. •
 Scarbimirzyce wieś str. 698.
 Skaressow, Scarzeszowo str. 811, 888.
 Skavina, Scavina str. 625, 920
 Skerdeyko brat Jagiełły str. 719.
 Skrzin Skrzyn, Scrzyn str. 520, 926, 936.
 Skrzipowo str. 656.
 Slavi Sclavi str. 469—472 476, 480, 564, 761—763, 765, 767, 789.
 Slavia, Sclavia str. 180, 266, 761 768.
 Slawcovia, Slaucovia str. 930, 937.
 Slavnik, Zlavnyk str. 773 793, 872.
 Slawno str. 570, 890.
 Slavonia, Sclavonia str. 16, 164, 480, 769, 770.
 Slavos kanon krak. str. 931
 Slesvik, Sleszwyk str. 470, 480.
 Slezia, Slesia, Sleszia, Zlezia str. 518, 524, 541, 543, 553—556, 558—561, 563, 564, 566—569, 572, 573, 577 581, 589, 645, 667, 688, 751, 775, 804, 841, 875. 879, 893
 Slezani, Sleziani, Slesienses, Slezitae str. 491, 492, 505, 852 853, 858.
 Slodzen str. 635.
 Slomniki str. 932.
 Slonsk str. 661.
 Slothcowo str. 742.
 Slothoria ob. Zlothoria.
 Slup, Stolp, Ztolpy, Ztulpii str. 20, 583, 747. •
 Slupcza str. 710, 855
 Sluszewo str. 658.
 Szlyedz ob. Johannes.
 Smisława str. 946.
 Smogulecz str. 728, 730, 731, 740, 743, 745, 861.
 Smolen ob. Paulus.
 Smorkow str. 888, 889.
 Snatin str. 722.
 Sobeslaus, Sobyeslaus II książę czeski str. 378, 388, 397, 477, 480, 526.
 Sobkow str. 744
 Sobota wójtostwo w Zawichoście str. 635.
 Socha str. 738.
 Sochaczow str. 748.
 Sokolowo str. 658
 Solecz str. 570, 584, 624, 625, 943.
 Sophia książęna morawska str. 5, 6
 Sophya str. 774.
 Sorabae, Sorabi str. 469, 470. 767.
 Sorban str. 470
 Sorotha ob. Johannes
 Sowka str. 760.
 Spiczigneus mniemany syn Leszka III str. 477.
 Spiczimirus także syn Leszka III str. 477.
 Spicimirus kaszt. krak. str. 858
 Spicimierz gród str. 502, 565 Spicimiriensis ecclesia str. 537, 342.
 Spiss Spiż str. 508, 717.
 Spitco, Spithco wojew. krak. str. 638, 733, 736, 754, 889
 Spitko Jarosławski str. 936.
 Spitko dziedzic Podlesnej Woli str. 890.
 Spitko Colczek podkomorzy sandom str. 890
 Spythko dworzanin biskupa Zawiszy str. 703.
 Spitigneus, Sbigneus książę czeski str. 820, 821.
 Sprowa str. 916.

- Sroda str. 571.
 Sredensis terra str. 558.
 Srzenawa str. 890, 950.
 Stabulaus str. 14.
 Stanatek, Staniatki str. 841.
 Stanislaus Babca str. 919.
 Stanislaus Czyolek bisk. pozn. str. 936.
 Stanislaus Drasin str. 956.
 S. Stanislaus bisk. krak str. 189, 296, 298, 300, 485, 489, 490, 571, 572, 778, 795, 803, 806, 808, 811, 816, 850, 831, 838, 853, 874, 877, 878, 882, 919, 92, 932. S. Stanislai mons w Krakowie str. 841.
 Stanislaus Kywała sędzia kujawski str. 661.
 Stanislaus z Miechowa str. 928.
 Stanislaus Patriarcha str. 913.
 Stanislaus ze Skarbimierza str. 908 928.
 Stanislaus ze Skrzynna str. 936.
 Stanislaus syn Stojka str. 886—888.
 Stanislaus Strelicz str. 922.
 Stanislaus z Uścia str. 940.
 Stanislaus Wloszco str. 919.
 Stanislaus opat czerwński str. 946.
 Stanislaus kanon. krak. str. 940.
 Stanislaus, Stanko dziekan wrocł. str. 667, 924.
 Stanislaus podkustoszy krak. str. 930.
 Stanislaus wikary krak str. 929.
 Stansze, Scanse wyspa str. 471.
 Stanszewo str. 662.
 Starczinow str. 733.
 Stargrod, Zitarigroda, Stargardenses str. 39, 684, 689.
 Stawiszin, Stawiszino str. 625, 759.
 Starzik archidyak. głogowski str. 667.
 Staverun str. 761.
 Stawyany str. 895.
 Stbikowo str. 665.
 S. Stephanus protomartyr str. 2, 3, 570, 777, 791, 882.
 Stephanus I król węg. str. 421, 537, 762, 765, 773, 777, 778, 794, 813, 828, 829, 841, 873, 878, 883.
 Stephanus syn Karola, brat Ludwika króla węg. i pol str. 637, 630.
 Stephanus syn Mieszka III str. 378, 379, 526.
 Stephanus arcyb. gniezn. str. 794.
 Stephanus bisk. pozn. str. 775, 798.
 Stephanus bisk. lubuski str. 619, 920.
 Stephanus Scori str. 754.
 Stephanus z Trlangu str. 662.
 Stephanus archidyak. krak. str. 935.
 Stephanus kanon. krak. str. 912.
 Stephanus — str. 920.
 Stephanus magister str. 809.
 Stephanus kantor krak. str. 928.
 Stiborius z Gościenic bisk. plocki str. 910.
 Stiborius, Styborius archidyak. plocki str. 700, 740.
 Stiborius wojewoda siedmiogrodzki str. 898.
 Stiborius syn Moszczyca str. 738, 747.
 Stiria str. 164.
 Stobnicza str. 624 912.
 Stodorania, Ztodorania str. 767.
 Stojko str. 886—888.
 Stradom, Stradomia str. 891, 930.
 Strelicz ob. Petrus.
 Strelna, Strzelna, Strelnense claustrum str. 520, 697, 849.
 Strigon, Strzegonium, Strzegonia str. 711, 840, 909, 917.
 Stroynat, Stroiniat książę litewski str. 808, 878.

- Strzampno, Strzampino str. 816, 927, 972.
 Strzeson str. 86.
 Strzesko z Dobry str. 940
 Strzezislawa str. 793, 872.
 Suchdol, Suchodol str. 563, 564, 804,
 838, 871, 882.
 Suevi str. 851.
 Suevia str. 123.
 Suinourdum str. 766
 Sula ob. Zula.
 Sulczbach str. 685.
 Sulencz str. 593, 595.
 Suleow, Suleyow str. 520, 854, 875
 Sulislaus syn Dobrogosta str. 593.
 Sulislaus z Tyńca str. 934.
 Sulislaus archidyak. sandom str. 928.
 Sulisszius de Wedel str. 684.
 Swanowo str. 481, 728, 753.
 Swanschco str. 955.
 Swanthoborius książę szczeciński str. 684,
 685, 688, 689
 Swantko str. 922.
 Swantopelco, Svatopelcus wielkorządca po-
 morski za Leszka Białego str. 553 -
 555, 562, 563, 574—576, 583, 584,
 592, 840
 Swantopolk, Swendopelcus książę morawski
 str. 312.
 Swanthopolk, Swatopolk, Zuatopolk książę
 czeski str. 349, 550, 494.
 Suantopolk, Zuetopolk dux Odrensis str.
 774.
 Swanthopelco, Swothopelco, ojciec Msczu-
 ga kanonika krakowskiego str. 923.
 Swanthoslaus str. 386, 394, 528.
 Swanthoslaus, Swentoslaus ojciec Piotra Wło-
 stowica str. 833.
 Swanthoslaus kanonik krak. str. 910.
 Swanthoslaus podskarbi str. 647.
 Swanthoslaus podkustoszy str. 924.
 Swanthoslaus, Swethoslaus wikary krak. str.
 928.
 Swanthoszka, Swetosława, córka księcia ru-
 skiego str. 853, 879
 Swarno książę ruski str. 588, 592, 808,
 859.
 Swecia str. 851.
 Sweczslaus kanon krak. str. 918
 Swarczybog wielki mistrz krzyżacki str. 866.
 Sweborowicze str. 886.
 Sweradowo str. 728, 740, 744.
 Swerin str. 481.
 Swetnicz, Swethnik str. 852, 879.
 Svidnicensis cerevisia str. 695
 Swidrigal, Swidergal str. 895.
 Swidwa ob. Sandivogus
 Swinka ob. Jacobus.
 Swoschowicze str. 935.
 Sybillae mons str. 870
 Syedlcze str. 753
 Sylvester II papież str. 777, 829, 872.
 Symonowicz ob. Andreas.
 Syracz, Syradz gród str. 849, 852
 Syradia str. 173, 626, 723, 759, 740,
 755, 815, 855, 856, 859 Syradiensis
 ducatus str. 635, 640—642, 644.
 Syraditae str. 678, 732, 755.
 Syria str. 418, 419.
 Syvatkowa str. 896.
 Szaffranecz, Schaffranecz, Saffranecz str. 906,
 907, 916, 933.
 Szamotuli, Schamothuli, Samotuli str. 728,
 729, 755.
 Szaszin marschalcus str. 734.

Szczygliczones str. 688.

Szeczec, Sethegius wojewoda str 491—
493, 518

Szeczecchow Sieciechow str. 518, 555, 625.

Szelanthala str. 729.

Szirzik str. 816, 914.

Szrem str. 558, 559, 566, 568, 730.

Szubino str. 651, 655, 750.

Szumsko, Shumsko str. 930.

Szydlow, Sidlow str. 624, 625, 886.

T.

Tachow str. 687.

Tachtamyrzus str. 865

Tadi str. 769.

Tadilan str. 769.

Tagino arcyb. magdeb. str 769.

Talpisz ob. Petrus.

Tanczin, Tanczyn str. 891, 909, 955—
957.

Tangmarus str. 768.

Tarnow, Tharnow, Tarnowski str 675, 754,
936.

Thaiszek ob Johannes.

Tartari, Tharthari str. 485, 560—563, 568,
577, 585, 586, 589, 804—807, 838,
839, 842, 843, 847, 848, 850, 852,
860, 865, 877—879, 882, 885, 889,
895. Tartarorum imperator str. 622.

Tasilo str. 789.

Telebuga str. 940.

Tervisium str. 717, 718.

Teschen, Thessin str. 693, 918.

Teut Deut, Ducz str. 471.

Teutones, Teutonici, Theutonici str. 33,
44, 49, 56, 126, 128, 283, 321, 470,

481, 562, 567, 569, 572, 577, 579,
587, 597, 598, 687, 843—845, 852

Teutonia, Theutonia str 472, 563, 875.

Thane, Tune wieś str 802, 939.

Theodericus str. 107.

Theodericus kanon. krak. str. 934.

Theodoricus prusak str. 594.

Theodoricus wikary krak. str. 935.

Theodorus sive Boguslaus wielkorządca po-
morski str. 390, 397.

Theodricus przełoż. władysł. str. 745.

Theodricus z Margonina str. 728.

Theophanu cesarzowa str. 761.

Theophilus archidyak gniezn. str. 570.

Thiedricus str 766.

Thietmer monachus str. 769.

Thietmer miles str. 770.

Thiodo str. 760.

Thiothart str. 760.

S. Thomas bisk. kantuar. str. 798, 834,
875, 882.

Thomas nuncyusz lisk. lucer str. 700.

Thomas ze Strzampina bisk. krak str. 927,
992.

Thomas bisk. wrocł. str. 565, 573, 574,
577, 581, 589, 591, 805, 806, 840.

Thomas dziek. krak. str. 915.

Thomas kanon. krak str. 920.

Thomas kaszt. pozn. str. 566, 568.

Thomasius z Ostrowieczna str. 725.

Tomco altarisista str. 925.

Thomislaus syn Tomasza kaszt. pozn. str. 566.

Thomislaus podkanclerzy str. 916.

Thomislaus Wyszotha str. 746, 747.

Thorun, Torun str. 656, 728, 812, 856,
864, 893, 915, 945. Thorunenses fratres
str. 815.

Thraska str. 861.
 Thuczenses, Thuczensis districtus str. 689.
 Thuringia str. 760.
 Thursky ob. Petrassius.
 Tibianei str. 367, 408, 533.
 Tiberis str. 670.
 Timin, Timina, Thimina gród na Pomorzu
 str. 55, 98, 101, 102, 113, 141. Timi-
 nenses str. 56, 102.
 Tiresias str. 328.
 Tomislaus z Golanczy str. 730.
 Tramby str. 930.
 Tranthnovice, Thrantnowiz wieś str. 909,
 913.
 Trawna rzeka str. 470.
 Trebnicia str. 877.
 Trebowła str. 626.
 Tremesna, Trzemeszna, Tremesnense mo-
 nasterium str. 556, 697, 740, 946.
 Trestka ob. Michael.
 Triburia str. 767.
 Trlang str. 662, 718.
 Trogus str. 166, 255.
 Troianovich str. 814.
 Troianus, Trojanus przełoż. krak. str. 665,
 666, 707, 708.
 Troianus, Trojanus przełoż. pozn. str. 745,
 752.
 Troianus de Garnek str. 745.
 Troianus syn Tomisława z Golanczy str. 730.
 Troianus str. 799.
 Troianus kantor krak. str. 812.
 Troidenus, Troydenus, Troydinus książę ma-
 zowiecki, syn Bolesława str. 620, 629,
 942.
 Troidenus syn Ziemowita IV książę mazo-
 wiecki str. 946.

Troky str. 643, 674, 679, 719, 751.
 Trzebnycz, Trzebnicza str. 558, 573.
 Tuchol, Thuchol str. 935.
 Tullius str. 362, 363.
 Turba ob. Cristinus.
 Turci str. 871, 953, 936.
 Tustań str. 627.
 Twardosławicze str. 894.
 Tynecz, Tyncia, Tincia, Tynczia str. 510,
 512, 804, 873, 893, 931, 934.
 Tyodericus str. 20.

U.

Udalricus, Oudalricus, Othelricus książę cze-
 ski str. 763, 765, 766, 770.
 Udalricus, Oudalricus opat str. 6, 7.
 Udalricus, Uodalricus kapłan u św. Idziego
 str. 34, 37, 38, 49, 57, 58, 61—65,
 67, 105, 106, 109.
 Ulan gród str. 577.
 Ulricus ze Drdzenia str. 690.
 Ulricus z Osten str. 657.
 Ungari, Ungaria ob. Hungari, Hungaria.
 Unger, Vunger bisk. pozn. str. 769.
 Unieiów, Unyeyow, Uncyow, Unieyoviensis
 civitas str. 671, 675, 699, 703, 704,
 708, 729, 745, 747, 809, 856, 889,
 890, 928.
 Urban II papież str. 796, 799, 876.
 Urban V papież str. 686.
 Urban VI papież str. 662, 669—671, 681,
 711, 720.
 Usczye, Uscze, Uście str. 554, 559, 566,
 568, 660, 753, 861. Uzda str. 39, 78,
 140.
 Uznoim, Uznoym, Uznoimia str. 53, 56,

58, 60, 63, 67, 98, 102, 105, 106,
111, 140.

V.

Valentinus kanon. krak. str. 799, 936.

Varadinum str. 939.

Vecco kanon. krak. str. 940.

Veneciae str. 861.

Verani str. 64, 65, 112.

Verania wyspa str. 111.

Verla str. 481.

Vernerus bisk. władysł. str. 13.

Verona str. 835.

Vibertus kanon. krak. str. 799.

Vicardus — str. 938.

Victorinus z Oleśnicy str. 931.

Villacum str. 885.

Vindrigus mistrz krzyżacki str. 719.

Vineus mons str. 747.

Visbicke opactwo str. 12.

Viterbo str. 592.

Vitus bisk. litewski str. 572, 573.

S. Viti basilica w Kruszwicy str. 340, 503.

Volcmer str. 771.

Vohendreze, Vohenstrauss str. 77.

Vuormacium str. 790.

W.

Walachi str. 931.

Walcowa, Valcova str. 915.

Walcz, Welcz str. 635, 640—642, 645,
679, 683.

Waldowo str. 741, 745, 747, 748.

Walterus, Walcerz, Walcerz Wdały str.
510—514.

Walhardus arcyb. magdeb str. 769.

Waltherus kanon. krak. str. 813.

Wanchadlow str. 935.

Wanda, Wąda, Węda córka Graka I str.
169, 170, 171, 257, 258, 473, 474.

Wanda góra str. 163.

Wandali, Wandalitae str. 163, 170.

Wandalus str. 163, 165, 170.

Wandalus, Vandalus, rzeka Wisła str. 170,
258, 857.

Wangleszino str. 746.

Wanszowna str. 745.

Wanwelsky str. 745.

Wanwelnicza, Wąwelnica str. 473, 625.

Wanzlo, Vunzlow str. 140.

Warcislaus książę pomorski str. 582, 583,
596, 597.

Warcislaus książę nowoszceciński str. 689.

Warso, Varso, Warsius kaszt. krak. str.
487, 924.

Wartha, Varta, Wurta rzeka str. 130, 522,
564, 571, 595, 730, 732, 856, 882.

Wasconia str. 789.

Wassilco brat Daniela książę ruski str. 585.

Wathan ob Johannes.

Wawel, Wąwel góra str. 473.

Wedel str. 684, 689.

Weliczca, Velizzka str. 625, 935.

Welen, Velen, Wolin gród na Pomorzu
str. 334, 476, 501. Velynenses, Veoly-
nenses str. 499.

Welun, Wyelun, Vyelyunensis terra, We-
luniensis ducatus str. 625, 645, 673,
682, 728, 735, 902, ecclesia s. Mi-
chaelis str. 910.

Welina, Velina gród str. 753.

S. Wenceslaus, Venczeslaus str. 482, 820.

- 822, 824, 825, 853, 872. S. Wenczelai ecclesia w Krakowie str. 493, 778, 805, 832, 853, 874, 873, 877, 879, 919.
- Wenceslaus bisk wrocł. str. 928.
- Wenceslaus bisk. lubuski str. 680, 681, 696.
- Wenceslaus II. król czeski str. 645, 686, 859, 862, 877, 879, 883
- Wenceslaus IV cesarz niem. i król czeski str. 685, 695, 720, 864, 865
- Wenceslaus książę lignicki str. 696
- Wenceslaus, Wenczeslaus książę cieszyński str. 906.
- Wenceslaus z Tęczyna str. 644.
- Wenceslaus lekarz, kanonik krak. str. 937.
- Wenceslaus, Wenczeslaus wikary krak. str. 924.
- Werla str. 770.
- Werinherus bisk. argentyn. str. 763.
- Werinherus kapłan z Ehrenbach str. 37.
- Wertzincz ob. Johannes.
- Westwalia str. 477, 483.
- Westwalii, Westfalai str. 480, 767.
- Weysemborg str. 658.
- Wibaldus opat korbejski str. 12, 14, 18, 21
- Widawa str. 573.
- Wielatow str. 635, 640—642, 645.
- Wierzbyuta, Wirzbyanta, Wirzbanta ze Smogulca str. 728, 729, 731, 740—743, 745, 750, 861.
- Wilcens, Vilcens wieś str. 917.
- Wilczko z Naborowa str. 640.
- Wilhelmus król bolenderski str. 806.
- Wilhelmus, Wylhelmus książę austr. str. 862, 913.
- Wilhelmus książę burgundzki str. 818.
- Wilhelmus hrabia cylijski str. 925.
- Wilhelmus bisk. lubuski str. 581.
- Willehaelmus bisk. argent. str. 763
- Willihalmus arcyb. str. 792
- Wilka wieś str. 802, 914
- Wilno, Wylna gród str. 719, 909, 921, 924, 929, kościół katedr. str. 927.
- Wincentius arcyb. gniezn. str. 837, 924, 928.
- Wincentius, Vincentius mistrz, biskup krak. str. 417, 419, 467, 537, 801, 802, 816, 836, 876, 915
- Wincentius, Vincentius wojew. pozn. str. 725, 727, 736, 748, 755, 855—857.
- Wincentius, Vincentius str. 689.
- S. Wincentii klasztor w Wrocławiu str. 695, 696, 875.
- Wirbeni, Wirbini str. 766.
- Wirschachus, Witscacus str. 51, 114, 116, 118.
- Wirzeburc Wirzeburgensis episcopus str. 5, 22. Wirzeburgense coenobium str. 33.
- Wiss, Wisch, Wysz ob. Petrus
- Wiskitki, Wyskitki str. 946.
- Wisła, Wysła rzeka str. 163, 170, 470, 473, 474, 553, 559, 560, 585, 586, 622, 625, 630, 658, 675, 801, 804, 813, 841, 864, 886, 898, 959.
- Wislaus, Wy laus bisk. krak. str. 803, 801, 816, 837, 838, 877, 916.
- Wislicia, Vislicia, Wyslicia, Wysly str. 444, 510, 512, 513, 515, 549, 561, 624, 625, 724, 797, 832, 852, 875, 879.
- Wislicienses str. 355
- Wisson, Wison kanon krak. str. 809, 812.
- Wiszotha, Wyszota z Kurnika str. 662, 755.

- Witholdus Vitholdus, Vytold, Wytawd str. 720, 862, 865, 866, 868, 889, 892, 893, 895, 898, 900—902, 912, 925—927, 929, 935.
- Witikindus str. 53, 54.
- Witus str. 921.
- Wizimannus str. 7.
- Wladarida. Laodarida, Wladarides, Włodymirko syn Wołodara przemyskiego, książę halicki str. 366—368, 515.
- Wladarius. Laodarius, Laodarus, Wołodar książę przemyski str. 350—355, 508, 509.
- Wladimir, Włodzimierz Wielki str. 795.
- Wladimir, Wladimirus, Ladimirus, syn Jarosława książę halicki str. 437, 535, 536, 544.
- Wladimirus. Ladimirus syn Mścisława książę Galicyi słowackiej str. 534, 536.
- Wladimiria Ladimiria, Laodimiria, Wladimir gród wołyński str. 453, 630, 645, 840. Wladimiriensis provincia str. 590, 597, 450, 509, 530, 631, episcopatus str. 533.
- Wladimirienses, Ladimirienses str. 533.
- Wladislaidae synowie Władysława II str. 372, 373, 389, 597, 405, 450, 433, 434, 436, 446.
- Wladislaw, Wladislavia, Włocławek gród str. 582, 654, 635, 752, 855. Katedra włocławska str. 15, 744, 942. Wladislavia antiqua str. 744.
- Wladislavia junior ob Juni-Wladislavia Inowrocław.
- Wladislaus syn mniemany Leszka III str. 477, 479.
- Wladislaus I Hermanus, syn Kazimierza str. 300—310, 485, 490—493, 503, 775, 796, 930, 832, 874, 875.
- Wladislaus II syn Bolesława III str. 4, 8, 9, 17, 22, 365—372, 398, 494, 508, 518—524, 529, 530, 541, 773, 778, 796, 798, 831, 833, 874, 876.
- Wladislaus, Wlodislaus syn Mieszka III str. 378, 379, 435, 445—447, 543, 551—554, 557, 803, 837.
- Wladislaus Plwacz syn Odon str. 553—555, 557, 558, 562, 563, 567, 576, 579, 598, 619, 803.
- Wladislaus syn Henryka Pobożnego str. 562, 596.
- Wladislaus syn Kazimierza książę opolski str. 553, 561, 582.
- Wladislaus syn Władysława opolskiego książę opolski str. 567, 569, 573, 803, 842.
- Wladislaus Wlotko, Łokietek str. 619, 620, 661, 688, 690, 815, 851—859, 861, 878—880, 883, 884, 909, 915, 920, 934, 942—944.
- Wladislaus Biały książę gniewkowski str. 642, 654, 656—661, 689.
- Wladislaus książę zambic. str. 695.
- Wladislaus książę lignicki str. 670.
- Wladislaus brat jego, bisk. lubuski później wrocł. str. 720.
- Wladislaus książę opolski str. 636, 639, 640, 645, 680—682, 691, 693, 717, 736, 749.
- S. Wladislaus, Ladislaus król węg. str. 293, 297, 489, 492.
- Wladislaus, Ladislaus, Lauzlan I książę czeski str. 5, 38, 40.
- Wladislaus, Ladislaus król czeski i węg. str. 937.
- Wladislaus Jagello str. 862—865, 867, 869,

- 887, 890, 891, 895—897, 908, 909, 913, 915, 921, 922 924—927, 934, 935, 958.
- Władisław Warneńczyk str. 870, 896, 926, 935, 936.
- Władisław z Oporowa arcyb. gniezn. str. 916.
- Władisław bisk. władysław. później arcyb. gniezn. str. 928.
- Władisław dziekan str. 688.
- Włodko kanon. krak. str. 936.
- Włodzisław gród w wojew. sandom. str. 655.
- Włoszczęgius str. 936.
- Włostiborius obrany arcyb. gniezn. str. 845.
- Włostiborius syn Krystyna str. 916.
- Włostowski ob. Dersław.
- Włoszco ob Stanisław.
- Włotabi str. 767.
- Włotco książę szląski str. 813
- Wola, Vola str. 891.
- Wolborz, Woyborz str. 13, 743, 746, 898.
- Wolicza, Volica str. 888, 891.
- Wolimirus bisk. władyś. str. 573, 574, 581, 588, 942.
- Wórmacia str. 21.
- Wosniki str. 729.
- Woyco, Voyco kanon. krak. str. 916.
- Woyczecha str. 922.
- Woynicz str. 938.
- Woyniczski ob. Paulus
- Woysław bisk. władysław. str. 942.
- Woysław, Woyschalcus syn Mendoga str. 840.
- Woysław ob. Zelisław
- Woyzław kanon. krak. str. 799.
- Woytko syn Dobiesława kaszt. brzeski. str. 739, 748.
- Woytko ze Sweradowa kaszt. kamiński str. 740.
- Wratisław, Wartisław, Wortisław, Bratisław książę pomorski str. 19, 20, 39, 41, 42, 54—56, 58, 63, 64, 67, 69, 78, 80, 81, 97, 103, 111, 120, 130—132, 140.
- Wratisław książę czeski str. 820—822, 872.
- Wratislavia, Vratislavia, Frodezlaw, Wrocław str. 22, 305, 306, 492, 505, 520, 565, 570, 671, 688, 695, 697, 700, 706, 717, 810, 811, 840, 857, 875, 937.
- Wroczyrzysz Wrociriz, Wrocuziz, Wrocuziz str. 889, 890, 892.
- Wronek, Wronki str. 728—730, 732, 755.
- Wrotisław syn mniemany Leszka III str. 477, 479.
- Wschowa str. 628, 746. Wachoviensis ducatus str. 861
- Wseborius wojewoda Bolesława III str. 359—361, 516, 521
- Wseborius str. 366.
- Wsewłodus, Vesewłodus, Wseboldus książę bełski str. 408, 409, 415, 533, 536
- Wtra, Wcra rzeka str. 471.
- Wulcrei, Uulirei str. 790.
- Wydzga str. 716.
- Wyenyawa str. 921, 929.
- Wygant brat Jagiełły str. 913.
- Wynary str. 926.
- Wyrosko str. 926.
- Wysnensis, Visnensis terra str. 572.
- Wyssegrad, Wisegrad, Wysegrad str. 562, 597, 854.
- Wyssimirus, Vyssimirus mniemany syn Leszka III str. 477, 480.

Wyslaus, takież syn Leszka III str. 47, 480.
 Wyslaus książę wiślicki str. 510, 512—514.
 Wyslaus bisk. płocki str. 849
 Wyslaus bisk. kujawski str. 853.
 Wyszecze, Wiśnicz str. 939.

Z.

Zabdo str. 741.
 Zacharias papież str. 789.
 Zadra str. 751.
 Zagosze, Sagosze. Zagosth str. 833, 875
 Zagroba str. 917.
 Żambiciense dominium str. 688.
 Zambr ob Pelka.
 Zarnowecz str. 892.
 Zarthavia Zarthawicza str. 562, 563.
 Zarzyszow str. 564.
 Zathor str. 939.
 Zanisius str. 891.
 Zawichost, Zaphiphost str. 13, 553, 555,
 593, 625, 635, 675, 801, 836, 876,
 913, 923, 932, 938.
 Zawischus z Garbowa str. 936
 Zawissius, Zauissius bisk. krak. str. 691,
 697, 701—703, 705, 709—711, 713,
 908.
 Zbigneus ob Sbigneus.
 Zbisco kancl. krak. str. 714.
 Zbyszyn str. 861.

Zdyslaus kanon. krak. str. 908.
 Zegan, Zagan, Zagano str. 628, 861, 863,
 klasztor zegański str. 863.
 Zegota, Segota wojewoda krak. str. 847,
 849.
 Zegotha kanon krak str. 918.
 Zelenino str. 814.
 Zelone pole, Grunwald (Grünfeld) str. 893.
 Zelonki wieś str. 807.
 Zelislaus, Selislaus str. 312, 313, 494.
 Zemomislus, Zemovitus ob. Semomislus. Se-
 movitus.
 Zepolak ob. Johannes.
 Zerawski ob. Jaśko.
 Złota str. 725.
 Zlothoria str. 620, 626, 654—659, 692,
 864, 893.
 Zneyna, Zneinum str. 555, 590, 652, 664,
 673, 700, 705, 714—716, 722, 728,
 729, 740, 743, 745, 747—750. Zne-
 nensis districtus str. 861.
 Zolin str. 721.
 Zophia, Sonka córka Andrzeja Iwanowicza,
 żona Jagelły str. 869, 870, 915, 921,
 935, 938
 Ztulpii ob. Slup
 Zula bisk. krak. str. 794, 795, 816, 830,
 831, 873, 874.
 Zwivildense monasterium str. 5.
 Zythavia str. 567.

W drukarni zakładu nar. im. Ossolińskich

składał

Józef Simon